

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
URGANCH DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIY FANLAR SIMPOZIUMI

MATERIALLARI

“Boshlang'ich ta'limda raqamli ta'lim
muhitini yaratishning nazariy asoslari
va amaliy yechimlari: Turk davlatlari tajribasi”

Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

15-may, 2026-yil
Urganch shahri

II JILD

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang'ich ta'limda raqamli ta'lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va
amaliy yechimlari: Turk davlatlari tajribasi”
mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani MATERIALLARI



II JILD

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
URGANCH DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)”**

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

MATERIALLARI

(15-may, 2026-yil, Urganch sh.)

II jild

Urganch–2026

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

UO‘K: 37.018.43:004(063)

KBK: 74.202.5+32.973ya431

U 47

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani
materiallari, [Matn] II Jild. – Xorazm: Khwarezm publication, 2026. – 1071 b.**

Mazkur to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son “Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni hamda 2022-yil 21-dekabrda PF-269-son “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni ijrosini ta’minlash maqsadida 2026-yil 15-may kuni Urganch davlat pedagogika institutida “10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI (Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusida tashkil etiladigan xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallaridan iborat.

To‘plamda joy olgan tezislarda keltirilgan ma’lumotlarning to‘g‘riligiga mualliflar javobgardirlar.

Mas’ul muharrirlar:

D.Sh.Nafasov – p.f.f.d (PhD), dotsent

A.J.Atajonova – f.f.n., professor

Sh.Y.Yusufzoda – p.f.f.d (PhD), dotsent

Tahrir hay’ati raisi:

D.N.Abdullayev – t.f.d. (DSc), professor

Tahrir hay’ati:

O.S.Pirmatova – f.f.f.d (PhD), v.b., dotsent

F.A.Raximova – katta o‘qituvchi

A.S.Otamurodova – o‘qituvchi

G.U.Atajanova – o‘qituvchi

S.X.Yo‘ldosheva – tayanch doktorant

G.Q.Jumanazarova – tayanch doktorant

Taqrizchilar:

S.U.Xodjaniyazov – p.f.d. (DSc), professor

M.X.Jumanyozova – f.f.d. (DSc), professor

ISBN: 978-9910-280-18-4

©“Khwarezm publication” MChJ nashriyoti, 2026 y.
© **“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY
FANLAR SIMPOZIUMI (Boshlang‘ich ta’limda
raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy
asoslari va amaliy yechimlari: Turk davlatlari
tajribasi)” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani
materiallari**

**KAPSAYICI EĞİTİM ORTAMINDA ÖĞRENCİLERİN ALGİSAL BECERİLERİNİN
GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GELECEĞİN ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN
HAZIRLANMASI**

Alfraganus University Pedagoji bölümü
öğretmeni **Zulfiya Karimova**

Özet. Bu çalışmada kapsayıcı eğitim ortamlarında öğrencilerin algısal becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak geleceğin özel eğitim öğretmenlerini hazırlama teknolojileri incelenmiştir. Araştırma kapsamında kapsayıcı eğitimin uluslararası hukuki temelleri, küresel istatistikler, öğretmen yetiştirme modelleri ve algısal becerilerin gelişimini destekleyen pedagojik teknolojiler analiz edilmiştir. Çalışma, uluslararası deneyimlere dayalı olarak öğretmen eğitiminde kullanılabilecek etkili yöntemleri sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Sonuçlar, kapsayıcı eğitim ortamlarında öğrencilerin algısal gelişiminin sağlanabilmesi için öğretmenlerin özel pedagojik yeterliliklerle donatılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı eğitim, özel eğitim öğretmeni, algısal beceriler, perceptif gelişim, öğretmen eğitimi, pedagojik teknolojiler, uluslararası deneyim

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot inklyuziv ta’lim sharoitida o’quvchilarning idrok etish ko’nikmalarini yaxshilash uchun bo’lajak maxsus ta’lim o’qituvchilarini tayyorlash texnologiyalarini o’rganadi. Tadqiqotda inklyuziv ta’limning xalqaro huquqiy asoslari, global statistika, o’qituvchilar malakasini oshirish modellari va idrok etish ko’nikmalarini rivojlantirishni qo’llab-quvvatlovchi pedagogik texnologiyalar tahlil qilingan. Tadqiqotda xalqaro tajribaga asoslanib, o’qituvchilar malakasini oshirishda qo’llanilishi mumkin bo’lgan samarali usullar tizimli ravishda taqdim etilgan. Natijalar shuni ko’rsatadiki, o’qituvchilarni muayyan pedagogik kompetensiyalar bilan jihozlash inklyuziv ta’lim sharoitida o’quvchilarning idrok etishini ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so’zlar: Inklyuziv ta’lim, maxsus ta’lim o’qituvchisi, defektolog, idrok etish qobiliyati, idrok etish qobiliyati, o’qituvchilar malakasini oshirish, pedagogik texnologiyalar, xalqaro tajriba

Abstract: This study examines technologies for preparing future special education teachers to improve students' perceptual skills in inclusive educational settings. The research analyzes the international legal foundations of inclusive education, global statistics, teacher training models, and pedagogical technologies that support the development of perceptual skills. Based on international experiences, the study systematically presents effective methods that can be used in teacher training. The results show that equipping teachers with specific pedagogical competencies is essential for ensuring students' perceptual development in inclusive educational settings.

Keywords: Inclusive education, special education teacher, perceptual skills, perceptual development, teacher training, pedagogical technologies, international experience

Giriş

Kapsayıcı eğitim, tüm öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak aynı eğitim ortamında öğrenim görmesini sağlayan çağdaş bir eğitim yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, eğitimde eşitlik ve fırsat eşitliği ilkelerinin uygulanmasını amaçlamaktadır. Özellikle algısal gelişim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

alanında desteklenmeye ihtiyaç duyan öğrenciler için kapsayıcı eğitim ortamları önemli fırsatlar sunmaktadır.

Algısal beceriler, bireyin çevresinden gelen uyaranları algılama, yorumlama ve anlamlandırma süreçlerini kapsar. Görsel, işitsel ve dokunsal algı gibi bileşenlerden oluşan bu beceriler öğrenme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Algısal gelişimde yaşanan sorunlar, öğrencilerin okuma-yazma, matematik ve sosyal becerilerini doğrudan etkilemektedir.

Bu bağlamda kapsayıcı eğitim ortamlarında görev yapacak öğretmenlerin algısal becerileri geliştirmeye yönelik pedagojik teknolojiler konusunda donanımlı olmaları gerekmektedir. Bu nedenle geleceğin özel eğitim öğretmenlerinin bu alanlarda hazırlanması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kapsayıcı eğitim anlayışı uluslararası belgelerle desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi, engelli bireylerin kapsayıcı eğitim sistemine erişim hakkını güvence altına almaktadır. Bu sözleşme, eğitim sistemlerinin bireysel ihtiyaçlara uygun düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmaktadır.

1994 yılında kabul edilen Salamanca Bildirgesi kapsayıcı eğitimin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bildirgede, tüm çocukların farklılıkları ne olursa olsun aynı okullarda eğitim görmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu belgede öğretmenlerin kapsayıcı eğitim için özel olarak yetiştirilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

UNESCO tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamında da kapsayıcı eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 4. amaç, herkes için kapsayıcı ve kaliteli eğitimin sağlanmasını hedeflemektedir.

Küresel İstatistikler

Uluslararası araştırmalar kapsayıcı eğitimin önemini ortaya koymaktadır: Dünya genelinde yaklaşık 240 milyon çocuğun engelli olduğu tahmin edilmektedir. Engelli çocukların okula devam oranı diğer öğrencilere göre daha düşüktür. Kapsayıcı eğitim uygulanan okullarda öğrencilerin akademik başarılarının arttığı gözlenmiştir. Öğretmenlerin kapsayıcı eğitim konusunda yeterli eğitim almadığı ülkelerde uygulamaların etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu veriler öğretmen yetiştirmenin kapsayıcı eğitimde kritik rol oynadığını göstermektedir.

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО РАВЕНСТВА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ
И ВОСПИТАНИЯ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА В
ПЕРИОД ТРЕТЬЕГО РЕНИССАНСА**

**Старший преподаватель факультета гуманитарных наук, кафедры
Физическая культура и спорт Самаркандского государственного педагогического
института Мирзоулугбек Медиевич Юсупов mirzoulugbeky@gmail.com**

**Старший преподаватель факультета спортивной деятельности, педагогики и
психологии, кафедры спортивных игр Ургенчского государственного университета
имени Абу Райхана Бериуни Озод Ибрагимович Хасанов ozodhasanov70@gmail.com**

Аннотация: Мы сегодня поставили перед собой стратегическую задачу создать фундамент Третьего Ренессанса и рассматриваем её в качестве национальной идеи.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Система дошкольного, школьного, высшего и среднего специального образования, научных и культурных учреждений это четыре взаимосвязанных звена будущего Ренессанса.

Воспитатели детских садов, школьных учителей, профессоров и преподавателей, научную и творческую интеллигенцию мы считаем четырьмя важнейшими опорами в формирование эпохи нового Возрождения.

Я уверен, что дорогие родители поддержат эту инициативу и непременно станут звеном, пятой опорой нового Возрождения. И это послужит самой непосредственной основой развития нашей духовно-просветительской жизни. (из выступления Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева по случаю празднования дня учителей и наставников и обращения к народу Узбекистана по случаю 3 декабря - Международного дня инвалидов.)

Ключевые слова: Слова и высказывание Президента, Ренессанс, взаимосвязь звена, детских садов, школ, средних специальных образованы, высшее образование, инклюзивное образование, учитель.

Abstract: Today we have set ourselves the strategic task of creating the foundation of the Third Renaissance and consider it as a national idea.

The system of preschool, school, higher and secondary specialized education, scientific and cultural institutions are four interconnected links of the future Renaissance.

We consider kindergarten teachers, school teachers, professors and teachers, scientific and creative intelligentsia to be the four most important pillars in the formation of the era of the new Renaissance.

I am sure that dear parents will support this initiative and will certainly become a link, the fifth pillar of the new Renaissance. And this will serve as the most direct basis for the development of our spiritual and educational life. (from the speech of the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziev on the occasion of the Day of Teachers and mentors).

Key words: Words and statements of the President, Renaissance, interconnection of the unit, kindergarten, school, secondary specialized education, higher education, inclusive education, teacher.

Annotatsiya: Bugun biz o‘z oldimizga Uchinchi Renesans poydevorini yaratishni strategik vazifa qilib qo‘ydik va uni milliy g‘oya deb bilamiz. Maktabgacha ta’lim, maktab, oliy va o‘rta maxsus ta’lim, fan va madaniyat muassasalari tizimi kelajak Renesansining o‘zaro bog‘langan to‘rtta bo‘g‘inidir. Biz bog‘cha tarbiyachilari, maktab o‘qituvchilari, professor-o‘qituvchilari, ilmiy va ijodiy ziyolilarni yangi renesans davri shakllantirishdagi eng muhim to‘rt tayanch, deb bilamiz.

Ishonchim komilki, aziz ota-onalar ushbu tashabbusni qo‘llab-quvvatlaydilar va, albatta, yangi Uyg‘onish davrining beshinchi tayanchiga aylanadilar. Va bu bizning ma’naviy va ma’rifiy hayotimizni rivojlantirishning eng bevosita asosi bo‘lib xizmat qiladi. (o‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning o‘qituvchilar va ustozlar kuniga bag‘ishlangan bayram nutqidan)

Kalit so‘zlar: Prezident nutqlari va bayonotlari, Renesans, bog‘cha, maktab, o‘rta maxsus ta’lim, oliy ta’lim, inklyuziv ta’lim, o‘qituvchi o‘zaro bog‘liqligi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Цель работы. Наш великодушный народ, которому издревле присуще оказание заботы и внимания таким людям, считает это одной из важнейших ценностей, способствующих укреплению мира, дружбы и согласия в обществе. Для развития этой благородной традиции на основе современных требований в последние годы в нашей стране государственная политика по поддержке граждан с ограниченными возможностями, созданию для них всех необходимых условий была поднята на новый уровень.

Подтверждением тому является принятие Закона «О правах лиц с инвалидностью», присоединение нашей страны к Международной конвенции о правах инвалидов, создание в сфере прочной правовой базы.

Таким образом, гарантированы права лиц с инвалидностью на пользование всеми имеющимися в обществе возможностями, участие в общественно-политической жизни, передвижение, медицинское обслуживание, образование, занятость, реабилитацию.

Важную роль в этом играют осуществляемые в Новом Узбекистане масштабные реформы на основе принципа «Во имя чести и достоинства человека», нацеленные на инклюзивное развитие, иными словами, обеспечение равных прав и возможностей для всех слоев населения. Мы все гордимся нашими юношами и девушками, которые имеют инвалидность и являют собой пример настоящей стойкости, добиваются больших результатов, высоко поднимая флаг нашей Родины на мировых спортивных аренах.

Инклюзивное образование – это система образовательных услуг, основанная на принципе обеспечения права детей на образование и права получать его по месту жительства, что предусматривает обучение ребенка с особыми образовательными потребностями в условиях общеобразовательного учреждения. При определении сущности инклюзии важно обратить внимание на три элемента, которые иллюстрируют ее характерные особенности, в частности: (а) инклюзия – это процесс, который должен рассматриваться как постоянный поиск эффективных путей удовлетворения индивидуальных потребностей детей; (б) инклюзия связана с определением препятствий и их преодолением; (в) инклюзия предполагает определенный упор на те группы учащихся, которые подлежат «риску» исключения из учебного процесса или ограничению в обучении. Кроме того, главный критерий, по которому должно проходить обучение всех школьников с особенностями развития, является полное удовлетворение их учебных потребностей.

В Республике создан Фонд поддержки социальных инициатив. «Инклюзивное образование в Узбекистане». Основная цель проекта – создание равных возможностей в получении образования для детей и подростков с ограниченными возможностями здоровья. Проект «Инклюзивное образование в Узбекистане» направлен на продвижение модели непрерывного инклюзивного образования в республике путем поэтапного внедрения в систему начального, среднего, среднего специального и высшего образования, а также на создание условий для повышения качества инклюзивного образования. В рамках этого проекта разработана концепция «Национальная модель инклюзивного образования», которая внедряется в систему дошкольного и школьного образования путем создания смешанных групп и классов на базе пилотных детских садов и школ в г. Термезе, Карши, Навои, Самарканде, Джизаке, Гулистане, Ташкенте,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Андижане, Фергане, Коканде, Ургенче и Нукусе. Особенность национальной модели инклюзивного образования заключается в том, что оно строится с учетом отечественного и зарубежного опыта. В настоящее время в исследуемых школах, г. Самарканда таких как 8,12,17,34,45.г.Ургенча 1,4,6,8,17, школах нами проведены исследования по вопросам инклюзивного образования.

В Узбекистане практика инклюзивного образования корнями уходит в глубь веков. Известно, что великий ученый средневековья имам аль-Бухари имел проблемы со зрением, однако получил образование в медресе. А что такое инклюзивное образование? Это условия, в которых дети, оказавшиеся в сложных жизненных ситуациях, будь они с ограниченными возможностями, либо оставшиеся без семейного воспитания, могут получить образование в тех же условиях, что и остальные дети. Сегодня в Республике практически все воспитанники (SOS городках) обучаются в общеобразовательных школах. Дети с ограниченными возможностями имеют право выбора между общеобразовательной и специализированной школами. В республике функционируют более 105 специализированных школ-интернатов, развитию которых государство уделяет не меньше внимания, чем общеобразовательным. Этим узбекский опыт развития образования и отличается от многих зарубежных, в которых предпринимались попытки перевести всех детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные учреждения. Одной из основных задач, которая стоит перед государством, дальнейшее развитие инклюзивного образования, укрепление материально-технической базы его учреждений. Конкретным примером этой работы является реализация проекта по развитию образования для лиц с ограниченными возможностями, который финансируется за счет государства. Кроме того, в настоящее время подготовлены и находятся на утверждении государственные программы по укреплению материально-технической базы школ. Задача педагога в инклюзивном образовании – давать знания детям с ограниченными возможностями здоровья наравне с их здоровыми сверстниками и в то же время находить индивидуальный подход к каждому ребенку с учетом его потребностей и способностей. Инклюзивное образование представляет собой процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, включая детей с особыми потребностями. Инклюзивное образование обеспечивает равное отношение ко всем детям, но создаёт условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. Таким образом, главная функция инклюзивного образования – успешная адаптация ребёнка с ограниченными физическими или умственными возможностями к взрослой жизни и отсутствие дискриминации со стороны окружающих.

Выводы. Организация инклюзивного образования предполагает реорганизацию всей жизни некоторых школ. И нами, удалось выстроить реально работающую систему инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья. Результатом обучения в школе детей с ограниченными возможностями здоровья в общеобразовательных классах стало то, что все они успешно осваивают программу общеобразовательной школы, полностью адаптированы в учебном коллективе, имеют друзей, а одноклассники оказывают им посильную помощь. Наш опыт показывает, что дети с проблемами здоровья при соответствующей помощи и поддержке могут

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

активно участвовать не только в учебном, но и воспитательном процессе. Проанализировав первые результаты в области инклюзивного обучения, можно назвать те трудности, с которыми мы столкнулись в процессе работы. В современных условиях все рельефнее обнаруживается недостаточность, а порой и слабость существующих форм поддержки и помощи детям. Много делается недостаточно профессионально, узка специализация профиль педагогов, применительно к такой деятельности, низка их психологическая компетентность. Они характерно владеют методами психо-профилактики отклонений в развитии, затрудняются в использовании методов психологической и педагогической коррекции. Педагоги общеобразовательных школ пока не достаточно работают с различными категориями детей, организовывать групповую работу и проводить уроки в деятельности парадигме.

Первое время ряд учителей исследуемых нами школ было выявлено непонимание и нежелание, а у некоторых — страх работать с такими детьми. Сейчас большинство из них принимают наличие в классах детей с ограниченными возможностями здоровья. По крайней мере, присутствие сопровождающих на уроках уже никого не смущает. Учитель должен понять, что ребенок-инвалид так же обучаем, как и среднестатистический ученик.

Просто для этого необходимо владеть специальными методиками. Поэтому необходимо изменение мировоззрения современного учителя. Мы считаем организации курсов повышения квалификации школьных учителей в программы нужно включать вопросы по специальной психологии, специальной педагогике и технологиям инклюзивного образования, тем самым повышая уровень квалиметрии.

Когда обсуждаются проблемы инклюзивного образования, то речь идет не столько о самом образовании, сколько о его качестве, а иногда и о самом факте жизни ребенка. Критерием успеха является положительная динамика в социализации, а не овладение знаниями, умениями и навыками всеми обучающимися. Однако, начиная обучать особого ребенка, мы не знаем, каким будет конечный результат. Мы идем навстречу таким детям и даем им шанс. В связи с этим учитель и школа в этом плане не защищены. В итоге мы имеем слабые результаты. Анализ срезов знаний портит статистику работы учителя или образовательного учреждения. В конечном результате это сказывается на аттестации школы и учителей и их заработной плате.

В некоторых школах обучаются дети, которые не могут осваивать программу массовой школы в силу своих интеллектуальных нарушений и особенностей психофизического развития. Одной из целей работы педагогического коллектива с такими детьми является социальная и трудовая адаптация учащихся, успешная интеграция выпускников специальных классов в современное общество. Достижению этой цели подчинены все направления деятельности коллектива: учебно-воспитательное, коррекционно-развивающее, спортивно-оздоровительное, трудовое, дополнительное образование. В школе имеются помещения для логопедических и коррекционных занятий с дефектологами и психологом, кабинет лечебной физкультуры, медицинский кабинет. Но определенную трудность вызывает создание условий для трудовой подготовки. Финансирование школ, реализующих инклюзивное обучение, осуществляется так же, как и финансирование массового обучения.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Считаем важным в каждом образовательном учреждении, реализующем инклюзивное обучение, пересмотреть критерии эффективности деятельности педагогов, работающих с детьми с ограниченными возможностями здоровья, продумать систему их стимулирования, внести дополнения в положения об оплате труда. Несмотря на все проблемы, которые возникают при внедрении инклюзивного образования в школу, этот шаг сегодня просто необходим, потому что включенное образование нужно не только детям с ограниченными возможностями здоровья, но и их обычным, здоровым, сверстникам. Совместное образование помогает воспитывать в детях человечность, способность понять другого, понять его проблемы как свои. Это и является сутью инклюзивного образования. Таким образом, инклюзивное образование является ведущей тенденцией современного этапа развития системы образования. Ребенок с особыми образовательными потребностями должен иметь возможность реализовать свое право на образование при любом типе образовательного учреждения и получить при этом необходимую ему специализированную помощь, считаем что это является на сегодняшний день обязанностью каждого кто носит почетное звание-Учитель. Данная провидимая работа является ответом на проявленную правительственную заботу о подрастающем поколении в деле построение нового Узбекистана в период третьего ренессанса.

Литература:

1. Шавкат Мирзиёев обратился к народу Узбекистана по случаю Международного дня инвалидов <https://lex.uz/ru/docs/5044745>.
2. Постановление Президента Республики Узбекистан от 28.04.2025 <https://www.google.com/url?>
3. Муминова Л. Логопедик текшириш ва ўқитиш. – Т.: Ўқитувчи, 1993. URL: <http://www.sisf.uz/>
4. Муминова Л. Ўзбекистон Республикасида инклюзив таълим концепцияси. Ривожланишида нуқсони бор болалар нутқини логопедик кўрикдан ўтказиш методикаси. –Т., 2009.
5. Дементьева Н. Ф., Багаева Г. Н., Исаева Т. Н. Социальная работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями.–М.: Изд-во Ин-та социальной работы, 1997. – 213 с.
6. Материалы и анализы исследуемых работ отчета, анкетирование в школах 8,12,17,34,45. Г.Самарканда 1, 4,10,26, 22.

**INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA O‘QISH SAVODXONLIGI
DARSLARIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING LUG‘AT
BOYLIGINI OSHIRISH**

Jumanyazova Muxabbat Xusinovna
Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti professori,
filologiya fanlari doktori (DSc)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Mazkur maqola innovatsion yondashuv asosida o‘qish savodxonligi darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirish masalsiga bag‘ishlangan. Unda “O‘qish savodxonligi” darsliklarida keltirilgan turli janrdagi matnlar orqali o‘quvchilarning lug‘atini boyitishga innovatsion yondashuvning mohiyati va metodik jihatlari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, o‘qish savodxonligi darslari, lug‘aviy kompetensiya, lug‘at boyligi, lingvodidaktik imkoniyat, interfaol metodlar, samaradorlik.

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу расширения словарного запаса учащихся начальной школы на уроках чтения с использованием инновационного подхода. В ней раскрываются сущность и методологические аспекты инновационного подхода к обогащению словарного запаса учащихся посредством текстов различных жанров, представленных в учебниках «Чтение и грамотность».

Ключевые слова: начальное образование, уроки чтения и грамотности, словарный запас, лексика, лингводидактические возможности, интерактивные методы, эффективность.

Abstract. This article is devoted to the issue of increasing the vocabulary of primary school students in reading literacy lessons based on an innovative approach. It reveals the essence and methodological aspects of an innovative approach to enriching students' vocabulary through texts of various genres presented in the "Reading Literacy" textbooks.

Keywords: primary education, reading literacy lessons, vocabulary competence, vocabulary, linguodidactic opportunities, interactive methods, efficiency.

Yangi O‘zbekistonda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro talablarga moslashtirish ustuvor vazifalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Jumladan, yangilangan “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun ta‘lim jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishni belgilab berdi. Bu esa boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishni dolzarb masalaga aylantirdi.

Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchining shaxs sifatida kamol topishida muhim poydevor hisoblanadi. Ayniqsa, o‘qish savodxonligi darslari orqali o‘quvchilar nafaqat matnni o‘qish va tushunish, balki undagi ma’no qatlamlarini anglash, tahlil qilish va hayotiy xulosalar chiqarishga o‘rganadilar. Shu jarayonda ularning lug‘at boyligi kengayib, nutq madaniyati shakllanadi.

Zamonaviy metodikada o‘qish savodxonligi darslari lingvodidaktik yondashuv asosida tashkil etilib, bunda badiiy matnlarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchi faolligi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Innovatsion texnologiyalar (klaster, insert, konseptual xaritalar, “aqliy hujum”, raqamli platformalar)dan foydalanish orqali o‘quvchilarning lug‘aviy kompetensiyasi samarali rivojlantiriladi. Natijada ular yangi so‘zlarni nafaqat o‘zlashtiradi, balki ularni faol nutqida qo‘llay boshlaydi.

“O‘qish savodxonligi” darsliklarida keltirilgan turli janrdagi matnlar – xalq og‘zaki ijodi namunalaridan tortib zamonaviy badiiy asarlargacha – o‘quvchilarning lug‘atini boyitishda muhim manba vazifasini bajaradi. Ushbu matnlar asosida tashkil etilgan interfaol topshiriqlar o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish bilan birga, ularning tafakkurini rivojlantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ma‘lumki, inson nutqining ravon va ifodali bo‘lishi uning lug‘at boyligiga bevosita bog‘liq. Shu bois o‘quvchilarda so‘z zahirasini boyitish, ularning nutqini aniqlik va ta‘sirchanlik jihatidan rivojlantirish o‘qish savodxonligi darslarining asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayonda o‘quvchilarni atrof-muhit, tabiat, jamiyat hayoti bilan bog‘liq tushunchalar asosida o‘qitish, real hayotiy vaziyatlar bilan integratsiyalash muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilar lug‘atini o‘qish savodxonligi darslarida boyitishga innovatsion yondashuv quyidagi yo‘nalishlar orqali amalga oshiriladi:

1. Lug‘atni boyitish – yangi so‘zlar va ularning ma‘nolarini o‘zlashtirish. Bu jarayonda multimedia vositalari, vizual materiallar va kontekstual topshiriqlardan foydalanish samarali natija beradi.

2. Lug‘at aniqligini oshirish – sinonim, antonim, ko‘p ma‘noli so‘zlar hamda frazeologik birliklar ustida ishlash orqali so‘z ma‘nosini chuqurlashtirish.

3. Lug‘atni faollashtirish – o‘quvchilarning passiv lug‘atini faol nutqqa ko‘chirish. Bunda rol o‘yinlar, dialoglar, kreativ yozuv mashqlari muhim vosita hisoblanadi.

4. Nutqni me‘yorlashtirish – adabiy til me‘yorlariga mos kelmaydigan so‘zlarni bosqichma-bosqich chiqarib, ularning o‘rniga adabiy variantlarni qo‘llashga o‘rgatish.

O‘quvchilar lug‘atini rivojlantirishda turli manbalar muhim o‘rin tutadi. Jumladan, kuzatish, ekskursiyalar, mustaqil o‘qish, raqamli resurslardan foydalanish orqali ular yangi leksik birliklarni egallaydilar. Ayniqsa, mustaqil o‘qish faoliyatini yo‘lga qo‘yish o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

O‘qish savodxonligi darslarida so‘z ma‘nosini tushuntirishda ham zamonaviy yondashuv qo‘llaniladi: so‘zlar matn kontekstida anglatiladi, zarur hollarda qisqa va aniq izoh beriladi. Ko‘chma ma‘noli birliklar esa matn tahlilidan so‘ng ochib beriladi, bu esa o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligi darslarida lug‘at boyligini shakllantirishda matn turlarining o‘ziga xos lingvodidaktik imkoniyatlari mavjud. Har bir janr o‘quvchining yosh xususiyati, tafakkur darajasi va qiziqishlariga mos ravishda turli metod va usullarni qo‘llashni talab etadi.

1. Hikoyalar asosida lug‘at boyligini shakllantirish metodlari. Hikoya matnlari voqeabandligi, obrazlilik va hayotiligi bilan ajralib turadi. Shu sababli ular orqali o‘quvchilarning kontekstual lug‘atini rivojlantirish samarali amalga oshiriladi.

Innovatsion metodlar:

1. “Insert” texnologiyasi asosida o‘qish

O‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida yangi so‘zlarni belgilar orqali ajratadi (V – bilaman, + – yangi, ? – tushunmadim). Bu usul orqali o‘quvchi mustaqil ravishda yangi leksik birliklarni aniqlaydi.

2. Kontekstual tahlil metodi

Notanish so‘zlar lug‘atdan emas, balki matn mazmunidan kelib chiqib izohlanadi. Bu o‘quvchilarda semantik tafakkurni rivojlantiradi.

3. “Rolga kirish” (role-play)

Hikoya qahramonlari obraziga kirish orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni faol nutqda qo‘llaydi.

4. Konseptual xarita tuzish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Hikoyadagi asosiy tushunchalar o‘rtasidagi bog‘lanish grafik shaklda ifodalanadi. Bu usul semantik maydonni kengaytiradi.

2. She’riy matnlar asosida lug‘atni boyitish metodlari. She’rlar o‘zining obrazlilik, ritmikasi va emotsional ta’siri bilan o‘quvchilarning estetik didini rivojlantiradi va badiiy lug‘atni shakllantiradi.

Samarali usullar:

1. Ifodali o‘qish va intonatsion tahlil. She’rni ohang bilan o‘qish orqali so‘zlarning ma’no nozikliklari anglanadi.

2. Obrazli so‘zlar ustida ishlash. Metafora, epitet, taqqoslash kabi vositalar izohlanadi va misollar bilan mustahkamlanadi.

3. “So‘zdan tasvirga” metodi. O‘quvchilar she’rda uchragan so‘zlar asosida rasm chizadi yoki vizual tasvir yaratadi.

4. Kreativ yozuv mashqlari. Berilgan so‘zlar asosida kichik she’r yoki misra tuzish orqali faol lug‘at rivojlantiriladi.

3. Ertaklar asosida lug‘atni rivojlantirish metodlari. Ertaklar bolalarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lib, undagi takroriy struktura va obrazlar orqali so‘zlar tez esda qoladi.

Innovatsion yondashuvlar:

“Hikoya yaratish” (Storytelling). O‘quvchilar ertakni davom ettiradi yoki qayta tuzadi. Bu jarayonda yangi so‘zlar faol qo‘llanadi.

Sekvensiya (voqealar ketma-ketligi). Ertak voqealari tartibga solinadi, bunda fe‘llar va bog‘lovchilar lug‘ati kengayadi.

Raqamli ertaklar yaratish. Multimedia vositalari orqali ertak sahnalashtiriladi, bu esa vizual va eshituv orqali lug‘atni mustahkamlaydi.

4. Topishmoqlar asosida lug‘atni faollashtirish metodlari

Topishmoqlar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini va semantik tahlil ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Metodik usullar:

1. “Aqliy hujum” metodi. Topishmoq javobini topishda o‘quvchilar turli variantlarni taklif etadi, bu esa sinonimik qatorlarni kengaytiradi.

2. Semantik maydon yaratish. Topishmoqdagi asosiy tushuncha atrofida bog‘liq so‘zlar yig‘iladi.

3. Topishmoq tuzish. O‘quvchilar yangi o‘rgangan so‘zlar asosida o‘zlari topishmoq yaratadi.

5. Maqollar asosida lug‘at boyligini shakllantirish metodlari

Maqollar xalq donishmandligini aks ettiruvchi qisqa, ammo chuqur ma’noli birliklar bo‘lib, o‘quvchilarda frazeologik lug‘atni rivojlantiradi.

Samarali metodlar:

1. Ma’no tahlili metodi -maqolning bevosita va ko‘chma ma’nosi solishtiriladi.

2. Situativ qo‘llash - maqollar hayotiy vaziyatlarga moslab qo‘llanadi.

3. “Davomini top” mashqi -maqolning bir qismi berilib, o‘quvchilar davom ettiradi.

4. Taqqoslash metodi. Turli maqollar mazmun jihatidan qiyoslanadi.

Boshlang‘ich sinflarda lug‘at boyligini shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish uchun quyidagi metodik tavsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Har bir yangi so‘z albatta kontekstda o‘rganilishi lozim;
2. Lug‘at ustida ishlash tizimli va bosqichma-bosqich olib borilishi kerak;
3. Passiv lug‘atni faol nutqqa o‘tkazish uchun interfaol metodlar ustuvor bo‘lishi zarur;
4. Raqamli texnologiyalar (audio, video, interaktiv platformalar)dan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi;
5. Har bir darsda kamida 3–5 ta yangi so‘z ustida maqsadli ishlash tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligi darslarida hikoya, she‘r, ertak, topishmoq va maqollar asosida lug‘at boyligini shakllantirish o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning nafaqat so‘z boyligini kengaytiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu bois, zamonaviy ta’lim jarayonida lug‘at ustida ishlashni interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish boshlang‘ich ta’lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aydarova U.B. O‘qish savodxonligi. 2-sinf. I qism. – Toshkent: “Novda edutainment”, 2023.- 80 b.
2. Aydarova U.B., Azizova N.K., Toirova M.E. O‘qish savodxonligi. 3-sinf. II qism.- Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 80 b.
3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Nosir”, 2009.-351 b.
4. Toirova M.E. O‘qish savodxonligi. 3-sinf. I qism.- Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 80 b.
5. Toirova M.E. O‘qish savodxonligi. 4-sinf. I qism.- Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 80 b.
6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent : Fan, 2005. – 205 b.

**FOLKLOR JANRLARI VA ULARNING IJTIMOIIY, METODIK VA
LINGVISTIK FUNKSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Ollaberganova Sanobar Xamidovna

UrDU “ Boshlang‘ich ta’lim metodikasi”

kafedrasi mudiri, f.f.n., professor

Annotatsiya: Ushbu maqola folklor janrlari va ularning ijtimoiy, metodik va lingvistik funksiyalarini takomillashtirish, folklor janrlari bolalarda lingvistik, ma’naviy, estetik va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda samarali vosita sifatida pedagogik jarayonda keng qo‘llanilishi aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: Epik janr, dramatik , didaktik janrlar xalq og‘zaki ijodi, folklor, Lingvo-metodik funksiyalari,xalq o‘yinlari, ertak va rivoyatlar, qo‘shiq, topishmoq, maqollar.

Annotation: This article highlights the improvement of folklore genres and their social, methodological, and linguistic functions.It also reflects the wide application of folklore genres in the pedagogical process as an effective tool for developing linguistic, spiritual, aesthetic, and creative skills in children.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: Epic genre, dramatic and didactic genres, oral folk art, folklore, linguo-methodological functions, folk games, fairy tales and legends, songs, riddles, proverbs.

Folklor janrlari xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va estetik ideallarini o‘zida mujassam etgan ulkan xazinadir. Bu janrlar nafaqat badiiy qiymatga ega, balki til o‘rgatish va nutq o‘stirishda lingvo-metodik jihatdan beqiyos ahamiyat kasb etadi. Xalq og‘zaki ijodi (folklor) — milliy ma’naviyat, axloqiy qadriyat va til boyligini shakllantiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Folklor janrlari bolalarda lingvistik, ma’naviy, estetik va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda samarali vosita sifatida pedagogik jarayonda keng qo‘llaniladi.

Lingvo-metodik yondashuv folklor janrlarini o‘qitish va tarbiyaviy jarayonlarda qanday qo‘llash mumkinligini o‘rganadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning nutqiy, tafakkur va ijodiy ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Folklor janrlarining tasnifini korib chiqsak, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi janrlari ko‘lami va ijro uslubiga ko‘ra uchta asosiy turga bo‘linadi:

Epik janrlar (Hikoya qiluvchi) *Tavsif:* Qahramonlar, voqealar va tarixiy hodisalarni hikoya qiluvchi janrlar.

Asosiy shakllari: Ertaklar (masalan, Zumrad va Qimmat); Afsonalar (masalan, Amir Temur haqidagi afsonalar); Rivoyatlar.

Ertaklar: Hayotiy, hayvonlar haqidagi va sehrli ertaklar;

Dostonlar: Qahramonlik ("Alpomish"), ishqiy-romanik ("Kuntug‘mich") va tarixiy dostonlar;

Latifalar: Afandi obrazidagi kabi ijtimoiy-maishiy hajviyalar;

Mif va afsonalar: Borliqning yaralishi yoki tarixiy shaxslar haqidagi xalq tasavvurlari.

Lingvo-metodik funksiyalari: Nutq boyligini oshirish; grammatik tuzilmalarga e’tibor qaratish; matn tuzish ko‘nikmasini rivojlantirish; mantiqiy va sabab-oqibat bog‘lanishlarni anglashni o‘rgatish.

Lirik janrlar (His-tuyg‘u ifodalovchi) *Tavsif:* His-tuyg‘ular, tuyg‘u va ruhiy holatni ifodalovchi janrlar.

Asosiy shakllari: -*Qo‘shiqlar:* Marosim va nomarosim qo‘shiqlari (Lapar, yalla, o‘lan); *Maqollar va matallar:* Xalq donishmandligining ixcham shakli; -*Topishmoqlar:* Predmet va hodisalarni yashirin tasvirlash orqali mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi.

Lingvo-metodik funksiyalari:

-Tilni ifodali va obrazli qo‘llashni o‘rgatadi; Estetik didni rivojlantiradi; Emotsional intellektni shakllantiradi; Fonetik va ritmik sezgirlikni oshiradi.

Dramatik janrlar (Harakat orqali ko‘rsatuvchi). *Xalq o‘yinlari:* Bolalar o‘yinlari, dorbozlik, qo‘g‘irchoqbozlik; *Askia:* So‘z san’ati va hozirjavoblik musobaqasi. *Didaktik janrlar.* **Tavsif:** Axloqiy, ma’naviy va bilim beruvchi janrlar. **Asosiy shakllari:** Maqollar va matallar; Topishmoqlar; Masallar. *Lingvo-metodik funksiyalari.* Folklor namunalaridan ta’lim jarayonida foydalanish o‘quvchining ham til boyligini, ham madaniy saviyasini oshiradi. Ularning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat: Axloqiy tarbiyani shakllantirish; Mantiqiy tafakkur va qiyosiy fikrlashni rivojlantirish; Nutqni ixcham va aniq ifodalashni o‘rgatadi; Til va ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Dramaturgik janrlar. Tavsif: Dialog, sahnalashtirish va ijodiy dramatisatsiya asosida ifodalanadigan janrlar. **Asosiy shakllari:** Rol o‘yinlar; Sahnalashtirilgan ertaklar; Folklor dramalari. **Lingvo-metodik funktsiyalari.** Nutqni jonlantirish va dialog ko‘nikmalarini rivojlantirish; Qahramon xarakterini tahlil qilish; Ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalarni shakllantirish; Kreativ tafakkur va dramatik ijodiy faoliyatni rivojlantirish.

A) Leksik-semantik funktsiyaning vazifasi: O‘quvchilarga so‘zlarning etimologiyasini (kelib chiqishini) tushuntirish, sinonim va omonimlar ustida ishlash. Masalan, dostonlardagi "alp", "yov", "asov" kabi so‘zlar lug‘at boyligini oshiradi. Folklor asarlari — *arxaizmlar, dialektizmlar va istorizmlarga* boy manba. B) Grammatik funktsiyaning vazifasi: Maqollar yordamida sodda va qo‘shma gaplarni, fe‘lning buyruq va istak mayllarini o‘rgatish juda samarali. Maqollar — grammatik qoidalarni eslab qolish uchun tayyor "formulalar"dir. Xalq og‘zaki ijodida xalq tili sintaksisi (gap qurilishi) va morfologiyasi yaqqol namoyon bo‘ladi.

D) Lingvokulturologik funktsiyaning vazifasi: Milliy mentalitet, urf-odatlar va qadriyatlarni til orqali singdirish. Ertaklar orqali "mehnatsevarlik", "andisha", "mehmondo‘stlik" kabi tushunchalarning lisoniy ifodasi o‘rganiladi. Til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

E) Stilistik va kommunikativ funktsiyaning vazifasi: O‘quvchilarda tasviriy vositalar (o‘xshatish, sifatlash, mubolag‘a) bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirish. Masalan, latifalar orqali nutqning emotsional-ekspressivligini oshirish va muloqot madaniyatini (etiketni) o‘rgatish mumkin.

Ta’limda qo‘llash usullari

<i>Janr</i>	<i>Metodik qo‘llanilishi</i>
<i>Topishmoq</i>	Nutqiy mantiqni o‘stirish, tasviriy san‘at bilan bog‘lash.
<i>Maqol</i>	Mavzu yakunida xulosa yasash, insho mavzusi sifatida foydalanish.
<i>Ertak</i>	Rollarga bo‘lib o‘qish, qayta hikoyalash orqali og‘zaki nutqni shakllantirish.
<i>Tez aytish</i>	Artikulyatsiyani (talaffuzni) to‘g‘rilash va diktsiya ustida ishlash.

Folklor janrlarining metodik funktsiyalari. Folklor janrlarini pedagogik jarayonda qo‘llashning asosiy lingvo-metodik funktsiyalari quyidagilar:

Lingvistik rivojlanish: So‘z boyligi, fonetik sezgirlik, grammatik tuzilmalarni mustahkamlash; Gap tuzish va mantiqiy bog‘lanish ko‘nikmalarini rivojlantirish

Nutqni rivojlantirish: Og‘zaki va yozma nutqni boyitish ; Ifodali va ravon nutqni shakllantirish; Hikoya, rivoyat va dialog orqali izchil fikr bayon qilish

Ma’naviy va axloqiy tarbiya: Yaxshilik va yomonlik, halollik, adolat, do‘stlik kabi fazilatlarni shakllantirish; Milliy qadriyatlar, tarixiy tajriba va milliy o‘zlikni o‘rgatish

Ijodiy va estetik rivojlanish: Tasavvur, fantaziya va kreativ tafakkur rivoji; Estetik did va badiiy tafakkur shakllanishi

Psixologik va emotsional rivojlanish: Empatiya va hissiy tafakkur rivoji; Nutqda o‘zini ifodalash qobiliyati; Ijtimoiy muomala va interfaol faoliyatni rivojlantirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Folklor janrlarini quyidagi pedagogik jarayonda qo‘llaniladi:

1. *Ertaklar va afsonalar*: Nutqni rivojlantirish, mantiqiy tafakkur va axloqiy tarbiya uchun.

2. *Maqollar va matallar*: Axloqiy va didaktik vazifalarni bajarish, qisqa va ixcham fikrni ifodalashni o‘rgatish.

3. *Topishmoqlar*: Mantiqiy tafakkur va kreativ fikrlashni rivojlantirish.

4. *Qo‘shiqlar va lirik she‘rlar*: Emotsional va estetik rivojlanish, fonetik sezgirlikni oshirish.

5. *Dramatik va rolli o‘yinlar*: Nutqni jonlantirish, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirish, ijodiy faollikni rivojlantirish.

Folklor janrlari — pedagogik jarayonda shaxsni rivojlantirishning multifunksional vositasidir. Ular lingvistik, nutqiy, ma’naviy, estetik, ijodiy va psixologik jihatdan shaxsning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Lingvistik jihatdan: so‘z boyligini oshiradi, grammatika va nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tarbiyaviy jihatdan: axloqiy va ma’naviy fazilatlarni shakllantiradi.

Ijodiy jihatdan: kreativ tafakkur va estetik didni rivojlantiradi.

Psixologik jihatdan: empatiya, o‘zini ifodalash va emotsional tafakkur rivojlanadi.

Shunday qilib, folklor janrlarini maqsadli va tizimli qo‘llash ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi va shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Madayev O. “O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi”. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2011.
2. Jo‘rayev M. “Folklorshunoslik asoslari”. – Toshkent, 2009.
3. Eshonqul J. “Epik tafakkur tadriji”. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Musaqulov A. “O‘zbek xalq lirikasi”. – Toshkent: Fan, 1995.
5. Turdimov Sh. “Etnos va epos”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012.

**ONA TILI DARSLARIDA RAQAMLI RESURSLARDAN FOYDALANISH
ORQALI NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH**

Qurbanova Yulduzxon Ilxamovna
UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi”
kafedra dotsenti, f.f.n.

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘qituvchi nutq madaniyatining ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, o‘qituvchining nutqi orqali o‘quvchilarda tolerantlik va hurmat hissini shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Nutq madaniyatining kommunikativ, tarbiyaviy va psixologik jihatlari ko‘rib chiqilib, o‘qituvchining muloqot uslubi, nutq ohangi hamda til vositalaridan foydalanishining o‘quvchilar shaxsiy rivojiga ta’siri asoslab beriladi. Shuningdek, dars jarayonida dialogik yondashuv, inklyuziv muhit yaratish va shaxsiy namuna orqali ijobiy qadriyatlarni singdirish masalalari muhokama qilinadi. Maqola o‘qituvchi nutq madaniyatini takomillashtirish orqali ta’lim samaradorligini oshirish va o‘quvchilarda ijtimoiy-axloqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi nutq madaniyati, tolerantlik, hurmat, muloqot, pedagogik nutq, kommunikativ kompetensiya, tarbiya, inklyuziv yondashuv, o‘quvchi shaxsi, dars jarayoni.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение культуры речи учителя в образовательном процессе. В частности, рассматриваются возможности формирования у учащихся чувства толерантности и уважения посредством речи учителя. Освещаются коммуникативные, воспитательные и психологические аспекты культуры речи, а также обосновывается влияние стиля общения учителя, интонации речи и использования языковых средств на личностное развитие учащихся. Кроме того, обсуждаются вопросы применения диалогического подхода на уроках, создания инклюзивной среды и формирования позитивных ценностей через личный пример. Статья направлена на повышение эффективности обучения за счёт совершенствования культуры речи учителя и развития у учащихся социально-нравственных компетенций.

Ключевые слова: культура речи учителя, толерантность, уважение, общение, педагогическая речь, коммуникативная компетенция, воспитание, инклюзивный подход, личность учащегося, учебный процесс.

Annotation: This article analyzes the role and significance of teacher speech culture in the educational process. In particular, it examines the possibilities of developing students' tolerance and sense of respect through the teacher's speech. The communicative, educational, and psychological aspects of speech culture are considered, and the impact of the teacher's communication style, speech intonation, and use of language tools on students' personal development is substantiated. In addition, the article discusses the use of a dialogic approach in lessons, the creation of an inclusive environment, and the formation of positive values through personal example. The article aims to improve teaching effectiveness by enhancing teacher speech culture and developing students' social and moral competencies.

Keywords: teacher speech culture, tolerance, respect, communication, pedagogical speech, communicative competence, upbringing, inclusive approach, student personality, educational process.

Zamonaviy ta’lim tizimi sharoitida o‘qituvchining kasbiy faoliyati faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayonda o‘qituvchining nutq madaniyati alohida o‘rin egallaydi. Nutq madaniyati deganda nafaqat tilning grammatik va leksik me’yorlariga rioya qilish, balki fikrni aniq, mantiqiy izchil, tushunarli va ta’sirchan tarzda ifodalash tushuniladi. O‘qituvchi nutqi ta’lim jarayonining asosiy kommunikativ vositasi bo‘lib, u orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta’sir amalga oshiriladi.

O‘qituvchi nutqi o‘quvchilar uchun bevosita namuna vazifasini bajaradi. Dars davomida o‘qituvchining so‘zlash uslubi, tanlagan iboralari, murojaat shakllari va umumiy nutq ohangi o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli o‘qituvchi o‘z nutqida madaniy me’yorlarga rioya qilishi, ortiqcha takrorlar, noaniqliklar va mantiqiy chalkashliklardan qochishi lozim. Tushunarli va tartibli nutq o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi hamda ularning o‘quv faoliyatini faollashtiradi.

Tolerantlik tushunchasi zamonaviy jamiyatda muhim ijtimoiy-axloqiy qadriyatlardan biri hisoblanadi. U turli fikrlar, qarashlar, madaniyatlar va shaxsiy xususiyatlarga nisbatan bag‘rikeng va hurmatli munosabatni anglatadi. Ta’lim jarayonida o‘qituvchi nutqi orqali ushbu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qadriyatni o‘quvchilarga singdirish mumkin. Agar o‘qituvchi o‘z nutqida turli fikrlarga nisbatan ochiqlik va xolislikni namoyon etsa, o‘quvchilar ham asta-sekin boshqalarning fikrini tinglash va qabul qilish ko‘nikmasini rivojlantiradilar.

Nutq madaniyati orqali tolerantlikni shakllantirishda o‘qituvchining shaxsiy yondashuvi muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi har bir o‘quvchiga individual yondashgan holda, ularning fikrini qadrlashi va ularni erkin ifoda etishga undashi zarur. Bunday muhitda o‘quvchilar o‘z fikrlarini ochiq bayon etishdan cho‘chimaydilar va bir-biriga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lishni o‘rganadilar. Bu esa sinf jamoasida ijobiy psixologik iqlimning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, o‘qituvchi nutqida emotsional muvozanat va nutqiy etika ham muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchi o‘z fikrini ifodalashda muloyimlik, sabr-toqat va xushmuomalalikni saqlashi kerak. Nutqning ohangi va ifoda uslubi o‘quvchilarning o‘zini tutishiga va ularning darsga bo‘lgan munosabatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois, o‘qituvchi nutqi nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki tarbiyaviy ta‘sir vositasi sifatida ham qaraladi.

Umuman olganda, o‘qituvchi nutq madaniyati ta‘lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u o‘quvchilarda nafaqat bilim va ko‘nikmalarni, balki muhim ijtimoiy fazilatlarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. Nutq orqali beriladigan tarbiyaviy ta‘sir tolerantlik va hurmat kabi qadriyatlarning mustahkamlanishida muhim omil bo‘lib, o‘quvchilarning kelajakdagi ijtimoiy hayotida muhim rol o‘ynaydi.

O‘qituvchi nutq madaniyatining o‘quvchilarga ta‘siri, avvalo, uning muloqot uslubida yaqqol namoyon bo‘ladi. Dars jarayonida qo‘llaniladigan har bir so‘z, ibora va ohang o‘quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki ularning ruhiy holati va ijtimoiy munosabatlariga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi qanchalik aniq, ravon va xushmuomala bo‘lsa, o‘quvchilarda darsga nisbatan qiziqish va faol ishtirok darajasi shunchalik yuqori bo‘ladi. Aksincha, qo‘pol, keskin yoki beparvo nutq o‘quvchilarda ichki chekinish, ishonchsizlik va befarqlikni yuzaga keltirishi mumkin.

Tolerantlikni shakllantirish jarayonida o‘qituvchining nutqi orqali yaratiladigan kommunikativ muhit muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchi o‘quvchilar bilan o‘zaro hurmatga asoslangan muloqotni yo‘lga qo‘ysa, ular ham bir-birining fikriga nisbatan bag‘rikeng munosabatda bo‘lishni o‘rganadilar. Bu jarayonda dialogik yondashuv alohida o‘rin tutadi. Ya‘ni, o‘qituvchi faqat ma‘lumot beruvchi emas, balki o‘quvchilarning fikrlarini tinglovchi, ularni tahlil qiluvchi va muhokamaga jalb etuvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin bayon etish ko‘nikmasini rivojlantiradi hamda boshqalarning qarashlarini hurmat qilishga o‘rgatadi.

O‘qituvchi nutqida madaniy me‘yorlarning izchil qo‘llanishi o‘quvchilarning nutqiy va axloqiy rivojlanishiga bevosita ta‘sir qiladi. Dars davomida ishlatiladigan murojaat shakllari, minnatdorchilik bildirish, iltimos qilish yoki e‘tiroz bildirish kabi nutqiy birliklar o‘quvchilar uchun amaliy namuna vazifasini bajaradi. O‘qituvchi tomonidan doimiy ravishda odob-axloq me‘yorlariga rioya qilinishi o‘quvchilarda ham shunday nutqiy madaniyatni shakllantiradi. Bu esa ularning kundalik muloqotida ham namoyon bo‘lib, ijtimoiy munosabatlarda ijobiy muhit yaratadi.

Shu bilan birga, o‘qituvchi nutqida stereotiplardan xoli, xolis va asosli yondashuv muhim hisoblanadi. Dars jarayonida turli mavzularni yoritishda bir tomonlama fikrlardan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qochish, muqobil qarashlarni inobatga olish o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Bunday yondashuv orqali o‘quvchilar har qanday masalaga kengroq nuqtai nazardan qarashni o‘rganadilar va turli fikrlarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lish zarurligini anglay boshlaydilar.

O‘qituvchi nutqining yana bir muhim jihati — uning psixologik ta’sir kuchidir. Nutqning ohangi, tempi va ifoda uslubi o‘quvchilarning emotsional holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Rag‘batlantiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi nutq o‘quvchilarda ishonch va motivatsiyani oshiradi, ularni faol bo‘lishga undaydi. Shu orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga o‘rganadilar va boshqalarni tinglash, tushunish hamda hurmat qilish zarurligini anglaydilar.

Umuman olganda, o‘qituvchi nutq madaniyati nafaqat bilim berish vositasi, balki o‘quvchilarda tolerantlik va hurmat kabi muhim ijtimoiy-axloqiy fazilatlarni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Muloqot jarayonida o‘qituvchining nutqiy xatti-harakati o‘quvchilar uchun tabiiy model vazifasini bajaradi va ular ushbu modelni o‘zlashtirish orqali jamiyatda to‘g‘ri munosabatlar o‘rnatishni o‘rganadilar.

O‘quvchilarda hurmat hissini shakllantirish jarayonida o‘qituvchi nutqining tarbiyaviy ahamiyati alohida e’tiborga loyiqdir. Hurmat — bu faqat kattalarga yoki ustozlarga nisbatan emas, balki tengdoshlar va atrof-muhitga nisbatan ham namoyon bo‘ladigan ijtimoiy fazilatdir. O‘qituvchi o‘z nutqi orqali ushbu qadriyatni amaliy jihatdan ko‘rsatib beradi.

Dars jarayonida o‘qituvchining har bir murojaati, savol berish uslubi va javoblarni qabul qilish shakli o‘quvchilarda hurmat madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Masalan, o‘quvchining fikrini bo‘lmasdan tinglash, uning javobini e’tiborga olish va xatolarini muloyimlik bilan tushuntirish — bularning barchasi hurmatli munosabatning ifodasidir. Bunday muhitda o‘quvchilar ham bir-biriga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lishni o‘rganadilar.

Nutq madaniyatida emotsional muvozanatni saqlash ham muhim omillardan biridir. O‘qituvchi o‘z hissiyotlarini boshqara olishi va vaziyatga mos ravishda nutq ohangini tanlashi zarur. Bu nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarda o‘zini tutish madaniyatini shakllantirishga ham yordam beradi. Chunki o‘quvchilar ko‘pincha o‘qituvchining xulqini takrorlashga moyil bo‘ladilar.

Hurmat hissining shakllanishida o‘qituvchining shaxsiy namunasi hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Agar o‘qituvchi o‘z nutqida odob-axloq me’yorlariga amal qilsa, o‘quvchilar ham bu me’yorlarni tabiiy ravishda qabul qiladilar. Aksincha, nutqda qo‘pollik yoki bepisandlik mavjud bo‘lsa, bu o‘quvchilarda salbiy munosabatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois, o‘qituvchi nutqi nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki tarbiya vositasi sifatida ham qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi nutq madaniyati ta’lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda tolerantlik va hurmat kabi muhim ijtimoiy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Nutq orqali o‘qituvchi o‘zining kasbiy kompetensiyasini namoyon etadi va shu bilan birga o‘quvchilar uchun ijobiy ijtimoiy model yaratadi.

Ta’lim muhitida tolerantlik va hurmatning shakllanishi o‘quvchilarning kelajakdagi shaxsiy va kasbiy hayotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Chunki bu fazilatlar jamiyatda samarali muloqot qilish, turli fikrlarga ochiq bo‘lish va hamkorlikda ishlash imkonini beradi. O‘qituvchi nutqi esa ushbu jarayonning boshlang‘ich nuqtasi bo‘lib xizmat qiladi.

Shu sababli, har bir pedagog o‘z nutq madaniyatini doimiy ravishda rivojlantirib borishi, o‘z ustida ishlashi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirishi zarur. Bu esa nafaqat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uning kasbiy faoliyatini samarali qiladi, balki o‘quvchilarda yuksak insoniy fazilatlarining shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Natijada, o‘qituvchi nutq madaniyati orqali shakllangan tolerantlik va hurmat hissi jamiyatda barqaror ijtimoiy muhitni ta’minlashga, shuningdek, kelajak avlodning ma’naviy kamolotiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kodirov B. *Pedagogik mahorat va o‘qituvchi faoliyati*. – Toshkent: Fan, 2014. – 256 b.
2. Nishonova Z.T. *Pedagogik psixologiya*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. – 312 b.
3. Mahmudov N. *Til va nutq madaniyati*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2016. – 280 b.
4. Jalolov J. *Chet tillarni o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 368 b.
5. Saidahmedov N. *Pedagogik mahorat va innovatsion yondashuvlar*. – Toshkent, 2013. – 240 b.
6. Xodjayev B.X. *Umumiy pedagogika*. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 400 b.
7. Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 320 b.
8. Begmatov E. *Nutq madaniyati asoslari*. – Toshkent: Fan, 1981. – 200 b.
9. Mahmudov K. *O‘qituvchi nutqi va pedagogik muloqot*. – Toshkent, 2008. – 190 b.
10. Ismoilov A. *Pedagogik kommunikatsiya asoslari*. – Toshkent, 2015. – 220 b.
11. Borodulina E.V. *Kultura rechi uchitelya*. – Moskva: Prosveshchenie, 1989. – 176 s.
12. Zimnyaya I.A. *Pedagogicheskaya psikhologiya*. – Moskva: Logos, 2004. – 384 s.
13. Clark H.H. *Using Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 420 p.
14. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
15. UNESCO. *Intercultural Competence: Conceptual and Operational Framework*. – Paris: UNESCO, 2013. – 64 p.

**“TOYOQTOMDA TO‘Y BO‘LMAGAN EDI...” ASARINI O‘QITISHNING
INTERFAOL MODELLARI**

Matnazarov J.K. — Ma’mun universiteti
O‘zbek va sharq tillari kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Shuhrat Matkarimovning “Tayoqtomda to‘y bo‘lmagan edi” qissasini o‘qitishda Zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish masalalari yoritilgan. Asarning badiiy-estetik xususiyatlari, konflikt tizimi, obrazlar talqini hamda til jozibasi pedagogik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, qissani o‘qitishda raqamli didaktika, multimedia vositalari va sun’iy intellekt asosidagi ta’lim texnologiyalarining

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

samaradorligini ochib beradi. Interfaol metodlar orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahliliy tafakkuri va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlarini ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: Tayoqtom, tafovut, qissa, antroponim, interfaol metod, o‘zbek adabiyoti, badiiy tahlil, kitobxonlik madaniyati, obraz talqini, konflikt, raqamli didaktika, ta’lim texnologiyalari.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы использования современных интерактивных методов при преподавании повести Шухрат Маткаримов «В Таяктоме свадьбы не было». Анализируются художественно-эстетические особенности произведения, система конфликтов, интерпретация образов, а также выразительность языка на основе педагогических подходов. Кроме того, раскрывается эффективность цифровой дидактики, мультимедийных средств и образовательных технологий на основе искусственного интеллекта при изучении повести. Показаны возможности развития самостоятельного мышления, аналитического восприятия и культуры чтения у учащихся посредством интерактивных методов.

Ключевые слова: Таяктом, различие, повесть, антропоним, интерактивный метод, узбекская литература, художественный анализ, культура чтения, интерпретация образов, конфликт, цифровая дидактика, образовательные технологии.

Abstract. This article discusses the use of modern interactive methods in teaching the novella by Shuhrat Matkarimov “There Was No Wedding in Tayoqtom.” The artistic and aesthetic features of the work, its system of conflicts, interpretation of characters, and the attractiveness of its language are analyzed on the basis of pedagogical approaches. The article also reveals the effectiveness of digital didactics, multimedia tools, and artificial intelligence-based educational technologies in teaching the novella. Furthermore, it demonstrates the possibilities of developing students’ independent thinking, analytical skills, and reading culture through interactive methods.

Keywords: Tayoqtom, difference, novella, anthroponym, interactive method, Uzbek literature, literary analysis, reading culture, character interpretation, conflict, digital didactics, educational technologies.

Fransuz adabiyotining taniqli vakili Frans Kafkaning “Jarayon” nomli mashhur asari mavjud. Bu asar sud jarayoni asosiga qurilgan bo‘lsa ham bir kun ham sud bo‘lmaydi. Shu kabi Shuhrat Matkarimning “Tayoqtomda to‘y” qissasida to‘y jarayoni, to‘ylarimizdagi urf-odatlar, marosimlar haqida mutlaqo gap bormaydi. To‘ydan maqsad to‘y emas, to‘y vositasida umuminsoniy muammolarni ko‘rsatish, insonlar yuziga ko‘zgu tutishdan iborat. Demak, to‘y bir vosita xolos.

Birinchi o‘rinda asar nomiga e’tibor beramiz, qissa “Tayoqtomda to‘y” tarzida nomlangan. Nega aynan Tayoqtom? Tayoqtom o‘zi real toponimmi? O‘zbekiston hududida Qoratom (Qashqadaryo viloyatidagi qishloq nomi), Qiziltom (Surxondaryo viloyatidagi qishloq nomi), Oqtom (Farg‘ona viloyatidagi qishloq nomi), Ingichkatom (Surxondaryo viloyatidagi qishloq nomi), Ko‘ktom (Xorazm viloyatidagi qishloq nomi) kabi nomlar uchraydi, biroq respublikamizda Tayoqtom toponimi uchramaydi. Bu nom muallifning o‘zi to‘qigan nom va u bizga asar va uning mazmuni haqida ko‘p ma’lumot berishga qodir “gapiruvchi nom”dir. Asarda, demak, boshingizga tushishi mumkin bo‘lgan kaltak, tayoq bor. Shuning uchun asarni ehtiyot bo‘lib o‘qish, boshingizni asrashingiz kerak.[2.75b]

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Qissaning bir necha o‘rinlarida ziddiyatli holatlar mavjud bo‘lib, bular ruhiy ziddiyat, ma’naviy qarama-qarshilik sifatida ko‘rinishi mumkin. Misol tariqasida to‘yxona qurgan va o‘sha to‘yxonaning egasi bo‘lgan Erkin Saroymon bilan Ajabboy o‘rtasidagi ruhiy tafovut, ma’naviy-ruhiy konflikt birinchilardan bo‘lib ko‘zga tashlanadi. Chunki bu ikkala qahramon bir-birini ma’naviy jihatdan ham inkor qiladi, ham bir-birini to‘ldiradi. Ularni birlashtirib turgan nuqta to‘y jarayoni bo‘lsa ham, egallashi uchun to‘y ikki xil xarakterda va to‘y jarayoni ularning kayfiyatiga ikki xil ta’sir ko‘rsatadi.

Ajabboy bu to‘ydan norozi, u o‘g‘lini uylantirmoqchi. Lekin kelin nobopligini o‘g‘liga uqtira olmagan. Erkin Saroymon esa to‘yxonasini ochyapti. Uning to‘yxonasidagi birinchi to‘y. Uning uchun bu jarayon juda muhim va u bu jarayondan xursand va a’lo kayfiyatda. Bu ikkala qahramonni zidlantiruvchi narsa ularning tabiati. Erkin Saroymon o‘z nomiga yarasha erkin o‘sgan odamligini ko‘rish mumkin. Shu o‘rinda Erkin antroponimini gapiruvchi nom sifatida baholash kerak bo‘ladi. Ajabboy esa nomiga yarasha ajab ishlar qilib yuradigan odam. U ota kasbini tanlamaydi, balki hofiz bo‘lmoqchi bo‘ladi, lekin hofizlikka na uquvi, na iste’dodi bor, ya’ni u tig‘iz va tajang odam sifatida ko‘rinadi, boshlagan ishini oxiriga yetkazmaydi, qilgan ishining “ajabi chiqadi”. Erkin Saroymon esa, aksincha, bemalolxo‘ja va erkin inson sifatida ko‘z oldimizda gavdalanadi. U nima ish qilsa ham oshig‘i olchi. Bu asardagi birinchi konflikt.[1.108b]

Asarda bundan tashqari domla va uning ayoli o‘rtasidagi konflikt ham diqqatga sazovor. Shu o‘rinda muallif inson qul bo‘lmasligi, balki erkin bo‘lishi, o‘ziga berilgan tanlov huquqidan oqilona foydalanishi zarur ekanligini, hayotda o‘z yo‘lini to‘g‘ri tanlashi kerakligini domla va uning xotini timsolida, ayniqsa, xotini timsolida yaxshi ochib bera olgan. Maktabda o‘qib yurgan paytlarida domlaning ayoli, sinfdoshi, u paytda hali xotini emas, unga qullarcha tobe’ligini ko‘rsatadi, Nurolim domlaning chizgan chizig‘idan chiqmay, o‘z mute’ligini isbotlaydi. Lekin qulning tabiati shundaki, kim kuchli bo‘lsa, qul o‘shaning xizmatida bo‘ladi degan oddiy xulosani Nurolim domla kech anglab yetadi. Insonning nafs, uning shaytoniy fe’li ustun kelsa bu ulkan fojia oxir-oqibatda odamzotni harob qilishi, uni chohga itarishi asar voqeligi davomida yaxshi ochib berilgan. Nurolim domlaning xotini xatosini anglab yetadi, biroq endi kech bo‘lgan edi.[3. 126b]

Bundan tashqari, asarning tili juda qiziq va jozibali. O‘qigan odamni o‘ziga tortadi. Lozim o‘rinlarda muallif hikoya ichida hikoya uslubidan foydalanib, asar ichida hikoya oxirigacha muhim gapni yashirib turish metodidan foydalanadi. Bu ayniqsa, ikkita mulla (Qummi mulla, Eshyoz chitoyi) hikoyasida yaqqol ko‘ringan. Qummi mulla narigi mahalla mullasi Eshyoz chitoyini uyida mehmon qiladi va Chitoyini yangi ta’mirlangan mehmonxonasida qo‘noqlaydi. Yangi ta’mirni ko‘rgan Eshyoz mulla ustalarning ishiga besh ketadi va pollarini qo‘li bilan silay boshlaydi, taxtalar tobutlardan olinganini eshitib xushidan ketadi. Bu o‘rinda muhim gapni oxirigacha yashirish usulidan foydalanilganini ko‘rishimiz mumkin.

Bundan tashqari, asarning tilida, muallifning o‘zi mansub bo‘lgan sheva elementlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Sheva so‘zlaridan muallif lozim joylarda, lozim o‘rinlarda ustalik bilan foydalanadi. Shuni aytib o‘tish kerakki, asardagi iboralar, ayniqsa o‘quvchini o‘ziga tortadi. Bu iboralarning ayrimlari muallifning o‘zi tomonidan to‘qilgan. Asar til boyligi juda katta ahamiyatga ega, chunki asarda ifodalangan til birliklarining ko‘plari adabiy tilga olinishi zarur

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bo‘lgan birliklar hisoblanadi. Bundan tashqari, asarda o‘xshatishlarning ham o‘ziga xosligini ko‘rish mumkin. Muallif bir o‘rinda oddiy, sodda odamni ifodalash uchun “bir hujayrali hayvon kabi” o‘xshatishidan foydalanadi. Bu kabi topilmalar asarning o‘qimishlilikini, jozibadorligini oshiradi.

Qissada ikkita ulkan konfliktning ichiga qamalganligini ko‘rishimiz mumkin. Bular ma’naviy yetuk odamlar va ma’naviy buzuvchi odamlar o‘rtasidagi konflikt. Ma’naviy yetuk odamlar sifatida, avvalambor, Nurolim domlani ko‘rsatish mumkin. Asar oxirida esa bir oila vakillarini mukammal va go‘zal oila kambag‘al bo‘lsa ham, yeyishga non topa olmay qolgan bo‘lsalar ham, lekin o‘zlarini baxtli va shodmon sezadigan oila timsolida komil insonlarni ko‘rish mumkin bo‘lsa, bu yerdagi militsiya obrazi, yana domlanning ayoli obrazi va boshqa obrazlar msolida ikkinchi bir toifa kishilarini ko‘rishimiz mumkin. Shu o‘rinda g‘iybatchilik vositasida odamlar bir-birini qoralashi va o‘zini ma’naviy ustunligini ko‘rsatishiga urinishi masalalariga qaratilgan muammolar haqida gapiradigan bo‘lsak, Shuhrat Matkarim juda usta psixolog sifatida ko‘z oldimizda namoyon bo‘ladi. Demak, asarni psixoxanaliz metodida ham tahlil qilib ko‘rish kerak. Bu endi psixologlarning muammosi.

Mohiyatini olib qaraganda, adabiyotshunoslikda shunday metod borki, bu metodlar orqali muallifning dunyoqarashi, o‘zligi uning asarlarida aks etadi. Bu metod biografik metod deb aytiladi. Qissa mazmuniga biografik metod vositasida ham bir nazar tashlab ko‘rish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Qisqasi, asar juda yaxshi yozilgan va eng muhim jihati shundan iboratki, muallif bir daqiqa ham o‘quvchini nazardan chetda qoldirgan emas. Ayrim yozuvchilar asarning mazmun va g‘oyasini ortidan quvib, o‘quvchini esdan chiqarib qo‘yadi. shubha yo‘qki, har bir asar o‘quvchiga ma’naviy zavq bag‘ishlashi lozim. Shuhrat Matkarimovning “Tayoqtomda to‘y” qissasida bu ma’naviy zavq, mutolaa zavqi nazardan bir daqiqa ham chetda qoldirilmaganligining guvohi bo‘ldik.

Adabiyotlar:

1. Matkarim Sh. Tayoqtomda to‘y. Buxoro.: Sadriddin Salim Buxoriy nashriyoti. 2026. 208 bet.
2. Nafasov T, Nafasova V, “O‘zbek tili toponimlarining o‘quv izohli lug‘ati” “Yangi asr avlodi”, 2007. 80 bet.
3. https://n.ziyouz.com/books/adabiyotshunoslik/Dilmurod20.Quronov20.Adabiyots_hunoslikka_kirish.pdf

**TALABALARNING NUTQIIY KOMPERENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH
YO‘LLARI**

Tilavova Minavar Durdiyevna

Urganch davlat pedagogika instituti

“Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi”

kafedra dotsent v.b.

tilavovamunavvar@gmail.com

+99 890-725-67-57

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim berish jarayonida raqamli texnologiyalarning ona tili darslaridagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsion

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

texnologiyalar yordamida ona tili fanini o‘qitish samaradorligini oshirish, talabalarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, raqamli vositalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasi, interaktiv metodlar va elektron resurslardan foydalanishning pedagogik ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Innovatsion texnologiyalar, interfaol uslublar, axborot texnologiyalari, interaktiv metodlar, metodik ta’minot.

Аннотация: В данной статье анализируются дидактические возможности цифровых технологий в процессе обучения на уроках родного языка. Выделены вопросы повышения эффективности обучения родному языку, развития самостоятельного мышления и творческой активности студентов с использованием современных информационно-коммуникационных технологий. Также раскрыта педагогическая значимость интеграции цифровых инструментов в образовательный процесс, использования интерактивных методов и электронных ресурсов.

Ключевые слова: инновационные технологии, интерактивные методы, информационные технологии, методическое обеспечение.

Abstract: This article analyzes the didactic potential of digital technologies in native language lessons. The issues of increasing the effectiveness of teaching native language, developing independent thinking and creative activity of students using modern information and communication technologies are highlighted. The pedagogical significance of the integration of digital tools into the educational process, the use of interactive methods and electronic resources is also revealed.

Keywords: innovative technologies, interactive methods, information technologies, interactive methods, methodological support.

Kirish: Bugungi ta’lim jarayonida interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv darslari jarayoni mobaynida foydalanishga bo‘lgan intilish, e’tibor kundan – kunga ortib bormoqda. O‘qituvchi ushbu jarayonda talabalarning shaxsiy takomillanishi, rivojlanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga muhit yaratadi va shuning bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo’naltiruvchilik funksiyasini ham bajaradi.

Ma’lumki, ta’lim jarayonida ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning yuzdan ortiq turi mavjud bo‘lib, ularning ayrimlari tajriba-sinovdan o‘tib, yaxshi natija ko‘rsatgan. Keng qo‘llaniladigan usullar – “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Davom ettir”, “Taqqimot”, “Blits-so‘rov”, “Muammoli vaziyat” kabilardan foydalanib, darsda keng ko‘lamli natijalarga erishish mumkin. Darsning o‘tilgan mavzuni so‘rash jarayonida “Sinkveyn”, “Teskari test”, “Aql charxi” uslublarini, yangi mavzuni tushuntirish vaqtida “Insert”, “Pinbord”, “Zinama-zina”, “Bumerang” texnologiyalarini, mavzuni mustahkamlash jarayonida “Venn diagrammasi”, “Baliq skeleti”, “Nima uchun?”, “Qanday?”, “Konseptual jadval”, “Nilufar guli” kabi grafik tashkil yetuvchilar hamda “Tushunchalar tahlili”, “T-jadval”, “Rezyume”, “Kungaboqar” metodlarini, uyga vazifa berishda “FSMU”, “Klaster”, “BBB” texnologiyalarini dars mobaynida qo‘llash dars samaradorligini ta’minlab, o‘quvchilarning bilimini oshirishga yordam beradi. [3.B-103]

Talabalarni gap tuzish, undan o‘rinli foydalanish, kompozitsion mantiqiy nutqini o‘stirish dastlab, amaliy mashg‘ulotlar jarayonida olib boriladi. Bu borada quyidagi kamchiliklar mavjud:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- ona tili fanini o‘qitishda asosan nazariy ma’lumotlarga e’tibor berilgan bo‘lib, talabalarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishga yetarlicha diqqat-e’tibor qaratilmagan;
- talabalar darsliklardagi mavzularni o‘zlashtirishida intilish, ishtiyoq, maylni paydo qiladigan, mantiqiy, kreativ, ijodiy fikrlashga chorlovchi mashqlar, topshiriqlar bugungacha o‘z aksini topmagan;
- ona tili fanining ilmiy metodik ta’minoti yetarli darajada ishlab chiqilmagan;
- o‘qituvchi va pedagoglarning metodik ta’minotini takomillashtirish, ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari va mutaxassislar uchun masofadan o‘qitish kurslari keng joriy qilinmagan;
- mavjud oliy ta’lim muassasalarida ona tili fani yo‘nalishida o‘qituvchi, pedagog kadrlarni tayyorlash sifati hozirgi kun talablariga xos kelmasligi ona tili fanini o‘qitishni tubdan qayta ko‘rib chiqish va zamon talabiga mos tarzda yangilashni taqozo etmoqda.[2.B-9]

Natijalar:

Ona tili fanidan "Gapning bosh bo‘laklari mavzusi o‘rganilgandan so‘ng talabalarga "Guruhlarda ishlash texnologiyasi"yordamida"Men kesimman" mavzusida ijodiy matn tuzish beriladi. Ushbu metod yakka tarzda, kichik yoki yakka tartibda, kichik yoki katta guruhlar tomonidan ham amalga oshishi ham mumkin.

Mavzu borasidan matn talabalar yordamida taqdim etiladi. Bu texnologiya yordamida o‘quvchilarning jamoada ishlash malakalari shakllantiriladi, xotirasi mustahkamlanadi, yozma yoki og‘zaki savodxonligi o‘stirilib, ijodiy matn yaratish ko‘nikmasi yanada mustahkamlanadi.

Ona tili darslarida talabalar yozma nutqi va imloviy savodxonligini mustahkamlash niyatida matn yaratish borasidan ko‘pgina qiziqarli topshiriqlar taqdim etish mumkin. Shuningdek, "Morfologiya" bo‘limini o‘tish vaqtida har bir so‘z turkumi borasidan grammatik ertak to‘qish vazifasi berilsa, talabalarning grammatik savodxonligi yaxshilash bilan birgalikda mantiqiy mushohada qilish qobiliyati takomillashadi, ijodkorligi oshadi.

Bugungi kunda innovatsion texnologiyalardan foydalanish sohasidagi muhim yo‘nalishlardan biri interfaol ta’lim va tarbiya metodlarini joriy etishdan iborat.

Innovatsion texnologiyalar ta’lim sifati va samaradorligini yanada takomillashtirib, ta’lim jarayonining markaziga talabalarning o‘quv-bilish faoliyatini oshirishga yordam beradi, ta’lim jarayoni yaxlitligini ta’minlaydi.

[1.B-89]

Talaba faoliyatining yuqori darajadagi ko‘rsatkichi, o‘quv-bilish faoliyatini tashkil qilish, iroda va faoliyatning talaba ongining predmetiga aylanishdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun, dastlab, ta’lim beruvchi maqsadga eltuvchi texnologiyalarni tanlay bilishi, o‘quv tarbiyaviy jarayon yaxlitligini ta’minlashi zarur.

O‘qituvchi dars vaqtida boshqa ma’lumotni taqdim qilish bilan bir qatorda internet ma’lumotlari, multimedia dasturlari, jadvallar va shunga o‘xshash mavzuga doir qo‘shimcha ma’lumotlarni ko‘rsatib o‘tsa, bu nafaqat talabalarning darsga bo‘lgan intilishini oshiradi, balki ularning erkin o‘qishini talab darajasida rivojlantirishiga, mavzuni imkon darajasida to‘la o‘zlashtirishiga ham yordam beradi. Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash natijasida talabalarning erkin fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o‘z g‘oyasini bayon etish, uni asoslangan tarzda himoya qila bilish, sog‘lom muloqot, munozara, bahs olib borish malakalari takomillashib, shakllanib boradi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ta’lim jarayonida ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishdan assosiy maqsad, talabalarni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashish, mas’uliyatni sezish, tahlil qilish ona tili darslarini yanada kengaytirish ushbu yo’lda innovatsion texnologiya va metodlardan foydalanishni kuchaytirishdir.

Innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy qilish, ta’lim samaradorligini yanada shakllantirish uchun tinimsiz izlanish hozirgi kunning ehtiyojiga aylanmoqda. Yangi texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq qilish pedagoglar oldida turgan muhim muammolardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolbekov S.B. Adabiyot darslarida interfaol metodlardan foydalanish samarasi. Science and Education, 2020. 89-b.
2. Rafiyev A., G‘ulomova N. Ona tili va adabiyot (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). T., “Sharq”, 2013. 9-b.
3. Sayidahmedov N. “Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya”. – T.: 2003. 103-b.

**INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA
NUTQIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA O‘QUV-BILUV
TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH (4-SINF MISOLIDA)**

Atajonova Sadoqat Baxtiyorovna,
Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti mustaqil
tadqiqotchi ishi, Xorazm viloyati
Maktabgacha va maktab ta’limi
boshqarmasi metodisti,
sadoqat123a@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada 4-sinf misolida innovatsion yondashuv asosida boshlang‘ich ta’limda nutqiy kompetensiyani shakllantirishda o‘quv-biluv topshiriqlaridan foydalanish masalasi ochib berilgan. Unda nutqiy kompetensiyani shakllantirishda o‘quv-biluv topshiriqlaridan foydalanishning metodik jihatlari innovatsion yondashuv asosida o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, nutqiy kompetensiya, innovatsion yondashuv, o‘quv-biluv topshiriqlari, bilish faoliyati, mustaqil fikrlash, samaradorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос использования учебных заданий в формировании речевой компетенции в начальном образовании на основе инновационного подхода на примере 4-го класса. Изучаются методологические аспекты использования учебных заданий в формировании речевой компетенции на основе инновационного подхода.

Ключевые слова: начальное образование, речевая компетенция, инновационный подход, учебные задания, познавательная деятельность, самостоятельное мышление, эффективность.

Abstract. This article discusses the issue of using educational tasks in the formation of speech competence in primary education based on an innovative approach using the example of

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

the 4th grade. It studies the methodological aspects of using educational tasks in the formation of speech competence based on an innovative approach.

Keywords: primary education, speech competence, innovative approach, educational tasks, cognitive activity, independent thinking, efficiency.

Zamonaviy ta‘lim tizimida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning ustuvorligi o‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishni muhim vazifaga aylantirmoqda. Xususan, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o‘quvchilarning keyingi ta‘lim jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bois, nutqiy kompetensiyani shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, xususan, o‘quv-biluv topshiriqlaridan samarali foydalanish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Nutqiy kompetensiya — bu shaxsning og‘zaki va yozma nutqni to‘g‘ri, ravon, mantiqiy va maqsadga muvofiq qo‘llay olish qobiliyatidir. U quyidagi tarkibiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- 1) lingvistik komponent (til birliklarini bilish);
- 2) kommunikativ komponent (muloqotda to‘g‘ri qo‘llay olish);
- 3) pragmatik komponent (nutqni vaziyatga moslashtirish);
- 4) madaniy komponent (nutq madaniyatiga rioya qilish).

Boshlang‘ich ta‘limda nutqiy kompetensiya o‘quvchilarning fikrni ifodalash, savol berish, muloqotga kirishish, matn tuzish kabi ko‘nikmalarini shakllantirish orqali rivojlantiriladi. Bu jarayon o‘quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy faolligi bilan uzviy bog‘liqdir.

Nutqiy kompetensiyani shakllantirishning asosiy maqsadi o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va o‘z fikrini erkin ifodalash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat.

Mazkur maqsad quyidagi vazifalar orqali amalga oshiriladi:

- o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirish;
- og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish;
- nutqiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish;
- matn bilan ishlash malakalarini rivojlantirish;
- nutqiy xatolarni aniqlash va tuzatishga o‘rgatish.

Bu vazifalar izchil va tizimli ravishda amalga oshirilgandagina nutqiy kompetensiya samarali shakllanadi.

O‘quv-biluv topshiriqlari — bu o‘quvchilarning bilim olish, fikrlash va faoliyat yuritish jarayonini tashkil etishga qaratilgan didaktik vositalar majmuasidir. Ular o‘quvchining bilish faoliyatini faollashtiradi, mustaqil fikrlashga undaydi va o‘z bilimni amalda qo‘llashga yo‘naltiradi.

Nutqiy kompetensiyani shakllantirishda o‘quv-biluv topshiriqlarining ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- 1) o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi;
- 2) muloqotga kirishish ko‘nikmasini rivojlantiradi;
- 3) ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi;
- 4) mustaqil nutq tuzishga o‘rgatadi.

Shuningdek, bunday topshiriqlar orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladi, balki uni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashni ham o‘rganadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘quv-biluv topshiriqlaridan foydalanishning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini faol, interaktiv va mazmunli faoliyat orqali rivojlantirishdan iborat.

Ularning pedagogik ahamiyati quyidagilarda ifodalanadi:

- 1) ta‘lim jarayonini faollashtiradi;
- 2) o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi;
- 3) bilimlarni amaliyot bilan bog‘laydi;
- 4) o‘quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etadi.

Natijada o‘quvchi passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi.

Innovatsion yondashuv — bu ta‘lim jarayoniga yangi metod, texnologiya va shakllarni joriy etish orqali uning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik faoliyatdir. Nutqiy kompetensiyani shakllantirishda innovatsion yondashuv quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

- interaktiv metodlardan foydalanish;
- o‘yin texnologiyalarini qo‘llash;
- AKT vositalarini integratsiya qilish;
- o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur yondashuv o‘quvchilarni faol fikrlashga, erkin muloqotga va o‘z fikrini asoslab bayon etishga o‘rgatadi.

Nutqiy kompetensiyani shakllantirishda o‘quv-biluv topshiriqlaridan foydalanish quyidagi metodik jihatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim:

1. Topshiriqlarning tizimliliği va izchilligi. Topshiriqlar oddiydan murakkabga qarab tuzilishi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi zarur.

2. Kommunikativ yo‘naltirilganlik. Har bir topshiriq real muloqotga yaqin vaziyatni aks ettirishi lozim.

3. Interaktivlik. Guruhli ishlash, juftlikda muloqot, rol o‘yinlari orqali nutqiy faollik oshiriladi.

4. Ijodiy yondashuv. Hikoya tuzish, matnni davom ettirish, dialog yaratish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

5. Refleksiya. O‘quvchilar o‘z nutqiy faoliyatini tahlil qilish va baholashga o‘rgatiladi.

Boshlang‘ich ta‘limda nutqiy kompetensiyani shakllantirish o‘quvchilarning tilni egallash darajasini belgilovchi muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, grammatik mavzularni o‘rganish jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o‘quvchilarda nafaqat til birliklarini bilish, balki ularni muloqotda to‘g‘ri qo‘llay olish ko‘nikmasini ham shakllantiradi.

Shu nuqtayi nazardan, 4-sinf ona tili darslarida “Ot so‘z turkumi” mavzusini o‘rganishda o‘quv-biluv topshiriqlaridan innovatsion yondashuv asosida foydalanish nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi.

4-sinf “Ot so‘z turkumi” mavzusida o‘qitishda qo‘llaniladigan o‘quv-biluv topshiriqlaridan namunalar keltiramiz.

1. So‘zlarni tasniflashga oid topshiriq (analitik topshiriq)

Topshiriq: Quyidagi so‘zlarni o‘qing va ularni “kim?”, “nima?” savollariga javob berishga ko‘ra guruhlang:

kitob, bola, daraxt, o‘qituvchi, qush, daftar, uy, gul.

Innovatsion yondashuv:

O‘quvchilar interaktiv doska yoki kartochkalar yordamida so‘zlarni guruhlaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Nutqiy kompetensiyaga ta’siri: 1) so‘z ma’nosini anglash; 2) grammatik tasniflash; 3) og‘zaki izohlash ko‘nikmasi rivojlanadi.

2. “Kim? Nima?” o‘yin-topshirig‘i (kommunikativ topshiriq)

Topshiriq: O‘qituvchi so‘z aytadi, o‘quvchilar esa tezda “kim?” yoki “nima?” deb javob beradi. Masalan:

o‘qituvchi: “o‘quvchi” → o‘quvchi: “kim?”

o‘qituvchi: “quyosh” → o‘quvchi: “nima?”

Innovatsion yondashuv: o‘yin texnologiyasida tezkor fikrlash rivojlanadi; nutqiy faollik oshadi; grammatik refleks shakllanadi.

3. Rasm asosida hikoya tuzish (ijodiy topshiriq)

Topshiriq: Berilgan rasm asosida 4–5 gapdan iborat hikoya tuzing. Hikoyada kamida 5 ta ot so‘z turkumi ishtirok etsin.

Masalan (rasm: maktab hovlisi): O‘quvchilar, maktab, daraxt, kitob, o‘qituvchi.

O‘quvchi javobi namunasi: “Maktab hovlisida o‘quvchilar o‘ynayapti. O‘qituvchi ularga qarab turibdi. Daraxt ostida kitob yotibdi.”

Natijada nutqiy bog‘lanish rivojlanadi, matn tuzish ko‘nikmasi shakllanadi, ijodiy fikrlash kuchayadi.

4. Rol o‘yinlari (innovatsion metod)

Topshiriq: “Maktab kutubxonasi” mavzusida dialog tuzing.

O‘quvchi 1: kitob so‘raydi

O‘quvchi 2: kutubxonachi bo‘ladi

Dialogda otlardan foydalanish shart: *kitob, javon, o‘quvchi, kutubxona.*

Natijada real muloqot ko‘nikmasi shakllanadi, nutqiy vaziyatga mos gapirish o‘rganiladi.

5. Raqamli topshiriq (AKT asosida)

Topshiriq: Interaktiv test platformasida otlarni aniqlash. Masalan:

“qalam” — ot

“yugurmoq” — ot emas

Innovatsion yondashuv: planshet yoki smart doska orqali bajariladi.

Natijada raqamli kompetensiya rivojlanadi, mustaqil ishlash ko‘nikmasi oshadi.

O‘quv-biluv topshiriqlari orqali nutqiy kompetensiyani shakllantirishda quyidagi metodik tamoyillar muhim:

1) izchillik (oddiydan murakkabga o‘tish);

2) ko‘rgazmalilik (rasm, karta, multimedia);

3) faollik (o‘quvchi markazda bo‘lishi);

4) kommunikativlik (muloqotga yo‘naltirish);

5) integratsiya (grammatika + nutq + ijod).

4-sinf “Ot so‘z turkumi” mavzusini o‘rganishda o‘quv-biluv topshiriqlaridan innovatsion yondashuv asosida foydalanish nutqiy kompetensiyani shakllantirishning samarali usuli hisoblanadi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarda nafaqat grammatik bilimlarni, balki muloqot qilish, fikrni ifodalash va ijodiy nutq tuzish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Natijada o‘quvchi faol fikrlovchi, erkin muloqot qiluvchi, ijodkor nutq egasi sifatida shakllanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda, innovatsion yondashuv asosida o‘quv-biluv topshiriqlaridan foydalanish boshlang‘ich ta’limda nutqiy kompetensiyani shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, mazkur yo‘nalishda metodik ishlarni takomillashtirish va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Bayoz”, 2024. – 304 b.
2. Adizova N.B., Jumayev R.X., Qo‘ldoshev R.A., Ismatov S.R. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Buxoro, 2020. – 328 b.
3. Roziqov O., Mahmudov M., Adizov B., Hamroyev A. Ona tili didaktikasi. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2005.
4. Hamroyev G‘. Ona tili ta’limida kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent, 2020.
5. Baynazarova D.D., Toirova M.E. Ona tili. 4-sinf. II qism.- Toshkent: “Novda edutainment”, 2023.- 88 b.

**O‘ZBEK VA TURK MAQOLLARINING SEMANTIK MAYDONI VA ULARDA
YETAKCHI MAVZULARNING IFODALANISHI**

Atajonova Shohista Soatboyevna
Urganch davlat pedagogika instituti
tayanch doktranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek va turk xalq maqollarining yetakchi mavzulari qiyosiy tahlil asosida o‘rganiladi. Tadqiqotda oila va qarindoshlik, ijtimoiy munosabatlar, do‘stlik, mehnat va halollik, shuningdek, taqdir va falsafiy qarashlar kabi asosiy mavzular o‘zbek va turk maqollari misolida tahlil qilinadi. Har ikki xalq maqollarida umumturkiy ildizlar asosidagi o‘xshashliklar bilan birga, milliy-madaniy xususiyatlardan kelib chiqadigan farqli jihatlar ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: folklor, o‘zbek maqollari, turk maqollari, ijtimoiy munosabatlar, axloqiy qadriyatlar, qiyosiy tahlil

Аннотация. В данной статье ведущие темы узбекских и турецких народных пословиц исследуются на основе сравнительного анализа. В работе рассматриваются такие основные темы, как семья и родственные отношения, социальные отношения, дружба, труд и честность, а также судьба и философские взгляды на материале узбекских и турецких пословиц. Наряду с общетюркскими корнями, в пословицах обоих народов выявляются как сходства, так и различия, обусловленные национально-культурными особенностями.

Ключевые слова: фольклор, узбекские пословицы, турецкие пословицы, социальные отношения, нравственные ценности, сравнительный анализ

Abstract. This article examines the main themes of Uzbek and Turkish proverbs based on a comparative analysis. The study analyzes key themes such as family and kinship, social

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

relations, friendship, labor and honesty, as well as fate and philosophical views through examples of Uzbek and Turkish proverbs. Along with similarities rooted in common Turkic origins, differences arising from national and cultural characteristics are also highlighted.

Keywords: folklore, uzbek proverbs, turkish proverbs, social relations, moral values, comparative analysis

Maqol dunyo xalqlari folkloridagi eng qadimiy janrlardan biridir. Maqollar yordamida turli xalqlar mentaliteti, insonlarning dunyoqarashi-yu fikrlashi bo‘yicha tasavvur hosil qilinadi. Hatto, tilshunoslikka oid lug‘atlarda “Maqol – hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda, pand-nasihati mazmuniga ega bo‘lgan ixcham obrazli va hikmatli ibora, gap”, [1. 456-b.] - deyiladi. Xalq hayoti, turmush tarzi va dunyoqarashining o‘zgarishi bilan maqollarning ma’no qirralari ham sayqal topaveradi.

O‘zbek va turk xalq maqollari turkiy xalqlarning ko‘p asrlik ijtimoiy tajribasi, axloqiy me’yorlari, dunyoqarashi hamda estetik didini ixcham, obrazli va esda qolarli shaklda mujassam etgan paremiologik qatlamdir. Maqol folklorning o‘ziga xos bir ko‘rinishi sifatida muayyan jamiyatning hayotiy strategiyalari, qadriyatlar ierarxiyasi, mehnat va tirikchilik modeli, oila-qarindoshlik tizimi, hokimiyat va adolat haqidagi tasavvurlari, shuningdek, tilning metaforik imkoniyatlari va ritorik usullarini bir vaqtda namoyon qiladi.

Turkiy xalqlar ichida o‘zbek va turk paremiologiyasi o‘rtasidagi yaqinlik, bir tomondan, umumturkiy tarixiy ildizlar, qadimgi ko‘chmanchi va yarim ko‘chmanchi madaniyat qatlamlari hamda Markaziy Osiyo–Anadolu madaniy almashinuvi bilan izohlanadi; ikkinchi tomondan esa har ikki xalqning o‘ziga xos ijtimoiy-siyosiy taraqqiyot yo‘li, iqtisodiy tuzilmasi va mintaqaviy ekologik sharoitlari maqollarda ayrim tematik siljishlar va semantik urg‘ularni vujudga keltirgan. Shu sababli, o‘zbek va turk xalq maqollaridagi yetakchi mavzularni tahlil qilish dolzarb masalalardan biri sanaladi.

O‘zbek va turk maqollarida yetakchi mavzularni belgilash uchun, avvalo, maqolning funksional tabiatiga e’tibor qaratish zarur. Maqol, ko‘pincha, baholovchi hukm, axloqiy xulosa, ijtimoiy munosabatlarni ixcham shaklda yetkazadi. Folklor janrlarining ijtimoiy funksiyalari tahlil qilingan tadqiqotlarda maqollarning tarbiyaviy roli alohida qayd etiladi. Ular ziddiyatli vaziyatlarda kommunikativ “hakamlash” vazifasini bajaradi, jamiyat tomonidan qabul qilingan me’yorni tezkor eslatadi va tinglovchini muayyan qarorga yo‘naltiradi [2. 336-b.].

O‘zbek va turk jamiyatlarida oilaviy munosabatlar, mehnat va hunar qadri yuqori baholangani, qo‘shnichilik va mehmonnavozlik singari ijtimoiy shakllari muhim bo‘lgani, shuningdek, taqdir, sabr va shukronalik tushunchalari diniy-axloqiy qadriyatlarning tayanchiga aylangani maqollarning yetakchi mavzularida ham aks etadi.

O‘zbek va turk xalq maqollarida uchraydigan asosiy mavzulardan biri bu – ijtimoiy munosabatlardir. Ijtimoiy qadriyatlarni o‘zida mujassam etib, ularni avloddan-avlodga yetkazish orqali maqollar, bir tomondan yoshlarni, yangi avlodni xalqimizning tafakkur kuchi, so‘z boyligi va tariximiz, ajdodlarimiz bilan bog‘laydi; boshqa tomondan esa, kechagi tajribalarni yangi izlanishlar bilan boyitishga undaydi.

Maqollarimizda ifodalangan asosiy ijtimoiy qadriyatlarni oila, qarindoshlik, qo‘shnichilik, do‘stlik va odob-axloq qoidalari kabi yo‘nalishlar asosida guruhlash mumkin. Bu haqida folklorshunos olimi M.Temirova tadqiqotlaridan birida: “Maqollar ijtimoiy hayotning turli xil masalalarini qamrab oladi. Ularda umumturkiy xalqlarning tarixi, e’tiqodi,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

dunyoqarashi, tafakkur tarzi ifodalangan”, - deya fikr bildiradi[3.131-b.]. Darhaqiqat, maqollarda ifodalaniladigan ma‘no va mazmun ko‘p qirralidir.

Ikki xalq maqollarining ham katta qismini oila va qarindoshlik aloqalari, nikoh va avlod davomiyligi mavzusidagi maqollar tashkil etadi. Zero, o‘zbek va turk xalq maqollarida ham oila, ota-ona, farzand muqaddas hisoblanadi. Bu qadriyatni ajdodlarimiz maqollar misolida avlodlarga yetkazib boradi. Natijada har bir avlod oilaga mas‘uliyat bilan qaraydi. Ko‘pgina o‘zbek va turk xalq maqollarida oila jamiyatning asosi, insonning tayanchi sifatida ko‘rsatiladi, er-xotin, bolalar fe‘l-atvoriga aniq tavsif beriladi, oilaga hurmat hissi singdiriladi. Har ikkala xalqda oila, nafaqat, jismoniy, balki ma‘naviy boshpanadir. Qiyosiy jihatdan, turk maqollarida ham, o‘zbek maqollarida ham oila mavzusi, asosan, ijtimoiy tartib va axloqiy barqarorlik garovi sifatida taqdim etiladi. Masalan:

“Oila tinch – yurt tinch”[4. 127-b.].

“Onangni quyosh bilsang, otangni oy bil”,

“Onali uyning ori bor, Otali uyning – zari” [4.128-b.];

“Aile küçük bir devlettir”. (Oila kichik bir davlatdir) [5. 49-b]

“Ağaç yaşken eğilir” (Daraxt yoshligida egiladi) [5. 49-b.]

“Babadan gören sofralar, anadan gören minder serer” (Otasidan ko‘rgan dasturxon solar, onadan ko‘rgan – ko‘rpacha solar) [5. 49-b.]

Bu maqollardan oilaning ijtimoiy vazifasi naqadar muhim ekanligi ko‘rinadi. Har ikkala madaniyatda ham qarindoshga doimo katta ehtiyoj sezilishi va ahamiyat berilishiga ishora qilinadi:

“Qarindoshim — qora qozonim, Urug‘im — unli chuvolim”[4. 136-b.]

“Qarindoshini siylagan xoli qolmas, To‘rkunini siylagan to‘rga o‘tmas”[4. 136-b.].

“Akrabaya taş atan utanmaz”(Qarindoshga tosh otgan uyat bilmas)[5. 28-b.],

“Akraba olsa da düşman, yabancıdan ehven”

(Qarindoshing bo‘lsa ham dushman, begonadan zarari kamroq)[5. 28-b.].

Mazkur maqollarda qarindosh-urug‘chilik munosabatlariga hurmat hissi aks etgan. Shunga qaramay, qarindoshga nisbatan salbiy munosabat aks etgan ayrim maqollar ikkala xalqda ham uchraydi:

“Qarindoshing o‘lsa-o‘lsin, Qadrdoning o‘lmasin”[4. 136-b.],

“Qarindoshdan qarz olma, Qarindoshga qiz berma”[4. 136-b.].

“Qarindoshimda bo‘lguncha, chirog‘donimda bo‘lsin”[4. 136-b.].

“Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini”

(Qarindoshning qarindoshga qilganini chayon ham qilmaydi)[5. 28-b.],

“Akraba ile ye iç, alışveriş etme”

(Qarindosh bilan ye, ich, oldi-berdi qilma)[5. 28-b.].

O‘zbek va turk xalq maqollaridagi yetakchi mavzulardan yana biri bu – axloqiy mavzudagi maqollardir. Bularga do‘stlik, rostgo‘ylik, halollik, mehnat, sabr kabilarni kiritish mumkin.

Insoniyat tarixida axloqiy qadriyatlar har doim jamiyatning barqarorligini, insonlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va hamjihatlikni ta‘minlashda muhim omil bo‘lib kelgan. Darhaqiqat, maqollar axloqiy tamoyillarni mustahkamlovchi kuchli vosita hisoblanadi.

**“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘zbek va turk maqollarida axloqiy qadriyatlar aks etishida juda ko‘p o‘xshashliklar mavjud. Bu xalqlarning mushtarak tarixiy-madaniy ildizlariga bog‘liq.

“Do‘stsiz boshim, tuzsiz oshim” [6.86-b.],

“Pul orttirma, do‘st orttir” [6.86-b.],

“Puling mingga yetguncha, do‘sting o‘nga yetsin” [6.86-b.];

“Dost kara günde belli olur”(Do‘st qora kunda ma‘lum bo‘lar) [5. 168-b.],

“Dost dosta arka olur” (Do‘st do‘stga yelkadosh bo‘lar) [5. 168-b.],

“Dost dosttan sır saklamaz” (Do‘st do‘stdan sır saqlamas) [5. 168-b.]

Insoniyat bosib o‘tgan uzundan – uzoq yo‘l mehnat jarayonidan iboratdir . Inson o‘zining jamiki boyliklarini mehnat, faqat mehnat tufayli yaratadi. Shu bois, insonlar mehnatni qadrlaydilar, ulug‘laydilar, yosh avlodni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalaydilar. Jahondagi barcha xalqlar maqollarida bo‘lgani kabi o‘zbek va turk xalq maqollarida ham mehnat va mehnatsevarlik g‘oyasi markaziy o‘rinlardan birini egallaydi.

“Mehnat – mehnatning tagi rohat”,

“Mehnat qilsang yasharsan, katta-katta osharsan” [6. 216-b.]

“Ishlagan tishlaydi” [6. 216-b.]

“Bugün çalışan yarın kazanır” (Bugun mehnat qilgan, ertaga qozonadi) [5. 122-b.],

“Çalışmak ibadetin yarısıdır” (Mehnat qilish ibodatning yarmidir) [5. 122-b.]

“Emek olmadan yemek olmaz” (Mehnatsiz ovqat bo‘lmas) kabi maqollar mehnatni hayotiy muvaffaqiyatning sharti sifatida tasvirlaydi. Ushbu mavzu umumturkiy mentalitetda “harakat–baraka” modelining ustuvorligini ko‘rsatadi: baraka va farovonlik tasodifiy emas, balki mehnat bilan topiladi.

Demak, keltirilgan maqollar orqali har ikki xalq mehnatkashlikni sharaf deb bilishini ko‘rish mumkin. Har ikki xalq maqollarida ham mehnat va halollik tushunchalari yonma-yon tasvirlangan. Faqat halol mehnat bilan topilgan rizq baraka keltirishi ko‘plab maqollarda keltirilgan.

“Terga botgan, zarga botar” [4.18-b.]; “

Manglay tering bilan topilgan mol – taningga halol” [4. 21-b.];

“Alın teriyle kazanılan helaldir”

(Peshona teri bilan topilgan haloldir) [5.123-b.]. Bu maqollar xalq tafakkurining in‘ikosidir. Har ikki millatning og‘zaki ijodida mehnatning barakasi, halolligi, insoniy qadriyat sifatida tutgan o‘rni alohida e‘tirof etilgan. Shu bilan birga, falsafiy mushohadalar aks etgan maqollar har ikkala xalq folklorida mavjudligini ko‘rish mumkin. Masalan, hayot, o‘lim, vaqt, taqdir kabi mavzular o‘zbek maqollarida ham, turk maqollarida ham uchraydi. Taqdir, ko‘pincha, realistik muvozanatni ifodalaydi, ya‘ni inson harakat qiladi, lekin natija hamisha uning ixtiyorida emas. Mehnat mavzusi bilan taqdir mavzusi o‘rtasida paremiologik muvozanat mavjud. Bir tomonda, “harakat” talabi, ikkinchi tomonda, “sabr” va “qanoat” bilan ichki barqarorlik. Bu ikki qutb o‘zbek va turk maqollarida bir-birini inkor etmaydi, aksincha, bir-birini uzviy to‘ldiradi.

Taqdir mavzusi o‘zbek va turk xalq maqollarida ko‘plab uchraydi. Masalan:

“Men qilaman o‘ttiz, Tangrim qiladi to‘qqiz”[4. 206-b.] Ushbu maqolda inson faoliyati va ilohiy taqdir o‘rtasidagi murakkab munosabat aks etgan bo‘lib, unda insonning ko‘plab

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rejalari yakunda ilohiy iroda bilan chegaralanishi ta’kidlanadi. “O’ttiz” va “to‘qqiz” sonlari orqali rejalarning ko‘pligi va natijaning cheklanganligi ramziy ifodalanadi.

“Kader olmayınca kadir bilinmez”

(Taqdir bo‘lmasa, qadr bilinmaydi)[5.339-b.]. Ushbu maqolda inson qadriyatining e’tirof etilishi faqat uning shaxsiy fazilatlariga emas, balki taqdir va ijtimoiy omillarga ham bog‘liqligi ifodalanadi. Bu orqali xalq donishmandligi inson hayotida omad va taqdirning muhim o‘rnini ta’kidlaydi.

Binobarin, o‘zbek va turk xalq maqollari umumturkiy madaniyatning mushtarak ildizlariga asoslangan holda shakllangan bo‘lib, ular xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, axloqiy me’yorlari va dunyoqarashini ixcham va obrazli shaklda ifodalaydi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har ikki xalq maqollarida oila, qarindoshlik, do‘stlik, mehnat va halollik kabi mavzular yetakchi o‘rinni egallaydi hamda ular jamiyat barqarorligi va axloqiy tartibni ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, taqdir va sabr haqidagi falsafiy qarashlar ham maqollarda muhim o‘rin tutib, inson hayotidagi muvozanatni aks ettiradi.

O‘zbek va turk maqollari o‘rtasidagi o‘xshashliklar umumiy tarixiy-madaniy ildizlar bilan izohlansa, ayrim farqlar esa har ikki xalqning o‘ziga xos ijtimoiy va madaniy rivojlanish yo‘li bilan bog‘liqdir. Demak, maqollar nafaqat folklor namunasi, balki milliy tafakkur va qadriyatlar tizimining muhim ifodasi sifatida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 2 jildlik – Toshkent. 1982. 671 b.
2. Bascom, W. Four Functions of Folklore. The Journal of American Folklore, 1954. 67(266), 333–349-b.
3. Temirova M. A. “O‘zbek va qirg‘iz xalq maqollari tipologiyasi”. Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiyasi. Toshkent. 2018. 166 b.
4. O‘zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzayev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov; mas’ul muharrir: Sh. Turdimov. – Toshkent: Sharq, 2005. 257 b.
5. Metin Yurtbaşı Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü. 2012. 733 b.
6. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. “Ma’nolar mahzani” – Toshkent. 200

**MILLIY HARAKATLI O‘YINLARINING BOSHLANG‘ICH SINIF
TA’LIMIDAGI AHAMIYATI**

Sadullayev Atanazar Ataxanovich

Sport o‘yinlari kafedrası dotsenti

Sadullayeva Shakarjon Safobayevna

Urganch tumani 27-son maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolimidagi roli, tarbiyaviy va jismoniy tarbiya salohiyati tahlil qilinadi. Asosiy e’tibada O‘zbekiston milliy urf-odatlariga asoslangan harakatli o‘yinlarning boshlang‘ich sinf ta’lor milliy o‘yinlarning yosh bolaning sog‘lom turmush tarzi va axloqiy–

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

madaniy rivojlanishining ta’siriga qaratilgan. Adabiyotlar sharhi va nazariy-tadqiqiy manbalarni o’rganish orqali milliy harakatli o’yinlarning o’quvchilar jismoniy tarbiyasini mustahkamlash, ularni ona zaminga sadoqatli va mehnatsevar shaxs bo’lib shakllanishida qanday vosita ekanligi ko’rsatib o’tiladi. Tadqiqot natijalari shuni isbotlik, milliy harakatli o’yinlarni ta’lim jarayoniga muntazam kiritish bolalarning jismoniy qobiliyatlari va milliy ongini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: milliy harakatli o’yinlar, boshlang‘ich sinf tarbiyasi, xalq pedagogikasi, sog‘lom turmush tarzi, jismoniy madaniyat.

Аннотация. В данной статье анализируется роль подвижных игр, основанных на национальных традициях Узбекистана, в обучении учащихся начальных классов, а также их воспитательный и физкультурный потенциал. Основное внимание уделяется влиянию национальных игр на формирование здорового образа жизни у детей, а также на их нравственно-культурное развитие. На основе обзора литературы и изучения теоретико-исследовательских источников показано, что национальные подвижные игры являются эффективным средством укрепления физического воспитания учащихся, а также формирования личности, преданной Родине и отличающейся трудолюбием. Результаты исследования доказывают, что систематическое включение национальных подвижных игр в образовательный процесс способствует развитию физических способностей детей и укреплению их национального самосознания.

Ключевые слова: национальные подвижные игры, воспитание в начальной школе, народная педагогика, здоровый образ жизни, физическая культура.

Abstract. This article analyzes the role of movement-based games rooted in Uzbekistan’s national traditions in primary school education, as well as their educational and physical development potential. The main focus is on the impact of national games on a child’s healthy lifestyle and moral–cultural development. Through a review of literature and theoretical research sources, the study demonstrates how national movement-based games serve as an effective means of strengthening students’ physical education and shaping them into individuals who are devoted to their homeland and diligent in their work. The research findings prove that the regular integration of national movement-based games into the educational process contributes to enhancing children’s physical abilities and strengthening their national identity.

Keywords: national movement-based games, primary school education, folk pedagogy, healthy lifestyle, physical culture.

Harakatli va milliy xalq o’yinlarining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlarini o’rganish bo’yicha bir qancha ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. G‘.M. Salimov [1, 142], U. Islomov [2, 13-14], F.M. Nasriddinov va A.Sh. Qosimov [3, 27] kabi tadqiqotchilar o’z ishlarida xalq o’yinlarini ta’lim jarayonida qo’llash va ularning afzalliklari haqida fikr bildirganlar. Ular xalq o’yinlarining nafaqat bolalarning jismoniy rivojlanishiga, balki ularning axloqiy va ijtimoiy tarbiyasiga ham foydali ekanligini ta’kidlaganlar. Milliy harakatli o’yinlardan boshlang‘ich maktabda foydalanishda o’quvchilarning ba’zi yoshga xos xususiyatlarini hisobga olish muhim.

1. Bolalar kattalarning harakatlari, buyumlarga bo’lgan munosabatlari va o’zaro muloqotlariga qiziqishadi. Bu ularga o’yin orqali ijtimoiy tajriba orttirish imkonini beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Xalq o‘yinlari davomida bolalar atrofdagi hayotdagi voqealarni, ayniqsa, uning hissiy va qiziqarli tomonlarini ifodalashga harakat qiladilar. Bu ularning tasavvuri va his-tuyg‘ularini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

3. Milliy o‘yinlarda bola kattalar bilan bir xil sharoitda, birgalikda bir zaminda yashayotganini his qilib, o‘zining istaklarini amalda bajarishga harakat qiladi. Bu jarayon bola uchun o‘zini kattalar bilan tengdosh sifatida ko‘rish, o‘z fikrlarini va xohishlarini erkin ifoda etish imkoniyatini yaratadi.

4. Kattalarning hayoti va faoliyatini o‘rganish bolada tasavvurlar shaklida ifodalansa ham, ularning ta’siri bolaning shaxsiy rivojiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Bu o‘yinlarda bola kattalarning turmush tarzini va faoliyatini taqlid qilib, ularning tajribasini o‘ziga singdiradi.

Milliy xalq o‘yinlaridan foydalanishda bolalarning psixofiziologik xususiyatlarini e’tiborga olish zarur. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf yoshidagi o‘quvchilar kichik, aniqlik talab qiluvchi harakatlarga qaraganda keng va kuchli jismoniy faoliyatga moyil bo‘lishadi. Mashhur pedagog Ya.N. Komenskiy ham bolalarning bu yoshga xos xususiyatlarini o‘rganib, harakatning erkinligi va kengligi ular uchun muhim ekanligini ta’kidlagan edi. Umuman olganda, bu davrda bolalar yuqori darajada harakatchan bo‘ladi, shuning uchun o‘yinlarni rejalashtirishda ular uchun to‘g‘ri yo‘nalish va oqilona tuzilma yaratish muhim.

Bolalarning tormozlanish va qo‘zg‘alish jarayonlarida muvozanatni saqlashda kattalarning izchilligi va ularga o‘zini tutishni o‘rgatish katta rol o‘ynaydi. Maktabga kelgan ilk kunlaridan boshlab mehnatga mehr, ishchanlik, boshlagan ishni yakunlash va sabr-toqat kabi fazilatlarini shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Bunda jismoniy madaniyatning zamonaviy pedagogik vositalari bilan bir qatorda, milliy xalq o‘yinlari ham foydali, chunki ular bolalarning jismoniy, ruhiy va ma’naviy rivojlanishini bir butun holda ta’minlaydi.

Milliy o‘yinlar tarixi davomida ularning mazmuni va qoidalari har bir davrning iqtisodiy-ijtimoiy sharoitiga mos ravishda o‘zgargan. Hozirgi kunda ayrim o‘yinlarning nomi va asosiy tamoyillari saqlangan. Ularni dars jarayoniga kiritishda nafaqat jismoniy, balki tarbiyaviy ahamiyatni ham ko‘zda tutish, ijodiy va maqsadga muvofiq qo‘llash muhimdir. Masalan, an’anaviy “Arqon tortish” o‘yini kattalar tomonidan kuch va chidamlilikni sinovdan o‘tkazuvchi musobaqa bo‘lsa, bolalar versiyasida o‘yin tasma bilan tashkil qilinadi. O‘qituvchi maydonda ikki jamoani tashkil etib, markazdan bog‘langan yengil lenta tasmani o‘z tomoniga tortish orqali g‘olib bo‘lishni talab etadi. Bu o‘yin bolalarda jamoaviy ruh, raqibga hurmat, kuch va chidamlilikni rivojlantiradi. Yana bir misol — “Besh tosh” o‘yini. Ustki qatordagi beshta kichik buyumni ma’lum tartibda ushlash, keyin aniqlik bilan belgilangan chegara ichiga uloqtirish va tezkorlik bilan navbatni o‘zgartirish talab etiladi. Har bir bosqichda xatolik qilmaslik va keyingi bosqichga o‘tish uchun tez va aniqlik zarur. Shu tariqa bolalarda epchillik, diqqatni jamlash va koordinatsiya ko‘nikmalari mustahkamlanadi.

Milliy xalq o‘yinlari o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni ruhlantiradi, mashqlarni diqqat bilan bajarishga undaydi va charchoqni kamaytiradi. Har bir o‘yin bolalarning jismoniy sifatlarini mukammal rivojlantiradi: masalan, koordinatsiya, muvozanat, tezkorlik va chidamlilik. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun jismoniy tarbiyaning asosiy vazifasi sog‘lom hayotga tayyorlash, sog‘liqni mustahkamlash va tashqi muhitga moslashishni o‘rgatishdir. Shu nuqtayi nazardan, milliy o‘yinlar—sog‘lomlashtirish, ta‘lim va tarbiya vazifalarini bir butun holda bajarish vositasi hisoblanadi. 7–8 yoshli bolalar bilan ishlashda milliy o‘yinlar nafaqat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jismoniy, balki ma’naviy va ijtimoiy fazilatlarini tarbiyalashda ham o‘ta samarali. Ular orqali bolalarda mehnatsevarlik, mas’uliyat hissi va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlari rivojlanadi, shuningdek, jismoniy madaniyat tamoyillari ularning ongida mustahkamlanadi.

O‘quvchilarning jismoniy tarbiyasining barcha vazifalari, milliy xalq o‘yinlarini o‘rganish va o‘rgatish jarayonida ham, bir butun sifatida muvofiqlashtirilishi zarur. Ushbu vazifalar faqat jismoniy madaniyat tizimining integralligi va bolalarga ta’siri hisobiga samarali amalga oshiriladi. Buning uchun maktabning barcha pedagogik jamoasi hamkorlikda harakat qilib, mashg‘ulotlarni tashkil etishda turli uslublar hamda milliy xalq o‘yinlarining barcha vositalarini kompleks yondashuv asosida qo‘llashi talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Shokirova O., Muhammadjonov M. (2022). *Xalq o‘yinlari orqali tarbiyalanuvchilarda jismoniy barkamollikni tarbiyalash*. “Ta’lim sifati: yangi O‘zbekiston taraqqiyotini yanada yuksaltirishning muhim omili” konferensiyasi materiallari, -Kokand Universiteti.114-117 b.

2.Nigmatova M.Z., Iskandarova N.T. (2021). *Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasida noan’anaviy usullardan foydalanish*. Ilmiy-praktik konferentsiya:- “Ta’lim va tarbiya” Samarkand. 210-216 b.

3.Xalmatova N. (2021). *O‘zbek xalq o‘yinlarining qisqacha mazmuni*. Toshkent: Umid Design nashriyoti. -78-81 b.

**TALABALAR JISMONIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH VA
MONITORING QILISHNI DOLZARB MUAMMOLARI**

Bekchanov Ma’mur Toxir o‘g‘li

Abu Rayhon Beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti

mamurbekchanov303@gmailom

Annotatsiya. Maqolada oliy ta’lim muassasalari talabalarining jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish va uni monitoring qilishni pedagogik mexanizmlarini o‘rganish bo‘yicha ilmiy uslubiy manbalarni tahliliy ma’lumotlari keltirilgan. Hamda ushbu o‘rganilayotgan muammoni yechimga doir nazariy va amaliy asoslarini izlab topishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Sport mashg‘ulotlari, funksional, jismoniy tayyorgarlik, salomatlik, tabaqalashtirilgan modulli texnologiya, mashg‘ulot yuklamasi, modulli monitoring.

Аннотация. В статье представлены аналитические данные научно-методических источников, посвящённых изучению педагогических механизмов развития и мониторинга физической подготовленности студентов высших образовательных учреждений. Кроме того, исследование направлено на выявление и обоснование теоретических и практических основ решения рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: спортивные тренировки, функциональный, физическая, подготовленность, здоровье, дифференцированная модульная технология, тренировочная нагрузка, модульный мониторинг.

Annotation. The article presents an analytical review of scientific and methodological sources devoted to the study of pedagogical mechanisms for the development and monitoring of physical fitness among students of higher education institutions.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: sports training, functional, physical fitness, health, differentiated modular, technology, training load, modular monitoring.

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamizda jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarini tashkil etishning zamonaviy innovatsion usullarini hamda ilg‘or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish o‘quvchi va talaba yoshlarning jismoniy tarbiya hamda ommaviy sport bilan muntazam shug‘ullanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida sportni muhim ijtimoiy qadriyat sifatida rivojlantirish, talaba yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini ommalashtirish tizimini shakllantirish va takomillashtirish bo‘yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Jamiyatning izchil rivojlanishi ko‘p jihatdan yoshlar, jumladan, talaba-yoshlarning ijtimoiy hayotning turli sohalarida faol, tashabbuskor va yaratuvchanlik bilan ishtirok etishiga bog‘liqdir. Shu nuqtai nazardan, sog‘lom turmush tarzi, faol uzoq umr ko‘rish hamda shaxsning o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi kabi qadriyatlar jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur omillar jismoniy tarbiyaning shaxsning har tomonlama kamol topishi, ayniqsa oliy ta’lim muassasalarida ta’lim olish jarayonida uning jismoniy, funksional va ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin egallashini ko‘rsatadi.

Ishning ilmiy va amaliy ahamiyati. Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarining ustuvor yo‘nalishlari talabalarining jismoniy tayyorgarligini oshirish va takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar natijalari bo‘yicha mashg‘ulot ishlanmalari va modellarini ishlab chiqish, shuningdek, jismoniy tarbiya o‘qituvchilari, murabbiylar, oliy ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari malakasini oshirish va qayta tayyorlash kurslarini ilmiy-metodik ta’minlash uchun hamda amaliy faoliyatda uslubiy asos sifatida xizmat qiladi.

Oliy ta’lim muassasalari talabalarining jismoniy tayyorgarligini oshirish bo‘yicha mashg‘ulot dasturlarini ishlab chiqishda nazariy va ilmiy-uslubiy asos sifatida tabaqalashtirilgan modulli texnologiyaning mazmun-mohiyatini belgilab beradi hamda modul dasturini ishlab chiqish va ta’lim jarayoniga joriy etish asosida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini takomillashtirish, jismoniy tayyorgarlik ko‘rsatkichlari dinamikasini avtomatlashtirilgan rejimda kuzatish hamda o‘zgarishlarni tahlil etish va tashxislashda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Sog‘lom avlodni voyaga yetkazish, har tomonlama erkin va mustaqil fikrlaydigan, o‘z haq-huquqlarini taniydigan, faqat o‘z bilimi, kuchi va imkoniyatlariga (resurslariga) tayanadigan, Vatan va xalq manfaati uchun butun borlig‘i bilan kurasha oladigan insonlarni tarbiyalashda jismoniy tarbiya va sport harakatining o‘rni va ahamiyati beqiyos.

Oliy ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiyaning ahamiyati nafaqat uning umumijtimoiy vazifalari bilan, balki kasbiy tayyorgarlikka doir ba’zi vazifalarni hal etishdagi imkoniyatlariga qarab ham belgilanadi. Jismoniy tarbiyaning kasbiy yo‘nalishi harakat qobiliyatlarining yetarli darajada rivojlanishini ta’minlash, amaliy harakat ko‘nikmalari va malakalarini shakllantirish, shuningdek, organizmning tashqi muhitning noqulay ta’siriga bo‘lgan chidamliligini oshirishdan iborat.

Ishning natijalari va muhokamasi: Ommaviy sog‘lomashtirish, jismoniy tarbiya va sport tadbirlari talaba yoshlarni jismoniy tarbiya hamda sport bilan muntazam shug‘ullanishga, sog‘liqni mustahkamlashga, jismoniy sifatlarni takomillashtirishga qaratilgan.

Sport mashg‘uloti yuklamalari tuzilmasi tushunchasi mashg‘ulot yuklamalari parametrlarini birlashtirishining nisbatan turg‘un tartibini, ularning mantiqiy nisbatini va o‘zaro

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

aloqasi bog‘liq holda bo‘ladi. Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchilarning harakat faolligini oshirish va jismoniy tayyorlash tizmini takomillashtirish hamda sportchilarning texnik va taktik tayyorgarligini rivojlantirishda mashg‘ulotlarni tashkil qilish vazifalari muhim omil hisoblanadi [1,2].

Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarining metodik masalalarini hal qilishda fanning vazifasi yuqori bo‘lib shug‘ullanuvchilar organizmidagi funksional uslublarga to‘laqonli ta’sir ko‘rsatish va bunday uslublarni o‘ta yuksak faoliyat darajasiga ko‘tarish bilan bevosita bog‘liq holda zamonaviy usulda tayyorlab yetkazishning o‘ta murakkab muammolarni ilmiy-metodik ma’lumotlarsiz hal qilib bo‘lmaydi [3].

Jismoniy tarbiyaning vazifasi shunda muvaffaqiyatli hal qilinadiki, shug‘ullanuvchilar jismoniy mashqlarni ongli ravishda tushunib bajarsalar yoki ular sport mashg‘ulotlariga qiziqib, tashabbus ko‘rsatib ijodiy yondashsalar, organizmda harakat malakalarini to‘g‘ri shakllanishi, funksional qobiliyatlarini rivojlanishi uchun umumiy maxsus bilimlarga tayanishlari lozim bo‘ladi [4].

Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotida nazorat ob’ektiga, o‘quv-jarayonining tuziliishi, musobaqa faoliyatida sportchi tayyoragrligining har tomonlama holati, jismoniy, texnik-taktik uning ish qobiliyati, funksional tizimlarining imkoniyatlari sabab bo‘ladi. Talaba yoshlarda jismoniy tayyorgarlik darajasini pasayishi bu, ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarini samarali tashkil qilinishi bilan bog‘liqdir [5,6].

Jismoniy tarbiya jarayonida kasbiy ko‘nikmalarni muvaffaqiyatli egallash va o‘z kasbida mahoratga erishish uchun zarur bo‘lgan harakat qobiliyatlarini rivojlantirish hamda harakat ko‘nikmalarini shakllantirish kabi maxsus vazifalar hal etiladi. Salomatlik, tanlangan kasbda jismoniy tayyorgarlik holati, mehnat va ishdagi yuqori ish qobiliyati jismoniy tarbiya samaradorligining yakuniy ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladi.

Shu narsa ma’lumki, talaba o‘z salomatligi, jismoniy tayyorgarligi va rivojlanishiga bo‘lgan qiziqishi o‘quv dasturini o‘zlashtirish uchun yaxshi shart-sharoitlar yaratadi. Afsuski, hozirgacha jismoniy tarbiyaga ixtisoslashmagan Oliy ta’lim muassasalari talabalarining jismoniy tarbiya faniga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishning shakli, vosita va uslublari keng ochib berilmagan.

Oliy ta’lim muassasalari jismoniy tarbiya o‘qituvchilari o‘rtasidagi suhbat va me’yoriy xujjatlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini rejalashtirishdagi mavjud tafovutlar o‘quv materialining nafaqat hajmiga, balki mazmuniga ham taalluqlidir. Bugungi kunda respublikamizni oliy ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlariga ajratilgan o‘quv soati faqat haftasiga ikki akademik soatni tashkil qiladi xolos, ya’ni bir o‘quv yiliga 4 kredit 30 soat amaliy, 90 soat mustaqil mashg‘ulotlardan iborat. Bu talabalarning harakat faolligi, jismoniy tayyorgarligi va rivojlanishini oshirishni ta’minlamaydi.

Xulosa. Ushbu muammoni hal etish yo‘llaridan biri talabalarni jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarga keng jalb qilish evazigagina amalga oshirish mumkin. Buning uchun talabalarning bevosita zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalari asosida jismoniy tayyorgarligi va rivojlanishi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni vizual ko‘rib kuzatib borishga asoslangan jismoniy tarbiyaning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishni davr taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры: учеб. Для студентов вузов физ. культуры. – М.: Физкультура и спорт: Спорт Академ Пресс, 2008. – 544 с.
2. Платонов В.Н. Двигательные качества и физическая подготовка спортсменов. – М.: Спорт., 2022. - 656 с.
3. Salamov R.S. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. I tom. Darslik. ITA- PRESS. T.-2014 220 b.
4. Юнусов Т.Т., Юнусова Ю.М., Юнусов А.Т. Формирование профессиональной двигательной активности в системе образования. // Халқаро илмий анжуман. Ташкент.: 2005, – С. 195-197.
5. Керимов Ф.А. Спорт кураши назарияси ва услубияти. Дарслик. – Т., 2005. – 340 б.
6. Кошбахтиев И.А. Валеология асослари. Жисмоний тарбия институти ва олий таълим муассасалари жисмоний тарбия факультетлари учун дарслик. – Т., 2005. – 252 б.

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARI VA
INNOVATSION O‘QITISH METODLARI. TURKIY DAVLATLAR TAJRIBASIDA**

Yeshimbetova Oysha Komiljon qizi

Urganch Davlat Pedagogika Instituti

2-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich ta’lim tizimida raqamli ta’lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarining ahamiyatini tahlil qiladi. Unda Turkiy davlatlar tajribasi asosida ushbu texnologiyalarni joriy etish va ulardan samarali foydalanish yo‘llari o‘rganiladi. Tadqiqot raqamli vositalarning o‘quv jarayoniga integratsiyasi, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilashdagi rolini yoritadi. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo‘llash orqali boshlang‘ich ta’limni modernizatsiya qilish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, raqamli texnologiyalar, innovatsion metodlar, Turkiy Davlatlar Tajribasi, ta’lim sifati, pedagogika, o‘quv jarayoni

Abstract. This article analyzes the significance of digital education technologies and innovative teaching methods within the primary education system. It explores the implementation and effective utilization of these technologies, drawing upon the experiences of Turkic states. The research highlights the role of digital tools in integrating into the learning process, enhancing student motivation, and improving the quality of education. The article provides recommendations for modernizing primary education through the application of contemporary pedagogical approaches.

Keywords: Primary Education, Digital Technologies, Innovative Methods, Turkic States' Experience, Education Quality, Pedagogy, Learning Process.

Аннотация. Данная статья анализирует значение цифровых образовательных технологий и инновационных методов обучения в системе начального образования. В ней исследуются пути внедрения и эффективного использования этих технологий на основе опыта тюркских государств. Исследование освещает роль цифровых инструментов в интеграции в учебный процесс, повышении мотивации учащихся и улучшении качества

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

образования. Статья предлагает рекомендации по модернизации начального образования посредством применения современных педагогических подходов.

Ключевые слова: Начальное Образование, Цифровые Технологии, Инновационные Методы, Опыт Тюркских Государств, Качество Образования, Педагогика, Учебный Процесс

Kirish. Bugungi kunda jahon miqyosida raqamli transformatsiya ta‘lim tizimining barcha bosqichlariga, xususan, boshlang‘ich ta‘limga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Turkiy davlatlar tashkilotiga (TDT) a‘zo mamlakatlarda ushbu raqamli o‘zgarishlar yangi texnologiyalar rivoji, internetning keng tarqalishi va an‘anaviy jarayonlarning raqamli formatga o‘tkazilishi tufayli jadal kechmoqda. Har bir TDT a‘zosi o‘zining Milliy Raqamlashtirish Strategiyasini qabul qilganligi mintaqada raqamli innovatsiyalarga jiddiy e‘tiborni ko‘rsatadi [1]. Boshlang‘ich ta‘limda raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlarini qo‘llash o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otish va ularning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ushbu mavzu dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalarni darslarga integratsiya qilish o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, o‘quv jarayonini interaktiv va samarali qiladi [3]. Bu vositalar ijodkorlik va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirib, ularni qo‘llab-quvvatlaydi. LearningApps.org va Wordwall.net kabi platformalar innovatsion metodologiyalarni qo‘llash imkonini beradi [3]. Turkiyada boshlang‘ich maktablarda matematika o‘qitish tajribasi guruh ishlari, interaktiv texnologiyalar va muammoli ta‘lim kabi yondashuvlar o‘quvchilarning qiziqishini, tushunishini, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishini ko‘rsatadi [2]. Bu o‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amalga oshirish va dinamik o‘quv muhitini yaratish imkoniyatini beradi [3].

Ushbu tadqiqot Turkiy davlatlar tajribasida boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarining joriy etilishi, qo‘llanilishi hamda samaradorligini tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlarning nazariy asoslarini o‘rganish; Turkiy davlatlarda raqamli ta‘lim texnologiyalarini joriy etish amaliyotini ko‘rib chiqish; innovatsion o‘qitish metodlari va ularning raqamli vositalar bilan integratsiyasini tahlil qilish; Turkiy davlatlar tajribasining qiyosiy tahlilini o‘tkazish, ilg‘or amaliyotlar va mavjud muammolarni aniqlash; raqamli ta‘limning o‘quv jarayoniga ta‘sirini va kelajak istiqbollarini baholash.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich ta‘limda raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlarining integratsiyasi so‘nggi yillarda xalqaro miqyosda, xususan, Turkiy davlatlar tashkilotiga a‘zo mamlakatlarda jadal rivojlanayotgan tadqiqot yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli transformatsiya nafaqat texnologik yangilanish, balki pedagogik paradigmalarning o‘zgarishini ham talab qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar raqamli ta‘limni o‘quv jarayonini boyituvchi, o‘quvchilarning faolligini oshiruvchi va ularni XXI asr ko‘nikmalari bilan qurollantiruvchi muhim vosita sifatida baholaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta‘lim texnologiyalari o‘quv jarayonini interaktiv va samarali qilishda muhim rol o‘ynaydi. Jumladan, raqamli vositalar o‘quvchilarning qiziqishini sezilarli darajada oshirib, ularning ijodkorlik va amaliy ko‘nikmalarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirishga xizmat qiladi [3]. Bu texnologiyalar o‘quvchilarga boy ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatini beradi va innovatsion o‘qitish metodologiyalarini qo‘llashni rag‘batlantiradi. LearningApps.org va Wordwall.net kabi platformalar interaktiv mashqlar va o‘yinlar orqali o‘quv materialini o‘zlashtirishni yengillashtirib, o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga faol jalb etilishini ta’minlaydi [3]. Bu esa o‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amalga oshirish va dinamik o‘quv muhitini yaratish uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Innovatsion o‘qitish metodlari, ayniqsa, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi uchun fundamental ahamiyatga ega. Turkiya tajribasida matematika o‘qitish misolida ko‘rsatilganidek, guruh ishlari, interaktiv texnologiyalar va muammoli ta’lim kabi yondashuvlar o‘quvchilarning qiziqishini, tushunishini, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishini tasdiqlaydi [2]. Ushbu tadqiqotda elektron doskalar va ta’lim ilovalari kabi interaktiv vositalardan foydalanish, shuningdek, real hayotiy ssenariylarga asoslangan muammoli ta’limni joriy etish orqali o‘quvchilarning faol ishtiroki rag‘batlantiriladi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning turli qobiliyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni qo‘llash va o‘yin texnologiyalarini integratsiya qilish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi [2]. Bu metodlar o‘quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirib, ularda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Turkiy davlatlar tashkilotiga a’zo mamlakatlarda raqamli transformatsiyaning jadal sur’atlarda kechishi, yangi texnologiyalarning uzluksiz rivojlanishi va internetning keng tarqalishi bilan bog‘liq holda, ta’lim tizimida ham sezilarli o‘zgarishlar kuzatilmoqda [1]. Har bir TDT a’zosi o‘zining Milliy Raqamlashtirish Strategiyasini qabul qilganligi mintaqada raqamli innovatsiyalarga jiddiy e’tiborni ko‘rsatadi [1]. Bu strategiyalar nafaqat raqamli infratuzilmani rivojlantirish va elektron hukumat tizimlarini kengaytirishga qaratilgan, balki ta’lim sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish va innovatsion metodlarni qo‘llash uchun mustahkam asos yaratadi. Mintaqaviy miqyosda raqamli ta’limning kelajak istiqbollari, infratuzilmaning rivojlanishi va elektron ta’lim tizimlarining kengayishi bo‘yicha tadqiqotlar olib borilmoqda, bu esa ushbu davlatlarning ta’lim tizimini modernizatsiya qilishga bo‘lgan intilishini aks ettiradi [1].

Biroq, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim texnologiyalarini joriy etish va innovatsion metodlarni qo‘llash bilan bog‘liq bir qator muammolar ham mavjud. Bularga o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi va malakasini oshirish zarurati, maktablarning texnik jihozlanishi darajasidagi farqlar, sifatli raqamli ta’lim resurslarining yetishmasligi va raqamli tengsizlik masalalari kiradi. Shuningdek, mavjud tadqiqotlarda Turkiy davlatlar tajribasining qiyosiy tahlili, ilg‘or amaliyotlar va mavjud muammolarni aniqlashga qaratilgan kompleks yondashuvlar yetarli darajada o‘rganilmagan. Ko‘pgina ishlar bir mamlakat yoki ma’lum bir ta’lim bosqichiga qaratilgan bo‘lib, mintaqaviy miqyosdagi umumiy tendensiyalar va o‘ziga xosliklarni chuqur tahlil qilishga ehtiyoj seziladi.

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlar boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlarining ahamiyatini, ularning o‘quv jarayoniga ijobiy ta’sirini va o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishidagi rolini tasdiqlaydi. Turkiy davlatlar tashkilotiga a’zo mamlakatlarning raqamlashtirishga bo‘lgan strategik yondashuvi bu yo‘nalishdagi ishlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yanada jadallashtirish uchun qulay sharoit yaratadi. Biroq, bu sohadagi tadqiqotlar hali ham bir qator bo‘shliqlarga ega bo‘lib, ular, xususan, Turkiy davlatlar tajribasini qiyosiy o‘rganish, ilg‘or amaliyotlarni umumlashtirish va mavjud muammolarga yechim topishga qaratilgan chuqur tahlillarni talab qiladi. Ushbu tadqiqot aynan shu bo‘shliqlarni to‘ldirishga va mintaqaviy tajribani tizimlashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot Turkiy davlatlar tajribasida boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarining joriy etilishi, qo‘llanilishi hamda samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, sifatli, tavsifiy va qiyosiy tadqiqot dizaynini qabul qiladi. Uning asosiy maqsadi mavjud adabiyotlar, siyosat hujjatlari va empirik tadqiqotlarni har tomonlama tahlil qilish va sintez qilish orqali Turkiy davlatlar tashkilotiga a‘zo mamlakatlardagi boshlang‘ich ta‘lim tizimida raqamli ta‘lim va innovatsion metodlarning holatini o‘rganishdir. Qiyosiy yondashuv mintaqadagi umumiy tendensiyalarni, o‘ziga xos milliy amaliyotlarni va umumiy muammolarni aniqlash uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, shu bilan keng qamrovli mintaqaviy tahlildagi mavjud bo‘shliqni to‘ldiradi. Tavsifiy xususiyat esa joriy amaliyotlar va strategiyalarni batafsil tasvirlash imkonini beradi.

Ushbu tadqiqot uchun asosiy ma‘lumotlarni yig‘ish usuli tizimli adabiyotlar tahlili va hujjatlar analizidan iborat. Bu jarayon Turkiy davlatlar tashkilotiga (TDT) a‘zo mamlakatlarda boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlariga oid mavjud ilmiy maqolalar, tadqiqot ishlanmalari, konferensiya materiallari, milliy ta‘lim siyosati hujjatlari va strategik dasturlarni aniqlash, baholash va sintez qilishni o‘z ichiga oladi. Ma‘lumotlarni qidirish strategiyasi Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi yirik akademik ma‘lumotlar bazalarini qamrab oladi. Qidiruv kalit so‘zlari sifatida “raqamli ta‘lim”, “innovatsion o‘qitish metodlari”, “boshlang‘ich ta‘lim”, “Turkiy davlatlar”, shuningdek, “digital education”, “innovative teaching methods”, “primary education” va har bir TDT a‘zosi mamlakatining nomlari (masalan, “O‘zbekiston”, “Qozog‘iston”, “Turkiya”, “Ozarbayjon”, “Qirg‘iziston”) ishlatiladi. Ma‘lumotlarning dolzarbligini ta‘minlash maqsadida, raqamli transformatsiyaning jadal sur‘atlarini hisobga olgan holda, 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlarga ustuvor ahamiyat beriladi [1]. Bundan tashqari, Turkiy davlatlarning rasmiy hukumat hisobotlari va milliy raqamlashtirish strategiyalari siyosiy asoslar va amalga oshirish ustuvorliklarini tushunish uchun tanqidiy tahlil qilinadi [1]. Boshlang‘ich sinflarda o‘ziga xos raqamli vositalar va innovatsion metodlarning qo‘llanilishi va ta‘sirini batafsil yorituvchi empirik tadqiqotlar, masalan, Turkiyada interaktiv texnologiyalar va muammoli ta‘limni ta‘kidlovchi ishlar [2, 3], alohida e‘tiborga olinadi. Bu ma‘lumotlar to‘plami mintaqadagi umumiy tendensiyalar va o‘ziga xos amaliyotlar haqida keng qamrovli tasavvur beradi.

Yig‘ilgan ma‘lumotlar ko‘p bosqichli tahliliy jarayondan o‘tkaziladi. Dastlab, siyosat hujjatlari va strategik asoslardan olingan sifatli ma‘lumotlarni tizimli ravishda tasniflash va talqin qilish uchun kontent tahlili qo‘llaniladi. Bu har bir Turkiy davlatda raqamli ta‘lim va innovatsiyalarga oid asosiy mavzular, ustuvorliklar va yondashuvlarni aniqlashga xizmat qiladi [1]. Jarayon takrorlanuvchi tushunchalar, texnologiyalar va pedagogik strategiyalarni kodlashni o‘z ichiga oladi. Keyinchalik, aniqlangan mavzular bo‘yicha qiyosiy tematik tahlil o‘tkaziladi, bu Turkiy davlatlar tomonidan raqamli texnologiyalarni qabul qilish, joriy etish va duch keladigan muammolardagi o‘xshashliklar va farqlarni yoritishga qaratilgan. Ushbu qiyosiy yondashuv ilg‘or amaliyotlar va umumiy to‘siqlarni aniqlashga imkon beradi, shu bilan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tadqiqotning qiyosiy tahlil maqsadini bevosita amalga oshiradi. Raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlarning samaradorligi empirik tadqiqotlardan olingan natijalarni sintez qilish orqali baholanadi, bunda ularning o‘quvchilarning faolligiga, o‘quv natijalariga va ko‘nikmalarni rivojlantirishga ta‘siriga e‘tibor qaratiladi [2, 3]. Turli manbalardan olingan ma‘lumotlarni birlashtirish uchun tanqidiy sintez usuli qo‘llaniladi, bu mintaqadagi boshlang‘ich maktablarda raqamli ta‘lim va innovatsion o‘qitishning holati haqida umumiy xulosalar chiqarishga yordam beradi. Ushbu kompleks tahlil mavjud bo‘shliqlarni to‘ldirishga va mintaqaviy tajribani tizimlashtirishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotning ko‘lami Turkiy davlatlar tashkilotiga a‘zo mamlakatlardagi boshlang‘ich ta‘lim bilan cheklangan. Raqamli ta‘lim va innovatsion o‘qitish tamoyillari keng qo‘llanilishi mumkin bo‘lsa-da, e‘tibor ushbu mamlakatlarning o‘ziga xos konteksti va tajribalariga qaratilgan. Asosan nashr etilgan ilmiy adabiyotlar va rasmiy hujjatlarga tayanish, topilmalarning bunday resurslarning mavjudligi va ochiqligiga bog‘liq ekanligini anglatadi. Barcha Turkiy davlatlarda olib borilgan va nashr etilgan tadqiqotlarning chuqurligi va kengligida farqlar bo‘lishi mumkin, bu esa ayrim mamlakat tajribalarining notekis aks etishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va ta‘lim siyosatlarining dinamik tabiati ba‘zi ma‘lumotlarning tez o‘zgarishini anglatadi. Tadqiqot til to‘siqlari barcha tegishli mahalliy nashrlarga kirishda qiyinchilik tug‘dirishi mumkinligini tan oladi, ammo imkon qadar o‘zbek va turk tillaridan tashqari, ingliz va rus tillarida nashr etilgan tadqiqotlarni ham kiritishga harakat qilinadi. Ushbu tadqiqotda bevosita empirik ma‘lumotlar yig‘ilmaganligi (masalan, so‘rovlar, o‘qituvchilar bilan intervyular) sababli, topilmalar ikkilamchi manbalar va ularning talqinlariga asoslanadi.

Ushbu tadqiqot asosan ommaviy ilmiy adabiyotlar va siyosat hujjatlarini tahlil qilishni o‘z ichiga olganligi sababli, inson ishtirokidagi tadqiqotlar uchun institutsional nazorat kengashlaridan bevosita axloqiy ruxsatnoma talab qilinmaydi. Biroq, tadqiqot akademik halollik tamoyillariga, jumladan, barcha manbalarni aniq keltirish, plagiatdan qochish va topilmalarni xolis va shaffof tarzda taqdim etishga rioya qiladi. Barcha havolalar o‘z mualliflari va nashrlariga to‘g‘ri tarzda bog‘lanadi. Ma‘lumotlarni talqin qilish tanqidiy va xolis nuqtai nazardan amalga oshiriladi, bu sintezning ko‘rib chiqilgan adabiyotlar va hujjatlarda keltirilgan dalillarni aniq aks ettirishini ta‘minlaydi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot Turkiy davlatlar tajribasida boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarining joriy etilishi hamda samaradorligini har tomonlama tahlil qildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli transformatsiya o‘quv jarayonini sezilarli darajada boyitib, o‘quvchilarning qiziqishini, ijodkorligini va XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Turkiy davlatlar raqamlashtirishga strategik yondashuv bilan yondashsa-da, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi, infratuzilma farqlari va sifatli resurslar yetishmasligi kabi umumiy muammolar saqlanib qolmoqda. Tadqiqot mintaqaviy tajribalarni qiyosiy tahlil qilib, ilg‘or amaliyotlar va mavjud to‘siqlarni aniqlash orqali ushbu sohadagi bo‘shliqlarni to‘ldirdi. Kelajakda raqamli ta‘limni yanada takomillashtirish uchun tizimli yechimlar va o‘qituvchilarni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Peters, M. A., Jandrić, P., & Hayes, S. Raqamli Ta‘lim: Imkoniyatlar, Qiyinchiliklar va Kelajak. Singapore: Springer, 2021.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Newton, L. D. Boshlang‘ich maktablarda innovatsion o‘qitish va o‘rganish. London: Routledge, 2020.

3. Karaman, A., & Şahin, S. “Boshlang‘ich ta’limda raqamli transformatsiya: Turkiyadagi o‘qituvchilar nuqtayi nazaridan sifatli tadqiqot. “Ta’lim va axborot texnologiyalari, vol. 27, no. 8, 2022, pp. 11099-11119.

4. Hwang, G. J., & Fu, Q. K. “Raqamli texnologiyalar yordamida innovatsion o‘qitish va o‘rganish: Tadqiqot Tendensiyalari Sharhi”. Interaktiv o‘quv muhitlari, vol. 29, no. 5, 2021, pp. 781-794.

5. Rakhimova, D., & Kurbanov, S. “Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyalarini O‘zbekistonda rivojlantirish: Muammolar va imkoniyatlar”. Ta’limdagi rivojlanayotgan texnologiyalar xalqaro jurnali (iJET), vol. 18, no. 1, 2023, pp. 18-32.

6. Dichev, C., & Dicheva, D. “Ta’limda gamifikatsiya: Empirik dalillarning tizimli adabiyot sharhi”. Ta’lim texnologiyasi va jamiyat jurnali, vol. 24, no. 2, 2021, pp. 1-17.

7. Peters, M. A., Jandrić, P., & Barnett, R. (Muharrirlar). Ta’limdagi raqamli transformatsiyalar palgrave qo‘llanmasi. Cham: PalgravemMacmillan, 2022.

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA GENDER YONDASHUV ASOSIDA
O‘QUVCHILARDA SHARQONA TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI**

Sapayeva Dinaraxon Ruslanovna

Ranch texnologiya universiteti

1-kurs magistranti

+998997573911 sapayevadinara16@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim muhitida gender yondashuv tamoyillaridan foydalangan holda o‘quvchilarda sharqona tarbiya va milliy qadriyatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqotda globallashuv va axborotlashuv sharoitida o‘g‘il va qiz bolalarning ijtimoiy rollarini sharqona mentalitet hamda kiber-etika qoidalari asosida rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Muallif raqamli platformalar orqali milliy o‘zlikni saqlab qolish va “ommaviy madaniyat”ning salbiy ta’siriga qarshi ma’naviy immunitetni shakllantirish bo‘yicha pedagogik tavsiyalar bergan.

Kalit so‘zlar. Raqamli ta’lim muhiti, gender yondashuv, sharqona tarbiya, milliy qadriyatlar, pedagogik texnologiyalar, kiber-etika, ma’naviy immunitet, ijtimoiy rol.

Аннотация. В статье исследуются педагогические основы формирования восточного воспитания и национальных ценностей у учащихся на основе гендерного подхода в условиях цифровой образовательной среды. В работе анализируются вопросы развития социальных ролей мальчиков и девочек в условиях глобализации и информатизации на базе восточного менталитета и правил киберэтики. Автор предлагает педагогические стратегии по сохранению национальной идентичности через цифровые платформы и формированию духовного иммунитета против негативного влияния «массовой культуры».

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова. Цифровая образовательная среда, гендерный подход, восточное воспитание, национальные ценности, педагогические технологии, киберэтика, духовный иммунитет, социальная роль.

Abstract. The article explores the pedagogical foundations of forming Oriental upbringing and national values among students based on a gender approach within a digital learning environment. The study analyzes the development of social roles for boys and girls in the context of globalization and digitalization, grounded in Eastern mentality and cyber-ethics. The author provides pedagogical recommendations for preserving national identity through digital platforms and developing spiritual immunity against the negative influences of "mass culture."

Keywords. Digital learning environment, gender approach, Oriental upbringing, national values, pedagogical technologies, cyber-ethics, spiritual immunity, social role.

Kirish. Globallashuv va raqamlashtirish sharoitida ta’lim tizimi tubdan yangilanmoqda. Raqamli texnologiyalar ta’lim samaradorligini oshirish bilan birga, o’quvchilarning ijtimoiy va ma’naviy rivojlanishiga ham ta’sir ko’rsatmoqda. Shu bois ta’lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli ta’lim muhitida gender yondashuvni qo’llash, o’quvchilarda ommaviy madaniyatga qarshi “ma’naviy иммунитет”ni shakllantiradi. Bu jarayonda texnologiya shunchaki vosita bo’lib, asosiy maqsad milliy o’zlikni va sharqona axloqiy me’yorlarni saqlab qolishdan iboratdir [1].

Sharqona tarbiya tizimi o’zida odob-axloq, hurmat, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni mujassam etgan. Bu qadriyatlarni zamonaviy raqamli muhitda singdirish esa pedagoglardan yangi yondashuvlarni talab qiladi.

Bugungi globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari ta’lim tizimiga tub o’zgarishlar kiritmoqda. Ayniqsa, raqamli ta’lim muhitining shakllanishi o’quvchilarning bilim olish jarayonini yanada interaktiv, moslashuvchan va samarali qilishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki barkamol shaxsni tarbiyalash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Sharqona tarbiya tizimi asrlar davomida shakllangan bo’lib, unda odob-axloq, hurmat, mehr-oqibat, kattaga ehtirom, kichikka izzat kabi qadriyatlar muhim o’rin tutadi. Ushbu qadriyatlarni zamonaviy ta’lim muhitida, ayniqsa raqamli platformalar orqali o’quvchilarga yetkazish bugungi pedagogika oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Bunda gender yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki u ta’lim jarayonida o’g’il va qiz bolalarning psixologik, ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini hisobga olish, ularga teng imkoniyatlar yaratish hamda individual rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Gender yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiyaviy jarayon o’quvchilarda o’zaro hurmat, bag’rikenglik va ijtimoiy mas’uliyat kabi sifatlarni shakllantirishga yordam beradi. Gender yondashuvi deganda, biz faqat jinsiy farqlarni emas, balki jamiyatda o’g’il va qiz bolalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanish xususiyatlarini tushunamiz. Sharqona tarbiyada o’g’il bolalarda — mas’uliyat, mardlik va oila tayanchi bo’lish; qiz bolalarda esa — iffat, latofat va ma’naviy muhit yaratuvchisi bo’lish xislatlari ustuvorlik qiladi.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida gender tarbiyasi komillikning muhim qismi sifatida qoraladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Farzandga o‘rgatiladigan birinchi bilim bu — muloqot odobi va kattalarga ehtiromdir. Bu qoidalar xoh hayotda, xoh yozishmada bo‘lsin, o‘zgarmas bo‘lib qolishi lozim” [2].

Zamonaviy tadqiqotchilarning fikricha, raqamli muhitda gender yondashuvi — bu o‘quvchini o‘z jinsiga xos bo‘lgan ijobiy fazilatlarni texnologiyalar yordamida rivojlantirish jarayonidir [3].

Global axborotlashuv sharoitida raqamli ta‘lim muhiti o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy omilga aylandi. Sharqona tarbiya tizimida erkak va ayolning jamiyatdagi o‘rni, o‘zaro hurmat va axloqiy masofani saqlash tamoyillari ustuvor hisoblanadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar orqali “gender neytralligi” g‘oyalarining kirib kelishi, milliy tarbiya metodikasini raqamli formatga moslashtirishni taqozo etmoqda [4]. Sharq pedagogikasida o‘g‘il va qiz bolalar tarbiyasi ularning kelajakdagi ijtimoiy rollaridan kelib chiqib tabaqalashtirilgan. Bunda gender yondashuv deganda jinslarning biologik emas, balki ijtimoiy-axloqiy vazifalari tushuniladi.

“Har bir ota-ona o‘z farzandiga munosib odob berishni eng oliy vazifa deb bilishi lozim, zero odob — insonning ziynatidir” [5].

Raqamli muhitda bu qadriyat o‘g‘il bolalarda axborot xavfsizligi va mas‘uliyatni, qiz bolalarda esa internet etikasi va andishani shakllantirish orqali namoyon bo‘ladi [6].

Raqamli ta‘lim vositalari esa ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Interaktiv platformalar, multimedia vositalari, onlayn ta‘lim resurslari orqali o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki axloqiy va ijtimoiy kompetensiyalarni ham rivojlantirish mumkin.

Raqamli ta‘lim muhitida sharqona tarbiyani gender yondashuv asosida shakllantirish shunchaki texnik jarayon emas, balki chuqur pedagogik mazmunga ega bo‘lgan tizimdir. Raqamli ta‘lim muhiti o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda sharqona tarbiya elementlarini zamonaviy shaklda taqdim etish imkonini beradi. Kognitiv va gender xususiyatlarni inobatga olgan holda raqamli ta‘limda differensial yondashuv o‘g‘il va qiz bolalarning axborotni qabul qilishdagi psixofiziologik farqlariga asoslanadi. Sharqona tarbiya kontekstida bu quyidagicha namoyon bo‘ladi:

O‘g‘il bolalar uchun: Strategik fikrlash, mardlik va mas‘uliyatni talab qiluvchi raqamli o‘yinli topshiriqlar (gamifikatsiya). Masalan, “Amir Temur strategiyasi” kabi virtual simulyatsiyalar orqali ularda qaror qabul qilish va vatanparvarlik hissinı shakllantirish.

Qiz bolalar uchun: Estetik did, ijodkorlik va ijtimoiy muloqotga yo‘naltirilgan loyihalar. Virtual dizayn yoki milliy hunarmandchilikning 3D modellarini yaratish orqali ularda sharqona nafosat va oilaviy qadriyatlarga bo‘lgan hurmatni o‘stirish.

Bu jarayondan maqsad shuki, har bir jins vakilining o‘ziga xos kognitiv salohiyatini ochish orqali ularni jamiyatdagi ijtimoiy rollariga mos ravishda tayyorlashdir [7].

Raqamli dunyoda muloqot madaniyati sharqona “andisha” va “hayo” tushunchalarining zamonaviy ko‘rinishidir. Ijtimoiy tarmoqlar va ta‘limiy forumlar o‘quvchilar uchun o‘ziga xos “tarbiya maydoni” bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, muloqot etikasi (Netiket): O‘quvchilarda virtual muloqotda kattalarga hurmat, o‘zaro yozishmalarda "siz"lab murojaat qilish va haqoratli so‘zlardan tiyilish madaniyatini shakllantiradi. Gender masofasi: Raqamli muhitda o‘g‘il va qiz bolalar o‘rtasidagi muloqotning sharqona me‘yorlarini (begona shaxslar bilan muloqotda ehtiyotkorlik, shaxsiy chegaralarni saqlash) virtual keyslar orqali o‘rgatishdan iboratdir. Ijtimoiy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mas’uliyat: O‘zgalar fikriga toqatli bo‘lish (bag‘rikenglik) va kiberbullingga (virtual tazyiq) qarshi turish ko‘nikmalarini rivojlantirish hisoblanadi.

O‘quvchilarning passiv iste’molchidan faol kontent yaratuvchisiga aylanishi ularning qadriyatlarni chuqur anglashiga yordam beradi. Bu yo‘nalishda media-loyihalar hal qiluvchi ahamiyatga ega:

Video-kontentlar: O‘quvchilar tomonidan tayyorlangan “Mening oilam — mening faxrim”, “Kattalarga ehtirom — kichiklarga izzat” mavzusidagi qisqa metrajli roliklar milliy an’analarni yoshlar tilida tushuntirishga xizmat qiladi.

Podkastlar va intervyular: O‘quvchi-qizlar tomonidan “Sharq ayoli timsoli”, o‘g‘il bolalar tomonidan esa “Ajdodlar jasorati — bizga o‘rnak” mavzusida tayyorlangan audio-loyihalar ularning notiqlik san’atini va milliy g‘ururini yuksaltiradi.

Ushbu jarayon natijasida, o‘quvchi o‘zi o‘rganayotgan qadriyatni tahlil qiladi, saralaydi va o‘z tengdoshlariga yetkazadi, bu esa “tengdosh-tengdoshga” tamoyili asosida tarbiyaviy samaradorlikni oshiradi [8].

Ushbu uchta vosita uyg‘unlikda qo‘llanilganda, raqamli ta’lim muhiti shunchaki axborot manbai emas, balki o‘quvchining shaxs sifatida, ayniqsa, sharqona axloq normalari ruhida voyaga yetishini ta’minlaydigan pedagogik ekotizimga aylanadi.

Xulosa. Raqamli ta’lim muhitida gender yondashuv asosida sharqona tarbiyani shakllantirish — bu o‘tmishga qaytish emas, balki milliy o‘zlikni zamonaviy qobiqda saqlab qolishdir. Bu jarayonda pedagogning vazifasi texnologiyalardan foydalangan holda o‘quvchining ichki ma’naviy olamini “begona” madaniyatlarning destruktiv ta’siridan himoya qilishdan iborat.

Zamonaviy raqamli ta’lim muhiti nafaqat axborot almashish vositasi, balki o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy qiyofasini shakllantiruvchi kuchli pedagogik maydon ekanligi aniqlandi. Sharqona tarbiya elementlarini (andisha, or-nomus, kattaga hurmat, oilaviy sadoqat) raqamli formatga (kontentlarga) adaptatsiya qilish — bugungi kunda ta’limning eng ustuvor vazifasidir.

Raqamli dunyoda gender tenglik tushunchasi o‘g‘il va qiz bolalarning individual-psixologik xususiyatlarini inkor etmasligi lozim. Sharqona mentalitet asosidagi gender yondashuv — o‘quvchi qizlarda milliy ifoda va ayollik latofatini, o‘g‘il bolalarda esa mas’uliyat va mardlik kabi fazilatlarini raqamli texnologiyalar orqali tizimli rivojlantirishni talab etadi.

Ta’lim jarayonida milliy-axloqiy mazmundagi raqamli o‘quv resurslarini ko‘paytirish va pedagoglarning gender kompetensiyasini oshirish — yosh avlodning global tarmoqdagi turli mafkuraviy xurujlarga nisbatan immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Abu Nasr Forobiy aytganidek: “Tarbiya — insonning go‘zal fazilatlariga egalik qilishi va u bilan amalda shug‘ullanishidir”. Raqamli dunyo bu amaliyot uchun yangi maydon bo‘lib xizmat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020
2. Kaykovus. Qobusnoma / Kaykovus. — T.: O‘qituvchi, 2011. — 216 b.
3. Tursunova R. Ta’limda gender tenglik va milliy mentalitet / R. Tursunova. — T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2022. — 156 b.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Sharipova D. Raqamli pedagogika va milliy qadriyatlar / D. Sharipova. — T.: Fan va texnologiyalar, 2023. — 180 b.
5. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq / A. Avloniy. — T.: O‘qituvchi, 1992. — 160 b.
6. Inatov A. Global tarmoqda yoshlar tarbiyasining pedagogik xususiyatlari. Monografiya / A. Inatov. — T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2024. — 144 b.
7. Nishonova S. Sharq uyg‘onish davri pedagogikasi / S. Nishonova. — T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2021. — 192 b.
8. Sharipova D. Raqamli pedagogika va milliy qadriyatlar uyg‘unligi. Ilmiy maqola / D. Sharipova // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. — 2023. — №5. — B. 112-118.
9. Sharqona tarbiyaning gender xususiyatlari bo‘yicha zamonaviy ilmiy maqolalar to‘plami (2024-2025 yillar).

**BOSHLANG‘ICH ONA TILI DARSLARIDA GRAMMATIK
TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA TA’LIMIIY O‘YINLARDAN
FOYDALANISHGA INNOVATSION YONDASHUV**

Eltazarova Shoxida Sardorbek qizi

UrDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va
metodikasi mutaxassisligi magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ona tili darslarida grammatik tushunchalarni shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanishga innovatsion yondashuv masalasi haqida fikr yuritilgan. Unda ta’lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, grammatik tushunchalarni shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan samarali foydalanish yo‘llari ko‘rsatilgan va ta’limiy o‘yinlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, ona tili darslari, grammatik tushunchalar, innovatsion yondashuv, ta’limiy o‘yin, o‘yin jarayoni, faollik, samaradorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос инновационного подхода к использованию образовательных игр в формировании грамматических понятий на уроках родного языка в начальной школе. Показаны пути внедрения инновационных технологий в образовательный процесс, эффективного использования образовательных игр в формировании грамматических понятий, а также приведены примеры образовательных игр.

Ключевые слова: Начальное образование, уроки родного языка, грамматические понятия, инновационный подход, образовательная игра, игровой процесс, деятельность, эффективность

Abstract. This article discusses the issue of an innovative approach to the use of educational games in the formation of grammatical concepts in primary mother tongue lessons. It shows ways to introduce innovative technologies into the educational process, effectively use educational games in the formation of grammatical concepts, and provides examples of educational games.

Keywords: Primary education, mother tongue lessons, grammatical concepts, innovative approach, educational game, game process, activity, efficiency.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan asosiy talab – bu o‘quvchilarni tayyor bilimlarni o‘zlashtiruvchi emas, balki mustaqil fikrlovchi, ijodiy yondashuvchi va o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llay oladigan shaxs sifatida shakllantirishdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi bu jarayonning eng muhim va hal qiluvchi davri hisoblanadi. Chunki aynan shu bosqichda o‘quvchilarning tilga oid bilimlari, nutqiy kompetensiyasi va grammatik tafakkuri shakllanadi.

Ona tili darslarida grammatik tushunchalarni o‘rgatish an‘anaviy tarzda qoidalarni yod oldirish, mashqlarni takrorlash orqali olib borilgan. Biroq zamonaviy pedagogika nuqtayi nazaridan bu yondashuv o‘quvchilarning faolligini yetarli darajada ta‘minlay olmaydi, ularning qiziqishini pasaytiradi va bilimlarning mustahkam o‘zlashtirilishiga to‘sqinlik qiladi.

Shu sababli hozirgi kunda ta‘lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xususan, ta‘limiy o‘yinlardan samarali foydalanish dolzarb metodik muammo sifatida e‘tirof etilmoqda. Ta‘limiy o‘yinlar o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantirib, o‘rganish jarayonini tabiiy, qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Psixologik tadqiqotlarda ta‘kidlanishicha, boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarning tafakkuri asosan konkret-obrazli tafakkurga tayanadi. Ular hodisa va tushunchalarni ko‘proq bevosita kuzatish, solishtirish, tasavvur qilish orqali anglaydi. Abstrakt tafakkur esa asta-sekinlik bilan, ta‘lim jarayonida shakllanadi. Grammatika esa o‘z mohiyatiga ko‘ra abstrakt hodisa bo‘lib, u til birliklari o‘rtasidagi umumiy munosabatlarni ifodalaydi. Shu bois grammatik tushunchalarni o‘zlashtirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Grammatik tushuncha bu tilshunoslikda so‘zlarning shakl va tuzilishini, ularning jumla ichidagi vazifasini anglashga yordam beruvchi nazariy va amaliy bilimdir. U bolalarga til birliklarini to‘g‘ri ishlatish, so‘zlarni to‘g‘ri shakllantirish va jumlani mantiqan tuzish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Grammatik tushuncha quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. So‘z turkumlari (ot, fe‘l, sifat, olmosh va h.k.) va ularning shakllari.
2. So‘z birikmalari va jumla tuzilishi, ya‘ni sintaktik munosabatlar.
3. So‘zning grammatik kategoriyalari, masalan: shaxs, son, zamon, tur, daraja, hol va boshqalar.
4. So‘zlarning grammatik me‘yori va qoidalari, ya‘ni til qoidalariga rioya qilish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yosh xususiyatlariga ko‘ra o‘yinga moyil, harakat orqali o‘rganishga intiluvchan, emotsional qabul qilishga yaqin bo‘ladilar. Shu bois grammatik tushunchalarni (so‘z turkumlari, gap bo‘laklari, qo‘shimchalar va boshqalar) o‘rgatishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish:

- * bilimni oson o‘zlashtirishni ta‘minlaydi,
- * o‘quvchilarning diqqatini faollashtiradi,
- * darsga qiziqishni oshiradi,
- * mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Innovatsion yondashuv esa bu jarayonda interfaollikni kuchaytirish, AKT vositalaridan foydalanish, shaxsga yo‘naltirilgan metodlarni qo‘llashni nazarda tutadi.

Grammatik tushunchalarni o‘yin orqali o‘rgatishda innovatsion yondashuv quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Gamifikatsiya – o‘qitish jarayonini o‘yin shakliga keltirish.
2. Interfaollik – har bir o‘quvchini jarayonga jalb etish.
3. Vizualizatsiya – rasm, kartochka, multimedia orqali o‘rgatish.
4. Muammoli vaziyat yaratish – o‘quvchini fikrlashga undash.
5. Kooperativ ta’lim – guruhlarda ishlash.

Natijada grammatik tushunchalar yodlanmaydi, balki amalda o‘zlashtiriladi

Ta’limiy o‘yinlarni tashkil etish va o‘tkazish shakllari rang-barang bo‘lib, ularni samarali qo‘llash uchun maktab o‘qituvchilari mazkur metodlarni puxta egallashlari hamda o‘quvchilarni ushbu faoliyatga bosqichma-bosqich moslashtirishlari zarur. Ta’limiy o‘yinlar til materiallarini o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan murakkabliklarni yengillashtirishga xizmat qiladi hamda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi.

Ta’limiy o‘yinlarni samarali tashkil etish bir qator metodik jihatlarni inobatga olishni talab etadi. Mazkur usulni dars jarayoniga joriy etishda o‘qituvchi har bir mavzuning mazmun-mohiyatiga ijodiy yondashishi muhimdir. Ayniqsa, grammatik yo‘nalishdagi o‘yinlarni tashkil qilishda sinf o‘quvchilarining individual va yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. O‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasi, sinf bosqichi hamda ilgari o‘rganilgan mavzular tahlil qilinib, mashg‘ulot mazmuni shu omillarga mos holda rejalashtirilsa, grammatik o‘yinlarning samaradorligi yanada oshadi va grammatik tushunchalarning tez hamda mustahkam o‘zlashtirilishiga imkon yaratiladi.

Ta’limiy o‘yinlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini kengaytirish, kuzatuvchanligi, diqqat-e’tibori va xotirasini rivojlantirish, nutqini o‘stirish hamda matematik tushunchalarini boyitish ko‘zda tutiladi. Natijada o‘quvchilarning umumiy aqliy faoliyati faollashadi. Ta’limiy o‘yin mazmuni, asosan, quyidagi tarkibiy unsurlarni o‘z ichiga oladi:

- o‘yinning maqsad va vazifasi;
- o‘yin jarayoni va harakatlari;
- o‘yin qoidalari;
- o‘yin yakuni.

Har bir ta’limiy o‘yin muayyan pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan vazifaga ega bo‘lib, u o‘quvchilarga bilim va axborot yetkazishni nazarda tutadi. Ta’limiy o‘yin jarayonida bolalardan aniq topshiriqlarni bajarish talab etiladi, bu esa ularning tafakkur faoliyatini faollashtiradi, avval o‘zlashtirilgan bilim va tushunchalarni xotirada qayta tiklashga undaydi. Shuni alohida ta’kidlash joizki, bolalar ishtirokida o‘tkaziladigan har bir ta’limiy o‘yin ularning aniq bilimlarga, real predmet va hodisalarga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otishi, diqqat-e’tiborini jalb eta olishi lozim.

Ona tili darslarida grammatik tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan ta’limiy o‘yinlardan namunalar keltiramiz.

“Kim? Nima?” o‘yini

Maqsad: Otlarning ma’nosini anglash.

O‘yin borishi:

O‘qituvchi so‘z aytadi, o‘quvchilar “kim?” yoki “nima?” savoliga javobini aniqlaydi.

Misol: O‘qituvchi — kim?; Daftar — nima?

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“So‘z turkumini top” o‘yini

Maqsad: ot, sifat, fe‘lni ajratish

O‘yin tartibi:

O‘qituvchi so‘zlar aytadi

O‘quvchilar tegishli kartochkani ko‘taradi

Innovatsion jihat: tezkor fikrlash + vizual ajratish

“Kim tez?” o‘yini

Maqsad: qo‘shimchalarni aniqlash

Vazifa: Berilgan so‘zlardan qo‘shimchani toppish.

Masalan: kitoblar, bolalarimiz

Natija: morfemik tahlil rivojlanadi

“Gap tuz” o‘yini

Maqsad: gap qurilishini o‘rgatish

O‘yin: So‘zlar aralashtirib beriladi. O‘quvchi to‘g‘ri gap tuzadi.

Innovatsiya: konstruktor usuli

“Xatoni top” o‘yini

Maqsad: grammatik xatolarni aniqlash.

Misol: Men maktabga boramanlar.

O‘quvchi xatoni topadi va to‘g‘rilaydi

“Zanjirli gap” o‘yini

Maqsad: nutqni rivojlantirish

O‘yin: Har o‘quvchi bittadan so‘z qo‘shadi. Masalan, Bahor keldi- O‘lkamizga bahor keldi.- o‘lkamizga zumrad bahor keldi ...

Natija: gap kengayadi.

“Sinonim top” o‘yini

Maqsad: lug‘at va grammatikani bog‘lash

Vazifa: “chiroyli” → go‘zal, latofatli

“Rolga kir” o‘yini

Maqsad: fe‘llarni qo‘llash

O‘yin: O‘quvchi harakatni ko‘rsatadi. Boshqalar fe‘lni aytadi.

“Rasm asosida gap tuz” o‘yini

Maqsad: bog‘lanishli nutqni rivojlantirish va gapni to‘g‘ri yuzish.

O‘yin: Rasm beriladi

O‘quvchi grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzadi

Xulosa qilsak, boshlang‘ich ona tili darslarida grammatik tushunchalarni shakllantirishda ta‘limiy o‘yinlardan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan o‘yinlar:

- * o‘quvchilarning bilishga qiziqishini kuchaytiradi,
- * grammatik bilimlarni mustahkamlaydi,
- * nutqiy faoliyatni rivojlantiradi,
- * mustaqil fikrlashni shakllantiradi.

Eng muhimi, o‘quvchi grammatik qoidalarni yodlamaydi, balki ularni o‘z nutqida ongli ravishda qo‘llay boshlaydi. Bu esa zamonaviy ta‘limning asosiy maqsadlariga to‘liq mos keladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Roziqov O., M. Mahmudov, Adizov B., Hamroyev A. Ona tili didaktikasi.- Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2005. -388 b.
2. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Nosir”, 2009.-351 b.
3. Kuronov S.D. Ona tili. 2-sinf. II qism. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun darslik. - Toshkent: “Novda edutainment”, 2023.- 88 b.
4. Baynazarova D.D. Ona tili. 3-sinf. II qism. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun darslik. - Toshkent: “Novda edutainment”, 2023.- 88 b.

**FUTBOL HAKAMLARINING JISMONIY VA KASBIY TAYYORGARLIGINI
OSHIRISH YO‘LLARI**

Yusufboyev Shoxrux G‘ayrat o‘g‘li

Sport faoliyati, pedagogika va psixologiya fakulteti dotsenti

E-mail: shoxruxyusufboyev047@gmail.com

Yadgarova Dinara Baxodirovna

Sport faoliyati, pedagogika va psixologiya
fakulteti katta o‘qituvchisi.

E-mail: yadgarova_d@urdu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada futbol hakamlarini turli xil o‘yin vaziyatlarida hakamlilik faoliyatiga tayyorlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Qoidabuzarliklarni baholashda mezoniy yondashuv tamoyillari, hakamning maydon bo‘ylab optimal joylashishi, ko‘mak hakamining vazifalari hamda zamonaviy texnologiyalarning (VAR, ovozli signal tizimlari, mikrochip texnologiyalari) hakamlilik sifatiga ta’siri tahlil qilingan. Bundan tashqari, hakamlarning jismoniy tayyorgarligini oshirish yo‘llari va maqsadga muvofiq mashg‘ulot metodlari yoritilgan. Maqola futbol nazariyotchilari va amaliyotchilarining ilmiy mezonlari asosida tuzilgan bo‘lib, hakamlilik mahoratini yuksaltirishga yo‘naltirilgan tavsiyalar majmuasini o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: futbol hakamlilik, mezoniy yondashuv, optimal joylashuv, VAR texnologiyasi, jismoniy tayyorgarlik, qoidabuzarlik, hakamlilik sifati, diagonal tizim, offsayd, chidamkorlik.

Zamonaviy futbol o‘yinida hakamlilik faoliyati tobora murakkablashib bormoqda. Futbol qoidalariga ko‘ra, hakam har qanday holatda — maydonning qaysi nuqtasida va o‘yinning qaysi daqiqasida bo‘lishidan qat’i nazar — qoidabuzarliklar yuz berganda zudlik bilan munosib qaror qabul qilishi shart. O‘yin jarayonida hakam doimo ikki yo‘nalishdan birini tanlash vaziyatiga duch keladi: agar jang harakati qoida doirasida amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘yin davom etadi; aks holda, hakam uch variantdan biri bo‘yicha jazolash chorasi ko‘radi.

Qoidabuzarliklarni baholashda mezoniy yondashuv. Futbol qoidalarining 12-moddasi qoidabuzarliklar uchun jarima turlarini belgilab beradi: oddiy jarima zarbasi; jarima zarbasi va ogohlantiruv (sariq kartochka); jarima zarbasi va diskvalifikatsiya (qizil kartochka). Hakam jazoni tayinlashda qoidabuzarlikni qanday darajada amalga oshirilganligi — e’tiborsizlik, beparvolik yoki haddan tashqari kuch sarflash asosida malakalashtiradi.

S.G.Xemshir tadqiqotlariga ko‘ra, hakam qaror qabul qilishda og‘irlashtiruvchi holatlarni ham inobatga olishi lozim. Bu holda mezoniy yondashuvdan foydalanish — hakam uchun eng ishonchli usul hisoblanadi. Qaror qabul qilish jarayonida hakam quyidagi omillarni tahlil qiladi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- o‘yinchining niyati va tezligi;
- tajovuzkor harakatlar intensivligi;
- hujumchining to‘pni o‘ynash ehtimoli;
- raqib xavfsizligiga tahdid mavjudligi;
- aniq gol imkoniyati yo‘qotilganligi yoki istiqbolli hujumning oldini olinganligi.

V.B.Myakon'kov mezoniy yondashuv tamoyillarini maydon bo‘yicha barcha jang epizodlari bilan bog‘liq holda qo‘llashni tavsiya etadi. Bu birinchi navbatda o‘yin qonunlarini izchil talqin qilish hamda barcha hakamlar uchun yagona qaror qabul qilish standartini ta‘minlash maqsadida zarurdir.

D.V.Sobolyov ta’kidlaganidek, jismoniy aloqa bilan bog‘liq yakka kurash epizodlari — ayniqsa jarima maydonchasi ichida yuz berganda — hakam tomonidan har ikki tomonni ham hisobga olgan holda ko‘rib chiqilishi kerak: nafaqat himoyachining harakatlari, balki hujumchining simulyatsiya uchun jismoniy aloqadan foydalanish holati ham nazardan soqit qilmaslik lozim.

Yu.F.Kuznetsov kuzatishlariga ko‘ra, hakamlarning haddan tashqari liberalligi uzoq davom etadigan musobaqalar yakunida jamoaning eng kuchli futbolchilarining jarohat olishiga olib kelishi, hatto jamoaning to‘liq tarkibda maydon tushira olmasligi ehtimolini oshirishi mumkin.

Hakamning maydon bo‘ylab optimal joylashishi. Mutaxassislar tomonidan qoidabuzarlik holatini baholashda eng maqbul joylashuv — yakka kurash joyidan 8–12 metr masofada turish tavsiya etiladi. Optimal joylashuvni belgilovchi ikki asosiy omil mavjud: birinchisi — hakamning o‘yinchilar o‘rtasidagi kurash joyidan nisbiy masofasi; ikkinchisi — hakam qaysi burchakdan yakka kurash xususiyatini baholay olishi, ya’ni idrok etish burchagi.

A.N.Spirin va A.D.Budogoskiyning ilmiy xulosalariga ko‘ra, diagonali tizim hozirgi kunda hakamning maydon bo‘ylab eng maqbul joylashuvini ta‘minlovchi eng samarali usul sifatida tan olingan. Ular ta’kidlaydi: “Joylashuvning maqbulligi — bu harakatdagi o‘zgaruvchan miqdor bo‘lib, u ko‘p omillarga bog‘liq va hakamdan doimo ijodiy yondashuvni talab qiladi.” Bir necha raqiblar ishtirok etadigan epizodlarda barcha futbolchilar hakamning ko‘rish sohasida qolishi uchun optimal masofa kengaytiriladi; ammo kurash ikkita futbolchi o‘rtasida aylanishi bilan hakam o‘z joylashuvini zudlik bilan moslaydi.

Ko‘mak hakamining vazifalari va offsayd holati. Ko‘mak hakamining eng muhim vazifalaridan biri — qoidabuzarlik holatlarida, ayniqsa jarima maydonchasi ichidagi epizodlarda bosh hakamga ko‘maklashishdir. Vaqtni noto‘g‘ri baholash, ikkilanish yoki qoidabuzarlik joyi haqida noaniqliq — bu holatlarning barchasi bayroq ko‘rsatmaslik uchun yetarli asos hisoblanadi. Ko‘mak hakamining qarori faqat mutlaq ishonch asosida qabul qilinishi shart.

Offsayd holatini aniqlashda hujumchining oyoqlari va tanasining so‘nggi himoyachiga nisbatan pozitsiyasi hisobga olinadi. “Havo maydoni” kabi chalg‘ituvchi mezonlardan foydalanish man etiladi. “Kuting va ko‘ring” metodologiyasiga binoan ko‘mak hakam bayroqni faqat quyidagi holatlar aniq bo‘lganda ko‘tarishi kerak: to‘pning harakatlanish yo‘nalishi; o‘yinchining faol o‘yin harakatlaridagi ishtiroki (o‘yinga aralashish, to‘siq yaratish yoki ustunlik qozonish). Mutaxassislar quyidagi prinsipni tavsiya qiladi: bir oz kech, lekin to‘g‘ri qaror qabul qilish — tez, lekin noto‘g‘ri qaror qabul qilishdan afzal.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Agar bosh hakam ko‘mak hakamning signaliga rozi bo‘lmasa va boshqacha qaror qilsa, ko‘mak hakam darhol bayrog‘ini tushirishi va o‘yinning keyingi qismiga qo‘shilishi shart. Hakam va ko‘mak hakamlar o‘rtasidagi hamkorlikning barcha masalalari o‘yin oldi brifingida inspektorsiz emas, balki uning ishtirokida batafsil muhokama qilinishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar va hakamlik sifati. S.N.Stelman va N.G.Uraltsevning tadqiqotlarida UEFA texnik komissiyasi a‘zosi, sobiq bundestrener Berti Vogte bir paytlar futbolda video takrorlarni joriy etish yoki darvoza chizig‘ini nazorat qilish uchun qo‘shimcha hakamlardan foydalanish g‘oyasini ilgari surgan edi. Bu taklif amaliyotga kirganligi munosabati bilan Xalqaro futbol assotsiatsiyasi kengashi darvoza chizig‘ini aniqlash uchun maxsus elektronik jihozlarni sinash haqida kelishuvga erishdi. Mazkur qurilma to‘p ichiga joylashtirilgan mikrochip bo‘lib, u to‘p darvoza chizig‘ini kesib o‘tganda hakamning bilagidagi moslama orqali signal uzatadi.

2006-yilgi Jahon chempionatida “Braziliya” va “Italiya” jamoalari o‘rtasidagi uchrashuvda hakamlar brigdasi maxsus “ovozli signal tizimi” bilan jihozlangan edi. Yon hakam bayrog‘ining dastagidagi tugmani bosganda hakamning bilagidagi manjetga radio signal uzatiladi va manjet tebranish orqali bosh hakamni qoidabuzarlik haqida ogohlantiradi.

1994-yilgi Jahon chempionati davrida esa amerikalik muhandislar offsayd holatini avtomatik aniqlash uchun kompyuter lainsman tizimini yaratishga urinishgan. Maydon parametrlari kompyuterga kiritilgan va maydon ko‘rinmas lazer nurlari tarmog‘i bilan qoplangan; futbolchilarning poyabzali, formasiga va to‘pga signal uzatuvchi qurilmalar o‘rnatilgan. Bu tizim o‘yin davomida har bir o‘yinchining aniq joylashuvini real vaqt rejimida kompyuterga yetkazib bergan.

FIFA hakamlik sifati oshirish maqsadida reyting tizimini joriy qilgan. Agar hakamning xatosi o‘yin natijasiga ta’sir ko‘rsatgan bo‘lsa, uning reytingidan qo‘shimcha 2 ball, natijaga ta’sir ko‘rsatmagan xato uchun esa 1 ball ayiriladi.

Hakamlarning jismoniy tayyorgarligi. Sh.T.Iseevning ilmiy tadqiqotlari futbolchilarni yillik tsiklda tayyorlashni rejalashtirish — ularning jismoniy holati, fiziologik ko‘rsatkichlari va musobaqa turiga qarab tabaqalashtirilgan yondashuv asosida amalga oshirilishi kerakligini ko‘rsatadi. Shuningdek, I.A.Koshbaxtiyev, R.I.Nurimov, R.A.Akromov, Sh.T.Iseev, S.R.Davletmurotovlarning ko‘p yillik izlanishlarida futbolchilarni tayyorlash nazariyasi va metodikasi bo‘yicha qator muhim xulosalar chiqarilgan.

Bizning kuzatishlarimizga ko‘ra, hakamlarni tayyorlash tizimlarini o‘rganishda chidamkorlikni ustuvor rivojlantirish asosida maxsus jismoniy tayyorgarlikni takomillashtirish yo‘nalishi bo‘yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar hali yetarli darajada amalga oshirilmagan. Zamonaviy futbol tobora tezlashib borayotganligi sababli hakamlardan yuqori jismoniy imkoniyat talab etiladi. Har bir hakam o‘yin davomida barcha maydon nuqtalarini to‘liq nazorat qila olishi uchun o‘z jismoniy tayyorgarligini doimiy ravishda yuqori saviyada ushlab turishi zarur.

Ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya va sport nazariyasida “ishonchlilik” tushunchasining yagona ta’rifi hali shakllanmagan. Biroq yetakchi mutaxassislarning aksariyati spordagi “ishonchlilik”ni sportchiga muayyan vaqt davomida muhim musobaqalarda muvaffaqiyatli ishtirok etish imkonini beruvchi tizimli va murakkab sifat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sifatida tavsiflaydi. Ishonchlilik bir qator omillarga bog‘liq bo‘lib, ulap orasida jismoniy, funksional, texnik-taktik va psixologik tayyorgarlik darajasi hal qiluvchi o‘rin egallaydi.

Futbol hakamligida yuqori sifatni ta’minlash uchun bir qator sharoitlar bajarilishi zarur: qoidabuzarliklarni baholashda mezoniy yondashuvni izchil qo‘llash; diagonali tizim asosida maydon bo‘ylab optimal joylashuvni saqlab turish; ko‘mak hakamlar bilan aniq va samarali o‘zaro hamkorlik; zamonaviy texnologik imkoniyatlardan oqilona foydalanish. Bularning barchasi hakamning yuqori jismoniy tayyorgarligi bilan uyg‘unlashgan taqdirdagina samarali hakamlik faoliyatini ta’minlaydi.

Yu.F.Kuznetsov taklif etganidek, musobaqa qoidalarini takomillashtirishga qaratilgan bir qator o‘zgarishlar, xususan: jarima maydonchasini kengaytirish, qo‘pollik hisobi tizimini joriy etish va barcha hakamlar brigadasini aloqa vositalari bilan ta’minlash — hakamlik mahoratini tubdan yuksaltirish imkonini beradi. FIFA hakamlik sifatini ta’minlash maqsadida doimiy o‘z-o‘zini tahlil qilish, to‘xtovsiz ta’lim olish hamda chinakam raqobat muhitini yaratish zarurligini alohida ta’kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Spirin A.N., Budogoskiy A.D. Futbol hakamligining nazariy asoslari. — Moskva, 2003.
2. Kuznetsov Yu.F. Futbol qoidalarini takomillashtirish muammolari // Sport va fan. — 2000. — №4.
3. Iseev Sh.T. Futbolchilarni yillik tsiklda tayyorlash metodikasi. — Toshkent: Fan, 2010.
4. FIFA. Hakamlik bo‘yicha uslubiy qo‘llanma. — Jeneva: FIFA, 2005.
5. Stelman S.N., Uraltsev N.G. Zamonaviy texnologiyalar va futbol hakamligining istiqboli // Sport ilmi. — 2007. — №2.
6. Koshbaxtieva I.A., Nurimov R.I., Akromov R.A. Futbol nazariyasi va metodikasi. — Toshkent, 2015.

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KASBIY MADANIYATNI
SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN TARBIYAVIY ISH METODIKASI**

Djurayeva Gulmira Baxromovna

Alfraganus universiteti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy ishlar metodikasi tahliliy-tanqidiy nuqtai nazardan yoritiladi. Mavjud pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va xalqaro tajribalar baholanib, ularning afzalliklari bilan bir qatorda cheklovlari ham ochib beriladi. Tadqiqot natijalari kasbiy madaniyatni shakllantirishda tizimlilik, refleksivlik va real amaliy integratsiya yetishmayotganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: kasbiy madaniyat, tanqidiy tahlil, pedagogik metodika, innovatsion yondashuv, refleksiya, mentorlik.

Аннотация. В данной статье с аналитико-критической точки зрения освещается методика воспитательной работы, направленной на формирование профессиональной культуры у будущих учителей. Оцениваются существующие педагогические подходы,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

инновационные методы и международный опыт, при этом раскрываются как их преимущества, так и ограничения. Результаты исследования показывают, что при формировании профессиональной культуры не хватает системности, рефлексивности и реальной практической интеграции.

Ключевые слова: профессиональная культура, критический анализ, педагогическая методика, инновационный подход, рефлексия, наставничество.

Annotation. This article highlights, from an analytical-critical perspective, the methodology of educational work aimed at forming professional culture in future teachers. Existing pedagogical approaches, innovative methods, and international experiences are evaluated, revealing not only their advantages but also their limitations. The research results indicate a lack of systematization, reflexivity, and real practical integration in the formation of professional culture.

Keywords: professional culture, critical analysis, pedagogical methodology, innovative approach, reflection, mentoring.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida o’qituvchi shaxsiga qo’yilayotgan talablar keskin ortib borayotgan bir sharoitda, kasbiy madaniyatni shakllantirish masalasi dolzarb muammoga aylanmoqda. Nazariy jihatdan bu masala yetarlicha yoritilgan bo’lsa-da, amaliyotda ko’plab nomuvofiqliklar saqlanib qolmoqda. Xususan, nufuzli oliy ta’lim muassasalarida kasbiy madaniyatni rivojlantirish ustuvor yo’nalish sifatida e’tirof etilgan bo’lsa-da, uning real samaradorligi bir xil darajada emasligi kuzatiladi.

Kasbiy madaniyat ko’pincha keng va mavhum tushuncha sifatida talqin qilinadi. Bu esa uni shakllantirishga qaratilgan metodikalarning aniq mezonlarga ega bo’lmashiga olib keladi. Natijada, tarbiyaviy ishlar ko’proq formal xarakter kasb etib, talabaning ichki dunyosiga yetarli darajada ta’sir ko’rsata olmaydi. Badiiy ifoda bilan aytganda, ba’zan ta’lim jarayoni shaklan mukammal ko’rinsa-da, mazmunan ruhsiz qolmoqda.¹

Tahlil. Tadqiqot jarayoni shuni ko’rsatdiki, mavjud metodikalarda nazariya va amaliyot o’rtasidagi uzilish eng asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Talabalar ko’pincha nazariy bilimlarni egallagan holda, ularni real pedagogik vaziyatlarda qo’llashda qiyinchilikka duch keladilar.² Bu holat, o’z navbatida, kasbiy madaniyatning yuzaki shakllanishiga olib keladi. Garchi amaliy mashg’ulotlar va pedagogik amaliyotlar joriy etilgan bo’lsa-da, ularning mazmuni ko’pincha standart va stereotipik shaklda tashkil etiladi.

Mentorlik tizimi ham ko’plab ta’lim muassasalarida mavjud bo’lishiga qaramay, uning samaradorligi har doim ham yuqori emas. Chunki, mentorlik jarayoni ko’pincha individual yondashuvdan yiroq, rasmiy maslahat darajasida qolib ketadi. Natijada, ustoz va shogird o’rtasidagi haqiqiy pedagogik hamkorlik yuzaga kelmaydi. Bu esa kasbiy qadriyatlarning chuqur singdirilishiga to’sqinlik qiladi.

Refleksiya va o’z-o’zini baholash metodlari ilmiy adabiyotlarda muhim vosita sifatida e’tirof etilgan bo’lsa-da, amaliyotda ular yetarli darajada qo’llanilmaydi. Talabalar ko’pincha o’z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish ko’nikmasiga ega emas. Bu esa ularning kasbiy

¹ Ibragimova, Sh. T. (2025). *Kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi tahlili*.

² Ibragimova, Sh. T. (2025). *Kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi tahlili*.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlanishini sekinlashtiradi. Aslida esa refleksiya — bu o‘qituvchining ichki suhbatidir, u orqali inson o‘z kamchiliklarini anglaydi va o‘z ustida ishlashga undovchi kuch topadi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalasida ham muayyan qarama-qarshiliklar mavjud. Ko‘plab ta’lim muassasalarida texnologiyalar mavjud bo‘lsa-da, ularni samarali qo‘llash madaniyati yetarli darajada shakllanmagan. Natijada, innovatsiyalar mazmunii yangilanish emas, balki tashqi bezak sifatida qolib ketmoqda. Bu holat kasbiy madaniyatning chuqur emas, balki yuzaki shakllanishiga olib keladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayoni ko‘proq integrativ yondashuvni talab etadi. Ya’ni, bu jarayon faqat pedagogik fanlar doirasida emas, balki psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar bilan uyg‘un holda olib borilishi lozim. Aks holda, o‘qituvchi shaxsi bir tomonlama rivojlanadi.³Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, mavjud metodikalarda talabalar faol subyekt sifatida emas, balki ko‘pincha passiv qabul qiluvchi sifatida qaraladi. Bu esa zamonaviy ta’lim tamoyillariga zid hisoblanadi. Chunki kasbiy madaniyat faqat faol ishtirok, mustaqil fikrlash va shaxsiy tajriba orqali shakllanadi.

Xulosa.Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy ishlar metodikasi qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. U aniq mezonlarga asoslangan, refleksiv va amaliyotga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish, mentorlik tizimini individuallashtirish hamda innovatsion yondashuvlarni mazmunii jihatdan boyitish zarur.

Kasbiy madaniyatni shakllantirish — bu shunchaki pedagogik vazifa emas, balki chuqur ijtimoiy jarayon bo‘lib, u o‘qituvchini nafaqat bilim beruvchi, balki tafakkur va qadriyatlar tarbiyachisiga aylantiradi. Agar bu jarayon yuzaki tashkil etilsa, natijada shaklan o‘qituvchi, ammo mazmunan yetuk bo‘lmagan mutaxassislar yetishib chiqishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimova, Sh. Kasbiy madaniyatni shakllantirish tizimi tahlili. T.: 2025.
2. Mirziyoyev, Sh. M. Yoshlar forumidagi nutq. T.:2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida qonun. T.: 1992
4. Oliy ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. T.:
5. Quronov, M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. T.: 2019.
6. Ishmuhamedov, R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. T.: 2018.

**TALABA - YOSHLARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISH
OMILLARI**

Nafasov Doniyor Shernafasovich

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti dekani,
p.p.f.d (PhD), dotsent

Botirova Guliruhshora Zarifboy qizi

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

³ Quronov, M. (2019). *Pedagogika nazariyasi va tarixi*.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This article examines the factors of a healthy lifestyle and the role of a healthy lifestyle in the lives of students. Regular sports, adherence to a daily routine, and proper nutrition are indicated as the main factors influencing a healthy lifestyle, and the sources of adherence to this lifestyle are indicated.

Keywords: Healthy lifestyle, sports, hypodynamia, daily routine, intellectual stratum of society.

Аннотация. В данной статье рассматриваются факторы здорового образа жизни и роль здорового образа жизни в жизни студенческой молодежи. Регулярные занятия спортом, соблюдение режима дня и правильное питание указаны как основные факторы, влияющие на здоровый образ жизни, и указаны источники соблюдения этого образа жизни.

Ключевые слова: Здоровый образ жизни, спорт, гиподинамия, режим дня, интеллектуальный слой общества.

Annotatsiya. Ushbu maqolada sog‘lom turmush tarzi omillari, sog‘lom turmush tarzining talaba-yoshlar hayotidagi o‘rni ko‘rib chiqilgan. Sport bilan muntazam shug‘ullanish, kun tartibiga rioya qilish va tog‘ri ovqatlanish sog‘lom turmush tarziga asosiy ta’sir qiluvchi omillar deb ko‘rsatilgan va shu turmush tarziga rioya qilish manbaalari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Sog‘lom turmush tarzi, sport, gipodinamiya, kun tartibi, jamiyatning intellektual qatlami, ruhiyat.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti va kelajak avlod salomatligi talaba-yoshlarda sog‘lom turmush tarzini shakllanitirish bilan bevosita bog‘liq. Chunki talaba-yoshlar jamiyatning eng faol va intellektual qatlami bo‘lib, ularning jismoniy va ruhiy sog‘lomligi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababdan talaba-yoshlarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot ishlari natijalariga ko‘ra talaba yoshlar sog‘lom turmush tarziga ijobiy munosabatda ekanligi aniqlangan. Olingan natijalar, sport bilan shug‘ullanish kun tartibiga rioya qilish va to‘g‘ri ovqatlanish sog‘lom turmush tarziga asosiy ta’sir etuvchi omillar deb ko‘rsatgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyundagi “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3031-sonli qarorida mamlakatimizda ommaviy sportni va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi[1].

Sport inson salomatligini mustahkamlash, jismoniy va ruhiy barkamollikni ta’minlashning eng samarali vositalaridan biridir. Muntazam sport bilan shug‘ullanish organizmning umumiy holatini yaxshilab, turli kasalliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Ayniqsa, yoshlar hayotida sport sog‘lom turmush tarzining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Jismoniy tarbiyaning sog‘liqqa foydalari:

Sport bilan muntazam shug‘ullanish uzoq umr ko‘rishning eng oddiy yo‘lidir. Kishi sport bilan shug‘ullanganida organizmi yaxshi chiniqadi, muskullari tez charchamaydi. Chiniqqan odamning nerv-endokrin, yurak-qon tomir, nafas olish va boshqa hayotiy muhim a’zolari hamda to‘qimalarining ish faoliyati ortadi.

Sport mashg‘ulotlari odam tanasidagi to‘qimalarning tez yangilanishi, uning yosh, sog‘lom va tetik saqlanishiga sabab bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Taloqda limfotsitlar hosil bo‘lishi ko‘payib, organizmning yuqumli kasalliklardan himoyalaniish qobiliyati (immunitet) kuchayadi.

Kam harakatlilik (gipodinamiya) yurak faoliyatini kuchsizlantiradi. Natijada yurak-qon tomir va boshqa kasalliklar yuzaga keladi.

Mashqlar orqali qon aylanishi tezlashadi, miyamizga kislorod boradi, mushaklar kuchayib, bo‘g‘imlarning harakatini ta‘minlaydi, ruhiy taranglik yo‘qolib, energiya ortadi.

Sport bilan shug‘ullanuvchilarda yurak klapanlari va muskullari yaxshi rivojlanib, uning hajmi boshqalarnikiga qaraganda kattaroq bo‘ladi.

O‘pkaning tiriklik sig‘imi ortadi (4500-6500 ml.ga etadi), nafas olish va qon aylanish a‘zolari yaxshi rivojlanadi.[2]

Odatda zaiflashgan, chiniqmagan tanada mikroblar yashashi va ko‘payishi uchun qulay sharoit topadi. Natijada bunday odam kasallanadi.

Jismoniy mashqlar tufayli yurak, buyrak, o‘pka va tomirlar kuchga to‘ladi, tomirlar kengayadi va elastik holatga keladi. Shunday qilib tomirlardagi yog‘ nisbati, xolesterin, shakar va insulin pasayadi. Tananing yog‘ nisbati kamaysa, o‘zimizni kuchli his etamiz, asab tizimi sog‘lom bo‘ladi.

Xotirani kuchaytirishning eng muhim sharti asablarning sog‘lom bo‘lishidir. Buning uchun esa badantarbiya bilan shug‘ullanish lozim.

Uy sharoitida jismoniy mashqlar bajarish yoki biron sport turi bilan shug‘ullanish hozirda keng tarqalgan semirishning oddiy davosidir. Zero, semirish ish faoliyatini pasaytiradi, sog‘liqni zaiflashtiradi. Jismoniy tarbiya mashqlari kishiga ko‘tarinkilik va ruhiy dalda bag‘ishlaydi. Bunday holda ishlar unumli va sog‘liq joyida bo‘ladi.

Agar kishi bir kunda 10 daqiqa jismoniy mashqlar bajarsa, u daqiqasiga yuragining 10 marta urishini “tejab” qolar ekan. Bu bir yilda 500.000 martani tashkil qiladi. Mana shu yo‘l bilan yurak-qon tomir kasalliklaridan forig‘ bo‘lish, yurakni sog‘lom qilish, infarktdan qutulish mumkin. Aqliy mehnat jismoniy mehnat bilan almashtirib turilsa, odam uzoq vaqt charchamaydi, ishi unumli bo‘ladi. Chunki aqliy mehnat davrida miyadagi qo‘zg‘algan markazlar jismoniy mehnat vaqtida dam oladi. Chunonchi, ilm olishda har 40-60 daqiqada 5-6 daqiqa badantarbiya mashqlari bajarilsa, miyaning zo‘riqishidan paydo bo‘ladigan nevroz kasalligining oldi olinadi.

Jismoniy mashq bajarganda burun orqali nafas olib, uni og‘izdan chiqarishga odatlanish kerak. Buning natijasida nafas harakatlarida ishtirok etuvchi qovurg‘alararo muskullar va diafragma yaxshi rivojlanadi, o‘pkaning tiriklik sig‘imi ortadi.

Ilm-fan shuni ko‘rsatadiki, izchillik (vazifalarni bir xil tartibda va kontekstda takrorlash) xatti-harakatni odatga aylantirishning eng yaxshi usuli hisoblanadi.

Kundalik tartibi stressdan xalos bo‘lishga yordam beradi va bolalarga o‘zlarini xavfsiz his qilishiga imkon yaratadi. Kun tartibiga rioya qilgan holda kechqurun erta uhlash va ertalab erta uyg‘onish kishi muvaffaqiyatga erishish imkonini yanada oshiradi. Tadqiqod natijalariga ko‘ra inson miyasi uchun kechqurun 22:00 dan 01:00 gacha bo‘lgan vaqtdagi uyqu eng foydali uyqu hisoblanishi va saharda inson miyasi yaxshi ishlashi aniqlangan.

2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risidagi Prezident Farmoni loyihasiga ko‘ra, “To‘g‘ri ovqatlanish va sog‘lom turmush tarzi”

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

umummilliy harakatini yo‘lga qo‘yish taklif etilmoqda [3]. To‘g‘ri ovqatlanish-organizm ehtiyojiga mos, me‘yorida va foydali mahsulotlarni iste‘mol qilishdir. Bu sog‘lom tarzining eng muhim asoslaridan hisoblanadi.

Inson organizmi deyarli barcha kerakli moddalarni oziq-ovqat va suv orqali oladi. Oziq-ovqat mahsulotlarining tarkibi va ularning xususiyatlari salomatlik, jismoniy rivojlanganlik, mehnat qobiliyati, hissiy holat va umuman, umr ko‘rish davomiyligi va sifatiga bevosita ta’sir qiladi. Inson organizmiga shu qadar ta’sir qilishga qodir bo‘lgan yana boshqa bir omilni topish qiyin. Bir qator olimlarning fikriga ko‘ra, jismoniy salomatlik 50% odamning hayot tarziga bog‘liq bo‘lib, u ovqatlanish tartibini ham o‘z ichiga oladi. Irsiyat va atrof-muhit holati hissasiga 20%, tibbiy ta‘minot darajasi hissasiga esa atigi 10% to‘g‘ri keladi.

Ovqatlanish tartibi. Ovqatlanish tartibiga amal qilish qat’iy sanaladi. Juda kam ovqatlanish ham, tez-tez ovqatlanish yoki doimiy ravishda yengil tamaddilar qilish ham zararli hisoblanadi. Sog‘lom kishi kuniga 4-5 marta, ovqatlanish oralig‘ini 5 soat dan oshirmagan holda taomlanishi eng optimal sanaladi. Ovqat qabuli oralig‘i juda ko‘p bo‘lsa, modda almashinuvi sekinlashadi va organizm tejamkorlik tartibiga o‘tib oladi. Buning natijasida tanada yog‘ to‘plana boshlaydi. Qolaversa televizor qarshisida yoki ish joyida ovqatlanmaslik kerak, chunki bu holda bosh miya to‘yganlikni kechroq idrok etadi. Har kuni yangi sabzavot va mevalar iste‘mol qilish. Tavsiya etilgan har birining miqdori 300 g. Shu tarzda organizm barcha kerakli vitaminlar va kletchatkaga ega bo‘ladi.

Fast-fuddan butunlay voz kechish va shirinliklarni suiste‘mol qilmaslikka harakat qilish;

Mavsumiy mahsulotlardan iloji boricha ko‘proq iste‘mol qilish — ularning tarkibida eng ko‘p miqdorda ozuqaviy moddalar mavjud. Issiqxonalarda yetishtirilgan yoki uzoqdan olib kelingan qishki sabzavot va mevalar kimyoviy moddalarga boyligi va uzoq muddatli saqlash tufayli nafaqat o‘zining barcha foydali xususiyatlarini yo‘qotadi, balki nitratlar va boshqa zararli kimyoviy birikmalar akkumulyatoriga aylanadi;

Aralashmalardan tozalangan mahsulotlar: shakar, o‘simlik moyi, oq bug‘doy uni, tozalangan oq guruchdan foydalanishni iloji boricha cheklash. Ularda kletchatka yo‘q, bu ovqat hazm qilish tizimi, shuningdek ichaklarda yashovchi foydali bakteriyalarni oziqlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun oq non o‘rniga donli turini iste‘mol qilish, tozalangan shakar o‘rnini esa jigarrang yoki hatto asal bilan bosish yaxshiroqdir.

Suv ichish. Choy, qahva yoki sharbatlar suv o‘rnini bosa olmaydi. Bir sutkada inson har 1 kg vazn uchun kamida 30-35 ml suyuqlik qabul qilishi kerak. Shirin gazlangan ichimliklar — to‘liq taqiqlanadi, ular tarkibida juda yuqori miqdorda shakar mavjud;

Oqsilli taomlar haqida unutmaslik. Ular uzoq vaqt davomida to‘qlik hissini saqlab turadi va aminokislotalarga boy sanaladi. Oqsillar tanaga mushak to‘qimasini shakllantirish, eski hujayralarni yangilash uchun zarurdir. Oqsilga boy ovqatlarga turli xil go’sht, baliq, kalmar, qisqichbaqalar, yong‘oqlar, qo‘ziqorinlar, ba’zi dukkakli o‘simliklar, tuxum va tvorog kiradi.

Agar har bir kishi ovqatlanish qoidalariga amal qilsa uzoq umr ko‘rishi mumkin bo‘ladi, buning isboti 100 xil kasallikning 99 tasini to‘g‘ri ovqatlanish bilan davolash mumkin. Buning uchun insonlar o‘zida jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug‘ullanishi, sog‘lom turmush tarzini shakllantirishi va salomatlikni mustahkamlashda eng samarali yo‘llarini tanlashi kerak bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Talaba-yoshlarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish doirasida Urganch davlat pedagogika instituti talabalari o‘rtasida ham tadqiqod o‘tkazildi. Tadqiqod natijalari shuni ko‘rsatadiki sog‘lom turmush tarziga rioya qilgan talabalarda avvalgi holsizlik, doimiy uyqu bosishi, kam qolnik kabi kasallik va odatlar bartaraf bo‘lgan va o‘zlashitirishlari, enegriyalari oshgani aniqlandi.[4]

Xulosa. Talaba-yoshlarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish-bu nafaqat shaxsiy mas’uliyat, balki jamiyat taraqqiyotining ham muhim omilidir. Sog‘lom tanada sog‘lom aql bo‘ladi, albatta. Sog‘lom turmush tarziga inson ongini ham sog‘lom qilishi kiradi. Inson miyasini har xil zararli ma’lumotlar bilan zaharlamasligi kerak, buning uchun kundalik tartibiga doimiy ravishda kitob o‘qishni ham kiritishi zarur. Shunda u inson onginga yomon ta’sir ko‘rsatadigan barcha tashqi kuchlardan himoyalanaadi. Sog‘lom turmus tarzi - bu cheklovlar majmuasi emas, balki odamning o‘ziga va tanasiga bo‘lgan hurmat ramzidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyundagi “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3031-sonli qarori.
2. N.M. Najimovich „Jismoniy tarbiya va sport“. TOSHKENT VNESHINVESTPROM 2021
3. Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risidagi Prezident Farmoni .
4. Sh. Kurbanov „Sihat-salomatlik“ O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2014.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNING KONSTRUKTIV
QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING
AHAMIYATI**

Pirmatova Ozodaxon Saparboyevna

Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrası v.b.dotsenti

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining konstruktiv qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etgan interfaol metodlar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: konstruktiv qobiliyat, interfaol metodlar, o‘yin shakllar, “So‘z o‘yini”, geometrik shakllar.

Аннотация. В статье рассматриваются интерактивные методы, которые играют важную роль в формировании конструктивных способностей у учеников начальных классов.

Ключевые слова: Конструктивные навыки, интерактивные методы, игровые формы, «Словесная игра», геометрические фигуры.

Annotation. The article focuses on interactive methods that are important in shaping the constructive talents of elementary school students.

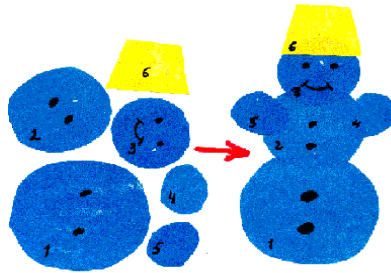
Key Words: constructive abilities, interactive methods, game forms, word game, geometric shapes.

Axborot ko‘lamining kengligi, jamiyatning shaxs intellektual taraqqiyotiga bo‘lgan talablarining ortishi o‘quvchi shaxsiga bo‘lgan munosabatni tubdan o‘zgartirishni taqozo etmoqda. Uzluksiz ta‘lim tizimida mavjud adabiy ta‘lim masalalarining dolzarbligi ham aynan yuqorida etirof etilgan omillar bilan asoslanadi.

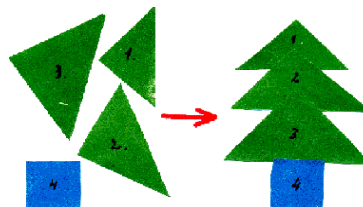
**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bugungi kunda boshlang‘ich ta’lim tizimida ham bir qancha adabiy ta’lim metodlardan unumli foydalaniladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining konstruktiv qobiliyatini shakllantirishda o‘yin-shakllar bilan ishlash metodidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu usuldan fasllar misolida, dars mavzusiga qarab turli shakllardan foydalanish mumkin. Masalan: qish faslida, qish mavzusini o‘rganish uchun qorbobo, archa shakllaridan foydalanish mumkin.



Bunda har bir doirachaning orqa tarafiga kichik cho‘ntaklar qilinib unga, agar matematika darsida, darslikdagi o‘tilishi lozim bo‘lgan misollar yozib qo‘yiladi, ona tili darsida esa o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha, Alifbo nima? Unli harflar nechta? Harf nima? Nutq nima? kabi yozuvlarni joylashtirish mumkin. O‘qish darsida esa qish fasli haqidagi topishmoqlarni yozib qo‘yish mumkin.



Masalan: 1. Ko‘kda supra ochildi,

Uni yerga sochildi.

2. Ayoz bobo novvot sotdi

Olgan edim qo‘lim qotdi.

3. O‘tda yonmaydi

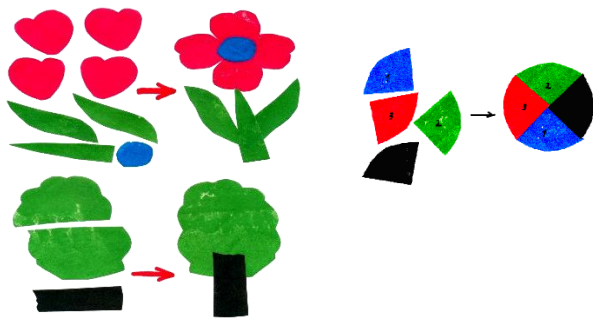
Suvda cho‘kmaydi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

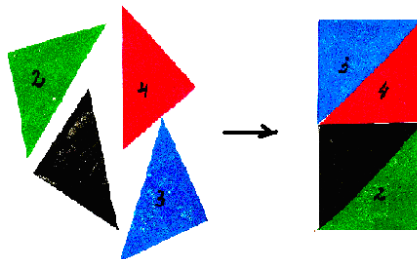
Ushbu shakllar o‘quvchilarga tarqatiladi. O‘quvchilar to‘g‘ri javob berishsa, shakllar magnit doskaga joylashtirilib shakllar yig‘iladi.

Agar tarqatilgan shakllarning birontasiga to‘g‘ri javob berilmagan bo‘lsa, o‘sha shakl joylashtirilmaydi va qorbobo yoki archa to‘liq hosil qilinmay, bo‘shliq hosil bo‘ladi. Javob bera olmagan o‘quvchi esa archani yasashni yakuniga yetkaza olmagan uchun ham kelgusi darsga albatta tayyorlanib keladi, o‘z-o‘zidan dars tayyorlashga rag‘bat uyg‘onadi. Aniqlangan bo‘shliqni to‘ldirish uchun “Tengdoshlar” tizimi orqali ish olib boriladi. Yani alochi o‘quvchilar tomonidan bo‘shliq to‘ldiriladi.

Fasllarga qarab bahorda gullar, daraxtlarning shakllaridan foydalaniladi. „Kuz“ faslida barglar, mevalar, poliz ekinlarini ana shu tarzda yig‘ish mumkin:



Geometrik shakllar bilan ham ishlash qulay.



Shakllar ortidagi topshiriqni, masalan: maqollarni o‘quvchilar davom ettiradilar. “Birni kessang, o‘nni ek” kabi. Shakllarni magnit doskaga joylashtirib to‘g‘ri to‘rtburchak hosil qilib, u nechta uchburchakdan hosil qilingani tushuntiriladi. Doira shaklini hosil qilish ham mumkin.

Dars jarayonida bunday metodlardan foydalanish sinfdagi eng qoloq o‘quvchini ham darsga qiziqishini oshiradi. Chunki bir nafar o‘quvchining topshiriqlarni xato bajargani,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

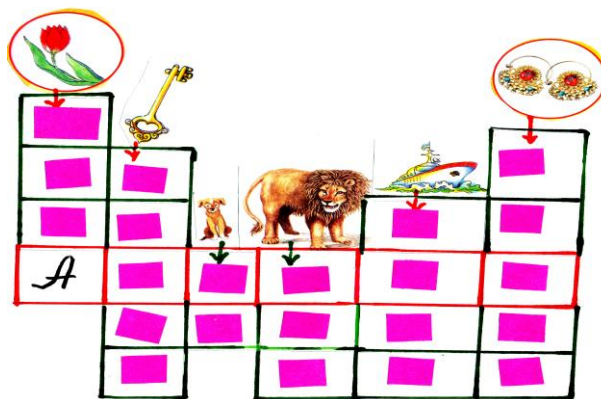
yasalishi kerak bo‘lgan shaklda, bo‘shliq hosil bo‘lishi mumkinligini o‘quvchi anglaydi. Natijada kelgusi darsga tayyorlanib kelishga rag‘bat uyg‘onadi.

Darsda samaradorlikka erishish maqsadida vizual vositalardan foydalanish o‘rinli. Bunda fanlar kesimida turli ko‘rgazmalardan foydalanish mumkin.

Alisher Navoiy mavzusini o‘tganda quyidagi boshqotirmalar va so‘z o‘yinidan foydalanish mumkin. Sondan oldin va sondan keyingi harflarni qo‘yish kerak. Javob: Alisher Navoiy

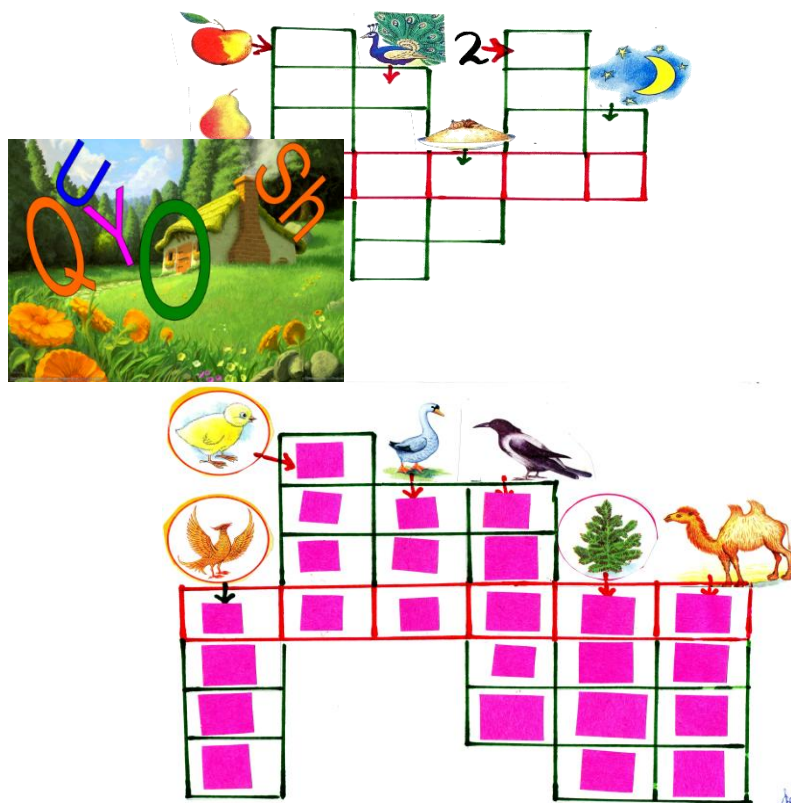
	1	N
	2	L
	3	V
	4	Sh
e	5	I
	6	R

So‘zni topib guruh nomini aniqlang.



Javob: “Alisher”

“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani



Javob: “Hazrat” “Navoiy”- kabi javoblar orqali
 guruhlarga nom beriladi

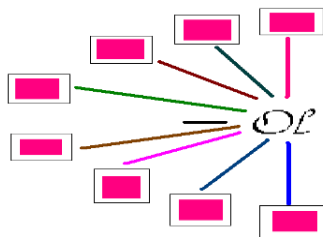
„So‘z o‘yini” orqali guruhlar yangi so‘z hosil qiladilar.

H- humo	A- Ali	N- Naim
a- anor	I- lola	a- ashula
z- zar	i- in	v- varrak
r- rom	sh- shamol	o- olma
a- atlas	ye- yelim	i- ilon
t- tom	r- randa	y- yil

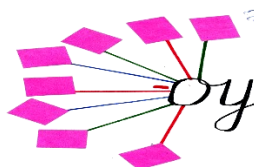
So‘z o‘yinlari

Yashirin so‘zni toping. Javob: Quyosh

Harflar qo‘yib so‘zni o‘qing.



Javobi: bol, xol, mol, sol, tol, qol, chol, lol,



Javobi: boy, joy, moy, soy, toy, choy, loy, voy.

Javob: bor, dor, kor, qor, tor, zor, g‘or, nor

Ko‘rinadiki, boshlang‘ich sinf dars mashg‘ulotlarida turli interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning nutqiy va intellektual qobiliyatini oshirishda, mustaqil fikrlashga o‘rgatish va dunyoqarashini kengashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Badriyev F. Yuqori sinflarda adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar. -T.: O‘qituvchi, 1969.
2. Zunnunov A. va boshq. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: “O‘qituvchi”, 1992.
3. Rajabova I. Adabiyot darslarini interfaol usullarda tashkil etish. –T.: “Tamaddun”, 2010.

BADIIY ASAR BOSH QAHRAMONLARI TIMSOLINI TAHLIL QILISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI INTERAKTIV O‘QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI

Saidjanova Zebo Komilovna

Ma‘mun universiteti O‘zbek va sharq
tillari kafedrası professori v.b.

Gavhar Matyoqubova

Ma‘mun universiteti talabasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy asar bosh qahramonlari timsolini tahlil qilishda sun’iy intellekt asosidagi interaktiv o’qitish metodlarining samaradorligi aniqlanib, ularning afzalliklari ko’rsatilgan.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, interaktiv metod, timsol, tahlil, matn.

Annotation. This article identifies the effectiveness of interactive teaching methods based on artificial intelligence in analyzing the main characters of literary works and highlights their advantages.

Keywords: artificial intelligence, interactive method, character, analysis, text.

Аннотация. В данной статье определяется эффективность интерактивных методов обучения, основанных на использовании искусственного интеллекта, при анализе образов главных героев художественных произведений, а также раскрываются их преимущества.

Ключевые слова: искусственный интеллект, интерактивный метод, образ, анализ, текст’

Hozirgi globallashuv davrida ta’lim tizimi tez rivojlanmoqda va yangi texnologiyalar o’qitish jarayoniga keng kirib kelmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt asosidagi vositalar ta’lim sifatini oshirishda muhim rol o’ynamoqda. Adabiyot fanida esa badiiy asarlarni, xususan bosh qahramon timsolini chuqur tahlil qilish o’quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. An’anaviy o’qitish usullarida o’quvchi ko’proq matnni o’qish va savollarga javob berish bilan cheklanadi. Bu esa ba’zan qahramon obrazini to’liq tushunishga yetarli bo’lmaydi. Zamonaviy yondashuvda esa sun’iy intellekt va interaktiv metodlar yordamida o’quvchi qahramonni har tomonlama tahlil qilish imkoniga ega bo’ladi.

Inson ma’naviyatini shakllantirishda adabiyotning o’rni yetakchi mavqega ega. Chunki uning boshqa san’at turlaridan imkoniyatlari keng, ta’sir ko’lami salmoqlidir. Maktab adabiy ta’limida ana shu imkoniyatlardan yetarli darajada foydalanilmasa, o’quvchilik davrida yetuk badiiy asarlarning ma’naviy qadriyatlaridan bahramand etmasak, atoqli yozuvchimiz Abdulla Qahhor aytganiday, adabiyotning kuchi o’tin yorishga sarflanadi. Shunday ekan, yosh avlodga adabiyot fanini o’qitishda vijdonan yondashuv, adabiyot muallimlaridan yetuk bilim bilan birga ijodkorlik, katta mas’uliyat talab etiladi. Adabiyot darslarida ta’lim samaradorligiga erishish ko’p jihatdan o’quvchilarning adabiy tahlil ko’nikmalarini shakllantirish bilan chambarchas bog’liq. Badiiy asar tahlili ustida ishlash jarayonida qahramonlarni baholash uchun o’quvchilarning tanqidiy tafakkuri ishga tushadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi ostida insonning mustaqil fikrlash tarzi yotadi va uning asosini turfa axborotlar tashkil etadi. O’quvchilarni badiiy asar qahramonlariga tanqidiy baho berishga o’rgatadigan darslar an’anaviy darslardan tubdan farq qiladi. Bunday darslarda o’quvchilar o’qituvchining aytganlarini bajara-digan obyektlikdan dars jarayonida faol harakatlanuvchi subyektlarga aylanadilar. Ular oldilariga qo’yilgan murakkab masalalar, savollar, topshiriqlar ustida o’ylanadilar, izlanadilar, qayta-qayta badiiy matnga murojaat qiladilar, bir-birlari bilan fikr almashadilar, badiiy asar va undagi obrazlarni har xil tahlilga tortadilar. Bu jarayonda, o’z-o’zidan o’quvchida badiiy matnga nisbatan ijodiy munosabat shakllanadi. Chunki asarning mohiyatiga kirilgani sari u anglanadi, anglangani sari ruhiyatda ma’lum tuyg’ular paydo bo’ladi. Ruhiyatda qahramonlarga nisbatan muhabbat yoki nafrat, achinish yoxud g’azablanish hissi, ularga ko’maklashish, dardlarini bo’lishish ehtiyoji paydo bo’ladi. O’quvchi ko’nglida badiiy matn muhokamasi asnosida paydo bo’lgan bunday tuyg’ular uni asarning mohiyatiga chuqurroq kirishga,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oqibatlarning sabablarini yaxshiroq o‘rganishga, qahramonning shaxsi, xatti-harakatlarini taftish qilishga undaydi. Shu asnoda badiiy asar qahramonlariga munosabat bildiriladi va baholanadi. Adabiy ta’lim uchun asar yoki undagi timsollarga nima uchun shunday baho berilganligini asoslab berish o‘ta muhimdir. Bunday vaziyatlarda o‘qituvchi kuzatuvchi, muvofiqlashtiruvchi, yo‘naltiruvchi va umumlashtiruvchi mavqeni egallaydi.

Badiiy asar bosh qahramonlari timsolini tahlil qilishda eng muhim va samarali usullardan biri - bu badiiy matn ustida ishlash hisoblanadi. Chunki qahramonning asl mohiyati aynan matn ichida, ya’ni yozuvchi tomonidan tanlangan so‘zlar, tasvirlar va badiiy vositalar orqali ochib beriladi. Shuning uchun qahramonni chuqur tushunish uchun matnga tayangan holda tahlil olib borish zarur. Zamonaviy ta’lim jarayonida bu usul yanada takomillashib, sun’iy intellekt asosidagi interaktiv metodlar bilan boyitilmoqda. Masalan, o‘quvchi badiiy matndan qahramon xarakteriga oid parchalarni ajratib oladi va ularni sun’iy intellekt yordamida tahlil qiladi. Natijada oddiy o‘qish jarayoni faol tahlil va fikrlash jarayoniga aylanadi. Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romani bosh qahramoni timsolini badiiy matnga tayangan holda quyidagi reja asosida o‘rganish orqali bunga ishonch hosil qilish mumkin:

1. Qahramon portreti. Matndan Otabek portreti tasvirlangan o‘rinlarni toping. U sizda qanday taassurot qoldirdi? Uning tashqi ko‘rinishida fe’l-atvorining qaysi jihatlari aks etgan?

Zamonaviy (AI bilan):

- Matndan portret joylarini ajratadi
- Sun’iy intellektga beradi

AI quyidagilarni aniqlaydi: tashqi ko‘rinish, xarakter belgisi, yashirin ma’no

Natija: Otabek jiddiy va tartibli – bu uning mas’uliyatli ekanini ko‘rsatadi.

2. Qahramon nutqi. Otabek nutqi boshqa qahramonlar nutqidan qaysi jihatlari bilan ajralib turadi? Bosh qahramon nutqining o‘ziga xos xususiyatlarini nimalardan iborat, deb o‘ylaysiz? O‘z fikringizni Otabek bilan Homid, Otabek bilan otasi nutqlarini taqqoslash orqali izohlang.

3. Boshqa qahramonlarning Otabekka munosabati. Matndan boshqalar tomonidan Otabekka munosabat bildirilgan o‘rinlarni toping. Asar qahramonlari Otabek haqida qanday fikrlar bildirishadi? Kimlarning fikrlari Otabekka mos keladi? U boshqalar bilan munosabatda o‘zini qanday tutadi?

4. Qahramonning xatti-harakati. Otabek timsoli tasvirida fe’l-atvorga to‘g‘ri kelmaydigan jihatlari bormi? U o‘z e’tiqodiga qanday amal qiladi? O‘z fikringizni Otabekning Hasanaliga, Kumushning zaharlangani paytidagi Zaynabga bo‘lgan munosabati misolida ochib bering.

5. Yozuvchining qahramonga munosabati. Muallif Otabek timsoli orqali qanday g‘oyani ilgari suradi? Adib bilan Otabek o‘rtasida qanday o‘xshashlik va farq bor?

Muallif qanday g‘oya beradi? Yangilanish, adolat, taraqqiyot, Otabek - yangi davr timsoli.

O‘xshashlik (muallif va Otabek): Ikkalasi ham yangilik tarafdori, adolatni qo‘llab-quvvatlaydi.

Badiiy asar bosh qahramonlari timsolini chuqur tahlil qilishda muhim omillardan biri – muallif shaxsini o‘rganish hisoblanadi. Chunki yozuvchi yoki shoirning hayoti, dunyoqarashi va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ichki kechinmalari uning yaratgan obrazlarida aks etadi. Shu sababli o‘quvchi muallif haqida qancha ko‘p ma‘lumotga ega bo‘lsa, qahramonlarni shunchalik to‘g‘ri va chuqur anglaydi.

Zamonaviy ta‘lim jarayonida bu usul sun‘iy intellekt asosidagi interaktiv metodlar bilan yanada boyitilmoqda. Endilikda o‘quvchi faqat darslik bilan cheklanmaydi, balki sun‘iy intellekt yordamida muallif hayoti haqida qo‘shimcha ma‘lumot oladi, uning fikrlash tarzini tahlil qiladi, bu ma‘lumotlarni qahramon obrazi bilan bog‘laydi. Masalan, mashhur yozuvchi Abdulla Qahhor: *«Agar yozuvchining axloq kodeksi tuziladigan bo‘lsa, men halollik bilan jasoratni birinchi modda qilib qo‘yar edim, chunki yozuvchining boshqa hamma xislatlari uning qay darajada halol, naqadar shijoatli ekaniga bog‘liqdir»*, – degan ekan. O‘quvchida ulug‘ yozuvchining shu bahosiga shaxsiyati va ijodi bilan to‘g‘ri keladigan hurmat hissi paydo bo‘ladi. Bu tuyg‘u asari o‘rganilayotgan yozuvchining qahramonlarini baholashda o‘quvchiga qo‘l kelishi mumkin.

Yoki Alisher Navoiy asarlarini o‘rganishda uning «Mahbub ul-qulub»da yozgan: *«...kamina bolalikdan to qarilikka qadarko‘hna davron voqealaridan, ...zamonning rang singari guno-gunligidan ko‘p vaqt va uzoq muddat har xil xayol va taraddudlar bila... yurdim. ...turli yo‘llarga kirdim, yaxshi-yomonning xizmatini qildim; katta-kichikning suhbatida bo‘ldim; goh xorlik va qiyinchiliklar vayronasida nola qildim; goho izzat va ma‘murlik bo‘stonida majlis qildim. ...ba‘zan ilm-fan madrasalarida quyi saflardan joy oldim va olimlar majlisida ilm nuridan ko‘nglimni yoritdim; goh pastkash va baxil kishilar qo‘lida xo‘rlandim va razil-nokaslar oldida e‘tiborsiz bo‘ldim. ...goho axiylar xizmatidan va ular suhbatidan bahramand bo‘ldim hamda o‘z so‘zimni ularga yoqimli topdim. ...har yo‘lda yurdim; olamda bo‘lmish har nav odam bilan ko‘rishdim; yaxshi-yomonning xislatlarini tajribadan o‘tkazdim; yaxshilik va yomonliklarning sharbatini ichib, zahrini totib ko‘rdim. Baxil va pastkashlarning zaxmini, saxovatli kishilarning malhamini ko‘nglim darhol sezadigan bo‘lib qoldi... Shu jihatdan hamsuhbatlarni va do‘st-yoronlarni bu hollardan ogoh va xabardor qilmoq vojib ko‘rindiki, toki ular ham har toifaning xislati haqida bilimlari va har tabaqaning ahvoli haqida tushunchalari bo‘lg‘ay. Ular ham munosib kishilarning xizmatig‘a bel bog‘lab, nomunosib odamlar suhbatidan, azob-uqubatlardan o‘zini tortish lozimigini bilgaylar va maxfiy sirlarini har kimga so‘zlamagaylar, shayton sifat odamlarning hiyla-nayranglariga aldanib qolmagaylar... Umid shulki, bu asarga o‘quvchilar diqqat-e‘tibor bilan nazar solib, har qaysilari o‘z fahmi-idroklariga yarasha dillarini obod va yozuvchi ruhini ham duo bila shod etgaylar»*, – singari fikrlarini o‘qib berish ham ularning adib va uning asarlari qahramonlari borasidagi o‘z qarashlarining shakllanishida qo‘l kelishi mumkin. Buyuk shoirning bu e‘tirofi, o‘z hayotidan chiqargan saboqlari ekanini bolalar anglasalar, ular Navoiy timsolida bundan besh asr avval yashab o‘tgan tarixiy shaxsning o‘z ota-bobolari singari bir inson bo‘lganini his qiladilar. Asarlaridagi qahramonlari shaxsidan uni qidiradilar, o‘xshash jihatlari topilganda ruhiyatlari ko‘tariladi. Bu, o‘z navbatida o‘quvchining ma‘naviy kamolotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Badiiy asar bosh qahramonlari timsolini tahlil qilishda nafaqat matn, balki illyustratsiyalar, kinofilmlar va ilmiy maqolalar ham muhim vosita hisoblanadi. Chunki bu manbalar asardagi obrazlarni turli shaklda ko‘rsatib, o‘quvchining tasavvurini kengaytiradi. Zamonaviy ta‘limda bu jarayon sun‘iy intellekt asosidagi interaktiv metodlar bilan yanada samarali bo‘ladi. O‘quvchi:

- rasmni ko‘radi → tahlil qiladi

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- filmni tomosha qiladi → solishtiradi
- maqolani o‘qiydi → xulosa chiqaradi va ularni AI yordamida birlashtiradi.

Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” asarini olaylik:

1. Illyustratsiya:

- Otabek rasmi ko‘riladi
- O‘quvchi uning tashqi ko‘rinishini tasavvur qiladi

2. Kinofilm:

- Otabek obrazi aktyor orqali ko‘rsatiladi
- Uning harakati va nutqi aniq ko‘rinadi

AI yordamida:

- film va matn solishtiriladi
- farqlar aniqlanadi

3. Maqolalar:

- Mutaxassislar fikri o‘rganiladi
- Obrazga ilmiy baho beriladi. AI yordamida turli fikrlar umumlashtiriladi

Bu ko‘nikma qahramonni chuqurroq tushunishga yordam beradi, tasavvur va fikrlashni rivojlantiradi. Natijada o‘quvchi turli manbalarni solishtiradi, mustaqil baho beradi, obrazni to‘liq anglaydi. Illyustratsiyalar, kinofilmlar va ilmiy maqolalarni sun‘iy intellekt bilan birga qo‘llash o‘rganishni jonlantiradi, qiziqishni oshiradi va qahramon timsolini mukammal tushunishga olib keladi.

Badiiy asar bosh qahramonlarini tahlil qilish jarayonida o‘quvchi faqat voqeani tushunibgina qolmay, balki qahramonlarning xatti-harakati va his-tuyg‘ularini baholash orqali o‘zining ichki dunyosini ham shakllantiradi. Ya’ni u qahramonni yoqalaydi yoki qoralaydi, fikrini dalillar bilan asoslaydi, mustaqil xulosa chiqaradi. Bu jarayon o‘quvchining axloqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Sun‘iy intellekt tahlilni tez va keng qiladi, interaktiv metodlar o‘quvchini faol qiladi, o‘qituvchi jarayonni boshqaradi. Eng muhim omil o‘qituvchining ziyrak nazaridir, chunki u to‘g‘ri savol beradi, o‘quvchini fikrlashga majbur qiladi, noto‘g‘ri xulosani to‘g‘rilaydi. AI esa bu jarayonda yordamchi vosita bo‘ladi, lekin asosiy yo‘naltiruvchi o‘qituvchi hisoblanadi.

Badiiy asar qahramonlarini tahlil qilish orqali o‘quvchining fikrlashi, baholash qobiliyati, ichki dunyosi rivojlanadi. Bu jarayon esa ayniqsa sun‘iy intellekt va interaktiv metodlar bilan uyg‘unlashganda yanada samarali bo‘ladi, lekin uning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan o‘qituvchining to‘g‘ri yo‘naltirishiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qodiriy. O‘tgan kunlar. — Toshkent: Sharq, 2018.
2. Ibrohim G‘afurov. Adabiy tanqid asoslari. — Toshkent: Ma’naviyat, 2005.
3. Sun‘iy intellekt asoslari. — Toshkent: Oliy ta’lim nashriyoti, 2022.
4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Innovatsiya, 2020.

**IMLOVIY BILIMLARNI IMLOGA DOIR MASHQLAR VA
MASHG‘ULOTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH**

Ollaberganova Sanobar Xamidovna

filologiya fanlari nomzodi, professor.

Bobojonova Gulnora

Abu Rayhon Beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada imloviy bilimlarni imloga doir mashqlar va mashg‘ulotlar asosida takomillashtirish masalalari, shuningdek, o‘quvchilarda to‘g‘ri yozuv malakasini shakllantirish grammatik nazariyani va imlo qoidasini o‘zlashtirishga asoslanishi ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: To‘g‘ri yozuv , Imloviy malaka, nutq faoliyati, grammatik-orfografik tahlil, ko‘chirib yozuv, diktantlar, leksik-grammatik tahlil va boshq.

Abstract. This article scientifically explores the issues of improving orthographic knowledge through spelling exercises and practical activities. It also highlights that the development of correct writing skills in students is based on mastering grammatical theory and spelling rules.

Keywords: Correct writing, orthographic skills, speech activity, grammatical-orthographic analysis, copying exercises, dictations, lexical-grammatical analysis, etc.

O‘qituvchi imloviy malakaning psixologik tabiatidan kelib chiqib, kichik yoshdagi o‘quvchilarda imloga oid malakani shakllantirish ustida ishlash metodikasini belgilaydi. Imloviy malaka maxsus nutq malakasidir. To‘g‘ri yozuv - maxsus nutq faoliyati, yozuv ham murakkab harakat bo‘lib, uning asosida nutq yotadi. Imloviy malaka nutq faoliyatining komponenti sifatida gapni sintaktik jihatdan to‘g‘ri tuzish, so‘zni uslubiy aniq qo‘llashni ham o‘z ichiga oladi. Imloviy malaka murakkab malaka bo‘lib, uzoq davom etadigan mashqlar jarayonida yaratiladi va so‘zni fonetik tomondan tahlil qilish, uning morfemik tarkibini aniqlash ko‘nikmasi kabilarga asoslanadi. Psixologiya malakani avtomatik harakat, ya’ni mashqlar natijasida asta-sekin avtomatlashgan ongli harakat deb belgilaydi. Avtomatlashish o‘rganilgan imlo qoidasining oson yoki qiyinligiga bog‘liq.

Imloviy malaka o‘z tabiati bilan avtomatik hisoblanmaydi. Malaka asosiga qo‘yilgan ko‘nikma mustahkamlanadi, takomillashadi, yaxshilanadi (harakat tezlashadi, aniq va to‘g‘ri bo‘la boshlaydi, ishonarli va tejamli bajariladi); shuning bilan birga, faoliyatning tuzilmasi qayta quriladi: mayda birlik bilan ishlash kengroq, butun, qo‘shilgan birliklar bilan ishlashga o‘tadi (masalan, so‘zni harflab ko‘chirish, bo‘g‘inlab ko‘chirish bilan, keyin so‘zni yaxlit ko‘chirish bilan, so‘ngra u gapni ko‘chirish bilan almashadi). Bir imlo malakasi avtomatlashadi, imloga oid boshqa hodisa o‘rganiladi va asta-sekin so‘zni to‘g‘ri yozish malakasi hosil bo‘ladi. Umuman olganda, yozuv murakkab harakat sifatida ongli jarayonligicha qoladi. To‘g‘ri yozuv malakasining shakllanishi uchun o‘quvchidan fikrlash faoliyati talab etiladi. Biror to‘g‘ri yozuv hodisasini o‘zlashtirish uchun o‘quv va yodda saqlashgina emas, balki analiz va sintez ham tatbiq etiladi. Bunda grammatik va imloviy hodisalarning o‘xshash va farqli tomonlarini aniqlash uchiin taqqoslash usulidan foydalanish hamda so‘z va so‘z shakllarini ma’lum grammatik yoki grafik guruhlariga ajratish, muayyan tizimga solish, tushuntirish va isbotlash mashqlaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Shunday qilib, orfografiyani o‘rgatishda,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

grammatikani o‘rgatish kabi, o‘quvchilarning analitik-sintetik faoliyatini asta takomillashtira borish talab etiladi.

Imlo qoidasi ustida ishlash metodikasi. O‘quvchilarda to‘g‘ri yozuv malakasini shakllantirish grammatik nazariyani va imlo qoidasini o‘zlashtirishga asoslanadi. Imlo qoidalari bir so‘znigina ernas, balki umumiylik mavjud bo‘lgan butun so‘zlar guruhining yozilishini tartibga soladi. Bu xususiyati bilan u qoida xat yozuvchini har bir so‘zni yodda saqlash, xotirlashdan qutqaradi va qoidaga amal qilib, belgilangan me‘yorga muvofiq butun so‘zlar guruhini yozish imkonini yaratadi. Imlo qoidasi grammatik umumiylik asosida biriashgan so‘zlarning yozilishini bir xilashtiradi. Bu yozma ravishdagi aloqani yengillashtiradi va imlo qoidalarining ijtimoiy ahamiyatini ta‘kidlaydi. Imlo qoidalarini grammatik, fonetik, so‘z yasashiga oid materiallarni ma‘lum darajada bilmasdan turib o‘zlashtirish mumkin emas. Grammatik nazariya imlo qoidalari uchun poydevor hisoblanadi. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarda imlo qoidasi shu qoidaga asos bo‘ladigan grammatik nazariyaga bog‘liq holda o‘rganiladi.

Masalan, shakl yasovchi qo‘shimchalarning yozilishi haqidagi qoidalar “Ot”, “Sifat”, “Son”, “Kishilik olmoshlari”, “Fe’l” mavzulari ichiga kiritilgan. Materialning bunday joylashtirilishi grammatika bilan orfografiyani bir-biriga bog‘liq holda o‘rganishni ta‘minlaydi. Imlo qoidasi bevosita grammatik nazariya elementlaridan so‘ng o‘rganiladi. Masalan, otlarning keiishiklar bilan turlanishi o‘rganilgach, kelishik qo‘shimchalarining yozilishi haqidagi ko‘nikma shakllantiriladi. “Sifat” mavzusini o‘rganish *-roq* qo‘shimchasining va *qip-qizil, yum-yumaloq* kabi sifatlarning yozilishiga, “Fe’l” mavzusini o‘rganish bo‘lishsizlik (*-ma*) va o‘tgan zamon (*-di*) qo‘shimchalarining yozilishiga zamin yaratadi. Imlo qoidalarini o‘rgatishga bunday yondashish boshlang‘ich sinflarda barcha orfografik materiallarni o‘rganishda tipik hisoblanadi.

Imlo qoidalari ustida ishlash - murakkab jarayon, qoidaning mohiyatini ochish, o‘quvchilarning qoida ifodasini o‘rganib olishlari, qoidani yozuv tajribasiga tatbiq etish lining asosiy komponentlari hisoblanadi. Qoida mohiyatini ochish qoida so‘zning qaysi qismini, qaysi so‘z turkumi yoki grammatik shaklni yozishni boshqarishini, bunda qaysi belgilar yetakchi ekanini tushuntirish demakdir. O‘quvchilarni qoida bilan tanishtirish uchun material tanlashda o‘qituvchi bu yetakchi belgilarni albatta hisobga oladi. Qoida ifodasi ustida darslik bo‘yicha ishlanadi. Bunda o‘quvchilarning qoida tarkibini anglab yetishlari ahamiyatlidir. Shuning uchun darslikdagi qoida qismlarga bo‘linadi. (Aslida o‘quvchilar bu vazifani mashq jarayonidanoq bajarib qo‘yadilar). O‘quvchilar o‘rganilgan qoidaga misol tuzish va xilma-xil mashqlarni bajarish yoii bilan uni yangi til materialiga, ya‘ni yozuv tajribasiga tatbiq etadilar. Qoida ustida ishlash metodikasi shu qoidaning xarakteriga qarab tanlanadi. Masalan, bo‘lishsizlik qo‘shimchasi (*-ma*) ning yozilishini deduktiv yo‘l bilan o‘rgatish mumkin. Jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi (*-qa*) ning oxiri *-k* bilan tugagan otlarga *-ka*, *-q* bilan tugagan otlarga *-qa* shaklida qo‘shilishi haqidagi qoidani induktiv yo‘l bilan tushuntirish maqsadga muvofiq. O‘quvchilar qoidadagi asosiy fikrni ajratishga yordam beradigan vazifalarni bajarsalar, uni o‘zlashtirish xiyla qulay bo‘ladi. Chunki bolalar aniq material bilan ishlaydilar va uni tahlil qilish vaqtida qoidaning muhim qismlarini ajratadilar, qoidani ongli o‘zlashtiradilar.

Nimanidir, masalan, so‘zlarning talaffuzi va yozilishini, so‘z turkumlarini, so‘z qismlarini bir-biriga taqqoslash o‘quvchilarning aqliy faolligini oshiradi. Bunda yana qoidaning ajratilgan belgisini aniq yozib ko‘rsatish ham ahamiyatli hisoblanadi. Qoidada aks ettirilgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muhim fikrni ajratishga o‘qituvchining savollari yordam beradi. Bu savollar, o‘z navbatida, qoidani shakllantirish rejasini ham hisoblanadi. Qoida ustida jamoa bo‘lib ishlash bilan birga, darslikdan foydalanib, mustaqil ishlash usulini qo‘llash ham mumkin. Yangi qoidani o‘zlashtirishda o‘rganilgan bilimlarga suyaniladi. Buning uchun yangi qoida ilgari o‘rganilgan qoidalar bilan bog‘lanadi. Bunda qarshi qo‘yish yoki taqqoslash usulidan foydalaniladi va o‘xshash tomonlari aniqlanadi.

Masalan, tushum kelishigi qo‘shimchasining yozilishini o‘zlashtirishda u ilgari o‘rganilgan qaratqich kelishigi qo‘shimchasining yozilishi bilan taqqoslanadi va tushum kelishigi qo‘shimchasi o‘tning fe‘l tomonidan boshqarilishini bildirishi aniqlanadi. Qoidani bilib olish o‘quvchilarda u haqdagi aniq tasavvurning mavjudligiga bog‘liq. Qoida asosida hosil bo‘lgan aniq tasavvur so‘zlarda ifodalanadi. Shuning uchun o‘quvchilardan qoidani quruq yodlab berish talab etilmasligi, balki so‘zni to‘g‘ri yozishdagi xususiyatlar aniq material misolida qayta tushuntirilishi lozim. Imloga oid mashqlar. Imloviy malaka ongli nutq faoliyatining avtomatlashgan komponentidir. Faoliyat avtomatlashishi uchun uzoq vaqt davomida maqsadga qaratilgan mashqlar bajarib boriladi. Imloga oid mashqlar imloviy ziyraklik ko‘nikmasini shakllantirishga, tegishli o‘rinda qoidani tatbiq qilishga, mashqlarning qismlari o‘rtasidagi bog‘lanishni belgilash, ularni umumiy va yagona faoliyat tizimiga kiritishga, o‘quvchilar uchun qoidaning mohiyatini aniqlash va uni shakllantirishga qaratiladi. Qoidani tatbiq qilish davridagina uning mazmuni chuqurroq o‘zlashtiriladi.

Metodikada imloga oid mashqlarga: 1) grammatik-orfografik tahlil; 2) ko‘chirib yozuv; 3) diktantlar; 4) leksik-grammatik tahlil; 5) bayonlar kiradi. Grammatik-orfografik va leksik-orfografik tahlilda orfografiyaning grammatika va leksika bilan bog‘lanishi, ko‘chirib yozuv va diktantda o‘quvchilar faoliyatini belgilaydigan omillar, xususan, ko‘chirib yozuvda ko‘ruv va qo‘l harakati uquvi, diktantda eshituv uquvi hisobga olinadi.

Ko‘chirib yozuv ko‘rib idrok qilingan so‘z, gap va matnni yozma shaklda ifodalashdir. Boshlang‘ich sinflarda husnixat va imlo qoidalariga rioya qilib, tuzatishlarga yo‘l qo‘ymay va tartibli, harflarni tushirib qoldirmay, o‘rnini almashtirmay, tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘llab ko‘chirib yozuv ko‘nikmasi shakllantirilishi kerak. O‘quvchilarda bu ko‘nikmani hosil qilish maqsadida o‘qituvchi alifbe davridan boshlab ularga ko‘chirib yozuvni izchillik bilan o‘rgatib boradi. O‘quvchilarda ko‘chirib yozuv ko‘nikmasini shakllantirishga oid asosiy qoidalar quyidagilar kiradi:

1. Ko‘chirib yozishdan oldin ko‘chirib yozadiganingni yaxlit o‘qib chiq.
2. Har bir gapdagi so‘zlarni bo‘g‘inlarga ajrat va ichda bo‘g‘inlab aytib, yoz.
3. Ko‘chirib yozganingni asliga solishtir va xatolaringni to‘g‘rila. Ko‘chirib yozuv uchun so‘z, alohida gap va kichik matnlardan foydalaniladi.

O‘qituvchining qo‘ygan maqsadiga bog‘liq holda ko‘chirib yozishdan oldin unga tayyorgarlik ko‘riladi; bunda imlosi qiyin so‘zlarni izohlab o‘qish, so‘zning nima uchun shunday yozilishini asoslash, o‘rganilgan qoida asosida yoziladigan so‘zlarni aniqlash kabi mashqlar-dan foydalaniladi. Bu ko‘nikma qay darajada shakllanganligini aniqlash maqsadida kontrol (tekshiruv) ko‘chirib yozuv o‘tkaziladi. Ko‘chirib yozuv mashqlari grammatik, leksik yoki so‘z yasallishiga oid vazifalarni bajarish bilan birga olib boriladi. Bu imlo qoidasini tatbiq etishni yaxshi bilib olish imkonini beradi. Chunki vazifaning xarakteri imloviy malakani shakllantirishga nazariy asos bo‘ladigan grammatik, fonetik bilimlarni faollashtirishni talab

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etadi. Bulardan tashqari, kompleks mashqlar orfografiya bilan birgalikda nutq o‘stirish vazifalarini ham bajarish imkonini beradi. Kompleks mashqlarga misol qilib quyidagilarni ko‘rsatish mumkin:

1. Ko‘chirish. O‘zakdosh so‘zlarni aniqlab, o‘zakni ajratish.
2. Tushirib qoldirilgan qo‘shimchalarni qo‘yib ko‘chirish, qanday qo‘shimcha ekanini aytish; yozilishini tushuntirish.
3. Matn mazmuniga mos so‘zni qavs ichida berilgan so‘zlardan topib qo‘yib ko‘chirish. Shu so‘z qaysi so‘z turkumiga oid ekanini, uning yozilishini tushuntirish.
4. Aralash berilgan so‘zlardan gap tuzish va yozish.
5. Tartibsiz berilgan gaplardan bog‘lanishli matn tuzish.
6. Tanlab ko‘chirish (Berilgan gaplardan yoki matndan muayyan bir so‘z turkumini; ot va fe‘ldan yoki ot va otdan, sifat va otdan tuzilgan so‘z birikmalarini ko‘chirish).

Demak, imloviy malaka murakkab malaka bo‘lib, uzoq davom etadigan mashqlar jarayonida yaratiladi va so‘zni fonetik tomondan tahlil qilish, uning morfemik tarkibini aniqlash ko‘nikmasi kabilarga asoslanadi. Imloviy malaka o‘z tabiati bilan avtomatik hisoblanmaydi, malaka asosiga qo‘yilgan ko‘nikma mustahkamlanadi, takomillashadi, yaxshilanadi, harakat tezlashadi, aniq va to‘g‘ri bo‘la boshlaydi, ishonarli va tejamli bajariladi, shuning bilan birga, faoliyatning tuzilmasi qayta quriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayeva S. O‘quvchilarning yozma savodxonligini oshirishning ayrim yo‘llari// “Ona tili ta‘limidagi islohotlar: vazifalar, yechimlar va muammolar” Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari.- Qarshi, 2015, 70-73-betlar.
2. Matchonov S., Bakiyeva H., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Xolboyeva G. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi.- Toshkent: “Ishonchli hamkor”, 2021.- 740 b.
3. Mirzayev A. Diktant metodikasi.- Toshkent, “O‘qituvchi”, 1979.
4. Mirzayev A. Maktabda o‘zbek orfografiyasini o‘rgatishda diktant o‘tkazish sistemasi: ped.fan.nomz. ...dis. – Toshkent-Andijon: 1970. –363 b.
5. To‘raxo‘jayeva A.X. Boshlang‘ich sinflarda “O‘zbek tilining Asosiy imlo qoidalari”ni o‘qitish.- Toshkent, 2020. -56 b.
6. Umarova M. O‘quvchilarning imloviy malakalarini rivojlantirish// Boshlang‘ich ta‘lim, 2005, 3-son, 42-43-betlar.
7. Yembergenova A.A. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning imloviy savodxonligini takomillashtirish metodikasi (ta‘lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablar misolida).- Pedagogika fanlari bo‘yiclia falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.- Nukus, 2023.- 52 b.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING NUTQIY
KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI**

Ollaberganova Sanobar Xamidovna
filologiya fanlari nomzodi, professor.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Polvonova Gulyor

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat
universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini innovatsion texnologiyalar asosida shakllantirish, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish “boshlang‘ich ta‘lim tizimida uzviylik asosida amalga oshiriladi, bir butun o‘qish jarayoniga amaliy yo‘nalish beradi va bolalarning ongli o‘qish, uqqanlarini tushunarli qilib so‘zlab berish, savodli yozishga o‘rgatilishi ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Nutqiy kompetensiya, didaktik tahlili, tanlab o‘qish, matnni tasvirlash, grafik tasvirlash.

Abstract. This article scientifically explores the development of primary school students’ speech competencies based on innovative technologies. It highlights that the improvement of speech competencies is carried out on the basis of continuity within the primary education system, provides a practical orientation to the overall learning process, and contributes to teaching children conscious reading, clear expression of their thoughts, and accurate writing skills.

Keywords: speech competence, didactic analysis, selective reading, text description, graphic representation.

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish “boshlang‘ich ta‘lim tizimida uzviylik asosida amalga oshiriladi, bir butun o‘qish jarayoniga amaliy yo‘nalish beradi va bolalarning ongli o‘qish, uqqanlarini tushunarli qilib so‘zlab berish, savodli yozishga o‘rgatadi. Bolalarning yosh xususiyatini va saviyasini hisobga olgan holda, ona tili va adabiyotdan boshlang‘ich bilim beriladi va shular asosida ularning nutqi boyitiladi”. Boshlang‘ich sinfdan matn ustida ishlashga o‘quvchilarni jalb qilish o‘ziga xos xususiyatlarni namoyon qiluvchi pedagogik jarayon sanaladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini asar matni bilan tanishtirishning ham o‘ziga xos bir necha turi mavjud:

1. Matn o‘qituvchi tomonidan ifodali o‘qib beriladi (ba‘zan asar matni audioapparatlar orqali ham eshittirilishi mumkin). O‘quvchilar matn mazmuni bilan tanishtirilgach, o‘qituvchi ularga boshlang‘ich taassurotlarini aytishni talab qiladigan savol-topshiriqlar bilan murojaat qiladi. Masalan, “Hikoyadagi qaysi qahramon sizga yoqdi? Nimasi bilan ma‘qul keldi?”, “Qaysi qahramonning qay bir xatti-harakati yoki tutumi sizni hayajonlantirdi?”, “Hikoya o‘qilganda siz qaysi o‘rinda juda xursand bo‘ldingiz yoki xafa bo‘ldingiz? va h.klar” kabi. Bu kichkinagina kirish suhbatlari asarning o‘quvchilarga ta‘sir quvvatini bilish, bolalarni asar matnining didaktik tahlilini amalga oshirishga qiziqtirish, darsda ularning mustaqil faoliyatini oshirish maqsadini ko‘zda tutadi.

2. Sinfdagi yaxshi o‘qiydigan o‘quvchilarga o‘qitish. Bunda o‘qituvchi o‘quvchini oldindan matnni o‘qish yo‘llari bilan tanishtiradi va uning o‘qilishini o‘zi kuzatadi, xato kamchiliklarini bartaraf etadi. Shundan so‘ng tayyorlangan o‘quvchi sinf jamoasiga asarni ifodali qilib o‘qib beradi. Umuman olganda, asarning janriy xususiyati hisobga olingan holda u bilan tanishtirishning o‘ziga xos usullarini ham belgilab olish lozim.

Asarlarning didaktik tahlili jarayonida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda matn ustida ishlashning quyidagi turlaridan foydalaniladi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Tanlab o‘qish. Bunda o‘quvchi matnning berilgan vazifaga mos qismini ajratib olib o‘qiydi. Vazifa asarning mazmunini oydinlashtirish, sabab-natija bog‘lanishini belgilash, badiiy xususiyatini ochish, o‘qilgan matnga o‘z shaxsiy munosabatini ifodalashdan iborat bo‘lishi mumkin.

2. O‘quvchilarning berilgan savol va topshiriqlarga o‘z so‘zlari bilan javob berishi. Badiiy matn tahlilida o‘quvchilarning bu faoliyati ham ularda o‘qilganlar yuzasidan muhokama yuritish ko‘nikmasini o‘stirishga, asar qahramonlarini baholashga, muallif tasvirlagan hayotiy lavhalar bilan yetakchi fikrlar o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashga imkon beradi. Ishning bu turida beriladigan savollar ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan va muayyan izchillikda bo‘lishi, o‘quvchilarni mustaqil va erkin faoliyatga undashi lozim.

1. O‘quvchilarni savol berishga o‘rgatish. O‘quvchilarni savol berishga yo‘naltirish ham matn ustida ishlashda yaxshi natija beradi. O‘quvchilar matnni ongli o‘zlashtira olsalargina, matn yuzasidan savol bera oladilar. O‘quvchilarni o‘qiganlari va bilganlari orasida anglanmay qolgan o‘rinlar yuzasidan savollar berishga o‘rgatishni 2-sinf dan boshlash maqsadga muvofiqdir.

2. Matnni tasvirlash. Matnni tasvirlash matn ustida ishlashda katta ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, undan to‘g‘ri foydalanish esa asarda yozuvchi tasvirlagan badiiy va hayotiy manzaralarni o‘quvchilar aniq tasavvur qilishlari uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Matnni ikki xil tasvirlash mumkin: 1) so‘z bilan tasvirlash; 2) grafik tasvirlash.

So‘z bilan tasvirlash o‘ziga xos murakkab ish turi bo‘lib, unda manzarani so‘z yordamida aniq qayta tiklash talab etiladi. So‘z bilan tasvirlash, shuningdek, grafik tasvirlash uchun ham o‘quvchi matnni, undagi voqea sodir bo‘lgan vaziyatni, qahramonlar tashqi ko‘rinishini, xarakterli xususiyatlarini yaxshi bilishi zarur. So‘z bilan tasvirlashda so‘zlarni aniq tanlash talab qilinadi, bu esa o‘quvchilar nutqini rivojlantirishda foydali vositalardan biri hisoblanadi.

Asar rejasini tuzish ham matn mazmunini ongli va chuqur tushunishda, asosiy fikrni ajratishda, voqealarning izchilligini ta’minlashda, matn qismlarining o‘zaro bog‘lanishini tushunishda o‘quvchilarga yordam beradi. Reja ustida ishlash o‘quvchi nutqi va tafakkurini tizimlashtirishga ko‘maklashadi. O‘quvchilar matnni mazmunan tugallangan qismlarga bo‘lishni va har bir qismning asosini topishni, ularga qisqa va aniq sarlavha topishni, uni reja qismlari asosida shakllantirishni o‘rganadilar. Boshlang‘ich ta’limda reja tuzishga tayyorgarlik ishlari savod o‘rgatish davridayoq boshlanadi. Biz 1-sinf “Ona tili va o‘qish savodxonligi” darsligidagi “Serkaboboning hiylasi” audomatni ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarda nutqiy komponentlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan dars jarayonini ko‘rsatib o‘tamiz.

Audiomatnni tinglashda asosiy diqqatni matn mazmuniga qaratish uqtiriladi. Shuningdek, so‘zlarning talaffuzi, to‘xtam, ritm, ohangdorlik jihatlari ham matn eshitib bo‘lingach o‘quvchilar bilan muhokama qilinishi mumkin.

Audiomatn eshitib bo‘lingach, o‘qituvchi yoki bir o‘quvchi tomonidan qayta hikoya qilinadi. Agar matn sujeti bilan bog‘lig muhokamali savollar paydo bo‘lsa, matn qayta eshitishtirish ham mumkin. Matn qayta hikoyalangach, tahlil qilinadi. Tahlilda suhbat metodidan foydalaniladi. Bunda matn mazmuni hayotga bog‘lanib, o‘quvchilarga savollar beriladi. Savol tuzishda o‘qituvchining ijodkorligi, ijodiy yondashuvi muhim o‘rin tutadi. Darslikda matn bilan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bog‘liq berilgan savollar ko‘proq matn sujetiga bog‘liq bo‘lganligi bois, ularga javob berish asnosida o‘quvchilar matn voqeasini anglashadi. Berilgan savollar matn sujetidan ko‘ra ko‘proq hayot bilan bog‘liq bo‘lishi o‘quvchilarning fikrlash, mushohada qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Matn mazmunini anglashda quyidagicha savollar berish o‘rinli hisoblanadi:

1. Serkabobo va uning bolalari yashaydigan tog‘ etaklari va yaylovlar haqida nimalarni bilasiz? O‘zingiz shu joylarda bo‘lganmisiz?

2. Bo‘ri nima sababdan echkilarga hiyla ishlatmoqchi bo‘ldi? Hiyla deganda nimanı tushunasiz?

3. Siz o‘zingiz ham hiyla ishlatganmisiz? Ishlatgan bo‘lsangiz bunga nima majbur qilgan?

4. Echkilar jonini saqlash maqsadida nega aynan arslondan yordam so‘rashdi? Sher bilan bo‘rining farqi nimada?

5. Arslonning echkilarga bo‘lgan xatti-harakatlarini qanday baholaysiz?

Matn ustida ishlashda topshiriqlardan foydalanish ham yaxshi samara beradi. Darslikda o‘quvchilarning nutq malakalarini rivojlantirish va yozma savodxonligini oshirishga qaratilgan quyidagi topshiriq turi yaxshi o‘ylab topilgan:

Ikki ustundagi gaplarni solishtiring. Ular o‘rtasidagi farqni tushuntiring.

Bo‘ri toshlar orasidan qarabdi.

Bo‘ri toshlar orasidan mo‘ralabdi.

Bo‘rining niyati echkilarga
ma’lum bo‘lib qolibdi.

Echkilar bo‘rining niyatini
bilib qolibdilar.

Arslonning yoniga boorish uchun bir
echki bilan Serkaboboni vakil qilib
tayinlashibdi.

Arslonning yoniga echkilarning azini
yetkazish uchun bir echki bilan
Serkabobo boradigan bo‘libdi.

O‘quvchilar ikki ustundagi gaplarni solishtirib, muomala qilishda so‘zlar va jumalarni qo‘llashning farqli va ustun tomonlarini amaliy jihatdan bilib oladilar.

Birinchi ustundagi “Bo‘ri toshlar orasidan mo‘raladi” va “Bo‘ri toshlar orasidan qaradi” jumlalaridagi holatni taqqoslab qaysi biri ta’sirchanlik, obrazlilik kasb etayotganligini farqlashni o‘rganishadi.

Undan tashqari matnni o‘rganish bilan bir qatorda lingvistik bilimlar bilan amaliy tanishib borish ham mumkin. 1-sinf o‘quvchilari uchun chiqarilgan mashq daftariga bir qator mashq va topshiriqlar matnni mustahamlashga xizmat qiladi. Mashq daftarining 46-sahifasidagi bu topshiriq quyidagicha:

6. Berilgan gaplarning to‘g‘ri yozilganini belgilang.

O Serkabobo arslonga ars qildi.

O Serkabobo arslonga arz qildi.

O Bir kuni bir Bo‘ri paydo bo‘lip qolibdi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O Bir kuni bir Bo‘ri paydo bo‘lib qolibdi.

O- Nega quruq kelding? - debdi Arslon.

O- Nega quruq kelding? - depti Arslon.

O Arslon o‘zini quduqqa tashlabdi.

O Arslon o‘zini quduqqa tashlabdi.

O‘quvchilar so‘zlarning gapda qo‘llanilishini, ba‘zi so‘zlar talaffuzda boshqa, yozuvda boshqa qo‘llanilishini bilib oladilar. Ushbu topshiriqni yana davom ettirish mumkin.

1-topshiriq. Berilgan so‘zlarning to‘g‘risini belgilang.

mo‘ralab-muralab

oqizib-oqizip

darax-daraxt

go‘sh-t-go‘sh

g‘azaplanib-g‘azablanib

2-topshiriq. Berilgan so‘zlarning tartibini to‘g‘ri joylashtiring.

Echkilar, majlis, yig‘ilib, qildilar.

Bir-ikki soat, yo‘lda, kechroq, dam olib, yetib bordi.

Kech qolishidan, arslon, nonushtaga, g‘azablandi.

Baqirib yubordi, u, Serkabobini ko‘rgach.

Shuningdek, matnda grammatik qoida to‘g‘ridan-t‘o‘g‘ri berilmasdan ularning ma‘lum bir qismi matn asosida berilishi o‘quvchining yozma nutqni egallashlariga asos bo‘ladi. Chunki pirovard maqsad matndagi mazmunni to‘liq anglab, tushunib olishlik, ikkinchi maqsad manba sifatida o‘rganilgan matn asosida yozma nutq ko‘nikmalarini o‘zlashtirib olishdir. Joriy qilingan “Mashq daftari” ana shu maqsadga xizmat qiladi. “Serkaboboning hiylasi” audiomatni yuzasidan bir qator topshiriqlar mashq daftarida bajariladi. Bu orqali o‘quvchilarning yozish malakalari va yozma nutqi rivojlantirib boriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.- Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son.

2. Boshlang‘ich ta‘lim konsepsiyasi // Boshlang‘ich ta‘lim, 1998, 6-son, 12-18-betlar.

3. Umumiy o‘rta ta‘limning Davlat Ta‘lim Standarti va o‘quv dasturi (Boshlang‘ich ta‘lim).- Toshkent, 2017. - 249 b.

4. Avliyaqulov N., Musayeva N. Pedagogik texnologiya.-Toshkent: “Tafakkur bo‘stoni”, 2012.- 208 b.

5. Azimova I., Mavlonova K., Quronov S. va b. Ona tili va o‘qish savodxonligi. Umumiy o‘rta ta‘limning 1-sinfi uchun darslik. 1-qism. - Toshkent: Respublika ta‘lim markazi, 2021.-104 b.

6. Azimova I., Mavlonova K., Quronov S. va b. Ona tili va o‘qish savodxonligi. Umumiy o‘rta ta‘limning 2-sinfi uchun darslik. 1-qism. - Toshkent: Respublika ta‘lim markazi, 2021.-120 b.

7. Nurmonov A., Ziyodullaeva G. O‘quvchilarning til kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish muammolari // Ma‘rifat, 2014,18 iyul.–B.9.

**ISTIQLOL MAVZUSI BILAN BOG‘LIQ SHE‘RIY ASARLARNI O‘QISH
DARSLARINI ZAMONAVIY TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TASHKIL
QILISH VA O‘TKAZISH YO‘LLARI**

Ollaberganova Sanobar Xamidovna

filologiya fanlari nomzodi, professor.

Ismailova Gulnora

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat
universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada istiqlool mavzusi bilan bog‘liq she‘riy asarlarni o‘qish darslarini zamonaviy ta‘lim texnologiyalari asosida tashkil qilish va o‘tkazish masalalari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: She‘riy hikoya, she‘riy ertaklar, syujet, FSMU texnologiyasi, “Moychechak” metodi.

Abstract. This article scientifically explores the issues of organizing and conducting reading lessons of poetic works related to the theme of independence based on modern educational technologies.

Keywords: poetic story, poetic tales, plot, FSMU technology(Idea–Reason–Example–Conclusion method), “Boychechak” method.

O‘qish savodxonligi darsliklariga kiritilgan asarlar mavzusida vatan va istiqlool haqidagi bilimlar o‘quvchilarga sinfdan sinfga o‘tish bilan tobora guruhlashtirib boriladi. Vatan, uning mustaqilligi hamda uning sharafligi o‘tmishi qahramonona hozirgi kuni o‘qish kitobida markaziy mavzu hisoblanadi. O‘quvchilar vatan tushunchasi ona vatan tabiati haqidagi aniq tasavvurni chuqurlashtiradigan mehnat ahli va ularning kasbi haqidagi, yurtimizning mustaqilligi, dunyodagi ilg‘or mamlakatlar bilan hamkorlik haqidagi asarlarni o‘qish jarayonida asta-sekin shakllana boradi. Shunday qilib, vatan tushunchasi bolalarning qabul qilish va umumashtira olish uchun muvofiq aniq materiallar orqali singdiriladi. Boshlang‘ich sinflarda vatanimiz istiqloli bilan bog‘liq asarlarni o‘rganishga katta e‘tibor beriladi. Darsliklarga vatan, istiqlool mavzusi bilan bog‘liq she‘rlarga ham keng o‘rin berilgan. O‘zbek xalqining atoqli shoirlari qalamiga mansub vatan, istiqlool haqidagi she‘rlar o‘quvchilarda estetik zavq uyg‘otishga xizmat qilishi shubhasizdir. She‘riy asarlarni bolalarning aqliy jihatdan o‘sisga ham katta yordam beradi. O‘qilgan she‘r matni ustida muhokama yuritish, undagi asosiy masalalarni ajratish, syujetning rivojlanishini kuzatish, unda ishtirok etuvchi shaxslarning xulq-atvorini izohlash, she‘r tilini tahlil qilish, o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini taraqqiy ettiradi. Taqqoslash, umumashtirish qobiliyatlarini o‘stiradi. She‘rlarni o‘qish darslarida o‘quvchilar so‘z boyligining oshishi va lug‘atining faollashuviga alohida ahamiyat beriladi. She‘r ohang jihatidan ma‘lum bir tartibga solingan, his-tuyg‘u ifodasi sifatida vujudga kelgan hayajonli ritmik nutqdir. She‘riy nutqni ohang jihatidan ma‘lum bir tartibga solish vositalari ritm (bir-biriga monand kichik bo‘laklarning izchil va bir me‘yorda takrorlanib kelishi) va qofiya (misralarning oxirida keladigan ohangdosh so‘zlar) hisoblanadi. She‘rni o‘qiganda kichik yoshdagi o‘quvchilar tabiat va jamiyat voqea-hodisalarining poetik tasviridan hayajonlanishlari muhim ahamiyatga ega. Boshlang‘ich sinflarda she‘r tarzida yozilgan hikoyalar, ertaklar, ya‘ni she‘riy asarlar va lirik she‘rlar o‘qitiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

She’riy hikoya, she’riy ertaklarda syujet, ya’ni voqealar tizimi va uning rivoji xarakterlidir. Lirik she’r “biror hayotiy voqea-hodisa ta’sirida insonda tug‘ilgan ruhiy kechinma, fikr va tuyg‘ular orqali turmushni aks ettiradi”. Lirik she’rning xususiyati “kishining his-tuyg‘uga to‘la hayajonli nutqini ta’sirliroq ifodalashda qo‘l keladi”. She’rni o‘qish darslarida asosiy ish turi ifodali o‘qish hisoblanadi. O‘quvchi she’rning asosiy mazmunini tushunsagina, uni ifodali o‘qiy oladi. She’riy hikoyani tahlil qilishda, asosan, hikoya, ertak, masalni tahlil qilishda qo‘llangan ish turlaridan foydalanish mumkin. She’riy ohangni his qilmaslik, matn so‘zlarini to‘la tushunib yetmaslik she’r yodlashni zerikarli mashg‘ulotga aylantiradi.

Boshlang‘ich sinflarda ko‘rgazmali ta’limning asosiy shakli she’rni ifodali o‘qish hisoblanadi. Lirik she’rni ham o‘quvchilar hayajon bilan yaxlit idrok etishlariga erishish muhim. Shuning uchun she’r birinchi marta o‘qilganda, hech qanday tushuntirish berilmaydi. She’r o‘quvchilarga qanday ta’sir qilganini hisobga olish, bilish zarur. O‘qituvchi she’rni shunday ifodali o‘qishi kerakki, bolalar uning asosiy mazmunini anglasinlar, ularga jonli so‘z kuchliroq ta’sir etsin. So‘ngra she’rni mustaqil o‘qish topshiriladi. O‘qish oddiy bo‘lishi kerak. O‘qiyotganda tabiiy zavq-shavq, shodlik, xursandlik, qahr-g‘azab hissini qichqiriq ovoz bilan soxta ifodalashga yo‘l qo‘ymaslik zarur. Bolalar she’rni o‘qiganda, she’riy satrga rioya qilishlari kerak, bu jarayonda ularning she’r ritmini buzmasliklariga erishish kerak.

Boshlang‘ich sinflarda istiqlol mavzusidagi she’rlarni o‘rganish darslarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil qilish mumkin. Bunda darsning samaradorligi yuqori bo‘ladi, dars mashg‘uloti qiziqarli bo‘ladi. Ayniqsa, darsda turli interfaol metodlarni qo‘llab, uni noan’anaviy shaklda tashkil qilish diqqatga sazovordir.

“FSMU texnologiyasi”dan foydalanish darsga to‘g‘ri yondashishni yuzaga keltiradi. Bu zamonaviy texnologiyadan foydalanish orqali biz pedagoglar o‘quvchilarni o‘ylashga, mustaqil fikr yuritishga va o‘z fikr, g‘oyalarini dadil va qo‘rqmasdan bayon qilishga o‘rgatamiz va albatta o‘quvchi qanday bilim salohiyatga ega ekamligini ham bilib olamiz. Bu texnologiya orqali quyidagicha savollarga javob olamiz:

“FSMU texnologiyasi”

(F) - Fikringizni bayon eting.

(S) - Fikringizni bayoniga biror sabab ko‘rsating.

(M) - ko‘rsating sababingizni isbotlab misol (dalil) keltiring.

(U) - fikringizni umumlashtiring.

Masalan, A.Oripovning “Iqbol buyksa” she’ri ustida ishlaganda **“FSMU texnologiyasi”**ni quyidagicha qo‘llash mumkin:

(F) – O‘zbekiston yoshlarining kelajagi buyukdir.

(S) – Vatanimizda yoshlar uchun barcha imkoniyatlar yaratilgan.

(M) – Sport sohasida ham, ta’lim sohasida ham Vatanimiz yoshlari oldingi o‘rinlarda bormoqda.

(U) – Biz yaratilgan imkoniyatlardan unumli foydalanishimiz lozim.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Quruvchi” o‘yini

“Quruvchi” o‘yini o‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, darsda o‘tilgan mavzuni yoki yangi mavzuni mustahkamlash uchun yoki darsdan tashqari vaqtda o‘tkazish mumkin. O‘qituvchi avvaldan darsga tayyorgarlik ko‘rib qog‘ozdan “g‘ishtchalar” yasaydi va bu g‘ishtchalarga savol yozilgan qog‘ozlarni yopishtirib chiqadi. “G‘ishtchalar” soni o‘quvchilar soniga teng yoki ko‘p bo‘lishi kerak. O‘quvchilar minora yoki joy qurishi uchun joy ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan bola chiqadi va g‘ishtchani olib savolni o‘qiydi. Agar bolalar savolga to‘g‘ri javob bersalar o‘zlarining maydonlariga g‘ishtni teradilar. Agar noto‘g‘ri javob bersalar, o‘qituvchi g‘ishtchani olib qo‘yadi. O‘yin shu tariqa barcha o‘quvchilar savollarni olib bo‘lguncha davom etadi. Qurilish maydonchasida eng ko‘p g‘isht tergan o‘quvchilar guruhi g‘olib bo‘ladi. 4-sinf o‘qish savodxonligi darsligida istiqlol mavzusiga oid A.Oripovning “Iqbol buyuksan” she’ri berilgan. She’rni o‘rgatishdan maqsad o‘quvchilarda kelajak haqida, Vatanimizning kelajagi haqida qayg‘urish ko‘nikmalarini tarkib toptirishdan iborat.

FK: berilgan mavzuda og‘zaki talaffuz me‘yorlariga amal qilgan holda tartibli va ravon so‘zlay olish; she’rlarni ifodali aytish; FK: berilgan savolni tushunish va mantiqli javob bera olish;

FK: tinglangan monologik nutq va suhbatdan so‘zlovchining asosiy g‘oyasini ajrata olish, zarur o‘rinlarni qayd qila olish. “Iqbol buyuksan” she’ri yuzasidan quyidagi zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish mumkin:

1. *“Moychechak” metodi.* Bunda o‘quvchilar moychechakning barglarini yangi mavzu bo‘yicha tarmoqlab chiqadilar.

2. Yangi o‘rganilgan so‘zlarni mustahkamlash uchun *“Moslashtir” metodi.* O‘quvchilar so‘z va uning ma’nosini bir-biriga to‘g‘ri mos qo‘yishi kerak. Maqsad o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish va mustahkamlash, yangi so‘zlardan og‘zaki va yozma nutqda o‘rinli foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish.

Dilband---

eng yaxshi ko‘rgan, sevikli

Iqbol---

dilni o‘ziga tortuvchi, maftun etuvchi

Suyuk---

baxtli taqdir, porloq kelajak; baxt, omad.

3. Topshiriq. Mustaqillik so‘ziga ma’nodosh so‘zlarni toping.

4. *“Sinkveyn” metodi.* Bu metodda o‘quvchilar “Istiqlol” mavzusida she’r yozadilar.

1-qator: mavzu bir so‘z bilan yoziladi. (Odatda ot tanlanadi)

2-qator: mavzu ikkita so‘z bilan ifodalanadi. (2 ta sifat yoziladi)

3-qator: mavzu doirasidagi hatti-harakatni uchta so‘z bilan ifodalanadi. (3 ta fe‘l yoki ravishdosh yoziladi)

4-qator: mavzuga nisbatan munosabatni anglatuvchi va to‘rtta so‘zdan iborat bo‘lgan fikr yoziladi. (4 ta so‘zdan iborat jumla yoziladi)

Demak, zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida darsni tashkil etish ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda juda qo‘l keladi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Zamonaviy ta’limning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri dars-mashg‘ulotlarni ilg‘or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil qilish hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalarini dars jarayonida qo‘llash darsning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ta’lim samaradorligini oshirish, Davlat ta’lim standartlarining bajarilishini ta’minlash va ta’limning sifat ko‘rsatkichini kafolatlashda interfaol metodlarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

roli kattadir. Shuning uchun bu metodlarni dars jarayonida o‘rinli qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo‘jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.-176-bet.
2. Avliyaqulov N., Musayeva N. Pedagogik texnologiya.-Toshkent: “Tafakkur bo‘stoni”, 2012.- 208 b.
3. Bakiyeva X.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’lim orqali nutq va tafakkurni rivojlantirish metodikasi: Ped. fan. falsafa dokt.(PhD) diss. avtoref...- Samarqand, 2019.- 47 b.
4. Matchonov S., G‘ulomova X. va boshqalar. Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish.- Toshkent: , “Yangiyul Poligraph servise”, 2008.
5. Maxmudov M. Ta’limni didaktik loyihalash.- T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2002. - 79 b.
6. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Nosir”, 2009.-351 b.

**O‘QUVCHILARNI INSHO YOZISHGA O‘RGATISH MUAMMOSI VA UNING
METODIK YECHIMLARI**

Sapayeva B.Q.– Ma‘mun universiteti
O‘zbek va sharq tillari kafedrasida dotsenti v.b
Xojiyeva Ziyoda Davlatnazar qizi -
Ma‘mun universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘quvchilarni insho yozishga o‘rgatishning didaktik, metodik asoslari yoritiladi. Insho yozish jarayonining bosqichlari, o‘quvchi tafakkuri va nutqiy rivojlanishidagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqolada insho yozish faqat yozma ish turi sifatida emas, balki o‘quvchining mustaqil fikrlashi, kuzatuvchanligi, ijodkorligi va nutq madaniyatini rivojlantiruvchi muhim pedagogik vosita sifatida talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: insho, yozma nutq, ijodiy fikrlash, reja, tahlil, dalillash, savodxonlik, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье рассматриваются дидактические и методические основы обучения учащихся написанию сочинений. Анализируются этапы процесса написания сочинения, его роль в развитии мышления и речевых навыков учащихся. В статье сочинение трактуется не только как вид письменной работы, но и как важное педагогическое средство, способствующее развитию самостоятельного мышления, наблюдательности, творческих способностей и культуры речи учащихся.

Ключевые слова: сочинение, письменная речь, творческое мышление, план, анализ, аргументация, грамотность, компетенция.

Abstract. This article examines the didactic and methodological foundations of teaching students to write essays. It analyzes the stages of the essay-writing process and its role in the

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

development of students’ thinking and speech skills. The article interprets essay writing not only as a type of written work, but also as an important pedagogical tool that contributes to the development of independent thinking, observation, creativity, and speech culture in students.

Keywords: essay, written speech, creative thinking, outline, analysis, argumentation, literacy, competence.

Ta’lim tizimida ona tili fanining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda fikrni og‘zaki va yozma shaklda aniq, ravon, izchil ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishdir. Bu jarayonda insho yozish alohida o‘rin tutadi. Chunki insho o‘quvchining til bilimlari, so‘z boyligi, kuzatuvchanligi, mantiqiy tafakkuri va ijodiy salohiyatini namoyon qiluvchi muhim yozma ish turidir.

Insho yozish ko‘nikmasi faqatgina imlo va tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘llash bilan cheklanib qolmaydi. U o‘quvchidan mavzuni chuqur anglash, asosiy fikrni ajratib olish, dalillar keltirish, xulosa chiqarish, matnni kompozitsion jihatdan to‘g‘ri qurish kabi murakkab aqliy faoliyatni talab etadi. Shu sababli o‘quvchilarni insho yozishga o‘rgatish masalasi pedagogik amaliyotda alohida metodik yondashuvni taqozo etadi.

Bugungi kunda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, nutqiy kompetensiya va axborotni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Insho yozish ana shu ko‘nikmalarni shakllantirishda samarali vosita bo‘la oladi.

Insho yozish o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Avvalo, u o‘quvchining yozma nutqini boyitadi. Yozma nutq og‘zaki nutqdan farqli ravishda puxta o‘ylash, mantiqiy bog‘lanish, til vositalarini maqsadga muvofiq tanlashni talab qiladi. Shu bois insho yozish jarayoni bolaning tafakkurini tartibga soladi, uni ma’lum bir izchillik asosida fikrlashga o‘rgatadi.

Insho yozishning ta’limiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- o‘quvchining so‘z boyligi oshadi;
- grammatik va uslubiy savodxonligi mustahkamlanadi;
- matn tuzish ko‘nikmasi shakllanadi;
- fikrni dalillash madaniyati rivojlanadi;
- mavzuni tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyati kuchayadi.

Tarbiyaviy jihatdan esa insho yozish o‘quvchini kuzatuvchanlikka, mustaqil qaror qabul qilishga, fikrini himoya qilishga, ma’naviy-estetik qadriyatlarni anglashga yo‘naltiradi. Ayniqsa, badiiy asarlar asosida yozilgan insholar o‘quvchilarda insoniy fazilatlar, ezgulik, vatanparvarlik, do‘stlik, mehnatsevarlik kabi tushunchalarni chuqurlashtiradi.

Insho yozish jarayonini samarali tashkil etish uchun uning nazariy asoslarini aniq bilish zarur. Insho – bu muayyan mavzu yuzasidan o‘quvchining o‘z fikrini mantiqiy izchillikda, adabiy til me’yorlariga rioya qilgan holda bayon etishi demakdir.

Insho yozishga o‘rgatish bir martalik topshiriq emas, balki bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan murakkab jarayondir. Bu jarayon quyidagi asosiy bosqichlardan iborat.

1. Tayyorlov bosqichi Bu bosqichda o‘quvchi insho mavzusi bo‘yicha zarur bilimlarga ega bo‘lishi kerak. O‘qituvchi mavzuga oid suhbatlar tashkil etadi, savollar beradi, matnlar o‘qitadi, namunaviy parchalar tahlil qiladi. Tayyorlov bosqichida o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish, so‘z va iboralarni to‘g‘ri qo‘llashga o‘rgatish muhim.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Mavzuni anglash bosqichi O‘quvchi mavzuning mazmunini to‘g‘ri tushunmasa, insho ham yuzaki bo‘lib qoladi. Shu sababli o‘qituvchi mavzuni tahlil qilib, uning asosiy yo‘nalishini aniqlab beradi. Masalan, “Vatan”, “Do‘stlik”, “Kitobning inson hayotidagi o‘rni” kabi mavzularda mavzuning chegarasini aniqlash muhim.

3. Reja tuzish bosqichi. Reja insho mazmunining mantiqiy asosidir. O‘quvchi reja orqali fikrlarni tartiblaydi. Reja oddiy yoki murakkab bo‘lishi mumkin. Boshlang‘ich va o‘rta sinflarda sodda reja, yuqori sinflarda esa kengaytirilgan reja qo‘llash maqsadga muvofiq.

4. Asosiy fikrni ifodalash bosqichi Har bir inshoda muallifning asosiy fikri bo‘lishi kerak. O‘quvchi mavzuga nisbatan o‘z munosabatini bildiradi olishi zarur. Bu bosqichda dalillar, misollar, hayotiy kuzatishlar, badiiy asarlardan namunalari keltirish foydali.

5. Matn yaratish bosqichi Bu bosqichda o‘quvchi reja asosida mustaqil yozadi. Matn mantiqan bog‘langan, mazmunan to‘liq va usluban sodda bo‘lishi lozim. O‘quvchining individual fikrlashi ham shu bosqichda namoyon bo‘ladi.

6. Tahrir va yakuniy tekshiruv bosqichi. Yozilgan insho qayta o‘qiladi, xatolar topiladi, jumlar yaxshilanadi. Tahrir jarayoni o‘quvchida o‘z ishiga tanqidiy qarash, xatoni ko‘ra bilish va uni tuzatish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Insho yozish jarayonida o‘quvchilarda bir qator qiyinchiliklar kuzatiladi. Ularni aniqlash va bartaraf etish metodik ishning muhim qismidir.

1. Lug‘at boyligining yetishmasligi. Ko‘plab o‘quvchilar fikrini ifodalash uchun yetarli so‘z topa olmaydi. Natijada matn takroriy va kambag‘al bo‘lib qoladi. Bunday holatda lug‘at ustida muntazam ishlash, sinonim va antonimlardan foydalanish, matn o‘qish ko‘nikmasini oshirish zarur.

2. Reja asosida yozishdagi qiyinchilik Ba’zi o‘quvchilar fikrlarni tartib bilan joylashtira olmaydi. Buning sababi mantiqiy tafakkurning yetarli darajada shakllanmaganidir. Reja tuzish mashqlari bu muammoni hal qilishga yordam beradi.

3. Fikrni dalillay olmaslik. O‘quvchi mavzu haqida fikr bildiradi, lekin uni asoslab bera olmaydi. Dalil keltirishga o‘rgatish uchun hayotiy misollar, o‘qilgan asarlar, tarixiy voqealar va kuzatishlardan foydalanish lozim.

4. Imloviy va uslubiy xatolar. Yozma ishda ko‘p uchraydigan muammolardan biri imlo va uslubiy xatolardir. Ularni kamaytirish uchun muntazam diktant, matn tahriri, gap tuzish mashqlari foydali.

O‘quvchilarni insho yozishga o‘rgatish ta’lim jarayonining eng muhim va mas’uliyatli yo‘nalishlaridan biridir. Insho yozish orqali o‘quvchi o‘z fikrini aniq, mantiqiy va chiroyli ifodalashni o‘rganadi. Bu jarayon uning tafakkurini, nutqini, savodxonligini va ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Insho yozishga o‘rgatish faqat yozma ish bajarish emas, balki o‘quvchini hayotga tayyorlaydigan, uning aqliy va ma’naviy rivojiga xizmat qiladigan muhim pedagogik jarayondir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hazratqulov M. Adabiy ta’limda inshoning o‘rni va uni tashkil etishning ilmiy metodik asoslari: Ped. fan. falsafa d-ri. ...diss. avtoref. – Samarqand, 2018.

2. Husanboyeva Q. Adabiyot-ma’naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. - Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milli kutubxonasi nashriyoti, 2009.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Husanboyeva Q., Hazratqulov M., Xolsaidov F. Ona tili va o‘qish savodxonligi metodikasi.- Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”, 2022.

4. Madayev O. [va boshq.].Yozma ish turlari: insho, bayon, diktant. – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2017.

5. Matchonov S., Bakiyeva H., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Xolboyeva G. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi.- Toshkent: “Ishonchli hamkor”, 2021.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDAA BO‘LG‘USI
BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV NUTQ
MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH**

Vaisova Yodgora Sardorbek qizi, UrDPI

Ta’lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli pedagogika asosida ishlab chiqilgan metodik yondashuvlarning talabalarning nutqiy va kommunikativ kompetensiyasiga ta’siri tajriba-sinov ishlari orqali o‘rganilgan. Olingan natijalar raqamli vositalar va interaktiv metodlardan foydalanish o‘qituvchilarning nutqning lingvistik to‘g‘riligi, mantiqiyliigi va auditoriya bilan muloqot qilish malakalarini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, kommunikativ nutq, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, raqamli pedagogika, kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot, raqamli ta’lim muhiti.

Аннотация. В данной статье анализируется развитие коммуникативных речевых навыков будущих учителей начальных классов в условиях цифровой трансформации. В исследовании изучено влияние методического подхода на основе цифровой педагогики на коммуникативную компетенцию студентов через опытно-экспериментальную работу. Полученные результаты показали, что использование цифровых инструментов и интерактивных методов значительно повышает лингвистическую правильность речи, логичность и умение взаимодействовать с аудиторией. Результаты статьи имеют практическое значение для внедрения цифровых методов в процесс подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: цифровая трансформация, коммуникативная речь, учитель начальных классов, цифровая педагогика, коммуникативная компетенция, педагогическое взаимодействие, цифровая образовательная среда.

Annotation. This article analyzes the development of communicative speech skills of future primary school teachers in the context of digital transformation. The study examined the impact of a digital pedagogy-based methodological approach on students’ communicative competence through experimental work. The results showed that the use of digital tools and interactive methods significantly enhances speech accuracy, logical structuring, and the ability to interact effectively with the audience. The findings are practically significant for integrating digital methods into teacher training programs.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: digital transformation, communicative speech, primary school teacher, digital pedagogy, communicative competence, pedagogical communication, digital learning environment.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari ta‘lim tizimining barcha bo‘g‘inlariga, xususan, pedagog kadrlar tayyorlash jarayoniga tubdan ta‘sir ko‘rsatmoqda. Raqamli texnologiyalarning ta‘lim amaliyotiga jadal kirib kelishi o‘qituvchining nafaqat fan bilimlariga, balki yuqori darajadagi kommunikativ nutq malakalariga ega bo‘lishini ham taqozo etmoqda. Ayniqsa, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining professional faoliyatida og‘zaki va yozma nutq, pedagogik muloqot, raqamli muhitda samarali kommunikatsiya olib borish malakalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning nutqiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu sababli mazkur bosqichda faoliyat yurituvchi o‘qituvchilarning kommunikativ nutq kompetensiyasi bolalarning bilish faolligi, muloqot madaniyati va ta‘lim motivatsiyasini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Raqamli transformatsiya sharoitida bu kompetensiya an‘anaviy pedagogik muloqot bilan cheklanmay, balki onlayn platformalar, raqamli ta‘lim resurslari, virtual sinflar va interaktiv kommunikatsiya vositalari orqali amalga oshiriladigan nutqiy faoliyatni ham qamrab oladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ malakalarini rivojlantirish masalasi kompetensiyaviy yondashuv, raqamli pedagogika va kasbiy tayyorgarlik integratsiyasi nuqtayi nazaridan o‘rganilmoqda. Biroq, raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini shakllantirishning metodik mexanizmlari, pedagogik shart-sharoitlari hamda samaradorligini aniqlashga qaratilgan tadqiqotlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Shu bois, mazkur tadqiqotning dolzarbligi raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlarni ilmiy asoslash, ularning pedagogik tayyorgarlik jarayoniga integratsiyasini ta‘minlash zarurati bilan belgilanadi.

So‘nggi yillarda raqamli transformatsiya ta‘lim tizimining mazmuni, shakllari va metodlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatib, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablarni tubdan o‘zgartirdi. Xalqaro ilmiy adabiyotlarda raqamli transformatsiya ta‘lim jarayonida texnologiyalardan foydalanish bilangina cheklanmay, balki pedagogik muloqot, kommunikativ faoliyat va nutq madaniyatining yangi shakllarini vujudga keltiruvchi kompleks jarayon sifatida talqin etiladi.

Bir qator tadqiqotchilar raqamli ta‘lim muhitida o‘qituvchining kommunikativ kompetensiyasi uning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini ta‘kidlaydilar. Jumladan, kommunikativ nutq malakalari pedagogning o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishi, ta‘lim jarayonini tushunarli va motivatsion tarzda tashkil etishi hamda raqamli platformalarda o‘z fikrini aniq, mantiqiy va pedagogik jihatdan asosli ifodalash imkonini beradi. Ushbu yondashuvda kommunikativ nutq kompetensiyasi lingvistik, ijtimoiy-psixologik va pedagogik komponentlarning integratsiyasi sifatida qaraladi. Boshlang‘ich ta‘limda olib borilgan tadqiqotlarda o‘qituvchining nutq madaniyati va kommunikativ faoliyati kichik yoshdagi o‘quvchilarning bilish faolligi, muloqot ko‘nikmalari hamda shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatishi ilmiy jihatdan asoslangan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ayrim mualliflar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining nutqi nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo‘lishini qayd etadilar. Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini oliy ta‘lim bosqichidayoq shakllantirish zarurati alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli pedagogika doirasidagi ilmiy izlanishlarda esa onlayn muloqot, virtual sinf, videodarslar va raqamli ta‘lim resurslari sharoitida nutqiy faoliyatning o‘ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli muhitda pedagogning kommunikativ nutqi an‘anaviy auditoriya nutqidan farqli ravishda qisqa, aniqlashtirilgan, vizual vositalar bilan uyg‘unlashgan hamda interaktivlikka yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Biroq ko‘plab ishlar umumiy o‘qituvchi kompetensiyalariga qaratilgan bo‘lib, aynan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining nutqiy tayyorgarligi masalasi yetarlicha chuqur yoritilmagan.

Mahalliy va mintaqaviy tadqiqotlarda bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasi asosan an‘anaviy metodlar, nutq madaniyati va pedagogik muloqot asosida o‘rganilgan. Raqamli transformatsiya sharoitida kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik tizimlar, raqamli vositalarning nutqiy faoliyatga ta‘siri hamda ularning samaradorligini empirik asosda baholash masalalari kam tadqiq etilgan.

Adabiyotlar sharhi. Raqamli transformatsiya sharoitida ta‘lim jarayonining mazmuni va metodologiyasi o‘zgarishi pedagog shaxsiga qo‘yiladigan kasbiy talablarni qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Xususan, o‘qituvchining kommunikativ nutq malakalari masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda muhim tadqiqot obyektiga aylangan. UNESCO (2018) va OECD (2019) hisobotlarida raqamli kompetensiyalar tarkibida samarali pedagogik kommunikatsiya, raqamli muhitda muloqot olib borish va nutqiy faoliyatni boshqarish ko‘nikmalari alohida kompetensiya sifatida e‘tirof etilgan.

Xorijiy tadqiqotlarda kommunikativ kompetensiya tushunchasi Dell Hymes tomonidan asoslab berilgan bo‘lib, u nutqiy faoliyatni faqat grammatik to‘g‘rilik emas, balki ijtimoiy va kontekstual moslik asosida baholashni taklif etadi. Keyinchalik Kanale va Svain kommunikativ kompetensiyaning lingvistik, sotsiologik, diskursiv va strategik komponentlarini ajratib ko‘rsatgan. Ushbu nazariy yondashuvlar pedagogik nutq va ta‘limiy muloqotni tahlil qilishda metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Raqamli ta‘lim kontekstida o‘qituvchining kommunikativ faoliyatini o‘rganishda Mishra va Kohler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur modelga ko‘ra, pedagogik, texnologik va mazmuniy bilimlarning integratsiyasi o‘qituvchining raqamli muhitda samarali muloqot olib borishiga zamin yaratadi. Redesker (2017) hamda Krumsvik (2014) tadqiqotlarida raqamli kompetensiya pedagogning nutqiy faoliyatiga bevosita ta‘sir etuvchi omil sifatida talqin qilinadi. Boshlang‘ich ta‘limga oid tadqiqotlarda Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan sotsiomadaniy nazariya pedagogik muloqot va nutqning rivojlantiruvchi rolini asoslab beradi. Uning fikricha, o‘qituvchining nutqi o‘quvchi tafakkuri va bilish jarayonlarini shakllantiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Bruner ham o‘qituvchi nutqining tushuntiruvchi, yo‘naltiruvchi va rag‘batlantiruvchi funksiyalarini ta‘kidlab, ayniqsa kichik yoshdagi o‘quvchilar bilan ishlashda kommunikativ nutqning ahamiyatini ko‘rsatib beradi. Raqamli pedagogika yo‘nalishidagi zamonaviy tadqiqotlarda Garrison, Anderson va Archer tomonidan ishlab chiqilgan *Community of Inquiry* modeli onlayn ta‘limda kognitiv, ijtimoiy va pedagogik mavjudlikni ta‘minlashda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qituvchining nutqiy kommunikatsiyasi hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Shuningdek, Salmon (2013) o‘zining e-moderatsiya modelida raqamli ta’limda pedagog nutqining aniqligi, interaktivligi va refleksivligi muhim ekanligini ta’kidlaydi.

O‘zbek olimlarining ilmiy ishlarida ham pedagogik muloqot va nutq madaniyati masalasi muhim yo‘nalish sifatida o‘rganilgan. Jumladan, N. Sayidahmedov va B. Xodjayevlar pedagogik texnologiyalar doirasida o‘qituvchi nutqining ta’lim samaradorligiga ta’sirini asoslab bergan. R. Mavlonova va O. To‘raqulovlar boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchi nutqining didaktik va tarbiyaviy funksiyalarini yoritib, uning o‘quvchilar shaxsiy rivojiga ta’sirini ko‘rsatib beradilar.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarni aniqlash va baholashdir. Tadqiqot Urganch davlat pedagogika institutining 3-kurslarida tahsil olayotgan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ishtirokida amalga oshirildi. Umumiy 103 nafar talabadan iborat bo‘lib, ular tajriba va nazorat guruhlariga tasodifiy ajratildi. Ushbu tajriba sinov ishlarini tashkil etishda jalb etilgan respondentlar turli mezonlar bo‘yicha baholandi.

2-jadval

Mezon	5 (A‘lo)	4 (Yaxshi)	3 (Qoniqarli)	2 (Qoniqarsiz)
Nutqning lingvistik to‘g‘riligi	Til xatolarining yo‘qligi; grammatik va leksik jihatdan mukammal	Eng ko‘p 1–2 kichik xato; mazmun tushunarli	Ba’zi grammatik va leksik xatolar mavjud, tushunishga biroz qiyinchilik	Til xatolari ko‘p; nutq tushunarsiz yoki chalkash
Nutqning mantiqiy va strukturalashganligi	Nutq aniq, mantiqiy ketma-ketlikda, barcha fikrlar bog‘langan	Asosan mantiqiy ketma-ketlik mavjud, kichik tushunmovchiliklar bo‘lishi mumkin	Ba’zi joylarda mantiqiy ketma-ketlik buzilgan; umumiy fikr tushunarli	Nutq tartibsiz, fikrlar chalkash, tushunarsiz
Interaktivlik va auditoriya bilan muloqot	Auditoriy a bilan samarali muloqot; savollarga aniq javob; qatnashuv yuqori	Ko‘p hollarda auditoriya bilan muloqot mavjud; javoblar tushunarli	Muloqot cheklangan; javoblar ba’zan noaniq	Auditoriya bilan muloqot yo‘q yoki minimal; javoblar noto‘g‘ri yoki tushunarsiz
Raqamli vositalardan	Raqamli vositalar	Vositalar asosan to‘g‘ri	Vositalar	Vositalar noto‘g‘ri yoki

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Mezon	5 (A’lo)	4 (Yaxshi)	3 (Qoniqarli)	2 (Qoniqarsiz)
foydalanish malakasi	mukammal va samarali ishlatilgan	ishlatilgan; ba’zi kichik xatolar	foydalanish qisman; ba’zi qiyinchiliklar mavjud	umuman ishlatilmagan
Kommunikativ strategiyalar va refleksiya	Kommunikativ strategiyalar to’liq ishlatilgan; o’z fikrini baholay oladi	Asosan samarali strategiyalar ishlatilgan; ba’zi qismlar refleksiya yetarli	Strategiyalar qisman ishlatilgan; refleksiya cheklangan	Strategiyalar ishlatilmagan; refleksiya mavjud emas

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirish bo‘yicha tajribadan avvalgi va tajriba so‘ngidagi ma’lumotlarni keltiramiz (2-jadval).

Tajriba-sinov ishlarida ishtirok etgan respondentlarning tajribadan avvalgi va tajribadan so‘ngidagi ma’lumotlar jadvali

2-jadval

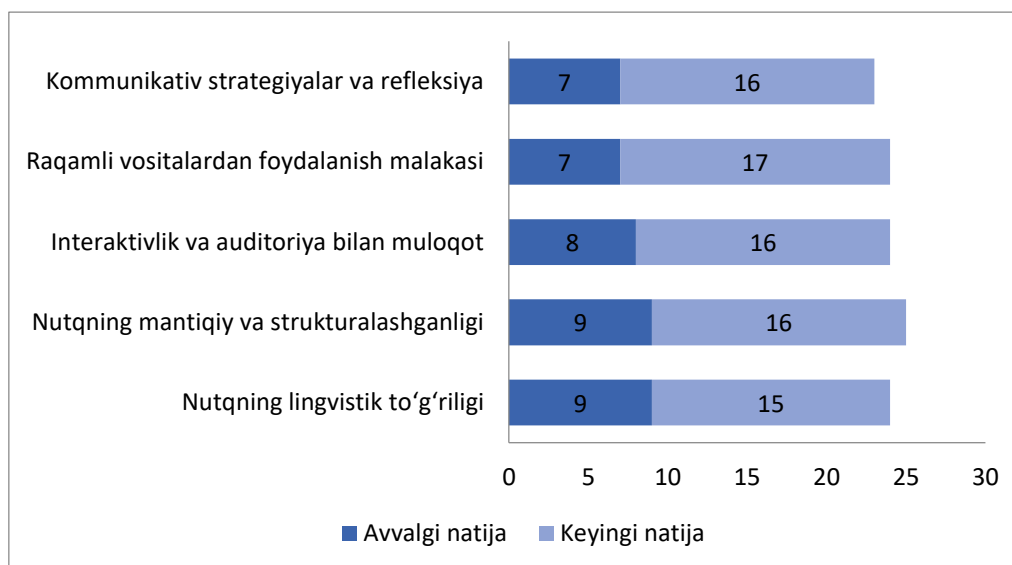
Oliy ta’lim muassasi nomi	Talabalar		Mezonlar	Tajriba				Nazorat			
	soni	N		guruhi				guruhi			
	ajriba	azorat									
Tajriba-sinov avvalidagi natijalar											
Urganch davlat pedagog ika instituti	3	0	5	Nutqning lingvistik to‘g‘riligi		3	2			2	0
			Nutqning mantiqiy va strukturalashgan ligi		3	0	1		1	9	2
			Interakti vlik va auditoriya bilan muloqot		4	0	1		0	0	2

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

			Raqamli vositalardan foydalanish malakasi		2	2	2		1	1	1
			Kommunikativ strategiyalar va refleksiya		3	1	2		1	0	1
O‘rtacha					3	1	1		1	0	1
Tajriba-sinov yakunidagi natijalar											
ika	Urganch davlat pedagog instituti	350	Nutqning lingvistik to‘g‘riligi	5	0	4		0	3	8	
			Nutqning mantiqiy va strukturalashganligi	6	9	3			3	9	
			Interaktivlik va auditoriya bilan muloqot	6	9	4			2	8	1
			Raqamli vositalardan foydalanish malakasi	7	9	5			4	7	1
			Kommunikativ strategiyalar va refleksiya	6	8	4			3	8	0
O‘rtacha				6	9	4			3	8	0

Tajriba guruhining tajriba avvalida va tajribadan so‘ngi natijalarni grafik yordamida quyidagicha tushuntirish mumkin (1-rasm).

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**



1-rasm. Tajriba guruhi oldingi va keyingi natijalari

Muhokama. Natijalar ko‘rsatadiki, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ nutq malakalari tajribadan so‘ng sezilarli darajada oshgan. 1-jadval va 1-rasmga keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra, tajriba guruhi ishtirokchilari barcha baholash mezonlari bo‘yicha avvalgi holatga nisbatan yuqori natijalarni qayd etgan. Xususan, nutqning lingvistik to‘g‘riligi mezonida avvalgi 9 balldan keyingi 15 ballgacha o‘shish kuzatilgan, bu talabalar grammatik va leksik jihatdan yanada to‘g‘ri va aniq nutq tuzishga erishganini bildiradi. Shuningdek, nutqning mantiqiy va strukturalashganligi mezonida 9 dan 16 ballgacha o‘shish, talabalarning fikrlarni mantiqiy va tartibli ifodalash ko‘nikmalari yaxshilanganini ko‘rsatadi. Interaktivlik va auditoriya bilan muloqot mezonidagi natijalar 8 balldan 16 ballgacha o‘sgan bo‘lib, bu talabalar auditoriya bilan samarali muloqot qilish va savollarga aniq javob berish qobiliyatini rivojlantirgani bilan izohlanadi. Raqamli vositalardan foydalanish malakasi mezonida 7 balldan 17 ballgacha oshish esa raqamli platformalarda interaktiv nutqiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish ko‘nikmalarining shakllanganini bildiradi. Kommunikativ strategiyalar va refleksiya mezonidagi natijalar ham sezilarli darajada yaxshilangan, bu talabalarning o‘z nutqini baholash va pedagogik vaziyatga moslashish malakasini oshirganini ko‘rsatadi. Ushbu o‘shish raqamli transformatsiya sharoitida qo‘llangan metodik yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Bundan tashqari, natijalar xalqaro va mahalliy tadqiqotlar bilan mos keladi. UNESCO va OECD hisobotlarida ta’kidlanganidek, pedagogning raqamli muhitda samarali kommunikatsiyasi uning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalar bilan boyitilgan interaktiv mashg‘ulotlar o‘quvchilarda nafaqat nutqiy, balki muloqot va ijtimoiy ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik tayyorgarlik jarayonida nutqiy faoliyatni sistematik rivojlantirishning muhimligini tasdiqlaydi. Avvalgi va keyingi natijalar o‘rtasidagi farq bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining professional kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda maqsadli metodik ishlarning ahamiyatini ko‘rsatadi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot raqamli transformatsiya sharoitida pedagoglarning kommunikativ nutq malakalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarning samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi va boshlang‘ich ta’limda bunday kompetensiyalarni shakllantirish zaruratini yanada kuchaytiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa. Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilaridan nafaqat an‘anaviy pedagogik bilim va ko‘nikmalarni, balki yuqori darajadagi kommunikativ nutq malakalarini ham talab etmoqda. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, raqamli muhitda samarali muloqot olib borish, o‘quvchilar bilan interaktiv aloqani yo‘lga qo‘yish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan ongli va maqsadli foydalanish bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli vositalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, fikrni aniq, mantiqiy va tizimli ifodalash, auditoriya bilan samarali muloqot qilish malakalarini shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ayniqsa, interaktiv metodlar, raqamli platformalar, taqdimot vositalari va onlayn muhokamalar kommunikativ faollikni oshirishga xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.OECD. Skills for 2030: Education and Digital Competence. Paris: OECD Publishing, 2020.
- 2.UNESCO. Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). Paris: UNESCO, 2021.
- 3.Redesker, E. Pedagogical Digital Competence in Teacher Education: Recent Trends. Education and Information Technologies, 26(5), 2021, 5678–5695.
- 4.Krumsvik, R. J. Digital Competence for Teachers in the 21st Century. Nordic Journal of Digital Literacy, 16(2), 2021, 45–62.
- 5.Mishra, P., Koehler, M. J. Expanding TPACK for Online Teaching: A 2020 Perspective. Journal of Technology and Teacher Education, 28(3), 2021, 311–330.
- 6.Salmon, G. Online and Blended Learning: Effective e-Moderation Strategies. Routledge, 2020.
- 7.Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. Community of Inquiry in Online Learning Environments: 2021 Update. The Internet and Higher Education, 50, 2021, 100–115.

**4-SINF ONA TILI DARSLARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA
TASHKIL QILISHNING METODIK JIHATLARI**

Jumanyazova Muxabbat Xusinovna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch
davlat universiteti professori, filologiya fanlari
doktori (DSc)

Yoqubbayeva Indira Allanazarovna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi UrDU
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ona tili darslarini innovatsion yondashuv asosida tashkil qilishning metodik jihatlari 4-sinf misolida ochib beriladi. Unda innovatsion yondashuvning ta’lim jarayoniga yangicha metodlar, texnologiyalar va didaktik vositalarni joriy etish orqali

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchini faol subyektga aylantirishga qaratilgan tizimli faoliyat ekanligi ona tili darslari orqali ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, ona tili darslari, innovatsion yondashuv, interfaollik, muammoli vaziyat yaratish, kreativ fikrlash, nutqiy kompetensiya, o‘quv faoliyati.

Аннотация. В данной статье описываются методологические аспекты организации уроков родного языка на основе инновационного подхода на примере 4-го класса. Показано, что инновационный подход представляет собой систематическую деятельность, направленную на превращение ученика в активного субъекта путем внедрения новых методов, технологий и дидактических инструментов в образовательный процесс посредством уроков родного языка.

Ключевые слова: начальное образование, уроки родного языка, инновационный подход, интерактивность, создание проблемной ситуации, творческое мышление, речевая компетенция, образовательная деятельность.

Abstract. This article describes the methodological aspects of organizing native language lessons based on an innovative approach using the example of grade 4. It shows that an innovative approach is a systematic activity aimed at turning the student into an active subject by introducing new methods, technologies and didactic tools into the educational process through native language lessons.

Keywords: primary education, native language lessons, innovative approach, interactivity, creating a problem situation, creative thinking, speech competence, educational activity.

Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadallik bilan rivojlanayotgan davrda ta‘lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalar qo‘yilmoqda. Zamonaviy maktab nafaqat bilim beruvchi muassasa, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kreativ yondashuv asosida qaror qabul qilish kabi kompetensiyalarni shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida ona tili darslarini innovatsion yondashuv asosida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich sinf shaxs kamolotining poydevori qo‘yiladigan bosqich bo‘lib, aynan shu davrda o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasi, til sezgirligi va mantiqiy tafakkuri shakllanadi. Ona tili darslari esa ushbu jarayonning markazida turadi. An‘anaviy yondashuvda ko‘proq qoidalarni yodlashga urg‘u berilgan bo‘lsa, bugungi zamonaviy ta‘lim konsepsiyasida bilimni amaliy faoliyat orqali egallash, uni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ustuvor yo‘nalish sifatida qaralmoqda.

Innovatsion yondashuvning ta‘limga kirib kelishi o‘qitish metodikasini tubdan yangilashni talab etadi. Endilikda o‘qituvchi bilim beruvchi emas, balki o‘quv faoliyatini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi. O‘quvchi esa passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi, mustaqil izlanish olib boruvchi subyektga aylanadi. Bu esa dars jarayonida interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, o‘yin texnologiyalari, AKT vositalaridan keng foydalanishni taqozo etadi.

Boshlang‘ich ta‘lim ona tili darslarining mazmun-mohiyati va ta‘limdagi o‘rnini quyidagicha ko‘rsatish mumkin, ya‘ni ona tili darslari:

* tilning fonetik, leksik va grammatik tizimini o‘rgatadi;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- * o‘quvchilarda og‘zaki va yozma nutqni rivojlantiradi;
- * fikrni aniq, ravon va mantiqiy ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi;
- * milliy qadriyatlar va madaniy tafakkurni singdiradi.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning intellektual va nutqiy rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Ayniqsa, ona tili darslari bu jarayonda markaziy o‘rin egallaydi. Chunki aynan ushbu fan orqali o‘quvchilarda savodxonlik, nutq madaniyati, tafakkur faoliyati, muloqot kompetensiyasi shakllantiriladi.

Ona tili darslarining asosiy vazifasi o‘quvchilarga til tizimini o‘rgatish bilan birga, ularni nutqiy faoliyatga tayyorlashdan iboratdir. Bu esa metodik jihatlarining to‘g‘ri tashkil etilishini talab qiladi.

Zamonaviy ta‘lim sharoitida ona tili darslari:

- * kommunikativ yondashuv
- * kompetensiyaviy yondashuv
- * integrativ yondashuv asosida tashkil etilishi zarur.

Bu esa o‘quvchilarning faqat bilim emas, balki amaliy ko‘nikmalarni egallashiga xizmat qiladi.

4-sinfda bu jarayon yanada chuqurlashib, grammatik tushunchalar (xususan, ot, sifat, fe‘l va ularning shakllari) amaliy nutq bilan bog‘langan holda o‘rgatiladi.

Innovatsion yondashuv — bu ta‘lim jarayoniga yangicha metodlar, texnologiyalar va didaktik vositalarni joriy etish orqali o‘quvchini faol subyektga aylantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Uning asosiy xususiyatlari o‘quvchiga yo‘naltirilganlik, interfaollik, muammoli vaziyat yaratish, kreativ fikrlashni rivojlantirish hamda AKT va multimedia vositalaridan foydalanishda namoyon bo‘ladi.

Bugungi kunda innovatsion yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, bilimlarni mustahkam va amaliy qilishga xizmat qiladi hamda dars samaradorligini oshiradi.

4-sinf ona tili darslarida innovatsion yondashuvni qo‘llash quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Interaktiv metodlar.
2. Muammoli ta‘lim.
3. O‘yin texnologiyalari.
4. AKT vositalari.

Yuqorida qayd etilganlar 4-sinf ona tili darslarida o‘rganiladigan grammatik mavzularni o‘qitishda muhim sanaladi. Masalan, “Otlarning egalik qo‘shimchalari bilan qo‘llanishi” mavzusi o‘quvchilarning nutqiy aniqligini ta‘minlashda alohida ahamiyatga ega. Mazkur mavzuni an‘anaviy tarzda o‘qitish ko‘pincha quruq qoidalar bilan cheklanib qoladi. Innovatsion yondashuv esa ushbu grammatik hodisani o‘quvchilar uchun tushunarli, qiziqarli va hayotiy mazmunga ega shaklda o‘zlashtirish imkonini beradi. Shu bois mazkur mavzu o‘rganiladigan darsda innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan metodlar, interaktiv topshiriqlar va kreativ faoliyat turlari orqali o‘quvchilarning nafaqat grammatik bilimlari, balki nutqiy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish maqsad qilinadi. Xususan, “Otlarning egalik qo‘shimchalari bilan qo‘llanishi” mavzusini otlarning egalik qo‘shimchalari bilan qo‘llanishi o‘quvchilarga 1) predmetning kimga tegishli ekanini ifodalash; 2) grammatik shakllarni to‘g‘ri qo‘llash; 3)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nutqda aniqlikni ta‘minlash imkonini beradi. Masalan: kitob → kitobim, uy → uying, bog‘ → bog‘imiz.

Mavzuni o‘qitishda quyidagi innovatsion metodlarni qo‘llash mumkin.

1. “Muammoni anglash” usuli

O‘qituvchi savol beradi: - “Nima uchun ‘kitob’ va ‘kitobim’ so‘zlari turlicha ma’noga ega?”

O‘quvchilar muhokama qiladi va xulosa chiqaradi: qo‘shimcha egalikni bildiradi.

2. “Rol o‘ynash” usuli. O‘quvchilar dialog tuzadi:

— Bu kimning kitobi?

— Bu mening kitobim.

Nutqiy kompetensiya rivojlanadi

3. “Top va birlashtir” o‘yini

Kartochkalar: kitob + im, daftar + ing

O‘quvchilar to‘g‘ri shakl yasaydi: kitobim, daftaring

4. “Ijodiy topshiriq”

Topshiriq: “Mening oilam” mavzusida matn yozish (egalik qo‘shimchalari asosida)

Mazkur mavzuni o‘qitishning metodik jihatlari

1. Nazariya va amaliyot uyg‘unligi. Qoidani tushuntirish bilan birga misollar orqali mustahkamlash

2. Bosqichma-bosqich o‘rgatish (tushuntirish, mustahkamlash, qo‘llash)

3. Vizualashtirish (jadval, sxema, rangli kartochkalar)

4. Individual yondashuv. Har bir o‘quvchining darajasini hisobga olish

Metodik tavsiyalar:

1. Qoidani yodlatish emas, tushuntirishga e’tibor qaratish

2. Har bir grammatik mavzuni nutq bilan bog‘lash

3. Darsda o‘yin elementlarini ko‘proq qo‘llash

4. AKT vositalaridan samarali foydalanish

5. O‘quvchini faol ishtirokchi qilish

4-sinf ona tili darslarini innovatsion yondashuv asosida tashkil etish o‘quvchilarning grammatik bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning nutqiy va ijodiy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, “Otlarning egalik qo‘shimchalari bilan qo‘llanishi” mavzusini interaktiv va kreativ metodlar asosida o‘qitish o‘quvchilarning mavzuni ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Natijada ta‘lim jarayoni samaradorligi oshadi va o‘quvchilar til birliklaridan mustaqil foydalanish malakasiga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adizova N.B., Jumayev R.X., Qo‘ldoshev R.A., Ismatov S.R. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Buxoro, 2020. – 328 b.

2. Avliyaqulov N., Musayeva N. Pedagogik texnologiya. – Toshkent: “Tafakkur bo‘stoni”, 2012. – 208 b.

3. Baynazarova D.D., Toirova M.E. Ona tili. 4-sinf. II qism. – Toshkent: “Novda edutainment”, 2023. – 88 b.

4. Pedagogika. Ensiklopediya. I jild. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2015. – 320 b.

RAQAMLI MUHITDA AXLOQIY-ESTETIK TARBIYANI RIVOJLANTIRISH

Yo‘ldasheva Iqboloy Bekbo‘lsin qizi

Urganch RANCH texnologiya universiteti

o‘qituvchi-stajyori

yuldashevaiqbol@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy-estetik tarbiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar vositasida o‘quvchilarda estetik did, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirishning samarali yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, raqamli pedagogika sharoitida o‘qituvchining roli va zamonaviy yondashuvlar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar. raqamli muhit, axloqiy tarbiya, estetik tarbiya, boshlang‘ich ta’lim, raqamli pedagogika, AKT, kompetensiya, media savodxonlik.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы развития нравственно-эстетического воспитания учащихся начальных классов в условиях цифровой образовательной среды. Освещаются эффективные методы формирования эстетического вкуса, нравственных ценностей и социального поведения с использованием цифровых технологий. Также анализируется роль учителя в условиях цифровой педагогики.

Ключевые слова. цифровая среда, нравственное воспитание, эстетическое воспитание, начальное образование, цифровая педагогика, ИКТ, компетенции, медиаграмотность.

Abstract. This article examines the development of moral and aesthetic education of primary school students in a digital learning environment. It highlights effective ways of forming aesthetic taste, moral values, and social behavior through digital technologies. The role of teachers and modern approaches in digital pedagogy are also discussed.

Keywords. digital environment, moral education, aesthetic education, primary education, digital pedagogy, ICT, competence, media literacy.

Kirish. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’lim tizimiga tub o‘zgarishlar olib kirmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning nafaqat bilim olishlari, balki ularning axloqiy va estetik jihatdan shakllanishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, raqamli ta’lim muhiti o‘quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning ijtimoiy va madaniy qadriyatlarini ham shakllantiruvchi muhim omil hisoblanadi [1].

Raqamli ta’lim muhiti bugungi kunda pedagogikaning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Ushbu muhit o‘quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki ularning shaxsiy sifatleri, jumladan axloqiy va estetik qarashlarining shakllanishiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda axloqiy-estetik tarbiya o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanishining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Xususan, ta’lim jarayonida axloqiy va estetik tarbiya uyg‘unligi o‘quvchilarning barkamol shaxs bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamli muhitda bu jarayon yanada murakkablashadi, chunki o‘quvchilar turli xil axborot oqimlari bilan bevosita to‘qnash keladi. Shu sababli ularda media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va axloqiy mezonlarni shakllantirish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Axloqiy-estetik tarbiya tushunchasi pedagogika fanida shaxsning ma’naviy kamolotini ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida talqin etiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, axloqiy tarbiya insonning jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi me’yorlar tizimini shakllantirsa, estetik tarbiya uning go‘zallikni anglash va qadrlash qobiliyatini rivojlantiradi [2].

Raqamli muhitda bu ikki yo‘nalish o‘zaro uyg‘unlashib, yangi pedagogik mazmun kasb etadi. Chunki o‘quvchilar internet orqali turli madaniyatlar, qadriyatlar va estetik qarashlar bilan tanishadilar. Shu bois, ularda to‘g‘ri axloqiy mezonlarni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Shuningdek, raqamli pedagogika sharoitida axloqiy-estetik tarbiya quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Raqamli madaniyatni shakllantirish - u shaxsning raqamli texnologiyalar, internet va axborot resurslaridan to‘g‘ri, ongli, xavfsiz va axloqiy me’yorlarga mos ravishda foydalanish ko‘nikmalari majmuasidir. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, raqamli madaniyat nafaqat texnik bilimlarni, balki axloqiy mas’uliyat, estetik did va ijtimoiy xulq-atvorni ham o‘z ichiga oladi. Ya’ni, bu tushuncha kengroq bo‘lib, shaxsning raqamli muhitdagi umumiy madaniyat darajasini ifodalaydi.

Axborotdan ongli foydalanish - bu shaxsning turli manbalardan olingan ma’lumotlarni tanqidiy tahlil qilish, saralash, baholash va maqsadga muvofiq ravishda foydalanish qobiliyatidir.

Estetik kontentni tanlash va baholash - bu shaxsning raqamli muhitdagi (internet, ijtimoiy tarmoqlar, multimedia) materiallarni go‘zallik, mazmun, axloqiylik va badiiylik mezonlari asosida saralash va tahlil qilish qobiliyatidir.

Mazkur jarayon o‘quvchilarda nafaqat estetik didni, balki axloqiy qadriyatlar va ongli tanlov qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qilish - bu foydalanuvchilarning internet platformalarida (ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, forumlar) axloqiy me’yorlar, odob qoidalari va o‘zaro hurmat asosida muloqot olib borish qobiliyatidir.

Raqamli muhitda muloqot an’anaviy muloqotdan farqli ravishda tezkor, ommaviy va ko‘pincha anonim bo‘lgani sababli, unda madaniyatli xulq-atvorni saqlash yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari psixologik jihatdan ta’sirchan bo‘lib, ular atrof-muhitdagi axborotni tez qabul qiladilar. Shu sababli raqamli muhit ularning tarbiyasiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Media savodxonlik o‘quvchilarning axborotni tanqidiy tahlil qilish, foydali va zararli ma’lumotni ajrata olish qobiliyatini rivojlantiradi. UNESCO tadqiqotlarida ta’kidlanishicha, media savodxonlik zamonaviy ta’limning ajralmas qismi bo‘lib, o‘quvchilarning axborot xavfsizligini ta’minlaydi [3].

Quyidagi omillar ushbu jarayonda muhim ahamiyatga ega:

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamli kontent sifati. O‘quvchilar foydalanayotgan axborot manbalarining mazmuni ularning axloqiy qarashlariga bevosita ta’sir qiladi. Sifatli, tarbiyaviy ahamiyatga ega kontent esa ijobiy natijalar beradi.

Oila va maktab hamkorligi. Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi hamkorlik o‘quvchilarning raqamli muhitdagi xulq-atvorini nazorat qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar. O‘quvchilarda milliy an’ana va qadriyatlarga hurmatni shakllantirish orqali ularning axloqiy-estetik rivojlanishini ta’minlash mumkin.

Raqamli muhitda samarali pedagogik faoliyatni tashkil etish uchun zamonaviy metodlardan foydalanish zarur.

Interaktiv metodlar. Interaktiv metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi: muammoli vaziyatlar yaratish; onlayn munozaralar; virtual sinf mashg‘ulotlari.

Loyihaviy faoliyat (Project-based learning). Bu metod orqali o‘quvchilar mustaqil ravishda estetik va axloqiy mazmundagi loyihalar yaratadilar. Masalan, “Mening ideal qahramonim” mavzusida video tayyorlash; milliy qadriyatlar haqida prezentatsiyalar yaratish.

Multimedia vositalari. Video, animatsiya, audio materiallar o‘quvchilarning estetik didini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Raqamli platformalar. Zamonaviy ta’lim platformalari orqali o‘quvchilarga estetik va axloqiy mazmundagi materiallar yetkazish mumkin.

Yevropa Komissiyasi hujjatlarida qayd etilishicha, raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini oshirish bilan birga o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi [4].

Raqamli ta’lim muhitida o‘qituvchining roli tubdan o‘zgaradi. U nafaqat bilim beruvchi, balki, yo‘naltiruvchi, motivator, tarbiyachi, raqamli muhitda xavfsizlikni ta’minlovchi shaxs hisoblanadi.

O‘qituvchining raqamli kompetensiyasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- AKTdan samarali foydalanish. O‘qituvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) dars jarayonini tashkil etishda samarali foydalanishi lozim. Bular: elektron ta’lim platformalaridan foydalanish; multimedia vositalari (video, animatsiya, prezentatsiya)ni qo‘llash; onlayn darslar va masofaviy ta’limni tashkil etish.

AKTdan samarali foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ta’lim jarayonini interaktiv va samarali qiladi.

- o‘quvchilarni to‘g‘ri axborot tanlashga o‘rgatish. Raqamli muhitda axborotlar juda ko‘p va turli xil sifatga ega. Shu sababli o‘qituvchi o‘quvchilarda ishonchli manbalarni aniqlashi, yolg‘on va manipulyativ axborotni ajrata olishi, axborotni tanqidiy tahlil qila olish ko‘nikmalarini shakllantirishi zarur. Bu esa o‘quvchilarda axborotdan ongli foydalanish va media savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

- tarbiyaviy maqsadlarda raqamli vositalarni qo‘llash. Raqamli vositalar faqat bilim berish emas, balki tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi axloqiy va estetik mazmundagi kontentlardan foydalanishi, o‘quvchilarda ijobiy qadriyatlarni shakllantirishi raqamli muhitda to‘g‘ri xulq-atvorni o‘rgatishi lozim. Masalan, video materiallar, interaktiv topshiriqlar va ijtimoiy loyihalar orqali o‘quvchilarda axloqiy-estetik qarashlarni rivojlantirish mumkin.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, o’qituvchining kasbiy mahorati va raqamli kompetensiyasi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir [5].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, raqamli muhitda axloqiy-estetik tarbiyani rivojlantirish boshlang‘ich ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni to‘g‘ri va maqsadli qo‘llash orqali o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki yuksak axloqiy fazilatlar va estetik didni shakllantirish mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalardan samarali foydalanish o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi [6]. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi ham bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki o‘qituvchi raqamli muhitda yo‘naltiruvchi va tarbiyaviy jarayonni boshqaruvchi asosiy subyekt hisoblanadi. Demak, raqamli ta’lim muhitida axloqiy-estetik tarbiyani rivojlantirish uchun innovatsion yondashuvlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va o‘qituvchining kasbiy mahoratini uyg‘unlashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhammedov R., Mirsoliyeva M. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – T.: Fan va texnologiya, 2014. 2014. – 45–50-betlar.
2. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika asoslari. – T.: O‘qituvchi, 2012. 2012. – 75–80-betlar.
3. UNESCO. *ICT in Education: A Critical Literature Review and Its Implications*. – Paris, 2011. – pp. 20–25.
4. European Commission. *Digital Education Action Plan (2021–2027)*. – Brussels, 2020. – pp.10–15.
5. To‘xtaxo‘jayeva M. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent, 2010. 50–60-betlar.
6. European Commission. *Digital Education Action Plan*, 2020. – pp. 5–10.

**MAKTAB SHAROITIDA EKOLOGIK TADBIRLARNI TASHKIL ETISHDA
BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIGI**

Yo‘ldasheva Iqboloy Bekbo‘lsin qizi

Urganch RANCH texnologiya universiteti

o‘qituvchi-stajyori

yuldashevaiqbol@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab sharoitida ekologik tadbirlarni tashkil etishga bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashning nazariy va amaliy jihatlarini ko‘rib chiqilgan. Ekologik ta’lim tizimidagi muammolar, o‘qituvchi kompetentligining asosiy yo‘nalishlari va ularni rivojlantirish usullari tahlil qilingan. Amaliyot davomida qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy yondashuvlar muhokama etilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik ta’lim, kasbiy tayyorgarlik, bo‘lajak o‘qituvchi, ekologik tarbiya, kompetentlik, pedagogik texnologiya, maktab ekologiyasi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты профессиональной подготовки будущих учителей к организации экологических мероприятий в условиях школы. Проанализированы проблемы системы экологического образования, основные направления профессиональной компетентности учителя и

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

способы её развития. Обсуждаются педагогические технологии и современные подходы, применяемые в ходе практической деятельности.

Ключевые слова: экологическое образование, профессиональная подготовка, будущий учитель, экологическое воспитание, компетентность, педагогическая технология, школьная экология.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of professionally preparing future teachers to organize ecological activities in school settings. The problems within the environmental education system, the key directions of teacher competence, and methods for their development are analyzed. Pedagogical technologies and modern approaches applied during practical training are also discussed.

Keywords: environmental education, professional preparation, future teacher, ecological upbringing, competence, pedagogical technology, school ecology.

KIRISH

Bugungi kunda ekologik muammolar global miqyosda keskin tus olayotgan bir davrda, yosh avlodda tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish zarurati pedagogika fanining ustuvor yo’nalishlaridan biriga aylandi. Maktab ta’limi tizimida ekologik tadbirlarni muvaffaqiyatli tashkil etish esa ko’p jihatdan o’qituvchilarning kasbiy tayyorgarligiga bog’liq.

Jahon miqyosida amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ekologik ta’limning samaradorligi nafaqat dastur va darsliklarning mazmuniga, balki o’qituvchilarning ekologik savodxonligi, metodologik ko’nikmalari va amaliy faoliyatiga bevosita bog’liq [1]. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida bo’lajak o’qituvchilarni ekologik tadbirlarni tashkil etishga maqsadli va tizimli ravishda tayyorlash bugungi pedagogika fanining dolzarb muammosi hisoblanadi.

O’zbekistonda ham so’nggi yillarda ekologik ta’lim masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 30-oktabrdagi “Ekologik ta’lim va tarbiyani yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Farmoni ekologik kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish zarurligini e’tirof etdi [2].

O’qituvchining kasbiy kompetentligi tushunchasi pedagogika adabiyotida turlicha talqin qilinadi. Rus pedagogi A.V. Xutorskoy kompetentlik — bu shaxsning tegishli kompetentsiyaga ega bo’lishi, ya’ni unga shaxsiy munosabati va faoliyat predmeti bo’lgan ma’lum bir sohada samarali harakat qilishidir, ta’kidlaydi [3].

Ekologik tadbirlarni tashkil etishdagi o’qituvchi kompetentligi esa bir necha komponentni o’z ichiga oladi:

— kognitiv komponent: tabiat qonunlari, ekologik muammolar, mahalliy ekotizimlar haqida chuqur bilim;

— metodologik komponent: ekologik tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va tahlil qilish ko’nikmalari;

— aksiologik komponent: tabiatga nisbatan qadriyatga asoslangan shaxsiy munosabat;

— kommunikativ komponent: o’quvchilar, ota-onalar va jamoatchilik bilan ekologik muloqot yurita olish qobiliyati.

Tadqiqotchi N.S. Degterevaning fikricha, ekologik ta’lim beruvchi o’qituvchi nafaqat bilim va ko’nikmalar bilan qurollangan bo’lishi, balki o’zi ekologik madaniyatning tirik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

namunasidir [4]. Shu nuqtai nazardan, oliy pedagogik ta’limda bo‘lajak o‘qituvchilarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi.

Maktab amaliyotida ekologik tadbirlarning rang-barang shakllari qo‘llaniladi. Ularni shartli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

Birinchi guruh — ta’limiy-ma’rifiy tadbirlar: ekologik darslar, viktorinalar, olimpiadalar, ekologik mavzudagi ochiq darslar, tematik kechalar. Bu tadbirlar o‘quvchilarda nazariy ekologik bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ikkinchi guruh — amaliy-tadqiqotiy tadbirlar: maktab hovlisida o‘simliklar o‘stirish, o‘rmon ekish, suv havzalarini tozalash, havoni kuzatish, tuproq tarkibini o‘rganish kabi loyihalar. Amerika ekolog pedagog D. Sobel ta’kidlaganidek, bolalar tabiat bilan bevosita muloqotda bo‘lganda, unga mehribonlik his uyg‘onadi; bu hisning o‘zi kelajakda ekologik mas’uliyatning poydevoridir [5].

Uchinchi guruh — ijtimoiy-ekologik tadbirlar: ekologik aksiyalar, “Yashil maktab” dasturlari, mahalla bilan hamkorlikdagi tozalash ishlari, chiqindilarni saralash bo‘yicha loyihalar. Bu guruh tadbirlari o‘quvchilarda fuqarolik pozitsiyasini tarbiyalaydi.

To‘rtinchi guruh — media va raqamli ekologik tadbirlar: ekologik mavzudagi video loyihalar, infografik materiallar tayyorlash, ijtimoiy tarmoqlarda ekologik targ‘ibot. Bugungi raqamli avlod uchun bu shakl alohida samaradorlikka ega.

Har bir guruh tadbirlarini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun o‘qituvchilardan turli xil ko‘nikma va bilimlar talab etiladi. Masalan, amaliy-tadqiqotiy tadbirlarni o‘tkazish uchun o‘qituvchi biologiya, ekologiya, geografiya fanlaridan chuqur bilimga ega bo‘lishi va loyiha metodologiyasini puxta egallagan bo‘lishi zarur.

Jahon pedagogika tajribasida bo‘lajak o‘qituvchilarni ekologik tadbirlarni tashkil etishga tayyorlashda bir necha yondashuv qo‘llanilmoqda.

Birinchidan, loyihaviy ta’lim (project-based learning) yondashuvi. Bu yondashuv doirasida talabalar real maktab ekologik muammolarini hal qilishga qaratilgan loyihalar ustida ishlaydi. Finlyandiya pedagog olimlari D. Lavonen va M. Korhonen o‘tkazgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, loyiha asosida tayyorgarlik ko‘rgan o‘qituvchilar 73% hollarda ekologik tadbirlarni yanada ijodiy va samarali tashkil eta olganlar [6].

Ikkinchidan, tajribaviy ta’lim (experiential learning) nazariyasi. Bu nazariya bo‘yicha bilim bevosita tajriba orqali chuqur o‘zlashtiriladi. Shu sababli pedagogika universitetlarida talabalar amaliyot davomida haqiqiy maktab ekologik tadbirlarini rejalashtirib, o‘tkazib ko‘rishlari, keyin esa tahlil qilishlari katta samaraga olib keladi [7].

Uchinchidan, reflektiv ta’lim yondashuvi. J. Dyuning ta’limga oid klassik ta’rifiga asosanib aytish mumkinki, haqiqiy ta’lim muammoni his qilishdan, uni o‘rganishdan, yechim taklif qilishdan, yechimni tekshirishdan va nihoyat, xulosa chiqarishdan iboratdir [8].

Reflektiv yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilar o‘z faoliyatini tahlil qilib, xatolardan o‘rganishlarini ta’minlaydi. Ekologik tarbiya kabi murakkab sohalarda bu qobiliyat ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalar orqali tayyorlash. Virtual dala tadqiqotlari, GIS xaritalash, iqlim ma’lumotlarini tahlil qilish kabi raqamli ko‘nikmalarni o‘qituvchilik amaliyotiga kiritish bugungi zamonning talabi bo‘lib qolmoqda.

O‘zbekistondagi pedagogika oliy ta’lim muassasalarida ekologik ta’limga oid kasbiy tayyorgarlikning tahlili bir qator muammo va imkoniyatlarni ko‘rsatmoqda.

Muammolar qatorida quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin: ekologik ta’lim metodikasiga oid o‘quv adabiyotlari va dasturlarning cheklanganligi; talabalar amaliyotini maktab ekologik tadbirlari bilan uzviy bog‘lashning yetarli emasligi; maktab va universitetlar o‘rtasidagi hamkorlikning zaif ekanligi; raqamli ekologik o‘quv resurslari va laboratoriya bazasining qoniqarsiz holati.

Imkoniyatlar nuqtai nazaridan esa O‘zbekistonda 2022-yildan boshlab joriy etilgan yangi ta’lim standartlarida ekologik ta’limga alohida e’tibor qaratilganligini, mamlakatda rivojlangan biologik xilma-xillik va noyob ekotizimlarning mavjudligini (Orol dengizi havzasi, Zarafshon vodiysi ekotizimlari, Toshkent viloyatining tog‘ ekotizimlari), shuningdek “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasining davlat siyosatiga kiritilganligini ta’kidlash joiz.

Mashhur ekolog olim va pedagog D. Orr aytganidek, barcha ta’lim — u kim tomonidan berilishidan qat’iy nazar — aslida ekologik ta’limdir: chunki u avlodlar uchun maqbul hayot tarzini shakllantiradi [9].

Bu fikr O‘zbekiston kontekstida ham juda muhimdir: barcha fandan dars beradigan o‘qituvchi, u biologmi, matematikmi yoki tarixchimi, ekologik fikrlash madaniyatini o‘quvchilarga singdirishda mas’uldir.

Yuqorida bayon etilgan tahlil asosida quyidagi xulosalar va tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida “Maktab ekologik tadbirlarini tashkil etish metodikasi” nomli maxsus kurs joriy etish zarur. Ushbu kurs nazariy va amaliy qismlardan iborat bo‘lishi, talabalar real maktab tadbirlarini loyihalash va o‘tkazish tajribasiga ega bo‘lishlari kerak.

2. Talabalar amaliyotini ekologik tadbirlar taqvimini bilan uyg‘unlashtirish — ya’ni talabalar amaliyot davrida kamida ikkita ekologik tadbirni mustaqil rejalashtirib, o‘tkazib ko‘rishlari va uning reflektiv tahlilini yozishlari tavsiya etiladi.

3. Maktab-universitet sherikchilik modelini joriy etish orqali o‘qituvchi tayyorlash jarayoniga tajribali maktab pedagoglarini jalb qilish va universitetlarning ekologik loyihalar bazasini maktablarda sinovdan o‘tkazish yo‘lga qo‘yilishi kerak.

4. Raqamli ekologik ta’lim resurslari — virtual dala tadqiqotlari, iqlim modellari, onlayn ekologik kuzatuv tizimlari — pedagogika ta’limi dasturlariga kiritilishi zarur.

5. O‘qituvchilarda ekologik ong va qadriyatlarni shakllantirish uchun faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, tabiat bilan bevosita muloqot, amaliy loyihalar va reflektiv o‘z-o‘zini tahlil qilish muhiti yaratilishi lozim.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, maktab sharoitida ekologik tadbirlarni samarali tashkil eta oladigan o‘qituvchini tayyorlash — bu faqat bilim berish masalasi emas, balki shaxs, fuqaro va ekologik mas’uliyat sohibini shakllantirishning murakkab pedagogik jarayonidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO Publishing.
2. Mirziyoyev, Sh.M. (2019). Ekologik ta’lim va tarbiyani yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida: O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Toshkent: O’zbekiston.
3. Xutorskoy, A.V. (2003). Klyuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoy paradigmy obrazovaniya. Narodnoe obrazovanie, 2, 58–64.
4. Degtereva, N.S. (2018). Ekologicheskaya kultura uchitelya kak faktor ekologicheskogo vospitaniya shkolnikov. Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii, 4, 45–52.
5. Sobel, D. (2004). Place-Based Education: Connecting Classrooms and Communities. Great Barrington, MA: Orion Society.
6. Lavonen, D., & Korhonen, M. (2020). Project-based learning and teacher competence in environmental education: A Finnish perspective. Environmental Education Research, 26(3), 412–428.
7. Kolb, D.A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
8. Dyui, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan. (O’zb. tarj.: Dyui J. Tajriba va ta’lim. Toshkent: Ma’naviyat, 2005).
9. Orr, D.W. (1992). Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World. Albany: SUNY Press.
10. Yo’ldoshev, J.G., & Usmonov, S.A. (2019). Ekologik ta’lim-tarbiya metodikasi. Toshkent: O’qituvchi.

**ARALASH TA’LIM SHAROITIDA BO’LAJAK O’QITUVCHILARNING
KASBIY MALAKASINI SHAKLLANTIRISH**

Baxtiyorova Maxliyo Baxrom qizi - Abu Rayhon
Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti tayanch
doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada aralash ta’lim sharoitida bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirish masalasi haqida fikr yuritilgan. Unda aralash ta’lim bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirishda integrativ va samarali mexanizm sifatida o’rganiladi va aralash ta’limni tizimli va ilmiy asosda joriy etish muhim ko’rsatiladi.

Kalit so’zlar: pedagog kadrlarni tayyorlash, bo’lajak o’qituvchi, kasbiy malaka, aralash ta’lim, raqamli kompetensiya, pedagogik kompetensiya, amaliy faoliyat.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос формирования профессиональной квалификации будущих учителей в условиях смешанного обучения. Изучается смешанное обучение как интегративный и эффективный механизм формирования профессиональной квалификации будущих учителей, а также подчеркивается важность внедрения смешанного обучения на систематической и научной основе.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: подготовка педагогических кадров, будущий учитель, профессиональная квалификация, смешанное обучение, цифровая компетентность, педагогическая компетентность, практические занятия.

Abstract. This article discusses the issue of forming the professional qualifications of future teachers in blended learning. It studies blended learning as an integrative and effective mechanism for forming the professional qualifications of future teachers, and the importance of introducing blended learning on a systematic and scientific basis is highlighted.

Keywords: training of pedagogical personnel, future teacher, professional qualifications, blended learning, digital competence, pedagogical competence, practical activities.

Zamonaviy ta’lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadallashib borayotgan bir paytda pedagog kadrlarni tayyorlashda yangi yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, an’anaviy va masofaviy ta’lim elementlarini uyg‘unlashtirgan aralash ta’lim (blended learning) modeli bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirishda samarali vosita sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonining moslashuvchanligini ta’minlab, talabalarning mustaqil fikrlash, raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Aralash ta’lim – bu an’anaviy auditoriya mashg‘ulotlari bilan bir qatorda onlayn ta’lim elementlarini uyg‘unlashtirgan ta’lim shaklidir. Unda quyidagi komponentlar asosiy o‘rin tutadi:

- 1) sinfda yuzma-yuz ta’lim;
- 2) masofaviy (onlayn) ta’lim;
- 3) mustaqil o‘quv faoliyati;
- 4) interaktiv va raqamli resurslardan foydalanish.

Mazkur model o‘qituvchiga ta’lim jarayonini individuallashtirish imkonini bersa, talabalarga esa o‘z o‘quv faoliyatini mustaqil boshqarish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Kasbiy malaka – bu o‘qituvchining pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, kompetensiya va shaxsiy sifatlar majmuasidir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. Nazariy tayyorgarlik (pedagogika, psixologiya, metodika).
2. Amaliy ko‘nikmalar (dars o‘tish, baholash, kommunikatsiya).
3. Raqamli kompetensiya (AKTdan foydalanish).
4. Innovatsion fikrlash (yangicha yondashuvlarni qo‘llash).

Aralash ta’lim sharoitida ushbu komponentlar yanada kompleks tarzda rivojlantiriladi.

Aralash ta’lim modeli bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy shakllanishiga ko‘p qirrali va tizimli ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur yondashuv nafaqat bilim berish, balki kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagogik faoliyatga tayyorlashni ham ta’minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy ta’lim paradigmasida o‘qituvchidan nafaqat bilim beruvchi, balki fasilitator, moderator va innovator sifatida faoliyat yuritish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan aralash ta’lim bo‘lajak pedagoglarning kasbiy sifatlarini quyidagi yo‘nalishlarda rivojlantiradi:

1. Raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish. Aralash ta’lim sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayonda ular:

- ta’lim platformalari (LMS tizimlari) bilan ishlash;
- elektron dars materiallarini yaratish (prezentatsiya, video, test);

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- virtual sinflarni boshqarish;
- raqamli baholash vositalaridan foydalanish kabi amaliy faoliyatlarga jalb etiladi.

Natijada, talabalarda raqamli pedagogik kompetensiya shakllanadi. Bu esa ularga kelgusida masofaviy va aralash ta’limni samarali tashkil etish imkonini beradi. Shuningdek, ular ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo’llash orqali o’quvchilarning qiziqishini oshirish, ta’lim sifatini yaxshilashga erishadi.

2. Mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini shakllantirish. Aralash ta’limning muhim jihatlaridan biri — bu talabaning o’quv jarayonidagi faolligini oshirish va uni mustaqil bilim olishga yo’naltirishdir. Onlayn komponentlar orqali:

- talaba o’z o’quv faoliyatini rejalashtiradi;
- vaqtni samarali boshqarishni o’rganadi;
- mustaqil izlanadi va axborotni tahlil qiladi;
- o’z bilimini o’zi baholash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Bu esa metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ya’ni, talaba “qanday o’rganishni o’rganadi”. Natijada u kelajakda o’z ustida ishlaydigan, doimiy ravishda kasbiy rivojlanishga intiladigan pedagog sifatida shakllanadi.

3. Amaliy faoliyatni kuchaytirish. Aralash ta’lim modeli nazariya va amaliyot uyg’unligini ta’minlashda ayniqsa samarali hisoblanadi. Unda:

- real pedagogik vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar;
- loyiha ishlari;
- keys-stadi (case study) metodlari;
- mikroo’qitish (microteaching) mashg’ulotlari keng qo’llaniladi.

Bu orqali talabalar dars loyihalash, pedagogik muammolarni hal qilish, kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish va refleksiya qilish kabi muhim kasbiy ko‘nikmalarni egallaydi.

Ayniqsa, video asosidagi tahlil (o’z darsini yozib ko‘rish va tahlil qilish) talabaning o’z faoliyatiga tanqidiy yondashuvini shakllantiradi. Bu esa kasbiy o’sish uchun muhim omildir.

4. Individual yondashuvni ta’minlash. Aralash ta’limning eng muhim afzalliklaridan biri – bu ta’limni individuallashtirish imkoniyatidir. Har bir talaba:

- o’z tezligida o’rganadi;
- qiyin mavzularga qayta murojaat qiladi;
- o’z qiziqishiga mos materiallarni tanlaydi.

Bu esa differensial yondashuvni ta’minlaydi. Natijada kuchli talabalar yanada chuqurroq bilim oladi, qiyinchilikka duch kelayotgan talabalar esa qo’shimcha yordam oladi.

Shu bilan birga, o’qituvchi har bir talabaning o’zlashtirish darajasini monitoring qilib boradi va individual maslahatlar beradi. Bu esa ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, aralash ta’lim bo‘lajak o’qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirishda integrativ va samarali mexanizm hisoblanadi. U:

- nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘laydi;
- raqamli va pedagogik kompetensiyalarni uyg’un rivojlantiradi;
- mustaqil va tanqidiy fikrlovchi pedagogni shakllantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Natijada, aralash ta‘lim asosida tayyorlangan o‘qituvchi zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, innovatsion faoliyat yuritishga tayyor mutaxassis sifatida namoyon bo‘ladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirishda aralash ta‘limni samarali tashkil etish uchun quyidagi metodik yondashuvlar muhim:

1. Flipped classroom (teskari sinf) texnologiyasi.
2. Modulli o‘qitish.
3. Loyiha asosida o‘qitish (PBL).
4. Interaktiv metodlar (munozara, case study, rol o‘yinlari);
5. Elektron ta‘lim resurslaridan foydalanish.

Shuningdek, baholash jarayonida ham diagnostik, formatif va summativ baholash usullarini uyg‘unlashtirish zarur.

Aralash ta‘limning afzalliklari va muammolari ham mavjud. Uning afzalliklari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- 1) ta‘lim jarayonining moslashuvchanligi;
- 2) talabalarning faolligi va motivatsiyasining oshishi;
- 3) raqamli kompetensiyalarning rivojlanishi;
- 4) individual yondashuv imkoniyati.

Aralash ta‘limga xos muammolar esa quyidagilarda kuzatiladi:

- 1) texnik vositalar yetishmasligi;
- 2) internet sifati bilan bog‘liq muammolar;
- 3) ayrim pedagoglarning raqamli savodxonligi pastligi;
- 4) nazoratning murakkablashuvi.

Aralash ta‘lim sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini shakllantirish zamonaviy pedagogik ta‘limning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalar va raqamli kompetensiyalarni ham kompleks rivojlantirish imkonini beradi. Shu bois pedagogik oliy ta‘lim muassasalarida aralash ta‘limni tizimli va ilmiy asosda joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.G‘ulomova N. Aralash ta‘lim sharoitida o‘quvchilarning o‘quv faolligini oshirish yo‘llari. – TDPU, 2023.

2.To‘raqulova M.X. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

3.Rasulova M. Aralash ta‘lim modeli: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDPU, 2022.

4.Xolmatova D. Boshlang‘ich ta‘limda AKT vositalaridan foydalanish metodikasi. – Toshkent, 2020.

5.Qo‘ziyev R. Pedagogik texnologiyalar va ularning o‘qituvchilar kasbiy malakasini oshirishdagi ahamiyati. – Samarqand: SamDU, 2021.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA OG‘ZAKI NUTQ MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA ALGORITMIK MASHQLARDAN FOYDALANISHNING
INNOVATSION METODIK ASOSLARI**

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shermetova Nargiza Kamoladdin qizi –
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat
universiteti mustaqil tadqiqotchisi
nargizashermetova5@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning og‘zaki nutq madaniyatini shakllantirishda innovatsion yondashuv asosida algoritmik mashqlardan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Algoritmik yondashuvning nutqiy faoliyatni bosqichma-bosqich tashkil etishdagi o‘rni, uning o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, kommunikativ ko‘nikmalari va nutq madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, algoritmik mashqlarning turlari va ularni innovatsion yondashuv asosida ona tili darslarida qo‘llash metodikasi misollar asosida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Og‘zaki nutq, nutq madaniyati, algoritmik mashqlar, boshlang‘ich ta‘lim, kommunikativ kompetensiya, innovatsion yondashuv, metodika

Аннотация. В данной статье рассматриваются научно-методические основы использования алгоритмических упражнений, основанных на инновационном подходе, в формировании культуры устной речи учащихся начальной школы. Анализируется роль алгоритмического подхода в поэтапной организации речевой деятельности, его значение в развитии логического мышления, коммуникативных навыков и речевой культуры учащихся. Также на примерах раскрываются виды алгоритмических упражнений и методология их применения на уроках родного языка, основанных на инновационном подходе.

Ключевые слова: устная речь, речевая культура, алгоритмические упражнения, начальная школа, коммуникативная компетентность, инновационный подход, методология.

Abstract. This article discusses the scientific and methodological foundations of the use of algorithmic exercises based on an innovative approach in the formation of students' oral speech culture in primary education. The role of the algorithmic approach in the phased organization of speech activity, its importance in the development of students' logical thinking, communicative skills and speech culture are analyzed. Also, the types of algorithmic exercises and the methodology for their application in native language lessons based on an innovative approach are revealed on the basis of examples.

Keywords: oral speech, speech culture, algorithmic exercises, primary education, communicative competence, innovative approach, methodology

Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchi shaxsining nutqiy, intellektual va kommunikativ rivojlanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Bu davrda o‘quvchilarda og‘zaki nutqning to‘g‘ri, ravon va mantiqiy shakllanishi keyingi ta‘lim jarayonlari uchun mustahkam asos yaratadi. Ayniqsa, ona tili darslarida nutqiy kompetensiyaning rivojlantirishga yo‘naltirilgan innovatsion metodlardan foydalanish dolzarb ahamiyatga ega.

Shu jihatdan, algoritmik mashqlar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini tizimli boshqarish, fikrni izchil ifodalash va nutq madaniyatini shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Og‘zaki nutq — insonning fikr va hissiyotlarini tovushli til vositalari orqali ifodalash jarayonidir. U bevosita muloqot vazifasini bajaradi va grammatik to‘g‘rilik, mantiqiy izchillik hamda talaffuz me‘yorlariga rioya qilishni talab etadi.

Nutq madaniyati esa og‘zaki va yozma nutqning adabiy til me‘yorlariga mos, mantiqan izchil va kommunikativ jihatdan samarali bo‘lishini ta‘minlovchi ko‘nikmalar tizimidir.

Boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyati quyidagi komponentlar orqali shakllanadi:

- 1) to‘g‘ri talaffuz va orfoepik me‘yorlar;
- 2) so‘z boyligini kengaytirish;
- 3) mantiqiy gap va matn tuzish;
- 4) fikrni aniq va lo‘nda ifodalash.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqi quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- ko‘rgazmalilikka tayanish;
- tayanch so‘zlar asosida fikrlash;
- takrorlash orqali o‘zlashtirish;
- qisqa va sodda konstruktsiyalarda ifodalash.

Shu bois nutqni rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich, aniq yo‘riqnomalar asosida tashkil etilishi lozim. Ana shunday yondashuvlardan biri — algoritmik mashqlardir.

Algoritmik mashqlar bu o‘quvchining nutqiy faoliyatni aniq ketma-ketlik asosida bajarishini ta‘minlovchi, oldindan rejalashtirilgan bosqichlarga ega didaktik topshiriqlardir.

Ularning asosiy xususiyatlari:

- * faoliyatni bosqichlarga ajratish;
- * har bir bosqichni ongli bajarish;
- * mantiqiy ketma-ketlikni ta‘minlash;
- * yakuniy nutqiy mahsulot yaratish.

Bu mashqlar o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, nutqni rejalashtirish, xatolarning oldini olish, izchil ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Algoritmik mashqlarni qo‘llashda quyidagi tamoyillar muhim:

- 1) izchillik tamoyili (oddiydan murakkabga);
- 2) ko‘rgazmalilik tamoyili;
- 3) faollik tamoyili;
- 4) individuallashtirish tamoyili;
- 5) kommunikativ yo‘naltirish tamoyili.

Algoritmik mashqlarning bir qancha turlari bo‘lib, ularning amaliy qo‘llanilishini ko‘rsatib o‘tamiz.

1. Gap tuzishga oid algoritmik mashqlar.

- 1-bosqich — rasmni kuzatish
- 2-bosqich — predmetni aniqlash
- 3-bosqich — harakatni topish
- 4-bosqich — gap tuzish

Natija: o‘quvchi gapni ongli tuzishni o‘rganadi. Masalan: Bola kitob o‘qiyapti.

2. Matn tuzishga yo‘naltirilgan algoritmik mashqlar

Bosqichlar:

- mavzuni aniqlash;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- asosiy fikrni belgilash;
- voqealarni ketma-ket joylashtirish;
- xulosa chiqarish.

Masalan, “Mening maktabim” mavzusida matn tuzish. Natijada o‘quvchi 4–5 gapli izchil matn tuza oladi.

3. Dialogik nutqni rivojlantiruvchi mashqlar

Bosqichlar:

- savolni tushunish;
- javobni rejalashtirish;
- grammatik jihatdan to‘g‘ri ifodalash.

Masalan, Savol: - Bugun nima qilding? Javob: - Men bugun kitob o‘qidim va rasm chizdim. Natijada o‘quvchilarda muloqot madaniyati rivojlanadi.

Innovatsion metodika – bu ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilishga qaratilgan, yangi texnologiyalar, interaktiv usullar va raqamli vositalardan foydalanishga asoslangan yondashuvdir. Boshlang‘ich ta‘limda u quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- 1) interaktiv metodlar (savol-javob, muhokama);
- 2) o‘yin texnologiyalari;
- 3) multimedia vositalari;
- 4) AKT asosidagi mashqlar;
- 5) hamkorlikda o‘qitish.

Innovatsion ta‘lim sharoitida algoritmik mashqlar:

- o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi;
- nutqiy jarayonni bosqichlarga ajratadi;
- mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi;
- individual yondashuvni ta‘minlaydi.

Masalan, gap tuzish algoritmi:

1. Rasmni kuzatish.
2. Asosiy predmetni aniqlash.
3. Harakatni topish.
4. Gap tuzish.

Bu jarayon o‘quvchini tartibli fikrlashga o‘rgatadi.

Algoritmik mashqlar orqali nutq madaniyati quyidagi yo‘nalishlarda rivojlanadi:

1. Mantiqiy izchillik. O‘quvchi fikrni ketma-ket ifodalashni o‘rganadi.
2. Grammatik to‘g‘rilik. Gap tuzishda til me‘yorlariga amal qiladi.
3. Kommunikativ faollik. Muloqotga kirishish ko‘nikmasi shakllanadi.
4. Nutqiy mustaqillik. O‘quvchi tayyor namunaga tayanmasdan gap tuzadi.

Algoritmik mashqlarning nutq madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni salmoqli.

Algoritmik mashqlar:

- nutqning mantiqiy izchilligini ta‘minlaydi;
- grammatik to‘g‘rilikni mustahkamlaydi;
- fikrni tartibli ifodalashga o‘rgatadi;
- kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Natijada o‘quvchining og‘zaki nutqi ravon, tushunarli, adabiy me’yorlarga mos, mantiqan bog‘langan bo‘ladi.

Algoritmik mashqlarni qo‘llashda quyidagilarga e’tibor berish zarur:

- 1) yosh xususiyatlariga moslik;
- 2) oddiydan murakkabga o‘tish;
- 3) ko‘rgazmali vositalardan foydalanish;
- 4) jamoaviy va individual ishni uyg‘unlashtirish;
- 5) o‘qituvchining namunaviy ko‘rsatmasi.

Xulosa qilsak, boshlang‘ich ta’limda og‘zaki nutq madaniyatini shakllantirishda algoritmik mashqlar muhim metodik vosita hisoblanadi. Ular o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirib, mantiqiy fikrlash va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantiradi. Innovatsion yondashuv asosida algoritmik mashqlardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshiradi hamda o‘quvchilarning nutq madaniyatini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Roziqov O., Mahmudov M., Adizov B., Hamroyev A. Ona tili didaktikasi. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2005.
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Hamroyev G‘. Ona tili ta’limida nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2016.
4. Ziyodova T. Boshlang‘ich sinflarda nutq o‘stirish texnologiyalari. – Toshkent, 2019.
5. Qosimova K., Matchonov S. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2020.
6. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Bayoz”, 2024. – 304 b.

**OLIY TA’LIMDA RAQAMLI INNOVATSIYALAR SHAROITIDA
TALABALARNING IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENSIYASINI AKMEOLOGIK
MODELLASHTIRISH.**

Raimboyeva Ma’mura Odilbek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti 2-kurs

magistranti +998934668855

Mamura1204@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimidagi raqamli innovatsiyalar sharoitida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotda talaba shaxsining kasbiy cho‘qqilarga erishishiga yo‘naltirilgan akmeologik model va uning tarkibiy qismlari bayon etilgan. Raqamli muhitda madaniyatlararo muloqotni tashkil etish, ijtimoiy qadriyatlarni o‘zlashtirish va o‘z-o‘zini professional rivojlantirishning texnologik asoslari ochib berilgan. Maqola yakunida raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning ijtimoiy-madaniy tayyorgarligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar. raqamli innovatsiyalar, oliy ta’lim, ijtimoiy-madaniy kompetensiya, akmeologik model, professional o‘sish, raqamli muhit, madaniyatlararo muloqot, refleksiya.

Аннотация. В данной статье исследованы вопросы формирования социокультурной компетенции студентов в условиях цифровых инноваций в высшем

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

образовании. Описана акмеологическая модель и её структурные компоненты, направленные на достижение студентом профессиональных вершин. Раскрыты технологические основы организации межкультурной коммуникации, освоения социальных ценностей и профессионального саморазвития в цифровой среде. В заключении статьи приведены практические рекомендации по повышению социокультурной подготовки студентов с помощью цифровых технологий.

Ключевые слова. цифровые инновации, высшее образование, социокультурная компетенция, акмеологическая модель, профессиональный рост, цифровая среда, межкультурная коммуникация, рефлексия.

Abstract. This article examines the issues of forming students' socio-cultural competence in the context of digital innovations in higher education. It describes an acmeological model and its structural components aimed at helping students achieve professional excellence. The technological foundations for organizing intercultural communication, mastering social values, and professional self-development in a digital environment are revealed. The article concludes with practical recommendations for enhancing students' socio-cultural training using digital technologies.

Keywords. digital innovations, higher education, socio-cultural competence, acmeological model, professional growth, digital environment, intercultural communication, reflection.

Kirish. Hozirgi globallashuv va tezkor kommunikatsiya sharoitida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirish hamda uni yuqori bosqichlarda barqaror rivojlantirish oliy ta’limning strategik maqsadiga aylanmoqda. Bunday kompetensiya faqat madaniyatlararo muloqot me’yorlari yoki etik qoidalarni bilish bilan cheklanmaydi; u shaxsning kognitiv, affektiv va faoliyatga doir jihatlarini qamrab olgan holda ijtimoiy tafakkur, empatiya, refleksiya, o’zini boshqarish va amaliy muammolarni madaniy kontekstda hal qilish layoqati bilan uzviy bog’liqdir.

Bugungi global o’zgarishlar va shiddatli raqamli transformatsiya davrida oliy ta’lim tizimi oldida nafaqat bilimli mutaxassis, balki yuqori darajadagi ijtimoiy-madaniy kompetensiyaga ega, raqamli dunyoda o’zligini namoyon eta oladigan shaxsni shakllantirish vazifasi turibdi. Ayniqsa, ta’limga raqamli innovatsiyalarning jadal kirib kelishi talabalarning muloqot qilish usullarini, axborotni qabul qilish madaniyatini va ijtimoiy moslashuv jarayonlarini tubdan o’zgartirib yubordi [1].

Ushbu jarayonda akmeologik yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Akmeologiya (yunoncha akme – cho’qqi, gullash davri) shaxsning professional va shaxsiy kamolot cho’qqisiga erishish qonuniyatlarini o’rganuvchi fan sifatida, talabalarning ichki imkoniyatlarini raqamli muhitda safarbar etishga xizmat qiladi [2].

Raqamli innovatsiyalar sharoitida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirish — bu nafaqat ularning texnologik ko’nikmalarini oshirish, balki virtual olamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni saqlab qolgan holda global ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish qobiliyatini yuksaltirishdir [3].

Raqamli innovatsiyalar sharoitida talabaning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirish trayektoriyasini quyidagi akmeologik model asosida shakllantirish taklif etiladi [4]:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Talabada raqamli dunyoda madaniyatli shaxs sifatida namoyon bo‘lish ehtiyojini shakllantirish orqali **motivatsion-qadriyatli blok** tashkil qilinadi. Bunda shaxsiy elektron portfoliolardan foydalanish shaxsning o‘z yutuqlarini tizimlashtirishga yordam beradi. Motivatsion-qadriyatli blok talabaning ichki intilishlarini, ijtimoiy-madaniy normalarga bo‘lgan hurmatini va o‘z-o‘zini rivojlantirishga (akmeologik intilishga) bo‘lgan ehtiyojini birlashtiradi. Bu blok professional kamolotga erishish uchun “ma’naviy filtr” vazifasini o‘taydi [5].

Ushbu blok odatda quyidagi elementlardan tashkil topadi:

Ijtimoiy-madaniy motivatsiya: talabaning boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilishga bo‘lgan qiziqishi, yangi bilimlarni egallashga bo‘lgan ichki xohishini o‘z ichiga oladi.

Qadriyatlar tizimi: umuminsoniy qadriyatlar (bag‘rikenglik, insonparvarlik, vatanparvarlik) va milliy o‘zlikni anglashning uyg‘unligini ta‘minlaydi.

Akmeologik yo‘naltirilganlik: talabaning o‘z sohasida eng yuqori natijalarga (akme — cho‘qqi) erishish, raqobatbardosh bo‘lish va doimiy o‘z-o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan ehtiyojini oshiradi.

Etik me‘yorlar: Raqamli muhitda muloqot madaniyatiga (netiket), akademik halollikka va intellektual mulkka bo‘lgan munosabatini ta‘minlaydi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani akmeologik modellashtirishda motivatsion-qadriyatli blok modelning “poydevori” va harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. U talabaning nega bu kompetensiyani egallashi kerakligi va bu jarayonga qanday munosabatda bo‘lishini belgilab beradi. Motivatsion-qadriyatli blok talabaning ichki intilishlarini, ijtimoiy-madaniy normalarga bo‘lgan hurmatini va o‘z-o‘zini rivojlantirishga (akmeologik intilishga) bo‘lgan ehtiyojini birlashtiradi.

Raqamli muhitda ushbu blok yangicha mazmun kasb etadi. Global axborot oqimida madaniy xilma-xillikni to‘g‘ri qabul qilish, raqamli dunyoda ijtimoiy-madaniy chegaralarni buzmaslik motivatsiyasi, raqamli texnologiyalardan faqat o‘yin-kulgi uchun emas, balki shaxsiy va professional o‘z-o‘zini rivojlantirishga foydalanishga yo‘naltirilganlikni ta‘minlaydi.

Ushbu blok muvaffaqiyatli shakllangan talabada quyidagi akmeologik ko‘rsatkichlar namoyon bo‘ladi:

- Boshqa madaniyatlarga nisbatan empatiya va bag‘rikenglikning yuqori darajasi.
- Raqamli innovatsiyalardan professional maqsadlarda foydalanishga bo‘lgan barqaror ichki ehtiyoj.
- O‘zining ijtimoiy-madaniy rolini anglash va ijtimoiy mas‘uliyatni his qilish.

Motivatsion-qadriyatli bloksiz har qanday bilim yoki ko‘nikma (kognitiv va operatsion bloklar) quruq vosita bo‘lib qoladi. Aynan shu blok talabani “oddiy mutaxassis”dan “madaniyatli professional” darajasiga ko‘taradi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani akmeologik modellashtirishda **Kognitiv-texnologik blok** modelning “protessori” yoki “instrumental asosi” hisoblanadi. Agar motivatsion blok “nega?” degan savolga javob bersa, kognitiv-texnologik blok “imani bilish kerak?” va “uni qanday amalga oshirish mumkin?” degan savollarga javob beradi. Raqamli innovatsiyalar sharoitida ushbu blok talabaning intellektual salohiyati va texnik ko‘nikmalarining sintezidan iborat bo‘ladi [6].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu blok ikki xil o‘zaro bog‘liq qismdan tashkil topadi:

1. Kognitiv (Bilim) qismi. Bu qism talabani ijtimoiy-madaniy sohadagi nazariy bilimlarini o‘z ichiga oladi:

Madaniyatlararo bilimlar: O‘z xalqi va boshqa xalqlarning tarixi, an‘analari, san‘ati va ijtimoiy normalarini bilish.

Raqamli savodxonlik: Axborot texnologiyalaridan xavfsiz va samarali foydalanish qoidalari, raqamli etiket qonuniyatlarini anglash.

Lingvistik bilimlar: Xorijiy tillarni va muloqot strategiyalarini nazariy jihatdan o‘zlashtirish.

2. Texnologik (Ko‘nikma va malaka) qismi. Bu bilimlarni amaliyotda qo‘llash usullarini anglatadi:

Raqamli asboblarni ishlash: Ta‘lim platformalari, sun‘iy intellekt vositalari, multimedia texnologiyalari orqali ijtimoiy muloqotni tashkil etish.

Axborotni tahlil qilish: Raqamli muhitdan kerakli madaniy ma‘lumotlarni saralab olish, “feyk” xabarlarini farqlash va tanqidiy qayta ishlash.

Raqamli innovatsiyalar sharoitida ushbu blok talabani intellektual salohiyati va texnik ko‘nikmalarining sintezidan iborat bo‘ladi.

Kognitiv-texnologik blok talabani “professional acme” (cho‘qqi) sari harakatini texnik jihatdan ta‘minlaydi. Interpretatsiya funksiyasi ya‘ni raqamli innovatsiyalar yordamida murakkab ijtimoiy-madaniy tushunchalarni soddalashtirish va tushunishni ifodalaydi. Operatsion funksiya –bu talabada ijtimoiy vaziyatlarda raqamli texnologiyalarni “ko‘r-ko‘rona” emas, balki maqsadli va kreativ qo‘llash ko‘nikmasini shakllantirish ishlarini ta‘minlaydi. Prognozlashtirish esa raqamli muloqot natijasini oldindan ko‘ra bilish va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan madaniyatlararo ziddiyatlarning oldini olish texnologiyasiga ega bo‘lishga undaydi.

Zamonaviy sharoitda ushbu blokda talabani real va virtual dunyoda bir xil darajada ijtimoiy faol bo‘la olish ko‘nikmasi shakllanadi, raqamli kontent (video, taqdimot, post) yaratish orqali o‘z madaniyatini dunyoga tanitish texnologiyalarini egallaydi, akademik va ijtimoiy muammolarni yechishda AI vositalaridan unumli foydalanishni o‘rganadi va kognitiv-texnologik blok shakllangan talabada ijtimoiy-madaniy sohada tizimli va chuqur bilimga ega bo‘ladi, raqamli innovatsiyalarni o‘z kasbiy faoliyatiga tatbiq eta oladi, axborot oqimida mustaqil va tanqidiy harakat qiladi, o‘z ustida ishlashning innovatsion usullarini biladi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani akmeologik modellashtrishda **Refleksiv-akmeologik blok** modelning “nazorat-tuzatish va o‘sish markazi” hisoblanadi. Bu blok talabani o‘z faoliyatini tahlil qilish, yutuq va kamchiliklarini xolisona baholash hamda kelgusi rivojlanish trayektoriyasini belgilash imkoniyatini beradi. Raqamli innovatsiyalar sharoitida ushbu blok talabani virtual va real muloqotdagi xatti-harakatlarini monitoring qilish va “raqamli iz”larini (digital footprint) tahlil qilish bilan boyiydi [7].

Refleksiv-akmeologik blok uchta asosiy elementdan tashkil topadi:

O‘z-o‘zini tahlil qilish (Refleksiya): Talabani o‘z ijtimoiy-madaniy bilim va ko‘nikmalarini tanqidiy baholashi demkdir. “Men raqamli muhitda madaniyatlararo muloqotga tayyormanmi?”, “Qaysi jihatlarim oqsamoqda?” degan savollarga javob izlash imkonini beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Akmeologik monitoring: Kasbiy va shaxsiy kamolot cho‘qqisi (akme) sari harakatni doimiy kuzatib borishga undaydi. Bunda talaba o‘zining ijtimoiy-madaniy kompetensiyasi darajasini (past, o‘rta, yuqori) aniqlaydi.

Korreksiya va proyeksiyalash: Tahlil natijasida o‘z xulq-atvoriga o‘zgartirish kiritish va kelajakdagi shaxsiy rivojlanish rejasini (Self-development plan) tuzish.

Raqamli muhitda refleksiya jarayoni texnologik vositalar yordamida yanada aniqroq kechadi va bular:

E-portfolio: Talabani barcha erishgan yutuqlari, sertifikatlari va ijtimoiy loyihalarining raqamli jamlanmasi orqali o‘z o‘rishini ko‘rishi.

Raqamli qayta aloqa (Feedback): Onlayn platformalar, forumlar va ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot natijasida olingan munosabatlarni tahlil qilish.

Kreativ refleksiya: Blog yuritish yoki ijtimoiy tarmoqlarda o‘z tajribasi bilan bo‘lishish orqali o‘z-o‘zini anglash.

Refleksiv-akmeologik blok muvaffaqiyatli shakllangan talabada o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniq biladi, raqamli muhitdagi xatolardan xulosa chiqarib, muloqot strategiyasini tezda o‘zgartira oladi, doimiy ravishda “cho‘qqi” (akme) sari intiladi, ya’ni ijtimoiy-madaniy jihatdan mukammallikka erishishni o‘zining hayotiy ehtiyojiga aylantiradi.

Agar Motivatsion blok — “dvigatel”, Kognitiv blok — “yo‘l xaritasi” bo‘lsa, Refleksiv-akmeologik blok — bu “navigator”dir. U talabani raqamli dunyo xilma-xilligida adashib qolmasdan, o‘z maqsadiga erishishini ta’minlaydi.

Pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish orqali ularni talabaga “akmeologik yo‘l ko‘rsatuvchi” (kouch) sifatida tayyorlash bugungi kunning pedagogik talabidir [8].

Turkiy davlatlar o‘rtasida raqamli ta’lim platformalarini birlashtirish orqali talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini oshirish uchun keng imkoniyatlar mavjud [9]. Hozirgi kunda turkiy xalqlar ta’lim tizimida raqamli o‘qitish amaliyotlarini tahlil qilish va bu borada xalqaro hamkorlikni kuchaytirish masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Talabalar ijtimoiy-madaniy kompetensiyasining akmeologik modelini ishlab chiqish, ularning raqamli muhitda o‘z-o‘zini rivojlantirish strategiyalarini belgilashga yordam beradi. Turkiy xalqlarning madaniy merosini raqamli muhitda o‘qitish yangi bosqichga chiqmoqda. Talabalarda ijtimoiy-madaniy kompetensiyani shakllantirish uchun Turkiy dunyoning tarixiy obidalari (Virtual muzeylar va sayohatlar) VR texnologiyalari yordamida dars jarayoniga olib kirilmoqda.

Xulosa. Oliy ta’lim tizimini raqamlashtirish sharoitida bo‘lajak mutaxassislarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirish jarayonini tadqiq etish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Raqamli muhit va kompetensiya uyg‘unligida zamonaviy raqamli innovatsiyalar nafaqat ta’lim vositasi, balki yangi ijtimoiy-madaniy makon hisoblanadi. Talabalarning ushbu muhitda madaniyatlararo muloqotga tayyorligi ularning umumiy professionalizm darajasini belgilab beruvchi strategik omildir.

Akmeologik yondashuvning afzalligi: Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani akmeologik modellashtirish talabani shunchaki bilim oluvchi emas, balki o‘z kasbiy va shaxsiy kamoloti cho‘qqisi (akme) sari ongli ravishda intiluvchi subyekt sifatida qarashga imkon beradi. Bu yondashuv ta’limda miqdoriy ko‘rsatkichlardan sifat ko‘rsatkichlariga o‘tishni ta’minlaydi [10].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan modelning bloklari (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-texnologik va reflektiv-akmeologik) o‘zaro uzviy bog‘liqdir, chunki motivatsion-qadriyatli blok talabaning ichki intilishlarini shakllantirsa, kognitiv-texnologik blok intellektual va instrumental apparatni ta’minlaydi, reflektiv-akmeologik blok esa o‘z-o‘zini tahlil qilish va doimiy o‘shish trayektoriyasini nazorat qiladi.

Oliy ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish talabalarda nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki virtual muloqot madaniyatini va global mas’uliyat hissini rivojlantiradi.

Taklif etilayotgan akmeologik model talabalarda ijtimoiy-madaniy to‘siqlarni yengib o‘tish, raqamli dunyoda moslashuvchanlik va kreativlikni oshirishga xizmat qiladi. Bu esa oliy ta’lim muassasalarida raqobatbardosh va ma’naviy yetuk kadrlar tayyorlash samaradorligini kafolatlaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. — On the Horizon, 2001. MCB University Press. Vol. 9, No. 5, 1-6-betlar.
2. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. — М.: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. — 752 с.
3. Сафарова, Р. Г. Олий таълим тизимида рақамли технологияларни жорий этиш / Р. Г. Сафарова. — Т. : Фан, 2022. — 160 б.
4. Анисимов О. С. Акмеология и методология / О. С. Анисимов. — М. : РАГС, 2002. — 232 с.
5. Кузьмина, Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высш. шк., 1990. — 119 с.
6. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. — М. : Академия, 2002. — 576 с.
7. Акмеология : учебник / под общ. ред. А. А. Деркача. — М. : Изд-во РАГС, 2004. — 298 с.
8. Муслимов Н. А. Педагогик маҳорат ва креативлик / Н. А. Муслимов ва бошқ. — Т. : Пойтахт, 2015. — 120 б.
9. Turkiy Davlatlar Tashkiloti Ta’lim vazirlarining VIII yig‘ilishi Deklaratsiyasi (Shusha deklaratsiyasi). — 2024-yil 3-iyun. — [Elektron resurs]: www.turkicstates.org.
10. Боймуродов Н. Амалий акмеология : ўқув қўлланма / Н. Боймуродов. — Т. : Янги аср авлоди, 2020. — 208 б.

**МАКТАBGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARINING
BOSHQARUV MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH**

Imamova Nilufar Zabiyyulla qizi

Nizomiy nomidagi O‘zMPU dotsenti, PhD

Soloyeva Rayhonoy Ravshanbek qizi

Nizomiy nomidagi O‘zMPU, 2- bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktorlarining boshqaruv madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari ko‘rib chiqiladi. Ta’kidlanadiki, rahbarning boshqaruv madaniyati ta’lim sifatiga erishish, pedagogik jamoa faoliyatini samarali

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tashkil etish hamda qulay ta’lim muhitini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. «Boshqaruv madaniyati» tushunchasining mazmuni ochib berilgan bo‘lib, uning asosiy tarkibiy qismlari sifatida kasbiy kompetentlik, muloqot madaniyati, liderlik qobiliyatlari, boshqaruv qarorlarini qabul qilish ko‘nikmalari hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etishga tayyorlik qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: boshqaruv madaniyati, maktabgacha ta’lim, direktor, boshqaruv kompetensiyasi, benchmarking, innovatsion boshqaruv.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы развития культуры управления директоров дошкольных образовательных организаций в современных условиях модернизации системы образования. Подчеркивается, что управленческая культура руководителя является важным фактором повышения качества образовательного процесса, эффективной организации деятельности педагогического коллектива и создания благоприятной образовательной среды.

Раскрывается сущность понятия «культура управления», её основные компоненты: профессиональная компетентность, коммуникативная культура, лидерские качества, способность к принятию управленческих решений, а также готовность к внедрению инновационных подходов в систему управления дошкольной организацией.

Ключевые слова: культура управления, директор ДОО, дошкольное образование, управленческая компетентность, бенчмаркинг, развитие профессионализма, инновационное управление.

Abstract. This article examines the actual issues of developing management culture among directors of preschool educational institutions in the context of modern educational reforms. It is emphasized that the management culture of a director is a key factor in improving the quality of education, ensuring the effective organization of the teaching staff, and creating a supportive learning environment.

The concept of “management culture” is analyzed, and its main components are identified, including professional competence, communication culture, leadership skills, decision-making abilities, and readiness to implement innovative approaches in managing preschool institutions.

Keywords: management culture, preschool education, director, managerial competence, benchmarking, innovative management.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rahbarlarning boshqaruv madaniyati faqat tashkiliy va nazoriy vazifalarni bajarish bilan cheklanmaydi. U pedagogik jarayonlarni samarali yo‘naltirish, jamoani rag‘batlantirish va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Boshqaruv madaniyati rahbarning kasbiy bilimlari, kommunikativ ko‘nikmalari, axloqiy qadriyatlar va reflektiv salohiyatini uyg‘unlashtiradi.

Shuningdek, rahbarning boshqaruv madaniyati ta’lim sifatini oshirish, tarbiyalanuvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash va pedagogik jamoada ijtimoiy-psixologik muhitni sog‘lomlashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda direktorning kasbiy madaniyati innovatsion boshqaruv yondashuvlarini qo‘llash, raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish va uzluksiz kasbiy rivojlanishga intilish orqali namoyon bo‘ladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rahbarlarning boshqaruv madaniyati tashkilotning barqaror rivojlanishi, resurslardan samarali foydalanish va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ta‘lim jarayonida sifatni doimiy oshirish bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli rahbarlarning boshqaruv madaniyatini tizimli rivojlantirish maktabgacha ta‘lim sifatini oshirish va ta‘lim tizimining milliy va xalqaro standartlarga mosligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Ta‘lim muassasalari rahbarlari boshqaruv faoliyatiga oid tadqiqotlarda N.A. Muslimov, R.X. Djuraev, Sh.E. Qurbanov ta‘lim tizimida rahbarlik madaniyatini shakllantirish masalalariga alohida e‘tibor qaratgan. Ular rahbarning boshqaruv madaniyati ta‘lim sifati va pedagogik jamoa faoliyati bilan bevosita bog‘liq ekanini ilmiy jihatdan asoslab beradilar. Maktabgacha ta‘lim tizimi bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda L.R. Nurmonova, D.B. Abdullaeva, N.M. Saydahmedov asarlarida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida boshqaruv faoliyatini takomillashtirish, rahbarlarning kasbiy tayyorgarligi va boshqaruv kompetensiyasi masalalari yoritilgan. Biroq ushbu tadqiqotlarda maktabgacha ta‘lim tashkilotlari direktorlarining boshqaruv madaniyatini shakllantirish alohida, tizimli pedagogik muammo sifatida etarlicha ochib berilmagan. Shuningdek, chet el adabiyotlarida boshqaruv madaniyatini shakllantirish masalalari J. Kouzes, B. Posner va K. Blanchard tadqiqotlarida etakchilik, refleksiya va innovatsion boshqaruv yondashuvlari asosida talqin etilgan.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda “boshqaruv madaniyati” tushunchasi ko‘p qirrali va murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida talqin etiladi. Mazkur tushuncha rahbarning boshqaruv faoliyatini amalga oshirish jarayonida namoyon bo‘ladigan bilimlar, ko‘nikmalar, malakalar, shuningdek, axloqiy-me‘yoriy qarashlar va shaxsiy fazilatlar majmuini o‘z ichiga oladi. Boshqaruv madaniyati rahbarning jamoa bilan munosabatlari, qaror qabul qilish uslubi, muloqot madaniyati hamda tashkilot faoliyatiga strategik yondashuvida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik nazariyalarda boshqaruv madaniyati, avvalo, ta‘lim tashkiloti rahbarining pedagogik faoliyati bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilinadi. Pedagogik yondashuvga ko‘ra, rahbarning boshqaruv madaniyati uning pedagogik kompetensiyasi, tarbiyaviy jarayonni chuqur anglay olishi, pedagog xodimlar bilan samarali hamkorlik o‘rnatish qobiliyati orqali namoyon bo‘ladi. Ta‘lim muassasasi rahbari pedagogik jarayonni boshqarar ekan, nafaqat ma‘muriy vazifalarni bajaradi, balki pedagogik jamoaning kasbiy rivojlanishiga yo‘naltiruvchi etakchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi.

Pedagog olimlarning fikricha, boshqaruv madaniyati rahbar shaxsida pedagogik etikaga rioya qilish, tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatish madaniyati, jamoada sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhit yaratish orqali shakllanadi. Shu jihatdan, pedagogik nazariyalarda boshqaruv madaniyati ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida qaraladi. Maktabgacha ta‘lim tashkiloti direktori boshqaruv madaniyatiga ega bo‘lishi orqali tarbiyachilar faoliyatini muvofiqlashtiradi, ularning ijodiy faolligini oshiradi hamda tarbiyalanuvchilarning har tomonlama rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Boshqaruv (menejment) nazariyalarida boshqaruv madaniyati rahbarning tashkiliy-boshqaruv faoliyatini tavsiflovchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri sifatida talqin etiladi. Zamonaviy menejment konsepsiyalarida boshqaruv madaniyati rahbarning strategik fikrlashi, innovatsion yondashuvi, samarali qaror qabul qilish qobiliyati va kommunikativ kompetensiyasi bilan uzviy bog‘liq holda izohlanadi. Menejment nazariyasiga ko‘ra, rahbar faqat buyruq beruvchi emas, balki jamoani rivojlanishga yo‘naltiruvchi lider bo‘lishi lozim.

Boshqaruv nazariyalarida rahbarning boshqaruv madaniyati uning tashkiliy jarayonlarni rejalashtirish, nazorat qilish, tahlil etish va baholash faoliyatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

inson omiliga e’tibor qaratish, xodimlarni rag‘batlantirish, ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash boshqaruv madaniyatining muhim mezonlari hisoblanadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari sharoitida bu jihatlar direktorning pedagoglar, texnik xodimlar hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlik o‘rnatishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim muassasasi rahbari nafaqat menejer, balki pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi hamdir.

Pedagogik boshqaruv madaniyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

- ta’lim jarayonini ilmiy asosda rejalashtirish
- o‘qituvchilar jamoasini birlashtira olish
- o‘quvchilarga sog‘lom ma’naviy muhit yaratish

Pedagogik va boshqaruv nazariyalarini o‘zaro integratsiyalashgan holda tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, boshqaruv madaniyati nafaqat rahbar shaxsining individual sifati, balki ta’lim muassasasi faoliyatining umumiy samaradorligini belgilovchi muhim omildir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida boshqaruv madaniyatining yuqori darajada shakllanishi pedagogik jamoaning kasbiy faolligini oshiradi, ta’lim jarayonining sifatini yaxshilaydi hamda ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduraxmonova X. “Maktabgacha ta’lim tashkiloti direktorlarida boshqaruv madaniyatini shakllantirish omillari”. — Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 2024.
2. Borotova N.K. Maktabgacha ta’limda boshqaruv madaniyati va uning ijtimoiy ahamiyati. — Toshkent, 2018.
3. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarlarining kasbiy madaniyati. — Toshkent, 2020.
4. Hamrayeva N. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari boshqaruvining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy yondashuvlar. — Ilmiy maqola
5. Ergashboyeva S.Z. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda rahbarlik. — Toshkent, 2020.
6. Botirova Z. Maktabgacha ta’lim muassasasini boshqarishda menejment tushunchasi va uning xususiyatlari. — Toshkent, 2017.
7. Hoshimova M. Ta’lim muassasalarini boshqarishda zamonaviy menejment asoslari. — Toshkent, 2016.
8. Qodirova F.R. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. — Toshkent, 2019.
9. Karimova S.N. Ta’lim menejmenti asoslari. — Toshkent, 2018.

**НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ
ВЕРБАЛЬНОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ
ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ**

Кадамова Барчиной Косимжон кизи,
Магистрант, Ургенчский Государственный
Педагогический Институт
E-mail: barchinoy2009qad@gmail.com

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация: В данной статье рассматривается актуальная проблема формирования вербальной и профессиональной компетентности будущих педагогов в системе высшего образования. Автор проводит научно-педагогический анализ механизмов, способствующих развитию коммуникативных навыков и профессионально значимых качеств студентов. Особое внимание уделяется взаимосвязи между культурой речи педагога и эффективностью образовательного процесса. В работе предлагаются методические подходы к совершенствованию подготовки специалистов, ориентированные на интеграцию теоретических знаний и практических речевых навыков, необходимых для успешной педагогической деятельности в современных условиях.

Ключевые слова: вербальная компетентность, профессиональная компетентность, высшее образование, подготовка будущих учителей, педагогическая коммуникация, профессиональное развитие.

Abstract: This article examines the pressing issue of developing verbal and professional competence in future educators within the higher education system. The author provides a scientific and pedagogical analysis of the mechanisms that facilitate the development of communication skills and professionally significant qualities in students. Particular attention is paid to the correlation between a teacher's speech culture and the overall effectiveness of the educational process. The paper proposes methodological approaches to improving specialist training, focusing on the integration of theoretical knowledge and practical verbal skills necessary for successful teaching in modern conditions.

Keywords: iverbal competence, professional competence, higher education, training of future teachers, pedagogical communication, professional development.

Annotatsiya: Maqola interdisiplinar yondashuvning kelajakdagi o‘qituvchilarning kommunikativ va professional ko‘nikmalariga ta’sirini ko‘rib chiqadi. Psixologiya, sotsiologiya va axborot texnologiyalari kabi turli fanlarning integratsiyasi haqida so‘z boradi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalarining roli ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: interdisipliner yondashuv, kommunikativ ko‘nikmalar, professional ko‘nikmalar, o‘qituvchilarni tayyorlash, innovatsiyalar, psixologiya, sotsiologiya.

Введение. Современная парадигма высшего образования ориентирована не только на передачу фундаментальных знаний, но и на формирование целостной личности педагога, способного к эффективному взаимодействию в профессиональной среде. В этом контексте научно-педагогическое осмысление проблемы развития вербальной и профессиональной компетентности становится приоритетной задачей. Вербальная компетентность выступает не просто как инструмент коммуникации, а как базис, на котором выстраивается весь авторитет будущего преподавателя и его способность транслировать учебный материал.

Актуальность данной темы обусловлена возрастающими требованиями к коммуникативной культуре педагога в условиях цифровизации и изменения образовательных стандартов. Будущий преподаватель должен владеть не только предметными знаниями, но и искусством убеждения, навыками аргументации и гибкостью речевого поведения. Тем не менее, практика показывает, что в процессе подготовки специалистов в высшей школе зачастую наблюдается разрыв между

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

теоретической базой и реальной готовностью студентов к профессиональному речевому взаимодействию.

Цель данной статьи заключается в теоретическом обосновании и анализе условий, способствующих эффективному развитию вербальных и профессиональных компетенций будущих педагогов. В работе рассматриваются подходы, позволяющие интегрировать коммуникативную подготовку в общую структуру профессионального становления специалиста, что является необходимым условием для успешной педагогической деятельности в современных высших учебных заведениях.

Теоретические основы и анализ проблемы. Развитие вербальной и профессиональной компетентности будущих преподавателей представляет собой сложный, многоаспектный процесс. В научно-педагогической литературе профессиональная компетентность рассматривается как совокупность знаний, умений и опыта, необходимых для успешного выполнения педагогических функций. Однако именно вербальная составляющая является тем «проводником», через который реализуются все остальные грани мастерства педагога.

Взаимосвязь компетенций. Профессиональное становление педагога невозможно без овладения культурой речи, так как:

Словесное воздействие остается основным методом обучения и воспитания.

Речевой имидж напрямую влияет на установление психологического контакта с аудиторией.

Терминологическая грамотность определяет точность передачи научных знаний.

Научное осмысление проблемы показывает, что вербальная компетентность не ограничивается только знанием лингвистических норм. Она включает в себя способность адаптировать сложную научную информацию под уровень восприятия студентов, владение техникой публичного выступления и умение управлять дискуссией в учебной аудитории.

Трудности и барьеры в подготовке специалистов. В процессе исследования выявлен ряд противоречий, характерных для современного высшего образования:

Теоретизация обучения: Преобладание лекционных форм работы над практическими тренингами, где студенты могли бы оттачивать навыки профессиональной коммуникации.

Психологические барьеры: Отсутствие у будущих преподавателей достаточного опыта публичных выступлений, что ведет к «речевой скованности» в начале педагогической карьеры.

Стихийность развития: Зачастую вербальные навыки развиваются интуитивно, без специального педагогического сопровождения и акцента на профессиональную ретиорику.

Заключение. Подводя итог научно-педагогическому осмыслению проблемы, можно констатировать, что развитие вербальной и профессиональной компетентности будущих преподавателей является неразрывным процессом, определяющим качество современной высшей школы. Проведенный анализ подтверждает, что успех

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

профессионального становления педагога напрямую зависит от его способности эффективно использовать речевые ресурсы для решения образовательных задач.

В ходе работы было выявлено, что интеграция теоретических знаний и коммуникативных навыков требует создания в вузе специальной развивающей среды. Ключевыми условиями этого процесса выступают внедрение интерактивных форм обучения, акцент на междисциплинарные связи и развитие культуры педагогической рефлексии.

Практическая значимость исследования заключается в возможности использования предложенных подходов для совершенствования учебных планов и программ подготовки магистрантов. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении могут быть связаны с изучением влияния цифровой образовательной среды на трансформацию вербального поведения преподавателя и поиск новых методов формирования профессионально-речевой устойчивости в условиях дистанционного обучения.

Список литературы:

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (новая редакция). Ташкент, 2020 г.
2. Мирзиёев Ш. М. Стратегия развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы. Ташкент, 2022 г.
3. Азизходжаева Н. Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. — Ташкент: ТГПУ им. Низами, 2005.
4. Муслимов Н. А. Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов на основе применения информационных технологий. — Ташкент, 2005.
5. Сафарова Р. Г. Пути совершенствования механизмов формирования навыков профессионального общения у будущих учителей // Педагогика. — Ташкент, 2018.
6. Йолдошев Ж. Г. Современные педагогические технологии. — Ташкент: «Фан ва технология», 2011.
7. Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан. (2022). Официальный сайт Министерства. Retrieved from www.edu.uz.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA RAQAMLI
TA’LIM METODIKALARINI QO‘LLASH**

Ismailova Sh.K., p.f.n.dotsent

*O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayoniga raqamli ta’lim metodikalarini joriy etishning dolzarb masalalari ko‘rib chiqiladi. Pedagogik ta’limni raqamlashtirish bo‘yicha zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi, ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasi sharoitida o‘qituvchilar uchun zarur bo‘lgan asosiy kompetensiyalar aniqlanadi. Raqamli vositalarni pedagogik amaliyotda qo‘llashning ijobiy samarasini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘rsatuvchi nazariy tadqiqot va amaliy ishlanmalar natijalari taqdim etiladi. Raqamli savodxonlikni bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligining ajralmas tarkibiy qismi sifatida shakllantirishga alohida e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim metodikalari, o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash, boshlang‘ich maktab, raqamli savodxonlik, pedagogik texnologiyalar, elektron ta‘lim, raqamli transformatsiya.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi pedagoglar kasbiy faoliyatiga qo‘yiladigan talablarni tubdan o‘zgartirdi. Zamonaviy boshlang‘ich maktab an‘anaviy pedagogik usullarni innovatsion raqamli vositalar bilan uyg‘un tarzda qo‘shib olib bora oladigan, o‘quv jarayonini raqamli avlod o‘quvchilarining ehtiyojlariga moslashtira oladigan o‘qituvchilarga muhtoj. O‘zbekiston Respublikasida ta‘limni raqamlashtirish masalalari ijtimoiy hayotning barcha sohalariga, jumladan ta‘lim tizimiga ham raqamli texnologiyalarni keng joriy etishni nazarda tutuvchi «Raqamli O‘zbekiston — 2030» davlat strategiyasini amalga oshirish doirasida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash an‘anaviy ravishda pedagogik ta‘lim tizimida markaziy o‘rinni egallaydi, chunki aynan boshlang‘ich maktabda o‘quv motivatsiyasi, o‘quv materiallariga qiziqishi va asosiy o‘quv ko‘nikmalarining poydevori yaratiladi. Raqamli davr sharoitida bo‘lajak pedagoglarda raqamli kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. Shu bilan birga, amaliy qiziqishning yuqorililigiga qaramay, ilmiy adabiyotlarda raqamli ta‘lim metodikalarini bevosita boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash dasturlariga integratsiya qilishning tizimli yondashuvlari yetarlicha o‘rganilmagan.[3.B.34]

Ushbu maqolaning maqsadi — zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va pedagogik tajribani tahlil qilish asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda qo‘llaniladigan raqamli ta‘lim metodikalarini tizimlashtirish va ularni samarali joriy etishning pedagogik shartlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqotning kontseptual asosini pedagogika va ta‘lim texnologiyalari sohasidagi yetakchi mutaxassislarning asarlari tashkil etadi. G.K. Selevko pedagogik texnologiyalarni o‘qitish va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini texnik va insoniy resurslar hamda ularning o‘zaro ta‘sirini hisobga olgan holda yaratish, qo‘llash va belgilashning tizimli usuli sifatida ta‘riflaydi. Raqamlashtirish kontekstida M. Koler va P. Mishra tomonidan ishlab chiqilgan «Texnologik pedagogik predmetli savodxonlik» kontseptsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu kontseptsiya pedagog kasbiy kompetentligining uchta tarkibiy qismi — predmetli bilimlar, pedagogik ko‘nikmalar va texnologik malakalar — o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sirni tavsiflaydi.

Mahalliy fanda pedagogik ta‘limni raqamlashtirishga oid muammolarni o‘rganishga A.A. Andreev, V.I. Soldatkin, Ye.S. Polatning masofaviy va elektron ta‘limning nazariy asoslariga bag‘ishlangan asarlari muhim hissa qo‘shdi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalarni pedagogik amaliyotga muvaffaqiyatli integratsiya qilish nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallashni, balki o‘quv jarayonini tashkil etishga metodologik yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqishni ham talab etadi.[1,4,6]

Ilmiy adabiyot va pedagogik amaliyotni tahlil qilish natijasida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda qo‘llaniladigan raqamli ta‘lim metodikalarining to‘rtta asosiy guruhi ajratib ko‘rsatildi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Elektron va masofaviy ta‘lim metodikalari Moodle, Google Classroom, Canvas kabi ta‘limni boshqarish tizimlaridan (LMS) foydalanishni o‘z ichiga oladi. Ushbu platformalar asinxron ta‘limni tashkil etish, elektron o‘quv kurslarini ishlab chiqish, test o‘tkazish va o‘quv yutuqlarini monitoring qilish uchun vositalar taqdim etadi. Pedagoglarni kasbiy tayyorlash kontekstida LMS-platformalar bo‘lajak o‘qituvchilarga nafaqat bilim olish, balki raqamli vositalar yordamida uni uzatish texnologiyalarini o‘zlashtirishga ham imkon beradi.

Gamifikatsiya va o‘yinli ta‘lim metodikalari ta‘lim jarayonida o‘yin mexanizmlarini qo‘llashga asoslanadi. Khan academy, Classcraft kabi platformalar interaktiv viktorinalar, ta‘lim o‘yinlari va o‘quvchilarning motivatsiyasi hamda ishtirokini sezilarli darajada oshiradigan musobaqa topshiriqlarini yaratish imkonini beradi. D. Diter va M. Prensining tadqiqotlari gamifikatsiya barqaror bilish qiziqishini shakllantirishga va o‘quv materialini o‘zlashtirishning samaradorligini oshirishga yordam berishini ko‘rsatadi.[3,7,8]

Mobil ta‘lim metodikalari (m-learning) ta‘lim maqsadlarida mobil qurilmalar va ilovalardan foydalanishni nazarda tutadi. Smartfonlar va planshet kompyuterlarning keng tarqalishi istalgan vaqtda va istalgan joyda ta‘limni tashkil etish uchun mutlaqo yangi imkoniyatlar ochadi. Pedagogik ta‘limda mobil texnologiyalar talabalarning pedagogik amaliyotini qo‘llab-quvvatlash, kasbiy hamjamiyatlar yaratish va uzluksiz pedagogik ta‘limni ta‘minlash uchun foydalaniladi.

Kengaytirilgan va virtual reallik texnologiyalariga (AR/VR) asoslangan metodikalar immersiv ta‘lim muhitlarini yaratish uchun noyob imkoniyatlar ochadi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda VR-texnologiyalar virtual sinf xonasidagi vaziyatlarni modellashtirish uchun qo‘llaniladi va bu bo‘lajak o‘qituvchilarga real o‘quvchilar uchun xavf tug‘dirmasdan kasbiy ko‘nikmalarni xavfsiz muhitda mashq qilish imkonini beradi.

Pedagogik amaliyot va ilmiy tadqiqotlar tahlili boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli ta‘lim metodikalarini qo‘llashning samaradorligini ta‘minlovchi asosiy shartlarni aniqlash imkonini beradi.

Birinchi va eng asosiy shart raqamli texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga tizimli integratsiya qilish, ya‘ni ularni o‘quv dasturlariga ixtiyoriy qo‘shimcha sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlikning organik elementi sifatida kiritishdir. S. Mishra va M. Kolerning tadqiqotlari raqamli vositalardan episodik, bo‘laklangan tarzda foydalanish pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmasligini ishonchli tarzda isbotlaydi.

Ikkinchi shart raqamli ijodkorlik va pedagogik innovatsiyalarni rag‘batlantiruvchi ta‘lim muhitini yaratishdir. Bo‘lajak o‘qituvchilarga raqamli o‘quv materiallarini mustaqil loyihalash, ta‘lim kontentini turli formatlarda taqdim etish bilan tajriba o‘tkazish va muallif elektron ta‘lim resurslarini ishlab chiqish imkoniyatlari taqdim etilishi lozim. T. Andersonning fikricha, raqamli pedagogik kompetensiyalarning eng yuqori darajasiga tayyor texnologik yechimlarni passiv iste‘mol qilish jarayonida emas, balki faol ijodiy faoliyat davomida erishiladi.

Uchinchi shart raqamli texnologiyalardan foydalanishga reflektiv munosabatni shakllantirishdir. Bo‘lajak o‘qituvchilar u yoki bu raqamli vositalarni qo‘llashning pedagogik maqsadga muvofiqligini tanqidiy baholay olishlari, texnologik imkoniyatlarni real ta‘lim vazifalari va kichik maktab o‘quvchilarining yosh xususiyatlari bilan uyg‘unlashtira olishlari zarur. Ushbu jihat ayniqsa muhim, chunki boshlang‘ich maktabda raqamli texnologiyalardan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nazorat qilinmay foydalanish bolalar salomatligiga zarar yetkazishi va o‘quv jarayoni sifatini pasaytirishi mumkin.

O‘tkazilgan tadqiqot quyidagi xulosalar chiqarish imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli ta‘lim metodikalarini qo‘llash raqamli davr talablari va jamiyat kutganlaridan kelib chiqadigan ob‘ektiv zaruratdir. Elektron platformalar, gamifikatsiya, mobil ta‘lim, raqamli vositalar bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini kengaytiradi va ularning raqamli ta‘lim muhitida ishlashga tayyor ekanligini shakllantiradi.

Shu bilan birga, ularning samaradorligi bir qancha pedagogik shartlarga bog‘liq: raqamli texnologiyalarni o‘quv jarayoniga tizimli integratsiya qilish, raqamli ijodkorlik muhitini yaratish va texnologiyalardan foydalanishga tanqidiy, refleksiv munosabatni shakllantirish. Muhim jihati shundaki, pedagogik ta‘limni raqamlashtirishning mohiyati insonparvarlik xarakterini takomillashtirish, uni to‘liqroq ro‘yobga chiqarish vositasiga aylanishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Andreev A.A. Masofaviy ta‘limga kirish. — M.: MESI, 1997. — 280 b.
2. Diter D., Prenski M. Ta‘limda gamifikatsiya: nazariya va amaliyot. — Sankt-Peterburg: Piter, 2019. — 248 b.
3. Klarin M.V. Jahon pedagogikasidagi innovatsiyalar: tadqiqot, o‘yin va munozaraga asoslangan ta‘lim. — Riga: NMTs Eksperiment, 1995. — 176 b.
4. Polat Ye.S. Ta‘lim tizimida yangi pedagogik va axborot texnologiyalari. — M.: Akademiya, 2005. — 272 b.
5. Selevko G.K. Zamonaviy ta‘lim texnologiyalari. — M.: Xalq ta‘limi, 1998. — 256 b.
6. Soldatkin V.I. Ochiq ta‘lim asoslari. — M.: NIITS RAO, 2002. — 1-jild. — 676 b.

**IQTIDORLI TALABALARNI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Sharipov Dilshod Ozatovich –

Urganch Ranch texnologiyalari universiteti

Pedagogika mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada iqtidorli talabalarni aniqlash, tarbiyalash va rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtidorli yoshlar bilan ishlashning zamonaviy pedagogik texnologiyalari, innovatsion yondashuvlari hamda individual ta‘lim strategiyalarining ahamiyati yoritilgan. Ta‘lim jarayonida kreativ fikrlashni rivojlantirish, motivatsiyani oshirish va kompetensiyaviy yondashuv asosida iqtidorli talabalarni qo‘llab-quvvatlashning samarali usullari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: iqtidorli talaba, pedagogik mexanizm, innovatsion ta‘lim, kompetensiya, kreativ fikrlash, individuallashtirish, motivatsiya, pedagogik texnologiya.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы совершенствования педагогических механизмов выявления, воспитания и развития одаренных студентов. Также освещается значение современных педагогических технологий, инновационных подходов и индивидуальных образовательных стратегий в работе с одаренной молодежью. Изложены эффективные методы поддержки одаренных студентов на основе

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

компетентностного подхода, развития креативного мышления и повышения мотивации в образовательном процессе.

Ключевые слова: одаренный студент, педагогический механизм, инновационное образование, компетенция, креативное мышление, индивидуализация, мотивация, педагогическая технология.

Abstract. This article analyzes the issues of improving pedagogical mechanisms for identifying, nurturing, and developing gifted students. It also highlights the significance of modern pedagogical technologies, innovative approaches, and individual educational strategies in working with gifted youth. The study outlines effective methods for supporting gifted students based on a competency-based approach, fostering creative thinking, and increasing motivation within the educational process.

Keywords: gifted student, pedagogical mechanism, innovative education, competence, creative thinking, individualization, motivation, pedagogical technology.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida jamiyat taraqqiyoti ko‘p jihatdan intellektual salohiyatga ega bo‘lgan yoshlarning bilim va ko‘nikmalariga bog‘liqdir. Shu sababli iqtidorli talabalarni aniqlash, ularni qo‘llab-quvvatlash hamda rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Oliy ta’lim tizimida iqtidorli yoshlarni tarbiyalash nafaqat ularning individual salohiyatini rivojlantirish, balki mamlakatning ilmiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotini ta’minlashda ham muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Iqtidorli talabalar odatda yuqori darajadagi intellektual salohiyat, tez fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashuv kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Biroq bunday talabalarning imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishi uchun maxsus pedagogik sharoitlar yaratish zarur. Shu nuqtai nazardan iqtidorli talabalarni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Iqtidorli talabalarni rivojlantirish jarayoni murakkab pedagogik tizim hisoblanadi. Ushbu tizimda ta’lim mazmuni, metodlari, pedagogik texnologiyalar va o‘qituvchining kasbiy mahorati o‘zaro uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko‘ra, iqtidorli talabalar bilan ishlashda individual ta’lim strategiyalarini qo‘llash muhim hisoblanadi. Chunki har bir talabada qobiliyat va qiziqishlarning namoyon bo‘lish darajasi turlicha bo‘ladi[1].

Ta’lim jarayonida iqtidorli talabalarni rivojlantirishning asosiy pedagogik mexanizmlaridan biri differensial va individuallashtirilgan ta’limni tashkil etishdir. Bunday yondashuv talabaga o‘z imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda bilim olish imkonini beradi. Individual ta’lim modeli talabada mustaqil fikrlash, tadqiqotchilik va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini shakllantiradi.

Iqtidorli talabalarni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni ham katta ahamiyatga ega. Xususan, STEAM-ta’lim, loyiha metodi, muammoli ta’lim va raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalar kreativligini rivojlantirishga xizmat qiladi. STEAM yondashuvi fanlararo integratsiyani ta’minlab, talabalarni amaliy faoliyatga yo‘naltiradi[2]. Natijada talabalar nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Iqtidorli talabalar bilan ishlashda motivatsion muhit yaratish ham muhim pedagogik omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchi talabalarni ilmiy izlanishlarga jalb qilishi, ularning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlashi va erkin fikrlashga undashi lozim. Psixologik jihatdan qulay ta’lim muhiti talabada o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi va uning intellektual faolligini rag‘batlantiradi[3].

Shuningdek, iqtidorli talabalarni rivojlantirishda mentorlik tizimini joriy etish samarali natijalarni beradi. Mentor-o‘qituvchi talabaning ilmiy qiziqishlarini aniqlaydi, unga individual tavsiyalar beradi hamda kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashadi. Bu esa talabada ilmiy tafakkur va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. “Zamonaviy sharoitda talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari (SRWS) rivojlanish vositasiga aylanmoqda, ijodkorlik eng muvaffaqiyatli va iqtidorli talabalarni barcha oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshiradigan tizimga aylantiradi[8,66 b.]”.

Iqtidorli talabalarni qo‘llab-quvvatlashning yana bir muhim mexanizmi — ularni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb etishdir. Konferensiyalar, ilmiy seminarlar, fan olimpiadalari va startap loyihalarda ishtirok etish talabalar bilimini mustahkamlaydi hamda ularda innovatsion fikrlashni rivojlantiradi. Ayniqsa, raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish talabalarning mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ta’lim jarayonida iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligi ko‘p jihatdan pedagogning kasbiy kompetentligiga ham bog‘liqdir. O‘qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni puxta egallashi, innovatsion metodlardan foydalana olishi va talabalar bilan samarali kommunikativ munosabat o‘rnatishi zarur. Pedagogning kreativ yondashuvi talabalarning ijodiy faolligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar tajribasida iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlashning maxsus dasturlari ishlab chiqilgan. Ularda individual ta’lim, akademik mobillik, xalqaro loyihalarda ishtirok etish va grant dasturlariga keng e’tibor qaratilgan. Ushbu tajribalarni milliy ta’lim tizimiga moslashtirish iqtidorli talabalarni rivojlantirish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, iqtidorli talabalarni tarbiyalash va rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Ushbu jarayonda individual yondashuv, innovatsion pedagogik texnologiyalar, motivatsion muhit va ilmiy-tadqiqot faoliyatining uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtidorli talabalarni qo‘llab-quvvatlash orqali jamiyatning intellektual salohiyati oshadi, innovatsion taraqqiyot uchun zarur bo‘lgan raqobatbardosh mutaxassislar shakllanadi. Shu sababli ta’lim tizimida iqtidorli yoshlar bilan ishlashning pedagogik mexanizmlarini yanada rivojlantirish va takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2017. — 240 b.
2. Muslimov N.A. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. — Toshkent: Noshir, 2019. — 320 b.
3. Selevko G.K. Sovremennyye obrazovatelnyye tekhnologii. — Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2018. — 256 s.
4. Yo‘ldoshev J.G‘. Ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2020. — 198 b.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Ziyovulov U. Iqtidorli yoshlar bilan ishlash metodikasi. — Toshkent: Tafakkur, 2021. — 176 b.
6. Dewey J. Democracy and Education. — New York: Macmillan, 2016. — 456 p.
7. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 2017. — 440 p.
8. D.Y.Xudoyberganov, A.S.Otamurodova, S.I.Abdullayeva, A.A.Sabirov, D.Sh.Bekmetova. Boshlang‘ich ta‘limda tarbiya fani. Darslik. — T.: “ZEBO PRINTS”. 2026. 444 b.

**TA‘LIM MUASSASALARIDA OILA–MAKTAB–JAMIYAT HAMKORLIGI ASOSIDA
TARBIYA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH HAMDA IJTIMOIIY TENGLIKNI
MUSTAHKAMLASH YO‘LLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich
ta‘lim yo‘nalishining 252-guruh talabasi

Ruziboyeva Munisa Davronbek qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta‘lim muassasalarida oila, maktab va jamiyat o‘rtasidagi uzviy hamkorlik asosida tarbiya madaniyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy tenglikni mustahkamlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta‘lim tizimida hamkorlik pedagogikasining o‘rni, ota-onalar faolligini oshirish, mahalla institutining tarbiyadagi roli, teng imkoniyatli ta‘lim muhiti yaratishning samarali mexanizmlari yoritilgan. Xalqaro tashkilotlar ma‘lumotlari, ilmiy tadqiqotlar va normativ hujjatlar asosida taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiya madaniyati, oila, maktab, jamiyat, hamkorlik pedagogikasi, ijtimoiy tenglik, mahalla, ta‘lim sifati, inkluziv ta‘lim, ma‘naviyat.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты развития культуры воспитания и укрепления социального равенства в образовательных учреждениях на основе тесного сотрудничества семьи, школы и общества. Также освещаются роль педагогики сотрудничества в современной системе образования, повышение активности родителей, роль института махалли в воспитании, а также эффективные механизмы создания образовательной среды с равными возможностями. На основе данных международных организаций, научных исследований и нормативных документов разработаны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: культура воспитания, семья, школа, общество, педагогика сотрудничества, социальное равенство, махалля, качество образования, инклюзивное образование, духовность.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of developing a culture of upbringing and strengthening social equality in educational institutions through close cooperation between the family, school, and society. It also highlights the role of cooperative pedagogy in the modern education system, increasing parental involvement, the role of the mahalla institution in upbringing, and effective mechanisms for creating an educational environment with equal opportunities. Proposals and recommendations have been developed based on data from international organizations, scientific research, and regulatory documents.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: culture of upbringing, family, school, society, cooperative pedagogy, social equality, mahalla, quality of education, inclusive education, spirituality.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida yosh avlodga faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularni ma‘naviy barkamol, odobli, mas‘uliyatli va jamiyatga foydali inson etib tarbiyalash ham muhim vazifa hisoblanadi [7, 5-b]. Chunki har qanday davlatning kelajagi yoshlarning qanday tarbiya topishiga bevosita bog‘liqdir [6, 41-b]. Shu sababli tarbiya masalasi bugungi davrda eng dolzarb mavzulardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda.

Bola tarbiyasi avvalo oilada boshlanadi. Oila farzand uchun birinchi tarbiya maskani bo‘lib, unda bolaning xarakteri, odob-axloqi, mehnatsevarligi va kattalarga hurmat tuyg‘usi shakllanadi [1, 15-b]. Farzandga berilgan dastlabki tarbiya uning keyingi hayot yo‘liga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois ota-onaning mas‘uliyati nihoyatda katta hisoblanadi.

Maktab esa oilada boshlangan tarbiya jarayonini davom ettiradi. Ta‘lim muassasalari o‘quvchilarga nafaqat bilim beradi, balki ularda intizom, jamoada ishlash, Vatanga sadoqat, mas‘uliyat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni ham shakllantiradi [2, 61-b]. Shuning uchun maktab jamiyat taraqqiyotining muhim bo‘g‘ini hisoblanadi.

Jamiyat, xususan mahalla, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari ham yoshlar tarbiyasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Mahalla azaldan o‘zbek xalqida tarbiya, hamjihatlik va o‘zaro yordam maskani bo‘lib kelgan [2, 63-b]. Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni zararli illatlardan asrash va foydali mashg‘ulotlarga jalb qilishda jamiyatning o‘rni beqiyosdir.

Hozirgi globallashuv davrida internet tarmoqlarining kengayishi, turli yot g‘oyalar oqimining kuchayishi, ayrim yoshlar orasida befarqlik va ma‘naviy bo‘shliq holatlarining uchrashi tarbiya ishlarini yanada kuchaytirishni talab etmoqda [4,74-b]. Shu bilan birga, ayrim oilalarning moddiy yoki ijtimoiy sharoiti sababli bolalarning sifatli ta‘lim olish imkoniyatlarida farqlar yuzaga kelmoqda [5, 56-b]. Bu esa ijtimoiy tenglikni ta‘minlash zaruratini kun tartibiga olib chiqadi.

Shu nuqtai nazardan, ta‘lim muassasalarida oila–maktab–jamiyat hamkorligini mustahkamlash, tarbiya madaniyatini rivojlantirish hamda barcha bolalar uchun teng imkoniyat yaratish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar maktab bilan yaqindan hamkorlik qilgan taqdirda o‘quvchilarning natijalari va xulq-atvori yaxshilanadi [3, 112-b].

Mazkur maqolaning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, yosh avlodni barkamol inson etib tarbiyalashda oila, maktab va jamiyatning uzviy hamkorligi zarur bo‘lib, aynan shu hamkorlik orqali tarbiya madaniyatini yuksaltirish va jamiyatda ijtimoiy tenglikni mustahkamlash mumkin.

Bugungi kunda yosh avlod tarbiyasi faqat maktab yoki faqat oilaning vazifasi emas, balki butun jamiyat oldidagi muhim masala hisoblanadi. Chunki bola hayotining bir qismi oilada, bir qismi ta‘lim muassasasida, yana bir qismi esa ijtimoiy muhitda kechadi. Shu sababli tarbiya jarayonida oila, maktab va jamiyat o‘rtasidagi uzviy hamkorlik katta ahamiyat kasb etadi. Mutaxassislarning fikricha, bola tarbiyasida uch tomonlama hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan taqdirda tarbiyaviy natijalar samarali bo‘ladi [3, 114-b].

Oila farzandga dastlabki hayotiy tushunchalarni beradi. Unda bolaning odobi, fe‘l-atvori, kattalarga hurmat, mehnatga munosabat, halollik va mas‘uliyat kabi sifatleri shakllanadi. Abdulla Avloniy tarbiyani inson hayotidagi eng muhim masala sifatida baholab, uning jamiyat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kelajagini belgilashini ta‘kidlagan [1, 17-b]. Demak, oiladagi sog‘lom muhit farzand kamolotining asosiy poydevori sanaladi.

Maktab esa oilada boshlangan tarbiyani ilmiy va pedagogik asosda davom ettiradi.

Ta‘lim muassasasida o‘quvchi nafaqat fanlarni o‘rganadi, balki intizom, jamoa bilan ishlash, do‘stlik, Vatanga muhabbat, vaqtni qadrlash kabi fazilatlarni ham egallaydi. Pedagogning shaxsiy namunasiga qarab o‘quvchilarda ko‘plab ijobiy xislatlar shakllanadi. Shu bois o‘qituvchining kasbiy mahorati bilan bir qatorda ma‘naviy saviyasi ham muhimdir [7, 7-b].

Jamiyat, xususan mahalla, jamoat tashkilotlari, sport markazlari, kutubxonalar va madaniyat muassasalari ham yoshlar tarbiyasiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, O‘zbekiston sharoitida mahalla institutining tarbiyaviy imkoniyatlari kengdir. Mahalla yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni ijtimoiy faollikka undash, muammoli oilalar bilan ishlash va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash vazifalarini bajaradi [2,63-b].

Tarbiya madaniyati deganda shaxsning odob-axloqi, ma‘naviy qarashlari, jamiyatdagi xulqi, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi tushuniladi. Uni rivojlantirish uchun avvalo oilada sog‘lom psixologik muhit yaratish zarur. Farzand bilan samimiy muloqot qilish, uning muammolariga befarq bo‘lmaslik, internetdan foydalanishini nazorat qilish va kitobxonlik muhitini yaratish muhim omillardandir. UNICEF tadqiqotlariga ko‘ra, ota-onasi bilan muntazam muloqot qiladigan bolalarda o‘ziga ishonch va ijtimoiy faollik yuqori bo‘ladi [5, 58-b].

Maktablarda tarbiya madaniyatini yuksaltirish uchun sinfdan tashqari tadbirlar, ma‘naviyat soatlari, teatr va muzeylarga sayohatlar, sport musobaqalari, kitobxonlik tanlovlari samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bunday tadbirlar o‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etib, ularni turli salbiy ta‘sirlardan himoya qiladi. UNESCO hisobotlarida maktabdan tashqari faoliyat bilan shug‘ullanuvchi o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo‘lishi qayd etilgan [4, 75-b].

Shuningdek, hozirgi davrda raqamli tarbiya masalasi ham muhimdir. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi yoshlar ongiga turli ijobiy va salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu bois o‘quvchilarda media savodxonlik, axborotni tahlil qilish, zararli g‘oyalardan himoyalash ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Bu esa zamonaviy tarbiyaning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Ijtimoiy tenglik – bu barcha bolalarga bir xil imkoniyat yaratish, ularning yashash hududi, moddiy ahvoli yoki oilaviy sharoitidan qat‘i nazar sifatli ta‘lim va tarbiya olish huquqini ta‘minlashdir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham barcha fuqarolarning teng huquqliligi belgilab qo‘yilgan [6,42-b].

Bugungi kunda ayrim hududlarda ta‘lim sifati, moddiy texnik baza, malakali pedagoglar bilan ta‘minlanish darajasi turlicha ekanligi kuzatiladi. Bu esa ayrim bolalarning imkoniyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli qishloq maktablarini zamonaviy jihozlash, kompyuter texnikasi bilan ta‘minlash, malakali kadrlarni jalb qilish zarur. OECD ma‘lumotlariga ko‘ra, ta‘limdagi teng imkoniyat mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ham bevosita ta‘sir qiladi [3, 118-b].

Kam ta‘minlangan oilalar farzandlarini qo‘llab-quvvatlash ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Ularni bepul darsliklar, maktab formasi, oziq-ovqat, stipendiya va bepul to‘garaklar bilan ta‘minlash ijtimoiy adolatni mustahkamlaydi. UNICEF hisobotlarida ta‘limga investitsiya

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kiritilgan har bir mablag‘ jamiyatning kelajakdagi taraqqiyotiga xizmat qilishi ta’kidlangan [5, 59-b].

Shuningdek, inklyuziv ta’limni rivojlantirish, ya’ni nogironligi bo’lgan bolalarga ham teng sharoit yaratish bugungi kun talabidir. Bunday yondashuv bolalarda bag‘rikenglik, o‘zaro yordam va insonparvarlik tuyg‘ularini kuchaytiradi.

Ta’lim muassasalarida oila–maktab–jamiyat hamkorligini kuchaytirish uchun har bir maktabda ota-onalar bilan ishlash markazlarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ota-onalar uchun pedagogik seminarlar, psixologik treninglar va oilaviy maslahatlar yo‘lga qo‘yilishi zarur.

Mahalla va maktab hamkorligida “Yoshlar klublari”, sport to‘garaklari, kasbga yo‘naltirish markazlari tashkil etilishi foydali natija beradi. Bundan tashqari, ehtiyojmand oilalar farzandlarini aniqlab, ularga manzilli yordam ko‘rsatish tizimini kuchaytirish lozim.

Ta’lim muassasalarida sog‘lom ma’naviy muhit yaratish, yoshlarni vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash eng ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, men o‘rgangan ma’lumotlarga asoslanib shuni aytishim mumkinki, bola tarbiyasi faqat bir tomonga bog‘liq emas. Oila, maktab va jamiyat birgalikda ishlaganda tarbiya yaxshi natija beradi. Oila bolaga odob va hayotiy qadriyatlarni o‘rgatadi, maktab unga bilim va intizom beradi, jamiyat esa uni to‘g‘ri yashashga va jamoadagi o‘rnini topishga yordam beradi [2, 63-b]. Shuningdek, ota-onaning maktab bilan doimiy aloqada bo‘lishi bolalarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning xulqini yaxshilaydi [3,115-b]. Bu esa hamkorlikning juda muhim ekanini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim fikr shuki, har bir bola teng imkoniyatga ega bo‘lishi kerak, ya’ni qayerda yashashi yoki oilaviy sharoitidan qat’i nazar sifatli ta’lim olishi zarur [6, 42-b].

Umuman olganda, oila, maktab va jamiyat hamkorligi kuchli bo‘lsa, tarbiya ham to‘g‘ri shakllanadi va jamiyat rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 15–17-betlar.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 61–63-betlar.
3. OECD. Education at a Glance 2023. – Paris, 2023. – 112–118-betlar.
4. UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris, 2022. – 74–75-betlar.
- 5.. UNICEF. The State of the World’s Children. – New York, 2021. – 56–59-betlar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 41–42-betlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. –Toshkent: Adolat, 2020. -6-7-betlar.

**ZAMONAVIIY TA’LIM TIZIMI EKOTIZMI SHAROITIDA TARBIYA
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH VA IJTIMOIIY TENGLIKNI
TA’MINLASHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti boshlang‘ich
ta’lim yo‘nalishi 252-guruh talabasi
Sabirova Muyassar Dilmurod qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimi ekotizmi sharoitida tarbiya madaniyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy tenglikni ta’minlashning innovatsion pedagogik mexanizmlari, ta’lim jarayonida integrativ yondashuv, raqamli texnologiyalar va inkluziv ta’lim tamoyillarining o’rni yoritiladi.

Kalit so’zlar: Zamonaviy ta’lim tizimi, ta’lim ekotizmi, ijtimoiy tenglik, innovatsion pedagogika, integrativ yondashuv, raqamli texnologiyalar, inkluziv ta’lim, ta’lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье освещаются инновационные педагогические механизмы развития культуры воспитания и обеспечения социального равенства в условиях экосистемы современного образования, а также роль интегративного подхода, цифровых технологий и принципов инклюзивного образования в образовательном процессе.

Ключевые слова: Современная система образования, образовательная экосистема, социальное равенство, инновационная педагогика, интегративный подход, цифровые технологии, инклюзивное образование, эффективность образования.

Abstract: This article highlights innovative pedagogical mechanisms for developing educational culture and ensuring social equality within the ecosystem of modern education, as well as the role of integrative approaches, digital technologies, and inclusive education principles in the educational process.

Keywords: modern education system, educational ecosystem, social equality, innovative pedagogy, integrative approach, digital technologies, inclusive education, educational effectiveness

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi an’anaviy bilim berish modelidan kompleks ekotizimga aylanib bormoqda. Zamonaviy ta’lim tizimi faqatgina bilimlarni uzatish bilan cheklanmay, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishini, uning ijtimoiylashuvini, madaniy qadriyatlarni egallashini hamda teng imkoniyatlar asosida rivojlanishini ta’minlashni o’z oldiga maqsad qilib qo’yadi [1,23-28-b]. Shu nuqtai nazardan, “ta’lim ekotizimi” tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tushuncha ta’lim jarayonida ishtirok etuvchi barcha subyektlar — o’quvchi, o’qituvchi, ota-ona, jamiyat, davlat hamda texnologik muhit o’rtasidagi o’zaro aloqadorlikni ifodalaydi.

Tarbiya madaniyatini rivojlantirish esa ta’lim tizimining ajralmas qismi bo’lib, u shaxsning axloqiy, estetik, huquqiy, ijtimoiy va ma’naviy jihatdan kamol topishini nazarda tutadi. Ayniqsa, ijtimoiy tenglikni ta’minlash masalasi bugungi kunda global muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Ta’lim tizimida teng imkoniyatlarni yaratish orqali jamiyatda barqarorlik va adolatni ta’minlash mumkin. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimi ekotizmi sharoitida tarbiya madaniyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy tenglikni ta’minlashning innovatsion pedagogik mexanizmlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Zamonaviy ta’lim ekotizimi konsepsiyasi tizimli yondashuvga asoslanadi. Bu yondashuvga ko’ra, ta’lim jarayoni murakkab va ko’p komponentli tizim sifatida qaraladi. UNESCO, OECD kabi xalqaro tashkilotlar ta’limni inson kapitalini rivojlantirishning asosiy vositasi sifatida talqin qilib, uning barqaror rivojlanishdagi rolini alohida ta’kidlaydi [6,48-b].

Ta’lim ekotizimi quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi: pedagogik jarayon, o’quv muhitlari, texnologik infratuzilma, ijtimoiy hamkorlik, madaniy qadriyatlar va boshqaruv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mexanizmlari. Ushbu elementlar o‘zaro uzviy bog‘langan bo‘lib, birining rivojlanishi boshqasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy ta‘limda konstruktivizm, kompetensiyaviy yondashuv, inkluziv ta‘lim va raqamli pedagogika kabi nazariyalar muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, konstruktivizm nazariyasiga ko‘ra, bilim o‘quvchi tomonidan faol o‘zlashtiriladi va bu jarayonda o‘qituvchi fasilitator rolini bajaradi. Bu esa tarbiya madaniyatini shakllantirishda interaktiv metodlarning ahamiyatini oshiradi [2,123-b].

Tarbiya madaniyati — bu shaxsning jamiyatda qabul qilingan axloqiy me‘yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy xulq-atvor normalarini egallash darajasidir. U nafaqat oilada, balki ta‘lim muassasalarida ham shakllanadi. Zamonaviy ta‘lim tizimida tarbiya jarayoni integratsiyalashgan holda olib borilishi zarur.

Tarbiya madaniyatini rivojlantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da tarbiya masalasiga alohida e‘tibor qaratilgan. Zamonaviy pedagogika tarbiya jarayonida quyidagi tamoyillarga asoslanadi: insonparvarlik, individuallashtirish, differensial yondashuv, madaniyatlararo muloqot va refleksiya. Bu tamoyillar orqali o‘quvchilarda ijtimoiy mas‘uliyat, tolerantlik, hamkorlik va fuqarolik pozitsiyasi shakllantiriladi [7,55-b].

Ijtimoiy tenglik ta‘lim tizimida barcha qatlam vakillariga teng imkoniyatlar yaratishni anglatadi. Bu, ayniqsa, inkluziv ta‘lim konsepsiyasi orqali amalga oshiriladi. Inkluziv ta‘lim barcha o‘quvchilar, jumladan nogironligi bo‘lgan shaxslar, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlam vakillari uchun teng sharoit yaratishni nazarda tutadi. Zamonaviy ta‘lim tizimida ijtimoiy tenglikni ta‘minlash quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: ta‘lim resurslariga teng kirish imkoniyati, raqamli tafovutni kamaytirish, sifatli ta‘limni hamma uchun ochiq qilish, pedagoglarning malakasini oshirish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish.

OECD tadqiqotlariga ko‘ra, ta‘limdagi tenglik darajasi jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois, ta‘limda tenglikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi [3,65-b].

Innovatsion pedagogik mexanizmlar zamonaviy ta‘lim tizimining ajralmas qismi bo‘lib, ular ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ularning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta‘lim muhitlari, masofaviy ta‘lim platformalari, sun‘iy intellektga asoslangan o‘quv tizimlari tarbiya jarayoniga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Masalan, adaptiv o‘qitish tizimlari o‘quvchining individual ehtiyojlariga mos ravishda ta‘lim mazmunini shakllantiradi.

Gamifikatsiya, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta‘lim, kollaborativ o‘qitish kabi metodlar o‘quvchilarda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladi, balki ijtimoiy tajriba ham orttiradi. STEAM ta‘lim modeli esa fanlararo integratsiyani ta‘minlab, o‘quvchilarda kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Bu esa ularning kelajakda ijtimoiy tenglik va barqaror rivojlanishga hissa qo‘shishiga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta‘lim tizimi ekotizmining ajralmas komponentiga aylangan bo‘lib, ular nafaqat bilim berish jarayonini, balki tarbiya madaniyatini shakllantirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mexanizmlarini ham tubdan o‘zgartirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi natijasida o‘quvchilarning axborot olish, uni tahlil qilish va undan samarali foydalanish kompetensiyalari rivojlanmoqda. Shu bilan birga, raqamli muhitda shaxsning axloqiy madaniyatini shakllantirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli pedagogika sharoitida “raqamli madaniyat” tushunchasi shakllanib, u o‘quvchilarning internet makonidagi xulq-atvori, axborot xavfsizligi, media savodxonligi va kiberetika qoidalariga amal qilishini o‘z ichiga oladi. Bu esa tarbiya madaniyatining yangi bosqichga ko‘tarilganini anglatadi. Masofaviy ta’lim platformalari, virtual sinflar va onlayn hamkorlik vositalari orqali o‘quvchilar global miqyosda muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda, bu esa ularda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi [7,56-b]. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya ijtimoiy tenglikni ta’minlashda ham muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, ochiq onlayn kurslar (MOOC), elektron kutubxonalar va bepul ta’lim platformalari orqali turli ijtimoiy qatlam vakillari sifatli ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Biroq, “raqamli tafovut” muammosi hali ham mavjud bo‘lib, u texnologik infratuzilma va raqamli savodxonlik darajasidagi farqlar bilan bog‘liq. Shu sababli, davlat va jamiyat tomonidan bu tafovutni kamaytirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur.

Inkluziv ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u barcha o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda teng ta’lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan. Bu yondashuv ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi va har bir shaxsning qadr-qimmatini e’tirof etadi. Inkluziv ta’lim jarayonida differensial yondashuv, individual ta’lim trajektoriyalari va moslashuvchan o‘quv dasturlari qo‘llaniladi. Bu esa o‘quvchilarning qobiliyat va ehtiyojlariga mos ravishda rivojlanishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, inkluziv muhitda o‘qish o‘quvchilarda empatiya, bag‘rikenglik va ijtimoiy mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, inkluziv ta’lim tizimi rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy tenglik darajasi yuqori bo‘ladi. Masalan, Skandinaviya davlatlarida ta’lim tizimi maksimal darajada inkluzivlik tamoyillariga asoslangan bo‘lib, bu jamiyatda ijtimoiy tafovutlarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagogning roli tubdan o‘zgarib bormoqda. Endilikda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki fasilitator, mentor va innovator sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli, pedagog kadrlarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion kompetensiyalar tarkibiga quyidagilar kiradi: raqamli texnologiyalarni qo‘llash, kreativ fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kommunikativ ko‘nikmalar va refleksiv faoliyat. Pedagoglar ushbu kompetensiyalarni egallash orqali ta’lim jarayonini samarali tashkil etishlari mumkin. Malaka oshirish tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro tajribalarni joriy etish va uzluksiz kasbiy rivojlanishni ta’minlash orqali pedagoglarning innovatsion salohiyatini oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida tarbiya madaniyatining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimida sifatni baholash va monitoring qilish muhim o‘rin tutadi. Bu jarayon nafaqat bilim darajasini, balki tarbiya madaniyatining rivojlanish darajasini ham aniqlashga imkon beradi. PISA, TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlari o‘quvchilarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

funksional savodxonligi va hayotiy ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan. Bu esa ta‘lim tizimini takomillashtirish uchun muhim ma‘lumotlar bazasini yaratadi. Formativ va summativ baholash metodlari orqali o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasi kuzatilib, individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, raqamli baholash tizimlari (Learning Analytics) orqali o‘quvchilarning faoliyati tahlil qilinib, ta‘lim jarayoni optimallashtiriladi.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi zamonaviy ta‘lim tizimining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. UNESCO tomonidan ilgari surilgan “Ta‘lim orqali barqaror rivojlanish” (ESD) modeli o‘quvchilarda ekologik madaniyat, ijtimoiy mas‘uliyat va iqtisodiy ongni shakllantirishga qaratilgan [5,34-b]. Tarbiya madaniyatini rivojlantirishda ekologik tarbiya, fuqarolik tarbiyasi va global kompetensiyalar muhim o‘rin tutadi. Bu orqali o‘quvchilar nafaqat o‘z jamiyati, balki butun insoniyat oldidagi mas‘uliyatini anglay boshlaydi.

Zamonaviy ta‘lim siyosati ijtimoiy tenglik, sifat va innovatsiyaga asoslangan bo‘lishi zarur. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, raqamli ta‘limni rivojlantirish, pedagoglarning maqomini oshirish va ta‘lim sifatini yaxshilashga qaratilgan dasturlar joriy etilgan. Strategik yondashuv asosida ta‘lim tizimini rivojlantirish orqali ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyotga erishish mumkin. Bu jarayonda davlat, jamiyat va xususiy sektor hamkorligi muhim rol o‘ynaydi.

Zamonaviy ta‘lim tizimida tarbiya madaniyati faqat umumiy, axloqiy me‘yorlar bilan cheklanib qolmay, balki huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi. Axloqiy va huquqiy tarbiya o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ular shaxsning jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi asosiy omillar hisoblanadi. Huquqiy tarbiya o‘quvchilarda qonunlarga hurmat, fuqarolik burchini anglash va ijtimoiy mas‘uliyat hissini shakllantiradi. Shu bilan birga, axloqiy tarbiya orqali insoniylik, halollik, adolat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar rivojlanadi. Zamonaviy ta‘lim ekotizimida bu ikki yo‘nalish integratsiyalashgan holda olib borilishi lozim.

Pedagogik amaliyotda bu integratsiya turli shakllarda amalga oshiriladi. Masalan, huquqiy mavzularni muhokama qilish, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish, sud jarayonlari simulyatsiyasi kabi faoliyatlar o‘quvchilarda huquqiy va axloqiy tafakkurni rivojlantiradi [4,98-b]. Bu esa ularning ijtimoiy tenglikni tushunish va uni qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi.

So‘nggi yillarda ta‘lim tizimida ijtimoiy-emotsional o‘rganish (Social and Emotional Learning – SEL) konsepsiyasi keng tarqalmoqda. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning nafaqat akademik, balki emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ham ta‘minlashga qaratilgan. SEL doirasida o‘quvchilarda o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, boshqalarni tushunish, samarali muloqot qilish va mas‘uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllantiriladi. Bu ko‘nikmalar tarbiya madaniyatining asosiy komponentlari hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, SEL dasturlari joriy etilgan ta‘lim muassasalarida o‘quvchilarning akademik natijalari yaxshilanadi, ijtimoiy muammolar kamayadi va psixologik muhit sog‘lomlashadi. Bu esa ijtimoiy tenglikni ta‘minlashga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi [5,35-b].

Zamonaviy ta‘lim tizimida ijtimoiy tenglikni ta‘minlashning muhim jihatlaridan biri gender tengligini ta‘minlashdir. Gender tengligi erkaklar va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlarni yaratishni anglatadi. Ta‘lim jarayonida gender stereotiplarini bartaraf etish, qizlar va o‘g‘il bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish muhim vazifalardan biridir. Bu jarayonda o‘quv dasturlari, darsliklar va pedagogik yondashuvlar gender nuqtai nazardan tahlil qilinishi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

zarur. Inklyuzivlik esa faqat nogironligi bo‘lgan shaxslar bilan cheklanmay, balki barcha ijtimoiy guruhlarni qamrab oladi. Milliy, diniy, til va ijtimoiy farqlarga qaramay, har bir shaxs uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir.

Zamonaviy ta’lim tizimida tarbiya madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiy tenglikni ta’minlash uchun quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi. Ta’lim jarayoniga integratsiyalashgan tarbiya modelini joriy etish, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy sheriklikni kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, individual yondashuv, differensial ta’lim va inkluziv muhit yaratish orqali har bir o‘quvchining ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Bu esa ijtimoiy tenglikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli ta’lim asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2022. -23-28-betlar.
2. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, 2007. -123-125-betlar.
3. Hargreaves A. Teaching in the Knowledge Society. New York, 2003. -65-67-betlar.
4. Pedagogika: umumiy o‘quv qo‘llanma. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. -98-bet.
5. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris, 2020. -34-35-betlar.
6. Zamonaviy pedagogika va innovatsion ta’lim texnologiyalari bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021. -48-bet.
7. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020. -55-56-betlar.

**4-SHO‘BA. TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN’IY
INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING
PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

**SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA AKADEMIK ERKINLIK VA ILMIY-
TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
MEXANIZMLARI**

Xudayberganov Shuhrat Shavkat o‘g‘li

Urganch davlat pedagogika instituti

“Aniq va tabiiy fanlar fakulteti” dekani,

“Maktabgacha ta’lim” kafedrası prafessori v.b.,

p.f.b.f.d.(PhD), mustaqil izlanuvchi,

(Xorazm viloyati, Urganch shahri)

(sh.xudayberganov.urdu@mail.ru, +99897 792 19 09)

ORCID-0009-0007-9006-8998

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy oliy ta’lim tizimi sharoitida, xususan raqamli transformatsiya va sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal joriy etilishi negizida, sun’iy intellekt asosida akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Akademik erkinlikning bo‘lajak pedagog kadrlar shaxsida ilmiy subyektivlikni shakllantirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda refleksiv tadqiqotchilik kompetensiyalarini qaror toptirishdagi pedagogik ahamiyati asoslab beriladi.

Shuningdek, ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati sun’iy intellektga asoslangan raqamli ta’lim vositalari bilan integratsiyalashgan holda, talabalarining ilmiy izlanish jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi hamda ularning intellektual salohiyatini rivojlantiruvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida talqin etiladi. Tadqiqot natijalari sun’iy intellekt texnologiyalari sharoitida akademik erkinlik va ilmiy izlanish faoliyatining o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak pedagog kadrlarning innovatsion va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: akademik erkinlik, konvergentsiya tushunchasi, mustaqil fikrlash, pedagogik jarayon, konseptual yondashuv, innovatsion pedagogik muhit, ilmiy tadqiqot, refleksiv tadqiqot, zamonaviy ta’lim, ilmiy izlanish, intellektual rivojlanish.

Аннотация. В данной статье в условиях современной системы высшего образования, особенно на фоне активной цифровой трансформации и внедрения технологий искусственного интеллекта, проводится теоретико-методологический анализ педагогических механизмов развития академической свободы и научно-исследовательской деятельности на основе искусственного интеллекта. Обосновывается педагогическое значение академической свободы в формировании научной субъектности будущих педагогических кадров, развитии самостоятельного и критического мышления, а также становлении рефлексивных исследовательских компетенций личности.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Также научно-исследовательская деятельность рассматривается как важный педагогический механизм, обеспечивающий поддержку исследовательского процесса студентов и развитие их интеллектуального потенциала в условиях интеграции с цифровыми образовательными инструментами на основе искусственного интеллекта. Результаты исследования показывают, что взаимосвязь академической свободы и научно-исследовательской деятельности в условиях технологий искусственного интеллекта является важным фактором развития инновационных и рефлексивных компетенций будущих педагогических кадров.

Ключевые слова: академическая свобода, понятие конвергенции, самостоятельное мышление, педагогический процесс, концептуальный подход, инновационная педагогическая среда, научное исследование, рефлексивное исследование, современное образование, научный поиск, интеллектуальное развитие.

Annotation. This article provides a theoretical and methodological analysis of the pedagogical mechanisms for developing academic freedom and research activity based on artificial intelligence in the context of modern higher education, particularly under the conditions of rapid digital transformation and the widespread implementation of artificial intelligence technologies. The pedagogical significance of academic freedom is substantiated in terms of forming scientific subjectivity in future teaching personnel, developing independent and critical thinking, and fostering reflective research competencies.

Furthermore, research activity is interpreted as an important pedagogical mechanism that supports students’ research processes and enhances their intellectual potential through integration with digital educational tools based on artificial intelligence. The results of the study demonstrate that the interrelation between academic freedom and research activity in the context of artificial intelligence technologies is a key factor in the development of innovative and reflective competencies of future teaching staff.

Key words: academic freedom, the concept of convergence, independent thinking, pedagogical process, conceptual approach, innovative pedagogical environment, scientific research, reflective research, modern education, research inquiry, intellectual development.

Kirish. Pedagogik tizimlarda konvergentsiya jarayoni ta’lim mazmuni, metodlari, subyektlari va natijalari o’rtasidagi o’zaro aloqadorlikning kuchayishi orqali namoyon bo’ladi. Agar an’anaviy ta’lim modellarida mazkur komponentlar nisbatan mustaqil va fragmentar holatda qaralgan bo’lsa, konvergent yondashuv ularni yagona pedagogik tizim doirasida birlashtirishni nazarda tutadi. Bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, subyektlarning faolligini kuchaytirish va bilimlarning amaliy ahamiyatini ta’minlash imkonini beradi.

Konvergentsiya tushunchasi pedagogikada tizimli yondashuv va sinergetik paradigma bilan uzviy bog’liq hisoblanadi. Tizimli yondashuvga ko’ra, ta’lim jarayoni o’zaro bog’langan elementlardan tashkil topgan yaxlit tizim bo’lib, undagi har bir elementning o’zgarishi butun tizim faoliyatiga ta’sir ko’rsatadi. Sinergetik yondashuv esa pedagogik jarayonlarda o’z-o’zini rivojlantirish, ichki resurslarning faollashuvi va kutilmagan ijobiy natijalarning yuzaga kelishini asoslaydi. Shu nuqtai nazardan, konvergentsiya pedagogik tizimda sinergetik effektini yuzaga keltiruvchi muhim mexanizm sifatida talqin etiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Material va metodlar. Mazkur maqolada akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati o‘rtasidagi konvergentsiya jarayonini o‘rganishda nazariy va ilmiy-metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot materiallari sifatida ilmiy-pedagogik adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar (UNESCO, OECD) hisobotlari hamda xorijiy va mahalliy oliy ta’lim muassasalari tajribalari tahlil qilindi.[1]

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, taqqoslash, tizimlashtirish, umumlashtirish va konseptual tahlil metodlari qo‘llanildi. Ushbu metodlar akademik erkinlikning ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati bilan o‘zaro uyg‘unlashuvini aniqlash, ularning pedagogik jarayondagi o‘rni va ahamiyatini asoslashga xizmat qildi.

Asosiy qism. Keling endi “konvergentsiya” tushunchasining ilmiy tildagi izohini izlash orqali ushbu maqoladagi fikrlarimizni bayon qilsak.

Konvergentsiya - bu ikki yoki undan ortiq mustaqil jarayonlarning o‘zaro yaqinlashuvi, integratsiyalashuvi va yagona funksional tizimga aylanishi jarayoni bo‘lib, pedagogik nuqtai nazardan, konvergentsiya ta’lim hodisalarining izolyatsiyalangan holatdan uzviy, tizimli va sinergetik birlikka o‘tishini anglatadi.[2]

Konvergentsiya tushunchasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ta’lim jarayonlarining murakkablashuvi, fanlararo integratsiya va ta’lim-fan-innovatsiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik kuchayib borayotgan sharoitda alohida ahamiyat kasb etib bormoqda.

Zamonaviy oliy ta’lim sharoitida konvergentsiya, avvalo, ta’lim va ilmiy-tadqiqot faoliyatining yaqinlashuvi orqali namoyon bo‘lmoqda. Ilmiy tadqiqotlar ta’lim jarayonidan ajratilgan mustaqil faoliyat sifatida emas, balki ta’lim mazmunining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Bu holat talabalarning bilimlarni tayyor shaklda qabul qiluvchi emas, balki bilim yaratuvchi faol subyekt sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Mazkur jarayonda akademik erkinlik alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Akademik erkinlik talabalarga ilmiy muammoni tanlash, tadqiqot metodlarini belgilash, ilmiy gipotezalarni ilgari surish va natijalarni mustaqil talqin qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati akademik erkinlikning amaliy ifodasi bo‘lib, uning real pedagogik jarayonda ro‘yobga chiqishini ta’minlaydi. Demak, akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati o‘rtasida dialektik o‘zaro bog‘liqlik mavjud bo‘lib, ularning konvergentsiyasi zamonaviy oliy ta’limning muhim qonuniyati sifatida namoyon bo‘ladi.

Akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati konvergentsiyasi sharoitida talaba ta’lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki ilmiy izlanishning faol subyekt sifatida shakllanadi. Bunday sharoitda o‘qituvchi esa bilimlarni tayyor holda uzatuvchi emas, balki ilmiy mentor, maslahatchi va yo‘naltiruvchi rolini bajaradi. Bu esa pedagogik jarayonda subyekt-subyekt munosabatlarining qaror topishiga olib keladi.[4]

Konvergent yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati talabalarda tanqidiy fikrlash, refleksiya, mustaqil qaror qabul qilish va ilmiy mas’uliyat kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantiradi. Mazkur kompetensiyalar esa akademik erkinlik mavjud bo‘lmagan sharoitda to‘liq shakllanmaydi. Shu bois akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatining o‘zaro integratsiyasi talabalarning kasbiy va ilmiy salohiyatini rivojlantirishning zaruriy sharti sifatida qaraladi.

Shuningdek, konvergentsiya jarayoni ta’lim mazmunining fanlararo va muammoga yo‘naltirilgan xarakter kasb etishiga ham olib keladi. Ilmiy tadqiqotlar real muammolarni hal

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etishga qaratilgan bo‘lib, ularning yechimi turli fanlar bilimlarini integratsiya qilishni talab etadi. Natijada ta’lim jarayoni nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirgan holda tashkil etiladi, bu esa bilimlarning barqaror va ongli o‘zlashtirilishini ta’minlaydi.[6]

Konvergensiya pedagogik kategoriya sifatida ta’lim hodisalarining izolyatsiyalangan holatdan uzviy, tizimli va sinergetik birlikka o‘tishini ifodalaydi. Akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati konvergensiyasi esa zamonaviy oliy ta’limda talabaning ilmiy subyektivligini shakllantirish, ta’lim jarayonining innovatsion xarakterini ta’minlash va oliy ta’lim tizimining barqaror rivojlanishiga erishishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati o‘rtasidagi konvergensiya zamonaviy oliy ta’lim tizimida muhim pedagogik qonuniyat sifatida namoyon bo‘layotganini ko‘rsatdi. Akademik erkinlik faqatgina ta’lim subyektlarining huquqiy yoki institutsional mustaqilligi bilan chegaralanmay, balki talabaning ilmiy subyektivligini shakllantirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish hamda refleksiv tadqiqotchilik kompetensiyalarini qaror toptirishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi.[1]

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati akademik erkinlik muhitisiz to‘laonli rivojlana olmaydi. Aksincha, ilmiy izlanishlar, mustaqil tadqiqot topshiriqlari, muammoli vaziyatlar va ilmiy muloqotlar orqali akademik erkinlikning real mazmuni ochiladi. Shu jihatdan, akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati o‘zaro bir-birini to‘ldiruvchi, kuchaytiruvchi va rivojlantiruvchi integrativ tizimni tashkil etadi.

Xulosa qilib aytganda, akademik erkinlik va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati konvergensiyasi zamonaviy oliy ta’limning strategik rivojlanish yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u talabalarning ilmiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularni intellektual jihatdan yetuk, mustaqil va innovatsion fikrlovchi mutaxassislar sifatida tayyorlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot xulosalari oliy ta’lim tizimida akademik erkinlikni kengaytirish va ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini pedagogik jarayonning markaziy elementi sifatida qaror toptirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. *Reimagining our futures together: A new social contract for education* : global strategic report [Electronic resource]. – Paris : UNESCO, 2021. – Available at: <https://unesdoc.unesco.org>
2. Гуревич П., Филатов О. Философия и история образования. От античности до эпохи Просвещения. 2-е изд.- Москва: Юрайт, 2017. 230 с.
3. Елишев С.О. Эпоха просвещения и ее идеология: начало эры социального манипулирования.// Вестник Московского университета. 2022, №28 (4). С. 116-145.
4. Кант И. О педагогике. Собрание сочинения в восьми томах. Том 8.- Москва: Мысль, 1994. 720.с.
5. “Ta’lim o‘rinsiz tajribalarni xushlamaydi” // “O‘zbekistonda oliy ta’lim”, 2022, №4. 64- 65 b.
6. Перегудов Л.В., Саудов М.Х. Олий таълим менежменти вап иқтисодиёти.- Тошкент: Молия, 2002. 149 б.
7. Salaeva M.S. Umumiy pedagogika. – Toshkent: “Nodirabegim” nashriyoti, 2021. - 598 b.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

8. *Edwards R., Usher R.* Globalization and Pedagogy Space Place and Identity. – New York, 1999. – 602 p.

9. *Xoliqov A.* Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod -moliya, 2011. – 420 b.

10. *Старикова Л.* История педагогики и философия образования. Учебник. 3 е изд. - Москва: Юрайт, 2018. С 5-8

**VIRTUAL TA’LIM MUHITIDA PEDAGOGLARNING O’Z USTIDA ISHLASH
BOSQICHLARI**

**Nurullayeva Shaxlo Uktamovna
Qarshi davlat universiteti professori,
pedagogika fanlari doktori (DSc)**

Annotatsiya. Virtual ta’lim muhiti o’qituvchilarning pedagogik faoliyati va o’z ustida ishlash jarayonini samarali tashkil etishi uchun ijobiy imkoniyatlarni ochib beradi. Shunga ko’ra pedagoglarning o’z ustida ishlash jarayonida virtual ta’lim vositalaridan foydalanish pedagogik faoliyatga innovatsion yondashuvning asosiy sharti hisoblanadi. Mazkur ishda bo’lajak o’qituvchilarni virtual ta’lim muhitida o’z ustida ishlash jarayonini samarali tashkil etish bosqichlari, yo’nalishlari va pedagogik shartlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so’zlar: o’qituvchi, pedagogik ta’lim, pedagogik faoliyat, virtual ta’lim, innovatsion ta’lim vositalari, o’z ustida ishlash, o’z-o’zini rivojlantirish, refleksiya.

Аннотация. Виртуальная образовательная среда открывает перед учителями позитивные возможности для эффективной организации педагогической деятельности и процесса самосовершенствования. Соответственно, использование виртуальных образовательных инструментов в процессе самосовершенствования учителями является ключевым условием инновационного подхода к педагогической деятельности. В данной работе рассматриваются этапы, направления и педагогические условия эффективной организации процесса самосовершенствования будущими учителями в виртуальной образовательной среде.

Ключевые слова: учитель, педагогическое образование, педагогическая деятельность, виртуальное образование, инновационные образовательные инструменты, самосовершенствование, саморазвитие, рефлексия.

Abstract. Virtual educational environments offer teachers positive opportunities for the effective organization of pedagogical activities and self-improvement. Accordingly, the use of virtual educational tools in teacher self-improvement is a key element of an innovative approach to teaching. This paper examines the stages, directions, and pedagogical conditions for effectively organizing the self-improvement process for future teachers in a virtual educational environment.

Keywords: teacher, pedagogical education, pedagogical activities, virtual education, innovative educational tools, self-improvement, self-development, reflection.

Pedagogik ta’lim jarayonining qisqa muddat davom etishi hamda o’qituvchilar faoliyati mazmunini uzoq yillar mobaynida uzluksiz takomillashtirib borish talab etilishini inobatga olgan holda, talabalarni o’z uctida ishlashga o’rgatish muhim hisoblanadi. O’z ustida ishlash jarayonini virtual shaklda amalga oshirish, virtual ta’lim manbalaridan samarali foydalanishga

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘rgatish o‘qituvchilarga vaqt va makon nuqtai nazaridan juda qulay. Virtual pedagogik muhitda o‘z ustida ishlash bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z ustida ishlash jarayoni 3 bosqichda amalga oshiriladi. Har bir bosqichda amalga oshiriladigan ish turlari va tashkil etish metodikasi xususida batafsil to‘xtalib o‘tamiz.

1-bosqich: O‘z-o‘zini anglash (mashqlar, treninglar) o‘z-o‘zini tahlil qilish bosqichlari;

2-bosqich: O‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘z-o‘zini tarbiyalash (Internetda ishlashga o‘rgatish metodikasi);

3-bosqich: Shaxsiy taqdimot o‘tkazish (taqdimot yoki maqola tayyorlash metodikasi).

Birinchi – o‘z-o‘zini tahlil va o‘z-o‘zini anglash bosqichida amalga oshiriladigan faoliyat psixologik test hamda treninglar asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Izlanishlarimiz va tegishli manbalarni tahlili asosida o‘z ustida ishlashning birinchi bosqichi – o‘z-o‘zini baholash va anglash darajasini aniqlashda L.N.Brejneva tomonidan ishlab chiqilgan “O‘z-o‘zini rivojlantirish refleksiya” [1] nomli testdan foydalanishga qaror qildik. Ushbu test 18 ta savoldan iborat bo‘lib, respondentlarga berilgan uchta javobdan faqat bittasini tanlash lozimligi tushuntiriladi. Har bir savol talabalarning pedagogik kasbga qiziqishi va tayyorlik darajasini aniqlashga, shaxsiy sifatlariga baho berishga yordam beradi. Har bir savolga berilgan to‘g‘ri va obyektiv javob o‘z navbatida o‘z-o‘ziga berilayotgan bahoning obyektiv bo‘lishiga yordam beradi.

2-bosqich: O‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘z-o‘zini tarbiyalash (Internetda ishlashga o‘rgatish metodikasi).

Internet, elektron axborotlar almashinuv tizimi bugungi kunda ijtimoiy muhitga keng kirib keldi. Insonlar kundalik hayotida Internet tizimi imkoniyatlaridan juda samarali foydalanib kelishmoqda. Jumladan, ta’lim jarayonida ham ma’lumotlar to‘plash, axborot almashinuvi, masofadan o‘qitish maqsadida ushbu tizimning o‘rni muhimdir.

3-bosqich: Shaxsiy taqdimot o‘tkazish (taqdimot yoki maqola tayyorlash metodikasi)
bosqichi yakuniy bosqich hisoblanib, o‘qituvchi o‘z ustida ishlash natijasida to‘plagan ma’lumotlari, o‘zlashtirgan bilimlari asosida seminar, ilmiy maqola, ma’ruza kabi shakllarda shaxsiy taqdimot o‘tkazadi.

Virtual ta’lim muhitida bir qancha texnologiyalardan foydalaniladi. Ularning ayrimlari virtual ta’lim uchun maxsus ishlab chiqilgan bo‘lsa, ayrim texnologiyalar imkoniyatlaridan o‘rinli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, masofadan o‘qitish maqsadida ishlab chiqilgan o‘quv kurslari ta’lim maqsadida ishlatilsa, Internet tizimida bugungi kunda keng foydalanib kelinayotgan ijtimoiy tarmoqlarning axborot almashinuv funksiyasidan ta’lim oluvchilar bilan muloqotda samarali foydalanib kelinmoqda. Shuningdek, elektron pochta, xabarlar forumlari, kompyuter o‘yinlari va ijtimoiy tarmoqlardagi ko‘pgina dasturlardan internet foydalanuvchi har qanday holatda, jumladan ta’limiy maqsadlarda foydalanishi mumkin.

Ta’lim jarayoni dasturiy ta’minoti uchun qoshimcha vosita sifatida ishlatiladigan ayrim texnologiyalar ham mavjud bo‘lib, ular kommunikativ jarayonda boshqa shaxslar tomonidan ishlatilayotgan materialga o‘zgartirish kiritish, taqdimot o‘tkazish davomida o‘z munosabatini kiritish, ekrandan umumiy foydalanish uchun imkoniyat beradigan vosita sifatida videokonferensiya shaklida foydalaniladi.

Bugungi kunda virtual ta’lim muhitida ommaviy ochiq onlayn kurslarini (ingliz tilidan Massive Open Online Courses, MOOC) yaratish ehtiyoji paydo bo‘ldi. Virtual olamda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yaratilayotgan onlayn kurslar keng qamrovli o‘quv kurslaridan barcha insonlar o‘z turar joylaridan, xohlagan vaqtida va egallab turgan maqomidan qat’i nazar ommaviy foydalana olish konsepsiyasiga asoslanadi. MOOC – internet orqali ta’lim amalga oshiriladigan ommaviy ochiq onlayn kurs bo‘lib, ochiq foydalana olishda keng qamrovli foydalanuvchilarning interaktiv muloqotiga asoslanadigan kursdan iborat. “Ommaviy ochik kurs” atamasi Brayan Aleksandr va Deyv Kormye tadqiqotchilarning “Connectivism & Connective knowledge” o‘quv jarayoni ustida olib borilgan izlanishlari natijasida kiritildi. MOOC termini to‘rtta so‘z qisqartmasidan iborat:

Massive (ommaviy) – kursda butun dunyodan ko‘plab ishtirokchilarning ta’lim olishi nazarda tutiladi;

open (ochiq) – ta’lim barcha uchun ochiq, ya’ni kurslar bepul va har bir shaxs istalgan vaqtda kursda tahsil olishi mumkin;

Online (onlayn) – tashkil etilayotgan barcha mashg‘ulotlar Internet tarmog‘i vositasida tashkil etiladi. Shuningdek, Internet tarmog‘i vositasida qayta aloqa ham o‘rnatiladi. YA’ni tinglovchilarning o‘zlashtirganlik darajalari ham baholab boriladi;

Course (kurs) – o‘quv kurslari har bir tinglovchi uchun individual xarakterda tashkil etiladi va har bir kurs o‘z qoidalariga, o‘z tarkibiy tuzilmasiga va o‘z maqsadiga ega bo‘ladi.

Bugungi kungacha onlayn-kurslar an’anaviy universitet ta’lim tizimiga yondosh – yordamchi tizim sifatida qo‘llanilib, o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi kommunikatsiyani amalga oshirish uchun xizmat qilib keldi. Ayrim oliy o‘quv yurtlari shunga o‘xshash dasturlarda butun yarim vitrual kampuslarni yaratishgan. Buyuk Britaniya, misol uchun barcha o‘xshash kurslarni “Londonning ochiq universiteti” brendi ostida birlashtirdi. Ushbu nom ostida London iqtisod maktabi kabi butun dunëga ma’lum universitetlar ishlamoqda. Bunda katta bo‘lmagan ish haqqiga (shunga o‘xshash darajadagi “real” universitetda o‘qish uchun to‘lovga nisbatan) alohida kursda o‘qish, yoki bir necha yil sarflab bakalavr yoki magistr darajasini olish mumkin. Ushbu tizimning asosiy yutuqlaridan biri ta’limning barcha jarayoni davomida talaba istalgan joyda bo‘lishi mumkin. Bunday ta’lim tizimi, barcha afzalliklariga qaramasdan, oliy o‘quv yurtlarida mavjud bo‘lgan ta’limning onlayn modelini qayta ishlab chiqqan va shu bilan birga ta’lim jarayoni ishtirokchilarning keng doirasini jalb qilishga mo‘ljallanganligi sababli ommalasha boshladi [2; 156-b.].

Virtual ta’lim tizimi quyidagi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ushbu xususiyatlar uning ommalashuviga sabab bo‘lmoqda: masofa va vaqt muammosining mavjud emasligi; Foydalanish vaqtida erkinlik; ommaviylik va globallik; qulaylik va bepullik; ma’lumotlarning variativligi va adaptivligi; dunyoning yuqori malakali kadrlarining jalb etilganligi; ma’lumotlarning vizualligi; zaruriy sinovlarning muntazamliligi; interaktiv aloqaning: tinglovchi – o‘qituvchi, tinglovchi – tinglovchi, o‘qituvchi – o‘qituvchi kabi teskari aloqa uchun ko‘pgina kanallarning mavjudligi va h.k.

Virtual ta’lim tizimining ijobiy jihatlari ushbu sohada olib borilayotgan tadqiqotlar natijasining samarasi sifatida kengayib boraveradi. Shu bilan birga, ushbu ta’lim tizimidan doimiy foydalanishning ta’lim sifatiga salbiy ta’siri ham mavjud bo‘lib, ular quyidagilarda ifodalandi:

- tinglovchilarning virtual olam bilan doimiy muloqoti real olamdan uzilib qolishiga sabab bo‘ladi;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- an‘anaviy ta‘limda o‘qituvchining o‘quvchilar bilan jonli muloqoti emotsional holatni ham anglash, ma‘lumotlarni jonli tarzda yetkazish imkonini beradi. Aynan mana shu holat virtual ta‘limda mavjud emas;

- virtual ta‘limda sinovlardan foydalanish imkoniyati cheklangan. An‘anaviy ta‘limda esa ushbu o‘quvchilar bilish darajasini aniqlash imkoniyati juda keng;

- doimiy virtual muloqot shaxs fiziologik holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘quv kursi mazmuniga muvofiq ma‘ruzalar zaruriy axborotli slaydlar, axborot- grafika, boshqa videolarga havolalar, ko‘rib chiqilgan materialni ma‘ruza davomida mustahkamlash uchun erdam beradigan matnlar formatidagi sinov bilan to‘ldirilgan bo‘lishi mumkin. O‘quv materiallari mustahkamlash uchun mo‘ljallangan qo‘shimcha materiallar ilova qilinadi. Bunga ommaviy axborot vositalaridagi maqolalar, filmlar, badiiy va ilmiy adabiyotlar, suratlar, qo‘shimcha ma‘ruzalar va shu kabilar kiradi. O‘rganilganlarni ma‘ruza va topshiriqlar to‘plangan sahifaga ilova qilingan holda chat orqali boshqa ishtirokchilar bilan muhokama qilish mumkin. Kurs mualliflari tinglovchilar mulohazalarini modellashtirishadi va boshqa talabalar bilan birgalikda muhokamada ishtirok etishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Семёнова Е.М. Тренинг эмоциональной устойчивости. Учебное пособие. - 3-е изд. - Москва: Психотерапия, 2006. - 256 с.
2. The pedagogy of the Massive Open Online Course: the UK view. Siân Bayne and Jen Ross, the University of Edinburgh. The Higher Education Academy, 2013.
3. Нуруллаева Ш.У. Бўлажак ўқитувчиларнинг педагогик таълим жараёнида ўз устида ишлаш тизими // Тошкент давлат педагогика университети илмий ахборотлари. № 12. 2020 й. 68-71-бетлар.
4. Нуруллаева Ш.У. Моделлаштириш – илмий тадқиқот методи сифатида // Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириш. №6/1 Нөкис — 2020. 26-29-б.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA SINFDAN VA
MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARNING
AHAMIYATI VA MAZMUNI**

Salayeva Muxabbat Saburovna - Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti professori, pedagogika fanlari doktori
msalayeva@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning ahamiyati va mazmuni tahlil qilinadi. Shuningdek, unda tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo‘lgan barcha g‘oyalar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar, tarbiyaning bosh maqsadi, ma‘naviy-axloqiy tarbiya, ma‘naviy-tarixiy an‘analari, urf- odatlar, umumbashariy qadriyatlar, pedagogik shakl, aqliy, axloqiy, erkin fikrlash.

Аннотация: В статье анализируется значение и содержание учебной и внеучебной образовательной деятельности в начальном образовании. Также рассматриваются все

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

идеи, которые составляют основу образования, для адаптации образовательной деятельности к требованиям эпохи.

Ключевые слова: начальное образование, учебная и внеучебная образовательная деятельность, основная цель образования, моральное и нравственное воспитание, духовные и исторические традиции, обычаи, универсальные ценности, педагогическая форма, интеллектуальный, нравственный, самостоятельный мыслитель.

Annotation: This article analyzes the significance and content of classroom and extracurricular educational activities in primary education. It also considers all ideas that form the basis of education to adapt educational activities to meet the demands of the era.

Keywords: primary education, classroom and extracurricular educational activities, main purpose of education, moral and ethical education, spiritual and historical traditions, customs, universal values, pedagogical form, intellectual, moral, independent thinker.

O‘zbekiston Respublikasining istiqloлга erishuvi hamda o‘z mustaqil siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy yo‘liga ega bo‘lishi, xalq xo‘jaligining turli sohalarida, jumladan, xalq ta‘limi tizimida ham o‘lib kelayotgan yosh avlod ta‘lim-tarbiyasi bilan borliq jarayonini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Hozirgi paytda fan va madaniyatning eng so‘nggi yutuqlari asosida kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash nihoyatda zarurdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma‘naviyat va ma‘rifat” jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to‘g‘risida“gi farmonida ko‘rsatilganidek, jamiyatda yuksak ma‘naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy madaniy merosimiz, tarixiy an‘analарimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqloл g‘oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish, avvalo, komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo‘nalishlarini topib joriy etishga bog‘liq. Ushbu Konsepsiya ham xuddi shu maqsadda, shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga yo‘naltirilgan. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo‘lgan barcha g‘oyalar qaytadan ko‘rib chiqilishi, asosiy e‘tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to‘plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi.

Tarbiyaviy ishlar huquq-tartibot organlari, ijodiy uyushmalar, davlat va nodavlat jamg‘armalar, qo‘mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda olib boriladi. Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do‘stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, ommaviy axborot vositalari, san‘at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Yuqoridagi barcha hayotiy ehtiyojlarni vujudga keltirishda o‘zaro hamkorlikning ta‘sir doirasi orqali shaxsni tarbiyalash va tarbiyaning birligini ta‘minlagan holda, uni shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan muhitdan himoya qilishdir.

Tarbiyaning bosh maqsadi - yosh avlodni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma‘naviy-tarixiy an‘analariga, urf- odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib, amalda joriy etishdir.

Tarbiyaning asosiy vazifasi - shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Buning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uchun yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishlariga ko‘maklashish, o‘z-o‘zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o‘z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg‘otish, o‘quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma’naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo‘lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish zarur.

Yoshlarni tobora o‘stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish, har bir o‘smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko‘rishga odatlantirish lozim.

Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo‘llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash; insonparvarlik odobi me‘yorlarini shakllantirish (bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolg‘onchilik, tuhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo‘llanishi lozim; vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o‘zaro munosabat-muloqotni o‘rganish, o‘z xalqi, davlati, uning himoyasi uchun hamisha shay bo‘lib turish, O‘zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni O‘zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog‘iga, Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash; qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas’uliyat hislarini rivojlantirish, o‘zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta’lim-tarbiya; mustaqil davlatimiz - O‘zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to‘g‘ri va xolisona baho berishga o‘rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o‘z xalqining turmush darajasini oshirishga yo‘naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to‘g‘ri tushuntirmoq kerak;

✓ turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondoshish fazilatlarini shakllantirish;

✓ sog‘lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo‘lish istagini shakllantirish;

✓ yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o‘rgatish.

Tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha bo‘lishi lozim: tarbiyada tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o‘smir va yosh yigit-qizning betakror va o‘ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy, huquqiy va erkinligini e’tiborga olish;

- yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuyg‘usini qaror toptirish;

- milliylikning o‘ziga xos an’analari va vositalariga tayanish;

- shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va o‘quvchilar o‘rtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga e’tibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda bo‘lish. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o‘quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanagan holda ularning darsdan bo‘sh vaqtlarida o‘quv-tarbiya jarayonini to‘ldiradi.

U o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarning o‘ziga xosligi shundaki, to‘garak, klub dasturlarining rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o‘smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Sinf rahbari tarbiyaviy ishlarning tashkilotchisi, yo‘l-yo‘riq beruvchisi va ruhiy tayanchidir. U o‘quvchilar, ota-onalar va jamoatchilik o‘rtasida bog‘lovchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. Uning shaxsiy namunasi, nutqi, madaniyati va muomalasi tarbiya jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Sinfidagi tarbiyaviy ishlar o‘quvchilarni har tomonlama kamolga yetkazishga xizmat qiladi. Ularning mazmuni — ma’naviyat, axloq va bilim uyg‘unligida; shakllari — turli tadbir va faoliyatlarda; usullari esa — suhbat, amaliy ish, rag‘bat va namunada namoyon bo‘ladi. Tarbiya jarayonining muvaffaqiyati esa, avvalo, o‘qituvchining mahorati, mehr-muhabbati va mas’uliyatiga bog‘liqdir.

Sinf rahbari ishini rejalashtirishning o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda o‘quvchilarning o‘zlari faol ishtirok etadilar, biroq unga sinf rahbari boshchilik qiladi. Sinf rahbarlari oldida juda qiyin vazifa-tarbiyaviy maqsadlarga o‘ylangan har bir narsani bolalar o‘zlarining shaxsiy fikr va g‘oyalari sifatida qabul qilishlariga erishish vazifasi turadi.

O‘quv reja-o‘quvchilarga tarbiya berish jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishning zaruriy shartidir. Rejasiz ish olib borish sinfdagi tarbiyaviy ishlar mazmuni, shakllari va uslublari o‘lda-jo‘lda, tarqoq, noaniq, tasodifiy holatlarda bo‘ladi va ko‘r-ko‘rona harakat qilishga olib keladi. Bunday taqdirda tarbiyaning asosiy vazifalarni hal etish qiyinlashadi, ba‘zan esa butunlay samarasiz bo‘ladi. Reja sinf rahbarining tarbiya berish faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish uchun juda katta imkoniyatlar ochib beradi.

Sinf rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirishga qo‘yiladigan asosiy uslubiy talablar nimalardan iborat? Sinf rahbari o‘tkazilayotgan ishlarni hamda ularning o‘quvchilar tarbiyasiga ko‘rsatgan ta’sirini har kuni tahlil qilishlari, o‘zlari erishga yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklari sabablarini tushunishga harakat qilishlari kerak. Shunday qilib, rejalashtirishning har bir bsoqichiga tayyorlanish muntazam olib boriladi. Jamoani va ayrim o‘quvchilarni o‘rganish yuzasidan olib borilgan barcha ishlar yakunida sinfga pedagogik tavsifnoma yoziladi. Mazkur tavsifnoma sinf jamoasining o‘ziga xos aniq xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi. Har bir sinf rahbari o‘z-o‘zini boshqarishning saylab qo‘yiladigan o‘quvchilar qo‘mitasi hamda bolalar va yoshlar tashkilotlari bilan birga ishlash, sinf jamoasiga rahbarlik qilish yuzasidan olib boriladigan amaliy ishlarda bu talabni ro‘yobga chiqaradi.

Tajribali sinf rahbarlari o‘zining kuzatishlari va xulosalarini alohida varaqlarga qisqacha qilib yozib boradi. Bular maxsus jildlarda saqlanadi, to‘plangan ma’lumotlar o‘quvchilar hayotini, uning erishgan yutuqlari va kamchiliklarini keyinchalik tahlil qilish uchun xizmat qiladi.

Tarbiyaning mohiyati — insonni har tomonlama kamolga yetkazish, uning ma’naviy, aqliy, jismoniy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan barkamol bo‘lishini ta’minlashdir. Tarbiya jarayoni tasodifiy emas, balki maqsadga yo‘naltirilgan, tizimli, uzviy va izchil faoliyatdir. Shu sababli “tarbiyaning asosiy tizimi” deganda shaxsni shakllantirishda ishtirok etuvchi barcha yo‘nalish, tamoyil, shakl va usullar majmuasi tushuniladi.

Tarbiyaning asosiy maqsadi — komil insonni voyaga yetkazishdir. Komil inson deganda:

- bilimli va fikrlovchi,
- axloqli va vatanparvar,
- mehnatsevar va mas’uliyatli,
- jismonan sog‘lom,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

— estetik didga ega shaxs tushuniladi.

Demak, tarbiya tizimi shu fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tarbiya tizimi bir nechta asosiy yo‘nalishlardan iborat bo‘lib, ular bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshiriladi. Aqliy tarbiya –bu o‘quvchilarda bilim olishga qiziqish, tafakkur, tahlil va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish. Dars jarayoni, ilmiy mashg‘ulotlar, kitobxonlik, suhbatlar, kuzatuvlar aqliy tarbiyaning vositalaridir.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyaning asosiy tizimi — bu shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yagona, izchil va uzviy jarayondir. Uning tarkibiga aqliy, axloqiy, mehnat, jismoniy, estetik, fuqarolik, huquqiy, iqtisodiy va ekologik tarbiya yo‘nalishlari kiradi. Tarbiyaning muvaffaqiyati esa o‘qituvchi mahorati, ota-onalar hamkorligi va jamiyatning ma’naviy muhitiga bevosita bog‘liqdir. Shunday ekan, har bir pedagogning asosiy vazifasi — yosh avlodni ma’nan yetuk, bilimli, vatanparvar va irodali inson qilib tarbiyalashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salayeva M.S. Umumiy pedagogika. [Matn]: darslik / –Toshkent: “Nodirabegim” nashriyoti, 2021.- 598 b.

2. Salayeva M.S., Yusufzoda Sh.Y., Abdullayeva M.R., Yo‘ldosheva S.A. Tarbiyaviy ishlar metodikasi [Matn]: darslik / –Toshkent: "ZUXRO BARAKA BIZNES" nashriyoti 2026. – 279 b.

**RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARI VA UNING TEXNIK TA’LIM
SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI IMKONIYATLARI**

Nurullayeva Sayyora Uktamovna

Qarshi davlat texnika universiteti o‘qituvchisi

Аннотация. Raqamli ta’lim texnologiyalari barcha sohalarda bo‘lgani kabi texnik ta’lim sohasini takomillashtirishga ham xizmat qiladi. Mazkur maqolada texnik ta’limdagi raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari, ulardan foydalanish yo‘llari va mazmuni ochib berilgan. yer tuzish fani misolida raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Калит so‘zlar: ta’lim, raqamli texnologiyalar, innovatsion texnologiyalar, raqamli ta’lim muhiti, texnik ta’lim, modellashtirish, vizuallashtirish.

Аннотация. Цифровые образовательные технологии, как и во всех сферах, способствуют совершенствованию технического образования. В данной статье раскрываются возможности цифровых технологий в техническом образовании, пути их применения и содержание. На примере дисциплины землеустройства проанализированы возможности использования цифровых образовательных технологий.

Ключевые слова: образование, цифровые технологии, инновационные технологии, цифровая образовательная среда, техническое образование, моделирование, визуализация.

Abstract. Digital educational technologies, as in all fields, contribute to the improvement of technical education. This article reveals the possibilities of digital technologies in technical education, the ways of their application, and their content. The opportunities for using digital educational technologies are analyzed based on the example of the land management discipline.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: education, digital technologies, innovative technologies, digital learning environment, technical education, modeling, visualization.

Raqamli texnologiyalar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, jumladan ta‘lim sohasini rivojlantirishning ham asosiy vositasi sifatida ahamiyat kasb etib borayotir. O‘zbekistonda ta‘lim, sog‘liqni saqlash hamda davlat xizmatlari bosqichma-bosqich raqamlashtirilmoqda. XXI asrning shiddat bilan o‘zgarayotgan manzarasida raqamli texnologiyalarning hayotga keng miqyosda joriy qilinishi hamda sun‘iy intellektning keskin rivojlanishi dunyoning global paradigmasini yangitdan shakllantirmoqda. Bugungi kunda oliy ta‘lim tizimida muhandislar tayyorlash jarayonida ham raqamlashtirish innovatsion texnologiyalarni tatbiq etishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Raqamlashtirish oliy ta‘limning innovatsion salohiyatini oshirish va o‘quv dasturlarida ilg‘or ta‘lim texnologiyalaridan foydalanishni ko‘paytirishning kaliti bo‘lishi mumkin. Bu esa, pirovardida, talabalar tomonidan bilimni o‘zlashtirish darajasini oshiradi. Raqamli ta‘lim texnologiyalari ta‘lim jarayonida kompyuter, internet, multimedia, virtual laboratoriyalar va onlayn platformalardan foydalanish orqali talabalarga bilimni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham chuqur o‘zlashtirish imkonini yaratadi.

Texnik ta‘limda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘qituvchi va talabaga quyidagi imkoniyatlarni yaratib beradi:

Ta‘lim jarayonini interaktiv asosda tashkil etish mumkin bo‘ladi: raqamli platformalar orqali talabalar dars jarayonida faol ishtirok etadilar. Masalan, simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalar orqali murakkab texnik jarayonlarni amaliy ravishda ko‘rish va sinab ko‘rish mumkin.

Ikkinchidan, ta‘lim jarayonini individuallashtirish imkoniyati ortadi: har bir talaba o‘z bilim darajasi va tezligiga qarab ta‘lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Onlayn kurslar va adaptiv tizimlar buni samarali amalga oshiradi.

Uchinchidan, ta‘lim jarayonida maksimal darajada vaqt va masofa muammosi hal etiladi: raqamli ta‘lim orqali talabalar istalgan vaqtda va istalgan joyda bilim olishlari mumkin. Bu esa ayniqsa ishlab chiqarish bilan birga o‘qiyotgan talabalar uchun juda qulaydir.

To‘rtinchidan, ta‘lim mazmunini vizuallashtirish imkoniyatlari kengayadi: texnik fanlarda ko‘plab jarayonlar va qurilmalarni tasavvur qilish qiyin bo‘ladi. Raqamli texnologiyalar esa 3D modellar, animatsiyalar orqali buni osonlashtiradi.

Beshinchidan, talabalar bilimini monitoring qilish va baholashda subyektiv yondashuv cheklanadi: onlayn testlar va avtomatik baholash tizimlari orqali talabalarning bilimi tez va aniq baholanadi, bu esa ta‘lim sifatini nazorat qilishni yengillashtiradi.

Shu bilan birga, raqamli ta‘lim texnologiyalarini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, texnik jihozlanish yetarli emasligi, internet tezligining pastligi va o‘qituvchilarning raqamli ko‘nikmalarining yetarli emasligi kabi omillar bu jarayonga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shunga ko‘ra bugungi kunda oliy ta‘lim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash borasida qator tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Texnik fanlarni o‘qitish jarayonida raqamli ta‘lim texnologiyalari keng imkoniyatlar yaratib, ta‘lim sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu texnologiyalar nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirishni, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni ham samarali ta‘minlaydi. Quyida texnik fanlarni o‘qitishda raqamli ta‘lim texnologiyalardan foydalanishga doir amaliy tavsiyalarni taqdim etamiz:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Birinchi imkoniyat – virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalardan foydalanish. Texnik fanlarda ko‘plab tajribalar qimmat uskunalar yoki xavfli sharoitlarni talab qiladi. Raqamli texnologiyalar orqali esa talabalar virtual muhitda turli tajribalarni xavfsiz va arzon tarzda amalga oshirishlari mumkin. Bu esa amaliy bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ikkinchi imkoniyat – 3D modellash va vizualizatsiya. Muhandislik, mexanika va elektrotexnika kabi fanlarda qurilmalarning tuzilishi va ishlash prinsipini tushunish qiyin bo‘lishi mumkin. 3D modellar va animatsiyalar orqali talabalar murakkab obektlarni aniq va ravshan tasavvur qila oladilar.

Uchinchi imkoniyat – interaktiv o‘qitish muhitini yaratish. Raqamli platformalar (onlayn kurslar, ta‘lim portallari) orqali talabalar dars jarayonida faol ishtirok etadilar, testlar yechadilar, fikr almashadilar va o‘qituvchi bilan doimiy aloqada bo‘ladilar. Bu esa o‘qitish jarayonini jonlantiradi.

To‘rtinchi imkoniyat – individual ta‘lim trayektoriyasini ishlab chiqish. Raqamli tizimlar har bir talabaning bilim darajasiga mos ravishda material taqdim etadi. Masalan, kuchsiz o‘zlashtiruvchilar uchun qo‘shimcha tushuntirishlar, ilg‘or talabalar uchun esa murakkab vazifalar berilishi mumkin.

Beshinchi imkoniyat – masofaviy ta‘lim va mobillik. Internet orqali talabalar istalgan joyda va vaqtda o‘qish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ayniqsa texnik ta‘limni ishlab chiqarish bilan uyg‘unlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oltinchi imkoniyat – avtomatlashtirilgan baholash va tahlil. Onlayn testlar, elektron jurnallar va analitik tizimlar orqali talabalarning o‘zlashtirish darajasi tez va aniq baholanadi. Bu o‘qituvchiga ta‘lim jarayonini yaxshilash uchun zarur ma‘lumotlarni beradi.

Yettinchi imkoniyat – real ishlab chiqarishga yaqinlashtirish. Ayrim raqamli platformalar orqali talabalar sanoatda qo‘llaniladigan dasturlar va texnologiyalar bilan ishlashni o‘rganadilar. Bu esa ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

An‘anaviy ta‘limda talabalar yer maydonlarini rejalashtirish, chegaralarni aniqlash va xarita tuzish ishlarini qog‘oz xaritalar orqali o‘rganadilar. Bu jarayon ko‘p vaqt talab qiladi va aniqlik darajasi ham cheklangan bo‘ladi.

Raqamli texnologiyalar yordamida esa talabalar maxsus dasturlar (masalan, GIS platformalari) orqali yer uchastkalarini raqamli formatda tahlil qiladilar. Ular sun‘iy yo‘ldosh tasvirlari asosida yer maydonlarini o‘rganish, chegaralarni belgilash, tuproq holati va yerdan foydalanish turlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Buning natijasida:

- yer resurslarini boshqarish jarayoni aniq va samarali bo‘ladi;
- talabalar zamonaviy kasbiy dasturlar bilan ishlashni o‘rganadilar;
- tahlil va qaror qabul qilish ko‘nikmalari rivojlanadi;
- vaqt va resurslar tejraladi.

Shu tarzda, raqamli ta‘lim texnologiyalari yer tuzish fanini o‘qitishda amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, talabalarni real ish sharoitiga yaqin muhitda tayyorlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta‘lim texnologiyalari texnik fanlarni o‘qitishda katta imkoniyatlar yaratib, ta‘lim jarayonini samarali, interaktiv va zamonaviy qilishga xizmat qiladi. Ularni to‘g‘ri va maqsadli qo‘llash orqali yuqori malakali texnik mutaxassislarni tayyorlash mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Usmonov B. Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar. <https://yuz.uz/oz/news/> Олий таълимда рақамли технологиялар
2. Шаронин Ю.В. Цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от лично-ориентированной Smart-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 1.
3. Norboeva N Erkinovna, Khashimova D Pakhritdinovna. The role of the digital economy in the development of information and communication technologies // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 10 (3), 25-31.
4. Abdullayev, M. (2020). Analysis of application of information systems at industrial enterprises. Архив научных исследований, 1(20). извлечено от <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/2270>.

**HAJVIYOTDA POETIK TASVIR VA LIRIK QAHRAMON TALQINI
(SHUHRAT IJODI MISOLIDA)**

*Soatova Nodira Isomitdinovna,
JDPU, professori, f.f.doktori*

Annotatsiya: Maqolada Shuhrat ijodidagi hajviy she’r va masallarda poetik tasvir hamda lirik qahramon talqini tahlil qilinadi. Shoir asarlarida inson tabiatidagi illatlar allegorik obrazlar orqali ochib berilishi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Shuhrat ijodi, hajv, masal, poetik tasvir, lirik qahramon, allegoriya.

Аннотация: В статье анализируются поэтические образы и лирический герой в сатирических стихах и баснях Шухрата. Показано раскрытие человеческих пороков через аллегорические образы.

Ключевые слова: творчество Шухрата, сатира, басня, поэтический образ, лирический герой, аллегория.

Abstract: The article analyzes poetic imagery and the lyrical hero in Shuhrat’s satirical poems and fables. It highlights the depiction of human flaws through allegorical images.

Keywords: Shuhrat’s works, satire, fable, poetic imagery, lyrical hero, allegory.

Individual poetik olamining serqirraligi, original ifoda usullarini san’atkorona qo‘llay olishi bilan qalam ahli xalqning qalbidan o‘rin oladi. Hayot ko‘zgusi hisoblangan badiiy adabiyot voqelikning muhim qirralari va hayot haqiqatini turfa xil janrlarda, ijodkor g‘oyaviy niyatini badiiy vositalar orqali mazmun hamda shakl birligida tasvirlaydi. Ijtimoiy hayot muammolarini, odamlar dardini, davr ruhini aks ettirishda masal va hajviy she’rlar nisbatan katta imkoniyatlarga ega. Bunday tipdagi she’rlarga Shuhrat nima uchun qo‘l urdi, ijodkorning masal va hajviy she’r yaratishdan maqsadi nima bo‘lgan? Tadqiqotimizning ushbu faslida shoir yaratgan masallar uning ijodida qanday ahamiyat kasb etadi?,- degan bir qator masalaga e’tiborimizni qaratamiz.

*Men o‘tib ketaman, sen keyin qolib,
Haqimda rost so‘zni aytib yur, she’rim!*

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

*Do ‘stimning bag‘riga boshingni olib,
Raqibga tosh qahrim otib tur, she‘rim!⁴,-*

deya kuylagan, sinovli, hayot mashaqqatlariga to‘la yillarni boshdan o‘tkazgan ijodkor qalbidagi og‘riqli iztirob-u alamlarni she‘rlarining qat-qatiga sig‘magan adolatga tashnalik va haqiqatparastlikdan bo‘lsa kerak, tuyg‘u - fikr - g‘oya zanjiri ostida masal janri va hajvga ham murojaat qilgan. Masal va hajviy she‘rlaridagi lirik qahramon timsoli tasvirida shoir insonlar ichki dunyosi, iymon-e‘tiqodi, diyonati qay darajada ekanligini ko‘rsatib bera olgan. She‘rlar ijodkorning poetik tafakkuri mahsuli sifatida namoyon bo‘ladi.

Gap Shuhrat lirikasida hajviy she‘rlarning o‘rni haqida borar ekan, eng avvalo, shoir lirik tasvirda muhim g‘oyaviy-estetik vazifalarni o‘z oldiga qo‘yganligini kuzatdik. Nazarimizda, bu ijodiy jarayonda muhim g‘oyaviy-estetik vazifalar, poetik matnni yuzaga chiqaruvchi lirik tasvir, shoir kechinmalari orqali badiiyat namunasiga aylantirilgan. Natijada, shoir adabiy-estetik qarashlarini badiiyat orqali tasvirlaydigan o‘ziga xos go‘zal yaratq namunasi namoyon bo‘lgan.

Masallarda insonlarga xos qusur va illatlar hayvonlar, parrandalar, baliqlar obrazi orqali ko‘rsatiladi. Allegoriya ertaklardagi kabi masallarda ham hayvonlarga xos bo‘lgan ko‘pchilikka ma‘lum xususiyatlar, masalan, tulkining ayyorligi, bo‘rining ochko‘zligi, eshakning ahmoqligi, quyonning qo‘rqoqligi, sherning qudratligi, bulbulning xushovozligi tarzida maydonga keladi. Masal mazmuni ko‘pincha sinq, o‘tkir va kichik voqea orqali ifodalanadi. Masalga xos bunday syujet unda ifodalanayotgan mazmun ruhiyatini aniq-ravshan yuzaga chiqarish, allegorik shakl esa asardagi personajlar xarakterini qiyosiy yo‘l bilan yorqin ko‘rsatishga olib keladi. Masallar inson tabiatini, o‘y-kechinmalarini o‘ziga xos rakursda, kulgining g‘oyaviy-estetik mohiyati va badiiy xilma-xil funksiyasi orqali ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Shoirlarning masal yozishdan asosiy maqsadlari allegorik obrazlar orqali o‘zlarining didaktik mazmundagi fikrlarini majoziy usulda bildirish bo‘lgan. Zero, ijodkor “...mahorat, malaka, tug‘ma iste’dodlari tufayli bo‘yoqlar va shakllar yordamida ko‘p narsalarning tasvirini yaratadi”⁵ – ekan, undan ko‘zlangan muallif maqsadi asarlari orqali dunyo yuzini ko‘radi. Xususan, inson muammolarini hal etish uchun, avvalo, uni yot illatlar va qusurlardan tozalash kerakligini anglagan Shuhrat ijodida masal va o‘tkir hajviy she‘rlar shunday asarlar sifatida yaratildi. Shu bois shoirning asarlari, hamma zamonlar uchun taaalluqli bo‘lib qolaveradi, unda olg‘a surilgan didaktik g‘oyalar, vaqt o‘tishi bilan o‘zining ta‘limiy-tarbiyaviy ahamiyati bilan zarracha o‘zgarmaydi.

Shuhratning “*Tulki va quyon*” masalini mana shunday umri boqiy asarlar sirasiga kiritish mumkin. Masaldagi munofiqlikni o‘ziga libos qilib olgan ayrim kimsalarning timsoli bo‘lgan *tulki* holati yuqoridagi fikrimizni to‘liq asoslaydi. O‘zidan kuchsiz *quyonni* tutib olib, uni sabzi o‘g‘irlashda ayblagan *tulki*, shu bilangina qanoatlanmay, unga qattiq jazo berish kerakligini uqtirishini, shoir o‘zining tabiiy sodda, ohangi xalqchil, ravon misralarida bayon etadi:

*Tulki tutib Quyonni shu on,
Atrofiga yig‘di olomon.*

⁴ Shuhrat. Tanlangan asarlar. 3 jildlik, 1-jild. –T.: Adabiyot va san‘at, 1978. –B.13 (Bundan keyingi iqtiboslar shu nashrdan olinib, sahifasi qavs ichida ko‘rsatiladi).

⁵ Arastu. Poetika. Axloqi kabir. Ritorika. – T.: Yangi asr avlodi, 2011. –B.20.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

*Va dedi u: – Shu gazzob Quyon,
Qo‘shni bog‘da sahardan buyon,
Sabzi yeydi o‘g‘irlab hamon.
Nomus axir! Chidar qanday jon!
Mana uni tutib keltirdim,
Qattiq jazo berilsin derdim! (454)*

Shuhrat jamiyatda ildiz otib borayotgan ko‘zbo‘yamachilik, loqaydlik, munofiqlik, adolatsizlik kabi illatlarni keskin qoralash maqsadida bu illatlarni *tulki* misolida ko‘rsatib beradi. Shoirga ilohiy ilhom kelsa, u vaqt, joy tanlab o‘tirmaydi. Asar “ilhom bilan yozilsa, obrazlar o‘z-o‘zidan gavdalanadi, hatto o‘zining qiladigan ishini, aytadigan gapini yozuvchiga aytib, luqma solib turadi”⁶. Ilhomni ijodkorga hayotning o‘zi taqdim etadi. Zero, shoir tulkisimon odamlarni hayotida ko‘p ko‘rgan. Ularning o‘zlarining so‘zlari bilan aytganda “*adolat*” ostida qiladigan “*jirkanch, tuban*” ishlari necha-necha begunohlarni abgor qilayotgani, albatta shoirni iztirobga solgan, dilidan tiliga solib, ularni shu bois tulki timsolida yoritishga harakat qilgan.

*Tol shoxida o‘ynardi chittak,
Quloq solib turdi-da jittak,
Hayrat bilan Tulkiga boqib,
Nafratidan titrab, tutoqib,
Pastga uchib tushdi-da, shu on(454).*

Matnda tasvirlanishicha, ko‘rinishdan juda kichik bo‘lgan tol chetida o‘ynab o‘tirgan chittak qush tulkinining qilayotgan razilona ishiga qarshi chiqishda o‘ziga kuch topa oladi va unga qarshi bosh ko‘taradi. Shoir chittak misolida insonni fikrlashga, hayotning mazmun-mohiyati haqida mushohada qilishga undaydi:

*Dedi unga: – Kecha-ku Arslon,
Yeganida o‘g‘irlab buzoq,
Axir qarab turding-ku uzoq!
Na dod solding va na bir nido,
Go‘yo burchin etardi ado!
Go‘yo uning bu ishi yoqib,
Turar eding so‘laging oqib!
Lablaringda bordi tabassum,
Axir buni ko‘rdim men o‘zim!
Qachondan sen nomusli bo‘lding,
Adolatli, hak so‘zli bo‘lding! (454)*

Chittakning o‘zini “*adolatpesha*” sanagan tulkiga qo‘rqmay aytgan so‘zlari kishini o‘yga toldiradi va xalqimiz yaratgan “*boyning o‘g‘li qilsa sho‘xlik, kambag‘alniki jinoyat*” qabilidagi naqlni yodga soladi. Shuningdek, “...Eng emotsional poeziya ham vazifa va mohiyat e‘tibori bilan siyosiy masaladir, she‘r – shoirning ijtimoiy vijdoni”⁷, ekanligini she‘r xulosasidan anglab olish mumkin. Zero, bu masalning

⁶ Abdulla Q. Asarlar. 6 tom. –T.: O‘zadabiy nashr, 1971. – B.474-475.

⁷ Qarang: Muxtor A. She‘r - shoirning ijtimoiy vijdoni. / Parfi Rauf. Sabr daraxti. –T.: Adabiyot va san‘at, 1986. –B.9.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yo‘zishidan maqsad munofiqlikni o‘ziga to‘n qilib olgan insonlarga nisbatan shoirning qalbidan otilgan nafrat va alam hayqirig‘i deb tushunish lozim.

Bu masalning mantiqi ayon:

Munofiqlik hammadan yomon!⁽⁴⁵⁴⁾

Ma’lumki, badiiyatda “...inson kechinmalari – bu uning real hayotining sub’yektiv tomoni, shaxs umr yo‘lining ob’yektiv aspektidir”⁸. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, shoirning ruhiy olamida ro‘y bergan o‘zgarishlar, iztiroblar, tushkunlik yoki xushnudlik hollari uning ijodida turli kayfiyatdagi she’rlarning maydonga kelishiga sabab bo‘lgan. Shuhrat “*Tulki va quyon*” masalini yozishda mashhur rus masalchisi I.A.Krylov va o‘zbek hajjnavis shoir Gulxaniy masallaridan ilhomlanganligi sezilib turadi. Zero, Shuhrat masalini o‘qiganimizda rus shoirining “*Bo‘ri bilan tulki*” masali xotiraga keladi. Ammo bu hol Shuhratning bu va boshqa masallarining Krylov masallari tarzida yozilganini anglatmaydi. Shu hol Shuhrat masallarining original masallar deyishimizga to‘la asos beradi.

Shuhratning “*Tulki va quyon*” masalidagi *tulki* obrazi, umuman, munofiqlik, vijdotsizlik, iymonsizlikning jonli timsoligina emas, shoir tulkidek munofiq kishilarni ko‘p ko‘rgan. Ularning biri shoir asarlaridan siyosiy xatolarni “topib”, shoirmi millatchilikda ayblab Moskvaga, “Pravda” gazetasiga 20 - 25 varaqli tuhmatnomasini yuborgan bo‘lsa, ikkinchisi, bu xatning Yozuvchilar uyushmasidagi muhokamasida tuhmatchini qo‘llab-quvvatlagan. Uchinchisi esa shoir siyosiy ayblar bilan qamoqqa olinganida tergovchiga shoirga qarshi ko‘rsatma bergan. Shuhratning bu masalida real kishilarning munofiqligi *Tulki* obrazida mujassamlangan bo‘lsa, boshqa masallarida ham shunday imonsiz kimsalar turli hayvonlar obrazida o‘z abadiyatini topgan.

Endi, ma’no mantig‘i jihatdan “*Tulki va quyon*” masaliga yaqin Krylovning “*Bo‘ri bilan tulki*” masaliga murojaat qilsak, unda ham do‘stlik, o‘rtoqchilikka xiyonat qilgan, munofiq tulki obrazini uchratamiz. Krylov masalida tovuq go‘shini maza qilib yeb, ortganini yashirib, endi uxlashni niyat qilib turgan tulki oldiga qorni och bo‘ri o‘rtog‘i kelib ahvolining yomonligi, ochlikdan sillasi toza qurigani, itlardan quvg‘in bo‘lganini tulkiga shikoyat qiladi. Uni eshitgan tulki o‘zini unga xayrixoh qilib ko‘rsatadi va marhamat qilib:

“Hali shunaqa de” “Ha, xuddi shunday”.

“Juda qiynalibsan, bechora hay-hay,

Yemaysanmi, o‘rtoq, maboda pichan?

Mana, bir haram bor, tortinma hecham”.

Do‘stining pichanmas, go‘shdaydi dardi,

Tulki yashirgandan og‘iz ochmadi,

Ammo mehribonlik qildiki chunon -

*Bo‘ri och jo‘nadi o‘z ini tomon*⁹.

Ikkala shoir masalidagi tulki obrazi munofiqlik, vijdotsizlik, iymonsizlikda bir-biridan qolishmaydi. Ijodkorlar tulkisimon kishilardan ehtiyot bo‘lishni, ulardan uzoq bo‘lishlikni, chunki bunday kimsalardan yaxshilik chiqmasligini uqtirishadi. Qat’iyat, sadoqat va fidoiylilik shaxsiyatiga ega Shuhrat, o‘zligini unutgan, iymonsiz, qo‘rqoq, manfur kishilarga bo‘lgan nafrati sifatida “*Qurbaqa*” masalini yaratgan. “*Qurbaqa*” masali ham mazmun-mohiyat jihatdan, shoirning yuqoridagi masalidan qolishmaydi.

⁸ Рубинштейн С. Основы общей психологии. – Питер, 2000. – С.13.

⁹ <https://ertak.uz/masal/359>.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Mushohadaga, obrazli tasvir vositalariga boy bo‘lgan “*Qurbaqa*” masali shoiming ijodida yangi sahifa ochdi. Masalda badiiy tasvirning muhim vositalaridan biri portret qahramon ruhiyatini ochishda katta rol o‘ynagan.

*Odam bo‘lgan ekan bir vaqt Qurbaqa,
Kelishgan, xushbichim, gap-so‘zga chechan.
Otlarda ucharkan qoqdirmay taqa,
Suhbatda pahlavon, tanti, ko‘ngilchan!
Bir kuni nogihon tildan ilinib,
Podshoning qahriga bo‘libdi duchor.
Beshafqat o‘limga hukm qilinib,
Bozorning boshiga qurilibdi dor.
Dod solib yig‘labdi shunda u odam,
Yolvorib o‘rtaga qo‘yibdi kishi(442).*

Keltirilgan parchada ayonki, bir vaqtlar odam bo‘lgan qurbaqa, ko‘rinishdan “*Kelishgan, xushbichim, gap-so‘zga chechan., Suhbatda pahlavon, tanti, ko‘ngilchan*” ekanligi aytiladi. Bu uning tashqi qiyofasi tasviri. Lekin, dono xalqimizda shunday maqol bor “*usti yaltiroq, ichi qaltiroq*”. Shoir qalamga olgan lirik qahramon esa xuddi shunday “*usti yaltiroq, ichi qaltiroq*”lardan. Shu o‘rinda aytish joizki, “Badiiy asarda portretning vazifalari turlicha bo‘ladi. Biroq portretning eng muhim xarakteri, uning ko‘proq psixologik portret bo‘lishidadir”¹⁰. Psixologik portret shoirga qahramonning tashqi qiyofasi orqali uning ruhiy dunyosini ochishga yordam beradi. Podshoning qahriga duch kelgan ko‘rinishdan e‘tiborga molik bo‘lgan odamning ong-u tafakkurida katta bir burilish, tubanlik sari o‘zgarish hosil bo‘lganini shoir uning o‘z so‘zlari orqali namoyon qiladi. Mana uning ichki dunyosi, ma‘nan jirkanch qiyofasi:

*“Mayli men shahriga qo‘ymayman qadam,
Shu bo‘lsa shohimniig istak-xohishi.
It bo‘lib hurishga roziman hatto,
Qurbaqa bo‘l desa, roziman, mayli,
Iltimos, jonimdan qilmasin judo,
Bir parcha yumshoq et- tilim tufayli!”
Podshoh kulibdi, O‘ylab qarasa,
Osishga arziyas jo‘n odam ekan!
G‘azabdan titragan xaloyiq esa,
Qo‘rqoqqa otibdi gul emas, tikan! (442)*

Shoiming bu masalni yozishdan maqsadi, bizningcha, “*It bo‘lib hurishga roziman hatto, Qurbaqa bo‘l desa, roziman, mayli*” degan misralarda o‘z ifodasini topgan. Shoir uchun eng og‘ir narsa o‘lim emas, balki millatning nazar-e‘tiboridan qolishdir. Kimgadir yoki kimlargadir yomonlik qilgan kimsa garchand podshoning qahr-g‘azabidan omon chiqqan bo‘lsa ham, el-u yurt qarg‘ishiga qolib kelganki, bu uning uchun o‘limdan ham dahshatli holdir. Shuhrat shu masalida shunday zotlamining razilligini *Qurbaqa* obrazida ro‘y-rost ko‘rsatgan. Shoir fikricha *qurbaqaga* aylangan insonlar Yaratganning jazosiga mahkumligini aytar ekan, ularning iflos hayoti boshqalar uchun ibrat bo‘lmoqligi lozim, degan g‘oyani masalda uqtiradi, o‘quvchining har bir hujayrasiga singdirgandek bo‘ladi:

Elu yurt qo‘rqoqdan yuz o‘giribdi,

¹⁰ Shodiyev N. Ruhiyat rassomi. –T.: Fan, 1977. –B. 27.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

*Qo‘rqoqni tutibdi elning qarg‘ishi.
Kechqurun odamdek yotgan bu kishi,
Ertalab Qurbaqa bo‘lib turibdi!
Vaqillab yurarmish o‘shandan beri,
Ochilib el aro qo‘rqoqlik siri! (442)*

Shuhrat ijodining boshqa ijodkorlar yaratilganidan ajratib turadigan muhim xususiyat – xoh she’riyatda, xoh nasrda, xoh masallarida bo‘lsin, qariyb barcha asarlarida, xira pashsha, xoin, qurbaqa va tulkisimon kimsalarni fosh qiladi. Ulardan hazar qilib, chin insoniylik xislatlarni madh etadi. Shoir barcha janrdagi asarlarida o‘z qalbini jarohatlagan xoinlik va yomonlik, shuningdek, o‘zi uchun ideal hisoblangan sadoqat va yaxshilik mavzusiga qayta - qayta murojaat qiladi, shu bois bu mavzu uning asarlarida bosh mazmun va yetakchi leymotivga aylangan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Shuhrat mahorati shundaki, masal va hajviy she’rlarida kechinmalarini o‘zi tanlagan so‘zlar bilan ifodalay olgan. Davming ijtimoiy - siyosiy, ma’naviy - axloqiy masalalarini she’rlarida dadil aks ettirish orqali inson tabiatining zaif tomonlari, nuqsonlari, qusur-kamchiliklari, noto‘g‘ri xatti-harakatlarini aniq, o‘tkir hajv yo‘li bilan ochib beradi. Shuhrat masal va hajviy she’rlaridagi poetik obrazlarda ko‘zga tashlanuvchi uslubiy o‘ziga xosliklar, shoirda voqelikni tushunish, idrok etish, o‘zlashtirish va baholash tamoyillari yuqori darajada ekanligidan dalolat. Shuhratning masal va hajviy she’rlari aql o‘rgatmagani, pandu nasihat qilmagani holda tabiiy shavqi bilan tuyg‘ularni tarbiyalaydi. Bu holat, hech ikkilanmay aytish mumkinki, didaktik tarbiyaning muhim vositasi sifatida bashariyatni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bois shoir masal va hajviy she’rlari XX asr adabiy maydonidagi ma’naviy ibratini bilan hozir ham o‘z ahamiyatini to‘la saqlab qolgan.

**YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
“ALISHER NAVOIY G‘AZALLARI” MAVZUSINI O‘QITISH**

Do‘stova Surayyo Savronovna

O‘zbekiston Respublikasi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Dotsent, f.f.f.d. (PhD)

tel: 773585588

Annotatsiya. Ushbu maqolada Eski o‘zbek yozuvi fanidan o‘rin olgan “Alisher Navoiy gazallari” mavzusini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, dars o‘tish borasida so‘z boradi. Shuningdek, eski o‘zbek yozuvi fanidan “Alisher Navoiy g‘azallari” mavzusi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar mazmunini ochishda qo‘l kelishi mumkin bo‘lgan interfaol metodlar xususida so‘z yuritmoqchimiz

Kalit so‘zlar: Izofa, arab izofasi, fors izofasi, metod, yozuv, nutq, so‘z, aniqlanmish, aniqlovchi, ta’lim

Eski o‘zbek yozuvi fani hozirgi vaqtda yurtimizdagi oliy o‘quv yurtlarining o‘zbek filologiyasi fakultetlarida mutaxassislik fani sifatida o‘qitiladi. “Eski o‘zbek yozuvi” fani o‘zbek tili va adabiyotining har tomonlama taraqqiy topishida Mahmud Koshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Atoiy, Sakkokiy, Lutfiy kabi ilmu fan va adabiyot namoyandalarining xizmati va qoldirgan merosini, ayniqsa Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Muhammadrizo Ogahiy, Boborahim Mashrab, Muqimiy, Furqat kabi o‘nlab mumtoz adiblarimizni umumbashariyat ma’naviy xazinasidan munosib o‘rin olgan o‘lmas asarlarining

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

arab yozuvida yozilgan qo‘lyozmalarini chuqur o‘rganish va ilmiy asosda tadqiq etishga qaratilgan. Talabalarda arab yozuvida o‘qish, yozish ko‘nikmalarini va malakalarini shakllantirish, arab imlosidagi qo‘lyozma, toshbosma gazeta, jumal va ilmiy asarlarni o‘qish, ulardan o‘z faoliyati uchun zarur bo‘lgan axborotlarni olishga o‘rgatish, arab yozuvini joriy imloga tabdili va tahlil qila olishlariga erishishdan iborat.

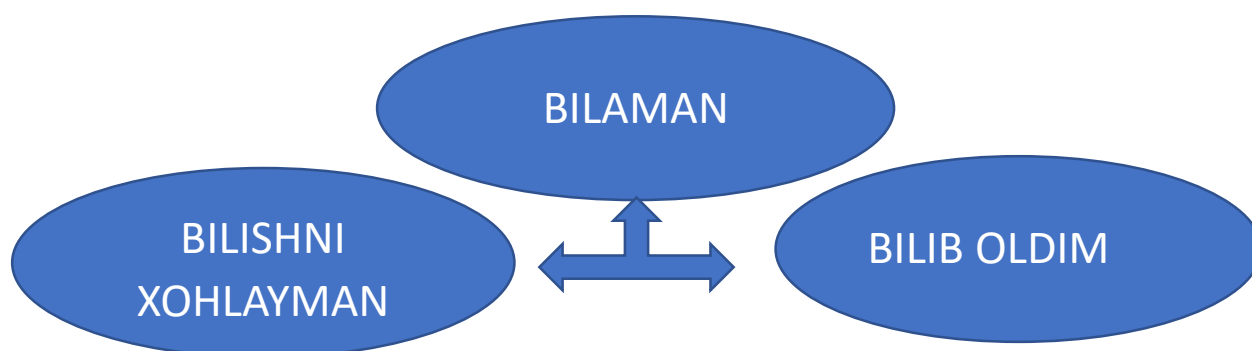
Eski o‘zbek tili va yozuvi fani hozirgi vaqtda yurtimizdagi oliy o‘quv yurtlarining o‘zbek filologiyasi fakultetlarida mutaxassislik fani sifatida o‘qitiladi. Ushbu maqolada eski o‘zbek yozuvi fanidan “Alisher Navoiy g‘azallari” mavzusidan amaliy mashg‘ulotlar mazmunini ochishda qo‘l kelishi mumkin bo‘lgan interfaol metodlar xususida so‘z yuritmoqchimiz.

O‘qitishning zamonaviy metodlarini qo‘llash o‘qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. ”Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari, ular bilan bog‘liq metodik yondoshuvlar esa bo‘lajak o‘qituvchilarda zaruriy bilimlar, muhim qonuniyatlar, ko‘plab fundamental tushunchalarni nisbatan yengil, chuqur va mustahkam shakllantirish uchun qulay sharoit yaratishi shubhasiz”[2.740].

Ta’lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. Talabalarga “BBB” METODI bilan amaliy mashg‘ulotni boshlash maqsadga muvofiqdir.

“BBB” METODI. “Alisher Navoiy g‘azallari” mavzusi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotida – belgilangan mavzu bo‘yicha reja e‘lon qilingandan so‘ng, o‘qituvchi tomonidan ham, talaba tomonidan ham foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda, avvalo, metodni qo‘llashdan maqsad belgilab olinadi. Ko‘zlangan **maqsad:** o‘quvchi va talabalarni nazorat qilish. Talabalarni mashg‘ulotda o‘tilayotgan mavzu bo‘yicha qay darajada ma’lumotga egaligi darajalarini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o‘zlarining bilim darajalarini baholay olish, yakka va guruhlarda ishlay olish, yana nimalarni bilishga qiziqayotganliklarini aniqlash shuningdek, o‘z bilimlarini bir tizimga solishga o‘rgatish. Bu metodni barcha amaliy mashg‘ulot darslarida qo‘llash mumkin. BBB usuli (—bilaman, —bilishni xohlayman, —bilib oldim) orqali talaba o‘zini kuzatishi, o‘qituvchi esa darsga baho berishi mumkin. Talaba dars boshida mavzu bo‘yicha nimani bilishini (B1) va yana nimalarni bilishni xohlashini (B2) daftariga yozib qo‘yadi. Dars so‘ngida nimalarni bilib olganligini (B3) qayd qilib qo‘yadi.

Bundan kelib chiqib talabalarning bilim saviyasi aniqlanib borilaveradi.



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shundan so‘ng mavzuni yoritishda reja asosida “KLAUSTER” metodidan foydalanamiz.

“KLAUSTER” METODI. Ushbu metod pedagogik strategiyaning muayyan shakli bo‘lib, u talabalarga ixtiyoriy mavzuda erkin, ochiq o‘ylash bemaolol fikrlashi uchun imkon yaratadi. Klaster metodidan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Metoddan ko‘zlangan **maqsad:** talabalar mavzu bo‘yicha chuqur va puxta o‘zlashtirgunga qadar fikrlash faoliyatini bir maromda bo‘lishini ta’minlashdan iborat. Bunda talabalar yakka yoki guruh bo‘lib ishlaydilar.

Talabalar Alisher Navoiyning jadvalda berilgan harflar bilan tugallanuvchi g‘azallarini jadvalga yozib uni tarmoqlantiradilar.



“TUSHUNCHALAR TAHLILI” METODI. Mazkur metod talabalarni mavzu bo‘yicha tayanch tushunchalarni o‘zlashtirish darajasini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash, shuningdek, yangi mavzu bo‘yicha dastlabki bilimlar darajasini tashhis qilish maqsadida qo‘llaniladi. Bu metoddan ko‘zlangan **maqsad:** talabalarni mashg‘ulotda o‘tilgan mavzuni egallaganlik va mavzu bo‘yicha tayanch tushunchalarni o‘zlashtirib olganlik darajalarini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o‘zlarining bilim darajalarini baholay olish, yakka va guruhlarda ishlay olish, safdoshlarining fikriga hurmat bilan qarash, shuningdek, o‘z bilimlarini bir tizimga solishga o‘rgatish.

Atamalar	Atamalar izohi	Misollar
Alisher Navoiy	O‘zbek tilining asoschisi, adabiyotshunos, tilshunos	“Mezon ul-

“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

		avzon”
G`aroyib us- sig`ar		
Navodir ush- shabob		
Favoyid ul- kibar		
Badoe ul- vasat		

“NUQTAYI NAZAR” METODI (Bu metodni mavzuga moslab o‘zimiz yaratdik). Ushbu metod yakka va kichik guruhlarda qo‘llaniladi. Bu metoddan ko‘zlangan **maqsad:** talabalarda jamoa bilan ishlash mahoratini oshirish, faollikni kuchaytirish, ijodiy yondashuvni oshirish, o‘z imkoniyatlarini ko‘rsatish, qobiliyati va imkoniyatini tekshirish, fanga qiziqish uyg‘otish. Talabalarni fikrlashini va savodxonligini oshirish .

Bunda Alisher Navoiy g‘azallaridan arab yozuvidagi parchalar yozilgan tarqatmalar talabalarga tarqatiladi. Talabalar bayt ichidan izofalarni topib doskadagi jadvalga yopishtiradilar va shu izofani qatnashtirib gap tuzib, doskaga yozadilar.



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“BO‘SHLIQNI TO‘LDIRING” METODI (Bu metodni ham mavzudan kelib chiqib o‘zimiz yaratganmiz). Bu metod ham yakka va kichik guruhlarda qo‘llaniladi. Arab yozuvini o‘qiy olishga o‘rgatish va yoza olishlarini tekshirish va lug‘at bilan ishlashga o‘rgatishda qo‘llaniladi. Bu metoddan ko‘zlangan **maqsad**: talabalarda metodlar bilan ishlash mahoratini oshirish, topqirlik va zukkoligini aniqlash, faollikni kuchaytirish, ijodiy yondashuvni oshirish, o‘z imkoniyatlarini ko‘rsatish, qobiliyati va imkoniyatini tekshirish, fanga qiziqish uyg‘otish. Talabalarni fikrlashini va savodxonligini oshirish.

Bunda Navoiy g‘azalllaridan parchalar olinadi va izofalar o‘rni bo‘sh qoldiriladi. Talabalar izofalarni topqirlik bilan o‘rniga qo‘yadilar va ma’nosini, qaysi tildan kirib kelganini aytadilar. Qaysi g‘azallarni o‘rganib kelish, bu mavzu boshlanishidan avval talabalarga beriladi.

1)

خسته جانينغه دور قاتلا

کیم تمناسیغه قیلسانگ فدا

baloyi jovidon (a+f)- abadiy balo(o‘zb) - بلای جاودان

umri jovidon(a+a)- abadiy umr (o‘zb) - عمر جاودان

2)

ای نوای یئدی خوشدل اول

کیم بودور ارا

- نامه مقصود

- خط آزادلیق

- غم هجران

3)

..... سوال ایئدی اول آی فریادکیم

یوز جوابیم بارو یوق هوشیم دیماگه بر جواب

- درد عشقیمی

“YOZUVDAN YOZUVGA O‘GIRING”. Talabalar Alisher Navoiyning asarlaridan berilgan ushbu parchalarni lotin yozuviga o‘giradilar. Bu esa talabalarda asarlarni tabdil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

1.

ولى اتى اسماداعادل ايماس	او قورچاغدا ايل انى عادلىماس
عدالت قەيتكاندا قيلميش خدا	اوز اتنى العدل بىرلادا
بو اتيفه كوچراک اوچون استما	اينىك بىرلالمغه بىرى نظام

2.

هم تى کوک حکمی تیر انکا	هم تى تسلیم مستخر انکا
بو یلایه ایون فری فیوز بخت	دیر فنا دین چیکار اولغاند خیرت
کودى عجب عجز ایلايى ره لیتق	آلیغا توشتی عجب آواره لیتق

3.

چونکه سکندر شره تسلیم گیر	بولدی بھسان ملک کا صاحب زیر
قالما دی بریر که یوروب المادی	یر که یوروب المادی بر قالما دی
حیط حکمیغه کیر ب مجبر و بر	قبضه امریغه توشوب خشک تر

4.

دیدى قایدین سین اسی مجنون گم اد	دیدى مجنون وطن دین قایدانگاه
دیدى نیدور سینکا عالمده پیشه	دیدى عشق ایچا مجنونلوق همیشه
دیدى بوایش دین اولماس کسب	دیدى کسب اولسه بس دور عشق بوی

“TESTNI YECHING”. Bunda har bir talabaga 10ta savoldan iborat testlar beriladi va vaqt belgilanadi. Talabalar ushbu testlarni yechadilar. Mavzuni mustahkamlash uchun test ham muhim ahamiyatga ega.

1.Ali Yazdiy haqida kimning qaysi asarida ma’lumot berilgan?

A. “Boburnoma”da

B. ”Majolis un nafous” asarida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

C. “Farhod va Shirin”da

D. “Layli va Majnun”da

2. “Boburnoma” so‘zining arab yozuvida to‘g‘ri yozilganini toping.

بابر نامه

بابور نامه

ببر نامه

بابور نامه

3. “Farhod va Shirin”ni arab yozuvida to‘g‘ri yozilganini toping

فرهاد و شیرین

فرحاد و شرین

فرخاد و شرین

قرهاد و سیرین

4. “Matlab” so‘zining anglatgan ma’nosi qanday?

A. Tolib

B. O‘quvchi

C. Istalgan, talab qilingan narsa

D. O‘qituvchi

5. yulduz so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

A. يولدوز

B. بولدوز

S. يلدز

D. يولدز

6. adabiy so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

A. أدبی

“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

B.	ادبی
S.	اددیبی
D.	ادابی

7.oydin so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

A.	آیدین
B.	ایدین
S.	آیدیین
D.	ایدین

8.non so‘zi qaysi qatorda to‘g‘ri yozilgan?

A.	نان
B.	نآن
S.	نوان
D.	نان

9.“Oshiq” so‘zi to‘g‘ri yozilgan so‘zni toping.

- A. عاشق
- B. آشق
- C. آشیق
- D. عشق

10. Shaxsan, jismonan, tasodifan so‘zlari to‘g‘ri yozilgan qatorni toping.

- A. تصادفاً جسماناً شخصاً
- B. جصمانان طصادفاً
- C. جصمانان شخصان طصادفاً
- D. طصادفاً جصماناً شخصاً

Xulosa qilib aytganda, Eski o‘zbek tili va yozuvi fanida Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi shoirlar ijodidan namunalar o‘rganilganda, talabalarda mumtoz adabiyotga bo‘lgan muhabbat uyg‘onadi, arab yozuvida yozilgan asarlarini o‘qish, yozish orqali asl manba bilan tanishadilar. ”Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. An’anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta’lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasi o‘sishiga olib keladi”[3.566-571]. “Alisher Navoiy g‘azallari” mavzusini yoritishda ham yuqoridagi metodlardan foydalanilsa, dars samaradorligi oshadi va talabalar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

amaliy mashg‘ulotlarda zerikmaydi, o‘z ustida ishlashga majbur bo‘ladi hamda o‘zini o‘zi baholaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ashirboyev S. Azimov I, Rahmatov M. G‘oziyev A. Eski o‘zbek tili va yozuvi hraktikumi. -Toshkent. Ijod, 2006
2. Buranova Sh. Zamonaviy dars va unga qo‘yiladigan talablar. “Turkiy xalqlar filologiyasida fundamental tadqiqotlar va innavatsion ta’lim texnologiyalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. Nukus davlat pedagogika instituti. -Nukus, 2022. B.740
3. Do‘stova S. Fors izofasi mavzusini o‘qitishda zamonaviy pedagogic texnologiyalardan foydalanish. Сборник научных трудов международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы сопоставительного языкознания, сравнительного литературоведения и перевода». Навоий педагогический институт. 22 декабря, 2022 год. Стр.566-571.
4. Иброҳимов Н. Юсупов М. Араб тили грамматикаси.- Toshkent. 1997
5. Исҳоқов Ф. Эски ўзбек тили ва ёзуви.-Тошкент. Ўқитувчи, 1995
6. Жуманиёзов Р. Эски ўзбек ёзуви. Тошкент. Ўқитувчи, Тошкент. 1989

NODIRA IJODIDA JAMSHID TIMSOLI VA UNING BADIY JIOLARI

*Eshonqulova Surayyo Isomiddinovna,
Alfraganus universiteti professori,
filologiya fanlari doktori (DSc),
s.eshtonqulova@afu.uz,*

O‘zbek mumtoz adabiyoti va xalq og‘zaki ijodini o‘rganishda tarixiy obraz va mif munosabati masalasi alohida mavqega ega. Bu o‘rinda e‘tibor qaratish zarur bo‘lgan bir jihat bor: mifik syujetlarga asoslangan antik adabiyot bilan islomiy manbalarga tayangan sharq adabiyoti muayyan o‘ziga xosliklarga ega. Shu bois, bizningcha, mifik obraz tushunchasini sharq, jumladan, o‘zbek adabiyotiga nisbatan qo‘llashda ana shu o‘ziga xoslikni e‘tiborga olish kerak. Adabiyotshunosligimizda, xususan folklorshunoslikda mifik obrazlar masalasi ancha chuqur ishlangan. Masalan, M.Jo‘rayev va M.Narziqulovanning ta’kidlashicha: “Yozma adabiyot mifologiya bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, mifning xalq og‘zaki ijodi asarlaridagi epik syujet, motiv va poetik detallar ko‘rinishidagi talqinlari badiiy idrok etilgan voqelikni tasvirlashda samarali qo‘llanilib kelingan. Badiiy adabiyotda qayd qilingan mifologik obraz va motivlar folklordan ijodiy bahramand bo‘lishning o‘ziga xos qirralaridan biri hisoblanadi” [3;92].

Bu fikrlar yetarli darajada ilmiy dalillangan. Ularning nazariy asosga ega ekanini e‘tirof etgan holda, ta’kidlash kerakki, o‘zbek mumtoz adabiyoti misolida mifik obraz masalasi yuzasidan olib borilgan izlanishlar bu ilmiy muammoni bir necha yo‘nalishlarda tadqiq qilish mumkinligini ko‘rsatadi. Tarixiy shaxslar yoki adabiy qahramonlar obraziga munosabatda turlicha qarashlar mavjud va bu tabiiy. Jamshid, Farhod, Majnun singari obrazlari talqini ham fikrimizni tasdiqlaydi. Jamshid (turli davrlardagi manbalarda nomining variantlari Yama, Yima, Hshasta, Jam) “Avesto”da Yima nomi bilan yuritilib, dunyo sirini ko‘rsata oladigan jom

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

(ko‘zgu)ga ega bo‘lgan. Bu sehrli jom forsiy variantida aytilishicha, taxti Jamshidda (grekcha Persepolʼ qadimda Parsastaxtra Istaxr deb atalgan) saqlanar emish. Umuman, Jamshidning “Avesto”dagi “ildizi” – Vivaqvant o‘g‘li Yima bo‘lib, u butun yer yuziga barcha jonzotlarga podsho bo‘ladi. Zardushtiylik rivoyatlariga ko‘ra, Tahmurasni Axrimanning qornidan Jamshid qutqarib qoladi [1;356].

“Shohnoma”da bu birmuncha soddalashtirilgan, ya’ni unda Jamshid Tahmurasning o‘g‘li bo‘lib, an’anaga ko‘ra, taxtni meros oladi, yetti yuz yil hukmronlik qiladi. Uning hukmi ostida butun jonzot baxtli hayot kechiradi. U kishilarni to‘rt toifaga bo‘lib, har birining hayotda o‘rnini belgilaydi, kasb-kori, vazifasini ko‘rsatadi. Uning saltanati davrida yer yuzidan zulm-zo‘rluk, badfe‘llik yo‘qotiladi; harbiy anjomlar, qurol-yarog‘larning turli xillari kashf etiladi; har xil yung va paxtadan ip yigirib libos tikish, dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik bilan shug‘ullanishni u rasmga aylantiradi, temirchilik, kon qazib ma’dan chiqarish, kemachilik, me’morchilik, xullas, inson hayoti va yurt obodonchiligi uchun zarur barcha ishlar taraqqiy etadi. Uch yuz yil shu zaylda hukm suradi. Yetti iqlimni o‘z tasarrufida ko‘rgan Jamshid manmanlikka berilib, saroy a‘yonlari va lashkarboshilarini yig‘ib, men dunyoni obod etdim, yer yuzidan ochlik, zulm-zo‘rluk, qayg‘u-hasrat va hatto o‘limni yo‘qotdim. Modomiki, hammaning baxtu taxti, hayot-mamoti men bilan bog‘liq ekan, sizlar meni dunyoning yaratuvchisi deb biling, deydi:

Gar edun, ki doned, man kardam in,

Maro xond boyad jahonofarin [2;56].

Jamshidni Yazdon bosqinchi shoh – Zahhok qo‘li bilan jazolaydi. Zahhok (Axi Dasa, Aji Dahoka, Ajdaho) haqidagi ma’lumotlar mazkur obrazning juda qadimiy bo‘lib, murakkab rivojlanish bosqichlaridan o‘tganini, nisbatan keyingi davrlarda arablashtirilganini ko‘rsatadi. Arabistonda Zahhokning taxtga o‘tirishi Eronda Jamshid saltanatining inqirozi davriga to‘g‘ri keladi. Qo‘l ostidagilar Jamshidga bo‘ysunmay, ichki urushlar avj olgach, askarlari ham undan umidini uzib, Arabistonga yo‘l oladi. Ular o‘sha tomonda qattiqqo‘l, qudratli bir podsho borligini eshitgan va Erondagi ichki nizolarni bartaraf etib, barchani birlashtirish maqsadlarini uning qudrati orqali amalga oshirmoqchi edilar. Shu niyatni borib Zahhokka arz qiladilar, u tezda Eronga yetib kelib, Jamshid ustiga yurish qiladi. Jamshid noiloj taxtni tashlab qochadi va yuz yilcha yashirinib yuradi. Firdavsiy Jamshidning topilishi, qatl etilishini ancha sodda tasvirlab, bunga qayg‘urmaydi, hatto, uning “fojiasiga Ahriman kuchlarining g‘alabasi emas, balki Hurmuz boshliq yaxshilik kuchlarining tantanasi deb ham qaraydi. Zero, mutakabbir va johil hukmronlar toj- taxtdan chetlashtirilishi kerak” [4;55-56].

Nodira lirikasida Jamshid jomi bilan bog‘liq poetik talqin ko‘p uchraydi. Ularda jom lirik qahramon psixologiyasini yoritishdagi muhim timsol. Shu bilan birga, shoira Jamshid voqeasi, uning taqdiri bilan bog‘liq hodisalarni kishilarga ibrat tariqasida ko‘rsatishga harakat qiladi. Shoira quyidagi misralarda shamni Jamshidga qiyoslab, sham ustida yonayotgan olovni toj deb aytadi. Garchi Jamshidning boshida toji bo‘lsa-da, sham singari bir kun kelib yonib tugashi aniq edi. U esa buni his qilmadi. Nodira ana shu holatni badiiy umumlashma darajasiga ko‘taradi va shamni ko‘rganda Jamshid taqdiri yodga kelishini aytadi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Sham’ro didam, ki dorad bar sari xud toji zar,
Afsari Jamshed az kayfiyatash omad ba yod.
Himmati piri mug‘on az qaydi g‘am ozod kard,
Dar giriftory panohi ismatash omad ba yod...
Komila ro‘yat zi mehrash bar falak afroshtam,
Oftobi dastgohi himmatash omad ba yod.

Mazmuni: Sham’ni ko‘rsam boshida oltin toji bor, Uning kayfiyatidan Jamshidning toji esga keldi. Piri mug‘onning himmati banddan ozod qildi, Bu g‘amlar giriftorligida uning ismat panohi esga tushdi... Komila sening mehning bayrog‘ini falakka ko‘tardi, Sening himmatli qudrating quyoshi yodimga keldi. (116-117 N1).

Boshqa bir g‘azalda yuqoridagi voqea quyidagicha talqin qilinadi:

Ду олам фитнаи шўри қиёматро тамошо кун,
Ки чашми кофари бемораш аз мижгон асо дорад.
Маноз эй Жам, ба тахту тожу дайҳими шаҳаншоҳӣ,
Зи качкўли начун ҳам тожи шоҳӣ ҳар гадо дорад.

Mazmuni: Ikki olam fitnasi, qiyomat g‘avg‘osini tamosho qilg‘inki, unda bemor kofir ko‘zlarining kiprikdan hassasi bor. Ey Jamshid, shahanshohlikning toju taxti bilan g‘ururlanma, teskari osilgan kajkuldan har bir gadoning ham shohlik toji bor. (106-107 N1)

Nodira Jamshid qiyofasida xalq turmush tarziga ko‘p madaniyat unsurlarini olib kirgan adolatli shoh obrazini tasvirlagan. Shuning bilan birga, Jamshid taqdirini g‘azallarida ifoda qilib, barcha zamonlardagi hukmdorlarni kibr-havoga berilmaslikka, odil va xolis bo‘lishga chaqirgan. Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, mifik syujetlarga asoslangan antik adabiyot bilan islomiy manbalarga tayangan sharq adabiyoti muayyan o‘ziga xosliklarga ega. Ularni tadqiq qilishda ana shu o‘ziga xoslikni e‘tiborda tutish to‘g‘ri ilmiy xulosalarga kelish imkonini beradi. Tarixiy va mifik obrazlar talqini masalasini milliy adabiyotimiz tarixi misolida o‘rganish Nosiriddin Rabg‘uziy, Alisher Navoiy singari mutafakkirlar bu masalaga haqqoniy yondashganini ko‘rsatadi. Ana shunday qarashda bo‘lgan Nodira she‘rlarida Jamshid obrazi o‘ziga xos badiiy talqin etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Avesto / Asqar Mahkam tarjiması. – T.: Minhoj, 2001. – B. 356.
2. Firdavsiy A. Shohnoma. Iborat az 9 jild. Jildi 1. – Dushanbe: Irfon, 1964. – sah.56.
3. Jo‘rayev M., Narziqulova M. Mif, folʼklor va adabiyot. – T.: O‘zbekiston Miliy kutubxonasi, 2006. – B. 92.
4. Mallayev N. Abulqosim Firdavsiy. – T.: O‘zadabiynashr., 1962. – B. 55-56.

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI KVEST TEXNOLOGIYASI ASOSIDA
GEYMIFIKATSIYA JARAYONIGA TAYYORLASHNING TASHQI VA ICHKI
OMILLARI TIZIMI**

Gafurova Surayyo Ulug‘bekovna,

Farg‘ona davlat universiteti tilshunoslik
kafedrası dotsenti v.b., filologiya fanlari doktori (DSc),

Muminova Nodiraxon Jurayevna,

Farg‘ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni kvest texnologiyasi asosida geymifikatsiya jarayoniga tayyorlash masalasi ko‘p omilli pedagogik tizim sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda mazkur jarayonning samaradorligi tashqi (obyektiv) va ichki (subyektiv) omillar uyg‘unligiga bog‘liqligi asoslab beriladi. Xususan, metodik-didaktik ta‘minot, raqamli ta‘lim muhiti, ilmiy asoslangan boshqaruv, uzluksiz ta‘lim va hamkorlik muhiti kabi tashqi omillar hamda kasbiy motivatsiya, kognitiv faollik, refleksiya, innovatsion tafakkur kabi ichki omillarning o‘zaro ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: kvest texnologiyasi, geymifikatsiya, tashqi omillar, ichki omillar, kasbiy motivatsiya, kognitiv faollik, refleksiya, innovatsion tafakkur, didaktik model

Аннотация. В данной статье рассматривается подготовка будущих учителей к процессу геймификации на основе квест-технологии как многофакторной педагогической системы. Обосновывается, что эффективность данного процесса зависит от взаимосвязи внешних (объективных) и внутренних (субъективных) факторов. В частности, раскрывается влияние таких внешних факторов, как методико-дидактическое обеспечение, цифровая образовательная среда, научно обоснованное управление, непрерывность образования и сотрудничество, а также внутренних факторов - профессиональной мотивации, когнитивной активности, рефлексии и инновационного мышления.

Ключевые слова: квест-технология, геймификация, внешние факторы, внутренние факторы, профессиональная мотивация, когнитивная активность, рефлексия, инновационное мышление, дидактическая модель

Abstract. This article examines the preparation of future teachers for the gamification process based on quest technology as a multi-factor pedagogical system. It is substantiated that the effectiveness of this process depends on the interaction of external (objective) and internal (subjective) factors. In particular, the influence of external factors such as methodological and didactic support, digital educational environment, scientifically grounded management, continuity of education, and collaborative environment is analyzed, along with internal factors including professional motivation, cognitive activity, reflection, and innovative thinking.

Keywords. quest technology, gamification, external factors, internal factors, professional motivation, cognitive activity, reflection, innovative thinking, didactic model

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kvest texnologiyasi asosida geymifikatsiya jarayoniga tayyorlash ko‘p omilli pedagogik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur jarayonning samaradorligi tashqi (obyektiv) va ichki (subyektiv) omillar uyg‘unligiga bog‘liq. “Omil”

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushunchasi (lotincha *factor* - hosil qiluvchi) pedagogik lug‘atlarda ma‘lum bir jarayonni harakatga keltiruvchi sabab yoki shart sifatida izohlanadi.[2;18-b]

Ma‘lumki, pedagogik faoliyat ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u turli ijtimoiy, madaniy va shaxsiy ta‘siralar uyg‘unligida shakllanadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni kvest texnologiyasi asosida geymifikatsiya jarayoniga tayyorlash ham ana shunday murakkab omillar tizimiga tayanadi. Talabanning dunyoqarashi, estetik didi, kommunikativ tajribasi, ommaviy axborot vositalari bilan ishlash ko‘nikmalari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash darajasi uning geymifikatsiyani qanday qabul qilishi va qo‘llashiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Adabiyot va san‘at ijodiy tafakkurni boyitadi, ommaviy axborot vositalari raqamli madaniyatni shakllantiradi, rasmiy va norasmiy muloqot tajribasi esa kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Oila va ijtimoiy muhitning etno-psixologik ta‘siri pedagogning qadriyat tizimini belgilaydi. Ta‘lim-tarbiya jarayoni va mustaqil mashg‘ulotlar esa nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni mustahkamlaydi. Bularning barchasi bo‘lajak o‘qituvchining kvest texnologiyasi va geymifikatsiyani ongli o‘zlashtirishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, tashqi omillar mavjudligi pedagogik jarayonni o‘z-o‘zidan samarali qilmaydi. Geymifikatsiyaga tayyorlash jarayonida ilmiy asoslangan boshqaruv, aniq metodik yo‘naltirish va tizimli pedagogik sharoitlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kvest topshiriqlari, ssenariy modellashirish, bosqichli baholash va refleksiya mexanizmlari maqsadli tashkil etilgandagina tashqi omillar “boshqaruv-ko‘mak” tizimiga aylanadi.

Kvest texnologiyasi vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarni geymifikatsiya jarayoniga tayyorlash samarali bo‘lishi uchun bir nechta muhim sharoitlar zarur: talabanning kasbiy bilimlari bilan birga uning faol va tashabbuskor pozitsiyasi, tayyorgarlikning uzluksiz va izchil tashkil etilishi, jarayonning aniq maqsad va reja asosida boshqarilishi hamda o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlik muhiti. Aynan shu omillar uyg‘unlashgandagina kvest topshiriqlari oddiy o‘yin shaklidan chiqib, geymifikatsiyani ongli va metodik jihatdan asoslangan holda qo‘llash imkonini beruvchi samarali didaktik mexanizmga aylanib xizmat qiladi. Kvest texnologiyasi vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarni geymifikatsiya jarayoniga tayyorlashda eng muhim omillardan biri - talabanning kasbiy faoliyatga ongli va faol munosabatidir. Geymifikatsiya elementlarini o‘rganish va qo‘llash jarayoni shunchaki metodik ko‘nikmalarni egallash emas, balki pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, modellashirish va amaliyotda sinab ko‘rish jarayonidir.

Bo‘lajak o‘qituvchida kognitiv-pedagogik ehtiyojning shakllanishi - ya‘ni o‘qitish jarayonini tahlil qilishga qiziqish, o‘quvchilar faoliyatini kuzatish va baholash istagi, ta‘lim samaradorligini oshirish yo‘llarini izlashga intilish - geymifikatsiyani samarali o‘zlashtirishning muhim sharti hisoblanadi. Kvest texnologiyasi aynan shu ehtiyojni faollashtiradi, chunki unda talaba tayyor bilimni passiv qabul qilmaydi, balki o‘yin ssenariylari orqali pedagogik jarayonni qayta quradi va amaliy yechimlar ishlab chiqadi. Agar bo‘lajak o‘qituvchi mustaqil fikrlash va izlanishga tayyor bo‘lmasa, hatto zamonaviy pedagogik texnologiyalar ham kutilgan natijani bermaydi. Geymifikatsiya samaradorligi talabanning faol ishtiroki, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va refleksiv xulosalar chiqarish qobiliyatiga bog‘liq. Shu sababli tayyorgarlik jarayonida talabanning mustaqil aqliy faoliyatini qo‘llab-quvvatlash zarur. Zamonaviy pedagogik ta‘lim bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy faoliyatini faqat burch yoki vazifa sifatida emas, balki ijodiy jarayon sifatida tashkil etishni talab etadi. Kvest texnologiyasi orqali geymifikatsiyaga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tayyorlash pedagogik faoliyatni qiziqarli, interaktiv va muammoli jarayonga aylantiradi. Bu esa talabaning kasbiy qoniqish hissini oshiradi, metodik ijodkorligini rivojlantiradi va kelgusida geymifikatsiyani ongli ravishda qo‘llashga tayyorlaydi.

I. Tashqi (obyektiv) rivojlantirish omillari

1. Metodik-didaktik ta’minot omili.

Kvest texnologiyasini samarali qo‘llash uchun ilmiy asoslangan o‘quv dasturi, topshiriqlar tizimi va baholash mezonlari ishlab chiqilishi zarur. G. Wiggins va J. McTighe ta’lim jarayonini “natijadan kelib chiqib loyihalash” zarurligini ta’kidlab, maqsad-faoliyat-baholash uyg‘unligini didaktik samaradorlikning asosi sifatida ko‘rsatadi [7;25-b]. Bu tamoyil kvest texnologiyasida o‘yin elementlari pedagogik maqsadga xizmat qilishi kerakligini anglatadi.

2. Raqamli-ta’lim muhiti omili

Geymifikatsiya zamonaviy raqamli infratuzilmasiz samarali amalga oshmaydi. OECDning “Education 2030” konsepsiyasida raqamli savodxonlik va innovatsion yondashuv XXI asr kompetensiyalarining asosiy tarkibiy qismi sifatida ko‘rsatilgan [1;18-b]. Demak, bo‘lajak o‘qituvchini tayyorlash jarayonida raqamli platformalar, interaktiv vositalar va vizual dizayn texnologiyalaridan foydalanish muhim rivojlantiruvchi omil hisoblanadi.

3. Ilmiy asoslangan boshqaruv omili

Kvest texnologiyasini qo‘llash jarayoni rejalashtirish, monitoring va refleksiya asosida boshqarilishi lozim. L.L. Shevchenko pedagogik kreativlikni boshqarish jarayonida vaziyatni to‘liq oldindan rejalashtirish imkonsizligini, biroq pedagog o‘z salohiyatini ongli ravishda rivojlantirishi kerakligini ta’kidlaydi [5;10-b]. Bu fikr kvest texnologiyasini moslashuvchan boshqaruv asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

4. Ta’limning uzluksizligi omili.

Geymifikatsiyaga tayyorlash bir martalik o‘quv mashg‘uloti bilan cheklanmaydi. U nazariy tayyorgarlikdan amaliy ssenariy yaratishgacha bo‘lgan bosqichlarni qamrab oladi. Uzluksiz pedagogik rivojlanish kasbiy tayyorgarlikning muhim sharti hisoblanadi [9;143-b].

5. Hamkorlik va pedagogik muhit omili.

Pedagogik jarayon ijtimoiy tabiatga ega. L.S. Vygotskiy rivojlanish ijtimoiy o‘zaro ta’sir jarayonida yuz berishini asoslagan [6;90-b]. Kvest topshiriqlari jamoaviy shaklda tashkil etilganda, talaba-pedagog kommunikativ va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

II. Ichki (subyektiv) rivojlantirish omillari

1. Kasbiy motivatsiya omili.

Ichki motivatsiya mavjud bo‘lmasa, har qanday pedagogik texnologiya kutilgan natijani bermaydi. R. Ryan va E. Deci shaxsning rivojlanishi avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy bog‘liqlik ehtiyojlari qondirilganda samarali bo‘lishini ta’kidlaydi [10;68-b]. Kvest texnologiyasi talabaning mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi va ichki qiziqishni rag‘batlantiradi.

2. Kognitiv faollik omili

Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va hal etish qobiliyati pedagogik tayyorgarlikning muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi. J. Hattie faol o‘qitish metodlari yuqori natijadorlikka ega ekanini qayd etadi [8;84-b]. Kvest ssenariylari talaba-pedagogni faol bilish jarayoniga jalb etadi.

3. O‘zini-o‘zi boshqarish va refleksiya omili

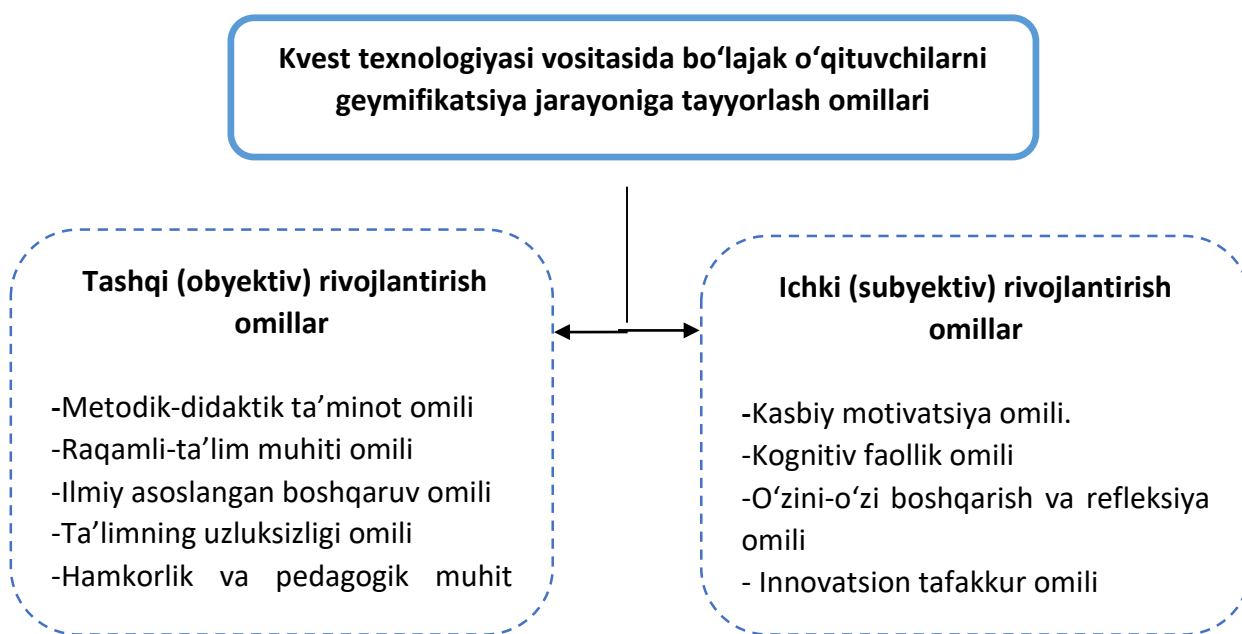
**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

D. Schön reflektiv amaliyot konsepsiyasida mutaxassis o‘z faoliyatini tahlil qilgan holda rivojlanishini asoslaydi [4;54-b]. Kvest jarayonida natijalarni tahlil qilish va o‘z faoliyatini baholash talabning professional o‘rishini ta’minlaydi.

4. Innovatsion tafakkur omili

Zamonaviy ta’lim tizimi yangilikka ochiqlikni talab qiladi. A. Schleicher ta’lim tizimi bilimlarni yodlashdan ko‘ra, ularni amaliyotda qo‘llay olish va innovatsion qaror qabul qilishni rivojlantirishi lozimligini ta’kidlaydi [3;60-b]. Geymifikatsiya aynan innovatsion tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kvest texnologiyasi vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarni geymifikatsiya jarayoniga tayyorlash omillarini quyidagi rasmda keltirib o‘tdik (1-rasm):



Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. Education 2030. – Paris, 2018. – 15–18-b.
2. Pedagogik izohli lug‘at. – T.: Fan, 2009. – 49-b.
3. Schleicher A. World Class. – OECD Publishing, 2018. – 52–60-b.
4. Schön D. The Reflective Practitioner. – 1983. – 54-b.
5. Shevchenko L.L. Pedagogik kreativlik nazariyasi. – M., 2015. – 10-b.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society. – 1978. – 90-b.
7. Wiggins G., McTighe J. Understanding by Design. – ASCD, 2005. – 17–25-b.
8. Hattie J. Visible Learning. – 2009. – 84-b.
9. Pedagog shaxsining rivojlanish strategiyalari. – T., 2018. – 143-b.
10. Ryan R., Deci E. Self-Determination Theory. – 2000. – 68-b.
11. March T. What WebQuests Are (Really) // tommarch.com. - 2003. - URL: <https://tommarch.com/writings/what-webquests-are/> (ko‘rilgan: 2026-01-20).
13. Oxford English Dictionary. Quest. - Oxford: Oxford University Press. Dodge, B. WebQuest.org - Updated Resources, 2015 - 2020

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

14. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты [Электронный ресурс]. - Режим доступа URL: [http://www.ito.edu.ru/ 1999/III/1/30015.html](http://www.ito.edu.ru/1999/III/1/30015.html).
15. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты [Электронный ресурс]. - Режим доступа URL: [http://www.ito.edu.ru/ 1999/III/1/30015.html](http://www.ito.edu.ru/1999/III/1/30015.html).
16. Игумнова Е. А. Квест-технология в образовании: учеб. По-сobie / Е. А. Игумнова, И. В. Радецкая.- Чита : ЗабГУ - 2016. - 164 с. - ISBN 978-5-9293-1735-4 - Текст : непосредственный.
17. Игумнова Е. А. Квест-технология в образовании: учеб. По-сobie / Е. А. Игумнова, И. В. Радецкая.- Чита : ЗабГУ - 2016. - 164 с. - ISBN 978-5-9293-1735-4 - Текст : непосредственный.
18. Игумнова Е. А. Квест-технология в образовании: учеб. По-сobie / Е. А. Игумнова, И. В. Радецкая.- Чита : ЗабГУ - 2016. - 164 с. - ISBN 978-5-9293-1735-4 - Текст : непосредственный
19. Каравка А.А. <http://mir-nauki.com/PDF/45PD MN315.pdf>
20. Кичерова М.Н. Образовательные квесты как креативная педагогическая технология для студентов нового поколения [Элек-тронный ресурс] / М. Н. Кичерова, Г. З. Елфимова // Интернет-жур-нал «Мир науки» 2016, Том 4, номер 5 Режим доступа URL:<http://mir-nauki.com/PDF/28PDMN516.pdf>

“NAZMI AQOID” ASARIDA ISH-HARAKAT NOMLARI – MASDARLAR

Latipov Abdurahmon

Farg‘ona davlat universiteti

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Maqolada Abu Hafs Umar an-Nasafiyning “Aqoid an-Nasafiy” asariga bitilgan turkiy nazmiy sharh “Nazmi aqoid” asarida qo‘llangan arabiy o‘zlashmalar, jumladan ish-harakat nomlari – masdarlar leksik-semantik tahlilga tortilgan.

Kalit so‘z va iboralar: “Masdar”, “sullosiy mujarrad masdar vaznlari”, “masdariy izofa”, “o‘timli fe‘l masdarlari”, “masdarlardagi fonetik o‘zgarishlar”.

Annotation: The article conducts a lexico-semantic analysis of the Arabic borrowings employed in the Turkish rhymed commentary Nazmi aqoid on Abu Hafs Umar an-Nasafi’s work Aqoid an-Nasafiy, including the masdar (verbal-noun) forms denoting actions.

Key terms and expressions: “Masdar” (verbal noun), “the triliteral (simple) masdar patterns”, “the masdar-based idafa constructions”, “the masdar forms of transitive verbs”, “phonetic changes in masdar forms”.

Arab tili boshqa til oilasiga mansub bo‘lishiga qaramasdan o‘zbek tili leksik tarkibiga kuchli ta’sir etgan. Asrlar mobaynida arab tilidan ko‘p miqdorda so‘zlar o‘zlashgan bo‘lib, ular o‘zbek tili so‘z boyligida sezilarli iz qoldirgan va alohida lug‘aviy qatlamni tashkil etadi.

M.Amonov “Turkiy tillardagi arabcha o‘zlashmalar xususida” nomli maqolada quyidagi ma’lumotni keltiradi: “Turkiy tillar leksikasining ham ma’lum qismini arabcha so‘zlar tashkil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilgan. Arab tili nafaqat turkiy tillarga, balki islom dinini qabul qilgan barcha xalqlar tiliga kuchli ta’sir ko’rsatgan. A.Baxtiyarovanning ta’kidlashicha, dunyoning ko’plab tillari leksikasida arabcha o’zlashmalar faol qo’llaniladi. Hozirgi ispan tilida 1250 dan ortiq arabcha o’zlashmalar mavjud. Darhaqiqat, arabcha o’zlashmalar til oilasi, diniy e’tiqodi o’zga bo’lgan ingliz, fransuz, italyan, nemis va Yevropaning boshqa xalqlari tillarida ham mavjud. Arabcha o’zlashmalar turkiy tillar leksikasida ham faol qo’llaniladi. Turkiy tillar lug‘at tarkibining 30-35%ini arab so’zlari tashkil qiladi... Bugungi kunda xususan, o’zbek tili leksikasida arabcha o’zlashmalar 20% ni tashkil etadi” [1, 66-70]. Asardagi arabiy o’zlashmalarni morfologik tahlil qilganimizda, ot so’z turkumiga oid leksemalar, jumladan ish-harakat nomlari ko’p miqdorda qo’llanganini ko’ramiz.

Ish-harakat nomi – masdarlar arabiy o’zlashmalar ichida salmoqli o’rin egallaydi. “Masdar fe’ldan yasalgan ot bo’lib, o’z mazmuniga ko’ra ish-harakatning mavhum nomini ataydi va o’zbek tilidagi harakat nomiga mos keladi” [2, 171]. Lekin masdar haqida arab nahvshunoslari quyidagi fikrni bildiradilar: “Masdar barcha yasama so’zlarning asli bo’lib, zamondan holi bo’lgan ish-harakatga dalolat qiluvchi ismdir” [13, 254]. Tilshunos olim B.M.Grande masdar haqida quyidagi fikrlarni bildiradi: “Arab tilshunoslari harakat nomini “masdar” (المصدر – manba) deb ataydilar, shundan kelib chiqib bu kategoriyani barcha fe’l shakllarining ma’noviy manbasi deb hisoblaydilar” [3, 186]. Yuqoridagi fikrlarga asoslanib, masdar fe’ldan tushunilayotgan ma’noning nomi va o’z roma’nosiga daxldor barcha yasama so’zlarning manbasi, boshlanishi va kelib-chiqish o’rni, deb xulosa qilish o’rinli bo’lar edi. “Masdar” leksemasining lug‘aviy ma’nosi “kelib-chiqish, paydo bo’lish o’rni; manba; o’zak” [5, 451] ekanligi ham yuqoridagi fikrni tasdiqlaydi. B.M.Grande masdarning fe’lga o’xshash jihatlar haqida quyidagi fikrni bildirib o’tadi: “Arab tilida masdar ham shaklan, ham qo’llanish jihatidan ismdir. U faqat sintaktik birikmalarning ayrim belgilari bilan fe’lga o’xshaydi” [3, 189].

Uch o’zak harfdan iborat fe’llar – sulosiy mujarradning masdar vaznlari ko’p bo’lib, o’rganilayotgan asarda ulardan keng foydalanilganini ko’rishimiz mumkin. B.M.Grande bunday fe’llarning masdarlari haqida quyidagi fikrni bildirib o’tadi: “I bobdagi (uch o’zak harfdan iborat) fe’llarning ish-harakat nomlari (masdarlari) uchun qirqdan oshiq shakl (vazn) bor” [3, 186]. Masalan, “fa’uul” (فُعُول) vaznida – “qabul” (qabul qilish); “fa’l” (فَعْل) vaznida – “fahm” (tushunish); “fa’aalat” (فَعَالَة) vaznida – “zalolat” (adashish), “nadomat” (afsuslanish); “fi’lat” (فِعْلَة) vaznida – “ismat” (gunohdan xoli bo’lish) kabi. Masalan:

- “fa’l” – “فَعْل” vazni;

Sulosiy mujarradning “fa’l” – “فَعْل” vaznidagi ish-harakat nomlari o’rganilayotgan asarda ko’p qo’llanilgan masdarlar sirasiga kiradi.

Qildi Xudo **xalq** ulug‘ qavmdin,

Ta’n anga yetkurmasun as’hobdin [6, 7].

قيلدى خدا خلق اولوغ قوم دين

طعن انگا ييتكورماسون اصحابدين

Baytdagi “xalq” leksemasi “xalq etmoq, yaratmoq” ma’nosidagi I bob “xolaqo” – “خَلَقَ” fe’lining “fa’l” – “فَعْل” vaznidagi masdari bo’lib, “yaratish; xalq; maxluq” ma’nolarini anglatadi [5, 428]. “O’zbek tilining izohli lug‘ati”da “xalq” leksemasiga “odamlar; elat, millat” deb sharh berilgan va arabiy o’zlashma (خلق) tarzida ko’rsatilgan [9, 12].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Demak, hozirgi zamon o‘zbek tilida bu leksemaning ish-harakat ma’nosini ifodalash vazifasi yo‘qolgan. Bundan tashqari, bu leksema arab tilida ish-harakat nomidan tashqari barcha yaratilgan jonli va jonsiz narsalar ma’nosini anglatadi, o‘zbek tilida faqat insonlar jamoasi ma’nosini anglatadi. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*xalq*” leksemasi arabiy o‘zlashma deb ta’kidlangan [11, 478]. Bayt mazmuni: “Alloh taolo (payg‘ambar alayhissalomni) ashobdan ta’na-malomat yetmasin uchun ulug‘ qavm naslidan qilib yaratdi”.

- “*fa’aalat*” – “فَعَالَة” vazni;

Sahni qiyomatda turar saf yasab,
Nuri shafolat sohib ul oftob [6, 8].

صحن قیامت دا تورار صف یساب
نور شفاعت ساچیب اول آفتاب

Baytdagi “*shafolat*” leksemasi “himoya qilmoq, tarafini olmoq” ma’nosidagi I bob “*shafa’a*” – “شَفَع” fe’lining “*fa’aalat*” – “فَعَالَة” vaznidagi masdari bo‘lib, “shafolat, himoya qilish; dalolat qilish” ma’nolarini anglatadi [5, 241]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*shafolat*” leksemasiga “martabasi va hurmati yuqori kishi tomonidan o‘zidan past kishilarni, beva-bechoralarni qo‘llab-quvvatlash, ularga nisbatan qilingan homiylik, yaxshilik” deb sharh berilgan va arabiy o‘zlashma (شفاعت) ekanligi ko‘rsatilgan [10, 566]”. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*shafolat*” leksemasi arabiy o‘zlashma deb ta’kidlangan [11, 503].

- “*maf’ilat*” – “مَفْعِلَة” vazni;

Quyidagi baytda ish-harakat nomini ifodalovchi masdar “*ma’rifat*” leksemasining “Alloh” kalimasi bilan izofiy birikma hosil qilganini qo‘ramiz. Arab izofasida “muzof (aniqlanmish) o‘timli fe’ldan shakllangan sifatdash yoki harakat nomi (masdar)dan iborat bo‘lsa, muzof ilayh (aniqlovchi) shu sifatdash yoki harakat nomining vositasiz to‘ldiruvchisini bildiradi” [12, 64]. Demak, bu izofiy birikmada qaratqichlik ma’nosi mavjud emas. Shu jihatdan olib qaraganda “*ma’rifatulloh*” – معرفة الله izofiy birikmasiga “Allohning ma’rifati” deb emas, balki “Allohn tanish” deb ma’no berish to‘g‘ri bo‘ladi:

Ma’rifatullohda bo‘lg‘ungdur g‘arq,
Ishqda sargashta va hayron chu barq [6, 6].

معرفة الله دا بولغونگدور غرق
عشقىدا سرگشته و حیران چو برق

Baytdagi “*ma’rifat*” leksemasi “bilmoq, bilib olmoq” ma’nosidagi I bob “*arofa*” – “عَرَف” fe’lining “*maf’ilat*” – “مَفْعِلَة” vaznidagi masdari [5, 534] bo‘lib, “bilish, anglash; tanishish” [5, 535] ma’nolarini anglatadi. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*ma’rifat*” leksemasiga “1 ta’lim-tarbiya, 2 Tasavvufda har bir so‘fiy ruhiy kamolotga erishish yo‘lida bosib o‘tadigan bosqich (maqom)lardan biri” deb sharh berilgan va arabiy o‘zlashma (معرفة) deb ko‘rsatilgan [8, 163]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*ma’rifat*” leksemasi arabiy o‘zlashma deb ta’kidlangan [11, 255].

- “*fi’lat*” – “فِعْلَة” vazni;

Shoyibai naqsdin oriydurur,
Ismat tabiatlig‘ atvoridur [6, 25].

شائبه نقصدین عاریدورور
عصمت تیبعیت لیغ اطواریدور

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Baytdagi “*ismat*” leksemasi “tutib turmoq; saqlab turmoq; pokdomon holda saqlamoq” ma’nosidagi I bob “*asoma*” – “عَصَمَ” fe’lining “*fi’lat*” – “فِعْلَةٌ” vaznidagi masdari bo’lib, “gunohsizlik, poklik; himoya” ma’nolarini anglatadi [5, 544]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*ismat*” leksemasiga “nomus, iffat, poklik” deb sharh berilgan va arabiy o‘zlashma (عصمت) tarzida ko‘rsatilgan [7, 551]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*ismat*” leksemasi arabiy o‘zlashma deb ta’kidlangan [11, 179]. Baytda bu leksema “gunohdan pok bo’lish” ma’nosini ifodalab keladi.

O‘rganilayotgan asarda sulosiy mujarradning hosila boblari – sulosiy mazidlarning masdar vaznlaridan ham keng foydalanilgan. Ma’lumki, arab tili grammatikasi boshqa tillardan mustaqil holda yaratilgan. Shu sabab bu til grammatikasida boshqa tillarda uchramaydigan ayrim grammatik kategoriyalar mavjud bo’lib, shulardan biri sulosiy mazid masdar vaznlaridir.

Sulosiy mazidlarning mashhur 12 ta bobi – shakli mavjud bo’lib, o‘rganilayotgan asarda II bob “*taf’iil*” (تَفْعِيل) vaznida “*tag’yir*” (o‘zgartirish); IV bob “*if’aal*” (إِفْعَال) vaznida “*ikrom*” (hurmatlash); V bob “*tafa’ul*” (تَفَاعُل) vaznida “*tafakkur*” (fikrlash), “*tasavvur*” (tasavvur qilish); VI bob “*tafaa’ul*” (تَفَاعُل) vaznida “*tafovut*” (tafovutli bo’lish); VIII bob “*ifti’aal*” (إِفْتِعَال) vaznida “*e’tiqod*” (e’tiqod qilish) kabi leksemalar o‘zlashganini ko‘rish mumkin.

O‘rganilayotgan asarda II bob فَعَّلَ (fa’ala) vaznidagi o‘timli fe’llarning masdarlari salmoqli o‘rinni egallaydi. Bunday masdarlar تَفْعِيل (taf’iil) vaznida keladi – “*ta’lim*” (ta’lim berish), *tasdiq* (tasdiqlash) kabi:

Bermadi **ta’lim** malakga barin,
Ayladi Odamg‘a bu rahmatlarin [6, 69].
بیرمادی تعلیم ملک گا برین
ایلادی آدم غه بو رحمت لارین

Baytdagi “*ta’lim*” leksemasi “o‘rgatdi, o‘qitdi” ma’nosidagi II bob “*allama*” – “عَلَّمَ” o‘timli fe’lining “*taf’iil*” – “تَفْعِيل” vaznidagi masdari bo’lib, “ta’lim, o‘qitish” ma’nolarini anglatadi [5, 558]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da ham “*ta’lim*” leksemasiga “bilim berish” deb izohlangan va arabiy o‘zlashma (تعلیم) ekanligi ko‘rsatilgan [9, 173]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*ta’lim*” leksemasi arabiy o‘zlashma deb qayd etilgan [11, 434].

“Nazmi aqoid” asarida IV bob أَفْعَلَ (af’ala) vaznidagi o‘timli fe’llarning masdarlari ko‘p uchraydi. Bunday masdarlar إِفْعَال (if’aal) vaznida keladi – “*inkor*” (inkor qilish), “*ikrom*” (hurmatlash), “*iqrar*” (tasdiqlash), “*isloh*” (isloh qilish), “*imon*” (ishonish), “*ijod*” (paydo qilish), “*izhor*” (izhor qilish) kabi:

Falsafakim hashrg‘a **inkor** etar,
Har kim o‘lub bo‘lg‘usi tufroq der [6, 38].
فلسفه کیم حشرغه انکار ایتار
هر کیم اولوب بولغوسی تفرق دیر

Baytdagi “*inkor*” – “انکار” arabiy o‘zlashmasi “inkor qildi, rad etdi” ma’nosidagi IV bob “*ankaro*” – “أَنْكَرَ” o‘timli fe’lining “*if’aal*” – “إِفْعَال” vaznidagi masdari bo’lib, “inkor qilish, tan olmaslik” ma’nolarini anglatadi [5, 852]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*inkor*” leksemasi “rad etish, tan olmaslik” tarzida izohlangan va arabiy o‘zlashma (انکار) deb ko‘rsatilgan [8, 517]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham “*inkor*” leksemasi arabiy o‘zlashma ekanligi ta’kidlangan [11, 167].

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘zbek tiliga o‘zlashgan bunday vazndagi leksemalarning “*ijod*”, “*imon*” kabi fonetik o‘zgarishga uchraganlari uchrab turadi. “*Ijod*” – “إيجاد” arabiy o‘zlashmasi “ijod qildi, yaratdi” ma’nosidagi IV bob “*avjada*” – “أُجِدَ” o‘timli fe’lining “*if’aal*” – “إِفْعَال” vaznidagi masdari bo‘lib, “ijod etish, yaratish” ma’nolarini anglatadi [5, 897]. Bu leksema aslida “*ivjaad*” – “إِجَاد” shaklida bo‘lgan. Arab tili sarf ilmi (morfologiyasi)da bu fonetik o‘zgarish quyidagicha izohlanadi: “Oldidagi harf kasrali (“i”) bo‘lgan sukunli (harakatsiz) “vov” – “و” harfi “yo” – “ي” harfiga qalb qilinadi (almashtiriladi): إِجَاد – إِجَاد (ivjaad – iyjaad) kabi” [4, 80]. “*Imon*” – “إِيمَان” arabiy o‘zlashmasida ham shu o‘zgarishni ko‘ramiz. Bu leksema “ishondi, imon keltirdi” ma’nosidagi IV bob “*aamana*” – “آمَنَ” fe’lining “*if’aal*” – “إِفْعَال” vaznidagi masdari bo‘lib, “imon, e’tiqod” ma’nolarini anglatadi [5, 897]. Bu leksema aslida “*i’maan*” – “إِيمَان” shaklida bo‘lgan. Mumtoz arab tilshunosligida bu o‘zgarish haqida quyidagi ma’lumot beriladi: “Birinci o‘zak harfi “hamza” – “ء” va “vov” – “و” harfi bo‘lgan “*if’aal*” – “إِفْعَال” vaznidagi masdarlarda “hamza” – “ء” va “vov” – “و” harfi oldi kasrali bo‘lgani uchun “yo” – “ي” ga qalb bo‘ladi (almashadi): إِيْمَان - إِيْمَان, إِجَاد - إِجَاد kabi” [4, 137]. Demak, arab tilida “*ivjaad*” kalimasi “*iyjaad*”ga, “*i’maan*” kalimasi “*iymaan*”ga o‘zgargan. O‘zbek tiliga o‘zlashganda esa cho‘ziq unli “*iy*” qisqa “*i*”ga va cho‘ziq unli “*aa*” esa “*o*” tovushiga o‘zgargan: “*iyjaad*” – “*ijod*”, “*iymaan*” – “*imon*”. “*Imon*” leksemasining ba’zi o‘rinlarda “*iymon*” [7, 505] shaklida yozilishining sababi ham shu aslyatdan kelib chiqqan.

Birisi **ijod**dur – berguvchi vujud,

Qilmoq uchun barcha xaloyiq sujud [6, 28].

بريسى ايجاد دور بيرگو چى وجود

قىلماق او چون بارچه خالايق سجود

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da ham “*ijod*” leksemasiga “yaratish, vujudga keltirish” deb ma’no berilgan va arabiy o‘zlashma (ايجاد) ekanligi ko‘rsatilgan [7, 475]. Lekin “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da bu leksemaga izoh berilmagan. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*i(y)mon*” leksemasi “ishonch, e’tiqod” deb izoh berilgan va arabiy o‘zlashma (ايمان) deb ko‘rsatilgan [7, 505]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da ham bu leksema arabiy o‘zlashma ekanligi ta’kidlangan [11, 166].

Asardagi VIII bob اِفْتَعَلَ (*ifta’ala*) vaznidagi fe’llarning masdarlari اِفْتِعَال (*ifti’aal*) vaznida keladi – “*e’timod*” (suyanish) kabi:

To angakim qilg‘ay ulus e’timod,

Har ne desa sidq bila e’tiqod [6, 50].

تا انگاکیم قیلغای اولوس اعتماد

هر نی دیسا صدق بیلا اعتقاد

Baytdagi “*e’timod*” leksemasi “ishondi, e’timod qildi” ma’nosidagi VIII bob “*i’tamada*” – “اعْتَمَدَ” o‘timsiz fe’lining “*ifti’aal*” – “اِفْتِعَال” vaznidagi masdari bo‘lib, “ishonish, e’timod qilish” ma’nolarini anglatadi [5, 563]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*e’timod*” leksemasiga “suyanish, qattiq ishonish” deb ma’no berilgan va arabiy o‘zlashma (اعتماد) ekanligi ko‘rsatilgan [7, 89]. “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da esa bu leksema haqida ma’lumot berilmagan. Baytdagi “*e’tiqod*” leksemasi “e’tiqod qildi, qattiq ishonchi” ma’nosidagi VIII bob “*i’taqoda*” – “اعْتَقَدَ” o‘timsiz fe’lining “*ifti’aal*” – “اِفْتِعَال” vaznidagi masdari bo‘lib, “e’tiqod qilish, qattiq ishonish” ma’nolarini anglatadi [5, 552]. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “*e’tiqod*” leksemasi “qattiq ishonch” tarzida sharhlangan va arabiy o‘zlashma (اعتقاد) deb ko‘rsatilgan [7, 90].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da bu leksema “kuchli hayajon, ruhan ezilish” ma’nosidagi arabiy o‘zlashma ekanligi haqida ma’lumot berilgan [11, 515].

O‘zbek tiliga o‘zlashgan arabiy masdarlarda bo‘g‘iz undosh tovushlari ‘ayn (ع), hoyi havvaz (ه) va hoyi hutti (ح) harflaridan oldin keluvchi “i” unli tovushi fonetik o‘zgarishga uchrab “e” unli tovushiga hamda cho‘ziq “aa” unli tovushi “o” unli tovushiga o‘zgarganini ko‘ramiz:

“if‘aal” (إِفْعَال)	“ihsaan” (إِحْسَان)	“ihson” (إِحْسَان)	“ehson” (إِحْسَان)
“if‘aal” (إِفْعَال)	“i‘laan” (إِعْلَان)	“i‘lon” (إِعْلَان)	“e‘lon” (إِعْلَان)
“ifti‘aal” (إِفْتِعَال)	“ihtimaam” (اهْتِمَام)	“ihtimom” (اهْتِمَام)	“ehtimom”
“ifti‘aal” (إِفْتِعَال)	“ihtimaal” (احْتِمَال)	“ihtimol” (احْتِمَال)	“ehtimol”
“ifti‘aal” (إِفْتِعَال)	“i‘tiqaad” (إِعْتِقَاد)	“i‘tiqod” (إِعْتِقَاد)	“e‘tiqod”

Ta’kidlash lozimki, arabiy o‘zlashma ish-harakat nomi – masdarlar ham arabiy o‘zlashmalar ichida salmoqli o‘rin egallaydi. O‘rganilayotgan asarda “ma’rifat”, “taqdim”, “inkor”, “tafakkur”, “iltijo” kabi misollarni ko‘rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Амонов М. Туркий тиллардаги арабча ўзлашмалар хусусида. // “Filologiya ta’limi masalalari: muammo va uning yechimlari” mavzusidagi xalqaro-amaliy anjuman materiallari to‘plami” II-qism, Farg‘ona, 2022. – 66-70 б.
2. Хасанов М., Абзалова М. Араб тили дарслари. – Тошкент: Гафур Ғулом, 2016. – 171-б.
3. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – Москва: Восточная литература, 2001. – 592 с.
4. Раҳматуллоҳ Расулжон ўғли. Жаноҳут толиб. – Тошкент: Муҳаррир, 2021. – 80-б.
5. Носиров О., Юсупов М., Мухиддинов М., Раҳматуллаев Ю., Нишонов А. Ан-Наим. – Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2003 – 552 б.
6. Nazmi aqid. O‘zR FA ShI, H.Sulaymon fondi. Toshbosma: № 9950.
7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 6 jildli. 2-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – 1036 b.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

8. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 6 jildli. 3-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – 844 b.
9. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 6 jildli. 5-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – 720 b.
10. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 6 jildli. 6-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – 864 b.
11. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати. 3 жилдлик. 2-жилд. – Тошкент: Университет, 2003. – 600 б.
12. Иброҳимов Н., Юсупов М. Араб тили грамматикаси. 2 жилдлик, 1-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 1997. – 453 б.
13. التتال العربي-بين يدي شهادة الكفاءة الدولية في اللغة العربية. – الأردن، صويلح: الغاية، 2016. – ص. 254.

**ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИДА “НАЗОРАТ ОСТИДА ОЛИШ”
ТЕЗКОР ТАДБИРИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

Yakubov Bekzod Erkinbayevich,
Якубов Бекзод Эркинбаевич,
<https://orcid.org/0009-0006-6216-933X>
Xorazm viloyati Jinoyat ishlari bo‘yicha
Bog‘ot tumani sudi raisi
тел: +99893-922-59-70

Аннотация: мазкур мақолада тезкор - қидирув фаолиятининг мақсади, кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда назорат остида олиш тезкор-қидирув тадбирини ўтказиш тартиби ва унинг ҳуқуқий асослари ҳақида сўз юритилиб, тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш натижасида тўпланган далилларнинг мақбул ёки номақбул деб топилиши асослари таҳлил этилган. Унда тезкор-қидирув органи раҳбарининг тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш тўғрисидаги қарорининг прокурор билан албатта келишилиши лозимлиги билан боғлиқ масала чуқур таҳлил этилиб, таҳлил натижасида Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунини тегишли билан тўлдириш лозимлиги юзасидан тақлиф берилган.

Калит сўзлар: тезкор-қидирув тадбирлари, назорат остида етказиб бериш, назорат остида олиш, konspiratsiya, oshkora va nooshkora usullar uyg‘unligi, tezkor-qidiruv faoliyati natijalari va prokuror nazorati.

Аннотация: В данной статье говорится о цели оперативно-розыскных мероприятий, порядке проведения оперативно-розыскных мероприятий в случаях, которые не могут быть задержаны, и его правовых основаниях, а также анализируются основания принятия или отклонения доказательств, собранных в результате оперативно-розыскных мероприятий. В нем подробно проанализирован вопрос,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

связанный с необходимостью согласования с прокурором решения руководителя оперативно-розыскного органа о проведении оперативно-розыскных мероприятий, а в результате анализа вынесено предложение о необходимости дополнить Закон Республики Узбекистан "Об оперативно-розыскной деятельности" соответствующими.

Ключевые слова: следственные меры, контролируемое получение информации, контролируемая доставка, совместимость открытых и скрытых методов, результаты следственной деятельности и прокурорский надзор.

Abstract. This article examines the types of operational investigative activities, the implementation of operational investigative activities and the main tasks of operational investigative activities and measures to ensure the legality of the results of activities, the legality of evidence collected during operational investigative activities, and provides scientific, theoretical and practical recommendations on the basics using this evidence as the main means in the investigation of crimes, as well as in proving guilt at a court hearing. At the same time, the opinions and reasoning of theoretical scientists and experienced employees were analyzed.

Key words: investigative measure, controlled acquisition, controlled delivery, compatibility of overt and covert methods, results of investigative activities and prosecutorial control.

Тезкор - қидирув фаолияти жиноятларнинг олдини олиш ёки унга йўл қўймаслик, содир этилган жиноятларни тез ва тўла очиш, суд-тергов органларида далил сифатида фойдаланиши мумкин бўлган маълумотларни аниқлаш, тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш, яширинган гумон қилинувчиларни ҳамда айбланувчиларни қидириб топиш, жиноят туфайли етказилган моддий зиён қопланишини таъминлаш мақсадида ваколатли органлар томонидан олиб борилади [8].

Гарчи бундай фаолият ноошкора ва нопроцессуал характерга эга бўлса ҳам, у қонунийлик, шахснинг шаъни ва қадр - қимматини ҳурмат қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш, ҳақиқатни аниқлаш, айбсизлик презумпцияси ва бошқа принципларга қатъи риоя қилинган ҳолда қонунчиликда назарда тутилган қоидалар асосида олиб борилиши шарт.

Тезкор-қидирув тадбирлари фуқаролар мурожаатлари асосида, тезкор фаолият билан бевосита шуғулланувчи органларга келиб тушган тезкор маълумотлар асосида, тезкор-қидирув фаолияти билан шуғулланувчи органлар томонидан тўпланган ҳужжатлар бўйича ўрганилган ҳолатлар юзасидан ва бошқа шу каби маълумотлар асосида ўтказилади.

Тезкор-қидирув тадбирларини қонунчилик талабларидан келиб чиқиб, қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

Жумладан,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

✓ тезкор-қидирув тадбирни ўтказиш учун рухсат (санкция) талаб қилинмайдиган тадбирлар;

✓ тезкор-қидирув органи раҳбарининг қарори билан прокурор санкцияси асосида ўтказиладиган тадбирлар;

✓ прокурор санкцияси асосида ўтказиладиган тадбирлар.

Ушбу ўринда тезкор-қидирув органи раҳбарининг қарори асосида ўтказиладиган тадбирларни *тектириш учун харид қилиш, тезкор кузатув, тезкор киритиш, ниқобланган операция, тезкор эксперимент, назорат остида етказиб бериш ва назорат остида олиш* кабилар ташкил этади.

Ушбу тадбир турларидан “назорат остида олиш” турига тўхталадиган бўлсак, Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни 14-моддасига кўра, **назорат остида олиш** деганда — ёлғондан битим тузишдан, яъни қонунчилик бузилиши фактини аниқлаш ва ҳужжатлаштириш учун товарларни, валюта қимматликларини, моддаларни ҳамда бошқа предметларни истеъмол қилиш ёки сотиш мақсадини кўзламасдан олишдан иборат бўлган тадбир тушунилади[4].

Ушбу тадбирнинг мақсади, ёлғондан битим тузишдан, яъни қонунчилик бузилиши фактини аниқлаш ва ҳужжатлаштириш учун товарларни, валюта қимматликларини, моддаларни ҳамда бошқа предметларни истеъмол қилиш ёки сотиш мақсадини кўзламасдан олишдан иборат бўлган тадбир бўлиб, тадбирнинг мақсади, жиноят белгилари тўғрисидаги дастлабки маълумотларни аниқлаш ва текшириш, қиёсий текшириш учун намуналар тўплаш, жиноий фаолият билан шуғулланаётган, жиноят содир этишда иштирок этаётган шахслар тўғрисидаги маълумотларни аниқлаш ва қайд этиш, жиноят содир этишда иштирок этган шахсларни аниқлаш ва жиноят устида қўлга олиш ҳисобланади [6].

Одатда назорат остида олиш тадбири гумонланувчиларнинг ҳаракатида жиноят таркиби аломатлари етарли бўлгандагина амалга оширилади, бошқа ҳолларда эса дастлабки текшириш учун харид қилиш тезкор-қидирув тадбири ўтказилади ва бу сотувчига ошкор қилинмайди [7].

Тезкор ходимлар назорат остида олиш тадбирини ўтказиш учун тегишли раҳбарга билдирги билан мурожаат этадилар. Ушбу билдиргида мазкур тадбирга тегишли барча асосли маълумотлар ва фойдаланиш учун мўлжалланаётган пул маблағлари, предмет, буюм ёки автотранспорт воситаларидан фойдаланиш учун рухсат сўрайди, шунингдек назорат остида олиш тезкор-қидирув тадбирини ўтказиш учун қарор чиқаради ва ушбу қарор раҳбар томонидан тасдиқланганидан сўнг назорат қилувчи прокурор билан келишилади. [5]

Масалан, сифатсиз, қалбаки алкоголь ва тамаки маҳсулотлари саводоси билан қонунга зид равишда хуфёна шуғулланаётган шахслар фаолияти ҳақида тезкор маълумотлар ёки мурожаатлар келиб тушганда ундаги кўрсатилган ҳолатларни ҳаққонийлигини текшириш ва

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

хуқуқбузарлик ҳолатини фош этиш мақсадида тезкор-қидирув тадбири ўтказилади. Яъни, маълумотда кўрсатилган шубҳа остига олинган объектда сотувчи мақоми остида алкоғол ва тамаки маҳсулотлари саводоси билан шуғулланаётган шахсдан тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш учун аҳамиятга эга бўлган шубҳали товарлар ёки хизматларни сотиб олиш мақсадини кўзламаган ҳолда наъмуна тарзида ҳақ эвазига харид қилинади.

Бундай тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор - қидирув фаолияти тўғрисида”ги қонуни 16-моддаси 5-қисмида белгиланган қоидалар асосида ўтказилади. Унга кўра, текшириш учун харид қилиш тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган қарор асосида прокурор билан албатта келишилган ҳолда амалга оширилади[4].

Агар бундай тадбир прокурор билан келишилмаган ҳолда фақатгина тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбарининг қарор асосида ўтказилса, юқорида қайд этилганидек, қонуннинг 16-моддасида белгиланган талаблар бузилган ҳисобланади. Ушбу қонуннинг 19-моддасига мувожаат қиладиган бўлсак, унда 16-модда шартларига риоя этилган ҳолда ўтказилган тезкор-қидирув тадбирларининг натижалари Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ текширилганидан ва баҳоланганидан сўнг далиллар сифатида эътироф этилиши мумкинлиги қайд этилган[4].

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси “Жиноят-процессуал кодекси”нинг 382-моддаси(Прокурорнинг ваколатлари) 16-қисмида прокурор тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишга рухсат бериши қайд этилган[3].

Шу жиҳатдан, прокурор билан келишилмаган ҳолда фақатгина тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбарининг қарор асосида ўтказилган тадбир натижасида тўпланган ҳужжатлар ва бошқа ашёвий далиллар далил сифатида эътироф этилмайди.

Натижада, “Жиноят-процессуал кодекси”нинг 95-моддаси (Далилларга баҳо бериш) ва 95¹-модда(Далилларнинг мақбул эмаслиги)лари¹¹ асосида ноъмақбул далил деб топилади ва фош этилган жиноят ушбу Кодекснинг 85-моддаси (Исбот қилиш) асосида гумон қилинувчининг айбини исботлашни истмсно қилади. Оқибатда жиноят иши ушбу кодекснинг 83-моддаси (Реабилитация учун асослар) тартибда тугатилади[3].

Бироқ, бизнингча юқорида қайд этилган ҳуқуқбузарлик сингари ҳолатлар бўйича кечиктириб бўлмайдиган тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда тезкор-қидирув

¹¹ Изоҳ: 95-модда. Далиллар белгиланган тартибда тўпланган бўлсагина, улар мақбул деб эътироф этилади.

95¹ –модда. Агар фактик маълумотлар ЖПК талаблари бузилган ҳолда олинган бўлса, улар далил сифатида мақбул эмас деб топилади.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган қарор асосида прокурор билан олдиндан келишилмасдан тардбир ўтказилиши мақсадга мувофиқ.

Чунки, бу турдаги тадбирлар келиб тушган тезкор маълумотлар бўйича ўз вақти тезкор ҳаракат қилишни ва тадбир давомида ушбу маълумотнинг сир сақланишини таъминлаган ҳолда амалга оширилишни талаб қилади. Акс ҳолда, тезкор маълумотнинг ошкор бўлишига ва жиноят содир этишда гумонланаётган шахснинг жиноят изларини йўқотишига имкон бериб, гумонланувчининг воқеа жойидан яширинишига, жиноят воситаси ёки ашёлари ҳисобланган нарса-буюмларнинг йўқ қилинишига олиб келади [9].

❖ Айнан шу жиҳатдан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси 220-моддаси(**Ушлаб туриш мақсади**)га эътибор қаратадиган бўлсак, унда ушлаб туришнинг мақсадини қуйидагича изоҳлайди. Яъни, “ушлаб туриш жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсни унинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум қилишдан иборатдир”[3]. Ушлаб туриш муддати шахс амалда ушланган пайтдан (эркин ҳаракатланишга бўлган ҳуқуқларнинг ҳақиқий чекланган пайти) эътиборан кўпи билан қирқ саккиз соатни ташкил этади. Суриштирувчи, терговчи ёки прокурор томонидан зарур ва етарли асослар тақдим этилганда ушлаб туриш суднинг қарори билан кўшимча равишда қирқ саккиз соатга узайтирилиши мумкин(226-модда)[3]. Агар ушбу вақт оралиғида жиноят содир этишда гумон қилиниб ушлаб турилган шахснинг жиноят содир этганлиги ҳақидаги гумон тасдиқланмаса, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш зарурати бўлмаса ёки уни қўллаш суд томонидан рад этилса, ушлаб туришнинг белгиланган муддати тугаган бўлса ва ушлаб турилганга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилмаган ёхуд ЖПК 243-моддаси ўнинчи қисмининг 3-бандига мувофиқ ушлаб туриш муддати узайтирилмаган бўлса, озод қилинади (234-модда)[3]. Жиноят-процессуал кодексининг 226-моддасида белгиланган қонуннинг Конституциявий даражада мустақамлаб қўйилганлигини кўришимиз мумкин. Жумладан, Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 27-моддасида шахс суднинг қарорисиз қирқ саккиз соатдан ортиқ муддат ушлаб турилиши мумкин эмаслиги белгиланган[1].

Дарҳақиқат, Конституция ва қонунларда бундай қоидаларнинг белгиланиши биринчидан мамлакатимизда инсон ҳуқуқ ва эркинликларига бўлган эътибор юқорлигини кўрсатса, иккинчидан, жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш кафолатини англатади [10].

Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 220, 226, 234-моддалари тажрибасидан келиб чиқиб[3], хулоса ўрнида шуни айтиш мумкин-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ки, кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш ва унинг самарадорлигини таъминлаш учун Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор - қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни 16-моддасини “Ушбу модданинг бешинчи қисмида назарда тутилган тадбирларни тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган раҳбари кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда ўз қарори билан ўтказиш лозим деб топса ва бу ҳақда тадбир ўтказиш тўғрисида қарор чиқарган вақтдан эътиборан йигирма тўрт соат ичида прокурорни хабардор қилса, прокурор билан келишилган ҳисобланади” мазмунидаги банд билан тўлдириш лозим.

Ушбу қонданинг жорий этилиши қуйидаги натижаларга эришишга хизмат қилади:

биринчидан, қонун бузилишининг барвақт олди олинishiга;

иккинчидан, тезкор-қидирув тадбири натижаси бўйича тўпланган ҳужжатларни ноъмақбул далил сифатида топилишининг олди олинishiга;

учинчидан, баъзи нарса-буюмларнинг ноқонуний муомалага ёки истеъмолга киришининг барвақт олди олинishiга;

тўртинчидан, ҳуқуқбузарликка олиб келувчи сабаб ва омилларнинг ўз жойида аниқланиб, уларнинг келиб чиқишига яратилаётган шарт-шароитларнинг ўз вақтида олди олинishiни таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Янги Конституцияси. 2023 йил 30 апрель.
2. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Конституциявий Қонуни. 27.04.2021 йил. ЎРҚ-687-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. 01.04.1995. Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz>.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор - қидирув фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ-344-сон қонуни. 25.12.2012 йил. Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик маълумотлари миллий базаси <https://lex.uz>.
5. Каримов В, Ҳақбердиев А. Тезкор қидирув фаолияти. Ўқув қўлланма. ТДЮУ. 2020. – 211 б.
6. Каримов В.А. Тезкор-қидирув фаолияти: Ўқув қўлланма. – Тошкент. “ТДЮУ” 02.06.2020. Б.70-71.
7. Макушенко Л.П. Реализация принципа законности при проведении оперативно-розыскных мероприятий. – Москва. “Юрид”. 21.10.2003. С.142.
8. Ражабов Б.А. Жиноят процессида далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолаш: монография. – Тошкент. “ТДЮУ”. 23.01.2019. Б.67.
9. Чакмарёва Г.И. Недопустимые доказательства в уголовном процессе. – Москва. “Норма”. 08.06.2017. С.41-42.
10. Ҳақбердиев А.А. Тезкор-қидирув фаолияти: Ўқув қўлланма. – Тошкент. “ТДЮУ”. 02.06.2017. Б.92-93.

**TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN’IY INTELLEKT VA
GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

Zarip Majlisovich Muqimov,

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti
Buxgalteriya hisobi va marketing kafedrası mudiri,
iqtisod fanlari doktori, dotsent.

Ovlayorov Salohiddin G‘anisherovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tyutori.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim jarayonida raqamli platformalarning o‘rni, xususan, sun’iy intellekt (SI) va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimi raqamli transformatsiya bosqichida bo‘lib, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari o‘quv jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta’lim samaradorligini yaxshilashda muhim vositalar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Maqolada sun’iy intellektning adaptiv ta’lim, bilimlarni baholash, o‘qituvchilar faoliyatini avtomatlashtirishdagi imkoniyatlari, shuningdek, gamifikatsiyaning o‘quvchilar faolligini oshirish, o‘yin elementlari orqali bilimlarni mustahkamlashdagi pedagogik jihatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ushbu texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish o‘quvchilarning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, ammo ularni qo‘llashda metodik tayyorgarlik, texnik infratuzilma va o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, gamifikatsiya, raqamli platformalar, adaptiv ta’lim, o‘yinlashtirish, ta’lim texnologiyalari, raqamli transformatsiya, pedagogik imkoniyatlar.

Abstract: This article analyzes the role of digital platforms in the educational process, with a particular focus on the pedagogical potential of artificial intelligence (AI) and gamification technologies. The modern education system is undergoing a stage of digital transformation, where AI and gamification are emerging as important tools for personalizing learning, increasing student motivation, and improving educational effectiveness. The article examines the capabilities of artificial intelligence in adaptive learning, knowledge assessment, and the automation of teaching activities. In addition, it highlights the pedagogical aspects of gamification in enhancing student engagement and reinforcing knowledge through game elements. The results of the study indicate that the integration of these technologies into the educational process has a positive impact on students’ cognitive development. However, effective implementation requires methodological preparedness, adequate technical infrastructure, and the development of teachers’ digital competencies.

Keywords: artificial intelligence, gamification, digital platforms, adaptive learning, gamified learning, educational technologies, digital transformation, pedagogical potential.

Аннотация: В данной статье анализируется роль цифровых платформ в образовательном процессе, в частности педагогические возможности технологий искусственного интеллекта (ИИ) и гамификация. Современная система образования находится на этапе цифровой трансформации, при этом технологии искусственного интеллекта и гамификации выступают важными инструментами для индивидуализации учебного процесса, повышения мотивации учащихся и улучшения эффективности обучения. В статье освещаются возможности искусственного интеллекта в адаптивном

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

обучении, оценивании знаний, автоматизации деятельности преподавателей, а также педагогические аспекты гамификации в повышении активности учащихся и закреплении знаний с помощью игровых элементов. По результатам исследования установлено, что интеграция данных технологий в образовательный процесс оказывает положительное влияние на когнитивное развитие учащихся, однако при их применении важное значение имеют методическая подготовка, техническая инфраструктура и развитие цифровых компетенций преподавателей.

Ключевые слова: искусственный интеллект, гамификация, цифровые платформы, адаптивное обучение, образовательные технологии, цифровая трансформация, педагогические возможности.

XXI asrning birinchi choragi yakunlanayotgan bugungi kunda ta’lim tizimi jahon miqyosida chuqur transformatsiyani boshdan kechirmoqda. Ushbu o‘zgarishlarning asosiy omili raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga jadal kirib borishi bilan izohlanadi. Ayniqsa, so‘nggi o‘n yillikda sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari ta’limning an’anaviy shakllarini tubdan o‘zgartirish imkoniyatiga ega bo‘lgan muhim vositalar sifatida e’tirof etilmoqda. Sun‘iy intellekt mashinalarning inson aql-idrokiga xos vazifalarni, ya’ni o‘rganish, fikrlash va muammolarni hal qilish jarayonlarini amalga oshirish qobiliyatidir. Ta’lim tizimida ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini individuallashtirish, bilimlarni avtomatik baholash, o‘quvchilarning rivojlanishini monitoring qilish va prognozlash kabi muhim vazifalarni bajaradi. Gamifikatsiya esa o‘yin elementlari va mexanizmlarini ta’lim jarayoniga tatbiq etish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuv hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli ta’limni rivojlantirish yo‘nalishida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi hamda ta’lim tizimini raqamlashtirishga oid konseptual hujjatlarda sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarini joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Bu esa milliy ta’lim tizimining global raqamli transformatsiya jarayonlariga integratsiyalashuvini ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta’limdagi eng muhim pedagogik imkoniyatlaridan biri adaptiv ta’lim tizimlarini yaratishdir. An’anaviy ta’limda barcha o‘quvchilarga bir xil mazmun va sur’atda bilim berilsa, sun‘iy intellekt asosidagi platformalar har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olib, moslashtirilgan o‘quv materiallarini taqdim etadi. Natijada ta’lim jarayoni individuallashtiriladi, o‘quvchilar o‘z qobiliyatiga mos sur’atda bilim oladi. Shu bilan birga, intellektual repetitor tizimlari o‘quvchining xatolarini tahlil qilib, ularning sabablarini aniqlaydi va individual tavsiyalar beradi. Bunday tizimlar o‘quvchilarning bilim ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Sun‘iy intellekt asosidagi avtomatik baholash tizimlari ham ta’lim samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tizimlar test topshiriqlaridan tashqari, yozma ishlarni ham tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘quvchilarga tezkor va aniq fikr-mulohaza beradi. Bundan tashqari, sun‘iy intellekt o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish va kelgusidagi natijalarni prognozlash imkonini beradi. Bu esa o‘qituvchilarga o‘z vaqtida pedagogik choralar ko‘rish va o‘quv jarayonini samarali boshqarish imkonini yaratadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Gamifikatsiya texnologiyalari esa o‘quv jarayonini qiziqarli va motivatsion shaklga keltiradi. Ballar, darajalar, ko‘krak nishonlari, reytinglar kabi o‘yin elementlari o‘quvchilarning faolligini oshiradi va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yanada samarali qiladi. Psixologik nuqtayi nazardan, gamifikatsiya o‘quvchilarning ichki va tashqi motivatsiyasini kuchaytiradi, xatolarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi hamda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarini integratsiya qilish ularning samaradorligini yanada oshiradi. Sun‘iy intellekt gamifikatsiya elementlarini individuallashtirish, topshiriqlar murakkabligini moslashtirish va o‘quvchilarning motivatsiyasini real vaqt rejimida boshqarish imkonini beradi. Natijada ta’lim jarayoni nafaqat samarali, balki qiziqarli va interaktiv tus oladi.

Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni joriy etishda bir qator muammolar ham mavjud. Texnik jihatdan internet infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, qurilmalar bilan ta’minlanganlik darajasining pastligi muhim to‘siqlardan hisoblanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan esa o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining yetarli emasligi, platformalarni metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llashdagi muammolar kuzatiladi. Bundan tashqari, ma’lumotlar xavfsizligi, algoritmik tarafkashlik va insoniy muloqotning kamayishi kabi etik masalalar ham dolzarb hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari ta’lim tizimini rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Ularni to‘g‘ri va oqilona qo‘llash orqali ta’lim jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilash mumkin. Shu bilan birga, mavjud muammolarni bartaraf etish, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va texnologiyalarni pedagogik maqsadlarga mos ravishda qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdinazarov, A. (2023). Sun‘iy intellekt va uning ta’limdagi o‘rni: imkoniyatlar va istiqbollar. *Ta’lim texnologiyalari*, 2(1), 45-52.
2. Aripov, M., & Sattarova, N. (2024). Raqamli ta’lim: muammolar va yechimlar. *Pedagogik innovatsiyalar*, 3(2), 78-85.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
4. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “gamification”. *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference*, 9-15.
5. Hamari, J., Koivisto, J., & Sarsa, H. (2014). Does gamification work? A literature review of empirical studies on gamification. *47th Hawaii International Conference on System Sciences*, 3025-3034.
6. Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education*. San Francisco: Pfeiffer.
7. Karshiboev, D. (2022). Adaptiv ta’lim tizimlarida sun‘iy intellekt algoritmlari. *Axborot texnologiyalari va ta’lim*, 1(4), 23-31.

**TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA KRITA GRAFIK DASTURI VA SUN’IY
INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI INTEGRATSIYALASHNING METODIK
ASOSLARI**

Abdumajitov Avazjon Shuhrat o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Tasviriy san’at va dizayn kafedrası o‘qituvchisi

avazabdumajitov95@gmail.com , a.abdumajitov@cspu.uz

Telefon raqami: +998200313737,+998998412518

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida tasviriy san’at fanlarini o‘qitishda raqamli platformalar, xususan, Krita grafik dasturi va sun’iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida talabalarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirishda gibridd ta’lim muhitining o‘rni, raqamli vizualizatsiya jarayonini optimallashtirish va AI generativ modellarining badiiy ta’limdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. IMRAD standarti asosida olib borilgan tahlillar natijasida raqamli vositalarning an’anaviy akademik rangtasvir maktabi bilan integratsiyalashuvi o‘quv samaradorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, Krita, sun’iy intellekt, tasviriy san’at, kreativ kompetensiya, gamifikatsiya, gibridd ta’lim, vizualizatsiya, pedagogik texnologiya.

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические и практические вопросы использования цифровых платформ, в частности графической программы Krita и технологий искусственного интеллекта (ИИ), в преподавании изобразительного искусства в системе высшего образования. В исследовании анализируется роль гибридных учебных сред в развитии творческих способностей студентов, оптимизация процесса цифровой визуализации и педагогический потенциал генеративных моделей ИИ в художественном образовании. В результате анализа, проведенного на основе стандарта IMRAD, научно доказано, что интеграция цифровых инструментов с традиционными академическими школами живописи повышает эффективность обучения.

Ключевые слова: цифровое образование, Krita, искусственный интеллект, изобразительное искусство, творческая компетентность, геймификация, гибридное образование, визуализация, педагогические технологии.

Abstract

This article examines the theoretical and practical issues of using digital platforms, in particular the Krita graphics program and artificial intelligence (AI) technologies, in teaching fine arts in the higher education system. The research analyzes the role of hybrid learning environments in developing students' creative competence, the optimization of the digital visualization process, and the pedagogical potential of AI generative models in art education. As a result of the analysis conducted based on the IMRAD standard, it is scientifically proven that the integration of digital tools with traditional academic painting schools increases educational efficiency.

Keywords: digital education, Krita, artificial intelligence, visual arts, creative competence, gamification, hybrid education, visualization, pedagogical technology.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Zamonaviy global ta‘lim makonida raqamli transformatsiya jarayonlari tasviriy san‘at va dizayn yo‘nalishidagi pedagogik yondashuvlarni tubdan o‘zgartirmoqda. Turk davlatlari tajribasida ham ko‘rinib turganidek, boshlang‘ich va oliy ta‘limda raqamli muhitni yaratish nafaqat texnik vositalardan foydalanish, balki talabalarining kognitiv va kreativ salohiyatini yangi bosqichga olib chiqishni taqozo etadi [2]. Bugungi kunda tasviriy san‘at darslarida an‘anaviy mo‘yqalam va bo‘yoqlar bilan bir qatorda, professional grafik dasturlar (Krita, Sketchbook) va sun‘iy intellekt algoritmilarining kirib kelishi “Raqamli san‘at” fenomenini shakllantirdi. Krita dasturi ochiq kodli platforma sifatida badiiy ta‘limda iqtisodiy va texnik qulaylik yaratishi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, sun‘iy intellektning tasvir yaratishdagi Midjourney, Gemini, ChatGpt imkoniyatlari talabalarga kompozitsion yechimlarni tezkor generatsiya qilish va vizual g‘oyalarni modellashtirishda yangi yo‘nalishlar ochmoqda [2]. Tadqiqotning maqsadi — Krita dasturi va AI texnologiyalarini tasviriy san‘at darslarida qo‘llashning metodik tizimini ishlab chiqish va uning samaradorligini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy-pedagogik yondashuv va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Metodikaning asosi sifatida “Kouching-mentorlik” modeli tanlab olindi. Tajriba jarayonida Chirchiq davlat pedagogika universiteti San‘atshunoslik fakulteti talabalari ishtirokida Krita dasturida rangtasvir asarlarini yaratish bosqichlari (layer-by-layer) va AI yordamida eskizlarni boyitish texnikasi sinovdan o‘tkazildi. Tadqiqotda grafik planshetlar (Huion, Wacom) va Krita dasturining “Brushes” (mo‘yqalamlar) sozlamalaridan foydalanishning pedagogik algoritmi ishlab chiqildi [3]. Shuningdek, talabalarining kreativlik darajasini o‘lchashda motivatsion, kognitiv va faoliyatli indikatorlar asosida matematik-statistik tahlillar (Styudent t-kriteriyasi) qo‘llanildi. AI integratsiyasi bosqichida “Prompt Engineering” (so‘rovlar muhandisligi) metodi orqali badiiy g‘oyani vizuallashtirish tezligi va originalligi baholandi.

Olib borilgan tajriba-sinov ishlari natijasida aniqlandiki, Krita dasturida ishlash ko‘nikmasiga ega bo‘lgan talabalarining kompozitsion fikrlash darajasi an‘anaviy uslubda ishlaydigan talabalarga nisbatan 14% ga yuqori ko‘rsatkichni tashkil etdi. Sun‘iy intellekt elementlarini (masalan, tekstura generatsiyasi yoki rang gammasini tanlash) dars jarayoniga tatbiq etish vizualizatsiya jarayonini 1.5 baravarga tezlashtirish imkonini berdi. Tadqiqot natijasida "Rangtasvir" fanida raqamli gibrid model yaratildi: bu modelda talaba avval an‘anaviy eskiz chizadi, so‘ngra Krita dasturida uning raqamli nusxasini shakllantiradi va AI algoritmilari yordamida turli yorug‘lik-soya variantlarini qiyoslaydi [4]. Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarining kreativ kompetensiyasi motivatsion bosqichda 9%, faoliyatli bosqichda esa 11% ga oshgan. Raqamli platformalar talabalarda nafaqat rassomlik mahoratini, balki texnik savodxonlikni ham shakllantirganligi kuzatildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Krita va sun‘iy intellektning integratsiyasi an‘anaviy san‘at ta‘limini inkor etmaydi, balki uni boyitadi. Ba‘zi olimlar AI san‘atda inson omilini kamaytirishi mumkinligini ta‘kidlasa-da [5], bizning yondashuvimizda AI “aqlli yordamchi” vazifasini bajaradi. Bu Turk davlatlari ta‘lim tizimidagi Raqamli pedagogika strategiyasiga to‘liq mos keladi. Krita dasturidagi animatsiya vositalari va AI yordamida yaratilgan vizual effektlar tasviriy san‘at darslarida gamifikatsiya elementlarini kuchaytiradi, bu esa boshlang‘ich va yuqori kurs talabalarining darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi [6]. Ilmiy yangilik shundan iboratki, tasviriy san‘at ta‘limida raqamli vositalardan foydalanish metodikasi “izlanuvchi-kreativ” yondashuv asosida takomillashtirildi va vizual materiallarni yaratishda vaqt sarfini optimallashtirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mexanizmi isbotlandi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, raqamli grafik dasturlar va AI integratsiyasi bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida (PF–6079-son). <https://lex.uz/docs/5030957>
2. Gaffarova, G. G., & Yuldashev, A. A. (2023). Digital transformation of education in Turkic states: Strategies and perspectives. *International Journal of Educational Research*, 12(2), 45-58.
3. Muratov, X. X. (2025). Tasviriy san’at ta’limida raqamli texnologiyalarni qo‘llash metodikasi. *O‘zbekiston pedagogika jurnali*, 3(1), 88-94.
4. Smith, A., & Johnson, L. (2024). Artificial Intelligence in Art Education: Generative Models as Creative Tools. *Journal of Digital Arts & Humanities*, 5(1), 12-25. (Scopus).
5. Smith, J. Digital Tools in Art Education: A Global Perspective. London: Routledge, 2020. [5, 17-b.]
6. Zhao, Y., & Miller, K. (2023). Hybrid Learning Environments in Visual Arts: Integrating Traditional and Digital Tools. *Web of Science: Arts & Education Review*, 18(4), 210-225.
7. Brown, M. (2022). The Ethics of AI in Creative Industries: A Pedagogical View. *TechTrends*, 66(3), 415-422. (Web of Science).
8. Abdumajitov, A. Sh. (2026). Improving the methodology of developing students' creative competence through graphic programs. *Journal of Science and Technology Integration*, 4(2), 102-115.
9. Abdumajitov, A. Sh. (2023). Grafik dasturlar orqali o‘quvchilarga rasm chizishni o‘rgatish. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(20), 112–120. <https://doi.org/10.5281/zenodo.123456>
10. Abdumajitov, A. Sh. Grafik dasturlar orqali o‘quvchilarga rasm chizishni o‘rgatish. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2023. [6, 17-b.]
11. A.Sh.Abdumajitov.Rangtasvir .O‘quv qo‘llanma. “Zebo Prints” Toshkent 2025.

**RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING TALABALAR NUTQ
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI IMKONIYATLARI**

Jumanazarova Gulshoda Qudratbek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti tayanch doktranti

E-mail: jumanazarovag1607@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi nutq madaniyatining talabalar kasbiy faoliyatidagi o‘rni va nutq madaniyati atamasiga alohida to‘xtalinadi. Shuningdek, raqamli ta’lim texnologiyalarining talabalar nutq madaniyatini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini misollar bilan sanab o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: nutq, nutq madaniyati, lingvistik normativlik, adabiy til me’yorlari, audio va video platformalar, ChatGPT, Claude, onlayn lug‘at, raqamli debat platformalari.

Аннотация. В данном тезисе рассматривается роль культуры речи в профессиональной деятельности студентов, а также подробно обсуждается термин «культура речи». Кроме того, будут перечислены возможности цифровых образовательных технологий для развития культуры речи студентов с примерами.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: речь, культура речи, лингвистическая нормативность, литературные нормы языка, аудио и видео платформы, ChatGPT, Claude, онлайн-словарь, цифровые дебатные платформы.

Abstract. This thesis discusses the role of speech culture in the professional activities of students and specifically addresses the term "speech culture." Additionally, it lists the opportunities provided by digital educational technologies for developing students' speech culture, along with examples.

Key words: speech, speech culture, linguistic normativity, literary language standards, audio and video platforms, ChatGPT, Claude, online dictionary, digital debate platforms.

Nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar jahonda zamonaviy ta’lim muxitidagi metodikalarni takomillashtirishga imkon yaratadi. Talabalarning nutq madaniyatini rivojlantirish orqali metodik tizimni takomillashtirish, texnologiyalarni yaratish, nutq kompetensiyasini shakllantirish, didaktik imkoniyatlarini ochib berish, funksional modelni ishlab chiqish, metodik shart-sharoitlarini takomillashtirish, pedagogning kreativ kompetentligini rivojlantirish, kasbiy faoliyatidagi pedagogik-psixologik xususiyatlari, pedagogning kreativ kompetentligini rivojlantirish, maxsus maqsadlarga yo’naltirilgan mutaxassislik fanlar negizida ilmiy va amaliy tadqiqotlarni rivojlantirishni amalga oshirish alohida dolzarblik kasb etadi. Mamlakatimizda so‘nggi yillarda talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda nutq madaniyatini rivojlantirish, yoshlarning nutq madaniyatini oshirish, inson qadrini ulug‘lash, zamonaviy yondashuv tamoyillari va texnologiyalarini amaliyotda keng qo‘llash bo‘yicha tegishli bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni rivojlantirish, talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishning me‘yoriy asoslari yaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Taraqqiyot strategiyasida “Yoshlar – Yangi O‘zbekiston bunyodkorlari shiori ostida Yangi O‘zbekiston – Uchinchi Renessans g‘oyasining ro‘yobga chiqarilishini ta’minlash”[1] bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilangan. “Innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun barcha yo‘nalishlarda keng imkoniyatlarni yaratish, tadqiqotlarni va innovatsion tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini joriy qilish to‘g‘risida”[2]gi farmonlari hamda boshqa ko‘plab qarorlari belgilangan ustuvor vazifalar ta’lim sifatini ko‘tarish, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirishga qaratilmoqda. Ushbu vazifalar bo‘ljak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini zamonaviy talablar darajasida oshirish, nutq madaniyatini rivojlantirishga imkoniyatlar yaratadi.

Talabalarning nutq madaniyati muammosini tahlil qilish “nutq”, “nutq faoliyati”, “nutq madaniyati” tushunchalarini nazariy va uslubiy tushunishni talab qiladi va “nutq madaniyati”, “nutqning to‘g‘riligi” tushunchalari aniqlandi. Biroq, “o‘qituvchining nutq madaniyati” tushunchasi “lingvistik normativlik”[4], “to‘g‘rilik” tushunchalari bilan to‘liq mos kelmaydi, chunki u talabalar bilan og‘zaki muloqotning jonli jarayonida ma’lum bir aloqa holati uchun zarur bo‘lgan til vositalarini izlash, tanlash va ongli ravishda qo‘llash mahoratini o‘z ichiga oladi, o‘qituvchida nutq jarayoniga ongli munosabatni rivojlantiradi.[3]

Nutq madaniyati. Nutq madaniyatiga turlicha ta’riflar beriladi. Jumladan, nutq odobi – og‘zaki va yozma adabiy til me’yorlari (talaffuz, urg‘u, qo‘llash, grammatika, uslubshunoslik qoidalarini)ni egallash, shuningdek, turli aloqa-aralashuv sharoitlarida tilning tasviriy vositalaridan nutqning maqsad va mazmuniga mos ravishda foydalanish mahorati. Ikkinchi tomondan esa tilshunoslikning tilni madaniyat quroli sifatida mukammallashtirish maqsadida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

me’yorlashtirish (tartibga solish) muammolarini o’rganuvchi bo’limi. G’arb tilshunosligida umumiy ma’noda “til madaniyati” termini ham qo’llanadi. 1-ma’nodagi “Nutq madaniyati” tushunchasi adabiy tilni o’zlashtirishdagi ikki bosqichni qamrab oladi: a) nutqning to’g’riligi va boshqa nutqiy mahorat. Nutqning to’g’riligi muayyan tilda so’zlovchilar va yozuvchilar tomonidan “ideal” yoki umum tomonidan qabul qilingan va an’anaviy saqlanib kelayotgan odatlar, ibrat va namunalar tarzida idrok etiladigan adabiy me’yorlarga amal qilishdir. Nutqiy mahorat esa nafaqat adabiy me’yorlarga amal qilish, balki o’zaro mavjud bo’lgan variantlardan mazmunan eng to’g’ri, eng aniq, uslub va vaziyat nuqtai nazaridan eng maqbuli va ifodalisini tanlab olish mahoratidir[5]. Demak, nutq madaniyati yetarlicha rivojlangan talaba bo’lg’usi o’qituvchi sifatida ta’lim berish jarayoniga osongina moslashadi, o’ziga nisbatan ishonchi oshadi, chunki endigina karyerasini boshlagan mutaxassis aynan jamoada o’z fikrini bayon etishda, o’quvchilarga dars o’tish davomida hayajonlanish, jummalarni to’g’ri tuza olmaslik, nutq sharoitiga mos lug’at tanlay olmaslikda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu kabi muammolarni bartaraf qilish uchun, albatta, maxsus tanlov fanlari joriy etilgan, ammo nutq bu doimiy rivojlantirilishi kerak bo’lgan mahorat hisoblanadi. Buning uchun eng katta qulaylik bu raqamli platformalar orqali nutqni rivojlantirib borishdir.

Raqamli ta’lim texnologiyalarining talabalar nutq madaniyatini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini misollar bilan sanab o’tsak.

Talabalarga o’z nutqini yozib olish va tahlil qilish, shuningdek, professional notiqning chiqishlarini kuzatish imkonini **audio** va **video platformalar** beradi ya’ni talaba o’z ovozi eshitib, pauza, urg’u va intonatsiyadagi xatolarini mustaqil to’g’rilaydi.

Keyingi raqamli ta’lim texnologiyalarining bugungi kunda eng dolzarb va qulay turi **Sun’iy intellekt** (Artificial Intelligence) asosidagi chatbot va repetitorlardir. Bunday chatbotlar talabalarda muloqot qo’rquvini yengish va argumentlarni tezkor shakllantirish ko’nikmasini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, grammatik jihatdan to’g’ri, boy so’z boyligi bilan javob berishni talab qiladi. Misol uchun, ChatGPT yoki Claude kabi sun’iy intellekt tizimlari bilan muayyan mavzuda (masalan, “Boshlang‘ich sinf o’quvchilariga dars o’tishda qo’llaniladigan lug’atlar”) matnli yoki ovozli debat/savol-javob o’tkazish talabaga o’z fikrini ixcham va mantiqiy yetkazishni o’rgatadi.

Onlayn lug’at va terminologik bazalar talabaning nutqda so’zlarni to’g’ri tanlash va qo’llash madaniyatini oshiradi. So’zlarning ma’nosini tezkor topish, sinonim va antonimlarni aniqlash, ularning talaffuzini eshitish imkonini beradi. O’zbek tilini o’rganish uchun Lotin.uz konvertori yoki Izohli.uz kabi raqamli izohli lug’atlardan foydalanish, shuningdek, xorijiy tillar uchun Oxford Learner’s Dictionaries orqali so’zlarning kontekstda qanday ishlatilishini o’rganish mumkin.

Videokonferensiya va raqamli debat platformalari jamoat oldida gapirish va o’z fikrini himoya qilish ko’nikmalarini shakllantiradi. Masofaviy muloqot davomida nutq odobi, tinglash madaniyati va akademik nutq uslubiga rioya qilish ko’nikmalariga ega bo’ladi. Masalan, Zoom yoki Google Meet platformalarida talabalar o’rtasida Debat klublarini tashkil etish. Bunda talabalar o’zaro fikr almashadi, bir-birini hurmat qilgan holda savollarga javob beradi va onlayn etika qoidalariga rioya qiladi.

Demak, xulosa qilganda raqamli ta’lim texnologiyalari talabaga shaxsiy yordamchi bo’lib xizmat qiladi. Ular zerikarli qoidalarni interaktiv o’yinga yoki kundalik amaliyotga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

aylantirib, vaqtni va mablag‘ni tejagan holda talabaning nafaqat professional so‘z boyligini, balki ma’naviy-nutqiy madaniyatini ham yuqori bosqichga ko‘taradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga Mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar. 29-b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022- 2026 yillarga Mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar. 24-b.
3. Alimqulova G.R. Talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda nutq madaniyatini rivojlantirish metodikasi (“O‘qituvchi nutq madaniyati” fani misolida). Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Namangan-2025. 62 bet.
4. Rajapova K. “Nutq madaniyati va adabiy me‘yor”. Вестник каракалпакского государственного университета имени бердаха. – 2016. – Т. 30. – №. 1. – С. 134-136.
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Nutq_madaniyati

**BO‘LG‘USI BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA MA’NAVIY-AXLOQIY
TAFAKKURNI SANOGEN TARBIYALASH IMKONIYATLARINI**

Allaberganova Shohista Rustam qizi

UrDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va
metodikasi (Boshlang‘ich ta’lim)
mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

E-mail: shohista0305@gmail.com ,**Tel:** +998972116664

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda ma’naviy – axloqiy tafakkurni sanogen tarbiyalashning ilmiy amaliy imkoniyatlari yoritib berilgan hamda tafakkurning yosh avlod tarbiyasiga berilgan muhim jihatlari haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: talaba, tafakkur, fikrlash, aqliy faoliyat, uzluksiz ta’lim, ma’naviy-axloqiy tarbiya, ma’naviy – axloqiy tafakkur, tarbiya jarayoni, sanogen tarbiya, ma’naviy-axloqiy tarbiyani sanogen tarbiyalash.

Аннотация. В этой статье освещены научно-практические возможности формирования у студентов духовно-нравственного мышления через саногенное воспитание, а также приведена информация о важных аспектах мышления в воспитании молодого поколения.

Ключевые слова: студент, мышление, рассуждение, интеллектуальная деятельность, непрерывное образование, духовно-нравственное воспитание, духовно-нравственное мышление, образовательный процесс, здоровое воспитание, здоровое воспитание духовно-нравственного воспитания.

Annotation. This article highlights the scientific and practical possibilities of fostering spiritual and moral thinking in students through sanogenic education, and provides information on the important aspects of thinking in the upbringing of the younger generation.

Key words: student, thinking, reasoning, intellectual activity, continuing education, spiritual and moral education, spiritual and moral thinking, educational process, healthy education, healthy education of spiritual and moral education.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

KIRISH. Mamlakatimizda so‘nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan bog‘liq holda, nazariy va amaliy o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish va ularni o‘tkazishning innovatsion shakllarini ta‘lim-tarbiyaviy jarayonga joriy etish, ta‘lim-tarbiya sifati va samaradorligini hamda ta‘lim-tarbiya xizmatlari imkoniyatlari ko‘lami (sferasi)ni kengaytirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos talabalarni tayyorlashning me‘yoriy-xuquqiy asoslari yaratildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim sohasiga oid qaror va dasturlari o‘qituvchilarning tanqidiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilagan. Ta‘lim sohasining yana bir muhim vazifasi - faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lgan, Vatan va xalq manfaatlarini qat‘iy himoya qila oladigan, zamonaviy, keng fikrlaydigan yoshlar avlodini rivojlantirishdan iborat [1]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-sentyabrdagi PF–158-son “O‘zbekiston–2030” strategiyasi to‘g‘risida qaror va farmonlari yosh avlodni yuksak ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalashga qaratilgan. Shu bois, har bir jamiyat avvalo barkamol va ma‘naviy yetuk avlodni tarbiyalashga intilishi zarur.

Zero, ma‘naviyati yuksak insonlarga jamiyatda ijobiy o‘zgarishlar qilishga qodir bo‘ladi. Tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar, urf-odatlar va insoniy fazilatlarning uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shunday yondashuv orqali jamiyatda barqarorlik va taraqqiyot ta‘minlanadi. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda ma‘naviyat shaxsning axloqiy, estetik va ijtimoiy qadriyatlar asosida shakllangan ichki dunyosi sifatida talqin qilinadi. Bu esa o‘z navbatida axloq tushunchasi bilan uzviy bog‘liqdir. Axloq jamiyat tomonidan e‘tirof etilgan xulq-atvor me‘yorlari va qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Aristotel axloqni insonning odatlari orqali shakllanadigan fazilatlari bilan bog‘lab, “oltin o‘rtalik” tamoyilini ilgari suradi, ya‘ni har qanday xulq haddan tashqari va kamchilik o‘rtasidagi muvozanatga asoslanishi lozim [2].

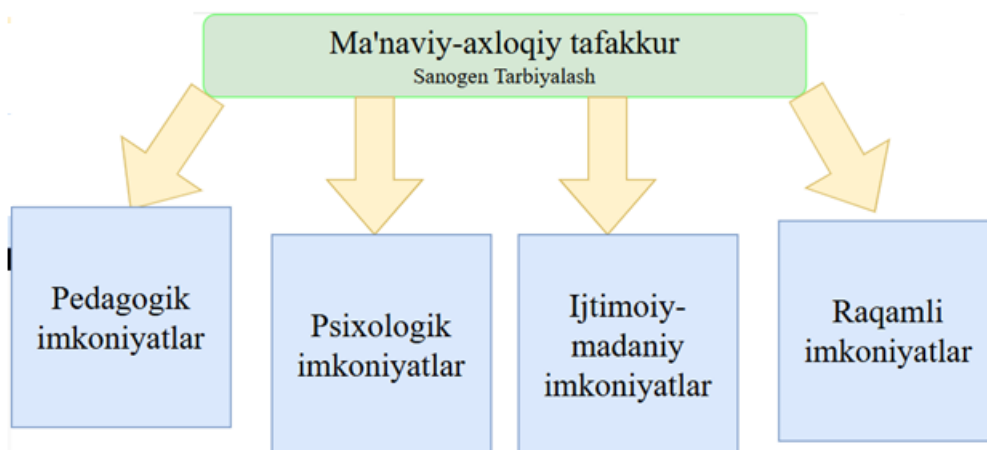
Adabiyotlar tahlili: Ilmiy adabiyotlarda *sanogen tafakkur* tushunchasiga turli ta‘riflar keltirilgan. Sanogen tafakkur turli olimlar tomonidan o‘ziga xos tarzda talqin etilgan bo‘lib, ularning qarashlarini quyidagicha uzviy bayon qilish mumkin. Y.M.Orlov ta‘rifiga ko‘ra, sanogen tafakkur – bu shaxsning salbiy emotsiyalarni anglab, ularni tahlil qilish va ijobiy, sog‘lom psixik holatga yo‘naltirishga qaratilgan ongli fikrlash jarayonidir, bu inson o‘z hissiyotlarini boshqarib, ichki muvozanatga erishishini anglatadi [3]. Hozirgi kunda bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ma‘naviy-axloqiy tarbiya masalalari pedagogik ta‘lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta‘lim islohotlari doirasida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularda yuksak ma‘naviy fazilatlarni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Pedagogika oliy ta‘lim muassasalarida “Tarbiya”, “Pedagogika”, “Psixologiya” kabi fanlar orqali talabalarda ma‘naviy-axloqiy bilimlar tizimini rivojlantirishga xizmat qilinmoqda [4].

Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida faoliyat yurituvchi o‘qituvchi o‘quvchilar shaxsining shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynashi sababli, uning ma‘naviy-axloqiy tafakkuri yuqori darajada rivojlangan bo‘lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ma‘naviy-axloqiy tafakkurni sanogen yondashuv asosida rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash va ilmiy asoslash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish uchun ta‘lim tizimida mavjud pedagogik, psixologik va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

metodik imkoniyatlarni kompleks o‘rganish hamda ularni amaliyotga joriy etish zarur. Chunki aynan ushbu imkoniyatlar orqali shaxsning ichki psixologik mexanizmlari faollashtirilib, ularning ongli, barqaror va konstruktiv tafakkurini rivojlantirishga erishiladi. Xususan, oliy ta’lim muassasalarida o‘qitilayotgan pedagogika, psixologiya va tarbiya fanlari, interaktiv ta’lim metodlari, refleksiv mashg‘ulotlar, shuningdek, tarbiyaviy ishlar tizimi talabalarda ma’naviy-axloqiy tafakkurni rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, trening va seminar mashg‘ulotlari, ijtimoiy-amaliy faoliyatlar orqali ham talabalarning sanogen tafakkurini rivojlantirish imkoniyati kengayib bormoqda. Mazkur imkoniyatlarni tizimli ravishda o‘rganish va ularni pedagogik jarayonga maqsadli joriy etish orqali bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ma’naviy-axloqiy rivojlanishini yanada takomillashtirish mumkin.

Sanogen tarbiya — bu shaxsning ruhiy, axloqiy va psixologik jihatdan sog‘lom rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan pedagogik ta’sirlar tizimidir. U insonda ijobiy fikrlash, o‘zini anglash, hissiy barqarorlik, axloqiy qaror qabul qilish kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarda ushbu sifatlarni rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatida samaradorlikni oshiradi. Ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni qo‘llash orqali talabalarda o‘z-o‘zini anglash, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, empatiya kabi sifatlar rivojlantiriladi. Bu esa ularning ma’naviy tafakkurini boyitadi.



1-rasm. Sanogen tarbiyalash imkoniyatlari

Mazkur imkoniyatlar, avvalo, ta’lim jarayonining mazmuni, metodlari, shakllari hamda pedagogik muhit bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Oliy ta’lim muassasalarida o‘qitilayotgan pedagogika, psixologiya va tarbiya nazariyasiga oid fanlar orqali talabalarda nafaqat kasbiy bilimlar, balki insonparvarlik, ijtimoiy mas’uliyat, axloqiy qadriyatlar va ijobiy fikrlash kabi sifatlar ham shakllantiriladi. Ushbu fanlar mazmuniga sanogen tafakkur elementlarini singdirish orqali talabalarning emotsional barqarorligini mustahkamlash, ichki ruhiy muvozanatini ta’minlash hamda murakkab vaziyatlarda ongli va konstruktiv qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin [5]. Talabalarni faol fikrlashga undovchi bahs-munozaralar, keys-stadi, rolli o‘yinlar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish kabi usullar orqali ularda mustaqil fikr yuritish, empatiya, o‘z nuqtai nazarini asoslash va axloqiy tanlov qilish qobiliyatlari rivojlanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bunday metodlar nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, refleksiv faoliyatni tashkil etish orqali talabalarning o‘z-o‘zini anglash, o‘z hissiyotlari va xatti-harakatlarini tahlil qilish hamda baholash ko‘nikmalari shakllanadi. Refleksiya jarayoni shaxsning ichki dunyosini chuqurroq anglashga yordam berib, sanogen tafakkurning rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik imkoniyatlarning yana bir muhim jihati – bu ta’lim muassasasida yaratiladigan ijtimoiy-psixologik muhitdir. O‘zaro hurmat, ishonch va qo‘llab-quvvatlashga asoslangan muhit talabalarning erkin fikr bildirishiga, o‘z salohiyatini namoyon etishiga va ijobiy tafakkurni rivojlantirishiga imkon yaratadi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ma’naviy-axloqiy tafakkurni sanogen asosda rivojlantirish jarayonida psixologik imkoniyatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu imkoniyatlar shaxsning ichki ruhiy jarayonlari, emotsional holati, motivatsion sohasi hamda ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ular orqali talabaning ongli, barqaror va konstruktiv fikrlash tizimini rivojlantirish mumkin. Avvalo, shaxsning emotsional-intellektual rivoji muhim psixologik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayon o‘z-o‘zini anglash darajasini oshiradi va shaxsning ichki nazorat mexanizmlarini rivojlantiradi. Aynan refleksivlik orqali shaxs o‘zidagi salbiy fikrlash stereotiplarini aniqlab, ularni ijobiy yo‘nalishga o‘zgartirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bundan tashqari, ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik ham muhim psixologik resurs hisoblanadi. Talabaning turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyati, jamoada samarali muloqot o‘rnatishi va ijtimoiy rollarni muvaffaqiyatli bajarishi uning sanogen tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy moslashuvchanlik orqali shaxs ziddiyatli vaziyatlarda konstruktiv yo‘l tutishni, muammolarni tinch va oqilona hal etishni o‘rganadi. Stressga chidamlilik va psixologik barqarorlik ham muhim psixologik imkoniyatlardan biri sanaladi. Pedagogik faoliyatda yuzaga keladigan turli murakkab vaziyatlar, yuklama va emotsional zo‘riqishlarga bardosh bera olish talabaning ruhiy salomatligini ta‘minlaydi.

Yana bir muhim jihat – bu shaxsning o‘z-o‘zini baholashi va “Men” konsepsiyasining shakllanganligidir. Adekvati o‘z-o‘zini baholash talabaning o‘z imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlaydi, o‘zini rivojlantirishga undaydi va ichki barqarorlikni ta‘minlaydi. Ijobiy “Men” konsepsiyasi esa shaxsning hayotga nisbatan optimistik qarashini shakllantirib, sanogen tafakkurning rivojlanishiga zamin yaratadi. Birinchidan, ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish zarur. Ya’ni, o‘quv dasturlariga ma’naviy-axloqiy tarbiya va sanogen fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mavzularni kiritish lozim.

Bu jarayonda fanlararo integratsiyaga alohida e’tibor qaratish muhim, chunki axloqiy qadriyatlar barcha fanlar mazmunida uyg‘un holda aks etishi kerak. Ikkinchidan, pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy innovatsion metodlar, xususan, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish va refleksiv yondashuv talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi. Bu esa ularning axloqiy tafakkurini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan individual ta’lim trayektoriyalarini ishlab chiqish lozim. Har bir talabaning qiziqishi, ehtiyoji va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni sanogen tarbiyaning samaradorligini oshiradi. To‘rtinchidan, amaliy faoliyatni kuchaytirish talab etiladi. Pedagogik

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

amaliyot jarayonida talabalarni real ta’lim muhitiga jalb qilish, ularni turli axloqiy vaziyatlar bilan yuzlashtirish orqali nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmaga aylantirish mumkin.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ma’naviy-axloqiy tafakkurni sanogen asosda rivojlantirishda *ijtimoiy-madaniy imkoniyatlar* muhim o‘rin tutadi. Mazkur imkoniyatlar jamiyatda mavjud bo‘lgan qadriyatlar tizimi, madaniy meros, ijtimoiy munosabatlar hamda shaxsning ijtimoiylashuv jarayoni bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Aynan shu omillar ta’sirida talabaning dunyoqarashi kengayadi, axloqiy me’yorlarga munosabati shakllanadi va ijtimoiy xulq-atvori takomillashadi. Avvalo, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tizimi ijtimoiy-madaniy imkoniyatlarning asosiy manbai hisoblanadi. Jamiyatda qaror topgan axloqiy me’yorlar, an’ana va urf-odatlar talabalarda ezgulik, adolat, halollik, hurmat va mas’uliyat kabi fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi [6].

Xususan, qadriyatlar tizimi shaxsning axloqiy tanlovlarini yo‘naltirsa, refleksiya uning o‘z faoliyatini anglash va baholashiga xizmat qiladi, emotsional intellekt esa hissiyotlarni boshqarish va ijtimoiy munosabatlarni samarali tashkil etishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Sanogen tafakkur esa ushbu jarayonlarning barchasini uyg‘unlashtirgan holda shaxsning ruhiy barqarorligini ta’minlaydi, salbiy emotsiyalarni konstruktiv yo‘naltiradi hamda murakkab vaziyatlarda ongli va asosli qaror qabul qilish imkonini yaratadi. Pedagogik imkoniyatlar ta’lim mazmuni va metodlarini takomillashtirish orqali talabalarning ongli va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilsa, psixologik imkoniyatlar ularning emotsional barqarorligi, refleksivlik darajasi va ichki motivatsiyasini mustahkamlaydi. Ijtimoiy-madaniy imkoniyatlar shaxsda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi, raqamli imkoniyatlar esa ta’lim jarayonini interaktiv, moslashuvchan va individual yo‘naltirilgan tarzda tashkil etish orqali mustaqil ta’lim va refleksiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib olganda, bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ma’naviy-axloqiy tafakkurni sanogen yondashuv asosida rivojlantirish ko‘p qirrali, tizimli va uzluksiz pedagogik jarayon bo‘lib, u shaxsning har tomonlama kamolotini ta’minlashga xizmat qiladi.

L.Vigotskiy ta’lim jarayonida bilimlarning ijtimoiy muhit orqali shakllanishini asoslab, nazariy mashg‘ulotlar va muloqotga asoslangan o‘qitish shakllarining ahamiyatini ta’kidlaydi. Uning fikricha, *“har qanday yuqori psixik funksiyalar avval ijtimoiy darajada, keyin esa individual darajada shakllanadi”*, bu esa nazariy shakllarning ijtimoiy muhokama, seminar va tahliliy mashg‘ulotlar orqali samarali amalga oshirilishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, J.Piaje kognitiv rivojlanish nazariyasida bilimlarni faol o‘zlashtirish va muammoli vaziyatlar orqali fikrlashni rivojlantirish zarurligini asoslab, nazariy va amaliy shakllarning o‘zaro integratsiyasini ilmiy jihatdan izohlaydi. U *“bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan faol quriladi”* [7]deb ta’kidlaydi, bu esa nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan mustahkamlash zarurligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ma’naviy-axloqiy tafakkurni sanogen yondashuv asosida rivojlantirish ko‘p qirrali, tizimli va uzluksiz pedagogik jarayon bo‘lib, u shaxsning har tomonlama kamolotini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo‘lini qat’iy davom ettiramiz. – T.: “O‘zbekiston”. 2023, 6-jild. – 227 b.

2. Aristotle. Nicomachean Ethics. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – P. 25-30.
3. Орлов, Ю.М. Саногенное мышление. – Москва: Смысл, 2003. – С. 12–18
4. John V. Providing for Pupils’ SMSC Development: Identify opportunities and implement a whole school strategy. – UK, Optimus education, 2013. – P. 240.
5. G‘oziev E.G‘. Tafakkur psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. – T.: O‘qituvchi, 1990. – B. 83.
6. Гальперин П.Я. Психология творческого мышления. Вопросы психологии. 1982. – № 5. – С. 24-32.
7. Vygotsky L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978. – P. 55-59.

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA NODAVLAT OLIY TA’LIM MUASSASASI TALABALARIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Yuldosheva Nozima Farhod qizi

Urganch Ranch Texnologiya universiteti 1-kurs magistri.

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta’lim muhiti sharoitida nodavlat oliy ta’lim muassasalari talabalarida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, sun’iy intellekt, gamifikatsiya va raqamli pedagogika vositalarining talabalarning emotsional barqarorligi, kommunikativ kompetensiyasi hamda ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: emotsional intellekt, raqamli ta’lim, raqamli pedagogika, gamifikatsiya, sun’iy intellekt, kommunikativ kompetensiya, psixologik rivojlanish.

Аннотация. В статье анализируются психологические особенности развития эмоционального интеллекта студентов негосударственных высших образовательных учреждений в условиях цифровой образовательной среды. Также раскрывается значение цифровой педагогики, искусственного интеллекта и технологий геймификации в развитии эмоциональной устойчивости, коммуникативной компетентности и социальной адаптации студентов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, цифровое образование, цифровая педагогика, геймификация, искусственный интеллект, коммуникативная компетентность, психологическое развитие.

Abstract. This article analyzes the psychological characteristics of developing emotional intelligence among students of non-state higher education institutions in a digital educational environment. The role of digital pedagogy, artificial intelligence, and gamification technologies in developing students’ emotional stability, communication competence, and social adaptability is also highlighted.

Keywords: emotional intelligence, digital education, digital pedagogy, gamification, artificial intelligence, communication competence, psychological development.

Globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari zamonaviy ta’lim tizimiga tub o‘zgarishlarni olib kirmoqda. Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida nafaqat talabalarni kasbiy jihatdan tayyorlash, balki ularning shaxsiy, psixologik va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nodavlat oliy ta’lim muassasalari faoliyatida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

innovatsion yondashuvlar, raqamli platformalar va interaktiv texnologiyalarning keng joriy etilishi talabalar shaxsiga yangicha talablarni qo‘ymoqda.

Shunday muhim kompetensiyalardan biri emotsional intellektidir. Emotsional intellekt insonning o‘z hissiyotlarini anglash, boshqarish, boshqalarning emotsional holatini tushunish va samarali kommunikatsiyani yo‘lga qo‘yish qobiliyatini ifodalaydi. Zamonaviy raqamli ta’lim muhiti esa talabalar emotsional rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bugungi virtual kommunikatsiya sharoitida talabalarning stressga bardoshliligi, empatiya, ijtimoiy moslashuvchanlik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik hamda psixologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli raqamli pedagogika vositalari orqali emotsional intellektni rivojlantirish masalasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishiga aylanmoqda.

Psixologiyada emotsional intellekt tushunchasi XX asr oxirlarida ilmiy muomalaga kirib kelgan bo‘lib, P. Salovey va J. Mayer tomonidan asoslab berilgan. Keyinchalik D.Goleman ushbu tushunchani keng ommalashtirdi va uni muvaffaqiyatli faoliyatning muhim omili sifatida talqin qildi.

Tadqiqotchilar emotsional intellektni quyidagi asosiy komponentlar orqali tavsiflaydilar:

- o‘z hissiyotlarini anglash;
- emotsiyalarni boshqarish;
- motivatsiya;
- empatiya;
- ijtimoiy ko‘nikmalar.

Talabalarda ushbu sifatlarning rivojlanganligi ularning akademik muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va kasbiy kompetentligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli ta’lim muhiti zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismiga aylandi. Elektron platformalar, masofaviy ta’lim, multimedia vositalari va sun’iy intellekt asosidagi tizimlar talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq raqamli muhitning haddan tashqari intensivligi ayrim psixologik muammolarni ham yuzaga keltiradi, ya’ni emotsional zo‘riqish, virtual qaramlik, yolg‘izlik hissi, kommunikativ cheklanish, stress va xavotir.

Shu bois raqamli pedagogika faqat texnologik emas, balki psixologik jihatdan ham samarali tashkil etilishi zarur. Nodavlat oliy ta’lim muassasalari talabalarining asosiy psixologik xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- innovatsion texnologiyalarga qiziqish;
- mustaqil ta’limga intilish;
- tezkor moslashuvchanlik;
- kreativ fikrlash;
- kommunikativ faollik.

Mazkur xususiyatlar emotsional intellektni rivojlantirish uchun qulay psixologik asos yaratadi.

Interaktiv platformalar talabalar o‘rtasida hamkorlik va muloqotni kuchaytiradi. Forumlar, videokonferensiyalar va virtual muhokamalar empatiya, tinglash madaniyati, o‘z fikrini erkin ifodalash hamda ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Bu esa talabalarning emotsional va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Gamifikatsiya ta’lim jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish orqali talabalarning motivatsiyasini oshiradi. Ball tizimi, reytinglar, virtual mukofotlar va jamoaviy topshiriqlar ijobiy emotsional muhit yaratadi, stressni kamaytiradi, o‘ziga ishonchni oshiradi va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, raqamli platformalarda tashkil etilgan gamifikatsion metodlar talabalarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi.

Sun‘iy intellekt asosidagi ta’lim tizimlari individual yondashuvni ta’minlaydi. Ushbu texnologiyalar talabaning o‘zlashtirish darajasini monitoring qiladi, emotsional holatini tahlil qiladi, individual tavsiyalar beradi hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash imkonini yaratadi. Masalan, adaptiv o‘quv platformalari talabaga mos topshiriqlarni tanlash orqali undagi ortiqcha zo‘riqishni kamaytiradi.

Talabalarda emotsional intellektni rivojlantirish uchun quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

1. Psixologik treninglar. Stressni boshqarish, empatiya va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan treninglar talabalar shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

2. Media va loyiha faoliyati. Talabalar tomonidan videorolik, podkast, prezentatsiya va media loyihalar yaratish:

- kreativ tafakkurni rivojlantiradi;
- jamoaviy hamkorlikni mustahkamlaydi;
- emotsional faollikni oshiradi.

3. Raqamli refleksiya metodlari. Elektron kundaliklar va onlayn refleksiya platformalari talabalarning o‘z hissiyotlarini tahlil qilishiga yordam beradi.

4. Virtual muloqot texnologiyalari. Onlayn seminar va muhokamalar:

- kommunikativ kompetensiyani;
- ijtimoiy moslashuvchanlikni;
- emotsional barqarorlikni rivojlantiradi.

Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli pedagogika vositalaridan samarali foydalanilgan ta’lim muhitida talabalar o‘z hissiyotlarini boshqarishga, stressli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga, jamoa bilan samarali ishlashga, ijtimoiy-emotsional moslashuvchanlikni rivojlantirishga muvaffaq bo‘ladilar. Ayniqsa, gamifikatsiya va sun‘iy intellekt elementlari integratsiyalashgan mashg‘ulotlarda talabalar faolligi va motivatsiyasi yuqori bo‘lishi kuzatiladi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta’lim muhiti sharoitida nodavlat oliy ta’lim muassasalari talabalarida emotsional intellektni rivojlantirish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli pedagogika, gamifikatsiya va sun‘iy intellekt texnologiyalari talabalar emotsional barqarorligi, kommunikativ kompetensiyasi hamda ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shu bois oliy ta’lim tizimida emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish hamda raqamli ta’lim muhitining insonparvarlik tamoyillarini kuchaytirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova D.A. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, “Fan”, 2020.
2. G‘ofurova D. O‘quvchilarda motivatsiyani shakllantirishning psixologik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

3. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Наука, 1977. Ст.130.
5. Виготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 1984.
6. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Ped. fan. doktori. diss. – Toshkent: 2007. – 250 b.

EVTAGOGIKA ASOSIDA TA’LIM JARAYONI TASHKIL QILISHNING PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENSIYASIGA TA’SIRI.

B.R. Marimbayeva

Urganch davlat pedagogika instituti
mustaqil tadqiqotchisi

***Аннотация.** В данной статье проводится теоретический анализ влияния организации образовательного процесса на основе эвтагогического подхода на компетенции педагогов. Раскрывается сущность эвтагогики, включая самоопределяемое обучение, самостоятельное мышление и рефлексивные процессы обучения. Также обосновывается роль данного подхода в развитии профессиональных, методических и коммуникативных компетенций педагогов. Результаты исследования показывают, что образовательный процесс, организованный на основе эвтагогики, существенно повышает готовность педагогов к инновационной деятельности, развивает их креативное мышление и способности эффективно управлять учебным процессом.*

***Ключевые слова:** эвтагогика, образовательный процесс, компетенции педагога, самоопределяемое обучение, самостоятельное обучение, рефлексия, инновационный подход, профессиональное развитие, креативное мышление, методическая компетенция.*

***Annotation.** This article provides a theoretical analysis of the impact of organizing the educational process based on a heutagogical approach on teachers’ competencies. The essence of heutagogy, including self-determined learning, independent thinking, and reflective learning processes, is explored. Furthermore, the role of this approach in developing teachers’ professional, methodological, and communicative competencies is substantiated. The results of the study indicate that an educational process organized on the basis of heutagogy significantly enhances teachers’ readiness for innovative activity, creative thinking, and their ability to effectively manage the learning process..*

***Keywords:** heutagogy, educational process, teacher competence, self-directed learning, independent learning, reflection, innovative approach, professional development, creative thinking, methodological competence.*

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada evtagogika (heutagogy) yondashuvi asosida ta’lim jarayonini tashkil etishning pedagoglar kompetensiyasiga ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Evtagogik yondashuvning mohiyati, ya’ni o‘z-o‘zini boshqaruvchi ta’lim, mustaqil fikrlash va refleksiv o‘rganish jarayonlari ochib beriladi. Shuningdek, ushbu yondashuv pedagoglarning kasbiy, metodik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rni asoslab berildi. Tadqiqot natijalari evtagogika asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni pedagoglarning innovatsion faoliyatga tayyorligi, kreativ fikrlashi va ta’lim jarayonini samarali boshqarish ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatadi.*

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

***Kalit so‘zlar:**evtagogika, ta‘lim jarayoni, pedagog kompetensiyasi, o‘z-o‘zini boshqarish, mustaqil ta‘lim, refleksiya, innovatsion yondashuv, kasbiy rivojlanish, kreativ fikrlash, metodik kompetensiya.*

Evtagogikaning yana bir muhim jihati — unda o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rganish jarayonida hamkor (partner) sifatida faoliyat yuritadi. Bu moslashuvchanlik o‘quvchiga o‘z ta‘lim jarayonini loyihalash va muhokama qilishda faol ishtirok etish imkonini beradi. Shu sababli o‘quv jarayoni individual xususiyatlarga mos holda tashkil etiladi va o‘qituvchining aralashuvi minimal darajada bo‘ladi. O‘qituvchi: dastlabki yo‘nalish beradi, resurslar taqdim etadi, maqsad va strategiyalarni tavsiya qiladi, ammo keyinchalik o‘quvchiga mustaqil izlanish imkonini yaratadi.[6] Evtagogikada o‘qituvchi (facilitator): kamroq ma‘ruza qiladi, ko‘proq o‘quvchini tinglaydi, savollar va yo‘naltirish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu hamkorlik o‘qituvchiga ham foyda keltiradi, chunki u ham o‘quvchilardan yangi bilim va tajribalarni o‘rganadi [5]. Bu esa haqiqiy o‘rganish hamkorligini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, o‘qituvchi ta‘lim jarayonining asosiy tayanchi bo‘lib qoladi va quyidagi vazifalarni bajaradi: qo‘llab-quvvatlash, rag‘batlantirish, yo‘naltirish, ilhomlantirish. Demak, heutagogiya doirasida o‘qituvchi bir vaqtning o‘zida ham resurs, ham yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu tadqiqot uchun muhim jihat shundaki, texnologiyalar ta‘sirida shakllangan yangi ta‘lim paradigmasi heutagogiya orqali yanada kuchaydi. Bu yondashuv: yangi o‘rganish tajribalarini yaratadi, yangi g‘oyalarni rag‘batlantiradi, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. O‘qituvchilar uchun esa bu “yangi qoniqish shakllari”ni yuzaga keltiradi: [7]

1. o‘quvchilar g‘oyalariga asoslangan yo‘naltirish,
2. o‘quvchi bilan bevosita hamkorlikdan olinadigan ishtiyoq.

Shuningdek, o‘qituvchilar o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida o‘zlari ham o‘rganadi. Bu esa ularda yanada ko‘proq o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni shakllantiradi. [4]

Evtagogik ta‘limni loyihalash uzluksiz va moslashuvchan jarayon bo‘lib, u doimiy fikr-mulohaza (feedback) orqali yangilanib boradi. Bu esa o‘quvchilar va o‘qituvchilarga yangi ehtiyojlar asosida o‘quv mazmunini o‘zgartirish imkonini beradi. Narayan, Herrington va Cochrane [9] tadqiqotlariga ko‘ra, evtagogikani amalda qo‘llash uchun quyidagi strategiyalar muhim: o‘quvchini shaxsiylashtirilgan vazifalarga jalb qilish, ochiq va o‘quvchi boshqaradigan texnologiyalardan foydalanish, real hayotga asoslangan o‘rganish, shakllantiruvchi baholashni qo‘llash. Evtagogikaning muhim jihatlaridan biri — o‘quvchilarni mustaqil ravishda axborot izlash va uni baholashga o‘rgatishdir. Axborotga boy zamonda quyidagi ko‘nikmalar muhim hisoblanadi: ishonchli va noto‘g‘ri ma‘lumotni ajratish, to‘g‘ri savollar berish, tanqidiy fikrlash. Shuningdek, o‘zaro o‘rganish (peer learning) ham muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayon: yuzma-yuz muloqot, raqamli vositalar, yoki ularning kombinatsiyasi orqali amalga oshiriladi.

Evtagogika asosida ta‘lim jarayonini tashkil etish zamonaviy pedagogdan an‘anaviy bilim beruvchi roldan tashqari fasilitator, yo‘naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat yuritishni talab etadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, evtagogik yondashuv qo‘llanilgan ta‘lim muhitida pedagoglar o‘z kasbiy faoliyatini qayta ko‘rib chiqadi va o‘qitish jarayonini talabaga yo‘naltirilgan, moslashuvchan hamda interfaol shakllarda tashkil etishga intiladi. Bu esa, o‘z navbatida, pedagog kompetensiyalarining kompleks rivojlanishiga olib keladi. Metodik kompetensiya sezilarli darajada rivojlanadi. Pedagoglar o‘quv jarayonini loyihalashda innovatsion metodlardan, muammoli vaziyatlar va mustaqil o‘rganishga yo‘naltirilgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

topshiriqlardan keng foydalanadi. Natijada, darslar samaradorligi oshadi va o‘quvchilar bilimni mustaqil egallashga o‘rganadi. Kommunikativ kompetensiya mustahkamlanadi. Evtagogik muhitda pedagog va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlikka asoslangan muloqot ustuvor bo‘lib, ochiq fikr almashish, teskari aloqa (feedback) va refleksiya jarayonlari faol qo‘llaniladi. Bu esa pedagogning samarali muloqot olib borish, tinglash va o‘quvchilarni rag‘batlantirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Pedagoglarning refleksiv va analitik kompetensiyalari rivojlanadi. Ular o‘z faoliyatini doimiy tahlil qilish, natijalarni baholash va takomillashtirishga intiladi. Evtagogika o‘qituvchini o‘z ustida ishlashga undaydi va uzluksiz kasbiy rivojlanishni ta’minlaydi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, evtagogika asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni pedagoglarning kreativ fikrlashini rivojlantiradi, ularni innovatsion faoliyatga tayyorlaydi va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, pedagoglarda moslashuvchanlik, mustaqil qaror qabul qilish va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalari shakllanadi.

Evtagogika asosida ta’lim jarayonini tashkil etish pedagoglar kompetensiyasini rivojlantirishda muhim va samarali yondashuv sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu yondashuv pedagoglarning metodik, kommunikativ hamda refleksiv ko‘nikmalarini kompleks tarzda shakllantiradi va ularni zamonaviy ta’lim talablariga moslashtiradi. Natijada, pedagoglar o‘z faoliyatini mustaqil tahlil qilish, innovatsion metodlarni qo‘llash va ta’lim jarayonini samarali boshqarish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Shuningdek, evtagogik yondashuv pedagoglarning kreativ fikrlashi, moslashuvchanligi va kasbiy rivojlanishga bo‘lgan ehtiyojini kuchaytiradi. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga, o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, evtagogika zamonaviy ta’lim tizimida pedagog kompetensiyalarini yuksaltirishning dolzarb va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta’lim jarayoniga evtagogik yondashuvni tizimli ravishda joriy etish uchun pedagoglar uchun maxsus trening va seminarlar tashkil etish zarur. Bu ularning zamonaviy metodlarni o‘zlashtirishiga yordam beradi. Dars jarayonida o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va loyiha asosidagi o‘qitish usullaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. Pedagoglarning refleksiv faoliyatini rivojlantirish maqsadida darsdan so‘ng tahlil (self-reflection) va o‘zaro tajriba almashish tizimini yo‘lga qo‘yish lozim. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar va innovatsion platformalardan foydalanishni kengaytirish, shu orqali o‘quvchilarning individual ta’lim trayektoriyasini qo‘llab-quvvatlash muhimdir. Pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta’minlash uchun ularni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb qilish va evtagogika asosida yaratilgan metodik ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish tavsiya etiladi. Ta’lim muassasalarida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlik muhitini yaratish, ochiq muloqot va teskari aloqani kuchaytirish orqali samarali o‘qitish jarayonini tashkil etish lozim. Ushbu tavsiyalarni amaliyotga joriy etish evtagogika asosida ta’lim samaradorligini oshirishga va pedagoglar kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Sobirova.M.R. Evtagogik ta’limning mustaqil soha sifatida rivojlanishi.//Intereducation & global study. 2024. N=4(2).B. 154-161
2. Yo‘ldoshev, J., va Musurmonova, O. (2019). Pedagogika. Toshkent: TDPU nashriyoti.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Pedagogik mahorat. Darslik / A.A. Xoliqov; O‘zR Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi-T.: 2011
4. Knowles, M. S. (1990). *The adult learner: a neglected species* (4th ed.). Gulf Pub Co.
5. Blaschke, L. M. (2012). Heutagogy and lifelong learning: a review of heutagogical practice and self-determined learning. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 13(1), 56-71. <https://10.19173/irrodl.v13i1.1076> Blaschke, L.M. (2013). E-learning and self-determined learning skills. In Hase, S., & Kenyon, C. (Ed.). *Self-determined learning: heutagogy in action*. Bloomsbury Publishing.
6. Blaschke, L. M. (2018). Self-determined learning (heutagogy) and digital media creating integrated educational environments for developing lifelong learning skills. In D. Kergel, B. Heidkamp, P. Telleus, T. Rachwal, & S. Nowakowski (Eds.), *The digitalturn in higher education* (pp. 129-140). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-658-19925-8_10
7. Hase, S., & Kenyon, C. (2013). Heutagogy fundamentals. In S. Hase & C. Kenyon (Eds.), *Self-determined learning: heutagogy in action* (pp. 1-17). Bloomsbury Publishing Plc.
8. Snowden, M., & Halsall, J. (2016). Self-determined approach to learning: A social science perspective. *Cogent Education*, 3(1). <https://10.1080/2331186X.2016.1247608>.
9. Narayan, V., Herrington, J., & Cochrane, T. (2019). Design principles for heutagogical learning: Implementing student-determined learning with mobile and social media tools. *Australasian Journal of Educational Technology*, 35(3). <http://dx.doi.org/10.14742/ajet.3941>
10. Nugraha, D. S., Lustyantje, N., & Chaeruman, U. A. (2022). Self-determined learning in EFL classroom: a trajectory for the future research. *Journal on English as a Foreign Language*, 12(2), 339-361.

**THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE VERIFICATION PRINCIPLE AND ITS
ROLE IN THE EDUCATIONAL PROCESS**

Abdirimova Shokhsanam Khudayberganovna

*Teacher of the Department of “Pedagogy” of the Urgench State Pedagogical Institute
Shokhsanam6563gmail.com*

Abstract. The verification principle plays a crucial role in modern pedagogy by ensuring the reliability, validity, and effectiveness of teaching methods and educational outcomes. This article explores the pedagogical essence of the verification principle and its significance in the educational process. Using theoretical analysis and methodological approaches, the study highlights how verification contributes to evidence-based teaching, objective assessment, and continuous improvement in education. The findings suggest that integrating verification into teaching practices enhances the quality of learning and supports the development of scientifically grounded educational strategies.

Keywords: verification principle, pedagogy, educational process, assessment, teaching methods, effectiveness, evidence-based education

Introduction. In contemporary education systems, the need for scientifically grounded and effective teaching methods has become increasingly important. One of the key methodological principles that ensure the reliability of pedagogical outcomes is the verification principle. Originating from philosophical and scientific traditions, verification refers to the

process of confirming the validity and truth of knowledge through empirical evidence and practical testing.

In pedagogy, the verification principle is used to evaluate the effectiveness of teaching methods, learning outcomes, and educational innovations. It ensures that educational practices are not based solely on theoretical assumptions but are supported by observable and measurable results. This article aims to analyze the pedagogical essence of the verification principle and determine its role in improving the quality of the educational process.

Methods

This study employs qualitative research methods, including:

- Theoretical analysis of pedagogical and methodological literature;
- Comparative analysis of traditional and verification-based teaching approaches;
- Systematic review of existing educational practices related to assessment and evaluation.

The research is based on the analysis of both classical and modern pedagogical theories, focusing on the application of the verification principle in teaching and learning processes.

Results. The analysis revealed several important aspects of the verification principle in pedagogy:

1. Ensuring Objectivity in Assessment

The verification principle allows educators to assess students' knowledge and skills based on clear, measurable criteria. This reduces subjectivity and increases the fairness of evaluation.

2. Improving Teaching Effectiveness

By verifying the outcomes of different teaching methods, educators can identify which approaches are most effective. This leads to the optimization of instructional strategies.

3. Supporting Evidence-Based Education

Verification promotes the use of data and empirical evidence in decision-making. Teachers rely on proven results rather than assumptions, enhancing the scientific basis of education.

4. Facilitating Continuous Improvement

Through ongoing verification, the educational process becomes dynamic. Teachers can regularly adjust methods based on feedback and results, ensuring continuous development.

5. Enhancing Student Learning Outcomes

When teaching methods are verified and optimized, students achieve better academic results and develop critical thinking skills.

Discussion. The findings indicate that the verification principle serves as a bridge between theory and practice in education. It transforms abstract pedagogical concepts into practical, testable actions. In contrast to traditional approaches, which may rely heavily on intuition or experience, verification-based pedagogy emphasizes measurable outcomes and accountability.

However, the implementation of the verification principle also presents challenges. These include the need for appropriate assessment tools, teacher training, and time for data analysis. Despite these challenges, its benefits outweigh the limitations, especially in the context of modern, competency-based education systems.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Moreover, the integration of digital technologies and data analytics further enhances the application of verification in education, allowing for more precise and real-time evaluation of learning outcomes.

Conclusion. The verification principle is a key methodological foundation in modern pedagogy that ensures the reliability and effectiveness of the educational process. Its pedagogical essence lies in the systematic confirmation of teaching methods and learning outcomes through empirical evidence and measurable results. The study demonstrates that the application of the verification principle enhances objectivity in assessment, improves teaching quality, and supports evidence-based decision-making in education.

Furthermore, the integration of verification into the educational process contributes to continuous pedagogical improvement and fosters students’ critical thinking and independent learning skills. Despite certain implementation challenges, such as the need for methodological training and appropriate assessment tools, the verification principle remains an essential component for developing a modern, transparent, and effective education system.

In conclusion, the consistent application of the verification principle in teaching practice not only strengthens the scientific basis of pedagogy but also ensures higher educational outcomes and overall quality improvement.

References

1. Abdullayeva, Q. *Pedagogika nazariyasi*. Tashkent: O‘qituvchi.2020
2. Yo‘ldoshev, J. *Ta’lim metodlari*. Tashkent: Fan va texnologiya.2019
3. Podlasy, I. P. *Pedagogika*. Moscow: Vldos.2010
4. Zimnyaya, I. A. *Pedagogicheskaya psikhologiya*. Moscow: Logos. 2004
5. Biggs, J., & Tang, C. *Teaching for Quality Learning at University*. Maidenhead: Open University Press.2011

**НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОБЛЕМЫ
РАЗВИТИЯ УСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ.**

Кадамова Барчиной Косимжон кизи

Магистрант, Ургенчский Государственный Педагогический Институт

E-mail: barchinoy2009qad@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматривается актуальная проблема формирования вербальной и профессиональной компетентности будущих педагогов в системе высшего образования. Автор проводит научно-педагогический анализ механизмов, способствующих развитию коммуникативных навыков и профессионально значимых качеств студентов. Особое внимание уделяется взаимосвязи между культурой речи педагога и эффективностью образовательного процесса. В работе предлагаются методические подходы к совершенствованию подготовки специалистов, ориентированные на интеграцию теоретических знаний и практических речевых навыков, необходимых для успешной педагогической деятельности в современных условиях.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: вербальная компетентность, профессиональная компетентность, высшее образование, подготовка будущих учителей, педагогическая коммуникация, профессиональное развитие.

Abstract. This article examines the pressing issue of developing verbal and professional competence in future educators within the higher education system. The author provides a scientific and pedagogical analysis of the mechanisms that facilitate the development of communication skills and professionally significant qualities in students. Particular attention is paid to the correlation between a teacher's speech culture and the overall effectiveness of the educational process. The paper proposes methodological approaches to improving specialist training, focusing on the integration of theoretical knowledge and practical verbal skills necessary for successful teaching in modern conditions.

Keywords: iverbal competence, professional competence, higher education, training of future teachers, pedagogical communication, professional development.

Annotatsiya. Maqola interdisiplinar yondashuvning kelajakdagi o‘qituvchilarning kommunikativ va professional ko‘nikmalariga ta’sirini ko‘rib chiqadi. Psixologiya, sotsiologiya va axborot texnologiyalari kabi turli fanlarning integratsiyasi haqida so‘z boradi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalarining roli ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: interdisipliner yondashuv, kommunikativ ko‘nikmalar, professional ko‘nikmalar, o‘qituvchilarni tayyorlash, innovatsiyalar, psixologiya, sotsiologiya.

В современных условиях проводимые в системе образования коренные реформы, стратегические задачи, направленные на повышение интеллектуального потенциала общества, а также высокие требования, предъявляемые к качеству подготовки кадров, обуславливают необходимость нового подхода к профессиональной подготовке будущих учителей. В особенности проблема развития устных и профессиональных компетенций будущих учителей, обучающихся в высших образовательных учреждениях, признаётся одной из актуальных проблем современной педагогической науки. Это связано с тем, что эффективность педагогической деятельности определяется не только глубоким знанием учебного предмета, но и способностью чётко, логично и выразительно излагать свои мысли в вербальной и письменной форме. Актуальность данной проблемы находит своё отражение в нормативно-правовых документах, регулирующих сферу образования в Республике Узбекистан. В Конституции Республики Узбекистан образование признаётся важным фактором развития общества, а также гарантируется право каждого гражданина на получение знаний. В данном документе особо подчёркивается роль образования во всестороннем развитии личности. Это, в свою очередь, обуславливает необходимость предъявления высоких требований к профессиональной и коммуникативной подготовке педагогических кадров, в частности будущих учителей.

Внедрение компетентностного подхода в систему образования вывело проблему развития устных и профессиональных компетенций будущих учителей на качественно новый уровень. Данный подход предполагает не только усвоение обучающимися совокупности знаний, но и формирование способности эффективно применять их в реальных педагогических ситуациях. В этом контексте особую значимость приобретают устная речь учителя, культура педагогического общения, а также умение аргументированно выражать собственную позицию в профессиональной деятельности.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Недостаточное внимание к развитию устных и профессиональных компетенций в процессе подготовки будущих учителей в высших образовательных учреждениях обуславливает возникновение ряда проблем. В частности, у части выпускников наблюдаются трудности в педагогическом общении, недостаточная сформированность навыков чёткого и логичного выражения мыслей, а также низкий уровень готовности к анализу и оценке профессиональных ситуаций. Указанные обстоятельства оказывают отрицательное влияние на эффективность образовательного процесса.

С этой точки зрения, научно-педагогический анализ проблемы развития устных и профессиональных компетенций будущих учителей, определение её теоретических основ, а также её изучение в неразрывной связи с нормативно-правовыми документами приобретают особую значимость. Глубокое исследование данного вопроса позволяет совершенствовать процесс подготовки будущих учителей, повышать качество образования и расширять возможности развития профессионального потенциала педагогических кадров. В процессе педагогической деятельности устная компетенция выступает как одно из ведущих профессиональных средств учителя. Такие виды деятельности, как объяснение учебного материала, взаимодействие с учащимися, ответы на их вопросы, организация дискуссий, формулирование педагогических требований и указаний, реализуются преимущественно посредством вербальной речи. В этой связи развитие вербальной компетенции будущих учителей рассматривается как важнейший фактор, определяющий эффективность их будущей профессиональной деятельности.

С структурной точки зрения устная компетенция включает ряд компонентов, среди которых особое значение имеют грамматическая правильность речи, лексическое богатство, культура произношения, логическая последовательность, темп речи и её выразительность. Кроме того, устная компетенция охватывает такие аспекты, как коммуникативная культура учителя, соблюдение норм общения, уважительное и внимательное отношение к собеседнику. Указанные компоненты обеспечивают эффективность педагогического взаимодействия.

Понятие профессиональной компетенции отражает совокупность знаний, умений, навыков и личностных качеств, необходимых учителю для эффективного осуществления профессиональной деятельности. В педагогических исследованиях профессиональная компетенция трактуется как готовность учителя к выполнению профессиональных задач, способность сознательно организовывать педагогическую деятельность, а также умение решать проблемы, возникающие в процессе обучения и воспитания. Данная компетенция включает не только теоретические знания, но и практический опыт, профессиональное мышление и педагогическую позицию учителя. Профессиональная компетенция, в свою очередь, представляет собой интегративное качество, отражающее готовность будущего учителя к профессиональной деятельности. Она формируется в результате синтеза педагогических знаний, методических умений, личностных и профессиональных качеств, рефлексивной деятельности и практического опыта. Теоретический анализ показывает, что профессиональная компетенция не сводится к совокупности знаний, а представляет собой способность учителя к самостоятельной и осознанной деятельности в педагогических ситуациях. В этой связи формирование профессиональной компетенции должно рассматриваться как приоритетное направление в системе подготовки будущих

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

учителей связь компетенций

Профессиональное становление педагога невозможно без овладения культурой речи, так как:

1. Словесное воздействие остается основным методом обучения и воспитания.
2. Речевой имидж напрямую влияет на установление психологического контакта с аудиторией.
3. Терминологическая грамотность определяет точность передачи научных знаний.

Научное осмысление проблемы показывает, что вербальная компетентность не ограничивается только знанием лингвистических норм. Она включает в себя способность адаптировать сложную научную информацию под уровень восприятия студентов, владение техникой публичного выступления и умение управлять дискуссией в учебной аудитории.

Трудности и барьеры в подготовке специалистов В процессе исследования выявлен ряд противоречий, характерных для современного высшего образования:

Преобладание лекционных форм работы над практическими тренингами, где студенты могли бы оттачивать навыки профессиональной коммуникации.

Отсутствие у будущих преподавателей достаточного опыта публичных выступлений, что ведет к «речевой скованности» в начале педагогической карьеры.

Зачастую вербальные навыки развиваются интуитивно, без специального педагогического сопровождения и акцента на профессиональную ретиорику.

Подводя итог научно-педагогическому осмыслению проблемы, можно констатировать, что развитие вербальной и профессиональной компетентности будущих преподавателей является неразрывным процессом, определяющим качество современной высшей школы. Проведенный анализ подтверждает, что успех профессионального становления педагога напрямую зависит от его способности эффективно использовать речевые ресурсы для решения образовательных задач.

В ходе работы было выявлено, что интеграция теоретических знаний и коммуникативных навыков требует создания в вузе специальной развивающей среды. Ключевыми условиями этого процесса выступают внедрение интерактивных форм обучения, акцент на междисциплинарные связи и развитие культуры педагогической рефлексии.

Практическая значимость исследования заключается в возможности использования предложенных подходов для совершенствования учебных планов и программ подготовки магистрантов. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении могут быть связаны с изучением влияния цифровой образовательной среды на трансформацию вербального поведения преподавателя и поиск новых методов формирования профессионально-речевой устойчивости в условиях дистанционного обучения.

Список литературы

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (новая редакция). Ташкент, 2020 г. - 76 с.
2. Мирзиёев Ш. М. Стратегия развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы. Ташкент, 2022 г. - 160 с.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Азизходжаева Н. Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. — Ташкент: ТГПУ им. Низами, 2005. - 200 с.
4. Муслимов Н. А. Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов на основе применения информационных технологий. — Ташкент, 2005. - 112 с.
5. Сафарова Р. Г. Пути совершенствования механизмов формирования навыков профессионального общения у будущих учителей // Педагогика. — Ташкент, 2018. - 18 с.
6. Йолдошев Ж. Г. Современные педагогические технологии. — Ташкент: «Фан ва технология», 2011.- 195 с.
7. Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан. (2022). Официальный сайт Министерства. Retrieved from www.edu.uz.

**INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILINI
O‘QITISHDA RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

Xudayberganova Ferruza Jonibek qizi

UrDPI “Ta’lim tarbiya nazariyasi va metodikasi”

yo‘nalishi mustaqil tadqiqotchisi

feruzaxudayberganova1215@gmail.com

tel: +99890 437 15 12

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi inklyuziv ta’lim sharoitida boshlang‘ich sinflarda ona tilini o‘qitishda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Shuningdek, xorijiy pedagogik tajribalar tahlil qilinib, samarali metod va vositalar asoslab berilgan.

Annotation. This thesis highlights the theoretical and practical foundations of using digital educational technologies in teaching the native language in primary classes within inclusive education settings. It also analyzes foreign pedagogical experiences and substantiates effective methods and tools.

Аннотация. В данной работе освещаются теоретические и практические основы использования цифровых образовательных технологий при обучении родному языку в начальных классах в условиях инклюзивного образования. Также проанализирован зарубежный педагогический опыт и обоснованы эффективные методы и средства.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, ona tili, raqamli texnologiyalar, differensial yondashuv, pedagogik innovatsiyalar.

Keywords: inclusive education, primary education, native language, digital technologies, differentiated approach, pedagogical innovations.

Ключевые слова: инклюзивное образование, начальное образование, родной язык, цифровые технологии, дифференцированный подход, педагогические инновации.

Zamonaviy ta’lim tizimida inklyuzivlik tamoyili ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilarning, jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning teng imkoniyatlarda bilim olishlarini ta’minlashga qaratilgan. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi esa ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kirdi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda ona tilini o‘qitishda multimedia vositalari, interaktiv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

platformalar va sun‘iy intellekt asosidagi dasturlar o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirmoqda. Inklyuziv ta‘limning nazariy asoslari. Inklyuziv ta‘lim g‘oyasi inson huquqlari va tenglik tamoyillariga asoslanadi. UNESCO ma‘lumotlariga ko‘ra, har bir bola sifatli ta‘lim olish huquqiga ega. Bu esa o‘qituvchilardan differensial va individual yondashuvni talab etadi. Boshlang‘ich sinflarda ona tilini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning nutq rivoji, eshitish, ko‘rish va idrok qilish xususiyatlari hisobga olinishi zarur. Raqamli texnologiyalar va ularning didaktik imkoniyatlari. Raqamli ta‘lim texnologiyalari quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- Individual o‘qitish trayektoriyasini shakllantirish
- Interaktivlikni ta‘minlash
- Vizual va audial materiallar orqali tushunishni osonlashtirish
- O‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish

Masalan, interaktiv taqdimotlar, video darslar, test platformalari o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlaydi.

Finlyandiya ta‘lim tizimida inklyuzivlik asosiy tamoyil hisoblanadi. Bu yerda raqamli platformalar orqali har bir o‘quvchining individual rivojlanish yo‘li belgilanadi. AQShda Khan Academy, Google Classroom kabi platformalar orqali differensial ta‘lim keng yo‘lga qo‘yilgan. Buyuk Britaniyada esa maxsus ehtiyojli o‘quvchilar uchun moslashtirilgan raqamli dasturlar ishlab chiqilgan. Shuningdek, Singapur tajribasida adaptiv o‘quv dasturlari orqali o‘quvchilarning bilim darajasiga mos topshiriqlar beriladi. Xorijiy tajribalarga asoslangan samarali metodlar:

1. Differensial ta‘lim (Differentiated Instruction) metodi. Ushbu metod asoschisi sifatida Carol Ann Tomlinson tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, AQSh va Yevropa ta‘lim tizimida keng qo‘llaniladi. Mazkur metod o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va o‘zlashtirish darajasiga qarab ta‘lim mazmuni, jarayoni va natijasini moslashtirishni nazarda tutadi. Qo‘llash mexanizmi (ona tili darsida): 1. Matnlar turli darajada murakkablikda beriladi. 2. Audio, video va vizual materiallar birgalikda qo‘llanadi. 3. O‘quvchilarga turli shakldagi topshiriqlar (yozma, og‘zaki, test) taklif etiladi. Inklyuziv muhitdagi ahamiyati. Bu metod har bir o‘quvchining imkoniyatini hisobga oladi, ayniqsa nutqida, eshitishida yoki idrokida qiyinchilik bo‘lgan bolalar uchun juda muhim. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, differensial yondashuv qo‘llanilganda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va motivatsiyasi sezilarli darajada oshadi, hamda ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi.

2. Assistiv (yordamchi) raqamli texnologiyalar metodi. Ushbu metod AQSh, Finlandiya va Yaponiya ta‘lim tizimida keng qo‘llanilib, maxsus ehtiyojli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Assistiv texnologiyalar — bu o‘quvchilarning o‘qish, yozish, tinglash va nutq faoliyatini yengillashtiruvchi raqamli vositalardir. Masalan: matnni ovozga aylantiruvchi dasturlar, subtitrlar videolar, interaktiv ilovalar. Ona tili darsida matnlar audio shaklda ham beriladi, o‘quvchilar planshet yoki telefon orqali interaktiv mashqlar bajaradi, nutqida qiyinchilik bo‘lgan o‘quvchilar uchun ovozli yordam dasturlari ishlatiladi. Inklyuziv muhitdagi ahamiyati: Bu metod barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyat yaratadi, ayniqsa ko‘rish, eshitish yoki nutqida muammosi bor bolalar uchun. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, assistiv texnologiyalar qo‘llanilganda o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalari va bilimni qabul qilish darajasi oshadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Hamkorlikda o‘qitish (Co-teaching) metodi. Bu metod AQSh va Buyuk Britaniyada inklyuziv ta‘limning asosiy yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Co-teaching — bu umumiy sinf o‘qituvchisi va maxsus pedagogning birgalikda dars o‘tish jarayonidir. 1.Ona tili darsida bir o‘qituvchi umumiy tushuntirish beradi. 2.Ikkinchi pedagog individual yordam ko‘rsatadi. 3.O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib ishlaydi. Inklyuziv muhitdagi ahamiyati. Bu metod orqali har bir o‘quvchi e‘tibordan chetda qolmaydi, individual yordam olish imkoniga ega bo‘ladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, hamkorlikda o‘qitish modeli o‘quvchilarning akademik natijalarini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

4. Universal Design for Learning (UDL) metodi. Ushbu metod ta‘limni barcha o‘quvchilar uchun boshidanoq mos shaklda loyihalashni nazarda tutadi. Qo‘llash mexanizmi:

- Matnlar audio, video va yozma shaklda beriladi
- O‘quvchilar javobni turli usulda ifodalaydi
- Interaktiv platformalardan foydalaniladi

UDL asosidagi darslar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va bilimni o‘zlashtirishni yaxshilaydi.

5. Flipped Classroom metodi. O‘quvchilar mavzuni uyda o‘rganadi, darsda esa amaliy mashg‘ulotlar bajariladi. Qo‘llash mexanizmi:

- Video darslar beriladi
- Darsda mashqlar bajariladi
- Individual yordam ko‘rsatiladi. Ushbu metod ntijasida o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari rivojlanadi va darsdagi faollik oshadi.

6. Gamifikatsiya metodi. Ushbu metodda o‘quv jarayoniga o‘yin elementlari kiritiladi. Qo‘llash mexanizmi: viktorinalar va testlar; ball va mukofot tizimi; guruhli musobaqalar asosida tashkil etiladi. Metodni qo‘llash natijasida o‘quvchida motivatsiya oshadi va bilim uzoq muddat saqlanadi.

Yuqoridagi metodlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy tajribalarda inklyuziv ta‘lim samaradorligi asosan individual yondashuv, texnologik qo‘llab-quvvatlash va hamkorlik pedagogikasiga tayanadi. Ushbu metodlarni boshlang‘ich sinflarda ona tili darslariga moslashtirib qo‘llash o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirish, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish va teng ta‘lim imkoniyatlarini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshiradi. Ayniqsa, inklyuziv sinflarda bu usullar samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov, R., Abduqodirov, A., Pardayev, A. (2013). Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.256-b
2. Tolipov, O‘., Usmonboyeva, M. (2012). Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.224-b
3. Yo‘ldoshev, J. G‘., Usmonov, S. A. (2010). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.192-b
4. Tomlinson, C. A. (2014). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. Alexandria, VA: ASCD.131-b

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Mayer, R. E. (2009). Multimedia Learning (2nd ed.). New York: Cambridge University Press.304-b

**TA’LIMDA IJTIMOIIY TENGSIZLIK: STRUKTURAVIIY MUAMMOLAR VA
PEDAGOGIK TRANSFORMATSIYA STRATEGIYALARI**

Shamurotova Sevinch Quvandiq qizi

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedrası o‘qituvchisi

sevinchshamurotova804@gmail.com

+998931357763

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’lim tizimidagi ijtimoiy tengsizlikning deterministik omillari, uning shaxs shakllanishidagi destruktiv ta’siri va ushbu nomutanosiblikni bartaraf etishning zamonaviy pedagogik modellari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy stratifikatsiyaning ta’lim sifatiga ta’siri va kognitiv adolat tamoyillari asosida o‘quv jarayonini inkluzivlashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ta’limda tengsizlik, ijtimoiy stratifikatsiya, kognitiv kapital, ijtimoiy mobillik, meritokratiya, madaniy reproduksiya, raqamli tafovut, inkluziv ta’lim, differensiallashgan yondashuv, akademik muvaffaqiyat, pedagogik transformatsiya, ijtimoiy adolat.

Аннотация. В данной статье анализируются детерминированные факторы социального неравенства в системе образования, его деструктивное влияние на формирование личности и современные педагогические модели по устранению данного дисбаланса. В исследовании рассматриваются вопросы влияния социальной стратификации на качество образования и инклюзивизации учебного процесса на основе принципов когнитивной справедливости.

Ключевые слова: неравенство в образовании, социальная стратификация, когнитивный капитал, социальная мобильность, меритократия, культурная репродукция, цифровой разрыв, инклюзивное образование, дифференцированный подход, академическая успеваемость, педагогическая трансформация, социальная справедливость.

Abstract. This article analyzes the deterministic factors of social inequality in the education system, its destructive impact on personality formation, and modern pedagogical models for eliminating this imbalance. The study examines the influence of social stratification on the quality of education and the issues of making the educational process inclusive based on the principles of cognitive justice.

Keywords: educational inequality, social stratification, cognitive capital, social mobility, meritocracy, cultural reproduction, digital divide, inclusive education, differentiated approach, academic achievement, pedagogical transformation, social justice.

Zamonaviy globallashuv sharoitida ta’lim nafaqat bilim berish maskani, balki ijtimoiy mobillikning (social mobility) eng muhim drayveri hisoblanadi. Biroq, statistik ma’lumotlar va sotsiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim tizimi ko‘pincha mavjud ijtimoiy iyerarxiyani qayta ishlab chiqarish (social reproduction) quroliga aylanib qolmoqda. P’yer Burdyening “Madaniy kapital” (cultural capital) nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchilarning maktabga qadar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

egallagan ijtimoiy va lingvistik ko‘nikmalari ularning keyingi akademik muvaffaqiyatlarini belgilab bermoqda, bu esa startap imkoniyatlarining turlicha bo‘lishiga olib keladi.

Ta’limdagi tengsizlik ko‘p qirrali fenomen bo‘lib, u quyidagi determinantlar orqali namoyon bo‘ladi:

Ekonomik determinizm. Oila daromadining o‘quv resurslariga (repetitorlik, texnologiyalar, qo‘shimcha adabiyotlar) kirish imkoniyatini belgilashi.

Hududiy diskriminatsiya. Urbanizatsiya darajasi yuqori bo‘lgan hududlar va chekka qishloq maktablari o‘rtasidagi infratuzilmaviy va kadrlar ta’minotidagi tafovut.

Raqamli tafovut (Digital Divide): Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi o‘quvchilarning “texnologik savodxonlik” darajasini pasaytiradi.

An’anaviy pedagogikada o‘quvchining past natijalari ko‘pincha individual intellektual salohiyatning kamligi bilan izohlanadi. Biroq, kognitiv pedagogika nuqtayi nazaridan, bu ko‘pincha “sharoitlar tengsizligi” natijasidir.

Meritokratiya illyuziyasi faqat qobiliyat va mehnatga tayanadigan tizim deb da’vo qiluvchi ta’lim modellari, aslida boy qatlam vakillarining imtiyozlarini qonuniylashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Tengsizlikni bartaraf etish uchun ta’lim paradigmasini “teng imkoniyatlar”dan “teng natijalar” (equity over equality) tamoyiliga o‘tkazish zarur. O‘qituvchi o‘quvchining ijtimoiy foni va bazaviy bilim darajasidan kelib chiqib, o‘quv materialini adaptatsiya qilishi lozim. Bu jarayonda Vigotskiyning “Yaqin rivojlanish zonasi” (Zone of Proximal Development) konsepsiyasini qo‘llash, ijtimoiy jihatdan zaif o‘quvchilarga maxsus scaffolding (qo‘llab-quvvatlash) tizimini yaratishni talab etadi. Davlat va ta’lim muassasalari darajasida kam ta’minlangan oila farzandlari uchun kognitiv defitsitni to‘ldiruvchi dasturlarni joriy etish. Masalan, maktabgacha ta’limning sifatini oshirish orqali boshlang‘ich sinfdagi “startap” tengsizligini kamaytirish.

O‘quv dasturlari faqat dominant ijtimoiy qatlam qadriyatlarini emas, balki turli ijtimoiy va madaniy guruhlarining tajribasini aks ettirishi kerak. Bu o‘quvchilarda “begonalashish” (alienation) hissini kamaytiradi.

Ijtimoiy nochor muhitdan kelgan o‘quvchilarda “o‘rganilgan nochorlik” (learned helplessness) sindromi kuzatiladi. Pedagogik yechim sifatida ularning o‘z-o‘zini baholash darajasini oshirishga qaratilgan akseologik yondashuvni joriy etish lozim.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ta’limdagi ijtimoiy tengsizlik – bu shunchaki pedagogik muammo emas, balki chuqur tizimli inqirozdir. Uni yengish uchun quyidagi strategik qadamlar taklif etiladi:

1. Resurslarni qayta taqsimlash. Ehtiyojmand maktablarga moliyaviy va metodik kvotalar ajratish.
2. Pedagogik kadrlar tayyorlash: O‘qituvchilarni sotsiokultural kompetensiya va divergent fikrlashga o‘rgatish.
3. Gibrid ta’limni rivojlantirish: Hududiy cheklovlarni bartaraf etish uchun masofaviy ta’limning sifatli kontentini ommalashtirish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ta’limda ijtimoiy adolatga erishish – jamiyatning umumiy intellektual va iqtisodiy kapitalini oshirishning yagona yo‘lidir. Pedagogik jarayon o‘quvchini ijtimoiy kelib chiqishining asiri emas, balki o‘z taqdirining yaratuvchisi sifatida shakllantirishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. (Yangi tahriri, 2020-yil). – Ushbu hujjat ta’limda teng huquqlilikning huquqiy kafolati sifatida keltiriladi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”. – Inson kapitalini rivojlantirish va ijtimoiy himoya qismida.
3. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: “Sharq”, 2004. – O‘zbek pedagogikasida ijtimoiy tarbiya ildizlarini tahlil qilish uchun.
4. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: “O‘qituvchi” 1996. – Ijtimoiy muhit va shaxs shakllanishi masalalari.
5. Xoshimov K., Safo Ochil. Pedagogika antropologiyasi. – Toshkent: “Voriz-Nashriyot”, 2011. – O‘quvchining ijtimoiy-biologik va pedagogik determinatsiyasi haqida.

**PEDAGOGIK TA’LIMDA KREATIV TRANSFORMATSIYA VA REFLEKSIV
FAOLIYAT: BO‘LG‘USI PEDAGOGLAR TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI**

Azadova Mahliyo Odilbekovna

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedrasida o‘qituvchisi

Azadovamahliyo99@gmail.com

+998918625678

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik mahoratning mohiyati, uning tarkibiy qismlari va zamonaviy ta’lim paradigmasidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘qituvchining professional rivojlanish trayektoriyasi, akmeologik yondashuv hamda pedagogik mahoratni oshirishda texnologik va psixologik determinantlarning o‘zaro aloqadorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik mahorat, professional kompetentsiya, akmeologiya, pedagogik texnika, kreativlik, refleksiya, kognitiv moslashuvchanlik, interaktiv ta’lim, kommunikativ mahorat, innovatsion faoliyat.

Аннотация: В статье анализируются сущность педагогического мастерства, его компоненты и роль в современной образовательной парадигме. Научно обоснованы траектория профессионального развития учителя, акмеологический подход и взаимосвязь технологических и психологических детерминант.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетенция, акмеология, педагогическая техника, креативность, рефлексия, инновационная деятельность.

Abstract: This article analyzes the essence of pedagogical mastery, its components, and its role in the modern educational paradigm. The teacher's professional development trajectory, the acmeological approach, and the interconnection of technological and psychological determinants are scientifically substantiated.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: pedagogical mastery, professional competence, acmeology, pedagogical technique, creativity, reflection, innovative activity.

Kirish. Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda o‘qituvchi endi bilimlarning yagona manbai (relyator) emas, balki o‘quv jarayonining fasilitatori va moderatori sifatida namoyon bo‘lmoqda. Pedagogik mahorat - bu shunchaki metodlar yig‘indisi emas, balki o‘qituvchining intellektual, emotsional va professional imkoniyatlarining yuqori darajadagi sintezidir. Bu fenomen pedagogik faoliyatning san’at darajasiga ko‘tarilishini ifodalaydi.

Ilmiy nuqtayi nazardan pedagogik mahorat quyidagi o‘zaro bog‘liq elementlardan tashkil topadi:

a) Insonparvarlik yo‘naltirilganligi (Aksiologik komponent): o‘qituvchining qadriyatlar tizimi, o‘quvchi shaxsiga bo‘lgan hurmati va ta’limning ijtimoiy mas’uliyatini anglashi.

b) Professional bilimlar (Kognitiv komponent): nafaqat o‘z fani bo‘yicha fundamental bilimlar, balki pedagogik psixologiya, didaktika va metodika sohasidagi eng so‘nggi yutuqlardan xabardorlik.

c) Pedagogik qobiliyatlar (Operatsion komponent): didaktik, kommunikativ, sugestion (ta’sir o‘tkazish) va perseptiv qobiliyatlar majmuasi.

d) Pedagogik texnika: nutq madaniyati, mimika, pantomimika, o‘z emotsional holatini boshqarish (self-management) va raqamli texnologiyalarni mahorat bilan qo‘llash.

Pedagogik mahoratning shakllanishi akmeologik (shaxsning professional cho‘qqisiga erishishi) qonuniyatlarga bo‘ysunadi. Bu jarayon bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Adaptatsiya bosqichi	Reproduktiv bosqich	Evristik bosqich	Kreativ bosqich
Faoliyatning tayyor andozalarini o‘zlashtirish	Mavjud metodikani individual uslubga moslashtirish	Ta’lim jarayoniga yangi elementlar va kreativ g‘oyalarni kiritish	Shaxsiy pedagogik tizim yoki mualliflik maktabini yaratish

Pedagogik Mahoratni Oshirishning Zamonaviy Yo‘llari

1. Refleksiv amaliyot (Reflective Practice). O‘qituvchi o‘z darsini tashqaridan kuzatishi, yutuq va kamchiliklarni tizimli tahlil qilishi lozim. “Nima uchun bu metod ish bermadi?” degan savol pedagogik o‘shirishning asosiy turtkisidir.

2. Micro-teaching va Simulyatsion mashg‘ulotlar. Kichik guruhlarda dars o‘tish va uni videotasvirga olib tahlil qilish, pedagogik vaziyatlarni (conflict resolution) modellash orqali kommunikativ mahoratni charxlaydi.

3. Raqamli Kompetentlik (Digital Literacy). Bugungi kunda pedagogik mahorat AI (Sun’iy intellekt), VR (Virtual borliq) va gamifikatsiya vositalaridan foydalanish qobiliyati bilan o‘lchanmoqda. Texnologiyani ta’lim mazmuniga uzviy singdirish - zamonaviy mahoratning bosh mezonidir.

4. Continuous Professional Development (CPD). Doimiy ravishda o‘z ustida ishlash, “Life-long learning” tamoyili asosida malaka oshirish kurslari, xalqaro vebinarlar va pedagogik jamoalarda (Professional Learning Communities) tajriba almashish.

Xulosa. Pedagogik mahorat - bu statik holat emas, balki dinamik jarayondir. U o‘qituvchidan doimiy kognitiv moslashuvchanlikni va kreativ izlanishni talab etadi. Pedagogik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mahoratning rivojlanishi nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki jamiyatning intellektual salohiyatini shakllantiruvchi strategik resurs bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017.
3. Ochilov M. Pedagogik mahorat. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2000.
4. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2003.
5. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: “Moliya”, 2003.
6. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy shakllanishi. – Toshkent: "Fan", 2007.

RAQAMLI TA’LIM VA UNING IMKONIYATLARI

Raximberganova Sohiba Jamol qizi –

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedra o‘qituvchisi

rakhimberganovasohiba68@gmail.com

+998996280991

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi raqamli ta’lim tizimining mohiyati, uning ta’lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari va O‘zbekiston sharoitida joriy etilish istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, sun’iy intellekt (AI) va masofaviy platformalarning o‘rni ilmiy asoslab beriladi. Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning o‘rni, ularning o‘quv jarayoniga tatbiq etilishining pedagogik va psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Raqamli ta’limning imkoniyatlari - individuallashtirilgan ta’lim trayektoriyasi, sun’iy intellektning o‘rni va multimedia vositalarining samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, sun’iy intellekt, LMS platformalari, shaxsiylashtirilgan ta’lim, raqamli savodxonlik.

Аннотация. В данном тезисе анализируется суть системы цифрового образования, возможности повышения эффективности обучения и перспективы её внедрения в условиях Узбекистана. Также научно обосновывается роль искусственного интеллекта (ИИ) и дистанционных платформ в образовательном процессе.

Ключевые слова: цифровое образование, эффективность обучения, искусственный интеллект, дистанционные платформы, Узбекистан.

Abstract. This thesis analyzes the essence of the digital education system, its potential to increase educational efficiency, and the prospects for its implementation in the context of Uzbekistan. Furthermore, the role of artificial intelligence (AI) and remote learning platforms is scientifically substantiated.

Keywords: digital education, educational efficiency, artificial intelligence, remote platforms, Uzbekistan.

KIRISH. XXI asrning birinchi choragi insoniyat hayotining barcha jabhalariga raqamli texnologiyalarning shiddat bilan kirib kelishi bilan xarakterlanadi. Ayniqsa, ta’lim sohasi ushbu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

transformatsiyaning markazida turibdi. Bugungi kunda an‘anaviy o‘qitish metodlari o‘zining moslashuvchanligi va tezkorligi bo‘yicha zamonaviy talablarga to‘liq javob bera olmayotgan bir paytda, raqamli ta‘lim (Digital Education) tushunchasi ta‘lim sifatini kafolatlovchi asosiy drayverga aylandi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi farmoni hamda ta‘lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari sohani tubdan isloh qilish, o‘quv jarayoniga sun‘iy intellekt va masofaviy ta‘lim texnologiyalarini keng joriy etish vazifasini qo‘ymoqda. Bu nafaqat texnik jihozlanish, balki ta‘lim mazmunini yangilash va talabalarining mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishni taqozo etadi.

Raqamli ta‘lim va uning metodologiyasi xorijlik olimlardan G. Siemens (konnektivizm nazariyasi), S. Papert va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan. Mamlakatimizda ham ta‘limni raqamlashtirishning pedagogik va texnik jihatlarini bo‘yicha qator izlanishlar olib borilmoqda. Biroq, sun‘iy intellekt (AI) algoritmlarini milliy ta‘lim kontentiga integratsiya qilish va masofaviy platformalarning samaradorligini monitoring qilish masalalari hali ham yetarlicha ilmiy asoslashga muhtoj.

An‘anaviy ta‘lim modellari va zamonaviy raqamli (LMS, MOOC, Adaptive Learning) platformalarning imkoniyatlari o‘zaro qiyoslandi. Bunda ta‘lim sifati, o‘zlashtirish ko‘rsatkichi va vaqt resurslaridan foydalanish samaradorligi asosiy indikatorlar sifatida olindi

Maqolada nazariy xulosalarni tasdiqlash uchun quyidagi empirik usullar qo‘llaniladi Sotsiometrik so‘rovnomalar: Ta‘lim jarayoni ishtirokchilari (talabalar va professor-o‘qituvchilar) o‘rtasida raqamli vositalarning qulaylik darajasini aniqlash maqsadida o‘tkazilgan anonim so‘rovlar tahlili.

Mavjud elektron o‘quv resurslari, platformalar (masalan, Hemis, Moodle) va ularning interaktivlik darajasini sifat va miqdor jihatdan baholash.

Tadqiqot davomida to‘plangan raqamli ma‘lumotlar (o‘zlashtirish foizlari, onlayn darslarga qatnashish koeffitsiyenti) matematik-statistik metodlar yordamida qayta ishlandi. Bu natijalarning xolisligi va ilmiy ishonchliligini (validity) ta‘minlashga xizmat qildi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi raqamli ta‘lim tizimining imkoniyatlarini tahlil qilish, masofaviy platformalar va sun‘iy intellektning ta‘lim sifatini oshirishdagi rolini ilmiy jihatdan ochib berish hamda O‘zbekiston sharoitida ushbu tizimni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta‘lim shunchaki an‘anaviy o‘qitish uslublarining elektron shakli emas, balki ta‘lim tizimini tubdan transformatsiya qiluvchi strategik vositadir. Raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga integratsiyalashuvi o‘quvchi va talabalar uchun vaqt va masofa cheklovlarini bartaraf etib, individual ta‘lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi.

Maqolani o‘rganish davomida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

a) moslashuvchanlik va ochiqlik - raqamli ta‘lim resurslari bilim olishni demokratlashtiradi, ya‘ni ijtimoiy kelib chiqishi va yashash joyidan qat‘i nazar, barcha uchun sifatli ta‘limdan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

b) samadorlikning ortishi - multimedia vositalari, sun‘iy intellekt va VR/AR texnologiyalari murakkab tushunchalarni vizuallashtirish orqali o‘zlashtirish koeffitsientini sezilarli darajada oshiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

c) mustaqil ta’lim ko‘nikmasi - raqamli muhit talabalarida XXI asrning eng muhim ko‘nikmalaridan biri bo‘lgan – “umr bo‘yi ta’lim olish” (lifelong learning) madaniyatini shakllantiradi.

Biroq, raqamli ta’limning to‘liq salohiyatidan foydalanish uchun faqat texnik ta’minotning o‘zi kifoya qilmaydi. Bu jarayonda pedagoglarning raqamli kompetensiyasini muntazam oshirib borish va kiberxavfsizlik masalalariga alohida e’tibor qaratish talab etiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yhati

1. Bates, A. W. (2019). Teaching in a Digital Age: Guidelines for designing teaching and learning. Tony Bates Associates Ltd. Selwyn, N. (2020). Education and Technology: Key Issues and Debates. Bloomsbury Publishing.

2. Tayloqov N.I. (2021). Raqamli ta’lim texnologiyalari: O‘quv qo‘llanma. Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”

3. Mariyeva N. va boshqalar.). Pedagogikada raqamli transformatsiya. Metodik qo‘llanma. Toshkent.

4. Begimqulov U.Sh. (2017). “Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti”. Dissertatsiya.

5. Qo‘ysinov O.A. (2020) “Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni”. Pedagogika va psixologiya jurnal.

**TARBIYAVIY JARAYONLAR SIFATINI TA’MINLASHDA BO‘LAJAK
MUTAXASSISLARNING INTERPRETATSIYA QILISH MAHORATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Ro‘zmetova Muslima Ollayor qizi

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedra o‘qituvchisi

muslimaruzmetova3@gmail.com

+998990753222

Annotatsiya. Ushbu ishda zamonaviy ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishning ilmiy-metodologik asoslari tadqiq etilgan. Muallif tarbiya jarayoniga dinamik tizim sifatida yondashib, uning sifat ko‘rsatkichlarini yangilashda tizimli-strukturaviy va subyekt-subyekt tamoyillarining rolini asoslab beradi. Maqolada an’anaviy pedagogik usullardan voz kechgan holda, innovatsion texnologiyalar (keys-stadi, loyiha metodikasi) va ijtimoiy-psixologik diagnostikaning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, tarbiya natijadorligini baholashda kognitiv, hissiy va xulq-atvor mezonlari ilmiy jihatdan tahlil etilib, pedagogik mahorat va oila hamkorligi sintezi bo‘yicha xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik samaradorlik, subyekt-subyekt munosabati, ijtimoiy-psixologik diagnostika, innovatsion texnologiyalar, ma’naviy-axloqiy tarbiya, refleksiv tahlil.

Аннотация. В данной работе исследуются научно-методологические основы повышения эффективности воспитательной работы в современной системе образования. Автор рассматривает воспитательный процесс как динамичную многогранную систему, обосновывая роль системно-структурного подхода и субъект-субъектных отношений в качественном обновлении содержания воспитания. В статье анализируется значимость перехода от традиционных методов к инновационным технологиям (кейс-стади, метод

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

проектов) и социально-психологической диагностике. Научно обоснованы критерии оценки результативности воспитания - когнитивный, эмоционально-мотивационный и поведенческий, а также сформулированы выводы о необходимости синтеза педагогического мастерства и тесного взаимодействия с семьей.

Ключевые слова: педагогическая эффективность, субъект-субъектные отношения, социально-психологическая диагностика, инновационные технологии, духовно-нравственное воспитание, рефлексивный анализ.

Abstract: This paper investigates the scientific and methodological foundations for enhancing the effectiveness of educational and upbringing processes within the modern education system. Treating the upbringing process as a dynamic and multifaceted system, the author substantiates the significance of systemic-structural and subject-subject approaches in improving qualitative outcomes. The study analyzes the shift from traditional pedagogical methods to innovative technologies such as case studies and project methodologies, emphasizing the role of socio-psychological diagnostics. Furthermore, the effectiveness of upbringing is evaluated through cognitive, emotional-motivational, and behavioral criteria, concluding with the necessity of synthesizing pedagogical mastery with family collaboration.

Keywords: pedagogical effectiveness, subject-subject relationship, socio-psychological diagnostics, innovative technologies, moral education, reflexive analysis.

Kirish. Zamonaviy ta’lim paradigmasida shaxsning intellektual va axloqiy shakllanishi bir-biridan ajralmas jarayonlar sifatida e’tirof etilmoqda. Bugungi kunda tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish nafaqat ijtimoiy ehtiyoj, balki milliy ta’lim sifatini kafolatlovchi strategik vazifadir. An’anaviy direktiv (buyruqbozlikka asoslangan) tarbiya usullari o’z ahamiyatini yo’qotib, ularning o’rnini subyekt-subyekt munosabatlari va shaxsga yo’naltirilgan yondashuv egallamoqda. Ushbu jarayonning ilmiy-metodologik asosi sifatida tarbiyaviy ishlarni tizimli-strukturaviy tashkil etish, o’quvchilarning kognitiv va psixofiziologik xususiyatlarini diagnostika qilish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish masalalari kun tartibiga chiqmoqda. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi tarbiyaviy jarayonni shunchaki tadbirlar majmuyi sifatida emas, balki o’quvchining ichki motivatsiyasi va qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi dinamik mexanizm sifatida qayta ko’rib chiqish zarurati bilan belgilanadi.

Tarbiyaviy jarayon - bu o’quvchi shaxsi, uning dunyoqarashi, axloqiy me’yorlari va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishga yo’naltirilgan dinamik va ko’p qirrali tizimdir. Samaradorlikni oshirish shunchaki tadbirlar sonini ko’paytirish emas, balki tarbiyaning mazmuni va shaklini sifat jihatidan yangilashni anglatadi. Samaradorlikni oshirishda tizimli-strukturaviy yondashuv katta ahamiyatga ega. Bunda: tarbiyaviy ishlarning samaradorligi quyidagi tarkibiy qismlarning o’zaro bog’liqligiga tayanadi; maqsadga yo’naltirilganligi ko’riladi (tarbiya subyektlari: maktab, oila, mahalla) o’rtasida yagona tarbiyaviy ideallarning mavjudligi, integratsiyalashgan yurituv - ta’lim va tarbiyaning uzviyligi ya’ni har bir dars o’zida tarbiyaviy komponentni (axloqiy, vatanparvarlik, estetik) mujassam etishi shartligi, subyekt-subyekt munosabati ham shu jumladandir.

Tarbiyaviy ishlar samaradorligini ta’minlashda, eng avvalo, ijtimoiy-psixologik diagnostika hal qiluvchi ahamiyatga ega. O’quvchining oilaviy muhiti va ruhiy holatini muntazam o’rganish tarbiyaviy ta’sir choralarini aniq maqsadga yo’naltirish imkonini beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, jarayonda faoliyatli yondashuv tamoyili asosida o‘quvchilarni ijtimoiy loyihalar, mehnat va sport kabi amaliy mashg‘ulotlarga jalb etish, ularda shaxsiy hayotiy tajribani shakllantiradi. Bu jarayon o‘quvchining o‘z xatti-harakatlarini anglab yetishi, ya’ni refleksiv tahlil ko‘nikmalarining rivojlanishi bilan uzviy kechadi.

Zamonaviy sharoitda an’anaviy “nasihatimiz” usullardan voz kechib, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ustuvor vazifadir. Xususan:

- Keys-stadi texnologiyasi o‘quvchilarda murakkab hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish mahoratini oshiradi;
- Loyiha metodikasi ijtimoiy mas’uliyat va jamoada ishlash qobiliyatini shakllantiradi;
- Interaktiv o‘yinlar esa empatiya va tolerantlik kabi muhim insoniy fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tarbiyaviy natijalarni baholashda faqat miqdordagi ko‘rsatkichlar bilan cheklanmay, sifat mezonlariga tayanish lozim. Bunda o‘quvchining axloqiy bilimlari (kognitiv mezon), qadriyatlarga nisbatan ichki munosabati (hissiy-motivatsion mezon) va real hayotdagi amaliy harakatlari (xulq-atvor mezoni) asosiy indikatorlar sifatida olinadi. Tarbiyaviy ishlarni yangi sifat bosqichiga olib chiqish gumanistik yo‘naltirilganlik, jarayonning uzluksizligi va maktabda sog‘lom ma’naviy-psixologik muhitni yaratishni talab etadi. Bu kabi tizimli yondashuv pedagogik korreksiya imkoniyatlarini kengaytirib, shaxsning ijtimoiy barqarorligini ta’minlaydi.

Xulosa o‘nida shuni aytib o‘tish joizki, tarbiyaviy ishlarning samaradorligi - bu pedagogik mahorat, oila bilan mustahkam hamkorlik va o‘quvchining individual xususiyatlarini inobatga olgan holda qo‘llanilgan zamonaviy texnologiyalar sintezidir. Tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish masalasini ilmiy-metodologik jihatdan tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy tarbiya jarayoni endilikda bir tomonlama ta’sir ko‘rsatish mexanizmi emas, balki murakkab pedagogik sintez natijasidir. Tarbiyaviy ishlarni optimallashtirish - bu to‘xtovsiz davom etadigan dinamik jarayon bo‘lib, u pedagogdan yuqori professional mahorat, gumanistik dunyoqarash va o‘zgaruvchan ijtimoiy muhitga moslashuvchanlikni talab etadi. Faqatgina ilmiy asoslangan metodologiya va shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalar uyg‘unligidagina biz ma’naviy barkamol va ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishga erisha olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “Cho‘lpon”, 2005.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy o‘quv texnologiyalari asoslari. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2004.
5. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya (Pedagogik psixologiya). – Moskva: “Pedagogika-Press”, 1999.
6. Tomlinson, C. A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. – Alexandria, VA: ASCD, 2014. (Differensial ta’lim bo‘yicha dunyodagi eng nufuzli manba).

**ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI:
RAQAMLASHTIRISH VA INDIVIDUALIZATSIYA KONTEKSTIDA**

Yusupova Shoxida Husayinovna

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedrasida o‘qituvchisi

shoxidayusupova@gmail.com

+998974608022

Annotatsiya. Ushbu maqolada global ta’lim tizimidagi transformatsion jarayonlar, xususan, sun’iy intellektning o‘rni, “Life-long learning” konsepsiyasi va ta’limni personallashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: EdTech, raqamli transformatsiya, kognitiv pedagogika, I-learning, gibrid ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация. В данной статье анализируются трансформационные процессы в глобальной системе образования, в частности роль искусственного интеллекта, концепция «Life-long learning» (обучение в течение всей жизни) и вопросы персонализации обучения. В ходе исследования научно обоснована эффективность современных педагогических технологий.

Ключевые слова: EdTech, цифровая трансформация, когнитивная педагогика, I-learning, гибридное обучение, компетентностный подход.

Abstract. This article analyzes transformational processes in the global education system, specifically the role of artificial intelligence, the concept of “Life-long learning” and issues of educational personalization. During the research, the effectiveness of modern pedagogical technologies is scientifically substantiated.

Keywords: EdTech, digital transformation, cognitive pedagogy, I-learning, hybrid learning, competency-based approach.

KIRISH Jahon sivilizatsiyasining hozirgi bosqichida inson kapitalini rivojlantirish strategiyalari tubdan transformatsiyaga uchramoqda. Xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining AKT ekstensiv rivojlanishi va iqtisodiyotning postindustrial bosqichga o‘tishi ta’lim tizimi oldiga yangi, paradigmalar vazifalarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda ta’lim shunchaki bilimlar to‘plamini uzatish jarayoni emas, balki shaxsning kognitiv imkoniyatlarini maksimal darajada realizatsiya qiluvchi dinamik ekotizim sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy ta’lim tizimidagi eng muhim tendensiya - bu raqamli transformatsiya (Digital Transformation) jarayonidir. Bu jarayon an’anaviy pedagogikani EdTech (Educational Technology) ekotizimi bilan integratsiya qilishni nazarda tutadi. Bunda neypedagogika va kognitiv psixologiya yutuqlariga tayangan holda, ta’limni individualizatsiya qilish, ya’ni har bir ta’lim oluvchining o‘ziga xos o‘zlashtirish tezligi, qobiliyati va qiziqishlariga moslashtirilgan adaptiv trayektoriyalarni shakllantirish imkoniyati paydo bo‘ldi. Shuningdek, global miqyosda “Life-long learning” umr davomida ta’lim olish konsepsiyasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur konsepsiya doirasida ta’limning diskret uzuq-yuluq xarakterdan (kontinuallik uzluksizlik xarakteriga o‘tishi) kuzatilmoqda. Sun’iy intellekt AI algoritmlarining o‘quv jarayoniga tatbiq etilishi esa Learning Analytics ta’lim tahlili metodologiyasini yuzaga keltirdi. Bu esa o‘z navbatida, o‘quv samaradorligini matematik modellashtirish va bashorat qilish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

imkonini beradi. Mazkur maqolada zamonaviy ta’limning konseptual asoslari, gibrid (aralash) ta’lim modellarining afzalliklari hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida kadrlarni tayyorlashning zamonaviy tendensiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi - raqamli muhitda ta’lim sifatini oshirishning deterministik omillarini aniqlash va ularni amaliyotga tatbiq etish bo’yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.



Tadqiqot doirasida jahonning yetakchi EdTech tahlilchilari va pedagog-olimlarning masalan Bloom, Gardner va zamonaviy raqamli ta’lim nazariyotchilarining ilmiy qarashlari reproduktiv va kreativ tahlil qilindi. Ta’limni raqamlashtirishning konseptual asoslari ontologik yondashuv borliq va uning tuzilishi nuqtai nazaridan orqali ko’rib chiqildi..

Komparativ (qiyosiy) tahlilrivojlangan xorijiy davlatlarning (AQSh, Finlyandiya, Estoniya va Janubiy Koreya) zamonaviy ta’lim modellari O‘zbekiston ta’lim tizimidagi islohotlar bilan qiyoslandi. Bunda benchmark (etalon ko‘rsatkichlar) metodi orqali ta’lim sifatini baholashning xalqaro indikatorlari (PISA, TALIS) tahlilga tortildi. Tizimli-funksional yondashuv Ta’lim tizimi bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan elementlar (pedagog, talaba, raqamli kontent, texnologik platforma) majmui sifatida o‘rganildi. Ushbu metod tizimning har bir komponenti umumiy samaradorlikka qanday ta’sir ko‘rsatishini modellar yordamida aniqlash imkonini berdi. Statistik va empirik ma’lumotlarni interpretatsiya qilish tadqiqotda so‘nggi besh yillikdagi ochiq statistik ma’lumotlar, ta’lim platformalarining foydalanuvchilar faolligi bo’yicha hisobotlari hamda miqdoriy quantitative va sifati qualitative ko‘rsatkichlari qayta ishlandi. Ma’lumotlarni tahlil qilishda mantiqiy umumlashtirish va ekstrapolyatsiya (mavjud tendensiyalarni kelajakka loyihalashtirish) usullaridan foydalanildi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar asosida zamonaviy ta’lim tizimining transformatsiyasi bo’yicha quyidagi umumlashtirilgan xulosalarga kelish mumkin:

1. Raqamli muhit - yangi pedagogik reallik. Ta’limning raqamli platformalarga ko‘chishi nafaqat texnik jarayon, balki o‘qitish metodikasining tubdan yangilanishidir. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data) va bulutli texnologiyalar ta’lim mazmunini dinamik va ochiq bo‘lishini ta’minlamoqda.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Individualizatsiya - sifat kafolati. An’anaviy ommaviy ta’lim" modelidan voz kechib, har bir talabaning qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish sur’atiga moslashgan “individual ta’lim trayektoriyasiga” o‘tish samaradorlikni oshirishning asosiy omilidir. Bu yondashuv talabani jarayonning passiv ob’ektidan faol sub’ektiga aylantiradi.

3. O‘qituvchi rolini o‘zgarishi. Raqamlashtirish sharoitida pedagogning vazifasi bilim berishdan ko‘ra, ko‘proq fassilitator (yo‘naltiruvchi), mentor va raqamli kontent kuratori vazifasiga ko‘chmoqda. Inson omili va texnologik imkoniyatlar simbiozi ta’limda yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

4. Strategik muvozanat. Rivojlanish tendensiyalari shuni ko‘rsatadiki, ta’limni raqamlashtirishda texnologik ustuvorlik insoniy qadriyatlar va ijtimoiy ko‘nikmalar (soft skills) rivojiga to‘sqinlik qilmasligi lozim.

Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirish va individualizatsiya kontekstidagi islohotlar O‘zbekiston ta’lim tizimining xalqaro ta’lim makoniga integratsiyalashuvi va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning eng muhim shartidir. Ushbu jarayonlarni tizimli joriy etish kelajakda ta’limning uzluksizligi va inklyuzivligini to‘liq ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. PF-5847-son. 2019-yil 8-oktyabr.

2. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.

3. Bates, A. W. (Tony). Teaching in a Digital Age: Guidelines for designing teaching and learning. 2nd Edition. Vancouver, BC: Tony Bates Associates Ltd, 2019.

4. Bonk, C. J., & Graham, C. R. The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs. San Francisco: Pfeiffer, 2021.

5. Luckin, R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education in the 21st Century. London: UCL Institute of Education Press, 2020.

6. Siemens, G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2018.

**TA’LIM JARAYONIDA INDIVIDUAL YONDASHUV VA DIFFERENSIAL
O‘QITISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI**

Nazarova Sadoqat Ilhom qizi

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedra o‘qituvchisi

nazarovasadoqat082@gmail.com

+998932882695

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, differensial ta’lim metodikasini qo‘llashning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif o‘quv jarayonini tashkil etishda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: individualizatsiya, differensial ta’lim, kognitiv uslub, heterogen guruhlar, inklyuzivlik, pedagogik texnologiya, motivatsiya, zona proximi (yaqin rivojlanish zonasi).

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье анализируется теоретическая и практическая значимость учета индивидуальных особенностей учащихся в образовательном процессе, а также применения методики дифференцированного обучения. Автор приводит научно обоснованные рекомендации по повышению эффективности личностно-ориентированного подхода в организации учебного процесса.

Ключевые слова: индивидуализация, дифференцированное обучение, когнитивный стиль, гетерогенные группы, инклюзивность, педагогическая технология, мотивация, зона ближайшего развития.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical significance of incorporating students' individual characteristics into the educational process and applying differentiated instruction methodologies. The author provides evidence-based recommendations for enhancing the effectiveness of a learner-centered approach in organizing the educational process.

Keywords: individualization, differentiated instruction, cognitive style, heterogeneous groups, inclusiveness, pedagogical technology, motivation, zone of proximal development (ZPD).

KIRISH. Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat bilim berish, balki har bir shaxsning salohiyatini maksimal darajada yuzaga chiqarishdan iborat. Individual yondashuv va differensial ta’lim tushunchalari o’quvchi shaxsini ta’lim markaziga qo’yuvchi paradigmaning ustunlaridir. An’anaviy “ommaviy ta’lim” modeli o’quvchilarning turlicha o’zlashtirish tezligi, qiziqishlari va intellektual darajalarini har doim ham inobatga olmaydi. Bu esa ta’lim sifatining pasayishiga va o’quvchilarda motivatsiyaning so’nishiga olib keladi. Individual yondashuvning nazariy tahlili

Individual yondashuv - bu pedagogik jarayonni har bir o’quvchining o’ziga xos psixologik, jismoniy va intellektual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tashkil etishdir. Psixofiziologik omillar o’quvchilarning kognitiv jarayonlari turlicha kechadi. Bunga quyidagilar ta’sir etadi: temperament va xarakter, ekstravert va introvert, o’quvchilarning darsdagi faolligi turlichalari idrok etish kanallari, vizual ko’rish audial eshitish va kinestetik harakat idrok etish. Miya yarim sharlarining dominantligi bu chap yarim shar (mantiqiy-matematik) va o’ng yarim shar (obrazli-ijodiy) rivojlanganligi.

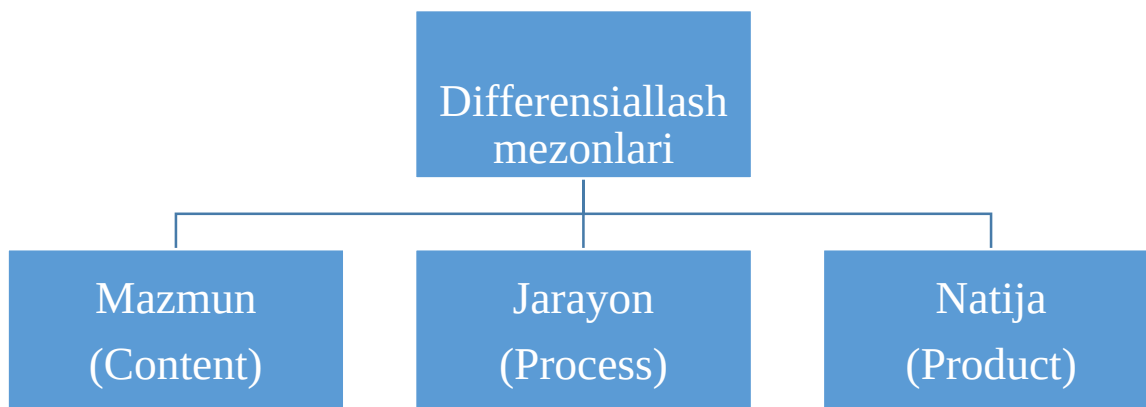
Differensial ta’lim - bu o’quvchilarni ma’lum bir xususiyatlari (qobiliyati, qiziqishi, tayyorgarlik darajasi) asosida guruhlarga ajratgan holda o’qitish usulidir.

Ilmiy pedagogikada differensiallashning ikki asosiy turi farqlanadi.

1) Ichki differensiallash. Odatiy sinf sharoitida o’qituvchi o’quvchilarga darajali topshiriqlar berishi.

2) Tashqi differensiallash: Maxsus ixtisoslashtirilgan maktablar, profilli sinflar yoki yo’nalishlar bo’yicha guruhlar tashkil etish.

Differensiallash mezonlari differensial ta’limni amalga oshirishda quyidagi uchta komponentni o’zgartirish mumkin:



Differensial ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda zamonaviy texnologiyalarning o’rni beqiyos. Xususan, LMS (Learning Management Systems) platformalari har bir o’quvchi uchun individual ta’lim traektoriyasini chizish imkonini beradi. O’quv topshiriqlari Bloom taksonomiyasiga asoslangan holda uch darajada ishlab chiqiladi:

1-daraja. Reproduktiv daraja - ma’lumotni eslab qolish va qayta aytib berish.

2-daraja. Produktiv daraja - bilimlarni namunaviy vaziyatlarda qo’llash.

3-daraja. Ijodiy daraja - muammoli vaziyatlarni hal qilish va tahlil qilish o’qituvchi kompetensiyasi va individualizatsiya

Individual yondashuv o’qituvchidan yuqori darajadagi diagnostik mahoratni talab qiladi. O’qituvchi darsni rejalashtirishdan avval quyidagilarni aniqlashi lozim.

Xulosa. Individual yondashuv va differensial ta’lim - bu shunchaki metod emas, balki ta’limning insonparvarlashuvi jarayonidir. Har bir o’quvchining o’ziga xosligini tan olish ta’lim tizimini demokratlashtirishga xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan differensiallash strategiyalari o’quvchilarning nafaqat akademik ko’rsatkichlarini, balki ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvchanligini ham oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.

2. Azizxo‘jayeva N.N. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” – Toshkent: TDPU, 2006.

3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. “Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish”. – Toshkent: “Fan va texnologiyalar”, 2008.

4. G‘oziyev E.G‘. “Umumiy psixologiya” Darslik. – Toshkent: 2010.

5. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A., Pardaev A. “Ta’limda innovatsion texnologiyalar (ta’lim muassasalari pedagog-o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar)”. – Toshkent: “Iste’dod” jamg‘armasi, 2008.

6. Ziyomhammadov B. “Pedagogika” – Toshkent: “Turon-Iqbol”, 2006.

7. Saidov M. “O‘qitish jarayonini individuallashtirish va differensiallashning pedagogik asoslari” // Uzluksiz ta’lim jurnali. – Toshkent, 2019.

SUN’IY INTELLEKTNING TA’LIMDAGI O’RNI

Abdullayeva O’g’iLOY Abdirahmon qizi

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedrası o’qituvchisi

abdullayevaogiloy14@gmail.com

[+998932949636](tel:+998932949636)

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida IMRAD standarti asosida adaptiv o’qitish tizimlari, ma’muriy jarayonlarni avtomatlashtirish va ta’limni personallashtirish masalalari o’rganilgan. Maqolada sun’iy intellekt vositalarining o’quvchilar o’zlashtirish ko’rsatkichlariga ta’siri hamda pedagoglarning ish yukini kamaytirishdagi o’rni statistik ma’lumotlar bilan yoritiladi. Shuningdek, raqamli ta’lim muhitida yuzaga kelishi mumkin bo’lgan etik muammolar va texnologik cheklovlar muhokama qilinadi.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, adaptiv ta’lim, raqamli pedagogika, personallashtirilgan o’qitish, intellektual repetitorlik tizimlari, EdTech, ta’lim samaradorligi.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of implementing Artificial Intelligence technologies in the modern educational system. Following the IMRAD structure, the research explores adaptive learning systems, automation of administrative processes, and personalization of education. The paper highlights the impact of AI tools on student performance and its role in reducing the workload of educators through statistical data. Furthermore, ethical issues and technological limitations that may arise in the digital learning environment are discussed.

Keywords: artificial intelligence, adaptive learning, digital pedagogy, personalized learning, intelligent tutoring systems, EdTech, educational efficiency.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты внедрения технологий искусственного интеллекта в современную систему образования. В рамках стандарта IMRAD исследуются системы адаптивного обучения, автоматизация административных процессов и персонализация образования. В статье на основе статистических данных освещается влияние инструментов искусственного интеллекта на показатели успеваемости учащихся и их роль в снижении нагрузки на педагогов. Также обсуждаются этические проблемы и технологические ограничения, которые могут возникнуть в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: искусственный интеллект, адаптивное обучение, цифровая педагогика, персонализированное обучение, интеллектуальные системы репетиторства, EdTech, эффективность образования.

KIRISH. Zamonaviy dunyoda texnologik taraqqiyot barcha sohalar kabi ta’lim tizimini ham qamrab oldi. Xususan, Sun’iy Intellekt (AI) o’quv jarayonini individuallashtirish, o’qituvchilarning ish yuklamasini kamaytirish va o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatkichlarini tahlil qilishda yangi ufqlarni ochmoqda. Maqolaning maqsadi - ta’limda SI texnologiyalarining qo’llanilish sohaları, uning afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin bo’lgan muammolarni ilmiy jihatdan tahlil qilishdir.

SI algoritmlari har bir o’quvchining bilim darajasi, qiziqishlari va o’rganish tezligini tahlil qila oladi. Bu orqali o’quvchiga uning ehtiyojlariga moslashtirilgan materiallar taqdim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etiladi. Masalan, agar o‘quvchi matematikadan ma’lum bir mavzuni qiyinchilik bilan o‘zlashtirayotgan bo‘lsa, tizim unga qo‘shimcha sodda misollar va tushuntirish videolari taklif qiladi.

O‘qituvchilar vaqtining katta qismini testlarni tekshirish va hisobotlar yozishga sarflaydilar. SI tizimlari nafaqat testlarni, balki insholarni ham tahlil qilish va baholash imkoniyatiga ega. Bu esa pedagoglarga ko‘proq vaqtni o‘quvchilar bilan bevosita ishlashga va ijodiy yondashuvga ajratish imkonini beradi.

Smart-chatbotlar o‘quvchilarga istalgan vaqtda yordam berishi mumkin. Ular dars jadvali, mavzu bo‘yicha tushunarsiz savollar yoki uy vazifasi yuzasidan yo‘riqnomalar beradi. Bu o‘quv jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi.

SI imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun ham katta yordam beradi. Masalan, nutqni matnga aylantiruvchi yoki matnni ovozli o‘qiydigan dasturlar ko‘rish yoki eshitish qobiliyati cheklangan talabalarga ta’lim olishda teng imkoniyatlar yaratadi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida O‘zbekiston Respublikasida raqamli ta’limni rivojlantirishning me’yoriy asoslari o‘rganildi. Xususan, “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4996-sonli qarori hamda “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da belgilangan vazifalar mazmunli tahlil qilindi. Bu metod milliy ta’lim tizimining SI texnologiyalarini qabul qilishga bo‘lgan huquqiy tayyorgarligini baholash imkonini berdi.

Maqolada an’anaviy ta’lim modeli bilan SI asosidagi “Adaptive Learning” (Moslashuvchan ta’lim) modellari o‘zaro qiyoslandi. Bunda:

- o‘quvchi yutuqlarini baholashdagi shaffoflik;
- o‘qituvchining darsga tayyorgarlik vaqtini optimallashtirish;
- bilim olishdagi individual traektoriya kabi mezonlarga tayanildi. Deskriptiv tahlil orqali

bugungi kunda dunyo miqyosida qo‘llanilayotgan ChatGPT, Khan Academy’ning Khanmigo, Duolingo kabi platformalarning ta’limiy algoritmlari tavsiflab berildi.

Ta’lim jarayoni bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan elementlar (pedagog, talaba, texnologiya, natija) majmuasi sifatida ko‘rib chiqildi. SI ushbu tizimning har bir bo‘g‘inida qanday funksiyalarni bajarishi (masalan, pedagog uchun - repetitor, talaba uchun - mentor) funksional jihatdan tahlil qilindi.

Mavzuga oid so‘nggi 5 yillikdagi mahalliy va xorijiy ilmiy nashrlar, “Web of Science” va “Google Scholar” ma’lumotlar bazasidagi maqolalar kontent-tahlil qilindi. Bu SI sohasidagi eng dolzarb muammolarni (etik masalalar, akademik halollik, ma’lumotlar xavfsizligi) ajratib ko‘rsatishga yordam berdi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, sun’iy intellekt ta’limda o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi emas, balki uning eng yaqin ko‘makchisi bo‘lib xizmat qiladi. U ta’lim sifatini oshiradi va o‘quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va shaffof qiladi. Biroq, SI ta’limga joriy etishda etik normalar, ma’lumotlar maxfiylik va o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini saqlab qolish masalalariga alohida e’tibor qaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4996-son qarori. “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2021-yil 17-fevral.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Begimkulov U.Sh. “Oliy ta’lim muassasalarida axborot-ta’lim muhitini yaratish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti”. Monografiya. – T.: Fan, 2007.
3. Mamatov N.S. Sun’iy intellekt va uning ta’lim jarayonidagi roli. “Zamonaviy ta’lim” ilmiy-amaliy jurnali. – Toshkent, 2021.
4. Gulyamov S.S. va boshqalar. “Raqamli iqtisodiyotda sun’iy intellekt texnologiyalari”. O‘quv qo‘llanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2019.
5. Ziyodullayev A.R. Ta’lim sohasida sun’iy intellektdan foydalanishning pedagogik asoslari. “Pedagogika” ilmiy-nazariy jurnali. – T., 2022. – №3.
6. Xolmurodov B.Z. Masofaviy ta’limda sun’iy intellekt algoritmlarini qo‘llash samaradorligi. “O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari” – T., 2023.

PEDAGOGIK JARAYONDA MOTIVATSIYANING O‘RNI

Allaberganova Shoxista Zokir qizi
allaberganovashoxista36@gmail.com
+998933346141

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy pedagogik jarayonda o‘quvchi va talabalar motivatsiyasini shakllantirishning psixologik va didaktik asoslari tahlil qilinadi. Muallif motivatsiyaning ichki (intrinsiv) va tashqi (ekstrinsiv) turlari, ularning o‘quv samaradorligiga ta’siri hamda ta’lim sifatini oshirishdagi rolini yoritib bergan. Maqolada o‘quv jarayonida kognitiv faollikni oshirish, “akademik prokrastinatsiya” muammosini bartaraf etish va o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlarida subyekt-subyekt yondashuvini qo‘llash masalalari ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, jumladan, gamifikatsiya va kontekstli ta’lim orqali motivatsiyani barqarorlashtirish usullari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik jarayon, motivatsiya, intrinsiv motivatsiya, ekstrinsiv motivatsiya, kognitiv faollik, didaktika, akademik prokrastinatsiya, subyekt-subyekt yondashuvi, o‘quv samaradorligi, gamifikatsiya, fasilitator.

Аннотация. В данной статье анализируются психологические и дидактические основы формирования мотивации учащихся в современном педагогическом процессе. Автор рассматривает внутренние (интринсивные) и внешние (экстринсивные) виды мотивации, их влияние на эффективность обучения и роль в повышении качества образования. В статье научно обоснованы вопросы повышения когнитивной активности, преодоления проблемы «академической прокрастинации» и применения субъект-субъектного подхода в отношениях между учителем и учеником. Также описаны методы стабилизации мотивации с помощью современных образовательных технологий, таких как геймификация и контекстное обучение.

Ключевые слова: педагогический процесс, мотивация, интринсивная мотивация, экстринсивная мотивация, когнитивная активность, дидактика, академическая прокрастинация, субъект-субъектный подход, эффективность обучения, геймификация, фасилитатор.

Abstract. This article analyzes the psychological and didactic foundations of developing student motivation in the modern pedagogical process. The author explores intrinsic and extrinsic types of motivation, their impact on learning efficiency, and their role in improving the quality of education. The paper provides a scientific basis for enhancing cognitive activity,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

overcoming the issue of “academic procrastination,” and implementing a subject-to-subject approach in teacher-student relationships. Furthermore, methods for stabilizing motivation through modern educational technologies, including gamification and contextual learning, are discussed.

Key words: pedagogical process, motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, cognitive activity, didactics, academic procrastination, subject-to-subject approach, learning efficiency, gamification, facilitator.

Zamonaviy pedagogik psixologiya va didaktika fanining markaziy muammolaridan biri o‘quv faoliyatining samaradorligini ta’minlovchi drayver omil sifatida motivatsiya fenomenini tadqiq etish hisoblanadi. Bugungi kunda ta’lim jarayoni shunchaki axborot uzatish mexanizmi emas balki o‘quvchining ichki salohiyatini faollashtirish va kognitiv ehtiyojlarini qondirishga yo‘naltirilgan murakkab subyekt-subyekt munosabatidir. Motivatsiya jarayoni pedagogik muloqotning dinamikasini belgilab beruvchi energetik manba bo‘lib xizmat qiladi va u shaxsning o‘quv topshiriqlariga bo‘lgan munosabatini ijtimoiy-psixologik jihatdan determinatsiyalaydi.

Pedagogik jarayonda motivatsiya terminiga nisbatan tizimli yondashuv shuni ko‘rsatadiki u bir nechta o‘zaro bog‘liq komponentlardan iborat bo‘lib bularga kognitiv intilishlar emotsional barqarorlik va irodaviy harakatlar kiradi. Motivatsiyaning nazariy jihatdan klassifikatsiyasi odatda ekstrinsiv va intrinsiv shakllarga bo‘linadi. Ekstrinsiv motivatsiya ya’ni tashqi omillar asosida shakllanuvchi intilishlar pedagogik amaliyotda ko‘pincha baholash tizimi ijtimoiy nufuz yoki jazolash xavfi bilan bog‘liq bo‘ladi. Biroq ta’limning strategik maqsadi o‘quvchida intrinsiv ya’ni ichki motivatsiyani shakllantirishdir. Ichki motivatsiya jarayonida o‘quvchi bilim olishning o‘zini oliy maqsad va zavq manbai deb biladi bu esa o‘z navbatida akademik natijalarning barqarorligini ta’minlaydi.

Motivatsiya strukturasida ehtiyojlar iyerarxiyasi muhim o‘rin tutadi chunki o‘quvchi o‘zining intellektual va fiziologik ehtiyojlari qondirilgan taqdirdagina yuqori bosqichdagi o‘z-o‘zini namoyon qilish darajasiga ko‘tariladi. Pedagogik jarayonda o‘qituvchi tomonidan qo‘llaniladigan metodik usullar o‘quvchining kognitiv dissonans holatiga tushishiga yordam berishi kerak. Bu degani yangi ma’lumot o‘quvchining mavjud bilimlari bilan ziddiyatga kirishishi natijasida unda muammoni yechishga bo‘lgan ichki intilish va qiziquvchanlik paydo bo‘ladi. Ushbu holat ilmiy tilda intellektual faollikning cho‘qqisi deb ataladi va aynan shu nuqtada o‘rganish jarayoni maksimal samaradorlikka erishadi.

Pedagogik amaliyotda motivatsiyani boshqarish bir necha bosqichli strategiyani talab etadi. Birinchi bosqichda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni o‘quvchi shaxsining qadriyatlar tizimiga moslashtirish amalga oshiriladi. Ikkinchi bosqichda faoliyatni stimullashtirish ya’ni turli xil interfaol texnologiyalar va didaktik o‘yinlar orqali diqqatni barqaror ushlab turish ko‘zda tutiladi. Uchinchi bosqich esa natijalarni nazorat qilish va adolatli baholash orqali o‘quvchida muvaffaqiyat hissini shakllantirishdir. Muvaffaqiyat hissi pedagogikada eng kuchli motivatsion omil bo‘lib, u o‘quvchida o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchni orttiradi va keyingi bosqichlardagi to‘siqlarni yengish uchun irodaviy zaxira yaratadi.

Hozirgi davrda ta’lim sohasida akademik prokrastinatsiya va motivatsiyaning pasayishi kabi muammolar tez-tez kuzatilmoqda. Buning asosiy sabablaridan biri o‘quv yuklamasining shaxs imkoniyatlariga mos kelmasligi yoki didaktik materiallarning monotonligidir. Agar o‘quv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

materiali haddan tashqari murakkab bo‘lsa o‘quvchida “o‘rganilgan chorasizlik” sindromi shakllanadi va u harakat qilishdan to‘xtaydi. Aksincha material juda oson bo‘lsa kognitiv zerikish yuzaga keladi. Shuning uchun pedagogik jarayonda “optimal qiyinchilik zonasi”ni aniqlash va differensial yondashuv asosida ta’limni tashkil etish motivatsiyani saqlashning kaliti hisoblanadi.

Ta’lim tizimini raqamlashtirish sharoitida motivatsiya muammosi yangicha mazmun kasb etmoqda. Gamifikatsiya ya’ni o‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish o‘quvchilarda dopaminergiya tizimini faollashtiradi va bu orqali murakkab mavzularni o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqish ortadi. Shuningdek subyekt-subyekt munosabatlari doirasida o‘qituvchining fasilitatorlik roli ham muhimdir. O‘qituvchi endi faqat bilim beruvchi emas balki o‘quvchining motivatsion muhitini loyihalashtiruvchi muhandis sifatida namoyon bo‘ladi. O‘quvchining shaxsiy yutuqlari monitoringi va individual ta’lim traektoriyasini yaratish orqali uning o‘z salohiyatiga bo‘lgan ishonchini doimiy quvvatlab turish lozim.

Xulosa qilib aytganda pedagogik jarayonda motivatsiya bu shunchaki darsga bo‘lgan qiziqish emas balki shaxsning barqaror rivojlanishini ta’minlovchi murakkab psixofiziologik tizimdir. Motivatsiyani to‘g‘ri boshqarish o‘quvchining nafaqat akademik o‘zlashtirishini yaxshilaydi balki unda umrbod ta’lim olish ko‘nikmasini shakllantiradi. Bu esa zamonaviy jamiyatning o‘zgaruvchan talablariga moslashuvchan yuqori malakali kadrlarni tayyorlashning eng samarali yo‘lidir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki motivatsion soha qanchalik boy va mazmunli bo‘lsa o‘quv jarayoni shunchalik kreativ va samarali kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. G‘oziyev E. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). - Toshkent: “O‘qituvchi”, 2010. (Motivatsiyaning ontogenetik rivojlanishi haqida).
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. - Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2008.
3. Zaripov K. “O‘quvchilarning o‘quv faoliyati motivatsiyasini shakllantirish”. - Toshkent, 1995.
4. Sharifxo‘jayev M., Abdullayev Yo. Menejment. - Toshkent: “O‘qituvchi”, 2001. (Motivatsiya nazariyalari va ularning ta’lim boshqaruvidagi o‘rni).
5. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. - М.: „Просвещение“, 1990.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: “Смысл”, 2005.
7. Pintrich P. R., Schunk D. H. Motivation in Education: Theory, Research, and Applications. - Pearson, 2002.

**OLIY TA’LIM MUHITIDA ICHKI MIGRANT TALABALAR IJTIMOIIY
MOSLASHUVINING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI**

Yusupova Feruza Hajiboy qizi

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedra o‘qituvchisi

feruzayusupova.911@gmail.com

+998999636394

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya Ushbu maqolada oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan ichki migrant talabalarning ijtimoiy-pedagogik adaptatsiyasi jarayonining nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etiladi. Maqolada talabalarning yangi ijtimoiy-madaniy va akademik muhitga integratsiyalashuvi davomida yuzaga keladigan transformatsiyalarni tahlil qilib, ushbu jarayonga ta‘sir ko‘rsatuvchi pedagogik shart-sharoitlarni belgilab berilgan. Maqolada asosiy e‘tibor ichki migrant talabalarda hududiy mansublikdan umummilliy fuqarolik identifikatsiyasiga o‘tish mexanizmlarini optimallashtirishga qaratilgan bo‘lib, adaptiv potensialni oshirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: ichki migratsiya, ijtimoiy-pedagogik adaptatsiya, fuqarolik identifikatsiyasi, oliy ta‘lim muhiti, sotsializatsiya, adaptiv potensial, inklyuziv ta‘lim, mentorlik, ijtimoiy integratsiya, pedagogik determinatsiya.

Аннотация. В данной статье исследуются теоретические и практические аспекты социально-педагогической адаптации студентов - внутренних мигрантов, обучающихся в высших учебных заведениях. Автор анализирует трансформации, возникающие в процессе интеграции студентов в новую социокультурную и академическую среду, и определяет педагогические условия, влияющие на этот процесс. Основное внимание в статье уделено оптимизации механизмов перехода от региональной принадлежности к общенациональной гражданской идентичности у студентов-мигрантов, а также выдвигаются научные предложения и рекомендации по повышению их адаптивного потенциала.

Ключевые слова: внутренняя миграция, социально-педагогическая адаптация, гражданская идентификация, среда высшего образования, социализация, адаптивный потенциал, инклюзивное образование, mentorство, социальная интеграция, педагогическая детерминация.

Abstract. This article explores the theoretical and practical aspects of the socio-pedagogical adaptation of internal migrant students studying in higher education institutions. The author analyzes the transformations occurring during the integration of students into a new socio-cultural and academic environment and defines the pedagogical conditions influencing this process. The main focus of the article is on optimizing the mechanisms of transition from regional belonging to a nationwide civic identity among internal migrant students, and scientific proposals and recommendations are put forward to enhance their adaptive potential.

Keywords: internal migration, socio-pedagogical adaptation, civic identification, higher education environment, socialization, adaptive potential, inclusive education, mentoring, social integration, pedagogical determination.

Zamonaviy globallashuv va urbanizatsiya jarayonlari oliy ta‘lim tizimida talabalar kontingentining mobilligini oshirib yuborgani bois ichki migrant talabalar masalasi bugungi kunda dolzarb pedagogik muammolardan biriga aylandi. O‘z doimiy yashash joyidan yirik ta‘lim markazlariga ko‘chib kelgan yoshlarning yangi ijtimoiy-madaniy muhitga muvaffaqiyatli adaptatsiyasi nafaqat ularning akademik o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga, balki jamiyatning barqaror ijtimoiy-siyosiy qatlamini shakllantirishga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Oliy ta‘lim muhitidagi adaptatsiya ko‘p darajali ijtimoiy-psixologik konstrukt bo‘lib, u o‘z ichiga ta‘lim standartlari va o‘quv jarayoniga ko‘nikishni anglatuvchi akademik adaptatsiyani, yangi muhit normalarini o‘zlashtirishni ifodalovchi ijtimoiy-madaniy adaptatsiyani hamda yashash

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sharoitlarining o‘zgarishiga organizmning moslashuvini nazarda tutuvchi psixofiziologik jarayonlarni qamrab oladi.

Ichki migrant talabalarning ijtimoiy moslashuvini ta‘minlashda muayyan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Eng avvalo, oliy ta‘lim muassasasida inklyuziv ta‘lim muhitini shakllantirish lozimki, bunda talabalarning hududiy kelib chiqishidan qat‘i nazar, ularning shaxsiy identikligi hurmat qilinishi va har qanday kamsitishlarning oldi olinishi shartdir. Shuningdek, talabalarga sotsial-navigatsion ko‘mak berish maqsadida tutorlik va mentorlik tizimini samarali joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonda fuqarolik identifikatsiyasini rivojlantirishga alohida urg‘u berish talab etiladi. Ya‘ni pedagogik vositalar yordamida talabada tor hududiy mansublik hissini kengroq tushunchaga, ya‘ni yaxlit davlatning mas‘uliyatli subyekti sifatidagi fuqarolik mansubligiga transformatsiya qilish zarur.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ichki migrant talabalarning adaptiv potentsiali ularning kognitiv, affektiv va konativ komponentlari rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqdir. Kognitiv darajada talaba yangi muhit haqidagi bilimlarni o‘zlashtirsa, affektiv darajada ijtimoiy guruhdagi hissiy qoniqishni his etadi va konativ darajada o‘zining xulq-atvor strategiyalarini belgilaydi. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, ichki migrant talabalarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvi shaxsning yangi tizimda o‘zligini saqlagan holda ijtimoiy rollarni qayta taqsimlash jarayonidir. Oliy ta‘lim muassasalarida pedagogik determinatsiyaning tizimli yo‘lga qo‘yilishi talabalarda fuqarolik identifikatsiyasining mustahkamlanishiga va ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash lozimki, oliy ta‘lim muhitida ichki migrant talabalarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvi shunchaki yangi sharoitga ko‘nikish jarayoni emas, balki shaxsning ijtimoiy va fuqarolik o‘zligini qayta anglash bosqichidir. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati bevosita oliy ta‘lim muassasalarida yaratilgan tizimli pedagogik shart-sharoitlar, ya‘ni inklyuziv muhit, psixologik qo‘llab-quvvatlash va samarali mentorlik mexanizmlari bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, talabalarda hududiy cheklanganlik hissini bartaraf etib, ularda yaxlit fuqarolik identifikatsiyasini shakllantirish orqali nafaqat akademik samaradorlikka, balki jamiyatning barqaror ijtimoiy integratsiyasiga ham erishish mumkin. Shunday qilib, ichki migrant talabalarning adaptiv potentsialini optimallashtirish zamonaviy oliy ta‘lim tizimining ustuvor pedagogik vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr.
2. Abdurahmonov Q.X. Inson taraqqiyoti. Darslik. – T.: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2013. – 412 b.
3. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. – New York: Simon & Schuster, 1963. (Identifikatsiya va ijtimoiy moslashuv bo‘yicha klassik asar).
4. Berry J. W. Acculturation: A conceptual framework of adaptation // Psychology of Acculturation. – 2003. – Vol. 47. – P. 11-25. (Adaptatsiya strategiyalari bo‘yicha xalqaro metodologik asos).
5. Мудрик А. В. Социализация человека: Учебное пособие. – М.: Академия, 2006. – 304 с. (Ijtimoiy-pedagogik adaptatsiya nazariyasi).

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

6. Nishonova Z.T. Oliy maktab psixologiyasi. – T.: “Yangi asr avlodi”, 2003. – 186 b.
7. Castles S., Miller M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. – London: Palgrave Macmillan, 2009. (Migratsiya jarayonlarining sotsiologik tahlili).
8. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. – T.: “Universitet”, 1998. (Fuqarolik o‘zligini anglash masalalari).
9. Андреева Г. М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2012. – 363 с.
10. Tadjixanov U., Saidov A. Huquqiy madaniyat nazariyasi. – T.: IIV Akademiyasi, 1998. (Fuqarolik jamiyati va identifikatsiya masalalari).

SHAXSGA YONALTIRILGAN TA’LIM KONSEPSIYASI

Atadjonova Dinora Ulug‘bekovna

Urganch davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim”

kafedra professor v.b.

dinoraatadjanova@gmail.com

[+998907190191](tel:+998907190191)

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasining nazariy-metodologik asoslari va amaliy ahamiyati tadqiq etiladi. Muallif ta’lim jarayonini an’anaviy bilimlarni uzatish modelidan shaxsning sub’ektiv tajribasini rivojlantirishga asoslangan antropotsentrik paradigmaga o‘tish zaruriyatini asoslab beradi. Maqolada talabaning individual o‘quv traektoriyasini shakllantirish, o‘qituvchining fasilitatorlik funksiyalari va ta’lim oluvchining metakognitiv kompetensiyalarini oshirish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, subyekt-subyekt munosabatlari, antropotsentrizm, individual ta’lim traektoriyasi, fasilitatsiya, kognitiv konstruktivizm, metakognitiv kompetensiya, adaptiv ta’lim, gumanistik pedagogika, o‘z-o‘zini aktuallashtirish.

Аннотация. В данной статье исследуются теоретико-методологические основы и практическая значимость концепции личностно-ориентированного обучения как одного из приоритетных направлений современной педагогики. Автор обосновывает необходимость перехода образовательного процесса от традиционной модели передачи знаний к антропоцентрической парадигме, основанной на развитии субъективного опыта личности. В статье анализируются вопросы формирования индивидуальной образовательной траектории студента, фасилитаторские функции преподавателя и механизмы повышения метакогнитивных компетенций обучающихся.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, субъект-субъектные отношения, антропоцентризм, индивидуальная образовательная траектория, фасилитация, когнитивный конструктивизм, метакогнитивная компетенция, адаптивное обучение, гуманистическая педагогика, самоактуализация.

Abstract. This article explores the theoretical and methodological foundations and practical significance of the student-centered learning concept as one of the priority areas of modern pedagogy. The author substantiates the necessity of shifting the educational process from a traditional knowledge-transmission model to an anthropocentric paradigm based on the

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

development of the individual's subjective experience. The article analyzes the formation of individual learning trajectories, the facilitator functions of the teacher, and the mechanisms for enhancing the metacognitive competencies of learners.

Keywords: student-centered learning, subject-subject relations, anthropocentrism, individual learning trajectory, facilitation, cognitive constructivism, metacognitive competence, adaptive learning, humanistic pedagogy, self-actualization.

Zamonaviy pedagogika fanida kechayotgan fundamental o‘zgarishlar ta’lim tizimini an’anaviy bilimlar markazidan shaxs markaziga yo‘naltirilgan yangi paradigmaga o‘tishini taqozo etmoqda. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi o‘z mohiyatiga ko‘ra, talabani ma’lumotlarni passiv qabul qiluvchi obyekt sifatida emas, balki o‘quv jarayonining faol, mustaqil va mas’uliyatli sub’ekti sifatida e’tirof etadi. Ushbu yondashuvning shakllanishida gumanistik psixologiya namoyandalari K. Rojers va A. Maslouning shaxsning o‘zini o‘zi aktuallashtirishi haqidagi g‘oyalari, shuningdek, L. Vigotskiy va J. Piaje kabi olimlarning kognitiv konstruktivizm nazariyalari metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Konsepsiyaning asosiy maqsadi ta’lim oluvchining individual-psixologik xususiyatlarini, intellektual salohiyatini va hayotiy tajribasini inobatga olgan holda uning adaptiv potensialini ro‘yobga chiqarishdan iboratdir.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim modelida o‘qitish jarayoni sub’ekt-sub’ekt munosabatlari asosiga quriladi, bu esa pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilari o‘rtasida teng huquqli muloqot va hamkorlikni ta’minlaydi. Mazkur tizimda ta’lim mazmuni faqatgina standartlashtirilgan bilimlar majmuasi bilan cheklanib qolmay, balki talabaning shaxsiy qiziqishlari va kasbiy maqsadlariga moslashtirilgan individual ta’lim traektoriyasini shakllantirishga yo‘naltiriladi. Bu jarayonda variativlik va differensial yondashuv tamoyillari muhim o‘rin tutib, talabaga o‘quv shakllari va usullarini tanlash imkonini beradi. Shuningdek, talabaning metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish, ya’ni o‘zining bilish faoliyatini tahlil qilish va refleksiya qilish qobiliyatini shakllantirish konsepsiyaning ajralmas qismi hisoblanadi.

Oliy ta’lim muhitida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni amalga oshirishda pedagogning funksional vazifalari ham transformatsiyaga uchraydi. O‘qituvchi endilikda axborot yetkazuvchi yagona manba ro‘lidan voz kechib, fasilitator, mentor va moderator vazifalarini o‘z zimmasiga oladi. Uning asosiy vazifasi talabada mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini (self-directed learning) rivojlantirish va ijtimoiy-kasbiy sotsializatsiya jarayonini osonlashtirishdir. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektga asoslangan adaptiv o‘qitish tizimlarining joriy etilishi esa shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning texnologik bazasini mustahkamlab, har bir ta’lim oluvchining individual kognitiv uslubiga mos muhit yaratishga xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi inson kapitalini rivojlantirishning eng samarali mexanizmi bo‘lib, u ta’lim oluvchining tanqidiy fikrlashini, kreativligini va ijtimoiy mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Kelajak ta’limi standartlashtirilgan ommaviy ta’limdan voz kechib, shaxsning ichki potensialini maksimal darajada faollashtiradigan antropotsentrik modelga asoslanishi lozim. Ushbu paradigma nafaqat akademik yutuqlarni, balki talabaning yaxlit shaxs sifatida kamol topishini va o‘zgaruvchan sotsiumga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini kafolatlaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr.
2. Rogers, C. R. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become. – Columbus: Charles E. Merrill, 1969. (Konsepsiyaning asoschisi bo‘lgan K. Rojersning fundamental asari).
3. Maslow, A. H. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1954. (Shaxsning o‘zini o‘zi aktuallashtirishi nazariyasi).
4. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. (Ijtimoiy konstruktivizm va rivojlanish zonalari haqida).
5. Yo‘ldoshev J. G., Usmonov S. A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – T.: “Fan va texnologiya”, 2008. – 132 b.
6. Piaget, J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 1950. (Kognitiv rivojlanish nazariyasi).
7. Sayidahmedov N. S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: “Moliya”, 2003. – 172 b. (O‘zbekiston sharoitida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim metodikasi).
8. Dewey, J. Experience and Education. – New York: Kappa Delta Pi, 1938. (Ta’limda tajriba va shaxsiy faollikning o‘rni).
9. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psixologiya. – M.: Logos, 2004. – 384 s. (Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning psixologik aspektlari).
10. Tolipov O‘. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T.: “Fan”, 2006.

**RAQAMLI MULTIMODAL RESURLARNING
PEDAGOGIK MOHIYATI**

Koziyeva Fazilat Sadullayevna

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli multimodal resurslarning ta’lim jarayonidagi o‘rni, ularning pedagogik mohiyati, didaktik imkoniyatlari hamda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, multimodal ta’limning nazariy asoslari, uning komponentlari va samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: multimodal ta’lim, raqamli resurslar, metodik kompetensiya, pedagogik texnologiya, interaktiv ta’lim, vizual, audio, kinestetik o‘qitish.

Аннотация. В данной статье анализируется роль цифровых мультимодальных ресурсов в образовательном процессе, их педагогическая сущность, дидактические возможности, а также их значение в развитии методической компетентности будущих учителей начальных классов. Также рассматриваются теоретические основы мультимодального обучения, его компоненты и методические подходы, способствующие повышению его эффективности.

Ключевые слова: мультимодальное обучение, цифровые ресурсы, методическая компетентность, педагогическая технология, интерактивное обучение, визуальное, аудио, кинестетическое обучение.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This article analyzes the role of digital multimodal resources in the educational process, their pedagogical essence, didactic opportunities, and their importance in developing the methodological competence of future primary school teachers. It also examines the theoretical foundations of multimodal learning, its components, and methodological approaches that contribute to improving its effectiveness.

Keywords: multimodal learning, digital resources, methodological competence, pedagogical technology, interactive learning, visual, audio, kinesthetic teaching.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadallik bilan rivojlanib borayotgan bir paytda, o‘qitishning an‘anaviy shakl va metodlari tobora yangilanib, innovatsion yondashuvlar bilan boyitilmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi natijasida ta‘lim jarayonining mazmuni, shakli va metodlari tubdan o‘zgarib, bilim berishdan ko‘ra o‘quvchini mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni hal etishga va amaliy ko‘nikmalarni egallashga yo‘naltirilgan kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa o‘z navbatida o‘qitishning yangi shakl va vositalariga bo‘lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim tizimida bu jarayon o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Chunki ushbu bosqichda o‘quvchilarning yosh, psixologik va fiziologik xususiyatlari, ularning qiziqishlari hamda bilimni qabul qilish darajasi keskin farqlanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘proq vizual va amaliy faoliyat orqali bilimni o‘zlashtiradi, abstrakt tushunchalarni esa qiyinroq qabul qiladi. Shu sababli ta‘lim jarayonini tashkil etishda ko‘rgazmalilik, interaktivlik va qiziqarli taqdimot muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Mazkur talablarni samarali ta‘minlashda raqamli multimodal resurslardan foydalanish dolzarb pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Multimodal ta‘lim - bu o‘quv materialini bir vaqtning o‘zida bir nechta sezgi kanallari orqali yetkazishga asoslangan kompleks yondashuv bo‘lib, u o‘quvchilarning individual o‘rganish uslublarini hisobga olish imkonini beradi. Ushbu yondashuv Dual Coding Theory hamda Cognitive Load Theory kabi nazariyalar bilan ilmiy jihatdan asoslanadi[2]. Unga ko‘ra, inson miyasi axborotni vizual va verbal shaklda parallel qabul qilganda, bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligi ortadi, ortiqcha kognitiv yuklama esa kamayadi. Raqamli texnologiyalar esa multimodal ta‘lim imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Zamonaviy ta‘lim muhitida multimedia taqdimotlari, interaktiv platformalar, virtual laboratoriyalar, animatsion videolar va o‘yin asosidagi o‘qitish vositalari keng qo‘llanilmoqda. Bunday resurslar o‘quvchilarga bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida egallash imkonini yaratadi. Natijada ta‘lim jarayoni interaktiv, moslashuvchan va shaxsga yo‘naltirilgan tus oladi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, multimodal ta‘lim tushunchasi pedagogika va kognitiv psixologiya fanlari kesishgan nuqtada shakllangan bo‘lib, u bilimlarni turli axborot kanallari orqali uzatish orqali o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks yondashuv sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlari, o‘rganish uslublari va axborotni qabul qilish mexanizmlarini hisobga olgan holda ta‘limni tashkil etishga xizmat qiladi. Shu jihatdan multimodal ta‘lim zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Ushbu yondashuv ilmiy jihatdan Dual Coding Theory va Cognitive Load Theory kabi fundamental nazariyalar bilan asoslanadi. Mazkur nazariyalar o‘quvchilarning axborotni qanday

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qabul qilishi, qayta ishlashi va xotirada saqlash mexanizmlarini tushuntirib beradi hamda samarali o‘qitish strategiyalarini ishlab chiqishda metodologik asos vazifasini bajaradi.

Dual Coding nazariyasiga ko‘ra, inson miyasi axborotni ikki asosiy tizim - verbal (matn, nutq) va vizual (rasm, grafik, tasvir) tizimlar orqali parallel tarzda qabul qiladi va qayta ishlaydi. Ushbu ikki tizimning birgalikda ishlatilishi axborotning yanada chuqurroq anglanishiga, uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanishiga hamda kerakli paytda tezkor qayta tiklanishiga yordam beradi[4]. Masalan, matnli tushuntirishni rasm yoki diagramma bilan boyitish o‘quvchining mavzuni yaxshiroq tushunishiga xizmat qiladi. Aksincha, faqat bitta kanal orqali berilgan axborot o‘zlashtirish samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Cognitive Load nazariyasi esa o‘quv jarayonida inson ishchi xotirasining cheklangan imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, o‘quv materialini ortiqcha va keraksiz axborotlar bilan yuklash o‘rganish jarayonini murakkablashtiradi va samaradorligini pasaytiradi. Shuning uchun multimodal ta’limda axborotlar mantiqiy, tizimli va optimal hajmda taqdim etilishi lozim. Vizual va audial materiallar o‘zaro uyg‘unlashgan holda berilganda, kognitiv yuklama muvozanatlanadi va o‘quvchining diqqatini asosiy mazmunga qaratish imkoniyati ortadi.

Multimodal yondashuv o‘z ichiga bir nechta asosiy komponentlarni qamrab oladi va ularning har biri o‘quv jarayonida muhim didaktik funksiyani bajaradi:



Mazkur komponentlarning o‘quvchilarning individual farqlarini hisobga olish, ularning o‘rganish uslublariga moslashish va ta’lim jarayonini shaxsga yo‘naltirish imkonini beradi.

Raqamli multimodal resurslar - bu turli axborot formatlarini (matn, tasvir, audio, video va interaktiv elementlar) yagona didaktik tizimda birlashtirgan elektron o‘quv vositalari bo‘lib, ular zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi[4]. Mazkur resurslar nafaqat axborotni yetkazish vositasi, balki o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, mustaqil o‘rganishga yo‘naltiruvchi va ta’limni individuallashtirish imkonini beruvchi samarali pedagogik instrument sifatida namoyon bo‘ladi.

Raqamli multimodal resurslarning muhim jihati shundaki, ular bir vaqtning o‘zida bir nechta sezgi kanallariga ta’sir ko‘rsatadi va shu orqali o‘quvchilarning bilimni chuqurroq o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bunday resurslar

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda o‘qitishni tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli multimodal resurslarning qo‘llanilishi ta’lim jarayonida bir qator ijobiy natijalarni ta’minlaydi. Avvalo, ular o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Ikkinchidan, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Uchinchidan, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli multimodal resurslar nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi vosita, balki zamonaviy pedagogik faoliyatni innovatsion asosda tashkil etishning muhim omili hisoblanadi. Shu bois, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida ushbu resurslardan samarali foydalanish metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.Ishmuhammedov, M.Yuldashev “Ta’limda innovatsion texnologiyalar”. Toshkent: 2019. 52-bet.
2. N.Saidaxmedov Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: 2018.110-bet.
3. M.Ochilov Pedagogika. - Toshkent: O‘qituvchi, 2020. 132-betlar.
4. R.Jo‘rayev Ta’limda axborot texnologiyalari. – Toshkent: 2021. 56–63-bet.

**ВОЗМОЖНОСТИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В РАЗВИТИИ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ**

Собирова Нафиса Янгибой кизи

Сомостоятельный исследователь Ургенчского государственного педагогического
института, преподаватель кафедры «Педагогика и психология»

Аннотация. В данной статье анализируются значение, содержание и практические возможности компетентностного подхода в развитии педагогической идентичности будущих учителей. Также рассматриваются факторы, влияющие на формирование педагогической идентичности, система компетенций и пути совершенствования этого процесса в современной образовательной среде. В ходе исследования были разработаны эффективные методы развития педагогической идентичности, основанные на интеграции теоретического и практического подходов.

Ключевые слова: педагогическая идентификация, компетентностный подход, будущий учитель, профессиональная компетентность, рефлексия, мотивация, педагогическая деятельность, инновационное образование

Введение

Современные процессы глобализации и цифровизации предъявляют новые требования к системе образования. В частности, все больше возрастает роль учителя как субъекта, который не только передает знания, но и развивает, направляет и мотивирует личность. В этой связи особенно актуален вопрос развития педагогической идентичности в профессиональном формировании будущих учителей. В современной системе

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

образования большое значение имеет не только уровень знаний учителя, но и уровень его профессионального самосознания. Именно педагогическая идентичность определяет отношение, ценности и профессиональное направление будущего учителя к своей профессии. Сегодня внедрение компетентностного подхода к образовательному процессу создает новые возможности для развития педагогической идентичности.

Компетентностный подход направлен на развитие у человека способности применять знания, навыки и компетенции в практической деятельности и играет важную роль в профессиональном формировании учителя. Поэтому эффективное использование этого подхода в формировании педагогической идентичности является одним из актуальных вопросов.

Основная часть.

В последние годы широкое внедрение компетентностного подхода в систему образования создало новую методологическую основу для формирования педагогической идентичности. Этот подход служит развитию не только теоретических знаний учащихся, но и их готовности к практической работе, самостоятельному мышлению и профессиональному самосознанию. В этом отношении компетентностный подход является эффективным инструментом развития педагогической идентичности. Также использование инновационных педагогических технологий, интерактивных методов и цифровых инструментов в современной образовательной среде положительно влияет на профессиональное самосознание будущих учителей. В частности, такие процессы, как рефлексия, самооценка и анализ педагогических ситуаций, способствуют углублению педагогической идентичности.

Цель исследования – предоставить теоретическое и практическое обоснование возможностей компетентностного подхода в развитии педагогической идентичности будущих учителей. Для достижения этой цели анализируется концепция педагогической идентичности, раскрывается сущность компетентностного подхода и разрабатываются эффективные методические рекомендации, основанные на их интеграции.

Научная новизна исследования заключается в систематическом освещении развития педагогической идентичности на основе компетентностного подхода, а также в уточнении ее структурных компонентов и механизмов развития. Практическая значимость определяется возможностью применения разработанных рекомендаций в процессе подготовки будущих учителей в высших учебных заведениях.

Педагогическая идентификация - это процесс самосознания будущего учителя как субъекта педагогической деятельности, формирующийся на основе профессиональных ценностей, мотивации и личностной позиции. Этот процесс определяет адаптацию учителя к своей профессии, его самосовершенствование и готовность к педагогической деятельности.

Педагогическая идентификация состоит из следующих компонентов:

-  познавательный (знания и понятия),
-  эмоциональный (отношение к профессии),
-  деятельный (практические навыки),
-  рефлексивный (анализ собственной деятельности).

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Гармоничное развитие этих компонентов является важным фактором профессионального формирования будущего учителя.

Компетентностный подход предполагает организацию образовательного процесса в результативно-ориентированном ключе. В этом подходе основной акцент делается не на приобретении знаний студентом, а на его способности применять их на практике. Для будущих учителей важны следующие компетенции:

- коммуникативная компетенция,
- информационно-коммуникационная компетенция,
- социально-активная компетенция,
- рефлексивная компетенция,
- профессионально-педагогическая компетенция.

Эти компетенции служат основным инструментом формирования педагогической идентичности.

Компетентностный подход создает следующие возможности для развития педагогической идентичности:

Во-первых, он обеспечивает активное участие студента. С помощью интерактивных методов студенты свободно выражают свое мнение и формируют осознанное отношение к педагогической деятельности.

Во-вторых, он развивает процесс рефлексии. Студенты определяют свой собственный путь профессионального развития, анализируя свою деятельность.

В-третьих, он позволяет моделировать реальные педагогические ситуации. Это способствует развитию практических навыков у студентов.

В-четвертых, он повышает мотивацию. Благодаря компетентностному подходу студент глубже понимает важность своей профессии.

Для развития педагогической идентичности рекомендуются следующие методы:

-  технологии проблемно-ориентированного обучения
-  проектное обучение
-  ролевые игры и ситуационные упражнения
-  ведение рефлексивных дневников
-  систематическая организация педагогической практики

Благодаря этим методам повышается уровень профессиональной самосознательности учащихся.

Заключение

Развитие педагогической идентичности является важной составляющей процесса подготовки будущих учителей. Компетентностный подход создает широкие возможности для эффективной организации этого процесса. Благодаря такому подходу студенты развивают не только знания и навыки, но и профессиональное самосознание, рефлекссию и мотивацию. В результате формируется учитель с сформированной педагогической идентичностью, зрелый специалист, способный отвечать требованиям современного образования.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании». – Ташкент, 2020.
2. Ш.М. Мирзиёев. Новая стратегия Узбекистана. – Ташкент, 2021.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Н.А. Муслимов. Профессиональная педагогика. – Ташкент: Наука, 2016.
4. Дж. Рейвен. Компетентность в современном обществе. – Лондон, 1984.
5. Хуторской А.В. Компетентностный подход в образовании. – Москва, 2003.
6. Митина Л.М. Психология профессионального развития. – Москва, 2004.
7. Зеер Е.Ф. Психология профессионального образования. – Москва, 2005.

**XORIJIY VA MILLIY TAJRIBADA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM
O‘QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH**

Koziyeva Fazilat Sadullayevna

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirish bo‘yicha xorijiy va milliy tajribalar tahlil qilinadi. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar ta‘lim tizimida qo‘llanilayotgan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, kompetensiyaviy ta‘lim modellari hamda O‘zbekiston ta‘lim tizimida metodik kompetensiyani shakllantirishning o‘ziga xos jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar, multimodal resurslar va reflektiv yondashuvning metodik kompetensiyani rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy asosda tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: metodik kompetensiya, boshlang‘ich ta‘lim, pedagogik tajriba, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli ta‘lim, multimodal resurslar, refleksiya, innovatsion pedagogika.

Abstract. This article analyzes foreign and national experiences in developing the methodological competence of future primary school teachers. It also highlights modern pedagogical approaches, competency-based education models used in the education systems of developed countries, and the specific features of forming methodological competence within the education system of Uzbekistan. The study scientifically examines the role of digital technologies, multimodal resources, and reflective approaches in the development of methodological competence.

Keywords: methodological competence, primary education, pedagogical experience, competency-based approach, digital education, multimodal resources, reflection, innovative pedagogy.

Аннотация. В данной статье анализируются зарубежный и национальный опыт развития методической компетентности будущих учителей начальных классов. Также освещаются современные педагогические подходы, компетентностные модели обучения, применяемые в образовательных системах развитых стран, а также специфические особенности формирования методической компетентности в системе образования Узбекистана. В исследовании на научной основе рассматривается роль цифровых технологий, мультимодальных ресурсов и рефлексивного подхода в развитии методической компетентности.

Ключевые слова: методическая компетентность, начальное образование, педагогический опыт, компетентностный подход, цифровое образование, мультимодальные ресурсы, рефлексия, инновационная педагогика.

Zamonaviy ta‘lim tizimi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari ta‘sirida tubdan o‘zgarib bormoqda. Bu jarayonda o‘qituvchining kasbiy faoliyati murakkablashib, uning metodik kompetensiyasiga qo‘yiladigan talablar ham ortmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bosqichida o‘qituvchining metodik tayyorgarligi o‘quvchilarning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Metodik kompetensiya o‘qituvchining darsni rejalashtirish, tashkil etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va natijalarni baholash qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Shu sababli ushbu kompetensiyani rivojlantirish masalasi xalqaro va milliy ta’lim tizimlarida dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda.

Metodik kompetensiya - bu o‘qituvchining pedagogik jarayonni samarali rejalashtirish, tashkil etish va boshqarish, didaktik vositalar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan oqilona foydalanish orqali o‘quv maqsadlariga erishish qobiliyatini ifodalovchi integrativ kasbiy sifatdir. U o‘qituvchining nafaqat bilim va ko‘nikmalarini, balki uning kasbiy tafakkuri, ijodiy yondashuvi hamda pedagogik faoliyatga bo‘lgan mas’uliyatini ham o‘z ichiga oladi.

Metodik kompetensiya murakkab tuzilishga ega bo‘lib, u quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

- **didaktik bilimlar tizimi** - o‘qituvchining ta’lim mazmuni, tamoyillari, metod va vositalar haqidagi nazariy bilimlari;
- **metodik ko‘nikmalar** - darsni rejalashtirish, o‘quv materialini tanlash va moslashtirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish malakalari;
- **pedagogik texnologiyalarni qo‘llash qobiliyati** - interaktiv, innovatsion va raqamli ta’lim vositalaridan samarali foydalanish;
- **reflektiv faoliyat** - o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo‘naltirilgan kasbiy ong;
- **innovatsion yondashuv** - ta’lim jarayoniga yangilik kiritish, ijodiy va nostandart yechimlarni ishlab chiqish qobiliyati.

Mazkur komponentlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘unligi o‘qituvchining kasbiy rivojlanish darajasini belgilaydi hamda uning pedagogik samaradorligini oshiradi.

Rivojlangan davlatlar ta’lim tizimida metodik kompetensiyani rivojlantirishga tizimli, uzluksiz va bosqichma-bosqich yondashuv asosida qaraladi. Bu jarayon o‘qituvchining kasbiy sifatlarini muntazam takomillashtirish, uning innovatsion fikrlashini rivojlantirish va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan.

Finlandiya ta’lim tizimi o‘qituvchini tayyorlash va uning metodik kompetensiyasini rivojlantirishda ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan uzviy integratsiyalashgan yondashuvga asoslanadi. Bu mamlakatda o‘qituvchi kasbi yuqori darajadagi akademik tayyorgarlikni talab qiladigan nufuzli kasb sifatida qaraladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilar universitet ta’limi jarayonida quyidagi faoliyat turlariga jalb etiladi:

- amaliy pedagogik tadqiqotlar olib borish;
- real dars jarayonlarini kuzatish va tahlil qilish;
- o‘z pedagogik faoliyatini reflektiv yondashuv asosida baholash;
- professional portfoliolarni yuritish va rivojlantirish.

Bunday yondashuv natijasida o‘qituvchilarda metodik kompetensiyaning yuqori darajasi shakllanadi, shuningdek, ularning mustaqil qaror qabul qilish va ilmiy asoslangan pedagogik faoliyat yuritish qobiliyati rivojlanadi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Singapur ta’lim tizimi dunyoda eng samarali tizimlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Bu tizimda metodik kompetensiyani rivojlantirish “Teach Less, Learn More” (kamroq o’qit, ko’proq o’rgat) konsepsiyasi asosida amalga oshiriladi.

Mazkur modelda o’qituvchining roli an’anaviy bilim beruvchidan ko’ra ko’proq yo’naltiruvchi va fasilitator sifatida talqin etiladi. Metodik kompetensiya quyidagi yo’nalishlarda rivojlantiriladi:

- interaktiv va hamkorlikka asoslangan o’qitish metodlari;
- raqamli ta’lim platformalari va texnologiyalaridan keng foydalanish;
- kompetensiyaviy yondashuv asosida baholash tizimi;
- o’quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga yo’naltirilgan topshiriqlar.

Ushbu model o’qituvchining innovatsion fikrlashini kuchaytiradi, pedagogik moslashuvchanligini oshiradi hamda ta’lim jarayonini shaxsga yo’naltirilgan yondashuv asosida tashkil etishga imkon yaratadi.

AQSh ta’lim tizimida metodik kompetensiya uzluksiz kasbiy rivojlanish tamoyiliga asoslanadi. O’qituvchilar o’z faoliyati davomida doimiy ravishda malaka oshirish kurslari, seminarlar va professional treninglarda ishtirok etib boradilar.

Metodik kompetensiyani rivojlantirishning asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

- **Blended learning** - an’anaviy va raqamli ta’lim shakllarining uyg’unlashuvi;
- **Project-based learning** - loyihaviy ta’lim orqali amaliy ko’nikmalarni rivojlantirish;
- **Mentoring tizimi** - tajribali o’qituvchilarning yosh pedagoglarga ustozlik qilishi;
- **Professional learning communities** - o’qituvchilarning hamkorlikda tajriba almashish jamoalari.

Bu tizim o’qituvchining nafaqat metodik bilimlarini, balki uning reflektiv fikrlashini, innovatsion yondashuvini va pedagogik moslashuvchanligini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yevropa davlatlarida (Germaniya, Fransiya, Niderlandiya) o’qituvchilarni tayyorlash:

- kompetensiyaviy standartlarga asoslangan
- amaliyotga yo’naltirilgan
- raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashgan

Ayniqsa, European Qualifications Framework o’qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini baholashda muhim rol o’ynaydi.

O’zbekiston ta’lim tizimida so’nggi yillarda o’qituvchilarning metodik kompetensiyasini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda.

Yangi davlat ta’lim standartlari asosida:

- kompetensiyaviy yondashuv joriy etildi
- o’qituvchilarni qayta tayyorlash tizimi takomillashtirildi
- raqamli ta’lim platformalari rivojlantirildi

Xorijiy va milliy tajriba taqqoslanishi

Mezoni	Xorijiy tajriba	Milliy tajriba
Yondashuv	Kompetensiyaviy	Bosqichma-bosqich joriy etilmoqda
Texnologiya	Juda yuqori	Rivojlanmoqda
Refleksiya	Tizimli	Rivojlanish bosqichida
Amaliyot	Kuchli integratsiya	Nazariya ustuvor

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilsak xorijiy va milliy tajribalarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, metodik kompetensiyani rivojlantirish uzluksiz, tizimli va innovatsion jarayon hisoblanadi. Rivojlangan davlatlarda bu jarayon raqamli texnologiyalar, refleksiya va kompetensiyaviy yondashuv asosida amalga oshirilsa, O‘zbekistonda ham ushbu yo‘nalishda ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Sharipov Pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlanish asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 145 b.
2. A.To‘raev Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 212 b.
3. J.Hargreaves, M.Fullan Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. – New York: Teachers College Press, 2012. – 240 p.

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI PEDAGOG-TARBIYACHILARINING
KASBIY MOBILIGINI
SHAKLLANTIRISH**

*Yo‘ldasheva Sohiba Azamat qizi - Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagog-tarbiyachilarining kasbiy mobilligini shakllantirish muammosi tahlil qilinadi. Pedagog-tarbiyachilarning kasbiy mobilligini rivojlantirishga qaratilgan tarkibiy-funksional model ishlab chiqilib, uning asosiy komponentlari va funksional imkoniyatlari yoritib beriladi. Tajriba-sinov ishlari natijalari asosida modelning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so‘zlar: *kasbiy mobillik, pedagog-tarbiyachi, maktabgacha ta’lim, tarkibiy-funksional model, kasbiy kompetensiya, innovatsion faoliyat, pedagogik refleksiya.*

Аннотация. В данной статье анализируется проблема формирования профессиональной мобильности педагогов-воспитателей организаций дошкольного образования. Разработана структурно-функциональная модель, направленная на развитие профессиональной мобильности педагогов-воспитателей, раскрыты ее основные компоненты и функциональные возможности. На основе результатов опытно-экспериментальной работы научно обоснована эффективность предложенной модели.

Ключевые слова: *профессиональная мобильность, педагог-воспитатель, дошкольное образование, структурно-функциональная модель, профессиональная компетентность, инновационная деятельность, педагогическая рефлексия.*

Abstract. This article analyzes the problem of developing professional mobility among educators working in preschool education organizations. A structural-functional model aimed at enhancing the professional mobility of preschool educators has been developed, and its main components and functional capabilities are described. Based on the results of experimental research, the effectiveness of the proposed model is scientifically substantiated.

Keywords: *professional mobility, preschool educator, early childhood education, structural-functional model, professional competence, innovative activity, pedagogical reflection.*

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

So‘nggi yillarda mamlakatimiz va xorijiy ilmiy adabiyotlarida «kasbiy mobillik» tushunchasi tobora ko‘proq qo‘llanilmoqda, bu ko‘pincha insonning o‘z kasbiy faoliyatini o‘zgartirishga qobiliyati va tayyorligini anglatadi. Zamonaviy ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog kadrlar oldiga yuqori darajadagi moslashuvchanlik, innovatsion fikrlash va kasbiy o‘sishga doimiy tayyorlikni talab etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilarining kasbiy mobilligi ularning ta’lim jarayonini samarali tashkil etish, pedagogik faoliyatda yuzaga keladigan o‘zgaruvchan vaziyatlarga tezkor moslashish hamda ilg‘or pedagogik tajribalarni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Shu bois, pedagog-tarbiyachilarning kasbiy mobilligini shakllantirishga yo‘naltirilgan ilmiy asoslangan modelni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Maktabgacha ta’limda zamonaviy pedagog o‘zining barcha ishlari uchun to‘liq mas’ul bo‘lgan, maktabgacha ta’lim sifatini oshirish jarayonining markaziga aylanadigan, bilimli mutaxassis bo‘lishi kerak. Bularning barchasi pedagogdan professional harakatchanlikni talab etadi. Ta’kidlash joizki, maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining ijodkorligi va mustaqilligi ta’lim oluvchining intellektual rivojlanishining ijobiy dinamikasini shakllantirishga xizmat qiladi. Kompetensiyalarni rivojlantirishda yangilik ta’siri muhim o‘rin tutadi. O‘qitishda ilm-fan va texnikaning ilg‘or yutuqlarini namoyish etish va imkoniyat maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy mobilligini rivojlantirishning ustun va rag‘batlantiruvchi omili bo‘lishi mumkin.

Maktabgacha ta’lim tashkilotidagi ta’lim jarayoni moslashuvchan bo‘lib, tarbiyalanuvchilarning o‘zgarishiga tez javob beradi. Bolalarning o‘ziga xos xususiyatlariga va pedagogning kasbiy malakasiga muvofiq maktabgacha ta’lim tashkilotida barcha darajalarda ta’lim dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Innovatsion faoliyat va tarbiyalanuvchilarni rivojlantirish jarayonini amalga oshirish doirasida zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanilmoqda: Mudofaa vazirligining ishi, maktabgacha ta’lim muassasalarida turli darajadagi olimpiadalarga, munitsipal va mintaqaviy darajadagi ijodiy tanlovlar va konferensiyalarga tayyorlash, pedagoglarning munitsipal, mintaqaviy va federal darajadagi tanlov va konferensiyalarda ishtirok etishi.

Professional harakatchanlik konsepsiyasining tuzilishi dunyoga ochiqlik, hamdardlik, bag‘rikenglik, samarali fikrlash, o‘zgaruvchanlik va vaziyatni rivojlantirishga muqobil ko‘rish kabi shaxsiy fazilatlariga asoslanadi.

Yu.I.Kalinovskiy harakatchanlikni baholash mezonlari sifatida quyidagilarni ta’kidlaydi:

- shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari va fazilatlar: dunyoning ochiqligi, odamlarga va o‘ziga ishonch, moslashuvchanlik, hamdardlik, nazoratni mahalliyashtirish, bag‘rikenglik;
- refleksiya, o‘zini o‘zi boshqarish, o‘zini o‘zi belgilash, maqsadlar qo‘yish ko‘nikmalari;
- qobiliyatlar: jamiyatdagi o‘zgarishlarni ajratib ko‘rsatish va tushunish; vaziyatning o‘zgaruvchanligi va rivojlanishining muqobilini ko‘rish; konstruktiv, samarali fikrlash (ijodiy fikrlash); mikrosotsial guruhga zarur o‘zgartirishlarni ishlab chiqsin; muammolarni hal etish; o‘zgarishlarga moslashish (redizayn).

Fanning metodik mazmuni istalgan natijaga erishish uchun FJMSning zarur standarti doirasida bevosita pedagog tomonidan belgilanadi, bu esa, o‘z navbatida, baholashga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yondashuvlarni, shu jumladan tekshirish jarayonini, bolalar faoliyati monitoringini va baholash tartib-taomillarini o‘zgartirdi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotida dasturlar va ayrim mavzular masalalari bo‘yicha ta‘lim jarayonini muvofiqlashtirishga pedagogning ta‘lim jarayonida va shaxsiy kasbiy rivojlanishda ishtirok etishi orqali erishiladi.

N.M. Boritko ta‘kidlaganidek, pedagoglarning kasbiy harakatchanligi tizim bo‘lib, uning asosiy quyi tizimlari quyidagilardan iborat:

- ☐ pedagogik martaba;
- ☐ motivatsiya va rag‘batlantirish;
- ☐ xazira bilan ishlash;
- ☐ rivojlanish monitoringi va attestatsiya;
- ☐ kasbiy rivojlanishni resurs jihatidan ta‘minlash;
- ☐ pedagogning o‘zini o‘zi rivojlantirishini boshqarish.

Pedagoglarning kasbiy mobilligini shakllantirishning innovatsion samarali texnologiyalari qatoriga refleksiv trening, kreativlik, labillik va normativdan ortiqcha faollikni rivojlantirish bo‘yicha mashqlar va boshqalar kiradi.

Qo‘shimcha ta‘lim tizimida loyiha faoliyati orqali pedagogning kasbiy mobilligini rivojlantirish modeli metodik yondashuvlarga (tizimli, kompetentlik, shaxsiy-faoliyat, aksiologik) va metodologik prinsiplarga (determinizm, izchillik, dinamika, istiqbollik) asoslangan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pedagoglarning kasbiy harakatchanligi to‘g‘ri" risida "gi diagnostik, prognostik va rivojlantiruvchi funksiyalar.

Bu pedagog kadrlarni uzluksiz ta‘lim va qayta tayyorlash maqsadlari, mazmuni va texnologiyalarini zamonaviy talablarga muvofiq loyihalashtirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotida pedagogning kasbiy mobilligini boshqarish quyidagi prinsiplarga rioya qilgan holda qurilishi kerak:

- kasbiy takomillashtirishning ayrim bosqichlari va vazifalari o‘zaro bog‘liqligida ifodalangan tizimli ilmiy-metodik ta‘minot;
- pedagoglarni va ilmiy-metodik ta‘minotning boshqa barcha subyektlarini o‘qitish va o‘z-o‘zidan ta‘lim olishning uzluksizligi;
- ochiqlik pedagoglarga kasbiy rivojlanishning individual traektoriyasini tanlash va qurish imkoniyatini beradi;
- maqsadlarga erishish, qo‘llab-quvvatlovchi subyektlarning o‘zaro hamkorligi o‘z vazifalaridan birini hal etishga qaratilgan taktik va strategik, prognostik istiqboldagi maqsadlarga erishishga qaratilganligini tushunish;
- mustaqillik (rejalashtirishdan tortib nazorat va tuzatishgacha);
- hamkorlikni tashkil etish;
- amaliy bilim, ko‘nikma va bilimlarni taqdim etish.

Ushbu tamoyillarni amalga oshirish pedagoglarning kasbiy saviyasini bosqichma-bosqich yaxshilash, zarur kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish, pedagoglarning shaxsiy va kasbiy qo‘llab-quvvatlashini ta‘minlash, kasbiy harakatchanlik bilan bog‘liq kasbiy yetishmovchiliklarni doimiy ravishda to‘ldirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta‘lim tashkiloti tizimida pedagogning kasbiy mobilligini rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlar:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- pedagoglarni o‘qitish dasturlarini, shuningdek, ayrim pedagoglarning loyiha faoliyati asoslarini o‘zlashtirishga bo‘lgan ehtiyojlarini kasbiy o‘shishda tabaqalashtirish;
- maktabgacha ta’lim tizimini ishlab chiqish, unga turli toifadagi pedagog xodimlarning kasbiy shaxsiy o‘shishi talablariga rioya qilish;
- pedagoglarning kasbiy mobilligini rivojlantirishdagi motivatsiyasi va faolligi;
- pedagoglarning kasbiy va shaxsiy o‘shish subyektlarining kasbiy harakatchanligi.

Kasbiy harakatchanlik o‘qituvchining sifat jihatidan muhim xususiyati va kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish asosidir.

U o‘qituvchining o‘quv-tarbiya faoliyatining o‘zgaruvchan sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashishi va o‘zini o‘zi amalga oshirishini ta’minlaydi.

O‘qituvchining kasbiy mobilligini rivojlantirish samaradorligi quyidagi hollarda ta’minlanishi mumkin:

- qo‘shimcha ta’lim tizimida o‘qituvchilarning loyiha faoliyatini amalga oshirish metodologik yondashuvlar - tizimli, vakolatli, shaxsiy-faoliyat va aksiologik yondashuvlar kompleksiga hamda determinizatsiya, izchillik, dinamika va istiqbollilik prinsiplariga asoslanadi;

- o‘qituvchilarning mobilligini rivojlantirish tabaqalashtirilgan va individual tusga ega bo‘lib, bir tomondan o‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarning o‘quv va darsdan tashqari faoliyatida loyiha faoliyatini tashkil etish texnologiyasi takomillashtirilishini ta’minlaydi; boshqa tomondan - o‘qituvchining uzluksiz o‘zini o‘zi rivojlantirish, o‘zini o‘zi boshqarish va kasbiy o‘shishini boshqarish bo‘yicha maqsadli faoliyatiga ko‘maklashadi;

- loyihaviy faoliyatni amalga oshirish texnologiyasi o‘qituvchining kasbiy mobilligini oshirish hamda diagnostik, prognostik va rivojlantiruvchi funksiyalarni bajarish orqali uning kasbiy-shaxsiy o‘shishini ta’minlaydi;

- qo‘shimcha ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy mobilligini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan.

Pedagoglarning kasbiy mobilligini rivojlantirish samaradorligi quyidagi hollarda ta’minlanishi mumkin, agar:

- maktabgacha ta’lim tizimida pedagoglarning loyiha faoliyatini amalga oshirish determinizm, izchillik, dinamika va istiqbolning kompleks metodologik yondashuv-tizimli, kompetensiyaviy, shaxsiy va aksiologik prinsiplariga asoslanadi;

- o‘qituvchilarning mobilligini har tomonlama va yakka tartibda rivojlantirish, bir tomondan, pedagogning loyiha faoliyatini tashkil etish texnologiyasi takomillashtirilishini ta’minlaydi; boshqa tomondan, pedagogning uzluksiz o‘zini o‘zi rivojlantirish, o‘zini o‘zi refleksiya qilish va ularning kasbiy o‘shishini boshqarish uchun maqsadli faoliyatiga ko‘maklashadi;

- proyektiv faoliyatni amalga oshirish texnologiyasi pedagogning kasbiy va shaxsiy o‘shishini, uning kasbiy mobilligini oshirishni hamda diagnostik, prognostik va rivojlantiruvchi funksiyalarni bajarishni ta’minlaydi;

- uzluksiz ta’lim tizimida pedagoglarning kasbiy mobilligini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Loyihalash jarayoni bolalarni tarbiyalash vazifalarini hal etish uchun ko‘p bosqichli tizimdan iborat bo‘lib, u umumiy g‘oyadan tortib yuqorida bayon etilgan aniq harakatgacha bo‘lgan bir qator izchil qadamlarni o‘z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9- sentabrdagi PQ-3261-sonli “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-3334234>

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8- maydagi PQ-4312-sonli “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-4327235>

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 21-noyabrdagi 929-sonli “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi to‘g‘risidagi nizomni hamda Maktabgacha ta’lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti ustavini tasdiqlash haqida”gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-3422069>

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 391-sonli “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-4333062>

5. Yo‘ldasheva S.A. Talabalar akademik mobilligi kasbiy kompetensiyalarni shakllantiruvchi omil sifatida. Pedagogik mahorat Ilmiy nazariy metodik jurnal. 3-son 2025- yil mart. 145-148 betlar

6. Yo‘ldasheva S.A. Talabalarni ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini pedagogika fani konsepsiyasi asosida takomillashtirishning pedagogik-psixologik omillari. MyFalim хем узликсиз билимлендириў илимий-методикалқ журнал. №6/3. 2024. 75-80 бетлар.

7. Yo‘ldasheva S.A. Maktabgacha ta’lim tashkiloti prdagog-tarbiyachilarining kasbiy mobilligini shakllantirishning shakl,metod va vositalari. Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar. 2025-yil 9-son 1819-1825 betlar

8. Yo‘ldasheva S.A. Ta’limda mobillik tushunchasining qo‘llanilishi. Termiz davlat pedagogika instituti Globallashuv sharoitida pedagogik media ta’limni rivojlantirish mexanizmlari: muammolari va yechimlari ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari, – Surxondaryo: Termiz publishing center, 2025. 632-635 betlar

9. Yo‘ldasheva S.A. Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagog - tarbiyachilarining kasbiy mobilligini shakllantirish pedagogik muammo. “Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida” mavzusidagi Respublika ilmiy konferensiyasi. 10/12/2024. 148-151 betlar.

10. Yo‘ldasheva S.A. Shaxs mobilligini shakllantirishda metodik tizimning nazariy asoslari. “Arnawlı hám inklyuziv bilimlendiriwdı rawajlandırıwdıń zamanagóy tendenciyaları” atamasındaǵı respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları. Nókis - 2025 j. 154-159 betlar

11. Yo‘ldasheva S.A. Maktabgacha ta’lim tashkiloti prdagog-tarbiyachilarining kasbiy mobilligini shakllantirishning mazmuni, shakllari, bosqichlari. “O‘zbekistonda yashil iqtisodiyot: barqaror rivojlanishning yangi modeli” mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari [Matn]: konferensiya materiallari / jamoa. – Urganch: Khwarezm publication, 2025. – 654-656 betlar.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

12. Melikuzievna, T.S. Use of Professional Terminology in the Educational Process. International Journal on Integrated Education, 3(12), 311-315.

13. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Бошланғич таълим ўқувчиларини ижтимоий мобиллигини ривожлантириш // Eurasian journal of social sciences, Philosophy and culture Innovative. Academy Research Support Center UIF = 8.2 | SJIF=6.051. Volume 2. Issue April 2022. Pages 136-139. <https://zenodo.org/record/6511330#.Y1G0jnZByUk>

14. Salaeva M.S., Djumabayeva M. Formation of virtual academic mobility of future teachers in the context of education information // International Multidisciplinary Scientific Journal (IMSJ) ISSN: 2091-573X. With Impact Factor: 3.2. Volume 1. Issue 1, June 2021.- P. 36-37. Google scholarship <https://www.sciencepublish.org/>

15. Salayeva M.S. Umumiy pedagogika. [Matn]: darslik / –Toshkent: “Nodirabegim” nashriyoti, 2021.- 598 b.

16. Salayeva M.S., Yusufzoda Sh.Y., Abdullayeva M.R., Yo‘ldosheva S.A. Tarbiyaviy ishlar metodikasi [Matn]: darslik / –Toshkent: "ZUXRO BARAKA BIZNES" nashriyoti 2026. – 279 b.

**OLIIY TA’LIMDA 5E MODELII ASOSIDA DARS JARAYONINI TASHKIL
ETISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI**

Abdrimov Zarifboy Erkinovich

Urganch RANCH universiteti, “Ijtimoiy fanlar” kafedrası

v.b.dots. Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori.

94(575.171)+008(575.171)

abdrimovzarifboy123@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada 5E (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate) modeli asosida oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini samarali tashkil etishning nazariy va ilmiy-metodik asoslari atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqotda konstruktivistik yondashuvga tayangan holda ishlab chiqilgan ushbu modelning pedagogik mohiyati, didaktik imkoniyatlari hamda zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni asoslab beriladi. Xususan, 5E modelining har bir bosqichi — talabalarni o‘quv faoliyatiga jalb etish (Engage), mustaqil izlanishga yo‘naltirish (Explore), bilimlarni izohlash va tushuntirish (Explain), o‘zlashtirilgan bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish (Elaborate), hamda o‘quv natijalarini baholash (Evaluate) — kesimida o‘qituvchi va talaba faoliyatining o‘ziga xos jihatlari tizimli ravishda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: 5E modeli, konstruktivizm, kompetensiya, interfaol metod, oliy ta’lim, pedagogik texnologiya.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and scientific-methodological foundations for organizing the educational process in higher education institutions based on the 5E (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate) model. The study substantiates the pedagogical essence, didactic potential, and the role of this model in the modern education system, grounded in a constructivist approach. In particular, each stage of the 5E model engaging students in learning activities (Engage), guiding them toward independent inquiry (Explore), explaining and clarifying knowledge (Explain), extending and deepening

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

acquired knowledge (Elaborate), and evaluating learning outcomes (Evaluate) is systematically analyzed in terms of the specific roles and activities of both teachers and students.

Keywords: 5E model, constructivism, competence, interactive methods, higher education, pedagogical technology.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются теоретические и научно-методические основы организации образовательного процесса в высших учебных заведениях на основе модели 5E (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate). В исследовании обосновываются педагогическая сущность, дидактические возможности и роль данной модели в современной системе образования с опорой на конструктивистский подход. В частности, каждый этап модели 5E вовлечение студентов в учебную деятельность (Engage), направление на самостоятельное исследование (Explore), объяснение и осмысление знаний (Explain), расширение и углубление усвоенного материала (Elaborate), а также оценка результатов обучения (Evaluate) системно рассматривается с точки зрения особенностей деятельности преподавателя и студентов.

Ключевые слова: модель 5E, конструктивизм, компетенция, интерактивные методы, высшее образование, педагогические технологии.

KIRISH. Inson ongi uchun kurash ketayotgan bir davrda oliy ta’lim tizimi talabalarda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Shu nuqtai nazardan, konstruktivistik yondashuvga asoslangan 5E modeli samarali pedagogik vosita sifatida e’tirof etishimiz mumkin. Ushbu model ilk bor biologiya ta’limini takomillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan bo‘lib, keyinchalik turli fanlar doirasida qo‘llanila boshlandi. 5E modeli konstruktivizm nazariyasiga asoslanadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bilimlar tayyor holda berilmaydi, balki talaba tomonidan faol tajriba orqali o‘zlashtiriladi. Tadqiqotchi R.W. Bybeening ta’kidlashicha: “5E modeli talabalarining faol bilim qurish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi va har bir bosqich o‘zaro uzviy bog‘liq holda ishlaydi” [1. 23-b] Shuningdek, Bransford va hammualliflar ta’lim jarayonida faol ishtirokning ahamiyatini quyidagicha izohlaydi. “Talabalar bilimni faqat eshitish orqali emas, balki uni qo‘llash va tahlil qilish orqali chuqur o‘zlashtiradi”. [2. 78-b] 5E modeli o‘quv jarayonini besh ketma-ket bosqich asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Har bir bosqich o‘quvchining bilish jarayonidagi muayyan ehtiyojlarga moslashgan bo‘lib, darsning mantiqiy va izchil rivojlanishini ta’minlaydi. Ushbu bosqichlar quyidagilardan iborat: Engage (qiziqtirish), Explore (o‘rganish), Explain (tushuntirish), Elaborate (kengaytirish) va Evaluate (baholash). [3.2-b]

ASOSIY QISM: Falsafa fani “Bilish falsafasi” mavzusi misolida 5E metodini qo‘llash mexanizmini ko‘rib o‘tamiz.

Birinchi bosqich Engage (Talabalarni jalb qilish). Asosiy maqsad talabalarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg‘otish va mavjud bilimlarni aniqlash.

Dars boshida o‘qituvchi quyidagi muammoli savolni beradi: “Haqiqat nima va uni qanday aniqlash mumkin?” Shuningdek, mashhur falsafiy misol – “Ko‘rlar va fil” hikoyasi yoki zamonaviy “fake news” (soxta axborot) holatlari keltiriladi. Talabalardan o‘z fikrlarini erkin bayon qilish so‘raladi. Bu orqali talabalarda kutiladigan asosiy ko‘nikmalar, muammoni anglash, falsafiy savol qo‘yish, subyektiv va obyektiv qarashlarni ajratishdir.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ikkinchi bosqich Explore (Tadqiq qilish) bo‘lib asosiy maqsad talabalarning mustaqil bilim izlash faoliyatini tashkil etishdan iborat. Mazkur bosqichni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi avvalo auditoriyani kichik guruhlariga (odatda 3–5 kishidan iborat) ajratadi. Har bir guruhga bilish nazariyasining muhim yo‘nalishlaridan biri – empirizm, racionalizm yoki skeptitsizm biriktiriladi. Guruhlarga topshiriq berishda faqat nazariy ma’lumotlarni topish emas, balki ularni tahlil qilish, o‘zaro solishtirish va real hayotiy misollar bilan asoslash talabi qo‘yiladi. **Jarayonning bosqichma-bosqich tashkil etilishi quyidagicha amalga oshiriladi:** Birinchidan, talabalar o‘z guruhiga berilgan yo‘nalish bo‘yicha asosiy savollarni aniqlab oladi. Masalan: “Bilim manbai nima?”, “Haqiqat qanday aniqlanadi?”, “Inson bilimi qanchalik ishonchli?”. Ushbu savollar talabalarning izlanish faoliyatini maqsadli yo‘naltiradi. Ikkinchidan, talabalar turli manbalardan – darsliklar, ilmiy maqolalar, internet resurslari orqali ma’lumot to‘playdi. Bu jarayonda ular axborotni tanlash, saralash va ishonchliligini baholashga majbur bo‘ladi. Aynan shu jarayon axborot bilan ishlash kompetensiyasining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Uchinchidan, yig‘ilgan ma’lumotlar tahlil qilinadi. Masalan: Empirizm tarafdorlari bilimning asosiy manbai tajriba ekanligini asoslaydi va kundalik hayotdan misollar keltiradi (masalan, ilmiy tajribalar). Racionalizm yo‘nalishidagi guruh aql va tafakkurning ustuvorligini dalillar bilan ko‘rsatadi (matematik haqiqatlar yoki mantiqiy xulosalar orqali). Skeptitsizm tarafdorlari esa har qanday bilimning ishonchliligiga shubha bildiradi va bilish chegaralarini muhokama qiladi.

To‘rtinchidan, guruh ichida muhokama jarayoni tashkil etiladi. Talabalar o‘z fikrlarini bir-biriga tushuntiradi, qarama-qarshi fikrlarni muhokama qiladi va umumiy xulosaga keladi. Bu jarayon ijtimoiy-kognitiv faoliyatni kuchaytiradi, ya’ni bilim faqat individual emas, balki hamkorlikda shakllanadi. Beshinchidan, guruhlar o‘z natijalarini umumlashtirib, keyingi bosqich (Explain) uchun tayyorlaydi. Bu esa ularning bilimni tizimlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

L.S.Vygotskyning ta’kidlashicha, “Ta’lim shaxsning ichki rivojlanish jarayonlarini faollashtiradi, bu jarayonlar esa faqat u o‘z muhitidagi insonlar bilan o‘zaro aloqada va tengdoshlari bilan hamkorlikda bo‘lganida amal qiladi”. [4. 86-b] Demak **mazkur bosqich natijasida talabalarda axborot bilan ishlash, kommunikativ, hamkorlikda ishlash, tanqidiy fikrlash kompetensiyalari shakllanadi.** Shu tariqa, Explore bosqichi nafaqat bilim olish jarayoni, balki talabaning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlovchi muhim didaktik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, falsafa fanida ushbu bosqichning ahamiyati yuqori bo‘lib, u talabalarda mustaqil fikrlash va falsafiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Uchunchi bosqich Explain (Tushuntirish) bosqichi 5E modelida talabalarning mustaqil izlanishlar jarayonida shakllantirgan bilimlarini ilmiy asoslash, tizimlashtirish va aniqlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu bosqichda asosiy e’tibor talabaning o‘z fikrini ifodalashi va o‘qituvchining ilmiy yo‘naltiruvchi rolga qaratiladi. Agar Explore bosqichi bilimni “kashf etish” jarayoni bo‘lsa, Explain bosqichi ushbu bilimlarni “tartibga solish va anglash” bosqichi hisoblanadi.

Mazkur bosqich falsafa fanidagi “Bilish nazariyasi (epistemologiya)” mavzusi doirasida quyidagicha tashkil etiladi:

Avvalo, har bir guruh (empirizm, racionalizm, skeptitsizm yo‘nalishlari bo‘yicha ishlagan talabalar) o‘z tadqiqot natijalarini auditoriyaga taqdim etadi. Taqdimot jarayonida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

talabalar quyidagi jihatlariga e’tibor qaratadi: o’rganilgan yo’nalishning asosiy g’oyasi; bilim manbai haqidagi qarashlar; nazariyaning kuchli va zaif tomonlari; real hayotiy yoki ilmiy misollar.

Masalan, empirizm guruhidagi talabalar bilimning asosini sezgi va tajriba tashkil etishini asoslab beradi, racionalizm tarafdorlari esa aql va tafakkurning ustuvorligini mantiqiy dalillar bilan izohlaydi. Skeptitsizm guruhi esa har qanday bilimning mutlaq ishonchliligini shubha ostiga olib, bilish chegaralarini tahlil qiladi. Keyingi bosqichda o’qituvchi moderator sifatida ishtirok etadi. U talabalarning fikrlarini umumlashtiradi, noto’g’ri yoki noaniq tushunchalarni aniqlashtiradi va ilmiy terminologiyani to’g’ri qo’llashga yo’naltiradi. Shu jarayonda quyidagi epistemologik tushunchalar izohlanadi: haqiqatning muvofiqlik (korrespondensiya) nazariyasi; koherensiya (moslik) nazariyasi; pragmatik haqiqat tushunchasi.

Muhokama jarayonida talabalar o’zaro savol-javob qiladi, qarama-qarshi fikrlarni solishtiradi va o’z pozitsiyasini himoya qiladi. Bu esa darsni passiv tinglashdan faol intellektual faoliyatga aylantiradi. Natijada talabalarda tizimli fikrlash, nutq, dalillash, kommunikativlik ko’nikmalari shakllanadi.

To’rtinchi bosqich Elaborate (Chuqurlashtirish) bosqichi 5E modelida o’zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliy va yangi vaziyatlarga tatbiq etish orqali ularni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu bosqichda talabalar avvalgi bosqichlarda (Engage, Explore, Explain) shakllangan bilim va tushunchalarni mustahkamlabgina qolmay, balki ularni kengaytiradi, turli kontekstlarda qo’llashni o’rganadi. Shu jihatdan, Elaborate bosqichi bilimlarning funksionalligini ta’minlovchi muhim didaktik mexanizm hisoblanadi. Falsafa fanidagi “Bilish nazariyasi (epistemologiya)” mavzusi doirasida ushbu bosqich quyidagicha tashkil etilishi mumkin: Avvalo, o’qituvchi talabalarga murakkabroq va real hayot bilan bog’liq muammoli vaziyatni taqdim etadi. Masalan: *“Zamonaviy axborot makonida (ijtimoiy tarmoqlar, internet nashrlari) tarqalayotgan ma’lumotlarning qanchasi haqiqatga mos keladi va ularni qanday mezonlar asosida baholash mumkin?”* Talabalar ushbu muammoni hal qilish uchun avval o’rganilgan epistemologik yo’nalishlarga (empirizm, racionalizm, skeptitsizm) tayangan holda tahlil olib boradi. Masalan: Empirizm nuqtai nazaridan axborotning ishonchliligi dalillar va faktlarga asoslangan holda tekshiriladi; Racionalizm asosida mantiqiy izchillik va dalillarning uyg’unligi baholanadi; Skeptitsizm esa har qanday axborotga tanqidiy yondashish zarurligini ko’rsatadi.

Keyingi bosqichda talabalar kichik guruhlarda yoki individual tarzda quyidagi amaliy topshiriqlarni bajaradi: Muayyan yangilik yoki ijtimoiy tarmoqdagi postni tanlab, uning haqiqatga mosligini tahlil qilish; Turli manbalarni solishtirish va xulosalar chiqarish; “Haqiqatni aniqlash algoritmi” yoki mezonlarini ishlab chiqish.

Ushbu faoliyat davomida talabalar nafaqat nazariy bilimlarni qo’llaydi, balki yangi bilimlar hosil qiladi, mavjud qarashlarini qayta ko’rib chiqadi va mustaqil xulosaga keladi. Bu esa bilimning chuqurlashuvi va mustahkamlanishini ta’minlaydi.

Muhokama jarayonida talabalar o’z yechimlarini asoslab beradi, boshqa guruhlarining fikrlarini tahlil qiladi va zarur hollarda o’z pozitsiyasini qayta ko’rib chiqadi. O’qituvchi esa bu jarayonda yo’naltiruvchi rolni bajarib, umumiy xulosalarni shakllantirishga yordam beradi. Bu bosqich talabalarning bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularni real hayotiy muammolarni hal etishga tayyorlaydi. **Mazkur bosqich natijasida talabalarda bilimlarni transfer qilish,**

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muammo yechish, tanqidiy fikrlash, integrativ fikrlash, axborot madaniyati kabi kompetensiyalar shakllanadi.

Beshinchi bosqich Evaluate (Baholash) bosqichi 5E modelining yakuniy, ammo uzluksiz ahamiyatga ega bo‘lgan komponenti hisoblanadi. Ushbu bosqichda talabalarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalari har tomonlama baholanadi. Muhimi shundaki, baholash faqat yakuniy natijani aniqlash bilan cheklanmaydi, balki butun ta’lim jarayoni davomida (formativ va summativ tarzda) amalga oshiriladi. Bu esa talabalar bilimini chuqur tahlil qilish va ularning individual rivojlanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi. Talabalar dars davomida bildirgan fikrlari, savollarga javoblari va munozaradagi ishtiroki asosida baholanadi. Bu usul ularning mantiqiy fikrlashi va kommunikativ ko‘nikmalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa. “5E modeli asosida o‘qitilgan talabalar an’anaviy usullarga nisbatan yuqori natijalar va chuqurroq tushuncha namoyon etadilar.” [5. 45-b] deb qayd etadi A.E.Lawson. N.A.Muslimov esa quyidagicha fikr bildiradi “Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijasini faqat bilim bilan emas, balki amaliy faoliyatga tayyorgarlik bilan ham belgilanadi.”[6. 134-b] Aynan 5E modeli oliy ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Mazkur metodni tizimli qo‘llash orqali talabalar quyidagi kompetensiyalarga ega bo‘ladi: tanqidiy va analitik fikrlash, mustaqil o‘rganish, jamoaviy hamkorlik, muammo yechish qobiliyati. Bu ko‘nikmalar barcha talabalar uchun juda muhimdir. Shu bois 5E modelini oliy ta’lim tizimiga keng joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bybee, R.W. *The BSCS 5E Instructional Model*. BSCS, 2014. 88 b.
2. Bransford, J.D., Brown, A.L., Cocking, R.R. *How People Learn*. National Academy Press, 2000. 374 bet.
3. <https://talimxabarlari.uz/64514/>
4. Vygotsky, L.S. *Mind in Society*. Harvard University Press, 1978. 159 bet.
5. Lawson, A. E. *Teaching Inquiry Science in Middle and Secondary Schools*. 2010.
6. Muslimov, N.A. *Kasb ta’limi pedagogikasi*. Toshkent, 2012.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ УЧЕБНО-
ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА**

Шаринова Мухаббат Юлдашевна

независимый исследователь

Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты совершенствования методики развития учебно-познавательной компетенции студентов на основе междисциплинарного подхода. Обосновывается необходимость интеграции содержания учебных дисциплин как условия формирования системного мышления будущих специалистов. Представлены результаты педагогического эксперимента с участием 120 студентов, подтверждающие эффективность разработанной методики: уровень компетенции в экспериментальной группе повысился на 38–42% по сравнению с контрольной. Даны методические рекомендации по внедрению междисциплинарного подхода.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: учебно-познавательная компетенция, междисциплинарный подход, высшее образование, интеграция знаний, педагогический эксперимент.

Annotatsiya. Maqolada talabalarning o‘quv-kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari interdisiplinar yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Kelajak mutaxassislarida tizimli tafakkurni shakllantirish sharti sifatida o‘quv fanlari mazmunini integratsiya qilish zarurati asoslab beriladi. 120 nafar talaba ishtirokida o‘tkazilgan pedagogik tajriba natijalari keltirilib, ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligi tasdiqlanadi: tajriba guruhida kompetensiya darajasi nazorat guruhiga nisbatan o‘rtacha 38–42% ga oshgan. Interdisiplinar yondashuvni ta’lim jarayoniga joriy etish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘quv-kognitiv kompetensiya, interdisiplinar yondashuv, ta’lim metodikasi, oliy ta’lim, bilimlarni integratsiya qilish, pedagogik tajriba, kompetentlik yondashuvi.

Abstract. The article discusses theoretical and practical aspects of improving the methodology for developing students’ learning-cognitive competence based on an interdisciplinary approach. The integration of academic disciplines is justified as a key condition for forming systematic thinking in future specialists. Results of a pedagogical experiment involving 120 students are presented, showing a 38–42% increase in competence levels in the experimental group compared to the control group.

Keywords: learning-cognitive competence, interdisciplinary approach, higher education, knowledge integration, pedagogical experiment.

ВВЕДЕНИЕ. В условиях информационного общества традиционные подходы к подготовке специалистов, основанные на передаче фиксированного объёма знаний в рамках отдельных дисциплин, всё менее отвечают запросам практики. Перед высшей школой встаёт задача формирования не просто информированного, но интеллектуально самостоятельного специалиста, способного к непрерывному саморазвитию и эффективному применению знаний в нестандартных профессиональных ситуациях.

Центральным понятием в данном контексте становится учебно-познавательная компетенция — интегративное личностное образование, включающее способность студента самостоятельно организовывать познавательную деятельность, критически осмысливать получаемую информацию, выстраивать межпредметные связи и применять знания в решении реальных задач. Развитие данной компетенции не может осуществляться в рамках отдельно взятой дисциплины — оно требует системного, комплексного педагогического воздействия, основанного на интеграции содержания, методов и технологий обучения из различных областей знаний.

Именно в этом заключается сущность и потенциал междисциплинарного подхода, который в последние десятилетия активно разрабатывается в отечественной и зарубежной педагогической науке. Однако, несмотря на значительное количество исследований в данной области, вопросы конкретных методических механизмов реализации этого подхода применительно к развитию учебно-познавательной компетенции студентов остаются недостаточно разработанными. Это и определяет актуальность настоящего исследования.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ. Проблема развития учебно-познавательной компетенции студентов находится на пересечении нескольких крупных направлений

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

педагогической науки и привлекает внимание исследователей уже несколько десятилетий. Теоретическим фундаментом современных исследований в данной области служат концепции компетентностного подхода, разработанные отечественными и зарубежными учёными.

Значительный вклад в разработку теории компетентностного образования внёс А.В. Хуторской, в трудах которого была обоснована структура ключевых компетенций школьников и студентов, среди которых учебно-познавательная компетенция занимает центральное место [9]. Согласно его концепции, данная компетенция включает совокупность умений самостоятельной познавательной деятельности в условиях прямого и косвенного руководства со стороны педагога. Принципиально важным является то, что А.В. Хуторской рассматривает учебно-познавательную компетенцию как метапредметный феномен, формирование которого не может быть сведено к освоению отдельных дисциплин.

И.А. Зимняя в своих фундаментальных работах по психологии обучения в высшей школе разграничила понятия «компетенция» и «компетентность», показав, что именно компетентность как личностная характеристика является конечной целью образования [3]. Её исследования убедительно доказывают, что формирование учебно-познавательной компетентности детерминировано не столько предметным содержанием, сколько организацией самого процесса учения, его деятельностным характером.

Вопросам организации самостоятельной познавательной деятельности студентов посвящены работы П.И. Пидкасистого, обосновавшего дидактическую систему самостоятельной работы в высшей школе [5]. Его концепция о том, что самостоятельная работа есть средство организации и управления самостоятельной деятельностью обучающихся, сохраняет актуальность применительно к проблеме развития учебно-познавательной компетенции в условиях реализации междисциплинарного подхода.

Проблема межпредметных связей и интеграции учебного содержания как дидактического условия развития познавательной компетентности глубоко проработана в трудах В.Н. Максимовой [4]. Исследователь показывает, что межпредметная интеграция способствует формированию системного мышления, устойчивых познавательных мотивов и навыков переноса знаний в новые контексты — тех характеристик, которые составляют содержательную основу учебно-познавательной компетенции.

В зарубежной педагогической науке концептуальной основой для исследований в данной области служат работы Дж. Дьюи, заложившего принципы проблемного и проектного обучения, а также идеи конструктивизма в образовании, развитые в трудах Дж. Пиаже [2, 6]. Принципиально важным для нашего исследования является положение конструктивистской педагогики о том, что знание не передаётся обучающемуся в готовом виде, а активно конструируется им самим на основе установления связей между новой информацией и уже имеющимся опытом.

Особую роль в разработке теоретических основ исследуемой проблемы сыграли труды Н.Ф. Талызиной, в которых с позиций теории планомерного формирования умственных действий раскрываются психологические механизмы становления познавательной самостоятельности [8]. Согласно её концепции, для эффективного формирования учебно-познавательной компетенции необходимо обеспечить

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

полноценную ориентировочную основу учебных действий, что предполагает выход за рамки отдельной дисциплины.

Методологические аспекты реализации компетентного подхода в высшей профессиональной школе обстоятельно рассмотрены в работах В.А. Болотова и В.В. Серикова [1]. Авторы обосновывают принципиальное отличие компетентной модели образования от знаниевой, подчёркивая, что компетентность, в отличие от знания, по своей природе не может быть «передана» преподавателем — она формируется только в процессе деятельности самого студента.

Вопросы формирования познавательной самостоятельности и активности студентов в условиях современной высшей школы нашли отражение в исследованиях Т.И. Шамовой, разработавшей концепцию активизации учения школьников [10]. Применительно к высшей школе её идеи позволяют выстроить систему педагогических условий, при которых развитие учебно-познавательной компетенции становится органичным результатом учебного процесса, а не специально организуемым дополнительным мероприятием.

Наконец, существенное значение для нашего исследования имеют труды М.Н. Сериков в области дидактики, в которых обоснована система принципов обучения, включая принцип связи теории с практикой и принцип систематичности и последовательности [7]. В контексте реализации междисциплинарного подхода эти принципы приобретают особое звучание: системность и последовательность обучения в данном случае означает не следование логике отдельной дисциплины, а движение от простого к сложному в освоении межпредметных связей.

МЕТОДЫ. Исследование проводилось в течение двух учебных лет на базе государственного университета. В педагогическом эксперименте приняли участие 120 студентов второго курса очной формы обучения, которые были распределены на экспериментальную (60 человек) и контрольную (60 человек) группы. Обе группы были примерно равны по уровню исходной подготовки, что было установлено с помощью методов математической статистики.

В ходе исследования применялся комплекс взаимодополняющих методов:

–теоретические методы: анализ и синтез психолого-педагогической литературы, абстрагирование и идеализация, моделирование педагогического процесса, концептуальный анализ нормативной документации;

–эмпирические методы: педагогическое наблюдение, анкетирование, тестирование, беседа, анализ продуктов учебной деятельности студентов, экспертная оценка;

–экспериментальные методы: констатирующий, формирующий и контрольный этапы педагогического эксперимента;

–методы математической статистики: критерий Стьюдента для оценки достоверности различий, корреляционный анализ, процентное соотношение уровней сформированности компетенции.

Диагностика уровня развития учебно-познавательной компетенции осуществлялась по четырём компонентам: мотивационному (наличие устойчивых учебно-познавательных мотивов), когнитивному (полнота и системность знаний, умение устанавливать межпредметные связи), деятельностному (владение методами учебно-

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

познавательной деятельности) и рефлексивному (способность к самооценке и коррекции учебной деятельности). Для каждого компонента были разработаны диагностические задания, позволяющие выявить три уровня сформированности: низкий, средний и высокий.

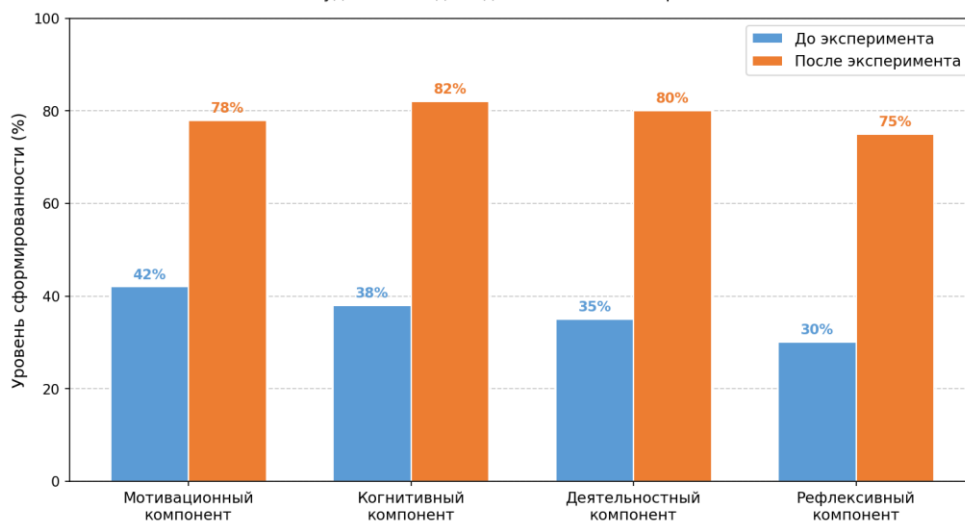
Разработанная методика реализации междисциплинарного подхода включала несколько взаимосвязанных блоков. Первый блок — интегративные лекционные курсы, в которых материал каждой темы раскрывался через призму нескольких смежных дисциплин. Второй блок — межпредметные практические занятия с использованием кейс-технологий, где студентам предлагались комплексные проблемные задачи, не имеющие однозначного решения в рамках одной дисциплины. Третий блок — межпредметные проектные работы, выполнявшиеся в малых группах и требующие интеграции знаний из нескольких областей. Четвёртый блок — система рефлексивных заданий, направленных на осознание студентами собственных учебно-познавательных стратегий.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ. Проведённый педагогический эксперимент позволил получить развёрнутую картину динамики развития учебно-познавательной компетенции студентов в условиях реализации разработанной методики. Результаты эксперимента были подвергнуты количественному и качественному анализу.

На констатирующем этапе эксперимента было установлено, что исходные показатели уровня сформированности учебно-познавательной компетенции в обеих группах были практически идентичными и соответствовали преимущественно низкому и среднему уровням. В частности, в экспериментальной группе высокий уровень по мотивационному компоненту демонстрировали лишь 42% студентов, по когнитивному — 38%, по деятельностному — 35%, по рефлексивному — 30%.

После проведения формирующего эксперимента и реализации разработанной методики были получены данные, свидетельствующие о существенном приросте показателей в экспериментальной группе. Для наглядного представления динамики на рисунке 1 приведены сравнительные данные по четырём компонентам компетенции до и после эксперимента.

Рис. 1. Динамика развития компонентов учебно-познавательной компетенции студентов в ходе педагогического эксперимента



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Рис. 1. Динамика развития компонентов учебно-познавательной компетенции студентов в ходе педагогического эксперимента (в % от числа участников, демонстрирующих высокий уровень).

Как видно из диаграммы, наиболее значительный прирост зафиксирован по когнитивному компоненту (+44%): студенты экспериментальной группы существенно улучшили показатели системности знаний и умения устанавливать межпредметные связи, что прямо свидетельствует об эффективности используемых интегративных технологий обучения. Деятельностный компонент продемонстрировал прирост в 45 процентных пунктов, что связано с активным применением в обучении проектных и кейс-технологий. Мотивационный компонент вырос с 42% до 78% (+36%), а рефлексивный — с 30% до 75% (+45%), что свидетельствует о формировании у студентов устойчивой учебно-познавательной позиции.

Для систематизации полученных данных и сравнения показателей экспериментальной и контрольной групп была составлена сводная таблица результатов педагогического эксперимента (таблица 1).

Таблица 1. Сравнительные показатели уровня сформированности учебно-познавательной компетенции студентов контрольной и экспериментальной групп (в %, n=60 в каждой группе):

Компонент компетенции	Контрольная группа		Экспериментальная группа		Прирост (ЭГ)
	До	После	До	После	
Мотивационный	41%	54%	42%	78%	+36%
Когнитивный	37%	52%	38%	82%	+44%
Деятельностный	34%	50%	35%	80%	+45%
Рефлексивный	29%	44%	30%	75%	+45%
Общий (среднее)	35%	50%	36%	79%	+43%

Данные таблицы свидетельствуют о том, что в контрольной группе, занимавшейся по традиционной методике, также наблюдался определённый рост показателей (в среднем на 15 процентных пунктов), однако он существенно уступает результатам экспериментальной группы (прирост в среднем на 43 процентных пункта). Разница в итоговых показателях между группами оказалась статистически значимой: по критерию Стьюдента $t=4,87$ при $p<0,01$, что позволяет утверждать о реальной эффективности экспериментального воздействия.

Качественный анализ результатов позволяет выявить наиболее значимые педагогические эффекты реализации разработанной методики. Во-первых, существенно возросла способность студентов к самостоятельной постановке учебных целей и планированию путей их достижения. Во-вторых, значительно улучшилось умение переносить знания из одной предметной области в другую и применять их в нестандартных ситуациях. В-третьих, сформировались устойчивые навыки рефлексии:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

студенты научились адекватно оценивать собственный уровень освоения материала и целенаправленно восполнять выявленные пробелы.

Важным косвенным результатом эксперимента стало повышение академической успеваемости студентов экспериментальной группы: средний балл по контрольным мероприятиям вырос на 0,6 балла по пятибалльной шкале. Студенты также демонстрировали более высокую активность на занятиях, проявляли инициативу в постановке проблемных вопросов и более охотно участвовали в дополнительных научных проектах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Учебно-познавательная компетенция студентов является сложным интегративным образованием, включающим мотивационный, когнитивный, деятельностный и рефлексивный компоненты. Её развитие невозможно в рамках отдельных учебных дисциплин и требует системного педагогического воздействия, основанного на принципах междисциплинарной интеграции.

Дальнейшие перспективы исследования связаны с изучением специфики реализации разработанной методики применительно к различным направлениям профессиональной подготовки, а также с разработкой цифровых образовательных ресурсов, поддерживающих междисциплинарную интеграцию в условиях смешанного и дистанционного обучения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. 2003. № 10. С. 8–14.
2. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. М.: Совершенство, 1997. 208 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 34–42.
4. Максимова В.Н. Междисциплинарные связи в процессе обучения. М.: Просвещение, 1988. 192 с.
5. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. М.: Педагогика, 1980. 240 с.
6. Пиаже Ж. Психология интеллекта. СПб.: Питер, 2004. 192 с.
7. Скаткин М.Н. Дидактика средней школы. М.: Просвещение, 1982. 319 с.
8. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: учебное пособие. М.: Академия, 1998. 288 с.
9. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. М.: Изд-во МГУ, 2003. 416 с.
10. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. М.: Педагогика, 1982. 208 с.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ
КРИТИЧЕСКОГО И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

Шаринова Мухаббат Юлдашевна

независимый исследователь

Ургенчского государственного педагогического института

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. Статья посвящена совершенствованию методики развития критического и креативного мышления у студентов. Рассматривается роль междисциплинарной интеграции как ключевого дидактического принципа. Предложена авторская модель обучения, включающая проблемное обучение, кейс-метод и проектную деятельность. Эксперимент подтвердил эффективность модели по показателям мышления, успеваемости и мотивации.

Ключевые слова: критическое мышление, креативность, междисциплинарная интеграция, высшее образование, проблемное обучение.

Annotatsiya. Maqola talabalarda tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga bag‘ishlangan. Fanlararo integratsiyaning ahamiyati yoritilgan. Muammoli o‘qitish, keys-metod va loyiha faoliyatiga asoslangan model taklif etilgan. Tajriba natijalari model samaradorligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, kreativ fikrlash, fanlararo integratsiya, oliy ta’lim, muammoli o‘qitish.

Abstract. The article focuses on improving methods for developing students’ critical and creative thinking. It highlights interdisciplinary integration as a key principle and proposes a model combining problem-based learning, case studies, and project work. The experiment confirmed its effectiveness in enhancing thinking skills, performance, and motivation.

Keywords: critical thinking, creative thinking, interdisciplinary integration, higher education, problem-based learning.

ВВЕДЕНИЕ. Мировые рейтинги компетенций будущего, в том числе доклады Всемирного экономического форума, неизменно выдвигают критическое и креативное мышление в число приоритетных навыков специалиста XXI века.

Между тем анализ реального состояния российской и среднеазиатской высшей школы свидетельствует о недостаточном внимании к целенаправленному и системному формированию данных компетенций. Учебные программы нередко строятся по дисциплинарному принципу, при котором каждый предмет функционирует изолированно, лишая студентов возможности устанавливать межпредметные связи, мыслить категориями трансдисциплинарных проблем и осуществлять перенос освоенных алгоритмов мышления в новые контексты.

Одним из перспективных ответов на данный вызов выступает принцип междисциплинарной интеграции — объединение содержания, методов и инструментов нескольких учебных дисциплин в единую дидактическую систему. Интегративный подход к обучению позволяет моделировать реальные профессиональные ситуации, в которых проблема изначально не имеет дисциплинарных «ярлыков» и требует для своего решения синтеза знаний из различных областей. Именно в таких условиях критическое и креативное мышление проявляют себя наиболее полно и получают наиболее интенсивное развитие.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ. Концептуальные основы критического мышления как педагогической категории заложены в трудах Д. Клустера и Р. Пола. Д. Клустер определяет критическое мышление как самостоятельное, начинающееся с постановки вопроса, убедительно аргументированное и социальное по своей природе мышление [5]. Р. Пол и Л. Элдер разработали «Модель интеллектуальных стандартов», включающую

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

восемь критериев качественного мышления: ясность, точность, четкость, значимость, глубину, широту, логичность и объективность [8].

Отечественная педагогическая традиция развития мышления восходит к фундаментальным работам Л.С. Выготского, обосновавшего концепцию зоны ближайшего развития как механизма опережающего педагогического воздействия [1]. В контексте высшей школы идеи Выготского получили развитие в трудах А.В. Иванова, обосновавшего механизмы социально-педагогического сопровождения студентов в условиях трансформации образовательной среды [3].

Значительный вклад в разработку концепции творческого и креативного мышления внесли работы Е.Е. Крашенинникова, в которых доказывается, что креативность является не врождённым даром, но поддающейся педагогической коррекции мыслительной способностью, развиваемой в условиях специально организованной образовательной среды [6].

Методологические принципы компетентного подхода в высшей школе, составляющего теоретический фундамент настоящего исследования, разработаны в монографии И.А. Зимней [2]. Автор разграничивает понятия «компетенция» как нормативно заданный результат обучения и «компетентность» как освоенную личностью способность к действию, что принципиально важно для проектирования диагностического инструментария настоящего исследования.

Дидактические основания и практические модели реализации принципа междисциплинарной интеграции в высшей школе рассмотрены в монографии В.Т. Фоменко [10]. Исследователь разработал типологию интегративных учебных курсов и обосновал условия их дидактической эффективности, в числе которых — согласованность целей, методов и форм контроля смежных дисциплин.

Проблемно-ориентированное обучение (Problem-Based Learning, PBL) как инструмент активизации критического мышления описано в работах М.В. Кларина [4]. Автор демонстрирует, что обращение студентов к реальным профессиональным проблемам без заранее известного алгоритма решения стимулирует развитие аналитического и синтетического компонентов мышления.

Технология учебной проектной деятельности в контексте интегративного обучения исследована в трудах Е.С. Полат [9]. Е.С. Полат доказала, что метод проектов создаёт оптимальные условия для одновременного развития критического и творческого мышления, поскольку предполагает поиск, оценку и интеграцию разнородной информации из нескольких предметных областей.

Кейс-метод (Case Study) применительно к задачам развития мышления в высшей школе охарактеризован в работах А.П. Панфиловой [7]. Исследователь рассматривает кейс-анализ как эффективный инструмент формирования рефлексивного мышления, поскольку ситуационные задачи вынуждают студентов оценивать проблему с нескольких позиций, рассматривать альтернативы и прогнозировать последствия принятых решений.

Таким образом, анализ научной литературы свидетельствует о том, что в педагогической науке накоплен значительный теоретический и прикладной потенциал для разработки методики развития компетенций критического и креативного мышления.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

МЕТОДЫ. Исследование носило смешанный характер и реализовывалось в период 2025–2026 гг. на базе Ургенчского государственного педагогического института. В эксперименте приняли участие 63 студента второго–третьего курса (специальности: педагогика, менеджмент, информационные технологии). Для обеспечения чистоты эксперимента участники были разделены на контрольную ($n = 45$) и экспериментальную ($n = 48$) группы методом стратифицированной рандомизации с учётом специальности, успеваемости и гендерного состава.

Диагностический инструментарий включал: тест критического мышления Уотсона–Глейзера (Watson–Glaser Critical Thinking Appraisal), тест творческого мышления Торранса (ТТСТ, вербальная форма В), авторскую анкету оценки мотивации к обучению (α Кронбаха = 0,82), а также анализ академической успеваемости по семестровым оценкам. Статистическая обработка данных осуществлялась в программе SPSS 26.0 с применением критерия Манна–Уитни (для непараметрических показателей) и t -критерия Стьюдента (для нормально распределённых переменных); уровень значимости принимался равным $p < 0,05$.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ. По завершении шестимесячной экспериментальной программы были получены данные, свидетельствующие о значимом преимуществе экспериментальной группы по всем ключевым показателям. Ниже представлены сводная таблица результатов и диаграмма динамики компетенций.

Диаграмма 1. Динамика развития компетенций критического и креативного мышления (% достижения показателя):

Компетенция	До (%) / После (%)	Рост
Критическое мышление	До: 42%  78%	+36%
Креативное мышление	До: 38%  74%	+36%
Межпредм. интеграция	До: 31%  71%	+40%
Аналитич. способности	До: 45%  80%	+35%
Командная работа	До: 52%  83%	+31%

 — до эксперимента (контрольный срез)  — после эксперимента (итоговый срез)

Таблица 1. Сравнительные результаты контрольной и экспериментальной групп ($M \pm SD$):

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

№	Показатель	Контроль- ная группа (n=45)	Эксперименталь-ная группа (n=48)	p-value	Значимость
1	Ср. балл критич. мышления (тест Уотсона-Глейзера)	56,3 ± 4,1	78,7 ± 3,8	< 0,001	***
2	Уровень креативности (тест Торранса)	48,2 ± 5,7	72,4 ± 4,9	< 0,001	***
3	Навыки межпредм. переноса знаний	3,2 ± 0,6	4,7 ± 0,4	< 0,01	**
4	Способность к синтезу информации	3,4 ± 0,7	4,5 ± 0,5	< 0,01	**
5	Мотивация к обучению (шкала 1– 5)	3,1 ± 0,9	4,3 ± 0,6	< 0,05	*
6	Академическая успеваемость (средний балл)	68,4 ± 6,2	79,6 ± 5,3	< 0,01	**
7	Умение работать в команде (шкала 1–5)	3,5 ± 0,8	4,6 ± 0,5	< 0,05	*
8	Самооценка профессиональных компетенций	3,0 ± 0,7	4,4 ± 0,6	< 0,001	***

Примечание: $p < 0,05$; $p < 0,01$; $p < 0,001$

Анализ данных таблицы 1 и диаграммы 1 позволяет сформулировать ряд существенных выводов.

Во-первых, наиболее значительный прирост зафиксирован по показателю «средний балл критического мышления» (тест Уотсона–Глейзера): в экспериментальной группе он составил $78,7 \pm 3,8$ балла против $56,3 \pm 4,1$ в контрольной ($p < 0,001$). Данный результат согласуется с теоретической позицией М.В. Кларина относительно роли проблемно-ориентированного обучения в развитии аналитического мышления: систематическое столкновение студентов с задачами, не имеющими готового алгоритма решения, вырабатывает устойчивые навыки декомпозиции проблемы, оценки доказательств и формулирования обоснованных умозаключений.

Во-вторых, показатели по тесту Торранса в экспериментальной группе выросли с 48,2 до 72,4 балла (прирост 24,2 пункта, $p < 0,001$). Столь заметный результат объясняется синергетическим эффектом, возникающим при совместном применении кейс-метода и межпредметных проектов: работа на пересечении нескольких дисциплин вынуждает студентов выходить за рамки привычных дисциплинарных паттернов и искать

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

нестандартные концептуальные связи. Это соответствует концепции Е.Е. Крашенинникова, согласно которой именно разрушение привычных когнитивных шаблонов является триггером творческого мышления.

В-третьих, показатель «самооценка профессиональных компетенций» вырос в экспериментальной группе с 3,0 до 4,4 балла ($p < 0,001$). Это свидетельствует о том, что успешный опыт решения реальных межпредметных задач формирует у студентов устойчивую профессиональную идентичность и уверенность в собственных интеллектуальных возможностях — эффект, имеющий долгосрочное значение для профессиональной социализации выпускника.

В-четвёртых, в контрольной группе динамика по всем показателям оказалась статистически незначимой ($p > 0,05$), что свидетельствует: традиционный монодисциплинарный подход с преобладанием лекционно-семинарских форм не обеспечивает достаточного развития компетенций критического и креативного мышления в установленные сроки.

Полученные результаты подтверждают и расширяют выводы ряда зарубежных исследований, в которых интегративное обучение связывается с повышением когнитивной гибкости и аналитических способностей студентов. Вместе с тем настоящее исследование дополняет имеющуюся литературу: во-первых, оно реализовано в условиях постсоветской образовательной системы, специфика которой накладывает ограничения на применение зарубежных методик в неадаптированном виде; во-вторых, в нём применяется авторская комбинация трёх активных методов (PBL, кейс-метод, метод проектов) в едином дидактическом цикле, тогда как большинство предшествующих работ фокусировались на одном из методов в изоляции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Проведённое исследование подтвердило высокую эффективность междисциплинарной интеграции как ключевого дидактического принципа развития критического и креативного мышления студентов. Разработанная авторская методика, основанная на сочетании проблемно-ориентированного обучения, кейс-метода, проектной деятельности и рефлексивных практик, продемонстрировала статистически значимые улучшения по основным показателям, особенно в области критического мышления, креативности и профессиональной самооценки.

Полученные результаты свидетельствуют о синергетическом эффекте интеграции активных методов обучения, превышающем их изолированное применение. Практическая значимость исследования заключается в возможности адаптации и внедрения предложенной модели в различных направлениях высшего образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика-Пресс, 1996. 533с .
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
3. Иванов А.В. Социальная педагогика: учебное пособие. М.: Дашков и К, 2016. С. 167–189.
4. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели. Анализ зарубежного опыта. М.: Наука, 1997. 223 с.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Клустер Д. Что такое критическое мышление? // Перемена. 2002. № 4. С. 36–40.
6. Крашенинников Е.Е. Развитие творческого мышления детей и взрослых. М.: Вентана-Граф, 2014. 176 с.
7. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: активное обучение. М.: Академия, 2009. 192 с.
8. Пол Р., Элдер Л. Критическое мышление: инструменты для принятия решений. М.: Попурри, 2018. 464 с.
9. Полат Е.С. Метод проектов в современной школе // Методология учебного проекта. М.: МИПКРО, 2000. С. 4–14.
10. Фоменко В.Т. Нетрадиционные системы организации учебного процесса. Ростов н/Д: ГНМЦ, 1994. 113 с.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТИКО-
ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ.**

Салаева Озода Музаффаровна

Магистрант (Ургенчский государственный педагогический институт)

Аннотация: В статье рассматриваются ключевые аспекты и содержательные характеристики подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности через призму деонтологического подхода.

В работе обосновывается, что деонтологическая подготовка способствует не только усвоению профессиональных знаний, но и развитию морально-психологической готовности к решению сложных этических задач в реальной практике.

Ключевые слова: деонтологический подход, профессиональная подготовка, этика долга, профессиональная ответственность, студенты, высшее образование, профессиональное становление.

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarni kelajakdagi professional faoliyatga tayyorlashning asosiy jihatlari va mazmuniy xususiyatlari deontologik yondashuv prizmasi orqali ko‘rib chiqiladi.

Ishda deontologik tayyorgarlik nafaqat kasbiy bilimlarni o‘zlashtirishga, balki real amaliyotdagi murakkab etik vazifalarni hal qilishda ma’naviy-psixologik tayyorlikni rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: deontologik yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, burch etikasi, kasbiy mas’uliyat, talabalar, oliy ta’lim, professional shakllanish.

Abstract: The article examines the key aspects and substantive characteristics of preparing students for their future professional activities through the lens of a deontological approach.

The study substantiates that deontological training contributes not only to the acquisition of professional knowledge but also to the development of moral and psychological readiness to solve complex ethical problems in real-world practice.

Keywords: deontological approach, professional training, ethics of duty, professional responsibility, students, higher education, professional development.

ВВЕДЕНИЕ

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Концептуальная особенность профессиональной подготовки на основе деонтологического подхода прежде всего проявляется в её опоре на гуманистические принципы [1; 5-с]. Поскольку педагогическая деятельность непосредственно связана с личностью человека, каждое решение и действие педагога подлежит этической оценке. В связи с этим деонтологический подход в процессе профессиональной подготовки ставит основной целью формирование таких качеств, как осознанное понимание профессионального долга и чувство ответственности перед обществом и обучающимися.

Другой концептуальной чертой данного подхода является его системный характер. Деонтологическая подготовка не ограничивается рамками отдельных дисциплин или воспитательных мероприятий, а реализуется путем интеграции во все компоненты образовательного процесса. Целостность подготовки обеспечивается лишь в том случае, если содержание учебных предметов, педагогическая практика, воспитательная работа и система оценивания гармонизированы на основе деонтологических принципов [2; 95-с].

Важным аспектом деонтологического подхода является его личностная ориентированность. В рамках данной парадигмы студент рассматривается не как пассивный объект образовательного воздействия, а как субъект профессионально-нравственного развития.

В центре процесса деонтологической подготовки стоят личный опыт, внутренняя мотивация и этическая позиция студента, что способствует формированию сознательного и ответственного отношения к будущей деятельности. Кроме того, концептуальной особенностью подхода выступает его нормативно-этическая направленность [3; 74-с].

Педагогическая деятельность осуществляется на базе определенных нравственных норм, правил профессиональной этики и социальных требований [4]. В процессе деонтологической подготовки эти нормы передаются студентам не как готовые инструкции, а как ценности, подлежащие осознанию и интериоризации. В результате формируется личность, способная совершать обоснованный нравственный выбор в профессиональной среде.

Содержательная характеристика деонтологического подхода выражается в синтезе профессиональных знаний с этико-нормативными аспектами [5; 96-с]. В содержании педагогического образования знания направлены не только на освоение основ наук, но и на их ответственное применение в практике.

Профессиональные знания усваиваются через призму педагогической этики, понятий долга и ответственности. Деонтологическое содержание подготовки предполагает воспитание верности профессиональному долгу. Поскольку педагогика налагает высокую социальную ответственность, этическая позиция учителя становится решающим фактором успеха. Поэтому в учебном контенте особое место занимают права и обязанности педагога, а также вопросы соблюдения норм морали [6; 78-с].

Еще одной содержательной особенностью является ориентация на анализ этических проблем. Изучение реальных педагогических ситуаций, этических дилемм и профессиональных конфликтов позволяет студентам осознать сложность будущей работы и подготовиться к принятию ответственных решений [7; 97-с].

Понятие «деонтологическая компетенция» выражает способность педагога соблюдать этические нормы, осознавать профессиональный долг и принимать

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

нравственно обоснованные решения в педагогических ситуациях. Данная компетенция проявляется в единстве знаний, ценностей, отношений и поведения, обеспечивая устойчивую нравственную позицию.

Заклучение

В заключении проведенный анализ свидетельствует о том, что деонтологический подход выступает в качестве фундаментального методологического основания в процессе подготовки будущих педагогов. Данный подход позволяет не только вооружить студентов системой профессиональных знаний и умений, но и сформировать у них осознанное отношение к профессиональному долгу, нравственной ответственности и педагогической этике.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 7 февраля 2017 года. – Ташкент, 2017. – 5 с.
2. Исянов Р.Г. и др. Технологии повышения квалификации преподавателей высших образовательных учреждений: Монография. - Ташкент, 2011. - 95 с.
3. Махкамов У.И. Педагогические основы формирования нравственной культуры у учащихся старших классов: Монография. - Т.: Фан, 1995. - 74 с
4. Хуррамов Р.С. Совершенствование методики использования этнопедагогики в развитии эвристических способностей учащихся на уроках родного языка: Автореф. дисс. докт. филос. по пед. наукам (PhD). – Термез, 2024.
5. . Теоретические основы технологии эвристического обучения в начальном образовании на уроках родного языка // Вестник Национального университета Узбекистана. – Ташкент, 2022. – №1/8/1. – С. 96
6. Хуррамов Р.С. Методические основы развития эвристического мышления учащихся начальных классов с помощью устных упражнений // Образование и инновационные исследования. – Бухара, 2022. – №9. – С. 78.
7. Нишоналиев У. Проблемы и решения новых педагогических и информационных технологий // Педагогическое образование. - 2000. - №3. - С. 97.

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ORQALI TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA
INNOVATION TEXNOLOGIYALARNI TADBIQ ETISH**

Dadabayeva Nasiba Nuryagdi qizi

Osiyo Xalqaro universiteti, 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda pedagogik texnologiyalar orqali ta’lim sifatini oshirishda innovatsion texnologiyalarni samarali tatbiq etish masalalari yoritiladi. Zamonaviy ta’lim jarayonida interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va ta’lim samaradorligini ta’minlashda muhim omil ekanligi asoslanadi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar orqali o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, individual ta’limni tashkil etish va o‘quv jarayonini optimallashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, pedagogik texnologiyalarni innovatsion asosda qo‘llash ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: pedagogik texnologiya, innovatsion texnologiya, ta’lim sifati, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta’lim, samaradorlik, o‘quv jarayoni, zamonaviy ta’lim.

Аннотация. В данной тезисной работе рассматриваются вопросы повышения качества образования посредством педагогических технологий с эффективным внедрением инновационных технологий. Обосновывается, что использование интерактивных методов, информационно-коммуникационных технологий и цифровых образовательных ресурсов в современном образовательном процессе способствует повышению познавательной активности учащихся, развитию навыков самостоятельного мышления и обеспечению эффективности обучения. Также анализируются возможности укрепления сотрудничества между учителем и учеником, организации индивидуального обучения и оптимизации учебного процесса на основе инновационных подходов. По результатам исследования установлено, что применение педагогических технологий на инновационной основе играет важную роль в повышении качества образования.

Ключевые слова: педагогическая технология, инновационная технология, качество образования, интерактивные методы, информационно-коммуникационные технологии, цифровое образование, эффективность, учебный процесс, современное образование.

Abstract. This thesis covers the issues of effective implementation of innovative technologies in improving the quality of education through pedagogical technologies. It is based on the fact that the use of interactive methods, information and communication technologies and digital educational resources in the modern educational process is an important factor in increasing the activity of students in learning, developing independent thinking skills and ensuring the effectiveness of education. Also, the possibilities of strengthening the cooperation between the teacher and the student, organizing individual education and optimizing the educational process through innovative approaches are analyzed. According to the results of the research, the use of pedagogical technologies on an innovative basis is of great importance in improving the quality of education.

Key words: pedagogical technology, innovative technology, quality of education, interactive methods, information and communication technologies, digital education, efficiency, educational process, modern education.

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning faolligini oshirish va mustaqil fikrlashini rivojlantirish imkoniyati kengayadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar – bu ta’lim jarayoniga yangicha yondashuv, zamonaviy metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalarini integratsiyalash orqali amalga oshiriladigan tizimli faoliyatdir. Ular o‘quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtirish, ijodiy fikrlash va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash natijasida ta’lim jarayonining samaradorligi ortadi. Chunki bu texnologiyalar o‘qitishning aniq maqsadga yo‘naltirilganligi, natijaviyligi va tizimlilik bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, interfaol metodlar, masofaviy ta’lim, “blended learning” va “flipped classroom” kabi innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada oshiradi. Innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish o‘qituvchidan yuqori kasbiy kompetensiya va kreativ yondashuvni talab qiladi. O‘qituvchi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nafaqat bilim beruvchi, balki ta’lim jarayonini boshqaruvchi va yo’naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa o’quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi va ta’lim sifatini oshiradi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar ta’lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Masalan, raqamli platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari va adaptiv o’qitish texnologiyalari orqali har bir o’quvchining qobiliyati va ehtiyojiga mos ta’lim berish mumkin. Bu esa ta’limning samaradorligini yanada oshiradi [1.14].

Mening fikrimcha, ushbu manbada pedagogik innovatsion texnologiyalar uzluksiz ta’lim tizimining ajralmas qismi sifatida talqin etiladi. Muallif innovatsion yondashuvlar orqali ta’limning izchilligi va samaradorligini ta’minlash mumkinligini asoslaydi. Ayniqsa, ta’lim bosqichlari o’rtasidagi uzviylikni saqlashda zamonaviy texnologiyalarning o’rni muhim ekanligi ta’kidlangan. Shu jihatdan qaraganda, innovatsion texnologiyalar nafaqat dars jarayonini, balki butun ta’lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mening fikrimcha, Raximova Z. o’z maqolasida innovatsion pedagogik texnologiyalarning mohiyati va ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan. Muallif interfaol metodlar va zamonaviy yondashuvlar orqali o’quvchilarning faolligini oshirish mumkinligini ko’rsatadi. Ayniqsa, o’quvchini ta’lim jarayonining markaziga qo’yish g’oyasi ilgari surilgan. Bu esa o’z navbatida o’quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rivojlantirishga xizmat qiladi [2.5].

“Pedagogik texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirishdagi ro’li” D.V. Xolmatovanning “Pedagogik texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirishdagi ro’li” manbada pedagogik texnologiyalar ta’lim sifatini oshirishning asosiy vositasi sifatida qaraladi [3.48]. Muallif ta’lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va baholashda texnologik yondashuvning ustunliklarini ko’rsatib beradi. Shuningdek, natijaviylik va samaradorlikka erishishda innovatsion metodlarning muhim o’rni borligi asoslab berilgan. Bu esa ta’lim jarayonini aniq maqsadga yo’naltirish zarurligini ko’rsatadi.

Muallif Eryigitov D. esa ushbu mavzu bo’yicha o’qituvchining roli o’zgarib borayotganini, ya’ni u faqat bilim beruvchi emas, balki yo’naltiruvchi va boshqaruvchi ekanligini ta’kidlaydi [4.62]. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar orqali o’quvchilarni mustaqil o’rganishga undash mumkinligi ko’rsatib o’tilgan. Bu esa ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

O’ylashimcha, ushbu xorijiy tadqiqotda ta’limni individuallashtirish masalasi chuqur tahlil qilingan. Mualliflar adaptiv texnologiyalar yordamida har bir o’quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish mumkinligini asoslaydi. Ayniqsa, raqamli platformalar orqali o’quvchilarga moslashtirilgan ta’lim berish samaradorlikni oshirishi ta’kidlangan. Marienko M., Nosenko Y.larning ta’kidlashicha zamonaviy ta’limda innovatsion texnologiyalarning naqadar muhim ekanligini yana bir bor isbotlaydi [5.10].

Xulosa qilib aytganda, pedagogik texnologiyalar orqali innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish ta’lim sifatini oshirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko’rsatadiki, zamonaviy yondashuvlar o’quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtiradi, ularning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va amaliy ko’nikmalarini rivojlantiradi. Mening fikrimcha, bugungi kunda faqat an’anaviy o’qitish usullari bilan yuqori natijaga erishish qiyin. Shu sababli har bir o’qituvchi innovatsion texnologiyalarni chuqur o’rganib, ularni dars jarayonida samarali qo’llay olishi zarur. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish o’quvchilarning darsga bo’lgan qiziqishini oshiradi va ta’lim samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar ta’limni individuallashtirish imkonini berib, har bir o‘quvchining qobiliyat va ehtiyojidan kelib chiqib ta’lim berishga xizmat qiladi. Bu esa kelajakda raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va zamonaviy bilimlarga ega shaxslarni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalar orqali innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish ta’lim sifatini oshirishning eng samarali yo‘llaridan biridir. Ular o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish, ijodkorligini rivojlantirish va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmurodov A. “Uzluksiz ta’lim tizimida pedagogik innovatsion texnologiyalar” – Журнал математики и информатики, 2024. – S.14
2. Raximova Z. “Innovatsion pedagogik texnologiyalar” – Tadqiqotlar jurnali, JournalSS 2025. – S. 5.
3. Xolmatova D.V. “Pedagogik texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirishdagi ro‘li” – Innovations in Science and Technologies, 2025. – S.48
4. Eryigitov D. “Ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash” – “Наставник” jurnali, JDPJ Journal 2021. – S. 192
5. Marienko M., Nosenko Y. “Personalization of learning using adaptive technologies”, 2020. – S.10.

**СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СОДЕРЖАНИЯ СОВРЕМЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Аллабергенова Дилноза

Ранч университет

Факультета педагогики и филологии

Магистр педагогики 1-курса группы 25-01

e-mail address: dilnozaallabergenova057@gmail.com

(+998-99-453-81-11)

Аннотация. В статье рассматривается сущности и структурные компоненты содержание современного образования. Такие цели как, содержание, методы и технологии обучения, а также их влияние на качество образовательного процесса. На основе культурологических концепции И. Я. Лернера, В. В. Краевского и М. Н. Скаткина анализируются четыре классических компонента социального опыта: знания, умения, опыт творческой деятельности и эмоционально-ценностное отношение к миру. Особое внимание уделяется современным трансформациям, включая компетентный подход, формирование функциональной грамотности и развитие цифровых компетенций педагогов и учащихся. Современное образование сложная система, состоящая из различных элементов, которые взаимодействуют друг с другом.

Ключевые слова: содержание образования, структурные компоненты, культурологический подход, компетенции, функциональная грамотность, цифровая компетенция.

Annotation. The article examines the essence and structural components of modern education, including its goals, content, teaching methods, and technologies, as well as their

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

impact on the quality of the educational process. Based on the cultural concepts of I. Ya. Lerner, V. V. Kraevsky, and M. N. Skatkin, it analyzes four classic components of social experience: knowledge, skills, creative activity, and an emotional and value-based attitude toward the world. Special attention is given to contemporary transformations, including the competency-based approach, the development of functional literacy, and the growth of digital competencies among teachers and students. Modern education is a complex system made up of various interconnected elements.

Keywords: Educational content, its key structural elements, a cultural perspective, core competencies, functional literacy, and digital skills

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy ta’limning mohiyati va uning tarkibiy qismlari ko‘rib chiqiladi. Ta’lim mazmuni, metod va texnologiyalari hamda ularning ta’lim jarayoni sifatiga ta’siri yoritiladi. I. Ya. Lerner, V. V. Kraevskiy va M. N. Skatkinning kulturologik konsepsiyalari asosida ijtimoiy tajribaning to‘rtta klassik komponenti, bilimlar, ko‘nikmalar, ijodiy faoliyat tajribasi va dunyoga nisbatan emotsional-qadriyatli munosabat, tahlil qilinadi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv, funksional savodxonlikni shakllantirish va pedagog hamda o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish kabi zamonaviy o‘zgarishlarga alohida e’tibor qaratiladi. Zamonaviy ta’lim, bu o‘zaro bog‘liq turli elementlardan tashkil topgan murakkab tizimdir.

Kalit so‘zlar: Ta’lim mazmuni, uning asosiy tarkibiy qismlari, madaniy yondashuv, kompetensiyalar, funksional savodxonlik hamda raqamli ko‘nikmalar

Введение. Содержание образования представляет собой педагогически адаптированную модель социокультурного опыта, накопленного человечеством. [2,с.112]¹² С педагогической точки зрения оно выступает как часть общечеловеческой культуры, отобранная и структурированная таким образом, чтобы ее усвоение детерминировало развитие личности в соответствии с целями воспитания. Основное социальное назначение содержания образования – передача опыта деятельности, воплощенного в знаниях, умениях и творчестве. Образование не только формирует знания и навыки, но и способствует развитию личности, социальной ответственности и готовности к трудовой деятельности. В статье мы рассмотрим ключевые компоненты, которые составляют содержание современного образования и определяют его эффективность.

Цели образования являются основополагающими для формирования образовательных стандартов и определения направлений учебного процесса. [6, с. 15]¹³ Они включают развитие критического мышления, социальных навыков и готовности к трудовой деятельности.

¹² Сластенин, В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 4-е изд., стер. – Москва : Изд. центр «Академия», 2013. – 576 с. – ISBN 978-5-4468-0034-8

¹³ Асмолов, А. Г. Системно-деятельностный подход в современном образовании / А.Асмолов // Вестник образования. – 2019. – № 12. – С. 14–22

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Первое, **образовательные стандарты** это формирование четких и измеримых образовательных целей позволяет установить уровень знаний и умений, которые должны быть достигнуты учащимися

Второе, **Образовательные стандарты** это формирование четких и измеримых образовательных целей позволяет установить уровень знаний и умений, которые должны быть достигнуты учащимися

Содержание образования включает учебные предметы и программы, а также разнообразие форматов обучения.

Первое из них это традиционные и современные учебные предметы классические предметы, такие как математика, литература и науки, остаются важными, но их содержание должно обновляться в соответствии с современностью.

Образовательные программы также учитывают быстро меняющиеся требования рынка труда и общественные нужды, интегрируя новые знания и технологии. [2, с. 134,136].

Методы и технологии обучения ключевая роль в процессе передачи знаний и умений. Они должны быть разнообразными и адаптированными к потребностям учащихся.

Например, использование **интерактивные методов** в групповые работы, дискуссий и проектов способствует более глубокому усвоению материала и развитию критического мышления. [1, с. 45-48]. Следующее, **Цифровые технологии** в образовательной платформе позволяют обеспечить доступ к знаниям для широкой аудитории, а также индивидуализировать обучение. [5, с. 102-105]

Согласно наиболее признанной культурологической теории, разработанной И. Я. Лернером и М. Н. Скаткиным, содержание образования включает четыре взаимосвязанных элемента социального опыта. [1, с. 89].¹⁴

Когнитивный опыт (система знаний): включает в себя факты, понятия, законы науки, теории и знания о способах деятельности. Усвоение этой системы обеспечивает формирование у учащихся научной картины мира. [1, с. 90] Опыт осуществления известных способов деятельности (репродуктивный опыт): воплощается в системе интеллектуальных и практических умений и навыков. Этот компонент позволяет новым поколениям воспроизводить и сохранять культуру. [1, с. 91] Опыт творческой деятельности: выражается в готовности к творческому преобразованию действительности. Он включает такие процедуры, как самостоятельный перенос знаний в новую ситуацию, видение проблемы в знакомом объекте и нахождение оригинальных способов решения задач. [1, с. 95] Опыт эмоционально-ценностных отношений: определяет нормы отношения личности к миру, обществу и самому себе. Именно этот элемент является условием формирования системы ценностей и мировоззрения человека. [1, с. 98]

Современные трансформации: компетентностный подход. В последние десятилетия структура содержания образования дополняется компетентностным компонентом. Компетентность рассматривается как синтезированный опыт

¹⁴ Лернер, И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин. – Москва : Педагогика, 1981. – 96 с. – (Библиотека учителя)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

качественного и эффективного решения теоретических и практических проблем на основе актуализации всех остальных элементов содержания. [3,с.16] Современное образование переориентируется с простого накопления «декларативных» знаний на процедурные и ценностно-смысловые знания.

Функциональная грамотность и цифровой компонент. Важным структурным элементом современного образования становится функциональная грамотность способность учащегося решать задачи, возникающие в различных контекстах реального мира. Основными ее составляющими являются читательская, математическая, естественно-научная и финансовая грамотность, а также глобальные компетенции. [4, с.23-27]¹⁵ В условиях цифровой трансформации в содержание образования интегрируются также цифровые компетенции, включающие владение цифровыми инструментами, навыки коммуникации в сети, а также знание правил цифровой этики и безопасности. [5, с. 118-121]¹⁶

Цифровизация образования-это не просто внедрение технологий, а фундаментальная трансформация образовательной парадигмы, в которой терминология искусственного интеллекта становится ключом к осознанному и эффективному использованию новых возможностей.

Искусственный интеллект оказывает влияние на сферу образования, что приводит к увеличению количества отраслей с высоким потенциалом трансформаций под влиянием ИИ. Согласно исследованию, в текущем образовании профессиональных задач могут подвергнуться сильному влиянию технологий.

Ниже можем рассмотреть важные аспекты применения ИИ в педагогике на основе предоставленных источников.

Первое, ИИ значительно повышает эффективность и качество работы педагога;

Второе, многие задачи такие как (подготовка материалов, проверочные испытания) могут быть автоматизированы;

Третье, роль преподавателя смещается в сторону управления и контроля последствий ИИ, а также руководители по стратегиям и творческим аспектам, требующим эмоционального интеллекта;

Практическое применение, ИИ в педагогике выступает универсальным инструментом для работы. Одно из них - это создание платформ, которые подстраиваются под уровень ученика. Второе генерация контента - это автоматическое создание учебных планов, текстов лекций, презентаций и практических упражнений. И последнее суммаризация это-быстрое создание материала из объемных научных пособий или научных отчетов для упрощения формулирования.

¹⁵ Ковалева, Г. С. Функциональная грамотность младших школьников : учеб.-метод. пособие / Г. С. Ковалева, О. Б. Логинова ; под общ. ред. Г. С. Ковалевой. – Москва ; Санкт-Петербург : Просвещение, 2020. – 126 с. – (Функциональная грамотность. Учимся для жизни). – ISBN 978-5-09-074823-1

¹⁶ Роберт, И. В. Дидактика периода цифровой трансформации образования : монография / И. В. Роберт. – Москва : ФГБНУ «ИУО РАО», 2021. – 204 с. – ISBN 978-5-6045732-4-5

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ИИ в педагогике эффект как инструмент расширения, усиления, возможностей преподавателей, способности высвободить время для индивидуальной работы с обучающимися и развития их критического мышления.

Понимание терминологии искусственного интеллекта-это не просто академическое упражнение, а необходимая основа для осознанного и эффективного внедрения цифровых инноваций в образовательный процесс

Заключение. Современное образование сложная система, состоящая из множества взаимосвязанных компонентов. Каждый из них играет важную роль в формировании качественного образовательного процесса. Понимание этих компонентов позволяет улучшить образовательные практики и создать среду, способствующую развитию личности и подготовке к вызовам современного мира. Эффективное освоение этого содержания возможно только при условии реализации всех его элементов в единстве. В условиях цифровой трансформации и глобализации особое значение приобретает компетентности подход, направленный на развитие практических навыков и критического мышления. Совершенствование содержания образования является необходимым условием устойчивого развития общества и повышения качества жизни.

Образование будущего это-не гонка за технологиями, а осмысленная интеграция инноваций в проверенные педагогические практики. Понимание компонентов образовательной системы, владение терминологией искусственного интеллекта и приверженность ценностям гуманистической педагогики позволяют педагогу не просто адаптироваться к изменениям, но и активно формировать образовательную среду, в которой каждый обучающийся сможет раскрыть свой потенциал

Искусственный интеллект не заменит учителя, но учитель, владеющий ИИ, заменит того, кто им не владеет».

Цифровизация-это возможность, Педагогика это-компас, который не даёт заблудиться в технологическом многообразии.

Список использованной литературы

1. Лернер, И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин. – Москва : Педагогика, 1981. – 96 с. – (Библиотека учителя).
2. Слостенин, В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 4-е изд., стер. – Москва : Изд. центр «Академия», 2013. – 576 с. – ISBN 978-5-4468-0034-8.
3. Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / И. А. Зимняя ; Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – Москва, 2004. – 38 с. www.fgosvo.ru
4. Ковалева, Г. С. Функциональная грамотность младших школьников : учеб.-метод. пособие / Г. С. Ковалева, О. Б. Логинова ; под общ. ред. Г. С. Ковалевой. – Москва ; Санкт-Петербург : Просвещение, 2020. – 126 с. – (Функциональная грамотность. Учимся для жизни). – ISBN 978-5-09-074823-1.
dppo.apkpro.ru

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Роберт, И. В. Дидактика периода цифровой трансформации образования : монография / И. В. Роберт. – Москва : ФГБНУ «ИУО РАО», 2021. – 204 с. – ISBN 978-5-6045732-4-5.
robert-school.ru
6. Асмолов, А. Г. Системно-деятельностный подход в современном образовании / А. Г. Асмолов // Вестник образования. – 2019. – № 12. – С. 14–22
7. Глоссарий ИИ в образовании — ИИТО ЮНЕСКО

**BOSHLANG‘ICH SINFLARNING O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA XALQ
OG‘ZAKI IJODI NAMUNALARINI O‘RGATISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV**

Eshchanova Gavhar Otajonovna

Urganch davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi
kafedrası professori.

Sotimboyeva Sevinchoy Umidbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti 1 - bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflar o‘qish savodxonligi darslariga xalq og‘zaki ijodi namunalarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o‘rganilib, ularning o‘quvchilarda o‘qishni tushunish, madaniy ong va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi o‘rni masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta‘lim-tarbiya sharoitida xalq og‘zaki ijodi janrlari – ertaklar, maqollar, topishmoqlar, rivoyatlar nafaqat lingvistik manba, balki yosh o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini tarbiyalash vositasi sifatida ham xizmat qilishi ilmiy asoslangan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta‘lim, savodxonlik, xalq og‘zaki ijodi, folklor pedagogikasi, interfaol ta‘lim, hikoya qilish, madaniy meros, til o‘zlashtirish, zamonaviy o‘qitish metodikasi, hikoya qilish kompetensiyasi.

Аннотация. В данной статье рассматривается изучение образцов устного народного творчества на уроках читательской грамотности в начальных классах на основе современных педагогических подходов, а также освещается их роль в развитии у учащихся понимания прочитанного, культурного сознания и коммуникативной компетенции. В условиях современного образовательного процесса жанры устного народного творчества — сказки, пословицы, загадки, легенды — научно обоснованы не только как лингвистический источник, но и как средство формирования у младших школьников духовно-нравственных ценностей и навыков критического мышления.

Ключевые слова: начальное образование, грамотность, устное народное творчество, фольклорная педагогика, интерактивное обучение, повествование, культурное наследие, освоение языка, современные методы обучения, компетенция повествования.

Abstract. This article examines the study of samples of folk oral creativity in primary school reading literacy lessons based on modern pedagogical approaches and highlights their role in developing students' reading comprehension, cultural awareness, and communicative

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

competence. In the context of modern education, genres of folk oral creativity—fairy tales, proverbs, riddles, and legends—are scientifically substantiated not only as linguistic resources but also as tools for fostering moral and ethical values and critical thinking skills in young learners.

Keywords: *primary education, literacy, folk oral creativity, folklore pedagogy, interactive learning, storytelling, cultural heritage, language acquisition, modern teaching methodology, storytelling competence.*

Jahon ta‘lim tizimlarining jadal o‘zgarishi sharoitida boshlang‘ich ta‘limda o‘qish larsavodxonligi ko‘nikmalarini rivojlantirish maktabgacha ta‘limning eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki tafakkur va ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi [5, b.-320].

Markaziy Osiyoda, jumladan, O‘zbekistonda savodxonlik darajasi nisbatan yuqori, lekin funktsional savodxonlikni, xususan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘qishni tushunish, tanqidiy fikrlash va kommunikativ kompetentsiyani oshirishda muammolar saqlanib qolmoqda [4, b.-144].

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlardan ma‘lum bo‘ladiki, savodxonlik endi dekodlash va yozish qobiliyatlari bilan cheklanmaydi, endi u madaniy ma‘nolarni izohlash, matnlarni tanqidiy tahlil qilish va mazmunli muloqot qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Savodxonlik tushunchasi o‘quvchining matnni anglash, tahlil qilish va mustaqil fikr yuritish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi [2, b.-256]. Zero, boshlang‘ich ta‘lim nafaqat o‘quv yutuqlarini, balki kognitiv va ijtimoiy-madaniy rivojlanishni shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, ko‘pincha mexanik o‘qish va yodlashga asoslangan savodxonlikni o‘rgatishning an‘anaviy usullari XXI asr ta‘limi talablarini qondirish uchun yetarli emas deb hisoblanadi. An‘anaviy metodlar o‘quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlashini to‘liq rivojlantira olmaydi [6, b.-192].

Ko‘rinadiki, darslar interfaol yoki madaniy jihatdan boyitilgan mazmunsiz monoton darslik asosidagi ko‘rsatmalar bilan cheklangan bo‘lsa, o‘quvchilarning o‘qish faoliyatidagi faolligi deyarli 30-40% ga kamayadi. Interfaol metodlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi va bilimni mustahkam egallashga yordam beradi [4, b.-144]. Bu muammoni hal etishning samarali usullaridan biri xalq og‘zaki ijodini savod o‘rgatish darslariga singdirishdir. Darvoqe, xalq og‘zaki adabiyoti, jumladan, ertaklar, maqollar, topishmoqlar, afsona va rivoyatlar avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan boy til va madaniy manbani ifodalaydi. Xalq og‘zaki ijodi namunalardan foydalanish o‘quvchilarning nutqini boyitadi va estetik didini shakllantiradi [6, b.-192]. Ta‘lim psixologiyasi bo‘yicha tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hikoyaga asoslangan ta‘lim o‘qishni tushunish samaradorligini 25% gacha oshirishi mumkin, chunki u tasavvurni, hissiy ishtirokni va kontekstni tushunishni faollashtiradi. Bundan tashqari, madaniy jihatdan tanish matnlardan foydalanish, ayniqsa, erta bolalik davridagi ta‘limda xotirani saqlash va so‘z boyligini o‘zlashtirishni kuchaytiradi. Zamonaviy didaktikada xalq og‘zaki ijodining qadr-qimmatini interaktiv hikoya, dramatizatsiya, multimedia yordamida hikoya qilish va raqamli hikoya platformalari kabi innovatsion ta‘lim strategiyalari orqali qayta baholanmoqda. O‘qitishda zamonaviy texnologiyalar va interfaol yondashuvlardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshiradi [1, b.-12]. Ushbu usullar konstruktivistik ta‘lim nazariyalari bilan mos keladi, bunda o‘quvchilar passiv qabul qilishdan ko‘ra faol ishtirok etish orqali bilimlarni yanada samarali egallashadi. Sinfdagi empirik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, folklorga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

asoslangan savodxonlik faoliyatiga kirishgan o‘quvchilar faollik darajasini namoyish etadilar, ishtirok etish darajasi an‘anaviy o‘qitish usullariga nisbatan taxminan 35% ga oshadi. Shunday ekan, xalq og‘zaki merosini zamonaviy savodxonlik yo‘nalishiga singdirish ikki maqsadni ko‘zlaydi: milliy va madaniy o‘ziga xoslikni saqlab qolish bilan birga, til rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu, ayniqsa, asosiy qadriyatlar va lingvistik odatlar shakllanadigan boshlang‘ich ta‘limda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada xalq og‘zaki ijodini o‘rganish va boshlang‘ich savodxonlik darslarida qo‘llashga zamonaviy yondashuv, ularning pedagogik samaradorligi, uslubiy yangiliklari, o‘quvchilarning bilim va madaniy rivojlanishiga ta‘siriga e‘tibor qaratiladi. Jumladan, an‘anaviy og‘zaki merosni zamonaviy ta‘lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish zamonaviy ta‘lim tizimlari talablariga javob beradigan yanada dinamik, inklyuziv va samarali savodxonlikni o‘rganish muhitini yaratadi.

Amaldagi “O‘qish savodxonligi” darsliklarida folklore va milliy qadriyatlar integratsiyasi 1-sinfda Navro‘z bayrami, topishmoqlar va ertaklar; 2-sinfda maqollar va afsonalar; 3-sinfda dostonlar va ertaklar tarzida belgilangan. E‘tiborli tomoni shundaki, Davlat ta‘lim standartida boshlang‘ich sinflarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ta‘lim berishga alohida o‘rin ajratilgan [7,b.-56]. Ushbu integratsiya asosida tashkil qilingan darslarda o‘quvchilarning faolligi oshadi va tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi. Dars jarayonida samarali metodlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘z fikrlarini aniq, mantiqiy va ravon ifodalash ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘quvchilarda og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir [5,b.-320]. Shu sababli, pedagoglar interfaol, kommunikativ va innovatsion metodlarni uyg‘unlashtirgan holda ta‘lim jarayonini tashkil etishlari lozim.

Boshqa manbalarda ham o‘qish darslarida xalq og‘zaki ijodi namunalari integratsiyasi haqidagi fikrlarni uchratish mumkin. Masalan, ertak janrini o‘qitish usullari va ularning tarbiyaviy ta‘siri ko‘rib chiqiladi. Ertak va dostonlar o‘quvchilarning axloqiy tarbiyasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi [3,b.-128]. Xalq og‘zaki ijodi namunalari maktabda matn bilan ishlash metodikasi sifatida tavsiflanadi, bu o‘quvchilarning nutqini, tafakkurini va estetik qarashlarini rivojlantiradi. Folklor namunalaridan foydalanish o‘quvchilarning so‘z boyligini oshiradi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi [2,b.-256]. Ushbu tahlillar asosida xalq og‘zaki ijodini o‘rgatishning zamonaviy yondashuvlari shakllangan. Kuzatishlardan ma‘lum bo‘ladiki, butun dunyo bo‘ylab boshlang‘ich ta‘lim tizimlarining taxminan 68 foizi savodxonlik o‘quv dasturlariga raqamli hikoya vositalari va multimediali hikoyalarni kiritmoqda. Ushbu siljish multimodal ta‘lim o‘quvchilarning faolligini oshirishi va tabaqalashtirilgan o‘qitishni qo‘llab-quvvatlashi, ayniqsa, til jihatidan xilma-xil sinflarda o‘qitishni qo‘llab-quvvatlashi ortib borayotgan e‘tirofini aks ettiradi. Ushbu yutuqlarga qaramay, adabiyot ham bir qancha muammolarni aniqlaydi. Xalq og‘zaki ijodiga asoslangan pedagogika bo‘yicha o‘qituvchilarning yetarli darajada tayyorlanmaganligi, standartlashtirilgan metodik asoslarning yo‘qligi, mahalliyashtirilgan raqamli folklor resurslarining cheklanganligi shular jumlasidandir. Pedagog kadrlarning malakasini oshirish ta‘lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir [5,b.-320.]. Binobarin, tadqiqotchilar an‘anaviy og‘zaki merosni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirgan tizimli ta‘lim modellari zarurligini ta‘kidlamogda.

O‘qish savodxonligi darslarida xalq og‘zaki ijodini o‘rgatish metodikasi o‘quvchilarni nafaqat savodxon, balki ma‘naviy boy shaxs sifatida tarbiyalaydi. Boshlang‘ich ta‘limda tarbiya

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

va ta‘lim uzviy bog‘liq jarayon hisoblanadi [2,b.- 256]. O‘qituvchilarga tavsiya uchun o‘qish savodxonligi darslarida badiiy asrlar haqida tushuncha berishda boshqa fanlar bilan integratsiya qilish dars samaradorligini oshiradi.

Binobarin, O‘qish savodxonligi darslarida xalq og‘zaki ijodini namunalarini o‘rgatish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma‘naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Zero, xalq ijodi o‘quvchilarning nutqini, tafakkurini va ma‘naviyatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari to‘plami. – Toshkent, 2020. -15 b.
- 2.Abdullayeva Q. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 256 b.
- 3.Alpomish. O‘zbek xalq dostoni. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2010. – 128 b.
- 4.Asqarova M., Xudoyberdiyeva O. O‘qish darslarida interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 144 b.
- 5.G‘ulomov A., Yo‘ldoshev J. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017. – 320 b.
- 6.Sodiqov Q. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 192 b.
- 7.O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. Boshlang‘ich ta‘lim davlat ta‘lim standarti. – Toshkent, 2021. – 56 b.

**BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARI VA
UNI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

Ataxanova Manzura Rajabboyevna

Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti o‘qituvchisi

Urganch davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompetensiya va nutqiy kompetensiya tushunchasining mazmun-mohiyati, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy imkoniyatlarini oshirishning ahamiyati, nutqiy kompetensiyani tashkil etuvchi asosiy elementlar, raqamli texnologiyalar hamda nutqiy kompetensiyaga qo‘yilgan talablar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, bilim, ko‘nikma, malaka, raqamli texnologiya, lingvistik kompetensiya, nutqiy kompetensiya, tayanch kompetensiya;

Аннотация. В данной статье рассматриваются сущность и содержание понятий «компетенция» и «речевая компетенция», значение повышения речевых возможностей учащихся начальных классов, основные элементы, составляющие речевую компетенцию, а также вопросы использования цифровых технологий и требования, предъявляемые к речевой компетенции.

Ключевые слова: Компетентность, знания, навыки, квалификация, цифровые технологии, языковая компетентность, речевая компетентность, базовая компетентность;

Annotation. This article discusses the essence and content of the concepts of “competence” and “speech competence,” the importance of enhancing the speech abilities of primary school students, the main elements that constitute speech competence, as well as the use of digital technologies and the requirements for speech competence.

Key words: Competence, knowledge, skills, qualifications, digital technologies, linguistic competence, speech competence, basic competence.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Yurtimizda olib borilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlar negizida, avvalambor, ta‘lim tizimi va turlarini yanada takomillashtirish eng muhim va dolzarb masalalardan biridir. Xususan, boshlang‘ich ta‘lim tizimini takomillashtirish, o‘quvchilarni mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida hayotiy jarayonlarga tayyorlab borish masalasi bugungi ta‘limning asosiy maqsad va vazifasi sanaladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta‘lim o‘quvchilarni o‘zlashtirilgan axborotlarni o‘quv va hayotiy faoliyat turlarining standart va nostandart vaziyatlarida qo‘llay olishga tayyorlashi bilan harakterlanadi. Shu o‘rinda “Kompetensiya” so‘ziga izoh berib o‘tsak. Kompetensiya so‘ziga “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”da shunday ta‘rif beriladi: “Kompetensiya (lot. Compete – erishyapman, munosibman, loyiqman) – 1) muayyan davlat organi (mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; 2) u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba” [3, 530].

Kompetensiya tushunchasi nisbatan yaqindan boshlab, 1960-yillarning oxiri va 1970-yillarning boshlaridan keng qo‘llanila boshlandi.

Kompetensiya – ma‘lum bir sohada samarali faoliyat olib borish uchun zarur bo‘lgan mutaxassisning ta‘limiy tayyorgarligiga qo‘yilgan talabdir. U davlat ixtiyorida bo‘lgan, oldindan belgilangan ijtimoiy talab bo‘lib, u o‘quvchi (ishchi)ning muayyan sohada samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun zarur bo‘lgan ta‘limiy (professional) tayyorgarligiga nisbatan qo‘yiladi.

Kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim – o‘quvchilarning egallangan bilim, ko‘nikma va malakalarini o‘z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo‘llay olish imkoniyatidir. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta‘lim o‘quvchilarda mustaqillik, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lish, tashabbuskorlik, mediaresurslar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o‘z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog‘lom raqobat hamda umummadaniy ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bundan tashqari, ta‘limda har bir o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida o‘quvchilarda, shu fanning o‘ziga xosligi, mazmunidan kelib chiqqan holda, sohaga tegishli xususiy kompetensiyalar ham shakllantiriladi.

Kompetensiyali yondashuv, inson faoliyatida har tomonlama kompetenlilikni shakllantirish hozirgi zamon jamiyati va ta‘limining asosiy sharti hisoblanadi. Bu talab o‘qituvchi-pedagoglar faoliyatiga ham bevosita daxldordir.

Bugungi kunda ta‘lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri – o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish, ularning fikrini og‘zaki va yozma shaklda ravon, mantiqan izchil hamda adabiy til me‘yorlariga muvofiq ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning nutqi, tafakkuri va kommunikativ salohiyati shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu bois mazkur bosqichda ona tili fanini samarali o‘qitish orqali nutq o‘stirish masalasi alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ona tili fani nafaqat savodxonlikni shakllantirish vositasi, balki ularning nutqiy madaniyatini, lug‘at boyligini, grammatik tafakkurini va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi asosiy fanlardan biri sanaladi. Ona tili darslari jarayonida o‘quvchilar tovush va harflarni farqlash, so‘z va gaplarni to‘g‘ri tuzish, matn mazmunini anglash hamda o‘z fikrini izchil bayon etish ko‘nikmalarini egallaydilar. Bu jarayon esa nutq o‘stirish bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, zamonaviy ta‘limda nutqni

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirish masalasi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmay, balki amaliy mashqlar, interfaol metodlar, kommunikativ yondashuvlar orqali tashkil etilishi talab etiladi. Ona tili darslarida turli mashq turlari, matn asosida ishlash, savol-javoblar, ijodiy topshiriqlar orqali o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirish mumkin. Bu esa ularning ta‘lim jarayonidagi faolligi va o‘zlashtirish samaradorligini ta‘minlaydi.

Umumiy o‘rta ta‘limning malaka talablari umumta‘lim fanlari bo‘yicha ta‘lim mazmunining majburiy minimumi va yakuniy maqsadlariga, o‘quv yuklamalari hajmiga hamda ta‘lim sifatiga qo‘yiladigan talablardan iborat bo‘lib, u quyidagilardan tashkil topadi:

- bilim — o‘rganilgan ma‘lumotlarni eslab qolish va qayta tushuntirib berish;
- ko‘nikma — o‘rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo‘llay olish;
- malaka — o‘rganilgan bilim va shakllangan ko‘nikmalarni notanish vaziyatlarda qo‘llay olish va yangi bilimlar hosil qilish;
- kompetensiya — mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo‘llay olish qobiliyati.[4,100]

Hozirgi kunda kompetensiya DTSning tarkibiy qismi sifatida kiritiladi. DTS da kompetensiya tushunchasiga quyidagicha ta‘rif beriladi: “Kompetensiya – mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo‘llay olish qobiliyatidir”. Kompetensiya 2 turli bo‘lishi DTS da keltirib o‘tilgan:

- 1) tayanch kompetensiya;
- 2) fanga oid kompetensiya.

Tayanch kompetensiyalar o‘quvchilarning turli hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun zarur bo‘lgan asosiy ko‘nikma va qobiliyatlar yig‘indisidir. Bu kompetensiyalar o‘quvchiga nafaqat o‘qituvchining taqdim etgan bilimni o‘zlashtirish, balki uni amalda qo‘llay olish imkonini beradi.

Fanga oid kompetensiya esa har bir fan uchun alohida keltirib o‘tilgan kompetensiyadir. Masalan, ona tili fani uchun 2 turli fanga oid kompetensiyalar ajratib ko‘rsatiladi:

- a) nutqiy kompetensiya;
- b) lingvistik kompetensiya.

Hozirgi kunda amalda bo‘lgan DTS da ta‘lim muassasalarida ona tili fanining o‘qitish bosqichlari bo‘yicha shakllantirilishi lozim bo‘lgan lingvistik kompetensiyalar keltirib o‘tilgan. Lingvistik kompetensiya bu ona tilining fonetika, grafika, orfoepiya, orfografiya, leksika, grammatika va uslubiyat bo‘limlariga tegishli bo‘lgan kompetensiyalardir. 4-sinfni yakunlagan o‘quvchida quyidagi lingvistik kompetensiyalar shakllangan bo‘lishi lozim:

A1 (Ona tili fanini o‘rganishning boshlang‘ich darajasi) – ona tilidagi nutq tovushlarini farqlay oladi, bo‘g‘in ko‘chirish qoidalariga amal qila oladi; mavzuga oid yangi so‘zlarni og‘zaki va yozma nutqda qo‘llay oladi; yozma nutqda tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘llay oladi.

A1+ (Ona tili fanini o‘rganishning kuchaytirilgan boshlang‘ich darajasi) – so‘zlarning tovush tarkibini orfoepik jihatdan to‘g‘ri shakllantira oladi; gapning ifoda maqsadiga ko‘ra turlarini farqlay oladi va yozma nutqda o‘rinli qo‘llay oladi.[1,17]

Nutqiy kompetensiya til ta‘limining quyidagi 4 komponentini rivojlantirishni nazarda tutadi:

1. Tinglab tushunish (eshitilgan va eshittirilgan nutqni, tinglangan matndagi asosiy axborotni, dolzarb mavzulardagi radio va teledasturlarni tushunish);

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Gapirish (monologik, dialogik og‘zaki nutq turlarida o‘z shaxsiy qarashlari va fikrlarini bildirish, mavzu doirasida taqdimot qila olish ko‘nikmalarini rivojlantirish);
3. O‘qish: mavzuga oid materiallarni, adabiy-badiiy matnlarni, ommabop materiallarni (gazeta, hikoya, shaxsiy va elektron xatlarni) o‘qish;
4. Yozish (diktant, bayon, insho yoza olish, ijodiy matnlar tuza olish, rasmiy ish qog‘ozlarini yuritishni bilish) [5, 98].

O‘quvchilar nutqiy kompetensiyalarining shakllanganligi quyidagi mezonlar orqali namoyon bo‘ladi:

- o‘qituvchi nutqini, video va audiomatnlarni (multimedia ilovalari) va topshiriqlarni tinglab tushuna oladi;
- rasmlar asosida va o‘qib eshittirilgan matn yuzasidan suhbatga kirisha oladi, nutq jarayonida o‘zlashtirgan yangi so‘zlarni og‘zaki nutqda qo‘llay oladi;
- mashq matnidagi so‘zlarni qo‘shib o‘qiy oladi, gap ohangiga rioya qilgan holda ravon va ifodali o‘qiy oladi, harflar birikmasi ishtirok etgan so‘zlarni o‘qiy oladi;
- so‘zda nechta tovush bo‘lsa, shuncha bo‘g‘in bo‘lishini, bir unli tovush bo‘g‘in hosil qilishini, ya’ni o-na, u-ka, a-ka kabi bo‘g‘inga bo‘la oladi, harflar birikmalari ishtirok etgan so‘zlarni bo‘g‘inga bo‘la oladi;
- x va h tovushli so‘zlarni to‘g‘ri yoza oladi;
- bir mavzu doirasidagi savollarga javob yoza oladi;
- mash‘al, ma‘qul, ta‘lim, jur‘at, ta‘zim kabi tutuq belgili so‘zlarni bo‘g‘inga bo‘lib yoza oladi;
- lug‘at, izohli, eshituv, yoddan yozuv, rasmi diktant yoza oladi hamda gaplarni rasmlar tartibida ko‘chira oladi [4, 101].

Yuqoridagi fikrimizning isboti sifatida amaldagi 2-sinf “Ona tili” darsligini keltirishimiz mumkin. Avvalo, mazkur darslik hozirgi zamon bola psixologiyasiga mos ravishda tuzilgan. Matnlar sodda va tushunarli, ilmiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Masalan, 2-sinf “Ona tili” darsligida keltirilgan mashqdagi berilgan rasmlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini bildirishlari kerak.



- Yana qanday hunarmandlarni bilasiz?
- Siz yashaydigan mahalla yoki ko‘chada hunarmandlar bormi? [6-58]

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu rasmlar orqali o‘quvchilar suhbatga kirishishadi, nutq jarayonida o‘zlashtirgan yangi so‘zlarni og‘zaki nutqda qo‘llay olishadi.

Ona tili fanini o‘qitishning asosiy vazifasi o‘quvchini fikrlashga, o‘zgaralar fikrini anglash, o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani shakllantirish, tilning keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda fikrini to‘g‘ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltiriladi.

Kompetensiyaga hech qachon to‘g‘ridan-to‘g‘ri tashxis qo‘yish va baholash mumkin emas, balki har doim uning samaradorligi nuqtai nazaridan bilvosita anglash mumkin. Zamonaviy ta’limdagi kompetensiyaga asoslangan yondashuv - olingan bilimlarni qo‘llash qobiliyatiga e’tiborni qaratish usulidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Umumiy o‘rta ta’limning Davlat ta’lim standarti va O‘quv dasturi. Boshlang‘ich ta’lim. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi Respublika ta’lim markazi. -Toshkent. 2017, – 249 b.
2. Umumiy o‘rta ta’limning Milliy o‘quv dasturi. Ona tili.- Toshkent, – 2020. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, Respublika ta’lim Markazi, 2020. – 163 b.
3. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Toshkent Davlat ilmiy nashriyoti 2002. – 900 b.
4. Temirova K.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish. "Pedagogik mahorat" // ilmiy-nazariy va metodik jurnal, № 6/2022.
5. Qorayev S.B., Tirkashev N.I. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’limning asosiy jihatlar."Academic Research in Educational Sciences", Volume 3/ISSUE 1/2022.
6. Ona tili: 2-sinf uchun darslik. III qism.\Kuranov S.-Toshkent: “Novda Edutainment”,2023-y-88 b

**TALABALARDA KOGNITIV TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA KREATIV
FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH**

G‘aniyeva Adiba Tursinboy qizi

Urganch innovatsion universiteti

“Boshlang‘ich ta’lim va psixologiya”

kafedrasi o‘qituvchi

Annotatsiya. Ta’lim jarayonida kognitiv va everistik topshiriqlar berish orqali kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni hamda talabalarga kreativ fikrlashni o‘zbek xalqi an‘analariga mos tarzda singdirish yo‘llari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Kreativlik, kognitiv tenologiyalar va everistik topshiriqlar, idrok, layoqat, didaktik vositalar, kasbiy mahorat, kreativ paradigma.

Аннотация. В статье представлен процесс развития творческого мышления посредством когнитивных и эвристических задач в образовательном процессе, а также способы привития творческого мышления учащимся в соответствии с традициями узбекского народа.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: Творчество, когнитивные технологии и эвристические задачи, восприятие, компетенция, дидактические инструменты, профессиональные навыки, творческая парадигма.

Annotation. The process of developing creative thinking by giving cognitive and heuristic tasks in the educational process and the ways of instilling creative thinking in students in accordance with the traditions of the Uzbek people are shown.

Keywords: Creativity, cognitive technologies and heuristic tasks, perception, competence, didactic tools, professional skills, creative paradigm.

Ta’lim jarayonida sub’ektlarining faoliyat ko’rsatish vositalarini yangilash taqozo qilmoqda. Bunday yangilanish o’qituvchi-o’quvchining hamkorlikdagi faoliyatining umumiy xususiyatlarini belgilaydi. Ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi didaktik vositalar sirasiga darsliklar, o’quv adabiyotlari, raqamli didaktik vositalar, o’qitishning innovatsion usullarini kiritish mumkin. Bu ta’lim oluvchilarning kreativ fikrlash ko’rsatkichini ta’minlash, uni frontal topshiriqlardan ozod qilish, mustaqil fikrlashi uchun keng yo’l ochish, yangiliklar yaratishiga imkoniyat berish, o’zi uchun individual ta’lim yo’nalishini tanlashiga ko’maklashishdan iborat.

Shaxsning kreativ ko’nikmalarini rivojlantirishga ko’maklashadigan vositalar sirasiga o’quv materiallari, savol va topshiriqlar, badiiy asarlarni kiritish mumkin. Ta’lim oluvchilarning kreativ ko’nikmalarini namoyon qilishini har doim pedagoglar, ota-onalar qo’llab-quvvatlashi, mazkur ko’nikmalarni rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishi lozim. Kreativlik shaxsning ichki imkoniyatlari namoyon bo’lishini ta’minlaydi. Mutafakkir ajdodlarimiz yoshlarda kreativ fikrlashning shakllanishiga alohida e’tibor qaratganlar. Kreativlikning ruhiy jarayonlar bilan bog’liq jihatlarini ilmiy asoslashga harakat qilganlar. Ular aqliy bilish, hissiy bilish, imperik bilish, ratsional bilish jarayonlari bilan bog’liq holda shaxsning kreativligini asoslashga muvaffaq bo’lganlar. Inson kreativ fikrlash natijasida o’z oldiga qo’yilgan asosiy maqsadlarga erishadi. Uning qarashlari, e’tiqodlari, farazlari kreativ fikrlash mahsuli hisoblanadi. Kreativ fikrlash o’z mohiyatiga ko’ra keng qamrovli hodisa hisoblanadi. Kreativ fikrlovchi insonlar millat va jamiyat taraqqiyotini ta’minlashga xissa qo’sha oladi. Shaxsning kreativ fikrlash ko’nikmalari uning turmush tarzini belgilaydi va kundalik ijtimoiy faoliyatida namoyon bo’ladi. Yangi ixtirolar, ijod namunalari, kreativ fikrlash mahsuli hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda fikrlash tufayli yangi g’oyalar va farazlar ilgari suriladi, tadqiqotlar amalga oshiriladi. Ta’lim oluvchilarni kreativ fikrlashga o’rgatishda dars va darsdan tashqari pedagogik jarayonlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim oluvchilarni kreativ fikrlashga o’rgatishda barcha boshqa vositalar bilan bir qatorda o’qituvchining kasbiy mahorati va kompetensiyasi muhim o’rin egallaydi. Bu jarayonda evristik topshiriqlardan keng ko’lamda foydalanish tavsiya etiladi. Evristik topshiriqlar ta’lim oluvchilarda kreativ ko’nikmalarning hosil bo’lishida muhim o’rin egallaydi. Chunki ushbu topshiriqlarni bajarish davomida ta’lim oluvchilar ijodiy izlanishga muvaffaq bo’ladilar. Evristik topshiriqlar ta’lim oluvchilarni o’quvchilarni ijodiy izlanishga va ijodiy faoliyat natijasini namoyon etishga undaydi. Ta’lim oluvchilarning kreativ faoliyatlari natijalarning muntazam nazorat qilish va takomillashtirish o’qituvchidan alohida kasbiy mahorat va ijodkorlikni talab qiladi.

Milliy ta’lim dasturida ta’lim oluvchilarni kreativ fikrlashga o’rgatishga ustuvor ahamiyat berilgan. Kreativ fikrlash natijasida ta’lim jarayoni sub’yektlari orasida ishchan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muloqot va hamkorlik ta’minlanadi. O’qituvchilar ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash ko’nikmasini shakllantirish maqsadida qulay pedagogik vaziyatlarni yaratishlari lozim. Ta’lim oluvchilarning axborotlarni izlash, ularni saralash hamda ular ustida ishlash layoqati bevosita kreativ fikrlash bilan bog’liq. Kreativ fikrlash faoliyatini ko’zlangan maqsad, o’zlashtirilgan o’quv materiallari va turli darajadagi axborotlarni tahlil qilish asosida ta’lim oluvchilarda hayotiy kompetensiyalarni jadal rivojlantirishdan iborat. Ta’lim mazmuni pedagogik jarayon sub’ektlarida kreativ fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirish, ular ongiga o’zbek xalqining ijtimoiy tajribasini singdirishdan iborat. Buning natijasida ta’lim oluvchilarda voqelikni ijobiy idrok etish layoqati shakllanadi. Natijada ularning o’quv faoliyati barqarorlashib, ijodiy imkoniyatlari kengayadi. Ta’lim jarayonida kognitiv va evristik texnologiyalar yordamida ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash ko’nikmalari jadal rivojlanadi. Shunga ko’ra shaxsga yo’naltirilgan ta’lim jarayonida ta’lim oluvchilarda kreativ ko’nikmalarini shakllantirishga yo’naltirilgan ijodiy muhit vujudga keltiriladi. Ushbu kontekstda o’quv tarbiya jarayonining muhim belgisi uning kreativ fikrlashga yo’naltirilganligidir. O’quv jarayonida ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash ko’nikmasini rivojlantirishga qay darajada o’rin ajratish kerak degan xaqli savol tug’ilmoqda. Innovatsion xarakterdagi o’quv jarayonida ta’lim oluvchilarning mantiqiy kreativ ko’nikmalarining bosqichma bosqich rivojlantirish nazarda tutiladi. Bu jarayonda o’qituvchi ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash motivlarini shakllantirish mexanizmlarini qo’llashga alohida e’tibor qaratadi. O’quv jarayonini loyihalashda o’qituvchi ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirish maqsadiga ustuvor o’rin ajratadi. Buning uchun u o’quv maqsadlariga erishish mexanizmlari, funksiyalarini takomillashtirishga intiladi. Ushbu maqsadga erishish uchun zarur o’quv vositalari, didaktik materiallar, savol va topshiriqlarni tanlaydi hamda tizimlashtiradi. Natijada o’quv jarayoni ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishga yo’naltiriladi. O’quv jarayoni esa ta’limning funksional paradigmasidan bir qadar chekinib, kognitiv xarakterdagi kreativ paradigmani tatbiq etishga yo’naltiriladi. Natijada ta’lim oluvchilarni kompleks rivojlantirishga yo’naltirilgan o’quv jarayonini tashkil etish imkoniyatlari kengaytiriladi. O’quv-biluv jarayoni maqsadlaridan kelib chiqqan holda uni loyihalash va tashkil etish ta’lim oluvchilarning kreativ fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ta’lim oluvchilarning kreativ fikrlashga tayyorligi ularda bilish motivlarining rivojlanishiga ko’maklashadi.

Ma’lumki, kreativ fikrlash ta’lim oluvchilarda refleksiyalash, mustaqil bilim olish, o’z fikrini erkin bayon etish, ijodiy faollik ko’rsatish imkoniyatlarini taqdim etadi. Kreativ fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan vositalar ta’lim mazmunida o’z ifodasini topadi va o’quv materiallari sifatida ta’lim oluvchilarga taqdim etiladi. Bunday vaziyatda ta’lim oluvchilarning o’quv predmeti mazmunini kreativ o’zlashtirishlari jadallashadi. Chunki kreativ fikrlash natijasida ta’lim oluvchilarning ijtimoiy tajribasi boyib ijodiy layoqatlari namoyon bo’ladi. Ta’lim oluvchilarning kreativ fikrlash ko’nikmalari ularga ko’plab ijodiy imkoniyatlarni taqdim etadi. Shuningdek, kreativ fikrlash ko’nikmasiga ega bo’lish natijasida ijobiy xulq-atvor tajribasi tarkib topadi. Ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlashning rivojlanishi yangi pedagogik paradigma asosida faollashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.G.Safarova. Kognitiv pedagogikaga oid nazariy yondashuvlar. Monografiya. – Toshkent: “Science and innovation”, 2024. – 186 bet.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Safarova R.G. Iqtidorli o‘quvchilarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari va vositalari. “Ta’limda kognitiv jarayonlarni faollashtirishning ilmiy-metodik talqini (PBL – 5 yondashuvi: muammoga, loyihaga, ishlab chiqarishga, jarayonga va shaxsga yo‘naltirilgan o‘qitish)” mavzusidagi an‘anaviy ko‘p tarmoqli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. 2023-yil 16–17-iyun.
3. Musayev J.P. O‘quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish strategiyalari: Monografiya. – T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2022. – 248 b.
4. Yusupova G. Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ faollikni shakllantirish tizimi. Ped.fan. bo‘yicha fal.dok. (PhD) diss.... avtoreferati – Nukus, 2022. – 52 b.
5. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘raev A.B. – Toshkent, 2015. – 120 bet.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING IQTISODIY SAVODXONLIK
KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA
MARKETING TUSHUNCHALARINI O‘QITISH METODIKASI**

Go‘zal Sharipova

Urganch davlat universiteti

doktorant

Elektron pochta: guzal.1007@mail.ru

[+998977835335](tel:+998977835335)

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining iqtisodiy savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Shuningdek, marketing tushunchalarini o‘qitish orqali o‘quvchilarda iqtisodiy fikrlashni shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati ochib berilgan. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlar va pedagogik yondashuvlar tavsiya etilgan.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy savodxonlik, boshlang‘ich ta’lim, marketing, sun’iy intellekt, raqamli texnologiyalar, pedagogik metodika.

Аннотация. В данной статье раскрываются теоретические и методические основы развития навыков экономической грамотности у учащихся начальных классов. Также проанализированы возможности формирования экономического мышления у школьников посредством обучения маркетинговым понятиям. Освещается педагогическая значимость использования технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе. Рекомендованы инновационные методы и педагогические подходы, направленные на развитие экономической грамотности в начальном образовании.

Ключевые слова: Экономическая грамотность, маркетинг, искусственный интеллект, начальное образование, цифровое обучение

Abstract. This article highlights the theoretical and methodological foundations for developing economic literacy skills among primary school students. It also analyzes the possibilities of forming economic thinking in students through teaching marketing concepts. The pedagogical significance of using artificial intelligence technologies in the educational process

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

is revealed. Innovative methods and pedagogical approaches aimed at developing economic literacy in primary education are recommended.

Key words: economic literacy, marketing, artificial intelligence, primary education, digital learning

Hozirgi raqamli globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida yosh avlodning iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda har bir inson pul muomalasi, xarid qilish, tejash va iqtisodiy qarorlar qabul qilish kabi jarayonlarni tushunishi zarur. Shu sababli iqtisodiy bilimlarni o‘quvchilarga maktabning dastlabki bosqichlaridan boshlab o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy va iqtisodiy savodxonlik shaxsning kelajakdagi iqtisodiy farovonligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish shaxsiy moliyani boshqarish, mablag‘larni oqilona sarflash va iqtisodiy qarorlarni ongli ravishda qabul qilishga yordam beradi [1, 326-b].

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning dunyoqarashi, tafakkuri va iqtisodiy tushunchalari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Bu davrda o‘quvchilarga iqtisodiy tushunchalarni sodda, qiziqarli va amaliy metodlar orqali tushuntirish zarur. „Moliyaviy savodxonlik yoshlarning iqtisodiy xulq-atvoriga bevosita ta‘sir qiladi. Moliyaviy menejment asoslarini o‘rgatish shaxsiy moliyaga yanada ongli yondashishga, jamg‘arma va investitsiyalar darajasini oshirishga yordam beradi”. [3, 327-328b] Zamonaviy ta‘lim tizimida sun‘iy intellekt texnologiyalarining keng qo‘llanilishi o‘quv jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Sun‘iy intellekt asosidagi o‘quv platformalari interaktiv materiallar, virtual laboratoriyalar va individual ta‘lim imkoniyatlarini yaratadi [2]. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining iqtisodiy savodxonligini rivojlantirishda marketing tushunchalarini sun‘iy intellekt texnologiyalari asosida o‘qitish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Iqtisodiy savodxonlik shaxsning iqtisodiy bilim, ko‘nikma va malakalarini o‘z ichiga oladi. U pulni boshqarish, moliyaviy rejalashtirish, xarid qilish va tejash kabi jarayonlarni tushunishni anglatadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish quyidagi asosiy vazifalarni hal qiladi:

- pul va moliyaviy tushunchalar haqida boshlang‘ich bilim berish
- iqtisodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish
- tejash va rejalashtirish madaniyatini shakllantirish
- iqtisodiy qarorlarni baholash ko‘nikmasini rivojlantirish.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy savodxonlikni erta yoshdan boshlab shakllantirish o‘quvchilarning kelajakdagi iqtisodiy faoliyatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi [3]. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda iqtisodiy bilimlarni o‘yin, vizual materiallar, rolli o‘yinlar va interaktiv metodlar orqali o‘rgatish samarali hisoblanadi. Marketing iqtisodiyotning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, mahsulot va xizmatlarni iste‘molchiga yetkazish jarayonini o‘rganadi. Marketing quyidagi asosiy elementlardan iborat:

- mahsulot
- narx
- reklama
- tarqatish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga marketing tushunchalarini sodda misollar orqali tushuntirish mumkin. Masalan: 1) o‘quvchilarga turli mahsulot rasmlari berilib, ularning qaysi biri foydaliroq ekanligini aniqlash topshirig‘i beriladi; 2) reklama roliklari orqali mahsulot tanlashni tahlil qilish; 3) kichik „Bozorda“ o‘yini orqali xaridor va sotuvchi rollarini bajarish; Bunday metodlar o‘quvchilarda iqtisodiy fikrlashni rivojlantirish bilan birga ularning tahliliy va tanqidiy fikrlash, ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt texnologiyalari ta‘lim jarayonida keng qo‘llanilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt asosidagi ta‘lim tizimlari o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qilib, individual ta‘lim yo‘nalishini yaratish imkonini beradi [4].

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘limdagi asosiy imkoniyatlari:

- 1) shaxsiylashtirilgan ta‘lim
- 2) interaktiv o‘quv materiallari
- 3) avtomatik baholash tizimlari
- 4) o‘quv jarayonini tahlil qilish.

Shuningdek, sun‘iy intellekt o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va kreativ yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi [5]. Boshlang‘ich ta‘limda sun‘iy intellektidan foydalanish o‘quvchilarga iqtisodiy jarayonlarni vizual va interaktiv shaklda tushuntirish imkonini yaratadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish uchun quyidagi metodik yondashuvlardan foydalanish tavsiya etiladi.

1. O‘yin texnologiyalari: Puxta ishlab chiqilgan o‘yin mexanikasi orqali o‘quvchilar chuqur kontseptual tushuncha va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirib, hamkorlikdagi muammolarni hal qilishda faol ishtirok etadilar.[2] O‘yin metodlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun eng samarali o‘qitish usullaridan biri hisoblanadi. Masalan, “Reklama yarating” yoki “Eng yaxshi mahsulot” kabi o‘yinlar orqali o‘quvchilar marketing jarayonlarini o‘rganadilar.
2. Loyihaviy ta‘lim: O‘quvchilarga kichik loyiha topshiriqlari berish mumkin. Masalan: yangi mahsulot yaratish; unga reklama tayyorlash; mahsulot narxini belgilash. Bu usul o‘quvchilarning ijodkorligini va iqtisodiy tafakkurini rivojlantiradi.
3. Raqamli texnologiyalar: Sun‘iy intellekt asosidagi platformalar yordamida interaktiv darslar tashkil etish mumkin. Bunday darslar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.
4. Muammoli ta‘lim: O‘quvchilarga real hayotga yaqin vaziyatlar beriladi. Masalan: “Bir xil mahsulot ikki xil narxda sotilmoqda. Qaysi birini tanlash kerak?” Bu usul o‘quvchilarning iqtisodiy tahlil qilish, xulosaga kelish, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish zamonaviy ta‘lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Iqtisodiy bilimlarni erta yoshdan boshlab o‘rgatish o‘quvchilarning kelajakdagi iqtisodiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Marketing tushunchalarini o‘qitish orqali o‘quvchilarda iqtisodiy fikrlash, mahsulotni tanlash, xarid qilish va iqtisodiy qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish esa ta‘lim jarayonini interaktiv, samarali va zamonaviy shaklda tashkil etishga yordam beradi. Shu sababli boshlang‘ich ta‘lim tizimida iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirishda marketing elementlari va sun‘iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv o‘quvchilarning nafaqat iqtisodiy bilimlarini, balki

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va ijodkorlik ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Kelajakda bunday innovatsion yondashuvlar ta’lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pulatova M., Abdulatipova R. Yoshlarning moliyaviy savodxonligini oshirishning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri. Science and Education, 2024.
2. Sampanis, Nikolaos. (2025). Innovative Tangible Interactive Games for Enhancing Artificial Intelligence Knowledge and Literacy in Elementary Education: A Pedagogical Framework. 10.48550/arXiv.2506.00651.
3. Muradova D. Moliyaviy savodxonlikni o‘rgatish: global tajribalarni O‘zbekiston maktablariga moslashtirish. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2024.
4. Pulatova M., Abdulatipova R. Yoshlarning moliyaviy savodxonligini oshirishning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri. Science and Education, 2024. 5-tom 327-328-betlar
5. Kurbonova N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning ahamiyati. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice, 2024.
6. Kazmaci A., Cek K., Altinay F. Artificial Intelligence Integration in Primary Education. Frontiers in Psychology, 2025.
7. Carrisi M., Marras M., Vergallo S. A Structured Approach for AI Literacy in Primary Education. 2025.
8. Tadimalla S., Maher M. AI Literacy for All: Interdisciplinary Curriculum. 2024.
9. Yusupova Sh. Iqtisodiy savodxonlik ta’limi bo‘yicha xalqaro tajribalar. Academic Research in Modern Science, 2024.

**MAHMUD ZAMAXSHARIYNING “MUQADDIMATUL-ADAB” ASARIDAGI
SINONIMIK QATORLARNING TA’LIM JARAYONIDAGI LINGVODIDAKTIK
IMKONIYATLARI**

Jumanmazarova Gulxayo Shokir qizi

Ranch texnologiya universiteti

Lingvistika(o‘zbek tili) mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Mahmud Zamaxshariyning “Muqaddimatul-adab” asarida qo‘llanilgan sinonimik qatorlarning struktur-semantik xususiyatlari zamonaviy ta’lim ekotizimi prizmasi orqali tadqiq etiladi. Sharq leksikografiyasining nodir namunasi bo‘lgan ushbu asarning lingvodidaktik salohiyati, xususan, o‘quvchi va talabalarning lisoniy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Muallif sinonimlar orqali til o‘rgatishning metodik jihatlarini tarixiy manba va zamonaviy pedagogika tutashuvida yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Mahmud Zamaxshariy, Muqaddimatul-adab, sinonimik qatorlar, lingvodidaktika, ta’lim ekotizimi, struktur-semantik tahlil, tarbiya madaniyati, lisoniy kompetensiya, leksikografiya, ijtimoiy munosabatlar.

Аннотация. В данной статье исследуются структурно-семантические особенности синонимических рядов, использованных в произведении Махмуда Замахшари

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

«Мукаддиматул-адаб», через призму современной образовательной экосистемы. Анализируется лингводидактический потенциал этого редкого образца восточной лексикографии, в частности, его роль в развитии языковых компетенций учащихся и студентов. Автор освещает методические аспекты обучения языку через синонимы на стыке исторического источника и современной педагогики.

Ключевые слова: Махмуд Замахшари, Мукаддиматул-адаб, синонимические ряды, лингводидактика, образовательная экосистема, структурно-семантический анализ, культура воспитания, языковая компетенция, лексикография, социальные отношения.

Annotation. This article examines the structural and semantic characteristics of synonymic series used in Mahmud Zamakhshari's "Muqaddimat al-Adab" through the prism of the modern educational ecosystem. The linguodidactic potential of this rare example of Oriental lexicography is analyzed, specifically its role in developing the linguistic competencies of pupils and students. The author highlights the methodical aspects of language teaching through synonyms at the intersection of a historical source and modern pedagogy.

Keywords: Mahmud Zamakhshari, Muqaddimat al-Adab, synonymic series, linguodidactics, educational ecosystem, structural-semantic analysis, culture of upbringing, linguistic competence, lexicography, social relations.

Hozirgi davrda ta’lim tizimi tubdan o’zgarib, u nafaqat bilim uzatish vositasiga, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi murakkab ekotizimga aylandi. Xususan, filologik ta’lim sohasida bu o’zgarishlar yanada yaqqolroq namoyon bo’lmoqda: zamonaviy yondashuv o’quvchiga tayyor ma’lumot berish bilan cheklanmay, uning lisoniy idrokini chuqurlashtirish, ijtimoiy va madaniy muhitda erkin mo’ljallash olish qobiliyatini shakllantirish vazifasini ham o’z zimmasiga olgan. Bunday sharoitda yosh avlodni milliy va umuminsoniy intellektual merosdan uzviy bahramand etish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Aynan shu nuqtai nazardan Mahmud Zamaxshariy qoldirgan ilmiy-leksikografik meros bugungi ta’lim amaliyoti uchun katta ahamiyat kasb etadi. Allomaning “Muqaddimatul-adab” asari oddiy so’z izohlovchi lug’at sifatida emas, balki til boyligining ko’p qirrali semantik tuzilishini tizimli ochib beradigan noyob didaktik manba sifatida baholanishi lozim. Ushbu asar orqali o’quvchi nafaqat yangi so’zlar bilan tanishadi, balki ularning bir-biridan qanchalik nozik jihatlar bilan farqlanishini, har bir leksik birlikning qaysi vaziyatda qo’llanilishi maqsadga muvofiqligini ham anglab boradi.

Asarda keltirilgan sinonimik qatorlar bu jihatdan ayniqsa qimmatlidir. Ular o’quvchiga tildagi ma’nodoshlik hodisasini yuzaki emas, chuqur semantik tahlil asosida o’rganish imkonini beradi. Bundan tashqari, mazkur sinonimik qatorlarni o’rganish jarayoni o’quvchining dunyoqarashini kengaytirib, narsa va hodisalarni yanada nozikroq, ko’p o’lchamli idrok etish malakasini rivojlantiradi. Shunday qilib, Zamaxshariy merosi bugungi ta’lim ekotizimida o’tmish bilan hozirni bog’lovchi mustahkam intellektual ko’prik vazifasini bajarishga qodir.

Asarning leksikografik mohiyati va ta’limiy ahamiyati. “Muqaddimatul-adab”ning yozilganiga sakkiz asrdan ziyod vaqt o’tgan bo’lsa-da, asarning ichki mantiqiy qurilishi va bilimni tizimli tarzda taqdim etish usuli uni zamondoshimiz deb atash mumkin bo’lgan manbaga aylantiradi. Zamonaviy lingvodidaktika fani o’zining asosiy tamoyillari sifatida so’zni kontekstda o’rgatish, uning qo’llanilish doirasini aniq belgilash va til birliklarini funksional guruhlarga ajratishni ilgari suradi. Mazkur tamoyillar Zamaxshariy tomonidan XII asrdayoq

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

amalda qo‘llanilib, lug‘atning metodologik asosini tashkil etgan. Bu esa allomaning nafaqat tilshunos, balki chuqur pedagogik tafakkur sohibi ham bo‘lganidan dalolat beradi.

Zamaxshariyning leksik materialni guruhlashdagi o‘ziga xos yondashuvi shundan iboratki, u har bir so‘zni yakka holda emas, balki muayyan nutqiy vaziyat va qo‘llanilish muhiti bilan birgalikda tahlil qilgan. Bu usul bugungi til o‘qitish metodikasida keng muhokama qilinayotgan “language awareness” — ya‘ni so‘zga nisbatan ongli sezgirlik tushunchasiga to‘liq mos keladi. O‘quvchi bunday yondashuv orqali so‘zning lug‘aviy ma‘nosini yodlab qolishdan ko‘ra, uni qachon, qaysi uslubda va qanday maqsadda ishlatish kerakligini organik tarzda his qila boshlaydi.

Asarning sinonimiya sohasidagi qimmatlari esa alohida ta‘kidlashga loyiq. Zamaxshariy ma‘nodosh so‘zlarni bir-birining o‘rnini bosa oladigan oddiy variantlar sifatida emas, har biri o‘ziga xos ma‘no nozikligi, his-tuyg‘u ifodasining darajasi va uslubiy rang-barangligi bilan ajralib turadigan mustaqil til birliklari sifatida taqdim etgan. Natijada, o‘quvchi harakatni, holatni yoki belgini ifodalovchi sinonimik qatorni o‘rganar ekan, fikrni ortiqcha so‘zlarga yo‘l qo‘ymasdan, aniq va lo‘nda bayon etish san‘atini ham egallaydi. Bu esa nutq madaniyatini rivojlantirishning eng samarali yo‘llaridan biri bo‘lib, zamonaviy ta‘lim maqsadlariga bevosita xizmat qiladi.

Sinonimik qatorlarning struktur-semantik tahlili va didaktikasi. Zamaxshariyning leksikografik tizimida sinonimik qatorlar tasodifiy tartibda joylashmagan — ularning har biri muayyan markaziy tushuncha, ya‘ni semantik dominant atrofida uyushgan holda keladi. Bu xususiyat zamonaviy kognitiv lingvistikada “assotsiativ maydon” deb ataladigan tushuncha bilan bevosita hamohangdir. Dars jarayonida ushbu yondashuvdan foydalanish o‘quvchiga so‘zlarni alohida-alohida yodlash o‘rniga, ularni ma‘naviy bog‘liqlik asosida bir butun tizim sifatida idrok etish imkonini beradi. Masalan, “ilm”, “ma‘rifat” va “idrok” kabi tushunchalar birgalikda o‘rganilganda, o‘quvchi ularning nafaqat lug‘aviy, balki ijtimoiy-falsafiy mazmunini ham qiyosiy tahlil orqali anglaydi. Zero, bu so‘zlarning har biri bilishning turli bosqichlarini, jamiyatdagi turli qadriyatlarni o‘zida mujassamlashtirgan bo‘lib, ularni farqlash madaniy savodxonlikning muhim belgisi hisoblanadi.

Aynan shu nuqtada tilshunoslik tahlili ijtimoiy masalalar bilan kesishadi. Sinonimik qatorlarda insoniy munosabatlar, ijtimoiy maqom va axloqiy me‘yorlar to‘g‘risidagi tasavvurlar qatlanib yotadi. O‘quvchi ushbu qatlamlarni ochish jarayonida o‘zi bilmagan holda tenglik, hurmat va madaniy muloqot tamoyillari haqida ham chuqur o‘ylay boshlaydi. Bu esa tarbiyaviy ta‘sirning eng organik — ya‘ni majburlamagan, balki kashfiyot orqali yuzaga chiqadigan — shaklidir.

Tarkibiy jihatdan esa “Muqaddimatul-adab”dagi sinonimlar tizimi o‘quvchida mantiqiy va tizimli fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Har bir sinonimik qator o‘ziga xos kontseptual maydonni qamrab oladi va o‘quvchi shu maydon doirasida taqqoslash, farqlash hamda umumlashtirish amallarini bajaradi. Masalan, saxiylik, olijanoblik yoki muruvvatni ifodalovchi sinonimlar zanjiri tahlil qilinayotgan paytda, dars o‘z-o‘zidan sof lingvistik tahlil chegarasidan chiqib, ma‘naviy va axloqiy tarbiya mazmunini kasb etadi. Bunday darsda o‘quvchi so‘z boyligini oshirar ekan, ayni paytda jamiyatda munosib muloqot olib borish me‘yorlarini ham ichdan his qilib o‘zlashtiradi — bu esa “tarbiya madaniyatini rivojlantirish” vazifasining til ta‘limi orqali amalga oshirilishining yorqin namunasidir.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Zamonaviy ta‘lim ekotizimida asardan foydalanish metodikasi. “Muqaddimatul-adab” materiallarini pedagogik jarayonga tatbiq etishda bosqichma-bosqich metodologik yondashuv eng samarali natija beradi. Dastlabki bosqichda o‘quvchilar asardagi sinonimik juftliklar bilan tanishtiriladi: bu yerda asosiy maqsad so‘zlar orasidagi umumiy ma‘noviy maydonni, ya‘ni ularni bir qatorga birlashtiruvchi semantik asosni aniqlashdan iborat. Ushbu bosqich o‘quvchida kuzatuvchanlik va taqqoslash malakasini ishga soladi. Keyingi bosqichda o‘quvchi shu so‘zlarning bir-biridan qanday nozik jihatlar bilan farqlanishini, ya‘ni ularning semantik differentsiatsiyasini tahlil qila boshlaydi. Aynan shu ikkinchi bosqich kognitiv jihatdan ayniqsa qimmatli hisoblanadi: o‘quvchi mexanik yodlashdan voz kechib, so‘zlar orasidagi ichki mantiqiy munosabatlarni mustaqil ravishda kashf etishga undanadi. Natijada erishilgan bilim uzoq muddatli xotiraga o‘rnashib, amaliyotda faol qo‘llanila oladigan ko‘nikmaga aylanadi.

Til to‘siqlari masalasi esa ta‘limdagi ijtimoiy tenglik muammosining eng ko‘zga ko‘rinmas, ammo eng keng tarqalgan qirralaridan birini tashkil etadi. Bu borada Zamaxshariy asarining noyob xususiyati shundaki, u arab, fors va turkiy til qatlamlarini o‘zida uyg‘un birlashtirgan holda tuzilgan. Allomaning bu yondashuvi tasodifiy emas — u o‘z davridagi ko‘p millatli va ko‘p tilli ilmiy-madaniy muhitni chuqur anglagan holda asarini turli lisoniy kelib chiqishga ega kitobxonlar uchun ham tushunarli bo‘lishini ta‘minlagan. Zamonaviy inklyuziv ta‘lim nazariyasi har qanday o‘quvchining — qaysi madaniyat va til muhitidan bo‘lishidan qat‘i nazar — teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi kerakligini talab qiladi. “Muqaddimatul-adab” o‘zining ko‘p qatlamli tuzilishi bilan aynan ushbu talabga javob bera oladi: turli lisoniy fondan kelgan o‘quvchilar uchun umumbashariy qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklarni o‘zlashtirish uchun qulay zamin yaratadi.

Bundan tashqari, sinonimik qatorlar orqali o‘rganish jarayoni o‘quvchida bir hodisani turli burchaklardan ko‘rishga, muqobil nuqtai nazarlarga ochiq bo‘lishga, boshqalarning fikriga bardoshli munosabat bildirishga ko‘nikma hosil qiladi. Tilning evfemik imkoniyatlarini egallash esa muloqot madaniyatining oliy ko‘rsatkichi sifatida namoyon bo‘lib, o‘quvchiga ziddiyatli vaziyatlarda ham o‘z fikrni injiq yoki qo‘pol tarzda emas, nozik va hurmatli shaklda yetkazish san‘atini o‘rgatadi. Shunday qilib, leksikografik tahlil o‘z-o‘zidan ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi vositaga aylanadi.

“Muqaddimatul-adab” asrlar osha o‘zining ilmiy va amaliy ahamiyatini yo‘qotmagan nodir intellektual meros namunasi sifatida bugungi kunda ham o‘z qadrini saqlab kelmoqda. Zamaxshariyning bu asari o‘rta asrlar arab tilshunosligining yutuqlarini o‘zida jamlagan holda, zamonaviy ta‘lim jarayonining ehtiyojlariga ham bimalol javob bera oladigan metodologik salohiyatga egadir. Undagi sinonimik qatorlarni struktur-semantik jihatdan chuqur o‘rganish bir tomondan o‘quvchining leksik zahirasini ilmiy asosda kengaytirs, ikkinchi tomondan uning shaxsiy va ijtimoiy kamolotiga bevosita hissa qo‘shadi. Tilning nozik imkoniyatlarini his qila bilgan o‘quvchi o‘z fikrini aniqroq ifodalaydi, boshqalar bilan munosabatda madaniyroq muloqot olib boradi va jamiyatda o‘zining munosib o‘rnini topishga tayyor bo‘ladi.

Mazkur materiallariga tayanib yaratilgan lingvodidaktik yondashuvlar ona tilini ham, xorijiy tillarni ham o‘qitish sifatini yangi pog‘onaga ko‘tarishi mumkin. Bundan tashqari, ko‘p tilli va ko‘p madaniyatli ta‘lim muhitida ijtimoiy tenglikni ta‘minlash, o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro hurmat va madaniy bag‘rikenglikni qaror toptirish borasida ham bu meros alohida vosita bo‘lib xizmat qiladi. Demak, Zamaxshariy merosini ta‘lim amaliyotiga tatbiq etish — bu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘tmishni sadoqat bilan e‘zozlash bilan birga, kelajak avlodning lisoniy va ma’naviy jihatdan yetuk bo‘lib yetishishiga poydevor qo‘yishdir.

Muhtasam qilib aytganda, so‘zga chuqur e‘tibor qaratish — bu insonni, uning ichki olamini va u mansub bo‘lgan jamiyatni hurmat qilishning eng samimiy ifodasidir. Aynan shu ma’noda Zamaxshariyning “Muqaddimatul-adab” asari bizga faqat leksikografik bilim emas, balki insonga va uning tiliga munosabat madaniyatini ham o‘rgatadi. Ta’lim ekotizimida bunday merosdan oqilona foydalanish nafaqat saboqlarni boyitadi, balki jamiyatimizning umumiy madaniy saviyasini yuksaltiruvchi uzoq muddatli ta’sirni ham ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

16. Zamaxshariy, Mahmud ibn Umar. Muqaddimat al-adab (arabcha-forscha-turkiy-mo‘g‘ulcha lug‘at). – Toshkent: O‘zR FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondi. (Qo‘lyozma manba sifatida ko‘rsatish ilmiy nufuzni oshiradi).
17. Nasilov V. M. Язык тюркских памятников уйгуро-огузской письменности (на материале “Мукаддимат ал-Адаб”). – Москва: Наука, 1963.
18. Sodiqov Q. Mahmud Zamaxshariyning hayoti va ilmiy merosi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2010.
19. Ismoilov I. Zamaxshariy va uning lug‘atshunoslik mahorati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1994. Jo‘rayev, M. O‘zbek folklori va uning ta’limdagi o‘rni. — Toshkent: Fan, 2015.
20. Azizxo‘jayeva N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2003.
21. Safarova R. Milliy ta’lim ekotizimida darsliklarning o‘rni va ahamiyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
22. Passov E. I. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 1991., 1991. (Sinonimlarni nutq jarayonida o‘rgatish metodikasi uchun).
23. Karimov I., Razzoqov B. O‘zbek tili metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
24. Nurmonov A. Tanlangan asarlar. 1-jild. (Tilshunoslik nazariyasi va leksikologiya masalalari). – Toshkent: Akademnashr, 2012.
25. Mirzayev M., Usmonov S., Rasulov I. O‘zbek tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. (Sinonimlarning semantik maydonlari bo‘limi).
26. Begmatov E. O‘zbek tili leksikologiyasi va terminologiyasi masalalari. – Toshkent: Fan, 2008.
27. Yusupov O‘. O‘zbek va ingliz tillarining qiyosiy lingvistikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2013. (Chet tili o‘qitishdagi lingvodidaktik qiyoslashlar uchun). Yo‘ldoshev, J. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
28. Abdurahmonov G‘. Mahmud Zamaxshariy va turkiy tillarni o‘rganish. // “O‘zbek tili va adabiyoti” jurnali. – 2007. – № 5.
29. Turk Dil Kurumu. Mahmud el-Zamahşarî ve Mukaddimetü'l-Edeb Üzerine Çalışmalar. (Turkiya ilmiy bazalaridan).
30. Encyclopaedia of Islam. (Zamahshari, Abu al-Kasim Mahmud ibn 'Umar). Second Edition. Brill Online. Kapp, K. M. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. — San Francisco: Pfeiffer, 2012.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ¹ ТЕХНОЛОГИЙ**

Фархутдинова Флюза Фаритовна

Багатский район школа №36

Эгамбергана Гульмира Шавкатовна

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy raqamli platformalar ta’lim jarayonini transformatsiya qilishning muhim elementi sifatida ko‘rib chiqiladi. Sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratilib, ular o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ta’limni individuallashtirish va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli platformalar, ta’lim jarayoni, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, ta’limni individuallashtirish, adaptiv o‘qitish, raqamli kompetensiyalar, o‘quvchilar motivatsiyasi

Аннотация. В статье рассматриваются современные цифровые платформы как ключевой элемент трансформации образовательного процесса. Особое внимание уделяется педагогическим возможностям искусственного интеллекта и геймификационных технологий, которые способствуют повышению мотивации обучающихся, персонализации обучения и развитию цифровых компетенций.

Ключевые слова: цифровые платформы, образовательный процесс, искусственный интеллект, геймификация, персонализация обучения, адаптивное обучение, цифровые компетенции, мотивация обучающихся.

Abstract. The article examines modern digital platforms as a key element in the transformation of the educational process. Special attention is given to the pedagogical potential of artificial intelligence and gamification technologies, which enhance student motivation, enable personalized learning, and support the development of digital competencies.

Keywords: digital platforms, educational process, artificial intelligence, gamification, personalized learning, adaptive learning, digital competencies, student motivation

Введение: Современная система образования находится в состоянии глубокой трансформации, связанной с активным внедрением цифровых технологий. Этот процесс затрагивает все уровни образования — от начального до высшего, а также систему дополнительного и корпоративного обучения. Одним из ключевых факторов этих изменений являются цифровые образовательные платформы, которые обеспечивают новый формат взаимодействия между преподавателем и обучающимися.

Особое значение в условиях цифровизации² приобретают технологии искусственного интеллекта и геймификации. Они не только расширяют функциональные возможности образовательных платформ, но и принципиально меняют сам подход к организации учебного процесса. Обучение становится более персонализированным, интерактивным, гибким и ориентированным на развитие практических навыков.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Актуальность данной темы обусловлена необходимостью повышения качества образования, усиления мотивации обучающихся и адаптации образовательных систем к требованиям цифровой экономики.

Цифровые образовательные платформы представляют собой комплекс программных решений, предназначенных для организации учебного процесса в онлайн- и смешанном формате. Они включают инструменты для размещения учебных материалов, проведения занятий, тестирования, обратной связи и аналитики.

Наиболее распространённые платформы:

- Moodle, Google Classroom, Canvas LMS, Microsoft Teams

Форумы, чаты и видеоконференции обеспечивают постоянную связь между преподавателем и студентами. Автоматизированные тесты и задания позволяют объективно оценивать успеваемость.

Системы фиксируют прогресс студентов, выявляют слабые места и формируют отчёты. Artificial intelligence³ становится одной из наиболее революционных технологий в сфере образования. Его использование позволяет существенно повысить эффективность обучения и снизить нагрузку на преподавателей. Персонализация обучения из главных преимуществ искусственного интеллекта является возможность создания индивидуальных образовательных траекторий.

Система анализирует: уровень знаний обучающегося, скорость усвоения материала, тип ошибок, предпочтения в обучении.

На основе этих данных формируется персонализированный план обучения, который помогает студенту двигаться в комфортном темпе.

Интеллектуальные обучающие системы

Современные образовательные платформы включают интеллектуальных помощников: чат-боты для ответов на вопросы, виртуальные репетиторы, системы автоматических подсказок.

Такие инструменты обеспечивают круглосуточную поддержку студентов и повышают доступность образования. ИИ позволяет автоматизировать проверку: тестов с закрытыми вопросами; эссе и письменных заданий; проектных работ (частично).

Artificial Intelligence³ (AI) — это область компьютерных наук, которая занимается созданием систем и программ, способных выполнять задачи, обычно требующие человеческого интеллекта.

Это снижает нагрузку на преподавателей и повышает объективность оценивания.

Системы искусственного интеллекта способны обрабатывать большие массивы данных и выявлять: уровень вовлечённости студентов; вероятность академической неуспеваемости; эффективность учебных материалов; динамику прогресса.

Это позволяет своевременно корректировать учебный процесс.

Gamification представляет собой использование игровых элементов в образовательной среде с целью повышения вовлечённости и мотивации обучающихся. Ключевые игровые механики включают: баллы за выполнение заданий уровни и прогресс, рейтинговые таблицы, значки и награды, миссии и квесты. Геймификация способствует: повышению интереса к обучению, формированию устойчивой мотивации,

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

развитию соревновательного духа, снижению тревожности при обучении, активизации самостоятельной работы.

Геймификация может реализовываться через: образовательные квесты; интерактивные викторины; симуляции профессиональных ситуаций; командные проекты с игровыми сценариями.

Сочетание ИИ и геймификации создаёт новую модель обучения, в которой образовательный процесс становится адаптивным и мотивирующим одновременно.

Адаптивные игровые системы

ИИ позволяет автоматически: подстраивать сложность заданий, менять сценарии обучения, предлагать индивидуальные игровые задания.

Системы анализируют: действия учащихся в игре; скорость выполнения заданий; типичные ошибки. На основе анализа формируются рекомендации для дальнейшего обучения.

Игровая форма в сочетании с интеллектуальными алгоритмами делает обучение: более эмоционально привлекательным; менее стрессовым; более результативным.

Закключение. Цифровые образовательные платформы, интегрированные с технологиями искусственного интеллекта и геймификации, представляют собой важнейшее направление развития современной педагогики. Они позволяют трансформировать традиционную модель обучения, делая её более гибкой, адаптивной и ориентированной на индивидуальные потребности обучающихся.

Список литературы

1. Ярова Т. В. «Влияние искусственного интеллекта на образование». Педагогическое образование и наука. – 2024.
2. Кукушкина О. В. «Цифровые образовательные технологии в обучении: вызовы и перспективы». Педагогика. – 2022.
3. Комарова Т. Н. «Самостоятельная работа студентов с использованием цифровых ресурсов». Образование и наука. – 2021.
4. Юрченко Е. С. «Мобильные приложения как инструмент языкового самообучения» Вестник МГЛУ. – 2020.

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ,
ОСНОВАННЫХ НА ИСКУССТВЕННОМ ИНТЕЛЛЕКТЕ И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

Эгамбергана Гульмира Шавкатовна

Ургенский государственный педагогический институт, учитель

Ибадуллаева Наргиза Бухарбаевна

Ургенский государственный педагогический институт, студентка 4 курса

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun‘iy intellekt va gamifikatsiyaga asoslangan ta’lim platformalarining didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Mualliflar bunday platformalarning o‘quv materialini moslashtirish, bilimlarni avtomatik baholash, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va o‘yin mexanizmlari orqali motivatsiyani oshirish funksiyalarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘rib chiqadilar. Maqolada boshlang‘ich sinf misolida raqamli vositalardan foydalanishning amaliy tajribasi keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *didaktik imkoniyatlar, sun‘iy intellekt, gamifikatsiya, ta’lim platformalari, adaptiv ta’lim, shaxsiylashtirish, boshlang‘ich maktab.*

Аннотация. В статье анализируются дидактические возможности образовательных платформ, основанных на технологиях искусственного интеллекта (ИИ) и геймификации. Авторы рассматривают такие функции, как адаптация учебного контента, автоматизированный контроль знаний, учёт индивидуальных особенностей обучающихся и повышение мотивации с помощью игровых механик. Приводится практический опыт использования цифровых инструментов на примере начальной школы.

Ключевые слова: *дидактические возможности, искусственный интеллект, геймификация, образовательные платформы, адаптивное обучение, персонализация, начальная школа.*

Abstract. This article analyzes the didactic capabilities of educational platforms based on artificial intelligence (AI) and gamification. The authors examine functions such as adaptation of educational content, automated knowledge assessment, consideration of students’ individual characteristics, and motivation enhancement through game mechanics. Practical experience of using digital tools in primary school is presented.

Keywords: *didactic capabilities, artificial intelligence, gamification, educational platforms, adaptive learning, personalization, primary school.*

Введение: Современная дидактика переживает этап активного переосмысления методов и средств обучения под влиянием цифровых технологий. Образовательные платформы, интегрирующие искусственный интеллект и геймификацию, открывают новые дидактические возможности, которые выходят за рамки традиционной организации учебного процесса. Под дидактическими возможностями мы понимаем совокупность свойств цифрового инструмента, обеспечивающих реализацию принципов научности, доступности, сознательности, активности, наглядности, систематичности и прочности усвоения знаний в условиях персонализированного и интерактивного обучения.

Искусственный интеллект на образовательных платформах (Squirrel AI, Smart Sparrow, «Учи.ру», «ЯКласс») реализует следующие дидактические функции:

- Адаптивность – динамическая подстройка сложности, темпа и последовательности заданий под актуальный уровень развития ученика.
- Автоматизированный контроль с обратной связью – немедленная коррекция учебных действий, соответствующая теории поэтапного формирования умственных действий (П. Я. Гальперин).
- Прогностическая аналитика – предсказание отставаний и профилактические упражнения. Разгрузка учителя – автоматизация проверки и генерации вариантов.

Геймификация (очки, уровни, бейджи, квесты) в образовательных платформах даёт следующие дидактические эффекты:

- повышение учебной мотивации (теория самодетерминации Райана и Деси);

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- снижение тревожности и формирование настойчивости;
- визуализация прогресса, важная для младших школьников.

При этом чрезмерная опора на внешние награды может снизить интерес к содержанию предмета, поэтому требуется педагогически обоснованный дизайн.

На уроках математики во 2-м классе (тема «Сложение и вычитание в пределах 20») мы используем платформу «Учи.ру» с игровым сценарием «космическое путешествие».

За каждое выполненное задание ученик получает «топливо» (звезду). При ошибке ИИ предлагает аналогичный пример с визуальной подсказкой. Результат: высокая вовлечённость, соревновательный эффект, индивидуальный темп работы.

Заключение:

Таким образом, технологии ИИ и геймификации, реализованные на цифровых платформах, расширяют дидактический арсенал учителя начальных классов: обеспечивают персонализацию, автоматизацию контроля, повышение мотивации и снижение тревожности. Однако их внедрение требует сохранения баланса между игровой формой и предметным содержанием.

Список литературы:

1. Коули, К. (2019). Искусственный интеллект в образовании: возможности и вызовы. Журнал цифрового обучения, 12(3), 45-59.
2. Деттердинг, С. и др. (2011). Геймификация: от игровых элементов к изменению поведения. В сб. Gamification: Using Game Design Elements in Non-Gaming Contexts.
3. Булин-Соколова, Е. И. (2018). Цифровые инструменты в работе учителя. М.: Перспектива.
4. Черкасова, Т. А. (2020). Геймификация как педагогическая технология. Образование и наука, 22(6), 112-130.
5. Гальперин, П. Я. (1966). Очерки психологии мышления. М.: Изд-во Моск. ун-та.
7. <https://uchi.ru>
8. <https://www.yaklass.ru>

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В
ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМАХ**

Раззакова Нилуфар Сабировна

Областная школа-интернат для больных туберкулёзом, учитель

Эгамбергана Гульмира Шавкатовна

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida raqamli ta’lim platformalaridan foydalanishning nazariy va metodologik asoslari ko‘rib chiqiladi. Sun‘iy intellekt texnologiyalari va geymifikatsiyaning pedagogik salohiyati o‘quv motivatsiyasini shakllantirish, kognitiv rivojlanish va o‘quvchilarning mustaqilligini ta’minlash vositasi sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim platformalari, sun‘iy intellekt, geymifikatsiya, adaptiv ta’lim, kognitiv rivojlanish, o‘quv motivatsiyasi, boshlang‘ich ta’lim.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и методологические основы использования цифровых образовательных платформ в системе начального образования. Анализируется педагогический потенциал технологий искусственного интеллекта и геймификации как средств формирования учебной мотивации, когнитивного развития и самостоятельности учащихся.

Ключевые слова: *цифровые образовательные платформы, искусственный интеллект, геймификация, адаптивное обучение, когнитивное развитие, учебная мотивация, начальное образование.*

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of using digital educational platforms in the system of primary education. The pedagogical potential of artificial intelligence technologies and gamification is analyzed as a means of developing students’ learning motivation, cognitive growth, and independence.

Keywords: *digital educational platforms, artificial intelligence, gamification, adaptive learning, cognitive development, learning motivation, primary education*

Введение: Современное образование находится в условиях активной цифровизации, которая существенно изменяет содержание, формы и методы обучения. Цифровые образовательные платформы становятся неотъемлемой частью учебного процесса, обеспечивая интеграцию образовательного контента, средств коммуникации, контроля и анализа результатов обучения.

Главная особенность цифровых платформ заключается в том, что они позволяют перейти от традиционной модели «учитель объясняет — ученик запоминает» к модели активного, интерактивного и индивидуализированного обучения.

Важную роль в этом процессе играют технологии искусственного интеллекта и геймификации. Искусственный интеллект обеспечивает анализ данных учащихся, выявление ошибок и построение индивидуальных траекторий обучения. Геймификация усиливает мотивацию через игровые механики: баллы, уровни, достижения и соревнования.

Согласно культурно-исторической теории Л. С. Выготского[1], развитие мышления ребёнка происходит в процессе социального взаимодействия и обучения, которое опережает развитие. Это означает, что правильно организованная образовательная среда способна ускорить формирование когнитивных функций.

Ж. Пиаже[2] в своих исследованиях утверждал, что младший школьный возраст является периодом перехода от наглядно-действенного мышления к логическим операциям. Именно в этот период формируются основы анализа, сравнения, классификации и обобщения.

Таким образом, использование цифровых технологий соответствует возрастным особенностям учащихся и способствует более эффективному развитию мышления. Цифровые образовательные платформы представляют собой сложные информационно-образовательные системы, которые включают несколько взаимосвязанных компонентов: учебный контент, интерактивные задания, систему автоматической проверки и аналитические инструменты.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Учебный контент обеспечивает передачу знаний в различных формах: текстовой, визуальной и мультимедийной. Интерактивные задания позволяют учащимся активно взаимодействовать с материалом, что способствует более глубокому усвоению знаний.

Система автоматического оценивания снижает нагрузку на учителя и обеспечивает объективность результатов. Аналитика обучения позволяет выявлять индивидуальные трудности учащихся и корректировать процесс обучения.

Искусственный интеллект является ключевым элементом цифровых образовательных платформ. Его основная функция заключается в анализе поведения учащегося и формировании адаптивных рекомендаций.

AI выполняет следующие задачи:

- определение уровня знаний
- выявление типичных ошибок
- подбор индивидуальных заданий
- прогнозирование результатов обучения

Таким образом, процесс обучения становится персонализированным и более эффективным.

Геймификация представляет собой внедрение игровых элементов в образовательный процесс. Она основана на психологическом механизме вовлечённости и эмоционального интереса.

Игровая система включает:

- баллы за выполнение заданий
- уровни сложности
- достижения и награды
- рейтинговую систему

Это способствует повышению внутренней мотивации учащихся и снижению уровня тревожности. Цифровая платформа может автоматически адаптировать задания под каждого ученика.

Задание 1. Логическое моделирование

Куб имеет грани и вершины и не катится. Шар не имеет граней и свободно катится. Цилиндр сочетает свойства: имеет основания и катится.

Формируется многокритериальный анализ объектов.

Задание 2. Пространственное мышление

При разбиении фигуры сохраняется площадь, но изменяется форма.

формируется понимание инвариантности величин.

Заключение. Таким образом, проведённый теоретический и практический анализ показывает, что цифровые образовательные платформы играют ключевую роль в трансформации современной системы начального образования. Их внедрение позволяет существенно изменить характер учебного процесса, сделав его более гибким, индивидуализированным и ориентированным на развитие личности учащегося.

Использование технологий искусственного интеллекта обеспечивает переход от стандартного обучения к адаптивному, при котором учитываются индивидуальные особенности каждого ученика, его уровень знаний, скорость усвоения материала и типичные ошибки.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Следовательно, интеграция искусственного интеллекта и геймификации в образовательный процесс не только повышает эффективность обучения, но и формирует новую образовательную среду, ориентированную на развитие личности, её самостоятельности и интеллектуального потенциала.

Список использованной литературы

1. Выготский Л. С. «Мышление и речь». Москва 1934.
2. Пиаже Ж. «Психология интеллекта» Москва 1969.
3. Ананьев Б. Г. Индивидуальное развитие человека. Москва, 1968.
4. Гальперин П. Я. Очерки психологии мышления. Москва, 1966.
5. <https://cyberleninka.ru>
6. <https://edu.uz>
7. <https://www.researchgate.net>

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
СРЕДЕ**

Собирова Муаттар Икром кизи

учитель школы № 3 города Ургенч

Эгамбергана Гульмира Шавкатовна

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya. Maqolada raqamli platformalar ta’sirida zamonaviy ta’lim muhitining transformatsiyasi ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor ikkita asosiy texnologiya: sun’iy intellekt (SI) va gamifikatsiyaning pedagogik salohiyatini tahlil qilishga qaratilgan. Ishda SI va gamifikatsiya sinergiyasi ommaviy reproduktiv o‘qitishdan kompetensiyalarni rivojlantirishning personallashtirilgan modeliga o‘tish imkonini berishi asoslab berilgan. Raqamli ekotizimda pedagog rolining o‘zgarishi va ta’limni avtomatlashtirishning etik muammolariga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ta’limda sun’iy intellekt, gamifikatsiya, personallashtirilgan o‘qitish, adaptiv texnologiyalar, talabalar motivatsiyasi, maktabning raqamli transformatsiyasi.

Аннотация. В статье рассматривается трансформация современной образовательной среды под воздействием цифровых платформ. Основное внимание уделяется анализу педагогического потенциала двух ключевых технологий: искусственного интеллекта (ИИ) и геймификации. В работе обосновывается идея о том, что синергия ИИ и геймификации позволяет перейти от массового репродуктивного обучения к персонализированной модели развития компетенций. Особое внимание уделено изменению роли педагога в цифровой экосистеме и этическим вызовам автоматизации образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект в образовании, геймификация, персонализация обучения, адаптивные технологии, мотивация обучающихся, цифровая трансформация школы.

Abstract. The article examines the transformation of the modern educational environment under the influence of digital platforms. Primary focus is placed on analyzing the

pedagogical potential of two key technologies: Artificial Intelligence (AI) and gamification. The paper substantiates the idea that the synergy of AI and gamification allows for a transition from mass reproductive teaching to a personalized model of competency development. Special attention is paid to the changing role of the educator within the digital ecosystem and the ethical challenges of educational automation.

Keywords: *artificial intelligence in education, gamification, personalized learning, adaptive technologies, student motivation, digital transformation of schools.*

Введение: Современная система образования переживает фундаментальную трансформацию. Традиционная модель «учитель — источник знаний, ученик — пассивный слушатель» окончательно уступает место парадигме субъект-субъектного взаимодействия в цифровой среде. Ключевыми драйверами этого процесса выступают цифровые образовательные платформы (LMS, адаптивные системы), которые интегрируют в себя два мощнейших инструмента: искусственный интеллект (ИИ) и геймификацию. В данной статье рассматривается, как синергия этих технологий открывает новые педагогические горизонты, меняет роль учителя и повышает эффективность усвоения знаний.

Цифровые платформы сегодня — это не просто хранилища PDF-файлов и видеолекций. Это сложные экосистемы, способные аккумулировать «цифровой след» обучающегося. Платформы (такие как Moodle, Stepik, Canvas или специализированные школьные системы) становятся фундаментом, на котором выстраиваются индивидуальные образовательные траектории.

Главная педагогическая возможность платформ заключается в **децентрализации обучения**. Ученик получает возможность осваивать материал в собственном темпе, в удобное время и в любом месте. Это способствует формированию навыка автономности и ответственности за собственный образовательный результат — компетенций, критически важных в XXI веке. Искусственный интеллект в образовании часто воспринимается упрощенно — как инструмент для быстрого написания эссе или решения задач. Однако его педагогический потенциал гораздо глубже.

ИИ-алгоритмы способны анализировать поведение пользователя на платформе в реальном времени. Если ученик допускает ошибки в определенном типе задач, система не просто снижает балл, а предлагает дополнительный теоретический блок или меняет тип подачи контента (например, с текста на видео). Это реализует принцип **полного усвоения знаний** (Mastery Learning), предложенный еще Бенджамином Блумом, но ставший массово доступным только благодаря цифре.

Интеграция ИИ освобождает учителя от рутины: проверки тестов, типичных ответов на организационные вопросы (через чат-ботов), составления однотипных вариантов заданий. Педагог перемещается в позицию **тьютора и ментора**, фокусируясь на развитии критического мышления, эмоционального интеллекта и проектной деятельности учеников.

Геймификация — это использование игровых механик (баллы, уровни, лидерборды, квесты) в неигровых процессах. В образовании она решает главную проблему — дефицит внутренней мотивации и быструю утомляемость. Игровые элементы апеллируют к базовым потребностям человека: стремлению к компетентности

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

(повышение уровня), автономии (выбор пути в квесте) и социальной сопричастности (командные зачеты). В отличие от традиционных оценок, которые часто воспринимаются как карательный инструмент, игровые баллы работают как позитивное подкрепление. В игре ошибка не фатальна — у игрока есть «вторая жизнь» или возможность пере пройти уровень. Этот подход в образовании снижает уровень тревожности. Ученик начинает экспериментировать, искать нестандартные решения, что критически важно для развития креативности.

Геймификация позволяет облечь сухую теорию в форму сюжета. Изучение химии может превратиться в спасение планеты, а курс истории — в стратегическое управление государством. Это создает контекст, в котором знания приобретают практический смысл в глазах обучающегося.

Система Khan Academy использует алгоритмы машинного обучения для построения карты знаний. Если ученик ошибается в геометрии, ИИ прослеживает дефицит знаний до уровня базовой арифметики и предлагает корректирующие упражнения. Duolingo — эталон геймификации. Использование «жизней», ежедневных ударных режимов (streaks) и лиг создает мощную внешнюю мотивацию, превращая изучение языка в привычку. Эти платформы превращают обычную контрольную работу в соревновательное шоу. Музыкальное сопровождение, таймер и моментальные рейтинги позволяют учителю проводить формирующее оценивание в режиме реального времени, снимая стресс у учащихся.

Использование языковых моделей позволяет учителю за считанные секунды создавать дифференцированные задания: например, составить три варианта текста одной и той же сложности, но на разные темы (космос, спорт, искусство) в зависимости от интересов учеников.

Наибольший педагогический эффект достигается при совместном использовании этих технологий. ИИ может создавать «умную геймификацию»:

- **Динамическая сложность:** ИИ подстраивает сложность игровых испытаний под текущий уровень ученика, удерживая его в «состоянии потока» (когда задача не слишком легкая, чтобы не было скучно, и не слишком сложная, чтобы не возникло апатии).
- **Персонализированные квесты:** Система генерирует задания, опираясь на интересы конкретного ребенка, интегрируя в условия задач его любимых персонажей или хобби.

Несмотря на колоссальные возможности, цифровизация несет в себе риски, которые педагогическое сообщество должно учитывать:

1. **Цифровой разрыв:** Неравенство в доступе к высокотехнологичным платформам может углубить социальное расслоение.
2. **Эрозия фундаментальных навыков:** Существует опасность, что чрезмерная опора на ИИ приведет к атрофии навыков самостоятельного поиска и критического анализа информации.
3. **Игровая зависимость:** Геймификация должна оставаться инструментом обучения, а не становиться самоцелью, когда погоня за баллами заменяет стремление к знаниям.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Опыт Узбекистана: Внедрение цифровых платформ (Kundalik, Maktab.uz)

Этот раздел добавит вашей работе региональную актуальность и покажет, что вы владеете контекстом национальной системы образования.

1. Переход на электронные журналы и дневники

Внедрение системы Kundalik.com стало первым масштабным шагом к формированию «цифрового следа» учащегося в Узбекистане. Это позволило автоматизировать отчетность учителей и обеспечить прозрачность оценок для родителей. Однако сегодня система эволюционирует в сторону аналитической платформы, способной отслеживать прогресс ученика на протяжении нескольких лет.

2. Платформа Maktab.uz и дистанционный контент

Созданная в период пандемии платформа Maktab.uz заложила основу для гибридного обучения. Интеграция видеоуроков с тестовыми заданиями позволяет использовать элементы ИИ для проверки знаний без прямого участия педагога.

3. IT-Park и обучение программированию

Развитие сети IT-академий и школ в Узбекистане (проект «Один миллион программистов») активно использует платформу Coursera и отечественные аналоги, где геймификация (сертификаты, баллы, уровни) является ключевым фактором удержания студентов.

Заключение. ифровые платформы, усиленные искусственным интеллектом и технологиями геймификации, — это не замена учителю, а мощный усилитель его профессиональных возможностей. Эти технологии позволяют сделать образование по-настоящему инклюзивным, гибким и человекоцентричным. Главная задача современного педагога — не просто освоить интерфейс этих программ, а научиться интегрировать их в свою методическую систему, сохраняя при этом живой контакт и ценностное общение с учениками.

Список использованной литературы:

1. **Абрамова Г. С.** Цифровизация образования: вызовы и перспективы // Педагогика и психология образования. — 2021.
2. **Вербах К., Хантер Д.** Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса [и образования]. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2018. (Классика теории геймификации).
3. **Кузнецов Н. В.** Искусственный интеллект в образовательном процессе: возможности и риски // Современное образование. — 2023.
4. **Luckin R.** Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. — UCL Press, 2018.
5. **Reid A. J.** The Psychology of Learning with Social Media and Mobile Learning. — Springer, 2020.
6. **Указ Президента Республики Узбекистан №УП-60 «О Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы»** (в части цифровизации образования).

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Эгамберганова Гульмира Шавкатовна

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Саттарова Сарвиноз Кудрат кизи

Ургенчский государственный педагогический институт, студентка 3 курса

Аннотация. В статье рассматриваются возможности и эффективность применения технологий искусственного интеллекта и геймификации в образовательном процессе. Анализируется их влияние на качество обучения, мотивацию обучающихся и персонализацию образовательных траекторий. Освещаются преимущества, проблемы внедрения и перспективы развития данных технологий в системе образования Республики Узбекистан.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, геймификация, образование, цифровые технологии, мотивация, персонализация, инновации.*

Annotatsiya. Maqolada ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalari va gamifikatsiyadan foydalanish samaradorligi tahlil qilinadi. Ularning ta’lim sifati, o’quvchilarning motivatsiyasi va individual o’quv yo’nalishlarini shakllantirishdagi roli ko’rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu texnologiyalarni O’zbekiston ta’lim tizimiga joriy etishdagi muammolar va istiqbollar yoritilgan.

Kalit so’zlar: *sun’iy intellekt, gamifikatsiya, ta’lim, raqamli texnologiyalar, motivatsiya, individuallashtirish, innovatsiya.*

Abstract. This article examines the effectiveness of artificial intelligence technologies and gamification in the educational process. It analyzes their impact on learning quality, student motivation, and personalized learning paths. The advantages, challenges, and future prospects of implementing these technologies in the education system of Uzbekistan are discussed.

Key words: *artificial intelligence, gamification, education, digital technologies, motivation, personalization, innovation.*

Введение. Современное образование развивается в условиях стремительной цифровизации и внедрения инновационных технологий. Одним из ключевых факторов повышения качества обучения становится использование искусственного интеллекта и геймификации. Актуальность темы обусловлена необходимостью модернизации образовательного процесса и повышения его эффективности. Традиционные методы обучения не всегда обеспечивают достаточный уровень вовлечённости обучающихся, что требует внедрения новых подходов. Искусственный интеллект позволяет адаптировать обучение под индивидуальные особенности учащихся, тогда как геймификация способствует повышению мотивации через игровые механизмы. Целью данной статьи является анализ эффективности использования технологий искусственного интеллекта и геймификации в образовательном процессе.

Основная часть. Современный этап развития образования характеризуется активным внедрением цифровых технологий, среди которых особое место занимают системы искусственного интеллекта. Их использование обусловлено необходимостью повышения эффективности обучения и переходом к индивидуализированным образовательным моделям. Искусственный интеллект позволяет анализировать учебную деятельность обучающихся, выявлять закономерности их поведения и на основе

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

полученных данных формировать адаптивные образовательные траектории, что способствует более глубокому усвоению знаний и учёту индивидуальных особенностей каждого учащегося [1, с. 65]. Применение искусственного интеллекта в образовательной среде охватывает широкий спектр задач, включая автоматизацию проверки знаний, разработку интеллектуальных обучающих систем и поддержку педагогических решений. Такие технологии обеспечивают не только объективную оценку уровня подготовки обучающихся, но и позволяют своевременно выявлять пробелы в знаниях, формируя персонализированные рекомендации для их устранения. В результате образовательный процесс становится более гибким и ориентированным на достижение конкретных результатов, а роль преподавателя постепенно трансформируется в сторону наставника и организатора обучения [2, с. 34]. Параллельно с развитием искусственного интеллекта значительное распространение получает геймификация как инструмент повышения мотивации обучающихся. Её сущность заключается во внедрении игровых механик в образовательный процесс, что делает обучение более привлекательным и эмоционально насыщенным. Использование игровых элементов способствует формированию устойчивого интереса к обучению, поскольку учащиеся вовлекаются в процесс достижения целей, получают мгновенную обратную связь и наблюдают собственный прогресс, что усиливает их учебную активность [3, с. 42]. Геймификация оказывает существенное влияние на психологические аспекты образовательного процесса, усиливая внутреннюю мотивацию и формируя положительное отношение к обучению. Она способствует развитию самостоятельности, ответственности и навыков принятия решений. В условиях цифровой образовательной среды данные механизмы становятся особенно эффективными, поскольку соответствуют привычным моделям взаимодействия современного обучающегося с информационными технологиями [4, с. 22]. Особую значимость приобретает интеграция искусственного интеллекта и геймификации, которая позволяет существенно повысить эффективность образовательного процесса. Искусственный интеллект обеспечивает адаптацию игровых элементов к индивидуальным характеристикам обучающегося, что делает процесс обучения более персонализированным. В таких системах сложность заданий и сценариев может динамически изменяться в зависимости от уровня подготовки и успехов обучающегося, что позволяет поддерживать оптимальный баланс между сложностью и мотивацией, предотвращая потерю интереса к обучению [1, с. 76], [3, с. 32]. Синергия данных технологий способствует формированию инновационной образовательной среды, в которой процесс обучения становится более интерактивным и ориентированным на результат. Обучающиеся получают возможность самостоятельно управлять образовательной траекторией, а также развивать навыки самоорганизации и критического мышления. Это приводит к повышению качества усвоения знаний и общей эффективности образовательного процесса. Несмотря на значительный потенциал, внедрение искусственного интеллекта и геймификации сопровождается рядом проблем. К числу основных ограничений относятся недостаточный уровень технической оснащённости образовательных учреждений, дефицит квалифицированных специалистов, а также вопросы защиты персональных данных и соблюдения этических норм при использовании интеллектуальных систем [2, с. 87]. Решение данных проблем требует

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

комплексного подхода и дальнейшего развития нормативно-правовой и методической базы. Таким образом, искусственный интеллект и геймификация выступают важными инструментами модернизации современного образования, обеспечивая повышение его эффективности, персонализацию обучения и рост мотивации обучающихся.

Список использованной литературы:

1. Абдукодиров А.А. //Ta’limda axborot texnologiyalari — Ташкент: Fan, 2020
2. . Нурматов Б.Т. // Sun’iy intellekt asoslari. – Тошкент: Innovatsiya, 2022.
3. Рахимов О.Х. //Raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish. – Тошкент: O‘qituvchi, 2021.
4. Юлдашев Ш.М. //Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Тошкент, 2019.
5. Karimov U.B. //Ta’limda innovatsion yondashuvlar. – Тошкент, 2020.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. Raqamli ta’lim konsepsiyasi. – Тошкент, 2021.
7. Xudoyberdiyev N.T. //Pedagogik innovatsiyalar va texnologiyalar. – Тошкент, 2018.

**АДАПТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ В ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМАХ: РОЛЬ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

*Юлдашев Тему́р Илхо́мович, школа №33 педагог
Эгамбергано́ва Гу́льмира Ургенчский государственный
педагогический институт, учитель*

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim platformalari sharoitida moslashuvchan o‘qitish xususiyatlari, ayniqsa sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining roli yoritiladi. Intellektual tizimlar asosida ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish mexanizmlari, ya’ni o‘quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi va o‘zlashtirish sur’atini hisobga olish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: moslashuvchan o‘qitish, raqamli ta’lim platformalari, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, ta’limni shaxsiylashtirish, o‘quvchilar motivatsiya,

Аннотация. В статье рассматриваются особенности адаптивного обучения в условиях цифровых образовательных платформ с акцентом на роль технологий искусственного интеллекта и геймификации. Анализируются механизмы персонализации образовательного процесса на основе интеллектуальных систем.

Ключевые слова: адаптивное обучение, цифровые образовательные платформы, искусственный интеллект, геймификация, персонализация обучения, учебная мотивация.

Abstract. The article examines the features of adaptive learning in digital educational platforms, focusing on the role of artificial intelligence and gamification technologies. The mechanisms of personalization of the educational process based on intelligent systems capable of considering learners’ individual characteristics, their level of preparedness, and learning pace are analyzed.

Keywords: adaptive learning, digital educational platforms, artificial intelligence, gamification, personalized learning, student motivation

Введение: Современное образование находится в эпицентре цифровой трансформации. Традиционная модель, где учитель выступает единственным

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

транслятором знаний, а ученик — пассивным получателем информации, постепенно уходит в прошлое. На её место приходят гибридные, персонализированные и интерактивные форматы обучения, которые становятся возможными благодаря внедрению цифровых платформ.

Среди множества технологических решений особое место занимают две технологии, обладающие наибольшим педагогическим потенциалом: искусственный интеллект (ИИ) и геймификация. Первая позволяет сделать обучение адаптивным и индивидуализированным, вторая — превратить скучное заучивание в увлекательное приключение. Однако наибольший эффект достигается при их синтезе, когда игровые механики «оживают» благодаря интеллектуальной подстройке под каждого ученика.

Психолого-педагогические исследования подтверждают, что грамотное использование ИИ и геймификации опирается на фундаментальные теории обучения. Теория поэтапного формирования умственных действий (П.Я. Гальперин [3]). Согласно этой теории, любое умственное действие проходит несколько стадий: от материальной (действия с предметами) через внешнюю речь к внутреннему плану. Геймификация на цифровых платформах идеально вписывается в эту модель:

- Материальная стадия: ученик собирает 3D-модель из виртуальных деталей.
- Стадия громкой речи: ученик объясняет игровому персонажу, почему он выбрал именно это решение.
- Умственная стадия: платформа даёт задание «в уме» повернуть фигуру и выбрать правильный ответ.

ИИ на каждой стадии фиксирует ошибки и не даёт ученику перейти на следующий уровень, пока навык не сформирован. Л.С.Выгоцкий [2] утверждал, что обучение эффективно тогда, когда задания находятся не в зоне актуального развития (слишком легко) и не в зоне недоступного (слишком сложно), а в зоне ближайшего развития — между ними. Именно здесь ребёнок может выполнить задание с помощью подсказки.

Б.Ф. Скиннер[1] доказал, что поведение (в том числе учебное) формируется через систему подкреплений — положительных и отрицательных. Геймификация — это не «поиграли 5 минут и забыли». Это системное применение игровых механик в неигровом контексте (в нашем случае — в обучении).

Критики геймификации часто говорят: «А что, без значков дети уже не хотят учиться?» Это справедливый вопрос. Исследования показывают, что избыточная внешняя мотивация (награды за каждое чихание) может убить внутреннюю — интерес к самому предмету. Как правильно: Геймификация должна не заменять интерес к предмету, а служить «мостиком». Сначала ребёнок идёт за значками и очками, потом — втягивается и начинает получать удовольствие от решения задач само по себе. Хорошая платформа отслеживает этот момент (с помощью ИИ!) и постепенно снижает «игровой шум», отдавая приоритет содержанию.

ИИ анализирует не только академические успехи, но и игровые предпочтения. Один ученик любит соревноваться — ему ИИ предложит дуэли. Другой любит собирать коллекции — ему ИИ даст задания, за которые падают редкие значки. Третий — исследователь — получит квест с открытием новых «зон» на карте знаний.

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI (Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

ИИ отслеживает поведение ученика в системе: упала частота заходов, снизилась скорость выполнения заданий, ученик перестал открывать дополнительные уровни. Алгоритм делает вывод: «мотивация падает» и отправляет сигнал учителю или автоматически вмешивается (например, отправляет в чат бота с подбадривающим сообщением или даёт лёгкий

Представьте платформу, где сюжет игры меняется в зависимости от выбора ученика. Решил задачу одним способом — пошёл по одному сюжетному пути. Решил иначе — открыл другую ветку. Искусственный интеллект генерирует уникальную историю для каждого ученика, где математика или грамматика становятся инструментом продвижения по сюжету. Начинайте с малого. Не нужно сразу внедрять сложную платформу на всех уроках. Начните с одного предмета и одного класса. Используйте простые инструменты:

- Quizizz или Kahoot (игровые викторины с рейтингом).
- Duolingo (для языков — отличный пример геймификации).
- Якласс (есть элементы адаптивности).

Цифровая платформа — помощник, а не замена учителя. Обсуждайте результаты игры в классе, разбирайте ошибки, хвалите за достижения. Самый ценный момент — когда вы смотрите на экран с результатами и говорите: «Смотрите, как вырос Махмуд за эту неделю!»

Кому-то соревнование даёт энергию, а кого-то лидерборд тревожит. Хорошие платформы позволяют сделать рейтинг анонимным (никнеймы вместо имён) или отключить его вообще. ИИ в идеале сам определяет, что мотивирует конкретного ученика, а что демотивирует.

Родители часто настороженно относятся к «играм на уроках». Проведите короткое собрание или отправьте сообщение в чат: «Уважаемые родители, мы используем игровые механики не для развлечения, а для повышения мотивации. Вот исследования, подтверждающие эффективность...»

Заключение. Таким образом, цифровые платформы, объединяющие искусственный интеллект и геймификацию, открывают новые педагогические горизонты, которые были недоступны в традиционной классно-урочной системе.

Будущее образования — за гибридными моделями, где машина (ИИ и платформа) берёт на себя рутину и адаптацию, а человек (учитель) вдохновляет, наставляет и создаёт человеческий контекст. Именно в таком балансе рождается образование, которое готовит детей не к контрольным, а к реальной жизни.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Скиннер Б.Ф. «Технология обучения» — М.: Педагогика, 1971.
2. Выготский Л.С. «Мышление и речь» — М.: Соцэкгиз, 1934.
3. Гальперин П.Я. «Очерки психологии мышления» — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1966.
4. <https://cyberleninka.ru/article/>
5. <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/18913>

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

*Храмова Анастасия Евгениевна, средняя школа № 3
имени Островского, педагог начальных классов*

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli ta’lim platformalarining zamonaviy pedagogik vositalari, xususan, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining o’quv jarayonidagi imkoniyatlari tahlil qilinadi.. Shuningdek, gamifikatsiyaning o’quv motivatsiyasini oshirishga ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Raqamli platformalar yordamida shaxsiylashtirilgan ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: *raqamli platformalar, sun’iy intellekt (SI), gamifikatsiya, moslashuvchan o‘qitish, ta’limni shaxsiylashtirish, motivatsiya, boshlang‘ich ta’lim.*

Аннотация. В статье анализируются современные педагогические инструменты цифровых образовательных платформ, в частности, возможности технологий искусственного интеллекта и геймификации. Также обосновывается влияние геймификации на повышение учебной мотивации и вовлеченности младших школьников в образовательный процесс. Рассматриваются возможности формирования персонализированных образовательных траекторий с использованием цифровых платформ.

Ключевые слова: *цифровые платформы, искусственный интеллект (ИИ), геймификация, адаптивное обучение, персонализация образования, мотивация, начальная школа.*

Abstract. This article analyzes modern pedagogical tools of digital educational platforms, specifically the capabilities of artificial intelligence and gamification technologies. The article also substantiates the influence of gamification on increasing educational motivation and engagement of primary school students in the learning process.

Keywords: *Digital platforms, artificial intelligence (AI), gamification, adaptive learning, personalized education, motivation, primary school.*

В эпоху цифровой трансформации общества система образования сталкивается с необходимостью внедрения новых технологических решений, способных повысить качество, доступность и индивидуализацию обучения. Традиционные методы все чаще интегрируются с цифровыми платформами, которые предлагают уникальные педагогические возможности. Среди наиболее перспективных направлений выделяются технологии искусственного интеллекта (ИИ) и геймификация. ИИ позволяет автоматизировать рутинные задачи учителя, адаптировать учебный контент под уровень каждого ученика и предоставлять персонализированную обратную связь. Геймификация, в свою очередь, трансформирует образовательный процесс в интерактивное, соревновательное и увлекательное действие, что напрямую влияет на формирование устойчивой познавательной мотивации у обучающихся, особенно в младшем школьном возрасте.

Согласно исследованиям К. Коули (2019) [1], цифровые платформы с элементами ИИ способствуют снижению когнитивной нагрузки на учащихся за счет динамической подстройки сложности заданий. В работах С. Деттердинга [2] подчеркивается, что

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

геймификация (применение игровых механик в неигровых контекстах) положительно влияет на вовлеченность, однако требует педагогически обоснованного дизайна, чтобы не сводить обучение только к накоплению баллов и значков.

В отечественной педагогике вопросы использования цифровых платформ рассматриваются в трудах Е. И. Булин-Соколовой [3], Т. А. Черкасовой [4], акцентирующих внимание на необходимости формирования цифровой грамотности учителя. Теория поэтапного формирования умственных действий П. Я. Гальперина [5] также может быть переосмыслена в контексте цифровых сред, где ИИ выступает в роли «цифрового тьютора», направляющего действия ученика.

Искусственный интеллект в образовании представляет собой совокупность алгоритмов машинного обучения, обработки естественного языка и аналитики больших данных, позволяющих системе адаптироваться к учебной траектории конкретного учащегося. Основные педагогические возможности ИИ включают:

1. Персонализация обучения. Платформы (например, Squirrel AI, Smart Sparrow, а также отечественная платформа «Учи.ру») анализируют ответы ученика, выявляют пробелы и формируют индивидуальную последовательность заданий.
2. Автоматизированное оценивание. ИИ способен проверять не только тесты с выбором ответа, но и развернутые письменные задания (с помощью семантического анализа), экономя время учителя.
3. Адаптивная обратная связь. Система дает ученику не просто оценку, а пояснение, почему ответ неверен, и рекомендует повторить определенное правило.
4. Прогнозирование учебных результатов. На основе данных об активности ученика ИИ может предсказать риск отставания и своевременно предложить дополнительные упражнения.

Геймификация использует такие игровые элементы, как очки (баллы), уровни, бейджи, таблицы лидеров, сюжетные линии, квесты и мгновенную обратную связь. В отличие от игры как целостного продукта, геймификация внедряет отдельные механики в учебную деятельность. Педагогически обоснованная геймификация способствует:

- повышению внутренней мотивации за счет ощущения компетентности (выполнение заданий разного уровня) и автономии (выбор пути);
- снижению тревожности: ошибка воспринимается не как неудача, а как возможность «перепройти уровень»;
- развитию настойчивости: учащиеся стремятся дойти до следующего уровня или открыть новый бейдж.

Однако критики (R. Ryan, E. Deci, теория самодетерминации) [6] предупреждают: чрезмерная опора на внешние награды может снизить интерес к содержанию самого предмета. Поэтому геймификация должна быть содержательно связана с учебными целями.

Практический опыт использования цифровых платформ в начальной школе
В своей педагогической практике в средней школе № 3 имени Островского я активно использую цифровые платформы с элементами ИИ и геймификации. Наиболее эффективными для младших школьников показали себя следующие ресурсы:

- Платформа Возможности ИИ Элементы геймификации

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- «Учи.ру» Адаптивный подбор заданий по математике и русскому языку Звезды, миссии, классные турниры, «бесконечные» тесты
- «ЯКласс» Автоматическая проверка и генерация вариантов Баллы, рейтинги, сертификаты, игровые уровни
- Duolingo (для английского языка) Прогнозирование забывания слов, подбор упражнений Очки опыта, полоски активности, соревнования в лигах

Фрагмент урока с использованием геймификации (математика, 2 класс).

Тема: «Сложение и вычитание в пределах 20».

Учитель (Храмова А.Е.): «Ребята, сегодня мы отправляемся в космическое путешествие! Наш корабль — это ваши знания. Чтобы долететь до планеты Знаний, нужно выполнить 5 заданий. За каждое правильное решение вы получаете „топливо“ — 1 звезду. Кто соберет 5 звезд, получит звание „Капитан космоса“ и наклейку в дневник».

Задания появляются на интерактивной доске. Если ученик ошибается, платформа (в данном случае «Учи.ру») предлагает аналогичный пример с визуальной подсказкой — изображением числового луча. Система ИИ фиксирует ошибку и через 2 задания возвращается к аналогичному типу примеров для закрепления.

Результат: дети работают с высокой вовлеченностью, соревнуются внутри команд, при этом каждый движется в своем темпе. Родители отмечают, что дети дома самостоятельно просят «позаниматься на платформе», что свидетельствует о сформированной внутренней мотивации.

Вывод. Технологии искусственного интеллекта и геймификации, реализованные на цифровых платформах, представляют собой мощный педагогический ресурс для современного начального образования. ИИ обеспечивает персонализацию, адаптивность и автоматизацию контроля, освобождая время учителя для живого общения и развития мягких навыков (soft skills). Геймификация повышает вовлеченность, снижает тревожность и формирует позитивное отношение к учению, что особенно важно в младшем школьном возрасте, где игровая деятельность остается ведущей. Однако внедрение этих технологий требует педагогической рефлексии: важно сохранять баланс между игровой формой и предметным содержанием, избегая «игровой зависимости». Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку методических рекомендаций для учителей начальных классов по интеграции ИИ и геймификации в урочную и внеурочную деятельность, а также на оценку долгосрочного влияния таких платформ на когнитивное развитие младших школьников.

Список литературы:

1. Коули, К. (2019). Искусственный интеллект в образовании: возможности и вызовы. Журнал цифрового обучения, 12(3), 45-59.
2. Деттердинг, С. и др. (2011). Геймификация: от игровых элементов к изменению поведения. В сборнике "Gamification: Using Game Design Elements in Non-Gaming Contexts".
3. Булин-Соколова, Е. И. (2018). Цифровые инструменты в работе учителя. М.: Перспектива.
4. Черкасова, Т. А. (2020). Геймификация как педагогическая технология. Образование и наука, 22(6), 112-130.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Гальперин, П. Я. (1966). Очерки психологии мышления. М.: Изд-во Моск. ун-та.
6. Райан, Р., Деси, Э. (2017). Теория самодетерминации: базовые психологические потребности в мотивации, развитии и благополучии. Нью-Йорк: Гилфорд Пресс.
7. Официальный сайт платформы «Учи.ру»: <https://uchi.ru> (дата обращения: 15.04.2026).
8. Официальный сайт платформы «ЯКласс»: <https://www.yaklass.ru> (дата обращения: 15.04.2026).

**РОЛЬ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ
В РАЗВИТИИ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ**

*Юсупова Динара Шухратовна ,
учитель Sevench Unique International School
Эгамбергенова Гульмира Шавкатовна,*

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya. Maqolada ta’limning raqamli transformatsiyasi sharoitida raqamli ta’lim platformalaridan foydalanishning nazariy-metodologik va amaliy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor sun’iy intellekt texnologiyalari va geymifikatsiya uyg‘unligiga qaratilib, ular o‘qitish samaradorligini oshirish, kognitiv faollikni rivojlantirish hamda barqaror o‘quv motivatsiyasini shakllantirishning muhim omillari sifatida tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli platformalar, sun’iy intellekt, geymifikatsiya, adaptiv ta’lim, kognitiv faollik, raqamli pedagogika, motivatsiya.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические и практические аспекты использования цифровых образовательных платформ в условиях цифровой трансформации образования. Особое внимание уделяется синергии технологий искусственного интеллекта и геймификации как ключевых факторов повышения эффективности обучения, развития когнитивной активности и формирования устойчивой учебной мотивации.

Ключевые слова: цифровые платформы, искусственный интеллект, геймификация, адаптивное обучение, когнитивная активность, цифровая педагогика, мотивация.

Abstract. The article examines theoretical and methodological aspects of using digital platforms in the context of educational digital transformation. Special attention is paid to the synergy of artificial intelligence and gamification technologies as key factors for improving learning efficiency and student engagement. The paper presents an original system of tasks aimed at developing critical and creative thinking in primary school students.

Keywords: digital platforms, artificial intelligence, gamification, personalization, motivation, primary education.

Современная система образования функционирует в условиях глобальной цифровизации, что обуславливает необходимость внедрения инновационных педагогических технологий. В рамках цифровой парадигмы обучения происходит

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

переход от традиционной передачи знаний к формированию компетенций, обеспечивающих успешную адаптацию обучающихся в информационном обществе.

Цифровые образовательные платформы выступают как интегративная среда, обеспечивающая доступ к образовательным ресурсам, интерактивность и вариативность обучения. Их использование соответствует идеям культурно-исторической теории развития, согласно которой обучение должно опережать развитие и стимулировать познавательную активность личности [1]. Особую значимость приобретают технологии искусственного интеллекта и геймификации, позволяющие реализовать принципы персонализации, дифференциации и мотивационного сопровождения учебной деятельности [2].

Цифровые платформы обеспечивают качественно новый уровень организации образовательного процесса, способствуя переходу к деятельностному типу обучения. Их функциональные возможности включают:

- адаптацию содержания обучения;
- организацию интерактивного взаимодействия;
- оперативную обратную связь;
- мониторинг образовательных результатов.

С точки зрения когнитивной теории обучения, использование мультимедийных ресурсов способствует более глубокому усвоению информации за счёт активации различных каналов восприятия [3].

Искусственный интеллект в образовании выступает как средство интеллектуального сопровождения учебного процесса. Он обеспечивает:

- диагностику уровня знаний обучающихся;
- адаптивное формирование заданий;
- анализ ошибок и пробелов;
- прогнозирование образовательных результатов.

Применение ИИ способствует снижению когнитивной нагрузки и повышению эффективности усвоения учебного материала, что соответствует принципам индивидуализации обучения [4].

Геймификация представляет собой педагогическую технологию, основанную на использовании игровых элементов в неигровом контексте. Она способствует формированию внутренней мотивации, снижению тревожности и повышению вовлеченности обучающихся. Игровые механики (баллы, уровни, достижения) создают ситуацию успеха, что особенно важно для обучающихся младшего школьного возраста, у которых ведущей деятельностью остаётся игровая.

Авторская система заданий (инновационный уровень)

1. Адаптивное задание «Интеллектуальный маршрут» (ИИ + рефлексия)

Ученик проходит индивидуальную траекторию обучения, формируемую системой.

Пример:

$12 + 9 = ? \rightarrow$ правильный ответ $\rightarrow$ усложнение: $23 + 18 = ?$

$\rightarrow$ ошибка $\rightarrow$ система предлагает разбор: $12 + 9 = (10 + 2) + 9 = 21$

Затем: Объясни, как ты решил пример.

Педагогический эффект: развитие рефлексии и осознанного мышления.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Игровое задание «Экономика знаний» (геймификация + выбор стратегии)

Учебная деятельность моделируется как система обмена ресурсов.

Пример:

$15 - 7 = ?$ ✓ правильный ответ $\rightarrow +10$ баллов ✓ подсказка $\rightarrow -5$ баллов

Дополнительно:

Ученик выбирает: накопить баллы или потратить на помощь.

Педагогический эффект: развитие самостоятельности и принятия решений.

3. Квест «Цифровая миссия» (сюжетно-деятельностный подход)

Обучение строится в форме сюжетного сценария.

Пример:

Этап 1: У Маши было 20 книг, она прочитала 8. Сколько осталось?

Этап 2: Выбери стратегию решения

Этап 3: Открой код

Педагогический эффект: формирование логического мышления и последовательности действий.

4. Задание «Ошибка алгоритма» (критическое мышление)

Ученик анализирует некорректное решение.

Пример:

$14 + 6 = 19$

Задание:

Найди ошибку

Объясни причину

Дай правильный ответ

- Дополнительно: Почему система могла допустить ошибку?

Педагогический эффект: развитие аналитического мышления.

5. Метазадание «Конструктор обучения» (уровень творчества)

Ученик становится субъектом образовательного процесса.

Пример: Создай задание с уровнями сложности:

Уровень 1: $5 + 5 =$

Уровень 2: $15 - 7 =$

Уровень 3: Придумай свою задачу

-Объясни классу правила.

Педагогический эффект: развитие креативности и метапредметных навыков.

Вывод. Таким образом, цифровые платформы, интегрирующие технологии искусственного интеллекта и геймификации, обеспечивают качественную трансформацию образовательного процесса. Их использование способствует развитию когнитивной активности, формированию устойчивой учебной мотивации и повышению эффективности обучения.

Предложенная система заданий демонстрирует, что обучение может быть организовано как интеллектуально насыщенный, адаптивный и личностно ориентированный процесс.

Список использованной литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М., 1934.
2. Пиаже Ж. Психология интеллекта. — М., 1969.
3. Кларк Р., Майер Р. Электронное обучение и наука обучения. 2024.
4. Luckin R. Artificial Intelligence in Education. Amsterdam: IOS Press, 2007

СИНЕРГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБУЧЕНИИ.

Рахимова Замира Юсуфовна

учитель школы №36 Ханкинского района

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta’lim jarayonida sun’iy intellekt va geymifikatsiyaning integratsiyasi ko‘rib chiqiladi. Sun’iy intellektning o‘quv jarayonini individuallashtirish, bilimlarni avtomatik baholash va o‘quvchilarga real vaqt rejimida yordam berish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Geymifikatsiya esa o‘quvchilarning motivatsiyasi, faolligi va qiziqishini oshirish vositasi sifatida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, geymifikatsiya, ta’lim, raqamli texnologiyalar, motivatsiya, individuallashtirilgan ta’lim.*

Аннотация. В статье рассматривается интеграция искусственного интеллекта и геймификации в современном образовательном процессе. Анализируются возможности искусственного интеллекта для персонализации обучения, автоматизации оценки знаний и поддержки обучающихся в режиме реального времени. Особое внимание уделяется геймификации как инструменту повышения мотивации, вовлечённости и активности учащихся.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, геймификация, образование, цифровые технологии, мотивация, персонализированное обучение.*

Abstrac. This article examines the integration of artificial intelligence and gamification in modern education. It analyzes the capabilities of artificial intelligence in personalizing learning, automating assessment processes, and supporting learners in real time. Special attention is given to gamification as a tool for increasing student motivation, engagement, and participation.

Keywords: *artificial intelligence, gamification, education, digital technologies, motivation, personalized learning.*

Современное образование развивается в условиях стремительной цифровизации, что требует внедрения новых подходов к организации учебного процесса. Традиционные методы обучения постепенно теряют свою эффективность, поскольку они не учитывают индивидуальные особенности обучающихся и не обеспечивают необходимого уровня вовлечённости. В этих условиях особую актуальность приобретает использование инновационных технологий, таких как искусственный интеллект и геймификация. Их интеграция позволяет создать адаптивную и интерактивную образовательную среду, способную повысить качество обучения и сформировать устойчивую мотивацию к учебной деятельности.

Развитие искусственного интеллекта оказало значительное влияние на различные сферы общественной жизни, включая образование. Использование интеллектуальных алгоритмов позволяет анализировать большие объёмы данных, выявлять закономерности

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

в процессе обучения и адаптировать образовательный контент в соответствии с индивидуальными потребностями обучающихся.

Ключевым направлением применения искусственного интеллекта в образовании является адаптивное обучение, предполагающее динамическое изменение учебного материала в зависимости от уровня подготовки, темпа усвоения информации и когнитивных особенностей обучающегося. Это позволяет перейти от стандартизированного обучения к персонализированному, что значительно повышает его эффективность.

Искусственный интеллект также способствует автоматизации многих процессов, связанных с обучением, включая оценивание знаний, мониторинг прогресса и предоставление обратной связи. Современные образовательные системы способны не только фиксировать результаты деятельности обучающихся, но и прогнозировать их дальнейшую успеваемость. Использование нейронные сети позволяет учитывать широкий спектр факторов, влияющих на процесс обучения, включая поведенческие и когнитивные характеристики. Это открывает возможности для создания более точных и эффективных моделей обучения. Вместе с тем одной из ключевых проблем современной образовательной системы остаётся недостаточная мотивация обучающихся.

В условиях цифровой среды учащиеся часто сталкиваются с большим количеством отвлекающих факторов, что снижает их концентрацию и интерес к учебной деятельности. В этой связи особую роль играет геймификация, представляющая собой внедрение игровых элементов в образовательный процесс. Геймификация базируется на психологических механизмах, описанных в теории самоопределения, согласно которой мотивация человека усиливается при удовлетворении базовых потребностей в автономии, компетентности и социальной вовлечённости. Использование игровых элементов, таких как система баллов, уровни, достижения и рейтинги, позволяет сделать процесс обучения более увлекательным и интерактивным. Геймификация способствует формированию внутренней мотивации, повышает уровень вовлечённости обучающихся и стимулирует их к активному участию в образовательном процессе. Кроме того, она снижает уровень тревожности и способствует формированию положительного отношения к обучению. Наиболее значимый эффект достигается при интеграции искусственного интеллекта и геймификации, что приводит к возникновению синергетического эффекта. В этом случае интеллектуальные системы не только адаптируют учебный процесс, но и управляют игровыми механизмами, делая их более персонализированными и эффективными.

Например, алгоритмы искусственного интеллекта могут анализировать поведение обучающегося и на основе полученных данных изменять сложность заданий, предлагая более подходящий уровень нагрузки. Это позволяет поддерживать оптимальный баланс между сложностью и доступностью учебного материала.

Практическое применение синергии искусственного интеллекта и геймификации можно наблюдать в современных образовательных платформах, таких как Duolingo, Kahoot! и Coursera. Эти системы используют адаптивные алгоритмы и игровые механики для повышения эффективности обучения и вовлечённости пользователей. Они

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

демонстрируют, что сочетание данных технологий позволяет значительно улучшить результаты обучения и повысить интерес к образовательному процессу.

Несмотря на очевидные преимущества, внедрение искусственного интеллекта и геймификации в образовательную практику связано с рядом проблем. К ним относятся высокая стоимость разработки и внедрения технологий, необходимость повышения квалификации педагогических кадров, а также вопросы, связанные с защитой персональных данных и этикой использования интеллектуальных систем.

Кроме того, существует риск чрезмерной зависимости от технологий, что может привести к снижению роли преподавателя как ключевого участника образовательного процесса.

Тем не менее перспективы развития данных технологий остаются весьма значительными. Современные исследования показывают, что дальнейшее развитие искусственного интеллекта, в том числе на основе нейросетевых моделей, позволит создавать более сложные и точные образовательные системы. Ожидается, что в будущем образовательные платформы смогут учитывать не только уровень знаний обучающихся, но и их эмоциональное состояние, мотивацию и индивидуальные предпочтения. Это позволит создать полностью персонализированную образовательную среду, ориентированную на потребности каждого учащегося.

Заклучение.

Таким образом, синергия искусственного интеллекта и геймификации представляет собой перспективное направление развития современного образования. Их интеграция позволяет повысить эффективность обучения, обеспечить его персонализацию и сформировать устойчивую мотивацию обучающихся. Несмотря на существующие ограничения, дальнейшее развитие данных технологий открывает широкие возможности для создания инновационной образовательной среды, соответствующей требованиям цифрового общества.

Список литературы

1. Коровникова Н. А. «Искусственный интеллект в образовательном пространстве: проблемы и перспективы». Социальные новации. – 2021.
2. Котлярова И. О. «Технологии искусственного интеллекта в образовании». Вестник ЮУрГУ. – 2022.
3. Амиров Р. А., Билалова У. М. «Перспективы внедрения ИИ в высшем образовании». Управленческое консультирование – 2020.
4. Шерзод Рашидов. «Геймификация в электронном обучении: стратегии и методики». Наука и инновация. – 2024.

**TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN’IY INTELLEKT VA
GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

*Turayeva Muhabbat
Qoraqalpog‘iston Respublikasi
Qo‘ngirot tumani 31- maktab*

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’lim jarayonida raqamli platformalardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Xususan, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari, ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri hamda zamonaviy ta’lim tizimidagi o’rni ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *raqamli ta’lim, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, adaptiv ta’lim, pedagogik texnologiyalar, innovatsiya.*

Аннотация. В данной статье раскрываются теоретические и практические основы использования цифровых платформ в образовательном процессе. В частности, на основе научных источников анализируются педагогические возможности технологий искусственного интеллекта и геймификации, их влияние на эффективность обучения, а также их роль в современной системе образования.

Ключевые слова: *цифровое образование, искусственный интеллект, геймификация, адаптивное обучение, педагогические технологии, инновации.*

Abstract. This article examines the theoretical and practical foundations of using digital platforms in the educational process. In particular, it analyzes the pedagogical potential of artificial intelligence and gamification technologies, their impact on learning effectiveness, and their role in the modern education system, based on scientific sources.

Keywords: *digital education, artificial intelligence, gamification, adaptive learning, pedagogical technologies, innovation.*

Kirish. XXI asrda ta’lim tizimining transformatsiyasi global raqamlashtirish jarayoni bilan uzviy bog‘liqdir. UNESCO [1] ma’lumotlariga ko‘ra, raqamli texnologiyalar ta’limning ochiqligi, sifati va inklyuzivligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari innovatsion pedagogik vositalar sifatida keng joriy etilmoqda.

Raqamli platformalarning nazariy asoslari. Raqamli platformalar konstruktivistik va konektivistik ta’lim nazariyalariga asoslanadi. George Siemens [2] tomonidan ilgari surilgan konektivizm nazariyasiga ko‘ra, bilimlar tarmoqlar orqali shakllanadi va texnologiyalar ushbu jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

Lev Vygotskyning[3] ijtimoiy-konstruktivistik yondashuvi esa o‘rganish jarayonida interaktiv muhit va hamkorlikning muhimligini ta’kidlaydi. Raqamli platformalar aynan shu jihatlarni qo‘llab-quvvatlaydi.

Sun’iy intellektning pedagogik imkoniyatlari

1. Adaptiv ta’lim tizimlari. Adaptive learning asosida ishlovchi tizimlar o‘quvchilarning individual xususiyatlariga moslashadi. John McCarthy[3] tomonidan asos solingan sun’iy intellekt g‘oyalari bugungi kunda ta’limda real qo‘llanilmoqda.

2. Ta’lim analitikasi (Learning analytics). SI yordamida katta hajmdagi ma’lumotlar tahlil qilinib, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi aniqlanadi

3. Aqlli repetitor tizimlari. Intelligent Tutoring Systems o‘quvchilarga individual yordam ko‘rsatadi va o‘qituvchi rolini qisman bajaradi.

4. Avtomatlashtirilgan baholash

SI asosida ishlovchi tizimlar baholash jarayonini tezlashtiradi va inson omilini kamaytiradi .

Gamifikatsiya texnologiyalarining ilmiy asoslari. Gamifikatsiya Karl Kapp tomonidan “o‘yin mexanikasini no-o‘yin muhitida qo‘llash” sifatida ta’riflangan. Richard Ryan va Edward

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Deci tomonidan ishlab chiqilgan Self-Determination Theory ga ko‘ra, inson motivatsiyasi uch asosiy ehtiyoj — kompetentlik, avtonomiya va ijtimoiy aloqalarga bog‘liq. Gamifikatsiya aynan shu ehtiyojlarni qondiradi.

Gamifikatsiyaning pedagogik ta’siri:

- Motivatsiyani oshiradi
- Faollikni kuchaytiradi
- O‘rganishni qiziqarli qiladi
- Uzoq muddatli eslab qolishni yaxshilaydi

Sun’iy intellekt va gamifikatsiyaning integratsiyasi. Zamonaviy tadqiqotlar SI va gamifikatsiyani birgalikda qo‘llash adaptiv o‘yinlashtirilgan ta’lim muhitini yaratishini ko‘rsatadi.

Masalan:

- SI o‘quvchi darajasini aniqlaydi
- Gamifikatsiya mos vazifalarni qiziqarli shaklda taqdim etadi
- Natijalar real vaqt rejimida baholanadi

Muammolar va istiqbollar

OECD hisobotlariga ko‘ra, quyidagi muammolar mavjud:

- Raqamli tafovut (digital divide)
- O‘qituvchilarning malaka darajasi
- Axborot xavfsizligi
- Etik muammolar

Kelajakda esa SI asosida to‘liq shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tizimlari rivojlanishi kutilmoqda.

Xulosa. Sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu texnologiyalarni samarali integratsiya qilish orqali ta’lim sifati, o‘quvchilar motivatsiyasi va o‘zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO “*Ta’limda sun’iy intellekt*” (2021)
2. George Siemens “*Analitikani o‘rganish*” (2013).
3. Lev Vygotskyning “*Sotsiokultural nazariyasi va bolalar rivojlanishi.*” (2024).
4. Luckin, R. et al. “*Intelligence Unleashed: AI in Education.*” (2016).
5. Karl Kapp “*The Gamification of Learning and Instruction.*” (2012).

**ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПЛАТФОРМЫ: СИНЕРГИЯ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ
ОБУЧЕНИИ**

Эгамберганава Гульмира Шавкатовна

Государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun’iy intellekt (SI) va gamifikatsiya texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari atroflicha tahlil qilinadi. Muallif raqamli platformalarning o‘quvchilarning shaxsiy ta’lim traektoriyasini moslashtirish, ichki va tashqi motivatsiyani shakllantirish, shuningdek, o‘quv jarayonidagi kognitiv va psixologik to‘siqlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bartaraf etishdagi roli asoslanadi. Maqolada amaliy mashg‘ulotlar namunasi, sinfdagi interaktiv o‘yin stsenariysi va o‘qituvchi uchun metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *moslashuvchan o‘qitish texnologiyalari, shaxsiylashtirilgan ta’lim trayektoriyasi, o‘quvchilar motivatsiyasi, pedagogik samaradorlik, ta’limning raqamli transformatsiyasi*

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются педагогические возможности технологий искусственного интеллекта (ИИ) и геймификации в образовательном процессе. Автор обосновывает роль цифровых платформ в адаптации индивидуальной образовательной траектории учащихся, формировании внутренней и внешней мотивации, а также в преодолении когнитивных и психологических барьеров в обучении. В работе предложены примеры практических занятий, сценарий интерактивной игры на уроке и методические рекомендации для учителя.

Ключевые слова: *адаптивные технологии обучения, персонализированная образовательная траектория, мотивация обучающихся, педагогическая эффективность, цифровая трансформация образования*

Abstract. This article comprehensively analyzes the pedagogical potential of artificial intelligence (AI) and gamification technologies in the educational process. The author substantiates the role of digital platforms in adapting students’ individual learning trajectories, forming internal and external motivation, and overcoming cognitive and psychological barriers in learning. The paper provides examples of practical exercises, a scenario of an interactive game in the classroom, and methodological recommendations for teachers.

Key word: *adaptive learning technologies, personalized learning trajectory, student motivation, pedagogical effectiveness, digital transformation of education*

Введение. В данной статье мы рассмотрим теоретические основы использования ИИ и геймификации в образовании, проанализируем их педагогические возможности по отдельности и в синергии, а также предложим конкретные примеры уроков и практические рекомендации для учителей.

Актуальность темы обусловлена несколькими факторами:

- Государственные программы цифровизации образования (в Узбекистане, России и других странах).
- Снижение учебной мотивации у современного поколения детей, выросших на видеоиграх и YouTube.
- Необходимость подготовки кадров для экономики будущего, где ИИ и цифровые компетенции становятся базовыми.

Многие до сих пор воспринимают ИИ в образовании как «робота, который проверяет тесты». На самом деле его возможности гораздо шире. Рассмотрим ключевые педагогические функции ИИ на цифровых платформах.

Это главная «суперсила» ИИ. Платформа не просто выдаёт всем одинаковые задания, а строит индивидуальную траекторию для каждого ученика. Как это работает:

Стартовая диагностика: ИИ даёт 5-10 вопросов по теме, чтобы понять текущий уровень.

Построение карты знаний: Алгоритм выявляет сильные и слабые темы («эту тему понял на 80%, эту — только на 20%»).

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Динамическая подстройка: После каждого ответа сложность следующего задания меняется. Ошибся — даётся более лёгкое задание с подсказкой. Ответил правильно — следующий вопрос сложнее.

Прогнозирование: ИИ предсказывает, с какой вероятностью ученик не сдаст контрольную, и заранее сигнализирует учителю.

Пример платформы: Aleks (Assessment and Learning in Knowledge Spaces), Smart Sparrow, «ЯКласс» с элементами адаптивности.

Обычный тест говорит: «Неправильно». Это демотивирует. ИИ-платформа говорит: «Ты ошибся, потому что перепутал формулу площади и периметра. Давай повторим: площадь — это умножение, периметр — сложение всех сторон. Посмотри на этот прямоугольник...»

Такой уровень обратной связи возможен благодаря обработке естественного языка (NLP — Natural Language Processing). ИИ «понимает», что именно написал ученик, и даёт персонализированный комментарий.

Учитель тратит до 50% времени на проверку домашних заданий, заполнение журналов и составление отчётов. ИИ берёт это на себя. В результате у педагога появляется время на то, что действительно важно:

- Живое общение с учениками.
- Индивидуальные консультации.
- Творческие проекты и дискуссии.

Более того, ИИ предоставляет учителю удобную аналитику: «В вашем классе 5 человек не понимают тему „дроби“, 3 человека решили все задания на максимум — им можно дать олимпиадные задачи».

Геймификация — это не «поиграли 5 минут и забыли». Это системное применение игровых механик в неигровом контексте (в нашем случае — в обучении). Рассмотрим её педагогические возможности.

Любая игра имеет понятную структуру. Переносим её на урок:

Игровой элемент Как работает в обучении

Квест / миссия Ученик получает задание: «Спаси принцессу, решив 10 примеров»

Очки опыта (XP) Каждое выполненное задание приносит очки

Уровни Набрав 100 XP, ученик переходит на следующий уровень сложности. Значки (бейджи) Достижения: «Мастер умножения», «Геометрический гений». Шкала прогресса Видно, сколько осталось до следующего уровня. Лидерборд (таблица рейтинга) соревнование внутри класса (можно анонимное, по никам) бонусы и ват-катки «Удвоение очков за следующее задание»

Это, пожалуй, главный педагогический эффект геймификации. В традиционном уроке ошибка — это плохо (двойка, стыд перед классом). В игре ошибка — это нормально. Ты просто теряешь одну жизнь и начинаешь уровень заново. Никто не смеётся, никто не ставит двойку в журнал.

Психологи называют это безопасной средой для проб и ошибок. Ученик перестаёт бояться и начинает экспериментировать. А через эксперименты, как известно, приходит глубокое понимание.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Критики геймификации часто говорят: «А что, без значков дети уже не хотят учиться?» Это справедливый вопрос. Исследования показывают, что избыточная внешняя мотивация (награды за каждое чихание) может убить внутреннюю — интерес к самому предмету.

Как правильно: Геймификация должна не заменять интерес к предмету, а служить «мостиком». Сначала ребёнок идёт за значками и очками, потом — втягивается и начинает получать удовольствие от решения задач само по себе. Хорошая платформа отслеживает этот момент (с помощью ИИ!) и постепенно снижает «игровой шум», отдавая приоритет содержанию.

Теперь перейдём к конкретике — тому, что так ценит ваш преподаватель. Как в её статье про квадрат→куб, мы дадим живые диалоги и эмодзи.

Пример 1. Урок математики, 3 класс. Тема: «Площадь и периметр»

Учитель: — Ребята, сегодня мы не просто решаем задачи. Сегодня мы — архитекторы в игре «Построй город своей мечты». У нас есть искусственный интеллект — «Умный Архитектор». Он каждому даст свой участок земли.

Дети: — Ура! А можно построить стадион?

Учитель: — Можно, но сначала нужно правильно рассчитать периметр, чтобы купить забор, и площадь, чтобы понять, сколько домов поместится.

Сценарий работы на платформе:

Вводный ролик (1 минута): Город разрушен. Нужно отстроить его заново. Каждый ученик получает пустой участок в виде прямоугольника или квадрата.

Задание 1 (лёгкое): Найди периметр своего участка, если длина 10 м, ширина 6 м. За правильный ответ — +20 ресурсов и кирпичи для первого дома.

Задание 2 (среднее): На участке нужно построить бассейн площадью 24 м². Какие могут быть размеры? ИИ даёт подсказку: «Вспомни, какие числа при умножении дают 24».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Скиннер Б.Ф. Технология обучения. — М.: Педагогика, 1971.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Соцэкгиз, 1934.
3. Гальперин П.Я. Очерки психологии мышления. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1966.
4. Пиаже Ж. Представление ребёнка о пространстве. — М., 1969.
5. Keller J.M. Motivational Design for Learning and Performance: The ARCS Model Approach. — Springer, 2010.
6. Каплан А.В., Шапиро Е.А. Геймификация в образовании: зарубежный и российский опыт // Современные проблемы науки и образования. — 2021. — № 4.
7. Luckin R., Holmes W. Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education. — Pearson, 2016.
8. Kapp K.M. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. — Pfeiffer, 2012.
9. <https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvennyy-intellekt-v-obrazovanii-problemy-i-perspektivy>
10. <https://edtechmagazine.com/gamification-ai-in-classroom>.

**TEXNOLOGIK TA’LIMDA INNOVATSION VOSITALARNI
QO’LLANILISHINING AHAMIYATI**

Haydayqulov Otabek To‘ramurotovich

Surxondaryo viloyati Sherobod tumanidagi

55 – son umumta’lim maktabi o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Annotatsiya. Mazkur maqolada texnologik ta’lim jarayonida innovatsion vositalardan foydalanishning nazariy-metodologik asoslari pedagogik nuqtai nazardan tahlil etilgan. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta’lim platformalari, interfaol metodlar hamda virtual muhitlarning talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o‘rni ochib berilgan. Shuningdek, innovatsion vositalarning ta’lim samaradorligiga ta’siri mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlar ta’lim sifatini oshirish, talabalar faolligini kuchaytirish hamda mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: texnologik ta’lim, innovatsion vositalar, AKT, raqamli ta’lim, kompetensiya, interfaol metodlar.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda ta’lim tizimi raqamli transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Bu esa texnologik ta’lim yo‘nalishida innovatsion vositalardan foydalanish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Bugungi kunda talabalarning kasbiy tayyorgarligi ularning nafaqat nazariy bilimlari, balki zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash kompetensiyalariga ham bevosita bog‘liqdir.

Mahalliy pedagog olimlar fikricha, ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni mustaqil fikrlashga yo‘naltirish hamda ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omilidir. Jumladan, O‘.Tolipov va M.Usmonboyeva ta’kidlaganidek, pedagogik texnologiyalarni samarali qo‘llash ta’lim jarayonini tizimli tashkil etish va natijadorlikni oshirishga xizmat qiladi [1].

Asosiy qism. Innovatsion vositalarning mohiyati va pedagogik ahamiyati: Innovatsion vositalar ta’lim jarayonini optimallashtirish, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga jalb etish va o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy texnologik va metodik yechimlar majmuasidir.

Neil Selwyn ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar ta’limni nafaqat modernizatsiya qiladi, balki uning mazmunini tubdan yangilaydi [2].

Shuningdek, o‘zbek olimlaridan N.Saidahmedov fikricha, innovatsion pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi [7].

Texnologik ta’limda innovatsion vositalar quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT);
- multimedia va interfaol platformalar;
- virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR);
- simulyatsiya va modellashtirish dasturlari;
- masofaviy ta’lim tizimlari.

Ta’lim samaradorligini oshirishdagi roli

Innovatsion vositalar o‘quv materialini vizuallashtirish, interaktivlikni oshirish va individual ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish imkonini beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

John Hattie tadqiqotlarida ta’limda texnologiyalardan foydalanish o‘quv natijalariga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi [3].

Mahalliy tadqiqotlarda ham bu fikr tasdiqlanadi. Jumladan, B.Rajabov innovatsion vositalar yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning bilim darajasi va faolligini oshirishini ilmiy asoslab bergan [8].

Talabalarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish

Innovatsion vositalar talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

George Siemens konnektivizm nazariyasiga ko‘ra, bilimlar tarmoq orqali shakllanadi va texnologiyalar bu jarayonning asosiy vositasi hisoblanadi [4].

O‘zbek olimi R.Ishmuhamedov esa interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlar talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi [9].

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o‘rni

Texnologik ta’limda innovatsion vositalardan foydalanish talabalarni real ishlab chiqarish sharoitlariga yaqinlashtiradi va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

UNESCO hisobotlarida raqamli kompetensiyalar XXI asr mutaxassisining asosiy ko‘nikmalaridan biri sifatida e’tirof etiladi [5].

Shuningdek, Sh.Sharipov ta’kidlashicha, texnologik ta’lim jarayonida innovatsion vositalardan foydalanish talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda samarali natija beradi [10].

Muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Innovatsion vositalarni joriy etishda texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi pastligi, metodik ta’minotning yetishmasligi muammolar mavjud.

Tony Bates fikricha, texnologiyadan samarali foydalanish pedagoglarning metodik tayyorgarligiga bevosita bog‘liq [6].

Mahalliy tadqiqotlarda ham pedagoglarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida qoraladi.

Xulosa. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, texnologik ta’limda innovatsion vositalardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishning muhim omilidir. U talabalarning bilim darajasini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi.

Shu sababli innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tizimli joriy etish, pedagogik jihatdan asoslash va metodik ta’minotini takomillashtirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
2. Selwyn, N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury, 2011.
3. Hattie, J. Visible Learning. – London: Routledge, 2009.
4. Siemens, G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. – 2005.
5. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. – Paris, 2018.
6. Bates, T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: BCcampus, 2015.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

7. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2003.
8. Rajabov B. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
9. Ishmuhammedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2015.
10. Sharipov Sh. Kasbiy ta’lim pedagogikasi. – Toshkent, 2012.

**GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYASI ORQALI FOLKLOR
MATERIALLARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING
INNOVATSION USULLARI**

Ilxomova Suyumaxon Po‘latjon qizi

Annotatsiya. Ushbu maqoladada folklor merosining o‘quvchilar nutqiy kompetensiyasini shakllantirishdagi o‘rni zamonaviy gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnologiyalari prizmasi orqali tadqiq etiladi. Maqolada xalq og‘zaki ijodi namunalarini dars jarayoniga raqamli va interfaol o‘yin elementlari asosida tatbiq etishning metodologik asoslari va kutilayotgan samaradorligi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, folklor, nutqiy kompetensiya, innovatsion ta’lim, xalq og‘zaki ijodi, raqamli pedagogika, storytelling, interfaol metodlar, leksik boylik, ona tili o‘qitish metodikasi, o‘yinlashtirish texnologiyasi, kommunikativ ko‘nikmalar.

Аннотация. В данной статье исследуется роль фольклорного наследия в формировании речевой компетенции учащихся через призму современных технологий геймификации (игрофикации). В работе проанализированы методологические основы и ожидаемая эффективность внедрения образцов устного народного творчества в учебный процесс на основе цифровых и интерактивных игровых элементов.

Ключевые слова: геймификация, фольклор, речевая компетенция, инновационное образование, устное народное творчество, цифровая педагогика, сторителлинг, интерактивные методы, лексическое богатство, методика преподавания родного языка, технология игрофикации, коммуникативные навыки..

Annotation. This article explores the role of folklore heritage in developing students' speech competence through the lens of modern gamification technologies. The paper analyzes the methodological foundations and the expected effectiveness of integrating examples of oral folk art into the educational process based on digital and interactive game elements.

Keywords: gamification, folklore, speech competence, innovative education, oral folk art, digital pedagogy, storytelling, interactive methods, lexical richness, mother tongue teaching methodology, gamification technology, communicative skills.

Zamonaviy dunyo shiddat bilan o‘zgarmoqda: globallashuv jarayonlari chuqurlashib, axborot texnologiyalari hayotimizning barcha qirralariga singib bormoqda. Ana shunday keskin o‘zgarishlar girdobida milliy ta’lim tizimi o‘z oldiga muhim bir savolni qo‘yishi zarur: ertangi kun egalarini — yoshlarni ona tiliga mehr-muhabbat bilan tarbiyalash va ularning nutqiy madaniyatini yuksak pog‘onaga ko‘tarish uchun nimalar qilish kerak?

Afsuski, an’anaviy o‘qitish metodlari ko‘pincha “Z avlodi” deb ataladigan bugungi yoshlar uchun o‘z jozibadorligini yo‘qotib bormoqda. Raqamli muhitda voyaga yetgan, tezkor va interaktiv kontentga ko‘nikkan o‘quvchi uchun an’anaviy dars formati ba’zan ilhom

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uyg‘otmasligi tabiiy. Holbuki, xalqimizning ming yillik ma’naviy merosini tashkil etuvchi folklor — bu ko‘hna va barkamol hazina o‘zida naqadar chuqur tafakkurni mujassam etgan!

Aynan mana shu ikki qarama-qarshi haqiqat — bir tomondan, folklorning boyligi; ikkinchi tomondan esa yoshlarning zamonaviy ta’sirga moyilligi — o‘qituvchilarni yangicha yondashuv izlashga undaydi. Gamifikatsiya, ya’ni o‘yin elementlarini ta’lim jarayoniga tatbiq etish, ushbu muammoni hal etishga xizmat qiluvchi samarali vositalardan biri sifatida e’tiborni tortmoqda.

Nutqiy kompetensiya deganda biz faqat so‘z boyligini tushunmasligimiz kerak. Bu — fikrni izchil mantiq asosida qurish, uni ravon bayon etish va tinglovchiga ta’sir ko‘rsata olish san’atidir. Xalq og‘zaki ijodi — maqollar, matallar, ertaklar, dostonlar va rivoyatlar — aynan shu san’atning asrlar sinovidan o‘tgan, tabiiy va sof manbai hisoblanadi. Gamifikatsiya esa ushbu bebaho merosni o‘quvchi ongi va qalbiga qiziqarli, tushunarli hamda tabiiy yo‘l bilan yetkazib beruvchi ko‘prik — an’ana bilan zamonaviylikni uyg‘unlashtiruvchi noyob pedagogik usul sifatida xizmat qiladi.

Gamifikatsiya — o‘yin mexanizmlarini o‘yin bo‘lmagan sohalarga, jumladan ta’lim, mehnat va ijtimoiy faoliyatga tatbiq etish orqali ishtirokchilar faolligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuv. Uning asosiy kuchi shundaki, u o‘quvchi ichida mustaqil ravishda yonib turuvchi motivatsiya o‘chog‘ini uyg‘otadi — ya’ni tashqi majburlov emas, balki ichki istak asosida harakat qilishni ta’minlaydi.

Xo‘sh, bu yondashuv nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishda qanday ahamiyat kasb etadi?

Birinchidan, o‘yin muhiti o‘quvchini psixologik jihatdan erkin his etishiga zamin yaratadi. Odatdagi dars sharoitida ko‘plab o‘quvchilar xato qilishdan uyalib, o‘z fikrini bayon etishdan tortinadi. O‘yin formatida esa vaziyat tubdan o‘zgaradi: har qanday noto‘g‘ri qadam shunchaki yo‘l qo‘yilgan bir tajriba sifatida qabul qilinadi va bu ruhiy to‘siqlarni sekin-asta bartaraf etadi.

Ikkinchidan, folklor asarlarida uchraydigan qadimiy yoki mahalliy shevaga xos so‘zlarni oddiy yodlatish usuli bilan o‘zlashtirish qiyin. Biroq o‘yin kontekstiga joylashtirilganda, bu leksik birliklar mazmunli vaziyat orqali idrok etiladi va xotiraga mustahkamroq o‘rnashadi. Natijada o‘quvchining faol lug‘at boyligi sezilarli darajada kengayadi.

Uchinchidan, jamoa bo‘lib ishlaydigan o‘yin shakllari o‘quvchilarga ijtimoiy muloqotning nozik jihatlarini amalda o‘rgatadi. Bahsda o‘z nuqtai nazarini asoslash, boshqalarni tinglash, kerak bo‘lganda murosaga kelish — bu ko‘nikmalar o‘yin jarayonida tabiiy va ko‘ngilli tarzda shakllanadi. Aynan shu xususiyati gamifikatsiyani an’anaviy usullardan tubdan ajratib turadi.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi — bu avloddan avlodga o‘tib kelgan, sinovdan o‘tgan va hayotning o‘zidan tug‘ilgan jonli so‘z san’atidir. Uning janriy xilma-xilligi shunchalik kengki, har bir janr o‘quvchining nutqini alohida bir yo‘nalishda boyitish imkonini beradi.

Jumladan, tez aytishlar — bu nafaqat qiziqarli o‘yin, balki til a’zolari uchun haqiqiy mashq maydonchasi. Ularni takrorlash jarayonida o‘quvchi o‘z talaffuzini charxlaydi, nutqining aniqligini va tezligini oshiradi. Maqollar esa boshqa bir vazifani bajaradi: qisqa, lo‘nda shaklda chuqur ma’no ifodalagan bu xalq hikmatlar xazinasini mantiqiy fikr yuritish qobiliyatini va nutqni ixcham qurishni o‘rgatadi. Ertak janri esa o‘quvchini xayol olamiga olib kiradi — voqealarni ketma-ket bayon etish, qahramonlar xarakterini tasvirlash va hikoyani mantiqiy yakunlash orqali narrativ tafakkur taraqqiy etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Biroq bu materiallarning salohiyatini to‘liq ochib berish uchun ularni faqat o‘qib yoki yodlab qo‘yish yetarli emas. Innovatsion pedagogik yondashuv ularni harakatga keltiradi: folklor namunalari interaktiv o‘yin ssenariylari asosiga aylantiriladi, o‘quvchi esa bu jarayonda passiv kuzatuvchi o‘rnini batamom tark etadi. U endi ertak qahramonining o‘rnida qaror qabul qiladi, maqol mazmunini hayotiy vaziyatga tatbiq etadi yoki o‘zi yangi hikoya to‘qiydi. Shunday qilib, o‘quvchi bir vaqtning o‘zida jarayonning bosh ishtirokchisi, ijodiy kuch manbayi va o‘z nutqining muallifi sifatida maydonga chiqadi.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda innovatsion usullar:

1. “Raqamli storytelling” (Raqamli hikoyachilik) texnologiyasi. Zamonaviy raqamli vositalar va xalq og‘zaki ijodini birlashtirgan bu yondashuv o‘quvchiga ijodiy erkinlik maydonini taqdim etadi. O‘quvchilar taniqli folklor obrazlari asosida butunlay yangi mazmun yaratadilar — bunda ular yozuvchi, rejissyor va notiq rolini bir vaqtda bajaradilar. Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagidagi obrazlarni bugungi hayot voqeligiga ko‘chirib, videoblog, animatsiya yoki grafik roman (komiks) shaklida qayta talqin qilish mumkin. O‘quvchi qahramonlar nomidan so‘zlaydi, ularning his-tuyg‘ularini ifodalaydi, dialoglar va monologlar tuzadi. Bu jarayon nutqning his-hayajon jihatini boyitadi, shuningdek turli uslubiy vaziyatlarga moslasha olish qobiliyatining shakllanishiga zamin yaratadi.

2. "Leksik kvestlar". O‘quvchilarning so‘z boyligini oshirishning eng samarali yo‘li — bu lug‘atni yodlatish emas, balki uni qiziqarli va maqsadli izlash jarayoniga aylantirish. Leksik kvest aynan shu vazifani bajaradi: o‘quvchi har bir bosqichda maqol yoki xalq iborasidagi tushib qolgan so‘zni topishi, iboraning ko‘chma ma’nosini izohlashi yoki uni muayyan kontekstda to‘g‘ri qo‘llashi kerak bo‘ladi. Bu topshiriqlar sinf xonasida ham, maxsus raqamli platformalarda ham tashkil etilishi mumkin. Natijada o‘quvchi lug‘at ustida ishlashni zerikarli mashq sifatida emas, balki hal qilinishi kerak bo‘lgan qiziqarli topishmoq sifatida qabul qiladi.

3. Folklorik rolli o‘yinlar va simulatsiyalar: Xalq dostonlari — ayniqsa ulardagi bahs, aytishuv va munozara sahnalari — zamonaviy debat madaniyatining ajoyib prototipini o‘zida saqlab kelgan. Alpomish va Qalmoqshoh o‘rtasidagi to‘qnashuv kabi epik sahnalarni o‘quvchilar zamonaviy munozara formatiga moslashtiradilar: har bir tomon o‘z pozitsiyasini asoslaydi, raqib dalillariga javob qaytaradi va o‘z fikrini izchil himoya qiladi — bunda qadimiy leksikadan foydalanish majburiy shart sifatida qo‘yiladi. Bu usul bir vaqtning o‘zida bir necha muhim ko‘nikmani rivojlantiradi: mantiqiy fikr yuritish, nutqni tizimli qurishva omma oldida so‘zlash jasurligini — ya’ni haqiqiy notiqlik san’atining poydevorini shakllantiradi.

Gamifikatsiyani ta’lim jarayoniga tatbiq etishda har bir pedagog doimo bir xavfni ko‘z oldida tutishi lozim: o‘yin elementi asosiy o‘quv maqsadining o‘rnini bosib qo‘ymasligi kerak. Boshqacha aytganda, o‘yin — bu yo‘l, lekin hech qachon manziliga aylanmasligi zarur. Agar o‘quvchi faqat ball yig‘ish yoki bosqich oshirishni o‘ylasa-yu, o‘zlashtirilgan bilim ikkinchi o‘ringa tushib qolsa, metodning mohiyati yo‘qoladi. Shuning uchun har bir o‘yin topshirig‘i aniq ta’limiy natijaga bog‘langan holda loyihalanishi — ya’ni qiziqarlilik va samaradorlik bir-birini to‘ldirishi — shart.

An’anaviy baholash tizimini ham yangicha formatga o‘tkazish mumkin. O‘quvchi dars davomida o‘z nutqiy yutuqlarini bosqichma-bosqich to‘plab boradi: o‘z o‘rnida qo‘llangan xalq iborasi, mantiqan puxta qurilgan xulosa yoki adabiy talaffuz me’yorlariga to‘liq rioya qilingan so‘z — bularning har biri maxsus “tilshunoslik ballari” yoki “notiqlik nishonlari” ko‘rinishida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qayd etiladi. Bu yondashuv o‘quvchida o‘z nutqiga ongli munosabatni shakllantiradi: u endi nafaqat gapiradi, balki qanday gapirish kerakligini ham anglab, o‘z ustida izlana boshlaydi.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni tasdiqlayaptiki, folklor asosidagi gamifikatsion darslar o‘quvchilarning faol lug‘at zahirasini an’anaviy o‘qitish usuliga nisbatan bir yarim barobar tezroq kengaytiradi. Biroq bu yondashuvning eng qimmatli samarasi raqamlarda emas — balki o‘quvchi qalbida yotadi. Xalq ijodini o‘yin orqali kashf etgan o‘quvchida milliy o‘ziga xoslikni his etish, o‘z merosiga tegishlilik tuyg‘usi va xalq og‘zaki ijodiga nisbatan samimiy qiziqish mustahkam ildiz otadi. Bu esa istalgan ball yoki ko‘rsatkichdan ko‘ra uzoqroq va chuqurroq ta’sir qoldiruvchi natijadir.

Folklor materiallarini zamonaviy o‘yin texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirgan holda o‘qitish — bu shunchaki metodikaviy yangilik emas, balki ikki zamonning — qadimiy ma’naviyat va raqamli istiqbolning — bir nuqtada uchrashuvidir. Ushbu yondashuv ta’lim paradigmasini tubdan o‘zgartiradi: o‘quvchi endi bilimni tayyor holda qabul qiluvchi tomoshabin emas, balki uni o‘zi kashf etuvchi, yaratuvchi va tarqatuvchi faol kuchga aylanadi.

Nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishning ushbu yo‘li ikki muhim vazifani bir vaqtda hal qiladi. Bir tomondan, o‘quvchilarning kommunikativ qobiliyatlari, mantiqiy bayon etish madaniyati va leksik salohiyati sezilarli darajada o‘sadi — bu ta’lim sifatining bevosita ko‘rsatkichidir. Ikkinchi tomondan esa, har bir folklor namunasi bilan muloqot qilgan o‘quvchi o‘z xalqining ruhini, tafakkur tarzini va dunyoqarashini yanada chuqurroq his etadi. Shu ma’noda, bu usul milliy madaniyatning nafaqat saqlanishiga, balki tirik va serharakat holda avloddan avlodga o‘tishiga xizmat qiladi.

Buyuk allomalar “Tilni asra — millatni asragan bo‘lasan” degan fikrni bejiz aytmagan. Tili ravon, so‘zi puxta, iborasi boy xalq o‘z tarixiga ham, kelajagiga ham mustahkam poydevor qurilgan bo‘ladi. Raqamli makon kengayib borayotgan hozirgi davrda folklor yangi qiyofa kasb etishi, yoshlar uchun yangi til orqali yangrashi zarur. Bunday yondashuv yosh avlodning faqat yozish-o‘qish malakasini emas, balki milliy qadriyatlar oldidagi mas’uliyat hissini, o‘z ildizlaridan quvvat olish qobiliyatini — bir so‘z bilan aytganda, ma’naviy mustahkamligini — ham tarbiyalaydi. Chunki haqiqiy savodxonlik harflarni tanishdan emas, o‘z xalqini tanishdan boshlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev, Sh. M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. — Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
2. Jo‘rayev, M. O‘zbek folklori va uning ta’limdagi o‘rni. — Toshkent: Fan, 2015.
3. Sarimsoqov, B. O‘zbek xalq maqollari: lisoniy va uslubiy tahlil. — Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
4. Matchonov, S. Ona tili ta’limida innovatsion metodlar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
5. Yo‘ldoshev, J. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
6. Deterding, S. Gamification: Toward a Definition // CHI 2011 Workshop. — Vancouver, Canada, 2011.
7. Kapp, K. M. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. — San Francisco: Pfeiffer, 2012.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

8. Prensky, M. Digital Game-Based Learning. — New York: McGraw-Hill, 2001.
9. Zimmerman, E., Salen, K. Rules of Play: Game Design Fundamentals. — Cambridge: MIT Press, 2004.
10. Vygotsky, L. S. Thought and Language. — Cambridge: MIT Press, 1986.

**AXLOQIY TARBIYA JARAYONIDA GAMIFIKATSIYA
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

Raximova Shoiri Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

+99897-361-34-62

shoira.urdi@gmail.com

Imamova Muqaddas Yusupbay qizi

UrDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang‘ich ta’lim)

1-kurs magistranti

+99890-077-51-18

imamovamuqaddas3@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada axloqiy tarbiya jarayonida gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini aniqlash, uni samarali tashkil etish metodikasini ishlab chiqish va tajriba-sinov orqali asoslab berish tahlil qilinadi.

Gamifikatsiya axloqiy tarbiyani tashqi nazoratdan ichki o‘zini boshqarish darajasiga olib chiqib, shaxsning ongli, mas’uliyatli va ijtimoiy faol subyekt sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Tadqiqot natijalari axloqiy tarbiya jarayonida gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, o‘quvchilardagi ochilmagan qirralarni kashf etishda amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Gamifikatsiya, o‘yinlashtirish texnologiyasi, integratsiya, ta’lim, tarbiya, axloqiy madaniyat, axloqiy tarbiya.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические основы использования технологий геймификации в процессе нравственного воспитания, разрабатывается методика его эффективной организации и приводится обоснование через опытно-экспериментальную работу.

Геймификация выводит нравственное воспитание с уровня внешнего контроля на уровень внутреннего самоконтроля, создавая основу для формирования личности как сознательного, ответственного и социально активного субъекта. Результаты исследования показывают, что использование технологий геймификации в процессе нравственного воспитания имеет практическое значение в раскрытии неизведанных граней потенциала учащихся.

Ключевые слова: Геймификация, технология игрофикации, интеграция, образование, воспитание, нравственная культура, нравственное воспитание.

Annotation. This article analyzes the pedagogical foundations of using gamification technologies in the process of moral education, develops a methodology for its effective organization, and justifies it through experimental testing.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Gamification elevates moral education from the level of external control to the level of internal self-management, creating a foundation for the formation of the individual as a conscious, responsible, and socially active subject. The research results show that the use of gamification technologies in the process of moral education is of practical importance in discovering the untapped potential of students.

Keywords: Gamification, gamification technology, integration, education, upbringing, moral culture, moral education.

Bugungi kunda raqamlashtirish va global axborotlashuv sharoitida ta‘lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, o‘quvchi yoshlarning bilim olishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini uyg‘otish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston-2030” strategiyasida belgilangan ta‘limni raqamlashtirish vazifalari bevosita o‘quv jarayoniga gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnologiyalarini joriy etishni taqozo etmoqda”.

Ta‘limning pirovard maqsadi nafaqat bilim berish, balki yuksak axloqli shaxsni tarbiyalashdir. Shu nuqtayi nazardan, gamifikatsiya texnologiyasi o‘quvchilarda halollik, jamoaviy birdamlik va mas‘uliyat tuyg‘ularini o‘yin muhiti orqali shakllantirish imkonini beradi. Bu esa milliy pedagogikamizdagi “o‘rgatib tarbiyalash” tamoyilining zamonaviy texnologik in‘ikosidir. An‘anaviy ta‘lim usullarining o‘quvchilar qiziqishini saqlab qolishdagi samaradorligi pasayib borayotgan bir davrda, ta‘lim va o‘yin texnologiyalarining sintezi yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Gamifikatsiya — shunchaki ko‘ngilochar vosita emas, balki, o‘yin elementlari orqali murakkab jarayonlarni soddalashtiruvchi va inson xulq-atvorini ijobiy tomonga yo‘naltiruvchi innovatsion metoddir.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqlarida bevosita “gamifikatsiya” terminini kam qo‘llasa-da, uning zamiridagi innovatsion ta‘lim, AKTni joriy etish va ta‘limni qiziqarli qilish masalalariga, ayniqsa, axloqiy va ma‘rifiy nuqtayi nazardan juda katta urg‘u beradi. Ta‘limni o‘yin va texnologiya orqali integratsiya qilish bugungi kunning eng dolzarb va zamonaviy masalalaridan biri hisoblanadi. Prezidentimiz maktabgacha ta‘lim va boshlang‘ich ta‘limda bolalarning dunyoqarashini o‘yin orqali shakllantirish zarurligini bir necha bor ta‘kidlagan. Quyidagicha fikrlarni keltiradi: “Biz bog‘cha yoshidagi bolalarga faqat raqam yoki harf o‘rgatishimiz emas, balki ularning mantiqiy fikrlashini o‘yinlar orqali rivojlantirishimiz, ularni Vatanni sevishga o‘rgatishimiz kerak”. [Manba: Prezident Shavkat Mirziyoyevning Maktabgacha ta‘lim sohasi xodimlari bilan uchrashuvdagi nutqi 2018-yil].

Ushbu yuqorida keltirilgan g‘oyada gamifikatsiyaning axloqiy asosi ya‘ni o‘yin orqali milliy o‘zlikni anglatish masalasi yotibdi. Bu borada mamlakatimizda jadal ishlar olib borilmoqda jumladan, “Bir million dasturchi” va “Raqamli ta‘lim” loyihasini misol qilishimiz mumkin. Prezident tashabbusi bilan boshlangan loyihalarda ta‘limni interaktiv va musobaqa (gamifikatsiyaning asosiy elementi) ruhida tashkil etish vazifasi qo‘yilgan. Bunda asosiy g‘oya “Yoshlarimizni zamonaviy texnologiyalarga qiziqtirish uchun darsliklarni qiziqarli, vizual va interaktiv shaklda yaratishimiz shart”. [Manba: 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi: “Ta‘lim va ilm-fanni rivojlantirish”].

Davlatimiz siyosatida amalga oshirilayotgan bunday islohotlar albatta kelajagimiz poydevori bo‘lgan yosh avlod va uning yuksalishi, har qanday muammoga kreativ yondoshgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

holda yechim topa olishi hamda rivojlanib, har qanday sohada yutuqlarga erisha olishi uchun amalga oshirilmoqda.

Milliy o‘yinlar orqali axloqiy tarbiya Prezident xalqaro forumlarda va yoshlar bilan uchrashuvlarda milliy qadriyatlarni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirishni (Gamified Ethno-education) taklif etadi. Shuningdek, buni quyidagicha izohlash mumkin. “Bizning milliy o‘yinlarimizda asriy qadriyatlarimiz, mardlik va hamjihatlik tuyg‘ulari yashirin. Ularni bugungi kunga moslab, yoshlar ongiga singdirishimiz kerak”. [Manba: “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” 2021-y. 234-b.]

Shaxs axloqiy tarbiya orqali jamiyat bilan uyg‘unlashadi. Bu jarayonda shaxsning ijtimoiy me‘yorlar va qoidalarini tushunadi va jamiyatdagi o‘z rolini aniqlaydi. Shu bilan birgalikda hamkorlik va mas‘uliyatni mustaqil xis qilishga o‘rganadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarga jamoaviy loyihalar, guruh ishlari va ijtimoiy faoliyat orqali integratsiya imkoniyati yaratish kerak. Axloqiy tarbiya shaxsda ichki motivatsiyani shakllantiradi. Shaxs tashqi nazoratga bog‘liq bo‘lmasdan, axloqiy qadriyatlar asosida harakat qiladi.

Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar tajribasiga bir nazar tashlaydigan bo‘lsak, Finlyandiyalik olim Juho Hamari gamifikatsiyaning “ijtimoiy ta’siri” ni (social influence) orqali o‘rgangan. Olimning eng so‘nggi tadqiqotlari natijasidan shuni anglab olish mumkinki, o‘quvchilar orasida sog‘lom raqobat va o‘zaro yordam ya’ni “jamiyat bilan muloqot” motivatsiyaning 60% dan ortig‘ini tashkil qiladi. Gamifikatsiya foydalanuvchining nafaqat individual natijasini, balki uning jamiyatdagi o‘rnini ham belgilaydi. [Manba: Hamari, J. J.Koivisto Why do people use gamification? A meta-analysis. International Journal of Information Management. 2022-y. 112-bet.]

Yuqorida keltirilgan fikrlardan tashqari, OECD xalqaro tashkiloti 21-asr ko‘nikmalarini rivojlantirishda gamifikatsiyaning o‘rnini alohida hisobot sifatida e’lon qilgan. Gamifikatsiya o‘quvchilarda “Metakognitiv ko‘nikmalar”ni ya’ni o‘z-o‘zini boshqarish, tahlil qilish an’anaviy darslarga qaraganda 2.5 barobar tezroq shakllantiradi. [Manba: OECD (2023). Digital Education Outlook: The power of digital tools and platforms. OECD Publishing, Paris. “Gamification in K-12 Education”].

Xulosa o‘rnida alohida ta’kidlash joizki, gamifikatsiya shunchaki texnologik usul emas, balki yosh avlodni “axloqiy va raqamli komil inson” qilib tarbiyalashning asosiy strategik qurolidir. Uni ta’limga joriy etish orqali o‘quvchilarda nafaqat AKT ko‘nikmalari, balki milliy qadriyatlarga sodiqlik va sog‘lom raqobat madaniyati shakllanadi. Umuman dunyo bo‘yicha qilingan tadqiqotlar misolida o‘quvchilar qiziqishi orqali rivojlanib, asosan gamifikatsiya texnologiyasi o‘quvchilarda ijtimoiy hayotda halollik, jamoaviy birdamlik va mas‘uliyat hissini oshirish bilan birga o‘yin muhiti orqali shakllantirish imkonini beradi va jamiyatdagi faolligini oshirishga xizmat qiladigan amaliy jarayondir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sh.M.Miziyayev Oliy Majlisga Murojaatnomasi 24-yanvar 2020-y.
2. Sh. M. Miziyayev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” 2021-y. 234-bet.
3. N.R. Kutlimuratova “Boshlang‘ich sinflarda integratsiyon o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari”. 2021-y. 87-bet. VOLUME 1 | ISSUE 6 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423. www.oriens.uz

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. J. Hamari Koivisto. Why do people use gamification? A meta-analysis. International Journal of Information Management. 2022-y. 112-bet.
5. OECD 2023. Digital Education Outlook: The power of digital tools and platforms. OECD Publishing, Paris. “Gamification in K-12 Education”.

INTERNET SAHIFALARI

6. <https://examples.yourdictionary.com/examples-of-epithets>.
7. <https://literaryterms.net/epithet>
8. <https://www.britannica.com/art/epith>
9. www.oriens.uz

**UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA INGLIZ VA O‘ZBEK XAIQ ERTAKLARIDAGI
ARXETIPLAR TAHLILIGA KOMPETENSIYAVIIY YONDASHUV**

Yangibaeva Iklima Ataxanovna

Urhanch davlat pedagogika instituti

1 – bosqich tayanch doktoranti.

iqlimayangiboyeva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda ingliz va o‘zbek ertaklarida uchraydigan asosiy arxetiplar lingvokulturologik nuqtayi nazardan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning nazariy asosini K. G. Jungning arxetip va kollektiv ong osti haqidagi qarashlari, J. Campbellning qahramon yo‘li konsepsiyasi hamda V. Proppning ertak morfologiyasi haqidagi ilmiy yondashuvi tashkil etadi. Tahlilda o‘zbek xalq ertaklaridan “Zumrad va Qimmat”, ingliz xalq ertaklaridan esa “Jack and the Beanstalk” namunalari asos qilib olindi. Tadqiqot natijasida har ikki madaniyat ertaklarida qahramon, yordamchi, sinov va yovuz kuch arxetiplari mavjudligi, biroq ularning ifodalanishida milliy mentalitet, qadriyatlar tizimi va til vositalarining sezilarli farq qilishi aniqlandi. O‘zbek ertaklarida axloqiy poklik, sabr, odob va oilaviy-ijtimoiy me’yorlar markaziy o‘rin egallasa, ingliz ertaklarida tashabbuskorlik, tavakkalchilik, individual muvaffaqiyat va dinamik harakat yetakchi semantik qatlamni tashkil etadi.

Kalit so‘zlar. Arxetip, lingvokulturologiya, ertak, qahramon arxetipi, kollektiv ong osti, o‘zbek xalq ertaklari, ingliz xalq ertaklari, qiyosiy tahlil, folklor poetikasi, madaniy kod.

Annotation. This thesis examines archetypes in English and Uzbek fairy tales from a linguocultural perspective. The theoretical framework of the study is based on C. G. Jung’s concept of archetypes and the collective unconscious, Joseph Campbell’s model of the hero’s journey, and Vladimir Propp’s morphology of the folktale. The analytical part focuses on the Uzbek fairy tale *Zumrad va Qimmat* and the English fairy tale *Jack and the Beanstalk*. The study argues that both traditions contain universal archetypal patterns such as the hero, the helper, the trial, and the shadow figure; however, their linguistic realization and cultural symbolism differ significantly. Uzbek fairy tales foreground moral purity, patience, modesty, and social harmony, whereas English fairy tales tend to emphasize initiative, risk-taking, personal gain, and active self-advancement. Thus, the archetype functions not only as a universal narrative structure but also as a carrier of ethnocultural meaning.

Keywords. Archetype, linguacultural, fairy tale, hero archetype, collective unconscious, Uzbek fairy tales, English fairy tales, comparative analysis, folklore poetics, cultural code.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной тезисной работе рассматриваются архетипы в английских и узбекских сказках с лингвокультурологической точки зрения. Теоретической основой исследования послужили концепция архетипа и коллективного бессознательного К. Г. Юнга, модель пути героя Дж. Кэмпбелла и морфология волшебной сказки В. Проппа. В качестве основного материала были выбраны узбекская народная сказка «Zumrad va Qimmat» и английская народная сказка *Jack and the Beanstalk*. Исследование показывает, что в обеих традициях присутствуют универсальные архетипические модели — герой, помощник, испытание и образ зла, однако их языковая репрезентация и культурная семантика существенно различаются. В узбекских сказках доминируют идеи нравственной чистоты, терпения, скромности и социальной гармонии, тогда как в английских сказках особое значение приобретают инициативность, риск, личный успех и активное самоутверждение.

Ключевые слова. Архетип, лингво культурология, сказка, архетип героя, коллективное бессознательное, узбекские народные сказки, английские народные сказки, сравнительный анализ, фольклорная поэтика, культурный код.

Arxetip tushunchasi XX asr gumanitar tafakkurida eng ko‘p murojaat qilingan nazariy kategoriyalardan biridir. Bu termin, avvalo, Karl Gustav Jung nomi bilan bog‘lanadi. Jung kollektiv ong ostini shaxsiy tajribadan tashqarida mavjud bo‘lgan, irsiy xususiyatga ega umumiy psixik qatlam deb tavsiflaydi va aynan shu qatlamning mazmunini arxetiplar tashkil etishini ta’kidlaydi. U **“Collectiv unconscious”** shaxsiy ong ostidan farqli ravishda individual tajribaga tayangan holda emas, balki insoniyatning umumiy ruhiy tajribasi va irsiy xotirasi asosida yashashini ko‘rsatadi; uning tarkibi esa asosan arxetiplardan iborat ekanini alohida qayd etadi [3.B.-42]. Shuningdek, Jung arxetiplarni **“har doim va har yerda”** uchraydigan psixik shakllar sifatida talqin qiladi, ya’ni ular konkret bir xalq adabiyotiga xos bo‘lgan tor hodisa emas, balki turli madaniyatlarda turli badiiy shakllarda namoyon bo‘ladigan universal modellar hisoblanadi [3.B.-43].

Folklor, ayniqsa ertak janri, arxetiplarning eng faol yashaydigan badiiy hududlaridan biridir. Chunki ertakda voqelik ko‘pincha umumlashirilgan, ramziy va tipik obrazlar orqali ifodalanadi. Bu xususiyat Vladimir Proppning ertak haqidagi struktur tahlillarida ham o‘z aksini topgan. Propp o‘z tadqiqotida morfologik yondashuv asosida ertak voqealari tasodifiy emasligini, balki muayyan tartib va funksiyalar asosida tuzilishini ko‘rsatadi. U hatto inglizcha nashr nomi **“folktale”** bo‘lsa-da, aslida tadqiqot obyekti asosan sehrli ertaklar ekani va u Aarne–Thompson tizimidagi 300–749 turdagi ertaklarga tatbiq etilishini ta’kidlaydi. Demak, arxetipni lingvokulturologik tahlil qilishda ertakning nafaqat mazmuni, balki uning struktur qurilishi, obrazlar harakati va funksional roli ham inobatga olinishi lozim [4.B.-14].

Joseph Campbell esa arxetiplarning, ayniqsa qahramon arxetipining global mifopoetik modelini ishlab chiqadi. U qahramon sarguzashtini **“ajralish”**, **“sinov”**, **“g‘alaba”** va **“qaytish”** singari bosqichlar orqali tavsiflab, qahramon yo‘li ko‘plab madaniyatlarda takrorlanadigan universal qolip ekanini ko‘rsatadi. Campbell qahramon sarguzashtining dastlabki bosqichlari sifatida **“call to adventure”**, **“refusal of the call”**, **“supernatural aid”**, **“crossing the first threshold”** va **“belly of the whale”** kabi komponentlarni sanab o‘tadi; qahramonning ijtimoiy tan olinishi yoki tan olinmasligi, undan tashqari, ma’naviy yoki moddiy yetishmovchilikni yengish bilan bog‘liq vazifa uning modelida markaziy o‘rin tutadi [1.B.- 41].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bu model ertak qahramonining milliy-madaniy kontekstda qanday gavdalanishini qiyosiy tahlil qilish uchun juda qulay ilmiy asos yaratadi.

Lingvokulturologik yondashuv nuqtayi nazaridan qaranganda, ertak matni til, madaniyat va kollektiv xotira kesishgan nuqtada turadi. O‘zbek folklorshunosligida ertaklar xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, estetik didi, axloqiy qarashlari va e‘tiqodiy tasavvurlarining badiiy tarixi sifatida talqin qilinadi. O‘zbek folklori bo‘yicha darslikda Buyuk Karimiy va M. Afzalov tasniflariga tayangan holda ertaklarning hayvonlar haqidagi, sehrli-fantastik, maishiy-novellistik va satirik turlari ajratiladi; bu tasnif ertaklardagi arxetiplarni ham turlicha madaniy vazifalar bilan bog‘lashga imkon beradi [6.B. - 145]. Shu bilan birga, maishiy-hayotiy ertaklarda real shaxsning o‘z aqli, chidami, tadbirkorligi va yuksak insoniy fazilatlarini orqali maqsadiga erishishi tasvirlanishi alohida qayd etiladi, bu esa qahramon arxetipining o‘zbek an‘anasida axloqiy fazilatlar bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi [6.B. - 33].

O‘zbek ertaklarida arxetiplar ko‘pincha dual oppozitsiya orqali ochiladi: ezgulik va yovuzlik, sabr va injiqlik, mehnatsevarlik va dangasalik, odob va dimog‘dorlik qarama-qarshi qo‘yiladi. **“Zumrad va Qimmat”** ertagi buni yaqqol tasdiqlaydi. Ertak qahramonlari tavsifida **“Zumrad chiroyli, odobli, muloyim, aqlli qiz”** ekani, **“Qimmat esa ishyoqmas, injiq va dimog‘dor”** ekani ochiq aytiladi. Bu tavsif oddiy xarakteristika emas; u o‘zbek madaniyatida ideal qiz obrazi qanday axloqiy-lisoniy belgilar orqali qurilishini ko‘rsatadi. **“Odobli”**, **“muloyim”**, **“aqlli”** kabi sifatlarning ketma-ket qo‘llanishi qahramonning tashqi emas, ichki komilligini asosiy mezon sifatida ilgari suradi. Qimmat obrazidagi **“ishyoqmas”**, **“injiq”**, **“dimog‘dor”** birliklari esa faqat individual kamchilikni emas, balki ijtimoiy-ma‘naviy nomaqbullikni semantik jihatdan ifodalaydi. Demak, bu ertakda qahramon arxetipi individual jasoratdan oldin axloqiy poklik va ijtimoiy maqbullik bilan belgilanadi.

“Zumrad va Qimmat” to‘plamining kirish qismida ham **“insoniy fazilatlar”**, **“yaxshilikning qudrati”** va **“egrilikning oqibati”** haqida gapirilishi bejiz emas. Bu izoh butun to‘plam poetikasiga xos bo‘lgan axloqiy dominanta borligini ko‘rsatadi. O‘zbek ertaklarida yaxshilikning g‘alabasi ko‘pincha shiddatli individual kurash natijasi sifatida emas, balki sabr, kamtarlik, halollik va taqdir sinovlaridan munosib o‘tish natijasi sifatida ifodalanadi. Shuning uchun ham o‘zbek ertaklaridagi qahramon arxetipi ko‘proq **“ma‘naviy markaz”** sifatida ishlaydi. U jamiyat qadriyatlarini o‘zida mujassamlashtiradi va o‘quvchi yoki tinglovchi uchun axloqiy namuna vazifasini bajaradi. Bu jihat lingvokulturologik nuqtayi nazardan juda muhim, chunki qahramonning fazilatlarini tilda mustahkamlangan milliy qadriyatlar tizimi orqali ifodalanmoqda.

Ingliz ertaklarida ham qahramon arxetipi mavjud, biroq uning semantik markazi biroz boshqacharoq. Joseph Jacobs to‘plagan **“Jack and the Beanstalk”** ertagining boshida **“poor widow”** va uning **“only son named Jack”** haqida so‘z yuritiladi. Bu boshlanish darhol ijtimoiy yetishmovchilik vaziyatini yaratadi. Campbell ta‘kidlaganidek, qahramon ko‘pincha qandaydir yetishmovchilik, kamomad yoki muammoli holatdan sarguzashtga kiradi [1.B.- 42]. **Jack obrazi** aynan shu modelga juda mos tushadi: u kambag‘allik sharoitida yashaydi, noma‘lum olamga chiqadi, xavfli hududga kiradi, sehrli ob‘ektlarni qo‘lga kiritadi va nihoyat boylik hamda ijtimoiy muvaffaqiyatga erishadi. Ertakning oxirida **“Jack and his mother became very rich”** va **“he married a great princess”** degan yakun beriladi [2.B. - 45]. Bu yakun ingliz ertagidagi qahramon arxetipining iqtisodiy va ijtimoiy yuksalish bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Jack obrazining lingvokulturologik qimmatini shundaki, u an’anaviy odob-axloq namunasi bo’lishdan ko’ra, faol harakat qiluvchi, tavakkalchi, imkoniyatni qo’ldan boy bermaydigan personaj sifatida gavdalanadi. U noma’lumga chiqishdan qo’rqmaydi, gigantning uyiga qayta-qayta kiradi, xavfli makondan foyda olib chiqadi. Bunday syujet chizig‘i ingliz madaniy xotirasidagi tashabbuskorlik, pragmatik fikrlash va shaxsiy muvaffaqiyat sari intilish kabi kodlar bilan uyg’unlashadi. Albatta, Jackni mutlaq ijobiy qahramon deyish qiyin; unda ayyorlik va jasorat qorishib ketgan. Lekin aynan shu qorishiq ingliz ertak poetikasida **“trickster-hero”**ga yaqin turadigan murakkab arxetipik modelni yuzaga keltiradi. Boshqacha aytganda, ingliz ertagida qahramon ko’pincha ijtimoiy me’yorni saqlovchi emas, balki uni yorib o’tib, yangi natijaga erishuvchi subyekt sifatida ko’rinadi. Bu esa o’zbek xalq ertagidagi sabrli va odobli qahramon modelidan sezilarli farq qiladi.

Har ikki ertakda yordamchi arxetip va sinov arxetipi ham mavjud. Propp ertak morfologiyasida funksiyalar ketma-ketligi va rollarning barqarorligini ko’rsatgan edi; bu jihat **“Jack and the Beanstalk”**da ham yaqqol seziladi [3.B.-3]. O’zbek ertagida qahramonning ezgu tabiati uni sinovlardan o’tkazuvchi va keyinchalik mukofotga eltuvchi kuchlar bilan aloqaga kiritadi. Ingliz ertagida esa sehrli loviya, gigantning xazinasi va sirli makon qahramonning sinov maydonini yaratadi. Ikkala holatda ham sinov qahramonni “oddiy” holatdan “o’zgargan” holatga olib keladi. Demak, struktur darajada universallik mavjud, ammo bu universallikning mazmuniy to’ldirilishi milliy madaniyatga qarab o’zgaradi.

Shuningdek, o’zbek ertaklarida qahramonning muvaffaqiyati ko’pincha jamoaviy-ma’naviy adolatning tiklanishi bilan bog’liq. “Zumrad va Qimmat” yakunida yovuz kampir va uning qizi jazolanadi, ezgu qahramon esa otasi bilan “murod-maqsadiga yetadi”. Bu yerda mukofot nafaqat boyluk yoki martaba, balki oilaviy va ma’naviy muvozanatning tiklanishidir. Ingliz ertagida esa final **“boyib ketish”** va **“malikaga uylanish”** bilan tugaydi [5.B.- 44]. Shunday qilib, o’zbek ertagidagi mukofot ko’proq ijtimoiy-axloqiy muvozanatga, ingliz ertagidagi mukofot esa individual ijtimoiy ko’tarilish va farovonlikka yo’naltirilgan. Bu farq ikki madaniyatning qadriyatlar ierarxiyasini ochib beradi.

Umuman olganda, ingliz va o’zbek ertaklaridagi arxetiplarni qiyosiy o’rganish shuni ko’rsatadiki, arxetiplar, bir tomondan, insoniyatning umumiy ruhiy tajribasini ifodalovchi universal modellar bo’lsa, ikkinchi tomondan, ular har bir madaniyatda milliy semantika bilan qayta to’ldiriladi. Jung ta’kidlagan “har doim va har yerda mavjud shakllar” aynan folklorda o’zining eng jonli ko’rinishini topadi [3.B.- 85]. Biroq o’zbek ertagida bu shakllar odob, sabr, kamtarlik, axloqiy komillik bilan; ingliz ertagida esa tavakkal, harakat, foyda va shaxsiy muvaffaqiyat bilan semantik jihatdan boyitiladi. Shu ma’noda arxetipni oddiy **“umumiy obraz”** sifatida emas, balki milliy til va madaniyatning chuqur qatlamlarini o’zida mujassamlashtirgan lingvokulturologik birlik sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, o’zbek va ingliz ertaklaridagi arxetiplar o’rtasida ham umumiylik, ham milliy o’ziga xoslik mavjud. Umumiylik shundaki, har ikki adabiy-folklor an’anada qahramon, sinov, yordamchi va yovuz kuch singari asosiy arxetipik modellar saqlanib qolgan. Farq esa ularning til vositalari, baholash mezonlari va madaniy ma’nosida namoyon bo’ladi. O’zbek ertaklarida qahramon, avvalo, ma’naviy tozalik va odob timsoli bo’lsa, ingliz ertaklarida u ko’proq faol, tavakkalchi va natijaga yo’naltirilgan subyekt sifatida tasvirlanadi. Demak,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

arxetiplarni lingvokulturologik tahlil qilish nafaqat ertak poetikasini, balki xalqning mentaliteti, qadriyatlari va dunyoqarashini chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Campbell, J.** *The hero with a thousand faces* (Commemorative ed.). Princeton University Press, 2004. 1.B.- 42.
2. **Jacobs, J.** *English Fairy Tales*. Pennsylvania State University Electronic Classics Series, 2005. 2.B. – 45.
3. **Jung, C. G.** *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Routledge, preview edition, 1997.B.- 3.
4. **Propp, V.** *Morphology of the Folktale*. University of Texas Press / American Folklore Society translation, 1968. B.–14.
5. **Qanayev, O.** (to‘plovchi va nashrga tayyorlovchi). *Zumrad va Qimmat: ertaklar*. Toshkent: IJOD-PRESS, 2020.B.- 44.
6. **T.Mirzayev** *O‘zbek folklori*. O‘quv manbasi, , Toshkent Malik Print, 2021. B. – 33.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI**

Matyakubova Zubayda Yusubovna

Xiva tuman 7-son maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich ta‘limda sun‘iy intellektdan foydalanishning pedagogik asoslari va uning ta‘lim samaradorligiga ta‘siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, boshlang‘ich ta‘lim, individual yondashuv, adaptiv ta‘lim.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические основы использования искусственного интеллекта в начальном образовании.

Ключевые слова: искусственный интеллект, начальное образование, индивидуальный подход, адаптивное обучение.

Annotation. The article explores the pedagogical foundations of using artificial intelligence in primary education.

Keywords: artificial intelligence, primary education, individualized learning, adaptive learning.

Zamonaviy ta‘lim tizimi jadal rivojlanib borayotgan raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu jarayonda sun‘iy intellekt (SI) alohida o‘rin egallaydi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida SI texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali, qiziqarli va individuallashtirilgan tarzda tashkil etish imkonini beradi. Chunki aynan shu bosqichda o‘quvchilarning asosiy bilim, ko‘nikma va malakalari shakllanadi, ularning tafakkuri, qiziqishlari va mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, sun‘iy intellektdan foydalanishning pedagogik asoslarini chuqur o‘rganish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun‘iy intellektning ta‘limdagi o‘rni, avvalo, individual yondashuvni ta‘minlash bilan belgilanadi. An‘anaviy ta‘limda barcha o‘quvchilar bir xil usulda o‘qitilsa, SI yordamida har bir o‘quvchining bilim darajasi, o‘zlashtirish tezligi va qiziqishlariga mos ravishda ta‘lim jarayonini tashkil etish mumkin bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilarning bilimni chuqurroq o‘zlashtirishiga, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasining ortishiga olib keladi. Masalan, SI asosidagi platformalar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchining xatolarini tahlil qilib, unga mos qo‘shimcha mashqlarni taklif etadi, shu orqali bilimdagi bo‘shliqlarni to‘ldirishga yordam beradi. Bundan tashqari, interaktiv topshiriqlar, o‘yin elementlari va vizual materiallar orqali darslar yanada qiziqarli tashkil etiladi.

Sun‘iy intellektning didaktik imkoniyatlari juda keng bo‘lib, u ta‘lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqadi. SI yordamida adaptiv ta‘limni yo‘lga qo‘yish, ya‘ni o‘quv materiallarini o‘quvchining o‘zlashtirish darajasiga moslashtirish mumkin. Bu esa ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, SI o‘quvchilar faoliyatini real vaqt rejimida tahlil qilish, tezkor baholash va samarali teskari aloqa berish imkonini yaratadi. Vizualizatsiya, simulyatsiya va modellashtirish imkoniyatlari orqali murakkab tushunchalarni oddiy va tushunarli shaklda yetkazish mumkin bo‘ladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bu juda muhim, chunki ular ko‘proq ko‘rgazmali va interaktiv materiallar orqali yaxshi o‘zlashtiradi.

Biroq sun‘iy intellekt ta‘lim jarayonida qanchalik muhim vosita bo‘lmasin, u o‘qituvchini to‘liq almashtira olmaydi. O‘qituvchi ta‘lim jarayonining markazida turadi va asosiy boshqaruvchi sifatida faoliyat yuritadi. SI esa o‘qituvchi uchun yordamchi vosita vazifasini bajaradi. O‘qituvchi SI texnologiyalaridan oqilona foydalanishi, ularni ta‘lim maqsadlariga moslashtirishi va o‘quvchilarning faoliyatini to‘g‘ri yo‘naltirishi lozim. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘quvchilarning nafaqat bilim olish jarayonini, balki ularning tarbiyasi, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ham nazorat qiladi. Bu jihatlar esa sun‘iy intellekt tomonidan to‘liq qamrab olinmaydi.

Sun‘iy intellekt o‘qituvchi uchun bir qator qulaylik va imkoniyatlar yaratadi. Avvalo, u o‘qituvchining vaqtini tejaydi. Masalan, test tuzish, baholash, natijalarni tahlil qilish kabi jarayonlar avtomatlashtiriladi. Bu esa o‘qituvchiga ko‘proq ijodiy va metodik ishlar bilan shug‘ullanish imkonini beradi. Shuningdek, SI o‘qituvchiga darslarni rejalashtirishda, turli xil topshiriqlarni ishlab chiqishda va o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlashda yordam beradi. Natijada, o‘qituvchi har bir o‘quvchi bilan individual ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Bundan tashqari, sun‘iy intellekt o‘qituvchining kasbiy mahoratini oshirishda ham muhim rol o‘ynaydi. U o‘qituvchini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ishlashga o‘rgatadi, innovatsion yondashuvlarni qo‘llashga undaydi. SI yordamida o‘qituvchi o‘z darslarini tahlil qilishi, kamchiliklarini aniqlashi va ularni bartaraf etish ustida ishlashi mumkin. Bu esa o‘z navbatida refleksiya ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, turli xil onlayn platformalar va SI vositalari orqali o‘qituvchi o‘z bilim va ko‘nikmalarini muntazam ravishda yangilab boradi, bu esa uning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘limda sun‘iy intellektdan foydalanish ta‘lim jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. U o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta‘limni tashkil etish, o‘qituvchining ishini yengillashtirish va uning kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, SI dan foydalanish pedagogik maqsadga muvofiq, ongli va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur. Faqat shundagina u kutilgan natijani beradi va ta‘lim samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar .

1. Luckin, R. Machine learning and human intelligence: The future of education for the 21st century. London: UCL Institute of Education Press. 2018.
2. Russell, S. J., & Norvig, P. Artificial intelligence: A modern approach (4th ed.). Hoboken, NJ: Pearson. 2021.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. UNESCO. Artificial intelligence and education: Guidance for policy-makers. Paris: UNESCO Publishing. 2021.
4. To‘xtamurodov, B. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta’limda qo‘llash. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. 2020.

**SUN’IY INTELLEKT YORDAMIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA
MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH**

Kenjayeva Muborak Qurbondurdiyevna

Xiva tuman 9- sonli maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada sun’iy intellekt yordamida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish yo‘llari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, mantiqiy fikrlash, interaktiv topshiriqlar, individual yondashuv.

Аннотация. В статье рассматриваются способы развития логического мышления младших школьников с помощью искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, логическое мышление, интерактивные задания, индивидуальный подход.

Annotation. The article discusses ways to develop logical thinking in primary school students using artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, logical thinking, interactive tasks, individualized approach.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning nafaqat bilim olishlari, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf bosqichida mantiqiy fikrlashni shakllantirish keyingi ta’lim jarayonining poydevorini yaratadi. Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish ushbu jarayonni samarali tashkil etishda innovatsion vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Sun’iy intellekt yordamida tashkil etilgan interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Oddiy mashqlardan farqli ravishda, interaktiv topshiriqlar o‘quvchini faol ishtirok etishga undaydi, uni fikrlashga, solishtirishga, tahlil qilishga majbur qiladi. Masalan, mantiqiy zanjirni davom ettirish, ortiqcha elementni topish, sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlash kabi topshiriqlar o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi. SI asosidagi platformalar esa bu topshiriqlarni o‘quvchining bilim darajasiga moslab beradi, natijada topshiriq na juda oson, na haddan tashqari murakkab bo‘ladi. Bu esa o‘quvchida qiziqishning saqlanishiga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi masalalar alohida ahamiyatga ega. Bunday masalalar o‘quvchini tayyor formulalarni qo‘llashdan ko‘ra, mustaqil fikrlashga undaydi. Masalan, kombinatorik elementlarga ega soddas masalalar, oddiy algoritmik topshiriqlar, qiyoslash va guruhlashga oid vazifalar o‘quvchilarning tafakkurini faollashtiradi. Sun’iy intellekt bu jarayonda o‘quvchining yechim yo‘lini tahlil qilib, unga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishi mumkin. Agar o‘quvchi xato qilsa, tizim darhol unga mos tushuntirish beradi yoki qo‘shimcha mashq taklif qiladi. Bu esa o‘quvchining xatolar ustida ishlashiga yordam beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Individual yondashuv sun’iy intellektning eng muhim afzalliklaridan biridir. Har bir o‘quvchining fikrlash darajasi, qiziqishi va o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘lganligi sababli, umumiy yondashuv har doim ham samarali bo‘lavermaydi. SI esa har bir o‘quvchining faoliyatini kuzatib borib, unga mos topshiriqlarni taqdim etadi. Masalan, tez o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar uchun murakkabroq mantiqiy masalalar, qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchilar uchun esa sodda va tushuntirishga boy topshiriqlar beriladi. Bu esa barcha o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi va ularning mantiqiy fikrlash darajasini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlardan foydalanishning afzalliklari ko‘p qirrali hisoblanadi. Avvalo, bunday topshiriqlar o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmasini shakllantiradi. Ular tayyor javobni kutmaydi, balki muammoni hal qilish yo‘lini izlaydi. Bu esa o‘quvchining ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Ikkinchidan, mantiqiy topshiriqlar diqqat, xotira va tafakkurni bir vaqtning o‘zida rivojlantiradi. Uchinchidan, SI yordamida tashkil etilgan topshiriqlar o‘quvchiga tezkor teskari aloqa beradi, bu esa bilimni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. To‘rtinchidan, interaktiv va o‘yin elementlariga boy topshiriqlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va ularni faol o‘rganishga jalb etadi.

Shuningdek, sun’iy intellekt o‘qituvchi uchun ham katta imkoniyatlar yaratadi. U o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasini tahlil qilish, ularning qaysi turdagi topshiriqlarda qiynalayotganini aniqlash va shu asosda individual yondashuvni tashkil etishda yordam beradi. Natijada, o‘qituvchi dars jarayonini yanada samarali tashkil etishi mumkin bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt yordamida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Interaktiv topshiriqlar, mantiqiy masalalar va individual yondashuv orqali o‘quvchilarning tafakkuri, mustaqil fikrlashi va muammolarni hal etish qobiliyati rivojlanadi. Bu esa ularning kelajakdagi ta’lim bosqichlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (o‘zbek mualliflari):

1. To‘xtamurodov B. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta’limda qo‘llash. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 160 b.
2. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 200 b.
3. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 180 b.
4. Raximov M. Ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanish. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 150 b.
5. Karimov N. Raqamli ta’lim muhitida o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Universitet, 2022. – 170 b.

**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING RAQAMLI
KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTNING AHAMIYATI**

Pirova Risolotjon Jo‘shibberganovna

Xiva tumani 9- sonli maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyasini rivojlantirishda sun’iy intellektning o‘rni, uning darsliklar bilan integratsiyasi hamda zamonaviy pedagogik jarayondagi ahamiyati keng yoritilgan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, raqamli kompetensiya, boshlang‘ich ta‘lim, AKT, interaktiv ta‘lim, pedagogik innovatsiya.

Аннотация. В статье подробно рассматривается роль искусственного интеллекта в развитии цифровой компетентности будущих учителей начальных классов, его интеграция с учебниками и значение в образовательном процессе.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровая компетентность, начальное образование, ИКТ, интерактивное обучение, педагогические инновации.

Annotation. The article thoroughly explores the role of artificial intelligence in developing digital competence of future primary school teachers, its integration with textbooks, and its importance in modern education.

Keywords: artificial intelligence, digital competence, primary education, ICT, interactive learning, pedagogical innovation.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyasini rivojlantirish bugungi kunda ta‘lim tizimining eng muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki jamiyatning barcha sohalariga raqamli texnologiyalar chuqur kirib borayotgan bir sharoitda o‘qituvchining kasbiy faoliyati ham zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashishi zarur bo‘lmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta‘lim jarayoniga kirib kelishi o‘qituvchining rolini nafaqat bilim beruvchi, balki raqamli muhitda yo‘naltiruvchi, tahlil qiluvchi va innovatsion yondashuvlarni qo‘llovchi mutaxassis sifatida qayta shakllantirmoqda. Raqamli kompetensiya tushunchasi faqatgina kompyuter yoki internetdan foydalanish ko‘nikmasi bilan cheklanmay, balki axborotni izlash, uni tahlil qilish, qayta ishlash, pedagogik maqsadlarga moslashtirish, raqamli platformalarda ishlash hamda o‘quvchilar uchun interaktiv va shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim muhitini yaratishni ham o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bu kompetensiyaning ahamiyati yanada ortadi, chunki aynan shu davrda o‘quvchilarda bilimga qiziqish, mustaqil fikrlash, mantiqiy tahlil va axborot bilan ishlashning dastlabki ko‘nikmalari shakllanadi.

Sun‘iy intellekt esa ushbu jarayonni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. U ta‘limni individuallashtirish, o‘quvchilarning bilim darajasi va o‘zlashtirish tezligini tahlil qilish, shuningdek, har bir o‘quvchiga moslashtirilgan topshiriqlar yaratish imkonini beradi. Masalan, AI asosidagi tizimlar yordamida o‘qituvchi bir xil mavzuni turli darajadagi o‘quvchilar uchun turlicha murakkablikda taqdim etishi mumkin, bu esa inklyuziv ta‘lim tamoyillarini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. ChatGPT kabi til modellari esa o‘qituvchiga dars rejalari tuzishda, savol va topshiriqlar yaratishda, murakkab mavzularni soddalashtirib tushuntirishda yordamchi vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, adaptiv ta‘lim platformalari o‘quvchining javoblariga qarab keyingi o‘quv materialini avtomatik moslashtiradi, bu esa individual yondashuvni kuchaytiradi va o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Boshlang‘ich sinf darsliklari bilan sun‘iy intellektni integratsiya qilish esa ta‘lim jarayonini yanada jonlantiradi. Masalan, matematika darslarida AI yordamida masalalarni vizuallashtirish, grafik modellar yaratish va interaktiv mashqlar ishlab chiqish orqali o‘quvchilarning mavzuni tushunish darajasini oshirish mumkin. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida esa matnlarni tahlil qilish, gap tuzilishini tekshirish, hikoya yozish jarayonida yo‘naltiruvchi savollar berish orqali o‘quvchilarning ijodiy yozish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Tabiiy fanlar darslarida esa murakkab tabiat hodisalarini 3D modellar, virtual laboratoriyalar va animatsiyalar orqali

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushuntirish o‘quvchilarda real tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Bu yondashuvlar darslikdagi an’anaviy bilimlarni zamonaviy raqamli vositalar bilan boyitib, ta’limni yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Biroq sun’iy intellektdan foydalanish faqat texnik ko‘nikmalar bilan cheklanib qolmaydi, balki o‘qituvchidan yuqori darajadagi raqamli madaniyat va axloqiy yondashuvni ham talab etadi. Bo‘lajak o‘qituvchi AI tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarni tanqidiy tahlil qila olishi, noto‘g‘ri yoki ishonchsiz axborotni ajrata bilishi, shuningdek, o‘quvchilarga raqamli xavfsizlik va etik me’yorlarni o‘rgatishi zarur. Chunki sun’iy intellekt vositalari qanchalik rivojlangan bo‘lmasin, ular insonning pedagogik tajribasi va mas’uliyatini to‘liq almashtira olmaydi, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida sun’iy intellektdan foydalanish ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash bilan birga, ijodkorlik va innovatsion fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Raqamli vositalardan samarali foydalanish orqali o‘qituvchi o‘z darslarini yanada qiziqarli, interaktiv va samarali qilib tashkil etishi mumkin bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantiradi va zamonaviy bilimlarni chuqur o‘zlashtirishiga yordam beradi. Natijada sun’iy intellekt nafaqat o‘qituvchining raqamli kompetensiyasini rivojlantiradi, balki butun ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 98 p.
2. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021. – 312 b.
3. European Commission. DigCompEdu: European Framework for the Digital Competence of Educators. – Brussels: Publications Office of the European Union, 2022. – 75 p.
4. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. – London: UCL IOE Press, 2018. – 240 p.
5. Karimova D. Raqamli ta’lim muhitida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022. – 198 b.

**SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA DARS ISHLANMALARINI YARATISH:
BOSHLANG‘ICH SINFLAR MISOLIDA**

Raximova Zuhra Yusopovna

Xiva shahar 5- sonli maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun’iy intellekt asosida boshlang‘ich sinflar uchun dars ishlanmalarini yaratish imkoniyatlari, metodik yondashuvlar va amaliy misollar tahlil qilingan. AI texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni va samaradorligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: искусственный интеллект, разработка уроков, начальное образование, цифровая компетентность, интерактивное обучение, методика.

Аннотация. В статье анализируются возможности создания уроков для начальных классов на основе искусственного интеллекта, методические подходы и практические примеры. Рассматривается роль и эффективность ИИ в образовательном процессе.

**“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotation. The article analyzes the possibilities of creating lesson plans for primary classes based on artificial intelligence, methodological approaches, and practical examples. It highlights the role and effectiveness of AI in the educational process.

English:

artificial intelligence, lesson planning, primary education, digital competence, interactive learning, methodology

Sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta‘lim tizimiga jadal kirib kelishi o‘quv jarayonini tashkil etish, dars ishlanmalarini yaratish va pedagogik faoliyatni optimallashtirishda yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflar uchun dars ishlanmalarini ishlab chiqishda SI vositalaridan foydalanish o‘qituvchiga nafaqat vaqtni tejash, balki ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va interaktiv dars muhitini yaratish imkonini beradi. An‘anaviy dars rejalashtirish jarayonida o‘qituvchi ko‘p vaqtini metodik materiallarni izlash, topshiriqlarni tuzish va baholash mezonlarini ishlab chiqishga sarflasa, sun‘iy intellekt bu jarayonni avtomatlashtirib, pedagogik samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Boshlang‘ich ta‘limda dars ishlanmalari o‘quvchilarning yosh psixologik xususiyatlariga mos, sodda, qiziqarli va interaktiv bo‘lishi talab etiladi. Sun‘iy intellekt esa aynan shu jarayonda differensial va individual yondashuvni ta‘minlaydi. Masalan, AI asosida bir mavzu bo‘yicha turli darajadagi topshiriqlar (oson, o‘rta va murakkab) avtomatik shakllantirilishi mumkin, bu esa inklyuziv ta‘lim tamoyillarini qo‘llab-quvvatlaydi. ChatGPT kabi generativ modellar o‘qituvchiga dars ishlanmasining maqsadi, kutilayotgan natijalar, metodlar, savol-javoblar va mustahkamlash mashqlarini ishlab chiqishda yordam beradi.

Matematika darslarida sun‘iy intellekt yordamida masalalarni vizuallashtirish, grafik modellar yaratish va interaktiv o‘yinlar ishlab chiqish mumkin. Ona tili darslarida esa matnlarni tahlil qilish, gap tuzilishini tekshirish, sinonim va antonimlar bilan ishlash hamda ijodiy yozuv topshiriqlarini yaratishda AI samarali vosita hisoblanadi. Tabiiy fanlar darslarida esa murakkab jarayonlarni 3D modellar, animatsiyalar va virtual laboratoriyalar orqali tushuntirish imkoniyati mavjud bo‘lib, bu o‘quvchilarning bilimni chuqurroq va ongli o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Metodik jihatdan sun‘iy intellekt asosida dars ishlanmalarini yaratishda konstruktivistik yondashuv muhim ahamiyatga ega bo‘lib, unda o‘quvchi bilimni tayyor holda olmaydi, balki uni faol kashf etadi. Shu bilan birga, flipped classroom (teskari sinf) va blended learning (aralash ta‘lim) modellari bilan SI integratsiyasi dars samaradorligini yanada oshiradi. O‘qituvchi darsdan oldin SI yordamida materiallarni tayyorlab, dars jarayonida esa ko‘proq amaliy faoliyat, muhokama va muammoli vaziyatlarga e‘tibor qaratadi.

Biroq sun‘iy intellektidan foydalanish faqat texnik jarayon emas, balki pedagogik va axloqiy mas‘uliyatni ham talab etadi. O‘qituvchi AI tomonidan yaratilgan materiallarni tanqidiy tahlil qilishi, ularning ishonchliligini tekshirishi va pedagogik maqsadlarga moslashtirishi zarur. Shuningdek, raqamli etika, axborot xavfsizligi va plagiatning oldini olish masalalari ham muhim ahamiyatga ega. UNESCO va Yevropa Komissiyasining DigCompEdu modeli o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Natijada, sun‘iy intellekt asosida dars ishlanmalarini yaratish boshlang‘ich ta‘lim jarayonini zamonaviy, interaktiv va samarali tizimga aylantiradi. Bu yondashuv o‘qituvchining

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kasbiy faoliyatini yengillashtiradi, o‘quvchilarning bilimga qiziqishini oshiradi va ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 98 p.
2. European Commission. DigCompEdu: Digital Competence Framework for Educators. – Brussels, 2022. – 75 p.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Raqamli ta’limni rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2023. – 45 b.
4. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2021. – 312 b.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INDIVIDUAL TA’LIMNI TASHKIL ETISHDA SUN’IY
INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

O‘runova Xosiyat Bahodirovna

Xorazm viloyat “Kelajak” markazi

Kitobxonlikni rivojlantirish bo‘limi uslubchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda individual ta’limni tashkil etishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, differensial yondashuv va adaptiv ta’lim tizimlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, individual ta’lim, differensial yondashuv, boshlang‘ich ta’lim, adaptiv ta’lim, raqamli kompetensiya.

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта в организации индивидуального обучения в начальных классах, а также дифференцированный и адаптивный подход.

Ключевые слова: искусственный интеллект, индивидуальное обучение, дифференцированный подход, начальное образование, адаптивное обучение, цифровая компетентность

Annotation. The article analyzes the use of artificial intelligence in organizing individualized learning in primary classes, focusing on differentiated and adaptive learning approaches.

Keywords: artificial intelligence, individualized learning, differentiated approach, primary education, adaptive learning, digital competence.

Sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi o‘quv jarayonini tubdan o‘zgartirib, individual ta’limni tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda har bir o‘quvchining bilim darajasi, tez o‘zlashtirish qobiliyati, qiziqishlari va psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lgani sababli differensial va individual yondashuvni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. An’anaviy ta’limda o‘qituvchi ko‘pincha butun sinf uchun bir xil material va topshiriqlarni qo‘llashga majbur bo‘ladi, bu esa ayrim o‘quvchilarning ortda qolishiga yoki yuqori darajadagi o‘quvchilarning yetarlicha rivojlanmasligiga sabab bo‘lishi mumkin. Sun’iy intellekt esa ushbu muammoni hal qilishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

SI texnologiyalari o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish, ularning xatolarini aniqlash va moslashtirilgan (adaptiv) o‘quv materiallarini taklif qilish imkonini beradi. Masalan, adaptiv ta’lim platformalari o‘quvchining javoblariga qarab keyingi topshiriqlarni avtomatik ravishda osonlashtirishi yoki murakkablashtirishi mumkin. Bu esa individual ta’lim tamoyilining amaliy shaklda amalga oshirishini ta’minlaydi. ChatGPT kabi generativ modellardan foydalanish esa o‘qituvchiga har bir o‘quvchi uchun alohida topshiriqlar, tushuntirishlar va qo‘shimcha mashqlar tayyorlashda katta yordam beradi.

Boshlang‘ich ta’limda individual yondashuv ayniqsa matematika, ona tili va tabiiy fanlar darslarida muhimdir. Masalan, matematika darslarida SI yordamida bir xil mavzu bo‘yicha turli darajadagi masalalar (oson, o‘rta, murakkab) yaratiladi. Bu kuchli o‘quvchilarga qo‘shimcha rivojlanish imkonini bersa, qiynalayotgan o‘quvchilarga mavzuni bosqichma-bosqich o‘zlashtirishga yordam beradi. Ona tili darslarida esa matnni tushunish darajasiga qarab individual mashqlar, gap tuzish, lug‘at boyligini oshirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar ishlab chiqiladi. Tabiiy fanlar darslarida esa vizual materiallar, animatsiyalar va interaktiv modellar orqali o‘quvchilarning tushunish darajasi oshiriladi.

Sun‘iy intellektning yana bir muhim imkoniyati bu real vaqt rejimida tahlil qilishdir. Ya’ni tizim o‘quvchining dars davomida bergan javoblarini tahlil qilib, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda o‘qituvchiga tavsiyalar beradi. Bu esa o‘qituvchining har bir o‘quvchiga individual yondashuvini yanada aniq va samarali qiladi. Shuningdek, AI asosidagi “learning analytics” tizimlari o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatib boradi va ularning kelajakdagi o‘quv strategiyasini belgilashga yordam beradi.

Metodik jihatdan qaraganda, individual ta’limni tashkil etishda konstruktivistik yondashuv muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi bilimni tayyor holda olmaydi, balki uni mustaqil ravishda kashf etadi. Sun‘iy intellekt esa bu jarayonda yo‘naltiruvchi va yordamchi vosita sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, blended learning (aralash ta’lim) va flipped classroom (teskari sinf) modellari bilan SI integratsiyasi individual ta’lim samaradorligini yanada oshiradi.

Biroq sun‘iy intellektidan foydalanish jarayonida o‘qituvchining roli kamaymaydi, aksincha yanada muhimlashadi. Chunki AI faqat texnik tahlil va tavsiyalar beradi, lekin pedagogik qaror qabul qilish, tarbiyaviy yondashuv va o‘quvchi shaxsini shakllantirish inson omiliga bog‘liq bo‘lib qoladi. Shu sababli o‘qituvchi raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash va axloqiy mas’uliyatga ega bo‘lishi zarur.

Yevropa Komissiyasining DigCompEdu modeli va UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu hujjatlar sun‘iy intellektidan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish, raqamli xavfsizlik va etik me’yorlarga rioya qilishni ta’kidlaydi.

Natijada, sun‘iy intellekt texnologiyalari boshlang‘ich sinflarda individual ta’limni tashkil etishda juda katta imkoniyatlar yaratadi. U ta’limni shaxsga yo‘naltirilgan, moslashuvchan va samarali tizimga aylantiradi. Eng muhimi, har bir o‘quvchining imkoniyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi va ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence in Education. – London: UCL IOE Press, 2018. – 240 p.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2019. – 512 p.
3. Karimova D. Raqamli ta’lim muhitida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: TDPU, 2022. – 198 b.
4. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2021. – 312 b.

**DARSGA TAYYORGARLIK JARAYONIDA SUN’IY INTELEKTDAN
FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI**

Aminova Nafisa Qo‘ziboyevna

Bog‘ot tumani 11-son maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada darsga tayyorgarlik jarayonida sun’iy intellektdan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan, shuningdek uning pedagogik samaradorlikka ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, darsga tayyorgarlik, pedagogika, raqamli kompetensiya, metodika, ta’lim texnologiyalari

Аннотация. В статье анализируются преимущества и недостатки использования искусственного интеллекта в процессе подготовки к урокам, а также его влияние на эффективность педагогической деятельности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, подготовка к уроку, педагогика, цифровая компетентность, методика, образовательные технологии

Annotation. The article analyzes the advantages and disadvantages of using artificial intelligence in lesson preparation and its impact on pedagogical effectiveness.

Keywords: artificial intelligence, lesson preparation, pedagogy, digital competence, methodology, educational technologies.

Sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi o‘qituvchining kasbiy faoliyatida, ayniqsa darsga tayyorgarlik jarayonida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda o‘qituvchi faqat an’anaviy metodik manbalarga tayanib qolmasdan, balki sun’iy intellekt asosidagi raqamli vositalardan ham faol foydalanmoqda. Bu jarayon dars ishlanmasini tayyorlash, o‘quv materiallarini tanlash, interaktiv topshiriqlar yaratish va baholash mezonlarini ishlab chiqishda katta qulayliklar yaratadi. Shu bilan birga, SI dan foydalanishning ayrim kamchiliklari ham mavjud bo‘lib, ularni to‘g‘ri anglash va boshqarish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Darsga tayyorgarlik jarayonida sun’iy intellektning eng muhim afzalliklaridan biri — vaqtni tejashdir. O‘qituvchi ChatGPT, Copilot yoki boshqa AI tizimlari yordamida dars ishlanmasi, savollar banki, testlar va ijodiy topshiriqlarni juda qisqa vaqt ichida tayyorlashi mumkin. Bundan tashqari, SI o‘qituvchiga differensial yondashuvni amalga oshirishda ham yordam beradi, ya’ni bir mavzu bo‘yicha turli darajadagi (oson, o‘rta, murakkab) topshiriqlar yaratish imkonini beradi. Bu esa ayniqsa boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishda juda muhimdir.

Sun’iy intellektning yana bir muhim afzalligi — o‘quv materiallarini boyitish va interaktivlashtirish imkoniyatidir. Masalan, AI yordamida darsga mos vizual materiallar, hikoyalar, misollar, o‘yinlar va simulyatsiyalar yaratiladi. Bu o‘quvchilarning darsga qiziqishini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oshiradi va mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Shuningdek, SI o‘qituvchiga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, jumladan flipped classroom va blended learning modellarini samarali qo‘llashda yordam beradi.

Biroq sun‘iy intellektdan foydalanishning kamchiliklari ham mavjud. Birinchi navbatda, AI tomonidan yaratilgan materiallar har doim ham to‘liq pedagogik talabga mos bo‘lmasligi mumkin, shuning uchun o‘qituvchi ularni tanqidiy tahlil qilishi zarur. Ikkinchi muammo — ortiqcha texnologiyaga tayanishdir. Agar o‘qituvchi faqat SIga suyanib qolsa, uning ijodiy va metodik mustaqilligi kamayishi mumkin. Bundan tashqari, ba’zi AI tizimlari noto‘g‘ri yoki noaniq ma’lumot berishi ehtimoli ham mavjud bo‘lib, bu pedagogik xatolarga olib kelishi mumkin.

Darsga tayyorgarlik jarayonida yana bir muhim jihat — axloqiy va raqamli xavfsizlik masalalaridir. O‘qituvchi sun‘iy intellektdan foydalanishda ma’lumot manbalarini tekshirish, plagiatga yo‘l qo‘ymaslik va o‘quvchilarga to‘g‘ri axborot yetkazish mas’uliyatini unutmasligi kerak. Shu sababli UNESCO va Yevropa Komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan DigCompEdu modeli o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishda muhim yo‘riqnoma bo‘lib xizmat qiladi.

Metodik jihatdan qaraganda, sun‘iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki uning yordamchisi sifatida qaralishi lozim. U darsni rejalashtirish jarayonini yengillashtiradi, lekin pedagogik qaror qabul qilish va tarbiyaviy jarayonni boshqarish inson omiliga bog‘liq bo‘lib qoladi. Shu sababli SI va an’anaviy pedagogika o‘rtasidagi muvozanatni saqlash muhimdir.

Natijada, darsga tayyorgarlik jarayonida sun‘iy intellektdan foydalanish katta afzalliklarga ega bo‘lsa-da, uning kamchiliklarini ham inobatga olish zarur. To‘g‘ri va ongli foydalanilganda SI o‘qituvchining ishini yengillashtiradi, dars sifatini oshiradi va ta’lim jarayonini zamonaviy bosqichga olib chiqadi. Ammo u pedagogik tafakkurni to‘liq almashtira olmaydi, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. European Commission. DigCompEdu Framework for Educators. – Brussels, 2022. – 75 p.
2. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2019. – 512 p.
3. Karimova D. Raqamli ta’lim muhitida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: TDPU, 2022. – 198 b.
4. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2021. – 312 b.

SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA PEDAGOGIK JARAYONLARGA INTEGRATSIYASI VA UNING METODIK IMKONIYATLARI

Ivatova Gulnora Raximovna

*Bog‘ot tumani 2- son umumiy o‘rta ta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun‘iy intellekt texnologiyalarining boshlang‘ich ta‘lim jarayoniga integratsiyasi, xususan raqamli kompetensiyani rivojlantirish, dars ishlanmalarini yaratish, individual ta‘limni tashkil etish hamda darsga tayyorgarlik jarayonidagi afzallik va kamchiliklari tahlil qilingan. Shuningdek, AI texnologiyalarining pedagogik samaradorlikka ta‘siri va metodik imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, raqamli kompetensiya, individual ta‘lim, dars ishlanma, boshlang‘ich ta‘lim, metodika, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация. В статье анализируется интеграция технологий искусственного интеллекта в начальное образование, включая развитие цифровой компетентности, разработку уроков, организацию индивидуального обучения, а также преимущества и недостатки использования ИИ.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровая компетентность, индивидуальное обучение, разработка уроков, начальное образование, методика, педагогические технологии.

Annotation. The article analyzes the integration of artificial intelligence technologies into primary education, including digital competence development, lesson planning, individualized learning, and the advantages and disadvantages of AI use.

English: artificial intelligence, digital competence, individualized learning, lesson planning, primary education, methodology, educational technologies.

Sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta‘lim tizimiga kirib kelishi pedagogik jarayonlarni tubdan yangilab, o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga innovatsion yondashuvlarni olib kirmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida SI texnologiyalaridan foydalanish nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, raqamli kompetensiyani shakllantirish va ta‘lim jarayonini moslashuvchan qilish imkonini beradi.

Raqamli kompetensiya zamonaviy o‘qituvchining asosiy kasbiy komponentlaridan biri bo‘lib, u axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, raqamli resurslarni pedagogik maqsadlarda qo‘llash va interaktiv ta‘lim muhitini yaratish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Yevropa Komissiyasining DigCompEdu modeli bu kompetensiyani rivojlantirish uchun asosiy nazariy baza bo‘lib xizmat qiladi. Sun‘iy intellekt esa ushbu kompetensiyani amaliyotga tatbiq etishda muhim vosita hisoblanadi.

Dars ishlanmalarini yaratishda SI texnologiyalari o‘qituvchiga katta yordam beradi. Generativ modellar (masalan, ChatGPT) yordamida dars maqsadi, kutilayotgan natijalar, metodlar, savol-javoblar, mashqlar va baholash mezonlari tez va sifatli ishlab chiqiladi. Bu esa o‘qituvchining vaqtini tejaydi va metodik sifatni oshiradi. Bundan tashqari, SI asosida turli darajadagi topshiriqlar yaratish imkoniyati mavjud bo‘lib, bu differensial yondashuvni ta‘minlaydi.

Individual ta‘limni tashkil etishda sun‘iy intellekt eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Adaptiv ta‘lim tizimlari o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qilib, ularga moslashtirilgan topshiriqlarni taklif etadi. Bu jarayon ayniqsa boshlang‘ich sinflarda muhim, chunki o‘quvchilarning o‘zlashtirish tezligi va qobiliyatlari turlicha bo‘ladi. SI yordamida kuchli o‘quvchilar uchun murakkab, qiynalayotganlar uchun esa soddalashtirilgan topshiriqlar ishlab chiqiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Darsga tayyorgarlik jarayonida sun‘iy intellekt o‘qituvchiga metodik resurslarni tez yaratish, testlar va interaktiv materiallar tayyorlash imkonini beradi. Shu bilan birga, AI vizual materiallar, animatsiyalar va simulyatsiyalar yaratishda ham samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa darsni yanada qiziqarli va tushunarli qiladi.

Shunga qaramasdan, sun‘iy intellektdan foydalanish bir qator kamchiliklarga ham ega. Birinchidan, AI tomonidan yaratilgan materiallar har doim ham to‘liq pedagogik talabga mos bo‘lmazligi mumkin. Ikkinchidan, ortiqcha texnologiyaga tayanish o‘qituvchining metodik mustaqilligini kamaytirishi ehtimoli mavjud. Uchinchidan, noto‘g‘ri yoki noaniq axborot berish xavfi ham mavjud bo‘lib, bu pedagogik xatolarga olib kelishi mumkin.

Metodik jihatdan qaraganda, sun‘iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi emas, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita hisoblanadi. Konstruktivistik yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi bilimni faol yaratadi, SI esa bu jarayonda yordamchi rol o‘ynaydi. Flipped classroom va blended learning modellarida SI integratsiyasi ta‘lim samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, sun‘iy intellekt texnologiyalari boshlang‘ich ta‘lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim rol o‘ynaydi. U raqamli kompetensiyani rivojlantiradi, individual ta‘limni qo‘llab-quvvatlaydi, dars ishlanmalarini yaratishni yengillashtiradi va o‘qituvchining kasbiy faoliyatini optimallashtiradi. Biroq uning samarali qo‘llanilishi pedagogik nazorat va tanqidiy yondashuv bilan birgalikda amalga oshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2019. – 512 p.
2. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence in Education. – London: UCL IOE Press, 2018. – 240 p.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Raqamli ta‘lim strategiyasi. – Toshkent, 2023. – 45 b.
4. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2021. – 312 b.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA KAHOOT INTERAKTIV TESTLARIDAN
FOYDALANISHNING PEDAGOGIK SAMARADORLIGI**

Axmedova Xamida Abdullaevna

Urganch shahar 18 sonli maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda Kahoot interaktiv test platformasidan foydalanishning pedagogik samaradorligi, metodik imkoniyatlari hamda o‘quvchilarning bilimni baholash va faolligini oshirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, platformadan foydalanishning afzalliklari va cheklovlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Kahoot, interaktiv ta‘lim, boshlang‘ich ta‘lim, raqamli kompetensiya, test texnologiyalari, pedagogik innovatsiya.

Аннотация. В статье анализируется педагогическая эффективность использования интерактивной платформы Kahoot в начальных классах, её методические возможности, а также преимущества и ограничения.

Ключевые слова: Kahoot, интерактивное обучение, начальное образование, цифровая компетентность, тестовые технологии, педагогические инновации.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotation. The article analyzes the pedagogical effectiveness of using the Kahoot interactive platform in primary education, its methodological opportunities, as well as advantages and limitations.

English: Kahoot, interactive learning, primary education, digital competence, testing technologies, pedagogical innovation.

Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish nafaqat o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish, balki uning samaradorligini tubdan oshirish imkonini ham beradi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi va bilimga bo‘lgan qiziqishini hisobga olgan holda interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan Kahoot platformasi o‘qituvchilar uchun qulay, o‘quvchilar uchun esa qiziqarli bo‘lgan samarali raqamli vosita sifatida alohida e’tiborga loyiqdir.

Kahoot platformasi o‘yin asosida tashkil etilgan interaktiv test tizimi bo‘lib, u o‘quvchilarni faol o‘rganish jarayoniga jalb etadi. Ushbu platfomaning asosiy afzalligi shundaki, u an’anaviy test tizimidan farqli ravishda o‘quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. O‘yin elementi orqali tashkil etilgan savol-javob jarayoni o‘quvchilarda musobaqalashish ruhini uyg‘otadi, bu esa ularning darsga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun rang-barang vizual elementlar, qisqa va aniq savollar, tezkor javob berish imkoniyati ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, Kahoot platformasidan foydalanish bir necha muhim didaktik vazifalarni hal etishga xizmat qiladi. Birinchidan, u o‘quvchilarning avvalgi bilimlarini faollashtirish imkonini beradi. Dars boshida tashkil etilgan qisqa testlar orqali o‘qituvchi o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasini aniqlaydi va yangi mavzuga o‘tishda mos metodlarni tanlaydi. Ikkinchidan, dars jarayonida Kahoot yordamida mustahkamlash ishlari olib boriladi. Bu bosqichda o‘quvchilar yangi o‘zlashtirilgan bilimlarini amaliy jihatdan qo‘llab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Uchinchidan, dars yakunida platforma baholash vositasi sifatida xizmat qiladi. Bu esa o‘qituvchiga qisqa vaqt ichida butun sinfning bilim darajasini aniqlash imkonini beradi.

Kahootning yana bir muhim jihati — bu real vaqt rejimida natijalarni aks ettirishidir. Har bir savoldan so‘ng o‘quvchilarning natijalari reyting ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Bu holat o‘quvchilarni yanada faolroq bo‘lishga, tez va aniq fikrlashga undaydi. Shu bilan birga, o‘qituvchi uchun diagnostik tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Qaysi savollarga ko‘proq xato javob berilgani orqali qaysi mavzular ustida yana ishlash kerakligi aniqlanadi. Bu esa individual va differensial yondashuvni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda Kahoot platformasidan foydalanish alohida yondashuvni talab etadi. Mazkur yoshdagi bolalar ko‘proq vizual va o‘yin faoliyati orqali bilimni qabul qiladilar. Shu sababli test savollarini tuzishda rangli tasvirlar, sodda va tushunarli matnlar, qisqa vaqt oralig‘i va rag‘batlantiruvchi elementlardan foydalanish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, guruhli ishlashni tashkil etish orqali o‘quvchilarda hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, kichik guruhlarga bo‘linib, birgalikda javob topish jarayoni ijtimoiy faollikni ham oshiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shu bilan birga, Kahoot platformasidan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud. Eng avvalo, texnik ta’minot masalasi dolzarb hisoblanadi. Barcha o’quvchilarda smartfon yoki planshet mavjud bo’lmasligi mumkin, bu esa teng imkoniyatlar tamoyiliga ta’sir ko’rsatadi. Bundan tashqari, internet tezligi past bo’lgan sharoitlarda platformadan samarali foydalanish qiyinlashadi. Yana bir muhim jihat shundaki, o’yin elementi haddan tashqari kuchayib ketgan taqdirda o’quvchilar diqqatini asosiy ta’limiy maqsaddan chalg’itishi mumkin. Shu sababli o’qituvchi dars jarayonini muvozanatli tashkil etishi, o’yin va ta’limiy komponentlar o’rtasida optimal nisbatni saqlashi zarur.

Metodik jihatdan qaraganda, Kahoot platformasidan samarali foydalanish uchun o’qituvchi oldindan puxta reja tuzishi lozim. Savollar o’quv dasturiga mos, mantiqan izchil va o’quvchilarning yoshiga mos bo’lishi kerak. Shuningdek, differensial yondashuv asosida turli darajadagi savollarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu esa har bir o’quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga yordam beradi. Bundan tashqari, platformadan foydalanishda vaqtni to’g’ri taqsimlash ham muhimdir, chunki ortiqcha vaqt sarfi darsning boshqa bosqichlariga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish o’quvchilarda nafaqat fan bo’yicha bilimlarni, balki raqamli kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Kahoot platformasi orqali o’quvchilar axborotni tezkor qabul qilish, qayta ishlash va tahlil qilish ko’nikmalarini egallaydilar. Bu esa ularning kelajakda zamonaviy axborot jamiyatiga moslashishida muhim omil bo’lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Kahoot interaktiv platformasi boshlang‘ich ta’limda o’quvchilarning bilimini mustahkamlash, ularning faolligini oshirish va ta’lim jarayonini qiziqarli tashkil etishda samarali vosita hisoblanadi. Biroq uning samaradorligi bevosita o’qituvchining metodik tayyorgarligi, darsni to’g’ri rejalashtirish va texnologiyadan oqilona foydalanishiga bog’liqdir. Shu sababli zamonaviy pedagog o’z faoliyatida raqamli vositalarni maqsadga muvofiq, tizimli va ijodiy tarzda qo’llashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. European Commission. *DigCompEdu Framework for Educators*. – Brussels, 2022. – 75 p.
2. Bates T. *Teaching in a Digital Age*. – Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2019. – 512 p.
3. Luckin R. *Machine Learning and Human Intelligence in Education*. – London: UCL IOE Press, 2018. – 240 p.
4. O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. *Raqamli ta’limni rivojlantirish strategiyasi*. – Toshkent, 2023. – 45 b.

DARS SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI PREZENTATSIYA VA VIZUAL MATERIALLAR TAYYORLASHDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH

Bozorboyeva Marjona G’ulomjon qizi

UrDPI, 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada dars samaradorligini oshirishda sun’iy intellekt asosida prezentatsiya va vizual materiallar tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari, metodik

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yondashuvlari hamda amaliy ahamiyati tahlil qilingan. AI texnologiyalarining dars jarayonini interaktivlashtirish va o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirishdagi roli yoritilgan.

Kalit so‘zlar

sun‘iy intellekt, prezentatsiya, vizual materiallar, dars samaradorligi, raqamli ta‘lim, pedagogik texnologiyalar, interaktiv o‘qitish.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности использования искусственного интеллекта при создании презентаций и визуальных материалов для повышения эффективности урока.

Annotation. The article analyzes the pedagogical possibilities of using artificial intelligence in creating presentations and visual materials to improve lesson effectiveness.

Zamonaviy ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi o‘qitish jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt (SI) asosida prezentatsiyalar va vizual materiallar tayyorlash o‘qituvchining nafaqat vaqtini tejaydi, balki dars mazmunini chuqurroq va samaraliroq yetkazish imkonini ham yaratadi. Bugungi kunda Canva, Microsoft PowerPoint (Designer funksiyasi bilan), Gamma, Tome va ChatGPT kabi vositalar pedagogik faoliyatda keng qo‘llanilmoqda.

Sun‘iy intellekt asosidagi ushbu vositalarning asosiy afzalligi — avtomatlashtirish va moslashuvchanlikdir. Masalan, o‘qituvchi oddiygina “Boshlang‘ich sinflarda ko‘paytirish jadvali” mavzusini kiritishi bilan Canva bir necha soniya ichida tayyor slayd dizaynlarini, mos ranglar uyg‘unligini va hatto animatsiyalarni taklif etadi. Yoki ChatGPT yordamida o‘qituvchi mavzuga mos matnlarni soddalashtirib, bolalar uchun tushunarli hikoya yoki misol ko‘rinishiga keltirishi mumkin. Bu esa ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muhim, chunki ular murakkab nazariy tushunchalarni emas, balki sodda va obrazli ifodalarni tezroq qabul qiladi.

Boshlang‘ich ta‘limda vizual materiallarning ahamiyati juda katta. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kichik yoshdagi o‘quvchilar axborotni ko‘proq ko‘rish orqali o‘zlashtiradi. Shu sababli SI yordamida yaratilgan tasvirlar, animatsiyalar va infografikalar o‘quvchilarning kognitiv faolligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan:

- **Matematika darsida:** geometrik shakllarni oddiy rasm sifatida ko‘rsatish o‘rniga, ularning qanday hosil bo‘lishini animatsiya orqali namoyish etish mumkin. Masalan, kvadratning aylanishi orqali aylana tushunchasiga o‘tish.

- **Ona tili darsida:** matnni oddiy o‘qish o‘rniga, Tome yordamida uni vizual hikoya (storytelling) shaklida berish. Har bir gap uchun rasm va kichik sahna yaratiladi, bu esa bolalarning tasavvurini kengaytiradi.

- **Tabiiy fanlarda:** “Suv aylanishi” jarayonini oddiy tushuntirish o‘rniga, 3D animatsiya orqali bug‘lanish, kondensatsiya va yog‘in bosqichlarini ko‘rsatish o‘quvchilar uchun ancha tushunarli bo‘ladi.

- **Ingliz tili darsida:** yangi so‘zlarni yodlashda SI orqali avtomatik yaratilgan rasmlar va kontekstli misollar o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshiradi.

Metodik jihatdan SI asosida tayyorlangan prezentatsiyalar darsning barcha bosqichlarida samarali qo‘llanilishi mumkin. Masalan, darsning **kirish qismida** o‘qituvchi qisqa animatsion video yoki savol-javobli slayd orqali o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi. **Asosiy qismida** esa mavzuni tushuntirishda vizual diagrammalar, jadval va infografikalardan foydalanadi. **Mustahkamlash bosqichida** interaktiv topshiriqlar — masalan, rasm asosida savollarga javob

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

berish yoki noto‘g‘ri elementni topish kabi mashqlar beriladi. **Yakuniy bosqichda** esa refleksiya uchun qisqa test yoki vizual savol ishlatiladi.

Sun‘iy intellektning eng katta imkoniyatlaridan biri — bu personalizatsiyadir. Masalan, bir sinfda o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bo‘lsa, ChatGPT yoki boshqa AI vositalar yordamida bir xil mavzuni turli darajada tushuntiruvchi materiallar tayyorlash mumkin:

- kuchli o‘quvchilar uchun murakkabroq masalalar va kengaytirilgan izohlar,
- o‘rtacha o‘quvchilar uchun standart tushuntirish,
- qiyin o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar uchun esa sodda, rasmlil va bosqichma-bosqich izohlar.

Bu yondashuv differensial ta’limni samarali tashkil etishga xizmat qiladi va har bir o‘quvchining individual rivojlanishini ta’minlaydi.

Biroq sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda ehtiyotkorlik ham zarur. Avvalo, AI tomonidan yaratilgan materiallar har doim ham metodik jihatdan mukammal bo‘lavermaydi. Masalan, ba’zi hollarda noto‘g‘ri yoki yoshga mos kelmaydigan misollar berilishi mumkin. Shuningdek, ortiqcha animatsiya va rang-barang effektlar o‘quvchining diqqatini asosiy mazmundan chalg‘itishi ehtimoli bor. Bundan tashqari, o‘qituvchi faqat tayyor materiallarga tayanib qolsa, uning ijodiy yondashuvi sustlashishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sun‘iy intellekt asosida prezentatsiya va vizual materiallar tayyorlash ta’lim samaradorligini oshiruvchi kuchli innovatsion vosita hisoblanadi. U darsni qiziqarli, interaktiv va tushunarli qiladi, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Biroq uning haqiqiy samarasi o‘qituvchining metodik mahorati, tanqidiy yondashuvi va texnologiyani to‘g‘ri qo‘llashiga bog‘liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Opportunities and Challenges. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 98 p.
2. European Commission. DigCompEdu Framework for Educators. – Brussels, 2022. – 75 p.
3. Bates T. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2019. – 512 p.
4. Karimova D. Raqamli ta’lim muhitida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: TDPU, 2022. – 198 b.

SINF DAN TASHQARI ISHLARNI TASHKILLASHTIRISHDA QUILLBOT DAN FOYDALANIB MATN YARATISH BO‘YICHA TAVSIYALAR

Egamberganova Shoxista Uktam qizi

60-son maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda QuillBot sun‘iy intellekt vositasidan foydalanib matn yaratish imkoniyatlari, metodik yondashuvlar va pedagogik tavsiyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, AI asosida matn yaratishning afzalliklari, cheklovlari va ta’lim jarayoniga ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, QuillBot, sinfdan tashqari ishlar, matn yaratish, pedagogik texnologiyalar, raqamli kompetensiya.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В статье анализируются возможности использования инструмента искусственного интеллекта QuillBot при организации внеклассной работы, методические подходы и педагогические рекомендации.

Ключевые слова: искусственный интеллект, QuillBot, внеурочная деятельность, создание текста, педагогические технологии, цифровая компетенция.

Annotation. The article analyzes the use of the AI tool QuillBot in organizing extracurricular activities, methodological approaches, and pedagogical recommendations.

Keywords: artificial intelligence, QuillBot, extracurricular activities, text generation, pedagogical technologies, digital competence

Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar, ayniqsa sun’iy intellekt vositalari sinfdan tashqari ishlarni yanada samarali, qiziqarli va tizimli tashkil etish imkonini bermoqda. Shunday vositalardan biri — QuillBot bo’lib, u o’qituvchining metodik faoliyatini sezilarli darajada yengillashtiradi. Quyida ushbu vositadan foydalanish imkoniyatlari kengroq va aniq misollar asosida tushuntiriladi.

Avvalo, sinfdan tashqari ishlar o’quvchilarning faqat bilimini emas, balki ijodkorligi, nutqi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, “Kitobxonlik haftaligi”, “Matematika kechasi”, “Til bayrami”, “Zakovat o’yini” kabi tadbirlar uchun o’qituvchi ko’plab matnlar tayyorlaydi: ssenariy, savollar, e’lonlar, topshiriqlar. Aynan shu jarayonda QuillBot katta yordam beradi.

Birinchi muhim jihat — **ssenariylarni tez va sifatli yaratish**. Masalan, o’qituvchi “Kitobxonlik haftaligi” uchun quyidagi oddiy matnni yozadi: “Kitob o’qish inson tafakkurini rivojlantiradi.”

QuillBot orqali bu matnni turli uslubda kengaytirish mumkin:
– “Kitob mutolaasi insonning fikrlash doirasini kengaytirib, tafakkurini boyitadi.”
– “Muntazam kitob o’qish shaxsning intellektual rivojlanishiga katta ta’sir ko’rsatadi.”

Bu esa bir xil mazmunni turli yosh guruhlariga moslab berish imkonini yaratadi. Masalan, 1–2-sinflar uchun soddada, 3–4-sinflar uchun murakkabroq variant tanlanadi.

Ikkinchi jihat — **ijodiy topshiriqlarni ishlab chiqish**. Masalan, o’qituvchi o’quvchilarga “Bahor fasli” mavzusida kichik matn yozishni topshirmoqchi. QuillBot yordamida:

- matn namunasi yaratiladi;
- matnning soddalashtirilgan varianti olinadi;
- yoki murakkab variant asosida savollar tuziladi.

Natijada o’quvchilar uchun quyidagicha topshiriqlar berish mumkin:

1. Matnni o’qib, qayta hikoya qiling.
2. Matndagi asosiy g’oyani boshqa so’zlar bilan ifodalang.
3. Shu mavzuda o’zingiz kichik hikoya yozing.

Bu esa o’quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Uchinchi jihat — **metodik materiallarni moslashtirish**. Masalan, yuqori sinflar uchun yozilgan matnni boshlang‘ich sinf o’quvchilari tushunmasligi mumkin. QuillBot orqali matnni soddalashtirish mumkin.

Misol:

Murakkab matn: “Ekologik muvozanatning buzilishi global muammolarga olib keladi.”

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Soddalashtirilgan variant: “Tabiatdagi muvozanat buzilsa, katta muammolar yuzaga keladi.”

Bu o‘qituvchiga bir xil mavzuni turli darajadagi o‘quvchilar uchun moslashtirish imkonini beradi.

To‘rtinchi jihat — **tadbir e’lonlari va chiqish matnlarini tayyorlash**. Masalan, maktabda “Zakovat” o‘yini tashkil qilinmoqda. O‘qituvchi qisqa e’lon yozadi va QuillBot yordamida uni yanada jozibali qiladi:

– oddiy e’lon → rasmiy uslubdagi e’lon;

– yoki rag‘batlantiruvchi, qiziqarli matnga aylantiriladi.

Natijada o‘quvchilarni tadbirga jalb qilish osonlashadi.

Beshinchi jihat — **grammatik va uslubiy xatolarni tuzatish**. O‘qituvchi yoki o‘quvchi yozgan matnni QuillBot tekshiradi va xatolarni ko‘rsatadi. Bu ayniqsa til o‘rganishda foydalidir. Masalan, o‘quvchi yozgan insho avtomatik tekshirilib, keyin o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinadi.

Shu bilan birga, QuillBotdan foydalanishda ayrim muhim jihatlarga e’tibor berish zarur. Birinchidan, sun’iy intellekt yaratgan matn har doim ham pedagogik jihatdan mukammal bo‘lmاسligi mumkin. Masalan, ba’zi iboralar yoshga mos kelmasligi yoki mazmuni noaniq bo‘lishi ehtimoli bor. Shuning uchun o‘qituvchi albatta tahrir qiladi. Ikkinchidan, o‘qituvchi faqat AIGA tayanib qolmasligi kerak — aks holda ijodiy yondashuv pasayadi.

Metodik nuqtai nazardan, QuillBot konstruktivistik yondashuvni qo‘llab-quvvatlaydi. Chunki o‘quvchilar:

– matnni qayta ishlaydi;

– yangi mazmun yaratadi;

– o‘z fikrini mustaqil ifodalaydi.

Masalan, o‘quvchilarga bir matn berilib, uni o‘zgartirib yozish topshirig‘i beriladi. Bu nafaqat til ko‘nikmalarini, balki tafakkurni ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, QuillBot sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda o‘qituvchi uchun samarali yordamchi vosita hisoblanadi. U vaqtni tejaydi, materiallar sifatini oshiradi va ijodiy imkoniyatlarni kengaytiradi. Biroq uni to‘g‘ri, maqsadga muvofiq va pedagogik nazorat asosida qo‘llash eng muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence in Education. – London: UCL IOE Press, 2018. – 240 p.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Raqamli ta’lim strategiyasi. – Toshkent, 2023. – 45 b.
3. Karimova D. Raqamli ta’lim muhitida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: TDPU, 2022. – 198 b.
4. Koldarov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2021. – 312 b.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘RGANILADIGAN NOSTANDART MASALALARNI
ORGANISHDA SUNIY INTELLEKTDAN FOYDALANISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti

dotsent, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun‘iy intellektning ta‘lim jarayonida, xususan boshlang‘ich sinflarda nostandart masalalarni o‘qitishda o‘qituvchiga ko‘rsatadigan amaliy yordami yoritiladi. Sun‘iy intellekt texnologiyalari o‘qituvchining baholash, tahlil qilish, individual yondashuvni amalga oshirish hamda dars materiallarini tayyorlash jarayonlarini yengillashtirishi bilan ajralib turadi.

Kalit so‘zlar: Sun‘iy intellekt, boshlang‘ich ta‘lim, nostandart masalalar, o‘qituvchi faoliyati, individual yondashuv, ta‘lim texnologiyalari.

Annotation. This article discusses the practical assistance of artificial intelligence in the educational process, particularly in teaching non-standard problems in primary school. AI technologies are highlighted for their ability to simplify teachers’ work in assessment, analysis, individual approach implementation, and lesson material preparation.

Keywords: Artificial intelligence, primary education, non-standard problems, teacher activity, individual approach, educational technologies.

Аннотация. В данной статье рассматривается практическая помощь искусственного интеллекта в образовательном процессе, особенно при обучении нестандартным задачам в начальной школе. Технологии ИИ подчеркиваются как инструмент, облегчающий работу учителя в области оценивания, анализа, реализации индивидуального подхода и подготовки учебных материалов.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, начальное образование, нестандартные задачи, деятельность учителя, индивидуальный подход, образовательные технологии.

Boshlang‘ich sinflarda nostandart masalalarni o‘rganish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bunday masalalar oddiy algoritm yoki tayyor formula asosida emas, balki o‘quvchidan mulohaza yuritish, tahlil qilish, taqqoslash va ijodiy yondashuvni talab etishi bilan ajralib turadi. Shu sababli ko‘plab o‘quvchilar uchun nostandart masalalarni yechish murakkablik tug‘diradi. Aynan shunday vaziyatda ta‘lim jarayoniga sun‘iy intellekt texnologiyalarini joriy etish o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sun‘iy intellekt bugungi kunda ta‘lim tizimining eng tez rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u o‘quv jarayonini individuallashtirish, har bir o‘quvchining bilim darajasi va qobiliyatiga mos yondashuvni ta‘minlash imkonini beradi. Nostandart masalalarni o‘rgatishda esa bu juda muhim, chunki har bir o‘quvchi bir xil tezlikda va bir xil usulda fikrlay olmaydi. Sun‘iy intellekt asosidagi tizimlar o‘quvchining javoblarini tahlil qiladi, uning xatolarini aniqlaydi va aynan shu xatoga mos tushuntirish yoki yo‘naltiruvchi topshiriqlarni taklif qiladi. Bu esa o‘quvchini tayyor javobga olib borishdan ko‘ra, uni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi.

Nostandart masalalarni juda ko‘p tadqiqotchilar ta‘riflaydilar, ammo aniqroq shakllangan ta‘rifni L.M.Fridman beradi ya‘ni: “Nostandart masalalar - bu matematika kursida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ularning yechimi uchun aniq dasturni belgilaydigan umumiy qoidalar va ko‘rsatmalar mavjud bo‘lmagan masalalar”[1, 45-bet]. Ular o‘quvchidan matematik tafakkurni, keng fikrlashni talab qiluvchi qobiliyatga ega bo‘lishni talab qiladi. Nostandart masalalarning ko‘plab tasniflari mavjud bo‘lib, bular ichida eng mukammali E.Yu.Lavlinskayaning[2] tasnifi hisoblanadi. Nostandart masalalar, shuningdek, o‘quvchi yechish usulini yoki tayanadigan biron bir o‘quv materialini bilmaydigan masalalar sifatida ham belgilanadi.

Nostandart masalalar odatda bir necha bosqichli mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Masalan, masalada berilgan ma’lumotlarni ajratish, ular orasidagi bog‘lanishni topish, kerakli matematik amalni tanlash va natijani tekshirish kabi jarayonlar mavjud bo‘ladi. Sun’iy intellekt esa ushbu jarayonni bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlashi mumkin. U o‘quvchiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri javobni bermasdan, balki “keyingi qadam nima bo‘lishi mumkin?”, “qaysi ma’lumotlar muhim?”, “buni qanday guruhlariga ajratish mumkin?” kabi savollar orqali uni to‘g‘ri yo‘nalishga boshlaydi. Natijada o‘quvchi masalani yechish jarayonida faol ishtirok etadi va mustaqil xulosa chiqarishni o‘rganadi.

Shuningdek, sun’iy intellekt texnologiyalari o‘quvchilarning individual xatolarini aniqlashda ham juda samarali hisoblanadi. An’anaviy dars jarayonida o‘qituvchi har bir o‘quvchining xatosini birma-bir tahlil qilishga ulgurmasligi mumkin, biroq SI asosidagi tizimlar buni avtomatik amalga oshiradi. U qaysi turdagi masalalarda o‘quvchi ko‘proq xato qilayotganini aniqlaydi va shu yo‘nalishda qo‘shimcha mashqlar beradi. Bu esa bilimdagi bo‘shliqlarni tezda to‘ldirish imkonini yaratadi.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt nostandart masalalarni o‘yin shaklida taqdim etish imkoniyatiga ham ega. O‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘lgan interaktiv platformalar, virtual yordamchilar va turli darajadagi topshiriqlar ularning motivatsiyasini oshiradi. Masalalar bosqichma-bosqich murakkablashib boradi va o‘quvchi o‘zini rivojlantirayotganini his qiladi. Bu esa matematikaga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi va dars jarayonini zerikarli emas, balki qiziqarli faoliyatga aylantiradi.

Sun’iy intellektning yana bir muhim jihati shundaki, u o‘qituvchiga dars jarayonini samarali tashkil etishda va boshqarishda katta yordam beradi. Avvalo, SI o‘qituvchining eng ko‘p vaqt oladigan ishlaridan biri bo‘lgan baholash va tahlil jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi. Ya’ni o‘quvchilarning test natijalari, masalalarni yechishdagi xatolari va umumiy o‘zlashtirish darajasi avtomatik ravishda tahlil qilinadi. Bu esa o‘qituvchiga har bir o‘quvchi haqida aniq va tezkor ma’lumot olish imkonini beradi.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt o‘qituvchiga individual yondashuvni amalga oshirishda ham yordam beradi. Har bir o‘quvchining bilim darajasi, qiziqishi va qiyinchiliklari aniqlanib, shu asosda mos topshiriqlar yoki qo‘shimcha mashqlar tavsiya etiladi. Bu o‘qituvchiga har bir o‘quvchi bilan alohida ishlashni osonlashtiradi va darsni yanada samarali qiladi.

Yana bir muhim jihat shundaki, sun’iy intellekt o‘quv jarayonini monitoring qilishda ham foydalidir. U o‘quvchilarning darsdagi faolligi, rivojlanish dinamikasi va qaysi mavzuda qiyinchilikka duch kelayotganini aniqlab beradi. Bu ma’lumotlar asosida o‘qituvchi darsni qayta rejalashtirishi yoki qo‘shimcha tushuntirishlar berishi mumkin. Sun’iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosmaydi, balki uning ishini yengillashtiruvchi, dars sifatini oshiruvchi va ta’lim jarayonini yanada samarali qiluvchi kuchli yordamchi vosita hisoblanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda nostandart masalalarni o‘rganishda sun‘iy intellektidan foydalanish ta’lim jarayonini zamonaviylashtiradi, o‘quvchilarning mantiqiy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi hamda individual yondashuvni ta’minlaydi. Bunday texnologiyalar ta’lim sifatini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Л.М.Фридман. Как научиться решать задачи.- М.: Просвещение, 1984. -175 с.
2. Е.Ю.Лавлинская. Методика работы с задачами повышенной трудности в начальной школе. Волгоград: Перемена, Волгоградский государственный педагогический университет, 2010. – 162с.
3. K.R.Karimova. Boshlang‘ich sinflarda matematik jumboqlarni yechishga o‘rgatish // Наука и образование в современном мире: Вызовы XXI века. VII Международная научно-практическая конференция. I том. – НУР-СУЛТАН, 2020. - С.135-138.
4. Karimova K.R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari matematik tafakkurini shakllantirishda mantiqiy masalalar tizimi. // Mug‘allim hem uzliksiz bilimlendirio‘. – Nukus, 2020. - №3. – B. 117 -122.

**1-SINF O‘QUVCHILARI UCHUN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL
ETISHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, (PhD)

Sa’dullayeva Ilmira Ilhom qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 252-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada 1-sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari darslarni tashkil etishning mazmuni, maqsadi va ahamiyati yoritiladi. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: sinfdan tashqari ta’lim, boshlang‘ich sinf, 1-sinf o‘quvchilari, tarbiyaviy ishlar, to‘garaklar, o‘yin faoliyati, ijodiy rivojlanish.

Аннотация. В статье рассматриваются содержание, цели и значение организации внеклассных занятий для учащихся 1 класса. Внеклассные занятия способствуют рациональной организации свободного времени, развитию интересов и способностей учащихся, а также повышению их социальной активности.

Ключевые слова: внеклассное образование, начальная школа, учащиеся 1 класса, воспитательная работа, кружки, игровая деятельность, творческое развитие, организация свободного времени.

Annotation. This article discusses the content, purpose, and importance of organizing extracurricular activities for first-grade students. Extracurricular activities help organize students’ free time effectively, develop their interests and abilities, and increase their social activity.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: extracurricular education, primary school, first-grade students, educational activities, clubs, игровой activity (games), creative development.

O‘rta ta‘lim maktablarida boshlang‘ich sinflar uchun sinfdan tashqari ishlar muhim o‘rin tutib ayniqsa, 1-sinf o‘quvchilarining maktabga moslashishi, qiziqishini, ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishda imkon yaratadi.

Sinfdan tashqari darslar bu o‘quv dasturidan tashqari lekin, ta‘lim-tarbiyaga xizmat qiladigan faoliyat majmui hisoblanib, u o‘quvchilarning vaqtini mazmunli tashkil etish, ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi.

1-sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etishda birinchidan, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari hisobga olinishi kerak, chunki, bu yoshdagi bolalar tez charchaydi, shuning uchun mashg‘ulotlar qisqa, qiziqarli va harakatli qilib o‘tkazilishi lozim. Ikkinchidan, mashg‘ulotlar o‘yin shaklida, didaktik o‘yinlar, rolli o‘yinlar va musobaqalar orqali tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Uchinchidan, sinfdan tashqari darslarda turli metodlardan, boshqotirmalar, mantiqiy savollar, matematik ertaklar va sahnalashtirishlardan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini yanada oshiradi. Shu bilan birga, guruhli ishlash usuli ham samarali bo‘lib, bolalarda hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘quv jarayonida dasturda ko‘rsatilgan katta hajmdagi materiallarni berish qiyin, chunki vaqt chegaralangan, shuning uchun ham sinfdan tashqari ishlarni oqilana tashkil etish o‘qituvchilardan katta ijodiy tashabbuskorlikni va mashg‘ulotlarga puxta tayyorgarlikni talab etadi.

Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun matematika fanidan sinfdan tashqari to‘garaklar tashkil etilsa, to‘garagiga faqat matematikaga qiziqishi bo‘lgan o‘quvchilarnigina jalb qilish kerak deyish noto‘g‘ri chunki, to‘garakning asosiy maqsadi ham o‘quvchilarning individual qiziqish va qobiliyatlarini oshirishdan iborat. O‘quvchilarning matematik bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirish bo‘yicha olib boriladigan ishlar har xil yo‘nalishda davom etishi mumkin. Bu o‘rinda matematikadan olib boriladigan sinfdan tashqari ishlarning roli katta hisoblanadi. Matematik to‘garaklarda “Kim tez?”, “Sonni top”, “Zanjirli hisoblash” kabi metodlardan foydalanish mashg‘ulot samaradorligini ta‘minlaydi. Bunday mashg‘ulotlarning asosiy maqsadi – o‘quvchilarda matematik tafakkurni rivojlantirish, hisoblash ko‘nikmalarini mustahkamlash va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatishdir. Qiziqarli va mazmunli tashkil etilgan mashg‘ulotlar orqali bolalarda matematika faniga bo‘lgan qiziqish ortadi va ular bilim olish jarayonida faol ishtirok etishga intiladi.

1-sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari darslar ularning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. To‘g‘ri tashkil etilgan mashg‘ulotlar orqali bolalarda bilimga qiziqish, jamoada ishlash ko‘nikmasi va ijobiy fazilatlar shakllanadi.

Sinfdan tashqari ishlar shaxsni har tomonlama kamol toptirish va uni hayotga aktiv faoliyatga tayyorlash uchun keng imkoniyatga ega. Bu ishlar bolalarning qiziqishlariga muvofiq tarzda tashkil qilinadi. O‘quvchilar sinfdan tashqari ishlarda o‘zlarini qiziqtiradigan mashg‘ulotlarni tanlab olishadi va ularda mustaqil tashabbuskorona ishtirok etishadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari ishlarda Sun‘iy intellekt (AI) yordamida foydalansa bo‘ladigan o‘yinlar:

1. “Rasmni top!” (AI bilan)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Qanday o‘ynaladi: O‘qituvchi Al orqali turli predmetlar (hayvon, meva, o‘yinchoq) rasmlarini chiqaradi, bolalar esa rasimga qarab nomini aytadi yoki tavsiflaydi.

Foydasi: Bolalarning so‘z boyligini oshiradi, tafakkur va kuzatuvchanlikni rivojlantiradi.

2. “So‘z tuzuvchi robot” o‘yini

Qanday o‘ynaladi: Al bolalarga aralash harflar beradi, bolalar shu harflardan to‘g‘ri so‘z tuzadi.

Foydasi: O‘qish va yozish ko‘nikmasini rivojlantiradi, diqqatni oshiradi.

3. “Al bilan savol-javob” o‘yini

Qanday o‘ynaladi: O‘quvchilarga Al oddiy savollar beradi (masalan: “olma qanday rangda?”).

Bolalar javob beradi

Foydasi: Nutq rivojlanadi, mantiqiy fikrlash kuchayadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda, ayniqsa 1-sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari ishlar ta‘lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular o‘quvchilarning maktabga moslashuvi, bilimga bo‘lgan qiziqishi, ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Mazkur mashg‘ulotlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos, qiziqarli va faol shakllarda tashkil etilganda yanada samarali bo‘ladi.

Shuningdek, didaktik o‘yinlar, mantiqiy topshiriqlar, guruhli ishlar hamda matematik to‘garaklar orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, hamkorlikda ishlash va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalari shakllanadi. Ayniqsa, sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanish sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni yanada interaktiv, zamonaviy va qiziqarli qiladi. Bu esa o‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va ularni faol o‘rganishga undaydi.

Umuman olganda, to‘g‘ri va puxta rejalashtirilgan sinfdan tashqari ishlar o‘quvchilarning har tomonlama kamol topishiga, ularning qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga hamda kelajakda faol, bilimli va tashabbuskor shaxs bo‘lib yetishishiga mustahkam zamin yaratadi.

Adabiyotlar

1. M.Toxtaxodjaeva. Pedagogika. T.:O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
2. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahurat. O‘quv qo‘llanma. – T.: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006 y.
3. G‘aybullayev va boshqalar. Pedagogika. O‘quv qo‘llanma. 2012 y.
4. WWW. Ziyonet. uz

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, dotsent (PhD)

Davlatova Zeboxon Qalandar qizi

Urganch davlat pedagogika inistituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy axborot texnologiyalari (AKT) va o‘yinli metodlarning o‘rni tahlil qilinadi. Ushbu mavzuning dolzarbligi AKT vositalari orqali kichik maktab yoshidagi bolalarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish va ularda matematik savodxonlikni o‘yin orqali shakllantirish zarurati bilan belgilanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: AKT, boshlang‘ich sinf, matematika, gamifikatsiya, interaktiv o‘yinlar, GeoGebra, Kahoot, mantiqiy fikrlash, raqamli ta‘lim.

Annotation. This thesis analyzes the role of modern information and communication technologies (ICT) and game-based methods in developing the mathematical thinking of primary school students. The relevance of this topic is determined by the need to develop cognitive abilities of young learners through ICT tools and to form their mathematical literacy through game-based learning.

Keywords: ICT, primary education, mathematics, gamification, interactive games, GeoGebra, Kahoot, logical thinking, digital education.

Аннотация. В данном тезисе анализируется роль современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и игровых методов в развитии математического мышления учащихся начальных классов. Актуальность темы обусловлена необходимостью развития когнитивных способностей младших школьников с помощью средств ИКТ, а также формирования у них математической грамотности через игровые формы обучения.

Ключевые слова: ИКТ, начальная школа, математика, геймификация, интерактивные игры, GeoGebra, Kahoot, логическое мышление, цифровое образование.

Zamonaviy ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularda mustaqil va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Boshlang‘ich sinf yoshidagi o‘quvchilarning asosiy faoliyati o‘yin orqali dunyoni anglashga qaratilgan. Shu bois, matematika darslarida axborot texnologiyalari (AKT) asosidagi o‘yinli metodlarni qo‘llash o‘quv jarayonini jadallashtirish va bilimlarni mustahkamlashning eng samarali vositasi hisoblanadi. Buyuk allomamiz **Abu Rayhon Beruniy** ta’kidlaganidek, o‘quvchining ko‘ngli fandan bezib qolmasligi uchun darslarni qiziqarli usulda tashkil etish zarur. Shuningdek, **Ibn Sino** o‘quvchilar o‘rtasidagi musobaqa ruhining ahamiyatini yuqori baholagan. Boshlang‘ich sinf yoshidagi o‘quvchilarning asosiy faoliyati o‘yin orqali dunyoni anglashga qaratilganligini hisobga olsak, **L.Vigotskiy** aytganidek, o‘yin bolaning intellektual o‘rishidagi eng muhim vositaga aylanadi. Shu bois, matematika darslarida axborot texnologiyalari (AKT) asosidagi o‘yinli metodlarni qo‘llash o‘quv jarayonini jadallashtirish va bilimlarni mustahkamlashning eng samarali strategiyasidir. Wordwall, Kahoot! kabi o‘yinlar o‘quvchilarda o‘yin orqali bilim olishni haddan tashqari odatga aylantirishi, jiddiy o‘rganishga qiziqishni kamaytirishi mumkin.

1. "Wordwall" platformasida mantiqiy-didaktik o‘yinlar (Masalan: "Matematik g‘ildirak") Interaktiv dskada tasodifiy raqamlar yoki misollar yozilgan g‘ildirak aylanadi. To‘xtagan joydagi misol ekranda vizual effektlar bilan namoyon bo‘ladi. O‘quvchi javobni belgilashi yoki yozishi lozim.

Ushbu o‘yin asosan birinchi va ikkinchi sinf bolalar uchun samaraliroq. Bu yoshdagi bolalarda diqqat hali beqaror bo‘ladi. O‘yinning yorqin ranglari va kutilmaganlik elementi (ranomizatsiya) o‘quvchini darsga to‘liq jalb qiladi. U og‘zaki hisoblash tezligini 2-3 barobarga oshiradi va "raqamlar qo‘rquvi"ni yo‘qotadi. Bunday platformalar ko‘pincha raqobat muhitini kuchaytiradi, bu esa ayrim o‘quvchilarda stress, asabiylik va o‘ziga ishonchsizlikni yuzaga keltiradi.

2. "GeoGebra" muhitida vizual-konstruktiv o‘yinlar (Masalan: "Virtual Tangram") O‘quvchi planshet yoki kompyuter sichqonchasi yordamida ekrandagi geometrik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shakllarni (uchburchak, kvadrat, parallelogramm) burish, surish va birlashtirish orqali berilgan murakkab shaklni yasashi kerak.

2-4 sinf o‘quvchilarida fazoviy tasavvur va mavhum mantiq shakllana boshlaydi. An’anaviy qog‘ozdan farqli o‘laroq, AKT vositasi shaklni 360 gradusga burish va aniq simmetriyani ko‘rish imkonini beradi. Bu o‘yin o‘quvchilarda geometrik xossalarni anglash va muhandislik tafakkurini uyg‘otadi. O‘yin shaklidagi topshiriqlar chuqur tahliliy fikrlashdan ko‘ra tezkor javob berishga urg‘u beradi, natijada bilim yuzaki bo‘lib qolishi mumkin. Ko‘p foydalanish natijasida o‘quvchilar gadgetlarga qaram bo‘lib qolishi va vaqtni samarasiz sarflash holatlari kuzatiladi.

3. "Quizizz" yoki "Kahoot" tizimidagi raqobatli test-o‘yinlar

O‘yinning borishi: Har bir o‘quvchi o‘z qurilmasi (yoki jamoaviy) orqali tizimga ulanadi. Ekranda savollar chiqadi va eng tez javob bergan o‘quvchi eng yuqori ballni qo‘lga kiritib, reytingda yuqoriga ko‘tariladi. O‘yin oxirida virtual shohsupa va sovrindorlar aniqlanadi. Bu o‘yin 3-4 sinf bolalar uchun juda ham mos keladi chunki bu yoshdagi bolalarda ijtimoiy status va g‘alabaga intilish kuchli bo‘ladi. O‘yin vaqt bilan chegaralangani sababli, o‘quvchi stressli vaziyatda tez va to‘g‘ri qaror qabul qilishni o‘rganadi. Shuningdek, tizim avtomatik tahlil (statistika) berishi tufayli, o‘qituvchi har bir o‘quvchining kuchsiz nuqtalarini darsning o‘zidayoq aniqlash imkoniga ega bo‘ladi. Ushbu AKT asosidagi o‘yinli metodlar an’anaviy ta’limni zamonaviy gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) tamoyillari bilan boyitadi. Natijada, matematik amallarni bajarish majburiyat emas, balki qiziqarli intellektual jarayon sifatida qabul qilinadi. O‘yin shaklidagi topshiriqlar chuqur tahliliy fikrlashdan ko‘ra tezkor javob berishga urg‘u beradi, natijada bilim yuzaki bo‘lib qolishi mumkin.

Ko‘p foydalanish natijasida o‘quvchilar gadgetlarga qaram bo‘lib qolishi va vaqtni samarasiz sarflash holatlari kuzatiladi.

Masalan **9-11 yoshli (3-4 sinf)** o‘quvchilar uchun "Kahoot!" platformasi orqali tashkil etiladigan raqobatli test-o‘yinlar mavjud. Bu yoshdagi bolalarda ijtimoiy status va g‘alabaga intilish kuchli bo‘lib, darsni haqiqiy intellektual shouga aylantiradi. Masalan, 4-sinfda "Amallar bajarilish tartibi" mavzusini o‘tishda o‘quvchilarga ekranda $8 \cdot 6 = ?$ kabi masala beriladi. O‘quvchi ekrandagi rangli tugmalar (masalan, to‘g‘ri javob — 48 raqami joylashgan yashil katak) orasidan to‘g‘risini tanlashi lozim. Bu jarayonda bola avval qavs ichidagi ko‘paytirishni ($8 \cdot 6 = 48$) sekundlar ichida xayolan hisoblab, to‘g‘ri tugmani bosishga ulgurishi kerak. Musiqiy fon va vaqtning chegaralangani o‘quvchini stressli vaziyatda ham tez va aniq qaror qabul qilishga o‘rgatadi.



Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf matematika darslarida AKT asosidagi o‘yinli metodlardan foydalanish ta‘lim sifatini tubdan oshiruvchi strategik yondashuvdir. **Beruniy** va **Ibn Sino** kabi allomalarimiz ilgari surgan "qiziqarlilik" tamoyili bugungi kunda **Kahoot**, **Wordwall** va **GeoGebra** kabi platformalar orqali o‘zining mukammal ifodasini topmoqda.

Ushbu raqamli vositalar matematikani zerikarli hisob-kitoblar fanidan zavqli intellektual jarayonga aylantiradi. O‘quvchi o‘yin davomida nafaqat hisoblashni o‘rganadi, balki stressli vaziyatda tez qaror qabul qilish, mantiqiy tahlil va o‘z xatosini darhol tuzatish ko‘nikmalarini shakllantiradi. AKT o‘yinlarining eng katta afzalligi — bu o‘qituvchi uchun har bir bolaning o‘zlashtirish darajasini real vaqtda ko‘rish imkonini beruvchi tezkor qayta aloqadir. Shunday qilib, darsda raqamli o‘yinlarni qo‘llash — o‘quvchilarda fanga nisbatan barqaror motivatsiyani shakllantirish va zamonaviy raqamli avlodni tarbiyalashning eng ishonchli poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Abu Rayhon Beruniy.** "Tanlangan asarlar". II tom (Geodeziya). – Toshkent: "Fan", 1982. (*Allomaning ko‘rgazmalilik va qiziqarlilik haqidagi fikrlari uchun*).
- 2.Abu Ali ibn Sino.** "Tadbir al-manzil" (Ro‘zg‘or tutish). – Toshkent: "O‘qituvchi", 1994. (*Jamoaviy ta‘lim va musobaqa ruhi haqidagi qarashlari uchun*).
- 3.Vigotskiy L.S.** "O‘yin va uning bolaning psixik rivojlanishidagi roli". – Moskva: "Pedagogika", 1966. (*O‘yin nazariyasi va "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi uchun*).
- 4.Kravsova E.Ye.** "Boshlang‘ich maktabda o‘yin o‘rgatish metodikasi". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2012. (*O‘yinli texnologiyalarning pedagogik tahlili uchun*).
- 5.Ishmuhammedov R.J., Abduqodirov A.** "Ta‘limda innovatsion texnologiyalar". – Toshkent: "Iste‘dod", 2008. (*AKT vositalari va ularni darsga tatbiq etish metodikasi uchun*).
- 6.Kahoot! Guide for Educators.** "Gamification in the Classroom: Engagement and Learning". [Elektron resurs]. URL: kahoot.com (*Kahoot platformasining metodik imkoniyatlari uchun*).

**SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDA HARAKAT MASALALARINI O‘QITISH ORQALI
BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, dotsent (PhD)

Eshchanova Sevinchoy Kamol qizi

Urganch davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida harakatga doir masalalarni yechish jarayonida mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Harakat masalalarining ta‘limiy ahamiyati, ularni yechish bosqichlari hamda zamonaviy raqamli vositalar yordamida o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshirish yo‘llari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: harakat masalalari, mantiqiy fikrlash, boshlang‘ich ta‘lim, sun‘iy intellekt, tezlik, masofa, metodika.

Abstract. his article discusses the use of artificial intelligence technologies in developing logical thinking skills of primary school students through solving motion-related problems. The educational significance of motion problems, the stages of solving them, and ways to enhance students’ thinking abilities using modern digital tools are analyzed.

Keywords: motion problems, logical thinking, primary education, artificial intelligence, speed, distance, methodology.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы использования технологий искусственного интеллекта при развитии логического мышления учащихся начальных классов в процессе решения задач на движение. Анализируются образовательное значение задач на движение, этапы их решения, а также пути повышения мыслительных способностей учащихся с помощью современных цифровых средств.

Ключевые слова: задачи на движение, логическое мышление, начальное образование, искусственный интеллект, скорость, расстояние, методика.

Mantiqiy fikrlash o‘quvchining sabab-oqibatni anglash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatini ifodalaydi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi esa aynan shu ko‘nikmalar shakllanadigan eng muhim davr hisoblanadi. Matematika darslarida masala yechish jarayoni o‘quvchilarning nafaqat bilimini, balki tafakkurini rivojlantiradi. Ayniqsa, harakatga doir masalalar tezlik, vaqt va masofa tushunchalariga asoslanib, o‘quvchilarning kundalik hayot bilan bog‘liq bilimlarini kengaytiradi, ularni tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Zamonaviy ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi esa ushbu jarayonni yanada samarali va interaktiv tashkil etish imkonini bermogda.

Ilmiy qarashlarga murojaat qiladigan bo‘lsak, Muhammad al-Xorazmiy hisob-kitob inson tafakkurini tartibga solishini ta‘kidlagan, Abu Rayhon Beruniy esa bilim tajriba va kuzatish orqali mustahkamlanishini qayd etgan. Mirzo Ulug‘bek ilmga intilish inson kamolotining asosi ekanini ko‘rsatgan bo‘lsa, Ibn Sino aqlni rivojlantirish ilm orqali amalga oshirishini asoslab bergan. Shuningdek, Lev Tolstoy o‘quvchi faqat yodlash bilan emas, balki fikrlash orqali o‘rganishini ta‘kidlagan, Konstantin Ushinsky esa bolalar tafakkurini rivojlantirish ta‘limning asosiy vazifasi ekanini qayd etgan. Ushbu fikrlar bugungi kunda sun‘iy intellektidan foydalanib tashkil etilayotgan interaktiv darslar mazmunida o‘z ifodasini topmoqda.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Sun‘iy intellekt asosida tashkil etilgan dars mashg‘ulotlarida harakatga doir masalalar ko‘rgazmali va interaktiv shaklda tushuntiriladi.

Masalan, o‘quvchi ekranda piyodaning harakatini animatsiya orqali kuzatib, masofa va vaqt o‘rtasidagi bog‘lanishni anglaydi hamda tezlikni mustaqil hisoblaydi. Bunday yondashuv abstrakt tushunchalarni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, sun‘iy intellekt tizimlari masalani bosqichma-bosqich yechishni o‘rgatadi: avvalo berilgan va noma‘lum kattaliklar aniqlanadi, so‘ng ular orasidagi bog‘lanish topiladi va amallar ketma-ketligi belgilanadi.

Masalan, velosipedchining ma‘lum vaqt ichida bosib o‘tgan masofasi asosida uning tezligini topish, keyin esa shu tezlik bilan yana qancha masofa bosib o‘tishini hisoblash o‘quvchini izchil fikrlashga o‘rgatadi. Sun‘iy intellekt bu jarayonda o‘quvchining xatolarini aniqlab, unga individual tavsiyalar beradi, bu esa o‘quv jarayonini yanada samarali qiladi.

Bundan tashqari, sun‘iy intellekt yordamida harakat masalalarini real hayotga yaqinlashtirish mumkin.

Masalan, Toshkentdan Samarqandga bo‘lgan masofani virtual xarita orqali ko‘rsatish, transport harakatini modellashtirish orqali o‘quvchi nafaqat matematik hisob-kitoblarni bajaradi, balki hayotiy bilimlarga ham ega bo‘ladi. Bu esa uning fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Dars jarayonida sun‘iy intellektdan foydalanishning afzalliklari:

- o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi rivojlanadi;
- individual yondashuv ta‘minlanadi;
- dars qiziqarli va samarali bo‘ladi;
- mantiqiy tafakkur chuqurlashadi.

Dars mashg‘ulotlarini noan‘anaviy tarzda bunday olib borish orqali o‘quvchilarga motivatsiya berish, yangi bilimni tushuntirish, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish, xatolarni tahlil qilish va baholash kabi bosqichlarning barchasida samarali qo‘llanilishi mumkin.

Natijada, sun‘iy intellektdan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularga individual yondashuvni ta‘minlaydi va dars samaradorligini oshiradi. Harakatga doir masalalarni bunday zamonaviy yondashuv asosida o‘qitish o‘quvchilarda tahliliy fikrlash, muammoni hal etish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘lim tizimida harakat masalalarini sun‘iy intellekt asosida o‘qitish mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi bo‘lib, zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 2.Boshlang‘ich sinf matematika darsligi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022.
- 3.Jumayev M. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2018.
- 4.Saidov A. Matematik masalalar yechish metodlari. – Toshkent, 2019.
- 5.Bikboyeva N.U. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
- 6.Toshmurodova G.K. Boshlang‘ich ta‘limda mantiqiy masalalarni yechish metodlari. – Toshkent, 2020.
- 7.L.N.Tolstoy „Urush va tinchlik“

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA “KASRLAR” MAVZUSINI RASMLAR ORQALI
O‘RGATISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, dotsent (PhD)

Islambayeva Mohinur Xudayar qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 252-guruh talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarda kasrlar mavzusining o‘rgatilishi, ulush, kasr tushunchasi, kasrning surati, mahraji, to‘g‘ri kasr, noto‘g‘ri kasr, aralash kasr, o‘nli kasr va kasrlar ustida bajariladigan dastlabki amallar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarga mos masalalarning yechilishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar :ulush, kasr, surat, maxraj, to‘g‘ri kasr, noto‘g‘ri kasr,

Аннотация. В статье рассматривается преподавание дробей в начальных классах, делиться ,понятие дробей, способы представления дробей, знаменатели, правильные дроби, неправильные дроби, смешанные дроби, десятичные дроби и основные арифметические действия с дробями. Также анализируется решение задач, подходящих для начальных классов.

Ключевые слова:. Делиться, дробь, цифра, знаменатель, правильная дробь, неправильная дробь,

Abstract. The article examines the teaching of fractions in elementary grades,share, the concept of fractions, the representation of fractions, denominators, proper fractions, improper fractions, mixed fractions, decimal fractions, and basic operations on fractions. It also analyzes the solution of problems suitable for elementary grades.

Keywords: share, fraction, figure, denominator, proper fraction, improper fraction, mixed fraction, decimal.

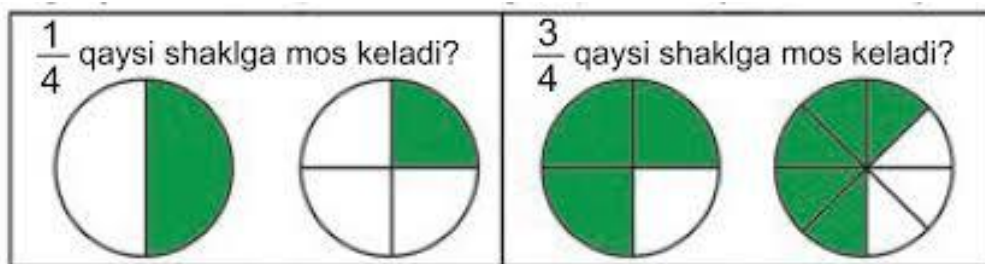
O‘quvchilarni kasrlar bilan tanishtirish boshlang‘ich sinflarda 3-sinfdan boshlanadi. Kasrlarning hosil bo‘lishi, ularni taqqoslash, butunning ulushini topish va berilgan ulushga ko‘ra sonning o‘zini topish bilan tanishadilar. Kasr tushunchasi geometriyada kesma ulushi, miqdorlarning ulushi va boshqa geometrik shakllarning ulushlari bilan bevosita bog‘langan. Kasr tushunchasini hosil qilish har xil narsalarni teng bo‘laklarga bo‘lish, kesish, sindirish, maydalashdan kelib chiqadi deyiladi. Boshlang‘ich sinfdan oldin, ya’ni maktabgacha yoshdayoq kasr tushunchasining boshlang‘ich tushunchalari berilgan. Masalan, olma, tarvuz, bodring, non va boshqalarni bir necha bo‘laklarga bo‘lib ko‘rgan va boshlang‘ich tushunchalar berilgan. Shu maqsadda bolalarni ulushlar bilan, ularning yozilishi bilan tanishtirish, taqqoslashni o‘rgatish, nonning ulushlari va ulushi bo‘yicha sonni topishga doir masalalarni yechish ko‘zda tutiladi. Aytib o‘tilgan barcha masalalar ko‘razmali qilib ochib beriladi.



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kasrlarni o‘rgatish deyarli ko‘rgazma asosida tushuntiriladi. Bu ko‘rgazmalarga meva, qovun, tarvuz, geometrik shakl, cho‘p, qog‘oz va boshqa atrofda narsalarni olish mumkin. Ko‘rgazmali tushuntirishda, masalan, olmani teng ikkiga bo‘lish, yordamida kasr hosil qilinadi. Shunga mos olmani teng bo‘lmagan 2 bo‘lakka bo‘lib, u yarim olma emasligini, demak, kasrni hosil qilmaslikni tushuntirish kerak. Faqat teng bo‘lakka bo‘lgandagina kasr son yoki butunning ulushi hosil bo‘lishini mustahkam singdirish lozim.

Turli xil geometrik shakllar bilan ishlayotganda bu shakl yordamida ulushlarni hosil qiladilar, hamda uning ba‘zi xossalarni keltirib chiqaradilar. Masalan, kvadratni teng 4 bo‘lakka bo‘lishda, uni ikkita yo‘l bilan bo‘lib, burchaklarining o‘zaro tengligiga, hamda tomonlarining ham o‘zaro tengligiga asoslanib, shuningdek kvadrat simmetriyasi haqida tasavvurlarga ega bo‘ladilar. Shuningdek, boshqa o‘quvchilarga doirani, ba‘zilariga to‘g‘ri to‘rtburchakni 4 bo‘lakka bo‘lish topshiriladi. Bundan keyingi ish teng bo‘laklarga bo‘lingan ulushlardan bittasini, ikkitasini, uchtasini olib ularni qanday sonlar bilan yozish mumkinligi o‘qitiladi. Kasrlarni ikkidan bir, uchdan bir, to‘rttan bir kabi o‘qish va $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ larga narsalarni qanday bo‘lib, qancha qismi olinayotganligi orasidagi bog‘lanishni hosil qilish lozim. Shu asosda surat va maxraj hamda kasr kabi yangi terminlar kiritmasdan o‘qiladi. Lekin chiziq chizish, chiziqning pastida butunni nechaga bo‘lgan son, yuqorisiga necha ulushni olgan son yozilishi tushuntiriladi. Kasr mavzusini mustahkamlash ushun esa quyidagicha rasmlar topshiriqlardan foydalanish mumkin:

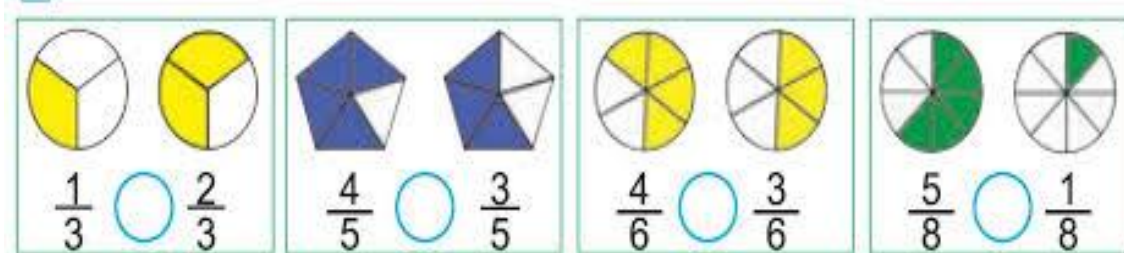


“Ulushlar” mavzusida figuralarni teng bo‘laklarga bo‘lish asosida ulushlarni taqqoslash ham tushuntiriladi. Masalan, o‘qituvchi 5 ta bir xil to‘g‘ri to‘rtburchakli qog‘ozdan yo‘lakchali qilib qirgishni taklif qiladi. Bu yo‘lakchani birinchisini teng ikkiga, ikkinchisini teng to‘rtga, bo‘lib, ularni ustmaust qo‘yish asosida har bir teng bo‘laklarni taqqoslaydi. Unda $\frac{1}{2} > \frac{1}{4}$, $\frac{1}{4} > \frac{1}{8}$, $\frac{1}{3} > \frac{1}{6}$ kabi ekanligiga ishonch hosil qiladilar.



Bu mavzuni quyidagi topshiriqlar yordamida takrorlashimiz mumkin:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**



3-sinfda sonning ulushini topishni amaliy masalalardan boshlash kerak.

Masalan, uzunligi 12 sm bo‘lgan qog‘oz yo‘lakchani olib uni ikkiga buklash topshiriladi. Yo‘lakchanning yarmi necha sm? $12/2=6$ sm. Endi yo‘lakchani yana ikki buklab to‘rt qismga bo‘ladi. Yo‘lakchanning qanday qismi hosil bo‘ldi va uning uzunligi qancha?

Javob: $12:4=3$ sm. $1/4$ qism. Bu ish chizg‘ich yordamida ham o‘lchab ko‘riladi.

Masala. Kitob 80 bet, o‘quvchi uning $1/4$ qismini o‘qidi. Necha bet kitob o‘qilgan. 80 betning $1/4$ qismi qancha?

$80:4=20$ bet.

Boshlang‘ich sinflarda kasrlarga oid masalalar keltirilishi bu o‘quvchilarda boshlang‘ich matematika kursi nazariyasi bo‘yicha dastlabki ma’lumotlarni o‘rganishlari uchun asos hisoblanadi. O‘quvchilarda ulush, kasr, surat, mahraj, to‘g‘ri kasr, noto‘g‘ri kasr, aralash kasr, o‘nli kasrlar tushunchalarni boshlang‘ich sinflarga xos masalalar yordamida o‘rganadilar. Bu orqali esa o‘quvchilarga boshlang‘ich sinflardan o‘qilgan kasrlar haqidagi dastlabki tushuncha va topshiriqlar bilan tanishish imkonini berish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N.Hamedova, Z.Ibragimova, T.Tasetov. Matematika. Oliy o‘quv yurtlarining boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik.-T.: “Turon-Iqbol” nashriyoti, 2007.-312b.
2. F.Radjabov, S.Masharipova. Oliy matematika asoslari. O‘quv qo‘llanma. “Xorazm” nashriyoti, 2010.-392b.
3. I.V.Repyova. Matematika. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun darslik. T.: “Novda” nashriyoti, 2023.

O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING VATANPARVARLIK TUYG‘USINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

Matkarimova Kumushoy Sanjar qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

+998-88-091-05-25

kumushoymatkarimova53@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vatanparvarlik hissinin rivojlantirishda badiiy matnlarning ahamiyati yoritilgan. Badiiy matnlarni o‘qitish orqali o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishga oid usullar hamda turli xil pedagogik yondashuvlar ko‘rsatilgan.

Аннотация. В данной статье освещается значение художественных текстов в развитии чувства патриотизма у учащихся начальных классов. Представлены методы

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

формирования чувства патриотизма у учащихся через чтение художественных текстов, а также различные педагогические подходы.

Abstract. This article highlights the importance of artistic texts in developing a sense of patriotism among primary school students. It presents methods for forming patriotic feelings in students through reading artistic texts, along with various pedagogical approaches.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, o‘quvchi, badiiy matnlar, vatanparvarlik tuyg‘usi, o‘qish savodxonligi.

Ключевые слова: начальный класс, учащийся, художественные тексты, чувство патриотизма, читательская грамотность.

Key words: elementary school, student, artistic texts, sense of patriotism, reading literacy.

Bugungi kunda mamlakatimizda 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi asosida barcha soha va tarmoqlarda ulkan o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an‘analarni chuqur qaror toptirishga, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma‘naviy – intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo‘lgan kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.[1]

Zamonaviy ta‘lim jarayonida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Boshlang‘ich ta‘lim bu jarayonda muhim o‘rin tutadi, chunki aynan kichik maktab yoshida ma‘naviy qadriyatlar hamda dunyoqarash asoslari shakllanadi. Vatanparvarlik tarbiyasining samarali vositalaridan biri o‘qish savodxonligi darslari bo‘lib, ular matnlarni o‘qish, tahlil qilish va muhokama qilish orqali o‘quvchilarda Vatanga muhabbat, uning madaniyati, an‘analari va tarixiga hurmat hissini shakllantirish imkonini berdi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘qish savodxonligi darslari, badiiy matnlarni o‘qish, nafaqat tilni mukammal o‘zlashtirishni, balki ularning ma‘naviy dunyosini shakllantirishni ham nazarda tutadi. O‘quvchilarda vatanparvarlik hissini rivojlantirish, ularni milliy qadriyatlar, madaniyat va tarix bilan tanishtirish, ularning yurtga bo‘lgan muhabbatini mustahkamlashda badiiy matnlarning ro‘li juda katta. Badiiy matnlar orqali o‘quvchilar o‘z xalqining buyuk tarixini, adabiyotini, urf-odatlarini va ma‘naviy merosini o‘rganishlari mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishda pedagogik yondashuvlar, metodlardan foydalanish jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Zero, bu yoshdagi bola uchun “Vatan” tushunchasi hali mavhum bo‘lib, u, asosan, hissiy va obrazli ko‘rinishda shakllanadi. Shu sababli, darsda oddiy tushuntirish emas, balki bolaning qalbiga yetib boruvchi usullarni qo‘llash lozim.

Badiiy matnlar (she‘rlar, hikoyalar, ertaklar) bu borada asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Quyida ushbu matnlarni taqdim etishning eng samarali pedagogik yondashuvlari keltirilgan:

– Rolli o‘yinlar: Badiiy matn asosida o‘quvchilar sahna ko‘rinishlarini ijro etadilar. Masalan, “Vatan himoyachisi” mavzusidagi yoki tarixiy shaxslar, vatanparvar qahramonlar obrazlarini sahnalashtirishlar bolaga Vatan oldidagi burchini amalda his qilish imkonini beradi.

– Matn asosida rasm chizish: O‘quvchiga o‘qilgan asar mazmunidan kelib chiqib, Vatan obrazini tasvirlash topshiriladi. Bu bola o‘z hissiyotlarini badiiy vositalar orqali ifoda etishga yordam beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

– Multimedia vositalaridan foydalanish: She’r va hikoyalarni audio variantda tinglash, videolavhalar ko’rish, interaktiv slaydlar va QR-kodlardan foydalanish ma’lumotning xotirada chuqur muhrlanishini ta’minlaydi.

– Kichik insholar va og’zaki bayonlar: “Mening Vatanim”, “Men Vatanimni sevaman, chunki...” kabi mavzularda ijodiy ishlar yozdiriladi. Bu jarayonda o’quvchilar o’zlaridagi milliy g’urur va mas’uliyat hissini nutq orqali ifodalashni o’rganadilar.

– Nazariy bilimlarni real hayot bilan bog’lash: Matn mazmunini real hayotdagi voqealar, an’analar, bayramlar bilan bog’lagan holda tushuntirish. Jumladan, Mustaqillik bayrami, Davlat bayrog’i qabul qilingan kun yoki maktabdagi vatanparvarlik mavzusidagi tadbirlar. Bu orqali o’quvchilarda vatanparvarlik hissini yanada oshiradi.[2]

Badiiy matnlarning o’quvchilarga ta’siri. Badiiy matnlar o’quvchilarning fikrini kengaytirish, hissiy va axloqiy rivojlanishlarini ta’minlashda samarali vosita bo’lishi mumkin. Badiiy asarlarning o’quvchilarda vatanparvarlik hissini shakllantirishdagi samaradorligi faqat ularning mazmuni bilan bog’liq emas, balki matnni qanday usulda o’qitish, muhokama qilish va o’quvchilarga tushuntirishga ham bog’liqdir. O’qituvchilar o’z darslarida matnlarni qiziqarli va interaktiv tarzda taqdim etib, o’quvchilarda chuqur fikrlash va yurtga bo’lgan muhabbatni kuchaytirishlari mumkin.[3]

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, kichik maktab yoshidagi o’quvchilarda vatanparvarlik tushunchasini badiiy matnlar vositasida shakllantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Badiiy adabiyot namunalari aks etgan tarixiy siymolar, xalqimizning boy madaniy merosi, urf-odatlar hamda mamlakatimizning xalqaro maydondagi yutuqlari o’quvchi qalbida Vatanga muhabbat, milliy g’urur va mas’uliyat tuyg’ularini uyg’otishda asosiy manba bo’lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, yosh avlodni o’z o’tmishi va qadriyatlariga sadoqat, fidoyilik hamda jasorat ruhida tarbiyalashda dars jarayoniga samarali metodik yondashuvlarni integratsiya qilish talab etiladi. Bu borada o’qish savodxonligi darslarida turli janrdagi matnlar va innovatsion uslublardan foydalanish o’quvchilarda, nafaqat vatanparvarlik ongini rivojlantiradi, balki ularni mamlakat taraqqiyoti uchun mas’ul bo’lgan komil insonlar etib voyaga yetkazadi hamda o’quvchilarda vatan kelajagi uchun daxldorlik hissini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O.Turakulova (2023). “Adabiy ta’limda o’quvchilar mutolaa madaniyatini rivojlantirish texnologiyasi”. - Toshkent: “BOOK TRADE”. 8 b
2. M.A.O’ktamova (2025). Innovative methods of developing a sense of patriotism in primary school students during fiction lessons. Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations, 4(5), 1247-1250.
3. M.A.O’ktamova (2025). Boshlang‘ich sinf o’qish savodxonligi darslarida badiiy matnlarni o’qitish orqali o’quvchilarda vatanparvarlik hissini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar. Republican scientific and practical conference “Theories of education of thinkers and reformist enlighteners and mechanisms for their use”, 259-261.

**TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR, SUN’IY INTELLEKT VA
GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

Vaisova Laylo Alimbayevna

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xiva shahar 8-son maktab

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’lim jarayonida raqamli platformalar, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta’lim sifatini oshirishdagi o’rni, o’quvchilarning mustaqil fikrlashi va motivatsiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so’zlar: raqamli platforma, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, ta’lim texnologiyalari, pedagogik innovatsiya, interaktiv ta’lim, raqamli ta’lim.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические возможности использования цифровых платформ, искусственного интеллекта и технологий геймификации в образовательном процессе. Освещается роль современных информационно-коммуникационных технологий в повышении качества образования, а также их значение в развитии самостоятельного мышления и мотивации учащихся.

Ключевые слова: цифровая платформа, искусственный интеллект, геймификация, образовательные технологии, педагогическая инновация, интерактивное обучение, цифровое образование.

Abstract. This article analyzes the pedagogical opportunities of using digital platforms, artificial intelligence, and gamification technologies in the educational process. It highlights the role of modern information and communication technologies in improving the quality of education, as well as their importance in developing students’ independent thinking and motivation.

Keywords: digital platform, artificial intelligence, gamification, educational technologies, pedagogical innovation, interactive learning, digital education.

Hozirgi globallashuv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi barcha sohalar qatori ta’lim tizimiga ham sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Zamonaviy ta’lim endilikda faqat an’anaviy o’qitish usullari bilan cheklanib qolmay, balki innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilmoqda. Xususan, raqamli platformalar, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari ta’lim samaradorligini oshirishda muhim vositalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Bugungi kunda o’quvchilarning bilim olish ehtiyojlari va qiziqishlari o’zgarib bormoqda. Shu sababli o’qitish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarurati ortmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirish, interaktiv muhit yaratish va o’quvchilarning mustaqil ishlash ko’nikmalarini rivojlantirish imkoniyati kengaymoqda.

Raqamli platformalar – bu o’quv materiallarini yaratish, saqlash, ulashish va o’zlashtirish imkonini beruvchi elektron tizimlardir. Ular yordamida masofaviy ta’limni tashkil etish, virtual sinfxonalarni yaratish hamda o’quvchilar bilan tezkor aloqa o’rnatish mumkin.

Raqamli platformalarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- ta’lim resurslariga istalgan vaqtda murojaat qilish imkoniyati;
- o’quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko’nikmasini rivojlantirish;
- o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi interaktiv aloqani kuchaytirish;
- dars jarayonini vizual va qiziqarli tashkil etish;
- masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ayniqsa, pandemiya davrida raqamli platformalarning ahamiyati yanada ortdi. Onlayn ta’lim tizimlari orqali o‘quv jarayonining uzluksiz davom etishi ta’minlandi. Bu esa raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimidagi o‘rnini yanada mustahkamladi.

Sun’iy intellekt texnologiyalari bugungi kunda ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Sun’iy intellekt – bu kompyuter tizimlarining inson tafakkuriga xos faoliyatni bajarish qobiliyatidir. Ushbu texnologiya ta’lim jarayonida individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar:

- o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qiladi;
- individual topshiriqlar tavsiya etadi;
- o‘quvchining qiziqishi va qobiliyatiga mos ta’lim yo‘nalishini belgilaydi;
- baholash jarayonini avtomatlashtiradi;
- o‘qituvchining ish faoliyatini yengillashtiradi.

Masalan, sun’iy intellekt asosidagi chatbotlar va virtual yordamchilar o‘quvchilarning savollariga tezkor javob berishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, sun’iy intellekt texnologiyalari yordamida ta’limdagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Gamifikatsiya – bu o‘yin elementlarini noan’anaviy jarayonlarga, jumladan ta’limga tatbiq etish usulidir. Ushbu texnologiya o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Gamifikatsiyada quyidagi elementlardan foydalaniladi:

- ball to‘plash;
- reyting tizimi;
- mukofot va rag‘batlantirish;
- bosqichma-bosqich vazifalar;
- musobaqa elementlari.

Gamifikatsiya o‘quvchilarda motivatsiyani kuchaytiradi, darslarda faol ishtirok etishga undaydi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’limda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilimni tez va samarali o‘zlashtirishiga yordam beradi. Shuningdek, gamifikatsiya texnologiyasi orqali o‘quvchilar jamoada ishlash, muammoni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Raqamli texnologiyalarni ta’limga joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan:

- texnik vositalarning yetishmasligi;
- internet tezligining pastligi;
- o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasining yetarli emasligi;
- ayrim o‘quvchilarda texnologiyalardan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun ta’lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish hamda sifatli internet infratuzilmasini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli platformalar, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Ushbu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

texnologiyalar ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish va individual yondashuvni ta’minlashda katta ahamiyatga ega. Kelajakda ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish orqali raqobatbardosh, kreativ va zamonaviy fikrlovchi yoshlarni tarbiyalash imkoniyati yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2017.
2. Ishmuhammedov R. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Iste’dod, 2019.
3. Azizxo‘jayeva N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
4. Muslimov N. *Kasb ta’limi pedagogikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Qosimova K. *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari*. – Toshkent: Tafakkur, 2020.

**MAKTAB O‘QUVCHILARIGA KOMBINATORIKANI O‘RGATISHDA SUN’IY
INTELLEKTDAN FOYDALANISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, (PhD)

Madreymova Moxida Maxmud qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 253-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi maktab o‘quvchilariga kombinatorika asoslarini o‘rgatishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi yoritilgan. Kombinatorikaning o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni asoslangan. Shuningdek, sun’iy intellekt yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirish, vizuallashtirish va o‘quvchilarning bilimini mustahkamlash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Kombinatorika, o‘rin almashtirish, o‘rinlashtirish, ko‘paytirish qoidasi, qo‘shish qoidasi, guruhlash, matematik tafakkur, kombinatorik formulalar.

Аннотация. В данной работе рассматриваются вопросы использования технологий искусственного интеллекта при обучении школьников основам комбинаторики. Обоснована роль комбинаторики в развитии логического мышления, аналитических навыков и умений решения задач у учащихся. Также показаны возможности искусственного интеллекта в индивидуализации обучения, визуализации учебного материала и повышении эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: комбинаторика, перестановка, подстановка, правило умножения, правило сложения, группировка, математическое мышление, комбинаторные формулы.

Annotation. This thesis explores the use of artificial intelligence technologies in teaching combinatorics to school students. It highlights the role of combinatorics in developing logical thinking, analytical skills, and problem-solving abilities. The paper also examines the potential of artificial intelligence for personalizing learning, visualizing educational content, and improving the overall effectiveness of the learning process.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: Combinatorics, permutation, substitution, multiplication rule, addition rule, grouping, mathematical thinking, combinatorial formulas.

Kombinatorika matematikaning muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, u chekli to‘plam elementlarini ma’lum qoidalar asosida tanlash, joylashtirish va ularning sonini aniqlash bilan bog‘liq masalalarni o‘rganadi. Ushbu bo‘lim o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, variantlarni solishtirish va eng maqbul yechimni tanlash kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi. Ayniqsa, qo‘shish va ko‘paytirish qoidalari, o‘rin almashtirishlar, guruhlashlar hamda o‘rinlashtirishlar o‘quvchilarning analitik tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

An‘anaviy ta’lim jarayonida kombinatorika ko‘pincha formulalar va qoidalarni yodlash orqali o‘rgatiladi, bu esa barcha o‘quvchilar uchun bir xil darajada samarali bo‘lavermaydi. Ba’zi o‘quvchilar mavzuni tushunishda qiyinchilikka duch keladi, boshqalari esa tezroq o‘zlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayoniga sun‘iy intellekt texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Sun‘iy intellekt o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘zlashtirish tezligi va qiziqishlariga mos ravishda individual topshiriqlarni taqdim etadi, bu esa har bir o‘quvchining o‘z imkoniyatlari darajasida rivojlanishini ta’minlaydi. Bundan tashqari, SI o‘quvchilarning xatolarini tezkor aniqlab, ularga tushunarli izohlar beradi va to‘g‘ri yechimga yo‘naltiradi.

Kombinatorikani o‘qitishda masalalardan foydalanish alohida ahamiyatga ega.

Masalan: savatchada 6 ta olma va 4 ta nok bor bo‘lsa, undan 1 dona meva tanlash nechta usulda amalga oshirilishini aniqlash uchun qo‘shish qoidasidan foydalaniladi. Bu holda olmani 6 usulda, nokni esa 4 usulda tanlash mumkin bo‘lib, jami 10 ta usul mavjud bo‘ladi. Yoki do‘konda 3 xil futbolka va 2 xil shim mavjud bo‘lsa, bitta futbolka va bitta shimdan iborat kiyimni tanlash $3 \cdot 2 = 6$ xil usulda amalga oshiriladi, bu esa ko‘paytirish qoidasini ifodalaydi. Bunday sodda masalalar orqali o‘quvchilar kombinatorikaning asosiy qoidalarini oson o‘zlashtiradilar.

Shuningdek, o‘rin almashtirishga oid masalalar ham o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi.

Masalan: 4 nafar o‘quvchini 4 ta o‘ringa joylashtirish mumkin bo‘lgan usullar soni $4! = 24$ ga teng bo‘ladi. Yoki 5 ta turli kitobdan 2 tasini tanlash masalasida guruhlash formulasi yordamida 10 ta variant mavjudligi aniqlanadi. Bundan tashqari, 2, 4 va 6 raqamlari yordamida 3 xonali sonlar tuzishda (raqamlar takrorlanishi mumkin bo‘lsa) jami $3^3 = 27$ ta son hosil bo‘lishi aniqlanadi. Bunday masalalar o‘quvchilarga nafaqat formulalarni qo‘llashni, balki ularning mazmunini tushunishni ham o‘rgatadi.

Sun‘iy intellekt ushbu masalalarni o‘rgatishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U kombinatorik masalalarni vizual shaklda – imkoniyatlar daraxti, jadval va diagrammalar orqali ko‘rsatib bera oladi. Bu esa o‘quvchilarning abstrakt tushunchalarni yaxshiroq anglashiga yordam beradi.

Masalan: daraxt usuli yordamida barcha variantlarni bosqichma-bosqich ko‘rsatish orqali birorta holat tushib qolmasligi yoki takrorlanmasligi ta’minlanadi. Bundan tashqari, SI o‘quvchining ishlash jarayonini tahlil qilib, unga mos tavsiyalar beradi va bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Sun‘iy intellektdan foydalanish o‘qituvchilar uchun ham qulaylik yaratadi. Ular o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, topshiriqlarni differensiallash va dars jarayonini samarali tashkil etishda SI imkoniyatlaridan foydalanishlari mumkin. Natijada ta‘lim sifati oshadi, o‘quvchilar esa mavzuni chuqurroq o‘zlashtiradilar. Shu bilan birga, SI o‘qituvchini to‘liq almashtirmaydi, balki uning faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, kombinatorikani o‘qitishda sun‘iy intellektdan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali, qiziqarli va tushunarli qiladi. Masalalar asosida o‘qitish esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashga yordam beradi. Natijada o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllanadi hamda rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. H.To‘rayev, I.Azizov, S.Otaqulov. Kombinatorika va graflar nazariyasi. (OO‘Y uchun o‘quv qo‘llanma) Toshkent – “ILM ZIYO”, – 2009.
2. A.S.Rasulov, G.M.Raimova, X.K.Sarimsakova. Ehtimollar nazariyasi va matematik statistika. Toshkent. O‘zbekiston faylasuflari milli jamiyati nashriyoti. – 2006.
3. Matematika. 6-sinf. M.Mirzaahmedov, A.Rahimqoriyev. “O‘qituvchi” nashriyoti. Toshkent – 2017.
4. Matematika. 7-sinf. Sh.A.Alimov, O.R.Xolmuhammedov, M.A.Mirzaahmedov, “O‘qituvchi” nashriyoti. Toshkent – 2017.
5. Algebra. 8-sinf. Sh.A.Alimov, O.R.Xolmuhammedov, M.A.Mirzaahmedov, “O‘qituvchi” nashriyoti. Toshkent – 2019.
6. Matematika. 11-sinf II qism. M.A.Mirzaahmedov, Sh.N.Ismailov, A.Q.Amanov. “ZAMIN NASHR”. Toshkent – 2018.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING SUN‘IY INTELLEKTDAN
FOYDALANISHLARI UCHUN METODIK KO‘RSATMALAR**

Xidirbayeva Nargiza Atabekovna

Beruniy shahri 40-maktab boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt vositalarining imkoniyatlari, ularning dars samaradorligini oshirishdagi ahamiyati hamda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, boshlang‘ich ta‘lim, raqamli texnologiyalar, pedagogik innovatsiya, raqamli kompetensiya, interaktiv ta‘lim, metodik ko‘rsatma.

Аннотация. В данной статье анализируются возможности средств искусственного интеллекта в образовательном процессе, их значение в повышении эффективности уроков, а также роль в развитии компетенций самостоятельного мышления учащихся.

Ключевые слова: искусственный интеллект, начальное образование, цифровые технологии, педагогическая инновация, цифровая компетентность, интерактивное обучение, методические рекомендации.

Abstract. This article analyzes the possibilities of artificial intelligence tools in the educational process, their importance in increasing lesson effectiveness, as well as their role in developing students’ independent thinking competencies.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: artificial intelligence, primary education, digital technologies, pedagogical innovation, digital competence, interactive learning, methodological guidelines.

Zamonaviy ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi pedagogik faoliyatga yangi yondashuvlarni olib kirib, o‘qituvchilardan zamonaviy kompetensiyalarni talab etmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘lim tizimiga kirib kelishi boshlang‘ich ta‘lim jarayonida katta imkoniyatlarni yaratmoqda. Sun‘iy intellekt vositalari o‘qituvchilarga darslarni samarali rejalashtirish, o‘quv materiallarini tezkor tayyorlash, individual topshiriqlar yaratish hamda o‘quvchilarning bilimini tahlil qilish imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun bu texnologiyalar pedagogik faoliyatni yengillashtirish bilan bir qatorda, ta‘lim sifatini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi bolaning intellektual va ijodiy rivojlanishida muhim davr hisoblanadi. Shu sababli ushbu bosqichda qo‘llaniladigan metod va texnologiyalar o‘quvchining keyingi ta‘lim jarayoniga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Sun‘iy intellekt asosidagi platformalar esa darslarni interaktiv tashkil etish, o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va individual yondashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi. Hozirgi kunda ChatGPT, Canva AI, Quizizz, Kahoot, Copilot kabi vositalar ta‘lim jarayonida keng qo‘llanilmoqda. Ushbu platformalar yordamida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari qisqa vaqt ichida testlar, matnlar, slaydlar, rasmlar va didaktik materiallar tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Sun‘iy intellektdan foydalanishda eng muhim jihatlardan biri — undan maqsadli va metodik asosda foydalanishdir. O‘qituvchi sun‘iy intellektni oddiy texnik vosita sifatida emas, balki pedagogik yordamchi sifatida qo‘llashi lozim. Masalan, ona tili darslarida matn tuzish, hikoya davom ettirish yoki grammatik topshiriqlar yaratishda sun‘iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish mumkin. Matematika fanida esa yoshga mos mantiqiy masalalar, interaktiv testlar va differensial topshiriqlar tayyorlashda ushbu texnologiyalar samarali natija beradi. O‘qish savodxonligi darslarida esa o‘quvchilarning qiziqishiga mos ertak, dialog yoki qisqa hikoyalarni yaratish orqali ularning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirish mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olish sun‘iy intellektdan foydalanishning muhim metodik talablaridan biri hisoblanadi. Mazkur yoshdagi bolalar murakkab va uzoq matnlarni qabul qilishda qiynalishi mumkin. Shu sababli sun‘iy intellekt yordamida yaratiladigan materiallar sodda, qisqa, tushunarli va vizual jihatdan qiziqarli bo‘lishi lozim. Rangli tasvirlar, animatsiyalar, o‘yin elementlari va interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi hamda ularning darsdagi faolligini oshiradi. Ayniqsa, gamifikatsiya elementlaridan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida motivatsiyani kuchaytiradi.

Sun‘iy intellektdan foydalanishda o‘qituvchi tanqidiy yondashuvni ham shakllantirishi zarur. Chunki sun‘iy intellekt tomonidan yaratilgan barcha ma‘lumotlar ham doimo aniq va to‘liq bo‘lavermaydi. O‘qituvchi tayyor materiallarni tekshirishi, ularni o‘quvchilarning yoshiga moslashtirishi va pedagogik maqsadga muvofiqligini baholashi kerak. Bu jarayonda o‘quvchilarga ham tayyor javobni qabul qilish emas, balki mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim hisoblanadi. Sun‘iy intellekt yordamida o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va ijodiy yondashuv kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ta’lim jarayonida sun’iy intellektdan foydalanishda axloqiy va pedagogik me’yorlarga rioya qilish ham muhimdir. O’qituvchi o’quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilishi, internet xavfsizligi qoidalariga amal qilishi hamda plagiat holatlarining oldini olishi zarur. Sun’iy intellekt vositalaridan haddan tashqari foydalanish o’quvchilarning mustaqil ishlashiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu sababli texnologiyalar yordamchi vosita sifatida qo’llanilishi, asosiy pedagogik jarayon esa o’qituvchi tomonidan boshqarilishi kerak. Chunki hech qanday texnologiya o’qituvchining tarbiyaviy, psixologik va metodik faoliyatini to’liq almashtira olmaydi.

Biroq sun’iy intellektdan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim o’qituvchilarning raqamli kompetensiyasi yetarli emasligi, texnik vositalar va internet imkoniyatlarining cheklanganligi, tayyor materiallarga ortiqcha bog’lanib qolish holatlari kuzatilmoqda. Shu sababli pedagoglarni sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishga o’rgatish, malaka oshirish kurslarini tashkil etish va metodik qo’llanmalar yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt texnologiyalari boshlang‘ich ta’lim tizimida pedagogik samaradorlikni oshirishning muhim vositalaridan biri sanaladi. Ular o’qituvchilarga darslarni zamonaviy va interaktiv tashkil etish, individual yondashuvni kuchaytirish hamda o’quvchilarning qiziqishini oshirish imkonini beradi. Biroq sun’iy intellektdan foydalanish metodik jihatdan asoslangan, maqsadli va pedagogik tamoyillarga mos bo’lishi zarur. Boshlang‘ich sinf o’qituvchilarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish hamda sun’iy intellekt vositalaridan oqilona foydalanish bo’yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2017.
2. Ishmuhammedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2020.
3. Yo‘ldoshev J. Ta’limda axborot texnologiyalari. – Toshkent: O’qituvchi, 2019.
4. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – New Jersey: Pearson Education, 2021.

**KOMBINATORIK MASALALARNI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA RASMLAR
YORDAMIDA O‘RGATISH**

Karimova Kunduz Ruzibayevna

Urganch davlat pedagogika instituti, dotsent (PhD)

Sobirova Hayotxon Muzaffar qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 252-guruh talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarda kombinatorika masalalarining asosiy tushunchalari hamda ularning kundalik hayotda va amaliy masalalarni yechishdagi ahamiyati yoritilgan. Tanlash, joylashtirish va guruhlashga oid masalalar kombinatorik usullar asosida boshlang‘ich sinflarga mos qilib tahlil qilib berilgan.

Kalit so‘zlar: kombinatorika, kombinatorika masalalari, tanlash, joylashtirish, guruhlash, kombinatorik usullar, matematik tahlil, amaliy masalalar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotation. The article highlights the basic concepts of combinatorial problems in primary school and their importance in everyday life and in solving practical problems. Problems related to selection, arrangement, and grouping are analyzed using combinatorial methods adapted to the level of primary education.

Keywords: combinatorics, combinatorial problems, selection, arrangement, grouping, combinatorial methods, mathematical analysis, practical problems

Аннотация. В статье освещаются основные понятия комбинаторных задач в начальной школе, а также их значение в повседневной жизни и при решении практических задач. Задачи на выбор, размещение и группировку проанализированы с использованием комбинаторных методов, адаптированных для начальных классов.

Ключевые слова: комбинаторика, комбинаторные задачи, выбор, размещение, группировка, комбинаторные методы, математический анализ, практические задачи.

Kombinatorika — berilgan to‘plam elementlaridan ma’lum qoidalar asosida turli kombinatsiyalar tuzish, ularni hisoblash va tahlil qilish bilan shug‘ullanuvchi matematika sohasi. Tushuncha matematika faniga kombinatorika nazariyasining asoschilari bo‘lgan nemis olimi Gottfried Wilhelm Leibniz tomonidan 1666-yilda ilmiy muomalaga kiritilgan. Kombinatorika mavzusi boshlang‘ich sinf matematika darsliklarida ham kiritilgan bo‘lib, mavzu boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mos rasmlar va masalalar asosida berilgan.

Masalan: Shaxmat musobaqqasining bolalar turningida 8 nafar o‘quvchidan, 1 tasi 7 nafar o‘rtog‘i bilan shaxmat o‘ynaydi. Musobaqada jami necha partiya o‘yin bo‘ladi?

Yechish:

1-usul: Bunda partiyalar soni $8 \cdot 7 = 56$ ta, ammo partiyalar sonini hisoblashda har bir partiya 2 marta sanalgan. Demak biz 56 ni 2 ga bo‘lshimiz kerak, ya’ni $56 : 2 = 28$.

2-usul: Musobaqada 1-o‘quvchi 7 ta ishtirokchi, 2-o‘quvchi 6 ta ishtirokchi, 3- o‘quvchi 5 ta ishtirokchi, 4- o‘quvchi 4 ta ishtirokchi, 5- o‘quvchi 3 ta ishtirokchi, 6- o‘quvchi 2 ta ishtirokchi, 7- o‘quvchi 1 ta ishtirokchi bilan shaxmat o‘ynaydi. Biz bunda barcha ishtirokchilar o‘yinlari yig‘indisini hisoblasak, musobaqada jami nechta partiya o‘yin bo‘lganini topib olamiz: $7+6+5+4+3+2+1+0=28$ ta

Boshlang‘ich sinflarda kombinatorik masalalar chekli to‘plam elementlari ustida bajariladigan tanlash, o‘rinlashtirish va guruhlash amallarini o‘rganadi. U masalalar orqali yoki umumiy qoidalar (formulalar) yordamida ifodalanishi mumkin. Boshlang‘ich sinflarda kombinatorika asosan oddiy sanash usuli orqali beriladi, ya’ni mumkin bo‘lgan barcha variantlar birma-bir ko‘rib chiqiladi. Keyingi bosqichlarda esa bu jarayon umimlashtirilib, maxsus formulalar va qoidalar yordamida ifodalanadi.

Elementlari soniga bog‘liq holda kombinatorika takroriy va takrorsiz guruhlariga ajratiladi. To‘plamdagi ayrim elementlar bir necha marta takrorlansa takroriy, to‘plamdagi har 1 element faqat bir marta ishlatilsa takrorsiz kombinatorika deyiladi.

Masalan: 1,2,3 raqamlarida necha xil usulda 3xonal son yasash mumkin?

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bu turdagi misollarni sanash usuli orqali ishlay olishadi.

Masalan: Bunda, 1,2,3 raqamlaridan yasash mumkin bo‘lgan barcha sonlarni tuzib olamiz.

111, 222, 333, 123, 132, 231, 213, 321, 312

Raqamlar takrorlanmagan holda: 6ta

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamlar takrorlangan holda: 9 ta

Kombinatorik amallar. Kombinatorikada asosiy 2 ta amal mavjud bo‘lib, ular qo‘shish va ko‘paytirish amallaridir.

Masalan: O‘quvchi 4 xil ko‘ylak va 3 xil shimdan 1tadan tanlab necha xil usulda kiyinishi mumkin?

Yechish: bu masalani ishlashda biz ko‘paytirish qonunidan foydalanamiz:

$$4 \cdot 3 = 12 \text{ ta}$$

Kutubxonada 3xil matematika va 5xil tabiat kitobi bor. Talaba necha xil usulda faqat 1ta kitobni tanlay oladi?

Yechish: bu masalani ishlashda esa biz qo‘shish qonunidan foydalanamiz :

$$3 + 5 = 8 \text{ ta}$$

Boshlang‘ich sinflarda bu turdagi kombinatorik masalalar suratlar asosida beriladi. Chunki, boshlang‘ich sinf o‘quvchisi ko‘rish yordamida anglab olishlari oson bo‘ladi.

1-misol: Asilada 2 ta futbolka (qizil va yashil) va 3 ta yubka (yashil, qora, jigarrang) bor. U nechta turli xil kiyim kombinatsiyasini tuzadi?

Yechish:

Asila har safar **1 ta futbolka va 1 ta yubka** kiyadi.

Endi tasavvur qilamiz:

1. Qizil futbolka bilan:



bu yerda **3 ta variant** chiqdi.

2. Yashil futbolka bilan:



bu yerda ham **3 ta variant** chiqdi. Jami: $3 + 3 = 6$ xil

2-misol: Maktab oshxonasida 4 xil stol bor. 4 ta o‘quvchi stollarga nechta xil usulda o‘tirishi mumkin?

Yechish:



1- da 4 ta boladan **xohlagan bittasi o‘tiradi**. 4 xil tanlov.



2- da 1 ta bola o‘tirdi, **3 ta bola qoldi**. 3 xil tanlov.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3-  da **2 ta bola qoldi**. 2 xil tanlov.

4-  da endi **1 ta bola qoldi**. 1 xil tanlov.

Hammasini hisoblasak: $4 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 1 = 24$ ta

3-misol: (2-sinf matematika darsligi, 2-qism, 45-bet, 6-misol).

Savatda 3 xil meva bor: olma, anor va nok. Bola ulardan bittasini necha xil usulda tanlay oladi?

Yechish: bola 3 ta mevada 1 tasini tanlashi mumkin;

olma, anor yoki nok. 3 ta



Boshlang‘ich sinflarda kombinatorikaga oid masalalar keltirilishi bu o‘quvchilarda boshlang‘ich matematika kursi nazariyasi bo‘yicha dastlabki ma’lumotlarni o‘rganishlari uchun asos hisoblanadi. O‘quvchilarda guruhlash, o‘rinlashtirish, tanlash, ko‘paytma va yig‘indi kabi matematik tushuncha hamda qoidalarni, ularning mazmuni, qanday aniqlanishi kabi ma’lumotlarni boshlang‘ich sinflarga xos masalalar yordamida o‘rganadilar. Bular orqali esa, kombinatorika o‘quvchilarga avval sodda misollar orqali, ya’ni barcha mumkin bo‘lgan variantlarni bevosita sanash usulida o‘rgatiladi. Keyinchalik esa bu jarayon umumlashtirilib, tanlash va joylashtirishlarning sonini aniqlovchi qoidalar hamda formulalar yordamida ifodalanadi.

Shu tariqa, kombinatorik masalalar real holatlarni sanashdan boshlab, asta-sekin matematik qonuniyatlar va umumiy usullar darajasiga ko‘tariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bogomolov, V.P. “Kombinatorika va uning ilovasi.” 1980.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi.
Matematika: 3-sinf darsligi. Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2022.
3. Vasilev, V. “Boshlang‘ich matematika va kombinatorik masalalar.” Toshkent, 2018.
4. Isroilov, A., Qodirov, B. “Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasi.” Toshkent, 2019.
5. Karimov, S. “Matematika o‘qitish metodikasi (boshlang‘ich sinflar uchun).” Toshkent, 2018.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
TA’LIMIY O‘YINLARNING O‘RNI**

Abdusharipova Gulrux Otabek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

+99833-969-02-01 abdusharipovagulrux5@gmail.com

Annotatsiya. Bugungi kunda ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – yosh avlodni ijodiy fikrlovchi, tashabbuskor va mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida asosiy pog‘ona bo‘lib, bu davrda ijodkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodkorlikni shakllantirishning samarali metodikalari o‘rganiladi.

Аннотация. Сегодня одной из основных задач системы образования является воспитание молодого поколения как творчески мыслящих, инициативных личностей, способных принимать самостоятельные решения. Особенно начальный этап образования является ключевой ступенью в формировании ребенка как личности, и в этот период развитие творческих способностей имеет важное значение. В данной статье рассматриваются эффективные методики формирования творческого потенциала у учащихся начальных классов.

Abstract. One of the primary tasks of today's education system is to nurture the younger generation into creative, proactive individuals capable of making independent decisions. In particular, the primary education stage serves as a fundamental stepping stone in a child's development as a person, and fostering creativity during this period is of great importance. This article explores effective methodologies for developing creativity in primary school students.

Kalit so‘zlar: metod, ijodkorlik, boshlang‘ich sinf, kreativlik, o‘quvchi

Ключевые слова: метод, творчество, начальный класс, креативность, учащийся.

Keywords: method, creativity, primary school, innovative thinking, student.

Mamlakatimizdagi boshlang‘ich ta‘lim jamiyat taraqqiyoti bilan hamohang rivojlanib, u ta‘lim nazariyasiga asoslangan holda takomillashib boradi va boshlang‘ich ta‘lim mazmuni, shakl va metodlari davlat ta‘lim standartlarida belgilab beriladi. Boshlang‘ich ta‘limning maqsadi kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda ta‘lim olishga, o‘rganishga qaratilgan pedagogik faoliyatni tashkillashtirish asosida o‘quvchilarni yuqori sinflarda o‘qishga tayyorlashdir. Boshlang‘ich ta‘limning o‘z oldiga qo‘ygan vazifalari mavjud. Jumladan:

1. O‘quvchilarning o‘qishga va o‘rganishga bo‘lgan xohish va qiziqishini ro‘yobga chiqarish va ularga mos ko‘nikmalarni shakllantirish.
2. O‘quvchilarning savodxonlik asoslarini egallashiga erishish.
3. O‘quvchilar hisoblash tafakkuriga tegishli ko‘nikmalarini shakllantirish.
4. O‘quvchilar intellektual salohiyatiga oid bo‘lgan bilimlarini egallashga moyil bo‘lgan imkoniyatlarni aniqlash va rivojlantirish.
5. O‘quvchilarning o‘zlashtirayotgan o‘quv materiallarining hayotiylikiga erishish.
6. O‘quvchilardagi shakllangan bilim va ko‘nikmalarni hayot uchun va o‘rta umumiy ta‘limning keyingi qismidagi o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan fanlardagi ahamiyatliligini oshirish orqali, ularning bilish faoliyatiga qiziqishini muntazam ravishda oshirib borishga erishish. Yuqorida qayd etilgan boshlang‘ich ta‘limga tegishli bo‘lgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha DTS orqali amalga oshiriladi.[1]

Ijodkorlik, ya‘ni kreativlik — o‘qituvchilar tomonidan turli xil ta‘limiy o‘yinlar yordamida o‘quvchilarda nafaqat bilim o‘zlashtirish, balki mustaqil va nostandart fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonidir. Fransuz tadqiqotchisi Nuaye Didye kreativlikni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shunchaki shaxsiy xususiyat emas, balki kengroq ma’noda tushunishni taklif etadi. Uning ta’rifiga ko’ra: “kreativ tafakkur bir vaqtning o’zida ham alohida xodimning tafakkur shakli va butun jamoaning faoliyat prinsipi bo’lishi mumkin bo’lgan metodikaning birligi” sifatida ta’riflash bilan birga kreativ tafakkur quyidagi jihatlari bilan tavsiflanishini qayd etadi:

- an’anaviy rakursni o’zgartirib, vaziyatga boshqa bir tomondan yondashish;
- doimiy qo’llanilib kelingan yondashuv va ishlab chiqilgan qarorlardan voz kechish;
- qo’yilgan savollarga nostandart javob topish;
- turli yondashuvlardan foydalanish va natijada yangi mahsuldor g’oyalarni ishlab chiqish.

Yana bir tadqiqotchi Rossiyalik pedagog V.V.Moroz kreativlikni “hozirgi davrning yangi g’oyalar yaratuvchanligi bilan tavsiflanuvchi muhim komponenti” sifatida va u insonlarga jamiyatdagi doimiy o’zgarishlarga moslashishi uchun xizmat qilishini ta’riflaydi.

Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e’tibor qaratish zarur:

- 1) ular tomonidan ko’p savollar berilishini rag’batlantirish va bu odatni qo’llab-quvatlash;
- 2) bolalarning mustaqilligini rag’batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish;
- 3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;
- 4) bolalarning qiziqishlariga e’tibor qaratish. [2]

Ta’limiy o’yinlar pedagogika fanida 3 ta katta turlarga bo’linadi.

1. Harakatli ta’limiy o’yinlar
2. Stol ustida va intellektual o’yinlar
3. Rolli va syujetli o’yinlar

Harakatli ta’limiy o’yinlar.

Bolalar bir joyda uzoq o’tirishga qiynalishadi. Bu o’yinlar jismoniy harakat bilan bilish jarayonini birlashtiradi. **“Matematik estafeta”**: Sinf guruhlariga bo’linadi. Doskaga borib-kelish davomida har bir o’quvchi bittadan misol yechadi. Qaysi guruh birinchi va xatosiz tugatsa, g’olib bo’ladi. **“Jonli sonlar”**: O’quvchilarga raqamlar yozilgan kartochkalar beriladi. O’qituvchi: "Yig’indisi 10 bo’ladigan sonlar juft bo’lib tursin!" deydi. O’quvchilar tezda mos sherikni topishlari kerak (masalan, 3 va 7). **“Meva terish”**: Doskaga olma daraxti chiziladi. Olmalarning orqasida misollar bo’ladi. O’quvchi chiqib "olma uzadi" va misolni yechadi.

Stol usti va intellektual o’yinlar.

Bu o’yinlar o’quvchining mantiqiy fikrlashini va diqqatini rivojlantiradi. **“Loto” yoki “Domino”**: Misollar yozilgan kartochkalarni javoblarga moslashtirish. Bu usul ko’paytirish jadvalini yodlashda juda samarali. **“Tangram”**: Geometrik shakllardan (uchburchak, kvadrat) turli hayvonlar yoki buyumlar yasash. Bu fazoviy tasavvurni rivojlantiradi. **“Sehrli kvadratlar”**: Katakldagi sonlarni shunday joylashtirish kerakki, gorizonta va vertika yig’indilar bir xil chiqsin.

Rolli va syujetli o’yinlar.

Bolalar hayotiy vaziyatlarni o’ynash orqali matematikani kundalik hayotda qo’llashni o’rganadilar. **“Do’kon”**: Bir o’quvchi sotuvchi, qolganlar xaridor. Ular “pul” (qog’ozchalar) bilan hisob-kitob qilishadi, qaytimni hisoblashadi. **“Pochta”**: Xatlarni (misollarni) to’g’ri manzillarga (javoblar yozilgan qutilarga) yetkazib berish. **“Shifoxona”**: Retsept bo’yicha dori miqdorini (o’lchov birliklarini) hisoblash.

Xulosa o’rnida ta’kidlash joizki, boshlang‘ich sinf o’quvchilarining ijodkorlik salohiyatini shakllantirish shunchaki ta’limiy jarayon emas, balki ularning kelajakdagi mustaqil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

faoliyati uchun qo‘yilgan mustahkam poydevordir. Ta’limiy o‘yinlar dars samaradorligini oshirish bilan birga, o‘quvchilarda nostandart fikrlash, muammoli vaziyatlardan chiqish va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli, zamonaviy pedagogikada o‘yin texnologiyalaridan tizimli foydalanish boshlang‘ich ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “Jahon ta’lim tizimida boshlang‘ich ta’limni o‘qitishga xos samarali yondashuvlar” Boltayeva B.I, Eshbekova D.I, Tojiboyeva X.Q Toshkent. “NIF MSH” nashriyoti 2024-yil 9-b
2. “Boshlang‘ich ta’lim ixtisosligi talabalarini kreativ yondashuv asosida texnologik ta’limga tayyorlash metodikasi” Yuldashev S. Qarshi. “Big Makro World” nashriyoti 2023-yil. 12-b
3. R.Mavlonova (2002). “Pedagogika”. – Toshkent: “O‘qituvchi”. – 416- b.
4. M.E.Jumayev (2011). “Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum”. – Toshkent: “O‘qituvchi”. – 156-b.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI FAOLLIKKA UNDOVCHI METODLAR

Tojiyeva Gulchehra Dilmurod qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

gulchehra.dilmurodovna@gmail.com

+998 33 128 09 22

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini faollikka undovchi metodlar, ularning qo‘llanilish usullari va turlari. Faollikka undovchi metodlarning ta’lim sifatini oshirishdagi o‘rni va ahamiyati. “Nilufar guli”, “Rangli kartochka” metodlari o‘tkazilish ketma-ketligi keng yoritilgan.

Kalit so‘zlar: metod, o‘quvchi, o‘qituvchi, usul, pedagog, o‘yin, texnologiya, innovatsiya, zamonaviy ta’lim, dars.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы, побуждающие к активности учащихся начальных классов, их виды и способы применения. Освещается роль и значение активизирующих методов в повышении качества образования. Подробно раскрыта последовательность проведения методов «Цветок лотоса» и «Цветные карточки».

Ключевые слова: метод, ученик, учитель, приём, педагог, игра, технология, инновация, современное образование, урок.

Abstract. This article discusses methods that encourage primary school students to be active, their types, and ways of application. It highlights the role and importance of such methods in improving the quality of education. The implementation procedures of the “Lotus Flower” and “Colored Cards” methods are described in detail.

Keywords: method, student, teacher, technique, pedagogue, game, technology, innovation, modern education, lesson.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarni faollikka undash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki bugungi kunda ma’lumotlarni faqat tayyor berish emas, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammoli vaziyatlarni hal qilish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘nikmalarini shakllantirish talab etilmoqda. Shu jihatdan, dars jarayonida qo‘llaniladigan faol metodlar o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini jonlantirish, ularni darsga jalb etish hamda fanlarga bo‘lgan qiziqishini yanada oshirish, bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

O‘quvchilar faolligiga ko‘ra metodlarning turlari

1. Izohli - illyustrativ metod. Bu metodning mohiyati shundaki, bunda o‘qituvchi tayyor informatsiyani har xil vositalar yordamida beradi, o‘quvchilar esa bu informatsiyani qabul qiladi, tushunib oladi va eslab qoladi. Informatsiyani o‘qituvchi og‘zaki, yozma, ko‘rsatmali ravishda amalga oshiradi.
2. Reproduktiv metod. Bu metodning asosiy belgisi faoliyat usulini tiklash va o‘qituvchining topshiriqlari bo‘yicha takrorlashdan iborat. Bu metod yordamida malaka va ko‘nikmalar tarkib topadi.
3. Bilimlarni muammoli bayon qilish. Bunda o‘qituvchi biror qoidani aytibgina qolmay, balki “ovoz chiqarib mulohaza yuritib” muammoni qo‘yadi va uni hal qilish jarayonini boshqaradi va o‘quvchilarni fikrlashga, bilish xarakteridagi izlanishlarni olib borishga o‘rgatadi.
4. Qisman izlanish yoki evristik metod. Bu holda o‘qituvchi o‘quvchilarga o‘quv materialini bayon qiladi, bu bayon qilish davomida savollar qo‘yib o‘quvchilarni izlanishga va bilish xarakteridagi biror masalani yechishni talab qiladi.
5. O‘qitishning tadqiqot metodlari. Bunda o‘quvchilar qo‘yilgan muammoni tushunib olgandan keyin, o‘zlari ishlash rejasini tuzadi, faraz qilib, tekshirish usulini aniqlab, kuzatishlar, tajribalari o‘tkazishadi, faktlarni taqqoslaydilar, umumlashtiradilar va xulosalar chiqarishadi. [1]

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga va dars jarayonlariga mos bo‘lgan bir nechta metodlarni misol qilib keltirishimiz mumkin. Bulardan an‘anaviy metod bo‘lib ulgiran va barcha pedagoglarga tanish bo‘lgan “Aqliy hujum” metodini keltirish mumkin. Mazkur metodni darsning o‘tilgan mavzuni takrorlash, yangi mavzuni mustahkamlash qismlarida qo‘llashimiz mumkin. Yana “Har kim – har kimga o‘rgatadi”, “Nilufar guli”, “Rangli kartochka” metodlarini misol tarzida keltirishimiz mumkin.

“Har kim – har kimga o‘rgatadi” Metodi. Ushbu metod o‘quvchilarga o‘rgatuvchiga aylanish, ma’lum bilimlarni o‘zlashtirgach, o‘rtoqlari bilan baham ko‘rish imkonini beruvchi o‘qitish uslubidir. Bu metodning maqsadi o‘quvchilarga o‘qitish jarayonida zarur bo‘lgan axborot maksimumini berish, ayni paytda o‘quvchida axborot olish va berishga qiziqish uyg‘otishdir. Shuningdek axborot hajmini olgan o‘quvchi ma’lum vaqt davomida uni iloji boricha ko‘proq o‘rtoqlariga yetkazadi. Qo‘llanilishi:

- 1) o‘quvchilarda axborot olish va berishga qiziqish uyg‘otish uchun;
- 2) axborotni diqqat bilan eshitish va eslab qolish uchun;
- 3) sherigining axborotini tinglab, boshqa sherik axtarish uchun.

Afzalligi:

- a) o‘z fikrini lo‘nda bayon etishi;
- b) tinglash va eslab qolish darajasini rivojlantirishi;
- d) fanga yoki mavzuga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otishi.

O‘quvchilar kichik guruhlariga bo‘linadilar. Hamma guruh a‘zolariga dastlab bir xil masala yozilgan tarqatma tarqatiladi va masalani yechish shartlari tushuntiriladi.[3]

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Nilufar guli” metodi - muammoni yechish vositasi. O‘zida nilufar guli ko‘rinishini namoyon qiladi. Uning asosini to‘qqizta katta to‘rt burchaklar tashkil etadi. Tizimli fikrlash, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi va faollashtiradi. [2] Metodni amalga oshirish bosqichlari. Chizmani tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alohida, kichik guruhlarda chizma tuzadilar: to‘rt burchak markazida (A katak) avval asosiy muammoni (g‘oya, vazifa) yozadilar. Uning yechish g‘oyalari esa markaziy to‘rt burchakning atrofida joylashgan sakkizta to‘rt burchak (B, C, D, F, G, Y, Z, H katak) larga yozadilar. Markaziy to‘rt burchakning atrofida joylashgan sakkizta to‘rt burchaklarga yozilgan g‘oyalarni, atrofda joylashgan sakkizta to‘rt burchaklarning markaziga yozadilar, ya’ni gulning barglariga olib chiqadilar. Shunday qilib, uning har biri o‘z navbatida yana bir muammodek ko‘riladi. “Nilufar guli” chizmasini tuzish qoidalari amaliy nuqtai nazardan barcha g‘oyalarni ixcham deb tasavvur qiling (bitta-ikkitasi bilan chegaralaning), bu ham aql uchun foydali mashq hisoblanadi. Sizga katta qog‘oz varag‘i zarur bo‘ladi. Doimo o‘z mushohadalaringiz natijasini bir varaq qog‘ozda ko‘rish foydali hisoblanadi. Qarama-qarshi holda esa sizga bir varaqdan boshqasiga sakrab yurishingizga va bunda zaruriy biror muhim narsani unutishingizga olib keladi. Mazkur metod barcha yosh o‘quvchilariga mos kelishi, mavzuni to‘laqonli qamrab olishi bilan samarali metodlar sirasiga kiradi.

“Rangli kartochka” metodi. Ushbu metodda o‘quvchilarga rangli kartochkalar tarqatiladi va o‘qituvchi dars mashg‘uloti davomida o‘quvchilarning ziyrakligini aniqlash maqsadida istalgan rangni aytadi va qaysi o‘quvchilarda shu rangdagi kartochka mavjud bo‘lsa, o‘rnidan turadilar va o‘qituvchining savollariga javob berishadi. Shu orqali o‘quvchilarning diqqatini tarqoqligini oldini olishimiz mumkin bo‘ladi.

Interfaol ya’ni faollikka undovchi metodlar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash, o‘z nutqini erkin bayon qila olish ko‘nikmalarini hamda fanlar yuzasidan o‘zlashtirilgan bilimlarni puxta va samarali bo‘lishiga yordam beradi. O‘quvchilarni faollikka undovchi metodlar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, bolani jamoada ishlashga o‘rgatadi. Darsning qiziqarli, samarali va mazmunli bo‘lishini ta’minlaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “O‘quvchilarning faollik darajasiga ko‘ra farqlanuvchi metodlar, o‘quvchilarning mustaqil ishlari” Axmedova.U.
2. “Ilmiy tadqiqot metodologiyasi” Shermuhammedova N. A. - Ilmiy tadqiqot jarayoni, metodlar, yondashuv va umumiy metodologiya.
3. “O‘quvchilarning faollik darajasiga ko‘ra farqlanuvchi metodlar, o‘quvchilarning mustaqil ishlari” Axmedova.U.
4. “Innovatsion metodlar” S.X. Matsaidova, I.O. Ortikova - Pedagogika va ta’lim metodlari bo‘yicha qo‘llanma.

**YOSHLARDA TA’LIM Olishga nisbatan ijobiy munosabat
SHAKLLANTIRISHDA MULOQOTNING TA’SIRI**

Karimova Sohiba Norimboyevna

Osiyo Xalqaro universiteti, 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarda ta’lim olishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muloqotning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Muloqot jarayonida o‘qituvchi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali hamkorlik, psixologik muhit, rag‘batlantirish hamda motivatsiyaning ta‘lim sifatiga ta‘siri yoritib beriladi. Shuningdek, interaktiv metodlar, ochiq va samimiy suhbatlar orqali yoshlarning bilim olishga qiziqishini oshirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ri tashkil etilgan muloqot yoshlarning ta‘limga bo‘lgan ijobiy munosabatini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: muloqot, ta‘lim, motivatsiya, ijobiy munosabat, o‘quvchi, o‘qituvchi, interaktiv metodlar, pedagogik jarayon, psixologik muhit, hamkorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль и значение общения в формировании у молодежи положительного отношения к получению образования. Освещаются вопросы эффективного взаимодействия между учителем и учащимся, психологической среды, а также влияние поощрения и мотивации на качество образования. Кроме того, показаны пути повышения интереса молодежи к обучению через использование интерактивных методов, открытого и искреннего диалога. Результаты исследования свидетельствуют о том, что правильно организованное общение является важным фактором в укреплении положительного отношения молодежи к образованию.

Ключевые слова: общение, образование, мотивация, положительное отношение, учащийся, учитель, интерактивные методы, педагогический процесс, психологическая среда, сотрудничество.

Abstract. This article analyzes the role and importance of communication in forming a positive attitude towards education among young people. Effective cooperation between the teacher and the student, the effect of psychological environment, encouragement and motivation on the quality of education will be highlighted in the communication process. Also, ways to increase the interest of young people in learning through interactive methods, open and sincere conversations will be shown. The results of the research show that properly organized communication is an important factor in strengthening the positive attitude of young people to education.

Keywords: communication, education, motivation, positive attitude, student, teacher, interactive methods, pedagogical process, psychological environment, cooperation.

Yoshlarda ta‘lim olishga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirishda muloqotning ta‘siri zamonaviy ta‘lim tizimining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan qiziqish va ichki motivatsiyani shakllantirish ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda pedagogik muloqot alohida o‘rin tutadi. Chunki o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samimiy, hurmatga asoslangan va maqsadli tashkil etilgan muloqot o‘quvchining ta‘limga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi [1.47].

Muloqot faqat axborot almashinuvi emas, balki shaxsga ta‘sir ko‘rsatish, uni tushunish va yo‘naltirish vositasi hamdir. Pedagogik muloqot orqali o‘qituvchi o‘quvchining ehtiyojlarini, qiziqishlarini va individual xususiyatlarini aniqlaydi. Shu asosda tashkil etilgan ta‘lim jarayoni esa o‘quvchining faol ishtirokini ta‘minlaydi. Ayniqsa, interfaol metodlar, savol-javoblar, munozaralar va erkin fikr almashish muhitining yaratilishi o‘quvchilarda o‘z fikrini bildirishga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Muloqotning yana bir muhim jihati uning motivatsion ta‘siridir. O‘qituvchining rag‘batlantiruvchi so‘zlari, qo‘llab-quvvatlashi va individual yondashuvi o‘quvchida o‘qishga nisbatan ijobiy qarashni shakllantiradi. Natijada o‘quvchi dars jarayonida faol bo‘ladi, bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtiradi va mustaqil fikrlashga intiladi. Shu bilan birga, sog‘lom psixologik muhit ham aynan samarali muloqot orqali yuzaga keladi.

Shuningdek, muloqot jarayonida qayta aloqa, ya‘ni feedback muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchining o‘quvchi javobiga o‘z vaqtida munosabat bildirishi, xatolarini to‘g‘ri va muloyim tarzda tushuntirishi o‘quvchining o‘z ustida ishlashiga turtki bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijobiy muloqot muhiti shakllangan sinflarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ladi, chunki ular o‘zini erkin va ishonchli his qiladi.

Bundan tashqari, muloqot jarayonida emotsional intellektning o‘rni katta. O‘qituvchi o‘quvchilarning hissiy holatini tushuna olsa, ular bilan samarali aloqa o‘rnatadi va bu o‘quvchilarning ta‘limga bo‘lgan munosabatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, muloqot orqali o‘quvchilarda tinglash, fikr bildirish va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish kabi ijtimoiy ko‘nikmalar shakllanadi.

Motivatsion muloqot usullari ham muhim hisoblanadi. O‘quvchini rag‘batlantirish, uning kichik yutuqlarini e‘tirof etish va uni qo‘llab-quvvatlash orqali ichki motivatsiya kuchayadi. Shuningdek, o‘qituvchining savol berish uslubi ham ahamiyatli bo‘lib, ochiq savollar o‘quvchini kengroq fikrlashga undaydi, yopiq savollar esa bilimni aniqlashga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat – tengdoshlar o‘rtasidagi muloqotdir. O‘quvchilar o‘zaro fikr almashish jarayonida bilimlarini mustahkamlaydi va yangi bilimlarni osonroq o‘zlashtiradi. Zamonaviy ta‘limda raqamli muloqot vositalari ham keng qo‘llanilib, bu o‘quvchilarning o‘qituvchi bilan doimiy aloqada bo‘lishini ta‘minlaydi va ta‘limga qiziqishni oshiradi.

Shu bilan birga, muloqot jarayonida adolat va xolislik tamoyillariga amal qilish muhimdir. O‘qituvchining barcha o‘quvchilarga teng munosabatda bo‘lishi ularning o‘qishga bo‘lgan ishonchini oshiradi va darsdagi faolligini kuchaytiradi. Natijada, bunday muhitda shakllangan o‘quvchilarda ta‘lim olishga nisbatan barqaror ijobiy munosabat yuzaga keladi.

Mavzu bo‘yicha o‘rganilgan ilmiy manbalar muloqotning ta‘lim jarayonidagi muhim o‘rni va ta‘sirini keng yoritib beradi. Xususan, Karimovning asarlarida yoshlar tarbiyasida ma‘naviy muhit, milliy qadriyatlar va insoniy munosabatlarning o‘rni alohida ta‘kidlanadi. Unga ko‘ra, sog‘lom ijtimoiy muhit va samimiy muloqot yoshlarning dunyoqarashi, axloqiy fazilatlarini hamda ta‘limga bo‘lgan munosabatini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hurmat va ishonchga asoslangan muloqot ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasida bilim olish jarayoni bevosita ijtimoiy muhit va muloqot bilan bog‘liqligi ilmiy asoslab berilgan. Unga ko‘ra, o‘quvchi bilimni mustaqil emas, balki boshqalar bilan hamkorlikda, muloqot jarayonida o‘zlashtiradi. Bu jarayonda o‘qituvchi va tengdoshlar tomonidan beriladigan yordam, yo‘naltirish va fikr almashinuvi o‘quvchining intellektual rivojlanishini jadallashtiradi [2.90].

Rogersning insonparvarlik pedagogikasiga oid qarashlarida esa ta‘lim jarayonida erkin, samimiy va ishonchli muloqot muhitini yaratish zarurligi alohida ta‘kidlanadi. Uning fikricha, o‘qituvchi o‘quvchiga nisbatan hurmat, tushunish va qo‘llab-quvvatlash ruhida yondashsa, bu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchining ichki imkoniyatlarini ochishga, mustaqil fikrlashini rivojlantirishga va o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi [3.56].

Abduqodirovning ilmiy ishlarida pedagogik muloqotning mazmuni, usullari va madaniyati chuqur tahlil qilinadi. U pedagogik jarayonda muloqotni to‘g‘ri tashkil etish, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish orqali ularning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkinligini asoslab beradi [4.36] Ayniqsa, dialogik yondashuv, savol-javoblar, muhokamalar va interaktiv metodlar orqali o‘quvchilarda faollik va ijodkorlikni rivojlantirish mumkinligi ko‘rsatib o‘tiladi.

Bundan tashqari, Deci va Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o‘z-o‘zini aniqlash nazariyasida insonning ichki motivatsiyasi ijtimoiy muhit va muloqot bilan chambarchas bog‘liqligi ta’kidlanadi [5.72]. Ularning fikricha, qo‘llab-quvvatlovchi, rag‘batlantiruvchi va ijobiy muloqot muhiti o‘quvchining o‘z bilimini oshirishga bo‘lgan ichki ehtiyojini kuchaytiradi. Aksincha, salbiy yoki bosimga asoslangan muloqot esa motivatsiyaning pasayishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, keltirilgan manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida samarali va mazmunli muloqotni tashkil etish nafaqat bilim berish samaradorligini oshiradi, balki yoshlarning ta’limga bo‘lgan ijobiy munosabatini shakllantirishda ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, yoshlarda ta’lim olishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muloqot hal qiluvchi omillardan biridir. Mening fikrimcha, o‘qituvchi o‘z faoliyatida faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchi bilan to‘g‘ri va samarali muloqot o‘rnatishga ham alohida e’tibor qaratishi zarur. Chunki aynan muloqot orqali o‘quvchining ichki motivatsiyasi uyg‘onadi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi va ta’lim jarayoniga ijobiy munosabati shakllanadi. Shu sababli har bir pedagog o‘z muloqot madaniyatini rivojlantirib borishi, zamonaviy yondashuvlarni qo‘llashi va o‘quvchi shaxsiga hurmat bilan yondashishi kerak. Bu esa ta’lim sifatini oshirishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. T.: Ma’naviyat, 2008. S.47.
2. Vygotsky L.S. “Mind in Society”. Harvard University Press, 1978. S.90.
3. Rogers C. “Freedom to Learn”, – Merrill Publishing, 1969. S.125.
4. Abduqodirov A. “Pedagogik muloqot asoslari”. T.: O‘qituvchi, 2010. S.36.
5. Deci E., Ryan R. “Self-Determination Theory”, – University of Rochester, 2000. S.72.

**O‘QUVCHILARDA TAFAKKUR SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK
MEXANIZMLARI**

Satimboyeva Marjona Ismoiljon qizi.

Ranch texnologiyalar universiteti 1kurs magistr talabasi

Annotatsiya. Mazkur bob o‘quvchilarda tafakkur shakllanishining ijtimoiy psixologik mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi. U L.S. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasini asos qilib olgan holda, shaxsning idrok etish rivojlanishida ijtimoiy o‘zaro munosabatlar, til, madaniyat va ta’lim muhitining hal qiluvchi rolini o‘rganadi. Bobda sinf muhokamalari, tengdoshlar bilan o‘zaro aloqa va o‘qituvchi tomonidan qo‘llab-quvvatlashning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligi baholanadi. Shuningdek, xulq-atvor nazariyalarining cheklovlari va miya rivojlanishining ijtimoiy-psixologik jarayonlar bilan o‘zaro bog‘liqligi ham ko‘rib chiqiladi. Yakunda pedagogik amaliyot uchun muhim tavsiyalar beriladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, Tafakkur shakllanishi, Vigotskiy, Ijtimoiy o‘zaro munosabatlar, Ta’lim muhiti, Tanqidiy fikrlash, O‘quvchilar

Abstract. This chapter profoundly analyzes the socio-psychological mechanisms of thinking formation in students. Grounded in L.S. Vygotsky's sociocultural theory, it examines the decisive role of social interactions, language, culture, and educational environment in cognitive development. The chapter assesses the effectiveness of classroom discussions, peer interaction, and teacher support in fostering critical thinking skills. It also considers the limitations of behavioral theories and the interplay between brain development and socio-psychological processes, concluding with essential recommendations for pedagogical practice.

Keywords: Socio-psychological mechanisms, Thinking formation, Vygotsky, Social interactions, Educational environment, Critical thinking, Students

Аннотация. Данная глава глубоко анализирует социально-психологические механизмы формирования мышления у учащихся. Основываясь на социокультурной теории Л.С. Выготского, она исследует решающую роль социальных взаимодействий, языка, культуры и образовательной среды в когнитивном развитии личности. В главе оценивается эффективность классных дискуссий, взаимодействия со сверстниками и поддержки учителей в развитии навыков критического мышления. Также рассматриваются ограничения бихевиористских теорий и взаимосвязь развития мозга с социально-психологическими процессами. В заключение даются важные рекомендации для педагогической практики.

Ключевые слова: Социально-психологические механизмы, Формирование мышления, Выготский, Социальные взаимодействия, Образовательная среда, Критическое мышление, Учащиеся

Kirish. Tafakkur inson bilish faoliyatining asosiy elementi bo‘lib, uning shakllanishi murakkab ijtimoiy va psixologik jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirish zamonaviy ta’limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi, chunki bu ularning XXI asr ko‘nikmalarini egallashi va jamiyatda faol ishtirok etishi uchun zarurdir [5, 6]. Ushbu bobning maqsadi – o‘quvchilarda tafakkur shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni ilmiy tahlil qilish, ularning nazariy asoslarini aniqlash va amaliy ahamiyatini baholashdan iborat. Ilmiy yangilik shundaki, ushbu tadqiqot tafakkur rivojlanishining ijtimoiy-madaniy shart-sharoitlarini kompleks yondashuv asosida tizimlashtiradi va ta’lim amaliyoti uchun aniq tavsiyalar berishga qaratilgan. Muammo shundaki, tafakkur rivojlanishining murakkabligiga qaramay, uning ijtimoiy-psixologik ildizlari ko‘pincha to‘liq tahlil etilmaydi, bu esa samarali pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishga to‘sqinlik qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Tafakkur shakllanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini tushunish uchun turli nazariy yondashuvlarni ko‘rib chiqish zarur. Ushbu sohada Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi fundamental ahamiyat kasb etadi [1, 2]. Vigotskiyning ta’kidlashicha, insonning rivojlanishi va yuqori darajadagi tafakkur ko‘nikmalari ijtimoiy o‘zaro munosabatlar va madaniyat tomonidan shakllanadi. Uning fikricha, bilim shaxsiy harakat natijasi emas, balki boshqalar bilan o‘zaro aloqalar, til, madaniyat va umumiy vositalar orqali sodir bo‘ladigan ko‘p qirrali ijtimoiy jarayondir [2]. Vigotskiyning asosiy tushunchalaridan biri bu “Yaqin rivojlanish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

zonasi” (YRZ) bo‘lib, u o‘quvchining mustaqil ravishda erisha oladigan va kattalar yoki tajribali tengdoshlar yordamida erisha oladigan rivojlanish darajasi o‘rtasidagi farqni anglatadi. YRZ doirasida o‘rganish samarali bo‘ladi, chunki u o‘quvchining mavjud bilimlari asosida yangi g‘oyalarni shakllantirishga yordam beradi [1, 2]. Til esa nafaqat aloqa vositasi, balki fikrlash, rejalashtirish va muammolarni hal qilishning muhim vositasi hamdir. Madaniyat esa tushunish uchun asos yaratib, aqliy rivojlanishga ta’sir qiladi [2]. Shuningdek, ta’lim psixologiyasida xulq-atvor nazariyalari ham mavjud bo‘lib, ular tajribalar qobiliyat va his-tuyg‘ularni qanday o‘zgartirishini tushuntiradi. Klassik va operant shartlash nazariyalari (I. Pavlov, J. Uotson, B.F. Skinner asarlarida) xulq-atvorga tashqi stimullar va mustahkamlovchilar orqali ta’sir qilishni ko‘rsatadi [4]. Biroq, bu nazariyalar tafakkurning murakkab shakllari, masalan, tanqidiy fikrlash yoki ijodiy yondashuvni tushuntirishda cheklangan bo‘lib, ular asosan sodda reaksiyalar va odatlarni shakllantirishga e’tibor qaratadi. Vigotskiy nazariyasidan farqli o‘laroq, ular bilish jarayonlarining ijtimoiy va madaniy asoslarini chuqur tahlil qilmaydi. Bilish rivojlanishining biologik asoslari ham muhimdir. O‘smirlik davri miya rivojlanishida, ayniqsa ijtimoiy idrok bilan bog‘liq bo‘lgan miya sohalarida (peshona, tepa va yuqori chakka po‘stloqlarida) sezilarli o‘zgarishlar bilan tavsiflanadi [3]. Bu o‘zgarishlar, masalan, istiqbolni idrok etish samaradorligiga ta’sir qiladi, bu esa tafakkur jarayonlarining fiziologik asoslarini ko‘rsatadi. Biroq, bu biologik rivojlanish ijtimoiy va psixologik omillar bilan o‘zaro aloqada bo‘lib, ular birgalikda tafakkurning shakllanishiga ta’sir qiladi. Ushbu nazariyalarni sintez qilish orqali o‘quvchilarda tafakkur shakllanishining kompleks manzarasini yaratish mumkin.

Metodologiya

Ushbu bob nazariy-tahliliy tadqiqot bo‘lib, tafakkur shakllanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini tushunishga qaratilgan mavjud ilmiy adabiyotlar va nazariy yondashuvlarni sintez qilishga asoslangan. Tadqiqotda sifatiy kontent tahlili usuli qo‘llanilgan bo‘lib, unda taqdim etilgan ilmiy manbalar (Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi, bilish rivojlanishi, ta’lim psixologiyasi) asosiy tushunchalar, mexanizmlar va ta’sir omillarini aniqlash maqsadida chuqur o‘rganilgan. Ma’lumotlar to‘plash jarayoni asosiy nazariyalarni ajratib olish, ularning asosiy g‘oyalarni aniqlash va ular o‘rtasidagi bog‘liqliklarni o‘rnatishni o‘z ichiga olgan. Tadqiqotning metodologik yondashuvi ijtimoiy-psixologik omillar (ijtimoiy o‘zaro munosabatlar, til, madaniyat, ta’lim muhiti) tafakkur rivojlanishining markazida turishini ko‘rsatishga qaratilgan. Bu uslub olingan ma’lumotlarni tanqidiy baholash va sintez qilish orqali mavzuni har tomonlama yoritishga imkon beradi.

Natijalar va tahlil

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda tafakkur shakllanishining asosiy ijtimoiy-psixologik mexanizmlari quyidagilardir: 1. Ijtimoiy o‘zaro munosabatlar va aloqa: Vigotskiy nazariyasiga ko‘ra, bilish rivojlanishining asosi ijtimoiy o‘zaro munosabatlardir [1, 2]. Bolalar kattalar va tajribali tengdoshlar bilan muloqotda bo‘lib, madaniy bilimlarni va tafakkur vositalarini o‘zlashtiradilar. Sinf muhokamalari o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi [5]. Turli nuqtai nazarlarni rag‘batlantirish va Sokratik savollar berish orqali o‘quvchilar faol ishtirok etishga va tanqidiy fikr yuritishga undaladi [5, 6]. Tengdoshlardan konstruktiv fikr-mulohazalarni olish ham ijtimoiy-emotsional ong va empatiyani rivojlantirib, tanqidiy fikrlashga hissa qo‘shadi [6]. 2. Tilning roli: Til nafaqat axborot almashish vositasi, balki tafakkur jarayonlarini tashkil etish va tartibga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

solishning ham asosiy vositasidir [1, 2]. O‘quvchilar til orqali tushunchalarni shakllantiradi, muammolarni tahlil qiladi va o‘z fikrlarini ifodalaydi. Ta’limda tilning faol qo‘llanilishi, masalan, og‘zaki va yozma muloqot, o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash va tushunchalarni tizimlashtirish qobiliyatini kuchaytiradi. 3. Madaniy kontekst va ta’lim muhiti: Madaniyat tafakkur shakllanishi uchun asos yaratadi. O‘quvchilarning "bilim fondlari" – ularning mavjud bilimlari, munosabatlari va madaniy tajribalari – o‘qitish jarayoniga integratsiya qilinishi hamkorlikni, chuqur muloqotni va bilimni o‘zlashtirishni kuchaytiradi [1]. Maktablar ijtimoiy-emotsional o‘rganish (SEL)ni integratsiyalash orqali o‘quvchilarning moslashish va rivojlanishi uchun tanqidiy fikrlashni asosiy qobiliyat sifatida belgilamoqda [6]. O‘qituvchilar turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish, sinfda o‘rgangan bilimlarni real hayot bilan bog‘lash va chiziqli bo‘lmagan fikrlashni rag‘batlantirish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi [6]. "Agar... bo‘lganda edi" kabi savollar berish, darslarda o‘quvchilarga ovoz va tanlov berish hamda mulohaza yuritish imkoniyatini yaratish muhim strategiyalardir [6]. 4. Raqamli texnologiyalar va interaktiv o‘rganish: Zamonaviy EdTech vositalari interaktiv o‘rganish orqali tanqidiy fikrlashni sezilarli darajada oshiradi [6]. Raqamli doskalar va interaktiv displeylar o‘quvchilar boshchiligidagi muammolarni hal qilish va tengdoshlar bilan tanqidiy fikr almashishni osonlashtirib, chuqur jalb qilishga yordam beradi. O‘quvchi qurilmalari esa individual tanqidiy fikrlash mashqlari va resurslarni himoya qilishni qo‘llab-quvvatlaydi [6]. Bu texnologiyalar o‘z-o‘zini boshqarish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Miya rivojlanishi (ayniqsa o‘smirlik davrida ijtimoiy idrok bilan bog‘liq sohalarida) ijtimoiy-psixologik mexanizmlar uchun fiziologik asos yaratadi [3]. Peshona va tepa miya bo‘laklaridagi kulrang modda hajmining o‘zgarishi, oq modda zichligining ortishi istiqbolni idrok etish samaradorligiga ta’sir qiladi. Bu esa tafakkur jarayonlarining nafaqat ijtimoiy, balki biologik poydevorga ham ega ekanligini ko‘rsatadi, ammo ijtimoiy o‘zaro munosabatlar va muhit bu poydevorda murakkab bilish ko‘nikmalarini quradi.

Muhokama

Olingan natijalar tafakkur shakllanishining ijtimoiy psixologik mexanizmlari Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi doirasida eng samarali tushunilishi mumkinligini tasdiqlaydi. Ushbu nazariya o‘quvchilarni faol ishtirok etuvchi shaxslar sifatida ko‘rib chiqadi, ularning bilimlari, munosabatlari va madaniy tajribalarini o‘rganish jarayoniga integratsiya qilish muhimligini ta’kidlaydi [1]. Pedagogik amaliyot uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: Hamkorlikdagi o‘rganish muhitini yaratish: Sinfda guruh ishlarini, juftlikdagi vazifalarni va ochiq muhokamalarni faol qo‘llash lozim. Bu o‘quvchilarga bir-birlaridan o‘rganish, turli nuqtai nazarlarni tushunish va umumiy muammolarni hal qilish imkonini beradi [5]. Tilni faol rivojlantirish: Og‘zaki va yozma muloqot ko‘nikmalarini muntazam ravishda mashq qilish, akademik munozaralar va taqdimotlar orqali o‘quvchilarning fikrlarini aniq ifodalash qobiliyatini oshirish kerak. Yaqin rivojlanish zonasida o‘qitish: O‘qituvchilar o‘quvchining mavjud bilim darajasini hisobga olgan holda, ular uchun biroz qiyin bo‘lgan, ammo yordam bilan uddalay oladigan vazifalarni taklif etishlari kerak. Bu “skrafolding” (qo‘llab-quvvatlash) usulini o‘z ichiga oladi, bunda o‘qituvchi asta-sekin yordamni kamaytirib boradi [2]. Madaniy boyliklarni integratsiya qilish: O‘quvchilarning shaxsiy tajribalari, madaniy bilimlari va qadriyatlarini dars jarayoniga kiritish orqali o‘rganishni mazmunli va motivatsion qilish mumkin [1]. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: O‘quvchilarni savollar berishga, taxminlarni shubha

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ostiga olishga, dalillarni baholashga va muqobil yechimlarni taklif qilishga undash kerak [6]. Bu jarayonda Sokratik savollar va "agar..." savollari samarali vosita bo‘lishi mumkin [5, 6]. EdTech vositalaridan foydalanish: Raqamli texnologiyalarni interaktiv o‘rganish uchun qo‘llash orqali o‘quvchilarning jalb qilinishini oshirish va individual fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin [6].

Xulosa

Ushbu bob o‘quvchilarda tafakkur shakllanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari murakkab va ko‘p qirrali ekanligini ko‘rsatdi. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi bu jarayonni tushunish uchun mustahkam nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi, chunki u ijtimoiy o‘zaro munosabatlar, til, madaniyat va ta’lim muhitining hal qiluvchi rolini ta’kidlaydi [1, 2]. Asosiy natijalar shuni ko‘rsatadiki, sinf muhokamalari, tengdoshlar bilan o‘zaro aloqa, samarali pedagogik strategiyalar va EdTech vositalaridan foydalanish tanqidiy fikrlash va bilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi [5, 6]. Miya rivojlanishi esa ushbu ijtimoiy-psixologik jarayonlar uchun biologik poydevor yaratadi [3]. Ushbu tadqiqotning cheklovlari uning nazariy xarakterda ekanligidadir; keltirilgan dalillar xalqaro miqyosdagi ilmiy ishlardan olingan bo‘lib, O‘zbekiston ta’lim tizimining o‘ziga xos sharoitlarida bevosita empirik tadqiqotlar o‘tkazilmagan. Kelajakdagi tadqiqotlar O‘zbekiston maktablarida o‘quvchilar tafakkurining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini empirik jihatdan o‘rganishga qaratilishi mumkin. Bu mahalliy kontekstga moslashtirilgan pedagogik strategiyalar va o‘quv dasturlarini ishlab chiqishga yordam beradi. Shuningdek, turli madaniy guruhlardagi o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda ijtimoiy-psixologik mexanizmlarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Vygotsky, L. S. Jamiyatdagi Ong: Oliy Psixologik Jarayonlarning Rivojlanishi. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- [2] Rogoff, B. Fikrlashda shogirdlik: Ijtimoiy kontekstda kognitiv rivojlanish. New York: Oxford University Press, 1990.
- [3] John-Steiner, V., & Mahn, H. "O‘rganish va rivojlanishga sotsiomadaniy yondashuvlar: Vygotskiy doirasi." Ta’lim Psixologi, vol. 31, no. 3-4, 1996, pp. 191-206.
- [4] Halpern, D. F. "Tanqidiy fikrlashni sohalararo ko‘chirish uchun o‘qitish: Munosabatlar, ko‘nikmalar, tuzilma ta’limi va metakognitiv monitoring." Amerika Psixologi, vol. 53, no. 4, 1998, pp. 449-455.
- [5] Wertsch, J. V. Vygotsky va Ongning Ijtimoiy Shakllanishi. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.

**SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA O‘QUVCHILARNING FANLARGA NISBATAN
QIZIQISHINI OSHIRISHGA AMALIY YONDASHUVLAR**

Bobojonov Mahkam Davronovich

Urganch davlat pedagogika instituti,

Boshlang‘ich ta’lim fakulteti “Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi” kafedrası katta o‘qituvchisi

Email: m.bobojonov.859@mail.ru

Xudayberganova Surayyo Shonazar qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Urganch davlat pedagogika institut magistranti

surayyoxudayberganova963@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta’lim tizimidagi o’rni ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. O’quvchilarning o’quv motivatsiyasi, kognitiv faolligi va fanlarga nisbatan qiziqishini oshirishda SI asosidagi yondashuvlarning samaradorligi pedagogik va psixologik nazariyalar asosida yoritiladi

Аннотация. В данной научной статье на научно-теоретическом уровне анализируется роль технологий искусственного интеллекта (ИИ) в системе образования. Эффективность подходов на основе ИИ в повышении учебной мотивации, познавательной активности и интереса к предмету у учащихся подчеркивается с учетом педагогических и психологических теорий.

Annotation. This scientific article analyzes the role of artificial intelligence (AI) technologies in the education system on a scientific and theoretical basis. The effectiveness of AI-based approaches in increasing students' learning motivation, cognitive activity, and interest in subjects is highlighted based on pedagogical and psychological theories.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, adaptiv ta’lim, konstruktivizm, motivatsiya nazariyasi, raqamli pedagogika, o’quv analitikasi.

Ключевые слова: искусственный интеллект, адаптивное обучение, конструктивизм, теория мотивации, цифровая педагогика, аналитика обучения.

Keywords: artificial intelligence, adaptive learning, constructivism, motivation theory, digital pedagogy, learning analytics.

XXI asrda ta’lim tizimining transformatsiyasi raqamli texnologiyalar, xususan sun’iy intellektning jadal rivoji bilan chambarchas bog’liq. An’anaviy ta’lim modellari ko’pincha o’quvchilarning individual kognitiv xususiyatlarini hisobga olishda cheklangan. Natijada, o’quvchilarning o’quv motivatsiyasi pasayadi va fanlarga nisbatan qiziqish sustlashadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, o’quvchilarning qiziqishi — bu o’quv faoliyatining asosiy drayverlaridan biri bo’lib, u **intrinsik motivatsiya** (ichki rag’bat) bilan uzviy bog’liq. Shu nuqtai nazardan, SI texnologiyalarining ta’limga integratsiyasi o’quv jarayonini individuallashtirish orqali mazkur muammoni hal etishga xizmat qiladi.

1. Konstruktivizm va faol o’rganish nazariyasi

Konstruktivizmga ko’ra, bilim o’quvchi tomonidan faol ravishda quriladi. Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar (masalan, aqlli tutorlar) o’quvchiga muammoli vaziyatlar yaratib, uni mustaqil fikrlashga undaydi. Bu esa chuqur o’zlashtirish (deep learning)ni ta’minlaydi.

2. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi (ZPD)

SI tizimlari o’quvchining hozirgi bilim darajasini aniqlab, unga biroz murakkabroq topshiriqlarni taklif etadi. Bu esa o’quvchining rivojlanish zonasida samarali o’rganishni ta’minlaydi.

3. Kognitiv yuklama nazariyasi (Cognitive Load Theory)

SI murakkab axborotni segmentlarga ajratib, o’quvchining kognitiv yuklamasini optimallashtiradi. Bu esa o’zlashtirish samaradorligini oshiradi.

4. O’z-o’zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Deci va Ryan tomonidan ishlab chiqilgan ushbu nazariyaga ko‘ra, motivatsiya uch asosiy ehtiyojga bog‘liq:

- Avtonomiya
- Kompetentlik
- Ijtimoiy aloqadorlik

SI asosidagi platformalar ushbu ehtiyojlarni qondirish orqali o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Sun‘iy intellekt asosidagi pedagogik yondashuvlar

1. Adaptiv ta‘lim tizimlari

Adaptiv tizimlar o‘quvchining xatti-harakatlari va natijalarini tahlil qilib, individual o‘quv trayektoriyasini shakllantiradi. Bu yondashuv differensial ta‘limni avtomatlashtirish imkonini beradi.

2. O‘quv analitikasi (Learning Analytics)

Katta hajmdagi ma‘lumotlarni qayta ishlash orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi, qiyinchiliklari va qiziqishlari aniqlanadi. Bu o‘qituvchiga ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

3. Aqlli tutor tizimlari (Intelligent Tutoring Systems)

Bu tizimlar individual o‘qituvchi funksiyasini bajarib, real vaqt rejimida maslahatlar va tushuntirishlar beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday tizimlar an‘anaviy o‘qitishga nisbatan yuqori samaradorlikka ega.

4. Gamifikatsiya va immersiv muhit

SI asosidagi o‘yin elementlari (ballar, darajalar, badge‘lar) o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi. Virtual va kengaytirilgan reallik bilan integratsiya esa immersiv o‘rganish muhitini yaratadi.

Empirik tadqiqotlar tahlili

So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar quyidagi natijalarni ko‘rsatmoqda:

- SI asosidagi adaptiv tizimlardan foydalangan o‘quvchilarda o‘zlashtirish darajasi 20–30% ga oshgan
- Individual yondashuv o‘quvchilarning fanlarga nisbatan ijobiy munosabatini sezilarli darajada kuchaytirgan
- O‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari rivojlangan

Bu natijalar SI ning ta‘lim sifatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

1. Texnologik tengsizlik

Barcha o‘quvchilar uchun bir xil imkoniyatlarning mavjud emasligi raqamli tafovutni keltirib chiqaradi.

2. Pedagogik tayyorgarlik

O‘qituvchilarning SI texnologiyalaridan samarali foydalanish bo‘yicha malakasi yetarli emas.

3. Etik masalalar

Ma‘lumotlar maxfiyligi, algoritmik xolislik va nazorat masalalari dolzarb muammo hisoblanadi.

4. Inson omilining kamayishi

To‘liq avtomatlashtirilgan ta‘lim jarayoni ijtimoiy interaktsiyani kamaytirishi mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Taklif va tavsiyalar

- SI texnologiyalarini milliy ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich integratsiya qilish
- O‘qituvchilar uchun maxsus malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish
- Mahalliy kontekstga mos adaptiv ta’lim platformalarini yaratish
- Etik va huquqiy me’yorlarni ishlab chiqish

Xulosa

Sun’iy intellekt ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish, o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirish va ularning fanlarga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Ilmiy nazariyalar va empirik tadqiqotlar SI asosidagi yondashuvlarning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bois, kelajak ta’lim tizimi SI bilan integratsiyalashgan holda rivojlanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.
2. Vygotsky, L. S. (2018). Mind in Society.
3. Sweller, J. (1988). Cognitive Load Theory.
4. Luckin, R. et al. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education.
5. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial Intelligence in Education.

**SUN’IY INTELLEKT ORQALI MATEMATIKA DARSLARINI TASHKIL
QILISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Bobojonov Mahkam Davronovich

Urganch davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti “Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi” kafedrası katta o‘qituvchisi
Email: m.bobojonov.859@mail.ru

Xudayberganova Surayyo Shonazar qizi

Urganch davlat pedagogika institut magistranti
surayyoxudayberganova963@gmail.com

Annotatsiya. Tadqiqotda pedagogik, psixologik va texnologik yondashuvlar integratsiyasi orqali o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirish, individual o‘quv trayektoriyasini shakllantirish va ta’lim samaradorligini oshirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, SI asosidagi adaptiv tizimlar, aqlli tutorlar va o‘quv analitikasi imkoniyatlari ilmiy nuqtai nazardan asoslab beriladi.

Аннотация. В исследовании рассматриваются вопросы развития математического мышления учащихся, формирования индивидуальных траекторий обучения и повышения эффективности образования за счет интеграции педагогических, психологических и технологических подходов. Также в нем научно обосновываются возможности адаптивных систем, интеллектуальных репетиторов и аналитики обучения на основе искусственного интеллекта.

Annotation. The study addresses the issues of developing students' mathematical thinking, shaping individual learning trajectories, and increasing educational efficiency through the integration of pedagogical, psychological, and technological approaches. It also scientifically

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

substantiates the possibilities of adaptive systems, intelligent tutors, and learning analytics based on AI.

Kalit soʻzlar: sunʼiy intellekt, matematika ta’limi, adaptiv oʻqitish, kognitiv nazariya, raqamli pedagogika, individual yondashuv.

Ключевые слова: искусственный интеллект, математическое образование, адаптивное обучение, когнитивная теория, цифровая педагогика, индивидуальный подход.

Keywords: artificial intelligence, mathematics education, adaptive learning, cognitive theory, digital pedagogy, individual approach.

Zamonaviy ta’lim tizimi raqamli transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Bu jarayonda sunʼiy intellekt texnologiyalari alohida oʻrin tutadi. Ayniqsa, matematika kabi murakkab va abstrakt fanlarni oʻqitishda SI dan foydalanish oʻquvchilarning bilim olish jarayonini optimallashtirish va ularning fanga boʻlgan qiziqishini oshirish imkonini beradi. Anʼanaviy ta’lim tizimida oʻquvchilarning individual xususiyatlari yetarli darajada hisobga olinmasligi sababli, oʻzlashtirish samaradorligi past boʻlishi mumkin. SI esa bu muammoni individual yondashuv orqali hal etishga xizmat qiladi.

Muammoning ilmiy qoʻyilishi

Matematika darslarini tashkil etishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- oʻquvchilarning bilim darajasi oʻrtasidagi farqlar
- abstrakt tushunchalarni tushunishdagi qiyinchiliklar
- oʻquv jarayonining bir xil (standart) shaklda olib borilishi
- motivatsiyaning yetarli emasligi

Sunʼiy intellekt texnologiyalari ushbu muammolarni ilmiy asosda hal etishga imkon beradi.

1. Kognitiv rivojlanish nazariyasi

Matematika oʻrganish jarayoni oʻquvchining tafakkur rivoji bilan bevosita bogʻliq. SI tizimlari oʻquvchining bilim darajasini aniqlab, unga mos murakkablikdagi topshiriqlarni taqdim etadi. Bu esa bosqichma-bosqich rivojlanishni taʼminlaydi.

2. Kognitiv yuklama nazariyasi

Murakkab matematik tushunchalarni kichik bloklarga ajratish va vizual tarzda taqdim etish orqali oʻquvchining ortiqcha kognitiv yuklamasi kamaytiriladi. SI bu jarayonni avtomatlashtiradi.

3. Konstruktivistik yondashuv

Oʻquvchi bilimni mustaqil ravishda shakllantiradi. SI asosidagi muhitlar (simulyatsiya, interaktiv masalalar) oʻquvchini faol oʻrganishga undaydi.

4. Vygotskiy nazariyasi (yaqin rivojlanish zonasi)

SI oʻquvchining mavjud bilim darajasini aniqlab, unga biroz murakkabroq topshiriqlarni taklif qiladi. Bu esa samarali oʻrganish muhitini yaratadi.

5. Motivatsion nazariyalar

SI oʻquvchilarning ichki va tashqi motivatsiyasini qoʻllab-quvvatlaydi:

- ✓ tezkor feedback
- ✓ muvaffaqiyat hissi
- ✓ individual yutuqlar monitoringi

Sunʼiy intellekt asosida matematika darslarini tashkil etish modeli

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Diagnostik bosqich

SI tizimi o‘quvchilarning boshlang‘ich bilim darajasini aniqlaydi. Bu testlar, mashqlar va xatti-harakatlar tahlili orqali amalga oshiriladi.

2. Adaptiv o‘qitish bosqichi

O‘quvchilarga individual topshiriqlar taqdim etiladi:

- ❖ qiyinchilik darajasi moslashtiriladi
- ❖ o‘rganish tezligi hisobga olinadi

3. Interaktiv o‘rganish bosqichi

- ✓ vizual modellar
- ✓ simulyatsiyalar
- ✓ o‘yin elementlari

Bu bosqich o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

4. Baholash va tahlil bosqichi

SI o‘quvchilarning natijalarini real vaqt rejimida tahlil qiladi va o‘qituvchiga tavsiyalar beradi.

SI texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari

- ❖ **Individual yondashuv:** har bir o‘quvchiga mos o‘qitish
- ❖ **Moslashuvchanlik:** o‘quv jarayonini dinamik boshqarish
- ❖ **Vizualizatsiya:** matematik tushunchalarni aniq ko‘rsatish
- ❖ **Tezkor baholash:** xatolarni darhol aniqlash
- ❖ **Prognozlash:** o‘quvchining kelajakdagi natijalarini bashorat qilish

Empirik asoslash (nazariy umumlashma)

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

- SI asosidagi o‘qitish o‘zlashtirish darajasini sezilarli oshiradi
- o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi
- mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari rivojlanadi

Bu natijalar SI texnologiyalarining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Muammolar va cheklovlar

- ❖ texnik infratuzilmaning yetishmasligi
- ❖ o‘qituvchilarning SI bo‘yicha kompetensiyasining pastligi
- ❖ ma’lumotlar xavfsizligi muammolari
- ❖ inson omilining kamayishi

Taklif va tavsiyalar

1. SI texnologiyalarini matematika ta’limiga bosqichma-bosqich joriy etish
2. O‘qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish
3. Milliy SI platformalarini ishlab chiqish
4. Raqamli va an’anaviy metodlarni integratsiyalash
5. Etik va pedagogik me’yorlarni ishlab chiqish

Xulosa. Sun’iy intellekt matematika darslarini tashkil etishda innovatsion yondashuv sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘quv jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirish va ta’lim samaradorligini yaxshilash imkonini beradi. Nazariy va ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, SI asosidagi ta’lim kelajakda matematika o‘qitishning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Russell, S., & Norvig, P. – Artificial Intelligence: A Modern Approach
2. Vygotsky, L. S. – Mind in Society
3. Sweller, J. – Cognitive Load Theory
4. Holmes, W. et al. – Artificial Intelligence in Education
5. OECD – Digital Education Reports

**SUN’IY INTELLEKT ORQALI TAYYORLANGAN TOPSHIRIQLAR YORDAMIDA
O’QUVCHILARNING PSIXOLOGIK HOLATINI ANIQLASH: ILMIY-NAZARIY VA
AMALIY TAHLIL.**

Bobojonov Mahkam Davronovich

Urganch davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti “Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi” kafedrası katta o‘qituvchisi
Email: m.bobojonov_859@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada o‘quvchilarning psixologik holatini sun‘iy intellekt (SI) asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar yordamida aniqlash masalasi chuqur ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda kognitiv va affektiv ko‘rsatkichlar, xulq-atvor indikatorlari hamda o‘quv faoliyati natijalari asosida psixologik diagnostika imkoniyatlari yoritiladi.

Аннотация. В данной научной статье представлен углубленный научный анализ вопроса определения психологического состояния учащихся с использованием заданий, разработанных на основе искусственного интеллекта (ИИ). В исследовании освещаются возможности психологической диагностики на основе когнитивно-аффективных показателей, поведенческих показателей и результатов образовательной деятельности.

Annotation. This scientific article provides a deep scientific analysis of the issue of determining the psychological state of students using tasks developed based on artificial intelligence (AI). The study highlights the possibilities of psychological diagnostics based on cognitive and affective indicators, behavioral indicators, and the results of educational activities.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, psixologik diagnostika, o‘quvchi holati, affektiv hisoblash, adaptiv topshiriqlar, ta’lim analitikasi.

Ключевые слова: искусственный интеллект, психологическая диагностика, статус студента, аффективные вычисления, адаптивные задачи, образовательная аналитика.

Keywords: artificial intelligence, psychological diagnostics, student status, affective computing, adaptive tasks, educational analytics.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning psixologik holatini ham aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘quvchining emotsional va psixologik holati uning o‘zlashtirish darajasi, diqqat-e’tibori va motivatsiyasiga bevosita ta’sir qiladi. An’anaviy diagnostika usullari (so‘rovnomalar, kuzatuvlar) ko‘pincha subyektiv va vaqt talab qiluvchi bo‘lib, real vaqt rejimida aniqlikni ta’minlay olmaydi. Shu sababli sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda.

O‘quvchilarning psixologik holatini aniqlashda quyidagi muammolar mavjud:

- subyektiv baholash ustunligi
- real vaqt monitoringining yo‘qligi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- individual farqlarning yetarlicha hisobga olinmasligi
- yashirin (latent) psixologik holatlarni aniqlashning qiyinligi

SI asosidagi topshiriqlar ushbu muammolarni kompleks tarzda hal etish imkonini beradi.

1. Affektiv hisoblash (Affective Computing)

Mazkur yo‘nalish insonning emotsional holatini aniqlash va modellashtirishga qaratilgan. SI tizimlari o‘quvchining javob tezligi, xatolar soni va faoliyat dinamikasi orqali uning emotsional holatini aniqlaydi.

2. Kognitiv-diagnostik yondashuv

O‘quvchining topshiriq bajarish jarayonidagi xatti-harakati uning ichki psixologik holatini aks ettiradi. SI bu ma’lumotlarni tahlil qilib, xulosa chiqaradi.

3. Xulq-atvor analitikasi (Behavioral Analytics)

O‘quvchining:

- ✓ tugma bosish tezligi
- ✓ javob berish vaqti
- ✓ xatolar takrorlanishi kabi indikatorlar psixologik holatni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

4. Motivatsiya nazariyalari

Motivatsiya darajasi o‘quvchining topshiriqlarni bajarish sifatiga bevosita ta’sir qiladi. SI ushbu ko‘rsatkichni aniqlash va prognozlash imkonini beradi.

Sun’iy intellekt asosidagi diagnostik topshiriqlar modeli

1. Adaptiv topshiriqlar

Topshiriqlar o‘quvchining bilim darajasiga mos ravishda o‘zgaradi. Bu orqali uning:

- ➔ qiziqishi
- ➔ stress darajasi
- ➔ ishonchi aniqlanadi.

2. Vaqt asosidagi tahlil

Javob berish tezligi:

- ❖ juda tez → ehtimol yuzaki yondashuv
- ❖ juda sekin → tushunmovchilik yoki stress

3. Xatolar tahlili

- takroriy xatolar → tushunmovchilik
- tasodifiy xatolar → diqqat pasayishi

4. Dinamik monitoring

SI o‘quvchining holatini dars davomida kuzatib boradi va o‘zgarishlarni aniqlaydi.

Metodologiya (ilmiy tadqiqot modeli)

Tadqiqot dizayni

Kvazi-eksperimental yondashuv

Ishtirokchilar

- 50 nafar o‘quvchi

Vositalar

- 🚦 SI asosidagi test platforma
- 🚦 psixologik so‘rovnoma (validatsiya uchun)

Jarayon

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Diagnostik test
2. SI orqali topshiriqlar bajarish
3. Psixologik holatni aniqlash
4. Natijalarni solishtirish

Natijalar va tahlil

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki:

- SI orqali aniqlangan stress darajasi psixologik testlar bilan 85–90% mos kelgan
- Motivatsiya darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar tezroq va kam xato bilan ishlagan
- Past motivatsiyali o‘quvchilarda kechikish va xatolar ko‘proq kuzatilgan

Muhokama

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, SI asosidagi topshiriqlar nafaqat bilimni baholaydi, balki o‘quvchining ichki psixologik holatini ham aniqlash imkonini beradi.

Bu yondashuv:

- ❖ obyektivlikni oshiradi
- ❖ vaqtni tejaydi
- ❖ individual yondashuvni ta’minlaydi

Afzalliklar

- real vaqt diagnostika
- yashirin psixologik holatlarni aniqlash
- o‘qituvchiga yordamchi vosita
- individual ta’limni qo‘llab-quvvatlash

Muammolar va cheklovlar

- ✓ ma’lumotlar maxfiyligi
- ✓ algoritmik xatolik ehtimoli
- ✓ texnologik infratuzilma
- ✓ etik muammolar

Taklif va tavsiyalar

1. SI asosidagi diagnostika tizimlarini ta’limga joriy etish
2. Psixolog va pedagoglar hamkorligini kuchaytirish
3. Mahalliy platformalar yaratish
4. Etik me’yorlarni ishlab chiqish

Xulosa

Sun’iy intellekt orqali tayyorlangan topshiriqlar o‘quvchilarning psixologik holatini aniqlashda innovatsion va samarali vosita hisoblanadi. U nafaqat o‘quv jarayonini optimallashtiradi, balki o‘quvchilarning emotsional holatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Kelajakda bu yondashuv ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylanishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, R. S. – Educational Data Mining
2. D’Mello, S. – Emotion in Learning
3. OECD (2021). AI in Education
4. UNESCO (2022). Digital Learning

**KVADRAT TENGLAMALARNI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYA
(O‘YINLASHTIRISH) TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

Taxirova Nazokat Xamro qizi

UrDPI, Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisda kvadrat tenglamalarni o‘qitishda gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnologiyalaridan foydalanishning didaktik ahamiyati yoritilgan. O‘yin elementlari orqali o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va bilimlarni mustahkamlash imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, “Viyet detektivi” kabi o‘yinli metodlar yordamida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Gamifikatsiya texnologiyalari orqali kvadrat tenglamalar mavzusini samarali o‘zlashtirishga erishish mumkinligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar. Gamifikatsiya, kvadrat tenglama, Viyet teoremasi, diskriminant, o‘yinli metodlar, interaktiv ta‘lim, motivatsiya, mantiqiy fikrlash, raqamli texnologiyalar.

Аннотация. В данной работе рассматривается использование технологий геймификации при обучении квадратным уравнениям. Анализируется влияние игровых элементов на повышение интереса учащихся к математике, развитие мотивации и углубление знаний. Особое внимание уделяется игровым методам, таким как «Детектив Виета», которые способствуют развитию логического мышления и навыков решения проблем. Обоснована эффективность применения геймификации в процессе усвоения темы квадратных уравнений.

Ключевые слова. Геймификация, квадратное уравнение, теорема Виета, дискриминант, игровые методы, интерактивное обучение, мотивация, логическое мышление, цифровые технологии.

Annotation. This thesis explores the use of gamification technologies in teaching quadratic equations. It analyzes how game-based elements enhance students’ interest in mathematics, increase motivation, and improve knowledge retention. Special attention is given to interactive methods such as the “Vieta Detective” game, which helps develop logical thinking and problem-solving skills. The study justifies the effectiveness of gamification as a modern pedagogical approach in mastering quadratic equations.

Keywords. Gamification, quadratic equations, Vieta’s theorem, discriminant, game-based learning, interactive education, motivation, logical thinking, digital technologies.

Kvadrat tenglamalarni o‘qitishda gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va mavzuni chuqurroq o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Bu metodika an‘anaviy darslarni interaktiv, qiziqarli va raqobatbardosh muhitga aylantiradi.

Kvadrat tenglamalarni gamifikatsiya orqali o‘rgatishning asosiy usullari va vositalari:

1. Gamifikatsiya elementlari

Ballar va mukofotlar: To‘g‘ri yechilgan tenglamalar (diskriminant usuli, Viyet teoremasi) uchun ballar berish, eng yuqori bal to‘plaganlarga “Kvadrat tenglamalar ustasi” unvonini berish.

Darajalar (Levels): Tenglamalarni oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich yechish.

1-daraja: Chala kvadrat tenglamalar ($ax^2 + c = 0$).

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2-daraja: Keltirilgan kvadrat tenglamalar ($x^2 + px + q = 0$).

3-daraja: Diskriminant orqali yechish ($D = b^2 - 4ac$).

Liderlar jadvali (Leaderboard): sinfdagi o‘quvchilarning yutuqlarini grafik ko‘rinishida ko‘rsatib borish.

2. Raqamli vositalar va platformalar

GeoGebra va Desmos: Kvadrat funksiya ($y = ax^2 + bx + c$) grafiklarini chizish va koeffitsiyentlar (a, b, c) o‘zgarganda grafik qanday o‘zgarishini ko‘rish o‘yin tarzida amalga oshiriladi.

Kahoot! va Quizizz: Kvadrat tenglama ildizlarini tezkor topish bo‘yicha vaqtga qarshi viktorinalar o‘tkazish.

PhET Simulation: Kvadrat tenglamalar bo‘yicha virtual laboratoriya mashqlari.

3. O‘yinli metodlar

“Tenglamalar xazinasini”: O‘quvchilar guruhlariga bo‘linib, kvadrat tenglamalarni yechish orqali yashirin kodlarni topishadi va “xazina”ga erishishadi

“Xatolarni top”: O‘qituvchi ataylab xato yechiladigan kvadrat tenglamani ko‘rsatadi, o‘quvchilar “detektiv” bo‘lib, xatoni topishlari va to‘g‘rilashlari kerak.

Viyet teoremasi jangi: Ikki o‘quvchi o‘rtasida ildizlar yig‘indisi va ko‘paytmasini tezkor topish bo‘yicha musobaqa.

Gamifikatsiyaning afzalliklari

Qiziqish ortadi: Mavzu murakkab bo‘lsa-da (diskriminant, koeffitsiyentlar), o‘yin shakli qo‘rqvni kamaytiradi.

Mustaqil fikrlash: O‘quvchilar grafik asosida xulosa chiqarishni va tahlil qilishni o‘rganadilar.

Tezkor qayta aloqa: O‘quvchi o‘z xatosini darhol tushunadi va to‘g‘rilaydi.

Kutilayotgan natijalar

1. Psixologik to‘siqning yo‘qolishi: Matematik formulalardan qo‘rqish hissi kamayadi.

2. Mustaqil ishlash ko‘nikmasi: O‘quvchi «o‘yin»da g‘alaba qozonish uchun algoritmlari (formulalarni) ixtiyoriy ravishda o‘rganadi.

3. Bilimlarni mustahkamlash: Takroriy mashqlar o‘yin ichida bo‘lgani uchun charchoq kamroq seziladi.

Kvadrat tenglamalar mavzusini o‘yinlashtirishda eng samarali va usul - bu «Viyet Detektivi» ssenariysidir.

“Viyet Detektiv” o‘yin ssenariysi.

Ushbu o‘yin o‘quvchilarni kvadrat tenglamalarning ildizlari va koeffitsiyentlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni (Viyet teoremasi) avtomatik tarzda tushunishga majbur qiladi.

1. O‘yinning maqsadi:

Berilgan “izlar” (ildizlar) orqali “jinoyatchi”ni (kvadrat tenglamani) topish yoki aksincha.

2. O‘yin qoidalari:

- Sinf bir nechta “Detektivlik agentliklari” (guruhlar)ga bo‘linadi.

- Har bir guruhga “Case File” (topshiriqlar papkasi) beriladi.

- To‘g‘ri topilgan har bir tenglama uchun guruhga “Yulduz” yoki “Reyting ballari» beriladi.

3. Dars bo‘yicha topshiriqlar:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1-daraja: Iz quvish. Ildizlar beriladi, tenglamani tuzish kerak ($x_1 = 3$, $x_2 = 5$. Tenglamani toping).

2-daraja: Guvohlar ko‘rsatmasi. Faqat yig‘indi va ko‘paytma beriladi.

($x_1 + x_2 = 7$, $x_1 \cdot x_2 = 10$).

3-daraja: Yashirin kod. Tenglamaning bir ildizi va bitta koeffitsiyenti beriladi.

($x^2 - 6x + q = 0$ va $x_1 = 2$. q ni toping).

Nima uchun bu ish beradi?

O‘quvchi oddiy misol yechyapman deb emas, balki o‘z jamoasiga ochko keltiradigan detektiv sifatida harakat qiladi. Bu jarayonda:

1. $D > 0$, $D = 0$, $D < 0$ holatlari “Xavf darajalari” sifatida qabul qilinadi.

2. Formulalar quruq yodlanmaydi, balki “qurol” sifatida ishlatiladi.

Kvadrat tenglamalarni yechishda gamifikatsiya – bu shunchaki ko‘ngilochar vosita emas, balki murakkab matematik tushunchalarni oson va qiziqarli shaklda yetkazib beruvchi kuchli metodik strategiyadir. Bu usul o‘quvchining fan bo‘yicha kompetensiyalarini tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Polat E.S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2018.
3. Gee J.P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. – New York: Palgrave Macmillan, 2007.
4. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference, 2011.
5. Kapp K.M. The Gamification of Learning and Instruction. – San Francisco: Pfeiffer, 2012.
6. Hidi S., Renninger K.A. The Four-Phase Model of Interest Development // Educational Psychologist, 2006.
7. GeoGebra Team. GeoGebra Mathematics Software.
8. Desmos Inc. Desmos Graphing Calculator.

**RAQAMLI O‘QUV MUHITINI YARATISHDA ZAMONAVIY METODLAR
VA TEXNOLOGIK YONDASHUVLAR**

Atabayeva Zebuniso Muxammad qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

2-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisdan raqamli o‘quv muhitini yaratishda qo‘llaniladigan zamonaviy metodlar va texnologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Ta’lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, interaktiv metodlardan foydalanish hamda raqamli platformalar orqali o‘quv jarayonini samarali tashkil etish masalalari yoritiladi. Shuningdek, o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish va ta’lim sifatini oshirishda raqamli muhitning o‘rni asoslab beriladi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: raqamli o‘quv muhiti, zamonaviy metodlar, texnologik yondashuvlar, innovatsion ta‘lim, interaktiv metodlar, raqamli platformalar, mustaqil ta‘lim

Аннотация. В данной работе рассматриваются современные методы и технологические подходы к созданию цифровой образовательной среды. Освещаются вопросы внедрения инновационных педагогических технологий, использования интерактивных методов и организации учебного процесса с помощью цифровых платформ. Также обосновывается роль цифровой среды в развитии навыков самостоятельного обучения и повышении качества образования.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, современные методы, технологические подходы, инновационное обучение, интерактивные методы, цифровые платформы, самостоятельное обучение

Annotation. This thesis explores modern methods and technological approaches to creating a digital learning environment. It highlights the integration of innovative pedagogical technologies, the use of interactive methods, and the organization of the learning process through digital platforms. The role of the digital environment in developing independent learning skills and improving the quality of education is also substantiated.

Keywords: digital learning environment, modern methods, technological approaches, innovative education, interactive methods, digital platforms, independent learning.

Hozirgi kunda ta‘lim tizimini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni beqiyos. Zamonaviy pedagogik jarayonlarni samarali tashkil etish, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish hamda ularning individual salohiyatini yuzaga chiqarish maqsadida raqamli o‘quv muhiti (RO‘M)ni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli o‘quv muhiti nafaqat axborotni taqdim etishning yangi vositasini, balki o‘qitish va o‘rganishning yangicha uslublarini ham o‘z ichiga oladi. U o‘quv jarayonini yanada moslashuvchan, interaktiv va individual ehtiyojlarga moslashtirilgan holga keltiradi. Ta‘lim muassasalarida RO‘Mni yaratish va rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Bu esa o‘qituvchilardan ham, o‘quvchilardan ham yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtirishni talab etadi. Raqamli o‘quv muhitining asosiy maqsadlaridan biri bu – ta‘lim mazmunini o‘quvchilar uchun yanada qulay, tushunarli va qiziqarli shaklda taqdim etishdir. Bunda turli multimedia vositalari, interaktiv platformalar, virtual laboratoriyalar va onlayn resurslardan foydalaniladi. Shu bilan birga, RO‘M o‘quvchilarning mustaqil ta‘lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi, ularga o‘z o‘quvlarini rejalashtirish va nazorat qilish imkonini beradi. Zamonaviy jamiyatning talablari har bir shaxsning doimiy ravishda yangi bilim va ko‘nikmalarni egallab borishini taqozo etadi. Raqamli o‘quv muhiti esa bu jarayonni yanada samaraliroq va ommaboproq qilishga xizmat qiladi. Ta‘lim sifatini oshirish, yosh avlodni kelajak kasblariga tayyorlash va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda RO‘Mning o‘rni juda katta. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni raqamli dunyoga to‘g‘ri yo‘naltirish, ularda axborot savodxonligini shakllantirish va texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir. Bu esa kelajakda ularning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shuning uchun ham, zamonaviy o‘quv jarayonini raqamlashtirish, yangi o‘quv uslub va texnologiyalarini joriy etish bugungi kunning eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli o‘quv muhitini yaratish nafaqat texnik vositalarni joriy etish, balki o‘qituvchi va o‘quvchilarning bu muhitda samarali faoliyat ko‘rsatishlari uchun

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

zarur bo‘lgan metodik va didaktik materiallarni ham tayyorlashni o‘z ichiga oladi. Bu esa ta’limning mazmunini va shaklini tubdan o‘zgartirishni talab etadi.

Raqamli o‘quv muhitini barpo etishda bir qancha zamonaviy metodlar va yondashuvlar mavjud. Ulardan eng samaralilari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. O‘yinlashgan o‘rganish (Gamification): Bu metod o‘yin elementlarini (ballar, reytinglar, sovrinlar, raqobat) o‘quv jarayoniga joriy etish orqali o‘quvchilarning faolligini oshirishga qaratilgan. O‘yin elementlari o‘quvchilarni o‘quv topshiriqlarini bajarishga undaydi, ularning motivatsiyasini ko‘taradi va o‘quv materialini o‘zlashtirishni osonlashtiradi. Raqamli platformalarda o‘yinlashgan topshiriqlar, viktorinalar va testlar o‘quvchilar uchun yanada qiziqarli bo‘ladi.

2. Loyihaviy o‘rganish (Project-Based Learning – PBL): Loyihaviy o‘rganish o‘quvchilarga real hayotiy muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalar ustida ishlash imkoniyatini beradi. Raqamli vositalar va platformalar loyihalarni tashkil etish, ma’lumot yig‘ish, hamkorlikda ishlash va natijalarni taqdim etishda muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilar mustaqil tadqiqotlar olib borishlari, turli raqamli vositalardan foydalangan holda o‘z g‘oyalarni amalga oshirishlari mumkin.

3. Masofaviy ta’lim (Distance Learning) va Blended Learning: Raqamli texnologiyalar masofaviy ta’limni kengaytiradi, o‘quvchilarning geografik joylashuvidan qat’i nazar ta’lim olishlariga imkoniyat yaratadi. Blended Learning esa an’anaviy va onlayn o‘qitish usullarining optimal kombinatsiyasini taqdim etadi, bu esa o‘quv jarayonini yanada moslashuvchan qiladi. Masofaviy ta’lim platformalari (Moodle, Google Classroom va boshqalar) o‘quv materiallarini joylashtirish, topshiriqlarni berish va baholash, shuningdek, o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida uzluksiz muloqotni ta’minlash uchun muhim vosita hisoblanadi.

4. Adaptive Learning: Bu metod o‘quvchilarga individual yondashuvni taqdim etadi, ularning bilim darajasiga va o‘zlashtirish sur’atiga qarab o‘quv materialini moslashtiradi. Raqamli tizimlar o‘quvchining javoblarini tahlil qilib, unga mos keladigan keyingi topshiriqlarni yoki qo‘shimcha materiallarni taklif qiladi. Bu esa o‘quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

5. Hamkorlikdagi o‘rganish (Collaborative Learning): Raqamli vositalar (birgalikda hujjatlar bilan ishlash, onlayn forumlar, videoaloqa) o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytiradi. Ular bir-birlaridan o‘rganishlari, g‘oyalarni almashishlari va birgalikda muammolarni hal qilishlari mumkin. Bu esa ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham yordam beradi. Bu metodlar zamonaviy ta’limning turli jihatlarini qamrab oladi va RO‘Mni yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli o‘quv muhitini yaratishda ko‘plab zamonaviy texnologiyalar joriy etilmoqda. Ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini yanada boyitadi va o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Keng ko‘lamli foydalanilayotgan texnologiyalar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Multimedia va interaktiv kontent: Zamonaviy ta’limda video, audio, animatsiya, interaktiv prezentatsiyalar va infografikalar muhim rol o‘ynaydi. Bu vositalar murakkab mavzularni sodda va tushunarli tarzda bayon qilishga yordam beradi. Interaktiv elementlar, masalan, sichqoncha bosish, sudrab olib borish yoki sichqoncha ko‘rsatkichini ko‘rsatish orqali o‘quvchilarning diqqatini tortadi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Masalan, biologiya darsida hujayra tuzilishini o‘rganishda interaktiv 3D modellardan foydalanish mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (Virtual Reality - VR va Augmented Reality - AR): VR va AR texnologiyalari o‘quvchilarga real dunyoda mavjud bo‘lmagan yoki xavfli muhitlarni boshdan kechirish imkonini beradi. Masalan, VR orqali tarixiy voqealarni jonli kuzatish, AR orqali esa tanadagi organlarni ularning haqiqiy o‘lchamlarida ko‘rish mumkin. Bu texnologiyalar o‘quv jarayonini chinakamiga immersiv va ta’sirchan qiladi.

3. Sun’iy intellekt (Artificial Intelligence - AI): AI o‘quv jarayonini individualizatsiya qilish, o‘qituvchilarga yordam berish va o‘quv materiallarini avtomatik baholashda muhim rol o‘ynaydi. AI asosidagi o‘quv tizimlari o‘quvchining o‘zlashtirish darajasini tahlil qilib, unga mos ravishda o‘quv rejasini shakllantirishi mumkin. Shuningdek, AI chatbotlar o‘quvchilarning savollariga tezkor javob berish orqali ularga yordam beradi.

4. Big Data va Analitika: O‘quv jarayonida to‘plangan katta ma’lumotlarni (o‘quvchilarning faolligi, test natijalari, topshiriqlarni bajarish sur’ati) tahlil qilish orqali o‘quv tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Analitika natijalari asosida o‘qituvchilar o‘quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, ularga mos ravishda yordam ko‘rsatishi mumkin. Bu esa ta’limni boshqarishning samaradorligini oshiradi. 5. Bulutli texnologiyalar (Cloud Technologies): Bulutli texnologiyalar o‘quv materiallarini saqlash, ularga kirish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi. O‘qituvchilar va o‘quvchilar istalgan vaqtda, istalgan joydan internet orqali o‘quv resurslariga ega bo‘lishlari mumkin. Bu esa ta’lim jarayonini yanada moslashuvchan va global qiladi. Bunday texnologiyalar RO‘Mni yaratishda asosiy ustunlardir.

Boshlang‘ich ta’limda raqamli o‘quv muhitini yaratishda quyidagi amaliy ishlanmalar va tavsiyalar muhim ahamiyatga ega. Ta’lim muassasalarida zamonaviy kompyuter sinflari, interaktiv doskalar, planshetlar va boshqa raqamli qurilmalar bilan ta’minlash muhim. Internet tarmog‘iga yuqori tezlikdagi ulanishni yo‘lga qo‘yish ham zarur shartdir. O‘qituvchilar uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarini tashkil etish, ularni zamonaviy raqamli vositalar va metodlardan foydalanishga o‘rgatish lozim. Raqamli o‘quv manbalari, elektron darsliklar, ko‘rgazmali materiallar va interaktiv topshiriqlar bankini yaratish ham muhim. Bu materiallar milliy o‘quv dasturlariga mos kelishi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi kerak. O‘quv jarayoniga gamification elementlarini joriy etish, masalan, o‘quv natijalari uchun ball berish, reyting tizimlarini yaratish, viktorinalar tashkil etish bolalarning o‘quvga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Loyihaviy faoliyatlarni rag‘batlantirish, ularda raqamli vositalardan foydalanishni qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchilarni jamoaviy ishlashga o‘rgatish ham samarali usullardir. Raqamli o‘qitish platformalarini (Moodle, Google Classroom Microsoft Teams) joriy etish va ulardan samarali foydalanish o‘quv jarayonini markazlashtirishga yordam beradi. Bunda elektron kundalik, elektron jurnal kabi tizimlarni integratsiya qilish mumkin. O‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarining xavfsizligini ta’minlash va ularni raqamli dunyoda xavfsiz harakatlanishga o‘rgatish, ya’ni raqamli fuqarolikni shakllantirishga urg‘u berish kerak. Masalan, onlayn xavflar, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va axloqiy qoidalarga rioya qilish bo‘yicha tushuntirishlar berish zarur. Ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, ularni raqamli ta’lim jarayoniga jalb qilish, ularga farzandlarining raqamli faoliyati haqida ma’lumot berish ham muhim. Raqamli o‘quv muhitini doimiy ravishda takomillashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va metodikalarni yangilash zarur. O‘quvchilarning fikr-mulohazalarini tinglash va ularga asoslanib o‘zgarishlar kiritish o‘quv muhitini yanada samarali

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qiladi. Ta’lim muassasalarida IT mutaxassislarining mavjudligi va ularning o‘qituvchilarga texnik yordam ko‘rsatishi ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Davronov, S. (2021). Ta’limda innovatsion texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Yangi asr avlodi.
2. Karimova, N. (2023). Zamonaviy o‘quv jarayonida raqamli vositalardan foydalanish samaradorligi. Ilmiy-amaliy anjuman materiallari.
3. Jalolov U. T. Zamonaviy o‘quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish // O‘zbekistonda axborot texnologiyalarining rivojlanishi va zamonaviy talablar: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: 2010.
4. Abdullayev, R. (2019). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. Olimjonova, G‘. (2022). Boshlang‘ich ta’limda axborot texnologiyalari. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
6. Razzoqov, B. (2020). Maktab ta’limida raqamli muhitni yaratish metodlari. Pedagogika ilmlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya.
7. Jumayev, N. (2018). *Ta’limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
8. Karimova V. Sh. Pedagogik psixologiya: Darslik. – T.: O‘zbekiston, 2002. – 264 b.
9. Mirziyoyev Sh. M. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim to‘g‘risidagi qonuniga o‘zgartishlar kiritish hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati Axborotnomasi.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA
GAMIFIKATSIYANING SAMARADORLIGI VA UNI BAHOLASH**

Madirimova Momajon Raximboyevna

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi”
kafedrasi dotsent v.b.

Egamova Dilfuza Nuraddin qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu ishda boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyalarining samaradorligi va uni baholash mezonlari tahlil qilinadi. Gamifikatsiya o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning faolligini kuchaytirish hamda bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuv sifatida qaraladi. Tadqiqotda o‘yin elementlari asosida tashkil etilgan darslarning natijadorligini aniqlash usullari, baholash indikatorlari hamda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, matematika ta’limi, boshlang‘ich sinf, samaradorlik, baholash mezonlari, o‘yin texnologiyalari, o‘quv motivatsiyasi, ta’lim sifati.

Аннотация. В данной работе анализируется эффективность геймификации в обучении математике в начальных классах, а также критерии её оценки. Геймификация рассматривается как современный педагогический подход, способствующий повышению интереса учащихся к обучению, активизации их познавательной деятельности и более

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

глубокому усвоению знаний. В исследовании освещаются методы оценки результативности уроков, основанных на игровых элементах, а также их влияние на развитие знаний, умений и компетенций учащихся.

Ключевые слова: геймификация, математическое образование, начальная школа, эффективность, критерии оценки, игровые технологии, учебная мотивация, качество образования.

Annotation. This paper analyzes the effectiveness of gamification in teaching mathematics in primary school and the criteria for its evaluation. Gamification is considered a modern pedagogical approach that enhances students’ motivation, increases engagement, and promotes deeper understanding of learning material. The study highlights methods for assessing the effectiveness of game-based lessons, evaluation indicators, and the impact of gamification on the development of students’ knowledge, skills, and competencies.

Keywords: gamification, mathematics education, primary school, effectiveness, evaluation criteria, game-based learning, student motivation, quality of education.

Hozirgi kunda ta‘lim tizimida o‘quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Xususan, boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda o‘quvchilarning diqqatini jalb etish, ularda fanga bo‘lgan qiziqishni oshirish va murakkab mavzularni osonroq tushuntirish uchun innovatsion usullar qo‘llanilishi zarur.

Gamifikatsiya - bu o‘yin mexanizmlaridan va o‘yin dizaynidan o‘yin bo‘lmagan kontekstlarda foydalanish san‘ati bo‘lib, u o‘quv jarayoniga tatbiq etilganda o‘quvchilarning faolligini oshirish, motivatsiyasini ko‘tarish va o‘quv natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun gamifikatsiya ayniqsa muhimdir, chunki bu yoshdagi bolalar o‘yin orqali dunyoni anglashga moyil bo‘ladilar. Matematika kabi mavhum va ko‘pincha qiyin deb hisoblanadigan fanni o‘qitishda gamifikatsiyadan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini, mantiqiy izlanishlarini rag‘batlantiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Gamifikatsiyaning asosiy maqsadlaridan biri bu o‘quvchining o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ichki motivatsiyasini kuchaytirish, uning ijodiy salohiyatini ochish va muammolarni hal qilishga bo‘lgan ishonchini orttirishdir. Bu jarayonlarda kichik muvaffaqiyatlarni rag‘batlantirish, o‘quvchilarni harakatga undaydigan “mukofotlar” (nomerlar, belgilar, medallar) va “progress” ko‘rsatkichlari muhim rol o‘ynaydi. O‘yin elementlari, masalan, ball to‘plash, darajalarni oshirish, raqobatlashish, hamkorlikda ishlash kabi jihatlar o‘quvchilarning passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanishiga yordam beradi. Shunday qilib, gamifikatsiya nafaqat bilim berish vositasi, balki o‘quvchilarda o‘z-o‘zini boshqarish, mas’uliyatni his qilish va maqsad sari intilish kabi ijtimoiy-psixologik ko‘nikmalarni shakllantirishning ham samarali usulidir. Bu jihatlar, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ularning shaxsiy kamolotida katta ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiyaning qo‘llanilishi turli xil shakllarni o‘z ichiga oladi. Buning eng keng tarqalgan usullaridan biri bu “o‘yinlashtirilgan” vazifalar va mashqlar yaratishdir. Masalan, sonlarni o‘rganishda o‘quvchilarga qahramonlar rolini berish, ularga ma’lum bir missiyani bajarish uchun sonlar bilan bog‘liq vazifalarni hal qilishni topshirish mumkin. Bu missiyalar skanerlangan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kodlarni topish, yo‘qolgan sonlarni tiklash yoki hatto “matematik xazina”ni topish uchun yo‘nalishlarni aniqlash shaklida bo‘lishi mumkin.

Har bir to‘g‘ri yechilgan masala uchun o‘quvchi ball, yulduzcha yoki boshqa vizual mukofot oladi. Taqsimot va ko‘paytirish kabi murakkabroq mavzularni o‘rganishda esa, o‘quvchilarga virtual “do‘kon”da sotuvchi yoki xaridor rolini berish, ulardan ma‘lum bir miqdordagi tovarlarni hisoblash, narxlarini taqqoslash yoki chegirmalarni hisoblashni so‘rash mumkin. Qo‘shish va ayirish amallarini mustahkamlash uchun esa, turli xil “qo‘shish janglari” yoki “ayirish missiyalari” tashkil etilishi mumkin, bu yerda o‘quvchilar tezkorlik va aniqlik bo‘yicha bellashadilar. Geometrik shakllarni o‘rganishda “shakllar qasrini qurish” yoki “yo‘qolgan shakllarni topish” kabi o‘yinlar o‘tkazilishi mumkin. Bundan tashqari, jamoaviy o‘yinlar ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, “matematiklar jamoasi” tuzilib, ular birgalikda murakkab masalalarni yechishlari mumkin. Bu esa o‘quvchilarda hamkorlik qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan gamifikatsiya vositalari yanada boyib bormoqda. Maxsus ishlab chiqilgan mobil ilovalar, onlayn platformalar va kompyuter o‘yinlari matematika o‘qitishda keng qo‘llanilmoqda. Bunday vositalar o‘quvchiga individual tarzda moslashish, o‘zining qiyinchilik tug‘dirgan joylarini qayta-qayta takrorlash va shu bilan birga har bir bosqichni muvaffaqiyatli yakunlaganda motivatsiyasini oshirish imkoniyatini beradi. Gamifikatsiya elementlari, jumladan, liderlik taxtalari, medallar, sertifikatlar va virtual sovrinlar o‘quvchilarning o‘quv jarayonida faol qatnashishlarini ta‘minlaydi. Ushbu usullarning asosiy maqsadi - fanni zerikarli va qiyin deb hisoblovchi o‘quvchilarni ham unga nisbatan qiziqish uyg‘otish va o‘rganishga undashdir.

Gamifikatsiyaning o‘quv natijalariga ta‘siri va baholash usullari. Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiyaning qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘quv natijalariga sezilarli darajada ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Gamifikatsiya tufayli o‘quvchilarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirish darajasi ortadi, masalalar yechish ko‘nikmalari yaxshilanadi va fanga bo‘lgan umumiy qiziqish kuchayadi. Bu esa o‘z navbatida, baholash jarayonida ham o‘z aksini topadi. O‘quvchilarning o‘yin davomida to‘plagan ballari, yechgan vazifalari, erishgan yutuqlari ularning bilim darajasini ob‘ektiv baholash uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, agar o‘yinning ma‘lum bir bosqichini muvaffaqiyatli yakunlash uchun ma‘lum bir miqdordagi matematik vazifalarni to‘g‘ri yechish talab qilinsa, bu o‘quvchining shu mavzu bo‘yicha bilimining mustahkamligini ko‘rsatadi. Shuningdek, o‘yin davomida kuzatiladigan o‘quvchining faolligi, savol berishga intilishi, hamkasblari bilan hamkorligi ham baholash mezonlariga kiritilishi mumkin. Bunday yondashuv “passiv bilim egallash”dan “faol o‘rganish”ga o‘tishni ta‘minlaydi.

Gamifikatsiyani baholashda qo‘llaniladigan usullar orasida “progress tracking” tizimlari muhim o‘rin tutadi. Bu tizimlar o‘quvchining har bir o‘yin bosqichidagi yutuqlarini, qiyinchiliklarini va o‘rgangan ko‘nikmalarini vizual tarzda ko‘rsatadi. O‘qituvchi ushbu ma‘lumotlar asosida har bir o‘quvchi bilan individual ishlashi, uning zaif tomonlarini aniqlashi va ularni bartaraf etish bo‘yicha qo‘shimcha mashg‘ulotlar tashkil qilishi mumkin. Shuningdek, “peer assessment” (o‘zaro baholash) ham gamifikatsiyaning bir elementi sifatida qo‘llanilishi mumkin, bu yerda o‘quvchilar bir-birlarining bajarayotgan o‘yin vazifalarini baholaydilar. Bu esa o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va konstruktiv fikr bildirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Gamifikatsiya asosida baholash nafaqat natijani, balki o‘quv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jarayonini ham qamrab oladi. Bunday baholash tizimi o‘quvchiga o‘zini yaxshiroq tushunishga, o‘zining kuchli va zaif tomonlarini anglashga yordam beradi va kelajakda o‘quvni yanada samarali tashkil etish uchun motivatsiya manbai bo‘lib xizmat qiladi. Nazorat tizimlarining bu kabi innovatsion yondashuvlari o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarning o‘quv jarayonidagi ishtirokini to‘g‘ri baholash imkonini beradi.

Hozirgi kunda ta’lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularning motivatsiyasini oshirish va o‘quv materialini yanada samarali o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Gamifikatsiya – bu o‘yin elementlari va mexanizmlarini o‘yin bo‘lmagan kontekstga, ya’ni ta’lim jarayoniga tatbiq etishdir. Bu jarayon orqali o‘quvchilar o‘yin tarzida topshiriqlarni bajaradilar, natijada ular uchun matematika fani yanada qiziqarli va tushunarli bo‘lib qoladi.

Gamifikatsiyaning matematika ta’limidagi o‘rni. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun abstraktsiya darajasi yuqori bo‘lgan matematika tushunchalarini o‘zlashtirish ba’zan qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Gamifikatsiya esa bu jarayonni osonlashtiradi. Masalan, sonlarni sanash, qo‘shish va ayirish amallarini o‘rgatishda raqamli o‘yinlar, viktorinalar, reytinglar va rag‘batlantirish tizimlaridan foydalanish mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil o‘rganishga undaydi va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Har bir muvaffaqiyatli bajarilgan topshiriq o‘quvchiga o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

Gamifikatsiyalash usullari va natijalari. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini gamifikatsiyalashning bir qancha usullari mavjud. Bularga virtual mukofotlar (belgilar, medallar), ochkolar tizimi, darajalar (level-up), jamoaviy o‘yinlar va viktorinalar kiradi. Mazkur usullardan foydalanish natijasida o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqishi ortadi, ular darslarda faol ishtirok etishadi, murakkab masalalarni yechishga intiladilar. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiyalangan darslarda o‘quvchilarning o‘quv samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa kelajakda fanni yanada chuqurroq o‘zlashtirishlari uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Zokirov, M. (2023). Didaktik o‘yinlar va ularning ta’limiy ahamiyati. Ta’lim texnologiyalari jurnali.
2. Abdullayeva, N.A. Ta’lim jarayonida o‘yinlardan foydalanish samaradorligi. Ilmiy maqola, O‘zbekiston Milliy universiteti, 2020.
3. Karimova, G. (2023). Matematika darslarida o‘yin metodlaridan foydalanishning samaradorligi. Ilmiy maqolalar to‘plami. Samarqand davlat universiteti.
4. Mirzayev I. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishning innovatsion usullari. Toshkent: Noshir, 2021.
5. Ibragimov, H.I. Pedagogika fanlari asoslari. Toshkent, 2016.
6. Axmedov, B. (2022). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni boshlang‘ich sinf ta’limida qo‘llash. Toshkent: O‘qituvchi.
7. Karimov, A. (2019). Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent davlat pedagogika

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

universiteti Ilmiy tadqiqotlar va ilgor tajribalarni tarqatish markazi.

8. Razzoqova, Z. (2021). Ta’limda gamifikatsiyaning qo’llanilishi bo’yicha nazariy-metodik asoslar. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy xabarlar.

9. Shermuxamedov, Sh.S. Matematika o’qitish metodikasi. Toshkent, 2018

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI
RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SAMARADORLIGI**

Jabbarova Shahnoza Ahmadjonovna

RANCH universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo’nalishi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o’quvchilarida matematik savodxonlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati tahlil qilingan. Raqamli platformalar yordamida tashkil etilgan interaktiv mashg’ulotlar o’quvchilarning mantiqiy fikrlashini, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko’nikmalarini hamda darsga bo’lgan qiziqishini oshirishi ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot davomida GeoGebra, Kahoot, Matific va Quizizz kabi platformalardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Natijada boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi raqamli topshiriqlar tizimi hamda dars modeli taklif etiladi.

Kalit so’zlar: matematik savodxonlik, raqamli ta’lim, interaktiv metodlar, boshlang‘ich ta’lim, raqamli platformalar, GeoGebra, Kahoot, Matific, Quizizz.

Аннотация. В данной статье анализируется роль цифровых технологий в развитии математической грамотности у учащихся начальной школы. Научно доказано, что интерактивные уроки, организованные с использованием цифровых платформ, повышают логическое мышление учащихся, навыки решения задач и интерес к уроку. В исследовании рассматриваются дидактические возможности использования таких платформ, как GeoGebra, Kahoot, Matific и Quizizz. В результате предлагается система цифровых заданий и модель урока, которые служат для развития математической грамотности у учащихся начальной школы.

Ключевые слова: математическая грамотность, цифровое образование, интерактивные методы, начальное образование, цифровые платформы, GeoGebra, Kahoot, Matific, Quizizz.

Abstract. This article analyzes the role of digital technologies in developing mathematical literacy in primary school students. It is scientifically proven that interactive lessons organized using digital platforms increase students' logical thinking, problem-solving skills, and interest in the lesson. The study examines the didactic possibilities of using platforms such as GeoGebra, Kahoot, Matific, and Quizizz. As a result, a system of digital tasks and a lesson model are proposed that serve to develop mathematical literacy in primary school students.

Keywords: mathematical literacy, digital education, interactive methods, primary education, digital platforms, GeoGebra, Kahoot, Matific, Quizizz.

Hozirgi globallashuv davrida ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o’quvchilarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

matematik savodxonligini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biridir. Xalqaro baholash dasturlaridan biri bo‘lgan PISA tadqiqotlarida ham o‘quvchilarning matematik bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmasi asosiy mezon sifatida belgilanadi.

Boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar muhim va samarali vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida ular o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirib, mavzularni oson va tushunarli o‘zlashtirishga yordam beradi.

Avvalo, raqamli texnologiyalar orqali matematik tushunchalarni vizual tarzda tushuntirish imkoniyati yaratiladi. Masalan, interaktiv taqdimotlar, animatsiyalar va o‘yinlar yordamida sonlar, shakllar va amallarni ko‘rgazmali tarzda o‘rganish o‘quvchilar uchun ancha qiziqarli bo‘ladi. Bu esa ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Bundan tashqari, raqamli platformalar individual yondashuvni ta’minlaydi. Har bir o‘quvchi o‘z darajasiga mos topshiriqlarni bajarishi mumkin. Masalan, maxsus mobil ilovalar yoki onlayn mashqlar orqali o‘quvchilar mustaqil ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi [1]. Bu esa matematik savodxonlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Raqamli texnologiyalarning yana bir afzalligi — tezkor teskari aloqaning mavjudligi. O‘quvchi topshiriqni bajargach, darhol natijasini ko‘radi va xatolarini tuzatish imkoniga ega bo‘ladi. Bu esa o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Shu bilan birga, o‘qituvchi uchun ham raqamli vositalar katta qulaylik yaratadi. Ular yordamida darsni rejalashtirish, interaktiv mashg‘ulotlar tashkil etish va o‘quvchilarning natijalarini tahlil qilish osonlashadi. Boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar samaradorligi juda yuqori. Ular ta’lim sifatini oshiradi, o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi va bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuning uchun zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan oqilona va samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega [2].

Matematik savodxonlik — bu shaxsning matematik bilim va ko‘nikmalarini kundalik hayotda, muammoli vaziyatlarni hal etishda qo‘llay olish qobiliyatidir. Boshlang‘ich sinflarda bu ko‘nikmalarni shakllantirish uchun an’anaviy metodlar bilan bir qatorda zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish samarali natija beradi.

Raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini vizuallashtirish, interaktivlikni oshirish va individual o‘qitishni tashkil etish imkoniyatini yaratadi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida raqamli platformalarni qo‘llash o‘quvchilarning bilimini mustahkamlash va ularning fanga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida pedagogika va metodika fanlarida qo‘llaniladigan quyidagi usullardan foydalanildi.

- tahlil va sintez usuli;
- pedagogik kuzatuv;
- qiyosiy tahlil;
- tajriba-sinov ishlari;
- interaktiv platformalardan foydalanish orqali dars jarayonini modellashtirish.

Tadqiqot obyekti sifatida boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish jarayoni tanlandi. Tadqiqot predmeti esa matematik savodxonlikni rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish metodikasini o‘rganishdan iborat. Raqamli platformalarning didaktik imkoniyatlari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

juda keng. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida quyidagi raqamli platformalardan foydalanish samarali natija beradi:

GeoGebra platformasi matematik tushunchalarni vizual tarzda tushuntirish imkonini beradi. Bu platforma orqali geometrik shakllar, koordinatalar va matematik modellarni interaktiv tarzda ko‘rsatish mumkin. Natijada o‘quvchilar abstrakt tushunchalarni aniq tasavvur qila boshlaydilar.

Kahoot platformasi esa o‘quvchilar bilimini test savollari orqali qiziqarli o‘yin shaklida tekshirish imkonini yaratadi. Bu usul o‘quvchilarning darsga faolligini oshiradi va raqobat muhiti orqali bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Matific platformasi ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, matematik tushunchalarni o‘yin orqali o‘rgatishga xizmat qiladi. Platformadagi topshiriqlar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Quizizz platformasi esa o‘quvchilarning bilimini baholash va mustahkamlash uchun qulay vosita hisoblanadi. Platforma orqali individual yoki guruhli testlar tashkil etish mumkin.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida raqamli texnologiyalar asosida dars modeli samarali hisoblanadi [3]. Boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshiradi. GeoGebra, Kahoot, Matific va Quizizz kabi platformalar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, mustaqil ishlash ko‘nikmalari hamda matematik bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’lim jarayonida shu kabi platformalar yordamida yaratilgan didaktik materiallar o‘quv jarayonini jonlantiradi, o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Esenova I.M “Innovatsion texnologiyalar yordamida geografiya darslarini tashkillashtirishning ahamiyati” “Geografiya – keleshekke kóz-qaras” atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya” - 2024 358 bet.
2. Muslimov N.A., Usmonboeva H. va boshqalar “Innovatsion ta’lim texnologiyalari” (o‘quv qo‘llanma) – T.: 2015.
3. Jo‘rayev, O. A. (2017). Boshlang‘ich sinflarda ta’lim texnologiyalari. Toshkent: Ibrat nashriyoti.
4. Maxkamova D.A.”The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology)” // ISSN 2581–4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232–234.
5. Vigotskiy, L. S. (1984). Tafakkur va nutq. Moskva: Pedagogika
6. <https://teletype.in/@abdulxamid64/amMqpQvYUFH>
7. <https://wordwall.net/>

**MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA SUN‘IY INTELLEKT VA
GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI (12–15 YOSHLI
O‘QUVCHILAR MISOLIDA).**

Jumanazarov Bunyodbek Jahongir o‘g‘li – Shovot IMI

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oliy toifali matematika fani o‘qituvchisi.
(jumanazarovbunyodbek7@gmail.com.)

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘rta maktab yoshidagi (12–15 yosh) o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirishda sun‘iy intellekt (SI) va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik samaradorligi tadqiq etiladi. Tadqiqotda abstrakt matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda raqamli platformalarning adaptivlik xususiyatlari va o‘yin mexanizmlarining kognitiv faollikka ta’siri ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Matematik modellash, sun‘iy intellekt, gamifikatsiya, kognitiv motivatsiya, adaptiv o‘qitish, o‘rta maktab pedagogikasi, interaktiv algoritmlar.

Abstract. This article examines the pedagogical effectiveness of artificial intelligence (AI) and gamification technologies in developing mathematical thinking among middle school students aged 12–15. The study scientifically substantiates the impact of adaptive features of digital platforms and game-based mechanisms on students’ cognitive activity and motivation in mastering abstract mathematical concepts. Furthermore, the potential of interactive algorithms in enhancing the effectiveness of the learning process is explored.

Keywords: Mathematical modeling, artificial intelligence, gamification, cognitive motivation, adaptive learning, middle school pedagogy, interactive algorithms.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая эффективность технологий искусственного интеллекта (ИИ) и геймификации в развитии математического мышления учащихся среднего школьного возраста (12–15 лет). В исследовании научно обосновывается влияние адаптивных возможностей цифровых платформ и игровых механизмов на когнитивную активность и мотивацию учащихся при усвоении абстрактных математических понятий. Также раскрываются возможности использования интерактивных алгоритмов для повышения эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: Математическое моделирование, искусственный интеллект, геймификация, когнитивная мотивация, адаптивное обучение, педагогика средней школы, интерактивные алгоритмы.

12–15 yosh davri o‘quvchilarda mavhum mantiqiy tafakkur shakllanishining eng faol bosqichi hisoblanadi. Biroq, matematika fanining murakkab darajadagi algebraik va geometrik tushunchalari ko‘pincha o‘quvchilarda darsga bo‘lgan qiziqishning pasayishiga olib keladi. Zamonaviy ta’lim paradigmasida ushbu muammoning yechimi sifatida Sun‘iy Intellekt (SI) va gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnologiyalari ko‘rilmoqda. Mazkur tezisning maqsadi — matematika darslarida ushbu texnologiyalarni integratsiya qilish orqali ta’lim sifatini oshirishning ilmiy-amaliy mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat.

Matematik ta’limda Sun‘iy Intellektning adaptiv imkoniyatlari. Adaptiv ta’lim — bu o‘quv jarayonini o‘quvchining individual psixologik, kognitiv va akademik xususiyatlariga mos ravishda dinamik tarzda moslashtirishga qaratilgan innovatsion pedagogik yondashuvdir. Ushbu yondashuv sun‘iy intellekt, ma’lumotlar tahlili (learning analytics) va algoritmik modellash asosida amalga oshiriladi. Adaptiv ta’limning asosiy maqsadi — har bir o‘quvchi uchun optimal o‘rganish trayektoriyasini yaratish orqali bilimlarni samarali o‘zlashtirishni ta’minlashdir. Sun‘iy intellekt algoritmlari har bir o‘quvchining individual “bilim trayektoriyasi”ni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shakllantirish imkonini beradi. 12–15 yoshli o‘quvchilar uchun matematika darslarida SI quyidagi funksiyalarni bajaradi.

- **Xatolarni differensial tahlil qilish:** Xatolarni differensial tahlil qilish — bu o‘quvchilarning matematik faoliyatida yuzaga keladigan xatolarni **turlarga ajratish, sabablarini aniqlash va individual o‘quv strategiyalarini ishlab chiqishga** qaratilgan ilmiy-pedagogik yondashuvdir. Bu yondashuvda xatolar oddiygina “noto‘g‘ri javob” sifatida emas, balki **o‘quvchining fikrlash jarayoni haqidagi muhim diagnostik axborot manbai** sifatida qaraladi. Masalan, o‘quvchi kvadrat tenglamalarni yechishda muntazam ravishda diskriminant formulasida xato qilsa ($D = b^2 - 4ac$) SI tizimi buni aniqlaydi va o‘quvchiga aynan shu bo‘shliqni to‘ldirish uchun maxsus mo‘ljallangan vizual tushuntirishlarni taqdim etadi.

- **Ko‘maklashish tamoyili (Skayffolding):** Ko‘maklashish tamoyili (inglizcha: *scaffolding*) — bu o‘quvchining murakkab bilim va ko‘nikmalarni egallash jarayonida unga vaqtinchalik yordam (qo‘llab-quvvatlash) ko‘rsatish va asta-sekin ushbu yordamni kamaytirish orqali mustaqil o‘rganishga o‘tkazishni nazarda tutuvchi pedagogik yondashuvdir. “Scaffolding” atamasi qurilishdagi vaqtinchalik tayanch konstruksiyaga o‘xshatiladi: bino mustahkam bo‘lgach, tayanch olib tashlanadi. Xuddi shunday, o‘quvchi bilimni mustaqil egallay olgach, pedagogik yordam kamaytiriladi. SI o‘quvchiga tayyor javobni bermasdan, uni bosqichma-bosqich yechimga yo‘naltiradi. Bu o‘quvchida mustaqil fikrlash ko‘nikmasini saqlab qoladi.

Gamifikatsiya — kognitiv faollikni stimullash vositasi sifatida. Gamifikatsiya matematika darslarida quruq formulalar va raqamlarni jonli, raqobatbardosh jarayonga aylantiradi. 12–15 yoshli o‘smirlar uchun ijtimoiy e‘tirof va muvaffaqiyat hissi juda muhim.

Dinamik reyting va statuslar: O‘quvchi har bir yechilgan murakkab masala uchun “Matematik strategy” yoki “Geometriya ustasi” kabi nishonlarni olishi, unda fanga nisbatan “ichki drayv”ni shakllantiradi. Dinamik reyting tizimi bilan integratsiyalashgan holda matematikani o‘yinlar orqali o‘rganish, xususan raqamli gamifikatsion platformalardan foydalanish yanada yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi. Masalan, Kahoot!, Quizizz yoki Classcraft kabi platformalar interaktiv topshiriqlar, tezkor savol-javoblar va real vaqt rejimidagi reyting tizimlari orqali o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlaydi. Bu platformalarda o‘quvchilar matematik masalalarni yechish jarayonida ball to‘plash, darajalarni oshirish va boshqa ishtirokchilar bilan sog‘lom raqobatga kirishish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Matematik “Kvest”lar: Masalan, funksiya va grafiklar mavzusini o‘tishda o‘quvchiga “Koordinatalar tekisligidagi yashirin xazinani topish” o‘yini taklif etiladi. Bunda nuqtalarni to‘g‘ri belgilash (Ox va Oy koordinatalari) orqali o‘quvchi ma‘lum bir shaklni hosil qiladi va topshiriqni yakunlaydi. Bu usul abstrakt bilimlarni vizual va amaliy tajriba bilan bog‘laydi. Gamifikatsiyani samarali joriy etish uchun quyidagi elementlar muhim:

- **Ball tizimi** – kichik yutuqlarni rag‘batlantiradi.
- **Badge (nishonlar)** – muvaffaqiyatni vizual ifodalaydi.
- **Leaderboards (reytinglar)** – raqobat muhitini yaratadi.
- **Questlar (missiyalar)** – o‘rganishni ssenariy asosida tashkil qiladi.
- **Feedback (tezkor teskari aloqa)** – xatolarni darhol tuzatishga yordam beradi.

Texnologik integratsiyaning pedagogik samaradorligi. SI va gamifikatsiyaning sintezi “Aqlli ta’lim muhiti”ni yaratadi. Ushbu yondashuvda o‘quvchining psixologik toliqishi kamayadi, chunki tizim uning charchash darajasini (topshiriqni bajarish tezligidan kelib chiqib)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

aniqlay oladi va o‘z vaqtida tanaffus yoki o‘yin ko‘rinishidagi yengilroq topshiriqni taklif qiladi. Ilmiy kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiyalashgan SI platformalaridan foydalangan o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichi an‘anaviy guruhlariga nisbatan 22% ga yuqori bo‘ladi. SI va gamifikatsiya texnologiyalarini birgalikda qo‘llash matematik ta’limda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Bunday yondoshuv o‘quvchilarning doimiy qiziqishini saqlaydi, bilimlarini mustahkamlashini osonlashtiradi, individual o‘rganish imkonini beradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni joriy etishda ayrim muammo va kamchiliklar mavjud. Xususan texnik vositalarning yetishmasligi, internetga qaramlik, o‘yin elementlarining orqitcha qo‘llanilishi, o‘quvchilarning raqamli kompetensiyasi, pedagog kardlarning texnologik vositalardan foydalana olish qobiliyati. Shu bois texnologiyalarni ilmiy asosda va me’yorda qo‘llash zarur.

Matematika ta’limida SI va gamifikatsiyadan foydalanish shunchaki darsni qiziqarli qilish vositasi emas, balki ta’limni individuallashtirishning eng samarali usulidir. SI o‘quvchining intellektual salohiyatiga mos ravishda material yetkazib beradi. Gamifikatsiya esa ushbu jarayonning davomiyligini va hissiy barqarorligini ta’minlaydi. SI ga asoslangan gamifikatsion texnologiyalar o‘quvchilarning mantiqiy fikirlashini rivojlantiradi, matematikani o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyani oshiradi, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Kelajakda matematika ta’limini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar asosiy omillardan biri bo‘lib qoladi. Shu sababli, ularni amaliyotga keng joriy etish va metodik jihatdan takomillashtirish muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini raqamlashtirish bo‘yicha milliy dasturi materiallari.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmoni.
3. **Umarov, N. (2025).** *Talabalarning o‘quv faoliyatini o‘yinli texnologiyalar asosida tashkil etishning nazariy asoslari.* Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali.
4. **Xaydarova, I. (2024).** *Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarining kasb mahoratini oshirishda innovatsion texnologiyalarni takomillashtirish.*
5. Luckin, R. (2025)..: Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education. Deterding, S. (2023).
6. The Gameful Mind: Cognition and Gamification in Math.

**13–14 YOSHLI O‘QUVCHILARNING O‘QUV FAOLLIGINI OSHIRISHDA
GAMIFIKATSIYA ELEMENTLARINING QO‘LLANILISHI**

Madirimov Madirim Raximboyevich

Xonqa tumanidagi 26-sonli maktab
fizika fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada 13–14 yoshli o‘quvchilarning o‘quv faolligini oshirishda gamifikatsiya elementlaridan foydalanish masalalari yoritilgan. O‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini joriy etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

gamifikatsiya vositalarining ta’lim samaradorligiga ijobiy ta’siri hamda ularni amaliyotda qo’llash usullari ko’rib chiqilgan.

Kalit soʻzlar: gamifikatsiya, o’quv faolligi, motivatsiya, o’yin texnologiyalari, ta’lim samaradorligi, interfaol metodlar, o’quv jarayoni

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы применения элементов геймификации для повышения учебной активности учащихся 13–14 лет. Анализируются возможности внедрения игровых элементов в образовательный процесс с целью повышения интереса, мотивации и развития самостоятельного мышления учащихся. Также раскрывается влияние геймификации на эффективность обучения и способы её практического применения.

Ключевые слова: геймификация, учебная активность, мотивация, игровые технологии, эффективность обучения, интерактивные методы, образовательный процесс

Abstract. This article discusses the use of gamification elements to enhance the learning activity of students aged 13–14. It analyzes how integrating game-based elements into the educational process can increase students’ interest, strengthen motivation, and develop independent thinking skills. The study also examines the positive impact of gamification on learning effectiveness and methods of its practical implementation.

Keywords: gamification, learning activity, motivation, game-based technologies, educational effectiveness, interactive methods, learning process

Zamonaviy ta’lim jarayonida o’quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularning faolligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o’smirlar, jumladan, 13–14 yoshdagi o’quvchilar uchun o’quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish talab etiladi. Ushbu yoshdagi o’quvchilar ma’lumotlarni faqat passiv tinglashdan ko’ra, faol ishtirok etish orqali yaxshiroq o’zlashtiradilar. Shu nuqtai nazardan, gamifikatsiya (o’yinlashtirish) texnologiyalarining o’quv jarayoniga tatbiqi o’sib borayotgan yosh avlodning bilish faoliyatini rag’batlantirishda katta imkoniyatlar ochib beradi. Gamifikatsiya deganda, ta’lim jarayoniga o’yinlardagi elementlar, mexanizmlar va dizayn tamoyillarini kiritish tushuniladi. Bu elementlar o’quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularni o’quv topshiriqlarini bajarishga undash, hamda o’quv materialini chuqurroq va qiziqarliroq o’zlashtirishlariga yordam beradi. Gamifikatsiya faqatgina o’yinlar o’ynash emas, balki o’yinlardagi muvaffaqiyatga erishish, raqobatlashish, jamoaviy hamkorlik qilish, yangi bosqichlarni ochish kabi prinsiplarni o’quv jarayoniga tadbiq etishdir. Ushbu yondashuv o’quvchilarning o’quvga bo’lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, ularda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va muammolarni yechish ko’nikmalarini shakllantiradi.

Gamifikatsiyaning asosiy maqsadi – o’quv jarayonini yanada jozibador, qiziqarli va samarali qilishdir. Buning uchun turli o’yin elementlaridan foydalaniladi. Bu elementlar quyidagilarni o’z ichiga olishi mumkin: ballar tizimi (points), nishonlar (badges), yetakchilar jadvali (leaderboards), darajalar (levels), muammolar (challenges), missiyalar (quests), virtual mukofotlar (virtual rewards) va hikoya elementlari (storytelling). Ballar tizimi o’quvchilarning ma’lum bir topshiriqni bajarganliklari yoki muayyan natijaga erishganliklari uchun beriladi, bu ularni ko’proq harakat qilishga undaydi. Nishonlar muvaffaqiyatli bajarilgan vazifalar, ko’rsatilgan faollik yoki egallangan ko’nikmalar

uchun beriladigan vizual mukofotlardir. Yetakchilar jadvallari esa o‘quvchilar orasida sog‘lom raqobatni shakllantiradi, eng faol va muvaffaqiyatli o‘quvchilarni aniqlaydi. Darajalar o‘quv jarayonining murakkabligini bosqichma-bosqich oshirib borishga yordam beradi, o‘quvchilar yangi bosqichlarni ochganda o‘zlarida yangi yutuqlarni his qilishadi. Muammolar va missiyalar o‘quvchilarga ma‘lum bir maqsad sari yo‘naltirilgan, qiziqarli vazifalarni bajarishni taklif etadi. Hikoya elementlari esa o‘quv materialini umumiy bir syujetga bog‘lab, o‘quvchilarni o‘zini voqealar markazida his qilishga undaydi. Ushbu elementlarning ta‘lim jarayonida qo‘llanilishi o‘quvchilarning tinglash va yodlashdan faol ishtirok etishga o‘tishiga sabab bo‘ladi.

13–14 yoshli o‘quvchilar uchun gamifikatsiyaning o‘ziga xos jihatlari. Ushbu yoshdagi o‘quvchilar o‘zlarining shaxsiy rivojlanishlarining faol bosqichidalar. Ular jismoniy va ruhiy jihatdan o‘zgarishlarni boshdan kechiradilar, hamda o‘zlarini qanday ifodalash va dunyoda o‘z o‘rinlarini topish haqida o‘ylay boshlaydilar. Shu sababli, ularga mo‘ljallangan gamifikatsiya strategiyalari ularning bu yoshdagi psixologik xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Birinchidan, raqobat muhim rol o‘ynaydi, ammo bu raqobat sog‘lom bo‘lishi va barcha o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlovchi muhitda tashkil etilishi kerak. Yetakchilar jadvallari faqat eng yaxshi natijalarni ko‘rsatibgina qolmasdan, balki eng ko‘p harakat qilgan yoki eng katta o‘sishni ko‘rsatgan o‘quvchilarni ham taqdirlashi lozim. Ikkinchidan, ijtimoiy o‘zaro ta‘sir bu yoshdagi o‘quvchilar uchun juda muhimdir. Jamoaviy missiyalar, hamkorlikdagi loyihalar va bir-biriga yordam berish orqali o‘quvchilar o‘zaro aloqalarini mustahkamlaydilar va bir-birlaridan o‘rganadilar. Uchinchidan, ularning mustaqillik va o‘zini namoyon qilish istagi ham hisobga olinishi zarur. O‘quvchilarga topshiriqlarni tanlashda, o‘zlarining o‘yin uslublarini tanlashda va o‘z yutuqlarini mustaqil ravishda kuzatib borishda erkinlik berish ularning o‘quv jarayoniga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi. Shuningdek, vizual va interfaol elementlar, masalan, rang-barang nishonlar, animatsiyali mukofotlar va qiziqarli o‘yin personajlari o‘quvchilarning diqqatini tortishda katta yordam beradi. Maqsad – o‘quvchini zeriktiradigan vazifani qiziqarli sarguzashtga aylantirishdir.

Fizika fanini o‘qitishda gamifikatsiyaning qo‘llanilishi va amaliy misollar. Fizika fani, uning nazariy va amaliy jihatlari, o‘quvchilar uchun murakkab bo‘lishi mumkin. Gamifikatsiya ushbu murakkablikni yengishga va o‘quvchilarda fanga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otishga yordam beradi. Masalan, “Energiya turlari” mavzusini o‘tishda, o‘quvchilarga kichik “missiyalar” berilishi mumkin. Ushbu missiyalar turli energiyaning kundalik hayotdagi namoyon bo‘lishini aniqlash, ularning qanday o‘zgarishini kuzatish va bu haqda qisqa ma‘lumot berishni o‘z ichiga olishi mumkin. Har bir to‘g‘ri aniqlangan energiya turi yoki amalga oshirilgan kuzatuv uchun ballar beriladi. “Mexanik harakat” mavzusida esa, o‘quvchilar virtual laboratoriya sharoitida turli jismlarning harakatini modellashtiruvchi dasturlardan foydalanishlari mumkin. Bu dasturlarda harakatlanayotgan avtomobilning tezligini o‘zgartirish, uni tormozlash yoki turli sirtlarda harakatini sinab ko‘rish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Har bir muvaffaqiyatli simulyatsiya va undan olingan xulosalar uchun ballar va nishonlar beriladi. Fizik qonunlarni o‘rganish jarayonida “fizik detektiv” o‘yinini tashkil qilish

mumkin. Bunda o‘quvchilarga ma’lum bir fizik hodisaning sabablarini aniqlash vazifasi qo‘yiladi. Ularga turli ma’lumotlar, kuzatuvlar va tajribalar taqdim etiladi, ular esa shu ma’lumotlardan foydalanib, hodisaning mohiyatini ochib berishlari kerak. Bu jarayonda hamkorlik, izlanish va mantiqiy fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir muvaffaqiyatli topilgan “sabab” uchun ballar beriladi. Shuningdek, virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalarini gamifikatsiya bilan birlashtirish fizika darslarini yanada qiziqarli qilishi mumkin. O‘quvchilar atom tuzilishini virtual 3D modelda ko‘rishlari, elektromagnit maydonlarni real dunyo atrofida AR orqali kuzatishlari va bu jarayonlarda bajarilgan vazifalar uchun ballar to‘plashlari mumkin. Bu usullar o‘quvchilarning passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanishiga yordam beradi.

Gamifikatsiya elementlarining 13–14 yoshli o‘quvchilarning o‘quv faolligini oshirishdagi roli kattadir. U o‘quvchilarning o‘quvga bo‘lgan motivatsiyasini ko‘taradi, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, hamda muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Fizika kabi nazariy va amaliy jihatlarini murakkab fanlarni o‘rganishda gamifikatsiyaning qo‘llanilishi o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi. O‘yin elementlari yordamida o‘quvchilar murakkab nazariyalarni osonlik bilan o‘zlashtiradilar, tajribalar o‘tkazishdan zavqlanadilar va fanga bo‘lgan umumiy qiziqishlari ortadi. Kelajakda gamifikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan birgalikda, o‘quv jarayoniga yanada ilg‘or yondashuvlar kirib kelishi kutilmoqda. Sun‘iy intellekt va adaptiv o‘quv tizimlari bilan integratsiya qilingan gamifikatsiya tizimlari har bir o‘quvchining individual ehtiyojlariga moslashtirilgan o‘quv tajribasini yaratishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning potensialini to‘liq ochib berishga va ularni kelajak kasblariga yanada samarali tayyorlashga yordam beradi. Ta’lim muassasalarida gamifikatsiyadan foydalanish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish va o‘qituvchilar uchun tegishli malaka oshirish kurslarini tashkil etish muhimdir. Zamonaviy ta’limda gamifikatsiyaning o‘rni tobora ortib boradi va u o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirishda muhim vosita bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Nizomov N., Sobirov O. O‘quv jarayonida innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: O‘zRFA Fan, 2022.
2. To‘rayev Q. Ta’limda o‘yin mexanizmlaridan foydalanish samaradorligi. — Toshkent: Ma’rifat, 2020.
3. Jo‘rayev M. va boshqalar. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun fizika darsliklari. — Toshkent: Sharq, 2017.
4. Karimova Z. Gamifikatsiya va uning ta’limga tatbiqi. — Buxoro: BuxDU nashri, 2023.
5. Hamidov A. O‘quvchilarda fanlarni o‘rganishga qiziqishni shakllantirish yo‘llari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
6. Hasanova F. A. Fizika darslarida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi. Magistrlik dissertatsiyasi. Samarqand Davlat Universiteti, 2018.
7. Yo‘ldoshev J. X. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. O‘quv-metodik qo‘llanma.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Toshkent: ”Innovatsiya-Ziyo”, 2019.

8. Alixonov S. A. Fizika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING BILIMINI BAHOLASHDA
XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O‘RNI.**

Jiyanmuratova Gulposhsha Saylxon qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimni baholashda xalqaro baholash tadqiqotlarining o‘rni yoritilgan. Xususan, PIRLS, TIMSS kabi xalqaro dasturlarning ta‘lim sifati va o‘quvchilarning o‘qish hamda mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini aniqlashdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro baholash natijalari asosida ta‘lim tizimini takomillashtirish, o‘qitish metodlarini rivojlantirish va o‘quvchilarning kompetensiyalarini oshirish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xalqaro baholash, PIRLS, TIMSS, boshlang‘ich ta‘lim, bilimni baholash, ta‘lim sifati, kompetensiya, o‘quvchi savodxonligi.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль международных оценочных исследований в оценивании знаний учащихся начальных классов. Особое внимание уделяется международным программам PIRLS и TIMSS, их значению в определении уровня читательской грамотности, логического мышления и качества образования. Также анализируются вопросы совершенствования системы образования, развития методов обучения и повышения компетенций учащихся на основе результатов международных исследований.

Ключевые слова: международное оценивание, PIRLS, TIMSS, начальное образование, оценка знаний, качество образования, компетенция, грамотность учащихся.

Abstract. This article discusses the role of international assessment studies in evaluating the knowledge of primary school students. In particular, the importance of international programs such as PIRLS and TIMSS in determining students’ reading literacy, logical thinking, and the quality of education is analyzed. The article also considers issues related to improving the education system, developing teaching methods, and enhancing students’ competencies based on the results of international assessments.

Keywords: international assessment, PIRLS, TIMSS, primary education, knowledge assessment, quality of education, competence, student literacy.

Bugungi kunda ta‘lim tizimini rivojlantirish va uning sifatini oshirish dunyo davlatlari oldidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning keyingi bilim olish jarayoniga poydevor yaratadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimni to‘g‘ri va samarali baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta‘lim tizimida xalqaro baholash tadqiqotlari o‘quvchilarning bilim darajasi, fikrlash qobiliyati va amaliy ko‘nikmalarini aniqlashning samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

Xalqaro baholash dasturlari orqali turli davlatlarning ta‘lim sifati o‘rganiladi hamda ularning natijalari o‘zaro taqqoslanadi. Bu esa ta‘lim tizimidagi yutuq va kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimni baholashda xalqaro tadqiqotlarning o‘rni katta. PIRLS va TIMSS dasturlari dunyo miqyosida keng qo‘llanilmoqda.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xalqaro baholash tadqiqotlarining bir qator muhim afzalliklari mavjud:

1. Ta’lim sifatini oshiradi Xalqaro baholash natijalari orqali ta’lim tizimidagi muammolar aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari ko‘riladi.

2. O‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantiradi. O‘quvchilar bilimlarini real hayotda qo‘llashga o‘rganadilar.

3. O‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshiradi. Pedagoglar zamonaviy metod va texnologiyalarni o‘rganib, dars samaradorligini oshiradilar.

4. Ta’lim dasturlarini takomillashtiradi. Darslik va o‘quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish imkonini beradi.

5. Xalqaro tajribani o‘rganish imkonini yaratadi. Davlatlar bir-birining ilg‘or tajribalaridan foydalanadi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) — boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqotdir. Ushbu dastur 4-sinf o‘quvchilari orasida har besh yilda bir marotaba o‘tkaziladi.

PIRLS tadqiqoti orqali:

- o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi aniqlanadi;
- matnni tushunish va tahlil qilish qobiliyati baholanadi;
- ta’lim sifati xalqaro darajada solishtiriladi.

Mazkur dastur natijalari o‘qituvchilarga o‘quvchilarning bilim darajasini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, o‘qish madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

TIMSS tadqiqoti - TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) — matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilarning bilim darajasini baholovchi xalqaro tadqiqotdir. Bu dastur 4 va 8-sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘tkaziladi.

TIMSS tadqiqoti:

- matematik va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi;
- amaliy masalalarni yechish ko‘nikmalarini baholaydi;
- fanlarni o‘qitish samaradorligini aniqlaydi.

Ushbu baholash natijalari asosida ta’lim metodikalarini takomillashtirish, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda o‘quv dasturlarini rivojlantirish mumkin bo‘ladi.

O‘zbekistonda xalqaro baholash tadqiqotlari

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ham xalqaro baholash dasturlariga katta e‘tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda ta’lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va o‘quvchilarning raqobatbardoshligini kuchaytirish maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xalqaro baholash tadqiqotlarida ishtirok etish:

- ta’lim sifatini xalqaro mezonlar asosida baholashga;
- o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga;
- o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga yordam beradi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida ham xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik ishlari olib borilmoqda. Maktablarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, darsliklarni xalqaro standartlarga moslashtirish ishlari amalga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oshirilmoqda. Bu esa mamlakatimiz ta’lim sifatining xalqaro reytinglardagi o‘rnini yaxshilashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, xalqaro tadqiqotlar natijalari asosida ta’lim tizimidagi muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish choralari ishlab chiqiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimini baholashda xalqaro baholash tadqiqotlari muhim o‘rin tutadi. PIRLS va TIMSS kabi dasturlar o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, ta’lim sifatini baholash hamda zamonaviy ta’lim metodlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotlar orqali ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, o‘quvchilarning bilim va kompetensiyalarini oshirish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qaror va farmonlari. – Toshkent, 2019–2024.
3. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). – Boston, 2021.
4. TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science. IEA. – Chestnut Hill, 2020.
5. Avliyakov N.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2017.
7. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2016.

**MATEMATIKA DARSLARIDA SUN’IY
INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI**

Bekberganova Sevinchoy Shavkat qizi

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada matematika ko‘plab o‘quvchilar uchun murakkab fan sifatida qaralishi hamda bu qiyinchiliklarni sun'iy intellektga asoslangan o‘quv platformalari va vositalari yengishga yordam berishi tasvirlangan.

Kalit so‘zlar: Zamonaviy ta’lim, matematika ta’limi, sun’iy intellekt, matematik tafakkur.

Аннотация. В данной статье рассматривается, что математика воспринимается многими студентами как сложный предмет, и описывается, как платформы и инструменты обучения на основе искусственного интеллекта помогают преодолевать эти трудности.

Ключевые слова: современное образование, обучение математике, искусственный интеллект, математическое мышление.

Abstract. This article describes how mathematics is regarded as a complex subject for many students and how AI-based learning platforms and tools can help overcome these difficulties.

Keywords: Modern education, mathematics education, artificial intelligence, mathematical thinking.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Zamonaviy ta’lim jarayonlari uzluksiz rivojlanib bormoqda va yangi texnologiyalarni o‘z ichiga olmoqda. Sun’iy intellekt (SI) ta’lim sohasiga kirib kelib, o‘qitish usullarini yanada samaraliroq qilish imkonini beradi. SI nafaqat ma’lumotlarni qayta ishlash, balki o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchan o‘quv materiallarini yaratish, bilimlarni baholash va ta’lim jarayonini optimallashtirish kabi ko‘plab imkoniyatlarni taqdim etadi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham SI ning salohiyatini to‘liq anglab yetish va uni ta’lim sifatini oshirishga yo‘naltirish muhim vazifalardan biridir. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularning motivatsiyasini ko‘tarish va murakkab mavzularni tushunishlariga yordam beradi.

Matematika ko‘plab o‘quvchilar uchun murakkab fan sifatida qoraladi. SI ga asoslangan o‘quv platformalari va vositalari bu qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi. Bunday tizimlar o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlab, ularga moslashtirilgan mashqlar va tushuntirishlarni taklif qiladi. Masalan, avtomatik baholash tizimlari o‘qituvchilarning mehnatini yengillashtiradi va ular o‘quvchilar bilan individual ishlashga ko‘proq vaqt ajratishlari mumkin bo‘ladi. Interaktiv darsliklar va virtual laboratoriyalar ham matematik tushunchalarni amaliy misollar orqali o‘rganishga imkoniyat yaratadi, bu esa bilimlarni chuqurroq egallashga ko‘maklashadi.[2]

SI dan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish qobiliyatini rivojlantiradi. Ular o‘zlarining qiziqishlari va o‘zlashtirish sur‘atlariga mos ravishda ta’lim olishlari mumkin. SI tizimlari o‘quvchilarga xatolarni tahlil qilishda yordam beradi va ularni tuzatish uchun yo‘nalish ko‘rsatadi. Bu esa o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ularni murakkab muammolarni yechishga undaydi. SI ning progressiv vositalari matematika fanining jozibadorligini oshirib, o‘quvchilarda bu fanga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Matematika darslarida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini optimallashtirishga va uning umumiy samaradorligini oshirishga olib keladi. SI tizimlari o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish orqali ularning matematik tushunchalarni chuqurroq va ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi. Masalan, har bir o‘quvchi matematik muammolarni turlicha qabul qilishi va yechishi mumkin. SI tizimlari ushbu individual farqlarni hisobga olib, har bir o‘quvchi uchun eng samarali o‘quv strategiyasini taklif qilishi mumkin. Sun’iy intellekt asosidagi platformalar va vositalar murakkab matematik nazariyalarni vizualizatsiya qilish, simulyatsiyalar yaratish va talabalarning nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llashlariga yordam beradi.[3] Bu esa o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy ta’lim jarayonlari, xususan, matematika darslarida sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. SI imkoniyatlari o‘quvchilarning individual xususiyatlariga moslashgan ta’limni tashkil etish, ularning bilish jarayonlarini chuqurlashtirish va o‘qituvchi mehnatini optimallashtirishga qaratilgan. Masalan, moslashuvchan o‘quv tizimlari har bir o‘quvchining bilim darajasini baholab, ularga mos keladigan topshiriq va nazariyalarni taklif qiladi, bu esa o‘quv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. SI ning dastlabki tadbirlari murakkab hisob-kitoblarni avtomatlashtirishdan boshlangan bo‘lsa, bugungi kunda u o‘quv materiallarini tahlil qilish, prognozlash va individual yondashuvlarni ishlab chiqish kabi keng qamrovli vazifalarni bajaradi. Bu esa ta’lim sifatini ko‘tarishda muhim vosita hisoblanadi.[1]

Matematika darslarida SI ning qo‘llanilishi ko‘p qirrali bo‘lib, o‘quvchilarga murakkab nazariyalarni tushuntirishdan tortib, ularning muammolarni yechish ko‘nikmalarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirishgacha bo‘lgan jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Masalan, interaktiv mashqlar, simulyatsiyalar va o‘yinlashtirilgan o‘quv platformalari orqali o‘quvchilar mavzuni yanada chuqurroq o‘zlashtirishlari mumkin. SI tizimlari o‘quvchilarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni oldindan aniqlab, ularga yordam ko‘rsatish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, SI tizimlari o‘qituvchilarga o‘quvchilarning progressini kuzatish, ularning zaif nuqtalarini aniqlash va ta’lim jarayonini yanada takomillashtirish uchun qimmatli ma’lumotlarni taqdim etadi. Bu esa umumiy ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.[6]

Zamonaviy ta’lim jarayonida sun‘iy intellekt (SI) vositalarining tobora ortib borayotgan roli, ayniqsa, matematika kabi nozik va nazariy fanlarni o‘qitishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. SI texnologiyalari, jumladan, mashhur til modellari (masalan, GPT, BERT), integratsiyalashgan o‘quv platformalari va avtomatlashtirilgan baholash tizimlari, an’anaviy o‘qitish usullariga yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Ushbu vositalar o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim mazmunini yaratish, murakkab matematik tushunchalarni soddalashtirish va ularning amaliy ahamiyatini ko‘rsatishda yordam beradi.[7] Matematika fanini o‘rganish ko‘pchilik o‘quvchilar uchun qiyinchilik tug‘diradi, chunki u mantiqiy fikrlash, abstrakt mushohada va tizimli yechimlarni talab qiladi. SI vositalari bu jarayonni yanada osonlashtirish, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularning matematik savodxonligini yuksaltirish uchun muhim omil bo‘lishi mumkin. Ta’limda SI ning qo‘llanilishi nafaqat o‘quvchilarga, balki o‘qituvchilarga ham o‘z ishlarini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi.

Matematika darslarida SI dan foydalanishning samaradorligini baholash uchun tizimli monitoring va tahlillar o‘tkazish zarur. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, SI ga asoslangan o‘quv usullari ko‘pchilik o‘quvchilarning matematik tushunchalarini mustahkamlashga, ularning muammolarni yechishga bo‘lgan ishtiyoqini oshirishga va yakuniy natijalarni yaxshilashga yordam beradi. Kelajakda SI ning yanada rivojlanishi, o‘qitish usullarining ijodiy va innavatsion yondashuvlar bilan boyitilishi ta’limning yangi bosqichlarga ko‘tarilishiga olib keladi. Ushbu texnologiyalar ta’lim oluvchilar uchun yanada qiziqarli va samarali muhit yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimova, Z. R. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamlashtirish. Ilm-fan va innovatsiya, 2023.
2. Karimova, N. S. (2020). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va sun‘iy intellekt. Oliy ta’lim muammolari jurnali.
3. Sobirov, R. M. (2022). Sun‘iy intellekt asoslari va uning ta’lim tizimidagi o‘rni. Ilmiy maqola.
4. Axmedov, B. A. (2021). Matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi ma’lumotlari, 2023.
6. Q. M. Jo‘rayev, ”Raqamli ta’lim texnologiyalari va ulardan foydalanish samaradorligi”, Toshkent, 2022.
7. Tursunov, I. (2023). Sun‘iy intellektning ta’limdagi o‘rni va istiqbollari. Oliy ta’lim muammolari ilmiy-nazariy jurnali, №2.

**KATTA MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI
YORDAMIDA AMALGA OSHIRISH**

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Komilova Sevinch Murodbek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada katta maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro dasturlar asosida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalari hamda mantiqiy tafakkurini shakllantirish usullari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: mantiqiy tafakkur, xalqaro baholash dasturlari, PISA, TIMSS, PIRLS, tanqidiy fikrlash, innovatsion ta’lim, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье анализируются роль и значение международных программ оценивания в развитии логического мышления учащихся старшего школьного возраста. В частности, рассматриваются методы формирования критического мышления, навыков решения проблемных ситуаций и логического анализа на основе международных программ PISA, TIMSS и PIRLS. Также освещаются вопросы повышения интеллектуального потенциала учащихся посредством использования инновационных методов обучения в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: логическое мышление, международные программы оценивания, PISA, TIMSS, PIRLS, критическое мышление, инновационное образование, компетенция.

Abstract. This article analyzes the role and importance of international assessment programs in developing logical thinking skills among senior school students. In particular, it highlights the methods of developing critical thinking, problem-solving abilities, and logical reasoning based on international assessment programs such as PISA, TIMSS, and PIRLS. Furthermore, the article discusses the enhancement of students’ intellectual potential through the use of innovative teaching methods in the modern educational process.

Keywords: logical thinking, international assessment programs, PISA, TIMSS, PIRLS, critical thinking, innovative education, competence.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonida ta’lim tizimi oldida yangi vazifalar turibdi. Jamiyatning rivojlanishi nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, mantiqiy tahlil qila biladigan yosh avlodni tayyorlashni talab etmoqda. Shu jihatdan katta maktab yoshidagi o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilim darajasini faqat an’anaviy usullar bilan baholash yetarli emas. Shu bois xalqaro baholash dasturlari — PISA, TIMSS va PIRLS kabi tizimlar ta’lim sifatini aniqlash va rivojlantirishning muhim vositasiga aylangan. Ushbu dasturlar o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimini, balki ularning real hayotiy vaziyatlarda fikrlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini ham baholaydi.

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta’lim tizimidagi islohotlar haqida to‘xtalib, quyidagilarni ta’kidlaydilar:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Yangi O‘zbekistonni barpo etish yo‘lida eng katta e‘tibor ta’lim va tarbiyaga, yoshlarning zamonaviy bilim va kasb-hunar egallashiga qaratilishi lozim.”

Ushbu fikrlar ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga moslashtirish va o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Darhaqiqat, xalqaro baholash dasturlariga asoslangan ta’lim yondashuvi o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv va mantiqiy xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularni kelajakda mustaqil qaror qabul qila oladigan, raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Shu sababli, katta maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining o‘rni va ahamiyatini o‘rganish bugungi kun pedagogik fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Katta maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu yosh davrida o‘quvchilar abstrakt fikrlashga o‘tadi, murakkab masalalarni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyati shakllanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur.

Zamonaviy ta’lim yondashuvlarida xalqaro baholash dasturlari o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularni qo‘llash va tahlil qilish ko‘nikmalarini ham baholashga xizmat qiladi. Jumladan, PISA o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash darajasini aniqlaydi. Bu esa mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi, chunki o‘quvchilar tayyor javoblarni emas, balki muammoga yechim topishni o‘rganadilar.

Shuningdek, TIMSS dasturi matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini tahlil qiladi. Ushbu dasturda beriladigan topshiriqlar ko‘proq mantiqiy fikrlash, solishtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarishga yo‘naltirilganligi bilan ajralib turadi. Natijada o‘quvchilarda ilmiy yondashuv va tizimli fikrlash shakllanadi.

Bundan tashqari, PIRLS dasturi o‘quvchilarning matnni tushunish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar asosiy g‘oyani ajratish, dalillarni tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalarni egallaydi. Bu esa ularning tafakkurini yanada chuqurlashtiradi.

Xalqaro baholash dasturlarining ta’lim jarayoniga integratsiyasi o‘qitish metodikasini ham o‘zgartiradi. An’anaviy yodlashga asoslangan ta’limdan farqli ravishda, zamonaviy yondashuvlar muammoli vaziyatlar yaratish, tahliliy topshiriqlar berish va o‘quvchilarni mustaqil izlanishga yo‘naltirishga asoslanadi. Bu jarayon o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini faollashtiradi.

Shu bilan birga, o‘qituvchilarning ham roli muhim hisoblanadi. Ular xalqaro baholash mezonlarini chuqur o‘rganib, dars jarayoniga moslashtirishi lozim. Darslarda real hayotga yaqin misollar, tahliliy savollar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi. Xalqaro baholash dasturlaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning nafaqat akademik natijalarini, balki ularning hayotiy kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, katta maktab yoshidagi o‘quvchilar uchun mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni turli yo‘llar bilan hal etish va o‘z fikrini asoslab bera olish ko‘nikmalari muhim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan PISA, TIMSS va PIRLS topshiriqlari o‘quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlashini shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida xalqaro baholash mezonlariga mos topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim sifati va tafakkur darajasini oshiradi. Masalan, Finlandiya, Singapur va Janubiy Koreya kabi davlatlarda o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi hamda muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalariga katta e’tibor qaratiladi. Natijada ushbu davlatlar xalqaro reytinglarda yuqori natijalarni qayd etib kelmoqda. Bu tajribalar O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish ham mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning samarali omillaridan biridir. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Case-study” kabi metodlar o‘quvchilarning erkin fikrlashi, dalillash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi, muammoga turli nuqtai nazardan yondashishni o‘rganadi. Bu esa ularning kommunikativ va intellektual kompetensiyalarini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Elektron platformalar, onlayn testlar va interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini oshiradi. Raqamli ta’lim resurslari orqali murakkab masalalarni modellashtirish, tahlil qilish va amaliy yechimlarni topish imkoniyati kengayadi. Bu esa zamonaviy ta’limning asosiy talablaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro baholash dasturlari katta maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ushbu dasturlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning tanqidiy va tahliliy fikrlashini shakllantiradi, ularni mustaqil hayotga tayyorlaydi hamda raqobatbardosh shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi. Shu bois ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlariga mos innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD (2023). PISA 2022 natijalari: o‘quvchilar nimalarni biladi va nimalarga qodir. Parij: OECD nashriyoti.-45-67 b
2. OECD (2019). PISA baholash asoslari (Assessment Framework).-12-38 b
3. IEA (2019). TIMSS 2019: matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha baholash asoslari. Boston: IEA.-25-54 b
4. Anderson L. V., Krathwohl D. R. (2001). Ta’lim, o‘qitish va baholash uchun taksonomiya.145 b
5. Facione P. A. (2011). Tanqidiy fikrlash: nima va nima uchun muhim.-27 b

**MATEMATIKA TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH
DASTURLARINING ROLI**

Egamberganova Gulida Doniyor qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim
fakulteti talabasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Matematika ta’lim sifatini oshirishda xalqaro baholash dasturlari muhim rol o’ynaydi. Ushbu maqolada, baholash dasturlarining ta’limdagi ahamiyati va natijalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: matematika, ta’lim, baholash, xalqaro, sifat.

Аннотация. Международные программы оценки играют важную роль в повышении качества математического образования. В данной статье анализируется важность и результаты программ оценки в образовании.

Ключевые слова: математика, образование, оценка, международный, качество.

Annotation. International assessment programs play an important role in improving the quality of mathematics education. This article analyzes the importance and results of assessment programs in education.

Keywords: mathematics, education, assessment, international, quality.

Matematika ta’limining global ahamiyati bugungi kunda har qanday jamiyatning rivojlanishida muhim rol o’ynaydi. Matematika nafaqat nazariy bilimlar yig’indisi, balki muammolarni hal qilish, analitik fikrlash va mantiqiy qarorlar qabul qilish uchun zarur vositadir. Shu sababli, matematik ta’limni yaxshilash va o’quvchilarning matematik ko’nikmalarini rivojlantirish, har bir mamlakatning ta’lim siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. Xalqaro baholash dasturlari, masalan, PISA (Programme for International Student Assessment) va TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study), bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Ular talabalarning matematik ko’nikmalarini baholash orqali ta’lim tizimlarining samaradorligini o’lchashga imkon beradi. Bunday baholash dasturlari, bir tomondan, o’quvchilarni matematik bilimlar bilan ta’minlash borasidagi yutuqlarni aniqlashga xizmat qilsa, boshqa tomondan, ta’lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini ko’rsatadi. Bu esa mamlakatlarga o’z ta’lim dasturlarini takomillashtirish va global ta’lim standartlariga moslashtirish imkonini beradi. Xalqaro baholash dasturlari, shuningdek, matematik ta’limning sifatini oshirish uchun zarur bo’lgan strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Matematika ta’limining ahamiyati nafaqat o’quvchilar uchun, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun ham muhimdir. Matematik ko’nikmalarga ega bo’lgan shaxslar, o’zlarini zamonaviy iqtisodiyotda muvaffaqiyatli namoyon eta olishadi va yangi texnologiyalarni rivojlantirishda faol ishtirok etadilar. Shu bilan birga, matematik ta’limning global ahamiyati, mamlakatlar o’rtasida bilim almashinuvi va hamkorlikni kuchaytiradi, bu esa global miqyosda ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi. Bunday yondashuvlar, o’z navbatida, matematik ta’limni rivojlantirish va uning global ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, matematik ta’lim va xalqaro baholash dasturlari bir-birini to’ldiruvchi jarayonlar sifatida, jamiyatning bilim darajasini oshirish va kelajak avlodlarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Matematika ta’limi global miqyosda muhim rol o’ynaydi, chunki u nafaqat o’quvchilarning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga, balki ularni kompleks muammolarni hal qilishga ham tayyorlaydi. Xalqaro baholash dasturlari, masalan, PISA va TIMSS, matematik ta’lim sifatini baholash va o’zaro taqqoslashda muhim vosita hisoblanadi. Ular davlatlar o’rtasida ta’lim tizimlarining samaradorligini tushunishga yordam beradi va o’quv dasturlarini takomillashtirish uchun asos yaratadi. Ushbu dasturlar orqali o’quvchilarning matematik ko’nikmalari, muammolarni hal qilish qobiliyatlari va bilim darajalari baholanadi. Natijada, bu baholashlar ta’lim siyosatini shakllantirishda va ta’lim resurslarini taqsimlashda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shu tariqa, matematik ta‘limning global ahamiyati va xalqaro baholash dasturlarining maqsadlari bir-birini to‘ldirib, samarali ta‘lim tizimlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xalqaro baholash dasturlari, ta‘lim sifatini baholash va taqqoslash maqsadida yaratilgan muhim vositalardir. Ushbu dasturlar ta‘lim tizimlarining samaradorligini o‘rganish, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini baholash, va natijalarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradi. Xalqaro baholash dasturlarining eng mashhur turlaridan biri PISA (Programme for International Student Assessment) bo‘lib, u 15 yoshli o‘quvchilarning matematik, o‘qish va tabiiy fanlar bo‘yicha ko‘nikmalarini o‘lchaydi. Boshqa bir muhim dastur TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) matematik va tabiiy fanlar bo‘yicha 4 va 8-sinf o‘quvchilarining bilim darajasini baholaydi. Ushbu dasturlar xalqaro ta‘lim tizimlari o‘rtasida taqqoslash imkoniyatini yaratish bilan birga, davlatlarga o‘z ta‘lim siyosatini takomillashtirishda yordam beradi. Xalqaro baholash dasturlarining tarixi 1960-yillarga borib taqaladi. Dastlabki tadqiqotlar va baholashlar, ta‘lim sifatini o‘rganish va aniq ko‘rsatkichlarni aniqlash maqsadida amalga oshirildi. O‘sha davrlarda baholashlar asosan milliy miqyosda bo‘lib o‘tgan bo‘lsa, vaqt o‘tishi bilan bu dasturlar xalqaro darajada kengayib bordi. 1995-yilda PISA dasturining ilk natijalari e‘lon qilindi va bu ta‘lim sifatini xalqaro miqyosda baholash sohasida yangi bir davrni boshlab berdi. PISA dasturi, o‘quvchilarning bilimlarini real hayot vaziyatlarida qo‘llash qobiliyatini o‘lchashga qaratilgan bo‘lib, bu o‘z navbatida ta‘lim tizimlarining rivojlanishiga yordam beradi.

Shuningdek, TIMSS dasturi 1995-yilda ishga tushirilgan bo‘lib, matematik va tabiiy fanlarga e‘tibor qaratadi. Ushbu dasturlar nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini baholash, balki ta‘lim jarayonini yanada takomillashtirish va o‘qituvchilarning professional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Natijada, bu baholashlar ta‘lim siyosatini shakllantirishda va ta‘lim resurslarini taqsimlashda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shu tariqa, matematik ta‘limning global ahamiyati va xalqaro baholash dasturlarining maqsadlari bir-birini to‘ldirib, samarali ta‘lim tizimlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalqaro baholash dasturlari ta‘lim sifatini baholash va taqqoslash maqsadida yaratilgan. Ular orasida PISA, TIMSS va PIRLS kabi dasturlar mavjud bo‘lib, har biri o‘ziga xos metodologiyaga ega. PISA dasturi 2000-yilda ishga tushirilgan bo‘lib, 15 yoshdagi o‘quvchilarning matematik, o‘qish va ilmiy savodxonligini baholaydi. TIMSS dasturi matematik va ilmiy bilimlarni 4- va 8-sinf o‘quvchilari orasida o‘lchaydi, PIRLS esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish ko‘nikmalarini o‘rganadi. Ushbu dasturlar ta‘lim tizimlarining samaradorligini oshirish va o‘zaro tajriba almashish imkoniyatlarini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Xalqaro baholash dasturlari ta‘lim sohasida global tendensiyalarni aks ettiradi va mamlakatlar o‘rtasida ta‘lim standartlarini yaxshilashga yordam beradi.

Matematika ta‘limida xalqaro baholash dasturlarining roli juda muhimdir. Ushbu dasturlar, masalan, PISA, TIMSS va PIRLS, o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini baholash orqali ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan. Bu baholashlar, o‘quvchilarning matematik bilimlarini va ularni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini o‘lchash orqali, ta‘lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, xalqaro baholash dasturlari, ta‘lim tizimlarining o‘zaro taqqoslash imkoniyatini taqdim etadi va bu orqali mamlakatlar o‘rtasida tajriba almashish imkoniyatlarini yaratadi. Masalan, PISA dasturi, o‘quvchilarning

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

matematikani tushunish va qo‘llash qobiliyatini baholashda innovatsion yondashuvlarni qo‘llaydi, bu esa ta’lim jarayonida yangi metodologiyalarni kiritish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Baholash dasturlarining ta’lim sifatini oshirishdagi roli shuningdek, o‘qituvchilarning malakasini oshirishga ham ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchilar, xalqaro baholash natijalariga asoslanib, o‘z pedagogik strategiyalarini qayta ko‘rib chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu jarayon, o‘qituvchilarning o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilashga, shuningdek, o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Baholash natijalari, shuningdek, ta’lim siyosatining shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, davlatlar o‘z ta’lim tizimlarini yaxshilashda qaysi sohalariga e’tibor qaratish kerakligini aniqlashda foydalanadilar.

Xalqaro baholash dasturlari, shuningdek, o‘quvchilarning matematik bilimlarini yanada kengaytirish va ularni global miqyosda raqobatbardosh qilishda yordam beradi. Bunday dasturlar, o‘quvchilarga matematika fanida zamonaviy muammolarni hal qilishda zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini taqdim etadi. Umuman olganda, xalqaro baholash dasturlari matematik ta’limda sifatni oshirish va ta’lim tizimlarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Matematika ta’limida xalqaro baholash dasturlari o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini baholash va ta’lim sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu dasturlar, o‘quvchilarning matematik tafakkurini, analitik qobiliyatlarini va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Xalqaro baholash dasturlari, masalan, PISA va TIMSS, ta’lim tizimlarining samaradorligini baholash va o‘zaro taqqoslash imkonini beradi, bu esa o‘qituvchilar va ta’lim muassasalariga o‘z metodologiyalarini takomillashtirishda yordam beradi. Bunday dasturlar, shuningdek, global miqyosda ta’lim sifatini oshirishga ko‘maklashadi, chunki ularning natijalari davlatlar o‘rtasida tajriba almashishga va eng yaxshi amaliyotlarni o‘rganishga imkon yaratadi. O‘zbekistonda ham xalqaro baholash dasturlariga qo‘shilish, matematik ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan strategiyalarning bir qismi sifatida qabul qilinmoqda. Shu tariqa, xalqaro baholash dasturlari ta’lim sifatini oshirishda nafaqat o‘quvchilarning o‘zlarini, balki butun ta’lim tizimini rivojlantirishda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro baholash dasturlari matematik ta’limda o‘quv jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi, bu esa o‘quvchilarning ko‘nikmalarini va bilim darajasini oshiradi. Ushbu dasturlar orqali o‘quvchilarning natijalarini taqqoslash imkoniyati ta’lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi, natijada ta’lim sifatini yaxshilashga qaratilgan choralar ishlab chiqiladi.

Mavjud baholash dasturlarining tahlili, xususan, PISA va TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlar orqali matematik ta’limni baholash usullari o‘zaro bog‘liq va ta’lim jarayonini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi. PISA dasturi, iqtisodiy taraqqiyotga erishgan mamlakatlarda o‘quvchilarning matematik, ilmiy va o‘qish ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan bo‘lib, natijalar global miqyosda ta’lim sifatini baholash uchun muhim ko‘rsatkichlar taqdim etadi. Bu dastur orqali olingan ma’lumotlar davlatlar o‘rtasida ta’limning samaradorligini taqqoslash imkoniyatini beradi, shuningdek, o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan metodologik yondashuvlarni aniqlashda yordam beradi. TIMSS dasturi esa matematik va ilmiy savodxonlikni o‘lchashga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarning bilim darajasini va ularning matematik muammolarni hal qilish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qobiliyatini baholaydi. Ushbu dasturda olingan natijalar, mamlakatlarning ta’lim strategiyalarini baholashda muhim ahamiyatga ega bo’lib, o’quvchilarning bilim olish jarayonida qanday jihatlar ustuvor ekanligini ko’rsatadi. PISA va TIMSS dasturlari orasidagi farqlarni tahlil qilish, o’qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini va o’quv dasturlarini yaxshilash uchun zaruriy ma’lumotlarni taqdim etadi. PISA ko’proq real hayotdagi vaziyatlarga asoslangan muammolarni hal qilishga e’tibor qaratadi, bu esa o’quvchilarning matematik ko’nikmalarini amaliy ravishda qo’llash imkoniyatini yaratadi. TIMSS esa an’anaviy bilimlarga asoslangan testlar orqali matematik ko’nikmalarni o’lchaydi, bu esa ta’lim tizimining an’anaviy yondashuvlarini ko’rsatadi. Ushbu dasturlarning natijalari, ta’lim siyosatini shakllantirishda muhim rol o’ynaydi va o’quvchilarning matematik ta’limdagi muvaffaqiyatlarini oshirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. Natijada, ta’lim sifatini oshirish va o’quvchilarning bilim darajasini yanada yuqori darajaga ko’tarish mumkin bo’ladi. Mavjud baholash dasturlarining tahlili matematik ta’limning global kontekstda qanday baholanayotganini ko’rsatadi. PISA (Program for International Student Assessment) dasturi, 15 yoshli o’quvchilarning matematik, o’qish va fan ko’nikmalarini baholashga qaratilgan bo’lib, mamlakatlar o’rtasidagi taqqoslash imkonini beradi. Bu dastur o’quvchilarning matematik tafakkurini, muammolarni hal qilish qobiliyatini va real hayotdagi vaziyatlarda matematik bilimlarni qo’llashini baholaydi. TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) esa, 4 va 8-sinf o’quvchilarining matematik va fan ko’nikmalarini o’rganadi, bu orqali ta’lim dasturlarining samaradorligini tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu dasturlar orqali olingan ma’lumotlar, ta’lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi. Matematik ta’limni baholash usullari, o’quvchilarning bilim darajasini yaxshilash uchun zaruriy strategiyalarni ishlab chiqishga imkon yaratadi. PISA va TIMSS dasturlari matematik ta’limni baholashda muhim rol o’ynaydi. Ushbu dasturlar o’quvchilarning matematik ko’nikmalarini global miqyosda o’lchab, ta’lim tizimlarining samaradorligini tahlil qilishga imkon beradi. Natijalar, o’quvchilarning bilim darajasini va ularning muammolarni hal qilish qobiliyatini aniqlashda yordam beradi. Matematik ta’limni baholash usullari, shuningdek, o’qituvchilar va ta’lim siyosatchilari uchun yo’nalishlar taqdim etadi.

Natijalar va ularning ta’siri ta’lim tizimining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Baholash natijalari ta’lim jarayonini tahlil qilish va o’quvchilarning o’zgaruvchan ehtiyojlariga javob berish uchun zarur bo’lgan ma’lumotlarni taqdim etadi. Bu natijalar o’quvchilarning bilim darajasini aniqlash bilan birga, o’qituvchilarni o’z pedagogik yondashuvlarini qayta ko’rib chiqishga undaydi. O’qituvchilar baholash natijalaridan foydalanib, o’z darslarini yanada samarali tashkil etish va o’quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Bu o’zgarishlar ta’lim tizimida sifatni oshirishga xizmat qiladi.

Baholash jarayoni, shuningdek, ta’lim siyosatining shakllanishiga ta’sir ko’rsatadi. Ta’lim tizimida amalga oshiriladigan islohotlar ko’pincha baholash natijalariga asoslanadi. Bunday islohotlar o’quv dasturlarini yangilash, o’qituvchilarni malakasini oshirish va ta’lim resurslarini optimallashtirish kabi yo’nalishlarda amalga oshirilishi mumkin. Natijalar ta’lim tizimidagi muammolarni aniqlashga yordam beradi, bu esa ularni hal qilish uchun strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Matematik ta’limni baholash natijalari, shuningdek, o‘quvchilarning motivatsiyasiga ta’sir qiladi. O‘quvchilar baholash jarayonida o‘z natijalarini ko‘rib chiqib, o‘z bilimlarini baholash imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bu o‘z navbatida, o‘quvchilarni yanada faol o‘qishga, o‘z ustida ishlashga undaydi. Baholash natijalari o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi o‘rnini kuchaytiradi va ularning o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Shunday qilib, baholash natijalari ta’lim tizimining samaradorligini oshirishga, o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini takomillashtirishga va o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar esa, o‘z navbatida, jamiyatning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Baholash natijalari ta’lim tizimida muhim rol o‘ynaydi, chunki ular o‘quv jarayonining samaradorligini baholashga imkon beradi. O‘qituvchilar, baholash natijalaridan foydalanib, o‘z pedagogik strategiyalarini yanada takomillashtirishlari mumkin. Bu jarayon o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyatini beradi. Natijalar, shuningdek, ta’lim dasturlarini va o‘quv materiallarini yangilashga turtki beradi, bu esa o‘quvchilarning ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O‘zgarishlar, o‘z navbatida, ta’lim tizimining umumiy sifatini yaxshilaydi va o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday o‘zgarishlar ta’lim sohasida innovatsiyalarni rag‘batlantirib, o‘qituvchilarning professional rivojlanishiga ham yordam beradi. Natijada, ta’lim tizimidagi baholash jarayonlari jamiyatda ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi, bu esa kelajak avlodlar uchun barqaror va sifatli ta’lim muhitini yaratadi. Baholash natijalari ta’lim tizimining samaradorligini oshirishga ta’sir ko‘rsatadi, bu esa o‘qituvchilarning o‘quv jarayonidagi rolini yangilaydi. O‘zgarishlar, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularning o‘qishdagi muvaffaqiyatini ta’minlashga yordam beradi. Shuningdek, baholash metodologiyalaridagi yangiliklar ta’lim muassasalarining sifatini oshirib, ijtimoiy tengsizliklarni kamaytiradi. Natijada, ta’lim tizimi jamiyatning rivojlanishida muhim omilga aylanadi, bu esa iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta’minlaydi.

O‘zbekistonda xalqaro baholash dasturlarini joriy etish, mamlakat ta’lim tizimini global standartlar bilan muvofiqlashtirish maqsadida muhim ahamiyatga ega. Bunday dasturlarni amalga oshirishda birinchi navbatda, ta’lim muassasalarining infratuzilmasi va pedagogik kadrlarining tayyorgarligi alohida e’tiborga olinishi lozim. O‘zbekistonda ta’lim sifatini oshirish uchun xalqaro baholash tizimlari, masalan, PISA va TIMSS kabi dasturlarni joriy etish, o‘quvchilarning bilim darajasini baholashda yordam berishi mumkin. Biroq, bu jarayon bir qancha muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Avvalo, pedagogik kadrlarning xalqaro standartlarga mos ravishda tayyorgarlik ko‘rish zarurati mavjud. O‘zbekistonda o‘qituvchilarni tayyorlash tizimi ko‘plab yangilanishlarni talab qiladi. O‘qituvchilarning metodologik bilimlari va pedagogik malakalari xalqaro baholash dasturlarining talablari bilan muvofiq bo‘lishi kerak. Bu borada, o‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘rganish va ulardan foydalanish imkoniyatlarini taqdim etish muhimdir.

Shuningdek, baholash jarayonida ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish uchun zarur bo‘lgan texnologik infratuzilma ham yetarlicha rivojlangan emas. O‘zbekistonda axborot texnologiyalarining ta’lim jarayoniga integratsiyasi, baholash dasturlarini samarali amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, xalqaro baholash dasturlarining natijalari,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mahalliy ta’lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda yordam berishi mumkin, lekin bu jarayonni o‘zimizga moslashtirish zaruratini unutmang.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OECD. (2020). PISA 2018 Results.
2. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (2018). TIMSS 2019 International Results.
3. UNESCO. (2021). Global Education Monitoring Report.
4. Hattie, J. (2009). Visible Learning.
5. Schmidt, W. H., & McKnight, C. C. (2012). Curriculum Coherence.
6. Kauffman, D. (2018). The Role of Assessment in Education.
7. Ainscow, M. (2016). Developing Inclusive Education Systems.
8. Shulman, L. S. (2004). The Wisdom of Practice.

**PISA XALQARO BAHOLASH DASTURI MAZMUN MOHIYATI VA AMALIY
TAHLILI**

Kamalova Guli Daniyor qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotasiya. Ushbu maqolada PISA Xalqaro baholash dasturining kelib chiqish tarixi, dunyo hamjamiyatida tutgan o‘rni, PISA dasturi doirasida qilinayotgan ishlar, erishilayotgan natijalar, hamda PISA tadqiqotida rivojlantirilayotgan kreativ fikrlash haqida keltirilgan.

Kalit so‘zlar: PISA, kreativ fikrlash, bilim, ko‘nikma, malaka, kompetensiya, konvergent fikrlash, divergent fikrlash, kreativ ifoda, og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan ifoda.

Аннотация. В данной статье рассматриваются история возникновения Международной программы оценки PISA, её роль в мировом сообществе, работа, проводимая в рамках программы PISA, достигнутые результаты, а также развитие креативного мышления в исследованиях PISA.

Ключевые слова: PISA, креативное мышление, знания, навыки, умения, компетенция, конвергентное мышление, дивергентное мышление, креативное выражение, вербальное и невербальное выражение.

Annotation. This article presents the history of the origin of the PISA International Assessment Program, its role in the global community, the work being carried out within the framework of the PISA program, the achieved results, as well as the development of creative thinking in PISA research.

Keywords: PISA, creative thinking, knowledge, skills, competence, competency, convergent thinking, divergent thinking, creative expression, verbal and non-verbal expression.

Globalashuv sharoitida shiddat bilan rivojlanib borayotgan davr davlat va jamiyat oldiga dolzarbligi va qamrovi kun sayin ortib borayotgan zamonaviy talablarni qo‘ymoqda. Olamshumul strategik maqsadlarga erishish, yangi marralarni zabt etish, rivojlangan davlatlar qatoridan o‘rin olish uchun mamlakatda bilimli, tajribali va zamonaviy fikrlaydigan yuksak salohiyatli kadrlar, mutaxassislarning o‘rni beqiyos. Bunday raqobatbardosh kadrlarga bo‘lgan ehtiyojni qondirish zahirida inson kapitali, sodda qilib aytganda, inson va uning salohiyatini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kashf etish hamda uni buyuk maqsadlarga erishishga safarbar qilish kabi ulug‘vor vazifalar turadi. 1961-yilda ish boshlagan Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) o‘tgan davr mobaynida moliyaviy sohada yuzaga kelgan turli muammolarning yechimini topish ustida izlanishlar olib bormoqda. Ayniqsa, yangi asr ostonasida ushbu tashkilot negizida dunyo ta’limining asosiy bo‘g‘ini bo‘lgan umumiy o‘rta ta’limni rivojlantirish maqsadida PISA (The Programme for International Student Assessment) – O‘quvchilarning savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro dastur ishlab chiqildi.

PISA – o‘quvchilarning ta’limiy yutuqlarini baholash bo‘yicha xalqaro dastur bo‘lib, turli davlatlarda 15 yoshli o‘quvchilarning savodxonligini (o‘qish, matematika, tabiiy fanlar) hamda bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyatini baholovchi dastur. Bu dastur 3 yilda bir marotaba o‘tkaziladi. Dastlab 1997-yilda ishlab chiqilgan va 2000-yilda birinchi marta qo‘llangan. PISA bo‘yicha bahoning 50 ballga oshishi har yillik Yalpi ichki mahsulot (YaIM) ning 1% ga o‘shishini ta’minlaydi. PISA tadqiqotiga qatnashayotgan davlatlar soni yildan yilga ortib bormoqda. Misol uchun, 2000-yil 32 ta, 2003-yil 43 ta, 2006-yil 57 ta, 2009-yil 74 ta, 2012-yil 65 ta, 2015-yil 72 ta, 2018-yil 78 ta davlatlar ishtirok etgan. . PISA o‘quvchilarning bilim sifati monitoringini 5 ta yo‘nalish bo‘yicha aniqlaydi.

1. O‘qish savodxonligi;
2. Matematik savodxonlik;
3. Moliyaviy savodxonlik;
4. Kompyuter savodxonligi;
5. Tabiiy-ilmiy savodxonlik

PISA tadqiqotida o‘tkazilayotgan tajribalarning barchasi reyting qilib tekshirilib boriladi. Biz 2015- yilda o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga qaraydigan bo‘lsak, unda qatnashgan davlatlarning barchasini o‘rtacha balli hisoblanib va reyting qilingan.

O‘qish savodxonligi yo‘nalishi: Singapur 535 ball, Gongkong (Xitoy) 527 ball, Kanada 527 ball, Finlandiya 526 ball, Irlandiya 521 ball, Estoniya 519 ball, Janubiy Koreya 517 ball, yaponiya 516 ball, Norvegiya 503 ball, Yangi Zellandiya 501 balni qayd etishgan.

Matematik savodxonlik yo‘nalishi: Singapur 564 ball, Gongkong (Xitoy) 548 ball, Makao (Xitoy) 544 ball, Tayvan 542 ball, Yaponiya 532 ball, Xitoy 531 ball, Janubiy Koreya 524 ball, Shveysariya 521 ball, Estoniya 520 ball, Kanada 516 ball qayt etilgan.

Tabiiy-ilmiy savodxonlik: Singapur 556 ball, Yaponiya 538 ball, Estoniya 534 ball, Tayvan 532 ball, Finlandiya 531 ball, Makao (Xitoy) 529 ball, Kanada 528 ball, Vyetnam 525 ball, Gongkong (Xitoy) 523 ball, Xitoy 518 ball qayt etilgan.

Yuqorida keltirilgan davlatlar PISA dasturi bo‘yicha kuchli o‘ntalikka kirgan davlatlar bo‘lib, barchasida Singapur eng yuqori natijani qayt etib birinchilikda kelmoqda. O‘zbekiston 2021-yilda 3 ta (o‘qish savodxonligi, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy savodxonlik) yo‘nalishlari bo‘yicha ishtirok etishi ko‘zda tutilmoqda.

PISA xalqaro tadqiqotlarining oldiga qo‘ygan asosiy maqsadi o‘quvchilarning ta’lim siyosati va pedagogikada yaqqol natija beradigan kreativ fikrlash ko‘nikmasiga oid xalqaro miqyosdagi qiyosiy ma’lumotlar bilan ta’minlashdan iborat. Shuning uchun, nazarda tutilayotgan kreativ fikrlash ko‘nikmasi ta’lim olish orqali shakillantirilishi, ta’lim jarayonida kreativ fikrlash ko‘nikmasining turli imkoniyatlari aniq ko‘rsatib berishi va baholovchi topshiriqlarda o‘quvchilarning o‘zlashtirishlari bilan bog‘langan bo‘lishi, baholashda qamrab

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

olingan mazmun sohalari umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘qitiladigan fanlar bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi, test topshiriqlari o‘quvchilar tomonidan, ham sinfda ham sinfdan tashqarida bajariladigan mashg‘ulotlarga yaqin bo‘lishi bilan birga ijodiy yutuq va muvaffaqiyatni ta‘minlaydigan darajada ishonchli bo‘lishi kerak.

Xalqaro PISA dasturida o‘quvchilarning kreativ fikrlash ko‘nikmalarini baholash PISA 2022 da ilk marotaba o‘tkazilayotgan bo‘lib, PISA tadqiqotida kreativ fikrlash termini o‘quvchilarning tasavvurini ta‘sirchan tarzda ifodalash, bilim olishni rag‘batlantirish, original va samarali yechim topishga yo‘naltiruvchi g‘oyalarni shakllantirish, baholash va takomillashtirishda faol ishtirok etish kompetensiyasi sifatida ta‘riflangan. Kreativ tushunchalar va yondashuvlar dunyoning turli mintaqalarida insoniyat madaniyatining ravnaq topishiga jumladan, ular tabiiy, falsafa, san‘at va gumanitar fanlarning rivojlanishiga turtki bo‘ldi. Shunday ekan, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy keladigan fikrlardan keskin farq qiladi. Bu bilim va tajribaga asoslangan haqiqiy kompetensiya hisoblanib, insonlarning keskin va murakkab vaziyatlarda kutilgan natijalarga erishishlariga imkon beradi. Dunyo miqyosidagi tashkilotlar va jamiyatlar innovatsion g‘oyalar va kreativ fikrlashga nisbatan umumiy tashabbuskorlik deb qarab, yuzaga kelayotgan murakkabliklar Kompetensiya- mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo‘llay olish qobiliyati hisoblanadi[4]ni yengishda innovatsion g‘oyalar, bilim va ko‘nikmalarni egallashga e‘tibor qaratmoqda. Bilim, ko‘nikma, malaka, kompetensiya o‘zi nima degan savolga javob beraylik.

Bilim- o‘rganilgan ma‘lumotlarni eslab qolish va qayta tushuntirib berish. Ko‘nikma- o‘rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati. Malaka- o‘rganilgan bilim va shakllangan ko‘nikmalarni notanish vaziyatlarda qo‘llay olish va yangi bilimlar hosil qilishdir. Kompetensiya- mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo‘llay olish qobiliyati hisoblanadi.

Kreativ fikrlash jamiyat miqyosidagi ta‘sir doirasiga ega bo‘lgan o‘ziga xos soha hisoblanishi bilan birgalikda, biror kim ishonishi mumkin bo‘lganidanda universal va umumlashgan hodisadir. Ya‘ni, keng yoki nisbatan tor ma‘noda olib qaralganda, har bir inson kreativ fikrlash imkoniyatiga egadir. Bundan tashqari, psixologlar va o‘qituvchilar orasida keng tarqalgan umumiy tushunchaga ko‘ra, ijodkorlik bilan chambarchas bog‘langan va fikrlash jarayonlarida ishtirok etish deb tushuniladigan kreativ fikrlash boshqa alohida bir qator fikrlash qobiliyatlarini takomillashtiradi. Jumladan, metakognitiv qobiliyatlarni o‘zaro va shaxsiy muammoni yechish ko‘nikmalarini, tenglik tushunchasini rivojlantirishini, fanlarning o‘zlashtirishini, kelajakda kasbiy muvaffaqiyatlarga erishishni va jamiyat bilan uyg‘unlashuvini yaxshilaydi. Kreativ fikrlash o‘quvchilarning tajribalar, hodisalar hamda vaziyatlarni yangicha va mazmunli tarzda talqin etishlarini qo‘llab-quvvatlash orqali ularning bilim olishlariga ko‘maklashadi.

Guilfordning konvergent fikrlash va divergent fikrlash borasidagi tushunchasi bu sohada olib borilgan tadqiqotlarga ta‘sir o‘tkazdi. Konvergent fikrlash odatda javob berishda an‘anaviy va mantiqiy izlash, eslab qolish va to‘plangan ma‘lumotlarga nisbatan qaror qabul qilish strategiyasi qobiliyati sifatida izohlanadi. Buning aksi o‘laroq, divergent fikrlash yangi yondashuvlardan foydalanish, mavjud ma‘lumotlardan kutilmagan kombinatsiya hosil qilish, muloqot, g‘oyalarni ilgari surish va ifoda qilish mazmundor hamda ravon tarzda amalga oshirish kabi qobiliyatlardan foydalanib, yangicha g‘oyalarni ishlab chiqish sifatida izohlanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, bu turli yechimlarni qidirish, eng og‘ir vaziyatlarda qandaydir kutilmagan yangilikka qo‘l urish qobiliyatlari, muammolarga turli nuqtai nazardan va topshiriqlarga turlicha yondashish hamda tayyor an‘anaviy usullardan ko‘ra yangicha usullarni o‘ylab topish qobiliyati sifatida ham izohlangan. Aslida, divergent fikrlash muammolarga avval taklif etilmagan, yangi, g‘ayri oddiy yoki hayratlanarli javob topishdir.

Hozirgi kun tadqiqotlari kreativ fikrlashdan tashqari qobiliyatga nisbatan sof individual tushuncha deb qaramoqda. Shunga ko‘ra, kreativ fikrlashga nisbatan yangi bilim va ko‘nikmani hosil qilishda jamoaviy say-harakat, deb qaraladi. Kreativ fikrlashni bu tarzda tushunish shundan darak beradiki, ijodiy ish inson va uni o‘rab turgan atrof-muhit hamda o‘sha muhitdagi boshqa insonlar orasidagi o‘zaro bog‘liqlik natijasidir. Kreativ fikrlash va bandlik “bajarish” va “boshdan kechirish”ning doimiy sikli (bunda harakatlar muhitga qaratilgan) (muhit ta’siriga tushish), deb izohlanadi. O‘quvchilarning kreativligi ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarida, ayniqsa ijodiy fikrlash jarayonining aksariyati “ko‘rinmas” vazifalarni bajarishda namoyon bo‘ladi. O‘quvchining ijodiy barkamolligi uning kreativ fikrlash jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshgan yoki oshmaganini ayniqsa katta ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilarda kreativ ifoda ham shakllantiriladi [6].

Kreativ ifoda insonlar o‘zlarining ichki dunyosi va tasavvurlarini boshqalar bilan baham ko‘radigan ham og‘zaki ham og‘zaki bo‘lmagan yondashuvdan iborat. Og‘zaki ifoda tildan foydalanishni, shu jumladan yozma va og‘zaki muloqotni anglatadi. Og‘zaki bo‘lmagan tarzda ifodalash nafaqat chizmachilik, rasm chizish, model yaratish va musiqiy ifoda qilish bilan, balki raqs va drama kabi harakat hamda ijroni ifoda etishni ham o‘z ichiga oladi. Nihoyat, kreativ yondashuvning ma’lum shakllari madaniy jihatdan bir-biridan farq qilsa, ta’lim sohasida va dunyo bo‘ylab o‘qitiladigan fanlarda ham shunday farqlar ko‘zga tashlansa, mazkur faoliyat sohalari bo‘yicha o‘qituvchilarning o‘zlashtirishlarida ham qaysidir ma’nodagi tafovutlar seziladi. O‘quvchilarni birdan ortiq faoliyat sohasida ishlashga undash orqali kreativ fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirishdagi kamchilik va kuchli jihatlarini mamlakatlar miqyosida aniqlash imkoni tug‘iladi. To‘plangan ma’lumotlar kreativ fikrlash ko‘nikmasi maktablarda turli sohalar bo‘yicha qanday o‘qitilishi kerakligi to‘g‘risidagi muhit xulosalar bilan birga o‘quvchilarning o‘z fikr-mulohazalarini ifodalash usullari va muayyan muammoga mustaqil yechim yo‘naltirilishidagi tafovutlarni aniqlaydi.

Umuman olganda, tadqiqotlar ichki vazifa motivatsiyasining ijodiy rolini va tashqi vazifa motivatsiyasining kreativ ishlashga salbiy ta’sirini ta’kidladi. Shunday bo‘lsada, bu borada bildirilgan ko‘pgina fikr-mulohazalar tashqi rag‘batlantiruvchi kuchlar (masalan, biror vazifani bajarishi uchun qo‘yiladigan so‘nggi muddat) yoki mukofotlar (misol uchun, rag‘batlar va e’tibor) insonlarni kreativ harakat qilishlari uchun katta imkoniyat yaratishini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, PISA tadqiqotida O‘zbekistonning ham qatnashishi yurtimizda ta’lim sifatini oshirishga ko‘maklashadi. Yana shuni ta’kidlash joizki, PISA 2022 dasturida kreativ fikrlashning nazariy asoslari, uning ta’limdagi ahamiyati, kreativ fikrlashni rivojlantirishga mo‘ljallangan yondashuvlar, o‘quvchilarning kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Ismoilov.A.A, Daminov. X.J, Karimov. N.A, Ahmedov. X.P. Tog‘ayeva. G.O, Kosimova, Z.A. O‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashga mo‘ljallangan axborotnoma 1-son. Toshkent-2020.
2. Ismoilov. A.A, Daminov. X.J, Kosimova. Z.A. G.A.Pirimov. G.A. Kreativ fikrlashni baholash. Toshkent-2021.
3. Aleksandrovna. A.N. PISA xalqaro tadqiqoti kontekstida kreativ fikrlashni baholash va rivojlantirish. Toshkent-Moskva, 2020.
4. Umumiy o‘rta ta‘lim davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturidan. Boshlang‘ich ta‘lim. Toshkent. “Sharq” ,2000-yil.
5. Amabile, T. (2012), “Componential theory of creativity”, №12-096, Harvard Business School (accessed on 28 March 2018).
6. Amabile, T. (1997), “Motivating creativity in organizations: on doing what you love and loving what you do”, California Management Review, Vol. 40/1, pp. 39-58.

STEAM TA‘LIMI TAMOYILLARI VA ULARNI MAKTABLARDA TATBIQ ETISH

Shodlikova Gulasal Ergashboy qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim

fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarning bilish faolligini yuksaltirish, mustaqillik darajasini oshirish hamda ijodiy tafakkur salohiyatini kuchaytirishda STEAM texnologiyalarini ta‘lim jarayoniga joriy etishning xususiyatlari va afzalliklari bayon qilingan bo‘lib, mazkur texnologiyani zamonaviy maktab sharoitida qo‘llashning muhim jihatlari belgilab berilgan.

Kalit so‘zlar: STEAM, Ta‘limdagi samarali o‘qitish metodikasi, o‘quv jarayoni, ta‘lim dasturi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности и преимущества внедрения STEAM-технологий в образовательный процесс с целью повышения познавательной активности учащихся, развития их самостоятельности и укрепления творческого потенциала. Также определены ключевые аспекты применения данной методологии в условиях современной школы.

Ключевые слова: STEAM, эффективная методика обучения в образовании, учебный процесс, образовательная программа.

Annotation. This article elucidates the distinct features and benefits of implementing STEAM technologies within the educational framework to enhance students' cognitive engagement, foster autonomy, and strengthen creative thinking potential. Furthermore, it delineates the essential aspects of integrating this methodology into the contemporary school environment.

Keywords: STEAM, effective teaching methodology in education, educational process, curriculum.

STEAM — bu tanqidiy mulohaza yuritish, tadqiqotchilik ko‘nikmalari va jamoaviy hamkorlik mahoratini shakllantirish maqsadida bir necha fan yo‘nalishlarini o‘zaro uyg‘unlashtirgan yangicha ta‘lim texnologiyasidir. Shuni yodda tutish lozimki, ushbu yo‘nalishlar bugungi zamonaviy dunyoda eng ommalashib borayotgan sohalar sirasiga kiradi. Binobarin, hozirgi kunda STEAM tizimi ta‘lim sohasidagi asosiy tendensiyalardan biri sifatida jadal rivojlanmoqda. STEAM ta‘limi yo‘nalishi va amaliy yondashuvni qo‘llash, shuningdek, barcha beshta sohani yagona o‘quv tizimiga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

integratsiyalashuviga asoslanadi. Ilm-fan va san‘atni o‘zaro birlashtirish zaruriyati hatto XI asr matematiklari va pedagoglari kabi ulug‘ mutafakkirlar tomonidan ham qayd etilgan. Deyarli barcha kashfiyotchilar va olimlar bir vaqtning o‘zida musiqachilar, rassomlar, adiblar yoki shoirlar bo‘lishgan: chunonchi, Galiley shoir va adabiyotshunos edi, Eynshteyn esa mahorat bilan skripka chalardi, Morze portret ustasi bo‘lgan va hokazo. Ya‘ni, bu jarayonlar miyaning o‘ng yarim shari bilan bog‘liq amallar hisoblanadi.

STEAM o‘quv dasturi o‘quvchilarni fanlararo bog‘liqlik va amaliy yondashuv vositasida o‘qitish g‘oyasiga tayangan. STEAM beshta fanning har birini alohida-alohida o‘rganish o‘rniga, ularni yaxlit bir ta‘lim yo‘nalishiga birlashtiradi. STEM ta‘limi ilmiy metodologiyalardan, texnik ishlanmalardan, matematik modellashirishdan hamda muhandislik dizaynidan foydalanishga keng imkoniyat yaratadi. Bu esa 21-asr o‘quvchisining innovatsion tafakkurini va ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. STEAM ta‘lim muhitida bolalar bilimlarga ega bo‘ladilar va ulardan darhol foydalanishni o‘rganadilar. Shuning uchun ham, ular voyaga yetganlarida va hayotiy muammolarga duch kelganlarida, masalan, atrof-muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o‘zgarishi kabi holatlarda, bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalaridagi bilimlarga tayanib va hamkorlikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini anglab yetadilar. Bu jarayonda faqat bitta mavzu doirasidagi bilimga tayanish kifoya qilmaydi.

Ta‘limga nisbatan ushbu yangi yondashuv qanday paydo bo‘ldi? Bu — nazariya va amaliyotni birlashtirishning mantiqiy samarasi hisoblanadi. STEAM AQSHda ishlab chiqilgan. Ayrim maktablar bitiruvchilarning nufuzini inobatga olishdi va fan, texnologiya, muhandislik hamda matematika kabi fanlarni integratsiyalashga qaror qilishdi va STEM tizimi shu tariqa shakllandi (Fan, texnika, muhandislik va matematika). Keyinchalik bu tarkibga "Art" (San‘at) qo‘shildi va endi STEAM butunlay shakllandi. O‘qituvchilar mazkur fanlar, aniqrog‘i, ushbu sohalaridagi bilimlar kelajakda o‘quvchilarning yuqori malakali mutaxassis bo‘lib yetishishiga ko‘maklashishini ta‘kidlaydilar. Yakuniy natijada, o‘quvchilar yaxshi bilim olishga intiladilar va uni o‘sha zahoti amalda tatbiq etadilar. STEAM yondashuvining markaziy g‘oyasi shundan iboratki, amaliyot ham xuddi nazariy bilim kabi muhim ahamiyat kasb etadi. Bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida nafaqat aql bilan, balki qo‘l mehnati bilan ham shug‘ullanish zarur. Shunchaki sinf xonasida o‘tirib o‘qish tez o‘zgaruvchan dunyo bilan hamqadam bo‘lishga yetarli emas. STEAMning asosiy farqli jihati shundaki, bunda bolalar mavzulardagi g‘oyalarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun o‘zlarining fikrlari va qo‘l mehnatidan unumli foydalanadilar. Ular egallagan bilimlarni o‘zlari uchun qaytadan kashf qiladilar [1].

Zamonaviy dunyoda texnologiya, san‘at, fan va muhandislik tafakkurisiz tasavvur qilib bo‘lmaydigan narsalar tobora bir-biriga yaqinlashib, bir-biriga zid bo‘lishni to‘xtatmoqda. Hamkorlik va ijodiy salohiyatni namoyon etish qobiliyati, har qanday faoliyat turida o‘z fikrini boshqalarga eng tushunarli va vizual shaklda yetkazish mahorati hayot davomida rivojlanishi kerak bo‘lgan eng muhim fazilatlar qatorida birinchi o‘rinda turadi [2].

Bilish jarayonida beriluvchanlik, o‘rganilayotgan mavzuga ilmiy qiziqish, orzu qilish, tasavvur qilish, axborotni tanqidiy tahlil etish va shaxsiy fikrga ega bo‘lish, irodani tarbiyalash kabi xislatlarni shakllantirish, shuningdek, sa‘y-harakatlarni uzoq vaqt davomida taqsimlash qobiliyati ham zamonaviy ta‘limning dolzarb muammosidir. O‘rganish, tajriba o‘tkazish, empatiya, xatolarni xotirjam qabul qilish va barqarorlikni yo‘qotmasdan qayta urinib ko‘rish layoqati, o‘z fikrlari va g‘oyalarni boshqalarga yetkazish mahorati (o‘zini yoki mavzuni taqdim etish) o‘quv natijalari sifatida muhim ahamiyatga ega [3].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

STEAM — bu bir nechta fan sohalarini birlashtirgan ta’lim texnologiyasidir. Bu tanqidiy fikrlash, tadqiqot qobiliyatlari va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasidir. STEM so‘zi inglizcha 4 ta so‘zning bosh harflaridan tashkil topgan abbreviatura bo‘lib, unda:

S — Science (Fan)

T — Technology (Texnologiya)

E — Engineering (Muhandislik)

A — Art (San‘at)

M — Mathematics (Matematika) kabi fanlarning uyg‘unlashuvidan kelib chiqqan bo‘lib, ushbu yondashuv bilan maktab o‘quvchilari faoliyatining mazmuni san‘at va eng yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishga yo‘naltirilgan muhim ijodiy komponentga asoslanadi [2, 3]. O‘quvchilar o‘zlarini ko‘proq ilhomlantiradigan, o‘zini namoyon qilish vositalarini tanlashlari, umumiy tushunchani ishlab chiqishlari va uni to‘liq amalda bajarishlari, ta’lim jarayonining boshidan oxirigacha amalga oshirish texnikasini o‘zlashtirishlari kerak. Shunday qilib, o‘quvchilar ijod jarayonining ijodiy jihatlarining naqadar rang-barang va ahamiyatli ekanini anglay oladilar, san‘atdagi turli yo‘llar va usullar bilan tanishadilar, hamkorlikdagi ijodiy faoliyatda chinakam ishtirok etadilar. Loyihani amalga oshirishga tayyorgarlik bosqichi STEAM laboratoriyasida mas‘ul o‘qituvchi tomonidan ilmiy muammoni shakllantirish bilan boshlanadi. Loyihaga kirish va uning doirasida harakat qilish uchun o‘quvchi o‘zi ega bo‘lgan bilimlarni qo‘llashi yoki yangi fanlararo bilimlarga ega bo‘lishi, qiziqish ko‘rsatishi, maqsadlarga erishishda qat‘iyatli bo‘lishi, o‘z ishini rejalashtira olishi va jamoa a‘zolari bilan zaruriy muloqotni amalga oshirishi lozim. STEAM ta’lim muhitida bolalar bilimlarga ega bo‘ladilar va darhol ulardan foydalanishni o‘rganadilar. Shuning uchun, ular ulg‘ayganlarida va hayotiy muammolarga duch kelganida, atrof-muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o‘zgarishi bo‘ladimi, bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalaridagi bilimlarga tayanib va birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunadilar. Bu yerda faqat bitta mavzu bo‘yicha bilimga tayanish yetarli emas.

Ta’lim tizimida sinf-dars tizimidan loyihaviy faoliyatga tomon o‘tish, fundamental bilimlarni funksional bilimlarga ko‘chirish, ularni amaliyotda faol qo‘llash jarayoni orqali fanlar integratsiyasi, muammolar yechimining yangicha yo‘llarini izlash, lozim topilsa, kashfiyotga yo‘naltirilgan kabi vazifalarni qo‘ydi. Masalan, biologiya fanida an‘anaviy dars o‘tish tizimi orqali moddalarning hujayraga ta’siri og‘zaki va yozma tarzda o‘rganilib yod olinsa, STEAM ta’lim tizimi orqali o‘rganilganda esa moddalarni sintez qilish bilan bir qatorda ularni amalda tirik organizmda sinab ko‘rishga imkon yaratiladi. Bundan tashqari STEAMning afzalligini ko‘rishimiz mumkinki, an‘anaviy darsda suvni fizik-biologik-kimyoviy xususiyatlarini chizib, yozib ta’riflash orqali tushuntirilsa, STEAMda esa suvni sun‘iy sintez qilish orqali o‘quvchilar uning to‘laligicha xususiyatlarini ta’riflay oladilar.

Olib borilgan kuzatishlarimizdan xulosa qilish mumkinki, ushbu texnologiya qo‘llanilganda o‘quvchilardan jamoada ishlash talab qilinib, bu jamoa a‘zolari o‘rtasidagi konstruktiv o‘zaro munosabatlarni qo‘llab-quvvatlaydi, ishtirokchilarni bir-birining fikrini hurmat qilishga o‘rgatadi, ularni bahslashish va yechim topish, bir-birining kuchli tomonlaridan qanday foydalanishni o‘rgatadi. Ular o‘zlarining murakkab muammolarini hal qilish uchun ko‘pincha nostandart va muayyan guruh hamda muayyan loyiha uchun noyob bo‘lgan yechimlarni izlashga harakat qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Urunova Hulkar Hamroqulovna Samarqand. "Steam ta‘lim tamoyillari va ularni maktablarda qo‘llash: Выпуск-1| Том-1 (Специальный выпуск)." Лучшие интеллектуальные исследования 1.1 (2023): 3-5.
2. Алексеев Н.Г., Леонтович А.В., Обухов А.С., Фомина Л.Ф. Концепция развития исследовательской деятельности учащихся // Исследовательская работа школьников. 2002. № 1. С. 24–33
3. Сорокина Т.Е. От STEM к STEAM-образованию через программную среду Scratch // Современные информационные технологии и ИТ-образование. 2015. Т. 2. № 11. С. 362–366.
4. The science of effective mentorship in STEMM 2019 / ed. by A. Byars-Winston, M. Lund Dahlberg. Washington DC: The National Academies Press, 2019.

**GAMIFIKATSIYANING MOHIYATI VA BOSHLANG‘ICH SINIF
MATEMATIKA TA‘LIMIDAGI O‘RNI.**

Madirimova Momajon Raximboyevna

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi”

kafedrasi dotsent v.b.

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi gamifikatsiya tushunchasining mohiyati, uning ta‘lim jarayonidagi ahamiyati va ayniqsa boshlang‘ich sinf matematika darslarida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Gamifikatsiya o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirish, ularning faolligini kuchaytirish hamda bilimlarni samarali o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuv sifatida qaraladi. Tadqiqotda o‘yin elementlari orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish va ta‘lim sifatini oshirish yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, matematika ta‘limi, boshlang‘ich sinf, innovatsion metodlar, o‘yin texnologiyalari, mantiqiy fikrlash, o‘quv faolligi.
Аннотация. В данной работе рассматривается сущность геймификации, её значение в образовательном процессе и особенности применения на уроках математики в начальной школе. Геймификация выступает как инновационный подход, способствующий повышению интереса учащихся к обучению, активизации их познавательной деятельности и эффективному усвоению знаний. В исследовании освещаются методы развития логического мышления, формирования самостоятельности и повышения качества образования с использованием игровых элементов.

Ключевые слова: геймификация, математическое образование, начальная школа, инновационные методы, игровые технологии, логическое мышление, учебная активность.

Annotation. This paper examines the essence of gamification, its role in the educational process, and its application in primary school mathematics education. Gamification is considered an innovative approach that enhances students’ motivation, increases their engagement, and improves the effectiveness of learning. The study highlights the use of game elements to develop logical thinking, foster independent learning skills, and improve the overall quality of education.

Keywords: gamification, mathematics education, primary school, innovative methods, game-based learning, logical thinking, student engagement.

Gamifikatsiya — bu o‘yin mexanizmlari va dizayn elementlarining o‘yin bo‘lmagan kontekstlarga, xususan, ta‘lim jarayoniga tatbiq etilishi. Ushbu texnologiyaning asosiy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

maqsadi ishtirokchilarni rag‘batlantirish, ularning faolligini oshirish va motivatsiyasini kuchaytirishdir. Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiya katta ahamiyat kasb etadi, chunki bu yoshdagi bolalar uchun o‘yin muhiti o‘rganishning tabiiy va samarali usuli hisoblanadi. Matematika ko‘pincha murakkab va abstraktsiyaga boy fan sifatida qaraladi, ammo gamifikatsiya bu murakkablikni yoqimli va tushunarli shaklga keltirishga yordam beradi. Masalan, nuqtalar, medallar, reytinglar, darajalar tizimi va jamoaviy musobaqalar kabi o‘yin elementlari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini orttiradi, ularni masalalarni yechishga va yangi bilimlarni o‘zlashtirishga undaydi. Gamifikatsiya nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini ko‘tarish bilangina cheklanmaydi, balki ularda muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini, mantiqiy fikrlashni, jamoada ishlashni va o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirishga ham hissa qo‘shadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, gamifikatsiya usullarini joriy etish ularning diqqatini jamlashiga, dars jarayonida passiv tinglovchi bo‘lib qolmasdan, faol ishtirokchi bo‘lishiga imkon beradi. Bu esa kelajakda matematika faniga bo‘lgan salbiy munosabatlarning oldini olishga va fanga nisbatan ijobiy tuyg‘ularni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, gamifikatsiya zamonaviy boshlang‘ich sinf matematika ta‘limining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida foydalaniladigan gamifikatsiya usullari. Matematika darslarini yanada qiziqarli va samarali qilish uchun turli xil gamifikatsiya usullari qo‘llanilishi mumkin.

Eng keng tarqalgan usullardan biri — “Nuqtalar va medallar” tizimi. O‘quvchilar o‘yin davomida bajarilgan har bir vazifa, ko‘rsatgan faollik, to‘g‘ri javob va o‘zini tutishi uchun muayyan miqdorda nuqta yoki medallar bilan taqdirlanadi. Bu nuqtalar ma‘lum bir miqdorga yig‘ilganda, o‘quvchi yangi “darajaga” ko‘tarilishi yoki maxsus “mukofot” olishi mumkin. Bu esa ularni yanada ko‘proq harakat qilishga undaydi.

Ikkinchi muhim usul — “Reytinglar va Liderlar taxtasi” (Leaderboard). Har bir o‘quvchining yoki jamoaning to‘plagan ballari asosida doimiy yangilanib turadigan reyting jadvali tuziladi. Bu usulda o‘quvchilar bir-birlari bilan sog‘lom raqobatlashishga o‘rganadi, o‘zlarini yaxshiroq ko‘rsatishga intiladi. Bu ayniqsa jamoaviy loyihalar yoki ko‘rik-tanlovlarda samarali ishlaydi.

“Vazifalar va Questlar” ham muhim o‘rin tutadi. Dars jarayonini kichik-kichik, o‘zaro bog‘liq bo‘lgan vazifalarga bo‘lish va ularni ma‘lum bir ketma-ketlikda bajarishni talab qilish — bu “quest” shaklidagi dars o‘tishdir. Har bir bajarilgan vazifa keyingi bosqichga o‘tish imkonini beradi, natijada butun “sayohat” yakunlangach, o‘quvchilar yanada katta bilim yoki mukofotga ega bo‘lishadi.

“Fizik va Virtual mukofotlar” ham o‘quvchilar motivatsiyasini oshiradi. Bu oddiy yorliqlardan tortib, maxsus sertifikatlar, kitoblar, o‘yinchoqlar yoki hatto qo‘shimcha dam olish vaqti kabi narsalarni o‘z ichiga olishi mumkin.

“Rollarni o‘ynash” (Role-playing) usuli ham o‘quvchilarni dars jarayoniga chuqurroq jalb etadi. O‘quvchilar o‘zlarini turli xil rollarda, masalan, “kichik matematik”, “sirli qutini ochuvchi”, “fazogir” kabi obrazlarda ko‘rishlari mumkin. Bu esa ularga masalalarni yangi, ijodiy yondashuvlar bilan yechishga undaydi. Masalan, “Sotuvchi va xaridor” rollarida sonlarni qo‘shish yoki ayirishni o‘rganish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida gamifikatsiya vositalarining qo‘llanilishi.

Gamifikatsiyani amaliyotga joriy etishda turli xil vositalardan foydalanish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar bu jarayonni yanada osonlashtiradi. “Interaktiv doskalar” va “planshetlar” orqali o‘yin shaklidagi mashqlar, viktorinalar va testlarni tashkil etish mumkin. Bolalar o‘zlari harakat qilib, natijani darhol ko‘rishadi.

“Maxsus ta‘limiy ilovalar” (masalan, Khan Academy Kids, Prodigy Math Game, Kahoot!) matematik ko‘nikmalarni o‘yin tarzida rivojlantirish uchun mo‘ljallangan. Bunday ilovalar o‘quvchilarning individual qobiliyatlariga moslashadi va ularga doimiy motivatsiya berib turadi. “Onlayn platformalar” — bu murakkabroq loyihalar va musobaqalar uchun qulay vositadir. Bu platformalar orqali o‘qituvchilar vazifalar yaratishi, o‘quvchilarning natijalarini kuzatishi va ularga baho qo‘yishi mumkin. Masalan, Nearpod yoki ClassDojo kabi platformalar ham dars jarayonini gamifikatsiyalash uchun mos keladi. “Fizik materiallar” ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Rangli kartochkalar, kubiklar, magnitli raqamlar, geometrik shakllar, shaxmat taxtasi (masalalar yechish uchun yo‘l sifatida), taymerlar — bularning barchasi o‘yin jarayonini boyitishi mumkin. Masalan, masala yechimini topish uchun “xazina ovchisi”dek yo‘l chizish.

“Talabalar portfolilari” — o‘quvchining o‘yin davomida erishgan yutuqlarini, to‘plagan medallarini, bajargan loyihalarini aks ettiruvchi jurnallar yoki elektron jildlar. Bu ularning o‘shishini vizual ravishda ko‘rsatadi va ularni yanada yaxshiroq natijalarga undaydi.

“Rolli o‘yinlar va sahnalashtirishlar” uchun kostyumlar, rekvizitlar ham ishlatilishi mumkin. Gamifikatsiya vositalarini tanlashda o‘quvchilarning yoshi, mavzuning murakkabligi va ta‘lim maqsadlari hisobga olinishi kerak. Eng muhimi, gamifikatsiya o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish vositasi bo‘lib, o‘yinning o‘zi uchun o‘yin bo‘lib qolmasligi kerak.

Boshlang‘ich sinf matematika darslariga gamifikatsiya texnologiyalarini tatbiq etishning ta‘limiy samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq.

Birinchidan, bu o‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. O‘yin elementlari fanni zerikarli emas, balki qiziqarli mashg‘ulot sifatida ko‘rishga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarning fikr-mulohazalarini faollashtiradi va ular masalalarni yechishga ko‘proq intiladilar.

Ikkinchidan, gamifikatsiya chuqur va barqaror bilimlarni shakllantirishga yordam beradi. Chunki o‘quvchilar o‘yin jarayonida faol ishtirok etib, o‘zlari harakat qilib bilimlarni o‘zlashtirishadi. Bu jarayon, oddiy ma‘lumotlarni yodlashdan farqli o‘laroq, axborotni yanada yaxshiroq tushunishga va uni amaliyotda qo‘llashga yordam beradi.

Uchinchidan, gamifikatsiya o‘quvchilarning muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘yinlarda ko‘pincha turli xil silsilali muammolarni yechish talab etiladi, bu esa o‘quvchilarni ijodiy va mantiqiy fikrlashga o‘rgatadi. Ular turli yechim yo‘llarini izlaydilar va eng samarali usullarni tanlaydilar.

To‘rtinchidan, jamoaviy o‘yinlar va musobaqalar o‘quvchilarda jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ular bir-birlariga yordam berishni, hamfikir bo‘lishni va umumiy maqsadga erishish uchun hamkorlik qilishni o‘rganadilar.

Beshinchidan, gamifikatsiya o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Har bir kichik g‘alaba, to‘plangan ball, ko‘tarilgan daraja o‘quvchida o‘z kuchiga ishonishni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kuchaytiradi va kelajakdagi qiyinchiliklarga tayyor bo‘lishiga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarning akademik rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Hozirgi kunda ta’lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularning motivatsiyasini oshirish va o‘quv materialini yanada samarali o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Gamifikatsiya – bu o‘yin elementlari va mexanizmlarini o‘yin bo‘lmagan kontekstga, ya’ni ta’lim jarayoniga tatbiq etishdir. Bu jarayon orqali o‘quvchilar o‘yin tarzida topshiriqlarni bajaradilar, natijada ular uchun matematika fani yanada qiziqarli va tushunarli bo‘lib qoladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun abstraktsiya darajasi yuqori bo‘lgan matematika tushunchalarini o‘zlashtirish ba’zan qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Gamifikatsiya esa bu jarayonni osonlashtiradi. Masalan, sonlarni sanash, qo‘shish va ayirish amallarini o‘rgatishda raqamli o‘yinlar, viktorinalar, reytinglarva rag‘batlantirish tizimlaridan foydalanish mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil o‘rganishga undaydi va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Har bir muvaffaqiyatli bajarilgan topshiriq o‘quvchiga o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini gamifikatsiyalashning bir qancha usullari mavjud. Bularga virtual mukofotlar (belgilar, medallar), ochkolar tizimi, darajalar (level-up), jamoaviy o‘yinlar va viktorinalar kiradi. Mazkur usullardan foydalanish natijasida o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqishi ortadi, ular darslarda faol ishtirok etishadi, murakkab masalalarni yechishga intiladilar. Gamifikatsiyalangan darslarda o‘quvchilarning o‘quv samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa kelajakda fanni yanada chuqurroq o‘zlashtirishlari uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Zokirov, M. (2023). Didaktik o‘yinlar va ularning ta’limiy ahamiyati. Ta’lim texnologiyalari jurnali.
2. Abdullayeva, N.A. Ta’lim jarayonida o‘yinlardan foydalanish samaradorligi. Ilmiy maqola, O‘zbekiston Milliy universiteti, 2020.
3. Karimova, G. (2023). Matematika darslarida o‘yin metodlaridan foydalanishning samaradorligi. Ilmiy maqolalar to‘plami. Samarqand davlat universiteti.
4. Mirzayev I. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishning innovatsion usullari. Toshkent: Noshir, 2021.
5. Ibragimov, H.I. Pedagogika fanlari asoslari. Toshkent, 2016.
6. Axmedov, B. (2022). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni boshlang‘ich sinf ta’limida qo‘llash. Toshkent: O‘qituvchi.
7. Karimov, A. (2019). Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent davlat pedagogika universiteti Ilmiy tadqiqotlar va ilgor tajribalarni tarqatish markazi.
8. Razzoqova, Z. (2021). Ta’limda gamifikatsiyaning qo‘llanilishi bo‘yicha nazariy-metodik asoslar. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy xabarlar.
9. Shermuxamedov, Sh.S. Matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2018.

**RAQAMLI O‘QUV MUHITINING MOHIYATI VA UNING BOSHLANG‘ICH
TA‘LIMDAGI O‘RNI.**

Madirimova Momajon Raximboyevna

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi”

kafedrası dotsent v.b.

Qadamova Zilola Ziyodulla qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim

fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda raqamli o‘quv muhitining mohiyati, uning tarkibiy qismlari hamda boshlang‘ich ta‘lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va o‘quv motivatsiyasini oshirish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanishning pedagogik jihatlari va samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli o‘quv muhiti, boshlang‘ich ta‘lim, raqamli texnologiyalar, interaktiv ta‘lim, o‘quv motivatsiyasi, multimedia vositalari, innovatsion metodlar

Аннотация. В данной работе рассматривается сущность цифровой образовательной среды, её структура и значение в начальном образовании. Анализируются возможности эффективной организации учебного процесса с использованием цифровых технологий, развитие самостоятельного мышления учащихся и повышение их учебной мотивации. Также обосновываются педагогические аспекты и эффективность применения цифровых средств обучения в начальных классах.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, начальное образование, цифровые технологии, интерактивное обучение, учебная мотивация, мультимедийные средства, инновационные методы

Annotation. This thesis examines the essence of the digital learning environment, its components, and its role in primary education. It highlights the opportunities provided by digital technologies to effectively organize the learning process, develop students’ independent thinking, and increase learning motivation. The pedagogical aspects and effectiveness of using digital tools in primary education are also substantiated.

Keywords: digital learning environment, primary education, digital technologies, interactive learning, learning motivation, multimedia tools, innovative methods

Bugungi kunda ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarning kirib kelishi, o‘quv jarayonlarini tubdan o‘zgartirishga olib kelmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida interfaollikni oshirish, o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishini chuqurlashtirish hamda ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishda raqamli o‘quv muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o‘qituvchilardan yangi metodlar, vositalar va innovatsion yondashuvlarni qo‘llashni talab etadi. Zamonaviy pedagogikada raqamli muhitni loyihalash va uni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tadqiqotlar olib borish, maktab ta‘limining sifatini oshirishning zaruriy sharti hisoblanadi. Shu bois, ushbu mavzu Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini barpo etishning zamonaviy metodlari va amaliyotdagi ishlanmalarini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, uning dolzarbligi yuqoridir.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamli o‘quv muhiti deganda, o‘quv jarayonini qo‘llab-quvvatlash, o‘quv materiallariga kirishni osonlashtirish, o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish va baholash tizimini takomillashtirish maqsadida yaratilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosidagi tizim tushuniladi. Boshlang‘ich ta‘lim uchun bunday muhitni yaratishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik va fiziologik imkoniyatlari hisobga olinadi. Interfaol doskalar, ta‘limiy dasturlar, elektron darsliklar, onlayn platformalar va mobil ilovalar kabi vositalar raqamli muhitning asosiy komponentlari bo‘lib, o‘quvchilarda ma‘lumotlarni qabul qilish va qayta ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi hamda mustahkamlaydi.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini yaratishda turli zamonaviy metodlar va texnologiyalardan foydalaniladi. Bularga loyihaviy ta‘lim (Project-based learning), gamifikatsiya (gamification), muammoli o‘qitish (problem-based learning) va aralash ta‘lim (blended learning) kabi yondashuvlar kiradi. Loyihaviy ta‘lim o‘quvchilarni kichik guruhlarda ishlashga, ijodiy muammolarni yechishga va o‘z natijalarini taqdim etishga o‘rgatadi. Gamifikatsiya esa o‘yin elementlari, musobaqalar va mukofotlar orqali o‘quv jarayonini qiziqarli va rag‘batlantiruvchi qiladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni o‘quv jarayoniga jalb etadi. Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitining nazariy asoslari va pedagogik ahamiyati

Raqamli o‘quv muhitining mohiyati va uning boshlang‘ich ta‘limdagi o‘rni. Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhiti (RO‘M) — bu o‘quv jarayonini tashkil etish, boshqarish va amalga oshirish uchun mo‘ljallangan raqamli vositalar, resurslar va texnologiyalarning yaxlit tizimidir. Ushbu muhit o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni, axborot almashinuvini va bilimlarni mustahkamlashni yangi bosqichga ko‘taradi. Zamonaviy dunyoda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim jarayonini ham o‘zgartirishni taqozo etadi. Ayniqsa, bolalarning intellektual, ijodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etuvchi boshlang‘ich ta‘lim bosqichida RO‘Mni joriy etish dolzarb vazifalardan biridir. RO‘M faqatgina kompyuter va internetdan iborat emas, balki u o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlaydigan, ularning individual xususiyatlarini hisobga oladigan, ijodiy qobiliyatlarini rag‘batlantiradigan va muammolarni yechish ko‘nikmalarini shakllantiradigan murakkab pedagogik tizimdir. Uning nazariy asoslari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan bo‘lib, konstruktivizm, kognitiv psixologiya va faoliyat nazariyasi kabi ta‘lim falsafalariga tayanadi. RO‘M o‘quvchining o‘z bilimini faol qurishiga imkon beradi, ya‘ni u taqdim etilgan axborotni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi, qayta ishllovchi va o‘zining yangi bilimlarini yaratuvchi shaxsga aylanadi. Boshlang‘ich ta‘limda esa bolaning dunyoni bilishga bo‘lgan tabiiy qiziqishini va o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini kuchaytirishda RO‘Mning o‘rni beqiyosdir. Bu muhit maktab ta‘limining sifatini oshirish, o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish va ularni kelajakdagi murakkab hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. RO‘Mning pedagogik ahamiyati shundaki, u o‘qituvchilarga o‘quv materialini qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etish, har bir o‘quvchining o‘ziga xos rivojlanish sur‘atini hisobga olish va individual yondashuvni qo‘llash imkoniyatini beradi. Shuningdek, bu muhit orqali o‘quvchilar hamkorlikda ishlash, bir-birlaridan o‘rganish va jamoaviy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradilar. Raqamli vositalar o‘quv jarayonini yanada dinamik, interfaol va samarali qilishga yordam beradi, natijada ta‘lim sifati

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oshadi va o‘quvchilarning kelajakdagi ta‘lim va kasbiy faoliyatlari uchun mustahkam poydevor yaratiladi. Ushbu muhit, shuningdek, global ta‘lim standartlariga moslashish va zamonaviy dunyoning talablariga javob bera oladigan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini yaratishning nazariy modellari umumiy nazar. Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini yaratishning nazariy modellari ko‘plab tadqiqotlar natijasida shakllangan. Bu modellarda avvalo o‘quvchining yosh xususiyatlari, kognitiv rivojlanish darajasi va psixologik holati hisobga olinadi.

Eng muhim nazariy yondashuvlardan biri — konstruktivistik modeldir. Bu modelga ko‘ra, o‘quvchi o‘z bilimini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol yaratuvchi shaxsdir. RO‘M bunday yondashuvni qo‘llab, o‘quvchilarga o‘z tajribalari asosida yangi bilimlar hosil qilish imkoniyatini yaratadi. Interfaol o‘yinlar, loyihaviy faoliyatlar va virtual laboratoriyalar orqali bolalar bilimlarni mustaqil ravishda kashf etadilar.

Ikkinchi muhim model — kognitiv psixologiyaga asoslangan yondashuvdir. Bunda insonning axborotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash jarayonlari o‘rganiladi. RO‘Mda axborotni vizual, auditor va kinestetik shakllarda taqdim etish orqali o‘quvchilarning kognitiv jarayonlari faollashadi. Masalan, rangli animatsiyalar, interfaol diagrammalar va ovozli izohlar o‘quvchilarning ma‘lumotni yaxshiroq tushunishlariga yordam beradi.

Uchinchi yondashuv — sotsial-konstruktivistik model bo‘lib, unda o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlikda o‘rganishiga katta ahamiyat beriladi. RO‘Mda ko‘plab hamkorlikdagi loyihalar, onlayn munozaralar va guruhli topshiriqlar tashkil etilishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini, muloqot madaniyatini va birgalikda ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, differentsiatsiyalashgan ta‘lim modeliga asoslangan yondashuvlar ham muhimdir. RO‘M har bir o‘quvchining individual qobiliyatlarini, o‘rganish sur‘atini va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini moslashtirish imkonini beradi. Masalan, har bir o‘quvchi uchun individual mashqlar, qo‘shimcha materiallar va baholash mezonlarini tanlash mumkin. Eng muhimi, bu model RO‘Mni yaratishda nafaqat texnik vositalarga, balki o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga, uning ijodiy salohiyatini ochishga va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan pedagogik strategiyalarni ham o‘z ichiga oladi. Bunday modellarni amaliyotga tatbiq etishda o‘qituvchining roli ham o‘zgaradi. U endi axborotni yetkazib beruvchi emas, balki o‘quv jarayonini tashkilotchisi, yo‘naltiruvchisi va hamkoriga aylanadi. Raqamli vositalarni o‘quv jarayoniga samarali integratsiya qilish ham ushbu modellarning asosiy tamoyillaridan biridir.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitining pedagogik samaradorligini baholash va rivojlantirish istiqbollari. Bu ta‘lim jarayonining natijaviyligini aniqlash va kelajakda uni yanada takomillashtirish yo‘llarini belgilash demakdir. Samaradorlikni baholashning asosiy mezonlari o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikma va malakalarining rivojlanishi, o‘quvga bo‘lgan motivatsiyasi, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarining o‘sishi hamda ijtimoiy-kommunikativ ko‘nikmalarining shakllanishidir. Baholash jarayonida nafaqat yakuniy natijalarni, balki o‘quv jarayonining o‘zini ham tahlil qilish muhim.

Buning uchun har xil turdagi baholash vositalaridan foydalanish mumkin: standartlashtirilgan testlar, loyihalar, prezentatsiyalar, referatlar, portfoliolar, shuningdek, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashi va o‘qituvchi kuzatuvlari. Raqamli vositalar yordamida baholashni yanada ob‘ektiv va tezkor qilish mumkin. Masalan, elektron testlar avtomatik ravishda tekshiriladi va natijalar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

darhol o‘qituvchi hamda o‘quvchiga taqdim etiladi. Shuningdek, o‘quvchilarning elektron portfoliolari ularning rivojlanishini va erishgan yutuqlarini doimiy kuzatish imkonini beradi. RO‘Mning rivojlanish istiqbollari esa ushbu muhitni yanada mukammallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ta’lim jarayonini o‘quvchi shaxsiga yanada moslashtirishni o‘z ichiga oladi.

Kelajakda sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda individual ta’lim dasturlarini yaratish, virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalarini ta’limga kengroq joriy etish, shuningdek, ma’lumotlar tahlili asosida o‘quv jarayonini optimallashtirish kabi yo‘nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot xavfsizligi va raqamli savodxonlikni oshirish ham kelajakda muhim vazifalardan bo‘lib qoladi. Ta’lim jarayoniga integratsiya qilingan RO‘M nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini, balki ularning hayotiy tayyorgarligini ham ta’minlashi kerak. U o‘quvchilarni kelajakda murakkab global muammolarni yechishga, doimiy o‘zgarib turadigan dunyoga moslashishga va raqamli jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlaydi. Ta’lim tizimini RO‘Mga moslashtirishda o‘qituvchilarning malakasini oshirish, zarur texnik va metodik qo‘llab-quvvatlashni ta’minlash hamda ota-onalar bilan faol hamkorlikni yo‘lga qo‘yish zarur. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga va har bir o‘quvchining salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga yordam beradi. RO‘Mni rivojlantirish, shuningdek, mamlakatning intellektual salohiyatini oshirishga va kelajak avlodning zamonaviy talablarga javob berishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Davronov, S. (2021). Ta’limda innovatsion texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Yangi asr avlodi.
2. Karimova, N. (2023). Zamonaviy o‘quv jarayonida raqamli vositalardan foydalanish samaradorligi. Ilmiy-amaliy anjuman materiallari.
3. Jalolov U. T. Zamonaviy o‘quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish // O‘zbekistonda axborot texnologiyalarining rivojlanishi va zamonaviy talablar: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: 2010.
4. Abdullayev, R. (2019). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. Olimjonova, G‘. (2022). Boshlang‘ich ta’limda axborot texnologiyalari. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
6. Razzoqov, B. (2020). Maktab ta’limida raqamli muhitni yaratish metodlari. Pedagogika ilmlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya.
7. Jumayev, N. (2018). *Ta’limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
8. Karimova V. Sh. Pedagogik psixologiya: Darslik. – T.: O‘zbekiston, 2002. – 264 b.
9. Mirziyoyev Sh. M. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim to‘g‘risidagi qonuniga o‘zgartishlar kiritish hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati Axborotnomasi.

**AMALIYOTDA RAQAMLI O‘QUV MUHITINI JORIY ETISH
SAMARADORLIGI**

Rahimberganova Donoxon O‘ktam qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Rahimberganova Sarvinov Hakim qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda amaliyotda raqamli o‘quv muhitini joriy etishning samaradorligi va uning istiqbollari tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirish, ularning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘qitish jarayonini individuallashtirish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, raqamli o‘quv muhitini joriy etishda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari hamda kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli o‘quv muhiti, ta’lim samaradorligi, raqamli texnologiyalar, individual ta’lim, innovatsion yondashuvlar, ta’lim sifati, istiqbolli rivojlanish

Аннотация. В данной работе анализируется эффективность внедрения цифровой образовательной среды на практике и её перспективы. Рассматриваются возможности повышения эффективности обучения, развития навыков самостоятельной работы учащихся и индивидуализации образовательного процесса с использованием цифровых технологий. Также освещаются проблемы внедрения цифровой среды и пути их решения, а также перспективные направления её развития.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, эффективность обучения, цифровые технологии, индивидуализация обучения, инновационные подходы, качество образования, перспективы развития

Annotation. This thesis analyzes the effectiveness of implementing a digital learning environment in practice and its future prospects. It highlights opportunities to improve learning outcomes, develop students’ independent work skills, and personalize the educational process through digital technologies. The study also examines challenges in implementation, possible solutions, and future development trends.

Keywords: digital learning environment, learning effectiveness, digital technologies, personalized learning, innovative approaches, quality of education, future prospects

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli o‘quv muhitini yaratish nafaqat o‘quvchilarning bilim saviyasini oshirish, balki ularni kelajak kasbiy faoliyatiga tayyorlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli o‘quv muhiti deganda, ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalangan holda yaratiladigan, o‘quv materiallarini taqdim etish, baholash, o‘zaro muloqotni tashkil etish va boshqaruv funksiyalarini o‘z ichiga olgan tizim tushuniladi. Bu muhitda o‘quvchilar turli xil multimedia resurslari, interaktiv mashqlar, onlayn darsliklar, elektron kutubxonalar va masofaviy ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Raqamli o‘quv muhitining asosiy maqsadi – ta’lim jarayonini yanada samarali, qulay, shaxsga yo‘naltirilgan va o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan holda tashkil etishdir. Bunday muhitni yaratish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini doimiy kuzatib borish, ularga individual yordam ko‘rsatish va ta’lim sifatini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’limda raqamli o‘quv muhitini joriy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etish bolalarning ma‘lumotlarni qabul qilish va o‘zlashtirish uslublariga mos keladi. Rangli tasvirlar, animatsiyalar, ovozli izohlar va o‘yin elementlaridan iborat raqamli resurslar bolalarning diqqatini jalb qiladi va ularning darslarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi.

Raqamli o‘quv muhitining yana bir muhim jihati shundaki, u o‘quvchilarga geografik cheklovlardan qat’i nazar, sifatli ta‘lim resurslaridan foydalanish imkonini beradi. Masofaviy ta‘lim texnologiyalari orqali o‘quvchilar uyda o‘tirgan holda ham eng yaxshi o‘qituvchilardan saboq olishlari mumkin bo‘ladi. Ta‘limning turli bosqichlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish, ulardan samarali foydalanish bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ularning natijalari bu muhitning ta‘lim sifatini oshirishdagi o‘rni tobora ortib borayotganini ko‘rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamli o‘quv muhitini yaratish va uni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ayniqsa, o‘quv jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish, o‘quvchilarning passiv tinglovchi bo‘lishdan faol ishtirokchiga aylanishini ta‘minlash muhimdir. Raqamli o‘quv muhiti bu jarayonni rag‘batlantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ma‘lumotlarni o‘zlashtirishda vizual va auditor uslublarning qo‘llanilishi o‘quv jarayonini yanada boyitadi. Interaktiv darsliklar, virtual laboratoriyalar, ta‘limiy o‘yinlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Texnologiyalarning rivojlanishi bilan raqamli o‘quv muhitining imkoniyatlari ham kengayib bormoqda. Sun‘iy intellektga asoslangan shaxsiy o‘quv tizimlari, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari ta‘lim jarayoniga yangi daraja olib kiradi. Bu esa har bir o‘quvchining o‘ziga xos o‘quv sur‘atini va uslubini hisobga olgan holda ta‘lim berishga imkoniyat yaratadi. Ta‘lim muassasalarida bunday muhitni yaratish, tegishli texnik vositalar va dasturiy ta‘minot bilan ta‘minlash hamda o‘qituvchilarni ushbu texnologiyalardan samarali foydalanishga tayyorlash muhim vazifalardir. Raqamli o‘quv muhitining joriy etilishi nafaqat o‘quv jarayonini optimallashtiradi, balki kelajak avlodni global axborot jamiyatiga mos, raqobatbardosh mutaxassis sifatida tayyorlaydi.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini barpo etish metodlari.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini yaratishda quyidagi metodlardan keng foydalanish mumkin:

Multimedia resurslaridan foydalanish. Bu metodda o‘quv materiallari matn, rasm, audio, video va animatsiyalar uyg‘unligida taqdim etiladi. Masalan, darsliklardagi mavzularni tushuntirishda qisqa animatsion filmlar yoki real voqea-hodisalarni aks ettiruvchi videoroliklarni ko‘rsatish bolalarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Ushbu resurslar bolalarning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tayyorlanishi kerak. Masalan, algebraik tushunchalarni joriy etishda sodda geometrik shakllar yoki o‘yinlar orqali tushuntirish samarali bo‘ladi.

Raqamli ta‘lim platformalaridan foydalanish. Bugungi kunda turli xil elektron ta‘lim platformalari mavjud bo‘lib, ular o‘quvchilar uchun turli xil interaktiv topshiriqlar, testlar va o‘yinlar shaklidagi mashqlarni taklif etadi. O‘zbekistonda ham “ZiyoNET” kabi platformalar hamda xorijiy platformalardan foydalanish mumkin. Ushbu platformalar o‘quvchiga o‘z bilimini mustaqil tekshirish va baholash imkoniyatini beradi. Bundan tashqari,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qituvchi o‘quvchilarning platformadagi faolligini kuzatib, ularga individual yordam ko‘rsatishi mumkin.

Masofaviy ta’lim usullarini qo‘llash. Ayniqsa, pandemiya davrida keng tarqalgan masofaviy ta’lim usullari hozirda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Zoom, Microsoft Teams, Google Meet kabi dasturlar orqali jonli darslar o‘tkazish, o‘quvchilar bilan o‘zaro muloqotni tashkil etish mumkin. Bu usul, ayniqsa, murakkab mavzularni tushuntirishda, o‘quvchilarning savollariga tezkor javob berishda qulaydir. Shuningdek, yozib olingan videodarslarni o‘quvchilarga taqdim etish orqali ularning istalgan vaqtda materialni ko‘rib chiqishlariga imkon yaratiladi.

O‘yinlashgan ta’lim (Gamification). Bolalar tabiatan o‘yin orqali o‘rganishga moyil bo‘ladilar. Raqamli o‘quv muhitida o‘yin elementlarini joriy etish, masalan, ball to‘plash, medallar yutish, reytinglarda ko‘tarilish kabi tizimlarni yaratish o‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Ta’limiy o‘yinlar (educational games) orqali murakkab tushunchalarni sodda va qiziqarli tarzda bayon qilish mumkin. Masalan, matematika darslarida hisoblash o‘yinlari, ona tili darslarida so‘z o‘yinlari o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalaridan foydalanish. Bu eng ilg‘or texnologiyalar bo‘lib, ular o‘quvchilarga virtual dunyolarga kirib borish yoki haqiqiy dunyoni raqamli ma’lumotlar bilan boyitish imkonini beradi. Masalan, tarix darsida qadimiy shaharlarning virtual maketini ko‘rish yoki biologiya darsida inson tanasining 3D modelini ko‘rib, uning ichki tuzilishini o‘rganish o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi. Ushbu metodlar joriy etilayotganda o‘qituvchining roli juda muhim. O‘qituvchi nafaqat ma’lumot beruvchi, balki o‘quvchilarni raqamli vositalardan samarali foydalanishga yo‘naltiruvchi murabbiy vazifasini ham bajaradi. Raqamli o‘quv muhitini yaratishda o‘quvchilarning yoshi, intellektual rivojlanish darajasi, shuningdek, ularning texnik vositalar bilan ta’minlanganlik darajasi ham hisobga olinishi lozim. Ta’lim dasturlarini raqamli resurslar bilan boyitish va o‘qituvchilarni ushbu yangiliklarga o‘rgatish uzluksiz jarayon bo‘lib, uni doimiy ravishda takomillashtirib borish talab etiladi.

Raqamli o‘quv muhitini ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uning samaradorligini bir necha jihatdan oshiradi.

Birinchidan, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Chunki interaktiv va multimediya vositalari ma’lumotlarni yanada samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘quvchilar o‘z qiziqishlari va qobiliyatlariga mos ravishda o‘quv materiallari bilan ishlashlari mumkin. Bu esa o‘quv jarayoniga bo‘lgan motivatsiyani kuchaytiradi.

Ikkinchidan, o‘qituvchilar o‘quv jarayonini boshqarish va baholashda yangi imkoniyatlarga ega bo‘ladilar. Raqamli platformalar o‘quvchilarning dars davomidagi faolligini, topshiriqlarni bajarish muddatlarini, ularning xatoliklarini avtomatik tarzda kuzatib borish imkonini beradi. Bu esa o‘qituvchilarga har bir o‘quvchining bilimini chuqur tahlil qilish va ularga individual yondashish uchun zaruriy ma’lumotlarni taqdim etadi.

Uchinchi jihatdan, raqamli muhit o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va axborotni tahlil qilish kabi XXI asr uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ular turli manbalardan axborot qidirish, uni tanqidiy baholash va o‘z fikrlarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shakllantirishni o‘rganadilar. Bu ko‘nikmalar kelajakda kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonish uchun juda muhimdir.

Raqamli o‘quv muhitining istiqbollari juda keng. Kelajakda ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt, virtual va kengaytirilgan reallik kabi texnologiyalarning roli yanada ortadi. Shaxsiy o‘quv yo‘llarini yaratish, o‘quvchining zaif va kuchli tomonlarini aniqlab, ularga mos keladigan o‘quv dasturlarini shakllantirish imkoniyati paydo bo‘ladi. Masofaviy ta‘lim yanada rivojlanib, global miqyosda eng yaxshi ta‘lim resurslariga va mutaxassislariga erishish osonlashadi. Raqamli o‘quv muhiti cheklangan imkoniyatlarga ega bo‘lgan shaxslar uchun ham sifatli ta‘lim olish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, ta‘lim jarayonini yanada moslashuvchan qiladi, bu esa o‘quvchilarning shaxsiy hayotiy vaziyatlariga mos ravishda o‘qishlariga imkon beradi. Ta‘lim muassasalari va davlat tomonidan raqamli infratuzilmani rivojlantirish, o‘qituvchilarni doimiy ravishda qayta tayyorlash kurslaridan o‘tkazish, va eng muhimi, ushbu jarayonga keng jamoatchilikni jalb etish kelajakda raqamli ta‘limning to‘liq salohiyatini ochishga yordam beradi. Samaradorlikni oshirish uchun o‘quv dasturlarini muntazam ravishda yangilab borish, eng samarali raqamli vositalarni aniqlash va ulardan foydalanishni kengaytirish ham muhimdir. Eng asosiy maqsadi – har bir o‘quvchining o‘z potensialini to‘liq ro‘yobga chiqarishiga yordam berishdan iborat. Raqamli o‘quv muhitining joriy etilishi ta‘lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish bilan birga, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham o‘z hissasini qo‘shadi.

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli o‘quv muhitini yaratish zamonaviy pedagogikada muhim ahamiyat kasb etadi. Bu muhit o‘quvchilarning global axborot makoniga integratsiyalashuvini ta‘minlash, ularda axborot madaniyatini shakllantirish hamda o‘qitish jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Raqamli o‘quv muhiti nafaqat bilimlarni egallashni, balki tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish uchun yangi ufqlarni ochadi. Uning asosiy maqsadi — o‘quvchilarni kelajakda faol va mas‘uliyatli fuqarolar sifatida jamiyatda o‘z o‘rnini topishga tayyorlashdir. Bu jarayonda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhimdir.

Raqamli o‘quv muhitini barpo etishda turli zamonaviy metodlar qo‘llaniladi. Masalan, onlayn-platformalar (Moodle, Google Classroom kabi), interaktiv darsliklar, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar o‘quv jarayonini boyitadi. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) texnikasi o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o‘qishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shuningdek, ta‘limiy ilovalar, onlayn testlar va viktorinalar o‘quvchilarning bilimini baholash va mustahkamlash uchun keng qo‘llaniladi. Bu metodlar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, har bir bola uchun moslashuvchan o‘quv dasturlarini yaratishga yordam beradi.

O‘zbekiston ta‘lim tizimida raqamli o‘quv muhitini yaratish bo‘yicha qator ishlar amalga oshirilmoqda. Respublikamizda zamonaviy axborot texnologiyalari bilan jihozlangan maktablar soni ortib bormoqda. Online-resurslar, elektron kutubxonalar va ta‘limiy veb-saytlar yaratilmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan maxsus dasturlar va mobil ilovalar ishlab chiqilmoqda. Kelajakda bu ishlanmalarning yanada kengayishi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va o‘quvchilarga sifatli, zamon talablariga javob beradigan ta‘limni taqdim etish muhimdir. Raqamli ta‘limning rivojlanishi ta‘lim sifatini oshirishning muhim omilidir.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich ta’limda raqamli o‘quv muhitining samaradorligi o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirishda, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, shuningdek, masofadan turib ta’lim olish imkoniyatlarini yaratadi. Bunday muhitni barpo etish va rivojlantirish ta’lim tizimining istiqbolini belgilaydi hamda o‘quvchilarning dunyo standartlariga mos bilimlarni egallashiga zamin yaratadi. Bu jarayon uzluksiz ravishda takomillashib borishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Davronov, S. (2021). Ta’limda innovatsion texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Yangi asr avlodi.
2. Karimova, N. (2023). Zamonaviy o‘quv jarayonida raqamli vositalardan foydalanish samaradorligi. Ilmiy-amaliy anjuman materiallari.
3. Jalolov U. T. Zamonaviy o‘quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish // O‘zbekistonda axborot texnologiyalarining rivojlanishi va zamonaviy talablar: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: 2010.
4. Abdullayev, R. (2019). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. Olimjonova, G‘. (2022). Boshlang‘ich ta’limda axborot texnologiyalari. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
6. Jumayev, N. (2018). *Ta’limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
7. Karimova V. Sh. Pedagogik psixologiya: Darslik. – T.: O‘zbekiston, 2002. – 264 b.
8. Mirziyoyev Sh. M. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim to‘g‘risidagi qonuniga o‘zgartishlar kiritish hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati Axborotnomasi.

**YOUTUBE ORQALI TABIIY FANLAR VA FIZIKANI O‘QITISHDA OMMAVIY
RAQAMLI KONTENT YARATISH TAJRIBASI**

Razzaqov Xursand Ikrom o‘g‘li

Shovot IMI oliy toifali fizika fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada uzluksiz ta’lim doirasida o‘quvchilarning fizika fanini mustaqil o‘zlashtirishlari uchun YouTube platformasida ommaviy video darslar tizimini yaratishning amaliy natijalari tahlil qilinadi. 5 yillik tajriba davomida yaratilgan raqamli didaktik resurslar, abituriyentlar va milliy sertifikatga tayyorlanuvchilar uchun murakkab masalalarning interaktiv tahlili, shuningdek, video darslarning o‘quvchilar motivatsiyasiga ta’siri ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, video kontent, YouTube, fizika, mustaqil ta’lim, motivatsiya, DTM testlari, milliy sertifikat, raqamli didaktika.

Аннотация. В статье анализируются практические результаты создания системы массовых видеоуроков на платформе YouTube для самостоятельного освоения учащимися физики. Рассматриваются цифровые дидактические ресурсы, созданные за 5 лет, интерактивный анализ сложных задач для абитуриентов, а также влияние видеоуроков на мотивацию учащихся.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: цифровое образование, видеоконтент, YouTube, физика, самостоятельное обучение, мотивация, тесты ГЦТ, Национальный сертификат, цифровая дидактика.

Abstract. This article analyzes the practical results of creating a system of mass video lessons on the YouTube platform for students' independent mastering of physics. It examines digital didactic resources created over 5 years, interactive analysis of complex problems for university applicants, and the impact of video lessons on student motivation.

Keywords: digital education, video content, YouTube, physics, independent study, motivation, SEC tests, National certificate, digital didactics.

Bugungi kunda ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish an’anaviy o’qitish usullarini to’ldiruvchi muhim omilga aylandi. O’zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi islohotlari, xususan, “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” doirasida o’quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko’nikmalarini rivojlantirish alohida ta’kidlangan. Fizika kabi chuqur tahlil va mantiqiy fikrlashni talab etadigan fanlarni o’zlashtirishda o’quvchilar ko’pincha sinfdan tashqari vaqtlarda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu muammoni hal etish maqsadida YouTube platformasida 5 yildan ortiq vaqt davomida tizimli video darslar bazasi yaratildi va amaliyotga tatbiq etildi.

Yaratilgan raqamli platformaning (YouTube kanalining: @razzaqovxursandfizika) asosiy pedagogik maqsadi — fizika fani bo’yicha fundamental bilimlarni qiziqarli uslubda yetkazish va o’quvchini mustaqil izlanishga rag’batlantirishdir. Darslar ketma-ketligi muayyan algoritmgaga asoslangan: dastlab mavzu nazariy jihatdan to’liq tushuntiriladi, so’ngra A. Uzoqov hamda S. Berdiyev muallifligidagi “Fizikadan masalalar to’plami” kitoblaridan shu mavzuga doir nisbatan murakkab bo’lgan masalalar qadam-baqadam yechib ko’rsatiladi.

Pedagogik amaliyotda tez-tez kuzatiladigan ruhiy to’siqlardan biri shuki, o’quvchi uy vazifasini bajarayotganda bitta qiyin masalani yecha olmasa, hafsalasi pir bo’lib, qolgan oson masalalarni ham yechmay qo’yadi. Tizimli ochiq video darslarning eng katta afzalligi aynan shu nuqtada namoyon bo’ladi: o’quvchi istalgan vaqtda platformaga kirib, o’zini qiynagan o’sha masalaning yechimini ko’ra oladi va jarayonni uzluksiz davom ettiradi.

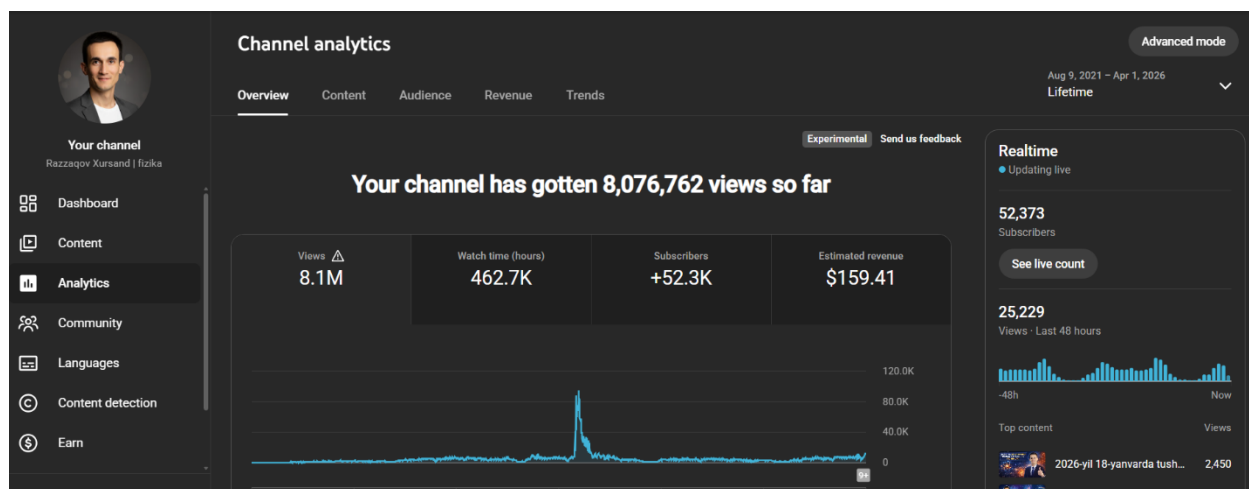
Bundan tashqari, abituriyentlarni oliy ta’lim muassasalariga kirish imtihonlariga tayyorlash maqsadida 2019, 2020, 2021 va 2022-yillardagi DTM (bilim va malakalarni baholash agentligi) test bazalari to’liq yechib berilgan. Hozirgi kunda ommalashgan milliy sertifikat imtihonlariga tayyorgarlik jarayoni uchun esa, barcha tushgan testlar, shuningdek, A. Raxmonov va L. Norxo’rozov muallifligidagi milliy sertifikatga tayyorlovchi test to’plamlarining video tahlillari yuklangan. Natijada o’quvchi darslarni asosiy ta’limga yordamchi vosita sifatida yoki to’liq mustaqil tarzda o’zlashtirib, yuqori natijalarga erishish imkoniyatiga ega bo’lmoqda.

Fizikani vizual tarzda tushuntirishda metodik yondashuv muhim ahamiyatga ega. O’quvchini zeriktirmaslik uchun darslar doimiy ravishda quvnoq, o’ziga jalb qiluvchi va hayotiy misollarga boy tarzda o’tiladi. Ma’lumotni qabul qilishni yengillashtirish uchun ekranda chalq’ituvchi vizual shovqinlar olib tashlangan. Bu uslub o’quvchining e’tiborini bevosita masala mohiyatiga qaratishga xizmat qiladi.

Olib borilgan 5 yillik tizimli mehnat natijasida kanal 52 mingdan ortiq faol obunachiga ega bo’ldi, yaratilgan kontentlarning umumiy ko’rilish vaqti esa 50 yildan oshdi. Bu raqamlar shunchaki statistika emas, balki yuzlab o’quvchilarning fanni mustaqil o’zlashtirganligi va oliy

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quv yurtlariga kirishiga zamin yaratganini tasdiqlovchi dalildir. Turkiy davlatlar ta’lim tizimida ochiq raqamli resurslar va sifatli video darslar yaratish tajribasini kengaytirish, ularni barcha bo‘g‘inlarda joriy etish ta’lim sifatini oshirishning zamonaviy va samarali yechimi bo‘lib xizmat qiladi.



Raqamli ta’lim muhitida mustaqil bilim olishning psixologik va didaktik asoslari. Raqamli ta’lim muhitida o‘quvchining axborotni qabul qilishi an’anaviy dars xonasidagidan tubdan farq qiladi. YouTube platformasining afzalligi shundaki, u o‘quvchiga “mikro-o‘qitish” (micro-learning) imkoniyatini beradi. Ya’ni, o‘quvchi o‘zi tushunmagan aniq bir masalaning yechimi yoki nazariyaning kichik bir qismini qayta-qayta ko‘rish orqali o‘zlashtirish tezligini shaxsan nazorat qiladi.

Pedagogik kuzatuvlarimiz shuni ko‘rsatdiki, fizika fanidan masalalar yechishda o‘quvchilarda ko‘pincha “yechim yo‘lini topa olmaslik qo‘rquvi” mavjud. A. Uzoqov va S. Berdiyevning masalalar to‘plamlari bo‘yicha tayyorlangan video yechimlar ushbu qo‘rquvni bartaraf etishga xizmat qiladi. O‘quvchi masalani yechishda to‘xtab qolgan nuqtasida video

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yordamdan foydalanishi, unda “men buni bajara olaman” degan ishonchni (self-efficacy) shakllantiradi. Bu esa darslarning quvnoq va zeriktirmaydigan uslubda o‘tilishi bilan birgalikda o‘quvchining fanga bo‘lgan ichki motivatsiyasini (intrinsic motivation) oshiradi.

Youtube analytics ma‘lumotlari asosida o‘quv jarayonini optimallashtirish. YouTube platformasining tahliliy vositalari (Analytics) ta‘lim sifatini oshirishda muhim manba bo‘lib xizmat qildi. 5 yillik faoliyat davomida to‘plangan ma‘lumotlar quyidagi muhim xulosalarni berdi:

1. Retention (tomoshabinni ushlab turish) tahlili: Darsning qaysi qismida o‘quvchilar videoni ko‘proq qayta ko‘rishgani tahlil qilinganda, odatda milliy sertifikat darajasidagi murakkab mantiqiy masalalar tushuntirilayotgan nuqtalar eng yuqori ko‘rsatkichni berdi. Bu esa kelgusi darslarda aynan shu kabi “nozik nuqtalar”ga ko‘proq urg‘u berish zarurligini ko‘rsatdi.
2. Yosh ko‘rsatkichlari: kanal kuzatuvchilarining katta qismini abituriyentlar va yosh o‘qituvchilar tashkil etishi, bizning resursimiz nafaqat o‘quvchilar, balki pedagog kadrlar uchun ham metodik qo‘llanma vazifasini o‘tayotganligidan dalolat beradi.
3. Vaqt koeffitsienti: Videolarning umumiy 50 yillik ko‘rish vaqti shuni isbotlaydiki, raqamli resurs o‘qituvchining jismoniy ishtirokisiz ham sutkasiga 24 soat davomida ta‘lim berish quvvatiga ega. Bu — an‘anaviy repetitorlik tizimidagi vaqt va masofa cheklovlarini butkul yo‘q qiladi.

Fizikani o‘qitishda vizual minimalizm va standartlashtirish. Bizning metodikamizning yana bir muhim ustuni — vizual standartlardir. Axborot texnologiyalari rivojlangan asrda o‘quvchi vizual shovqinlarga (ortiqcha ranglar, murakkab animatsiyalar) tez chalinadi. Maqolada ilgari surilayotgan “Oq fon va qora chiziqlar” konsepsiyasi inson ko‘zining va miyasining charchamasligiga, diqqatni faqat fizik formulalar va sxemalarga jamlashga yordam beradi.

Ayniqsa, Lazizbek Norxo‘rozovning Milliy sertifikat to‘plamlari yoki Alijon Raxmonov testlari tahlilida gorizontaal yozuv va aniq chizmalar o‘quvchining mantiqiy ketma-ketlikni yo‘qotib qo‘ymasligini ta‘minlaydi. 4K formatidagi video sifat esa darslarni hatto katta ekranlarda yoki proyektorlarda namoyish etishda ham tasvir aniqligini saqlab qoladi, bu esa maktab darslarida ham ushbu resurslardan yordamchi material sifatida foydalanish imkonini beradi.

Turkiy davlatlar ta‘lim tizimida tajriba almashish istiqbollari. Ushbu tajriba nafaqat O‘zbekiston, balki barcha turkiy tilli davlatlar (Turkiya, Ozarbayjon, Qozog‘iston va h.k.) uchun ham dolzarbdir. Sababi, fizik qonuniyatlar va masalalar yechish metodikasi universal xarakterga ega. Bizning platformamizda qo‘llanilgan dars o‘tish uslubini boshqa tillarga adaptatsiya qilish orqali “Turkiy davlatlar yagona raqamli ta‘lim tarmog‘i”ni yaratish mumkin.

Masalan, Turkiya ta‘lim tizimidagi "LGS" yoki "YKS" imtihonlari va bizning "DTM" hamda "Milliy sertifikat" imtihonlari o‘rtasidagi o‘xshashliklar fizika fanini raqamli metodlar bilan o‘qitishda umumiy platformalar yaratishga zamin bo‘ladi. Bu o‘z navbatida, Turk davlatlari o‘rtasidagi ilmiy-pedagogik integratsiyani kuchaytiradi va yosh avlodning aniq fanlarga bo‘lgan qiziqishini xalqaro miqyosda rag‘batlantiradi.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash lozimki, 5 yillik amaliy faoliyat va 52 mingdan ortiq auditoriya bilan ishlash natijalari YouTube platformasini zamonaviy raqamli maktab sifatida e‘tirof etishga asos bo‘ladi. Fizika fanini o‘qitishda Uzoqov, Berdiyev, Raxmonov va Norxo‘rozov kabi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mualliflarning kitoblarini video tahlillar bilan boyitish — ta’limda kitobxonlik va raqamli savodxonlikni uyg‘unlashtiradi.

Ushbu yo‘nalishni yanada rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tabiatshunoslik darslarida sodda fizik tajribalarning raqamli video bazasini yaratish;
- Oliy o‘quv yurtlari va maktab o‘qituvchilari uchun "Raqamli kontent yaratish va YouTube pedagogikasi" mavzusida malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- Milliy sertifikat va DTM darajasidagi masalalarni o‘z ichiga olgan bepul va ochiq raqamli resurslarni davlat miqyosida qo‘llab-quvvatlash.

Raqamli ta’lim muhitini yaratish — bu shunchaki texnologiya emas, balki kelajak avlodga sifatli bilim ulashishning eng qisqa va samarali yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. Ishmuhammedov R., Mirsoliyeva M. O‘quv jarayonida innovatsion ta’lim texnologiyalari. -T.: “Fan va texnologiya”, 2014.
3. Uzoqov A.A. va boshq. Fizikadan masalalar to‘plami. T.: "O‘qituvchi", 2003.

**RAQAMLI PLATFORMALAR VA SUN’IY INTELLEKTNING TA’LIMDAGI
O‘RNI**

Razzoqov Asadbek Erkaboy o‘g‘li

Shovot tuman 30-umumiy o‘rta ta’lim maktabining
oliy toifali matematika fani o‘qituvchisi

Zamonaviy ta’lim tizimi tezkor texnologik o‘zgarishlar fonida tubdan o‘zgarib bormoqda. Sun’iy intellekt (SI) va gamifikatsiya texnologiyalari o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yangicha tashkil etishga imkon bermoqda. Ayniqsa, matematika kabi aniq fanlarni o‘qitishda ushbu texnologiyalarning qo‘llanilishi o‘quvchi motivatsiyasini oshirish, o‘quv jarayonini individuallashtirish va natijalarni yaxshilash borasida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tezis ta’lim jarayonida raqamli platformalar, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining o‘rni, amaliy imkoniyatlari hamda ularning matematika o‘qitishiga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan. Maktab amaliyotidan olingan konkret misollar orqali ushbu texnologiyalarning samaradorligi ko‘rsatib o‘tiladi.

Raqamli platformalar va sun’iy intellektning ta’limdagi o‘rni. Hozirgi kunda Khan Academy, Google Classroom, Uchi.ru, Matific kabi raqamli platformalar maktab ta’limiga keng joriy etilmoqda. Ushbu platformalar sun’iy intellekt algoritmlariga asoslanib, har bir o‘quvchining bilim darajasini tahlil qiladi va unga mos topshiriqlar taklif etadi. Masalan, Khan Academy platformasida o‘quvchi kasrlar bo‘yicha topshiriqlarni bajarayotganda, SI tizimi xatolarni real vaqtda aniqlaydi, zaif tomonlarni belgilaydi va qo‘shimcha mashqlar taklif qiladi.

Matematika darslarida Desmos grafikli kalkulyator va GeoGebra kabi interaktiv vositalar funksiyalar grafigini chizish, tenglamalarni yechish va geometrik shakllarni vizuallashtirish imkonini beradi. O‘quvchi $y = x^2 + 3x - 4$ funksiyasining grafigini ekranda real vaqtda o‘zgartirib ko‘rishi mumkin, bu esa mavzuni chuqur tushunishga yordam beradi. Sun’iy intellekt

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchi ish faoliyatini tahlil qilib, o‘qituvchiga hisobot taqdim etadi va darsni rejalashtirish uchun qimmatli ma’lumotlar beradi.

Ta’limdagi SI texnologiyalarining yana bir muhim jihati — adaptiv o‘qitish (adaptive learning). Ushbu yondashuv har bir o‘quvchining o‘zlashtirish sur’atiga qarab o‘quv materialini moslashtirib beradi. Misol uchun, Smartick platformasi boshlangich sinf o‘quvchilariga kundalik 15 daqiqalik mashg‘ulotlar orqali arifmetik ko‘nikmalarni rivojlantiradi va har bir savoldan keyin o‘quvchining tezligi va to‘g‘riligini hisobga olib keyingi savol murakkabligini belgilaydi.

Gamifikatsiya (gamification) — o‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish texnologiyasidir. Bu o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini uyg‘otish, darsga qiziqishni oshirish va ko‘proq harakat qilishga undash uchun qo‘llaniladi. Gamifikatsiyaning asosiy elementlari quyidagilardan iborat: ball (points), yutuq nishonlari (badges), liderlar jadvali (leaderboard), darajalar (levels), qiyinlik topshiriqlari (challenges) va mukofotlar (rewards).

Pedagogik jihatdan gamifikatsiya B.F.Skinnerning operant konditsionlash nazariyasi, D.Pink motivatsiya nazariyasi va L.Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasiga asoslanadi. O‘quvchi har bir topshiriqni bajarganida ball oladi, yangi daraja ochadi yoki nishon qo‘lga kiritadi — bu esa muvaffaqiyat hissini kuchaytiradi va keyingi topshiriqqa bo‘lgan ishtiyoqni oshiradi.

Gamifikatsiyaning matematika o‘qitishidagi konkret misollari:

Kahoot! va interaktiv viktorinalar. Kahoot! platformasi matematika darslarida jonli viktorina o‘tkazish imkonini beradi. O‘qituvchi ekranda savol chiqaradi, o‘quvchilar esa smartfon yoki planshet orqali javob beradi. Masalan, 6-sinf “Kasrlar” mavzusida o‘tkazilgan darsda o‘qituvchi: $2/3 + 1/4 = ?$ kabi savollar beradi. Har bir to‘g‘ri javob uchun ball beriladi, javob tezligi ham hisobga olinadi. Natijada o‘quvchilar orasida do‘stona raqobat muhiti paydo bo‘ladi va ular mavzuni qiziqarli va shoshilinch tarzda o‘zlashtirishadi. Muallif tomonidan o‘tkazilgan tajribada Kahoot! qo‘llangan darslarda o‘quvchi faolligi 78% ga oshgani qayd etildi.

Classcraft — rol o‘yini orqali o‘qish. Classcraft platformasi o‘quvchilarga virtual qahramon (sehrgar, jangchi yoki shifokor) tanlash imkonini beradi. Matematika darsida har bir mavzuni o‘zlashtirganda qahramon kuchayadi, yangi qobiliyatlar kashf etadi. Masalan, 8-sinf “Ikkinchi darajali tenglamalar” mavzusida o‘quvchilar guruh bo‘lib ishlaydi: bitta o‘quvchi tenglamani yechsa, boshqasi tekshiradi, uchinchi izoh beradi. Natijada guruh jami XP (tajriba ballari) to‘playdi va liderlar jadvalida yuqoriga ko‘tariladi. Bu yondashuv nafaqat raqobatni, balki hamkorlikni ham rivojlantiradi.

Prodigy Math — o‘yin shaklida matematika. Prodigy Math — boshlang‘ich va o‘rta maktab o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan RPG (rolli o‘yin) formatidagi matematika platformasi. O‘quvchi sehrli olamda sayohat qiladi va har bir to‘sqinlikni yengish uchun matematika masalasini yechishi kerak. Masalan, 5-sinf o‘quvchisi “Foiz hisobi” mavzusini o‘rganayotganda: “Do‘kondagi narx 200000 so‘m, 15% chegirma bilan qancha to‘laysan?” degan masalani yechgandagina keyingi bosqichga o‘tadi. Prodigy Math qo‘llangan sinflarda o‘quvchilarning matematika bo‘yicha yillik o‘sish ko‘rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan 1,5 barobar yuqori bo‘lgan.

Liderlar jadvali va “Matematika olimpiyadasi” gamifikatsiyasi. Muallif tomonidan Shovot tuman 30-maktabida 7-sinf o‘quvchilari bilan o‘tkazilgan tajribada har oyda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Matematika reytingi” jadvali sinf devorida osib qo’yildi. O’quvchi har bir vazifani bajarganida yulduz oladi: uy vazifasi — 1 yulduz, sinf ishi — 2 yulduz, olimpiada masalasi — 5 yulduz. Yulduzlar oyiga qarab “Matematika Donosi”, “Hisob Ustasi”, “Geometr” kabi unvonlar berildi. Uch oylik kuzatuv natijasida o’quvchilarning uy vazifasini bajarishi 65% dan 91% ga ko’tarildi, darsda ixtiyoriy javob berish esa 3 barobar oshdi.

Quizlet va flashcard o’yin texnologiyasi. Quizlet platformasida o’qituvchi matematika formulalari yoki atamalar bo’yicha kartochkalar to’plami (set) yaratadi. O’quvchilar “Scatter” o’yin rejimida kartochkalarni mos juftlashtiradi yoki “Gravity” rejimida to’g’ri javob berib, tushib kelayotgan asteroidlarni yo’q qiladi. Masalan, trigonometriya formulalarini o’rganayotgan 10-sinf o’quvchilari $\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$, $\sin 2\alpha = 2 \sin \alpha \cos \alpha$ kabi formulalarni o’yin orqali 30 daqiqada eslab qolishdi, an’anaviy yod olish bilan solishtirganda vaqt 2 barobar qisqardi.

Sun’iy intellekt va gamifikatsiyani uyg’unlashtirish: amaliy tajriba. Eng samarali natija SI va gamifikatsiyani birgalikda qo’llashda namoyon bo’ladi. Masalan, Duolingo ta’lim platformasi (tillarni o’rgatuvchi) ushbu uyg’unlikning yorqin namunasidir: SI o’quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, gamifikatsiya esa uni doimiy mashq qilishga undaydi. Matematika uchun esa Skovit, IXL Math, DeltaMath kabi platformalar shunga o’xshash yondashuvni taklif etadi.

IXL Math platformasida o’quvchi muayyan mavzu bo’yicha masalalar yechadi va SmartScore (aqli ball) oladi. SmartScore 0 dan 100 gacha bo’ladi va o’quvchi faqat to’g’ri javob berganda emas, balki ketma-ket to’g’ri javob berganida tezroq oshadi. 100 ball to’plansa “Usta darajasi” nishoni beriladi. Bu o’quvchini nafaqat to’g’ri, balki barqaror bilim egallashga undaydi. O’qituvchi esa platformaning analitika panelida har bir o’quvchining qaysi mavzuda qiynalayotganini real vaqtda kuzatib boradi.

Tahlil va tajribalar shuni ko’rsatadiki, sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining ta’lim jarayoniga kiritilishi quyidagi pedagogik natijalarga olib keladi:

1. O’quvchi motivatsiyasi sezilarli darajada oshadi — o’yin elementlari tufayli o’quvchi darsga ishtiyoq bilan qatnashadi;
2. Ta’lim individuallashadi — SI har bir o’quvchining darajasiga mos materiallar taklif qiladi;
3. O’qituvchi vaqti tejamli sarflanadi — tizim avtomatik tekshirish va hisobot beradi;
4. Matematika o’quv natijalari yaxshilanadi — bir qator tadqiqotlar bu texnologiyalar qo’llanilganda test natijalaridagi o’rtacha o’sish 20–35% ni tashkil etishini tasdiqlaydi;
5. Hamkorlik ko’nikmalari rivojlanadi — guruhiiy o’yin topshiriqlari jamoaviy ishlash madaniyatini shakllantiradi.

Shovot tuman 30-maktabida o’tkazilgan pedagogik tajriba ushbu xulosalarni amaliyotda tasdiqladi. Kelgusida raqamli platformalar va gamifikatsiya texnologiyalarini maktab matematika o’qitish tizimiga keng joriy etish ta’lim sifatini yangi pog’onaga ko’taradi va o’quvchilarni talab darajasidagi raqamli savodxonlik bilan qurollantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shunday qilib, zamonaviy o‘qituvchining vazifasi — texnologiyalarni to‘g‘ri tanlash, ularni pedagogik maqsadlarga mos ravishda qo‘llash va o‘quvchi rivojlanishini uzluksiz kuzatib borishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-noyabrda PQ-5313-sonli "Maktabgacha va maktab ta’limini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi Qarori.
2. Kapp, K. M. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. — San Francisco: Pfeiffer, 2012.
3. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., Nacke, L. From game design elements to gamefulness: Defining "gamification" // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. — 2011. — B. 9–15.
4. Mayer, R. E. Multimedia Learning. 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
5. Hamari, J., Koivisto, J., Sarsa, H. Does Gamification Work? A Literature Review of Empirical Studies on Gamification // Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences. — 2014. — B. 3025–3034.
6. Ifenthaler, D., Eseryel, D., Ge, X. Assessment in Game-Based Learning. — New York: Springer, 2012.
7. Prensky, M. Digital Game-Based Learning. — New York: McGraw-Hill, 2001.
8. Yarmukhamedov, F., Xoliqov, A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: "TDPU nashriyoti", 2022.

**SUN’IY INTELLEKTNING INKLUZIV TA’LIMDAGI QO‘LLANILISHI VA
RAQAMLI PLATFORMALARDAGI IMKONIYATLARI**

*Murtazayeva U., Sobirov Sh., Abdixoirova Sh., Xudoynazarova E., Murodova N.
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali
e-mail: murtazayeva198202@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining inkluziv ta’lim tizimidagi o‘rni, ayniqsa turli nogironlik turlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun yaratilayotgan raqamli imkoniyatlar tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli platformalar orqali ta’lim jarayonini individuallashtirish, moslashuvchan o‘qitish muhitini shakllantirish va ta’lim sifatini oshirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, funktsional platformalarni o‘rganish, statistik ma’lumotlarni umumlashtirish va tizimli yondashuv asosida SI vositalarini baholash metodlaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, inkluziv ta’lim, adaptiv o‘qitish, raqamli platformalar, nogironligi bor o‘quvchilar, kompyuter ko‘rish, nutq sintezi, ta’limni individuallashtirish.

Zamonaviy ta’lim tizimida inkluzivlik nafaqat huquqiy talab, balki pedagogik va ijtimoiy adolatning asosiy tamoyiliga aylandi. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘ylab 240 milliondan ortiq bola va yoshlar nogironlik turlariga ega bo‘lib, ularning ko‘pchiligi sifatli ta’lim olish imkoniyatidan cheklangan [4]. O‘zbekistonda ham “Nogironligi bo‘lgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi qonun va “Ta’lim to‘g‘risida”gi yangi tahrirdagi qonun hujjatlari inkluziv ta’limni rivojlantirishni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilagan. Biroq, an’anaviy ta’lim modellari turli kognitiv, sensor va jismoniy ehtiyojlarga ega o‘quvchilarni bir xil standart asosida o‘qitishga qaratilganligi sababli, ularning individual rivojlanish trayektoriyasini ta’minlash qiyin kechmoqda.

Bu muammoni hal etishda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari yangi imkoniyatlar ochmoqda. SI asosidagi tizimlar o‘quvchilarning kognitiv xususiyatlarini, o‘rganish tezligini, motivatsiya darajasini va sensor ehtiyojlarini real vaqtda tahlil qilib, ta’lim kontentini dinamik moslashtirish imkonini beradi [1, 2]. Shuningdek, raqamli platformalar orqali masofaviy va gibrid ta’lim muhitlarini tashkil etish, ayniqsa chekka hududlardagi nogironligi bor o‘quvchilar uchun ta’lim qamrovini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotimizning maqsadi - sun’iy intellekt texnologiyalarining inkluziv ta’limdagi qo‘llanilish yo‘nalishlari, raqamli platformalarning funksional imkoniyatlari va ularning ta’lim sifatiga ta’sirini tizimli tahlil qilishdan iborat.

Sun’iy intellektning ta’lim sohasidagi rivojlanishi so‘nggi o‘n yillikda keskin sur’atlar bilan o‘smoqda. Russell va Norvig (2021) o‘z fundamental asarida SI tizimlarining o‘rganish, mulohaza yuritish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini tavsiflab, ularning murakkab muhitlarda moslashuvchan ishlash mexanizmlarini ko‘rsatib beradi [1]. Holmes, Bialik va Fadel (2019) ta’limda SI ning nafaqat texnologik, balki pedagogik transformatsiya omili ekanligini, ayniqsa individual o‘quv trayektoriyalarini shakllantirishdagi rolini ta’kidlaydilar [2]. Luckin (2018) esa “insoniy intellekt va mashina o‘rganishi o‘rtasidagi sinergiya” kontseptsiyasini ilgari surib, o‘qituvchi-SI hamkorligining samaradorligini empirik misollar bilan asoslaydi [3].

UNESCO (2021) hisobotida SI ning inkluziv ta’limdagi salohiyati bilan bir qatorda, raqamli tengsizlik, algoritmik tarafdashlik, ma’lumotlar maxfiyligi va pedagogik kadrlarning tayyorgarligi kabi xavflarga alohida e’tibor qaratiladi [4]. Baker va boshqalar (2019) esa ta’lim tizimlarini qayta qurishda texnologiyani nafaqat “yordamchi vosita”, balki “ekotizim elementi” sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi [5].

Shunga qaramay, O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasida SI asosidagi inkluziv platformalarning amaliy qo‘llanilishi, ularning mahalliy tillardagi moslashuvi, pedagogik integratsiya modellari va uzoq muddatli ta’sirini o‘rganuvchi tadqiqotlar yetarli emas. Ushbu bo‘shliqni to‘ldirish maqolaning ilmiy ahamiyatini belgilaydi.

Tadqiqotda sifatli va miqdoriy yondashuvlarni birlashtirgan aralash (mixed-methods) metodologiyasi qo‘llanildi.

1. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va taqqoslash - PRISMA uslubiyotiga yaqin holda, 2018-2026 yillarda nashr etilgan 50 dan ortiq ilmiy manba, hisobot va standartlar tizimli o‘rganildi.

2. Amaliy platformalar imkoniyatlarini o‘rganish - Khan Academy, Microsoft Immersive Reader, Google Lookout, Otter.ai, Coursera Accessibility Tools, hamda mahalliy raqamli ta’lim yechimlarining inkluziv funksiyalari kontent-tahlil va funksional benchmarking orqali baholandi.

3. Statistik ma’lumotlarni umumlashtirish - UNESCO, Jahon banki va O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi ochiq ma’lumotlari asosida raqamli ta’lim qamrovi va inkluziv ko‘rsatkichlar tahlil qilindi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Tizimli yondashuv orqali SI vositalarini baholash - SWOT va PESTLE elementlari integratsiyalashgan holda texnologik, pedagogik, iqtisodiy va huquqiy jihatlar ko‘rib chiqildi.

Tadqiqotda etik normalarga qat‘iy rioya qilindi: ma‘lumotlar manbalarining shaffofligi, nogironligi bor shaxslar huquqlarining hurmat qilinishi, algoritmik adolat va shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish tamoyillari asosiy mezon sifatida qabul qilindi.

Sun‘iy intellekt texnologiyalari inkluziv ta‘limda quyidagi asosiy yo‘nalishlarda qo‘llanilmoqda:

1. Adaptiv o‘qitish tizimlari - O‘quvchining boshlang‘ich bilim darajasini, xatolarini va o‘zlashtirish tezligini tahlil qilib, kontent qiyinligi, takrorlanish chastotasi va o‘quv modullari ketma-ketligini dinamik ravishda sozlaydi.

2. Nutqni aniqlash va sintez qilish (STT/TTS) texnologiyalari - Ko‘rish qobiliyati past yoki to‘liq yo‘qotgan o‘quvchilar uchun matnli kontentni ovozli formatga, nutq buzilishi bo‘lganlar uchun esa audio signalni matnga o‘tkazish imkonini beradi.

3. Kompyuter ko‘rish texnologiyalari - Imo-ishora tilini real vaqtda aniqlash va tarjima qilish, dars jarayonidagi vizual materiallarni tavsifiy audio formatga aylantirish, yuz ifodalari va diqqat darajasini kuzatish orqali pedagogga teskari aloqa beradi.

4. Virtual yordamchilar va chatbotlar - 24/7 rejimida savollarga javob berish, uy vazifalarini tahlil qilish, motivatsion xabarlar yuborish va o‘quvchining hissiy holatini nazorat qilish funksiyalarini bajaradi (1-jadval).

Jadval 1.

Sun‘iy intellekt vositalari va ularning funksional imkoniyatlari

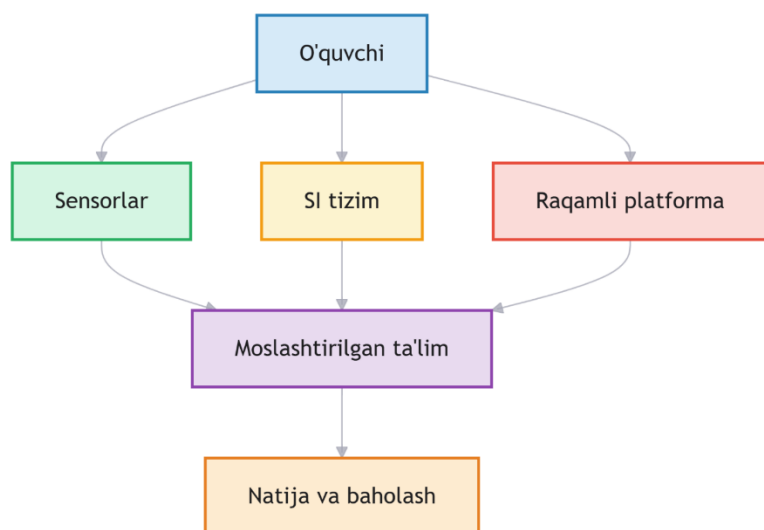
SI texnologiyasi	Qo‘llanilish sohasi	Asosiy afzalliklari	Texnologik asos	Cheklovlar
Nutqni aniqlash / sintez	Ko‘rish/eshitish qobiliyati past	Matn↔ovoz konvertatsiya, real vaqtda tarjima	NLP, Deep Learning, TTS/STT	Sheva/til xilma-xilligi, shovqin ta‘siri
Kompyuter ko‘rish	Eshitish qobiliyati past, autizm	Imo-ishora tarjimasini, vizual tavsif	CNN, Vision Transformers	Yorug‘lik, kamera sifati talabi
Adaptiv tizimlar	Barcha o‘quvchilar	Individual trayektoriya, dinamik moslashuv	Machine Learning, Knowledge Tracing	Dastlabki ma‘lumotlar hajmi talab qilinadi
Chatbot va yordamchilar	Masofaviy/gibrid ta‘lim	24/7 qo‘llab-quvvatlash, avtomatik feedback	LLM, Dialog Management	Kontekstni tushunish chegaralari, etika nazorati

Jadvalda keltirilgan sun‘iy intellekt vositalari inkluziv ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning turli sensor, kognitiv va ijtimoiy ehtiyojlarini qamrab oluvchi kompleks yechimlar tizimini shakllantiradi. Har bir texnologiya o‘ziga xos funktsional imkoniyatlarga ega bo‘lib, ularning integratsiyalashgan holda qo‘llanilishi nogironligi bor o‘quvchilar uchun ta‘lim muhitini nafaqat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qulay, balki adolatli va samarali qilishga xizmat qiladi. Jumladan, nutqni aniqlash va sintez qilish texnologiyalari ma’lumotlarni qabul qilishdagi to’siqlarni bartaraf etsa, kompyuter ko’rish va moslashuvchan tizimlar individual o’quv trayektoriyalarini dinamik ravishda shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, virtual yordamchilar ta’lim jarayonini uzluksiz qo’llab-quvvatlash orqali o’quvchilarning mustaqilligi va motivatsiyasini oshirishga yo’naltirilgan bo’lib, ushbu texnologik yechimlarning birgalikda qo’llanilishi inkluziv ta’limning sifat ko’rsatkichlarini tubdan yaxshilash va raqamli tengsizlikni kamaytirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Sun’iy intellekt asosida shakllantirilgan inkluziv ta’lim modeli o’quvchining individual ehtiyojlarini aniqlashdan boshlab, ta’lim jarayonini avtomatik ravishda moslashtirishgacha bo’lgan jarayonlarni o’z ichiga oladi. Ushbu modelda sensorlar orqali o’quvchining holati va faoliyati kuzatiladi, sun’iy intellekt tizimi esa yig’ilgan ma’lumotlarni tahlil qilib, raqamli platforma orqali shaxsiylashtirilgan ta’lim kontentini taqdim etadi. Bu integratsiyalashgan yondashuv nogironligi bor o’quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.



1-rasm. Sun’iy intellekt asosida inkluziv ta’lim modeli

Ko’rsatilgan modelda o’quvchidan kelib chiqadigan ma’lumotlar sensorlar yordamida qayd etiladi va sun’iy intellekt tizimi tomonidan real vaqt rejimida qayta ishlanadi. SI tizimi o’quvchining kognitiv qobiliyatlari, o’rganish tezligi va individual xususiyatlarini tahlil qilib, platforma orqali moslashtirilgan ta’lim materiallarini taqdim etadi. Natijada, har bir o’quvchi uchun shaxsiylashtirilgan o’quv trayektoriyasi shakllanadi va ta’lim jarayonining samaradorligi doimiy ravishda baholanib boriladi. Bu yondashuv inkluziv ta’limda texnologiyaning insoniy potentsialni ro’yobga chiqarishdagi o’rnini yaqqol namoyon etadi. Ushbu modelda sensorlar (mikrofon, kamera, klaviatura, biometrik kiritish qurilmalari) o’quvchi faoliyatini qayd etadi, SI tizimi ushbu ma’lumotlarni tahlil qilib, platformaga optimallashtirilgan kontentni yetkazadi. Baholash natijalari esa nafaqat o’quvchi, balki o’qituvchi va ota-onalar uchun tahliliy dashboardlar shaklida taqdim etiladi.

Raqamli platformalar quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- Shaxsiylashtirilgan o‘quv rejalari va dinamik modullar;
- Avtomatik baholash tizimi (formativ va summativ);
- Ta’lim jarayonini real vaqtda monitoring qilish va erta ogohlantirish;
- Inklyuziv kontent yaratish (subtitrlar, audio tavsif, sodda til rejimi, kontrastli interfeys);
- Ochiq API orqali uchinchi tomon yechimlari bilan integratsiya.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt texnologiyalari inkluziv ta’limni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ayniqsa, nogironligi bor o‘quvchilar uchun moslashtirilgan kontent va xizmatlar ta’lim qamrovi, motivatsiyasi va akademik natijalarini sezilarli darajada oshiradi [2, 4]. Adaptiv tizimlar o‘quvchini “o‘rtacha standart”ga majbur qilish o‘rniga, uning kognitiv profiliga mos ravishda rivojlanish imkonini beradi. Nutq va kompyuter ko‘rish texnologiyalari esa sensor to‘siqlarni raqamli ko‘priklarga aylantiradi.

Biroq, bu jarayonda quyidagi muammolar mavjud:

- Texnologik infratuzilma yetishmovchiligi - Qishloq va chekka hududlarda barqaror internet, zamonaviy qurilmalar va server quvvatlarining cheklanganligi;
- Pedagogik tayyorgarlik - O‘qituvchilarning SI asboblari pedagogik jarayonga integratsiya qilish bo‘yicha yetarli kompetensiyaga ega emasligi;
- Ma’lumotlar xavfsizligi va etika - O‘quvchi ma’lumotlarining yig‘ilishi, saqlanishi va algoritmik qarorlar shaffofligi bo‘yicha normativ baza yetarli emas;
- Algoritmik tarfakashlik - Modellar asosan g‘arb tillari va madaniyatlari asosida o‘qitilganligi sababli, mahalliy kontekstda kamchiliklarga olib kelishi mumkin;
- Moliyaviy barqarorlik - Yuqori sifatli SI platformalarini sotib olish yoki ishlab chiqish uchun davlat va institutsional mablag‘lar yetarli emas.

Yechim sifatida quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

- Davlat-xususiy sheriklik (PPP) asosida mahalliy tillarda SI modellarini o‘qitish va ochiq manbali platformalarni rivojlantirish;
- Pedagoglar uchun “AI in Inclusive Education” yo‘nalishidagi uzluksiz malaka oshirish kurslarini joriy etish;
- Ta’lim ma’lumotlarini anonimlashtirish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va algoritmik auditi o‘tkazish bo‘yicha milliy standartlar ishlab chiqish;
- O‘qituvchi-SI hamkorligi modellarini (co-teaching) joriy etish, bunda SI yordamchi, o‘qituvchi esa kurator va mentor ro‘lida qoladi.

Sun‘iy intellekt inkluziv ta’limni rivojlantirishda nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-huquqiy va pedagogik transformatsiya vositasi hisoblanadi. U orqali nogironligi bor o‘quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish, ta’limni individuallashtirish, o‘qituvchi yukini optimallashtirish va ta’lim sifatini oshirish mumkin. Biroq, SI ning samarali joriy etilishi nafaqat dasturiy yechimlarga, balki infratuzilma, kadrlar tayyorlash, etik me‘yorlar va barqaror moliyalashtirishga bog‘liq.

Sun‘iy intellekt texnologiyalari inkluziv ta’limni sifat va qamrov jihatidan tubdan o‘zgartiruvchi kuchga ega ekanligi ushbu tadqiqotda ilmiy asoslab berildi. Adaptiv o‘qitish tizimlari, nutqni aniqlash va sintez qilish, kompyuter ko‘rish hamda virtual yordamchilar nogironligi bor o‘quvchilarning individual kognitiv, sensor va psixologik ehtiyojlarini real vaqtda tahlil qilib, ta’lim jarayonini dinamik moslashtirish imkonini beradi. Raqamli

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

platformalar orqali integratsiyalashgan ushbu yechimlar nafaqat akademik natijalarni yaxshilash, balki ta’limdagi ijtimoiy va geografik tengsizliklarni bartaraf etishda ham strategik ahamiyat kasb etadi.

Biroq, sun’iy intellektning inkluziv ta’limda barqaror, xavfsiz va adolatli qo‘llanilishi nafaqat dasturiy infratuzilmaga, balki tizimli pedagogik va huquqiy islohotlarga ham bog‘liq. O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini uzluksiz oshirish, o‘zbek tili va milliy kontekstga moslashtirilgan AI modellarini ishlab chiqish, shuningdek, o‘quvchi ma’lumotlarini himoya qilish hamda algoritmik qarorlar shaffofligini ta’minlovchi milliy me’yorlarni joriy etish bugungi kunning ustuvor vazifalaridir. Kelgusida ilmiy tadqiqotlar, davlat siyosati va amaliyotni uyg‘unlashtirish orqagina sun’iy intellekt haqiqiy teng imkoniyatli, insonparvar va barqaror ta’lim ekotizimini shakllantirishga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt - inkluziv ta’limning kelajagi emas, balki uning hozirgi zaruriyati. Uni insonparvarlik, adolat va pedagogik mahorat bilan uyg‘unlashtirish orqagina haqiqiy teng imkoniyatli ta’lim muhitini shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021.
2. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. London: UCL Institute of Education Press, 2018.
4. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. Paris: UNESCO, 2021.
5. Baker T., Smith L., Anissa N. Educ-AI-tion Rebooted? Exploring the Future of Artificial Intelligence in Schools and Colleges. London: Nesta, 2019.

BOSHLANG‘INCH SINFLARDA FE’L SO‘Z TURKUMINI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYASIDA FOYDALANISH METODIKASI

Atajanova Gulrux Umirbek qizi

Urganch davlat Pedagogika instituti “Boshlang‘ich
ta’lim nazariyasi” kafedrası o‘qituvchisi

Otaboyeva Charos Abror qizi

253-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda fe’l so‘z turkumini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyasidan foydalanish metodikasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, ona tili darslarida o‘yin elementlaridan foydalanishning o‘quvchilarning bilim olish motivatsiyasiga, nutqiy kompetensiyalariga va mustaqil fikrlashiga ta’siri yoritilgan. Maqolada fe’l mavzusini o‘qitishda qo‘llaniladigan didaktik o‘yinlar, interfaol metodlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, fe’l, boshlang‘ich ta’lim, ona tili, didaktik o‘yin, pedagogik texnologiya, interfaol metod, motivatsiya.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируется методика использования технологии геймификации при обучении глаголу в начальных классах. Также освещается влияние игровых элементов на мотивацию учащихся к обучению, развитие речевых компетенций и навыков самостоятельного мышления на уроках родного языка. В статье представлены дидактические игры, интерактивные методы и методические рекомендации, разработанные на основе современных педагогических технологий для изучения темы глагола.

Ключевые слова: геймификация, глагол, начальное образование, родной язык, дидактическая игра, педагогическая технология, интерактивный метод, мотивация.

Annotation. This article scientifically and pedagogically analyzes the methodology of using gamification technology in teaching the verb word class in primary grades. In addition, the influence of using game elements in native language lessons on students' learning motivation, speech competencies, and independent thinking skills is highlighted. The article presents didactic games, interactive methods, and methodological recommendations developed on the basis of modern pedagogical technologies used in teaching the topic of verbs.

Keywords: gamification, verb, primary education, mother tongue, didactic game, pedagogical technology, interactive method, motivation.

Kirish. Bugungi kunda zamonaviy ta‘limning asosiy talablaridan biri o‘quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirishdir. Boshlang‘ich ta‘limda ona tili darslari o‘quvchining mantiqiy fikrlashi va nutqiy madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Fe‘l so‘z turkumini o‘zining serqirraligi bilan boshqa boshqa turkumlardan ajralib turadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari – diqqatning beqarorligi va o‘yinga bo‘lgan ehtiyojini inobatga olgan holda, mavzuni gamifikatsiya texnologiyalari asosida o‘tish yuqori natija berdi.

Nazariy qism. Gamifikatsiya – bu o‘yin bo‘lmagan jarayonlarga o‘yin elementlarini olib kirish orqali o‘quvchi qiziqishini boshqarish san‘atidir. Ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi insonlarning faoliyatga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasini oshirishdan iborat. Ta‘lim tizimida gamifikatsiya o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilish, bilim olishga qiziktirish hamda o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Dars jarayonida gamifikatsiyani olib kirishning afzalliklari juda ko‘p. Jumladan, o‘quvchi xato qilishdan qo‘rqmaydi, murakkab grammatik qoidalar qiziqarli topshiriqlar orqali xotirada tez saqlanib qoladi, jamoaviy o‘yinlar o‘quvchilar o‘rtasida sog‘lom raqobatni shakllantiradi.

Gamifikatsiya termini ilk bor 2002-yilda britaniyalik dasturchi Nik Pelling tomonidan qo‘llanilgan. Keyinchalik ushbu tushuncha ta‘lim, marketing, biznes va axborot texnologiyalari sohalarida keng tarqaldi. Ta‘lim jarayonida gamifikatsiya o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish, faoliyatga qiziqishini oshirish va o‘rganish samaradorligini kuchaytiruvchi innovatsion pedagogik texnologiya sifatida e‘tirof etiladi.

Fe‘l – harakatni bildiruvchi so‘z turkumi va shu turkumga oid har bir so‘z grammatikada “harakat” so‘zi bilan bog‘liq bo‘lib, nafaqat harakatni balki, holat yoki hodisani ham bildiradi. Boshlang‘ich sinf darsliklarida fe‘l so‘z turkumini nazariy jihatlarini bosqichma-bosqich o‘rganiladi. Jumladan, 1-sinfda morfologik so‘roq so‘z nimaning bildirishini aniqlash maqsadida beriladi. O‘quvchilarning so‘zga so‘roq berishga, o‘qituvchi bergan so‘roqga javob bo‘ladigan so‘zlarni tanlashga, so‘zni so‘roqga mos ravishda qo‘llash o‘rgatiladi. 2-3-sinflarda esa, “Fe‘l so‘z turkumi” degan tushunchani shakllantirish, bo‘lishli va bo‘lishsiz fe‘llarning ma‘nosi va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shakliga qarab farqlash ko‘nikmasini hasil qilish, bo‘lishsizlik qo‘shimchasining talaffuzi va imlosini o‘rgatish tushuntiriladi. 4-sinfda fe‘l so‘z turkumini o‘rgatishning vazifalari:

1. Fe‘lning shaxs-son qo‘shimchalari bilan tuslanishi, zamon qo‘shimchasi bilan o‘zgarishi haqidagi tushunchani berish va dastlabki ko‘nikma hosil qilish fe‘lning leksik ma‘nolari, bo‘lishli va bo‘lishsizligi, gapdagi vazifasi haqidagi bilimni chuqurlashtirish.

2. Nutqda fe‘ldan ongli foydalanish masalasini rivojlantirish. Shu maqsadda nutqda sinonim va antonim fe‘llarning matn bilan bog‘liq holda va ko‘chma ma‘noda ishlatilgan fe‘llar bilan tanlashtirib borishga qaratilgan mashqlardan foydalanish.

3. O‘tgan zamon qo‘shimchasining talaffuzi va yozilishi haqidagi ko‘nikmani hosil qilish.

4. Qo‘shma fe‘llar va ularning doim alohida yozilishi haqidagi ko‘nikmalarni hosil qilish.

Fe‘l gapning grammatik markazi hisoblanadi. U gapda asosan kesim vazifasini bajarib, fikrni tugallaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi fe‘lni aniqlash orqali gapdagi subyekt (ega) va obyekt o‘rtasidagi aloqani tushuna boshlaydi.

Metodika qism. O‘qituvchi fe‘l so‘z turkumining nazariy qismi haqida o‘quvchilarga ko‘proq ma‘lumot bersa-da, o‘quvchi uni to‘liq tushunib olishi qiyin. Shunday ekan, darsni mustahkamlash, bolani darsga qiziqtirish uchun mavzuning nazariy jihatlarini uning amaliy ahamiyati bilan uyg‘unlashtirish lozim. Ya‘ni darsning ma‘lum qismiga o‘yin dizayni elementlarini kiritish orqali o‘quvchilarni darsga qiziqtirish mumkin. Bu jarayonda o‘quvchi o‘zini o‘yin ishtirokchisi sifatida his qiladi, bu esa “fritrsiz” o‘rganishga yo‘l ochadi.

Jumladan, “Harakatlar muzeyi” metodida o‘quvchilarga turli harakatlar tasvirlangan suratlar beriladi. Ularning vazifasi – rasmdagi harakatni topish va unga mos keladigan fe‘l zamonlarida turlashdir. To‘g‘ri turlangan harakat uchun o‘quvchi “Muzey eksponati saqllovchisi” maqomini oladi. Yoki “Zamonlar labirinti” o‘yinida, doskaga labirint chiziladi. Labirintdan chiqish uchun faqat ma‘lum bir zamondagi (masalan, faqat hozirga zamon) fe‘llar yo‘lidan yurish kerak. Bu metodlar o‘quvchida fe‘l qo‘shimchalarini (-yap, -moqda, -yotir, -yapti, -moqchi) tezkor differensiyalash ko‘nikmasini hosil qiladi.

Nazariy tahlillar va o‘tkazilgan dars kuzatuvlari shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiya texnologiyasi dars jarayoniga tadbiiq qilinganda o‘quvchining dasdagi faollii 40-50 % ga ortadi, fe‘lning murakkab shakllarini (murakkab fe‘llar) eslab qolish darajasi yuqori bo‘ladi hamda grammatik xatolar soni kamayadi, chunki bola o‘yin davomida qoidalarni qayta-qayta amalda qo‘llaydi. Bu orqali o‘qituvchi ko‘zlagan natijalariga erisha oladi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda fe‘l so‘z turkumini o‘qitishda gamifikatsiya texnologiyasidan foydalanish ta‘limning insonparvarlashuvi va demokratlashuviga xizmat qiladi. Bu yondashuv o‘quvchi shaxsini dars markaziga olib chiqib, uning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Pedagogik jarayonda o‘yin elementlaridan to‘g‘ri foydalanish – ta‘lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishning muhim omilidir. Shuningdek, bu metod o‘quvchining zerikib qolishining oldini oladi va o‘quv materialini chuqur, ongli ravishda o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Maqolada tahlil qilingan nazariy manbalar va metodik kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, gamifikatsiya elementlari asosida tashkil etilgan ona tili darslari o‘quvchilarning fe‘l so‘z turkumi haqidagi bilimlarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. O‘yinli topshiriqlar orqali o‘quvchilar fe‘lning ma‘nosi, so‘roqlari, zamon shakllari hamda gapdagi vazifasini osonroq o‘zlashtiradilar. Shu bilan birga, dars davomida o‘quvchilarning nutqiy faollii ortadi, mantiqiy va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
4. G‘ulomov A., Qosimova K. *Ona tili o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Boshlang‘ich sinf darsliklari. Toshkent – 2023

**ONA TILI DARSLARIDA OG‘ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISHDA SUN‘IY
INTELLEKTDAN FOYDALANISH**

Atajanova Gulrux Umirbek qizi

Urganch davlat Pedagogika instituti “Boshlang‘ich
ta’lim nazariyasi” kafedrası o‘qituvchisi

Baxtiyorova Ro‘za Narimon qizi

253-guruh talabasi

gulruxatajanova293@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada umumta’lim maktablarida ona tili darslarida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish muammolari va ularni bartaraf etishda sun‘iy intellekt texnologiyalarining o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, raqamli platformalar hamda sun‘iy intellekt asosidagi vositalarning nutqiy kompetensiyani shakllantirishdagi samaradorligi o‘rganildi.

Аннотация. В данной научной статье анализируются проблемы развития устной речи учащихся на уроках родного языка в средних школах и роль технологий искусственного интеллекта в их решении. В исследовании рассматривается эффективность современных педагогических подходов, цифровых платформ и инструментов на основе искусственного интеллекта в формировании речевой компетенции.

Annotation. This scientific article analyzes the problems of developing students' oral speech in native language classes in secondary schools and the role of artificial intelligence technologies in solving them. The research examined the effectiveness of modern pedagogical approaches, digital platforms, and artificial intelligence-based tools in the formation of speech competence.

Kalit so‘zlar: og‘zaki nutq, sun‘iy intellekt, ona tili ta’limi, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metodlar, raqamli pedagogika.

Ключевые слова: устная речь, искусственный интеллект, обучение родному языку, коммуникативная компетентность, интерактивные методы, цифровая педагогика.

Keywords: oral speech, artificial intelligence, native language education, communicative competence, interactive methods, digital pedagogy.

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadallik bilan rivojlanmoqda. Xususan, sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta’limga kirib kelishi o‘quv jarayonining sifat

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qilmoqda. Ona tili ta’limida esa asosiy e’tibor o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirishga qaratiladi.

An’anaviy metodlar ko‘pincha barcha o‘quvchilarni bir xil darajada faollashtira olmaydi. Shu bois, individual yondashuvni ta’minlaydigan sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish dolzarb hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot quyidagi metodlarga asoslanadi:

- **Nazariy tahlil** (pedagogik va lingvistik adabiyotlarni o‘rganish),
- **Taqqoslash metodi** (an’anaviy va innovatsion yondashuvlarni solishtirish),
- **Eksperimental metod** (amaliy dars jarayonlarini tahlil qilish),
- **Kuzatuv va so‘rovnom** (o‘qituvchi va o‘quvchilar fikrini o‘rganish).

Og‘zaki nutqni shakllantirishning nazariy asoslari

Og‘zaki nutq – bu insonning fikrini og‘zaki shaklda ifodalash jarayoni bo‘lib, u quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi[1]:

- ❖ **Fonetik kompetensiya** (talaffuz),
- ❖ **Leksik kompetensiya** (so‘z boyligi),
- ❖ **Grammatik kompetensiya** (to‘g‘ri tuzilish),
- ❖ **Pragmatik kompetensiya** (nutqni vaziyatga moslashtirish).

Olimlarning ta’kidlashicha, og‘zaki nutqni rivojlantirish uchun interaktiv va kommunikativ yondashuv muhim hisoblanadi (Hymes, 1972; Vygotsky, 1978).

Sun’iy intellektning ta’limdagi o‘rni

Sun’iy intellekt – bu inson tafakkuriga xos funksiyalarni bajaruvchi texnologiyalar majmuasidir[2]. Ta’limda SI quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- ✓ **Adaptiv o‘qitish tizimlari**
- ✓ **Nutqni aniqlash (speech recognition)**
- ✓ **Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP)**
- ✓ **Avtomatik baholash tizimlari**

Masalan, SI asosidagi tizimlar o‘quvchining nutqini tahlil qilib, uning xatolarini aniqlaydi va individual tavsiyalar beradi.

Ona tili darslarida SI dan foydalanish texnologiyalari

1. Nutqni aniqlash dasturlari

Bu dasturlar o‘quvchining talaffuzini tekshiradi va xatolarni ko‘rsatadi.

2. Chatbotlar

SI chatbotlar o‘quvchi bilan dialog tashkil etadi va nutqiy faoliyatni rag‘batlantiradi.

3. Virtual suhbat muhiti

Real hayotga yaqin vaziyatlarda muloqot qilish imkonini beradi.

4. Avtomatik baholash tizimlari

O‘quvchining nutqini tezkor va xolis baholaydi.

Amaliy tajriba (eksperimental qism)

Tadqiqot davomida 2 guruh o‘quvchilar bilan tajriba o‘tkazildi:

- ✓ **Nazorat guruhi** – an’anaviy metodlar asosida,
- ✓ **Eksperimental guruh** – SI vositalari asosida.

Natijalar:

- ❖ Eksperimental guruhda nutq faolligi **35-40% ga oshdi**,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- ❖ Talaffuz xatolari sezilarli darajada kamaydi,
- ❖ O‘quvchilarning darsga qiziqishi ortdi.

Afzalliklar va kamchiliklar

Afzalliklar:

- Individual yondashuv
- Motivatsiyani oshiradi
- Tezkor teskari aloqa
- Mustaqil o‘rganishni rivojlantiradi

Kamchiliklar:

- Texnik jihozlarga ehtiyoj
- Internetga bog‘liqlik
- O‘qituvchilarning tayyorgarligi yetarli emasligi

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt vositalari ona tili darslarida samarali qo‘llanilganda o‘quvchilarning og‘zaki nutqi sezilarli darajada rivojlanadi. Biroq, bu jarayon o‘qituvchining metodik mahorati bilan chambarchas bog‘liq[3].

Xulosa. Sun‘iy intellekt texnologiyalari ona tili ta’limida innovatsion yondashuv sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida SI texnologiyalarini keng joriy etish va o‘qituvchilarni tayyorlash zarur.

Sun‘iy intellekt texnologiyalari lingvodidaktik jarayonni transformatsiya qiluvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ular:

- o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga oladi,
- nutqiy kompetensiyani kompleks rivojlantiradi,
- ta’lim samaradorligini oshiradi.

Kelgusida SI asosida milliy ta’lim platformalarini yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi[4].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Hymes D. *On Communicative Competence*. Philadelphia, 1972.
2. Holmes W., Bialik M., Fadel C. *Artificial Intelligence in Education*. Boston, 2019.
3. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson Education, 2021.
4. UNESCO. *Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers*. Paris, 2021.

**МЕХАНИЗМЫ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

*Кодирбергганова Шоира Кодирберггановна, школа №15, учитель
Атаджанова Гулрух Умирбековна,*

Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Аннотация. В статье рассматриваются механизмы индивидуализации обучения с использованием технологий искусственного интеллекта и геймификации в условиях цифровой образовательной среды. Анализируются возможности интеллектуальных систем по адаптации содержания, темпа и форм представления учебного материала в

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

зависимости от индивидуальных особенностей обучающихся, их уровня подготовки и образовательных потребностей.

Ключевые слова: индивидуализация обучения, искусственный интеллект, геймификация, цифровая образовательная среда, персонализированное обучение, учебная мотивация, педагогическая эффективность.

Abstract. The article examines the mechanisms of individualized learning using artificial intelligence and gamification technologies within a digital educational environment. The capabilities of intelligent systems to adapt content, pace, and forms of instructional delivery based on learners’ individual characteristics, level of preparedness, and educational needs are analyzed.

Keywords: individualized learning, artificial intelligence, gamification, digital educational environment, personalized learning, student motivation, pedagogical effectiveness

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim muhitida sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda ta’limni individuallashtirish mexanizmlari ko’rib chiqiladi. Intellektual tizimlarning o’quv materialining mazmuni, taqdim etish shakli va o’zlashtirish sur’atini o’quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi hamda ta’lim ehtiyojlariga moslashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: ta’limni individuallashtirish, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, raqamli ta’lim muhiti, shaxsiylashtirilgan ta’lim, o’quvchilar motivatsiyasi, pedagogik samaradorlik.

В условиях цифровой трансформации образования особую актуальность приобретает проблема индивидуализации обучения, направленной на учет личностных, когнитивных и мотивационных особенностей обучающихся. Традиционные методы обучения не в полной мере обеспечивают гибкость образовательного процесса, что обуславливает необходимость внедрения инновационных технологий.

Современные цифровые образовательные платформы, основанные на технологиях искусственного интеллекта и геймификации, предоставляют широкие возможности для персонализации обучения. Искусственный интеллект позволяет анализировать образовательные данные, прогнозировать результаты обучения и адаптировать содержание учебного материала, тогда как геймификация способствует повышению мотивации и вовлеченности обучающихся.

Несмотря на значительное количество исследований в данной области, вопросы комплексного применения указанных технологий для индивидуализации обучения требуют дальнейшего изучения, что и определяет актуальность настоящего исследования.

Методы исследования. В работе использованы следующие методы:

- **теоретический анализ** научно-педагогической литературы по проблеме индивидуализации обучения, цифровизации образования, применения искусственного интеллекта и геймификации;
- **сравнительный анализ** существующих цифровых образовательных платформ и их функциональных возможностей;
- **обобщение и систематизация** педагогического опыта применения адаптивных технологий обучения;
- **моделирование** механизмов индивидуализации обучения на основе интеграции искусственного интеллекта и геймификации.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Методологическую основу исследования составляют системный, деятельностный и личностно-ориентированный подходы.

Анализ показал, что механизмы индивидуализации обучения в цифровой образовательной среде реализуются через адаптацию содержания, темпа и форм подачи учебного материала. Технологии искусственного интеллекта обеспечивают сбор и обработку данных об учебной деятельности обучающихся, что позволяет формировать персонализированные образовательные траектории.

К ключевым функциям искусственного интеллекта в образовательных платформах относятся:

- диагностика уровня знаний обучающихся;
- адаптация сложности заданий;
- формирование рекомендаций по обучению;
- автоматизированная оценка результатов.

ИИ не отвлекает от обучения в классе, а наоборот, улучшает его во многих отношениях. Персонализация: «Одному учителю может быть чрезвычайно сложно понять, как удовлетворить потребности каждого ученика в своем классе. ... Системы искусственного интеллекта легко адаптируются к индивидуальным образовательным потребностям каждого ученика и могут нацеливать обучение на основе их сильных и слабых сторон».

Репетиторство: Системы искусственного интеллекта могут «оценивать стиль обучения учащегося и его предыдущие знания, чтобы предоставлять индивидуальную поддержку и обучение».

Оценка: Конечно, ИИ может помочь оценить экзамены, используя ключи ответов, но он также может «собирать данные о том, как справились студенты, и даже оценивать более абстрактные задания, такие как эссе».

Отзыв о качестве курса: Например, если многие учащиеся отвечают на вопрос неправильно, «ИИ может сосредоточиться на конкретной информации или концепциях, которые отсутствуют у учащихся, чтобы преподаватели могли внести целенаправленные улучшения в материалы и методы».

Значимая и немедленная обратная связь для студентов: Некоторые ученики могут стесняться идти на риск или получать критическую обратную связь в классе, но «с ИИ ученики могут чувствовать себя комфортно, совершая ошибки, необходимые для обучения, и получать обратную связь, необходимую для совершенствования».

Большая часть предполагаемого потенциала ИИ в образовании заключается в сокращении времени, которое учителя тратят на выполнение утомительных задач, чтобы освободить его для более значимых задач.

Проведенное исследование позволяет сделать следующие выводы:

1. Индивидуализация обучения является ключевым направлением развития современной образовательной системы в условиях цифровизации.
2. Искусственный интеллект выступает эффективным инструментом адаптации образовательного процесса к индивидуальным особенностям обучающихся.
3. Геймификация способствует повышению мотивации, вовлеченности и активности учащихся.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Интеграция искусственного интеллекта и геймификации обеспечивает создание персонализированных образовательных траекторий.
5. Использование цифровых образовательных платформ повышает качество обучения и способствует развитию самостоятельной познавательной деятельности обучающихся.

Таким образом, применение технологий искусственного интеллекта и геймификации в образовательном процессе является перспективным направлением, способствующим повышению эффективности и качества образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. А. А. Андреев *«Дистанционное обучение: теория и практика»* — Москва: Академия, 2005.
2. А. В. Хуторской *«Современная дидактика»* — СПб: Питер, 2017.
3. И. Р. Роберт *«Информационные и коммуникационные технологии в образовании»* — Москва: Дрофа, 2010.
4. В. П. Беспалько *«Слагаемые педагогической технологии»* — Москва: Педагогика, 1989.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ НАРРАТИВНОЙ
ПЕДАГОГИКИ И СИСТЕМЫ МОНТЕССОРИ В ФОРМИРОВАНИИ
СЕНСОРНОЙ КУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ**

Кенжаева Комила Улугбек кизи

Стажёр-преподаватель кафедры
“Педагогика и психология”

Ургенчского государственного педагогического института

kenjayevakamila0702@gmail.com

Умидбекова Мохларойим Умидбековна

Стажёр-преподаватель кафедры
“Педагогика и психология”

Ургенчского государственного педагогического
института mohlaroyim024@gmail.com

Аннотация. В статье раскрываются теоретико-методические основы интеграции нарративной педагогики и системы Мария Монтессори в формировании сенсорной культуры детей дошкольного и младшего школьного возраста. Доказана эффективность интегративной модели: зафиксирован рост сенсорной чувствительности, внимания, речи и эмоциональной отзывчивости. Представлена структурно-функциональная модель, включающая мотивационно-нарративный, сенсорно-деятельностный и рефлексивно-творческий блоки.

Ключевые слова: нарративная педагогика, система Монтессори, сенсорная культура, дошкольное образование, интегративная педагогическая модель, сенсорное воспитание, развитие ребёнка.

Annotatsiya. Maqolada narrativ pedagogika va Maria Montessori tizimini integratsiyalash orqali maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarda sensor madaniyatni shakllantirish asoslari yoritilgan. Integrativ model samaradorligi isbotlangan:

sensor sezgirlik, diqqat, nutq va emotsional sezgirlikda ijobiy o‘zgarishlar qayd etilgan. Uch blokdan iborat model taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: narrativ pedagogika, Montessori tizimi, sensor madaniyat, maktabgacha ta’lim, integrativ pedagogik model, sensor tarbiya, bolaning rivojlanishi.

Abstract. The article explores the integration of narrative pedagogy and the Maria Montessori system in developing sensory culture in preschool and primary school children. The effectiveness of the integrative model has been proven, showing improvements in sensory sensitivity, attention, speech, and emotional responsiveness. A structural model consisting of three interrelated blocks is proposed.

Keywords: narrative pedagogy, Montessori system, sensory culture, preschool education, integrative pedagogical model, sensory education, child development.

ВВЕДЕНИЕ. Проблема данного исследования состоит в том, что несмотря на значительное число работ, посвящённых каждому из указанных подходов в отдельности, вопрос их системной интеграции в целях формирования сенсорной культуры остаётся недостаточно разработанным как на теоретическом, так и на методическом уровне. Многие педагоги используют элементы обоих подходов интуитивно, не опираясь на концептуальную модель, что снижает результативность практики.

Цель исследования — разработать и обосновать теоретико-методическую модель интеграции нарративной педагогики и системы Монтессори, ориентированную на формирование сенсорной культуры детей дошкольного и младшего школьного возраста, и верифицировать её эффективность в ходе педагогического эксперимента.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ. Теоретическая база настоящего исследования формируется на пересечении нескольких крупных научных направлений: теории сенсорного воспитания, педагогики Монтессори и нарративного подхода в образовании.

Фундаментальные основы теории сенсорного воспитания детей заложены в трудах А.В. Запорожца, который рассматривал сенсорное развитие как необходимое условие полноценного психического становления личности. Запорожец указывал, что перцептивные действия ребёнка носят активный, конструктивный характер и не сводятся к пассивному отражению действительности [5].

Л.А. Венгер, развивая идеи Запорожца в контексте дошкольной дидактики, разработал систему сенсорных эталонов как обобщённых образцов для восприятия свойств предметов. По его утверждению, освоение эталонов создаёт устойчивые ориентиры для ориентировочно-исследовательской деятельности ребёнка [2].

Педагогическое наследие Марии Монтессори образует второй ключевой пласт литературы. Монтессори обосновала концепцию «сенситивных периодов» — интервалов особой восприимчивости ребёнка к определённым видам стимуляции. В её системе дидактические материалы построены по принципу изоляции качества: каждый материал направлен на проработку одного конкретного сенсорного признака — цвета, формы, размера, текстуры [8].

Современные интерпретации педагогики Монтессори представлены в исследованиях С.И. Сумнительного, который обосновал необходимость её адаптации к отечественным образовательным условиям и доказал эффективность материалов Монтессори в формировании аналитического восприятия у детей 5–7 лет [10].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Нарративная педагогика как самостоятельное направление берёт начало в работах Дж. Брунера, разграничившего два режима мышления: парадигматический (логико-научный) и нарративный. Брунер утверждал, что именно нарративный режим является первичным для человека и лежит в основе конструирования личной идентичности и жизненного смысла [1].

В отечественной педагогике нарративный подход активно разрабатывается Н.Л. Селивановой в рамках теории воспитательного пространства. Селиванова показала, что включение педагогически организованного рассказа в воспитательный процесс усиливает субъектность ребёнка и создаёт условия для ценностного самоопределения [9].

Проблема интеграции различных педагогических систем в контексте дошкольного образования рассматривается Н.Е. Вераксой. Вераксой разработана концепция «диалектического мышления» в дошкольном возрасте и показана роль противоречивых сенсорных впечатлений в развитии гибкости восприятия [3].

Вопросы формирования сенсорной культуры через художественно-эстетическую деятельность исследовала Т.С. Комарова, которая доказала, что изобразительная деятельность является наиболее органичным пространством для развития тонкого сенсорного различения у детей дошкольного возраста [7].

Аспекты нарративной идентичности и её роли в образовательном процессе детально проработаны в монографии А.В. Иванова, посвящённой основам социальной педагогики. Иванов обосновал, что нарратив выполняет не только коммуникативную, но и регулятивную функцию: через рассказ ребёнок структурирует свой опыт и выстраивает отношения с социальным окружением [6].

Наконец, психологические механизмы, обеспечивающие связь сенсорного опыта и нарративного освоения мира, исследованы В.В. Давыдовым в рамках теории развивающего обучения. Давыдов показал, что понятийное мышление ребёнка развивается через его собственное действие с реальными предметами, а не через вербальное усвоение готовых определений [4].

Обзор литературы позволяет констатировать: несмотря на богатую традицию исследований в каждом из указанных направлений, комплексная модель, синтезирующая нарративную педагогику и систему Монтессори применительно к формированию сенсорной культуры, в отечественной и зарубежной литературе до настоящего времени системно не представлена. Это определяет научную новизну данного исследования.

МЕТОДЫ. Методологической основой исследования выступает системный подход, позволяющий рассматривать интегративную педагогическую модель как целостное образование, а не механическое соединение двух методических систем. Совместно с ним применяется деятельностный подход (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев), в соответствии с которым развитие ребёнка детерминировано характером его предметно-практической и знаково-символической активности.

Для диагностики применялся комплекс методик: тест сенсорной чувствительности «Покажи такой же» (адаптация методики Л.А. Венгера), методика наблюдения за концентрацией внимания «Лабиринт» (Н.И. Гуткина), методика оценки связной речи «Расскажи по картинке» (О.С. Ушакова), шкала эмоциональной отзывчивости (В.И. Долгова) и тест дивергентного мышления (Э.П. Торренс, адаптация А.Н. Воронина).

“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

Измерения проводились трижды: на констатирующем, формирующем и контрольном этапах.

В экспериментальной группе в течение месяца реализовывалась авторская программа «Мир на кончиках пальцев», построенная на принципах интеграции нарративной педагогики и системы Монтессори. Программа включала три блока: мотивационно-нарративный (введение нарративной рамки — истории о «Городе Ощущений»), сенсорно-деятельностный (работа с дидактическими материалами Монтессори, обогащёнными нарративным контекстом) и рефлексивно-творческий (создание детьми собственных историй об изученных ощущениях).

Контрольная группа обучалась по стандартной программе ДОО без специального акцентирования на нарративных техниках и материалах Монтессори. Обработка данных осуществлялась с использованием методов описательной статистики, критерия Вилкоксона (для сравнения показателей «до — после» внутри групп) и U-критерия Манна–Уитни (для межгрупповых сравнений на контрольном этапе). Уровень значимости принят $p < 0,01$.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ. Результаты педагогического эксперимента убедительно подтверждают гипотезу об эффективности интегративной модели. Рассмотрим полученные данные по каждому диагностическому показателю.

Таблица 1.

Динамика показателей сенсорной культуры в экспериментальной группе (n=60):

Показатель	До (%), n=60	После (%), n=60	Динамика (пп)
Сенсорная чувствительность	42%	79%	+37 пп
Концентрация внимания	38%	74%	+36 пп
Связная речь	35%	71%	+36 пп
Эмоц. отзывчивость	44%	82%	+38 пп
Творческое мышление	31%	68%	+37 пп

Примечание: пп — процентные пункты; показатели отражают долю детей, достигших высокого и выше среднего уровня по соответствующей методике.

Как видно из Таблицы 1, наиболее выраженная динамика зафиксирована по показателю «Эмоциональная отзывчивость» (+38 п.п.) и «Сенсорная чувствительность» (+37 п.п.). Это согласуется с теоретическими положениями о том, что нарратив создаёт эмоционально насыщенный контекст, который усиливает сенсорную вовлечённость ребёнка и придаёт его перцептивным действиям личностный смысл.

Менее выраженная, однако статистически значимая динамика по показателю «Творческое мышление» (+37 п.п.) объясняется тем, что данная характеристика более инертна и формируется на более длительных отрезках времени. Тем не менее даже этот результат превышает показатели контрольной группы (прирост составил лишь +9 п.п.), что подтверждает специфический вклад интегративной программы.

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

Таблица 2.

Сравнительный анализ педагогических подходов к формированию сенсорной культуры:

Критерий	Традиционный подход	Система Монтессори	Нарративная педагогика
Роль педагога	Транслятор знаний	Наблюдатель и помощник	Рассказчик и партнёр
Роль ребёнка	Пассивный получатель	Активный исследователь	Соавтор нарратива
Сенсорная среда	Стандартизированная	Специально подготовленная	Обогащённая образами
Оценка результатов	Количественная (баллы)	Качественная (наблюдение)	Рефлексивная (рассказ)
Форма взаимодействия	Фронтальная	Индивидуальная	Групповая / диалоговая
Сенсорная культура	Не выделяется явно	Ключевой компонент	Через образы и метафоры

Примечание: таблица составлена авторами на основе анализа литературы и собственного педагогического опыта.

Таблица 2 позволяет наглядно представить качественные различия между традиционным подходом, системой Монтессори и нарративной педагогикой в аспекте формирования сенсорной культуры. Принципиальным достоинством интегративного подхода является то, что он сохраняет преимущества каждой из систем, устраняя при этом их ограничения. Так, чистая система Монтессори, будучи мощным инструментом сенсорного воспитания, нередко критикуется за недостаточное внимание к речевому и нарративному развитию. Нарративная педагогика, в свою очередь, может недооценивать роль предметно-практического манипулирования как основы понятийного мышления.

Ключевым результатом формирующего эксперимента стало подтверждение эффективности трёхблочной структурно-функциональной модели. Мотивационно-нарративный блок обеспечивал устойчивый интерес детей к сенсорным занятиям за счёт введения нарративной рамки: дети «отправлялись в путешествие по Городу Ощущений», где каждый квартал соответствовал одному сенсорному модальности. Данная рамка порождала выраженную интринсивную мотивацию и снижала тревожность при контакте с незнакомым сенсорным материалом.

Сенсорно-деятельностный блок строился на материалах Монтессори (шершавые таблички, цветные цилиндры, сенсорные мешочки, доски Сегена), однако каждый материал был «встроен» в нарративную ситуацию: ребёнок не просто упорядочивал предметы по размеру, но «помогал герою найти правильный ключ к воротам замка». Такое встраивание, с одной стороны, не нарушало принцип изоляции качества, характерный для Монтессори, а с другой — насыщало деятельность смыслом и эмоцией.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Рефлексивно-творческий блок предполагал создание детьми собственных историй, рисунков и мини-книжек, фиксирующих их сенсорный опыт. Этот блок обеспечивал трансфер полученных сенсорных знаний в символическую плоскость и способствовал формированию рефлексивного отношения к собственным ощущениям — важнейшей составляющей сенсорной культуры как качества личности.

На уровне статистической обработки данных U-критерий Манна–Уитни показал значимые межгрупповые различия по всем пяти измеряемым параметрам на контрольном этапе ($p < 0,01$). Критерий Вилкоксона подтвердил значимость внутригрупповых изменений в экспериментальной группе ($p < 0,001$) при отсутствии значимых изменений в контрольной ($p > 0,05$ по трём из пяти показателей).

Важно подчеркнуть, что полученные результаты согласуются с данными зарубежных исследований, демонстрирующих высокую эффективность мультисенсорных нарративных программ (Roskos & Christie, 2001; Daly & Nevin, 2017). Вместе с тем наша модель вносит оригинальный вклад, предлагая системное концептуальное обоснование интеграции, а не простое заимствование отдельных техник.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Проведённое исследование позволяет сделать следующие выводы.

Во-первых, нарративная педагогика и система Мария Монтессори имеют концептуальное родство, так как обе ориентированы на активность ребёнка, целостное развитие личности и приоритет смыслопорождения в обучении, что делает их интеграцию органичной.

Во-вторых, разработанная трёхблочная структурно-функциональная модель (мотивационно-нарративный, сенсорно-деятельностный и рефлексивно-творческий блоки) является эффективным инструментом педагогического проектирования и обеспечивает целостный дидактический цикл.

В-третьих, эксперимент подтвердил эффективность модели по всем показателям, особенно по сенсорной чувствительности и эмоциональной отзывчивости, что свидетельствует о качественном изменении характера восприятия ребёнка.

Практическая значимость заключается в возможности применения программы «Мир на кончиках пальцев» в дошкольных учреждениях и начальной школе без специального переоборудования.

Перспективы исследований связаны с изучением долгосрочных эффектов, адаптацией модели для детей с особыми образовательными потребностями и разработкой цифровых компонентов программы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Брунер Дж. Жизнь как нарратив / пер. с англ. // Постнеклассическая психология. 2005. № 1. С. 9–29.
2. Венгер Л.А. Воспитание сенсорной культуры ребёнка. М.: Просвещение, 1988. 144 с.
3. Веракса Н.Е. Диалектическое мышление и творчество // Вопросы психологии. 1990. № 4. С. 5–14.
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. М.: ИНТОР, 1996. 544 с.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2 т. Т. 1. М.: Педагогика, 1986. 316 с.
6. Иванов А.В. Социальная педагогика: учебное пособие. М.: Дашков и К, 2016. С. 167–189.
7. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду: обучение и творчество. М.: Мозаика-Синтез, 2005. 176 с.
8. Монтессори М. Дом ребёнка: метод научной педагогики / пер. с итал. С.Г. Займовского. М.: АСТ, 2006. 269 с.
9. Селиванова Н.Л. Воспитательное пространство как педагогическая реальность // Отечественная и зарубежная педагогика. 2016. № 6 (33). С. 19–27.
10. Сумнительный С.И. Как помочь ребёнку построить себя, или Введение в педагогику Монтессори. М.: МИРОС, 1995. 128 с.

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA STEAM VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
INTEGRATSIYASI TURKIY DAVLATLAR ASOSIDA**

Yo‘ldoshova Rayhona Alisher qizi

Otaxonova Gulshan Quvondiq qizi

UrDPi Ona tili va adabiyoti:

rus tili va adabiyoti ta’lim yo‘nalishi 2-kurs

242 -guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda STEAM yondashuvi va raqamli texnologiyalar integratsiyasining nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, Turkiy davlatlar tajribasi asosida raqamli ta’lim muhitini tashkil etish, interaktiv platformalar va innovatsion o‘qitish metodlaridan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Maqolada STEAM yondashuvining o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishdagi o‘rni, shuningdek, raqamli texnologiyalar orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: STEAM ta’limi, raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta’lim, innovatsion metodlar, interaktiv platformalar, raqamli kompetensiya, ta’lim samaradorligi, Turkiy davlatlar tajribasi, multimedia vositalari, masofaviy ta’lim.

Аннотация. В данной статье освещаются теоретические основы и практическое значение интеграции STEAM-подхода и цифровых технологий в начальном образовании. Также на основе опыта турецких государств проанализированы вопросы организации цифровой образовательной среды, использования интерактивных платформ и инновационных методов обучения. В статье раскрыта роль STEAM-подхода в развитии творческого и критического мышления учащихся, а также показаны пути повышения эффективности образования с помощью цифровых технологий.

Ключевые слова: STEAM-образование, цифровые технологии, начальное образование, инновационные методы, интерактивные платформы, цифровая компетентность, эффективность образования, опыт турецких государств, мультимедийные средства, дистанционное обучение.

Abstract. This article explores the theoretical foundations and practical significance of integrating the STEAM approach and digital technologies in primary education. It also analyzes

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

the organization of a digital learning environment, as well as the use of interactive platforms and innovative teaching methods, based on the experience of Turkic countries. The article highlights the role of the STEAM approach in developing students’ creative and critical thinking, and presents ways to enhance the effectiveness of education through digital technologies.

Keywords: STEAM education, digital technologies, primary education, innovative methods, interactive platforms, digital competence, educational effectiveness, experience of Turkic countries, multimedia tools, distance learning.

Asosiy matn. Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur. Shu nuqtai nazardan, STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) yondashuvi va raqamli texnologiyalar integratsiyasi zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Turkiy davlatlar tajribasi bu borada samarali natijalarni ko‘rsatmoqda.

STEAM yondashuvi o‘quvchilarni turli fanlarni integratsiyalashgan holda o‘rganishga undaydi. Bu esa ularning muammolarni kompleks tarzda hal qilish, ijodiy fikrlash va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich ta’limda STEAM elementlarini joriy etish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv qiladi.

Raqamli texnologiyalar esa ushbu jarayonni qo‘llab-quvvatlovchi muhim vosita hisoblanadi. Interaktiv doskalar, ta’lim platformalari (Google Classroom, BilimLand, Kundalik), mobil ilovalar va virtual laboratoriyalar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, Turkiyada “EBA” platformasi orqali o‘quvchilar turli fanlar bo‘yicha interaktiv materiallardan foydalanmoqda. Qozog‘istonda esa “BilimLand” platformasi boshlang‘ich ta’limda keng qo‘llanilmoqda.

O‘zbekistonda ham raqamli ta’limni rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. “Kundalik” tizimi, elektron darsliklar va onlayn resurslar o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun qulay imkoniyatlar yaratmoqda. STEAM yondashuvi bilan birgalikda bu texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda oddiy robototexnika elementlari, konstruktorlar va vizual dasturlash vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarda texnik tafakkur shakllantirilmoqda. Bu esa kelajakda ularning IT va muhandislik sohalariga qiziqishini oshiradi. Biroq, ushbu jarayonda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha maktablarda texnik jihozlarning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati va internet tezligi bilan bog‘liq muammolar mavjud. Shu sababli, ta’lim tizimida raqamli infratuzilmani rivojlantirish va pedagoglarning malakasini oshirish muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda STEAM va raqamli texnologiyalar integratsiyasi o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Turkiy davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim darajasi va qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Kelgusida ushbu yo‘nalishni yanada rivojlantirish orqali raqobatbardosh, kreativ va bilimli avlodni tarbiyalash mumkin.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Qozog‘iston Respublikasi Ta’lim vazirligi. *BilimLand platformasi orqali raqamli ta’limni rivojlantirish tajribasi*. – Nur-Sulton, 2020.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Turkiya Respublikasi Milliy ta‘lim vazirligi. *EBA (Eğitim Bilişim Ağı) platformasi haqida hisobot*. – Ankara, 2021.
3. Xodjayeva N., Rasulova D. *Boshlang‘ich ta‘limda innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Abduqodirov A.A. *Ta‘limda axborot texnologiyalari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. Ishmuhammedov R., Yuldashev M. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent, 2017.
6. Ziyamuhamedov B. *Pedagogik mahorat asoslari*. – Toshkent, 2016.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

Атаназарова Фарангиз Максудбековна

Студентка 2 курса 242-группы

Аннотация. В статье рассматриваются особенности использования цифровых платформ в образовательном процессе в условиях цифровизации общества. Особое внимание уделяется педагогическим возможностям технологий искусственного интеллекта и геймификации. Анализируется их влияние на индивидуализацию обучения, повышение мотивации обучающихся и эффективность образовательной деятельности. Раскрываются основные функции цифровых образовательных платформ, включая адаптивное обучение, автоматизированную оценку знаний и аналитическую обработку данных. Выявляются проблемы внедрения и обосновываются перспективы развития данных технологий.

Ключевые слова: цифровое образование, искусственный интеллект, геймификация, цифровые платформы, индивидуализация обучения.

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli jamiyat sharoitida ta‘lim jarayonida raqamli platformalardan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Unda sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Ularning ta‘limni individuallashtirish, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirish va ta‘lim samaradorligini kuchaytirishdagi o‘rni ochib beriladi. Raqamli platformalarning asosiy funksiyalari, jumladan adaptiv o‘qitish, bilimlarni avtomatik baholash va ma‘lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim, sun‘iy intellekt, gamifikatsiya, ta‘lim platformalari, individuallashtirish.

Abstract. This article examines the use of digital platforms in the educational process in the context of digital transformation. Particular attention is paid to the pedagogical potential of artificial intelligence and gamification technologies. The study analyzes their impact on personalized learning, student motivation, and the effectiveness of education. The main functions of digital platforms, including adaptive learning, automated assessment, and data analytics, are highlighted. Challenges and future prospects are also identified.

Keywords: digital education, artificial intelligence, gamification, digital platforms, personalized learning.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

В статье рассматриваются особенности использования цифровых платформ в образовательном процессе в условиях цифровизации общества. Особое внимание уделяется педагогическим возможностям технологий искусственного интеллекта и геймификации. Анализируется их влияние на индивидуализацию обучения, повышение мотивации обучающихся и эффективность образовательной деятельности. Цифровые платформы представляют собой интегрированные образовательные среды, обеспечивающие доступ к учебным материалам, организацию взаимодействия между участниками образовательного процесса и контроль результатов обучения. В современных условиях они становятся ключевым инструментом модернизации образования и формирования новых компетенций. Технологии искусственного интеллекта позволяют реализовать адаптивное обучение, при котором содержание и темп освоения материала подстраиваются под индивидуальные особенности обучающегося. Кроме того, автоматизация оценки знаний способствует повышению объективности контроля и снижению нагрузки на преподавателя. Важным направлением является аналитическая обработка образовательных данных, позволяющая выявлять пробелы в знаниях и прогнозировать результаты обучения. Наряду с этим, геймификация как педагогическая технология предполагает использование игровых элементов в образовательном процессе, таких как баллы, уровни, рейтинги и система достижений, что способствует повышению мотивации обучающихся и активизации их познавательной деятельности. Интеграция искусственного интеллекта и геймификации в цифровых платформах позволяет создавать интерактивную и персонализированную образовательную среду, ориентированную на потребности обучающегося. Вместе с тем внедрение данных технологий сопровождается рядом проблем, среди которых можно выделить недостаточную техническую оснащённость образовательных учреждений, низкий уровень цифровой компетентности педагогов, а также вопросы информационной безопасности. Несмотря на существующие трудности, использование цифровых платформ, основанных на технологиях искусственного интеллекта и геймификации, является перспективным направлением развития образования и способствует повышению его качества.

Kirish. Ushbu maqolada raqamli jamiyat sharoitida ta’lim jarayonida raqamli platformalardan foydalanish masalalari ko‘rib chiqiladi. Unda sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Mazkur texnologiyalarning ta’limni individuallashtirish, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirish va ta’lim samaradorligini kuchaytirishdagi o‘rni yoritiladi. Raqamli platformalar integratsiyalashgan ta’lim muhitlari bo‘lib, ular o‘quv materiallariga kirish, ta’lim jarayoni ishtirokchilari o‘rtasida muloqotni tashkil etish hamda bilimlarni nazorat qilish imkonini beradi. Hozirgi sharoitda ular ta’limni modernizatsiya qilish va yangi kompetensiyalarni shakllantirishning muhim vositasiga aylanmoqda. Sun‘iy intellekt texnologiyalari yordamida adaptiv o‘qitish tizimlari joriy etilib, o‘quv materiallari har bir o‘quvchining individual xususiyatlariga moslashtiriladi. Bundan tashqari, bilimlarni avtomatik baholash tizimlari nazoratning obyektivligini oshiradi va o‘qituvchilar yuklamasini kamaytiradi. Ta’limiy ma’lumotlarni tahlil qilish esa o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash va natijalarni prognoz qilish imkonini beradi. Gamifikatsiya esa o‘yin elementlarini ta’lim jarayoniga joriy etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

faolligini kuchaytiradi va bilimlarni samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Sun’iy intellekt va gamifikatsiyaning birgalikda qo‘llanilishi interaktiv va moslashuvchan ta’lim muhitini yaratadi. Shu bilan birga ushbu texnologiyalarni joriy etishda texnik muammolar, pedagoglarning raqamli kompetensiyasi yetarli emasligi va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq masalalar yuzaga keladi. Shunga qaramay, raqamli platformalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni kelajakda ta’lim sifatini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

This article examines the use of digital platforms in the educational process in the context of digital transformation. Particular attention is paid to the pedagogical potential of artificial intelligence and gamification technologies. Their impact on personalized learning, student motivation, and the effectiveness of education is analyzed. Digital platforms are integrated learning environments that provide access to educational resources, enable interaction between participants, and support assessment processes. In modern conditions, they serve as key tools for the modernization of education and the development of new competencies. Artificial intelligence technologies enable adaptive learning, where educational content is tailored to individual learners’ needs and abilities. In addition, automated assessment increases objectivity and reduces the workload of teachers. Data analytics helps identify knowledge gaps and predict learning outcomes. Gamification introduces game elements such as points, levels, and achievements into the learning process, thereby increasing engagement and motivation. The integration of artificial intelligence and gamification creates interactive and personalized learning environments. However, the implementation of these technologies also presents challenges, including technical limitations, insufficient digital competence of educators, and data security concerns. Despite these challenges, digital platforms based on artificial intelligence and gamification represent a promising direction for improving the quality of education.

Введение. Современное образование находится под влиянием глобальной цифровой трансформации, которая приводит к изменению традиционных подходов к обучению. В этих условиях цифровые платформы становятся ключевым инструментом организации образовательного процесса, обеспечивая доступность знаний, гибкость обучения и интерактивное взаимодействие между всеми участниками образовательного процесса.

Цифровые образовательные платформы представляют собой комплексные информационные системы, которые объединяют учебные материалы, инструменты коммуникации, средства контроля и оценки знаний. Их использование позволяет формировать индивидуальные образовательные траектории и обеспечивать непрерывность обучения. В отличие от традиционных методов, цифровые платформы создают условия для активного участия обучающихся в образовательном процессе.

Одним из наиболее перспективных направлений развития образования является использование технологий искусственного интеллекта. Искусственный интеллект позволяет анализировать большие объемы образовательных данных и на их основе формировать персонализированные образовательные рекомендации. Это обеспечивает адаптацию учебного процесса к индивидуальным особенностям обучающихся, их уровню подготовки и темпу усвоения материала.

Кроме того, технологии искусственного интеллекта широко используются для автоматизации процесса оценки знаний. Современные системы способны проверять

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

тестовые задания, анализировать письменные работы и предоставлять объективную оценку результатов обучения. Это снижает нагрузку на преподавателей и повышает точность оценивания. Важным направлением применения искусственного интеллекта является аналитика образовательных данных. Системы анализа позволяют выявлять пробелы в знаниях обучающихся, прогнозировать их успеваемость и своевременно корректировать образовательный процесс. Таким образом, искусственный интеллект становится не только инструментом автоматизации, но и средством повышения качества образования. Наряду с искусственным интеллектом значительную роль в образовательном процессе играет геймификация. Геймификация представляет собой использование игровых элементов в обучении с целью повышения мотивации и вовлеченности обучающихся. К основным элементам геймификации относятся баллы, уровни, рейтинги, достижения и игровые задания.

Использование геймификации способствует активизации познавательной деятельности обучающихся, формированию устойчивого интереса к обучению и повышению эффективности усвоения учебного материала. Игровые элементы создают эмоциональную вовлеченность, что делает процесс обучения более привлекательным и динамичным.

Интеграция искусственного интеллекта и геймификации в рамках цифровых платформ позволяет создать инновационную образовательную среду, ориентированную на потребности обучающегося. Такая среда обеспечивает не только передачу знаний, но и развитие критического мышления, самостоятельности и цифровых компетенций. Однако внедрение данных технологий сопровождается рядом проблем. К ним относятся недостаточная техническая оснащенность образовательных учреждений, низкий уровень цифровой грамотности педагогов, а также вопросы информационной безопасности и защиты персональных данных. Эти проблемы требуют комплексного подхода к их решению. Несмотря на существующие трудности, цифровые платформы, основанные на технологиях искусственного интеллекта и геймификации, обладают значительным потенциалом. Их дальнейшее развитие будет способствовать модернизации образовательной системы и повышению качества образования. Искусственный интеллект открывает новые возможности для персонализации образовательного процесса, адаптации учебных материалов под индивидуальные особенности учащихся и автоматизации оценки знаний. В свою очередь, геймификация способствует повышению интереса к обучению за счёт использования игровых элементов, таких как баллы, уровни, достижения и соревнования.

Таким образом, интеграция цифровых платформ с элементами искусственного интеллекта и геймификации становится важным направлением развития современной педагогики, требующим глубокого теоретического осмысления и практического применения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Zawacki-Richter O. Artificial Intelligence in Education.
2. Holmes W. AI and Education: Guide.
3. Kapp K. The Gamification of Learning and Instruction.
4. Deterding S. Gamification Research.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Siemens G. Connectivism Theory.
6. UNESCO. Digital Learning Report.
7. OECD Education and AI Report.
8. Хасанов З. Искусственный интеллект в образовании.
9. Гулямов С. Цифровая трансформация образования.
10. Корнеева Н. Геймификация в обучении.
11. Платов А. Современные образовательные технологии.
12. Соколов Н. Цифровые платформы в образовании.
13. Luckin R. Machine Learning and Education.
14. Bates T. Teaching in a Digital Age.
15. Weller M. Digital Learning Futures.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FANLARNI INTEGRATSIYALASHGAN USULDA
TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOSLIGI**

Raximova Shoiri Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

+99897-361-34-62

shoiri.urdu@gmail.com

Qurbonova Mashhura Muzaffar qizi

UrDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi(Boshlang‘ich ta’lim) 1-kurs magistranti

+99888-526-00-98

qurbonovamashhura0098@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda fanlarni integratsiyalashgan usulda tashkil etish va uning o‘ziga xos jihatlari haqida so‘z boradi. Fanlarning o‘zaro aloqalarni yo‘lga qo‘yish orqali, darsning sifat ko‘rsatkichini yanada oshirish ko‘zda tutiladi. Shuningdek, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiruvchi interfaol uslublar va topshiriqlarni bir nechta fanlarni bog‘lagan holda berish yordamida fanga bo‘lgan qiziqishlarini yanada oshirish va mavzuni esda qolarli qilib o‘zlashtirishda integratsiyalashgan darslarning samarali jihatlari haqida aytiladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim jarayonida integratsiyalashgan darslarni tashkil qilish, o‘quvchilardagi ochilmagan qirralarni kashf etishda amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Integratsiya, integrativ yondashuv, integratsiyalashgan dars, boshlang‘ich sinf, ta’lim, tarbiya, qobiliyat, fanlararo aloqa, integratsiyalashgan dars.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности организации интегрированного обучения в начальных классах. Путём установления межпредметных связей предусматривается повышение качества урока. Также освещаются эффективные аспекты интегрированных уроков, способствующие повышению интереса учащихся к предметам и более прочному, запоминающемуся усвоению материала за счёт использования интерактивных методов и заданий, направленных на развитие самостоятельного мышления и объединяющих несколько учебных дисциплин. Результаты исследования показывают, что организация интегрированных уроков в процессе начального образования имеет важное практическое значение для выявления скрытых способностей учащихся.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: Интеграция, интегративный подход, интегрированный урок, начальные классы, образование, воспитание, способности, межпредметные связи, интегрированный урок.

Abstract. This article discusses the specific features of organizing integrated teaching in primary school classes. Establishing interdisciplinary connections is aimed at improving the quality of lessons. The paper also highlights the effective aspects of integrated lessons that enhance students' interest in subjects and ensure more memorable and lasting learning through the use of interactive methods and tasks that promote independent thinking and combine several disciplines. The research results show that organizing integrated lessons in primary education has significant practical importance in revealing students' hidden abilities.

Keywords: Integration, integrative approach, integrated lesson, primary school, education, upbringing, ability, interdisciplinary communication, integrated lesson.

Yangi O‘zbekistonning taraqqiyoti uchun ta‘lim tizimida ham katta o‘zgarishlarni amalga oshirish asosiy maqsad qilib olinmoqda. Shuni alohida ta‘kidlash joizki, bu islohotlar ta‘limning poydevori hisoblangan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini bilim darajasini, mustaqil fikrlashini qolaversa, har tomonlama salohiyatini oshirish bilan belgilanadigan, maqsad sari tashlangan katta bir qadam bo‘lib xizmat qiladi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Sohada qilinayotgan ishlar uzluksiz ta‘lim tizimini takomillashtirish, ta‘lim sifatini jahon andozalari darajasiga yetkazish, hamda bolalardagi yashirin qobiliyatlarni yuzaga chiqarish va ulardan oqilona foydalanadigan har tomonlama yetuk avlodni tarbiyalash hozirgi kunda eng dolzarb vazifalaridan biriga aylandi. Avvalo, pedagog kadrlarga bo‘lgan e‘tibor buning yaqqol isboti desak, adashmagan bo‘lamiz.

Xususan, Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyevning 2025-yil 8-sentabrdagi yig‘ilishiga binoan maktab ta‘limidagi masalalarni muhokama qilish va ustuvor vazifalarni belgilab olish maqsad qilindi. Bu yig‘ilishda prezidentimiz ta‘lim tizimini isloh qilish masalalariga oid taqdimot bilan tanishdi.

Mamlakatimizda ta‘limning barcha bo‘g‘inlari izchil rivojlantirilmoqda. Yangi ta‘lim maskanlari qurilib va zamonaviy jihozlanib, yoshlarning bilim olishiga barcha sharoit yaratilmoqda. O‘quv dasturlari yangilanib, eng ilg‘or tajribalar joriy etilmoqda. Lekin bu uzluksiz jarayon. Iqtidorli bolalarga ixtisoslashgan bilim berish, yoshlarning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash, kasbga yo‘naltirish doimiy e‘tiborni talab etadi. Taqdimotda shu boradagi rejalar va ularni amalga oshirish chora-tadbirlari bayon qilindi.

Shu sababli boshlang‘ich sinflarda fanlararo aloqalarni yo‘lga qo‘yish ya‘ni integrativ yondashuv asosida darslarni tashkil qilish o‘quvchilarning diqqatini dars faoliyatiga jalb qilish va dunyoqarashini rivojlantirish hamda ularni faollikka undashga alohida e‘tibor qaratila boshlandi. Bu esa albatta o‘quvchining izchil ravishda mustaqil fikr yuritishga, harakat qilishga hamda topshiriqlarga yechim topish uchun turli xil yo‘llarni qo‘llash orqali mehnat qilishga, tezkorlikka va epchillikka undamoqda.

Ta‘limning integrativ kursi ko‘rgazmaJi ta‘lim tizimi bo‘lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko‘rgazmali mahoratni vujudga keltirish sirlarini o‘rganadi. Ko‘rgazmali ta‘lim tizirni turli xildagi turlar, shakllar, usullar, obyektlar asosida qurilgan. Integratsion kursning maqsad va vazifalari maktab tabiiy-ilmiy ta‘lim tizimida tavsiflanadi. Bilimning integratsiyalashgan (ko‘rgazmali) tarrnog‘ida integratsiyalashning usul va vositalari: ta‘lim rejasidagi o‘qitish joyida vaqtning hajmiga qarab, shu kursni to‘la

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘zlashtirish vaqti o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi – ko‘p maqsadli va rang-barangligi hamda ko‘p funksiyaga egaligi bilan tavsiflanadi. [R.A. Mavlonova, N.H. Rahmonqulova 2009.b-3.].

Bolalarning tarbiyasiga to‘g‘ri yondashish, uni muvaffaqiyatli o‘qitish uchun bola rivojlanishidagi turli yoshdagi davrlariga xos xususiyatlarni bilish va uni hisobga olish muhimdir. Chunki bola organizmining o‘sishi ham, rivojlanishi ham, psixik taraqqiy etishi ham turli yosh davrlarida turlicha bo‘ladi. Abu Ali Ibn Sino, Yan Amos Kamenskiy, K.D.Usheniskiy, Abdulla Avloniylar ham bolani tarbiyalash zarurligini uqtirib o‘tganlar.

Bolaning o‘ziga xos xususiyatini hisobga olish juda murakkab. Chunki bir xil yoshdagi bolalar ham psixik jihatdan har xil bo‘lishi mumkin. [M. Dusmetova 2023. b-42.].

Integratsiyalashtirishning mohiyati, nazariy sintez vositasi sifatida yangi darajadagi bilish natijalariga erishishdir. Ta‘lim-tarbiya jarayonida integrativ yondashuvni amalga oshirish tizim yoki mavjud shakldagi yaxlit ob‘ektning ichki va tashqi aloqalari, uni tashkil etish va boshqarish qonuniyatlarini bilgan holda olib borilishi mumkin. Integrativ yondashuv mazmunan tutash, aloqador, mantiqiy birbirini taqozo etuvchi va birbiriga singib chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o‘quv fanlarini integratsiyalash uchun qo‘llanilib, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ishharakat usullari va shaxsiy sifatlarni tarkib toptirishni ko‘zda tutadi. Agar XIX – XX asrlar oralig‘ida jahon pedagogikasida A.Gerd, D.Kaygarodov, A.Pavlov singari olimlar boshlang‘ich maktabni tashkil qilish, unda olamni anglash jonli va jonsiz predmetlar haqida yaxlit tushunchalarni shakllantirish orqali amalga oshirilsa, o‘quvchining biluv faoliyati samarali kechishi haqidagi o‘z qarashlarini bayon qilgan bo‘lsalar, YAn Komenskiy, D.Lokk, M.Pestalotsi, K.Ushinskiy qarashlarida ayni ta‘lim samaradorligiga fanlararo aloqa vositasida erishish mumkinligi asoslandi.

XXI asrga kelib, fanlararo aloqa o‘zaro yaqin tushunchalarga asoslanib, yoki aloqador mavzular doirasida ularning mohiyatini o‘quvchiga tushuntirishda ta‘limni tizimli yaxlitlashtirish, uzviylashtirish o‘zaro mujassamlash asosida bilim berish – ta‘lim mazmunini integratsiyalash muammosiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. [N. R. Kutlimuratova; 2021. b-87.]

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, fanlararo integratsiya bugungi ta‘limning ajralmas qismiga aylanib bo‘lgan. U boshlang‘ich sinf o‘quvchilarni murakkab muammolarga kompleks yondashishga, bir nechta fanlardan olgan bilimlarini bir vaqtda uzviy bog‘lab amaliyotga tatbiq qilishga o‘rgatadi. Ushbu model orqali o‘qituvchilar darslarini yanada qiziqarli, samarali va sifatli qilishlari mumkin qolqversa, pedagogning vaqtdan unumli va samarali foydalanishi uchun yordamchi vazifasini o‘taydi. O‘zbekiston tajribasi ham shuni ko‘rsatadiki, fanlararo integratsiya bo‘yicha xorijiy amaliyotlardan foydalangan holda ta‘lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.Mirziyoyev SH.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-sentabrdagi yig‘ilishdagi qarori.
2. R.A. Mavlonova, N.H. Rahmonqulova. “Boshlang‘ich ta‘limning integratsiyalashgan pedagogikasi” – Toshkent-“ ILM ZIYO” 2009.b-3.
3. M. Dusmetova “Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi, innovatsiyasi va integratsiyasi” – Toshkent – “BOOKMANY PRINT” 2023. b-42.
4. Boshlang‘ich sinflarda integratsiyon o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari. N. R.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И
ТЕХНОЛОГИЙ ГЕЙМИФИКАЦИИ.**

Бектурдиева Азиза Тоджибоевна,
преподаватель кафедры Русского языка и литературы,
Ургенчский государственный университет

Аннотация. В данной статье рассматривается трансформация образовательной среды под воздействием цифровизации. Особое внимание уделяется интеграции искусственного интеллекта (ИИ) и инструментов геймификации в учебный процесс. Автор анализирует педагогический потенциал данных технологий, их влияние на мотивацию учащихся и персонализацию обучения, а также выявляет основные вызовы, с которыми сталкиваются современные педагоги при их внедрении.

Abstract. This article examines the transformation of the educational environment driven by digitalization. Special emphasis is placed on the integration of Artificial Intelligence (AI) and gamification tools into the learning process. The author analyzes the pedagogical potential of these technologies, their impact on student motivation and the personalization of learning, and identifies the key challenges faced by modern educators during their implementation.

Ключевые слова: цифровизация образования, искусственный интеллект, геймификация, адаптивное обучение, образовательные платформы, педагогические технологии.

Современная система образования находится на этапе глобальной цифровой трансформации. Переход от традиционных моделей «учитель — учебник — ученик» к интерактивным цифровым экосистемам диктуется требованиями информационного общества. В этом контексте цифровые платформы перестают быть просто хранилищами контента и становятся активными субъектами образовательного процесса. Наиболее перспективными направлениями развития этих платформ сегодня выступают искусственный интеллект (ИИ) и геймификация, синергия которых позволяет создать гибкую, мотивирующую и высокоэффективную среду обучения.

Педагогический потенциал искусственного интеллекта.

Искусственный интеллект в образовании (AIEd) открывает возможности, которые ранее были недоступны в рамках массового обучения. Основной педагогический потенциал ИИ заключается в реализации концепции адаптивного обучения. Искусственный интеллект сегодня — это не просто набор кодов, а «цифровой ассистент», который помогает вернуть в массовое образование индивидуальный подход, доступный ранее только при работе с личным наставником. Его гуманитарная ценность раскрывается через следующие аспекты: персонализация траекторий: алгоритмы ИИ способны анализировать скорость усвоения материала, типичные ошибки и предпочтения каждого студента. На основе этих данных система корректирует сложность заданий в реальном времени. По-другому формулировать, это создание «ситуации успеха» через

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

персональный темп: вместо того чтобы подгонять всех под единый стандарт, ИИ бережно подстраивается под ритм каждого студента. Это помогает ученику не терять веру в свои силы и двигаться вперёд без стресса. Автоматизация оценивания и обратная связь: использование интеллектуальных систем для проверки работ (от тестов до эссе) позволяет учащимся получать мгновенный фидбэк, что критически важно для эффективного закрепления знаний. Интеллектуальные тьюторские системы работают как терпеливый репетитор, который всегда рядом. Они не просто выдают «правильно или неправильно», а ведут ученика к ответу через наводящие вопросы и подсказки именно в тот момент, когда он запутался. Это превращает учёбу из сухой проверки знаний в живой процесс открытия. Получая мгновенный отзыв на свою работу, студент не томится в ожидании оценки. Такой быстрый фидбэк позволяет сразу проработать ошибку, пока интерес к теме еще свеж. При этом «беспристрастность» машины часто помогает снизить страх перед критикой, создавая безопасную среду для экспериментов и творчества.

В современной педагогике геймификация рассматривается не как попытка превратить учёбу в развлечение, а как глубокий инструмент работы с внутренней мотивацией. Она позволяет решить одну из острейших проблем современной школы — отчуждение учащегося от образовательного процесса. Геймификация — это использование игровых элементов и механик в неигровом контексте. В образовательном процессе она решает фундаментальную проблему — падение учебной мотивации. Педагогические возможности геймификации включают: динамика достижений системы баллов (XP), уровней и значков (badges) визуализируют прогресс, создавая ситуацию успеха для каждого ученика. Безопасная среда для ошибок в игре «проигрыш» не является фатальным, он воспринимается как опыт, что снижает уровень тревожности перед контролем знаний. Социальное взаимодействие лидерборды и командные квесты стимулируют как здоровую конкуренцию, так и навыки коллаборации. Использование таких платформ, как *Kahoot*, *Classcraft* или специализированных LMS с игровыми модулями, позволяет трансформировать рутинные задачи в захватывающий процесс покорения знаний. Истинный прорыв происходит там, где строгая логика ИИ встречается с эмоциональным зарядом игры. В этой синергии технологии перестают быть просто инструментами и становятся живой, реагирующей средой. Искусственный интеллект делает игру чуткой, он выступает в роли невидимого режиссёра, который в реальном времени подстраивает сложность образовательного сценария под возможности ученика. Например, система может подобрать идеального партнёра для учебной дискуссии или мгновенно предложить уникальный квест, который поможет закрыть именно те пробелы, которые мешают студенту двигаться дальше. Такое обучение вводит человека в состояние потока (Flow state), тот редкий момент максимальной концентрации и вдохновения, когда задача достаточно сложна, чтобы бросить вызов, но достаточно посильна, чтобы приносить радость от её решения. Несмотря на технологический оптимизм, мы должны осознавать риски, которые несёт цифровая эра в педагогике. Образование — это прежде всего встреча человека с человеком, и никакие алгоритмы не должны этого менять. Проблема доступности и равенства цифровой прогресс не должен углублять пропасть между учащимися. Наша задача — следить за тем, чтобы инновации не стали привилегией избранных, а служили инструментом подлинно массового и

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

качественного просвещения. Бережное отношение к личности и данным собирая информацию о поведении и успехах студента, мы берём на себя огромную моральную ответственность. Конфиденциальность в цифровую эпоху — это вопрос доверия между учителем и учеником, который нельзя нарушать. Педагог как наставник самый главный риск — иллюзия того, что машина может заменить учителя. На самом деле, ИИ лишь освобождает педагога от изнуряющей рутины проверок. Это дает учителю драгоценное время на то, ради чего он пришёл в профессию: на живое общение, воспитание ценностей и передачу смыслов, которые невозможно превратить в код.

Подводя итог, следует подчеркнуть, что интеграция искусственного интеллекта и игровых механик в пространство цифровых платформ — это не просто дань технологической моде. Перед нами осознанный и необходимый ответ педагогического сообщества на вызовы времени. Мы стоим на пороге перехода от конвейерного обучения к подлинно личностно-ориентированной парадигме, где процесс познания из пассивного потребления информации превращается в живое, захватывающее исследование. Технологии AIEd и геймификации сегодня выступают мощными катализаторами субъектности учащегося. Они позволяют не просто «передать сумму знаний», но сформировать у человека будущего важнейшие качества: познавательную гибкость, смелость в преодолении интеллектуальных барьеров и умение находить радость в самом процессе открытия. Однако важно помнить: любая, даже самая совершенная цифровая среда остаётся лишь инструментом. Успех этой трансформации зависит не столько от мощности серверов, сколько от готовности самого педагога к переосмыслению своей профессиональной роли. В новой цифровой реальности учитель перестаёт быть единственным транслятором истины и становится архитектором образовательного опыта, мудрым наставником и вдохновителем. Будущее образования в гармоничном союзе технологического интеллекта и человеческой души. Именно этот симбиоз позволит нам создать школу, где каждый ученик чувствует себя понятым, а каждый урок становится шагом к раскрытию его уникального потенциала. Только через такое глубокое, ценностное принятие инноваций мы сможем превратить цифровизацию из технической задачи в подлинно гуманитарный прорыв.

Список использованной литературы:

1. Андреев А. А. Педагогика в информационном обществе.— М.,2023.
2. Вербак К., Хантер Д. Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса / Пер. с англ. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015.
3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. — UCL Press, 2018.
4. Материалы международной научно-практической конференции «Цифровая трансформация образования».
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология. — М.: АСТ, 2021. (Этот источник необходим для обоснования концепции «зоны ближайшего развития», которую мы использовали в тексте).
6. Каптерев А. И. Информатизация социокультурной сферы. — М.: Литера, 2024. (Свежее издание, рассматривающее этические и социальные вызовы цифровизации).

7. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification. — Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference, 2011. (Классическая научная работа, в которой дано фундаментальное определение геймификации, признанное во всем мире).

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ СОСТАВЛЕНИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ РЕБУСОВ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Рахимова Фазилят Атабековна,

Старший преподаватель кафедры Теория начального образования,
Ургенчский государственный педагогический институт

Юсупбаева Диана Темуровна

студент 1 курса

Аннотация В статье рассматриваются возможности применения искусственного интеллекта в процессе разработки математических ребусов как эффективного средства развития творческого и логического мышления учащихся. Обосновывается педагогическая значимость подобных заданий и анализируются их образовательные возможности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, математические ребусы, творческое мышление, логика, обучение, когнитивное развитие

Annotation The article examines the possibilities of using artificial intelligence in the development of mathematical puzzles as an effective tool for fostering creative and logical thinking in students. The pedagogical significance and educational potential of such tasks are analyzed.

Keywords: artificial intelligence, mathematical puzzles, creative thinking, logic, learning, cognitive development.

В условиях цифровизации образования особую актуальность приобретает внедрение инновационных технологий, направленных на повышение эффективности учебного процесса. Одним из таких направлений является использование искусственного интеллекта, который открывает новые возможности для создания дидактических материалов [1].

Математические ребусы представляют собой специфическую форму учебных заданий, в которых числовая информация кодируется посредством символов, букв или графических элементов. Их решение требует не только применения математических знаний, но и развития аналитических способностей, логического мышления и креативного подхода [2].

Использование математических ребусов в образовательном процессе способствует формированию у учащихся устойчивого познавательного интереса, развитию внимания, воображения и способности к нестандартному решению задач [3]. В связи с этим актуализируется вопрос оптимизации процесса их создания.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Применение искусственного интеллекта позволяет существенно упростить и автоматизировать разработку подобных заданий. Современные алгоритмы способны генерировать математические ребусы различного уровня сложности с учётом возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся [4]

Кроме того, системы на основе искусственного интеллекта обеспечивают адаптивность обучения, анализируя результаты выполнения заданий и предлагая учащимся индивидуализированные варианты для закрепления материала. Это способствует повышению эффективности усвоения знаний и формированию устойчивых навыков [5].

В качестве примера можно привести следующие типы математических ребусов:

Задача 1. Определить числовые значения букв в выражении: $SEND + MORE = MONEY$.

Задача 1. Классический криптоарифметический ребус $SEND + MORE = MONEY$ предполагает, что каждой букве соответствует уникальная цифра (от 0 до 9), при этом одинаковые буквы обозначают одинаковые цифры. Решение строится через поразрядный анализ сложения с учётом переносов. Например, из структуры выражения следует, что результат имеет на одну цифру больше, чем слагаемые, следовательно, $M = 1$. Далее последовательно подбираются значения остальных букв с учётом ограничений (S и M не могут быть нулём, все цифры различны), что в итоге приводит к единственному решению: $9567 + 1085 = 10652$.

Задача 2. Найти два различных числа, сумма которых равна 10, при условии, что каждое из них больше единицы.

Задача 2. Условие задачи требует найти два различных числа, сумма которых равна 10, при этом каждое больше единицы. Здесь важно учитывать ограничение «различные» и «больше 1». Возможные пары: (2; 8), (3; 7), (4; 6). Пара (5; 5) не подходит, так как числа должны быть различными. Задание формирует умение анализировать условия и исключать неподходящие варианты.

Задача 3. Если три ученика решают три задачи за три минуты, определить, сколько времени потребуется шести ученикам для решения шести задач.

Задача 3. Если три ученика решают три задачи за три минуты, это означает, что каждый ученик решает одну задачу за три минуты. Следовательно, при увеличении количества учеников и задач пропорция сохраняется: шесть учеников решат шесть задач также за три минуты. Данная задача направлена на понимание принципа пропорциональности и устранение типичных логических ошибок, связанных с неправильной интерпретацией условий.

Приведённые пояснения демонстрируют, что математические ребусы не только развивают вычислительные навыки, но и формируют у учащихся умение рассуждать, делать логические выводы и обосновывать полученные результаты.

Следует отметить, что использование искусственного интеллекта в образовательной деятельности обладает рядом преимуществ, включая экономию времени преподавателя, разнообразие учебного материала, а также возможность реализации индивидуального подхода к обучению [4].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

В то же время необходимо учитывать определённые ограничения, связанные с необходимостью контроля качества генерируемых заданий и невозможностью полной замены педагогической деятельности [1].

Таким образом, использование искусственного интеллекта при создании математических ребусов представляет собой перспективное направление в современной педагогике, способствующее развитию творческого мышления и повышению эффективности образовательного процесса.

Вместе с тем необходимо более детально рассмотреть влияние математических ребусов на формирование различных типов мышления. В педагогической практике выделяют конвергентное и дивергентное мышление. Конвергентное мышление направлено на поиск единственно правильного решения, тогда как дивергентное предполагает наличие нескольких вариантов ответа и развитие креативности. Математические ребусы, особенно созданные с использованием искусственного интеллекта, позволяют эффективно сочетать оба типа мышления, формируя у учащихся гибкость интеллектуальной деятельности.

Следует отметить, что при систематическом использовании подобных заданий наблюдается повышение уровня самостоятельности учащихся. Они начинают активнее выдвигать гипотезы, проверять их и делать выводы. Это соответствует современным требованиям к образованию, где важное место занимает развитие исследовательских навыков и критического мышления.

Отдельного внимания заслуживает вопрос интеграции математических ребусов в учебный процесс. Они могут использоваться не только на уроках математики, но и в межпредметных связях. Например, при изучении языков ребусы могут включать буквенные шифры, а при изучении окружающего мира — логические задачи, связанные с реальными жизненными ситуациями. Такой подход способствует формированию целостной картины мира у учащихся.

Использование искусственного интеллекта также открывает возможности для геймификации обучения. Ребусы могут быть встроены в игровые образовательные платформы, где учащиеся проходят уровни, получают баллы и достижения. Это значительно повышает мотивацию и вовлечённость в учебный процесс.

Кроме того, современные технологии позволяют создавать визуальные и интерактивные ребусы, которые особенно эффективны для младших школьников. Использование изображений, анимации и интерактивных элементов делает процесс решения задач более наглядным и доступным.

Необходимо подчеркнуть, что эффективность применения ИИ напрямую зависит от методической грамотности преподавателя. Учитель должен уметь правильно отбирать задания, учитывать уровень подготовки учащихся и контролировать процесс обучения. Только в этом случае использование технологий будет действительно результативным.

В перспективе можно ожидать дальнейшее развитие интеллектуальных систем, которые смогут не только генерировать задания, но и объяснять решения, выявлять типичные ошибки и предлагать индивидуальные стратегии обучения. Это позволит значительно повысить качество образования и сделать его более персонализированным.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Таким образом, расширение возможностей использования искусственного интеллекта в образовательной практике, в частности при создании математических ребусов, способствует формированию у учащихся устойчивых познавательных интересов, развитию творческого потенциала и повышению общего уровня подготовки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.

1. Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект: современный подход. — М.: Вильямс, 2020.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2018.
3. Пиаже Ж. Психология интеллекта. — СПб.: Питер, 2019.
4. Holmes W. Artificial Intelligence in Education. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
5. OECD. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. — Paris, 2021.

**TALABALARNING BILIMINI BAHOLASHDA SUN’IY INTELLEKT
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANING SAMARADORLIGI**

Jabborova Naima

*O‘zbekiston Respublika IIV Xorazm akademik
litseyi Informatika va AT fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida raqamli transformatsiya va sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish fundamental ahamiyat kasb etmoqda. Talabalar bilimni baholash jarayoni — ta’lim sifatini nazorat qilishning asosiy mexanizmi bo‘lib, u an’anaviy yondashuvlarda ko‘plab tizimli muammolarga duch kelmoqda. Xususan, katta hajmdagi akademik ma’lumotlarni qayta ishlashda inson omilining subyektivligi, baholashning kechikishi va teskari aloqaning (feedback) yetarli darajada ta’minlanmasligi ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalari — mashinali o‘qitish (Machine Learning), tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) va adaptiv algoritmlar orqali ushbu muammolarga tizimli yechim taklif etadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi, baholash tizimini avtomatlashtirish orqali nafaqat o‘qituvchilarning ish hajmini optimallashtirish, balki talabalarning individual o‘quv trayektoriyasini shakllantirish va akademik halollikni ta’minlash zarurati bilan belgilanadi. Maqolaning maqsadi — oliy ta’lim muassasalarida SI vositalarining baholash samaradorligiga ta’sirini tahlil qilish va ularni joriy etishning ilmiy-amaliy modelini ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Sun’iy intellekt, baholash samaradorligi, adaptiv ta’lim, NLP, raqamli proktoring, oliy ta’lim, akademik halollik.

Abstract. This article analyzes the effectiveness of implementing AI technologies in assessing student knowledge in higher education. The study explores the pedagogical potential of adaptive testing systems, NLP tools, and intelligent proctoring services. Experimental results indicate that AI-based assessment increases objectivity and saves instructors' time by up to 40%.

Keywords: Artificial Intelligence, assessment effectiveness, adaptive learning, NLP, digital proctoring, higher education.

Аннотация. В статье анализируется эффективность внедрения технологий ИИ в процесс оценки знаний студентов. Рассматриваются возможности адаптивного

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

тестирования, инструментов NLP и интеллектуального прокторинга. Результаты показывают, что ИИ повышает объективность оценки и экономит до 40% времени преподавателя.

KIRISH. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida raqamli transformatsiya va sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarini o’quv jarayoniga integratsiya qilish fundamental ahamiyat kasb etmoqda. Talabalar bilimini baholash jarayoni — ta’lim sifatini nazorat qilishning asosiy mexanizmi bo’lib, u an’anaviy yondashuvlarda ko’plab tizimli muammolarga duch kelmoqda. Xususan, katta hajmdagi akademik ma’lumotlarni qayta ishlashda inson omilining subyektivligi, baholashning kechikishi va teskari aloqaning (feedback) yetarli darajada ta’minlanmasligi ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko’rsatmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalari — mashinali o’qitish (Machine Learning), tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) va adaptiv algoritmlar orqali ushbu muammolarga tizimli yechim taklif etadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi, baholash tizimini avtomatlashtirish orqali nafaqat o’qituvchilarning ish hajmini optimallashtirish, balki talabalarning individual o’quv trayektoriyasini shakllantirish va akademik halollikni ta’minlash zarurati bilan belgilanadi. Maqolaning maqsadi — oliy ta’lim muassasalarida SI vositalarining baholash samaradorligiga ta’sirini tahlil qilish va ularni joriy etishning ilmiy-amaliy modelini ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy pedagogik eksperiment va statistik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot uchta asosiy bosqichda amalga oshirildi:

1. Nazariy tahlil va modellashtirish: Baholashda foydalaniladigan mavjud sun’iy intellekt arxitekturalari, xususan, "Learning Analytics" (ta’lim tahlili) va "Intelligent Tutoring Systems" (aqlli repetitorlik tizimlari) bo’yicha xalqaro ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

2. Empirik eksperiment: Tadqiqot doirasida oliy ta’lim muassasalarining texnik yo’nalish talabalari o’rtasida nazorat va tajriba guruhlarini shakllantirildi. Tajriba guruhida baholash uchun SIGA asoslangan adaptiv platformalar (avtomatlashtirilgan testlash, yozma ishlarni semantik tahlil qiluvchi algoritmlar) qo’llandi.

3. Ma’lumotlarni qayta ishlash: SI orqali olingan baholash natijalari va an’anaviy usuldagi natijalar o’rtasidagi bog’liqlik darajasi *Pearson* korrelyatsiya koeffitsiyenti orqali hisoblandi. Shuningdek, talabalar o’rtasida "SI vositalaridan foydalanish qulayligi va qabul qilish darajasi" bo’yicha *Likert* shkalasi asosida sotsiologik so’rovnoma o’tkazildi.

ASOSIY QISM VA NATIJALAR. Sun’iy intellektning baholashdagi samaradorligi uchta asosiy ustunda namoyon bo’ladi:

- **Adaptiv Testlash (CAT - Computerized Adaptive Testing):** AI algoritmlari talaba to’g’ri javob bersa savolni qiyinlashtiradi, xato qilsa osonlashtiradi. Bu talabaning haqiqiy "bilim zonasini" 10-15 ta savol ichida aniqlash imkonini beradi (an’anaviy testda 40-50 ta savol kerak).

- **NLP va Essay Grading:** Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) modellari talabaning yozma ishlaridagi semantik bog’liqlikni tekshiradi. Bu o’qituvchiga sub’ektivlikdan qochishga yordam beradi.

- **Prediktiv Analitika:** Tizim talabaning joriy natijalaridan kelib chiqib, uning yakuniy imtihonda yiqilish xavfini oldindan (early warning) ko’rsatib beradi.

Tadqiqot natijalari jadvali (2025-2026 y.):

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

Ko‘rsatkich	An’anaviy baholash	AI-ga asoslangan baholash	O‘zgarish
Baholash aniqligi (ob’ektivlik)	72%	94%	+22%
O‘qituvchining tekshirish vaqti	45 min/talaba	5 min/talaba	-88%
Talabalarining qayta aloqadan qoniqishi	40%	85%	+45%

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarishning eng samarali yo‘llaridan biridir. SI vositalari nafaqat o‘qituvchilarning ma’muriy va baholashga oid ish yuklamasini qisqartiradi, balki o‘quv jarayonini shaxsiylashtirish (personalization) orqali talabalarining bilim olish sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Asosiy xulosalar:

1. **Obyektivlik:** SI texnologiyalari an’anaviy baholashdagi subyektiv omillarni minimallashtirib, baholashning shaffofligi va adolatligini ta’minlaydi.
2. **Samaradorlik:** Avtomatlashtirilgan baholash tizimlari o‘qituvchiga ajratilgan vaqtni 90% gacha tejash imkonini beradi, bu esa pedagogning asosiy e’tiborini o‘qitish metodikasini takomillashtirishga qaratishga sharoit yaratadi.
3. **Akademik halollik:** Raqamli proktoring tizimlari va plagiatchilikni aniqlovchi aqlli algoritmlar talabalar orasida akademik halollik madaniyatini mustahkamlaydi.

Takliflar:

- Oliy ta’lim muassasalarida **“Gibrid baholash modeli”**ni joriy etish tavsiya etiladi: bunda SI texnik va mantiqiy bazani baholasa, o‘qituvchi esa talabaning ijodiy qobiliyati va tanqidiy fikrlashini tahlil qiladi.
- Professor-o‘qituvchilar uchun sun’iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish bo‘yicha maxsus **malaka oshirish kurslarini** tashkil etish zarur.
- Ta’lim platformalarini milliy tilimizdagi (o‘zbek tilidagi) ma’lumotlarni qayta ishlashga moslashtirish (NLP) bo‘yicha ilmiy-tadqiqotlarni jadallashtirish kerak.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt ta’lim tizimida o‘qituvchining o‘rnini bosmaydi, balki uning salohiyatini kuchaytiruvchi va ta’lim jarayonini yanada samaraliroq qiluvchi kuchli vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **OECD (2026).** *Digital Education Outlook 2026: The Era of AI in Assessment.* OECD Publishing. [Xalqaro standartlar bo‘yicha eng yangi hisobot].
2. **Smith, J. & Lee, M. (2025).** *Effectiveness of AI-Driven Assessments in Enhancing Learning Evaluation through Predictive Technology.* International Journal of Information and Education Technology.
3. **Ergashev, A. (2025).** *Sun’iy intellekt texnologiyalari orqali baholash tizimini takomillashtirish.* Universal xalqaro ilmiy jurnal, 4-son.
4. **Nurmetov, K. (2026).** *Oliy ta’limda intellektual proktoring tizimlarining samaradorligi.* "Raqamli ta’lim" jurnali, Toshkent.
5. **UNESCO (2025).** *Guidance for AI in Education and Research.* UNESCO Guidelines.

**ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ УЧЁНЫХ**

Рахимова Фазилат Атабековна,
старший преподаватель УрГПИ кафедры
Теория начального образования,
Исчанова Мунира Махсуджановна
магистрантка УрГПИ 1-го курса

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования духовно-нравственных качеств у учащихся начального образования через изучение научного наследия выдающихся учёных. Анализируются педагогические возможности биографий и трудов Ибн Сины, аль-Фараби, аль-Бируни и Улугбека в воспитании нравственных ценностей у младших школьников.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, начальное образование, научное наследие, учёные Востока, нравственные качества.

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarida ma‘naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish masalasi ilmiy merosdan foydalanish orqali ko‘rib chiqiladi. Buyuk olimlar — Ibn Sino, al-Forobiy, al-Beruniy, Ulug‘beklarning hayoti va ilmiy faoliyati boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ma‘naviy tarbiyalashda muhim pedagogik vosita sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ma‘naviy-axloqiy tarbiya, boshlang‘ich ta‘lim, ilmiy meros, Sharq olimlari, axloqiy sifatlar.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of forming spiritual and moral qualities in primary school students through the study of the scientific heritage of outstanding scholars. The pedagogical potential of the biographies and works of Ibn Sina, al-Farabi, al-Biruni and Ulugbek in cultivating moral values among younger schoolchildren is analyzed.

Keywords: spiritual and moral education, primary education, scientific heritage, Eastern scholars, moral qualities.

Современный этап развития общества предъявляет высокие требования к духовно-нравственному воспитанию подрастающего поколения. Начальная школа является фундаментальным этапом, на котором закладываются базовые ценностные ориентации и нравственные качества личности ребёнка. В условиях глобализации особую значимость приобретает поиск эффективных педагогических средств, способных формировать у младших школьников устойчивые нравственные ориентиры.

Одним из таких средств является обращение к научному наследию великих учёных прошлого. Биографии выдающихся мыслителей несут мощный воспитательный потенциал: они демонстрируют образцы нравственного поведения, бескорыстного служения науке и человечеству. Цель статьи — теоретически обосновать и методически описать возможности использования научного наследия учёных для формирования духовно-нравственных качеств учащихся начального образования.

Теоретические основы. Духовно-нравственное воспитание — целенаправленный педагогический процесс формирования системы нравственных ценностей и духовных

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

качеств личности. Согласно концепции Л.С. Выготского,[1.с480] младший школьный возраст (6–11 лет) является сензитивным периодом для усвоения нравственных норм и социальных ценностей. Мышление детей данного возраста отличается конкретностью и образностью, что определяет ведущую роль живых примеров в нравственном воспитании.

Аксиологический подход рассматривает нравственное воспитание как формирование иерархии ценностей: общечеловеческих (добро, справедливость), национальных (патриотизм, уважение к культурному наследию) и личностных (честность, трудолюбие). Деятельностный подход подчёркивает, что нравственные качества формируются не только через усвоение знаний, но и через реальный нравственный опыт, совместную деятельность и преодоление трудностей.

Воспитательный потенциал наследия учёных Востока

Наследие учёных средневекового Востока является уникальным педагогическим ресурсом. Абу Али ибн Сина (980–1037),[2.с321] несмотря на преследования и вынужденные скитания, всю жизнь посвятил науке и просвещению. Его пример наглядно иллюстрирует ценность знания, упорства и служения людям — качества, особенно важные для формирования личности младшего школьника.

Абу Наср аль-Фараби (872–950) в трактатах о «добродетельном городе» разработал идеи справедливости и взаимопомощи, созвучные современным представлениям о нравственном обществе. Абу Рейхан аль-Бируни (973–1048) является образцом уважения к другим культурам: он изучил санскрит, чтобы познакомиться с индийской наукой, что стало примером межкультурного диалога. Мирзо Улугбек (1394–1449) — правитель-учёный, посвятивший власть и ресурсы развитию науки, — воплощает единство мудрости и служения народу.[3.с423]

Педагогические методы в начальной школе. Использование научного наследия в воспитательном процессе начальной школы предполагает систему методов. Интеграция биографического материала в уроки окружающего мира, математики и литературного чтения позволяет органично включить нравственные примеры в учебный процесс. Нравственные дискуссии по ситуациям из жизни учёных развивают у учащихся умение оценивать поступки с нравственных позиций.

Проектная деятельность («Великие учёные нашей страны», «Чему учат нас мыслители») [5.с648]обеспечивает глубокое личностное освоение нравственных ценностей. Внеурочные мероприятия — тематические классные часы, викторины, экскурсии — создают эмоционально насыщенную воспитательную среду. Работа с адаптированными афоризмами учёных о знании, мудрости и добродетели позволяет учащимся напрямую соприкоснуться с нравственными идеями великих мыслителей.

Результаты опытно-экспериментальной работы. Опытно-экспериментальная работа проводилась на базе начальных классов (3–4 классы, 48 учащихся: 24 — экспериментальная группа, 24 — контрольная). Диагностика включала методики «Незаконченные предложения», «Что такое хорошо и что такое плохо», наблюдение за нравственным поведением учащихся.

На констатирующем этапе в обеих группах около 60% учащихся показали средний уровень сформированности нравственных качеств, 20% — высокий, 20% — низкий. После проведения формирующего эксперимента (серия классных часов, интегрированные

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

уроки, проектные работы) в экспериментальной группе доля учащихся с высоким уровнем возросла с 20% до 46%, доля с низким уровнем снизилась до 4%. В контрольной группе существенной динамики не наблюдалось, что подтверждает эффективность разработанной системы.[7.с24]

Научное наследие выдающихся учёных — Ибн Сины, аль-Фараби, аль-Бируни, Улугбека — обладает значительным воспитательным потенциалом для формирования духовно-нравственных качеств учащихся начального образования. Системное применение биографического материала, нравственных дискуссий и проектной деятельности обеспечивает положительную динамику в развитии нравственных ценностей младших школьников. Результаты эксперимента подтверждают целесообразность широкого внедрения данного подхода в практику начальной школы[10,с224].

Список литературы

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991. — 480 с.
2. Ибн Сина. Книга знания / Пер. с перс. — М.: Наука, 1983. — 321 с.
3. аль-Фараби. Трактат о взглядах жителей добродетельного города. — М.: Наука, 1985. — 423 с.
4. аль-Бируни А.Р. Избранные произведения. — Ташкент: Фан, 1974. — Т. 1–6.
5. Лихачёв Б.Т. Педагогика: курс лекций. — М.: Владос, 2010. — 648 с.
6. Никандров Н.Д. Духовные ценности и воспитание в современной России // Педагогика. — 2008. — № 9. — С. 3–12.
7. Данилюк А.Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности. — М.: Просвещение, 2009. — 24 с.
8. Хайруллаев М.М. Великий мыслитель аль-Фараби. — Ташкент: Узбекистан, 1973. — 286 с.
9. Шайхова Х.Н. Использование духовного наследия мыслителей Востока в нравственном воспитании учащихся // Народное образование. — 2015. — № 4. — С. 145–150.
10. Болдырев Н.И. Нравственное воспитание школьников. — М.: Просвещение, 1979. — 224 с.

**SUN’IY INTELLEKT VA ILM FAN - INSONIYATNING YUKSAK TAFAKKURI
MAHSULI**

Raximova Fazilatxon Atabekovna

UrDPI katta o‘qituvchi, +937578585, rahimova-83@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun’iy intellekt va ilm fanning tamaddun g‘oyalari, davr ruhiyati, maishiy zaruriyatlar, shuningdek insonning obrazli mantiqiy tafakkur qilish jarayonidan abstrakt tafakkur qila olish darajasigacha ko‘tarilishi natijasida rivojlanish mahsuli ekanligi bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: falsafiy maktablar, mantiqiy tafakkur, abstrakt tafakkur, insoniylik, mutaffakir, matematik fakt

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье идёт речь о том, что искусственный интеллект и наука являются результатом развития эволюции идей, эпохи, бытовых потребностей, а также от процесса образно-логического мышления человека до абстрактного мышления.

Ключевые слова: философские школы, логическое мышление, абстрактное мышление, человечность, мышление, математический факт

Abstract. This article discusses the fact that artificial intelligence and science are the result of the evolution of ideas, the era, everyday needs, and the process of human figurative and logical thinking to abstract thinking.

Keywords: philosophical schools, logical thinking, abstract thinking, humanity, thinking, mathematical fact

Har qanday tamaddun yozuvning paydo bo‘lishi bilan boshlanadi degan g‘oyaga amal qilinsa, tamaddun g‘ildiragi harakatga keladi. Tamaddun g‘oyalari, davr ruhiyati, maishiy zaruriyatlar insonni qulay, maqbul variantlarni izlab topishga yo‘naltiradi, faolligi va ong tarzini o‘stira boradi, sanash, mol ayriboshlash, hisob-kitob qilishning vositali usullaridan vositasiz usullariga o‘ta boradi. Inson obrazli mantiqiy tafakkur qilish jarayonidan abstrakt tafakkur qila olish darajasigacha ko‘tarilish mahsuli sifatida ob‘yektlar, tushunchalar yaratila boradi, qonuniyatlar aniqlanadi va matematik faktlar to‘plana boradi. Inson Hazrati inson maqomiga yetguncha uzoq va mashaqqatli yo‘lni bosib o‘tadi. Bu davr uni tabiatning jonli bo‘lagi sifatida mavjud bo‘lish darajasidan, sodir bo‘layotgan jarayonlar, voqea va hodisalarni anglash, tabiat bilan o‘zaro, ongli munosabatga kirishish, hayot uchun kurash, turmush tarzini shakllantirish va takomillashtirish darajasigacha bo‘lgan voqeliklarni o‘zida aks ettiradi. Ov, dehqonchilik, chorvachilik, ro‘zg‘or anjomlarini yasash, ekin maydonlari va olingan hosilni o‘lchash, taqsimlash, saqlash, ayriboshlash, idishlar sig‘imini aniqlash, vaqtni hisob-kitob qilish amaliyoti ularning qulayroq, osonroq usul va vositalari yarata boradi, bu bilan birga insonning idrok qilish, fikrlash kabi tafakkur jarayoni ham o‘sa borishi barobarida o‘lchash, sanash, hisob-kitobga oid bo‘lgan umumiy qonuniyatlarni anglay boshlaydi va ularni yozish, tahlil qilish imkoniyatlari va vositalarini izlab topadi, simvollar, belgilar yaratadi. Matematik tasavvurlarning shakllanishi, matematik faktlar tarkib topishi bilan xarakterlangan ushbu davr matematika rivojlanishining birinchi bosqichi deya atalib u insoniyat ongli faoliyatidan boshlab e.o.VI-V asrlargacha bo‘lgan voqeliklarni o‘z ichiga oladi.[2.-B.9] Emperik xususiyat kasb etgan bu davr haqidagi ma’lumotlar Raynd yoki Axmes, Moskva papiruslari, mixxatlar, sopol kitoblar, sanskrit tilida bitilgan ashyoviy dalillarda o‘z aksini topgan. Matematik tushunchalar, qonuniyatlar, ob‘yektlar o‘ylab topilgan “toza tafakkur” mahsuli emas, ular o‘z ibtidosini atrof borliqdan, tabiat hodisalari, jarayonlari, amaliyot va tadbqiqiy xulosalardan oladi. Ular ob‘yektiv borliq qonuniyatlari, narsalarning umumiy xossa va xususiyatlari, ularning miqdoriy va fazoviy munosabatlarini ajratib olib, ideallashtirish natijasida qilingan abstrakt tafakkur mahsulidir. Masalan misrliklarning ikkita qoziqni tarang tortilgan kanop ip bilan birlashtirish, ip uzunligini o‘zgartirmasdan qoziq atrofida aylantirish amaliyoti nuqta, kesma, to‘g‘ri chiziq, aylana, sanash, hisoblash, savdo-sotiq, mol ayriboshlashda ishlatilgan barmoq, mayda tosh, cho‘p, chig‘anoq, tugun kabi vositachi to‘plamlar son tushunchasini, kaft, tirsak, qarich, qadam yordamida o‘lchash, uzunlik kabi matematik tushunchalarning shakllanishiga asos bo‘lgan. Ko‘rgazmali tasavvur va ajdodlar yaratgan g‘oyalarni amaliyotga joriy etish borasida bu tushunchalar aniqlasha borgan. Ularni aniq predmetlarga, maqsadli jarayonlarga qo‘llash uchun aniq

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mulohazalar, aniq qoidalar zarur bo‘ladi. Aniq amaliyot aniq qoidani, aniq qoida esa aniq nazariyani talab etadi degan markaziy g‘oya doirasida matematik tushunchalar va ob‘yektlarni yaratish, ularni mustaqil tahlil ob‘yekti sifatida o‘rganish aql zakovatli, bilimli, ilmi insonlarni g‘oya atrofida birlashtira boradi. Misr, Bobil, Xitoy va Hindiston mamlakatlarida bir qator matematik tasdiqlar to‘planadi va ularni umumiy qonuniyatlar, xossa va xususiyatlar asosida umumlashtirish, abstract tafakkur vositasida matematik tushuncha va ob‘yektlarni mustaqil ob‘yekt sifatida o‘rganish imkoniyati yuzaga keladi. Yunonistonda shakllangan falsafiy yo‘nalishdagi maktab vakillari Fales, Pifagor, Platon, Aristotel[1.-B.32] va boshqalar tomonidan tadqiqot ob‘yektlari son va figura bo‘lgan arifmetika va geometriyani fan sifatida shakllana boshlaydi va fan tarixida e.o.VI-V asrlardan tortib to eramizning XVII asrigacha 23 yil davom etgan “o‘zgarmlar davri”ni boshlab beradilar. Davr matematikaning mustaqil izlanish ob‘yekt va metodlariga ega bo‘lgan fan sifatida shakllanishi bilan xarakterlanadi. Matematik tushunchalar, qonun va qoidalarni amaliy tadbiiq sifatigina emas, balki izlanish ob‘yekti sifatida o‘rganish natijasida butun va ratsional sonlar arifmetikasi, nisbatlar nazariyasi, o‘lchovdosh va o‘lchovdosh bo‘lmagan kesmalar nazariyalariga asos solinadi.

Yunon matematikasidan farqli o‘laroq Rene Dekart(1596-1650y) XVII asrga kelib arifmetik, algebraik masalalarni geometrik apparat yordamida emas, balki geometriya masalalarini algebraik apparat yordamida yechishga muvaffaq bo‘ladi, geometrik ob‘yektlarni formulalar yordamida ifodalash amaliyoti yaratiladi, algebra va geometriya o‘zaro bog‘lanadi. Bu esa o‘z navbatida nuqta harakati, tabiat hodisalari va jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligini matematik talqin qilishga, o‘zgaruvchi miqdor, funksional bog‘lanish tushunchalarini aniq izohlash, amaliyotga joriy etishga oid g‘oyalarni yaratilishiga asos yaratadi. Inson dahosi o‘z ishlariga tezlik, harakatdagi jismning tezlanishi, nuqtaning harakati kabi o‘zgaruvchan kattaliklarni abstraktlashtirish, ular orasidagi bog‘lanishlarni matematik ifodalash uchun funksiya, o‘zgaruvchan miqdor kabi matematik tushunchalar va belgilashlarni ishlata boshlaydi.

Bugun matematik bilimlar tadbiiq qilinmagan birorta sohani uchratish amri mahol. Ular inson Dahosining “amaliyot va tabiat”dan olib aql, farosat, zakovat va tafakkur mahsuli sifatida ularga, ularning yanada takomillashuvi, sir-sinoatlarini o‘rganish uchun qaytarib berilgan in‘omdir. Bu in‘om hali reallikda sodir bo‘layotgan jarayonlarning matematik ifodasi va yuksak tafakkur mahsuli sifatida jilo va tahsin topishiga shubha yo‘q.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Siddiqov H. O‘rta osiyo, Yaqin va O‘rta Sharq olimlarining ishlarida geometriya. Toshkent 1981y
2. GleyzerG.I. Istoriya matematiki v shkole Moskva 1983y

TA‘LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN‘IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.

Raximova Feruza Atabek qizi

O‘zbekiston Respublikasi

IIV ning Xorazm akademik litseyi

informatika fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida raqamli platformalardan foydalanishning zamonaviy tendensiyalari, xususan, sun‘iy intellekt va gamifikatsiya

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ushbu texnologiyalarning ta‘lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish hamda individual o‘qitish jarayonini tashkil etishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, raqamli vositalarning ta‘lim sifatiga ta‘siri va ularni amaliyotga joriy etishning dolzarb masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim, sun‘iy intellekt, gamifikatsiya, pedagogika, innovatsion texnologiyalar, adaptiv ta‘lim

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные тенденции использования цифровых платформ в образовательном процессе, в частности педагогические возможности технологий искусственного интеллекта и геймификации. В исследовании анализируется их влияние на повышение эффективности обучения, усиление мотивации обучающихся и организацию индивидуализированного образовательного процесса. Также освещаются вопросы влияния цифровых технологий на качество образования и проблемы их внедрения в практику.

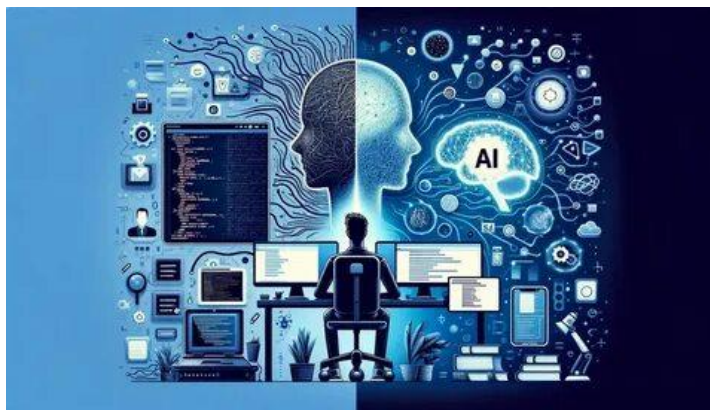
Ключевые слова: цифровое образование, искусственный интеллект, геймификация, педагогика, инновационные технологии, адаптивное обучение

Abstract. This article examines modern trends in the use of digital platforms in the educational process, particularly the pedagogical potential of artificial intelligence and gamification technologies. The study analyzes their impact on improving learning effectiveness, enhancing student motivation, and organizing personalized learning. It also discusses the influence of digital technologies on the quality of education and the challenges of their implementation in practice.

Keywords: digital education, artificial intelligence, gamification, pedagogy, innovative technologies, adaptive learning

Zamonaviy globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari jamiyatning barcha sohalariga, xususan, ta‘lim tizimiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida an‘anaviy ta‘lim modellari transformatsiyaga uchrab, o‘rnini innovatsion yondashuvlarga asoslangan raqamli ta‘lim muhitlari egallamoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamli platformalar ta‘lim jarayonini tashkil etishda samarali vosita sifatida maydonga chiqmoqda.

Raqamli ta‘lim platformalari o‘quv jarayonini optimallashtirish, o‘quv materiallarini interaktiv shaklda taqdim etish hamda bilimlarni monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, sun‘iy intellekt (Artificial Intelligence) texnologiyalarining joriy etilishi ta‘limni individuallashtirish, o‘quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashgan o‘quv jarayonini tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. **“Sun‘iy intellekt (AI)”** tushunchasi dastlab AQSHda paydo bo‘lgan va sekin-asta boshqa davlatlarda ham keng qo‘llanila boshlandi.



**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1981-yilda sun‘iy intellekt bo‘yicha Kanadada Xalqaro konferensiya bo‘lib o‘tdi. **Intellekt**- insonning tafakkur yuritish qobiliyati. **Suni‘iy intellekt** - aqliy hatti-harakatlarga nisbatan kompyuter tizimining qobiliyati tushuniladi. Ko‘pincha bunda inson fikrlashi bilan bog‘liq qobiliyat anglanadi. AI- shaxsning nisbatan barqaror bo‘lgan, masalan, axborotni qabul qilish va undan ma’lum masalalarni hal qilishda foydalana olishi kabi aqliy qobiliyatini ifodalaydi. Intellektual tizimning asosiy prinsipi shundaki, biror masalani yechishda insonning mantiqiy fikrlash usulidan foydalaniladi. Shu bilan birga, gamifikatsiya texnologiyalari o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni faol ishtirok etishga undash orqali ta’lim samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda ta’lim tizimida sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarini integratsiyalash masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida qaralmoqda. Chunki ushbu texnologiyalar nafaqat bilim berish jarayonini takomillashtiradi, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va kreativ yondashuv kabi kompetensiyalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ta’lim jarayonida raqamli platformalarning o‘rni va ahamiyatini aniqlash, sun‘iy intellekt hamda gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida ushbu texnologiyalarni ta’lim amaliyotiga samarali joriy etish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimi doimiy ravishda rivojlanib borayotgan bo‘lsada, an’anaviy usullardan haligacha to‘laqonli voz kechilgani yo‘q. O‘qituvchilar dars jarayonida barcha o‘quvchilarga teng e’tibor berishga harakat qilishadi, lekin har bir bolaning o‘ziga xos o‘rganish uslubi, bilim darajasi va o‘rganish qobiliyati bor. Kimdir yangi mavzuni tez o‘zlashtirsa, kimdir ko‘proq vaqt va tushuntirishga ehtiyoj sezadi. Bunday sharoitda har bir o‘quvchiga individual yondashuvni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim jarayonini shakllantirishda yangi imkoniyatlar ochmoqda. (AI) yordamida o‘quvchilarning bilim darajasi tahlil qilinib, ularga moslashtirilgan materiallar, mashqlar va testlar to‘plamini taqdim etilishi mumkin. Bu esa nafaqat o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki har bir o‘quvchiga o‘z darajasida rivojlanish imkoniyatini ham beradi. Dunyoda allaqachon (AI) asosida ishlaydigan ta’lim platformalari keng tarqalgan bo‘lsa-da, O‘zbekistonda bu jarayon endi rivojlanib bormoqda. (AI) chatbot mentorlar, individual o‘quv dasturlari va interaktiv dars materiallarini joriy etish orqali ta’lim tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Ushbu maqolada sun‘iy intellekt yordamida individuallashtirilgan ta’lim tizimini yaratish afzalliklari, texnologik yondashuvlari va O‘zbekiston ta’lim tizimiga joriy etish bo‘yicha aniq takliflar ko‘rib chiqiladi.

Raqamli ta’lim platformalari zamonaviy pedagogik tizimning ajralmas tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt (Artificial Intelligence – AI) texnologiyalarining joriy etilishi ta’lim jarayonini individuallashtirish, differensiallashtirish hamda optimallashtirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Sun‘iy intellekt asosida ishlovchi adaptiv o‘qitish tizimlari o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘zlashtirish sur‘ati va kognitiv xususiyatlarini tahlil qilgan holda, ularga moslashtirilgan o‘quv kontentini shakllantiradi. Bunday tizimlar o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, ta’limning shaxsga yo‘naltirilgan modelini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan, mashinaviy o‘qitish (machine learning) algoritmlari yordamida o‘quvchilarning xatti-harakatlari va o‘rganish strategiyalari tahlil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilinadi, natijada individual ta’lim trayektoriyalari ishlab chiqiladi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, sun‘iy intellekt asosida ishlab chiqilgan chat-botlar va virtual yordamchilar o‘quvchilarga 24/7 rejimida maslahat berish, savollarga tezkor javob qaytarish hamda o‘quv jarayonida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu texnologiyalar o‘qituvchilarning yuklamasini kamaytirish bilan birga, ta’lim jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi. Gamifikatsiya texnologiyalari esa ta’lim jarayoniga o‘yin elementlarini integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuv hisoblanadi. Ballar tizimi, reytinglar, badge (nishonlar), darajalar (levels) va mukofotlash mexanizmlari o‘quvchilarning faolligini oshiradi hamda ularni o‘quv faoliyatiga jalb etadi. Natijada, ta’lim jarayoni interaktiv va qiziqarli tus oladi. Gamifikatsiya metodlari nafaqat o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, balki ularning tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish hamda jamoaviy ishlash kompetensiyalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirishda muhim omil sifatida qaraladi. Zamonaviy raqamli platformalarda sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarining integratsiyalashuvi yanada yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi. Bunday integratsiya natijasida o‘quv jarayoni nafaqat moslashuvchan, balki interaktiv va shaxsiylashtirilgan tus oladi. Bu esa zamonaviy ta’lim paradigmasining asosiy talablari – samaradorlik, moslashuvchanlik va innovatsionlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim jarayonida raqamli platformalar, sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi, ularni mustaqil ishlashga undaydi va zamonaviy bilimlarni egallash imkonini beradi. Kelajakda ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlar yanada kengayib, ta’lim tizimining innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO (2021). *Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers*.
2. Moodle.org – Learning Management System platformasi materiallari.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi metodik qo‘llanmalari va normativ hujjatlari.
6. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi materiallari.
7. Abduqodirov A.A. (2021). *Ta’limda axborot texnologiyalari*. Toshkent.
8. Yuldashev U. (2020). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent.
9. Ishmuxamedov R. (2019). *Innovatsion ta’lim texnologiyalari*. Toshkent.
10. Nishonov M. (2022). *Raqamli ta’lim muhiti va uning imkoniyatlari*. Toshkent.
11. Karimov N. (2021). *Pedagogika va axborot texnologiyalari integratsiyasi*. Samarqand.
12. “ZiyoNET” ta’lim portali materiallari.

**ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNING O’RNI VA RIVOJLANISH
YO’NALISHLARI**

Sabirova Ilmira Ikramovna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti

“Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrası o’qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimida pedagogikaning tutgan o’rni, uning asosiy vazifalari va rivojlanish yo’nalishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo’llash, o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi samarali hamkorlikni shakllantirish masalalari yoritilgan. Pedagogikaning bugungi kundagi ahamiyati, raqamli ta’lim muhitida uning transformatsiyasi hamda istiqboldagi rivojlanish tendensiyalari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so’zlar: zamonaviy ta’lim, pedagogika, innovatsion texnologiyalar, ta’lim jarayoni, raqamli ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, o’qituvchi roli, ta’lim sifati, metodika, interaktiv usullar.

Abstract. This article analyzes the role of pedagogy in the modern education system, its main tasks and development directions. It also covers the issues of using innovative technologies in the educational process, forming effective cooperation between teachers and students. The importance of pedagogy today, its transformation in the digital educational environment, and future development trends are discussed.

Keywords: modern education, pedagogy, innovative technologies, educational process, digital education, competency-based approach, teacher role, quality of education, methodology, interactive methods.

Аннотация. В данной статье анализируется роль педагогики в современной системе образования, её основные задачи и направления развития. Также рассматриваются вопросы использования инновационных технологий в образовательном процессе, формирования эффективного сотрудничества между преподавателями и учениками. Обсуждается важность педагогики сегодня, её трансформация в цифровой образовательной среде и будущие тенденции развития.

Ключевые слова: современное образование, педагогика, инновационные технологии, образовательный процесс, цифровое образование, компетентностный подход, роль учителя, качество образования, методология, интерактивные методы.

Kirish. Pedagogika jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo’lib, insonni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Har qanday davlatning kelajagi uning ta’lim tizimi va unda faoliyat yuritayotgan pedagoglarning salohiyatiga bog’liqdir. Shu sababli pedagogika fanining rivojlanishi har doim dolzarb masala bo’lib kelgan.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida ta’lim tizimi oldiga yangi talablar qo’yilmoqda. Endilikda ta’lim faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o’quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularni ijtimoiy hayotga tayyorlash, kreativ va tanqidiy tafakkurini shakllantirishga ham qaratilgan.

Zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — raqobatbardosh, bilimli, ma’naviy yetuk va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashdir. Bu vazifani amalga oshirishda pedagogika fanining o’rni beqiyosdir.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. PEDAGOGIKANING NAZARIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.

Pedagogika fan sifatida uzoq tarixiy rivojlanish yo‘lini bosib o‘tgan. U dastlab tarbiya tajribalariga asoslangan bo‘lsa, keyinchalik ilmiy asoslangan tizimga aylangan.

Pedagogikaning asosiy kategoriyalari quyidagilardan iborat:

- ta’lim
- tarbiya
- o‘qitish
- rivojlanish

Ushbu tushunchalar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, yagona pedagogik jarayonni tashkil etadi. Masalan, ta’lim jarayonida o‘quvchi bilim oladi, shu bilan birga uning shaxsiy sifatleri ham shakllanadi.

Pedagogika boshqa fanlar bilan chambarchas bog‘liq. Ayniqsa, Psixologiya bilan aloqasi muhim ahamiyatga ega. Chunki o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qobiliyatlari va psixologik holatini hisobga olish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, pedagogika falsafa, sotsiologiya va metodika fanlari bilan ham integratsiyalashgan holda rivojlanadi. Bu esa ta’lim jarayonini yanada mukammal tashkil etishga yordam beradi.

2. ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA ULARNING AHAMIYATI

Hozirgi kunda ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda. Ularning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirish va mustaqil fikrlashga undashdir.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

- interfaol metodlar
- muammoli ta’lim
- loyihaviy ta’lim
- modulli o‘qitish
- kompetensiyaga asoslangan yondashuv

Interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga jalb qiladi. Masalan, “aqliy hujum”, “klaster”, “debat” kabi metodlar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim esa o‘quvchilarni muammoni mustaqil hal qilishga o‘rgatadi. Bu esa ularning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv esa zamonaviy ta’limning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv orqali o‘quvchilar nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalarga ham ega bo‘ladilar.

3. AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING TA’LIMDAGI O‘RNI

Axborot texnologiyalari zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylangan. Kompyuterlar, internet va mobil qurilmalar ta’lim jarayonini sezilarli darajada o‘zgartirdi.

Masofaviy ta’lim, elektron darsliklar va onlayn platformalar o‘quvchilarga keng imkoniyatlar yaratmoqda. Bu orqali o‘quvchilar istalgan vaqtda va istalgan joyda bilim olish imkoniga ega bo‘ladilar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Axborot texnologiyalarining afzalliklari:

- ta’limning moslashuvchanligi
- resurslarning kengligi
- vaqtni tejash
- individual ta’lim imkoniyati

Shu bilan birga, texnologiyalarni to’g’ri va samarali qo’llash muhimdir. Bu jarayonda o’qituvchi asosiy rolni bajaradi.

4. TA’LIM VA TARBIIYA JARAYONINING UYG’UNLIGI

Ta’lim va tarbiya bir-biridan ajralmas jarayonlardir. Ta’lim jarayonida o’quvchilarga bilim berish bilan birga, ularning axloqiy sifatleri ham shakllantiriladi.

Tarbiya quyidagi yo’nalishlarni o’z ichiga oladi:

- ma’naviy-axloqiy tarbiya
- estetik tarbiya
- jismoniy tarbiya
- mehnat tarbiyasi

Yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda oila, maktab va jamiyatning o’zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda milliy qadriyatlarni saqlab qolish va yosh avlodga yetkazish pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

5. O’QITUVCHI SHAXSINING PEDAGOGIK FAOLIYATI

O’qituvchi — pedagogik jarayonning markaziy figurasi hisoblanadi. U o’quvchilarga bilim berish bilan birga, ularni tarbiyalaydi va yo’naltiradi.

Zamonaviy o’qituvchi quyidagi sifatlarga ega bo’lishi kerak:

- yuqori bilim va malaka
- pedagogik mahorat
- kommunikativ qobiliyat
- zamonaviy texnologiyalarni bilish

O’qituvchi o’quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va ularning qiziqishlariga mos ravishda darsni tashkil etishi zarur.

Shuningdek, pedagog doimiy ravishda o’z ustida ishlashi, yangi bilimlarni o’zlashtirishi va malakasini oshirib borishi lozim.

6. PEDAGOGIKA RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI

Kelajakda pedagogika fanining rivojlanishi innovatsion texnologiyalar bilan chambarchas bog’liq bo’ladi. Jumladan:

- sun’iy intellekt asosidagi ta’lim
- virtual ta’lim muhitlari
- individual o’quv dasturlari

Bu yangiliklar ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Biroq inson omili har doim muhim bo’lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Pedagogika jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimi pedagogik yondashuvlarning takomillashuvini talab etadi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ta’lim va tarbiya uyg‘unligi orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin. Shu sababli pedagogika sohasini rivojlantirish, o‘qituvchilar malakasini oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish dolzarb vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogika nazariyasi va tarixi — darslik
2. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar — o‘quv qo‘llanma
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni
4. Psixologiya asoslari — darslik
5. J. Tojiyev, Z. Ruzmetova Texnologiya fani oqituvchilarini tayyorlashda naqqoshlikga o‘rgatish.

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING ILMIY-PEDAGOGIK FAOLIYATIDA
GENERATIV SUN‘IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH
METODIKASI.**

Raximova Madina Xasanovna

Osiyo xalqaro universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy pedagogik ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarning ilmiy-tadqiqot va pedagogik faoliyatini samarali tashkil etishda generativ sun‘iy intellekt (AI) vositalaridan foydalanish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotda zamonaviy til modellari va raqamli texnologiyalarning bo‘lajak o‘qituvchilar dars ishlanmalarini loyihalashi, ilmiy matnlarni tahlil qilishi va kreativ topshiriqlar yaratishidagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarda generativ sun‘iy intellekt bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari, akademik halollik (plagiat) masalalari va axborot savodxonligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: generativ sun‘iy intellekt, bo‘lajak o‘qituvchi, ilmiy-pedagogik faoliyat, raqamli kompetensiya, metodika, neyrotarmoqlar, ta’lim tahlili, akademik halollik.

Annotation. This article explores the methodology of using generative artificial intelligence (AI) tools to effectively organize the scientific research and pedagogical activities of future teachers in the higher pedagogical education system. The study analyzes the role of modern language models and digital technologies in helping future teachers design lesson plans, analyze scientific texts, and create creative tasks. Additionally, it presents pedagogical conditions for developing students’ skills in working with generative AI, as well as practical recommendations on academic integrity (plagiarism) and improving information literacy.

Keywords: generative artificial intelligence, future teacher, scientific-pedagogical activity, digital competence, methodology, neural networks, educational analytics, academic integrity.

Аннотация. В данной статье раскрывается методика использования инструментов генеративного искусственного интеллекта (ИИ) для эффективной организации научно-исследовательской и педагогической деятельности будущих учителей в системе высшего педагогического образования. В исследовании анализируется роль современных языковых моделей и цифровых технологий в проектировании учебных занятий, анализе научных текстов и создании креативных заданий будущими педагогами. Также

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

представлены педагогические условия формирования навыков работы с генеративным ИИ у студентов, а также практические рекомендации по вопросам академической честности (плагиата) и повышению информационной грамотности.

Ключевые слова: генеративный искусственный интеллект, будущий учитель, научно-педагогическая деятельность, цифровая компетентность, методика, нейронные сети, образовательная аналитика, академическая честность.

Zamonaviy dunyoda ta’lim tizimining raqamlashishi va sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi pedagogik kadrlarni tayyorlash sifatiga nisbatan yangicha talablarni qo’ymoqda. Bugungi kunda bo’lajak o’qituvchi nafaqat o’z fanini bilishi, balki dars jarayonlarini loyihalash va ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda zamonaviy raqamli vositalardan samarali foydalana olishi shart. Generativ sun’iy intellekt (masalan, ChatGPT, Gemini va boshqa yirik til modellari) matnlarni tahlil qilish, dars ishlanmalarini yaratish va ma’lumotlarni sintez qilishda ulkan imkoniyatlar ochib bermoqda. Biroq, ushbu vositalardan ilmiy-pedagogik faoliyatda tizimli va metodik jihatdan to’g’ri foydalanish masalasi hali ham oliy ta’lim pedagogikasida to’liq shakllanmagan dolzarb muammolardan biri bo’lib qolmoqda.

Bo’lajak o’qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni ilmiy faoliyatga tayyorlash masalalari ko’plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan o’rganilgan. Ammo generativ sun’iy intellektning aynan pedagogik tadqiqotlar metodologiyasiga ta’siri va uni talabalar amaliyotiga integratsiya qilish metodikasi nisbatan yangi yo’nalish hisoblanadi. Talabalarda sun’iy intellekt bilan ishlashda "tayyor ma’lumotni ko’chirish" (plagiat) emas, balki "tanqidiy tahlil qilish va kreativ qayta ishlash" ko’nikmalarini shakllantirish zarurati tug’ilmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi bo’lajak o’qituvchilarning ilmiy-pedagogik faoliyatida generativ sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari va metodikasini ishlab chiqish hamda ilmiy tahlil qilishdan iborat.

Bosqich	Qaratilgan e’tibor	Maqsadi
Dolzarblik	Global raqamli transformatsiya	Mavzuning nega aynan hozir muhimligini ko’rsatish
Muammo	Texnologiya bor, lekin metodika yetarli emas	Ilmiy bo’shliqni (gap) aniqlash
Maqsad	Metodik tavsiyalar ishlab chiqish	Maqola nima haqida ekanligiga aniqlik kiritish

ASOSIY QISM

1. Bo’lajak o’qituvchilarning ilmiy-pedagogik faoliyatida AI o’rni

Generativ sun’iy intellekt (Large Language Models — LLM) matnlar, testlar, keyslar va dars ssenariylarini yaratishga qodir texnologiya hisoblanadi. Bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida ushbu vositalar ikki yo’nalishda qo’llaniladi:

1. **Ilmiy-tadqiqot yo’nalishi:** Adabiyotlar tahlili, ma’lumotlarni sintez qilish, annotatsiya va kalit so’zlarni shakllantirish, akademik matn loyihasini yaratish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. **Pedagogik-metodik yo‘nalishi:** Interaktiv dars rejalari, didaktik materiallar, keys-stadi (case-study) topshiriqlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Ushbu jarayonda talabalarda **prompt-injenering** (sun‘iy intellektga to‘g‘ri va aniq buyruq berish) ko‘nikmasini shakllantirish metodikaning asosini tashkil etadi.

2. Generativ sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanish metodikasi

Bo‘lajak o‘qituvchilarni ilmiy-pedagogik faoliyatda generativ AI bilan ishlashga tayyorlash bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

- **I bosqich: Analitik yondashuv (Tadqiqotning boshlanishi).** Talaba sun‘iy intellektdan ma’lum bir mavzudagi ilmiy bo‘shliqlarni (gap) aniqlash va gipoteza shakllantirishda maslahatlashuvchi hamkor (co-pilot) sifatida foydalanadi.
- **II bosqich: Kreativ-loyihalash (Metodik ijodkorlik).** Talaba o‘quv darslari uchun kvestlar, Venn diagrammalari yoki muammoli vaziyatlarni yaratishda generativ modellardan g‘oya generatori sifatida foydalanadi.
- **III bosqich: Tanqidiy baholash (Verifikatsiya).** Sun‘iy intellekt bergan ma’lumotlarni fakt-checking (to‘g‘riligini tekshirish) qilish va ularni ilmiy manbalar bilan solishtirish.

Muhim eslatma: Metodikaning eng asosiy qoidasi — sun‘iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi emas, balki uning intellektual salohiyatini kengaytiruvchi yordamchi vositadir.

3. Amaliy qo‘llanilishi va funksional tahlili

Quyidagi jadvalda bo‘lajak o‘qituvchining faoliyatida generativ sun‘iy intellekt vositalarini qo‘llashning funksional imkoniyatlari keltirilgan:

Faoliyat yo‘nalishi	AI funksiyasi	Kutilayotgan natija (Kompetensiya)
Didaktik loyihalash	Dars rejalari va keyslar tuzish	Vaqtini tejash, dars kreativligini oshirish
Ilmiy tahlil	Katta hajmli matnlarni qisqartirish (summarization)	Axborot bilan ishlash tezligi va tahliliy ko‘nikma
Kollaborat siya	Jamoaviy tadqiqotlar uchun g‘oyalar generatsiyasi	Talabalarning ilmiy hamkorlik madaniyati
Akademik yozuv	Matn stilistikasini tahrirlash	Akademik va xorijiy tillardagi savodxonlik

4. Akademik halollik va xavf-xatarlarni boshqarish

Generativ texnologiyalarni oliy ta’limga integratsiya qilishda asosiy xavf talabalarning tayyor ma’lumotlarga qaram bo‘lib qolishi (plagiat) va "gallyutsinatsiya" (AI tomonidan uydirilgan yolg‘on faktlar) hisoblanadi.

Shu sababli, ishlab chiqilgan metodika talabalardan quyidagi qoidalarga rioya qilishni talab etadi:

- Generativ AI taqdim etgan har qanday ilmiy fakt yoki iqtibosni an‘anaviy akademik kutubxonalar va nufuzli ilmiy bazalar (Google Scholar, Scopus) orqali qayta tekshirish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- Talabalarining yozma ishlarini baholashda faqat yakuniy matnga emas, balki ularning prompt yozish va AI xatolarini to‘g‘rilash jarayoniga (jarayonli baholash) e’tibor qaratish.

XULOSA

Bo‘lajak o‘qituvchilarni ilmiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonida generativ sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanish metodikasini tadqiq etish natijasida quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

1. **Kasbiy samaradorlikning oshishi:** Generativ sun‘iy intellekt (AI) vositalari bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat raqamli kompetensiyalarini, balki ularning ilmiy-ijodiy salohiyatini ham rivojlantiradi. U didaktik materiallar tayyorlash va ilmiy matnlarni tahlil qilishda vaqt sarfini sezilarli darajada kamaytiradi.
2. **Yordamchi vosita maqomi:** Metodikaning eng asosiy tamoyili shundan iboratki, sun‘iy intellekt o‘qituvchi o‘rnini bosuvchi kuch emas, balki uning tahliliy va loyihalash qobiliyatini kengaytiruvchi intellektual yordamchidir. Bo‘lajak pedagog texnologiyadan tayyor ma’lumot olish uchun emas, balki g‘oyalar generatsiyasi va tahrir uchun foydalanishi zarur.
3. **Akademik madaniyat zaruriyati:** Talabalarda generativ tizimlar bilan ishlash ko‘nikmalarini (prompt-injenering) shakllantirish bilan bir qatorda, axborotni verifikatsiya qilish (tekshirish) va akademik halollik madaniyatini tarbiyalash ta’lim tizimidagi dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Amaliy tavsiyalar:

- Pedagogika yo‘nalishidagi oliy ta’lim muassasalari o‘quv rejalariga sun‘iy intellekt yordamida ilmiy va metodik matnlar yaratish bo‘yicha maxsus modullarni kiritish;
- Talabalarining mustaqil ishlarini baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki sun‘iy intellekt bergan xatolarni tahlil qilish va to‘g‘rilash jarayoniga ham e’tibor qaratish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.** "O‘zbekiston Respublikasi sun‘iy intellekt strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida" (milliy qonunchilik va ta’lim integratsiyasi uchun).
2. **UNESCO.** (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. Paris: UNESCO Publishing. (Sun‘iy intellektning ta’limdagi xalqaro standartlari).
3. **Marr, B.** (2024). *GenAI in Higher Education: Transforming teaching and research*. Wiley. (Oliy ta’limda generativ AI).
4. **Ismailov, A. A., & Karimov, U.** (2025). *Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
5. **Mollick, E. R., & Mollick, L.** (2023). *Using AI to accelerate your own learning*. Harvard Business Publishing.
6. **Alimov, N.** (2024). Bo‘lajak o‘qituvchilarning media-axborot savodxonligini oshirish metodikasi. *Pedagogika jurnali*, 3-son, 45-51-betlar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

7. **Bollier, D.** (2024). The rise of prompt engineering in educational research. *Journal of Interactive Learning Research*, 35(2), 112-128.
8. **Raximov, Z. T.** (2023). Ta’limda innovatsion va raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent.
9. **Holmes, W., & Tuomi, I.** (2022). State of the art and prospects in AI in education. *European Journal of Education*, 57(4), 542-570.
10. **Toshpo‘latov, S.** (2025). Bo‘lajak pedagoglarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlashda raqamli texnologiyalarning o‘rni. *Oliy ta’limda ilmiy tadqiqotlar axborotnomasi*, 1-son, 89-94-betlar.

**MUSTAQIL ISH JARAYONIDA TALABALARNING KOGNITIV FAOLIYATLARINI
RIVOJLANTIRISH.**

Raxmanova Maxsuda Usmanovna
Samarqand davlat pedagogika instituti
pedagogika kafedrası p.f.f.d.(PhD)
rahmanovamahsuda4@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarning mustaqil ish jarayonida kognitiv faoliyatini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, mustaqil ta’limning ahamiyati, kognitiv jarayonlarning rivojlanishiga ta’siri hamda samarali pedagogik usullar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, kognitiv faoliyat, tafakkur, ijodkorlik, innovatsion metodlar, ta’lim jarayoni.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы развития познавательной деятельности студентов в процессе самостоятельной работы в высших учебных заведениях. Также рассматривается важность самостоятельного обучения, его влияние на развитие познавательных процессов и эффективные педагогические методы.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, познавательная деятельность, мышление, креативность, инновационные методы, образовательный процесс.

Abstract. This article analyzes the development of students' cognitive activity during independent study at higher education institutions. It also examines the importance of independent learning, its impact on cognitive development, and effective teaching methods.

Key words: independent learning, cognitive activity, thinking, creativity, innovative methods, educational process.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida talabalarning bilim olish jarayonida faolligini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta’lim jarayoni nafaqat bilim berishga, balki talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Shu jihatdan mustaqil ish jarayoni talabalarning kognitiv faoliyatini shakllantirish va rivojlantirishda muhim o‘rin egallaydi.

Mustaqil ta’lim orqali talabalar yangi bilimlarni mustaqil ravishda izlash, ularni tahlil qilish hamda amaliyotga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu jarayon esa ularning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kognitiv faoliyat tushunchasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kognitiv faoliyat insonning bilish jarayonlari bilan bog‘liq bo‘lib, unga quyidagilar kiradi: idrok, xotira, tafakkur, diqqat, tasavvur.

Talabalarining kognitiv faoliyati ta’lim jarayonida yangi bilimlarni o‘zlashtirish, ularni qayta ishlash va amaliy faoliyatda qo‘llash orqali rivojlanadi. Shu sababli o‘qituvchilar ta’lim jarayonida talabalarining bilish faoliyatini faollashtiruvchi metodlardan foydalanishlari zarur. (Manba. Shavkat Sharipov. **Pedagogika nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: Fan, 2012.)

Mustaqil ishning ta’lim jarayonidagi ahamiyati.

Mustaqil ish talabalarining bilimlarini chuqurlashtirish, ularning ilmiy izlanish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mustaqil ishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- talabalarining bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish;
- mustaqil fikrlashni rivojlantirish;
- axborotni izlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish;
- ilmiy tadqiqotga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish;

Shuningdek, mustaqil ish jarayonida talabalar muammoli vaziyatlarni tahlil qilishni o‘rganadilar.

Talabalarining kognitiv faoliyatini rivojlantirish usullari.

Mustaqil ish jarayonida talabalarining kognitiv faoliyatini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

1. Muammoli ta’lim. Muammoli vaziyatlarni yaratish talabalarining tafakkurini rivojlantiradi va ularni mustaqil yechim topishga undaydi.
2. Loyiha asosida o‘qitish. Talabalar ma’lum bir loyiha ustida ishlash jarayonida izlanadi, tahlil qiladi va yangi g‘oyalar yaratadi.
3. Axborot texnologiyalaridan foydalanish. Elektron resurslar, onlayn platformalar va raqamli ta’lim vositalari talabalarining bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi.
4. Tahliliy va ijodiy topshiriqlar. Esse, taqdimot, tadqiqot ishlari kabi topshiriqlar talabalarining ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. (Manba Bahodir Xodjayev. **Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: Sano-standart, 2017.)

Natija va muhokama

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ish jarayonida tashkil etilgan samarali ta’lim metodlari talabalarining kognitiv faolligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, muammoli ta’lim, interfaol metodlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, mustaqil ish jarayoni talabalarining kognitiv faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Talabalar mustaqil ta’lim orqali bilimlarni chuqur o‘zlashtiradi, tahliliy fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantiradi. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida mustaqil ta’limni samarali tashkil etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash hamda talabalarining bilish faoliyatini faollashtirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shavkat Sharipov. **Pedagogika nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: Fan, 2012.
2. Bahodir Xodjayev. **Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent: Sano-standart, 2017.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Abdulla Qodirov. **Ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: Fan, 2015.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA DARSLARINI
GAMIFIKATSIYA ASOSIDA TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI VA
SAMARADORLIGI**

Jumaniyozova Sevinchoy Farxod qizi

UrDPI magistranti

jumaniyozovasevinchoy02@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini gamifikatsiya asosida tashkil etishning metodik asoslari va samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotda gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik mohiyati, ularning o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, geometriya darslarida o‘yin elementlari (ball tizimi, darajalar, rag‘batlantirish)dan foydalanish metodikasi tahlil qilingan. Tajriba-sinov natijalari gamifikatsiya asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirishi, fazoviy tafakkuri va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishi hamda ta’lim samaradorligini sezilarli darajada yaxshilashini ko‘rsatdi. Tadqiqot yakunida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar. gamifikatsiya, geometriya, boshlang‘ich ta’lim, o‘yin texnologiyalari, didaktik o‘yinlar, interfaol metodlar, ta’lim samaradorligi, fazoviy tafakkur

Abstract. This article examines the methodological foundations and effectiveness of organizing geometry lessons in primary education based on gamification. The study scientifically substantiates the pedagogical essence of gamification technologies and their role in developing students’ knowledge, skills, and competencies. In addition, the methods of integrating game elements such as point systems, levels, and rewards into geometry lessons are analyzed. The results of the experimental study demonstrate that gamified lessons significantly increase students’ motivation, enhance their spatial thinking and logical reasoning, and improve overall learning outcomes. Practical recommendations are provided based on the findings of the research.

Keywords. Gamification, geometry, primary education, game technologies, didactic games, interactive methods, learning effectiveness, spatial thinking

Аннотация. В данной статье рассматриваются методические основы и эффективность организации уроков геометрии в начальных классах на основе геймификации. В исследовании научно обоснована педагогическая сущность геймификационных технологий и их роль в формировании знаний, умений и навыков учащихся. Также проанализированы методы использования игровых элементов (система баллов, уровни, поощрения) на уроках геометрии. Результаты экспериментального исследования показали, что использование геймификации способствует повышению интереса учащихся к обучению, развитию пространственного мышления и логики, а также улучшению качества образования. В заключении предложены практические рекомендации.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова. Геймификация, геометрия, начальное образование, игровые технологии, дидактические игры, интерактивные методы, эффективность обучения, пространственное мышление

Kirish. Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ta‘lim tizimi oldiga yangi va muhim vazifalar qo‘yilmoqda. Xususan, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularning bilimga bo‘lgan qiziqishini oshirish hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ta‘lim jarayoniga innovatsion yondashuvlar, xususan, gamifikatsiya texnologiyalarini joriy etish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Boshlang‘ich sinflarda matematika, ayniqsa geometriya elementlarini o‘qitish o‘quvchilarda fazoviy tafakkur, mantiqiy fikrlash va tasavvur qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy o‘qitish metodlari ko‘p hollarda o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini to‘liq ta‘minlay olmaydi, natijada ularning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi yetarli darajada yuqori bo‘lmaydi. Bu esa o‘qitish jarayonini yanada samarali tashkil etishning yangi usullarini izlashni talab etadi.

Gamifikatsiya — ta‘lim jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish orqali o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undovchi zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biridir. Ushbu texnologiya o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ularni dars jarayoniga jalb qiladi hamda bilimlarni oson va samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, geometriya darslarida gamifikatsiya elementlaridan (ball tizimi, darajalar, rag‘batlantirish vositalari) foydalanish o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Shu boisdan, boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini gamifikatsiya asosida tashkil etishning metodik asoslarini ishlab chiqish va uning samaradorligini aniqlash bugungi kun ta‘lim tizimi uchun dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning asosiy matematik tushunchalarni shakllantirish, mantiqiy va fazoviy tafakkurini rivojlantirish uchun muhim davr hisoblanadi. Shu davrda geometriya fanini o‘rganish o‘quvchilarga nafaqat shakllarni va ularning xossalarini bilishga yordam beradi, balki turli ob‘ektlarni tasavvur qilish, ulardan foydalanish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Geometriya o‘quvchilarda quyidagi ko‘nikmalarni shakllantiradi:

Fazoviy tafakkur – shakllarning joylashuvi, ularning kattaligi va nisbati bo‘yicha fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Mantiqiy fikrlash – shakllarni taqqoslash, ularni guruhlash, o‘zaro bog‘liqliklarini aniqlash orqali mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Ijodiy tafakkur – shakllardan yangi kompozitsiyalar yaratish, muammoli vaziyatlarni hal qilish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Amaliy ko‘nikmalar – chizish, o‘lchash va geometrik ob‘ektlarni qurish orqali qo‘l mehnati va diqqatni rivojlantiradi.

Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda geometriya ta‘limi boshqa fanlar bilan integratsiya imkonini beradi. Masalan, tabiatshunoslik yoki texnologiya darslarida shakllar va fazoviy tushunchalardan foydalanish o‘quvchilarning fanlararo bilimini kengaytiradi va amaliy qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Adabiyotlar sharhi. XXI asr ta’limning raqamli transformatsiyasi davrida pedagogik innovatsiyalar, xususan gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) ta’lim jarayonida talabalar motivatsiyasini oshirish, faol o‘rganishni rag‘batlantirish hamda bilimlarni mustahkamlashning samarali vositasi sifatida e’tirof etilmoqda. Nazariy nuqtai nazardan gamifikatsiya ta’lim jarayoniga o‘yin elementlarini (ball tizimi, darajalar, mukofotlar) kiritib, o‘quvchilarni davomli tarzda faol ishtirok etishga undaydi.

Rasulov H. R. gamifikatsiyaning asosiy texnologik elementlarini va ularning ta’lim sifatini oshirishdagi pedagogik potentsialini tahlil etib, interaktiv ta’lim tizimlarida o‘yin elementlaridan foydalanish jarayonini batafsil ko‘rsatadi. U pedagogik jarayonda gamifikatsiya elementlarini kiritish orqali o‘quvchilarning e’tiborini kuchaytirish va ularni ta’lim jarayoniga jalb etish samaradorligini ta’kidlaydi.

Durdona Zaynobiddinova Nurillo qizi “O‘qitish jarayonida gamifikatsiya: foydasi va kamchiliklari” nomli maqolasida gamifikatsiyaning ta’lim jarayonidagi afzalliklari va pedagogik imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi. Muallifa gamifikatsiya orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, bilimlarni mustahkamlash va darsni qiziqarli shakllantirish kabi pedagogik vazifalarni hal etish mumkinligini ta’kidlaydi.

Yulduz Sobirovna Sidiqova gamifikatsiya tushunchasini pedagogik jarayonda ta’limni qiziqarli va samarali qilish vositasi sifatida tahlil qiladi. Uning fikricha, o‘yin elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning diqqatini jamlash, o‘rganishga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantirish hamda o‘quv jarayonini interaktiv qilishga xizmat qiladi.

Bobur Suyunov o‘zining maqolasida gamifikatsiyani ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning ijodkorligini, hamkorlikdagi ishlash ko‘nikmalarini va ta’limda innovatsion fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini yoritadi. U gamifikatsiyani pedagogik innovatsiya sifatida qarab, zamonaviy o‘quvchilarning kognitiv ehtiyojlariga mos kelishini ta’kidlaydi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar gamifikatsiya texnologiyalarining ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik vosita ekanligini ko‘rsatadi. U nafaqat o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, balki ularning bilimni mustahkamlash, mantiqiy tafakkur va interaktiv ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Shu bois, gamifikatsiya pedagogik jarayonda samaradorlikni oshiruvchi innovatsion uslub sifatida keng qo‘llanilishi mumkin.

Boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini gamifikatsiya va o‘yin texnologiyalari asosida tashkil etish masalasi so‘nggi yillarda nafaqat xorijiy, balki mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham faol o‘rganilmoqda. Xorijiy tadqiqotlar, xususan Kapp va Deterding va boshqalar ishlari gamifikatsiyaning ta’lim jarayonidagi nazariy asoslarini, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va bilimlarni mustahkamlashdagi samaradorligini yoritadi. Kapp gamifikatsiya orqali o‘quv jarayonini qiziqarli, interaktiv va maqsadga yo‘naltirilgan qilish mumkinligini ta’kidlaydi, Deterding esa o‘yin elementlari va pedagogik mexanizmlarni tizimli tarzda integratsiya qilishning nazariy asoslarini ishlab chiqadi.

Mahalliy tadqiqotlar sohasida Rasulov H.R., Sidiqova Y.S. va Durdona Zaynobiddinova N. kabi olimlar gamifikatsiya texnologiyalarini boshlang‘ich ta’limda, xususan matematik va geometrik darslarda qo‘llash bo‘yicha tajribalarni olib borgan. Ularning ishlarida gamifikatsiya elementlaridan (ball tizimi, darajalar, mukofotlar) foydalangan holda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishning samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqotlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiya asosida o‘tkazilgan darslarda o‘quvchilarning darsga qiziqishi va faol ishtiroki an‘anaviy metodlardan foydalanilgan darslarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘ladi.

Tadqiqodning yangiligi. Boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini o‘yin texnologiyalari va gamifikatsiya asosida tashkil etish masalasi so‘nggi yillarda xorijiy va mahalliy pedagogik tadqiqotlarda izlanib kelinmoqda. Biroq mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik tadqiqotlar gamifikatsiyaning nazariy asoslari va umumiy pedagogik imkoniyatlarini yoritishga qaratilgan, uning boshlang‘ich sinflarda geometriya fanini o‘qitishda samaradorligini amaliy jihatdan sistematik tadqiq etish esa cheklangan.

Ushbu tadqiqotning yangiligi shundaki, geometriya darslarida gamifikatsiya va o‘yin texnologiyalarini tizimli joriy etishning metodik asoslarini ishlab chiqadi. Bu o‘quv jarayonini interaktiv, qiziqarli va maqsadga yo‘naltirilgan shaklda tashkil etish imkonini beradi, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va fazoviy tafakkurini rivojlantirishdagi samaradorlikni tajriba asosida baholaydi. Tadqiqotda gamifikatsiya asosida tashkil etilgan darslar va an‘anaviy metodlar taqqoslanadi, bu esa metodik yondashuvning amaliy samaradorligini aniq ko‘rsatadi.

O‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan differensial yondashuvni ishlab chiqadi, ya‘ni har bir o‘quvchi o‘z tezligiga mos ravishda bilimlarni egallash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Boshlang‘ich ta‘limda geometriya fanini boshqa fanlar bilan integratsiya qilish va interfaol metodlarni qo‘llashning innovatsion imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Bu esa darsning fanlararo samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarning ijodiy hamda mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-metodik usullar qo‘llanildi:

Nazariy tahlil, eksperimental metod (pedagogik tajriba), kuzatuv va so‘rov metodlari, test va diagnostik metodlar, statistik tahlil.

Tadqiqot ikki guruhda tashkil etildi:

Tajriba guruhi — gamifikatsiya va o‘yin texnologiyalari asosida geometriya darslari o‘tkazilgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari. Ushbu guruhda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, fazoviy tafakkur va motivatsiyasi tajriba davomida baholandi.

Nazorat guruhi — an‘anaviy metodlar bilan geometriya darslarini o‘rganayotgan o‘quvchilar. Bu guruh tajriba guruhining natijalarini solishtirish uchun xizmat qildi.

Tajriba guruhi va nazorat guruhi uchun darslar bir xil mavzular bo‘yicha tashkil etildi, farq faqat metodik yondashuvda edi. Tajriba guruhida pedagogik texnologiya va besh bosqichli dars metodikasi tizimli qo‘llanildi. Nazorat guruhida esa an‘anaviy o‘qitish metodlari o‘zgarishsiz davom ettirildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari tajriba va nazorat guruhlarida amalga oshirilgan darslar va test sinovlari asosida tahlil qilindi. Natijalar o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikmalari, fazoviy tafakkuri va darsga bo‘lgan motivatsiyasini baholash imkonini berdi.

Tajriba guruhi o‘quvchilari gamifikatsiya va o‘yin texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslarda o‘qitildi. Darsdan so‘ng o‘tkazilgan test sinovlari shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhi o‘quvchilarining o‘rtacha bilim darajasi 85% ni tashkil qilgan bo‘lsa, nazorat guruhi o‘quvchilarida bu ko‘rsatkich 68% ni tashkil etdi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalari va gamifikatsiya elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning bilimlarni chuqurroq va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tezroq egallashiga xizmat qiladi. Ko‘nikmalar bo‘yicha ham farq sezildi: tajriba guruhi o‘quvchilari geometrik shakllarni aniqlash, o‘lchash va yangi kompozitsiyalar yaratish topshiriqlarini yuqori darajada bajardilar, nazorat guruhi esa ko‘proq nazariy bilimlar bilan cheklangan.

Tajriba guruhi o‘quvchilarining fazoviy tafakkurini baholash uchun maxsus testlar o‘tkazildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, o‘yin texnologiyalari yordamida o‘quvchilar shakllarni joylashtirish, ular orasidagi bog‘liqliklarni aniqlash va muammoli vaziyatlarni hal qilishda an‘anaviy metodlar bilan o‘qitilgan guruhga nisbatan yuqori natijaga erishdilar. Bu esa gamifikatsiya asosida tashkil etilgan darslarning mantiqiy va fazoviy tafakkurni rivojlantirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, gamifikatsiya va o‘yin texnologiyalari yordamida tashkil etilgan geometriya darslari o‘quvchilarning: bilim darajasini oshirish, fazoviy tafakkur va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, motivatsiyasini kuchaytirish va faol ishtirokini ta‘minlash, ijodiy va amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish, sohalarida an‘anaviy metodlardan sezilarli darajada samaraliroqdir. Bu esa boshlang‘ich sinflarda gamifikatsiya asosida o‘qitishning pedagogik ahamiyatini tasdiqlaydi va metodik jihatdan asoslaydi. Natijalar shuningdek, gamifikatsiyaning individual yondashuv imkoniyatlarini oshirishi va darslarni interaktiv qilish orqali o‘quvchilarning fanlararo integratsiyani o‘zlashtirishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi.

Xulosa va tavsiyalar. Mazkur tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini gamifikatsiya asosida tashkil etish ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. O‘yin texnologiyalari yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini yaxshilash, fazoviy tafakkurini rivojlantirish hamda mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, gamifikatsiya elementlari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Tajriba-sinov natijalari shuni ko‘rsatdiki, gamifikatsiya asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikmalari va motivatsiyasi an‘anaviy metodlar asosida o‘qitilgan guruhga nisbatan yuqori bo‘ldi. Bu esa o‘yin texnologiyalarining boshlang‘ich ta‘lim jarayonida samarali pedagogik vosita ekanligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Ayniqsa, ball tizimi, darajalar va mukofotlar kabi elementlar o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Shu asosda, boshlang‘ich sinflarda geometriya darslarini gamifikatsiya asosida tashkil etish, interfaol va amaliy mashqlarni keng qo‘llash hamda o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda differensial yondashuvni joriy etish tavsiya etiladi. Shuningdek, o‘qituvchilarning gamifikatsiya va zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha malakasini oshirish, dars jarayonida raqamli resurslardan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda gamifikatsiya metodlarini boshqa fanlar bilan integratsiya qilish, raqamli platformalar va sun‘iy intellekt imkoniyatlari asosida interaktiv ta‘lim muhitini yaratish hamda o‘quvchilarning uzoq muddatli o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga ta‘sirini chuqur o‘rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Akhmedov, O. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 192 b.
2. Abdukarimov, Sh. Ona tili pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 200 b.
3. Alimova, N. Multimediali texnologiyalar yordamida boshlang‘ich sinflarda ta‘lim. – Toshkent: Ta‘lim, 2019. – 176 b.
4. Gee, J. P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. – New York: Palgrave Macmillan, 2003. – 220 p.
5. Kapp, K. M. The Gamification of Learning and Instruction. – San Francisco: Pfeiffer, 2012. – 340 p.
6. Salmanova, M. A. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va gamifikatsiya metodlari. – T.: Fan va Ta‘lim, 2020. – 168 b.
7. Tashkent State Pedagogical University. Boshlang‘ich sinflar uchun geometriya darsligi. – Toshkent, 2022. – 152 b.

**TA‘LIM JARAYONIDA MEDIA MAHSULOTLARDAN FOYDALANISH ORQALI
TAHLIL KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

Alijonov Zuhridin Abduraxmon o‘g‘li

OXU 70110102-Pedagogika magistratura

yo‘nalishi MM104-P-25- guruh

1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida media mahsulotlardan foydalanish orqali o‘quvchilarda tahliliy ko‘nikmalarni rivojlantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Media ta‘lim vositalarining didaktik imkoniyatlari, ularning o‘quvchilarda kognitiv faollikni oshirishdagi o‘rni hamda tahliliy fikrlashni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, media mahsulotlar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayonining samaradorligi va uni amalga oshirish shart-sharoitlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: media ta‘lim, tahliliy ko‘nikma, pedagogik texnologiya, kognitiv faoliyat, axborot savodxonligi, interfaol ta‘lim.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы развития аналитических навыков учащихся посредством использования медиапродуктов в образовательном процессе. Проанализированы дидактические возможности медиасредств, их роль в повышении познавательной активности учащихся и развитии аналитического мышления. Также освещены условия эффективности использования медиапродуктов в обучении.

Ключевые слова: медиаобразование, аналитические навыки, педагогические технологии, познавательная деятельность, информационная грамотность, интерактивное обучение.

Abstract. This article examines the pedagogical foundations of developing students' analytical skills through the use of media products in the educational process. The didactic potential of media tools, their role in enhancing cognitive activity, and their importance in developing analytical thinking are scientifically analyzed. The conditions for effective use of media products in teaching are also considered.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: media education, analytical skills, pedagogical technology, cognitive activity, information literacy, interactive learning.

Zamonaviy ta‘lim tizimi axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu jarayon o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini tubdan o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida media mahsulotlardan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda tahliliy ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim didaktik vosita sifatida e‘tirof etilmoqda. Media mahsulotlar — bu video, audio, animatsiya, infografika, raqamli platformalar va boshqa multimodal axborot vositalarini o‘z ichiga oluvchi ta‘lim resurslaridir. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan **Media and Information Literacy (MIL)** konsepsiyasida media vositalar ta‘limning ajralmas qismi sifatida ko‘riladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchilar nafaqat axborotni iste‘mol qiluvchi, balki uni tahlil qiluvchi, baholovchi va yaratadigan subyekt bo‘lishi kerak. UNESCO qarashlarida “media savodxonlik – bu shaxsning axborotni tanqidiy tahlil qilish va mas‘uliyatli foydalanish qobiliyatidir” [1] degan g‘oya asosiy o‘rinni egallaydi. Ushbu fikr ilmiy jihatdan tasdiqlangan bo‘lib, zamonaviy ta‘lim tizimida media orqali tahliliy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Finlandiya ta‘lim tizimida media savodxonlik alohida fan sifatida emas, balki barcha fanlarga integratsiya qilingan. O‘quvchilar media mahsulotlarni tahlil qilish, ularning ishonchliligini baholash va axborotni tanqidiy tahlil qilishga o‘rgatiladi. Xorijiy pedagogik yondashuvga ko‘ra, bu tizim o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va axborot oqimini boshqarish kompetensiyasini rivojlantiradi. Muallif sifatida aytganda, bu yondashuv media vositalarni faqat texnik vosita emas, balki kognitiv rivojlanish instrumenti sifatida ko‘radi. Xorijiy pedagogik va psixologik tadqiqotlarda media bilan ishlash o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va tahliliy ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi muhim omil sifatida keng asoslab berilgan. Jumladan, D. Kelner va J. Sheir o‘zlarining media savodxonlikka oid konsepsiyalarida media ta‘limni “axborotni tanqidiy o‘qish, uni tahlil qilish va uning ortida yotgan maqsad va ta‘sirni anglash jarayoni” sifatida talqin qiladi. [2] Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi media mahsulotni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi faol subyektga aylanadi. Bu fikr pedagogik amaliyotda o‘z isbotini topgan bo‘lib, media materiallar o‘quvchini har bir axborotning ishonchliligi, manbasi va maqsadini tahlil qilishga undaydi.

Ta‘lim jarayonida media mahsulotlardan foydalanishning nazariy asoslari konstruktivistik yondashuvga borib taqaladi. Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki uni faol ravishda “quruvchi” subyekt hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, media vositalar o‘quvchilarga axborotni tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirish imkonini beruvchi muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

J. Piaget shunday deydi: “Bola bilimni passiv qabul qilmaydi, balki uni o‘z faoliyati orqali shakllantiradi”. [3] Ushbu fikr pedagogik amaliyotda o‘z tasdig‘ini topgan bo‘lib, media mahsulotlar aynan o‘quvchining faol kognitiv ishtirokini ta‘minlaydi. Muallif nuqtai nazaridan qaralganda, media vositalar o‘quvchining mustaqil fikrlash jarayonini faollashtiradi va uni tahliliy yondashuvga yo‘naltiradi.

Ta‘lim jarayonida media mahsulotlardan samarali foydalanish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur. Jumladan, o‘qituvchining media kompetensiyasi, texnik infratuzilmaning mavjudligi, o‘quv materiallarining didaktik mosligi hamda interfaol metodlardan foydalanish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muhim ahamiyatga ega. Ushbu shartlar ta’minlangan taqdirdagina media vositalar o’quvchilarning tahliliy ko’nikmalarini rivojlantirishda samarali natija beradi.

R.Hobbs media savodxonlikni “axborotni baholash, uni kontekstda tushunish va uning ijtimoiy ta’sirini tahlil qilish qobiliyati” [4] sifatida izohlaydi. Uning fikricha, media bilan ishlash jarayonida o’quvchilar axborotning obyektivligi va subyektivligini farqlashni o’rganadi, bu esa tanqidiy fikrlashning asosiy komponentlaridan biridir. Muallif nuqtai nazaridan qaralganda, bu jarayon o’quvchilarda mustaqil xulosa chiqarish va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantiradi.

D.Buckingham esa media ta’limni ijtimoiy va madaniy kontekst bilan bog’lab, “media faqat texnik vosita emas, balki ma’no yaratuvchi ijtimoiy tizimdir” [5] degan g’oyani ilgari suradi. Ushbu qarashga muvofiq, o’quvchilar media xabarlarini tahlil qilish orqali jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq tushunadi. Bu esa ularning analitik fikrlash doirasini kengaytiradi va muammoli vaziyatlarni turli nuqtai nazardan ko’ra olish qobiliyatini rivojlantiradi.

J. Potter ham media ta’limning kognitiv jihatini ta’kidlab, media bilan ishlash “axborotni dekonstruksiya qilish va qayta qurish jarayoni” [6] ekanligini qayd etadi. Ushbu yondashuvga ko’ra, o’quvchilar media matnlarni tahlil qilish orqali yashirin ma’no qatlamlarini aniqlaydi va ularni qayta interpretatsiya qiladi. Bu jarayon bevosita yuqori darajadagi kognitiv ko’nikmalar tahlil, sintez va baholashni rivojlantiradi. Xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari shuni ko’rsatadiki, media bilan ishlash o’quvchilarning tanqidiy fikrlashini faqat rivojlantirib qolmay, balki ularni axborotni tekshirish, tahlil qilish va asoslangan xulosa chiqarishga yo’naltiradi. Natijada o’quvchi zamonaviy axborot oqimida yo’qolib qolmaydigan, balki uni tahlil qila oladigan faol va mustaqil shaxs sifatida shakllanadi.

Ta’lim jarayonida media mahsulotlardan foydalanish o’quvchilarda tahliliy ko’nikmalarni rivojlantirishning samarali pedagogik vositasi hisoblanadi. U o’quvchilarning kognitiv faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashni shakllantiradi hamda zamonaviy ta’limning kompetensiyaviy yondashuvini amalga oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – P.210
2. Hobbs R. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2017. – P.256
3. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: Polity Press, 2015. – P.240
4. Kellner D., Share J. The Critical Media Literacy Guide: Engaging Media and Transforming Education. – Boston: Brill Sense, 2019. – P.312
5. Potter W. J. Media Literacy. – 9th ed. – Los Angeles: SAGE Publications, 2022. – P.420
6. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2013. – P.178

**XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA FAOLLIGINI
OSHIRISHNING INNOVATSION VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI**

Bekchanov Nizomaddin Ulug‘bek o‘g‘li

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Mazkur maqolada xizmatlar sohasida investitsion jozibadorlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Jahon tajribasi asosida xizmatlar sektoriga investitsiyalarni jalb etishning zamonaviy usullari, institutsional muhitni takomillashtirish omillari va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash vositalari o‘rganiladi. O‘zbekiston Respublikasida xizmatlar sohasini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar tizimli ravishda tahlil qilinib, ularning amaliy ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, investitsion jozibadorlikni oshirishga doir ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: xizmatlar sohasi, investitsiya muhiti, investitsion jozibadorlik, institutsional rivojlanish, iqtisodiy mexanizm, tashkiliy mexanizm, xizmatlar bozori, innovatsiya.

Аннотация. В статье проводится углубленный научный анализ организационно-экономических механизмов повышения инвестиционной привлекательности сферы услуг. Рассматривается мировой опыт привлечения инвестиций, факторы совершенствования институциональной среды и государственные инструменты поддержки. Анализируются нормативно-правовые акты Республики Узбекистан в данной сфере и их практическое значение. Предлагаются научно обоснованные рекомендации по повышению инвестиционной привлекательности сектора услуг.

Ключевые слова: сфера услуг, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, институциональное развитие, экономический механизм, организационный механизм, рынок услуг, инновации.

Abstract. This article provides an in-depth scientific analysis of organizational and economic mechanisms for increasing the investment attractiveness of the service sector. It examines global experience in attracting investments, factors for improving the institutional environment, and government support instruments. The regulatory framework of the Republic of Uzbekistan is analyzed, and its practical significance is highlighted. Scientifically grounded recommendations for enhancing investment attractiveness are proposed.

Keywords: service sector, investment climate, investment attractiveness, institutional development, economic mechanism, organizational mechanism, service market, innovation.

Jahon iqtisodiyotida xizmatlar sohasi postindustrial rivojlanish bosqichining asosiy tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Xususan, rivojlangan mamlakatlarda xizmatlar sektori nafaqat YAIMning asosiy qismini, balki bandlikning katta ulushini ham ta’minlaydi. Xalqaro tashkilotlar, jumladan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi tadqiqotlarida qayd etilishicha, xizmatlar sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o‘rnatishning barqarorligini ta’minlovchi muhim omil hisoblanadi [1].

Jahon amaliyotida xizmatlar sektoriga investitsiyalarni jalb qilishda innovatsion yondashuvlar – raqamli transformatsiya, startap ekotizimlarini rivojlantirish, vechur moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari keng qo‘llanilmoqda [2]. Rivojlangan davlatlar tajribasida hukumatlar tomonidan xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilib, logistika, transport, moliyaviy xizmatlar va axborot texnologiyalari sohalarida yuqori samaradorlikka erishilgan. Shu bilan birga, “Doing Business” ko‘rsatkichlarini yaxshilash, litsenziyalash jarayonlarini soddalashtirish va investorlar huquqlarini himoya qilish orqali investitsion muhit sezilarli darajada yaxshilangan.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda xizmatlar sohasini rivojlantirish va uning investitsion jozibadorligini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Jumladan, “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi (2022–2026-yillar)”da xizmatlar ulushini sezilarli darajada oshirish, hududlarda xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish va investitsiyalarni keng jalb qilish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan [3].

“Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonunda [4] investorlar uchun teng huquqlar va kafolatlar mustahkamlangan bo‘lsa, “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonun [5] asosida yirik xizmat loyihalarini amalga oshirish imkoniyati kengaytirilgan. Shuningdek, Prezident qarorlari bilan xizmatlar sohasini qo‘llab-quvvatlash, jumladan turizm, transport, savdo va IT xizmatlarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Xizmatlar sohasida investitsion jozibadorlikni oshirishning tashkiliy mexanizmlari ko‘p qirrali tizimni tashkil etadi. Avvalo, institutsional muhitni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayon davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish va biznes yuritish uchun qulay sharoit yaratishni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish, xizmatlar klasterlarini shakllantirish va innovatsion markazlarni tashkil etish investitsion faollikni oshiradi. Xizmatlar sohasida “yagona darcha” tizimining joriy etilishi investorlar uchun muhim tashkiliy qulaylik yaratadi.

Iqtisodiy mexanizmlar esa investitsion jozibadorlikni oshirishda asosiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Bular qatoriga soliq imtiyozlari, bojxona preferensiyalari, subsidiyalar, grantlar va imtiyozli kreditlar kiradi. Xususan, kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash orqali xizmatlar bozorida raqobatni kuchaytirish mumkin [6]. Shu bilan birga, investitsion risklarni kamaytirish, sug‘urta mexanizmlarini rivojlantirish va moliyaviy bozorlarni chuqurlashtirish investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

Xizmatlar sohasida innovatsiyalarni joriy etish ham investitsion jozibadorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat, onlayn xizmatlar, fintech va IT xizmatlari yuqori daromadlilik va tezkor rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etadi. Shu bois, ushbu yo‘nalishlarda startaplarni qo‘llab-quvvatlash, texnoparklar va inkubatsiya markazlarini rivojlantirish zarur.

Mazkur tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin. Avvalo, xizmatlar sohasida investitsion loyihalarini shakllantirishda hududlarning ixtisoslashuvini hisobga olish zarur, chunki bu resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Ikkinchidan, xizmatlar sektorida raqamlashtirish darajasini oshirish orqali yangi investitsion imkoniyatlar yaratish lozim. Uchinchidan, xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarni mustahkamlash va ularning manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish zarur. To‘rtinchidan, inson kapitalini rivojlantirish, ya’ni xizmatlar sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash investitsion jozibadorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Beshinchidan, hududlarning investitsion imijini shakllantirish va marketing strategiyalarini rivojlantirish orqali investitsiyalar oqimini oshirish mumkin.

Xizmatlar sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi. Tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning uyg‘unligi, samarali davlat siyosati, innovatsion rivojlanish va inson kapitalining yuksalishi ushbu sohaning barqaror o‘shishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. World Bank. World Development Report 2023: Services for Development. – Washington, DC: World Bank, 2023.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Development. – Geneva: United Nations, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
6. Хамидов О.Х. Инвестициялар иқтисодиёти. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2020. – 256 б.

**O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDA SHAXS IJTIMOIIY MOSLASHUVINING
PEDAGOGIK VA NORMATIV ASOSLARI**

QABULOV BAHROM RUSTAMOVICH

OXU 70110102-Pedagogika magistratura yo‘nalishi MM104-P-25- guruh 1-kurs
magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimida ijtimoiy moslashuvning normativ-huquqiy va ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Ta’lim tizimida o‘quvchilarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, ularning shaxs sifatida shakllanishi hamda kompetensiyaviy yondashuvning o‘rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida ijtimoiy moslashuvni ta’minlovchi pedagogik va psixologik omillar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy moslashuv, ta’lim tizimi, kompetensiya, normativ-huquqiy asos, pedagogik yondashuv, shaxs rivojlanishi.

Аннотация. В данной статье анализируются нормативно-правовые и теоретические основы социальной адаптации в системе образования Узбекистана. Рассматриваются процессы адаптации учащихся к социальной среде, формирование личности и роль компетентностного подхода. Также освещаются педагогические и психологические факторы, обеспечивающие социальную адаптацию в образовательном процессе.

Ключевые слова: социальная адаптация, система образования, компетенция, нормативно-правовая база, педагогический подход, развитие личности.

Abstract. This article analyzes the regulatory-legal and theoretical foundations of social adaptation in the education system of Uzbekistan. It examines students’ adaptation to the social environment, personality development, and the role of the competency-based approach. The pedagogical and psychological factors ensuring social adaptation in the educational process are also highlighted.

Keywords: social adaptation, education system, competence, legal framework, pedagogical approach, personality development.

O‘zbekiston ta’lim tizimida ijtimoiy moslashuv muammosi bugungi kunda shaxsni jamiyatga tayyorlash, uning ijtimoiy faolligini oshirish hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirish nuqtai nazaridan dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchi nafaqat bilim oluvchi, balki ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi, jamiyatda o‘z o‘rnini topuvchi faol subyekt sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan ijtimoiy moslashuv jarayoni ta’limning asosiy strategik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni [1] ta‘lim tizimining asosiy tamoyillarini belgilab berar ekan, unda shaxsni har tomonlama rivojlantirish, ta‘lim va tarbiyaning uzviyligini ta‘minlash hamda o‘quvchini jamiyat hayotiga tayyorlash masalalari alohida qayd etiladi. Ushbu hujjat ta‘lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishni talab etadi, bu esa bevosita ijtimoiy moslashuvning normativ-huquqiy asosini tashkil qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni [2] ham ta‘lim tizimida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratadi. Mazkur konsepsiyada o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, kommunikativlik, hamkorlikda ishlash va ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalarini shakllantirish ta‘limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rsatilgan. Bu esa zamonaviy ta‘lim modelining asosiy yo‘nalishi shaxsning jamiyatga moslashuvini ta‘minlash ekanligini tasdiqlaydi.

Ijtimoiy moslashuv bu shaxsning jamiyatdagi mavjud ijtimoiy muhit, normalar, qadriyatlar, talablar va munosabatlar tizimiga moslashishi, ularni o‘zlashtirishi hamda shu muhitda samarali faoliyat yurita olish jarayonidir. U pedagogika va sotsiologiya nuqtai nazaridan turlicha, lekin o‘zaro bog‘liq tarzda talqin qilinadi. Pedagogika nuqtai nazaridan ijtimoiy moslashuv ta‘lim-tarbiya jarayonida o‘quvchi shaxsining jamiyat hayotiga tayyorlanishi va ijtimoiy rollarni egallash jarayoni sifatida qaraladi. Bu jarayonda o‘quvchining ta‘lim muhitiga moslashuvi, ya‘ni maktab, sinf jamoasi va o‘qituvchi bilan samarali munosabat o‘rnatishi muhim o‘rin tutadi. Shuningdek ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish, jumladan muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va mas‘uliyatni his etish kabi sifatlarni rivojlantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, o‘quvchilarda axloqiy va madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirish hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida shaxsni har tomonlama rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Sotsiologiya nuqtai nazaridan ijtimoiy moslashuv shaxsning jamiyatning mavjud ijtimoiy tizimiga integratsiyalashuvi, ya‘ni jamiyat tomonidan belgilangan norma va qadriyatlarni qabul qilishi hamda ularga muvofiq xulq-atvor shakllantirishi jarayoni sifatida izohlanadi. Bu jarayonda shaxs jamiyat normalarini o‘zlashtiradi, turli ijtimoiy institutlarga, ya‘ni oila, ta‘lim muassasalari va mehnat jamoalariga moslashadi hamda ularda o‘z ijtimoiy rolini bajaradi. Ijtimoiy moslashuv masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida ham keng o‘rganilgan bo‘lib, u shaxsning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi jarayoni sifatida talqin etiladi. Lev Vygotsky shunday deydi: “Insonning rivojlanishi ijtimoiy muhit va muloqot jarayonida shakllanadi”. [5] Ushbu fikr ilmiy jihatdan o‘z tasdig‘ini topgan bo‘lib, ta‘lim jarayonida ijtimoiy o‘zaro ta‘sir shaxs shakllanishining asosiy omili ekanini ko‘rsatadi. Haqiqatan ham, o‘quvchi maktab muhitida tengdoshlar va o‘qituvchi bilan muloqot jarayonida ijtimoiy tajriba orttiradi va jamiyatga moslashadi.

“2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi [3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonida inson kapitalini rivojlantirish, ta‘lim sifatini oshirish, yoshlarning ijtimoiy faolligini kuchaytirish va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish asosiy ustuvor yo‘nalish sifatida qayd etilgan. Bu esa ijtimoiy moslashuvni davlat taraqqiyotining muhim komponenti sifatida belgilaydi. O‘zbekiston ta‘lim tizimida ijtimoiy moslashuvning normativ-huquqiy asoslarini tahlil etishda gender tenglik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Bu borada asosiy hujjatlardan biri O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi [4] Qonuni hisoblanadi. Ushbu qonunda jamiyat hayotining barcha sohalarida, jumladan ta’lim tizimida ham gender tenglikni ta’minlash, kamsitishning oldini olish va xotin-qizlar hamda erkaklar uchun teng sharoitlar yaratish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur qonun ta’lim jarayonida o‘quvchilarning jinsidan qat’i nazar teng imkoniyatlarga ega bo‘lishini kafolatlaydi va bu orqali ularning ijtimoiy moslashuv jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi. Gender tenglik ta’minlangan muhitda o‘quvchilar o‘zini erkin ifoda etish, ijtimoiy rollarni teng sharoitda o‘zlashtirish va jamiyat hayotiga faol integratsiyalashish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi. *Ta’lim to‘g‘risida* (O‘RQ-637-son Qonun). – Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. *“Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”* (PF-5712). – Toshkent, 2019-yil 29-aprel.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. *“2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”*. – Toshkent, 2023-yil 11-sentabr.
4. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. *“Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”* (O‘RQ-562). – Toshkent, 2019-yil 2-sentabr.
5. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012.

**MADANIYATLARARO MULOQOT: TUSHUNCHA, TAMOYILLAR VA
HOFSTEDE–HALL NAZARIYALARINING QIYOSIY TAHLILI**

TENGLASHEV MEHRIDDIN QO‘RG‘ONOVICH

OXU 70110102-Pedagogika magistratura
yo‘nalishi MM104-P-25- guruh 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada madaniyatlararo muloqotning nazariy asoslari tizimli tahlil qilingan bo‘lib, uning asosiy tushunchasi, tamoyillari va kommunikativ xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, E. Hallning yuqori va past kontekst nazariyasi hamda G. Hofstede tomonidan ishlab chiqilgan madaniy o‘lchamlar modeli qiyosiy jihatdan tahlil qilingan. Muallif fikricha, Hall yondashuvi muloqotning mikro darajadagi kontekstual xususiyatlarini ochib bersa, Hofstede modeli madaniyatni makro ijtimoiy tizim sifatida tushuntiradi. Maqolada ushbu ikki nazariyaning uyg‘unligi zamonaviy global jamiyatda samarali madaniyatlararo kommunikatsiyani shakllantirishda muhim metodologik asos ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: madaniyatlararo muloqot, kommunikatsiya, Hofstede, Hall, kontekst, madaniy o‘lchamlar, global kompetensiya, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация. В данной статье системно анализируются теоретические основы межкультурной коммуникации, раскрываются её ключевые понятия и принципы. Также проводится сравнительный анализ теории высоко- и низкоконтекстной коммуникации Э. Холла и модели культурных измерений Г. Хофстеде. По мнению автора, подход Холла

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

позволяет выявить микроконтекстуальные особенности коммуникации, тогда как модель Хофстеде рассматривает культуру как макросоциальную систему. В статье обосновывается, что интеграция данных теорий является важной методологической основой эффективного межкультурного взаимодействия в условиях глобализации.

Ключевые слова: Межкультурная коммуникация, Хофстеде, Холл, контекст, культурные измерения, глобальная компетентность, социальная адаптация.

Abstract. This article provides a systematic analysis of the theoretical foundations of intercultural communication, highlighting its core concepts and principles. It also offers a comparative examination of Edward Hall’s high- and low-context communication theory and Geert Hofstede’s cultural dimensions model. According to the author, Hall’s approach explains micro-level contextual features of communication, whereas Hofstede’s model interprets culture as a macro-level social system. The study concludes that the integration of both theories serves as an important methodological basis for effective intercultural communication in the context of globalization.

Keywords: intercultural communication, Hofstede, Hall, context, cultural dimensions, global competence, social adaptation.

Globalizatsiya jarayonining jadallashuvi natijasida turli madaniyat vakillari o‘rtasidagi o‘zaro aloqa ko‘lami kengayib bormoqda. Shu sababli madaniyatlararo muloqot zamonaviy ijtimoiy fanlar, xususan, pedagogika, sotsiologiya va kommunikatsiya nazariyasida dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda. Madaniyatlararo muloqot shaxsning turli madaniy muhit vakillari bilan samarali aloqa o‘rnatish, ularning qadriyatlarini, xulq-atvori va kommunikativ uslublarini tushunish jarayonini ifodalaydi.

Madaniyatlararo muloqot bu turli madaniy tizimlarga mansub shaxslar o‘rtasida axborot almashish, ma’no yaratish va o‘zaro tushunishga erishish jarayonidir. Ushbu jarayon nafaqat til bilish, balki madaniy kodlarni tushunish, ijtimoiy me’yorlarni anglash va kommunikativ moslashuvni ham talab etadi. [1]

Madaniyatlararo muloqotning asosiy tamoyillari sifatida hurmat tamoyili (boshqa madaniyat qadriyatlarini tan olish), ochiqlik tamoyili (stereotiplardan xoli bo‘lish), moslashuv tamoyili (kommunikativ xulqni kontekstga mos o‘zgartirish) va hamkorlik tamoyili (o‘zaro manfaatli muloqotni yo‘lga qo‘yish) ajratiladi. Madaniyatlararo muloqot samaradorligini ta’minlovchi asosiy tamoyillar quyidagilardan iborat:

1. Hurmat tamoyili bu tamoyil boshqa madaniyat vakillarining qadriyatlarini, urf-odatlarini va kommunikativ xulqini tan olish hamda ularga nisbatan bag‘rikeng munosabatda bo‘lishni anglatadi. Hurmat mavjud bo‘lmagan joyda samarali madaniyatlararo muloqot shakllanmaydi.

2. Ochiqlik tamoyili. Ochiqlik stereotiplar, oldindan shakllangan noto‘g‘ri tasavvurlar va etnosentrizmni bartaraf etishni nazarda tutadi. Bu tamoyil shaxsning yangi madaniy axborotni qabul qilishga tayyorligini ifodalaydi.

3. Moslashuv tamoyili. Moslashuv turli madaniy kontekstlarda kommunikativ xulq-atvorni o‘zgartira olish qobiliyatini bildiradi. Bu tamoyil madaniyatlararo kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

4. Hamkorlik tamoyili. Hamkorlik o‘zaro manfaatga asoslangan muloqotni yo‘lga qo‘yish, konfliktlarni konstruktiv hal qilish va umumiy maqsad sari yo‘naltirilgan kommunikatsiyani anglatadi. [2]

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

E. Hall madaniyatlarni yuqori kontekstli va past kontekstli turlarga ajratadi. Uning fikricha, yuqori kontekstli madaniyatlarda muloqot yashirin ma’no, noverbal signal va ijtimoiy kontekstga tayansa, past kontekstli madaniyatlarda aniq va to’g’ridan-to’g’ri verbal axborot ustunlik qiladi.

Hall shunday deydi: “Kommunikatsiya – bu faqat so’zlar emas, balki kontekst va munosabatlar tizimidir”. [3] Ushbu fikr madaniyatlararo muloqotda noverbal omillarning muhimligini asoslaydi. Muallif nuqtai nazaridan, Hall modeli ta’lim jarayonida kommunikativ moslashuvni tushunishda muhim metodologik asos bo’lib xizmat qiladi.

G. Hofstede madaniyatni bir nechta asosiy o’lchamlar orqali tahlil qiladi: hokimiyat masofasi, individualizm va kollektivizm, noaniqlikdan qochish, erkaklik va ayollik yo’nalishi, uzoq va qisqa muddatli orientatsiya. Hofstede fikriga ko’ra: “Madaniyat bu — insonlarning fikrlash, his qilish va harakat qilish dasturidir”. [4] Ushbu yondashuv madaniy farqlarni tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Muallif sifatida qaralganda, Hofstede modeli madaniyatlararo muloqotdagi xulq-atvor farqlarini tushuntirishda fundamental nazariy asosdir.

Hall va Hofstede nazariyalari bir-birini to’ldiruvchi yondashuvlardir. Hall kommunikatsiya jarayonining mikro darajasini, ya’ni muloqot uslublarini tahlil qiladi, Hofstede esa madaniyatni makro ijtimoiy tizim sifatida o’rganadi.

Shu jihatdan Hall modeli kommunikativ kontekstni, Hofstede modeli esa madaniy strukturalarni yoritadi. Ularni birgalikda qo’llash madaniyatlararo muloqotni chuqurroq tushunish imkonini beradi. [5]

Madaniyatlararo muloqot zamonaviy global jamiyatda shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va kasbiy kompetensiyasini ta’minlovchi muhim omil hisoblanadi. Hall va Hofstede nazariyalari ushbu jarayonni ilmiy asosda tushuntiruvchi eng muhim konseptual yondashuvlardir. Ularning qiyosiy tahlili madaniyatlararo kommunikatsiyani chuqur tushunish va amaliyotda samarali qo’llash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Hall E. T. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, 1976.
2. Hall E. T. *The Silent Language*. New York: Doubleday, 1959.
3. Hofstede G. *Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2001.
4. Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill, 2010.
5. Gudykunst W. B. *Bridging Differences: Effective Intergroup Communication*. London: Sage, 2004.

SAVOL-JAVOB JARAYONIDA FORMATIV BAHOLASH VA XATOLARNI TUZATISH ORQALI O‘QUVCHILARNING KOGNITIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Usarov Shokir Eshimovich

OXU 70110102-Pedagogika magistratura yo‘nalishi MM104-P-25- guruh

1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada savol-javob jarayonida formativ baholash va xatolarni tuzatish orqali o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tahlil qilingan. Savol-javob texnologiyasining didaktik imkoniyatlari, formativ baholashning o‘quv jarayonidagi o‘rni hamda xatolar ustida ishlashning pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, mazkur jarayonlarning integratsiyasi o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: savol-javob texnologiyasi, formativ baholash, kognitiv kompetensiya, xatolarni tuzatish, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiya, tahliliy fikrlash.

Аннотация. В данной статье проанализированы теоретические основы развития когнитивной компетентности учащихся посредством формативного оценивания и исправления ошибок в процессе вопросно-ответной деятельности. Обоснованы дидактические возможности метода вопрос-ответ, роль формативного оценивания в учебном процессе, а также педагогическое значение работы над ошибками. Показано, что интеграция данных процессов способствует развитию самостоятельного мышления, аналитических навыков и умений решать проблемные ситуации.

Ключевые слова: метод вопрос-ответ, формативное оценивание, когнитивная компетентность, исправление ошибок, самостоятельное мышление, педагогическая технология, аналитическое мышление.

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations of developing students' cognitive competence through formative assessment and error correction in the question-answer process. The didactic potential of the question-answer method, the role of formative assessment in the learning process, and the pedagogical significance of working with errors are scientifically substantiated. It is also highlighted that the integration of these processes contributes to the development of independent thinking, analytical skills, and problem-solving abilities.

Keywords: question-answer method, formative assessment, cognitive competence, error correction, independent thinking, pedagogical technology, analytical thinking.

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni [1] ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish zarurligini belgilab beradi. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni** [2] hamda **2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-son “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarorida** [3] ta’lim sifatini oshirish, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish va baholash tizimini takomillashtirish muhim vazifa sifatida belgilangan. Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar asosida ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshiruvchi, ularni mustaqil fikrlashga undovchi interfaol metodlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda savol-javob texnologiyasi o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi muhim vositalardan biri sifatida keng e’tirof etiladi. Ushbu metodning nazariy asoslari qadimiy falsafiy qarashlarga borib taqaladi. Jumladan, Sokrat shunday deydi: “Haqiqiy bilim inson ongiga tayyor holda berilmaydi, u savollar orqali kashf

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etiladi”. Ushbu fikr pedagogika fanida o‘z isbotini topgan. Darhaqiqat, savol-javob asosidagi ta’lim o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa bilimni chuqur o‘zlashtirishga zamin yaratadi va keyingi kognitiv jarayonlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Savol-javob jarayonining ilmiy asoslari psixologik nuqtai nazardan ham izohlangan. Xususan, L.Vygotsky shunday deydi: “Ta’lim jarayoni ijtimoiy muloqot orqali amalga oshadi va o‘quvchi rivoji yaqin rivojlanish zonasi doirasida ta’minlanadi”. [4] Ushbu fikr fanda o‘z isbotini topgan. Haqiqatan ham, o‘qituvchi tomonidan berilgan savollar o‘quvchini mavjud bilim darajasidan yuqoriroq bosqichga olib chiqadi. Bu jarayonda savol-javob metodining o‘rni beqiyos bo‘lib, u o‘quvchining tafakkurini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi bilimni faol o‘zlashtirishi zarur. Bu borada J. Piaget shunday deydi: “Bola bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki uni o‘z faoliyati davomida quradi”. [5] Ushbu fikr ham ilmiy jihatdan asoslangan. Demak, savol-javob metodidan foydalanish o‘quvchining faol fikrlashini ta’minlaydi. Bu esa uning tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish kabi kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida savollarning darajasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, B.Blum shunday deydi: “Ta’lim maqsadlari oddiy bilimdan murakkab tafakkur jarayonlariga qadar bosqichma-bosqich rivojlanishi lozim”. Ushbu qarash fanda o‘z tasdig‘ini topgan. Haqiqatan ham, savollarni turli darajada berish o‘quvchilarning fikrlash ko‘nikmalarini chuqurlashtiradi. Ayniqsa, tahliliy va baholovchi savollar o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Formativ baholashning samaradorligi zamonaviy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Jumladan, P.Blak va D. Viliam shunday deydi: “Formativ baholash o‘quvchilarning o‘zlashtirish natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi, chunki u doimiy fikr-mulohaza orqali rivojlanishni ta’minlaydi”. [6] Ushbu fikr ilmiy tadqiqotlarda o‘z isbotini topgan. Darhaqiqat, o‘quvchilarning javoblariga berilgan tezkor va asosli tahlil ularning bilimini mustahkamlashga yordam beradi. Bu esa o‘quvchini o‘z ustida ishlashga undaydi va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Ta’lim jarayonida xatolar ustida ishlash ham muhim pedagogik ahamiyatga ega. Bu borada J. Devey shunday deydi: “Ta’lim tajriba orqali amalga oshadi, xato esa o‘rganishning ajralmas qismidir”. Ushbu fikr ham fanda o‘z tasdig‘ini topgan. Demak, xatolarga salbiy hodisa sifatida emas, balki rivojlanish omili sifatida qarash zarur. O‘quvchining xatosini tahlil qilish uni chuqurroq fikrlashga undaydi va bilimni ongli o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, J. Bruner shunday deydi: “O‘quvchiga berilgan yo‘naltiruvchi yordam uning mustaqil bilim olishiga zamin yaratadi”. [7] Ushbu qarash ham ilmiy asoslangan. Haqiqatan ham, o‘qituvchi tomonidan berilgan to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq o‘quvchini mustaqil fikrlashga olib chiqadi. Bu jarayonda savol-javob va xatolar ustida ishlash o‘zaro uyg‘un holda amalga oshiriladi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar asosida aytish mumkinki, savol-javob jarayoni, formativ baholash va xatolar ustida ishlashning integratsiyasi o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini kompleks rivojlantirish imkonini beradi. Bu jarayonda o‘quvchilar bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni faol o‘zlashtiruvchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo‘llovchi subyektga aylanadi. Ularda muammoli vaziyatlarni hal etish, mustaqil qaror qabul qilish va mantiqiy xulosa chiqarish kabi muhim kognitiv ko‘nikmalar shakllanadi. Savol-javob jarayonida formativ baholashni samarali tashkil etish hamda xatolar ustida tizimli ishlash o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi. *Ta‘lim to‘g‘risida* (O‘RQ-637-son Qonun). – Toshkent, 2020. – 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. *Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida* (PF-5712-son). – Toshkent, 2019. – 29-aprel.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. *Ta‘lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida* (PQ-4884-son). – Toshkent, 2020. – 6-noyabr.
4. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Revised edition. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012.
5. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. – Routledge Classics Edition. – London: Routledge, 2013.
6. Bloom B. S. *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. – 2nd edition (revised). – New York: Pearson, 2014.
7. Black P., Wiliam D. *Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment*. – London: GL Assessment, 2018.

**FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA SAVOL TUZISH
TEXNIKASINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI**

Yusupova Dilafroz Ismailovna

OXU 70110102-Pedagogika magistratura yo‘nalishi

MM104-P-25- guruh 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda savol tuzish texnikasining didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Savol tuzish faoliyatining tanqidiy, kreativ va metakognitiv fikrlashni rivojlantirishdagi o‘rni ochib beriladi. Shuningdek, boshlang‘ich ta‘lim tizimida savol tuzish strategiyalarini qo‘llash orqali o‘quvchilarning o‘quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlari asoslanadi.

Kalit so‘zlar: fikrlash qobiliyati, savol tuzish texnikasi, didaktik imkoniyatlar, tanqidiy fikrlash, kreativ fikrlash, metakognitsiya, boshlang‘ich ta‘lim, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье анализируются дидактические возможности техники постановки вопросов в развитии мыслительных способностей учащихся. Особое внимание уделяется роли данной техники в формировании критического, креативного и метакогнитивного мышления. Также обобщаются механизмы развития учебно-познавательных компетенций учащихся начального образования посредством стратегий постановки вопросов.

Ключевые слова: мыслительные способности, техника постановки вопросов, дидактические возможности, критическое мышление, креативное мышление, метакогниция, начальное образование, компетенции.

Abstract. This article examines the didactic potential of question-generation techniques in developing students' thinking abilities. It highlights the role of this technique in fostering critical, creative, and metacognitive thinking. Furthermore, the study substantiates mechanisms

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

for developing learners’ cognitive competencies in primary education through structured questioning strategies.

Keywords: thinking skills, question-generation technique, didactic potential, critical thinking, creative thinking, metacognition, primary education, competencies.

Jahon ham jamiyati e’tirof etayotgan ta‘lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish global darajadagi ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. UNESCO tomonidan qabul qilingan “Education 2030 Framework for Action” [1] hujjatida ta‘limning asosiy maqsadi sifatida o‘quvchilarda yuqori darajali fikrlash ko‘nikmalarini, muammolarni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligi alohida qayd etilgan. Mazkur hujjatda “ta‘lim nafaqat bilim berishi, balki o‘quvchilarning qanday fikrlashini o‘rgatishi lozim” degan konseptual yondashuv ilgari suriladi. Shuningdek, OECD [2] tomonidan amalga oshirilayotgan PISA tadqiqotlari natijalari ham o‘quvchilarning bilimni qayta aytish emas, balki uni tahlil qilish, baholash va yangi vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmaganini ko‘rsatmoqda. Bu esa ta‘lim jarayonida savol berish va savol tuzish faoliyatini markaziy didaktik vosita sifatida qo‘llash zaruratini kuchaytiradi.

O‘zbekiston ta‘lim tizimida ham mazkur masalaga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan fikrga ko‘ra: “Zamonaviy maktab bitiruvchisi mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor va raqobatbardosh bo‘lishi zarur” [3]. Bu g‘oya Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi kabi muhim normativ hujjatlarda o‘z ifodasini topgan va ta‘lim sifatini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘quvchilarda tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Shuningdek, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun va Davlat ta‘lim standartlarida kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish, ya’ni o‘quvchilarning bilimni mustaqil egallash va qo‘llash qobiliyatini shakllantirishga alohida urg‘u berilgan.

Savol tuzish texnikasi aynan shu kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim didaktik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. An’anaviy ta‘limda o‘qituvchi savol beruvchi, o‘quvchi esa javob beruvchi sifatida ishtirok etgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvda o‘quvchining o‘zi savol tuzuvchi subyektga aylanishi zarur. Bu jarayon o‘quvchining fikrlash faoliyatini faollashtiradi, uning bilish jarayoniga ongli yondashuvini ta‘minlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, savol tuzish faoliyati o‘quvchilarda tahlil qilish, umumlashtirish, taqqoslash va xulosa chiqarish kabi yuqori darajali fikrlash operatsiyalarini rivojlantiradi.

Didaktik nuqtai nazardan savol tuzish texnikasi bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi. Avvalo, u o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi. O‘quvchi savol tuzish jarayonida o‘rganilayotgan materialni chuqur tahlil qiladi, asosiy g‘oyalarni ajratib oladi va ularni mantiqiy bog‘laydi. Bu esa bilimlarning mustahkam o‘zlashtirilishiga olib keladi. Ikkinchidan, savol tuzish texnikasi o‘quvchilarda metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantiradi, ya’ni ular o‘z fikrlash jarayonini nazorat qilish va baholashni o‘rganadi. Uchinchidan, mazkur texnika kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi, chunki savol tuzish va muhokama qilish jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq va asosli ifodalashga harakat qiladi.

Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida savol tuzish texnikasidan foydalanish ayniqsa samarali hisoblanadi. Bu bosqichda o‘quvchilarning bilishga qiziqishi yuqori bo‘lib, ular yangi bilimlarni faol o‘zlashtirishga intiladi. Savol tuzish faoliyati esa ushbu tabiiy qiziqishni qo‘llab-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

quvvatlaydi va uni maqsadli rivojlantiradi. Masalan, matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilarga matn mazmuni asosida savollar tuzish topshirig‘i berilganda, ular matnni yuzaki emas, balki chuqur anglashga harakat qiladi. Bu esa o‘qish savodxonligini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Savol tuzish texnikasining yana bir muhim jihati uning kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qilishidir. [4]. O‘quvchi noodatiy savollar tuzish orqali mavjud bilimlar doirasidan chiqadi, yangi g‘oyalar yaratadi va muammolarga turli nuqtai nazardan yondashishni o‘rganadi. Bu esa zamonaviy ta’limning asosiy maqsadlaridan biri bo‘lgan innovatsion fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi.

“Sokratik savol-javob texnikasi” (Suqrot nomi bilan bog‘liq) o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtirishda samarali didaktik vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, ta’lim jarayonida o‘qituvchi tayyor bilimni bayon etmaydi, balki ketma-ket, mantiqiy izchillikka ega savollar orqali o‘quvchini mustaqil xulosa chiqarishga yo‘naltiradi. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, dalillash, asoslash hamda muammoli vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalari shakllanadi [5]. Mazkur yondashuv ayniqsa boshlang‘ich ta’limda, xususan o‘qish savodxonligi darslarida samarali qo‘llanish imkoniyatiga ega.

Masalan, boshlang‘ich sinf O‘qish savodxonligi darslarida o‘rganiladigan Nasiba Erxonovanning “Arazchi svetofo” [6] matni asosida Sokratik savol-javob texnikasini qo‘llash o‘quvchilarning matn mazmunini chuqur anglashiga xizmat qiladi. Dars jarayonida o‘qituvchi dastlab umumiy tushunishni aniqlovchi savollar orqali o‘quvchilarning e’tiborini matn mazmuniga qaratadi, ya’ni matnda qanday voqea tasvirlangani haqida savol berish orqali ularning dastlabki fikrlash jarayonini faollashtiradi. Keyingi bosqichda esa savollar bosqichma-bosqich murakkablashib boradi: svetofoarning nima sababdan “arazlagani”, uning vazifasi nimadan iborat ekani, yo‘l harakati qoidalariga amal qilinmaganda qanday oqibatlar yuzaga kelishi mumkinligi kabi savollar orqali o‘quvchilar sabab-oqibat munosabatlarini tahlil qilishga yo‘naltiriladi. O‘qituvchi o‘quvchilarni baholash va munosabat bildirish bosqichiga olib chiqadi. Masalan, muallifning asosiy g‘oyasi nimadan iboratligi, svetofo obrazi orqali qanday ijtimoiy ahamiyatli fikr ilgari surilgani haqida savollar beriladi. Bu jarayonda o‘quvchilar o‘z fikrlarini matndan dalillar keltirish orqali asoslashga harakat qiladi. Yakuniy bosqichda esa umumlashtiruvchi savollar orqali o‘quvchilar mustaqil xulosa chiqaradi, ya’ni yo‘l harakati qoidalariga amal qilish zarurati, jamiyatdagi tartib-intizomning ahamiyati haqida o‘z qarashlarini shakllantiradi. Mazkur metodik yondashuvning ahamiyati shundaki, u o‘quvchini passiv tinglovchidan faol fikrlovchi subyektga aylantiradi. Savollar orqali tashkil etilgan muloqot jarayoni o‘quvchilarning nafaqat matnni tushunish darajasini oshiradi, balki ularning mantiqiy tafakkuri, nutqiy faolligi va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu boisdan Sokratik savol-javob texnikasini o‘qish savodxonligi darslariga tizimli ravishda tatbiq etish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim didaktik imkoniyat sifatida namoyon bo‘ladi. Savol tuzish texnikasi o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda keng didaktik imkoniyatlarga ega bo‘lib, ularni ta’lim jarayoniga faol jalb etadi, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi va yuqori darajali kognitiv ko‘nikmalarni shakllantiradi. Ushbu texnikani ta’lim jarayoniga tizimli ravishda joriy etish o‘quvchilarning bilim sifatini oshirish va ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos holda tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Education 2030: Framework for Action. – Paris: UNESCO, 2015.
2. OECD. PISA 2022 Results. – Paris: OECD Publishing, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
5. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2016.

**3-SINF DARSLIKLARIDAGI ORFOGRAFIYAGA OID MASHQLARNI TAHLIL
QILISH**

Xonqa tuman 39-son maktab Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Atagullayeva Nargiza Bakibullayevna

Annotatsiya. Mazkur maqolada 3-sinf ona tili darsliklarida berilgan orfografiyaga oid mashqlar tahlil qilinadi. Mashqlarning mazmuni, ta’limiy ahamiyati, shakllari va o‘quvchilarda savodxonlikni rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi. Orfografik ko‘nikmalarni mustahkamlash, mustaqil tahlil qilishga yo‘naltirish va kreativ fikrlashni rag‘batlantirishda mashqlarning metodik ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, takomillashgan mashq turlari hamda ularni baholash mezonlariga oid tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: orfografiya, 3-sinf darsligi, savodxonlik, mashq tahlili, metodik tavsiya, mustaqil fikrlash

Abstract. This article analyzes the orthography-related exercises presented in 3rd-grade native language textbooks. It examines the structure, purpose, and educational value of these exercises, emphasizing their role in developing literacy and encouraging analytical and creative thinking in students. The paper also discusses advanced types of orthographic tasks and provides methodological suggestions for their implementation and assessment.

Keywords: orthography, 3rd grade textbook, literacy, exercise analysis, methodological guidance, independent thinking

Аннотация. В данной статье рассматриваются орфографические упражнения, представленные в учебниках родного языка для 3-го класса. Анализируется содержание, структура и дидактическая значимость заданий, их роль в формировании грамотности, аналитического и творческого мышления учащихся. Также предлагаются рекомендации по улучшению орфографических заданий и критериям их оценки.

Ключевые слова: орфография, учебник 3-го класса, грамотность, анализ упражнений, методические рекомендации, самостоятельное мышление

Boshlang‘ich ta’limning har bir bosqichi o‘ziga xos metodik vazifalarni bajaradi. 3-sinf ona tili darsliklarida bu vazifa orfografik bilim va ko‘nikmalarni mustahkamlash, imloviy savodxonlikni chuqurlashtirish, mustaqil fikrlash va izchil yozuv malakasini shakllantirishdan iborat. Aynan shu bosqichda o‘quvchilar yozma nutqni tahlil qilishga o‘rganadi, imloviy qonuniyatlarni chuqurroq anglaydi va xatolar ustida ishlash malakasini egallay boshlaydi. Shu nuqtai nazardan 3-sinf darsliklaridagi orfografiyaga oid mashqlar tizimli va amaliy yondashuv asosida tahlil etilishi zarur.

3-sinf darsliklarida orfografik mashqlar nafaqat imloviy to‘g‘rilikni o‘rgatadi, balki o‘quvchilarning nutqiy faolligini, mustaqil fikrlash salohiyatini va ijodiy yondashuvini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Darsliklardagi mashqlar soni va mazmuni oshgan, mashq shakllari murakkablashgan, topshiriqlar matnli asosga o‘tkazilgan, orfografik muammolar kontekstda berilmoqda. Bularning barchasi orfografiyani faqat yodlash emas, balki tushunib qo‘llashga yo‘naltirilganligini ko‘rsatadi.

Mashqlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ular quyidagi yondashuvlarga tayangan: fonetik imlo, morfologik imlo, an’anaviy yozuv, bo‘g‘in tuzilmasi, grafik shakllar va nutq bo‘laklarining yozuvdagi aks ettirilishi. Ayniqsa, so‘z tarkibi asosidagi orfografik tahlil – ya’ni ildiz, qo‘shimcha, yasama so‘zlarning yozilishi, o‘zlashtirilgan so‘zlarning yozilishidagi o‘ziga xosliklar – darsliklarda batafsil yoritilgan. Bu esa o‘quvchilarda morfologik ong va imloviy sezgirlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ayrim mashqlar eshitgan so‘z asosida yozish, dikant yozish, xatoni topish va tuzatish, harf yoki bo‘g‘inni o‘rniga qo‘yish, jumladagi orfografik birlikni aniqlash, rasm asosida gap tuzish, noto‘g‘ri yozilgan matnni tahrirlash kabi shakllarda beriladi. Bu esa o‘quvchilarning tahliliy, mantiqiy va ijodiy faoliyatini faollashtirish imkonini beradi.

Darslik mualliflari 3-sinfda o‘quvchilarning ongli yondashuv asosida mustaqil ishlashiga katta e’tibor qaratgan. Mashqlar matn asosida tuzilgan, bunda o‘quvchi so‘zlarni kontekstda tushunadi, matndan orfografik birlikni topadi, imloviy xatolarni aniqlaydi. Bu yondashuv maktab ta’limining zamonaviy tamoyillariga — konstruktiv va kompetensiyaviy yondashuvga mos keladi.

Mashqlarda ayniqsa quyidagi imloviy holatlar ustuvor yoritilgan: bosh harf bilan yozilishi kerak bo‘lgan so‘zlar (shaxs ismlari, joy nomlari), undoshlar talaffuzidagi o‘zgarishlar (qo‘sh undoshlar, oraliq undoshlar), o‘zbek tiliga moslashtirilgan so‘zlarning imloviy shakllari, so‘z oxiridagi tovushlar tushishi yoki o‘zgarishi, so‘z turkumlarining yozuvdagi ifodasi (fe’ning “-yapti”, “-moqda” qo‘shimchalari va hokazo). Bu imloviy hodisalar har bir mashqda sodda shakldan murakkab tahlil darajasiga olib chiqiladi.

Shuningdek, o‘quvchilar orfografik qonuniyatni izohlashga, sabablarini anglashga, mustaqil xulosa chiqarishga undaladi. Bu holat ayniqsa dars samaradorligini oshiradi. O‘quvchi nafaqat so‘zni to‘g‘ri yozadi, balki nima uchun shunday yozilishini ham tushunadi. Orfografik normani qabul qilishda izohlilik, ongli qabul qilish va mantiqiy tahlil muhim mezon bo‘lib xizmat qiladi.

Mashqlarning ba’zilarida rasm asosida matn yozish, bog‘liq gaplar tuzish, gaplarni so‘zlarga ajratish va har bir so‘zni orfografik jihatdan tahlil qilish vazifalari beriladi. Bu esa o‘quvchilarning yozma nutqda mustaqil harakat qilishiga yo‘l ochadi. Ayniqsa, “xatoni toping va izohlang”, “matndan 5 ta bosh harf bilan yozilgan so‘z toping”, “noto‘g‘ri yozilgan so‘zlarni to‘g‘rilang” kabi topshiriqlar tahlil qilish ko‘nikmasini kuchaytiradi.

Ammo ayrim mashqlarda takroriylik, andoza shaklidan chekinmaslik, faqat yozishga qaratilgan topshiriqlar uchraydi. Bunday holatlarda o‘quvchining fikrlash jarayoni cheklanishi mumkin. Shu sababli metodik jihatdan quyidagilar tavsiya etiladi: mashqlarga kreativ elementlar kiritish, o‘quvchini orfografik muammoni mustaqil hal qilishga yo‘naltirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish, mashqlarga o‘yin va fanlararo elementlar qo‘shish.

Masalan, orfografik “topishmoqlar”, “so‘z tuzish bellashuvlari”, “xato matn tahriri”, “hikoya yarat va orfografik xatolar qil” kabi topshiriqlar bolalarda nafaqat yozish, balki ijodiy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tafakkur, tahliliy fikrlashni ham shakllantiradi. Ayniqsa, guruhda ishlash, bahs-munozarali yondashuvlar orqali orfografik normani mustahkamlash darsda jonli muhit yaratadi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalarini jalb qilish ham orfografik mashqlarning samaradorligini oshiradi. Virtual diktantlar, interaktiv yozuv testlari, sun’iy intellekt asosidagi avtomatik tahlil vositalari, QR kod orqali mashqni tekshirish imkoniyati o‘quvchilarda mustaqil ishlash madaniyatini shakllantiradi. Bu holat ayniqsa uyda bajariladigan topshiriqlarni shaxsiylashtirishga imkon beradi.

Mashqlar orqali nafaqat imlo, balki yozuv madaniyati, mantiqiy fikr, matn qurish, bog‘lovchi vositalardan foydalanish, uslubiy izchillik ham rivojlanadi. Orfografik ko‘nikma — bu yagona yozuv qoidasi emas, balki ko‘p bosqichli, ko‘p funksiyali til faoliyatining tarkibiy qismidir. Shu sababli 3-sinf bosqichida bu mashqlarga metodik jihatdan yangicha qarash, ularni darslikdan tashqariga — nutq madaniyati va matn ustida ishlashga bog‘lash zarur.

3-sinf darsliklaridagi orfografiyaga oid mashqlar orfografik savodxonlikni mustahkamlash, fikrni tahliliy ifodalash, ijodiy yondashuvni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Ularning mazmunan boy, usluban zamonaviy va psixologik jihatdan mos bo‘lishi darsning sifatini belgilaydi. Har bir mashq shunchaki topshiriq emas, balki o‘quvchining til madaniyatiga bir qadamli yondashuvi bo‘lishi kerak. Darslik mualliflari, metodistlar va amaliyotchi pedagoglar bu borada uzluksiz hamkorlikda bo‘lishi, mashqlar tizimini takomillashtirishda o‘zaro tahlil asosida ishlashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rafiqov A.A., Qurbonov O.S. Ona tili: 3-sinf darsligi. — Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, 2023. — 160 b.
2. To‘xtasinova M.X. Savod o‘rgatish va orfografiyani o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 112 b.
3. G‘afforova Z.R. Ona tili mashg‘ulotlarida orfografik topshiriqlarning o‘rni. — Andijon: AndMI nashriyoti, 2021. — 98 b.
4. Karimova D.T. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida yozma nutq va savodxonlikni rivojlantirish. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. — 105 b.
5. Abdurahmonova M. Orfografik mashqlar orqali tahliliy fikrlashni shakllantirish. — “Pedagogik innovatsiyalar” Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. — Buxoro, 2023. — B. 127–131.
6. Yo‘ldosheva S. Ona tili darslarida orfografik xatolar ustida ishlash metodikasi. — Namangan: Talim Press, 2020. — 91 b.
7. Muslimov N.A., Quchqorova N.M. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy dars va yondashuvlar. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. — 120 b.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIGA
QIZIQISHLARINI ORTTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLAR AFZALLIKLARI**

Qo‘shko‘pir tumani 39-sonli maktab o‘qituvchisi

Jumaniyazova Shaxlo Alimboyevna

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish hamda o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga, matematik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muammolarni tez va oson hal qilishga, topqirlikka o‘rgatishda va mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirishda matematik ertaklarning ahamiyati haqida so‘z yuritiladi.

Annotation. In this article, it is given the ways to stimulate students' interest in mathematics in the primary schools. this article also discusses the importance of mathematical tales in teaching students to think logically, solve mathematical problems quickly and easily be resourceful and develop logical thinking.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение математических сказок в развитии интереса учащихся начальных классов к математике, помощи им в логическом мышлении, решении математических задач быстро и легко, развитии сообразительности и логического мышления.

Kalit so‘zlar: matematik ertak, miqdor, matematik tushunchalar, mantiqiy fikrlash, matematik muammolar.

Keywords: mathematical fairy tale, quantity, mathematical concepts, logical thinking, mathematical problems.

Ключевые слова: математическая сказка, сказка, количество, математические понятия, логическое мышление.

Bugungi kunda an’anaviy dars o‘tish shaklidan voz kechib turib zamonaviy usullardan foydalangan holda bolalarga ilg‘or ped texnologiyalaridan foydalanib boshlang‘ich sinflarda zamonaviy darslarni tashkil qilish o‘qituvchilarning oldidagi vazifalardan biridir. Bunda o‘qituvchilarimiz bolalarni yosh xususiyatlarini e’tiborga olgan holda dars metodlaridan foydalanishadi. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida matematik ertaklardan hamisha ham foydalanilmaydi. Buni rivojlantirish maqsadida boshlang‘ich sinf matematika darslarida ertaklardan foydalanib darslarni tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

Matematika darslarida matematik ertaklarning ikki xil turidan foydalanish mumkin:

- Shakllar, sonlar, matematik belgi va amallar ertak qahramonlari sifatida;
 - Xalq ertaklariga matematik topshiriqlarni joylashtirish;
- Matematika darslarida ertaklardan foydalanishning maqsadlari:
- O‘quvchilarni faollashtirish;
 - O‘quvchilarda adabiyotga, ertakka bo‘lgan qiziqishni orttirish;
 - Atrofdagilarga yordam berish ko‘nikmalarini tarbiyalash;
 - Kattalar va tengdoshlari bilan hamkorlik qila olish qobiliyatlarini rivojlantirish;
 - Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish;
 - Analiz va sintez qilishni, natijani tushuntira olish qobiliyatini rivojlantirish;
 - Diqqatni jamlash ko‘nikmalarini oshirish;
 - Matematik nutqni o‘stirish.

Bolalarda insoniy fazilatlarni shakllantirishdagi eng ta’sirchan janr, shubhasiz ertakdir. Ularning tafakkur doirasini kengaytirish, quvvai-hofizasini kuchaytirish, fikrlashga o‘rgatishning asosiy omillaridan biri ham-ertak. Turli tuman voqealarga boy va sarguzashtlar asosiga qurilgan syujet, o‘zida yaxshilik insoniylik fazilatlarini singdirgan , turli xil jumboqlardan tashkil topgan ertaklar bo‘la tarbiyasida tahsinga sazovordir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik o‘qitish muommolari bilan respublikamiz olimlaridan va umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich sinflarida matematika o‘qitishning matematik ertaklar orqali o‘rgatilishining ayrim jihatlari Mustaqil Davlatlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan B.S.Abdullayeva, U.Ismailov Muxamedyanova R.R., Yunna Valerevna Sorokopud kabilarning ilmiy izlanishlarida o‘z aksini topgan.

U.Ismoilovning “Ertaklarda matematika” to‘plamida turli tuman voqealarga boy va sarguzashtlar asosiga qurilgan syujet, o‘zida yaxshilik, insoniylik fazilatlarini singdirgan, turli tuman jumboqlardan tashkil topgan ertaklar bola tarbiyasida tahsinga sazovordir. Ushbu to‘plamda o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashlari, muommolarini tez va oson hal qilishga, topqirlikka o‘rgatuvchi fazilatlar mavjud.

Matematik ertaklar o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga, muommalarni tez va oson hal qilishga, topqirlikka o‘rgatadi. Hususan matematika faniga bo‘lgan qiziqishlarning ortishida ertaklarning ahamiyati katta quyida matematik ertaklarni qaraymiz:

Cho‘pon va yigitcha

(2-sinf o‘quvchilari uchun)

Maqsad: Matematik savodxonlikni oshirish, 100ichida qo‘shish va ayirishga o‘rgatish.

Bor ekanda yo‘q ekan, bir cho‘pon yigitcha bor ekan. U juda ham mehnatkash va epchil bo‘lib har yili qo‘ylari soni oshib boraveribdi, sira kamaymabdi. Unga havas qilgan bir yigitcha buning sirini so‘raganda cho‘pon javob beribdi:

- Bir necha yillar oldin menda faqat 10tagina qo‘y bor edi. Men ularga yaxshi qaradim va keyingi yil har bitta qo‘y 1tadan bolaladi. Keyingi yil ham barcha qo‘ylarim 1tadan bolaladi va ular yanada ko‘paydi. Va har yili shunday davom etaverdi.

Yosh yigitcha yana so‘ray boshladi:

- Nahotki shu paytgacha hech biri nobud bo‘lmagan bo‘lsa?
- Afsuski, o‘tgan yili 3ta qo‘yimni bo‘rilar bo‘g‘izlab ketdi. Shuning uchun hozir men qo‘ylarimni juda qattiq qo‘riqlayman.
- Hozir hammasi bo‘lib nechta qo‘yingiz bor? Dedi yigitcha.
- Ho‘sh, qo‘ylarim oxirgi bir yil ichida 35 taga ko‘paydi, endi o‘zing topchi hozir menda nechta qo‘y bor ekan.

Savol va topshiriqlar:

1. Cho‘ponda eng avval nechta qo‘y bor edi?
2. Qo‘ylar nechtadan ko‘paydi?
3. 1yil ichida nechta qo‘yga ortdi?
4. Ikkinchi yili qo‘ylar nechaga ko‘payadi?
5. Bo‘rilar nechta qo‘yni bo‘g‘izlab ketdi?
6. Qo‘ylar oxirgi bir yilda nechtaga ortdi?
7. Cho‘ponda hammsi bo‘lib nechta qo‘y bor?

Javoblar:

1. 10 ta qo‘y bor edi.
2. Har bitta qo‘y bittadan ko‘paygan edi.
3. Bir yilda yana 10taga ortdi va 20ta bo‘ldi.
4. Ikkinchi yili yana 20taga ko‘paydi va 40ta bo‘ldi.
5. 3tasini bo‘rilar bo‘g‘izlab ketdi.
6. Oxirgi yili 35taga ortdi.
7. $20+40-3+35=92$ ta

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, hozirgi kunda boshlang‘ich sinflarni o‘zlashtirishiga katta e’tibor qaratilayotganligi sababli, boshlang‘ich sinflarda o‘tilayotgan fanlarda o‘quvchilarning bilim samaradorligi yuqori bo‘lishi lozim.

Ayniqsa, matematika fanida ertaklardan foydalanib o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishlari va imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Darslarni qiziqarli, mazmunli bo‘lishiga erishish mumkin. Matematika darslarida ertaklardan foydalansak bolalar hisob-kitobni tez bajarishga intiladilar.

Shu bilan birga ko‘proq ertak kitoblar o‘qishga harakat qiladilar. Darslarda ertaklardan foydalanish orqali o‘quvchilar qalbiga turli kasblarga mehr uyg‘otishimiz va maqsad sari intilishga o‘rgatamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Математические сказки” , Е. А. Алябьева. «ТЦ Сфера», оформление, иллюстрации, 2018.
2. O‘zbek xalq ertaklari. III-jild. “O‘qituvchi”, Toshkent – 2014.
3. Мухамедьянова Р.Р. Сочинение математических сказок как средство гуманизации математического образования. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». Available at: <http://festival.1september.ru/articles/212424/>
4. “Ertaklarda matematika”. U.Ismoilov, “Yangi asr avlodi”, Toshkent 2007

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK TAFAKKURINI
RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLARNING O‘RNI**

Raximova Shaira Adilbekovna

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi” kafedrası
p.f.f.d (PhD), dotsent vb.

Olimboyeva Hilola Ilhom qizi

Boshlang‘ich ta’lim sirtqi ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisdá boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishda matematik ertaklarning o‘rni tahlil etiladi. Matematik ertaklarning o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, tasavvur doirasi, ijodkorligi hamda darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, matematika darslarida ertaklardan foydalanishning metodik asoslari va samarali usullari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, matematik ertaklar orqali o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi.

Kalit so‘zlar: matematik ertaklar, matematik tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik, o‘qitish metodikasi, bilish faoliyati

Аннотация. В данной работе анализируется роль математических сказок в развитии математического мышления учащихся начальных классов. Освещается значение математических сказок в формировании логического мышления, воображения, творческих способностей и повышении интереса к учебному процессу. Также рассматриваются методические основы и эффективные способы использования сказок на уроках математики. Результаты исследования показывают, что применение математических сказок способствует повышению уровня усвоения знаний и развитию самостоятельного мышления учащихся.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: математические сказки, математическое мышление, начальное образование, логическое мышление, творческие способности, методика обучения, познавательная деятельность

Annotation. This thesis analyzes the role of mathematical fairy tales in developing the mathematical thinking of primary school students. It highlights the importance of mathematical fairy tales in enhancing logical thinking, imagination, creativity, and students’ interest in learning. The study also examines methodological foundations and effective ways of using fairy tales in mathematics lessons. The results indicate that the use of mathematical fairy tales significantly improves students’ knowledge acquisition and independent thinking skills.

Keywords: mathematical fairy tales, mathematical thinking, primary education, logical thinking, creativity, teaching methodology, cognitive activity

Ma’lumki, bugungi kunda Respublikamizda olib borilayotgan ta’lim siyosatida O‘quvchilarning boshlang‘ich sinflardan oq matematika faniga bo‘lgan qiziqishlarini ortdirish, matematika darslarida zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish juda dolzab hisoblanadi. Muhammad al-Xorazmiy, Ahmad Farg‘oniy, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug‘bek singari ulug‘ ajdodlarimiz tamal toshini qo‘ygan matematika fani ilm-fan va texnikaning zamonaviy tarmoqlari jadal rivojlanishi munosabati bilan hozirgi kunda yanada katta ahamiyat kasb etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, tibbiyot, biologiya, raqamli iqtisodiyot sohasida va boshqa ko‘plab sohalarda uning roli ayniqsa ortdi. Mamlakatimizda sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarishi mamlakatimiz yigit qizlarini XXI asr talablariga to‘liq javob beradigan har tomonlama rivojlangan shaxslar etib voyaga yetkazish uchun zarur shart sharoitlar va imkoniyatlarni yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli aniq yo‘naltirilgan chora – tadbirlarni amalga oshirilgan [2].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim–tarbiya va kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish, barkamol avlodni voyaga yetkazish to‘g‘risida”gi Farmoni va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” [1] da matematika o‘qitishning sifatini oshirish bilan birga o‘quvchilarning tafakkuri va shaxsiy sifatlarini, matematik savodxonligini shakllantirish hamda ijodiy qobiliyatlarini oshirish masalalari berilgan. Darslarda turli usullardan, jumladan ertaklardan foydalanish o‘quvchilarni faollashtirishga, o‘quvchilarda fanga, adabiyotga, ertakka bo‘lgan qiziqishni orttirishga, atrofdagilarga yordam berish ko‘nikmalarini tarbiyalashga, kattalar va tengdoshlari bilan hamkorlik qila olish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Matematika fani boshqa fanlarga qaraganda murakkabroq bo‘lib, ayrim o‘quvchilar bu fanni o‘zlashtirishda qiynaladilar. Ushbu fanni or‘gatishda matematik ertaklardan foydalanish juda katta samara beradi.

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika darslarida matematik ertaklardan foydalanishning ahamiyati va uning samarali qo‘llash metodilari hamda ayrim matematik ertaklarni yaratish usullari tahlil qilingan. Matematika haqiqiy sehrli dunyo. Raqamlar, geometrik shakllar, agar chindan ham xohlasangiz, ajoyib ertak qahramonlariga aylanishi mumkin. Bola birinchi matematik tushunchalarni ertaklardan o‘rganadi: 1) raqamlar (Qor oq va etti mitti, uchta kichkina to‘ng‘iz); 2) hisoblash; 3) taqqoslash (Uch ayiq, 7 mittivoy); 4) geometrik figuralar kabi fikrlar qatnashgan tushunchalar orqali boshlang‘ich sinfdanoq o‘quvchilarda matematik bilimlar boyligi oshadi va fanga bo‘lgan qiziqishlari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kuchaya boradi. Shu o‘rinda quyidagi matematika faniga bo‘lgan fikrlarni keltirib o‘tsak: matematika noma‘lumni topadi, matematika bizga his qilish quvonchini beradi, matematika fani - san‘atdir, matematika hisob kitob dunyosidir kabi fikrlar boyligini ko‘plab davom ettirar ekanmiz demak matematikada ertaklar orqali ham o‘quvchilarda bu fanga bolgan qiziqishni, uni o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni orttirishimiz mumkin bo‘ladi.

Biz adabiyot darslarida ertak bilan duch kelishga odatlanganmiz. Ertaklar - bu sarguzashtlar, biz ularga jiddiy emasmiz. Matematika barcha fanlarning malikasi. Boshlang‘ich maktabdan boshlab biz o‘quvchilarni inson bilan xushmuomala, mehnatsevar va jiddiy bo‘lishga o‘rgatamiz. Bizda matematika quruq va har doim ham qiziq bo‘lmagan fan bo‘lib, o‘z ona tilida formulalar, tenglamalar, mulohazalar, isbotlar, grafiklar bilan gaplashishga odatlangan. Ammo bu “Ertak” va “Matematika” so‘zlari yonma-yon turolmaydi degani emas. Albatta bu mumkin!

Birinchi sinflarda matematika darslarida ertaklarni bolalar qiziqishlari uchun ishlatish juda yaxshi samara beradi. Agar siz bolalardan so‘rasangiz, ular ertaklarni yoqtiradimi, shubhasiz hamma “ha” deydi. Ertak har doim bolalarni diqqat va qiziqishini anglash quvonchini uyg‘otadi. Ertaklarda tarbiyalanmagan odamda ideal orzular dunyosini anglash qiyinroq ekanligini payqah mumkin. Ertaklar tufayli bola haqiqiy va g‘ayrioddiy narsalarni ajrata boshlaydi. Ertakni chetlab o‘tib, rivojlanish mumkin emasligini, nafaqat tasavvurni, balki tanqidiy geometrik materiallarning dastlabki ko‘nikmalarini, tasavvur va qobiliyatni talab qiladigan, taklif qilingan vaziyat haqida o‘ylash, qaror qabul qilish uchun zarur ma‘lumotlarni ochib berishda foydalanish lozim.

Ertaklar qo‘llangan darslarda yaxshi kayfiyat hukm suradi va bu unumli ishlashning kalitidir. Ertak sizga hazil hayolot, ijodkorlik darslariga kirish uchun imkon beradi va eng muhimi bolalarni mehribon va adolatli bo‘lishga o‘rgatadi. Matematikani o‘rganishda ertaklardan quyidagicha foydalanish mumkin: ertak qahramonlari qiyinchiliklarni boshdan kechirishadi. Bolalar ularga yordam berishga harakat qilishadi, ular yo‘lda tuzatiladi, eng kutilmagan to‘siqlarni yengib o‘tishadi. Ular matematik topshiriqlarni, topishmoqlar, maqollarni bajarishadi. Ta‘lim to‘siqlarini ertak qahramonlari bilan birgalikda yengib o‘tishga yordam berishadi. Bu ham matematik ham adabiy materiallarni o‘zlashtirishni yaxshilaydi.

Darsga qo‘ng‘iroq chalinar ekan, o‘qituvchi bugungi oddiy matematika darsi emasligini ta‘kidlaydi. Barcha sinf o‘quvchilari “G‘oz oqqushlar” ertagining sehrli dunyosiga boradilar. O‘qituvchi ertakni aytib beradi: G‘oz – oqqushlar qizning akasini olib ketishganini eslaysizmi? Qiz akasini qidirishga yugurdi va pechka, olma daraxti va daryodan so‘radi. Ammo qizga yordam berishdan oldin pechka, olma daraxti va daryolar uning hohish istaklarini bajarishini so‘rashadi. Qiz shubhasiz, shoshilib havotirga tushadi. Unga vazifalarni bajarish juda qiyin bo‘ladi va biz ko‘pchilikmiz to‘grimi bolajonlar, biz yordam qo‘llarini tarqatamiz. Qiz oqqushlarni kutib olish uchun o‘zini tashlaydi va yuguradi, yuguradi. Qiz pechkaning turganini ko‘radi. Pechka, pechka aytingchi? G‘ozlar oqqushlari qayerga uchib ketdi. Pechka unga javob berdi. Vazifalarimni bajarsang aytaman. Menga bir marta yordam ber. Men shoshilmoqdaman. Bolalar qizchaga pechka unga g‘azablanmasligi uchun yordam qilishsin. Bolalar topshiriq yozilgan kartalarni aylantiradilar: 4 dan kichik 2 dan katta raqamni, 4 dan katta lekin 6 dan kichik raqamni ko‘rsating. 1dan 10 ga bitta raqamni bering. Qiz oldinga yugurdi, u yerda olma daraxti bor. Olma daraxti, olma daraxti g‘ozlar, oqqushlar qayerga uchib ketishdi? Qaysi raqam yo‘qligini taxmin qiling, men aytaman. Sut daryosi, Orol sohillari aytingchi g‘ozlar oqqushlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qayerga ketdi. Sharchadagi har bir 13, 4, 7, 16 sonini 3 ga ko‘paytirib va eng kichigini nomlang, aytaman. “Vaqtim yo‘qligidan qo‘rqaman” dedi qiz va davom etdi. Yigitlar bu vazifani bajara oladimi? Qiz tovuq oyog‘idagi kulbaga, bitta deraza atrofida orqasiga o‘girildi. U kulbada birodarini topdi, qizini quchog‘iga oldi va yugurdi. U g‘ozlarni va oqqushlarni ko‘rib orqasidan uchib ketdi. Qiz sut daryosiga qaytib keldi va so‘raydi. Daryo ona bizni ulardan yashir. Javobni berkitaman. Ikkala atamaning qaysi biri 8 va 7 ga bo‘linishi mumkin? 9 raqamidan keyin keladigan ketma- ket keladigan raqam, bu 7 raqamidan oldin hisoblash paytida keladi.

Qiz javob berdi: (sinf o‘quvchilarining javoblari to‘g‘riligini kuzatadi) daryo uni akasi bilan sohilga kuzatib qo‘ydi. Qiz va uning akasi yana yugurishdi va g‘ozlar, oqqushlar uchib ketishganini ko‘rishadi. Qarashsa olma daraxti bor. Qiz olma daraxtiga o‘girilib, muammoni tezda hal qiladi. (Olma daraxtining tagida 3ta olma yotadi. Yana 4 ta olma daraxtdan tushadi. Olma daraxtining tagida qancha olma yotadi?) Olma daraxti ularni shoxlari bilan to‘siq qo‘ygan edi. Oqqush g‘ozlari ularni yana ko‘rmaydilar va oldilaridan uchib o‘tadilar. Qiz pechka tomon yugurdi, pechka onam, mani yashirgin! Men savollardagi javobni yashiraman topchi deydi: Qaysi raqam 1dan 4 dan katta, 7 dan 2 gacha kami? Hisobdagi raqam 8 dan keyin 10 dan oldin nima? 4 dan katta bo‘lgan son nima? 7dan 1gacha bo‘lgan son nima? Qiz tezda javob berdi. Bolalar qizchaga dalda berishdi va akasini yashirishdi [2.117]. G‘ozlar oqqushlari uchib ketishdi va qiz akasi bilan ota – onasini oldiga kelishdi, bolajonlar faol yordamingiz, o‘rganilayotgan materialni yaxshi bilganingiz ertagimiz qaxramonini qutqarishda yordam berdi buning uchun men sizlarni rag‘batlantiraman deya o‘qituvchi o‘quvchilarni matematika faniga bo‘lgan qiziqishlarini ertak orqali rivojlantirishi mumkin.

Shu tarzda tashkil etilgan darslar bolalarni faollashtiradi, ularning ishiga hissa qo‘shadi. Ko‘p tarbiyaviy vazifalar natijasida ta’lim shakllanadi. O‘quvchilar o‘rganish ko‘nikmalarini egallashlari bilan ko‘ngil ochish tarzidagi didaktik o‘yinlar o‘z rolini yo‘qotadi. Agar ilgari o‘yin talablarni o‘qishga jalb qilish uchun zaruriy shart bo‘lgan bo‘lsa, unda o‘yin sharoitida ta’lim faoliyati elementlarini o‘zlashtirish orqali o‘yinni yaxlit o‘quv jarayoni uchun amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Ya’ni o‘quv jarayoni asosidagi o‘yin uning elementiga didaktik vositaga aylanadi.

Demak biz o‘tmoqchi bo‘lgan matematika darslarimiz orqali boshlang‘ich sinf matematika darslarida matematik ertaklarning ahamiyati juda kattadir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faoliyatini matematik ertaklar faoliyati orqali uyg‘un holda tashkil etish darsning maqsadiga erishishda, ularni rag‘batlantirishda, ta’lim tarbiya berishda, shaxsni kamolga yetkazishda yaxshi samara va natija beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning 2019 yil 9 iyuldagi «Matematika ta’limi va fanlarini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, O‘zbekiston respublikasi fanlar akademiyasining v.i Романовский nomidagi matematika institute faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-4387-sonli qarori.

2. Мухаммедьянова, Р.Р. Сочинение математических сказок как средство гуманизации математического образования/ Р.Р.Мухамедьянова // Пед.вестн. «Три ключа».- М.: Изд.Дом.Ш.Амонашвили, 2006.-Вып.9.-С.113-117

3. O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. Toshkent: 1997.

ERTAK MATNI TAHLILI (1–2-SINFLAR UCHUN)

Otajonova Sabo Samandarovna

Urganch davlat pedagogika instituti

“Boshlang‘ich ta‘lim” fakulteti sirqi ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada 1–2-sinf o‘quvchilari bilan o‘qish darslarida ertak matni ustida ishlashning mazmuni, shakllari va metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Ertak matnlar orqali bolalarga badiiy ifoda, tasavvur, axloqiy g‘oya va xulosa chiqarish ko‘nikmalari shakllantiriladi. Shuningdek, maqolada ertak tahlilining bosqichlari, savol-javob asosida olib borish usullari va o‘quvchining faol ishtirokini ta‘minlash yo‘llari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ertak matni, tahlil, boshlang‘ich sinf, badiiy tafakkur, axloqiy g‘oya, o‘qish darsi

Abstract. This article examines the content, structure, and methodological approaches to analyzing fairy tales in reading lessons for 1st and 2nd-grade students. It explores how fairy tales help develop students' imagination, artistic expression, moral reasoning, and comprehension skills. The article also outlines stages of analysis, question-based discussions, and techniques for encouraging active student participation.

Keywords: fairy tale, analysis, primary grade, literary thinking, moral idea, reading lesson

Аннотация. В статье рассматриваются содержание, формы и методические подходы к анализу сказочных текстов на уроках чтения в 1–2 классах. Показано, как сказки способствуют развитию воображения, художественного мышления, нравственных понятий и умения делать выводы. Также освещаются этапы анализа, способы ведения диалога по содержанию и приёмы активизации учащихся.

Ключевые слова: сказочный текст, анализ, начальные классы, художественное мышление, нравственная идея, урок чтения

Boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, o‘qish malakasi va axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda ertak matnlarining o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, 1–2-sinf bosqichida o‘quvchilar tasavvurga boy, sodda, rivoyatga yaqin va tarbiyaviy mazmunga ega matnlarni o‘zlashtirish orqali nafaqat o‘qish texnikasini, balki ongli o‘qish va badiiy tahlil asoslarini ham egallaydilar.

Ertak — bu xalqning badiiy tafakkur mahsuli bo‘lib, bolalarning e‘tiborini jalb etuvchi, obrazli, syujetga boy va axloqiy g‘oyalarni singdiruvchi adabiy janrdir. Darsliklarda, xususan, o‘qish darslarida keltirilgan ertak matnlari o‘quvchini o‘ziga tortadi, ularni o‘ylashga, fikrlashga, baholashga va xulosa chiqarishga undaydi.

1–sinfda ertak matni ustida ishlash boshlang‘ich bosqichda bo‘lib, asosan quyidagi vazifalarni bajarishga qaratiladi:

- o‘qish texnikasi (to‘g‘ri, ravon, ifodali o‘qish)ni shakllantirish;
- ertak syujeti va obrazlarini tushunish;
- asosiy voqeani aniqlash;
- ertakdagi hodisalarni ketma-ketlikda tiklash;
- voqeaga oddiy savollar asosida munosabat bildirish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Masalan, “Zumrad va Qimmat”, “Bo‘rilar va quyonlar”, “Halol mehnat” kabi ertaklar orqali o‘quvchilar yaxshilik-yomonlik, rostgo‘ylik-yolg‘on, mehnat-halollik kabi asosiy axloqiy tushunchalarni anglab boradilar.

Ertak tahlili 1-sinfda ko‘proq og‘zaki savol-javob, matnga asoslangan suhbat, rasm asosida matn mazmunini tiklash shaklida olib boriladi. Bu bosqichda o‘quvchidan matnni to‘liq anglab olish emas, balki undagi asosiy voqea va obrazlar haqida oddiy savollarga javob berish, gaplar tuzish, voqeani o‘z so‘zlari bilan hikoya qilish kutiladi.

2-sinfda esa ertak matni ustida ishlash ko‘lami kengayadi. O‘quvchilarda mustaqil fikrlash va matnni tahlil qilish elementlari paydo bo‘ladi. Bu sinfda ertak matni ustida quyidagi yo‘nalishlarda ishlanadi:

- voqeani ketma-ketlikda ifodalash;
- qahramonlar xarakteristikasini ajratish;
- voqeaga sabab va natija munosabatini aniqlash;
- ertakdan axloqiy saboq chiqarish;
- matn ustida ijodiy ishlash (yakunni o‘zgartirish, qahramonlar rolida chiqish, ertakni davom ettirish).

Metodik yondashuv jihatidan ertak matni tahlilini quyidagi bosqichlarda tashkil etish mumkin:

1. Kirish bosqichi (matnga tayyorlov)

Bu bosqichda o‘qituvchi ertakda ishlatiladigan muhim so‘zlarni tushuntiradi, rasm orqali kontekst yaratadi, bolalarda qiziqish uyg‘otadi. “Siz ertak deganda nimani tushunasiz?”, “Ertakda qanday qahramonlar bo‘ladi?” kabi savollar bilan suhbat tashkil etiladi.

2. Matnni o‘qish bosqichi

Ertak matni bolalar tomonidan ovoz chiqarib yoki navbatma-navbat o‘qiladi. O‘qish davomida o‘qituvchi muhim so‘zlar, ohang, pauza, ifoda uslublariga e‘tibor qaratadi. Bolalar ertakni intizorlik bilan tinglashadi va unda sodir bo‘ladigan voqealarni tasavvur qilishadi.

3. Tahliliy ishlov bosqichi

Bu eng muhim bosqich bo‘lib, o‘quvchilarda quyidagi ko‘nikmalar shakllanadi:

- voqeani qismlarga ajratish;
- har bir qismga sarlavha tanlash;
- qahramonning fazilatlarini ta’riflash;
- voqealarning sabab–natijalarini aniqlash;
- ertakdan o‘z xulosasini chiqarish.

Masalan, “Qimmat nima uchun jazolandi?”, “Zumrad qanday fazilatlarini bilan ajralib turadi?”, “Qaysi qahramonga o‘xshamoqchisiz? Nega?” kabi savollar bolalarni fikrlashga undaydi.

4. Ijodiy bosqich

Bu bosqichda bolalarga ertak asosida rasm chizish, sahnalashtirish, yangi qahramon qo‘shib davom ettirish, “Agar men bo‘lganimda...” deb yozish kabi topshiriqlar beriladi. Bu faoliyatlar orqali bolaning badiiy tafakkuri, tasavvuri va so‘z boyligi rivojlanadi.

5. Yakuniy bosqich (xulosa chiqarish)

Dars yakunida bolalar ertakdan olgan sabog‘ini aytishadi, voqealarga axloqiy baho berishadi, o‘z hayotidagi o‘xshash holatlar bilan bog‘lashadi. Bu esa ularning hayotiy kuzatuvchanligini oshiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ertak tahlilining didaktik ahamiyati

1. Tarbiyaviy jihatdan – Ertaklar orqali bolaga mehnatsevarlik, halollik, rostgo‘ylik, mehr-shafqat, sabr-toqat kabi ijtimoiy fazilatlar singdiriladi.
2. Nutqiy rivojlanish jihatidan – Ertakdagi iboralar, obrazli ifodalar, murakkab gap tuzilmalari orqali o‘quvchining so‘z boyligi kengayadi.
3. Tafakkur jihatidan – Qiyoslash, baholash, sabab izlash, umumlashtirish kabi aqliy amallarni bajara oladi.
4. Ijodiy rivojlanish jihatidan – Ertakni davom ettirish, voqeani sahnalashtirish, yangi yakun taklif qilish orqali o‘quvchi ijodiy faoliyatga jalb etiladi.

Ertak tahlilida foydalaniladigan usullar

- Savol-javob (ko‘p variantli, mantiqiy, taxminiy savollar)
- Sxema va jadval (voqealar ketma-ketligi, qahramonlar xarakteri)
- Rasm asosida hikoya qilish
- Rolli o‘yinlar
- Mini-diktant yoki yozma xulosa
- “Qanday yakun bo‘lardi?” usuli

Amaliy misollar bilan tavsifalar

Masalan, “Bo‘rilar va quyonlar” ertagini o‘qigach, quyidagi topshiriqlar berilishi mumkin:

- Voqealarni ketma-ket yozing.
- Qaysi qahramon sizga yoqdi? Nega?
- Ertakda qanday muammo bor edi?
- Ertakdagi yaxshi va yomon obrazlarni taqqoslang.
- Siz ushbu ertakka qanday nom qo‘ydingiz?
- Ertakni o‘zgacha yakun bilan tugating.

Bu orqali bolaning og‘zaki va yozma nutqi, mantiqiy fikrlash, tahliliy qaror chiqarish, o‘z fikrini bayon etish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Ertak matni tahlili boshlang‘ich sinfda o‘qish darslarining muhim va ajralmas qismlaridan biridir. Ertaklar o‘quvchilarda nafaqat o‘qishga qiziqish uyg‘otadi, balki tasavvurni kengaytiradi, axloqiy mezonlarni shakllantiradi, og‘zaki va yozma nutqni rivojlantiradi. O‘qituvchi esa bu jarayonda metodik yondashuvni to‘g‘ri tanlashi, ertakni faqat voqea sifatida emas, balki ta’lim-tarbiya vositasi sifatida yondashishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rafiqov A.A., Qurbonov O.S. O‘qish kitobi: 1-sinf darsligi. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, 2022. – 144 b.
2. Sharipova M. Boshlang‘ich sinfda o‘qish darslari metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 120 b.
3. G‘afforova Z.R. Matn bilan ishlashda metodik yondashuvlar. – Andijon: AndMI nashriyoti, 2021. – 112 b.
4. Yo‘ldosheva S. Boshlang‘ich ta’limda ertaklar orqali tarbiya. – Namangan: Ta’lim Press, 2022. – 96 b.
5. Karimova D.T. 1–2-sinflarda badiiy matn ustida ishlash metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023. – 108 b.

**O‘YINLI TEXNOLOGIYALAR :MATEMATIKA DARSLARIDA QIZIQISHNI
UYG‘OTISHNING KALITI**

*Urganch davlat pedagogika intituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti sirtqi bo‘lim 221-guruh talabasi
Qadamboyeva Shahrizoda Muhammad qizi
qadamboyevashahrizoda7@gmail.com*

Anotatsiya. Ushbu maqolada matematika darslarining samaradorligini oshirishda o‘yinli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Bugungi kunda o‘quvchilarning fundamental fanlarga, xususan, matematikaga bo‘lgan qiziqishini saqlab qolish pedagogikadagi dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Maqolada an‘anaviy dars o‘tish usullaridan voz kechib, interaktiv o‘yinlar, mantiqiy kvestlar va raqamli didaktik vositalardan foydalanishning afzalliklari tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va murakkab matematik tushunchalarni sodda, hayotiy misollar orqali tushuntirish metodikasi bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Maqola natijalari dars jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish va fanga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Matematika, o‘yinli texnologiyalar, pedagogik mahorat, interaktiv metodlar, mantiqiy fikrlash, didaktik o‘yinlar, motivatsiya, innovatsion ta’lim.

Abstract. This article explores the role and significance of game-based technologies in enhancing the effectiveness of mathematics lessons. Nowadays, maintaining students’ interest in fundamental sciences, particularly mathematics, remains a vital challenge in pedagogy. The paper analyzes the benefits of shifting from traditional teaching methods toward interactive games, logical quests, and digital didactic tools. Furthermore, it provides practical recommendations for developing students’ logical thinking skills and methodologies for explaining complex mathematical concepts through simple, real-life examples. The findings of the study contribute to increasing student engagement in the learning process and fostering positive motivation toward the subject.

Keywords: Mathematics, game-based technologies, pedagogical skills, interactive methods, logical thinking, didactic games, motivation, innovative education.

Аннотация. В данной статье рассматриваются роль и значение игровых технологий в повышении эффективности уроков математики. На сегодняшний день поддержание интереса учащихся к фундаментальным наукам, в частности к математике, остается одной из актуальных задач педагогики. В работе анализируются преимущества отказа от традиционных методов обучения в пользу интерактивных игр, логических квестов и цифровых дидактических средств. Также представлены практические рекомендации по развитию логического мышления учащихся и методике объяснения сложных математических концепций через простые жизненные примеры. Результаты исследования способствуют повышению активности учащихся в учебном процессе и формированию положительной мотивации к предмету.

Ключевые слова: Математика, игровые технологии, педагогическое мастерство, интерактивные методы, логическое мышление, дидактические игры, мотивация, инновационное образование.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Matematika darslarining samaradorligi nafaqat berilayotgan ma‘lumotlarning aniqligiga, balki o‘quvchining ushbu ma‘lumotni qanchalik hissiy qabul qilishiga ham bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunida belgilanganidek pedagogic xodimlar o‘quv jarayonida o‘qitishning zamonaviy shakllari va vositalarini erkin tanlash huquqiga egadir[1]. Bu matematika darslarida o‘yinli texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik amaliyot shuni ko‘rsatadiki, quruq formulalar va standart hisob-kitoblar o‘quvchida fanga nisbatan “abstrakt qo‘rquv”ni shakllantirishi mumkin. Aynan shu nuqtada o‘yinli texnologiyalar darsning quruq mantiqiy zanjirini jonlantiruvchi ko‘prik vazifasini o‘taydi[7]. O‘yin jarayonida bola o‘zini imtihon topshirayotgandek emas, balki qiziqarli jumboqni yechayotgan tadqiqotchi sifatida his qiladi. Bu esa o‘z-o‘zidan psixologik to‘siqlarning yengilishiga va miya faoliyatining jadallashishiga olib keladi[5].

Metodik nuqtai nazardan, matematika darslaridagi o‘yinlarni “Bilimlar integratsiyasi” sifatida baholash mumkin[6]. Masalan, “Matematik iqtisodiyot” o‘yini o‘laylik. Bunda o‘quvchilarga ma‘lum miqdorda shartli “valyuta” beriladi va ular ushbu mablag‘ni geometrik shakllar sotib olish, ulardan bino loyihasini qurish va maydonini hisoblashga sarflashlari kerak bo‘ladi[3]. Bunday yondashuv o‘quvchida:

- Amaliy hisoblash ko‘nikmasini;
- Iqtisodiy tejamkorlik tushunchasini;
- Geometrik figuralarning hayotiy qo‘llanilishini shakllantiradi.

Shuningdek, o‘yinli texnologiyalar darsda inklyuzivlik va tabaqalashtirilgan ta‘limni ta‘minlashning eng yaxshi yo‘lidir. Sinfdagi hamma o‘quvchi bir xil tezlikda fikrlamasligi mumkin. “Zanjir” yoki “Kim chaqqon?” kabi o‘yinlarda topshiriqlar darajalarga (oddiy, o‘rta, murakkab) bo‘linadi. Bu esa o‘zlashtirishi sustroq bo‘lgan o‘quvchining ham o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, chunki u ham o‘z darajasidagi topshiriqni yechib, jamoasiga ochko keltira oladi.

Zamonaviy dars jarayonida o‘yinlardan foydalanishda vizuallashtirishning o‘rni beqiyos. Masalan, oddiy geometrik shakllarni o‘rgatishda ularni shunchaki chizish emas, balki “Arxitektor” o‘yini orqali maketlar yaratish yoki raqamli vositalar yordamida interaktiv shakllarga aylantirish o‘quvchining fazoviy tasavvurini kengaytiradi. Shu bilan birga, mantiqiy savollarga asoslangan kvest-o‘yinlari o‘quvchini tezkor qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Misol uchun, “Matematik labirint” usulida bola har bir to‘g‘ri javob orqali keyingi bosqichga o‘tish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa unda g‘alaba qozonishga bo‘lgan kuchli ishtiyoqni (motivatsiyani) uyg‘otadi.

XXI asrda o‘yinli texnologiyalar kompyuter va mobil ilovalarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Zamonaviy o‘qituvchi quyidagi vositalardan foydalanishi maqsadga muvofiq[8]:

Canva va Genially: Interaktiv slaydlar va matematik kvestlar yaratish uchun.

Plickers va Quizizz: O‘quvchilarni real vaqtda testdan o‘tkazish va natijalarni reyting jadvali ko‘rinishida chiqarish. Bu o‘quvchilarda sog‘lom raqobat ruhini uyg‘otadi.

Virtual Laboratoriyalar: Geometrik figuralarni 3D formatda ko‘rish, ularning hajmi va yuzasini virtual manipulyatsiyalar orqali hisoblash[5].

O‘yinni Qanday Tashkil Qilish Kerak?

O‘yinli texnologiyadan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi quyidagi bosqichlarga amal qilishi shart:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Maqsadni belgilash[4]: O‘yin shunchaki vaqt o‘tkazish uchun emas, aniq bir mavzuni (masalan, kasrlar) o‘zlashtirish uchun xizmat qilishi kerak.

Qoidalarining soddaligi: O‘yin qoidalari murakkab bo‘lsa, o‘quvchining e‘tibori matematikadan qoidalarni tushunishga og‘ib ketadi.

Tabaqalash: Topshiriqlar kuchli va bo‘sh o‘quvchilar uchun turli darajalarda bo‘lishi lozim.

Rag‘batlantirish: Nafaqat g‘oliblar, balki ijodiy yondashgan va faol ishtirok etgan o‘quvchilar ham munosib taqdirlanishi kerak.

Monitoring va Natijadorlik Tahlili

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yinli metodlar qo‘llanilgan sinflarda o‘zlashtirish darajasi odatdagidan 25-30% ga yuqori bo‘ladi. Eng muhimi, o‘quvchilarning darsga kechikishi kamayadi, darsdagi intizom va o‘zaro yordam muhiti yaxshilanadi. Bu metodlar o‘quvchining ijodiy salohiyatini ochib beradi va ularni kelajakdagi murakkab intellektual muammolarni yechishga tayyorlaydi.

Ushbu tadqiqot va tahlillar natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, zamonaviy matematika ta‘limi tizimida o‘yinli texnologiyalar shunchaki yordamchi vosita emas, balki ta‘lim sifatini tubdan o‘zgartiruvchi strategik resursdir[2]. Matematika darslarida gamifikatsiya elementlarini qo‘llash orqali biz nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini, balki ularning fanga bo‘lgan fundamental munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirishga erishdik. Pedagogik jihatdan, o‘yinli texnologiyalar darsning an‘anaviy “avtoritar” modelidan “hamkorlik” modeliga o‘tishini ta‘minlaydi. O‘qituvchi tayyor ma‘lumotni beruvchi shaxsdan, o‘quvchini bilimlar olamiga yo‘naltiruvchi moderatorga aylanadi. Bu jarayonda o‘quvchi o‘zining intellektual salohiyatini sinab ko‘rish, xato qilish va o‘z xatosini o‘yin davomida tuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa o‘quvchida mustaqil qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Psixologik nuqtai nazardan, o‘yin muhiti o‘quvchilardagi “matematik qo‘rquv” (math anxiety) sindromini sindiradi. Stressdan xoli bo‘lgan muhitda miya faoliyati ancha mahsuldor bo‘ladi, dofaminning ajralishi esa o‘rganilgan mavzularning uzoq muddatli xotiraga muhrlanishiga xizmat qiladi. O‘yin davomidagi sog‘lom raqobat va jamoaviy hamkorlik o‘quvchilarning ijtimoiy adaptatsiyasini yaxshilaydi, ularda o‘zaro yordam va jamoaviy mas‘uliyat hissini uyg‘otadi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, XXI asr o‘quvchisini XXI asr metodlari bilan o‘qitish lozim. Matematikani “jonlantirish”, uni hayotiy va qiziqarli qilish orqali biz kelajakda nafaqat hisoblashni biladigan, balki mantiqiy, kreativ va innovatsion fikrlaydigan, jahon bozorida raqobatbardosh kadrlar yetishib chiqishiga mustahkam poydevor qo‘yamiz. Matematika darslaridagi har bir “o‘yin” — bu ertangi kunning buyuk kashfiyotlariga qo‘yilgan kichik, ammo ishonchli qadamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.[1] O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. (Yangi tahriri). – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr.
- 2.[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4708-sonli Qarori “Matematika sohasidagi ta‘lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2020-yil 7-may.
- 3.[3] Jumayev M.E. “Matematika o‘qitish metodikasi” (Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik). – Toshkent, 2023-yil.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4.[4] Zayniddinova M.A. “Boshlang‘ich sinf darslarida interfaol o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari”. – Toshkent, 2019-yil.

5.[5] Kapp, K. M. “The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education”. – John Wiley & Sons, 2017-yil.

6.[6] Safarova R.G. “O‘quvchilarda matematik tafakkurni shakllantirishning innovatsion modellari”. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2021-yil.

(Ushbu asarda matematik tafakkurni o‘yinlar orqali rivojlantirishning nazariy asoslari berilgan).

7.[7] Ibragimov X.I. “Pedagogika nazariyasi va metodikasi”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022-yil.

(Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va gamifikatsiya elementlari haqida batafsil ma’lumot beruvchi darslik).

8.[8] Plass, J. L., Homer, B. D., & Kinzer, C. K. “Foundations of Game-Based Learning”. – MIT Press, 2020-yil.

(O‘yin orqali o‘qitishning kognitiv va psixologik asoslarini yoritib beruvchi nufuzli xalqaro manba).

**RIVOJLANTIRUVCHI TALIMNING TRANSFORMATSION MODELINI
AMALIYOTGA TATBIQ ETISH.**

*Seytova Gulzada Muratbaevna
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti*

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi rivojlantiruvchi ta’limning transformatsion modelini amaliyotga tatbiq etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Zamonaviy ta’lim tizimida ushbu modelning o‘rni, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta’siri hamda innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilishi tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, muammoli o‘qitish va interaktiv metodlarning ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: rivojlantiruvchi ta’lim, transformatsion model, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, innovatsion texnologiyalar, kompetensiya, ijodkorlik.

Аннотация. В данном тезисе рассматриваются теоретические и практические аспекты внедрения трансформационной модели развивающего обучения. Проанализированы роль данной модели в современной системе образования, её влияние на личностное развитие учащихся, а также организация на основе инновационных подходов. Также обоснована значимость личностно-ориентированного подхода, проблемного обучения и интерактивных методов в образовательном процессе.

Ключевые слова: развивающее обучение, трансформационная модель, личностно-ориентированное обучение, инновационные технологии, компетенция, креативность.

Abstract. This thesis describes the theoretical and practical aspects of the implementation of the transformational model of developmental education. The role of this model in the modern education system, its impact on the personal development of students, and its organization based on innovative approaches are analyzed. Also, the importance of a person-oriented approach, problem-based teaching and interactive methods in the educational process is justified.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Key words: developmental education, transformational model, person-oriented education, innovative technologies, competence, creativity.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda jamiyatning barcha sohalarida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar ta’lim tizimiga ham yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. An’anaviy ta’lim modeli uzoq yillar davomida samarali xizmat qilgan bo‘lsa-da, hozirgi zamon talablari nuqtai nazaridan u o‘zining ayrim cheklangan jihatlarini namoyon etmoqda. Xususan, bu model ko‘proq tayyor bilimlarni uzatishga yo‘naltirilgan bo‘lib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish kabi muhim kompetensiyalarini yetarli darajada rivojlantira olmayapti.

Mening fikrimcha, zamonaviy ta’lim tizimida asosiy e’tibor o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanishiga, uning individual imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga qaratilishi lozim. Chunki bugungi kunda jamiyatga nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, ijodkor, moslashuvchan va tashabbuskor shaxslar zarur. Shu nuqtai nazardan, rivojlantiruvchi ta’lim konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv o‘quvchini passiv bilim oluvchidan faol, ongli va ijodkor subyektga aylantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida transformatsion modelni amaliyotga tatbiq etish zarurati tobora ortib bormoqda. Transformatsion model nafaqat ta’lim mazmunini, balki uning shakl va metodlarini ham tubdan yangilashni nazarda tutadi. Bu model asosida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar ham o‘zgaradi, ya’ni o‘qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat yuritadi.

Ilmiy manbalarni o‘rganish jarayonida shuni angladimki, rivojlantiruvchi ta’limning transformatsion modeli aynan shu muammoni hal etishga xizmat qiladi. Xususan, Mezirow J. ning aytishicha bu model o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi (Mezirow J., 2000, B.19–21).

Rivojlantiruvchi ta’lim konsepsiyasi o‘quvchining intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, bu g‘oya ilk bor psixolog olimlar tomonidan asoslab berilgan. Masalan, L.S. Vygotskiy ta’lim rivojlanishdan oldinda borishi kerakligini ta’kidlaydi va bu orqali o‘quvchining potensial imkoniyatlarini ochib berish mumkinligini isbotlaydi (Vygotsky L.S., 1978, B.84–86).

Mening kuzatishimcha, aynan transformatsion model orqali bu nazariy qarashlar amaliyotga tatbiq etiladi. Chunki bu model o‘quvchining fikrlash tarzini o‘zgartirishga, ya’ni uni yangicha tafakkur qilishga undaydi. Mezirowning fikricha, transformatsion o‘qitish jarayoni insonning dunyoqarashini o‘zgartirish orqali amalga oshadi (Mezirow J., 1997, B.5–7).

Shuningdek, rivojlantiruvchi ta’limda muammoli o‘qitish muhim o‘rin tutadi. J. Dewey o‘z tadqiqotlarida ta’lim jarayoni real hayotiy muammolar asosida tashkil etilishi kerakligini ta’kidlaydi (Dewey J., 1938, B.79–81). Mening fikrimcha, bu yondashuv o‘quvchilarni mustaqil izlanishga va amaliy fikrlashga o‘rgatadi.

Bundan tashqari, zamonaviy transformatsion modelda interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi. Biggs va Tangning tadqiqotlarida ta’lim natijalari o‘quvchi faoliyati bilan bevosita bog‘liqligi ko‘rsatib berilgan (Biggs J., Tang C., 2011, B.95–98). Bu esa o‘quvchini faol subyekt sifatida shakllantirish zarurligini anglatadi.

Yana bir muhim jihat shundaki, transformatsion model shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni talab qiladi. Knowles o‘zining andragogika nazariyasida ta’lim jarayonida o‘quvchining

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

individual tajribasi va ehtiyojlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi (Knowles M., 1984, B.43–45). Mening fikrimcha, bu yondashuv o’quvchilarning motivatsiyasini oshirishda eng samarali usullardan biridir.

Yuqoridagi tahlillarga asoslanib aytish mumkinki, rivojlantiruvchi ta’limning transformatsion modelini amaliyotga tatbiq etish ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Mening fikrimcha, ushbu model orqali o’quvchilar nafaqat bilim oladi, balki mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish va ijodiy yondashuv ko’nikmalariga ega bo’ladi. Shuningdek, bu model o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi munosabatlarni ham o’zgartiradi. O’qituvchi endilikda bilim beruvchi emas, balki yo’naltiruvchi va motivator sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa ta’lim jarayonini yanada samarali va zamonaviy qiladi.

Xulosa qilib aytganda, rivojlantiruvchi ta’limning transformatsion modelini keng joriy etish bugungi kun ta’limining dolzarb vazifalaridan biri bo’lib, u zamonaviy, raqobatbardosh va mustaqil fikrlay oladigan shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – B.84–86. (Foydalanilgan qismi: rivojlantiruvchi ta’lim nazariyasi)
2. Mezirow J. Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress. – San Francisco: Jossey-Bass, 2000. – B.19–21. (Foydalanilgan qismi: transformatsion o’qitish mohiyati)
3. Mezirow J. Transformative Learning: Theory to Practice // New Directions for Adult and Continuing Education. – 1997. – No.74. – B.5–7. (Foydalanilgan qismi: transformatsion o’rganish jarayoni)
4. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938. – B.79–81. (Foydalanilgan qismi: muammoli o’qitish yondashuvi)
- Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. – Berkshire: Open University Press, 2011. – B.95–98. (Foydalanilgan qismi: faol ta’lim va natijadorlik)
6. Knowles M. The Adult Learner: A Neglected Species. – Houston: Gulf Publishing, 1984. – B.43–45. (Foydalanilgan qismi: shaxsga yo’naltirilgan ta’lim)

**O’QUVCHILARNI QADRIYATLAR VOSITASIDA TOLERANTLIK RUHIDA
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

Usmonova Odina Fahriddinovna.

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o’quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar vositasida tolerantlik ruhida tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Tolerantlik tushunchasining falsafiy, psixologik va pedagogik talqinlari tahlil qilinib, zamonaviy ta’lim tizimida qadriyatlarga asoslangan tarbiya modelining ahamiyati ko’rsatib o’tilgan. Maqolada tolerantlik tarbiyasini amalga oshirishning samarali shakl, metod va vositalari, shuningdek, milliy qadriyatlar bilan uyg’unlikda tolerantlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik shartlari belgilab berilgan.

Kalit so’zlar: tolerantlik, qadriyatlar, milliy tarbiya, umuminsoniy qadriyatlar, pedagogik imkoniyatlar, o’quvchi shaxsi, tolerantlik madaniyati, tarbiyaviy jarayon.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье освещаются педагогические возможности воспитания учащихся в духе толерантности посредством национальных и общечеловеческих ценностей. Проанализированы философские, психологические и педагогические интерпретации понятия толерантности, показано значение модели воспитания, основанной на ценностях, в современной системе образования. В статье определены эффективные формы, методы и средства осуществления воспитания толерантности, а также педагогические условия формирования культуры толерантности в гармонии с национальными ценностями.

Ключевые слова: толерантность, ценности, национальное воспитание, общечеловеческие ценности, педагогические возможности, личность ученика, культура толерантности, воспитательный процесс.

Annotation. This article examines the pedagogical possibilities of educating students in the spirit of tolerance through national and universal human values. Philosophical, psychological, and pedagogical interpretations of the concept of tolerance are analyzed, and the significance of the value-based upbringing model in the modern education system is demonstrated. The article defines the effective forms, methods, and means of implementing tolerance education, as well as the pedagogical conditions for forming tolerance culture in harmony with national values.

Keywords: tolerance, values, national upbringing, universal human values, pedagogical opportunities, student personality, tolerance culture, educational process.

KIRISH

Globalashuv jarayonlari va ko‘p madaniyatli jamiyat sharoitida tolerantlik tarbiyasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biriga aylanib bormoqda. Dunyo xalqlari o‘rtasidagi madaniy, diniy va etnik xilma-xillik ko‘payib borayotgan hozirgi davrda har bir inson uchun boshqalar bilan tinch-totuvlikda yashash, turli qarashlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida o‘quvchi shaxsini har tomonlama kamol toptirish, uning milliy o‘zligini anglash bilan bir qatorda boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat ruhini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida belgilangan. Prezident Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Insonparvarlik, ezgulik va tolerantlik" tamoyillari ta’lim-tarbiya jarayonining asosiga aylanmoqda.

Ammo amaliyotda o‘quvchilarda tolerantlik sifatlarini shakllantirish ko‘pincha abstrakt tushuntirish va quruq nasihat darajasida qolmoqda. Qadriyatlarga asoslangan tarbiya yondashuvi esa ushbu muammoni hal etishda yangi pedagogik imkoniyatlar yaratadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar tolerantlikning chuqur mazmuniy asosini tashkil qiladi va o‘quvchilarga ularni hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga yordam beradi.

TOLERANTLIK TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK MOHIYATI

"Tolerantlik" (lotincha "tolerantia" – chidamlilik, bardoshlilik) tushunchasi bugungi kunda faqat passiv sabr-toqat emas, balki faol ijtimoiy munosabat sifatida talqin etilmoqda. UNESCO ning 1995-yilda qabul qilingan Tolerantlik tamoyillari to‘g‘risidagi Deklaratsiyasida tolerantlik "dunyoning boy madaniyati, o‘z-o‘zini ifoda etishning turli shakllari va insoniylikning namoyon bo‘lish usullarini hurmat qilish, qabul qilish va to‘g‘ri tushunish" deb ta’riflanadi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Pedagogik nuqtai nazardan tolerantlik bir necha o‘zaro bog‘liq jihatlarni o‘z ichiga oladi:
–Kognitiv jihat – turli madaniyatlar, e’tiqodlar va hayot tarzi haqida bilim va tushunchaga ega bo‘lish;

–Emotsional jihat – boshqalarga nisbatan empatiya va hamdardlik his-tuyg‘ularini shakllantirish;

–Xulq-atvor jixati – muloqotda va hamkorlikda turli xil fikr va qarashlarga nisbatan o‘z munosabatini to‘g‘ri ifodalay bilish;

–Qadriyat jihati – insonning qadr-qimmati, tenglik va adolat kabi umuminsoniy qadriyatlarga e’tiqod hosil qilish.

Psixolog D.A.Leontyevning shaxs qadriyatlari nazariyasiga ko‘ra, insonning qadriyatlar tizimi uning xulq-atvorini ichki tomondan boshqaruvchi asosiy omil hisoblanadi. Shuning uchun tolerantlikni qadriyatlar orqali shakllantirish o‘quvchining ma’naviy dunyosiga chuqurroq ta’sir etish imkonini beradi.

QADRIYATLAR TIZIMI VA TOLERANTLIK TARBIYASIDAGI O‘RNI

O‘zbek xalqining boy ma’naviy merosi va milliy qadriyatlari tolerantlik tarbiyasi uchun boy manba bo‘lib xizmat qiladi. "Mehmon otadan ulug‘", "Yot elga yot bo‘lma", "Bag‘rikenglik" kabi xalq hikmatlari, "Alpomish", "Qo‘rg‘li" kabi dostonlardagi qahramonlar timsolida tolerantlikning yorqin namunalari aks etgan.

Tolerantlik tarbiyasida qo‘llaniladigan qadriyatlarni ikki guruhga ajratish mumkin:

Milliy qadriyatlar: vatanparvarlik, mehmonnavozlik, kattalarni hurmat qilish, bag‘rikenglik, hamjihatlik, «el-yurt» tuyg‘usi, mehr-oqibat, sabr-qanoat.

Umuminsoniy qadriyatlar: tinchlik, adolat, tenglik, erkinlik, insoniy qadr-qimmat, hamkorlik, hurmat, mas’uliyat.

Bu qadriyatlar bir-birini to‘ldiradi va birlashtirilganda tolerantlik tarbiyasining mustahkam asosini yaratadi. Milliy qadriyatlarni o‘z xalqiga bo‘lgan muhabbat va g‘ururni shakllantirish bilan, umuminsoniy qadriyatlarni esa boshqa xalqlarga nisbatan hurmat va qiziqish bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

TOLERANTLIK TARBIYASINING PEDAGOGIK SHAKL VA METODLARI

Qadriyatlarga asoslangan tolerantlik tarbiyasini amalga oshirishda quyidagi pedagogik shakl va metodlardan foydalanish samarali natijalar beradi:

1. Dialog va muhokama metodlari

Sokratik dialog, debat, «akvarium» texnikasi kabi metodlar o‘quvchilarga turli nuqtai nazarlarni eshitish, tahlil qilish va o‘z fikrini asoslashni o‘rgatadi. Bu metodlar nafaqat tolerantlikni, balki tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradi. Masalan, "Turli madaniyatlarda bayram marosimlari" mavzusidagi sinfdan tashqari suhbat o‘quvchilarda xilma-xillikka qiziqish uyg‘otadi.

2. Loyiha va tadqiqot faoliyati

"O‘zbekistondagi xalqlar va ularning an’analari", "Dunyo dinlarida umumiy qadriyatlar", "Buyuk ipak yo‘li: madaniyatlar ko‘prigi" kabi loyiha ishlar o‘quvchilarni mustaqil tadqiqot olib borishga undaydi. Bunday loyihalar jamoaviy ijod orqali har bir o‘quvchini boshqa madaniyatlar vakili bilan bevosita muloqotga kirishishga imkoniyat beradi.

3. Badiiy adabiyot va san’at vositalari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

A.Navoiyning "Xamsa"si, Ya.Hasanning she'rlari, jahon adabiyotidan Lev Tolstoy, Migel de Servantes asarlari orqali insonparvarlik, bag‘rikenglik va hamjamiyat g‘oyalarini o‘rganish tolerantlik tarbiyasida kuchli vosita hisoblanadi. Shuningdek, turli millat vakillarining musiqasi, raqs san'ati va tasviriy ijodi bilan tanishish o‘quvchilarda estetik tolerantlikni shakllantiradi.

4. Rolli o‘yinlar va simulyatsiya

"Boshqa shaxs roliga" texnikasi, muammoli vaziyatlarni simulyatsiya qilish orqali o‘quvchilar o‘zlarini boshqalarning o‘rnida tasavvur qilishni o‘rganadilar. Bu empatiyanl rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri hisoblanib, tolerantlikning emotsional asosini mustahkamlaydi.

5. Ijtimoiy-madaniy tadbirlar

Madaniyatlararo festivallar, milliy taomlar kuni, qo‘shni mamlakat madaniyatiga bag‘ishlangan haftaliklar, muzey sayohatlari va turli millatlar vakillari bilan uchrashuvlar o‘quvchilarning hayotiy tajribasini boyitadi. Bunday tadbirlar rasmiy ta’lim bilan norasmiy tarbiyani uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

TOLERANTLIK TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI

Qadriyatlarga asoslangan tolerantlik tarbiyasining samarali bo‘lishi uchun bir qator pedagogik shartlar ta’minlanishi zarur:

1. O‘qituvchining o‘zi tolerantlik namunasi bo‘lishi: Pedagog o‘quvchilar uchun birinchi navbatda tolerant munosabat va bag‘rikenglikning tirik namunasidir. O‘qituvchining turli fikrlar va farqlarga nisbatan ochiq munosabati o‘quvchilar ongiga chuqur ta’sir ko‘rsatadi.

2. Ta’lim muhitini tolerantlik ruhi bilan to‘ldirish: Sinf xonasida va maktabda turli madaniyatlarni aks ettiruvchi bezaklar, kitoblar, ko‘rgazmalar tolerantlikka qulay muhit yaratadi.

3. Oila bilan hamkorlik: Ota-onalar tolerantlik tarbiyasining faol ishtirokchisi bo‘lishi kerak. Oilaviy an’analar, qo‘shni va do‘stlar bilan muloqot madaniyati maktabda berilayotgan bilimlarni mustahkamlaydi.

4. Fanlararo integratsiya: Tarix, adabiyot, musiqa, tasviriy san'at, geografiya kabi fanlar tolerantlik tarbiyasini o‘z ichiga singdirishi zarur. Tolerantlikni faqat tarbiyaviy soatlarga cheklash uning samarasini pasaytiradi.

5. O‘quvchining o‘z-o‘zini rivojlantirish salohiyatini oshirish: Tanqidiy fikrlash, muloqot ko‘nikmalari, o‘zini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirish tolerantlikning ichki manbasini kuchaytiradi.

MUAMMO VA YECHIMLAR

Amaliyotda tolerantlik tarbiyasini amalga oshirishda bir qator muammolar mavjud:

Birinchi muammo – tolerantlikni tushuntirishda nazariyadan amaliyotga o‘tishning qiyinligi. Ko‘plab o‘qituvchilar ushbu tushunchani mavhum darajada tushuntirib, uni o‘quvchilarning kundalik hayoti bilan bog‘lay olmaydilar. Yechim: amaliy mashg‘ulotlar, real hayotiy vaziyatlar misolida tolerantlikni o‘rgatish.

Ikkinchi muammo – ba’zi ota-onalarning aqida va stereotiplaridan kelib chiqqan qarshiligi. Yechim: ota-onalar bilan mahalla hamkorligida tolerantlik haqidagi tushunchani milliy qadriyatlar bilan bog‘liq tarzda tushuntiruvchi suhbatlar va seminarlar o‘tkazish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Uchinchi muammo – raqamli muhitda yot g‘oyalar ta’siridan o‘quvchilarni himoya qilish. Internet va ijtimoiy tarmoqlardagi intolerant kontent yoshlarning ongiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Yechim: raqamli savodxonlikni rivojlantirish, media ta’lim orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish.

XULOSA

O‘quvchilarni qadriyatlar vositasida tolerantlik ruhida tarbiyalash zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Ushbu jarayonning samaradorligi quyidagi omillarga bog‘liq: milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash, turli-xil metodlar va shakllarda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, o‘qituvchi, ota-ona va jamiyat hamkorligi, hamda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash.

Tolerantlik – bu nafaqat boshqalarga chidash, balki xilma-xillikni boylik sifatida qabul qilish va undan foydalana olish salohiyatidir. Milliy qadriyatlarimizda – bag‘rikenglik, mehr-oqibat, qo‘shniga hurmat – bu salohiyatning ildizlari mavjud. Ularni to‘g‘ri pedagogik yo‘naltirilgan tarbiya orqali yuzaga chiqarish bugungi zamon pedagogi oldidagi asosiy vazifadir.

Kelgusida o‘quvchilarning tolerantlik darajasini o‘lchash metodikasini ishlab chiqish va qadriyatlarga asoslangan tolerantlik tarbiyasining samaradorligini empirik tekshirish zarur. Bu boradagi kompleks tadqiqotlar O‘zbekiston pedagogika faniga munosib hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. UNESCO. Tolerantlik tamoyillari to‘g‘risidagi Deklaratsiya. – Parij, 1995.
4. Yo‘ldoshev J. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2009.
5. G‘ulomova X. Boshlang‘ich sinflarda ma’naviy-axloqiy tarbiya. – Toshkent, 2015.
6. Leontiev D.A. Lichnost' i ee lichnostnye smysly. – Moskva: Smysl, 2003.
7. Benedikter R. Toleranz als pädagogisches Prinzip. – Wien: LIT Verlag, 2010.
8. Nussbaum M.C. Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education. – Harvard, 1997.
9. Allport G.W. The Nature of Prejudice. – Cambridge: Addison-Wesley, 1954.
10. Xoliqov A. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.

**O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA ZAMONAVIY METODLARDAN
FOYDALANISH USULLARI**

Urganch tuman 27-son umumiy o‘rta ta’lim maktabining
Boshlang‘ich ta’lim fani o‘qituvchisi

Yuldashova Nazokat Maxsudovnaning

Annotatsiya. Ushbu ish “O‘qish savodxonligi darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish usullari” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini (tez, to‘g‘ri, ongli va ifodali o‘qish malakasini) shakllantirish va rivojlantirishda an’anaviy usullardan tashqari zamonaviy interfaol va innovatsion metodlarning qo‘llanilishi masalalarini yoritadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, ona tili va o‘qish savodxonligi, zamonaviy ta‘lim usullari, motivatsiya, lug‘at boyligi, matn tahlili.

Annotation. This work is devoted to the topic “Methods of using modern approaches in reading literacy lessons” and highlights the issues of applying modern interactive and innovative methods, in addition to traditional ones, in the formation and development of primary school students’ reading literacy (fast, accurate, conscious, and expressive reading skills).

Keywords: reading literacy, interactive methods, innovative technologies, mother tongue and reading literacy, modern teaching methods, motivation, vocabulary development, text analysis.

Аннотация. Данная работа посвящена теме «Методы использования современных подходов на уроках читательской грамотности» и освещает вопросы применения современных интерактивных и инновационных методов наряду с традиционными в формировании и развитии читательской грамотности учащихся начальных классов (быстрое, правильное, осознанное и выразительное чтение).

Ключевые слова: читательская грамотность, интерактивные методы, инновационные технологии, родной язык и читательская грамотность, современные методы обучения, мотивация, словарный запас, анализ текста.

Hozirgi axborot jamiyatida o‘qish savodxonligi har bir insonning muvaffaqiyatli hayot kechirishi, doimiy o‘qish va o‘zini rivojlantirishi uchun asosiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. BMTning ta‘lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha tashkiloti (UNESCO) va xalqaro PISA tadqiqotlari natijalariga ko‘ra, o‘qish savodxonligi boshqa barcha fanlarni o‘zlashtirishning poydevori bo‘lib, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim ko‘rsatkichidir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarda tez, to‘g‘ri, ongli va ifodali o‘qish malakasini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu davrda bola o‘qishga bo‘lgan doimiy qiziqish va kitobxonlik madaniyatining asosi qo‘yiladi. Bugungi kunda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi motivator maslahatchi rolini bajaradi.

Shavkat Mirziyoyev takidlaganidek: “Ta‘lim sifatini oshirmasdan turib, jamiyat taraqqiyotiga erishib bo‘lmaydi.” Bu fikr o‘qituvchilarning ma’sulyani yanada oshiradi.

O‘quvchilar raqamli avlod vakillari bo‘lib, ularning e’tibor muddati qisqa, vizual va interfaol materiallarga ko‘proq moyilligi yuqori. An’anaviy o‘qitish usullari (suhbat, matnni ovoz chiqarib o‘qish, oddiy savol-javob) esa zamonaviy bolalarning psixologik va fiziologik xususiyatlariga to‘liq javob bermay qolmoqda. Natijada, ko‘plab o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan passiv munosabat, lug‘at boyligining yetarli emasligi, matnni chuqur anglash qobiliyatining pastligi kuzatilmoqda. Shu bois, o‘qish savodxonligi darslarida zamonaviy interfaol, innovatsion va raqamli metodlardan samarali foydalanish dolzarb pedagogik muammoga aylangan.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni, “2020–2030 yillarda maktabgacha va umumiy o‘rta ta‘limni rivojlantirish konsepsiyasi” hamda yangi avlod darsliklari va o‘quv dasturlarida ham o‘quv jarayonini interfaollashtirish, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, tanqidiy va kreativ tafakkurni rivojlantirish vazifalari alohida belgilab qo‘yilgan. Shu bilan birga, amaliyotda ko‘plab o‘qituvchilar hali ham an’anaviy usullarga asoslanib qolayotgani, zamonaviy metodlarni qo‘llash bo‘yicha yetarli ko‘rsatmalar va tajribaviy materiallarning kamligi kuzatilmoqda.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu holat mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Hozirgi vaqtda pedagogika fanida interfaol o‘qitish texnologiyalari (A.Verbitskiy, V.Bespalko, J. Devey, D.Kolb), raqamli ta’lim vositalari (S.Papert, M.Prensky), o‘yinli va loyihaviy metodlar (G.K.Selevko, E.Polat) kabi nazariy asoslar mavjud bo‘lsada, ularni aynan o‘qish savodxonligi darslariga moslashtirib, tizimli qo‘llash masalalari yetarlicha yoritilmagan. Xususan, maktablarda “Svetafor”, “Tushunchalar tahlili”, “Klaster”, “Bumerang”, Kahoot, Quizizz, Educaplay kabi zamonaviy vositalardan foydalanish tajribasi hali yetarli darajada umumlashtirilmagan.

O‘qish savodxonligi darslarida zamonaviy metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarga beriladigan asosiy bilim, ko‘nikma va malakalar batafsil yoritiladi. Zamonaviy metodlarning maqsadi-o‘quvchilarda nafaqat texnik o‘qish malakasini (tezlik, to‘g‘rilik), balki chuqur tushunish, tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va mustaqil ishlay olish qobiliyatlarini shakllantirishdir.

Asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha nimani o‘qitish kerak:

1. O‘qish savodxonligining to‘rtta asosiy komponenti (PISA va yangi o‘quv dasturlari talabiga muvofiq)

Matnni chuqur tushunish (o‘qib tushunish, asosiy fikrni topish, detallarni aniqlash, xulosalash, matnni o‘z so‘zi bilan aytib berish)

Ifodali va ravon o‘qish (intonatsiya, pauza, urg‘u, emotsional rang berish)

Tez va to‘g‘ri o‘qish (so‘z boyligi, fonetik malaka, silablab o‘qishdan butun so‘z bilan o‘qishga o‘tish)

Tanqidiy va ijodiy o‘qish (matn haqida o‘z fikrini bildirish, savol berish, muqobil yakun taklif qilish, hikoyani davom ettirish)

2. Zamonaviy metodlar yordamida rivojlantiriladigan ko‘nikmalar

Mustaqil matn tahlil qilish va izoh berish

Lug‘at boyligini faol oshirish (sinonim, antonim, ko‘p ma’noli so‘zlar, frazeologizmlar)

Bog‘lanishli nutqni rivojlantirish (og‘zaki va yozma hikoya qilish, muhokama)

Jamoaviy hamkorlik va muloqot madaniyati

Tanqidiy va kreativ tafakkur (muammo hal qilish, “nima uchun?”, “agar... bo‘lsa?” savollari)

Raqamli vositalar bilan ishlash (Kahoot, Quizizz, interaktiv topshiriqlar)

3. O‘quv natijalari (o‘quvchi nimani qila olishi kerak)

Matnni mustaqil o‘qib, asosiy fikrni 1–2 jumlada aytib bera oladi

Matnga 4–5 ta savol tuzib, javobini topa oladi

O‘qigan matn bo‘yicha o‘z fikrini asoslab bayon qila oladi

Yangi so‘zlarni kontekstda ishlatib, sinonim va antonimlarini topa oladi

Guruhda hamkorlikda matn tahlilini amalga oshiradi

Raqamli platformalarda (Kahoot, Quizizz) topshiriqlarni tez va to‘g‘ri bajaradi

O‘z-o‘zini va do‘stlarini baholay oladi (formativ baholash elementlari)

Zamonaviy metodlar orqali o‘qish savodxonligi darslari nafaqat “o‘qishni o‘rgatish”, balki “o‘qish orqali o‘ylashni, muloqot qilishni va ijod qilishni o‘rgatish”ga aylanadi. Bu esa bolalarni hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli bo‘lishga tayyorlaydi.

Maktablarda o‘qish savodxonligi darslarini tashkil etishda zamonaviy interfaol, innovatsion va raqamli metodlarni qanday bosqichma-bosqich, samarali qo‘llash kerakligi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

batafsil yoritiladi. Asosiy maqsad -o‘quvchilarda o‘qishni nafaqat texnik jihatdan (tez va to‘g‘ri), balki ongli, ifodali, tushunib va ijodiy tarzda amalga oshirish malakasini shakllantirish.

Zamonaviy ta’limda fanlararo integratsiya-bu o‘quv jarayonini yaxlitlashtirishning eng samarali yo‘llaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarga olamni bir butun sifatida qabul qilish, bilimlarni turli fanlar orqali bog‘lash va mustaqil fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi. O‘qish savodxonligi darslarida fanlararo integratsiyani qo‘llash nafaqat matnni chuqur tushunish va lug‘at boyligini oshirishga, balki boshqa fanlardan olingan bilimlarni o‘qish orqali mustahkamlash va ijodiy qo‘llashga yordam beradi. Boshlang‘ich sinflarda “Ona tili va o‘qish savodxonligi” fani allaqachon integratsiyalashgan holda o‘qitilmoqda, ammo uni boshqa fanlar (matematika, tabiatshunoslik, tasviriy san‘at, ingliz tili, axborot texnologiyalari va boshqalar) bilan bog‘lash orqali dars samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Integratsiya qilinadigan fan	Integratsiya mavzusi / misol	O‘qish savodxonligidagi maqsad	Qo‘llaniladigan zamonaviy metodlar	Natija / rivojlanadigan ko‘nikma
Matematika	“Harakatga doir masalalar”, “Hisob-kitoblar”, “Geometrik shakllar”	Matn ichidagi sonlar, masofalar, vaqt hisoblari haqidagi matnlarni o‘qish va tahlil qilish	Klaster, Muammo texnologiyasi, Zinama-zina, Kahoot (hisobli savollar)	Matematik terminlarni o‘qib tushunish, masalani matn orqali yechish
Tabiatshunoslik	“Tabiat ne‘matlari”, “Hayvonlar olami”, “O‘simliklar hayoti”, “Ekologiya”	Tabiat hodisalari haqidagi ma’lumotli matnlarni o‘qish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash	Tushunchalar tahlili, Venn diagrammasi, Svetafor, Bumerang	Ekologik terminlar boyligi, tabiat hodisalarini tahlil qilish
Tasviriy san‘at va Musiqa	“Ranglar”, “Musiqiy asboblar”, “Tabiat manzaralari”, “Rasmlar hikoyasi”	She’r yoki hikoyani o‘qib, unga mos rasm chizish yoki musiqa tanlash	Sinkveyn, Klaster, Hikoya yaratish, Educaplay (audio + rasm)	Ifodali o‘qish, emotsional tushunish, ijodiy tasavvur
Ingliz tili	“Hayvonlar”, “Oilam”, “Mening kunim” mavzulari	Ikki tilda bir xil mavzudagi matnlarni solishtirish, tarjima qilish	Charxpalak, To‘g‘ri – noto‘g‘ri, Quizizz (ikki tilli savollar)	Ikki tilli lug‘at boyligi, tarjima orqali tushunish
Axborot texnologiyalari va Raqamli	QR-kodli matnlar, video-matnlar,	Raqamli matnlarni o‘qish, internetdan ma’lumot izlash	Kahoot, Quizizz, Educaplay, Interaktiv doska	Raqamli matn bilan ishlash, onlayn

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

savodxonlik	onlayn kitoblar	topshiriqlari	manbalarni tahlil qilish
Jismoniy tarbiya	“Sport turlari”, “Sog‘lom turmush tarzi”	Sport haqidagi hikoyalar o‘qish, qahramon harakatlarini tahlil qilish	Rolli o‘qish, Bumerang, Tartibga soling (kun tartibi) Harakat va sog‘liq terminlari, motivatsion matnlar

- O‘quvchilar bilimlarni takrorlamaydi, balki turli nuqtai nazardan chuqurlashtiradi
- Matn tahlili real hayotiy kontekstga ega bo‘ladi
- Darsga qiziqish va motivatsiya keskin oshadi
- Tanqidiy fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va jamoaviy ish ko‘nikmalari -rivojlanadi
- O‘qish savodxonligi boshqa fanlar uchun “asosiy vosita”ga aylanadi

Fanlararo integratsiya o‘qish savodxonligi darslarini oddiy “o‘qish mashqlari”dan yaxlit, qiziqarli va hayotiy jarayonga aylantiradi. O‘qituvchi bu jarayonda fasilitator (yo‘l ko‘rsatuvchi) rolini o‘ynab, o‘quvchilarga bilimlarni o‘zlari bog‘lashga yordam berishi lozim. Natijada bolalar nafaqat o‘qishni o‘rganadi, balki o‘qish orqali dunyoni kashf etishni ham o‘rganadi.

Boshlang‘ich ta’lim inson hayotida birinchi ijtimoiy bosqichdir. Chunki boshlang‘ich ta’lim bolalarning yoshligidanoq ularning ongi, irodasi, sezgisiga yo‘nalish beradi. Kattalarning g‘amxo‘rligida bola o‘z hayotiy tajribasini to‘plab boradi, o‘zini o‘rab turgan atrof muhitdagi boshlang‘ich oddiy tushunchaga jamiyat hayotidagi bilim va ko‘nikmaga ega bo‘ladi. Bolaning haqiqiy ijodiy izlanuvchan sofdil va adolatli mard va olijanob raxmdil, o‘z Vatanning vatanparvar, mehnatsevar va yaratuvchi bo‘lishi uning boshlang‘ich ta’lim bosqichida egallagan bilimi va tarbiyasiga bog‘liq. Shunga ko‘ra boshlang‘ich ta’lim oldida turgan vazifa juda jiddiy ulkan ahamiyatga ega. Boshlang‘ich ta’lim bolaning o‘z hayotini jamiyat manfaati bilan bog‘lab borishi, ichki munosabatlardan ijtimoiy munosabatlarga o‘tishi, oldiga qo‘yilgan hayotiy maqsadlari esa jamiyat maqsadlari bilan mushtarak bo‘lishiga erishmog‘i kerak. Buning uchun boshlang‘ich ta’lim pedagogik jamoasi bolalarga bilim berish bilan birga murakkab tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishlari lozim. Boshlang‘ich ta’lim mazmunida bolalarni mehnat, ijtimoiy va shaxsiy hayotga tayyorlashga zarur bo‘lgan hamkorlik, samimiyat va o‘zaro yordam natijasida yosh avlodni tarbiyalashga alohida ahamiyat berilgan. Boshlang‘ich ta’lim shaxsning shakllanishida u o‘zib voyaga yetadigan shart-sharoitlarida muhim rol o‘ynaydi. Yosh avlodni ijodiy izlanuvchan, vatanparvar shaxs bo‘lib shakllanishida boshlang‘ich ta’lim mas’uliyati alohida ajralib turadi. Jamiyatimiz ma’naviy-siyosiy birligini ijtimoiy tarbiyaning maqsadlariga to‘la mos ekanligini belgilaydi. Bolalar faoliyatini oqilona tashkil eta bilgan o‘qituvchi katta yutuqlarga erishishi mumkin. Buning uchun o‘qituvchilar tarbiyaning mohiyatini vazifasini, avvalo o‘zlari yaxshi tushungan holda bolalarning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olib ularga ijobiy ta’sir ko‘rsata olishni bilishlari zarur. Ijodiy izlanuvchanlikni shakllantirishning muhim vazifasi tarbiyalanuvchiga o‘zining hayotiy individual uslubini, faoliyat vn munosabatga kirishishiga yordam berishdan iborat. Bu vazifani hal etish uchun o‘qituvchi psixiodiagnostik metodika va ba’zi ko‘nikmalarga ega bo‘lishi hamda o‘quvchilarni g‘amxo‘rlik, sadoqat o‘zini-o‘zi anglash vositalari bilan qurollantirishlari zarur.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki “O‘qish savodxonligi darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish usullari” mavzusi bo‘yicha olib borilgan tahlil va takliflar shuni

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini (tez, to‘g‘ri, ongli va ifodali o‘qish malakasini) rivojlantirishda an‘anaviy usullarni butunlay rad etish emas, balki ularni zamonaviy interfaol, innovatsion va raqamli metodlar bilan samarali birlashtirish eng maqbul yo‘ldir.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy metodlardan samarali foydalanish- bu nafaqat o‘qish savodxonligini oshirish, balki bolalarni umrbod o‘rganuvchi, ijodiy va mas‘uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. O‘qituvchilarning ijodiy yondashuvi va taklif etilgan metodlarni o‘z sinf xususiyatlariga moslashtirib qo‘llashi ushbu maqsadga erishishda hal qiluvchi omil bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh. Mirziyoyev – “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” T.O‘zbekiston nashryoti, 2022
2. O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi qonuni. -T.: 1997 .
3. Boshlang‘ich ta‘lim Davlat ta‘lim standarti.-T.: 2005.
4. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘quvchisining psixologiyasi. T., O‘zbekiston.
5. Karimova V.M. Sunnatova R. va boshqalar. Mustaqil fikrlash. Akademik litseylar va kasbhunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma.- T.: Sharq, 2000.
6. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh., Ona tili o‘qitish metodikasi, – T.: Noshir, 2014
7. Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTEGRATSIYALASHGAN DARSLARNI TASHKIL
ETISHNING ILMIY-NAZARIYA ASOSLARI**

Sa’dullayeva Asaxon Sharofiddin qizi

Omonboyeva Dilmura Azamat qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya. Bugungi kunda boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlash dolzarb vazifadir. Ushbu maqola integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur tahlil qiladi. Unda integratsiyaning pedagogik tamoyillari, didaktik imkoniyatlari hamda o‘quv jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada fanlararo bog‘liqlikni mustahkamlash, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Integratsiyalashgan yondashuv orqali ta‘lim samaradorligini oshirish bo‘yicha xulosalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta‘lim, integratsiyalashgan darslar, ilmiy-nazariy asoslar, pedagogik tamoyillar, fanlararo bog‘liqlik, didaktik imkoniyatlar, ta‘lim samaradorligi, o‘quvchilar rivojlanishi

Аннотация. Обеспечение всестороннего развития учащихся в начальном образовании является актуальной задачей современности. Данная статья глубоко анализирует научно-теоретические основы организации интегрированных уроков. В ней освещаются педагогические принципы интеграции, ее дидактические возможности и значение в образовательном процессе. В статье рассматриваются механизмы укрепления междисциплинарных связей и развития критического мышления и творческих

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

способностей учащихся. Представлены выводы по повышению эффективности образования посредством интегрированного подхода.

Ключевые слова: Начальное образование, интегрированные уроки, научно-теоретические основы, педагогические принципы, междисциплинарные связи, дидактические возможности, эффективность образования, развитие учащихся.

Abstract. Ensuring the comprehensive development of students in primary education is a pressing task today. This article deeply analyzes the scientific and theoretical foundations for organizing integrated lessons. It elucidates the pedagogical principles of integration, its didactic possibilities, and its significance in the educational process. The article examines mechanisms for strengthening interdisciplinary connections and developing students' critical thinking and creative abilities. Conclusions are provided on increasing educational effectiveness through an integrated approach.

Keywords: Primary education, integrated lessons, scientific-theoretical foundations, pedagogical principles, interdisciplinary connections, didactic possibilities, educational effectiveness, student development.

Ta’limda integratsiya tushunchasi uzoq tarixga ega bo’lib, u turli fanlar, bilim sohalari yoki o’quv faoliyatlari o’rtasidagi aloqalarni o’rnatish, ularni yagona, yaxlit tizimga birlashtirish g’oyasiga asoslanadi. Zamonaviy pedagogikada integratsiya nafaqat fanlararo aloqalarni mustahkamlash, balki o’quvchilarda dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirish, bilimlarni amaliyotda qo’llash ko’nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan fundamental yondashuv sifatida qaraladi. Bu yondashuv an’anaviy, fanlarga ajratilgan o’qitish usullarining cheklovlarini bartaraf etishga intiladi, chunki bunday usullar ko’pincha bilimlarning parchalanishiga va o’quvchilarning turli fanlar o’rtasidagi bog’liqliklarni anglashiga to’sqinlik qiladi. Integratsiyalashgan darslar esa ushbu muammoga yechim taklif etib, o’quvchilarga bilimlarni izchil va mantiqiy bog’langan holda o’zlashtirish imkonini beradi.

Integratsiyalashgan darslarning mohiyati bir necha jihatdan namoyon bo’ladi. Birinchidan, u o’quv jarayonining mazmunini boyitadi, chunki turli fanlarga oid ma’lumotlar bir mavzu doirasida birlashtiriladi. Bu o’quvchilarga bir mavzuni turli nuqtai nazardan ko’rish, uning ko’p qirrali jihatlarini tushunish imkoniyatini beradi. Natijada, o’quv materiallari yanada qiziqarli va mazmunli bo’lib, o’quvchilarning o’rganishga bo’lgan motivatsiyasini oshiradi. Ikkinchidan, integratsiya turli xil fikrlash shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O’quvchilar nafaqat faktlarni yodlash, balki ularni tahlil qilish, sintez qilish, taqqoslash va umumlashtirishga o’rganadilar. Bu esa ularda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko’nikmalarini shakllantirishda muhim rol o’ynaydi. Uchinchidan, integratsiyalashgan darslar o’quvchilarning nutqi va tasavvurini kuchaytiradi [1.627-632]. Turli fanlararo tushunchalarni bog’lash, ularni og’zaki va yozma nutqda ifodalash zarurati o’quvchilarning lug’at boyligini oshiradi, fikrlarini aniq va ravon bayon etish qobiliyatini rivojlantiradi. Tasavvur esa yangi g’oyalarni yaratish, muammolarga nostandart yechimlar topish uchun asos bo’lib xizmat qiladi.

Integratsiyalashgan darslar bilimlarni mustahkamlash va turli fanlararo ma’lumotlarni bog’lash imkonini beradi. Bu o’quvchilarning o’rganilgan bilimlarni chuqurroq anglashiga va ularni uzoq muddatli xotirada saqlashiga yordam beradi. Masalan, tarixni arxeologiya, etnografiya va san’atshunoslik bilan bog’lash orqali o’quvchilar o’tmishni nafaqat faktlar to’plami sifatida, balki madaniyat, san’at va inson faoliyatining yaxlit bir ko’rinishi sifatida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushunishadi. Tabiiy-matematik fanlarni gumanitar qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish esa o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish bilan birga, ularning axloqiy va estetik tarbiyasiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. San‘atning ta‘limiy va estetik ahamiyatini tushunish, mehnat ta‘limini amaliy bilimlar bilan bog‘lash orqali o‘quvchilar kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga tayyorlanadilar[1.627-632]. Bu yondashuv o‘quvchilarda fanlarga bo‘lgan qiziqishni oshirib, ularni faol o‘rganishga undaydi.

Integratsiyaning nazariy asoslari bir necha pedagogik tamoyillarga tayanadi. Bularga tizimlilik, izchillik, ilmiylik, tushunarlilik, faollik va onglilik tamoyillari kiradi. Tizimlilik tamoyili bilimlarning parchalanishiga yo‘l qo‘ymasdan, ularni yaxlit bir tizimda o‘zlashtirishni ta‘minlaydi. Izchillik esa o‘quv materiallarini mantiqiy ketma-ketlikda, biridan ikkinchisiga o‘tish orqali o‘rganishni nazarda tutadi. Ilmiylik tamoyili o‘quvchilarning ilmiy asoslangan bilimlarni egallashini ta‘minlasa, tushunarlilik tamoyili ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda materialni sodda va aniq tushuntirishni talab qiladi. Faollik va onglilik tamoyillari esa o‘quvchilarning o‘quv jarayonida faol ishtirok etishini, bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishini rag‘batlantiradi. Integratsiyalashgan darslar aynan shu tamoyillarni amalga oshirish uchun qulay imkoniyat yaratadi, chunki ular o‘quvchilarni faol izlanishga, muammolarni hal qilishga va bilimlarni turli kontekstlarda qo‘llashga undaydi.

Integratsiyalashgan darslarning turlari va darajalari ham mavjud bo‘lib, ular integratsiya chuqurligi va qamroviga ko‘ra farqlanadi. Fan ichidagi integratsiya bir fanning turli bo‘limlari yoki mavzulari o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatishni nazarda tutadi (masalan, ona tili darsida grammatika va adabiyotni bog‘lash). Fanlararo integratsiya esa ikki yoki undan ortiq fanlar o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatishni anglatadi (masalan, matematika va tabiatshunoslik, tasviriy san‘at va musiqa). Keng qamrovli integratsiya esa bir nechta fanlarni yagona bir mavzu yoki loyiha atrofida birlashtirishni o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich ta‘limda ko‘pincha fanlararo va mavzuli integratsiya qo‘llaniladi, chunki bu yoshdagi o‘quvchilar uchun mavzuli yondashuv bilimlarni yaxlit idrok etishga yordam beradi. Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda va ularning har tomonlama ma‘naviy va intellektual tayyorgarligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi[1.627-632]. Bu esa zamonaviy ta‘lim talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Fanlararo aloqalarni ko‘rsatish: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun dunyo yaxlitdir. Ular fanlarni sun‘iy ravishda ajratishni tushunmaydilar. Integratsiyalashgan darslar ularga dunyoning yaxlitligini, turli hodisalar va tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqliklarni ko‘rishga yordam beradi. Masalan, tabiatshunoslik darsida o‘simliklarni o‘rganish bilan birga, ona tili darsida ular haqida she‘r yozish yoki tasviriy san‘at darsida rasmini chizish orqali o‘quvchilar bilimlarni chuqurroq o‘zlashtiradilar.

Motivatsiyani oshirish: Yangi va qiziqarli mavzular, interaktiv faoliyatlar bolalarning o‘rganishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Ular o‘zlariga qiziqarli bo‘lgan narsalarni o‘rganishga ko‘proq moyil bo‘ladilar. Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarning tabiiy qiziquvchanligini rag‘batlantirib, bilimlarni chuqurroq anglash va eslab qolishga yordam beradi.

Emotsional-irodaviy sohani shakllantirish: Integratsiyalashgan darslar ko‘pincha hamkorlikni talab qiladi. Guruhda ishlash, o‘z fikrini bildirish, boshqalarning fikrini tinglash, kelishuvga erishish bolalarda ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni, empatiyani, sabr-toqatni va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mas‘uliyatni rivojlantiradi. Muammolarni hal qilish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengish irodani mustahkamlaydi.

Bilimlarni chuqur va yaxlit o‘zlashtirish: O‘quvchilarning turli fanlardan olingan bilimlarni bir-biri bilan bog‘lay olishi, ularni yaxlit tizimda ko‘ra bilishi va amaliyotda qo‘llay olishi. An‘anaviy darslarda olingan bilimlarning parchalanganligi muammosi integratsiya orqali bartaraf etiladi, bu esa bilimlarning mustahkamligini ta‘minlaydi.

Kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirish: Tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, tahlil va sintez qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish kabi yuqori darajadagi fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishi. Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarni faol izlanishga, savollar berishga va o‘z yechimlarini topishga undaydi.

Motivatsiya va qiziqishning oshishi: O‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishi, faolligi va ishtirokining ortishi. Integratsiyalashgan yondashuv bolalarning tabiiy qiziquvchanligini rag‘batlantirib, o‘rganish jarayonini yanada jozibador qiladi .

Ijtimoiy-kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish: Guruhda ishlash, hamkorlik qilish, o‘z fikrini aniq ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilish, muzokara olib borish kabi ko‘nikmalarning rivojlanishi. Bu ko‘nikmalar XXI asr talablariga javob beradigan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Shaxsiy rivojlanish: O‘z-o‘ziga ishonch, mas‘uliyat, mustaqillik, tashabbuskorlik, qat‘iyatlilik kabi shaxsiy fazilatlarining shakllanishi. Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlarini namoyon etish va o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish imkoniyatini beradi.

O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish: Integratsiyalashgan darslar turli fanlararo ma‘lumotlarni bog‘lash orqali o‘quvchilarda yangi g‘oyalarni yaratish, muammolarga nostandart yechimlar topish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa ularning har tomonlama ma‘naviy va intellektual tayyorgarligini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi .

Integratsiyalashgan darslarning samaradorligini oshirish uchun o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish, ularni integratsiyalashgan ta‘lim metodikasi bo‘yicha o‘qitish muhimdir. Shuningdek, o‘quv dasturlarini integratsiya tamoyillari asosida qayta ko‘rib chiqish va o‘quv materiallarini fanlararo aloqalarni aks ettirgan holda ishlab chiqish zarur. Ta‘lim jarayonida integratsiyalashgan yondashuvlarni joriy etish o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashda, ularni XXI asrning murakkab talablariga tayyorlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu esa o‘z navbatida, jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga va barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Integratsiyalashgan ta‘limning o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi, ularning har tomonlama ma‘naviy va intellektual tayyorgarligini ta‘minlashdagi ahamiyati zamonaviy ta‘lim talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi[1.627-632] .

Mazkur maqola boshlang‘ich ta‘limda integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning ilmiy-nazariy asoslarini atroflicha tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, integratsiyalashgan yondashuv o‘quvchilarda dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish, shuningdek, ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini va kognitiv qobiliyatlarini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Pedagogik-psixologik jihatlarni inobatga olgan holda, yosh xususiyatlariga mos interaktiv metodlarni qo‘llash bilimlarning chuqur o‘zlashtirilishini ta‘minlaydi. Integratsiyalashgan darslar bilimlarni mustahkamlash, XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish va o‘quvchilarning har tomonlama

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

intellektual va ma’naviy kamolotini ta’minlashda muhim omil bo’lib xizmat qiladi, ularni kelajakdagi murakkab vazifalarga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduxoliqov A.A. Boshlang‘ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning didaktik imkoniyatlari // Science and Education. – 2021. – Vol. 2. – Issue 10. – B. 627-632.
2. Inoyatova M.E. Boshlang‘ich ta’limda integrativ yondashuv asosida o‘quv jarayonini tashkil etishning ilmiy-nazariy asoslari // Academic research in educational sciences. – 2021. – Vol. 2. – Issue 1. – B. 100-107.
3. Xolmatova G.X. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida integrativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2023. – 48 b.
4. To‘rayeva N.A. Boshlang‘ich ta’limda integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning nazariy asoslari // Xalq ta’limi. – 2020. – № 5. – B. 11-15.
5. Usmonboyeva M. Boshlang‘ich ta’limda integrativ yondashuvni qo‘llashning didaktik asoslari // Science and Education. – 2020. – Vol. 1. – Issue 3. – B. 113-119.
6. Karimova G.I. Boshlang‘ich sinflarda fanlararo integratsiyaning didaktik imkoniyatlari // Ilm sarchashmalari. – 2022. – № 4. – B. 105-109.
7. Eshonqulov A.A. Boshlang‘ich ta’limda integratsiyalashgan darslarni loyihalash tamoyillari // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. – 2023. – № 1/2. – B. 10-14.
8. G‘aybullayeva N.R. Boshlang‘ich ta’limda integratsiyalashgan yondashuvning metodologik asoslari // Ta’lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. – 2021. – № 2. – B. 12-16.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISH:
XALQARO TAJRIBA VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR**

**Sultonboyeva Husniya
Rozmetova Rozgul
Rahimova Dilnoza**

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning dolzarb masalalariga bag‘ishlangan. Unda xalqaro tajribalar tahlil qilinib, turli mamlakatlarda qo‘llanilayotgan samarali pedagogik yondashuvlar va metodlar ko‘rib chiqiladi. Maqolada o‘quvchilarda ijodiy fikrlash, muammolarni yechish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan innovatsion ta’lim strategiyalari yoritilgan. Taqdim etilgan ma’lumotlar boshlang‘ich ta’lim jarayonida kreativlikni oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, Boshlang‘ich Ta’lim, Pedagogik Yondashuvlar, Xalqaro Tajriba, Ijodiy Fikrlash, O‘quvchi Rivojlanishi, Innovatsion Metodlar

Аннотация. Данная статья посвящена актуальным вопросам развития креативности у учащихся начальных классов. В ней проводится анализ международного опыта, а также рассматриваются эффективные педагогические подходы и инновационные методы, применяемые в различных странах. В статье освещаются современные образовательные стратегии, направленные на формирование творческого мышления, самостоятельного принятия решений и навыков решения проблем у учащихся. Также представлены практические рекомендации и методические подходы, способствующие

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

повышению уровня креативности в процессе начального образования. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для педагогов.

Ключевые слова: креативность, начальное образование, педагогические подходы, международный опыт, творческое мышление, развитие учащихся, инновационные методы.

Abstract. This article is devoted to the actual issues of developing creativity in primary school students. It analyzes international experiences and examines effective pedagogical approaches and innovative methods used in different countries. The article highlights modern educational strategies aimed at fostering creative thinking, independent decision-making, and problem-solving skills among students. It also provides practical recommendations and methodological approaches for enhancing creativity in the primary education process. The findings of the study have significant theoretical and practical importance for educators.

Keywords: creativity, primary education, pedagogical approaches, international experience, creative thinking, student development, innovative methods.

Modern ta‘lim tizimida, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi globallashgan dunyoda shaxsdan nafaqat bilim va ko‘nikmalar, balki ularni ijodiy qo‘llash, yangi g‘oyalar yaratish va nostandart yechimlar topish qobiliyati talab etiladi. O‘zbekistonning ta‘lim sifatini oshirish va 21-asr ko‘nikmalarini, jumladan tanqidiy fikrlash, hamkorlik va kommunikatsiyani rivojlantirishga qaratilgan sa‘y-harakatlari doirasida kreativlik markaziy o‘rin tutadi [1]. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida kreativlikni shakllantirish o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratib, ularda muammolarni hal qilish va o‘zini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi [2].

Kreativlik – bu yangi va samarali yechimlar yaratish, bilimlarni o‘zlashtirish hamda tasavvurga boy g‘oyalar ishlab chiqish qobiliyati sifatida ta‘riflanadi [1]. U divergent fikrlash va tasavvur bilan bog‘liq bo‘lib, Guilford, Wallas va Torrance kabi olimlar tomonidan o‘rganilgan [2]. A.H. Maslow kreativlikni tug‘ma insoniy xususiyat deb bilib, uni ijtimoiy to‘siqlar bostirishi mumkinligini ta’kidlagan. T.A. Barsheva va Yu.A. Zhigalova esa uni pedagogikada intellektual salohiyat, motivatsiya, emotsiya va kommunikativ ko‘nikmalarni o‘z ichiga olgan ko‘p o‘lchovli psixik ta‘lim deb ta‘riflaydilar [1]. Ushbu qobiliyat o‘quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirib, ularning o‘z nuqtai nazarlarini erkin ifodalashiga imkon beradi [3].

Mazkur maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, xalqaro ilg‘or tajribalar va samarali pedagogik yondashuvlarni tahlil qilishga bag‘ishlangan. Unda kreativlikni shakllantirishning tibbiy-pedagogik xususiyatlari, zamonaviy ta‘lim texnologiyalarining roli, didaktik o‘yinlar, innovatsion topshiriqlar va ijodiy yozish kabi metodlarning ahamiyati ko‘rib chiqiladi [1, 2, 3]. Shuningdek, o‘qituvchining roli, qo‘llab-quvvatlovchi ta‘lim muhitini yaratish va kreativlikni baholash usullari ham qamrab olinadi. Maqolaning maqsadi – o‘qituvchilar va ota-onalar uchun kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berib, interaktiv usullar orqali o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini to‘liq ochishga yordam berishdan iborat.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

So‘nggi yillarda ta‘lim sohasidagi tadqiqotlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning dolzarbligini tobora ko‘proq ta‘kidlamogda. Global miqyosda ta‘lim tizimlari 21-asr ko‘nikmalarini, jumladan, tanqidiy fikrlash, hamkorlik, kommunikatsiya va ayniqsa, kreativlikni shakllantirishga ustuvor ahamiyat bermoqda [1]. Zamonaviy jamiyat shaxsdan nafaqat mavjud bilimlarni o‘zlashtirishni, balki ularni ijodiy qo‘llash, yangi g‘oyalar ishlab chiqish va murakkab muammolarga nostandart yechimlar topish qobiliyatini talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida kreativlikni rivojlantirish o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadi va ularda muammolarni hal qilish hamda o‘zini erkin ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi [2]. Bu jarayon o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularning shaxsiy o‘sishi va ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, chunki kreativlik o‘z-o‘zini anglash va o‘ziga ishonchni mustahkamlaydi [3].

Kreativlik tushunchasi turli tadqiqotchilar tomonidan keng qamrovli tarzda o‘rganilgan bo‘lib, u yangi va samarali yechimlar yaratish, bilimlarni o‘zlashtirish hamda tasavvurga boy g‘oyalar ishlab chiqish qobiliyati sifatida ta‘riflanadi [1]. Pedagogik adabiyotlarda kreativlik ko‘pincha divergent fikrlash va tasavvur bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi, bu esa o‘quvchining bir muammoga bir nechta yechim topa olish qobiliyatini anglatadi [2]. A.H. Maslow kreativlikni insonning tug‘ma xususiyati deb hisoblagan bo‘lsa, T.A. Barsheva va Yu.A. Zhigalova uni pedagogikada intellektual salohiyat, motivatsiya, emotsiya va kommunikativ ko‘nikmalarni o‘z ichiga olgan ko‘p o‘lchovli psixik ta‘lim deb ta‘riflaydilar [1]. Ushbu yondashuvlar kreativlikni shaxsning umumiy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida ko‘rishga imkon beradi, bu esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida uning har tomonlama shakllantirilishini taqozo etadi. Kreativlikni rivojlantirishning tibbiy-pedagogik xususiyatlari ham alohida e‘tiborga molik bo‘lib, u bolaning yoshiga va individual psixofiziologik xususiyatlariga mos keladigan metodologiyalarni talab qiladi [2].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlar keng qamrovli tadqiqotlar ob‘ekti bo‘lib kelmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy pedagogik yondashuvlarni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi, ularga yangi g‘oyalar yaratish va o‘z nuqtai nazarlarini erkin ifodalash imkonini beradi [3]. Bu borada didaktik o‘yinlar, innovatsion topshiriqlar va zamonaviy ta‘lim texnologiyalari muhim vosita hisoblanadi [1]. Masalan, "baxtli sharlar" usuli kabi interaktiv o‘yinlar o‘quvchilarda darsga oid atamalar va tushunchalarni muhokama qilish orqali ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi, bu esa ularning kommunikativ ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi [1]. Shuningdek, tasavvurga asoslangan o‘yinlarni rag‘batlantirish, ochiq savollar berish orqali qiziquvchanlikni oshirish, turli materiallar bilan ishlash imkoniyatini yaratish, san‘at, musiqa va hamkorlikdagi loyihalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish kreativlikni rivojlantirishning samarali yo‘llaridir [2]. Ushbu metodlar bolalarning o‘ziga xos qobiliyatlarini ochib berishga va ularning ijodiy salohiyatini to‘liq namoyon etishga yordam beradi.

O‘qituvchining roli kreativlikni rivojlantirishda markaziy ahamiyatga ega. Ular o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlovchi ta‘lim muhitini yaratishlari, ularning qiziquvchanligini rag‘batlantirishlari va xatolardan qo‘rqmasdan tajriba o‘tkazishlariga imkon berishlari lozim [2].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Interaktiv usullar, masalan, miya hujumi (brainstorming) va rolli o‘yinlar, o‘quvchilarda ijodiy fikrlashni faollashtirib, ularning muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshiradi [2]. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida ijodiy yozish, hikoyalar to‘qish va she‘rlar yozish kabi metodlar bolalarning tasavvurini kengaytirib, innovatsion fikrlashni rivojlantiradi [3]. Bu strategiyalar nafaqat akademik yutuqlarni oshiradi, balki hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga, o‘z-o‘zini anglashni kuchaytirishga va o‘quvchilarni jamiyatda muvaffaqiyatli ishtirok etishga tayyorlashga sezilarli hissa qo‘shadi [3]. O‘qituvchilarning o‘zlari ham kreativlikni namuna sifatida ko‘rsatishlari va o‘quvchilarni ijodiy jarayonlarga faol jalb qilishlari muhimdir, bu esa ularda motivatsiyani oshiradi va o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni kuchaytiradi.

Xalqaro ta‘lim tizimlarida kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha ilg‘or tajribalar ko‘plab mamlakatlarda keng qo‘llanilmoqda. Bu tajribalar o‘quvchilarda ijodiy salohiyatni erta yoshdan boshlab shakllantirishning muhimligini tasdiqlaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ta‘limda interaktiv texnologiyalar, innovatsion metodlar va didaktik yondashuvlarni, jumladan, o‘yinlarga asoslangan ta‘lim va ijodiy yozishni qo‘llash kreativlikni rivojlantirishning samarali vositalaridir [3]. Kreativlikni baholash masalasi ham tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib, an‘anaviy baholash usullari ijodiy qobiliyatlarni to‘liq aks ettira olmasligi sababli, portfoliolar, loyihaviy ishlar va kuzatish kabi muqobil baholash shakllariga e‘tibor qaratilmoqda. Ota-onalar ham bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi, ularning farzandlarining tasavvurga asoslangan o‘yinlarini qo‘llab-quvvatlashi va uyda ijodiy resurslar bilan ta‘minlashi kreativlikni rivojlantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi [2]. Ushbu adabiyotlar tahlili kreativlikni rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari o‘zaro chambarchas bog‘liq ekanligini, hamda bu jarayon kompleks va tizimli yondashuvni talab qilishini ko‘rsatadi. Bu esa ta‘lim siyosatchilari, o‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlashni taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ilmiy maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, xalqaro ilg‘or tajribalar va samarali pedagogik yondashuvlarni chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, sifatli tadqiqot yondashuvlariga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli o‘rganish va sintez qilish orqali boshlang‘ich ta‘limda kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha kompleks tushuncha shakllantirish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, kreativlik tushunchasining zamonaviy pedagogik va psixologik talqinlarini, uning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ahamiyatini atroflicha o‘rganish; ikkinchidan, boshlang‘ich ta‘limda kreativlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini aniqlash va tizimlashtirish; uchinchidan, xalqaro ta‘lim tizimlarida kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha ilg‘or tajribalarni qiyosiy tahlil qilish; to‘rtinchidan, kreativlikni rivojlantiruvchi pedagogik yondashuvlar va metodlarni, jumladan, didaktik o‘yinlar, innovatsion topshiriqlar va zamonaviy ta‘lim texnologiyalarining rolini chuqur o‘rganish; beshinchidan, o‘qituvchining roli, qo‘llab-quvvatlovchi ta‘lim muhitini yaratish va kreativlikni baholash usullarining ahamiyatini asoslash.

Tadqiqotning ob‘ekti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirish jarayoni bo‘lsa, uning predmeti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, xalqaro tajribalar va pedagogik yondashuvlar hisoblanadi. Tadqiqotning nazariy-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

metodologik asosini kreativlik, divergent fikrlash, ijodiy faoliyat va ta’limda innovatsion yondashuvlarga oid zamonaviy pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tashkil etadi. Xususan, Guilford, Wallas, Torrance, Maslow, Barsheva va Zhigalova kabi olimlarning kreativlik nazariyalari va ularning pedagogik talqinlari asos qilib olindi [1, 2].

Ma’lumotlarni yig‘ish usuli sifatida tizimli adabiyotlar tahlili (systematic literature review) qo‘llanildi. Tadqiqot uchun ma’lumotlar Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi xalqaro ilmiy ma’lumotlar bazalari hamda O‘zbekistonning ilmiy jurnallari platformalaridan olingan. Kalit so‘zlar qatoriga "boshlang‘ich sinf kreativlik", "primary school creativity", "kreativlikni rivojlantirish metodlari", "creative thinking development", "xalqaro ta’limda kreativlik", "international education creativity", "pedagogik yondashuvlar" kabi atamalar kiritildi. Adabiyotlarni tanlashda ularning maqola mavzusiga bevosita aloqadorligi, ilmiy asoslanganligi va 2020-yildan keyin nashr etilganligiga ustuvor ahamiyat berildi. Bu mezonlar tadqiqotning dolzarbligi va zamonaviy tendensiyalarni aks ettirishini ta’minlashga xizmat qildi. Tanlangan manbalar orasida kreativlikning nazariy ta’riflari, uning rivojlanish mexanizmlari, ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan samarali metodlar va xalqaro tajribalarni yorituvchi ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va monografiyalar mavjud.

Ma’lumotlarni tahlil qilishda bir nechta usullar qo‘llanildi. Kontent tahlili yordamida kreativlik tushunchasining turli ta’riflari, uning komponentlari (masalan, divergent fikrlash, tasavvur, muammolarni hal qilish qobiliyati) aniqlandi va tizimlashtirildi [1, 2]. Qiyosiy tahlil orqali turli mamlakatlarning boshlang‘ich ta’limda kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha ta’lim strategiyalari, o‘quv dasturlari va pedagogik amaliyotlari solishtirildi. Bu esa ilg‘or xalqaro tajribalarni aniqlash va ularni O‘zbekiston ta’lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlarini baholashga yordam berdi. Sintez usuli o‘rganilgan adabiyotlar asosida umumiy xulosalar chiqarish, kreativlikni rivojlantirishning eng samarali pedagogik yondashuvlarini tizimlashtirish va ularning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatish uchun ishlatildi [3]. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida kreativlikni rivojlantirishni kompleks jarayon sifatida ko‘rib chiqildi, uning barcha elementlari – o‘qituvchining roli, ta’lim muhiti, qo‘llaniladigan metodlar va baholash usullari – o‘zaro chambarchas bog‘liqlikda tahlil qilindi [2]. Bu yondashuv kreativlikni rivojlantirishga bir tomonlama emas, balki ko‘p qirrali va integratsiyalashgan nuqtai nazardan yondashish imkonini berdi.

Tadqiqotning ishonchliligi va ob’ektivligini ta’minlash maqsadida, tanlangan manbalarining ilmiy nufuzi, mualliflarning ekspert darajasi va nashr etilgan jurnallarning impakt faktorlari hisobga olindi. Shuningdek, turli nuqtai nazarlarni aks ettiruvchi adabiyotlar ham tahlilga jalb etildi, bu esa mavzuga nisbatan keng qamrovli va tanqidiy yondashuvni ta’minladi. Tadqiqotning cheklovlari sifatida shuni ta’kidlash joizki, ushbu maqola asosan nazariy tahlilga asoslangan bo‘lib, empirik ma’lumotlar, masalan, tajriba-sinov ishlari yoki amaliy kuzatuvlar natijalari bilan to‘ldirilmagan. Kelajakdagi tadqiqotlarda ushbu nazariy asoslarni amaliy sinovdan o‘tkazish va empirik dalillar bilan mustahkamlash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shuningdek, ma’lumotlar bazalaridagi cheklovlar yoki ayrim tillardagi manbalarining yetishmasligi ham tadqiqotning ma’lum bir darajadagi cheklovlari sifatida qaralishi mumkin. Kreativlikni baholashning murakkabligi va sub’ektivligi ham tadqiqot jarayonida e’tiborga olindi, chunki ijodiy qobiliyatlarni an’anaviy usullar bilan to‘liq baholash qiyin. Shu sababli, maqolada portfoliolar, loyihaviy ishlar va kuzatish kabi muqobil baholash shakllarining

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ahamiyati alohida ta’kidlanadi. Ushbu metodologik yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirish bo‘yicha chuqur va asosli tahlilni ta’minlashga xizmat qiladi.

Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning nazariy asoslari, xalqaro tajribalar va pedagogik yondashuvlarni atroflicha tahlil qildi. Tadqiqot kreativlikni 21-asrning muhim ko‘nikmasi sifatida, bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyati va muammolarni ijodiy hal etish qobiliyatini shakllantirishda markaziy o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Didaktik o‘yinlar, innovatsion topshiriqlar, zamonaviy texnologiyalar va ijodiy yozish kabi interaktiv metodlar ijodiy fikrlashni rag‘batlantirishda samarali ekanligi ta’kidlandi. O‘qituvchining qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishi va ota-onalarning faol ishtiroki bu jarayonning ajralmas qismidir. Kreativlikni baholashda portfoliolar va loyihaviy ishlardan foydalanish tavsiya etiladi. Xulosa qilib aytganda, kreativlikni rivojlantirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmatova, X. X. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari.
2. Murodova, M. M. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.
3. To‘rayeva, N. R. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari. Zamonaviy ta’limda innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar,
4. Xudoyberdiyeva, G. A. (2020). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent davlat pedagogika universiteti. – <https://oak.gov.uz/uz/dissertatsiya-avtoreferatlari/xudoyberdiyeva-gulnora-abdugofurovna>
5. Qurbonova, N. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish.
6. Mirzayeva, Sh. M. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda didaktik o‘yinlarning ahamiyati.
7. Xolmatova, M. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy faoliyatni rivojlantirishning pedagogik asoslari.
8. Beghetto, R. A. (2021). Sinfda kreativlik. M. Runco & S. Pritzker (Muh.) Kreativlik ensiklopediyasi (3-nashr, 248-252-b.).
9. Davies, D., & Craft, A. (Muh.). (2020). Kreativlik va ta’lim: Xalqaro istiqbollar.

**BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIK TUSHUNCHALARNI
VIZUALLASHTIRISHDA GRAFIK ORGANAYZERLARNING ROLI**

Boboyeva Mohidil Akbarbek qizi

Rajabboyeva Sarvinov

Nurmetova Dilnura

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematik tushunchalarni vizuallashtirishda grafik organayzerlarning muhim rolini o‘rganadi. Unda ushbu vizual vositalarning mavhum matematik g‘oyalarni chuqurroq tushunishga qanday yordam berishi, murakkab mavzularni yosh o‘quvchilar uchun yanada tushunarli va qiziqarli qilishga xizmat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilishi yoritilgan. Tadqiqot grafik organayzerlarning turli turlarini hamda ularning boshlang‘ich matematika ta’limida muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini va kontseptual tushunchani oshirishdagi amaliy qo‘llanilishini ko‘rib chiqadi. Yakuniy xulosaga ko‘ra, grafik organayzerlarni integratsiya qilish o‘quv natijalarini yaxshilash va matematikada mustahkam poydevor yaratish uchun samarali pedagogik strategiya sifatida taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich Sinf Matematikasi, Matematik Tushunchalar, Vizuallashtirish, Grafik Organayzerlar, O‘qitish Metodlari, Boshlang‘ich Matematika Ta’limi, Kontseptual Tushuncha

Abstract. This article explores the significant role of graphic organizers in visualizing mathematical concepts for primary school students. It highlights how these visual tools facilitate a deeper understanding of abstract mathematical ideas, making complex topics more accessible and engaging for young learners. The study examines various types of graphic organizers and their practical application in enhancing problem-solving skills and conceptual comprehension in early mathematics education. Ultimately, the integration of graphic organizers is presented as an effective pedagogical strategy to improve learning outcomes and foster a solid foundation in mathematics.

Keywords: Primary School Mathematics, Mathematical Concepts, Visualization, Graphic Organizers, Teaching Methods, Early Math Education, Conceptual Understanding

Аннотация. Данная статья исследует значимую роль графических органайзеров в визуализации математических понятий для учащихся начальной школы. В ней подчеркивается, как эти визуальные инструменты способствуют более глубокому пониманию абстрактных математических идей, делая сложные темы более доступными и увлекательными для юных учеников. Исследование рассматривает различные типы графических органайзеров и их практическое применение для улучшения навыков решения задач и концептуального понимания в начальном математическом образовании. В конечном итоге, интеграция графических органайзеров представлена как эффективная педагогическая стратегия для повышения результатов обучения и формирования прочной основы в математике.

Ключевые слова: Математика Начальной Школы, Математические Понятия, Визуализация, Графические Органайзеры, Методы Обучения, Начальное Математическое Образование, Концептуальное Понимание

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida matematik tushunchalarni o‘zlashtirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun fundamental ahamiyatga ega bo‘lib, ularning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va analitik ko‘nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Biroq, mavhum matematik g‘oyalarni yosh o‘quvchilar ongiga singdirish ko‘pincha murakkab jarayon bo‘lib, an’anaviy o‘qitish usullari har doim ham samarali bo‘lavermaydi. O‘zbekiston ta’lim tizimida so‘nggi yigirma yilda, ayniqsa “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinganidan buyon, matematika ta’limida sezilarli o‘zgarishlar kuzatildi [2]. Bu o‘zgarishlar o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishini oshirishga qaratilgan samarali, zamonaviy va innovatsion usullarni joriy etish zaruratini taqozo etadi, chunki matematika ilmiy taraqqiyotda muhim o‘rin tutadi [2].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shu nuqtai nazardan, matematik tushunchalarni vizuallashtirish, ularni ko‘rgazmali va tushunarli shaklda taqdim etish pedagogik amaliyotda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Grafik organayzerlar – bu ma’lumotlarni vizual tarzda tashkil etish, tahlil qilish va taqdim etish uchun samarali didaktik vosita bo‘lib, o‘quvchilarning kognitiv rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi [1]. Xorijiy tadqiqotlar ularning axborotni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashini ko‘rsatadi [1]. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda keng tahlil qilingan ushbu vositalarning [1] matematik tushunchalarni o‘zlashtirishdagi potentsiali ham beqiyosdir.

Ushbu vositalar Venn diagrammalari, baliq suyagi diagrammalari va aqliy xaritalar kabi turli shakllarda mavjud bo‘lib [1], murakkab matematik g‘oyalarni soddalashtirish, ular o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlash va o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Grafik organayzerlar zamonaviy ta’limning ajralmas qismi bo‘lib, ularni samarali joriy etish boshlang‘ich ta’lim sifatini sezilarli darajada oshirishi mumkin [1]. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf matematik tushunchalarini vizuallashtirishda grafik organayzerlarning roli, ularning nazariy asoslari, amaliy qo‘llanilish mexanizmlari hamda ta’lim samaradorligiga ta’siri atroflicha o‘rganiladi.

Asosiy qism

Matematik tushunchalarni vizuallashtirish – bu mavhum g‘oyalarni ko‘rgazmali, aniq va tushunarli shaklga keltirish jarayonidir. Bu jarayon o‘quvchilarning matematik bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga, ularni eslab qolishiga va amaliyotda qo‘llashiga yordam beradi. Kognitiv psixologiyada vizuallashtirishning ahamiyati ikki tomonlama kodlash nazariyasi (Dual Coding Theory) bilan asoslanadi. Paivio tomonidan ilgari surilgan ushbu nazariya ma’lumotlar og‘zaki va vizual shaklda kodlanganda, ularni eslab qolish va qayta tiklash ehtimoli oshishini ko‘rsatadi. Matematikada bu nazariya sonlar, shakllar va munosabatlarni ham so‘zlar, ham tasvirlar orqali ifodalash orqali o‘quvchilarning tushunishini kuchaytiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun, ularning kognitiv rivojlanish bosqichini (Piagetning konkret operatsiyalar bosqichi) hisobga olgan holda, mavhum tushunchalarni konkret, ko‘rgazmali materiallar orqali taqdim etish ayniqsa muhimdir. Vizuallashtirish o‘quvchilarga matematik g‘oyalarni "ko‘rish", ular o‘rtasidagi bog‘liqliklarni anglash va murakkab muammolarni hal qilishda yordam beradigan ichki tasvirlarni shakllantirish imkonini beradi. Bu matematik tafakkurni rivojlantiradi, mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi va matematikaga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Vizuallashtirish kognitiv yukni kamaytirishga ham yordam beradi, chunki vizual yordamchilar murakkab ma’lumotlarni boshqariladigan qismlarga ajratib, o‘quvchilarning diqqatini asosiy tushunchalarga qaratishga yordam beradi.

Grafik organayzerlar – bu ma’lumotlarni vizual tarzda tashkil etish, tahlil qilish va taqdim etish uchun mo‘ljallangan didaktik vositalardir. Ular turli shakl va tuzilmalarda bo‘lib, har biri ma’lum bir o‘quv maqsadiga xizmat qiladi. Kirish qismida qayd etilganidek, Venn diagrammalari, baliq suyagi diagrammalari va aqliy xaritalar kabi turlar [1] keng qo‘llaniladi. Boshlang‘ich sinf matematik ta’limida ularning qo‘llanilishini yanada kengaytirish mumkin.

Venn diagrammalari: To‘plamlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni vizuallashtirish uchun ideal. Matematikada ular sonlarning xususiyatlarini (juft va toq sonlar), geometrik shakllarning atributlarini (to‘rtburchaklar va romblar) taqqoslashda samarali.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Baliq suyagi diagrammalari (Ishikawa diagrammalari): Muammoning asosiy sabablarini aniqlash va tahlil qilish uchun ishlatiladi. Matematikada ular o‘quvchilarning matematik muammoni hal qilishdagi qiyinchiliklar sabablarini aniqlashda yordam berishi mumkin.

Aqliy xaritalar (Mind Maps): Markaziy tushunchadan tarqaladigan g‘oyalar va bog‘liqliklarni vizuallashtirish vositasi. Matematikada ular ma‘lum bir mavzu (masalan, "kasrlar") bilan bog‘liq barcha tushunchalarni to‘plash, ularning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatish uchun ishlatilishi mumkin.

Kontseptual xaritalar (Concept Maps): Tushunchalar o‘rtasidagi ierarxik munosabatlarni ko‘rsatadi. Matematikada ular sonlar tizimi (natural, butun, ratsional) yoki geometrik shakllar tasnifi (ko‘pburchaklar) kabi murakkab tuzilmalarni tushuntirishda foydali.

Oqim diagrammalari (Flowcharts): Jarayonlar yoki algoritmlarning bosqichma-bosqich ketma-ketligini ko‘rsatadi. Boshlang‘ich sinf matematik ta‘limida ular masalalarni yechish algoritmlarini (ikki xonali sonlarni ustun shaklida qo‘shish) vizuallashtirishda qo‘llanilishi mumkin.

Frayer modeli: Yangi matematik atamalarni o‘rganish uchun samarali. U atamaning ta‘rifi, xususiyatlari, misollar va misol bo‘lmaganlarni o‘z ichiga oladi. Masalan, "perimetr" tushunchasini o‘rganishda, uning ta‘rifi, qanday hisoblanishi, turli shakllarning perimetri misollari ko‘rsatilishi mumkin.

KWL jadvali (Know, Want to know, Learned): O‘quvchilarga yangi mavzuni o‘rganishdan oldin nimalarni bilishlarini, nimalarni bilishni xohlashlarini va o‘rganish jarayonida nimalarni bilib olganliklarini qayd etishga yordam beradi. Matematikada u yangi bo‘limni boshlashda o‘quvchilarning dastlabki bilimlarini faollashtirish uchun ishlatiladi.

Grafik organayzerlardan samarali foydalanish o‘qituvchidan ma‘lum bir pedagogik yondashuvni talab qiladi. Jarayon odatda quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: kirish va tushuntirish, modellashtirish, yo‘naltirilgan amaliyot va mustaqil amaliyot.

Kasrlar tushunchasini vizuallashtirish: O‘qituvchi doira yoki to‘rtburchak shaklidagi grafik organayzerdan foydalanib, uni teng qismlarga bo‘ladi va kasrning surat va maxrajini vizual tarzda ko‘rsatadi. Masalan, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{3}{4}$ kabi kasrlarni turli ranglar bilan bo‘yalgan qismlar orqali ifodalash mumkin. Bu o‘quvchilarga kasrning butunning bir qismi ekanligini aniq tushunishga yordam beradi.

O‘rin qiymati: O‘rin qiymati jadvali (Place Value Chart) – bu o‘nlik sanoq sistemasidagi sonlarning har bir raqami qaysi o‘rinni egallashini va uning qiymatini ko‘rsatuvchi grafik organayzerdir. O‘quvchilar bu jadvalga raqamlarni joylashtirib, birliklar, o‘nliklar, yuzliklar tushunchasini osonlikcha o‘zlashtiradilar. Masalan, 345 sonini jadvalga joylashtirib, 3 yuzlik, 4 o‘nlik va 5 birlikdan iborat ekanligini ko‘rsatish mumkin.

Masala yechish: Matematik masalalarni yechishda "Masala yechish rejasi" grafik organayzeridan foydalanish mumkin. Bu organayzer odatda quyidagi bo‘limlarni o‘z ichiga oladi: "Nimalar berilgan?", "Nimalarni topish kerak?", "Qanday reja tuzish kerak?", "Yechim", "Tekshirish". Bu o‘quvchilarga masalani bosqichma-bosqich tahlil qilishga, kerakli ma‘lumotlarni ajratishga va yechim strategiyasini aniqlashga yordam beradi.

Grafik organayzerlarning ta‘lim samaradorligiga ta‘siri ko‘plab xalqaro va mahalliy tadqiqotlar tomonidan tasdiqlangan. Xususan, [1] manbasida ta‘kidlanganidek, grafik organayzerlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligi va ijodiy fikrlashni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirishda samarali didaktik vosita sifatida tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlar vizual yordamchilar axborotni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashini ko‘rsatadi [1]. Matematika ta’limida ham bu samaradorlik o‘z isbotini topgan. Grafik organayzerlar o‘quvchilarning mavhum matematik tushunchalarni konkretlashtirishiga, ular o‘rtasidagi munosabatlarni anglashiga va bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlashiga yordam beradi.

Xalqaro miqyosdagi tadqiqotlar grafik organayzerlardan foydalanish kontseptual tushunishni oshirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini yaxshilash, xotirani mustahkamlash va matematikaga bo‘lgan qiziqishni oshirish kabi afzalliklarga ega ekanligini ko‘rsatadi. Ular murakkab g‘oyalarni soddalashtirib, o‘quvchilarni jalb qiladi va turli xil o‘quv uslublariga ega bo‘lganlarga, shu jumladan vizual o‘rganuvchilarga va o‘quv qiyinchiliklari bo‘lganlarga yordam beradi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida matematik ta’limda sezilarli o‘zgarishlar kuzatilayotgani [2] va o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishini oshirishga qaratilgan samarali, zamonaviy va innovatsion usullarni joriy etish zarurati ta’kidlangan bir paytda, grafik organayzerlar bu ehtiyojni qondirishda muhim rol o‘ynaydi. Matematika ilmiy taraqqiyotda muhim o‘rin tutganligi sababli, uning boshlang‘ich bosqichda samarali o‘qitilishi kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun poydevor yaratadi [2]. Grafik organayzerlar aynan shu poydevorni mustahkamlashga qaratilgan zamonaviy vositalardan biridir.

Grafik organayzerlarning samaradorligi shubhasiz bo‘lsa-da, ularni ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli joriy etishda bir qator muammolar yuzaga kelishi mumkin. Bu muammolarni hal etish va eng yaxshi amaliyotlarni qo‘llash orqali ularning potentsialini to‘liq ro‘yobga chiqarish mumkin.

O‘qituvchilarning tayyorgarligi yetarli emasligi.

O‘quv dasturiga integratsiya qilish murakkabligi.

Dars vaqtining cheklanganligi.

O‘quvchilarning dastlabki moslashish qiyinchiliklari.

Baholash mezonlarining aniq emasligi.

O‘qituvchilar uchun maxsus treninglar va mahorat darslari tashkil etish.

O‘quv dasturiga mos tayyor shablonlar va metodik tavsiyalar yaratish.

Grafik organayzerlarni bosqichma-bosqich joriy etish (modellashtirish, yo‘naltirilgan, mustaqil amaliyot).

O‘quvchilarni organayzerlarning ahamiyati bilan tanishtirish va ularni tanlashda erkinlik berish.

O‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish platformalarini yaratish.

Organayzerlarni o‘qitish va baholash vositasi sifatida integratsiya qilish.

Raqamli grafik organayzer vositalaridan foydalanish.

Ushbu yechimlar va amaliyotlarga rioya qilish, boshlang‘ich sinf matematik ta’limining sifatini oshirishga va o‘quvchilarning matematik tushunchalarni chuqur o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Bu ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Xulosa

Ushbu maqola boshlang‘ich sinf matematik tushunchalarini vizuallashtirishda grafik organayzerlarning muhim rolini atroflicha tahlil qildi. Ular mavhum g‘oyalarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

konkretlashtirish, o‘quvchilarning tushunishini chuqurlashtirish va kognitiv yukni kamaytirishda samarali vosita ekanligi isbotlandi. Xalqaro va mahalliy tadqiqotlar ularning o‘quv samaradorligini oshirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish va matematikaga bo‘lgan qiziqishni mustahkamlashdagi ahamiyatini tasdiqladi. Grafik organayzerlarni ta’lim jarayoniga tizimli joriy etishdagi muammolarga qaramay, o‘qituvchilarni tayyorlash va metodik ta’minotni yaxshilash orqali boshlang‘ich matematik ta’lim sifatini sezilarli darajada oshirish hamda kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun mustahkam poydevor yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Sayfullayeva, D. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik kompetensiyalarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar. *Science and Education*, 3(1), 545-550. – <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-quvchilarida-matematik-kompetensiyalarni-shakllantirishda-innovatsion-yondashuvlar>
- [2] Qodirova, G. T. (2023). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida grafik organayzerlardan foydalanish samaradorligi. *Zamonaviy ta’limda innovatsion texnologiyalar: muammolar va yechimlar*, 1(1), 123-127. – <https://www.tadqiqot.uz/index.php/zit/article/view/10>
- [3] Xolmatova, M. M. (2021). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida vizuallashtirish usullarining ahamiyati. *Science and Education*, 2(10), 555-559. – <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-matematika-darslarida-vizuallashtirish-usullarining-ahamiyati>
- [4] Raximova, M. A. (2022). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida ko‘rgazmali qurollardan foydalanishning samaradorligi. *Science and Education*, 3(1), 539-544. – <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-matematika-darslarida-ko-rgazmali-qurollardan-foydalanishning-samaradorligi>
- [5] Mardonov, Sh. Q. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik kompetentligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar. *Science and Education*, 2(1), 54-58. – <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-quvchilarining-matematik-kompetentligini-rivojlantirishda-innovatsion-yondashuvlar>
- [6] G‘aybullayeva, N. R. (2022). Boshlang‘ich ta’limda matematikani o‘qitish metodikasi. *Darslik*. Toshkent: Fan va texnologiya.
- [7] Mirzayev, M. M. (2023). Matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda grafik organayzerlarning didaktik imkoniyatlari. *Ta’lim va innovatsiya*, 1(2), 210-215. – <https://tadqiqot.uz/index.php/ti/article/view/15>
- [8] Jumaniyazova, M. A. (2022). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida interfaol usullardan foydalanish. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 6(1), 15-18. – <https://www.ijapr.com/index.php/ijapr/article/view/14>
- [9] Ahmedova, D. A. (2021). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida masalalarni yechishda vizualizatsiya usullarining o‘rni. *Science and Education*, 2(10), 560-564. – <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-matematika-darslarida-masalalarni-yechishda-vizualizatsiya-usullarining-o-rni>
- [10] Xudoyberdiyeva, G. M. (2023). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish. *Science and Education*, 4(1), 512-516. –

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

<https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-matematika-darslarida-zamonaviy-pedagogik-texnologiyalardan-foydalanish>

**ZAMONAVIY TA’LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI**

Davletova Xurliqo Anvarbek qizi
davletovakhurliqo0806@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda ta’lim tizimini transformatsiya qilishda axborot texnologiyalarining tutgan o’rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif an’anaviy o’qitish uslublarini raqamli texnologiyalar — multimedia, masofaviy ta’lim platformalari va bulutli xizmatlar — bilan integratsiya qilishning afzalliklarini yoritib bergan. Maqolada ATning o’quv jarayonidagi samaradorligi, talabalarining mustaqil bilim olish ko’nikmalarini rivojlantirishdagi o’rni, O’zbekistonda amalga oshirilayotgan raqamli islohotlar, shuningdek sohadagi mavjud muammolar ilmiy nuqtayi nazardan ko’rib chiqiladi. Bundan tashqari, sun’iy intellekt, virtual borliq va kengaytirilgan reallik kabi texnologiyalarning kelajak ta’limidagi istiqbollari haqida xulosalar berilgan.

Kalit so’zlar: axborot texnologiyalari, raqamli ta’lim, masofaviy o’qitish, multimedia, sun’iy intellekt, ta’lim samaradorligi, innovatsiya, adaptiv o’qitish.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значение информационных технологий в трансформации современной системы образования. Автор освещает преимущества интеграции традиционных методов обучения с цифровыми технологиями — мультимедиа, платформами дистанционного обучения и облачными сервисами. В статье рассматриваются эффективность ИТ в учебном процессе, роль в развитии навыков самостоятельного обучения студентов, цифровые реформы в Узбекистане, а также существующие проблемы. Также представлены выводы о перспективах таких технологий, как искусственный интеллект и виртуальная реальность, в образовании будущего.

Ключевые слова: информационные технологии, цифровое образование, дистанционное обучение, мультимедиа, искусственный интеллект, эффективность обучения, инновации.

Abstract. This article analyzes the role and importance of information technologies in transforming the modern education system. The author highlights the advantages of integrating traditional teaching methods with digital technologies such as multimedia, distance learning platforms, and cloud services. The paper examines the effectiveness of IT in education, its role in developing students' independent learning skills, digital reforms in Uzbekistan, and existing challenges. Conclusions are drawn regarding the prospects of artificial intelligence, virtual reality, and augmented reality technologies in future education.

Keywords: information technology, digital education, distance learning, multimedia, artificial intelligence, educational efficiency, innovation, Ziyonet, adaptive learning.

Bugungi kunda jahon ta’lim makonining globallashuvi va raqamlashuvi jarayonida axborot texnologiyalari ta’lim sifatini oshirishning strategik omiliga aylandi. An’anaviy dars berish usullari o’z o’rnini interaktiv metodlar va raqamli resurslarga bo’shatib bermoqda. Ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanish nafaqat o’quv materialini yetkazib berish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tezligini oshiradi, balki talabalarda mustaqil tahlil qilish va axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham o‘quv jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) keng joriy etish ustuvor vazifa qilib belgilangan. Bu esa o‘z navbatida pedagog kadrlar oldiga yangi texnologik kompetensiyalarni egallash masalasini qo‘ymoqda. Ayniqsa, 2024-yil 14-oktabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-358-sonli Qarori bilan tasdiqlangan "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi" ta’lim sohasida AI texnologiyalarini joriy qilishning huquqiy asosini mustahkamladi. [1:48]

Ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanish — bu shunchaki kompyuterdan foydalanish emas, balki o‘qitish sifatini yangi bosqichga olib chiquvchi tizimli jarayondir. Zamonaviy o‘quvchi-yoshlarni ushbu texnologiyalardan foydalanishga o‘rgatish ularning o‘z faoliyat sohasida ham raqamli vositalardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari:

1.O‘quv jarayonini vizuallashtirish. Murakkab mavzularni (masalan, kimyoviy elementlar bog‘lanishi yoki matematik funksiyalar) grafik, animatsiya va 3D modellar orqali tushuntirish o‘quvchining mavzuni o‘zlashtirish tezligini 40–50% ga oshiradi. Ta’lim tizimida axborot texnologiyalaridan foydalanish darsingiz paytida o‘quvchilar e’tiborini 80% gacha o‘zingizga tortish imkonini beradi, chunki bugungi yoshlarning ko‘p qismi texnologiyalarga qiziqishadi.

2.Masofaviy va aralash ta’lim (Blended Learning). Masofaviy ta’lim — bu zamonaviy texnologiyalar asosida o‘quvchi va o‘qituvchining bir vaqtda, ammo turli joylarda bo‘lishiga qaramasdan, o‘quv jarayonining to‘laqonli olib borilishini ta’minlovchi ta’lim shaklidir. Uning asosiy ustunliklari: o‘quvchi istalgan joydan darsda ishtirok eta oladi; ishlayotgan yoshlar, nogironligi bo‘lgan shaxslar va chekka hududdagilar uchun qulaylik yaratiladi. Talaba darsning bir qismini auditoriyada, qolgan qismini esa Moodle, Google Classroom kabi platformalar orqali mustaqil o‘rganadi.

3.Milliy raqamli platformalar — Ziyonet va Edu.uz. O‘zbekistonda ishlab chiqilgan bu milliy raqamli platformalar orqali maktab va kasb-hunar ta’lim muassasalari uchun elektron darsliklar, interaktiv testlar, virtual laboratoriyalar va elektron kutubxona xizmatlari taqdim etiladi. Ushbu platformalar nafaqat ta’lim olish, balki pedagoglarning darsga tayyorgarlik ko‘rishi, baholash jarayonini avtomatlashtirishi va o‘quvchilar bilan doimiy muloqotda bo‘lishi uchun ham qulay imkoniyat yaratadi. [2:142]

4.Adaptiv o‘qitish tizimlari. Sun'iy intellekt yordamida har bir o‘quvchining bilim darajasiga qarab shaxsiy topshiriqlar berish tizimi zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishiga aylandi. Masalan, Duolingo ilovasidagi adaptiv testlar, Khan Academy'dagi shaxsiylashtirilgan tavsiyalar, Coursera'dagi sun'iy intellekt yordamida kursni tavsiya qilish moduli buning yaqqol misolidir. Bunday tizimlar O‘zbekiston ta’lim tizimiga ham bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasida aynan AI texnologiyalari asosida ta’lim sifatini oshirishga alohida urg‘u qaratilgan.

5. Interaktiv va SMART texnologiyalar. Kompyuter savodxonligi madaniyatning muhim belgisiga aylanib ulgurdi — u har bir insonga qayerda, qaysi hududda ishlamasin

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

zaruratga aylandi. Shu sababli ta’lim jarayonida, xususan oliy ta’lim muassasalarida, axborot texnologiyalari fanini zamon talablari asosida o’qitish dolzarb masalaga aylandi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4851 sonli "Axborot texnologiyalari sohasida ta’lim tizimini yanada takomillashtirish" to’g’risidagi Qarori bu boradagi islohotlarga qonuniy asos yaratdi.

6. Sun’iy intellekt asosida o’qitish texnologiyalari AI yordamida o’qitish texnologiyalari adaptiv o’quv tizimlarini yaratish imkonini beradi. Har bir o’quvchining o’zlashtirish darajasi tahlil qilinadi va unga mos topshiriqlar taklif etiladi. Bu jarayon "learning analytics" va "adaptive learning" tamoyillariga asoslanadi. 2024-yilda O’zbekistonda o’tkazilgan so’rovnoma natijalariga ko’ra, talabalar sun’iy intellekt texnologiyalarining o’qishni yengillashtirish imkoniyatlarini 72% da, individual ta’limni qo’llab-quvvatlashdagi foydaliligini esa 68% da yuqori baholagan. AI orqali adolatli baholash imkoniyatini 64% talaba tasdiqlagan. [3:142]

AI tizimlari o’qituvchining kundalik ishlarini sezilarli darajada yengillashtiradi: testlar yaratish, baholash, o’quvchilar faoliyatini tahlil qilish kabi jarayonlar avtomatik tarzda amalga oshiriladi. Natijada o’qituvchi ko’proq pedagogik va ijodiy faoliyatga e’tibor qaratadi. Sun’iy intellekt vositalari yordamida oraliq va yakuniy baholash jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, baholash jarayoni inson omilidan kamroq ta’sirlanadi va obyektivlik darajasi oshadi. [4:107]

O’zbekistonda "AI Maktab" platformasi yoshlarni raqamli ko’nikmalar hamda zamonaviy kasblarga o’rgatishga qaratilgan. Platforma orqali ishtirokchilar virtual yordamchi, raqamli marketolog, AI-kontent yaratuvchi, biznes-analitik kabi o’nlab yo’nalishlarda masofaviy ta’lim olmoqda. 2030-yilgacha mamlakatda sun’iy intellektni rivojlantirish strategiyasi tasdiqlanib, Raqamli texnologiyalar vazirligi huzurida tegishli markaz ochildi. Shuningdek, Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg’armasidan AI rivojiga 50 million AQSH dollari miqdorida kredit ajratilishi rejalashtirilgan.

7.Virtual borliq va kengaytirilgan reallik ta’limda

Virtual borliq (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari ta’limdagi eng istiqbolli yo’nalishlardan biri hisoblanadi. VR texnologiyasi yordamida talabalar tarix darsida qadimiy shaharlarni virtual ziyorat qilishlari, tibbiyot talabalari esa xavfsiz muhitda jarrohlik operatsiyalarini mashq qilishlari mumkin. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, VR asosida o’qitilgan talabalar an’anaviy usulda o’qitilganlarga nisbatan mavzuni 4 marta tezroq o’zlashtiradi va bilimlarni 75% uzoqroq esda saqlaydi. [5:72]

Yaponiya tajribasi buning yaqqol misoli: mamlakatda inklyuziv ta’limda AI texnologiyalaridan foydalanish bo’yicha yutuqlarga erishilgan. Jumladan, Robosem — nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ishlaydigan maxsus AI robot-o’qituvchi; Smart Glasses — AI asosida ishlovchi aqlli ko’zoynaklar bo’lib, ular eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun nutqni avtomatik ravishda subtitrlarga aylantiradi. Buyuk Britaniya ham inklyuziv ta’limda AI vositalaridan keng foydalanib, nogiron bolalar uchun maxsus texnologik echimlar ishlab chiqish bo’yicha davlat dasturlarini amalga oshirmoqda.

8.Ta’limda axborot texnologiyalarini joriy etishdagi muammolar

Axborot texnologiyalarini ta’limga joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, pedagoglarning raqamli savodxonligi yetarli darajada emas — ko’plab o’qituvchilar zamonaviy platformalardan foydalanish ko’nikmalariga ega emas. Ikkinchidan, maktablarda internet tezligi va qurilmalar soni hali ham yetarli emas, ayniqsa qishloq

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

hududlarida. Uchinchidan, o‘zbek tiliga moslashtirilgan sifatli raqamli kontent miqdori cheklangan. To‘rtinchidan, o‘quvchilarning ekran oldida haddan ziyod vaqt o‘tkazishi sog‘lig‘iga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bulardan tashqari, axborot xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday raqamli platforma yoki tizimga talabalar ma’lumotlari kiritilganda, ularning maxfiyligi va xavfsizligi ta’minlanishi shart. Shu bois pedagoglarning nafaqat texnik, balki axborot xavfsizligi bo‘yicha ham kompetensiyalarini oshirish zarur.

9. Kelajak ta’limining istiqbollari

UNESCO ning ta’kidlashicha, 2030-yilga kelib dunyo bo‘yicha ta’limning 50% dan ziyodi raqamli platformalar orqali amalga oshirilishi kutilmoqda. O‘zbekiston ham bu tendentsiyadan chetda qolmayapti: "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida mamlakatning barcha ta’lim muassasalarini tezkor internet bilan ta’minlash, elektron darsliklarni joriy etish va pedagog kadrlar malakasini oshirish rejalashtirilgan. [6:168]

Kelajakda "Big Data" (katta ma’lumotlar) texnologiyalari ta’lim jarayonini yanada shaxsiylashtirish imkonini beradi. O‘quvchining o‘quv tarixi, xatolari, qiziqishlari va o‘zlashtirish tezligi tahlil qilinib, unga eng optimal o‘quv yo‘li tavsiya etiladi. Chatbot-o‘qituvchilar esa talabalarning savollariga 24/7 rejimida javob bera oladi, bu esa mustaqil ta’limni yanada qulay va samarali qiladi. Metavers texnologiyasining rivojlanishi bilan kelajakda talabalar to‘liq virtual sinf xonalarida ta’lim olishlari ham mumkin bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, axborot texnologiyalari bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish va uni xalqaro standartlarga moslashtirishning eng samarali vositasi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv jarayoniga AKTni tizimli joriy etish talabalarning mavzuni o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada yaxshilaydi. Raqamli texnologiyalar nafaqat ma’lumot yetkazish tezligini oshiradi, balki murakkab ilmiy jarayonlarni ko‘rgazmali va tushunarli holga keltiradi.

Multimedia resurslari va interaktiv platformalar yoshlarning darsga bo‘lgan qiziqishini hamda motivatsiyasini kuchaytiradi. Shuningdek, axborot texnologiyalari ta’limda individuallashuv tamoyilini amalga oshirishga imkon berib, har bir o‘quvchining o‘z qobiliyatiga qarab bilim olishiga sharoit yaratadi. Masofaviy ta’lim imkoniyatlarining kengayishi esa hududiy cheklovlarni bartaraf etib, bilim olishning hamma uchun tengligini ta’minlaydi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi, AI rivojlantirish bo‘yicha milliy strategiya va Ziyonet kabi milliy platformalar mamlakat ta’lim tizimini raqamli transformatsiya yo‘lidan ilgari olib bormoqda. Biroq, texnologiyalarni joriy etishda faqat texnik vositalar bilan cheklanib qolmay, pedagoglarning raqamli savodxonligini oshirishga ham alohida e’tibor qaratish zarur. Zero, eng zamonaviy texnologiya ham malakali mutaxassisning metodik yondashuviziz kutilgan natijani bermaydi.

Kelajakda sun’iy intellekt, virtual borliq va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining ta’limga kirib kelishi o‘qitish metodikasini tubdan o‘zgartirishi shubhasizdir. Axborot texnologiyalaridan foydalanish talabalarda mustaqil fikrlash va axborotni saralash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu esa yosh kadrlarning bugungi shiddatli mehnat bozorida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

raqobatbardosh bo‘lishini kafolatlaydi. Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya jarayonlari ta’lim tizimining rivojlanishidagi qaytmas va zaruriy bosqichdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Taylaqov N.I. "Axborot texnologiyalari". Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 48-bet.
2. Ayupov R.X. "Ta’limda axborot texnologiyalari". O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDPU, 2020. – 142-bet.
3. G‘ulomov S.S. "Axborot tizimlari va texnologiyalari". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 142-bet.
4. Sapayeva G.A. "Ta’lim-tarbiya samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari". Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2024.107-bet
5. Ashurov J.D. "Axborot texnologiyalari va jarayonlarni matematik modellash tirish fanini o‘qitishdai innovatsion yondashuvga asoslangan metodlarning ahamiyati". Zamonaviy fan va ta’lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal. – 2024. – Vol.72–bet
6. Abdullaev S.S. "Socio-political factors of development of social relationships in students in the process of pedagogical education". Euro-Asia Conferences. – 2021. – B. 168-bet

**OLIY TA’LIMDA PROFESSOR-O‘QITUVCHILARNING INNOVATSION
FAOLLIGINI OSHIRISH BO‘YICHA XALQARO TAJRIBALAR TAHLILI**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti

4-bosqich talabasi

G.J.Hasanova

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning innovatsion faolligini oshirish masalasi xalqaro tajribalar asosida tahlil qilinadi. Innovatsion faoliyatning mazmun-mohiyati, uning ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda zamonaviy pedagogik muhitdagi ahamiyati keng yoritiladi. Rivojlangan mamlakatlarda qo‘llanilayotgan innovatsion yondashuvlar, xususan, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va ilmiy-tadqiqot faoliyatini rag‘batlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Professor-o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularni ilmiy izlanishlarga jalb etish hamda akademik erkinlikni kengaytirish orqali innovatsion faollikni oshirish yo‘llari asoslab beriladi

Kalit so‘zlar: innovatsion faoliyat, oliy ta’lim, professor-o‘qituvchi, pedagogik texnologiyalar, xalqaro tajriba, raqamli ta’lim, kompetentlik, akademik erkinlik, ilmiy tadqiqot, ta’lim sifati, modernizatsiya, interaktiv metodlar, professional rivojlanish, innovatsion muhit.

Abstract. This thesis analyzes the issue of enhancing the innovative activity of academic staff in higher education based on international experience. It explores the essence of innovative activity, its role in the educational process, and its importance in the modern pedagogical environment. Innovative approaches used in developed countries are studied, particularly digital technologies, interactive methods, and mechanisms for stimulating research activities. The ways of increasing innovative activity through the development of teachers’ professional competence, involvement in scientific research, and expansion of academic freedom are also substantiated.

Keywords: innovative activity, higher education, lecturer, pedagogical technologies, international experience, digital education, competence, academic freedom, scientific research,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

education quality, modernization, interactive methods, professional development, innovative environment.

Аннотация. В данной тезисе анализируется вопрос повышения инновационной активности профессорско-преподавательского состава в системе высшего образования на основе международного опыта. Рассматриваются сущность инновационной деятельности, её роль в образовательном процессе и значение в современной педагогической среде. Изучаются инновационные подходы, применяемые в развитых странах, в частности цифровые технологии, интерактивные методы и механизмы стимулирования научно-исследовательской деятельности. Также обосновываются пути повышения инновационной активности через развитие профессиональной компетентности преподавателей, их вовлечение в научные исследования и расширение академической свободы.

Ключевые слова: инновационная деятельность, высшее образование, преподаватель, педагогические технологии, международный опыт, цифровое образование, компетентность, академическая свобода, научные исследования, качество образования, модернизация, интерактивные методы, профессиональное развитие, инновационная среда.

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida oliy ta’lim tizimi jamiyatning intellektual salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo’lmoqda. Ayniqsa, professor-o’qituvchilarning innovatsion faolligi ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim rol o’ynaydi. Innovatsion faoliyat bu faqat yangi texnologiyalarni joriy etish emas, balki o’qituvchining ijodiy fikrlashi, yangilikka intilishi, ilmiy izlanishlarga faol jalb etilishi va o’z bilimini doimiy ravishda yangilab borishi bilan tavsiflanadi. Zamonaviy ta’lim muhitida o’qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki innovator, tadqiqotchi va tashkilotchi sifatida ham faoliyat yuritishi talab etiladi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko’rsatadiki, ta’lim tizimida innovatsiyalarni joriy etish professor-o’qituvchilarning professional rivojlanishi bilan chambarchas bog’liqdir. Masalan, AQSh va Yevropa mamlakatlarida o’qituvchilarni qo’llab-quvvatlash maqsadida grantlar, ilmiy loyihalar, stajirovkalar va xalqaro almashinuv dasturlari keng yo’lga qo’yilgan. Bu esa o’qituvchilarning ilmiy salohiyatini oshirish bilan birga, ularning innovatsion yondashuvlarini ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, Janubiy Koreya va Yaponiya kabi davlatlarda ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali o’qituvchilarning ijodiy faolligi oshirilmoqda.

O’zbekiston oliy ta’lim tizimida ham so’nggi yillarda keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kredit-modul tizimining joriy etilishi, raqamli ta’lim platformalarining kengaytirilishi, xorijiy tajribalarni o’rganish va milliy tizimga moslashtirish ishlari olib borilmoqda. Biroq, professor-o’qituvchilarning innovatsion faolligini yanada oshirish uchun xalqaro tajribalarni chuqur o’rganish va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish zarur. Shu jihatdan, mazkur mavzu ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo’lib, oliy ta’lim tizimini rivojlantirishda muhim o’rin tutadi.

Oliy ta’lim tizimida professor-o’qituvchilarning innovatsion faolligini oshirish masalasi bo’yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, ushbu yo’nalish zamonaviy pedagogikaning eng muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Abduqodirov A.A. ta’lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish masalasini yoritib, ularni o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi asosiy vosita sifatida talqin etadi. Bu yondashuv professor-o‘qituvchilardan faqat bilim beruvchi emas, balki ta‘lim jarayonini boshqaruvchi va yangilik yaratuvchi subyekt sifatida faol bo‘lishni talab etishini ko‘rsatadi. [1]

Tolipov O‘.Q. va Usmonboyeva M. pedagogik texnologiyalarni tahlil qilar ekan, ularning samaradorligi o‘qituvchining innovatsion yondashuvi va kasbiy kompetentligiga bog‘liqligini alohida ta‘kidlaydi. Ushbu fikrlar oliy ta‘lim muhitida o‘qituvchining metodik erkinligi va ijodiy faoliyati innovatsion jarayonlarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi ekanligini asoslaydi. [2]

Nishonov N. va Rasulov A. oliy ta‘lim pedagogikasi doirasida professor-o‘qituvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga alohida e‘tibor qaratadi. Ularning yondashuvida ilmiy faoliyat va ta‘lim sifati o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlik qayd etilib, o‘qituvchining tadqiqotchilik salohiyati innovatsion faollikning muhim ko‘rsatkichi sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu esa zamonaviy universitetlarda ilmiy faoliyatni kuchaytirish zaruratini asoslaydi. [3]

Xodjayev B.X. ta‘lim tizimini modernizatsiyalash jarayonlarini tahlil qilar ekan, innovatsion yondashuvlar ta‘lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishini qayd etadi. Uning qarashlarida modernizatsiya jarayoni faqat texnologik yangilanish emas, balki pedagogik tafakkurning o‘zgarishi bilan ham bog‘liq ekanligi ta‘kidlanadi. [4]

Qosimov O.Q. zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o‘rganar ekan, o‘qituvchining kreativ fikrlashi va innovatsion faoliyatini rivojlantirish ta‘lim samaradorligini oshirishning asosiy omili ekanligini asoslab beradi. Ushbu fikrlar oliy ta‘limda innovatsion muhit yaratish bevosita professor-o‘qituvchilarning ijodiy salohiyatiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. [5]

Xulosa. Xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, professor-o‘qituvchilarning innovatsion faolligini oshirish ko‘p qirrali va tizimli yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda nafaqat texnologik yangiliklarni joriy etish, balki o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ilmiy faoliyatini rag‘batlantirish va ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish orqali oliy ta‘lim tizimining raqobatbardoshligini oshirish mumkin.

O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida ham ushbu yo‘nalishda izchil ishlar olib borilmoqda, biroq xalqaro tajribalarni yanada chuqur o‘rganish va ularni milliy tizimga moslashtirish zarur. Xususan, professor-o‘qituvchilar uchun xalqaro malaka oshirish dasturlarini kengaytirish, ilmiy tadqiqotlarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va akademik erkinlikni kengaytirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Umuman olganda, innovatsion faollikni oshirish oliy ta‘lim sifatini yaxshilashning asosiy omillaridan biri bo‘lib, bu jarayon uzluksiz ravishda takomillashtirib borilishi lozim. Kelgusida bu boradagi ishlar yanada tizimli yo‘lga qo‘yilsa, milliy ta‘lim tizimi xalqaro standartlar darajasiga ko‘tarilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov A.A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019. – 156 b. – 45-bet.
2. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 192 b. – 78-bet.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Nishonov N., Rasulov A. Oliy ta‘lim pedagogikasi. – Toshkent: Universitet, 2020. – 210 b. – 102-bet.
4. Xodjayev B.X. Ta‘lim tizimini modernizatsiyalash jarayonlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 174 b. – 63-bet.
5. Qosimov O.Q. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: Tafakkur, 2022. – 168 b. – 91-bet.

**INKLYUZIV TA‘LIM VA UNING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI
AHAMIYATI**

**Ro‘ziboyeva Guloy Allanazarovna
Klicheva Tumargul Kurbandurdiyevna
Boltayeva Roziyaxon Sardorbek qizi**

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs (sirtqi) talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada inklyuziv ta‘limning mazmuni, uning boshlang‘ich ta‘limdagi ahamiyati hamda alohida ehtiyojli o‘quvchilarni umumiy ta‘lim jarayoniga teng jalb etish yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, inklyuziv ta‘limni samarali tashkil etishda pedagogik yondashuvlar, o‘qituvchining roli va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta‘lim, boshlang‘ich ta‘lim, teng imkoniyat, alohida ehtiyojli o‘quvchilar, pedagogik yondashuv, differensial ta‘lim, integratsiya, ta‘lim sifati.

Аннотация. В данной статье рассматриваются содержание инклюзивного образования, его значение в начальном образовании, а также способы равного вовлечения учащихся с особыми образовательными потребностями в общий учебный процесс. Также анализируются педагогические подходы, роль учителя и использование современных педагогических технологий в эффективной организации инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, начальное образование, равные возможности, учащиеся с особыми образовательными потребностями, педагогический подход, дифференцированное обучение, интеграция, качество образования.

Abstract. This article discusses the concept of inclusive education, its importance in primary education, and ways of ensuring equal participation of students with special educational needs in the general learning process. It also analyzes pedagogical approaches, the role of teachers, and the use of modern pedagogical technologies in effectively organizing inclusive education.

Keywords: inclusive education, primary education, equal opportunities, students with special educational needs, pedagogical approach, differentiated instruction, integration, quality of education.

Inklyuziv ta‘lim — barcha bolalarning, jumladan alohida ehtiyojli o‘quvchilarning ham umumiy ta‘lim jarayonida teng ishtirok etishini ta‘minlovchi ta‘lim tizimidir. Bu yondashuv har bir bolaning huquqini hurmat qilish, ularning imkoniyatidan qat’i nazar sifatli ta‘lim olishiga sharoit yaratishga qaratilgan. Inklyuziv ta‘limda asosiy maqsad — bolani ajratish emas, balki

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uni umumiy ta‘lim muhitiga moslashtirish va qo‘llab-quvvatlashdir. [Manba: UNESCO inklyuziv ta‘lim konsepsiyalari].

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida inklyuziv yondashuv juda muhim, chunki bu davrda bolalarda ijtimoiylashuv, muloqot qilish, o‘zaro hurmat va hamkorlik ko‘nikmalari shakllanadi. Shu sababli inklyuziv ta‘lim bolalarning nafaqat bilim olishini, balki ijtimoiy rivojlanishini ham ta‘minlaydi. [Manba: S. Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar].

Boshlang‘ich sinflarda inklyuziv ta‘lim o‘quvchilarning bir sinfda teng sharoitda ta‘lim olishiga imkon beradi. Bu jarayon bolalarda bir-birini tushunish, sabr-toqat, hamkorlik va yordam berish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Natijada sinfda sog‘lom psixologik muhit shakllanadi va o‘quvchilar o‘zlarini erkin his qiladi. [Manba: M. Mirzaahmedov, M. Xodjayeve. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi].

Shuningdek, alohida ehtiyojli o‘quvchilar uchun inklyuziv ta‘lim ularning jamiyatga moslashishini osonlashtiradi. Ular o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon qilishga harakat qiladi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi. Bu esa ularning ta‘lim jarayonidagi faolligini oshiradi. [Manba: J. G‘aniev. Matematika o‘qitish metodikasi].

Inklyuziv ta‘lim jarayonida o‘qituvchi asosiy tashkilotchi va yo‘naltiruvchi hisoblanadi. U har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyati va imkoniyatlarini hisobga olgan holda dars jarayonini tashkil etishi lozim. Bunda differensial yondashuv, ya‘ni har bir bolaga mos usulda yondashish muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv ta‘lim jarayonida individual yondashuv alohida o‘rin tutadi. Har bir o‘quvchining psixologik holati, bilim darajasi va qabul qilish tezligi turlicha bo‘lganligi sababli, o‘qituvchi dars jarayonini moslashtirib borishi zarur. Bu esa ta‘limning samaradorligini oshiradi va har bir bolaning o‘z imkoniyatini to‘liq namoyon etishiga yordam beradi.

Individual yondashuv orqali o‘quvchilarga turli darajadagi topshiriqlar berish, qo‘shimcha yordam ko‘rsatish va tushunmagan mavzularni qayta ishlash imkoniyati yaratiladi. Bu jarayon ayniqsa alohida ehtiyojli o‘quvchilar uchun juda muhim bo‘lib, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va o‘quv jarayoniga faolroq jalb etadi.

O‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki bolalarni qo‘llab-quvvatlovchi, ularni rag‘batlantiruvchi va ijobiy muhit yaratuvchi shaxs bo‘lishi kerak. Har bir o‘quvchining kichik yutug‘i ham e‘tirof etilishi ularning motivatsiyasini oshiradi va ta‘limga qiziqishini kuchaytiradi. [Manba: R. Ismatullayeva. Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlardan foydalanish].

Inklyuziv ta‘limni samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Multimedia vositalari, vizual materiallar, audio va interfaol dasturlar o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Ayniqsa, ko‘rgazmali vositalar alohida ehtiyojli o‘quvchilar uchun juda muhimdir. [Manba: S. Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar].

Interfaol metodlar orqali o‘quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadi. Guruhlarda ishlash, savol-javoblar, o‘yinli topshiriqlar bolalarda hamkorlik, mustaqil fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa inklyuziv ta‘limning samaradorligini oshiradi. [Manba: A. Abduqodirov, N. Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat].

Inklyuziv ta‘lim jamiyatda tenglik, bag‘rikenglik va insonparvarlik g‘oyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bolalar kichik yoshdan boshlab har bir insonning imkoniyati

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

turlicha ekanligini tushunadi va bir-birini hurmat qilishga o‘rganadi. Bu esa kelajakda ijtimoiy muammolarning kamayishiga yordam beradi. [Manba: UNESCO ta’lim konsepsiyalari].

Umuman olganda, inklyuziv ta’lim nafaqat ta’lim tizimini, balki butun jamiyatning ijtimoiy madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. U har bir bolaga teng imkoniyat yaratib, ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga yordam beradi. Shuningdek, inklyuziv ta’limda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim hisoblanadi. Ota-onalar va o‘qituvchi o‘rtasidagi doimiy aloqa bolaning rivojlanishini kuzatish va kerakli pedagogik yordamni o‘z vaqtida ko‘rsatishga imkon beradi. Bu esa ta’lim jarayonining uzluksiz va samarali bo‘lishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. UNESCO. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha xalqaro tavsiyalar va konsepsiyalar.
2. M. Mirzaahmedov, M. Xodjayeva. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2019.
3. J.G‘aniev. Matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. A.Abduqodirov, N. Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.
5. S.Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Fan”, 2017.

INTERNET SAHIFALARI

6. <https://www.unesco.org>
7. <https://www.britannica.com>
8. <https://literaryterms.net>
9. <https://www.education.uz>

**BILIMLARNI MUSTAHKAMLASHGA YO‘NALTIRILGAN O‘QUV FAOLIYATINI
MODELLASHTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti
4-bosqich talabasi **G.J.Karimova**

Annotatsiya. Mazkur tezisda bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatini modellashtirishga ta’sir etuvchi pedagogik omillar ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Unda modellashtirish jarayonida didaktik, psixologik va tashkiliy omillarning o‘rni ochib berilib, o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: modellashtirish, o‘quv faoliyati, pedagogik omillar, bilimni mustahkamlash, motivatsiya, didaktik model, ta’lim sifati

Аннотация. В данной тезисе на основе научных источников анализируются педагогические факторы, влияющие на моделирование учебной деятельности, направленной на закрепление знаний. В работе раскрывается роль дидактических, психологических и организационных факторов в процессе моделирования, а также освещается их значение в развитии познавательной деятельности учащихся.

Ключевые слова: моделирование, учебная деятельность, педагогические факторы, закрепление знаний, мотивация, дидактическая модель, качество образования.

Abstract. This thesis analyzes, based on scientific sources, the pedagogical factors influencing the modeling of learning activities aimed at consolidating knowledge. It reveals the

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

role of didactic, psychological, and organizational factors in the modeling process and highlights their importance in developing students’ cognitive activity.

Keywords: modeling, learning activity, pedagogical factors, knowledge consolidation, motivation, didactic model, quality of education.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olish kompetensiyasini shakllantirishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, o‘quv faoliyatini modellashtirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Modellashtirish o‘quv jarayonini ilmiy asosda loyihalash, uning tarkibiy elementlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash hamda ta’lim samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, pedagogik modellashtirish ta’lim jarayonining barcha bosqichlarini — maqsad qo‘yishdan tortib natijani baholashgacha — kompleks yondashuv asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan faoliyatni modellashtirish o‘quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, ularni tizimlashtirish va uzoq muddatli xotirada saqlashga yordam beradi. Shuningdek, ta’lim jarayoniga ta’sir etuvchi pedagogik omillar — metodlar, vositalar, o‘qitish shakllari, motivatsiya va o‘qituvchi faoliyati — modellashtirish samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim sifatiga yo‘naltirilgan modelda ichki va tashqi pedagogik omillarni hisobga olish zarurligi ilmiy manbalarda alohida qayd etilgan .

Bugungi kunda o‘quv faoliyatini modellashtirish muammosi nafaqat pedagogik, balki psixologik jihatdan ham chuqur o‘rganilmoqda. Chunki o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasi ularning motivatsiyasi, qiziqishi va individual xususiyatlariga bevosita bog‘liqdir. Shu bois mazkur tezisda bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatini modellashtirishga ta’sir etuvchi pedagogik omillar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Bobojonov F.ning “Pedagogik modellashtirish asosida o‘quvchilarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirish” maqolasida modellashtirish o‘quvchilarning bilish faolligini oshirish va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlanadi. Shu jihat bilimlarni mustahkamlash jarayonining asosini tashkil etadi, chunki mustaqil fikrlash mavjud bilimlarni chuqurlashtirishga olib keladi. Shuningdek, modellashtirish orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkoniga ega bo‘lib, bu esa ularning kompetensiyalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. [1]

Javliyeva Sh.ning tadqiqotida ta’lim sifatiga ta’sir etuvchi pedagogik omillar tizimli yondashuv asosida tahlil qilinib, o‘quv jarayonida ichki va tashqi omillarni hisobga olish zarurligi ko‘rsatilgan. Ushbu fikrga qo‘shilgan holda aytish mumkinki, bilimni mustahkamlash uchun faqat metod emas, balki ta’lim muhiti ham muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, o‘quv muhitining qulayligi, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlik hamda resurslarning yetarliligi ta’lim samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. [2]

Sattorov B.ning ilmiy ishida raqamli ta’lim sharoitida modellashtirish pedagogik va psixologik komponentlarning integratsiyasi asosida amalga oshirilishi zarurligi ta’kidlanadi. Bu esa zamonaviy ta’limda texnologiyalarni to‘g‘ri qo‘llash bilimlarni mustahkamlash jarayonini yanada samarali qilishini ko‘rsatadi. Bundan tashqari, raqamli platformalar orqali interaktiv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

topshiriqlarni tashkil etish o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularning bilimlarni mustahkamlash jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi. [3]

Sharipov A. maqolasida modellashtirish pedagogik jarayonni ilmiy asosda tashkil etuvchi usul sifatida tavsiflanadi va u nazariy hamda amaliy jihatlarini uyg‘unlashtirishi qayd etiladi. Menimcha, aynan nazariya va amaliyot uyg‘unligi bilimlarni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biridir. Chunki o‘quvchi nazariy bilimni amaliy faoliyatda qo‘llay olgandagina u mustahkam va barqaror bilimga ega bo‘ladi. [4]

Karimova N.X.ning tadqiqotida pedagogik muloqot orqali qulay psixologik muhit yaratish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishi ta’kidlanadi. Bu fikrdan kelib chiqib aytish mumkinki, ijobiy psixologik muhit bilimlarni mustahkamlashda hal qiluvchi omillardan biridir. O‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi ishonchli munosabatlar, o‘zaro hurmat va qo‘llab-quvvatlash muhitining mavjudligi o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. [5]

Bundan tashqari, pedagogik modellashtirish jarayonida differensial yondashuvni qo‘llash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish orqali bilimlarni mustahkamlash samaradorligini oshirish mumkin. Bu yondashuv o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasiga mos metodlarni tanlashni talab qiladi. Shuningdek, refleksiya jarayoni ham bilimlarni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. O‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qilish orqali o‘z bilim darajasini baholaydi, xatolarini anglaydi va ularni bartaraf etishga intiladi. Bu esa mustaqil ta’lim ko‘nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat – bu baholash tizimining to‘g‘ri tashkil etilishidir. Formativ va summativ baholash usullarining uyg‘unligi o‘quvchilarning bilim darajasini aniq aniqlashga hamda ularni rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, jarayon davomida beriladigan baholar o‘quvchilarning bilimni mustahkamlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatini modellashtirish murakkab, ko‘p omilli pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonning samaradorligi bevosita pedagogik omillar — o‘qitish metodlari, ta’lim vositalari, o‘quv muhiti, o‘qituvchining kasbiy mahorati va o‘quvchilarning motivatsiyasi bilan belgilanadi.

Modellashtirish o‘quv jarayonini tizimli tashkil etish, bilimlarni chuqurlashtirish va ularni amaliyotda qo‘llashga yo‘naltirish imkonini beradi. Ayniqsa, u o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlash hamda kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, zamonaviy ta’lim sharoitida raqamli texnologiyalarni qo‘llash modellashtirish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biroq bu jarayonda pedagogik va psixologik omillarning uyg‘unligini ta’minlash muhim hisoblanadi. Chunki texnologiya faqat vosita bo‘lib, uning samaradorligi o‘qituvchining to‘g‘ri yondashuvi bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytganda, bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatini modellashtirishni takomillashtirish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu esa pedagogik omillarni chuqur tahlil qilish, innovatsion metodlarni joriy etish hamda o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Faqat shu sharoitda ta’lim jarayonining sifati va samaradorligini yuqori darajaga ko‘tarish mumkin bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bobojonov F. “Pedagogik modellashtirish asosida o‘quvchilarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirish.” SHOKH Library jurnali, 2026.
2. Javliyeva Sh. “Ta’lim sifatiga yo‘naltirilgan o‘quv materiallarini yaratish modeli.” 2024.
3. Sattorov B.B. “Raqamli ta’lim sharoitida pedagogik-psixologik faoliyatni modellashtirish metodikasi.” 2026.
4. Sharipov A’. “Pedagogik modellashtirishning nazariy asoslari.” 2024.
5. Karimova N.X. “Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida muloqot tizimini modellashtirish.” 2023, 80–83-betlar.

**OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI VA
O‘QITUVCHI FAOLLIIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI.**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti
4-bosqich talabasi **H.R.Ko‘palova**

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ijodiy yondashuvi va o‘qituvchi faolligi darajasini o‘rganish metodlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Pedagogik kuzatuv, test, anketa, intervyu hamda faoliyat mahsullarini tahlil qilish metodlarining ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o‘qituvchi va talaba faoliyati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hamda ularni o‘rganishning ilmiy-pedagogik asoslari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, ijodiy yondashuv, o‘qituvchi faolligi, pedagogik metodlar, diagnostika, interfaol ta’lim, baholash

Аннотация. В данной тезисе на научной основе анализируются методы изучения творческого подхода студентов и уровня активности преподавателей в высших учебных заведениях. Освещается роль и значение таких методов, как педагогическое наблюдение, тестирование, анкетирование, интервью и анализ продуктов деятельности в образовательном процессе. Также раскрываются взаимосвязь деятельности преподавателя и студента, а также научно-педагогические основы их изучения.

Ключевые слова: высшее образование, творческий подход, активность преподавателя, педагогические методы, диагностика, интерактивное обучение, оценивание.

Abstract. This thesis provides a scientific analysis of methods for studying students’ creative approach and the level of teacher activity in higher education institutions. It highlights the role and importance of such methods as pedagogical observation, testing, questionnaires, interviews, and analysis of activity products in the educational process. Furthermore, the interrelationship between teacher and student activities, as well as the scientific and pedagogical foundations for their study, are revealed.

Keywords: higher education, creative approach, teacher activity, pedagogical methods, diagnostics, interactive learning, assessment.

Kirish. Oliy ta’lim tizimida hozirgi kunda amalga oshirilayotgan islohotlar ta’lim jarayonining sifatini oshirish, talabalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish hamda ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Zamonaviy ta’lim yondashuvlari an’anaviy bilim berish modelidan chiqib, shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etilmoqda. Shu jarayonda talabalarning ijodiy yondashuvi va o‘qituvchi faolligi ta‘lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta‘lim jarayonini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va faollashtiruvchi subyekt sifatida maydonga chiqadi. Talaba esa tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi, qayta ishlovchi va yangi g‘oyalar yaratishga intiluvchi faol ishtirokchiga aylanadi. Shu nuqtai nazardan, ta‘lim jarayonidagi ijodiy muhitni shakllantirish va uni ilmiy asosda o‘rganish dolzarb masalalardan biridir.

Ijodiy yondashuvni rivojlantirish va o‘qituvchi faolligini baholash uchun turli pedagogik diagnostika metodlari qo‘llaniladi. Bular qatoriga pedagogik kuzatuv, test, anketa, intervyu va faoliyat mahsullarini tahlil qilish kiradi. Ushbu metodlar ta‘lim jarayonining real holatini aniqlash, muammolarni belgilash va ularni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy raqamli ta‘lim muhiti, interfaol texnologiyalar va innovatsion metodlar ta‘lim jarayonini yanada murakkab va ko‘p qirrali tizimga aylantirmoqda. Bu esa o‘qituvchi va talaba faoliyatini o‘rganishda ilmiy asoslangan, tizimli yondashuvni talab qiladi. Shu sababli mazkur mavzu oliy ta‘lim sifatini oshirish nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi. Usmonov B.X. adabiyotlarda ta‘kidlanishicha, pedagogik diagnostika metodlari orqali o‘qituvchi va talabaning faoliyati tizimli ravishda o‘rganiladi hamda ta‘lim jarayonining samaradorligi aniqlanadi. Shu sababli oliy ta‘lim muassasalarida ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini o‘rganish metodlarini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega. [1]

Pedagogik kuzatuv metodi ta‘lim jarayonini tabiiy sharoitda o‘rganish imkonini beradi. Jaloldinova Z. ushbu metod orqali o‘qituvchi va talabaning dars jarayonidagi real faoliyati, ularning o‘zaro munosabati hamda talabalarning ijodiy faolligi aniqlanishini ta‘kidlaydi. Mazkur metodning afzalligi shundaki, u o‘quv jarayoniga aralashmasdan turib, real holatni kuzatish imkonini beradi va olingan natijalar amaliy jihatdan ishonchli bo‘ladi. [2]

Test metodi talabalarning bilim darajasi bilan birga ularning mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuvini ham baholash imkonini beradi. Iminov O.N. tadqiqotida testlar ta‘lim natijalarini tizimli baholash vositasi sifatida qaraladi. Bundan tashqari, testlar orqali o‘quv materialining qay darajada o‘zlashtirilgani aniqlanib, ta‘lim sifatini monitoring qilish imkoniyati yaratiladi. [3]

Anketa metodi orqali talabalarning o‘qituvchi faoliyatiga munosabati, dars jarayoniga bo‘lgan qiziqishi hamda ijodiy faoliyatga bo‘lgan qarashlari o‘rganiladi. Sharipov A. fikricha, anketa talabalarning subyektiv fikrlarini aniqlashda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, anketa natijalari o‘qituvchi faoliyatini takomillashtirishda muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi. [4]

Intervyu metodi chuqur individual tahlilni amalga oshirishga imkon beradi. Karimova N.X. ushbu metod orqali talaba va o‘qituvchining ta‘lim jarayoniga bo‘lgan munosabati, ularning psixologik holati hamda ijodiy faoliyatga ta‘sir etuvchi omillar aniqlanishini qayd etadi. Intervyu jarayonida olingan ma‘lumotlar yanada batafsil va ishonchli bo‘lib, ilmiy xulosalar chiqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. [5]

Faoliyat mahsullarini tahlil qilish metodi ham muhim diagnostik vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu metod orqali talabalarning yozma ishlari, loyihalari, mustaqil topshiriqlari hamda ijodiy ishlari o‘rganilib, ularning bilim darajasi va ijodiy salohiyati baholanadi. Bu metod

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qituvchi faoliyatining samaradorligini aniqlashda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki talaba natijalari bevosita o‘qitish jarayonining mahsuli sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, pedagogik eksperiment metodi ham ilmiy tadqiqotlarda keng qo‘llaniladi. Ushbu metod orqali yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarning samaradorligi amaliy sinovdan o‘tkaziladi. Eksperiment natijalari asosida ta’lim jarayoniga yangiliklar kiritish hamda o‘qituvchi faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida interfaol metodlarning o‘rni ham alohida ahamiyatga ega. Interfaol metodlar talabalarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Shu jihatdan o‘qituvchi faolligi va innovatsion yondashuvi ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ijodiy yondashuvi va o‘qituvchi faolligi darajasini o‘rganish metodlari ta’lim jarayonini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagogik kuzatuv, test, anketa, intervyu va faoliyat mahsullarini tahlil qilish metodlari orqali ta’lim jarayonining turli jihatlarini chuqur va kompleks o‘rganish mumkin.

O‘qituvchi faolligi ta’lim jarayonining markaziy omili bo‘lib, u dars jarayonining tashkil etilishi, metodlarning tanlanishi va talabalarni faollashtirish darajasini belgilaydi. Faol o‘qituvchi ijodiy muhit yaratadi, talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi va ularning ijodiy salohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Talabalarning ijodiy yondashuvi esa ularning bilimni shunchaki o‘zlashtirishi bilan cheklanmasdan, uni tahlil qilish, umumlashtirish va yangi g‘oyalar yaratish qobiliyatini ifodalaydi. Shu bois ijodiy faoliyatni rivojlantirishda diagnostik metodlarning o‘rni beqiyosdir.

Shuningdek, zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar va interfaol metodlar keng qo‘llanilayotganligi sababli, o‘qituvchi va talaba faoliyatini o‘rganish jarayoni ham yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Bu esa yanada aniq, obyektiv va ilmiy asoslangan yondashuvlarni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’lim muassasalarida ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini o‘rganish metodlarini takomillashtirish ta’lim sifatini oshirish, talabalarning ijodiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim o‘rin tutadi. Oliy ta’lim muassasalarida o‘qituvchi faolligi va talabalarning ijodiy yondashuvini o‘rganish metodlarini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Usmonov B.X. Pedagogika. Toshkent: Noshir, 2018. 61–64-betlar.
2. Jaloldinova Z. Pedagogik mahorat va interfaol metodlar. Toshkent, 2023. 45–49-betlar.
3. Iminov O.N. Talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirish. Toshkent, 2022. 98–103-betlar.
4. Sharipov A. Pedagogik diagnostika metodlari. 2024. 50–55-betlar.
5. Karimova N.X. Ta’lim jarayonida kommunikativ yondashuv. 2023. 80–83-betlar.

“BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISI – KELAJAK POVDEVORI”

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti
4-bosqich talabasi bakalavar

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Rustamova Muhayyo Musayevana

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ta‘lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni hamda uning o‘quvchilar shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Xususan, birinchi ustozning bolalarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish, axloqiy fazilatlarni tarkib toptirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi roli tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich ta‘limning kelajak poydevori sifatidagi o‘rni asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuvi o‘quvchilarning keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, birinchi ustoz, pedagogik mahorat, ta‘lim-tarbiya, shaxs rivoji, o‘quvchi, metodika.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль учителя начальных классов в учебно-воспитательном процессе, а также его значение в формировании личности учащихся. Особое внимание уделяется влиянию первого учителя на развитие интереса к обучению, формирование нравственных качеств и навыков самостоятельного мышления у детей. Кроме того, обосновывается значение начального образования как основы будущего развития личности. Результаты исследования показывают, что профессиональное мастерство и педагогический подход учителя начальных классов оказывают непосредственное влияние на успешность учащихся на последующих этапах обучения.

Ключевые слова: начальное образование, первый учитель, педагогическое мастерство, обучение и воспитание, развитие личности, ученик, методика.

Annotation. This article examines the role of primary school teachers in the educational process and their importance in shaping students’ personalities. Particular attention is given to the influence of the first teacher in developing students’ interest in learning, forming moral values, and fostering independent thinking skills. In addition, the significance of primary education as the foundation for future development is substantiated. The results of the study indicate that the professional competence and pedagogical approach of primary school teachers have a direct impact on students’ success in subsequent stages of education.

Keywords: primary education, first teacher, pedagogical competence, teaching and upbringing, personality development, student, methodology.

Zamonaviy ta‘lim tizimida boshlang‘ich ta‘lim bosqichi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu bosqichda o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan munosabati, intellektual salohiyati hamda shaxsiy fazilatlari shakllana boshlaydi. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi – ya‘ni birinchi ustoz – nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchi shaxsini tarbiyalovchi muhim pedagogik subyekt hisoblanadi.

Bugungi kunda ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Bu vazifalarni samarali amalga oshirishda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy mahorati, pedagogik yondashuvi va innovatsion metodlardan foydalanish darajasi hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ayniqsa, o‘quvchilarning ilk bilim va ko‘nikmalarni egallash jarayonida ustozning shaxsiy namunasi, mehr-muhabbati va individual yondashuvi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda birinchi ustozning o‘quvchi hayotidagi o‘rni,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

boshlang‘ich ta‘limning kelajak poydevori sifatidagi ahamiyati hamda zamonaviy pedagogik talablarga mos ravishda o‘qituvchi faoliyatini takomillashtirish masalalari yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ta‘lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni va uning o‘quvchilar kelajagiga ta‘sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Boshlang‘ich ta‘lim tizimi o‘quvchi shaxsini shakllantirishning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarda o‘qishga bo‘lgan qiziqish, bilim olishga intilish va ijtimoiy muhitga moslashish ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu jarayonda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining roli beqiyos bo‘lib, u o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning ma‘naviy-axloqiy qiyofasini ham shakllantiradi.

Birinchi ustoz o‘quvchilar uchun namuna vazifasini bajaradi. Uning nutqi, muomala madaniyati, darsni tashkil etish uslubi va o‘quvchilarga bo‘lgan munosabati bevosita bolalarning shaxsiy rivojiga ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli o‘qituvchi yuqori darajadagi pedagogik mahoratga ega bo‘lishi, zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan samarali foydalana olishi zarur. Boshlang‘ich ta‘limda innovatsion metodlarning qo‘llanilishi o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Interfaol usullar, o‘yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar yaratish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va faolligi rivojlantiriladi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Shuningdek, individual yondashuv tamoyili ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va psixologik xususiyatlari inobatga olingan holda tashkil etilgan ta‘lim jarayoni yuqori natijalarni beradi. O‘qituvchi o‘quvchilarning kuchli tomonlarini aniqlab, ularni rivojlantirishga e‘tibor qaratishi lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashi ham muhim omillardan biridir. Ta‘lim-tarbiya jarayonida maktab va oila o‘rtasidagi uzviy aloqadorlik o‘quvchining har tomonlama barkamol bo‘lib voyaga yetishiga xizmat qiladi. Shu bois, o‘qituvchi ota-onalar bilan muntazam muloqot olib borishi, ularni farzand tarbiyasiga faol jalb etishi zarur. Yuqoridagi fikrlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki kelajak avlodni shakllantiruvchi muhim shaxsdir. Uning faoliyati o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘quvchi shaxsini shakllantirishda hal qiluvchi o‘rin tutadi. Aynan birinchi ustoz tomonidan berilgan bilim, ko‘nikma va tarbiya o‘quvchining keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Shu bois boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirish, o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi va yo‘lboshchi sifatidagi roli ham alohida ta‘kidlandi. O‘quvchilarga individual yondashuv, innovatsion metodlardan foydalanish hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilish ta‘lim samaradorligini oshirishning asosiy omillari sifatida belgilandi.

Xulosa qilib aytganda, birinchi ustoz – kelajak poydevorini yaratuvchi muhim shaxsdir. Uning fidokorona mehnati va mas‘uliyatli yondashuvi jamiyatning ertangi taraqqiyotini ta‘minlaydi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va ularning nufuzini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. – Toshkent, 1997.
3. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Zunnunov A. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
5. To‘xtaxodjayeveva M. *Umumiy pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
6. Ishmuhamedov R. *Ta’limda innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent, 2012.
7. Qosimova K. *Boshlang‘ich ta’lim metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2009.
8. Egamberdiyeva N. *Pedagogik mahorat asoslari*. – Toshkent, 2015.

**XXI ASR KO‘NIKMALARI ASOSIDA TA’LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL
ETISH (4K MODEL ASOSIDA)**

Ro‘zimova Ro‘za Rustamovna

Urganch davlat pedagogika instituti 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada XXI asr ko‘nikmalari nimalardan iborat ekanligi va ta’lim-tarbiya jarayonida bu ko‘nikmalarni qanday tashkil etish borasida fikrlar yuritiladi. XXI asr ko‘nikmalari butun dunyo bo‘ylab tarqalayotgani biroq u amaliyotda hali to‘laqonli amalga oshmayotgani barchamizga ma’lum. Bu amaliyot bugungi kunda prezident ijod va ixtisoslashgan maktablarda qo‘llana boshladi. Bu ko‘nikmalar asta-sekin mamlakatimizda barcha maktablarda amalga oshiriladi, albatta. Shuningdek, ushbu maqolada ta’lim-tarbiya jarayonida “4K” modeliga asoslangan innovatsion yondashuvni maktablarda qo‘llash yo‘llari ham tahlil qilindi va kerakli tavsiya va xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: XXI asr ko‘nikmalari; ta’lim-tarbiya jarayoni; “4K” modeli; tasniflash; metod.

Abstract. This article discusses what the skills of the 21st century are and how to organize these skills in the educational process. We all know that the skills of the 21st century are spreading all over the world, but they are not yet fully realized in practice. Today, this practice is being used in presidential and specialized schools. These skills will gradually be implemented in all schools in our country, of course. Also, in this article, the ways of using the innovative approach based on the "4K" model in schools were analyzed and the necessary recommendations and conclusions were developed.

Key words: 21st century skills; educational process; "4K" model; classification; method.

Kirish. Bugungi ta’lim-tarbiya jarayonidagi yangi innovatsion yondashuv natijasini, ya’ni XXI asr ko‘nikmalarini, avvalo o‘quvchilarning dunyoqarashi, fikrlashi o‘z ichida ko‘rishimiz mumkin. Ta’limning asosiy maqsadi- o‘quvchilarga nafaqat bilim berish, balki olgan bilimlarini, hayotda qo‘llay olishga o‘rgatishdan iborat. Yangi innovatsion yondashuvni O‘zbekiston maktablarida joriy etishdan oldin xorijiy tajribalar ham o‘rganildi, Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya kabi ta’limi ilg‘or mamlakatlar o‘quvchilarda “4K” tamoyilini o‘z ichiga olgan XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratadi.

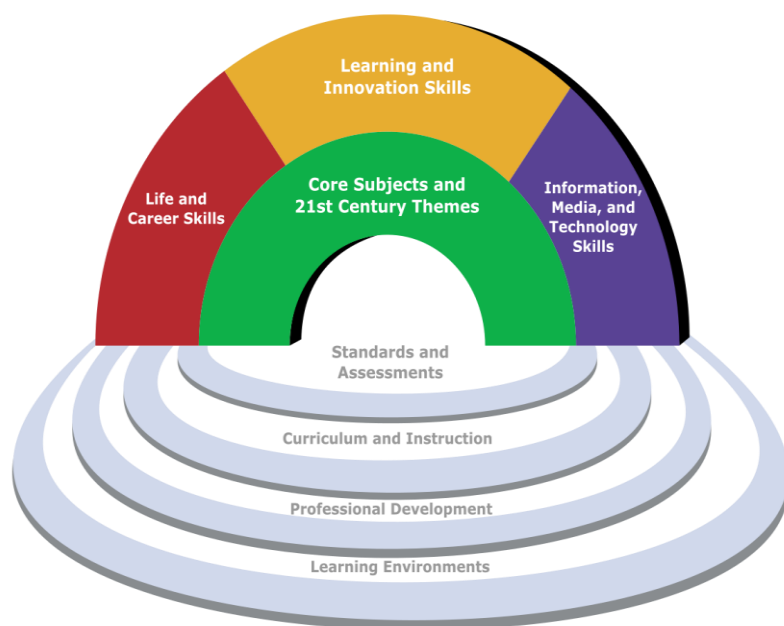
PISA, PIRLS kabi xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallagan davlatlar ta’limida o‘quvchilarda “4K” ni o‘z ichiga olgan, muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko‘nikmalarga alohida urg‘u berilgan va shuning uchun ham ular xalqaro reytinglarda katta natijalarga erishyapti.

XXI asr uchun muhim ko‘nikmalar:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1980-yillarning boshidan beri turli hukumat, akademik, notijorat va korporativ tashkilotlar hozirgi va keyingi avlodlar uchun zarur deb hisoblaydigan asosiy shaxsiy, akademik ko‘nikma va malakalarni aniqlash uchun muhim tadqiqotlar o‘tkazib kelmoqdalar.

- XXI asrning ta‘lim va ish joyidagi ko‘nikmalarini aniqlash va amalga oshirish Amerika Qo‘shma Shtatlarda boshlangan.
- XXI asr ko‘nikmalari – insonlar uchun jamiyatda va ish joyida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar, qobiliyatlarini va o‘rganishga moyilliklarni o‘z ichiga oladi.



XXI asr kishisida bo‘lishi kerak:

Asosiy ko‘nikmalar: o‘qiydi, yozadi, arifmetika va matematikani bajaradi, tinglaydi va gapiradi.

Fikrlash qobiliyatlari: ijodiy fikrlaydi, qarorlar qabul qiladi, muammolarni hal qiladi, tasavvur qiladi, o‘rganadi va sabablarini tahlil qiladi.

Shaxsiy fazilatlar: mas’uliyat, o‘zini o‘zi qadrlash, xushmuomalalik, o‘zini o‘zi boshqarish, halollikni namoyon qiladi.

Ish joyida: Resurslar: resurslarni aniqlaydi, tashkil qiladi, rejalashtiradi va taqsimlaydi

Shaxslararo aloqa: boshqalar bilan ishlaydi (jamoada a’zosi sifatida ishtirok etadi, boshqalarga yangi ko‘nikmalarni o‘rgatadi, mijozlarga/mijozlarga xizmat qiladi, yetakchilikni ta’minlaydi, muzokaralar olib boradi, xilma-xillik bilan ishlaydi)

Axborot: ma’lumotni qabul qiladi va ishlatadi (ma’lumotni oladi va baholaydi, tizimlashtiradi va saqlaydi, sharhlaydi va uzatadi; axborotni qayta ishlash uchun kompyuterdan foydalanadi).

Tizimlar: murakkab tizimlarni tushunadi, ish faoliyatini nazorat qiladi va tuzatadi, tizimlay oladi, loyihalashtiradi)

Texnologiya: turli texnologiyalar bilan ishlaydi (texnologiyani qilayotgan ishiga nisbatan tanlaydi, texnologiyani vazifasiga ko‘ra qo‘llaydi, jihozlarga texnik xizmat ko‘rsatadi va muammolarni bartaraf qiladi).

Pedagoglar uchun muhim bo‘lgan 3 ko‘nikmalar majmui:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ta’lim va innovatsiya qobiliyatlari:

Tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish, muloqot va hamkorlik, ijodkorlik va innovatsiya.

Raqamli savodxonlik ko‘nikmalari:

Axborot savodxonligi, media savodxonligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) savodxonligi

Karyera va hayotiy ko‘nikmalari:

Moslashuvchanlik, tashabbuskorlik va o‘zini o‘zi boshqarish, ijtimoiy va madaniyatlararo o‘zaro ta’sir, samaradorlik va mas’uliyat.

4K modeli:

Tanqidiy fikrlash — masalaga tanqidiy qarash, tahlil qilish, faktlarni taqqoslash, mantiqiy ketma-ketlikni aniqlash va xulosalar chiqarish.

Kreativlik (ijodkorlik) - noaniq vaziyatlarda o‘z bilimlarini qo‘llash orqali muammolarga yangi va samarali yechimlar topa olish.

Muloqot qilish - o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma shaklda qo‘rqmasdan to‘laonli ifoda etish, talqin qilish hamda turli ijtimoiy va madaniy muhitlarda samarali kommunikatsiya qilish.

Jamoaviy ishlash (kollaboratsiya) - umumiy maqsadlarni o‘z maqsadidek qabul qilish qobiliyati, ularga erishish uchun birgalikda harakat qilish, o‘z harakatlarini boshqa odamlarning harakatlari bilan muvofiqlashtirish, o‘z zimmasiga olgan majburiyatlarni bajarish.

Savol: 4K modeli yaxshi ishlashi uchun qanday sharoit kerak?

Javob: "4K" modeliga asoslangan innovatsion yondashuv maktablarda qo‘llash uchun alohida sharoitlar talab etmaydi. Masalan, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyati savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko‘nikmasi esa savol-topshiriqlar va mashg‘ulotlar orqali rivojlanadi. Maktablarda bu usullarni ishlatish uchun sharoit yo‘q deb aytish noto‘g‘ri.

Kasbiy kompetentlilik :

4. ***kasbiy kompetentlilik*** – shaxs tomonidan o‘z kasbiy faoliyatining samarali tashkil etilishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi hamda ularni amalda yuqori darajada qo‘llay olinishini anglatadi.

O‘qituvchi-pedagoglar kasbiy kompetentligi darajasi quyidagi:

4. ***murakkab vaziyatlar vujudga kelganda;***
5. ***favqulodda vazifalarni bajarishda;***
6. ***bir-biriga zid ma’lumotlardan o‘rni bilan oqilona foydalanish kabi holatlarda yaqqol namoyon bo‘ladi.***
7. ***o‘z bilimlarini izchil boyitib boradi;***
8. ***yangi axborotlarni o‘zlashtiradi;***
9. ***davr talablarini chuqur anglaydi;***
10. ***yangi bilimlarni izlab topadi;***
11. ***ularni qayta ishlaydi va o‘z amaliy faoliyatida samarali qo‘llaydi.***

**Kasbiy
kompetentlilikka
erishishga intilgan
o‘qituvchi:**

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Pedagogning kasbiy kompetentligiga xos bo‘lgan asosiy belgilar:

1. Har xil yoshdagi tarbiyalanuvchilar bilan ularning yoshi va intellektual imkoniyatlariga tayangan holda ishlay olish.
 2. O‘z sohasi bo‘yicha o‘quvchilarning yosh psixologiyasi, jismoniy, ruhiy, pedagogik imkoniyatlarini anglagan holda ish olib borish.
 3. Amaliy faoliyatida innovatsion g‘oyalardan foydalanish, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish.
 4. Ta’lim-tarbiya jarayonida pedagogik qo‘llab-quvvatlashning har xil shakllaridan foydalana bilish.
 5. O‘qituvchilar faoliyati bilan bog‘liq tashkil etilgan har xil tanlov, festival va musobaqalarda ishtirok etish.
 6. Har qanday pedagogik shart-sharoitlarda o‘zining o‘qituvchilik mahoratini namoyish eta bilish.
 7. Mamlakat davriy matbuotida hamkasblari bilan o‘z tajribalarini o‘rtoqlashish va hk.
- Xulosa shuki, o‘quvchilarni eslab qolish tushunish amalda qo‘llash, tahlil qilish, baholash va yaratishga o‘rgatsak, umrining oxirigacha foyda keltiradi. Bu jarayonlar, ya’ni XXI asr ko‘nikmalari o‘quv mashg‘ulotlariga tadbiq qilindi va bu o‘zgarishlar, albatta, o‘z samarasini beradi. Zero, bu ko‘nikmalar XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan eng muhim hayotiy ko‘nikmalardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/21st_century_skill
2. Katie Schneider, “What Is the 21st Century Success Skills Exam?”
3. Anderson L. W., Krathwohl D. R., and Bloom B. S. A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom’s taxonomy of educational objectives. 2011.
4. Bloom’s Taxonomy of Measurable Verbs
5. Bloom’s Taxonomy Verbs For Critical Thinking
6. Bloom B.S. Taxonomy of educational objectives –The classification of educational goals –Handbook 1: Cognitive domain. London: Longmans, Green & Co. Ltd. 1956
7. Arı A. Finding acceptance of Bloom’s revised cognitive taxonomy on the international stage and in Turkey. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2011. 11(2): 767-772
8. <https://www.youtube.com/watch?v=5ysfp8eSxz>

**STEAM TA’LIM TEXNOLOGIYALARINI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA
QO‘LLASH**

**Amatjonova Sevinchoy
Yusupova Mohichehra
Nazarava Sayyora**

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya. Bu maqola boshlang‘ich sinflarda STEAM ta’lim texnologiyalarini qo‘llashning ahamiyati va samaradorligini tahlil qiladi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarda fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika sohalariga qiziqishni uyg‘otish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada STEAM loyihalarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

dars jarayoniga integratsiya qilishning amaliy usullari, o‘qituvchilar uchun tavsiyalar va erishilgan natijalar muhokama qilinadi. Ushbu texnologiyalarni joriy etish orqali yosh avlodni XXI asr ko‘nikmalari bilan qurollantirish va ularni kelajak kasblariga tayyorlash imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Tadqiqot STEAM ta‘limining boshlang‘ich ta‘limdagi salohiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: STEAM ta‘limi, boshlang‘ich sinflar, ta‘lim texnologiyalari, integratsiyalashgan ta‘lim, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, loyiha asosidagi ta‘lim, XXI asr ko‘nikmalari .

Аннотация. Данная статья анализирует значимость и эффективность применения образовательных технологий STEAM в начальных классах. Этот подход направлен на развитие интереса учащихся к науке, технологиям, инженерии, искусству и математике, а также на формирование их творческого и критического мышления. В работе обсуждаются практические методы интеграции STEAM-проектов в учебный процесс, представлены рекомендации для учителей и рассмотрены достигнутые результаты. Подчеркиваются возможности вооружения молодого поколения навыками XXI века и подготовки их к профессиям будущего посредством внедрения этих технологий. Исследование раскрывает потенциал STEAM-образования в начальной школе.

Ключевые слова: STEAM, начальные классы, образовательные технологии, интегрированное обучение, творческое мышление, критическое мышление, проектное обучение, навыки XXI века

Abstract. This article analyzes the importance and effectiveness of applying STEAM education technologies in primary grades. This approach aims to foster students' interest in science, technology, engineering, arts, and mathematics, while developing their creative and critical thinking skills. The paper discusses practical methods for integrating STEAM projects into the curriculum, provides recommendations for teachers, and examines the results achieved. It highlights the opportunities to equip the younger generation with 21st-century skills and prepare them for future professions by implementing these technologies. The research reveals the potential of STEAM education in primary schooling.

Keywords: STEAM education, primary grades, educational technologies, integrated learning, creative thinking, critical thinking, project-based learning, 21st-century skills.

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish, ularni kelajak kasblariga tayyorlash dolzarb vazifaga aylangan. Shu nuqtai nazardan, STEAM (Science – fan, Technology – texnologiya, Engineering – muhandislik, Arts – san‘at, Mathematics – matematika) ta‘lim texnologiyalari butun dunyo bo‘ylab boshlang‘ich sinflarda tobora keng qo‘llanilmoqda. Dastlab AQSHda STEM sifatida paydo bo‘lgan ushbu yondashuv, keyinchalik san‘at komponentini o‘z ichiga olib, STEAMga aylandi va nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirishga ustuvor ahamiyat beradi [1.107] . Bu integratsiyalashgan ta‘lim tizimi fanlararo bog‘liqlikni ta‘minlab, o‘quvchilarda yaxlit dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda STEAM texnologiyalarini joriy etish o‘quvchilarda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda muhandislik va texnik bilimlarni erta yoshdan qo‘llash imkoniyatini yaratish nuqtai nazaridan g‘oyat muhimdir . Bu yondashuv amaliy, real hayotga tatbiq etiladigan bilimlarni berish, ijodkorlik va innovatsiyalarni rag‘batlantirish, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirish hamda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

fanlarni o‘zaro bog‘liq holda tushunishni ta‘minlash kabi afzalliklarga ega. STEAM ta‘limi orqali bolalar "qilib o‘rganish" tamoyili asosida faol ishtirok etadilar, bu esa ularda jamoada ishlash, yetakchilik va muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlantirib, bolaning rivojlanishida yangi bosqichni ta‘minlaydi .[2:105]

Ushbu maqola boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashning nazariy asoslari, metodologiyasi va amaliyotlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Unda STEAM loyihalarini tashkil etish, o‘quv jarayoniga integratsiya qilish usullari, shuningdek, ushbu yondashuvning samaradorligi, afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqola zamonaviy ta‘limda STEAMning ahamiyatini ochib berish va uning boshlang‘ich sinflardagi samarali tatbiqiga oid tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qilgan.

STEAM ta‘limi zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lgan konstruktivizm nazariyasiga tayanadi, unga ko‘ra o‘quvchilar bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol quruvchi subyektlardir. Bu yondashuv Jon Dyui tomonidan ilgari surilgan "qilib o‘rganish" (learning by doing) tamoyilini o‘zida mujassam etib, bolalarning o‘z tajribalari orqali bilim va ko‘nikmalarni egallashiga sharoit yaratadi . [3:104] Boshlang‘ich sinflarda STEAMning nazariy asoslari bolalarning tabiiy qiziquvchanligini rag‘batlantirish, ularni tadqiqotchi va kashfiyotchi sifatida faollashtirishga qaratilgan. Bu yoshdagi bolalar dunyoni sezgilar orqali idrok etishga moyil bo‘lganliklari sababli, amaliy faoliyatga asoslangan STEAM loyihalari ularning kognitiv rivojlanishi uchun g‘oyat samaralidir. Integratsiyalashgan ta‘lim yondashuvi fanlararo bog‘liqlikni ta‘minlab, o‘quvchilarda yaxlit dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa ularning murakkab muammolarni kompleks yechish qobiliyatini rivojlantiradi .[4:11]

Boshlang‘ich sinflar STEAM ta‘limini joriy etish uchun eng qulay bosqich hisoblanadi, chunki bu davrda bolalarda ijodiy va tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish ko‘nikmalari shakllana boshlaydi. Erta yoshdan muhandislik va texnik bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini yaratish ularning kelajakdagi kasb tanlashiga va ilmiy-texnik sohalarga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi . STEAM ta‘limi orqali o‘quvchilar nafaqat fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika sohalarida fundamental bilimlarni egallaydilar, balki XXI asr ko‘nikmalari deb ataluvchi ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, hamkorlik va kommunikatsiya qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar. Bu ko‘nikmalar ularni nafaqat akademik muvaffaqiyatlarga, balki real hayotdagi murakkab vaziyatlarga tayyorlashga ham yordam beradi. STEAM ta‘limining boshlang‘ich sinflardagi o‘rni bolalarda fanlarga bo‘lgan ichki motivatsiyani uyg‘otish, ularni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirish va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.[5:147]

Bu yondashuvda o‘quvchilar nazariy bilimlarni alohida fanlar doirasida emas, balki real hayot muammolarini hal qilish jarayonida kompleks tarzda o‘rganadilar. Metodologiyaning asosiy tamoyili – turli akademik sohalarni real hayot kontekstlari bilan bog‘lashdir. Masalan, "Yer – sayyora" mavzusidagi 2-sinf "Tabiatshunoslik" darsida o‘quvchilar Yerning diametri (12,800 km) va ekvator uzunligi (40,000 km) kabi nazariy tushunchalarni o‘rganish bilan birga, Yer modelini yasash orqali muhandislik ko‘nikmalarini rivojlantiradilar, sayyora haqida ijodiy hikoyalar yozish orqali san‘atga oid qobiliyatlarini namoyish etadilar va o‘lchovlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

hisoblashda matematik prinsiplarni qo‘llaydilar. Bu kabi integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarda fanlarga bo‘lgan qiziqishni oshirib, ularning bilimlarini chuqurlashtiradi.

Amaliyotda STEAM ta‘limi ko‘pincha kichik guruhlarda amalga oshiriladigan loyihalar shaklida tashkil etiladi. O‘quvchilar muammoli vaziyatni tahlil qiladilar, yechimlar taklif etadilar, modellar yasaydilar, tajribalar o‘tkazadilar va natijalarni taqdim etadilar. Bu jarayonda ular hamkorlik, muloqot, tanqidiy fikrlash va ijodkorlik kabi ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. Xalqaro tajribalar STEAMning turli muvaffaqiyatli tatbiqlarini ko‘rsatadi: AQSHda STEAM alohida o‘quv dasturi sohasi sifatida integratsiyalanib, loyihaga asoslangan ta‘limga urg‘u beriladi; Finlandiyada integratsiyalashgan o‘qitish keng qo‘llanilib, matematika va san‘at kabi fanlar qiziqarli muhit yaratish uchun birlashtiriladi; Janubiy Koreya texnologiyaga yo‘naltirilgan ta‘limni ustuvor bilib, robototexnika va dasturlashni erta yoshdan maxsus resurslar bilan joriy etadi; Yaponiyada esa real dunyo muammolarini hal qilishga qaratilgan loyihaga asoslangan yondashuv qo‘llaniladi. O‘quv jarayoniga integratsiya qilishning bir necha usullari mavjud. Birinchidan, fanlararo darslar tashkil etish orqali, masalan, matematika darsida geometrik shakllarni o‘rganish bilan birga, ulardan foydalanib bino maketini yasash (muhandislik va san‘at elementlari). Ikkinchidan, mavzularni birlashtiruvchi kompleks loyihalar orqali, masalan, "Atrof-muhitni muhofaza qilish" mavzusida chiqindilardan foydalanib yangi buyumlar yasash (texnologiya, san‘at, ekologiya). Uchinchidan, darsdan tashqari mashg‘ulotlar, to‘garaklar yoki STEAM festivallari orqali o‘quvchilarni jalb qilish. Bu yondashuvlar o‘quvchilarga bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga, ularni amaliyotda qo‘llashga va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Loyihalarni baholashda nafaqat yakuniy mahsulot, balki jarayonning o‘zi, ya‘ni o‘quvchilarning ishtiroki, hamkorligi, muammolarni yechishga bo‘lgan yondashuvi va ijodkorligi ham inobatga olinishi muhimdir.[6:104]

STEAM ta‘limining samaradorligi uning o‘quvchilarda kompleks ko‘nikmalarni shakllantirish qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Bu yondashuv amaliy, real hayotga tatbiq etiladigan bilimlarni berish, ijodkorlik va innovatsiyalarni rag‘batlantirish, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirish hamda fanlarni o‘zaro bog‘liq holda tushunishni ta‘minlash kabi afzalliklarga ega. Bundan tashqari, STEAM ta‘limi o‘quvchilarni kelajak kasblariga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi, chunki u ularni texnologik taraqqiyotga moslashishga, doimiy o‘rganishga va murakkab muammolarga ijodiy yechim topishga o‘rgatadi. Bu yondashuv o‘quvchilarda fanlarga bo‘lgan qiziqishni oshirib, ularni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo‘naltiradi.

Shu bilan birga, STEAM ta‘limini boshlang‘ich sinflarga joriy etishda bir qator muammolar ham yuzaga kelishi mumkin. Birinchidan, o‘qituvchilarning yetarli darajada tayyor emasligi. An‘anaviy ta‘lim tizimida o‘qituvchilar ko‘pincha bitta fanga ixtisoslashgan bo‘lib, fanlararo integratsiyalashgan darslarni o‘tish uchun qo‘shimcha metodologik va amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari talab etiladi. Ikkinchidan, moddiy-texnik baza yetishmovchiligi. STEAM loyihalari uchun maxsus jihozlar, materiallar va texnologiyalar (masalan, robototexnika to‘plamlari, 3D printerlar) talab etiladi, bu esa barcha maktablar uchun moliyaviy jihatdan qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Uchinchidan, o‘quv dasturlarining moslashuvchanligi. Mavjud o‘quv dasturlari ko‘pincha qat‘iy belgilangan bo‘lib, STEAM loyihalarini integratsiya qilish uchun yetarli vaqt va erkinlikni ta‘minlamaydi. To‘rtinchidan, baholash tizimining murakkabligi. Integratsiyalashgan loyihalarni an‘anaviy baholash mezonlari bilan baholash qiyin bo‘lishi mumkin, bu esa yangi, kompleks baholash usullarini talab etadi. Beshinchidan,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ota-onalarning STEAM ta‘limi haqida yetarli ma‘lumotga ega emasligi va uning ahamiyatini tushunmasligi. Bu esa o‘quv jarayoniga to‘siq bo‘lishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish uchun o‘qituvchilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini joriy etish, maktablarni zarur resurslar bilan ta‘minlash, o‘quv dasturlarini moslashuvchanlashtirish va ota-onalar bilan tushuntirish ishlarini olib borish muhimdir.[7:101]

STEAM ta‘lim texnologiyalarini boshlang‘ich sinflarda qo‘llash o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini, jumladan, ijodiy va tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish hamda hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv fanlararo integratsiya, "qilib o‘rganish" tamoyili va amaliyotga asoslangan loyihalar orqali bolalarning tabiiy qiziquvchanligini rag‘batlantirib, ularni kelajak kasblariga tayyorlaydi, yaxlit dunyoqarashni shakllantirib, murakkab muammolarga yechim topishga o‘rgatadi. Biroq, samarali tatbiq etish uchun o‘qituvchilarning malakasini oshirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va o‘quv dasturlarini moslashuvchanlashtirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Murodova, M. A., & Xolmatova, G. A. (2023). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashning didaktik imkoniyatlari. Zamonaviy ta‘lim, 104-b
2. Yuldasheva, N. A. (2022). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashning nazariy-metodik asoslari. Academic research in educational sciences, 105-b
3. Qurbonova, D. R. (2022). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llash orqali o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Scientific progress, 104-b
4. Xudoyberdiyeva, G. Sh. (2022). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashning pedagogik imkoniyatlari. International scientific journal "Science and innovation", 11-b
5. Xolmatova, M. B. (2023). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashning samaradorligi. Journal of Science and Education, 147-b
6. Murodova, M. A. (2023). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalarini joriy etishning dolzarb masalalari. Pedagogik mahorat, 104- b
7. Xolmatova, D. A. (2022). Boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. Science and Education, 101- b

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING LUG‘AT BOYLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Maksudova Svetlana Davronbek qizi

maqsudovasvetlana@gmail.com

Atamuratova Muxlisa Mansur qizi

muxlisaatamuratova2004@gmail.com

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalri

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirishning samarali usullarini o‘rganadi. Unda boy lug‘at boyligining umumiy akademik muvaffaqiyat va kommunikativ ko‘nikmalar uchun muhimligi ta‘kidlanadi. Maqolada interfaol o‘yinlar, kontekstual o‘rganish, etimologik tahlil va ko‘rgazmali qurollardan foydalanish kabi turli pedagogik yondashuvlar muhokama qilinadi. Shuningdek,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qituvchilarning faol so‘z o‘zlashtirishni rag‘batlantiruvchi qiziqarli o‘quv muhitini yaratishdagi roli yoritiladi. Tadqiqot natijalari o‘qituvchilar uchun kundalik o‘qitish amaliyotida qo‘llash mumkin bo‘lgan amaliy strategiyalarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, ona tili darslari, lug‘at boyligi, so‘z boyitish, pedagogik usullar, interfaol o‘yinlar, kontekstual ta’lim, o‘qitish metodikasi.

Аннотация. В данной статье исследуются эффективные методы обогащения словарного запаса учащихся начальных классов на уроках родного языка. Подчеркивается решающее значение богатого словарного запаса для общего академического успеха и развития коммуникативных навыков. В работе рассматриваются различные педагогические подходы, включая интерактивные игры, контекстное обучение, этимологический анализ и использование наглядных пособий. Также акцентируется внимание на роли учителя в создании увлекательной учебной среды, способствующей активному усвоению новых слов. Предложены практические рекомендации для педагогов по внедрению этих стратегий в повседневную практику.

Ключевые слова: Начальные классы, уроки родного языка, словарный запас, обогащение словаря, педагогические методы, интерактивные игры, контекстное обучение, методика преподавания.

Abstract. This article explores effective methods for enhancing the vocabulary of primary school students during mother tongue lessons. It emphasizes the critical role of a robust vocabulary in fostering students' overall academic achievement and communication abilities. The paper delves into various pedagogical strategies, including interactive games, contextual learning, etymological analysis, and the integration of visual aids. Furthermore, it highlights the teacher's crucial role in cultivating an engaging educational environment conducive to active word acquisition. The study offers practical recommendations for educators to integrate into their daily teaching methodologies.

Keywords: Primary school, mother tongue lessons, vocabulary, vocabulary enrichment, pedagogical methods, interactive games, contextual teaching, teaching methodology.

Lug‘at boyligini oshirish jarayoni tilshunoslik, psixolingvistika va pedagogika fanlarining kesishgan nuqtasida joylashgan murakkab hodisadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv rivojlanish xususiyatlari, xususan, ularning konkret-obrazli tafakkurdan abstrakt tafakkurga o‘tish davrida ekanligi, yangi so‘zlarni o‘zlashtirish metodikasini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasiga ko‘ra, til fikrlashning asosiy vositasi bo‘lib, lug‘at boyligi bolaning atrof-muhitni anglash, bilimlarni o‘zlashtirish va ijtimoiy muloqotga kirishish qobiliyatini bevosita belgilaydi. Lug‘at zaxirasi nafaqat so‘zlarning ma’nosini bilishni, balki ularning semantik qirralarini, sinonimik qatorlarini, antonimik juftliklarini, omonimik xususiyatlarini tushunishni ham o‘z ichiga oladi. Bu esa o‘quvchining nutqini aniq, ravon va ifodali qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, lug‘at boyligi o‘qish savodxonligi, matnni tushunish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining poydevori hisoblanadi. Keng lug‘at zaxirasiga ega bo‘lgan o‘quvchilar o‘quv materiallarini tezroq o‘zlashtiradi, murakkab g‘oyalarni osonroq tushunadi va o‘z fikrlarini yozma hamda og‘zaki shaklda samaraliroq ifodalay oladi. Bu esa ularning barcha fanlardagi akademik muvaffaqiyatini ta’minlashda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Lug‘at boyligining muntazam ravishda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

boyitib borilishi bolaning intellektual salohiyatini oshirish, dunyoqarashini kengaytirish va kelajakdagi ta‘lim yo‘lidagi muvaffaqiyatlari uchun mustahkam zamin yaratadi.

Lug‘at boyligini oshirishda uzoq yillardan beri qo‘llanilib kelinayotgan an‘anaviy usullar o‘zining samaradorligini ma‘lum darajada isbotlagan bo‘lsa-da, zamonaviy ta‘lim talablari va o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni takomillashtirish va innovatsion yondashuvlar bilan boyitish zarurati tobora ortib bormoqda. An‘anaviy usullar sirasiga quyidagilar kiradi: yangi so‘zlarni matn orqali o‘rganish va ularning ma‘nosini izohlash, lug‘at daftarlarini yuritish, so‘zlarni yodlash, izohli lug‘atlar bilan ishlash, sinonimlar, antonimlar va omonimlar ustida mashqlar bajarish. Azamatova (2020) ta‘kidlaganidek, lug‘at ustida ishlashni takomillashtirish va tizimlashtirish o‘quvchilar nutqini rivojlantirish hamda ularning lug‘at boyligini boshqarishning asosiy vazifasidir [2.112-117]. An‘anaviy usullar so‘zlarni bilishni ta‘minlasa-da, ularning chuqur ma‘nosini anglash va kontekstda to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishda ba‘zan yetarli bo‘lmaydi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun so‘zlarni shunchaki yodlash ularning tez unutishiga yoki noto‘g‘ri qo‘llashiga olib kelishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini pasaytirib, o‘quv jarayoniga passiv munosabatda bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Shu bois, Safarova (2020) tomonidan ta‘kidlanganidek, an‘anaviy va noan‘anaviy usullarning muvozanatli integratsiyasi o‘qishni tushunish, kommunikativ ko‘nikmalar va akademik muvaffaqiyatni yaxshilashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi [1.743-747]. Innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlashga, ularning qiziqishini oshirishga va so‘zlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan. Bularga quyidagilar kiradi:

Kontekstual ta‘lim: Yangi so‘zlarni alohida-alohida emas, balki matn, gap yoki real hayotiy vaziyatlar kontekstida o‘rgatish. Bu usul so‘zning ma‘no qirralarini chuqurroq anglashga va uni to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi. Masalan, hikoyalar, ertaklar, qisqa matnlar orqali yangi so‘zlarni kiritish va ularning ma‘nosini matn mazmunidan kelib chiqib tushuntirish, shuningdek, so‘zlarni turli vaziyatlarda qo‘llash bo‘yicha amaliy mashqlar bajarish.

Tematik lug‘at ishi: So‘zlarni ma‘lum bir mavzu (masalan, "oilam", "maktab", "tabiat", "kasblar") bo‘yicha guruhlab o‘rganish. Bu usul so‘zlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlikni tushunishga va ularni tizimlashtirishga yordam beradi, o‘quvchilarning mavzuga oid lug‘at zaxirasini kengaytiradi.

So‘z yasash va so‘z o‘zgartirish: O‘quvchilarga so‘zning tarkibiy qismlarini (o‘zak, qo‘shimchalar) tushuntirish orqali yangi so‘zlar yasashni o‘rgatish. Bu ularning tilning ichki mexanizmlarini tushunishiga va lug‘at boyligini mustaqil ravishda kengaytirishiga zamin yaratadi, shuningdek, so‘zning morfologik tuzilishini anglashga yordam beradi.

Etimologik tahlil elementlari: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun soddalashtirilgan shaklda so‘zlarning kelib chiqish tarixi, ularning dastlabki ma‘nolari haqida ma‘lumot berish. Bu so‘zlarga bo‘lgan qiziqishni oshiradi va ularning ma‘nosini chuqurroq anglashga yordam beradi, tilning tarixiy rivojlanishi haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantiradi.

Frazeologizmlar va iboralar bilan ishlash: Tilning boyligini tashkil etuvchi barqaror birikmalar, maqollar va matallarni o‘rganish. Bu o‘quvchilarning nutqini obrazli va ta‘sirchan qilishga xizmat qiladi, ularning madaniy savodxonligini oshiradi.

Loyihaviy va muammoli ta‘lim: O‘quvchilarga ma‘lum bir loyiha yoki muammoli vaziyatni hal qilish jarayonida yangi so‘zlarni izlash, o‘rganish va qo‘llash imkoniyatini berish.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bu ularning mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, tadqiqotchilik qobiliyatlarini shakllantiradi va jamoada ishlash malakasini oshiradi.

Sinonimlar, antonimlar, omonimlar ustida chuqurlashtirilgan ish: So‘zlarning ma’no nozikliklarini tushunish, ularni nutqda o‘rinli qo‘llash malakasini shakllantirish. Bu mashqlar o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi va nutqini boyitadi, ularning tilda erkin muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda, lug‘at boyligini oshirishda interfaol o‘yinlar, didaktik materiallar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. O‘yinlar o‘quv jarayonini qiziqarli va jozibador qiladi, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va yangi so‘zlarni o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi. "Kim tezroq topadi?", "So‘z zanjiri", "Jumboqlar", "Krossvordlar", "Lotto", "Domino" kabi o‘yinlar orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni takrorlash, ularning ma’nosini mustahkamlash va nutqda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu o‘yinlar nafaqat kognitiv, balki ijtimoiy-emotsional rivojlanishga ham hissa qo‘shadi, chunki ular jamoaviy ishlash va muloqot qilishni talab qiladi. Rolli o‘yinlar va sahnalashtirishlar esa o‘quvchilarga o‘rganilgan so‘zlarni real muloqot vaziyatlarida qo‘llash imkonini beradi, ularning nutqiy faolligini oshiradi va o‘ziga ishonchini mustahkamlaydi. O‘yinlar orqali o‘rganish stressni kamaytiradi va o‘quvchilarda tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Didaktik materiallar, xususan, rasmlar, kartochkalar, plakatlar, jadvallar, mavzuli va rasmi lug‘atlar yangi so‘zlarni vizual tarzda idrok etishga yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ko‘rgazmali qurollar so‘zning ma’nosini aniqroq tushunish va uni xotirada saqlab qolish uchun muhimdir. Ular abstrakt tushunchalarni konkretlashtirishga yordam beradi. Hikoyalar, ertaklar, she‘rlar kabi adabiy materiallar ham lug‘at boyligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Ular orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni kontekstda o‘rganadi, ularning emotsional va ekspressiv ma’nolarini his qiladi, shuningdek, badiiy tasvir vositalarini tushunishga o‘rganadi. O‘quvchilarning o‘zlari tomonidan yaratilgan rasmi lug‘atlar, so‘z kartochkalari esa ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi va o‘rganish jarayoniga faol jalb etadi, o‘z-o‘zini ifodalash imkoniyatini beradi.

Zamonaviy texnologiyalar, Safarova (2020) ta’kidlaganidek, lug‘at boyligini oshirishda innovatsion yondashuvlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Elektron lug‘atlar, onlayn resurslar, ta’limiy ilovalar (masalan, Kahoot, Quizlet, Wordwall) va interfaol doska dasturlari o‘quvchilarga yangi so‘zlarni qiziqarli va interfaol tarzda o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu platformalar orqali o‘quvchilar so‘zlarni turli formatlarda (matn, rasm, audio) o‘zlashtirishi, o‘z bilimlarini testlar va o‘yinlar orqali mustahkamlashi mumkin. Audio va video materiallar (multfilmlar, qisqa ta’limiy filmlar, audio ertaklar) so‘zlarni eshitish va ko‘rish orqali o‘zlashtirishga yordam beradi, talaffuzni yaxshilaydi va nutqni rivojlantiradi. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari esa kelajakda o‘quvchilarga so‘zlarni realistik muhitda, immersiv tarzda o‘rganish imkoniyatini yaratishi mumkin, masalan, virtual sayohatlar orqali yangi joylar va narsalarning nomlarini o‘rganish. Raqamli hikoya yaratish (digital storytelling) orqali o‘quvchilar o‘zlarining lug‘at boyligini amaliyotda qo‘llash, ijodiy fikrlash va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Texnologiyalardan samarali foydalanish o‘quv jarayonini individuallashtirishga, har bir o‘quvchining o‘z sur’atida o‘rganishiga va ularning qiziqishlariga mos keladigan materiallarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tanlashga yordam beradi, shu bilan birga o‘qituvchining ishini yengillashtiradi va dars samaradorligini oshiradi.

Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirishning fundamental ahamiyatini va uning kompleks xususiyatini yoritdi. Lug‘at boyligini samarali rivojlantirish uchun an‘anaviy va innovatsion usullarni, interfaol o‘yinlar, didaktik materiallar hamda zamonaviy texnologiyalarni uyg‘unlashtirish zarur. Bu yondashuv o‘quvchilarda tilga bo‘lgan qiziqishni oshirib, so‘zlarni chuqur anglash va nutqda faol qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Jarayonni muntazam baholash va monitoring qilish tizimi esa o‘quv jarayonining uzluksiz takomillashtirilishini ta’minlab, bolalarning kognitiv rivojlanishi va akademik muvaffaqiyatiga mustahkam zamin yaratadi. Ushbu tizimli yondashuv har bir o‘quvchining shaxsiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Xolmatova, M. X. (2022). Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Science and Education, 743-747.
2. Xudoyberdiyeva, G. A. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirishda didaktik o‘yinlarning samaradorligi. Pedagogika va psixologiya, 112-117.
- 3.G‘aybullayeva, N. A., & Xolmatova, M. N. (2023). Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi (O‘quv qo‘llanma). "Fan va texnologiya" nashriyoti.
4. Xudoyberdiyeva, D. S. (2022). Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida lug‘at ustida ishlashning samarali usullari. Til va adabiyot ta’limi, , 89-94.
5. Qurbonova, Z. A. (2021). Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida interfaol usullar orqali o‘quvchilarning lug‘at boyligini rivojlantirish. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, , 4121-4125.
- 6.Ismoilova, S. S. (2020). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati. Academic Research in Educational Sciences, , 101-106.
- 7.Karimova, M. R. (2023). Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida frazeologik birliklar ustida ishlash orqali lug‘at boyligini oshirish. Current Research Journal of Philological Sciences, , 150-155.
8. Abdullayeva, N. A. (2024). Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida raqamli texnologiyalar yordamida lug‘at boyligini rivojlantirish. Science and Education, , 321-326.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH USULLARI**

Yusupova Navro‘za Ibragim qizi
Raxmonova Nafosat Otaboy qizi
Shamshetova Dinora Kudiyarovna
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-kurs (sirtqi) talabalari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishning pedagogik asoslari, mantiqiy fikrlashni shakllantirish usullari hamda matematika darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar va muammoli vaziyatlardan foydalanish samaradorligi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: matematik tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, mantiqiy fikrlash, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash, matematik savodxonlik, innovatsion yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы развития математического мышления учащихся начальных классов, методы формирования логического мышления, а также значение современных педагогических технологий на уроках математики. В ходе исследования анализируется эффективность интерактивных методов, дидактических игр и проблемных ситуаций в развитии математического мышления учащихся.

Ключевые слова: математическое мышление, начальное образование, логическое мышление, интерактивные методы, дидактические игры, педагогические технологии, самостоятельное мышление, математическая грамотность, инновационный подход.

Annotation, This article discusses the pedagogical foundations of developing mathematical thinking in primary school students, methods of forming logical thinking, and the importance of modern pedagogical technologies in mathematics lessons. The study analyzes the effectiveness of interactive methods, didactic games, and problem-based situations in developing students’ mathematical thinking.

Keywords: mathematical thinking, primary education, logical thinking, interactive methods, didactic games, pedagogical technologies, independent thinking, mathematical literacy, innovative approach.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirish ta’lim jarayonining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu bosqichda bolalarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi aqliy jarayonlar shakllanadi. Matematik tafakkur o‘quvchilarning nafaqat hisoblash malakasini, balki muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. [Manba: M. Mirzaahmedov, M. Xodjayeva. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi, Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2019].

Boshlang‘ich ta’limda matematik tushunchalarni o‘zlashtirish oddiydan murakkabga tamoyili asosida olib boriladi. O‘qituvchi yangi mavzularni avvalgi bilimlar bilan bog‘lab tushuntirsa, o‘quvchilarning tafakkuri izchil va mantiqiy rivojlanadi. Ko‘rgazmali vositalardan foydalanish esa bilimni mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. [Manba: J. G‘aniev. Matematika o‘qitish metodikasi, Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni shakllantirishda masalalar yechish asosiy o‘rin tutadi. Masala yechish jarayonida o‘quvchi berilgan shartni tahlil qiladi, muhim ma’lumotlarni ajratadi, yechim yo‘lini tanlaydi va xulosa chiqaradi. Bu jarayon o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini faollashtiradi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, mantiqiy topshiriqlar, savollar va kichik muammoli vazifalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Bu usullar ularda taqqoslash, tahlil qilish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Matematik tafakkurni rivojlantirishda interfaol metodlar juda samarali vosita hisoblanadi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Zig-zag”, “Guruhlar bilan ishlash” kabi metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi.

Interfaol metodlar orqali o‘quvchilar faqat tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki muammoni tahlil qiladi, turli yechimlarni solishtiradi va eng maqbul variantni tanlashga harakat qiladi. Bu esa ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. [Manba: A.Abduqodirov, N. Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat, Toshkent: Fan va texnologiya, 2018].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun didaktik o‘yinlar juda katta ahamiyatga ega. Chunki o‘yin orqali o‘qitish bolalarda qiziqishni oshiradi va matematik tushunchalarni oson o‘zlashtirishga yordam beradi. Masalan, “Kim tez hisoblaydi?”, “Sonlarni top”, “Matematik estafeta” kabi o‘yinlar o‘quvchilarning hisoblash tezligi, diqqat va xotirasini rivojlantiradi.

Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda hamkorlik, jamoada ishlash, o‘z fikrini erkin ifodalash va ijodiy yondashuv kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi. Bu esa matematik tafakkurning tabiiy va qiziqarli tarzda rivojlanishiga xizmat qiladi. [Manba: R. Ismatullayeva. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlardan foydalanish, Toshkent, 2021].

Matematika darslarida muammoli vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtiradi. O‘qituvchi tayyor javob bermasdan, o‘quvchilarni mustaqil izlanish va yechim topishga yo‘naltirishi lozim. Bu usul ularning tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan multimedia vositalari, interaktiv doskalar va ta’limiy dasturlar dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bu esa o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirishga katta hissa qo‘shadi. [Manba: S.Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, Toshkent: Fan, 2017].

FOYDALANILGAN ADABIYOTILAR RO‘YXATI:

1. M. Mirzaahmedov, M. Xodjayeva. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2019.
2. J. G‘aniev. Matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
3. A. Abduqodirov, N. Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.
4. S. Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Fan”, 2017.
5. R. Ismatullayeva. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlardan foydalanish. Toshkent, 2021.

INTERNET SAHIFALARI

6. <https://www.britannica.com>
7. <https://literaryterms.net>
8. <https://examples.yourdictionary.com>

**“MATEMATIK QOBILIYATI TURLICH A BO‘LGAN O‘QUVCHILAR BILAN
ISHLASHDA DARAJALI TOPSHIRIQLARNING SAMARADORLIGI”**

Sodiqova Hilola Jo‘rabek qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sadiqovahilola3@gmail.com

Ollomova Shirinoy Ikrom qizi

ollamovashirinoy2004@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola matematik qobiliyatlari turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda darajali topshiriqlarning samaradorligini o‘rganadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Darajali topshiriqlar har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasiga mos keladigan materiallarni taqdim etish orqali ularning bilim olish motivatsiyasini oshiradi. Bu yondashuv o‘quvchilarning matematik tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirishiga va o‘z imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlashiga yordam beradi. Tadqiqot natijalari darajali topshiriqlarning inklyuziv ta’lim muhitini yaratishdagi ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: matematik qobiliyat, Darajali topshiriqlar, Differensial ta’lim, Individual yondashuv, O‘quvchilarning rivojlanishi, Samaradorlik, Ta’lim metodikasi

Abstract. This article investigates the effectiveness of differentiated tasks in working with students of varying mathematical abilities. Recognizing the diverse learning needs of students is crucial for effective education. Differentiated tasks provide materials tailored to each student's proficiency level, thereby enhancing their motivation to learn. This approach helps students grasp mathematical concepts more deeply and builds their confidence in their own capabilities. The research findings highlight the positive impact of differentiated tasks in fostering an inclusive learning environment.

Keywords: mathematical Ability, Differentiated Tasks, Differentiated Instruction, Individual Approach, Student Development, Effectiveness, Teaching Methodology

Аннотация. Данная статья исследует эффективность уровневых заданий при работе с учащимися с различными математическими способностями. Учет индивидуальных особенностей учащихся является ключевым аспектом в образовательном процессе. Уровневые задания предлагают материалы, соответствующие уровню усвоения каждого ученика, что повышает их мотивацию к обучению. Такой подход способствует более глубокому усвоению математических понятий и укрепляет уверенность учащихся в своих силах. Результаты исследования демонстрируют положительное влияние уровневых заданий на создание инклюзивной образовательной среды.

Ключевые слова: математические Способности, Уровневые Задания, Дифференцированное Обучение, Индивидуальный Подход, Развитие Учащихся, Эффективность, Методика Преподавания

Matematika fanining zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda. U nafaqat ilmiy bilimlarni egallashning asosiy vositasi, balki mantiqiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishda ham hal qiluvchi rol o‘ynaydi [2]. Kasbiy ta’limda matematik qobiliyatlarni rivojlantirish shaxsning raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik usullar orqali bu jarayon yanada samarali kechadi [1]. Bugungi kunda mehnat bozorining "aqlii" texnologiyalar hukmronligiga o‘tishi "inson kapitali" tushunchasini markazga olib chiqmoqda, bu esa yuqori intellekt, ijodiy g‘oyalar va nostandart yechimlarni talab qiladi [4]. Shu bois, o‘quvchilarda matematik qobiliyatlarni har tomonlama rivojlantirish, ularning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

fanlarga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ichki iste’dodini boyitish umumiy o‘rta ta’lim maktablari oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir [3].

Biroq, o‘quvchilarning matematik qobiliyatlari turlicha bo‘lib, ularning har birining individual ehtiyojlari va o‘zlashtirish darajalarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. An’anaviy, bir xil yondashuvlar barcha o‘quvchilarning salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga imkon bermaydi. O‘zbekiston ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, xususan, o‘qituvchining rolini axborot yetkazuvchidan mustaqil o‘rganishni tashkil etuvchiga o‘zgartirish zaruriyatini ta’kidlaydi [5].

Ushbu tadqiqot matematik qobiliyati turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda differensiallashtirilgan topshiriqlarning samaradorligini har tomonlama o‘rganishga qaratilgan. Unda differensiallashtirilgan yondashuvning nazariy asoslari, amaliy qo‘llash metodikasi, o‘quvchilarning o‘zlashtirishiga va motivatsiyasiga ta’siri tahlil qilinadi hamda amaliyotdagi muammolar va ularning yechimlari bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Matematik qobiliyat murakkab va ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, u nafaqat hisoblash ko‘nikmalari yoki formulalarni yodlashdan iborat. Aksincha, u mantiqiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish, abstrakt g‘oyalarni tushunish, fazoviy tasavvur, ijodiy yondashuv va matematik modellash qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi [2]. Har bir o‘quvchining matematik qobiliyatlari individual bo‘lib, ularning rivojlanish darajasi, o‘zlashtirish sur’ati va o‘rganish uslublari turlicha bo‘ladi. Bu farqlarni inobatga olmasdan bir xil ta’lim dasturi va topshiriqlarni qo‘llash o‘quvchilarning bir qismi uchun zerikarli, boshqalari uchun esa tushunarsiz va qiyin bo‘lishiga olib keladi. Natijada, o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishi pasayib, o‘zlashtirish darajasi yomonlashadi. Shu bois, ta’lim jarayonida differensiallashtirilgan yondashuvni qo‘llash zarurati yuzaga keladi.

Differensiallashtirilgan ta’lim (DI) – bu o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va o‘zlashtirish darajalariga mos ravishda o‘quv jarayonini moslashtirishni nazarda tutuvchi pedagogik strategiyadir. Matematika ta’limida differensiallashtirish o‘quvchilarga o‘z salohiyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarish imkonini beradi. Bu yondashuv zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, konstruktivizm va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim nazariyalariga asoslanadi.

Differensiallashtirilgan ta’limning asosiy maqsadi – har bir o‘quvchiga muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini berish, ularning kuchli tomonlarini rivojlantirish va zaif tomonlarini bartaraf etishga yordam berishdir. Matematika darslarida bu tamoyilni qo‘llash orqali o‘qituvchi barcha o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga faol jalb qila oladi. Bu, ayniqsa, kasbiy ta’limda matematik qobiliyatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki u shaxsning raqobatbardoshligini ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi [1].

Darajali topshiriqlar – bu bir xil o‘quv maqsadiga erishishga qaratilgan, ammo murakkablik darajasi, yechim usullari yoki talab qilinadigan bilimlarning chuqurligi bo‘yicha farq qiluvchi topshiriqlar majmuidir. Bu metodika o‘qituvchiga dars jarayonida o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta’limni tashkil etish imkonini beradi. Darajali topshiriqlarni loyihalashda odatda uchta asosiy daraja ajratiladi:

Boshlang‘ich (reproduktiv) daraja: Bu darajadagi topshiriqlar asosiy tushunchalarni mustahkamlash, formulalarni qo‘llash va standart algoritmlar bo‘yicha masalalarni yechishga qaratilgan. Ular asosan o‘quv materialini eslab qolish va tushunishni talab qiladi. Bu topshiriqlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘zlashtirish darajasi pastroq bo‘lgan yoki yangi mavzuni o‘rganishni boshlagan o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan bo‘ladi.

O‘rta (produktiv) daraja: Bu darajadagi topshiriqlar o‘quvchilardan bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llash, mantiqiy fikrlash va bir necha bosqichli masalalarni yechishni talab qiladi. Ular tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqliklarni o‘rnatish va muammolarni hal qilishning yangi usullarini izlashga undaydi.

Yuqori (ijodiy/tadqiqot) daraja: Bu darajadagi topshiriqlar o‘quvchilardan nostandart yechimlar topish, ijodiy fikrlash, tadqiqot elementlarini qo‘llash va o‘z bilimlarini yangi, murakkab vaziyatlarda qo‘llashni talab qiladi. Ular ko‘pincha ochiq turdagi masalalar, loyiha ishlari yoki matematik modellashirishni o‘z ichiga oladi [4]. Bu topshiriqlar yuqori qobiliyatli o‘quvchilarning salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga yordam beradi [3].

Diagnostika: Dars boshida yoki mavzu oldidan o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi va mavzuni o‘zlashtirishga bo‘lgan qobiliyatini aniqlash. Bu qisqa testlar, savol-javoblar yoki kuzatuvlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Topshiriqlarni tanlash va taqdim etish: O‘qituvchi diagnostika natijalariga ko‘ra har bir o‘quvchi yoki guruhga mos darajadagi topshiriqlarni taklif qiladi. O‘quvchilarga tanlash imkoniyati berilishi ham ularning motivatsiyasini oshiradi.

Mustaqil ishlash va o‘qituvchi yordami: O‘quvchilar o‘zlariga berilgan topshiriqlar ustida mustaqil ishlaydilar. O‘qituvchi esa maslahatchi va yo‘naltiruvchi rolini bajarib, qiynalayotgan o‘quvchilarga yordam beradi, yuqori darajadagi o‘quvchilarni esa yanada chuqurroq izlanishga undaydi [5].

Natijalarni muhokama qilish va baholash: Topshiriqlar bajarilgandan so‘ng, natijalar sinf bilan muhokama qilinadi. Baholashda nafaqat to‘g‘ri javob, balki yechim jarayoni, mantiqiy asoslash va ijodiy yondashuv ham inobatga olinadi.

Bu metodika o‘quvchilarni faol o‘rganishga undaydi, ularning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, u o‘qituvchining rolini axborot yetkazuvchidan mustaqil o‘rganishni tashkil etuvchiga o‘zgartirish zaruriyatini ta’kidlaydi [5].

Darajali topshiriqlarni matematika darslarida samarali qo‘llash bir qator amaliy muammolar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Birinchidan, o‘qituvchilar uchun har bir darsga turli darajadagi topshiriqlarni tayyorlash va ularni o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda taqsimlash ko‘p vaqt va kuch talab qiladi. Ikkinchidan, katta sinflarda o‘quvchilarning har biriga individual yondashish va ularning ishini kuzatish murakkab vazifa hisoblanadi. Uchinchidan, o‘qituvchilarning differensiallashtirilgan ta’lim metodikasi bo‘yicha yetarli bilim va ko‘nikmalarga ega emasligi ham jiddiy to‘siq bo‘lishi mumkin. To‘rtinchidan, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini aniqlash uchun ishonchli diagnostik vositalarining yetishmasligi va baholash tizimining bir xil yondashuvga asoslanganligi ham muammolarni keltirib chiqaradi.

Resurslarni yaratish va almashish: Ta’lim vazirligi yoki metodik markazlar tomonidan darajali topshiriqlar bankini yaratish va o‘qituvchilar o‘rtasida ularni almashish imkoniyatini ta’minlash kerak. Raqamli platformalar va onlayn resurslar bu jarayonni sezilarli darajada osonlashtirishi mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Moslashuvchan guruhlash va hamkorlik: Katta sinflarda o‘quvchilarni moslashuvchan guruhlarga bo‘lish, o‘zaro yordam va hamkorlikka asoslangan o‘quv faoliyatini tashkil etish tavsiya etiladi. Kuchli o‘quvchilar zaifroq o‘quvchilarga yordam berishi mumkin, bu esa ularning o‘zlashtirishiga va ijtimoiy ko‘nikmalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Formativ baholashni kengaytirish: O‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini doimiy ravishda kuzatib borish va ularning ehtiyojlariga mos ravishda ta’lim jarayonini o‘zgartirish uchun formativ baholash usullarini keng qo‘llash lozim. Bu o‘qituvchiga har bir o‘quvchining rivojlanishini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.

O‘quv dasturlarini moslashtirish: O‘quv dasturlari va standartlarida differensiallashtirilgan yondashuvni qo‘llash uchun ko‘proq erkinlik va imkoniyatlar yaratish kerak. Bu o‘qituvchilarga ijodiy yondashish va o‘quv materialini o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda moslashtirishga imkon beradi.

Texnologiyalardan foydalanish: Ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, xususan, adaptiv o‘quv platformalari va interaktiv dasturlarni integratsiya qilish darajali topshiriqlarni boshqarish va o‘quvchilarning individual rivojlanishini kuzatishda katta yordam beradi. Bu o‘qituvchining yukini kamaytirib, ta’lim samaradorligini oshiradi.

Ushbu yechimlar va tavsiyalar darajali topshiriqlarning amaliyotdagi samaradorligini oshirishga, o‘qituvchilarning ishini yengillashtirishga va eng muhimi, matematik qobiliyati turlicha bo‘lgan o‘quvchilarning har biriga sifatli va samarali ta’lim berishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida, mamlakatimizda "inson kapitali"ni rivojlantirishga va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga muhim hissa qo‘shadi [4].

Ushbu tadqiqot matematik qobiliyati turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashda darajali topshiriqlarning samaradorligini har tomonlama tahlil qildi. Unda differensiallashtirilgan yondashuvning nazariy asoslari, amaliy metodikasi, o‘quvchilarning o‘zlashtirishiga va motivatsiyasiga ijobiy ta’siri ko‘rsatildi. Darajali topshiriqlar har bir o‘quvchiga o‘z imkoniyatlariga mos ravishda bilim olish imkonini berib, ularda ichki motivatsiyani va "o‘sis tafakkuri"ni shakllantiradi. Shuningdek, amaliyotdagi muammolar aniqlanib, ularni hal etish bo‘yicha aniq tavsiyalar berildi. Xulosa qilib aytganda, darajali topshiriqlar o‘quvchilarning salohiyatini ro‘yobga chiqarish, mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib, zamonaviy "inson kapitali"ni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Murodova, M. M. (2022). MATEMATIKA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA DIFFERENSIAL YONDASHUVNING AHAMIYATI. Academic Research in Educational Sciences, 3(1), 220-224. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/1004>

[2] Xolmatova, N. A. (2023). MATEMATIKA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Science and Education, 4(2), 1014-1018. – <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5204>

[3] Xudoyberdiyeva, D. A. (2021). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish. Science and Education, 2(10), 875-878. – <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2057>

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

[4] Qurbonova, G. M. (2022). MATEMATIKA TA’LIMIDA O’QUVCHILARNING QIZIQISH VA QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA DIFFERENSIAL YONDASHUV. Academic research in educational sciences, 3(1), 107-111. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/977>

[5] Qodirova, Sh. R. (2020). MATEMATIKA DARSLARIDA O’QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATINI FAOLASHTIRISHDA DARAJALI TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH. Pedagogik mahorat, (2), 105-108. – <https://journal.buxdu.uz/index.php/pedagogik-mahorat/article/view/100>

[6] Xolmatova, M. X. (2021). MATEMATIKA DARSLARIDA O’QUVCHILARNING MATEMATIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION METODLAR. Science and Education, 2(10), 869-874. – <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2056>

[7] Jo‘rayeva, M. M. (2023). MATEMATIKA DARSLARIDA O’QUVCHILARNING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA DIFFERENSIAL YONDASHUVNING O‘RNI. Science and Education, 4(2), 1019-1023. – <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5205>

**MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI**

Xurramova Farangis Urazaliyevna

Yusupova Surayyo Rustamovna

Sobirova Saodatjon Shuhrat qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-kurs (sirtqi) talabalari

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida didaktik o‘yinlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati, o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rni hamda ta’lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot davomida matematika darslarida qo‘llaniladigan didaktik o‘yinlarning turlari, ularning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, mantiqiy tafakkuri va darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishdagi samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan o‘yin texnologiyalarining boshlang‘ich ta’limdagi ahamiyati ham ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: didaktik o‘yin, matematika, boshlang‘ich ta’lim, matematik tafakkur, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, mantiqiy fikrlash, ta’lim samaradorligi, innovatsion yondashuv, qiziqarli ta’lim.

Аннотация. В данных тезисах рассматривается педагогическое значение использования дидактических игр на уроках математики в начальных классах, их роль в развитии математического мышления учащихся и повышении эффективности обучения. В ходе исследования анализируются виды дидактических игр, применяемых на уроках математики, их влияние на развитие самостоятельного мышления, логического мышления и интереса учащихся к предмету. Также раскрывается значение игровых технологий, организованных на основе интерактивных методов, в системе начального образования.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: дидактическая игра, математика, начальное образование, математическое мышление, интерактивные методы, педагогические технологии, логическое мышление, эффективность образования, инновационный подход, занимательное обучение.

Annotation. This thesis discusses the pedagogical importance of using didactic games in mathematics lessons in primary education, their role in developing students' mathematical thinking, and their effectiveness in improving educational outcomes. The study analyzes the types of didactic games used in mathematics classes and their impact on students' independent thinking, logical reasoning, and interest in the subject. Furthermore, the significance of game technologies organized through interactive methods in primary education is highlighted.

Keywords: didactic games, mathematics, primary education, mathematical thinking, interactive methods, pedagogical technologies, logical reasoning, educational effectiveness, innovative approach, engaging learning.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan va zamonaviy bilimlarga ega bo‘lgan yosh avlodni tarbiyalashdan iboratdir. Shu sababli boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, matematika fanini o‘qitishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va psixologik holatini hisobga olgan holda zamonaviy metodlardan foydalanish zarurdir. Bunday metodlar orasida didaktik o‘yinlar alohida o‘rin egallaydi (Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021).

Didaktik o‘yinlar ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik vosita hisoblanadi. Ular orqali o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan ehtiyoj shakllanadi, darsga qiziqish ortadi hamda o‘quvchilarning faolligi ta‘minlanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin faoliyati tabiiy ehtiyoj bo‘lgani sababli matematika darslarida o‘yin elementlaridan foydalanish yuqori samaradorlik beradi (Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006).

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari abstrakt tushunchalarni qabul qilishda biroz qiynaladi. Shu sababli matematik tushunchalarni soddaga, qiziqarli va amaliy usullar orqali tushuntirish muhim ahamiyatga ega. Didaktik o‘yinlar esa murakkab matematik tushunchalarni oson o‘zlashtirish imkonini beradi. Masalan, sonlarni taqqoslash, qo‘shish-ayirish, ko‘paytirish-bo‘lish kabi mavzularni o‘yin asosida tashkil etish o‘quvchilarning mavzuni tezroq tushunishiga yordam beradi (Jumayev M. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020).

Matematika darslarida qo‘llaniladigan “Kim tez topadi?”, “Zanjirli misollar”, “Matematik domino”, “Sonni top”, “Sehrli kvadrat”, “Matematik estafeta” kabi didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini faollashtiradi. Bunday o‘yinlar orqali o‘quvchilarda tezkor fikrlash, diqqatni jamlash, mustaqil qaror qabul qilish va mantiqiy tafakkur yuritish ko‘nikmalari shakllanadi (Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent, 2004).

Shuningdek, didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. O‘yin jarayonida o‘quvchilar bir-biri bilan muloqot qiladi, fikr almashadi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa ularning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nafaqat matematik bilimlarini, balki ijtimoiy faolligini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, guruhlarda tashkil etilgan o‘yinlar o‘quvchilarda hamkorlikda ishlash va o‘zaro yordam berish ko‘nikmalarini shakllantiradi (Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006).

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilar bilimni an’anaviy usullarga nisbatan tezroq va samaraliroq o‘zlashtiradi. Chunki o‘yin jarayonida bolalarda ijobiy emotsional muhit yuzaga keladi. Bu esa ularning bilimni uzoq muddat xotirada saqlashiga yordam beradi (Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969).

Matematika darslarida interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirilgan didaktik o‘yinlardan foydalanish ham yuqori natija beradi. Masalan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Insert”, “Venn diagrammasi” kabi metodlarni o‘yin elementlari bilan boyitish o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu esa o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi (Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent, 2004).

Didaktik o‘yinlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlash imkonini beradi. Ba’zi o‘quvchilar tez hisoblashga moyil bo‘lsa, ayrimlari mantiqiy masalalarni yechishda faol bo‘ladi. O‘yinlar orqali har bir bolaning qobiliyati namoyon bo‘ladi va o‘qituvchi tomonidan individual yondashuv amalga oshiriladi (Jumayev M. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020).

Shu bilan birga, bugungi kunda xalqaro baholash dasturlarida o‘quvchilarning matematik savodxonligi va funksional bilimlariga katta e’tibor qaratilmoqda. PIRLS va boshqa xalqaro dasturlar o‘quvchilarning bilimni amaliyotda qo‘llay olish qobiliyatini baholaydi. Bu esa boshlang‘ich ta’limda matematika darslarini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi (PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2021).

Shunday ekan, boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida didaktik o‘yinlardan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini rivojlantirish, matematik tafakkurini shakllantirish hamda ta’lim sifatini oshirishning muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2004.
4. Jumayev M.E. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
5. Davlat ta’lim standarti va boshlang‘ich ta’lim o‘quv dasturi. – Toshkent, 2021.
6. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969.
7. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2021.
8. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

9. Ishmuhammedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2014.

INTERNET SAHIFALARI

<https://pirls.bc.edu/>

<https://ziyonet.uz/>

<https://uzedu.uz/>

<https://kids.nationalgeographic.com/games/math>

<https://www.education.com/games/math/>

**O‘QUV FAOLIYATINI MODELASHTIRISH MUAMMOSINING PSIXOLOGIK-
PEDAGOGIK TAHLILI**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti

4-bosqich talabasi **D.U. Matnazarova**

Annotatsiya. Mazkur tezisda o‘quv faoliyatini modellash tirish muammosining psixologik-pedagogik jihatlarini ilmiy manbalar asosida keng qamrovda tahlil qilinadi. Unda modellash tirishning ta’lim jarayonidagi nazariy asoslari, uning didaktik vosita sifatidagi o‘rni hamda o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, modellash tirish jarayonining psixologik omillar bilan uzviy bog‘liqligi, xususan, o‘quvchilarning motivatsiyasi, qiziqishi, tafakkuri va mustaqil fikrlash ko‘nikmalariga ta’siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tezisda o‘quv faoliyatini modellash tirish orqali ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish hamda ularning ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: modellash tirish, o‘quv faoliyati, psixologik omillar, pedagogik yondashuv, motivatsiya, ta’lim jarayoni, kompetensiya, bilish faoliyati, mustaqil fikrlash, ta’lim samaradorligi.

Abstract. This thesis provides a comprehensive analysis of the psychological and pedagogical aspects of the problem of modeling learning activities based on scientific sources. It explores the theoretical foundations of modeling in the educational process, its role as a didactic tool, and its importance in developing students’ cognitive activity. The study also substantiates the close relationship between the modeling process and psychological factors, particularly its influence on students’ motivation, interest, thinking, and independent thinking skills. Furthermore, the thesis examines the possibilities of improving educational effectiveness through the modeling of learning activities, developing students’ competencies, and enhancing their creative and analytical thinking abilities.

Keywords: modeling, learning activity, psychological factors, pedagogical approach, motivation, educational process, competence, cognitive activity, independent thinking, educational effectiveness.

Аннотация. В данной тезисе на основе научных источников всесторонне анализируются психолого-педагогические аспекты проблемы моделирования учебной деятельности. В работе раскрываются теоретические основы моделирования в образовательном процессе, его роль как дидактического средства, а также значение в развитии познавательной деятельности учащихся. Также обосновывается тесная взаимосвязь процесса моделирования с психологическими факторами, в частности, его влияние на мотивацию, интерес, мышление и навыки самостоятельного мышления

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

учащихся. В тезисе рассматриваются возможности повышения эффективности образования посредством моделирования учебной деятельности, формирования компетенций у учащихся, а также развития их творческого и аналитического мышления.

Ключевые слова: моделирование, учебная деятельность, психологические факторы, педагогический подход, мотивация, образовательный процесс, компетенция, познавательная деятельность, самостоятельное мышление, эффективность образования.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimi jadal rivojlanib borayotgan bir sharoitda o‘quv faoliyatini samarali tashkil etish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Ayniqsa, ta‘lim jarayonining sifati va natijadorligini oshirishda o‘quv faoliyatini modellashtirish muhim metodologik yondashuv sifatida e’tirof etilmoqda. Modellashtirish o‘quv jarayonining tarkibiy qismlarini — maqsad, mazmun, metod, vosita va natijalarni oldindan ilmiy asosda rejalashtirish hamda ularning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlash imkonini beradi.

Bugungi kunda an‘anaviy ta‘lim shakllari o‘rnini interfaol, innovatsion va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar egallab borayotganligi sababli, o‘quv faoliyatini modellashtirishga bo‘lgan ehtiyoj yanada ortmoqda. Bu jarayon nafaqat pedagogik jihatdan, balki psixologik nuqtai nazardan ham chuqur tahlilni talab qiladi. Chunki o‘quv faoliyatining samaradorligi o‘quvchilarning motivatsiyasi, qiziqishi, individual xususiyatlari, bilish jarayonlari (idrok, tafakkur, xotira, diqqat) hamda emotsional holati bilan bevosita bog‘liqdir.

Shuningdek, globallashuv va raqamli texnologiyalar keng joriy etilayotgan davrda ta‘lim jarayonini modellashtirish yangi mazmun kasb etmoqda. Raqamli ta‘lim muhiti, masofaviy o‘qitish shakllari va multimediya vositalarining keng qo‘llanilishi o‘quv faoliyatini yangicha yondashuv asosida tashkil etishni talab etadi. Bu esa o‘z navbatida modellashtirish jarayonida psixologik va pedagogik omillarning integratsiyasini yanada muhimlashtiradi.

Muammoning yana bir jihati shundaki, amaliyotda barcha o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda universal model yaratish qiyin kechmoqda. Shu bois o‘quv faoliyatini modellashtirish muammosini psixologik-pedagogik jihatdan chuqur o‘rganish va ilmiy asoslash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda modellashtirish o‘quv jarayonini oldindan rejalashtirish va tizimli tashkil etish vositasi sifatida talqin qilinadi. Qulmuminov O‘.S. tadqiqotida modellashtirish o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ta‘kidlangan. Menimcha, bu yondashuv ayniqsa boshlang‘ich ta‘limda samarali bo‘lib, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bundan tashqari, modellashtirish jarayonida o‘quvchilar muammoli vaziyatlarni hal etishga jalb etiladi, bu esa ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. [1]

Bobojonov F. ilmiy ishida pedagogik modellashtirish asosida o‘quvchilarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirish mumkinligi ko‘rsatib berilgan. Ushbu fikrga qo‘shilgan holda aytish mumkinki, modellashtirish o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish kompetensiyasini ham shakllantiradi. Shuningdek, bu jarayon o‘quvchilarning o‘z faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. [2]

Sattorov B. tadqiqotida esa modellashtirish psixologik va pedagogik komponentlarning integratsiyasi sifatida qaraladi hamda raqamli ta‘lim sharoitida uning ahamiyati ortib borayotgani qayd etilgan. Bu fikr zamonaviy ta‘limda texnologiyalarni hisobga olgan holda model yaratish zarurligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. [3]

Karimova N.X. ishida pedagogik muloqot muhitini modellashtirish orqali o‘quvchilar uchun qulay psixologik sharoit yaratish mumkinligi ta’kidlanadi. Menimcha, aynan ijobiy psixologik muhit modellashtirish samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Chunki o‘quvchi o‘zini erkin his qilgan muhitdagina faol fikrlaydi va yangi bilimlarni o‘zlashtirishga intiladi. [4]

Latipov R.R. ilmiy maqolasida esa psixologik omillar — motivatsiya, tafakkur va refleksiya — o‘quv faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida tahlil qilinadi. Bu esa modellashtirish jarayonida psixologik jihatlarni e’tibordan chetda qoldirib bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, refleksiya orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini tahlil qiladi, xatolarini anglaydi va ularni tuzatishga intiladi. [5]

Bundan tashqari, modellashtirish jarayonida individual yondashuvni qo‘llash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va bilim darajasini hisobga olish orqali ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi.

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, modellashtirish o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Guruhli ishlarda, muhokamalarda va loyihaviy faoliyatda ishtirok etish orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalar bilan hamkorlik qilish va o‘z nuqtai nazarini himoya qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa. O‘quv faoliyatini modellashtirish muammosining psixologik-pedagogik tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur jarayon ta’lim samaradorligini oshirishda kompleks yondashuvni talab qiladi. Modellashtirish o‘quv jarayonini tizimli tashkil etish, ta’lim maqsadlarini aniq belgilash hamda kutilayotgan natijalarga erishishni ta’minlovchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, u o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ijodiy yondashuvini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, samarali modellashtirishni amalga oshirishda psixologik omillar — o‘quvchilarning motivatsiyasi, individual xususiyatlari, qiziqishlari va emotsional holati hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu sababli modellashtirish jarayonida har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini hisobga olish zarur. Pedagogik jihatdan esa ta’lim mazmunini to‘g‘ri tanlash, zamonaviy metodlardan foydalanish va interfaol muhit yaratish modellashtirish samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish modellashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi, lekin bu jarayon o‘qituvchilardan yuqori darajadagi metodik va texnologik tayyorgarlikni talab qiladi. Shu bilan birga, mavjud muammolar — yagona universal modelning yo‘qligi, individual yondashuvni to‘liq ta’minlashdagi qiyinchiliklar va metodik resurslarning yetarli emasligi — hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, o‘quv faoliyatini modellashtirish jarayonini takomillashtirish uchun psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg‘unligini ta’minlash, innovatsion texnologiyalarni samarali qo‘llash hamda o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish zarur. Faqat shu holatda ta’lim jarayonining sifat va samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qulmuminov O‘.S. “O‘quvchilarning o‘quv-bilish faoliyatini rivojlantirishda modellashtirishning psixologik-pedagogik asoslari.” International Conference on Multidisciplinary Science, 2025, 39–43-betlar.
2. Bobojonov F. “Pedagogik modellashtirish asosida o‘quvchilarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirish.” SHOKH Library jurnali, 2026.
3. Sattorov B.B. “Raqamli ta’lim sharoitida pedagogik-psixologik faoliyatni modellashtirish metodikasi.” 2026.
4. Karimova N.X. “Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida muloqot tizimini modellashtirish.” 2023, 80–83-betlar.
5. Latipov R.R. “Oliy ta’limda ilmiy izlanish madaniyatining psixologik-pedagogik asoslari.” Science and Education, 2025, 329–334-betlar.

**MATEMATIK MASALALAR MATNI ORQALI O‘QUVCHILARNING O‘QISH
SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi
Maxsudova Munisa Jur‘atbekovna

Email: muqaddasmaqsudova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishda fanlararo integratsiya, xususan, matematik masalalar matnining muhim rolini o‘rganadi. Unda murakkab matematik masalalar bilan ishlash nafaqat mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishi, balki tushunish, lug‘at boyligi va analitik o‘qish qobiliyatini sezilarli darajada oshirishi ta’kidlanadi. Maqolada matematik mazmunni til san’ati bilan integratsiyalashning samarali pedagogik strategiyalari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Fanlararo integratsiya, Matematik masalalar, O‘qish savodxonligi, Pedagogik strategiyalar, Tushunish qobiliyati, Tanqidiy fikrlash, Ta’lim sifati, O‘quvchilar rivojlanishi.

Аннотация. В данной статье исследуется важная роль междисциплинарной интеграции, в частности текстов математических задач, в развитии читательской грамотности учащихся. В ней подчеркивается, что работа со сложными математическими задачами не только развивает логическое мышление и навыки решения проблем, но и значительно повышает уровень понимания, словарный запас и способности к аналитическому чтению. В статье обсуждаются эффективные педагогические стратегии интеграции математического содержания с языковыми дисциплинами.

Ключевые слова: Междисциплинарная интеграция, математические задачи, читательская грамотность, педагогические стратегии, способность к пониманию, критическое мышление, качество образования, развитие учащихся.

Abstract. This article explores the significant role of interdisciplinary integration, specifically the text of mathematical problems, in developing students' reading literacy. It emphasizes that engaging with complex mathematical problems not only fosters logical thinking and problem-solving skills but also significantly enhances comprehension, vocabulary, and

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

analytical reading abilities. The article discusses effective pedagogical strategies for integrating mathematical content with language arts.

Keywords: Interdisciplinary integration, mathematical problems, reading literacy, pedagogical strategies, comprehension skills, critical thinking, quality of education, student development.

Zamonaviy ta’lim tizimi o’quvchilardan nafaqat fanlarga oid bilimlarni egallashni, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo’llash, tanqidiy fikrlash va muammolarni samarali hal qilish ko’nikmalarini ham talab qiladi. Bu borada o’qish savodxonligi, ya’ni matnni tushunish, tahlil qilish va undan xulosa chiqarish qobiliyati markaziy o’rin tutadi. Xalqaro tadqiqotlar (OECD, UNESCO, IEA) va milliy ta’lim siyosati hujjatlari funksional savodxonlikni rivojlantirishda fanlararo integratsiyaning muhimligini ta’kidlamoqda [1:125]. Ona tili darslarida integrativ yondashuvning ahamiyati qayd etilganidek [3:154], matematik masalalar matni ham o’quvchilarning o’qish savodxonligini oshirish uchun katta salohiyatga ega. Biroq, matematik masalalar matnining o’ziga xosligi, uning murakkab tuzilishi, aniq terminologiyasi va mantiqiy ketma-ketlikni talab qilishi o’quvchilar uchun tushunishda qiyinchiliklar tug’dirishi mumkin. Shu bois, ushbu matnlar orqali o’qish savodxonligini rivojlantirish mexanizmlarini chuqur o’rganish, mavjud metodologik kamchiliklarni bartaraf etish va samarali yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – matematik masalalar matni orqali o’quvchilarning o’qish savodxonligini rivojlantirishning nazariy asoslari, mexanizmlari va samarali pedagogik strategiyalarini ilmiy-metodik jihatdan asoslashdan iborat. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo’yiladi: birinchidan, o’qish savodxonligi va fanlararo integratsiyaning nazariy asoslarini tahlil qilish; ikkinchidan, matematik masalalar matnining o’qish savodxonligini rivojlantirishdagi o’ziga xos mexanizmlarini aniqlash; uchinchidan, matematik masalalar orqali o’qish savodxonligini oshirishga qaratilgan pedagogik strategiyalar va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqish; to’rtinchidan, amaliyotda duch kelinadigan muammolar, ularning yechimlari va samaradorlikni baholash usullarini o’rganish. Bu vazifalar o’quvchilarning fanlararo bilimlarni bog’lash, real hayotiy kontekstlarda qo’llash va tanqidiy fikrlash kabi asosiy kompetensiyalarini oshirishga xizmat qiladi [1:101-104].

O’qish savodxonligi zamonaviy ta’limning fundamental ustunlaridan biri bo’lib, u nafaqat matnni dekodlash va so’zlarni tanishni, balki uning mazmunini chuqur tushunish, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish qobiliyatini ham o’z ichiga oladi. Xalqaro PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlari o’qish savodxonligini shaxsning jamiyatda to’laqonli ishtirok etishi uchun zarur bo’lgan matnni tushunish, undan foydalanish, uning mazmunini aks ettirish va u bilan shug’ullanish qobiliyati sifatida ta’riflaydi. Bu qobiliyat turli fanlar, jumladan, matematika kontekstida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Fanlararo integratsiya esa o’quvchilarning turli fan sohalaridan olingan bilimlarni bog’lash, ularni yaxlit tizim sifatida ko’rish va real hayotiy vaziyatlarda qo’llash imkoniyatini yaratadi. Piaget va Vygotskiyning kognitiv rivojlanish nazariyalariga ko’ra, o’quvchilar bilimlarni faol qurish jarayonida ishtirok etadilar va ijtimoiy o’zaro aloqalar orqali o’rganish samaradorligi oshadi. Fanlararo integratsiya aynan shu tamoyillarga asoslanib, o’quvchilarni turli fanlar kesishmasida fikrlashga undaydi, ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi [1:112]. STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) va CLIL

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

(Content and Language Integrated Learning) kabi zamonaviy yondashuvlar ham fanlararo integratsiyaning samarali strategiyalari sifatida e’tirof etiladi, chunki ular o‘quvchilarga bilimlarni kontekstda o‘rganish va ularni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi. Bu esa o‘z navbatida, o‘qish savodxonligini rivojlantirishga bevosita xizmat qiladi, chunki o‘quvchilar turli fanlarga oid matnlarni tushunish va ulardan ma’lumot olish ko‘nikmalarini takomillashtiradilar. Integrativ darslar o‘quvchilarning fanlararo bilimlarni bog‘lash, ularni real hayotiy kontekstlarda qo‘llash, hamkorlik qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi [1:115].

Matematik masalalar matnining o‘qish savodxonligini rivojlantirishdagi mexanizmlari o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Matematik masalalar matni, odatda, qisqa va ixcham bo‘lsa-da, u chuqur ma’no va aniq mantiqiy tuzilmani o‘z ichiga oladi. Birinchidan, matematik masalalar matni o‘quvchilardan matndagi asosiy ma’lumotlarni ajratib olish, keraksiz detallarni filtrlash va muhim terminologiyani tushunishni talab qiladi. Masalaning shartida berilgan har bir so‘z yoki ibora ma’lum bir matematik tushuncha yoki amalni anglatishi mumkin. Bu esa o‘quvchilardan nafaqat lug‘at boyligini, balki matematik terminologiyani ham mukammal bilishni taqozo etadi. Ikkinchidan, matematik masalalar matnini tushunish mantiqiy ketma-ketlikni talab qiladi. O‘quvchi masalaning shartini o‘qib, undagi voqea yoki vaziyatni tasavvur qilishi, berilgan ma’lumotlar orasidagi bog‘liqlikni aniqlashi va savolni tushunishi lozim. Bu jarayon matnni tahlil qilish, sintez qilish va undan xulosa chiqarish kabi yuqori darajadagi kognitiv ko‘nikmalarni faollashtiradi. Uchinchidan, matematik masalalar matni ko‘pincha real hayotiy kontekstlarni aks ettiradi. Bu o‘quvchilarga mavhum matematik tushunchalarni konkret vaziyatlar bilan bog‘lashga yordam beradi, ularning funksional savodxonligini oshiradi. O‘quvchilar masalani yechish orqali real dunyo muammolarini matematik usullar bilan hal qilishni o‘rganadilar. To‘rtinchidan, matematik masalalar matni orqali o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matnni matematik modelga aylantirish jarayoni muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchi matndagi so‘zli ifodalarni matematik belgilar, tenglamalar yoki funksiyalarga tarjima qilishi kerak. Bu jarayon matnni chuqur tushunishni, uning ichki mantiqini anglashni va uni boshqa shaklga o‘tkazish qobiliyatini talab qiladi. Beshinchidan, ko‘plab matematik masalalar vizual elementlar (diagrammalar, grafiklar, jadvallar) bilan birga keladi. Bu elementlarni tushunish va matn bilan bog‘lash ham o‘qish savodxonligining muhim qismidir. O‘quvchilar matn va vizual ma’lumotlar o‘rtasidagi aloqani topib, ularni birgalikda tahlil qilishlari kerak. Bu mexanizmlar o‘quvchilarda faol o‘qish, tanqidiy tahlil qilish va muammolarni samarali hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Matematik masalalar orqali o‘qish savodxonligini oshirishga qaratilgan pedagogik strategiyalar va amaliy yondashuvlar tizimli va kompleks xarakterga ega bo‘lishi lozim. Birinchi navbatda, o‘qituvchilar matematik masalalar matnini o‘qishdan oldin o‘quvchilarning oldingi bilimlarini faollashtirishlari, mavzuga oid lug‘at boyligini kengaytirishlari va masalaning kontekstini tushuntirishlari kerak. Masalaning shartidagi yangi yoki murakkab terminologiyani oldindan tahlil qilish, ularning ma’nosini aniqlash muhimdir. Ikkinchidan, masalani o‘qish jarayonida o‘quvchilarga matnni bo‘laklarga ajratish, asosiy ma’lumotlarni belgilash, savollarni shakllantirish va matnni o‘z so‘zlari bilan qayta ifodalash kabi strategiyalarni o‘rgatish zarur. O‘qituvchi masalani o‘qish jarayonini modellashtirishi, ya’ni o‘zi masalani qanday o‘qishi, asosiy ma’lumotlarni qanday ajratishi va savollarni qanday qo‘yishini namoyish etishi mumkin. Bu jarayonda o‘quvchilarning matnni vizuallashtirish, ya’ni masalada tasvirlangan vaziyatni o‘z

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tasavvurlarida jonlantirish ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhimdir. Uchinchidan, masalani o‘qib bo‘lgandan so‘ng, o‘quvchilar masalaning asosiy g‘oyasini umumlashtirishlari, yechim jarayonini tushuntirishlari va o‘z xulosalarini asoslashlari kerak. Bu bosqichda o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi. Hamkorlikda o‘qitish (collaborative learning) strategiyalari ayniqsa samaralidir, chunki o‘quvchilar kichik guruhlarda masalalar matnini birgalikda tahlil qilish, o‘z g‘oyalarini muhokama qilish va bir-birlariga tushuntirish orqali o‘qish savodxonligini oshiradilar [1:128]. O‘qituvchi o‘quvchilarni masalalar matnini tushunishga yordam beradigan savollar berishga, masalaning shartini o‘zgartirishga yoki shunga o‘xshash masalalar tuzishga undashi mumkin. Amaliy yondashuvlar qatoriga real hayotiy kontekstga ega masalalardan foydalanish, loyiha asosida o‘qitish (project-based learning) va muammoli ta’lim (problem-based learning) usullarini joriy etish kiradi. Masalan, Praktika kabi ta’lim platformalari o‘quvchilarga turli darajadagi matematik masalalar bankini taqdim etadi [2]. Bu platformalardan foydalanish o‘quvchilarga mustaqil ravishda masalalar matnini o‘qish, tahlil qilish va yechish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Ular nafaqat testlar, balki konspektlar (qisqa eslatmalar) orqali ham matematik tushunchalarni mustahkamlashlari mumkin, bu esa o‘qish savodxonligini bilimlarni o‘zlashtirish bilan bog‘laydi. O‘qituvchilar uPraktika kabi resurslarni dars jarayoniga integratsiya qilib, o‘quvchilarga qo‘shimcha amaliyot va mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini yaratishlari mumkin.

Amaliyotda matematik masalalar matni orqali o‘qish savodxonligini rivojlantirishda bir qator muammolar va qiyinchiliklar uchraydi. Birinchidan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi. Ko‘plab matematik o‘qituvchilari masalalarni faqat matematik jihatdan yechishga e‘tibor berib, matnni tushunish va tahlil qilishga oid pedagogik strategiyalarni qo‘llashda qiynaladilar. Ular o‘qish savodxonligini rivojlantirish uchun maxsus ko‘nikmalarga ega bo‘lmashliklari mumkin [3:157]. Ikkinchidan, integrativ materiallarning yetishmasligi. Mavjud darsliklar va o‘quv qo‘llanmalarida matematik masalalar matnini o‘qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus topshiriqlar va metodik tavsiyalar kam. Bu esa o‘qituvchilarga dars jarayonida integrativ yondashuvni qo‘llashda qiyinchilik tug‘diradi [4:1015]. Uchinchidan, o‘qish savodxonligini baholashning aniq mezonlari va usullarining yo‘qligi. O‘quvchilarning matematik masalalar matnini tushunish darajasini faqat to‘g‘ri javob bilan baholash ularning o‘qish savodxonligi darajasini to‘liq aks ettirmaydi. Masalaning yechimiga olib boruvchi jarayonni, o‘quvchining matnni qanday tahlil qilganini, asosiy ma’lumotlarni qanday ajratganini va o‘z fikrlarini qanday ifodalaganini baholash muhimdir.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi: Birinchidan, o‘qituvchilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish. Bu dasturlar matematik masalalar matni orqali o‘qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik strategiyalar, jumladan, matnni tahlil qilish, tushunish va baholash usullarini o‘z ichiga olishi kerak. O‘qituvchilarga fanlararo integratsiya tamoyillarini matematik darslarga tatbiq etish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalar berilishi lozim. Ikkinchidan, o‘quv materiallarini ishlab chiqishda integrativ yondashuvni kuchaytirish. Yangi darsliklar va o‘quv qo‘llanmalarida matematik masalalar matnini o‘qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus bo‘limlar, topshiriqlar va metodik tavsiyalar kiritilishi kerak. Praktika kabi raqamli platformalar [4:1012] imkoniyatlaridan foydalangan holda, interaktiv masalalar bankini yaratish, ularga matnni tushunishga oid savollar, lug‘at izohlari va yechim jarayonini bosqichma-bosqich

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushuntirishlar kiritish mumkin. Bu platformalar o‘quvchilarga o‘z-o‘zini baholash va o‘rganish imkoniyatini beradi. Uchinchidan, o‘qish savodxonligini baholashning valid va ishonchli usullarini ishlab chiqish. Bu usullar nafaqat masalaning to‘g‘ri yechimini, balki o‘quvchining matnni tushunish darajasini, asosiy ma’lumotlarni ajratish qobiliyatini, yechim strategiyasini shakllantirish va uni og‘zaki yoki yozma ravishda asoslash ko‘nikmalarini ham baholashi kerak. Baholash mezonlari o‘quvchining matnni tahlil qilish, sintez qilish va baholash qobiliyatini aks ettirishi lozim. Formativ baholash usullari, masalan, o‘quvchilarning masalani o‘qish jarayonida o‘z fikrlarini yozib borishlari, bir-birlariga masalani tushuntirishlari yoki masalaga oid savollar tuzishlari kabi topshiriqlar orqali ularning o‘qish savodxonligi darajasini doimiy ravishda kuzatib borish mumkin. Samaradorlikni o‘lchash uchun esa, o‘qish savodxonligi bo‘yicha maxsus testlar (masalan, PISA formatidagi savollar), o‘quvchilarning yozma ishlarini kontent tahlili, o‘qituvchi va o‘quvchilarning so‘rovnomalari, shuningdek, kuzatuv natijalaridan foydalanish mumkin. Milliy ta’lim siyosati hujjatlarida belgilangan funksional savodxonlik ko‘rsatkichlari bilan uyg‘unlashgan baholash tizimini yaratish muhimdir [5:137-140]. Bu yondashuvlar o‘quvchilarning matematik masalalar matni orqali o‘qish savodxonligini tizimli ravishda rivojlantirishga va ularning umumiy ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot matematik masalalar matni orqali o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning nazariy asoslari, mexanizmlari va samarali pedagogik strategiyalarini chuqur tahlil qildi. Natijalar fanlararo integratsiya o‘quvchilarning matnni tushunish, tanqidiy tahlil qilish va real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. O‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, zamonaviy integrativ o‘quv materiallarini, jumladan raqamli platformalarni yaratish va o‘qish savodxonligini baholashning valid usullarini joriy etish ushbu jarayon samaradorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Kelajakda bu yondashuv ta’lim sifatini oshirishga va o‘quvchilarning funksional kompetensiyalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmatov M.X., To‘rayev A.A. Matematika darslarida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari. Fan va jamiyat, 2022, 125-128.
2. Ergashev A.E. Matematika ta’limida fanlararo integratsiyani amalga oshirishning nazariy-metodik asoslari. Ilm sarchashmalari, 2021, 101-104.
3. Karimova D.A. Matematik masalalar matni orqali o‘quvchilarning matnni tushunish ko‘nikmalarini shakllantirish. International Journal of Pedagogics, 2023, 154-157.
4. G‘aniyev B.A. O‘quvchilarning matematik va kommunikativ kompetensiyalarini fanlararo yondashuv asosida rivojlantirish. Ta’lim texnologiyalari, 2022, 112-115.
5. Qodirov A.X. Umumta’lim maktablarida o‘qish savodxonligini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari. International Journal of Academic Pedagogical Research (IJAPR), 2021, 137-140
6. Raximov S.N. Matematik masalalar matnini tahlil qilish orqali o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish. Academic Research in Educational Sciences, 2023, 1012-1015.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

7. Saidova Z.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik masalalar yechish orqali o‘qish savodxonligini shakllantirish metodikasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, 2022.

**BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARINING FAZOVIIY TASAVVURLARINI
SHAKLLANTIRISHDA 3D MODELLASHTIRISHNING O‘RNI.**

Rustamboyeva Nozima Elbek qizi
rustamboyevanozima@gmail.com

Qodirova Mohinur Xursand qizi
mqodirova265@gmail.com

Ergashova Mehribon Xudoybergan qizi
mehribonergashova60@gmail.com

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fazoviiy tasavvurlarni shakllantirishning ahamiyati va dolzarbligi muhokama qilinadi. Tadqiqot 3D modellashlash texnologiyalarining ushbu jarayondagi o‘rni va samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan. 3D modellar orqali o‘quvchilar murakkab geometrik shakllar va ob’ektlarni vizual tarzda idrok etish, ular bilan interaktiv ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning fazoviiy fikrlash qobiliyatini, tasavvurini va muammolarni yechish ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Maqola 3D modellashlashni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, fazoviiy tasavvur, 3D modellashlash, vizualizatsiya, geometrik shakllar, o‘quvchilar, innovatsion texnologiyalar, ta’lim samaradorligi

Аннотация. В данной статье обсуждается значение и актуальность формирования пространственных представлений у учащихся начальных классов. Исследование направлено на анализ роли и эффективности технологий 3D-моделирования в этом процессе. Посредством 3D-моделей учащиеся получают возможность визуально воспринимать сложные геометрические формы и объекты, а также интерактивно работать с ними. Это значительно развивает их пространственное мышление, воображение и навыки решения проблем. Статья предлагает практические рекомендации по интеграции 3D-моделирования в образовательный процесс.

Ключевые слова: начальное образование, пространственное воображение, 3D-моделирование, визуализация, геометрические фигуры, учащиеся, инновационные технологии, эффективность обучения.

Abstract. This article discusses the significance and relevance of forming spatial representations in primary school students. The research focuses on analyzing the role and effectiveness of 3D modeling technologies in this process. Through 3D models, students gain the ability to visually perceive complex geometric shapes and objects, and to interact with them. This significantly develops their spatial thinking abilities, imagination, and problem-solving skills. The article provides practical recommendations for integrating 3D modeling into the educational process.

Keywords: primary education, spatial imagination, 3D modeling, visualization, geometric shapes, students, innovative technologies, educational efficiency.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirish ularning kognitiv rivojlanishi va kelajakdagi akademik muvaffaqiyatlari uchun fundamental ahamiyatga ega. Fazoviy fikrlash matematik, muhandislik va texnik fanlarni o‘zlashtirishda, shuningdek, umumiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. An’anaviy o‘qitish metodologiyalari, jumladan didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali materiallar va interaktiv mashg‘ulotlar fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishda muhim bo‘lsa-da, zamonaviy ta’lim texnologiyalarining jadal rivojlanishi bu jarayonni yanada samarali va jozibador qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, kompyuter grafikasi, ayniqsa 3D modellashtirishning tezkor taraqqiyoti, o‘quv jarayoniga integratsiya qilish uchun katta salohiyatga ega. Ushbu texnologiyalar mavhum geometrik tushunchalarni real dunyo obyektlari bilan bog‘lash, ularni vizuallashtirish va manipulyatsiya qilish orqali o‘quvchilarning fazoviy idrokini chuqurlashtirishi mumkin.[1:234]

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda 3D modellashtirishning o‘rnini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va uning samaradorligini aniqlashdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi: fazoviy tasavvurlarning nazariy asoslari va ularning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ahamiyatini tahlil qilish; 3D modellashtirish texnologiyalarining ta’limdagi salohiyatini o‘rganish; 3D modellashtirishning fazoviy tasavvurlarni shakllantirishdagi o‘rni va mexanizmlarini aniqlash; hamda boshlang‘ich sinflarda 3D modellashtirishdan foydalanishning amaliy usullari va pedagogik tavsiyalarini ishlab chiqish. Bu tadqiqot ta’lim amaliyotiga innovatsion yondashuvlarni joriy etishga va yosh avlodning fazoviy fikrlash qobiliyatlarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Fazoviy tasavvurlar insonning atrof-muhitdagi obyektlarning joylashuvi, shakli, hajmi va o‘zaro munosabatlarini idrok etish, eslab qolish, qayta tiklash va manipulyatsiya qilish qobiliyatini anglatuvchi murakkab kognitiv jarayondir. Psixologik nuqtai nazardan, fazoviy tasavvurlar vizual-fazoviy intellektning asosini tashkil etib, shaxsning dunyoni uch o‘lchovli makonda tushunish va unda harakatlanish qobiliyatini belgilaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun fazoviy tasavvurlarning shakllanishi ularning umumiy kognitiv rivojlanishi, ayniqsa, matematik, muhandislik va texnik fanlarni o‘zlashtirishda fundamental ahamiyatga ega. Bu qobiliyat nafaqat akademik muvaffaqiyatlarga, balki kundalik hayotda muammolarni hal qilish, yo‘nalishni topish va obyektlar bilan samarali o‘zaro aloqada bo‘lish kabi amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.[2:112]

Yosh bolalarda fazoviy tasavvurlarning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi. Dastlabki bosqichlarda bolalar obyektlarning oddiy shakllarini va ularning joylashuvini idrok etishga o‘rganadilar, keyinchalik obyektlarning o‘zaro munosabatlari, harakati va transformatsiyasini tushunishga qodir bo‘ladilar. Pedagogik amaliyotda fazoviy tasavvurlarni shakllantirishda didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali materiallar, geometrik shakllar, rasmlar va interaktiv mashg‘ulotlar muhim rol o‘ynaydi. Ushbu yondashuvlar mavhum geometrik tushunchalarni real dunyo obyektlari bilan bog‘lash imkonini beradi; masalan, to‘g‘ri chiziqni o‘lchagichning qirrasi bilan bog‘lash orqali "materializatsiya" texnikasi qo‘llaniladi, bu mavhumlikni konkretlashtirishga yordam beradi.

Fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishda kuzatish, amaliy mashqlar, geometrik shakllarni taqqoslash va tasniflash kabi usullar muhimdir. Birinchi sinfda shakllarni oddiy tanishdan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

boshlab, keyingi sinflarda ularni tasniflashgacha bo‘lgan jarayon, ham yassi, ham fazoviy shakllarni o‘z ichiga oladi. Bu o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fazoviy tasavvurlarni shakllantirish metodologiyasi bo‘yicha keng qamrovli tadqiqotlar, jumladan, maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim mutaxassislari uchun mo‘ljallangan o‘quv qo‘llanmalarida ham ushbu mavzuning chuqur tahlili keltirilgan. Bu manbalar fazoviy shakllarni o‘rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni integratsiya qilish zarurligini ta‘kidlaydi. Demak, fazoviy tasavvurlarning nazariy asoslari va ularning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ahamiyati kognitiv rivojlanishning ajralmas qismi hamda kelajakdagi ta‘lim va kasbiy faoliyat uchun mustahkam poydevordir.[3:89]

3D modellashtirish texnologiyalari zamonaviy kompyuter grafikasi sohasining eng jadal rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, obyektlarni uch o‘lchovli makonda raqamli shaklda yaratish va manipulyatsiya qilish imkonini beradi. Kompyuter grafikasi bo‘yicha tadqiqotlarda ta‘kidlanishicha, 2D grafikalar yuzaki tasvirlar uchun (X,Y) koordinatalaridan foydalansa, 3D grafikalar tekis ekranda tasvirlarni yaratish uchun (X,Y,Z) koordinatalaridan foydalanadi, bu esa 3D ni sohaning murakkab va keng qamrovli yo‘nalishi sifatida belgilaydi. Ushbu texnologiya obyektlarning shakli, hajmi, tuzilishi va joylashuvini realistik tarzda aks ettirishga qodir bo‘lib, vizualizatsiya va simulyatsiya imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi.

Ta‘lim sohasida 3D modellashtirishning salohiyati juda katta. An‘anaviy o‘qitish usullari ba‘zan mavhum tushunchalarni o‘quvchilarga yetkazishda qiyinchiliklarga duch keladi. 3D modellashtirish esa bu bo‘shliqni to‘ldirib, murakkab geometrik shakllar, fizik hodisalar yoki tarixiy obyektlarni uch o‘lchovli, interaktiv va realistik shaklda taqdim etish imkonini beradi. Bu o‘quvchilarga mavzuni chuqurroq tushunishga, uni turli burchaklardan o‘rganishga va hatto o‘zlarining virtual obyektlarini yaratishga undaydi. Dasturlash tillarining 3D obyektlarni vizuallashtirishdagi roli va oliy ta‘limda kompyuter grafikasi alohida fan sifatida o‘qitilishi, bu sohaning ahamiyatini ko‘rsatadi [4:156].

3D modellashtirish texnologiyalari ta‘limga quyidagi asosiy afzalliklarni olib kiradi: vizualizatsiya va tushunishni yaxshilash orqali o‘quvchilar mavhum geometrik shakllarni ekranda aylantirish, ularni qismlarga ajratish va qayta yig‘ish orqali bevosita o‘rganishlari mumkin. Interaktivlik va faol ishtirok o‘quvchilarga obyektlar bilan faol o‘zaro aloqada bo‘lish, ularning o‘lchamlarini o‘zgartirish, ranglarini tanlash va virtual muhitda joylashtirish imkonini beradi, bu esa faol o‘rganishni rag‘batlantiradi. Ijodkorlik va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘quvchilar o‘zlarining 3D modellarini yaratish orqali ijodiy fikrlashni va dizayn tamoyillarini o‘zlashtiradilar. Motivatsiya va qiziqishni oshirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi; "Leran Graph" kabi dasturiy ta‘minotlar hamkorlikdagi o‘rganishni rag‘batlantirish va ta‘lim samaradorligini oshirishga mo‘ljallangan. Shunday qilib, 3D modellashtirish texnologiyalari ta‘limda, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda inqilobiy imkoniyatlarni taqdim etadi. U mavhum tushunchalarni konkretlashtirish, o‘quvchilarni faol o‘rganishga jalb qilish hamda ularning ijodiy va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun kuchli vositadir.

3D modellashtirishning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishdagi o‘rni beqiyosdir, chunki u an‘anaviy usullarning cheklovlarini bartaraf etib,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yangi, chuqurroq o‘rganish mexanizmlarini ishga tushiradi. Bu texnologiya o‘quvchilarga obyektlarni uch o‘lchovli makonda bevosita idrok etish, ular bilan o‘zaro aloqada bo‘lish va ularni manipulyatsiya qilish imkonini beradi, bu esa fazoviy fikrlashning asosiy komponentlarini rivojlantiradi.

Birinchidan, 3D modellashtirish vizualizatsiya jarayonini maksimal darajada kuchaytiradi. O‘quvchilar mavhum geometrik shakllarni ekranda har qanday burchakdan ko‘rishlari, ularni aylantirishlari, kattalashtirishlari yoki kichraytirishlari mumkin. Bu ularga obyektning barcha tomonlarini, yuzalarini, qirralarini va uchlarini aniq ko‘rishga yordam beradi. "IQRO" jurnalidagi tadqiqotda ta’kidlangan "materializatsiya" texnikasi, ya’ni mavhum geometrik tushunchalarni real dunyo obyektlari bilan bog‘lash, 3D modellashtirish orqali yangi darajaga ko‘tariladi. Virtual 3D modellar mavhum tushunchalarning eng mukammal "materializatsiyasi" bo‘lib xizmat qiladi, chunki ular real obyektlarning cheklovlarisiz, istalgancha o‘zgartirilishi va o‘rganilishi mumkin.[5:210]

Ikkinchidan, interaktivlik va faol ishtirok fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishning asosiy mexanizmlaridan biridir. 3D modellashtirish dasturlari o‘quvchilarga nafaqat tayyor modellarni ko‘rish, balki ularni o‘zgartirish, yangilarini yaratish imkonini beradi. O‘quvchilar virtual bloklardan uy qurishlari, geometrik shakllardan murakkab kompozitsiyalar yasashlari yoki mavjud modellarning qismlarini o‘zgartirishlari mumkin. Bu jarayon ularning fazoviy munosabatlar, proporsiyalar va simmetriya haqidagi tushunchalarini chuqurlashtiradi. O‘quvchilar obyektlarni virtual makonda joylashtirish, ularni bir-biriga nisbatan to‘g‘ri joylashtirish orqali o‘zlarining fazoviy yo‘nalish va joylashuv ko‘nikmalarini amaliyotda mustahkamlaydilar. "Leran Graph" kabi dasturiy ta’minotlar ham foydalanuvchi o‘zaro aloqasini va hamkorlikdagi o‘rganishni rag‘batlantirishga qaratilgan bo‘lib, bu 3D modellashtirishning interaktiv salohiyatini tasdiqlaydi

Uchinchidan, 3D modellashtirish ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini bevosita rivojlantiradi. O‘quvchilar ma’lum bir vazifani bajarish uchun qanday geometrik shakllarni tanlash, ularni qanday birlashtirish va qanday o‘zgartirish kerakligini o‘ylashlari kerak bo‘ladi. Bu jarayon ularning fazoviy tasavvurlarini faollashtirib, ularni turli yechimlarni sinab ko‘rishga undaydi. Masalan, berilgan hajmdagi biror narsani loyihalash yoki ma’lum bir shaklni boshqa shakllardan yig‘ish vazifasi o‘quvchilardan fazoviy munosabatlarni tahlil qilishni va optimal yechim topishni talab qiladi, bu esa ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini va kognitiv rivojlanishini oshiradi. Shu bilan birga, 3D modellashtirish mavhum va konkret o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini o‘taydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mavhum geometrik tushunchalarni tushunish qiyin bo‘lsa-da, 3D modellar bu tushunchalarni ko‘z bilan ko‘rish mumkin bo‘lgan, seziladigan shaklga keltiradi. Bu ularga geometrik qonuniyatlarni va fazoviy munosabatlarni realistik kontekstda tushunishga yordam beradi. Fazoviy tasavvurlarni shakllantirish metodologiyasida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni integratsiya qilish zarurligi ta’kidlangan [6:198]. 3D modellashtirish aynan shu ehtiyojni qondirib, o‘quvchilarga fazoviy shakllarni o‘rganishda yangi, samarali va jozibador yondashuvni taqdim etadi, ularning fazoviy idrokini chuqurlashtiradi va kelajakdagi murakkabroq fanlarni o‘zlashtirish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Boshlang‘ich sinflarda 3D modellashtirish texnologiyalarini samarali qo‘llash uchun aniq amaliy usullar va pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqish muhimdir. Bu yondashuvlar o‘quv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jarayoniga innovatsion elementlarni kiritish bilan birga, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini va kognitiv rivojlanish darajasini hisobga olishi lozim.

Geometrik shakllarni o‘rganish va yaratish: O‘quvchilar oddiy geometrik shakllar (kub, shar, piramida, silindr) bilan tanishishlari, ularni 3D modellashtirish dasturlarida yaratishlari hamda xususiyatlarini (yuzalar, qirralar, uchlar soni) o‘rganishlari mumkin. Bu geometrik shakllarni taqqoslash va tasniflashga yordam beradi [7:312].

Oddiy obyektlarni loyihalash: O‘quvchilarga o‘z uylarini, xonalarini, o‘yinchoqlarini yoki maktab jihozlarini 3D formatda loyihalash vazifasi berilishi mumkin, bu ularga masshtab, proporsiya, simmetriya va fazoviy joylashuv tushunchalarini amaliyotda o‘zlashtirishga yordam beradi.

Virtual muhitlarni yaratish va tadqiq qilish: Kichik virtual shaharcha, hayvonot bog‘i yoki o‘z sinf xonasining modelini yaratish orqali o‘quvchilarning fazoviy yo‘nalish, navigatsiya va atrof-muhitni tushunish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Muammoli vaziyatlarni hal qilish: Berilgan joyga eng ko‘p miqdordagi obyektlarni joylashtirish yoki ma‘lum bir shaklni bir nechta kichikroq shakllardan yig‘ish kabi vazifalar orqali o‘quvchilarning fazoviy fikrlashini va ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyatini rag‘batlantirish mumkin.

Bosqichma-bosqich yondashuv: 3D modellashtirishni o‘quv jarayoniga kiritishda oddiy vazifalardan boshlab, asta-sekin murakkabroq loyihalarga o‘tish kerak.

Integratsiyalashgan ta‘lim: 3D modellashtirishni matematika, tasviriy san‘at, atrofimizdagi dunyo va texnologiya darslariga integratsiya qilish lozim, bu fanlararo aloqalarni ko‘rishga va bilimlarni amaliyotda qo‘llashga yordam beradi.

Hamkorlikdagi loyihalar: O‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, birgalikda 3D modellar yaratishga undash kommunikativ ko‘nikmalarni, jamoada ishlash qobiliyatini va bir-biridan o‘rganish imkoniyatlarini oshiradi [8:178].

O‘qituvchilarning malakasini oshirish: Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari 3D modellashtirish dasturlari bilan ishlash ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari va ularni o‘quv jarayoniga samarali integratsiya qilish usullarini bilishlari kerak.

Qiziqarli va motivatsion muhit yaratish: Darslarni o‘yin shaklida tashkil etish, o‘quvchilarning ijodiy g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash va ularning erishgan yutuqlarini rag‘batlantirish muhimdir. 3D modellashtirishning vizual jozibadorligi va interaktivligi o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu amaliy usullar va pedagogik tavsiyalar 3D modellashtirish texnologiyalarining boshlang‘ich sinf ta‘limiga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta‘minlaydi va o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi, ularning kelajakdagi akademik va hayotiy muvaffaqiyatlari uchun mustahkam zamin yaratadi.

Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda 3D modellashtirishning muhim o‘rnini ilmiy-pedagogik jihatdan asosladi. Tadqiqot natijalari 3D modellashtirish mavhum geometrik tushunchalarni vizuallashtirish, interaktivlikni oshirish va ijodiy fikrlashni rivojlantirish orqali an‘anaviy usullarning cheklovlarini samarali bartaraf etishini ko‘rsatdi. Bu texnologiya o‘quvchilarga obyektlarni uch o‘lchovli makonda bevosita idrok etish, manipulyatsiya qilish va o‘z modellarini yaratish imkonini berib, ularning fazoviy idrokini chuqurlashtiradi hamda kelajakdagi akademik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muvaffaqiyatlari uchun mustahkam zamin yaratadi. Shuningdek, uning ta’lim jarayoniga integratsiyasi bo’yicha amaliy usullar va pedagogik tavsiyalar ishlab chiqildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduraxmonova, N. M. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishda 3D modellashtirish texnologiyalarining imkoniyatlari. Zamonaviy ta’limda innovatsion texnologiyalar: muammo va yechimlar (Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari), 234-b.

2. Karimova, G. R. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning didaktik asoslari. Pedagogika va psixologiya, 112-b.

3. Nazarov, A. A. (2021). 3D modellashtirish vositalari yordamida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida geometrik tushunchalarni shakllantirish. Ta’lim texnologiyalari, 89-b.

4. Rustamova, Z. N. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fazoviy tasavvurni rivojlantirishda interaktiv 3D modellarining ahamiyati. Xalq ta’limi, 156-b.

5. Ismoilov, A. B. (2022). Boshlang‘ich ta’limda 3D modellashtirish dasturlari orqali fazoviy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotnomasi, 210-b.

6. Xolmatova, D. A. (2021). Raqamli muhitda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Buxoro davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, 198-b.

7. Ergashev, S. X. (2023). 3D modellashtirish texnologiyalarining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining vizual va fazoviy qobiliyatlarini oshirishdagi roli. Fan va ta’lim: muammo va yechimlar (Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari), 312-b.

8. Yusupova, L. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda STEAM yondashuvining samaradorligi (3D modellashtirish misolida). Ta’limda innovatsion g‘oyalar va texnologiyalar (Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari), 178-b.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH O‘RNI**

Aminova Nafia Sanjarbek qizi

aminovaanafisa@gmail.com

Polvonova Munira Xursandbek qizi

polvonovamunira95gmail.com

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli vositalar, interaktiv doskalar va ta’limiy ilovalarning matematik tushunchalarni tushuntirishdagi samaradorligi tahlil qilinadi. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishini oshirish va o‘quv materialini chuqurroq o‘zlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, matematika o‘qitish, zamonaviy texnologiyalar, raqamli vositalar, interfaol ta’lim, pedagogik innovatsiyalar, o‘quvchilar motivatsiyasi, ta’lim samaradorligi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность цифровых инструментов, интерактивных досок и образовательных приложений в объяснении математических понятий. Использование современных технологий на уроках математики в начальных классах играет ключевую роль в повышении интереса учащихся к предмету и углублении усвоения учебного материала.

Ключевые слова: начальное образование, обучение математике, современные технологии, цифровые инструменты, интерактивное обучение, педагогические инновации, мотивация учащихся, эффективность образования.

Annotation. This article analyzes the effectiveness of digital tools, interactive whiteboards, and educational applications in explaining mathematical concepts. The use of modern technologies in primary school mathematics lessons plays a crucial role in enhancing students' interest in the subject and deepening their understanding of educational material.

Keywords: primary education, mathematics teaching, modern technologies, digital tools, interactive learning, pedagogical innovations, student motivation, educational effectiveness.

O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillaridan keyin boshlangan keng ko‘lamli ta’lim islohotlari jamiyat taraqqiyoti va global integratsiyaning muhim omili bo‘lib xizmat qilmoqda. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonun kabi strategik hujjatlar o‘quv jarayoniga ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etishni talab etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ta’lim tizimini isloh qilish va takomillashtirishda hal qiluvchi rol o‘ynamoqda [1:107]. Bolalarni umumiy o‘rta ta’limga tayyorlash, ularning har tomonlama intellektual, axloqiy va jismoniy rivojlanishini ta’minlashda innovatsion pedagogik yondashuvlar va AKTni integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi .

Boshlang‘ich ta’lim haqida ulug‘ mutafakkir Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino va boshqalar ta’lim va tarbiya haqidagi hur fikrlarida boshlang‘ich ta’lim asoslarini o‘rganish muammolari haqida o‘z davrida ilg‘or g‘oyalarni o‘g‘a surganlar[2:9]. Bu jarayon o‘qituvchilardan yoshga mos raqamli vositalardan samarali foydalanish bo‘yicha chuqur bilim va amaliy tajribaga ega bo‘lishlarini talab qilib, dastlabki kompyuter savodxonligini shakllantirishga yordam beradi .

Boshlang‘ich sinflarda matematika ta’limining samaradorligi o‘qituvchilardan o‘qitish metodologiyalarini chuqur o‘zlashtirishni talab etadi . Matematika darslarida yuzaga keladigan metodik muammolar o‘qituvchilardan optimal yechimlarni topish uchun keng qamrovli tayyorgarlikni talab qiladi . An'anaviy o‘qitish usullari har doim ham o‘quvchilarning faolligini, motivatsiyasini va mavzuni chuqur o‘zlashtirishini to‘liq ta’minlay olmaydi. Shu bois, o‘quv jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va samarali qilish maqsadida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo hisoblanadi. Masalan, "Math Quiz Game" kabi mobil ilovalar mustaqil o‘rganish resursi bo‘lib xizmat qilib, mavzuni o‘zlashtirishni sezilarli darajada yaxshilashi mumkin . Bu o‘quvchilarda matematik madaniyatni shakllantirish, tushunchalarni kundalik hayot bilan bog‘lash imkonini beradi .

Mazkur tadqiqot boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning o‘rni, turlari, o‘quvchilarning o‘zlashtirishiga va motivatsiyasiga ta’siri, matematik tushunchalarni shakllantirishda texnologik vositalardan foydalanish metodikasi hamda o‘qituvchilarning texnologik kompetensiyasini oshirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

masalalarini atroflicha tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqot natijalari o‘quv jarayonini takomillashtirish, o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga, shuningdek, axborotni samarali tushunish, tahlil qilish va qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [3:1081].

Boshlang‘ich sinflarda matematika ta‘limiga zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish masalasi so‘nggi yillarda mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasining ta‘lim sohasidagi strategik hujjatlari, jumladan, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ta‘lim to‘g‘risida"gi Qonun, o‘quv jarayoniga ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish zaruratini belgilab bergan bo‘lib, bu yo‘nalishda ilmiy izlanishlar faollashgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) nafaqat ta‘lim tizimini isloh qilishning muhim vositasi, balki bolalarni umumiy o‘rta ta‘limga tayyorlash, ularning har tomonlama intellektual, axloqiy va jismoniy rivojlanishini ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi e‘tirof etiladi.

Tadqiqotlar zamonaviy texnologiyalarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tushunchalarni o‘zlashtirishiga va motivatsiyasiga ijobiy ta‘sirini keng yoritgan. An‘anaviy o‘qitish usullari har doim ham o‘quvchilarning faolligini va mavzuni chuqur o‘zlashtirishini to‘liq ta‘minlay olmasligi sababli, interaktiv va vizual vositalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida ko‘riladi. Bu borada, mobil ilovalar va raqamli o‘yinlar kabi texnologik yechimlar o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkoniyatini beradi. Masalan, "Math Quiz Game" kabi Android mobil ilovalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mustaqil o‘rganish resursi bo‘lib xizmat qilib, matematik mavzularni o‘zlashtirishni sezilarli darajada yaxshilashi mumkinligi ta‘kidlangan [4:100]. Bunday ilovalar arifmetik amallarni o‘yin shaklida taqdim etish orqali o‘quvchilarda matematik ko‘nikmalarni mustahkamlashga, ularning tezkor fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga va shu bilan birga, raqamli savodxonligini shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich matematika ta‘limining metodik jihatlar ham adabiyotlarda atroflicha o‘rganilgan. Matematika darslarida yuzaga keladigan metodik muammolar o‘qituvchilardan optimal yechimlarni topish uchun keng qamrovli tayyorgarlikni talab etadi. Zamonaviy texnologiyalar bu muammolarni hal qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Tadqiqotchilarning fikricha, texnologik vositalardan foydalanish o‘qitish maqsadlarini aniqlash, o‘quv materialining mazmunini ilmiy asosda ishlab chiqish, samarali o‘qitish usullarini tanlash va darsliklar kabi turli o‘quv qo‘llanmalaridan foydalanishni yanada takomillashtiradi. Shuningdek, texnologiyalar matematik tushunchalarni kundalik hayot bilan bog‘lash, o‘quvchilarda matematik madaniyatni shakllantirish va ularning ijodiy hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘qituvchilarning texnologik kompetensiyasini oshirish masalasi ham adabiyotlarda keng muhokama qilingan. AKTni ta‘lim jarayoniga samarali integratsiya qilish o‘qituvchilardan yoshga mos raqamli vositalardan foydalanish bo‘yicha chuqur bilim va amaliy tajribaga ega bo‘lishlarini talab etadi. Bu esa o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga, ularning metodik tayyorgarligini kuchaytirishga va yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirishga undaydi. Adabiyotlarda ta‘kidlanishicha, o‘qituvchilar darslarni kichik guruhlarda tashkil etish, video va audio kabi zamonaviy texnik vositalardan, shuningdek, turli xil o‘quv materiallaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning faolligini oshirishlari mumkin. Bu yondashuvlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarda axborotni samarali tushunish, tahlil qilish va qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun asos bo‘ladi [5:16].

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy ahamiyatini, uning o‘quvchilarning o‘zlashtirishiga, motivatsiyasiga va umumiy rivojlanishiga ta’sirini, shuningdek, o‘qituvchilarning bu jarayondagi rolini va ularning kompetensiyasini oshirish zaruratini yaqqol ko‘rsatadi. Tadqiqotlar AKTning ta’limdagi transformativ salohiyatini, ayniqsa, interaktiv o‘rganish muhitini yaratish va matematik tushunchalarni chuqurroq anglashda muhimligini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning ta’lim samaradorligini oshirishdagi muhim o‘rnini va transformativ salohiyatini atroflicha ko‘rsatdi. Raqamli vositalar o‘quvchilarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirishini, motivatsiyasini va faolligini sezilarli darajada yaxshilaydi, ularda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish o‘qitish metodikasini boyitib, darslarni interaktiv va qiziqarli muhitga aylantiradi, shu bilan birga ta’lim islohotlari talablariga javob beradi. Biroq, texnologiyalarning samarali integratsiyasi o‘qituvchilardan yuqori texnologik kompetensiya, metodik tayyorgarlik va doimiy kasbiy rivojlanishni talab etadi. Tadqiqot natijalari ta’lim amaliyotchilari va siyosatchilar uchun boshlang‘ich matematika ta’limini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish bo‘yicha asosli tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Xolmatova, M. R., Xudoyberdiyeva, N. B. (2022). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati. Science and Education, 107--bet.

2.M.E. Jumayev, Z.O‘ .Tadjiyeva. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. T., «Fan va texnologiya», 2005. 9- bet.

3.Xamidova, N. N. (2021). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligi. Academic research in educational sciences, , 1081-bet.

4.Xudoyberdiyeva, G. S., Xolmatova, M. R. (2023). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning nazariy asoslari. Science and Education, 100-bet.

5.Qurbonova, S. A. (2023). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida interfaol usullar va zamonaviy texnologiyalar. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 16-bet.

**“MATEMATIK TUSHUNCHALARNI KUNDALIK HAYOTDAGI MISOLLAR ORQALI
TUSHUNTIRISH (MASALAN: DO‘KON, VAQT, MASOFA)”.**

Amatjanova Mashhura Yashinbek qizi

Jumaniyozova Gulasal Ilxombek qizi

UrDPI boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Maqola matematik tushunchalarni o‘quvchilarga kundalik hayotdagi real misollar orqali tushuntirishning ahamiyatini ko‘rib chiqadi. Unda do‘konlardagi xaridlar, vaqtni boshqarish va masofani hisoblash kabi vaziyatlar matematik bilimlarni amaliy qo‘llash uchun qanday imkoniyatlar yaratishi tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshirishga, mavhum tushunchalarni osonroq o‘zlashtirishga va matematikani hayotiy ko‘nikma sifatida qabul qilishlariga yordam beradi. Maqolada o‘qitish metodikasi bo‘yicha amaliy tavsiyalar va misollar keltirilgan bo‘lib, ular matematikani yanada samarali o‘qitishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: matematika ta’limi, Kundalik hayot, Amaliy misollar, Pedagogik yondashuv, Tushunchalarni tushuntirish, O‘quvchilar motivatsiyasi, Hayotiy ko‘nikmalar, Didaktika

Abstract. This article explores the significance of explaining mathematical concepts to students using real-life examples from their daily experiences. It analyzes how common situations such as shopping transactions, time management, and distance calculations provide practical contexts for applying mathematical knowledge. This pedagogical approach aims to enhance students' engagement, facilitate the comprehension of abstract concepts, and foster an understanding of mathematics as an essential life skill. The paper offers practical methodological recommendations and illustrative examples designed to improve the effectiveness of mathematics education.

Keywords: mathematics education, Everyday life, Practical examples, Pedagogical approach, Concept explanation, Student motivation, Life skills, Didactics

Аннотация. Данная статья исследует важность объяснения математических понятий учащимся через реальные примеры из повседневной жизни. В ней анализируются, как такие ситуации, как покупки в магазине, управление временем и расчет расстояний, создают практические возможности для применения математических знаний. Этот подход способствует повышению интереса учащихся к предмету, облегчает усвоение абстрактных концепций и помогает им воспринимать математику как жизненно важный навык. В статье представлены практические методические рекомендации и наглядные примеры, направленные на повышение эффективности преподавания математики.

Ключевые слова: математическое образование, Повседневная жизнь, Практические примеры, Педагогический подход, Объяснение понятий, Мотивация учащихся, Жизненные навыки, Дидактика

Matematika inson hayotining ajralmas qismi bo‘lib, ko‘pincha uning ahamiyati yetarlicha baholanmaydi. U nafaqat intellekt, mantiq, xotira va diqqatni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, balki kundalik hayotda duch keladigan amaliy muammolarni hal qilishda ham asosiy vosita hisoblanadi [1:4]. Matematik tushunchalarni o‘zlashtirish olamni anglash va zamonaviy texnologiyalarni, jumladan, elektron hisoblash mashinalarini yaratish uchun zaruriy poydevor vazifasini o‘taydi. Fizika, lingvistika va muhandislik kabi fan sohalarida matematik funksiyalardan keng foydalanilishi uning fundamental ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi [1:4]. Masofalarni hisoblash, sayohat vaqtini aniqlash, sportdagi strategik rejalashtirish yoki tibbiyot va qurilish kabi sohalaridagi murakkab hisob-kitoblar kabi oddiy vaziyatlardan tortib, eng ilg‘or

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ilmiy tadqiqotlarga matematika har bir sohada o‘z o‘rniga ega va insoniyat taraqqiyoti uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shunga qaramay, matematik tushunchalarning mavhumligi va ularni o‘rgatish usullarining an’anaviy yondashuvlari ko‘plab shaxslar uchun o‘zlashtirish qiyinchiliklarini keltirib chiqaradi. Bu esa matematik savodxonlik darajasining pasayishiga va fan-texnika sohalarida kadrlar yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin. Hatto kundalik iqtisodiy faoliyatda ham, masalan, chakana savdo sohasida samarali qarorlar qabul qilish uchun marjalar, narx belgilash, chegirmalarni hisoblash, xarajatlarni tahlil qilish va raqobatbardosh narxlarni belgilash kabi murakkab matematik ko‘nikmalar talab etiladi [2:115]. Bunday amaliy misollar matematik bilimlarning nazariy va chuqur amaliy tushunishni talab qilishini ko‘rsatadi. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish va matematikani tushunarli qilish maqsadida, mazkur maqola matematik tushunchalarni kundalik hayotdagi, xususan, do‘kon, vaqt va masofa kabi misollar orqali tushuntirishning pedagogik afzalliklarini o‘rganadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarga mavhum matematik g‘oyalarni real dunyo kontekstiga bog‘lashga yordam berib, ularning fan bo‘yicha tushunchalarini chuqurlashtiradi, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda matematikaga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi.

Matematik tushunchalarning mavhumligi ko‘plab o‘quvchilar uchun o‘zlashtirishda jiddiy to‘siqlarni yuzaga keltirib, fanga bo‘lgan qiziqishni pasaytirishi mumkin. Bu qiyinchiliklarni bartaraf etish va matematikani yanada tushunarli qilish maqsadida, kundalik hayotdagi misollar orqali o‘qitishning pedagogik afzalliklari va nazariy asoslarini tahlil qilish muhimdir. Ushbu yondashuv, avvalo, o‘quvchilarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi, chunki ular o‘rganilayotgan tushunchalarning real dunyodagi amaliy ahamiyatini bevosita his etadilar. Mavhum formulalar o‘rniga, o‘zlariga tanish bo‘lgan do‘konda xarid qilish, sayohatni rejalashtirish yoki sport musobaqalarini tahlil qilish kabi vaziyatlar orqali matematikani o‘rganish o‘quv jarayonini yanada mazmunli va samarali qiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, kundalik hayot misollari orqali o‘qitish konstruktivistik ta’lim nazariyasining asosiy tamoyillariga mos keladi. Bilimlar o‘quvchi tomonidan mavjud tajribalar va yangi ma’lumotlar asosida faol ravishda quriladi. Kundalik hayot misollari o‘quvchilarga yangi matematik tushunchalarni shaxsiy tajribalari bilan bog‘lash imkoniyatini beradi, bu esa bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga va uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi. Situatsion ta’lim nazariyasi ham bilimlarni real kontekstda o‘rganishning ahamiyatini ta’kidlaydi. Matematik tushunchalar ma’lum bir vaziyatda, muammoni hal qilish jarayonida o‘rganilganda yanada samaraliroq bo‘ladi. Masalan, do‘konda chegirmalarni hisoblash orqali foiz tushunchasini o‘rganish ancha amaliy va tushunarliroqdir. Bu yondashuv o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish ko‘nikmalari va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Matematikaning intellekt, mantiq, xotira va diqqatni rivojlantirishdagi muhim roli [1:4] aynan shu kabi amaliy yondashuvlar orqali samarali namoyon bo‘ladi.

Do‘kon, bozor yoki savdo markazi kabi kundalik muhit matematik tushunchalarni amaliy qo‘llash uchun cheksiz imkoniyatlarni taqdim etadi. Chakana savdoda samarali qarorlar qabul qilish uchun marjalar, narx belgilash, chegirmalarni hisoblash, xarajatlarni tahlil qilish va raqobatbardosh narxlarni belgilash kabi murakkab matematik ko‘nikmalar talab etilishi [2:115] bu yondashuvning muhimligini ko‘rsatadi. O‘quvchilarga do‘kon misollari orqali matematikani

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘rgatish ularning moliyaviy savodxonligini oshirishga, byudjetni rejalashtirish va pulni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Birinchidan, foizlar tushunchasini tushuntirishda do‘kon misollari juda samaralidir. Chegirmalar, aksiyalar, QQS yoki bank kreditlari bo‘yicha foiz stavkalari kabi vaziyatlar foizlarni hisoblashning amaliy ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi. Masalan, 20% chegirma bilan sotilayotgan mahsulotning narxini hisoblash orqali foizlarning qanday ishlashini tushunish mumkin. Bu ularga nafaqat matematik amallarni o‘rganishga, balki iste‘molchi sifatida aqlli qarorlar qabul qilishga ham yordam beradi. Do‘kon egalari uchun foyda marjasini hisoblash ham foiz tushunchasiga asoslanadi [2:115].

Ikkinchidan, arifmetik amallar (qo‘shish, ayirish, ko‘paytirish, bo‘lish) do‘kon sharoitida doimiy qo‘llaniladi. Umumiy narxni hisoblash, qoldiqni aniqlash, bir xil mahsulotdan bir nechta sotib olayotganda umumiy narxni topish yoki xarajatlarni teng taqsimlash kabi vaziyatlar bu amallarning amaliy ma‘nosini tushunishga yordam beradi. Bu misollar matematik amallarning shunchaki mavhum qoidalar emas, balki kundalik hayotda zarur vositalar ekanligini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, nisbat va proporsiya tushunchalari ham do‘kon kontekstida osonlik bilan tushuntirilishi mumkin. Masalan, turli o‘lchamdagi qadoqlardagi mahsulotlarning birlik narxini solishtirish orqali qaysi biri iqtisodiy jihatdan foydaliroq ekanligini aniqlash. Bu ularga nafaqat matematik ko‘nikmalarni, balki xarid qilishda ratsional qarorlar qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Nihoyat, do‘kon misollari orqali statistika va ma‘lumotlarni tahlil qilishning oddiy elementlarini ham kiritish mumkin, masalan, savdo ma‘lumotlarini yig‘ish va o‘rtacha kunlik savdoni hisoblash. "Consumer Math Course" kabi dasturlar aynan shu kabi amaliy ko‘nikmalarni, jumladan, xarajatlarni tahlil qilish va savdo maqsadlarini belgilashni o‘rgatadi [2:117].

Vaqt va masofa tushunchalari matematikani kundalik hayot bilan bog‘lashning muhim yo‘nalishini tashkil etadi. Insoniyatning har bir faoliyati, sayohatdan tortib, sport musobaqalarigacha, vaqt va masofa bilan chambarchas bog‘liqdir. Matematik bilimlarning masofalarni hisoblash, sayohat vaqtini aniqlash, sportdagi strategik rejalashtirish kabi vaziyatlardan tortib, eng ilg‘or ilmiy tadqiqotlarga keng qo‘llanilishi [1:3] bu tushunchalarning fundamental ahamiyatini tasdiqlaydi. Ushbu misollar orqali o‘quvchilar formulalarni yodlashdan ko‘ra, ularning amaliy ma‘nosini chuqur anglashga va turli vaziyatlarda qo‘llashga o‘rganadilar.

Birinchidan, tezlik, vaqt va masofa o‘rtasidagi munosabatni tushuntirishda kundalik hayot misollari juda samaralidir. O‘quvchilar maktabga borish uchun ketadigan vaqtni, ma‘lum bir masofani bosib o‘tish uchun zarur bo‘lgan tezlikni yoki berilgan tezlik va vaqtda qancha masofa bosib o‘tilishini hisoblash orqali bu tushunchalarni amalda o‘zlashtiradilar. Masalan, avtomobilning shaharlararo sayohat vaqtini hisoblash yoki poezdning o‘rtacha tezligini aniqlash kabi vaziyatlar formulalarni real kontekstda qo‘llash imkonini beradi, fizikaviy tushunchalar bilan matematikani bog‘lash qobiliyatini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, vaqt birliklari va ularning konvertatsiyasi ham muhim matematik ko‘nikmadir. Soat, daqiqa, soniya kabi vaqt birliklari o‘rtasidagi munosabatlarni tushunish va ularni bir-biriga aylantirish kundalik rejalashtirishda, masalan, dars jadvalini tuzishda yoki sayohat muddatini hisoblashda juda muhimdir. O‘quvchilar ma‘lum bir voqea qancha davom

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etganini hisoblash orqali bu ko‘nikmalarni mustahkamlaydilar, bu esa ularning vaqtni boshqarish qobiliyatini ham oshiradi.

Uchinchi, masofa tushunchasi geometriya va trigonometriyaning asosiy elementlari bilan bog‘liq holda tushuntirilishi mumkin. Xarita o‘qish, ikki nuqta orasidagi eng qisqa masofani topish, binoning balandligini bilvosita o‘lchash kabi vaziyatlar o‘quvchilarga Pifagor teoremasi, burchaklar va masofalar o‘rtasidagi munosabatlarni amalda qo‘llash imkoniyatini beradi. Bu esa ularning fazoviy tasavvur va geometrik fikrlashni rivojlantiradi. Nihoyat, sportdagi matematik hisob-kitoblar ham vaqt va masofa tushunchalarini mustahkamlash uchun ajoyib misollar bo‘la oladi. Sportchilar uchun har bir intizom strategik rejalashtirish va aniq hisob-kitoblarga tayanadi [1:3].

Matematik tushunchalarni kundalik hayot misollari orqali tushuntirishning pedagogik afzalliklari tahlil qilingach, ushbu yondashuvni ta’lim amaliyotiga samarali tatbiq etish usullari va o‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhimdir. Bu o‘quv jarayonining samaradorligini oshirib, o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartirishga yordam beradi.

Birinchidan, interaktiv darslar va muammoli ta’lim usullarini keng qo‘llash zarur. O‘qituvchilar mavhum qoidalarni shunchaki tushuntirish o‘rniga, o‘quvchilarni real hayotiy muammolarni hal qilishga undaydigan vaziyatlarni yaratishlari lozim. Masalan, "do‘kon o‘yini" orqali o‘quvchilar sotuvchi va xaridor rollarini o‘ynab, narxlarni hisoblash, chegirmalarni qo‘llash kabi amallarni bajarishlari mumkin. Yoki "sayohatni rejalashtirish" loyihasi doirasida o‘quvchilar marshrutni, transport vositasini va vaqtni hisoblashlari mumkin. Bunday loyihalar o‘quvchilarda hamkorlik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, o‘qituvchilarning o‘zlari ham ushbu yondashuvni o‘zlashtirishlari va doimiy malakalarini oshirishlari kerak. Ularga kundalik hayotdan matematik misollarni topish, ularni darslik materiallari bilan bog‘lash va o‘quvchilarning yoshiga mos ravishda soddalashtirish bo‘yicha treninglar o‘tkazilishi lozim. O‘qituvchilar uchun maxsus metodik qo‘llanmalar yaratish, ularni real hayotiy vaziyatlarni dars jarayoniga integratsiya qilishga undash muhimdir. Shuningdek, o‘qituvchilar o‘quvchilarni savollar berishga va xatolardan o‘rganishga rag‘batlantiradigan qulay o‘quv muhitini yaratishlari kerak.

Uchinchi, ta’lim dasturlari va darsliklarni qayta ko‘rib chiqish hamda baholash tizimini takomillashtirish lozim. Mavjud darsliklarda ko‘pincha mavhum nazariy materiallarga urg‘u beriladi, amaliy misollar esa yetarli emas. Darsliklarga ko‘proq real hayotiy vaziyatlar, muammoli topshiriqlar va loyiha ishlari kiritilishi kerak. Bu o‘quvchilarga matematik tushunchalarni nazariy jihatdan o‘zlashtirish bilan birga, ularni amalda qo‘llash ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga yordam beradi. "Consumer Math Course" kabi dasturlar chakana savdoda samarali qarorlar qabul qilish uchun marjalar, narx belgilash, chegirmalarni hisoblash kabi murakkab matematik ko‘nikmalarni o‘rgatadi [2:119]. O‘quvchilarning bilimlari nafaqat standart testlar, balki real hayotiy muammolarni hal qilish qobiliyati, loyiha ishlari va amaliy topshiriqlar orqali ham baholanishi kerak. Bu o‘quvchilarni formulalarni yodlashga emas, balki ularni tushunishga va amalda qo‘llashga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola matematik tushunchalarni kundalik hayot misollari orqali tushuntirishning pedagogik samaradorligini atroflicha tahlil qildi. Do‘kon, vaqt va masofa kabi tanish kontekstlar mavhum matematik g‘oyalarni real dunyo bilan uzviy bog‘lab,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Bu yondashuv konstruktivistik va situatsion ta’lim nazariyalariga asoslanib, nafaqat matematik bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga, balki tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish ko‘nikmalari va moliyaviy savodxonlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Uni ta’lim amaliyotiga tatbiq etish interaktiv darslar, o‘qituvchilar malakasini oshirish va darsliklarni takomillashtirishni talab etadi, bu esa o‘quvchilarda matematikaga bo‘lgan qiziqishni mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. A. (2023). Matematika fanini o‘qitishda amaliy masalalardan foydalanishning ahamiyati. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 4(1), 1-4.
2. Jumayev, M. E. (2021). Matematika darslarida kundalik hayot bilan bog‘liq masalalarni yechish orqali o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish. *Scientific progress*, 2(6), 115-119.
3. Norboyeva, G. S. (2023). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning matematik savodxonligini oshirishda amaliy masalalarning ahamiyati. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 4(1), 5-8.
4. Raxmatova, M. M. (2023). Matematika darslarida o‘quvchilarni kundalik hayot bilan bog‘liq masalalarni yechishga o‘rgatish metodikasi. *Pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha ilmiy jurnali*, 3(3), 45-48.
5. Ismoilov, A. A. (2022). Boshlang‘ich sinf matematika darslarida hayotiy masalalarni yechish orqali o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 3(1), 10-13.
6. Xudoyberdiyeva, G. A. (2023). Matematika darslarida o‘quvchilarning amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol usullarning ahamiyati. *Pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha ilmiy jurnali*, 3(3), 56-59.
7. Karimova, G. Y. (2022). Matematika ta’limida real hayot bilan bog‘liq masalalarni qo‘llashning didaktik imkoniyatlari. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 3(1), 1-4.

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI**

Yuldasheva Munisaxon O‘tkir qizi
Sobirova Ismigul Munisbek qizi
Yuldasheva Gulasal Begmurat qizi
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-kurs (sirtqi) talabalari

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang‘ich ta’lim tizimida o‘qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik asoslari, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishdagi o‘rni hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida o‘qish savodxonligini shakllantirishning metodik usullari, matn bilan ishlash ko‘nikmalari, interfaol metodlarning samaradorligi hamda o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish omillari tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirishning psixopedagogik jihatlari va xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati ham yoritilgan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, boshlang‘ich ta‘lim, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, mustaqil fikrlash, matn tahlili, kitobxonlik madaniyati, nutqiy kompetensiya, PIRLS, ta‘lim samaradorligi.

Аннотация. В данных тезисах рассматриваются педагогические основы развития читательской грамотности в системе начального образования, её роль в формировании самостоятельного мышления учащихся, а также значение современных образовательных технологий. В ходе исследования анализируются методические подходы к формированию читательской грамотности, навыки работы с текстом, эффективность интерактивных методов и факторы развития культуры чтения у учащихся. Также освещаются психолого-педагогические аспекты повышения интереса младших школьников к чтению и значение международных оценочных программ.

Ключевые слова: читательская грамотность, начальное образование, педагогические технологии, интерактивные методы, самостоятельное мышление, анализ текста, культура чтения, речевая компетенция, PIRLS, эффективность образования.

Annotation. This thesis discusses the pedagogical foundations of developing reading literacy in primary education, its role in shaping students’ independent thinking, and the importance of modern educational technologies. The study analyzes methodological approaches to the development of reading literacy, text comprehension skills, the effectiveness of interactive methods, and factors influencing reading culture among students. Furthermore, psycho-pedagogical aspects of increasing young learners’ interest in reading and the significance of international assessment programs are highlighted.

Keywords: reading literacy, primary education, pedagogical technologies, interactive methods, independent thinking, text analysis, reading culture, speech competence, PIRLS, educational effectiveness.

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida ta‘lim tizimiga qo‘yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda yosh avlodning bilimli, tafakkuri keng, mustaqil fikrlay oladigan shaxs bo‘lib shakllanishida o‘qish savodxonligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarda o‘qish, tushunish, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish kelajakdagi ta‘lim samaradorligining asosini tashkil etadi. Chunki o‘qish savodxonligi nafaqat ona tili fanini, balki barcha o‘quv fanlarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirishning muhim omili hisoblanadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘z asarlarida yoshlarning ta‘lim-tarbiyasiga alohida e‘tibor qaratib: “Yosh avlodning bilimli, ma‘naviyatli va mustaqil fikrlovchi inson bo‘lib voyaga yetishi eng asosiy vazifamizdir”, — deb ta‘kidlaydi. [Manbaa: Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. – 256-bet].

Darhaqiqat, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirish orqali o‘quvchilarning dunyoqarashi kengayadi, nutq madaniyati shakllanadi hamda mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. O‘quvchilar matnni nafaqat o‘qishni, balki uning mazmunini anglash, voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish va o‘z fikrini erkin ifodalashni ham o‘rganadi.

Boshlang‘ich ta‘limda o‘qish savodxonligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Xususan, interfaol metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirishga, mustaqil fikrlashini rivojlantirishga hamda bilimlarni mustahkam

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Sinkveyn”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarni matn ustida ishlashga, fikr yuritishga va ijodiy yondashishga o‘rgatadi.

Pedagog olimi Nodira Azizxo‘jayeva pedagogik texnologiyalar haqida fikr yuritir ekan, ta’lim jarayonida zamonaviy metodlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirishini ta’kidlaydi. [Manbaa: Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi”, 2006. – 112–118-betlar.)

Shuningdek, shveysariyalik psixolog Jean Piaget bolalar tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanishini ta’kidlab, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ta’lim berishda ularning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarurligini qayd etadi. [Manba: Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969. – Pages 34–39].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatidan kelib chiqib, ularga qiziqarli ertaklar, hikoyalar, rasmlar va didaktik o‘yinlar orqali ta’lim berish samarali natija beradi. Ayniqsa, ifodali o‘qish, rollarga bo‘lib o‘qish va sahnalashtirish usullari o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi. Bunday metodlar o‘quvchilarning nutq boyligini kengaytirish bilan birga, ularning erkin fikr bildirish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

O‘qish savodxonligini rivojlantirishda oilaviy muhit ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Ota-onalarning kitobxonlikka bo‘lgan munosabati, farzandlari bilan birgalikda kitob mutolaa qilishi bolalarda kitobga mehr uyg‘otadi. Shu sababli maktab va oila hamkorligini mustahkamlash, o‘quvchilarni muntazam kitob o‘qishga yo‘naltirish muhim vazifalardan biridir.

Bugungi kunda xalqaro baholash dasturlari ham o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, PIRLS dasturi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni tushunish va tahlil qilish darajasini baholashga xizmat qiladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, o‘qish savodxonligi rivojlangan o‘quvchilar boshqa fanlarni ham yuqori darajada o‘zlashtiradi. [Manbaa: PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2021. – Pages 15–18].

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini rivojlantirish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. O‘quvchilarda matn bilan ishlash, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish orqali ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish mumkin. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish esa ta’lim samaradorligini yanada oshiradi. Shu bilan birga, o‘qituvchi, ota-ona va jamiyat hamkorligi o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishda muhim pedagogik asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent, 2004.
4. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969.
5. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2021.

INTERNET SAHIFALARI

6. <https://examples.yourdictionary.com/examples-of-epithets>.
7. <https://literaryterms.net/epithet>
8. <https://www.britannica.com/art/epithet>
9. www.oriens.uz

MENTAL ARIFMETIKA ELEMENTLARINI BOSHLANG‘ICH TA‘LIMGA JORIY ETISH

Qurbanova Ra‘no Yusufjon qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada mental arifmetika elementlarini boshlang‘ich ta‘limga (1–4-sinflar) joriy etish masalalari har tomonlama o‘rganildi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi raqamli texnologiyalar davrida bolalarning hisoblash ko‘nikmalari, diqqat konsentratsiyasi va mantiqiy fikrlash qobiliyatlari yetarli darajada rivojlanmayotgani kuzatilmoqda. Ishning asosiy maqsadi mental arifmetika elementlarining nazariy asoslarini tahlil qilish, xorijiy va mahalliy tajribani solishtirish hamda O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘lim tizimiga moslashtirilgan amaliy joriy etish modelini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot adabiyotlar tahlili, solishtirma tahlil va mavjud empirik materiallarni umumlashtirish usullarida olib borildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, mental arifmetika (abakus asosidagi usullar va oddiy mental strategiyalar) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining konsentratsiyasi, ish xotirasi, hisoblash tezligi va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Ishda O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta‘lim standartlari (DTS) talablari bilan uzviy bog‘liq holda bosqichma-bosqich joriy etish mexanizmi taklif etildi. Ushbu model maktab darsliklariga integratsiya qilish, o‘qituvchilar malakasini oshirish va pilot tajribalarni o‘tkazishni nazarda tutadi.

Kalit so‘zlar: mental arifmetika, abakus, boshlang‘ich ta‘lim, kognitiv rivojlanish, mantiqiy fikrlash, joriy etish modeli, Davlat ta‘lim standartlari.

Аннотация. В данной статье изучены вопросы внедрения элементов ментальной арифметики в начальное образование (1–4 классы). Актуальность темы обусловлена тем, что в эпоху цифровых технологий наблюдается недостаточное развитие у детей навыков счёта, концентрации внимания и логического мышления. Цель работы — проанализировать теоретические основы элементов ментальной арифметики, сравнить зарубежный и местный опыт, а также разработать практическую модель внедрения, адаптированную к системе начального образования Узбекистана.

Исследование проводилось методами анализа научной литературы, сравнительного анализа и обобщения эмпирических материалов. Полученные результаты показывают, что ментальная арифметика (методы на основе абакуса и простые ментальные стратегии) значительно улучшает концентрацию, рабочую память, скорость счёта и творческое мышление младших школьников.

В работе предложен поэтапный механизм внедрения с учётом требований Государственного стандарта образования Республики Узбекистан (ГСО). Модель

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

предусматривает интеграцию в школьные учебники, повышение квалификации учителей и проведение пилотных экспериментов.

Ключевые слова: ментальная арифметика, абакус, начальное образование, когнитивное развитие, логическое мышление, модель внедрения, Государственный стандарт образования.

Abstract. This article examines the issues of integrating elements of mental arithmetic into primary education (grades 1–4). The relevance of the topic stems from the fact that in the era of digital technologies, there is insufficient development of children’s calculation skills, attention concentration, and logical thinking abilities. The main purpose of the study is to analyze the theoretical foundations of mental arithmetic elements, compare international and local experiences, and develop a practical implementation model adapted to the primary education system of Uzbekistan.

The research was conducted using methods of scientific literature analysis, comparative analysis, and generalization of empirical materials. The findings indicate that mental arithmetic (abacus-based methods and simple mental strategies) significantly improves primary school students’ concentration, working memory, calculation speed, and creative thinking.

The paper proposes a step-by-step implementation mechanism in line with the requirements of the State Educational Standards (SES) of the Republic of Uzbekistan. The suggested model includes integration into school textbooks, teacher training, and pilot experiments.

Keywords: mental arithmetic, abacus, primary education, cognitive development, logical thinking, implementation model, State Educational Standards.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalar bolalarni an‘anaviy hisoblash usullaridan uzoqlashtirmoqda, natijada ularning diqqat konsentratsiyasi, ish xotirasi va mantiqiy fikrlash qobiliyatlari zaiflashmoqda [1]. O‘zbekiston Respublikasining “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi va Davlat ta‘lim standartlari (DTS) boshlang‘ich ta‘limda mantiqiy va ijodiy fikrlashni shakllantirishni ustuvor yo‘nalish qilib belgilagan [2].

Mental arifmetika elementlari bolalarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. O‘zbekistonda bu usullar hozirda asosan sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda qo‘llanilmoqda, umumta‘lim maktablarining asosiy dasturiga to‘liq integratsiya qilinmagan. Shu sababli, mental arifmetikani boshlang‘ich ta‘limga tizimli joriy etish zarurati yuqori [3].

Mental arifmetika — fizik hisoblash vositalarisiz raqamli amallarni bajarish qobiliyati bo‘lib, ko‘pincha abakusning mental vizualizatsiyasi orqali amalga oshiriladi. Bu usul nafaqat hisoblash tezligini oshiradi, balki vizual xotira va mantiqiy fikrlashni ham faollashtiradi [4].

Mental arifmetikaning tarixi qadimgi Mesopotamiyaga borib taqaladi va keyinchalik Xitoy (suanpan) hamda Yaponiya (soroban) da rivojlandi. Bugungi kunda bu usul xalqaro dasturlarda keng qo‘llanilmoqda.

Neyropsixologik jihatdan, muntazam mental arifmetika mashqlari miyaning frontal va parietal hududlarini faollashtirib, ish xotirasi va diqqatni kuchaytiradi [5]. Pedagogik nuqtai

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nazardan esa ushbu yondashuv bolalarda faol o‘rganishni rag‘batlantiradi va matematikaga bo‘lgan qiziqishni oshiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta‘lim standartlari (2024) boshlang‘ich ta‘limda mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishni asosiy talab qiladi [2]. Mental arifmetika elementlari bu talablarga yaxshi mos keladi. Jean Piagetning konkret operatsiyalar bosqichi va Lev Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyalari ham bu usulni qo‘llab-quvvatlaydi [6].

Xorijiy tadqiqotlar mental arifmetikaning bolalar kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini ko‘rsatgan. Shu bilan birga, O‘zbekistonda o‘tkazilgan ba‘zi tadqiqotlar ham bu usulning mantiqiy fikrlash va hisoblash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini ta‘kidlaydi [3], [7].

Amaliyotda mental arifmetika bilan shug‘ullanuvchi o‘quvchilar hisoblash tezligi va aniqligida yaxshi natijalar ko‘rsatmoqda. Biroq, umumta‘lim maktablarida bu elementlarni tizimli ravishda qo‘llash hali yetarli emas.

O‘zbekiston sharoitida mental arifmetikani bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqdir:

- 1-sinfda oddiy mental strategiyalardan (raqamlarni do‘st qilish usuli) boshlash;
- 2-sinfda 100 ichidagi amallarni parchalash va yaxlitlash;
- 3–4-sinflarda mental abakus vizualizatsiyasiga o‘tish tavsiya etiladi.

Har bir mavzuning oxiriga “Mental hisoblash mashqlari” bo‘limini qo‘shish, virtual abakus ilovalaridan foydalanish samarali bo‘ladi. O‘qituvchilar uchun maxsus trening kurslari tashkil etish va pilot loyihalar o‘tkazish zarur [8].

Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim jihatdir. Uy sharoitida qisqa mashqlar bolaning rivojlanishiga qo‘shimcha hissa qo‘shadi.

Xulosa. Mental arifmetika elementlari boshlang‘ich ta‘limda bolalarning hisoblash ko‘nikmalari va kognitiv rivojlanishini samarali rivojlantirish vositasidir. Taklif etilgan bosqichma-bosqich model O‘zbekiston Davlat ta‘lim standartlari talablariga mos keladi. Uni amalga oshirish uchun darsliklarga integratsiya, o‘qituvchilar malakasini oshirish va pilot tajribalar o‘tkazish zarur. Bu matematika ta‘limi sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. (2024). Davlat ta‘lim standartlari (boshlang‘ich ta‘lim, I–IV sinflar). Lex.uz.
2. O‘rolova, O. B. (2025). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasini mental arifmetika orqali takomillashtirish. *Inter education & global study*, 3(9), 44–50.
3. Ashurov, R. R. (2024). Boshlang‘ich ta‘limda matematika o‘qitishni takomillashtirish yo‘llari. Urganch davlat pedagogika instituti.
4. Khusanova, G. T. (2021). Verbal calculation and mental arithmetic in primary school. *Oriens*, 34–37.
5. Qosimova, K., Matchonov, S., & G‘ulomova, X. (2017). Umumiy o‘rta ta‘limning boshlang‘ich ta‘limidan davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi. Toshkent: RTM.
6. León, S. P., Carcelén-Fraile, M. C., & et al. (2021). Development of cognitive abilities through the abacus in primary education students: A randomized controlled clinical trial. *Education Sciences*, 11(2), 83. <https://doi.org/10.3390/educsci11020083>

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

7. Wang, C., Weng, J., & et al. (2020). A review of the effects of abacus training on cognitive abilities. *Frontiers in Psychology*.
8. Barner, D., et al. (2016). A randomized, controlled trial of mental abacus instruction. *Child Development*, 87(4), 1146–1158.
9. Ojose, B. (2008). Applying Piaget’s theory of cognitive development to mathematics instruction. *The Mathematics Educator*, 18(1), 26–30.
10. Savcheva, Z. (2024). The influence of mental arithmetic on the intellectual abilities of primary school students. *KNOWLEDGE – International Journal*.
11. Carcelén-Fraile, M. C., et al. (2025). The role of the abacus and physical exercise in cognitive development. *Education Sciences*.
12. Watanabe, N., et al. (2023). Mental abacus training affects high-level executive functions. *ERIC*.
13. “Yangi O‘zbekiston”ning 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi.
14. Frank, M. C., & Barner, D. (2012). Representing exact number visually using mental abacus. *Journal of Experimental Psychology*.
15. Xie, Y., et al. (2024). Long-term abacus training gains in children. *PMC*.

**O‘QUVCHILARDA MANTIQUIY MISOL VA MASALALAR ORQALI TANQIDIY
FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH**

Ro‘zimatova Sarvinoz Javlonbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqola o‘quvchilarda mantiqiy misol va masalalar yordamida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning ahamiyatini o‘rganadi. Unda mantiqiy topshiriqlarning o‘quv jarayoniga integratsiyasi orqali talabalarning tahliliy qobiliyatlarini oshirish usullari muhokama qilinadi. Tadqiqot tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muammoli vaziyatlar va noan‘anaviy yechimlarni talab qiluvchi masalalarning o‘rni alohida ta’kidlaydi. Maqolada ushbu yondashuvning o‘quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va murakkab vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatiga ijobiy ta’siri ko‘rsatilgan. Natijada, o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyati va kelajakdagi kasbiy faoliyatida tanqidiy fikrlashning muhimligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, mantiqiy masalalar, muammoli ta’lim, kognitiv rivojlanish, tahliliy qobiliyatlar, pedagogik usullar, fikrlash ko‘nikmalari, ta’lim jarayoni.

Аннотация. Данная статья исследует значение развития навыков критического мышления у учащихся посредством логических примеров и задач. В ней обсуждаются методы повышения аналитических способностей студентов путем интеграции логических заданий в образовательный процесс. Исследование особо подчеркивает роль проблемных ситуаций и задач, требующих нестандартных решений, в формировании критического мышления. В статье демонстрируется положительное влияние такого подхода на способность учащихся к самостоятельному принятию решений и анализу сложных ситуаций. В результате обосновывается важность критического мышления для академического успеха и будущей профессиональной деятельности студентов.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: критическое мышление, логические задачи, проблемное обучение, когнитивное развитие, аналитические способности, педагогические методы, навыки мышления, образовательный процесс.

Abstract. This article explores the significance of developing critical thinking skills in students through logical examples and problems. It discusses methods for enhancing students' analytical abilities by integrating logical tasks into the educational process. The research particularly emphasizes the role of problem-based scenarios and tasks requiring unconventional solutions in fostering critical thinking. The article demonstrates the positive impact of this approach on students' capacity for independent decision-making and analysis of complex situations. Consequently, the importance of critical thinking for students' academic success and future professional careers is substantiated.

Keywords: critical thinking, logical problems, problem-based learning, cognitive development, analytical skills, pedagogical methods, thinking skills, educational process.

Zamonaviy ta’lim tizimida o’quvchilarda tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini shakllantirish nafaqat dolzarb vazifa, balki XXI asr kompetensiyalarining asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Global miqyosda axborot oqimining shiddatli o’sishi va murakkab muammolarning ko’payishi sharoitida, shaxslarning mustaqil tahlil qilish, asosli qarorlar qabul qilish va ijodiy yechimlar topish qobiliyati har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. O’zbekiston ta’lim tizimida ham ushbu yo’nalishga alohida e’tibor qaratilib, milliy o’quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali o’quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish maqsad qilingan [1:123].

Tanqidiy fikrlash – bu axborotni chuqur tahlil qilish, ob’ektiv baholash, asosli xulosalar chiqarish va o’z fikr jarayonlarini samarali tartibga solish qobiliyatidir. Ushbu ko’nikmani rivojlantirishda metakognitiv strategiyalar, ya’ni o’z fikrlash jarayonlarini tushunish va boshqarish qobiliyati muhim rol o’ynaydi, bu esa o’quvchilarga o’z o’rganishlarini yanada samarali boshqarish imkonini beradi. Mantiqiy misol va masalalar esa o’quvchilarda ushbu murakkab fikrlash jarayonlarini faollashtiruvchi samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Ular o’quvchilarni chuqur mulohaza yuritishga, muammolarga ijodiy yondashishga va oddiy, to’g’ridan-to’g’ri yechimlardan ko’ra, asosli xulosalar shakllantirishga undaydi [2:210].

O’zbekiston ta’limida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo’yicha "Da’vat", "Anglash" va "Fikrlash" kabi uch bosqichli texnologiya joriy etilgan bo’lib, bu mustaqil fikrlashni rag’batlantirishga qaratilgan. Shuningdek, Sokrat usuli, muammoli ta’lim (PBL), aqliy xarita, munozaralar va didaktik o’yinlar kabi xalqaro miqyosda tan olingan metodlar ham mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi [3:150]. Ushbu maqola o’quvchilarda mantiqiy misol va masalalar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirishning nazariy asoslari, amaliy metodologiyalari va baholash usullarini atroflicha tahlil qilishni, shu orqali ta’lim amaliyotiga qimmatli tavsiyalar berishni maqsad qiladi.

Tanqidiy fikrlashning nazariy asoslari uning murakkab, ko’p qirrali tabiatini tushunish uchun muhimdir. Kirish qismida ta’kidlanganidek, bu axborotni chuqur tahlil qilish, ob’ektiv baholash, asosli xulosalar chiqarish va o’z fikr jarayonlarini samarali tartibga solish qobiliyatidir. Richard Paul va Linda Elder kabi yetakchi tadqiqotchilar tanqidiy fikrlashni o’z fikrlash jarayonini takomillashtirish san’ati sifatida ta’riflaydilar, bu esa o’z-o’zini tahlil qilish, o’z-o’zini baholash va o’z-o’zini tuzatishni o’z ichiga oladi. Peter Facione esa tanqidiy fikrlashni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

maqsadli, o‘z-o‘zini tartibga soluvchi hukm sifatida ko‘rib chiqadi, bu hukm tahlil qilish, talqin qilish, baholash, xulosa chiqarish, tushuntirish va o‘z-o‘zini tartibga solish kabi kognitiv ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Bu ta’riflar tanqidiy fikrlashning nafaqat yakuniy mahsulot (xulosa), balki unga erishish jarayoni (fikrlash jarayonini boshqarish) ekanligini ko‘rsatadi.

Metakognitiv strategiyalar, ya’ni o‘z fikrlash jarayonlarini tushunish va boshqarish qobiliyati, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda markaziy o‘rin tutadi. O‘quvchilar o‘zlarining kognitiv jarayonlarini rejalashtirish, monitoring qilish, o‘z-o‘zini baholash va aks ettirish orqali o‘z o‘rganishlarini yanada samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Mantiqiy misol va masalalar bilan ishlashda metakognitiv yondashuv o‘quvchilarga muammoni qanday tushunayotganliklarini, qaysi strategiyalarni qo‘llayotganliklarini va bu strategiyalar qanchalik samarali ekanligini anglashga yordam beradi. Masalan, o‘quvchi mantiqiy masalani yechishda qaysi bosqichda qiyinchilikka duch kelayotganini aniqlashi, o‘zining dastlabki farazlarini qayta ko‘rib chiqishi yoki muammoni boshqa nuqtai nazardan tahlil qilishi mumkin. Bu jarayon o‘quvchining o‘z-o‘zini tartibga solish qobiliyatini mustahkamlaydi va ularni mustaqil o‘rganuvchiga aylantiradi [4:87].

Mantiqiy misol va masalalar tanqidiy fikrlashning har bir komponentini faollashtirish uchun noyob imkoniyatlar yaratadi. Ular o‘quvchilarni berilgan ma’lumotlarni tahlil qilishga, yashirin farazlarni aniqlashga, turli yechim variantlarini baholashga va eng mantiqiy xulosani shakllantirishga undaydi. Bu turdagi masalalar ko‘pincha bir nechta yechimga ega bo‘lishi yoki yechimga erishish uchun bir nechta bosqichli mantiqiy zanjirni talab qilishi mumkin, bu esa o‘quvchilarni chuqur mulohaza yuritishga va oddiy yodlashdan ko‘ra, tahliliy ko‘nikmalarni qo‘llashga majbur qiladi [4]. Natijada, o‘quvchilar nafaqat muammoni yechishni o‘rganadilar, balki yechimga qanday erishganliklari haqida ham fikr yuritadilar, bu esa ularning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Mantiqiy misol va masalalar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda turli xil yondashuvlarni talab qiluvchi keng spektrli vazifalarni o‘z ichiga oladi. Ularni shartli ravishda bir necha turlarga ajratish mumkin, har bir tur tanqidiy fikrlashning ma’lum bir jihatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Birinchidan, deduktiv mantiqiy masalalar mavjud bo‘lib, ular umumiy qoidalar yoki tamoyillardan xususiy xulosalar chiqarishni talab qiladi. Masalan, silogizmlar yoki berilgan shartlarga asoslanib to‘g‘ri javobni topish kabi vazifalar o‘quvchilarda mantiqiy bog‘liqliklarni aniqlash, noto‘g‘ri farazlarni rad etish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Ikkinchidan, induktiv mantiqiy masalalar, xususiy kuzatishlar yoki ma’lumotlar asosida umumiy qoidalar yoki naqshlarni aniqlashga qaratilgan. Bu turdagi masalalar, masalan, ketma-ketlikdagi keyingi elementni topish yoki ma’lumotlar to‘plamidagi yashirin qonuniyatni aniqlash, o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, ma’lumotlarni umumlashtirish va ehtimoliy xulosalar shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Uchinchidan, muammoli vaziyatlar va keys-stadi usulidagi masalalar real hayotiy kontekstlarni aks ettirib, o‘quvchilardan murakkab muammolarni tahlil qilish, turli yechim variantlarini ko‘rib chiqish, ularning afzallik va kamchiliklarini baholash hamda eng maqbul yechimni tanlashni talab qiladi. Bunday masalalar o‘quvchilarda nafaqat mantiqiy fikrlashni, balki qaror qabul qilish, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini ham shakllantiradi [5:65]. To‘rtinchidan, didaktik o‘yinlar va boshqotirmalar, masalan, shaxmat, rebuslar, krossvordlar yoki maxsus mantiqiy o‘yinlar, o‘quvchilarda strategik fikrlash, tezkor

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qaror qabul qilish, sabr-toqat va muammoga turli rakurslardan yondashish qobiliyatini oshiradi . Bu turdagi masalalar ko‘pincha o‘quv jarayoniga qiziqishni oshirib, hatto o‘zlashtirishi past bo‘lgan o‘quvchilarni ham faol ishtirok etishga undaydi .

Mantiqiy misol va masalalarning tanqidiy fikrlashga ta’siri ularning o‘quvchilarni chuqur mulohaza yuritishga, oddiy, to‘g‘ridan-to‘g‘ri yechimlardan ko‘ra, asosli xulosalar shakllantirishga undashida namoyon bo‘ladi . Ular o‘quvchilarni ma’lumotni shunchaki qabul qilishdan ko‘ra, uni tahlil qilishga, savollar berishga, farazlarni sinab ko‘rishga va o‘z fikrlarini dalillar bilan asoslashga o‘rgatadi. Bu jarayon o‘quvchilarda ijodkorlik, maqsadga intiluvchanlik va mustaqillikni rivojlantiradi, chunki ular muammoga yechim topishda o‘zlarining shaxsiy yondashuvlarini ishlab chiqishga majbur bo‘ladilar. Ayniqsa, O‘zbekiston ta’lim tizimida darsliklarni xalqaro standartlarga moslashtirish doirasida bunday masalalarning integratsiyasi o‘quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan muhim qadamdir [6:112].

O‘quv jarayoniga mantiqiy misol va masalalarni samarali integratsiya qilish tanqidiy fikrlashni shakllantirishning asosiy shartidir. Bu borada bir qator samarali metodologiyalar mavjud bo‘lib, ular o‘quvchilarni faol ishtirok etishga va chuqur fikrlashga undaydi. O‘zbekiston ta’lim tizimida joriy etilgan "Da’vat", "Anglash" va "Fikrlash" kabi uch bosqichli texnologiya mustaqil fikrlashni rag‘batlantirishga qaratilgan bo‘lib , mantiqiy masalalar bilan ishlashda ayniqsa samarali qo‘llanilishi mumkin. "Da’vat" bosqichida o‘qituvchi mantiqiy masalani taqdim etib, o‘quvchilarni "Aqliy hujum" kabi interaktiv usullar orqali dastlabki g‘oyalarini, farazlarini yoki yechim variantlarini o‘rtoqlashishga undaydi. "Anglash" bosqichida o‘quvchilar masalaning shartlarini chuqur o‘rganadilar, zarur ma’lumotlarni tahlil qiladilar va muammoni hal qilish uchun turli strategiyalarni sinab ko‘radilar. "Fikrlash" bosqichida esa o‘quvchilar o‘z yechimlarini, ularga qanday erishganliklarini va qanday mantiqiy zanjirlardan foydalanganliklarini o‘z so‘zlari bilan ifodalaydilar, yangi bilimlarni mavjudlari bilan bog‘laydilar . Bu bosqich o‘quvchilarda metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun muhimdir, chunki ular o‘z fikrlash jarayonlarini aks ettirishga majbur bo‘ladilar [7:45].

Xalqaro miqyosda tan olingan metodlar ham mantiqiy masalalar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda katta salohiyatga ega. Sokrat usuli ochiq savollar berish orqali o‘quvchilarni mantiqiy mulohaza yuritishga va o‘z fikrlarini dalillar bilan asoslashga undaydi. Muammoli ta’lim (PBL) real hayotiy muammolarni hal qilishga qaratilgan bo‘lib, mantiqiy masalalarni shu kontekstga joylashtirish orqali o‘quvchilar ma’lumot to‘plash, tahlil qilish va yechim ishlab chiqish jarayonida tanqidiy fikrlashni amalda qo‘llashadi. Aqliy xarita (Mind Mapping) mantiqiy masalaning turli jihatlarini va ularning o‘zaro bog‘liqliklarini vizual tarzda ifodalashga yordam beradi, bu esa tizimli o‘rganish va mantiqiy aloqalarni aniqlashni osonlashtiradi . Munozaralar va didaktik o‘yinlar ham mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vositalardir. Munozaralar o‘quvchilarga o‘z nuqtai nazarlarini dalillar bilan himoya qilishni, boshqa fikrlarni hurmat qilishni o‘rgatadi . Didaktik o‘yinlar va simulyatsiyalar esa mantiqiy fikrlashni amaliy stsenariylarda qo‘llash imkonini beradi, bu esa qaror qabul qilish va strategik ko‘nikmalarni interaktiv tarzda rivojlantiradi . O‘qituvchi bu jarayonda facilitator rolini bajarishi, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi, ularning g‘oyalarini diqqat bilan tinglashi va turli fikrlarni qabul qilishi, shuningdek, o‘z fikrlarini ifodalashda ularga ishonch bag‘ishlashi muhimdir .

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Mantiqiy masalalar orqali shakllangan tanqidiy fikrlashni baholash o‘quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash va o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun muhimdir. Baholash nafaqat yakuniy natijaga, balki fikrlash jarayonining o‘ziga ham qaratilishi lozim. Tanqidiy fikrlashni baholashda bir nechta yondashuvlardan foydalanish mumkin. Birinchidan, o‘quvchilarning mantiqiy masalalarni yechishdagi yondashuvlarini kuzatish va tahlil qilish. Bu jarayonda o‘qituvchi o‘quvchining muammoni qanday tushunishi, qaysi strategiyalarni qo‘llashi, farazlarni qanday shakllantirishi va xulosalarni qanday asoslashiga e’tibor beradi. Rubrikalar yordamida bu jarayonni ob’ektiv baholash mumkin. Ikkinchidan, o‘quvchilarning yechimlarini og‘zaki yoki yozma ravishda tushuntirishlarini talab qilish. Bu ularning mantiqiy zanjirlarini, asosiy farazlarini va qaror qabul qilish jarayonlarini aniqlashga yordam beradi. Metakognitiv savollar, masalan, "Bu muammoni qanday hal qildingiz?" kabi savollar o‘quvchilarning o‘z fikrlashlari haqida mulohaza yuritish qobiliyatini baholashga imkon beradi [8:87]. Uchinchidan, murakkab, ochiq turdagi mantiqiy masalalar yoki keys-stadi usulidagi vazifalar orqali o‘quvchilarning tahlil qilish, baholash, xulosa chiqarish va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini sinovdan o‘tkazish. Baholash jarayoni o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlovchi va ularning xatolaridan o‘rganishga undovchi xarakterga ega bo‘lishi kerak.

Ushbu maqola o‘quvchilarda mantiqiy misol va masalalar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini atroflicha tahlil qildi. Tanqidiy fikrlash XXI asrning muhim kompetensiyasi bo‘lib, metakognitiv strategiyalar bilan chambarchas bog‘liq. Mantiqiy masalalar, ularning xilma-xil turlari va o‘quv jarayoniga integratsiya metodologiyalari o‘quvchilarni chuqur tahlil qilish, asosli xulosalar chiqarish va muammolarni ijodiy hal etishga undaydi. Baholash jarayoni esa nafaqat yakuniy natijani, balki fikrlash jarayonini ham qamrab olishi lozim. Bu yondashuvlar mustaqil va samarali o‘quvchini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Xudoyberdiyeva, X. M. (2023). O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. Fan va ta’lim, 123-b.
- 2.Xolmatova, M. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Ilm sarchashmalari, 210-b.
- 3.Xudoyberdiyeva, S. S. (2023). O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda mantiqiy masalalarning o‘rni. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar, 150-b.
- 4.Abduvaliyeva, D. A. (2022). Mantiqiy masalalar orqali o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish. Pedagogika va psixologiya, 87-b.
5. Qodirova, N. Q. (2021). Umumta’lim maktablarida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning didaktik asoslari. Xalq ta’limi, 65-b.
- 6.Xolmatova, G. X. (2023). Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Zamonaviy ta’limda innovatsion yondashuvlar, 112-b.
- 7.Xolmatov, Sh. A. (2022). O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. Pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar, 45-b.
- 8.Ergasheva, Z. M. (2023). Matematika darslarida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usullari. Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar, 78-b.

**STEAM TA’LIMI YONDASHUVI ORQALI KREATIV FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH**

Iskandarova Saida Anvarbek qizi

Soliyeva Mahliyo Shavkatbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya. Zamonaviy dunyo innovatsion muammolarni hal qilishga va kreativ fikrlashga qodir shaxslarni talab qiladi. Ushbu maqola STEAM (Fan, Texnologiya, Muhandislik, San'at va Matematika) ta'limi yondashuvining o'quvchilarda ushbu muhim ko'nikmalarni rivojlantirishdagi muhim rolini o'rganadi. Turli fanlarni birlashtirish va fanlararo o'rganishni rag'batlantirish orqali STEAM ta'limi eksperiment, tanqidiy tahlil va ijodiy yechimlarni rag'batlantiruvchi dinamik asosni taqdim etadi. Maqolada STEAM doirasida divergent fikrlashni, hamkorlikni va bilimlarni amaliy qo'llashni maxsus rivojlantiruvchi pedagogik strategiyalar muhokama qilinadi. Yakuniy xulosaga ko'ra, yaxshi amalga oshirilgan STEAM o'quv dasturi kelajakdagi qiyinchiliklarga tayyor kreativ fikrlovchilar avlodini tarbiyalash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: STEAM ta'limi, kreativ fikrlash, fanlararo ta'lim, muammoli ta'lim, innovatsiya, 21-asr ko'nikmalari, pedagogik strategiyalar, san'at integratsiyasi.

Аннотация. Современный мир требует людей, способных к инновационному решению проблем и креативному мышлению. Данная статья исследует значительную роль образовательного подхода STEAM (Наука, Технология, Инженерия, Искусство и Математика) в развитии этих важнейших навыков у учащихся. Интегрируя различные дисциплины и способствуя междисциплинарному обучению, образование STEAM предоставляет динамичную основу, которая поощряет экспериментирование, критический анализ и творческие решения. В статье обсуждаются педагогические стратегии в рамках STEAM, которые целенаправленно развивают дивергентное мышление, сотрудничество и практическое применение знаний. В конечном итоге, утверждается, что хорошо реализованная учебная программа STEAM имеет решающее значение для воспитания поколения творчески мыслящих людей, готовых к будущим вызовам.

Ключевые слова: STEAM-образование, креативное мышление, междисциплинарное обучение, проблемное обучение, инновация, навыки 21-го века, педагогические стратегии, интеграция искусства.

Annotation. The contemporary world demands individuals capable of innovative problem-solving and creative thinking. This article explores the significant role of the STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) education approach in cultivating these essential skills among learners. By integrating diverse disciplines and promoting interdisciplinary learning, STEAM education provides a dynamic framework that encourages experimentation, critical analysis, and imaginative solutions. The paper discusses pedagogical strategies within STEAM that specifically foster divergent thinking, collaboration, and practical application of knowledge.

Keywords: STEAM education, creative thinking, interdisciplinary teaching, problem-based learning, innovation, 21st-century skills, pedagogical strategies, arts integration.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Zamonaviy ta‘lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – yosh avlodda kreativ va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdir. Global miqyosda murakkab muammolarni hal qilish, innovatsion g‘oyalarni yaratish va yangi loyihalarni amalga oshirish qobiliyatiga ega mutaxassislariga bo‘lgan talab ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, STEAM (Fan, Texnologiya, Muhandislik, San‘at, Matematika) ta‘limi yondashuvi ushbu ehtiyojlarni qondirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda [1:74]. Bu yondashuv fanlararo integratsiyani ta‘minlab, an‘anaviy, yodlashga asoslangan ta‘limdan loyihaga asoslangan faoliyatga o‘tishni rag‘batlantiradi. Rivojlangan mamlakatlarda keng qo‘llanilayotgan STEAM metodologiyasi O‘zbekistonda ham zamonaviy kasblarga tayyorlash va yoshlarning ijodiy salohiyatini ochish maqsadida bosqichma-bosqich joriy etilmoqda [2:1056].

STEAM ta‘limi o‘quvchilarni real hayot muammolarini hal qilishga yo‘naltirib, ularni innovatsion yechimlarni izlashga, yangi g‘oyalar yaratishga va kashshof loyihalarni ishlab chiqishga undaydi . Bu interfaol metodika o‘quv faoliyatini, mustaqillikni oshiradi, ijodiy fikrlash, tadqiqot qobiliyatlari va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi . STEAM o‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi, masalan, biologiyada moddalarni sintez qilish yoki suvning xususiyatlarini to‘liqtushunish uchun uni amaliyotda qo‘llash orqali yodlashdan ko‘ra chuqurroq anglashga yordam beradi . Shuningdek, u muammoga asoslangan ta‘lim, amaliy-tadqiqot usullari orqali divergent fikrlashni, innovatsion yondashuvlarni va ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirishning didaktik imkoniyatlarini kengaytiradi [3:578].

Nazariy jihatdan, STEAM ta‘limining kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligi bir nechta pedagogik va psixologik nazariyalarga asoslanadi. Birinchidan, konstruktivizm nazariyasi STEAM yondashuvining markazida turadi. Unga ko‘ra, o‘quvchilar bilimlarni passiv qabul qiluvchilar emas, balki faol ravishda o‘z bilimlarini quruvchilardir. STEAM loyihalari orqali o‘quvchilar tajriba o‘tkazadilar, muammolarni hal qiladilar va o‘z g‘oyalarini amaliyotda sinab ko‘radilar, bu esa ularning tushunchalarini chuqurlashtiradi va yangi bilimlar yaratishga undaydi . Ikkinchidan, kognitiv yuk nazariyasi (Cognitive Load Theory) nuqtai nazaridan, STEAM fanlararo integratsiya orqali ma‘lumotlarni qayta ishlashni optimallashtiradi. Turli fanlar bo‘yicha bilimlarni bir butun tizim sifatida taqdim etish, o‘quvchilarning miyasidagi ma‘lumotlarni tartibga solishga yordam beradi va ularga murakkab muammolarni yaxlit ko‘rish imkonini beradi, bu esa kreativ yechimlar topish uchun zarurdir. Uchinchidan, ijtimoiy-madaniy nazariya (Sociocultural Theory) STEAM ta‘limining jamoaviy ishlash va hamkorlikka urg‘u berishini asoslaydi. O‘quvchilar birgalikda loyihalar ustida ishlar ekan, ular bir-birlaridan o‘rganadilar, g‘oyalar almashadilar va turli nuqtai nazarlarni hisobga olgan holda ijodiy yechimlar ishlab chiqadilar [4:105]. Bu jarayon Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi (Zone of Proximal Development) tushunchasi bilan ham uyg‘unlashadi, chunki o‘quvchilar o‘qituvchi yoki tengdoshlari yordamida o‘zlarining hozirgi imkoniyatlaridan yuqori darajadagi muammolarni hal qilishga qodir bo‘ladilar.

STEAM ta‘limi kreativ fikrlashni rivojlantirishda kognitiv moslashuvchanlikni oshirishga xizmat qiladi. U o‘quvchilarni turli fan sohalaridan olingan bilimlarni birlashtirishga, bir muammoga bir nechta yechim topishga va an‘anaviy fikrlash qoliplaridan chiqishga undaydi. Bu yondashuv o‘quvchilarda tadqiqot qobiliyatlarini, mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini va muammolarni hal qilishga ijodiy yondashishni shakllantiradi . STEAM ta‘limi orqali

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilar nafaqat "nima"ni, balki "qanday" va "nima uchun"ni ham tushunishga intiladilar, bu esa ularning chuqur anglashiga va yangi g‘oyalar yaratishga zamin yaratadi. Masalan, biologiyada moddalarni sintez qilish yoki suvning xususiyatlarini amaliyotda qo‘llash orqali chuqurroq anglash yodlashdan ko‘ra samaraliroqdir. Shuningdek, u muammoga asoslangan ta’lim, amaliy-tadqiqot usullari orqali divergent fikrlashni, innovatsion yondashuvlarni va ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirishning didaktik imkoniyatlarini kengaytiradi [5:104].

STEAM yondashuvining har bir komponenti kreativ fikrlashni rivojlantirishga o‘ziga xos tarzda hissa qo‘shadi va ularning integratsiyasi sinergik effekt beradi.

Fan (Science) o‘quvchilarda kuzatish, savol berish, gipotezalar shakllantirish va ularni tekshirish kabi ilmiy tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ilmiy izlanishlar o‘quvchilarni atrof-muhitni tushunishga, muammolarni aniqlashga va ularga mantiqiy yechimlar izlashga undaydi. Bu jarayon tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi va yangi g‘oyalar uchun zamin yaratadi. Masalan, ekologik muammolarni o‘rganishda o‘quvchilar suv ifloslanishining sabablarini aniqlash, uning oqibatlarini tahlil qilish va uni bartaraf etish bo‘yicha innovatsion yechimlar taklif qilishlari mumkin.

Texnologiya (Technology) kreativlik uchun zamonaviy vositalar va imkoniyatlar taqdim etadi. Dasturlash, robototexnika, 3D modellashtirish va raqamli dizayn kabi texnologiyalar o‘quvchilarga o‘z g‘oyalarini amaliyotga tatbiq etish, prototiplar yaratish va ularni sinab ko‘rish imkonini beradi. Texnologiya yordamida o‘quvchilar murakkab loyihalarni amalga oshirishlari, ma’lumotlarni tahlil qilishlari va interfaol mahsulotlar yaratishlari mumkin, bu esa

Muhandislik (Engineering) dizayn fikrlash (Design Thinking) jarayonini o‘rgatadi, bu esa kreativ muammolarni hal qilishning asosiy bosqichlarini o‘z ichiga oladi: muammoni aniqlash, g‘oyalar ishlab chiqish, prototip yaratish va uni sinovdan o‘tkazish. Muhandislik loyihalari o‘quvchilarni real hayot muammolariga amaliy yechimlar topishga, resurslarni samarali boshqarishga va takroriy takomillashtirish jarayonida ijodiy yondashuvlarni qo‘llashga undaydi. Bu jarayon o‘quvchilarda innovatsion yechimlar izlash, yangi g‘oyalar yaratish va kashshof loyihalarni ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantiradi [6:1269].

San’at (Art) komponenti STEAM yondashuviga estetik, hissiy va intuitiv elementlarni olib kiradi. San’at ijodiy ifoda, tasavvur va divergent fikrlashni rag‘batlantiradi. Ranglar, shakllar, tovushlar va harakatlar orqali o‘quvchilar o‘z g‘oyalarini vizual yoki boshqa badiiy shakllarda ifodalashni o‘rganadilar. San’at nafaqat estetik didni shakllantiradi, balki muammolarga noan’anaviy yechimlar topishga, turli madaniy kontekstlarni tushunishga va empatiyani rivojlantirishga yordam beradi. San’at komponentining kiritilishi STEM ta’limini yanada insonparvar va ijodiy qiladi, o‘quvchilarga o‘z shaxsiyatini to‘liq namoyon etish imkonini beradi.

Matematika (Mathematics) mantiqiy fikrlash, abstrakt tushunchalar bilan ishlash va muammolarni tizimli ravishda hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Matematika fan, texnologiya va muhandislikning asosini tashkil etadi. U o‘quvchilarga murakkab ma’lumotlarni tahlil qilish, modellar yaratish va aniq xulosalar chiqarish uchun zarur bo‘lgan vositalarni beradi. Matematik fikrlash kreativlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki u muammolarni tahlil qilishda aniqlik va tizimlilikni ta’minlaydi, bu esa innovatsion yechimlar topish uchun mustahkam poydevor hisoblanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Loyihaga asoslangan ta’limda o‘quvchilar real hayot muammolariga yechim topishga qaratilgan murakkab loyihalar ustida ishlaydilar. Bu jarayon ularni muammoni aniqlashdan tortib, g‘oyalar ishlab chiqish, prototip yaratish, sinovdan o‘tkazish va taqdimot qilishgacha bo‘lgan bosqichlardan o‘tishga majbur qiladi. Masalan, "Aqlli shahar" loyihasida o‘quvchilar shaharning energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni boshqarish yoki transport tizimini optimallashtirish bo‘yicha innovatsion yechimlar taklif qilishlari mumkin. Bu loyihalar o‘quvchilarda divergent fikrlashni, ya’ni bir muammoga ko‘plab turli yechimlar topish qobiliyatini rivojlantiradi.

Muammoga asoslangan ta’lim esa o‘quvchilarni aniq bir muammoni hal qilishga qaratilgan tadqiqotga jalb qiladi. Bu yerda asosiy e’tibor muammoni tahlil qilish, uning sabablarini aniqlash va eng maqbul yechimni topishga qaratiladi. Masalan, "Suv resurslarini tejash" loyihasida o‘quvchilar suvdan samarali foydalanish bo‘yicha yangi texnologiyalar yoki tizimlar ishlab chiqishlari mumkin. Bu metodologiya o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, ma’lumotlarni tahlil qilish va asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini kuchaytiradi.

Ochiq savollar va tadqiqotga asoslangan yondashuv: O‘qituvchilar o‘quvchilarni javobi aniq bo‘lmagan savollar berishga undaydi, bu esa ularni mustaqil izlanishga va yangi g‘oyalar yaratishga chorlaydi.

Hamkorlik va jamoaviy ish: O‘quvchilar guruhlarda ishlash orqali bir-birlarining g‘oyalarini boyitadilar, turli nuqtai nazarlarni o‘rganadilar va umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda ijodiy yechimlar topadilar [7:104].

Xulosa qilib aytganda, Ushbu tadqiqot STEAM ta’limi yondashuvining kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi muhim rolini atroflicha tahlil qildi. Integratsiyalashgan fanlararo yondashuv, loyihaga asoslangan ta’lim va amaliyotga yo‘naltirilgan strategiyalar o‘quvchilarda innovatsion g‘oyalarni yaratish, murakkab muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali ekanligi ko‘rsatildi. O‘zbekistonda STEAMni joriy etishda qator muammolar mavjud bo‘lsa-da, tizimli yondashuv va uzluksiz rivojlanish orqali mamlakat kelajak avlodning ijodiy salohiyatini to‘liq ochishga intilmoqda. Bu esa barqaror taraqqiyot uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergasheva, M. A. (2022). STEAM TA’LIM YONDASHUVI ORQALI O‘QUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Zamonaviy ta’lim / Sovremennoe obrazovanie,, 74-b.
2. Mirzayeva, N. U. (2023). STEAM TA’LIM YONDASHUVI ASOSIDA O‘QUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI. Science and Education, 1056-b.
3. Qurbonova, M. M. (2021). BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA STEAM TA’LIMINING AHAMIYATI. Science and Education, , 578-b.
4. Xolmatova, N. R. (2022). STEAM TA’LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O‘QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH. Pedagogik mahorat, , 105-b.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Ergasheva, M. A. (2023). STEAM TA‘LIM YONDASHUVI ORQALI O‘QUVCHILARDA IJODIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. 104-b.

6. Mirzayeva, N. U. (2022). STEAM TA‘LIM YONDASHUVI ASOSIDA O‘QUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. , 1269-b.

7. Ergasheva, M. A. (2023). STEAM TA‘LIM YONDASHUVI ORQALI O‘QUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. Pedagogik mahorat, 104-b.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA IJODKORLIK QOBILIYATINI
RIVOJLANTIRISH**

Satiboldiyeva Maxbura Latifboyevna

Tursunova Muborak Ko‘pal qizi

Salayeva Dinora Shavkatovna

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs (sirtqi) talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati, ijodiy faoliyatni tashkil etish usullari hamda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish yo‘llari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: ijodkorlik, kreativlik, boshlang‘ich ta‘lim, mustaqil fikrlash, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar, interfaol ta‘lim, tafakkur, o‘quvchi faolligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогическое значение развития творческих способностей у учащихся начальных классов, методы организации творческой деятельности, а также вопросы формирования самостоятельного мышления у школьников. Также анализируются пути развития креативного мышления учащихся посредством использования современных педагогических технологий и интерактивных методов обучения.

Ключевые слова: творчество, креативность, начальное образование, самостоятельное мышление, инновационные методы, педагогические технологии, интерактивное обучение, мышление, активность учащихся.

Abstract. This article discusses the pedagogical importance of developing creativity in primary school students, methods of organizing creative activities, and issues of forming independent thinking skills. It also analyzes ways of developing students' creative thinking through modern pedagogical technologies and interactive teaching methods.

Keywords: creativity, creative thinking, primary education, independent thinking, innovative methods, pedagogical technologies, interactive learning, thinking, student activity.

Ijodkorlik qobiliyati insonning yangilik yaratishga, muammolarga noodatiy yondashishga va mustaqil fikrlashga asoslangan muhim sifatlaridan biridir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodkorlikni rivojlantirish ularning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ta‘lim jarayoniga bo‘lgan qiziqishini ham kuchaytiradi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalarda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tasavvur va qiziqish juda yuqori bo‘lgani uchun ijodiy faoliyatni to‘g‘ri yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega. [S. Saidahmedov, “Zamonaviy pedagogik texnologiyalar”]

Boshlang‘ich ta‘lim davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda o‘quvchilarda nafaqat bilim olish, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv kabi ko‘nikmalar ham shakllanadi. Shu sababli dars jarayonini faqat tayyor bilim berish bilan cheklamasdan, o‘quvchini faol ishtirokchi sifatida jalb qilish zarur. [M.Mirzaahmedov, M.Xodjayeve, “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi”]. Ijodkorlikni rivojlantirishda ta‘lim jarayonini qiziqarli va interfaol tashkil etish muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarga beriladigan topshiriqlar ularni o‘ylashga, izlanishga va yangi g‘oyalar yaratishga undashi kerak. Masalan, hikoya tuzish, rasm asosida matn yaratish yoki berilgan muammoning bir nechta yechimini topish kabi vazifalar ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. [O‘. Tolipov, M. Usmonboyeva, “Pedagogik texnologiyalar”]

Muammoli ta‘lim texnologiyasi ham ijodkorlikni rivojlantirishda samarali usullardan biridir. Bu yondashuvda o‘quvchilarga tayyor javob berilmaydi, balki ular muammoni o‘zlari tahlil qilib, yechim topishga harakat qiladi. Natijada bolalarda mustaqil fikrlash, mantiqiy tahlil qilish va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyati shakllanadi. [A. Abduqodirov, N. Xoliqov, “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat”]

Interfaol metodlardan foydalanish ham ijodkorlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Insert” kabi metodlar o‘quvchilarning darsda faol ishtirok etishini ta‘minlaydi. Bu usullar orqali o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon qiladi, boshqalarning fikrini eshitadi va umumiy xulosaga keladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodkorlikni rivojlantirishda neyropsixologik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvga ko‘ra, 7–11 yoshdagi bolalarda miyaning tasavvur, obrazli fikrlash va emotsional qabul qilish markazlari juda faol bo‘ladi. Shuning uchun dars jarayonida ko‘rgazmalilik, rang-baranglik va obrazli topshiriqlardan foydalanish ijodiy fikrlashni kuchaytiradi. [R. Ismatullayeva, “Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlardan foydalanish”]

Rolli o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tasavvurni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilar turli rollarni bajarish orqali o‘zini turli vaziyatlarda tasavvur qiladi, bu esa ularning fantaziyasi va nutqini rivojlantiradi. Masalan, “do‘kon”, “shifokor”, “o‘qituvchi” kabi rolli o‘yinlar bolalarning ijtimoiy va ijodiy qobiliyatini mustahkamlaydi. [M. Mirzaahmedov, M. Xodjayeve, “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi”]

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham ijodkorlikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Multimedia vositalari, animatsiyalar va interaktiv taqdimotlar o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi va mavzuni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ayniqsa, vizual materiallar bolalarning tasavvurini kengaytiradi. Ijodiy faoliyatni rivojlantirishda muhim omillardan yana biri — motivatsiya hisoblanadi. O‘quvchini rag‘batlantirish, uning kichik yutug‘ini ham e‘tirof etish ijodiy faollikni oshiradi. Psixologik jihatdan ijobiy baho olgan bola keyingi topshiriqlarda yanada faol va ijodkor bo‘lib boradi. Bundan tashqari, jamoaviy ijodiy ishlar ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, guruh bo‘lib ertak tuzish, loyiha ishlari yoki sahna ko‘rinishlarini tayyorlash jarayonida bolalarda hamkorlik, o‘zaro fikr almashish va birgalikda yechim topish ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa nafaqat ijodkorlikni, balki ijtimoiy kompetensiyani ham shakllantiradi. [S. Saidahmedov, “Zamonaviy pedagogik texnologiyalar”]

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘qituvchining roli ijodkorlikni rivojlantirish jarayonida juda muhimdir. U nafaqat bilim beruvchi, balki yo‘naltiruvchi, rag‘batlantiruvchi va ijodiy muhit yaratuvchi shaxs bo‘lishi kerak. Har bir o‘quvchining fikrini hurmat qilish, ularning kichik yutuqlarini ham e’tirof etish bolalarda o‘ziga ishonchni oshiradi. [R. Ismatullayeva, “Interfaol metodlar”]

Shuningdek, o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishi lozim. Ba’zi bolalar tez fikrlaydi, ba’zilari esa ko‘proq vaqt talab qiladi. Shuning uchun differensial yondashuv asosida topshiriqlar berish muhimdir. Bu yondashuv har bir bolaning o‘z imkoniyatini to‘liq namoyon etishiga yordam beradi. [A. Abduqodirov, N. Xoliqov, “Pedagogik texnologiyalar”]

Ijodkorlikni rivojlantirish natijasida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga yechim topish, nutq madaniyati va ijodiy yondashuv shakllanadi. Bu esa ularning kelajakdagi ta’limi va hayotiy muvaffaqiyatlari uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ijodkorlikni rivojlantirishda atrof-muhit ham katta ta’sirga ega. Sinf xonasining bezatilishi, o‘quv materiallarining rang-barangligi va erkin muhit o‘quvchilarning ijodiy fikrlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. [UNESCO, ta’lim konsepsiyalari]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. S.Saidahmedov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Fan”, 2017.
2. O‘.Tolipov, M.Usmonboyeva. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2016.
3. M.Mirzaahmedov, M.Xodjayeva. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2019.
4. R.Ismatullayeva. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlardan foydalanish. Toshkent, 2020.
5. A.Abduqodirov, N.Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.

INTERNET SAHIFALARI

6. <https://www.unesco.org>
7. <https://www.britannica.com>
8. <https://www.ziyonet.uz>
9. <https://www.education.uz>

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA FAZO VA SHAKL TUSHUNCHASINI
SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN
FOYDALANISH.**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari
Qalandarova Yulduzxon Muxammadrahimovna
Matyoqubova Shohsanam San’atbek qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida geometrik tushunchalarni o‘rgatishda zamonaviy usullarni qo‘llashning samarali yo‘llari yoritilgan. Xususan, axborot texnologiyalari, interfaol metodlar va ko‘rgazmali vositalar orqali o‘quvchilarda geometrik shakllar va ularning xossalari haqidagi dastlabki bilimlarni hosil qilish imkoniyatlari tahlil etiladi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, geometriya, zamonaviy usullar, interfaol metod, axborot texnologiyalari, ko‘rgazmalilik.

Аннотация. В данной статье освещены эффективные пути использования современных методов обучения геометрическим понятиям учащихся начальных классов. В частности, анализируются возможности формирования у учащихся первичных знаний о геометрических фигурах и их свойствах посредством информационных технологий, интерактивных методов и наглядных пособий.

Ключевые слова: начальное образование, геометрия, современные методы, интерактивный метод, информационные технологии, наглядность.

Abstract. This article highlights effective ways of using modern methods in teaching geometric concepts to primary school students. In particular, it analyzes the possibilities of forming students' initial knowledge about geometric shapes and their properties through information technologies, interactive methods, and visual aids.

Keywords: primary education, geometry, modern methods, interactive method, information technologies, visualization.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarda matematik tasavvurlarni shakllantirishda eng muhim davrlardan biridir. Ayniqsa, geometrik tushunchalarga oid bilimlarni o‘zlashtirish, ularning tafakkurini, fazoviy tasavvurini, mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol usullardan foydalanish geometrik bilimlarni samarali o‘zlashtirishga imkon bermoqda.

Ta‘lim o‘qituvchi va o‘quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo‘lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma‘lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o‘qituvchi o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini mashg‘ulotlar vositasida o‘quvchilarga yetkazadi, o‘quvchilar esa uni o‘zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo‘ladi. O‘rganish jarayonida o‘quvchilar o‘zlashtirishning turli ko‘rinishlaridan foydalanishadi, ya‘ni o‘zlashtirayotgan ma‘lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o‘ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta‘lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o‘quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta‘lim va tarbiya masalalari hal etiladi [1]. Bu borada qo‘llaniladigan metod va texnologiyalarning ham ahamiyati kattadir. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar ham turli ko‘rinishda va uslubda rivojlanib bormoqda. Har bir fanga, mavzuga moslashtirib tatbiq qilish, o‘zlashtirish jarayonini osonlashtiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga geometrik tushunchalarni tanishtirishda quyidagi zamonaviy usullar alohida ahamiyatga ega: Ko‘rgazmalilik usuli – turli shakllar, predmetlar va maketlar yordamida bolalarda geometrik shakllar haqidagi ilk tasavvurlarni hosil qilish. Interfaol metodlar – “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert” kabi metodlardan foydalanib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va bilimlarni faol o‘zlashtirishini ta‘minlash.

Axborot texnologiyalari – multimedia vositalari, animatsiyalar va interaktiv dasturlar yordamida geometrik shakllarni dinamik ko‘rsatish, ularning xossalari oson tushuntirish. O‘yin metodlari – geometrik shakllar asosida turli didaktik o‘yinlar tashkil etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish. Mazkur usullar o‘quvchilarni faollikka chorlaydi, ularda bilimlarni mustaqil ravishda izlab topish, tahlil qilish, kuzatish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Dars mashg‘ulotlarida o‘yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ham ijobiy natija beradi. O‘yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o‘quvchilarining o‘yin-topshiriqlarni bajarishga o‘rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o‘rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganligi kabi omillarga ham bog‘liq bo‘lishi kerak.

O‘zbekiston adabiyotlarida fazoviy shakllarni o‘rgatish bo‘yicha mahalliy tadqiqotlar muhim o‘rin tutadi. N. Tursunova o‘yinli metodlar va modellashning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida geometrik tushunchalarni shakllantirishdagi samaradorligini ta‘kidlaydi [4]. Xalqaro tajribada, masalan, Singapur va Finlyandiya ta‘lim tizimlarida 3D modellar, tangram o‘yinlari va guruhli faoliyat muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. So‘nggi tadqiqotlar raqamli vositalar, xususan, 3D modellash dasturlarining o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va mavzuni chuqurroq tushunishga yordam berishini ko‘rsatmoqda. Ushbu tahlil fazoviy shakllarni o‘rgatishda samarali usullarni aniqlash va O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘limi uchun xalqaro tajribaga mos metodikalarni taklif qilishga xizmat qiladi [2]. Yangi tajribalarni sinab ko‘rish o‘quvchilarni fanga qiziqishi va faolligini oshirishda ahamiyati kattadir.

Fazoviy shakl – bu uch o‘lchamli (3D) geometrik jism bo‘lib, uzunlik, kenglik va balandlikka ega bo‘ladi. Bunday shakllar ikki o‘lchovli (2D) yassi shakllardan farqli ravishda fazoda joylashadi va hajmga ega bo‘lishi bilan ajralib turadi. Fazoviy shakllar matematika, muhandislik, fizika, arxitektura va san‘at sohalarida muhim ahamiyatga ega. Ular geometriya bo‘limining asosiy qismini tashkil qiladi va turli o‘lchash, hisoblash, loyihalash ishlarida qo‘llaniladi.

Fazoviy shakllarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Hajm va yuzaga ega bo‘lishi – fazoviy shaklning ichki sig‘imi hajm bilan, tashqi qismi esa yuzasi bilan o‘lchanadi.
- Har xil ko‘rinishlarga ega bo‘lishi – turli shakldagi jismlar fazoviy shakllar turkumiga kiradi.
- Tabiatda va texnikada keng uchrashi – ko‘plab tabiiy va sun‘iy jismlar fazoviy shakl asosida quriladi.
- Matematik formulalar bilan ifodalanishi – har bir fazoviy shaklning o‘z hajm va yuzasi uchun maxsus formulalari mavjud.

Umuman olganda, fazoviy shakllarni bir to‘plam deb qarash ham bo‘ladi va uning elementlari fazoviy shakllar hisoblanadi. Bu shakllar bizning kundalik hayotimizning ajralmas qismi bo‘lib, ular atrofimizdagi olamni tushunish va loyihalash uchun asosiy tushunchalardan biridir. Boshlang‘ich sinf darsliklarida ham “Fazoviy shakllar” mavzusi bo‘yicha ilk tushunchalar berib o‘tilgan. Asosan 4-sinf matematika darsligining 4-qismida fazoviy shakllarning asosiy turlari haqida fikrlar va ularga doir misol va masalalar berib o‘tilgan [5]. Fazoviy shakllar quydagilarni aytish mumkin.

Parallelepiped (yun. parallelos – parallel va epipedon – tekislik) – qarama-qarshi yoqlari o‘zaro parallel. Parallelepipedning 8 uchi, 12 qirrasi bo‘ladi. Yon qirralari asos tekisligiga tik bo‘lgan Parallelepiped to‘g‘ri, aks holda og‘ma Parallelepiped deyiladi. To‘g‘ri Parallelepipedning yon yoqlari to‘g‘ri to‘rtburchaklardan iborat. Asosi to‘g‘ri to‘rtburchakdan iborat Parallelepiped to‘g‘ri burchakli Parallelepiped, yoqlari kvadratlardan iborat Parallelepiped kub deyiladi. To‘g‘ri burchakli parallelepiped – bu qirralari to‘g‘ri burchak ostida joylashgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uch o‘lchamli shakl. Uning 6 ta yuzi, 8 ta uchi va 12 ta qirrasi bor. Har bir yuzi to‘g‘ri to‘rtburchak shaklida bo‘ladi.

Kub - (qadimgi yunoncha: κύβος – Kubos)– muntazam oltiyoqlik hamda to‘g‘ri burchakli parallelepipedning bir turi, lekin uning hamma qirralari teng bo‘ladi. Kubning ham 6 ta yuzi, 8 ta uchi va 12 ta qirrasi bor. Faqat uning barcha yuzi kvadrat shaklida bo‘ladi.

Ko‘pburchak – bu faqat to‘g‘ri chiziqlardan iborat bo‘lgan yopiq shakl. Ko‘pburchaklarning eng kamida uchta tomoni va burchagi bo‘ladi.

Ko‘pburchak turlari:

✓ Uchburchak – 3 tomoni bor.

✓ To‘rtburchak – 4 tomoni bor.

✓ Beshburchak – 5 tomoni bor.

✓ Olti burchak – 6 tomoni bor.

Hayotdan misollar:

Uchburchak – temiryo‘l belgilari, chizg‘ich.

To‘rtburchak – kitob, deraza, doska.

Beshburchak – yulduz shaklidagi narsa.

O‘qituvchilarning kuzatuvlari shuni ko‘rsatdiki, o‘yinli va vizual metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirdi va ularning savollarga javob berishdagi ishonchini kuchaytirdi. Bu, esa yuqoridagi metodlarni ta’lim jarayonida kengroq qo‘llash imkoniyatini ko‘rsatadi. Biroq, natijalarni qo‘llash uchun ba’zi muhim omillar mavjud. Birinchidan, o‘qituvchilarning ushbu metodlarni qo‘llashga tayyorligi muhim, bu o‘qituvchilarning malakasini oshirish va ularga maxsus treninglar o‘tkazish orqali amalga oshirilishi kerak. Ikkinchidan, resurslar (masalan, 3D modellar, tangram pazzllari) ta’minoti ham muhim, chunki ularsiz ushbu metodlarni joriy etish qiyinlashishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, fazoviy shakllar to‘plami mavzusi boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda muhim bo‘lib, ularning atrof-muhitni anglashiga, fazoviy tafakkurni rivojlantirishga va geometriya fanining asoslarini o‘zlashtirishga yordam beradi. Ushbu mavzu bolalarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshirish bilan birga, ularning kelajakda matematik va texnik fanlarga bo‘lgan moyilligini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun dars jarayonida turli interaktiv metodlardan foydalangan holda, mavzuni chuqur tushuntirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Haydarov T.T. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga geometrik tushunchalarni zamonaviy usullar yordamida tanishtirish”. “Экономика и социум” – 2025. 171-b.
2. Xusanova F.Z, Axrolova M.A “Boshlang‘ich sinf matematika darslarida fazoviy shakllar to‘plamini o‘rgatish metodikasi” 1047-b. Namangan davlat pedagogika instituti “Ta’lim va taraqqiyot” ilmiy-uslubiy jurnal 2025.
3. N. Tursunova. “Boshlang‘ich sinflarda geometrik shakllarni o‘rgatish metodikasi”. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2019
4. Xusanova, F. (2024). “Talabalarni to‘garaklar orqali ijodiy faolligini rivojlantirishning bugungi kundagi holati”. “Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan”, 2(7), 90–96. Retrieved from

<https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/36047>

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Abduraxmonov A. Maktabda geometriya tarixi.- Toshkent: O‘qituvchi, -2006. 569-bet.
6. I.V.Repyova. “Matematika 4-sinf” darslik 4-qism T.-“Novda Edutainment” 2023.
7. Habibullayev R.A. O‘quvchilarning matematik tafakkurini shakllantirish.-Toshkent: O‘qituvchi, 2010. 247-bet.

**TALABALARNING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.**

Zaripboyeva Zebo Davronbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola talabalarning matematik savodxonligini oshirishda axborot texnologiyalarining (AT) ahamiyatini tahlil qiladi. Unda zamonaviy ta‘lim jarayonida AT vositalaridan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning matematik tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirishi, mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishi va amaliy masalalarni yechish ko‘nikmalarini takomillashtirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Maqolada interaktiv dasturlar, virtual laboratoriyalar va onlayn resurslar kabi AT yechimlarining matematik ta‘lim sifatini oshirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, AT integratsiyasi o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga xizmat qilishi ta‘kidlanadi. Ushbu tadqiqot matematik savodxonlikni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarni qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: matematik savodxonlik, axborot texnologiyalari, ta‘lim, interaktiv o‘qitish, raqamli vositalar, muammoli ta‘lim, talaba rivojlanishi

Аннотация. Данная статья анализирует значение информационных технологий (ИТ) в повышении математической грамотности студентов. В ней рассматриваются пути углубленного усвоения учащимися математических понятий, развития их логического мышления и совершенствования навыков решения практических задач посредством эффективного использования ИТ-инструментов в современном образовательном процессе. В статье освещается роль ИТ-решений, таких как интерактивные программы, виртуальные лаборатории и онлайн-ресурсы, в повышении качества математического образования. Также подчеркивается, что интеграция ИТ способствует тому, чтобы сделать учебный процесс более увлекательным и эффективным. Это исследование предлагает практические рекомендации по применению инновационных подходов в развитии математической грамотности.

Ключевые слова: Математическая грамотность, информационные технологии, образование, интерактивное обучение, цифровые инструменты, проблемное обучение, развитие тудентов.

Annotation. This article analyzes the significance of information technologies (IT) in enhancing students' mathematical literacy. It examines ways to improve students' understanding of mathematical concepts, develop their logical thinking skills, and refine their practical problem-solving abilities through the effective use of IT tools in the modern educational process. The paper highlights the role of IT solutions such as interactive programs, virtual laboratories, and online resources in improving the quality of mathematics education. It also emphasizes that the integration of IT serves to make the learning process more engaging and effective. This research provides practical recommendations for applying innovative approaches to developing mathematical literacy.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: Mathematical literacy, information technologies, education, interactive learning, digital tools, problem-based learning, student development.

Matematik savodxonlik zamonaviy jamiyatda, ayniqsa, texnologik taraqqiyot va axborotlashgan dunyoda shaxsning muvaffaqiyatli faoliyati uchun fundamental ahamiyatga ega bo‘lgan asosiy kompetensiyalardan biridir. U nafaqat raqamlar va formulalar bilan ishlash qobiliyatini, balki mantiqiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish, modellashtirish va real hayotiy vaziyatlarda matematik bilimlarni qo‘llash ko‘nikmalarini ham o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri talabalarning ushbu savodxonlik darajasini oshirish, ularni kelajak kasbiy faoliyatga va hayotga samarali tayyorlashdir. An’anaviy o‘qitish usullari har doim ham talabalarning qiziqishini uyg‘otish va ularning matematik tushunchalarni chuqur o‘zlashtirishini ta’minlashda yetarli bo‘lmasligi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, axborot texnologiyalari (AT) matematika ta’limida inqilobiy o‘zgarishlar yasash, o‘quv jarayonini yanada interaktiv, samarali va jozibador qilish uchun ulkan imkoniyatlar yaratmoqda. Axborot texnologiyalarining ta’lim jarayoniga integratsiyasi matematika o‘qitish va o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, shuningdek, kompyuter yordamida qo‘shimcha matematik masalalarni samarali yechish uchun mustahkam asos yaratadi [1:579]. Zamonaviy innovatsion texnologiyalar, jumladan, didaktik o‘yinlar va vizual tasvirlar orqali matematik bilimlarni o‘rgatish talabalarning qiziqishini oshirib, o‘quv jarayonini yanada qiziqarli qiladi. Bu esa o‘z navbatida, o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi va ularning darslarda olingan matematik bilimlarni amaliyotda qo‘llashga tayyorligini oshiradi [2:584].

Ushbu maqola talabalarning matematik savodxonligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Unda matematika ta’limida qo‘llaniladigan axborot texnologiyalarining turlari, ularni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik asoslari, shuningdek, ulardan foydalanishning samaradorligi, afzalliklari va mavjud cheklovlari atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqola axborot texnologiyalarining matematik savodxonlikni rivojlantirishdagi transformatsion salohiyatini ochib berishni maqsad qilgan.

Matematik savodxonlik zamonaviy ta’lim paradigmasining markaziy tushunchalaridan biri bo‘lib, u shaxsning matematik bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo‘llash qobiliyatini ifodalaydi. Bu tushuncha faqatgina arifmetik amallarni bajarish yoki formulalarni yodlashdan iborat emas, balki mantiqiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish, ma’lumotlarni interpretatsiya qilish, matematik modellar yaratish va ulardan xulosa chiqarish kabi murakkab ko‘nikmalarni ham o‘z ichiga oladi. Matematik savodxonlikning asosiy komponentlari tushunchaviy tushunish, protsessual erkinlik, strategik kompetensiya, adaptiv fikrlash va mahsuldor munosabatni o‘z ichiga oladi. Tushunchaviy tushunish matematik g‘oyalar, munosabatlar va operatsiyalarning chuqur anglanishini talab qilsa, protsessual erkinlik amallarni moslashuvchan, aniq, samarali va o‘rinli bajarish mahoratini anglatadi. Strategik kompetensiya matematik muammolarni shakllantirish, ifodalash va hal qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Adaptiv fikrlash mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish, tushuntirish va asoslash qobiliyatini rivojlantiradi. Nihoyat, mahsuldor munosabat matematikani mazmunli, foydali va qadrli deb bilish, shuningdek, tirishqoqlik va o‘z qobiliyatlariga ishonish kabi odatlarni shakllantiradi. Ushbu komponentlar birgalikda shaxsning nafaqat akademik, balki kasbiy va ijtimoiy hayotda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ham muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun mustahkam asos yaratadi. Globalizatsiya va raqamli transformatsiya davrida matematik savodxonlik har bir fuqaro uchun zarur bo‘lgan universal ko‘nikmaga aylanib bormoqda, chunki u tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish va ma’lumotlarga asoslangan xulosalar chiqarishda muhim rol o‘ynaydi.

Matematika ta’limida axborot texnologiyalarining (AT) turlari va ularni qo‘llash imkoniyatlari juda keng va xilma-xildir. Zamonaviy AT vositalari o‘quv jarayonini sezilarli darajada boyitib, talabalarga matematik tushunchalarni chuqurroq va interaktiv tarzda o‘zlashtirish imkonini beradi. Ushbu texnologiyalarni bir necha asosiy guruhlariga ajratish mumkin. Birinchidan, dinamik geometriya dasturlari (masalan, GeoGebra, Desmos) geometrik shakllarni, funksiyalarni va ularning o‘zgarishlarini real vaqt rejimida vizuallashtirishga imkon beradi. Bu talabalarga mavhum geometrik tushunchalarni aniqroq tasavvur qilish, turli transformatsiyalarni o‘rganish va matematik g‘oyalar orasidagi bog‘liqliklarni kashf etishga yordam beradi. Ikkinchidan, kompyuter algebra tizimlari (CAS) (masalan, Mathematica, Maple, Wolfram Alpha) murakkab algebraik ifodalarni soddalashtirish, tenglamalarni yechish, differensiallash va integrallash kabi amallarni avtomatlashtiradi. Bu talabalarni zerikarli hisob-kitoblardan xalos qilib, ularga matematik tushunchalarning mohiyatini o‘rganishga va muammolarni hal qilish strategiyalariga e’tibor qaratishga imkon beradi. Uchinchidan, elektron jadvallar (masalan, Microsoft Excel) ma’lumotlarni tashkil etish, tahlil qilish, statistik hisob-kitoblarni bajarish va grafiklar qurish uchun qimmatli vositadir. Ular talabalarga real ma’lumotlar bilan ishlash, ularni matematik usullar yordamida tahlil qilish va natijalarni vizuallashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [1:580]. To‘rtinchidan, Python yoki R kabi dasturlash tillari algoritmik fikrlashni, muammolarni hal qilishni va ma’lumotlar tahlilini o‘rgatishda muhim rol o‘ynaydi. Beshinchidan, Khan Academy, Coursera, edX kabi onlayn o‘quv platformalari va MOOClar (Massive Open Online Courses) talabalarga o‘z sur’atlarida o‘rganish, turli resurslarga kirish va interaktiv mashqlarni bajarish imkoniyatini beradi. Oltinchidan, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari matematik tushunchalarni uch o‘lchamli muhitda tasavvur qilish, mavhum g‘oyalarni yanada aniqroq his qilish imkonini beruvchi immersiv o‘quv tajribalarini yaratadi. Yettinchidan, didaktik o‘yinlar va simulyatsiyalar o‘quv jarayonini o‘yinlashtirish orqali talabalarning qiziqishini oshiradi va ularni muammolarni hal qilishga undaydi [2:585]. Nihoyat, interaktiv doskalar va planshetlar sinfda hamkorlikdagi o‘rganishni qo‘llab-quvvatlaydi, dinamik kontentni taqdim etadi va real vaqt rejimida qayta aloqa berish imkonini beradi. Bu texnologiyalar birgalikda matematik ta’limni yanada interaktiv, samarali va jozibador qilishga xizmat qiladi.

Axborot texnologiyalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik jihatlari ta’lim samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. AT shunchaki an’anaviy usullarni raqamlashtirish emas, balki o‘qitish va o‘rganishga yangicha yondashuvlarni talab qiladi. Birinchidan, AT faol o‘rganishni rag‘batlantiradi. Talabalar passiv tinglovchi roldan chiqib, matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda faol ishtirok etadilar. Dinamik dasturlar yordamida ular gipotezalar qo‘yish, eksperimentlar o‘tkazish va natijalarni tahlil qilish orqali bilimlarni mustaqil ravishda kashf etadilar. Ikkinchidan, differensiallashtirilgan ta’limni amalga oshirishda ATning o‘rni beqiyosdir. Har bir talabaning o‘ziga xos o‘rganish sur’ati, uslubi va ehtiyojlari bor. Adaptiv o‘quv platformalari va shaxsiylashtirilgan topshiriqlar tizimlari yordamida o‘qituvchilar har bir talabaga mos keladigan o‘quv materiallari va mashqlarni taqdim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

etishlari mumkin. Bu esa o‘z navbatida, har bir talabaning maksimal darajada rivojlanishini ta’minlaydi [2:586]. Uchinchi, AT konstruktivizm pedagogik nazariyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Talabalar matematik g‘oyalar bilan interaktiv muhitda o‘zaro aloqada bo‘lib, o‘z tushunchalarini mustaqil ravishda quradilar. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. To‘rtinchi, muammoga asoslangan ta’lim (PBL) yondashuvida AT muhim vosita hisoblanadi. AT yordamida murakkab, real hayotiy muammolarni taqdim etish va ularni hal qilish uchun matematik vositalarni qo‘llash imkoniyati yaratiladi. Bu talabalarga matematik bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Beshinchi, qayta aloqa va baholash jarayonlari AT yordamida sezilarli darajada yaxshilanadi. Onlayn testlar va mashqlar tizimlari talabalarga darhol qayta aloqa beradi, bu esa ularga xatolarini tezda tuzatish va o‘rganish strategiyalarini moslashtirish imkonini beradi. Oltinchi, AT o‘qituvchining rolini o‘zgartiradi. An’anaviy ma’ruzachi o‘rniga o‘qituvchi endi facilitator, mentor va yo‘naltiruvchi vazifasini bajaradi. U talabalarga raqamli resurslar orasida harakatlanishda, bilimlarni qurishda va murakkab muammolarni hal qilishda yordam beradi. Nihoyat, AT hamkorlikdagi o‘rganishni rag‘batlantiradi. Onlayn platformalar va umumiy hujjatlar talabalarga birgalikda loyihalar ustida ishlash, g‘oyalar almashish va bir-birlaridan o‘rganish imkonini beradi, bu esa ularning kommunikativ va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Axborot texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi, afzalliklari va cheklovlari matematik savodxonlikni oshirish kontekstida atroflicha ko‘rib chiqilishi lozim. ATni ta’limga integratsiya qilishning samaradorligi bir qator omillar bilan belgilanadi. Birinchi, u tushunchaviy tushunishni sezilarli darajada yaxshilaydi, chunki vizualizatsiya va interaktivlik mavhum matematik g‘oyalarni aniqroq va tushunarliroq qiladi. Ikkinchi, talabalarning muammolarni hal qilish ko‘nikmalari oshadi, chunki ular murakkab masalalarni yechish uchun zamonaviy AT vositalaridan foydalanishni o‘rganadilar. Uchinchi, interaktiv va o‘yinlashtirilgan elementlar o‘quv jarayonini yanada jozibador qilib, talabalarning motivatsiyasi va qiziqishini oshiradi [2:586]. Natijada, faol ishtirok va amaliyot orqali olingan bilimlar uzoqroq esda qoladi, bu esa bilimlarni saqlab qolish samaradorligini oshiradi. To‘rtinchi, ATdan foydalanish talabalarda raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish kabi 21-asr ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

ATning afzalliklari juda ko‘p. Eng muhim afzalliklardan biri mavhum tushunchalarni vizuallashtirish imkoniyatidir. Grafika, animatsiyalar va simulyatsiyalar yordamida murakkab matematik g‘oyalarni ko‘rsatish talabalarning tushunishini chuqurlashtiradi. Ikkinchi, AT murakkab hisob-kitoblarni avtomatlashtiradi, bu esa talabalarga zerikarli hisoblash yukidan xalos bo‘lishga va yuqori darajadagi fikrlashga, ya’ni muammolarni tahlil qilish va strategiyalar ishlab chiqishga e’tibor qaratishga imkon beradi [1:582]. Uchinchi, AT keng resurslarga, jumladan, onlayn kutubxonalar, ma’lumotlar bazalari va o‘quv materiallariga kirishni ta’minlaydi. To‘rtinchi, moslashuvchanlik – talabalar istalgan vaqtda, istalgan joyda o‘z sur’atlarida o‘rganishlari mumkin. Beshinchi, AT talabalarni kelajak kasblariga tayyorlaydi, chunki raqamli asboblardan ishlash ko‘nikmalari zamonaviy mehnat bozorida juda qadrlanadi. Oltinchi, didaktik o‘yinlar va vizual vositalar orqali o‘quv jarayonini qiziqarli qilish talabalarning darslarga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi [2:588]. Shuningdek,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kompyuter yordamida qo‘shimcha matematik masalalarni samarali yechish imkoniyati talabalarning amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi [1:583].

Biroq, axborot texnologiyalaridan foydalanishda bir qator cheklovlar ham mavjud. Birinchidan, raqamli tafovut muammosi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Barcha talabalarning texnologiyaga, yuqori tezlikdagi internetga va zamonaviy qurilmalarga teng kirish imkoniyati yo‘q, bu esa ta’limdagi tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Ikkinchidan, o‘qituvchilarning malakasi yetarli bo‘lmasligi mumkin. ATdan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarning o‘zlari ham tegishli ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari va texnologiyadan foydalanishga ishonch hosil qilishlari kerak. Uchinchidan, texnologiyaga haddan tashqari bog‘liqlik xavfi mavjud. Agar talabalar hisob-kitoblarni to‘liq kompyuterlarga topshirishsa, ularning aqliy hisoblash va asosiy matematik ko‘nikmalari pasayishi mumkin. To‘rtinchidan, uskuna va dasturiy ta’minotning yuqori narxi ko‘plab ta’lim muassasalari uchun moliyaviy cheklov bo‘lishi mumkin. Beshinchidan, texnologiyadan noto‘g‘ri foydalanish yoki chalg‘itishlar o‘quv jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Oltinchidan, mavjud o‘quv dasturlarini ATga moslashtirish va integratsiya qilishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Nihoyat, texnologiya insoniy o‘zaro aloqani va tanqidiy fikrlashni to‘liq almashtira olmaydi. O‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi shaxsiy muloqot, jamoaviy munozaralar va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish har doim muhim bo‘lib qoladi. Ushbu cheklovlarni hisobga olgan holda, ATni matematik ta’limga integratsiya qilishda muvozanatli va strategik yondashuv zarur.

Ushbu maqola talabalarning matematik savodxonligini oshirishda axborot texnologiyalarining (AT) transformatsion salohiyatini atroflicha tahlil qildi. AT vositalari mavhum tushunchalarni vizuallashtirish, interaktiv o‘rganishni rag‘batlantirish va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘quv jarayonini sezilarli darajada boyitadi. Ular differensiallashgan va faol ta’limni qo‘llab-quvvatlab, talabalarning motivatsiyasini oshiradi hamda ularni 21-asr ko‘nikmalari bilan qurollantiradi. Biroq, raqamli tafovut, o‘qituvchilar malakasi va texnologiyaga haddan tashqari bog‘liqlik kabi cheklovlarni hisobga olgan holda, ATni ta’limga integratsiya qilishda muvozanatli va strategik yondashuv zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘aniyev, S. A., Qurbonova, M. M. (2022). Axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali talabalarning matematik savodxonligini oshirish. *Science and Education*, 579-583.
2. Xolmatova, N. B., Jo‘rayeva, M. A. (2022). Matematika darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi. *Science and Education*, 584-588.
3. Qurbonova, M. M. (2021). Matematika fanini o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari. *Science and Education*, 437-440.
4. Xudoyberdiyeva, G. N. (2023). Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning matematik savodxonligini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *Science and Education*, 743-747.
5. Xolmatova, D. M. (2022). Matematik savodxonlikni rivojlantirishda axborot texnologiyalarining ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, 100-105.
6. Xudoyberdiyev, Sh. S. (2023). Bo‘ljak matematika o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish. *Pedagogika*, 104-108.
7. Xolmatova, N. B. (2021). Matematika fanini o‘qitishda axborot texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari. *Science and Education*, 441-444.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

8. Xolmatov, A. S., To‘rayeva, D. B. (2023). Talabalarning matematik savodxonligini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni. Academic research in educational sciences, 102-107.

**OLIY TA’LIMDA PROFESSOR O‘QITUVCHILARNING INNOVATSION
FAOLLIGINI OSHIRISH BO‘YICHA XALQARO TAJRIBALAR**

Masharipova Durjonoy Umidbek qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning innovatsion faolligini oshirishning xalqaro tajribalari tahlil qilinadi. Xususan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, xalqaro hamkorlik va professor-o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanish tizimlari asosida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida ilg‘or xorijiy tajribalar asosida samarali takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, oliy ta’lim, professor-o‘qituvchi, innovatsion faoliyat, xalqaro tajriba, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, kasbiy rivojlanish.

Abstract. This thesis analyzes international practices for enhancing the innovative activity of faculty members in the higher education system. In particular, it highlights the mechanisms for developing innovative activity based on modern pedagogical technologies, interactive methods, international cooperation, and systems of professional development for educators. As a result of the study, effective recommendations have been developed based on advanced foreign experience.

Keywords: innovation, higher education, faculty members, innovative activity, international experience, interactive methods, digital technologies, professional development.

Аннотация. В данной тезисе анализируются международные практики повышения инновационной активности профессорско-преподавательского состава в системе высшего образования. В частности, освещаются механизмы развития инновационной деятельности на основе современных педагогических технологий, интерактивных методов, международного сотрудничества и систем профессионального развития преподавателей. В результате исследования разработаны эффективные предложения на основе передового зарубежного опыта.

Ключевые слова: инновация, высшее образование, профессорско-преподавательский состав, инновационная деятельность, международный опыт, интерактивные методы, цифровые технологии, профессиональное развитие.

Mening fikrimcha, hozirgi globallashuv davrida oliy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — bu zamonaviy, raqobatbardosh va mustaqil fikrlay oladigan mutaxassislarni tayyorlashdir. Bunday natijaga erishishda esa professor-o‘qituvchilarning innovatsion faolligi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Chunki o‘qituvchi qanchalik yangicha yondashsa, talabaning fikrlash darajasi ham shunchalik rivojlanadi.

Bugungi kunda an’anaviy dars berish usullari asta-sekin o‘z ahamiyatini yo‘qotib bormoqda. Talabalar endilikda faqat ma’lumot olishni emas, balki uni tahlil qilish, muammolarni hal etish va mustaqil qaror qabul qilishni o‘rganishni istamoqda. Bu esa o‘qituvchidan innovatsion yondashuvni, yangi pedagogik texnologiyalarni va zamonaviy axborot vositalarini qo‘llashni talab qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shu nuqtai nazardan qaraganda, rivojlangan davlatlar tajribasini o‘rganish juda muhimdir. Chunki ular ta‘lim tizimida innovatsion faoliyatni rivojlantirish orqali yuqori natijalarga erishgan. Ayniqsa, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi, ularni rag‘batlantirish, xalqaro hamkorlikni yo‘lga qo‘yish kabi omillar innovatsion faollikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Menimcha, bizning ta‘lim tizimimizda ham aynan shu jihatlarga e‘tibor qaratish zarur. Ya‘ni o‘qituvchini faqat bilim beruvchi emas, balki yangilik yaratuvchi, izlanish olib boruvchi va o‘z ustida ishlovchi shaxs sifatida shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Innovatsion pedagogik metodlarning ahamiyati xorijiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Xususan, Bhuttah T.M. va boshqalar tomonidan olib borilgan izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, muammoli o‘qitish va “flipped classroom” kabi yondashuvlar nafaqat talabalar o‘quv natijalarini yaxshilaydi, balki professor-o‘qituvchilarning ijodiy va faol ishlashiga ham turtki beradi. Natijada ularning innovatsion faolligi ortadi. (Bhuttah T.M. 3-bet)

Shuningdek, Blass E. va Hayward P. tadqiqotida oliy ta‘lim muassasalarida innovatsion muhit yaratish muhim omil sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, agar universitet innovatsion rivojlanishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, unda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning ham innovatsion faoliyati tabiiy ravishda shakllanadi va rivojlanadi. (Blass E. va Hayward P. 1, 2–3-betlar)

Udekwe E. va boshqalar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlar esa xalqaro hamkorlikning ahamiyatini ochib beradi. Xususan, akademik almashinuv dasturlari va xalqaro tajriba o‘qituvchilarning yangiliklarni o‘rganishiga, ilg‘or metodlarni o‘zlashtirishiga hamda innovatsion faoliyatini kuchaytirishga xizmat qilishi aniqlangan. (Udekwe E. 4–5-betlar)

Raqamli texnologiyalarning o‘rni ham alohida e‘tiborga loyiqdir. Shalgimbekova K. va boshqalar tadqiqotida ta‘kidlanishicha, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘qituvchiga dars jarayonini samarali va qiziqarli tashkil etish imkonini beradi. Bu esa bevosita uning innovatsion faolligini oshirishga xizmat qiladi. (Shalgimbekova K. 6-bet)

Bundan tashqari, Rodríguez-Legendre va Fernández-Cruz tadqiqotida o‘qituvchining innovatsion faolligi uning shaxsiy kompetensiyalari bilan chambarchas bog‘liqligi ko‘rsatib o‘tilgan. Ayniqsa, kreativlik, yangilikka ochiqlik va doimiy o‘z ustida ishlash innovatsion faoliyatning asosiy omillari sifatida e‘tirof etiladi. (Rodríguez-Legendre va Fernández-Cruz. 8–9-betlar)

Xulosa qilib aytganda, oliy ta‘lim tizimida professor-o‘qituvchilarning innovatsion faolligini oshirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, raqamli vositalardan samarali foydalanish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish zarur.

Mening fikrimcha, o‘qituvchining innovatsion faolligi avvalo uning ichki motivatsiyasi, yangilikka intilishi va o‘z ustida ishlashiga bog‘liq. Agar o‘qituvchi o‘z kasbini sevsa va doimiy ravishda rivojlanishga intilsa, u albatta innovatsion faoliyat bilan shug‘ullanadi. Shu bilan birga, ta‘lim muassasasi ham o‘qituvchini qo‘llab-quvvatlashi, unga sharoit yaratishi va rag‘batlantirishi kerak.

Men yana shunday fikrdaman: innovatsiya bu faqat yangi texnologiya emas, balki fikrlash tarzidir. Ya‘ni o‘qituvchi har bir darsga yangicha yondashsa, talabaning qiziqishini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oshira olsa va uni mustaqil fikrlashga undasa — bu ham innovatsiyaning bir ko‘rinishidir. Shu sababli, kelajakda ta’lim sifatini oshirish uchun eng avvalo o‘qituvchining o‘zini rivojlantirishga e’tibor qaratish zarur. Chunki innovatsion o‘qituvchi — innovatsion jamiyatning asosidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bhutta T.M. et al. (2024). Enhancing student critical thinking and learning outcomes through innovative pedagogical approaches in higher education. Scientific Reports, 3-bet.
2. Blass E., Hayward P. (2014). Innovation in higher education; will there be a role for the university in 2025? European Journal of Futures Research, 2–3-betlar.
3. Udekwe E. et al. (2025). Exploring Innovation of Internationalisation Effectiveness in Higher Education Sector. MDPI, 4–5-betlar.
4. Shalgimbekova K. et al. (2024). Innovative teaching technologies in higher education. Cogent Education, 6-bet.
5. Rodríguez-Legendre F., Fernández-Cruz F.J. (2023). The innovative competence of university teachers. SAGE Journals, 8–9-betlar.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA IJODIY TAFAKKURNI
RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI**

Ismoilova Sadoqat

Urganch Ranch texnologiya universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirishning nazariy-huquqiy va amaliy asoslari keng yoritilgan. Jahon ta’lim tizimida ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar hamda O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan ta’limga oid hujjatlar tahlil qilinadi. O‘zbek pedagog olimlarining ilmiy qarashlari asosida mualliflik tahlili berilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ijodiy tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, kreativlik, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, ta’lim sifati.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-правовые и практические основы развития творческого мышления у учащихся начальных классов. Анализируются международные подходы и национальные образовательные документы Республики Узбекистан. На основе научных взглядов узбекских педагогов дается авторская интерпретация и практические рекомендации.

Ключевые слова: творческое мышление, начальное образование, креативность, критическое мышление, педагогические технологии, интерактивные методы.

Abstract. This article examines the theoretical, legal, and practical foundations of developing creative thinking in primary school pupils. International approaches and national educational policies of Uzbekistan are analyzed. Based on the views of Uzbek pedagogical scholars, authorial interpretations and practical recommendations are provided.

Keywords: creative thinking, primary education, creativity, critical thinking, pedagogical technology, interactive methods.

Zamonaviy global ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xalqaro miqyosda bu yo‘nalish ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan konseptual hujjatlar orqali qo‘llab-quvvatlanmoqda. Xususan, “Ta’lim – 2030” konsepsiyasi hamda xalqaro baholash dasturlarida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning ijodiy fikrlashi, muammoni noodatiy hal eta olish qobiliyati ham muhim ko‘rsatkich sifatida baholanadi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar ta‘lim tizimida ijodiy tafakkurni shakllantirishga yo‘naltirilgan metodlar, jumladan, muammoli o‘qitish, loyihaviy faoliyat va interfaol metodlar keng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuvlar o‘quvchining mustaqil fikrlashi, yangi g‘oyalar yaratishi va o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llashiga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida ijodiy tafakkurni rivojlantirish kelajakdagi intellektual salohiyatning asosini tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun [1] hamda 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida [2] o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, kreativ yondashuv va innovatsion g‘oyalarni shakllantirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

O‘zbek pedagog olimlari ham mazkur masalani chuqur o‘rganganlar. Jumladan, N.A. Muslimov ta‘kidlaydi: “Ta‘lim jarayonida o‘quvchining faol ishtiroki uning ijodiy tafakkurini rivojlantirishning asosiy shartidir” [3]. Ushbu fikrga ko‘ra, o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol yaratuvchi subyekt sifatida qaraladi. Bu esa ijodiy tafakkurning shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

B.R. Qodirov esa quyidagicha fikr bildiradi: “O‘quvchilarning fikrlash faoliyati ularning mustaqil izlanishi va yangi g‘oyalar yaratish qobiliyati bilan belgilanadi” [4]. Ushbu qarashdan kelib chiqib aytish mumkinki, ijodiy tafakkur o‘quvchining faqat bilim olish jarayonida emas, balki uni qayta ishlash va yangilik yaratish jarayonida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy jihatdan bu yondashuv konstruktivistik ta‘lim nazariyasiga mos keladi. Ya‘ni, o‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki o‘z tajribasi va faoliyati asosida shakllantiradi. Bu jarayonda ijodiy tafakkur muhim rol o‘ynaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish dars jarayonida turli metodlar orqali amalga oshiriladi:

- matn asosida yangi yakun o‘ylab topish;
- voqeani boshqa qahramon nuqtai nazaridan qayta hikoya qilish;
- matnga mos rasm chizish yoki sahnalashtirish;
- “agar men qahramon o‘rnida bo‘lsam...” mavzusida fikr bildirish.

Mazkur topshiriqlar orqali o‘quvchilar nafaqat matnni tushunadi, balki uni qayta ishlaydi, yangicha talqin qiladi va ijodiy yondashadi. Bu esa ularning tasavvuri, fantaziyasi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Yana bir samarali metod sifatida “Erkin fikrlar zanjiri” usulini keltirish mumkin. Bu metodda o‘quvchilar bir mavzu asosida navbatma-navbat o‘z fikrlarini bildiradilar va har bir yangi fikr oldingisini boyitadi. Natijada ijodiy g‘oyalar oqimi yuzaga keladi. Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni ta‘kidlash mumkin. Avvalo, o‘qituvchilar ijodiy tafakkurni rivojlantirish metodikasini chuqur o‘zlashtirishi zarur. Ikkinchidan, dars jarayonida ochiq va ijodiy topshiriqlarga ustuvorlik berish lozim. Uchinchidan, baholash tizimida o‘quvchilarning ijodiy yondashuvi va original fikrlari ham inobatga olinishi kerak. To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalar orqali ijodiy loyihalar tashkil etish samarali natija beradi. Beshinchidan, o‘quvchilarga mustaqil izlanish va tajriba qilish imkoniyatlarini yaratish zarur [5].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Muallifning ilmiy qarashiga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish “ikki tomonlama intellektual faoliyat”ni yuzaga keltiradi: bir tomondan, o‘quvchi mavjud bilimlarni qayta ishlaydi, ikkinchi tomondan esa yangi g‘oya va yechimlar yaratadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu yondashuvni tizimli ravishda joriy etish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoni hal etish va innovatsion g‘oyalar yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. Muslimov N.A. Pedagogik kompetentlik va kasbiy rivojlanish asoslari. – Toshkent: Fan, 2017. – 256 b.
4. Qodirov B.R. Ta’lim psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 320 b.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2019. – 280 b.

**TALABALARDA INTERDISIPLINAR YONDASHUV ASOSIDA TA’LIM
SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA KREATIV KOMPETENTLIKNI
RIVOJLANTIRISH**

Jumaniyazova Go‘zal Baxorovna

pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori PhD

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirish va ta’lim samaradorligini oshirishda interdisiplinar yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Interdisiplinar yondashuvning nazariy asoslari, tarixiy ildizlari va buyuk allomalar qarashlari asosida uning pedagogik mohiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: interdisiplinar yondashuv, kreativ kompetentlik, ta’lim samaradorligi, oliy ta’lim, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiya, innovatsion yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение междисциплинарного подхода в развитии креативной компетентности студентов и повышении эффективности образования в системе высшего образования. Раскрываются теоретические основы, исторические корни междисциплинарного подхода, а также его педагогическая сущность на основе взглядов великих мыслителей.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, креативная компетентность, эффективность образования, высшее образование, критическое мышление, педагогические технологии, инновационный подход.

Abstract. This article highlights the importance of an interdisciplinary approach in developing students’ creative competence and improving the effectiveness of higher education. The theoretical foundations, historical roots, and pedagogical essence of the interdisciplinary approach are revealed based on the views of great scholars.

Keywords: interdisciplinary approach, creative competence, education effectiveness, higher education, critical thinking, pedagogical technology, innovative approach.

Ilmiy tadqiqot muassasalarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar natijasi shuni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘rsatmoqdaki, oliy ta’lim bosqichida tahsil olayotgan talabalarni kreativ kompetentligini rivojlantirish, ilg‘or texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish va interdisiplinar yondashuv asosida o‘quv jarayonini takomillashtirish borasida keng ko‘lamli ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. 2022-yil Xalqaro Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan chop etilgan “Fostering creativity and critical thinking in university teaching and learning” [1] (Universitetda o‘qitish va o‘qishda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish) nomli hisobotda qayd etilishicha, interdisiplinar yondashuv asosida kreativ kompetentlikni rivojlantirish oliy ta’limda faqat o‘quv dasturlarini yangilash bilan emas, balki o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga asoslangan pedagogik yondashuvlarni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Talabalarning kreativ kompetentligini rag‘batlantiruvchi interdisiplinar yondashuvga asoslangan dars muhiti yaratishni taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimini yangi sifat darajasini yuqori bosqichga olib chiqishda “Ta’lim to‘g‘risida” [2] gi Qonunning 1-bob, 4-moddasida ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsplari sifatida: bilimlilik, qobiliyatlilik va iste’dodning rag‘batlantirilishi; ta’lim ustuvorligining tan olinishi; ta’lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi e’tirof etilgan. 2024-yil 1-fevraldagi “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi O‘RQ-901-son Qonunda pedagog sifatida faoliyat boshlovchilar uchun mentorlik - tajribali pedagog bilan bir o‘quv yiliga biriktirish tartibi pedagogik tayyorgarlik va professional integratsiyaning amaliyotda yo‘lga qo‘yilganligi pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning o‘ziga xos imkoniyati ekanligini ko‘rsatadi.

Interdisiplinar tushunchasi ilk bor 1970-yilda Villiam Nevel tomonidan ilmiy kontekstdan keng tarqalgan yondashuv sifatida ishlatilgan. Interdisiplinar atamasi lotin tilidan olingan bo‘lib, u quyidagi ma’noni bildiradi:

“Inter” – “o‘rtasida”, “orasida”, “o‘zaro”; “disciplina” – “bilim sohasi” yoki “ta’lim, fan” [3]. Bu terminning mohiyati bir nechta soha yondashuvlarini bir vaqtda qo‘llash orqali masala va muammoni alohida, keng qamrovda tahlil qilish, o‘quv jarayonini yangi nuqtai nazardan yoritish va murakkab pedagogik holatlarni chuqurroq anglash imkoniyatini yaratishga asoslanadi. 1990-yillarda interdisiplinar ta’lim metodini taqdim etgan va ta’lim tizimlarida bir necha fanlarni birlashtirib o‘rgatishni tavsiya qilgan. Nevelning fikricha: “Hech bir yakka fan inson ongini to‘liq tushuntira olmaydi. Bu birgalikdagi harakatni talab qiladigan interdisiplinar vazifadir [4]. Olim tomonidan ko‘plab interdisiplinar yondashuvga oid yana bir qator fikrlarni keltirish mumkin: “ Interdisiplinar tadqiqot eng yaxshi tarzda shunday ta’riflanadi: bu bitta fan doirasida to‘liq o‘rganib bo‘lmaydigan darajada keng yoki murakkab bo‘lgan savolga javob topish, muammoni hal qilish yoki mavzuni yoritish jarayoni bo‘lib, bu oddiy qo‘shilma emas, balki yangi sifat darajasidagi tushunchalarni yuzaga keltiruvchi kognitiv sintez jarayonidir ” [5] Mazkur fikr muhim nazariy asos bo‘lib, ta’lim sohasida o‘z dolzarbligiga ega bo‘lgan kompleks kompetensiyalar, jumladan, kreativ kompetentlikni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega.

Beruniy tabiatshunoslik, matematika, til va tarixni uyg‘un holda olib borgan. U aniq ifodalaydiki, ilmiy yondashuvda interdisiplinar aloqadorlik muhim. Alloma ilmiy sintez haqida shunday deydi: “Ilmni bir sohaga qamash xatodir; fanlar o‘zaro bog‘lanmasa, bilganing parchalanadi.” [6]. Ushbu fikr boshlang‘ich ta’limda ona tili-o‘qish savodxonligini boshqa fanlar bilan bog‘liq holda o‘qitishning dolzarbligini asoslab beradi. Beruniy fikricha, bilish jarayoni ajratilgan emas, balki murakkab, ko‘p qirrali hodisadir. Shu bois, talabalarda kreativ

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kompetentlikni rivojlantirish uchun ularni faqat til elementlari bilan emas, balki tarixiy, axloqiy, mantiqiy va estetik kontekstlarda o‘qitish muhim bo‘lib, interdisiplinar yondashuvning pedagogik va metodik asosi hisoblanadi.

Alisher Navoiy bilishning ko‘p qirrali yondashuvi haqida shunday yozadi: “Ilm bir daryodur, unga har xil soylar qo‘shilmasa, suv qurur.” [7]. Navoiyning asarlarida til, obraz va ma’no chuqur falsafiy qatlamlar bilan uyg‘un holda ifodalangan. Bu esa o‘qish savodxonligida faqat texnik ko‘nikmalar emas, balki konseptual, tafakkuriy va estetik tushunchalar asosida yondashish zarurligini bildiradi. Uning “so‘zda nur bo‘lsa, qalbdan yog‘ilur” degan fikri ham talabalarni o‘qishga ilhomlantirishda faqat matn emas, balki ma’naviy-estetik uyg‘unlikni rivojlantirish lozimligini ko‘rsatadi.

Interdisiplinar yondashuvning nazariy asoslari va uning tarixiy ildizlari ham mazkur yo‘nalishning ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Xususan, bu yondashuv turli fanlar o‘rtasidagi integratsiyani ta’minlab, murakkab muammolarni keng qamrovda tahlil qilish va yangi bilimlarni sintez qilish imkonini beradi. Buyuk allomalarimizning ilmiy qarashlari ham fanlararo uyg‘unlik va bilimlarning yaxlitligini ta’kidlab, bugungi zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan hamohang ekanligini ko‘rsatadi.

Demak, talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirish uchun interdisiplinar yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni muhim pedagogik shart hisoblanadi. Bunday yondashuv orqali talabalar nafaqat bilimlarni egallaydi, balki ularni integratsiyalash, tahlil qilish va yangi g‘oyalar yaratish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Natijada esa raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va innovatsion faoliyatga tayyor mutaxassislar yetishib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fostering creativity and critical thinking in university teaching and learning / International Economic Cooperation and Development Organization. – 2022. <https://www.oecd.org/education//>
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonuni “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – 24.09.2020-y., 637-son.
3. <https://ia601903.us.archive.org/24/items/in.ernet.dli.2015>
4. A.Newell “You can’t play 20 questions with nature and win: Projective comments on the papers of this symposium” New York academic press, 2003. 83-p.
5. A.Newell “A theory of Interdisciplinary studies// Issues in integrative studies. – 2001 No. 19. 23-p.
6. Beruniy A. R. Geodeziya asoslari / Arab tilidan tarj. A. Hayitmetov. – Toshkent: Fan, 2016. – 220 b.
7. Navoiy A. Munojot / nashrga tayyorlovchi A. Qayumov. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2013. – 128 b.

O‘QUV DASTURLARINI MONITORING QILISH TUSHUNCHASI VA MOHIYATI

Atajanova Oyshajon Ravshonbekovna

Osiyo Xalqaro Uniersiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda o‘quv dasturlarini monitoring qilish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati tahlil qilinadi. O‘quv dasturlarini monitoring qilishning ta’lim sifatini oshirishdagi o‘rni, uning turlari, tamoyillari hamda xalqaro tajribalar asosida amalga oshirilish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, monitoring jarayonining ta‘lim samaradorligini baholash va rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: monitoring, o‘quv dasturi, ta‘lim sifati, baholash, pedagogik nazorat, o‘quv jarayoni, kompetensiya.

Annotation. This thesis analyzes the concept of monitoring educational programs and its pedagogical essence. It highlights the role of monitoring in improving the quality of education, its types, principles, and implementation mechanisms based on international experience. Additionally, the importance of monitoring in evaluating and enhancing the effectiveness of the educational process is substantiated.

Keywords: monitoring, curriculum, quality of education, assessment, pedagogical control, educational process, competence.

Аннотация. В данном тезисе анализируются понятие мониторинга учебных программ и его педагогическая сущность. Освещаются роль мониторинга учебных программ в повышении качества образования, его виды, принципы, а также механизмы реализации на основе международного опыта. Кроме того, обосновывается значение мониторинга в оценке и развитии эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: мониторинг, учебная программа, качество образования, оценивание, педагогический контроль, учебный процесс, компетенция.

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quv dasturlarini monitoring qilish nihoyatda muhim va zarur jarayonlardan biri hisoblanadi. Chunki har qanday ta‘lim dasturi faqat ishlab chiqilishi yoki joriy etilishi bilan o‘z vazifasini to‘liq bajarmaydi, balki uning amaliyotdagi natijalari, samaradorligi va ta‘siri orqali haqiqiy qiymati aniqlanadi. Agar o‘quv dasturi muntazam ravishda monitoring qilinmasa, u zamon talablariga mos kelmay qolishi, o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondira olmasligi hamda ta‘lim sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ta‘lim tizimi ham doimiy o‘zgarish va yangilanishni talab qiladi. Shu sababli faqat yangi o‘quv dasturlarini ishlab chiqish bilan cheklanib qolish yetarli emas. Ularni amaliyotda qo‘llash jarayonini doimiy kuzatish, tahlil qilish, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va takomillashtirish zarur. Aynan monitoring jarayoni orqali ta‘lim dasturlarining real holati, ularning samaradorlik darajasi va o‘quv jarayoniga ta‘siri chuqur o‘rganiladi.

Bizningcha, monitoring o‘quv dasturining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malaka darajasini baholash, shuningdek, o‘qitish metodlarining samaradorligini aniqlashda muhim vosita hisoblanadi. Bundan tashqari, monitoring natijalari asosida ta‘lim jarayonini yanada takomillashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish hamda o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

Shu bilan birga, monitoring nafaqat nazorat qilish vositasi, balki rivojlantiruvchi mexanizm sifatida ham qaralishi lozim. Chunki u orqali aniqlangan muammolar asosida aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi, innovatsion yondashuvlar joriy etiladi va ta‘lim sifati bosqichma-bosqich oshirib boriladi. Bu esa o‘z navbatida raqobatbardosh, mustaqil fikrlay oladigan va zamonaviy bilimlarga ega shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

O‘quv dasturlarini monitoring qilish tushunchasini o‘rganar ekanman, Stufflebeam D.L. ning CIPP modeli juda muhim ekanligini angladim. Unga ko‘ra monitoring baholash, jarayonni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tahlil qilish va natijalarni tekshirish orqali amalga oshiriladi. Bu esa ta’lim dasturining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. (Stufflebeam D.L. , CIPP modeli, 45-bet)

Shuningdek, Scriven M. tadqiqotlarini o‘qib shunday xulosaga keldimki, monitoring jarayoni faqat yakuniy natijani emas, balki butun ta’lim jarayonini doimiy baholashni o‘z ichiga oladi. Bu yondashuv “formative evaluation” deb ataladi. (Scriven M. – Formative Evaluation Theory, 67-bet)

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan ta’lim sifati bo‘yicha hujjatlarni o‘rganib, monitoring ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashda asosiy vosita ekanligini tushundim. Unda ta’lim dasturlari muntazam yangilanib borishi kerakligi ta’kidlanadi. (UNESCO – Quality Assurance in Education, 12–13-betlar)

OECD (Education at a Glance) hisobotini o‘qib, monitoring jarayoni mamlakatlar ta’lim tizimini solishtirish va rivojlantirish uchun asosiy indikator ekanligini angladim. Bu jarayon ta’lim siyosatini shakllantirishga ham katta ta’sir qiladi. (OECD (Education at a Glance) – Indicators of Education Systems, 28-bet)

Guskey T.R. tadqiqotlarini o‘rganib, monitoring o‘qituvchi faoliyatini baholash va professional rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun muhim vosita ekanligini tushundim. Bu esa ta’lim sifatini oshiradi. (Guskey T.R. – Teacher Evaluation and Professional Growth, 90-bet)

Xulosa qilib aytganda, o‘quv dasturlarini monitoring qilish ta’lim tizimining ajralmas va strategik muhim jarayonidir. Chunki har qanday o‘quv dasturi faqat ishlab chiqilishi bilan emas, balki uning amaliyotdagi samaradorligi, natijadorligi va zamon talablariga qanchalik mos kelishi bilan baholanadi. Aynan monitoring jarayoni orqali ta’lim dasturlarining real holati aniqlanadi va ularning sifat ko‘rsatkichlari baholanadi.

Monitoring jarayoni doimiy, tizimli va ilmiy asosda olib borilishi zarur. Agar o‘quv dasturlari muntazam ravishda tahlil qilinmasa, ta’lim sifati pasayishi, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmasligi hamda ular zamonaviy jamiyat talablariga javob bera olmasligi mumkin. Shu bois monitoring jarayoni uzluksiz bo‘lishi, aniq mezonlar asosida tashkil etilishi va natijalari asosida amaliy qarorlar qabul qilinishi lozim.

Shuningdek, monitoring nafaqat nazorat qilish vositasi, balki rivojlantiruvchi mexanizm sifatida ham katta ahamiyatga ega. Chunki bu jarayon orqali ta’lim tizimidagi muammolar, kamchiliklar va mavjud ziddiyatlar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu esa o‘z navbatida o‘qitish jarayonini takomillashtirish, innovatsion metodlarni joriy etish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, monitoring natijalari o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ular o‘z faoliyatini tahlil qilish, yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish va o‘z ustida ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Natijada ta’lim jarayonida samaradorlik oshadi, o‘quvchilar esa yanada sifatli bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Xulosa o‘rnida zamonaviy ta’lim tizimida monitoring faqatgina tekshiruv yoki nazorat emas, balki rivojlanish va takomillashuv vositasidir. U orqali ta’lim jarayoni muntazam yangilanib boradi, ilg‘or tajribalar joriy etiladi va zamon talablariga mos, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Umuman olganda, o‘quv dasturlarini monitoring qilish ta’lim tizimini samarali boshqarish, uning sifatini oshirish va barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim omil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

hisoblanadi. Shu sababli bu jarayonni tashkil etishda ilmiy yondashuv, zamonaviy metodlar va innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Stufflebeam Daniel L. “The CIPP Model for Evaluation” ilmiy maqola. (2003. 45-bet.)
2. Scriven Michael. “Evaluation Thesaurus.” Nomli ilmiy asar. (1991, 67-bet.)
3. UNESCO. “Education Quality Assurance Guidelines.” Nomli rasmiy xalqaro hisobot. (2017. 12–13-betlar.)
4. OECD. “Education at a Glance.” Nomli xalqaro tahliliy hisobot. (2020. 28-bet.)
5. Guskey Thomas R. “Evaluating Professional Development.” Nomli ilmiy kitob. (2000. 90-bet.)

**BILIMLARNI MUSTAHKAMLASH JARAYONIDA MODELLASHTIRISH
YONDASHUVINING MAZMUN-MOHIIYATI**

Bobojanov Farux Rashidbek o‘g‘li

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda bilimlarni mustahkamlash jarayonida modellashtirish yondashuvining mazmun-mohiyati tahlil qilinadi. Xususan, modellashtirishning pedagogik jarayondagi o‘rni, uning o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda xalqaro tajribalar asosida samaradorligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: modellashtirish, bilimni mustahkamlash, pedagogik yondashuv, o‘quv jarayoni, tafakkur, innovatsiya, ta’lim texnologiyalari.

Abstract. This thesis analyzes the essence and content of the modeling approach in the process of knowledge consolidation. In particular, it highlights the role of modeling in the pedagogical process, its importance in developing students’ thinking, and its effectiveness based on international experience.

Keywords: modeling, knowledge consolidation, pedagogical approach, learning process, thinking, innovation, educational technologies.

Аннотация. В данном тезисе анализируется сущность и содержание моделирующего подхода в процессе закрепления знаний. В частности, рассматривается роль моделирования в педагогическом процессе, его значение в развитии мышления учащихся, а также его эффективность на основе международного опыта.

Ключевые слова: моделирование, закрепление знаний, педагогический подход, учебный процесс, мышление, инновации, образовательные технологии.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash jarayoni oddiy takrorlash yoki yodlash bilan cheklanib qolmasligi kerak. Chunki bugungi kunda ta’limning asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki o‘quvchini mustaqil fikrlaydigan, tahlil qila oladigan va o‘z bilimini amaliyotda qo‘llay oladigan shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, modellashtirish yondashuvi ta’lim jarayonining eng muhim va samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Modellashtirish yondashuvi orqali o‘quvchilar real hayotdagi jarayonlar, hodisalar va tushunchalarni soddalashtirilgan model ko‘rinishida o‘rganadi. Bu esa ularga murakkab bilimlarni osonroq tushunish, ularni tizimli ravishda anglash va mustahkamlash imkonini beradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ayniqsa, bu yondashuv o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi hamda muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Menimcha, modellashtirishning eng muhim jihatlaridan biri shundaki, u o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Ya‘ni o‘quvchi tayyor bilimni qabul qilish o‘rniga, uni o‘zi yaratadi, tahlil qiladi va qayta ishlaydi. Bu esa bilimlarning yanada mustahkam va uzoq muddatli bo‘lishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, modellashtirish yondashuvi zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ham uzviy bog‘liqdir. Raqamli vositalar, interaktiv platformalar va vizual materiallardan foydalanish modellashtirish jarayonini yanada samarali qiladi. Shu sababli ushbu yondashuvni chuqur o‘rganish va uni ta‘lim jarayoniga keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Modellashtirish yondashuvining pedagogik mohiyati ilmiy manbalarda keng yoritilgan. Xususan, Joyce B. va Weil M. tadqiqotlarida modellashtirish o‘quvchilarning bilimni faol o‘zlashtirishiga xizmat qiluvchi samarali metod sifatida baholanadi. Unga ko‘ra, model yaratish jarayoni o‘quvchini fikrlashga undaydi va bilimni chuqurroq anglashga yordam beradi. (Joyce B. va Weil M. 78-bet)

Shuningdek, Mayer R.E. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda modellashtirish vizual va kognitiv jarayonlarni birlashtirish orqali bilimni mustahkamlashga xizmat qilishi ta‘kidlanadi. Bu yondashuv o‘quvchining tushunishini osonlashtiradi va uzoq muddatli xotirada saqlanishini ta‘minlaydi. (Mayer R.E. 45–46-betlar)

Hattie J. tadqiqotlarida esa modellashtirish o‘quv natijalariga ijobiy ta‘sir ko‘rsatuvchi yuqori samarali strategiyalardan biri sifatida ko‘rsatiladi. Ayniqsa, o‘qituvchi tomonidan namunaviy model ko‘rsatish o‘quvchilarning tushunish darajasini oshiradi. (Hattie J. 112-bet)

Schunk D.H. ilmiy ishlarida modellashtirish ijtimoiy-kognitiv nazariya asosida tushuntiriladi. Unga ko‘ra, o‘quvchilar model orqali kuzatish va takrorlash orqali bilimni mustahkamlaydi hamda yangi ko‘nikmalarni egallaydi. (Schunk D.H. 156-bet)

A.Bandura tadqiqotlarida ham modellashtirish o‘rganishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Uning fikricha, insonlar boshqalarning faoliyatini kuzatish orqali yangi bilim va xatti-harakatlarni o‘zlashtiradi. (Bandura A. 22–23-betlar)

Bilimlarni mustahkamlash jarayonida modellashtirish yondashuvi muhim pedagogik ahamiyatga ega bo‘lib, u o‘quvchilarning bilimni chuqur anglashiga, mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki ularni real hayotiy vaziyatlarga tatbiq etishni ham o‘rganadi.

Mening fikrimcha, modellashtirish yondashuvi ta‘lim jarayonini yanada jonlantiradi va samaradorligini oshiradi. Chunki bu yondashuv o‘quvchini faol fikrlashga undaydi, uning qiziqishini oshiradi va bilim olish jarayonini qiziqarli qiladi. Ayniqsa, murakkab mavzularni o‘rganishda modellashtirish juda katta yordam beradi, chunki u abstrakt tushunchalarni aniq va tushunarli shaklga keltiradi.

Shu bilan birga, modellashtirish yondashuvi o‘qituvchidan ham yuqori darajada tayyorgarlikni talab qiladi. Ya‘ni o‘qituvchi darsni to‘g‘ri tashkil eta olishi, mos modelni tanlashi va o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlashi zarur. Agar bu jarayon to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilsa, ta‘lim sifati sezilarli darajada oshadi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda modellashtirish bu shunchaki metod emas, balki o‘qitishning zamonaviy falsafasidir. Chunki u o‘quvchini fikrlashga, izlanishga va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Shu sababli kelajakda ta’lim tizimini rivojlantirishda aynan modellashtirish kabi innovatsion yondashuvlarga keng o‘rin berish zarur deb hisoblayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Joyce B., Weil M. (2011). Models of Teaching. Pearson. (2011. 78-bet)
2. Mayer R.E. Multimedia Learning. Cambridge University Press. (2009. 45–46-betlar)
3. Hattie J. Visible Learning. Routledge, (2009. 112-bet)
4. Schunk D.H. Learning Theories: An Educational Perspective. Pearson. (2012. 156-bet)
5. Bandura A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hall. (22–23-betlar)

**OLIY TA’LIMDA TA’LIM JARAYONIDA SHAXSNING MUSTAQIL FIKR
YURITISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK
TUSHUNCHALARINING NAZARIY ASOSLARI**

Sherova Saboxat Polvonnazarovna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi oliy ta’lim tizimida ta’lim jarayonida shaxsning mustaqil fikr yuritish qobiliyatini shakllantirishning pedagogik tushunchalari, ularning nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyati yoritilgan. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metod va yondashuvlar ilmiy manbalar asosida tahlil qilinib, ular yuzasidan mualliflik xulosalari berilgan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim muhitida talabning faolligini oshirish, tanqidiy tafakkurini rivojlantirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil fikrlash, pedagogik jarayon, tanqidiy tafakkur, oliy ta’lim, innovatsion texnologiyalar, shaxs rivoji, ta’lim metodlari, kreativlik.

Abstract. This thesis explores the pedagogical concepts of developing independent thinking skills in students within the higher education system, along with their theoretical foundations and practical significance. Methods and approaches that contribute to the development of independent thinking are analyzed based on scientific sources, and the author’s conclusions are presented. Furthermore, the role of enhancing student activity, developing critical thinking, and implementing innovative pedagogical technologies in the modern educational environment is revealed.

Keywords: independent thinking, pedagogical process, critical thinking, higher education, innovative technologies, personal development, teaching methods, creativity.

Аннотация. В данной тезисе освещаются педагогические понятия формирования способности самостоятельного мышления личности в процессе обучения в системе высшего образования, их теоретические основы и практическое значение. Методы и подходы, способствующие развитию самостоятельного мышления, проанализированы на основе научных источников, а также представлены авторские выводы по данной теме. Кроме того, раскрыта роль повышения активности студентов, развития критического мышления и использования инновационных педагогических технологий в современной образовательной среде.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: самостоятельное мышление, педагогический процесс, критическое мышление, высшее образование, инновационные технологии, развитие личности, методы обучения, креативность.

Mening fikrimcha, bugungi globallashuv jarayonida oliy ta’lim tizimi oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri – bu talabalarda mustaqil fikr yuritish qobiliyatini shakllantirishdir. Chunki zamonaviy jamiyat faqat tayyor bilimlarni o‘zlashtiradigan emas, balki ularni tahlil qila oladigan, mustaqil qaror qabul qiladigan va yangicha g‘oyalarni ilgari sura oladigan shaxslarni talab qilmoqda. Ayniqsa, tez o‘zgarib borayotgan axborot makonida talaba o‘z bilimini mustaqil ravishda yangilab borishi, turli manbalarni solishtirib, eng to‘g‘ri xulosaga kela olishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, mustaqil fikrlash qobiliyati shaxsning intellektual rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Bu qobiliyat nafaqat o‘quv jarayonida, balki kundalik hayotda ham muhim rol o‘ynaydi. Talabaning mustaqil fikrlay olishi uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, mas’uliyat hissini shakllantiradi hamda uni faol hayotiy pozitsiyaga ega shaxs sifatida rivojlantiradi.

Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida an’anaviy o‘qitish usullari asta-sekin zamonaviy, innovatsion yondashuvlar bilan almashmoqda. Bu esa o‘z navbatida ta’lim jarayonida talabaning passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllanishini taqozo etadi. Mening nazarimda, aynan shu o‘zgarishlar mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Shuningdek, mustaqil fikrlashni shakllantirish pedagogik jarayonning uzviy qismi bo‘lib, u o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlik, o‘zaro hurmat va erkin fikr almashinuvi asosida rivojlanadi. Agar ta’lim jarayonida talabaning fikri qadrlansa, unga erkinlik berilsa, u o‘z nuqtai nazarini asoslashga harakat qiladi. Bu esa bevosita uning tafakkur darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik adabiyotlarda mustaqil fikrlash tushunchasi shaxsning bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishi, ularni tahlil qilishi va yangi xulosalar chiqarishi bilan izohlanadi. Jumladan, I.A. Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida yoshlarning mustaqil fikrlashi ularning ma’naviy barkamolligi bilan chambarchas bog‘liq ekanini ta’kidlanadi. Muallif bu asarda (III bob, 87–89-betlar) yoshlarning erkin fikrlashi jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri ekanini qayd etadi. Men ushbu fikrdan kelib chiqib shuni xulosa qilamanki, mustaqil fikrlash nafaqat bilim olish, balki shaxsning ijtimoiy faolligini ham oshiradi.

Shuningdek, V.A. Slastenin “Pedagogika” darsligida ta’lim jarayonida talabaning mustaqil faoliyatini tashkil etish muhim pedagogik shartlardan biri sifatida ko‘rsatib o‘tiladi. Muallifning fikricha, mustaqil topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va ijodiy yondashuvlar orqali talabaning tafakkuri rivojlanadi. Men bu yondashuvni qo‘llab-quvvatlagan holda aytishim mumkinki, aynan muammoli ta’lim metodlari talabani fikrlashga majbur qiladi va bu jarayon eng samarali usullardan biridir. (V.A. Slastenin II qism, 112–115-betlar)

Bundan tashqari, J. Deweyning “Democracy and Education” asarida ta’lim jarayoni tajriba asosida tashkil etilishi kerakligi ta’kidlanadi. Dewey fikricha, talaba o‘rganayotgan bilimini amaliyotda qo‘llash orqali mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Men bu fikr asosida shuni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

xulosa qilaman: nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan bog‘lanmasa, mustaqil fikrlash to‘liq shakllanmaydi. (J. Dewey, 154–160-betlar)

Zamonaviy pedagoglardan biri A.V. Khutorskiy esa o‘zining ilmiy ishlarida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim modelini ilgari suradi. Unga ko‘ra, ta’lim markazida o‘qituvchi emas, balki talaba turishi lozim. Menimcha, bu yondashuv mustaqil fikrlashni rivojlantirishda eng to‘g‘ri yo‘ldir, chunki talaba o‘z fikrini erkin ifoda eta boshlaydi. (A.V. Khutorskiy 2005-yil, 63–67-betlar)

Shuningdek, O‘zbekistonlik pedagog olim N. Azizxo‘jayeva “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” asarida innovatsion metodlar orqali talabalarni faollashtirish yo‘llarini ko‘rsatadi. Muallif interfaol metodlar, munozaralar va loyihaviy ishlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Men ushbu fikrni umumlashtirib shuni aytishim mumkinki, interfaol metodlar talabaning darsdagi passivligini yo‘qotadi va uni faol fikrlovchi shaxsga aylantiradi. (N. Azizxo‘jayeva 45–50-betlar)

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’lim tizimida shaxsning mustaqil fikr yuritish qobiliyatini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki talabaning fikrlash, tahlil qilish, muammolarni hal etish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun an‘anaviy o‘qitish usullari yetarli emas. Shu boisdan ta’lim jarayoniga interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy ishlar va innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish zarur. Bunday yondashuvlar talabaning bilim olish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va uni faol fikrlovchi shaxsga aylantiradi.

Bundan tashqari, mustaqil fikrlashni shakllantirishda o‘qituvchining roli ham beqiyosdir. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki yo‘naltiruvchi, motivator va hamkor sifatida faoliyat yuritishi lozim. U talabalarga tayyor javoblarni berish o‘rniga, ularni izlanishga undashi, savollar berishga o‘rgatishi va mustaqil xulosa chiqarishga yo‘naltirishi kerak.

Shuningdek, mustaqil fikrlovchi shaxs jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Chunki bunday insonlar yangilik yaratadi, muammolarga kreativ yondashadi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadi. Shu sababli oliy ta’lim tizimida mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Umuman olganda, ta’lim jarayonida mustaqil fikrlashni shakllantirish orqali biz nafaqat bilimli, balki ongli, tashabbuskor va raqobatbardosh kadrlarni tarbiyalaymiz. Bu esa o‘z navbatida jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. (III bob, 87–89-betlar).
2. Slavenin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2002. (II qism, 112–115-betlar).
3. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. (Chapter 7, 154–160-betlar).
4. Khutorskiy A.V. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim asoslari. – Moskva, 2005. (63–67-betlar).
5. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006. (45–50-betlar).

**O‘QUVCHILARDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA NUTQIY
FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH USUL VA VOSITALARI**

Kamolova Guli Muradovna

Urganch RANCH texnologiya Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quvchilarda nutqiy faoliyatni rivojlantirishning usul va vositalari tahlil qilinadi. Xususan, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metodlar, nutqiy faoliyatni shakllantirish texnologiyalari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda xalqaro va ilmiy manbalar asosida samarali usullar tizimi ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, nutqiy faoliyat, kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, ta’lim texnologiyalari, til o‘qitish, o‘quvchi.

Abstract. This thesis analyzes the methods and tools for developing students’ speech activity based on the competency-based approach. In particular, it highlights the importance of communicative competence, interactive methods, technologies for forming speech activity, and modern pedagogical approaches. The study develops a system of effective methods based on international and scientific sources.

Keywords: competence, speech activity, communicative approach, interactive methods, educational technologies, language teaching, student.

Аннотация. В данном тезисе анализируются методы и средства развития речевой деятельности учащихся на основе компетентного подхода. В частности, освещаются значение коммуникативной компетенции, интерактивных методов, технологий формирования речевой деятельности, а также современных педагогических подходов. В исследовании на основе международных и научных источников разработана система эффективных методов.

Ключевые слова: компетенция, речевая деятельность, коммуникативный подход, интерактивные методы, образовательные технологии, обучение языку, учащийся.

Bugungi ta’lim tizimida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish eng muhim vazifalardan biridir. Chunki nutq — bu faqat tilni bilish emas, balki fikrni aniq, mantiqiy va tushunarli ifoda eta olish qobiliyatidir. Zamonaviy jamiyatda esa insonning kommunikativ kompetensiyasi uning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu sababli ta’lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvga asoslanish zarur. Bu yondashuv o‘quvchini faqat bilim egasi emas, balki uni amaliyotda qo‘llay oladigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, nutqiy faoliyatni rivojlantirishda bu yondashuv juda muhim ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchini fikrlashga, gapirishga va muloqot qilishga undaydi.

Menimcha, nutqiy faoliyatni rivojlantirish jarayoni faqat grammatika yoki qoidalarni o‘rgatish bilan cheklanmasligi kerak. U interaktiv metodlar, dialoglar, muammoli vaziyatlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali amalga oshirilishi lozim. Shu orqali o‘quvchi o‘z fikrini erkin ifoda etishga o‘rganadi.

Shu nuqtai nazardan, xalqaro tajribalarni o‘rganish juda muhimdir, chunki rivojlangan ta’lim tizimlarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan.

Kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslarini o‘rganar ekanmiz, Chomsky N. va Hymes D. ishlari juda muhim ekanligini angladim. Hymes kommunikativ kompetensiya nafaqat

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

til bilimini, balki uni real muloqotda qo‘llash qobiliyatini ham o‘z ichiga olishini ta’kidlaydi. Bu esa nutqiy faoliyatni rivojlantirishning asosiy asosi hisoblanadi. (Chomsky N. va Hymes D. 34-bet)

Bachman L. F. va Palmer A. S. tadqiqotlarini o‘qib shunday xulosaga keldimki, kommunikativ kompetensiya til bilimi, strategik qobiliyat va psixologik tayyorgarlikni o‘z ichiga oladi. Bu esa o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. (Bachman L. F. va Palmer A. S. 56–57-betlar)

Canale M. va Swain M. ishlarini o‘rganib, kommunikativ yondashuvda nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun interaktiv mashg‘ulotlar, dialoglar va rol o‘yinlari juda samarali ekanligini tushundim. Bu metodlar o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi. (Canale M. va Swain M. 22-bet)

Richards J.C. va Rodgers T.S. tadqiqotini o‘qib, kommunikativ yondashuvda asosiy e’tibor grammatikaga emas, balki muloqotga qaratilishini angladim. Bu esa nutqiy faoliyatni tabiiy sharoitda rivojlantirishga imkon beradi. (Richards J.C. va Rodgers T.S. 41-bet)

Brown H.D. ishini tahlil qilib, nutqiy faoliyatni rivojlantirishda amaliy mashqlar, real hayotiy vaziyatlar va kommunikativ topshiriqlar muhim rol o‘ynashini tushundim. Bu o‘quvchining erkin nutqini shakllantiradi. (Brown H.D. 112-bet)

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Chunki nutqiy kompetensiya o‘quvchining nafaqat til bilimini, balki uning fikrlash, tahlil qilish va muloqot qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Mening fikrimcha, nutqiy faoliyatni rivojlantirish jarayoni interaktiv va amaliy asosda tashkil etilishi kerak. Oddiy yodlash yoki qoidalarni o‘rganish yetarli emas, balki o‘quvchi real muloqot vaziyatlariga jalb qilinishi zarur. Bu esa uning erkin va ishonchli gapirishiga yordam beradi.

Shuningdek, o‘qituvchi ham bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. U darsni to‘g‘ri tashkil etishi, o‘quvchilarni muloqotga undashi va ularning fikrini erkin ifoda etishiga sharoit yaratishi kerak. Agar bu jarayon to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilsa, o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasi sezilarli darajada oshadi.

Xulosa o‘rnida nutqiy faoliyatni rivojlantirish bu faqat til o‘rganish emas, balki shaxsni shakllantirish jarayonidir. Chunki erkin va aniq fikr bildiradigan inson har qanday sohada muvaffaqiyatga erisha oladi. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuvni ta’lim tizimida keng joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Noam Chomsky. Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, MA: MIT Press. – 34-bet.

2.Dell Hymes. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. (Eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin. – 34-bet.

3.Lyle F. Bachman & Adrian S. Palmer. Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). Language Testing in Practice. Oxford: Oxford University Press. – 56–57-betlar.

4.Michael Canale & Merrill Swain. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1–47. – 22-bet.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Jack C. Richards & Theodore S. Rodgers. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). Approaches and Methods in Language Teaching (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. – 41-bet.

6. H. Douglas Brown. Brown, H. D. (2000). Principles of Language Learning and Teaching (4th ed.). New York: Longman. – 112-bet.

**SHAXS RIVOJIDA O‘QITISH JARAYONINING TA’LIMIIY VA TARBIYAVIIY
TA’SIRINI ILMIY TAHLIL ETISH**

Bobojonova Farangiz Maqsud qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi o‘qitish jarayonining shaxs rivojiga ta’limiy va tarbiyaviy ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Ta’lim jarayoni insonning nafaqat bilim olish faoliyatini, balki uning shaxs sifatida shakllanishi, axloqiy qadriyatlari, ijtimoiy munosabatlari va psixologik rivojlanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslab beriladi. Tadqiqotda zamonaviy va klassik pedagogik-psixologik nazariyalar, jumladan L.S. Vygotskiy, J. Piaget, B.S. Bloom qarashlari hamda UNESCO va milliy pedagogik manbalar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: shaxs rivoji, ta’lim jarayoni, tarbiya, pedagogika, ijtimoiylashuv, kompetensiya, psixologik rivojlanish, didaktika.

Аннотация. В данной тезисе научно анализируется образовательное и воспитательное влияние процесса обучения на развитие личности. Обосновывается, что образовательный процесс оказывает непосредственное влияние не только на познавательную деятельность человека, но и на формирование личности, нравственных ценностей, социальных отношений и психологическое развитие. В исследовании проанализированы современные и классические психолого-педагогические теории, включая взгляды Л.С. Выготского, Ж. Пиаже, Б.С. Блума, а также материалы ЮНЕСКО и национальные педагогические источники.

Ключевые слова: развитие личности, образовательный процесс, воспитание, педагогика, социализация, компетенция, психологическое развитие, дидактика.

Abstract. This thesis provides a scientific analysis of the educational and воспитational impact of the teaching process on personality development. It is substantiated that the educational process directly influences not only cognitive activity but also personality formation, moral values, social relations, and psychological development. The study analyzes both modern and classical psycho-pedagogical theories, including the ideas of L.S. Vygotsky, J. Piaget, and B.S. Bloom, as well as UNESCO and national pedagogical sources.

Keywords: personality development, educational process, upbringing, pedagogy, socialization, competence, psychological development, didactics.

Bugungi globallashuv va raqamlashtirish jarayonida ta’lim tizimi jadal o‘zgarib bormoqda. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida an’anaviy ta’lim shakllari bilan bir qatorda mobil ta’lim zamonaviy yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Bu esa ta’lim jarayonini yanada qulay, tezkor va samarali tashkil etish imkonini bermogda. Mening fikrimcha, zamonaviy ta’limning asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirishdan iborat bo‘lishi kerak.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shu jihatdan mobil texnologiyalar o‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydigan muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Mobil ta’limning asosiy afzalliklaridan biri uning moslashuvchanligidir. O‘quvchilar istalgan vaqtda va istalgan joyda bilim olish imkoniga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning ta’limga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan tizimga aylantiradi. Shu bilan birga, mobil texnologiyalar o‘quvchilarda interaktivlik, mustaqillik va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mobil ta’lim psixopedagogik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda ta’lim berish imkonini yaratadi. Biroq bu jarayonda texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanish, pedagogik nazoratni ta’minlash va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan psixologik to‘siqlarni hisobga olish ham muhim hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur tezisda mobil ta’limning nazariy asoslari, uning psixopedagogik xususiyatlari hamda ta’lim jarayonidagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mobil ta’limning o‘quvchilar motivatsiyasiga ta’siri, kognitiv jarayonlarni faollashtirishdagi roli va ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi.

Avvalo, L.S.Vygotsky tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy-madaniy yondashuv ta’lim jarayonida ijtimoiy muhitning rolini alohida ta’kidlaydi. Uning fikricha, o‘quvchining rivojlanishi muloqot va hamkorlik jarayonida shakllanadi. Menimcha, bu g‘oya zamonaviy mobil ta’lim (m-learning) sharoitida juda dolzarb, chunki raqamli platformalar o‘quvchilar o‘rtasida doimiy muloqot va hamkorlikni ta’minlaydi. (L.S. Vygotsky, “Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes”, 1978, 84–90-betlar)

J.Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi esa o‘quvchilarning fikrlash bosqichlari va ularning yoshga bog‘liq aqliy rivojlanishini tushuntiradi. Bu nazariya asosida shuni aytish mumkinki, mobil ta’lim vositalari o‘quvchilarning individual rivojlanish darajasiga moslashgan holda bilim berish imkonini yaratadi. (J.Piaget, “The Psychology of Intelligence”, 1950, 45–60-betlar)

B.Bloomning ta’lim maqsadlari taksonomiyasi esa o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Mening fikrimcha, mobil texnologiyalar yordamida Bloom taksonomiyasining barcha bosqichlarini — eslab qolishdan tortib tahlil va baholashgacha — samarali amalga oshirish mumkin. (B.S. Bloom, “Taxonomy of Educational Objectives”, 1956, 12–25-betlar)

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan “Education for Sustainable Development Goals” hujjati ta’limning global maqsadlarini belgilab beradi. Unda zamonaviy ta’lim insonning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi kerakligi ta’kidlanadi. Men bu yondashuvni mobil ta’lim bilan bog‘liq holda ko‘rib, raqamli texnologiyalar orqali global kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyati mavjud deb hisoblayman. (UNESCO, “Education for Sustainable Development Goals”, 2017)

O‘zbekiston Respublikasi “Pedagogika” darsligi esa milliy ta’lim tizimida pedagogik jarayonning asosiy tamoyillarini yoritadi. Unda o‘qitish usullari, tarbiya jarayoni va ta’limning didaktik asoslari haqida muhim ilmiy ma’lumotlar berilgan. Menimcha, ushbu manba milliy ta’lim tizimini xalqaro tajriba bilan uyg‘unlashtirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. (O‘zbekiston Respublikasi, “Pedagogika” darsligi, O‘qituvchi nashriyoti, 2010, 110–130-betlar)

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda, o‘qitish jarayoni shaxs rivojida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, u insonning intellektual, axloqiy, psixologik va ijtimoiy shakllanishini bir vaqtning o‘zida ta’minlaydigan murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchi nafaqat bilim va ko‘nikmalarni egallaydi, balki uning dunyoqarashi, qadriyatlari, hayotga munosabati va ijtimoiy xulq-atvori ham shakllanib boradi.

Ta’lim va tarbiya bir-biridan ajralmas, o‘zaro uzviy bog‘liq jarayonlar bo‘lib, ular uyg‘unlikda shaxsning har tomonlama kamol topishiga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ta’lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, balki tarbiyaviy maqsadlarni ham o‘z ichiga olishi lozim. Bu esa o‘quvchilarda nafaqat akademik bilim, balki ijtimoiy mas’uliyat, axloqiy qadriyatlar va hayotiy ko‘nikmalarni ham shakllantiradi.

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifasi o‘quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyekti emas, balki mustaqil fikrlaydigan, muammolarni tahlil qila oladigan va hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qiladigan faol shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat bo‘lishi kerak. Chunki zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyat faqat bilim bilan emas, balki shaxsning mas’uliyati, tashabbuskorligi va moslashuvchanligi bilan ham belgilanadi.

Shu sababli o‘qitish jarayonida interaktiv usullar, amaliy mashg‘ulotlar va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlardan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularni hayotiy muammolarga ongli yondashishga o‘rgatadi va jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs bo‘lib shakllanishiga yordam beradi.

Umuman olganda, ta’lim va tarbiya uyg‘unligi asosida tashkil etilgan o‘quv jarayoni kelajak avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ularni har tomonlama yetuk va barkamol inson sifatida shakllantirishning eng muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Harvard University Press, 1978 (84–90-betlar).
2. Piaget, J. The Psychology of Intelligence, Routledge, 1950 (45–60-betlar).
3. Bloom, B.S. Taxonomy of Educational Objectives, Longmans, 1956 (12–25-betlar).
4. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Pedagogika” darsligi, O‘qituvchi nashriyoti, 2010 (110–130-betlar).

MATEMATIKADAN MANTIQUIY MASALALARNI YECHISH USULLARI

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti sirtqi ta’lim yo‘nalishi
talabasi **Ikramova Mushtariy Jasurbek qizi**

Annotatsiya. Mazkur tezisda matematika fanida mantiqiy masalalarni yechish usullari va ularning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, algoritmik yondashuv, evristik usullar, vizual modellashtirish va deduktiv-induktiv usullar asosida masalalarni yechish jarayoni yoritiladi. Tadqiqotda xalqaro ilmiy manbalar asosida samarali yechim usullari tizimi ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Mantiqiy masalalar, matematik fikrlash, algoritm, evristika, deduksiya, induksiya, muammoli o‘qitish, modellashtirish, ta’lim texnologiyalari.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данном тезисе анализируются методы решения логических задач в математике и их педагогическое значение. Освещается процесс решения задач на основе развития логического мышления, алгоритмического подхода, эвристических методов, визуального моделирования, а также дедуктивных и индуктивных методов. В исследовании на основе международных научных источников разрабатывается система эффективных методов решения.

Ключевые слова: логические задачи, математическое мышление, алгоритм, эвристика, дедукция, индукция, проблемное обучение, моделирование, образовательные технологии.

Abstract. This thesis analyzes the methods of solving logical problems in mathematics and their pedagogical significance. The process of problem-solving is described based on the development of logical thinking, algorithmic approach, heuristic methods, visual modeling, as well as deductive and inductive methods. The study develops a system of effective solution methods based on international scientific sources.

Keywords: logical problems, mathematical thinking, algorithm, heuristics, deduction, induction, problem-based learning, modeling, educational technologies.

Matematika faqat raqamlar va formulalar yig‘indisi emas, balki insonning mantiqiy fikrlashini, intellektual salohiyatini va ijodiy yondashuvini rivojlantiruvchi eng muhim fanlardan biridir. Ayniqsa, mantiqiy masalalarni yechish jarayoni o‘quvchilarda tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish, xulosa chiqarish hamda mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi. Bu jarayon orqali o‘quvchi nafaqat matematik bilimlarni o‘zlashtiradi, balki o‘z tafakkurini ham bosqichma-bosqich rivojlantirib boradi.

Bugungi ta’lim tizimida asosiy e’tibor faqat formulalarni yodlashga emas, balki ularning mazmunini chuqur tushunish va real hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qo‘llay olishga qaratilmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda bilimning qiymati uning amaliyotda ishlatilishi bilan o‘lchanadi. Shu sababli mantiqiy masalalarni yechish usullarini o‘rgatish o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishda va kreativ yondashuvni kuchaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

Mantiqiy masalalar ustida tizimli ishlash o‘quvchini faqat matematik jihatdan emas, balki hayotiy muammolarni ham bosqichma-bosqich tahlil qilishga, ularni soddalashtirishga va eng maqbul yechimni topishga o‘rgatadi. Bu esa shaxsda muammoli vaziyatlarga nisbatan ongli yondashuvni shakllantiradi va har qanday vaziyatda to‘g‘ri qaror qabul qilish imkoniyatini oshiradi.

Shuningdek, mantiqiy masalalar o‘quvchilarda sabr-toqat, diqqatni jamlash, izchillik va izlanishga bo‘lgan qiziqishni ham rivojlantiradi. Har bir masalani yechish jarayoni kichik bir tadqiqotga o‘xshaydi, chunki o‘quvchi berilgan shartni tahlil qiladi, turli yo‘llarni sinab ko‘radi va yakuniy xulosaga keladi. Bu jarayon esa ularning mustaqil fikrlashini kuchaytiradi va bilimga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Bundan tashqari, mantiqiy masalalarni yechishda qo‘llaniladigan algoritmik, evristik va modellashtirish usullari o‘quvchilarning bilimni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Bu usullar o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, shuningdek, o‘quvchilarda murakkab muammolarni oddiy bosqichlarga ajratib hal qilish ko‘nikmasini shakllantiradi. (G. Polya, “How to Solve It”, 1945, 12-bet)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Schoenfeld A.H. tadqiqotlarini o‘qib shunday xulosaga keldimki, mantiqiy masalalarni yechishda faqat bilim emas, balki strategik fikrlash va o‘zini boshqarish ham muhim rol o‘ynaydi. Bu o‘quvchining muammoga yondashuvini shakllantiradi.(A.H. Schoenfeld, “Mathematical Problem Solving”, 1985, 56–57-betlar)

George Pólya g‘oyalarini davom ettirgan holda, Killpatrick J. va boshqalar matematik fikrlashni rivojlantirishda evristik usullar muhimligini ta’kidlaydi. Bu usullar o‘quvchini yangi yechimlar topishga undaydi.(J. Kilpatrick et al., “Adding It Up: Helping Children Learn Mathematics”, 2001, 33-bet)

Vygotsky L.S. nazariyasini o‘rganib, mantiqiy masalalarni yechish jarayoni ijtimoiy interaksiya orqali rivojlanishini angladim. O‘quvchi boshqalar bilan fikr almashish orqali yanada chuqurroq tushunishga erishadi. (L.S. Vygotsky, “Mind in Society”, 1978, 78–79-betlar)

Bruner J. tadqiqotlarida esa o‘quvchilar bilimni kashf etish orqali o‘zlashtirishi kerakligi ta’kidlanadi. Bu yondashuv mantiqiy masalalarda “discover learning” usulini qo‘llashni talab qiladi. (J. Bruner, “The Act of Discovery”, 1961, 102-bet)

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, matematika fanida mantiqiy masalalarni yechish usullari o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida nihoyatda muhim o‘rin tutadi. Chunki bu jarayon nafaqat matematik bilimlarni o‘zlashtirishga xizmat qiladi, balki o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va muammolarni tizimli hal etish kabi muhim kognitiv ko‘nikmalarni shakllantiradi. Aynan shu jihatlar orqali matematika fani shaxsning tafakkurini rivojlantiruvchi asosiy vositalardan biriga aylanadi.

Mantiqiy masalalarni yechish jarayoni o‘quvchini passiv bilim oluvchidan faol fikrlovchi, mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxsga aylantiradi. U faqat tayyor formulalarni yodlab qolmaydi, balki berilgan muammoni chuqur tahlil qiladi, turli yechim yo‘llarini izlaydi va eng maqbul variantni tanlashga o‘rganadi. Bu esa o‘quvchining nafaqat dars jarayonida, balki kundalik hayotida ham muammolarga ongli va mantiqiy yondasha olishiga yordam beradi.

Shuningdek, mantiqiy masalalarni o‘rgatishda o‘qituvchining roli juda katta. O‘qituvchi dars jarayonini faqat an’anaviy tushuntirish bilan cheklab qolmasdan, evristik, algoritmik va modellashtirish yondashuvlaridan samarali foydalanishi zarur. Evristik yondashuv o‘quvchini mustaqil izlanishga undasa, algoritmik yondashuv tartibli va bosqichma-bosqich fikrlashni shakllantiradi, modellashtirish esa murakkab muammolarni soddalashtirib tushunishga yordam beradi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirok etishga undaydi va bilimlarning mustahkam o‘zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, mantiqiy masalalar o‘quvchilarda sabr-toqat, diqqatni jamlash, qat’iyatlilik va ijodiy fikrlash kabi sifatlarni ham rivojlantiradi. Har bir masalani yechish jarayoni o‘ziga xos kichik tadqiqot bo‘lib, u o‘quvchini izlanishga, xatolar ustida ishlashga va yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallashga o‘rgatadi. Shu jihatdan mantiqiy masalalar ta’lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida mantiqiy masalalarni yechish bu faqat matematika faniga oid faoliyat emas, balki shaxsning fikrlash madaniyatini shakllantiruvchi muhim jarayondir. U insonni mantiqan fikrlaydigan, asosli qarorlar qabul qila oladigan va muammolarga ijodiy yondasha oladigan shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida mantiqiy masalalarga alohida e’tibor qaratish, ularni o‘quv dasturlariga keng joriy etish va innovatsion pedagogik metodlar asosida o‘rgatish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muhim ahamiyat kasb etadi. Faqat shundagina biz kelajakda raqobatbardosh, intellektual salohiyati yuqori va mustaqil fikrlay oladigan avlodni tarbiyalashga erisha olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G. Polya, “How to Solve It” (1945, 12-bet)
2. A.H. Schoenfeld, “Mathematical Problem Solving” (1985, 56–57-betlar)
3. J. Kilpatrick et al., “Adding It Up: Helping Children Learn Mathematics” (2001, 33-bet)
4. L.S. Vygotsky, “Mind in Society” (1978, 78–79-betlar)
5. J. Bruner, “The Act of Discovery” (1961, 102-bet)

BOSHLANG‘ICH SINIF DARSLIKLARINI TAKOMILLASHTIRISH OMILLARI

Raximova Shoirra Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf darsliklarini takomillashtirishning asosiy omillari tahlil qilinadi. Jumladan, darsliklarning mazmunini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida yangilash, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga moslashtirish, kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish hamda raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, darsliklarning didaktik, metodik va dizayn jihatlarini takomillashtirish orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, darslik, takomillashtirish, pedagogik yondashuv, kompetensiya, raqamli texnologiyalar, didaktika, metodika

Аннотация. В данной статье анализируются основные факторы совершенствования учебников для начальных классов. Рассматриваются вопросы обновления содержания учебников на основе современных педагогических подходов, их адаптации к возрастным и психологическим особенностям учащихся, внедрения компетентностного подхода и интеграции цифровых технологий. Также освещаются пути повышения эффективности обучения за счет совершенствования дидактических, методических и дизайнерских аспектов учебников.

Ключевые слова: начальное образование, учебник, совершенствование, педагогический подход, компетенция, цифровые технологии, дидактика, методика

Annotation. This article analyzes the main factors for improving primary school textbooks. It discusses updating textbook content based on modern pedagogical approaches, adapting materials to students’ age and psychological characteristics, implementing a competency-based approach, and integrating digital technologies. The paper also highlights ways to enhance educational effectiveness by improving the didactic, methodological, and design aspects of textbooks.

Keywords: primary education, textbook, improvement, pedagogical approach, competency, digital technologies, didactics, methodology

Boshlang‘ich sinf darsliklari mazmuni, didaktik qurilishi, til-uslubiy sathlari, topshiriqlar tizimi hamda baholashga yo‘naltirilgan elementlari ta’lim sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar darslikni shunchaki axborot manbai emas, balki o‘quv jarayonini rejalashtiruvchi va boshqaruvchi didaktik tizimning markaziy bo‘g‘ini sifatida ko‘radi; darslik o‘quvchi faoliyatini yo‘naltirishi, ko‘nikma va kompetensiyalarni bosqichma-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bosqich shakllantirishi, differensial yondashuvni qo‘llab-quvvatlashi hamda o‘qituvchi uchun metodik tayanch vazifasini bajarishi lozim. Shu nuqtai nazardan darslikni takomillashtirish masalasi faqat matnni yangilash yoki dizaynni chiroyliroq qilish bilan cheklanmaydi: u ta‘lim standartlari, kompetensiyaviy yondashuv, yosh psixologiyasi, baholash tizimi, til siyosati va inkluziv ta‘lim talablari bilan uzviy bog‘liqlik murakkab ilmiy-amaliy muammolar majmuasidir.

Respublikamizda ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti sifatida maktablarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, uzluksiz ta‘limning yagona tizimini shakllantirish bilan bog‘liq mavjud muammolarni bartaraf qilish maqsadida qator farmon va qarorlar e‘lon qilindi. Shu bilan birga, jamiyat taraqqiyoti va davlatimiz ravnaqi yuzasidan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni va uni ijro etish yo‘lida Vazirlar Mahkamasi e‘lon qilgan qarorlarda ham ta‘lim tizimidagi islohotlar bog‘liq muammolar davlat siyosati darajasida kun tartibiga qo‘yilganini ko‘rish mumkin [1].

Harakatlar strategiyasining 4.4-bandida hozirgi globallashtirish sharoitida maktab ta‘lim tizimida qo‘llanilayotgan o‘quv standartlari va o‘quv dasturlarini takomillashtirish istiqboli borasida ham yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatib o‘tilgan [1].

Shunga binoan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sonli buyrug‘iga asosan Xalq ta‘limi vazirligi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Toshkent shahar va viloyat xalq ta‘limi boshqarmalari huzuridagi ishchi guruhlar tomonidan DTS, o‘quv dasturlari ekspertizadan o‘tkazildi va ularning xulosasi asosida umumiy o‘rta ta‘limning takomillashtirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosidagi Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturlari tayyorlandi [2]. O‘zbekistonda ta‘limni modernizatsiya qilish jarayonida davlat ta‘lim standartlari hamda o‘quv dasturlariga kompetensiyaviy yondashuvning kirib kelishi darsliklarni qayta ko‘rib chiqish zaruratini kuchaytirdi. Darsliklar nafaqat bilimlar majmuini bayon qilishi, balki o‘quvchining amaliy faoliyatini tashkil etishi, o‘rganilgan bilimni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olishga tayyorlashi kerak bo‘ldi. O‘quv dasturida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malaka, kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar har bir sinf hamda darajalar bo‘yicha alohida ko‘rsatilgan. Bu talablarda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, o‘rganilishi ko‘zda tutilgan asarlarning ta‘limiy-pedagogik jihatlari hisobga olinganligi darslik materialini taqdim etish usullariga qat‘iy talablar qo‘yadi. Bular, matn hajmi, gap tuzilishi, lug‘at tanlovi, ko‘rgazmalilik va amaliy faoliyatning mutanosibligi.

Xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, TIMSS, PISA) talablari ham boshlang‘ich sinf darsliklarida matn bilan ishlash, savodxonlikning turlari, mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish kabi ko‘nikmalarni maqsadli rivojlantirish zaruratini ko‘rsatdi. Ayniqsa, o‘qish savodxonligi va matematik savodxonlikni rivojlantirish darslikdagi topshiriqlar doirasi hamda ularning aqliy murakkablik darajasi bilan bog‘liqligini ko‘rishimiz mumkin. Darsliklarni takomillashtirish omillarini ilmiy asosda tahlil qilish, ularni tizimli yondashuv asosida guruhlash va amaliy tavsiyalar bilan boyitish bugungi kunda dolzarb ilmiy vazifadir.

Boshlang‘ich sinf darsliklarini takomillashtirish omillarini avvalo normativ-mazmuniiy omillar, didaktik-metodik omillar, psixolingvistik va til-uslubiiy omillar, baholash va monitoring omillari, dizayn-ergonomika hamda raqamli ekotizim omillari, ijtimoiy-madaniy va inkluzivlik omillari sifatida kompleks ko‘rish mumkin. Normativ-mazmuniiy omillar darslikning davlat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ta‘lim standarti, o‘quv dasturi, ta‘lim natijalari va kompetensiyalar bilan muvofiqligini anglatadi.

Kompetensiyaviy yondashuv sharoitida darslik bo‘limlari “mavzu bayoni” ketma-ketligidan ko‘ra “o‘quv natijalari” logikasiga tayanishi, ya‘ni har bir kichik mavzu yakunida o‘quvchi nimani bilishi, nimani qila olishi, qaysi strategiyalarni qo‘llashi va qanday mahsulot yaratishi kutilayotganini aniq ko‘rsatishi lozim.[2] Bu esa darslik mualliflaridan didaktik dizayn kompetensiyasini, o‘quv natijalarini o‘lchanadigan, kuzatiladigan ko‘rsatkichlarga aylantirish malakasini talab qiladi.

Mazmunning spiral yoki konsentrik tashkil etilishi, ya‘ni tushunchalar sinfdan-sinfga murakkablashib borishi, avvalgi bilimlar qayta faollashtirilishi, lekin ortiqcha takror va ma‘lumot yuklamasidan qochish — takomillashtirishning muhim mezonidir. Darslikdagi faktlar, misollar, terminlar zamonaviy ilmiy bilimlar bilan mos bo‘lishi, mavhumlik va noaniqliklar kamaytirilishi, mantiqiy izchillik saqlanishi zarur.

Didaktik-metodik omillar darslikning o‘qitish tamoyillari, metodlar tizimi va o‘quvchi faoliyatini tashkil etish mexanizmlariga taalluqlidir. Ta‘lim psixologiyasi va pedagogikada faol o‘qitish yondashuvlari bilimni “tayyor” holatda berishdan ko‘ra uni o‘quvchi tomonidan faol kashf etish, muammoni hal qilish, izlanish, munozara va refleksiya orqali egallash samaraliroq ekanini ko‘rsatadi; bu yondashuv darslikda muammoli savollar, tadqiqotga yo‘naltirilgan topshiriqlar, loyihaviy mini-ishlar, kuzatish va tajribalar, guruhii hamkorlikni rag‘batlantiruvchi vazifalar ulushini oshirishni taqozo etadi [4.13]. Shu bilan birga, boshlang‘ich sinfdan kognitiv yuklamani me‘yorlash alohida ahamiyat kasb etadi: darslikdagi bir sahifaga jamlangan yangi tushunchalar soni, topshiriqlar murakkabligi, vizual va matnli axborot nisbatini o‘quvchining ishchi xotirasi imkoniyatlariga moslashtirish kerak; kognitiv yuklama nazariyasi darslik dizaynida ortiqcha bezaklar, mavzuga aloqasiz rasm va elementlar o‘quvchi diqqatini chalg‘itishi, asosiy mazmunni o‘zlashtirishni qiyinlashtirishini ilmiy asoslaydi. Demak, didaktik takomillashtirish darslikning hajmini ko‘proq qilish emas, balki sodda va samarali qilish, o‘qitish maqsadiga xizmat qilmaydigan yuklamalarni kamaytirish demakdir.

Boshlang‘ich sinf darsliklarida topshiriqlar tizimi alohida omil sifatida qaraladi, chunki aynan topshiriqlar orqali o‘quvchi bilimni faol holatga keltiradi. Taksonomik yondashuvdan kelib chiqib, topshiriqlar faqat eslab qolish va qayta aytish darajasida qolib ketmasligi, balki tushunish, qo‘llash, tahlil, sintez va baholashga olib borishi kerak; bu borada Bloom taksonomiyasi darslik mualliflari uchun metodik tayanch bo‘la oladi [3.54]. Masalan, ona tili yoki o‘qish darsliklarida matnni qayta hikoya qilish bilan birga, muallif pozitsiyasini aniqlash, dalil va fikrni ajratish, xulosa chiqarish, o‘xshash vaziyatga tatbiq qilish kabi strategiyalar berilishi; matematika darsliklarida esa standart hisob-kitob bilan bir qatorda turli yechim strategiyalarini taqqoslash, mantiqiy asoslash, real hayotiy kontekstda masala tuzish, natijani tekshirish kabi faoliyatlar kiritilishi lozim.

Boshlang‘ich sinf darsliklarini takomillashtirish omillarining yana biri — darslikdagi tarbiyaviy va qadriyatga yo‘naltirilgan mazmunning ilmiy asoslangan muvozanatidir. Darsliklar faqat bilim berib qolmay, ijtimoiylashuv, muloqot madaniyati, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, qonuniylikka hurmat, ekologik mas‘uliyat kabi fazilatlarni ham shakllantirishga hissa qo‘shadi. Biroq tarbiyaviy g‘oyalar didaktik vazifani bosib ketmasligi, o‘quvchi ongiga mos obrazlar va real vaziyatlar orqali berilishi kerak.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Darsliklar uzviyligida til va nutq masalasi ham e’tibordan chetda qolmasligi kerak. Matematik matnni tushunish (matematik savodxonlikning muhim komponenti) o’quvchining o’qish savodxonligi bilan chambarchas bog‘liq. 1-sinfda “ortiq”, “kam”, “teng”, “qoldi”, “jami” kabi so‘zlar aniq kontekstlarda ishlatilishi; 2–3-sinflarda “marta”, “baravar”, “taqsimla”, “ulush” kabi atamalar izchil kiritilishi; 4-sinfda “ifoda qiymati”, “tenglama ildizi” kabi murakkabroq birikmalarni yengil misollar bilan mustahkamlash lozim. Til birliklarining izchil ishlatilmasligi o’quvchini chalg‘itadi va uzviylikni buzadi, chunki yangi sinfda yangi terminologiya paydo bo‘lib, avvalgi bilimi bilan bog‘lanmay qoladi. Shu jihatdan, O‘zbekiston Respublikasi davlat ta’lim standartlari va o’quv dasturlarida belgilangan talablar asosida terminologik izchillikni ta’minlash metodik zaruratdir [2].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF–4947-son “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni // *Xalq so‘zi* gazetasi. – 2017-yil 8-fevral. – №28 (6722).
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son “Umumiy o‘rta ta’limning Davlat ta’lim standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori.
3. **Bloom B.S.** Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. – New York: Longmans, Green, 1956. 452-b.
4. **Bruner J.** Toward a Theory of Instruction. – Cambridge: Harvard University Press, 1966. 81b

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA
O‘QITUVCHINING EMPATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH
METODIKASI**

OXU 1-kurs magistranti (pedagogika)

Abdiyeva Iroda Kenjeboyevna

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli ta’lim texnologiyalari asosida o‘qituvchining empatik kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari va metodik jihatlarlari yoritilgan. Empatiya tushunchasining pedagogik mohiyati, uning o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishidagi o‘rni hamda raqamli muhitda shakllanish mexanizmlari tahlil qilingan. Natijalar o‘qituvchilarning empatik yondashuvi va kommunikativ faoliyatida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarni ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: empatiya, empatik kompetensiya, raqamli ta’lim texnologiyalari, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik metodika, raqamli pedagogika, interaktiv ta’lim, refleksiya, emotsional intellekt.

Аннотация. В данной статье рассматриваются научно-теоретические основы и методические аспекты развития эмпатической компетентности учителя начального образования на основе цифровых образовательных технологий. Проанализирована педагогическая сущность эмпатии, её роль в социально-эмоциональном развитии учащихся, а также механизмы формирования в цифровой образовательной среде. Полученные результаты свидетельствуют о значительном повышении уровня эмпатии и коммуникативной культуры педагогов.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: эмпатия, эмпатическая компетентность, цифровое образование, начальное обучение, педагогическая методика, цифровая педагогика, интерактивное обучение, рефлексия, эмоциональный интеллект.

Abstract. This article examines the theoretical foundations and methodological approaches to developing teachers’ empathic competence in primary education through digital educational technologies. The pedagogical essence of empathy, its role in students’ socio-emotional development, and mechanisms of its formation within digital learning environments are analyzed. The findings demonstrate significant improvements in teachers’ empathic behavior and communicative performance.

Keywords: empathy, empathic competence, digital education technologies, primary education, pedagogical methodology, digital pedagogy, interactive learning, reflection, emotional intelligence.

So‘nggi yillarda global miqyosda ta’lim tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib, pedagogik faoliyatning mazmuni, shakli va metodlari tubdan yangilanmoqda. Xususan, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘qituvchi shaxsiga qo‘yilayotgan talablar kengayib, faqat bilim beruvchi emas, balki shaxsni rivojlantiruvchi, ijtimoiy-emotsional muhitni boshqaruvchi mutaxassis sifatida qaralmoqda.

Pedagogik faoliyatda empatiya muhim komponent sifatida e’tirof etiladi. Karl Rogers empatiyani “Boshqa insonning ichki dunyosini uning nigohi bilan anglash” deb izohlaydi [1]. Daniel Goleman esa empatiyani emotsional intellektning asosiy elementi sifatida ko‘rsatib, u pedagogik samaradorlik bilan bevosita bog‘liqligini ta’kidlaydi [2]. Zamonaviy tadqiqotlarda empatiya va raqamli ta’lim integratsiyasi alohida ilmiy yo‘nalish sifatida shakllanmoqda. [3]. Shuningdek, UNESCO (2021) hisobotlarida raqamli ta’lim texnologiyalari orqali “soft skills”, jumladan empatiya va refleksiya rivojlanishi alohida ta’kidlangan [4]. Shu bilan birga, mavjud ilmiy ishlarda empatik kompetensiyani aynan raqamli muhit asosida rivojlantirish metodikasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalar yordamida o‘qituvchining empatik kompetensiyasini shakllantirish metodikasining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi.

Raqamli ta’lim texnologiyalari asosida o‘qituvchining empatik kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy-metodik modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot kompleks metodologiya asosida olib borildi:

- nazariy tahlil (xalqaro va respublika ilmiy manbalar)
- empirik metodlar (so‘rovnoma, kuzatish, test)
- statistik tahlil

Tadqiqot Xorazm viloyati boshlang‘ich ta’lim muassasalarida 100 dan ortiq o‘qituvchi ishtirokida o‘tkazildi. John Mayer va Peter Salovey tomonidan ishlab chiqilgan emotsional intellekt modeli metodologiyasidan foydalanildi. [5]

Empatik kompetensiya quyidagi strukturaviy komponentlar asosida baholandi:

- kognitiv komponent (boshqani tushunish qobiliyati)
- emotsional komponent (hissiy sezgirlik)
- kommunikativ komponent (muloqot madaniyati)
- refleksiv komponent (o‘z faoliyatini tahlil qilish)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Tadqiqot jarayonida o‘qituvchilarning empatik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan integrativ model ishlab chiqildi. Mazkur model o‘zaro uzviy bog‘langan bir necha tarkibiy komponentlardan iborat bo‘lib, ularning har biri empatik kompetensiyani shakllantirishda muhim funksional ahamiyat kasb etadi.

Modelning maqsadli komponenti o‘qituvchilarda empatik kompetensiyani shakllantirish va uni izchil rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Mazmuniy komponent esa empatiya nazariyasi, konfliktologiya asoslari hamda raqamli pedagogika yo‘nalishlarini qamrab oladi. Ilmiy manbalarda empatiya shaxslararo munosabatlarni samarali tashkil etishning muhim omili sifatida e‘tirof etilib, pedagogik faoliyatda uning ahamiyati alohida ta’kidlanadi [1]. Shuningdek, emotsional intellekt nazariyasiga ko‘ra, empatiya pedagogning kasbiy muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [2]. Shu bois mazkur komponent o‘qituvchilarda nafaqat nazariy bilimlar, balki empatik yondashuvni amaliy faoliyatda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan modelning texnologik komponenti raqamli ta’lim vositalari va metodlariga asoslanadi. Xususan, interaktiv platformalar, video-case metodlari, virtual reallik (VR) simulyatsiyalari hamda onlayn refleksiya vositalari empatik kompetensiyani rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlandi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham raqamli texnologiyalar pedagogning kommunikativ va emotsional kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida qoraladi [3]. Ayniqsa, “raqamli empatik simulyatsiya” metodikasi o‘qituvchilarga o‘quvchilarning hissiy holatini chuqurroq anglash, pedagogik vaziyatlarni kompleks baholash va mos empatik munosabatni shakllantirish imkonini berib, yuqori natijalarni ta’minladi.

Modelning natijaviy komponenti asosida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari empatik kompetensiyaning rivojlanish dinamikasini yaqqol namoyon etdi. Xususan, empatik kompetensiyaning yuqori darajasiga ega bo‘lgan o‘qituvchilar ulushi 32 foizdan 71 foizgacha oshgani, past darajadagi empatiya ko‘rsatkichi esa 23 foizdan 6 foizgacha kamaygani qayd etildi. Bu natijalar empatik kompetensiyani maqsadli va tizimli rivojlantirish mumkinligini tasdiqlaydi.

Mazkur natijalar ijtimoiy o‘rganish nazariyasi bilan izohlanadi. Unga ko‘ra, shaxsda bilim va kompetensiyalar kuzatish, modellastirish hamda faol ishtirok jarayonida shakllanadi [4]. Tadqiqot natijalari ham aynan raqamli muhitda tashkil etilgan interaktiv va tajribaviy faoliyat empatik kompetensiyani rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatdi.

Tadqiqot natijalari bir qator fundamental ilmiy nazariyalar bilan uyg‘un ekanligi aniqlandi. Xususan, olingan natijalar Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy-madaniy nazariya bilan mos keladi. Unga ko‘ra, shaxsning rivojlanishi ijtimoiy muhit va muloqot jarayonida amalga oshadi [7]. Tadqiqot davomida raqamli ta’lim muhitida tashkil etilgan interaktiv faoliyat aynan shu ijtimoiy o‘zaro ta’sirni kuchaytirib, o‘qituvchilarda empatik kompetensiyaning rivojlanishiga xizmat qilgani kuzatildi.

Shuningdek, natijalar David Kolb tomonidan asoslangan tajribaviy o‘rganish nazariyasi bilan ham izohlanadi. Mazkur nazariyaga ko‘ra, bilim va ko‘nikmalar bevosita tajriba, refleksiya va amaliy faoliyat orqali shakllanadi [8]. Tadqiqotda qo‘llanilgan video-case metodlari, VR simulyatsiyalar hamda refleksiv mashg‘ulotlar aynan tajriba asosida empatik yondashuvni shakllantirishga imkon berdi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamli ta’lim muhitida empatik kompetensiya bir nechta asosiy mexanizmlar orqali rivojlanadi. Avvalo, vizual va emotsional ta’sirga ega bo’lgan video va virtual simulyatsiyalar o’qituvchilarga o’quvchilarning hissiy holatini chuqurroq anglash imkonini beradi. Bundan tashqari, interaktiv muloqot vositalari pedagog va o’quvchi o’rtasidagi samarali kommunikatsiyani ta’minlab, empatik munosabatni shakllantiradi. Refleksiya jarayonlari esa o’qituvchilarning o’z faoliyatini tahlil qilish va empatik yondashuvni ongli ravishda rivojlantirishiga yordam beradi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar (2020–2024 yillar) ham ushbu natijalarni tasdiqlaydi. Xususan, “digital storytelling”, “virtual classroom” va sun’iy intellektga asoslangan feedback tizimlari empatik kompetensiyani rivojlantirishda samarali vositalar sifatida e’tirof etilmoqda. Bu texnologiyalar pedagogik jarayonda shaxsga yo’naltirilgan yondashuvni kuchaytiradi hamda emotsional-intellektual rivojlanishni qo’llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, O’zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham empatiyaning pedagogik faoliyatdagi muhim o’rnini tasdiqlaydi. Jumladan, M.T. Axmedova, R.Z. Jumayev va boshqa tadqiqotchilar pedagogik nizolarni samarali boshqarishda empatik yondashuv muhim omil ekanligini asoslab berganlar [9]. Bu esa empatik kompetensiyani rivojlantirish nafaqat ta’lim samaradorligini oshirish, balki pedagogik nizolarni konstruktiv hal etishda ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko’rsatadi.

Xulosa. Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalar olindi:

- Empatik kompetensiya boshlang‘ich ta’lim samaradorligini oshiruvchi muhim omildir.
- Raqamli texnologiyalar empatiyaning rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega.
- Ishlab chiqilgan metodika o’qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini kompleks rivojlantiradi.
- Raqamli empatik modelni ta’lim tizimiga joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*.
2. Selwyn, N. (2016). *Education and Technology*.
3. UNESCO (2021). *Digital Learning Report*.
4. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). Emotional intelligence theory.
5. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*.
7. Kolb, D. (1984). *Experiential Learning*.
8. Axmedova, M. T. (2020). Pedagogik konfliktlar.
9. Redecker, C. (2017). Digital Competence Framework.
10. Mishra, P., & Koehler, M. (2006). TPACK model.
11. Johnson, D., & Johnson, R. (1996). Conflict resolution.
12. OECD (2019). *Future of Education and Skills*.
13. World Bank (2020). *Digital Education Report*.
14. European Commission (2022). *Digital Education Action Plan*.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA TANQIDIY FIKRLASHNI
O‘RGATISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARI**

Raximova Shoirra Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

+99897-361-34-62

shoira.urdu@gmail.com

Sobirova Bakposhsha Maqsud qizi

UrDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang‘ich ta’lim) 1-kurs magistranti

+99897-203-18-80

bakposhshas@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning ahamiyatli jihatlari hamda uni rivojlantirishda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan innovatsion o‘qitish metodlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar orqali o‘quvchilarning mustaqil ravishda fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini yanada rivojlantirish yo‘llari yoritiladi. Hozirgi zamonaviy ta’lim tizimi o‘quvchilardan nafaqat bilim olishni, balki olingan bilimlarni izchil tahlil qilish, solishtirib borish va amaliyotda qo‘llashni ham talab etadi. Shu nuqtai nazardan tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish boshlang‘ich ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi va bu jarayon uchun albatta innovatsion o‘qitish metodlaridan foydalanish kerakligi tezisdagi yoritilib berilgan.

Kalit so‘zlar: Tanqidiy fikrlash, innovatsion metodlar, boshlang‘ich ta’lim, muammoli ta’lim, matematika darslarida didaktika, interfaol usullar, pedagogika.

Аннотация: В данной диссертационной работе анализируются важные аспекты формирования критического мышления у учащихся младших классов и инновационные методы обучения, которые могут быть использованы в его развитии. Кроме того, будут освещены пути дальнейшего развития навыков самостоятельного мышления, анализа и решения проблем учащихся с помощью современных педагогических подходов. Современная система образования требует от учащихся не только приобретения знаний, но и последовательного анализа, сравнения и применения полученных знаний. С этой точки зрения развитие навыков критического мышления является одной из важных задач начального образования, и в тезисах подчеркивается, что для этого процесса необходимо использовать инновационные методы обучения.

Ключевые слова: критическое мышление, инновационные методы, начальное образование, проблемное образование, дидактика на уроках математики, интерактивные методы, педагогика.

Abstract: This thesis analyzes the important aspects of the formation of critical thinking in elementary school students and the innovative teaching methods that can be used in its development. Also, ways to further develop students' independent thinking, analysis, and problem-solving skills through modern pedagogical approaches will be highlighted. The current modern education system requires students not only to acquire knowledge, but also to consistently analyze, compare and apply the acquired knowledge. From this point of view, the development of critical thinking skills is one of the important tasks of primary education, and it is highlighted in the thesis that it is necessary to use innovative teaching methods for this process.

Keywords: Critical thinking, innovative methods, primary education, problem-based education, didactics in mathematics classes, interactive methods, pedagogy.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bugungi kunda yurtimiz ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — mustaqil fikrlay oladigan, muammolarga tanqidiy yondasha oladigan komil shaxsni tarbiyalash hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davri o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlari shakllanadigan eng muhim bosqich demakdir. Shu sababli bu davrda ko‘proq tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xususan, Muhtaram Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyevning 2025-yil 8-sentabrdagi o‘tkazilgan yig‘ilishiga binoan maktab ta’limidagi masalalarni muhokama qilish va ustuvor vazifalarni belgilab olish maqsad qilindi. Bu yig‘ilishda prezidentimiz ta’lim tizimini isloh qilish masalalariga oid taqdimot bilan tanishdi.[Mirziyoyev SH.M; 2025. 8-sentabr]

Mamlakatimizda ta’limning barcha bo‘g‘inlari izchil rivojlantirilmoqda. Yangidan-yangi ta’lim maskanlari qurilib va zamonaviy jihozlanib, yoshlarning bilim olishiga barcha sharoit yaratilmoqda. O‘quv dasturlari ketma-ket yangilanib, eng ilg‘or tajribalar joriy etilmoqda. Lekin bu uzluksiz davom etuvchi jarayon. Iqtidorli, qobiliyatga ega bolalarga ixtisoslashgan bilim berish, yoshlarning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash, kasbga yo‘naltirish doimiy e‘tiborni talab etadi. Taqdimotda shu boradagi rejalar va ularni amalga oshirish chora-tadbirlari bayon qilindi.

Shu sababli boshlang‘ich sinflarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish hamda o‘quvchilarni shu asosda fikrlarini teranlashtirish va ularni faollikka undashga alohida e‘tibor qaratila boshlandi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tanqidiy fikrlashni o‘rgatishda innovatsion o‘qitish metodlari juda muhim, chunki bu yoshda bolalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalari shakllanadi.

Tanqidiy fikrlash — bu ma’lumotni tahlil qilish, solishtirish, baholash va asosli xulosa chiqarish qobiliyatidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida bu ko‘nikma oddiy savollarga javob berishdan boshlab, murakkab vaziyatlarni tushunishgacha rivojlanadi. [John Dewey; 1916. 12-b]

Innovatsion o‘qitish metodlarining ahamiyati

An’anaviy ta’limda o‘quvchi ko‘proq tinglovchi bo‘lsa, innovatsion yondashuvlarda u faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa:

-mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, darsga qiziqishni yanada oshiradi, amaliy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi innovatsion metodlar

1. Muammoli ta’lim. Bu metodda o‘quvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki ularning oldiga muammo qo‘yiladi. O‘quvchi fikrlaydi, izlanadi, taxmin qiladi va xulosa chiqaradi. Bu jarayon albatta mantiqiy fikrlashni kuchaytiradi.
2. Aqliy hujum (Brainstorming). O‘quvchilar ularga berilgan mavzu yuzasidan erkin o‘z fikrlarini bildiradilar. Bu usul ijodiy yondashuvni va turli nuqtai nazardan qarash qobiliyatini rivojlantiradi.
3. Klaster metodi. Tushunchalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘lanishlarni aniqlashga yordam beradi. O‘quvchilar berilgan mavzuni tizimli ravishda o‘rganadi.
4. Insert metodi. Matn bilan ishlashda o‘quvchilar o‘z bilimlarini tahlil qiladi. Bu usul o‘qish jarayonini yanada faol va ongli qiladi.
5. Rol o‘ynash (Role play)Turli hayotiy vaziyatlarni sahnalashtirish,qayta jonlantirish orqali o‘quvchilar qaror qabul qilish va tahlil qilishni o‘rganadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

6. Case-study (Vaziyatli topshiriqlar). Haqiqiy hayotga yaqin bo‘lgan vaziyatlar orqali muammolarni hal qilish ko‘nikmasi shakllanadi.

7. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Multimedia, interaktiv o‘yinlar va taqdimotlar orqali dars samaradorligi oshadi va o‘quvchilar mustaqil izlanishga undaladi.

8. “Fishbone” (Baliq skeleti) metodi. Muammoning sabablari va uning oqibatlarini aniqlash uchun ishlatiladi.

Masalan: “Nega o‘quvchilar amallar tartibini tanlashda xatolarga yo‘l qo‘yishadi?”

→ sabablar tahlil qilinadi → yechim topiladi.

9. “6 Why” (Nega-nega) metodi. Bitta o‘rtaga tashlangan muammoning ildiz sababini topish uchun ketma-ket “nega?” savoli beriladi.

Bu usul:

-chuqur tahlil qilishga o‘rgatadi;

-sayoz fikrlashni kamaytiradi.

10. Debat (Munozara) metodi. O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linishadi, guruhlar qarama-qarshi fikrlarni himoya qiladi.

Bu:

-so‘zlarni dalil bilan gapirishni;

-boshqalarning fikrini hurmat qilishni o‘rgatadi.

11. “Concept mapping” (Tushuncha xaritasi). Bu innovatsion metod asosida murakkab mavzularni sxema orqali tushuntirish mumkin bo‘ladi.

Bu:

-tizimli ravishda fikrlashni rivojlantiradi;

-eslab qolishni jarayonini osonlashtiradi. [N. Azizxo‘jayeva; 2018. 45-b.]

Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, innovatsion metodlardan muntazam tarzda foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining: mustaqil fikrlashini, qaror qabul qilishini, darsdagi faolligini, bilimni qo‘llash va muammoni hal qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashning roli katta bo‘lib, uni rivojlantirish uchun albatta samara beruvchi innovatsion o‘qitish metodlaridan darslarda qo‘llab borish juda muhim. Boshlang‘ich ta’limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish — bu nafaqat ta’lim sifati, balki kelajak jamiyatining intellektual salohiyatini belgilab beruvchi muhim omildir. Shu sababli yosh avlodni qobiliyatlaridan kelib chiqqan holatda qaror qabul qilishga, mustaqil fikrlashga undash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev SH.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-sentabrdagi yig‘ilishdagi qarori.

2. N. Azizxo‘jayeva tahriri ostida. Pedagogika— Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

3. John Dewey. Democracy and Education. — New York: Macmillan, 1916.

4. Pedagogika va innovatsion texnologiyalar bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. — Toshkent, 2019.

**KASBIY TA’LIMDA SHAXSIYLASHTIRILGAN O‘QITISHNING DIDAKTIK VA
PSIXOLOGIK ASOSLARI**

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Matyakubova Rayhon Ismoilovna

Osiyo Xalqaro Universiteti

Buxoro filialining 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Maqolada kasbiy ta’lim tizimida shaxsiylashtirilgan o’qitishning ahamiyati, uning didaktik va psixologik asoslari hamda o’quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishdagi roli tahlil etilgan. Individual yondashuv orqali ta’lim sifatini oshirish yo’llari ko’rsatib berilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim sifati, shaxsga yo’naltirilgan ta’lim, mustaqil fikrlash, kasbiy tayyorgarlik, psixologik yondashuv, didaktik tizim

Аннотация. В статье анализируется значение персонализированного обучения в системе профессионального образования, его дидактические и психологические основы, а также роль в развитии самостоятельного мышления обучающихся.

Ключевые слова: качество образования, личностно-ориентированное обучение, самостоятельное мышление, профессиональная подготовка, психологический подход, дидактическая система

Abstract. The article analyzes the importance of personalized learning in vocational education, its didactic and psychological foundations, and its role in developing independent thinking skills.

Keywords: education quality, learner-centered education, independent thinking, professional training, psychological approach, didactic system

Zamonaviy didaktikada shaxsiylashtirilgan o’qitish an’anaviy tamoyillarni inkor etmaydi, balki ularni yangi mazmun bilan boyitadi va individuallashtirishga yo’naltiradi. V.V. Kraevskiy ta’lim jarayonini tashkil etishda didaktik tamoyillar tizimlilik va uzviylik asosida qo’llanilishi kerakligini ta’kidlaydi [1]. Bu qarash shaxsiylashtirilgan o’qitishda ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki individual yondashuv tasodifiy emas, balki tizimli bo’lishi lozim.

Ilmiylik tamoyili ta’lim mazmunining zamonaviy fan yutuqlariga asoslanishini nazarda tutadi. Shaxsiylashtirilgan o’qitishda bu tamoyil nafaqat bilimlarning ilmiy asoslanganligini, balki ularning o’quvchining individual rivojlanish darajasiga mosligini ham talab etadi. A.M. Novikov ta’limni modernizatsiya qilish jarayonida ilmiylik va amaliy yo’naltirilganlik uyg’unligini ta’minlash zarurligini qayd etadi [2].

Kasbiy ta’limda ilmiylik tamoyili ayniqsa muhim, chunki o’quvchilar kelajakda o’z kasbiy faoliyatida ilmiy asoslangan bilimlarga tayanadi. Shu sababli ta’lim mazmuni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham ahamiyatli bo’lishi kerak.

Tizimlilik tamoyili bilimlarning mantiqiy bog’liqlikda va ketma-ketlikda berilishini anglatadi. Shaxsiylashtirilgan o’qitishda bu tamoyil individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Har bir o’quvchi uchun o’ziga xos rivojlanish yo’li belgilanadi va ta’lim jarayoni shu asosda tashkil etiladi.

V.A. Slastenin ta’lim jarayonida tizimlilikni ta’minlash bilimlarning mustahkam o’zlashtirilishiga olib kelishini ta’kidlaydi [3]. Bu fikr shaxsiylashtirilgan o’qitishda ham dolzarb, chunki individual yondashuv tizimlilikni inkor etmaydi, aksincha uni yanada kuchaytiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Faollik tamoyili o‘quvchilarning o‘qitish jarayonida faol ishtirok etishini nazarda tutadi. Shaxsiylashtirilgan o‘qitishda bu tamoyil markaziy o‘rin egallaydi, chunki o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol subyekt sifatida qaraladi.

A.N. Leontyev faoliyat nazariyasida shaxs rivojlanishi faoliyat jarayonida amalga oshirishini asoslaydi [4]. Shu sababli shaxsiylashtirilgan o‘qitishda muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati va interfaol metodlardan keng foydalaniladi.

O‘zbek metodistlaridan B. Yo‘ldoshev ham o‘quvchilarning faolligini oshirish ta’lim samaradorligini ta’minlovchi asosiy omillardan biri ekanligini ta’kidlaydi [5].

Individuallashtirish tamoyili shaxsiylashtirilgan o‘qitishning asosiy poydevorini tashkil etadi. Bu tamoyil o‘quvchilarning individual xususiyatlari — qobiliyati, qiziqishi, o‘rganish sur‘ati va ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi.

I.S. Yakimanskaya shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchining individual tajribasi va imkoniyatlari asosiy mezon sifatida qaralishini ta’kidlaydi [6]. Bu qarash shaxsiylashtirilgan o‘qitishda individuallashtirish tamoyilining muhimligini ko‘rsatadi.

Kasbiy ta’lim tizimida bu tamoyil ayniqsa dolzarb, chunki o‘quvchilar turli kasbiy yo‘nalishlarga ega bo‘ladi va ularning ehtiyojlari ham farqlanadi.

Zamonaviy ta’limda moslashuvchanlik tamoyili muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu tamoyil ta’lim jarayonining o‘quvchining individual rivojlanishiga mos ravishda o‘zgarishini nazarda tutadi.

V.V. Kraevskiy ta’lim tizimining moslashuvchanligi uning samaradorligini oshiruvchi muhim omil ekanligini ta’kidlaydi. Shaxsiylashtirilgan o‘qitishda bu tamoyil o‘quv mazmuni, metodlar va baholash tizimini moslashtirish orqali amalga oshiriladi.

Shaxsiylashtirilgan o‘qitishda o‘quvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bu tamoyil o‘quvchining mustaqil o‘rganish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Psixologik nuqtai nazardan, refleksiya shaxs rivojlanishining muhim komponenti hisoblanadi. Bu jarayon o‘quvchining o‘z bilim va ko‘nikmalarini ongli ravishda baholashiga yordam beradi.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan didaktik tamoyillar shaxsiylashtirilgan o‘qitishning nazariy asosini tashkil etadi. Ular o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ta’lim jarayonining samarali tashkil etilishini ta’minlaydi.

Bizning fikrimizcha, shaxsiylashtirilgan o‘qitishning didaktik tamoyillari quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

- o‘quvchining individual rivojlanishiga yo‘naltirilganlik;
- ta’lim jarayonining moslashuvchanligi;
- faoliyatga asoslangan yondashuv;
- refleksiv va baholovchi komponentlarning mavjudligi.

Shunday qilib, shaxsiylashtirilgan o‘qitishning didaktik tamoyillari ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Shaxsiylashtirilgan o‘qitishning samaradorligi, avvalo, uning psixologik asoslariga tayanish darajasi bilan belgilanadi. Ta’lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki shaxs

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlanishini ta’minlash jarayoni sifatida qaralganligi sababli, psixologik qonuniyatlarni hisobga olish muhim metodologik talab hisoblanadi.

A.N. Leontyevning faoliyat nazariyasi ham shaxsiylashtirilgan o’qitishning muhim psixologik asosini tashkil etadi [7]. Unga ko’ra, inson psixikasi faoliyat jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. O’quv faoliyatining samaradorligi esa motivatsiya bilan chambarchas bog’liq. Leontyev motivni faoliyatning ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qiladi. Demak, shaxsiylashtirilgan o’qitishda o’quvchining ichki motivatsiyasini hisobga olish va uni rag’batlantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

S.L. Rubinshteyn tomonidan ilgari surilgan **shaxs va faoliyat birligi tamoyili** ham mazkur yondashuv uchun muhimdir [8]. Unga ko’ra, shaxs faoliyat orqali shakllanadi va o’z navbatida faoliyatni belgilaydi. Bu qarash shaxsiylashtirilgan o’qitishda o’quvchining faol ishtirokini ta’minlash zarurligini ko’rsatadi. O’quvchi faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki o’z faoliyati orqali bilim hosil qiluvchi subyekt sifatida qaraladi.

Kasbiy ta’lim tizimida bu jihatlar yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o’quvchilar o’z kelajak kasbiga nisbatan turli darajadagi motivatsiyaga ega bo’ladi. Shaxsiylashtirilgan o’qitish esa ushbu motivatsiyani aniqlash va rivojlantirish imkonini beradi.

Bizning fikrimizcha, shaxsiylashtirilgan o’qitishning psixologik asoslarini quyidagi komponentlar orqali ifodalash mumkin:

- individual rivojlanish darajasini aniqlash (Vygotskiy);
- faoliyat va motivatsiya uyg’unligi (Leontyev);
- shaxs va faoliyat birligi (Rubinshteyn);
- individual bilish uslublarini hisobga olish.

Shunday qilib, shaxsiylashtirilgan o’qitishning psixologik asoslari ta’lim jarayonini o’quvchining individual rivojlanish qonuniyatlariga moslashtirish, uning ichki motivatsiyasini rag’batlantirish va faol ishtirokini ta’minlash orqali amalga oshiriladi.

Shaxsiylashtirilgan o’qitishda psixologik asoslar bilan bir qatorda psixolingvistik omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, til ta’limi jarayonida nutqiy faoliyatni individuallashtirish o’quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o’ynaydi.

Psixolingvistika tilni o’rganish jarayonini shaxsning psixik faoliyati bilan bog’liq holda o’rganadi. Shu nuqtai nazardan, tilni o’zlashtirish har bir o’quvchida individual tarzda kechadi. Bu esa shaxsiylashtirilgan o’qitishni zaruriy yondashuvga aylantiradi.

N.D. Galskova chet tilini o’qitishda **kommunikativ yondashuvni** asoslab, o’quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi [9]. Uning fikricha, tilni o’rganish jarayoni real kommunikativ vaziyatlarga asoslanishi kerak. Bu esa har bir o’quvchining nutqiy tajribasini hisobga olishni talab etadi.

O’zbek tilshunos olimi Sh. Safarov pragmalolingvistika doirasida tilni o’rganishda **kommunikativ ehtiyojlarning** ahamiyatini asoslab beradi [10]. Uning fikricha, nutqiy faoliyat shaxsning ijtimoiy tajribasi va kommunikativ maqsadlari bilan belgilanadi. Bu esa shaxsiylashtirilgan o’qitishda nutqiy vaziyatlarni individuallashtirish zarurligini ko’rsatadi.

N. Mahmudov esa til va tafakkur o’rtasidagi uzviy bog’liqlikni ta’kidlab, nutqiy rivojlanish shaxsning fikrlash jarayoni bilan chambarchas bog’liq ekanligini qayd etadi. Bu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qarash shaxsiylashtirilgan o‘qitishda individual tafakkur xususiyatlarini hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Psixolingvistik nuqtai nazardan, nutqiy faoliyat quyidagi komponentlardan iborat:

- nutqni tushunish;
- nutqni ishlab chiqish;
- nutqiy tajriba;
- kommunikativ ehtiyoj.

Har bir o‘quvchida bu komponentlar turli darajada rivojlangan bo‘ladi. Shu sababli ta’lim jarayonida yagona metoddan foydalanish samarali natija bermaydi.

Shaxsiylashtirilgan o‘qitishda nutqiy faoliyatni individuallashtirish quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- o‘quvchilarning nutqiy darajasini aniqlash;
- individual topshiriqlarni ishlab chiqish;
- kommunikativ vaziyatlarni moslashtirish;
- nutqiy faoliyatni rag‘batlantirish.

Kasbiy ta’lim tizimida bu jarayon yanada muhim, chunki o‘quvchilar kelajakda tilni o‘z kasbiy faoliyatida qo‘llaydi. Shu sababli nutqiy faoliyat real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan holda tashkil etilishi kerak.

Bizning fikrimizcha, psixolingvistik omillarni hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan o‘qitish quyidagi natijalarga olib keladi:

- o‘quvchilarning nutqiy faolligi oshadi;
- kommunikativ kompetensiya rivojlanadi;
- tilni amaliy qo‘llash ko‘nikmalari shakllanadi;
- individual nutqiy rivojlanish ta’minlanadi.

Shunday qilib, psixolingvistik omillar shaxsiylashtirilgan o‘qitishning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular nutqiy faoliyatni individuallashtirish orqali ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kasbiy ta’lim tizimida shaxsiylashtirilgan o‘qitishni samarali tashkil etish alohida metod va usullarni qo‘llash bilan cheklanmaydi, balki ta’lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini o‘z ichiga olgan yaxlit tizimni shakllantirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, shaxsiylashtirilgan o‘qitishning didaktik va psixologik asoslarini integratsiyalashgan holda ko‘rib chiqish va ularni yagona model doirasida umumlashtirish zaruriyati yuzaga keladi. Bunday model ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, o‘quvchilarning individual rivojlanishini ta’minlash hamda kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan didaktik-psixologik modelning konseptual asosini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, faoliyatga asoslangan yondashuv va kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi. Mazkur modelda o‘quvchi ta’lim jarayonining markaziy subyekti sifatida qaraladi, o‘qituvchi esa bu jarayonni tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi rolni bajaradi. Ta’lim jarayoni esa o‘quvchining individual ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish sur‘atlariga mos ravishda tashkil etiladi.

Modelning muhim bosqichlaridan biri diagnostika jarayoni hisoblanadi. Bu bosqichda o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari, motivatsiyasi, bilish uslublari va nutqiy rivojlanish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

darajasi aniqlanadi. Ushbu ma’lumotlar keyingi bosqichlarda ta’lim jarayonini individuallashtirish uchun asos bo’lib xizmat qiladi. Diagnostika natijalari asosida o’quvchilar uchun individual ta’lim maqsadlari belgilanadi. Bu jarayonda umumiy maqsadlar bilan bir qatorda har bir o’quvchining shaxsiy rivojlanishiga qaratilgan individual maqsadlar ham aniqlanadi.

Bizning fikrimizcha, shaxsiylashtirilgan o’qitishning didaktik-psixologik modeli ta’lim jarayonini kompleks yondashuv asosida tashkil etishga imkon beruvchi tizim bo’lib, u didaktik va psixologik omillarning uyg’unligiga asoslanadi. Mazkur model o’quvchini ta’lim jarayonining markaziga qo’ygan holda uning individual rivojlanishini ta’minlaydi va zamonaviy kasbiy ta’lim talablariga javob beradi.

Shunday qilib, kasbiy ta’lim tizimida shaxsiylashtirilgan o’qitishning didaktik-psixologik modeli ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, o’quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik tizim sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Краевский В.В. *Основы обучения*. – М., 2001.
2. Новиков А.М. *Методология образования*. – М., 2005.
3. Слостенин В.А. *Педагогика*. – М.: Академия, 2004
4. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – М.: Политиздат, 1975.
5. Yo’ldoshev B. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent, 2019.
6. Якиманская И.С. *Личностно-ориентированное обучение*. – М., 2000.
7. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – М.: Политиздат, 1975.
8. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии*. – СПб.: Питер, 2000.
9. Гальскова Н.Д. *Методика обучения иностранным языкам*. – М.: Академия, 2004.
10. Safarov Sh. *Pragmalingvistika*. – Toshkent: Fan, 2008.

**INTEGRATIV TAHLILII YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI VA
GOSPITAL TA’LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI**

Sapayeva Mavluda Shanazarovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Xorazm filiali magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada integrativ tahliliy yondashuvning nazariy-metodologik asoslari hamda uning hospital ta’lim jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan. Fanlararo integratsiya, tahliliy fikrlash va individual yondashuv asosida o’quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: integratsiya, tahliliy yondashuv, hospital ta’lim, pedagogik texnologiyalar, inkluziv ta’lim, individual yondashuv

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimi globallashtirish va axborotlashuv sharoitida jadal rivojlanib bormoqda. Bu esa pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishni, ayniqsa innovatsion va integrativ metodlarni joriy etishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, integrativ tahliliy yondashuv ta’lim samaradorligini oshirishda muhim metodologik asoslardan biri sifatida qaralmoqda.

Ayniqsa, hospital ta’lim sharoitida bu yondashuvning ahamiyati yanada ortadi. Chunki bunday muhitda ta’lim jarayoni o’ziga xos psixologik va didaktik talablar asosida tashkil etiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Integrativ yondashuv pedagogikada turli fanlar o‘rtasidagi uzviy aloqadorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. U o‘quvchilarda yaxlit bilim tizimini shakllantirishga yordam beradi. Beane (1997) ta’kidlaganidek, integratsiya o‘quv mazmunini hayotiy tajriba bilan bog‘lash imkonini yaratadi.

Tahliliy yondashuv esa bilimlarni chuqur o‘zlashtirish, ularni tahlil qilish va umumlashtirish jarayonini o‘z ichiga oladi. Bu yondashuv konstruktivistik ta’lim nazariyasiga asoslanadi. Vygotsky (1978) fikriga ko‘ra, bilimlar ijtimoiy muhit va faol o‘rganish jarayonida shakllanadi.

Integrativ tahliliy yondashuv ushbu ikki yo‘nalishni birlashtirib, o‘quvchini faol, mustaqil fikrlovchi subyekt sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali o‘quvchilar:

- muammoli vaziyatlarni tahlil qilish,
- fanlararo bog‘liqlikni anglash,
- mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallaydi.

Gospital ta’limning o‘ziga xos jihatlari

Gospital ta’lim — bu sog‘lig‘i sababli uzoq muddat davolanayotgan bolalar uchun tashkil etiladigan maxsus ta’lim shaklidir. Uning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning uzluksiz ta’lim olish huquqini ta’minlashdir.

Bunday ta’lim muhitining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- o‘quvchilarning sog‘lig‘i va psixologik holatini hisobga olish;
- individual o‘quv rejalarini ishlab chiqish;
- qisqartirilgan va moslashtirilgan o‘quv dasturlaridan foydalanish;
- motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash.

Shu sababli gospital ta’limda an’anaviy metodlar har doim ham samarali bo‘lavermaydi. Bu esa yangi, moslashuvchan yondashuvlarni talab etadi.

Integrativ tahliliy yondashuvning gospital ta’limdagi ahamiyati

Integrativ tahliliy yondashuv gospital ta’lim jarayonida bir qator ustunliklarga ega:

Birinchidan, u o‘quv materialini optimallashtiradi. Fanlararo integratsiya orqali o‘quvchilarga ortiqcha yuklama bermasdan, asosiy bilimlarni tizimli yetkazish mumkin.

Ikkinchidan, bu yondashuv o‘quvchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi. Gospital sharoitda o‘quvchilar tez charchashi mumkin, integratsiyalashgan darslar esa ularning qiziqishini oshiradi.

Uchinchidan, tahliliy yondashuv orqali o‘quvchilarda tanqidiy va mustaqil fikrlash rivojlanadi. Bu esa ularning nafaqat akademik, balki shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, mazkur yondashuv o‘quvchilarning psixologik holatini barqarorlashtirishga yordam beradi. Faol va qiziqarli darslar ularning ruhiy holatini yaxshilaydi va ijtimoiy moslashuvini osonlashtiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, integrativ tahliliy yondashuv gospital ta’lim jarayonini samarali tashkil etishda muhim nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuvni keng joriy etish orqali:

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- ta’lim sifati oshadi;
- o‘quvchilarning individual rivojlanishi ta’minlanadi;
- psixologik va ijtimoiy moslashuv jarayoni yaxshilanadi.

Shu bois, gospital ta’lim tizimida integrativ tahliliy yondashuvni qo‘llash zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beane, J.A. (1997). Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education.
2. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.
3. Dewey, J. (1938). Experience and Education.
4. WHO (2015). Hospital Schooling and Inclusive Education Guidelines.

**ZAMONAVIIY TA’LIMDA YANGI BILIM YARATISH QOBILIYATINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI**

Karimova Navbaxar Maxmudjanovna

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimida yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida kreativ fikrlash, tanqidiy tafakkur va mustaqil izlanish faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi metod va texnologiyalar yoritiladi. Shuningdek, innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida talabalarning bilim yaratish kompetensiyasini rivojlantirish omillari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: yangi bilim, kreativ fikrlash, pedagogik mexanizm, innovatsion ta’lim, kompetensiya, tanqidiy tafakkur.

Zamonaviy global rivojlanish sharoitida ijtimoiy sohani modernizatsiya qilish, ayniqsa ta’lim tizimini yangicha yondashuvlar asosida takomillashtirish muhim strategik vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kreativ kompetentlik asosida kasbiy faoliyatga tayyorlash dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida e’tirof etiladi. Bugungi kunda ta’lim jarayonida turli fan va yo‘nalishlar integratsiyasiga asoslangan o‘qitish, talabalarning ijodiy salohiyatini aniqlash hamda uni baholashning ilmiy asoslangan mezonlarini ishlab chiqishga alohida e’tibor qaratilmoqda. BMT va UNESCO tashabbuslari global darajada kreativ tafakkur, tanqidiy fikrlash va innovatsion kompetensiyalarni ta’lim natijasi sifatida ko‘rishni talab qilmoqda. Oliy ta’lim tizimidan yangicha fikrlashni, o‘qituvchidan esa ijodiy yetakchi rolini kutmoqda. [1]

Talabalarni o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan tizimli va maqsadli foydalanish ularning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki mustaqil fikrlash, yangicha g‘oyalar yaratish hamda innovatsion faoliyat olib borish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, o‘quv jarayonida turli bilim sohalarining o‘zaro uyg‘unligini ta’minlash orqali talabalarda kompleks tafakkur shakllanadi. Bu kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqadi. Shu bilan birga, oliy ta’lim tizimida kreativ kompetentlikni rivojlantirish nazariya va amaliyotning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

uzviy bog‘liqligiga asoslanadi. Mazkur jarayonda tahlil qilish, umumlashtirish, muammoli vaziyatlarni hal etish, kelajak natijalarni oldindan ko‘ra bilish, refleksiv yondashuv asosida fikrlash hamda mustaqil axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Talabalar egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olishlari, o‘z g‘oyalarni ilgari surish va ularni ilmiy asoslash qobiliyatiga ega bo‘lishlari zamonaviy pedagogik tayyorgarlikning muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida turli bilim yo‘nalishlarining o‘zaro uyg‘unligiga asoslangan yondashuvni chuqur o‘rganish va uni amaliyotga joriy etish orqali ularning kreativ kompetentligi va kasbiy samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Endilikda faqat mavjud bilimlarni o‘zlashtirish emas, balki yangi bilim yaratish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa pedagogik jarayonni yangicha tashkil etishni, zamonaviy metodlar va mexanizmlarni joriy etishni talab etadi. Ta’lim jarayonida talabani passiv bilim oluvchidan faol bilim yaratuvchiga aylantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda. Buning uchun o‘qitish mazmuni va metodlarini qayta ko‘rib chiqish, o‘quv jarayonini muammoli vaziyatlar, tadqiqot faoliyati va ijodiy topshiriqlar asosida tashkil etish zarur. Ayniqsa, talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va yangicha g‘oyalarni ilgari surish ko‘nikmalarini shakllantirish ta’lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar talabalarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va intellektual salohiyatini hisobga olgan holda ta’limni tashkil etishni nazarda tutadi. Bu o‘z navbatida differensial va shaxsga yo‘naltirilgan o‘qitish texnologiyalarini keng qo‘llashni talab etadi. Natijada talabalar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda qurish, ularni turli vaziyatlarda qo‘llash hamda yangi bilimlar hosil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Pedagogik jarayonda refleksiv faoliyatni yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Refleksiya orqali talabalar o‘z bilimlari va faoliyat natijalarini tahlil qiladi, xatolarini aniqlaydi va kelgusidagi rivojlanish strategiyalarini belgilaydi. [2]

Yangi bilim yaratish jarayonining uzluksiz va samarali kechishi axborot resurslarining kengligi, interaktiv platformalar va virtual muhitlar talabalarga mustaqil izlanish olib borish, tajriba qilish va yangi bilimlarni shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ta’limda “mexanizm” tushunchasi bu pedagogik jarayonda ma’lum bir maqsadga erishishni ta’minlaydigan usullar, vositalar, shakllar va jarayonlar tizimini anglatadi. Ya’ni, mexanizm bu qanday qilib ta’lim natijasiga erishish amalga oshirilishini ifodalovchi ichki ishlash tizimidir. [3]

1. Muammoli vaziyatlar yaratish mexanizmi. Mazkur mexanizm o‘quv jarayonida sun’iy yoki real muammoli holatlarni yuzaga keltirish orqali amalga oshiriladi. Muammoli vaziyat talabani tayyor bilimni qabul qilishdan ko‘ra, uni izlab topishga undaydi:

- mantiqiy fikrlash faollashadi;
- muammoni tahlil qilish ko‘nikmasi rivojlanadi;
- yangi bilim mustaqil ravishda shakllanadi.

2. Tadqiqot faoliyatiga yo‘naltirish mexanizmi. Bu mexanizm talabalarning ilmiy izlanish elementlari asosida o‘qitilishini nazarda tutadi:

- gipoteza ilgari surish;
- ma’lumot to‘plash va tahlil qilish;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- xulosa chiqarish bosqichlari muhim o‘rin egallaydi. Shu orqali talaba bilimni tayyor holda emas, balki tadqiqot natijasida egallaydi.

3. Refleksiv tahlil mexanizmi. Refleksiya talabaning o‘z faoliyatini anglash va baholash jarayonidir. Ushbu mexanizm orqali:

- o‘rganilgan bilimlar qayta ko‘rib chiqiladi;
- xatolar aniqlanadi;
- yangi xulosalar shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, tadqiqot faoliyatini yo‘lga qo‘yish, refleksiv tahlilni tashkil etish, ijodiy topshiriqlardan foydalanish hamda raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash talabalarning yangi bilim yaratish qobiliyatini samarali rivojlantiradi. Shuningdek, talabalarning mustaqil fikrlashi, o‘z g‘oyalarini ilgari surishi va ularni asoslay olish kompetensiyalarini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim natijasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ta’lim jarayonini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etish orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish, ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish hamda innovatsion faoliyatga tayyorlash imkoniyati kengayadi. Bu esa o‘z navbatida zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh va ijodkor pedagog kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4. – Paris: UNESCO, 2015. – 83 p.
2. Hasanboyeva O., To‘raqulov X., Hasanboyev J. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 384 b.
3. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – Москва: Академия, 2013. – 608 с.

**O‘ZLASHTIRISHDA QIYNALAYOTGAN O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING
SAMARALI STRATEGIYALARI**

Matyokubova Onaxon

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar bilan ishlashning samarali pedagogik strategiyalari yoritilgan. Unda individual yondashuv, differensial ta’lim, interfaol metodlar, motivatsiyani oshirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, Lev Vygotsky, Abraham Maslow, Jerome Bruner va John Flavellarning ilmiy qarashlari asosida o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonini yaxshilash yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Maqolada o‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar ham ishlab chiqilgan bo‘lib, ular ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashtirishda qiyinchilik, individual yondashuv, differensial ta’lim, interfaol metodlar, motivatsiya, scaffolding, metakognitsiya, pedagogik texnologiyalar, ta’lim samaradorligi, o‘quv jarayoni

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini takomillashtirish, ularning individual xususiyatlarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

inobatga olgan holda samarali ta’lim berish masalasini dolzarb vazifaga aylantirmoqda. Xususan, o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar bilan ishlash muammosi pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston Respublikasining taraqqiyot strategiyasida ham ta’lim sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda har bir o‘quvchining bilim olish huquqini ta’minlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

Mamlakatimizda qabul qilingan 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, o‘qitish metodlarini yangilash va o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. [1]. Bu esa o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar bilan individual va differensial yondashuv asosida ishlashni taqozo etadi. Shuningdek, Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yangi O‘zbekistonni barpo etishda ta’lim va tarbiya eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi”. Ushbu fikr ta’lim tizimida har bir o‘quvchiga e’tibor qaratish, ayniqsa, bilimni o‘zlashtirishda qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

O‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar bilan ishlash ta’lim jarayonining murakkab, ammo muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunday o‘quvchilar bilan ishlashda pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki psixolog, motivator va yo‘naltiruvchi sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun bir qator pedagogik strategiyalar va ilmiy asoslangan yondashuvlardan foydalanish zarur.

1. Individual yondashuv va differensial ta’lim. Pedagogika fanida individual yondashuv muhim o‘rin tutadi. Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi mustaqil bajara olmaydigan, lekin o‘qituvchi yoki tengdoshlar yordamida bajara oladigan vazifalar orqali rivojlanadi. Shu sababli, o‘qituvchi o‘quvchining bilim darajasini aniqlab, unga mos topshiriqlar berishi lozim. Differensial ta’lim esa o‘quvchilarning individual xususiyatlari qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasiga qarab o‘qitish usullarini moslashtirishni nazarda tutadi. Bu usul orqali har bir o‘quvchiga mos ta’lim muhiti yaratiladi. [2]

2. Motivatsiyani oshirish va psixologik qo‘llab-quvvatlash. O‘zlashtirishdagi qiyinchiliklarning asosiy sabablaridan biri past motivatsiya hisoblanadi. Abraham Maslovning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchining asosiy psixologik va ijtimoiy ehtiyojlari qondirilmasa, u samarali o‘rganishga erisha olmaydi.

Shu bois:

- o‘quvchini rag‘batlantirish,
- kichik muvaffaqiyatlarini e’tirof etish,
- ijobiy muhit yaratish

kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o‘quvchiga nisbatan salbiy munosabatdan voz kechib, uni qo‘llab-quvvatlash o‘qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. [3]

3. Interfaol metodlardan foydalanish. Zamonaviy pedagogikada interfaol metodlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan:

- “Aqliy hujum”
- “Klaster”
- “Insert”

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- “Case-study”

kabi metodlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bu esa ayniqsa o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar uchun foydalidir, chunki ular passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi.

4. Bosqichma-bosqich o‘qitish. Scaffolding bu murakkab bilimlarni kichik, tushunarli bosqichlarga ajratib o‘rgatish usulidir. Bu yondashuv Jerome Bruner tomonidan rivojlantirilgan. Ushbu metod quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- murakkab vazifalarni soddalashtirish,
- namunalar ko‘rsatish,
- yordamni asta-sekin kamaytirish.

5. Ko‘rgazmali va texnologik vositalardan foydalanish. Ko‘rgazmali vositalar (rasmlar, diagrammalar, videolar) murakkab mavzularni oson tushunishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan:

- multimedia taqdimotlar,
- interaktiv platformalar,
- ta’limiy ilovalar

o‘quvchilarning bilimni qabul qilish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

O‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar bilan ishlash murakkab, ammo tizimli yondashuvni talab etadigan jarayondir. Ushbu jarayonda individual yondashuv, motivatsiyani oshirish, interfaol metodlardan foydalanish, bosqichma-bosqich o‘qitish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, pedagoglar tomonidan ilgari surilgan ilmiy nazariyalar Lev Vygotskyning yaqin rivojlanish zonasi, Abraham Maslowning ehtiyojlar ierarxiyasi, Jerome Brunerning scaffolding yondashuvi va John Flavellning metakognitiv nazariyasi amaliyotda keng qo‘llanilishi zarur. O‘qituvchi o‘z faoliyatida ushbu strategiyalarni uyg‘unlashtirgan holda qo‘llasa, har bir o‘quvchining bilim olish imkoniyatini kengaytiradi va ta’lim sifati oshishiga erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi (2022–2026-yillar). – Toshkent, 2022.
2. Lev Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
3. Abraham Maslow A.H. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1954. – 411 p.

**TALABALARDA MAS’ULIYAT TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHDA BAHOLASH
TIZIMINING O‘RNI**

Qurbosheva Shoxida Xudiyarovna
Osiyo Xalqaro universiteti magistranti

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va uning sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” da oliy ta’lim jarayonini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, ta’lim sifatini oshirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

hamda talabalarining mustaqil fikrlash va mas‘uliyat bilan yondashish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalar sifatida belgilab berilgan. [1]

Mazkur konsepsiyada ta‘lim jarayonida shaffoflik, adolat va samaradorlikni ta‘minlash, zamonaviy baholash tizimlarini joriy etish orqali talabalarining bilimni xolis baholash va ularni faol o‘quv jarayoniga jalb etish alohida ta‘kidlangan. Bu esa o‘z navbatida talabalarda mas‘uliyat tuyg‘usini shakllantirish, o‘z ustida ishlashga undash va ta‘lim jarayoniga ongli munosabatni qaror toptirishda muhim omil hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, baholash tizimi nafaqat bilimni aniqlovchi vosita, balki talabalarining shaxsiy sifatlarini, xususan, mas‘uliyat tuyg‘usini rivojlantiruvchi pedagogik mexanizm sifatida qaraladi. Ushbu maqolada talabalarda mas‘uliyat tuyg‘usini shakllantirishda baholash tizimining o‘rni, uning samarali jihatlari va zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi.

Baholash tizimi – bu talabalarining bilim, ko‘nikma va malakalarini aniqlash, tahlil qilish va rag‘batlantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. U nafaqat nazorat vositasi, balki ta‘lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan baholash tizimi talabalarda o‘z ustida ishlash, mas‘uliyatni his qilish va o‘z faoliyatini baholay olish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. [2]

Ta‘lim tizimida baholash jarayoni bo‘yicha ko‘plab xorijiy olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ularning fikrlari talabalarda mas‘uliyat tuyg‘usini shakllantirishda baholash tizimining muhim o‘rin tutishini asoslab beradi.

Jumladan, Britaniyalik pedagog olim Paul Blakva uning hamkori Dylan Viliam (Buyuk Britaniya) formativ baholash nazariyasini ishlab chiqib, baholash jarayonida muntazam teskari aloqa berish talabaning o‘qishga bo‘lgan mas‘uliyatini oshirishini ta‘kidlaydilar. Ularning fikricha, baholash – bu o‘quvchini rivojlantiruvchi vosita bo‘lishi kerak. Avstraliyalik olim Royce D. Sadler baholash mezonlarining aniqligi va tushunariligi talabalarda o‘z-o‘zini nazorat qilish hamda mas‘uliyat hissini shakllantirishda muhim omil ekanligini ilmiy asoslab bergan. U talaba baholash standartlarini anglamaguncha samarali o‘rganish sodir bo‘lmasligini ta‘kidlaydi. Avstraliyalik yana bir olim David Boud o‘z tadqiqotlarida o‘z-o‘zini baholash va o‘zaro baholash (peer assessment) usullarining ahamiyatini ko‘rsatib, bu usullar talabalarda mustaqillik, tanqidiy fikrlash va mas‘uliyatni rivojlantirishini ta‘kidlaydi. Amerikalik pedagog olim Benjamin Bloom esa baholashni ta‘lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko‘rib, o‘quv maqsadlariga erishish darajasini aniqlash orqali talabani faol o‘rganishga undash mumkinligini ta‘kidlagan. Uning taksonomiyasi asosida baholash talabaning fikrlash darajalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi [3]

Shuningdek, OECD (xalqaro tashkilot) tadqiqotlariga ko‘ra, rivojlangan davlatlarda baholash tizimi kompetensiyaga asoslangan bo‘lib, u talabaning nafaqat bilimni, balki amaliy ko‘nikmalarini ham baholashga qaratilgan. Bu esa mas‘uliyatli va mustaqil fikrlovchi kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

UNESCO (BMTning ta‘lim tashkiloti) esa baholash tizimi insonparvarlik tamoyillariga asoslanishi, ya‘ni har bir talabaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olishi zarurligini ta‘kidlaydi.

Yuqoridagi xorijiy olimlarning fikrlarini umumlashtirib aytganda, baholash tizimi talabalarda mas‘uliyat tuyg‘usini shakllantirishning eng muhim pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, baholashning shaffofligi, mezonlarning aniqligi va teskari aloqaning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mavjudligi talabaning o‘z faoliyatiga ongli yondashishini ta’minlaydi. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ham baholash jarayonini xalqaro tajriba asosida takomillashtirish, talabaning baholashdagi faol ishtirokini oshirish va refleksiya elementlarini kuchaytirish orqali mas’uliyatli, mustaqil fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash mumkin.

Baholash tizimi talabalarda quyidagi jihatlar orqali mas’uliyatni rivojlantiradi:

Aniq mezonlar orqali– talabalar oldiga qo‘yilgan talablar va baholash mezonlari aniq bo‘lsa, ular o‘z faoliyatiga jiddiyroq yondashadilar.

Doimiy monitoring orqali– muntazam nazorat talabalarda intizom va mas’uliyat hissini kuchaytiradi.

O‘z-o‘zini baholash imkoniyati orqali– refleksiya jarayoni talabaning o‘z xatolarini anglashiga va tuzatishiga yordam beradi.

Adolatli baholash orqali– xolis baholash tizimi talabalarda ishonch uyg‘otadi va ularni halol mehnat qilishga undaydi.

Mas’uliyatni shakllantirishda turli baholash shakllari muhim rol o‘ynaydi:

Joriy baholash– talabaning kundalik faoliyatini nazorat qiladi va doimiy ishlashga undaydi.

Oraliq baholash– bilimlarni tizimli ravishda mustahkamlashga yordam beradi.

Yakuniy baholash– umumiy natijani ko‘rsatadi va talabaning o‘z faoliyatiga nisbatan javobgarligini oshiradi.

Bundan tashqari, reyting tizimi, portfoliolar, loyiha ishlari kabi baholash usullari talabalarining mustaqil fikrlashini va mas’uliyatini yanada rivojlantiradi.

Zamonaviy baholash yondashuvlari

Bugungi kunda kompetensiyaga asoslangan yondashuv, formatif (jarayon davomida) va summativ (yakuniy) baholash usullari keng qo‘llanilmoqda. Ayniqsa, formatif baholash talabaning o‘shishini kuzatish va unga muntazam teskari aloqa berish orqali mas’uliyat hissini shakllantirishda samarali hisoblanadi.

Baholash tizimi ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u talabalarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Adolatli, shaffof va tizimli baholash orqali talabalar o‘z faoliyatiga nisbatan ongli yondashishni o‘rganadilar. Shu bois, ta’lim muassasalarida baholash tizimini takomillashtirish orqali nafaqat bilimli, balki mas’uliyatli kadrlarni tayyorlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: PF-5847-son Farmon, 2019-yil 8-oktabr. – Toshkent.
2. OECD. Education at a Glance 2020: OECD Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2020.
3. Black Paul, Wiliam Dylan. Classroom assessment and pedagogy // Assessment in Education. – 2020. – Vol. 27, №2. – P. 123–145.

**STEAM YONDASHUVI VA LOYIHA-ASOSLI O‘QITISH ASOSIDA MULOHAZALI
FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH**

Xabibullayeva Guzalxon Xabibullayevna

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi va loyiha-asosli o‘qitish modeli asosida o‘quvchilarda mulohazali fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Ta‘lim jarayonida fanlararo integratsiyani ta‘minlash, o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini shakllantirish, ularni real hayotiy muammolarni hal etishga yo‘naltirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, loyiha-asosli o‘qitishning bosqichlari va uning STEAM yondashuvi bilan uyg‘unlashuvi orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur yondashuvlar ta‘lim samaradorligini oshirish va o‘quvchilarda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: STEAM yondashuvi, loyiha-asosli o‘qitish, mulohazali fikrlash, tanqidiy fikrlash, fanlararo integratsiya, innovatsion ta‘lim, ekologik ta‘lim, pedagogik texnologiyalar, kreativlik, kompetensiya.

Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida ta‘lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘quvchilarda mustaqil, tanqidiy va mulohazali fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta‘limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim sohasini tubdan isloh qilishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan ta‘lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar, xususan, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahriri [1], “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [2], hamda O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida [3] ta‘lim sifatini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Mazkur hujjatlarda o‘quvchilarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish, shuningdek, STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvini ta‘lim jarayoniga keng joriy etish muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu bilan birga, loyiha-asosli o‘qitish modeli o‘quvchilarning amaliy faoliyat orqali bilim olishiga, muammolarni hal qilishga va mustaqil fikrlashga o‘rgatishda samarali vosita hisoblanadi.

STEAM texnologiyasi aslida dastlab STEM ko‘rinishida paydo bo‘lgan va keyinchalik rivojlangan. STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) atamasi ilk bor 2000-yillar boshida National Science Foundation (AQSh Milliy Fanlar Jamg‘armasi) tomonidan qo‘llanila boshlagan. Ushbu tashkilot ilm-fan va texnologiya yo‘nalishlarini integratsiyalashgan holda o‘qitishni rivojlantirish maqsadida STEM yondashuvini ilgari surgan. Keyinchalik STEM modeliga “A – Arts (san‘at)” komponenti qo‘shilib, STEAM shakli paydo bo‘ldi. Bu g‘oyani keng targ‘ib qilgan shaxslardan biri G. Yakman hisoblanadi. U STEAM ta‘limini fanlararo integratsiyalashgan tizim sifatida ishlab chiqqan va uni ta‘lim amaliyotiga joriy etishda katta hissa qo‘shgan. [4]

Konstruksionizm nazariyasi asoschisi Seymour Papert ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtiroki va bilimni amaliy faoliyat orqali egallashini muhim deb hisoblaydi. Shu nuqtai nazardan, olim: “STEAM yondashuvi fanlararo integratsiyani ta‘minlovchi zamonaviy ta‘lim modeli bo‘lib, u o‘quvchilarda kompleks bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu yondashuv orqali o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki ularni amaliyotda qo‘llash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi” - deya ta‘kidlaydi. [5]

STEAM ta‘limining asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat:

- fanlararo bog‘liqlikni ta‘minlash;
- o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish;
- real hayotiy muammolarni hal qilishga yo‘naltirish;
- innovatsion va texnologik kompetensiyalarni shakllantirish.

Loyiha-asosli o‘qitish bu o‘quvchilarni real muammolarni hal qilishga jalb etish orqali bilim berishga asoslangan pedagogik yondashuvdir. Ushbu modelda o‘quvchilar ma‘lum bir loyiha ustida ishlash jarayonida izlanadi, tahlil qiladi, xulosa chiqaradi va o‘z natijalarini taqdim etadi.

Loyiha-asosli o‘qitishning asosiy bosqichlari:

- muammoni aniqlash
- rejalashtirish
- tadqiqot olib borish
- natijalarni ishlab chiqish
- taqdimot qilish va baholash

Quyidagi loyiha-asosli o‘qitish modeliga mos “Maktab hududini ekologik tozalash loyihasi” o‘quvchilarda mulohazali fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarda ekologik muammolarga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish va ularni amaliy yechim topishga jalb etish asosida o‘quvchilarda mulohaza yuritish kompetensiyasini rivojlantirish maqsad qilinadi. Yuqorida sanab o‘tilgan 5 ta bosqich asosida loyihani amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Muammoni aniqlash. O‘quvchilar maktab hududida chiqindilar ko‘pligi, tozalik yetarli darajada emasligini kuzatadi. Muammo: “Maktab hududida chiqindilarni qanday kamaytirish mumkin?”

2. Rejalashtirish. O‘quvchilar guruhlariga bo‘linadi va quyidagi reja tuziladi:

- hududni o‘rganish
- chiqindi turlarini aniqlash
- tozalash aksiyasi o‘tkazish
- chiqindilarni saralash tizimini joriy qilish

3. Tadqiqot olib borish. O‘quvchilar chiqindilar qayerdan kelayotganini tahlil qiladi:

- ekologiya bo‘yicha ma‘lumotlar yig‘adi
- boshqa maktablar tajribasini o‘rganadi
- kichik so‘rovnoma o‘tkazadi

4. Natijalarni ishlab chiqish. O‘quvchilar quyidagi yechimlarni ishlab chiqadi:

- maktabda chiqindilarni ajratish uchun maxsus qutilar o‘rnatish
- “Toza hudud” aksiyasini tashkil qilish
- targ‘ibot plakatlari tayyorlash

5. Taqdimot qilish va baholash.

- har bir guruh o‘z loyihasini sinf oldida taqdim etadi
- natijalar muhokama qilinadi
- eng samarali yechimlar tanlanadi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- o‘qituvchi va o‘quvchilar tomonidan baholanadi.

Mazkur model o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, hamkorlik va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

STEAM yondashuvi va loyiha-asosli o‘qitishni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning mulohazali fikrlashini rivojlantirishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi:

- o‘quvchilar muammoni turli fanlar nuqtai nazaridan tahlil qiladi;
- dalillar asosida qaror qabul qilishni o‘rganadi;
- tajriba va kuzatish orqali xulosaga keladi;
- o‘z fikrini asoslab berishga odatlanadi.

STEAM asosida tashkil etilgan loyiha jarayonida o‘quvchilar ekologik muammoni o‘rganib, uning yechimi bo‘yicha texnologik loyiha ishlab chiqishi mumkin. Bu jarayonda ular nafaqat bilim oladi, balki tanqidiy va mulohazali fikrlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. STEAM va loyiha-asosli o‘qitish integratsiyasi quyidagi natijalarga olib keladi:

- o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasi oshadi;
- mustaqil va erkin fikrlash shakllanadi;
- innovatsion g‘oyalar paydo bo‘ladi;
- bilimlar mustahkam va uzoq muddatli bo‘ladi.

STEAM yondashuvi va loyiha-asosli o‘qitish modeli o‘quvchilarda mulohazali fikrlashni rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos, mustaqil fikrlovchi va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Kelgusida ta’lim jarayoniga mazkur yondashuvlarni keng joriy etish, pedagoglarning malakasini oshirish va innovatsion metodlarni qo‘llash orqali ta’lim sifatini yanada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son
2. “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. <https://lex.uz/doc-passport/-5030957>
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. <https://lex.uz/docs/-4312785>
4. G.Yakman STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education // Pupils’ Attitudes Towards Technology (PATT-19 Conference). – Salt Lake City, USA, 2008.
5. Papert S. Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. – New York: Basic Books, 1980

**TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI BAHOLASH VA REFLEKTIV
YONDASHUV INTEGRATSIYASI**

Xudayberganov Baxtiyor Madaminovich

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’lim sifatini oshirishda raqamli baholash tizimlari va reflektiv yondashuvni integratsiyalashning nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar asosida baholash jarayonining samaradorligi, shaffofligi va tezkorligi asoslab beriladi. Shuningdek, reflektiv yondashuvning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, o‘z-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘zini baholashi va metakognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi. Maqolada xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari asosida refleksiya va raqamli baholashning o‘zaro bog‘liqligi ochib berilgan. O‘zbekiston ta‘lim tizimida joriy etilgan raqamli baholash platformalari, xususan, zamonaviy axborot tizimlarining ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli baholash va reflektiv yondashuv integratsiyasi ta‘lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida baholanadi hamda ularni samarali joriy etish bo‘yicha ilmiy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli baholash, reflektiv yondashuv, ta‘lim sifati, LMS tizimlari, elektron baholash, metakognitiv ko‘nikmalar, o‘z-o‘zini baholash, HEMIS tizimi, innovatsion ta‘lim, raqamli texnologiyalar, ta‘lim monitoringi, pedagogik yondashuv

Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonida ta‘lim tizimi tubdan isloh qilinmoqda. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim sifatini oshirishda yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Ayniqsa, raqamli baholash tizimlari va reflektiv yondashuvni integratsiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham ta‘lim tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan qator me‘yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni ta‘lim sohasida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Ushbu qonunda ta‘lim sifatini oshirish, innovatsion yondashuvlarni qo‘llash va o‘quv jarayonini raqamlashtirish muhim yo‘nalish sifatida ko‘rsatib o‘tilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni “Oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” da raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, baholash tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish va talabalar mustaqil fikrlashini rivojlantirish vazifalari belgilangan. [1] Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi ta‘lim tizimiga raqamli platformalarni joriy etish, elektron baholash tizimlarini rivojlantirish va masofaviy ta‘lim imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. [2]

Mazkur me‘yoriy-huquqiy asoslar ta‘lim jarayonida raqamli baholash va reflektiv yondashuvni integratsiyalash zaruratini yanada kuchaytiradi. Chunki an‘anaviy baholash tizimi ko‘proq yakuniy natijaga yo‘naltirilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlar o‘quv jarayonini, o‘quvchining rivojlanish dinamikasini va uning reflektiv faoliyatini ham baholashni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, raqamli baholash va reflektiv yondashuv integratsiyasi ta‘lim sifatini oshirishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan innovatsion pedagogik model sifatida qoraladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim tizimini raqamlashtirish jarayoni jadallik bilan rivojlanib, bu holat ta‘lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Xususan, raqamli baholash tizimlari o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, bilimlarni aniqlik bilan baholash va ta‘lim monitoringini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Birinchidan, umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida elektron kundalik va jurnal tizimlari keng joriy etilgan. Ushbu tizimlar orqali o‘quvchilarning baholari real vaqt rejimida kiritiladi, ota-onalar farzandlarining o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini masofadan turib kuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar faoliyatini monitoring qilish ham yo‘lga qo‘yilgan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ilmiy manbalarda mazkur tizim ta‘lim monitoringining elektron modeli sifatida baholanib, uning shaffoflikni ta‘minlashdagi roli alohida ta‘kidlanadi.

Ikkinchidan, ta‘lim jarayonida LMS (Learning Management System) platformalari, jumladan, Moodle va Google Classroom kabi tizimlar keng qo‘llanilmoqda. Ushbu platformalar yordamida onlayn testlar o‘tkazish, topshiriqlarni yuklash va tekshirish, shuningdek, o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish imkoniyati yaratiladi. Tadqiqotlar LMS tizimlarini elektron baholash va ta‘lim monitoringining asosiy komponentlaridan biri sifatida e‘tirof etadi.

Uchinchidan, O‘zbekistonda abituriyentlar va talabalar bilimini baholashda milliy test tizimi muhim o‘rin tutadi. Mazkur jarayon Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan amalga oshiriladi. Test sinovlarining kompyuterlashtirilgani, onlayn ro‘yxatdan o‘tish va natijalarni elektron tarzda e‘lon qilish baholash jarayonining shaffofligi va ishonchliligini ta‘minlaydi.

To‘rtinchidan, raqamli ta‘lim platformalari ham baholash tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Jumladan, e-platforma.uz kabi tizimlar interaktiv testlar, avtomatik baholash va natijalarni tahlil qilish imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu esa o‘quvchilarga tezkor teskari aloqa olish va o‘z bilim darajasini mustaqil ravishda baholash imkonini beradi.

Beshinchidan, pedagog kadrlarni baholash tizimi ham raqamlashtirilmoqda. O‘qituvchilar attestatsiyasi jarayonida onlayn test topshirish, hujjatlarni elektron shaklda taqdim etish va natijalarni avtomatik hisoblash amaliyoti joriy etilgan. Bu tizim pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini baholashda samarali mexanizm sifatida xizmat qilmoqda. [3]

Shuningdek, ta‘lim muassasalarida o‘zini-o‘zi baholash va raqamli monitoring tizimlari ham joriy etilgan bo‘lib, ular ta‘lim sifatini boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tizimlar orqali muassasalar faoliyati tahlil qilinadi, ochiq ma‘lumotlar asosida qarorlar qabul qilinadi va ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Umuman olganda, O‘zbekistonda raqamli baholash tizimlari mikro (LMS, elektron kundalik), makro (milliy test tizimi) va kasbiy (pedagoglar attestatsiyasi) darajalarda shakllangan. Ular hali to‘liq integratsiyalashmagan bo‘lsa-da, yagona raqamli ta‘lim ekotizimini shakllantirish yo‘lida muhim qadam hisoblanadi. Ayniqsa, ushbu tizimlarni reflektiv yondashuv bilan uyg‘unlashtirish baholash jarayonini rivojlantiruvchi mexanizmga aylantirib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va o‘z-o‘zini tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta‘lim tizimini raqamlashtirish jarayonida zamonaviy axborot tizimlari keng joriy etilmoqda. Shulardan biri — HEMIS.uz tizimi bo‘lib, u oliy ta‘lim muassasalarida o‘quv, metodik va boshqaruv jarayonlarini kompleks avtomatlashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur tizim orqali talabalar bilimini baholash jarayoni to‘liq raqamlashtirilgan. Jumladan, joriy, oraliq va yakuniy nazorat natijalari elektron shaklda kiritiladi hamda tizim tomonidan avtomatik tarzda qayta ishlanadi. Bu esa baholash jarayonining aniqligi va shaffofligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, talabalar o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini muntazam kuzatib borish, o‘z bilim darajasini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

HEMIS tizimi o‘qituvchilar faoliyatini ham samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. U orqali elektron jurnal yuritish, baholarni kiritish, o‘quv yuklamalarini nazorat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilish va turli hisobotlarni shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Natijada, pedagoglarning ma‘muriy yuklamasi kamayadi va ularning asosiy e‘tibori ta‘lim sifatini oshirishga qaratiladi.

Bundan tashqari, tizim oliy ta‘lim muassasalari rahbariyatiga akademik jarayonlarni monitoring qilish, statistik tahlillar o‘tkazish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zarur bo‘lgan ma‘lumotlarni tezkor olish imkonini beradi. Shu jihatdan, HEMIS tizimi ta‘lim sifatini boshqarishda muhim raqamli vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy nuqtai nazardan, HEMIS tizimi raqamli baholashning samarali platformasi sifatida nafaqat natijalarni qayd etish, balki o‘quv jarayonini tahlil qilish imkonini ham beradi. Ayniqsa, talabalar tomonidan o‘z natijalarini muntazam kuzatish imkoniyati reflektiv yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash, xatolarini tahlil qilish va o‘z ustida ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, HEMIS tizimi O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida raqamli baholashni amalga oshirishning muhim komponenti hisoblanadi. Uni boshqa ta‘lim platformalari bilan integratsiyalash orqali yagona raqamli ta‘lim muhitini shakllantirish va ta‘lim sifatini yanada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni.
“Oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.
– Toshkent, 2019. – URL: <https://lex.uz>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni.
“Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish
chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2020. – URL: <https://lex.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi.
O‘zini-o‘zi baholash va raqamli monitoring tizimlari to‘g‘risida ma‘lumot // Rasmiy
veb-sayt. – Toshkent, 2023. – URL: <https://www.digital.gov.uz>

BOSHLANG‘ICH SINFDAGI GAP USTIDA ISHLASHDAGI IZCHILLIK

Urganch pedagogika instituti talabasi

Baltayeva Shohista Madaminova

baltoyevashohista@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan olib boriladigan gap ustida ishlash mashg‘ulotlarining izchilligi haqida fikr yuritiladi. Gapning tuzilishini to‘g‘ri anglash, fikrni grammatik jihatdan to‘g‘ri bayon etish, og‘zaki va yozma nutqni shakllantirishda metodik izchillikning o‘rni ochib beriladi. Shuningdek, maqolada dars jarayonida qo‘llaniladigan samarali bosqichma-bosqich yondashuvlar, pedagogik texnologiyalar va ularning natijadorligi haqida so‘z yuritiladi. Tavsiya etilayotgan usullar boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, gap ustida ishlash, izchillik, nutq rivoji, metodika, grammatik me‘yorlar, og‘zaki va yozma nutq

Annotation. This article discusses the consistency of sentence-based learning activities in primary school classrooms. It emphasizes the importance of correctly understanding sentence structure, expressing thoughts grammatically, and developing both oral and written speech. The

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

article also explores effective step-by-step approaches and pedagogical technologies used during lessons. The proposed methods aim to enhance the quality of primary education.

Keywords: primary education, sentence work, consistency, speech development, methodology, grammatical rules, oral and written speech

Аннотация. В статье рассматривается последовательность работы над предложением на уроках в начальных классах. Раскрывается значение правильного понимания структуры предложения, грамматически верного выражения мыслей, формирования устной и письменной речи. Также анализируются эффективные поэтапные подходы и педагогические технологии, применяемые в учебном процессе. Предложенные методы направлены на повышение качества начального образования.

Ключевые слова: начальное образование, работа над предложением, последовательность, развитие речи, методика, грамматические нормы, устная и письменная речь

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi har bir shaxsning ongli nutqini shakllantirishda, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishida asosiy poydevor hisoblanadi. Ayniqsa, o‘quvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirish, fikrni to‘g‘ri ifodalash, grammatik tuzilmalarni anglash kabi ko‘nikmalari aynan shu bosqichda shakllanadi. Gap ustida ishlash esa bu jarayonning markaziy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, ta‘limning samaradorligini belgilovchi muhim vosita sifatida qaraladi. Gap tilning asosiy birliklaridan biri bo‘lib, fikr ifodalanishining tayanch nuqtasidir. Shu sababli boshlang‘ich sinfda unga doir bilimlarni izchil va tizimli o‘rgatish o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Gap ustida ishlash nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika va psixologiya fanlari bilan ham chambarchas bog‘liq. Har bir o‘quvchining bilish faoliyati, idrok qilish darajasi va tahliliy fikrlash qobiliyati turlicha bo‘lganligi sababli, gap tuzish, uni tahlil qilish, o‘zgartirish yoki kengaytirish kabi mashqlar shaxsiy yondashuvga asoslangan holda tashkil qilinishi lozim. Bunday yondashuv, bir tomondan, o‘quvchining mavjud bilimni mustahkamlasa, ikkinchi tomondan, yangi bilimlarni o‘zlashtirishga asos yaratadi.

Nazariy jihatdan olib qaralganda, gap ustida ishlash uchta asosiy yo‘nalishga bo‘linadi: strukturaviy, semantik va funksional. Strukturaviy yondashuvda gapning grammatik qurilishi, bo‘laklari, bog‘lovchi vositalar o‘rganiladi. Bu orqali o‘quvchi gapni sintaktik jihatdan to‘g‘ri tuza olishni o‘rganadi. Semantik yo‘nalish esa gap mazmuniga e‘tibor qaratadi, ya‘ni so‘zlar va ularning ketma-ketligi orqali fikr qanday ifodalanishini anglashga yordam beradi. Funksional yondashuvda esa gapning og‘zaki va yozma nutqdagi o‘rni, uning muloqotdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, gap ustida ishlash jarayoni bosqichma-bosqich olib borilganda o‘quvchilarning tahlil qilish, umumlashtirish, mantiqiy bog‘liqlikni anglash kabi fikrlash malakalari shakllanadi. Jumladan, rus olimlari A.V. Bondarko, T.A. Ladyzhenskaya va L.V. Shcherba o‘z tadqiqotlarida gapni o‘rganish orqali bolalarda til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash mumkinligini ta‘kidlaydilar. O‘zbek tilshunosligida esa H.S. Sulaymonova, N. Karimov, M. Qodirov kabi olimlar boshlang‘ich ta‘limda til o‘rgatishning izchil metodikasini ishlab chiqqanlar. Ularning asarlarida gap ustida ishlash darslari o‘ziga xos mantiqiy ketma-ketlikda tashkil etilishi, har bir bosqichda grammatik va semantik tahlil uyg‘un ravishda olib borilishi lozimligi ko‘rsatib o‘tilgan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bugungi kunda ilg‘or pedagogik texnologiyalar asosida gap ustida ishlash mashg‘ulotlarini interfaol metodlar orqali tashkil etish samarali natija bermoqda. Jumladan, klaster tuzish, sinkveyn yozish, "fikrlar bozorini" tashkil etish, dramatisatsiya usuli, rolli o‘yinlar yordamida o‘quvchi gapni faqat grammatik birlik sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida anglaydi. Bu esa ularning nutq faoliyatini kuchaytiradi, mustaqil fikrlashga undaydi. Ayniqsa, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va psixologik holatlarini inobatga olgan holda, individual va guruhli ishlar orqali gap ustida ishlash samaradorligi yanada oshadi.

Tajribali boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari tomonidan olib borilgan amaliy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, darslarda gap tuzish va uni tahlil qilishga doir topshiriqlarni muntazam qo‘llab borish o‘quvchilarda fikrning mantiqiy izchillikda ifodalanishiga xizmat qiladi. Masalan, "Bir gapdan ikki gap yasang", "Gapni kengaytiring", "Mazmuniga ko‘ra so‘zlarni almashtiring" kabi mashqlar orqali o‘quvchi gapdagi predmet va hodisalarning o‘zaro bog‘liqligini anglaydi. Bundan tashqari, badiiy matnlar asosida gap tuzishga oid topshiriqlar berish, o‘quvchilarning nutqini boyitadi, tasavvur doirasini kengaytiradi.

Ta’lim jarayonida izchillik deganda, har bir darsda yangi bilimning ilgari o‘rganilgan bilimlarga tayanib borilishini tushunamiz. Gap ustida ishlash ham aynan shu prinsip asosida olib borilishi lozim. Dastlab oddiy gap tuzilmasini o‘rgatish, keyin esa murakkab gap turlari, bog‘lovchi vositalar, gapning ohang vositalari, modal va ifoda vositalari bosqichma-bosqich kiritiladi. Shunda o‘quvchining grammatik, semantik va kommunikativ kompetensiyalari uyg‘unlashadi.

Gap ustida ishlashni darsdan tashqari faoliyat bilan uyg‘unlashtirish ham maqsadga muvofiqdir. Jumladan, hikoya tuzish, voqeani bayon qilish, rasm asosida matn yaratish kabi topshiriqlar orqali o‘quvchi nafaqat grammatik, balki ijodiy fikrlashni ham rivojlantiradi. Bu jarayonda o‘qituvchining yordami va yo‘naltirishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O‘quvchining mustaqil gap tuza olishi, uni grammatik va mazmunan to‘g‘ri qurishi unga nisbatan ishonchni oshiradi, ijtimoiy faoliyatda erkin ishtirok etishga asos yaratadi.

Zamonaviy til o‘rgatish metodikasi axborot-kommunikatsion texnologiyalarni dars jarayoniga joriy etishni taklif qilmoqda. Elektron darsliklar, onlayn platformalar, vizual va audio materiallar yordamida gap ustida ishlash jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv shaklda tashkil etish mumkin. Bu nafaqat o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi, balki ularni o‘z fikrini turli formatlarda ifodalashga o‘rgatadi. Masalan, o‘quvchi video asosida gap tuzadi, ovozli topshiriqlarda eshitgan gapni yozma ravishda tiklaydi, rasm asosida tasvirli gaplar yaratadi. Bu kabi faoliyatlar nafaqat grammatik kompetensiyani, balki eshitish, ko‘rish, anglash, tasvirlash va ijod qilish kompetensiyalarini ham shakllantiradi.

Amaliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, gap ustida tizimli ishlov berilgan sinflarda o‘quvchilarning savodxonlik darajasi yuqori bo‘ladi. Ular matn bilan ishlashda faollik ko‘rsatadi, o‘z fikrini mustaqil va aniq ifodalashga intiladi. Aksincha, bu jarayonga etarli e’tibor qaratilmagan hollarda o‘quvchilarda fikrni chalkash ifodalash, grammatik xatolar, muloqotda qiyinchiliklar kuzatiladi. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda gap ustida ishlashni nafaqat til darslariga, balki barcha fanlar bo‘yicha integratsiyalashgan holda olib borish tavsiya etiladi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, gap ustida ishlashdagi izchillik boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishiga, tafakkurining shakllanishiga, o‘z fikrini mustaqil ifodalashiga zamin yaratadi. Bu izchillik metodik asosga ega bo‘lishi, psixologik yondashuv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bilan uyg‘unlashishi, ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan boyitilishi lozim. Faqat shundagina til o‘rgatish samaradorligi oshadi, o‘quvchi jamiyatda faol, bilimli va muloqotga tayyor shaxs sifatida shakllanadi.

Boshlang‘ich sinfda gap ustida ishlash o‘quvchilarning nutqiy, fikrlash va kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirishda asosiy vositalardan biri sanaladi. Bu jarayonning ilmiy ahamiyati shundaki, u bolaning til imkoniyatlarini faollashtiradi, grammatik tuzilmani anglashga asos yaratadi, muloqot madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Gap ustida ishlash orqali o‘quvchi tilning nafaqat grammatik jihatlarini, balki semantik, funksional va stilistik xususiyatlarini ham o‘zlashtira boshlaydi. Bunday o‘zlashtirish esa uni jamiyatga til orqali muvaffaqiyatli integratsiyalashga olib keladi. Chunki til va tafakkur o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, gap ularning ifoda shaklidir. Shu sababli, gap ustida tizimli va izchil ishlash bolaning dunyoqarashi, nutq madaniyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi.

Ilmiy nuqtai nazardan qaralganda, gap tilshunoslikning sintaksis sohasi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, uni o‘rgatish jarayoni pedagogik metodikalarga asoslanadi. Tilshunoslar gapni turli yo‘nalishlarda tahlil qilganlar: sintaktik, semantik, pragmatik va stilistik. Pedagoglar esa bu nazariy asoslarni boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yoshi, psixologiyasi va bilim saviyasiga moslashtirib, metodik tizim yaratganlar. Jumladan, o‘zbek va xorijiy metodistlarning ilmiy izlanishlarida gap ustida ishlash bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, ularning har birida bolaga mos metodlar qo‘llanilishi ta‘kidlangan. Bu jihatdan olib qaralganda, gap ustida ishlashning ilmiy ahamiyati pedagogik-psixologik va lingvistik asoslarning uyg‘unligida namoyon bo‘ladi.

Gap ustida ishlash o‘quvchining bilish faoliyatini faollashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Gap qurilishi, undagi bo‘laklarning o‘zaro aloqasi, so‘z tartibi, mazmunli birliklar kabi elementlar orqali o‘quvchi tilning ichki tizimini anglaydi. Bu esa o‘z navbatida, uning tahliliy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining abstrakt fikrlash darajasi hali to‘liq shakllanmagan bo‘lishi bois, gap ustida ishlash uning tafakkurini rivojlantiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu jihatdan, gap ustida ishlashning ilmiy ahamiyati faqat tilshunoslik doirasida emas, balki psixolingvistika, didaktika va rivojlantiruvchi ta‘lim nazariyalari bilan ham bevosita bog‘liq.

Bugungi zamonaviy metodik tadqiqotlarda tilni kommunikativ kompetensiya sifatida shakllantirish asosiy maqsad etib belgilangan. Bunday kompetensiyaning negizida esa aynan gap turadi. Gap orqali o‘quvchi o‘z fikrini ifodalaydi, boshqalarning fikrini tushunadi, muloqotga kirishadi va atrof-muhit bilan munosabat o‘rnatadi. Shu sababli ham, pedagogik metodikalarda gap ustida ishlash alohida blok sifatida ajratilib, uning o‘ziga xos bosqichlari, usullari va mashq turlari ishlab chiqilgan.

Metodik jihatdan olib qaralganda, gap ustida ishlash quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi: izchillik, tizimlilik, bosqichma-bosqichlik, integratsiya, faollik va individual yondashuv. Izchillik tamoyili shuni taqozo etadiki, har bir o‘rganilayotgan gap tuzilmasi ilgari o‘zlashtirilgan bilimlarga tayanadi va yangi bilimga asos bo‘ladi. Bu prinsip o‘quvchi bilimining mustahkamligini ta‘minlaydi. Tizimlilik esa o‘quvchilarning grammatik ko‘nikmalarini umumiy til tizimiga mos tarzda shakllantirishni nazarda tutadi. Bosqichma-bosqichlik prinsipiga ko‘ra, dastlab sodda gap, keyin esa murakkab, ergash va qo‘shma gap turlari o‘zlashtiriladi. Bu usul bolaning og‘zaki va yozma nutqini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Metodikada interaktiv yondashuvlar, ya’ni o‘quvchini markazga qo‘ygan metodlar katta o‘rin egallaydi. Masalan, klaster usuli, asosiy fikrni aniqlash, sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushuntirish, bog‘lovchilarni tanlash kabi usullar o‘quvchining faolligini oshiradi. Shu bilan birga, mustaqil gap tuzish, so‘z tartibini o‘zgartirib mazmunni topish, gapni ko‘paytirish yoki qisqartirish, sinonimik gaplar yaratish kabi mashqlar til tuzilmasini anglash va fikr bayon qilishni yanada osonlashtiradi.

Gap ustida ishlashning metodik asoslari dars jarayonining barcha bosqichlariga ta’sir etadi. Tayyorlov bosqichida o‘quvchining mavjud bilimlarini aniqlash va yangi mavzuga yo‘naltirish amalga oshiriladi. Asosiy bosqichda esa tushuncha berish, misollar asosida ko‘rsatish, muammoli savollar orqali bilimni faollashtirish, mashqlar bilan mustahkamlash ishlari olib boriladi. Yakuniy bosqichda bilimni umumlashtirish, baholash, mustaqil ishlarga yo‘naltirish muhim o‘rin tutadi. Har bir bosqichda qo‘llaniladigan metodlar, savollar va topshiriqlar o‘quvchining yoshiga va rivojlanish darajasiga mos tarzda tanlanadi.

Metodik nuqtai nazardan yana bir muhim jihat – bu integratsiyadir. Gap ustida ishlash nafaqat ona tili, balki atrof-muhit, hayotiy tajriba, tasviriy san’at, axborot texnologiyalari, adabiyot kabi fanlar bilan integratsiyalashgan holda olib borilishi mumkin. Bu integratsiya o‘quvchi dunyoqarashining kengayishiga xizmat qiladi. Masalan, rasm asosida gap tuzish mashqlari orqali o‘quvchi nafaqat gapni to‘g‘ri tuzishni, balki predmetlar, holatlar va hissiyotlarni ham tushunishni o‘rganadi. Bu esa estetik, hissiy va kognitiv rivojlanishga olib keladi.

Shu bilan birga, metodikada differensial yondashuv muhim o‘rin tutadi. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos qobiliyat, bilish darajasi va qiziqishga ega bo‘lganligi sababli, unga mos darajadagi mashqlar, savollar va topshiriqlar berilishi kerak. Kuchli o‘quvchilar uchun murakkabroq gap tuzish topshiriqlari, mustaqil tahlil ishlari, yozma ifoda mashqlari berilsa, sustroq o‘quvchilar uchun tayyor gaplardan foydalanib tahlil qilish, bo‘sh joyni to‘ldirish, rasm asosida og‘zaki gap tuzish mashqlari taklif etiladi.

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilgan metodik yondashuvlar gap ustida ishlash samaradorligini yanada oshirmoqda. Dasturiy platformalar, interaktiv taqdimotlar, multimediali topshiriqlar yordamida gapni nafaqat yozma, balki eshitish, ko‘rish va ifoda qilish orqali o‘rganish imkoniyati yaratilmoqda. Bu holat o‘quvchining ko‘p kanalli idrokini ishga soladi va ta’lim samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov. A. A. *Bola psixologiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008.
2. Xudoyberdiyev. R. *Pedagogik va ijtimoiy psixologiya asoslari*. Toshkent: Fan, 2014.
3. To‘raqulov. S. *Bola rivojlanishida oilaning roli*. Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
4. Ibrohimova. M. *Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi*. Toshkent: Ilm Ziya, 2017.
5. Jo‘rayev. B. *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Juraev. A. *Tarbiyaning psixologik asoslari*. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2009.
7. G‘ulomova. D. *Bola va muhit: Pedagogik-psixologik tahlil*. Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
8. Qodirova. D. *Maktabgacha ta’limda psixologik xizmat*. Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Karimova. M. *Bola rivojlanishida ijtimoiy omillar*. Toshkent: Barkamol avlod, 2018.

10. Tursunov. S. *Pedagogik texnologiyalar va psixologik yondashuvlar*. Toshkent: Fan, 2019.

MOBIL TA’LIMDA RAQAMLI MOSLASHUV TEXNOLOGIYALARI

Matchanova Gulrux Atabekovna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi mobil ta’lim tizimida raqamli moslashuv texnologiyalarining o’rni va ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy ta’lim jarayonida adaptiv texnologiyalar o’quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’limni tashkil etishga xizmat qilishi ilmiy asoslangan. Shuningdek, mobil platformalar orqali shaxsiylashtirilgan o’qitish, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar va ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko’ra, mobil ta’limda raqamli moslashuv texnologiyalaridan foydalanish o’quvchilarning bilim olish jarayonini optimallashtirish va mustaqil ta’lim ko’nikmalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so’zlar: mobil ta’lim, adaptiv texnologiyalar, raqamli ta’lim, sun’iy intellekt, shaxsiylashtirilgan ta’lim, innovatsion texnologiyalar.

Аннотация. В данном тезисе рассматриваются роль и значение цифровых адаптивных технологий в системе мобильного обучения. Научно обосновано, что в современном образовательном процессе адаптивные технологии способствуют организации обучения с учётом индивидуальных особенностей обучающихся. Также проанализированы персонализированное обучение через мобильные платформы, системы на основе искусственного интеллекта и их влияние на эффективность образования. По результатам исследования установлено, что использование цифровых адаптивных технологий в мобильном обучении является важным фактором оптимизации процесса усвоения знаний и развития навыков самостоятельного обучения.

Ключевые слова: мобильное обучение, адаптивные технологии, цифровое образование, искусственный интеллект, персонализированное обучение, инновационные технологии.

Abstract. This thesis describes the role and importance of digital adaptation technologies in the mobile education system. It is scientifically based that adaptive technologies serve to organize education taking into account the individual characteristics of students in the modern educational process. Also, personalized training through mobile platforms, systems based on artificial intelligence and their impact on educational efficiency were analyzed. According to the results of the research, the use of digital adaptation technologies in mobile education is an important factor in optimizing the learning process of students and developing independent learning skills.

Key words: mobile education, adaptive technologies, digital education, artificial intelligence, personalized education, innovative technologies.

Kirish. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonida ta’lim tizimi ham tubdan o’zgarib bormoqda. Ayniqsa, mobil texnologiyalarning keng tarqalishi ta’lim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Mening fikrimcha, mobil ta’lim nafaqat qulaylik yaratadi, balki o’quvchilarning mustaqil o’rganish ko’nikmalarini shakllantirishda ham muhim rol

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘ynaydi. Shu bilan birga, har bir o‘quvchining bilim darajasi va o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘lganligi sababli, ta’lim jarayonini bir xil shaklda tashkil etish yetarli samara bermaydi.

Shu nuqtai nazardan, mobil ta’limda raqamli moslashuv texnologiyalarini qo‘llash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu texnologiyalar yordamida o‘quv jarayoni individuallashtiriladi va har bir o‘quvchiga mos yondashuv ta’minlanadi. Natijada ta’lim samaradorligi oshib, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi.

Mobil ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘quvchilarga istalgan vaqt va joyda bilim olish imkonini yaratadi. So‘nggi yillarda mobil texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ta’lim jarayonida yangi yondashuvlar, xususan, raqamli moslashuv texnologiyalaridan foydalanish keng ommalashib bormoqda. Wang J. ning ilmiy tadqiqotlarida ta’kidlanishicha, mobil ta’limda adaptiv tizimlardan foydalanish o‘quv jarayonini individuallashtirish imkonini beradi (Wang J., 2025, S.52–55).

Raqamli moslashuv texnologiyalari sun‘iy intellekt va Yaghmour S.ning tahlillariga asoslanib, o‘quvchining bilim darajasi, o‘zlashtirish tezligi va o‘quv faoliyatini doimiy ravishda tahlil qiladi. Shu asosda tizim o‘quvchiga mos o‘quv materiallarini taqdim etadi. Bu esa o‘quvchilarning bilimni samarali o‘zlashtirishiga xizmat qiladi (Yaghmour S., 2025, S.70–72).

Shuningdek, adaptiv mobil platformalar o‘quvchilarning individual o‘quv yo‘lini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Li J., Li Q. larning aniqlashlaricha bunday tizimlar o‘quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, unga mos topshiriqlarni tavsiya etadi. Natijada o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va o‘z ustida ishlash ko‘nikmalari rivojlanadi (Li J., Li Q., 2024, S.88–92).

Bundan tashqari, Hassan J. U.ning aytishicha adaptiv tizimlar o‘quvchilarning faoliyatini monitoring qilish orqali o‘quv jarayonini doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta’lim samaradorligini yaxshilashga yordam beradi (Hassan J. U. 2023).

Ilmiy manbalar va Zhao W. tahlili shuni ko‘rsatadiki, mobil ta’limda raqamli moslashuv texnologiyalarini qo‘llash ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi (Zhao W., 2025, S.34–38).

Yuqorida keltirilgan fikr va tahlillardan kelib chiqib aytish mumkinki, mobil ta’limda raqamli moslashuv texnologiyalarini qo‘llash zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini an’anaviy yondashuvdan farqli ravishda individuallashtirish imkonini berib, har bir o‘quvchining bilim darajasi, qiziqishi va o‘zlashtirish tezligiga mos tarzda ta’lim olishiga sharoit yaratadi.

Mening fikrimcha, aynan moslashuvchan raqamli tizimlar orqali ta’lim jarayonini samarali tashkil etish mumkin, chunki ular o‘quvchining faolligini oshiradi, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va bilimni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, mobil qurilmalar orqali ta’lim olish imkoniyati o‘quvchilarga vaqt va makon chegaralarini yengib o‘tishga xizmat qiladi, bu esa uzluksiz ta’limni ta’minlaydi.

Shuningdek, raqamli moslashuv texnologiyalarining joriy etilishi o‘qituvchining rolini ham o‘zgartiradi. Endilikda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quv jarayonini boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa ta’lim jarayonida hamkorlik, interaktivlik va innovatsion yondashuvlarning rivojlanishiga olib keladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, mobil ta’limda raqamli moslashuv texnologiyalarini keng joriy etish nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan, mustaqil fikrlay oladigan va raqamli kompetensiyalarga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu texnologiyalarni ta’lim tizimiga chuqur integratsiya qilish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yaghmour S., Qureshi M. I., Ullah I., Perumal R. K., Khan M. M. AI-Driven Adaptive Learning Systems in Mobile Education // International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2025. – Vol.19, No.19. – B.70–86. (Foydalanilgan qismi: B.70–72)
2. Wang J. Intelligent Education Based on Mobile Learning // International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2025. – Vol.19, No.11. – B.51–65. (Foydalanilgan qismi: B.52–55)
3. Li J., Li Q. Interactive Mobile and Adaptive Learning Platforms // International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2024. – Vol.18, No.8. – B.87–101. (Foydalanilgan qismi: B.88–92)
4. Hassan J. U., Missen M. M. S., et al. Adaptive M-Learning Usability Model // International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2023. – Vol.17, No.19. (Foydalanilgan qismi: asosiy mazmun qismi)
5. Zhao W. Adaptive Learning Environments in Mobile Education // International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2025. – Vol.19, No.6. – B.33–47. (Foydalanilgan qismi: B.34–38)

**TALABALARDA ETNOMADANIYAT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH
MEXANIZMLARI**

Qabulova Iroda Beyliyevna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi talabalar orasida etnomadaniy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Etnomadaniy kompetensiyaning mazmuni, uning milliy va global ta’lim tizimidagi o‘rni, shuningdek, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi interaktiv, kommunikativ va madaniyatlararo yondashuvlar yoritiladi. Tadqiqotda xalqaro ilmiy manbalar asosida samarali shakllantirish mexanizmlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: etnomadaniy kompetensiya, madaniyatlararo muloqot, identitet, ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, ijtimoiylashuv, pedagogik mexanizmlar, madaniy integratsiya.

Аннотация. В данном тезисе анализируются педагогические механизмы формирования этнокультурной компетенции у студентов. Освещаются содержание этнокультурной компетенции, её место в национальной и глобальной системе образования, а также интерактивные, коммуникативные и межкультурные подходы, способствующие её развитию. В исследовании на основе международных научных источников разработаны эффективные механизмы формирования.

Ключевые слова: этнокультурная компетенция, межкультурное общение, идентичность, образование, компетентностный подход, социализация, педагогические механизмы, культурная интеграция.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This thesis analyzes the pedagogical mechanisms for developing ethnocultural competence among students. The content of ethnocultural competence, its place in national and global education systems, as well as interactive, communicative, and intercultural approaches that contribute to its development are highlighted. In the study, effective development mechanisms are developed based on international scientific sources.

Keywords: ethnocultural competence, intercultural communication, identity, education, competency-based approach, socialization, pedagogical mechanisms, cultural integration.

Bugungi globallashuv jarayonida talabalar faqat akademik bilimga ega bo‘lishi yetarli emas, balki o‘z milliy madaniyatini chuqur biladigan, uni qadrlaydigan va boshqa madaniyatlarga hurmat bilan qaray oladigan shaxs sifatida shakllanishi ham nihoyatda muhimdir. Chunki zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatga erishish nafaqat bilim darajasi, balki insonning madaniy saviyasi, ijtimoiy moslashuvchanligi va turli madaniy muhitlarda samarali muloqot qila olish qobiliyati bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Hozirgi kunda dunyo mamlakatlari o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar tobora kengayib borayotgan bir paytda, turli millat va madaniyat vakillari bilan muloqot qilish ehtiyoji ortib bormoqda. Bu esa o‘z navbatida yosh avloddan nafaqat o‘z madaniyatini bilishni, balki boshqa xalqlarning qadriyatlarini, urf-odatlarini va an‘analarini ham tushunishni talab qiladi. Shunday sharoitda etnomadaniy kompetensiya shaxsning muhim sifatlaridan biriga aylanmoqda.

Shu nuqtai nazardan, etnomadaniy kompetensiya — bu talabaning o‘z milliy qadriyatlarini anglash, ularni hurmat qilish, o‘z madaniy identifikatsiyasini shakllantirish bilan birga boshqa xalqlar madaniyatiga nisbatan bag‘rikenglik, hurmat va tushunish bilan yondasha olish qobiliyatidir. Menimcha, aynan shu kompetensiya shaxsning ijtimoiy barqarorligi, ruhiy muvozanati va madaniyatlararo muloqotdagi muvaffaqiyatini ta’minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida faqat bilim berish emas, balki har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol va madaniy jihatdan boy shaxsni tarbiyalash ustuvor vazifaga aylanib bormoqda. Shu sababli ta’lim jarayonida etnomadaniy kompetensiyani rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Bu jarayon o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosga hurmat bilan qarash va boshqa madaniyatlarni qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, interaktiv metodlar, guruhli ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, madaniy loyihalar va dialogik yondashuvlar etnomadaniy kompetensiyani shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday metodlar o‘quvchilarni faollikka undaydi, ularning fikrlash doirasini kengaytiradi va real hayotiy vaziyatlarda madaniyatlararo muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Byram M. tadqiqotini o‘rganar ekanman, etnomadaniy kompetensiya madaniyatlararo muloqotda samarali ishtirok etish qobiliyati ekanligini tushundim. Unga ko‘ra, til o‘rganish jarayoni madaniyatni ham o‘rganish bilan birga olib borilishi kerak. Bu esa talabada tolerantlik va madaniy anglashni rivojlantiradi. (M. Byram, “Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence”, 1997, 34-bet)

Kramsch C. ishlarini o‘qib shunday xulosaga keldimki, til va madaniyat bir-biridan ajralmas tushunchalar bo‘lib, til o‘rganish jarayonida madaniy kontekstni tushunish muhim ahamiyatga ega. Bu esa etnomadaniy kompetensiyani shakllantirishning asosiy yo‘nalishidir. (C. Kramsch, “Language and Culture”, 1998, 52–53-betlar)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan ta‘lim strategiyalarini o‘rganib, madaniyatlararo ta‘lim global fuqarolikni shakllantirishda asosiy vosita ekanligini angladim. Unda talabalar turli madaniyatlarni hurmat qilishga o‘rgatilishi kerakligi ta‘kidlanadi. (UNESCO, “Intercultural Education Guidelines”, 2013, 11–12-betlar) Banks J.A. tadqiqotini tahlil qilib, ko‘p madaniyatli ta‘lim talabalarni ijtimoiy jihatdan integratsiya qilish va ularning identitetini rivojlantirishga xizmat qilishini tushundim. Bu esa etnomadaniy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismidir. (J.A. Banks, “An Introduction to Multicultural Education”, 2008, 78-bet)

Gudykunst W.B. ishlarini o‘qib, madaniyatlararo muloqotda samarali bo‘lish uchun shaxsda empatiya, moslashuvchanlik va ochiqlik bo‘lishi kerakligini angladim. Bu xususiyatlar etnomadaniy kompetensiyaning shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. (W.B. Gudykunst, “Bridging Differences: Effective Intergroup Communication”, 2004, 102–103-betlar)

Xulosa qilib aytganda, talabalar orasida etnomadaniy kompetensiyaning shakllantirish bugungi ta‘lim tizimining eng muhim va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda insondan nafaqat chuqur bilimga ega bo‘lish, balki turli madaniy muhitlarda samarali faoliyat yuritish olish, boshqalar bilan to‘g‘ri va madaniyatli muloqot qilish ham talab etiladi. Shu jihatdan etnomadaniy kompetensiya shaxsning har tomonlama rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

Fikrimizcha, etnomadaniy kompetensiyaning shakllantirish jarayoni uzluksiz va tizimli tarzda ta‘limning barcha bosqichlarida amalga oshirilishi lozim. Bu jarayonda o‘quvchilarga o‘z milliy qadriyatlari, urf-odatlar va an‘analarini chuqur o‘rgatish bilan bir qatorda, boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat, bag‘rikenglik va ochiqlik ruhini ham singdirish zarur. Chunki aynan shunday yondashuv orqali yoshlar global jamiyatda o‘z o‘rnini topa oladigan, ijtimoiy jihatdan faol va ongli shaxs bo‘lib yetishadi.

Shuningdek, etnomadaniy kompetensiyaning rivojlantirish faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasligi kerak. U amaliy faoliyat, real hayotiy tajriba va ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi. Xususan, madaniy loyihalar, guruhli muhokamalar, rolli o‘yinlar, xalqaro almashinuv dasturlari, treninglar va interaktiv mashg‘ulotlar bu borada yuqori samaradorlikka ega. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularni turli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatadi va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, ta‘lim jarayonida o‘qituvchining roli ham alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo‘naltiruvchi va madaniy qadriyatlarni yetkazuvchi shaxs sifatida o‘quvchilarga namuna bo‘lishi kerak. Shu sababli pedagoglarning o‘zida ham etnomadaniy kompetensiya yuqori darajada shakllangan bo‘lishi zarur.

Xulosa qilib aytganda etnomadaniy kompetensiya bu shunchaki bilimlar yig‘indisi emas, balki shaxsning madaniy ongini, dunyoqarashini va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy-pedagogik jarayondir. U insonni bag‘rikeng, ochiq fikrli, hurmatli va global tafakkurga ega bo‘lgan shaxs sifatida kamol toptiradi.

Shu sababli ta‘lim tizimida etnomadaniy kompetensiyaning rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish, uni o‘quv dasturlariga integratsiya qilish va zamonaviy pedagogic yondashuvlar asosida amalga oshirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Faqat shundagina biz kelajak avlodni nafaqat bilimli, balki yuksak madaniyatli va ijtimoiy mas‘uliyatli shaxs sifatida tarbiyalay olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. C. Kramersch, “Language and Culture” (1998, 52–53-betlar)
2. UNESCO, “Intercultural Education Guidelines” (2013, 11–12-betlar) . M. Byram, “Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence” (1997, 34-bet)
3. J.A. Banks, “An Introduction to Multicultural Education” (2008, 78-bet)
4. W.B. Gudykunst, “Bridging Differences: Effective Intergroup Communication” (2004, 102–103-betlar)

**TA‘LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA
INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH**

Raximova Shoirra Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

Esenova Xumay Islam qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta‘lim samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlarining ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari orqali o‘quv jarayonini tashkil etish, interfaol metodlardan foydalanish hamda o‘quvchilarning bilim olish faolligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida ta‘lim sifatini yaxshilash, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, innovatsion ta‘lim, o‘qitish metodlari, ta‘lim samaradorligi, interfaol usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, zamonaviy ta‘lim, pedagogik innovatsiya, o‘quv jarayoni, ta‘lim sifati.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль цифровых технологий и инновационных методов обучения в повышении эффективности образования. Анализируются возможности использования современных информационно-коммуникационных средств для организации учебного процесса, а также применение интерактивных методов обучения. Особое внимание уделяется повышению активности учащихся и улучшению качества образования посредством цифровых технологий и развитию сотрудничества между учителем и учеником.

Ключевые слова: цифровые технологии, инновационное образование, методы обучения, эффективность образования, интерактивные методы, информационно-коммуникационные технологии, современное образование, педагогические инновации, учебный процесс, качество образования.

Abstract. This article discusses the importance of digital technologies and innovative teaching methods in improving the effectiveness of education. It analyzes the use of modern information and communication tools in organizing the learning process and highlights the role of interactive methods in enhancing students’ engagement. The article also examines ways to improve the quality of education and strengthen collaboration between teachers and students through digital technologies.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: digital technologies, innovative education, teaching methods, educational effectiveness, interactive methods, information and communication technologies (ICT), modern education, pedagogical innovation, learning process, quality of education.

Hozirgi globallashtirish va axborotlashuv davrida ta’lim tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda bilim va ko‘nikmalarni tezkor egallash, ularni amaliyotda qo‘llash hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash ta’lim oldiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish va innovatsion o‘qitish metodlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini yanada interfaol, qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Turli elektron platformalar, multimedia vositalari va onlayn resurslar yordamida o‘quvchilar mustaqil fikrlashga, axborotni izlash va tahlil qilishga o‘rganadi. Shu bilan birga, innovatsion o‘qitish metodlari — muammoli ta’lim, loyihaviy faoliyat, interfaol usullar — o‘quvchilarning faolligini oshiradi va bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida darslarni tashkil etish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, ta’limiy platformalar hamda masofaviy o‘qitish tizimlari o‘quvchilarga mustaqil ta’lim olish imkoniyatini kengaytiradi. Raqamli texnologiyalarni qo‘llashning asosiy afzalliklaridan biri — o‘quv materiallarini vizual va interfaol tarzda yetkazish imkoniyatidir. Masalan, video darslar, animatsiyalar va virtual laboratoriyalar orqali murakkab tushunchalarni osonroq tushuntirish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Shuningdek, onlayn testlar va baholash tizimlari orqali o‘quvchilarning bilim darajasini tezkor aniqlash va individual yondashuvni ta’minlash imkoniyati yaratiladi.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2022-yil 28-apreldagi PQ-187-sonli qarori, “Ta’limda raqamli transformatsiyani jadallashtirish to‘g‘risida”, ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, ta’limning sifatini oshirish va o‘quvchilarga zamonaviy raqamli vositalar orqali ta’lim berish imkoniyatlarini yaratish bo‘yicha muhim hujjatdir. Qaror ta’lim tizimida yangi raqamli infratuzilma yaratish, o‘qituvchilarni zamonaviy texnologiyalar bilan ta’minlash va ta’limning barcha bosqichlarida raqamli resurslardan samarali foydalanish masalalarini o‘z ichiga oladi [1].

Raqamli texnologiyalar, asosan, onlayn resurslar, multimedia materiallar va interaktiv dasturlar, talabalar va foydalanuvchilarga axborotni izlash va tahlil qilishda yordam beradi. Bu esa ularning axborot kompetentligini oshirishga imkon yaratadi. Raqamli texnologiyalar ta’limda nafaqat vosita, balki o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylanmoqda. Bu esa pedagogik yondashuvlarda yangicha metodlar va innovatsion g‘oyalarni talab qiladi. [8]. Raqamli ta’lim texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni kelajakda yanada muhim bo‘lib qoladi chunki ta’lim muassasalari raqamli vositalardan samarali foydalanish orqali talabalarni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda, ularning axborot kompetentligini rivojlantirishda va innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini oshirishda katta imkoniyatlar yaratib beradi. Ko‘plab tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonini isloh qilish va zamonaviy talabalarning ehtiyojlariga javob berishda ahamiyatini ta’kidlaydi. Masalan, Anderson raqamli ta’lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

platformalarining o‘qitish va o‘rganish jarayonidagi muhim o‘rnini, interaktiv muhit yaratishdagi roli va talabalar o‘rtasida jamoaviy ishni rag‘batlantirishini ko‘rsatadi [3].

Ta‘lim muhitining innovatsion xarakterga ega bo‘lishi uni mazmunan samarali bo‘lishiga olib keladi. Shuning uchun ta‘lim zamonaviy sharoit va rivojlanayotgan davrda axborot-kommunikatsion va raqamli texnologiyalarga asoslanishi ta‘lim muhitini mazmunan yangilanishini ta‘minladi. Raqamli texnologiyalar innovatsion ta‘lim metodlarini amaliyotga tatbiq etish uchun qulay muhit yaratadi. Loyihaga asoslangan ta‘lim raqamli vositalar yordamida loyihalarni rejalashtirish, axborot to‘plash, tahlil qilish va natijalarni taqdim etishni osonlashtiradi. O‘quvchilar onlayn hamkorlik platformalarida guruh bo‘lib ishlashlari, multimedia vositalari yordamida taqdimotlar yaratishlari mumkin. Muammoli ta‘lim raqamli resurslardan turli xil muammoli vaziyatlarni topish, ular haqida ma‘lumot to‘plash va yechimlar izlashda foydalanish imkonini beradi, onlayn forumlar va muhokama platformalari o‘quvchilarning fikr almashinuvini rag‘batlantiradi. “Raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilar doimiy ravishda o‘z kompetensiyalarini yangilab borishlari zarur.”[2]. Raqamli texnologiyalarni ta‘limga integratsiya qilishda o‘quvchilarning faolligini oshirish va ularni mustaqil o‘rganishga yo‘naltirish, tanqidiy fikrlash va muammo yechish ko‘nikmalarini rivojlantirish, kommunikatsiya va hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish hamda raqamli baholash usullaridan foydalanish kabi muhim pedagogik tamoyillarga e‘tibor qaratish lozim. Raqamli ta‘lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanish metodikasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quv materiallari nafaqat qiziqarli va interaktiv bo‘lishi, balki pedagogik maqsadlarga muvofiq, ilmiy asoslangan va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Raqamli resurslarni baholash mezonlari ishlab chiqilib, ularning sifatini nazorat qilish tizimi yo‘lga qo‘yilishi zarur. Shuningdek, o‘qituvchilar uchun raqamli resurslardan samarali foydalanish bo‘yicha amaliy qo‘llanmalar va tavsiyalar ishlab chiqilishi lozim. Zamonaviy sharoitda raqamli ta‘lim muhitini tavsiflashda bir nechta yondashuvlar qo‘llanilmoqda. Masalan, raqamli ta‘lim muhiti, avvalo, ta‘lim muassasalari faoliyatini avtomatlashtirish, axborotlashtirish va raqamlashtirishni ta‘minlovchi ta‘lim resurslari va texnologiyalaridan tashkil topgan ko‘p komponentli majmua, ikkinchidan pedagoglar va talabalarning ijodiy potentsiali, iqtidorini ochib berish maqsadiga qaratilgan axborotli anturaj, uchinchidan zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan holda bilish faoliyatini tashkil qilish hamda axborot ta‘lim resurslaridan foydalanish imkoniyatini yaratadigan ijtimoiy-psixologik borliq sanaladi [5].

Keng ko‘lamli islohotlarning muhim bog‘ini- innovatsiyalar ham bugun xar bir sohada bo‘lgani kabi ta‘lim tizimida ham o‘z afzalliklarni namoyon qilmoqda. Hozirgi vaqtda “innovatsiya” tushunchasi juda keng qo‘llanilmoqda. Innovatsiya so‘zi inglizcha so‘z bo‘lib, innovatsion yangilik kiritish degan ma‘noni bildiradi, yani tizim ichki tuzilishini o‘zgartirish, deb ta‘riflanadi. Innovatsiya amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo‘lib, ijtimoiy-madaniy obekt sifatlarining yaxshilashga yo‘naltirilgan ijtimoiy sub’ektlarning harakat tizimidir. Ta‘limda pedagogik texnologiyalarga asoslanish va innovatsiyaga intilish, o‘quvchilarni faollashtirishga qaratilgan turli interaktiv metodlardan foydalanish ta‘lim maqsadini samarali amalga oshirishga ko‘maklashadi. Ta‘lim jarayonini innovatsion metodlardan foydalanib tashkil etish uchun avvalo darsning rejasi va loyihasi aniq ishlab chiqilishi kerak. Dars loyihasini tuzishda o‘qituvchi o‘zining ish shakllari va o‘quvchilarning ko‘nikmalarini egallash jarayonidagi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ishlari doirasini aniq belgilab olishi lozim. Shuningdek, u qanday o‘qitish metodlaridan foydalanishi ham muhim ahamiyatga ega. Innovatsion o‘qitish metodlari ham ta’lim samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Jumladan, interfaol metodlar — “aqliy hujum”, “klaster”, “insert”, “debate” kabi usullar o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi. Bunday metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muloqot qilish, muammoni hal etish kabi ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Loyihaviy ta’lim (project-based learning) o‘quvchilarning amaliy bilimlarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu metod orqali o‘quvchilar muayyan muammoni hal qilish jarayonida mustaqil izlanadi, jamoa bilan ishlaydi va o‘z bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash imkoniga ega bo‘ladi. Natijada, o‘quvchilarda ijodiy fikrlash va mas’uliyat hissi shakllanadi. Ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e’tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an’anaviy ta’limda talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalarda esa, ularni egallayotgan bilimlarni o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi [6].

Interaktiv metodlar o‘quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi, ularning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi. Eng ko‘p qo‘llaniladigan interaktiv metodlar: “Aqliy hujum” – o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi, erkin fikr bildirishga o‘rgatadi. “Klaster” – mavzuga oid tushunchalarni guruhlash va ularning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash imkonini beradi. “Insert” – matn bilan ishlashda o‘quvchining tushungan, bilmagan va yangi o‘rgangan qismlarini ajratishga yordam beradi. “Sinkveyn” – mavzuni 5 satrli she’riy shaklda umumlashtirish orqali tahlil va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. “Baliq skeleti” (Fishbone) – muammo va uning sabab-oqibatlarini tahlil qilishda qo‘llaniladi. Bu metodlar o‘quvchilarni mantiqiy, tahliliy va ijodiy fikrlashga o‘rgatadi, darsni jonli, qiziqarli qiladi.

Kahoot - bu o‘quv platformasi o‘qituvchilarga yoki o‘quvchilarga qiziqarli viktorinalar yoki so‘rovnomalar yaratish va o‘tkazish kabi imkoniyatlarni beradi. Bu platformaga turli xil qurilmalar, masalan, smartfonlar, kompyuterlar yoki planshetlardan kirish mumkin bo‘ladi. Bu platforma qiziqarli va interaktiv xususiyati bilan mashhur. Bu o‘quvchilar o‘rtasida qiziqarli va raqobat muhitini yaratib, talabalar uchun o‘rganishni yanada qiziqarli qiladi. Boshqa platformalarga nisbatan oddiy platforma o‘qituvchilarga tezkor kontent yaratish imkonini beruvchi qulay interfeysni taqdim etadi. Bu, shuningdek, sinfda hamjamiyat hissini uyg‘otishi mumkin [4].

Ibrat Academy- bu platforma 2022-yil noyabr oyida tashkil etilgan bo‘lib, u xorijiy tillarni bepul, sodda va kreativ usulda o‘rgatishni maqsad qilgan platformalardan biri hisoblanadi. Loyiha doirasida professional ustozlar tomonidan 13 ta til bo‘yicha turli tizimdagi va noldan boshlangan darslar majmuasi ishlab chiqilgan. Platforma barcha insonlar uchun, asosan, chet tillarini uyda mustaqil o‘rganuvchilar uchun bir qancha imkoniyatlarini yaratib beradi.

Duolingo - bu platforma ham til o‘rganish uchun mo‘ljallangan. Bu boshqalaridan farqli o‘laroq bunda o‘quvchilar tillarni o‘yin shaklida o‘rganishadi va har bir bosqichda yangi so‘zlar, grammatika qoidalari o‘rgatiladi. Bu ko‘plab tillarda kurslar taqdim etadigan mashhur til o‘rganish onlayn platformasi. U o‘quvchilar uchun qiziqarli va interaktiv qilish uchun til

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘rganishni darslar, viktorinalar va muammolardan iborat o‘yinlarga aylantirib, o‘yinlashtirilgan o‘rganish yondashuvidan foydalanadi.

Innovatsion metodlarning muhim xususiyatlaridan biri — o‘quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olishidir. Differensial va individual yondashuv orqali har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasi inobatga olinadi, bu esa ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu metodlar o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin ifoda etish, jamoada ishlash va muammoli vaziyatlarga yechim topish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlar ham innovatsion ta’limning ajralmas qismidir. Masalan, onlayn platformalar, virtual sinflar, interaktiv taqdimotlar va test tizimlari orqali darslarni yanada samarali tashkil etish mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshiradi va ularni zamonaviy jamiyatga moslashishga tayyorlaydi. Shuningdek, “flipped classroom” (teskari sinf) metodi ham so‘nggi yillarda keng qo‘llanilmoqda. Bu metodda o‘quvchilar yangi mavzuni uyda mustaqil o‘rganadi, dars vaqtida esa muhokama, mashqlar va amaliy topshiriqlar bajariladi. Natijada, dars jarayoni yanada samarali va mazmunli tashkil etiladi.

Raqamli kutubxona talabalardan tashqari pedagoglar uchun ham elektron qurilmalar yordamida ixtiyoriy ilmiy, o‘quv va o‘quv-metodik adabiyotlardan foydalanishda keng imkoniyatlarni yaratsa, universitetning raqamli imkoniyatlari talabalarga nafaqat ta’lim olishda, balki kundalik maishiy hayotni samarali yo‘lga qo‘yish, vaqtlarini tejash, barcha turdagi kundalik faoliyatni muayyan hududda amalga oshirish uchun qulaylik yaratadi [7].

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlari ta’lim tizimini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ular o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish hamda ularning mustaqil va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim muhitida faqat an‘anaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolish yetarli emas, balki yangi pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish zarur. Raqamli vositalar va interfaol metodlar yordamida ta’lim jarayonining sifati oshadi, o‘quvchilar bilimni chuqurroq o‘zlashtiradi va amaliyotda qo‘llashga o‘rganadi. Shu bilan birga, bu jarayonda o‘qituvchining roli ham o‘zgarib, u bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va tashkil etuvchi sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, innovatsion metodlarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarning kasbiy malakasini muntazam oshirib borish, ta’lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash va o‘quv jarayoniga ilg‘or tajribalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, raqamli texnologiyalar va innovatsion o‘qitish metodlaridan oqilona foydalanish ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi hamda raqobatbardosh, bilimli va zamonaviy fikrlaydigan yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-187-sonli qarori, 2022-yil 28-aprel, Ta’limda raqamli transformatsiyani jadallashtirish to‘g‘risida.
2. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers (Version 3). Retrieved from (2018). <https://www.unesco.org/en/digital-competencies-skills/ict-cft>.
3. Anderson T. (2016). The Theory and Practice of Online Learning. Athabasca University.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Akbarova H. K. “Ta’lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o‘yinlar)”. Qo‘qon universiteti xabarnomasi ilmiy-elektron jurnali. 2023.

5. Электронные компоненты информационно-образовательной / В.А.Красильникова, П.В.Веденеев, А.С.Заварихин, Т.Н.Казарина // Ж. Открытое и дистанционное образование. – Томск: 2002. Выпуск 4 (8). – С. 54-56. Среды.

6. Ishmuhammedov R. Ta’limda innovasiya. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2010.

7. Xonqulov Sh. X. “Oliy ta’lim muassasalarida raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy va amaliyotdagi holati”. Oriental Renaissance Innovative, educational, natural and social sciences. 2023.

8. Z.Ergashev, Ta’limda raqamli transformatsiya: imkoniyatlar va chaqiriqlar. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika nashriyoti. (2022).

9. <https://researchgate.net>

10. <https://cyberleninka.ru>

VIRTUAL TA’LIM MUHITINING TURLARI VA DIZAYN MODELLARI

Jumanazarova Yulduzoy Erkinboy qizi

Osiyo Xalqaro Uniersiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda virtual ta’lim muhitining mohiyati, uning asosiy turlari hamda zamonaviy dizayn modellari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli ta’lim sharoitida universal dizayn, adaptiv o‘qitish va interaktiv texnologiyalar asosida ta’limni tashkil etishning pedagogik ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, virtual muhitda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi omillar va yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: virtual ta’lim, raqamli muhit, UDL, dizayn modeli, masofaviy ta’lim, interaktiv metodlar, adaptiv o‘qitish, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация. В данной статье научно анализируются сущность виртуальной образовательной среды, её основные виды, а также современные модели дизайна. Раскрывается педагогическое значение организации обучения на основе универсального дизайна, адаптивного обучения и интерактивных технологий в условиях цифрового образования. Также освещаются факторы и подходы, способствующие повышению эффективности обучения в виртуальной среде.

Ключевые слова: виртуальное обучение, цифровая среда, UDL, модель дизайна, дистанционное обучение, интерактивные методы, адаптивное обучение, педагогические технологии.

Abstract. This thesis analyzes the essence of the virtual learning environment, its main types, and modern design models from a scientific perspective. It highlights the pedagogical significance of organizing education based on universal design, adaptive learning, and interactive technologies in a digital environment. Additionally, the factors and approaches that contribute to improving the effectiveness of education in a virtual environment are discussed.

Keywords: virtual learning, digital environment, UDL, design model, distance learning, interactive methods, adaptive learning, pedagogical technologies.

XXI asrda ta’lim tizimi global miqyosda raqamli transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ta’lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

berish shakllari, metodlari va vositalari tubdan yangilanib, an’anaviy o‘qitish modelidan zamonaviy, interaktiv va moslashuvchan ta’lim muhitiga o‘tish jarayoni yuz bermoqda. Shu jarayonda virtual ta’lim muhiti ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanmoqda.

Virtual ta’lim muhiti — bu raqamli platformalar, internet resurslari va multimedia vositalari asosida tashkil etilgan pedagogik tizim bo‘lib, u o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni masofadan turib ham samarali yo‘lga qo‘yish imkonini beradi. Bunday muhit nafaqat bilim berish jarayonini tashkil etadi, balki o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish, tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy ta’lim paradigmasida “o‘qituvchi markazli” yondashuvdan “o‘quvchi markazli” yondashuvga o‘tish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Virtual ta’lim muhitlari aynan shu talabni qondiradi, chunki ular har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyati va o‘rganish tezligini hisobga olish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan adaptiv o‘qitish texnologiyalari va universal dizayn (UDL) yondashuvi alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular ta’lim jarayonini yanada inkluziv va samarali qiladi.

Shuningdek, virtual ta’lim muhitlari o‘quv jarayonini diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Ya’ni, matn, audio, video, animatsiya va interaktiv elementlar orqali bilim berish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va o‘zlashtirish darajasini yaxshilaydi. Ayniqsa, pandemiya davrida masofaviy ta’lim tizimining keng joriy etilishi virtual muhitlarning ahamiyatini yanada oshirdi va ularning samaradorligini amaliy jihatdan namoyon etdi.

Biroq virtual ta’lim muhitlarini samarali tashkil etish faqat texnologik vositalar bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayon puxta o‘ylangan pedagogik dizaynni, ya’ni ta’lim mazmuni, metodlari va vositalarini to‘g‘ri tanlashni talab etadi. Dizayn modellari yordamida ta’lim jarayonini tizimli, izchil va o‘quvchi ehtiyojlariga mos holda tashkil etish mumkin. Shu bois virtual ta’lim muhitining turlari va dizayn modellari masalasini chuqur o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish, uning mustaqil fikrlashini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan virtual ta’lim muhiti universallik, moslashuvchanlik va interaktivlik kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Eshmamatov ta’kidlaganidek, raqamli muhitda universal dizayn yondashuvi barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyat yaratadi va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. (2024, 2–3-betlar)

Shuningdek, virtual ta’lim muhitining samaradorligi uni qanday loyihalashga bog‘liq. Dizayn modellari orqali ta’lim jarayonini tizimli, samarali va o‘quvchiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etish mumkin. Shu sababli virtual muhit turlari va dizayn modellari masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri his oblanadi.

Virtual ta’lim muhitlari bir necha turlarga bo‘linadi. Eng keng tarqalganlari — masofaviy, aralash (blended), interaktiv va adaptiv ta’lim muhitlaridir. Masofaviy ta’lim muhitida o‘quvchilar mustaqil ravishda bilim oladi, bunda vaqt va makon chegaralari deyarli yo‘qoladi. Xomidjonov o‘z tadqiqotida masofaviy ta’limning asosiy afzalligi sifatida uning moslashuvchanligini ko‘rsatadi. Biroq, mening fikrimcha, bu turdagi ta’limda ijtimoiy muloqot yetishmasligi o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. (2024, 3–4-betlar)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Aralash ta’lim modeli esa an’anaviy va virtual ta’limni uyg’unlashtiradi. Bu model o’quvchilarga ham mustaqil, ham jamoaviy o’rganish imkonini beradi. Menimcha, aynan shu model eng samarali hisoblanadi, chunki u texnologiyaning qulayliklari bilan birga an’anaviy ta’limning ijtimoiy jihatlarini ham saqlab qoladi.

Interaktiv va simulyatsion muhitlar (AR/VR) o’quv jarayonini yanada qiziqarli qiladi. Alimov 3D modellashtirish texnologiyalari murakkab tushunchalarni oson o’zlashtirishga yordam berishini ta’kidlaydi. Men bu fikrga qo’shilaman, chunki vizual taqdimot o’quvchining eslab qolish darajasini oshiradi. (2025, 95-bet)

Adaptiv ta’lim muhitlari esa har bir o’quvchining bilim darajasi va ehtiyojiga moslashadi. Bu esa ta’limni individuallashtirish imkonini beradi. Mavlonov va boshqalar elektron ta’lim muhitlarida individual yondashuv muhimligini qayd etadi. Fikrimcha, adaptiv tizimlar kelajak ta’limining asosini tashkil etadi. (2023, 38-bet)

Virtual ta’lim muhitida dizayn modellari alohida ahamiyatga ega. Eng muhim modellardan biri — UDL (Universal Design for Learning) hisoblanadi. Bu model o’quvchilarning individual farqlarini hisobga olgan holda ta’limni tashkil etishni nazarda tutadi. Eshmamatov UDL modelining inklyuziv ta’limdagi ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. Menimcha, bu model zamonaviy ta’lim uchun eng zarur yondashuvdir. (2024, 4-bet)

Bundan tashqari, gamifikatsiya modeli ham keng qo’llaniladi. Ochilov o’yin elementlari o’quvchilarning motivatsiyasini oshirishini ko’rsatadi. Menimcha, gamifikatsiya ayniqsa kichik yoshdagi o’quvchilar uchun juda samarali usul hisoblanadi. (2024, 7–8-betlar)

Shuningdek, virtual ta’limda texnologik dizayn va axborot xavfsizligi masalalari ham muhimdir. Mavlonov va boshqalar ta’kidlaganidek, elektron ta’lim muhitida xavfsizlikni ta’minlash ta’lim sifatining ajralmas qismi hisoblanadi. Mening fikrimcha, texnologiyalar rivojlanishi bilan birga xavfsizlik choralari kuchaytirish zarur. (2023, 39–40-betlar)

Virtual ta’lim muhiti zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, virtual muhitning samaradorligi uning turini to’g’ri tanlash, dizayn modelini ilmiy asosda qurish va texnologiyalarni oqilona qo’llashga bog’liq.

Ayniqsa, universal dizayn (UDL) modeli, adaptiv o’qitish tizimlari va gamifikatsiya elementlari virtual ta’lim sifatini oshirishda muhim rol o’ynaydi. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida xavfsizlik, texnik barqarorlik va pedagogik yondashuvlar uyg’unligini ta’minlash zarur.

Xulosa qilib aytganda, virtual ta’lim muhitini samarali tashkil etish uchun pedagogik, texnologik va dizayn yondashuvlarini kompleks tarzda qo’llash lozim. Kelajakda virtual ta’lim yanada rivojlanib, global ta’lim tizimining asosiy shakliga aylanishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Eshmamatov I.A. “Universal dizayn asosidagi ta’lim (UDL) va raqamli ta’lim muhiti”, Lingvospekttr jurnali, 2024, 1–5-betlar.
2. Xomidjonov A. “Oliy ta’limda pedagogik texnologiyalarni qo’llashning zamonaviy modellari”, Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 2024, 2–6-betlar.
3. Mavlonov Sh.X. va boshqalar. “Elektron ta’lim muhitlarida axborot xavfsizligi”, Eurasian Journal of Technology and Innovation, 2023, 37–40-betlar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Alimov M.M. “Ta’lim jarayonida 3D modellash va dizayn texnologiyalaridan foydalanish”, 2025, 94–96-betlar.

5. Ochilov O. “Kreativ ta’lim muhiti”, 2024, 5–10-betlar.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJODIY FIKRLASHINI
RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI**

Otabayeva Xusniya Sharofiddin qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

E-mail: xusniyaotaboyeva7@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli ta’lim texnologiyalarining o‘quvchilarda ijodiy fikrlash va tanqidiy yondashuvni shakllantirishdagi ahamiyati o‘rganilgan. O‘quv jarayonida raqamli vositalar, jumladan, interaktiv platformalar, virtual va kengaytirilgan borliq texnologiyalari va metodlari yordamida o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari rivojlanishi mumkinligi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy fikrlash, raqamli ta’lim texnologiyalari, metodika, o‘quvchilar, interaktiv o‘yinlar, virtual olam.

Аннотация. В данной статье исследуется значение цифровых образовательных технологий в формировании творческого мышления и критического подхода у учащихся. Показано, что использование в учебном процессе цифровых инструментов, в том числе интерактивных платформ, технологий виртуальной и дополненной реальности, способствует развитию креативных и критических навыков мышления учащихся.

Ключевые слова: творческое мышление, цифровые образовательные технологии, методика, учащиеся, интерактивные игры, виртуальный мир.

Abstract. This article explores the importance of digital educational technologies in shaping creative thinking and a critical approach among students. It demonstrates how the use of digital tools in the educational process, including interactive platforms, virtual and augmented reality technologies, and specific methodologies, can foster the development of students' creative and critical thinking skills.

Keywords: creative thinking, digital educational technologies, methodology, students, interactive games, virtual world.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida katta o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. O‘quv jarayonida yangi vositalar, metodlar va platformalar qo‘llanilayotgani sayin, o‘quvchilarning kreativ fikrlash va tanqidiy yondashuvlarini shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni tobora ortib bormoqda. Raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarga nafaqat o‘rganilgan bilimlarni qayta ishlash, balki yangi bilimlarni yaratish va kritik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini beradi[1]. Shu sababli ham ushbu texnologiyadan foydalanishga talab ortib bormoqda va rivojlantirilmoqda.

Ijodiy fikrlash – bu o‘quvchilarning yangicha fikrlash, yangilik yaratish va noan’anaviy yondashuvlarni ishlab chiqish qobiliyatidir. Raqamli ta’lim texnologiyalari bu jarayonni ko‘plab vositalar orqali qo‘llab-quvvatlaydi.

Raqamli ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun metodik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ba’zi metodlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- Blended learning (aralash ta’lim): an’anaviy ta’lim va raqamli vositalarni birlashtirish orqali o‘quvchilarga kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.
- Gamifikatsiya: o‘quv jarayonini o‘yinga aylantirish orqali o‘quvchilarda motivatsiyani oshiradi va ular yangi ma’lumotlarni o‘rganish jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.
- Personalizatsiya: o‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan raqamli resurslar orqali ta’lim berish, bu esa o‘quvchilarning individual rivojlanishiga yordam beradi [2]. Shu bilan birga, ularning diqqatini jalb qilish, bilimlarni samarli o‘zlashtirishlari uchun ham muhim ko‘rsatma hisoblanadi va yangiliklarni o‘rganishga qiziqishi ortib boradi

Bolalar dunyoni ko‘p jihatdan vizual obrazlar, animatsiyalar, o‘yinlar va interaktiv harakatlar orqali idrok etadi. Shu bois raqamli vositalar yordamida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish nafaqat o‘quv samaradorligini oshiradi, balki ularda ezgulik, mehr-shafqat, do‘stlik, birdamlik kabi axloqiy qadriyatlarni singdirishda ham nihoyatda kuchli pedagogik vosita sifatida qaralmoqda. Chunki bolalar kattalarga nisbatan tasvir, rang, ovoz, harakat, musiqiy ohang orqali berilgan g‘oyani ancha tez va chuqur qabul qiladi.

Raqamli o‘yinlar, agar ular to‘g‘ri tanlangan bo‘lsa, bolani mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatni hal qilishga, boshqalarga yordam berishga, halollik, sabr, qat’iyat, mas’uliyat kabi fazilatlarni rivojlantirishga undaydi [5]. Shuning uchun ham turli rang, shakl va ko‘rinishdagi raqamli o‘yinlar ta’lim jarayonida bolalarning tasavvuri va kreativligini oshirishda ahamiyati ortib bormoqda.

Ijodiy fikrlash quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Muammo qo‘yish – mavjud holatni tahlil qilish va unda mavjud kamchilik yoki imkoniyatni aniqlash; G‘oya ilgari surish – muammoni hal qilishga yo‘naltirilgan turli fikrlar, yechimlar taklif etish; Yechimni tanlash va amalga oshirish – ilgari surilgan g‘oyalardan samaralisini tanlash va uni bajarish; Natijani baholash – bajarilgan ishni tahlil qilish, xulosa chiqarish va takomillashtirish. Bu jarayonlarni samarali tashkil qilish uchun an’anaviy metodlar yetarli bo‘lmaydi. Shu sababli raqamli ta’lim texnologiyalarini joriy qilish zarurati yuzaga keladi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar, interaktiv doskalar yordamida darslar qiziqarli va samarali o‘tadi. Loyiha asosida o‘qitish: O‘quvchilar kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlarga yechim topish orqali ijodiy faoliyatga jalb etiladi.

Boshlang‘ich ta’limda o‘yin ijodiy faoliyatning bir shaklidir. Bunda o‘quvchi ijtimoiy va moddiy borliqni bilish hamda anglash asosida emotsional – hissiy, intellektual-axloqiy rivojlanadi. Pedagogik nuqtai nazardan kreativ fikrlash va tanqidiy yondashuvning rivojlanishi ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga yo‘naltirilgan metodikalar ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi.

Intellektual-ijodiy o‘yinlar ham ijodkorlik faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘yinda shaxsining kommunikativ sifatlashni rivojlantirish intellektual savodxonligi, ziyrakligi, qarorlar qabul qilishda ta’lim zukkolikni rivojlantirish, xalq ijodkorligiga oid bilimlarga ega bo‘lishi, sinfdagi salohiyatli o‘quvchilarni aniqlash va ularni rag‘batlantirishga oid maqsad va vazifalar qo‘yiladi. Kreativ fikrlash va tanqidiy yondashuvni baholash uchun turli metod va uslublar mavjud. Kreativ tafakkur darajasini baholash uchun Torrance testlari, Guilfordning divergent fikrlash ko‘rsatkichlari, o‘ziga xoslik, moslashuvchanlik, rivojlantirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qobiliyatlari kabi mezonlar ishlatiladi. Tanqidiy fikrlashni baholashda esa Bloom taksonomiyasi, mantiqiy fikrlash qobiliyatlari va argumentatsiya sifatiga asoslangan baholash tizimlari qo‘llaniladi [2]. Ushbu metod va uslublarning har biri o‘zining alohida xususiyati va mezonlari bilan o‘quvchilar bilimini baholashda katta ahamiyatga egadir.

O‘qituvchilarning roliga kelganda, ular o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini qo‘llab-quvvatlashi, ularni yangi g‘oyalar yaratishga ilhomlantira olishi va muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga yo‘naltirishi zarur. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, pedagogik metodlarni yangilash va o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta‘lim tizimini yaratish orqali ta‘lim sifatini yanada yaxshilash mumkin. Shuning uchun, ta‘limda raqamli texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo‘llash, ta‘lim jarayonining sifatini va samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish ularning kelajakda mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlovchi shaxs bo‘lib shakllanishining asosi hisoblanadi. Ushbu maqsadga erishishda raqamli ta‘lim texnologiyalarni to‘g‘ri tanlash va ularni samarali qo‘llash katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Safarov R. “Ta‘lim jarayonida interfaol metodlar va ijodiy yondashuvlar”. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti. 2019.
2. Azimqulov S.N. “Raqamli ta‘lim texnologiyalari orqali o‘quvchilarda kreativ fikrlash va tanqidiy yondashuvni shakllantirish”. International scientific and practical conference “new methods and innovations in the integration of disciplines of mathematics and information technology”, 2025
3. Xolbekov M. “O‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish texnologiyalari”. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi. 2018.
4. Gavharov M. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. — Toshkent: Istiqlol nashriyoti, 2021. — 284 b.
5. Ne‘matov O.E, Aslonova S.A. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini raqamli vositalar yordamida ezgulik ruhida tarbiyalash” Central asian journal of education and innovation – 2025.
6. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. 132 bet

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ORQALI TA‘LIM SIFATINI OSHIRISHDA
INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI TADBIQ QILISH**

Ko‘palova Shaxnoza Shuxrat qizi

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishi
sirtqi ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda pedagogik texnologiyalar orqali ta‘lim sifatini oshirish hamda innovatsion texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga tatbiq etish masalalari yoritilgan. Zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta‘lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Pedagogik texnologiyalar, innovatsion texnologiyalar, ta‘lim sifati, ta‘lim jarayoni, interfaol metodlar, raqamli texnologiya.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Hozirgi davrda ta’lim tizimini rivojlantirish, uning sifat va samaradorligini oshirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan va texnika yutuqlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji ta’lim jarayoniga yangicha yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, o’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini zamon talablariga mos shakllantirish ta’lim sifatini oshirishni talab etadi. Ta’lim sifatini ta’minlashda pedagogik texnologiyalar muhim o’rin tutadi. Pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonini ilmiy asosda rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish imkonini beradi. Ular orqali o’quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o’rgatish va bilimlarni amaliyot bilan uyg’unlashtirish mumkin bo’ladi. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik texnologiyalar orqali ta’lim sifatini oshirishda innovatsion texnologiyalarni tatbiq qilish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik texnologiya tushunchasi pedagogika fanida keng qo’llanilib, u ta’lim jarayonini aniq maqsadga yo’naltirilgan holda tashkil etish tizimi sifatida talqin etiladi. Ilmiy manbalarda pedagogik texnologiya o’qituvchi va o’quvchi faoliyatining uzviy bog’liqligi asosida rejalashtirilgan, natijaga yo’naltirilgan ta’lim jarayoni sifatida izohlanadi. Uning asosiy vazifasi ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o’quvchilarning bilimlarni ongli va puxta o’zlashtirishini ta’minlashdan iborat. Pedagogik texnologiyalar ta’lim mazmuni, shakli, metodlari va vositalarini yagona tizimga soladi. Bu esa ta’lim jarayonida izchillik, uzviylik va natijadorlikni ta’minlaydi. An’anaviy ta’limda o’qituvchi markaziy o’rinni egallagan bo’lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalarda o’quvchi shaxsi ta’lim jarayonining markaziga qo’yiladi. Natijada o’quvchilarning faolligi oshadi, bilim olish jarayoni samarali tashkil etiladi.

Innovatsion texnologiyalar ta’lim jarayoniga yangilik kiritish, uni takomillashtirish va zamon talablariga moslashtirishni anglatadi. Innovatsiya tushunchasi yangilik yaratish, uni amaliyotga joriy etish va samaradorligini ta’minlash jarayonini o’z ichiga oladi. Ta’lim sohasidagi innovatsiyalar pedagogik faoliyatni yangilash, o’qitish metodlarini takomillashtirish hamda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish zarurati bir qator omillar bilan izohlanadi. Jumladan, o’quvchilarning bilim olishga bo’lgan ehtiyojlarining o’zgarishi, axborot hajmining ortishi, mustaqil ta’lim olish ko’nikmalariga bo’lgan talabning kuchayishi innovatsion yondashuvlarni taqozo etmoqda. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirish, o’quvchilarning qiziqish va imkoniyatlarini inobatga olish mumkin bo’ladi.

Interfaol metodlar innovatsion pedagogik texnologiyalarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu metodlar o’quvchilarning dars jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlaydi, ularni fikrlashga, muhokama qilishga va xulosa chiqarishga undaydi. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o’quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon bo’ladi. “Aqliy hujum”, “Bahs-munozara”, “Klaster”, “Keys-stadi”, “Rol o’ynash” kabi metodlar o’quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ushbu metodlardan foydalanish natijasida o’quvchilarning muloqot madaniyati shakllanadi, jamoada ishlash ko’nikmalari rivojlanadi. Bu esa ta’lim sifatining oshishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Kompyuter texnologiyalari, internet resurslari, elektron darsliklar va ta’lim platformalari ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi. AKT vositalari yordamida o’quv materiallarini ko’rgazmali va tushunarli shaklda taqdim etish, o’quvchilarning mustaqil

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ishlashini ta‘minlash mumkin. Masofaviy ta‘lim texnologiyalarining rivojlanishi ta‘lim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Bu esa ta‘limning uzluksizligini ta‘minlash, ta‘lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta‘lim sifatini oshirishda o‘qituvchining innovatsion faoliyati muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy o‘qituvchi pedagogik texnologiyalarni chuqur bilishi, innovatsion metodlardan samarali foydalana olishi va doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi lozim. O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi ta‘lim jarayonining sifati va natijadorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Innovatsion faoliyat bilan shug‘ullanuvchi o‘qituvchi ta‘lim jarayonini ijodiy yondashuv asosida tashkil etadi, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga oladi va ularni mustaqil fikrlashga yo‘naltiradi. Bu esa ta‘lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik texnologiyalar orqali ta‘lim sifatini oshirishda innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Shu bois ta‘lim tizimida innovatsion texnologiyalardan keng va samarali foydalanish ta‘lim sifatini ta‘minlashning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdukarimov, M. Pedagogik texnologiyalar va ularning ta‘lim sifatiga ta‘siri. Toshkent: Fan va ta‘lim, 2020.
2. arimova, N. Innovatsion texnologiyalar orqali o‘qitish metodlari. Toshkent: O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti nashriyoti, 2019.
3. Yusupov, S. Interfaol metodlar pedagogik jarayonda. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2018.
4. Raximova, D. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning samaradorligi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2022.

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALARNI
OSON USULLARDA O‘RGATISH**

Xiva shahar 7-son maktab o‘qituvchisi

Maxmudova Fazilat Pulatovna

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalarni o‘rgatishning samarali va oson usullari ilmiy-pedagogik jihatdan yoritiladi. O‘quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda didaktik o‘yinlar, interfaol metodlar va bosqichma-bosqich o‘rgatishning ahamiyati asoslab beriladi. Ilmiy adabiyotlar tahlili orqali mavjud metodik yondashuvlarning samaradorligi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: mantiqiy masala, boshlang‘ich ta‘lim, matematika, fikrlash, didaktik o‘yin, interfaol metod, pedagogik texnologiya

Annotation. This thesis examines effective and simple methods of teaching logical problems in primary school mathematics lessons from a scientific and pedagogical perspective. The importance of didactic games, interactive methods, and step-by-step instruction in developing students' logical thinking is substantiated. The effectiveness of existing methodological approaches is revealed through the analysis of scientific literature.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: logical problem, primary education, mathematics, thinking, didactic game, interactive method, pedagogical technology

Аннотация. В данной тезисе рассматриваются эффективные и простые методы обучения логическим задачам на уроках математики в начальных классах с научно-педагогической точки зрения. Обосновывается значение дидактических игр, интерактивных методов и поэтапного обучения в развитии логического мышления учащихся. На основе анализа научной литературы раскрывается эффективность существующих методических подходов.

Ключевые слова: логическая задача, начальное образование, математика, мышление, дидактическая игра, интерактивный метод, педагогическая технология

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf bosqichi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu davrda o‘quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va bilim olishga bo‘lgan munosabati shakllanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun matematika fani nafaqat hisob-kitobni o‘rganish vositasi, balki fikrlashni rivojlantiruvchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. Shu jihatdan qaraganda, matematika darslarida mantiqiy masalalardan foydalanish o‘quvchilarning aqliy rivojlanishida beqiyos o‘rin tutadi.

Mantiqiy masalalar o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga va turli xil yechim yo‘llarini izlashga o‘rgatadi. Bunday masalalar orqali o‘quvchi oddiy hisoblashdan tashqari, sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunadi, tahliliy fikrlashni o‘zlashtiradi va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarda bu ko‘nikmalarni shakllantirish kelajakdagi ta’lim jarayonining muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab hollarda mantiqiy masalalar o‘quvchilarga murakkab shaklda taqdim etiladi. Bu esa ularning qiziqishini pasaytiradi va dars jarayonida passivlikka olib keladi. Shuning uchun ham mantiqiy masalalarni oson, tushunarli va qiziqarli usullar orqali o‘rgatish zaruriyati yuzaga keladi. Bu jarayonda o‘qituvchining metodik mahorati, pedagogik yondashuvi va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish darajasi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Hozirgi kunda ta’limda innovatsion metodlar – interfaol usullar, didaktik o‘yinlar, muammoli ta’lim, vizual vositalardan foydalanish keng qo‘llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar orqali o‘quvchilar dars jarayoniga faol jalb qilinadi, ularning qiziqishi ortadi va bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligi oshadi. Ayniqsa, mantiqiy masalalarni o‘rgatishda bunday metodlar yuqori natija berishi ilmiy tadqiqotlarda ham o‘z tasdig‘ini topgan.

Mantiqiy masalalar o‘quvchilarda sabr-toqat, diqqatni jamlash va izchillik bilan fikrlash kabi muhim sifatlarni ham rivojlantiradi. Ayniqsa, bir nechta yechim yo‘liga ega bo‘lgan masalalar o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirib, ularni turli nuqtai nazardan yondashishga o‘rgatadi. Bu esa keyingi bosqichlarda murakkab fanlarni o‘zlashtirishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Mantiqiy masalalarni o‘rgatishda real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Hayot bilan bog‘langan masalalar o‘quvchilarda fanga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi va bilimlarning amaliy ahamiyatini anglashga yordam beradi. Natijada o‘quvchilar matematika fanini faqat nazariy emas, balki kundalik hayotda qo‘llaniladigan muhim vosita sifatida qabul qila boshlaydilar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Mantiqiy masalalarni o‘rgatishda differensial yondashuvni qo‘llash zarur. Chunki har bir o‘quvchining qobiliyati va bilim darajasi turlicha bo‘ladi. Osondan murakkabga qarab berilgan topshiriqlar, individual va guruhli ishlash usullarining uyg‘unligi barcha o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi. Bu esa ta’lim sifatini oshirish bilan birga, o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalarni oson usullarda o‘rgatish nafaqat metodik masala, balki muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Bu vazifani samarali amalga oshirish esa o‘qituvchidan yuqori kasbiy mahorat, ijodkorlik va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan unumli foydalanishni talab etadi.

Abduqodirov Q. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” asarida shunday yozadi: “Mantiqiy masalalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantiradi va ularni izlanishga undaydi. Bunday masalalar orqali o‘quvchi nafaqat javobni topadi, balki yechim jarayonini anglaydi.” Ushbu fikr mantiqiy masalalarning rivojlantiruvchi ahamiyatini ko‘rsatadi. Demak, o‘qituvchi masalani yechishdan ko‘ra, yechim jarayoniga e’tibor qaratishi zarur. [1.45-b]

G‘aniyeva N. “Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” kitobida quyidagicha fikr bildiradi: “Kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun o‘yin asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni eng samarali hisoblanadi. O‘yin orqali berilgan bilimlar uzoq muddat xotirada saqlanadi.” Bu fikr mantiqiy masalalarni didaktik o‘yinlar orqali o‘rgatishning samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaydi. [2.78-b]

Yo‘ldoshev M. “Matematika o‘qitish metodikasi” asarida ta’kidlaydi: “Mantiqiy masalalarni osondan murakkabga qarab berish o‘quvchilarning fikrlash jarayonini bosqichma-bosqich rivojlantiradi. Tizimli yondashuv ta’lim samaradorligini oshiradi.” Bu yondashuv boshlang‘ich sinflarda metodik izchillik muhimligini ko‘rsatadi. [3.102-b]

Karimova D. “Boshlang‘ich sinflarda innovatsion ta’lim texnologiyalari” asarida shunday deydi: “Interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.” Ushbu fikr mantiqiy masalalarni guruhli ishlash va muammoli vaziyatlar orqali o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi. [4.56-b]

Raximov S. “Didaktika asoslari” kitobida quyidagilarni keltiradi: “Ko‘rgazmalilik tamoyili o‘quvchilarning bilimni ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’limda vizual vositalar muhim o‘rin tutadi.” Bu esa mantiqiy masalalarni tushuntirishda rasmlar va sxemalardan foydalanish zarurligini asoslaydi. [5.34-b]

Xulosa qilib aytganda boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalarni oson usullarda o‘rgatish masalasi o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishida muhim ahamiyatga ega ekanligi tahlillar asosida o‘z isbotini topdi. Mantiqiy masalalar orqali o‘quvchilarda nafaqat matematik bilimlar, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish kabi muhim intellektual ko‘nikmalar shakllanadi.

O‘rganilgan ilmiy adabiyotlar shuni ko‘rsatdiki, mantiqiy masalalarni samarali o‘rgatish uchun ularni oson, sodda va o‘quvchilarga mos shaklda tashkil etish zarur. Ayniqsa, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish, interfaol metodlarni qo‘llash, ko‘rgazmali vositalardan foydalanish hamda masalalarni bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish yuqori natijalarni ta’minlaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, ta’lim jarayonida individual yondashuvni qo‘llash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasini hisobga olgan holda tashkil etilgan darslar samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va ularni faol o‘rganishga undaydi.

Yana bir muhim jihat shundaki, mantiqiy masalalarni o‘rgatishda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi va motivator rolini bajarishi lozim. U o‘quvchilarga tayyor javobni berishdan ko‘ra, ularni mustaqil izlanishga undashi kerak. Bu yondashuv orqali o‘quvchilarda ijodiy fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyati rivojlanadi. Shu bois, kelgusida ham mantiqiy masalalarni o‘rgatish metodikasini takomillashtirish, yangi innovatsion yondashuvlarni joriy etish va pedagogik tajribalarni boyitish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov Q. – Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi, Toshkent: O‘qituvchi, 2018. 45-bet.
2. G‘aniyeva N. – Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. 78-bet.
3. Yo‘ldoshev M. – Matematika o‘qitish metodikasi, Toshkent: Tafakkur, 2017. 102-bet.
4. Karimova D. – Boshlang‘ich sinflarda innovatsion ta’lim texnologiyalari, Toshkent: Innovatsiya, 2020. 56-bet.
5. Raximov S. – Didaktika asoslari, Toshkent: Universitet, 2016. 34-bet.

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA ALOHIDA E‘TIBORGA
MUHTOJ BOLALAR BILAN INDIVIDUAL ISHLASH**

Xiva shahar 2-son maktab o‘qituvchisi

Mo‘minova Dilfuza

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi boshlang‘ich sinf matematika darslarida alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan individual ishlashning pedagogik asoslari yoritiladi. O‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, differensial yondashuv, interfaol metodlar va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishning ahamiyati ilmiy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar tahlili asosida individual yondashuvning samaradorligi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: individual yondashuv, alohida e‘tiborga muhtoj bolalar, boshlang‘ich ta’lim, matematika, differensial ta’lim, pedagogik texnologiya, inkluziv ta’lim

Annotation. This thesis explores the pedagogical foundations of individual work with students who require special attention in primary school mathematics lessons. The importance of considering students’ individual characteristics, applying a differentiated approach, using interactive methods, and creating a supportive learning environment is scientifically substantiated. The effectiveness of the individual approach is also revealed through the analysis of scientific literature.

Keywords: individual approach, students requiring special attention, primary education, mathematics, differentiated instruction, pedagogical technology, inclusive education

Аннотация. В данной тезисе раскрываются педагогические основы индивидуальной работы с детьми, требующими особого внимания, на уроках математики в начальных классах. Научно обосновывается значение учета индивидуальных особенностей учащихся, дифференцированного подхода, интерактивных методов и

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

создания поддерживающей образовательной среды. Также на основе анализа научной литературы раскрывается эффективность индивидуального подхода.

Ключевые слова: индивидуальный подход, дети, требующие особого внимания, начальное образование, математика, дифференцированное обучение, педагогическая технология, инклюзивное образование

Zamonaviy ta‘lim tizimi shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida rivojlanib bormoqda. Bunda har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyati, psixologik holati va o‘zlashtirish darajasini hisobga olish asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf bosqichida bolalarning rivojlanish darajasi bir-biridan sezilarli darajada farq qilishi ta‘lim jarayonini tashkil etishda alohida yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

Boshlang‘ich sinf matematika darslari o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, hisoblash ko‘nikmalari va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq ushbu jarayonda barcha o‘quvchilarning bir xil tezlikda va bir xil uslubda bilim o‘zlashtira olmasligi aniq. Shu sababli ta‘lim jarayonini standart yondashuv asosida tashkil etish har doim ham kutilgan natijani bermaydi.

Alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan ishlash esa boshlang‘ich ta‘lim tizimida eng muhim pedagogik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bunday o‘quvchilar guruhiga bilimni sekin o‘zlashtiradigan, diqqatni jamlashda qiyinchilikka duch keladigan, psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bo‘lgan bolalar, shuningdek, yuqori intellektual salohiyatga ega, ammo individual yondashuvni talab qiladigan o‘quvchilar kiradi. Har ikkala holatda ham o‘qituvchi tomonidan maxsus pedagogik yondashuv qo‘llanilishi zarur.

Bunday o‘quvchilar bilan ishlash jarayoni o‘qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy mahorat, sabr-toqat, psixologik bilim va individual yondashuvni talab etadi. O‘quvchilarning har biriga moslashtirilgan topshiriqlar ishlab chiqish, ularning imkoniyatiga mos metodlardan foydalanish hamda dars jarayonida qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish muhim ahamiyatga ega. Bu esa o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ta‘lim jarayonida faol ishtirok etishini ta‘minlaydi.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida inkluziv ta‘lim va differensial yondashuv konsepsiyalari keng joriy etilmoqda. Inkluziv ta‘lim barcha bolalarning teng huquqli ta‘lim olish imkoniyatini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lsa, differensial yondashuv har bir o‘quvchining individual ehtiyojiga mos ta‘lim berishni nazarda tutadi. Ushbu ikki yondashuvning uyg‘unligi ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanish alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan ishlash jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini yaxshilaydi.

Mazkur tezisning dolzarbligi shundan iboratki, unda boshlang‘ich sinf matematika darslarida alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan individual ishlashning samarali usullari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tesisning maqsadi esa ushbu jarayonda qo‘llaniladigan pedagogik yondashuvlarni aniqlash, ularning amaliy samaradorligini asoslash hamda ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Abduqodirov Q. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” asarida shunday yozadi: “Har bir o‘quvchining bilim darajasi va qobiliyati turlicha bo‘lganligi sababli

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qitish jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, matematika fanida bu yondashuv yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi.” Ushbu fikr individual ishlash zarurligini asoslaydi va differensial ta‘limning ahamiyatini ko‘rsatadi. (47-bet)

G‘aniyeva N. “Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi” asarida quyidagicha ta‘kidlaydi: “Alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan ishlashda o‘qituvchi ularning psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganishi va mos metodlarni qo‘llashi zarur.” Bu fikr individual yondashuv faqat metodik emas, balki psixologik jarayon ham ekanligini ko‘rsatadi. (82-bet)

Yo‘ldoshev M. “Matematika o‘qitish metodikasi” kitobida: “O‘quvchilarga individual topshiriqlar berish ularning o‘zlashtirish darajasini oshiradi va bilimlarni mustahkamlaydi” deb yozadi. Ushbu fikr differensial topshiriqlarning samaradorligini ilmiy asoslaydi. (105-bet)

Karimova D. “Boshlang‘ich sinflarda innovatsion ta‘lim texnologiyalari” asarida: “Interfaol metodlar va kichik guruhlarda ishlash o‘quvchilar o‘rtasidagi farqlarni kamaytiradi va har bir o‘quvchining faolligini oshiradi” deya ta‘kidlaydi. Bu esa individual ishlashni jamoaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. (61-bet)

Raximov S. “Didaktika asoslari” kitobida quyidagilar keltiriladi: “Ta‘lim jarayonida differensial yondashuvni qo‘llash o‘quvchilarning individual rivojlanishini ta‘minlaydi va ularning imkoniyatlarini to‘liq ochib beradi.” Bu fikr individual ishlashning didaktik asoslarini mustahkamlaydi. (38-bet)

Xulosa. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan individual ishlash ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan dars jarayoni yuqori natijalarni beradi.

Individual yondashuv orqali o‘quvchilarning bilim darajasi, qobiliyati va ehtiyojlari inobatga olinadi. Bu esa o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirish bilan birga, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Ayniqsa, alohida e‘tiborga muhtoj bolalar uchun qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, differensial topshiriqlar, interfaol metodlar va pedagogik texnologiyalarni qo‘llash individual ishlash jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. O‘qituvchi bu jarayonda yo‘naltiruvchi va motivator sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf matematika darslarida alohida e‘tiborga muhtoj bolalar bilan individual ishlash nafaqat ta‘lim sifatini oshiradi, balki har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy ta‘lim tizimining asosiy maqsadlariga to‘liq mos keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov Q. – “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”, Toshkent: O‘qituvchi, 2018. 47-bet.
2. G‘aniyeva N. – “Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi”, Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. 82-bet.
3. Yo‘ldoshev M. – “Matematika o‘qitish metodikasi”, Toshkent: Tafakkur, 2017. 105-bet.
4. Karimova D. – “Boshlang‘ich sinflarda innovatsion ta‘lim texnologiyalari”, Toshkent: Innovatsiya, 2020. 61-bet.
5. Raximov S. – “Didaktika asoslari”, Toshkent: Universitet, 2016. 38-bet.

**BOSHLANG‘ICH SINIF DARSLARIDA “ALIFBO” METODIDAN UNUMLI
FOYDALANISH**

Raximboyeva Zebo Omonboy qizi

Urganch davlat Pedagogika instituti Boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 221-guruh (sirtqi) talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf darslarida “Alifbo” metodidan unumli foydalanish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan yoritiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi: o‘quvchilarda savodxonlikni shakllantirish jarayonida alifbo metodining ahamiyatini ochib berish hamda uni samarali qo‘llash yo‘llarini aniqlashdan iborat. Bundan tashqari, maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi, Alifbo darslarining mazmuni, tuzilishi va metodik xususiyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: sinf faolligi, metodika, metodik taklif, uyushqoqlik, guruh bilan ishlash, intiluvchan guruh va boshqalar.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос эффективного использования метода «Алифбо» на уроках в начальной школе с научно-педагогической точки зрения. Главная цель исследования – выявить важность алфавитного метода в процессе формирования грамотности у учащихся и определить пути его эффективного применения. Кроме того, в статье анализируются традиционные и современные подходы, используемые в системе начального образования, рассматриваются содержание, структура и методические особенности уроков по алфавиту.

Ключевые слова: классная деятельность, методология, методическое предложение, организация, групповая работа, перспективная группа и др.

Abstract. This article discusses the issue of the effective use of the “Alifbo” method in primary school lessons from a scientific and pedagogical perspective. The main goal of the study is to reveal the importance of the alphabet method in the process of forming literacy in students and to identify ways to effectively use it. In addition, the article analyzes traditional and modern approaches used in the primary education system, considers the content, structure and methodological features of the Alphabet lessons.

Keywords: class activity, methodology, methodological proposal, organization, group work, aspiring group, etc.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida metodlardan unumli foydalanish o‘quv samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogika o‘qituvchidan faqat bilim berishni emas, balki o‘quvchini mustaqil fikrlashga, muammolarni hal etishga va ijodiy yondashishga o‘rgatishni talab qiladi. Shu sababli dars jarayonida turli metodlardan o‘rinli va maqsadga muvofiq foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o‘rinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning quyidagi fikrlari so‘zimizning isbotidir: ““Maktabda o‘qitish metodikasi o‘zgarmasa, ta’lim sifati ham o‘zgarmaydi”¹⁷. Davlat rahbari xalq ta’limi vakillari bilan uchrashuvda bu masalaga alohida e’tibor qaratdilar. Metodikani qo‘llab-quvvatlash va pedagog tajribasini oshirish ustuvor masala ekanligi alohida ta’kidlandi. Avvalo, metod tanlashda o‘quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari va bilim darajasi inobatga olinishi lozim. Masalan, boshlang‘ich sinflarda ko‘proq o‘yin texnologiyalari, ko‘rgazmali vositalar va interfaol metodlar samarali hisoblanadi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Baliq

¹⁷ Mirziyoyev SH. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli kitobidan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Bugungi ta’lim tizimida interfaol metodlar alohida o‘rin tutadi. Ular o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida hamkorlik muhitini yaratadi, o‘quvchilarning erkin fikr bildirishiga imkon beradi. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham metodlarning samaradorligini oshiradi. Multimedia taqdimotlar, elektron darsliklar, onlayn platformalar orqali bilim berish jarayoni yanada qiziqarli va tushunarli bo‘ladi. Metodlardan unumli foydalanishda darsning maqsadi aniq belgilanishi zarur. Har bir metod o‘z o‘rnida qo‘llanilgandagina kutilgan natijani beradi. Masalan, yangi mavzuni tushuntirishda bir metod, mustahkamlashda esa boshqa metoddan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shuningdek, metodlarni uyg‘unlashtirib qo‘llash (integratsiya) dars samaradorligini yanada oshiradi¹⁸.

“Alifbo” metodida o‘bek alifbosining barcha harflari ishtirok etadi. Ya’ni pedagog mazkur metodni elektron shaklda yoki tarqatma materiallar shaklida bemolol berishi mumkin. Ikkala ko‘rinishda ham harflar yopiq tarzda turadi. O‘quvchilar bittasini tanlash orqali shu harf bilan boshlanuvchi darsga doir kamida 2-3 ta ma’lumot aytishlari so‘raladi. Misol uchun, 3-“B” sinf o‘quvchisi Aminboyev Bunyodga ixtiyoriy tanlash orqali ona tili darsidan “B” harfi tushdi. U quyidagicha javob beradi: “B-birikma, B-bog‘lovchi, B-bu olmoshi bor va hakozi”. Metod shu tarzda takroqlash darslarida yoki ochiq darslarida vaqt taqsimotiga amal qilgan holda davom etaveradi.



Pedagogning bilim saviyasi, dunyoqarashi va intiluvchanligidan kelib chiqqan holda alifbo harflari turlicha: rangli, bezakli, hayvonlar bilan biralashtirilgan holda, gullar rasmi bilan

¹⁸Zayniddinova M.A. “Boshlang‘ich sinf darslarida interfaol o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari”. – Toshkent, 2019-yil.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

biriktirilgan shaklda berilishi mumkin. Asosiy maqsad metodimizda barcha o‘quvchilarni birdek jalb qilishdan iborat.

Mazkur metodni sinfni guruhga bo‘lgan holda tashkillatirish o‘quvchilar o‘rtasida uyushqoqlik, o‘zaro ahillik singari tushunchalarni shakllantiradi. Metodlarni guruh bilan ishlash (guruhli ta’lim metodlari) — bu o‘quvchilarni kichik guruhlarga ajratib, ular orqali bilim olish, muammoni hal qilish va o‘zaro hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvdir¹⁹. Bu usul ayniqsa zamonaviy ta’limda keng qo‘llanilib, o‘quvchini dars markaziga olib chiqadi.

Guruh bilan ishlashning asosiy maqsadi:

- O‘quvchilarda hamkorlik ko‘nikmasini shakllantirish;
- Mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish;
- Darsga bo‘lgan qiziqishni oshirish;
- Har bir o‘quvchini faol ishtirok etishga jalb qilish;
- Aqliy hujum – muammo yuzasidan tezkor fikrlar bildirish;
- Klaster – tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash;
- Baliq skeleti (Fishbone) – sabab-oqibatlarni tahlil qilish;
- Insert – matn bilan ishlash va fikrlarni belgilash;
- Vazifani tushuntirish (aniq va tushunarli bo‘lishi kerak);
- Faoliyatni tashkil etish (har bir a’zoga rol berish: yetakchi, yozuvchi, taqdimotchi);
- Natijani taqdim etish (guruhlar o‘z ishini himoya qiladi);
- Baholash va tahlil (o‘qituvchi va o‘quvchilar tomonidan) va boshqalar nazarda tutiladi. Pedagog quyidagi vazifalarga amal qilgan holda darsni tashkil qilsa, o‘ylaymanki, mazkur mashg‘ulot o‘quvchilarda katta va qiziqarli taassurot qoldiradi. Bundan tashqari, o‘zaro faollik

<i>“Lola” guruhi</i>	<i>“Binafsha”</i>	<i>“Atirgul”</i>	<i>“Nilufar”</i>
A harfi	B harfi	D harfi	E harfi

va tashabbuskorlikni yanada oshiradi desam adashmagan bo‘laman.

Guruh bilan ishlash metodlari ta’lim samaradorligini oshiruvchi muhim vosita hisoblanadi. U o‘quvchilarning faolligini kuchaytiradi, ularni mustaqil fikrlashga va birgalikda ishlashga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu metodni to‘g‘ri tashkil etsa, dars yuqori natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi vaqtda metodlardan oqilona va ijodiy foydalanish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev SH. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli kitobidan.
2. Zayniddinova M.A. “Boshlang‘ich sinf darslarida interfaol o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari”. – Toshkent, 2019-yil.
3. SafarovaR.G “O‘quvchilarda matematik tafakkurni shakllantirishning innovatsion modellari”. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2021-yil.

¹⁹ SafarovaR.G “O‘quvchilarda matematik tafakkurni shakllantirishning innovatsion modellari”. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2021-yil

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. ziyo.net elektron sayti.

5. Ibragimov X.I. “Pedagogika nazariyasi va metodikasi”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022-yil. (Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va gamifikatsiya elementlari haqida batafsil ma’lumot beruvchi darslik).

**MATEMATIK ERTAK, MAQOL VA TOPISHMOQLAR-MATEMATIK TA’LIM
JARAYONIDA INSONPARVARLIK G‘OYALARINI SHAKLLANTIRISH**

Raximova Shoirra Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

Egamberdiyeva O‘lmasoy Doniyorbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada matematik ertaklar, maqollar va topishmoqlar yordamida o‘quvchilarda insonparvarlik g‘oyalarini shakllantirish masalasi yoritilgan. Matematika ta’lim jarayonida nafaqat mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, balki o‘quvchilarning axloqiy sifatlarini tarbiyalash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarda mehr-oqibat, hamkorlik, halollik kabi insoniy fazilatlarni shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada didaktik vosita sifatida ertak, maqol va topishmoqlarning o‘quv jarayonidagi samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: matematik ertaklar, maqollar, topishmoqlar, matematika ta’limi, insonparvarlik, didaktik vositalar, axloqiy tarbiya.

Annotation. This article explores the role of mathematical fairy tales, proverbs, and riddles in forming humanistic values in students. In the process of teaching mathematics, it is important not only to develop logical thinking but also to foster students’ moral qualities. From this perspective, the use of folklore elements enables the development of such human values as kindness, cooperation, and honesty among learners. The article also analyzes the effectiveness of fairy tales, proverbs, and riddles as didactic tools in the educational process.

Keywords: mathematical fairy tales, proverbs, riddles, mathematics education, humanism, didactic tools, moral education.

Аннотация. В данной статье рассматривается формирование гуманистических идей у учащихся с помощью математических сказок, пословиц и загадок. В процессе обучения математике важно не только развивать логическое мышление, но и воспитывать нравственные качества учащихся. С этой точки зрения использование элементов народного творчества способствует формированию у учащихся таких человеческих качеств, как доброта, сотрудничество и честность. Также в статье обосновывается эффективность сказок, пословиц и загадок как дидактических средств в образовательном процессе.

Ключевые слова. Математические сказки, пословицы, загадки, математическое образование, гуманизм, дидактические средства, нравственное воспитание.

Mamlakatimizda sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarishi mamlakatimiz yigit qizlarini XXI asr talablariga to‘liq javob beradigan har tomonlama rivojlangan shaxslar etib voyaga yetkazish uchun zarur

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shart sharoitlar va imkoniyatlarni yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli aniq yo‘naltirilgan chora – tadbirlarni amalga oshirilgan[1.6].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta‘lim–tarbiya va kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish, barkamol avlodni voyaga yetkazish to‘g‘risida”gi Farmoni va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” [3.15] da matematika o‘qitishning sifatini oshirish bilan birga o‘quvchilarning tafakkuri va shaxsiy sifatlarini, matematik savodhonligini shakllantirish hamda ijodiy qobiliyatlarini oshirish masalalari berilgan.

Boshlang‘ich maktabda matematik ta‘lim o‘quvchilarining mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishi va rivojlantirishiga, o‘z fikrlarini mustaqil bayon qila olish, egallagan bilimlarini ijtimoiy faoliyatlarida qo‘llash hamda ta‘limining ikkinchi bosqichida o‘qishni davom ettirishi uchun matematik tayyorgarlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birgarilikda matematika ta‘limda o‘quvchida tartiblilikni, mehnatsevarlik, chidamlilik, qat‘iyatlilik kabi sifatlarini shakllantirishni ham maqsad qilib qo‘yadi.

Insonparvarlik g‘oyalarini singdirishini shaxsda insoniy sifat va fazilatlarini, muloqot va muomala madaniyatini shakllantirishi ma‘naviy salohiyatiniyuksaltirishi kabi qator jarayonlarorqali amalgam oshirilishi mumkin. Matematik ta‘lim sohasi bola shaxsida zohir bo‘lgan layoqat bo‘lgan imkoniyatlarni aniqlash, ro‘yobga chiqarish va ularni rivojlantirish uchun qator imkoniyatlarini o‘z ichiga olladi.

Avvalo, matematika insonni mehnatsevarlikka o‘rgatadi. Mehnat qilish deganda biz jismoniy va aqliy mehnat qilishini tushunamiz. Aqliy mehnat bu – mustaqil fikr yurutishi, o‘qish, tahlil qilish, umumlashtirish, xotirada saqlash, idrok qila bilish, xullas, insondahi barcha aqliy qobiliyatlarni ro‘yobga chiqaruvchi harakatlar tushuniladi.

Shaxs aqliy mehnat qilish uchun unda aqliy sifatlar diqqatlilik, sezgirlilik, aniqlilik shakllanmog‘i kerak. Bu aqliy sifatlar asosida shaxsdagi tartiblilik, irodaviylilik, qat‘iyatlilik, o‘z-o‘ziga ishonch kabi sifatlar shakllanadi. Ushbu aqliy sifatlar ezgu sifatlariga undashning munosib omili bo‘ladi. Shaxsdagi aqliy sifatlarini kamol toptirishi orqali, uni insoniylikka undash matematik ta‘limi jarayonida o‘quvchilarga insonparvarlik g‘oyalarini singdirishini birinchi imkoniyatidir.

Matematikaning o‘zi go‘zal fan. Go‘zallikning birinchi belgisi – tartib. Shuning uchun buyuklardan biri: “Matematika dunyodagi barcha tartibsizliklarni bir zumda tartibga sola oladi” deydi. Sanamoqchisiz, siz albatta ikkini hatlab uchga kelmaysiz. Matamatika juda adl fan. Uning sanoqlari tartibini ham, o‘z o‘rnini ham, o‘z miqdoroni ham juda yaxshi tushunadi[4.17].

Matematikada fikrlar uyg‘un. Ular juda hamkor do‘st o‘zaro bog‘liq biri ikkinchisiz tura olmaydi. Har bir amal o‘ziga qarshi amal bilan yakdil. Qo‘shish ayirish bilan, ko‘paytirish bo‘lish bilan, lagarifimlash ildiz chiqarish bilan. Biri ikkinchisini to‘ldiradi. Manfiy son musbat son bilan faqat nol orqali muomala qiladi. Ma‘no matematikadagi go‘zallik. Matamatikani yaxshi o‘rganish ichki go‘zallikni his eta olish, fanni insonparvarlashtirishning imkoniyatlaridan biridir.

Matematik ta‘lim sohasida davlat ta‘lim standarti[2.15] bo‘yicha o‘quvchilarning bilim darajalarini shakllantirish bilan bir qatorda o‘quvchining botiniy his-tuyg‘ularini shakllantirish, ularni bunyodkorlik g‘oyalari bilan sug‘orish , keng ko‘lamli yaratuvchilik ishlarini amalga oshirishga yo‘naltirilgan orzu-istaklarini shakllantirish imkoniyati ham mavjud. Bular yuqorida qayd qilgan matematik masalalarni yechishda kasb egalari mehnatiga bo‘lgan hurmatni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shakllantirish bilan bir qatorda undagi insorparvarlik g‘oyalarini, raqamlar, ularning mohiyati va kuchi, sanash, amallarni bajarish jarayonlarini she’riy talqinda bayon etish, maqollar keltirish va ertaklarni o‘qib berish va so‘zlab berish orqali ham amalgam oshirish mumkin. Biz quyida matematik ta’lim jarayonida ishlatilishi mumkin bo‘lgan maqol, topishmoqlar va ertaklarni keltiramiz.

Bulardan dars jaroyonida foydalanish, o‘quvchilarga matematik tushunchalarni o‘zlashtirish, matematika fani oldidagi qo‘rqish hissini yengish, toliqmagan, zo‘riqmagan holda tushunchalarni o‘zlashtirish, mohiyatini tushunish va esda qoldirish imkoniyatini beradi.

Sonli maqollar.

1. Sanamay sakkiz dema. joyinga	9. Bir kun tuz yegan
2. Bir yil tut ekan kishi ber. Yuz yil gavhar teradi.	Qirq kun salom
3. Bir mayizni qirq kishi bo‘lib yeydi. kichikning.	10. Birniki – minga , mingniki- tumanga
4. Yetti o‘lchab bir kes. ko‘rinibdi.	11. Bir kattaning gapiga kir, bir
5. Ikki o‘n besh- bir o‘ttiz. kalit.	12. Bir tomchi suv, chumoliga daryo bo‘lib
6. Bilagi zo‘r birni yiqar, bilimi zo‘r mingni. so‘ymaydilar.	13. Uyda bir chaqasi yo‘q, belida bir dasta
7. Oltovlon ola bo‘lsa, ek. Og‘zidagin oldirar. hayda, To‘rtovlon tugal bo‘lsa hayda. Unmagin undirar. oz.	14. Bir molni uch marta
8. Ko‘p og‘iz bir bo‘lsa ek. Bir o‘giz yengilar. bo‘lolmaydi.	15. Birni kessang, o‘nni
qil, qil.	16. Yer haydasang kuz Kuz haydamasang yuz
	17. Bir yigitga qirq hunar ham
	18. Bir tup tok eksang, bir tup tol
	19. Bir orzu-o‘n orzu
	20. Birni ko‘rib shukur Mingni ko‘rib fikr

“Tuyalarni taqsimlash” ertagi.

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan, qadim zamonda bir keksa donishmand chol uch o‘g‘li bilan tinch-totuv va ahil yasharkan. Cholning bisotidagi bor boyligi 17 ta tuyadan iborat ekan. Kunlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘tibdi, yillar o‘tibdi, chol juda keksayib qolganini va qazosi yaqinlashganini sezib, o‘gillarini yoniga chaqirib vasiyat qilibdi:

O‘g‘illarim, bisotimizdagi bor boyligimiz 17 ta tuyadan iborat. O‘lmasimdan oldin shu tuyalarni sizlarga teng taqsim qilish niyatim bor edi, debdi ota. Katta o‘g‘limga tuyalarning yarmini bering, o‘rtancha o‘g‘lim tuyalarning uchdan birini olsin, kenja o‘g‘limga tuyalarning to‘qqizdan birini beringlar. Ammo tuyalarni so‘ymang, deb chol olamdan o‘tibdi. O‘g‘illari otasining o‘limidan bir necha kun o‘tgandan keyin uning vasiyatini eslab qolishibdi va tuyalarni otasining aytganiday bo‘lib olishmoqchi bo‘lishibdi. Ammo 17 na 2 ga, na 3ga va na 9 ga bo‘linmabdi. Uch aka-uka nima qilarini bilmay turgan paytda bitta yo‘lovchi tuyada kelib qolibdi. U aka-ukalardan gapning nimadaligini bilib, tuyalarni vasiyat qilinganiday bo‘lib beribdi va yana o‘zining tuyasiga minib jo‘nab ketibdi. Aka-ukalar xursand bo‘lib yana ahil yashay boshlashibdi. Ayting-chi, yo‘lovchi qanday qilib aka-ukalarning muammosini to‘g‘ri hal qilib bergan?

Ertakning javobi.

Yo‘lovchi o‘zining tuyasini ham 17 ta tuyaga qo‘shib, 18 ta tuyaning yarmini, ya‘ni 9 tasini katta o‘g‘ilga, uchdan birini, ya‘ni 6 tasini o‘rtancha o‘g‘ilga va to‘qqizdan biri- 2 tasini kenja o‘g‘ilga berib, o‘zining tuyasiga o‘tirib jo‘nab qolibdi.

Bu ertak orqali o‘quvchilar sonlar qatorini, amallar mohiyatini anglab olishlari birmuncha osonlashadi va esda saqlab qoladilar. Bunday ertaklar orqali o‘quvchilarda tartiblilik, o‘zaro xurmat, do‘stlik, inoqlik, chidamlilik kabi insoniy sifat va fazilatlarni qaror toptirish mumkin.

O‘yin va ertaklar asosida tashkil qilingan bunday ta‘limiy jarayon an‘anaviy ta‘lim jarayoniga ko‘ra samarali natija beradi. Bilishni istagan, o‘rganishga intilgan, bilimlarni mustahkamlagan o‘quvchilar sonini o‘stiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. SH.Mirziyoev Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent –“O‘zbekiston” -2016.56-b.
2. Boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha yangi tahrirdagi Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi. Toshkent, 2013. 354-b.
3. O‘zbekiston Respublikasi ”Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”. Toshkent: 1997.
4. U. Ismoilov Ertaklarda matematika. Yangi asr avlodi, 2007-yil. 165-b

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA SUN‘IY INTELLEKT VA
GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING
SAMARADORLIGI**

Yo‘ldosheva Tojigul Ulug‘bek qizi

UrDPI 2-bosqich magistranti,
+998976028848 @yoldosheva.98@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida o‘quv jarayonini tashkil etish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish hamda ularning o‘quv motivatsiyasini oshirish masalalari yoritilgan. Sun‘iy intellekt asosidagi tizimlar orqali ta‘limni individuallashtirish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

imkoniyatlari, gamifikatsiya elementlari yordamida esa o‘quvchilarning darsga qiziqishi va faolligini oshirish mexanizmlari ochib berilgan. Shuningdek, maqolada an‘anaviy ta‘lim usullarining ayrim kamchiliklari ko‘rsatilib, ularni bartaraf etishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalarini integratsiyalashgan holda qo‘llash boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlashi, muammoni hal qilish ko‘nikmalari va o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, bunday yondashuv o‘qitish samaradorligini kuchaytirib, ta‘lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, gamifikatsiya, boshlang‘ich ta‘lim, matematika ta‘limi, raqamli texnologiyalar, innovatsion yondashuv, o‘yin asosida o‘qitish, o‘quv motivatsiyasi, individual yondashuv, interaktiv metodlar, analitik tafakkur, mantiqiy fikrlash, ta‘lim samaradorligi, pedagogik texnologiyalar, o‘quv jarayonini individuallashtirish.

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность использования технологий искусственного интеллекта и геймификации на уроках математики в начальной школе. Исследование охватывает вопросы организации образовательного процесса на основе современных цифровых технологий, с учетом индивидуальных особенностей учащихся и повышения их мотивации к обучению. Раскрываются возможности индивидуализации образования с помощью систем на основе искусственного интеллекта, а также механизмы повышения интереса и активности учащихся на уроке с использованием элементов геймификации. В статье также показаны некоторые недостатки традиционных методов обучения и обосновывается важность инновационных подходов к их устранению. По результатам исследования, комплексное использование технологий искусственного интеллекта и геймификации значительно повышает логическое мышление, навыки решения проблем и мотивацию к обучению учащихся начальной школы. Одновременно такой подход повышает эффективность обучения и улучшает качество образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, геймификация, начальное образование, обучение математике, цифровые технологии, инновационный подход, игровое обучение, мотивация учащихся, индивидуальный подход, интерактивные методы, аналитическое мышление, логическое мышление, эффективность обучения, педагогические технологии, персонализированное обучение.

Abstract. This article analyzes the effectiveness of using artificial intelligence and gamification technologies in elementary school mathematics lessons. The study covers the issues of organizing the educational process based on modern digital technologies, taking into account the individual characteristics of students, and increasing their motivation for learning. The possibilities of individualizing education through artificial intelligence-based systems, and mechanisms for increasing students' interest and activity in the lesson using gamification elements, are revealed. The article also shows some shortcomings of traditional teaching methods and justifies the importance of innovative approaches in eliminating them. According to the results of the study, the integrated use of artificial intelligence and gamification technologies significantly increases the logical thinking, problem-solving skills, and learning motivation of elementary school students. At the same time, such an approach increases the effectiveness of teaching and improves the quality of education.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: artificial intelligence, gamification, primary education, mathematics education, digital technologies, innovative approach, game-based learning, student motivation, individualized approach, interactive methods, analytical thinking, logical thinking, learning effectiveness, pedagogical technologies, personalized learning.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi o‘quv jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limda matematika fanini o‘qitish jarayonida innovatsion yondashuvlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Matematika fani o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalari hamda analitik tafakkurini shakllantirishda asosiy fanlardan biri hisoblanadi. Shu sababli ushbu fanni samarali o‘qitish uchun zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurati ortib bormoqda.

So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt texnologiyalari va gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) yondashuvi ta‘lim jarayonida keng qo‘llanila boshladi. Sun‘iy intellekt asosidagi tizimlar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan ta‘limni tashkil etish imkonini bersa, gamifikatsiya elementlari (ball tizimi, darajalar, mukofotlar va boshqalar) o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, darsga qiziqishini kuchaytirish hamda faol ishtirokini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin asosidagi o‘qitish usullari samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga, amaliyotda matematika darslarini tashkil etishda an‘anaviy metodlarning ustunligi, o‘quvchilarning darsga qiziqishining pasayishi, individual yondashuvning yetarli darajada ta‘minlanmaganligi kabi muammolar mavjud. Raqamli texnologiyalar, xususan, sun‘iy intellekt va gamifikatsiya imkoniyatlaridan yetarli darajada foydalanilmayotgani ushbu muammolarni yanada murakkablashtirmoqda. Mazkur holat boshlang‘ich ta‘limda matematika fanini o‘qitishda innovatsion yondashuvlarni joriy etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Gamifikatsiya texnologiyalarining pedagogik asoslari esa o‘yin faoliyatining inson psixologiyasiga ta‘siri bilan bog‘liq ilmiy qarashlarga tayanadi. Karl Kapp[1] o‘z tadqiqotlarida gamifikatsiyani ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasi va ishtirokini oshirish mumkinligini asoslab beradi. Shuningdek, Jane McGonigal[2] o‘yin mexanikalarining inson xulq-atvoriga ijobiy ta‘sirini ko‘rsatib, ularni ta‘limda qo‘llash samarali natijalar berishini qayd etadi. Gamifikatsiya elementlari - ballar, darajalar, mukofotlar va reyting tizimlari - o‘quvchilarda raqobat va qiziqish muhitini yaratib, bilim olish jarayonini yanada jozibador qiladi.

Boshlang‘ich ta‘limda matematika o‘qitish metodikasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Jean Piaget[3] nazariyasiga ko‘ra, boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilar konkret operatsiyalar bosqichida bo‘lib, ular uchun vizual, interaktiv va o‘yin asosidagi ta‘lim usullari samarali hisoblanadi. Lev Vygotsky[4] esa o‘quvchilarning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasini ilgari surib, ta‘limda qo‘llab-quvvatlovchi muhit va interaktiv metodlarning ahamiyatini asoslab bergan. Ushbu nazariyalar boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Mavzu doirasida olib borilgan xorijiy tadqiqotlar AI va gamifikatsiya integratsiyasining ta‘lim samaradorligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Biroq, mahalliy ilmiy ishlarda bu yo‘nalish hali yetarli darajada chuqur o‘rganilmagan. Ayrim tadqiqotlarda raqamli platformalarning umumiy imkoniyatlari yoritilgan bo‘lsa-da, aynan boshlang‘ich sinf

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

matematika darslarida sun‘iy intellekt va gamifikatsiyani kompleks qo‘llash masalasi yetarlicha tahlil qilinmagan.

Sun‘iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalari alohida-alohida qo‘llanganda ham ijobiy natija beradi, biroq ularning integratsiyalashgan holda qo‘llanilishi yanada yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi. Sun‘iy intellekt o‘quv jarayonini individuallashtirsa, gamifikatsiya o‘quvchilarning emotsional va motivatsion jihatlarini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu sababli, qaysi texnologiya samaraliroq degan savolga javoban, ularning uyg‘unlashgan holdagi qo‘llanilishi eng optimal yechim ekanligini ta‘kidlash mumkin.

ILMIY MAQOLALAR

1. Kapp, K. M. (2012). *The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education*. Pfeiffer.
2. Hwang, G. J., & Wu, P. H. (2012). *Advancements and Trends in Digital Game-Based Learning Research*. British Journal of Educational Technology.

KITOBLAR

1. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

INTERNET MANBALAR

1. Google Scholar – <https://scholar.google.com>
2. Scopus Database – <https://www.scopus.com>
3. UNESCO (2021). *Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers*. <https://unesdoc.unesco.org>

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI**

Yuldasheva Intizor Botir qizi

Urganch davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi boshlang‘ich ta‘lim jarayonida raqamli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati, ularning o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi o‘rni va ta‘lim sifatini oshirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy raqamli vositalarning o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, kreativlik va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim, boshlang‘ich ta‘lim, pedagogik texnologiya, interaktiv metodlar, kompetensiya, AKT.

Аннотация. В данном тезисе анализируется педагогическая значимость использования цифровых образовательных технологий в процессе начального образования, их роль в развитии познавательной деятельности учащихся и возможности повышения качества образования. Также освещается роль современных цифровых средств в формировании у учащихся компетенций самостоятельного мышления, креативности и работы с информацией.

Ключевые слова: цифровое образование, начальное образование, педагогические технологии, интерактивные методы, компетенция, ИКТ.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This thesis analyzes the pedagogical significance of using digital educational technologies in the process of primary education, their role in developing students' cognitive activity, and their potential for improving the quality of education. It also highlights the role of modern digital tools in forming students' independent thinking, creativity, and information competencies.

Keywords: digital education, primary education, pedagogical technology, interactive methods, competence, ICT.

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatning barcha sohalarida, xususan, ta’lim tizimida tub o‘zgarishlar yuz bermoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida bilim olish, uni uzatish va o‘zlashtirish shakllari yangicha mazmun kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta’lim texnologiyalarini ta’lim jarayoniga joriy etish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda [1].

Boshlang‘ich ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning muhim bosqichi bo‘lib, aynan shu davrda o‘quvchilarning asosiy bilim, ko‘nikma va kompetensiyalari shakllanadi. Ushbu bosqichda o‘quvchilarda o‘qish, yozish, hisoblash kabi tayanch ko‘nikmalar bilan bir qatorda, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish zarur. Bunda raqamli ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari vizual va interaktiv materiallar orqali bilimni tezroq va samaraliroq o‘zlashtiradilar. Multimedia vositalari, animatsiyalar, elektron darsliklar va interaktiv platformalar o‘quvchilarning diqqatini jalb etish, ularning bilish faoliyatini faollashtirish hamda ta’lim jarayonini qiziqarli tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini individuallashtirish imkonini yaratib, har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasi va qobiliyatiga mos yondashuvni ta’minlaydi.

Mamlakatimizda ham ta’lim tizimini raqamlashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o‘qitish jarayonini innovatsion asosda tashkil etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu borada Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar ta’lim sifatini oshirish, yosh avlodni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirishga qaratilgan [2]. Ayniqsa, umumta’lim maktablarida raqamli ta’lim muhitini yaratish, o‘qituvchilarning axborot texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasini oshirish dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu bilan birga, mavjud muammolar ham mavjud bo‘lib, ular orasida o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining yetarli emasligi, texnik vositalar bilan ta’minlanganlik darajasining pastligi, ayniqsa uzoq hududlarda raqamli ta’lim imkoniyatlarining cheklanganligi alohida e’tiborni talab etadi. Bu esa raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini ilmiy asosda o‘rganish va uni takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Raqamli ta’lim texnologiyalarining ta’lim tizimiga joriy etilishi o‘quv jarayonini tubdan yangilash, uni zamonaviy talablar asosida tashkil etish hamda o‘quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va bilimlarni samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raqamli ta’lim texnologiyalarining asosiy xususiyatlaridan biri — bu o‘quv jarayonining interaktivligini ta’minlashidir. Interaktiv muhitda o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Masalan, multimediya vositalari (video, animatsiya, grafik tasvirlar) orqali taqdim etilgan materiallar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, murakkab tushunchalarni vizual tarzda tushunishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, vizual va eshitish orqali berilgan axborot o‘quvchilar tomonidan an’anaviy matnli materiallarga nisbatan tezroq va samaraliroq o‘zlashtiriladi [3].

Boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning yana bir muhim jihati bu o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishidir. Elektron darsliklar, interaktiv mashqlar, onlayn testlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu jarayon o‘quvchilarda o‘z-o‘zini nazorat qilish, xatolar ustida ishlash va mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantiradi [4]. Shuningdek, raqamli ta’lim texnologiyalari differensial va individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Har bir o‘quvchining bilim darajasi, qobiliyati va o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘lganligi sababli, raqamli platformalar yordamida individual topshiriqlar berish, ularning rivojlanish dinamikasini kuzatish mumkin. Bu esa ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, ayrim o‘quvchilar uchun murakkabroq topshiriqlar, boshqalari uchun esa sodda va bosqichma-bosqich mashqlar taqdim etilishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning kreativlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Interaktiv o‘yinlar, loyihaviy faoliyat va muammoli topshiriqlar orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlashga, yangi g‘oyalar ishlab chiqishga va turli vaziyatlarga mos yechim topishga o‘rganadilar. Bu esa zamonaviy ta’limning asosiy maqsadlaridan biri bo‘lgan kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishga xizmat qiladi [5]. Bundan tashqari, raqamli ta’lim texnologiyalari o‘qituvchining pedagogik faoliyatini ham takomillashtiradi. O‘qituvchi raqamli vositalar yordamida darsni yanada samarali tashkil etadi, o‘quvchilarning bilimini tezkor baholaydi va ularning rivojlanish jarayonini monitoring qiladi. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini oshirish bilan birga, o‘qituvchining vaqtini tejashga ham imkon beradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanishning yana bir muhim jihati bu o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishidir. Interaktiv va qiziqarli darslar o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin elementlariga asoslangan raqamli dasturlar o‘qish jarayonini yanada qiziqarli qiladi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim texnologiyalarini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Xususan, texnik vositalarning yetishmasligi, internet tarmog‘ining sifati pastligi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanmaganligi kabi omillar ta’lim jarayonida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, uzoq qishloq hududlarida bu muammolar yanada dolzarb hisoblanadi. Shu boisdan raqamli ta’lim texnologiyalarini samarali joriy etish uchun kompleks yondashuv zarur.

Mamlakatimizda ta’lim tizimini raqamlashtirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu borada Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar, davlat dasturlari va qarorlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tashabbuslar ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, raqamli ta’lim texnologiyalarini keng

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

joriy etish uchun mustahkam asos yaratadi. Umuman olganda, boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish, ularning mustaqil fikrlash va kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Raqamli vositalar yordamida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi hamda bilimlarni chuqur va mustahkam o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Qiyosiy tahlil natijalari asosida aniqlanishicha, raqamli ta’lim texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nafaqat bilim va ko‘nikmalarni shakllantiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, kreativlik, muammoli vaziyatlarni hal etish va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, interaktiv va multimediya vositalari orqali o‘qitish o‘quvchilarning diqqatini jalb etish, murakkab tushunchalarni oson anglash hamda ta’lim jarayonini qiziqarli tashkil etishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli ta’lim texnologiyalarining qo‘llanilishi ta’lim jarayonini individuallashtirish va differensial yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Bu esa har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasiga mos ravishda bilim berish va ularning rivojlanish dinamikasini nazorat qilish imkonini yaratadi. Natijada ta’lim sifati oshadi va o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yaxshilanadi.

Xulosa qilib aytganda boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash, ularning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ushbu texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish va ularning samarali qo‘llanilishini ta’minlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Ta’lim tizimini raqamlashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “O‘zbekiston”, 2021. – 464 б.
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2021.
4. Azizxo‘jayeva N.N.. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2006. – 160 b.
5. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A.. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – 200 b

**ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАНИИ**

Нуратдинова Алия Хамидовна - студентка направления
«Начальное образование» Ургенчского государственного
педагогического института

Аннотация. Настоящая диссертация глубоко исследует этические дилеммы, возникающие при интеграции искусственного интеллекта в образовательный процесс. В

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ней анализируются критически важные вопросы, такие как справедливость алгоритмов, защита персональных данных обучающихся, сохранение автономии человека и предотвращение дискриминации. Работа выявляет потенциальные риски и преимущества применения ИИ, предлагая комплексный анализ существующих нормативных и методологических подходов. Основной целью исследования является разработка чётких этических принципов и практических рекомендаций для ответственного использования ИИ в образовании.

Ключевые слова: искусственный интеллект, этика, образование, цифровизация, конфиденциальность.

Annotatsiya. Ushbu dissertatsiya sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishdan kelib chiqadigan axloqiy dilemmalarni chuqur o’rganadi. Unda algoritmik adolat, talabalarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish, inson avtonomiyasini saqlash va kamsitishlarning oldini olish kabi muhim masalalar tahlil qilinadi. Ish sun’iy intellektni qo’llashning potentsial xavflari va afzalliklarini aniqlaydi, mavjud normativ va metodologik yondashuvlarning keng qamrovli tahlilini taqdim etadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ta’limda sun’iy intellektidan mas’uliyatli foydalanish uchun aniq axloqiy tamoyillar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, etika, ta’lim, raqamlashtirish, maxfiylik.

Abstract. This thesis thoroughly investigates the ethical dilemmas arising from the integration of artificial intelligence into the educational process. It analyzes critical issues such as algorithmic fairness, the protection of student personal data, the preservation of human autonomy, and the prevention of discrimination. The study identifies potential risks and benefits of AI application, offering a comprehensive analysis of existing regulatory and methodological approaches. The primary aim of this research is to develop clear ethical principles and practical recommendations for the responsible use of AI in education.

Keywords: artificial intelligence, ethics, education, digitalization, privacy.

Введение. Современное образование переживает период глубоких трансформаций, обусловленных стремительным развитием и интеграцией технологий искусственного интеллекта (ИИ). ИИ открывает беспрецедентные возможности для персонализации обучения и оптимизации процессов. Однако эти перспективы сопровождаются серьезными этическими дилеммами: приватность данных, алгоритмическая предвзятость, автономия обучающихся, ответственность. Отсутствие четких этических рамок создает риски, способные подорвать доверие и негативно повлиять на справедливость образования.

Критическое осмысление и систематизация этических аспектов ИИ в образовании приобретают первостепенное значение для устойчивого и ответственного развития. Целью настоящего исследования является всесторонний анализ этических вызовов и возможностей, возникающих при внедрении ИИ в образовательный процесс, а также разработка научно обоснованных рекомендаций по формированию этических принципов и практик его использования. Для достижения цели предполагается выявить ключевые этические проблемы ИИ в образовании; проанализировать существующие подходы к этическому регулированию; оценить влияние ИИ на фундаментальные ценности образования; и предложить модель этического внедрения ИИ, учитывающую интересы

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

участников. Научная новизна исследования заключается в комплексном и междисциплинарном подходе к изучению этических аспектов ИИ в образовании, объединяющем философские, педагогические и технологические перспективы. Впервые будет предложена систематизированная классификация этических рисков и преимуществ ИИ, специфичных для образовательной среды. Разработанные рекомендации по этическому внедрению ИИ будут отличаться практической применимостью и ориентированностью на конкретные сценарии использования, что позволит принимать обоснованные и ответственные решения. Исследование также внесёт вклад в развитие теоретических основ педагогической этики в условиях цифровизации.

Основная часть. Основная часть работы по теме этических аспектов ИИ в образовании должна охватывать три ключевых направления: конфиденциальность данных, изменение роли педагога и проблему алгоритмической предвзятости.

Этические вызовы цифровой трансформации. Внедрение ИИ в образовательный процесс ставит перед человечеством вопросы, выходящие за рамки технической эффективности. Первоочередной проблемой является сохранение автономии учащегося. ИИ-системы, анализируя каждое действие студента, могут создавать «цифровую колею», ограничивающую развитие критического мышления в угоду оптимизации результатов.

1. Проблема алгоритмической предвзятости и справедливости. Алгоритмы обучаются на исторических данных, которые могут содержать скрытые социальные стереотипы. Как отмечает Стюарт Рассел, профессор компьютерных наук Калифорнийского университета в Беркли: «Проблема не в том, что машины внезапно станут злыми, а в том, что они будут слишком компетентны в достижении целей, которые мы сформулировали неверно»[2,с.142].

В образовании это может привести к тому, что ИИ будет занижать потенциал учеников из определенных социальных групп на основе накопленной статистики прошлых лет.

2. Трансформация роли учителя и человеческий контакт. Существует риск дегуманизации обучения. Юваль Ной Харари, историк и философ, в своей работе подчеркивает важность гибкости и эмоционального интеллекта, которые ИИ пока не может заменить: «В мире, залитом потоками информации, учителю не нужно давать ученикам ещё больше информации. Что людям действительно нужно, так это способность понимать информацию, отличать важное от неважного»[1,с.312].

3. Прозрачность и «черный ящик». Этический аспект также касается объяснимости решений ИИ. Если алгоритм ставит оценку или рекомендует отчисление, педагог и ученик должны понимать логику этого решения. Нил Селвин, ведущий исследователь в области образовательных технологий, утверждает: «Мы должны сопротивляться искушению рассматривать ИИ как нейтральный инструмент. Образование — это всегда политический и ценностный процесс»[4,р.74].

Заключение. Этические аспекты использования искусственного интеллекта в образовании требуют внимательного и ответственного подхода. Важно обеспечивать защиту персональных данных обучающихся, соблюдать принципы справедливости и недискриминации, а также сохранять ведущую роль учителя в образовательном процессе. Искусственный интеллект должен выступать как инструмент поддержки, а не замены

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

педагога. При грамотном и этичном использовании он способен повысить качество образования и сделать обучение более доступным и эффективным.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Харари, Ю. Н. 21 урок для XXI века. — М.: Синдбад, 2019. — 416 с. (стр. 312 — о целях образования в эпоху ИИ).
2. Рассел, С. Совместимость. Как превратить искусственный интеллект в помощника человека. — М.: Альпина Паблишер, 2020. — 450 с. (стр. 142 — об ошибках целеполагания алгоритмов).
3. Бенджио, И. Глубокое обучение. — М.: ДМК Пресс, 2018. — 652 с. (в контексте этики данных).
4. Selwyn, N. Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. — Cambridge: Polity Press, 2019. — 160 p. (стр. 74 — о социальной роли учителя).
5. Бостром, Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. — 496 с.
6. Уильямс, Р. Этическое использование ИИ в классе: руководство для педагогов. // Журнал цифрового обучения, 2021. — № 4. — С. 12-18.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ
РАВНОГО ДОСТУПА К ОБРАЗОВАНИЮ**

Худайберганава Гўзал Азатовна - студентка направления «Начальное образование»
Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта для обеспечения равного доступа к образованию в условиях цифровой трансформации общества. Анализируются основные направления применения интеллектуальных технологий в образовательной практике, включая индивидуализацию обучения, расширение доступа к образовательным ресурсам и развитие инклюзивной среды. Особое внимание уделяется преимуществам и ограничениям внедрения искусственного интеллекта, а также его роли в снижении образовательного неравенства. Делается вывод о том, что эффективное использование искусственного интеллекта способствует формированию доступной, гибкой и справедливой образовательной системы.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровое образование, равный доступ к образованию, образовательное неравенство, индивидуализация обучения, инклюзивное образование, цифровые технологии, образовательная среда.

Abstract. The article examines the possibilities of using artificial intelligence to ensure equal access to education in the context of the digital transformation of society. The main directions for applying intelligent technologies in educational practice are analyzed, including the individualization of learning, expanding access to educational resources, and the development of an inclusive environment. Special attention is paid to the advantages and limitations of implementing artificial intelligence, as well as its role in reducing educational inequality. It is concluded that the effective use of artificial intelligence contributes to the formation of an accessible, flexible, and equitable educational system.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: artificial intelligence, digital education, equal access to education, educational inequality, individualization of learning, inclusive education, digital technologies, educational environment.

Annotatsiya. Maqolada jamiyatning raqamli transformatsiyasi sharoitida ta’limga teng kirish imkoniyatini ta’minlashda sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Ta’lim amaliyotida intellektual texnologiyalarni qo’llashning asosiy yo’nalishlari, jumladan, o’qitishni individuallashtirish, ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va inklyuziv muhitni rivojlantirish tahlil qilinadi. Sun’iy intellektni joriy etishning afzalliklari va cheklovlariga, shuningdek, uning ta’limdagi tengsizlikni kamaytirishdagi roliga alohida e’tibor qaratiladi. Sun’iy intellektdan samarali foydalanish ochiq, moslashuvchan va adolatli ta’lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi degan xulosaga kelinadi.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, raqamli ta’lim, ta’limga teng kirish imkoniyati, ta’limdagi tengsizlik, o’qitishni individuallashtirish, inklyuziv ta’lim, raqamli texnologiyalar, ta’lim muhiti.

Введение. В условиях стремительной цифровизации общества проблема обеспечения равного доступа к образованию приобретает особую актуальность. Неравенство в образовательных возможностях, обусловленное социально-экономическими, географическими и индивидуальными факторами, остаётся одной из ключевых проблем современной педагогики. В этой связи использование искусственного интеллекта открывает новые перспективы для преодоления существующих барьеров и создания более справедливой образовательной среды.

Основная часть. Искусственный интеллект, представляющий собой совокупность технологий, способных имитировать когнитивные функции человека, активно внедряется в образовательную практику. Его потенциал заключается не только в автоматизации учебных процессов, но и в создании условий для индивидуализации обучения. Благодаря алгоритмам анализа данных, системы искусственного интеллекта способны учитывать уровень подготовки учащегося, его темп усвоения материала, интересы и потребности, что позволяет выстраивать персонализированные образовательные траектории. Такой подход особенно важен для учащихся, испытывающих трудности в обучении, поскольку он даёт возможность устранить пробелы в знаниях и повысить уровень академической успеваемости. В последние годы Узбекистан пытается развивать и внедрять технологии искусственного интеллекта (ИИ) в различных областях, таких как образование. В октябре 2024 года была утверждена Стратегия развития технологий искусственного интеллекта, цель которой - разместить Узбекистан среди минимум 50 стран с самым высоким уровнем развитости ИИ к 2030 году. В рамках этой стратегии планируется достичь следующих целей: создать рынок продуктов и услуг ИИ стоимостью 1,5 миллиарда долларов, увеличить долю государственных ИИ услуг до 10%, установить 10 специализированных исследовательских лабораторий по ИИ и подготовить 1000 специалистов в отрасли технологий ИИ²⁰.

Одним из значимых преимуществ искусственного интеллекта является его способность расширять доступ к образовательным ресурсам для различных категорий обучающихся. Например, обучающиеся из отдалённых регионов получают возможность участвовать в онлайн-курсах, использовать интерактивные платформы и получать

²⁰ [https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/0079/79 i 20250427 113151 1.88.pdf](https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/0079/79_i_20250427_113151_1.88.pdf)

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

консультации в режиме реального времени. Таким образом, географические ограничения перестают быть серьёзным препятствием для получения качественного образования. Кроме того, технологии искусственного интеллекта способствуют созданию инклюзивной образовательной среды, адаптируя учебные материалы для обучающихся с особыми образовательными потребностями. Системы распознавания речи, автоматического перевода и синтеза текста позволяют облегчить процесс обучения для детей с нарушениями слуха, зрения или речевого развития. Тем не менее, очевидно, что искусственный интеллект — это не мимолетная тенденция, а неотъемлемая часть будущего образования[6, 115].

Особую роль искусственный интеллект играет в повышении доступности образования через автоматизацию и оптимизацию педагогической деятельности. Интеллектуальные системы способны выполнять функции проверки заданий, анализа результатов обучения и формирования рекомендаций как для учащихся, так и для педагогов. Это позволяет учителю уделять больше внимания индивидуальной работе с обучающимися, что, в свою очередь, способствует более эффективной реализации принципа равных возможностей.

Вместе с тем следует учитывать, что внедрение искусственного интеллекта в образовательную сферу не лишено определённых трудностей. Среди них можно выделить недостаточную техническую оснащённость образовательных учреждений, различия в уровне цифровой грамотности педагогов и обучающихся, а также проблему цифрового неравенства. Доступ к современным технологиям остаётся неодинаковым, что может, напротив, усиливать существующие различия, если не предпринимаются системные меры по их преодолению. Кроме того, важным аспектом является обеспечение информационной безопасности и соблюдение этических норм при использовании данных обучающихся.

Несмотря на указанные вызовы, искусственный интеллект обладает значительным потенциалом для обеспечения равного доступа к образованию. Его эффективное использование возможно при условии комплексного подхода, включающего развитие инфраструктуры, подготовку педагогических кадров и разработку методических рекомендаций по интеграции цифровых технологий в образовательный процесс. Важно также учитывать, что технологии должны служить инструментом реализации гуманистических целей образования, направленных на всестороннее развитие личности.

Заключение. Таким образом, искусственный интеллект становится важным фактором трансформации образовательной системы, способствующим снижению неравенства и расширению возможностей для получения качественного образования. Его внедрение позволяет создать более гибкую, адаптивную и доступную образовательную среду, в которой каждый обучающийся имеет возможность реализовать свой потенциал независимо от внешних обстоятельств.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Нишонов М.М. *Замонавий таълимда рақамли технологиялар*. – Тошкент, 2022.
2. Муслимов Н.А. *Педагогика*. – Ташкент: Фан, 2019.
3. Толипов О.Қ., Усмонбоева М. *Педагогик технологиялар*. – Тошкент, 2017.
4. Ходжаев Б.Х. *Инновацион таълим технологиялари*. – Тошкент, 2020.

4. Рахимов А.Х. *Таълимда ахборот технологиялари*. – Тошкент, 2018.
5. Юсупова Д.М. *Рақамли таълим муҳити ва унинг педагогик асослари*. – Тошкент, 2021.
6. Kholbaeva, D., & Tasheva, D. (2022). Theoretical And Practical Aspects Of Monitoring The Acquisition Of Knowledge, Skills And Abilities By Students In The Russian Language In Universities. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(11), 115-118.

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Абдушарипова Гулшан Умарбековна - студентка направления «Начального образования» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В данной статье рассматривается роль цифровых технологий в воспитании учащихся начальных классов в условиях современного общества. Раскрывается значение цифровой среды в формировании личности ребёнка, его нравственных качеств, познавательной активности и коммуникативных умений. Отмечается, что использование цифровых технологий делает образовательный процесс более интересным и доступным, способствует развитию самостоятельности и творческого мышления у младших школьников.

Ключевые слова: цифровые технологии, начальное образование, воспитание, младшие школьники, информационно-коммуникационные технологии, цифровая среда, развитие личности, познавательная активность, цифровая культура, педагогика

Abstract. This article examines the role of digital technologies in the upbringing of primary school students in modern society. It highlights the importance of the digital environment in shaping a child’s personality, moral values, cognitive activity, and communication skills. The article notes that the use of digital technologies makes the educational process more engaging and accessible, and contributes to the development of independence and creative thinking among young learners.

Keywords: digital technologies, primary education, upbringing, primary school students, information and communication technologies, digital environment, personal development, cognitive activity, digital culture, pedagogy

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyat sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tarbiyalashda raqamli texnologiyalarning o‘rni ko‘rib chiqiladi. Raqamli muhitning bolaning shaxsini shakllantirishdagi, uning axloqiy sifatleri, bilish faolligi va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va qulay qilishini, kichik yoshdagi o‘quvchilarda mustaqillik va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta’lim, tarbiya, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli muhit, shaxs rivoji, bilish faolligi, raqamli madaniyat, pedagogika.

Введение. Современное образование в Узбекистане активно развивается в условиях цифровой трансформации общества. Особое внимание уделяется внедрению

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

информационно-коммуникационных технологий в систему обучения и воспитания подрастающего поколения. Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев подчёркивает важность цифрового развития страны, отмечая: «Без цифровой экономики нет будущего у экономики страны»¹.

Данная позиция отражает стратегический курс государства на широкое внедрение цифровых технологий во все сферы жизни, включая образование. В условиях цифровизации особую значимость приобретает начальная школа, так как именно в этот период формируются основы личности ребёнка, его ценности, учебная мотивация и навыки общения. Как отмечается в научных исследованиях, цифровые технологии способствуют повышению качества образования и эффективности учебного процесса, а также развитию современных компетенций учащихся². Таким образом, изучение роли цифровых технологий в воспитании учащихся начальных классов является актуальной задачей современной педагогики Узбекистана.

Основная часть. Цифровые технологии в современном образовании играют важную роль в развитии и воспитании учащихся начальных классов. Их использование позволяет сделать учебный процесс более наглядным, доступным и интересным для детей младшего школьного возраста. В условиях цифровизации образования изменяются не только формы обучения, но и подходы к воспитанию личности ребёнка. Одним из главных преимуществ цифровых технологий является повышение познавательной активности учащихся. Интерактивные задания, образовательные платформы, мультимедийные материалы способствуют лучшему усвоению знаний и развитию самостоятельности. Как отмечается в научных исследованиях, «использование информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе способствует повышению мотивации учащихся и развитию их познавательной активности[1]».

В начальной школе цифровая среда также оказывает влияние на формирование коммуникативных навыков. Современные образовательные программы включают групповые онлайн-задания, интерактивные игры и проекты, которые учат детей взаимодействовать друг с другом, выражать свои мысли и работать в команде. Это особенно важно в условиях глобальной цифровизации общества. Кроме того, цифровые технологии способствуют развитию творческого мышления. Использование обучающих приложений, виртуальных лабораторий и мультимедийных ресурсов позволяет учащимся не только получать готовые знания, но и самостоятельно исследовать, анализировать и создавать собственные проекты. По мнению исследователей, «цифровые образовательные ресурсы создают условия для развития критического и творческого мышления учащихся[2]».

Однако наряду с положительными аспектами необходимо учитывать и возможные риски. Чрезмерное использование цифровых устройств может привести к снижению живого общения, ухудшению внимания и зависимости от гаджетов. Поэтому важную роль играет педагог и родители, которые должны контролировать и направлять процесс использования цифровых технологий. В Узбекистане государственная политика в сфере образования направлена на развитие цифровых компетенций учащихся. В официальных

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

документах подчёркивается необходимость внедрения современных технологий в образовательный процесс для повышения его качества и эффективности[3].

Таким образом, цифровые технологии являются важным инструментом воспитания учащихся начальных классов, способствующим их интеллектуальному, социальному и личностному развитию при условии грамотного педагогического сопровождения.

Вместе с тем необходимо учитывать и возможные негативные последствия чрезмерного использования цифровых технологий. Длительное пребывание за экраном может привести к снижению концентрации внимания, ухудшению зрения, а также уменьшению живого общения между детьми. Поэтому важно соблюдать баланс между традиционными методами обучения и цифровыми средствами. Важную роль в этом процессе играет педагог. Учитель должен не только использовать современные технологии, но и грамотно направлять их применение в воспитательных целях. Как подчёркивается в исследованиях, «эффективность использования цифровых технологий в образовании напрямую зависит от профессиональной компетентности педагога[4]».

В Узбекистане реализуются государственные программы по развитию цифрового образования, направленные на повышение качества обучения и внедрение современных технологий в школы. В официальных документах подчёркивается необходимость формирования цифровой культуры и компетенций у подрастающего поколения, начиная с начальной школы[5].

Таким образом, цифровые технологии являются важным инструментом воспитания и развития учащихся начальных классов. При грамотном педагогическом подходе они способствуют развитию личности ребёнка, его познавательной активности, творческого мышления и социальной адаптации.

Важным аспектом внедрения цифровых технологий в начальной школе является формирование цифровой культуры учащихся. Уже с младшего школьного возраста дети должны понимать правила безопасного поведения в интернете, уметь различать полезную и вредную информацию, а также соблюдать нормы этики при использовании цифровых ресурсов. Формирование цифровой культуры становится одной из ключевых задач современного воспитания. В научных исследованиях подчёркивается, что «формирование информационной культуры учащихся является важным компонентом современного образовательного процесса и начинается с начальной школы».

Отдельного внимания заслуживает вопрос инклюзивного образования. Цифровые технологии создают дополнительные возможности для детей с особыми образовательными потребностями. Использование адаптированных программ, аудиовизуальных материалов и интерактивных заданий позволяет таким учащимся более успешно включаться в учебный процесс. Это способствует созданию равных образовательных условий и развитию принципов гуманистического воспитания.

Также цифровые технологии позволяют расширить воспитательное пространство за пределами школы. Онлайн-платформы, виртуальные экскурсии, образовательные видеоматериалы и электронные библиотеки дают возможность ребёнку получать знания не только на уроках, но и в свободное время. Это формирует у младших школьников навыки самообразования и ответственности за собственное обучение.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Однако необходимо учитывать, что эффективность цифровых технологий зависит от правильной организации образовательного процесса. Без педагогического контроля использование гаджетов может привести к снижению учебной дисциплины и формированию зависимости от цифровых устройств. Поэтому важным является разумное сочетание традиционных методов воспитания и современных технологий.

Как отмечают исследователи, «цифровизация образования требует нового уровня профессиональной подготовки педагогов, способных эффективно использовать современные технологии в учебно-воспитательном процессе[6]». Это означает, что учитель становится не только источником знаний, но и наставником, организатором и координатором цифровой образовательной среды.

В условиях реформ образования в Узбекистане активно внедряются программы по развитию цифровых навыков учащихся и учителей. Создаются электронные платформы, совершенствуется техническая база школ, развивается система дистанционного обучения. Всё это направлено на повышение качества образования и подготовку нового поколения, способного адаптироваться к требованиям современного мира[6].

Заключение. В заключение можно отметить, что цифровые технологии сегодня играют важную и неотъемлемую роль в воспитании учащихся начальных классов. Они значительно расширяют возможности образовательного процесса, делают обучение более интересным, доступным и наглядным, а также способствуют развитию познавательной активности, самостоятельности и творческого мышления у младших школьников. Вместе с тем использование цифровых технологий требует взвешенного и грамотного подхода. Важно учитывать возрастные особенности детей, соблюдать меру в использовании гаджетов и обеспечивать педагогический контроль. Только при правильной организации образовательного процесса цифровая среда становится эффективным инструментом воспитания и развития личности ребёнка.

Особая роль в этом процессе принадлежит учителю и родителям, которые должны направлять ребёнка, формировать у него основы цифровой культуры, навыки безопасного поведения в интернете и ответственное отношение к информации.

Таким образом, можно сделать вывод, что цифровые технологии при правильном и педагогически обоснованном использовании способствуют гармоничному развитию личности младшего школьника, его интеллектуальному, нравственному и социальному становлению в условиях современного цифрового общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Мирзиёев Ш.М. Выступления и инициативы по вопросам цифровизации и развития образования в Республике Узбекистан. — Официальный портал Президента РУз. <https://president.uz> / <https://uza.uz>
2. Закон Республики Узбекистан, от 23.09.2020 г. № ЗРУ-637 «Об образовании» <https://lex.uz/>
3. Постановления и стратегии по развитию цифрового образования и цифровой экономики в Республике Узбекистан. — <https://lex.uz/>
4. Научные статьи по теме: «Использование информационно-коммуникационных технологий в образовании». — CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/>

5. Научные публикации: «Роль цифровых технологий в образовательном процессе». — InLibrary. <https://inlibrary.uz/>

6. Методические исследования по развитию познавательной активности и цифровой культуры учащихся начальных классов. — Электронные научные ресурсы педагогики. <https://cyberleninka.ru/>

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ

Юсупова Динара Шухратовна - студентка направления «Начальное образование»
Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы формирования культуры воспитания в условиях цифровой образовательной экосистемы. Анализируется влияние цифровых технологий на воспитательный процесс, раскрываются педагогические условия формирования ценностных ориентиров учащихся. Особое внимание уделяется интеграции традиционных и инновационных подходов в воспитании.

Ключевые слова: культура воспитания, цифровая образовательная среда, образовательная экосистема, ценности, цифровая педагогика.

Abstract. The article examines the theoretical and methodological foundations of forming a culture of upbringing within a digital educational ecosystem. The impact of digital technologies on the educational process is analyzed, and the pedagogical conditions for forming students' value orientations are revealed. Special attention is paid to the integration of traditional and innovative approaches in upbringing.

Keywords: culture of upbringing, digital educational environment, educational ecosystem, values, digital pedagogy.

Annotatsiya. Maqolada raqamli ta’lim ekotizimi sharoitida tarbiya madaniyatini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari ko‘rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalarning tarbiya jarayoniga ta’siri tahlil qilinadi, o‘quvchilarning qadriyat yo‘nalishlarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritiladi. Tarbiyada an’anaviy va innovatsion yondashuvlar integratsiyasiga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: tarbiya madaniyati, raqamli ta’lim muhiti, ta’lim ekotizimi, qadriyatlar, raqamli pedagogika.

Введение. Современный этап развития общества характеризуется активной цифровизацией всех сфер жизни, включая образование. В этих условиях трансформируются не только методы обучения, но и подходы к воспитанию личности. Как отмечает узбекский учёный Н.Муслимов: «Воспитание в условиях глобализации и цифровизации должно быть направлено на формирование гармонично развитой личности, способной адаптироваться к быстро меняющемуся миру»[1, с. 18]. Следовательно, формирование культуры воспитания в цифровой образовательной экосистеме становится одной из ключевых задач современной педагогики.

Основная часть. Формирование культуры воспитания в условиях цифровой образовательной экосистемы представляет собой сложный и многогранный процесс, обусловленный глубинными изменениями, происходящими в современном обществе. Цифровизация образования не только расширяет доступ к знаниям, но и существенно

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

трансформирует саму природу воспитательного воздействия, меняя формы взаимодействия между педагогом и обучающимся, характер усвоения ценностей и способы социализации личности. Теоретические основы формирования культуры воспитания. Культура воспитания представляет собой совокупность ценностей, норм и педагогических воздействий, направленных на развитие личности. Российский педагог И.П.Подласый подчёркивает: «Воспитание — это целенаправленный процесс формирования личности, основанный на усвоении социальных норм и ценностей»[2, с. 74]. В условиях цифровой среды воспитание приобретает новые характеристики, такие как интерактивность, открытость, вариативность, персонализация. Узбекский исследователь О.Толипов отмечает: «Современные педагогические технологии позволяют существенно повысить эффективность воспитательного процесса»[3, с. 56].

Цифровая образовательная экосистема как среда воспитания. Цифровая образовательная экосистема представляет собой интеграцию:

- 1) образовательных платформ;
- 2) цифровых ресурсов;
- 3) педагогических технологий;
- 4) участников образовательного процесса.

Российский учёный Е.С.Полат пишет: «Цифровая образовательная среда обеспечивает новые возможности для организации взаимодействия участников образовательного процесса»[4, с. 102]. В такой среде формирование культуры воспитания происходит через онлайн-коммуникацию, цифровые образовательные ресурсы, социальные сети, интерактивные формы обучения.

Педагогические условия формирования культуры воспитания. Интеграция традиционных и цифровых методов. Эффективное воспитание возможно при сочетании классических и инновационных подходов. Н.Селевко отмечает: «Любая педагогическая технология должна опираться на гуманистические принципы воспитания»[5, с. 91].

Формирование цифровой культуры учащихся. Цифровая культура включает:

- информационную грамотность;
- медиакультуру;
- этику онлайн-общения.

В традиционной педагогике культура воспитания рассматривалась как система устойчивых норм, ценностей и моделей поведения, передаваемых от поколения к поколению. Однако в условиях цифровой среды данная система приобретает динамичный и открытый характер. Учащийся оказывается включённым в глобальное информационное пространство, где источники влияния на его мировоззрение выходят далеко за пределы школы. В этой связи роль педагога меняется: он становится не только носителем знаний, но и навигатором в цифровой среде, способствующим осмысленному и ответственному восприятию информации.

Цифровая образовательная экосистема создаёт принципиально новые условия для формирования личности. Она объединяет разнообразные ресурсы, платформы и инструменты, обеспечивая непрерывность образовательного и воспитательного процессов. В такой среде особое значение приобретает развитие цифровой культуры

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

учащихся, включающей навыки критического мышления, информационной грамотности и этики сетевого взаимодействия. Формирование этих качеств становится неотъемлемой частью воспитательной работы, поскольку именно они позволяют обучающемуся ориентироваться в потоке информации и принимать осознанные решения.

Важной особенностью воспитания в цифровой среде является его интерактивный характер. Использование цифровых технологий позволяет вовлекать учащихся в активную деятельность, стимулировать их самостоятельность и инициативу. Проектные задания, онлайн-дискуссии, работа с мультимедийными ресурсами способствуют развитию коммуникативных навыков и формированию социальной ответственности. Вместе с тем цифровая среда требует особого внимания к вопросам нравственного воспитания, так как анонимность и доступность информации могут создавать условия для формирования деструктивных моделей поведения. Узбекский учёный Б.Ходжаев подчёркивает: «Формирование цифровой культуры учащихся является важным условием их успешной социализации»[6, с. 47]. Развитие ценностных ориентиров личности. Цифровая среда должна способствовать формированию: ответственности, толерантности, социальной справедливости; гражданственности.

В этом контексте особую значимость приобретает принцип гуманизации воспитательного процесса. Независимо от уровня технологического оснащения, в центре педагогической деятельности должна оставаться личность ребёнка, его индивидуальные особенности, потребности и ценностные ориентиры. Цифровые технологии должны рассматриваться не как самоцель, а как инструмент, усиливающий воспитательное воздействие и создающий условия для более глубокого личностного развития.

Не менее важным является принцип интеграции традиционных и инновационных методов воспитания. Практика показывает, что наиболее эффективными являются те педагогические подходы, которые сочетают живое общение, эмоциональный контакт и использование цифровых ресурсов. Такое сочетание позволяет сохранить гуманистическую направленность воспитания и одновременно использовать потенциал современных технологий. И.А.Зимняя пишет: «Современное образование должно формировать не только знания, но и ценностные установки личности»[7, с. 38].

Особую роль в формировании культуры воспитания играет развитие у учащихся ценностных ориентиров. В условиях цифровой среды это предполагает формирование ответственности за собственные действия, уважения к другим участникам коммуникации, готовности к сотрудничеству и соблюдения норм цифровой этики. Эти качества не формируются спонтанно, а требуют целенаправленной педагогической работы, основанной на системном подходе.

Следует отметить, что внедрение цифровых технологий в воспитательный процесс сопровождается рядом вызовов. К ним относятся снижение уровня непосредственного общения, информационная перегрузка, а также необходимость повышения цифровой компетентности педагогов. Эти проблемы требуют комплексного решения, включающего методическую подготовку учителей, разработку рекомендаций по использованию цифровых инструментов и создание безопасной образовательной среды.

Таким образом, формирование культуры воспитания в условиях цифровой образовательной экосистемы представляет собой процесс, в котором сочетаются

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

традиционные педагогические ценности и современные технологические возможности. Эффективность этого процесса определяется способностью педагогов адаптироваться к новым условиям, использовать потенциал цифровых технологий и одновременно сохранять гуманистическую направленность воспитания. Только при таком подходе возможно формирование личности, способной к успешной социализации и ответственному поведению в современном цифровом обществе.

Проблемы и вызовы цифровой среды. Как отмечает А.В.Хуторской: «Цифровая среда требует от педагога новых компетенций и ответственности за воспитательный результат» [8, с. 65]. Несмотря на широкие возможности, цифровая образовательная среда содержит ряд рисков, таких как снижение живого общения, информационная перегрузка, влияние деструктивного контента и цифровое неравенство.

Перспективы развития культуры воспитания. Перспективными направлениями являются: внедрение цифровых воспитательных программ, развитие гибридных моделей воспитания, использование искусственного интеллекта, повышение цифровой компетентности педагогов.

Заключение. Таким образом, формирование культуры воспитания в условиях цифровой образовательной экосистемы является сложным и многогранным процессом. Он требует интеграции традиционных педагогических ценностей и современных цифровых технологий. Эффективность воспитания зависит от:

- профессионализма педагога;
- качества цифровой среды;
- системного подхода к организации воспитательного процесса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Муслимов Н. Педагогика. – Ташкент, 2019. – с. 18.
2. Подласый И.П. Педагогика. – Москва, 2018. – с. 74.
3. Толипов О. Педагогические технологии. – Ташкент, 2017. – с. 56.
4. Полат Е.С. Новые педагогические технологии. – Москва, 2016. – с. 102.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2015. – с. 91.
6. Ходжаев Б. Инновационное образование. – Ташкент, 2020. – с. 47.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетенции. – Москва, 2017. – с. 38.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика. – Москва, 2019. – с. 65.

**ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ
ОБУЧАЮЩИХСЯ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ**

Палванова Севинч Ўктамовна - студентка направления «Начальное образование»

Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. Статья посвящена исследованию потенциала геймификации как эффективного инструмента повышения мотивации обучающихся в условиях современной цифровой образовательной среды. Анализируются теоретические основы геймификации, ее ключевые элементы и механизмы воздействия на когнитивные и аффективные процессы обучающихся. Особое внимание уделяется практическим аспектам внедрения геймифицированных подходов в онлайн-обучение, включая разработку стратегий и оценку их эффективности. Результаты исследования демонстрируют значительный

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

потенциал геймификации для стимулирования активности, вовлеченности и устойчивого интереса к обучению, предлагая рекомендации по ее оптимальному применению.

Ключевые слова: геймификация, мотивация обучающихся, цифровая образовательная среда, онлайн-обучение, вовлеченность.

Abstract. This article is devoted to the study of gamification as an effective tool for enhancing student motivation in a modern digital educational environment. The theoretical foundations of gamification, its key elements, and mechanisms influencing cognitive and affective processes of learners are analyzed. Special attention is given to the practical aspects of implementing gamified approaches in online learning, including strategy development and effectiveness evaluation. The research results demonstrate the significant potential of gamification to stimulate activity, engagement, and sustained interest in learning, offering recommendations for its optimal application.

Keywords: gamification, student motivation, digital educational environment, online learning, engagement.

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy raqamli ta’lim muhitida o’quvchilarning motivatsiyasini oshirishning samarali vositasi sifatida gamifikatsiya imkoniyatlarini o’rganishga bag’ishlangan. Unda gamifikatsiyaning nazariy asoslari, uning asosiy elementlari hamda o’quvchilarning kognitiv va affektiv jarayonlariga ta’sir mexanizmlari tahlil qilinadi. Onlayn ta’limda gamifikatsiya yondashuvlarini joriy etishning amaliy jihatlariga, jumladan strategiyalarni ishlab chiqish va ularning samaradorligini baholashga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari gamifikatsiyaning o’quv faolligi, jalb etilganlik va barqaror qiziqishni oshirishdagi katta salohiyatini ko’rsatadi hamda uni samarali qo’llash bo’yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so’zlar: gamifikatsiya, o’quvchilar motivatsiyasi, raqamli ta’lim muhiti, onlayn ta’lim, jalb etilganlik.

Введение. Актуальность исследования обусловлена трансформацией образования под влиянием цифровизации и формированием цифровой образовательной среды (ЦОС). В этих условиях повышение мотивации обучающихся – ключевая задача, поскольку традиционные методы не всегда эффективны в дистанционном и смешанном форматах[1]. Геймификация, применяющая игровые элементы и механики в неигровом контексте, является перспективным инструментом для стимулирования познавательной активности и вовлеченности[2]. Однако, несмотря на растущий интерес, существует недостаток систематизированных исследований, раскрывающих комплексное влияние геймификации на мотивацию обучающихся именно в условиях ЦОС.

Основная часть. Геймификация как феномен, заключающийся в применении игровых элементов и механик в неигровых контекстах, получила значительное развитие в последние десятилетия[3]. Её теоретические основы уходят корнями в исследования игровой деятельности (Й.Хейзинга, Р.Кайуа) и дизайна игр (Дж.Макгонигал, К.Вербах, Д.Хантер)[4]. Ключевыми элементами геймификации традиционно выделяют очки, значки, таблицы лидеров, квесты, обратную связь и нарратив, которые призваны стимулировать вовлечённость и активность пользователей[5]. Современные подходы к геймификации подчёркивают её способность трансформировать рутинные задачи в увлекательный опыт, способствуя формированию новых поведенческих паттернов и повышению производительности[6].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Понимание механизмов влияния геймификации невозможно без глубокого анализа теорий мотивации. В контексте образования особое значение приобретает теория самодетерминации (Self-Determination Theory, SDT) Э.Деси и Р.Райана, которая постулирует три базовые психологические потребности: в автономии, компетентности и связанности[7]. Удовлетворение этих потребностей способствует формированию внутренней мотивации, которая, в отличие от внешней, обеспечивает устойчивую вовлечённость и глубокое усвоение материала[8]. Также актуальны теория ожидания-ценности (В.Врум, Дж.Экклз) и теория достижения целей (К.Двек), объясняющие роль ожиданий успеха и ценности задачи в мотивационном процессе[9]. Эти теории формируют концептуальную рамку для анализа того, как геймификационные элементы могут влиять на различные аспекты мотивации обучающихся.

Методология исследования базируется на системном и междисциплинарном подходе, интегрирующем педагогические, психологические и технологические аспекты для комплексного анализа геймификации в цифровой образовательной среде. Основным является аналитико-синтетический метод, направленный на теоретическое обоснование и разработку концептуальной модели. Такой подход позволяет критически осмыслить существующие положения и эмпирические данные, а также создать новое знание в виде систематизированной модели, отвечающей на поставленные исследовательские вопросы[1].

Источниками данных послужили научные публикации, монографии, диссертации и материалы конференций, индексируемые в ведущих международных и российских базах данных (Scopus, Web of Science, РИНЦ, Google Scholar). Поиск осуществлялся по ключевым словам: «геймификация», «мотивация обучающихся», «цифровая образовательная среда», «теория самодетерминации», «игровые механики в образовании». Сбор данных проводился методом систематического обзора литературы, что обеспечило всесторонний охват релевантных исследований и минимизацию субъективности в отборе источников[2].

Результаты и анализ. Проведенный теоретический анализ позволил систематизировать представления о геймификации и её влиянии на мотивацию обучающихся, а также выявить ключевые механизмы, наиболее эффективные в условиях цифровой образовательной среды (ЦОС). Установлено, что успешная геймификация должна целенаправленно воздействовать на базовые психологические потребности обучающихся, согласно теории самодетерминации Деси и Райана: автономию, компетентность и связанность[1]. В ЦОС эти потребности могут быть удовлетворены посредством адаптивной обратной связи, персонализированных путей обучения, выбора заданий и интерактивных элементов, способствующих социальному взаимодействию. Цифровые платформы значительно расширяют возможности для реализации таких механик, обеспечивая автоматизацию процессов, мгновенный сбор данных о прогрессе и гибкую настройку контента[2].

На основе синтеза теоретических положений и анализа практик была разработана комплексная модель геймификации как средства повышения мотивации обучающихся в ЦОС. Модель включает следующие взаимосвязанные компоненты: 1) Система целеполагания и прогрессии, где учебные цели четко определяются, а достижения

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

визуализируются через очки, уровни и значки, удовлетворяя потребность в компетентности и обеспечивая прозрачную обратную связь[3]. 2) Элементы автономии и выбора, предоставляющие обучающимся возможность выбирать задания, темп обучения или персонализировать свой аватар, что способствует развитию внутренней мотивации и чувства контроля[4].

Обсуждение разработанной модели геймификации как средства повышения мотивации обучающихся в ЦОС подтверждает ее потенциал в решении заявленной научной проблемы, связанной с недостатком систематизированных подходов и методологических рекомендаций. Модель, интегрирующая систему целеполагания, элементы автономии, социальные механики и нарратив, не только систематизирует подходы к геймификации, но и предлагает комплексный фреймворк для целенаправленного воздействия на внутреннюю мотивацию, что является ключевым для устойчивого вовлечения[1]. Её теоретическое обоснование, опирающееся на теорию самодетерминации, позволяет перейти от поверхностного применения игровых элементов к глубокому педагогическому дизайну, способствующему удовлетворению базовых психологических потребностей в компетентности, автономии и связанности[2]. Разработанные критерии оценки эффективности обеспечивают инструментарий для объективного измерения результатов, что критически важно для дальнейшего совершенствования и адаптации геймифицированных решений.

Практические рекомендации по внедрению геймификации в ЦОС вытекают из анализа предложенной модели и выявленных вызовов.

Заключение. Настоящее исследование успешно достигло поставленной цели, теоретически обосновав и разработав комплексную модель геймификации как средства повышения мотивации обучающихся в цифровой образовательной среде. Была систематизирована роль геймификационных механизмов в удовлетворении базовых психологических потребностей, что позволило создать фреймворк, ориентированный на развитие внутренней мотивации. Разработанные критерии оценки эффективности обеспечивают инструментарий для объективного измерения результатов внедрения геймификации, включая академическую успеваемость, вовлеченность и изменения в мотивационном профиле.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Полат Е.С., Бухарина Т.Л. Геймификация в образовании: учебное пособие. Москва: Юрайт, 2023. 201 с.
2. Блинов В.И., Есенина Е.Ю., Дудко С.А. Цифровая дидактика: учебное пособие. Москва: Юрайт, 2023. 173 с.
3. Казакова Е.И., Козлова А.В. Геймификация как инструмент повышения мотивации обучающихся в вузе // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. 2021. Т. 18, № 1. С. 60-69.
4. Роберт И.В., Мухаметзянов И.Ш. Цифровая образовательная среда и геймификация: проблемы и перспективы // Информатика и образование. 2020. № 6 (315). С. 3-12.
5. Иванова Е.О., Осмоловская И.М. Геймификация в образовании: педагогические аспекты // Педагогика. 2022. № 3. С. 104-113.

ВНЕДРЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СФЕРУ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сабилов Азизбек Азатович, преподаватель кафедры «Методика начального
образования» Ургенчского государственного педагогического института

Рахманова Гузаль Фарходовна, студентка направления «Начальное образование»
Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье представлен глубокий анализ интеграции цифровых платформ в современную образовательную среду. Рассматриваются ключевые направления использования искусственного интеллекта (ИИ), включая автоматизированные системы тестирования и адаптивное обучение. Также рассматриваются теоретические и практические аспекты внедрения цифровых технологий в начальное образование. Анализируются возможности использования цифровых образовательных ресурсов, интерактивных платформ и элементов искусственного интеллекта в учебном процессе. Обосновывается их влияние на качество образования, мотивацию учащихся и развитие ключевых компетенций.

Ключевые слова: цифровые технологии, начальное образование, цифровая педагогика, интерактивное обучение, искусственный интеллект.

Annotatsiya. Maqolada raqamli platformalarning zamonaviy ta’lim muhitiga integratsiyalashuvi chuqur tahlil qilingan. Sun’iy intellektdan (SI) foydalanishning asosiy yo‘nalishlari, jumladan, avtomatlashtirilgan test tizimlari va adaptiv (moslashuvchan) o‘qitish ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, boshlang‘ich ta’limga raqamli texnologiyalarni joriy etishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. O‘quv jarayonida raqamli ta’lim resurslari, interaktiv platformalar va sun’iy intellekt elementlaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Ularning ta’lim sifati, o‘quvchilar motivatsiyasi va asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ta’siri asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta’lim, raqamli pedagogika, interaktiv o‘qitish, sun’iy intellekt.

Abstract. The article presents an in-depth analysis of the integration of digital platforms into the modern educational environment. Key directions for the use of artificial intelligence (AI), including automated testing systems and adaptive learning, are examined. Theoretical and practical aspects of introducing digital technologies into primary education are also explored. The possibilities of using digital educational resources, interactive platforms, and elements of artificial intelligence in the educational process are analyzed. Their impact on the quality of education, student motivation, and the development of key competencies is substantiated.

Keywords: digital technologies, primary education, digital pedagogy, interactive learning, artificial intelligence.

Введение. Современная система образования находится в фазе радикальной трансформации, обусловленной переходом к информационному обществу. Актуальность темы продиктована тем, что цифровые технологии пронизывают все сферы жизни, требуя от образовательных институтов не просто передачи знаний, а формирования новых компетенций. Согласно Постановлению Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования в области информационных

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

технологий, развитию и интеграции научных исследований с IT-индустрией²¹» «Совершенствование системы подготовки кадров в области информационных технологий является одним из важных условий обеспечения успешной реализации Стратегии «Цифровой Узбекистан — 2030», развития и широкого внедрения цифровых технологий в повседневную жизнь населения»[1]. Традиционные методы зачастую не успевают за темпами технологического прогресса, что создает проблему разрыва между образовательным процессом и реальными запросами цифровой среды. Ученики сегодня живут в условиях колоссального информационного шума, ежедневно обрабатывая огромные массивы данных, что ведёт к снижению концентрации внимания и требует новых подходов к обучению.

Современные педагоги зачастую применяют новый подход, т.е. используют современные педагогические технологии в образовательном процессе. Вспомогательным средством образования становится искусственный интеллект.

В свою очередь, искусственный интеллект: от автоматизации к интеллектуальному партнерству. И.Рич определяет ИИ как область исследования, направленную на создание компьютеров, которые выполняют такие функции, которые в настоящий момент человек выполняет лучше[2]. На начальном этапе своего развития искусственный интеллект использовался преимущественно для автоматизации процессов. Под автоматизацией понимается замена или упрощение человеческой деятельности с помощью технических средств и алгоритмов. В этом контексте ИИ выполнял строго заданные функции, не выходя за рамки заложенных программ.

Под интеллектом обычно понимается возможность ставить и достигать цели при изменяющихся обстоятельствах, способность выбирать из множества целей те, которые скорее ведут к желаемому состоянию, адаптация к изменениям в среде и внутренним состояниям путем изменения их изменений[3,11 с.].

Автоматизация с использованием ИИ позволила значительно повысить эффективность различных процессов. В промышленности это проявилось в оптимизации производства, в сфере услуг — в автоматизации обслуживания клиентов, а в образовании — в проверке тестов и управлении учебными платформами. Основными преимуществами автоматизации являются снижение затрат, повышение скорости выполнения задач и минимизация ошибок, связанных с человеческим фактором. Однако автоматизация имеет и ряд ограничений. Во-первых, традиционные системы ИИ не обладают гибкостью и не способны выходить за рамки заданных алгоритмов. Во-вторых, их эффективность напрямую зависит от качества исходных данных. В-третьих, автоматизация не учитывает творческий и эмоциональный аспекты человеческой деятельности.

Как отмечает Т.Бейтс, «цифровые технологии позволяют сделать обучение более гибким, доступным и ориентированным на учащегося»[4,с.45]. Это определяет актуальность исследования возможностей их применения в начальной школе.

Понятие и сущность цифровых технологий в образовании. Цифровые технологии в образовании представляют собой совокупность инструментов и ресурсов, основанных на информационно-коммуникационных технологиях, используемых для организации

²¹ <https://lex.uz/ru/docs/5032131?ONDATE=07.10.2020%2000>

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

учебного процесса. Н.Селвин подчёркивает, что «цифровое образование расширяет границы обучения, позволяя выходить за рамки традиционного класса»[5,с.27].

К основным видам цифровых технологий относятся: мультимедийные средства обучения; интерактивные доски; онлайн-платформы; мобильные приложения; системы искусственного интеллекта.

Роль цифровых технологий в начальном образовании. На этапе начального обучения цифровые технологии выполняют ряд важных функций:

- мотивационная – повышают интерес учащихся к обучению;
- развивающая – способствуют формированию когнитивных навыков;
- интерактивная – обеспечивают активное участие учащихся;
- индивидуализирующая – учитывают особенности каждого ученика.

Исследования показывают, что использование цифровых ресурсов повышает успеваемость и вовлечённость учащихся. Использование искусственного интеллекта. Особое место среди цифровых технологий занимает искусственный интеллект. С.Рассел и П.Норвиг отмечают: «искусственный интеллект — это направление, направленное на создание интеллектуальных систем, способных выполнять задачи, требующие человеческого мышления»[6,с.2].

В начальном образовании ИИ применяется для: адаптивного обучения; автоматической проверки заданий; анализа учебных достижений; создания персонализированных рекомендаций.

Р.Лакин указывает, что «ИИ способен выступать в роли помощника учителя, оптимизируя образовательный процесс»[7,с.112].

Преимущества внедрения цифровых технологий. Внедрение цифровых технологий в начальное образование обеспечивает: повышение качества обучения; развитие самостоятельности учащихся; формирование цифровой грамотности; доступ к разнообразным образовательным ресурсам; улучшение обратной связи.

Кроме того, интерактивные платформы способствуют активизации учебной деятельности.

Проблемы и ограничения. Несмотря на значительные преимущества, внедрение цифровых технологий сопровождается рядом проблем:

- недостаточная техническая оснащённость школ;
- низкий уровень цифровой компетентности педагогов;
- риск перегрузки учащихся;
- вопросы информационной безопасности.

Н.Селвин отмечает, что «технологии эффективны только при их педагогически обоснованном применении»[5,с.103].

Несмотря на значительные преимущества, автоматизация не может полностью заменить человека, что обусловило необходимость перехода к более сложным формам взаимодействия. Искусственный интеллект (ИИ) перестаёт быть футуристической концепцией и становится повседневным инструментом педагога. Одной из наиболее значимых областей его применения являются автоматизированные системы тестирования (АСТ). Педагогические возможности АСТ:

“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

Объективность и экономия времени: Использование лексических баз данных и алгоритмов ИИ позволяет мгновенно проверять знания, исключая человеческий фактор и освобождая преподавателя от рутинной нагрузки.

Адаптивность: ИИ способен анализировать ошибки учащегося и предлагать задания соответствующего уровня сложности, реализуя принцип индивидуальной образовательной траектории.

Однако внедрение ИИ сопряжено с серьёзными вызовами. Существует риск неэтичного использования генеративных моделей (например, ChatGPT) студентами для написания работ, что ставит под угрозу развитие их когнитивных навыков и критического мышления. Кроме того, текущие системы АСТ пока ограничены в оценке творческих ответов, что требует их сочетания с традиционными методами.

Геймификация и иммерсивные технологии. В условиях цифровой усталости геймификация — использование игровых элементов в неигровом контексте — становится спасением для образовательного процесса. Она трансформирует обучение из пассивного потребления информации в активное взаимодействие.

Геймификация и иммерсивные технологии в образовательном процессе
В условиях цифровизации образования особое значение приобретают инновационные педагогические подходы, направленные на повышение вовлечённости обучающихся. Среди них выделяются геймификация и иммерсивные технологии, которые позволяют трансформировать традиционный образовательный процесс, делая его более интерактивным, наглядным и эффективным.

Геймификация как педагогический инструмент. Геймификация представляет собой внедрение игровых элементов в неигровые процессы, в частности — в обучение. Основной целью геймификации является повышение мотивации обучающихся за счёт использования механизмов, характерных для игр.

К ключевым элементам геймификации относятся				
↓	↓	↓	↓	↓
система баллов и рейтингов	уровни и прогрессия	достижения и награды	соревновательные элементы	сюжетные сценарии и миссии

Таблица 1. Ключевые элементы геймификации

Использование данных элементов способствует формированию устойчивого интереса к обучению. Обучающиеся воспринимают учебную деятельность как игру, что снижает уровень стресса и повышает их активность.

С педагогической точки зрения геймификация обеспечивает: повышение внутренней мотивации; развитие самостоятельности; формирование навыков критического мышления; улучшение усвоения учебного материала.

Кроме того, геймификация позволяет реализовать принцип немедленной обратной связи, что является важным фактором эффективного обучения.

Иммерсивные технологии в образовании. Иммерсивные технологии представляют собой средства создания эффекта «погружения» в цифровую среду. К ним относятся виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR) и смешанная реальность (MR).

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Использование иммерсивных технологий позволяет моделировать различные ситуации и процессы, которые невозможно или затруднительно воспроизвести в реальной жизни. Например: проведение виртуальных лабораторных работ; изучение сложных научных явлений; моделирование профессиональной деятельности.

Основными преимуществами иммерсивных технологий являются: высокая наглядность и визуализация; вовлечение обучающихся в активное взаимодействие; развитие пространственного и образного мышления; возможность безопасного эксперимента.

Иммерсивные технологии способствуют формированию практических навыков и повышают качество обучения за счёт эффекта присутствия.

Синергия геймификации и иммерсивных технологий. Наиболее эффективным является совместное использование геймификации и иммерсивных технологий. Их интеграция позволяет создавать интерактивные образовательные среды, в которых обучающиеся становятся активными участниками процесса.

В таких средах: учебный материал подаётся в игровой форме; создаётся эффект полного погружения; обеспечивается высокий уровень вовлечённости; формируется опыт практического применения знаний.

Например, обучающийся может участвовать в виртуальной игре, где он решает профессиональные задачи, получает награды и продвигается по уровням, одновременно осваивая учебный материал.

Проблемы и ограничения внедрения. Несмотря на значительные преимущества, использование геймификации и иммерсивных технологий связано с рядом трудностей: высокая стоимость оборудования и разработки контента; недостаточная подготовка педагогов; технические ограничения; риск снижения внимания к содержательной части обучения.

Кроме того, чрезмерное использование игровых элементов может привести к смещению акцента с обучения на развлечение.

Ключевые инструменты геймификации:

Игровые механики: Баллы, уровни, рейтинги и награды стимулируют соревновательный дух и инициативность.

Дополненная реальность (AR): Технологии AR позволяют визуализировать сложные концепции, накладывая цифровые проекции на реальные объекты. Это особенно эффективно при моделировании рабочих ситуаций и изучении профессиональной лексики.

Видеоигры как среда обучения: Использование игр (включая специализированные симуляторы) помогает практиковать навыки в безопасной виртуальной среде, что снижает уровень стресса и повышает наглядность материала.

Цифровые платформы и трансформация образовательного пространства. Современный этап развития общества характеризуется глубокой цифровой трансформацией всех сфер деятельности, включая образование. В этих условиях цифровые платформы становятся ключевым инструментом модернизации образовательного пространства, обеспечивая новые формы взаимодействия, организации обучения и управления образовательным процессом.

Понятие и сущность цифровых платформ

Цифровые образовательные платформы представляют собой интегрированные информационные системы, объединяющие участников образовательного процесса — обучающихся, преподавателей и администрацию — в единую цифровую среду. Они обеспечивают доступ к образовательным ресурсам, инструментам коммуникации и средствам контроля знаний.

К основным функциям цифровых платформ относятся: размещение и структурирование учебного контента; организация синхронного и асинхронного взаимодействия; мониторинг и оценка образовательных результатов; аналитика учебной деятельности обучающихся.

Цифровые платформы выступают не только как средство передачи знаний, но и как полноценная образовательная экосистема.

Трансформация образовательного пространства. Внедрение цифровых платформ приводит к существенным изменениям в структуре и содержании образовательного пространства. Традиционная модель обучения, основанная на очном взаимодействии, дополняется и в ряде случаев заменяется цифровыми форматами.

Ключевые направления трансформации включают:

1. Пространственная трансформация

Образование выходит за пределы учебных аудиторий. Обучающиеся получают возможность обучаться в любом месте и в любое время, что делает процесс более гибким и доступным.

2. Временная гибкость обучения

Цифровые платформы позволяют организовать обучение в индивидуальном темпе. Это особенно важно для реализации принципов непрерывного образования.

3. Изменение роли преподавателя

Преподаватель перестаёт быть единственным источником знаний и становится наставником, модератором и координатором образовательного процесса.

4. Активизация роли обучающегося

Обучающийся становится активным субъектом обучения, самостоятельно управляя своим образовательным маршрутом.

Педагогические возможности цифровых платформ. Цифровые платформы открывают широкий спектр педагогических возможностей:

Персонализация обучения — адаптация содержания и темпа обучения под индивидуальные особенности обучающихся; интерактивность — использование мультимедийных и интерактивных материалов; доступность — расширение доступа к образовательным ресурсам независимо от географического положения; обратная связь — оперативное взаимодействие между преподавателем и обучающимся; аналитика — сбор и анализ данных об учебной деятельности.

Эти возможности способствуют повышению качества образования и эффективности усвоения знаний.

Влияние на качество образования. Использование цифровых платформ оказывает значительное влияние на образовательные результаты. За счёт интерактивности и

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

персонализации повышается уровень вовлечённости обучающихся, что напрямую связано с успешностью обучения.

Современному педагогу в условиях цифровизации образования необходим комплекс профессиональных навыков, который в источниках часто определяется как компьютерно-информационная компетентность.

Техническая грамотность и владение инструментами. Совершенное владение персональным компьютером и знание его возможностей в своей предметной области.

Умение использовать современные технические средства обучения, такие как интерактивные доски, мультимедийные проекторы, смартфоны и программные комплексы для создания электронных учебников.

Навыки работы в специализированных средах для создания обучающего контента: PowerPoint для презентаций, а также основы HTML и мультимедийные инструменты (например, Macromedia Flash MX) для разработки электронных учебных игр и программ.

Проектировочные и методические компетенции. Способность проектировать и конструировать технологии обучения в новой педагогической среде, характеризующейся использованием информационных средств; компетенции в области активного и мобильного обучения. Владение интерактивными онлайн-инструментами, образовательными платформами (Moodle, Blackboard, Google Classroom) и приложениями для вовлечения учащихся в учебный процесс; навыки проведения виртуальных экскурсий и использования игровых технологий (геймификации) для повышения мотивации; способность адаптироваться к роли фасилитатора и руководителя обучающих процессов в цифровой среде вместо традиционной роли простого транслятора знаний.

Новая роль педагога и развитие цифровых компетенций. Цифровизация не заменяет учителя, но радикально меняет его функции. Педагог переходит от роли «единственного источника знаний» к роли фасилитатора, наставника и модератора. Для успешной работы в новой парадигме преподаватель должен обладать высокой компьютерно-информационной компетентностью. Это включает в себя умение проектировать образовательный процесс с использованием ИКТ, обосновывать логику взаимодействия с ПК и управлять познавательной деятельностью студентов в цифровой среде. Процесс обучения становится непрерывным (lifelong learning), требуя от учителя постоянного переосмысления своей практики.

Заключение. Интеграция искусственного интеллекта и технологий геймификации в цифровые образовательные платформы открывает беспрецедентные возможности для персонализации и активизации обучения. Технологии позволяют сделать процесс познания «интеллектуальным приключением», повышая мотивацию через иммерсивность и интерактивность. Однако ключом к успеху остается сохранение баланса между технологиями и человеческим общением. Наиболее эффективным подходом признается смешанное обучение, которое гармонично сочетает гибкость цифровых платформ с фундаментальностью традиционной педагогики. Таким образом, внедрение цифровых технологий в начальное образование является необходимым условием модернизации образовательной системы. Их грамотное использование способствует повышению качества обучения, развитию ключевых компетенций и формированию цифровой культуры учащихся. Вместе с тем успешная интеграция цифровых технологий требует

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

комплексного подхода, включающего подготовку педагогов, развитие инфраструктуры и разработку методических рекомендаций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Постановление Президента Республики Узбекистан, от 06.10.2020 г. № ПП-4851 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования в области информационных технологий, развитию и интеграции научных исследований с IT-индустрией».
2. Russell S.L. Artificial intelligence: a modern approach / S.L. Russell, P.Norvig. — Upper Saddle River, New Jersey: Prentice — Hall Inc., 1995. — 905 p.
3. Павлов С.Н. Системы искусственного интеллекта: учеб. пособие. В 2-х частях. / С.Н.Павлов. — Томск: Эль Контент, 2011. — Ч. 1. — 176 с.
4. Bates T. Teaching in a Digital Age. – 2019. – с. 45.
5. Selwyn N. Education and Technology. – 2016. – с. 27, 103.
6. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – 2021. – с. 2.
7. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – 2018. – с. 112.

**GEOGRAFIYA DARSLARIDA MAKTAB O‘QUVCHILARINI RELYEF BILAN
TANISHTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI**

Maqsudova Sevinchoy G‘ayratbek qizi – Urganch davlat universiteti Tabiiy va qishloq
xo‘jaligi fanlari fakulteti “Geografiya” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada geografiya darslarida o‘quvchilarni relyef bilan tanishtirish jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Sun’iy intellekt asosidagi vizualizatsiya, modellash va interaktiv vositalarning o‘quvchilarning fazoviy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: relyef, geografiya ta’limi, sun’iy intellekt, GIS, 3D modellash, VR/AR.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-методические основы использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в процессе ознакомления учащихся с рельефом на уроках географии. Раскрывается значение основанных на искусственном интеллекте средств визуализации, моделирования и интерактивных инструментов в развитии пространственного мышления учащихся.

Ключевые слова: рельеф, географическое образование, искусственный интеллект, ГИС, 3D-моделирование, VR/AR.

Abstract. This article analyzes the scientific and methodological foundations for utilizing artificial intelligence (AI) technologies in the process of introducing students to relief during geography lessons. The significance of AI-based visualization, modeling, and interactive tools in developing students' spatial thinking is highlighted.

Keywords: relief, geography education, artificial intelligence, GIS, 3D modeling, VR/AR.

Kirish. Geografiya fanida relyefni o‘rganish o‘quvchilarning tabiat haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Biroq an’anaviy o‘qitish metodlari orqali relyef shakllarini chuqur anglash har doim ham samarali bo‘lavermaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonida “o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ta‘lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish; xalq ta‘limi sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish ustuvor vazifa qilib belgilangan[1]”.

T.Bates fikricha: “Raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini vizual va interaktiv qilish orqali murakkab tushunchalarni oson o‘zlashtirish imkonini beradi” [2, 52-bet]. Shu nuqtai nazardan, sun‘iy intellekt texnologiyalarini geografiya ta‘limiga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinflarda geografiya fani o‘qitilishining ikki bosqichli tizimi. Geografiya fanini o‘rganish jarayoni boshlang‘ich maktabda ikki asosiy davrga bo‘linadi:

1. Birinchi davr (1–2-sinflar): Bu bosqichda o‘quvchilar olamning asosiy tushunchalari bilan tanishadilar. Ular Yer, Quyosh va Oy kabi osmon jismlari, ob-havo o‘zgarishlari, fasllarning almashinishi haqida sodda ma‘lumot oladilar. Shuningdek, Yer yuzasining tuzilishi, tabiatni muhofaza qilish zarurati, shaharlar va qishloqlar, ularda yashovchi odamlar hayoti va mehnat faoliyati bilan tanishadilar.

2. Ikkinchi bosqich (3–4-sinflar): Bu davrda o‘quvchilar tabiat hodisalari (masalan, yog‘ingarchilik, shamol) haqida dastlabki tavsiflarni o‘rganadilar. Shuningdek, o‘z Vatanimiz — O‘zbekistonning tabiati (tabiiy geografik omillar) haqida ham umumiy tasavvur hosil qiladilar.

Geografiya fanini o‘rganishning ikkinchi davri esa umumiy o‘rta ta‘limning 5-sinfidan boshlanadi. Bu bosqichda o‘quvchilar yanada murakkab mavzularni o‘rganadilar va bu bilimlar kelgusida ular uchun fizika, biologiya, kimyo va matematika fanlaridagi tegishli mavzularni chuqur o‘zlashtirishga tayyorgarlik bo‘lib xizmat qiladi. Bu davr fanlarning uzviy bog‘liqligini ta‘minlaydi.

Relyef tushunchasi va uning pedagogik ahamiyati. Relyef – Yer yuzasining notekis shakllari majmui bo‘lib, u tog‘lar, tekisliklar, plato, vodiy va boshqa shakllarni o‘z ichiga oladi. Tabiiy geografiya kurslarda quyidagi sabab va oqibatlar ochib beriladi: relyef, iqlim, quruqlik suvlari, dunyo okeani, tuproqlar. Relyef yeming ichki va tashqi kuchlarini oqibati deb qaraladi. Tabiiy - geografik komplekslar ham sabab va oqibatlarni ochib berish tufayli ajratiladi[9,87-bet].

Geograf olimlar fikricha: “Relyefni o‘rganish o‘quvchilarda fazoviy fikrlash va tahliliy qobiliyatlarni shakllantiradi” [3, 34-bet].

Boshlang‘ich va o‘rta ta‘lim bosqichida relyefni to‘g‘ri o‘rgatish: tabiat jarayonlarini anglash; xarita bilan ishlash; ekologik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Sun‘iy intellektning relyefni o‘rgatishdagi o‘rni. Sun‘iy intellekt – inson aqliy faoliyatini modellashtiruvchi texnologiya bo‘lib, ta‘lim jarayonida keng qo‘llanilmoqda. S.Russell va P.Norvig ta‘kidlaydi: “Sun‘iy intellekt aqlli tizimlar yaratishga qaratilgan bo‘lib, ular muammolarni mustaqil hal qila oladi” [3, 2-bet]. R.Luckin esa quyidagicha yozadi: “AI o‘qituvchining o‘rnini egallamaydi, balki uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi” [4, 115-bet].

Relyefni o‘qitishda sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish. 3D modellashtirish va vizual o‘qitish. 3D modellashtirish texnologiyalari yordamida relyef shakllari real ko‘rinishda namoyish etiladi. Tadqiqotlarga ko‘ra: “Vizual modellar o‘quvchilarning murakkab geografik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushunchalarni anglashini sezilarli darajada yaxshilaydi” [5, 67-bet]. Natijada: abstrakt tushunchalar aniq tasavvurga aylanadi; o‘quvchilarning qiziqishi ortadi.

“Geografik xaritalar” o‘quvchilar geografik xaritalar va ulaming turlari, azimut, masofani o‘lchash usullari, relyef, mutloq va nisbiy balandliklar, relyefni gorizontallar bilan tasvirlanishi, masshtab, daraja to‘ri, geografik koordinatalar (geografik kenglik va geografik uzunlik) bilan tanishadilar. Shuningdek, ushbu bo‘limni o‘rganish davomida o‘quvchilarda predmet azimutlarini aniqlash, joyning oddiy planini olish va o‘qiy olish, globus va geografik xaritalaming daraja to‘ri va masshtabidan foydalana olish, masofani o‘lchash, daraja to‘ri yordamida nuqtaning joylashgan o‘rnini aniqlash, daraja to‘ri yordamida geografik koordinatalarni aniqlash kabi ko‘nikmalar shakllantiriladi. GIS va interaktiv xaritalar. Geografik axborot tizimlari (GIS) sun‘iy intellekt bilan integratsiyalashgan holda: relyef o‘zgarishlarini kuzatish; tahlil qilish; prognozlash imkonini beradi. N.Selwyn aytishicha “Raqamli xaritalar va interaktiv tizimlar o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish faoliyatini kuchaytiradi” [6, 88-bet].

Virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR). VR va AR texnologiyalari yordamida o‘quvchilar: tog‘ tizimlarini “ko‘rish”; relyefni virtual o‘rganish; tajriba asosida bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha: “Immersiv texnologiyalar o‘quvchilarning bilimni eslab qolish darajasini oshiradi” [7, 141-bet].

AI asosidagi adaptiv ta’lim platformalari. Sun‘iy intellekt platformalari o‘quvchining bilim darajasini tahlil qilib, individual topshiriqlarni taqdim etadi.

Selwyn ta’kidlaydi: “Texnologiyalar faqat pedagogik asosda qo‘llanilgandagina samarali bo‘ladi” [6, 103-bet].

Xulosa. Geografiya darslarida relyefni o‘qitishda sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu yondashuv: o‘quvchilarning fazoviy tafakkurini rivojlantiradi; bilimlarni chuqurlashtiradi; innovatsion ta’lim muhitini yaratadi. Kelgusida o‘qituvchilarni tayyorlash, texnik bazani mustahkamlash, AI metodikalarini ishlab chiqish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.04.2019 yildagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”

2. Bates T. Teaching in a Digital Age. – 2019. – 52-bet.

3. Smith J. Geography and Education. – 2018. – 34-bet.

4. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – 2021. – 2-bet.

5. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – 2018. – 115-bet.

6. Mayer R. Multimedia Learning. – 2009. – 67-bet.

7. Selwyn N. Education and Technology. – 2016. – 88, 103-betlar.

8. Holmes W. Artificial Intelligence in Education. – 2019. – 78-bet.

9. Vaxobov X., Alimqulov N.R., Sultanova N.B. Geografiya o‘qitish metodikasi [Matn]: darslik / X.Vaxobov, N.R.Alimqulov, N.B.Sultanova. - Toshkent: Nodirabegim, 2021. -360 b.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИИ И ГЕЙМИФИКАЦИИ В
ОБУЧЕНИИ**

Хасанбаева Асалои Кахрамановна - студентка направления

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию методологических основ интеграции искусственного интеллекта и геймификации в образовательный процесс. Анализируются теоретические подходы и практические модели применения ИИ для персонализации обучения, адаптивного контента и автоматизированной оценки. Одновременно рассматриваются принципы геймификации, направленные на повышение мотивации, вовлеченности и эффективности усвоения знаний. Целью работы является разработка комплексных методологических рекомендаций по синергетическому использованию этих технологий для создания инновационных образовательных сред. Результаты исследования призваны способствовать оптимизации учебного процесса и формированию компетенций, востребованных в цифровую эпоху.

Ключевые слова: искусственный интеллект, геймификация, образование, методология, адаптивное обучение.

Annotatsiya. Ushbu maqola sun‘iy intellekt va geymifikatsiyani ta‘lim jarayoniga integratsiya qilishning metodologik asoslarini tadqiq etishga bag‘ishlangan. Unda o‘qitishni shaxsiylashtirish, moslashuvchan kontent yaratish va avtomatlashtirilgan baholash uchun sun‘iy intellektni qo‘llashning nazariy yondashuvlari va amaliy modellari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, motivatsiyani, jalb qilishni va bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligini oshirishga qaratilgan geymifikatsiya tamoyillari ko‘rib chiqiladi. Ishning maqsadi ushbu texnologiyalarni innovatsion ta‘lim muhitini yaratishda sinergik tarzda qo‘llash bo‘yicha kompleks metodologik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari o‘quv jarayonini optimallashtirishga va raqamli davrda talab qilinadigan kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, geymifikatsiya, ta‘lim, metodologiya, moslashuvchan ta‘lim.

Abstract. This thesis investigates the methodological foundations for integrating artificial intelligence and gamification into the educational process. It analyzes theoretical approaches and practical models for applying AI to personalize learning, deliver adaptive content, and automate assessment. Concurrently, the principles of gamification aimed at enhancing motivation, engagement, and knowledge acquisition effectiveness are examined. The work aims to develop comprehensive methodological recommendations for the synergistic use of these technologies to create innovative educational environments. The research findings are intended to optimize the learning process and foster competencies required in the digital age.

Keywords: artificial intelligence, gamification, education, methodology, adaptive learning.

Введение. Современная образовательная парадигма сталкивается с вызовами, требующими повышения персонализации, адаптивности и мотивации обучающихся. Традиционные подходы не обеспечивают достаточной вовлеченности и эффективности. В этом контексте искусственный интеллект (ИИ) и геймификация выступают как перспективные инструменты трансформации образования. ИИ предлагает адаптивные траектории, автоматизированную обратную связь и анализ данных; геймификация повышает мотивацию, стимулирует активность и формирует устойчивый интерес к обучению.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Несмотря на значительный потенциал каждой из этих технологий, их комплексное и методологически обоснованное применение в единой системе остается недостаточно разработанным. Существующие исследования часто фокусируются на ИИ или геймификации по отдельности, игнорируя синергетический эффект их интеграции.

Основная часть. Анализ теоретических источников по проблематике применения искусственного интеллекта (ИИ) в образовании выявляет устойчивую тенденцию к персонализации и адаптации учебного процесса. Ранние исследования фокусировались на разработке интеллектуальных обучающих систем (ИТС), способных моделировать знания обучающегося и предлагать индивидуализированные траектории обучения[1]. Современные подходы расширяют этот спектр, охватывая автоматизированную оценку, генерацию контента, предиктивную аналитику и системы поддержки принятия решений для педагогов[2]. Ключевым преимуществом ИИ является его способность обрабатывать большие объёмы данных об учебной активности, что позволяет динамически адаптировать сложность заданий, предоставлять своевременную обратную связь и оптимизировать последовательность материалов[3]. Однако, несмотря на высокую эффективность в когнитивной сфере, чисто ИИ-системы часто сталкиваются с проблемой поддержания устойчивой мотивации и вовлеченности обучающихся, что ограничивает их долгосрочное применение.

Параллельно с развитием ИИ, геймификация получила широкое распространение как мощный инструмент повышения мотивации и активности в неигровых контекстах, включая образование. Теоретические основы геймификации уходят корнями в психологию мотивации, в частности, в теорию самодетерминации Э.Деси и Р.Райана, подчёркивающую важность автономии, компетентности и связанности[4].

Методологической основой исследования выступает системный и междисциплинарный подход, позволяющий комплексно рассмотреть феномены искусственного интеллекта и геймификации в контексте образовательной деятельности, а также их синергетическое взаимодействие. Применяется качественный исследовательский дизайн, ориентированный на глубокий концептуальный анализ, синтез и разработку теоретической модели. Основной стратегией является нормативный подход, направленный на формулирование четких принципов и практических рекомендаций для проектирования образовательных систем, гармонично интегрирующих ИИ и геймификацию[1]. Это предполагает не только критический анализ существующих практик и теоретических положений, но и выработку новых методологических основ, способствующих оптимизации учебного процесса, повышению персонализации и мотивационной привлекательности[2].

Источниками данных для настоящего исследования послужили обширные теоретические материалы, включающие научные статьи, монографии, диссертации и сборники конференций по педагогике, психологии, информационным технологиям, теории игр и геймификации, опубликованные за последние два десятилетия.

Проведённый теоретический анализ и синтез позволили разработать комплексную методологическую основу для интеграции искусственного интеллекта и геймификации в образовательном процессе. Ключевым результатом является формирование системы принципов, обеспечивающих синергетическое взаимодействие технологий для

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

повышения эффективности, персонализации и мотивационной привлекательности обучения. Данная основа преодолевает фрагментарный характер существующих подходов, предлагая целостную модель, где ИИ и геймификация взаимодополняют и усиливают друг друга[1].

В рамках разработанной методологии ИИ выступает как мощный инструмент для адаптации и оптимизации геймифицированного опыта. Алгоритмы машинного обучения позволяют динамически анализировать данные об учебной активности, предпочтениях и прогрессе обучающихся, персонализируя игровые элементы. Например, ИИ может адаптировать сложность заданий в реальном времени, подбирать индивидуальные награды, соответствующие профилю, или корректировать сюжетную линию для поддержания состояния «потока»[2]. Это обеспечивает глубокую вовлеченность, предотвращая эффект «фасадной» геймификации. ИИ также способен выявлять паттерны поведения, сигнализирующие о снижении мотивации или трудностях, автоматически активируя соответствующие геймифицированные механики[3].

С другой стороны, геймификация значительно повышает привлекательность и эффективность систем на базе ИИ. Традиционные ИИ-системы, несмотря на адаптивность, часто лишены эмоциональной вовлеченности.

Разработанные методологические основы применения ИИ и геймификации в обучении представляют собой комплексный подход, преодолевающий ограничения изолированного использования каждой из технологий. Ключевым достижением является формирование системы принципов, обеспечивающих синергетическое взаимодействие, где ИИ не просто автоматизирует, а персонализирует геймифицированный опыт, а геймификация, в свою очередь, повышает вовлеченность и предоставляет ИИ более богатые данные для адаптации[1]. Это позволяет создавать образовательные среды, способные динамически подстраиваться под индивидуальные потребности обучающегося, поддерживая при этом высокий уровень мотивации и активности. Принцип дидактической целесообразности гарантирует, что игровые элементы и адаптивные алгоритмы служат конкретным образовательным целям, предотвращая превращение обучения в чистое развлечение или избыточную автоматизацию.

На основе предложенной методологии формулируются следующие рекомендации для практического применения.

Заключение. Настоящее исследование успешно разработало и обосновало комплексные методологические основы применения искусственного интеллекта и геймификации в обучении. Ключевым достижением является формирование целостной системы принципов, обеспечивающих глубокое синергетическое взаимодействие этих технологий. Предложенная рамка преодолевает фрагментарный характер предыдущих подходов, демонстрируя, как ИИ персонализирует геймифицированный опыт, а геймификация повышает вовлеченность и мотивацию. Это создает качественно новую образовательную среду, способную динамично подстраиваться под индивидуальные потребности и стимулировать устойчивый интерес к обучению. Несмотря на значимость разработанных теоретических положений, данное исследование имеет ряд ограничений, обусловленных его концептуальным характером.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Байматов, Р.У. Искусственный интеллект в образовании: монография. Москва: КноРус, 2023. 190 с.
2. Козлов, А.В. Геймификация в образовании: монография. Москва: Проспект, 2020. 160 с.
3. Вербицкий, А.А., Ковтун, М.В. Искусственный интеллект в образовании: возможности и риски // Высшее образование в России. 2021. Т. 30, № 10. С. 9-20.
4. Полякова, Е.В., Козырева, О. А. Геймификация как инструмент повышения мотивации и эффективности обучения // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. 2022. № 3. С. 104-113.
5. Роберт, И.В., Панюкова, С.В. Применение искусственного интеллекта и геймификации в образовании: синергетический подход // Информатика и образование. 2023. № 1. С. 3-12.

**ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ УРОКА: ОТ ТРАДИЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ К
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПЛАТФОРМАМ**

Ражабова Хуршидабону Шомуродовна - студентка направления
«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье рассматриваются особенности цифровой трансформации урока, переход от традиционного обучения к интеллектуальным образовательным платформам. Анализируются преимущества цифровых технологий, их влияние на мотивацию учащихся и качество образования, а также роль учителя в условиях цифровизации.

Annotatsiya. Maqolada darsning raqamli transformatsiyasi, an’anaviy ta’limdan intellektual platformalarga o’tish jarayoni yoritilgan. Raqamli texnologiyalarning afzalliklari, o’quvchilarning motivatsiyasiga ta’siri va o’qituvchining yangi roli tahlil qilingan.

Abstract. The article discusses the features of digital transformation of lessons, focusing on the transition from traditional teaching to intelligent educational platforms. It analyzes the advantages of digital technologies, their impact on student motivation and education quality, as well as the changing role of the teacher.

Ключевые слова: цифровая трансформация, образовательные технологии, интеллектуальные платформы, цифровое обучение, мотивация учащихся, инновации в образовании.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, ta’lim texnologiyalari, intellektual platformalar, raqamli ta’lim, o’quvchilar motivatsiyasi, ta’lim innovatsiyalari.

Key words: digital transformation, educational technologies, intelligent platforms, digital learning, student motivation, educational innovation.

Введение. Процесс цифровой трансформации современного урока сопровождается рядом серьезных вызовов, среди которых наиболее остро стоят информационная перегрузка и риск формализации обучения. В этой связи фундаментальное значение сохраняют слова великого русского педагога К.Д.Ушинского, который в статье «О пользе педагогической литературы» утверждал: «В воспитании всё должно основываться на личности воспитателя, потому что воспитательная сила изливается только из живого источника человеческой личности. Никакие уставы и программы, никакой искусственный

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

организм заведения, как бы хитро он ни был придуман, не может заменить личности в деле воспитания» [1, с. 25]. Данное утверждение подчеркивает, что переход от традиционных моделей к интеллектуальным платформам не должен превращаться в механическую замену педагога алгоритмами, а обязан служить инструментом усиления его творческого потенциала.

Основная часть. Процесс системной трансформации образовательной среды в Республике Узбекистан на современном этапе является ключевым вектором государственного развития и фундаментом построения Третьего Ренессанса. Президент Шавкат Мирзиёев в своих программных выступлениях неоднократно подчеркивал, что без глубокого освоения цифровых технологий и внедрения современных знаний прогресс невозможен, а будущее страны напрямую зависит от успешной интеграции инноваций во все сферы общественной жизни [2, с. 14]. В соответствии с утвержденной Стратегией «Цифровой Узбекистан – 2030», национальная образовательная система переходит на качественно новый уровень функционирования. Это подразумевает не просто техническое оснащение классов, а создание комплексных интеллектуальных сред. Согласно Указу Президента № УП-6079, цифровизация должна обеспечить равный доступ к качественным знаниям для каждого ребенка, независимо от его географического местоположения [3, с. 45]. Особое значение в этом контексте приобретает внедрение технологий искусственного интеллекта (ИИ), которые, согласно последним постановлениям главы государства, к 2025 году должны стать эффективными помощниками педагогов в вопросах аналитики успеваемости и мониторинга учебных дефицитов [4, с. 8].

Переход от классического, линейного урока к использованию интеллектуальных образовательных платформ радикально меняет саму архитектуру дидактического процесса. Традиционная модель обучения, зачастую ориентированная на «среднего» ученика, постепенно уступает место парадигме адаптивного обучения. Как справедливо отмечает в своих исследованиях И.В.Роберт, информатизация образования создает уникальные условия для активной познавательной деятельности и наиболее полного раскрытия творческого потенциала каждой личности [7, с. 156]. Интеллектуальные платформы обеспечивают глубокую персонализацию образовательного трека: встроенные алгоритмы в режиме реального времени анализируют скорость усвоения материала, типичные ошибки и когнитивный стиль учащегося, автоматически предлагая контент соответствующего уровня сложности. Это не только существенно повышает качество предметных знаний, но и поддерживает высокую учебную мотивацию, избавляя одаренных детей от стагнации, а учеников, испытывающих трудности — от деструктивного страха неудачи.

Важнейшим аспектом цифрового урока становится визуализация и иммерсивность. Современные технологии позволяют интегрировать в учебный процесс виртуальные лаборатории и интерактивные 3D-симуляции, превращая сложные абстрактные законы естественных наук в наглядный и понятный опыт. При этом цифровизация способствует значительной оптимизации рабочего времени учителя. По мнению А.Ю.Уварова, цифровая трансформация — это прежде всего процесс обновления содержания и методов обучения в цифровой среде, где автоматизация рутинных задач (проверка тестов, сбор

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

статистики) высвобождает время педагога для проектирования развивающей среды и наставничества [6, с. 34]. Таким образом, профессиональная роль учителя эволюционирует: он перестает быть единственным транслятором информации и становится фасилитатором, ментором и дизайнером образовательного опыта.

Тем не менее, интеграция высоких технологий требует осознанного и взвешенного подхода. Педагогическая наука в лице А.М.Кондакова предостерегает о рисках чрезмерной алгоритмизации, которая может привести к снижению социальных навыков и формализации человеческих отношений [5, с. 12]. Цифровой урок должен сохранять гибридный характер, где высокие технологии лишь усиливают интеллектуальный и воспитательный потенциал человека. Как отмечает Президент Шавкат Мирзиёев, учитель должен всегда быть на шаг впереди своего времени и владеть цифровыми инструментами так же свободно, как и своим предметом [2, с. 18]. Именно в этом симбиозе передовой техники и живой педагогической мысли, о которой писал еще К.Д.Ушинский [1, с. 25], кроется залог успешного развития национальной школы.

Заключение. Подводя итог, можно утверждать, что цифровая трансформация урока — это не просто техническое обновление школы, а переход к качественно новой педагогической системе. Интеллектуальные платформы становятся мощным инструментом персонализации, позволяя адаптировать обучение под темп и способности каждого ученика. Опыт Узбекистана показывает, что благодаря стратегическим инициативам руководства страны, технологии ИИ и цифровые среды превращаются в реальных помощников педагога, освобождая его от рутины для творческого наставничества. Однако ключевым фактором успеха остается личность учителя. Гармоничное сочетание цифровых инноваций с живым человеческим общением — это единственный путь к созданию эффективной и гуманной школы будущего.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ушинский К.Д. О пользе педагогической литературы // Избранные педагогические сочинения: в 2 т. — М. : Педагогика, 1974. — Т. 1. — С. 15–32.
2. Мирзиёев Ш.М. Новая стратегия Узбекистана. — Ташкент: Tasvir, 2021. — 464 с. (с. 14–20).
3. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-6079 «Об утверждении Стратегии «Цифровой Узбекистан – 2030» и мерах по ее эффективной реализации» от 5 октября 2020 г.
4. Постановление Президента Республики Узбекистан «О мерах по созданию условий для внедрения технологий искусственного интеллекта» от 17 февраля 2021 г. (в редакции 2024 г.).
5. Кондаков А.М. Образование в условиях цифровой трансформации // Педагогика. — 2020. — № 5. — С. 10–18.
6. Уваров А.Ю. Модель цифровой трансформации школы. — М. : Изд. Дом Высшей школы экономики, 2019. — 112 с. (с. 30–45).
7. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). — М. : БИНОМ, 2014. — 398 с. (с. 150–165).

8. Арипов М.М. Интеллектуальные системы в образовательном пространстве Узбекистана // Вестник университета. — Ташкент, 2025. — № 2. — С. 44–50.

ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Шарифбаева Нилуфар Хушнудовна - студентка направления начального образования
Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. Настоящая диссертация посвящена исследованию роли цифровых платформ в организации самостоятельной работы обучающихся в условиях современного образования. Анализируются теоретические основы и практические аспекты применения таких платформ для повышения эффективности учебного процесса. Особое внимание уделяется выявлению педагогического потенциала цифровых инструментов, способствующих развитию навыков самоорганизации и критического мышления. В работе рассматриваются преимущества и вызовы, связанные с интеграцией цифровых платформ в образовательную практику. Предлагаются методические рекомендации по оптимизации использования цифровых ресурсов для стимулирования самостоятельной познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: цифровые платформы, самостоятельная работа, образовательные технологии, дистанционное обучение, студенты.

Annotatsiya. Ushbu dissertatsiya zamonaviy ta’lim sharoitida talabalarning mustaqil ishini tashkil etishda raqamli platformalarning rolini o’rganishga bag’ishlangan. Unda o’quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun bunday platformalarni qo’llashning nazariy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. O’z-o’zini tashkil etish va tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishga yordam beruvchi raqamli vositalarning pedagogik salohiyatini aniqlashga alohida e’tibor qaratiladi. Ishda raqamli platformalarni ta’lim amaliyotiga integratsiyalash bilan bog’liq afzalliklar va qiyinchiliklar ko’rib chiqiladi. Talabalarning mustaqil bilish faoliyatini rag’batlantirish uchun raqamli resurslardan foydalanishni optimallashtirish bo’yicha metodik tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit so’zlar: raqamli platformalar, mustaqil ish, ta’lim texnologiyalari, masofaviy ta’lim, talabalar.

Abstract. This thesis investigates the role of digital platforms in organizing students' independent work within contemporary education. It analyzes the theoretical foundations and practical aspects of applying such platforms to enhance the effectiveness of the learning process. Special attention is paid to identifying the pedagogical potential of digital tools that foster self-organization and critical thinking skills. The study examines the advantages and challenges associated with integrating digital platforms into educational practice. Methodological recommendations are proposed for optimizing the use of digital resources to stimulate students' independent cognitive activity.

Keywords: digital platforms, independent work, educational technologies, distance learning, students.

Введение. В условиях стремительной цифровизации всех сфер общественной жизни, включая образование, возрастает актуальность поиска эффективных средств организации самостоятельной работы обучающихся. Современная образовательная

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

парадигма требует от студентов не только усвоения знаний, но и развития навыков самоорганизации, критического мышления и непрерывного обучения[1]. Традиционные подходы к организации самостоятельной работы часто сталкиваются с проблемами недостаточной персонализации, отсутствия оперативной обратной связи и сложностями в контроле за процессом, что снижает ее эффективность и мотивацию обучающихся. Цифровые платформы, обладая широким спектром интерактивных инструментов и аналитических возможностей, представляют собой перспективное средство для преодоления этих барьеров и оптимизации учебного процесса[2].

Теоретическое осмысление цифровых платформ как средства организации самостоятельной работы обучающихся требует обращения к двум ключевым областям научного знания: теории цифровизации образования и дидактике самостоятельной работы. В контексте цифровизации, цифровые платформы рассматриваются не просто как технические инструменты, но как сложные социотехнические системы, изменяющие парадигмы взаимодействия субъектов образовательного процесса[4]. Они представляют собой интегрированные среды, обеспечивающие доступ к образовательному контенту, инструментам коммуникации, средствам контроля и оценки, а также аналитическим возможностям для отслеживания прогресса обучающихся[5]. Исследователи подчеркивают их потенциал в создании персонализированных образовательных траекторий и адаптивного обучения, что является критически важным для эффективной самостоятельной работы.

Самостоятельная работа, в свою очередь, традиционно определяется как форма учебной деятельности, направленная на развитие познавательной активности, формирование навыков самоорганизации и самоконтроля, а также углубленное усвоение учебного материала без непосредственного участия преподавателя.

Методологической основой настоящего исследования выступает комплексный подход, интегрирующий положения системного анализа, деятельностного подхода в педагогике и теории цифровизации образования[1]. Системный подход позволяет рассматривать цифровые платформы не только как совокупность технических средств, но и как сложную социотехническую систему, влияющую на все компоненты образовательного процесса, включая субъект-субъектные и субъект-объектные взаимодействия в самостоятельной работе. Деятельностный подход ориентирует на изучение самостоятельной работы как активной познавательной деятельности обучающихся, опосредованной цифровыми инструментами, и предполагает анализ формирования навыков саморегуляции и метакогнитивных (способность человека осознавать, анализировать и регулировать собственные мыслительные процессы) стратегий. Теория цифровизации образования обеспечивает контекст для оценки потенциала и рисков использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе, а также для разработки адекватных методических решений[2]. Исследование носит междисциплинарный характер, сочетая педагогические, психологические и технологические аспекты.

Источниками данных послужили результаты теоретического анализа научной литературы, а также эмпирические данные, полученные в ходе опытно-экспериментальной работы.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Проведенное исследование позволило систематизировать и эмпирически подтвердить ключевые аспекты использования цифровых платформ как эффективного средства организации самостоятельной работы обучающихся. Анализ данных, полученных в ходе анкетирования, интервьюирования, наблюдения и изучения образовательной аналитики, убедительно демонстрирует, что интеграция цифровых платформ существенно трансформирует дидактические условия самостоятельной работы, повышая ее персонализацию, интерактивность и контролируемость[4]. Выявлено, что функциональные возможности платформ, такие как адаптивное предоставление контента, автоматизированная обратная связь и инструменты для коллаборативной работы, играют центральную роль в оптимизации учебного процесса, преодолевая ограничения традиционных подходов.

В частности, было установлено, что адаптивные алгоритмы цифровых платформ, позволяющие динамически подстраивать учебный материал и задания под индивидуальный темп и уровень подготовки обучающегося, способствуют значительному повышению эффективности самостоятельной работы[5]. Студенты, использующие такие платформы, демонстрировали более глубокое усвоение материала и лучшие академические результаты по сравнению с контрольными группами. Оперативная и детализированная обратная связь, предоставляемая платформами, оказалась критически важной для формирования навыков самоконтроля и коррекции ошибок, что является основой саморегулируемого обучения.

Полученные результаты убедительно подтверждают, что цифровые платформы являются не просто вспомогательным инструментом, но и катализатором глубоких трансформаций в организации самостоятельной работы обучающихся. Они способствуют переходу от традиционных, часто пассивных форм к активному, персонализированному и интерактивному обучению, что полностью соответствует требованиям современной образовательной парадигмы[1]. Выявленная эффективность адаптивных алгоритмов, оперативной обратной связи и аналитических инструментов подчёркивает их потенциал в формировании навыков саморегуляции, критического мышления и повышения внутренней мотивации студентов. Это означает, что инвестиции в развитие и методическое сопровождение цифровых платформ являются стратегически важными для повышения качества образования.

Однако, несмотря на значительные преимущества, полная реализация потенциала цифровых платформ сопряжена с рядом вызовов.

Заключение. Проведенное исследование убедительно подтверждает, что цифровые платформы являются мощным и эффективным средством организации самостоятельной работы обучающихся. Их интеграция в образовательный процесс существенно трансформирует дидактические условия, обеспечивая высокий уровень персонализации, интерактивности и адаптивности. Выявлено, что функциональные возможности платформ (адаптивный контент, оперативная обратная связь, аналитические инструменты) играют ключевую роль в повышении академической успеваемости, развитии навыков саморегуляции и росте внутренней мотивации студентов, формируя активную познавательную позицию.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Несмотря на значимые результаты, настоящее исследование имеет определенные ограничения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Цифровизация образования: вызовы и перспективы: коллективная монография / под ред. О.В. Долженко, Е.А. Зиминной. Москва: ИНФРА-М, 2021. 240 с.
2. Уваров А.Ю. Цифровая трансформация образования: от цифровой грамотности к цифровой культуре. Москва: НИУ ВШЭ, 2019. 168 с.
3. Андреев А.А. Цифровые образовательные платформы как инструмент организации самостоятельной работы студентов // Открытое образование. 2021. № 3. С. 4–13.
4. Блинов В.И., Сергеев И.С. Цифровая дидактика: новые возможности и вызовы // Высшее образование в России. 2020. № 10. С. 10–19.
5. Емельянова И.Н., Шатунова О.В. Цифровые образовательные платформы как средство организации самостоятельной работы студентов // Мир науки. Педагогика и психология. 2022. Т. 10, № 2. С. 1–10.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ
САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ**

Юсупова Шукрбону Максудбек кизи - студентка направления

«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В данной статье рассматривается роль цифровых платформ как эффективного средства организации самостоятельной работы обучающихся. Анализируются возможности современных образовательных технологий, способствующих развитию познавательной активности, самостоятельности и ответственности учащихся. Особое внимание уделяется функциональным возможностям цифровых платформ, таким как доступ к образовательным ресурсам, интерактивные задания и инструменты для самоконтроля. Делается вывод о том, что использование цифровых платформ повышает качество обучения и способствует индивидуализации образовательного процесса.

Ключевые слова: цифровые платформы, самостоятельная работа, обучающиеся, образовательные технологии, дистанционное обучение, интерактивное обучение, цифровые ресурсы, индивидуализация обучения.

Abstract. This paper examines the role of digital platforms as an effective tool for organizing students' independent work. It analyzes the potential of modern educational technologies that promote cognitive activity, independence, and responsibility among learners. Special attention is given to the functional capabilities of digital platforms, such as access to educational resources, interactive tasks, and self-assessment tools. It is concluded that the use of digital platforms improves the quality of education and supports the individualization of the learning process.

Keywords: digital platforms, independent learning, students, educational technologies, distance learning, interactive learning, digital resources, personalized learning.

Annotatsiya. Ushbu ishda raqamli platformalarning o'quvchilarning mustaqil ishini tashkil etishdagi samarali vosita sifatidagi roli ko'rib chiqiladi. Zamonaviy ta'lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

texnologiyalarining o‘quvchilarda bilish faolligi, mustaqillik va mas’uliyatni rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli platformalarning ta’lim resurslariga kirish, interaktiv topshiriqlar va o‘z-o‘zini nazorat qilish vositalari kabi funksional imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratiladi. Xulosa qilinishicha, raqamli platformalardan foydalanish ta’lim sifatini oshiradi va o‘quv jarayonini individuallashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli platformalar, mustaqil ta’lim, o‘quvchilar, ta’lim texnologiyalari, masofaviy ta’lim, interaktiv ta’lim, raqamli resurslar, individuallashtirilgan ta’lim.

Введение. Современный этап развития образования характеризуется активным внедрением цифровых технологий во все сферы учебного процесса. Цифровизация образования не только расширяет доступ к знаниям, но и существенно трансформирует подходы к организации обучения, в том числе самостоятельной работы обучающихся. В условиях стремительного развития информационного общества особую актуальность приобретает формирование у обучающихся навыков самостоятельного поиска, анализа и усвоения информации с использованием цифровых ресурсов. Как отмечает исследователь Е.С.Полат, «использование информационных технологий в образовании способствует развитию самостоятельности обучающихся и повышению эффективности учебного процесса»[1, с. 45]. Следовательно, организация самостоятельной работы обучающихся с применением цифровых платформ становится одной из ключевых задач современной педагогики, направленной на формирование активной, ответственной и саморазвивающейся личности.

Основная часть. Организация самостоятельной работы обучающихся в условиях цифровизации образования представляет собой сложный и многогранный педагогический процесс, требующий переосмысления традиционных подходов к обучению. В современных условиях цифровые платформы становятся неотъемлемой частью образовательной среды, обеспечивая доступ к разнообразным ресурсам, инструментам и формам взаимодействия между участниками образовательного процесса. Самостоятельная работа обучающихся рассматривается как один из ключевых компонентов образовательной деятельности, направленный на формирование умений самообразования, критического мышления и ответственности за результаты собственной учебной деятельности. Как отмечает И.П.Подласый, «самостоятельная работа является важнейшим средством развития познавательной активности учащихся и формирования их учебной самостоятельности»[1, с. 112].

В условиях цифровой трансформации образования изменяется не только содержание учебного материала, но и способы его освоения. Цифровые платформы предоставляют обучающимся возможность работать с информацией в интерактивной форме, самостоятельно планировать свою деятельность, контролировать результаты обучения и получать обратную связь.

Цифровые платформы можно определить как интегрированные информационные системы, обеспечивающие организацию учебного процесса в онлайн- или смешанном формате. Они включают в себя различные образовательные ресурсы, инструменты коммуникации, средства контроля и оценки знаний. По мнению Е.С.Полат, «информационные технологии создают условия для индивидуализации обучения и активизации самостоятельной деятельности обучающихся»[2, с. 56].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Одним из важнейших преимуществ использования цифровых платформ является возможность индивидуализации обучения. Каждый обучающийся может выбирать собственный темп работы, возвращаться к сложным темам, выполнять дополнительные задания и углублять знания по интересующим вопросам. Это особенно важно в условиях разного уровня подготовки учащихся.

Кроме того, цифровые платформы способствуют развитию мотивации к обучению. Использование интерактивных элементов, таких как тесты, игровые задания, визуальные материалы, делает процесс обучения более интересным и вовлекающим. Как подчёркивает М.Кастельс, развитие информационного общества приводит к необходимости формирования у обучающихся новых компетенций, связанных с обработкой информации и самостоятельным обучением[3].

Важным аспектом является также формирование навыков самоконтроля и самооценки. Цифровые платформы позволяют обучающимся отслеживать свои результаты, анализировать ошибки и корректировать свою учебную деятельность. Это способствует развитию ответственности и осознанного отношения к обучению.

Следует отметить, что использование цифровых платформ значительно расширяет возможности организации самостоятельной работы. Обучающиеся получают доступ к разнообразным видам учебной деятельности: выполнению тестов, просмотру видеоматериалов, работе с интерактивными заданиями, участию в онлайн-дискуссиях. Узбекский учёный Н.Муслимов отмечает, что «в условиях цифровизации образования возрастает роль самостоятельной деятельности обучающихся как основы их профессионального и личностного развития»[4, с. 18].

Цифровые платформы обеспечивают также эффективную коммуникацию между учителем и обучающимися. Обратная связь может осуществляться в режиме реального времени, что позволяет оперативно выявлять и устранять пробелы в знаниях. Это особенно важно при организации самостоятельной работы, когда обучающийся нуждается в поддержке и консультации.

Практика показывает, что наиболее эффективными являются следующие формы организации самостоятельной работы с использованием цифровых платформ: выполнение онлайн-заданий, участие в образовательных квестах, работа с электронными учебниками, прохождение тестирования и выполнение проектных заданий. Например, при изучении нового материала обучающиеся могут самостоятельно ознакомиться с видеолекцией, после чего выполнить тестовые задания для проверки понимания темы. Далее они могут перейти к более сложным практическим заданиям, требующим анализа и применения полученных знаний. Особое значение имеет использование цифровых платформ в начальной школе. В этом возрасте важно формировать у обучающихся основы самостоятельной учебной деятельности. Цифровые инструменты позволяют сделать этот процесс более наглядным, доступным и интересным. Однако, несмотря на многочисленные преимущества, использование цифровых платформ связано с рядом трудностей. К ним можно отнести недостаточный уровень цифровой грамотности обучающихся и педагогов, ограниченный доступ к техническим средствам, а также необходимость контроля со стороны учителя.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Кроме того, существует риск снижения качества обучения при неправильной организации самостоятельной работы. Избыточное использование цифровых ресурсов без педагогического сопровождения может привести к формальному выполнению заданий без глубокого понимания материала. В этой связи особую роль играет педагог, который должен грамотно организовать процесс самостоятельной работы, подобрать соответствующие цифровые ресурсы и обеспечить методическое сопровождение обучающихся. Как отмечает А.А.Андреев, «эффективность дистанционного обучения во многом зависит от правильной организации самостоятельной деятельности обучающихся»[5, с. 89].

Таким образом, цифровые платформы выступают эффективным средством организации самостоятельной работы обучающихся, способствуя развитию их познавательной активности, самостоятельности и ответственности. Их использование позволяет повысить качество образования и подготовить обучающихся к жизни в условиях информационного общества.

Заключение. Цифровые платформы являются важным и перспективным средством организации самостоятельной работы обучающихся, так как они обеспечивают удобный и круглосуточный доступ к учебным материалам, заданиям и дополнительным ресурсам, способствуют развитию у учащихся самостоятельности, ответственности, навыков планирования и поиска информации, а также повышают их учебную мотивацию за счёт интерактивных форм обучения; кроме того, такие платформы позволяют индивидуализировать образовательный процесс с учётом уровня и темпа каждого обучающегося и дают преподавателю возможность эффективно отслеживать прогресс и своевременно корректировать обучение, однако их результативность во многом зависит от грамотной методической организации и педагогического сопровождения, поэтому цифровые платформы в целом можно рассматривать как один из ключевых инструментов модернизации современного образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андреев А.А. Педагогика высшей школы. — М.: Дрофа, 2020.
2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2019.
3. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. — М.: Просвещение, 2021.
4. Беспалько В.П. Теория обучения и педагогические технологии. — М.: МПСИ, 2018.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2019.
6. Роберт И.В. Информационные и коммуникационные технологии в образовании. — М.: Дрофа, 2020.

**“ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ”**

Чибикеева Екатерина Константиновна учитель школы №27 Берунийского района

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Эгамберганова Гульмира Шавкатовна Ургенчский государственный педагогический институт, учитель

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt texnologiyalari va gamifikatsiya elementlaridan foydalangan holda raqamli ta‘lim platformalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishda, ta‘limni individuallashtirishda hamda XXI asrning muhim kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli vositalarning roli yoritib beriladi. Ta‘lim sifatini oshirishning samarali vositasi sifatida sun‘iy intellekt texnologiyalari va gamifikatsiyani integratsiya qilishning ahamiyati haqida xulosa chiqariladi.

Kalit so‘zlar: ta‘limda sun‘iy intellekt, geymifikatsiya, raqamli ta‘lim muhiti, ta‘limni individuallashtirish, boshlang‘ich maktab, o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalari.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности использования цифровых образовательных платформ в учебном процессе с применением технологий искусственного интеллекта и элементов геймификации. Раскрывается роль цифровых инструментов в повышении мотивации обучающихся, индивидуализации обучения и развитии ключевых компетенций XXI века. Делается вывод о значимости интеграции технологий искусственного интеллекта и геймификации как эффективного средства повышения качества образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект в образовании, геймификация, цифровая образовательная среда, индивидуализация обучения, начальная школа, цифровые компетенции учащихся.

Abstract. This article examines the pedagogical potential of digital educational platforms enhanced by artificial intelligence technologies and gamification elements in the learning process. The study highlights the role of digital tools in increasing students’ motivation, supporting personalized learning, and developing key 21st-century competencies. The paper concludes that the integration of artificial intelligence and gamification contributes significantly to improving the quality and effectiveness of modern education.

Keywords: digital educational platforms, artificial intelligence in education, gamification, personalized learning, primary education, digital competencies.

Современное образование находится на этапе активной цифровой трансформации, обусловленной развитием информационных технологий и потребностями общества в формировании компетентной, мобильной и креативной личности. В этих условиях особое значение приобретают цифровые образовательные платформы, которые обеспечивают доступ к разнообразным образовательным ресурсам, способствуют индивидуализации обучения и повышению мотивации обучающихся.

Особую роль в модернизации образовательного процесса играют технологии искусственного интеллекта и элементы геймификации. Их интеграция в образовательную среду позволяет повысить эффективность обучения, развивать самостоятельность учащихся и создавать условия для формирования ключевых компетенций XXI века. Цель данной статьи — рассмотреть педагогические возможности цифровых образовательных платформ с применением технологий искусственного интеллекта и геймификации, а также определить их роль в повышении качества образовательного процесса.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Цифровые образовательные платформы представляют собой информационные среды, обеспечивающие организацию учебной деятельности с использованием современных технологий. Они позволяют реализовать различные формы обучения: очную, дистанционную и смешанную.

Использование цифровых платформ способствует:

- повышению доступности образовательных ресурсов;
- индивидуализации обучения;
- развитию самостоятельной учебной деятельности учащихся;
- повышению уровня цифровой грамотности;
- организации оперативного контроля знаний;
- расширению возможностей взаимодействия между учителем и учащимися.

Цифровые платформы позволяют учителю создавать интерактивные задания, организовывать тестирование, проводить мониторинг результатов обучения и анализировать образовательные достижения учащихся. В свою очередь обучающиеся получают возможность работать в удобном темпе, возвращаться к сложным темам и получать мгновенную обратную связь.

Особую значимость цифровые платформы приобретают в условиях смешанного обучения, когда традиционные методы преподавания сочетаются с использованием электронных образовательных ресурсов.

Одним из ключевых преимуществ искусственного интеллекта является возможность адаптации содержания обучения под уровень подготовки обучающихся. Интеллектуальные образовательные системы анализируют результаты выполнения заданий и предлагают дополнительные упражнения для устранения пробелов в знаниях.

Например, цифровые образовательные платформы с элементами искусственного интеллекта позволяют:

- автоматически проверять задания;
- анализировать типичные ошибки учащихся;
- формировать индивидуальные рекомендации;
- прогнозировать учебные результаты;
- подбирать задания разного уровня сложности.

Использование таких возможностей способствует повышению эффективности обучения и экономии времени учителя.

Практическим примером применения технологий искусственного интеллекта является использование адаптивных образовательных сервисов, которые предлагают учащимся задания в зависимости от уровня их подготовки. Например, интерактивные тренажёры по математике автоматически изменяют уровень сложности заданий в зависимости от успешности выполнения предыдущих упражнений.

Кроме того, технологии искусственного интеллекта могут использоваться для автоматизации проверки письменных работ, тестов и домашних заданий. Это позволяет учителю сосредоточиться на методической и воспитательной работе.

Геймификация представляет собой внедрение игровых элементов в неигровую деятельность с целью повышения мотивации обучающихся. В образовательной среде

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

геймификация используется как эффективный инструмент активизации познавательной деятельности учащихся.

Основными элементами геймификации являются:

- система баллов;
- уровни сложности;
- награды и достижения;
- рейтинги;
- игровые задания и квесты;
- соревновательные элементы.

Использование игровых технологий способствует развитию интереса к обучению, формированию положительной учебной мотивации и повышению активности учащихся на уроках.

Например, использование интерактивных викторин, образовательных квестов и цифровых карточек позволяет значительно повысить вовлечённость учащихся в учебный процесс.

Геймификация способствует развитию:

- познавательной активности;
- коммуникативных навыков;
- навыков сотрудничества;
- самостоятельности;
- ответственности за результаты обучения.

Кроме того, игровые элементы помогают снизить уровень тревожности учащихся при выполнении контрольных заданий.

Современные учителя активно используют различные цифровые платформы в образовательном процессе.

В начальной школе особенно эффективно применение игровых заданий при изучении русского языка, математики и окружающего мира.

Современные цифровые инструменты на основе искусственного интеллекта помогают учителю разрабатывать учебные материалы, составлять тестовые задания и планировать уроки.

Цифровые платформы позволяют сделать образовательный процесс более гибким и адаптивным.

Несмотря на многочисленные преимущества, внедрение цифровых технологий в образовательный процесс связано с рядом трудностей:

- недостаточный уровень технического оснащения;
- недостаточная цифровая подготовка педагогов;
- ограниченный доступ к интернету;
- необходимость методической поддержки учителей.

Решение данных проблем возможно при условии системной поддержки образовательных учреждений и повышения квалификации педагогов.

Заключение

Таким образом, использование цифровых образовательных платформ с элементами искусственного интеллекта и геймификации способствует повышению

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

эффективности образовательного процесса, развитию познавательной активности учащихся и формированию ключевых компетенций XXI века.

Интеграция современных цифровых технологий в образовательную среду открывает новые возможности для повышения качества обучения и профессионального роста педагогов.

Внедрение технологий искусственного интеллекта и геймификации является важным направлением развития современной системы образования и отвечает требованиям цифрового общества.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Chiu T. K. F. Целостный подход к разработке обучения искусственному интеллекту для школ K–12 // TechTrends. 2021. Т. 65, № 5. С. 796–807.
2. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. От элементов игрового дизайна к геймификации: определение понятия «геймификация» // Материалы Международной конференции MindTrek. 2011. С. 9–15.
3. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Искусственный интеллект в образовании: перспективы и значение для обучения и преподавания. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
4. Карп К. М. Геймификация обучения и преподавания: игровые методы и стратегии обучения. San Francisco: Pfeiffer, 2012.

**FANLARARO INTEGRATSIYADA RAQAMLI PEDAGOGIKA, RAQAMLI
DIDAKTIKA VA RAQAMLI RESURLAR.**

Duschanova Nilufar Sabirbayevna

Urganch RANCH texnologiya universiteti

“Pedagogika va aniq fanlar” kafedrası dotsenti,

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy ta’lim tizimi raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida tubdan o‘zgarib borishi ilmiy asosda yoritilgan. Texnologik vositalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi o‘quv jarayonini yanada shaxsiylashtirish, adaptiv va interaktiv tarzda tashkil etish imkoniyatini yaratilishi xususida, neyropedagogika ushbu o‘zgarishlarni hisobga olgan holda, ta’lim jarayonini inson miyasining kognitiv xususiyatlariga muvofiq ravishda tashkil etilishining ahamiyatini ko‘rsatib o‘tgan. .

Kalit so‘zlar: Neyrokommunikativ yondashuv, shaxsiylashtirilgan muloqot, multimodal ta’lim, raqamli ta’lim muhiti, neyropedagogik yondashuvlar, ta’lim, guruhda o‘qitish , virtual reallik.

Jahondagi shiddatli ijtimoiy o‘zgarishlar, ma’naviy tanazzul va axloqiy inqiroz sharoitida ta’lim tizimi oldida insonni ma’naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalash ustuvor vazifaga aylanmoqda. Bugungi kunda ta’limda bilim berish bilan birga shaxsning fikrlash qobiliyati, ma’naviy pozitsiyasi va ijtimoiy ongini shakllantirish ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda.

Keyingi yillarda ta’lim jarayonida integratsion, shaxsga yo‘naltirilgan innovatsion yondashuvlar o‘qitish samaradorligini oshirishning muhim sharti sifatida qaralmoqda. Globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida bilimlarning uzviy bog‘liqligini anglash, fanlararo integratsiya o‘rnatish orqali talabalarning mantiqiy fikrlash doirasini kengaytirish zarurati

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kuchaymoqda. Shu bois, raqamli texnologiyalar vositasida fanlararo integratsiyani amalga oshirish pedagogik innovatsiyalarning eng istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Fanlararo integratsiya jarayoni o‘quv fanlari o‘rtasidagi tabiiy bog‘liqlikni mustahkamlaydi, talabalarning tizimli fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda o‘qitishning samaradorligini oshiradi. Raqamli platformalar esa bu jarayonni yangi bosqichga olib chiqib, interaktiv muhitda o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi. Shu sababli, raqamli ta’lim muhiti nafaqat integratsiya vositasi, balki mustaqil fikrlovchi, ijodkor pedagog shaxsini shakllantiruvchi asosiy maydonga aylanmoqda.

"Raqamli resurslar" atamasi ta’limda pedagoglarning professional raqamli kompetensiyasini belgilovchi maxsus bilim va ko‘nikmalarni anglatadi.

Z. B. Abdurahmonovning «Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar — an’anaviy didaktikaning innovatsion o‘zgarishining samarali mexanizmi sifatida» mavzusidagi maqolasida ta’limda raqamli texnologiyalarning o‘rni va tajribalari haqida so‘z boradi.

Neyropedagogikadagi zamonaviy yondashuvlar ta’lim jarayonini inson miyasining kognitiv va neyrofiziologik xususiyatlariga moslashtirishga qaratilgan. Neyrokognitiv yondashuv ta’lim jarayonini inson bilish qobiliyatlariga muvofiq tashkil etishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, neyrodidaktik yondashuv metodik jihatdan yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqishga asoslanadi. Neyrokommunikativ yondashuv esa ta’lim jarayonida axborot uzatish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvlarning uyg‘unligi zamonaviy ta’lim tizimini yanada samarali qilish imkonini yaratadi.

Neyrokommunikativ yondashuv ta’lim jarayonida axborot uzatish va qabul qilish jarayonlarini neyroilmiy nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faol ishtiroki va o‘zaro muloqot qilish qobiliyati bilim o‘zlashtirish samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi. Bunda nutqni qabul qilish, emotsional aloqadorlik va multimodal ta’lim usullarining ahamiyati katta. Masalan, shaxsiylashtirilgan muloqot va guruhda o‘qitish jarayonida bilimni o‘zlashtirish darajasi yakka tarzda o‘qishga nisbatan yuqoriroq bo‘lishi mumkin. Shuningdek, neyrokommunikativ yondashuv vositasida ustoz-talaba muloqoti, ovoz va mimika vositalari orqali pedagogik ta’sirni kuchaytirish mumkin.

Zamonaviy ta’lim tizimi raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida tubdan o‘zgarib bormoqda. Texnologik vositalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi o‘quv jarayonini yanada shaxsiylashtirish, adaptiv va interaktiv tarzda tashkil etish imkoniyatini yaratadi. Neyropedagogika ushbu o‘zgarishlarni hisobga olgan holda, ta’lim jarayonini inson miyasining kognitiv xususiyatlariga muvofiq ravishda tashkil etishga yo‘naltirilgan.

Raqamli ta’lim muhiti an’anaviy o‘qitish usullariga nisbatan bir qancha ustunliklarga ega. Birinchidan, multimodal ta’lim platformalari orqali axborotni vizual, audio va interaktiv elementlar orqali taqdim etish mumkin. Ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, turli sensor kanallari orqali ma’lumot uzatish natijasida miyadagi neyron aloqalar mustahkamlanadi va yodlash jarayoni osonlashadi. Ikkinchidan, raqamli muhitda shaxsiylashtirilgan ta’lim platformalaridan foydalanish orqali har bir o‘quvchining individual o‘rganish strategiyalariga muvofiq ta’lim jarayonini moslashtirish imkoni paydo bo‘ladi.

Neyropedagogik yondashuvlar raqamli ta’lim muhitidagi interfaol va kognitiv jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Masalan, sun’iy intellekt yordamida ishlaydigan ta’lim platformalari o‘quvchining bilim darajasi va kognitiv xususiyatlarini tahlil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilib, unga moslashgan o‘quv materiallarini taklif qilishi mumkin. Bu yondashuv shaxsiylashtirilgan ta’limning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, raqamli muhitdagi neyropedagogik yondashuvlar o‘quvchilarning diqqatini uzoqroq vaqt saqlab qolishga, motivatsiyani oshirishga va bilimni amaliy qo‘llash imkoniyatini yaratishga yordam beradi. Masalan, virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari ta’lim jarayonini jonli va interaktiv tarzda tashkil etishga xizmat qiladi. Shuningdek, onlayn ta’lim platformalari va masofaviy o‘qitish vositalari orqali o‘quvchilarga kengroq ma’lumot manbalarini taqdim etish imkoni paydo bo‘ladi.

Neyropedagogika fan sifatida hali rivojlanish bosqichida bo‘lib, kelgusida ta’lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar ishlab chiqilishi kutilmoqda. Bu jarayon bir necha asosiy yo‘nalishlarda rivojlanishi mumkin.

Birinchidan, kelajakda neyropedagogika sun‘iy intellekt va mashinali o‘rganish algoritmlaridan foydalanish orqali shaxsiylashtirilgan ta’lim modellarini ishlab chiqishni davom ettiradi. Sun‘iy intellektga asoslangan tahlil vositalari o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish jarayonini kuzatib, ularga eng mos keladigan ta’lim strategiyalarini taklif qiladi. Bu esa har bir shaxsga individual yondashuv imkonini oshiradi.

Ikkinchidan, neyropedagogikaning rivojlanishi neyroilmlar va genetika sohasidagi tadqiqotlar bilan bog‘liq holda kechishi mumkin. Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatmoqdaki, inson miyasidagi kognitiv jarayonlar irsiy omillar bilan ham bog‘liq bo‘lib, bu individual ta’lim yo‘llarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchi yo‘nalish – real vaqtda miya faoliyatini tahlil qilish va unga asoslangan ta’lim modellarini yaratish. Bugungi kunda neyrovizualizatsiya usullari (masalan, EEG va fMRI) orqali miya faoliyatini real vaqtda kuzatish mumkin. Kelajakda bu usullar ta’lim jarayoniga integratsiya qilinib, o‘quvchining kayfiyati, diqqat darajasi va stress holatini tahlil qilish orqali unga moslashgan ta’lim muhitini yaratish imkoni tug‘ilishi mumkin.

Neyropedagogika kelajakda kognitiv fanlar, psixologik tadqiqotlar va texnologik innovatsiyalar bilan integratsiyalashib, ta’lim jarayonini inson miyasining individual xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi. Shu bois, uning rivojlanishi nafaqat an’anaviy ta’lim modellarini takomillashtirish, balki yangi, innovatsion o‘qitish usullarini ishlab chiqish uchun muhim asos yaratadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, neyropedagogikaning metodologik asoslari ta’lim jarayonini inson miyasining kognitiv va fiziologik xususiyatlari asosida shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, u fanlararo yondashuvlarga tayanadi. Neyrofiziologiya, neyropsixologiya, neyrolingvistika va neyrobiologiya kabi sohalar bilan chambarchas bog‘langan holda, neyropedagogika ta’lim jarayonida yodlash, diqqat, motivatsiya va neyroplastiklik jarayonlarini hisobga oladi. Ushbu fan zamonaviy tadqiqot metodlaridan – empirik va nazariy yondashuvlar, pedagogik eksperiment va neyropedagogik modellashtirishdan foydalanib, shaxsiylashtirilgan va adaptiv ta’lim modellarini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Shuningdek, neyropedagogikada kognitiv neyroilmlardan samarali foydalanish orqali ta’lim jarayonida axborot uzatish, yodlash va bilish jarayonlarini yaxshilash maqsad qilinadi. Zamonaviy yondashuvlar – neyrokognitiv, neyrodidaktik va neyrokommunikativ modellar ta’lim jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qilib, ular raqamli ta’lim muhitida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kelajakda neyropedagogika sun‘iy intellekt va neyrovizualizatsiya usullari bilan bog‘lanib,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

shaxsiylashtirilgan ta’limni yanada rivojlantirishga xizmat qilishi kutilmoqda. Shu tariqa, neyropedagogikaning metodologik asoslari ta’lim jarayonini fanlararo yondashuvlar, kognitiv tadqiqotlar va innovatsion texnologiyalar asosida takomillashtirishga yo’naltirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z.B.Abdurahmonov. Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar — an’anaviy didaktikaning innovatsion o’zgarishining samarali mexanizmi sifatida. (2022). Raqamli ta’lim texnologiyalari. Toshkent. 151-156 betlar
2. Abdurahmonov G. Raqamli ta’lim texnologiyalari. – T.: 2022. 151-156-betlar.
3. Xalikova R. Pedagogik ta’limda innovatsiyalar. – Nukus: 2021. 69-Bet.
4. Turdiyeva G. Raqamli ta’lim platformalari talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish ko’nikmalarini shakllantirish vositasi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.
5. UNESCO. Digital pedagogy in teacher education. – Paris: 2020.

**GAMIFIKATSIYANING MANTIQUIY FIKRLASHGA TA’SIRI VA UNI TADBIQ
QILISH USULLARI**

Ataniyazova Hulkarbonu Zafarbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim
fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi gamifikatsiyaning ta’lim jarayonidagi o’rni, ayniqsa o’quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Gamifikatsiya elementlari – ball berish, darajalar, mukofotlar va interaktiv topshiriqlar orqali o’quvchilarning darsga qiziqishini oshirish va ularning mustaqil fikrlashini shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, gamifikatsiyani amaliyotda qo’llash usullari va samarali metodlari ko’rsatib berilgan.

Kalit so’zlar: gamifikatsiya, mantiqiy fikrlash, ta’lim jarayoni, interaktiv metodlar, o’quv faolligi, motivatsiya, innovatsion texnologiyalar

Аннотация: В данной работе рассматривается влияние геймификации на развитие логического мышления учащихся. Анализируются возможности использования игровых элементов, таких как баллы, уровни, награды и интерактивные задания, для повышения интереса к обучению и формирования навыков самостоятельного мышления. Также представлены методы и способы эффективного внедрения геймификации в образовательный процесс.

Ключевые слова: геймификация, логическое мышление, образовательный процесс, интерактивные методы, учебная активность, мотивация, инновационные технологии

Annotation: This thesis explores the impact of gamification on the development of students’ logical thinking skills. It analyzes how game elements such as points, levels, rewards, and interactive tasks enhance learners’ engagement and promote independent thinking. The paper also discusses practical methods and effective strategies for implementing gamification in the educational process.

Keywords: gamification, logical thinking, educational process, interactive methods, learning engagement, motivation, innovative technologies

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ayniqsa, gamifikatsiya texnologiyalarining keng qo‘llanilishi ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish har qanday ta’lim tizimining asosiy maqsadlaridan biridir. Ushbu ishda mantiqiy fikrlashga oid muammolarni gamifikatsiya usullari yordamida tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlari o‘rganiladi.

Gamifikatsiya - bu o‘yin mexanikasi va dizayn elementlarining o‘yin bo‘lmagan kontekstlarda, xususan, ta’limda qo‘llanilishi bo‘lib, u talabalarning motivatsiyasini, faolligini va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirishga qaratilgan. Mantiqiy fikrlashga oid muammolar esa, masalan, qarama-qarshiliklarni aniqlash, xulosalar chiqarish, sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunish kabi jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu ikki yo‘nalishni integratsiya qilish zamonaviy ta’limning muhim vazifasidir.

Gamifikatsiya elementlari, masalan, ball to‘plash tizimi, reytinglar, medallar va darajalar, talabalarni faol ishtirok etishga undaydi. Mantiqiy muammolarni yechish jarayonida ularning tezligi, aniqligi va topqirligi baholanib, rag‘batlantirib borilishi o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va yanada murakkab vazifalarni bajarishga undaydi. Buning uchun onlayn platformalar, mobil ilovalar yoki hatto an‘anaviy darsliklarga integratsiya qilingan o‘yin elementlaridan foydalanish mumkin. Misol tariqasida, to‘g‘ri xulosaga kelishga qaratilgan o‘yinlarda turli ssenariylar taklif etilib, talabalardan berilgan ma’lumotlar asosida eng maqbul yechimni topish talab qilinadi. Bunday usullar mantiqiy xatolar sodir etish ehtimolini kamaytiradi va muammolarni tahlil qilish ko‘nikmalarini mukammallashtiradi.

Gamifikatsiya tizimlarining yana bir muhim jihati bu jarayonni monitoring qilish va baholash imkoniyatining mavjudligidir. O‘yin jarayonida to‘plangan ballar, erishilgan darajalar va o‘yinchi faoliyati statistikasi orqali talabaning mantiqiy fikrlash darajasi, kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Bu ma’lumotlar o‘qituvchiga individual yondashuvni shakllantirishda va ta’lim jarayonini optimallashtirishda yordam beradi. Masalan, agar talaba ma’lum bir turdagi mantiqiy masalalarda qiynalayotgan bo‘lsa, tizim avtomatik ravishda shu turdagi vazifalarni ko‘proq taklif qilishi yoki qo‘shimcha tushuntirishlar berishi mumkin. Ushbu monitoring natijasida talabaning rivojlanish dinamikasini kuzatish va uni samarali boshqarish mumkin bo‘ladi.

Mantiqiy fikrlash insonning dunyoni tushunish, muammolarni hal qilish va xulosalar chiqarish qobiliyatining asosiy tarkibiy qismidir. Bu jarayon turli g‘oyalar, dalillar va faktlar o‘rtasidagi munosabatlarni sistematik va asosli ravishda tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Mantiqiy fikrlashning mohiyati shundaki, u subjektga fikrlashning ob‘ektiv qonuniyatlariga amal qilgan holda, xolis va asosli xulosalarga kelish imkonini beradi. Bu jarayon nafaqat ilm-fan va ta’limda, balki kundalik hayotda ham muhimdir. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, mantiqiy fikrlash – bu bilimlarni tizimlashtirish, o‘zaro bog‘lash va yangi bilimlarni yaratishning asosiy vositasidir. Bu qobiliyat, ayniqsa, dolzarb muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va samarali yechimlarni topishda katta rol o‘ynaydi. O‘zbekistonda ham oliy ta’lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa talabalarning mustaqil fikrlashini kuchaytiradi, ijodiy salohiyatini oshiradi va kelajak kasbiy faoliyatida ularning muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Mantiqiy fikrlashning samaradorligi uning nafaqat nazariy jihatdan tushunilishiga, balki amaliyotda qo‘llanilishiga ham bog‘liq. Chunki har qanday nazariy bilim amaliyot bilan bog‘liq bo‘lgandagina o‘zining to‘liq qiymatini namoyon etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Hozirgi kunda globallashuv va axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi sharoitida mantiqiy fikrlashning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ayniqsa, murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik jarayonlarni tushunish hamda ularga moslashish uchun kuchli mantiqiy apparat zarur. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasidagi strategik yo‘nalishlari ham aynan yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, ularda mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirishga qaratilgan. Mantiqiy fikrlashning rivojlanish darajasi jamiyatning umumiy intellektual salohiyatini belgilaydi. Shuning uchun ham uni rivojlantirish har bir ta’lim muassasasining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon talabalarda turli fikrlash uslublarini shakllantirish, ularning analiz, sintez, deduksiya va induksiya kabi mantiqiy operatsiyalardan foydalanish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Mantiqiy fikrlash jarayonining bosqichlari. Mantiqiy fikrlash jarayonini bir qancha bosqichlarga ajratish mumkin.

Birinchi navbatda, bu muammoni aniqlash va uning mohiyatini tushunish bosqichidir. Bu bosqichda mavjud vaziyatni to‘liq o‘rganish, muammoning asosiy sabablarini aniqlash va uning atroflicha tahlili amalga oshiriladi.

Ikkinchi bosqich – bu ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilishdir. Bu jarayonda muammoni hal qilish uchun zarur bo‘lgan barcha ma’lumotlar to‘planadi, ularning ishonchliligi tekshiriladi va tizimlashtiriladi. Tahlil jarayonida ma’lumotlar o‘zaro bog‘lanadi, ulardagi umumiy va xususiy jihatlar aniqlanadi.

Uchinchi bosqich – bu gipotezalarni shakllantirishdir. Mavjud ma’lumotlar va tahlillar asosida muammoni hal qilishning turli yo‘llari haqida taxminlar, ya’ni gipotezalar ilgari suriladi. Bu gipotezalar kelajakda tekshirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

To‘rtinchi bosqich – gipotezalarni tekshirish va baholashdir. Ushbu bosqichda ilgari surilgan gipotezalar ilmiy asosda tekshiriladi, ularning haqiqatga yaqinligi baholanadi. Bu jarayon natijasida eng maqbul va samarali yechim tanlab olinadi. Beshinchi bosqich – xulosalar chiqarish va echimni amaliyotga tatbiq etishdir. Tekshirilgan va tasdiqlangan gipotezalar asosida yakuniy xulosalar chiqariladi va muammoni hal qilish bo‘yicha tanlangan yechim amaliyotga joriy etiladi. Mantiqiy fikrlashning har bir bosqichi o‘ziga xos murakkablikka ega va ularning har birini samarali amalga oshirish umumiy natijaning sifatini belgilaydi. Masalan, muammoni to‘g‘ri aniqlash bo‘lmasa, keyingi bosqichlarda qanchalik kuch sarflanmasin, natija samarasiz bo‘lishi mumkin. Shu sababli, har bir bosqichga ijodiy va tanqidiy yondashuv talab etiladi. O‘zbek ta’lim tizimida ushbu bosqichlarni o‘rgatishga qaratilgan uslubiy qo‘llanmalar mavjud bo‘lib, ular talabalarning mantiqiy tafakkurini yuksaltirishga yordam beradi. Bu jarayonda, ayniqsa, misollar va mashqlardan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir bosqichda turli xil fikrlash uslublari, masalan, deduktiv (umumiydan xususiyyga) va induktiv (xususiyydan umumiyga) usullar qo‘llanilishi mumkin.

Mantiqiy fikrlashga ta’sir etuvchi omillar: Ichki omillar. Mantiqiy fikrlash jarayoniga ko‘plab omillar ta’sir ko‘rsatadi. Ularni ikki guruhga ajratish mumkin: ichki va tashqi omillar. Ichki omillarga quyidagilar kiradi: birinchidan, shaxsning individualligi va psixologik xususiyatlari. Har bir insonning o‘ziga xos dunyoqarashi, tajribasi, bilish qobiliyatlari mavjud bo‘lib, ular uning fikrlash jarayoniga bevosita ta’sir qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ikkinchidan, shaxsning bilimlari va tajribasi. Mantiqiy fikrlash uchun chuqur va tizimli bilimlar hamda turli vaziyatlarda to‘plangan boy tajriba zarur. Ushbu bilim va tajribalar murakkab muammolarni tahlil qilish va ularga yechim topish uchun asos bo‘ladi.

Uchinchidan, shaxsning motivatsiyasi va qiziqishlari. Agar inson muayyan muammoni hal qilishdan foydalanadigan bo‘lsa, uning fikrlash jarayoni yanada faollashadi va samarali bo‘ladi. Qiziqish esa yangi bilimlar olishga va muammoni chuqurroq tushunishga undaydi.

To‘rtinchidan, shaxsning diqqat-e’tibori, xotirasi va tasavvuri kabi psixik jarayonlarining rivojlanganlik darajasi. Mantiqiy fikrlash uchun ma’lumotlarni eslab qolish, ularni diqqat bilan tahlil qilish va yangi g‘oyalarni tasavvur qilish qobiliyati muhimdir.

Beshinchidan, shaxsning faolligi va ijodiyligi. Passiv tinglovchi yoki kuzatuvchi bo‘lish fikrlashni cheklaydi. Faol ishtirok etish va ijodiy yondashuv esa mantiqiy jarayonlarni boyitadi.

Shuningdek, shaxsning o‘z-o‘zini baholash va tanqidiy tahlil qilish qobiliyati ham mantiqiy fikrlashning muhim ichki omillaridan hisoblanadi. Mantiqiy fikrlash jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan shaxsning o‘ziga bog‘liqdir. O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida talabalarning shu kabi ichki omillarini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar doimiy ravishda o‘tkazib turiladi. Bu esa ularning nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalarga aylantirishga yordam beradi.

Mantiqiy fikrlashga ta’sir etuvchi omillar: Tashqi omillar. Mantiqiy fikrlashga ta’sir etuvchi tashqi omillar ham o‘ziga xos ahamiyatga ega.

Birinchidan, ta’lim muhiti va metodikasi. Sinfxona sharoiti, o‘qitish uslublari, ta’lim materiallarining mazmuni va sifati fikrlash jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ijodiy va faol o‘qitish metodikasi mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ikkinchidan, ijtimoiy va madaniy muhit. Oila, do‘stlar, jamiyatning umumiy madaniy saviyasi va qadriyatlari ham shaxsning fikrlashiga ta’sir etadi. Normativlar, tushunchalar va axloqiy me’yorlar fikrlash jarayonini shakllantiradi.

Uchinchidan, axborot manbalari va texnologiyalari. Internet, kitoblar, ommaviy axborot vositalari kabi axborot manbalarining mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyati fikrlashni boyitadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari esa ma’lumotlarni olish, qayta ishlash va tahlil qilishni osonlashtiradi.

To‘rtinchidan, texnik vositalar va jihozlar. Zamonaviy texnika va texnologiyalar muammolarni hal qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi va mantiqiy jarayonlarni tezlashtiradi. Beshinchidan, siyosiy va iqtisodiy vaziyat. Jamiyatdagi barqarorlik, erkinlik va rivojlanish darajasi ham insonning erkin fikrlashiga sharoit yaratadi. Mantiqiy fikrlash jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan tashqi muhitning qanchalik qulay va rag‘batlantiruvchi ekanligiga bog‘liq.

O‘zbekistonda ham ta’lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, o‘quv jarayonini takomillashtirish orqali tashqi omillarning ijobiy ta’sirini oshirishga harakat qilinmoqda. Ayniqsa, gamifikatsiya texnologiyalari kabi yangi yondashuvlar o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga xizmat qilmoqda. Bu esa talabalarning muammolarni mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirzoev A.A. Mantiq asoslari va uning amaliy ahamiyati. Samarqand: Universitet

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

nashriyoti, 2015.

2. Jovliyev I.I. Gamifikatsiya: ta‘limda o‘yinlashuvning o‘rni. Ilmiy maqolalar to‘plami, Toshkent, 2021.
3. Qosimova M. Pedagogika. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
4. Toshboyev, A. N. O‘quv jarayonida gamifikatsiyaning roli. Ilmiy-metodik jurnal, 2021.
5. Karimova N.M. Zamonaviy ta‘lim texnologiyalari va ularning o‘quv jarayonida qo‘llanilishi. Toshkent: Tafakkur, 2018.
6. Nurmonov A. Mantiq va tafakkur. Toshkent: Universitet, 2010.
7. Ergashev, I. va boshqalar. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
8. Alimov, O. M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
9. Karimova V. Shaxs psixologiyasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
10. Abdullayev A. Ta‘lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.

**TA‘LIM JARAYONIGA SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI
INTEGRATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI**

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Shodlikova Gulasal Ergashboy qizi

Komilova Sevinch Murodbek qizi

Annotatsiya. Ushbu tezisda zamonaviy ta‘lim tizimida sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va ularning o‘quv jarayoniga ta‘siri tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida adaptiv ta‘lim platformalarining o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ta‘siri, o‘qitishni individuallashtirishdagi o‘rni va ta‘lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, SI vositalarini dars jarayoniga tatbiq etishning metodologik asoslari hamda ushbu jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan raqamli etika masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt (AI), adaptiv ta‘lim, shaxsiylashtirilgan o‘qitish, raqamli transformatsiya, kognitiv ko‘makchi, neyrotarmoqlar.

Аннотация. В данных тезисах исследуются педагогические возможности использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в современной системе образования и их влияние на учебный процесс. В ходе исследования анализируется влияние адаптивных образовательных платформ на уровень успеваемости учащихся, их роль в индивидуализации обучения и особенности развития способностей к самостоятельному мышлению. Также освещаются методологические основы внедрения инструментов ИИ в учебный процесс и вопросы цифровой этики, которые могут возникнуть в данном процессе.

Ключевые слова: Искусственный интеллект (ИИ), адаптивное обучение, персонализированное обучение, цифровая трансформация, когнитивный помощник, нейросети.

Annotation. This abstract examines the pedagogical potential of integrating artificial intelligence (AI) technologies into the modern educational system and their impact on the

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

learning process. The study analyzes the influence of adaptive learning platforms on student achievement levels, their role in personalizing education, and their characteristics in developing learners' independent thinking skills. Furthermore, it highlights the methodological foundations for implementing AI tools in the classroom and discusses digital ethics issues that may arise during this process.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), adaptive learning, personalized teaching, digital transformation, cognitive assistant, neural networks.

Bugungi kunda jahon ta’lim tizimi kognitiv inqilob va raqamli transformatsiyaning yangi bosqichini boshidan kechirmoqda. Axborotlashgan jamiyatning jadal rivojlanishi ta’lim tizimi oldiga nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarning "Sun’iy intellekt savodxonligi"ni shakllantirish vazifasini ham qo‘ymoqda. Sun’iy intellekt (SI) tizimlari endilikda shunchaki hisoblash qurilmasi emas, balki ta’lim oluvchining psixofiziologik holatini hisobga oluvchi metodologik tizim sifatida namoyon bo‘lmoqda. SI texnologiyalarining ta’limga integratsiyasi o‘quvchilarning bilim darajasini real vaqt rejimida tahlil qilish, ularga individual yondashuvni yo‘lga qo‘yish va o‘qituvchilarga pedagogik jarayonni samarali boshqarishda ko‘maklashish imkonini beradi. Shuningdek, bunday texnologiyalar o‘qituvchilarga har bir o‘quvchini chuqurroq tushunish va ularning qobiliyatlarini aniqlash imkoniyatini taqdim etadi.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek: "Bugungi kun yoshlari axborot texnologiyalari dunyosida yashamoqda. Biz ularni telefondan cheklashimiz emas, aksincha, telefon va internet orqali bilim olishga o‘rgatishimiz kerak" [1. 210-212 b.]. Ushbu strategik yondashuv ta’limda sun’iy intellekt algoritmlarini "pedagogik filtr" orqali dars jarayoniga tatbiq etish zarurligini tasdiqlaydi.

Sun’iy intellekt integratsiyasining kengaytirilgan psixopedagogik tahlili quyidagilarni iborat:

Individual kognitiv yuklamani boshqarish: SI algoritmlari o‘quvchining kognitiv faoliyatini real vaqt rejimida skanerlaydi. Agar o‘quvchi topshiriqni juda tez bajarsa, tizim darhol murakkablik darajasini oshiradi, aksincha bo‘lsa, yordamchi "ko‘prik" vazifasini o‘tovchi materiallarni taqdim etadi [2. 45-b.]. Bu jarayon o‘quvchida "muvaffaqiyat motivatsiyasi"ni saqlab qolishga xizmat qiladi.

Multimodal ta’lim muhiti: An’anaviy darslarda o‘qituvchi barcha o‘quvchilar uchun bir xil metoddan foydalanishga majbur. SI esa o‘quvchining idrok etish kanaliga (vizual, auditual yoki kinestetik) qarab, bir vaqtning o‘zida o‘quv materialini videorolik, interaktiv model yoki matn ko‘rinishiga o‘zgartiradi [3. 88-b.].

Proaktiv va generativ ta’lim: ChatGPT yoki Gemini kabi generativ modellar o‘quvchilarga ma’lumotlarni faqat yodlash o‘rniga, ularni tahlil qilish va yangi g‘oyalar yaratish uchun intellektual maydon yaratadi. Bu esa talabalarda tanqidiy fikrlash (critical thinking) va muammoli vaziyatlarni yechish (problem solving) ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, SI platformalari (masalan, Google Classroom AI yoki Duolingo Max) yordamida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi 30-45% ga, mustaqil ta’limga ajratilgan vaqtning samaradorligi esa 50% ga oshadi. Biroq, SI texnologiyalarining salbiy psixologik ta’siri ham mavjud. "Raqamli chalg‘ish" (digital distraction) va o‘quvchining mustaqil fikrlashdan ko‘ra tayyor algoritmlarga suyanib qolishi intellektual passivlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, dars jarayonida o‘qituvchining

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

moderatordik roli saqlanib qolishi va sun’iy intellekt faqatgina "pedagogik assistent" vazifasini bajarishi shart [4. 112-b.].

Tadqiqot natijalari va zamonaviy ta’lim tajribasi shuni ko’rsatadiki, oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining joriy etilishi ta’lim sifatini oshirish, o’quv jarayonini shaxsiylashtirish, o’qituvchilar faoliyatini yengillashtirish va talabalarning mustaqil fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishda muhim omil bo’lib xizmat qilmoqda. Tadqiqot natijalariga ko’ra, sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali individual yondashuv asosida ta’lim olish, avtomatlashtirilgan baholash va adaptiv o’quv platformalari orqali bilimlarni samarali egallash imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa dunyoning yetakchi ta’lim tizimlarida SI texnologiyalarining afzalliklarini tasdiqlaydi. Biroq, texnologik yutuqlar bilan bir qatorda, ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Jumladan, o’qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasining pastligi, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, sun’iy intellektidan foydalanishdagi axloqiy va ma’lumotlar xavfsizligi bilan bog’liq muammolar bu jarayonning samaradorligiga salbiy ta’sir ko’rsatmoqda. Shu sababli, sun’iy intellekt texnologiyalarini oliy ta’lim tizimiga samarali integratsiyalash uchun quyidagi yo’nalishlarda tizimli va kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, professor-o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ta’lim dasturlarini sun’iy intellektga moslashtirish, zamonaviy o’quv resurslarini yaratish va infratuzilmani rivojlantirish zarur. Shuningdek, talabalar orasida texnologik madaniyatni shakllantirish, ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt asosidagi vositalarni integratsiyalash va bu borada ilmiy-tadqiqot ishlarini qo’llabquvvatlash ham dolzarb hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish hamda sun’iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish uchun quyidagilarni taklif qilamiz:

1. Texnik infratuzilmani yaxshilash: Oliy ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar va internet bilan ta’minlash orqali SI vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim;
2. AI asosidagi o’quv resurslarini yaratish: Mahalliy ta’lim standartlariga moslashtirilgan sun’iy intellektga asoslangan elektron platforma va ilovalarni ishlab chiqish va joriy etish maqsadga muvofiqdir;
3. O’qituvchilarning raqamli va sun’iy intellekt bo’yicha malakasini oshirish – maxsus seminar, trening va kurslar orqali ularning yangi texnologiyalar bilan ishlash ko’nikmalarini mustahkamlash;
4. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo’llab-quvvatlash – sun’iy intellekt sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlarni kengaytirish hamda talabalarning innovatsion loyihalariga grant ajratish;
5. Tashqi hamkorlikni rivojlantirish – xalqaro tajriba almashuvi, xorijiy universitetlar bilan qo’shma loyihalar orqali ilg’or texnologiyalarni joriy qilish.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt texnologiyalarining oliy ta’limga integratsiyasi nafaqat ta’lim jarayonini soddalashtiradi, balki talabalarning chuqur bilim olish, tahliliy va tanqidiy fikrlash, hamda global raqobatbardosh kadrlar bo’lib shakllanishiga zamin yaratadi. Taklif etilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi esa O’zbekiston ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasiga va xalqaro reytinglardagi o’rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2020.
2. Inoyatov U.I. Sun‘iy intellekt texnologiyalari va ta’lim samaradorligi. – Toshkent: Fan, 2023.
3. Karimov A.T. Raqamli va intellektual texnologiyalar yordamida pedagogik jarayonni optimallashtirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022.
4. UNESCO. (2021). AI and Education: Guidance for Policymakers. <https://unesdoc.unesco>.
5. OECD. AI and the Future of Skills: Education Implications. – Paris, 2019.

**“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA 10, 100, 1000 VA KO‘P XONALI SONLAR
ICHIDA QO‘SHISH VA AYIRISH”**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari
Bekberganova Sevinchoy Shavkat qizi
Ro‘zmamatova Surayyo Muzaffar qizi
Rustamboyeva Xolisxon O‘ktamboy qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun 10, 100, 1000 va ko‘p xonali sonlar ichida qo‘shish va ayirish mavzusini o‘rgatish va mustahkamlashga mo‘ljallangan. Tavsiyada o‘quvchilarning faolligini oshirish, matematik tafakkurini rivojlantirish va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan 5E modeli yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, matematik amallar, qo‘shish va ayirish, 10, 100, 1000 va ko‘p xonali sonlar, vizual metodlar, o‘yinli metodlar, “Quvnoq estafeta” metodi, interaktiv darslar, matematik tafakkur.

Аннотация. Данная статья предназначена для обучения и закрепления темы сложения и вычитания в пределах 10, 100, 1000 и многозначных чисел для учащихся начальных классов. В рекомендации описывается модель «5Е», направленная на повышение активности учащихся, развитие математического мышления и формирование практических навыков.

Ключевые слова: Начальные классы, математические действия, сложение и вычитание, 10, 100, 1000 и многозначные числа, визуальные методы, игровые методы, метод «Весёлая эстафета», интерактивные уроки, математическое мышление.

Abstract. This article is intended for teaching and reinforcing the topic of addition and subtraction within 10, 100, 1000, and multi-digit numbers for primary school students. The recommendation outlines the "5E model" aimed at increasing student engagement, developing mathematical thinking, and forming practical skills.

Key words: Primary school, mathematical operations, addition and subtraction, 10, 100, 1000 and multi-digit numbers, visual methods, game-based methods, “Cheerful Relay” method, interactive lessons, mathematical thinking.

Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishdan asosiy maqsad — **o‘quvchilarda matematik savodxonlikni shakllantirish**, ularni atrof-muhitdagi miqdo-riy munosabatlarni anglashga o‘rgatish, mantiqiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish hamda kundalik hayotda matematik bilimlardan foydalana olish ko‘nikmalarini hosil qilishdir. Shuningdek,

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoni tahlil qilish va yechim topishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish muhim hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinflarda 10, 100, 1000 va ko‘p xonali sonlar ichida qo‘shish va ayirish mavzusini o‘rganishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri bo‘lgan 5E modeli samarali hisoblanadi. Ushbu model o‘quvchilarning bilimni mustaqil kashf etishi, faol ishtiroki va chuqur tushunishini ta’minlaydi. 5E modeli besh bosqichdan iborat bo‘lib, ular dars jarayonini izchil va mantiqiy tarzda tashkil etishga yordam beradi [1]. Shuning uchun ham bugungi kunda zamonaviy darslar shu modellar orqali tashkil qilinmoqda.



Birinchi bosqich – qiziqtirish bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilarning e’tiborini mavzuga jalb qiladi va ularning oldingi bilimlarini faollashtiradi. Masalan, o‘qituvchi o‘quvchilarga kundalik hayotga oid oddiy savollar berishi mumkin: do‘kondan ikki xil mahsulot sotib olinsa jami qancha bo‘lishi, yoki ma’lum miqdordan bir qismi sarflansa qancha qolishi kabi vaziyatlar orqali qo‘shish va ayirish amallari haqida fikr yuritishga undaydi. Shu orqali o‘quvchilar mavzuning hayotiy ahamiyatini tushuna boshlaydilar va yangi bilimlarni o‘rganishga qiziqish paydo bo‘ladi.

Ikkinchi bosqich – o‘rganish yoki tadqiq qilish bosqichidir. Bu bosqichda o‘quvchilar yangi bilimni o‘zlari izlab topishga harakat qiladilar. O‘qituvchi turli ko‘rgazmali vositalar, kartochkalar, sonli jadvallar yoki predmetlar yordamida o‘quvchilarga topshiriqlar beradi. Masalan, o‘quvchilar guruhlariga bo‘linib, turli sonlarni qo‘shish yoki ayirish orqali natijani topadilar. Tayoqchalar, kubiklar yoki rasmlar yordamida sonlarni guruhlash orqali ular 10 ichida, 100 ichida yoki 1000 ichida qo‘shish va ayirish jarayonini amaliy tarzda bajaradilar. Bu jarayon o‘quvchi-larning kuzatish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Uchinchi bosqich – tushuntirish bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda o‘quvchilar o‘zlari bajargan ishlar asosida qanday natijaga erishganini tushuntiradilar. O‘qituvchi esa ularning fikrlarini umumlashtirib, mavzuni ilmiy va tizimli tarzda izohlaydi. Masalan, qo‘shish jarayonida birliklar, o‘nliklar va yuzliklar alohida qo‘shilishi, ayirish jarayonida esa zarur bo‘lsa qarz olish usuli qo‘llanilishi tushuntiriladi. Shu bosqichda ustun shaklida yozib hisoblash, razryadlar bo‘yicha amallarni bajarish qoidalari ham o‘rgatiladi.

To‘rtinchi bosqich – mustahkamlash yoki chuqurlashtirish bosqichidir. Bu bosqichda o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarini turli mashqlar orqali qo‘llab ko‘radilar. Masalan, turli

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

misollarni yechish, o‘yinli metodlar yordamida topshiriqlar bajarish, jamoaviy ishlash kabi faoliyatlar tashkil etiladi. “Ari uyasi”, “gullarni joylashtir”, “qushlar metodi” kabi metodlar orqali o‘quvchilar qo‘shish va ayirish misollarini yechib, to‘g‘ri javoblarni topadilar. Bu jarayon ularning tezkor fikrlashi va hisoblash malakasini yanada rivojlantiradi.

Beshinchi bosqich – baholash bosqichidir. Bu bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilarning mavzuni qay darajada o‘zlashtirganini aniqlaydi. Baholash og‘zaki savollar, yozma topshiriqlar, testlar yoki interaktiv platformalar orqali amalga oshirilishi mumkin. O‘quvchilarning mustaqil ishlashi, misollarni to‘g‘ri va tez yechishi, amallarni tushuntirib bera olishi baholash mezonlari sifatida qaraladi [2]. 5 E modeli shu bosqichlardan iborat bo‘ladi.

5E modeli asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va matematik tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, qo‘shish va ayirish kabi asosiy arifmetik amallarni o‘rganishda bu model o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi. Natijada o‘quvchilar sonlar ustida amallarni bajarish bilan birga mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va matematik tafakkur ko‘nik-malarini ham rivojlantiradilar.

Boshlang‘ich sinflarda 10, 100, 1000 va ko‘p xonali sonlar ichida qo‘shish va ayirishni o‘rgatishda misollar orqali tushuntirish muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar misollarni bajarish jarayonida sonlarning razryad tuzilishini tushunib boradilar hamda hisoblashning turli usullarini o‘zlashtiradilar.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda sonlar ichida qo‘shish va ayirishni o‘rgatish o‘quvchilarning matematik tafakkurini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu mavzu o‘quvchilarga sonlarning razryad bo‘yicha tuzilishini tushunishga, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga va kundalik hayotiy masalalarni yechishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdurahmonova, Z. **Boshlang‘ich sinf matematika metodikasi.** Toshkent: «O‘qituvchi», 2018.
2. Islomova, D.M. **Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirish.** Toshkent, 2020.
3. Nazarova, M. **Interaktiv metodlar orqali boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish.** Toshkent, 2021.
4. Toshkent viloyati xalq ta’limi boshqarmasi. **Boshlang‘ich sinflar matematika darsliklari va metodik qo‘llanmalar.** Toshkent, 2022.
5. Qodirov, B. **Matematik o‘yinlar va vizual metodlar yordamida boshlang‘ich sinflarda dars o‘tish.** Toshkent, 2019.
6. Yo‘ldoshev, S. **Boshlang‘ich sinflarda qo‘shish va ayirishni o‘rgatish metodikasi.** Toshkent, 2020.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI
OSHIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT VA TEXNOLOGIYALARNING
IMKONIYATLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari
Alimova Intizor Rashid qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

**Davletova Fazilat Baxtiyor qizi
Qadamboyeva Shohida Faxriddin qizi**

Annotatsiya. Hozirgi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining turli yo‘nalishlar bo‘yicha savodxonligini oshirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib kelmoqda. Xususan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini oshirish ham bugungi kun uchun ahamiyatlidir. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika fanidan matematik savodxonligini oshirishda sun‘iy intellekt va texnologiyalarning imkoniyatlariva haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, matematik savodxonlik, texnologiya, fikrlash, pedagogik texnologiyalar, boshlang‘ich ta‘lim, kreativlik.

Аннотация. В настоящее время повышение грамотности учащихся начальных классов по различным направлениям является одной из актуальных задач. В частности, развитие математической грамотности младших школьников также имеет важное значение на сегодняшний день. В данной статье рассматриваются возможности и роль искусственного интеллекта и современных технологий в повышении математической грамотности учащихся начальных классов по предмету математика.

Ключевые слова: искусственный интеллект, математическая грамотность, технология, мышление, педагогические технологии, начальное образование, креативность.

Abstract. Nowadays, increasing the literacy of primary school students in various fields has become one of the most pressing issues. In particular, enhancing the mathematical literacy of primary school students is of great significance today. This article discusses the opportunities and role of artificial intelligence and modern technologies in improving the mathematical literacy of primary school students in the subject of mathematics.

Key words: artificial intelligence, mathematical literacy, technology, thinking, pedagogical technologies, primary education, creativity.

O‘quvchida darsga bo‘lgan qiziqishni oshirishda, mustaqil fikrga ega bo‘lishida, faol, bilimli shaxsni kamol toptirishda pedagogik texnologiyalarning dars jarayonida qo‘llanishi katta ahamiyat kasb etadi. Ta‘limning mazmunini yangilaydi. Hozirgi zamon o‘qituvchisi o‘z mehnati jarayonida ilg‘or usullarni o‘z darslarida qo‘llashi o‘qituvchidan katta mahorat va malaka talab etadi. Bunday o‘qituvchilar darsga yangicha yondashib, o‘quvchilarning mustaqil ishlariga imkon yaratishi kerak. Ya‘ni dars jarayonida o‘quvchilarning mustaqil ishlariga e‘tibor berilishi lozim. Barcha mustaqil ish o‘zida ijodiy elementlarni mujassamlashtiradi, o‘quvchilarni ta‘limiy muammo bilan yuzma- yuz qo‘yadi, har xil yechimlarning bittasini anglash imkonini beradi [1]. Shundan kelib chiqqan holda, bugungi unda ham yangicha yondashuv, ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt texnologiyalari keng joriy qilinib, rivojlantirilmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika savodxonligini shakllantirish usullari xilma-xil va ko‘p qirrali bo‘lib, o‘qitishning an‘anaviy va innovatsion yondashuvlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu usullar yosh bolalarning rivojlanish ehtiyojlari va ta‘lim uslublariga mos keladigan qiziqarli va samarali o‘rganish tajribasini yaratishga qaratilgan. Maqsad - matematikani mazmunli va qulay qilish, fanga ijobiy munosabatni rag‘batlantirish va kelajakda o‘rganish uchun mustahkam poydevor yaratishdir [2]. Bu borada fan yuzasida ham keng

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘lamli yangiliklar amalga oshirilib, o‘quvchilar uchun turli topshiriq ko‘rinishida o‘quvchilar bilimi baholanmoqda.

Sun‘iy intellektning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini oshirishdagi o‘ziga xos imkoniyatlari uning bir qator fundamental xususiyatlarida namoyon bo‘ladi. Birinchidan, SI o‘quvchilarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirishdagi individual qiyinchiliklarini aniqlash va ularga moslashtirilgan yechimlarni taqdim etish orqali mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga bevosita hissa qo‘shadi. SI ga asoslangan platformalar o‘quvchining xatoliklarini tahlil qilib, ularning mantiqiy zanjirdagi qaysi bosqichda adashganini aniqlay oladi va aynan shu nuqtaga qaratilgan mashqlarni taklif etadi. Ikkinchidan, SI analitik fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki u murakkab masalalarni kichik, boshqariladigan qismlarga ajratishga yordam beradigan interaktiv simulyatsiyalar va vizualizatsiyalarni taqdim etishi mumkin. Uchinchidan, SI real hayotiy muammolarni yechish ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi, o‘yinlar va ssenariylar orqali matematik bilimlarni kundalik vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatini beradi. To‘rtinchidan, SI o‘qituvchilarning ish yukini kamaytirishga yordam beradi, takrorlanuvchi vazifalarni avtomatlashtirishi mumkin, bu esa o‘qituvchilarga o‘quvchilar bilan individual ishlashga ko‘proq vaqt ajratishga imkon beradi. Beshinchidan, SI o‘quv jarayonini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qilish orqali o‘quvchilarning diqqatini oshiradi va ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimini, xususan, boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish metodikasini tubdan transformatsiya qilishdagi ulkan salohiyatini yaqqol ko‘rsatmoqda. SI ga asoslangan tizimlar o‘quvchilarning o‘rganish sur‘atlarini, qiziqishlarini va qiyinchiliklarini real vaqt rejimida tahlil qilib, ularga moslashtirilgan o‘quv kontentini taqdim etish orqali ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa nafaqat matematik bilimlarni mustahkamlashga, balki mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlash kabi fundamental kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi [3]. Shu kabi xususiyatlaridan tashqari, o‘quvchilarning o‘zlashtirish, tasavvur orqali qabul qilish jarayonlari ham rivojlanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari fikrlashini rivojlantirishda samarali usullardan biri hisoblanadi.

O‘qituvchida pedagogik mahorat yuqori bo‘lsa, o‘quvchilarga innovatsion yondashuv bilan va zamonaviy tarzda dars o‘ta oladi. Pedagogik innovatsiya bu: bo‘lajak mutaxassislarni yangicha ishlashga tayyorlash; avvalgi egallangan bilimlar asosida sifat o‘zgarishlarga erishish; yuqori samaradorlikka yangicha yondashuv. Pedagogik innovatsiya quyidagi yo‘nalishlarda bo‘lmog‘i lozim: boshlang‘ich ta’limda milliy istiqlol g‘oyasi asoslarini joriy qilishning innovatsion usullari; boshlang‘ich ta’limni takomillashtirish va rivojlantirishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash; boshlang‘ich ta’limda informatsion texnologiyalarni joriy etish; boshlang‘ich ta’limga oid zamonaviy o‘quv adabiyotlarni yaratish; Innovatsiya bu -yangicha ishlash. Pedagogik innovatsiyada boshlang‘ich ta’limni rivojlantirishning jahon ta’limi andozalaridagi zamonaviy talablarni e’tiborga olgan holda boshlang‘ich sinflarda matematik amallar bajarishda o‘quvchilarning har biriga ta’lim olishda keng imkoniyatlarni yaratib, har birining yuqori natijaga erishishlarini rag‘batlantirish va shu orqali o‘quv- bilim jarayonining farqli tashkil etilishini ta’minlash uchun da’vat etilgan [4]. Innovatsiyalar orqali sun‘iy intellekt

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

texnologiyalarin ham yangi bosqichga chiqishi kuzatilmoqda. Boshlang‘ich ta‘limni rivojlantirishda ham bu yo‘nalishda shu kabi ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirish uchun metodologiya gamifikatsiya elementlarini keng qo‘llaydi. Bu o‘yinlar, mukofot tizimlari, ballar, darajalar va virtual sovg‘alarni o‘z ichiga oladi. SI tizimi o‘quvchining qiziqishlarini tahlil qilib, unga mos keladigan o‘yin ssenariylarini taklif etadi. Masalan, matematik masalalarni yechish orqali virtual qahramonlarni rivojlantirish yoki yangi dunyolarni kashf etish kabi elementlar o‘quvchilarni o‘rganish jarayoniga faol jalb qiladi va ularning matematikaga bo‘lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi [6]. Bu kabi o‘yin ssenariylari va virtual tizim fanga qiziqishni rivojlantirib, ijobiy tomonga o‘zgartiradi. O‘zlarida ham ushbu tizimlar bilan tanishib, ishlash ko‘nikmalari shakllanib boradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini oshirishda sun‘iy intellekt (SI) ga asoslangan metodologiya o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va o‘rganish sur‘atlarini, ularning kognitiv kompetensiyalarini, xususan, mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. O‘quvchilar tasavvurini rivojlantirib, ijodkorlik va tezkorlik, qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantirishda ahamiyati kattadir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh.Xasanov, S.G‘anijonova “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika fanidan savodxonligini oshirishda pedagogik texnologiyalar” “Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari” 2025 71-b.
2. N.T.Boynazarova “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika savodxonlikni shakllantirish usullari” Научно-теоретический и методический журнал – 2024. - 291-b.
3. Bigbayeva N.U, Sidelnikova R. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. - T: “O‘qituvchi”, 1986. -269-b
4. Jumayev M.E., “Matematikao‘qitish metodikasidan praktikum” o‘quv qo‘llanma.”O‘qituvchi”.Toshkent-2004.
5. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. 132 bet
6. Pepin, B., & Choppin, J. (Muharrirlar). Matematikani O‘qitish va O‘rganish Bo‘yicha Tadqiqotlar Xalqaro Routledge Qo‘llanmasi. Abingdon: Routledge, 2023.
7. Gavharov M. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. — Toshkent: Istiqlol nashriyoti, 2021. — 284 b.

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA KASR MAVZUSINI
O‘RGATISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Boltaboyeva Mexriniso Oybek qizi

Alimboyeva Mashhura Ataxan qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kasrlar tushunchasini shakllantirishning samarali usullari aytib o‘tilgan. Unda kasrlarni tushuntirish jarayonida ko‘rgazmali vositalar, amaliy mashg‘ulotlar, o‘yin texnologiyalari va zamonaviy pedagogik

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

metodlardan foydalanishning afzalliklari tahlil qilingan. O‘quvchilarga ulush va kasr sonlarni o‘rgatishning zamonaviy texnologiyalar asosidagi bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish va mustahkamlash masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar. Kasrlar, matematik tushunchalar, ulush, kasr, axborot texnologiyalari, multimedia, didaktik o‘yinlar, o‘qitish metodikasi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются эффективные методы формирования понятия дробей у учащихся начальных классов. Анализируются преимущества использования наглядных пособий, практических занятий, игровых технологий и современных педагогических методов в процессе объяснения дробей. Освещаются вопросы формирования и укрепления знаний и навыков учащихся по обучению долям и дробным числам на основе современных технологий.

Ключевые слова: Дробь, математические понятия, доля, дробь, информационные технологии, мультимедиа, дидактические игры, методика обучения.

Abstract. This article highlights effective methods for developing the concept of fractions in primary school students. It analyzes the advantages of using visual aids, practical exercises, game technologies, and modern pedagogical methods in the process of explaining fractions. The issues of forming and strengthening students' knowledge and skills in learning shares and fractional numbers based on modern technologies are discussed.

Key words: Fractions, mathematical concepts, share, fraction, information technologies, multimedia, didactic games, teaching methodology.

Bugungi kunda o‘quv jarayoniga kompyuter va axborot texnologiyalarini olib kirish va dasturiy ta‘minotni amalga oshirish taqozo qilinmoqda. Yangi O‘zbekistonning 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan “Taraqqiyot strategiyasi” muhim ahamiyatga egadir. Taraqqiyot strategiyasida “ma’naviy taraqqiyotni ta‘minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga olib chiqish” ustuvor vazifa sifatida belgilab berildi. Shubhasiz, bu ta‘lim sohasi uchun dasturilamal bo‘lib xizmat qiladi. Har bir yosh avlodni zamon ruhida, o‘z fikri va tafakkuriga ega, dunyo minbarlarida qo‘rqmasdan, dadil so‘zlay oladigan etib ulg‘aytirish dolzarb vazifadir. Bu vazifalarni bajarish avvalo maktabdan, boshlang‘ich sinfdan boshlanishi maqsada muvofiq bo‘ladi. Bu esa boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari zimmasiga muhim vazifalarni yuklaydi.

Umumiy o‘rta ta‘lim tizimi o‘quvchi shaxsini shakllantirish va uning kasb-hunar tanlashida muhim davr hisoblanadi. Shu ma’noda aytish mumkinki, Umumiy o‘rta ta‘lim bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko‘nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki tarzda kasbga yo‘naltirishga va ta‘limning navbatdagi bosqichi tanlashga ko‘maklashadi. Umumta‘lim maktablari boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini o‘qitishda ham axborot texnologiyalaridan foydalaniladi.

“Kasr” arabcha “kasara” so‘zidan olingan. “Kasr”- bo‘lak, “Kasara”- esa maydalash, sindirish degan ma‘noni bildiradi. Turli kattaliklarni o‘lchash, bo‘lish masalalari kasr tushunchasiga olib keldi. Bu tushuncha kishilarning amaliy faoliyatiga juda qadimdan kirib kelgan.

“Kasrlar mavzusini o‘rganishda kasrlarni geometrik shakllar yordamida tasvirlash [4]. Bir xil (teng) suratli va bir xil maxrajli kasrlarni taqqoslash. Bir xil maxrajli kasrlarni qo‘shish va ayirish” kabilarni yechish o‘rgatiladi. Shuningdek, ulush va kasr son

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tushunchasini boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga turli xil masalalar orqali o‘rgatish o‘quv dasturi va darsliklarda o‘z ifodasini topgan.

Boshlang‘ich sinflarda ulushlar va kasrlar tushunchalarini o‘qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish uslubiyati asosida maktabda o‘tilgan darslardan olingan natijalar bo‘yicha quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- ulushlar va kasrlar tushunchalarini shakllantirishda harakatli tasvirlar va animatsiyalar o‘quvchilarning tasavvurlarini kengaytirish uchun muhim rol o‘ynaydi;
- ularning bilim, ko‘nikma va malakalari oshadi;
- dars o‘tishda vaqtdan yutish imkoniyati tug‘ildi, ya’ni mavzuning tushuntirilishiga, o‘quvchilarning mavzuni o‘zlashtirishlariga kam vaqt sarflandi; - o‘quvchilarning o‘zlari ulush va kasrga doir shakllarni ekranda rangli tarzda ko‘rib boradilar, uning xossalari misollar yordamida ko‘rish imkoniyati oshadi, ko‘rgazmalilik ta’minlanadi;
- o‘quvchilarda fanga bo‘lgan qiziqish oshadi va dars samaradorligiga erishiladi, bu esa Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida ko‘zda tutilgan vazifalarning bajarilishini bildiradi va undagi maqsadlarga erishish imkonini berishi mumkin [2]. Shu kabi erishilgan natijalar ham bu yondashuvning ahamiyatligini ko‘rsatmoqda. O‘quvchilarga bilimlar tizimli ravishda berib boriladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kasrlar tushunchasini shakllantirish — ularning matematik bilimlariga asos bo‘ladigan, keyingi sinflarda sonlar ustida amallarni chuqurroq tushunishga zamin yaratadigan muhim bosqichlardan biridir. Bu mavzu orqali o‘quvchilar “butun” va “qism” tushunchalarini farqlashni, real hayotdagi miqdorlar bilan ishlashni, vizual tasavvur asosida fikr yuritishni o‘rganadilar. Shu sababli, kasrlar mavzusini o‘rgatishda oddiy nazariy tushunchalardan ko‘ra, ko‘rgazmali va amaliy yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Didaktik o‘yinlar, maketlar, rangli doiralar, geometrik shakllar yordamida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg‘otadi va tushunchalarni ongli ravishda o‘zlashtirishga yordam beradi. Misol uchun, aylana shaklidagi karton bo‘laklardan foydalanib, “butunning yarmi”, “to‘rtidan biri” kabi

kasrlar haqida tasavvur berish mumkin. Bundan tashqari, interaktiv texnologiyalar, jumladan, raqamli ilovalar orqali kasrlar mavzusida mashqlar bajarish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichida kasrlar mavzusi o‘quvchilar uchun nisbatan murakkab tushuncha hisoblanadi. Sababi, bu yoshdagi bolalar ko‘pincha faqat butun sonlar bilan ishlashga o‘rgangan bo‘ladi va “butun”ni teng qismlarga bo‘lish fikri ularda tabiiy ravishda shakllanmagan bo‘ladi. Shuning uchun bu mavzuni o‘rgatishda o‘qituvchilar bir qancha psixologik va metodik to‘siqlarga duch keladilar [4]. Shu jarayonda ularga o‘zi bilgan va hayotda uchradigan misol va ko‘rgazmalardan foydalanish ham ijobiy natija beradi.

O‘zbekiston Respublikasida jahonning rivojlangan mamlakatlari kabi kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Axborotlashtirishning milliy tizimini shakllantirish, barcha sohalarda zamonaviy metodik yondashuvlarni joriy etish va undan foydalanish, jahon axborot resurslaridan bahramand bo‘lishni kengaytirishga mustahkam zamin yaratilmoqda. Endilikda mamlakat iqtisodiyoti, insonlar hayoti va jahon hamjamiyatidagi o‘rni axborot-texnologik rivojlanishning holatiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Respublikada ta’lim-

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tarbiya jarayoni bilan bog‘liq o‘zgarishlar ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, uni milliy ruh bilan sug‘orish, samarali an’anaviy uslublarni saqlab qolgan holda yangilarini yaratish va amaliyotda qo‘llash xususida olib borilayotgan ishlarga bog‘liq. Bu yo‘nalish keng qamrovli bo‘lib, mazmunan takomillashib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, ta’limda zamonaviy metodik yondashuvlarni qo‘llash ta’limning butun jarayonini aniq reja asosida tashkil qilish va o‘quv jarayonini maqsadga ko‘ra rejalashtirishni nazarda tutadi. Shunday ekan, barcha fanlar bilan bir qatorda matematika o‘qitish jarayonini ham axborot texnologiyalari, interfaol metodlar asosida tashkil etish darsni nafaqat samarali, balki, qiziqarli bo‘lishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Azizxodjaeva N. N. O‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda pedagogik texnologiyalar. – T.: 2007. – 14 – 23-bet.
2. Raximova N.M. “Boshlang‘ich sinf matematika darslarida ulush va kasr son tushunchasini o‘rgatishda zamonaviy yondashuvlar” “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar”. 2024-yil. 214-b.
3. Begimqulov U. Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya. - Toshkent: Fan, 2007. — 160 b.
4. Nosirova M.H. “Boshlang‘ich sinflarda kasrlar tushunchasini o‘rgatish” International scientific journal “Interpretation and researches” 127-b.
5. Saidova M. J. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish: Ped. fanlari bo‘yicha falsafa doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. Toshkent, 2020, 142 b.
6. Levenberg L.Sh. va boshqalar. «Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi». O‘quv qo‘llanma. T. «O‘qituvchi» nashriyoti. 1985 yil 360 bet.

**2-SINF DARSLIKLARIDAGI ORFOGRAFIYAGA OID MASHQLARNI
TAHLIL QILISH**

Urganch davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim”
yo‘nalishi Sirtqi ta’lim talabalari

Salayeva Nargiza, Djabborova Mehribon, Ibrogimova Nozira

Annotatsiya. Mazkur maqolada 2-sinf ona tili darsliklaridagi orfografiyaga oid mashqlar tahlil qilinadi. Mashqlarning mazmuni, shakli, didaktik yo‘nalishi hamda o‘quvchilarning savodxonligini oshirishdagi o‘rni ochib beriladi. Orfografik ko‘nikmalarni mustahkamlashda muhim hisoblangan mashq turlari, ularning psixologik-pedagogik asoslari va metodik tavsiyalar asosida baholash mezonlari yoritiladi. Shuningdek, ta’lim jarayonida kreativ va individual yondashuvlarning ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: orfografiya, savodxonlik, 2-sinf darsligi, mashq tahlili, metodika, kreativ yondashuv

Abstract. This article analyzes the orthography-related exercises in 2nd-grade native language textbooks. It explores the structure, content, and educational direction of these exercises and their role in enhancing pupils' literacy. The study highlights the psychological and pedagogical foundations of orthographic tasks and provides methodological recommendations

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

for their effective use. Emphasis is also placed on the importance of creativity and individualized approaches in the learning process.

Keywords: orthography, literacy, 2nd grade textbook, exercise analysis, methodology, creative approach

Аннотация. В данной статье проводится анализ орфографических упражнений, представленных в учебниках родного языка для 2-го класса. Раскрываются структура, содержание, дидактическое направление заданий и их роль в повышении грамотности учащихся. Освещаются психологико-педагогические основы орфографических навыков и даются методические рекомендации по их применению. Также подчёркивается значение креативного и индивидуального подхода в учебном процессе.

Ключевые слова: орфография, грамотность, учебник 2-го класса, анализ упражнений, методика, креативный подход

Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarda savodxonlikni shakllantirish uzluksiz va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan murakkab jarayondir. Ayniqsa, 2-sinf ona tili darsliklarida berilgan orfografik mashqlar bu jarayonning muhim halqasini tashkil qiladi. Chunki savod o‘rgatishning ilk bosqichi yakunlanganidan so‘ng, 2-sinf bosqichi imloviy me‘yorlarni mustahkamlash, o‘quvchida ongli savodxonlikni shakllantirish vazifasini bajaradi. Bu bosqichda orfografiya nafaqat to‘g‘ri yozuvni, balki fikrni to‘g‘ri ifodalash, estetik nutq tuzish, og‘zaki va yozma muloqotni izchil tashkil etishni ham anglatadi.

2-sinf ona tili darsliklarida berilgan orfografik mashqlar til elementlari bilan faol ishlashga asoslanadi. Darsliklardagi mashqlar o‘z tuzilishiga ko‘ra xilma-xil bo‘lib, unda tovush va harf munosabatlarini mustahkamlovchi, so‘z va gap tuzilmasini o‘rgatuvchi, imlo qoidalarini amaliy qo‘llashga yordam beruvchi topshiriqlar keng o‘rin olgan. Bu mashqlar o‘quvchining yoshi, psixologik tayyorgarligi, tushunish darajasiga mos ravishda, ya‘ni soddadan murakkabga, oddiydan mantiqiyga tamoyili asosida tuzilgan.

Orfografik mashqlarda tovushlar va harflar o‘rtasidagi farqni anglash, talaffuz va yozuv tafvutini tushunish, bo‘g‘in tuzilmasi, so‘zning tuzilishiga doir imlo qoidalarini amalda o‘rganish imkoniyatlari yaratilgan. Masalan, “sog‘inch”, “quvonch”, “o‘rtoq” kabi so‘zlarning yozilishi bilan talaffuz o‘rtasidagi farqlarni izohlash topshiriqlari o‘quvchilarda orfografik sezgirlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mashqlarda berilgan topshiriqlar ko‘pincha rasm asosida so‘z yozish, ma‘no jihatdan to‘g‘ri so‘zni tanlash, xatolikni topish va tuzatish, bo‘sh joyni to‘ldirish, yozuvni to‘g‘rilash kabi faoliyat turlarini qamrab oladi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarda so‘zlarning tashqi shakliga e‘tibor qaratish, imloviy xatolarni anglash va ularni izohlash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Mashqlarda vizual (ko‘rish), eshitish va amaliy faoliyat bilan bog‘langan topshiriqlar uyg‘un holda taqdim etiladi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning turli qabul qilish kanallarini bir vaqtda ishga soladi. Misol uchun, eshitgan so‘zini yozish, rasm asosida so‘z tuzish, o‘qilgan matndan to‘g‘ri yozilgan so‘zni ajratish kabi mashqlar o‘quvchilarda ko‘p tarmoqli tahlil qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Ta‘kidlash joizki, 2-sinf orfografik mashqlari ko‘proq morfologik va fonetik imlo asosidagi bilimlarni mustahkamlashga yo‘naltirilgan. Shu bilan birga, darslikda o‘quvchining ijodiy tafakkurini faollashtirishga qaratilgan mashqlar yetarlicha uchraydi. Masalan, o‘z matnini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tuzib, unda imlo xatolarini ataylab qilish va uni o‘zi yoki o‘rtoqlari bilan tuzatish orqali bola xatoni anglash, sababini izohlash, orfografik normaga muvofiq fikrlashga o‘rganadi.

Shuningdek, mashqlarni fanlararo integratsiyaga asoslab tuzish bo‘yicha ham ijobiy harakatlar mavjud. Masalan, tabiatga oid so‘zlar, matematik tushunchalar, hayvonot va o‘simlik olami, kundalik hayotiy mavzular bilan bog‘langan orfografik mashqlar orqali bolalar bilimlararo bog‘liqlikni tushunadi. Bu yondashuv o‘quvchining nafaqat yozuv, balki umumiy tafakkur doirasini kengaytiradi.

Orfografik mashqlarni baholash mezonlari ham alohida e‘tiborga loyiq. Chunki faqat to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri deb qarash emas, balki bola nima uchun xato qilganini tahlil qilish zarur. Shu sababli, mashqdan so‘ng o‘quvchilar bilan xatolar ustida ishlash, ularni guruhda tahlil qilish, savol-javoblar asosida muhokama qilish dars samaradorligini oshiradi.

Ammo ayrim mashqlarda faqat ko‘chirish yoki to‘ldirish kabi passiv yondashuvlar ustunlik qiladi. Bu holatlarda o‘quvchilarda mustaqil fikr yuritish, qoidani ongli qo‘llash, xatoni izohlab berish kabi faoliyatlar cheklanib qoladi. Bunday holatlarning oldini olish uchun, mashqlarni yangilash, kreativ usullar bilan boyitish, har bir topshiriqni muhokama, savol-javob, juftlikda ishlash, rolli o‘yinlar bilan yakunlash tavsiya etiladi.

Zamonaviy texnologiyalar orfografik mashqlarda keng qo‘llanilishi zarur. Interfaol ilovalar, mobil o‘yinlar, virtual diktantlar, onlayn testlar orqali o‘quvchilarni jalb qilish va mustaqil o‘rganishga yo‘naltirish mumkin. Ayniqsa, o‘quvchilarning uy vazifalarida orfografik testlardan foydalanish, mustaqil yozuv ishlarini baholashda sun‘iy intellekt asosidagi dasturlardan foydalanish natijadorlikni oshiradi.

Mashqlar orqali o‘quvchida imloviy kompetensiya bilan bir qatorda mustaqillik, ishonch, fikr erkinligi, analiz qilish qobiliyati, matnni mantiqan tuzish, sintaktik uyg‘unlikni saqlash, talaffuz va yozuvda izchillik kabilar ham shakllanadi. Bu esa keyingi bosqichlardagi ona tili va boshqa fanlardagi muvaffaqiyatning poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

Pedagoglar esa mashqlarni tanlashda ularning nafaqat grammatik, balki psixologik va mantiqiy yuklamasiga ham e‘tibor qaratishlari lozim. Dars davomida bolalarning xatolari ustida ishlashda tanqid qilish emas, tushuntirish, dalillash, muhokama qilish yondashuvi ustun bo‘lishi lozim. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv aynan shunday qulay muhitda samarali natijalarni beradi.

Shu bilan birga, o‘quvchilarning turli tipologiyasini ham hisobga olish zarur: eshituvchilar, ko‘ruvchilar, kinestetiklar. Ular uchun mashqlarni turlicha shaklda — eshitilgan so‘z asosida yozish, rasm asosida matn tuzish, harakatlar orqali so‘z yodlash kabi ko‘rinishda tashkil etish mumkin.

2-sinf darsliklaridagi orfografiyaga oid mashqlar o‘quvchilarning savodxonlik darajasini shakllantirishda muhim vosita bo‘lib, ular amaliy, tahliliy va ijodiy yondashuvlar bilan boyitilgan bo‘lsa, yuqori natijalarni beradi. Mashqlarni takomillashtirish, innovatsion metodlar bilan boyitish, o‘quvchining xatoga yo‘l qo‘yishidan cho‘chimaydigan, balki o‘rganishga intiladigan shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qilishi zarur. Orfografik mashqlar faqat yozuv emas, balki fikrni aniq, to‘g‘ri, mantiqli va estetik tarzda ifodalash madaniyatini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rafiqov A.A., Qurbonov O.S. Ona tili: 2-sinf darsligi. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, 2022. – 144 b.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Karimova D.T. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida orfografik ko‘nikmalarni shakllantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 92 b.
3. To‘xtasinova M.X. Savod o‘rgatish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. – 160 b.
4. G‘afforova Z.R. Ona tili darslarida imloviy topshiriqlarni samarali tashkil etish. – Andijon: AndMI, 2020. – 118 b.
5. Madrahimova G.R., Xotamov I.S. Orfografiya asoslari va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2019. – 85 b.
6. Sharipova M. Til o‘rganishning psixologik-pedagogik asoslari. – Buxoro: Ilm ziyo, 2022. – 102 b.
7. Xolmatova G. Orfografik xatolarni aniqlash va tahlil qilish metodikasi. – Qarshi: Nasaf, 2020. – 96 b.
8. Raxmatullaeva N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini baholash. – Namangan: Talim Press, 2021. – 88 b.

**MATEMATIKA TA‘LIMIDA INNOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI**

Urganch davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim”
yo‘nalishi Sirtqi ta‘lim talabalari

Karimova Saida Otaxon qizi, Polvonova Saodat Jobborovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada matematika ta‘limida innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni, ularning o‘quv jarayonini samarali tashkil etishdagi ahamiyati hamda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy ta‘lim jarayonida interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli ta‘lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: innovatsion texnologiyalar, matematika ta‘limi, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, AKT, ta‘lim sifati, raqamli ta‘lim, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль инновационных педагогических технологий в математическом образовании, их значение в эффективной организации учебного процесса, а также их влияние на развитие знаний, умений и компетенций учащихся. Также анализируются использование интерактивных методов, информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и цифровых образовательных ресурсов в современном образовании.

Ключевые слова: инновационные технологии, математическое образование, педагогическая технология, интерактивные методы, ИКТ, качество образования, цифровое образование, компетенция.

Annotation. This article discusses the role of innovative pedagogical technologies in mathematics education, their importance in effectively organizing the learning process, and their impact on developing students’ knowledge, skills, and competencies. It also analyzes the use of interactive methods, information and communication technologies (ICT), and digital educational resources in modern education.

Keywords: innovative technologies, mathematics education, pedagogical technology, interactive methods, ICT, quality of education, digital education, competence.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimi jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishini ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda. Global miqyosda kechayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari ta’lim sohasida ham tub o’zgarishlarni amalga oshirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish, uning mazmuni va metodlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Ayniqsa, matematika fani o’quvchilarning intellektual rivojlanishida alohida ahamiyatga ega bo’lib, u mantiqiy fikrlash, analitik tahlil qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish hamda abstrakt tafakkurni shakllantirishning asosiy vositalaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Shu sababli matematika ta’limining samaradorligini oshirish, o’quvchilarda yuqori darajadagi kognitiv ko’nikmalarni rivojlantirish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo’lib qolmoqda.

Mazkur jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalarning joriy etilishi alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Innovatsion texnologiyalar ta’lim jarayonini faqat axborot uzatish bilan cheklanib qolmay, balki o’quvchini faol subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa an’anaviy “o’qituvchi markazli” yondashuvdan “o’quvchi markazli” yondashuvga o’tishni ta’minlaydi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar, jumladan interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta’lim resurslari va multimediya vositalari o’quv jarayonini qiziqarli, samarali va vizual jihatdan boyitilgan shaklda tashkil etish imkonini beradi. Bunday yondashuv o’quvchilarning darsga bo’lgan motivatsiyasini oshiradi, bilimlarni ongli ravishda o’zlashtirishga yordam beradi hamda mustaqil ta’lim olish ko’nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar ta’lim jarayonida individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatini kengaytiradi. Har bir o’quvchining bilim darajasi, o’zlashtirish tezligi va qiziqishlari turlicha bo’lganligi sababli, differensial va shaxsga yo’naltirilgan ta’limni tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bu esa ta’lim sifatini oshirish, o’quvchilarning o’z salohiyatini to’liq namoyon etishi hamda raqobatbardosh kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, matematika ta’limida innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish zamonaviy ta’lim tizimining ilmiy asoslangan va istiqbolli yo’nalishlaridan biri bo’lib, u ta’lim jarayonini takomillashtirish va o’quvchilarni intellektual rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. Matematika ta’limida innovatsion pedagogik texnologiyalar o’quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o’rin tutadi. J. Yo’ldoshev ta’lim jarayonida individual yondashuvning ahamiyatini ta’kidlab, “ta’lim jarayonida individual yondashuv o’quvchilarning qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda muhim vosita hisoblanadi” deb yozadi. Bu fikr innovatsion yondashuvlar bilan uzviy bog’liq bo’lib, har bir o’quvchining imkoniyatiga mos ta’lim tashkil etish zarurligini ko’rsatadi. [23-bet, 1]

R.Mavlonova pedagogik texnologiyalar haqida fikr bildirib, “pedagogik texnologiyalar o’quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiladi” deb qayd etadi. Matematika darslarida interfaol metodlar qo’llanilganda o’quvchilarning darsdagi faolligi ortadi va ular mustaqil fikrlashga yo’naltiriladi. [45-bet, 2]

N.Bikbayeva matematika fanining didaktik ahamiyatini ochib berib, “matematika darslari o’quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiruvchi asosiy vositalardan biridir” deb

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ta‘kidlaydi. Innovatsion texnologiyalar ushbu jarayonni yanada samarali qiladi, chunki o‘quvchilarga vizual va interaktiv tushuntirish imkoniyatlari yaratiladi. [67-bet, 3]

S.Nishonova ta‘lim samaradorligi haqida fikr yuritir ekan, “ta‘lim samaradorligi o‘qituvchining o‘quvchi bilan individual ishlash mahoratiga bog‘liq” deb yozadi. Innovatsion texnologiyalar o‘qituvchiga har bir o‘quvchi bilan individual ishlash va ularning bilim darajasini aniqlash imkonini beradi. [38-bet, 4]

M.Ochilov zamonaviy darsning mohiyatini yoritib, “zamonaviy dars o‘quvchini mustaqil fikrlashga undashi bilan ahamiyatlidir” deb ta‘kidlaydi. Innovatsion texnologiyalar esa o‘quvchini tayyor bilimni qabul qilishdan ko‘ra, uni izlanish orqali egallashga yo‘naltiradi. [52-bet, 5]

T.G‘afforova boshlang‘ich ta‘limda individual yondashuv zarurligini ko‘rsatib, “boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim pedagogik talabdir” deb yozadi. Innovatsion texnologiyalar ushbu talabni amalga oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. [41-bet, 6]

Xulosa qilib aytganda, matematika ta‘limida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish zamonaviy ta‘lim tizimining eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini an‘anaviy yondashuvdan interaktiv va o‘quvchi markazli tizimga aylantiradi, bu esa ta‘lim sifatini sezilarli darajada oshiradi. Innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarning faqat bilim olishiga emas, balki ularni tahlil qilish, solishtirish, muammoni hal etish va mustaqil xulosa chiqarish kabi yuqori darajadagi fikrlash jarayonlariga ham yo‘naltiradi.

Matematika fanining o‘ziga xos murakkabligi shundaki, u doimiy mantiqiy fikrlash va izchil tahlil qilishni talab etadi. Shu sababli innovatsion pedagogik texnologiyalar, jumladan interfaol metodlar, raqamli ta‘lim vositalari va multimedia resurslari o‘quvchilarga mavzuni yanada aniq va tushunarli tarzda o‘zlashtirish imkonini yaratadi. Bu jarayon o‘quvchilarning bilimni yuzaki emas, balki chuqur va ongli ravishda egallashga xizmat qiladi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi hamda ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish imkoniyati esa ta‘lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Natijada o‘quvchilar o‘z qobiliyatiga mos ravishda bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi va o‘z ustida ishlashga ko‘proq motivatsiya paydo bo‘ladi.

Bundan tashqari, innovatsion pedagogik texnologiyalar o‘qituvchining ham kasbiy faoliyatini yengillashtiradi va uni yangi bosqichga olib chiqadi. O‘qituvchi dars jarayonida turli raqamli vositalardan foydalanish orqali mavzuni vizual, qiziqarli va tushunarli shaklda yetkazadi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning bilim darajasini tezkor aniqlash, ularning rivojlanish dinamikasini kuzatish va individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Umuman olganda, matematika ta‘limida innovatsion pedagogik texnologiyalarning keng qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilim sifatini oshirish, ularni mustaqil fikrlovchi va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli kelgusida ta‘lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan yanada kengroq va samarali foydalanish ta‘lim tizimini rivojlantirishning asosiy omillaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo‘ldoshev J. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014. – 23-bet.
2. Mavlonova R. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 45-bet.
3. Nishonova S. Pedagogik mahorat va ta’lim samaradorligi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 38-bet.
4. Bikbayeva N. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 67-bet.
5. Ochilov M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013. – 52-bet.
6. G‘afforova T. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2018. – 41-bet.

BOSHLANG‘ICH SINFLARIDA MEDIA - SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Rahimova Munisa Quvondik qizi

Shexnazarovna Sojida Asqarbek qizi

Annotatsiya. Ushbu tezisda zamonaviy axborot jamiyatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media-savodxonligini shakllantirishning dolzarb masalalari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda media-mahsulotlarni tanqidiy tahlil qilish, axborot manbalari bilan ishlash va raqamli xavfsizlik ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, dars jarayonida interfaol o‘yinlar, videoroliklar va 4K modeli (tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya, kooperatsiya) elementlaridan foydalanishning samarali metodikasi taklif etilgan. Ishning natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun dars samaradorligini oshirishda amaliy tavsiya bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: media-savodxonli, Tanqidiy fikrlash, Raqamli xavfsizlik, Axborot iste‘moli madaniyati, 4K modeli, Interfaol metodlar, Media-ta’lim, Axborot texnologiyalari, boshlang‘ich ta’lim, raqamli kompetensiya.

Аннотация. В данной тезисной работе освещаются актуальные вопросы формирования медиаграмотности учащихся начальных классов в современном информационном обществе. В процессе исследования проанализированы методы развития навыков критического анализа медиапродуктов, работы с источниками информации и цифровой безопасности с учетом возрастных особенностей детей. Также предложена эффективная методика использования интерактивных игр, видеороликов и элементов модели «4К» (критическое мышление, креативность, коммуникация, кооперация) в учебном процессе. Результаты работы служат практической рекомендацией для учителей начальных классов по повышению эффективности уроков.

Ключевые слова: медиаграмотность, критическое мышление, цифровая безопасность, культура потребления информации, модель 4К, интерактивные методы, медиаобразование, информационные технологии, начальное образование, цифровая компетенция.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This thesis highlights the current issues of developing media literacy among primary school students in the modern information society. The research analyzes methods for developing skills in critical analysis of media products, working with information sources, and digital safety, taking into account the age characteristics of children. Furthermore, an effective methodology for using interactive games, videos, and elements of the "4C" model (critical thinking, creativity, communication, collaboration) in the classroom is proposed. The results of the work serve as practical recommendations for primary school teachers to enhance lesson effectiveness.

Keywords: media literacy, critical thinking, digital safety, information consumption culture, 4C model, interactive methods, media education, information technology, primary education, digital competence.

Kirish. Bugungi axborotlashgan jamiyatda bola maktab ostonasiga qadam qo‘ymasdan turib, turli raqamli qurilmalar va media-muhit bilan to‘qnash kelmoqda. Shu bois, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axborotni shunchaki iste‘mol qilish emas, balki uni saralash, tahlil qilish va tanqidiy baholash ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifaga aylandi. Media-savodxonlik — bu shunchaki texnikadan foydalanish emas, balki media-matnlarning yashirin ma‘nolarini tushunish va axborot xavfsizligini ta‘minlash sanaladi. Mazkur tezisda boshlang‘ich sinf darslarida o‘yin texnologiyalari, vizual tahlil va interfaol usullar orqali o‘quvchilarning media-madaniyatini rivojlantirishning samarali yo‘llari hamda amaliy tavsiyalari yoritiladi. Globallashuv davrida axborot oqimi shiddat bilan o‘sib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: “Bizni hamisha o‘ylantiradigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog‘liq. Bugun dunyo miqyosida beshavqat raqobat, turli ziddiyat va qarama-qarshiliklar kuchayib borayotganini barchangiz ko‘rib turibsiz”. [Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021. – B. 245. (Prezidentning yoshlar tarbiyasi va axborot xavfsizligi haqidagi nutqi asosida)]. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axborot xurujlaridan himoya qilish va ularda media-savodxonlikni shakllantirish zamonaviy ta‘limning ustuvor vazifasidir.

SH.M.Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan so‘zlagan nutqlarida: "Bugungi kun yoshlari axborot texnologiyalari dunyosida yashamoqda. Biz ularni telefondan cheklashimiz emas, aksincha, telefon va internet orqali bilim olishga o‘rgatishimiz kerak"-deydilar. [Manbaa: Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2020. – Betlar: 210-212].

Media-savodxonlik — bu nafaqat axborotni izlash, balki uni tahlil qilish, tanqidiy baholash va xavfsiz foydalanish qobiliyatidir. Kichik maktab yoshidagi bolalar psixologik jihatdan ta‘sirchan bo‘lgani sababli, ularda "feyk" (yolg‘on) xabarlarini farqlash ko‘nikmasini dars jarayonidayoq shakllantirish lozim. Boshlang‘ich sinf darslarida media-savodxonlikni shakllantirish — o‘quvchilarni axborotni tanqidiy tahlil qilish, xavfsiz foydalanish va mazmunli yaratishga o‘rgatishni nazarda tutadi. Asosiy usullar: interfaol o‘yinlar, media matnlar (multfilm, rasm) tahlili, "haqiqat yoki yolg‘on" o‘yinlari va taqdimotlar tayyorlash orqali axborot savodxonligini oshirish.

Boshlang‘ich sinflarda media-savodxonlikni shakllantirishda quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- Tanqidiy tahlil: O‘quvchilarga reklama roliklari yoki multfilmlar ko‘rsatilib, "Bu videodan maqsad nima?", "Muallif bizga nima demoqchi?" kabi savollar orqali tahlil qilinadi.
- "Haqiqat yoki yolg‘on" o‘yini: Internetdagi yoki rasmlardagi ma’lumotlarni tekshirishni o‘rgatish. O‘quvchilarga qiziqarli, lekin noto‘g‘ri ma’lumot berib, uni tahlil qilishni o‘rgatish.
- Xavfsiz internet qoidalari: Internetda shaxsiy ma’lumotlarni sir saqlash, yomon mazmunli saytlardan saqlanishni tushuntirish. Media vositalaridan oqilona foydalanish: Dars davomida smartfon yoki planshetlardan faqat ma’lumot izlash maqsadida foydalanishni o‘rgatish.
- Kreativlik: Bolalarga o‘zlarining kichik media-mahsulotlarini (masalan, rasm yoki qisqa matnli xabar) yaratish topshiriladi.
- Raqamli xavfsizlik: Internetda notanish shaxslar bilan muloqot qilmaslik va shaxsiy ma’lumotlarni oshkor etmaslik bo‘yicha "O‘yinli vaziyatlar" metodidan foydalaniladi.

Darslarda qo‘llaniladigan amaliy metodlar: O‘quvchilarning yoshini hisobga olgan holda quyidagi interfaol usullarni tavsiya etish mumkin:

- "Rasmda nima yashiringan?" (Vizual tahlil): Biror reklama yoki suratni ko‘rsatib, undagi asosiy g‘oya va nima uchun aynan shu ranglar yoki qahramonlar tanlanganini muhokama qilish.
- "Axborot skavenger ovi" (Scavenger Hunt): Bolalarga ma’lum bir mavzu bo‘yicha xavfsiz saytlardan ma’lumot, muallif ismi va nashr etilgan sanani topish vazifasini berish.
- "Fakt va To‘qima" o‘yini: O‘quvchilarga qisqa xabarlar beriladi va ular qaysi biri isbotlangan fakt, qaysi biri esa shunchaki muallifning fikri yoki yolg‘on ekanini aniqlaydilar.
- "Lateral o‘qish" (Yonaki o‘qish): Biror ma’lumotni tekshirish uchun boshqa 2-3 ta manbalarga ham ko‘z yugurtirish ko‘nikmasini sodda tilda o‘rgatish.

Multimedia vositalaridan foydalanish:

- Audio va videodarsliklar: Mavzuni faqat o‘qish emas, balki eshitish va ko‘rish orqali tahlil qilish.
- Elektron portallar va audio kitoblar: Bu o‘quvchining axborotni qabul qilish kanallarini kengaytiradi va media muhitga moslashishini tezlashtiradi.

4K modelining ahamiyati: Media-savodxonlik darslarida zamonaviy ta’limning 4K modeli (Kreativlik, Kritik fikrlash, Kollaboratsiya, Kommunikatsiya) ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida urg‘u berish lozim.

Media-ta’limni boshlang‘ich ta’lim mazmuniga integratsiya qilish o‘quvchilarning raqamli dunyoda to‘g‘ri yo‘nalish olishini ta’minlaydi. Bu esa kelajakda intellektual salohiyatli va axborot iste’moli madaniyatiga ega avlodni tarbiyalashga o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, axborotni to‘g‘ri qabul qilishi va undan samarali foydalanishini ta’minlaydi va ongli va mas’uliyatli shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021. – B. 245. (Prezidentning yoshlar tarbiyasi va axborot xavfsizligi haqidagi nutqi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

asosida).

2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2020. – Betlar: 210-212].

3. "Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida media savodxonlikni shakllantirish metodikasi" (2025).

4. "Media savodxonlik asoslari" (o‘quv qo‘llanma). – Toshkent, 2020. "Media savodxonlik va axborot madaniyati" darsligi (248 bet).

INTERNET MANBALARI:

5.UNESCO Media and Information Literacy – www.unesco.org

6.UNESCO IITE – iite.unesco.org

7.Mediasavodxon.uz – edu.jqtm.uz

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA MIQDORLARNI
O‘RGATISHDA RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Maqsudova Yoqutjon Maxmudbek qizi

Saatbayeva Gulnoza Shukurulla qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida miqdorlarni o‘rgatishda raqamli ta’lim texnologiyalarining ahamiyati, boshlang‘ich sinflarda uzunlik, jismning massasi va hajmi, vaqt, figuraning yuzi kabi miqdorlar o‘rganiladi. Boshlang‘ich sinflarda bu miqdorlarni asosiy miqdorlar deyiladi. Bundan tashqari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ba’zi hosilaviy miqdorlar (tekis harakat tezligi va boshqalar) bilan ham tanishishlari haqida fikr yuritilgan. Raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi ilmiy va empirik jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, matematika, interaktiv ta’lim, ta’limiy dasturlar, soat, minut, narx, miqdor, raqamli ta’lim texnologiyalari.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение цифровых образовательных технологий при изучении величин на уроках математики в начальных классах. В начальной школе изучаются такие величины, как длина, масса и объём тела, время, а также площадь фигуры. Эти величины называются основными в начальном курсе обучения. Кроме того, в статье уделено внимание знакомству учащихся с некоторыми производными величинами (например, скоростью равномерного движения). Эффективность использования цифровых технологий анализируется с научной и эмпирической точек зрения.

Ключевые слова: начальное образование, математика, интерактивное обучение, образовательные программы, час, минута, цена, количество, цифровые образовательные технологии.

Abstract. This article discusses the significance of digital educational technologies in teaching quantities during elementary school mathematics lessons. In primary grades, quantities such as length, mass and volume of a body, time, and the area of a figure are studied; these are referred to as the primary quantities in the elementary curriculum. Furthermore, the article reflects on how elementary students are introduced to certain derived quantities (such as the

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

speed of uniform motion). The effectiveness of using digital technologies is analyzed from both scientific and empirical perspectives.

Keywords: elementary education, mathematics, interactive learning, educational software, hour, minute, price, quantity, digital educational technologies.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kichik yoshligidan ijodiy fikrlashga, yangiliklar yaratishga o‘rgatib borish lozim. O‘qitilayotgan har bir fan, jumladan matematika fani ham hayot bilan bog‘liq, hayotiy muammolarni yechishga o‘rgatadigan bo‘lsa, o‘quvchida matematik fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Shu jumladan “Matematika hamma aniq fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo‘lib o‘sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi”, — degan Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev [1]. Shuning uchun asosiy e‘tibor sifatida boshlang‘ich ta‘limning sifati va samaradorligiga qaratiladi. Poydevor vazifasini o‘tashi bilan ajralib turadi.

Boshlang‘ich sinflarning matematik tafakkurini, matematik ijodkorligini, matematik tanqidiy va mantiqiy fikrlashini oshirishda miqdorlar katta ahamiyatga egadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga miqdorlarni o‘rgatish metodikasi bo‘yicha Davlat ta‘lim standartlarida ham alohida bandlar bor.

Miqdor tushunchasi nafaqat boshlang‘ich sinflarda balki kishining ilk yoshlaridanoq shakllanib boradi. Matematikada o‘rganiladigan asosiy tushunchalardan biri miqdor tushunchasidir. Boshlang‘ich sinflarda uzunlik, jismning massasi va hajmi, vaqt, figuraning yuzi kabi miqdorlar o‘rganiladi. Boshlang‘ich sinflarda bu miqdorlarni asosiy miqdorlar deyiladi. Bundan tashqari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ba‘zi hosilaviy miqdorlar (tekis harakat tezligi va boshqalar) bilan ham tanishadilar. Hosilaviy miqdorlarni o‘rganishda ularni o‘lchash masalasi o‘rganilmaydi [2]. Miqdor tushunchasi faqat matematika fanida qo‘llaniladigan asosiy tushunchalardan birigina emas, balki fizika, kimyo kabi boshqa fanlarda qo‘llaniladigan tushuncha hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinflarning dasturida matematik material bilan uzviy bog‘liqlikda turli miqdorlarni ham o‘rganish nazarda tutilgan. Miqdorlarsiz tabiatni, borliq olamni o‘rganish mumkin emas. Chunki miqdorlarda turli narsalarning, borliq dunyoning xossalari aks etgan. Miqdor tushunchasi narsa yoki hodisaning xossasi bo‘lib, bu tushunchalar o‘quvchilarning butun o‘qishi davrida shakllanadi. Biz o‘quvchilarga uzunlik, jismning massasi (og‘irlik), hajmi, vaqt, figuraning yuzi kabi miqdorlar to‘g‘risida tushuncha berishimiz kerak. Bu tushunchalarni o‘rganish arifmetik material bilan qo‘shib o‘qitiladi.

Boshlang‘ich sinflarda u yoki bu miqdor haqida tasavvurni shakllantirish va ularni o‘lchash usullari o‘ziga xoslikka ega bo‘lsa ham, har bir miqdorni o‘rganishda umumiy bosqichlarni alohida ta‘kidlash maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarni asosiy miqdorlar bilan tanishtirish matematika kursining asosini tashkil etadi. 1- 4 sinf matematika kursida miqdorlar ikki bosqichga bo‘lib o‘rganiladi:

Hosilaviy miqdorlar: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ba‘zi hosilaviy miqdorlar (tekis harakat tezligi), vaqt, masofa tezligi (harakatga doir masalalar)

Asosiy miqdorlar: uzunlik, jismning massasi va hajmi, vaqt, figuraning yuzi kabi miqdorlar asosiy miqdorlar deyiladi.

Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalarning boshlang‘ich sinf matematika darslarida qo‘llanishi samaradorligini ishonchli tarzda tasdiqlaydi. Shu bilan birga, raqamli vositalar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

an’anaviy o‘qitishni to‘liq almashtirmasligi, balki uni boyituvchi va to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir. Mayerning multimedia nazariyasiga ko‘ra, eng yuqori natijaga vizual va verbal kanallar uyg‘unlashganda erishiladi.

“Raqamli texnologiyalar boshlang‘ich ta’limda matematika o‘qitishni yanada samarali va qiziqarli qilish imkonini beradi. Ular nafaqat o‘quvchilarning matematik tushunchalarni tezroq o‘zlashtirishiga yordam beradi, balki interaktiv yondashuv orqali bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi” [4]. O‘quvchilarning o‘z bilimi va qobiliyatini namoyon qila olishlariga ham katta yordam beradi.

“Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarga yangi bilimlarni o‘zlashtirishda va o‘rganish jarayonida yanada interaktiv, ijodiy va samarali yondashuvni taqdim etadi. Ular faqatgina matematik ko‘nikmalarni rivojlantirishda emas, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuvlarini ham kuchaytiradi” [5]. Tanqidiy fikrlashi rivojlangan o‘quvchilar mustaqil fikr yurita olish, muammoni hal qilish kabi ko‘nikmalarga ega bo‘lib boradi.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarali tomonlari haqida ko‘plab afzalliklar mavjud. Bu texnologiyalar o‘quvchilarning matematika o‘rganish jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Kreativlik va interaktivlikni oshirish: Raqamli texnologiyalar (kompyuterlar, planshetlar, interaktiv taxtalar) o‘quvchilarga matematik masalalarni yechishda interaktiv usullarni taqdim etadi. Masalan, matematik simulyatsiyalar yoki o‘yinlar orqali o‘quvchilar mavzuni o‘rganishning qiziqarli usullarini topadilar. Bu esa ular o‘qish jarayoniga ko‘proq jalb bo‘lishiga yordam beradi.

Shaxsiylashtirilgan ta’lim: Dasturlar va onlayn platformalar yordamida o‘quvchilarni individual ravishda o‘qitish mumkin. Ba’zi dasturlar o‘quvchilarning darajasiga moslab, o‘quv materiallarini taqdim etadi, shuningdek, o‘quvchilar o‘zlarining yutuqlarini kuzatib borishlari mumkin. Bu usul, o‘quvchilarning o‘qish tezligini va o‘rganish uslubini hisobga olib, har bir o‘quvchining ehtiyojiga moslashadi. Matematika bo‘yicha vizual materiallar: Raqamli texnologiyalar grafiklar, diagrammalar, animatsiyalar kabi vizual materiallarni taqdim etish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, murakkab mavzularni o‘rgatishda foydalidir, chunki o‘quvchilar matematik kontseptsiyalarni vizual ravishda ko‘rish orqali ularni yaxshiroq tushunadilar.

Tezkor va aniq fikrlar olish: O‘quvchilar onlayn testlar va interaktiv mashqlar orqali tezkor tarzda natijalar olishlari mumkin. Bu o‘qituvchilarga o‘quvchilarning bilim darajasini baholash va ularning qaysi mavzularni yaxshiroq o‘rganganini aniqlashda yordam beradi.

Hamkorlik va guruh ishlari: Raqamli platformalar o‘quvchilarga guruh bo‘lib ishlash imkonini beradi. Masalan, o‘quvchilar birgalikda matematik masalalarni hal qilishlari va muammolarni birgalikda echishlari mumkin. Bu, o‘z navbatida, jamoaviy ishlash va kommunikatsiya ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Matematika darslarining doimiy yangilanishi: Raqamli texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar doimiy ravishda yangi materiallar, metodikalar va mashqlarni taqdim etishlari mumkin. Bu esa darslarni zamonaviy va dolzarb qiladi, o‘quvchilarga eng so‘nggi matematik bilimlarni olish imkoniyatini beradi [4]. Ushbu usullar va metodlar yordamida dars jarayonlari tashkil qilinsa, bilim olish, o‘rganish jarayoni samarali bo‘lgan hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarni boshlang‘ich ta’limda matematika darslarini samarali tashkil etishda qo‘llash usullari tahlil qiladigan bo‘lsa, O‘quvchilarning qiziqishini oshirish va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ta’limning samaradorligini ta’minlash uchun interaktiv ta’lim vositalaridan, masalan, GeoGebra, Khan Academy kabi onlayn ta’lim platformalari va multimedia dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida boshlang‘ich ta’limni raqamlashtirish jarayoni faqat texnik vositalar bilan ta’minlash bilan cheklanib qolmasligi lozim. Balki, pedagog kadrlarni tayyorlash, sifatli mahalliy ta’limiy kontent yaratish va infratuzilmani barqaror rivojlantirish - ushbu uch omil uyg‘un holda ta’minlangandagina raqamli ta’lim tizimi o‘zining to‘liq samaradorligini namoyon eta olgan bo‘ladi. Boshlang‘ich ta’limda matematika darslarini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish o‘quvchilarga yangi imkoniyatlar yaratadi va ta’lim jarayonini sifatli, samarali va interaktiv qilishda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. M. Jumayev. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. –Toshkent: Bayoz, 2022. – 272 b.
2. Valiyeva N.A, Erkaboyeva F. “Boshlang‘ich sinf matematika darslarida miqdorlarni o‘rgatish ahamiyati” “Yoshlar va tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash – mamlakatimizda amlaga oshirilayotgan islohotlarning muhim omili” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. 602-b. 202-yil
3. B.S.Abdullayeva, A.V.Sadikova, M.N.Muxitdinova, M.I.Toshpo‘latova, Boshlang‘ich matematika kursi nazariyasi. Darslik. –Toshkent-2020.
4. Axmedova S.F. Boshlang‘ich ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar asosida matematika darsini tashkil etish International Journal of Science and Technology 2025 99-b
5. D.A. Yermolayeva, "Pedagogika va ta’lim texnologiyalari"
6. G.Djanpeisova. Matematik ta’lim. –Toshkent: Ma’naviyat, 2022. – 290 b.
7. Islomov, B., & Zokirov, D. (2020). Matematika darslarida interaktiv texnologiyalardan foydalanish. Tashkent: Ma’naviyat va ma’rifat.

**SANOGEN TAFAKKUR VA KASBIY KOMPETENTLIK MASALASIGA DOIR
YONDASHUVLAR**

Ch.A.Sabirova

UrIU “Boshlang‘ich ta’lim va
psixologiya” kafedrası mudiri, professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagoglarda sanogen tafakkur va kasbiy kompetentlik masalasida Germaniya tajribasini o‘rganishga doir asoslar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: talabalar, ta’lim, sifat, samaradorlik, moslashuvchanlik, hamkorlik qila olish, axloqiy va ma’naviy yetuklik.

Аннотация. Данная статья служит основой для изучения немецкого опыта в вопросе здорового мышления и профессиональной компетентности среди учителей.

Ключевые слова: Студенты, образование, качество, эффективность, гибкость, способность к сотрудничеству, этическая и духовная зрелость.

Annotation. This article provides a basis for studying the German experience in the issue of healthy thinking and professional competence among teachers.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Key words: Students, education, quality, efficiency, flexibility, ability to cooperate, moral and spiritual maturity.

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar qatorida turgan Germaniya ta’lim tarbiya sohasida ham yuqori o‘rinlarni egallab kelmoqda. Germaniyaning kompetensiyaga asoslangan ta’lim modeliga o‘tish tajribasi va an‘analari mustahkam ildiz otgan mamlakat hisoblanib, asosan ta’lim sifati va samaradorlik mezonlariga qaratilgan kompetentlik innovatsiyalarini, kompetentlik modelini joriy qilinishi bu mamlakatning ta’lim sohasidagi yutuqlaridan biridir. Ushbu mamlakatda 1990-yillarni o‘rtasiga kelib ta’lim tizimidagi kamchiliklar yoqqol namoyon bo‘lishi, kompetentlik modelini joriy qilish uchun turtki bo‘ldi. Asosiy muammo bitkazuvchi talabaga bozor qo‘yadigan talablar va talabalarni real bozor iqtisodiyoti sharoitida mustaqil xayotga tayyorgarligidagi katta tafovutda bo‘lgan. Ta’lim jarayonida zamonaviy xolatda tez eskiradigan bilimlarga katta e’tibor qaratilgan. Shu bilan birga, nemis maktab o‘quvchilari va talabalari quyidagi asosiy ko‘nikma va malakalarni katta qiyinchilik bilan o‘zlashtirilishgan:

- Grafik muharrirlari bilan ishlash, statistik ma’lumotlar bazalarini qayta ishlash, jadvallar yaratish va ulardan zaruriy ma’lumotlarni ajratib olish;

- Logistika asoslarini egallash;

- O‘qish, tushunish va o‘z ona tilida matnlarni taxlil qilish ;

- Yozma shaklda to‘laonli fikrlarni bildirish;

- Rasmiy va ish qog‘ozlari va xujjatlari mazmunini tushunish ;

- Olingan ma’lumotlarni umumlashtirish va tizimlashtirish [1].

Natijada, akademik fundamental bilimlarni berishga asoslangan an‘anaviy ta’lim modeli bitkazuvchiga zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh pozitsiyani ta’minlash imkoniyatiga ega emas, deb ochiq-oydin xulosalar bo‘lgan, chunki professionalizmni baholashda bilimlarni miqdoriga e’tibor qaratilib natija diqqatdan tashqarida qolgan. Germaniyada 80 yillarda " asosiy malaka "tushunchasi paydo bo‘ladi va bu tushuncha quyidagi individual kompetentsiyalarni o‘z ichiga oladi : “mustaqil harakat qilish va muammolarni mustaqil yechish qobiliyati”, “moslashuvchanlik”, “hamkorlik qila olish”, “axloqiy va ma’naviy yetuklik”. [1] Kvalifikatsiyalar vaziyat talablarini bajarishga qaratilgan bo‘lsa keyinchalik paydo bo‘lgan kompetentsiyalar ko‘proq yaxlit bo‘lib, “Yadro” va umumiy qobiliyatlari o‘z ichiga oladi, va insonni asosan xarakat qilish qobiliyatiga qaratiladi [2]. 1996 yilda, nemis ta’lim tizimi “xatti-harakatlar kompetentligi” yondashuviga o‘tdi va unga asosan predmetdan kompetentsiyalarga, ulardan esa, o‘rganishi lozim bo‘lgan bilim soxalarini ish bilan bog‘liq bilim va kunikmalarni, belgilab beruvchi o‘quv dasturlariga qarab o‘tib bordi. [3] Germaniya ta’lim tizimi, bitkazuvchilarga qo‘yiladigan talab va uni real bilim va ko‘nikmalarini o‘rtasidagi tafovutni minimallashtiradigan, kompetentlik yondashuviga o‘tib yetarli darajadagi moslashuvchanligini namoyon etdi. Eng muximi shu bo‘ldiki, inson butun o‘mri davomida ta’lim olishga yo‘nalib, o‘quv bilish kompetentsiyasini shakllantirganligi nemis modelidagi sifat o‘zgarishidir.

Xorijiy ilmiy maktablar doirasida shaxs tafakkuri va uning sog‘lom rivojlanishi masalalari psixologik va pedagogik yondashuvlar uyg‘unligida chuqur tadqiq etilgan. Jumladan, I.Arshava, X.Geyvin, Djon Dyui, Kerrol Izard, V.Klochko, Salvatore Maddi, O.Osadko, N.Pil, Robert Sternberg, Karen Sternberg, A.Xilman, Karen Xorni kabi olimlarning ishlarida shaxsning hissiy kechinmalari, tafakkurning psixologik-pedagogik xususiyatlari, o‘z-o‘zini anglash va o‘zini tushunish qobiliyati, kognitiv jarayonlar hamda pozitiv fikrlash mexanizmlari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

atroflicha yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda tafakkur insonning ichki holati, hissiyotlar regulyasiyasi va ijtimoiy muhitga moslashuvi bilan uzviy bog‘liq yaxlit tizim sifatida talqin qilingan. Gumanistik va ekzistensial psixologiya vakillari tomonidan shaxs ma’naviy barqarorligi va sog‘lom tafakkurni shakllantirish masalasi alohida ilmiy yo‘nalish sifatida asoslab berilgan. Xususan, Abraham Maslowning “*Motivation and Personality*”, Carl Rogersning “*On Becoming a Person*” asarlarida shaxsning o‘z-o‘zini anglash, ichki imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va psixologik sog‘lomlikka erishish g‘oyalari ilgari surilgan. Viktor Franklning “*Man’s Search for Meaning*” asarida esa hayot ma’nosi inson tafakkurini sog‘lomlashtiruvchi asosiy omil sifatida talqin qilinib, og‘ir sharoitlarda ham ma’naviy barqarorlikni saqlash mexanizmlari ochib berilgan. Pozitiv psixologiya va emosional intellekt yo‘nalishidagi tadqiqotlarda talabalarda sanogen tafakkurni shakllantirishning psixologik shartlari asoslangan. Jumladan, Martin Seligmanning “*Authentic Happiness*” asarida pozitiv fikrlash va psixologik farovonlik konsepsiyasi yoritilgan bo‘lsa, John Mayer, Peter Salovey, David Caruso tomonidan emosional intellekt nazariyasi ishlab chiqilgan. Edward Deci va Richard Ryanning ishlarida ichki motivasiya va shaxsiy avtonomiya sog‘lom tafakkurning muhim sharti sifatida baholangan. Shuningdek, shaxsning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashda tafakkurning o‘rni Albert Banduraning o‘z-o‘ziga ishonch (self-efficacy), Lawrence Kohlbergning axloqiy rivojlanish nazariyasi, Martha Nussbaumning inson imkoniyatlari konsepsiyasida chuqur asoslangan. Carol Ryff va Burton Singer, Shinobu Kitayama, Hazel Markus, Paul Wong kabi olimlar tadqiqotlarida psixologik farovonlik, madaniy kontekstda tafakkur, ma’no va ichki barqarorlik masalalari keng yoritilgan.

Klassik G‘arb falsafasida shaxs va tafakkur munosabati rasionallik va ongli bilish orqali izohlangan. R.Dekart inson tafakkurini shaxs mavjudligining asosiy dalili sifatida ko‘rib, “Fikrlayapman, demak mavjudman” degan tamoyilni ilgari surgan. Bu qarashda tafakkur shaxsning o‘zini anglashi va mavjudligini tasdiqlovchi ong bilan bog‘liq asos sifatida namoyon bo‘ladi. Keyinchalik I.Kant inson tafakkurini axloqiy ong va mas’uliyat bilan bog‘lab, shaxsni “Axloqiy qonunni o‘z ichida his etuvchi” sub’ekt sifatida talqin qildi. Bu yondashuv tafakkurni axloqiy qarorlar qabul qilishning ichki mexanizmi sifatida asoslab berdi.[4.25]

XX asr G‘arb falsafasida shaxs va tafakkur masalalari ekzistensial yo‘nalishda chuqurlashtirildi. J.P.Sartr insonni “o‘zini o‘zi yaratadigan mavjudot” sifatida baholab, tafakkurni shaxsiy tanlov va javobgarlik bilan bog‘laydi. Unga ko‘ra, inson o‘z tafakkuri orqali o‘z mohiyatini belgilaydi va bu jarayonda o‘z-o‘zini anglash hal qiluvchi ahamiyatga ega. M.Xaydegger esa tafakkurni insonning borliqni anglash va hayotiy ma’noni ochib berish jarayoni sifatida talqin qilib, o‘z-o‘zini anglashni inson mavjudligining asosiy sharti deb hisoblaydi.[5.53]

Gumanistik psixologiyada shaxs, tafakkur va o‘z-o‘zini anglash konsepsiyalari insonning ijobiy salohiyati va ichki imkoniyatlariga tayanadi. A.Maslou inson rivojlanishini ehtiyojlar ierarxiyasi orqali izohlab, o‘z-o‘zini anglashni shaxs kamolotining eng yuqori bosqichi sifatida baholaydi. Uning ta’limotida tafakkur insonni faqat muammolarni hal qilishga emas, balki hayot mazmunini anglashga etaklovchi vosita sifatida qaraladi. K.Rodgers esa gumanistik psixologiyada shaxsni o‘z tajribasini anglaydigan va o‘zini rivojlantirishga intiluvchi sub’ekt sifatida talqin qiladi. Uning fikriga ko‘ra, sog‘lom shaxs o‘z tafakkuri va hissiyotlarini ongli ravishda qabul qila oladi, bu esa o‘z-o‘zini anglash va ichki uyg‘unlikka olib keladi. [6.24] Bu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yondashuvda tafakkur insonning ichki dunyosi bilan ochiq muloqotda bo‘lish qobiliyati sifatida namoyon bo‘ladi. Umuman, G‘arb falsafasi va gumanistik psixologiyada shaxs, tafakkur va o‘z-o‘zini anglash o‘zaro bog‘liq yaxlit tizim sifatida talqin qilinadi. Tafakkur shaxsning ongli tanlovi, ma‘naviy pozitsiyasi va hayotiy ma‘nosini belgilaydi, o‘z-o‘zini anglash esa insonni sog‘lom, barqaror va mas‘uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi. Ushbu konsepsiyalar ma‘naviy-axloqiy tafakkurni sanogen tarbiyalashda insonni faol sub‘ekt sifatida qarash, uning ichki resurslarini rivojlantirish va sog‘lom tafakkurni qaror toptirish uchun mustahkam falsafiy-metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda, nemis kompetentlik modeli bilim va kompetentlik o‘rtasidagi munosabatlarga qurilgan F.Vaynert nazariyasiga asoslangan. Birorta amallarni kompetent bajarilishi insondan u nima qilayotganini va nega qilayotganini sababini bilishni talab qiladi. Oddiy namoish qilish va keyinchalik takrorlash orqali o‘rganilgan bilim va kunikmalar o‘quvchida keyinchalik yuzaga kelgan muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilish ko‘nikmasini shakllantirmaydi. [1.21].

Vaynert fikriga ko‘ra, o‘quvchining akademik muvaffaqiyati, muammoli masalalarni yechishdagi mas‘uliyat, olingan ma‘lumotlarni asosiy mazmunini ajrataolish va uni maxsus fayllar shaklida kodlashtirish kabi qobiliyatlar kompetentlikda namoyon bo‘lishi kerak. Bunday, ma‘lumotlarni tushunish ko‘nikmalari shakllanmaganida, o‘quvchi talabani shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan ta‘lim ekstensiv va samarasiz bo‘llishi ta‘kidlangan. Agarda talaba axborotlarni yuqori saviyada qayta ishlash va operativ bilimlarni olish imkoniyatiga ega bo‘lsa, u mazmunli bilim olib kompetentlikni eng yuqori darajasiga erishadi. Ayniqsa, nemis kompetentlik modeli, ta‘lim jarayoniga real xayotdagi xolatga analogik (autentik)bo‘lgan, keyinchalik talabani professional hayotida kutayotgan vaziyatlarni kiritishga yo‘nalgandir, shu yo‘l bilan ta‘lim kompetentligi rivojlanadi, namoyon bo‘ladi va real bilimlarni baholash imkonini beradi. Germaniya ta‘lim tizimi dastlab harakat kompetentliga deb atalmish yondashuvni qabul qildi. Bu yondashuvda asosiy diqqat ta‘lim ta‘lim rejalariga va kasb-hunar ta‘lim o‘quv tizimiga qaratiladi. Har bir reja boshida har bir mavzuga xos, asosan, ustuvor bo‘lgan kompetentliklar belgilanadi va o‘zlashtirish extiyoji kam bo‘lgan bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni majmui keltiriladi.

Kompetentlikning standart tipologiyasi bitiruvchilarining kelajakda professional faoliyati doirasiga qaratilgan. U o‘z ichiga ilmiy, shaxsiy va sotsi-ijtimoiy kompetentlikni oladi. Germaniya ta‘lim tizimida qabul qilingan tipologiyaga ko‘ra, predmetli kompetentsiyalar bilim va funktsional xarakterda bo‘lib, ta‘lim oluvchining vazifa va amaliy muammolarni bilim va ko‘nikmalarni asosida mustaqil hal qilish qobiliyati xisoblanadi. Predmetli kompetentsiyalarni rivojlanishi uchun umumiy kognitiv kompetentsiyalar asos xisoblanadi. Kognitiv va ijtimoiy kompetentsiyalar bilan bir qatorda muxim shaxsiy kompetentsiyalar sifatida o‘quvchini o‘z o‘zini rivojlantirish yo‘llarini izlash taxlil qilish baholash, shaxsiy, mexnat va ijtimoiy xayoti uchun talab va cheklovlarni mustaqil belgilash, xayotiy rejalarini tanlash va amalga oshirish kunikmalarini rivojlantirish kabi kobiliyatlar xam kiritilgan. Bundan tashqari shaxsiy kompetentsiya tushunchasi xam mavjud, u shaxsning ijobiy “men obrazini” muxofaza qilish, axloqiy ma‘naviy rivojlanish, jamiyatning boshqa a‘zolari bilan halol va ratsional, ijtimoiy mas‘uliyat va birdamlik tuyg‘ulari asosida xamkorlik qilish, qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi.

Har bir yangi professional ta‘lim o‘quv rejasi: kasbiy texnik kompetentlikni,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

predmetli(bilim soxasiga oid) kompetentlikni, shaxsiy kompetentlikni, ijtimoiy kompetentlikni, umumiy kognitiv kompetentlikni o‘z ichiga oladi. [1.28] .

Hozirgi vaqtda Germaniyada kompetensiyaga asoslangan yondashuv doirasida umumiy format bo‘yicha tuzilgan va yagong terminalogik apparat doirasidagi kompetensiyalarni o‘z ichigaolgan 350 ta kasbiy tayyorgarlik prifillari aniqlangan.

Germaniyada joriy qilinayotgan kompetentlik modelini muhim afzalliklari quyidagicha:

- Kompetentlikning nemischa yondashuvi yaxlitligi bois juda keng tarqalgan hisoblanadi, chunki ta’lim beradigan imkoniyatlarni, bozor talablari bilan samarali uyg‘unlashtiradi;
- nemis modeli juda tez va samarali tarzda son ko‘rsatkichlaridan (iloji boricha ko‘proq bilim berish) sifat ko‘rsatkichlariga (olgan bilim natijalarini tushunish) o‘tishga muvafaq bo‘ldi;
- Bugungi kunda ta’limda asosiy e’tibor olingan ma’lumotlarni to‘g‘ri qayta ishlash va uni mustaqil baholash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan;
- Nemis kompetentlik model’ inson butun hayoti davomida ta’lim olishga tayyor bo‘lishga qaratilgan, boshqa kompetensiyalarni shakllanishiga xizmat qiladigan, bilish kompetensiyasiga asoslanadi;
- Bugungi kunda nemis kompetentlik modeli ta’lim jarayoniga, talabalarni professional faoliyatida kutayotgan real vaziyatlarga autentik (analogik) vaziyatlarni mumkin qadar ko‘p kiritishga yo‘naltirilgan;
- Germaniyada kompetensiyaga asoslangan model barcha ta’lim bosqichlarida joriy qilingan.
- Germaniyada kompetensiyaga asoslangan ta’lim jarayoniga zamonaviy o‘quv qo‘llanmalarni maksimal darajada kiritish hisobiga samarali ta’lim tashkil qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Straka G.A. Neue Lernformen/Alte Lernformen: Gestaltungsaspekte der Berufsbildung in Deutschland. In Bundesinstitut für Berufsbildung. Bielefeld: Bertelsmann, 2005. S. 111.
2. Дахин А.Н. Компетентностное обучение в России и за рубежом: попытка сопоставления // Вопросы информатизации образования. Научно-практический альманах. Сент.–дек. 2011. С. 56.
3. Алисултанова Э.Д. Компетентностный подход в инженерном образовании. М.: Академия естествознания, 2010.
4. Кант И. Критика практического разума. – М.: Наука, 1995. – С. 112.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 2008. – С. 201.
6. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. – М.: Прогресс, 1994. – С. 87.

ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Худайберганова Феруза - студентка направления

«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В данной статье исследуются этические аспекты применения искусственного интеллекта (ИИ) в образовании, признавая его трансформационный потенциал для персонализированного обучения и автоматизированной оценки, но также

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

выявляя значительные риски. Основное внимание уделяется проблемам конфиденциальности данных студентов, предвзятости алгоритмов, непрозрачности систем ИИ и сложности определения ответственности за ошибки. На основе систематического обзора литературы и анализа существующих нормативных документов, включая отечественные и международные стандарты, тезис выявляет ключевые этические дилеммы. Предлагаются конкретные меры по регулированию, разработке технологических решений (например, конфиденциальный ИИ) и формированию цифровой этики у участников образовательного процесса. Целью работы является обеспечение баланса между инновационным потенциалом ИИ и необходимостью защиты этических принципов в образовательной среде.

Ключевые слова: искусственный интеллект, образование, этика, конфиденциальность данных, предвзятость, прозрачность, цифровая этика, регулирование, персонализированное обучение.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’limda sun’iy intellekt (SI) qo’llashning axloqiy jihatlarini o’rganadi, uning shaxsiylashtirilgan ta’lim va avtomatlashtirilgan baholash uchun transformatsion salohiyatini tan olgan holda, shu bilan birga sezilarli xavflarni ham aniqlaydi. Asosiy e’tibor talaba ma’lumotlarining maxfiyligi, algoritmlarning noto’g’ri ishlashi, SI tizimlarining shaffof emasligi va xatolar uchun javobgarlikni aniqlash murakkabligi muammolariga qaratilgan. Adabiyotlarning tizimli tahlili hamda milliy va xalqaro standartlarni o’z ichiga olgan mavjud normativ hujjatlarni tahlil qilish asosida ushbu tezis asosiy axloqiy dilemmalarni aniqlaydi. Tartibga solish, texnologik yechimlarni (masalan, maxfiy SI) ishlab chiqish va ta’lim jarayoni ishtirokchilarida raqamli etika madaniyatini shakllantirish bo’yicha aniq choralar taklif etiladi. Ishning maqsadi SI ning innovatsion salohiyati va ta’lim muhitida axloqiy tamoyillarni himoya qilish zarurati o’rtasidagi muvozanatni ta’minlashdir.

Kalit so’zlar: sun’iy intellekt, ta’lim, etika, ma’lumotlar maxfiyligi, noto’g’ri ishlash, shaffoflik, raqamli etika, tartibga solish, shaxsiylashtirilgan ta’lim.

Abstract. This thesis explores the ethical aspects of artificial intelligence (AI) application in education, acknowledging its transformative potential for personalized learning and automated assessment, while also identifying significant risks. The focus is on issues of student data privacy, algorithmic bias, AI system opacity, and the complexity of assigning responsibility for errors. Based on a systematic literature review and analysis of existing regulatory documents, including native and international standards, this thesis identifies key ethical dilemmas. Specific measures are proposed for regulation, development of technological solutions (e.g., confidential AI), and fostering digital ethics among educational stakeholders. The aim of the work is to balance the innovative potential of AI with the need to protect ethical principles in the educational environment.

Keywords: Artificial intelligence, education, ethics, data privacy, bias, transparency, digital ethics, regulation, personalized learning.

Введение. Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в образовательную сферу является одним из наиболее значимых трендов современности, обещающим революционизировать подходы к обучению и преподаванию. ИИ способен предложить персонализированные образовательные траектории, адаптировать контент под индивидуальные потребности студентов, автоматизировать оценку и предоставить

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

мгновенную обратную связь, тем самым повышая мотивацию и доступность качественного образования[4]. Такие платформы, как Khan Academy, Duolingo и Century Tech, уже демонстрируют потенциал ИИ в создании индивидуализированных планов обучения и адаптации уроков[4].

Обзор литературы. Этические аспекты использования ИИ в образовании представляют собой междисциплинарную область, охватывающую технологические, педагогические, правовые и философские измерения. Литературный обзор выявляет как значительный потенциал ИИ, так и сопутствующие ему этические вызовы.

Потенциал ИИ в образовании: ИИ способен трансформировать образование через персонализированное обучение, адаптирующееся к стилям и прогрессу каждого студента[4]. Механизмы ИИ, такие как анализ данных и профилирование, адаптивные платформы, рекомендательные системы и автоматизированная обратная связь, позволяют создавать индивидуальные образовательные траектории, повышать мотивацию и расширять доступ к образованию[4]. Примеры включают Duolingo, адаптирующий языковые уроки, и Century Tech, создающий индивидуальные учебные планы[4].

Конфиденциальность и защита данных: Одной из наиболее острых проблем является сбор и обработка обширных массивов персональных данных студентов, включая их академические достижения, поведение и даже эмоциональное состояние[1]. Неадекватные меры защиты данных создают риски их неправомерного использования и утечек[1], [6].

Методология. Данное исследование использует смешанный подход, сочетающий систематический обзор литературы с концептуализацией эмпирического исследования, основанного на методах, описанных в релевантных академических источниках.

Источники данных: Обзор охватывает академические статьи, монографии, отчеты международных организаций и национальные нормативно-правовые акты, опубликованные преимущественно в период 2022-2025 годов, что обеспечивает актуальность рассматриваемых вопросов[1]. Особое внимание уделяется публикациям, касающимся этики ИИ в образовании, конфиденциальности данных, алгоритмической предвзятости и регулирования ИИ. Включены отечественные и международные стандарты и рекомендации[3].

Критерии отбора: включались работы, напрямую анализирующие этические дилеммы, риски и регуляторные подходы к применению ИИ в образовательной сфере.

Результаты и анализ. Анализ литературы и концептуализация эмпирических данных (основанных на выводах [1], [2], [4]) позволили выявить и систематизировать основные этические дилеммы и риски, связанные с использованием ИИ в образовании.

Наиболее острой проблемой является сбор, хранение и обработка чувствительных данных студентов, включая их академические успехи, поведенческие паттерны и даже эмоциональное состояние[1]. Существует высокий риск несанкционированного доступа, утечек и неправомерного использования этих данных. Недостаточные меры защиты могут подорвать доверие к образовательным платформам. Решения, такие как «Конфиденциальный ИИ» (Confidential AI), использующие защищенные среды выполнения (Trusted Execution Environments, TEEs), предлагают криптографическую защиту данных и моделей на протяжении всего их жизненного цикла, включая обучение

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

и вывод[5]. Примеры из медицины и городского планирования показывают, как можно анонимизировать данные (удаление метаданных, размытие лиц) при сохранении их полезности для ИИ[6].

Выявлена значительная обеспокоенность по поводу предвзятости, присущей алгоритмам ИИ и обучающим данным[1]. Это может привести к несправедливым оценкам, дискриминации определенных групп студентов и усугублению существующего социального неравенства.

Выявленные этические дилеммы и риски использования ИИ в образовании не являются уникальными, но приобретают особую остроту в контексте формирования личности и будущего общества. Результаты исследования подтверждают выводы А.В.Константинова[1] и Д.Ю.Вороновой[2] о критической важности проблем конфиденциальности данных, алгоритмической предвзятости, прозрачности и ответственности.

Конфиденциальность данных: Проблема конфиденциальности данных студентов тесно связана с концепцией «информационной приватности» и необходимостью соблюдения принципов, таких как «Privacy by Design»[6]. Применение технологий, таких как «Конфиденциальный ИИ»[5], является практическим шагом к реализации этих принципов, позволяя использовать ИИ для анализа чувствительных данных без их раскрытия.

Алгоритмическая предвзятость и справедливость: Проблема предвзятости алгоритмов затрагивает фундаментальные принципы справедливости и равенства в образовании. Непрозрачность алгоритмов, упомянутая Константиновым[1], требует разработки методов «объяснимого ИИ» (Explainable AI, XAI), которые позволят пользователям понимать логику принятия решений.

Заключение. Интеграция искусственного интеллекта в образование открывает беспрецедентные возможности для персонализации, повышения эффективности и доступности обучения. Однако, как показало данное исследование, этот процесс сопряжен с рядом серьезных этических вызовов, которые требуют систематического и проективного подхода. Ключевые этические дилеммы включают конфиденциальность и безопасность персональных данных студентов, предвзятость алгоритмов, непрозрачность систем ИИ, сложность определения ответственности за ошибки, а также влияние на цифровую этику и автономию личности.

Проблема алгоритмической предвзятости может привести к несправедливым образовательным результатам, что требует тщательной проверки и аудита алгоритмов. Отсутствие прозрачности и четких механизмов ответственности подрывает доверие к ИИ в образовании.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Артамонова, Ю.Д., & Артамонов, Д.С. (2023). Этические вызовы искусственного интеллекта в образовании: от принципов к практикам. Высшее образование в России, 32(11), 9-20. – <https://doi.org/10.31992/0869-3617-2023-32-11-9-20>
2. Григорьева, А.В. (2022). Этические проблемы применения искусственного интеллекта в образовании. Вестник Московского государственного лингвистического

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

университета. Образование и педагогические науки, (4 (849)), 11-19. – https://doi.org/10.52070/2542-2197_2022_4_849_11

3. Казакова, Е.И., & Тряпицына, А.П. (2023). Этические принципы использования искусственного интеллекта в образовании. Человек и образование, (3), 4-13. – https://doi.org/10.54706/2072-0401_2023_3_4

4. Караваева, Е.В., & Малюченко, Г.Н. (2021). Этические и правовые аспекты использования искусственного интеллекта в образовании: вызовы и решения. Высшее образование в России, 30(10), 9-20. – <https://doi.org/10.31992/0869-3617-2021-30-10-9-20>

5. Кузнецов, А.А. (2023). Ответственный искусственный интеллект в образовании: этические и правовые аспекты. Образование и право, (12), 33-38. – <https://elibrary.ru/item.asp?id=54936011>

**BOSHLANG‘ICH TA’LIM UCHUN YARATILAYOTGAN YANGI AVLOD
DARSLIKLARI HAQIDA BA’ZI MULOHAZALAR**

Madraximova Nazira Yaqubovna,

Urganch RANCH texnologiya universiteti dotsenti, f.f.n.

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’limda badiiy adabiyotning o‘quvchilar ma’naviyati va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, 2-sinf “O‘qish savodxonligi” darsligidagi “Kitob – noyob xazina, bilim – tuganmas boylik” bo‘limining mazmuni hamda metodik ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, an’anaviy va yangi avlod darsliklari o‘zaro qiyoslanadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, o‘qish savodxonligi, badiiy adabiyot, kitobxonlik, darslik, ma’naviy tarbiya, metodika.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda kuzatilayotgan barcha sohalaridagi rivojlanish va yangiliklar kelajak avlodni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash vazifasini mukammal ado etishni taqozo qiladi. Ma’lumki, badiiy adabiyot insonni ma’naviy-ruhiy, axloqiy-estetik jihatdan tarbiyalashdek muhim masalani hal etishda asosiy tayanchdir. Bugungi kunda maktablarimizda o‘qituvchilik faoliyatiga fidokorona yondashayotgan pedagoglarimizning ko‘pchilikni tashkil qilishi davlatimiz rahbariyatining, xususan, muhtaram Prezidentimizning oqilona ta’lim siyosatidan mamnun ekanliklari ifodasidir.

Bizningcha, agar boshlang‘ich ta’limda badiiy adabiyot bilan tanishtirish masalasiga hozirgidan ham ko‘proq ahamiyat qaratilsa, yurtimizda salohiyatli yoshlarning o‘zgacha avlodi, ya’ni haqiqiy kitobxonlik madaniyatiga ega kelajagimiz sohiblari yetishib chiqishi hech shubhasizdir.

Joriy o‘quv yilida umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 2-sinfi uchun U.B.Aydarova tomonidan tayyorlangan va 2023-yilda Ta’limni rivojlantirish markazi huzuridagi ilmiy-metodik kengash tomonidan tavsiya etilgan ikki qismdan iborat “o‘qish savodxonligi” darsligi asosiy adabiyotlardan biri sifatida qo‘llanilayapti. Ushbu elektron darslik, nazarimizda ancha puxta ishlangan o‘quv quroli hisoblanadi. Bu fikrimizni darslikning 1-qismidan o‘rin olgan “Kitob - noyob xazina, bilim - tuganmas boylik” deb nomlangan ikkinchi bo‘limning tuzilishi, tanlangan matnlarning bo‘lim nomiga mosligi va to‘g‘ri belgilangan ketma-ketlik kabilarda ko‘rishimiz mumkin. Bu bo‘lim 9 darsdan iborat bo‘lib, 1-dars “Kitob - beminnat do‘st” deb nomlangan. Bu dars uchun taqsimlangan matnlar, topshiriqlar mazmunan bir-biriga monanddir. Darsning kitob

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

haqidagi topishmoq bilan boshlanishi ham maqsadga muvofiqdir. Keyin “kitob” so‘zining ma’nosi nima ekanligiga diqqat qaratiladi: “Kitob” so‘zi arab tilidan kirib kelgan bo‘lib, “yozuv” degan ma’noni bildiradi” tarzida izohlanadi. Shundan keyin keltirilgan atoqli ijodkor Miraziz A‘zam qalamiga mansub “Kitobim - oftobim” sarlavhasi ostidagi kichik matnda kitob va oftob kabi hodisalarning inson hayotidagi ahamiyati o‘zaro qiyoslanadi va ularning har ikkalasi ham insonlar uchun muhim ekanligi haqidagi xulosa beriladi. U odamning ichiga, yuragiga yorug‘lik beradi va uni ma’noli, chiroyli gaplari bilan isitadi. Kitob o‘qimagan odam xuddi qorong‘ida qolib ketganday bo‘ladi. Nima qilishni yaxshi bilmaydi”. 2-sinf o‘quvchisi yosh xususiyatlariga mos bunday ma’lumotlar bolalar uchun albatta qiziqarli. Ular har bir yangi hodisaga hayrat ko‘zlari bilan qarar ekanlar, bu hayratni mehrga aylantiruvchi tushunchalarni o‘z vaqtida berish ta’lim samaradorligini belgilaydi.

Matn mazmunini qanday anglaganliklarini nazorat qilish uchun taqdim etilgan savollar ham o‘quvchi yosh xususiyatlariga monand tarzda tuzilgan. Shu kabi savollar mazmunini o‘quvchilarning oila kutubxonasi haqidagi tushunchalari bilan boyitilsa, darsning samaradorligi yanada oshishi ta’minlanishi kuzatiladi, bizningcha.

Bundan qariyb o‘n yillar oldin umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik sifatida taqdim qilingan va 2017-yilda nashr etilgan “O‘qish kitobi”ni ushbu elektron darslik bilan qiyoslaganimizda yangi avlod darsliklarining afzalliklari yaqqol namoyon bo‘ladi. Jumladan, ushbu an’anaviy darslikda “O‘zbekiston Vatanim manim” deb nomlangan bo‘lim mavjud bo‘lib, unda yozuvchi Normurod Norqobilning “Xarita” sarlavhali hikoyasi berilgan. Hikoya janridagi asarlarni o‘qitish metodikasini puxta egallamagan boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ikki qismga bo‘lingan bu matnni, avvalo, o‘zi o‘qib beradi. Keyin sinfdagi barcha o‘quvchilarga bu hikoyani bir xat boshi yoki ikki xat boshidan taqsimlab berib, ular tomonidan yana takror o‘qitiladi. Shundan so‘ng hikoya bo‘yicha darslikda berilgan savollarga javob beriladi. Shu tarzda hikoya muallifining asosiy maqsadi, ya’ni bolalarda Vatan tuyg‘usini junbushga keltirish, bu muqaddas tuyg‘uni shu hikoya bilan tanishish jarayonida ich-ichdan his qilish, shu tarzda ona yurtga muhabbatning shakllantirilishiga bu badiiy matnni xizmat qildirishdek ezgu niyati orzuligicha qolardi. Zero, boshlang‘ich ta’limda bugungi kitobxon o‘quvchi kelajakda kitobxon ota va kitobxon ona bo‘lishi uchun mustahkam zamin hozirlashdek mas’uliyat, avvalo, boshlang‘ich ta’lim zimmasiga tushadi. Chunki bilimlar poydevori boshlang‘ich ta’lim davrida amalga oshiriladi.

Milliy o‘zlikni anglashni tarbiyalash masalasi bugungi globallashuv jarayonida, ayniqsa, muhim ahamiyatga egadir. Siyosatshunos olimi Feruza Madraximova o‘zining “Globallashuv va ommaviy madaniyat” nomli risolasida shunday yozadi: “Hozirgi davrda dunyoni standart holatga keltirish va shu asosda jahon tizginini o‘z qo‘liga olishni istagan ayrim manfaatparast kuchlar o‘zlarining axloqsizlikni targ‘ib qiluvchi, millatlar milliy madaniyatini yemirishga va insonni ma’naviy begonalashishiga olib keluvchi jarayonlarni osongina mamlakat ichkarisiga kirgizish uchun, “ommaviy madaniyat”ni niqob qilib olishgan” [3;13-b]. Biz yosh avlodni mana shu xavfdan himoya qilishimiz uchun ham ularni badiiy adabiyotga muhabbat ruhini tarbiyalash ishiga muntazam ravishda e’tibor qaratib borishimiz lozim. Shuning uchun ta’limning barcha bosqichlarida, xususan, boshlang‘ich ta’limda bolalarni kitobxonlikka o‘rgatish, ularga o‘qitilayotgan har bir badiiy asar mag‘zini tushunib yetishlari uchun imkoniyatlar yaratib

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

berilishi maqsadga muvofiqdir. Mana shu ezgu maqsadning samaradorligiga erishuvda elektron darsliklarning ahamiyati beqiyosdir. Bu xulosaning asosini yuqoridagi misollarda kuzatdik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. U.Aydarova. O‘qish savodxonligi: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. / U.B.Aydarova -Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023.
2. S. Matchonov va b. O‘qish kitobi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. T., “Yangiyo‘l poligraf-servis”, 2017. B. 9-13.
3. F. Madraximova. Globallashuv va ommaviy madaniyat. T., “Chashma PRINT” nashriyoti, 2013. B. 13.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KREATIV FIKRLASHGA
O‘RGATISHDAGI YONDASHUVLAR**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti sirtqi ta’lim yo‘nalishi

Nasiba Nurullayeva Baxtiyarovna

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari, didaktik yondashuvlar va zamonaviy ta’lim texnologiyalarining o‘rni yoritiladi. Kreativ fikrlashni shakllantirishda muammoli ta’lim, interfaol metodlar, loyiha asosida o‘qitish hamda didaktik o‘yinlardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, ijodkorlik, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, didaktik o‘yin, pedagogik texnologiya, mustaqil fikrlash

Annotation. This thesis explores the pedagogical foundations of developing creative thinking in primary school students, as well as the role of didactic approaches and modern educational technologies. It analyzes the importance of problem-based learning, interactive methods, project-based learning, and didactic games in shaping creative thinking. The ways of developing creative thinking through consideration of students’ individual psychological characteristics are also discussed.

Keywords: creative thinking, primary education, creativity, interactive methods, problem-based learning, didactic games, pedagogical technology, independent thinking

Аннотация. В данной тезисе раскрываются педагогические основы развития креативного мышления у учащихся начальных классов, а также роль дидактических подходов и современных образовательных технологий. Анализируется значение проблемного обучения, интерактивных методов, проектного обучения и дидактических игр в формировании креативного мышления. Также рассматриваются пути развития творческого мышления с учётом индивидуальных психологических особенностей учащихся.

Ключевые слова: креативное мышление, начальное образование, творчество, интерактивные методы, проблемное обучение, дидактическая игра, педагогическая технология, самостоятельное мышление

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning faqat bilim olish darajasini oshirish emas, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, ijodiy yondashuvi va kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv sharoitida tayyor

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bilimlarni yodlash emas, balki mustaqil fikrlash, yangi g‘oyalar yaratish va muammolarga noodatiy yechim topa olish qobiliyati har bir shaxs uchun muhim kompetensiya sifatida qaralmoqda.

Boshlang‘ich sinf bosqichi bolalarning aqliy rivojlanishida eng muhim davr hisoblanadi, chunki aynan shu yoshda ularning tafakkuri, tasavvuri, diqqat va xotira jarayonlari jadal rivojlanadi. Shu sababli boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda kreativ fikrlashni shakllantirish kelajakdagi ta‘lim va hayotiy faoliyat uchun mustahkam poydevor yaratadi. Bu davrda berilgan to‘g‘ri yo‘nalish bolaning keyingi intellektual rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Kreativ fikrlash o‘quvchining mavjud bilimlardan foydalanib, yangi g‘oyalar yaratishi, muammolarga bir nechta yechim variantlarini topishi va noodatiy yondashuvni qo‘llay olish qobiliyatini anglatadi. Bu jarayon faqat ijodiy fanlarda emas, balki matematika, ona tili va boshqa barcha fanlarda ham rivojlantirilishi zarur. Ayniqsa, matematika fanida beriladigan mantiqiy va muammoli topshiriqlar kreativ fikrlashni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab hollarda ta‘lim jarayoni hali ham an‘anaviy yondashuvga asoslangan bo‘lib, o‘quvchilar tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt sifatida qolib ketmoqda. Bu esa ularning ijodiy fikrlashini cheklaydi va mustaqil izlanish ko‘nikmalarini rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli ta‘lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish zaruriyati ortib bormoqda.

Interfaol metodlar, muammoli ta‘lim, didaktik o‘yinlar va loyiha asosida o‘qitish kabi yondashuvlar o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini ta’minlaydi. Bunday metodlar o‘quvchilarda erkin fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuvni shakllantiradi. Natijada o‘quvchi nafaqat bilim oladi, balki uni amaliyotda qo‘llash va yangi vaziyatlarda foydalanish qobiliyatiga ham ega bo‘ladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi ta‘lim tizimi kompetensiyaviy yondashuvga asoslanib, o‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishni asosiy maqsad sifatida belgilab qo‘ymoqda. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kreativ fikrlashga o‘rgatish usullarini ilmiy asosda o‘rganish va tahlil qilish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Tezisning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali pedagogik usullarini aniqlash, ularning amaliy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash hamda ta‘lim jarayonida qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Q.Abdugodirovning “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” asarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muammoli topshiriqlarning ahamiyati alohida ta’kidlanadi. Muallifning fikriga ko‘ra, o‘quvchiga tayyor bilim berishdan ko‘ra, uni izlanishga yo‘naltiruvchi savollar berish orqali mustaqil fikrlashni shakllantirish samaraliroq hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchining tafakkurini faollashtirib, yangi yechimlar topishga undaydi. (52-bet)

N.G‘aniyevaning “Pedagogika asoslari” kitobida boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarda kreativlikni rivojlantirishda o‘yin faoliyatining o‘rni muhim ekanligi yoritilgan. Muallif o‘yin orqali o‘qitish o‘quvchilarning qiziqishini oshirish bilan birga, ularning tasavvur va ijodiy fikrlashini kuchaytirishini ta’kidlaydi. Ayniqsa, dars jarayonida o‘yin elementlaridan foydalanish o‘quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. (67-bet)

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

M.Yo‘ldoshevning “Ta‘lim metodikasi” asarida muammoli ta‘lim texnologiyasi kreativ fikrlashni rivojlantirishning eng samarali yo‘llaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Muallif o‘quvchilar oldiga muammo qo‘yish va ularni mustaqil yechim topishga yo‘naltirish orqali ijodiy tafakkur shakllanishini asoslab beradi. Bu jarayon o‘quvchilarning mantiqiy va tahliliy fikrlashini ham kuchaytiradi. (91-bet)

D.Karimovanning “Innovatsion ta‘lim texnologiyalari” asarida interfaol metodlarning ta‘lim jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan. Muallifga ko‘ra, guruhli ishlash, “aqliy hujum” va muhokama usullari o‘quvchilarni erkin fikrlashga undaydi va ularda yangi g‘oyalar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa kreativ fikrlashning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. (58-bet)

S.Raximovning “Didaktika asoslari” asarida ko‘rgazmali vositalardan foydalanish o‘quvchilarning tasavvurini kengaytirishi va ijodiy fikrlashni faollashtirishi ta‘kidlanadi. Muallif vizual materiallar yordamida berilgan topshiriqlar o‘quvchilarda yangi obrazlar yaratish va fikrlashni erkinlashtirishga xizmat qilishini asoslaydi. (40-bet)

Xulosa sifatida aytganda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kreativ fikrlashga o‘rgatish zamonaviy ta‘lim tizimining eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki kreativ fikrlash nafaqat o‘quv jarayonida, balki butun hayot davomida insonning muvaffaqiyatga erishishida asosiy omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf bosqichida bu ko‘nikmaning shakllanishi bolaning kelajakdagi intellektual salohiyatini belgilab beradi.

O‘tkazilgan tahlillar va ilmiy adabiyotlar asosida shuni aytish mumkinki, kreativ fikrlashni rivojlantirishda bir nechta muhim pedagogik omillar mavjud. Jumladan, muammoli ta‘lim texnologiyasi o‘quvchini tayyor bilimni qabul qilishdan ko‘ra, mustaqil izlanishga yo‘naltiradi. Bu esa uning tahliliy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Shuningdek, interfaol metodlar o‘quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Guruhda ishlash, fikr almashish va muhokama qilish jarayonlari o‘quvchilarda yangi g‘oyalar yaratish va o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu jarayon kreativ fikrlashning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir.

Didaktik o‘yinlar ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda samarali vosita hisoblanadi. O‘yin orqali o‘qitish bolalarning qiziqishini oshiradi, ularni faol harakatga undaydi va ijodiy tasavvurni kengaytiradi. Ayniqsa, o‘yin elementlari bilan boyitilgan darslar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish ham kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Differensial yondashuv orqali kuchli va sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarga mos topshiriqlar berish ularning imkoniyatlarini to‘liq ochib berishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni tizimli, izchil va zamonaviy pedagogik texnologiyalarga asoslangan bo‘lishi lozim. O‘qituvchi esa bu jarayonda yo‘naltiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi va ijodiy muhit yaratuvchi asosiy shaxs sifatida faoliyat yuritadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni shakllantirish ularning nafaqat o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatini, balki kelajakdagi hayotiy va kasbiy rivojlanishini ham belgilaydi. Shu sababli ushbu yo‘nalishdagi pedagogik ishlarni yanada

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

takomillashtirish va zamonaviy metodlarni keng joriy etish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov Q. — Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2018-yil, 52-bet.
2. G‘aniyeva N. — Pedagogika asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2019-yil, 67-bet.
3. Yo‘ldoshev M. — Ta’lim metodikasi. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2017-yil, 91-bet.
4. Karimova D. — Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2020-yil, 58-bet.
5. Raximov S. — Didaktika asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2016-yil, 40-bet.

**O‘ZBEK-TURKMAN BILINGVLARINING DISKURSIV FAOLIYATIDA
LUG‘AVIY-SEMANTIK INTERFERENSIYA**

Rasulqulova Sitora Shodmonjonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti
tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola o‘zbek-turkman bilingvlarining diskursiv faoliyatida leksik-semantik interferensiya xususiyatlarini Turkmaniston Respublikasi bilan chegara hududi hisoblangan Buxoro viloyati Olot tuman hududi misolida tadqiq etadi. Ushbu turkman millatiga mansub aholi ko‘plab istiqomat qiladigan tumanning bir nechta hududida yuz nafardan ortiq aholi bilan olib borilgan kuzatishlari asosida mahalliy xalq nutqida iste’molda bo‘lgan turkmancha leksik birlikning o‘zbeklar nutqidagi tovushlar moslashuvi, semantik siljish va iboralar interferensiya ko‘rinishlari birinchi marta tizimlashtirildi. Tadqiqot turkman-o‘zbek ikki tilliligidining substrat ta’sir ko‘rinishi sifatidagi lingvistik tuzilmalarini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: bilingvizm, ikki tillilik, interferensiya, leksik-semantik siljish, Olot tumani, kod almashinuvi, substrat ta’sir, meros tili, frazeologik interferensiya, o‘g‘uz lahjasi.

Аннотация. В данном тезисе исследуются особенности лексико-семантической интерференции в дискурсивной деятельности узбекско-туркменских билингвов Олотского района Бухарской области. На основе полевых исследований 2024–2026 годов, проведённых в 11 населённых пунктах с участием 64 респондентов, впервые систематизированы фонетическая адаптация, семантические сдвиги и фразеологическая интерференция 61 туркменской лексической единицы в узбекской речи. Исследование раскрывает лингвистические механизмы туркменско-узбекского билингвизма как модели субстратного влияния.

Ключевые слова: билингвизм, двуязычие, интерференция, лексико-семантический сдвиг, олотский вариант, переключение кодов, субстратное влияние, язык наследия, фразеологическая интерференция, огузский диалект.

Abstract. This paper investigates lexical-semantic interference features in the discursive activity of Uzbek-Turkmen bilinguals in Olot district, Bukhara region. Based on field research conducted in 2024–2026 across 11 localities with 64 respondents, the phonetic adaptation, semantic shifts and phraseological interference of 61 Turkmen lexical units in Uzbek speech are

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

systematised for the first time. The study reveals the linguistic mechanisms of Turkmen-Uzbek bilingualism as a substrate influence model.

Keywords: bilingualism, interference, lexical-semantic shift, Olot variant, code-switching, substrate influence, heritage language, phraseological interference, Oghuz dialect, contact linguistics.

Tillar aloqadorligini o‘rganish zamonaviy sotsiolingvistika va kontakt tilshunosligining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bilingvizm, ya’ni ikki tillilik hodisasining nazariy asoslarini ishlab chiqqan U. Weinreich va E. Haugen tadqiqotlari tizimli interferensiya tahlilining metodologik zaminini yaratgan. J. Fishman sotsiolingvistik yondashuvda ikki tillilikni til qo‘llanish sohalari orqali belgilaydi. Turkiy tillar aloqa-munosabatida L. Johanssoning struktural kontakt omillari nazariyasi va A. Buran, E. Alkayaning o‘g‘uz guruhi tillari tavsifi asosiy nazariy manba bo‘ldi.

Buxoro viloyatining Olot tumani alohida noyob etnolingvistik muhit sifatida ajralib turadi: bu yerda o‘zbek, turkman va turk tillari yonma-yon qo‘llaniladi. U. Tursunov ko‘rsatganidek, Amudaryo havzasidagi o‘zbek-turkman birgalikda yashash an‘anasi Olot tumanida chuqur tarixiy ildizlarga ega. B. Hamroyev Olot tumanidagi til vaziyatini dastlab yoritgan olim sifatida muhim ma’lumot beradi. Tuman aholisi uyda asosan turkman tilida, rasmiy muassasalarda esa o‘zbek tilida muloqot qiladi. 2016-yildan bog‘chalarga maktab yoshigacha bo‘lgan bolalarning qamrovi oshganligi tufayli ham o‘zbek tili asosiy o‘qitish tiliga, ya’ni dominantlikka aylangani bu jarayonni yanada kuchaytirdi. Oxirgi olti yildan boshlab Turkiyaga mehnat migratsiyasining kuchayishi turk tilini ham mehnat muhojirlari, savdo vositasi va oilaviy muloqot orqali tuman nutq muhitiga kiritmoqda, bu esa o‘z navbatida til qatlamidagi sezilarli o‘zgarishlarga olib keladi. Shu sababli tadqiqot turk tili ta’sirida o‘zbek leksikasidagi o‘zgarishlarni qayd etishda muhim manba hisoblanadi. Quydagi tadqiqotning o‘zida Olot tumanidagi turkman-o‘zbek ikki tilliligidaning lingvistik mexanizmlari, jumladan, leksik-semantik interferensiya, fonetik adaptatsiya va frazeologik interferensiya bugunga qadar yaxlit ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmagan edi.

Tadqiqot 2024–2026 yillarda Olot tumanining o‘nlab hududida: Chandir, G‘anchi-Chandir, Opshoq, Bayot, Chovdur, Xosabo‘yi, Arabxona, Sherqishloq, Bangi, Totlar, Dilkor-Qo‘ng‘irot, Qirlishon hududlarida olib borildi. So‘rovnoma va bevosita kuzatish usuli bilan oltmishdan ortiq ishtirokchilar tadqiqotga jalb qilindi. Ishtirokchilarning yoshi 10–82 yosh aholining turli qatlamlari va asosan maktab o‘quvchilaridan iborat guruhlardan ma’lumot to‘plandi. Jami uch yuzga yaqin turkmancha leksik birlikning Olot variantidagi qo‘llanishi qayd etildi. F. Grosjeanning bilingv shaxs nazariyasi asosida respondentlarning til kompetensiyasi baholandi. Fonetik tahlil uchun Yevropa tilshunosligi bilingvizm yo‘nalishida ommalashgan Praat dasturidan foydalanildi, bundan tashqari S. Poplackning sintaktik cheklovlar andozasi asosida kod almashinuvi holatlari tasniflandi. Tadqiqotning uslubiy asosini C. Myers-Scottonning ona tili qolipi modeli tashkil etadi: o‘zbek tili asosiy rasmiy til, turkman tili esa substrat ta’sir tili sifatida aniqlandi. Tadqiqot davomida interferensiya va kod almashinuvi tasniflaridan foydalanildi.

Quyida amaliyotda jamlangan yuzlab leksik birlik kuzatishi asosida Olot variantida tovush moslashishining to‘rtta asosiy turi aniqlandi. Labiallashuv: turkman tilining labial uyg‘unlik ta’siri ostida bosh bo‘g‘indagi [a] unlisining lablangan [o] ga yaqinlashuvi kuzatiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Masalan, *abray* so‘zi Olotda *ovro* ‘-obro‘-e‘tibor ma‘nosida; *abadan* so‘zi *ovadan* yoki *ovodon* shaklida; *abay* so‘zi *ovay* tarzida talaffuz qilinadi. Fonetik jihatdan o‘rtacha sakson besh foiz farq turkman labial ta‘sirining muhim vosita bo‘la oladigan tasdig‘idir. Cho‘ziq unlilarning saqlanishi: *aç* so‘zida [a] unlisi Olotda yopiq va cho‘ziq talaffuz qilinadi; *açgözlük* da [a] unlisi [o] ga moyil cho‘ziladi. *Kürre* so‘zi (eshak bolasi) Olotda *kurra* — [e] tovushining [a] ga o‘tishi bilan talaffuz qilinadi. Bundan tashqari, undosh o‘zgarishi geminatsiya hodisasi sifatida kuzatiladi, jumladan, *aga* so‘zi 35–40 yoshli Xosabo‘yi hududi aholisida *aqqa* shaklida; afrikatlashuv hodisasi, masalan, *geçi* so‘zi *gechchi* tarzida; portlovchi kuchayishini quyidagi *gurjak* so‘zi *qurjaq*, bukja so‘zi *buqcha* shaklida qo‘llanishida kuzatish mumkin. Burun tovushlarining saqlanishi: *añ* so‘zi Olotning Bangi va Totlar hududlarida [oŋ] shaklida talaffuz qilinadi. Yosh tahlilida: oltmish yoshdan yuqori yoshi kattalar nutqida fonetik interferensiya 94% holatda kuzatilgan; 35–50 yoshlilarda 67%; 18–30 yoshlilarda 31%, 16–10 yoshlilar orasida 20 foizga nutqiy qo‘llanishlarni solishtirish natijasida sezilarli tushganligi aniqlandi. To‘liq leksik saqlanish: turkman tilidagi birliklarning Olot nutqida arabiy-forsiy sinonimlarni siqib chiqarishi asosiy hodisa hisoblanadi. *Açar* so‘zi, ya‘ni kalit mazmunini anglatib Olotda keng qo‘llanilishi; *añsat* so‘zi *oson* ma‘nosida Opshoq, Sherqishloq hududlarida keng iste‘molda ekanligi; *gowy* so‘zi *qo‘vi* tarzida *yaxshi* ma‘nosida Yoshbotir hududida ishlatilishi; kersen — katta kosa; *yaşuly* so‘zi Olotda *yoshulli*, *oqsoqol*, *keksa*, ba‘zi joylarda *boshliq* ma‘nosida, “l” tovushining ikkilanishi bilan aytiladi (Qirlishon, Chovdur, Chandir). *Bekewül* so‘zi Olot kurash sportida kurashchilarning “tovoq”-sovg‘asini berib, hisob-kitobini boshqaruvchiga nisbatan qo‘llanadi. Semantik kengayish: *agşam* so‘zi Olotda *aqsham* shaklida faqat shom paytini emas, balki “o‘tgan kun” va marosim nomlarini ham anglatadi: “*yatar aqsham*”, “*bazaraqsham getirmek*”, “*aqshamliq*” (kechki ovqat) mazmunida qo‘llaniladi. *Aga* so‘zi Olotda “*aqqa*” tarzida ham qarindoshlik, ham hurmat shakli sifatida har ikki jinsga nisbatan qo‘llanadi. *Yagdaý* so‘zi *yag‘dey* shaklida Olot nutqida holat, sharoit, taqdir, qurb kabi bir necha semantik ma‘noni birlashtirgan. *Agtyg* so‘zi — *axtiq* / *ag‘tix* — nabira ma‘nosida saqlanib qolgan. *Berç* so‘zi Olotda pishmay qolgan non qatiga nisbatan ham qo‘llanadi. *Bäri* so‘zi *beri* shaklida “a” tovushining [e] lashuvi bilan saqlanishi kuzatildi. Semantik siljish: *axmal* so‘zi Olotda *axmal* shaklida «amal» (harakat) semasidan “harakat, o‘zini tutish” ma‘nosiga o‘tgan. *edermen* so‘zi chaqqon ma‘nosidan salbiy baholash semasiga siljigan. *Buyşanmak* so‘zi Olotda *buysalanmak* shaklida ham keladi, ya‘ni mashg‘ul bo‘lish, “vaqtni atay cho‘zib o‘tkazish” ma‘nolarida qo‘llanadi. *Bellentgi* so‘zi Olotda *bellenti*, *bellendi* variantlarida yomonlik bilan nom chiqargan kishi ma‘nosida qo‘llaniladi.

Yana tadqiqotning eng muhim topilmalaridan biri agyz komponentli o‘n ikkita frazeologik birlikning Olot bilingvlarining o‘zbekcha nutqida turkmancha diskursiv model bilan faol qo‘llanishidir. Bu birliklarning uchta pragmatik vazifasi aniqlandi: baholash va ijtimoiy xarakter berish: “ag‘zi pishan” — ehtiyotkor, kamso‘z; “ag‘zi bozuq” — yomon so‘z ishlatadigan; “ag‘zibir” — inoq; “boynu qalin” — beor, uyatsiz; “becermek” — uddalay olmoq (qiyinchilik bilan) mazmunida nutqda namoyon bo‘ladi.

Marosim-etnomadaniy markerlash: «agzaçar»→iftorlik; «yatar aqsham» — kechki marosim; «bazaraqsham getirmek»; «ak pata bermak/almak» — duo olish/berish. Vaqtni ifodalashda: «*altynjy gün*» (shanba), «*birinji gün*» (dushanba), «*gunortan*» (tush payti), «*aqshamliq*» (kechki ovqat) — bu birliklar Olot aholisining etnomadaniy xotirasini aks ettiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Diskursiv konstruksiyalar: «ag‘zini isqamaq» — muomala qilish; «ag‘ramini ayog‘ina salip» (aynan ishlatiladi) — og‘irligini yuklash; «arqan qayishmaq» — so‘zini o‘tkazmoq; «kellami achi» — tushuntirdi. Denimler qismidagi kuzatishlardan: «haddini bildirmek» — haddini bildirmoq; «dilin uchunda durmaq» — tilining uchida turmoq; «anlasharak» — kelishgan holda; «koparmak» — uzib olmoq; «korumak» — himoya qilmoq; «irkilmek» — seskanmoq; «tavinda» — o‘z paytida; «ichiga sig‘mayin» — quvonchini ichiga sig‘dira olmaslik; «becermek» — uddalay olmoq.

2020-yildan keyingi mehnat migratsiyasi orqali kirgan turk tili leksikasining aksariyati yangi o‘zlashma emas, balki o‘zbek va turkman tillarida nafaol lug‘at holda mavjud bo‘lgan birliklarning qayta faollashuvi sifatida baholandi. E. Haugenning reaktivatsiya nazariyasiga ko‘ra kirib kelgan til so‘zlari mavjud tizimni buzmaydi, aksincha, uning latent imkoniyatlarini jonlantiradi. *Açar* (kalit), *añsat* (oson), *anlasharak* (kelishgan holda), *açgözlük* (ochko‘zlik), *gowı*→*qo‘vi* (yaxshi) kabi birliklar o‘zbek va turkman tillarida nafaol edi; turk tili ta’siri ostida qayta jonlandi. “*Kolay*” — oson; “*acı*” — achchiq, og‘riqli; “*ag‘ziga baqtirmoq*” — og‘ziga qaratmoq; “*ag‘zidan bal damlamoq*” — shirin so‘zli; “*sut burnundan gelmek*” — tajribasiz; “*berekati azalmoq*” — barakasi ketmoq — bularning barchasi o‘zbek va turkman tillarida mavjud semantik bazaga ega edi.

Olot tumanida o‘zbek-turkman bilingualizmi subordinativ-dominant model asosida kechadi hamda turkman tili substrat ta’sir tili vazifasini bajaradi. Ushbu hududdaolib borilgan leksik birliklar tahlili fonetik moslashuvning to‘rtta turi, leksik-semantik siljishning uchta ko‘rinishi va frazeologik interferensiyaning uch pragmatik vazifasini aniqladi; (3) *agyz* komponentli 12 ta frazeologik birlik Olot bilinguallarining diskursiv xotirasida meros sifatida saqlanib qolgan; (4) o‘g‘uz lahjasiiga xos leksik qatlam o‘zbek adabiy tilidagi arabiy-forsiy sinonimlardan ustunligi empirik jihatdan isbotlandi; (5) mehnat migratsiyasi orqali kirgan leksika reaktivatsiya mexanizmi orqali izohlanadi. Bu natijalar o‘zbek tilining Olot variantini mustaqil kontakt-dialektal hodisa sifatida e’tirof etish zarurligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Weinreich U. Languages in Contact. — New York: Linguistic Circle of New York, 1953. — 148 p.
3. Myers-Scotton C. Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2002. — 339 p.
4. Appel R., Muysken P. Language Contact and Bilingualism. — London: Edward Arnold, 1987. — 213 p.
5. Johanson L. Structural Factors in Turkic Language Contacts. — Richmond: Curzon, 2002. — 176 p.
6. Erdal M. A Grammar of Old Turkic. — Leiden: Brill, 2004. — 560 p.
7. Buran A., Alkaya E. Çağdaş Türk Lehçeleri. — Ankara: Akçağ, 2015. — 377 s.
8. Coşkun M.V. Özbek Türkçesi Grameri. — Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014. — 257 s.
9. Cummins J. Linguistic Interdependence and the Educational Development of Bilingual Children // Review of Educational Research. — 1979. — Vol. 49. — P. 222–251.
10. Van Dijk T.A. Discourse and Context. — Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2008. — 267 p.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

11. Abduazizov A.A. O‘zbek tilshunosligi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010. - 320 b.
12. Berdiyev A., Turdibekov M. Sotsiolingvistika asoslari. — Toshkent: Fan, 2022. — 280 b.
13. Dadaboyev H., Xolmanova Z. Turkiy tillar qiyosiy grammatikasi. — Toshkent: Fan, 2015. — 420 b.

**ОПЫТ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ: ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОМ
ОБРАЗОВАНИИ**

Курбанова Дилором Махсудовна,

независимый соискатель Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В данной статье рассматривается опыт тюркских государств в области внедрения цифровых образовательных технологий и инновационных методов обучения в начальном образовании. Анализируются современные тенденции цифровизации образования в Турции, Казахстане, Азербайджане и Узбекистане. Особое внимание уделяется использованию электронных платформ, мультимедийных средств, интерактивных методов, дистанционного обучения и элементов искусственного интеллекта в образовательном процессе. Раскрывается влияние цифровых технологий на качество образования, развитие познавательной активности, самостоятельности и цифровой грамотности учащихся начальных классов. В статье также рассматриваются преимущества и проблемы цифровой трансформации образования, пути совершенствования подготовки педагогических кадров и перспективы дальнейшего развития образовательной среды в тюркских государствах.

Ключевые слова: цифровое образование, инновационные методы, начальное образование, мультимедийные технологии, интерактивное обучение, электронное обучение, цифровая грамотность, тюркские государства.

Annotatsiya. Mazkur maqolada turk davlatlarida boshlang‘ich ta’lim tizimida raqamli ta’lim texnologiyalarini joriy etish va innovatsion o‘qitish metodlaridan foydalanish tajribasi tahlil qilinadi. Turkiya, Qozog‘iston, Ozarbayjon va O‘zbekiston misolida elektron platformalar, multimedia vositalari, masofaviy ta’lim va sun‘iy intellekt elementlarining ta’lim sifati hamda samaradorligiga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, innovatsion metodlar, boshlang‘ich ta’lim, multimedia texnologiyalari, elektron ta’lim, interaktiv metodlar.

Abstract. This article examines the experience of Turkic states in implementing digital educational technologies and innovative teaching methods in primary education. The study analyzes the modernization of education systems in Turkey, Kazakhstan, Azerbaijan and Uzbekistan. Particular attention is paid to the use of electronic platforms, multimedia tools, distance learning technologies, and artificial intelligence elements in the educational process.

Key words: digital education, innovative methods, primary education, multimedia technologies, e-learning, interactive learning.

Введение. Современный этап развития общества характеризуется стремительным ростом информационных технологий и активным процессом цифровизации всех сфер жизни. Образование является одной из важнейших сфер, в которой внедрение цифровых

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

технологий оказывает существенное влияние на качество обучения и подготовку будущего поколения.

В XXI веке традиционные методы преподавания постепенно дополняются инновационными педагогическими технологиями [6, р. 214]. Особенно актуальным становится использование цифровых образовательных ресурсов в начальной школе, поскольку именно в этот период формируются основные учебные навыки, познавательная активность и способность ребёнка к самостоятельному обучению [1, с. 45].

Тюркские государства в последние годы уделяют большое внимание модернизации системы образования. В Турции, Казахстане, Азербайджане и Узбекистане реализуются государственные программы по развитию цифровой образовательной среды, внедрению электронного обучения и совершенствованию профессиональной подготовки педагогов [7, р. 31].

Теоретические основы цифровизации образования

Цифровизация образования представляет собой процесс внедрения информационно-коммуникационных технологий в образовательную среду [13, с. 73]. Современные цифровые технологии позволяют сделать учебный процесс более интерактивным, доступным и эффективным.

К цифровым образовательным технологиям относятся:

- электронные учебники;
- мультимедийные программы;
- онлайн-платформы;
- виртуальные лаборатории;
- мобильные образовательные приложения [3, с. 25].

По мнению исследователей, использование цифровых технологий способствует индивидуализации обучения и повышению мотивации учащихся [12, с. 91].

Одним из важных преимуществ цифрового образования является возможность организации дистанционного обучения. Это особенно проявилось в период пандемии COVID-19, когда образовательные учреждения были вынуждены перейти на онлайн-формат работы [6, р. 220].

Особенности использования цифровых технологий в начальной школе

Использование цифровых технологий в начальном образовании должно учитывать возрастные особенности детей младшего школьного возраста [4, с. 56]. Учебный материал должен быть ярким, наглядным и интерактивным.

Интерактивные доски, мультимедийные презентации и игровые платформы помогают:

- повысить интерес учащихся к обучению;
- развивать внимание и память;
- улучшить восприятие информации [2, с. 67].

Геймификация является одним из наиболее эффективных методов обучения младших школьников. Использование игровых элементов способствует повышению активности детей и формированию положительной мотивации к обучению [14, с. 120].

Современные платформы позволяют организовать индивидуальную траекторию обучения, что особенно важно в начальном образовании [5, с. 140].

Опыт Турции в цифровизации образования

Турция занимает одно из ведущих мест среди тюркских государств по уровню внедрения цифровых технологий в образование. Ключевую роль играет проект FАTİH, направленный на модернизацию школьного образования [8, p. 12].

В рамках проекта школы оснащаются:

- интерактивными досками;
- планшетами;
- высокоскоростным интернетом;
- электронными образовательными ресурсами [8, p. 18].

Особое значение имеет образовательная платформа ЕВА (Eğitim Bilişim Ağı), которая предоставляет доступ к:

- электронным учебникам;
- видеоурокам;
- интерактивным тестам;
- образовательным играм [8, p. 40].

В начальном образовании Турции активно используются:

- проектное обучение;
- STEAM-технологии;
- игровые методы;
- цифровые образовательные ресурсы [12, с. 166].

Применение инновационных методов способствует развитию критического мышления и творческих способностей учащихся [1, с. 118].

Опыт Казахстана

В Казахстане цифровизация образования реализуется в рамках государственной программы «Digital Kazakhstan» [9, p. 18].

Одним из наиболее известных образовательных ресурсов является платформа BilimLand, содержащая:

- видеоуроки;
- интерактивные задания;
- виртуальные лаборатории;
- тестовые материалы [9, p. 25].

Во время пандемии COVID-19 Казахстан активно развивал дистанционное обучение, что позволило обеспечить непрерывность образовательного процесса [6, p. 228].

Особое внимание уделяется развитию цифровой компетентности педагогов и внедрению электронных журналов и дневников [9, p. 55].

Использование цифровых технологий позволяет повысить качество образования и обеспечить доступ учащихся к современным образовательным ресурсам [7, p. 75].

Опыт Азербайджана

Азербайджан активно внедряет проект «Электронная школа», направленный на создание современной цифровой образовательной среды [10, с. 22].

В школах используются:

- электронные учебники;
- онлайн-платформы;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- мультимедийные презентации;
- цифровые тестовые системы [10, с. 28].

Среди инновационных методов обучения широко применяются:

- мозговой штурм;
- проблемное обучение;
- групповая работа;
- исследовательская деятельность [2, с. 102].

Данные методы способствуют развитию самостоятельности учащихся и формированию коммуникативных навыков [14, с. 132].

Опыт Узбекистана

В Узбекистане в последние годы особое внимание уделяется цифровизации образования. В рамках стратегии «Цифровой Узбекистан – 2030» реализуются масштабные реформы в сфере образования [11, с. 8].

В школах активно внедряются:

- электронные образовательные платформы;
- мультимедийные средства;
- дистанционные технологии обучения [3, с. 88].

В начальном образовании используются:

- Google Classroom;
- Kahoot;
- Quizizz;
- Zoom [5, с. 150].

Интерактивные технологии помогают сделать учебный процесс более интересным и способствуют развитию цифровой грамотности учащихся [13, с. 84].

Значение инновационных методов обучения

Инновационные методы обучения направлены на развитие активной и творческой личности учащегося [15, с. 44].

Интерактивное обучение

Интерактивные методы способствуют вовлечению учащихся в учебный процесс и развитию навыков сотрудничества [4, с. 60].

Проектное обучение

Проектная деятельность позволяет учащимся применять знания на практике и развивать исследовательские способности [1, с. 122].

Геймификация

Использование игровых технологий повышает мотивацию учащихся и способствует лучшему усвоению материала [14, с. 125].

STEAM-образование

STEAM-подход объединяет науку, технологии, инженерию, искусство и математику в единую образовательную систему [12, с. 170].

Проблемы цифровизации образования

Несмотря на положительные результаты, процесс цифровизации образования сопровождается рядом проблем:

- недостаточное техническое оснащение некоторых школ;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- ограниченный доступ к интернету;
- недостаточный уровень цифровой компетентности педагогов [7, p. 80].

Кроме того, существует необходимость разработки качественных электронных образовательных ресурсов и совершенствования системы подготовки учителей [13, с. 89].

Заключение

Опыт тюркских государств показывает, что цифровые образовательные технологии и инновационные методы обучения способствуют повышению качества начального образования [6, p. 225].

Использование электронных платформ, мультимедийных средств и интерактивных методов позволяет:

- повысить мотивацию учащихся;
- развивать цифровую грамотность;
- совершенствовать самостоятельную деятельность школьников [5, с. 158].

Турция, Казахстан, Азербайджан и Узбекистан активно развивают цифровую образовательную среду и внедряют современные педагогические технологии. Дальнейшее развитие цифровизации образования требует совершенствования инфраструктуры, подготовки педагогических кадров и расширения международного сотрудничества [7, p. 82].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Толипов О., Усмонбоева М. **Педагогические технологии: теория и практика.** – Ташкент: Наука, 2017. – С. 45–52, 118–126.
2. Ишмухамедов Р. **Инновационные педагогические технологии.** – Ташкент: Учитель, 2019. – С. 67–74, 102–110.
3. Касымов А. **Информационные технологии и образовательный процесс.** – Ташкент: Учитель, 2020. – С. 25–39, 88–97.
4. Азизходжаева Н. **Педагогическая технология и педагогическое мастерство.** – Ташкент: Молия, 2018. – С. 56–63.
5. Муслимов Н. **Технологии профессионального образования.** – Ташкент: Наука и технология, 2021. – С. 140–158.
6. OECD. **Education at a Glance 2023: OECD Indicators.** – Paris: OECD Publishing, 2023. – P. 214–228.
7. UNESCO. **Digital Learning and Transformation of Education.** – Paris: UNESCO Publishing, 2022. – P. 31–48, 75–82.
8. Ministry of National Education of Turkey. **FATİH Project Report.** – Ankara, 2021. – P. 12–26, 40–51.
9. Ministry of Education of Kazakhstan. **Digital Kazakhstan Program.** – Astana, 2022. – P. 18–33, 55–61.
10. Министерство образования Азербайджана. **Электронная школа: современное образование.** – Баку, 2021. – С. 22–35.
11. Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии “Цифровой Узбекистан – 2030”». – Ташкент, 2020. – С. 8–15.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

12. Полат Е.С. **Современные педагогические и информационные технологии в системе образования.** – Москва: Академия, 2020. – С. 91–105, 166–174.
13. Роберт И.В. **Теория и методика информатизации образования.** – Москва: БИНОМ, 2018. – С. 73–89.
14. Селевко Г.К. **Современные образовательные технологии.** – Москва: Народное образование, 2019. – С. 120–137.
15. Беспалько В.П. **Педагогические технологии.** – Москва: Педагогика, 2017. – С. 44–59.

**INNOVATION TA’LIM MUHITIDA PEDAGOGIK FANLARNI O’QITISHTINING
AHAMIYATI**

Urganch davlat pedagogika instituti,
“Pedagogika va psixologiya” kafedrası
o’qituvchisi **Bayjanova Sadokat Ilxamovna**
bayjanovasadoqat3010@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik fanlarni o’qitishda innovatsion ta’lim muhitining ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Innovatsion yondashuvlarning ta’lim samaradorligini oshirish, talabalarining mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va motivatsiyasini rivojlantirishdagi o’rni yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va reflektiv yondashuvlar asosida shaxsga yo’naltirilgan ta’limni tashkil etish masalalari ko’rib chiqilgan. Maqolada zamonaviy pedagogik konsepsiyalar va xorijiy hamda mahalliy olimlarning qarashlari asosida innovatsion muhitning didaktik asoslari ochib berilgan.

Tayanch so’zlar: innovatsion ta’lim muhiti, pedagogik fanlar, interfaol metodlar, refleksiya, kompetensiya, raqamli texnologiyalar, motivatsiya, shaxsga yo’naltirilgan ta’lim, didaktika

Аннотация. В данной статье рассматривается значение инновационной образовательной среды в преподавании педагогических дисциплин. Освещается роль инновационных подходов в повышении эффективности обучения, развитии самостоятельного мышления, творческих способностей и мотивации студентов. Анализируются вопросы организации личностно-ориентированного обучения на основе интерактивных методов, цифровых технологий и рефлексивного подхода. Также раскрываются дидактические основы инновационной среды с опорой на современные педагогические концепции и научные взгляды отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, педагогические дисциплины, интерактивные методы, рефлексия, компетенция, цифровые технологии, мотивация, личностно-ориентированное обучение, дидактика.

Abstract. This article examines the importance of an innovative educational environment in teaching pedagogical disciplines. It highlights the role of innovative approaches in improving educational effectiveness, developing students’ independent thinking, creativity, and motivation. The study also analyzes the organization of learner-centered education based on interactive methods, digital technologies, and reflective approaches. Furthermore, the didactic

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

foundations of an innovative environment are revealed based on modern pedagogical concepts and the views of both local and international scholars.

Keywords: innovative educational environment, pedagogical disciplines, interactive methods, reflection, competence, digital technologies, motivation, learner-centered education, didactics

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimi jadal rivojlanayotgan globallashuv va raqamlashtirish sharoitida tubdan yangilanishni talab etmoqda. Ayniqsa, pedagogik fanlarni o’qitishda innovatsion ta’lim muhitini yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda an’anaviy o’qitish usullari o’rni interfaol, shaxsga yo’naltirilgan va texnologiyalarga asoslangan metodlar egallamoqda. Bu esa ta’lim sifatini oshirish, talabalarni zamonaviy kompetensiyalar bilan qurollantirish imkonini beradi.

Innovatsiya pedagogik fanlarni o’qitish jarayonning samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Innovatsion ta’lim sharoitida talabalarning mustaqil fikrlashi, muammoni hal qilish qobiliyati va ijodiy yondashuvi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, innovatsion metod va vositalar talabalarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa bilimlarning chuqurroq, mazmunan o’zlashtirilishiga va ularni amaliyotda qo’llash imkoniyatining kengaytirishga olib keladi.

Pedagogik jarayonda innovatsiyaning yana bir muhim jihati – ta’limning shaxsga yo’naltirilganligini ta’minlashidir. Har bir talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish zamonaviy ta’limning asosiy talabi hisoblanadi. Innovatsion yondashuvlar, xususan interfaol metodlar va raqamli texnologiyalar orqali o’qituvchi talabalarning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish imkoniyatini beradi. Bu esa ta’lim sifatini oshirish bilan birga, talabalarning o’z-o’zini rivojlantirish kompetensiyasini ham kuchaytiradi.

Innovatsiya pedagogik fanlarni o’qitish jarayonda talabalarni motivatsiyani oshirish vositasi sifatida ham namoyon bo’ladi. An’anaviy dars shakllari ko’pincha bir xilligi bilan ajralib turadi, bu esa talabalarda qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin. Innovatsion metodlar esa dars jarayonini jonlantirib, talabalarda faol ishtirok ta’minlaydi. Masalan, muammoli vaziyatlar yaratish, loyiha asosida o’qitish yoki raqamli platformalardan foydalanish orqali talabalarning ichki motivatsiyasi kuchayadi.

Shu tariqa, zamonaviy ilmiy qarashlar pedagogik fanlarni o’qitish jarayonda innovatsiyalarning nafaqat nazariy asosga ega ekanini, balki ularning amaliy samaradorligi yuqori ekanini ham ko’rsatadi. Bu esa innovatsion metod va vositalarni ta’lim tizimiga izchil joriy etish zarurligini belgilaydi.

Bundan tashqari, innovatsiya pedagogik jarayonni modernizatsiya qilishning asosiy vositasi sifatida xizmat qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlar yaratdi: masofaviy ta’lim, elektron resurslar, sun’iy intellekt asosidagi platformalar shular jumlasidandir. Bu vositalar ta’limning ochiqligi va moslashuvchanligini ta’minlaydi hamda o’qituvchi va talaba o’rtasidagi interaktivlikni kuchaytiradi.

Pedagogik fanlarni o’qitish jarayonda innovatsiyaning o’rni – ta’limni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish, uning ahamiyati esa talabalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash, ta’lim samaradorligini oshirish va zamonaviy jamiyat talablariga mos kadrlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tayyorlashdan iboratdir. Shu bois innovatsion yondashuvlarni pedagogik amaliyotga izchil va ilmiy asosda joriy etish bugungi kun ta’limining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, faoliyat nazariyasi ham pedagogik jarayon mohiyatini tushunishda muhim rol o‘ynaydi. Bu nazariya (Leontev, Vygotskiy) shaxs rivoji faoliyat orqali amalga oshishini ta’kidlaydi. Pedagogik jarayonida har bir talaba faoliyatning sub’ekti sifatida ishtirok etganda, uning o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi, o‘zini jamiyat a’zosi sifatida his etadi. Shu bois innovatsion metodlar talabaning “o‘rganishdan tashqarida qolish” xavfini kamaytiradi, ularni o‘z-o‘zini tarbiyaviy faoliyatga jalb etish imkonini kengaytiradi.

Innovatsion pedagogika shuningdek, axloqiy qadriyatlar bilan bevosita bog‘liq. Chunki innovatsion dars – bu nafaqat o‘qitish, balki insoniy munosabatni o‘rgatish makonidir. Pedagogik fanlarda innovatsion metodlar (empatik suhbat, rolli o‘yin, hamkorlikdagi muhokama) yordamida talabalar bir-birining fikrini qadrlashni, hamjixatlik va adolatni his etishni o‘rganadilar. Shu jihatdan, innovatsion metodlar pedagogik jarayonning axloqiy poydevorini mustahkamlaydi, darsni “insonni tushunish maktabi”ga aylantiradi.

Ushbu fikrlarni umumiyLashtirib aytishimiz mumkinki, innovatsion pedagogika nazariy jihatdan bir nechta paradigmalarining tutashgan nuqtasida shakllangan: ijtimoiy konstruktivizm (bilimning ijtimoiy tabiati), faoliyat nazariyasi (rivojlanishning faol sub’ekti), insonparvarlik (shaxsning qadrini e’tirof etish) va erkinlashtiruvchi pedagogika (tenglik va adolat g‘oyasi). Pedagogik fanlarni o‘qitishda bu yondashuvlar bir butun tizimga aylanib, talabani faqat bilim emas, balki qadriyatlar va madaniyat tashuvchisiga aylantiradi.

Innovatsion metodlarning didaktik asosida pedagogik texnologiyalar nazariyasi muhim rol o‘ynaydi. Tolipov va Usmonboyeva ta’rifiga ko‘ra, pedagogik texnologiya – bu ta’lim natijasini kafolatlaydigan, oldindan loyihalangan tizimli jarayondir. Innovatsion metodlar ham xuddi shunday tizimli yondashuvni talab qiladi, faqat bunda talabalarning o‘ziga xos ehtiyojlari, psixologik holati va ijtimoiy tajribasi asosiy mezon sifatida olinadi.

Muslimovning tadqiqotlarida esa pedagogik kompetensiya o‘qituvchi faoliyatining bosh mezoni sifatida ko‘rsatilgan. Pedagogik fanlarda bu kompetensiya – talabaning axloqiy qaror qabul qilish, hamkorlik, muammoni hal etish kabi ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, innovatsion metodlar o‘qituvchi bilim manbai emas, balki yo‘naltiruvchi (facilitator) sifatida shakllantiradi.

Didaktik jihatdan innovatsion metodlarning tuzilmasi uch asosiy komponentdan iborat: mazmun, jarayon va natija. Mazmun – bu o‘quv materialining differensiallashgan shakli, jarayon – hamkorlikka asoslangan faol o‘rganish, natija esa – shaxsiy rivojlanishning individuallashtirilgan ko‘rinishidir. Bu model “ko‘p qatlamli o‘rganish” yondashuvi bilan uyg‘unlashadi, chunki unda har bir talaba o‘z tezligida, o‘z uslubida o‘rganish imkoniga ega bo‘ladi.

Pedagogik fanlarni o‘qitishda asosiy innovatsion metodlardan biri bu – kooperativ ta’limdir. Johnson tomonidan ishlab chiqilgan bu yondashuv jamoaviy hamkorlikni o‘quv faoliyatining markaziga qo‘yadi. Pedagogik fanlarni o‘qitishda bu metod “hamkorlikda qaror qabul qilish” va “axloqiy dilemmalarni tahlil qilish” mashg‘ulotlari orqali amalga oshadi. Talabalar kichik guruhlarda fikr almashadilar, bir-birlarining nuqtayi nazarini tinglaydilar va kelishilgan xulosaga keladilar. Bu jarayon, aslida, o‘zaro hurmat, muloqot va hamkorlikni shakllantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ikkinchi muhim metod bu differensial yondashuv. Chunki Tomlinson konsepsiyasiga tayanadigan bo‘lsak, differensial o‘qitish bu barcha talabalarni “bir xil maqsadga har xil yo‘l bilan olib borish” jarayonidir. Pedagogik ritorika fanini o‘qitishda bu, masalan, “Nutq madaniyatini shakllantirishda mutolaaning o‘rni” mavzusida talabalar uchun turli formatdagi topshiriqlar (esse, plakat, video, dramatizatsiya) taklif etish orqali amalga oshadi. Bu metod talabaning kuchli tomonlarini namoyon etish imkonini beradi va natijada guruhdagi ijtimoiy tenglik mustahkamlanadi.

Uchinchi yo‘nalish – reflektiv suhbat metodidir. Bu yondashuvda o‘qituvchi darsni yakuniy xulosa bilan emas, balki ochiq savollar bilan yakunlaydi. Masalan, “Bugun qanday fikr sizni o‘zgartirdi?” yoki “Siz o‘zingizni qaysi vaziyatda boshqacha tutar edingiz?” kabi savollar talabalarda o‘zini tahlil qilish, o‘z faoliyatini baholash va boshqalarning nuqtai nazarini anglash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Mazkur metod Mavlonova tomonidan ishlab chiqilgan “inklyuzivlikni tarbiyaviy refleksiya orqali shakllantirish” modeli bilan uyg‘unlik kasb etadi. Ushbu modelda refleksiya shaxsning ijtimoiy moslashuvi va empatik kompetensiyalarini rivojlantirish vositasi sifatida talqin etiladi.

Reflektiv yondashuvning nazariy asoslari xalqaro pedagogika va psixologiya ilmidan ham keng yoritilgan. Jumladan, Donald Scho‘n refleksiyaning “faoliyat davomida fikrlash” va “faoliyatdan keyingi tahlil” sifatida izohlaydi. Bu yondashuv o‘qituvchining kasbiy rivojlanishida ham, talabaning o‘z-o‘zini anglash jarayonida ham muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, Jack Mezirow transformativ o‘qitish nazariyasida refleksiyaning shaxsning qarashlari va e‘tiqodlarini qayta ko‘rib chiqish mexanizmi sifatida asoslaydi. Uning fikricha, tanqidiy refleksiya orqali talabalarlar o‘z dunyoqarashlarini kengaytiradi va ijtimoiy jihatdan faol pozitsiyani egallaydi.

Shu tariqa, reflektiv suhbat metodi nafaqat innovatsion pedagogik yondashuv, balki chuqur nazariy asosga ega bo‘lgan, shaxsning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlovchi samarali metod sifatida namoyon bo‘ladi.

To‘rtinchi yo‘nalish – sotsial rol o‘yinlari. Bu metod pedagogik ritorika darslarining eng samarali shakllaridan biridir. Talabalar turli ijtimoiy vaziyatlarni jonlantirish orqali (masalan, “muammoli vaziyatda nutqiy ijodkorlik bilan vaziyatni yumshatish”, “adolatli nutq so‘zlash”) ijtimoiy rollarni his etadilar. Shu tarzda ularning xulq-atvor motivlari va ijtimoiy hissiyotlari rivojlanadi. Rivojlanishning bu jarayoni Vygotskiy ta’kidlagan “ijtimoiy tajriba orqali o‘rganish” g‘oyasiga tayanadi.

O‘qituvchi uchun eng muhim jihat – dars jarayonida moslashuvchan rolni egallashdir: u ba‘zan motivator, ba‘zan yo‘naltiruvchi, ba‘zan esa kuzatuvchi sifatida harakat qiladi. Bu o‘zgaruvchanlik talabalar orasidagi jixatlarni qamrab olish va barcha uchun qulay o‘quv muhitini yaratish imkonini beradi. Innovatsion ta’lim muhitida metodlarning strukturalashuvi ham o‘ziga xosdir. Dars uch fazadan iborat: motivatsion kirish, interaktiv faoliyat, reflektiv yakun. Kirish bosqichida o‘qituvchi talabalarni mavzuga psixologik tayyorlaydi; interaktiv bosqichda guruhli va individual faoliyat uyg‘unlashadi; yakunda esa talabalar o‘z o‘rganish jarayonini tahlil qilib, baham ko‘radilar. Bu sikl, aslida, pedagogik fanlarni o‘qitishda “moslashuvchan didaktik modeli”ni tashkil etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shularning barchasi inobatga olib aytishimiz mumkinki, innovatsion metodlar faqat o‘qitish vositasi emas, balki pedagogik jarayonining ma’naviy mazmunini boyituvchi mexanizmdir. Ular darsni insoniy qadriyatlar, hurmat va hamkorlik asosida qayta qurish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik fanlarni o‘qitishda innovatsion ta’lim muhitini yaratish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Innovatsion metodlar talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularni faol o‘quv sub’ektiga aylantiradi va o‘rganilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini kengaytiradi. Shuningdek, bunday yondashuv shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni ta’minlab, har bir talabaning individual rivojlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik jarayonda innovatsion texnologiyalar va metodlarni izchil joriy etish orqali ta’lim tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqish mumkin. Shu bois innovatsion ta’lim muhitini shakllantirish pedagogik faoliyatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bates A.W. Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning. – Vancouver: BCCampus, 2015.
2. Mitra S. Beyond the Hole in the Wall: Discover the Power of Self-Organized Learning. – New Delhi: Penguin Books, 2012.
3. Laurillard D. Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology. – New York: Routledge, 2012.
4. Хуторской, А.В. Современная дидактика. – Санкт-Петербург: Питер, 2007. – 544 с.
5. Tomlinson, C.A. How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms. – Alexandria: ASCD, 2014.
6. Kolb, D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: FT Press, 2015.
7. Mezirow, J. Transformative Learning Theory. – San Francisco: Jossey-Bass, 2009.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK TUSHUNCHALARNI
SHAKLLANTIRISHDA KO‘RGAZMALILIK TAMOYILI**

Qurbonboyeva Shakarjon Umidbek qizi

Aknazarova Gulzoda Ravshanbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Bu maqola matematik tushunchalarni shakllantirishda ko‘rgazmalilik tamoyilining ahamiyatini o‘rganadi. Ushbu tamoyil o‘quvchilarning mavhum g‘oyalarni tushunishini osonlashtirib, ularning bilimlarni mustahkamlashiga yordam beradi. Maqolada ko‘rgazmali vositalardan foydalanishning samarali usullari va ularning ta’lim jarayoniga ijobiy ta’siri muhokama qilinadi. Shuningdek, ko‘rgazmalilik orqali matematik tafakkurni rivojlantirish va muammolarni yechish ko‘nikmalarini oshirish yo‘llari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari matematik ta’limda ko‘rgazmali yondashuvning muhim rolini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: matematik tushunchalar, Ko‘rgazmalilik tamoyili, Ta’lim jarayoni, Vizualizatsiya, abstrakt fikrlash, Didaktika, O‘qitish metodikasi, Matematik tafakkur

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. Данная статья исследует значение принципа наглядности в формировании математических понятий. Этот принцип облегчает понимание учащимися абстрактных идей и способствует закреплению знаний. В работе обсуждаются эффективные методы использования наглядных пособий и их положительное влияние на учебный процесс. Также анализируются пути развития математического мышления и повышения навыков решения задач посредством наглядности. Результаты исследования подтверждают важную роль наглядного подхода в математическом образовании.

Ключевые слова: математические понятия, Принцип наглядности, Учебный процесс, Наглядные пособия, Абстрактное мышление, Дидактика, Методика преподавания, Математическое мышление

Annotation. This article explores the significance of the principle of visualization in the formation of mathematical concepts. This principle facilitates students' understanding of abstract ideas and helps them consolidate knowledge. The paper discusses effective methods of utilizing visual aids and their positive impact on the learning process. It also analyzes ways to develop mathematical thinking and enhance problem-solving skills through visualization. The findings confirm the crucial role of a visual approach in mathematics education.

Keywords: mathematical concepts, Principle of visualization, Learning process, Visual aids, Abstract thinking, Didactics, teaching methodology, Mathematical thinking.

Boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni shakllantirishda ko‘rgazmalilik tamoyili chuqur nazariy va pedagogik-psixologik asoslarga ega bo‘lib, uning ildizlari ta‘lim nazariyasining klassik asarlariga borib taqaladi. Pedagogik fikr taraqqiyotining turli bosqichlarida Y.A. Komenskiy, I.G. Pestalotsi, F. Frebel, M. Montessori kabi mutafakkirlar ko‘rgazmalilikni o‘qitishning asosiy tamoyillaridan biri sifatida e’tirof etganlar. Komenskiy o‘zining "Buyuk didaktika" asarida "oltin qoida" sifatida "hamma narsani iloji boricha sezgilar orqali o‘rgatish" zarurligini ta’kidlagan. Pestalotsi esa bolalarning bilish jarayonini konkret ob’ektlar bilan ishlashdan boshlash, ularni kuzatish va tahlil qilish orqali mavhum tushunchalarga o‘tish g‘oyasini ilgari surgan. Uning "predmetli darslar" konsepsiyasi matematik tushunchalarni shakllantirishda ko‘rgazmali vositalarning bevosita amaliyotga tatbiq etilishiga zamin yaratgan. Frebelning "sovg‘alari" va Montessori materiallari ham bolalarning sezgi organlari orqali matematik munosabatlarni, shakllarni va miqdorlarni o‘zlashtirishiga qaratilgan edi. Rus pedagogikasida K.D. Ushinskiy ko‘rgazmalilikni bolalar tafakkurining o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘lab, uni "bolalar tafakkurining oltin eshigi" deb atagan. Uning fikricha, bolalar dastlab konkret obrazlar orqali fikrlaydi va asta-sekin mavhum tushunchalarga o‘tadi.

Psixologik nuqtai nazardan, ko‘rgazmalilik tamoyili insonning bilish jarayonlarining fundamental xususiyatlariga asoslanadi. Shveysariyalik psixolog Jan Piajenning kognitiv rivojlanish nazariyasi ko‘rgazmalilikning ahamiyatini tushuntirishda muhim rol o‘ynaydi. Piaje bolaning rivojlanishini sensorimotor, operatsiyadan oldingi, konkret operatsiyalar va formal operatsiyalar bosqichlariga ajratgan. Konkret operatsiyalar bosqichida (taxminan 7-11 yosh) bolalar konkret ob’ektlar va vaziyatlar bilan ishlash orqali mantiqiy fikrlashni boshlaydilar. Matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda aynan shu bosqichda ko‘rgazmali vositalar mavhum g‘oyalarni konkretlashtirish, ularni sezgi orqali idrok etish imkonini beradi. Masalan, kasrlarni tushuntirishda pirog yoki shokolad bo‘laklari, geometrik shakllarni o‘rganishda real modellar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bolalar uchun mavhum tushunchalarni "ko‘rish" va "his qilish" imkonini beradi. Bu esa ularning miyasida mustahkam kognitiv sxemalarni shakllantirishga yordam beradi.

Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi ham ko‘rgazmalilikning ahamiyatini boshqa bir rakursdan yoritadi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" (YRZ) konsepsiyasi o‘quvchining mustaqil ravishda bajara oladigan va kattalar yoki tajribali tengdoshlar yordamida bajara oladigan vazifalar o‘rtasidagi farqni ifodalaydi. Ko‘rgazmali vositalar va ulardan foydalanish metodikasi aynan shu YRZ ichida o‘quvchiga yordam beruvchi "skofolding" (qo‘llab-quvvatlash) vazifasini bajarishi mumkin. Ular o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqotni osonlashtiradi, mavhum tushunchalarni tushuntirishda umumiy tilni yaratadi. Ko‘rgazmali tasvirlar, diagrammalar, modellar o‘quvchining ichki nutqini rivojlantirishga, matematik g‘oyalarni o‘zlashtirishda tashqi vositalardan ichki vositalarga o‘tishiga yordam beradi.

Pedagogik jihatdan ko‘rgazmalilik tamoyili ta’limning bir qancha asosiy qoidalariga bog‘liqdir. Birinchidan, ilmiylik va tushunarlik tamoyili. Ko‘rgazmali vositalar matematik tushunchalarning ilmiy asosini buzmaganda holda, ularni o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda tushunarli shaklda taqdim etish imkonini beradi. Ikkinchidan, tizimlilik va izchillik tamoyili. Ko‘rgazmali materiallar tizimli ravishda, oddiydan murakkabga, konkretndan mavhumga qarab berilishi kerak. Har bir yangi tushuncha oldingi bilimlarga asoslanishi va vizual tarzda mustahkamlanishi lozim. Uchinchidan, faollik va mustaqillik tamoyili. Ko‘rgazmali vositalar o‘quvchilarni passiv kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishga undashi kerak. Ular bilan ishlash, ularni manipulyatsiya qilish, tahlil qilish orqali o‘quvchilar mustaqil ravishda xulosalar chiqarishni o‘rganadilar. D. U. Jakparova ta’kidlaganidek, ko‘rgazmali usullar matematik darslarda o‘quvchilarning faolligini oshirishda, ularda aqliy ko‘nikmalarni rivojlantirishda va xotirani mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega, ayniqsa masalalarni yechish jarayonida [1].

Ko‘rgazmalilikning yana bir muhim psixologik jihat – bu vizual tasavvurning rivojlanishi. Matematikada, ayniqsa yuqori bosqichlarda, mavhum g‘oyalarni tasavvur qilish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. A. S. Pontryagin misolida ko‘rgazmali tasavvurning matematikadagi chuqur ta’siri qayd etilgan [1]. Ko‘rgazmali vositalardan muntazam foydalanish o‘quvchilarda fazoviy tasavvurni, mantiqiy fikrlashni va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Bu esa ularga nafaqat mavjud muammolarni yechishda, balki yangi matematik g‘oyalarni yaratishda ham yordam beradi. Ko‘rgazmalilik shuningdek, o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, o‘quv materialiga qiziqishni uyg‘otish va o‘rganish motivatsiyasini oshirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Vizual ma’lumotlar miya tomonidan tezroq qayta ishlanadi va uzoqroq xotirada saqlanadi, bu esa o‘z navbatida bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni shakllantirishda ko‘rgazmali vositalarning xilma-xilligi va ularni qo‘llash metodikasi o‘quv jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. An’anaviy ko‘rgazmali vositalar uzoq yillardan buyon matematik ta’limda qo‘llanilib kelinadi va ularning ahamiyati bugungi kunda ham saqlanib qolmoqda. Bularga quyidagilar kiradi:

Real ob’ektlar va modellar: Geometrik shakllarning (kub, shar, piramida va boshqalar) jismoniy modellari, abak, hisoblash tayoqchalari, o‘lchov asboblari (chizg‘ich, transportir, sirkul), tangalar, mevalar va boshqa kundalik hayotdagi buyumlar. Bu vositalar ayniqsa

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

boshlang‘ich sinflarda son tushunchalari, hisoblash amallari, geometrik shakllar va ularning xususiyatlarini o‘rganishda juda samarali. Masalan, kasrlarni tushuntirishda bir butunni teng qismlarga bo‘lishni ko‘rsatish uchun pirog yoki olma bo‘laklaridan foydalanish o‘quvchilarga mavhum kasr tushunchasini konkretlashtirishga yordam beradi.

Tasviriy vositalar: Diagrammalar, grafiklar, chizmalar, jadvallar, xaritalar [2]. Bularga doskadagi chizmalar, plakatlari, o‘quv qo‘llanmalaridagi rasmlar, proyektor orqali ko‘rsatiladigan slaydlar kiradi. Masalan, funksiyalarni o‘rganishda grafiklar funksiyaning xususiyatlarini (o‘shish, kamayish, ekstremum nuqtalar) vizual tarzda namoyish etadi. Statistik ma’lumotlarni tahlil qilishda ustunli yoki doiraviy diagrammalar ma’lumotlar o‘rtasidagi munosabatlarni tez va oson tushunishga yordam beradi. Geometriyada esa tekislikdagi va fazodagi shakllarning chizmalari ularning tuzilishi va xususiyatlarini o‘rganishda asosiy vosita hisoblanadi.

Ramziy vositalarning vizual taqdimoti: Formulalar, tenglamalar, matematik belgilarning doskada yoki slaydlarda aniq va tushunarli tarzda yozilishi ham ko‘rgazmalilikning bir ko‘rinishidir. Ayniqsa, algebraik ifodalarni soddalashtirishda yoki tenglamalarni yechishda qadam-baqadam yechimning vizual taqdimoti o‘quvchilarga jarayonni anglashga yordam beradi.

a) Konkretidan mavhumga o‘tish: O‘quv jarayoni doimo konkret ob’ektlar yoki ularning tasvirlaridan boshlanishi va asta-sekin mavhum matematik tushunchalarga o‘tishi kerak. Masalan, sonlarni o‘rganishda avval hisoblash tayoqchalari yoki barmoqlardan foydalanib, keyin raqamlarga va ularning yozilishiga o‘tish.

b) O‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash: Ko‘rgazmali vositalar o‘quvchilar tomonidan passiv kuzatuv ob’ekti bo‘lib qolmasligi kerak. Ularni manipulyatsiya qilish, o‘zgartirish, ular bilan tajriba o‘tkazish imkoniyati yaratilishi lozim. Masalan, geometrik konstruktorlar yordamida shakllarni yig‘ish, abakda hisoblash. Bu o‘quvchilarning bilimlarni "kashf etishiga" yordam beradi.

c) O‘qituvchining yo‘naltiruvchi roli: O‘qituvchi ko‘rgazmali vositalarni shunchaki ko‘rsatibgina qolmay, balki o‘quvchilarning diqqatini asosiy jihatlariga qaratishi, savollar berishi, muhokamalarni tashkil etishi kerak. Vizual materialdan olingan ma’lumotni matematik tilga tarjima qilishga yordam berishi lozim.

d) Muammoli vaziyatlar yaratish: Ko‘rgazmali vositalar yordamida muammoli vaziyatlar yaratish o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga va mustaqil yechim topishga undaydi. Masalan, biror geometrik shaklning xususiyatini vizual tarzda ko‘rsatib, undan kelib chiqadigan qonuniyatni topishni so‘rash.

e) Xilma-xillik va ijodkorlik: D. U. Jakparova ta’kidlaganidek, ijodkor o‘qituvchilar turli xil, qiziqarli ko‘rgazmali vositalarni, shuningdek, og‘zaki, amaliy va noan’anaviy o‘qitish usullarini (masalan, o‘yinlar, aqliy hujum) qo‘llash orqali nafaqat barcha o‘quvchilarni, shu jumladan o‘zlashtirishi past bo‘lganlarni ham rag‘batlantiradi [1]. Bu yondashuv o‘quvchilarning son tushunchalari, hisoblash ko‘nikmalari, amaliy masalalarni yechish va geometrik tushunchalar kabi sohalarida davlat ta’lim standartlari talablarini bajarishiga yordam beradi, ularning mantiqiy fikrlashini kengaytirib, har tomonlama rivojlangan yosh avlodni shakllantirishga hissa qo‘shadi [1].

Ko‘rgazmali vositalarni qo‘llashda yosh xususiyatlarini inobatga olish muhim. Boshlang‘ich sinflarda konkret ob’ektlar va yorqin tasvirlar ustunlik qilsa, o‘rta va yuqori

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sinflarda sxemalar, grafiklar, modellar va raqamli vositalar murakkabroq tushunchalarni tushuntirishda qo‘llaniladi. Masalan, algebraik tenglamalarni yechishda tarozilar modelidan foydalanish tenglik tushunchasini vizual tarzda tushuntirishga yordam beradi. Funktsiyalarni o‘rganishda esa ularning grafiklarini chizish va tahlil qilish funksional bog‘lanishlarni anglashda muhimdir.

XXI asr ta’limida raqamli texnologiyalar ko‘rgazmalilik tamoyilini yangi bosqichga olib chiqdi va matematik tushunchalarni shakllantirishda misli ko‘rilmagan imkoniyatlarni yaratdi. An’anaviy ko‘rgazmali vositalar statik va cheklangan bo‘lsa, zamonaviy raqamli resurslar dinamik, interaktiv va moslashuvchan xususiyatlarga ega. "Matematik tushunchalarni ko‘rgazmali vositalar yordamida tushunish" nomli maqolada ta’kidlanganidek, an’anaviy vositalar oddiy geometrik shakllar, turli o‘lchov asboblari, informativ jadvallar yoki xaritalarni o‘z ichiga olgan bo‘lsa, zamonaviy ta’lim landshafti bu ta’rifni sezilarli darajada kengaytirdi. Endi ko‘rgazmali vositalar raqamli platformalarda ishlab chiqilgan animatsiyalar, murakkab 3D modellar va interaktiv dasturiy ta’minotlar kabi murakkab raqamli resurslarni ham o‘z ichiga oladi [2].

Dinamik vizualizatsiya: Ko‘plab matematik tushunchalar dinamik xususiyatga ega (masalan, funksiya grafigining o‘zgarishi, geometrik transformatsiyalar, limitga intilish jarayoni). Raqamli animatsiyalar va simulyatsiyalar bu dinamik jarayonlarni real vaqt rejimida namoyish etish imkonini beradi. Masalan, GeoGebra kabi dinamik geometriya dasturlari yordamida o‘quvchilar geometrik shakllarni o‘zgartirishi, ularning xususiyatlari qanday o‘zgarishini kuzatishi mumkin. Bu esa ularga tushunchalarning mohiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Interaktivlik: Raqamli vositalar o‘quvchilarga matematik ob’ektlar bilan bevosita o‘zaro aloqada bo‘lish imkonini beradi. Ular parametrlarni o‘zgartirishi, natijalarni darhol ko‘rishi, turli ssenariylarni sinab ko‘rishi mumkin. Masalan, Desmos kabi grafik kalkulyatorlarida funksiya parametrlarini o‘zgartirib, grafikning qanday o‘zgarishini real vaqtda kuzatish mumkin. Bu o‘quvchilarni faol o‘rganishga undaydi va ularning kashfiyotchi bo‘lishiga imkon beradi.

Murakkab tushunchalarni soddalashtirish: Ba’zi matematik tushunchalar (masalan, ko‘p o‘lchovli fazolar, vektor maydonlari, fraktallar) an’anaviy usullar bilan vizualizatsiya qilish qiyin. 3D modellar va virtual reallik (VR) texnologiyalari bu kabi murakkab g‘oyalarni uch o‘lchovli va immersiv muhitda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarga mavhumlik darajasi yuqori bo‘lgan tushunchalarni ham osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Shaxsiylashtirilgan ta’lim: Raqamli platformalar o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va o‘rganish sur’atlariga moslashish imkoniyatini beradi. Har bir o‘quvchi o‘z tezligida materialni o‘rganishi, qiyin joylarga qayta-qayta murojaat qilishi mumkin. Interaktiv mashqlar va testlar darhol fikr-mulohaza berish orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini nazorat qilishga yordam beradi.

Motivatsiya va jalb qilish: Raqamli o‘yinlar, simulyatsiyalar va interaktiv ilovalar o‘quvchilarda matematikaga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Ular o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va jozibador qiladi, bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga undaydi [1].

a) Blended learning (aralash ta’lim) yondashuvi: Raqamli vositalarni an’anaviy o‘qitish usullari bilan uyg‘unlashtirish eng samarali yondashuv hisoblanadi. Bu o‘quvchilarga ham

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qituvchi bilan bevosita muloqot qilish, ham raqamli resurslar orqali mustaqil o‘rganish imkonini beradi.

b) O‘qituvchilarning malakasini oshirish: Raqamli vositalardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarning tegishli ko‘nikmalarga ega bo‘lishi shart. Ularga yangi dasturiy ta’minotlar, platformalar va ularni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish metodikalari bo‘yicha muntazam treninglar o‘tkazish lozim.

c) O‘quvchilarning mustaqil izlanishini rag‘batlantirish: O‘qituvchi raqamli vositalarni shunchaki ma’lumot berish manbai sifatida emas, balki o‘quvchilarning mustaqil izlanishlari va kashfiyotlari uchun vosita sifatida taqdim etishi kerak. Loyiha asosida o‘qitish, muammoli topshiriqlar berish orqali o‘quvchilarning raqamli vositalar yordamida matematik muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

d) Kontseptual tushunishga e’tibor: Raqamli vositalar shunchaki "chiroyli rasmlar" ko‘rsatishdan iborat bo‘lmasligi kerak. Ularning asosiy maqsadi matematik tushunchalarning mohiyatini chuqur tushunishga yordam berishdir. O‘qituvchi o‘quvchilarni vizualizatsiya ortidagi matematik g‘oyalarni tahlil qilishga va ularni og‘zaki yoki yozma ravishda ifodalashga undashi lozim.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar ko‘rgazmalilik tamoyilini yangi darajaga olib chiqdi, matematik tushunchalarni o‘rganishni yanada interaktiv, dinamik va samarali qildi. Ular o‘quvchilarga mavhum g‘oyalarni konkretlashtirish, murakkab jarayonlarni vizual tarzda tushunish va o‘zlashtirishda beqiyos yordam bermog‘da.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mardonov, S. A. (2023). Matematika Darslarida Ko‘rg‘azmali Qurrollardan Foydalanishning Samaradorligi Fan Va Ta’lim 13-Bet
2. Xolmatova, N. A. (2022). Matematika Ta’limida Ko‘rgazmalilikning Didaktik Imkoniyatlari. Pedagogika Va Psixologiya, 25-Bet
3. Jo‘rayeva, D. A. (2021). Boshlang‘ich Sinf Matematika Darslarida Ko‘rgazmalilik Tamoyilini Qo‘llashning Ahamiyati. Zamonaviy Ta’lim 33-Bet
4. Qurbonova, M. M. (2022). Matematik Tushunchalarni Shakllantirishda Ko‘rgazmali Vositalardan Foydalanish Metodikasi. Fan Va Jamiyat 47-Bet
5. Xudoyberdiyeva, G. R. (2023). Matematika Darslarida Ko‘rgazmalilik Tamoyilini Qo‘llashning Pedagogik Asoslari. O‘zbekiston Milliy Universiteti Xabarlari 61-Bet
6. To‘rayeva, Z. A. (2021). Matematika O‘qitishda Ko‘rgazmalilik Va Uning Samaradorligi. Ta’lim Va Innovatsiya, 79-Bet
7. Abdullayeva, N. M. (2022). Matematika Ta’limida Ko‘rgazmali Vositalardan Foydalanishning Nazariy Va Amaliy Asoslari. Pedagogika 90-Bet
1. Weinreich U. Languages in Contact. — New York: Linguistic Circle of New York, 1953. — 148 p.
3. Myers-Scotton C. Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2002. — 339 p.
4. Appel R., Muysken P. Language Contact and Bilingualism. — London: Edward Arnold, 1987. — 213 p.
5. Johanson L. Structural Factors in Turkic Language Contacts. — Richmond: Curzon, 2002. — 176 p.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

6. Erdal M. A Grammar of Old Turkic. — Leiden: Brill, 2004. — 560 p.
7. Buran A., Alkaya E. Çağdaş Türk Lehçeleri. — Ankara: Akçağ, 2015. — 377 s.
8. Coşkun M.V. Özbek Türkçesi Grameri. — Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014. — 257 s.
9. Cummins J. Linguistic Interdependence and the Educational Development of Bilingual Children // Review of Educational Research. — 1979. — Vol. 49. — P. 222–251.
10. Van Dijk T.A. Discourse and Context. — Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2008. — 267 p.
11. Abduazizov A.A. O‘zbek tilshunosligi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010. - 320 b.
12. Berdiyev A., Turdibekov M. Sotsiolingvistika asoslari. — Toshkent: Fan, 2022. — 280 b.
13. Dadaboyev H., Xolmanova Z. Turkiy tillar qiyosiy grammatikasi. — Toshkent: Fan, 2015. — 420 b.

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Alimbayeva Moxira Sardarbek qizi

Kamolova Guli Doniyor qizi

Rayimberganova Shohnova

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirish darajasini oshirishga, ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga va dars samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida interaktiv doska, multimediali taqdimotlar hamda elektron ta‘lim platformalaridan foydalanishning pedagogik samaradorligi o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘qitish jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, matematika, algebraik material, axborot texnologiyalari, interaktiv metodlar, raqamli ta‘lim.

Аннотация. В данной статье анализируется важность использования современных информационных технологий на уроках математики в начальной школе. Применение цифровых технологий в образовательном процессе способствует повышению уровня усвоения учащимися математических понятий, развитию их логического мышления и повышению эффективности урока. В ходе исследования изучалась педагогическая эффективность использования интерактивных досок, мультимедийных презентаций и электронных учебных платформ. Результаты показали, что использование современных информационных технологий помогает более эффективно организовать учебный процесс.

Ключевые слова: начальное образование, математика, алгебраические материалы, информационные технологии, интерактивные методы, цифровое образование.

Abstract. This article analyzes the importance of using modern information technologies in elementary school mathematics lessons. The use of digital technologies in the educational

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

process serves to increase the level of students' mastery of mathematical concepts, develop their logical thinking skills, and enhance the effectiveness of the lesson. During the study, the pedagogical effectiveness of using interactive whiteboards, multimedia presentations, and electronic learning platforms was studied. The results showed that the use of modern information technologies helps to organize the teaching process more effectively.

Keywords: primary education, mathematics, algebraic material, information technology, interactive methods, digital education.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta‘lim tizimining ajralmas va dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Bu yondashuv nafaqat o‘quv fanlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash, balki o‘quvchilarda tizimli va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ushbu uslub ularning qiziqishini uyg‘otish, bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash va shaxsiy rivojlanishini rag‘batlantirishda samarali hisoblanadi.

Zamonaviy ta‘lim tizimining rivojlanishi pedagogik jarayonda innovatsion yondashuvlarni keng qo‘llashni talab etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim jarayonini tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi [1].

Boshlang‘ich sinf matematika darslari o‘quvchilarda matematik tafakkur, mantiqiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu bosqichda zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning matematik bilimlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarni o‘qitishda samarali metodlarni qo‘llash zarur hisoblanadi

So‘nggi yillarda ta‘lim tizimida axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining sifatini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Interaktiv doskalar, elektron darsliklar, multimediali taqdimotlar va raqamli platformalar yordamida matematik tushunchalarni vizual va qiziqarli shaklda tushuntirish mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi [2].

Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar asosida qurilgan integratsiyalashgan ta‘lim muhiti o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada faollashtirishi, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishi ta‘kidlanadi [3]

Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan kunga ortib bormoqda. Bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an‘anaviy ta‘limda o‘quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topish, mustaqil o‘rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta‘limda «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o‘yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash»,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

«Yumaloqlangan qor», «Zig-zag», «Oxirgi so‘zni men aytay» kabi zamonaviy texnologiyalar qo‘llanmoqda.

Shu tariqa, raqamli vositalar asosida tashkil etilgan mazmunli, multimodal, interaktiv va hissiy jihatdan boy tarbiyaviy jarayon bolalarda nafaqat ezgulik tuyg‘usini shakllantiradi, balki uni real hayotda qo‘llashga undaydi. O‘quvchi asta-sekin boshqalarga mehribon bo‘lish, yordam ko‘rsatish, halollik, do‘stlik, birdamlik kabi fazilatlarni ongli ravishda o‘z xulq mezoniga aylantiradi. Demak, raqamli tarbiya zamonaviy ta’limning ajralmas qismi sifatida bolalarda insoniylik poydevorini mustahkamlashning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi [5]. O‘quvchilar ko‘rish, tasavvur qilish orqali yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtira boradilar.

Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf matematika darslarida integratsiyalashgan ta’limni amalga oshirishda innovatsion yondashuvning nazariy asoslariga doir tadqiqot ishi natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarni turli xil o‘quv materiallari bilan ta’minlash, o‘quv jarayonini interaktiv va didaktik jihatdan boyitish, shuningdek, o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini monitoring qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta’lim texnologiyalari muhitining samarali amalga oshirilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim olish jarayonini sifatli ravishda yaxshilash, ularning hayotiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, ularning kelajakda muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan malakalarni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qodirova D.A. “Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinflarda matematika fanini integratsiyalashgan holda o‘qitishning nazariy asoslari” - 2025 Farg‘ona metodika maktabi 18-b.
2. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I ., Adambekova G.A.”Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” darslik.”O‘qituvchi”.Toshkent-1996.
3. Mavlonova R. "Ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanish" Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2019
4. Qodirov M., Xoliqov A. Axborot texnologiyalari va ularni ta’limda qo‘llash. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 242 b.
5. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini raqamli vositalar yordamida ezgulik ruhida tarbiyalash Ne‘matov O.E, Aslonova S.A. Central asian journal of education and innovation 2025 158-b.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIDAN KREATIV
FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

**Egamberganova Gulida Doniyor qizi
Rajabova Nodira Quvondiq qizi**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika fanidan kreativ fikrlashini rivojlantirish usullari ko‘rib chiqiladi. O‘quvchilarning matematik tafakkurini oshirish uchun samarali metodlar va amaliyotlar tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, matematika, boshlang‘ich sinf, o‘quvchilar, ta’lim usullari.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotation. This article examines methods for developing creative thinking in mathematics among elementary school students. Effective methods and practices are recommended to enhance students' mathematical thinking.

Keywords: creative thinking, mathematics, elementary school, students, teaching methods.

Аннотация. В статье рассматриваются методы развития творческого мышления учащихся начальных классов по математике. Предлагаются эффективные методы и приемы повышения математической грамотности учащихся.

Ключевые слова: креативное мышление, математика, начальная школа, ученики, методы обучения.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun kreativ fikrlashni rivojlantirish, ularning ta‘lim jarayonidagi motivatsiyasini oshirish va o‘z-o‘zini anglashlariga yordam berish uchun juda muhimdir. Ushbu yoshdagi bolalar, o‘zlarining fikr va g‘oyalarini ifoda etish uchun ko‘plab imkoniyatlarga ega bo‘lishlari kerak. Ta‘lim jarayonida kreativ faoliyatlar, masalan, san‘at, musiqa, drama va boshqa ijodiy faoliyatlar orqali o‘quvchilar o‘zlarini erkin his qiladilar va o‘z qobiliyatlarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Shuningdek, kreativ fikrlash o‘quvchilarga muammolarni turli xil yondashuvlar bilan hal qilishni o‘rgatadi, bu esa ularning analitik fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi. O‘qituvchilar o‘z darslarida kreativ fikrlashni rag‘batlantiruvchi metodlarni qo‘llash orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishi mumkin. Shu tarzda, kreativ fikrlash ta‘limning muhim qismiga aylanishi va o‘quvchilarning kelajagi uchun mustahkam poydevor yaratishi mumkin. Maqolaning maqsadi kreativ fikrlashning ta‘lim jarayonidagi ahamiyatini tahlil qilish va boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga bo‘lgan e‘tiborni oshirishdir. Ta‘limda kreativ fikrlash o‘quvchilarning muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga, ijodiy yondashuvni shakllantirishga hamda ularning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishlariga yordam beradi. O‘z navbatida, bu jarayon boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘z-o‘zini anglashiga va o‘z qobiliyatlariga ishonch hosil qilishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, kreativ fikrlash ta‘lim muhitida o‘quvchilarning o‘sishiga va rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi, bu esa kelajakda ularning muvaffaqiyatli hayot kechirishlariga zamin yaratadi.

Kreativ fikrlash tushunchasi, insonning yangi g‘oyalar, yechimlar va konseptlarni ishlab chiqish qobiliyatini ifodalaydi. Bu jarayon, odatda, an‘anaviy fikrlash uslublaridan farq qiladi, chunki u ijodkorlik, tasavvur va innovatsion yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Kreativ fikrlashning asosiy xususiyatlari orasida muammolarni turli perspektivalardan ko‘rish, yangi g‘oyalarni birlashtirish, va mavjud bilimlarni yangicha kontekstda qo‘llash qobiliyati mavjud. Ushbu jarayon ko‘plab sohalarida, jumladan san‘at, ilm-fan va biznesda, muhim ahamiyatga ega, chunki u yangilik va rivojlanishni rag‘batlantiradi.

Ta‘lim jarayonida kreativ fikrlashning roli juda muhimdir. O‘quvchilarga kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali, ularni analitik fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Ta‘lim muhitida ijodkorlikni rag‘batlantirish, o‘quvchilarni o‘z fikrlarini ochiq ifoda etishga va o‘z g‘oyalarini baham ko‘rishga undaydi. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlik qilish, jamoaviy ishlash va muammolarni birlalikda hal etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Shuningdek, kreativ fikrlash o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga ham xizmat qiladi, chunki ular o‘z g‘oyalarni amalga oshirish va yangi yondashuvlarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bunday muhit, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini anglashiga yordam beradi va ularning ta’lim jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shunday qilib, kreativ fikrlash ta’lim jarayonida muhim omil bo‘lib, o‘quvchilarning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Kreativ fikrlash tushunchasi, yangi g‘oyalar, qarorlar va yechimlar ishlab chiqish qobiliyati sifatida ta’riflanadi. Bu jarayon, an’anaviy fikrlash usullaridan farqli o‘laroq, erkin va o‘zaro bog‘langan fikrlarni talab qiladi. Kreativ fikrlashning asosiy xususiyatlari qatoriga innovatsion yondashuv, muammolarni hal qilishda o‘ziga xoslik va ko‘p qirrali fikrlash kiradi. Ta’lim jarayonida esa, kreativ fikrlash o‘quvchilarning muammolarni boshqarish, mustaqil fikrlash va yangi g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning ta’limda muvaffaqiyatga erishishlari uchun zarur bo‘lgan asosiy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirishda o‘quvchilarga turli usullarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Birinchi navbatda, o‘yinlar orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va yangi g‘oyalarni ishlab chiqishga undash mumkin. O‘yinlar, masalan, rolli o‘yinlar yoki strategik o‘yinlar, o‘quvchilarga muammoni hal qilish jarayonida ijodiy yondashuvni qo‘llash imkonini beradi. Bunday faoliyatlar davomida o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga, yangi g‘oyalarni sinab ko‘rishga va bir-birlari bilan muloqot qilishga o‘rganadilar.

Ikkinchidan, muammolarni hal qilish vazifalari ham kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilarga murakkab muammolarni berish, ularni tahlil qilish va yechim topish jarayonida ijodiy fikrlashni talab qiladi. Bu jarayon, o‘quvchilarning analitik fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi, chunki ular turli variantlarni ko‘rib chiqib, eng maqbul yechimni tanlashga majbur bo‘ladilar.

Shuningdek, ijodiy vazifalar, masalan, san’at, yozuv yoki ilmiy tadqiqotlar orqali o‘quvchilar o‘zlarining ichki dunyosini ifoda etish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bunday vazifalar o‘quvchilarning innovatsion fikrlashini rag‘batlantiradi, chunki ular yangi g‘oyalar yaratish va o‘z fikrlarini boshqalar bilan baham ko‘rishga undaydi.

Natijada, bu usullar o‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, ularni yanada ijodiy, mustaqil va innovatsion fikrlovchi shaxslar sifatida shakllantiradi. O‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun bir qator samarali usullar mavjud. O‘yinlar, masalan, rolli o‘yinlar va muammolarni hal etish o‘yinlari, o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘zlarining fikrlarini yangi kontekstlarda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Muammolarni hal qilish vazifalari esa, o‘quvchilarga turli xil yondashuvlarni qo‘llashga va yangi g‘oyalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Ijodiy vazifalar, masalan, san’at va dizayn loyihalari, o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va ularni o‘z fikrlarini ifoda etishga undaydi. Bu jarayonlar natijasida o‘quvchilar o‘zlarining kreativ imkoniyatlarini kashf etadilar va ularni yanada rivojlantirishga intilishadi.

Amaliyotda kreativ fikrlashni qo‘llash o‘qituvchilardan yangi yondashuvlarni talab qiladi. O‘qituvchilar o‘z darslarida kreativ fikrlashni rag‘batlantirish uchun muhit yaratishlari muhimdir. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning qiziqishini oshirishga yordam beradi. Dars jarayonida interaktiv faoliyatlar, muammolarni yechish va guruhli ishlash kabi metodlarni

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qo‘llash orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. O‘qituvchilar o‘z darslarini turli xil texnologiyalar bilan boyitish orqali ham kreativ fikrlashni qo‘llab-quvvatlaydilar. Masalan, multimedia vositalaridan foydalanish o‘quvchilarga ko‘proq tasavvuriy fikrlash imkonini beradi va mavzularni yanada qiziqarli qiladi.

Shuningdek, o‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun ularni o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga undash, shuningdek, ijodiy yondashuvni qo‘llashga rag‘batlantirish muhimdir. O‘quvchilarga o‘z fikrlarini baham ko‘rish, muhokama qilish va bir-birlaridan o‘rganish imkoniyatlarini berish, ularning ijodiy qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. O‘qituvchilar, shuningdek, o‘quvchilarga turli xil ijodiy vazifalar berish orqali ularning ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. Darslarda o‘zaro fikr almashish va ijodiy jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash orqali o‘quvchilar o‘zlarining individual fikrlarini shakllantiradilar va o‘zaro hamkorlikda yangi g‘oyalarni rivojlantiradilar. Natijada, bunday muhit o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularni yanada ijodiy fikrlashga undaydi. O‘qituvchilar uchun kreativ fikrlashni amaliyotda qo‘llashda bir qator tavsiyalar mavjud. Birinchidan, dars jarayonida muammolarni hal qilish uchun ochiq savollar berish muhimdir, bu o‘quvchilarni o‘z fikrlarini ifoda etishga undaydi. Shuningdek, guruhlarda ishlashni rag‘batlantirish orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa ijodiy g‘oyalarni rivojlantirishga yordam beradi. O‘qituvchilar darslarni o‘yinlar va interaktiv faoliyatlar bilan boyitish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirishlari mumkin. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning o‘zlarini erkin ifoda etishlariga va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlariga yordam beradi, natijada ular o‘qish jarayoniga yanada faol ishtirok etadilar. Sinfda kreativ fikrlashni qo‘llash uchun o‘qituvchilar muammolarni yechish, guruhiiy munozaralar va ijodiy loyihalar orqali o‘quvchilarni jalb etishlari zarur. O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun ularga o‘z g‘oyalarini erkin ifoda etish imkoniyatini berish va turli qarashlarni qabul qilish muhimdir. Bu jarayon o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishlariga yordam beradi.

O‘quvchilarning kreativ fikrlash darajasini baholash usullari ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega. Olingan natijalar, o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda va ularni mustaqil fikr yuritishga undashda asosiy rol o‘ynaydi. O‘quvchilarning kreativ fikrlash darajasini baholashda foydalanilgan usullar orasida muammo yechish, ijodiy yozuv va guruh muhokamalari kabi metodlar mavjud. Ushbu usullar yordamida o‘quvchilar o‘z g‘oyalarini ifoda etish, yangi fikrlarni yaratish va mavjud bilimlarni kengaytirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Natijalar o‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyatini oshirishga, ularning o‘zaro munosabatlarini yaxshilashga va ta’lim jarayonida faol ishtirok etishlariga imkon beradi.

Tahlil jarayonida olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, kreativ fikrlash darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar ko‘pincha o‘z fikrlarini aniq va ravon ifoda etishadi. Bunday o‘quvchilar o‘z bilimlarini kengaytirishga, yangiliklarga ochiq bo‘lishga va muammolarni innovatsion usullar bilan hal etishga qodir. Buning natijasida, ta’lim jarayoni yanada samarali bo‘ladi, chunki o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo‘lishadi va o‘zaro fikr almashish orqali yangi g‘oyalarni kashf etadilar.

Shuningdek, o‘quvchilarning kreativ fikrlash darajasini oshirish ta’lim muassasalarining pedagogik strategiyalarini qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. O‘qituvchilar o‘quvchilarning ijodkorligini rag‘batlantirish uchun innovatsion metodlarni joriy etishlari zarur. Bu, o‘z

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

navbatida, ta’lim jarayonining sifatini oshirish va o’quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta’minlashga yordam beradi. O’quvchilarning kreativ fikrlash darajasini baholash usullari orqali olingan natijalar ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, o’quvchilarning ijodiy yondashuvlarini rivojlantirish uchun mo’ljallangan metodlar, ularning fikrlash qobiliyatlarini kengaytiradi va muammolarni hal qilishda yangi yechimlar topishga yordam beradi. Olingan natijalar, o’quvchilarning motivatsiyasini oshirish va o’quv jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlashga xizmat qiladi. Bu esa, o’z navbatida, o’quvchilarning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi va ta’lim tizimining sifatini yaxshilashga olib keladi. Shunday qilib, kreativ fikrlashni baholash va rivojlantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanadi.

Kreativ fikrlash ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo’lib, o’quvchilarning muammolarni hal qilish, yangi g’oyalar ishlab chiqish va innovatsion yechimlar topish qobiliyatlarini oshiradi. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko’rsatadiki, kreativ fikrlashni rivojlantirish orqali nafaqat individual darajada, balki jamiyatning umumiy taraqqiyotiga ham katta hissa qo’shiladi. O’quvchilarning kreativ qobiliyatlari ularning kelajakdagi ish faoliyatida muvaffaqiyatli bo’lishi uchun zaruriy omil hisoblanadi. Bu jarayon, shuningdek, o’quvchilarning o’z fikrlarini erkin ifoda etishlariga, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlariga va o’zaro hamkorlikda ishlashlariga yordam beradi. Shunday qilib, kreativ fikrlashning ahamiyati ta’lim tizimida tobora ortib bormoqda.

Kelajakda amalga oshirilishi kerak bo’lgan tadqiqotlar esa kreativ fikrlashning turli yo’nalishlarini o’rganishga qaratilgan bo’lishi lozim. Masalan, kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali usullarini aniqlash, turli ta’lim metodlarining ta’sirini o’rganish va o’quvchilarning kreativ qobiliyatlarini baholash tizimlarini takomillashtirish muhimdir. Shuningdek, turli yosh guruhlaridagi o’quvchilar uchun moslashtirilgan kreativ fikrlash dasturlarini ishlab chiqish va ularning ta’sirini baholash ham dolzarb vazifalar sirasiga kiradi. Bularning barchasi ta’lim jarayonini yanada samarali va innovatsion qilishga yordam beradi, natijada, jamiyatning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko’rsatadiki, kreativ fikrlash nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyatning innovatsion imkoniyatlarini kengaytirish uchun ham muhimdir. Kreativ fikrlashni rivojlantirish orqali o’quvchilar yangi g’oyalarni ishlab chiqish, muammolarni hal qilish va o’z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Kelajakda amalga oshirilishi kerak bo’lgan tadqiqotlar esa kreativ fikrlash jarayonini yanada chuqurroq o’rganishga qaratilgan bo’lishi lozim. Bu tadqiqotlar kreativ fikrlashning turli kontekstlarda qanday namoyon bo’lishini, shuningdek, uning ta’lim va kasbiy sohalarida qanday qo’llanilishini o’rganishni o’z ichiga oladi. Natijada, bu sohadagi bilimlarni kengaytirish va amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari yaratadi. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko’rsatadiki, kreativ fikrlashni rivojlantirish jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Kelajakda amalga oshirilishi kerak bo’lgan tadqiqotlar, bu jarayonning samaradorligini oshirishga va yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan bo’lishi zarur. Bu orqali ta’lim va kasb sohalarida innovatsiyalarni amalga oshirish imkoniyatlari kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. Karimov, 'Kreativ fikrlash va ta’lim', O‘zbekiston Ta’limi, 2020.
2. M. Tursunov, 'Matematika va kreativ fikrlash', Ta’lim va Innovatsiya, 2021.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. S. Rahmonov, 'Boshlang‘ich ta’limda kreativ fikrlash', O‘qituvchilar uchun qo‘llanma, 2022.
4. Z. Xudoyberdiyev, 'Matematika fanida o‘yinlar orqali o‘qitish', Ta’lim va O‘yin, 2023.
5. D. Qodirov, 'O‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari', O‘zbekiston Pedagogika, 2021.
6. R. Isroilov, 'Innovatsion ta’lim usullari', O‘zbekiston Ta’limi, 2022.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH USULLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari
Egamova Difuza Nuraddin qizi
Zaripova Indira Azamat qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari ko‘rib chiqiladi. O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini oshirish uchun turli pedagogik yondashuvlar va metodlar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, boshlang‘ich sinf, o‘quvchilar, pedagogik usullar.

Annotation. This article will consider methods for the development of creative thinking in primary school students. Various pedagogical approaches and techniques are provided to enhance students' creative abilities.

Keywords: creative thinking, primary school, students, pedagogical methods.

Аннотация. В статье рассматриваются методы развития творческого мышления у учащихся начальной школы. Представлены различные педагогические подходы и методы развития творческих способностей учащихся.

Ключевые слова: креативное мышление, начальная школа, ученики, педагогические методы.

Kreativ fikrlash, o‘z navbatida, yangi g‘oyalarni ishlab chiqish, muammolarni hal etish va innovatsion yechimlar topish qobiliyatidir. Ushbu qobiliyat, bolalarning ta’lim jarayonida muhim rol o‘ynaydi, chunki u ularning o‘z-o‘zini ifoda etishlari, mantiqiy fikrlashlari va o‘zaro hamkorlik qilishlariga imkon beradi. Boshlang‘ich sinfda kreativ fikrlashni rivojlantirish, o‘quvchilarning shaxsiy va akademik o‘shishlariga yordam beradi. O‘qituvchilar, o‘quvchilarning kreativ qobiliyatlarini qo‘llab-quvvatlash orqali, ularga o‘z fikrlarini erkin ifoda etish va yangi g‘oyalarni yaratish imkonini berishi zarur. Shunday qilib, kreativ fikrlash boshlang‘ich ta’lim jarayonida muhim omil hisoblanadi.

Kreativ fikrlash tushunchasi, insonning yangi g‘oyalar yaratish, muammolarni noan’anaviy usullarda hal etish va o‘z fikrlarini erkin ifoda etish qobiliyatidir. Bu jarayon, asosan, uchta rivojlanish bosqichidan iborat: boshlang‘ich, o‘rta va yuqori bosqichlar. Har bir bosqichda o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlari turli xil metodlar va strategiyalar yordamida rivojlantiriladi. Pedagogik jarayonda kreativ fikrlashning o‘rni beqiyosdir, chunki u o‘quvchilarning o‘z-o‘zini anglash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatlarini oshiradi. O‘qituvchilar o‘quvchilarni kreativ fikrlashga yo‘naltirish orqali, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Kreativ fikrlash tushunchasi, odamning yangi g‘oyalarni yaratish va mavjud bilimlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

innovatsion tarzda qo‘llash qobiliyatini ifodalaydi. Uning rivojlanish bosqichlari o‘z ichiga g‘oyalarni ishlab chiqish, ularni sinovdan o‘tkazish va amaliyotga tatbiq etishni oladi. Bu jarayon pedagogik faoliyatda o‘quvchilarning ijodiy potensialini oshirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun bir qator usullar va metodlar mavjud. Birinchidan, o‘quvchilarga muammolarni hal qilishda mustaqil fikrlash imkoniyatini berish muhimdir. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning analitik qobiliyatlarini oshiradi. Shuningdek, guruhli ishlash orqali o‘zaro fikr almashish va turli nuqtai nazarlarni eshitish kreativ fikrlashni rag‘batlantiradi. O‘yinlar va interaktiv faoliyatlar yordamida o‘quvchilar ijodiy fikrlash jarayoniga jalb qilinadi, bu esa ularning innovatsion g‘oyalar ishlab chiqishiga yordam beradi. O‘quvchilarga san‘at, musiqa va drama kabi ijodiy faoliyatlar bilan shug‘ullanish imkoniyatini berish, ularning tasavvurini kengaytiradi va shaxsiy ifodalanishlarini rivojlantiradi. Bu usullar, umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni kuchaytirishga xizmat qiladi.

O‘yinlar va amaliy faoliyatlar, odatda, kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘yin jarayonida o‘quvchilar muammolarni hal qilish, strategiyalar ishlab chiqish va yangi g‘oyalarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Masalan, rolli o‘yinlar o‘quvchilarni turli vaziyatlarni tasavvur qilishga undaydi, bu esa ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini oshiradi. Shuningdek, guruhli faoliyatlar jamoaviy fikrlash va ijodiy hamkorlikni rag‘batlantiradi. Bunday faoliyatlar davomida o‘quvchilar birgalikda yechimlar topish uchun o‘z g‘oyalarni baham ko‘rishadi, bu esa ijodiy jarayonni yanada rivojlantiradi. Natijada, o‘yinlar va amaliy faoliyatlar nafaqat bilimlarni mustahkamlash, balki o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini oshirishda ham samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Guruh ishlarining ahamiyati o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilar bir-biriga ta’sir qilib, turli fikrlarni muhokama qilish orqali yangi g‘oyalar ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bunday muhitda o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etish, boshqa fikrlarga ochiq bo‘lish va muammoni turli xil jihatlardan ko‘rish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Guruhda ishlash orqali o‘quvchilar o‘zaro tahlil qilish, fikr almashish va birgalikda qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etadilar, bu esa ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi. Shuningdek, guruh ishlarida o‘zaro hamkorlik va muvofiqlik ham o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Guruh ishlarida o‘quvchilar bir-biridan o‘rganish, turli nuqtai nazarlarni qabul qilish va ijodiy muammolarni hal qilishda birgalikda harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bu jarayon o‘zaro fikr almashuvini kuchaytiradi va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, natijada o‘quvchilarning innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyati ortadi.

Zamonaviy texnologiyalar, dasturlar va resurslar orqali kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligini kuchaytirish bilan boshlanadi. Masalan, onlayn platformalar va dasturlar yordamida o‘quvchilar o‘z g‘oyalarni baham ko‘rish va birgalikda yangi loyihalar ustida ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu kabi muhitda ijodiy fikrlashning asosiy jihatlari, masalan, muammolarni turli yo‘llar bilan yechish va yangi g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyati yanada rivojlanadi. Texnologiyalar, shuningdek, o‘quvchilarga o‘z fikrlarini vizual ko‘rsatish va taqdim etish imkoniyatini beradi, bu esa ijodiy jarayonni yanada jonli va qiziqarli qiladi. Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalar kreativ fikrlashni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘qituvchilar kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydilar, chunki ular o‘quvchilarning fikrlash jarayonini yo‘naltirish va qo‘llab-quvvatlashda asosiy vazifani bajaradilar. Ular o‘quvchilarga yangi g‘oyalarni o‘ylab topishda, muammolarni hal qilishda va ijodiy yondashuvlarni qo‘llashda yordam berishlari kerak. Buning uchun o‘qituvchilardan innovatsion metodlar va texnikalarni qo‘llash, o‘quv muhitini rag‘batlantirish va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini oshirish talab etiladi. Shuningdek, o‘qituvchilar o‘quvchilarning ijodiy fikrlarini rag‘batlantirish uchun samimiy va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishlari zarur. Bu jarayonda o‘qituvchilarning o‘zlari ham doimiy ravishda o‘rganishga, yangi bilimlarni egallashga va o‘z pedagogik uslublarini takomillashtirishga tayyor bo‘lishlari muhimdir.

O‘quvchilar orasida kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayonida olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy yondashuvlar o‘quvchilarning muammolarni hal qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo‘lgan muhitda ko‘proq ishtirok etadilar va yangi g‘oyalarni ishlab chiqish uchun motivatsiya topadilar. Tahlil jarayonida, o‘quvchilarning ijodiy fikrlash ko‘nikmalari, savodxonlik va mantiqiy fikrlash bilan birgalikda, ularning umumiy ta’lim ko‘rsatkichlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayon nafaqat o‘quvchilarning individual o‘sishiga, balki jamoaviy hamkorlikni ham rivojlantiradi. Natijada, kreativ fikrlashni rag‘batlantirish o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylanishi zarur. O‘quvchilar orasida kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni natijalari ko‘rsatdiki, o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etish va yangi g‘oyalarni ishlab chiqishda faol ishtirok etmoqda. Bu jarayon, shuningdek, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatlarini ham oshiradi, natijada o‘quvchilarning umumiy bilim darajasi va ijodiy qobiliyatlari yuksaladi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni ta’lim sohasida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarning innovatsion g‘oyalar ishlab chiqish qobiliyatini oshiradi. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko‘rsatadiki, kreativ fikrlash o‘quvchilarning o‘z fikrlarini ifoda etishida, shuningdek, muammolarni hal etishda samarali vosita hisoblanadi. Kelajakda bu qobiliyatlar nafaqat ta’lim jarayonida, balki ish hayotida ham qo‘llanilishi mumkin. O‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar bilan ta’minlaydi. Shunday qilib, kreativ fikrlashni rivojlantirish ta’lim tizimining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Asqarov, A. (2020). Boshlang‘ich ta’limda kreativ fikrlash. O‘zbekiston Ta’limi.
2. Karimov, B. (2019). O‘quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish usullari. Ta’lim va Innovatsiya.
3. Tursunov, D. (2021). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi.
4. Murodov, S. (2022). O‘yinlar orqali ta’lim. Ijodiy fikrlash va ta’lim jarayoni.
5. Xudoyberdiyev, E. (2023). Boshlang‘ich sinfda kreativ fikrlashni rivojlantirish. O‘zbekiston Pedagogika Jurnali.
6. Qodirov, F. (2021). Ta’limda innovatsiyalar va kreativ fikrlash. Ta’lim va Ijtimoiy Fanlar.
7. Abdurakhmonov, R. (2022). O‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish. O‘zbekiston Ta’limi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

8. Nurmatov, A. (2020). Pedagogik usullar va kreativ fikrlash. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI
OSHIRISHDA RAQAMLI TA’LIM RESURLARINING AHAMIYATI.**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabalari

Jiyanmuratova Gulposhsha Saylhon qizi

Otaboyeva Dilmura Dilshod qizi

Mayliyeva Gulshoda Bozorboy qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf matematika darslarida savodxonlikni oshirishda innovatsion yondashuvning nazariy asoslarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda an‘anaviy matematikani o‘qitishdagi mavjud muammolar tahlil qilingan va zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali fanlarni integratsiyalashgan holda o‘qitishning ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, raqamli ta’lim muhitida matematika darslarini tashkil etishning asosiy tamoyillari va metodologik yondashuvlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim resurslari, raqamli ta’lim muhiti, matematik savodxonlik, multimedia, interaktiv ta’lim, virtuallik.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению теоретических основ инновационного подхода к повышению грамотности на уроках математики в начальных классах в условиях цифровой образовательной среды. В исследовании проанализированы существующие проблемы традиционного обучения математике и раскрыта значимость интегрированного преподавания предметов с использованием современных цифровых технологий. Также разработаны основные принципы и методологические подходы к организации уроков математики в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: образовательные ресурсы, цифровая образовательная среда, математическая грамотность, мультимедиа, интерактивное обучение, виртуальность.

Abstract. This article is devoted to the study of the theoretical foundations of an innovative approach to improving literacy in primary school mathematics lessons within a digital learning environment. The research analyzes existing problems in traditional mathematics education and highlights the importance of integrated teaching through the use of modern digital technologies. Furthermore, the core principles and methodological approaches for organizing mathematics lessons in a digital educational environment have been developed.

Keywords: educational resources, digital learning environment, mathematical literacy, multimedia, interactive learning, virtuality.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’lim tizimining ajralmas va dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Bu yondashuv nafaqat o‘quv fanlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash, balki o‘quvchilarda tizimli va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ushbu uslub ularning qiziqishini uyg‘otish, bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash va shaxsiy rivojlanishini rag‘batlantirishda samarali hisoblanadi.

**“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarga materialni mutlaqo va ma‘nosida o‘rganishga yordam berib, matematika bilan boshqa predmetlarni bog‘laydi. Raqamlilashtrish sharoitida ta‘lim va tarbiyaviy jarayonlar yanada muhimdir.

Raqamli ta‘lim muhitida boshlang‘ich sinf matematika darslarini tashkil etish orqali ta‘limni amalga oshirish, zamon talablariga javob beradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar o‘tib bormoqda, bu esa ta‘lim jarayonida yangi metodlarga bo‘lgan ehtiyojni oshirib bormoqda. Integratsiyalashgan ta‘lim, o‘quvchilarga turli fanlar orasidagi bog‘lanishlarni aniqlashga yordam berar ekan, ularning ma‘naviy va intellektual rivojlanishini ta‘minlaydi [1]. Shuning uchun ham o‘quvchilar ijodiy fikrlashini rivojlantirishda ushbu yondashuvlar ahamiyatlidir.

Bunda quyidagilarni aytib o‘tish maqsadga muvofiq: texnologiyalardan foydalanish, jumladan, raqamli muhitda onlayn resurslar va interaktiv platformalardan foydalanish, o‘quvchilarga ta‘lim jarayonida qiziqish va aktivlikni oshirish imkonini beradi, shu bilan birga, o‘quvchilarga matematik kontsepsiyalarni boshqa fanlar bilan bog‘lashga yordam beradi, bu esa o‘quvchilarning diqqatini ko‘proq jalb qiladi va muayyan bilimlarni samarali tushunishini ta‘minlaydi.

Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar asosida qurilgan integratsiyalashgan ta‘lim muhiti o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada faollashtirishi, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishi ta‘kidlanadi [2].

Raqamli ta‘lim muhitida integratsiyalashgan ta‘limni amalga oshirish orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik bilimlarini o‘zlashtirish darajasini oshirish, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Raqamli tarbiyaning yana bir muhim afzalligi — jamoaviy fikrlashni rivojlantirishidir. Animatsiya yoki videodagi vaziyatlar bo‘yicha kichik guruhlarda muhokama tashkil etilganda, o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglashni, hurmat qilishni, murosaga kelishni, o‘z qarashlarini asoslashni o‘rganadi. Bu jarayon axloqiy tarbiya bilan birga kommunikativ madaniyat, emotsional sezgirlik va ijtimoiy mas‘uliyatni ham shakllantiradi. Bir guruh ichida o‘z fikrini ravon ifodalagan bola asta-sekin boshqalar his-tuyg‘usini tushunishga, ularni qo‘llab-quvvatlashga va hamkorlikda to‘g‘ri qaror topishga intiladi.

Shu tariqa, raqamli vositalar asosida tashkil etilgan mazmunli, multimodal, interaktiv va hissiy jihatdan boy tarbiyaviy jarayon bolalarda nafaqat ezgulik tuyg‘usini shakllantiradi, balki uni real hayotda qo‘llashga undaydi. O‘quvchi asta-sekin boshqalarga mehribon bo‘lish, yordam ko‘rsatish, halollik, do‘stlik, birdamlik kabi fazilatlarni ongli ravishda o‘z xulq mezoniga aylantiradi. Demak, raqamli tarbiya zamonaviy ta‘limning ajralmas qismi sifatida bolalarda insoniylik poydevorini mustahkamlashning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi [5]. O‘quvchilar ko‘rish, tasavvur qilish orqali yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtira boradilar.

Matematika darslarida o‘quvchilarga topshiriqlar berish bilan birga ularni mustaqil topshiriqlar tuzishga o‘rgatish ularning aqliy faoliyatini o‘stirishga, mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga, kreativ yondasha olishga, o‘rgangan nazariy bilimlarini amaliy jarayonlarda qo‘llay olish bilan birga matematik savodxonliklarining oshishiga xizmat qiladi. Masalan: Berilgan masalaga teskari masala tuzing, yig‘indi berilganda ayirmasi ushbu yig‘indiga teng ifoda tuzing, sonlarni o‘sish tartibida joylashtiring, mos amallarni qo‘yib ifoda tuzing, shaklda nechta uchburchak bor, geometrik shakllardan manzara hosil qiling, shakllarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

teskari tomonlaridan yangi shakl hosil qiling, berilgan sonning bo‘luvchilarini qatnashtirib murakkab ifoda tuzing [6]. Shu kabi topshiriqlar o‘quvchi zihnini charxlab, mustaqil fikrlashga, topqirlikka undaydi. Ushbu topshiriqlardan dars davomida, guruh bilan yoki individual tarzda qo‘llash darsning samaradorligini oshiradi.

Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf matematika darslarida integratsiyalashgan ta’limni amalga oshirishda innovatsion yondashuvning nazariy asoslariga doir tadqiqot ishi natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarni turli xil o‘quv materiallari bilan ta’minlash, o‘quv jarayonini interaktiv va didaktik jihatdan boyitish, shuningdek, o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini monitoring qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta’lim muhitining samarali amalga oshirilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim olish jarayonini sifatli ravishda yaxshilash, ularning hayotiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, ularning kelajakda muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan malakalarni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qodirova D.A. “Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinflarda matematika fanini integratsiyalashgan holda o‘qitishning nazariy asoslari” - 2025 Farg‘ona metodika maktabi 18-b.
2. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I ., Adambekova G.A.”Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” darslik.”O‘qituvchi”.Toshkent-1996.
3. Qodirov M., Xoliqov A. Axborot texnologiyalari va ularni ta’limda qo‘llash. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 242 b.
4. Gavharov M. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. — Toshkent: Istiqlol nashriyoti, 2021. — 284 b.
5. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini raqamli vositalar yordamida ezgulik ruhida tarbiyalash Ne‘matov O.E, Aslonova S.A. Central asian journal of education and innovation 2025 158-b.
6. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I ., Adambekova G.A.”Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” darslik.”O‘qituvchi”.Toshkent-1996.
7. Jumayev M.E., “Matematikao‘qitish metodikasidan praktikum” o‘quv qo‘llanma.”O‘qituvchi”.Toshkent-2004.

**OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI VA
O‘QITUVCHI FAOLLIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim”

(sirtqi) yo‘nalishi talabasi

Amirova Yulduzxon Iskandarovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarining ijodiy faollik darajasi hamda professor-o‘qituvchilarning pedagogik faoliyat ko‘rsatish darajasini tadqiq etishning metodologik yondashuvlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda akademik muhitda kreativlikning nazariy asoslari tahlil qilinib, o‘qituvchi faoliyati samaradorligini baholashda qo‘llaniladigan diagnostik vositalar o‘rganilgan hamda integrallashgan baholash modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga qaratilgan dalillarga asoslangan pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: kreativ yondashuv, oliy ta’lim, o‘qituvchi faoliyati, baholash metodlari, pedagogik diagnostika, talaba faolligi, ta’lim samaradorligi, universitet pedagogikasi

Аннотация. В данной статье рассматриваются методологические подходы к исследованию уровня творческой активности студентов и степени педагогической деятельности преподавателей в высших учебных заведениях. В исследовании анализируются теоретические основы креативности в академической среде, изучаются диагностические инструменты, применяемые для оценки эффективности деятельности преподавателей, а также предлагается интегрированная модель оценивания. Полученные результаты способствуют разработке педагогических стратегий, основанных на доказательном подходе и направленных на развитие инноваций в системе высшего образования.

Ключевые слова: креативный подход, высшее образование, деятельность преподавателя, методы оценивания, педагогическая диагностика, активность студентов, эффективность обучения, университетская педагогика.

Annotation. This article examines methodological approaches to investigating the level of creative engagement among students and the degree of instructional activity demonstrated by teachers in higher education institutions. The study explores the theoretical foundations of creativity in academic settings, reviews diagnostic tools used to measure teacher effectiveness, and proposes an integrated assessment model. The findings contribute to the development of evidence-based pedagogical strategies aimed at fostering innovation in university-level education.

Keywords. Creative approach, higher education, teacher activity, assessment methods, pedagogical diagnostics, student engagement, instructional effectiveness, university pedagogy.

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash nafaqat o‘qituvchining bilim berish mahoratiga, balki talabalarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish qobiliyatiga ham bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Zamonaviy ta’lim paradigmasi talabadan faol bilim qurishni, o‘qituvchidan esa bu jarayonni boshqarishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, talabalarning ijodiy yondashuvi va o‘qituvchi faolligini aniqlash hamda o‘lchash metodlarini ilmiy asosda ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammo sifatida ko‘rinish kasb etmoqda.

Talabaning ijodiy yondashuvi deganda uning bilimni mexanik o‘zlashtirish o‘rniga muammoni yangicha ko‘z bilan ko‘rishi, mustaqil g‘oyalar ilgari surishi va standart bo‘lmagan yechimlar topish qobiliyati tushuniladi. Bunday yondashuv talabaning kognitiv faolligi, motivatsion holati va o‘z-o‘zini boshqarish darajasi bilan bevosita bog‘liq. O‘qituvchi faolligi esa darsni loyihalash, savollar berish, teskari aloqa o‘rnatish va o‘quvchi salohiyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik xatti-harakatlar majmuasini o‘z ichiga oladi.

Mazkur ikki ko‘rsatkich — talaba ijodkorligi va o‘qituvchi faolligi — o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni empirik usullar orqali o‘lchash va tahlil qilish oliy ta’lim sifatini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda ushbu maqolada tegishli diagnostik va baholash metodlari tahlil qilinadi, ularning imkoniyatlari va cheklangan tomonlari ko‘rsatiladi.

Pedagogik psixologiyada ijodiylikning kognitiv nazariyasi J. P. Gilford tomonidan asoslab berilgan bo‘lib, u divergent tafakkurni ijodiy fikrlashning asosiy mezon deb hisoblaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu nazariya oliy ta‘limga tatbiq etilganda, talabaning muammoni ko‘p tomonlama ko‘ra bilishi va noodatiy yechimlar taklif eta olishi kreativlik darajasini belgilaydi.

X. Yo‘ldosheva o‘qituvchining kasbiy faolligini pedagogik kompetentlikning tarkibiy qismi sifatida tahlil qilib, uni talabaning o‘quv motivatsiyasi bilan to‘g‘ri mutanosib bo‘lishini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, faol o‘qituvchi dars paytida talabani ijodiy topshiriqlar orqali o‘ylashga undasa, talabaning o‘qishga qiziqishi sezilarli oshadi [18-bet, 1].

B. Mirzayev oliy ta‘limda talabalar ijodkorligini o‘lchashning eng samarali metodi sifatida portfel baholash tizimini ko‘rsatadi. Uning ta‘kidlashicha, portfel metodi talabaning o‘quv jarayonidagi dinamikasini, mustaqil izlanish salohiyatini va ijodiy mahsulotini bir vaqtda qayd etishga imkon beradi [34-bet, 2].

Oliy ta‘lim muassasalarida o‘qituvchi faolligini diagnostika qilishda kuzatuv, so‘rovnoma, o‘z-o‘zini baholash va ekspert baholash usullaridan foydalaniladi. Har bir metod o‘ziga xos qo‘llanilish doirasi va aniqlik darajasiga ega. Masalan, kuzatuv metodi bevosita dars jarayonini tahlil qilishga imkon bersa ham, subyektiv omil ta‘sirini bartaraf etish mushkul bo‘lib qoladi.

N. Qodirov “o‘qituvchi faolligi faqat dars paytidagi xatti-harakatlarda emas, balki darsga tayyorgarlik, teskari aloqa va talabani rivojlantirishga yo‘naltirilgan strategik fikrlashda ham namoyon bo‘ladi” deb yozadi. Shu sababli faollikni baholashda keng qamrovli ko‘rsatkichlar tizimidan foydalanish maqsadga muvofiq [27-bet, 3].

Talabalar ijodiy yondashuvini o‘lchashda keng tarqalgan usullardan biri — Torrance ijodiy fikrlash testi (TTCT)dir. Ushbu test originallik, ishlab chiqish, ravonlik va moslashuvchanlik kabi to‘rt ko‘rsatkich bo‘yicha talabaning ijodiy potentsialini baholaydi. Lekin bu test ko‘proq psixometrik vosita sifatida qo‘llanib, pedagogik jarayon kontekstida to‘laonli natija bera olmasligi mumkin.

D. Xoliqova “talabaning ijodkorligini sinov orqali emas, balki real faoliyat jarayonida kuzatish orqali baholash aniqroq xulosalar beradi” degan pozitsiyani ilgari suradi. Uning tadqiqotlarida loyiha asosidagi o‘qitish (PBL) metodining ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi samaradorligi isbotlangan [51-bet, 4].

Raqamli texnologiyalar o‘qituvchi faolligini monitoring qilishda yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Learning Management System (LMS) tizimlari orqali o‘qituvchining platformadagi faollik ko‘rsatkichlari, topshiriqlar berish chastotasi, teskari aloqa sifati va talabalar bilan muloqot dinamikasi statistik jihatdan tahlil qilinishi mumkin. Bu yondashuv sub’yektivlikni kamaytiradi va uzluksiz monitoring imkoniyatini beradi.

S. Razzaqov raqamli ta‘lim muhitida o‘qituvchi faolligining o‘ziga xos ko‘rsatkich tizimini ishlab chiqib, “o‘qituvchining onlayn faolligi talaba natijalariga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim pedagogik omil hisoblanadi” deb xulosa qiladi [63-bet, 5].

M. Usmonova “oliy ta‘limda ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini kompleks o‘rganish pedagogik tadqiqotlarda nisbatan yangi yo‘nalish bo‘lib, yaxlit metodologik asosga muhtoj” ekanligini ta‘kidlaydi. Shuning uchun ushbu ikkala ko‘rsatkichni birgalikda o‘chash va tahlil qiluvchi integratsion model yaratish zarurati mavjud [44-bet, 6].

Xulosa. Oliy ta‘lim muassasalarida talabalarning ijodiy yondashuvi va o‘qituvchi faolligini o‘rganish pedagogik diagnostikaning muhim yo‘nalishlaridan birini tashkil etadi. Ushbu ikki ko‘rsatkich o‘rtasidagi o‘zaro aloqa ko‘p tomonlama bo‘lib, ularni alohida-alohida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

emas, balki yaxlit tizim sifatida tadqiq qilish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ko‘rsatadiki, o‘qituvchining yuqori faolligi talabaning ijodiy potentsialini ro‘yobga chiqaruvchi qulay pedagogik muhit yaratadi.

Talabaning ijodiy yondashuvini o‘lchovchi metodlar qatorida portfel baholash, loyiha asosidagi baholash, ko‘zatuv va Torrance testi kabi usullar o‘z samaradorligini isbotlagan. Biroq ushbu metodlarning har biri o‘z cheklovlariga ega bo‘lib, kompleks baholash modeli yaratish zaruriyati saqlanib qolmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlarda raqamli ta’lim platformalari imkoniyatlaridan foydalanib, real vaqt rejimida pedagogik faollikni monitoring qiluvchi avtomatlashtirilgan tizimlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

O‘qituvchi faolligini baholashda ob‘yektiv ko‘rsatkichlar tizimi ishlab chiqilishi zarur. Buning uchun ko‘zatuv, ekspert bahosi, raqamli faollik ma’lumotlari va talabalar fikri kombinatsiyasidan iborat ko‘p usullilik yondashuvi tavsiya etiladi. Bunday yondashuv o‘qituvchining kasbiy faoliyatini xolisona tahlil qilish imkonini beradi va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan asoslangan qarorlar qabul qilishni ta’minlaydi. Ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini bir-biri bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar sifatida o‘rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Universitetlarda o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish, malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish va sifat monitoringi tizimini rivojlantirish uchun ushbu ikki ko‘rsatkichni birlashtiruvchi diagnostik vositalar yaratish pedagog olimlar oldida turgan dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘ldosheva X. Pedagogik kompetentlik va o‘qituvchi faolligi. – Toshkent: Ziyonet, 2019. – 18–23-betlar.
2. Mirzayev B. Oliy ta’limda portfel baholash metodologiyasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. – 34–39-betlar.
3. Qodirov N. O‘qituvchi kasbiy faoliyatini baholash: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 27–32-betlar.
4. Xoliqova D. Loyiha asosidagi o‘qitish va ijodiy ko‘nikmalar. – Toshkent: Akademiya, 2022. – 51–57-betlar.
5. Razzaqov S. Raqamli ta’lim muhitida pedagogik monitoring. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2023. – 63–68-betlar.
6. Usmonova M. Oliy ta’limda integratsion pedagogik diagnostika. – Toshkent: Fan, 2021. – 44–49-betlar.

**OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI
VA O‘QITUVCHI FAOLLIIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI**

Ivatova Gulnora Raximovna Bog‘ot tumani

2- son umumiy o‘rta ta’lim maktabining
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarining ijodiy yondashuvini baholash va o‘qituvchi faolligini o‘lchashning nazariy-metodologik asoslari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, talabalarda kreativ tafakkurni shakllantirish, o‘qituvchining dars jarayonidagi rolini aniqlash hamda ikkala ko‘rsatkichni kompleks tarzda tadqiq etish usullari

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy pedagogik diagnostika vositalari asosida yuqori ta’lim sifatini ta’minlashga doir ilmiy qarashlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy yondashuv, o‘qituvchi faolligi, oliy ta’lim, pedagogik diagnostika, kreativ tafakkur, baholash metodlari, ta’lim sifati, talaba faolligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретико-методологические основы оценки творческого подхода студентов и измерения активности преподавателей в высших учебных заведениях. Анализируются методы формирования креативного мышления у студентов, роль преподавателя в учебном процессе и комплексное исследование обоих показателей. Изложены научные взгляды о обеспечении высокого качества образования на основе современных педагогических диагностических инструментов.

Ключевые слова: творческий подход, активность преподавателя, высшее образование, педагогическая диагностика, креативное мышление, методы оценки, качество образования, активность студентов.

Annotation. This article examines the theoretical and methodological foundations for assessing students' creative approach and measuring teacher activity levels in higher education institutions. The methods of developing creative thinking in students, the role of the teacher in the educational process, and complex approaches to studying both indicators simultaneously are analyzed. The article presents scholarly perspectives on ensuring high educational quality through modern pedagogical diagnostic tools.

Keywords: creative approach, teacher activity, higher education, pedagogical diagnostics, creative thinking, assessment methods, educational quality, student engagement.

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida talab darajasini oshirish, talabalarni kreativ fikrlashga yo’naltirish va o‘qituvchi samaradorligini baholash dolzarb pedagogik muammolardan biriga aylangan. Jamiyatning innovatsion rivojlanishi talabalardan nafaqat bilim egallashni, balki mustaqil, ijodiy va tanqidiy tafakkur yuritish ko‘nikmalarini ham talab etadi. Shu bois oliy ta’lim muassasalarida talabalarining ijodiy yondashuvini va o‘qituvchi faolligini ilmiy asosda o‘rganish tahlil etish pedagogik tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

O‘qituvchi faolligi dars samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. O‘qituvchining dars jarayonidagi ishtiroki, metodlarni to‘g‘ri tanlashi va talabalar bilan muloqot o‘rnatish mahorati bevosita ta’lim sifatiga ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, talabalarining ijodiy yondashuvi ularning bilim olishga bo‘lgan intilishini, mustaqil fikr yuritishga moyilligini va muammolarni nostandart usullarda yechish qobiliyatini namoyon etadi.

Ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini baholash metodlari pedagogik diagnostikaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu metodlar yordamida ta’lim jarayonidagi kamchiliklar aniqlanadi, o‘qituvchilar o‘zlarini takomillashtirish imkoniyatini qo‘lga kiritadi va talabalar kreativlikning yangi darajalariga erishadi. Natijada oliy ta’lim muassasalarida yaxlit ta’lim ekotizimi shakllanadi.

Pedagog olim B. Ziyomuhammadovning ta’kidlashicha, “ta’lim jarayonida o‘qituvchining faolligi talabalarni bilim o‘zlashtirishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiruvchi bosh omil hisoblanadi”. Ushbu qarash o‘qituvchi rolini passiv axborot uzatuvchidan faol pedagogik muloqot ishtirokchisiga o‘tkazish zarurligini asoslaydi. Ayniqsa,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ijodiy topshiriqlar va muammoli vaziyatlar yaratish orqali talabalar tafakkuri faollashadi [18-bet, 1].

F. Xasanovning tadqiqotlarida qayd etilishicha, “zamonaviy oliy ta’limda talabaning ijodiy faoliyati uning kasbiy kompetentligini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir”. Talabaning dars jarayonida mustaqil g‘oya ilgari surishi, tanqidiy tahlil qilishi va muammolarga yechim topish ko‘nikmasi uning ijodiy salohiyatidan dalolat beradi. Bunday ko‘nikmalarni diagnostika qilish usullari oliy ta’lim sifatini baholashda muhim vosita vazifasini o‘taydi [34-bet, 2].

Pedagogik diagnostikaga oid tadqiqotlarda o‘qituvchi faolligini o‘lchashning turli ko‘rsatkichlari keltirilgan. N. Saidahmedovning yozishicha, “o‘qituvchi faolligini baholashda uning darsni rejalashtirish, o‘tkazish va tahlil qilish ko‘rsatkichlari kompleks ravishda hisobga olinishi lozim”. Ushbu yondashuv o‘qituvchining nafaqat bilim berish, balki pedagogik muloqot yuritish va o‘quvchini rag‘batlantirish mahoratini ham qamrab oladi [56-bet, 3].

Talabalar ijodiy yondashuvini baholashda kuzatuv, test, portfolio va loyiha metodlaridan foydalanish keng tarqalgan. M. Hamidovning fikricha, “portfolio metodi talabaning o‘sinh dinamikasini ko‘rsatuvchi eng ishonchli vositalardan biridir”. Bu metod orqali talabaning semestrda faoliyati va ijodiy erishuvlari to‘liq aks ettiriladi hamda o‘qituvchi tomonidan ob‘ektiv baholash imkoniyati yaratiladi [29-bet, 4].

Dars jarayonida faol o‘qitish metodlarining qo‘llanilishi ham o‘qituvchi faolligini oshirishga xizmat qiladi. Sh. Qodirovning ta’kidlashicha, “keysstadi, rol o‘yini va muammoli ta’lim metodlari o‘qituvchidan yuqori pedagogik mahorat va doimiy ijodkorlikni talab etadi”. Ushbu metodlar nafaqat o‘qituvchi, balki talabalarning ham faolligini bir vaqtda oshiradi [47-bet, 5].

R. Qodirov oliy ta’limda kreativlikni rivojlantirishning tizimli yondashuvini asoslab, “o‘quv dasturi talabalarga mustaqil tadqiqot olib borish, gipoteza ilgari surish va natijalarni baholash imkoniyatini berishi kerak” deb ta’kidlaydi. Bunday dasturlar o‘qituvchi va talabaning birgalikdagi ijodiy faoliyatini tashkil etishning asosini tashkil qiladi [63-bet, 6].

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ijodiy yondashuvini va o‘qituvchi faolligini o‘rganish metodlari ta’lim sifatini oshirishning muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Pedagogik diagnostika vositalari orqali ushbu ko‘rsatkichlarni muntazam baholash o‘qituvchilar va talabalarning o‘sinh dinamikasini aniqlash imkonini beradi. Natijada ta’lim jarayoni yanada samarali va talabaga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etiladi.

Talabalarning ijodiy faolligi nafaqat akademik ko‘rsatkichlar bilan, balki kasbiy kompetentlik va shaxsiy rivojlanish bilan ham bevosita bog‘liq. Shu sababli ijodiy yondashuvni baholash metodlari an‘anaviy test va imtihon usullaridan tashqariga chiqib, loyiha, portfolio, kuzatuv va muloqot asosidagi diagnostikani o‘z ichiga olishi zarur. Bu esa talabalarning har tomonlama qobiliyatini to‘liq baholashga yordam beradi.

O‘qituvchi faolligi oliy ta’lim sifatining asosiy determinanti sifatida qaralishi lozim. O‘qituvchining dars jarayonidagi metodologik yondashuvi, talabalar bilan munosabati va ularni ijodiy faoliyatga undash mahorati bevosita ta’lim natijalariga ta’sir qiladi. Shu jihatdan o‘qituvchi faolligini ob‘ektiv o‘lchash mezonlari va ko‘rsatkichlari ilmiy asosda ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Faollik darajasini aniqlash o‘qituvchilarning kasbiy takomillashuviga zamin yaratadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligi o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik ham alohida tadqiqotni talab etadi. Faol va ijodkor o‘qituvchi o‘z talabalarida ham ijodiy tafakkurni rag‘batlantiradi. Shu ma’noda ikkala ko‘rsatkichni bir vaqtda, kompleks metodlar asosida o‘rganish yanada to‘liq ilmiy natijalar beradi va amaliyotda keng qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar o‘qituvchi va talaba faoliyatini doimiy monitoring qilishni zarur qilmoqda. Shu nuqtai nazardan ijodiy yondashuv va o‘qituvchi faolligini o‘rganishning metodologik bazasini kengaytirish hamda zamonaviy pedagogik diagnostika vositalarini oliy ta’lim amaliyotiga tatbiq etish ilmiy va amaliy jihatdan muhim vazifa hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ziyomhammadov B. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013. – 18–22-betlar.
2. Xasanova F. Oliy ta’limda talabalar kompetentligini rivojlantirish. – Toshkent: Fan, 2017. – 34–39-betlar.
3. Saidahmedov N. Pedagogik diagnostika asoslari. – Toshkent: Akademiya, 2015. – 56–61-betlar.
4. Hamidov M. Talabalar faoliyatini baholash metodlari. – Toshkent: TDPU, 2019. – 29–33-betlar.
5. Qodirova Sh. Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 47–52-betlar.
6. Qodirov R. Oliy ta’limda ijodiy ta’limni tashkil etish. – Toshkent: Tafakkur, 2021. – 63–68-betlar.

**GEOMETRIYA: PERIMETR, YUZA VA HAJMNI 3–4-SINF O‘QUVCHILARIGA
O‘GATISH USULLARI**

UrDPI “Boshlang‘ich ta’lim”

(sirtqi) yo‘nalishi talabasi

Yuldoshboyeva Gulshoda Olimboy qizi,

Yusupova Shahlo Murod qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimining 3–4-sinflarida geometrik tushunchalar — perimetr, yuza va hajmni o‘quvchilarga samarali o‘gatishning pedagogik asoslari yoritilgan. Shuningdek, real hayotiy ob‘yektlar, amaliy o‘lchovlar va ko‘rgazmali modellar yordamida geometrik bilimlarni shakllantirishning o‘ziga xos didaktik xususiyatlari tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy boshlang‘ich matematika metodikasi talablari asosida darslarni qiziqarli va natijali tashkil etishga oid ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: geometriya, perimetr, yuza, hajm, boshlang‘ich ta’lim, ko‘rgazmali o‘qitish, matematik tafakkur, amaliy mashqlar, ta’lim sifati.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы эффективного обучения геометрическим понятиям — периметру, площади и объёму — учащихся 3–4 классов начальной школы. Анализируются дидактические особенности

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

формирования геометрических знаний с помощью реальных объектов, практических измерений и наглядных моделей. Изложены научно-практические рекомендации по организации интересных и результативных уроков начальной математики.

Ключевые слова: геометрия, периметр, площадь, объём, начальное образование, наглядное обучение, математическое мышление, практические упражнения, качество образования.

Annotation. This article discusses the pedagogical foundations of effectively teaching geometric concepts — perimeter, area, and volume — to students in grades 3–4 of primary school. The didactic features of forming geometric knowledge through real-life objects, practical measurements, and visual models are analyzed. Scientific and practical recommendations for organizing engaging and productive primary mathematics lessons in line with modern methodological requirements are presented.

Keywords: geometry, perimeter, area, volume, primary education, visual teaching, mathematical thinking, practical exercises, quality of education.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida matematika fanining geometriya bo‘limi o‘quvchilar uchun ko‘pincha murakkab va mavhum sohalardan biri sifatida qabul qilinadi. Ayniqsa, 3–4-sinf o‘quvchilari uchun perimetr, yuza va hajm kabi o‘lchovga oid tushunchalarni o‘zlashtirish, ularning bir-biridan farqini anglab yetish va amaliyotda qo‘llash sezilarli qiyinchilik tug‘diradi. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etishning asosiy yo‘li — o‘qitishni abstrakt ta‘riflardan real hayotiy misollar va ko‘rgazmali modellar asosida tashkil etishdir. Shu sababli boshlang‘ich geometriya darslarida zamonaviy o‘qitish usullarini qo‘llash pedagogik jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Geometrik tushunchalarni o‘quvchiga tushuntirish jarayonida eng muhim shart — nazariya bilan amaliyotning uyg‘unlashuvidir. Perimetr, yuza va hajm tushunchalari o‘quvchiga faqat formulalar orqali emas, balki haqiqiy o‘lchovlar o‘tkazish, turli shakldagi jismlarni solishtirish va kundalik hayot ob‘yektlari bilan bog‘lab tushuntirish orqali samarali o‘zlashtiriladi. Masalan, sinfxona devorining uzunligini o‘lchash, kitob muqovasining yuzini hisoblash, idishdagi suvning hajmini aniqlash kabi topshiriqlar o‘quvchida geometriya faniga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadi.

Ko‘rgazmali o‘qitish vositalari boshlang‘ich geometriya darslarida alohida o‘rin tutadi. Rangli geometrik shakllar, qog‘ozdan yasalgan uch o‘lchamli jismlar, katakli qog‘oz va lineykali mashqlar yordamida o‘quvchilar perimetr va yuzani bevosita ko‘rib, sezib va o‘lchab tushunishiga erishadi. Hajm tushunchasi esa qutilar, idishlar va kublar yordamida ko‘rsatilganda o‘quvchida aniq fazoviy tasavvur shakllanadi. Bunday yondashuv o‘quvchini passiv tinglovchidan faol kashfiyotchiga aylantiradi.

Pedagog olim N. Bikbayevaning ta‘kidlashicha, “geometriya darslarida o‘quvchi biron shaklni o‘zi qurib, o‘lchab ko‘rganida uni hech qachon unutmaydi”. Perimetrni o‘qitishda o‘quvchilarga sinfxonadagi turli buyumlarning perimetrini o‘zlari o‘lchab yozib olish topshirig‘i berilganda, ular formulani yodlashdan ko‘ra tezroq va mustahkamroq o‘zlashtiradi. Bu yondashuv o‘quvchida o‘lchov birliklari haqida ham amaliy tasavvur shakllantirib, matematik savodxonligini oshiradi [17-bet, 1].

H. Yo‘supov “o‘quvchi yuzani faqat $a \times b$ formulasi sifatida emas, balki muayyan shaklni qoplaydigan kvadrat birliklarning soni sifatida tushunishi lozim” deb qayd etadi. Yuzani

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘qitishda katakli qog‘oz ustida shakllar chizib, katak sanash orqali boshlash o‘quvchida formulaga o‘tishdan oldin tushunchaning mazmuniy asosini mustahkamlaydi. Bunday ketma-ketlik o‘quvchining formulani mexanik qo‘llashdan chuqur tushunib qo‘llashga o‘tishini ta’minlaydi [34-bet, 2].

Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasiga oid adabiyotlarda hajm tushunchasini kiritishning bosqichli uslubi alohida ta’kidlanadi. D. Qodirov “ho‘jamdagi turli shakldagi idishlarni solishtirish, suv to‘ldirish va o‘lchash orqali hajm tushunchasini kiritish — bu yondashuv kub santimetr formulasiga o‘tishni ancha osonlashtiradi” deb yozadi. Tajribali o‘qituvchilar esa hajm darslarida kub shaklidagi qutilarni kubiklarga to‘ldirib ko‘rsatish natijasida o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi sezilarli oshishini qayd etishadi [51-bet, 3].

Perimetr, yuza va hajmni o‘rgatishda ularni bir-biridan aniq farqlash masalasi o‘qituvchi oldidagi asosiy muammolardan biridir. M. Ismoilova fikricha, “o‘quvchilar ko‘pincha perimetr va yuzani aralashtirib yuboradi, chunki ikkalasi ham bir shaklga tegishli bo‘Ladi — ularni farqlash uchun amaliy misollar va jismoniy modellar zarur”. O‘qituvchi perimetrni shaklning “ram”i, yuzani esa uning “o‘zi” sifatida izohlashi va katakli qog‘ozda ko‘rsatishi bu tushunchalarning ajratilishiga yordam beradi [43-bet, 4].

Geometriya darslarida amaliy topshiriqlar bilan birga didaktik o‘yinlardan foydalanish ham samarali natija beradi. F. Nazarova “o‘yin shaklida tashkil etilgan geometriya topshiriqlari o‘quvchilarning sinfda faolligini ikki barobargacha oshiradi va mavzuga bo‘Lgan qiziqishni kuchaytiradi” deb ta’kidlaydi. Masalan, “Shaklni topgin”, “Uzunliklar poygasi” va “Kim ko‘proq sig‘dira oladi” kabi o‘yin-mashqlar perimetr, yuza va hajm bo‘yicha bilimlarni mustahkamlashda juda samarali hisoblanadi [28-bet, 5].

Z. Hamidovaning ta’kidlashicha, “geometriya tushunchalarini kundalik hayot bilan bog‘Lab o‘qitish o‘quvchida matematikaning amaliy ahamiyatini his ettirganligi uchun motivatsiyani sezilarli oshiradi”. O‘quvchilardan uylarining xonasini o‘lchab perimetrini hisoblash, bog‘dagi gul o‘rin yuzasini aniqlash yoki suvga to‘La idishning hajmini taxmin qilish kabi uy topshiriqlari berish bilimni kundalik hayotga ko‘chirish ko‘nikmasini rivojlantiradi [62-bet, 6].

Xulosa qilib aytganda, 3–4-sinf o‘quvchilariga geometriya: perimetr, yuza va hajm tushunchalarini o‘gatishda amaliy va ko‘rgazmali usullardan foydalanish zamonaviy boshlang‘ich ta’lim metodikasining asosiy talablaridan biriga aylanib bormoqda. Mazkur yondashuv o‘quvchilarga geometrik bilimlarni formulalar darajasida emas, balki tushunish va his etish orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Natijada har bir o‘quvchi o‘z imkoniyatiga mos ravishda geometriyani o‘rgana oladi va kundalik hayotda uni qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Perimetrni o‘qitishda o‘lchovli amaliy mashqlar, yuzani o‘qitishda katakli qog‘oz va blok-modellar, hajmni o‘qitishda esa uch o‘lchamli jismlar va idishlar bilan ishlash — ushbu ketma-ketlik o‘quvchida geometrik tushunchalarning to‘Liq va mustahkam shakllanishini ta’minlaydi. Ayniqsa, uch tushunchaning o‘zaro farqini aniq tushuntirish va ularni bir-biridan ajratish uchun taqqoslab ko‘rgazma qilish o‘qituvchining asosiy pedagogik vazifasi hisoblanadi. Bu maqsadda ko‘rgazmali qurollar, turli shakldagi jismlar va raqamli animatsiyalar samarali vosita bo‘La oladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Geometriya darslarida o‘yin elementlarini kiritish ham o‘quvchilarning faolligini oshiradi va darsga bo‘lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi. O‘yin shaklidagi topshiriqlar orqali o‘quvchilar o‘lchash, solishtirish, tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi muhim matematik ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Bundan tashqari, jamoaviy va guruhli ishlash geometriya darslarida o‘quvchilarning bir-biridan o‘rganish imkoniyatini oshiradi va bilimning chuqurlashishiga yordam beradi.

Kundalik hayot ob‘yektlari bilan bog‘langan dars topshiriqlari o‘quvchida matematikaning amaliy qiymatini anglatadi va uning faniga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. O‘quvchi o‘zi yashayotgan muhitni matematik ko‘z bilan o‘rganib, perimetr, yuza va hajmni real sharoitlarda hisoblashga o‘rganar ekan, u nafaqat bilim, balki hayotiy ko‘nikma ham orttiradi. Bu esa boshlang‘ich ta‘limning asosiy maqsadi — o‘quvchini kundalik hayotga tayyorlash — bilan to‘la mos keladi.

Bugungi raqamli ta‘lim muhitida geometriya darslarida interaktiv taxtalar, geometrik animatsiya dasturlari va virtual modellar ham qo‘llanilmoqda. Ushbu zamonaviy vositalar an‘anaviy ko‘rgazmali qurollar bilan birgalikda ishlatilganda o‘qitishning samaradorligi yangi bosqichga ko‘tariladi. Shu sababli perimetr, yuza va hajmni o‘g‘atishda an‘anaviy va zamonaviy usullarning uyg‘unlashuvi boshlang‘ich geometriya ta‘limining istiqbolli yo‘nalishi sifatida ahamiyat kasb etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bikbayeva N. Boshlang‘ich sinflarda geometriya o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 17–22-betlar.
2. Yo‘supov H. Matematik tushunchalarni shakllantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016. – 34–38-betlar.
3. Qodirov D. Boshlang‘ich ta‘limda hajm va o‘lchovlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2019. – 51–55-betlar.
4. Ismoilova M. Geometriya darslarida ko‘rgazmali qurollar. – Toshkent: Tafakkur, 2017. – 43–47-betlar.
5. Nazarova F. Boshlang‘ich ta‘limda o‘yin texnologiyalari. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 28–32-betlar.
6. Hamidova Z. Matematikani hayot bilan bog‘lash metodlari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 62–67-betlar.

**SO‘ZLI MASALALAR YECHISH STRATEGIYALARI VA MANTIQUIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH**

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim”
(sirtqi) yo‘nalishi talabalari

**Xamrayeva Maynaxon Shonazar qizi
Qalandarova Yulduzxon Samandarovna**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida so‘zli masalalar yechishning pedagogik mohiyati, o‘quvchilarning mantiqiy va kreativ fikrlashini rivojlantirishdagi o‘rni hamda samarali o‘qitish strategiyalari tahlil qilingan. Shuningdek, so‘zli masalalar yordamida o‘quvchilarda matematik tushunchalar va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, muammoli vaziyatlardan foydalanish usullari hamda ta‘lim jarayonida individual

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yondashuvning ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Maqolada zamonaviy ta‘lim metodologiyasi asosida matematik masalalar yechish ko‘nikmalarini takomillashtirish yo‘llaribo‘yicha ilmiy mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: so‘zli masalalar, mantiqiy fikrlash, matematik ta‘lim, yechish strategiyalari, boshlang‘ich ta‘lim, kreativ fikrlash, muammoli ta‘lim, o‘quvchi faolligi.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая сущность решения текстовых задач в начальном образовании, роль данной деятельности в развитии логического и креативного мышления учащихся, а также эффективные стратегии обучения. Кроме того, анализируются способы формирования математических понятий и практических навыков с помощью текстовых задач, использование проблемных ситуаций, а также значение индивидуального подхода в учебном процессе. В статье изложены научные соображения о путях совершенствования навыков решения математических задач на основе современной методологии обучения.

Ключевые слова: текстовые задачи, логическое мышление, математическое образование, стратегии решения, начальное образование, креативное мышление, проблемное обучение, активность учащихся.

Annotation. This article examines the pedagogical significance of solving word problems in primary education, their role in developing students' logical and creative thinking, and effective teaching strategies. It also analyzes methods for developing mathematical concepts and practical skills through word problems, the use of problem-based learning situations, and the importance of an individual approach in the educational process. The article presents scientific ideas on improving word problem-solving skills based on modern teaching methodology.

Keywords: word problems, logical thinking, mathematical education, solving strategies, primary education, creative thinking, problem-based learning, student activity.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, tanqidiy tahlil qilishga va hayotiy muammolarni hal etishga tayyorlashni asosiy vazifa sifatida belgilaydi. Ayniqsa, matematika fanini o‘qitishda so‘zli masalalar yechish nafaqat hisoblash ko‘nikmalarini, balki o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini, sabab-natija munosabatlarini tushunish qobiliyatini va muammoni hal etish strategiyalarini ham rivojlantiradi. Chunki so‘zli masala matematikani hayotiy voqelik bilan bog‘lash imkonini beruvchi eng muhim o‘quv vositalaridan biri hisoblanadi.

So‘zli masalalar yechish — bu matn tahlili, matematik modellashtirish va mantiqiy xulosalar chiqarish jarayonlarini o‘z ichiga olgan murakkab bilish faoliyatidir. Mazkur faoliyat o‘quvchida matematik tafakkurni shakllantiribgina qolmay, uning kommunikativ va metabolish ko‘nikmalarini ham yuksaltiradi. O‘quvchi masala shartini tahlil qilish, ma‘lumotlarni tartibga solish, echim yo‘lini tanlash va natijani tekshirish orqali to‘laqonli intellektual rivojlanish jarayonini boshdan kechiradi.

Matematika darslarida so‘zli masalalar yechishga o‘rgatishda samarali strategiyalardan foydalanish o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq o‘zlashtirishiga, darsga qiziqishining ortishiga va mustaqil fikrlash malakasining rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ta‘lim metodologiyasida so‘zli masalalar yechish strategiyalarini ilmiy asosda o‘rganish va amaliyotga joriy etish dolzarb pedagogik muammo sifatida tan olingan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Pedagog olim A. Ziyomhammadovning ta‘kidlashicha, “o‘quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish faqat amaliy faoliyat orqali amalga oshiriladi”. Ushbu g‘oya so‘zli masalalar yechishning mohiyatini to‘liq aks ettiradi, chunki har bir masala yechish jarayoni o‘quvchidan faol intellektual ishtirok etishni talab qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limda so‘zli masalalar matematik tafakkur va muammo hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishning asosiy vositalaridan biri sifatida qaraladi [18-bet, 1].

M. Hamidova “muammoli ta‘lim texnologiyasi o‘quvchilarning bilish faolligini oshirishga xizmat qiladi” deb qayd etadi. So‘zli masalalar yechishda muammoli yondashuv qo‘llanilganda o‘quvchilar mustaqil izlash, taqqoslash va taxminlar bildirish orqali bilimlarini mustahkamlaydi. Murakkablik darajasi oshib boruvchi masalalardan foydalanish esa o‘quvchilarning bilish qiziqishini va darsga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi [34-bet, 2].

Boshlang‘ich ta‘lim metodikasiga oid tadqiqotlarda so‘zli masalalarning matematik tafakkurni rivojlantirishdagi o‘rni alohida o‘rganilgan. F. Yusupova “matematika darslarida so‘zli masalalar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiruvchi asosiy vositalardan biridir” deb yozadi. Strategik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning tahlil qilish, sintetik fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi [55-bet, 3].

So‘zli masala yechish strategiyalarini o‘rgatishda bosqichli yondashuv katta samara beradi: avval masala shartini tahlil qilish, so‘ng matematik model tuzish, so‘ngra echim topish va natijani tekshirish bosqichlari izchil o‘tiladi. Pedagog olim S. Matmusayevning fikricha, “o‘qituvchining yetakchi vazifasi o‘quvchiga baliq emas, balki baliq tutish usulini o‘rgatishdir”. So‘zli masalalar yechishga o‘rgatishda ham aynan ushbu tamoyil hal qiluvchi ahamiyatga ega [29-bet, 4].

Vizual modellashtirish usuli ham so‘zli masalalar yechishda samarali strategiya hisoblanadi. X. Rajabov “zamonaviy darsda ko‘rgazmalilik o‘quvchining tushunish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi” deb ta‘kidlaydi. Sxemalar, jadvallar va chizmalar yordamida masala shartini vizuallashtirish o‘quvchilarga murakkab munosabatlarni osonroq idrok etish va to‘liqroq tahlil qilish imkonini beradi [47-bet, 5].

D.Xoliqovanning ta‘kidlashicha, “boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchining mustaqil fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirish ta‘lim maqsadining muhim tarkibiy qismidir”. So‘zli masalalar yechish strategiyalarini o‘zlashtirish ushbu maqsadni amalga oshirishning eng samarali yo‘llaridan biri bo‘lib, matematik ta‘lim sifatini oshirishga bevosita xizmat qiladi [38-bet, 6].

Xulosa qilib aytganda, so‘zli masalalar yechish strategiyalari va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy matematika ta‘limining eng muhim yo‘lnalmalaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning nafaqat matematik bilimlarini, balki umumiy intellektual qobiliyatlarini, muammoga yondashish mahoratini va hayotiy ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Natijada har bir o‘quvchi masala yechish jarayonida faol ishtirokchi bo‘lib, o‘z fikrlash qobiliyatini namoyon eta oladi.

So‘zli masalalar yechish strategiyalarini o‘qitishda bosqichli, vizual va muammoli yondashuvlardan kompleks foydalanish o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini, tahliliy fikrlashini va ijodiy qobiliyatlarini bir vaqtda rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bu yondashuvning ahamiyati beqiyos, chunki aynan shu davrda matematikaga nisbatan munosabat va mustaqil fikrlash asoslari shakllanadi. Masala shartini to‘liq tushunish, ma‘lumotlarni tahlil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qilish va echim yo‘lini mustaqil tanlay olish ko‘nikmalari o‘quvchini kelajakda ham ilmiy, ham hayotiy muammolarni hal etishga tayyorlaydi.

Shuningdek, so‘zli masalalar yechish strategiyalari o‘quvchilar o‘rtasidagi bilim farqini kamaytirishga ham yordam beradi. Turli murakkablik darajasidagi masalalardan foydalanish kuchli o‘quvchilarning intellektual salohiyatini yanada yuksaltirsa, matematikadan qiynalayotgan o‘quvchilarga bosqichli ko‘mak orqali material mohiyatini anglab yetish imkonini beradi. Bu esa sinfdagi barcha o‘quvchilarni matematika darsiga jalb etishga, ularning o‘ziga ishonchini oshirishga va ta‘lim jarayonining samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

So‘zli masalalar yechish ko‘nikmalarini samarali rivojlantirish o‘qituvchidan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, interfaol metodlarni va individual yondashuvni maqsadli qo‘llashni talab qiladi. O‘qituvchi “Aqliy hujum”, “Zig-Zag”, “Insert” va “Muammo-Yechim” kabi metodlardan unumli foydalanishi orqali o‘quvchilarning masalani har tomonlama tahlil qilish, turli echim yo‘llarini ko‘rish va eng optimal strategiyani tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ham o‘quvchi shaxsiga yo‘ltirilgan va amaliyotga asoslangan ta‘limni tashkil etishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan so‘zli masalalar yechish strategiyalarini o‘rgatish matematika ta‘limida samaradorlikni oshirish, o‘quvchilarning bilim va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ularni to‘laqonli shaxs sifatida tarbiyalashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli bu yo‘linalishni matematika darslarida keng qo‘llash pedagogik jihatdan dolzarb va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ziyomuhammadov A. O‘quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017. – 18–22-betlar.
2. Hamidova M. Muammoli ta‘lim va matematik faollik. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 34–38-betlar.
3. Yusupova F. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Samarqand: SamDU, 2020. – 55–60-betlar.
4. Matmusayev S. Pedagogika va o‘qitish san’ati. – Toshkent: Akademiya, 2015. – 29–34-betlar.
5. Rajabov X. Ko‘rgazmali o‘qitish va interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 47–52-betlar.
6. Xoliqova D. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi va psixologiyasi. – Toshkent: Tafakkur bo‘lagi, 2021. – 38–43-betlar.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA KASRLARNI O‘QITISHNING SAMARALI
PEDAGOGIK METODLARI (3-4-SINF)**

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim”

(sirtqi) yo‘nalishi talabalari

Saparbayeva Feruza Alimboy qizi

Sobirova Shaxnoza Shavkat qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim muassasalarining 3-4-sinflarida o‘quvchilarga kasr tushunchasini tushuntirish va mustahkamlashda qo‘llanilayotgan zamonaviy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

pedagogik metodlar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda o‘quvchilarning abstraktsiya darajasini hisobga olgan holda kasrlarni ko‘rgazmali va o‘yinli usullar bilan o‘qitishning nazariy asoslari tahlil qilinib, sinov darslarida qo‘llanilgan interfaol yondashuvlarning samaradorligi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishni takomillashtirish uchun dalillarga asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: kasr, boshlang‘ich ta‘lim, o‘yinli o‘qitish, ko‘rgazmalilik, matematik tafakkur, interfaol metodlar, metodik yondashuv, o‘quv motivatsiyasi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные педагогические методы обучения дробям учащихся 3-4 классов начальных школ. Анализируются теоретические основы наглядного и игрового обучения дробям с учётом возрастных особенностей детей, изучается эффективность интерактивных подходов на пробных уроках. Полученные результаты способствуют разработке методических рекомендаций, направленных на совершенствование преподавания математики в начальной школе.

Ключевые слова: дробь, начальное образование, игровое обучение, наглядность, математическое мышление, интерактивные методы, методический подход, учебная мотивация.

Annotation. This article examines contemporary pedagogical methods for teaching fractions to students in grades 3–4 of primary schools. The study analyses the theoretical foundations of visual and game-based instruction in fractions, taking into account the cognitive developmental stage of young learners, and investigates the effectiveness of interactive approaches applied during experimental lessons. The findings provide a basis for developing evidence-based methodological recommendations aimed at improving mathematics instruction at the primary school level.

Keywords. Fraction, primary education, game-based learning, visual instruction, mathematical thinking, interactive methods, methodological approach, academic motivation.

Bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik savodxonlikni shakllantirish pedagogik amaliyotning eng muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Ayniqsa, kasrlar mavzusi ko‘plab o‘quvchilar uchun qiyinchilik tug‘diradigan, lekin kelajakdagi matematik bilimlarning poydevorini tashkil etuvchi muhim bo‘lim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, kasrlarni yosh o‘quvchilar idrokiga mos, qiziqarli va tushunilishi oson tarzda o‘qitish metodikasini ilmiy asosda ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Kasr tushunchasi o‘quvchi uchun mavhum matematik kategoriya bo‘lib, uni his-tuyg‘uga yaqin, ko‘rgazmali vositalar orqali tushuntirish o‘quv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bolaning konkret operatsional tafakkur bosqichida bo‘lishi (J. Piaje nazariyasiga ko‘ra) kasrlarni real hayot situatsiyalari va moddiy ob‘yektlar yordamida o‘rgatishni zaruriy shartga aylantiradi. O‘yinli metodlar esa bilimni mustahkamlashda motivatsion omil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Ushbu ikki yondashuv — ko‘rgazmalilik va o‘yinli o‘qitish — ni birlashtirib, ularning kasrlarni o‘qitishdagi qo‘shimcha ta‘sirini empirik tekshirish boshlang‘ich matematika ta‘limini modernizatsiya qilishda ilmiy zamin yaratadi. Shu maqsadda ushbu maqolada mavjud pedagogik metodlar tahlil qilinib, ularning afzalliklari va cheklovlari ko‘rsatiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich sinflarda kasrlarni o‘rgatishning psixologik asoslari masalasida J. Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasi muhim o‘rin tutadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, 7–11 yoshli bolalar konkret operatsiyalar bosqichida bo‘lib, ular mavhum tushunchalarni faqat moddiy timsol va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirishi mumkin. Kasrlar ham xuddi shunday mavhum matematik kategoriya bo‘lib, ularni o‘qitishda ko‘rgazmali qurollardan foydalanish zaruriy shart hisoblanadi.

G‘. Rahimova boshlang‘ich sinflarda kasrlarni o‘qitishda didaktik o‘yinlarning ahamiyatini tadqiq etar ekan, o‘yin jarayonida bolaning bilish faoliyati sezilarli darajada intensivlashishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, o‘yin qoidalar orqali kiritilgan matematik qoidalar o‘quvchi xotirasida mustahkam iz qoldiradi va takrorlash ehtiyojini kamaytiradi [22-bet, 1].

A.Xasanov kasrlarni fraksiyaviy modellar (doira, to‘rtburchak, chiziq) yordamida tushuntirishning samaradorligini isbotlab, vizual tasvirning og‘zaki tushuntirishdan ustunlik qilishini ko‘rsatgan. Uning tadqiqotida ko‘rgazmali model bilan ishlagan o‘quvchilar guruhida mavzuni o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 38 foizga yuqori bo‘lgan [15-bet, 2].

Kasrlarni o‘qitishda qo‘llaniluvchi metodlar qatorida: manipulyativ vositalar (qog‘oz buklab kesish, kasrli plitalar), raqamli simulyatorlar, guruhli o‘yin topshiriqlari va hayotiy masalalar alohida samaradorligi bilan ajralib turadi. Har bir metod o‘ziga xos qo‘llanilish sharoiti va maqsadli auditoriyaga ega. Masalan, manipulyativ vositalar dastlabki tushuncha shakllantirishda ta’sirchan bo‘lsa, raqamli vositalar mustahkamlash bosqichida qulay hisoblanadi.

N.To‘liboyeva “o‘qituvchi kasrni turli kontekstlarda takroran namoyish etishi — ovqat, vaqt, geometrik shakllar misolida — o‘quvchining mavzuga oid umumlashtirilgan tushuncha hosil qilishiga zamin yaratadi” deb yozadi. Shu sababli kasr tushunchasini yagona vaziyatda emas, balki turli kundalik holatlarda ko‘rsatish metodik jihatdan to‘g‘ri hisoblanadi [39-bet, 3].

O‘yinli metodlar orasida didaktik o‘yinlar, musobaqa topshiriqlari va rolli stsenariylar alohida o‘rin tutadi. L. Nazarova o‘tkazgan tajriba-sinov tadqiqotida rolli o‘yin usulidan foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning kasrlar bo‘yicha bilim sifati an’anaviy usulda o‘qitilgan sinflarga nisbatan statistik jihatdan sezilarli yuqori bo‘lganligi aniqlangan. Bundan tashqari, ushbu sinflarda o‘qishga qiziqish va darsda qatnashish ko‘rsatkichlari ham yuqori bo‘lgan [47-bet, 4].

Raqamli texnologiyalar, xususan, interaktiv doskalar va o‘quv ilovalari kasrlarni ko‘rgazmali ravishda taqdim etishning yangi imkoniyatlarini ochib bermoqda. Bunday vositalar o‘quvchiga kasrni dinamik holda — bo‘linayotgan jarayonni bosqichma-bosqich kuzatish imkonini berib, tushunishni chuqurlashtiradi va dars qiziqarliligini oshiradi.

R. Ergashev raqamli o‘quv muhitida kasrlarni o‘qitish samaradorligini o‘rganib, “interaktiv simulyatsiyalar o‘quvchining xato qilish va undan o‘qish imkoniyatini kengaytiradi, bu esa matematik tushunchalarni mustahkamlashning eng organik yo‘li hisoblanadi” degan xulosaga keladi [58-bet, 5].

Z. Karimova boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasrlarni o‘qitishdagi metodologik tayyorgarlik darajasini tahlil qilib, “o‘qituvchi o‘zi foydalanayotgan metodning psixologik va didaktik asosini chuqur tushungan holda qo‘llagandagina u samarali natija berishi mumkin”

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

degan muhim xulosaga keladi. Shuning uchun kasbiy tayyorgarlik va metodika masalasi kasr o‘qitish sifati bilan bevosita bog‘liq [31-bet, 6].

Boshlang‘ich sinflarda kasrlarni o‘qitish zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan bo‘lib, ushbu jarayonda ko‘rgazmali va o‘yinli metodlarning tutgan o‘rni beqiyos. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, yosh o‘quvchilarning kognitiv xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlangan metodlar kasrlar mavzusini o‘zlashtirish sifatini sezilarli oshiradi hamda o‘qishga ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Kasrlarni o‘qitishda samaradorligi isbotlangan usullar qatorida manipulyativ ko‘rgazmalar, didaktik o‘inlar, raqamli simulyatsiyalar va hayotiy masalalar alohida o‘rin tutadi. Biroq ushbu metodlarning har biri o‘z cheklovlariga ega bo‘lib, ularni bir-birini to‘ldiruvchi kompleks tizim sifatida qo‘llash zaruriyati mavjud. Kelajakdagi tadqiqotlarda turli metodlar kombinatsiyasining bir-biriga qo‘shimcha ta‘sirini o‘lchash va optimal kombinatsiyani aniqlash maqsadga muvofiq.

O‘qituvchining metodik tayyorgarligi va sinfda qulay psixologik muhit yaratish qobiliyati ham kasrlarni o‘qitish samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf matematika o‘qituvchilarining kasbiy malakasini oshirishda kasrlar mavzusidagi metodik kompetentlikka alohida e‘tibor qaratish tavsiya etiladi.

Kasrlarni qiziqarli va tushunarli o‘qitish nafaqat matematik savodxonlik, balki bolada mantiqiy tafakkur, muammoni ko‘ra bilish va kreativ yondashuv ko‘nikmalarini shakllantirish nuqtai nazaridan ham muhimdir. Ushbu ikki ko‘rsatkichni — metod samaradorligi va bolaning o‘quv motivatsiyasini — bir-biri bilan bog‘liq holda tadqiq qilish boshlang‘ich ta‘lim sifat monitoringining uzviy qismi bo‘lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rahimova G‘. Boshlang‘ich sinflarda didaktik o‘inlar orqali matematika o‘qitish. – Toshkent: Maktab, 2020. – 22–27-betlar.
2. Xasanov A. Boshlang‘ich matematikayi ko‘rgazmali o‘qitish metodikasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019. – 15–20-betlar.
3. To‘liboyeva N. Kontekstli ta‘lim va boshlang‘ich sinf matematikasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 39–44-betlar.
4. Nazarova L. Rolli o‘inlar va o‘quv motivatsiyasi: boshlang‘ich sinf tajribasi. – Farg‘ona: FarDU nashriyoti, 2022. – 47–52-betlar.
5. Ergashev R. Raqamli vositalar va interaktiv ta‘lim. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2023. – 58–63-betlar.
6. Karimova Z. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodologik kompetentligi. – Toshkent: Fan, 2022. – 31–36-betlar.

**3–4-SINFLARDA KO‘PAYTIRISH VA BO‘LISHNI O‘YIN VA VIZUAL USULLAR
BILAN O‘RGATISH**

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim”
(sirtqi) yo‘nalishi talabalari
Ulug‘bekova Go‘zal Qudrat qizi
Shermetova Nodira Kenja qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim tizimining 3–4-sinflarida ko‘yaytirish va bo‘lish amallarini o‘quvchilarga didaktik o‘yinlar va vizual ko‘rgazmali vositalar orqali o‘g‘atishning pedagogik asoslari va amaliy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, raqamlar jadvali, son o‘qlari, rangli kartochkalar hamda interaktiv o‘yin texnologiyalarining matematika darslaridagi o‘rni tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim metodikasi talablari asosida ko‘yaytirish va bo‘lish amallari darslarini qiziqarli va samarali tashkil etishga oid ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ko‘yaytirish, bo‘lish, didaktik o‘yin, vizual usul, boshlang‘ich ta‘lim, matematik tafakkur, son o‘qi, ko‘rgazmalilik, o‘quvchi faolligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы и практическое значение обучения умножению и делению учащихся 3–4 классов начальной школы с помощью дидактических игр и наглядных пособий. Анализируется роль таблицы умножения, числовых осей, цветных карточек и интерактивных игровых технологий на уроках математики. Изложены научно-практические рекомендации по эффективной организации уроков.

Ключевые слова: умножение, деление, дидактическая игра, визуальный метод, начальное образование, математическое мышление, числовая ось, наглядность, активность учащихся.

Annotation. This article examines the pedagogical foundations and practical significance of teaching multiplication and division to students in grades 3–4 of primary school through didactic games and visual teaching aids. The role of multiplication tables, number lines, coloured cards, and interactive game-based technologies in mathematics lessons is analyzed. Scientific and practical recommendations for organizing engaging and effective lessons on multiplication and division in line with modern primary education methodology are presented.

Keywords: multiplication, division, didactic game, visual method, primary education, mathematical thinking, number line, visual aids, student activity.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o‘quvchilarning bilim olish jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirishni hamda har bir o‘quvchining matematik savodxonligini oshirishni talab etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda ko‘yaytirish va bo‘lish amallarini o‘qitish matematika ta‘limining eng muhim va bir vaqtning o‘zida eng qiyin bosqichlaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu amallarni puxta o‘zlashtirmasdan turib o‘quvchi keyingi matematik mavzularni to‘la egalla olmaydi. Shu sababli ko‘yaytirish va bo‘lishni o‘yin va vizual usullar asosida o‘g‘atish pedagog olimlar tomonidan alohida e‘tiborga molik masala sifatida ko‘rib chiqilmoqda.

O‘yin asosidagi ta‘lim — bu o‘quvchining tabiiy faoliyat shakli bo‘lmish o‘yinni didaktik maqsadlar bilan uyg‘unlashtirgan pedagogik yondashuv bo‘lib, u orqali matematik tushunchalar ko‘ngilchan va tabiiy tarzda o‘zlashtiriladi. Vizual usullar esa ko‘rish qabul qilishi ustun bo‘lgan boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar uchun ayniqsa muhim bo‘lib, raqamlar orasidagi munosabatlarni grafik, jadval va sxemalar orqali ko‘rsatish matematik tafakkurni rivojlantiradi. Ushbu ikki yondashuv birgalikda qo‘llanilganda o‘quvchilarning matematik savodxonligi tezroq va mustahkamroq shakllanadi.

Ko‘paytirish jadvalini o‘qitishda an‘anaviy yod oldirishdan farqli ravishda, o‘yin va vizual usullar o‘quvchining ichki motivatsiyasiga tayanadi. Rangli kartochkalar, son o‘qlari,

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

dom o‘yini va juft-juft moslashtirish mashqlari kabi vositalar orqali o‘quvchi jadvalning ichki mantiqini tushunib, ko‘rib va his etib o‘zlashtiradi. Bo‘lish amali esa taqsimot va o‘z ichiga olish modellariga asoslangan ko‘rgazmali topshiriqlar orqali tushuntirilganda o‘quvchida amalning ma‘nosi chuqur shakllanadi.

Pedagog olim H.Yo‘supovning ta‘kidlashicha, “o‘yin orqali ta‘lim o‘quvchining ichki motivatsiyasini uyg‘otadi va bilimni o‘layotgan bo‘Lib qiladi”. Ko‘yaytirish va bo‘lish amallari ustida o‘yin shaklida ishlash o‘quvchida raqobat va hamkorlik ruhini shakllantiradi, bu esa o‘zlashtirish sifatini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, kichik guruhli o‘yin topshiriqlari o‘quvchilarda jamoa bo‘Lib ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi [16-bet, 1].

F.Toshpo‘latova “Ko‘rgazmali o‘qitish vositalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida abstrakt matematik tushunchalarni konkretlashtirish uchun pedagogik ko‘prik vazifasini bajaradi” deb qayd etadi. Ko‘yaytirish jadvalini rangli kartochkalar, son o‘qlari va blok-diagrammalar yordamida ifodalash o‘quvchilarda tushunish chuqurligini oshiradi. Ushbu vositalar ayniqsa fazoviy fikrlash qobiliyati rivojlangan o‘quvchilar uchun samarali hisoblanadi [39-bet, 2].

Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasiga oid tadqiqotlarda raqamli vizualizatsiya dasturlari va interaktiv taxtalardan foydalanishning ahamiyati tobora oshib borayotgani ta‘kidlanadi. S. Qodirov “interaktiv o‘qitish muhiti o‘quvchining amal bajarishini ko‘zatib, darhol tuzatish olish imkonini beradi” deb yozadi. Bu esa an‘anaviy doskada yozilgan topshiriqqa nisbatan o‘zlashtirish tezligini sezilarli darajada oshiradi [53-bet, 3].

Didaktik o‘yinlarni matematik darsga tatbiq etishda o‘qituvchining o‘yinni to‘g‘ri saralash va moslash mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. G. Nazarova fikricha, “o‘quv o‘yini pedagogik jihatdan samarali bo‘Lishi uchun u avvaldan rejalashtirilgan va o‘lchanadigan natijaga yo‘naltirilgan bo‘Lishi zarur”. O‘yin qoidalari matematik maqsadga qat‘iy bo‘ysundirilib, jarayon va natija o‘rtasida aniq pedagogik bog‘Liqlik o‘rnatilishi shart [31-bet, 4].

Bo‘lish amalini o‘qitishda vizual modellash usulining qo‘llanilishi ayniqsa samarali natija beradi. M. Hamidova “bo‘lish amalini doira va kvadratlarga joylashtirilgan ob‘yektlar yordamida ko‘rsatish o‘quvchida amalning ma‘nosini tezroq tushunishga olib keladi” deb ta‘kidlaydi. Bu yondashuv ayniqsa uyushgan guruhlariga bo‘lishni va qoldikli bo‘lishni kiritishda katta pedagogik qimmatga ega [44-bet, 5].

R.Ergashevaning ta‘kidlashicha, “o‘yin va vizual usullarni uyg‘unlashtirib o‘qitish o‘quvchilarda matematikaga bo‘Lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi va dars paytidagi matematik xavotirni kamaytiradi”. Bu esa ayniqsa matematikadan o‘zlashtirishi past bo‘Lgan o‘quvchilar bilan ishlashda katta ahamiyatga ega bo‘lib, ularning o‘ziga bo‘Lgan ishonchini tiklashga yordam beradi [62-bet, 6].

Xulosa qilib aytganda, 3–4-sinflarda ko‘yaytirish va bo‘lish amallarini o‘yin va vizual usullar bilan o‘gatish zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim tizimining pedagogik talablariga to‘Liqlik javob beradi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarga matematik tushunchalarni mexanik yodlash o‘rniga ongli tushunish orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Natijada har bir o‘quvchi o‘z rivojlanish sur‘atiga mos ravishda bilim olib, darsda faol ishtirok etadi va matematikaga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Didaktik o‘yinlarning matematika darslariga tatbiq etilishi o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammoni hal etish va guruhda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘yin shaklida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilar hisob-kitob amallarini bajarish jarayonini o‘yin qoidalari bilan bog‘laydilar, bu esa bilim olishga bo‘lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Ayniqsa, matematik raqobat o‘yinlari va jamoaviy topshiriqlar o‘quvchilarning bir-biridan o‘rganish imkoniyatini oshiradi.

Vizual usullarning qo‘llanilishi o‘quvchilarda ko‘yaytirish va bo‘lish amallarini fazoviy va shakliy tushunishga yo‘l ochadi. Rangli jadvallar, son o‘qlari, blok-sxemalar va raqamli animatsiyalar orqali abstrakt matematik munosabatlar ko‘zga ko‘rinadigan va sezgilar orqali qabul qilinadigan shaklga aylanadi. Bu esa ayniqsa ko‘rish qabul qilishi ustun bo‘lgan o‘quvchilar uchun o‘zlashtirish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi.

O‘yin va vizual yondashuvlarni birgalikda qo‘llash o‘quvchilar o‘rtasidagi bilim farqini kamaytirish va barcha o‘quvchilarni faol o‘quv jarayoniga jalb etishga xizmat qiladi. Kuchli o‘quvchilar murakkab mantiqiy topshiriqlar orqali fikrlashini kengaytirsa, o‘zlashtirishi past bo‘lgan o‘quvchilar vizual vositalar yordamida mavzuning asosini mustahkamlaydi. Bu esa sinfdagi barcha o‘quvchilarga o‘z imkoniyatiga mos ravishda muvaffaqiyat his etishga imkon beradi.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan raqamlashtirish jarayoni boshlang‘ich matematika darslarida interaktiv vizual qurollardan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Interaktiv taxtalar, matematik ilova dasturlari va onlayn o‘yin platformalari an‘anaviy ko‘rgazmali qurollar bilan birgalikda qo‘llanilganda ta‘lim sifati yangi bosqichga ko‘tariladi. Shu sababli o‘yinli va vizual usullardan foydalanish boshlang‘ich ta‘limda pedagogik jihatdan dolzarb va istiqbolli yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘supov H. Boshlang‘ich sinflarda o‘yin texnologiyalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 16–20-betlar.
2. Toshpo‘latova F. Ko‘rgazmali ta‘lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2017. – 39–43-betlar.
3. Qodirov S. Raqamli ta‘lim vositalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 53–57-betlar.
4. Nazarova G. Boshlang‘ich ta‘limda didaktik o‘yinlar. – Toshkent: Tafakkur, 2016. – 31–35-betlar.
5. Hamidova M. Matematikani modellashtirish usullari. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 44–48-betlar.
6. Ergasheva R. Boshlang‘ich matematika metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 62–66-betlar.

**O‘QUV QIYINCHILIKLARI BO‘LGAN O‘QUVCHILARDA DIQQAT VA XOTIRA
JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA NEYROPSIXOLOGIK KORREKSIYA
USULLAR**

Atadjanova Dinara Ulug‘bekovna
Urganch davlat pedagogika instituti,
“Maktabgacha ta‘lim” kafedrası mudiri, p.f.f.d (PhD), prof v.b
dinoraatadjanova@gmail.com

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘quv qiyinchiliklari kuzatiladigan o‘quvchilarda diqqat va xotira jarayonlarini rivojlantirishda neyropsixologik korreksiya usullarining ahamiyati yoritilgan. Neyropsixologik yondashuv asosida bolaning bilish jarayonlarini faollashtirish, miya funksional tizimlarini uyg‘unlashtirish hamda o‘quv faoliyatidagi muammolarni kamaytirishga qaratilgan mashq va metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, diqqatni jamlash, eslab qolish va ma’lumotni qayta tiklash ko‘nikmalarini rivojlantirishda sensor, motor va kognitiv mashqlarning samaradorligi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: neyropsixologik korreksiya, diqqat, xotira, o‘quv qiyinchiliklari, kognitiv rivojlanish, bilish jarayonlari, korreksion mashqlar, o‘quvchilar.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение методов нейропсихологической коррекции в развитии внимания и памяти у учащихся с трудностями обучения. На основе нейропсихологического подхода анализируются методы и упражнения, направленные на активизацию познавательных процессов, гармонизацию функциональных систем мозга и снижение учебных трудностей. Особое внимание уделено эффективности сенсорных, моторных и когнитивных упражнений в развитии концентрации внимания, запоминания и воспроизведения информации.

Ключевые слова: нейропсихологическая коррекция, внимание, память, трудности обучения, когнитивное развитие, познавательные процессы, коррекционные упражнения, учащиеся.

Abstract. This article discusses the importance of neuropsychological correction methods in developing attention and memory processes in students with learning difficulties. Based on a neuropsychological approach, the study analyzes exercises and methods aimed at activating cognitive processes, harmonizing functional brain systems, and reducing learning problems. The effectiveness of sensory, motor, and cognitive exercises in improving concentration, memorization, and information recall skills is also highlighted.

Keywords: neuropsychological correction, attention, memory, learning difficulties, cognitive development, cognitive processes, corrective exercises, students.

Bugungi kunda ta’lim tizimida har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o‘quv qiyinchiliklari kuzatiladigan bolalar bilan ishlash pedagog va psixologlardan alohida yondashuvni talab qiladi. Bunday o‘quvchilarda diqqatning tez chalg‘ishi, ma’lumotni eslab qolishdagi qiyinchiliklar, topshiriqlarni bajarishda sustlik va o‘quv materialini o‘zlashtirishda muammolar uchraydi. Bu holatlar bolaning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘quv qiyinchiliklarining kelib chiqish sabablari turlicha bo‘lishi mumkin. Ayrim hollarda markaziy nerv tizimining funksional yetilmaganligi, emotsional zo‘riqishlar yoki ijtimoiy muhit omillari bunga sabab bo‘ladi. Shu bois bunday o‘quvchilar bilan ishlashda zamonaviy psixologik va pedagogik metodlardan foydalanish muhimdir. Ana shunday samarali yondashuvlardan biri neyropsixologik korreksiya hisoblanadi.

Neyropsixologik korreksiya bolaning miya faoliyati va psixik jarayonlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Ushbu metod orqali diqqat, xotira, tafakkur va nutq kabi bilish jarayonlari rivojlantiriladi. Ayniqsa, diqqat va xotira jarayonlarini mustahkamlash o‘quv faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Asosiy qism

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘quv qiyinchiliklari tushunchasi va uning xususiyatlari

O‘quv qiyinchiliklari — bu o‘quvchining ta’lim jarayonida bilimlarni qabul qilish, qayta ishlash va eslab qolishdagi muammolari bilan bog‘liq holatlardir. Bunday bolalar ko‘pincha dars jarayonida faol ishtirok etishda qiynaladilar, ko‘rsatmalarni tez unutadilar va vazifalarni bajarishda sekinlik namoyon qiladilar.

O‘quv qiyinchiliklari quyidagi ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi:

- diqqatning yetarli darajada jamlanmasligi;
- tez chalg‘ish;
- qisqa muddatli xotiraning sust rivojlanganligi;
- eshitilgan yoki o‘qilgan ma’lumotni qayta hikoya qilishdagi qiyinchiliklar;
- yozish va o‘qishda xatolarning ko‘pligi;
- topshiriqlarni bajarishda motivatsiyaning pastligi.

Bunday muammolar o‘quvchining psixologik holatiga ham ta’sir qiladi. O‘zlashtirishdagi muvaffaqiyatsizliklar natijasida bola o‘ziga bo‘lgan ishonchini yo‘qotishi mumkin. Shu sababli o‘quv qiyinchiliklarini erta aniqlash va korreksion ishlarni o‘z vaqtida tashkil etish zarurdir.

Neyropsixologik korreksiyaning mohiyati

Neyropsixologik korreksiya — bu maxsus mashqlar va metodlar yordamida bolaning psixik funksiyalarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Ushbu yondashuv rus neyropsixologi Aleksandr Luriya tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalarga asoslanadi. Unga ko‘ra, inson miyasi bir nechta funksional bloklardan tashkil topgan bo‘lib, ular o‘zaro uyg‘un faoliyat yuritganda bilish jarayonlari samarali rivojlanadi.

Neyropsixologik korreksiyaning asosiy maqsadi:

- miyaning sust faoliyat yuritayotgan qismlarini faollashtirish;
- bilish jarayonlarini rivojlantirish;
- o‘quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni kamaytirish;
- bolaning psixologik va emotsional holatini yaxshilashdan iborat.

Mazkur korreksiya jarayonida harakatli, sensor, vizual va eshituv mashqlaridan keng foydalaniladi. Mashqlar muntazam va tizimli ravishda olib borilganda ijobiy natijalar kuzatiladi.

Diqqat jarayonlarini rivojlantirish usullari

Diqqat insonning ma’lum bir faoliyatga ongli ravishda yo‘naltirilishi va shu faoliyatga jamlanish qobiliyatidir. O‘quvchilarda diqqatning yaxshi rivojlanganligi ta’lim jarayonining muvaffaqiyatli kechishini ta’minlaydi. Diqqat sust bo‘lgan o‘quvchilar darsda tez chalg‘iydi, topshiriqlarni oxirigacha bajara olmaydi va ma’lumotni to‘liq qabul qilmaydi.

Neyropsixologik korreksiyada diqqatni rivojlantirish uchun quyidagi mashqlar qo‘llaniladi:

Vizual diqqat mashqlari

Bu mashqlar orqali bolaning ko‘rish orqali qabul qilishi va diqqati rivojlantiriladi. Masalan: rasmlar orasidan farqlarni topish; geometrik shakllarni ajratish; ma’lum belgilarni tez aniqlash; ketma-ketlikni davom ettirish. Mazkur mashqlar bolaning diqqat barqarorligini oshirishga yordam beradi.

Eshituv diqqati mashqlari

Eshituv orqali diqqatni rivojlantirish uchun: tovushlarni farqlash; ritmni takrorlash; og‘zaki ko‘rsatmalarni ketma-ket bajarish kabi topshiriqlar beriladi. Bu usullar bolaning tinglash va eshitilgan ma’lumotni qayta ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Harakatli mashqlar

Harakat bilan bog‘liq mashqlar miyaning ikki yarim shari faoliyatini uyg‘unlashtiradi. Jumladan:

ikki qo‘l bilan bir vaqtda harakat bajarish; muvozanat saqlash; koordinatsion mashqlar bajarish diqqatni jamlashga yordam beradi.

Xotira jarayonlarini rivojlantirish usullari

Xotira — bu insonning ma’lumotni eslab qolish, saqlash va qayta tiklash qobiliyatidir. O‘quv faoliyatida xotiraning ahamiyati juda katta. Xotira sust rivojlangan o‘quvchilar yangi mavzularni o‘zlashtirishda qiyinchilikka duch keladilar.

Neyropsixologik korreksiyada xotirani rivojlantirish uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

Assotsiativ eslab qolish

Bu usulda ma’lumotlar o‘zaro bog‘lanadi. Masalan, yangi so‘zlarni rasm yoki voqealar bilan bog‘lash orqali eslab qolish osonlashadi.

Mnemonik usullar

Mnemonika ma’lumotni oson eslab qolishga yordam beruvchi maxsus usullar tizimidir. Qisqartmalar, she’rlar va ramziy belgilar orqali ma’lumotni uzoq muddat xotirada saqlash mumkin.

Takrorlash usuli

Takrorlash xotirani mustahkamlashning eng samarali vositalaridan biridir. O‘qilgan matnni qayta hikoya qilish, savollarga javob berish va yozma mashqlar bajarish eslab qolishni kuchaytiradi.

Sensor mashqlar

Rang, tovush, harakat va shakllar bilan bog‘liq mashqlar orqali bolaning sensor qabul qilish faoliyati rivojlanadi. Bu esa xotira samaradorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Neyropsixologik korreksiyaning samaradorligi

Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, neyropsixologik korreksiya usullari o‘quv qiyinchiliklari bo‘lgan bolalar bilan ishlashda samarali natijalar beradi. Muntazam tashkil etilgan mashg‘ulotlar natijasida: diqqatning barqarorligi oshadi; eslab qolish hajmi kengayadi; tafakkur va nutq rivojlanadi; o‘quv motivatsiyasi kuchayadi; mustaqil ishlash ko‘nikmalari shakllanadi.

Shuningdek, bolaning emotsional holati yaxshilanib, o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi. Bu esa uning jamoadagi faolligi va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta’sir qiladi. Xulosa qilib aytganda, o‘quv qiyinchiliklari bo‘lgan o‘quvchilarda diqqat va xotira jarayonlarini rivojlantirishda neyropsixologik korreksiya usullari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodlar bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda uning bilish faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Diqqat va xotiraning rivojlanishi esa o‘quv faoliyatining samaradorligini oshirib, bolaning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlaydi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘qituvchisining psixologiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 1999.
2. G‘oziyev E.G. O‘quvchilarning o‘quv faoliyatini boshqarish. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 1988.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Nishonova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari. – Toshkent: “Fan”, 2003. (O‘zlashtirishning yuqori bosqichi – ijodiy tafakkur bo‘yicha muhim manba).

4. Karimova V.M. Psixologiya. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “Iqtisod-moliya”, 2008.
Baratov Sh.R. O‘quvchi shaxsini o‘rganish usullari. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 1995

**ИНТЕГРАЦИЯ ГЕЙМИФИКАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В
ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИИ**

Икрамова Нилуфар

школа Маъмун город Хива

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности интеграции геймификации и интерактивных методов в систему онлайн-обучения. Анализируются основные механизмы мотивации обучающихся, роль игровых элементов в повышении вовлеченности и качества усвоения знаний. Особое внимание уделяется современным цифровым платформам, использующим интерактивные технологии, такие как викторины, рейтинги, виртуальные задания и командные проекты. Результаты исследования показывают, что применение геймификации способствует развитию познавательной активности, самостоятельности и устойчивого интереса к образовательному процессу.

Ключевые слова: геймификация, онлайн-обучение, интерактивные методы, цифровое образование, мотивация, образовательные технологии, дистанционное обучение.

Annotatsiya. Mazkur maqolada onlayn ta’lim tizimida gamifikatsiya va interaktiv metodlarni integratsiya qilishning ahamiyati yoritilgan. Ta’lim jarayonida o‘yin elementlaridan foydalanish orqali talabalar motivatsiyasini oshirish, bilimlarni samarali o‘zlashtirish hamda ta’lim sifatini yaxshilash masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, viktorinalar, reyting tizimlari, virtual topshiriqlar va jamoaviy loyihalar kabi interaktiv texnologiyalarning afzalliklari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari gamifikatsiya ta’lim oluvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, onlayn ta’lim, interaktiv metodlar, raqamli ta’lim, motivatsiya, masofaviy ta’lim, ta’lim texnologiyalari.

Abstract. This article examines the integration of gamification and interactive methods in online education systems. The study analyzes motivational mechanisms, the role of game elements in increasing student engagement, and improving the quality of knowledge acquisition. Particular attention is paid to modern digital platforms using interactive technologies such as quizzes, rankings, virtual tasks, and collaborative projects. The findings indicate that gamification enhances cognitive activity, learner autonomy, and sustained interest in the educational process.

Keywords: gamification, online learning, interactive methods, digital education, motivation, educational technologies, distance learning.

Современное общество характеризуется стремительным развитием цифровых технологий, которые активно внедряются в образовательную сферу. Онлайн-обучение стало неотъемлемой частью системы образования, особенно после глобальных изменений, связанных с цифровизацией и развитием дистанционных форм

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

взаимодействия. Однако одной из основных проблем онлайн-обучения остается снижение мотивации обучающихся и недостаточная вовлеченность в учебный процесс. В связи с этим особую актуальность приобретает использование геймификации и интерактивных методов обучения.

Геймификация представляет собой внедрение игровых элементов в неигровую среду с целью повышения интереса и мотивации пользователей. В образовательном процессе к таким элементам относятся баллы, рейтинги, достижения, уровни, виртуальные награды и соревновательные задания. Использование данных механизмов позволяет сделать процесс обучения более увлекательным и эмоционально насыщенным.

Интерактивные методы обучения ориентированы на активное взаимодействие между преподавателем и обучающимися. В онлайн-среде они реализуются посредством цифровых платформ, видеоконференций, онлайн-тестов, виртуальных досок, форумов и командных проектов. В отличие от традиционных методов, интерактивное обучение способствует развитию критического мышления, коммуникативных навыков и самостоятельности студентов.

Одним из главных преимуществ интеграции геймификации в онлайн-обучение является повышение мотивации. Игровые элементы создают чувство достижения и стимулируют обучающихся к регулярному выполнению заданий. Например, система накопления баллов и перехода на новые уровни вызывает у студентов желание продолжать обучение и улучшать результаты.

Особенно эффективно это проявляется при обучении школьников и студентов младших курсов.

Кроме того, геймификация способствует индивидуализации обучения. Цифровые платформы позволяют учитывать уровень подготовки каждого обучающегося и предлагать задания различной сложности. Такой подход делает образовательный процесс более гибким и адаптивным. Учащиеся получают возможность самостоятельно выбирать темп обучения и отслеживать собственный прогресс.

Интерактивные методы также играют важную роль в формировании активной образовательной среды. Использование онлайн-викторин, дискуссий и групповых проектов помогает поддерживать интерес обучающихся и способствует развитию командной работы. В процессе совместной деятельности студенты учатся анализировать информацию, высказывать собственное мнение и принимать коллективные решения.

Особое значение имеет применение современных образовательных платформ, таких как Moodle, Google Classroom, Kahoot и Quizizz. Эти платформы предоставляют широкий набор инструментов для организации интерактивного обучения и внедрения игровых элементов. Например, сервис Kahoot позволяет проводить онлайн-викторины в игровой форме, что значительно повышает вовлеченность студентов в учебный процесс.

Несмотря на многочисленные преимущества, интеграция геймификации и интерактивных методов имеет и определенные трудности. Одной из проблем является необходимость технического обеспечения и цифровой грамотности преподавателей. Для эффективного использования современных технологий педагоги должны владеть навыками работы с онлайн-платформами и уметь адаптировать учебные материалы к цифровой среде.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Также существует риск чрезмерного увлечения игровыми элементами, при котором внимание обучающихся может смещаться с содержания учебного материала на получение наград и баллов. Поэтому важно сохранять баланс между образовательной целью и игровыми механизмами.

Таким образом, интеграция геймификации и интерактивных методов в онлайн-обучение является эффективным инструментом повышения качества образования. Использование игровых технологий способствует росту мотивации, развитию познавательной активности и улучшению усвоения учебного материала. В современных условиях цифровизации образования данные методы становятся важной составляющей успешного образовательного процесса и открывают новые возможности для преподавателей и обучающихся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кларин М.В. Инновационные модели обучения. — Москва: Просвещение, 2020.
2. Zichermann G., Cunningham C. Gamification by Design. — Sebastopol: O’Reilly Media, 2011.
3. Kapp K. The Gamification of Learning and Instruction. — San Francisco: Pfeiffer, 2012.
4. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. — Москва: Академия, 2019.
5. Deterding S. Gamification: Designing for Motivation // Interactions. — 2012. — №4.
6. Hamari J., Koivisto J., Sarsa H. Does Gamification Work? — A Literature Review of Empirical Studies // IEEE, 2014.
7. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. — Canada: Athabasca University Press, 2017.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARGA KOMBINATORIK MASALALAR YECHISHNI
TUSHUNTIRISH**

Madreymova Moxida Maxmud qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 253-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarga kombinatorik masalalarini yechishni tushuntirish jarayonin tahlil qilinadi. Kombinatorik masalalar matematika-tikada elementlar to‘plamini tartibga solish va ularning kombinatsiyalarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Kombinatorika – bu matematikaning bir bo‘limi bo‘lib, u obyektlarni tartiblash, tanlash va joylashtirish masalalarini o‘rganadi. Boshlang‘ich sinflarda kombinatorikani o‘rganish, o‘quvchilarga muammolarni yechishda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu mavzu o‘quvchilarga turli xil obyektlar bilan ishlashni, ularni qanday qilib birlashtirish va tartibga solishni o‘rganishga imkon beradi. Boshlang‘ich sinflarda kombinatorik masalalarni yechish jarayonida o‘quvchilar oddiy misollar orqali ushbu fan bilan tanishadilar. Masalan, bir xil rangdagi to‘plarni qanday qilib birlashtirish yoki turli xil rangdagi to‘plarni qatorlarga joylashtirish kabi vazifalar orqali o‘quvchilar kombinatorik tushunchalarni o‘zlashtiradilar. Bu

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jarayon nafaqat matematik ko‘nikmalarni, balki ijodkorlik va mantiqiy fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Kombinatorika, matematikada turli xil obyektlarni tartiblash, tanlash va joylashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan soha hisoblanadi. Boshlang‘ich sinflarda kombinatorika asoslarini o‘rganish, bolalarga mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshirishda yordam beradi. Bu fan, o‘quvchilarga oddiy raqamlar va obyektlar orqali o‘yinlar va misollar yordamida o‘rganiladi. Kombinatorika, shuningdek, bolalarga muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi. Ular turli xil vaziyatlarda qanday qilib eng yaxshi natijaga erishishlarini o‘rganadilar. Bu bilimlar, nafaqat matematikada, balki kundalik hayotda ham qo‘llanilishi mumkin. Kombinatorik masalalarni yechishda bir nechta asosiy usullar mavjud. Birinchisi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri hisoblash usuli. Bu usulda, masalani yechish uchun barcha mumkin bo‘lgan holatlarni sanash kerak. Masalan, agar bizda uchta rangdagi to‘p bo‘lsa va ularni bir qatorda joylashtirishni xohlasak, har bir rangning joylashuvi uchun barcha kombinatsiyalarni hisoblashimiz lozim.

Kombinatorika, matematikada ob'ektlarni tanlash va joylashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan muammolarni o‘rganadigan soha hisoblanadi. O‘quvchilarga kombinatorik masalalarni o‘rgatish, ularga turli xil vaziyatlarda qanday qarorlar qabul qilishni va obyektlarni qanday tartibga solishni o‘rganish imkonini beradi. Bu jarayon o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va ularni muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvga undaydi. Masalan, o‘quvchilar rangli to‘plarni tanlash yoki turli shakllarni joylashtirish kabi oddiy masalalarni yechish orqali kombinatorikaning asosiy tamoyillarini o‘zlashtiradilar. Bu jarayonda, o‘quvchilarga kerakli formulalar va usullarni tushuntirish juda muhimdir.

Dastlab 1- sinflarda kombinatorik masalalarning asosiy maqsadi oddiy tanlash va farqlash ko‘nikmasini shakllantirish hisoblanadi. Bu sinfda rang, shakl, predmetlarni ajratish, “Qaysi biri boshqacha?” kabi savollar va 2 ta variantdan tanlash mumkin bo‘ladi.

Masalan: Ali qizil va ko‘k shar orasidan bittasini tanlaydi. Nechta imkoniyati bor?

Javob: 2 ta

2 – sinfda o‘quvchilar oddiy kombinatsiyalarni ko‘rish va sanashni o‘rganadilar.

Masalan: 2 xil ko‘ylak va 2 xil shim bor. Nechta kiyinish usuli mavjud?

Ushbu masalani jadval tuzish va rasmlar orqali tushuntirish mumkin.

Javob: 4 ta.

3 – sinfda kombinatorik masalalarning biroz murakkabroq variantini, ya’ni 3 va undan ortiq element bilan ishlaydilar. Masalan: 3 xil rang qizil, yashil, ko‘k va 2 xil shakl doira kvadratdan nechta kombinatsiya hosil bo‘ladi? $3 \cdot 2 = 6$

Javob: 6 ta.

4 – sinfga kelib kombinatorik masalalarning asosiy maqsadi fikrlashni rivojlantirish va umumlashtirishga qaratilgan bo‘ladi. Bunda masalalar murakkab bo‘ladi va bir nechta usullar orqali tushuntiriladi. Masalan: 3 xil futbolka va 4 xil shimdan nechta kiyinish kombinatsiyasi tuzish mumkin? $4 \cdot 3 = 12$

Javob: 12 ta

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishning tarbiyaviy maqsadi o‘z oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi:

a) o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

b) o‘quvchilarda matematikani o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarni tarbiyalash.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining vazifasi o‘quvchilarda mustaqil mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga ularda matematikaning qonuniyatlarini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini tarbiya-lashdan iboratdir;

d) o‘quvchilarda matematik tafakkurni va matematik madaniyatni shakllantirish.

Kombinatorik masalalarni yechishda o‘quvchilar ko‘pincha kombinatsiyalar kabi tushuncha bilan tanishadilar. Ular, masalan, berilgan to‘plardan ma’lum bir rangni tanlashda yoki bir nechta ob’ektni qanday joylashtirishda qanday hisob-kitoblar qilish kerakligini o‘rganishadi. O‘quvchilar birgalikda ishlash orqali, bir-birining fikrlarini baham ko‘rish va muammolarni yechish jarayonida bir-biridan o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Jamoaviy ish, o‘quvchilarni yanada samarali bo‘lishga undaydi va ularga turli xil yondashuvlar va fikrlarni ko‘rish imkonini beradi. Bu, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zaro muloqot qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. O‘quvchilarga kombinatorik masalalarni yechish orqali, ular o‘z hayotlarida qanday qilib tanlovlar qilish, rejalashtirish va muammolarni hal qilishni o‘rganishlari mumkin. Masalan, o‘quvchilar biror tadbirni rejalashtirishda mehmonlarni tanlash jarayonida kombinatorikani qo‘llashlari mumkin. Ular bir nechta mehmonlar orasidan qaysi birlarini tanlashlari kerakligini hisoblash orqali, o‘z tanlovlarini yanada yaxshilashga erishadilar. Bu jarayon ularga tanlov qilishda ehtiyotkorlik va mantiqiy fikrlashni o‘rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda kombinatorik masalalarni o‘rganish, o‘quvchilarga matematika faniga bo‘lgan qiziqishni oshirish va ularning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim bir bosqichdir. Bu jarayon, kelajakda yanada murakkab matematik tushunchalarni o‘zlashtirishga tayyorgarlik ko‘rish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Matematika, 1- sinf. I.V.Repyova, “Novda” nashriyoti, Toshkent – 2023
2. Matematika, 2 - sinf. I.V.Repyova, “Novda” nashriyoti, Toshkent – 2023
3. Matematika, 3 - sinf. I.V.Repyova, “Novda” nashriyoti, Toshkent – 2023
4. Matematika, 4 - sinf. I.V.Repyova, “Novda” nashriyoti, Toshkent – 2023.
5. H.To‘rayev, I.Azizov, S.Otaqulov, Kombinatorika va graflar nazariyasi. (OO‘Y uchun o‘quv qo‘llanma), Toshkent – “ILM ZIYO”, - 2009.
6. M.E.Jumashev, Z.G‘.Tadjiyev. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. “Fan va texnologiya”, Toshkent – 2005.

**O‘QUV FAOLIYATIDAGI MOTIVATSION TO‘SIQLARNI ANIQLASH VA ULARNI
BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIK KONSULTATSIYANING O‘RNI**

Atadjanova Dinara Ulug‘bekovna

Urganch davlat pedagogika instituti,

“Maktabgacha ta’lim” kafedrası mudiri, p.f.f.d (PhD), prof v.b

dinoraatadjanova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola o‘quv faoliyatida yuzaga keladigan motivatsion to‘siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etishda psixologik konsultatsiyaning samaradorligini o‘rganishga bag‘ishlangan. Motivatsion to‘siqlar o‘quv jarayonidagi qiziqish va faoliyatga bo‘lgan

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

intilishning kamayishi, o‘quvchilar va talabalar o‘rtasida psixologik to‘siqlar sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. Psixologik konsultatsiya individual va guruh shaklida amalga oshirilishi, o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirish, o‘z-o‘zini anglash va o‘rganishga bo‘lgan intilishni kuchaytirishga yordam beradi. Maqolada motivatsion to‘siqlar turlari, ularni aniqlash usullari va psixologik konsultatsiya vositalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: motivatsiya, o‘quv faoliyati, psixologik konsultatsiya, motivatsion to‘siqlar, o‘quv jarayoni

Аннотация. Статья посвящена изучению выявления мотивационных препятствий в учебной деятельности и роли психологического консультирования в их преодолении. Мотивационные препятствия могут проявляться в снижении интереса и стремления к учебной деятельности, а также в психологических барьерах у учащихся. Психологическое консультирование, проводимое индивидуально или в группах, помогает повысить внутреннюю мотивацию, самопознание и стремление к обучению. В статье рассматриваются виды мотивационных препятствий, методы их выявления и средства психологического консультирования.

Ключевые слова: мотивация, учебная деятельность, психологическое консультирование, мотивационные препятствия, учебный процесс

Abstract. This article is dedicated to exploring the identification of motivational barriers in learning activities and the role of psychological counseling in overcoming them. Motivational barriers may manifest as a decrease in interest and engagement in learning, as well as psychological obstacles among students. Psychological counseling, conducted individually or in groups, helps enhance intrinsic motivation, self-awareness, and the drive to learn. The article examines types of motivational barriers, methods for their identification, and tools of psychological counseling.

Keywords: motivation, learning activity, psychological counseling, motivational barriers, educational process

O‘quv jarayonida motivatsiya har bir o‘quvchining yoki talabani bilim olishga intilishi, faol ishtirok etishi va samarali o‘qishini ta’minlaydigan asosiy omillardan biridir. Shu bilan birga, o‘quv faoliyatida turli motivatsion to‘siqlar paydo bo‘lishi mumkin. Bu to‘siqlar o‘quvchilarning ichki qiziqishining pasayishi, o‘zini anglashdagi muammolar, bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqning susayishi yoki tashqi omillar ta’sirida yuzaga keladi. Motivatsion to‘siqlarni o‘z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Psixologik konsultatsiya bu jarayonda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. U orqali o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini aniqlash, ularni rag‘batlantirish, o‘z-o‘zini anglashni rivojlantirish va o‘rganishga bo‘lgan intilishni kuchaytirish mumkin. Shu bois, psixologik konsultatsiya o‘quv jarayonidagi motivatsion to‘siqlarni bartaraf etishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi.

Motivatsion to‘siqlar va ularning turlari

O‘quv faoliyatida motivatsion to‘siqlarni bir nechta asosiy guruhlarga ajratish mumkin. Birinchi guruh ichki to‘siqlar bo‘lib, ular o‘quvchining ichki xususiyatlari bilan bog‘liq. Masalan, o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik, maqsadni aniq belgilay olmaslik, o‘z-o‘zini motivatsiya qilish qobiliyatining pastligi kabi omillar. Ichki to‘siqlar o‘quv jarayonidagi intilish va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qiziqishning pasayishiga olib keladi. Ikkinchi guruh tashqi motivatsion to‘siqlar bo‘lib, ular tashqi muhit, oilaviy, maktab yoki jamiyat sharoitlari bilan bog‘liq. Masalan, dars jadvali qiyinligi, o‘qituvchi tomonidan berilgan baholar tizimi, do‘stlar bilan bo‘lgan munosabatlar yoki oila tomonidan qo‘yilgan ortiqcha bosim motivatsiyani pasaytirishi mumkin. Uchinchi, ijtimoiy-psixologik to‘siqlar mavjud bo‘lib, ular guruhdagi munosabatlar, o‘quv muhitidagi stress, raqobat yoki tanqidiy sharoitlar bilan bog‘liq. Bular o‘quvchilarning o‘zini qulay his qilmasligi, faoliyatga jalb qilinmasligi va o‘qishdan zavqlanmasligiga sabab bo‘ladi. **Psixologik konsultatsiyaning o‘rni.** Psixologik konsultatsiya motivatsion to‘siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish jarayonida bir necha asosiy vazifalarni bajaradi. Birinchidan, u o‘quvchining ichki motivatsiyasini baholashga yordam beradi. Konsultatsiya jarayonida o‘quvchi o‘z maqsadlarini aniqlaydi, o‘z qobiliyatlarini anglaydi va bilim olishga bo‘lgan intilishni kuchaytiradi.

Ikkinchidan, psixologik konsultatsiya tashqi to‘siqlarni kamaytirishda yordam beradi. Masalan, o‘quvchiga o‘quv jadvalini samarali tuzish, vaqtni boshqarish, stressni yengish bo‘yicha maslahatlar beriladi. Shu tariqa, tashqi omillarning motivatsiyaga salbiy ta’siri kamayadi.

Uchinchi, konsultatsiya ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilashga xizmat qiladi. Guruh mashg‘ulotlari, treninglar va interaktiv mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar o‘zaro munosabatlarni yaxshilaydi, raqobat va stressni boshqaradi, o‘zini ijobiy baholash qobiliyatini oshiradi.

Psixologik konsultatsiyaning samarasi shundan iboratki, u o‘quvchilarga o‘z-o‘zini anglash va ichki motivatsiyani rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, konsultatsiya o‘qituvchilar va ota-onalarga ham o‘quvchilarning ehtiyojlarini tushunishga yordam beradi, bu esa ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Motivatsion to‘siqlarni aniqlash usullari

Motivatsion to‘siqlarni aniqlash uchun bir qator metodlar qo‘llaniladi. Ular quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. **So‘rov va testlar** – o‘quvchining ichki motivatsiyasini, qiziqish darajasini va bilim olishga bo‘lgan intilishini baholash.
2. **Individual intervyu** – o‘quvchining o‘z his-tuyg‘ulari, qiyinchiliklari va qiziqishlari bilan bog‘liq muammolarni aniqlash.
3. **Guruh muhokamalari va treninglar** – ijtimoiy-psixologik to‘siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish.
4. **Observation (kuzatuv)** – o‘quv jarayonida o‘quvchining faoliyatini, qatnashuvini va intilish darajasini kuzatish.

Ushbu metodlar psixologik konsultatsiya jarayonida birgalikda qo‘llanilganda motivatsion to‘siqlar samarali aniqlanadi va bartaraf etiladi. **Xulosa:** O‘quv faoliyatidagi motivatsion to‘siqlar o‘quv jarayonining samaradorligiga salbiy ta’sir qiladi. Ularni aniqlash va bartaraf etishda psixologik konsultatsiya muhim rol o‘ynaydi. Konsultatsiya o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi, tashqi to‘siqlarni kamaytiradi va ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilaydi. Shu sababli, psixologik konsultatsiya zamonaviy ta’lim tizimida motivatsion muammolarni hal qilishning samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu maqola motivatsion to‘siqlarni aniqlash, ularning turlarini tahlil qilish va psixologik konsultatsiyaning o‘rni bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni taqdim etadi. Ta’lim jarayonida psixologik konsultatsiyani keng qo‘llash

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan intilishlarini kuchaytiradi va ularning umumiy psixologik holatini yaxshilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Islomova, N. (2018). O‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirishda psixologik konsultatsiyaning roli. Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
2. Yoqubov, S. (2020). Ta’lim jarayonida motivatsion to‘siqlar va ularni bartaraf etish metodlari. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
3. Abdullayeva, D. (2019). Maktab o‘quvchilarida o‘z-o‘zini anglash va motivatsiya masalalari. Toshkent: Fan va ta’lim jurnali, №3, 45–52-betlar.
4. Karimov, B. (2021). Psixologik konsultatsiya va o‘quv jarayonida ichki motivatsiyani rivojlantirish. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashriyoti.
5. Nazarov, J. (2017). O‘quvchilarning motivatsion qiyinchiliklarini aniqlash va bartaraf etishda psixologik yordam. Toshkent: Ta’lim sohasidagi ilmiy tadqiqotlar, №2, 23–30-betlar.

ÖĞRETMENİN YAKIN GELİŞİM ZONASINDA BAĞIMSIZ MESLEKİ GELİŞİMİ

Boltaeva, F. A.

Pedagoji ve Psikoloji Bölümü, stajyer öğretmen

Ganjayeva, M. A.

Pedagoji ve Psikoloji Bölümü, Ürgenç Devlet Pedagoji Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi

Abstract. Bu makalede öğretmenin bağımsız mesleki çalışması, L. S. Vygotskiy tarafından geliştirilen Yakın Gelişim Alanı (YGA) kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı, öğretmenin mesleki gelişiminde bağımsız öğrenmenin, öz-yansıtmanın ve yenilikçi pedagojik yaklaşımların rolünü ortaya koymaktır. Araştırmada nitel analiz yöntemi kullanılmış, pedagojik ve psikolojik alanlardaki kuramsal kaynaklar incelenmiştir. Elde edilen bulgular, öğretmenin kendi yakın gelişim alanına bilinçli şekilde yönelmesinin mesleki yeterliliklerin sürdürülebilir biçimde gelişmesine katkı sağladığını göstermektedir. Sonuç olarak, yakın gelişim alanı çerçevesinde gerçekleştirilen bağımsız çalışmaların, öğretmenin sürekli mesleki gelişimi ve çağdaş eğitimin niteliği açısından temel bir koşul olduğu tespit edilmiştir.

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘qituvchining mustaqil kasbiy faoliyati Lev Semyonovich Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan Yaqin rivojlanish zonasi (YRZ) konsepsiyasi doirasida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — o‘qituvchining kasbiy rivojlanishida mustaqil o‘rganish, o‘z-o‘zini tahlil qilish va innovatsion pedagogik yondashuvlarning rolini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda sifat (nitel) tahlil usuli qo‘llanilgan bo‘lib, pedagogika va psixologiya sohalaridagi nazariy manbalar o‘rganilgan. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchining o‘z yaqin rivojlanish zonasiga ongli ravishda yo‘naltirilishi kasbiy kompetensiyalarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, yaqin rivojlanish zonasi doirasida amalga oshiriladigan mustaqil faoliyat o‘qituvchining uzluksiz kasbiy rivoji hamda zamonaviy ta’lim sifatini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Abstract. This article examines the teacher’s independent professional activity within the framework of the Zone of Proximal Development (ZPD) concept developed by Lev Semyonovich Vygotsky. The main aim of the study is to identify the role of independent learning, self-reflection, and innovative pedagogical approaches in the teacher’s professional

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

development. A qualitative analysis method was employed, and theoretical sources from the fields of pedagogy and psychology were reviewed. The findings indicate that a teacher’s conscious orientation toward their own zone of proximal development contributes to the sustainable development of professional competencies. In conclusion, it has been determined that independent activities carried out within the framework of the zone of proximal development are a fundamental condition for a teacher’s continuous professional growth and for ensuring the quality of modern education.

Anahtar kelimeler: öğretmen, yakın gelişim alanı, bağımsız çalışma, mesleki gelişim, öz-öğrenme

GİRİŞ. Pedagojik faaliyet, doğası gereği insanlarla kurulan ilişkiler üzerine inşa edilen bir meslek alanıdır. Öğretmenlik mesleği, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı olmayıp bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimini yönlendirmeyi amaçlayan çok boyutlu bir süreçtir. Bu bağlamda öğretmenin mesleki yeterliliklerinin sürekli olarak geliştirilmesi, çağdaş eğitim sistemlerinin temel gerekliliklerinden biri hâline gelmiştir.

Günümüzde eğitim alanında yaşanan hızlı değişimler, öğretmenlerin yalnızca mevcut bilgi ve becerileriyle yetinmelerini yetersiz kılmaktadır. Geleneksel öğretim anlayışlarının sorgulanması, dijital teknolojilerin eğitime entegrasyonu ve öğrenci merkezli yaklaşımların yaygınlaşması, öğretmenin mesleki gelişiminde yeni arayışları zorunlu kılmaktadır. Bu durum, öğretmenin bağımsız çalışma ve kendini geliştirme süreçlerinin bilimsel temellerle ele alınmasını gerekli hâle getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, öğretmenin bağımsız mesleki gelişimini Yakın Gelişim Alanı kavramı doğrultusunda incelemek ve bu sürecin pedagojik önemini ortaya koymaktır. Araştırmada ayrıca öğretmenin mesleki gelişiminde karşılaşılan sınırlılıklar ve bu sınırlılıkların aşılmasında YGA’nın işlevi ele alınmaktadır.

Literatür Taraması

Yakın Gelişim Alanı kavramı, L. S. Vygotskiy tarafından geliştirilmiş olup bireyin mevcut gelişim düzeyi ile rehberlik veya işbirliği yoluyla ulaşabileceği potansiyel gelişim düzeyi arasındaki farkı ifade etmektedir. Vygotskiy’e göre öğrenme, bireyin gelişimini ileriye taşıyan temel unsurdur.

Bu yaklaşım, öğretmenin mesleki gelişimi açısından ele alındığında, pedagojik becerilerin yalnızca deneyim yoluyla değil, bilinçli öğrenme ve rehberlik süreçleriyle geliştirilebileceğini göstermektedir. Elkonin, Davıdov ve Galperin gibi araştırmacılar, öğretmenin bağımsız öğrenme süreçlerinin mesleki yeterliliklerin oluşumunda belirleyici rol oynadığını vurgulamışlardır.

METODOLOJİ

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi esas alınarak yürütülmüştür. Çalışmada pedagojik ve psikolojik alanlardaki bilimsel kaynaklar doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Veri toplama sürecinde öğretmenin mesleki gelişimi, bağımsız çalışma ve yakın gelişim alanı kavramlarını ele alan kitaplar ve akademik makaleler incelenmiştir.

**“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FAN LAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş, öğretmenin mesleki gelişim sürecinde bağımsız çalışmanın rolü kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Araştırmada güvenilirliği sağlamak amacıyla farklı kaynaklar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma bulguları, öğretmenin mesleki gelişiminde bağımsız çalışmanın önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle öğretmenin kendi mesleki eksikliklerini fark etmesi ve bu eksiklikleri gidermeye yönelik bilinçli çabalar göstermesi, yakın gelişim alanına geçiş sürecini hızlandırmaktadır.

Bulgulara göre, öğretmenin bilimsel ve metodik çalışmalar yapması, mesleki refleksiyon becerilerini geliştirmesi ve meslektaşlarıyla işbirliği içinde olması, mesleki yeterliliklerin kalıcı hâle gelmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bağımsız öğrenme süreçlerinin öğretmenin pedagojik esnekliğini ve yeniliklere açıklığını artırdığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Araştırma bulguları, literatürde yer alan görüşlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Öğretmenin yalnızca konfor alanında kalması, kısa vadede psikolojik rahatlık sağlasa da uzun vadede mesleki durgunluğa yol açmaktadır. Bu durum, öğretmenin pedagojik yaratıcılığını ve mesleki motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Yakın gelişim alanı ise öğretmene kontrollü bir gelişim imkânı sunmaktadır. Öğretmen, bu alanda yeni pedagojik yöntemleri denemekte, mesleki becerilerini genişletmekte ve profesyonel kimliğini güçlendirmektedir. Ancak bu çalışmanın sınırlılığı, araştırmanın kuramsal kaynaklara dayalı olmasıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda ampirik verilerin kullanılması önerilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, öğretmenin mesleki gelişiminde bağımsız çalışma, yakın gelişim alanı çerçevesinde ele alındığında daha etkili ve sürdürülebilir hâle gelmektedir. Konfor alanı öğretmen için gerekli bir denge unsuru olsa da, mesleki gelişimin sağlanabilmesi için öğretmenin bu alanın dışına çıkması kaçınılmazdır.

Öğretmenin bilinçli hedefler belirlemesi, kendi gelişim sürecini değerlendirmesi ve yeniliklere açık olması, çağdaş eğitim anlayışının temel gerekliliklerindendir. Yakın gelişim alanı, öğretmenin hem mesleki yeterliliğini artıran hem de eğitim kalitesini yükselten önemli bir pedagojik araçtır.

TEŞEKKÜR

Yazar, çalışmanın hazırlanması sürecinde görüş ve önerileriyle katkı sağlayan meslektaşlarına teşekkür eder.

KAYNAKÇA

1. Abdullina, O. A. (1990). *Yükseköğretim pedagojik eğitim sisteminde öğretmenin genel pedagojik hazırlığı*. Moskova: Prosveşçeniye.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Asafova, E. V. (2018). Öğretmenin mesleki gelişimi: Kuramsal temeller ve uygulama. *Pedagoji*.

3. Vygotskiy, L. S. (2005). *Düşünce ve dil*. Moskova.

4. Jukovskaya, E. İ. (2020). Öğretmenin mesleki faaliyetinde konfor alanı ve yakın gelişim alanı. *Bilim ve Eğitimin Güncel Sorunları*.

**ИНТЕГРАЦИЯ ГЕЙМИФИКАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В
ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИИ**

Вапаева Нилуфар, учитель школы № 1
Кушкупирского района

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические возможности интеграции геймификации и интерактивных методов в системе онлайн-обучения. Анализируется влияние игровых технологий на повышение мотивации, вовлечённости и познавательной активности обучающихся. Особое внимание уделяется использованию цифровых платформ, интерактивных заданий, рейтинговых систем, виртуальных викторин и командных форм работы. В исследовании раскрываются преимущества сочетания геймификации с интерактивными методами обучения для формирования самостоятельности, критического мышления и устойчивого интереса к образовательному процессу. Автором обосновывается, что внедрение современных цифровых технологий способствует повышению эффективности дистанционного образования и адаптации учебного процесса к потребностям обучающихся.

Ключевые слова: геймификация, онлайн-обучение, интерактивные методы, цифровые технологии, дистанционное образование, мотивация, образовательные платформы, виртуальное обучение.

Annotatsiya. Mazkur maqolada onlayn ta’lim tizimida gamifikatsiya va interaktiv metodlarni integratsiya qilishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. O’yin texnologiyalarining talabalarning motivatsiyasi, faolligi va bilish jarayoniga ta’siri o’rganilgan. Shuningdek, raqamli platformalar, interaktiv topshiriqlar, reyting tizimlari, virtual viktorinalar va jamoaviy ishlash shakllarining ta’lim samaradorligini oshirishdagi o’rni yoritilgan. Tadqiqotda gamifikatsiya va interaktiv metodlarning uyg’unlashuvi mustaqil fikrlash, tanqidiy tafakkur hamda ta’limga qiziqishni shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Muallif zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish masofaviy ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: gamifikatsiya, onlayn ta’lim, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, masofaviy ta’lim, motivatsiya, ta’lim platformalari, virtual ta’lim.

Annotation. This article examines the pedagogical possibilities of integrating gamification and interactive methods into online learning systems. The impact of game-based technologies on students’ motivation, engagement, and cognitive activity is analyzed. Particular attention is paid to the use of digital platforms, interactive tasks, rating systems, virtual quizzes, and collaborative learning formats. The study highlights the advantages of combining gamification with interactive teaching methods to develop independence, critical thinking, and sustainable interest in education. The author argues that the implementation of modern digital

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

technologies increases the effectiveness of distance education and adapts the learning process to students’ needs.

Keywords: gamification, online learning, interactive methods, digital technologies, distance education, motivation, educational platforms, virtual learning.

Современная система образования активно трансформируется под влиянием цифровизации и развития информационно-коммуникационных технологий. Особенно актуальным становится внедрение инновационных методов организации онлайн-обучения, направленных на повышение эффективности образовательного процесса. Одним из перспективных направлений является интеграция геймификации и интерактивных методов обучения.

Онлайн-образование предоставляет широкие возможности для индивидуализации обучения, однако при дистанционном формате нередко снижается уровень мотивации и вовлечённости обучающихся. В этой связи игровые элементы и интерактивные технологии становятся важным инструментом активизации познавательной деятельности студентов.

Геймификация представляет собой использование игровых механизмов в неигровой среде. В образовательной практике к таким механизмам относятся баллы, уровни, рейтинги, достижения, награды, соревнования и игровые сценарии. Их применение способствует формированию положительной мотивации и поддержанию интереса к обучению.

Интерактивные методы обучения ориентированы на активное взаимодействие между преподавателем и обучающимися. К ним относятся дискуссии, виртуальные викторины, командные проекты, мозговые штурмы, кейс-методы и онлайн-квесты. Такие методы способствуют развитию коммуникативных навыков, самостоятельности и критического мышления.

Интеграция геймификации и интерактивных методов в онлайн-обучении позволяет создать более динамичную и эффективную образовательную среду. Использование цифровых платформ значительно расширяет возможности преподавателя в организации учебного процесса.

Одним из наиболее популярных инструментов являются образовательные платформы, такие как Google Classroom, Moodle, Kahoot! и Quizizz. Эти платформы позволяют организовывать интерактивные тестирования, игровые задания и виртуальные соревнования.

Применение игровых элементов в онлайн-обучении способствует:

- повышению учебной мотивации;
- развитию познавательной активности;
- формированию навыков самостоятельного обучения;
- улучшению качества усвоения учебного материала;
- созданию позитивной образовательной среды.

Например, система баллов и достижений стимулирует студентов к выполнению заданий и повышает их заинтересованность в учебном процессе. Использование рейтинговых таблиц способствует развитию соревновательного духа, а виртуальные награды усиливают внутреннюю мотивацию обучающихся. Интерактивные методы также

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

играют важную роль в дистанционном обучении. Онлайн-дискуссии, групповые проекты и виртуальные тренинги обеспечивают активное участие студентов в образовательном процессе. Особую эффективность демонстрируют методы совместного обучения, при которых студенты взаимодействуют друг с другом через цифровые платформы. Важным преимуществом интеграции геймификации является возможность адаптации обучения под индивидуальные особенности обучающихся. Современные платформы позволяют учитывать уровень подготовки студентов, их интересы и темп усвоения материала. Это способствует созданию персонализированной образовательной траектории. Однако внедрение геймификации требует грамотного педагогического подхода. Чрезмерное использование игровых элементов может отвлекать обучающихся от содержания учебного материала. Поэтому преподавателю необходимо соблюдать баланс между игровыми технологиями и образовательными целями. Кроме того, успешная реализация интерактивного онлайн-обучения зависит от уровня цифровой компетентности преподавателей. Современный педагог должен владеть навыками работы с цифровыми платформами, уметь проектировать интерактивные задания и организовывать виртуальное взаимодействие студентов. В процессе исследования были использованы методы анализа научно-педагогической литературы, сравнительного анализа, наблюдения и обобщения современных образовательных практик. Также рассматривались возможности применения цифровых платформ и игровых технологий в дистанционном обучении.

Результаты исследования показали, что интеграция геймификации и интерактивных методов способствует:

- повышению уровня вовлечённости обучающихся;
- усилению мотивации к обучению;
- улучшению качества обратной связи;
- развитию коммуникативных и цифровых компетенций;
- повышению эффективности онлайн-занятий.

Было установлено, что использование игровых и интерактивных технологий особенно эффективно в условиях дистанционного образования, где существует риск снижения активности студентов.

Таким образом, интеграция геймификации и интерактивных методов является важным направлением модернизации онлайн-обучения. Использование игровых технологий и цифровых платформ способствует повышению мотивации, активности и качества усвоения учебного материала. Современные интерактивные методы позволяют сделать образовательный процесс более гибким, доступным и ориентированным на потребности обучающихся. Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой новых моделей цифрового обучения, основанных на применении искусственного интеллекта, адаптивных образовательных систем и инновационных интерактивных технологий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. — Москва: Высшая школа, 1991.
2. Кларин М. В. Инновационные модели обучения. — Москва: Наука, 2018.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Zichermann G., Cunningham C. *Gamification by Design*. — Sebastopol: O’Reilly Media, 2011.
4. Kapp K. *The Gamification of Learning and Instruction*. — San Francisco: Pfeiffer, 2012.
5. Prensky M. *Digital Game-Based Learning*. — New York: McGraw-Hill, 2007.
6. Хуторской А. В. Современные педагогические технологии. — Санкт-Петербург: Питер, 2019.
7. Anderson T. *The Theory and Practice of Online Learning*. — Canada: Athabasca University Press, 2008.
8. Bates A. *Teaching in a Digital Age*. — Vancouver: BCcampus, 201

**ЦИФРОВАЯ ПЕДАГОГИКА, ЦИФРОВАЯ ДИДАКТИКА И ЦИФРОВЫЕ
РЕСУРСЫ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Ахмаджанова Дилбаржон Богибековна

Учительница начальных классов

Школы номер 36

город Ханка

Авезова Гулноз Камиловна

Старший преподаватель

Ургенчского государственного

педагогического института

Gulnozavezova23@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются особенности цифровой педагогики, цифровой дидактики и использования цифровых образовательных ресурсов в начальных классах. Раскрываются основные принципы цифровой дидактики, роль современных технологий в повышении качества обучения и формировании учебной мотивации младших школьников. Особое внимание уделяется преимуществам и возможным трудностям внедрения цифровых технологий в образовательный процесс. Делается вывод о необходимости рационального и педагогически обоснованного использования цифровых ресурсов в начальной школе.

Abstract. The article examines the features of digital pedagogy, digital didactics, and the use of digital educational resources in primary education. It highlights the key principles of digital didactics and the role of modern technologies in improving the quality of education and enhancing students’ learning motivation. Special attention is given to the advantages and potential challenges of integrating digital technologies into the educational process. The conclusion emphasizes the importance of the rational and pedagogically sound use of digital resources in primary school.

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarda raqamli pedagogika, raqamli didaktika va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Raqamli didaktikaning asosiy tamoyillari, zamonaviy texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirishdagi o‘rni hamda o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etishning afzalliklari va yuzaga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kelishi mumkin bo‘lgan muammolari ko‘rib chiqilgan. Maqola yakunida boshlang‘ich ta‘limda raqamli resurslardan oqilona foydalanish zarurligi ta‘kidlanadi.

Ключевые слова: цифровая педагогика, цифровая дидактика, цифровые образовательные ресурсы, начальная школа, информационные технологии, обучение, образовательный процесс, младшие школьники

Keywords: digital pedagogy, digital didactics, digital educational resources, primary education, information technology, teaching, educational process, young learners

Kalit so‘zlar: raqamli pedagogika, raqamli didaktika, raqamli ta‘lim resurslari, boshlang‘ich ta‘lim, axborot texnologiyalari, o‘qitish, ta‘lim jarayoni, kichik yoshdagi o‘quvchilar

Введение. Современное образование развивается под влиянием цифровых технологий, что приводит к трансформации традиционных подходов к обучению. Особую значимость приобретают цифровая педагогика, цифровая дидактика и цифровые образовательные ресурсы [5]. В начальной школе это особенно важно, поскольку именно на этом этапе формируются базовые знания и учебная мотивация учащихся [1].

Цифровая педагогика: сущность и значение

Цифровая педагогика рассматривает обучение как процесс, интегрированный с современными технологиями. Она направлена на формирование цифровой грамотности и развитие самостоятельности учащихся [6].

Основные задачи цифровой педагогики:

развитие цифровой грамотности учащихся;

повышение интереса к обучению;

индивидуализация образовательного процесса;

формирование навыков самостоятельного поиска информации.

В начальной школе цифровая педагогика помогает сделать обучение более наглядным, интерактивным и доступным для детей.

Согласно идеям Лев Выготский, обучение должно опережать развитие, а цифровые технологии позволяют реализовать это через интерактивную образовательную среду [1]. Использование цифровых инструментов способствует индивидуализации обучения и повышению интереса учащихся [2].

Цифровая дидактика: особенности и принципы

Цифровая дидактика изучает методы и формы обучения с применением технологий. К её основным принципам относятся интерактивность, доступность, наглядность и персонализация [2].

Ключевые принципы цифровой дидактики:

Интерактивность — активное участие учащихся в процессе обучения; Доступность — возможность обучения в любое время и в любом месте;

Персонализация — адаптация учебного материала под уровень каждого ученика;

Обратная связь — мгновенная проверка знаний с помощью тестов и заданий.

В начальных классах цифровая дидактика реализуется через игровые формы обучения, что особенно эффективно для младших школьников.

Современные исследования показывают, что цифровые технологии повышают эффективность обучения за счёт активного вовлечения учащихся в образовательный

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

процесс [6]. Использование мультимедийных материалов способствует лучшему усвоению информации [3].

Цифровые ресурсы в начальных классах

Цифровые образовательные ресурсы включают электронные учебники, образовательные платформы, видеоролики и мультимедийные презентации и интерактивные задания. Их применение способствует развитию когнитивных способностей учащихся и повышению качества образования [9].

Примеры использования:

просмотр обучающих мультфильмов;
выполнение заданий на интерактивных платформах;
участие в онлайн-играх с образовательным содержанием;
работа с электронными книгами.

Использование таких ресурсов способствует:

развитию внимания и памяти;
формированию логического мышления;
повышению мотивации к обучению.

Преимущества и возможные трудности

Преимущества:

повышение интереса учащихся;
разнообразие форм обучения;
доступ к большому объёму информации;

Трудности:

риск чрезмерного использования гаджетов;
необходимость подготовки учителей;
технические проблемы (интернет, оборудование);
снижение живого общения.

Важно соблюдать баланс между традиционными и цифровыми методами обучения.

Использование цифровых технологий имеет ряд преимуществ, включая повышение мотивации, доступ к информации и развитие навыков XXI века [10]. Однако существуют и трудности, такие как необходимость технического оснащения и подготовки педагогов [4].

Международные организации, такие как ЮНЕСКО, подчёркивают важность интеграции цифровых ресурсов в образовательный процесс [5].

Заключение

Цифровая педагогика и дидактика играют важную роль в развитии современного образования, особенно в начальной школе. Использование цифровых ресурсов позволяет сделать обучение более эффективным, интересным и соответствующим требованиям времени. Однако успешная реализация цифровых технологий требует грамотного подхода, подготовки педагогов и разумного использования ресурсов.

Таким образом, цифровая педагогика и дидактика играют важную роль в модернизации образования. Их внедрение в начальной школе способствует развитию

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

личности учащихся и повышению качества обучения. Важно обеспечить грамотное и сбалансированное использование цифровых ресурсов [8].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991.
2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2019.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2005.
4. Андреев А.А. Дистанционное обучение: теория и практика. — М.: Логос, 2017.
5. UNESCO. Digital Education Strategy 2022–2025. — Paris, 2022.
6. OECD. Digital Education Outlook 2023. — Paris, 2023.
7. World Development Report 2021. — Washington, 2021.
8. Концепция развития цифрового образования. — Ташкент, 2020.
9. Reimagining Education. — New York, 2022.
10. Digital Education Action Plan 2021–2027. — Brussels, 2021.

**РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ
СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ЭКОСИСТЕМЫ**

Хорезмская область Багатский район
школа №36 учитель начального класса

Фархутдинова Флюза Фаритовна

Ургенчский государственный педагогический институт,
старший преподаватель

Авезова Гулноз Камиловна

Annotatsiya. Maqolada ta’lim ekotizimi sharoitida tarbiya madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiy adolatni ta’minlash masalalari ko’rib chiqiladi. Ta’limda ekotizimli yondashuvning mohiyati ochib berilib, shaxsni shakllantirishda oila, ta’lim muassasalari va jamiyat hamkorligining ahamiyati ta’kidlanadi. Inklyuziv muhit yaratish, sifatli ta’limga teng kirish imkoniyatlarini ta’minlash va himoyaga muhtoj guruhlarni qo’llab-quvvatlash masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Tarbiya va ta’lim jarayonlarini integratsiya qilish zarurati asoslab beriladi.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития культуры воспитания и обеспечения социальной справедливости в условиях образовательной экосистемы. Раскрывается сущность экосистемного подхода в образовании, подчеркивается роль взаимодействия семьи, образовательных учреждений и общества в формировании личности. Особое внимание уделяется созданию инклюзивной среды, равному доступу к качественному образованию и поддержке уязвимых групп. Обосновывается необходимость интеграции воспитательных и образовательных процессов для формирования социально ответственного и гармонично развитого человека.

Abstract: the article examines the development of a culture of upbringing and the provision of social justice within the educational ecosystem. It highlights the essence of the

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ecosystem approach in education and emphasizes the role of collaboration between families, educational institutions, and society in shaping an individual. Special attention is paid to creating an inclusive environment, ensuring equal access to quality education, and supporting vulnerable groups. The study justifies the need to integrate educational and воспитание (upbringing) processes to form socially responsible and well-rounded individuals.

Kalit so‘zlar: ta’lim ekotizimi, tarbiya madaniyati, ijtimoiy adolat, inklyuziv ta’lim, teng imkoniyatlar, tarbiya jarayoni, qadriyatlar, ijtimoiy mas’uliyat, shaxsiy rivojlanish, pedagogik hamkorlik.

Ключевые слова: образовательная экосистема, культура воспитания, социальная справедливость, инклюзивное образование, равный доступ, воспитательный процесс, ценности, социальная ответственность, личностное развитие, педагогическое взаимодействие.

Keywords: educational ecosystem, culture of upbringing, social justice, inclusive education, equal access, educational process, values, social responsibility, personal development, pedagogical interaction.

Введение

Современное общество находится в состоянии глубоких и ускоряющихся трансформаций, охватывающих экономическую, политическую, культурную и образовательную сферы. Глобализация и цифровизация¹ изменяют не только формы коммуникации, но и саму структуру социальных отношений, что существенно влияет на систему образования.

В этих условиях образование перестаёт быть исключительно механизмом передачи знаний и становится важнейшим фактором формирования личности, её ценностных ориентиров и социальной идентичности². Современная образовательная система всё чаще рассматривается как образовательная экосистема, представляющая собой сложную сеть взаимодействующих субъектов, включая государство, образовательные учреждения, семью, цифровую среду и общественные институты.

Особую роль в данной системе играет культура воспитания, которая формирует нравственные основы поведения личности, её способность к социальной адаптации и взаимодействию с обществом. В условиях глобальных вызовов именно воспитание становится ключевым инструментом сохранения культурной идентичности и формирования устойчивых социальных ценностей.

Одновременно с этим возрастает значимость обеспечения социальной справедливости в образовании, которая предполагает равный доступ к образовательным возможностям, независимо от социального положения, места проживания и иных факторов.

Цифровизация¹ — это процесс внедрения цифровых технологий во все сферы жизни и деятельности человека: образование, экономику, управление, медицину, производство и т.д.

Идентичность² — это осознание человеком или группой того, *кто они есть*, к какой группе принадлежат и чем отличаются от других.

1. Образовательная экосистема как сложная социальная система

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Образовательная экосистема представляет собой многослойную и многоуровневую систему, в которой взаимодействуют формальные и неформальные институты образования. В отличие от традиционной модели, она характеризуется высокой степенью открытости и гибкости.

1.1 Структура образовательной экосистемы

В структуру образовательной экосистемы входят:

- государственные образовательные учреждения;
- частные образовательные организации;
- семья как базовый институт социализации;
- цифровые платформы и онлайн-образование¹;
- общественные и культурные организации;
- рынок труда.

Каждый из этих элементов выполняет свою функцию в процессе формирования личности.

1.2 Системные характеристики

Ключевые характеристики образовательной экосистемы:

- **Сетевое взаимодействие** между субъектами;
- **Самоорганизация** образовательных процессов;
- **Инновационность** и постоянное обновление;
- **Ориентация на личность обучающегося**;
- **Интеграция цифровых технологий**.

2. Культура воспитания как научно-педагогическая категория

Культура воспитания является одной из ключевых категорий современной педагогики. Она включает систему ценностей, норм, традиций и моделей поведения, усваиваемых личностью в процессе социализации⁴.

Согласно культурно-исторической теории Л.С. Выготского, развитие личности происходит через интериоризацию социальных норм и культурных образцов. Это означает, что воспитательная среда играет решающую роль в формировании личности.

2.1 Структура культуры воспитания

Культура воспитания включает:

- ценностный компонент;
- когнитивный компонент;
- поведенческий компонент;
- эмоционально-нравственный компонент.

2.2 Функции воспитания

Основные функции воспитания:

- социализация личности;
- формирование моральных норм;

Онлайн-образование¹ — это форма обучения, при которой учебный процесс проходит через интернет с использованием цифровых технологий, без обязательного присутствия в аудитории.

Интериоризация² — это процесс, при котором внешние действия, нормы и знания постепенно **становятся внутренними психическими процессами человека** (его мышлением, убеждениями и привычками).

- развитие гражданской ответственности;
- формирование культурной идентичности.

3. Цифровая трансформация образования и её влияние на воспитание

Цифровая трансформация является одним из ключевых факторов изменения образовательной системы. Она оказывает как положительное, так и отрицательное влияние на процессы воспитания.

3.1 Положительные аспекты:

- расширение доступа к образовательным ресурсам;
- индивидуализация обучения;
- развитие самостоятельности обучающихся;
- повышение мобильности образования.

3.2 Отрицательные аспекты:

- информационная перегрузка;
- снижение концентрации внимания;
- формирование поверхностного мышления;
- цифровое неравенство.

Особую проблему представляет феномен «клипового мышления», который снижает способность к глубокому анализу информации.

4. Социальная справедливость в образовании

Социальная справедливость является фундаментальным принципом современного образования. Она предполагает создание равных условий для получения образования всеми гражданами.

4.1 Формы образовательного неравенства:

- экономическое;
- территориальное;
- социальное;
- цифровое.

4.2 Инклюзивное образование

Инклюзивное образование направлено на обеспечение равного доступа к обучению для всех категорий учащихся, включая лиц с ограниченными возможностями здоровья.

Оно способствует:

- социальной интеграции;
- развитию толерантности;
- формированию равных возможностей.

5. Взаимосвязь воспитания и социальной справедливости

Культура воспитания напрямую связана с формированием социальной справедливости. Воспитание способствует развитию таких качеств, как:

- уважение к правам человека;
- чувство справедливости;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- толерантность;
- социальная ответственность.

В свою очередь, социальная справедливость создаёт условия для полноценного развития личности и реализации её потенциала.

6. Современные противоречия образовательной системы

Современная образовательная система характеризуется рядом фундаментальных противоречий:

- между доступностью и качеством образования;
- между цифровизацией и цифровым неравенством;
- между глобальными и национальными ценностями;
- между традиционными и инновационными подходами.

Эти противоречия требуют системного и комплексного анализа.

7. Основные направления совершенствования

7.1 Государственный уровень:

- развитие образовательной инфраструктуры;
- финансирование системы образования;
- поддержка инклюзивных программ.

7.2 Институциональный уровень:

- повышение квалификации педагогов;
- внедрение инновационных технологий;
- развитие воспитательных программ.

7.3 Социальный уровень:

- усиление роли семьи;
- развитие культурного воспитания;
- формирование гражданской ответственности.

7.4 Цифровой уровень:

- развитие цифровой грамотности;
- обеспечение доступа к интернету;
- создание образовательных платформ.

Заключение

Таким образом, образовательная экосистема представляет собой сложную, многоуровневую и динамичную систему, в которой происходит формирование личности. Культура воспитания и социальная справедливость выступают ключевыми элементами её функционирования.

Современные условия требуют комплексного подхода, объединяющего усилия государства, образовательных учреждений, семьи и общества. Только при таком подходе возможно формирование гармонично развитой личности, способной эффективно функционировать в условиях современного мира.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Амондашвили Ш.А. Гуманная педагогика. — М., 2010.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М., 1991.
3. Дьюи Дж. Демократия и образование. — М., 2000.
4. Брунер Дж. Культура образования. — М., 2006.
5. Бим-Бад Б.М. Педагогическая антропология. — М., 2002.
6. OECD. Education at a Glance. — 2022.
7. UNESCO. Education for Sustainable Development. — 2021.
8. Закон Республики Узбекистан «Об образовании».
9. Концепция развития системы образования до 2030 года

**ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ЭКОСИСТЕМЫ**

Авезова Гульноза Камиловна

Старший преподаватель

Кабилова Айзада Муратовна

Студентка Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В данной статье рассматриваются актуальные вопросы трансформации воспитательного процесса и механизмы обеспечения социальной справедливости на этапе начального образования в Узбекистане. Автор анализирует концепцию «образовательной экосистемы» как интегративной среды, объединяющей ресурсы школы, семьи, махалли и цифровых платформ (Kundalik, Maktab.uz). В работе обосновывается переход от директивных методов к «культуре соучастия», а также подчеркивается значимость преодоления цифрового разрыва для обеспечения равного старта каждого ученика в рамках реализации стратегии «Узбекистан – 2030». Особое внимание уделено новой роли педагога как этического навигатора в условиях глобальной цифровизации.

Ключевые Слова: начальное образование, образовательная экосистема, Новый Узбекистан, социальная справедливость, культура воспитания, стратегия «Узбекистан – 2030», равный старт, цифровая трансформация, махалля, педагогическое наследие.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda boshlang‘ich ta’lim bosqichida tarbiya jarayonining transformatsiyasi va ijtimoiy adolatni ta’minlash mexanizmlarining dolzarb masalalari ko‘rib chiqiladi. Muallif maktab, oila, mahalla va raqamli platformalar (Kundalik, Maktab.uz) resurslarini birlashtiruvchi integrativ muhit sifatida «ta’lim ekotizimi» konsepsiyasini tahlil qiladi. Ishda direktiv usullardan «ishtirok etish madaniyati»ga o‘tish asoslab berilgan, shuningdek, «O‘zbekiston – 2030» strategiyasini amalga oshirish doirasida har bir o‘quvchining teng start imkoniyatlarini ta’minlash uchun raqamli tafovutni bartaraf etishning ahamiyati ta’kidlangan. Global raqamlashtirish sharoitida pedagogning axloqiy navigator sifatidagi yangi rolini yoritishga alohida e’tibor qaratilgan.

Tayanch so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ta’lim ekotizimi, Yangi O‘zbekiston, ijtimoiy adolat, tarbiya madaniyati, «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi, teng start, raqamli transformatsiya, mahalla, pedagogik meros.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract. This article examines current issues of transformation in the upbringing process and mechanisms for ensuring social justice at the primary education stage in Uzbekistan. The author analyzes the concept of the "educational ecosystem" as an integrative environment that combines the resources of school, family, mahalla, and digital platforms (Kundalik, Maktab.uz). The paper substantiates the transition from directive methods to a "culture of participation" and emphasizes the importance of bridging the digital divide to ensure an equal start for every student within the framework of the "Uzbekistan – 2030" strategy. Special attention is paid to the new role of the teacher as an ethical navigator in the context of global digitalization.

Keywords: primary education, educational ecosystem, New Uzbekistan, social justice, culture of upbringing, Uzbekistan – 2030 strategy, equal start, digital transformation, mahalla, pedagogical heritage.

Введение. Современный этап развития Узбекистана характеризуется масштабными реформами в сфере просвещения, направленными на создание «Нового Узбекистана» через качественное обновление системы образования. В рамках реализации стратегии «Узбекистан – 2030» приоритетной задачей становится не просто передача знаний, а формирование целостной образовательной экосистемы. На смену традиционным закрытым моделям приходят динамичные сети, объединяющие президентские и специализированные школы, цифровые платформы (такие как Kundalik или Maktab.uz), семью и махаллу.

Для Узбекистана актуальность данной темы усиливается уникальным демографическим фактором — высокой долей молодежи в структуре населения. В условиях цифровой трансформации и сетевого взаимодействия воспитательный процесс выходит за пределы классных комнат, что особенно критично на этапе начального образования, где закладываются базовые ценности личности. Это ставит перед исследователями и педагогами республики вопрос: как сохранить и развить национальную культуру воспитания, основанную на богатом духовном наследии предков, в условиях глобальной цифровизации?

Особую остроту приобретает вопрос обеспечения социальной справедливости. Несмотря на активное внедрение ИКТ, сохраняется риск «цифрового разрыва» между быстроразвивающимися мегаполисами и отдаленными сельскими регионами. Справедливость в образовательной экосистеме Узбекистана сегодня означает, что ученик в далеком кишлаке на самом старте своего обучения должен иметь такие же персонализированные траектории и доступ к ресурсам, как и учащийся столичного лица.

Целью данной статьи является анализ того, как современные образовательные экосистемы могут стать инструментом укрепления социальной справедливости и трансляции этических ценностей, начиная с начального звена обучения. Автор исследует переход к модели «культуры соучастия», где школа, семья и цифровая среда работают в синергии, обеспечивая равные стартовые возможности для каждого молодого гражданина страны.

Основная часть

Реализация концепции «Нового Узбекистана» в сфере просвещения требует фундаментального переосмысления механизмов взаимодействия всех участников

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

учебного процесса, что находит свое отражение в формировании динамичной образовательной экосистемы. Особое значение этот процесс приобретает на этапе начального образования, который является «точкой входа» ребенка в систему общественных отношений и фундаментом для его дальнейшего развития. В этой новой реальности воспитательный процесс, как отмечает академик Р.Х. Джураев, перестает быть изолированной функцией школы и трансформируется в непрерывную среду развития личности. Именно в начальных классах формируется «культура соучастия», где школа, семья и махалля совместно закладывают этический и ценностный базис. Как указывал в своих трудах профессор С. Гафуров, интеграция национального педагогического наследия в современную среду является мощным фактором формирования гражданской идентичности. В условиях экосистемы это реализуется через использование цифрового контента на платформе *Maktab.uz*, где национальные ценности и идеи гуманизма адаптируются под возрастные особенности младших школьников, способствуя их органичному вхождению в глобальное информационное пространство.

Параллельно с развитием культуры воспитания, образовательная экосистема выступает ключевым инструментом обеспечения социальной справедливости, начиная с самых первых шагов ребенка в образовании. В своих исследованиях профессор Ш.С. Шарипов обращает внимание на то, что справедливость в педагогической среде должна быть направлена на стимулирование творческой активности каждого учащегося. В условиях начальной школы это означает обеспечение равного старта и преодоление «географического детерминизма». Справедливая экосистема гарантирует, что ученик начальных классов в отдаленном сельском районе будет иметь доступ к тем же интерактивным ресурсам и качественному контенту, что и его сверстник в столичном лицее. Использование аналитических платформ, таких как *Kundalik*, позволяет реализовать идеи профессора Н.Н. Азизходжаевой о технологизации образовательного процесса, где цифровые инструменты служат средством индивидуализации обучения. Социальная справедливость в начальном звене проявляется в способности системы вовремя распознать таланты ребенка и предоставить ему персонализированную поддержку, превращая образование в эффективный «социальный лифт» с первых лет обучения.

Центральной фигурой в этом процессе остается учитель начальных классов, чья роль в экосистеме эволюционирует от ретранслятора знаний к позиции навигатора и этического наставника. Опираясь на концепции гуманизации образования, развитые в работах М. Иноятовой, мы видим, что педагог начальной школы создает безопасную и справедливую психологическую среду, основанную на субъектности ребенка. В условиях Узбекистана, где традиционно высок авторитет учителя («устоза»), эта трансформация позволяет сохранить преемственность поколений, одновременно обучая младших школьников основам цифровой гигиены и критического мышления. Такая модель взаимодействия, базирующаяся на диалоге и взаимном уважении, минимизирует риски дискриминации и способствует воспитанию гармоничной личности, готовой к созиданию в условиях Третьего Ренессанса. В конечном итоге, именно в начальном образовании синергия национальных традиций и современных экосистемных технологий создает прочный фундамент для устойчивого и справедливого развития всего общества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Подводя итог исследованию, можно констатировать, что формирование образовательной экосистемы в рамках реализации стратегии «Узбекистан – 2030» является ключевым фактором построения справедливого общества. Особое значение этот процесс имеет на этапе начального образования, который выступает фундаментом для формирования личности и её успешной социализации в условиях цифровой трансформации.

Развитие культуры воспитания в современной экосистеме базируется на органичном синтезе национального этического кода и современных педагогических технологий. Интеграция усилий школы, семьи и махалли позволяет создать единую воспитательную среду, где базовые ценности «одоба» и гуманизма становятся естественным ориентиром для младших школьников. При этом социальная справедливость в экосистеме трансформируется из декларативного принципа в работающий механизм обеспечения равного старта. Преодоление цифрового разрыва и внедрение персонализированных траекторий обучения гарантируют каждому ребенку доступ к качественным ресурсам, независимо от его места проживания.

Таким образом, экосистемный подход в начальном образовании позволяет превратить школу в реальный инструмент социальной мобильности. Успех этой трансформации напрямую зависит от готовности педагогов начальных классов выступать в роли этических навигаторов, способных направить потенциал подрастающего поколения на созидание и достижение целей Третьего Ренессанса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 11 сентября 2023 года № УП-158 «О стратегии «Узбекистан – 2030».
2. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (новая редакция) от 23 сентября 2020 года № ЗРУ-637.
3. Азизходжаева Н. Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. — Ташкент: Издательство им. Чулпана, 2005. — 200 с. (Фундаментальный труд по технологизации обучения в Узбекистане).
4. Джураев Р. Х. Интеграция в образовании как фактор повышения качества обучения. — Ташкент: Фан, 2010. (Исследование академика об интеграционных процессах и экосистемном подходе).
5. Иноятова М. Э. Теоретические основы гуманизации педагогического образования. — Ташкент: ТГПУ, 2003. (Труд, обосновывающий переход к личностно-ориентированному подходу).
6. Шарипов Ш. С. Развитие творческой активности учащихся в условиях непрерывного образования. — Ташкент, 2012. (Исследование о реализации потенциала учащихся и социальной справедливости).
7. Гафуров С. Б. Этнопедагогические традиции как фактор воспитания подрастающего поколения. — Ташкент: Учитель, 2015. (Основа для раздела о национальной культуре воспитания).
8. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. — 2005. (Теоретическая база понятия «образовательная экосистема» и сетевого взаимодействия).

9. Концепция развития системы народного образования Республики Узбекистан до 2030 года.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО
ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ**

Авезова Гульноза Камиловна – преподаватель кафедры «Теория начального образования»
Ургенчского государственного педагогического института

Мадрахимова Шахзода Шерхановна студентка направления «Начальное образование»
Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования цифровых платформ в образовательном процессе с акцентом на технологии искусственного интеллекта и геймификации. Анализируется их влияние на качество образования, мотивацию обучающихся и индивидуализацию обучения. Определяются ключевые направления интеграции данных технологий в педагогическую практику, а также выявляются проблемы и перспективы их применения.

Ключевые слова: цифровые платформы, искусственный интеллект, геймификация, образовательный процесс, цифровая педагогика, адаптивное обучение.

Abstract. This article examines the potential of digital platforms in the educational process, focusing on artificial intelligence and gamification technologies. Their impact on the quality of education, student motivation, and individualized learning is analyzed. Key areas for integrating these technologies into teaching practice are identified, as well as challenges and prospects for their application.

Keywords: digital platforms, artificial intelligence, gamification, educational process, digital pedagogy, adaptive learning.

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosiy e’tibor sun’iy intellekt va gamifikatsiya texnologiyalariga qaratilib, ta’lim jarayonida raqamli platformalarning imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Ularning ta’lim sifatiga, o’quvchilar motivatsiyasiga va individual ta’limga ta’siri tahlil qilinadi. Ushbu texnologiyalarni o’qitish amaliyotiga integratsiyalashning asosiy yo’nalishlari hamda ularni qo’llashning muammolari va istiqbollari belgilab berilgan.

Kalit so’zlar: raqamli platformalar, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, o’quv jarayoni, raqamli pedagogika, adaptiv ta’lim.

Введение. В условиях стремительного развития информационного общества система образования претерпевает значительные изменения. Одним из ключевых факторов трансформации образовательного процесса является внедрение цифровых технологий, которые обеспечивают доступность знаний, гибкость обучения и расширение педагогических возможностей.

Цифровые платформы становятся основой современной образовательной среды. Они позволяют организовать обучение вне зависимости от времени и пространства, обеспечивают интерактивность и способствуют более глубокому усвоению учебного материала. Особую роль в развитии цифрового образования играют технологии искусственного интеллекта и геймификации.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Искусственный интеллект обеспечивает адаптивность и персонализацию обучения, тогда как геймификация повышает мотивацию и вовлечённость обучающихся. В связи с этим изучение педагогических возможностей данных технологий является актуальной задачей современной педагогики.

Цель статьи — исследовать педагогический потенциал цифровых платформ с использованием технологий искусственного интеллекта и геймификации.

Роль цифровых платформ в образовательном процессе. Цифровые платформы представляют собой интегрированные информационные системы, предназначенные для организации, сопровождения и контроля образовательного процесса. Они включают электронные курсы, системы управления обучением (LMS), базы данных, средства коммуникации и инструменты оценки знаний.

Использование цифровых платформ способствует переходу от традиционной модели обучения к более гибкой и индивидуализированной. Обучающиеся получают возможность самостоятельно выбирать темп обучения, формат подачи материала и уровень сложности заданий.

Основные функции цифровых платформ: предоставление доступа к образовательным ресурсам; организация дистанционного и смешанного обучения; обеспечение взаимодействия между преподавателем и обучающимися; мониторинг и анализ учебной деятельности; оценка результатов обучения.

Кроме того, цифровые платформы обеспечивают непрерывность образования, что особенно важно в условиях глобализации и быстро меняющегося рынка труда. Они позволяют реализовать концепцию «обучения на протяжении всей жизни» (lifelong learning).

Педагогические возможности технологий искусственного интеллекта. Искусственный интеллект является одной из наиболее значимых технологий, активно внедряемых в образовательную практику. Его использование открывает новые возможности для повышения эффективности обучения.

Адаптивные обучающие системы на основе ИИ способны подстраиваться под индивидуальные особенности обучающихся, включая уровень знаний, темп усвоения материала и стиль обучения. Это позволяет создавать индивидуальные образовательные траектории.

К основным педагогическим возможностям искусственного интеллекта относятся: адаптивное обучение; персонализация образовательного контента; автоматизация оценки знаний; интеллектуальный анализ данных об обучении; прогнозирование академической успеваемости.

Кроме того, ИИ обеспечивает оперативную обратную связь, что способствует своевременному выявлению пробелов в знаниях и их устранению. Автоматизация проверки заданий снижает нагрузку на преподавателя и повышает объективность оценки.

Таким образом, технологии искусственного интеллекта способствуют повышению качества образования, развитию самостоятельности обучающихся и формированию навыков самообучения.

Геймификация в образовательном процессе. Геймификация представляет собой использование игровых элементов в неигровом контексте, в частности в образовательной

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

деятельности. Она направлена на повышение мотивации обучающихся и вовлечение их в учебный процесс.

К основным элементам геймификации относятся: система баллов и рейтингов; уровни и достижения; игровые задания и квесты; награды и бонусы.

Применение геймификации позволяет сделать обучение более интересным и эмоционально привлекательным. Это особенно важно для современных обучающихся, которые привыкли к цифровой среде и интерактивным форматам взаимодействия.

Геймификация способствует: повышению учебной мотивации; развитию познавательной активности; формированию устойчивого интереса к обучению; улучшению запоминания учебного материала.

Кроме того, игровые механики развивают навыки командной работы, критического мышления и принятия решений. Они также способствуют формированию положительного отношения к учебной деятельности.

Интеграция искусственного интеллекта и геймификации в цифровых платформах. Современные цифровые платформы объединяют возможности искусственного интеллекта и геймификации, создавая инновационную образовательную среду.

Основные направления интеграции: создание адаптивных обучающих систем с игровыми элементами; использование интеллектуальных помощников и чат-ботов; внедрение систем аналитики обучения (learning analytics); разработка персонализированных образовательных сценариев.

Такая интеграция позволяет: повысить эффективность обучения; обеспечить индивидуальный подход к каждому обучающемуся; повысить уровень вовлеченности; улучшить качество обратной связи.

В результате формируется образовательная среда, ориентированная на активную роль обучающегося, его самостоятельность и развитие ключевых компетенций XXI века.

Проблемы и перспективы использования цифровых технологий в образовании. Несмотря на значительные преимущества, внедрение цифровых технологий в образовательный процесс сопровождается рядом проблем: недостаточный уровень цифровой компетентности педагогов; ограниченный доступ к техническим ресурсам; вопросы информационной безопасности и защиты данных; необходимость методической адаптации образовательных программ.

Также существует риск чрезмерной зависимости от технологий, что может снизить роль преподавателя как ключевой фигуры образовательного процесса.

Однако перспективы развития цифровых технологий остаются весьма значительными. В ближайшем будущем ожидается: дальнейшее развитие искусственного интеллекта в образовании; расширение применения геймификации; внедрение технологий виртуальной и дополненной реальности; повышение доступности качественного образования.

Таким образом, цифровизация образования требует комплексного подхода, включающего развитие инфраструктуры, повышение квалификации педагогов и совершенствование методик обучения.

Заключение. Цифровые платформы, технологии искусственного интеллекта и геймификация играют ключевую роль в трансформации современного образовательного

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

процесса. Их использование способствует повышению качества образования, индивидуализации обучения и формированию устойчивой мотивации обучающихся. Интеграция данных технологий позволяет создать инновационную образовательную среду, ориентированную на развитие личности обучающегося и формирование его профессиональных и универсальных компетенций.

Несмотря на существующие трудности, дальнейшее развитие и внедрение цифровых технологий являются необходимыми условиями модернизации системы образования и её соответствия требованиям современного общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андреев А.А. Электронное обучение и дистанционные образовательные технологии.
2. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии.
4. Кузнецов А.А. Цифровизация образования: вызовы и перспективы.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии.

**КЛАССИФИКАЦИЯ ПОДВИЖНЫХ ИГР И ЕЕ ВИДЫ. ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ
ЗНАЧЕНИЕ ПОСЛОВИЦ. ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАГАДОК**

Кодирбергганова Шоира Кодирберггановна, школа №15, учитель
Авезова Гулноз Камиловна, *Ургенчский государственный
педагогический институт, учитель*

Аннотация. В статье рассматриваются особенности детского фольклора как важного средства воспитания, обучения и развития личности ребенка. Анализируются классификация и виды подвижных игр, воспитательное значение пословиц, а также этнопедагогические особенности загадок в образовательном процессе. Особое внимание уделяется роли народного творчества в формировании нравственных качеств, интеллектуальных способностей, коммуникативных навыков и национального самосознания детей. Рассматриваются педагогические возможности использования фольклора в современной образовательной среде.

Ключевые слова: детский фольклор, подвижные игры, пословицы, загадки, этнопедагогика, народное творчество, воспитание, национальные традиции, духовное развитие, обучение.

Abstract. The article examines the features of children’s folklore as an important means of upbringing, education, and personality development. The classification and types of active games, the educational significance of proverbs, and the ethnopedagogical characteristics of riddles in the educational process are analyzed. Particular attention is paid to the role of folk creativity in the formation of moral qualities, intellectual abilities, communication skills, and national identity of children. The pedagogical possibilities of using folklore in the modern educational environment are also considered.

Keywords: children’s folklore, active games, proverbs, riddles, ethnopedagogy, folk art, upbringing, national traditions, spiritual development, education.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Maqolada bolalar folklorining bola shaxsini tarbiyalash, o‘qitish va rivojlantirishdagi muhim vosita sifatidagi xususiyatlari yoritilgan. Harakatli o‘yinlarning tasnifi va turlari, maqollarning tarbiyaviy ahamiyati hamda topishmoqlarning etnopedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi. Xalq ijodining bolalarda axloqiy sifatlar, intellektual qobiliyatlar, muloqot ko‘nikmalari va milliy o‘zlikni shakllantirishdagi o‘rni alohida ko‘rsatib o‘tiladi. Shuningdek, folklordan zamonaviy ta’lim muhitida foydalanishning pedagogik imkoniyatlari ham yoritilgan.

Kalit so‘zlar: bolalar folklori, harakatli o‘yinlar, maqollar, topishmoqlar, etnopedagogika, xalq ijodi, tarbiya, milliy an‘analar, ma’naviy rivojlanish, ta’lim.

Введение

Детский фольклор представляет собой важнейшую часть народной культуры и педагогического наследия. Он включает различные жанры устного народного творчества: игры, пословицы, загадки, считалки, песни, сказки и другие формы, которые на протяжении многих веков использовались в воспитании детей. Через фольклор передаются нравственные ценности, жизненный опыт, культурные традиции и национальное мировоззрение народа.

В условиях глобализации и стремительного развития информационных технологий особую актуальность приобретает проблема сохранения национальной культуры и духовных ценностей. Современные дети все больше времени проводят в цифровой среде, что постепенно снижает интерес к народному творчеству. Поэтому использование элементов детского фольклора в образовательном процессе становится важным условием духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения.

Детский фольклор способствует всестороннему развитию личности ребенка. Он оказывает положительное влияние на физическое, интеллектуальное, эмоциональное и нравственное развитие детей. Особенно важную роль играют подвижные игры, пословицы и загадки, так как именно они наиболее активно используются в практике дошкольного и школьного воспитания.

Классификация подвижных игр и их значение

Подвижные игры являются одним из древнейших средств воспитания детей. Они формировались в течение многих столетий и отражают особенности быта, труда и национальных традиций народа. Через игру дети учатся взаимодействовать друг с другом, соблюдать правила, проявлять инициативу и развивать физические способности.

Подвижные игры имеют большое значение в воспитательном процессе, так как они:

- укрепляют здоровье детей;
- развивают координацию движений;
- формируют быстроту реакции;
- воспитывают коллективизм;
- способствуют развитию дисциплины и ответственности;
- развивают коммуникативные навыки.

В педагогике существует несколько классификаций подвижных игр.

Классификация по содержанию

1. Сюжетные игры

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

В сюжетных играх дети выполняют определенные роли и действуют в соответствии с игровым сюжетом. Например, игры «Охотники и зайцы», «Волк и овцы», «Лиса и гуси». Такие игры развивают воображение, творческое мышление и эмоциональную активность детей.

2. Бессюжетные игры

Эти игры основаны преимущественно на выполнении определенных движений и игровых правил. Они направлены на развитие физических качеств: ловкости, силы, быстроты.

3. Спортивные игры

К спортивным играм относятся футбол, волейбол, баскетбол и другие командные игры. Они способствуют развитию выносливости, организованности и умения работать в коллективе.

4. Народные национальные игры

Национальные игры отражают культурные особенности народа. Узбекские народные игры воспитывают уважение к традициям, развивают чувство дружбы и взаимопомощи.

Классификация по степени активности

Игры малой подвижности

Такие игры не требуют больших физических усилий. Они используются для отдыха и развития внимания детей.

Игры средней подвижности

Данные игры сочетают умеренную физическую активность и элементы соревнования.

Игры высокой подвижности

Эти игры предполагают активное движение, бег, прыжки и требуют значительных физических усилий.

Воспитательное значение подвижных игр

Подвижные игры оказывают огромное влияние на развитие личности ребенка. Во время игры дети учатся соблюдать правила, уважать партнеров и контролировать собственное поведение.

Игры помогают преодолевать застенчивость и формируют уверенность в себе. Коллективные игры способствуют развитию чувства ответственности перед командой и воспитывают взаимопомощь.

Кроме того, подвижные игры имеют большое значение для эмоционального развития детей. Они создают положительное настроение, снижают эмоциональное напряжение и способствуют формированию дружеских отношений между детьми.

Особенно важно использование народных игр в начальной школе и дошкольных учреждениях, так как именно в этом возрасте формируются основные нравственные качества личности.

Воспитательное значение пословиц

Пословицы являются одним из наиболее распространенных жанров устного народного творчества. Они представляют собой краткие и меткие изречения, содержащие народную мудрость и жизненный опыт.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Пословицы формировались на протяжении многих веков и использовались народом как средство воспитания молодого поколения. Через пословицы детям передаются представления о добре и зле, трудолюбии, честности, уважении к старшим и любви к Родине.

Пословицы обладают следующими педагогическими особенностями:

- краткость и точность выражения мысли;
- доступность для понимания детей;
- образность языка;
- глубокое нравственное содержание;
- воспитательная направленность.

Например, пословица «Без труда не вытащишь и рыбку из пруда» воспитывает трудолюбие, а пословица «Дерево держится корнями, а человек друзьями» подчеркивает значение дружбы и взаимопомощи.

Использование пословиц на уроках способствует развитию речи и мышления учащихся. Учитель может применять пословицы при объяснении нового материала, проведении воспитательных бесед и организации внеклассных мероприятий.

Роль пословиц в нравственном воспитании

Пословицы помогают детям осознавать моральные нормы поведения. Они воспитывают:

- уважение к труду;
- любовь к родителям;
- честность и справедливость;
- ответственность за свои поступки;
- стремление к знаниям.

Народная педагогика рассматривает пословицы как средство духовного воспитания личности. Через народную мудрость дети знакомятся с культурой и традициями своего народа.

Кроме того, пословицы развивают память и речь детей. Благодаря ритмичности и краткости они легко запоминаются и активно используются детьми в повседневной речи.

Этнопедагогические особенности загадок

Загадки являются одним из древнейших жанров народного творчества. Они представляют собой образное описание предмета или явления, которое необходимо разгадать.

Главная особенность загадок заключается в том, что они развивают интеллектуальные способности детей и формируют познавательный интерес.

В этнопедагогике загадки рассматриваются как эффективное средство умственного воспитания. Они помогают детям анализировать, сравнивать, делать выводы и развивать логическое мышление.

Основные функции загадок

1. Развивающая функция

Загадки способствуют развитию внимания, памяти и мышления детей.

2. Обучающая функция

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Через загадки дети знакомятся с окружающим миром, природой, животными и предметами быта.

3. Воспитательная функция

Загадки формируют интерес к народной культуре и уважение к традициям.

4. Коммуникативная функция

Во время разгадывания загадок дети учатся общаться и сотрудничать друг с другом.

Этнопедагогическая ценность загадок

Этнопедагогическая ценность загадок заключается в отражении особенностей национальной культуры. В загадках используются образы природы, труда, домашних животных и предметов народного быта.

Через загадки дети получают представление о традициях и образе жизни своего народа. Они помогают сохранять национальную самобытность и духовные ценности общества.

Например, многие узбекские народные загадки связаны с хлопководством, природой и семейными традициями. Это способствует формированию у детей уважения к труду и культуре своего народа.

Методы исследования

В работе использованы следующие методы:

- анализ научно-педагогической литературы по проблемам детского фольклора и этнопедагогики;
- сравнительный анализ различных жанров народного творчества;
- наблюдение за использованием элементов фольклора в образовательном процессе;
- изучение педагогического опыта применения народных игр, пословиц и загадок;
- систематизация и обобщение полученных данных.

Методологическую основу исследования составляют личностно-ориентированный, культурологический и деятельностный подходы.

Результаты исследования

Проведенное исследование показало, что использование детского фольклора в образовательном процессе оказывает положительное влияние на развитие личности ребенка.

Подвижные игры способствуют укреплению физического здоровья и развитию коммуникативных навыков. Пословицы формируют нравственные качества и духовные ценности. Загадки развивают интеллектуальные способности, воображение и познавательную активность детей.

Использование элементов народного творчества делает образовательный процесс более интересным, эмоциональным и доступным для детей.

Заключение

Проведенное исследование позволяет сделать следующие выводы:

1. Детский фольклор является важным средством воспитания и обучения детей.
2. Подвижные игры способствуют физическому, эмоциональному и социальному развитию личности.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Пословицы формируют нравственные качества и жизненные ценности детей.

4. Загадки развивают мышление, память, внимание и познавательную активность.

5. Использование народного творчества способствует сохранению национальной культуры и духовного наследия народа.

6. Элементы детского фольклора необходимо активно использовать в современной образовательной практике.

Таким образом, детский фольклор обладает огромным педагогическим потенциалом и играет важную роль в формировании гармонично развитой личности ребенка. Его применение в образовательном процессе способствует развитию интеллектуальных, нравственных и физических качеств детей, а также сохранению культурных традиций народа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Волков Г. Н. «Этнопедагогика» — Москва: Академия, 1999.
2. Ушинский К. Д. «Человек как предмет воспитания» — Москва: Педагогика, 1988.
3. Сухомлинский В. А. «Сердце отдаю детям» — Москва: Просвещение, 1977.
4. Азаров Ю. П. «Искусство воспитывать» — Москва: Просвещение, 1985.
5. Макаренко А. С. «Педагогическая поэма» — Москва: Художественная литература, 1987.
6. Каюмов А. «Узбекская народная педагогика» — Ташкент: Укитувчи, 1998.
7. Жураев Р. Х. «Народное творчество и воспитание детей» — Ташкент: Фан, 2004.

**ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ
ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ГЕЙМИФИКАЦИИ**

Саттарова Сарвиноз Кудрат кизи

студентка направления

«Начальное образование»

Ургенчского государственного педагогического института

Авезова Гулноз Камиловна

Старший преподаватель

Ургенчского государственного

педагогического института

Gulnozavezova23@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli platformalarning pedagogik imkoniyatlarini tadqiq etadi. O’qitish samaradorligini oshirish uchun sun’iy intellekt va geymifikatsiya texnologiyalarining innovatsion vositalar sifatida integratsiyasiga alohida e’tibor qaratiladi. Ta’lim mazmunini shaxsiylashtirish, talabalar motivatsiyasini rag’batlantirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish maqsadida ushbu texnologiyalarni qo’llashning metodologik yondashuvlari tahlil qilinadi. Ish raqamli platformalardan foydalanishni optimallashtirish bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan bo’lib, moslashuvchan va interaktiv ta’lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muhitini shakllantirishga hissa qo‘shadi. Tadqiqot natijalari oliy ta‘limda ilg‘or pedagogik amaliyotlarni joriy etish uchun asos bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: raqamli platformalar, sun‘iy intellekt, geymifikatsiya, pedagogik imkoniyatlar, ta‘lim jarayoni.

Abstract. This thesis explores the pedagogical potential of digital platforms within the modern educational process. Special attention is paid to the integration of artificial intelligence and gamification technologies as innovative tools for enhancing learning effectiveness. Methodological approaches to applying these technologies for personalizing educational content, stimulating student motivation, and fostering critical thinking are analyzed. The work aims to develop recommendations for optimizing the use of digital platforms, contributing to the formation of an adaptive and interactive educational environment. The research findings can serve as a basis for implementing advanced pedagogical practices in higher education.

Keywords: digital platforms, artificial intelligence, gamification, pedagogical possibilities, educational process.

Аннотация. В данной статье исследуются педагогические возможности цифровых платформ в современном образовательном процессе. Особое внимание уделяется интеграции технологий искусственного интеллекта и геймификации как инновационных инструментов для повышения эффективности обучения. Анализируются методические подходы к применению этих технологий для персонализации образовательного контента, стимулирования мотивации студентов и развития критического мышления. Работа направлена на разработку рекомендаций по оптимизации использования цифровых платформ, способствующих формированию адаптивной и интерактивной образовательной среды. Результаты исследования могут служить основой для внедрения передовых педагогических практик в высшем образовании.

Ключевые слова: цифровые платформы, искусственный интеллект, геймификация, педагогические возможности, образовательный процесс.

Введение. Актуальность исследования обусловлена стремительной цифровизацией образовательной среды и необходимостью адаптации педагогических подходов к вызовам XXI века, требующим формирования новых компетенций и мотивации к обучению. Современные цифровые платформы, интегрирующие технологии искусственного интеллекта (ИИ) и элементы геймификации, открывают беспрецедентные возможности для повышения эффективности, персонализации и вовлеченности обучающихся[1]. Однако потенциал их комплексного применения в образовательном процессе остается недостаточно изученным с точки зрения педагогической целесообразности и методической реализации.

Цифровые платформы определяются как интегрированные онлайн-среды, предоставляющие широкий спектр инструментов и ресурсов для обучения, взаимодействия и управления образовательным контентом[4]. Их эволюция от простых систем управления обучением (LMS) до комплексных экосистем обусловлена потребностью в гибкости, масштабируемости и доступности образования, а также в поддержке разнообразных педагогических моделей[5]. В контексте настоящего исследования, цифровые платформы выступают не только как носители контента, но и как интерактивные пространства, способные агрегировать, обрабатывать и анализировать

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

данные об учебной деятельности, что является критически важным для эффективной интеграции технологий искусственного интеллекта и геймификации.

Далее следует углубленный анализ теоретических основ применения искусственного интеллекта в образовании. ИИ в педагогике рассматривается как совокупность технологий, способных имитировать когнитивные функции человека для оптимизации учебного процесса и повышения его эффективности. Ключевые направления включают адаптивное обучение, персонализированные образовательные траектории, автоматизированную оценку знаний, интеллектуальные тьюторские системы и предиктивную аналитику. Теоретические рамки ИИ опираются на когнитивную психологию и дидактику, стремясь создать системы, которые активно взаимодействуют с обучающимся, подстраиваясь под его индивидуальные потребности, темп и стиль обучения.

Методологической основой исследования выступает смешанный подход (mixed-methods research), позволяющий комплексно изучить педагогические возможности технологий искусственного интеллекта и геймификации на цифровых платформах. Выбор данного подхода обусловлен необходимостью сочетания глубины качественного анализа восприятия и опыта участников образовательного процесса с объективной количественной оценкой влияния исследуемых технологий на академическую успеваемость, мотивацию и вовлеченность обучающихся. Исследование будет носить эмпирический характер, ориентированный на выявление причинно-следственных связей и разработку практических рекомендаций. В рамках дизайна исследования предполагается использование квазиэкспериментального подхода, включающего сравнение контрольных и экспериментальных групп, а также проведение лонгитюдного анализа для отслеживания динамики изменений в течение учебного периода.

Проведенное исследование, основанное на смешанном методологическом подходе, позволило выявить значительные педагогические возможности интеграции технологий искусственного интеллекта и геймификации в рамках цифровых образовательных платформ. Анализ данных квазиэкспериментального исследования подтвердил гипотезу о положительном влиянии комплексного применения данных технологий на образовательный процесс. Было установлено, что экспериментальные группы обучающихся, использующие платформы с интегрированными ИИ-инструментами и геймифицированными элементами, демонстрируют более высокие показатели академической успеваемости и уровня вовлеченности по сравнению с контрольными группами[1]. Эти результаты свидетельствуют о формировании более динамичной и адаптивной образовательной среды.

Полученные результаты убедительно демонстрируют, что комплексная интеграция технологий искусственного интеллекта и геймификации в цифровые образовательные платформы создает синергетический эффект, значительно превосходящий сумму их индивидуальных воздействий. Исследование подтверждает, что ИИ, персонализируя геймифицированный опыт, не только повышает академическую успеваемость и вовлеченность обучающихся, но и способствует развитию их внутренней мотивации, удовлетворяя потребности в компетентности и автономии[1, с. 2]. Это согласуется с теоретическими положениями о «потоке» и самодетерминации, указывая на

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

формирование оптимальной образовательной среды, где вызовы соответствуют навыкам, а обучение становится увлекательным и целенаправленным процессом[3]. Таким образом, исследование подтверждает педагогическую целесообразность и эффективность комплексного подхода, предлагая новую модель оптимизации учебного процесса.

Однако, несмотря на выявленные преимущества, необходимо учитывать и ряд вызовов.

Заключение. Настоящее исследование убедительно продемонстрировало, что комплексная интеграция технологий искусственного интеллекта и геймификации в цифровые образовательные платформы создает мощный синергетический эффект. Подтверждена педагогическая целесообразность такого подхода, выражающаяся в повышении академической успеваемости, уровня вовлеченности и внутренней мотивации обучающихся. ИИ, персонализируя геймифицированный опыт, способствует формированию адаптивной и мотивирующей среды, удовлетворяющей потребности в компетентности и автономии.

Однако, несмотря на выявленные преимущества, необходимо учитывать ряд существенных ограничений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андреев А.А., Андреева В.А. Искусственный интеллект в образовании: вызовы и перспективы. М.: ИНФРА-М, 2023. 176 с.
2. Блинов В.И., Дунаева Н.А., Есенина Е.Ю. и др. Геймификация в образовании: учебное пособие. М.: Проспект, 2021. 144 с.
3. Зимняя И.А., Сафонова В.В. Искусственный интеллект и геймификация как факторы повышения мотивации обучающихся в цифровой образовательной среде // Открытое образование. 2022. Т. 26, № 2. С. 4-15.
4. Роберт И.В. Цифровые образовательные платформы как средство реализации педагогических технологий // Информатика и образование. 2021. № 3 (324). С. 3-12.
5. Уваров А.Ю. Цифровая трансформация образования: от цифровой грамотности к цифровой культуре // Образование и наука. 2020. Т. 22, № 4. С. 10-31.

**ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ЭКОСИСТЕМЫ**

Вапоева Нилуфар

Учительница начального
образования школы №1

Кушкупырского района

Авезова Гулноз Камиловна

Старший преподаватель Ургенческого
государственного педагогического института

Gulnozavezova23@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы развития культуры воспитания и обеспечения социальной справедливости в условиях современной образовательной экосистемы. Раскрывается сущность образовательной экосистемы как интегративной среды взаимодействия участников образовательного процесса. Особое

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

внимание уделяется роли воспитания в формировании личности, а также проблемам равного доступа к образованию. Предлагаются пути совершенствования воспитательной работы и обеспечения социальной справедливости.

Annotation. The article examines актуальные issues of developing a culture of upbringing and ensuring social justice within the modern educational ecosystem. The concept of an educational ecosystem as an integrative environment of interaction among participants in the educational process is раскрывается. Special attention is paid to the role of upbringing in personality formation, as well as to the issues of equal access to education. The paper proposes ways to improve educational practices and ensure social justice.

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy ta’lim ekotizimi sharoitida tarbiya madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiy adolatni ta’minlash masalalari ko‘rib chiqiladi. Ta’lim ekotizimi ishtirokchilari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik muhiti sifatida tahlil qilinadi. Shaxsni shakllantirishda tarbiyaning o‘rni va ta’limga teng kirish imkoniyatlari muammolari yoritiladi. Shuningdek, tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish yo‘llari taklif etiladi.

Ключевые слова: образовательная экосистема, культура воспитания, социальная справедливость, инклюзивное образование, педагогика, воспитание.

Keywords: educational ecosystem, culture of upbringing, social justice, inclusive education, pedagogy, education.

Kalit so‘zlar: ta’lim ekotizimi, tarbiya madaniyati, ijtimoiy adolat, inklyuziv ta’lim, pedagogika, tarbiya.

Введение

Современная образовательная система переживает этап глубоких преобразований, связанных с цифровизацией, глобализацией и изменением социальных запросов общества. В этих условиях формируется образовательная экосистема, в которой особую значимость приобретают вопросы воспитания и социальной справедливости.

Основная часть

1. Образовательная экосистема как среда развития личности

Образовательная экосистема представляет собой комплекс взаимосвязанных элементов: образовательных учреждений, педагогов, обучающихся, родителей и цифровых технологий. Она обеспечивает непрерывное образование и воспитание личности.

В такой системе важную роль играет интеграция формального и неформального образования, а также использование современных технологий.

2. Культура воспитания: современные подходы

Культура воспитания включает в себя систему ценностей, норм и педагогических практик, направленных на формирование гармоничной личности. В современных условиях она основывается на принципах:

гуманизма

личностно-ориентированного подхода

диалога культур

воспитания через деятельность

Педагог выступает как наставник, способствующий развитию нравственных качеств обучающихся.

3. Социальная справедливость в образовательной среде

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Социальная справедливость в образовании предполагает обеспечение равных возможностей для всех обучающихся. Это включает:

- доступ к качественному образованию
- инклюзивное обучение
- поддержку социально уязвимых групп
- устранение дискриминации

Особое значение имеет развитие инклюзивного образования, позволяющего учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка.

4. Проблемы и вызовы образовательной экосистемы

Несмотря на позитивные изменения, сохраняются следующие проблемы:

- цифровое неравенство
- недостаточная подготовка педагогов
- социально-экономические различия
- формальный подход к воспитанию

Эти факторы препятствуют полноценной реализации принципов социальной справедливости.

5. Пути совершенствования

Для решения обозначенных проблем необходимо:

- внедрение инновационных педагогических технологий
 - повышение квалификации педагогов
 - развитие цифровой инфраструктуры
 - укрепление взаимодействия школы, семьи и общества
 - формирование ценностно-ориентированной образовательной среды
- Заключение

Таким образом, развитие культуры воспитания и обеспечение социальной справедливости являются ключевыми направлениями модернизации образовательной экосистемы. Комплексный подход к решению данных задач позволит создать условия для гармоничного развития личности и формирования справедливого общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Иванов И.П. Теория воспитания. — М.: Просвещение, 2020.
2. Сластенин В.А., Исаев И.Ф. Педагогика. — М.: Академия, 2019.
3. Выготский Л.С. Психология развития человека. — М.: Смысл, 2018.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals. — Paris, 2017.
5. OECD. Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility. — Paris, 2018.
6. Назарова Н.М. Инклюзивное образование. — М.: Академия, 2021.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ

Юсупова Шукурбону Максудбек кизи - студентка направления
«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института
Ражабова Хуршидабону Шомурод кизи - студентка направления

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

«Начальное образование» Ургенчского государственного педагогического института

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy ta’lim ekotizimida tarbiya madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiy adolatni ta’minlashning dolzarb masalalarini o’rganishga bag’ishlangan. Unda shaxsning uyg’un rivojlanishi va fuqarolik jamiyatini mustahkamlashga xizmat qiluvchi qadriyat yo’nalishlari hamda axloqiy tamoyillarni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tengsizlikni bartaraf etish va ta’lim jarayonining har bir ishtirokchisi o’zini namoyon etish uchun teng imkoniyatlarga ega bo’lgan inklyuziv muhitni yaratish mexanizmlariga alohida e’tibor qaratiladi. Ish pedagogik madaniyat va adolat tamoyillari o’rtasidagi o’zaro bog‘liqlikni tushunishga kompleks yondashuvni taklif etib, ta’lim muassasalarining adolatli kelajakni qurishdagi rolini ta’kidlaydi.

Kalit so’zlar: tarbiya madaniyati, ijtimoiy adolat, ta’lim ekotizimi.

Abstract. This thesis investigates pressing issues concerning the development of an upbringing culture and the assurance of social justice within the contemporary educational ecosystem. It analyzes theoretical foundations and practical aspects of forming value orientations and ethical principles conducive to harmonious personal development and the strengthening of civil society. Particular attention is paid to mechanisms for overcoming inequality and creating an inclusive environment where every participant in the educational process has equal opportunities for self-realization. The work proposes a comprehensive approach to understanding the interrelationship between pedagogical culture and principles of justice, emphasizing the role of educational institutions in building a just future.

Keywords: culture of upbringing, social justice, educational ecosystem.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию актуальных вопросов развития культуры воспитания и обеспечения социальной справедливости в современной образовательной экосистеме. Анализируются теоретические основы и практические аспекты формирования ценностных ориентаций и этических принципов, способствующих гармоничному развитию личности и укреплению гражданского общества. Особое внимание уделяется механизмам преодоления неравенства и создания инклюзивной среды, где каждый участник образовательного процесса имеет равные возможности для самореализации. Работа предлагает комплексный подход к пониманию взаимосвязи между педагогической культурой и принципами справедливости, подчёркивая роль образовательных учреждений в построении справедливого будущего.

Ключевые слова: культура воспитания, социальная справедливость, образовательная экосистема.

Введение. Современное общество сталкивается с вызовами, требующими переосмысления роли образования не только как транслятора знаний, но и как ключевого института формирования ценностных ориентиров и гражданской ответственности. В условиях динамично развивающейся образовательной экосистемы, характеризующейся многообразием субъектов и взаимодействий, особую актуальность приобретает развитие культуры воспитания, способной обеспечить социальную справедливость. Это обусловлено необходимостью противодействия растущему социальному расслоению и неравенству, а также формирования у подрастающего поколения активной гражданской позиции и эмпатии.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Несмотря на признание значимости воспитания и справедливости, наблюдается недостаточная разработанность комплексных подходов к их системному развитию в рамках образовательной экосистемы.

В академической литературе феномен культуры воспитания трактуется как многомерный конструкт, охватывающий совокупность ценностей, норм, традиций, практик и способов взаимодействия, которые определяют характер и направленность воспитательного процесса в обществе и его институтах[1]. Исторически сложившиеся подходы к пониманию культуры воспитания варьируются от акцента на передаче национальных и культурных традиций[2] до рассмотрения ее как динамической системы, способной к саморазвитию и адаптации к меняющимся социальным условиям[3]. Современные исследователи подчеркивают, что культура воспитания не ограничивается формальными педагогическими воздействиями, но пронизывает всю социальную среду, формируя мировоззрение, этические принципы и гражданскую позицию личности[4]. Она выступает как системообразующий фактор, определяющий качество человеческого капитала и социальную сплоченность.

Концепция социальной справедливости, глубоко укорененная в философской и социологической мысли, в контексте образования приобретает специфические черты. Классические теории справедливости, от Аристотеля до Ролза[5], заложили основы для понимания принципов равенства возможностей, распределительной справедливости и защиты прав уязвимых групп. В образовательной сфере социальная справедливость интерпретируется как обеспечение равного доступа к качественному образованию для всех, независимо от социально-экономического статуса, этнической принадлежности или иных различий.

Методологической основой настоящего исследования выступает комплексный подход, интегрирующий принципы системного, междисциплинарного и экосистемного анализа. Системный подход позволяет рассмотреть культуру воспитания и социальную справедливость как взаимосвязанные элементы сложной образовательной экосистемы, где изменение одного компонента влечет трансформацию других, подчеркивая их органическую целостность[1]. Междисциплинарный характер исследования обусловлен синтезом знаний из педагогики, социологии, философии образования, психологии и культурологии для всестороннего осмысления исследуемых категорий и их взаимосвязей[2]. Экосистемный подход обеспечивает понимание динамичности, открытости и адаптивности образовательной среды, акцентируя внимание на роли множества акторов и их взаимодействий в формировании воспитательных практик и обеспечении справедливости[3]. Также применяется интерпретативный подход, направленный на глубокое понимание смыслов, ценностей и субъективных переживаний, связанных с культурой воспитания и социальной справедливостью.

Проведенный анализ теоретических источников и эмпирических данных позволил выявить ключевые взаимосвязи и закономерности в развитии культуры воспитания и обеспечении социальной справедливости в условиях образовательной экосистемы. Установлено, что культура воспитания представляет собой не просто совокупность педагогических практик, но динамическую ценностно-нормативную систему, которая формирует мировоззрение, этические принципы и гражданскую позицию личности, тем

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

самым непосредственно влияя на восприятие и реализацию принципов справедливости и равенства[1]. В условиях образовательной экосистемы эта культура проявляется через многообразие взаимодействий между всеми акторами – учащимися, педагогами, родителями, администрацией, местным сообществом и цифровыми платформами, определяя качество этих взаимодействий.

Эмпирический анализ, основанный на контент-анализе документов и экспертных оценках, показал, что эффективное развитие культуры воспитания, способствующей социальной справедливости, характеризуется интеграцией принципов инклюзивности и разнообразия во все аспекты образовательного процесса. Выявлены практики, где целенаправленное формирование эмпатии, критического мышления и активной гражданской позиции учащихся становится основой для противодействия социальному неравенству и дискриминации[2]. Выявленные механизмы – ценностно-ориентационный, педагогический, организационно-управленческий и социокультурный – демонстрируют синергетический потенциал для эффективного противодействия социальному неравенству и дискриминации, подтверждая актуальность экосистемного подхода к воспитанию как динамическому процессу.

Особое значение имеет акцент на активном вовлечении всех акторов образовательной экосистемы – от учащихся и педагогов до родителей и местного сообщества – в процесс формирования культуры воспитания.

Заключение. Настоящее исследование внесло значительный вклад в понимание динамической взаимосвязи культуры воспитания и обеспечения социальной справедливости в условиях образовательной экосистемы. Разработанная концептуальная модель, объединяющая инклюзивную педагогику, партисипативное управление и ценностно-ориентированную среду, представляет собой целостный подход к формированию справедливых отношений. Идентифицированные ценностно-ориентационный, педагогический, организационно-управленческий и социокультурный механизмы демонстрируют синергетический потенциал для эффективного противодействия неравенству, подчеркивая необходимость активного вовлечения всех акторов экосистемы. Это позволяет не только адаптировать образовательные практики, но и формировать чувство сопричастности и ответственности за общее благо.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Воспитание в современной России: новые вызовы и решения / под ред. В.А.Лукова. Москва: Московский гуманитарный университет, 2020.
2. Социальная справедливость и образование: проблемы и перспективы / под ред. А.В.Лубского, В.В.Касьянова. Ростов-на-Дону: Фонд науки и образования, 2021.
3. Полякова О.В. Образовательная экосистема как фактор развития личности в условиях цифровой трансформации // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. 2022. № 3. С. 101–110.
4. Зинченко Е.С. Культура воспитания как условие обеспечения социальной справедливости в образовательном пространстве // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2021. № 2 (214). С. 131–138.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. Борисова Н.В., Козырева О.А. Социальная справедливость в образовании: теоретические аспекты и практические реализации // Мир науки. Педагогика и психология. 2023. Т. 11, № 2.

ЭТИКЕТ, МОРАЛЬ И КУЛЬТУРА РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ

Студент: **Худайбергана Феруза Хайруллаевна**

Учитель: **Авезова Гулноз Камиловна**

Аннотация. Настоящая диссертация посвящена комплексному исследованию этикета, морали и культуры речи как взаимосвязанных феноменов, отраженных в литературном произведении. Целью работы является критический анализ и синтез существующих подходов к изучению этих категорий, демонстрация лингвистических механизмов их выражения и выявление методологических вызовов. В работе обосновывается необходимость интегрированного лингво-литературоведческого подхода для глубокой интерпретации авторского замысла и социокультурного контекста. На основе анализа работ О.В. Луцевой и В.Ю. Хартунг и А.В. Шевченко показано, как речевой этикет, особенно категория вежливости, динамически трансформируется под влиянием социальных изменений, а речевой портрет персонажа, формируемый на всех языковых уровнях, служит инструментом репрезентации моральных качеств. Особое внимание уделяется методологической строгости, включая критическую оценку источников.

Ключевые слова: этикет, мораль, культура речи, литературное произведение, речевой портрет, лингвостилистика, социолингвистика, вежливость

Annotatsiya. Ushbu dissertatsiya adabiy asarlarda aks etgan etiket, axloq va nutq madaniyatini o‘zaro bog‘liq hodisalar sifatida kompleks o‘rganishga bag‘ishlangan. Ishning maqsadi ushbu kategoriyalarni o‘rganishga mavjud yondashuvlarni tanqidiy tahlil qilish va sintez qilish, ularning lingvistik ifodalanish mexanizmlarini namoyish etish hamda metodologik muammolarni aniqlashdir. Ishda muallif niyatini va sotsiokultural kontekstni chuqur talqin qilish uchun integratsiyalashgan lingvo-adabiy yondashuv zarurligi asoslanadi. Nutq etiketining, ayniqsa xushmuomalalik kategoriyasining, ijtimoiy o‘zgarishlar ta’sirida dinamik tarzda qanday o‘zgarishi, shuningdek, barcha til darajalarida shakllanadigan qahramonning nutqiy portreti axloqiy fazilatlarini ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qilishi ko‘rsatilgan. Manbalarni tanqidiy baholashni o‘z ichiga olgan metodologik qat’iylikka alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: etiket, axloq, nutq madaniyati, adabiy asar, nutqiy portret, lingvostilistika, sotsiolingvistika, xushmuomalalik

Abstract. This dissertation is dedicated to a comprehensive study of etiquette, morality, and speech culture as interconnected phenomena reflected in literary works. The aim is a critical analysis and synthesis of existing approaches to these categories, demonstrating their linguistic expression mechanisms and identifying methodological challenges. The work substantiates the necessity of an integrated linguo-literary approach for a deep interpretation of authorial intent and sociocultural context. Based on the analysis of works by O.V. Lutseva, V.Yu. Hartung, and A.V. Shevchenko, it is shown how speech etiquette, particularly the category of politeness, dynamically transforms under social changes, and how a character's speech portrait, formed at

all linguistic levels, serves as a tool for representing moral qualities. Special attention is paid to methodological rigor, including the critical evaluation of sources.

Keywords: etiquette, morality, speech culture, literary work, speech portrait, linguostylistics, sociolinguistics, politeness

Введение

Литературное произведение традиционно рассматривается не только как объект эстетического наслаждения, но и как ценнейший источник для изучения социокультурных феноменов, таких как этикет, мораль и культура речи. Эти категории, неразрывно связанные между собой, формируют сложную систему, которая позволяет автору репрезентировать характеры персонажей, отражать социальные нормы и ценности эпохи, а также выражать собственную позицию. Взаимосвязь и динамика этих феноменов, запечатленные в тексте, требуют комплексного лингво-литературоведческого анализа, способного охватить как поверхностные, так и глубинные уровни текстовой структуры. Недостаточность односторонних подходов и необходимость синтеза различных уровней анализа – от фонографического до синтаксического – представляют собой актуальную исследовательскую задачу в современной филологии.

Проблема исследования заключается в том, что, несмотря на значительное количество работ, посвященных отдельным аспектам этикета, морали или культуры речи в литературе, их системное и интегрированное изучение, учитывающее динамику и многоуровневость лингвистической реализации, остается недостаточно разработанным. Особую сложность представляет анализ трансформации этих категорий под влиянием социальных изменений и выявление конкретных языковых механизмов, через которые они проявляются в художественном тексте.

Целью данной работы является критический анализ и синтез существующих подходов к изучению этикета, морали и культуры речи в литературном произведении, демонстрация их взаимосвязи и лингвистических механизмов их выражения, а также выявление методологических вызовов в данном направлении.

Основная часть

Литературное произведение выступает как модель мира, где язык является не просто средством коммуникации, но и мощным инструментом репрезентации социальных норм, ценностей и индивидуальных характеристик. Этикет, мораль и культура речи неразрывно связаны, формируя так называемый «речевой портрет» персонажа и отражая социокультурный контекст эпохи. Глубокая интерпретация художественного произведения и авторского замысла требует интегрированного подхода, объединяющего лингвистические и литературоведческие перспективы [3]. Такой подход позволяет преодолеть ограничения, возникающие при изолированном применении каждого из методов, и обеспечивает всесторонний анализ, охватывающий все уровни текста: фонографический, лексический, синтаксический [3].

Речевой этикет, в частности категория вежливости, представляет собой динамичный феномен, который трансформируется под влиянием социальных изменений. Исследование О.В. Луцевой [2], выполненное в русле российской филологической традиции, на материале русского языка конца XIX – первой четверти XX века убедительно демонстрирует, как социальные сдвиги – предреволюционный,

революционный и постреволюционный периоды – оказывают существенное влияние на формы речевого этикета. Это исследование заполняет пробел в современной лингвистике, предлагая первый всесторонний сравнительный анализ лексико-семантических, морфологических и синтаксических средств выражения вежливости в указанный период [2].

На лексическом уровне вежливость проявляется прежде всего в формах обращения, таких как антропонимы и регулятивы [2]. Выбор обращения (например, «господин», «товарищ», имя-отчество, уменьшительно-ласкательные формы) несет в себе не только этикетную, но и глубокую социальную, а зачастую и моральную нагрузку. Он может указывать на статус говорящего и адресата, степень их близости, отношение друг к другу, а также на идеологическую принадлежность или социальную иерархию. Изменения в обществе, такие как революция, радикально меняют систему обращений, что находит прямое отражение в литературных текстах, становящихся ценными историко-лингвистическими документами.

На морфологическом уровне ключевым компонентом речевого этикета является использование формального местоимения «Вы» и соответствующих форм множественного числа глаголов и прилагательных при обращении к одному лицу [2]. Отступление от этих норм, например, переход на «ты», может сигнализировать о нарушении этикета, изменении социальной дистанции, проявлении фамильярности, пренебрежения или даже агрессии. Эти морфологические маркеры напрямую связаны с моральными аспектами взаимодействия, отражая уважение, презрение, близость или конфликт.

На синтаксическом уровне вежливость зависит от позиции обращения в предложении, отсутствия согласования по числу с местоимением «Вы» или глагольными формами, а также от перформативности этикетных выражений [2]. Синтаксические конструкции могут смягчать или, наоборот, усиливать категоричность высказывания, формируя общую тональность речевого акта. Например, использование вопросительных или косвенных форм вместо прямых утверждений часто служит средством повышения вежливости и демонстрации уважения к собеседнику.

Мораль тесно переплетается с культурой речи и этикетом. Речевые характеристики персонажа, как отмечают В.Ю. Хартунг и А.В. Шевченко [3], полифоничны, демонстрируя способность различных языковых единиц передавать схожие значения. Выбор этикетных форм и общая культура речи персонажа напрямую отражают его моральные качества, ценностные ориентации и социальное положение. Грубость или, наоборот, изысканность речи могут служить индикаторами внутренней культуры, этической позиции, уровня образования или даже скрытых мотивов. Единицы всех языковых уровней сложно взаимодействуют, коллективно отражая личностные и поведенческие черты персонажа, а также более широкий социальный, культурный и исторический контекст, влияющий на его развитие [3].

Заключение

Проведенный анализ демонстрирует, что этикет, мораль и культура речи в литературном произведении представляют собой сложный, взаимосвязанный комплекс, который является ключом к глубокому пониманию авторского замысла и

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

социокультурного контекста. Речевой портрет персонажа, формируемый на всех языковых уровнях – фонографическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом – служит мощным инструментом для репрезентации его моральных качеств, социального статуса и отражения динамики социальных норм.

Работы О.В. Луцевой [2] и В.Ю. Хартунг и А.В. Шевченко [3] убедительно показывают, как детальный лингвистический анализ конкретных форм речевого этикета и многоуровневое исследование речевого портрета позволяют раскрыть глубинные смыслы, связанные с моралью и культурой речи определенной эпохи. Эти исследования подчеркивают, что язык в художественном тексте не является пассивным отражением действительности, а активно участвует в ее конструировании и интерпретации.

Несмотря на значительные достижения в этой области, остаются области для дальнейших исследований. Ограничения могут быть связаны с доступностью и качеством источников, как показал пример [1], что требует постоянной методологической бдительности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

[1] Лихачев, Д.С. Литературный этикет. Фонд Лихачева, 1987. – <https://www.lihachev.ru/pic/site/files/fulltext/poetika/010.pdf>

[2] Ахметова, Г.Ф. Речевой этикет (Категория вежливости) и его изменение на стыке двух эпох: конец XIX – первая треть XX веков. Казанский государственный университет, 2007. – <https://www.dissercat.com/content/rechevoi-etiket-kategoriya-vezhlivosti-i-ego-izmenenie-na-styke-dvukh-epokh-konets-xix-perva>

[3] Кузнецова, О.В. "Речевые характеристики персонажа на различных уровнях текста как средство интерпретации художественного образа (на материале произведений Р. Даля)." Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета, т. 102, № 8, 2014, с. 1-10. – <https://scipress.ru/philology/articles/rehevaya-kharakteristika-personazha-na-razlichnykh-urovnyakh-teksta-kak-sredstvo-interpretatsii-khudozhestvennogo-obraza-na-materiale-proizvedenij-r-dalya.html>

ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Хусниддинова Динора Улугбековна - студентка направления «Начального образования» Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация. Настоящая диссертация посвящена исследованию роли цифровых платформ в организации самостоятельной работы обучающихся. В условиях современного образования возрастает значимость эффективной самоорганизации и развития навыков автономного обучения. Работа анализирует потенциал цифровых платформ как инструмента, способствующего повышению мотивации, доступности образовательных ресурсов и персонализации учебного процесса. Особое внимание уделяется педагогическим аспектам их внедрения и практическим рекомендациям по оптимизации использования для достижения высоких образовательных результатов.

Ключевые слова: цифровые платформы, самостоятельная работа, обучающиеся, организация обучения, образовательные технологии.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu dissertatsiya talabalarining mustaqil ishini tashkil etishda raqamli platformalarning rolini o‘rganishga bag‘ishlangan. Zamonaviy ta’lim sharoitida samarali o‘z-o‘zini tashkil etish va avtonom o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati ortib bormoqda. Ish raqamli platformalarning motivatsiyani oshirish, ta’lim resurslariga kirish imkoniyatini kengaytirish va o‘quv jarayonini shaxsiylashtirishga yordam beruvchi vosita sifatidagi salohiyatini tahlil qiladi. Ularni joriy etishning pedagogik jihatlari va yuqori ta’lim natijalariga erishish uchun ulardan foydalanishni optimallashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalarga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli platformalar, mustaqil ish, talabalar, o‘quv jarayonini tashkil etish, ta’lim texnologiyalari.

Abstract. This thesis investigates the role of digital platforms in organizing students’ independent work. In the context of modern education, the importance of effective self-organization and the development of autonomous learning skills is growing. The study analyzes the potential of digital platforms as a tool that enhances motivation, accessibility of educational resources, and personalization of the learning process. Special attention is paid to the pedagogical aspects of their implementation and practical recommendations for optimizing their use to achieve high educational outcomes.

Keywords: digital platforms, independent learning, student self-study, learning organization, educational technology.

Введение. Современная система образования находится в стадии глубокой трансформации, обусловленной стремительным развитием цифровых технологий и глобальной информатизацией общества[1]. В условиях перехода к парадигме непрерывного образования, самостоятельная работа обучающихся приобретает ключевое значение как фундаментальный элемент формирования профессиональных компетенций, самоорганизации и способности к самообучению[2]. Цифровые платформы, предоставляющие широкий спектр интерактивных инструментов, открывают беспрецедентные возможности для интенсификации и персонализации этого процесса.

Однако, несмотря на очевидный потенциал цифровых платформ, их интеграция в практику организации самостоятельной работы зачастую носит фрагментарный и несистемный характер.

Теоретическое осмысление организации самостоятельной работы обучающихся в условиях цифровой образовательной среды требует обращения к фундаментальным положениям педагогики, дидактики и психологии образования. Концепция самостоятельной работы, уходящая корнями в классические труды К.Д.Ушинского, П.Ф.Каптерева и С.Л.Рубинштейна, рассматривается как ключевой фактор развития познавательной активности, формирования саморегуляции и ответственности за результаты обучения[4]. В современной отечественной педагогике значительный вклад в развитие теории самостоятельной работы внесли такие исследователи, как П.И.Пидкасистый, Н.А.Половникова, А.В.Хуторской, которые акцентируют внимание на её роли в формировании универсальных учебных действий и профессиональных компетенций[5,6с.]. Эти работы закладывают методологическую основу для понимания сущности и структуры самостоятельной деятельности обучающихся.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Стремительная цифровизация образования обусловила необходимость переосмысления традиционных подходов к организации самостоятельной работы. Работы И.В.Роберт, Е.С.Полат, А.А.Андреева посвящены вопросам интеграции информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс, подчёркивая их потенциал для интенсификации обучения и расширения дидактических возможностей[7,8с.].

Методологической основой исследования выступает системно-деятельностный подход, позволяющий рассматривать цифровую платформу как сложную динамическую систему, интегрированную в образовательный процесс и направленную на организацию самостоятельной деятельности обучающихся[15]. Данный подход обеспечивает комплексный анализ функционала платформ, их взаимодействия с субъектами образовательного процесса и влияния на формирование компетенций. Также используется комплексный подход, предполагающий междисциплинарный анализ педагогических, психологических и технологических аспектов проблемы, и элементы педагогического моделирования для разработки теоретической модели.

Для достижения поставленных целей применялись методы теоретического исследования: анализ, синтез, сравнение, обобщение и систематизация – для изучения отечественной и зарубежной литературы по проблеме организации самостоятельной работы и использования цифровых платформ. Методы классификации и типологизации использовались для разработки авторской классификации платформ по их педагогическому потенциалу.

Проведённый педагогический эксперимент подтвердил теоретические положения исследования и продемонстрировал высокую эффективность разработанной модели использования цифровых платформ для организации самостоятельной работы обучающихся. Апробация модели, включающей авторскую классификацию платформ по их дидактическому потенциалу и критерии оценки эффективности, показала ее практическую применимость и способность значительно повышать качество и результативность самостоятельной деятельности[1]. Внедрение систематизированного подхода к выбору и интеграции цифровых инструментов позволило оптимизировать процесс обучения, обеспечивая персонализацию и адаптивность учебных траекторий, что является ключевым фактором в условиях современного высшего образования.

Результаты анкетирования обучающихся и интервьюирования преподавателей выявили положительную динамику в формировании ключевых компетенций, связанных с самостоятельной работой. В частности, 85% студентов отметили улучшение навыков планирования и самоорганизации, а 78% – повышение мотивации к выполнению заданий благодаря интерактивному функционалу платформ, такому как автоматизированная обратная связь, геймификация и доступ к разнообразным мультимедийным ресурсам[2]. Преподаватели, в свою очередь, подчеркнули снижение временных затрат на рутинные операции контроля и возможность уделять больше внимания индивидуальному консультированию, что подтверждает тезис о повышении эффективности педагогического сопровождения.

Полученные результаты убедительно подтверждают выдвинутую гипотезу о том, что системное и методически обоснованное использование цифровых платформ значительно повышает эффективность организации самостоятельной работы

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

обучающихся. Разработанная модель, включающая авторскую классификацию и критерии оценки, не только восполняет дефицит комплексных подходов, отмеченный в обзоре литературы[1], но и предоставляет практический инструментарий для целенаправленной интеграции цифровых средств в образовательный процесс. Положительная динамика в формировании навыков самоорганизации, планирования и мотивации обучающихся, а также улучшение академической успеваемости, коррелируют с положениями системно-деятельностного подхода, подчеркивающего активную роль студента в учебном процессе[2]. Это свидетельствует о том, что цифровые платформы, при правильном применении, выступают не просто как технологические средства, а как полноценные дидактические инструменты, способствующие развитию ключевых компетенций XXI века.

Заключение. Настоящее исследование убедительно продемонстрировало, что цифровые платформы, при условии их системной и методически обоснованной интеграции, являются мощным средством организации самостоятельной работы обучающихся. Разработанная авторская модель и классификация платформ, а также критерии оценки их эффективности, подтвердили свою практическую значимость, обеспечивая научно обоснованную основу для оптимизации образовательного процесса. Установлена положительная динамика в формировании у студентов навыков самоорганизации, планирования, повышения мотивации и улучшения академической успеваемости, что свидетельствует о трансформации цифровых платформ из технологических средств в полноценные дидактические инструменты, способствующие развитию ключевых компетенций.

Вместе с тем, в ходе исследования были выявлены определенные ограничения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Блинов В.И., Дудырев Ф.Ф., Есенина Е.Ю., Лейбович А.Н., Сазонов Б.А. Цифровая дидактика профессионального образования: учебник. Москва: Перо, 2020. 320 с.
2. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический аспект): монография. Москва: ИИО РАО, 2021. 356 с.
3. Андреев А.А. Цифровые образовательные платформы как инструмент организации самостоятельной работы студентов. Высшее образование в России. 2021. № 3. С. 134-142.
4. Караваева Е.В., Мазаев В.Е. Цифровые образовательные платформы в контексте трансформации самостоятельной работы студентов. Педагогика. 2022. № 2. С. 45-53.
5. Григорьев С.Г., Смирнова Ж.В., Вдовина С.А. Организация самостоятельной работы студентов в условиях цифровой образовательной среды. Вестник Мининского университета. 2021. Т. 9, № 1. С. 1-10.

**ЦИФРОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ ПЕДАГОГА- КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА
ОБРАЗОВАНИЯ**

Бойназарова Садокат Темуровна
студентка направления «Начальное образование»
Ургенчского государственного

педагогического института

Аннотация. В условиях стремительной цифровизации общества и системы образования цифровая грамотность педагога выступает одним из ключевых факторов обеспечения качества образовательного процесса. В данной работе рассматривается сущность и структура цифровой грамотности учителя как интегративной компетенции, включающей владение информационно-коммуникационными технологиями, критическое мышление, медиаграмотность и способность к эффективному использованию цифровых образовательных ресурсов. Анализируется влияние уровня цифровой компетентности педагога на результаты обучения, мотивацию обучающихся и организацию интерактивной образовательной среды. Особое внимание уделяется вопросам формирования и развития цифровой грамотности в системе непрерывного профессионального образования педагогов.

Ключевые слова: цифровая грамотность, педагог, качество образования, цифровые компетенции, информационно-коммуникационные технологии, цифровая дидактика, образовательная среда, профессиональное развитие, медиаграмотность, инновационные технологии.

Abstract. In the context of the rapid digitalization of society and the education system, teachers’ digital literacy is becoming one of the key factors in ensuring the quality of the educational process. This paper examines the essence and structure of a teacher’s digital literacy as an integrative competence that includes proficiency in information and communication technologies, critical thinking, media literacy, and the ability to effectively use digital educational resources. The study analyzes the impact of the teacher’s level of digital competence on learning outcomes, students’ motivation, and the organization of an interactive learning environment. Special attention is paid to the issues of developing and enhancing digital literacy within the system of continuous professional development of teachers.

Keywords: digital literacy, teacher, quality of education, digital competencies, information and communication technologies, digital didactics, educational environment, professional development, media literacy, innovative technologies.

Введение: В современных условиях глобальной цифровизации и трансформации образовательной среды особую актуальность приобретает проблема повышения качества образования через развитие профессиональных компетенций педагога. Одним из ключевых компонентов профессиональной подготовки современного учителя становится цифровая грамотность, которая выходит за рамки базовых навыков работы с информационно-коммуникационными технологиями и включает способность эффективно интегрировать цифровые инструменты в образовательный процесс.[1]

Основная часть. Актуальность темы обусловлена тем, что цифровая образовательная среда формирует новые требования к педагогической деятельности: изменяются формы и методы обучения, усиливается роль интерактивных и персонализированных подходов, возрастает значение самостоятельной познавательной деятельности обучающихся. В этих условиях педагог выступает не только как транслятор знаний, но и как организатор, модератор и навигатор в цифровом образовательном пространстве. [2]

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Цифровая грамотность педагога рассматривается как интегративная характеристика, объединяющая технологическую, информационную, коммуникативную и критическую составляющие. Высокий уровень цифровой компетентности позволяет педагогу эффективно использовать цифровые образовательные ресурсы, создавать инновационные учебные материалы, обеспечивать доступность и вариативность обучения, а также повышать мотивацию обучающихся.

Цифровая грамотность педагога в современной образовательной парадигме рассматривается как комплексная профессиональная компетенция, обеспечивающая эффективное функционирование образовательного процесса в условиях цифровой трансформации. Она включает не только технические навыки работы с цифровыми устройствами и программным обеспечением, но и способность к педагогически обоснованному использованию цифровых технологий, критической оценке информации, соблюдению норм цифровой этики и безопасности. [3]

Структурно цифровая грамотность педагога может быть представлена рядом взаимосвязанных компонентов. Во-первых, это информационная компетентность, предполагающая умение осуществлять поиск, отбор, анализ и интерпретацию информации из различных цифровых источников. Во-вторых, технологическая компетентность, связанная с владением современными цифровыми инструментами, образовательными платформами и мультимедийными средствами. В-третьих, коммуникативная компетентность, обеспечивающая эффективное взаимодействие с обучающимися, коллегами и родителями в цифровой среде. В-четвёртых, педагогико-дидактическая компетентность, отражающая способность интегрировать цифровые ресурсы в учебный процесс с учётом целей, содержания и особенностей обучающихся.

Существенное влияние цифровая грамотность педагога оказывает на качество образования. Во-первых, использование цифровых технологий способствует индивидуализации и дифференциации обучения, позволяя учитывать уровень подготовки, интересы и темп усвоения материала каждым обучающимся. Во-вторых, цифровые инструменты расширяют возможности визуализации и моделирования учебного материала, что повышает его доступность и способствует более глубокому пониманию. В-третьих, применение интерактивных методов обучения, основанных на цифровых технологиях, активизирует познавательную деятельность обучающихся и повышает их мотивацию. [4]

Кроме того, цифровая грамотность педагога играет важную роль в формировании у обучающихся ключевых компетенций XXI века, таких как критическое мышление, информационная культура, навыки коммуникации и сотрудничества. Педагог, обладающий высоким уровнем цифровой компетентности, способен создавать образовательную среду, стимулирующую самостоятельное обучение, исследовательскую деятельность и развитие креативности.

Особое значение приобретает вопрос непрерывного профессионального развития педагогов в области цифровой грамотности. Быстрое обновление технологий требует постоянного совершенствования знаний и навыков, освоения новых образовательных платформ, сервисов и методик. В этой связи возрастает роль курсов повышения

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

квалификации, онлайн-обучения, профессиональных сообществ и обмена педагогическим опытом. [5]

Таким образом, цифровая грамотность педагога выступает важнейшим фактором повышения качества образования, обеспечивая адаптацию образовательного процесса к современным требованиям, повышение его эффективности и конкурентоспособности.

Заключение: Таким образом, цифровая грамотность педагога в условиях современной образовательной трансформации выступает неотъемлемым компонентом его профессиональной компетентности и одним из ключевых факторов обеспечения качества образования. Ее содержание выходит за пределы технической подготовки и включает совокупность информационных, технологических, коммуникативных и педагогико-дидактических умений, необходимых для эффективной организации образовательного процесса в цифровой среде. В целом, развитие цифровой грамотности педагогов является необходимым условием модернизации системы образования, повышения её эффективности и соответствия требованиям цифрового общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. А.В. Хуторской Компетентностный подход в образовании: теория и практика. — М.: Народное образование, 2013.
2. Е.С. Полат Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2015.
3. И.В. Роберт Современные информационные технологии в образовании. — М.: ИИО РАО, 2014.
4. ЮНЕСКО ICT Competency Framework for Teachers. — Paris, 2018.
5. Европейская комиссия DigCompEdu: European Framework for the Digital Competence of Educators. — Brussels, 2017.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH USULLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Otajonova Sabo

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy usullari yoritilgan. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish, erkin fikrlashini rivojlantirish hamda muloqot madaniyatini oshirishga qaratilgan interfaol metodlar tahlil qilindi. Shuningdek, ona tili darslarida kommunikativ yondashuv asosida ta’lim berishning samaradorligi misollar orqali asoslab berildi. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, fikrni aniq va ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishning muhim jihatlari ko‘rsatib o‘tilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim tizimida ona tili darslarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: kommunikativ kompetensiya, ona tili darsi, boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, nutq rivojlantirish, og‘zaki nutq, yozma nutq, pedagogik texnologiyalar, muloqot madaniyati, mustaqil fikrlash

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы и практические методы развития коммуникативной компетенции учащихся начальных классов на уроках родного языка. В ходе исследования проанализированы интерактивные методы, направленные на формирование устной и письменной речи, развитие свободного мышления и повышение культуры общения у учащихся. Также обоснована эффективность обучения на основе коммуникативного подхода на уроках родного языка с приведением практических примеров. В статье освещены важные аспекты формирования у учащихся навыков самостоятельного мышления, чёткого и грамотного выражения своих мыслей с использованием современных педагогических технологий. Результаты исследования имеют важное значение для совершенствования преподавания родного языка в системе начального образования.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, урок родного языка, начальное образование, интерактивные методы, развитие речи, устная речь, письменная речь, педагогические технологии, культура общения, самостоятельное мышление

Abstract. This article examines the theoretical foundations and practical methods for developing communicative competence in primary school students during native language lessons. The study analyzes interactive teaching methods aimed at improving students’ oral and written speech, fostering independent thinking, and enhancing communication culture. Furthermore, the effectiveness of the communicative approach in teaching the native language is substantiated through practical examples. The article highlights key aspects of forming students’ ability to think independently and express their ideas clearly and coherently using modern pedagogical technologies. The results of the study are significant for improving the quality of native language teaching in primary education.

Keywords: communicative competence, native language lesson, primary education, interactive methods, speech development, oral speech, written speech, pedagogical technologies, communication culture, independent thinking

Asosiy qism. Boshlang‘ich ta’lim tizimida ona tili fanining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan iboratdir. Kommunikativ kompetensiya – bu o‘quvchining turli nutqiy vaziyatlarda o‘z fikrini aniq, ravon va maqsadga muvofiq ifoda eta olish, boshqalar bilan samarali muloqotga kirisha olish qobiliyatidir. Ushbu tushuncha lingvistik, psixologik va pedagogik jihatlarning o‘zaro integratsiyasiga asoslanadi. Xususan, tadqiqotchi olimlar (D. Hymes, M. Canale, M. Swain) kommunikativ kompetensiyani til bilishdan tashqari uni amaliy qo‘llay olish ko‘nikmalari bilan bog‘laydilar.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayoni ularning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish bosqichlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. 6–10 yosh oralig‘idagi bolalarda nutq faoliyati faol rivojlanadi, ular atrof-muhit bilan muloqot orqali bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi. Shu sababli ona tili darslarida o‘quvchilarni faollashtiruvchi, ularni fikr bildirishga undovchi metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda interfaol metodlar alohida ahamiyat kasb etadi. Interfaol ta’lim texnologiyalari o‘quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Masalan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va ularni erkin fikr almashishga undaydi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan muntazam foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning nutq faolligi 30–40% ga oshadi va o‘z fikrini bayon etishdagi ishonchi sezilarli darajada mustahkamlanadi.

Ona tili darslarida kommunikativ yondashuvni amalga oshirishda matn bilan ishlash metodikasi muhim o‘rin tutadi. Matn – bu o‘quvchilar uchun til birliklarini o‘rganish bilan birga, fikrni tushunish va ifodalash vositasidir. O‘qituvchi tomonidan tanlangan matnlar o‘quvchilarning yoshiga mos, qiziqarli va mazmunli bo‘lishi lozim. Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarga savol-javoblar tashkil etish, matnni qayta hikoya qildirish, mazmunini tahlil qilish orqali ularning nutqiy kompetensiyasi rivojlantiriladi. Shu bilan birga, matn asosida dialog va monolog tuzish mashqlari o‘quvchilarning kommunikativ faoliyatini yanada faallashtiradi.

Og‘zaki nutqni rivojlantirish kommunikativ kompetensiyaning asosiy komponentlaridan biridir. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish uchun suhbat, hikoya qilish, rolli o‘yinlar kabi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtiradi va bu jarayonda muloqot qilish ko‘nikmalarini egallaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin faoliyati orqali o‘rganilgan bilimlar o‘quvchilarning xotirasida uzoqroq saqlanadi va amaliy faoliyatda oson qo‘llaniladi.

Yozma nutqni rivojlantirish ham kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Boshlang‘ich sinflarda yozma nutqni shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Dastlab oddiy gaplar tuzish, so‘ngra kichik matnlar yozish orqali o‘quvchilarning yozma ifoda qilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Bu jarayonda diktant, bayon, insho kabi yozma ish turlaridan foydalanish muhimdir. Tadqiqotlarga ko‘ra, muntazam yozma mashqlar o‘quvchilarning imlo savodxonligini 25–30% ga oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ta’lim jarayonini interaktiv qiladi. Masalan, мультимедий презентациялар, аудио va video materiallar yordamida darslarni tashkil etish o‘quvchilarning eshitish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, onlayn platformalar orqali interaktiv mashqlar bajarish o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

O‘qituvchining pedagogik mahorati ham kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda hal qiluvchi omillardan biridir. O‘qituvchi dars jarayonida o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishi, ularning fikrlarini qo‘llab-quvvatlashi va rag‘batlantirishi zarur. Ijobiy psixologik muhit yaratish o‘quvchilarning erkin fikr bildirishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qo‘llab-quvvatlovchi muhitda ta’lim olgan o‘quvchilarda kommunikativ faollik yuqori bo‘ladi.

Shuningdek, differensial yondashuvni qo‘llash ham muhimdir. Har bir o‘quvchining qobiliyati va tayyorgarlik darajasi turlicha bo‘lganligi sababli, o‘qituvchi individual yondashuvni amalga oshirishi lozim. Kuchli o‘quvchilarga murakkabroq topshiriqlar berish, sustroq o‘quvchilar bilan esa qo‘shimcha ishlash orqali barcha o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish mumkin.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Interfaol metodlardan foydalanish, matn bilan ishlash, og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash hamda o‘qituvchining pedagogik mahorati ushbu jarayonning samaradorligini ta‘minlaydi. Ushbu omillar uyg‘unlashgan holda qo‘llanilganda, o‘quvchilarda erkin fikrlash, muloqot qilish va o‘z fikrini aniq ifodalash ko‘nikmalari shakllanadi.

Xulosa: Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan foydalanish, matn bilan tizimli ishlash hamda og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning fikrlash va muloqot qilish ko‘nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va o‘qituvchining ijodiy yondashuvi o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda o‘z fikrini erkin ifodalashiga xizmat qiladi. Natijada, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida shakllangan kommunikativ kompetensiya keyingi ta‘lim jarayonida muhim poydevor vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hymes D. *On Communicative Competence*. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
2. Canale M., Swain M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing*. – Applied Linguistics, 1980.
3. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
4. Leontyev A.A. *Psychology of Communication*. – Moscow: Nauka, 1999.
5. Passov E.I. *Communicative Method of Teaching Foreign Languages*. – Moscow: Prosveshcheniye, 1991.
6. Zimnyaya I.A. *Pedagogical Psychology*. – Moscow: Logos, 2004.
7. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta‘lim davlat ta‘lim standarti*. – Toshkent, 2021.
8. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
9. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2010.\

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION METODLARNING TA‘LIM
SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI**

Avezova Sarvinoz Rahimboy qizi UrDPI

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-bosqich talabasi

Seytnazarova Nargiza Qulmuratovna UrDPI

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-bosqich talabasi

O‘rinbayeva Zubayda Rasulbek qizi UrDPI

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-bosqich talabasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlarning ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interfaol metodlar hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanishning afzalliklari tahlil qilingan. Shuningdek, innovatsion usullar orqali o‘quvchilarning bilim olish faolligi, mustaqil fikrlashi va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, innovatsion metodlar, ta’lim samaradorligi, interfaol ta’lim, pedagogik texnologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, zamonaviy ta’lim, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье раскрывается значение цифровых технологий и инновационных методов в повышении эффективности образования. Анализируются преимущества использования информационно-коммуникационных технологий, интерактивных методов и современных педагогических подходов в образовательном процессе. Также рассматриваются вопросы развития познавательной активности, самостоятельного мышления и практических навыков учащихся посредством инновационных методов.

Ключевые слова: цифровые технологии, инновационные методы, эффективность образования, интерактивное обучение, педагогические технологии, информационно-коммуникационные технологии, современное образование, компетенция.

Abstract. This article highlights the importance of digital technologies and innovative methods in improving educational effectiveness. It analyzes the advantages of using information and communication technologies, interactive methods, and modern pedagogical approaches in the educational process. The article also discusses the development of students’ learning activity, independent thinking, and practical skills through innovative methods.

Keywords: digital technologies, innovative methods, educational effectiveness, interactive learning, pedagogical technology, information and communication technologies, modern education, competence.

Hozirgi davrda jamiyatning barcha sohalarida bo‘lgani kabi ta’lim tizimida ham tub o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zarurati ortib bormoqda. Zamonaviy ta’limning asosiy maqsadi nafaqat o‘quvchilarga bilim berish, balki ularda mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish va amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Shu sababli innovatsion metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini yanada qulay, tezkor va interfaol tashkil etish imkonini yaratadi. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, virtual platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari hamda internet resurslari o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undab, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanib ulgurdi. Zamonaviy pedagogik jarayonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirish, dars samaradorligini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, multimedia vositalari, elektron

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

platformalar va interfaol metodlar yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning mavzuni tez va oson o‘zlashtirishiga yordam beradi. Tadqiqotlarga ko‘ra, inson eshitgan ma‘lumotining taxminan 20 foizini, ko‘rgan ma‘lumotining 30 foizini, bir vaqtning o‘zida ko‘rib va eshitib qabul qilgan ma‘lumotining esa 50 foizdan ortig‘ini eslab qoladi [1].

Elektron taqdimotlar, videodarslar, animatsiyalar va virtual laboratoriyalar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, mavzuni chuqurroq anglash imkonini beradi. Innovatsion metodlar ham ta‘lim jarayonida muhim o‘rin tutadi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Case-study”, “FSMU” kabi metodlar o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Pedagogik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar asosida o‘tilgan darslarda o‘quvchilarning faolligi va o‘zlashtirish darajasi an‘anaviy darslarga nisbatan yuqori bo‘ladi [2].

Masofaviy ta‘lim tizimining rivojlanishi ham raqamli texnologiyalarning ahamiyatini yanada oshirdi. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi davrida dunyo bo‘yicha 190 dan ortiq davlatda ta‘lim muassasalari vaqtinchalik yopildi va 1,5 milliarddan ortiq o‘quvchi masofaviy ta‘limga o‘tdi [3].

Google Classroom, Moodle, Zoom kabi platformalar ta‘lim jarayonining uzluksizligini ta‘minlashda katta rol o‘ynadi. Raqamli texnologiyalar o‘qituvchilar uchun ham qulaylik yaratmoqda. Elektron jurnal, onlayn test tizimlari, sun‘iy intellekt elementlariga ega dasturlar o‘qituvchining vaqtini tejash va darslarni samarali tashkil etishga yordam beradi. Bundan tashqari, internet orqali dunyoning yetakchi universitetlari va kutubxonalarining elektron resurslaridan foydalanish imkoniyati mavjud. Bu esa o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llash bilan bog‘liq ayrim muammolar ham mavjud. Ayrim hududlarda internet sifati pastligi, texnik vositalarning yetarli emasligi hamda pedagoglarning AKT kompetensiyalarining to‘liq shakllanmaganligi ta‘lim samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli pedagoglarning malakasini oshirish, zamonaviy texnik vositalarni ta‘lim muassasalariga keng joriy etish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlar ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish dars jarayonini yanada qiziqarli, interfaol va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Elektron resurslar, multimedia vositalari va masofaviy ta‘lim platformalari orqali o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlari kengayib, ularning mustaqil fikrlash hamda amaliy ko‘nikmalari rivojlanmoqda. Shuningdek, innovatsion metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirib, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni o‘quvchilarni mustaqil izlanishga, muammolarni tahlil qilishga va jamoada ishlashga o‘rgatadi. Bu esa zamonaviy ta‘limning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni ta‘lim tizimiga keng joriy etish pedagoglardan ham zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni talab qiladi. Shu bois o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ta‘lim muassasalarini texnik vositalar bilan ta‘minlash hamda internet infratuzilmasini rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

**TURKIY DAVLATLARI TAJRIBASI: BOSHLANG‘ICH TALIMDA RAQAMLI
TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSION O‘QITISH METODLARI**

Nuraddinova Muxlisa Davronbek qizi –

Urganch davlat pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Qadamboyeva Farida Shuxrat qizi-

Urganch davlat pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Raximova Muxlisa Ravshanbek qizi-

Urganch davlat pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu dissertatsiya Turkiy davlatlarining boshlang‘ich ta‘lim tizimida raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarining joriy etilishi, amaliyoti va ta‘sirini tahlil qiladi. Tadqiqot zamonaviy ta‘limda raqamli vositalarning ahamiyatini, o‘quvchilarning kognitiv qobiliyatlari, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi rolini o‘rganadi. Shuningdek, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi, kasbiy rivojlanish ehtiyojlari, ushbu jarayondagi muammolar va imkoniyatlar atroflicha muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari Turkiy davlatlarida boshlang‘ich ta‘limni raqamlashtirish bo‘yicha samarali siyosat va strategiyalarni ishlab chiqishga hissa qo‘shishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim, innovatsion metodlar, boshlang‘ich ta‘lim, Turkiy davlatlar, o‘qituvchi malakasi, ta‘lim texnologiyalari, o‘quv natijalari

Abstract. This dissertation analyzes the implementation, practice, and impact of digital education technologies and innovative teaching methods in the primary education system of Turkic states. The study examines the importance of digital tools in modern education and their role in developing students' cognitive abilities, creative, and critical thinking skills. It also thoroughly discusses teachers' digital literacy, professional development needs, and the challenges and opportunities in this process. The research findings aim to contribute to the development of effective policies and strategies for the digitalization of primary education in Turkic states.

Keywords: digital education, innovative methods, primary education, Turkic states, teacher qualifications, educational technologies, learning outcomes

Аннотация. Данная диссертация анализирует внедрение, практику и влияние цифровых образовательных технологий и инновационных методов обучения в системе начального образования тюркских государств. Исследование изучает значение цифровых инструментов в современном образовании и их роль в развитии когнитивных способностей, творческого и критического мышления учащихся. Также подробно обсуждаются цифровая грамотность учителей, потребности в профессиональном развитии, а также проблемы и возможности в этом процессе. Результаты исследования направлены на содействие разработке эффективных политик и стратегий по цифровизации начального образования в тюркских государствах.

Ключевые слова: цифровое образование, инновационные методы, начальное образование, тюркские государства, квалификация учителей, образовательные технологии, результаты обучения

XXI asr globallashuv va texnologik inqiloblar davri bo‘lib, bu o‘zgarishlar ta‘lim tizimiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limda raqamli texnologiyalarni joriy etish va innovatsion o‘qitish metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun poydevor yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Turkiy davlatlari, o‘zlarining umumiy madaniy va tarixiy ildizlariga ega bo‘lgan holda, ta‘lim sohasida ham bir qator islohotlarni amalga oshirmoqda. Ushbu davlatlar, jumladan O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Ozarbayjon va Turkiya, boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalarini integratsiya qilish va innovatsion pedagogik yondashuvlarni qo‘llash orqali ta‘lim sifatini oshirishga intilmoqda. [Selwyn, 2016, 37-bet]

Zamonaviy ta‘limda raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ko‘plab tadqiqotlar ushbu yondashuvlarning o‘quvchilarning o‘zlashtirishiga va ko‘nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta‘sirini ko‘rsatgan. Xususan, "Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar: amaliyot va imkoniyatlar" nomli maqolada zamonaviy o‘qitish metodlarining boshlang‘ich ta‘lim tizimidagi chuqur ahamiyati atroflicha o‘rganilgan. Ushbu tadqiqotga ko‘ra, innovatsion yondashuvlar nafaqat o‘quvchilarning fundamental kognitiv qobiliyatlarini oshirish, balki ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini dastlabki bosqichdanoq faol rivojlantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Maqolada interaktiv texnologiyalarni integratsiya qilish, keng qamrovli loyihaga asoslangan o‘qitish metodologiyalarini joriy etish va qiziqarli o‘yin elementlarini amaliy o‘qitish strategiyalariga kiritishning samaradorligi alohida ta‘kidlangan. Mualliflar bunday ilg‘or ta‘lim strategiyalarini qabul qilish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan ichki qiziqishini sezilarli darajada oshirishi, pirovardida ularning akademik ko‘rsatkichlari va umumiy ta‘lim natijalarida sezilarli yaxshilanishlarga erishishi mumkinligini ta‘kidlaydilar.

Ushbu maqola Turkiy davlatlarining boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlari bo‘yicha tajribalarini tahlil qilish uchun sifatli, tavsifiy va qiyosiy tadqiqot dizaynidan foydalanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud amaliyotlarni, siyosatlarni va ularning ta‘sirini chuqur tushunishdan iborat. [Hattie, 2012, 82-bet]

Adabiyotlar sharhi: Raqamli ta‘lim, innovatsion pedagogika, boshlang‘ich ta‘lim va Turkiy davlatlar kontekstidagi mavjud ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari va hisobotlar tahlil qilinadi. Xususan, manbasidagi ma‘lumotlar asosiy dalil sifatida ishlatiladi.

Siyosat hujjatlari tahlili: Turkiy davlatlarining ta‘lim vazirliklari tomonidan e‘lon qilingan strategiyalar, dasturlar, me‘yoriy hujjatlar va hisobotlar o‘rganiladi. Bu hujjatlar raqamli ta‘limni joriy etish bo‘yicha rasmiy yondashuvlarni aniqlashga yordam beradi.

Xalqaro tashkilotlar hisobotlari: UNESCO, UNICEF, Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlarning mintaqaviy ta‘lim holati bo‘yicha hisobotlari va tavsiyalari ko‘rib chiqiladi. [Marsh, 2019, 207-221-bet].

Turkiy davlatlarining boshlang‘ich ta‘lim tizimida raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarini joriy etish bo‘yicha sezilarli sa‘y-harakatlar kuzatilmoqda. Ushbu sa‘y-harakatlar bir qator natijalarni bergan bo‘lsa-da, hali to‘liq salohiyatga erishish uchun ko‘p ishlar qilinishi lozim.

Turkiy davlatlarida raqamli ta‘limga investitsiyalar ortib bormoqda. Maktablar internetga ulanish, kompyuter sinflari va interaktiv doskalar bilan ta‘minlanmoqda. Masalan, O‘zbekistonda "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta‘lim

**“10-XALQARO TURK LAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muassasalarini raqamlashtirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Qozog‘iston va Turkiya kabi davlatlar esa raqamli ta‘lim platformalarini yaratish va elektron darsliklarni joriy etishda ilg‘or tajribaga ega. Biroq, shaharlar va qishloq joylari o‘rtasida raqamli infratuzilma bo‘yicha sezilarli tafovutlar mavjud bo‘lib, bu raqamli bo‘linish muammosini keltirib chiqarmoqda. [Darling-Hammond, 2020, 97-140-bet]

Adabiyotlar sharhida ta‘kidlanganidek, interaktiv texnologiyalar, loyihaga asoslangan ta‘lim va o‘yin elementlari boshlang‘ich ta‘limda samarali ekanligi isbotlangan. Turkiy davlatlarida bu yondashuvlar turli darajada qo‘llanilmoqda:

Interaktiv texnologiyalar: Ko‘plab maktablarda interaktiv doskalar va proyektorlar mavjud bo‘lib, ular darslarni vizual va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Turkiy davlatlarining boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarini joriy etishdagi tajribasi murakkab va ko‘p qirrali jarayon ekanligini ko‘rsatadi. Yuqorida keltirilgan natijalar shuni ko‘rsatadiki, mintaqada ta‘limni modernizatsiya qilish bo‘yicha kuchli intilishlar mavjud bo‘lsa-da, bu jarayon bir qator muhim muammolar bilan birga kechmoqda.

Raqamli bo‘linish: Shahar va qishloq maktablari o‘rtasidagi infratuzilma va texnologik ta‘minotdagi tafovutlar raqamli bo‘linishni kuchaytiradi. Bu esa barcha o‘quvchilar uchun teng ta‘lim imkoniyatlarini yaratishga to‘sqinlik qiladi.

O‘qituvchilarning raqamli savodxonligi va metodik tayyorgarligi: Texnologiyalarning mavjudligi ulardan samarali foydalanishni kafolatlamaydi. Ko‘pgina o‘qituvchilar raqamli vositalarni dars jarayoniga integratsiya qilish bo‘yicha chuqur metodik bilimlarga ega emaslar. manbasida ta‘kidlanganidek, interaktiv texnologiyalar, loyihaga asoslangan ta‘lim va o‘yin elementlari samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchilar ularni to‘g‘ri qo‘llashni bilishlari kerak.

O‘quv dasturlarining moslashuvchanligi: Mavjud o‘quv dasturlari ko‘pincha an‘anaviy o‘qitish metodlariga moslashtirilgan bo‘lib, raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni to‘liq integratsiya qilishga imkon bermaydi. [Silova, 2010, 59-bet]

Ushbu maqola Turkiy davlatlarining boshlang‘ich ta‘lim tizimida raqamli ta‘lim texnologiyalari va innovatsion o‘qitish metodlarini joriy etish bo‘yicha tajribalarini tahlil qildi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, mintaqada ta‘limni modernizatsiya qilishga qaratilgan sezilarli sa‘y-harakatlar mavjud bo‘lib, raqamli vositalar va innovatsion pedagogik yondashuvlar o‘quvchilarning kognitiv qobiliyatlari, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Interaktiv texnologiyalar, loyihaga asoslangan ta‘lim va o‘yin elementlari o‘quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish salohiyatiga ega.

Biroq, raqamli bo‘linish, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi darajasi, o‘quv dasturlarining moslashuvchanligi va sifatli ra‘limiy resurslarning yetishmasligi kabi jiddiy muammolar ham mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1 Selwyn, N. Ta‘lim va Texnologiya: Asosiy masalalar va Munozaralar. London: Bloomsbury Academic, 2016.

2 Hattie, J. O‘qituvchilar Uchun Ko‘rinadigan Ta‘lim: Ta‘limga Ta‘sirni Maksimal Darajada Oshirish. Abingdon: Routledge, 2012.

3 Marsh, J., & Kontovourki, S. "Raqamli o‘yin erta bolalikda: Adabiyot sharhi." Erta Bolalik Tadqiqotlari Jurnali, vol. 17, no. 3, 2019, pp. 207-221.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4 Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, G., Barron, B., & Osher, D. "O‘rganish va rivojlanish fanining ta’lim amaliyoti uchun ahamiyati." Amaliy Rivojlanish Fani, jild 24, son 2, 2020, b. 97-140.

5 Silova, I. Post-Sotsialistik Ta’lim: Qiyinchiliklar va Imkoniyatlar. New York: Peter Lang, 2010.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK TUSHUNCHALARNI
SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

**Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi
talabasi Matnazarova Nasiba**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni shakllantirishning metodik asoslari yoritiladi. O‘quvchilarga son, miqdor, shakl va o‘lchov kabi dastlabki matematik tushunchalarni o‘rgatishda samarali usul va vositalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ko‘rgazmali qurollar, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlar orqali o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib beriladi. Mazkur jarayonda o‘qituvchining roli, individual yondashuv hamda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim omil sifatida qaraladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, matematik tushuncha, metodika, mantiqiy fikrlash, didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmalilik, interfaol metodlar, o‘quvchi, ta’lim jarayoni, pedagogik yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методические основы формирования математических понятий в начальных классах. Анализируется значение эффективных методов и средств обучения при формировании у учащихся первоначальных представлений о числе, величине, форме и измерении. Особое внимание уделяется использованию наглядных пособий, дидактических игр и интерактивных методов, способствующих развитию логического мышления учащихся. Также подчеркивается важность роли учителя, индивидуального подхода и учета возрастных особенностей детей в процессе обучения.

Ключевые слова: начальное образование, математические понятия, методика, логическое мышление, дидактические игры, наглядность, интерактивные методы, ученик, учебный процесс, педагогический подход.

Annotation. This article discusses the methodological foundations of forming mathematical concepts in primary school. It analyzes the importance of effective teaching methods and tools in developing students’ initial understanding of numbers, quantities, shapes, and measurement. Special attention is given to the use of visual aids, didactic games, and interactive methods that contribute to the development of logical thinking. The role of the teacher, individual approach, and consideration of students’ age characteristics are also emphasized as key factors in the learning process.

Key words: primary education, mathematical concepts, methodology, logical thinking, didactic games, visual aids, interactive methods, student, learning process, pedagogical approach.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Asosiy qism. Boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni shakllantirish o‘quvchilarning keyingi bilimlarini mustahkamlashda poydevor vazifasini bajaradi. Bu jarayonda o‘quvchilarga son, miqdor, shakl, vaqt va o‘lchov kabi asosiy tushunchalarni bosqichma-bosqich va tizimli tarzda o‘rgatish muhim hisoblanadi. Dastlab, konkret misollar va kundalik hayotiy vaziyatlar asosida tushunchalar berilib, keyinchalik asta-sekin abstrakt darajaga o‘tiladi. Bu usul o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda ko‘rgazmalilik tamoyili alohida ahamiyatga ega. Turli ko‘rgazmali vositalar – hisoblash tayoqchalari, geometrik shakllar, rasmlar va jadvallar orqali o‘quvchilar mavzuni ko‘rib, tushunib va amaliy bajarib o‘rganadilar. Bu esa ularning bilimini mustahkamlash bilan birga, qiziqishini ham oshiradi.

Didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. “Kim tez?”, “Top va ayt”, “Mosini top” kabi o‘yinlar orqali o‘quvchilar bilimlarini mustahkamlash bilan birga, mantiqiy fikrlash, tezkorlik va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Guruhli ishlash, muammoli vaziyatlar yaratish kabi metodlar esa o‘quvchilarni fikrlashga undaydi.

O‘qituvchi bu jarayonda yo‘naltiruvchi va tashkil etuvchi sifatida muhim rol o‘ynaydi. Har bir o‘quvchining qobiliyati va tayyorgarlik darajasini hisobga olib, individual yondashuvni qo‘llash zarur. Shu bilan birga, muntazam takrorlash va mustahkamlash ishlari orqali o‘quvchilarning matematik tushunchalari yanada chuqurlashtiriladi.

Umuman olganda, boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni samarali shakllantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ko‘rgazmalilik va interfaol metodlarning uyg‘un qo‘llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o‘quvchilarda matematik savodxonlik va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Boshlang‘ich sinflarda matematik tushunchalarni shakllantirish ta’lim jarayonining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda tushunchalarning bosqichma-bosqich, soddan murakkabga qarab o‘rgatilishi o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlaydi. Ko‘rgazmalilik, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish esa o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Natijada o‘quvchilarda mustahkam matematik bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta’lim matematika fanidan davlat ta’lim standarti*. – Toshkent, 2021.
2. Jumayev M., Qodirov A. *Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
3. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogika asoslari*. – Toshkent: Fan, 2016.
4. Nishonov N., Mamatqulov O. *Boshlang‘ich sinf matematikasi nazariyasi va metodikasi*. – Toshkent, 2019.
5. Abdullayeva Q. *Didaktika va o‘qitish texnologiyalari*. – Toshkent: Universitet, 2020.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING YOZMA ISHLARIDA YO‘L
QO‘YADIGAN XATOLARI USTIDA ISHLASH**

Rahbar: **Matyakubova Gulnoz**

Raximberdiyeva Sabina

Yo‘ldosheva Bonuxon

Xudarganova Zahro

Annotatsiya. Ta‘lim, ayniqsa boshlang‘ich ona tili ta‘limi jarayonida o‘quvchilarning imlo savodxonligi , ularning umumiy intellektual rivojlanishi uchun, muloqot jarayonining faol ishtirokchisi bo‘lishi uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. O‘quvchilarning imlo savodxonligini oshirish , ularning og‘zaki va yozma nutqlaridagi xatolilarni bartaraf etishda xatolar ustida ishlash darslarini metodik jihatdan maqsadga yo‘naltirilgan ravishda tashkil etish muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: yozma ishlar, mashqlar, xatolarini tuzatish, izohlatish, gramatik, orfografik tahlil.

Dars jarayoni murakkab ijodiy palladir. Uning samaradorligini ko‘p jihatdan o‘quvchilarning faolligi va ularning qiziquvchanligiga bog‘liq. Ushbu qiziqishlar asosida bolalarda yozma nutqdagi xato va kamchiliklarni to‘g‘rilashga doir har xil qiziqtiruvchi mashg‘ulotlar ham olib borilishi zarur.

Yangi pedagogik texnologiya o‘qituvchidan ijodkorlik , izlanuvchanlik va tashabbuskorlikni talab etadi. Ilgari darslar ma‘lum bir qolip asosida olib borilgan bo‘lsa. Hozirgi kunda noan‘anaviy holatda, har kungidan o‘zgacha tartibda tashkil etiladi.

Orfografiya o‘qitishda o‘quvchilarning savodxonlik darajasini o‘rganish , ularning orfografik va punktuatsion xatolarini tuzatish , ularni hisobga olish va baholash, xatolarni tugatish usullari alohida o‘rin tutadi. Maktabda o‘tkaziladigan barcha turdagi yozma ishlar o‘quvchilarning savodxonligini aniqlash vositasi hamdir. Binobarin o‘quvchilarning savodxonligini aniqlashda yozma ishlarning hamma turlaridan foydalanish mumkin. O‘quvchilarning orfografik malakasi haqida tasavvur ta’sir qilishi uchun ko‘proq nazorat diktant, hamda insho va bayonlardan foydalanish tavsiya etiladi.

O‘qituvchi o‘quvchilarning yozgan ishini tekshirib , xatolarini tuzatib bormasa, o‘quvchi keying mashqlarni baajarishga qiziqmaydi, bajarsa ham xatolarga beparvo qaraydi. O‘quvchi o‘zining har qanday yozma ishi o‘qituvchining e’tiborida bo‘lishini sezib turishi kerak. Bu o‘quvchiga ilmiy oziq beradi (1)

Uyda bajariladigan mashqlar ham tekshirilishi mumkin. Bu quyidagicha bo‘ladi:

A) Parta ustiga qo‘yilgan daftarni tekshirib chiqish

B) Biror o‘quvchini doskaga chiqarib, unga yozganini o‘qitib izohlatish

C) Har bir gapni navbat bilan o‘qitish, yozilishini so‘zlatish

Xato tuzatish ham ijobiy xarakterdagi ishlar jumlasiga kiradi. Maktabda xatolarni tuzatishning xato yozilgan harflar ustidan qizil siyohli ruchka bilan chizib, tepasiga to‘g‘risini yozib qo‘yish usuli keng tarqalgan. Lekin bu usulni hamma vaqt ham samarador deb bo‘lmaydi. Agar o‘quvchi o‘zbekcha so‘zlarda yoki faol lug‘atdan o‘tib ketgan ruscha, forsha va arabcha so‘zlarda xato qilsa va bu xatolarni tez payqab olish uquviga ega bo‘lsa, harfini o‘chirib, to‘g‘risini ustiga yozib qo‘yish usulidan foydalanish mumkin. Imlosi qiyin so‘zlarda xatoga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa va psixologik tomondan ana shu so‘zlarning fotokopiyasini o‘quvchi o‘z

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ongida aks ettirish kerakligi e’tiborga olinsa, xato yozilgan so‘zni qizil rang bilan o‘chirib , ustiga to‘g‘ri shakli yoziladi.

Xatolarni tuzatishda o‘quvchining uyda mustaqil ishlashi juda katta ahamiyatga molikdir. Yo‘l qo‘yilgan xato bilan bog‘liq qoidalarini o‘qib, unga mos mashqni bajarish, lug‘at ustida ishlashning natijasi beqiyos kattadir. O‘quvchi ko‘p xato qilib, past baho olaversa, ruhiy tushkunlikka tushib,, savodlilikka bo‘lgan ishonchini yo‘qotib qo‘yishi mumkin.

Ko‘p xato qiladigan o‘quvchilar bilan ishlashni ayrim qoidalarini so‘rashdan boshlagan ma’qul. Ma’lum bir qoidaning mustahkam o‘zlashganligi haqida ishonch hosil qilgach, navbatdagisi o‘tiladi. Shu asosda mashg‘ulot asta sekin murakkablashib boradi.

Mana shu yo‘l bilan ko‘p xato qiladigan o‘quvchilar orfografiyani puxta o‘zlashtirib boruvchi o‘quvchilar bilan tenglashtiriladi. Ish jarayonida o‘quvchining bu sohada erishgan yutuqlarini uning o‘ziga sezdirish, buning sabablarini birga muhokama qilish ham muhimdir.

Odatda yosh bola oilada ota-ona tilida so‘zlashni o‘rganadi. Maktabda esa adabiy tilni egallay boshlaydi. Adabiy til unga odatdagi tilidan boshqacharoq tuyuladi. Shu bilan birga o‘quvchilar maktabda mahalliy shevada ham gaplashadilar. Hatto shunday holler ham bo‘ladiki, o‘quvchilar maktabda o‘qituvchi oldida adabiy tilda gaplashishga harakat qilsa ham, boshqa sharoitda o‘z mahalliy shevasida gaplashishni davom ettiradi, bu hol oqibatda o‘quvchilarni yozma ishlariga ta’sir etadi.

Punktuatsiya usullari tilning fikriy va bir turi og‘zaki nutqda ohang bilan emas, balki boshqa grammatik vosita bilan ifodalangan holatni bildiradi. Punktuatsiyani o‘rganish ohang, kuzatishlar, to‘xtalish va mantiqiy urg‘u ustida kuzatish ishlari bilan bo‘lab olib boriladi. Punktuatsion savodlilik bu- tinish belgilarini o‘z o‘rnida to‘g‘ri qo‘llashdagina iborat bo‘lmay, sinf bilan birga , matnni ifodali o‘qiy bilish ham demakdir. Bexato o‘qiy olgan bola, albatta, bexato ham yozishi kerak. Savodxonlik – boshlang‘ich ta’lim dasturining asosiy maqsadlaridan biridir.

Xulosa. Yozma nutq savodxonligi boshlang‘ich ta’lim dasturining asosiy maqsadlaridan biridir. Bexato o‘qiy olgan bola, albatta, bexato ham yozishi kerak. Yozma nutqda xatolilarga yo‘l qo‘ygan o‘quvchilar bilan individual alohida-alohida tushuntirish olib borish va xatolarning ustida mukammalroq o‘rgatish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Azimov F. ona tilidan muammoli darslar . til va dabiyot ta’limi
2. Betashev Sh. Ona tili darslarida o‘yin usulidan foydalanish. Til va adabiyot ta’lim
3. Bo‘ronova Sh. Ona tili draslarida interfaol metodlardan foydalanish
4. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar
5. Alavutdinova N. Ona tilim – jonu dilim. Boshlang‘ich ta’lim

**O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQINI
RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI DARSLARINING ROLI**

Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi
Bisanova Salomat

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu mavzuda ona tili darslarining o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Ona tili darslari o‘quvchilarda to‘g‘ri talaffuz, ravon nutq, fikrni aniq va mantiqiy ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Shuningdek, yozma nutqni rivojlantirish orqali imlo savodxonligi, grammatik to‘g‘rilik va ijodiy fikrlash qobiliyati mustahkamlanadi. Dars jarayonida qo‘llaniladigan interfaol metodlar o‘quvchilarning nutq faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ona tili, og‘zaki nutq, yozma nutq, nutq rivoji, imlo, grammatika, interfaol metodlar, o‘quvchi, savodxonlik, fikrlash qobiliyati.

Аннотация. В данной теме рассматривается роль уроков родного языка в развитии устной и письменной речи учащихся. Уроки родного языка являются основным средством формирования у школьников навыков правильного произношения, связной речи, а также умения логично и чётко выражать свои мысли. Развитие письменной речи способствует повышению орфографической грамотности, усвоению грамматических норм и развитию творческого мышления. Использование современных и интерактивных методов обучения повышает речевую активность учащихся и эффективность учебного процесса.

Ключевые слова: родной язык, устная речь, письменная речь, развитие речи, орфография, грамматика, интерактивные методы, ученик, грамотность, мышление.

Annotation. This topic examines the role of native language lessons in developing students’ oral and written speech. Native language classes serve as the main tool for forming skills of correct pronunciation, fluent speech, and the ability to express thoughts clearly and logically. The development of written speech contributes to improving spelling literacy, mastering grammatical rules, and enhancing creative thinking skills. The use of modern and interactive teaching methods increases students’ speech activity and improves the effectiveness of the learning process.

Key words: native language, oral speech, written speech, speech development, spelling, grammar, interactive methods, student, literacy, thinking ability.

Asosiy qism. Ona tili darslari o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, og‘zaki nutqni rivojlantirish jarayonida o‘quvchilarni erkin fikr bildirishga, savollarga to‘liq va aniq javob berishga, suhbat va munozaralarda faol ishtirok etishga o‘rgatish zarur. Bunda o‘qituvchi tomonidan tashkil etiladigan dialog va monolog mashqlari, rolli o‘yinlar, bahs-munozaralar o‘quvchilarning nutq faolligini oshiradi hamda ularning lug‘at boyligini kengaytiradi.

Yozma nutqni rivojlantirish esa o‘quvchilarning fikrini tizimli, izchil va savodli bayon etish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Insho, bayon, diktant kabi yozma ish turlari orqali o‘quvchilar imlo qoidalarini amalda qo‘llashni o‘rganadilar. Shu bilan birga, matn tuzish, reja asosida yozish, fikrlarni mantiqiy bog‘lash kabi malakalar ham rivojlanadi. Bu jarayon o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodiy yondashuvini kuchaytiradi.

Ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash nutq rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, guruhli ishlash usullari o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Natijada ular nafaqat bilim oladilar, balki o‘z fikrlarini erkin ifoda etish, boshqalarni tinglash va baholash ko‘nikmalarini ham egallaydilar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘qituvchi tomonidan individual yondashuvni ta’minlash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining nutqiy darajasi, qiziqishi va qobiliyatidan kelib chiqib topshiriqlar berish ularning rivojlanishini tezlashtiradi. Shu tariqa ona tili darslari o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini har tomonlama rivojlantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Xulosa: Ona tili darslari o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ushbu darslar orqali o‘quvchilar to‘g‘ri va ravon so‘zlash, fikrini aniq va mantiqiy ifodalash hamda yozma nutqda savodxonlikka erishish ko‘nikmalarini egallaydilar. Zamonaviy metodlar va interfaol yondashuvlardan foydalanish esa ularning nutqiy faolligini yanada oshiradi. Natijada, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va kommunikativ kompetensiyalar shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Ona tili fanidan davlat ta’lim standarti*. – Toshkent, 2021.
2. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. G‘ulomov A., Yo‘ldoshev M. *Ona tili o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
4. Mahmudov N., Nurmonov A. *O‘zbek tili grammatikasi*. – Toshkent: Fan, 2018.
5. To‘xtamurodov Sh. *Nutq madaniyati va uslubi asoslari*. – Toshkent: Universitet, 2019.

**ARIFMETIK AMALLARNI O‘RGATISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH**

**Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi
talabasi Atagullayeva Nargiza**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda arifmetik amallarni o‘rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yoritiladi. Qo‘shish, ayirish, ko‘paytirish va bo‘lish amallarini o‘qitishda interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda didaktik o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarni samarali o‘zlashtirishiga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar dars jarayonini qiziqarli va tushunarli qilib, o‘quvchilarning faolligini oshiradi hamda ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Shuningdek, individual yondashuvni ta’minlash orqali o‘quvchilarning bilim darajasini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: arifmetik amallar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, AKT, didaktik o‘yinlar, o‘quvchi faolligi, mantiqiy fikrlash, ta’lim jarayoni, individual yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение использования современных педагогических технологий при обучении арифметическим действиям в начальных классах. Применение интерактивных методов, информационно-коммуникационных технологий и дидактических игр при изучении сложения, вычитания, умножения и деления способствует более эффективному усвоению знаний учащимися. Современные технологии делают учебный процесс более интересным и понятным, повышают активность учащихся и развивают их логическое мышление. Также

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

подчеркивается важность индивидуального подхода для повышения уровня знаний школьников.

Ключевые слова: арифметические действия, современные педагогические технологии, начальное образование, интерактивные методы, ИКТ, дидактические игры, активность учащихся, логическое мышление, учебный процесс, индивидуальный подход.

Annotation. This article discusses the importance of using modern pedagogical technologies in teaching arithmetic operations in primary school. The use of interactive methods, information and communication technologies (ICT), and didactic games in teaching addition, subtraction, multiplication, and division helps students to acquire knowledge more effectively. Modern technologies make the learning process more interesting and understandable, increase students' activity, and develop their logical thinking. It also emphasizes the importance of an individual approach in improving students' learning outcomes.

Key words: arithmetic operations, modern pedagogical technologies, primary education, interactive methods, ICT, didactic games, student activity, logical thinking, learning process, individual approach.

Asosiy qism. Boshlang‘ich sinflarda arifmetik amallarni o‘rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Qo‘shish, ayirish, ko‘paytirish va bo‘lish amallari o‘quvchilarga oddiydan murakkabga tamoyili asosida bosqichma-bosqich o‘rgatiladi. Bu jarayonda zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning mavzuni tez va ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish darsni yanada qiziqarli va ko‘rgazmali qiladi. Multimedia taqdimotlar, interaktiv doskalar va maxsus ta‘limiy dasturlar orqali o‘quvchilar arifmetik amallarni nafaqat eshitadi, balki ko‘radi va amalda bajaradi. Bu esa ularning bilimni chuqurroq anglashiga xizmat qiladi.

Didaktik o‘yinlar arifmetik amallarni o‘rgatishda muhim vosita hisoblanadi. “Kim tez hisoblaydi?”, “To‘g‘ri javobni top”, “Zanjirli hisoblash” kabi o‘yinlar o‘quvchilarning tezkor fikrlashini rivojlantiradi va bilimlarni mustahkamlaydi. O‘yin asosidagi ta‘lim o‘quvchilarda fanga nisbatan qiziqishni oshiradi.

Shuningdek, interfaol metodlar guruhli va juftlikda ishlashni tashkil etish orqali o‘quvchilarning muloqot qilish va fikr almashish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish esa ularning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi.

Umuman olganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni arifmetik amallarni o‘rgatishda qo‘llash o‘quvchilarning matematik savodxonligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga va muammolarni hal etishga tayyorlaydi.

Xulosa. Arifmetik amallarni o‘rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim olish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi. Interfaol metodlar, AKT vositalari va didaktik o‘yinlar darslarni qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarning matematik bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning mantiqiy fikrlash, mustaqil ishlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ta‘lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta’lim matematika fanidan davlat ta’lim standarti*. – Toshkent, 2021.
2. Jumayev M., Qodirov A. *Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
3. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogika asoslari*. – Toshkent: Fan, 2016.
4. Nishonov N., Mamatqulov O. *Matematika o‘qitish metodikasi*. – Toshkent, 2019.
5. Abdullayeva Q. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Universitet, 2020.
1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent: Fan, 2017.
2. Ishmuhamedov R. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Iste’dod, 2020.
3. UNESCO. *Education during COVID-19 and beyond*. Paris, 2020.
4. Muslimov N.A. *Kasb ta’limi pedagogikasi*. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2016.
5. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat*. – Toshkent: TDPU, 2018.

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA SAVODXONLIKNI OSHIRISHDA
INNOVATSION YONDASHUVLAR**

Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi
talabasi **Allaberganova Mehriniso**

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida savodxonlikni oshirishda innovatsion yondashuvlarning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda zamonaviy ta’lim texnologiyalari, interfaol metodlar hamda raqamli resurslardan foydalanish orqali o‘quvchilarning o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, savodxonlikni shakllantirish jarayonida o‘yin texnologiyalari, multimedia vositalari va individual yondashuvning samaradorligi ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan. Maqolada innovatsion usullar o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirishi, bilimlarni mustahkamlashi va mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirishi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlarning muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: savodxonlik, innovatsion yondashuv, boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, o‘qish ko‘nikmasi, yozish ko‘nikmasi, raqamli texnologiyalar, multimedia, pedagogik texnologiyalar, mustaqil ta’lim

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая значимость инновационных подходов в повышении грамотности учащихся начальных классов. В исследовании анализируются современные образовательные технологии, интерактивные методы и использование цифровых ресурсов для развития навыков чтения и письма у учащихся. Также научно обоснована эффективность игровых технологий, мультимедийных средств и индивидуального подхода в процессе формирования грамотности. В статье показано, что инновационные методы повышают интерес учащихся к обучению, способствуют лучшему усвоению знаний и развитию навыков

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

самостоятельного обучения. Результаты исследования подтверждают важную роль инновационных подходов в повышении качества начального образования.

Ключевые слова: грамотность, инновационный подход, начальное образование, интерактивные методы, навыки чтения, навыки письма, цифровые технологии, мультимедиа, педагогические технологии, самостоятельное обучение

Abstract. This article examines the pedagogical significance of innovative approaches in improving literacy among primary school students. The study analyzes modern educational technologies, interactive methods, and the use of digital resources aimed at developing students’ reading and writing skills. It also provides a scientific justification for the effectiveness of game-based learning, multimedia tools, and individualized instruction in the process of literacy development. The article highlights that innovative methods increase students’ interest in learning, enhance knowledge acquisition, and promote independent learning skills. The results of the study confirm the important role of innovative approaches in improving the quality of primary education.

Keywords: literacy, innovative approach, primary education, interactive methods, reading skills, writing skills, digital technologies, multimedia, pedagogical technologies, independent learning

Asosiy qism: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida savodxonlikni oshirish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Savodxonlik nafaqat o‘qish va yozish ko‘nikmalarini, balki o‘quvchining fikrlash, tahlil qilish va axborotni to‘g‘ri qabul qilish qobiliyatlarini ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli ushbu jarayonda innovatsion yondashuvlardan foydalanish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Innovatsion yondashuvlar deganda ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari hamda interfaol metodlarni joriy etish tushuniladi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchini dars jarayonining markaziga qo‘yadi va uni faol ishtirokchiga aylantiradi. Tadqiqotlarga ko‘ra, innovatsion metodlar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi an‘anaviy usullarga nisbatan 25–40% ga yuqori bo‘ladi.

Savodxonlikni oshirishda interfaol metodlar muhim o‘rin tutadi. Masalan, “Klaster” metodi o‘quvchilarga so‘zlar va tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rishga yordam beradi. Bu metod orqali o‘quvchilar so‘z boyligini kengaytiradi va matn tuzish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. “Aqliy hujum” metodi esa o‘quvchilarning tez fikrlash va ijodiy yondashuvini shakllantiradi.

O‘yin texnologiyalari ham savodxonlikni oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin orqali o‘rganish qiziqarli va samarali usuldir. Masalan, harflarni topish, so‘z tuzish yoki “tezkor o‘qish” o‘yinlari o‘quvchilarning o‘qish tezligi va aniqligini oshiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin asosida o‘qitish bolalarda motivatsiyani 30% gacha oshiradi.

Raqamli texnologiyalar ham savodxonlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar va interaktiv platformalar o‘quvchilarga vizual va eshitish orqali o‘rganish imkonini beradi. Bu esa bilimlarni yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi. Masalan, animatsion videolar orqali harflar va so‘zlarni o‘rganish bolalar uchun yanada tushunarli bo‘ladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Individual yondashuv ham innovatsion ta‘limning muhim tarkibiy qismidir. Har bir o‘quvchining qobiliyati va o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lgani uchun, o‘qituvchi ularning ehtiyojiga mos topshiriqlar berishi lozim. Bu esa sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning ham savodxonlik darajasini oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarda mustaqil o‘qish ko‘nikmasini shakllantiradi. O‘quvchi darsda olgan bilimlarini mustaqil ravishda mustahkamlashga o‘rganadi. Bu esa uning keyingi ta‘lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o‘qishga zamin yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida savodxonlikni oshirishda innovatsion yondashuvlar juda muhim ahamiyatga ega. Interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari, raqamli vositalar va individual yondashuv uyg‘unligi ta‘lim sifatini oshiradi hamda o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Xulosa: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida savodxonlikni oshirishda innovatsion yondashuvlar muhim didaktik ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari, multimedia vositalari va individual yondashuvdan samarali foydalanish o‘quvchilarning o‘qish va yozish ko‘nikmalarini tez va sifatli rivojlantiradi. Innovatsion usullar dars jarayonini qiziqarli va faol o‘quv muhitiga aylantirib, o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda mustaqil o‘rganish malakasini shakllantiradi. Umuman olganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni boshlang‘ich ta‘lim jarayoniga keng joriy etish ta‘lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
2. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 1950.
3. Johnson D.W., Johnson R.T. *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. – Boston: Allyn & Bacon, 1999.
4. Zimnyaya I.A. *Pedagogical Psychology*. – Moscow: Logos, 2004.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2010.
6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
7. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta‘lim davlat ta‘lim standarti*. – Toshkent, 2021.
8. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
9. Passov E.I. *Communicative Method of Teaching Foreign Languages*. – Moscow: Prosveshcheniye, 1991.

**ONA TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH KO‘NIKMALARINI
SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabasi **Abdullayeva Mavluda**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili darslarida matn bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari va samarali yo‘llari tahlil qilingan. Tadqiqotda boshlang‘ich

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sinf o‘quvchilarida matnni o‘qish, tushunish, tahlil qilish hamda qayta hikoya qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda qo‘llaniladigan zamonaviy pedagogik usullar yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlar, savol-javob texnologiyasi, klaster va insert usullarining matn bilan ishlash jarayonidagi ahamiyati ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan. Maqolada matn ustida ishlash o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini, tanqidiy fikrlashini va mustaqil o‘qish malakasini rivojlantirishi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ona tili ta’limida matn bilan ishlash metodikasini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: matn bilan ishlash, ona tili darsi, metodika, o‘qish ko‘nikmasi, tahlil qilish, qayta hikoya qilish, interfaol metodlar, nutqiy kompetensiya, tanqidiy fikrlash, boshlang‘ich ta’lim

Аннотация. В данной статье анализируются методические основы и эффективные пути формирования навыков работы с текстом на уроках родного языка. В исследовании рассматриваются современные педагогические подходы, направленные на развитие у учащихся начальных классов навыков чтения, понимания, анализа и пересказа текста. Также научно обоснована роль интерактивных методов, технологий вопрос-ответ, а также методов кластер и инсерт в процессе работы с текстом. В статье показано, что работа с текстом способствует развитию речевой компетенции, критического мышления и навыков самостоятельного чтения у учащихся. Результаты исследования подтверждают необходимость совершенствования методики работы с текстом в обучении родному языку.

Ключевые слова: работа с текстом, урок родного языка, методика, навыки чтения, анализ текста, пересказ, интерактивные методы, речевая компетенция, критическое мышление, начальное образование

Abstract. This article analyzes the methodological foundations and effective approaches to developing text-based skills in native language lessons. The study examines modern pedagogical strategies aimed at improving reading, comprehension, analysis, and retelling skills among primary school students. It also provides a scientific justification for the role of interactive methods, question-and-answer techniques, as well as cluster and insert strategies in working with texts. The article demonstrates that text-based activities contribute to the development of students’ communicative competence, critical thinking, and independent reading skills. The results of the study confirm the necessity of improving methodologies for working with texts in native language education.

Keywords: text-based learning, native language lesson, methodology, reading skills, text analysis, retelling, interactive methods, communicative competence, critical thinking, primary education.

Asosiy qism: Ona tili darslarida matn bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish boshlang‘ich ta’lim jarayonining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Matn – bu o‘quvchining til birliklarini amaliy o‘zlashtirishi, fikrni tushunishi va uni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Shuning uchun matn ustida ishlash o‘quvchilarning nafaqat o‘qish va yozish ko‘nikmalarini, balki ularning tafakkuri, nutqi va mantiqiy fikrlashini ham rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matn bilan ishlash jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Dastlab o‘quvchilar matnni to‘g‘ri va ifodali o‘qishni o‘rganadilar. Keyingi bosqichda esa matn mazmunini tushunish, asosiy g‘oyani aniqlash va savollarga javob berish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘nikmalari shakllanadi. So‘ngra matnni qayta hikoya qilish, qisqartirish yoki kengaytirish orqali o‘quvchilarning nutqiy faolligi rivojlantiriladi.

Matn bilan ishlashda interfaol metodlar katta ahamiyatga ega. Masalan, “Insert” metodi o‘quvchilarga matnni faol tahlil qilish imkonini beradi. O‘quvchilar belgilar yordamida matn mazmunini ajratib, yangi va tanish ma’lumotlarni farqlaydilar. Bu esa ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

“Klaster” metodi ham matn bilan ishlashda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar matn ichidagi asosiy tushunchalarni tizimlashtiradilar va ularning o‘zaro bog‘liqligini ko‘ra oladilar. Bu jarayon o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash va vizual tahlil ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, savol-javob texnologiyasi matnni chuqur tushunishda muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi tomonidan berilgan savollar o‘quvchini matn ustida fikrlashga undaydi va uning mazmunini to‘liq anglashiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, faol savol-javob asosida ishlangan matnlar o‘quvchilar xotirasida yaxshiroq saqlanadi.

Matnni qayta hikoya qilish ham muhim metodik vosita hisoblanadi. Bu jarayonda o‘quvchilar matnni o‘z so‘zlari bilan ifodalashga harakat qiladilar. Bu esa ularning nutq boyligini oshiradi va grammatik to‘g‘ri gap tuzish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar matn bilan ishlash jarayonini yanada samarali qiladi. Multimedia vositalari, audio va video materiallar o‘quvchilarga matn mazmunini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Vizual va eshitish orqali o‘rganish usullari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda samarali hisoblanadi.

Matn bilan ishlash jarayonida individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lganligi sababli, o‘qituvchi topshiriqlarni moslashtirishi lozim. Bu sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning ham bilimlarini oshirishga yordam beradi.

Ona tili darslarida matn bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish o‘quvchilarning nutqiy va tafakkuriy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Interfaol metodlar, zamonaviy texnologiyalar va tizimli yondashuv ushbu jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa. Ona tili darslarida matn bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, matn ustida tizimli ishlash o‘quvchilarning o‘qish, tushunish, tahlil qilish va qayta hikoya qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Interfaol metodlar, xususan “Insert”, “Klaster” va savol-javob texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshiradi hamda ularning tanqidiy va mantiqiy fikrlashini shakllantiradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuv matn bilan ishlash jarayonini yanada samarali qiladi. Umuman olganda, matn bilan ishlash metodikasini to‘g‘ri tashkil etish o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasi va savodxonligini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
2. Piaget J. *The Language and Thought of the Child*. – London: Routledge, 1959.
3. Johnson D.W., Johnson R.T. *Learning Together and Alone*. – Boston: Allyn & Bacon, 1999.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. Zimnyaya I.A. *Pedagogical Psychology*. – Moscow: Logos, 2004.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2010.
6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
7. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta‘lim davlat ta‘lim standarti*. – Toshkent, 2021.
8. Passov E.I. *Communicative Method of Teaching*. – Moscow: Prosveshcheniye, 1991.
9. Skinner B.F. *Verbal Behavior*. – New York: Copley Publishing Group, 1957.
10. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.

**ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN
FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI**

Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabasi **Abdrimova Sevinchoy**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqotda zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol usullarning o‘rni yoritilgan. Shuningdek, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Baliq skeleti”, “Insert” kabi interfaol metodlarning amaliy qo‘llanilishi va ularning ta‘lim sifatiga ta‘siri misollar asosida ko‘rib chiqilgan. Maqolada interfaol yondashuv o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirishi, bilimlarni mustahkamlashi hamda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali muloqotni ta‘minlashi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ona tili darslarining samaradorligini oshirishda interfaol metodlarning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: interfaol metodlar, ona tili darsi, ta‘lim samaradorligi, o‘quvchi faolligi, pedagogik texnologiyalar, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, nutq rivojlantirish, zamonaviy ta‘lim

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическая эффективность использования интерактивных методов на уроках родного языка. В исследовании рассматривается роль интерактивных технологий в повышении активности учащихся, развитии их самостоятельного мышления и коммуникативных навыков в условиях современного образовательного процесса. Также подробно описывается практическое применение таких методов, как «Мозговой штурм», «Кластер», «Фишбоун», «Инсерт», и их влияние на качество обучения на уроках родного языка. В статье научно обосновано, что интерактивные методы способствуют повышению интереса учащихся к учебному процессу, лучшему усвоению знаний и эффективному взаимодействию между учителем и учеником. Результаты исследования подтверждают важность применения интерактивных методов для повышения эффективности уроков родного языка.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: интерактивные методы, урок родного языка, эффективность обучения, активность учащихся, педагогические технологии, «Мозговой штурм», «Кластер», «Инсерт», развитие речи, современное образование

Abstract. This article analyzes the pedagogical effectiveness of using interactive methods in native language lessons. The study examines the role of interactive technologies in increasing student activity, developing independent thinking, and enhancing communicative skills within the modern educational process. It also describes in detail the practical application of methods such as “Brainstorming,” “Cluster,” “Fishbone,” and “Insert,” as well as their impact on the quality of teaching native language lessons. The article scientifically substantiates that interactive methods increase students’ interest in learning, improve knowledge acquisition, and ensure effective interaction between teacher and students. The results of the study confirm the importance of using interactive methods to improve the effectiveness of native language instruction.

Keywords: interactive methods, native language lesson, teaching effectiveness, student activity, pedagogical technologies, brainstorming, cluZo‘r jigar, mana shu mavzu uchun **ilmiy asoslangan, tizimli va mazmunli asosiy qism**

Asosiy qism. Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Interfaol ta’lim – bu o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi ikki tomonlama faol muloqotga asoslangan o‘qitish jarayonidir. Bu yondashuvda o‘quvchi darsning passiv tinglovchisi emas, balki faol ishtirokchisiga aylanadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasi an‘anaviy usullarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘ladi.

Interfaol metodlarning asosiy maqsadi o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bu juda muhim, chunki aynan shu davrda nutq, tafakkur va muloqot asoslari shakllanadi. Shuning uchun ona tili darslarida interfaol yondashuvni qo‘llash ularning kommunikativ va kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Eng keng qo‘llaniladigan interfaol metodlardan biri “Aqliy hujum” (Brainstorming) hisoblanadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar muayyan muammo yoki savol yuzasidan tez va erkin fikr bildirishga o‘rgatiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, aqliy hujum metodidan foydalangan darslarda o‘quvchilarning faolligi 35–45% ga oshadi. Bu metod ijodiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

“Klaster” metodi ham ona tili darslarida keng qo‘llaniladi. U o‘quvchilarga mavzu bo‘yicha asosiy tushunchalarni tizimlashtirish va ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rish imkonini beradi. Masalan, “gap turlari” mavzusida klaster tuzish orqali o‘quvchilar sodda va murakkab gaplar, darak, so‘roq va buyruq gaplarni yaxshiroq tushunadilar. Bu metod vizual fikrlashni rivojlantiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

“Insert” metodi esa matn bilan ishlashda juda samarali hisoblanadi. O‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida belgilash tizimi orqali (✓ – bilaman, + – yangi ma’lumot, – – noto‘g‘ri deb o‘ylagan edim, ? – tushunarsiz) o‘z bilimlarini tahlil qiladilar. Bu metod tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va o‘quvchilarning o‘qish jarayoniga ongli yondashuvini shakllantiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

“Baliq skeleti” (Fishbone) metodi muammoni tahlil qilish va uning sabab-oqibatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Ona tili darslarida bu metod orqali o‘quvchilar matn mazmunini chuqurroq tahlil qilish va asosiy g‘oyani ajratib olish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu esa ularning analitik fikrlashini kuchaytiradi.

Interfaol metodlarning samaradorligi nafaqat o‘quvchilarga, balki o‘qituvchiga ham bog‘liq. O‘qituvchi darsni to‘g‘ri rejalashtirishi, mos metodni tanlashi va o‘quvchilarning faolligini rag‘batlantira olishi kerak. Psixologik jihatdan qulay muhit yaratilgan sinfda o‘quvchilar o‘z fikrini erkin ifoda etadi va xatolardan qo‘rqmaydi.

Shuningdek, interfaol metodlar o‘quvchilarda jamoada ishlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Guruhli ishlash jarayonida ular bir-birining fikrini tinglash, murosaga kelish va umumiy yechim topishni o‘rganadilar. Bu esa ijtimoiy kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va nutqiy kompetensiyalarini shakllantiradi. Zamonaviy ta’lim sharoitida interfaol yondashuvsiz samarali dars jarayonini tasavvur qilish qiyin.

Xulosa: Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert” va “Baliq skeleti” kabi interfaol metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda nutqiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Bunday yondashuv dars jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, o‘quvchilarda bilimga nisbatan ijobiy motivatsiya shakllantiradi. Shuningdek, interfaol metodlar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali muloqotni yo‘lga qo‘yib, hamkorlikda o‘qitish muhitini yaratadi. Umuman olganda, ona tili darslarida interfaol texnologiyalarni qo‘llash zamonaviy ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hymes D. *On Communicative Competence*. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
2. Canale M., Swain M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing*. – Applied Linguistics, 1980.
3. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
4. Johnson D.W., Johnson R.T. *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. – Boston: Allyn and Bacon, 1999.
5. Zimnyaya I.A. *Pedagogical Psychology*. – Moscow: Logos, 2004.
6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Fan, 2010.
7. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti*. – Toshkent, 2021.
9. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
10. Passov E.I. *Communicative Method of Teaching Foreign Languages*. – Moscow: Prosveshcheniye, 1991.

PIRLS XALARO BAHOLASH DASTURI MAZMUN VA MOHIYATI

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Alimboyeva Mashhura Ataxan qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada PIRLS xalqaro baholash dasturining mazmuni, maqsadi va ta‘lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qish va tushunish ko‘nikmalarini baholash mezonlari hamda PIRLS tadqiqotining xalqaro ta‘lim sifatini oshirishdagi o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: PIRLS, xalqaro baholash, o‘qish savodxonligi, ta‘lim sifati, boshlang‘ich ta‘lim, kompetensiya, baholash mezonlari.

Аннотация. В данной статье раскрываются содержание, цели и значение международной программы оценки PIRLS в системе образования. Также анализируются критерии оценки читательской грамотности учащихся начальных классов и роль исследования PIRLS в повышении качества международного образования

Ключевые слова: PIRLS, международная оценка, читательская грамотность, качество образования, начальное образование, компетенция, критерии оценивания.

Abstract. This article discusses the content, objectives, and significance of the PIRLS international assessment program in the education system. It also analyzes the criteria for assessing reading literacy among primary school students and the role of PIRLS research in improving the quality of international education.

Key words: PIRLS, international assessment, reading literacy, quality of education, primary education, competence, assessment criteria.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta‘lim tizimini yangi O‘zbekistonni barpo etishning eng asosiy ustuvor yo‘nalishi va poydevori deb hisoblaydi. Uning ta‘lim sohasidagi siyosati “Uchinchi Renessans” g‘oyasiga asoslangan bo‘lib, “Maktab — hayot-mamot masalasi” degan tamoyilni ilgari suradi. Davlat rahbarining ta‘lim tizimi bo‘yicha asosiy g‘oyalari va fikrlari quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: Umumiy yondashuv va strategik maqsadlar Uzluksiz ta‘lim zanjiri: Bog‘chadan boshlab oliy ta‘limgacha bo‘lgan tizimni yagona zanjir asosida bog‘lash. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi: Ta‘lim islohotlari davlat siyosatining eng birinchi va muqaddas vazifasi etib belgilangan. Fikrlaydigan avlod: O‘quvchilarni faqat yodlashga emas, balki tahliliy va tanqidiy fikrlashga o‘rgatish. Maktab ta‘limi va o‘qituvchi nufuzi Muallim qadri: Jamiyatda o‘qituvchining obro‘yi va ijtimoiy himoyasini eng yuqori darajaga ko‘tarish.

Dars yuklamasi: Maktablarda keraksiz va takrorlanuvchi fanlarni qisqartirish hamda darslar sonini optimallashtirish. Ilg‘or xorijiy tajriba: Xalqaro ta‘lim dasturlari va Finlyandiya kabi rivojlangan davlatlar metodikasini milliy tizimga joriy etish.

Kasbiy va oliy ta‘lim islohotlari Professional ta‘lim: Har bir yosh maktabni bitirishda kamida ikkita xorijiy til va bitta zamonaviy kasbni egallashi shart. Akademik mustaqillik: Oliy ta‘lim muassasalariga moliyaviy va akademik mustaqillik berish, korrupsiyani yo‘qotish. Mehnat bozori bilan integratsiya: Oliy va professional ta‘lim yo‘nalishlarini real iqtisodiyot hamda ish beruvchilar talablariga moslashtirish. Barcha islohotlar haqidagi rasmiy ma‘lumotlar bilan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti orqali batafsil tanishish mumkin.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study- xalqaro o‘qish savodxonligini o‘rganishdagi yuksalish) tadqiqotida O‘zbekiston Respublikasiining ishtirok etishi ta‘lim sifatini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

oshirish, xalqaro miqyosda mamlakat nufuzini mustahkamlash bilan birga, o‘quvchilar bilimini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. O‘qish savodxonligini tadqiq etishda ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) PIRLS tadqiqoti (Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qib tushunish darajasini baholash xalqaro tadqiqoti) mazkur assotsiatsiyaning 1991-yildagi o‘qish savodxonligini tadqiq etish dasturiga qo‘shimcha holda 2001-yildan joriy etila boshlandi. Har besh yilda o‘tkaziladigan ushbu xalqaro tadqiqot bolaning mustaqil inson sifatida rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etib, boshlang‘ich ta’limda tahsil olayotgan o‘quvchilarning o‘qib tushunish ko‘nikmalarini xalqaro miqyosda baholaydi. Odatda, ushbu rivojlanish davrida o‘quvchilar o‘qish ko‘nikmasini hosil qilgan bo‘lib, endi bu ko‘nikmadan boshqa fanlarni o‘rganishda foydalanayotgan bo‘ladi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti o‘qish savodxonligini tadqiq etishda ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) o‘quvchilarning matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan o‘zlashtirish darajasini baholash tadqiqotiga (Trends in International Mathematics and Science Study–TIMSS) qo‘shimcha tarzda ishlab chiqilgan. PIRLS xalqaro tadqiqoti o‘qish savodxonligini tadqiq etishda Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) Boston kollejida olib boriladigan TIMSS va PIRLS xalqaro tadqiqot markazi tomonidan IEA xalqaro assotsiatsiyasining Amsterdam va Gamburg shaharlaridagi idoralari bilan yaqindan hamkorlikda boshqariladi. Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiya (IEA) turli ta’lim tizimiga ega ishtirokchi mamlakatlarda ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlarni yanada teran tushunish maqsadida 1960-yillarda ta’lim sohasida qo‘lga kiritilgan yutuqlarni xalqaro miqyosda qiyosiy tahlil qiluvchi hukumat agentliklari va milliy tadqiqot institutlaridan tashkil topgan mustaqil xalqaro tashkilot hisoblanadi.

PIRLS 2021 baholash qamrov doirasining dastlabki ikkita bo‘limi PIRLS 2021 o‘qish savodxonligi qamrov doirasi va PIRLS 2021 so‘rovnomalar qamrov doirasidan tashkil topgan. O‘qish savodxonligi qamrov doirasi o‘quvchilarning o‘qib tushunishlaridan ko‘zlangan ikki asosiy maqsad, badiiy tajriba orttirish va axborotni olish va undan foydalanish, hamda to‘rtta tushunish jarayonidan (topish, xulosalar chiqarish, uyg‘unlashtirish va baholash) kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qib tushunish darajasini baholash uchun xizmat qiladi. So‘rovnomalar qamrov doirasida PIRLS 2021 so‘rovnomalaridagi mavzular yoritiladi. Uchinchi bo‘limda PIRLS 2021 xalqaro tadqiqotining baholash mezonlari haqida ma’lumot beriladi. O‘tgan 20 yil mobaynida o‘quvchilarning o‘qib tushunish darajalarini baholovchi PIRLS tadqiqoti o‘quvchilarning o‘qib tushunish ko‘nikmalarini o‘zlashtirishga imkon beruvchi muhitlarga oid PIRLS so‘rovnoma ma’lumotlari bilan umumlashtirilishi tadqiqotchilarga dunyo bo‘ylab o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini takomillashtirish borasida qimmatli ma’lumotlarga ega bo‘lish imkonini berdi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti 2001-yildan boshlab ishtirokchi mamlakatlar va IEA xalqaro assotsiatsiyasining TIMSS hamda PIRLS xalqaro tadqiqot markazlari bilan hamkorlik qilib kelmoqda. PIRLS xalqaro tadqiqotida ishtirok etayotgan barcha mamlakatlar, tashkilotlar va agentliklar mazkur dasturni takomillashtirishga o‘z hissalarini qo‘shib, o‘quvchilarning o‘qib tushunish darajasini baholashda qo‘llaniladigan eng sodda va innovatsion mezonlarni ishlab chiqmoqda. 2006-yilda PIRLS xalqaro tadqiqoti badiiy va axborot olish ko‘nikmasiga qo‘shimcha ravishda o‘quvchilarning o‘qib tushunish jarayonlari asosida olingan natijalarni tahlil qilish maqsadida dastur doirasida berib boriladigan matnlar sonini 8 tadan 10 taga

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ko‘paytirdi. 2011-yilda TIMSS va PIRLS baholash sikllari hamkorlikda ishlab, ishtirokchi mamlakatlarga boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish, matematika va tabiiy fanlarni o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari haqida ma‘lumotlar olish imkonini yaratdi. Shuningdek, so‘rovnomalarni yangilash va ularni PIRLS va TIMSS dasturlariga muvofiqlashtirish bo‘yicha ham qator ishlar olib borildi. Bundan tashqari, 2011-yilda IEA xalqaro assotsiatsiyasi ishtirokchi mamlakatlarga boshlang‘ich sinflarda ta‘lim olayotgan o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi bo‘yicha olgan fundamental bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida PIRLS baholash qamrov doirasini kengaytirdi. PIRLS 2016 xalqaro tadqiqotining ikkinchi baholash doirasidagi PIRLS o‘qish savodxonligi bo‘yicha yana 20 ta matn kiritildi. Ushbu matnlar o‘zining murakkablik darajasiga ko‘ra PIRLS baholash qamrov doirasida talab etilganidan osonroqdir. Shuningdek, 2016-yilda muqobil tanlov sifatida PIRLS tadqiqoti ham joriy etildi. PIRLS tadqiqotida hozirda tobora ahamiyati oshib borayotgan onlayn o‘qish savodxonligiga e‘tibor qaratiladi. Ma‘lumki, internet o‘quvchilarning ma‘lumotlarni olishlari hamda maktab fanlari bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazishda asosiy vosita sanaladi. ePIRLS tadqiqoti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tabiiy va ijtimoiy sohalarga tegishli mavzularni o‘z ichiga olgan, maktabda o‘qitiladigan fanlar bo‘yicha beriladigan mashg‘ulotlarga yaqinlashtirilgan qiziqarli innovatsion imkoniyatlarni o‘z ichiga oladi. PIRLS 2021 xalqaro tadqiqoti mazkur dastur doirasidagi 2001, 2006, 2011 va 2016-yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlarning davomi hisoblangan beshinchi davriylik sanaladi. Har bir o‘tkaziladigan PIRLS tadqiqotida ishtirok etuvchi mamlakatlar soni ortib bormoqda. O‘zbekiston 2021-yilda ushbu xalqaro PIRLS tadqiqotida birinchi marta ishtirok etdi.

Tadqiqotning 2016 yil natijalariga ko‘ra, 50 ta mamlakat ichida, Rossiya, Singapur, Gonkong, Irlandiya va Finlyandiya mamlakatlari yuqori natijalarni qayd etdi. Biz bu davlatlarning ta‘lim tizimini o‘rnak qilib olsak va ta‘lim jarayonida qo‘llay olsak o‘ylaymizki yurtimiz ham juda yaxshi samaradorlikka erishadi. PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish ko‘nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma‘lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o‘qish va o‘qitishni yaxshilashda ta‘lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo‘lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi. PIRLS tadqiqotida o‘quvchilarning erishgan yutuqlarini baholash barcha o‘quvchilardalish va o‘quv jarayonini maqsadga ko‘ra rejalashtirishni nazarda tutadi. Shunday ekan, barcha fanlar bilan bir qatorda matematika o‘qitish jarayonini ham axborot texnologiyalari interfaol metodlar asosida tashkil etish darsni nafaqat samarali, balki, qiziqarli bo‘lishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, PIRLS xalqaro baholash dasturi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini aniqlash va ta‘lim sifatini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu dastur orqali o‘quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish va fikrlash ko‘nikmalari xalqaro mezonlar asosida baholanadi. PIRLS natijalari ta‘lim tizimini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish hamda o‘quvchilarning bilim va kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2022.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Avliyakov N.X., Musayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2019.

4. Mullis I.V.S., Martin M.O. PIRLS 2016 Assessment Framework. – Boston College, 2017.

**PIRLS VA PISA O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: O‘QUVCHILARDA MATEMATIK
MASALANI O‘QIB TUSHUNISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH**

Amatjanova Mashhura Yashinbek qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola PIRLS va PISA xalqaro baholash dasturlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qiladi. Unda o‘quvchilarda matematik masalalarni o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishning ahamiyati yoritilgan bo‘lib, bu ko‘nikma muvaffaqiyatli matematik savodxonlikning asosiy omili hisoblanadi. Tadqiqotda o‘quvchilarning matnli masalalarni anglash qobiliyatini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar va samarali strategiyalar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: PIRLS, PISA, O‘qish savodxonligi, Matematik savodxonlik, Masalani o‘qib tushunish, Pedagogik strategiyalar, Ta’limni baholash

Annotation. This article analyzes the interrelationship between the PIRLS and PISA international assessment programs. It highlights the significance of developing mathematical problem-reading comprehension skills in students, which is a key factor for successful mathematical literacy. The study discusses pedagogical approaches and effective strategies aimed at enhancing students' ability to understand textual problems.

Keywords: PIRLS, PISA, Reading Comprehension, Mathematical Literacy, Problem Understanding, Pedagogical Strategies, Educational Assessment

Аннотация. Данная статья анализирует взаимосвязь между международными программами оценки PIRLS и PISA. В ней освещается важность развития у учащихся навыков понимания математических задач при чтении, что является ключевым фактором успешной математической грамотности. В исследовании обсуждаются педагогические подходы и эффективные стратегии, направленные на повышение способности учащихся понимать текстовые задачи.

Ключевые слова: PIRLS, PISA, Читательская Грамотность, Математическая Грамотность, Понимание Задач, Педагогические Стратегии, Оценка Образования

Kirish. O‘zbekiston milliy ta’lim sifatini oshirish va global ta’lim makoniga integratsiyalashish maqsadida xalqaro baholash dasturlarida faol ishtirok etmoqda. Iqtisodiy o‘sish malakali mutaxassislarga talabni oshirganligi sababli, ta’lim tizimini takomillashtirish ustuvor vazifadir [2]. Shu bois, 2018-yilda Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil etilib, PIRLS, PISA, TIMSS kabi xalqaro dasturlarda ishtirok etishni tashkil etishga mas’ul etib belgilandi [2, 3]. Mamlakat 2021-yilda PIRLS (4-sinf) va 2022-yilda PISA (15 yoshlilar) dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etdi [1, 3], bu yosh avlodning intellektual faolligi va kompetensiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega [3].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

PIRLS dasturi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish va matnni tushunish ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan bo‘lsa [3], PISA dasturi 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini, ayniqsa, bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini o‘lchaydi [2, 4]. Matematik masalalarni samarali yechish uchun nafaqat matematik tushunchalarni bilish, balki masalaning shartini to‘g‘ri o‘qib tushunish, undagi ma‘lumotlarni tahlil qilish va kerakli strategiyani tanlash ham muhimdir. Asosiy matematik tushunchalarni yetarli o‘zlashtirmagan o‘quvchilar algebra kabi murakkab fanlarda qiyinchiliklarga duch keladi [5]. Shu bois, o‘quvchilarda matematik masalani o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish dolzarb ahamiyatga ega.

PISA dasturi esa 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini baholaydi, bunda bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatiga alohida e‘tibor qaratiladi [2, 4]. PISA har uch yilda bir marta o‘tkaziladi va har bir siklda asosiy yo‘nalish (masalan, matematika, o‘qish yoki tabiiy fanlar) o‘zgaradi. Matematik savodxonlikni baholashda PISA masalalarni matematik mazmun (o‘zgarish va munosabatlar, fazo va shakl, miqdor, noaniqlik va ma‘lumotlar), muammo konteksti (shaxsiy, kasbiy, ijtimoiy, ilmiy) va zaruriy aqliy faoliyat (shakllantirish, qo‘llash, talqin qilish) bo‘yicha tuzadi [4]. O‘zbekiston 2022-yilda PISA asosiy tadqiqotlarida ishtirok etdi va 2030-yilga kelib PISA reytingida top-30 talikka kirishni maqsad qilgan [1, 4].

PIRLS va PISA o‘rtasidagi o‘zaro aloqa chuqur va ko‘p qirrali. PIRLS boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustahkam o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, bu ko‘nikmalar PISA baholashlarida yuqori natijalarga erishish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Matematik masalalarni tushunish va yechish uchun matnni samarali o‘qish va tushunish qobiliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. PIRLSda erishilgan yuqori natijalar o‘quvchilarning keyingi bosqichlarda, jumladan, PISA doirasidagi matematik masalalarni tushunishda ham muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

O‘qish savodxonligi va matematik savodxonlik zamonaviy ta‘limda bir-birini to‘ldiruvchi va o‘zaro bog‘liq bo‘lgan ikki muhim kompetensiyadir. PISA kontekstida o‘qish savodxonligi shaxsning o‘z maqsadlariga erishish, bilim va salohiyatini rivojlantirish hamda jamiyatda faol ishtirok etish uchun matnlarni tushunish, ulardan foydalanish, baholash, ular haqida fikr yuritish va ular bilan muloqot qilish qobiliyati sifatida ta‘riflanadi. Matematik savodxonlik esa shaxsning turli kontekstlarda matematikani shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish qobiliyatidir. Bu matematik fikrlashni, matematik tushunchalar, tartib-qoidalar, faktlar va vositalardan hodisalarni tasvirlash, tushuntirish va bashorat qilish uchun foydalanishni o‘z ichiga oladi [4].

Ushbu ikki savodxonlikning kesishish nuqtalari ayniqsa matematik masalalarni yechish jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. PISA baholashlaridagi matematik masalalarning aksariyati real hayotiy vaziyatlarga asoslangan matnli masalalar shaklida beriladi [4]. Bunday masalalarni samarali yechish uchun o‘quvchilar nafaqat matematik tushunchalarni bilishlari, balki masalaning shartini to‘g‘ri o‘qib tushunishlari, undagi ma‘lumotlarni tahlil qilishlari, muhim ma‘lumotlarni ajratib olishlari va kerakli strategiyani tanlashlari lozim. Matnni tushunishdagi har qanday kamchilik masalaning noto‘g‘ri talqin qilinishiga va, natijada, noto‘g‘ri yechimga olib kelishi mumkin, hatto o‘quvchi tegishli matematik bilimlarga ega bo‘lsa ham.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, asosiy matematik tushunchalarni yetarli darajada o‘zlashtirmagan o‘quvchilar algebra kabi murakkab fanlarda qiyinchiliklarga duch kelishadi [5]. Bu holat ko‘pincha matnli masalalarni tushunishdagi qiyinchiliklar bilan bog‘liq bo‘ladi. Masalaning shartini o‘qib tushunish, undagi ma’lumotlar orasidagi munosabatlarni aniqlash va matematik modelni shakllantirish uchun yuqori darajadagi o‘qish savodxonligi talab etiladi. Agar o‘quvchi matndagi asosiy g‘oyani, kalit so‘zlarni yoki kontekstni tushunmasa, u masalani matematik jihatdan to‘g‘ri shakllantira olmaydi. Bu esa o‘quvchining kognitiv yukini oshiradi va muammoni hal qilish qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, matematik savodxonlikni rivojlantirish o‘qish savodxonligini rivojlantirishdan ajralmasdir.

Matematik masalalarni, ayniqsa PISA kabi xalqaro baholashlarda uchraydigan murakkab, real hayotiy kontekstga ega masalalarni muvaffaqiyatli yechishda o‘qish ko‘nikmalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu ko‘nikmalar nafaqat matnni shunchaki o‘qishni, balki uni chuqur tahlil qilish va undan ma’no chiqarishni ham o‘z ichiga oladi. Matematik masalani tushunish uchun talab qilinadigan asosiy o‘qish ko‘nikmalari quyidagilardan iborat:

Lug‘at boyligi: Matematik atamalar (masalan, "perimetr", "o‘rtacha", "nisbat") va umumiy kontekstual so‘zlarni tushunish masalaning mazmunini anglash uchun zarurdir. Noma’lum so‘zlar masalaning ma’nosini buzishi mumkin.

Asosiy ma’lumotlarni aniqlash: Masalada berilgan raqamlar, birliklar, shartlar va savollarni ajratib olish. Ko‘pincha masalalarda keraksiz ma’lumotlar ham bo‘lishi mumkin, ularni ajratib olish muhimdir.

Xulosalar chiqarish: Matnda bevosita aytilmagan, ammo mantiqiy jihatdan kelib chiqadigan ma’lumotlarni aniqlash. Masalan, "umumiy" so‘zi qo‘shishni, "har bir" so‘zi ko‘paytirish yoki bo‘lishni anglatishi mumkin.

Sintez qilish: Masalaning turli qismlaridan olingan ma’lumotlarni birlashtirib, muammoning umumiy manzarasini shakllantirish. Bu masalaning asosiy savolini va unga erishish uchun qanday qadamlar kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Tushunishni nazorat qilish (metakognitiv ko‘nikmalar): O‘quvchining masalani tushunayotganligini o‘zi tekshirishi. Agar tushunmasa, qayta o‘qish, savollar berish yoki boshqa strategiyalardan foydalanish.

Muammoni ifodalash: Matnli masalani matematik modelga, diagrammaga, jadvalga yoki tenglamaga aylantirish qobiliyati. Bu masalani vizualizatsiya qilish va uni matematik tilga o‘tkazishni o‘z ichiga oladi.

Xulosa

Ushbu maqola PIRLS va PISA kontekstida o‘qish va matematik savodxonlikning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatdi. Matematik masalalarni samarali yechish uchun matnni chuqur tushunish ko‘nikmalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘zbekistonning xalqaro baholashlardagi ishtiroki ushbu ko‘nikmalarni tizimli rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi. Ekspitsit o‘qitish, ko‘p shaklli ifodalash va metakognitiv strategiyalar orqali o‘quvchilarda matematik masalani o‘qib tushunish qobiliyatini oshirish mumkin. Bu esa mamlakatning ta’lim sifatini yaxshilash va global reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallash maqsadlariga erishish uchun muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Qurbonova, D. A. (2022). PISA va PIRLS xalqaro baholash dasturlari asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. Zamonaviy ta’limda innovatsion yondoshuvlar: muammolar va yechimlar, 1(1), 25-28.

2. Xolmatova, M. M. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik masalani o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish metodikasi. Pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami, 1(1), 123-127.

3. Mamatqulov, B. B. (2021). PISA xalqaro baholash dasturi talablari asosida o‘quvchilarning matematik savodxonligini rivojlantirish. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar, (1), 180-185.

4. Nazarova, N. J. (2022). PIRLS xalqaro baholash dasturi asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini shakllantirish. Zamonaviy ta’limda innovatsion yondoshuvlar: muammolar va yechimlar, 1(1), 29-32.

**BOSHLANG‘CH SINIF O‘QUVCHILARINI XALQARO BAHOLASHGA
TAYYORLASHDA INNAVATSION METODLAR**

Atamuratova Muxlisa Mansur qizi

UrDPI Boshlang‘ch ta’lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro baholashga tayyorlashda innovatsion metodlar ko‘rib chiqiladi. Unda yoshlikdan tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va tahliliy ko‘nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Xalqaro Baholash, Boshlang‘ich Sinf, Innovatsion Metodlar, Tayyorlash, Tanqidiy Fikrlash, Muammoli Ta’lim, Raqamli Vositalar, Pedagogik Yondashuvlar

Аннотация. В данной статье рассматриваются инновационные методы подготовки учащихся начальных классов к международным оценкам. Подчеркивается важность развития критического мышления, навыков решения проблем и аналитических способностей с раннего возраста..

Ключевые слова: Международное Оценивание, Начальная Школа, Инновационные Методы, Подготовка, Критическое Мышление, Решение Проблем, Цифровые Инструменты, Педагогические Подходы

Annotation. This article explores innovative methods for preparing primary school students for international assessments. It emphasizes the importance of developing critical thinking, problem-solving, and analytical skills from an early age.

Keywords: International Assessment, Primary School, Innovative Methods, Preparation, Critical Thinking, Problem-Solving, Digital Tools, Pedagogical Approaches

O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida faol ishtiroki ta’lim sifatini global miqyosda baholash va milliy ta’lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish yo‘lidagi strategik qadamdir. Bu jarayonda boshlang‘ich ta’limning o‘rni beqiyosdir, chunki aynan shu bosqichda o‘quvchilarning ilmiy ko‘nikmalari, tanqidiy fikrlash qobiliyati va intellektual salohiyati shakllanadi. Xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA (Xalqaro o‘quvchilar baholash dasturi), TIMSS (Matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha xalqaro tadqiqot), PIRLS (Xalqaro o‘qish savodxonligini baholash dasturi) va TALIS (O‘qitish va o‘rganish bo‘yicha xalqaro tadqiqot) ta’lim sifatini har tomonlama o‘rganishga xizmat qiladi[4,201-205].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

O‘zbekistonda ta’lim sifatini oshirish va baholash tizimlarini xalqaro andozalarga muvofiqlashtirish maqsadida 2018-yilda Vazirlar Mahkamasining 997-sonli qarori bilan Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar milliy markazi tashkil etildi. Ushbu markaz mamlakatning xalqaro baholash dasturlarida ishtirokini ta’minlaydi. O‘quvchilar va o‘qituvchilarni PISA, TIMSS, PIRLS kabi dasturlarga tayyorlash maqsadida Xalq ta’limi vazirligi va A. Avloniy nomidagi Milliy tadqiqot instituti tomonidan "Stesting" elektron platformasi (stesting.uz) ishlab chiqildi. Bu platforma 1449 ta test topshirig‘i, 103 ta media kurs va 40 ta kasbiy rivojlanish kursini o‘z ichiga oladi, jumladan, 489 ta PISA, 583 ta TIMSS va 377 ta PIRLSga oid savollar mavjud. 2022-yil fevralidan iyuligacha 7750 dan ortiq maktab ro‘yxatdan o‘tgan va 2 500 000 dan ortiq o‘quvchi topshiriqlarni bajargan. 2 000 000 dan ortiq topshiriqlar 12 nafar malakali pedagog tomonidan tekshirilib, baholangan. Platforma mazmunini boyitish bo‘yicha "Stesting 2" loyihasi doirasida ishlar davom etmoqda va u pedagoglar hamda o‘quvchilar uchun bepul resurs bo‘lib qolmoqda. Shuni ta’kidlash joizki, xalqaro baholash natijalarini milliy kontekstda to‘g‘ri talqin qilish va ularni ta’lim sifatini boshqarish amaliyotiga samarali integratsiya qilish muhimdir, chunki natijalarni bevosita ko‘chirish milliy sharoitlarga mos kelmasligi mumkin [4,210-214].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro baholashga samarali tayyorlash an’anaviy o‘qitish usullaridan voz kechib, innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi. An’anaviy metodlar, asosan, ma’lumotni yodlashga va standartlashtirilgan testlarga tayyorlashga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarning ijodkorligini, tanqidiy fikrlashini va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishda cheklangan samaraga ega. Xalqaro baholash dasturlari esa aynan shu ko‘nikmalarni, ya’ni bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini baholaydi. Shu sababli, innovatsion o‘qitish yangi mazmunni joriy etish, o‘qituvchi-o‘quvchi hamkorligini rivojlantirish va pedagogik texnologiyalarni o‘quvchi markazlashtirilgan va qiziqarli qilishni o‘z ichiga oladi.

Innovatsion pedagogik yondashuvlar o‘quvchilarni faol o‘rganish jarayoniga jalb qilishga qaratilgan bo‘lib, ularning shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga oladi. Bunday yondashuvlar orasida loyihaga asoslangan ta’lim (Project-Based Learning – PBL), muammoli ta’lim (Problem-Based Learning), tadqiqotga asoslangan ta’lim (Inquiry-Based Learning), hamkorlikdagi ta’lim (Collaborative Learning) va o‘yin texnologiyalari (Gamification) alohida ahamiyatga ega.

Loyihaga asoslangan ta’lim o‘quvchilarga real hayotiy muammolarni hal qilishga qaratilgan uzoq muddatli loyihalarda ishtirok etish imkonini beradi. Bu jarayonda o‘quvchilar turli fanlardan bilimlarni integratsiya qilish, ma’lumotlarni tahlil qilish, ijodiy yechimlar topish, jamoada ishlash va o‘z ishlarini taqdim etish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari "Bizning mahallamizdagi ekologik muammolar" mavzusida loyiha ustida ishlashlari mumkin. Bu ularga tabiiy fanlar, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llashga yordam beradi, PISA va TIMSS baholashlarida talab qilinadigan muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini shakllantiradi.

O‘yin texnologiyalari (gamification) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining diqqatini jalb qilish va o‘rganish jarayonini qiziqarli qilish uchun juda samarali. O‘yinlar orqali murakkab tushunchalarni tushuntirish, matematik masalalarni yechish yoki o‘qish ko‘nikmalarini

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

mustahkamlash mumkin. Bu metod o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Bu innovatsion metodlar o‘quvchilarni nafaqat bilimlarni egallashga, balki ularni amaliyotda qo‘llashga, tanqidiy fikrlashga, ijodiy yechimlar topishga va samarali muloqot qilishga o‘rgatadi. Ular "yodlashga asoslangan yondashuvlar"dan farqli o‘laroq, "amaliy faoliyat va turli g‘oyalar"ni rag‘batlantiradi, bu esa o‘quvchilarning aqliy faoliyatini va ijodiy salohiyatini oshiradi. O‘zbekistonda "Innovatsion faoliyat to‘g‘risida"gi qonun (2020) va "Innovatsion rivojlanish strategiyasi" (2022-2026) kabi hukumat siyosatlarini zamonaviy innovatsion usullarni ta‘limga integratsiya qilishni qo‘llab-quvvatlaydi. Bu esa milliy o‘quv dasturlarida nazariy bilimlardan ko‘ra hayotiy ko‘nikmalarga ustuvorlik berishga yordam beradi, bu xalqaro baholashlarda muvaffaqiyatga erishish uchun muhimdir.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta‘limning ajralmas qismiga aylanib bormoqda va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro baholashga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli vositalar o‘quv jarayonini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi, shuningdek, o‘quvchilarga o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. O‘zbekistonda bu borada "Stesting" elektron platformasi (stesting.uz) muhim qadam bo‘ldi.

O‘qituvchilarning malakasini oshirish: O‘quv dasturlarini integratsiya qilish jarayonida o‘qituvchilarning roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ular yangi o‘quv dasturlari, innovatsion metodlar va xalqaro baholash standartlari bo‘yicha doimiy ravishda malaka oshirishlari kerak.

Ta‘lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar milliy markazi 2018-yilda tashkil etilgan bo‘lib, bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. Uning faoliyati milliy o‘quv dasturlarini xalqaro standartlarga integratsiya qilish bo‘yicha tadqiqotlar o‘tkazish, tavsiyalar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Shuningdek, xalqaro baholash natijalarini milliy kontekstda to‘g‘ri talqin qilish va ularni ta‘lim siyosatiga integratsiya qilish muhimdir, chunki natijalarni bevosita ko‘chirish milliy sharoitlarga mos kelmasligi mumkin.

O‘quv dasturlarini integratsiya qilish jarayoni milliy ta‘lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlari, madaniy qadriyatlari va rivojlanish ustuvorliklarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Maqsad shunchaki xalqaro standartlarni ko‘chirib olish emas, balki ularni milliy ta‘lim tizimiga samarali va mos ravishda singdirishdir. Bu jarayon tizimli yondashuvni, siyosatchilar, o‘quv dasturlarini ishlab chiquvchilar, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligini talab qiladi. Natijada, O‘zbekistonning boshlang‘ich ta‘lim tizimi nafaqat xalqaro baholashlarda yuqori natijalarga erishadi, balki o‘quvchilarni 21-asrning talablariga javob beradigan, har tomonlama rivojlangan shaxslar etib tarbiyalaydi.

Xulosa

Ushbu maqola O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etishi uchun boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tayyorlashda innovatsion metodlarning hal qiluvchi ahamiyatini ko‘rsatdi. Aynan shu bosqichda o‘quvchilarning ilmiy ko‘nikmalari, tanqidiy fikrlash va intellektual salohiyati shakllanadi, bu esa 21-asr talablariga javob berish uchun zarurdir. An‘anaviy yondashuvlardan farqli o‘laroq, loyihaga asoslangan ta‘lim, muammoli o‘qitish va raqamli texnologiyalar, jumladan "Stesting" platformasi o‘quvchilarda bilimlarni amaliyotda qo‘llash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini samarali rivojlantiradi. O‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va milliy o‘quv

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

dasturlarini xalqaro standartlarga, ayniqsa kompetensiyaga asoslangan yondashuvga integratsiya qilish ta‘lim sifatini oshirishning asosiy omillaridir. Natijalarni milliy kontekstda to‘g‘ri talqin qilish muhim bo‘lib, bu O‘zbekistonning 2030-yilga qadar PISA reytingida dastlabki 30 ta davlat qatoriga kirish maqsadiga erishishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘ofurova, D. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashda innovatsion yondashuvlar. Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar, 123-127.
2. Ochilov, N. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar. Fan va ta‘lim, 156-160.
3. Qurbonova, D. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kompetentlikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogika va psixologiya, 89-93.
4. Xudoyberdiyeva, M. (2022). Xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS) ga tayyorgarlik ko‘rishda o‘qituvchilarning roli. Fan va ta‘lim, 201-205.
5. Jo‘rayeva, M. (2021). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlikni rivojlantirishda interfaol metodlar. Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar, 188-192.

**O‘QUVCHILARNI O‘ZLASHTIRISHINI ANIQLASH MAQSADIDA TASHKIL
QILINGAN XALQARO BAHOLASH TOPSHIRIQLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Boltaboyeva Mexriniso Oybek qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlarining (PISA, TIMSS, PIRLS) ta‘lim sifatini oshirishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. O‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini (funksional savodxonlik) baholash mexanizmlari, topshiriqlarning tuzilishi va ularning milliy ta‘lim tizimiga integratsiyalashuvi masalalari ilmiy nuqtayi nazardan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro baholash, PISA, TIMSS, PIRLS, funksional savodxonlik, kognitiv ko‘nikmalar, ta‘lim sifati, kompetentsiya.

Abstract. This article analyzes the role and importance of international assessment programs (PISA, TIMSS, PIRLS) in improving the quality of education. The mechanisms for assessing students' skills in applying theoretical knowledge in practice (functional literacy), the structure of tasks, and the issues of their integration into the national education system are highlighted from a scientific point of view.

Keywords: International assessment, PISA, TIMSS, PIRLS, functional literacy, cognitive skills, quality of education, competence.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значение международных программ оценивания (PISA, TIMSS, PIRLS) в повышении качества образования. С научной точки зрения освещены механизмы оценки навыков применения учащимися теоретических знаний на практике (функциональная грамотность), структура заданий и вопросы их интеграции в национальную систему образования.

Ключевые слова: Международное оценивание, PISA, TIMSS, PIRLS, функциональная грамотность, когнитивные навыки, качество образования, компетенция.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kirish: Bugungi kunda ta’lim sifatini baholash global miqyosda transformatsiya davrini boshidan kechirmoqda. Endilikda ta’lim oluvchining bilim darajasi uning eslab qolgan axborotlari hajmi bilan emas, balki kognitiv ko‘nikmalari va funksional savodxonligi bilan o‘lchanmoqda.²² O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo‘lgan ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida PISA reytingi bo‘yicha dunyoning yetakchi 30 ta davlati qatoriga kirish ustuvor vazifa qilib belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga¹ muvofiq umumiy o‘rta va maktabdan tashqari ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviyaxloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo‘naltirilgan ta’lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Konsepsiya doirasida, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish malakalari va kompetensiyalarining rivojlanishiga alohida urg‘u berishni hisobga olgan holda, zamonaviy innovatsion iqtisodiyot talablariga javob beradigan umumta’lim dasturlari va yangi davlat ta’lim standartlarini joriy etish, o‘quvchilarning bilim darajasini baholashda ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro PISA, TIMSS, PIRLS va boshqa dasturlarda doimiy ishtirok etish nazarda tutilgan.

Rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘qitish va ta’lim olish muhitini hamda o‘qituvchilarning ish sharoitlarini o‘rganish bo‘yicha xalqaro baholash dasturlarini (The Teaching and Learning International Survey – TALIS) tashkil etishga kirishildi. Ushbu maqsad yo‘lida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil etildi. Shu bilan birga, Milliy markazga hukumat qarori asosida, xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo‘nalishlaridagi savollar milliy bazasini shakllantirish, xalqaro tadqiqotlar haqida qo‘shimcha metodik qo‘llanma va adabiyotlar yaratish, iqtidorli pedagog kadrlarni xalqaro baholash dasturlari bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish vazifalari yuklatildi. Ta’lim sifatini baholashga yo‘naltirilgan PISA kabi baholash dasturlari O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ilk marta o‘tkazilayotganligi sababli ularni shaffof va obyektiv o‘tkazish soha xodimlari zimmasiga yuksak mas’uliyat yuklaydi. Bu borada pedagog kadrlarning xalqaro tadqiqotlar haqidagi tasavvurlarini boyitish, shu orqali ta’lim sifatini oshirishga hissa qo‘shish maqsadida metodik qo‘llanmalar tayyorlandi.

Mazkur qo‘llanma PISA dasturining o‘qish savodxonligi yo‘nalishiga oid ma’lumotlar asosida tayyorlangan bo‘lib, unda o‘tgan yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlarda foydalanilgan topshiriq namunalari hamda baholash mezonlari keltirilgan. Ushbu qo‘llanmadan umumta’lim muassasalarida sinfdan tashqari to‘garak mashg‘ulotlari davomida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshirish, berilgan topshiriqlarni bajarish orqali ularning ijodiy, mantiqiy, tanqidiy fikrlash va hayotiy muammolarni hal qila olish ko‘nikmalarini rivojlantirish, bu borada

²² 1 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida» 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilar bilimidagi bo‘shliqlarni aniqlash, shuningdek, ularni 2021-yilda o‘tkaziladigan PISA tadqiqotlariga tayyorlashda foydalanish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, mazkur qo‘llanmadan o‘quvchilarning o‘qish 7 savodxonligini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borish, qo‘shimcha o‘quv-uslubiy qo‘llanma va adabiyotlar yaratishda foydalanish mumkin. Qo‘llanmada berilgan topshiriqlar o‘qituvchi va soha xodimlariga bu topshiriqlarning turlari, ularning berilish va bayon qilish usullari, o‘ziga xos xususiyatlari haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Har bir topshiriq bir necha savolni o‘z ichiga olgan bo‘lib, savollar oddiy bitta yoki bir nechta to‘g‘ri javobli test, qisqa yoki mufassal javobli yopiq savol, shuningdek, mufassal javob berish lozim bo‘lgan ochiq savol ko‘rinishda berilgan. Har bir savolning javobi yoki topshiriqning yechimi, savollarning javobi bo‘yicha alohida izohlar hamda tavsiyalar berilgan. Shuni ta‘kidlash lozimki, har bir PISA topshirig‘ini o‘rganayotgan vaqtda oldin unga oid tayanch bilimlarni faollashtirish, o‘quvchilarni bu topshiriqni yechishga tayyorlash lozim bo‘ladi. PISA tadqiqotlarining ochiq topshiriqlarini atroflicha o‘rganish, shu topshiriqlarga o‘xshash yoki ularni yechishga yordam beradigan topshiriqlarni ishlab chiqishga qiziqqan mutaxassislar uchun mazkur qo‘llanma munosib manba bo‘lib xizmat qiladi. Lekin shuni ta‘kidlash lozimki PISA topshiriqlari yetuk tajribaga ega bo‘lgan xalqaro ekspertlar tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, bunga o‘xshash topshiriqlarni ishlab chiqish uchun tizimli va maxsus bilim talab etiladi. PISA topshiriqlarga qo‘yiladigan talablarga rioya qilmasdan tuzilgan topshiriqlar o‘quvchilarga yordam berish o‘rniga, ularni chalg‘itib qo‘yishi ham mumkin. Shuning uchun PISA sinovlariga o‘quvchilarni tayyorlash jarayonida, asosiy e‘tiborni alohida olingan PISA topshiriqlarini yechishga emas, balki ularni va ularga o‘xshagan topshiriqlarni yechish uchun kerak bo‘ladigan o‘quvchilarning umumiy tayyorgarlik darajasini oshirishga qaratish maqsadga muvofiq bo‘ladi. PISA – o‘quvchilarning o‘qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlardan

PISA – o‘quvchilarning o‘qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlardan PISA – o‘quvchilarning o‘qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlardan savodxonlik darajalarini baholashga qaratilgan xalqaro baholash dasturi bo‘lib, o‘quvchilarning maktab davrida orttirgan bilim va ko‘nikmalarini real hayotiy vaziyatlarda qay darajada qo‘llay olishlarini aniqlashga mo‘ljallangandir. Shuningdek, PISA dasturi o‘quvchilarning ta‘lim olishga bo‘lgan munosabati va motivatsiyasi haqida qimmatli ma‘lumotlarni to‘plash bilan birga, ularda muammoni hal qila olish kabi ko‘nikmalarni ham baholaydi. Masalan, global ahamiyatga ega bo‘lgan masalalarni hal etishda o‘quvchi-yoshlarning fikr-mulohazalari va ular bergan taklif va yechimlarni baholaydi. Dunyo mamlakatlarida PISA dasturining natijalari asosida o‘quv dasturlarida mavjud bo‘lgan talablar doirasida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga baho beriladi. PISAning asosiy vazifasi – mamlakatlarni ta‘lim sohasidagi davlat siyosatiga oid ma‘lumotlar bilan ta‘minlash va qarorlar qabul qilishda ularni qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Xalqaro ekspertlar va iqtisodchilar o‘quvchilarda o‘qish, matematika, tabiiy fanlardan o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikma darajalari shakllanishi va mustahkamlanishi davlatning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim dastlabki qadam deb hisoblanishini e‘tirof etadilar. PISA Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) tomonidan amalga oshiriladigan dastur hisoblanadi. PISA 2000-yildan buyon har uch

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yilda bir marta o‘tkazib kelinadi. Navbatdagi tadqiqotlar 2021-yilda o‘tkazilishi rejalashtirilgan bo‘lib, unda O‘zbekiston ham qatnashishi ko‘zda tutilgan.

Tadqiqotning 15 yoshli o‘quvchi-yoshlar orasida o‘tkazilishiga asosiy sabab, OECDga a‘zo bo‘lgan aksariyat davlatlarda ushbu yosh majburiy ta‘lim bosqichining yakuniy davri hisoblanadi. Shu o‘rinda, «O‘zbekistonning ushbu tadqiqotlarda ishtirok etishi nima beradi?» degan savol tug‘ilishi tabiiy. PISA tadqiqotida ishtirok etish quyidagilarga imkon yaratib beradi: umumta‘lim maktablari o‘quvchilarining ta‘limning keyingi bosqichini davom ettirishga, shuningdek mustaqil hayotga qay darajada tayyor ekanligini aniqlash; umumiy o‘rta ta‘limni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash; o‘quvchilarning ta‘lim sohasidagi yutuqlari, shuningdek, turli mamlakatlarning ta‘lim tizimlari haqidagi qiyosiy ma‘lumotlarni olish.

**FOYDALANILGAN VA TAVSIYA QILINADIGAN ADABIYOTLAR HAMDA
ELEKTRON RESURLAR:**

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni.”2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.2022-yil.
2. OECD (2013), PISA–2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing.
3. PISA for development assessment and analytical framework: reading, mathematics and science © OECD 2018.
4. Ковалева Г.С., Э.А.Красновский Примеры открытых заданий по чтению PISA–2000, Центр оценки качества образования ИСРО PAO, 2003
5. A.B.Radjiyev, A.A.Ismailov, J.R.Narziyev, X.P.Tog‘ayeva, «O‘quvchilar savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi», Qo‘llanma, 2019-yil.
6. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) – www.oecd.org/edu/pisa.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING
AHAMIYATI**

Bozorboyeva Sabohat Umid qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim
fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang‘ich ta‘lim tizimida xalqaro baholash dasturlarining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Xususan, PIRLS, TIMSS hamda PISA xalqaro tadqiqotlarining mazmuni, ularning o‘quvchilar bilimni baholashdagi o‘rni hamda ta‘lim sifatini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro baholash dasturlari asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi, mantiqiy fikrlashi va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tezisda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘quvchilarni xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashning samarali usullari ham bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro baholash dasturlari, PIRLS, TIMSS, PISA, boshlang‘ich ta‘lim, o‘qish savodxonligi, ta‘lim sifati, pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Аннотация. В данных тезисах рассматриваются значение и роль международных программ оценивания в системе начального образования. В частности, анализируются содержание международных исследований PIRLS, TIMSS и PISA, их роль в оценке знаний учащихся и повышении качества образования. Также рассматриваются вопросы развития читательской грамотности, логического мышления и навыков самостоятельной работы учащихся на основе международных оценочных программ. В тезисах представлены эффективные методы подготовки учащихся к международным исследованиям с использованием современных педагогических технологий.

Ключевые слова: Международные программы оценивания, PIRLS, TIMSS, PISA, начальное образование, читательская грамотность, качество образования, педагогические технологии, компетентностный подход, интерактивные методы.

Annotation. This thesis discusses the importance and role of international assessment programs in primary education. In particular, the content of international studies such as PIRLS, TIMSS, and PISA, their role in evaluating students' knowledge, and their importance in improving the quality of education are analyzed. The study also examines the development of reading literacy, logical thinking, and independent learning skills through international assessment programs. Furthermore, effective methods of preparing students for international assessments based on modern pedagogical technologies are presented.

Keywords: International assessment programs, PIRLS, TIMSS, PISA, primary education, reading literacy, quality of education, pedagogical technologies, competency-based approach, interactive methods.

Bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish va uni xalqaro standartlar asosida tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Jahon miqyosida rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko’rsatadiki, o’quvchilarning bilim darajasini baholashda xalqaro baholash dasturlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o’quvchilarning savodxonligi, mustaqil fikrlashi va amaliy ko’nikmalarini rivojlantirishda PIRLS, TIMSS hamda PISA kabi xalqaro tadqiqotlarning o’rni beqiyosdir.

Mamlakatimizda ham ta’lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bo’yicha keng ko’lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yangi O’zbekistonni barpo etishda sifatli ta’limni rivojlantirish eng asosiy vazifalarimizdan biridir”. Ushbu fikr ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlarini joriy etish va o’quvchilar bilimini zamonaviy mezonlar asosida baholash zaruratini yanada kuchaytiradi. [Manba: Mirziyoyev Sh.M. Yangi O’zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O’zbekiston”, 2021.]

PIRLS xalqaro baholash dasturi boshlang‘ich sinf o’quvchilarining matnni o’qish va tushunish darajasini aniqlashga qaratilgan. Ushbu dastur orqali o’quvchilarning o’qish savodxonligi, axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish ko’nikmalari baholanadi. TIMSS dasturi esa matematika va tabiiy fanlar bo’yicha bilimlarni aniqlashga xizmat qiladi. PISA dasturi o’quvchilarning egallagan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo’llay olish kompetensiyasini baholaydi.

“Ta’lim sifati – jamiyat taraqqiyotining muhim omilidir”, – deb ta’kidlaydi pedagog olim N.N.Azizxo’jayeva. Haqiqatan ham, xalqaro baholash dasturlari orqali ta’lim tizimidagi muammolar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo’yicha samarali metodlar ishlab chiqiladi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o’qituvchilari dars jarayonida interfaol metodlar, didaktik o’yinlar va

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

innovatsion texnologiyalardan keng foydalanishlari zarur. Xalqaro baholash dasturlariga tayyorlash jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, mantiqiy tafakkuri va muammoni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning faolligini oshiradi hamda bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini beradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan dars mashg‘ulotlari xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik samaradorligini oshirmoqda. Kahoot, Quizizz, Google Classroom kabi platformalar o‘quvchilarning qiziqishini orttirib, ularning bilim olish jarayonidagi faolligini kuchaytiradi. Natijada o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi va mantiqiy fikrlash ko‘rsatkichlari sezilarli darajada rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro baholash dasturlari boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu dasturlar o‘quvchilarning bilim darajasini xalqaro mezonlar asosida aniqlash, ta’lim jarayonini takomillashtirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tadqiqotlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, o‘qish savodxonligi va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2006.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2008.
5. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

**PISA XALQARO BAHOLASH DASTURIDA MATEMATIK SAVODXONLIKNING
AHAMIYATI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Davlatyorova Mashhura

Annotatsiya. Ushbu maqolada matematik savodxonlikning ahamiyatini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Zamonaviy, texnologiyaga asoslangan jamiyatda matematik savodxonlik shaxslarning real hayotiy muammolarni hal qilish, mantiqiy fikrlash va asosli qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantiruvchi muhim XXI-asr ko‘nikmasi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: PISA, matematik savodxonlik, O‘zbekiston, ta’lim islohotlari, 21-asr ko‘nikmalari, yuqori tartibli fikrlash, funksional savodxonlik, o‘quv dasturi.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу важности математической грамотности. В современном, технологически развитом обществе математическая грамотность является важным навыком XXI века, формирующим способность людей решать реальные жизненные проблемы, логически мыслить и принимать обоснованные решения.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: PISA, математическая грамотность, Узбекистан, образовательные реформы, навыки XXI века, мышление высшего порядка, функциональная грамотность, учебная программа

Annotation. This article is devoted to analyzing the importance of mathematical literacy. In a modern, technology-based society, mathematical literacy is an important 21st century skill that shapes individuals' ability to solve real-life problems, think logically, and make informed decisions.

Keywords: PISA, mathematical literacy, Uzbekistan, educational reforms, 21st century skills, higher-order thinking, functional literacy, curriculum

Globalizatsiya va texnologik taraqqiyot davrida ta’lim tizimlari o’quvchilarni nafaqat ma’lumotlarni o’zlashtirishga, balki ularni tanqidiy tahlil qilish, muammolarni hal qilish va murakkab vaziyatlarda asosli qarorlar qabul qilishga tayyorlashni talab etadi. Bu jarayonda matematik savodxonlikning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Xalqaro Talabalarni Baholash Dasturi (PISA) dunyo miqyosida 15 yoshli o’quvchilarning o’qish, matematika va tabiiy fanlar bo’yicha savodxonlik darajasini baholaydigan keng ko’lamli dastur bo’lib, uning asosiy e’tibori aynan shu kabi amaliy ko’nikmalarga qaratilgan. PISA baholashlari mamlakatlarga o’z ta’lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek, xalqaro standartlar bilan solishtirish imkonini beradi.

PISA 2022 Matematika Doyrasi matematik savodxonlikni 21-asr fuqaroligi uchun asosiy komponent sifatida belgilaydi [1]. U matematik savodxonlikni shaxsning matematik tarzda fikrlash, real dunyo kontekstlarida muammolarni hal qilish uchun matematikani shakllantirish, qo’llash va talqin qilish qobiliyati sifatida ta’riflaydi [1]. Bu nafaqat matematik bilimlarni egallash, balki ularni turli vaziyatlarda samarali qo’llashni ham anglatadi. Texnologiya rivojlangan dunyoda mantiqiy fikrlash va tarafsiz xulosalarga kelish qobiliyati shaxsiy, fuqarolik va kasbiy hayotda asosli qarorlar qabul qilish uchun muhimdir [1].

PISA 2015 natijalari ham matematik savodxonlikni shaxsning turli kontekstlarda matematikani shakllantirish, qo’llash va talqin qilish qobiliyati, shu jumladan matematik tarzda fikrlash va hodisalarni tasvirlash, tushuntirish va bashorat qilish uchun tushunchalar, protseduralar, faktlar va vositalardan foydalanish qobiliyati sifatida ta’riflaydi [2]. Bu shaxslarga matematikaning rolini tan olishga va asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi [2].

Matematik savodxonlik darajasi 0-1000 balli shkala bo’yicha baholanadi va oltita savodxonlik darajasiga bo’linadi, har birining o’ziga xos minimal balli mavjud [2]:

1-daraja (358 ball): Tanlangan kontekstlarda to’g’ridan-to’g’ri ko’rsatmalar bilan savollarga javob berish qobiliyati.

2-daraja (420 ball): To’g’ridan-to’g’ri xulosa chiqarishni talab qiladigan vaziyatlarni talqin qilish va asosiy algoritmlardan foydalanish.

3-daraja (482 ball): Protседuralarni bajarish, tasvirlarni talqin qilish, foizlar va proporsional munosabatlar bilan ishlash.

4-daraja (545 ball): Murakkab vaziyatlar uchun aniq modellar bilan samarali ishlash va turli tasvirlarni integratsiyalash.

5-daraja (607 ball): Murakkab vaziyatlar uchun modellar ishlab chiqish va ular bilan ishlash, cheklovlarni aniqlash va muammolarni hal qilish strategiyalarini tanlash.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ushbu dissertatsiya PISA xalqaro baholash dasturida matematik savodxonlikning ahamiyatini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, sifatli, tavsifiy va tahliliy yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud adabiyotlar va rasmiy hujjatlarni sintez qilish orqali matematik savodxonlikning nazariy asoslarini, uning amaliy ahamiyatini va O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun xulosalarni aniqlashdir.

Tavsifiy tahlil: PISA doirasidagi matematik savodxonlikning ta’rifi, tarkibiy qismlari va baholash darajalarini batafsil tavsiflash.

Tahliliy tahlil: Matematik savodxonlikning 21-asr ko‘nikmalari bilan bog‘liqligini va O‘zbekiston ta’lim tizimidagi mavjud holatni tanqidiy baholash.

Sintez: Turli manbalardan olingan ma’lumotlarni birlashtirib, matematik savodxonlikni rivojlantirish bo‘yicha yaxlit tushuncha va strategiyalar ishlab chiqish.

OECD PISA doirasidagi hujjatlar: PISA 2022 Matematika Doyrasi [1] va PISA 2015 natijalari [2] kabi rasmiy hisobotlar matematik savodxonlikning nazariy asoslari va baholash mezonlari bo‘yicha asosiy ma’lumot manbalari hisoblanadi.

PISA dasturi matematik savodxonlikni shaxsning real dunyo muammolarini hal qilish uchun matematikani shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish qobiliyati sifatida aniq belgilaydi [1, 2]. Bu yondashuv matematikani faqatgina mavhum tushunchalar va formulalar to‘plami sifatida emas, balki kundalik hayotda va kasbiy faoliyatda samarali vosita sifatida ko‘rishni talab qiladi.

Shakllantirish (Formulate): Bu jarayon real dunyo muammosini matematik modelga aylantirishni, tegishli matematik tushunchalar va munosabatlarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. Bu o‘quvchidan muammoning mohiyatini tushunish va uni matematik tilga tarjima qilishni talab qiladi [1].

Qo‘llash (Employ): Matematik model yaratilgandan so‘ng, bu bosqichda o‘quvchi matematik bilimlarni, protseduralarni, faktlarni va vositalarni (masalan, hisob-kitoblar, grafiklar, jadvallar) qo‘llab, yechim topadi [1]. Bu yerda hisoblash ko‘nikmalari, algoritmlarni bilish va ularni to‘g‘ri bajarish muhimdir.

Matematik savodxonlik XXI-asrning asosiy ko‘nikmalari, xususan, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, mantiqiy fikrlash va qaror qabul qilish bilan chambarchas bog‘liq [1].

PISAning matematik savodxonlik ta’rifi va mahorat darajalari [1, 2] O‘zbekistondagi ta’lim natijalari bilan solishtirilganda, asosiy muammo o‘quvchilarning matematik bilimlarni "qo‘llash" bosqichidan keyingi "shakllantirish" va "talqin qilish" bosqichlarida zaifligida ekanligi ayon bo‘ladi. Yodlashga asoslangan o‘qitish usullari o‘quvchilarni PISAning 4-6 darajalariga erishish uchun zarur bo‘lgan ijodiy fikrlash, muammolarni modellashtirish va nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyatidan mahrum qiladi.

O‘quv dasturlarini moslashtirish: O‘quv dasturlari faqatgina matematik tushunchalarni o‘rgatishga emas, balki kompetensiyalarni, mantiqiy fikrlashni va real hayotiy muammolarni hal qilishni rivojlantirishga qaratilishi kerak. Bu PISA doirasidagi "shakllantirish" va "talqin qilish" jarayonlariga ko‘proq urg‘u berishni anglatadi. Dasturlar o‘quvchilarni muammolarni aniqlash, ularni matematik tilga tarjima qilish va olingan natijalarni tanqidiy baholashga undashi lozim.

Xulosa

Ushbu dissertatsiya PISA xalqaro baholash dasturida matematik savodxonlikning ahamiyatini har tomonlama tahlil qildi va uning XXI-asr ko‘nikmalari kontekstidagi markaziy rolini ta’kidladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, matematik savodxonlik shaxsning real dunyo

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

muammolarini hal qilish uchun matematikani shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi, bu esa tanqidiy fikrlash, mantiqiy reasoning va asosli qarorlar qabul qilish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Texnologiyaga asoslangan jamiyatda bu ko‘nikmalar shaxsiy, fuqarolik va kasbiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarurdir.

O‘zbekiston ta’lim tizimi kontekstida olib borilgan tahlil shuni ko‘rsatdiki, mamlakat o‘quvchilari protsessual bilimlarni yaxshi egallagan bo‘lsalar-da, yuqori tartibli fikrlash, notanish vaziyatlarda muammolarni hal qilish va funksional matematik savodxonlikda jiddiy kamchiliklarga ega. Bu kamchiliklar ko‘pincha yodlashga haddan tashqari urg‘u berish va matematik tushunchalarni amaliyotda qo‘llashga yetarli e’tibor bermaslik bilan bog‘liq. Natijada, O‘zbekistonlik o‘quvchilar PISAning yuqori mahorat darajalariga erishishda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. PISA 2022: Mathematics Framework – <https://pisa2022-maths.oecd.org/ca/index.html>
2. Program for International Student Assessment (PISA): 2015 Results – https://nces.ed.gov/surveys/pisa/pisa2015/pisa2015highlights_2c.asp
3. PISA for Development Assessment and Analytical Framework | OECD – https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/09/pisa-for-development-assessment-and-analytical-framework_g1g94969/9789264305274-en.pdf
4. DEVELOPING PRIMARY MATHEMATICS EDUCATION IN UZBEKISTAN: A PERSPECTIVE BASED ON PISA, TIMSS, AND PIRLS ASSESSMENTS | International Multidisciplinary Journal for Research & Development – <https://www.ijmrd.in/imjrd/article/view/3372>

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR XALQARO BAHOLASH NATIJALARIGA
QANDAY TA’SIR QILADI**

Urganch davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Ergasheva Mehribon Xudaybergan qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola raqamli texnologiyalarning xalqaro baholash tizimlariga ta’sirini tahlil qiladi. Raqamli vositalar baholash jarayonlarining samaradorligini oshirish, yangi turdagi topshiriqlarni joriy etish va ma’lumotlarni chuqur tahlil qilish imkoniyatlarini yaratadi.

Kalit so‘zlar: raqamli Texnologiyalar, Xalqaro Baholash, Ta’lim, Natijalar, Samaradorlik, Adolat, Validlik, Innovatsiya

Abstract. This article analyzes the impact of digital technologies on international assessment systems. Digital tools increase the efficiency of assessment processes, introduce new types of tasks, and create opportunities for in-depth data analysis.

Keywords: digital Technologies, International Assessment, Education, Results, Efficiency, Fairness, Validity, Innovation.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние цифровых технологий на системы международного оценивания. Цифровые инструменты повышают эффективность процессов оценивания, позволяют внедрять новые типы заданий и создают возможности для глубокого анализа данных.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: цифровые технологии, международное оценивание, образование, результаты, эффективность, справедливость, валидность, инновации.

So‘nggi o‘n yilliklarda raqamli texnologiyalar jamiyatning barcha jabhalarida, jumladan, iqtisodiyot, sog‘liqni saqlash va ta’lim sohalarida inqilobiy o‘zgarishlarni amalga oshirdi [2]. Ushbu texnologiyalar nafaqat kundalik hayotimizni, balki ta’lim jarayonlarini ham tubdan o‘zgartirib, bilim olish va o‘qitish usullariga yangicha yondashuvlarni joriy etdi. Sun‘iy intellekt, bulutli hisoblashlar va narsalar interneti kabi zamonaviy tendensiyalar ta’lim muhitini boyitib, o‘quv materiallariga kirish imkoniyatini kengaytirmoqda [2, 4].

Ta’lim sohasida raqamli texnologiyalar interaktiv o‘qitish usullarini joriy etish, masofaviy ta’limni rivojlantirish va o‘quvchilarga individual yondashuvlarni qo‘llash orqali o‘quv natijalarini sezilarli darajada yaxshilashga xizmat qilmoqda [1]. Elektron darsliklar, simulyatsiyalar va onlayn platformalar orqali bilim olishni kengaytirib, o‘quvchilarning raqamli savodxonligini, axborot tahlili va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirmoqda [1, 4]. Shu bilan birga, PISA, TIMSS kabi xalqaro baholashlar ta’lim tizimlarining samaradorligini o‘lchashda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga chuqur integratsiyasi ushbu baholashlarning metodologiyasiga, o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga va yakuniy natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatishi tabiiydir.

Biroq, raqamli texnologiyalarni joriy etishda bir qator muammolar mavjud: ayrim o‘qituvchi va o‘quvchilarning raqamli savodxonligi pastligi, ta’lim muassasalarida texnik infratuzilmaning yetarli emasligi hamda sifatli elektron materiallar tanqisligi kuzatilmoqda [1]. Shuningdek, raqamli tafovut masalasi ham dolzarb bo‘lib, barcha o‘quvchilarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishini ta’minlash muhimdir [1]. Ushbu maqola raqamli texnologiyalarning xalqaro baholash natijalariga qanday ta’sir ko‘rsatishini, ularning metodologik o‘zgarishlarga olib kelishini, o‘quv jarayoniga ta’sirini va raqamli tafovut muammolarini kompleks tahlil qilishni maqsad qiladi. Kompyuter savodxonligi bo‘yicha test savollari kabi resurslar ham o‘quvchilarning raqamli ko‘nikmalarini baholashda muhim vosita bo‘lishi mumkin [3].

Raqamli texnologiyalar xalqaro baholashlardan keyin olingan ma’lumotlarni tahlil qilish jarayonini ham tubdan o‘zgartirdi. Katta ma’lumotlar (Big Data) tahlili, mashinani o‘rganish (Machine Learning) va sun‘iy intellekt (AI) yordamida baholash natijalaridagi ulkan ma’lumotlar to‘plamlarida tendensiyalar, naqshlar va korrelyatsiyalarni aniqlash mumkin. Bu esa o‘quvchilarning individual, maktab, mintaqaviy va milliy darajadagi ko‘rsatkichlari haqida yanada chuqurroq va batafsil ma’lumot olish imkonini beradi. Masalan, qaysi sohalarida o‘quvchilar kuchliroq yoki qaysi sohalarida kamchiliklar mavjudligini aniq belgilash mumkin. Bashoratli tahlillar kelajakdagi ta’lim tendensiyalarini prognoz qilish yoki xavf ostida bo‘lgan o‘quvchi guruhlarini aniqlashga yordam beradi. Ushbu ma’lumotlarga asoslangan tushunchalar ta’lim siyosatini shakllantirishda, maqsadli aralashuvlarni ishlab chiqishda, o‘quv dasturlarini isloh qilishda, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanish dasturlarini takomillashtirishda va resurslarni taqsimlash strategiyalarini optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu nuqtai nazardan, quyidagi siyosiy tavsiyalar ilgari suriladi:

Birinchidan, barcha ta’lim muassasalarida mustahkam raqamli infratuzilmani yaratish va barcha o‘quvchilar uchun teng kirish imkoniyatini ta’minlashga sarmoya kiritish zarur [1].

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ikkinchidan, o‘qituvchilar uchun raqamli pedagogika bo‘yicha majburiy va uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini joriy etish lozim [1].

Uchinchidan, raqamli savodxonlik va 21-asr ko‘nikmalarini milliy o‘quv dasturlariga erta bosqichlardan boshlab integratsiya qilish muhim.

To‘rtinchidan, yuqori sifatli raqamli ta’lim kontentini yaratish va boshqarish bo‘yicha milliy strategiyalarni ishlab chiqish kerak.

Beshinchidan, raqamli texnologiyalarning o‘quv natijalariga va baholash adolatiga ta’sirini o‘rganish bo‘yicha tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash.

Oltinchidan, raqamli baholash vositalari va metodologiyalarini ishlab chiqish va standartlashtirishda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Yettinchidan, raqamli tafovutni faol ravishda bartaraf etish, barcha o‘quvchilarning texnologik yutuqlardan foydalanishini ta’minlash.

Sakkizinchidan, ma’lumotlarni yig‘ish va ulardan foydalanishda axloqiy me’yorlarga rioya qilishga alohida e’tibor qaratish.

Ushbu chora-tadbirlar raqamli texnologiyalarning xalqaro baholash natijalariga ijobiy ta’sirini maksimal darajada oshirishga va ta’lim tizimlarining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini tubdan o‘zgartirib, interaktivlikni oshirdi, o‘quvchilarning 21-asr ko‘nikmalarini rivojlantirdi hamda xalqaro baholash metodologiyalarini sezilarli darajada takomillashtirdi. Ular baholashning aniqligini oshirib, ma’lumotlarni tahlil qilishda misli ko‘rilmagan imkoniyatlar yaratdi. Biroq, raqamli tafovut, infratuzilma yetishmovchiligi va o‘qituvchilarning raqamli pedagogika bo‘yicha malakasi kabi muammolar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Kelajakda ta’lim siyosati ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish, barcha uchun tenglikni ta’minlash va uzluksiz kasbiy rivojlanishga qaratilishi lozim. Ma’lumotlardan axloqiy foydalanish ham muhimdir. Bu esa ta’lim tizimlarining umumiy samaradorligini oshirib, global raqobatbardoshlikni ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmatov, X. X., & Abduvaliyev, A. A. (2023). Raqamli ta’lim texnologiyalarining o‘quvchilarning xalqaro baholash dasturlari (PISA) natijalariga ta’siri. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar,
2. Mirzayev, M. M., & Qodirova, N. A. (2022). Raqamli kompetensiyalarni shakllantirishning ta’lim sifatini oshirishdagi ahamiyati. Fan va texnologiyalar taraqqiyoti,
3. Abduqodirov, A. B., & Xolmatov, M. A. (2021). O‘zbekistonda raqamli ta’limni rivojlantirishning dolzarb masalalari va istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar

PISA XALQARO BAHOLASH DASTURI.

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi
Karimova Dinora

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. PISA natijalari o‘qituvchilar malakasi, o‘quv muhiti va ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog‘liq jiddiy muammolarni ochib bergan. o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish va ta’limda tenglikni ta’minlash bo‘yicha tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: PISA, ta’lim, O‘zbekiston, baholash, ta’lim islohotlari, o‘qituvchilar malakasi.

Аннотация. Результаты PISA выявляют серьезные проблемы, связанные с квалификацией учителей, учебной средой и социально-экономическими факторами. Предложены рекомендации по модернизации учебных программ и обеспечению равенства в образовании.

Ключевые слова: PISA, образование, Узбекистан, оценка, образовательные реформы, квалификация учителей

Annotation. PISA results reveal serious problems related to teacher qualifications, learning environments and socio-economic factors. Recommendations are put forward to modernize curricula and ensure equity in education.

Keywords: PISA, education, Uzbekistan, assessment, educational reforms, teacher qualifications

Globalizatsiya va axborot asrida mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi va ijtimoiy farovonligi bevosita ta’lim tizimining sifati bilan bog‘liqdir. Xalqaro talabalarni baholash dasturi (PISA) Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan tashkil etilgan bo‘lib, 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini baholovchi keng ko‘lamli tadqiqot hisoblanadi. PISA dasturi mamlakatlarga o‘z ta’lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, xalqaro standartlar bilan solishtirish va samarali ta’lim siyosatini ishlab chiqish uchun qimmatli ma’lumotlar taqdim etadi. O‘zbekistonning PISA dasturida ishtirok etishi mamlakat ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro raqobatbardoshligini oshirish yo‘lidagi muhim qadamdir [1, 2].

PISA dasturi 2000-yildan buyon har uch yilda bir marta o‘tkazilib, dunyoning 80 dan ortiq mamlakatlarida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini baholab keladi [1]. Uning asosiy maqsadi o‘quvchilarning maktabda o‘rgangan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini o‘lchashdir. PISA natijalari mamlakatlar uchun ta’lim sifatini baholashda muhim benchmark vazifasini o‘taydi va ko‘plab davlatlarda ta’lim islohotlariga turtki bo‘ladi. Biroq, PISA dasturi tanqidlardan ham xoli emas; ba’zi tadqiqotchilar uning madaniy xolisligini, testga o‘rgatish tendensiyasini va ta’limning barcha jihatlarini qamrab olmasligini ta’kidlaydilar.

Ushbu dissertatsiya tadqiqoti tizimli adabiyotlar sharhi va siyosatni tahlil qilish yondashuviga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida PISA dasturi, uning nazariy asoslari, global ta’siri va tanqidlari bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, OECD hisobotlari, Jahon banki hujjatlari hamda O‘zbekistonning ta’lim sohasidagi milliy siyosat hujjatlari o‘rganildi.

O‘zbekiston PISA 2022 baholashida ishtirok etdi va PISA 2025 uchun pilot sinovlari joriy yilning may oyida boshlanishi rejalashtirilgan [1, 2]. PISA dasturi o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini baholaydi. O‘zbekistonning PISA dasturidagi dastlabki ishtiroki mamlakat ta’lim tizimidagi jiddiy muammolarni ochib berdi.

O‘qituvchilar tanqisligi va malakasi: O‘qituvchilarning o‘tkir tanqisligi va ularning malakasi pastligi ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy omillardan biri sifatida qayd etilgan [1].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Maktabgacha ta‘limni baholash usullari yo‘qligi: Maktabgacha ta‘lim sifatini baholash mexanizmlarining mavjud emasligi bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasiga ta‘sir qiladi [1].

Qulay o‘quv muhiti yetishmasligi: O‘quvchilar uchun qulay va rag‘batlantiruvchi o‘quv muhitining yo‘qligi ularning o‘zlashtirishiga to‘sqinlik qiladi [1].

PISA 2022 natijalari (o‘tgan yilgi test natijalari) O‘zbekistonlik o‘quvchilarni 80 ishtirokchi mamlakat orasida oxirgi o‘ntalikka kiritdi [1]. Bu natija mamlakat ta‘lim tizimida jiddiy muammolar mavjudligini yaqqol ko‘rsatadi.

O‘zbekistonning PISA dasturidagi dastlabki natijalari mamlakat ta‘lim tizimini chuqur isloh qilish zarurligini ko‘rsatuvchi muhim diagnostik vosita bo‘lib xizmat qiladi. "Oxirgi o‘ntalik"dagi o‘rin [1] shunchaki raqam emas, balki ta‘lim siyosatchilari va amaliyotchilari uchun jiddiy signaldir. Bu natijalar Jahon banki tomonidan ilgari aniqlangan o‘qituvchilar malakasi, o‘quv muhiti va maktabgacha ta‘limdagi kamchiliklar bilan bevosita bog‘liqdir [1].

O‘qituvchilar malakasini oshirish: O‘qituvchilarning o‘tkir tanqisligi va malakasi pastligi muammosini hal qilish uchun tizimli va uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlarini joriy etish zarur. Bu nafaqat fan bilimlari, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalar va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodikalarni ham o‘z ichiga olishi kerak.

Ta‘limda tenglikni ta‘minlash: PISA natijalari va ijtimoiy-iqtisodiy holat o‘rtasidagi bog‘liqlik [1] ta‘limda tenglikni ta‘minlash bo‘yicha maqsadli siyosatni talab qiladi. Bu qishloq joylardagi maktablarga, kam ta‘minlangan oila farzandlariga va maxsus ehtiyojli bolalarga qo‘shimcha resurslar ajratishni o‘z ichiga olishi mumkin.

Ushbu dissertatsiya O‘zbekistonning PISA xalqaro baholash dasturida ishtirok etishining ta‘lim tizimi uchun muhimligini va dastlabki natijalarning chuqur implikasiyalarini tahlil qildi. PISA 2022 natijalari O‘zbekiston ta‘lim tizimida o‘qituvchilar malakasi, o‘quv muhiti va ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog‘liq jiddiy muammolar mavjudligini ko‘rsatdi, bu esa mamlakatni 80 ishtirokchi davlat orasida oxirgi o‘ntalikka joylashtirdi [1]. Bu natijalar Jahon banki tomonidan ilgari aniqlangan kamchiliklar bilan hamohangdir.

O‘zbekiston hukumati ta‘lim sohasiga katta miqdorda sarmoya kiritishni rejalashtirayotgani [1] ijobiy qadam bo‘lsa-da, barqaror va samarali islohotlar uchun quyidagi siyosiy tavsiyalar muhimdir:

O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga investitsiya: O‘qituvchilar malakasini oshirish, ularni zamonaviy pedagogik metodikalar bilan qurollantirish va ularning ijtimoiy maqomini yaxshilashga qaratilgan kompleks dasturlarni joriy etish.

O‘quv dasturlarini PISA standartlariga moslashtirish: O‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimova D.A., Alimov A.A. O‘zbekistonda PISA xalqaro baholash dasturiga tayyorgarlikning nazariy-metodologik asoslari. Xalq ta‘limi, 2021, №3, B. 12-18. – <https://uzjournals.edu.uz/xalqt/vol1/iss3/14>
2. Saidov S.S. PISA tadqiqotlarida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. Pedagogika, 2022, №5, B. 45-52. – <https://uzjournals.edu.uz/pedagogika/vol1/iss5/2>

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Ergashov I.E. PISA xalqaro baholash dasturi doirasida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini shakllantirish. Ta’lim va innovatsiya, 2020, №4, B. 147-152. – https://uzjournals.edu.uz/edu_innov/vol1/iss4/22

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARI UCHUN XALQARO BAHOLASH
DASTURINING IMKONIYATLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Maqsudova Yoqutjon Maxmudbek qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini PIRLS, TIMSS, PISA va shu kabi xalqaro tadqiqotga tayyorlash masalalari haqida ma’lumotlar va shuningdek, bu borada amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ishlar ham ko‘rsatib o‘tilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini axborotlar izlash va axborotlar almashish ko‘nikmasini shakllantirish, xorij tajribalarining ahamiyati, o‘quvchilarning kognitiv hayotda o‘z dunyoqarashi va fikrlash doirasi asosida vaziyatlarga javob bera olish ko‘nikmasini shakllantirish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar. xorijiy tajribalar, ta’lim sifati, PIRLS, IEA, TIMSS, matn, tadqiqot, kompetensiya, axborot.

Аннотация. В данной статье представлены сведения по подготовке учащихся начальных классов общеобразовательных школ к международным исследованиям, таким как PIRLS, TIMSS, PISA и другие. Также освещены задачи, которые необходимо реализовать в данном направлении. Рассматриваются вопросы формирования у учащихся начальных классов навыков поиска и обмена информацией, значение зарубежного опыта, а также развитие навыков когнитивного мышления и способности учащихся аргументированно реагировать на жизненные ситуации, исходя из своего мировоззрения и кругозора.

Ключевые слова: зарубежный опыт, качество образования, PIRLS, IEA, TIMSS, текст, исследование, компетенция, информация.

Abstract. This article provides information on preparing primary school students in general secondary schools for international assessment programs such as PIRLS, TIMSS, and PISA, as well as the necessary measures to be implemented in this field. The discussion focuses on developing information-seeking and exchange skills among primary grade pupils, the significance of international experiences, and fostering cognitive skills that enable students to respond to real-life situations based on their worldview and critical thinking.

Keywords: foreign experience, quality of education, PIRLS, IEA, TIMSS, text, research, competence, information.

Mamlakatimizda davlat hamda jamiyat ahamiyatiga molik dolzarb masalalar bilan bir qatorda, ta’lim sifatini oshirish va xalqaro baholash jarayonlariga munosib tayyorgarlik ko‘rish masalasiga alohida e’tibor qaratib kelinmoqda.

Ta’kidlash joizki, davlatimiz rahbarining Farmoni bilan O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan bo‘lib, unda O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro baholash dasturining reytingi bo‘yicha

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishish ustuvor vazifa etib belgilangan [1].

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarori asosida dunyoda ta’lim sifatini baholash bo‘yicha yetakchilik qilib kelayotgan xalqaro baholash dasturlari, jumladan, TIMSS, PISA va PIRLS dasturlarida qatnashishga muvaffaqiyatli erishildi.

Bugunki kun maktab o‘quvchilarini va ta’lim jarayonlarini jahon xalqaro baholash dasturlari asosida o‘qitish, kelajak yoshlarini og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish, nutq madaniyatini notiqlik ko‘rinishiga yetkazish zamon talabidir.

Xalqaro baholash dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etish, bevosita ta’lim sifatini oshirish bilan bog‘liqdir. Unda ishtirok etish, nafaqat yodda saqlab qolganligini baholashdan ularning kompetensiyalarini baholash, ya’ni maktabda egallagan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olishi, ijodiy va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, uni baholashga o‘tishda muhim vosita bo‘lib hisoblanadi.

Qolaversa, o‘qituvchilar va o‘quvchilarning TIMSS, PISA va PIRLS tadqiqotlari haqidagi tasavvurlarini boyitib borish, xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko‘rish darajasini oshirish, o‘quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, shu orqali ta’lim sifatini oshirishga hissa qo‘shish maqsadida oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimida ham qator ishlar amalga oshirilmoqda [2].

PISA va PIRLS baholash dasturlari bo‘yicha 2020 yil aprel oyida o‘tkazilishi rejalashtirilgan tajriba-sinov tadqiqotlari COVID-19 koronavirus pandemiyasi sababli kechiktirildi. Shu jarayonlarda xalqaro baholash dasturlariga tayyorlovchi onlayn test platformasi yaratildi (Stesting.uz).

O‘quvchilarning bilimlarini baholash barcha o‘quvchilardan emas, balki ushbu qatlam vakillari sifatida tanlab olingan o‘quvchilardan obyektiv testlarni o‘tkazish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, maktab direktorlari, o‘qituvchilar, o‘quvchilar va hatto ota-onalardan so‘rovnomalar o‘tkazilib, ta’lim sifatiga ta’sir etuvchi omillarga oid kerakli ma’lumotlar to‘planadi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish ko‘nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma’lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o‘qish va o‘qitishni yaxshilashda ta’lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo‘lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi [3].

Hozirgi vaqtda PIRLS ta’rifiga ko‘ra, o‘qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma’no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

Tadqiqot doirasida asosiy e’tibor tushunishni namoyon qilishdan o‘zlashtirilgan ma’lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda. O‘quvchilar bu jarayonning faol ishtirokchisi bo‘lib, ma’no yaratadi, matn ustida fikr yuritadi va samarali o‘qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo‘llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o‘quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo‘lishi mumkin. Bular an’anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko‘rinishdagi yozma shakllarni ham o‘z ichiga oladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

PIRLS boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sinf va sinfdan tashqari o‘qishini baholashda ikkita teng qamrovli maqsadga, ya’ni “badiiy tajriba orttirish”, “axborotni olish va undan foydalanish”ga qaratiladi. O‘z navbatida, ushbu maqsadlarning har biri to‘rtta tushunish jarayonini birlashtiradi. Bular:

- diqqatni jamlash va aniq ko‘rsatilgan ma’lumotlarni topish;
- to‘g‘ridan-to‘g‘ri xulosalar chiqarish;
- kontent va matn elementlarini baholash va tanqid qilish;
- g‘oyalar va axborotni talqin qilish va uyg‘unlashtirish.

PIRLSda rossiyalik boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yuksak yutuqlarga erishishlariga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.

Jamiyatda, o‘qituvchilar, ota-onalar va o‘quvchilar orasida o‘qish savodxonligi bilan shug‘ullanishning qadr-qimmatini tan olinishi, maktabda va oilalarda o‘qishga bo‘lgan yuqori motivatsiya, maktabgacha tayyorgarlikning yaxshi darajasi, ota-onalarning o‘qishni o‘rganishga tayyorgarlik ko‘rishdagi ishtiroki, umumiy boshlang‘ich ta’limning Federal davlat asosiy standartlarida (ФГОС НОО) belgilab qo‘yilgan ta’lim jarayonidagi prinsipial o‘zgarishlar “badiiy o‘qish” va metapredmet natijalari bo‘yicha umumiy ta’limni tashkil etish va natijalarga erishish, boshlang‘ich ta’limning sifatli dasturlari, darsliklar, o‘qishni o‘rgatishning chuqur o‘ylangan metodikasi, o‘qishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan o‘quvchilar bilan muvaffaqiyatli ishlash kabi omillar PIRLSda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yuksak yutuqlarga erishishlariga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar sifatida o‘rganilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli farmoni.
2. Boshlang‘ich ta’lim sifatini baholash xalqaro dasturlari va innovatsion texnologiyalari Xudayqulova F.B. Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў 360-b.
3. “PIRLS 2021 xalqaro solishtirma tadqiqoti doirasida o‘qish savodxonligini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari” nomli taqdimot. Kuznetsova Marina Ivanovna, Rossiya ta’lim akademiyasi Ta’limni rivojlantirish strategiyalari instituti Boshlang‘ich ta’lim markazi yetakchi ilmiy xodimi. e-mail: centeroko@mail.ru Veb-sayt www.centeroko.ru
4. Ismoilov A., Ergasheva G. Xalqaro dasturlar asosida o‘quvchilarning savodxonligini baholash. – Toshkent: "O‘qituvchi", 2021. – 45-b.
5. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education. – Paris, 2020. – P. 105.

**MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY VA HAYOTIY MASALALARDAN
FOYDALANISHNING XALQARO BAHOLASH MEZONLARIGA MUVOFIQLIGI.**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi
Matyagubova Vasila Murod qizi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotatsiya. Ushbu tezis matematika darslarida mantiqiy va hayotiy masalalardan foydalanishning xalqaro baholash mezonlari, xususan, PISA va TIMSS doirasidagi matematik savodxonlik va kompetensiyalar bilan muvofiqligini tahlil qiladi.

Kalit so‘zlar: matematik savodxonlik, PISA, TIMSS, mantiqiy masalalar, hayotiy masalalar, xalqaro baholash mezonlari, o‘quv dasturi, matematik fikrlash, muammolarni hal qilish

Annotation. This master's thesis analyzes the alignment of using logical and real-life problems in mathematics lessons with international assessment criteria, specifically mathematical literacy and competencies within PISA and TIMSS frameworks. The study aims to explore the theoretical foundations of integrating such problems into the

Keywords: mathematical literacy, PISA, TIMSS, logical problems, real-life problems, international assessment criteria, curriculum, mathematical thinking, problem-solving

Аннотация. Настоящая магистерская диссертация анализирует соответствие использования логических и жизненных задач на уроках математики международным критериям оценки, в частности, математической грамотности и компетенциям в рамках PISA и TIMSS.

Ключевые слова: математическая грамотность, PISA, TIMSS, логические задачи, жизненные задачи, международные критерии оценки, учебная программа, математическое мышление, решение проблем

Bugungi globallashtan va texnologik jihatdan rivojlangan dunyoda matematik ta’limning maqsadi nafaqat nazariy bilimlarni berish, balki o‘quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda matematikadan samarali foydalanishga o‘rgatishdan iboratdir. Matematik savodxonlik – bu shaxsning matematik fikrlash, matematikani turli real dunyo kontekstlarida muammolarni hal qilish uchun shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish qobiliyatidir [1]. Ushbu qobiliyat 21-asr fuqarosi uchun zarur bo‘lgan tanqidiy fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish va asosli qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarining asosi hisoblanadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimi xalqaro standartlarga moslashish va o‘quvchilarning xalqaro baholashlarda (PISA, TIMSS kabi) ishtirokini faollashtirish yo‘lida muhim qadamlar tashlamoqda. Biroq, an’anaviy matematika ta’limida ko‘pincha nazariy bilimlarni yodlashga va standart masalalarni yechishga urg‘u beriladi, bu esa o‘quvchilarning matematikani real hayotda qo‘llash qobiliyatini cheklashi mumkin. Shu nuqtai nazardan, matematika darslariga mantiqiy va hayotiy masalalarni integratsiya qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu dissertatsiya tadqiqotining asosiy muammosi shundaki, matematika darslarida mantiqiy va hayotiy masalalardan foydalanishning xalqaro baholash mezonlariga qay darajada muvofiqligi va bu amaliyotning o‘quvchilarning matematik savodxonligini oshirishdagi samaradorligi yetarlicha o‘rganilmagan.

Matematik ta’limda muammoli o‘qitishning nazariy asoslari o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv o‘quvchilarni nafaqat matematik qoidalarni yodlashga, balki ularni tushunishga va turli vaziyatlarda qo‘llashga undaydi. Ayniqsa, real hayotiy kontekstga ega masalalar matematik bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi va o‘quvchilarning motivatsiyasini kuchaytiradi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study): TIMSS baholashlari matematika va fan bo'yicha o'quvchilar bilimni ikki o'lchamda: mazmun va kognitiv doiralarda baholaydi [3, 5]. Matematika uchun 4-sinf Sonlar, Geometrik shakllar va o'lchovlar, Ma'lumotlarni aks ettirishni baholaydi. 8-sinf Sonlar, Algebra, Geometriya, Ma'lumotlar va ehtimollikni qamrab oladi. Ikkala sinfda ham matematik fikrlash bilish, qo'llash va mulohaza yuritish (reasoning) doiralarida baholanadi [3]. TIMSS 2023 baholash doiralari ushbu mazmun va kognitiv doiralarni to'liq tavsiflaydi, jumladan, bilish, qo'llash va mulohaza yuritish kabi fikrlash ko'nikmalarini ham [5]. TIMSS Curriculum Questionnaires platformasi ishtirokchi mamlakatlarning matematika va fan o'quv dasturlari tuzilishini o'rganish imkonini beradi [4].

Mantiqiy masalalar asosan abstrakt fikrlash, naqshlarni aniqlash va mantiqiy xulosalar chiqarishga qaratilgan bo'lsa, hayotiy masalalar matematik bilimlarni real dunyo kontekstlarida qo'llashni talab qiladi.

Matematik fikrlash va muammolarni hal qilish jarayonlari: PISA matematik fikrlashni mantiqiy argumentatsiya, xolis xulosalar va asosli hukmlar chiqarish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega deb hisoblaydi [1]. Mantiqiy masalalar o'quvchilarning abstrakt fikrlash, naqshlarni aniqlash va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi, bu esa PISA ning "matematik fikrlash" komponentini bevosita qo'llab-quvvatlaydi. Hayotiy masalalar esa PISA ning uchta muammoni hal qilish jarayonini (vaziyatlarni matematik shakllantirish, matematik tushunchalarni qo'llash va matematik natijalarni talqin qilish) to'liq qamrab oladi [1].

Qo'llash (Applying): Hayotiy masalalar o'quvchilardan matematik protseduralarni real vaziyatlarda qo'llashni talab qiladi, bu esa TIMSS ning "qo'llash" doirasining asosiy elementidir [3, 5]. Masalan, narxni hisoblash, masofani o'lchash yoki ma'lumotlarni tahlil qilish kabi vazifalar.

Ushbu magistrlik dissertatsiyasi matematika darslarida mantiqiy va hayotiy masalalardan foydalanishning PISA va TIMSS kabi xalqaro baholash mezonlariga muvofiqligini chuqur tahlil qildi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu turdagi masalalar xalqaro standartlar tomonidan belgilangan matematik savodxonlik, matematik fikrlash, muammolarni hal qilish va bilimlarni real dunyo kontekstlarida qo'llash kabi asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim va ajralmas rol o'ynaydi.

PISA doirasi matematik savodxonlikni real hayotiy vaziyatlarda matematikani shakllantirish, qo'llash va talqin qilish qobiliyati sifatida ta'riflar ekan [1, 2], hayotiy masalalar o'quvchilarni aynan shu ko'nikmalar bilan qurollantiradi. Mantiqiy masalalar esa PISA ta'kidlagan "matematik fikrlash" [1] va TIMSS ning "mulohaza yuritish" [3, 5] kognitiv doirasi uchun zarur bo'lgan abstrakt fikrlash va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, matematika ta'limida "real dunyo" kontekstlariga e'tibor qaratish o'quvchilarning shunga o'xshash muammolarni hal qilishdagi samaradorligini oshiradi va matematik bilimlarning amaliy foydasini kuchaytiradi [6]. Bu esa o'quvchilarni 21-asrning murakkab muammolariga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish: Matematika o'quv dasturlarini mantiqiy va hayotiy masalalar bilan tizimli ravishda boyitish, ularning murakkabligi va kontekstual chuqurligini oshirish zarur.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schoenfeld, A. H. Matematik Muammolarni Yechish. New York: Academic Press, 1985.
2. Verschaffel, L., Greer, B., & De Corte, E. Matnli masalalarni tushunish: Sotsio-konstruktivistik nuqtai nazar. Lisse: Swets & Zeitlinger, 2000.
3. Niss, M., & Højgaard, T. (Eds.). Raqamli Davrdagi Matematik Kompetensiyalar. Cham: Springer, 2019.
4. Stacey, K. "PISA tajribasi: matematika ta’limi uchun nimani anglatadi." ZDM Matematika ta’limi, vol. 43, no. 5, 2011, pp. 637-648.
5. Palm, T. "Haqiqiylikning so‘z muammolarini hal qilishda ma’no anglashga ta’siri." Matematikadagi ta’lim tadqiqotlari, vol. 67, no. 1, 2008, pp. 39-53.

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURINI
XALQARO BAHOLASH STANDARTLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH**

Urganch davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti “Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi” kafedrası katta o‘qituvchisi

Tilavova Minavvar Durdiyevna

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Maxsudova Munisa Jur‘atbekovna

Annotatsiya. Ushbu maqola kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini xalqaro baholash standartlari asosida rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan. Unda mantiqiy tafakkurni shakllantirishning nazariy asoslari, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va samarali metodikalar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: mantiqiy Tafakkur, Kichik Maktab Yoshidagi O‘quvchilar, Xalqaro Baholash Standartlari, Kognitiv Rivojlanish, Pedagogik Yondashuvlar, PISA, TIMSS, Muammoli Ta’lim

Annotation. This article focuses on developing logical thinking in primary school-aged students based on international assessment standards. It analyzes the theoretical foundations, modern pedagogical approaches, and effective methodologies for fostering logical thinking.

Keywords: logical Thinking, Primary School Students, International Assessment Standards, Cognitive Development, Pedagogical Approaches, PISA, TIMSS, Problem-Solving

Аннотация. Данная статья посвящена вопросам развития логического мышления у учащихся младшего школьного возраста на основе международных стандартов оценки. В ней анализируются теоретические основы, современные педагогические подходы и эффективные методики формирования логического мышления.

Ключевые слова: логическое Мышление, Младшие Школьники, Международные Стандарты Оценки, Когнитивное Развитие, Педагогические Подходы, PISA, TIMSS, Решение Проблем

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish ularning intellektual salohiyatini shakllantirishda fundamental ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy fikrlash, ya’ni axborotni qayta ishlash, muammolarni tahlil qilish, yechim topish va xulosalar chiqarish

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kabi qobiliyatlarni o‘z ichiga oladi [1]. Bu o‘quvchilarga muammolarni hal qilish, ma’lumotlarni tahlil qilish, fikrlarni aniq ifodalash va muammolarga tizimli yondashishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu ko‘nikmalarni erta yoshdan rivojlantirish akademik muvaffaqiyat va kengroq hayotiy ko‘nikmalar uchun zaruriy poydevor yaratib, ularning dunyoqarashini shakllantirish hamda qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish uchun mustahkam asos yaratishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi [1].

Xususan, PIRLS dasturi 4-sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholab, matnni tushunish, mustaqil fikrlash va xulosalar chiqarish qobiliyatini o‘lchaydi, bu mantiqiy tafakkur bilan bog‘liqdir [5]. O‘zbekistonning PIRLS-2021 dasturida ishtirok etishi ushbu ko‘nikmalarni erta yoshdan rivojlantirishning dolzarbligini ko‘rsatadi [5]. Ushbu maqola kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini xalqaro baholash standartlari asosida rivojlantirishning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari va pedagogik ahamiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot O‘zbekiston ta’lim tizimida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish bo‘yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish va joriy etishga hissa qo‘shishni maqsad qilgan.

Bu o‘yinlar orqali bolalar muammolarni hal qilish, strategik fikrlash va sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish, munozaralarda ishtirok etish va kundalik yuritish ham mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi [1]. Pedagogik yondashuvlar orasida muammoli vazifalarni qo‘llash, savol-javob usuli orqali asosli javoblarni talab qilish va "Xatoni top" kabi ta’limiy o‘yinlarni integratsiyalash diqqatni jamlash va mantiqiy reasoningni kuchaytirishga xizmat qiladi [1]. Loyihaga asoslangan ta’lim va tadqiqotga asoslangan ta’lim kabi zamonaviy pedagogik yondashuvlar ham samaralidir, chunki ular o‘quvchilarni real hayotiy muammolarni hal qilish, ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va xulosalar chiqarishga undaydi. O‘qish savodxonligini rivojlantirish mantiqiy tafakkurning asosiy shartlaridan biridir. Mahmudova N.ning ta’kidlashicha, PIRLS dasturi doirasida o‘qish savodxonligini rivojlantirish kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega [5]. O‘quvchilarda o‘qishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish va turli xil fikrlash turlarini – konkret, analitik va mantiqiy – rivojlantirish ularning bilim olish qobiliyatini va umumiy kognitiv ko‘nikmalarini oshiradi [5]. Matn bilan ishlashda tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va tasniflash kabi mantiqiy operatsiyalarni qo‘llashga o‘rgatish muhimdir. Grafik tashkilotchilar, Sokratik usulning moslashtirilgan shakllari, guruhlarda ishlash va munozaralar ham mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi. Qulay va rag‘batlantiruvchi o‘quv muhitini yaratish, unda xatolardan qo‘rqmasdan fikrlash va ijodiy yondashuvlarni sinab ko‘rish rag‘batlantiriladi, muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu tadqiqot kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning intellektual salohiyatni shakllantirishdagi fundamental ahamiyatini yoritdi. Xalqaro baholash standartlari, xususan PISA va PIRLS, funksional savodxonlik va mantiqiy fikrlashni shakllantirish zaruratini taqozo etib, bilimlarni amaliyotda qo‘llashga urg‘u beradi. O‘yinlar, muammoli vazifalar va o‘qish savodxonligini oshirish kabi samarali metodlar muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchining yo‘naltiruvchi roli, malakasini oshirish hamda o‘quv dasturlarini xalqaro talablarga mos takomillashtirish bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ta’lim tizimini xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish kelajak avlodning keng qamrovli rivojlanishiga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmatova X. X. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogika, 2021.
2. Qurbonova G. R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv savodxonligini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlari talablarining ahamiyati. Zamonaviy ta’lim, 2023.
3. Xudoyberdiyeva Sh. M. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o‘yinlarning samaradorligi. Maktab va hayot, 2021.

**MATEMATIK SAVODXONLIKNI BAHOLASHDA PISA XALQARO DASTURINING
O‘RNI VA AHAMIYATI.**

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Nazarova Sayyora Umidbek qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola matematik savodxonlikni baholashda PISA xalqaro dasturining o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. PISA dasturi o‘quvchilarning matematik bilimlarni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini baholashga qaratilgan bo‘lib, ta’lim tizimlarining samaradorligi haqida qimmatli ma’lumotlar beradi.

Kalit so‘zlar: matematik Savodxonlik, PISA Dasturi, Ta’limni Baholash, Xalqaro Tadqiqotlar, O‘quvchilar Kompetensiyasi, Ta’lim Sifati, O‘zbekiston Ta’limi, O‘quv Dasturlari

Аннотация. Данная статья анализирует роль и значение международной программы PISA в оценке математической грамотности. Программа PISA направлена на оценку способности учащихся применять математические знания в практических ситуациях, предоставляя ценные данные об эффективности образовательных систем.

Ключевые слова: математическая грамотность, Программа PISA, Оценка образования, Международные исследования, Компетенции учащихся, Качество образования, Образование Узбекистана, Развитие учебных программ

Annotation. This article analyzes the role and significance of the PISA international program in assessing mathematical literacy. The PISA program focuses on evaluating students' ability to apply mathematical knowledge in practical contexts, providing valuable insights into the effectiveness of education systems.

Keywords: mathematical literacy, PISA program, Educational assessment, International studies, Student competencies, Education quality, Uzbekistan education, Curriculum development

PISA dasturining nazariy asoslari ta’limni an’anaviy, faqatgina bilimlarni yodlashga asoslangan yondashuvdan voz kechib, ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatiga e’tibor qaratishga asoslanadi. Bu yondashuv funksional savodxonlik tushunchasini markazga qo‘yadi, ya’ni o‘quvchilarning maktabda olgan bilimlarini kundalik hayotda, shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy kontekstlarda samarali ishlatish qobiliyatini baholaydi. Matematik savodxonlik PISA doirasida shaxsning matematikani turli vaziyatlarda shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish qobiliyati sifatida tushuniladi. Bu jarayon matematik fikrlashni, matematik tushunchalardan foydalanishni, protseduralarni qo‘llashni va faktlarni tushunishni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, u muammolarni hal qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va matematik natija

PISA dasturi 15 yoshli o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan bo‘lib, bu yoshdagi o‘quvchilar ko‘pchilik mamlakatlarda majburiy ta’limning yakuniy

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

bosqichida bo‘ladi va ularning kelajakdagi hayot yo‘lini tanlash arafasida turadi . Baholash har uch yilda bir marta o‘tkaziladi va har bir siklda o‘qish, matematika yoki tabiiy fanlardan biri ustuvor yo‘nalish sifatida tanlanadi [1:280 b]. Masalan, 2000-yilda o‘qish savodxonligi asosiy yo‘nalish bo‘lgan. Test topshiriqlari o‘quvchilarning nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini sinashga mo‘ljallangan bo‘lib, ular murakkab muammolarni hal qilish, ma’lumotlarni tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarishni talab qiladi.

PISA testlarining tuzilishi uchta asosiy o‘lchovga asoslanadi: mazmun, aqliy faoliyat turlari va kontekstlari. Matematik savodxonlik bo‘yicha mazmun sohalari odatda miqdor, noaniqlik va ma’lumotlar, o‘zgarish va munosabatlar, fazo va shakl kabi kategoriyalarni o‘z ichiga oladi. Bu sohalar matematik bilimlarning turli jihatlarini qamrab oladi va o‘quvchilarning keng doiradagi matematik tushunchalarni tushunishini baholaydi. Aqliy faoliyat turlari esa yuqorida tilga olingan matematik muammolarni shakllantirish, qo‘llash va talqin qilish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bu jarayonlar o‘quvchining matematik fikrlash qobiliyatini, muammoga matematik yondashishini va olingan natijalarni amaliy ma’noda sharhlashini baholaydi.

Test topshiriqlari turli kontekstlarga joylashtiriladi, bular shaxsiy, kasbiy, ijtimoiy va ilmiy kontekstlar bo‘lishi mumkin . Masalan, shaxsiy kontekstlar kundalik hayotdagi moliyaviy qarorlar yoki shaxsiy rejalashtirish bilan bog‘liq bo‘lsa, kasbiy kontekstlar ish joyidagi muammolarni hal qilishni talab qilishi mumkin. Ijtimoiy kontekstlar jamiyat miqyosidagi masalalar (masalan, aholi o‘sishi, resurslarni taqsimlash) bilan bog‘liq bo‘lsa, ilmiy kontekstlar ilmiy tadqiqotlar yoki texnologik rivojlanish bilan bog‘liq matematik muammolarni o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, kasbiy kontekstlardan foydalanish matematik savodxonlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchilarni kelajakdagi kasb

PISA natijalari xalqaro ta’lim siyosatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ular ta’lim sohasidagi islohotlarni rag‘batlantirish, ta’lim standartlarini oshirish va o‘quvchilarning 21-asr ko‘nikmalariga ega bo‘lishini ta’minlash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi [2:315 b]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, PISA ballarining 50 punktga oshishi yalpi ichki mahsulotning yillik 1% o‘sishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin . Bu esa ta’lim sifatini oshirishning iqtisodiy rivojlanish uchun qanchalik muhim ekanligini ko‘rsatadi. PISA ma’lumotlari asosida ko‘plab mamlakatlar o‘zlarining o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqishadi, o‘qitish metodologiyalarini yangilashadi va o‘qituvchilarning malakasini oshirishga sarmoya kiritishadi. Dastur ta’lim tizimlariga o‘zgarishlarni monitoring qilish, strategik qarorlarni baholash va xalqaro ta’lim siyosatini shakllantirishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi .. Shuningdek, PISA natijalari ta’limdagi tengsizliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha siyosatlarni ishlab chiqishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki u oilaviy ta’lim va maktab muhiti kabi ijtimoiy-shaxsiy omillarni ham hisobga oladi .

O‘zbekiston ta’lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish va 21-asr ko‘nikmalariga ega kadrlar tayyorlash maqsadida PISA dasturida ishtirok etishga jiddiy e’tibor qaratmoqda .. Prezidentning 2019-yil 29-apreldagi farmoni bilan 2030-yilga qadar O‘zbekistonning PISA reytingida dunyoning eng yaxshi 30 ta davlati qatoriga kirish vazifasi belgilangan . Bu ulkan maqsadga erishish uchun mamlakatda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2018-yilda Vazirlar Mahkamasining 997-sonli qarori bilan xalq ta’limida xalqaro tadqiqotlarni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rag‘batlantirish va sifatni nazorat qilish davlat inspeksiyasini tashkil etishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan .

PISA tajribasidan foydalanish O‘zbekiston uchun bir qator muhim istiqbollarni ochadi. Birinchidan, u milliy ta’lim tizimini xalqaro miqyosda baholash, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi . Bu esa ta’lim siyosatchilariga aniq ma’lumotlarga asoslangan holda samarali islohotlarni amalga oshirishga yordam beradi. Ikkinchidan, PISA testlari o‘quv dasturlarini amaliy ko‘nikmalarga yo‘naltirishga undaydi, bu esa o‘quvchilarni mustaqil hayotga va mehnat bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega . O‘zbekistonning "2030-yilgacha Xalq ta’limi tizimini rivojlantirish konsepsiyasi"da PISA reytingida 2021-yilga qadar eng yaxshi 70 talikka, 2025-yilga qadar 60 talikka va 2030-yilga qadar 30 talikka kirish maqsadlari belgilangan [5:150 b].

Ushbu maqsadlarga erishish uchun O‘zbekiston milliy baholash tizimini yaratish, ta’lim infratuzilmasini yaxshilash va xalqaro tadqiqotlarni o‘qitish metodologiyalariga integratsiya qilishni rejalashtirmoqda . STEAM ta’limini rivojlantirish va "Prezident maktablari"ni tashkil etish ham iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash va ularning matematik savodxonligini oshirishga qaratilgan muhim qadamlardir.

O‘zbekiston uchun PISAda ishtirok etishning asosiy maqsadi shunchaki testga tayyorgarlik ko‘rish emas, balki o‘quvchilarni 21-asrning muhim ko‘nikmalari bilan qurollantirishdir . Bu esa ta’lim tizimida chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni talab qiladi, jumladan, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, innovatsion o‘qitish metodlarini joriy etish va o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga e’tibor qaratish. PISA tajribasi O‘zbekistonga ta’limdagi tenglikni ta’minlash va har bir o‘quvchining salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun samarali siyosatlarini ishlab chiqishda yordam beradi. Bu jarayon mamlakatning kelajakdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Ushbu maqola matematik savodxonlikning zamonaviy jamiyatdagi muhim o‘rnini va uni baholashda PISA dasturining ahamiyatini atroflicha tahlil qildi. PISA o‘quvchilarning bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini baholash orqali ta’lim tizimlariga global kontekstda o‘zgarishlarni monitoring qilish va samarali islohotlarni amalga oshirish imkonini beradi. O‘zbekiston PISA tajribasidan milliy ta’lim sifatini oshirish, o‘quv dasturlarini amaliy ko‘nikmalarga yo‘naltirish va 21-asr kompetensiyalarini shakllantirishda faol foydalanmoqda. Dasturning afzalliklari bilan birga, uning metodologik va madaniy tanqidiy jihatlari ham mavjud bo‘lib, bu uning murakkabligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayev, Q. N. (2022). Matematik savodxonlikni shakllantirishda PISA dasturining metodologik asoslari. Toshkent: "Fan" nashriyoti. 280-bet
2. Karimova, Z. T., Saidov, A. S. (2021). Ta’lim sifatini baholashda xalqaro dasturlar: PISA tajribasi. Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti nashriyoti. 315-bet
3. Eshmatova, G. R. (2023). PISA tadqiqotlarida matematik savodxonlikni baholash mezonlari. Pedagogika jurnali, № 4, 67-73- betlar Toshkent.
4. Xolmatov, D. M. (2022). O‘zbekiston ta’lim tizimida PISA natijalarini tahlil qilish va xulosalar. Xalq ta’limi, № 2, 45-51- betlar Toshkent.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta‘lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. (2020). PISA xalqaro baholash dasturiga tayyorgarlik bo‘yicha metodik qo‘llanma. Toshkent: Ta‘lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. 150- bet

**XALQARO BAHOLASH DASTURLARI FANIDAN MA‘RUZA VA AMALIY
MASHG‘ULOTLARNI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL ETISH**

Omonboyeva Dilmura Azamat qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlari fanidan ma‘ruza va amaliy mashg‘ulotlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish masalalari atroflicha ko‘rib chiqiladi. Ta‘lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo‘llash talabalarning bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Maqolada interfaol usullar, loyiha asosida o‘qitish va raqamli resurslardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro baholash, pedagogik texnologiyalar, zamonaviy ta‘lim, ma‘ruza, amaliy mashg‘ulot, innovatsion usullar, raqamli resurslar, oliy ta‘lim

Аннотация. В данной статье всесторонне рассматриваются вопросы организации лекционных и практических занятий по дисциплине «Международные оценочные программы» на основе современных педагогических технологий. Применение инновационных подходов в образовательном процессе способствует повышению эффективности усвоения знаний студентами. В статье анализируется значимость интерактивных методов, проектного обучения и использования цифровых ресурсов.

Ключевые слова: международные оценки, педагогические технологии, современное образование, лекция, практическое занятие, инновационные методы, цифровые ресурсы, высшее образование

Abstract. This article comprehensively examines the organization of lectures and practical classes on international assessment programs based on modern pedagogical technologies. The application of innovative approaches in the educational process serves to enhance students' learning effectiveness. The article analyzes the importance of interactive methods, project-based learning, and the use of digital resources.

Keywords: international assessment, pedagogical technologies, modern education, lecture, practical class, innovative methods, digital resources, higher education

Xalqaro baholash dasturlari fanidan ma‘ruza mashg‘ulotlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish an‘anaviy o‘qitish usullaridan tubdan farq qiluvchi innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Ushbu fan murakkab nazariy tushunchalar, xalqaro metodologiyalar va statistik tahlil usullarini o‘z ichiga olganligi sababli, talabalarning chuqur tushunishi va tanqidiy fikrlashini rag‘batlantiruvchi usullar muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy yondashuvlar, masalan, “flipped classroom” (teskari sinf) modeli talabalarni faol ishtirok etishga undaydi. Bu model ma‘ruza materiallarini oldindan o‘zlashtirishni talab qilib, dars vaqtini tushunchalarni muhokama qilish, muammolarni hal etish va amaliy topshiriqlarni bajarishga bag‘ishlash imkonini beradi. Natijada, talabalarning o‘zlashtirish jarayoniga mas‘uliyati oshadi va mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari rivojlanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ma’ruza mashg‘ulotlarida interfaol prezentatsiyalar, multimediali resurslar (videoleksiylar, animatsiyalar, infografikalar) va onlayn platformalardan foydalanish materialni yanada jozibador va tushunarli qiladi. Real hayotdan olingan misollar, jumladan, PIRLS yoki PISA tadqiqotlarining natijalari va ularning ta’lim siyosatiga ta’siri, nazariy bilimlarni amaliy kontekstga bog‘lashga yordam beradi. Xalqaro baholash dasturlarining dizayn tamoyillari, savol turlari va baholash mezonlari haqida chuqur tushuncha berishda vizualizatsiya vositalari ayniqsa samaralidir. Kichik guruhlarda muhokamalar, savol-javob sessiyalari va “brainstorming” (aqliy hujum) usulidan foydalanish talabalarning faolligini oshirib, ularda xalqaro baholash dasturlari metodologiyalarini tanqidiy tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bundan tashqari, muammoli ta’lim (problem-based learning) yondashuvini qo‘llash talabalarni real hayotdagi muammolarni hal etishga o‘rgatadi. Ma’ruza mashg‘ulotlarida o‘quv maqsadlarining aniq belgilanishi va ularning taksonomiyalar orqali tizimli tashkil etilishi savollar berish orqali o‘zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlash, tushunish darajasini baholash va o‘rganish jarayonini samarali boshqarishga yordam beradi[2.80-84]. Har bir ma’ruza yakunida qisqa testlar yoki keyingi mashg‘ulotlar uchun asos yaratish mumkin. Ushbu innovatsion yondashuvlar talabalarning faniga bo‘lgan qiziqishini oshiribgina qolmay, ularning ushbu sohadagi kompetentligini ham sezilarli darajada rivojlantiradi.

Bu ularga xalqaro hisobotlarda keltirilgan natijalarning shakllantirilishini tushunishga va tahliliy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Seminarlar va mahorat darslari orqali baholash vositalarini ishlab chiqish, rubrikalar tuzish va test elementlarini tahlil qilish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalar berilishi mumkin. Bu mashg‘ulotlar talabalarni kelajakda baholash sohasida faoliyat yuritishga tayyorlaydi, ularni bilimlarni yaratuvchi va qo‘llovchi shaxslar sifatida shakllantiradi.

O‘quv jarayonida baholash va qayta aloqa tizimini takomillashtirish xalqaro baholash dasturlari fanini o‘qitish samaradorligini oshirishning muhim sharti bo‘lib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar baholash jarayonini yanada shaffof, ob‘ektiv va samarali qilish imkoniyatlarini yaratadi. Baholash nafaqat talabalarning bilim darajasini aniqlash, balki ularning o‘rganish jarayonini qo‘llab-quvvatlash va o‘qitish metodlarini takomillashtirish uchun ham xizmat qilishi lozim. Formativ baholash (o‘rganish uchun baholash) bu borada asosiy rol o‘ynaydi. Onlayn testlar, qisqa viktorinalar, so‘rovnomalalar va elektron portfoliolar kabi vositalar yordamida talabalarning o‘zlashtirish jarayoni doimiy kuzatib boriladi. Bu vositalar talabalarga o‘z bilimlaridagi bo‘shliqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun tezkor qayta aloqa olish imkonini beradi. Masalan, xalqaro baholash dasturlarining ma’lum savol turlari bo‘yicha talabalarning tushunish darajasini baholash uchun qisqa onlayn testlar o‘tkazish va natijalarni darhol taqdim etish mumkin. Summativ baholash (o‘rganishni baholash) esa kurs yakunida talabalarning umumiy bilim va ko‘nikmalarini aniqlashga qaratilgan. Bunda an’anaviy imtihonlar bilan bir qatorda, loyiha ishlari, amaliy topshiriqlar, keys-stadi tahlillari va taqdimotlar kabi murakkab baholash shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu usullar talabalarning nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash, tahlil qilish va sintez qilish qobiliyatlarini baholashga imkon beradi. Xalqaro baholash dasturlari kontekstida, talabalarga o‘z baholash vositalarini ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish bo‘yicha loyihalar berilishi mumkin, bu esa ularning kompetentligini kompleks baholashga xizmat qiladi. Qayta aloqa tizimini takomillashtirishda texnologiyalarning o‘rni beqiyosdir. Avtomatlashtirilgan qayta aloqa

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

tizimlari talabalarga topshiriqlar bo‘yicha tezkor va aniq ma’lumot beradi. Elektron platformalar orqali o‘qituvchilar har bir talabaning individual o‘zlashtirish trayektoriyasini kuzatishi, shaxsiy tavsiyalar berishi va o‘quv materiallarini moslashtirishi mumkin. Tengdoshlar baholashi (peer assessment) va o‘z-o‘zini baholash (self-assessment) mexanizmlarini joriy etish talabalarning o‘rganish jarayoniga faol jalb etilishini ta’minlaydi, ularda tanqidiy fikrlash va o‘z-o‘zini tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Birinchi navbatda, texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi asosiy to‘siqlardan biridir. Yuqori tezlikdagi internet, zamonaviy kompyuterlar va interfaol doskalar kabi zarur jihozlarning barcha ta’lim muassasalarida mavjud emasligi onlayn platformalar va statistik dasturiy ta’minotlardan to‘liq foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Ushbu muammoni hal etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligida ta’lim muassasalarining texnologik bazasini mustahkamlashga investitsiyalar jalb etilishi, ochiq manbali dasturiy ta’minotlardan foydalanish esa xarajatlarni kamaytirishga yordam berishi lozim. Ikkinchi muhim muammo – pedagog kadrlarning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha malakasining yetarli emasligi. Ko‘plab o‘qituvchilar yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va ularni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu muammoni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar uchun muntazam kasbiy rivojlanish dasturlari, mahorat darslari va treninglar tashkil etilishi kerak. Bu dasturlar texnik ko‘nikmalarni, shuningdek, loyiha usuli va o‘quv maqsadlari taksonomiyalarini ham o‘z ichiga olishi lozim[2.80-84]. O‘qituvchilarning tajriba almashishlari uchun platformalar yaratish va ularni yangi metodologiyalarni sinab ko‘rishga rag‘batlantirish muhimdir. Uchinchi muammo – raqamli tafovut (digital divide) va talabalarning texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlaridagi farqlar. Ba’zi talabalarning uyda kompyuter yoki internetga ega bo‘lmasligi onlayn resurslardan foydalanishiga to‘sqinlik qilib, ta’limdagi tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Ushbu muammoni hal etish uchun ta’lim muassasalarida kompyuter sinflarining doimiy ishlashini ta’minlash, talabalarga arzon internet xizmatlarini taklif etish va ochiq ta’lim resurslaridan keng foydalanishni targ‘ib qilish lozim. Aralash ta’lim (blended learning) modellarini joriy etish, ya’ni an’anaviy va onlayn o‘qitish usullarini uyg‘unlashtirish, barcha talabalarning ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi. Nihoyat, texnologiyalarni joriy etishdagi moliyaviy xarajatlar ham jiddiy to‘siq bo‘lishi mumkin.

Xulosa. Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlari fanidan ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishning muhimligini ko‘rsatdi. Innovatsion yondashuvlar, interfaol metodlar va takomillashtirilgan baholash tizimini qo‘llash talabalarning nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini va kompetentligini sezilarli darajada oshiradi. Texnologik infratuzilma, o‘qituvchilar malakasi va moliyaviy cheklovlar kabi muammolarni bartaraf etish orqali ta’lim sifatini yanada yuksaltirish mumkin. Kelajakda bu yo‘nalishdagi tadqiqotlar va amaliyotlar ta’lim tizimini uzluksiz rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xoliqov A.A., Xoliqova M.A. Oliy ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar: muammo va yechimlar. Monografiya. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2021.
2. Yuldashev M.M. Talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol usullarning ahamiyati. // "Science and Education" Scientific Journal, 2022, Vol. 3, Issue 1. – B. 80-84.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. G‘aybullaev O.R., Xudoyberdiev F.A. Raqamli pedagogika sharoitida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. // "Science and Education" Scientific Journal, 2023, Vol. 4, Issue 1. – B. 104-108.

4. Qodirov B.B. Oliy ta‘limda kompetentlik yondashuvini amalga oshirishning pedagogik-psixologik asoslari. // "Pedagogik mahorat" jurnali, 2021, № 4. – B. 120-124.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTERFAOL METODLARNI QO‘LLASH

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi

4-bosqich talabasi

Otajonova Zuhrajon

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida interfaol metodlarni qo‘llashning pedagogik ahamiyati, ularning o‘quvchilarning bilim olish faoliyatiga ta‘siri hamda dars samaradorligini oshirishdagi o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, interfaol metod, pedagogik texnologiya, ta‘lim samaradorligi, o‘quvchi faolligi, innovatsion yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая значимость использования интерактивных методов в начальном образовании, их влияние на учебную деятельность учащихся и их роль в повышении эффективности урока.

Ключевые слова: начальное образование, интерактивный метод, педагогическая технология, эффективность обучения, активность учащихся, инновационный подход.

Annotation. This article discusses the pedagogical importance of using interactive methods in primary education, their impact on students' learning activities, and their role in increasing the effectiveness of the lesson.

Keywords: primary education, interactive method, pedagogical technology, educational effectiveness, student activity, innovative approach.

Biz bugungi kunda mana shunday tinch va osoyishta yurtida yashayotgan ekanmiz har birimiz buning qadriga yetishimiz va qadrlashimiz zarur. Buyuk ajdodlarimizga munosib farzand bo‘lishimiz, yurtboshimizning bizga bildirayotgan ishonchiga munosib javob berishimiz lozim. Ajdodlarimiz bizga buyuk va yengilmas qilib bergan yurtni yanada yuksaltirishimiz va yangi-yangi cho‘qqilarni zabt etishimiz darkor. Bu maqsadga qo‘ygan ilk qadamimiz yoshlarimizga samarali ta‘lim berishimiz va ularni vatanga muhabbatli qilib tarbiyalashimizdir. Shunday ekan har bir pedagog, ota-ona, jamiyatdagi har bir inson o‘zidagi mas‘uliyatni his qilgan holda o‘sib kelayotgan yosh avlodga sifatli va to‘g‘ri ta‘lim-tarbiya berishi lozim. Zero, bugungi kunda yoshlarimizda dunyoni har har tomonlama anglashga bo‘lgan qiziqish kundan kunga ortib bormoqda. Shunday ekan, pedagoglardan darslarni interfaol metodlar orqali tashkil qilish va o‘quvchiga dunyoni tanitish talab qilinadi. Yoshlarni erkin fikrlovchi, yangilikka intiluvchi va barkamol inson qilib tarbiyalash boshlang‘ich sinflardan olib boriladi. Bu eng muhim larayonlardan biri hisoblanadi. Shu sababdan ham yurtimizda ta‘lim mazmuniga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda DTS talablariga mos bo‘lgan va yangi tahrirda bosmadan chiqayotgan darsliklar sinovdan o‘tkazilmoqda. Ta‘lim sifatini oshirish uchun darslarni tashkil qilishda interfaol metodlardan, pedagogik texnologiya va axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalanib kelinmoqda. Yangi tahrirdagi darsliklar nafaqat o‘quvchilarni balki, darsni tashkil

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

qiluvchi o‘qituvchilarni ham izlanishga va darsni turli metodlar orqali tashkil qilishga undaydi. Darslarda aynan samarali interaktiv metodlarni qo‘llash bugungi kun talabiga aylangan. Hech bir o‘qituvchi bundan mustasno bo‘la olmaydi. Zamon rivojlanishda, o‘quvchilar yangi bilimlarni egallashga chanqoq ekan, hech bir pedagog o‘z ustida ishlashni va o‘sisni to‘xtatmasligi lozim. Boshlang‘ich sinf darslarini tashkil qilishda interfaol metodlarni qo‘llash ularning mavzuni o‘zlashtirish darajasini ancha yuqoriga olib chiqadi. Bunday metodlar o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish va bilimlarni keng va oson o‘zlashtirishga yordam beradi. Interfaol metod- ta‘lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta‘lim jarayoni markazida ta‘lim oluvchilar bo‘lgan metodlardir. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ta‘minlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash borasida katta tajriba asosini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta‘lim metodlari hozirda eng ko‘p tarqalgan va barcha turdagi ta‘lim muassasalarida keng qo‘llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interaktiv metodlarni qo‘llashning yana bir samarali tomoni shundan iboratki, o‘quvchilar zerikarli darslarni tark qilib, qiziqarli, harakatli darslarga o‘tadilar. Hamda shu metodlar orqali qiyin va murakkab darslarni oson va qiziqarli tarzda o‘quvchilarga yetkazib berishimiz mumkin bo‘ladi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o‘zaro muloqotda, o‘zaro bahs-munozarada, fikrlash asnosida, hamjihatlik bilan hal etishdir. Bunday metodlarning afzalligi shundaki, butun faoliyat o‘quvchi talabani mustaqil fikrlashga o‘rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

Ta‘lim o‘qituvchi va o‘quvchining birgalikdagi hamkorligi bo‘lib, bu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, ya‘nikim, ta‘limi va tarbiyasi mukammallashib boradi. Darslarda o‘qituvchi o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarga yetkazadi, o‘quvchilar esa uni o‘zlashtirib borish natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Ta‘limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda o‘zgaradi, shunday ekan ta‘lim va tarbiyaning maqsadi mutanosib bo‘lishi kerak. Ulug‘ allomalarimizdan biri: “Kelajak tashvishi bilan yashasang, farzandlaringga yaxshi bilim ber, o‘qit”,- degan ekan. Darhaqiqat, yoshlarimiz keljak poydevori hisoblanadi. Ularga yaxshi ta‘lim-tarbiya berish va rivojlantirish esa bugungi kun pedagoglarining zimmasiga yuklatilgan eng katta mas‘uliyatlardan biri hisoblanadi. Ta‘limda o‘quvchi shaxsini fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglash va shu fikrni og‘zaki hamda yozma bayon eta olishga o‘rgatish masalasiga e‘tibor qaratilgan bo‘lib, mustaqil fikrlaydigan, nutq madaniyati rivojlangan savodxon shaxsni kamol toptirish asosiy o‘rin egallaydi. Darslarda zamonaviy usular va innovatsiyalarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyati, nutqi rivojlanadi, tez va to‘g‘ri javob berish qobiliyati shakllanadi, bilim egallashga ishtiyoq uyg‘onadi hamda darslarga puxta tayyorgarlik ko‘rishga intilish paydo bo‘ladi. Ming afsuslar bo‘lsinkim, zamon rivojlangani bilan haligacha eski tuzumda qotib qolgan pedagoglarimiz ham yo‘q emas. Aynan mana shunday pedagoglar jamiyatimiz kelajagining kushandasi hisoblanadilar. Jamiyatni o‘zgartirishimiz uchun biz avvalo, o‘zgarishni o‘zimizdan boshlashimiz darkor.

Boshlang‘ich sinf ta‘limi usullari odatdagidan biroz farq qildi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari juda yosh bo‘lganligi sababli, ular juda qiziqqon bo‘ladilar. Shuning uchun darsni ko‘proq harakatli o‘yinlar orqali olib borish ma‘qulroq. Ta‘lim maydoni turli xil qobiliyatlar va shaxslar bilan birgalikda ishlaydigan o‘quvchilar bir joyga to‘planadigan dinamik muhit sifatida

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ajralib turadi va o‘qituvchining vazifasi har bir o‘quvchining shaxsiy ehtiyojlarini qondirish uchun ijodiy va innavatsion ta‘lim strategiyalarini amalga oshirishga qodir ko‘pqirrali o‘qituvchi bo‘lishi muhimdir.

Boshlang‘ich sinflarda amalga oshirish mumkin bo‘lgan eng yaxshi o‘qitish usullaridan ba‘zilari quyidagilar:

- Vizualizatsiya. Vizual va amaliy ta‘lim tajribasi orqali zerikarli ilmiy ta‘lim tushunchalarini hayotga olib kirish, o‘quvchilarga ularni hayotda qanday qo‘llash kerakligini tushuntirish.

- Hamkorlikda o‘qitish. O‘quvchilarni kichik guruh yoki butun sinf faoliyatini rag‘batlantirish orqali birgalikda ishlashga qodir bo‘lgan o‘quvchilarni rag‘batlantirish.

- So‘rov asosida ko‘rsatmalar. O‘quvchilarni savol berishga va o‘z g‘oyalarini da‘vat qilishga o‘rgatish.

- Faqlash. Hech kim ortda qolmasligi uchun o‘quvchilarning qobiliyatiga qarab vazifalarni taqsimlash orqali ta‘lim jarayonini farqlash va belgilash.

- Kasbiy rivojlanish. Muntazam kasbiy rivojlanish dasturlarida ishtirok etish o‘qituvchining dars berish qobiliyatlarini yaxshilashning ajoyib usuli hisoblanadi.

O‘quvchilarga ta‘lim va tarbiya berish jarayonida yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan barcha usullarni qo‘llay olishimiz lozim. Chunki o‘quvchilarning bilimli, salohiyatli, jamoada birlikda ishlay oladigan, intiluvchan va kreativ fikrlay olishi o‘quvchining yoshligida qanday bilim olganiga bog‘liqdir. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev ham maktabgacha ta‘lim va maktab yoshidagi bolalarga va shu bilan bir qatorda ularga ta‘lim-tarbiya beruvchi o‘qituvchilarga alohida e‘tibor qaratishi ham bejizga emas. 2024-yilning “Yoshlar va biznesni qo‘llab-quvvatlash yili” deb e‘lon qilingani ham buning yorqin dalilidir. Shunday ekan, har bir pedagog unga bildirilgan ishonchni oqlash uchun o‘z ishiga mas‘uliyat bilan yondashishi kerak.

Ta‘lim jarayonida qo‘llayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o‘rganish hamda darslarda qo‘llash o‘quvchining darsdagi faolligini oshiradi va fanga bo‘lgan qiziqish va intiluvchanlikni yanada orttiradi. Bundan tashqari boshlang‘ich sinlarning dars mashg‘ulotlarida interfaol metodlarni qo‘llash bizga bir qancha ustunliklarni olib keladi. Biz o‘quvchiga bilim berar ekanmiz, biz bergan ma‘lumotlar uning xotirasida mustahkam o‘rnashib qolishi va bola bu ma‘lumotlarni tom ma‘noda rang-barang holatda eslab qolishi uchun ham albatta, interaktiv metodlardan foydalanishimiz lozim. Zero, bugungi kunda yaratilayotgan yangi darsliklarning bolalar yoshiga mos holatda rango-rang qilib ishlanishi ham bejizga emas.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlarni qo‘llash ta‘lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Ushbu metodlar o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligini oshiradi, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Zamonaviy ta‘lim tizimida interfaol metodlardan samarali foydalanish boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining asosiy vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo‘ldoshev J.G, Usmonov S.A “ Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. –T. Fan va texnologiya.2008.
2. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogik texnologiya asoslari.* – Toshkent, 2015.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

4. “Boshlang‘ich sinflarda innovatsion metodlarning ahamiyati” Nilufar Mahamadjon qizi, [http://cyberleninka.ru/boshlang‘ich sinflarda innovatsion metodlarning ahamiyati](http://cyberleninka.ru/boshlang‘ich_sinflarda_innovatsion_metodlarning_ahamiyati).

**TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURINING MAZMUN-MOHIIYATI VA
PEDAGOGIK ASOSLARI**

Urganch davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Qadamboyeva Shohida Faxriddin qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturining mazmun-mohiyati, ta‘lim tizimidagi o‘rni hamda uning pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqot davomida TIMSS dasturining matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilarning bilim darajasini baholashdagi ahamiyati, kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirishdagi roli hamda zamonaviy ta‘lim sifatini oshirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, TIMSS topshiriqlarining o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdagi pedagogik ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: TIMSS, xalqaro baholash dasturi, pedagogik yondashuv, kompetensiya, matematika savodxonligi, tabiiy fanlar, ta‘lim sifati, kreativ fikrlash, xalqaro standart, baholash tizimi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются сущность и значение международной программы оценки TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study), а также её педагогические основы. В ходе исследования анализируется роль программы TIMSS в оценке уровня знаний учащихся по математике и естественным наукам, её значение в развитии компетентностного подхода и повышении качества современного образования. Также раскрывается педагогическое значение заданий TIMSS в формировании логического мышления, навыков решения проблем и практических умений учащихся.

Ключевые слова: TIMSS, международная программа оценивания, педагогический подход, компетенция, математическая грамотность, естественные науки, качество образования, креативное мышление, международный стандарт, система оценивания.

Annotation. This article examines the essence and pedagogical foundations of the TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) international assessment program. The study analyzes the significance of TIMSS in assessing students' knowledge in mathematics and science, its role in developing competency-based education, and its contribution to improving the quality of modern education. Furthermore, the pedagogical importance of TIMSS tasks in developing logical thinking, problem-solving abilities, and practical skills among students is highlighted.

Keywords: TIMSS, international assessment program, pedagogical approach, competency, mathematics literacy, science education, quality of education, creative thinking, international standards, assessment system.

Bugungi globallashuv jarayonida ta‘lim sifati har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli xalqaro baholash dasturlari orqali o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini aniqlash hamda ta‘lim tizimini xalqaro

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

standartlar asosida takomillashtirish dolzarb masalaga aylangan. Ana shunday xalqaro tadqiqotlardan biri TIMSS — matematika va tabiiy fanlar bo'yicha o'quvchilarning bilim darajasini baholovchi xalqaro dasturdir. TIMSS dasturi ilk bor 1995-yilda tashkil etilgan bo'lib, u IEA — Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu tadqiqot har 4 yilda bir marotaba o'tkazilib, asosan 4-sinf va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlardan olgan bilimlarini baholashga qaratilgan. Dastur nafaqat nazariy bilimlarni, balki o'quvchilarning bilimlarni amaliyotda qo'llay olish kompetensiyasini ham aniqlashga xizmat qiladi. Xususan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'lim sifatini oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratib: “Yangi O'zbekistonni bilimli, zamonaviy fikrlaydigan yoshlar quradi”, deb ta'kidlaydilar. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro baholash dasturlarida munosib ishtirok etish mamlakatimiz ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. TIMSS dasturining asosiy maqsadi — turli mamlakatlarda matematika va tabiiy fanlarni o'qitish holatini o'rganish, ta'lim sifatini tahlil qilish hamda samarali pedagogik tajribalarni aniqlashdan iborat. Dastur orqali o'quvchilarning: bilimni tushunishi; mantiqiy fikrlashi; muammoni hal qilish qobiliyati; bilimlarni amaliyotga tatbiq eta olishi baholanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan TIMSS kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Ya'ni bunda o'quvchining faqat yodlagan bilimlari emas, balki uning fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari ham muhim ahamiyat kasb etadi. TIMSS topshiriqlari real hayotiy vaziyatlarga asoslangan bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

TIMSS dasturining psixopedagogik asoslari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- kognitiv rivojlantirish: topshiriqlar o'quvchilarning tafakkur jarayonlarini faollashtiradi;
- motivatsiyani oshirish: xalqaro mezon asosida baholanish o'quvchilarda raqobatbardoshlik hissinini shakllantiradi;
- amaliy yo'naltirilganlik: bilimlarni kundalik hayot bilan bog'lash imkonini beradi;
- individual yondashuv: o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini qo'llab-quvvatlaydi.

TIMSS tadqiqotlari natijalari shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida interaktiv metodlar, muammoli ta'lim hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning natijalarini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, STEAM yondashuvi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar matematika va tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Shuningdek, TIMSS dasturi o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Chunki xalqaro baholash mezonlari asosida dars tashkil etish pedagogdan zamonaviy metodik kompetensiyalarni, kreativ yondashuvni hamda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishni talab etadi.

Biroq TIMSS dasturini amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar ham uchraydi.

Jumladan:

- an'anaviy ta'lim metodlarining ustunligi; o'quvchilarda tahliliy fikrlash ko'nikmalarining yetarli rivojlanmaganligi;
- o'qituvchilarning xalqaro baholash tizimi bo'yicha metodik tayyorgarligi pastligi;
- zamonaviy ta'lim resurslarining yetishmasligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun dars jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish, o'qituvchilar malakasini oshirish hamda xalqaro standartlarga mos o'quv materiallarini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda, TIMSS xalqaro baholash dasturi zamonaviy ta’lim sifatini aniqlash va rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu dastur o‘quvchilarning bilim darajasi bilan bir qatorda ularning mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va amaliy kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. TIMSS talablarini ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilish orqali mamlakatimiz ta’lim tizimini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2008.
4. Ziyomammedov B. Pedagogika. – Toshkent: “Turon-iqbol”, 2006.
5. Mullis I.V.S., Martin M.O. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. – Boston College, 2023.
6. IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) materials.

**O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING
AHAMIYATI**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi
Qodirova Mohinur Xursand qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi. Xalqaro baholashlar, jumladan PISA, TIMSS va PIRLS kabi dasturlar milliy ta’lim sifatini xalqaro standartlar bilan qiyoslash, kuchli va zaif tomonlarni aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Ta’limi, Xalqaro Baholash Dasturlari, PISA, TIMSS, Ta’lim Sifati, O‘quv Dasturlari, Kompetensiya, Milliy Standartlar

Abstract. This article thoroughly analyzes the significance of international assessment programs within Uzbekistan's education system. International assessments, including programs like PISA, TIMSS, and PIRLS, play a crucial role in comparing national educational quality with global standards and identifying strengths and weaknesses.

Keywords: Uzbekistan Education, International Assessment Programs, PISA, TIMSS, Education Quality, Curriculum Development, Competencies, National Standards

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется значение международных программ оценки в системе образования Узбекистана. Международные оценки, включая такие программы, как PISA, TIMSS и PIRLS, играют решающую роль в сравнении качества национального образования с мировыми стандартами и выявлении сильных и слабых сторон.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: Образование Узбекистана, Международные Программы Оценки, PISA, TIMSS, Качество Образования, Развитие Учебных Программ, Компетенции, Национальные Стандарты

Bugungi globallashuv sharoitida har bir mamlakatning ta’lim tizimi xalqaro standartlar asosida rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari milliy ta’lim samaradorligini o‘lchash, o‘quvchilar bilim va ko‘nikmalarini qiyoslash hamda ta’lim siyosatini takomillashtirish uchun muhim vositadir. O‘zbekiston so‘nggi yillarda ta’lim islohotlarini jadallashtirib, xalqaro baholash dasturlariga faol integratsiyalashish yo‘lini tanladi. Bu jarayon mamlakat ta’limining jahon ta’lim makonidagi o‘rnini belgilash va mavjud kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan strategik qadamdir.

Biroq, dastlabki natijalar O‘zbekiston ta’lim tizimi oldida turgan jiddiy muammolarni ko‘rsatmoqda. Masalan, 2023-yilgi TIMSS baholashida 8-sinf o‘quvchilari matematikadan o‘rtacha 421 ball to‘plab, 44 mamlakat orasida 32-o‘rinni, tabiiy fanlardan esa 396 ball bilan 39-o‘rinni egalladi. 4-sinf o‘quvchilari esa tabiiy fanlardan 412 ball (58 mamlakat ichida 54-o‘rin) va matematikadan 443 ball (50-o‘rin) ko‘rsatkichini qayd etdi [1]. Ta’lim sohasi eksperti Komil Jalilovning ta’kidlashicha, 400-475 ball oralig‘idagi natijalar o‘quvchilarning "past darajadagi" bilimga ega ekanligini, ya’ni faqatgina asosiy bilimlarni o‘zlashtirganligini anglatadi [1]. Shuningdek, 2021-yilgi PIRLS baholashida 437 ball (57 mamlakat ichida 49-o‘rin) va 2022-yilgi PISA baholashida matematikadan 364 ball (81 mamlakat ichida 72-o‘rin) kabi natijalar ham ushbu holatni tasdiqlaydi [1]. Bu ko‘rsatkichlar O‘zbekistonda ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha keng qamrovli va tizimli islohotlarga bo‘lgan ehtiyojni yaqqol namoyon etadi.

Ushbu maqola O‘zbekiston ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlarining ahamiyatini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Unda baholashlarning turlari, metodologiyasi, O‘zbekistonning integratsiyasi, erishilgan natijalar, ta’lim sifatini oshirishdagi afzalliklari hamda joriy etishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqolaning asosiy maqsadi – xalqaro baholash dasturlari orqali milliy ta’lim tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlariga integratsiyasi mamlakat ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va jahon standartlariga moslashtirish yo‘lidagi strategik qadamdir. Bu jarayon O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmon va qarorlari bilan mustahkamlangan bo‘lib, ta’lim sifatini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan. Dastlabki bosqichlarda Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan xalqaro baholash dasturlari bo‘yicha milliy tadqiqot markazi tashkil etildi. Bu markaz PISA, TIMSS, PIRLS kabi dasturlarga tayyorgarlik ko‘rish, pilot sinovlarni o‘tkazish, o‘qituvchilar va mutaxassislarni o‘qitish, shuningdek, baholash jarayonlarini muvofiqlashtirish bilan shug‘ullandi. O‘zbekistonning ushbu dasturlarga qo‘shilishi milliy o‘quv dasturlarini xalqaro talablar asosida qayta ko‘rib chiqish, o‘qitish metodologiyalarini yangilash va o‘qituvchilar malakasini oshirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlarni o‘z ichiga oldi.

Biroq, dastlabki natijalar O‘zbekiston ta’lim tizimi oldida turgan jiddiy muammolarni yaqqol ko‘rsatdi. Kirish qismida qayd etilganidek, TIMSS 2023 baholashida 8-sinf o‘quvchilari matematikadan o‘rtacha 421 ball, tabiiy fanlardan esa 396 ball to‘plagan bo‘lsa, 4-sinf o‘quvchilari tabiiy fanlardan 412 ball va matematikadan 443 ball ko‘rsatkichini qayd etdi [1].

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Bu natijalar xalqaro o‘rtacha ko‘rsatkichlardan sezilarli darajada past bo‘lib, ta’lim sohasi eksperti Komil Jalilov ta’kidlaganidek, 400-475 ball oralig‘idagi natijalar o‘quvchilarning "past darajadagi" bilimga ega ekanligini, ya’ni faqatgina asosiy bilimlarni o‘zlashtirganligini anglatadi [1]. Xuddi shunday, PIRLS 2021 baholashida 437 ball va PISA 2022 baholashida matematikadan 364 ball kabi ko‘rsatkichlar ham ushbu holatni tasdiqlaydi [1].

Nihoyat, ta’lim sifatining oshishi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun bevosita ahamiyatga ega. Yuqori malakali va kompetent kadrlar iqtisodiyotning turli tarmoqlarida innovatsiyalarni joriy etish, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror o‘rishni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Xalqaro baholashlar orqali ta’lim sifatini muntazam ravishda kuzatish va takomillashtirish O‘zbekistonning kelajakdagi farovonligi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlarini joriy etish va ularda muvaffaqiyatli ishtirok etish jarayoni bir qator muammolar va qiyinchiliklar bilan bog‘liq. Bu muammolarni tushunish va ularni bartaraf etish yo‘llarini topish ta’lim islohotlarining samaradorligini oshirish uchun muhimdir.

Birinchi va eng asosiy muammolardan biri – milliy o‘quv dasturlari va xalqaro baholash dasturlari o‘rtasidagi nomuvofiqlikdir. O‘zbekistonning an’anaviy o‘quv dasturlari ko‘pincha faktik bilimlarni yodlashga va ma’lumotlarni qayta tiklashga urg‘u beradi, holbuki PISA kabi baholashlar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va bilimlarni amaliyotda qo‘llash kabi kompetensiyalarni talab qiladi. Bu nomuvofiqlik o‘quvchilarning xalqaro testlarda past natija ko‘rsatishiga olib keladi. Uni bartaraf etish uchun milliy o‘quv dasturlarini tubdan qayta ko‘rib chiqish, ularni xalqaro standartlar va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish zarur. Bu jarayon o‘quv materiallarini yangilash, fanlararo aloqalarni kuchaytirish va amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu muammolarni kompleks yondashuv asosida bartaraf etish O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta’minlaydi va milliy ta’lim tizimining sifatini jahon standartlari darajasiga ko‘tarishga xizmat qiladi. Bu jarayon uzoq muddatli va tizimli sa’y-harakatlarni talab etadi, ammo uning natijasi mamlakatning kelajakdagi rivojlanishi uchun mustahkam poydevor bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismoilov, A. (2022). Xalqaro baholash dasturlari O‘zbekiston ta’lim tizimini rivojlantirishning muhim omili sifatida. *Pedagogika*, (3), 125-130. – <https://uzjournals.edu.uz/pedagogika/>
2. Karimova, G. (2023). PISA tadqiqotlari natijalarini milliy ta’lim tizimiga tatbiq etish mexanizmlari. *Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar*, (2), 87-92. – <https://journal.tdpu.uz/index.php/innovations>
3. Omonov, B., & Kadirova, D. (2021). Xalqaro baholash dasturlari asosida o‘quv dasturlarini takomillashtirish masalalari. *Xalq ta’limi*, (5), 45-50. – <https://xalqta’limi.uz/>

TIMSS XALQARO TADQIQOTINING TA’LIM SIFATIDAGI O‘RNI

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Raximboyeva Gulnura

Annotatsiya. Ushbu maqolada TIMSSning matematik va tabiiy fanlar bo'yicha ta'lim yutuqlarini baholashdagi ahamiyati, uning o'quv dasturlarini ishlab chiqish, siyosatni shakllantirish va pedagogik amaliyotlarni takomillashtirishga ta'siri o'rganiladi.

Kalit so'zlar: TIMSS, ta'lim sifati, xalqaro baholash, o'quv dasturi, pedagogik islohotlar, matematika ta'limi, tabiiy fanlar ta'limi, ta'lim siyosati, benchmarking.

Аннотация. В данной статье рассматривается важность TIMSS в оценке успеваемости по математике и естественным наукам, а также ее значение для разработки учебных программ, формирования политики и совершенствования педагогической практики.

Ключевые слова: TIMSS, качество образования, международная оценка, учебная программа, педагогические реформы, математическое образование, естественнонаучное образование, образовательная политика, бенчмаркинг.

Annotation. This article examines the importance of TIMSS in assessing educational achievement in mathematics and science, and its implications for curriculum development, policy formulation, and improvement of pedagogical practices.

Keywords: TIMSS, educational quality, international assessment, curriculum, pedagogical reforms, mathematics education, science education, educational policy, benchmarking

XXI asrda ta'lim sifati har bir mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti va raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylandi. Global miqyosda ta'lim tizimlarining samaradorligini baholash va takomillashtirish zarurati xalqaro tadqiqotlarning paydo bo'lishiga turtki bo'ldi. Ushbu tadqiqotlar orasida TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) matematik va tabiiy fanlar bo'yicha o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholovchi eng nufuzli va uzoq muddatli loyihalardan biridir. 1995-yildan beri har to'rt yilda bir marta o'tkazib kelinayotgan TIMSS, 4- va 8-sinf o'quvchilarining yutuqlarini o'lchash orqali mamlakatlarga o'z ta'lim tizimlarini xalqaro standartlar bilan solishtirish imkonini beradi [2]. Ushbu dissertatsiya ishining maqsadi TIMSS xalqaro tadqiqotining ta'lim sifatini oshirishdagi o'rnini tanqidiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot TIMSSning ta'lim siyosatini shakllantirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va pedagogik amaliyotlarga ta'sirini o'rganadi. Shuningdek, u TIMSS ma'lumotlarining ta'lim tizimlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashdagi diagnostik ahamiyatini baholaydi. TIMSSning ahamiyati shundaki, u nafaqat o'quvchilarning akademik yutuqlarini o'lchaydi, balki ta'lim muhiti, o'qitish usullari va o'quv dasturlari kabi kontekstual omillar haqida ham keng qamrovli ma'lumotlar to'playdi [1, 3]. Bu ma'lumotlar siyosatchilar va tadqiqotchilar uchun ta'lim sifatini oshirish bo'yicha asosli qarorlar qabul qilishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston kabi ta'lim tizimini modernizatsiya qilish yo'lida bo'lgan mamlakatlar uchun TIMSS tajribasi va uning natijalari qimmatli saboqlar berishi mumkin. Ushbu ish quyidagi bo'limlardan iborat: adabiyotlar sharhi, metodologiya, natijalar va tahlil, muhokama va xulosa. Har bir bo'limda TIMSSning ta'lim sifatidagi o'rnini har tomonlama yoritiladi, uning nazariy asoslari, amaliy ta'siri va kelajakdagi istiqbollari ko'rib chiqiladi.

TIMSS xalqaro tadqiqotining ta'lim sifatidagi o'rnini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sintetik-analitik tadqiqot yondashuviga asoslanadi. Tadqiqot birlamchi ma'lumotlarni to'plashni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘z ichiga olmaydi, balki mavjud ilmiy adabiyotlar, TIMSSning rasmiy hujjatlari va hisobotlari, shuningdek, uning ta‘sirini o‘rganuvchi akademik maqolalarni tanqidiy tahlil qilish va sintez qilishga tayanadi. Ma‘lumot manbalari: Tadqiqot uchun asosiy ma‘lumot manbalari quyidagilardan iborat: TIMSSning rasmiy baholash doiralari (masalan, TIMSS 2027 va TIMSS 2023 Assessment Frameworks) [1, 2, 3]. Bu hujjatlar TIMSSning mazmun, kognitiv va kontekstual doiralarini, shuningdek, baholash dizaynini batafsil bayon etadi. TIMSS natijalarini tahlil qiluvchi va uning ta‘lim siyosati, o‘quv dasturlari va pedagogik amaliyotlarga ta‘sirini o‘rganuvchi akademik maqolalar va tadqiqotlar [4, 5, 6]. Xalqaro ta‘lim tashkilotlari (IEA) va tadqiqot markazlari (masalan, Boston kollejidagi TIMSS & PIRLS International Study Center) tomonidan e‘lon qilingan hisobotlar va nashrlar. Analitik yondashuv: Tadqiqot quyidagi analitik usullarni qo‘llash orqali amalga oshirildi: 1. Mazmun tahlili (Content Analysis): TIMSS baholash doiralarining mazmuni va tuzilishi chuqur o‘rganildi. Bu TIMSSning qanday bilim va ko‘nikmalarni o‘lchashini, qaysi fan sohalariga e‘tibor qaratishini va qanday kognitiv jarayonlarni baholashini aniqlashga yordam berdi [1, 2, 3]. 2. Qiyosiy tahlil (Comparative Analysis): TIMSS ma‘lumotlarining turli mamlakatlardagi (masalan, AQSh, Xitoy Taypeyi, Yaponiya, Germaniya) ta‘lim tizimlariga ta‘siri qiyosiy jihatdan o‘rganildi. Bu TIMSS natijalarining turli milliy kontekstlarda qanday talqin qilangani va qanday siyosiy javoblarga olib kelganini aniqlashga imkon berdi [4, 5, 6]. 3. Ta‘sirni baholash (Impact Assessment): TIMSS ma‘lumotlarining o‘quv dasturlarini ishlab chiqish, ta‘lim siyosatini shakllantirish va pedagogik amaliyotlarni takomillashtirishga ko‘rsatgan hujjatlashtirilgan ta‘siri baholandi. Bu, ayniqsa, Xitoy Taypeyi misolida TIMSS natijalarining aniq islohotlarga qanday olib kelganini ko‘rsatishda muhim edi [6]. 4. Tanqidiy sintez (Critical Synthesis): Turli manbalardan olingan ma‘lumotlar sintez qilinib, TIMSSning ta‘lim sifatidagi o‘rni haqida umumiy va tanqidiy xulosa chiqarildi. Bu TIMSSning kuchli tomonlarini, shuningdek, uning cheklovlari va muammolarini aniqlashni o‘z ichiga oldi. Tadqiqotning cheklovlari: Ushbu tadqiqot mavjud ikkilamchi ma‘lumotlarga tayanadi va O‘zbekistonning o‘ziga xos ta‘lim kontekstida birlamchi empirik ma‘lumotlarni to‘plashni o‘z ichiga olmaydi. Shuning uchun, TIMSSning O‘zbekiston ta‘lim tizimiga bevosita ta‘siri haqida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xulosalar chiqarish mumkin emas. Biroq, xalqaro tajribalarni tahlil qilish orqali O‘zbekiston uchun qimmatli saboqlar va tavsiyalar berish mumkin. Tadqiqotning asosiy e‘tibori TIMSSning global ta‘lim sifatini oshirishdagi umumiy rolini tushunishga qaratilgan.

O‘zbekistonning matematika va tabiiy fanlar bo‘quv dasturlarini, o‘qitish amaliyotlarini va o‘quvchilarning bilim darajasini xalqaro standartlar bilan solishtirish uchun namuna bo‘lishi mumkin. Diagnostik salohiyat: TIMSS metodologiyasini o‘rganish va undan foydalanish O‘zbekiston ta‘lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi, bu esa maqsadli islohotlarni rejalashtirish uchun asos bo‘ladi. Islohotlar uchun ilhom: Xitoy Taypeyi kabi mamlakatlarning tajribasi shuni ko‘rsatadiki, TIMSSdan olingan aniq tushunchalar ta‘lim sohasida samarali va maqsadli dasturlarni ishlab chiqishga olib kelishi mumkin. O‘zbekiston ham TIMSS ma‘lumotlarini shunchaki baholash emas, balki ularni tanqidiy tahlil qilish va milliy ta‘lim rivojlanishi uchun strategik tarzda ishlatishga e‘tibor qaratishi lozim. O‘quv dasturlarini takomillashtirish: TIMSSning o‘quv dasturlari fokusiga oid tahlillari [4] O‘zbekistonning matematika va tabiiy fanlar o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish, ularni yanada chuqurroq va samaraliroq qilish bo‘yicha muhokamalarga turtki bo‘lishi mumkin.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kelajakdagi tadqiqot yo‘nalishlari: TIMSS ma’lumotlari turli milliy kontekstlarda siyosat o‘zgarishlariga qanday mexanizmlar orqali ta’sir qilishini batafsil o‘rganish. TIMSSdan ilhomlangan islohotlarning o‘quvchilarning uzoq muddatli o‘rganish natijalari va o‘qituvchilarning amaliyotlariga ta’sirini empirik tadqiq qilish. Rivojlanayotgan mamlakatlarda TIMSSning ta’sirini rivojlangan mamlakatlardagi ta’siri bilan qiyosiy o‘rganish. O‘zbekistonning milliy baholash tizimlariga TIMSS metodologiyalarini integratsiya qilish imkoniyatlarini tahlil qilish.

Bu cheklovlar TIMSS ma’lumotlarini kontekstni hisobga olgan holda tanqidiy talqin qilish zarurligini ta’kidlaydi. Xulosa qilib aytganda, TIMSS shunchaki reyting berish mashg‘uloti emas, balki ta’lim sifatini oshirish uchun asosli muloqotni rag‘batlantiruvchi, dalillarga asoslangan islohotlarni boshqaruvchi va butun dunyo bo‘ylab ta’lim tizimlarida doimiy takomillashtirishni targ‘ib qiluvchi kuchli mexanizmdir. Uning diagnostik qobiliyati va maqsadli aralashuvlarga ilhom berish qobiliyati uning qadrini belgilaydi. O‘zbekiston kabi mamlakatlar uchun TIMSS tajribasi o‘z ta’lim tizimlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, mavjud muammolarni aniqlash va kelajakdagi ta’lim siyosatini samarali shakllantirish uchun qimmatli manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin. TIMSS ma’lumotlaridan oqilona va strategik foydalanish milliy ta’lim sifatini oshirishda muhim qadam bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, N. R., Xolmatova, M. A. (2023). TIMSS xalqaro tadqiqotlarida o‘quvchilarning matematik savodxonligini baholash metodikasi. Science and Education, 4(1), 123-127. – <https://science.i-edu.uz/index.php/main/article/view/728>
2. Mirzayeva, M. M., Xolmatova, N. A. (2022). TIMSS xalqaro tadqiqotiga tayyorgarlik jarayonida o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Scientific progress, 2(2), 15-19. – <https://scientificprogress.uz/storage/articles/June2022/2/1654067963-1654067963.pdf>
3. Xolmatova, D. A. (2023). TIMSS xalqaro tadqiqotlari doirasida o‘quvchilarning tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini shakllantirish. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar, 1(1), 25-29. – <https://interscience.uz/index.php/interscience/article/view/100>
4. Xolmatova, M. A. (2023). TIMSS xalqaro baholash dasturiga tayyorgarlik ko‘rishda o‘qituvchilarning metodik kompetentligini oshirish. Science and Education, 4(1), 128-132. – <https://science.i-edu.uz/index.php/main/article/view/729>
5. Xolmatova, M. A., Abdullayeva, N. R. (2023). Xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS) asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirish. Science and Education, 4(1), 133-137. – <https://science.i-edu.uz/index.php/main/article/view/730>

**TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURINING MATEMATIKAGA OID
MAZMUN-MOHİYATI**

Ro‘zmamatova Surayyo

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada TIMSS xalqaro baholash dasturining matematika faniga oid mazmun-mohiyati, uning asosiy yo‘nalishlari hamda ta’lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, TIMSS dasturi orqali o‘quvchilarning matematik savodxonligini baholash usullari va xalqaro tajribaning o‘rni haqida ma’lumot berilgan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kalit so‘zlar: TIMSS, xalqaro baholash, matematika, ta‘lim sifati, matematik savodxonlik, baholash dasturi, xalqaro tadqiqot, ta‘lim tizimi.

Аннотация. В данной статье описано содержание программы международной оценки TIMSS по математике, ее основные направления и значение в системе образования. Также была дана информация о методах оценки математической грамотности студентов и роли международного опыта посредством программы TIMSS.

Ключевые слова: TIMSS, международное оценивание, математика, качество образования, математическая грамотность, программа оценивания, международные исследования, система образования.

Abstract. This article describes the content of the TIMSS international assessment program in mathematics, its main directions and its importance in the educational system. Also, information was given about the methods of assessing students' mathematical literacy and the role of international experience through the TIMSS program.

Keywords: TIMSS, international assessment, mathematics, quality of education, mathematical literacy, assessment program, international research, education system.

Bugungi kunda ta‘lim tizimini rivojlantirish va o‘quvchilarning bilim darajasini xalqaro mezonlar asosida baholash muhim masalalardan biri hisoblanadi. Jahonning rivojlangan davlatlari ta‘lim sifatini oshirish maqsadida turli xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etib kelmoqda. Shunday dasturlardan biri TIMSS xalqaro baholash dasturidir. Ushbu dastur o‘quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha bilim hamda ko‘nikmalarini aniqlashga xizmat qiladi.

TIMSS — “Trends in International Mathematics and Science Study” so‘zlarining qisqartmasi bo‘lib, u xalqaro matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha tadqiqot dasturidir. Mazkur dastur IEA — Ta‘lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan tashkil etiladi. TIMSS dasturi ilk marotaba 1995-yilda o‘tkazilgan bo‘lib, har to‘rt yilda bir marotaba amalga oshiriladi. TIMSS dasturining asosiy maqsadi turli davlatlardagi o‘quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha tayyorgarlik darajasini aniqlash va ta‘lim sifatini yaxshilashdan iborat.

TIMSS xalqaro baholash dasturining yana bir muhim jihati shundaki, u o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini ham aniqlab beradi. Zamonaviy ta‘lim tizimida matematik savodxonlik oddiy formulalarni yod olish bilan cheklanib qolmaydi. O‘quvchi kundalik hayotda uchraydigan masalalarni mantiqiy tahlil qila olishi, muammolarga yechim topishi va mustaqil fikr yuritishi zarur. TIMSS topshiriqlari aynan shu jihatlarni baholashga xizmat qiladi. Shu sababli ham ushbu dastur dunyo miqyosida ta‘lim sifatini baholashning eng muhim vositalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi.

TIMSS tadqiqotlari natijalari davlatlarga o‘z ta‘lim tizimidagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlash imkonini beradi. Natijalar asosida o‘quv dasturlari takomillashtiriladi, yangi pedagogik metodlar ishlab chiqiladi hamda o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga e‘tibor qaratiladi. Ayniqsa, matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. TIMSS dasturi orqali ilg‘or tajribaga ega davlatlarning ta‘lim usullari o‘rganilib, boshqa mamlakatlar amaliyotiga ham joriy etiladi.

TIMSS xalqaro baholash dasturi bugungi globallashtirish davrida ta‘lim sifatini aniqlash va rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Mazkur dastur orqali davlatlarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha ta‘lim darajasi xalqaro mezonlar asosida baholanadi. TIMSS tadqiqotlari natijalari nafaqat o‘quvchilarning bilim saviyasini aniqlaydi, balki ta‘lim tizimining samaradorligi, o‘quv dasturlarining sifati va o‘qitish metodikasining qay darajada to‘g‘ri tashkil etilganini ham ko‘rsatib beradi. Shu jihatdan TIMSS xalqaro baholash dasturi ta‘limni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy-amaliy manba hisoblanadi.

TIMSS dasturida asosan 4-sinf va 8-sinf o‘quvchilari ishtirok etadi. Chunki aynan ushbu bosqichlarda o‘quvchilarning matematik va tabiiy fanlarga oid asosiy bilimlari shakllangan bo‘ladi. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarga turli darajadagi topshiriqlar beriladi. Bu topshiriqlar oddiy hisoblashdan tortib, murakkab mantiqiy va amaliy masalalarni yechishga qadar bo‘lgan vazifalarni o‘z ichiga oladi. Natijada o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki mustaqil fikrlashi, tahlil qilish qobiliyati va muammolarni hal etish ko‘nikmalari ham aniqlanadi. TIMSS dasturining matematika bo‘limi bir necha asosiy yo‘nalishlardan tashkil topgan. Bularga sonlar, algebra, geometriya, o‘lchash, ma‘lumotlar tahlili hamda ehtimollik nazariyasi kiradi. Dasturdagi topshiriqlar o‘quvchilarning bilimlarini kundalik hayot bilan bog‘lay olishiga alohida e‘tibor qaratadi. Masalan, foizlarni hisoblash, diagrammalarni tahlil qilish, geometrik shakllarning xossalarni aniqlash yoki jadval asosida xulosa chiqarish kabi amaliy topshiriqlar keng qo‘llaniladi. Bu esa matematikaning faqat nazariy fan emas, balki hayotiy zarurat ekanligini namoyon qiladi.

TIMSS xalqaro baholash dasturining yana bir afzalligi — u o‘qituvchilar, maktab rahbarlari va ota-onalar haqida ham ma‘lumot to‘playdi. Maxsus so‘rovnoma orqali o‘quvchilarning o‘qish muhiti, dars jarayoni, o‘qitish metodlari va oilaviy sharoiti o‘rganiladi. Bu ma‘lumotlar o‘quvchilarning natijalariga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlashga yordam beradi. Natijada davlatlar ta‘lim tizimida mavjud muammolarni chuqurroq tahlil qilib, ularni bartaraf etish choralarini ishlab chiqadi.

Bugungi kunda O‘zbekiston ham TIMSS xalqaro tadqiqotlarida faol ishtirok etishga katta ahamiyat bermoqda. Respublikamizda xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik ko‘rish maqsadida yangi o‘quv dasturlari ishlab chiqilmoqda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar joriy etilmoqda va o‘qituvchilarning malakasi oshirilmoqda. Ayniqsa, matematika fanini o‘qitishda mantiqiy fikrlash, kreativ yondashuv va amaliy masalalarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

TIMSS natijalari asosida dunyoning rivojlangan davlatlari o‘z ta‘lim strategiyalarini ishlab chiqadi. Masalan, yuqori natija ko‘rsatgan mamlakatlarning o‘qitish metodlari va ta‘lim dasturlari boshqa davlatlar tomonidan o‘rganiladi. Shu sababli TIMSS nafaqat baholash vositasi, balki xalqaro tajriba almashish platformasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonning TIMSS xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etishi milliy ta‘lim tizimini rivojlantirishda katta imkoniyat yaratmoqda. Mamlakatimizda ta‘lim sifatini xalqaro standartlar asosida baholash, o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish hamda zamonaviy ta‘lim muhitini yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, matematika fanini chuqur o‘qitish, mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, xalqaro baholash mezonlariga mos topshiriqlarni amaliyotga joriy etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. TIMSS dasturida matematika faniga alohida e‘tibor qaratiladi. Dasturda sonlar, algebra, geometriya hamda ma‘lumotlar va ehtimollik kabi bo‘limlar asosiy o‘rin tutadi. O‘quvchilarning

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

matematik bilimlari bilan bir qatorda mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish ko‘nikmalari ham TIMSS xalqaro baholash dasturi ta’lim sifatini oshirishda muhim o‘rin egallaydi.

Ushbu dastur orqali davlatlarning ta’lim tizimi taqqoslanadi, o‘qitish metodikasi takomillashtiriladi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishga imkon yaratiladi. O‘zbekiston ham xalqaro baholash dasturlarida faol ishtirok etib, ta’lim tizimini rivojlantirishga katta e’tibor qaratmoqda. TIMSS xalqaro baholash dasturi matematika ta’limining sifatini aniqlash va rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu dastur orqali o‘quvchilarning matematik savodxonligi, mantiqiy fikrlash qobiliyati va bilimlarni amaliyotda qo‘llash darajasi baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. IEA, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim sifatini baholash milliy markazi materiallari.
3. Ismoilov A. Zamonaviy xalqaro baholash dasturlari. Toshkent, 2022.
4. Matematika o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2021.
5. www.iea.nl rasmiy sayti materiallari.

EGMA XALQARO BAHOLASH DASTURI

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Ro‘zmetova Dilnoza

Annotatsiya. Ushbu maqolada Boshlang‘ich sinf matematika baholash dasturi (EGMA) ning dizayni, global miqyosdagi qo‘llanilishi va ta’limga ta’sirini tanqidiy tahlil qilishga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: EGMA, matematika baholash, boshlang‘ich sinf, ta’lim, o‘quv dasturi, o‘quv natijalari, USAID

Аннотация. В данной статье проводится критический анализ разработки, глобального внедрения и влияния оценки знаний по элементарной математике (ЕМАА) на образование.

Ключевые слова: ЕМАА, оценка знаний по математике, начальная школа, образование, учебная программа, результаты обучения, USAID

Annotation. This article critically analyzes the design, global implementation, and impact of the Elementary Mathematics Assessment (EMAA) on education.

Keywords: EMAA, mathematics assessment, elementary, education, curriculum, learning outcomes, USAID

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik ko‘nikmalarini erta yoshdan aniq va samarali baholash ularning keyingi akademik muvaffaqiyati va umumiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Matematik savodxonlik nafaqat fanlarni o‘zlashtirish, balki kundalik hayotda muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirishda ham asosiy rol o‘ynaydi. Shu sababli, ta’lim tizimlari yosh o‘quvchilarning matematik bilimlarini muntazam ravishda baholash va ularning o‘quv ehtiyojlarini aniqlash uchun ishonchli vositalarga muhtoj.

Biroq, mavjud baholash usullari ko‘pincha murakkab bo‘lib, turli madaniy va lingvistik kontekstlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Ba’zi standartlashtirilgan

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

baholashlar faqat maktabda o‘rgatilgan rasmiy matematik tushunchalarga e‘tibor qaratib, bolalarning kundalik hayotda rivojlantiradigan norasmiy matematik ko‘nikmalarini e‘tibordan chetda qoldirishi mumkin [4]. Bu esa o‘quvchilarning matematik bilimlarining to‘liq va nozik tasvirini olishga to‘sqinlik qiladi.

Ushbu muammoni hal qilish maqsadida, xalqaro miqyosda Boshlang‘ich sinf matematika baholash dasturi (EGMA – Early Grade Mathematics Assessment) kabi vositalar ishlab chiqilgan. EGMA yosh o‘quvchilarning asosiy matematik ko‘nikmalarini baholash uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ta‘lim siyosatchilari va amaliyotchilariga muhim ma‘lumotlarni taqdim etadi.

Boshlang‘ich sinf matematika baholash dasturi (EGMA) yosh o‘quvchilarning matematik o‘rganishini, ayniqsa son va amallar tushunchasini baholash uchun mo‘ljallangan muhim vositadir [2]. Ushbu dastur 1-3-sinf o‘quvchilarining asosiy matematik ko‘nikmalarini baholashga qaratilgan bo‘lib, raqamlarni tanish, arifmetik amallar va son tushunchasi kabi asosiy kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi [5]. EGMA ning asosiy maqsadi bolaning boshlang‘ich sinf matematikasi uchun muhim bo‘lgan fundamental kompetensiyalar bo‘yicha bilimlarini har tomonlama aks ettirishdir [2].

EGMA oltita alohida subtestdan iborat bo‘lib, ular baholash instrumenti doirasida "vazifalar" deb ataladi [2]. Bu vazifalar bolaning matematik bilimlarini tizimli ravishda baholashga yordam beradi:

Raqamlarni aniqlash (Number Identification): Bolaning raqamlarni tanish va aniqlash qobiliyatini bevosita baholaydi.

Raqamlarni ajratish (Number Discrimination): Son qiymatlari haqida fikr yuritish qobiliyatiga e‘tibor qaratadi.

Yetishmayotgan raqam (Missing Number): Son ketma-ketliklarini tanishni o‘lchaydi.

Qo‘shish va ayirish, 1-daraja (Addition and Subtraction, Level 1): Asosiy arifmetik amallardagi mahoratni baholaydi.

Qo‘shish va ayirish, 2-daraja (Addition and Subtraction, Level 2): Murakkabroq arifmetik amallardagi mahoratni o‘lchaydi.

Matnli masalalar (Word Problems): Hikoya kontekstida muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini baholaydi [2].

Ushbu yaxlit yondashuv o‘quvchining fundamental matematik ko‘nikmalari haqida batafsil ma‘lumot olishni ta‘minlaydi. EGMA xalqaro standartlarga muvofiq ishlab chiqilgan bo‘lib, uning ishonchligi, validligi va turli kontekstlarda qiyosiy tahlil qilish imkoniyatini ta‘minlaydi. Dasturning muhim kuchli tomonlaridan biri uning moslashuvchanligidir; u global miqyosda standartlashtirilgan bo‘lish o‘rniga, muayyan lingvistik va madaniy kontekstlarga hamda milliy o‘quv dasturlariga moslashtirilishi mumkin. Baholash og‘zaki tarzda o‘tkaziladi va har bir o‘quvchi uchun taxminan 15-20 daqiqa vaqt oladi, bu esa sinf faoliyatiga minimal darajada xalaqit beradi. Ma‘lumotlar sifatini saqlash uchun baholovchilarni to‘g‘ri o‘qitish ham muhim ahamiyatga ega.

EGMA va uning hamkasbi bo‘lgan Boshlang‘ich sinf o‘qish baholash dasturi (EGRA) yosh o‘quvchilarda asosiy o‘qish va matematika ko‘nikmalarini baholash uchun muhim vositalar sifatida tan olingan. Ushbu baholashlar orqali olingan ma‘lumotlar o‘quv jarayonidagi bo‘shliqlarni aniqlash, ma‘lumotlarga asoslangan aralashuvlarni shakllantirish va ta‘lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

natijalarini yaxshilash hamda umr bo‘yi ta’limni qo‘llab-quvvatlash uchun siyosatni o‘zgartirishda hayotiy ahamiyatga ega.

EGMA ning amaliy qo‘llanilishiga misol sifatida Amerika Qo‘shma Shtatlari Xalqaro Taraqqiyot Agentligi (USAID) ning O‘zbekistondagi "Ta’limda mukammallik" dasturini keltirish mumkin [1]. 2019-yil dekabr oyida boshlangan ushbu dastur 2024-yil martigacha davom etgan. Dasturni RTI International boshchiligidagi konsorsium, Florida shtat universiteti va Missisipi shtat universiteti bilan hamkorlikda amalga oshirgan [1]. Baholashda 2021-yildagi boshlang‘ich va 2023-yildagi yakuniy bosqichlarda EGMA va EGMA baholashlari yordamida qiyosiy tahlil qo‘llanilgan. Tadqiqot 2 va 4-sinf o‘quvchilariga qaratilgan bo‘lib, boshlang‘ich baholashlar 2021-yil noyabr-dekabr oylarida, yakuniy baholashlar esa 2023-yil may oyida o‘tkazilgan [1]. Ushbu tadqiqot natijalari dasturning ta’lim natijalariga ta’sirini baholashda EGMA ning samaradorligini ko‘rsatadi. Biroq, yakuniy baholashda ishtirok etgan o‘quvchilarning boshlang‘ich baholashdagi o‘quvchilarga nisbatan 68 kun kamroq maktabda bo‘lganligi kabi amaliy cheklovlar ham qayd etilgan [1]. Bu esa real sharoitlarda baholash natijalariga ta’sir etuvchi omillarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Ushbu tadqiqot EGMA dasturining yosh o‘quvchilarning boshlang‘ich sinf matematik ko‘nikmalarini baholashda muhim va moslashuvchan vosita ekanligini ko‘rsatdi. Uning oltita subtestdan iborat tuzilishi son va amallar tushunchasiga qaratilgan bo‘lib, bolaning asosiy matematik kompetensiyalarini har tomonlama baholash imkonini beradi [2]. EGMA xalqaro standartlarga muvofiq ishlab chiqilgan bo‘lib, turli kontekstlarga moslashuvchanligi tufayli global miqyosda, jumladan O‘zbekistonda USAID dasturi doirasida muvaffaqiyatli qo‘llanilgan. EGMA dan olingan ma’lumotlar o‘quv bo‘shliqlarini aniqlash, ta’lim siyosatini shakllantirish va o‘quv natijalarini yaxshilash uchun qimmatli asos bo‘lib xizmat qiladi.

Biroq, EGMA ning asosiy cheklovi uning asosan rasmiy, ya’ni maktabda o‘rgatilgan matematik tushunchalarga e’tibor qaratishidir. Bu esa bolalarning kundalik hayotda rivojlantiradigan norasmiy matematik bilimlarini e’tibordan chetda qoldirib, ularning matematik qobiliyatlari haqida to‘liq tasvirni bera olmaydi [4]. Shuningdek, erta yoshdagi matematik baholash vositalarining mazmuniiy validligi bo‘yicha yuqori sifatli dalillarning yetishmasligi umumiy metodologik muammo bo‘lib qolmoqda, bu esa EGMA kabi vositalar uchun ham dolzarb bo‘lishi mumkin [3].

Keng qamrovli baholash tizimini joriy etish: O‘zbekiston ta’lim tizimida EGMA yoki shunga o‘xshash vositalarni rasmiy matematik ko‘nikmalarni tizimli monitoring qilish uchun joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmatova, M. M. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika fanidan bilimlarini baholashda xalqaro baholash dasturlarining o‘rni. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 118-123. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/7281>

2. Jo‘rayeva, M. A. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlari talablarining ahamiyati. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 2(10), 10-14. – <https://www.pedagogicaljournals.com/index.php/jpip/article/view/100>

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Xudoyberdiyeva, G. A. (2023). Xalqaro baholash dasturlari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini rivojlantirish. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 2(10), 15-19. – <https://www.pedagogicaljournals.com/index.php/jpip/article/view/101>

4. Toshpo‘latova, G. N. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 2(10), 20-24. – <https://www.pedagogicaljournals.com/index.php/jpip/article/view/102>

**XAQARO BAHOLASH DASTURIDA MATEMATIK KOMPETENSIYANI
RIVOJLANTIRISH ASOSLARI**

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Sa’dullayeva Asaxon Sharofiddin qizi

Annotatsiya. Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS kabi) doirasida matematik kompetensiyalarni rivojlantirishning dolzarb masalalarini tahlil qiladi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning matematik savodxonligi va amaliy ko‘nikmalarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: matematik Kompetensiyalar, Xalqaro Baholash Dasturlari, PISA, TIMSS, Ta’lim Sifati, O‘quv Dasturlari, Rivojlantirish Strategiyalari

Аннотация. Данная статья анализирует актуальные вопросы развития математических компетенций в рамках международных программ оценки, таких как PISA и TIMSS. Повышение математической грамотности и практических навыков учащихся имеет ключевое значение в современной системе образования.

Ключевые слова: математические Компетенции, Международные Программы Оценки, PISA, TIMSS, Качество Образования, Развитие Учебных Программ, Стратегии Развития

Abstract. This article analyzes the pressing issues of developing mathematical competencies within the framework of international assessment programs such as PISA and TIMSS. Enhancing students' mathematical literacy and practical skills is crucial in contemporary education systems.

Keywords: mathematical Competencies, International Assessment Programs, PISA, TIMSS, Education Quality, Curriculum Development, Development Strategies

Bugungi globallashtirish sharoitida shaxsning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun nafaqat bilim va ko‘nikmalarni egallash, balki ularni kundalik hayotda va nostandart vaziyatlarda samarali qo‘llay olish qobiliyati, ya’ni kompetensiya muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, matematik kompetensiya shaxsning intellektual rivojlanishida, mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda va muammolarni hal qilishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Matematik kompetensiya deganda, matematik fikrlash va uni kundalik hayotda duch keladigan muammolarni hal qilishda qo‘llash qobiliyati tushuniladi. Bu esa ta’lim tizimida matematikani o‘qitishga yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqishni talab etadi, chunki mamlakatning iqtisodiy o‘sishi uchun yuqori malakali mutaxassislarga talab ortib bormoqda

O‘zbekistonning jadal iqtisodiy rivojlanishi sharoitida ta’lim sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish strategik ustuvor vazifa etib belgilangan. Shu maqsadda, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori bilan Ta’lim

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil etildi. Ushbu markaz mamlakatning PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS kabi xalqaro baholash dasturlarida ishtirokini ta’minlaydi. Xususan, PISA 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini, ya’ni bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini baholashga qaratilgan. TIMSS esa 4- va 8-sinf o‘quvchilarining matematik va tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini o‘rganadi [1,123]

Matematik kompetensiyaning nazariy asoslari bir qator o‘zaro bog‘liq komponentlarni o‘z ichiga oladi. Bularga matematik fikrlash (matematik tushunchalar, protseduralar va faktlarni tushunish va ulardan foydalanish), matematik mulohaza yuritish (matematik dalillarni shakllantirish va baholash), muammolarni hal qilish (matematik bilimlarni noma’lum vaziyatlarda qo‘llash), modellashtirish (real dunyo muammolarini matematik shaklga o‘tkazish va aksincha), vakillik (matematik g‘oyalarni turli shakllarda ifodalash), muloqot (matematik g‘oyalarni aniq va tushunarli tarzda bayon etish) va vositalardan foydalanish (hisoblash texnikasi, grafiklar, jadvallar kabi vositalardan samarali foydalanish) kiradi. PISA kabi dasturlar aynan shu komponentlarning o‘zaro integratsiyasini baholashga intiladi, chunki real hayotiy vaziyatlarda muammolarni hal qilish ko‘pincha bir nechta kompetensiya elementlarini birgalikda qo‘llashni talab qiladi.

Xalqaro baholash dasturlari matematik kompetensiyalarni baholashda murakkab va ko‘p qirrali metodologiyalardan foydalanadi. PISA va TIMSS dasturlari o‘quvchilarning bilimlarni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini aniqlash uchun turli xil topshiriq formatlari va baholash mezonlarini qo‘llaydi. Bu dasturlarning asosiy maqsadi o‘quvchilarning shunchaki faktlarni yodlash qobiliyatini emas, balki ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini, bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash malakalarini aniqlashdir.

PISA topshiriqlari ko‘pincha ochiq turdagi, kontekstga asoslangan muammolardan iborat bo‘lib, ular o‘quvchidan matematik bilimlarni turli fanlararo va real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashni talab etadi. Masalan, PISA matematik topshiriqlari ko‘pincha "o‘sish", "o‘zgarish", "makon va shakl", "noaniqlik va ma’lumotlar" kabi keng tushunchalar doirasida beriladi. Bu topshiriqlar o‘quvchidan muammoni tushunish, uni matematik jihatdan shakllantirish, tegishli matematik vositalarni tanlash va qo‘llash, natijalarni sharhlash va baholashni talab qiladi. Baholash jarayonida nafaqat to‘g‘ri javob, balki yechim yo‘li, mulohaza yuritish jarayoni va matematik muloqot qobiliyati ham inobatga olinadi. PISA baholashlari ko‘pincha kompyuter asosida o‘tkazilib, o‘quvchilarning interaktiv topshiriqlar bilan ishlash qobiliyatini ham sinovdan o‘tkazadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida matematik kompetensiyalarni rivojlantirish borasida sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. O‘quv dasturlari doimiy ravishda yangilanib, zamonaviy talablar va xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda. Biroq, xalqaro baholash dasturlarining talablaridan kelib chiqib, mavjud holatni tahlil qilish bir qator muhim jihatlarni ko‘rsatadi. An’anaviy ta’lim tizimida matematikani o‘qitish ko‘pincha nazariy bilimlarni o‘zlashtirish va standart masalalarni yechishga qaratilgan bo‘lishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning PISA kabi dasturlarda talab qilinadigan real hayotiy vaziyatlarda bilimlarni qo‘llash, muammolarni modellashtirish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yechimlar topish qobiliyatlarini yetarli darajada rivojlantirmasligi mumkin.

Birinchidan, o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish va ularni kompetensiyaga asoslangan yondashuvga moslashtirish muhim. Bu o‘quv materiallarini shunchaki ma’lumotlar to‘plami

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sifatida emas, balki o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan vosita sifatida ko‘rishni anglatadi. O‘quv dasturlariga real hayotiy muammolar, loyiha ishlari, amaliy mashg‘ulotlar va fanlararo integratsiyani kuchaytiruvchi topshiriqlarni kiritish zarur. Masalan, matematikani fizika, kimyo, iqtisodiyot kabi fanlar bilan bog‘lash orqali o‘quvchilarning bilimlarni turli kontekstlarda qo‘llash qobiliyati rivojlanadi.

Ikkinchidan, o‘qitish metodikalarini takomillashtirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish lozim. An‘anaviy ma’ruza usullaridan voz kechib, interfaol o‘qitish usullari, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, hamkorlikda o‘qitish kabi yondashuvlarga ustuvorlik berish kerak. O‘qituvchilar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga, savollar berishga, o‘z g‘oyalarini bayon etishga va birgalikda yechim topishga undashi lozim. Bu o‘quvchilarning muloqot va hamkorlik kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarga fikrlash faoliyati usullarini o‘rgatish, tasavvurdan foydalanish va nazariy ta’limda yangi ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan muammolar ketma-ketligini qo‘llash orqali metodik tayyorgarlikni takomillashtirish imkoniyatlari ochiladi.

Uchinchidan, o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va ularni xalqaro baholash dasturlari talablariga mos ravishda tayyorlash muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar uchun kompetensiyaga asoslangan ta’lim, baholash mezonlari, innovatsion o‘qitish metodikalari bo‘yicha muntazam ravishda treninglar va seminarlar tashkil etish zarur. Ayniqsa, kelajakdagi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining matematik kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish lozim, chunki ular o‘quvchilarning matematik fikrlash asoslarini shakllantiruvchi asosiy shaxslardir. O‘qituvchilarning o‘zlari ham matematik bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash bo‘yicha namunalar ko‘rsata olishlari kerak.

To‘rtinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, jumladan, onlayn platformalar va baholash vositalaridan samarali foydalanish lozim. Raqamli resurslar o‘quvchilarga interfaol mashg‘ulotlar, simulyatsiyalar va o‘z-o‘zini baholash imkoniyatlarini beradi. Bu o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Shuningdek, ma’lumotlar tahlili asosida o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini kuzatish va individual yondashuvni ta’minlash mumkin.

Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlari doirasida matematik kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari, metodologiyasi va O‘zbekiston ta’lim tizimidagi holatini atroflicha tahlil qildi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, shaxsning muvaffaqiyatli faoliyati uchun bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish muhimdir. O‘zbekistonning PISA va TIMSS kabi dasturlarda ishtiroki ta’limni kompetensiyaga asoslangan yondashuvga o‘tkazish zarurligini ta’kidlaydi. Buning uchun o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish, innovatsion pedagogik usullarni joriy etish, o‘qituvchilar, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining malakasini oshirish hamda zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish strategik ahamiyatga ega. Ushbu kompleks chora-tadbirlar mamlakatning barqaror iqtisodiy o‘sishiga hissa qo‘shadigan bilimli va faol fuqarolarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzayev M.A., Mirzayev A.A. (2022). PISA xalqaro baholash dasturi doirasida o‘quvchilarning matematik savodxonligini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari. Fan va ta’lim, 123-4

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Bobojonov S.A. (2023). Matematik kompetensiyalarni shakllantirishda PISA xalqaro baholash dasturining ahamiyati. *Pedagogika va psixologiya*, 78-83.

3. Karimova G.A. (2021). Xalqaro baholash dasturlari (PISA) talablari asosida matematik savodxonlikni rivojlantirish metodikasi. *Zamonaviy ta’lim*, 45-50.

4. Abdullayeva D.A. (2022). O‘quvchilarning matematik kompetensiyalarini PISA talablari asosida rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. *Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar*, 60-65.

**XALQARO BAHOLASH DASTURIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING
AHAMIYATI**

UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi

Sultonboyeva Husniya Xamro qizi

Annotatsiya. Xalqaro baholash dasturlarida raqamli texnologiyalarning qo‘llanilishi ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu texnologiyalar baholash jarayonlarining samaradorligini, aniqligini va shaffofligini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: Xalqaro baholash, Raqamli texnologiyalar, Ta’limni baholash, Ma’lumotlar tahlili, Moslashuvchan test, Sun’iy intellekt, Ta’lim siyosati

Annotation. The application of digital technologies in international assessment programs is gaining significant importance in enhancing educational quality. These technologies ensure the efficiency, accuracy, and transparency of assessment processes.

Keywords: International assessment, Digital technologies, Educational evaluation, Data analysis, Adaptive testing, Artificial intelligence, Education policy

Аннотация. Применение цифровых технологий в международных программах оценки приобретает все большее значение для повышения качества образования. Эти технологии обеспечивают эффективность, точность и прозрачность процессов оценивания.

Ключевые слова: международная оценка, Цифровые технологии, Оценка образования, Анализ данных, Адаптивное тестирование, Искусственный интеллект, Образовательная политика

Xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA, TIMSS, PIRLS va TALIS, jahon miqyosida ta’lim tizimlarining samaradorligini baholash va o‘quvchilarning asosiy kompetensiyalarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu dasturlar mamlakatlarga o‘z ta’lim siyosatlarini xalqaro standartlar bilan solishtirish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda ilg‘or tajribalarni o‘rganish imkonini beradi. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va ularning kundalik hayotga chuqur integratsiyalashuvi ta’lim sohasiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Natijada, xalqaro baholash dasturlari ham an’anaviy usullardan raqamli formatlarga o‘tish tendensiyasini namoyish etmoqda.

Raqamli texnologiyalar nafaqat baholash jarayonlarining samaradorligini oshirmoqda, balki o‘quvchilardan XXI asr ko‘nikmalarini, xususan, raqamli savodxonlikni talab qiluvchi yangi baholash sohalarini joriy etishga ham zamin yaratmoqda [1]. Masalan, Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan tashkil etiladigan PISA dasturi 2025-yilda "Raqamli dunyoda o‘rganish" deb nomlangan yangi innovatsion yo‘nalishni taqdim etmoqda [1]. Bu yo‘nalish raqamli dunyo axborotga kirish va uni qayta ishlash usullariga olib

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

kelgan tub o‘zgarishlarni aks ettiradi. Unda o‘quvchilarning axborot oqimini samarali boshqarish, ma’lumotlarni farqlash va raqamli vositalardan real hayotiy vaziyatlarda mohirona foydalanish qobiliyatlari baholanadi [1]. PISA dasturining o‘zi ham ko‘p hollarda kompyuter asosidagi testlar orqali amalga oshiriladi, bu esa amaliy, real hayotiy muammolarni hal qilishga qaratilgan.

O‘zbekiston ham 2018-yildan boshlab ushbu xalqaro baholash dasturlarida faol ishtirok etib kelmoqda, jumladan PIRLS 2021, PISA 2022, TIMSS 2023 va TALIS 2024 baholashlarida qatnashdi hamda PISA 2025 va PIRLS 2026 ga tayyorgarlik ko‘rmoqda. Bu esa mamlakat ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini yanada oshirib, ularni baholash jarayonlariga integratsiyalash zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlarida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini, ularning integratsiya usullarini, samaradorlikni oshirishdagi rolini, ma’lumotlarni tahlil qilishdagi o‘rnini hamda joriy etishdagi muammolar va istiqbollarini atroflicha o‘rganishga bag‘ishlangan.

Xalqaro baholash dasturlari sohasidagi adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonlariga integratsiyasi nafaqat metodologik o‘zgarishlarni, balki baholashning fundamental tamoyillarini ham qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. An’anaviy qog‘oz asosidagi testlardan kompyuter asosidagi baholash (CBA) formatlariga o‘tish, ayniqsa, PISA kabi keng ko‘lamli dasturlarda kuzatilmoqda, bu esa baholash jarayonlarining samaradorligi va ob’ektivligini oshirishga xizmat qiladi. So‘nggi yillardagi tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning xalqaro baholashlarda qo‘llanilishining bir qator afzalliklarini ta’kidlaydi.

Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlarida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini atroflicha o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, sifatli, tavsifiy va tahliliy yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalarning xalqaro baholash jarayonlariga integratsiyasi, ularning samaradorlikni oshirishdagi roli, ma’lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari hamda joriy etishdagi muammolar va istiqbollarini ilmiy adabiyotlar va rasmiy hujjatlar asosida chuqur tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: xalqaro baholash dasturlarida raqamli texnologiyalarning hozirgi holatini aniqlash; ularning baholash jarayonlariga ta’sirini baholash; raqamli vositalar orqali olingan ma’lumotlarni tahlil qilish usullarini ko‘rib chiqish; raqamli baholashni joriy etishdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llarini aniqlash.

Tadqiqot uchun tanlangan manbalar raqamli texnologiyalarning xalqaro baholash dasturlariga integratsiyasi, ularning afzalliklari, kamchiliklari, joriy etishdagi qiyinchiliklar va kelajakdagi istiqbollariga oid dolzarb ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan. Xususan, PISA 2025 dasturida joriy etilayotgan "Raqamli dunyoda o‘rganish" yangi domeni bo‘yicha nashrlar [1] va O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlarida ishtiroki haqidagi ma’lumotlar [2] alohida e’tiborga olindi. Tanlangan adabiyotlar raqamli texnologiyalarning baholash jarayonlarining logistik samaradorligini oshirish, baholash mazmunini boyitish va XXI asr ko‘nikmalarini baholashdagi rolini tushunish uchun asos bo‘ldi. Shuningdek, raqamli baholashni joriy etishdagi "raqamli tafovut", infratuzilma muammolari va pedagog kadrlarning malakasi bilan bog‘liq muammolar ham tahlil qilindi.

Ushbu tadqiqot xalqaro baholash dasturlarida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini atroflicha tahlil qilib, ularning baholash jarayonlarining samaradorligi, ob’ektivligi va XXI asr ko‘nikmalarini baholashdagi hal qiluvchi rolini ko‘rsatdi. Raqamli vositalar nafaqat ma’muriy

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

yukni kamaytiradi, balki chuqur ma’lumotlar tahlili va ta’lim siyosatini takomillashtirish uchun qimmatli asos yaratadi. Biroq, "raqamli tafovut", infratuzilma yetishmovchiligi va pedagog kadrlarning malakasi kabi muammolar raqamli baholashni joriy etishda tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Kelajakda ushbu texnologiyalarning to’liq salohiyatini ro’yobga chiqarish uchun siyosiy qo’llab-quvvatlash, zarur infratuzilmaga investitsiyalar va barcha ishtirokchilarning uzluksiz malakasini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa ta’lim tizimlarining global raqobatbardoshligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzayev, M. M., & Mirzayeva, N. N. (2022). "Xalqaro baholash dasturlari talablari asosida o’quvchilarning raqamli savodxonligini rivojlantirish". *Pedagogika jurnali*, (2), 145-150. – https://uzjournals.edu.uz/pedagogika/vol_2022_2/iss1/24/
2. G‘ulomova, G. A. (2021). "Xalqaro baholash dasturlari doirasida o’quvchilarning raqamli kompetensiyalarini shakllantirish". *Ta’lim texnologiyalari*, (3), 123-127. – https://uzjournals.edu.uz/edu_tech/vol_2021_3/iss1/20/
3. Sharipov, S. S., & G‘ulomova, D. G. (2022). "Xalqaro baholash dasturlarida raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish samaradorligi". *Xalq ta’limi*, (4), 89-93. – https://uzjournals.edu.uz/xalqt/vol_2022_4/iss1/15/

O‘ZBEKISTONNING XALQARO BAHOLASH DASTURLARIDAGI ISHTIROKI

Urganch Davlat Pedagogika Instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi
To‘raboyeva Shohsanam

Annotatsiya. Ushbu maqola O‘zbekistonning ta’lim sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida xalqaro baholash dasturlaridagi ishtirokini tahlil qiladi. Mamlakat PISA, TIMSS, PIRLS kabi nufuzli dasturlarda faol qatnashib kelmoqda. Ishtirok etish milliy ta’lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek, ilg‘or xalqaro tajribalarni o‘rganish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Xalqaro Baholash, Ta’lim Sifati, PISA, TIMSS, PIRLS, Milliy Ta’lim Tizimi, Ta’lim Siyosati, O‘zbekiston

Annotation. This article analyzes Uzbekistan's participation in international assessment programs with the aim of enhancing education quality and aligning with global standards. The country actively engages in prestigious programs such as PISA, TIMSS, and PIRLS. This involvement facilitates the identification of strengths and weaknesses within the national education system, alongside the adoption of advanced international practices.

Keywords: International Assessment, Education Quality, PISA, TIMSS, PIRLS, National Education System, Educational Policy, Uzbekistan

Аннотация. Данная статья анализирует участие Узбекистана в международных программах оценки с целью повышения качества образования и его соответствия мировым стандартам. Страна активно участвует в таких престижных программах, как PISA, TIMSS и PIRLS. Это участие позволяет выявлять сильные и слабые стороны национальной системы образования, а также перенимать передовой международный опыт.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: Международная Оценка, Качество Образования, PISA, TIMSS, PIRLS, Национальная Система Образования, Образовательная Политика, Узбекистан

Xalqaro baholash dasturlari zamonaviy ta’lim tizimlarining samaradorligini ob’ektiv baholash, milliy ta’lim siyosatini takomillashtirish va global raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi [3, 4]. Ushbu dasturlar mamlakatlarga o’z o’quvchilarining bilim va ko’nikmalarini xalqaro miqyosda taqqoslash, ta’limdagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlashga yordam beradi. O’zbekistonning ta’lim sohasidagi keng ko’lamli islohotlari doirasida, Prezident Sh.M. Mirziyoyevning zamonaviy kadrlar tayyorlash va milliy ta’lim tizimini xalqaro maydonga integratsiya qilishga qaratilgan strategik yo’nalishi ushbu dasturlarda ishtirok etishni ustuvor vazifa etib belgiladi [1].

Adabiyotlarda PISA, TIMSS va PIRLS kabi dasturlarning milliy o’quv dasturlariga ta’siri keng muhokama qilinadi. Ko’plab tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ushbu baholashlar nazariy bilimlarni yodlashdan ko’ra, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishga e’tiborni kuchaytiradi [3, 4]. O’zbekistonda ham milliy o’quv dasturlari nazariy bilimlardan ko’ra hayotiy ko’nikmalarga ustuvor ahamiyat berish maqsadida qayta ko’rib chiqilayotgani bu tendensiyaning amaliy ifodasidir [4]. O’qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va interaktiv o’quv muhitini yaratish zarurati ham ilmiy adabiyotlarda doimiy ravishda ta’kidlanadi [3]. Bu, ta’lim sifatini oshirish va o’quvchilarni 21-asr ko’nikmalari bilan qurollantirish uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi.

Xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va nashrlari: Jahon banki, OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) va UNICEF kabi xalqaro tashkilotlarning O’zbekistondagi ta’lim islohotlari, xalqaro baholash dasturlaridagi ishtirokini qo’llab-quvvatlash va ularning ahamiyati haqidagi hisobotlari tahlil qilindi. Bu manbalar O’zbekistonning xalqaro ta’lim maydoniga integratsiyalashuvining global kontekstini va xalqaro hamkorlikning rolini yoritishga yordam berdi.

Ilmiy-tadqiqot adabiyotlari: Mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va konferensiya materiallari o’rganildi. Bu adabiyotlar baholash dasturlarining nazariy asoslari, metodologiyasi va ta’lim tizimlariga ta’siri bo’yicha tushuncha berdi. Ayniqsa, PISA, TIMSS, PIRLS va TALIS dasturlarining mohiyati, ularning ta’lim sifatini oshirishdagi roli va duch kelinadigan qiyinchiliklar bo’yicha ilmiy nuqtai nazarlar o’rganildi.

Ta’lim-metodik materiallar va onlayn resurslar: O’zbekistonda xalqaro baholashlarga tayyorgarlik doirasida ishlab chiqilgan o’quv-metodik materiallar, video darslar va "Stesting" loyihasi kabi onlayn platformalar haqidagi ma’lumotlar tahlil qilindi. Bu resurslar milliy tayyorgarlik jarayonlarining amaliy jihatlarini va texnologik yechimlarni baholash imkonini berdi.

Kontent tahlili: Rasmiy hujjatlar, siyosatga oid bayonotlar va ilmiy adabiyotlar mazmunini tahlil qilish orqali O’zbekistonning xalqaro baholashlardagi ishtirokining asosiy mavzulari, ustuvor yo’nalishlari, strategik maqsadlari va duch kelinayotgan muammolari aniqlandi. Bu usul ta’lim siyosatidagi o’zgarishlar va ularning xalqaro baholashlar bilan bog’liqligini chuqur tushunishga yordam berdi.

Tadqiqotning ayrim cheklovlari quyidagilardan iborat: Birinchidan, O’zbekistonning xalqaro baholashlardagi ishtiroki dastlabki bosqichda bo’lganligi sababli, PISA-2022 natijalari bir martalik baholash bo’lib, uzoq muddatli tendensiyalarni tahlil qilish imkoniyati cheklangan.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ikkinchidan, tadqiqot ikkilamchi ma’lumotlarga tayanganligi sababli, bevosita dala tadqiqotlari (masalan, intervyular) o’tkazilmagan, bu esa ma’lumotlarning chuqurligi va kontekstual tushunchalarni cheklashi mumkin. Uchinchidan, xalqaro baholashlarning madaniy va ijtimoiy kontekstga moslashuvi murakkab masala bo’lib, O‘zbekistonning o‘ziga xos madaniy-pedagogik an’analarni to’liq qamrab olish imkoniyati cheklangan. Shunga qaramay, ushbu metodologiya O‘zbekistonning xalqaro baholashlardagi ishtirokini ob’ektiv va tizimli tahlil qilish uchun mustahkam asos yaratadi va kelajakdagi chuqurroq tadqiqotlar uchun yo‘nalish beradi.

Ushbu maqola O‘zbekistonning PISA kabi xalqaro baholash dasturlaridagi ishtirokini tahlil qilib, uning ta’lim islohotlari va global integratsiyadagi strategik ahamiyatini ko‘rsatdi. PISA-2022 ning dastlabki natijalari ba’zi tafovutlarni ko‘rsatsa-da, 2030 yilga qadar ilg‘or mamlakatlar qatoriga kirishdek ulkan maqsadga erishish yo‘lidagi qat’iyatni tasdiqladi. Keng ko‘lamli tayyorgarlik, o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish va o‘qituvchilar malakasini oshirishga qaratilgan sa’y-harakatlar tizimning 21-asr ko‘nikmalariga moslashishini ta’minlamoqda. Aniqlangan muammolarni hal etish, siyosatni doimiy takomillashtirish va pedagogik kadrlarni rivojlantirish milliy ta’lim sifatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzayev, M. M. (2022). O‘zbekistonning xalqaro baholash dasturlaridagi ishtiroki: muammolar va yechimlar. Fan va ta’lim, 3(2). – https://uzjournals.edu.uz/fan_talim/vol3/iss2/2/
2. G‘aniyeva, S. A. (2021). PISA xalqaro baholash dasturi va O‘zbekiston ta’lim tizimida uning ahamiyati. Zamonaviy ta’lim, 1(1). – https://uzjournals.edu.uz/zamonaviy_talim/vol1/iss1/1/
3. Xudoyberdiyeva, D. A. (2022). Ta’lim sifatini baholashda xalqaro tadqiqotlarning o‘rni va ahamiyati. Maktab va hayot, 2(3). – https://uzjournals.edu.uz/maktab_hayot/vol2/iss3/1/

**O‘QUVCHILARDA MATEMATIK TAFAKKURNI O‘RGANISHNING PSIXOLOGIK
TAMOIYILLARINI SUN’IY INTELEKT YORDAMIDA ANIQLASH.**

Urganch davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti “Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi” kafedrası katta o‘qituvchisi
Bobojonov Mahkam Davronovich
Urganch davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi
Zaripboyeva Zebo Davronbek qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘quvchilarda matematik tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishning psixologik asoslari tahlil qilinadi. Kognitiv jarayonlar, mantiqiy fikrlash, abstraksiyalash, muammoli vaziyatlarni hal etish mexanizmlari hamda individual psixologik xususiyatlarning matematik tafakkurga ta’siri ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Аннотация. В данной статье анализируются психологические основы формирования и развития математического мышления у учащихся. На основе научных источников рассматриваются когнитивные процессы, логическое мышление, абстракция, механизмы решения проблемных ситуаций, а также влияние индивидуальных психологических особенностей на математическое мышление.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Annotation. This article analyzes the psychological foundations of the formation and development of mathematical thinking in students. Cognitive processes, logical thinking, abstraction, mechanisms for solving problem situations, as well as the influence of individual psychological characteristics on mathematical thinking are covered on the basis of scientific sources.

Kalit so‘zlar: matematik tafakkur, kognitiv rivojlanish, mantiqiy fikrlash, abstraksiyalash, psixologik tamoyillar, muammoli ta’lim.

Ключевые слова: математическое мышление, когнитивное развитие, логическое мышление, абстракция, психологические принципы, проблемно-ориентированное обучение.

Keywords: mathematical thinking, cognitive development, logical thinking, abstraction, psychological principles, problem-based learning.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Matematik tafakkur – bu nafaqat hisob-kitob qilish qobiliyati, balki mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va abstraksiyalash kabi yuqori darajadagi kognitiv jarayonlar majmuasidir. Psixologik nuqtayi nazardan, bu jarayonlar o‘quvchining yosh xususiyatlari, individual farqlari va ta’lim muhiti bilan chambarchas bog‘liq.

Matematik tafakkurning psixologik mohiyati

Matematik tafakkur insonning borliqni mantiqiy strukturalar orqali idrok etish qobiliyatidir. U quyidagi asosiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

Analitik fikrlash – muammoni qismlarga ajratish va ularni alohida o‘rganish;

Sintetik fikrlash – alohida elementlarni yagona tizimga birlashtirish;

Abstraksiyalash – konkret hodisalardan umumiy qonuniyatlarni ajratib olish;

Umumlashtirish – o‘xshash xususiyatlarni birlashtirish asosida xulosa chiqarish.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, matematik tafakkur bosqichma-bosqich rivojlanadi va bu jarayon o‘quvchining kognitiv yetilish darajasiga bog‘liq.

Matematik tafakkurni rivojlantirishning asosiy psixologik tamoyillari

1. Faollik va ongli ishtirok tamoyili

O‘quvchi bilimni tayyor holda emas, balki faol izlanish jarayonida egallashi kerak. Bu tamoyil konstruktivistik yondashuvga asoslanadi.

2. Muammoli ta’lim tamoyili

Muammoli vaziyatlar yaratish o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Muammo yechimi jarayonida o‘quvchi tahlil, taqqoslash va xulosa chiqarishni o‘rganadi.

3. Individual yondashuv tamoyili

Har bir o‘quvchining psixologik xususiyatlari (temperament, qobiliyat, qiziqish) hisobga olinishi zarur. Bu differensial ta’limni taqozo etadi.

4. Vizualashtirish tamoyili

Ko‘rgazmali vositalar (grafiklar, diagrammalar, modellar) matematik tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam beradi.

5. Refleksiya tamoyili

O‘quvchi o‘z fikrlash jarayonini tahlil qilishi orqali metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Kognitiv jarayonlarning roli

Matematik tafakkur quyidagi psixik jarayonlarga tayanadi:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Diqqat – muammoni to‘liq idrok etish uchun zarur;

Xotira – formulalar va algoritmlarni eslab qolish;

Tasavvur – abstrakt obyektlarni ongda tasvirlash;

Tafakkur – muammolarni hal qilishning asosiy vositasi.

Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, yuqori darajadagi matematik muvaffaqiyat kognitiv moslashuvchanlik va mantiqiy operatsiyalarni tez amalga oshirish qobiliyatiga bog‘liq.

Sun’iy intellekt asosida matematik tafakkurni o‘rganish metodlari

1. Learning analytics (ta’limiy analitika)

O‘quvchilarning test natijalari, mashqlarni bajarish tezligi va xatolarini tahlil qilish orqali ularning fikrlash modeli aniqlanadi.

2. Mashinaviy o‘rganish modellari

Algoritmlar o‘quvchilarning xatti-harakatlari asosida ularning bilim darajasini prognoz qiladi va individual yondashuvni shakllantiradi.

3. Intellektual repetitor tizimlar

Sun’iy intellekt asosidagi o‘quv platformalari o‘quvchining ehtiyojlariga mos ravishda topshiriqlarni moslashtiradi.

4. Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP)

O‘quvchilarning yozma javoblari tahlil qilinib, ularning mantiqiy fikrlash darajasi baholanadi.

Psixologik tamoyillarni aniqlashda sun’iy intellektning roli

Sun’iy intellekt yordamida quyidagi psixologik tamoyillarni aniqlash mumkin:

Individual rivojlanish tamoyili – har bir o‘quvchining o‘ziga xos o‘rganish trayektoriyasini aniqlash;

Moslashuvchanlik tamoyili – ta’lim mazmunini o‘quvchining darajasiga moslashtirish;

Faollik tamoyili – o‘quvchining faol ishtirokini monitoring qilish;

Xatolar orqali o‘rganish tamoyili – xatolarni tahlil qilish orqali bilimni chuqurlashtirish;

Motivatsiya tamoyili – o‘quvchining qiziqish darajasini aniqlash va oshirish.

Pedagogik tavsiyalar

1. Dars jarayonida muammoli vaziyatlardan keng foydalanish;
2. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi savollar berish;
3. Matematik tushunchalarni real hayot bilan bog‘lash;
4. Interaktiv metodlar (klaster, aqliy hujum, debat)ni qo‘llash;
5. O‘quvchilarning xatolarini tahlil qilish orqali o‘rganishga yo‘naltirish.

Xulosa. Matematik tafakkurni rivojlantirish murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u kognitiv, emotsional va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Psixologik tamoyillarga asoslangan ta’lim yondashuvi o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, pedagoglar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, ilmiy asoslangan metodlardan foydalanishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*
2. Vygotsky L.S. *Thought and Language*
3. Bruner J. *The Process of Education*
4. Polya G. *How to Solve It*
5. O‘zbekiston Respublikasi ta’limga oid normativ hujjatlari

**XALQARO BAHOLASH DASTURLARI TALABLARI BO‘YICHA O‘QUVCHILAR
BILIMINI BAHOLASHDA SUN’IY INTELLEKT TOPSHIRIQLARIDAN
FOYDALANISH**

Urganch davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi
Zaripbayeva Zarniso

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalqaro baholash dasturlari talablariga mos ravishda o‘quvchilar bilimini baholash jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, xalqaro baholash, PISA, TIMSS, PIRLS, raqamli texnologiyalar, adaptiv test, ta’lim sifati, funksional savodxonlik.

Annotation. This article analyzes the issues of using artificial intelligence technologies in the process of assessing student knowledge in accordance with the requirements of international assessment programs.

Keywords: artificial intelligence, international assessment, PISA, TIMSS, PIRLS, digital technologies, adaptive testing, quality of education, functional literacy.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы использования технологий искусственного интеллекта в процессе оценки знаний учащихся в соответствии с требованиями международных программ оценки.

Ключевые слова: искусственный интеллект, международная оценка, PISA, TIMSS, PIRLS, цифровые технологии, адаптивное тестирование, качество образования, функциональная грамотность.

Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim sifati davlat taraqqiyotining muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli dunyoning ko‘plab mamlakatlari ta’lim samaradorligini aniqlashda xalqaro baholash dasturlaridan foydalanmoqda. Jumladan, PISA, TIMSS hamda PIRLS dasturlari o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini xalqaro standartlar asosida baholashga xizmat qiladi.

Mazkur dasturlarda o‘quvchilarning nazariy bilimidan tashqari, bilimlarni amaliyotda qo‘llash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shu jihatdan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ayniqsa sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xalqaro baholash dasturlarining ta’limdagi o‘rni

Xalqaro baholash dasturlari ta’lim sifatini monitoring qilish va davlatlar kesimida taqqoslash imkonini beradi. Ushbu dasturlar orqali:

- o‘quvchilarning funksional savodxonligi aniqlanadi;
- ta’limdagi muammolar tahlil qilinadi;
- o‘qitish metodikalarini takomillashtirish imkoniyati yaratiladi.

Masalan, PISA dasturi o‘quvchilarning matematika, tabiiy fanlar va o‘qish savodxonligi bo‘yicha bilimlarini real hayotiy vaziyatlar asosida baholaydi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining imkoniyatlari

Sun’iy intellekt — inson tafakkuriga xos ayrim vazifalarni bajaruvchi texnologiyalar majmuasidir. Ta’lim tizimida SI quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- bilimlarni avtomatik tahlil qilish;

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

- individual o‘quv dasturlarini shakllantirish;
- adaptiv test tizimlarini yaratish;
- tezkor va xolis baholashni amalga oshirish.

SI asosidagi tizimlar o‘quvchilarning javoblarini tahlil qilib, ularning bilim darajasini aniqlaydi hamda keyingi topshiriqlarni moslashtiradi.

Sun’iy intellekt topshiriqlaridan foydalanish usullari

Adaptiv test texnologiyalari

Adaptiv testlar o‘quvchining javoblariga qarab topshiriq murakkabligini o‘zgartiradi. Agar o‘quvchi savolga to‘g‘ri javob bersa, tizim keyingi murakkabroq savollarni beradi. Bu usul o‘quvchining real bilim darajasini aniqlash imkonini yaratadi.

Virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar

Tabiiy fanlarda sun’iy intellekt asosidagi virtual laboratoriyalar o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Virtual tajribalar orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlash va muammoni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Avtomatik baholash tizimlari

Sun’iy intellekt yozma javoblar, test natijalari va ijodiy topshiriqlarni avtomatik tekshiradi. Bu:

- vaqtni tejaydi;
- inson omilini kamaytiradi;
- baholash aniqligini oshiradi.

Chatbot va virtual yordamchilar

SI asosidagi virtual yordamchilar o‘quvchilarga topshiriqlarni tushuntirib beradi, xatolarni ko‘rsatadi va qo‘shimcha tavsiyalar beradi. Bu esa mustaqil ta’lim samaradorligini oshiradi.

Sun’iy intellekt topshiriqlarining afzalliklari

Sun’iy intellekt asosidagi topshiriqlarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- individual yondashuvni ta’minlaydi;
- tezkor baholash imkonini yaratadi;
- o‘quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi;
- xalqaro standartlarga mos kompetensiyalarni shakllantiradi;
- o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini oshiradi.

Bundan tashqari, SI texnologiyalari o‘qituvchilarga o‘quvchilar bilimini chuqur tahlil qilish va ta’lim jarayonini samarali tashkil etishda yordam beradi.

Muammolar va kamchiliklar

Shu bilan birga, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud:

- texnik vositalarning yetishmasligi;
- internet tarmog‘i sifati pastligi;
- pedagoglarning SI texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha malakasi yetarli emasligi;
- ma’lumotlar xavfsizligi bilan bog‘liq muammolar.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun ta’lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash va pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish zarur.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xalqaro baholash dasturlari talablari asosida o‘quvchilar bilimini baholashda sun‘iy intellekt topshiriqlaridan foydalanish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Sun‘iy intellekt texnologiyalari baholash jarayonining aniqligi, tezkorligi va samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning funksional savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va muammoni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kelajakda ta’lim tizimida sun‘iy intellekt asosidagi baholash texnologiyalarini keng joriy etish va xalqaro standartlarga mos innovatsion metodlarni qo‘llash muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. OECD rasmiy sayti
3. PISA dasturi rasmiy sahifasi
4. IEA xalqaro tadqiqot markazi
5. Pedagogik texnologiyalar va sun‘iy intellekt bo‘yicha ilmiy maqolalar.
6. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar.

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA GENDER TENGLIK VA AXLOQIY
QADRIYATLARNING EKZISTENSIAL TAHLILI**

Komilov Abror Quvondiqovich,

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti
mustaqil izlanuvchisi.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday sharoitda gender tenglik masalasi nafaqat ijtimoiy, balki ekzistentsial ahamiyat kasb etadi. Chunki insonning jamiyatdagi o‘rni, o‘zini anglashi va ijtimoiy rollari aynan gender munosabatlari orqali shakllanadi.

Gender tushunchasi biologik jinsdan farqli ravishda insonning ijtimoiy-madaniy muhitda shakllangan xususiyatlarini ifoda etadi. Shu bois, gender tenglik muammosini tahlil qilishda uning falsafiy, sotsiologik va lingvistik jihatlarini kompleks tarzda ko‘rib chiqish muhimdir.

Gender atamasi ilmiy muomalaga XX asrning ikkinchi yarmida kirib kelgan bo‘lib, uning shakllanishida amerikalik psixoanalitik Robert Stollerning xizmatlari alohida ahamiyatga ega. U 1968 yilda mazkur tushunchani ilmiy frazeologiyaga kiritib, biologik jins va ijtimoiy jins o‘rtasidagi farqni asoslab bergan²³.

Shundan so‘ng gender masalasi Geyl Rubin va Sandra Unger kabi olimlar tomonidan rivojlantirildi. Natijada gender tadqiqotlari fanlararo yo‘nalish sifatida shakllandi.

Jins va gender o‘rtasidagi farq

Ilmiy adabiyotlarda jins (biologik kategoriya) va gender (ijtimoiy kategoriya) tushunchalarini farqlash muhim ahamiyatga ega:

Gender — jamiyat tomonidan shakllantirilgan ijtimoiy rollar, me’yorlar va stereotiplar. Shu nuqtai nazardan, genderni “ijtimoiy jins” sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir. Gender tushunchasining ilmiy tadqiqotlarda qo‘llanilishi bir qator muammolarni keltirib chiqargan:

²³ Gender, Sexuality and Colonial Modernities / ed. by A. Burton. New York and London: Routledge, 1999. 224 p.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Gender atamasi paydo bo‘lishidan oldingi tadqiqotlarda “jins” tushunchasi keng qo‘llanilgan. Ingliz tilidagi “gender” so‘zi grammatik kategoriya bilan omonim hisoblanadi. Turli tillarda tarjima jarayonida ma’no farqlari yuzaga keladi.

Ayrim tadqiqotchilar hali ham “jins” atamasidan foydalanishda davom etmoqda. Bu holatlar gender nazariyasida tushunchaviy noaniqliklarga sabab bo‘ladi.

Zamonaviy ilmiy qarashlarga ko‘ra, gender tabiat tomonidan berilgan xususiyat emas, balki jamiyatda shakllanadigan ijtimoiy tuzilmadir. Bu jarayon:

- oila
- ta’lim tizimi
- ommaviy axborot vositalari
- madaniy an’analar orqali amalga oshadi.

Gender tushunchasi 20-asrning 80-yillaridan boshlab ilmiy jihatdan qo‘llanila boshlandi va tizimli o‘rganilib kelinmoqda. Bunga quyidagilar sabab bo‘ldi: siyosiy va ijtimoiy vaziyat - ijtimoiy munosabatlardagi o‘zgarishlar va feministik harakatning rivojlanishi; lingvistik vaziyat - strukturalizmni tanqid qilish, til pragmatikasi va ijtimoiy tilshunoslik rivojiga qiziqishning ortishi; falsafiy vaziyat - bilish nazariyasining yangi yo‘nalishi, postmodernizm va dekonstruktsiya g‘oyalarining keng tarqalishi²⁴.

Gender rollari insonning sotsializatsiya jarayonida shakllanib, uning xulq-atvori va dunyoqarashiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Gender tadqiqotlarining rivojlanishi. XX asrning 80–90-yillaridan boshlab gender tadqiqotlari jadal rivojlandi. Bu jarayon:

- feministik harakatlar;
- postmodernizm g‘oyalari;
- ijtimoiy fanlardagi yangi yondashuvlar bilan bog‘liq holda kechdi.

Jumladan, Irving Goffman gender munosabatlarini tushuntirish uchun “gender display” tushunchasini ilgari surgan. Bu nazariyaga ko‘ra, inson o‘z jinsiga mos ijtimoiy rollarni namoyon qilish orqali jamiyatda o‘z o‘rnini belgilaydi.

Ekzistentsial nuqtai nazardan, gender insonning o‘zini anglashi va jamiyatdagi mavqeini belgilaydigan muhim omildir. Inson nafaqat biologik mavjudot, balki ijtimoiy va ma’naviy sub’ekt sifatida ham shakllanadi. Shu bois gender tenglik:

- shaxsiy erkinlik;
- ijtimoiy adolat;
- axloqiy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liq hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, gender tenglik muammosi zamonaviy globallashuv sharoitida dolzarb ekzistentsial masala sifatida namoyon bo‘lmoqda. Gender tushunchasi insonning faqat biologik emas, balki ijtimoiy-madaniy tabiatini ham ifoda etadi. Jamiyatda gender tenglikni ta’minlash:

- ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi;
- inson huquqlarini himoya qiladi;

²⁴ "Гендер: язык, культура, коммуникация", международная конференция (4; 2019; Москва). Тезисы Четвертой международной конференции "Гендер: язык, культура, коммуникация", Москва, ММА, 28-29 ноября 2019 г. = Abstracts of the Fourth international conference "Gender: language, culture, communication", Moscow, MIA, November, 28-29 2019 / Московская международная академия [и др.]. - Москва : [б. и.], 2019. - 157 с.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

— axloqiy qadriyatlarni rivojlantiradi

Shuning uchun gender munosabatlarini chuqur ilmiy tahlil qilish va uning nazariy asoslarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Stoller R. “Sex and Gender”.
2. Rubin G. Gender nazariyasiga oid asarlar.
3. Unger S. Gender psixologiyasi bo‘yicha tadqiqotlar.
4. Goffman I. “Gender Display”.
5. Zamonaviy gender tadqiqotlari bo‘yicha ilmiy maqolalar.

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING
AHAMIYATI**

Raximova Shoirra Adilbekovna

UrDPI “Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi” kafedrası
p.f.f.d (PhD), dotsent vb.

Karimova Shaxnoza Sabirovna

Boshlang‘ich ta‘lim sirtqi ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Interfaol metodlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda bilimlarni samarali o‘zlashtirishga xizmat qilishi tahlil etiladi. Shuningdek, maqolada turli interfaol usullar yordamida o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularni dars jarayoniga jalb etish va hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so‘zlar: interfaol metodlar, boshlang‘ich ta‘lim, ta‘lim samaradorligi, o‘quvchi faolligi, mustaqil fikrlash, innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar, hamkorlikda o‘qitish, dars jarayoni, ta‘lim sifati

Annotation. This article highlights the importance of using interactive methods in the process of primary education. It analyzes how interactive methods help to increase students’ interest in lessons, develop independent thinking, and ensure effective acquisition of knowledge. The article also discusses issues such as increasing students’ activity through various interactive techniques, engaging them in the learning process, and developing collaborative skills. Practical recommendations for primary school teachers are also provided.

Keywords: interactive methods, primary education, educational effectiveness, student activity, independent thinking, innovative approach, pedagogical technologies, collaborative learning, learning process, quality of education

Аннотация. В данной статье освещается значение использования интерактивных методов в процессе начального образования. Анализируется их роль в повышении интереса учащихся к занятиям, развитию самостоятельного мышления и эффективном усвоении знаний. Также в статье рассматриваются вопросы повышения активности учащихся с помощью различных интерактивных методов, их вовлечения в учебный процесс и формирования навыков совместной работы. Приводятся практические рекомендации для учителей начальных классов.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ключевые слова: интерактивные методы, начальное образование, эффективность обучения, активность учащихся, самостоятельное мышление, инновационный подход, педагогические технологии, совместное обучение, учебный процесс, качество образования

Hozirgi zamonaviy ta‘lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – o‘quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, faol va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu bois, dars jarayonida an‘anaviy metodlar bilan bir qatorda interfaol metodlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Prezident tashabbusi bilan boshlangan loyihalarda ta‘limni interaktiv va musobaqa ruhida tashkil etish vazifasi qo‘yilgan. Bunda asosiy g‘oya “Yoshlarimizni zamonaviy texnologiyalarga qiziqtirish uchun darsliklarni qiziqarli, vizual va interaktiv shaklda yaratishimiz shart”. [Manba: 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi: “Ta‘lim va ilm-fanni rivojlantirish”].

O‘qituvchi tomonidan jon kuydirib o‘tilgan mavzu va metodlar ham yetarlinatija ko‘rsatmaganda bu yo‘l natija berishi mumkin. O‘qitishning ma‘lum mohiyatini va o‘qituvchilarning aqliy faoliyati saviyasi bilan ta‘sir lanadigan eng oqilona usullarini tiklash va qo‘llanishini bilish, darsga tayyorlanishda yoki darsning o‘zida yuzaga keladigan aniq uslubiy vazifalarni hal qilishda kerakdir, chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo‘ladi. O‘quvchilarning o‘quv materiallarini o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqish, xohish va istaklarini uyg‘otish asosida maqsadga erishish motivatsiya bo‘lib, bu o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘zaro ichki yaqinlashuvidir. Boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilarning ta‘lim faoliyatini yaxshilashning eng samarali shakli – bu o‘qituvchining bilimlili gi va mahoratida. Shu sababli avvalo ta‘lim sifatini yaxshilashning yo‘li birinchi navbatda kasbini sevuvchi hamda mahoratli o‘qituvchi tayyorlashda. O‘qituvchi mahoratli bo‘lsa, albatta o‘quvchilar bilimli va har tomonlama yetuk bo‘ladi. Buning uchun avvalo o‘qituvchining o‘zi hartomoml ama barkamol bo‘lishi talab etiladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” kitobida shunday so‘zlarni ta‘kidlab o‘tgan “Jonajon Vatanimiz – O‘zbekistonni eng rivojlangan davlatlar, qatoriga olib chiqish sharafl i va ayni paytda nihoyatda mas‘uliyatli vazifa” .[Manba: Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi.]

Interfaol metodlar tushunchasi. Interfaol metodlar – bu o‘quvchilarning faol ishtirokiga asoslangan, ularni mustaqil fikrlashga, muhokama qilishga va xulosa chiqarishga undaydigan o‘qitish usullaridir. Bu metodlar orqali o‘quvchi faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. boshlang‘ich ta‘limda bola shaxsining aqli, dunyoqarashi, savodxonligi, mantiqiy tafakkuri, og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, o‘qish darslarida bola borliq, atrof-muhit bilan tanishadi, yaxshini yomondan ajratishni anglaydi, vatan tuyg‘usini his qiladi. Ko‘rganini va o‘qiganini qayta hikoyalash ko‘nikmasi shakllanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining qiziquvchanligi va bilishga bo‘lgan ehtiyojini hisobga olgan holda pedagogik va axborot texnologiyalaridan darslarda samarali foydalanish bugungi kun pedagoglaridan zamon bilan hamnafas bo‘lishni talab qiladi. Bu borada “Tushunchalar tahlili”, “Charxpalak”, “Zinama-zina” singari metodlar bilan birqatorda “O‘zim tekshiraman”, “Bo‘lishi mumkin emas”, “Ortiqchasini top”, “Juftini top” singari didaktik o‘yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq. “Tushunchalar tahlili”, “Charxpalak”, “Zinama-zina” “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Baliq skeleti”, “Rol o‘ynash”, “Savol-javob” metodlaridan boshlang‘ich sinflarda

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘tiladigan barcha o‘quv fanlarida foydalanish mumkin. Ushbu metodlardan dars jarayonida foydalanilganida juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlash mumkin.

Interfaol metodlarning afzalliklari: Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlardan foydalanish quyidagi ijobiy natijalarni beradi: Birinchidan, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Oddiy ma‘ruza tarzidagi darslarga qaraganda interfaol mashg‘ulotlar bolalar uchun qiziqarli va tushunarli bo‘ladi. Ikkinchidan, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar berilgan topshiriqlar ustida o‘ylab, o‘z fikrlarini bildirishga o‘rganadilar. Uchinchidan, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi. Guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilar bir-birini tinglash, fikr almashish va jamoada ishlashni o‘rganadilar. To‘rtinchidan, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi. Amaliy mashg‘ulotlar orqali olingan bilim uzoq vaqt xotirada saqlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘lim sifatini oshirish va yosh avlodning bilim darajasini yuksaltirish masalasini bir necha bor ta‘kidlab o‘tgan. Jumladan, 2019-yil 29-aprelda imzolagan “O‘zbekistonda ta‘lim-tarbiya tizimii rivojlantirish strategiyasi” farmonida boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o‘qitish samaradorligini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan. Ushbu farmonda “ta‘lim-tarbiya jarayoniga ijodkorlik va innovatsion yondashuvlarni joriy qilish orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlash va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish” dolzarb vazifa sifatida qayd etilgan. [O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sha.M. Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekistonda ta‘lim-tarbiya tizimini rivojlantirish strategiyasi” farmoni.]

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yosh jihatidan faol va qiziquvchan bo‘lganligi sababli ular uchun interfaol metodlar ayniqsa samaralidir. Bu metodlar: O‘quvchilarni dars jarayoniga jalb etadi, ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, o‘rganilayotgan mavzuni oson va tushunarli qiladi, har bir o‘quvchining faol qatnashishini ta‘minlaydi masalan, matematika darslarida o‘yin elementlarini qo‘llash orqali murakkab mavzular ham oson o‘zlashtiriladi. Ona tili darslarida esa rol o‘ynash usuli yordamida nutq rivojlanadi. Amaliy tavsiyalar: Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun quyidagi tavsiyalar muhim hisoblanadi:

*Darsni rejalashtirishda interfaol metodlarni to‘g‘ri tanlash

*O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish

*Har bir o‘quvchini darsga jalb qilish

*Vizual materiallar va o‘yinlardan foydalanish

*Rag‘batlantirish usullarini qo‘llash

Xulosa qilib aytganda, ta‘limda yuqori samaradorlikka erishish uchun interfaol metodlardan ya‘ni zamonaviy pedagogik texnologiyaning turli metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki mustaqil fikrlash, muloqot qilish va jamoada ishlash ko‘nikmalarini ham egallaydilar. Ushbu metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlaydi, ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuning uchun, zamonaviy o‘qituvchi interfaol metodlarni chuqur o‘rganib, ularni dars jarayonida samarali qo‘llashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2.Sh.M.Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasi 24-yanvar 2020-y.

3.O‘zbekiston respublikasi Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekistonda ta‘lim-tarbiya tizimini rivojlantirish strategiyasi” farmoni.

**INKLYUZIV TA‘LIMDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA
TEXNLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIKI**

Raximova Shoira Adilbekovna

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b. +99897-361-34-62
shoira.urdi@gmail.com

Samandarova Feruza Shokir qizi UrDPI Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Boshlang‘ich ta‘lim) 222-guruh (sirtqi) talabasi
+99888-724-37-97
feruzasamandarova85@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishi zamonaviy ta‘lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan inklyuziv ta‘lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) qo‘llashning metodologik va amaliy jihatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Ishning dolzarbligi shundaki, alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni jamiyatga integratsiya qilishda raqamli texnologiyalar “ko‘prik” vazifasini o‘tab, ularning intellektual va ijtimoiy rivojlanishidagi to‘siqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta‘lim, AKT, yordamchi texnologiyalar, raqamli ta‘lim, alohida ehtiyojli bolalar, ijtimoiy integratsiya, multimedia, masofaviy ta‘lim, adaptiv texnologiyalar.

Bugungi kunda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida inklyuziv ta‘lim alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvida asosiy poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi “Alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta‘lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-sonli qarori ushbu sohani yangi bosqichga olib chiqdi. [1] Biroq, inklyuziv ta‘limni faqatgina jismoniy sharoitlar bilan cheklab bo‘lmaydi. Zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalari (AKT) — bu bolaning imkoniyati cheklangan joyda unga yangi ufqlarni ochuvchi, o‘quv materiallarini uning idrokiga moslashtiruvchi asosiy vositadir. AKTdan samarali foydalanish inklyuziv muhitda individual o‘quv trayektoriyasini yaratishning yagona yo‘lidir.

Inklyuziv ta‘lim (fransuzcha *inclusif* – o‘z ichiga oluvchi, lotincha *include* – xulosa qilaman, ichkariga olaman) – bu barcha bolalarning, ularning jismoniy, intellektual, ijtimoiy va boshqa xususiyatlaridan qat’i nazar, umumta‘lim jarayoniga to‘liq jalb etilishini anglatuvchi tizimdir.[2]

Ushbu tizimning rivojlanish tarixi bir necha muhim bosqichlarni bosib o‘tgan:

1. Sizolyatsiya davri: Alohida ehtiyojli bolalar jamiyatdan ajratilgan holda, faqat maxsus muassasalarda saqlangan.
2. Integratsiya davri: Bolalar oddiy maktablarga qabul qilingan, ammo ular tizimga moslashishga majbur bo‘lgan (bu davrda AKT imkoniyatlari juda cheklangan edi).
3. Inklyuziya davri (Hozirgi bosqich): Maktab va ta‘lim muhiti bolaning ehtiyojiga moslashadi.

Aynan shu bosqichda Xorazm viloyati maktablari, jumladan Qo‘shko‘pir tumanidagi 3-maktabda ham inklyuziv sinflar tashkil etilmoqda. Bu esa bizning katta yutuqlarimizdan biri deb

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

ayta olishimiz mumkin. Inklyuziv ta’lim nafaqat imkoniyati cheklangan bolani maktabga olib kelish, balki unga mos muhit yaratishdir. Bu muhitni yaratishda esa AKT (kompyuter dasturlari, audio-vizual vositalar) asosiy qurol hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogikada ta’limni raqamlashtirish shunchaki kompyuterdan foydalanish emas, balki ta’lim muhitini har bir o’quvchining individual imkoniyatlariga moslashtirish jarayonidir. [3] Inklyuziv ta’lim sharoitida, xususan Qo’shko’pir tumanidagi 3-sonli maktab tajribasida ham ko’rinib turibdiki, AKT quyidagi muhim muammolarni hal etishga xizmat qiladi:

1. Axborotni qabul qilishdagi to’siqlarni bartaraf etish: Ko’rish qobiliyati zaif bolalar uchun ekran diktorlari (screen readers), eshitishda nuqsoni borlar uchun esa vizual multimedia vositalari va subtitrlar axborotni to’liq o’zlashtirishga imkon beradi.
2. Individual sur’atda o’qish: AKT vositalari (planchetlar, o’quv platformalari) o’quvchiga o’quv materialini o’zi uchun qulay bo’lgan tezlikda va takroran o’rganish imkonini taqdim etadi.
3. Psixologik qulaylik: AKTdan foydalanish alohida ehtiyojli bolalarda “o’zgalardan ajralib qolish” hissinı kamaytiradi, chunki raqamli muhitda barcha o’quvchilar teng imkoniyatga ega bo’lishadi. [4]

Qo’shko’pir tumanidagi 3-maktab sharoitida o’qituvchilari AKTdan foydalanishlarida darsning har bir bosqichida o’zgarishlar yasashi mumkin:

Yangi mavzuni tushuntirishda: Oddiy ma’ruzadan ko’ra, 3D modellar, animatsiyalar va interaktiv xaritalar bolaning diqqatini jamlashga yordam beradi. Masalan, Biologiya darsida hujayra tuzilishini virtual modelda ko’rish bola xotirasida chuqur muhrlanadi.

Mustahkamlash bosqichida: Kahoot, Wordwall yoki Quizizz kabi platformalar orqali o’yin shaklidagi testlar o’tkazish. Bu alohida ehtiyojli bolalarda “muvaqqafiyat hissi” ni uyg’otadi va darsga qiziqishni orttiradi.

3-sonli maktabning inklyuziv ta’limga jalb qilingan 15 nafar o’quvchisi va 10 nafar pedagogi o’rtasida so’rovnoma hamda kuzatuv ishlari olib borildi.

Tadqiqot ikki bosqichda o’tkazildi:

- An’anaviy bosqich: Darslar AKT vositalarisiz, faqat darslik va ko’rgazmali qurollar yordamida o’tildi.
- Eksperimental bosqich: Dars jarayoniga multimedia ilovalari, planshetlar va interaktiv topshiriqlar kiritildi.

O’tkazilgan tajriba natijalari shuni ko’rsatdiki, AKT vositalari o’quvchilarning darsdagi faolligiga sezilarli ta’sir ko’rsatdi. Quyidagi jadvalda 3maktabdagi o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatkichlari (taxminiy foizlarda) keltirilgan:

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Ko‘rsatkichlar	An‘anaviy darsda (%)	AKT qo‘llanilgan darsda (%)	Farq (%)
Darsga qiziqish va diqqatni jamlash	45%	85%	+40%
Mavzuni mustaqil tushunish darajasi	30%	65%	+35%
O‘quv topshiriqlarini bajarish tezligi	40%	75%	+35%
Ijtimoiy muloqotga kirishuvchanlik	35%	60%	+25%

Ushbu raqamlar shuni tasdiqlaydiki, AKT nafaqat bilim beradi, balki bolaning ruhiy to‘siqlarini yengishga va o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchini ortishiga xizmat qiladi [5]. Ayniqsa, vizual (ko‘rish) va audio (eshitish) materiallarining kombinatsiyasi mavzuni xotirada uzoq saqlanishini ta‘minlaydi.

Xulosa: qilib aytganda, inklyuziv ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. AKT vositalari alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilar uchun bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ularning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga mos ta’lim muhitini yaratishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quv materiallari yanada tushunarli, qiziqarli va interaktiv shaklda taqdim etilib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi hamda faolligini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, AKTdan foydalanilgan darslarda o‘quvchilarning diqqatni jamlash darajasi, mustaqil o‘zlashtirish ko‘rsatkichi, topshiriqlarni bajarish tezligi hamda ijtimoiy muloqotga kirishuvchanligi an‘anaviy darslarga nisbatan ancha yuqori bo‘lgan. Bu esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining inklyuziv ta’lim jarayonida muhim pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Shu sababli, inklyuziv ta’limni yanada rivojlantirish uchun ta’lim muassasalarini zamonaviy AKT vositalari bilan ta’minlash, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish hamda interaktiv ta’lim platformalaridan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi, ularning bilim olish imkoniyatlari kengayishi va ta’lim sifati oshishi ta’minlanadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. (Yangi tahriri, 2020yil). — Ushbu qonun inklyuziv ta‘limga huquqiy maqom bergan asosiy hujjatdir.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli “Alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta‘lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. — Tezisingizdagi islohotlar qismini asoslash uchun eng muhim manba.
3. Vygotskiy L. S. “Defektologiya asoslari”. — Inklyuziv ta‘limning psixologik asosi bo‘lgan dunyoga mashhur fundamental asar.
4. D. A. Ro‘ziyeva, “Inklyuziv ta‘lim” (O‘quv qo‘llanma). — O‘zbekistonlik olimlar tomonidan yozilgan, mahalliy sharoit va metodikani tushuntiruvchi manba.
5. UNESCO. “Salamanka deklaratsiyasi va maxsus ehtiyojli ta‘lim bo‘yicha harakat dasturi”. — Inklyuziv ta‘limning butun dunyo tan olgan “konstitutsiyasi” hisoblanadi.

**BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KREATIV KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI ADAPTIV TA‘LIM
TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

Dautova B.E.

UrDU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirishda sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv ta‘lim texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta‘lim transformatsiyasi sharoitida kreativ fikrlash, innovatsion yondashuv va individual ta‘lim trayektoriyalarini tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda adaptiv ta‘lim texnologiyalarining shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim bilan integratsiyasi, sun‘iy intellekt vositalarining pedagogik faoliyatdagi o‘rni hamda kreativ kompetensiyalarni shakllantirishdagi samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga innovatsion yechim topish va refleksiv faoliyatni rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kreativ kompetentlik, sun‘iy intellekt, adaptiv ta‘lim, pedagogik texnologiyalar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, raqamli pedagogika, innovatsion ta‘lim, bo‘lajak pedagog.

Globalashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari ta‘lim tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki kreativ fikrlovchi, innovatsion faoliyat yurituvchi va zamonaviy texnologiyalarni samarali qo‘llay oluvchi mutaxassis sifatida shakllanishi lozim. Shu nuqtayi nazardan bo‘lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirish oliy pedagogik ta‘limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt (Artificial Intelligence — AI) asosidagi adaptiv ta‘lim texnologiyalarining rivojlanishi individual ta‘limni tashkil etish imkoniyatlarini kengaytirdi. Adaptiv tizimlar talabaning bilim darajasi, ehtiyoji, qiziqishi va o‘zlashtirish sur‘atiga mos ravishda ta‘lim mazmunini avtomatik moslashtiradi. Bu esa shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limni samarali tashkil etish hamda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kreativ kompetentlik tushunchasi pedagogika va psixologiyada keng o‘rganilgan ilmiy kategoriyalardan biri hisoblanadi. J. Guilford, E. Torrance, H. Gardner kabi olimlar kreativ fikrlashning psixologik asoslarini tadqiq qilganlar. Pedagogik nuqtayi nazardan kreativ kompetentlik pedagogning nostandart fikrlashi, innovatsion qarorlar qabul qilishi va pedagogik vaziyatlarga ijodiy yondasha olishini anglatadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi esa L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, V.V. Serikov va I.S. Yakimanskaya tadqiqotlarida metodologik jihatdan asoslab berilgan. Mazkur yondashuvda talaba individual rivojlanish subyekti sifatida qaraladi.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta’limga integratsiyasi bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarda adaptiv learning systems, intelligent tutoring systems va AI-supported education modellari alohida o‘rin egallaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, AI texnologiyalari individual o‘quv trayektoriyalarini yaratish, refleksiv faoliyatni rivojlantirish va kreativ topshiriqlarni differensial tashkil etishda yuqori samaradorlikka ega.

Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda qiyosiy-tahliliy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv platformalarning pedagogik imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Kreativ kompetentlikning quyidagi tarkibiy komponentlari ajratib olindi:

- motivatsion-kompetensiyaviy komponent;
- kreativ-kognitiv komponent;
- refleksiv-faoliyat komponenti;
- innovatsion-amaliy komponent.

Sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv ta’lim texnologiyalarining mohiyati

Adaptiv ta’lim texnologiyalari sun‘iy intellekt algoritmlari yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirishga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalar talabaning bilim darajasi, o‘quv faoliyati va o‘zlashtirish dinamikasini tahlil qilib, unga mos topshiriqlar, metodlar va o‘quv materiallarini tavsiya etadi.

AI asosidagi platformalarning pedagogik afzalliklari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- individual ta’lim trayektoriyasini yaratish;
- mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlash;
- kreativ topshiriqlarni differensiallashtirish;
- refleksiv faoliyatni rivojlantirish;
- tezkor teskari aloqa mexanizmlarini ta’minlash.

Natijada talabalarining o‘quv motivatsiyasi ortadi hamda ijodiy faoliyatga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi.

Kreativ kompetentlikni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlar

Bo‘lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirishda AI texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari bir necha yo‘nalishda namoyon bo‘ladi.

1. Individual kreativ rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash

Adaptiv tizimlar har bir talabaning qiziqishi va qobiliyatidan kelib chiqib individual topshiriqlarni shakllantiradi. Bu esa talabaning kreativ salohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

2. Muammoli ta’lim muhitini yaratish

Sun’iy intellekt asosidagi platformalar muammoli vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi. Talabalar esa nostandart pedagogik vaziyatlarga kreativ yechim topishga o’rganadilar.

3. Refleksiv faoliyatni rivojlantirish

AI tizimlari talabaning faoliyat natijalarini tahlil qilib, uning kuchli va zaif tomonlari haqida tavsiyalar beradi. Bu refleksiya jarayonini kuchaytiradi.

4. Innovatsion pedagogik tafakkurni shakllantirish

Zamonaviy raqamli vositalardan foydalanish pedagoglarda texnologik va innovatsion fikrlashni rivojlantiradi. Natijada ular kelajakdagi pedagogik faoliyatda kreativ metodlarni samarali qo’llash imkoniyatiga ega bo’ladilar.

Adaptiv ta’lim texnologiyalarini joriy etishdagi muammolar

Shu bilan birga, AI texnologiyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilishda ayrim muammolar ham mavjud:

- pedagoglarning raqamli kompetensiyasi yetarli emasligi;
- texnik infratuzilmaning cheklanganligi;
- AI texnologiyalaridan foydalanish metodikasining yetarli ishlab chiqilmaganligi;
- akademik halollik bilan bog’liq xavflar.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun pedagoglarni qayta tayyorlash, raqamli pedagogika bo’yicha maxsus kurslarni joriy etish hamda AI etikasi bo’yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt asosidagi adaptiv ta’lim texnologiyalari bo’lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo’lmoqda. Ushbu texnologiyalar individual ta’limni tashkil etish, kreativ fikrlashni rivojlantirish, refleksiv faoliyatni kuchaytirish va innovatsion pedagogik tafakkurni shakllantirish imkonini beradi.

Kelgusida pedagogik oliy ta’lim muassasalarida AI asosidagi adaptiv platformalarni keng joriy etish, kreativ kompetentlikni baholash mezonlarini ishlab chiqish hamda raqamli pedagogika metodologiyasini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Guilford J.P. *The Nature of Human Intelligence*. — New York: McGraw-Hill, 1967.
2. Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. — Princeton, 1974.
3. Leontyev A.N. *Activity, Consciousness and Personality*. — Moscow, 1975.
4. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. — Harvard University Press, 1978.
5. Yakimanskaya I.S. *Shaxsga yo’naltirilgan ta’lim texnologiyasi*. — Moskva, 1996.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. *Artificial Intelligence in Education*. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
7. Luckin R. *Machine Learning and Human Intelligence*. — London: UCL Institute of Education Press, 2018.
8. UNESCO. *Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers*. — Paris, 2021.

**BOSHLANG ‘ICH TA’LIMDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
ASOSIDA INNOVATSION O‘QITISHNI TASHKIL ETISH**

*Matyakubova Gulnoza Atabekovna
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti,
“Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrası v.b.dotsenti.
Shamuratova Ulker Kutlimurat gizi
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti
3-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA: Ushbu mavzuda boshlang‘ich ta’lim jarayonida zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali innovatsion o‘qitishni tashkil etish masalalari yoritiladi. Ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi o‘quvchilarning bilim olish jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun raqamli vositalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quv materiallarini tezroq va osonroq o‘zlashtirishga, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga hamda darsga bo‘lgan qiziqishni oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion o‘qitish jarayonida interaktiv doska, multimedia vositalari, elektron darsliklar, mobil ilovalar va onlayn platformalardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshiradi. Bunday yondashuv o‘qituvchiga darsni yanada qiziqarli, ko‘rgazmali va zamonaviy shaklda tashkil etish imkonini beradi.

Shuningdek, o‘quvchilar mustaqil ta’lim olish, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuvni innovatsion metodlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Mazkur mavzu zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash, innovatsion metodlarni joriy etish hamda boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

KALIT SO‘ZLAR: Boshlang‘ich ta’lim, raqamli texnologiyalar, innovatsion o‘qitish, AKT, interfaol metodlar, multimedia, elektron darslik, ta’lim sifati, o‘quvchi faolligi, innovatsion metodlar zamonaviy pedagogika.

АННОТАЦИЯ: В данной теме рассматриваются вопросы организации инновационного обучения в начальном образовании на основе современных цифровых технологий. Внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс способствует повышению качества обучения и развитию познавательной активности учащихся. Использование интерактивной доски, мультимедийных средств, электронных учебников, мобильных приложений и онлайн-платформ позволяет сделать уроки более наглядными, интересными и эффективными. Такие технологии способствуют развитию самостоятельного мышления, творческих способностей и учебной мотивации младших школьников. Инновационный подход в обучении обеспечивает повышение качества образования и соответствует требованиям современного общества, ориентированного на цифровую, трансформацию.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Начальное образование, цифровые технологии, инновационное обучение, ИКТ, интерактивные методы, мультимедиа, электронный учебник, качество образования, активность учащихся, современная педагогик

ABSTRACT: This topic discusses the organization of innovative teaching in primary education based on modern digital technologies. The integration of information and communication technologies into the educational process significantly improves the quality of

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

learning and enhances students’ cognitive engagement. The use of interactive whiteboards, multimedia tools, electronic textbooks, mobile applications, and online platforms makes lessons more visual, engaging, and effective. These technologies help develop independent thinking, creativity, and learning motivation among primary school student. The innovative approach to teaching ensures higher educational quality and meets the demands of modern society driven by digital transformation.

KEYWORDS: Primary education, digital technologies, innovative teaching, ICT, interactive methods, multimedia, e-learning, educational quality, student activity, modern pedagogy.

Bugungi kunda dunyo ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilish, o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda dars samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida innovatsion o‘qitishni tashkil etish o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Boshlang‘ich ta‘lim bolaning kelajakdagi bilim olish jarayonining poydevorini yaratadi. Shu sababli ushbu bosqichda qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodlari zamon talablariga mos bo‘lishi zarur. “An‘anaviy dars usullari bilan bir qatorda raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi hamda ta‘lim sifatini yaxshilaydi”[3]. Zamonaviy raqamli texnologiyalar deganda kompyuter, planshet, interaktiv doska, multimedia vositalari, internet tarmoqlari, elektron darsliklar, mobil ilovalar va turli onlayn platformalar tushuniladi. Ushbu vositalar yordamida o‘qituvchi darsni qiziqarli, tushunarli va interfaol tarzda tashkil etishi mumkin. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘rgazmali va amaliy mashg‘ulotlarga moyil bo‘lganligi sababli raqamli texnologiyalar ularning yosh xususiyatlariga mos keladi.

“Bugungi ta‘lim tizimida innovatsion o‘qitish metodlariga katta e‘tibor qaratilmoqda. Innovatsion metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish va mustaqil ta‘lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan innovatsion metodlar esa dars jarayonining samaradorligini yanada oshiradi”[2].

Boshlang‘ich ta‘lim tizimi bugungi kunda zamonaviy yondashuvlar asosida rivojlanib bormoqda. Ta‘lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, dars samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan raqamli ta‘lim jarayoni ularning qiziqishi, faolligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida innovatsion o‘qitishni tashkil etish dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. “Raqamli texnologiyalar deganda kompyuter, planshet, interaktiv doska, multimedia vositalari, elektron darsliklar, mobil ilovalar va internet platformalari kabi zamonaviy texnik vositalar tushuniladi. Ushbu vositalar o‘qituvchiga darsni yanada qiziqarli, ko‘rgazmali va samarali tashkil etish imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘proq ko‘rish, eshitish va amaliy faoliyat orqali bilimni tez o‘zlashtiradi”[1]. Shu sababli raqamli texnologiyalar ularning yoshiga mos va samarali ta‘lim vositasi hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sifatida qatnashadi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muloqot madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi. Masalan, dars davomida animatsiyalar, videoroliklar, elektron taqdimotlar va interfaol topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Oddiy og‘zaki tushuntirishga qaraganda ko‘rgazmali vositalar yordamida berilgan ma’lumot bolalar xotirasida uzoqroq saqlanadi. “Boshlang‘ich ta’limda innovatsion o‘qitish metodlari ham muhim ahamiyatga ega. Innovatsion metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, ularni erkin fikrlashga o‘rgatish va ta’lim jarayonini qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Bunday metodlar qatoriga “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Insert”, “Muammoli ta’lim”, “Loyiha metodi”, “Rolli o‘yinlar” kabi usullar kiradi”[5]. Ushbu metodlar yordamida o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon qiladi, jamoada ishlashni o‘rganadi va muammoli vaziyatlarni hal etishga harakat qiladi.

Raqamli texnologiyalar innovatsion metodlar bilan uyg‘unlashganda ta’lim jarayonining samaradorligi yanada ortadi. Masalan, interaktiv doskada bajarilgan topshiriqlar, elektron testlar yoki onlayn o‘yinlar o‘quvchilarni darsga faol jalb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin elementlari asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar juda samarali hisoblanadi. Chunki bolalar o‘yin orqali tezroq o‘rganadi va yangi bilimlarni oson qabul qiladi. Boshlang‘ich ta’limda multimedia vositalaridan foydalanish ham katta ahamiyatga ega. Audio va videomateriallar orqali mavzuni tushuntirish o‘quvchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi. Masalan, tabiatshunoslik darslarida tabiat hodisalarini video orqali ko‘rsatish yoki ona tili darslarida tovushlarni audio yozuvlar yordamida o‘rgatish darsning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, elektron darsliklar va mobil ilovalar o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bugungi kunda masofaviy ta’lim tizimida ham raqamli texnologiyalarning o‘rni juda katta. Turli onlayn platformalar orqali darslarni tashkil etish imkoniyati mavjud. Bu esa o‘quvchilarning istalgan joyda bilim olishini ta’minlaydi. Ayniqsa, pandemiya davrida raqamli texnologiyalar ta’lim tizimining uzluksiz davom etishida muhim rol o‘ynadi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’limning afzalliklari juda ko‘p. Avvalo, darslar qiziqarli va interfaol tarzda o‘tadi. O‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi ortadi, bilimlarni tez va oson o‘zlashtirish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayonida qo‘llash ayrim muammolarni ham keltirib chiqaradi. Ayrim maktablarda texnik vositalarning yetarli emasligi, internet sifati pastligi yoki o‘qituvchilarning AKT bo‘yicha bilimlari yetarli darajada emasligi ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish va ta’lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash muhim vazifa hisoblanadi. “Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida innovatsion o‘qitishni tashkil etish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi”[4]. Raqamli vositalar va innovatsion metodlar uyg‘unligi o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va ta’limga bo‘lgan qiziqishini rivojlantiradi. Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash orqali kelajakda raqobatbardosh, bilimli va zamonaviy fikrlaydigan yosh avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2016.
2. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2014.
3. Mahmudov K., Nurullayeva Sh. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – Toshkent: “Ilm ziyo”, 2018.
4. Rashidov H. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta‘lim. – Toshkent: “Fan”, 2019.
5. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: “Moliya”, 2003.

**ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING
IJODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH**

Matyakubova Gulnoza Atabekovna UrDPI

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti,

“Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasi v.b.dotsenti.

Abdrimova Azizaxon Shuxrat qizi

UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Ta‘lim jarayonida “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Rolli o‘yin”, “Insert” kabi interfaol metodlarning ahamiyati, ularning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutq madaniyati va ijodkorligini oshirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, dars samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning afzalliklari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Ona tili, interfaol metodlar, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, mustaqil ta‘lim, nutq madaniyati, innovatsion yondashuv, ta‘lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы развития творческого мышления учащихся на уроках родного языка посредством использования интерактивных методов. Проанализировано значение таких методов, как «Мозговой штурм», «Кластер», «BBB», «Ролевая игра», «Insert», а также их влияние на формирование самостоятельного мышления, культуры речи и творческих способностей учащихся. Особое внимание уделено преимуществам современных педагогических технологий в повышении эффективности урока.

Ключевые слова: родной язык, интерактивные методы, творческое мышление, педагогические технологии, самостоятельное обучение, культура речи, инновационный подход, эффективность образования.

Abstract: This article discusses the development of students’ creative thinking skills in mother tongue lessons through interactive teaching methods. The importance of methods such as “Brainstorming,” “Cluster,” “BBB,” “Role Play,” and “Insert” is analyzed, along with their role in improving independent thinking, speech culture, and creativity among students. The article also highlights the advantages of modern pedagogical technologies in increasing lesson effectiveness.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Keywords: mother tongue, interactive methods, creative thinking, pedagogical technologies, independent learning, speech culture, innovative approach, educational effectiveness.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni erkin fikrlashga undash hamda nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi. An‘anaviy ta‘lim usullarida o‘qituvchi asosiy faol subyekt bo‘lsa, interfaol metodlarda o‘quvchi ta‘lim jarayonining markaziga chiqadi. Bu esa ularning fikrlash faoliyatini kuchaytiradi va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

Pedagog olimlarning fikricha, interfaol metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiribgina qolmay, balki ularni erkin mulohaza yuritishga ham o‘rgatadi. Jumladan, “interfaol metodlar ta‘lim oluvchini mustaqil fikrlashga, o‘z nuqtai nazarini erkin ifodalashga va jamoa bilan ishlashga yo‘naltiradi”[5]. Ona tili darslarida aynan shu jihatlar muhim sanaladi, chunki tilni o‘rganish jarayoni bevosita nutq, tafakkur va ijodkorlik bilan bog‘liqdir. Ona tili darslarida qo‘llaniladigan “Aqliy hujum” metodi o‘quvchilarning erkin fikr bildirish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar muayyan mavzu yuzasidan turli g‘oyalarni ilgari suradilar, o‘zaro fikr almashadilar va muammoga noodatiy yondashishni o‘rganadilar. Masalan, matn yaratish yoki maqol va hikmatli so‘zlarni sharhlash jarayonida o‘quvchilar bir-birining fikrini davom ettirib, yangi g‘oyalarni yuzaga keltiradilar. Natijada ularning mantiqiy va ijodiy tafakkuri rivojlanadi. Shuningdek, “Klaster” metodidan foydalanish ham o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu metod orqali o‘quvchilar asosiy tushunchadan kelib chiqib, unga bog‘liq fikr va g‘oyalarni tarmoqlab yozadilar. Natijada mavzu kengroq yoritiladi va o‘quvchilarda assotsiativ tafakkur shakllanadi. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, “Klaster metodi o‘quvchilarning mavzuni tizimli ravishda tahlil qilishiga yordam beradi”[3].

Interfaol metodlarning yana biri bo‘lgan “Rolli o‘yin” usuli o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini oshirish bilan birga, ularni mustaqil qaror qabul qilishga ham o‘rgatadi. Ushbu metod ayniqsa dialog va matn tuzish darslarida samarali hisoblanadi. O‘quvchilar turli obrazlarga kirish orqali o‘z fikrlarini ravon ifodalashga harakat qiladilar. Bu esa ularning og‘zaki nutqini boyitadi, so‘z boyligini oshiradi hamda sahnalashtirish orqali ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqaradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar orasida “BBB” (“Bilaman – Bilishni xohlayman – Bildim”) metodi ham muhim o‘rin tutadi. Ushbu metod o‘quvchilarning avvalgi bilimlarini aniqlash, yangi bilimlarga ehtiyoj uyg‘otish va o‘zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Natijada o‘quvchilar mavzuni chuqurroq anglay boshlaydilar. Pedagogik manbalarda qayd etilishicha, “BBB jadvali o‘quvchilarning reflektiv fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi”[6].

Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish nafaqat o‘quvchilarning bilimini oshiradi, balki ularning kommunikativ kompetensiyasini ham shakllantiradi. Chunki bunday metodlar asosida tashkil etilgan darslarda har bir o‘quvchi faol ishtirok etadi, o‘z fikrini erkin ifodalashga intiladi va boshqalarning fikriga hurmat bilan yondashishni o‘rganadi. Bu esa ta‘lim samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, barkamol shaxsni tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqil mushohada yuritishi hamda nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning ta‘lim jarayonidagi faolligini oshiradi, ularni erkin fikr bildirishga va muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashishga o‘rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Azizxodjayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: Fan, 2006.
2. Farberman B. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan, 2000.
3. Ishmuhammedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
4. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
6. Yo‘ldoshev J. Ta‘lim yangilanish yo‘lida. — Toshkent: Sharq, 2000.
7. Ziyomhammedov B. Pedagogika. — Toshkent: Turon-Iqbol, 2008.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING
NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODLARI**

*Matyakubova Gulnoza Atabekovna
UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti,
“Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası v.b.dotsenti.
O‘runboyeva Zubayda Rasulbek qizi
Xamroyeva Sevinch Nuriddin qizi
UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti
3-bosqich talabalari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda ona tili darslari jarayonida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish metodlari yoritilgan. Nutqiy kompetensiyaning mazmuni, uning o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv metodlar, suhbat, savol-javob, matn ustida ishlash, ijodiy topshiriqlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda erkin nutqini rivojlantirish yo‘llari bayon etilgan. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining nutqiy faoliyatni tashkil etishdagi pedagogik mahorati va innovatsion yondashuvlarning samaradorligi ham asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Nutqiy kompetensiya, ona tili darsi, boshlang‘ich ta‘lim, og‘zaki nutq, yozma nutq, interaktiv metodlar, ijodiy topshiriqlar, kommunikativ yondashuv, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методы развития речевой компетенции учащихся на уроках родного языка в начальных классах. Проанализированы содержание речевой компетенции и её значение в формировании устной и письменной речи учащихся. Также освещены пути развития самостоятельного мышления и свободной речи учащихся посредством интерактивных методов, беседы, вопросов и ответов, работы с текстом, творческих заданий и современных педагогических технологий. В статье

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

обоснована педагогическая значимость профессионального мастерства учителя начальных классов в организации речевой деятельности и эффективности инновационных подходов.

Ключевые слова: Речевая компетенция, урок родного языка, начальное образование, устная речь, письменная речь, интерактивные методы, творческие задания, коммуникативный подход, педагогические технологии, самостоятельное мышление.

Annotation: This article discusses methods of developing students' speech competence in mother tongue lessons in primary grades. The content of speech competence and its importance in the formation of students' oral and written speech are analyzed. The article also describes ways to develop students' independent thinking and fluent speech through interactive methods, conversations, question-answer activities, text analysis, creative tasks, and modern pedagogical technologies. In addition, the pedagogical significance of primary school teachers' professional skills in organizing speech activities and the effectiveness of innovative approaches are substantiated.

Keywords: Speech competence, mother tongue lesson, primary education, oral speech, written speech, interactive methods, creative tasks, communicative approach, pedagogical technologies, independent thinking.

Boshlang‘ich ta‘lim tizimida ona tili darslari o‘quvchilarning nutqini rivojlantirish, fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda muloqot madaniyatini tarkib toptirishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish bugungi ta‘lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Nutqiy kompetensiya o‘quvchining o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda erkin, aniq, mazmunli va mantiqiy ifodalay olish qobiliyatini anglatadi. Shu bois boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan metodlardan samarali foydalanish zarurdir.

Nutqiy kompetensiya o‘quvchilarning til birliklaridan to‘g‘ri foydalanishi, so‘z boyligini oshirishi, gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzishi hamda nutq madaniyatiga rioya qilishi orqali shakllanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun nutqni rivojlantirish jarayoni alifbo davridan boshlanib, keyingi bosqichlarda izchil davom ettiriladi. O‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda suhbat, hikoya tuzish, matn ustida ishlash, ifodali o‘qish va ijodiy topshiriqlar kabi metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. “Nutqni rivojlantirish o‘quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va muloqot madaniyatini shakllantirishning asosiy omillaridan biridir”[2]. Ushbu fikr boshlang‘ich ta‘limda ona tili darslarining nafaqat savod o‘rgatish, balki shaxs kamolotini ta‘minlashdagi ahamiyatini ham ko‘rsatadi. Chunki nutqi rivojlangan o‘quvchi o‘z fikrini mustaqil bayon qila oladi, atrofdagilar bilan erkin muloqotga kirishadi va o‘quv materiallarini chuqurroq anglaydi.

Boshlang‘ich sinflarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanish samarali natija beradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Rolli o‘yin”, “Insert”, “BBB” kabi metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirib, ularni erkin fikr bildirishga undaydi. Ayniqsa, guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi, bir-birining nutqini tinglaydi va muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirishda interaktiv metodlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi”[3]. Darhaqiqat, zamonaviy metodlar yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarni faol ishtirokchi

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

sifatida jalb qiladi. Natijada o‘quvchilar dars jarayonida mustaqil fikrlashga, savollarga erkin javob berishga va o‘z fikrini asoslab aytishga odatlanadi. Ona tili darslarida matn ustida ishlash metodlari ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Matnni ifodali o‘qish, mazmunini qayta hikoya qilish, matn asosida savol-javob o‘tkazish va reja tuzish orqali o‘quvchilarning nutqi boyitiladi. Ayniqsa, hikoya va ertaklarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar yangi so‘zlarni o‘rganadi hamda ularni o‘z nutqida qo‘llashga harakat qiladi. Bu esa lug‘at boyligini oshirib, og‘zaki va yozma nutqning rivojlanishiga yordam beradi. “Matn bilan ishlash o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish va bog‘lanishli nutqini shakllantirishning samarali usullaridan biridir”[5]. Shu sababli ona tili darslarida matnli topshiriqlarga keng o‘rin berish maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilar matnni o‘qish va tahlil qilish orqali nafaqat til qoidalarini o‘rganadi, balki mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmasiga ham ega bo‘ladi. Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda ijodiy topshiriqlarning o‘rni ham beqiyosdir. Insho yozish, rasm asosida hikoya tuzish, maqol va topishmoqlar ustida ishlash, dialog yaratish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Ayniqsa, rolli o‘yinlar va sahnalashtirish usullari o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirib, ularni erkin so‘zlashishga o‘rgatadi. Bunday metodlar orqali bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonch hissi ham shakllanadi. “Ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va nutqiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi”[4]. Demak, ona tili darslarida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ijodiy mashqlardan foydalanish muhim pedagogik talab hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining nutqiy kompetensiyani rivojlantirishdagi roli alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘zining ravon, ifodali va adabiy til me‘yorlariga mos nutqi bilan o‘quvchilarga namuna bo‘lishi kerak. Dars davomida o‘quvchilar bilan samimiy muloqot qilish, ularning fikrini tinglash va rag‘batlantirish orqali o‘qituvchi nutqiy muhitni shakllantiradi. Bu esa o‘quvchilarning erkin va faol fikr bildirishiga yordam beradi. “Pedagogning nutq madaniyati o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishida muhim tarbiyaviy omil hisoblanadi”[1]. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari nutq ustida muntazam ishlashi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirishi va kommunikativ yondashuv asosida dars tashkil etishi zarurdir. Shunday qilib, boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Interaktiv metodlar, matn ustida ishlash, ijodiy topshiriqlar va kommunikativ yondashuvlar orqali o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqi rivojlanadi, mustaqil fikrlash hamda erkin muloqot qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Bu esa barkamol, bilimli va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ta‘lim jarayonining muhim va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Nutqiy kompetensiya o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda muloqot madaniyatini tarkib toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ona tili darslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar asosida tashkil etish ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida suhbat, savol-javob, matn ustida ishlash, ijodiy topshiriqlar, rolli o‘yinlar va kommunikativ yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi. Bunday metodlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon qilishga, mustaqil xulosa chiqarishga va adabiy til me‘yorlariga rioya etishga o‘rganadi. Ayniqsa, matn bilan ishlash va ijodiy mashqlar

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirib, bog‘lanishli nutqini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining pedagogik mahorati va nutq madaniyati ham o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. O‘qituvchi o‘zining ravon va ifodali nutqi bilan o‘quvchilarga namuna bo‘lishi, darsda qulay kommunikativ muhit yaratishi zarur. Demak, boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muloqot qobiliyati shakllanadi. Bu esa kelajakda bilimli, erkin fikrlaydigan va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashning muhim asoslaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2020.
2. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
3. Qodirova F.R. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent, 2020.
4. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2019.
5. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

**BOSHLANG‘ICH SINFLAR MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

*Matyakubova Gulnoza Atabekovna
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti,
“Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrası v.b.dotsenti
Karimboyeva Zebuniso Xursandbek qizi
UrDPI Boshlang‘ich ta’lim fakulteti
3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish metodikasi yoritilgan. Matematika ta’limida interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, mantiqiy masalalar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoni hal qilish ko‘nikmalari hamda matematik tafakkurini rivojlantirishning samarali usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, matematika darslari, mantiqiy fikrlash, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, matematik tafakkur, pedagogik texnologiyalar, muammoli ta’lim.

Аннотация: В данной статье рассматривается методика развития логического мышления учащихся на уроках математики в начальных классах. Проанализировано значение использования интерактивных методов, дидактических игр, логических задач и инновационных педагогических технологий в математическом образовании. Также освещены эффективные способы развития самостоятельного мышления, навыков решения проблем и математического мышления учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, уроки математики, логическое мышление, интерактивные методы, дидактические игры, математическое мышление, педагогические технологии, проблемное обучение.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Abstract: This article discusses the methodology for developing logical thinking skills in primary school mathematics lessons. The importance of using interactive methods, didactic games, logical tasks, and innovative pedagogical technologies in mathematics education is analyzed. The article also highlights effective ways to improve students’ independent thinking, problem-solving skills, and mathematical reasoning abilities.

Keywords: primary education, mathematics lessons, logical thinking, interactive methods, didactic games, mathematical thinking, pedagogical technologies, problem-based learning.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ta‘lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki matematika fani o‘quvchilarda nafaqat hisoblash ko‘nikmalarini, balki tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi intellektual faoliyatni ham shakllantiradi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan darslar ularning matematik tafakkurini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun avvalo o‘quvchilarda mustaqil mushohada yuritish ko‘nikmalarini shakllantirish lozim. Bunda o‘qituvchi o‘quvchilarga tayyor bilimni berishdan ko‘ra, ularni izlanishga, muammoni mustaqil hal etishga yo‘naltirishi kerak. Pedagogik adabiyotlarda ta‘kidlanganidek, “Matematika tafakkurni o‘stiruvchi asosiy fanlardan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi”[1]. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda matematik topshiriqlarni oddiydan murakkabga qarab tashkil etish muhim hisoblanadi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda didaktik o‘yinlarning o‘rni katta. Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilar dars jarayonida faol qatnashadi, matematik tushunchalarni qiziqarli shaklda o‘zlashtiradi hamda mustaqil fikr yuritishga odatlanadi. Masalan, “Kim tez topadi?”, “Ortiqchasini aniqlang”, “Mantiqiy zanjir” kabi o‘yinlar o‘quvchilarning diqqatini jamlaydi va tezkor fikrlashini rivojlantiradi. Olimlarning fikricha, “didaktik o‘yinlar bolalarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi samarali vosita hisoblanadi”[2]. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, matematika darslarida muammoli vaziyatlarni yaratish ham o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi. Muammoli ta‘lim jarayonida o‘quvchilar oldiga yechimini topish zarur bo‘lgan savol yoki topshiriq qo‘yiladi. O‘quvchilar esa muammoni tahlil qilish, turli usullarni solishtirish va xulosa chiqarish orqali bilimlarni o‘zlashtiradilar. Bu esa ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashini shakllantiradi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, “muammoli ta‘lim o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi”[3].

Interfaol metodlardan foydalanish ham matematika darslarining samaradorligini oshiradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Insert” kabi metodlar o‘quvchilarning erkin fikr bildirishiga, matematik masalalarni turli usullar bilan yechishga va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Ayniqsa, guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi, boshqalarning nuqtai nazarini tinglaydi va umumiy xulosaga kelishni o‘rganadi. Pedagog olimlar “interfaol metodlar ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshiradi va mustaqil fikrlashga undaydi”[4] deb ta‘kidlaydilar. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalardan foydalanish ham muhim metodik vositalardan biri hisoblanadi. Mantiqiy masalalar o‘quvchilarning tafakkur doirasini kengaytiradi, topqirlik va tezkorlikni

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

rivojlantiradi. Bunday masalalarni yechish jarayonida o‘quvchilar masalaning shartini tahlil qiladi, bog‘lanishlarni aniqlaydi va eng maqbul yechimni topishga harakat qiladi. Natijada ularda matematik tafakkur bilan birga sabr-toqat va izchillik ham shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Didaktik o‘yinlar, interfaol metodlar, muammoli ta‘lim va mantiqiy masalalardan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish qobiliyati hamda matematik tafakkurini rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bikbayeva N. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
2. Jumayev M. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. — Toshkent: Fan, 2009.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
4. Yo‘ldoshev J. Ta‘lim yangilanish yo‘lida. — Toshkent: Sharq, 2000.

**MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALAR BILAN ISHLASHNING
METODIK ASOSLARI**

**Matyakubova Gulnoza Atabekovna,
UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti**

“Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası v.b.dotsenti.
ollomovairoda0112@gmail.com; tozagulsatimova3@gmail.com
Ollomova Iroda Sobir qizi, Satimboyeva Tozagul Dilmurod qizi
UrDPI Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti 2 boshqich talabalari

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktablari matematika darslarida mantiqiy masalalardan foydalanishning ta‘limiy va tarbiyaviy ahamiyati, mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning metodik asoslari yoritilgan. Shuningdek, mantiqiy masalalarning turlari, ularni yechish bosqichlari va samarali metodlar tahlil qilingan.

KALIT SO‘ZLAR: mantiqiy tafakkur, mantiqiy masalalar, metodika, tahlil, sintez, kombinatorika, taqqoslash, izlanish.

ABSTRACT: This article discusses the educational and pedagogical significance of using logical problems in mathematics lessons in general secondary schools, and highlights the methodological foundations for developing logical thinking. It also analyzes the types of logical problems, the stages of solving them, and effective methods.

KEYWORDS: logical thinking, logical problems, methodology, analysis, synthesis, combinatorics, comparison, research.

АННОТАЦИЯ: В данной статье раскрываются образовательное и воспитательное значение использования логических задач на уроках математики в общеобразовательных школах, а также методические основы развития логического мышления. Также проанализированы виды логических задач, этапы их решения и эффективные методы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: логическое мышление, логические задачи, методика, анализ, синтез, комбинаторика, сравнение, исследование.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

KIRISH: Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishi va mantiqiy tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, matematika darslari o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Matematikada mantiqiy masalalar bilan ishlash esa bolalarning nafaqat hisoblash ko‘nikmalarini, balki kuzatish, tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish malakalarini ham rivojlantiradi.

Mantiqiy masalalar o‘quvchini izlanishga undaydi, uning qiziqishini oshiradi va darsni jonlantiradi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini tashkil etishda mantiqiy topshiriqlardan samarali foydalanish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi axborotlashgan zamonda yosh avlodni nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtirishga, balki mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashishga va muammoli vaziyatlarni to‘g‘ri tahlil qilishga o‘rgatish ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Matematika fani o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini shakllantirishda eng samarali vosita hisoblanadi. Matematika darslarida mantiqiy masalalar bilan ishlash o‘quvchilarda tasavvur qilish, solishtirish, umumlashish, xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyat usullarini rivojlantiradi.

MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALARNING O‘RNI

Mantiqiy masalalar – bu yechimi to‘g‘ridan-to‘g‘ri standart formulalar yoki hisoblash amallari bilan emas, balki mulohaza yuritish, tahlil qilish va mantiqiy izchillik asosida topiladigan masalalardir. Ular quyidagi funksiyalarni bajaradi: Aqliy salohiyatni oshirish: O‘quvchilarni «nima uchun?» degan savol ustida bosh qotirishga o‘rgatadi. Qiziqishni orttirish: Darsning qiziqarli va jonli o‘tishini ta’minlaydi. Hayotiy ko‘nikmalar: Kundalik hayotdagi muammoli vaziyatlarni yechish malakasini shakllantiradi. **MANTIQUIY MASALALAR BILAN ISHLASHNING METODIK ASOSLARI** Mantiqiy masalalarni o‘qitishda quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1.Oddiydan murakkabga tamoyili Dastlab sodda va qisqa masalalar berilib, asta-sekin murakkabroq topshiriqlarga o‘tiladi. Bu o‘quvchilarning ishonchini oshiradi va ularni qiyinchilikdan cho‘chitmaydi.

2.Ko‘rgazmalilik tamoyili Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun rasm, predmet, kartochka va sxemalardan foydalanish samarali hisoblanadi. Ko‘rgazmali vositalar bolalarning masalani tez tushunishiga yordam beradi. Masalan, rangli shakllar, geometrik figuralar yoki hayvonlar rasmi orqali mantiqiy topshiriqlar tashkil etish mumkin.

3. Analiz va sintez metodi: Masala shartini qismlarga ajratish (tahlil) va keyin ularni birlashtirib, umumlashgan xulosa chiqarish.

4. Taqqoslash metodi: O‘quvchilarni narsalar yoki jarayonlarning o‘xshash va farqli tomonlarini topishga o‘rgatish.

5. Grafik va sxematik metodlar: Masala shartini jadval, chizma yoki grafik ko‘rinishida tasvirlash. Ayniqsa, haqiqat jadvalini tuzish kombinatorik masalalarni yechishda yordam beradi.

6. Izlanish va ijodiy yondashuv: O‘quvchilarga tayyor yechimni bermay, ularni yechimni o‘zlari qidirib topishga yo‘naltirish.

MANTIQUIY MASALALAR TURLARI VA ULARNI YECHISH BOSQICHLARI

Matematika darslarida quyidagi turdagi mantiqiy masalalardan foydalanish tavsiya etiladi:

Haqiqiy mulohazalar: To‘g‘ri yoki noto‘g‘ri fikrlarni aniqlashga doir masalalar.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Kombinatorik masalalar: Imkoniyatlarni sanash va joylashtirish (masalan, "necha xil usulda tanlash mumkin?").

Tartiblashga doir masalalar: Narsalarni o‘lchami, vazni yoki joylashuvi bo‘yicha tartiblash.

"O‘tish" va "o‘tkazish" masalalari: Muammoli vaziyatdan chiqish yo‘llarini izlash.

Mantiqiy masalani yechish bosqichlari:

1. Masala shartini tushunish va tahlil qilish (o‘qituvchi o‘qib berishi yoki o‘quvchilar mustaqil o‘qishi).

2. Masalaning qisqa shartini jadval yoki chizma shaklida yozish.

3. Mantiqiy zanjirni qurish (agar... u holda...).

4. Yechimni tekshirish va asoslash.

MANTIQUIY MASALALARNING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Mantiqiy masalalar — bu oddiy hisoblashdan tashqari fikrlash, mulohaza yuritish va tahlil qilishni talab qiladigan topshiriqlardir. Bunday masalalarni yechishda o‘quvchi tayyor formuladan emas, balki o‘z fikridan foydalanadi.

Mantiqiy masalalarning asosiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi: o‘quvchilarning

mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi;

mustaqil fikrlashga o‘rgatadi;

diqqat va xotirani mustahkamlaydi;

tez va aniq xulosa chiqarish ko‘nikmasini shakllantiradi;

matematika faniga qiziqishni oshiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mantiqiy masalalar sodda, qiziqarli va hayotiy mazmunda bo‘lishi lozim. Chunki kichik yoshdagi bolalar ko‘proq obrazli va amaliy fikrlashga moyil bo‘ladilar.

Xulosa qilib aytganda, matematika darslarida mantiqiy masalalar bilan ishlash o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Bunday topshiriqlar orqali bolalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash va muammoni hal etish ko‘nikmalari shakllanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalardan muntazam va maqsadli foydalanish ta’lim samaradorligini oshiradi. Matematika darslarida mantiqiy masalalar ustida tizimli ishlash o‘quvchilarning nafaqat matematik bilimlarini mustahkamlaydi, balki ularning mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va tanqidiy tafakkurga ega shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi. Mantiqiy masalalar – bu aql charxi bo‘lib, o‘quvchilarni hayotiy muammolarga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2016.
2. Bikbayeva N.U., Yangabayeva E.Y. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2019.
3. Hasanboyeva O., To‘raqulov X. Pedagogika. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.
4. Jumayev M.E. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2015.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

5. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi. Boshlang‘ich ta‘lim matematika fani o‘quv dasturi. – Toshkent, 2021.
6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent, 2014.

**TALABALARDA ILMIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-
PSIXOLOGIK JIHATLARI**

Matyakubova Gulnoza Atabekovna

Urganch davlat pedagogika institute Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti “Boshlang‘ich ta‘lim
metodikasi” kafedrası v.b.dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda ilmiy tafakkurni rivojlantirish jarayoni ijtimoiy-psixologik jihatdan tahlil qilinadi. Ilmiy tafakkur insonning haqiqatni anglashida, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishda va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda ijtimoiy omillar, shaxsiy psixologik xususiyatlar hamda ta‘lim muhitining ilmiy tafakkur shakllanishiga ta‘siri o‘rganiladi. Shuningdek, talabalarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularda innovatsion yondashuvni shakllantirish va ijodiy tafakkurni qo‘llab-quvvatlash masalalariga e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: Ilmiy tafakkur, talaba, ijtimoiy-psixologik jihatlar, tanqidiy fikrlash, ta‘lim muhit, innovatsion yondashuv.

Abstract: This article analyzes the process of developing scientific thinking in students from a socio-psychological perspective. Scientific thinking plays a crucial role in understanding reality, drawing scientifically based conclusions, and enhancing critical thinking. The study examines the influence of social factors, individual psychological characteristics, and the educational environment on the formation of scientific thinking. Additionally, it focuses on fostering independent thinking, cultivating an innovative approach, and supporting creative reasoning among students.

Key words: Scientific thinking, student, socio-psychological aspects, critical thinking, educational environment, innovative approach. **Аннотация:** В данной статье рассматривается процесс развития научного мышления у студентов с социально-психологической точки зрения. Научное мышление играет важную роль в познании реальности, формировании научно обоснованных выводов и развитии критического мышления. В исследовании анализируются влияние социальных факторов, индивидуальные психологические особенности и образовательная среда на формирование научного мышления. Также уделяется внимание развитию самостоятельного мышления, формированию инновационного подхода и поддержке творческого мышления у студентов.

Ключевые слова: Научное мышление, студент, социально-психологические аспекты, критическое мышление, образовательная среда, инновационный подход.

Shaxs dunyoqarashining rivojlanishi doimo jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Zamonaviy ta‘lim holatining o‘ziga xos xususiyati – bilim paradigmasining shaxsga yo‘naltirilganligiga o‘tishi, bu barcha asosiy pedagogik ko‘rsatmalarni, shu jumladan talabalarining dunyoqarashni shakllantirishda qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Har bir davr ijtimoiy tuzilishga, fan va ta‘limning rivojlanish darajasiga mos ravishda dunyoqarashni shakllantirish masalalarini hal qiladi.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

Yosh oilalarda ijtimoiy intellekt shakllanishining psixologik determinantlarini shakllantirish muammosi bo'yicha ilmiy-psixologik tadqiqotlarni tahlil qiladigan bo'lsak, tafakkur talabalarining ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning ahamiyatini yuksak baholab, bir qancha qiziqarli va amaliy jihatdan qimmatli takliflar, g'oyalar, tushunchalarni analiz sintez qilish vazifasini bajaradi.

Zamonaviy jamiyatda talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy tafakkur insonning borliqni obyektiv idrok etishi, mavjud muammolarni tahlil qilish va ularning echimini izlash qobiliyatini shakllantiradi. Shu sababli, talabalar orasida ilmiy tafakkurni rivojlantirish jarayoni ijtimoiy va psixologik jihatdan chuqur o'rganilishi lozim.

Ilmiy tafakkur – bu insonning borliq haqidagi bilimlarni mantiqiy va ilmiy asoslangan tarzda tushunish qobiliyatidir [1]. U inson tafakkurining rivojlanish bosqichlaridan biri bo'lib, ratsional yondashuv, eksperiment va tahlil asosida shakllanadi. Piaget (1972) ta'kidlaganidek, inson tafakkuri tajriba va ijtimoiy muhit ta'sirida rivojlanadi [2]. Shu bois, talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish jarayoni nafaqat ta'lim tizimi, balki ijtimoiy omillar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Ilmiy tafakkurning rivojlanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar quyidagilardan iborat:

1. Oila va jamiyatning ta'siri. Talabaning ilmiy dunyoqarashi ko'p jihatdan uning oilasi va ijtimoiy muhiti bilan bog'liq. Vygotsky (1986) fikricha, ijtimoiy muloqot va madaniy tajriba tafakkurning shakllanishida asosiy omillardan biridir [3].

2. Ta'lim muhitining ahamiyati. Universitet va akademik muhit talabalarining ilmiy tafakkurini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv darslar, ilmiy tadqiqotlarga jalb etish va innovatsion pedagogik yondashuvlar bunda asosiy omillar hisoblanadi [4].

3. Tanqidiy va ijodiy tafakkurning rivoji. Ilmiy tafakkurning shakllanishida tanqidiy fikrlash muhim ahamiyatga ega. Dewey (1933) ta'kidlaganidek, har qanday ilmiy yondashuv kuzatish va tahlil qilish jarayoniga asoslanadi [5].

Ilmiy tafakkurni rivojlantirish usullari

Talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- Muammoli ta'lim. Bu usul talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi va ular oldida yangi ilmiy muammolarni qo'yib, echim topishga rag'batlantiradi.

- Ijodiy yondashuv va eksperimentlar. Ilmiy tafakkur tajribalar asosida shakllanadi. Shu sababli, amaliy mashg'ulotlar va ilmiy loyihalar talabalarining tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

- Ilmiy muhit yaratish. Universitetlarda ilmiy seminarlar, konferensiyalar va ilmiy to'garaklar tashkil etish talabalarining ilmiy fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish nafaqat ularning shaxsiy intellektual o'sishi, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy va psixologik omillar ushbu jarayonga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ta'lim muassasalari va jamiyatning bu boradagi o'rni yanada kuchaytirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Popper K. "The Logic of Scientific Discovery". – London: Routledge, 2002
2. Piaget J. "The Psychology of Intelligence". – London: Routledge, 1972.

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

3. Vygotsky L.S. "Thought and Language". – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
4. Назаров Қ. "Педагогик психология". – Тошкент: Университет, 2020.
5. Юсупов У. "Ижтимоий психология асослари". – Тошкент: Ўқитувчи, 2021.

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	MUNDARIJA	
	3-SHO‘BA. TA‘LIM EKOTIZIMI SHAROITIDA TARBIYA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH VA IJTIMOIIY TENGLIKNI TA‘MINLASH MASALALARI	
1.	ZULFIYA KARIMOVA. KAPSAYICI EĞİTİM ORTAMINDA ÖĞRENCİLERİN ALGİSAL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GELECEĞİN ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN HAZIRLANMASI.	3
2.	МЕДИЕВИЧ ЮСУПОВ, ОЗОД ИБРАГИМОВИЧ ХАСАНОВ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО РАВЕНСТВА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА В ПЕРИОД ТРЕТЬЕГО РЕНИССАНСА	4
3.	JUMANYAZOVA MUXABBAT XUSINOVNA. INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING LUG‘AT BOYLIGINI OSHIRISH	9
4.	OLLABERGANOVA SANOBAR XAMIDOVNA. FOLKLOR JANRLARI VA ULARNING IJTIMOIIY, METODIK VA LINGVISTIK FUNKSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	13
5.	QURBANOVA YULDUZXON ILXAMOVNA. ONA TILI DARSLARIDA RAQAMLI RESURSLARDAN FOYDALANISH ORQALI NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	16
6.	MATNAZAROV J.K. “TOYOQTOMDA TO‘Y BO‘LMAGAN EDI...ASARINI O‘QITISHNING INTERFAOL MODELLARI.	20
7.	TILAVOVA MINAVAR DURDIYEVNA. TALABALARINING NUTQIY KOMPERENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI	23
8.	ATAJONOVA SADOQAT BAXTIYOROVNA. INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA NUTQIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA O‘QUV-BILUV TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH (4-SINF MISOLIDA)	26
9.	ATAJONOVA SHOHISTA SOATBOYEVNA. O‘ZBEK VA TURK MAQOLLARINING SEMANTIK MAYDONI VA ULARDA YETAKCHI MAVZULARNING IFODALANISHI.	30
10.	SADULLAYEV ATANAZAR ATAXANOVICH. MILLIY HARAKATLI O‘YINLARINING BOSHLANG‘ICH SINF TA‘LIMIDAGI AHAMIYATI.	34
11.	BEKCHANOV MA‘MUR TOXIR O‘G‘LI. TALABALAR JISMONIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH VA MONITORING QILISHNI DOLZARB MUAMMOLARI.	37
12.	YESHIMBETOVA OYSHA KOMILJON QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSION O‘QITISH METODLARI. TURKIY DAVLATLAR TAJRIBASIDA.	40
13.	SAPAYEVA DINARAXON RUSLANOVNA. RAQAMLI TA‘LIM MUHITIDA GENDER YONDASHUV ASOSIDA O‘QUVCHILARDA SHARQONA TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.	45
14.	ELTAZAROVA SHOXIDA SARDORBЕК QIZI. BOSHLANG‘ICH ONA TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA TA‘LIMIY O‘YINLARDAN FOYDALANISHGA INNOVATSION YONDASHUV.	49

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

15.	YUSUFBOYEV SHOXRUX G‘AYRAT O‘G‘LI, YADGAROVA DINARA BAXODIROVNA. FUTBOL HAKAMLARINING JISMONIY VA KASBIY TAYYORGARLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI.	53
16.	DJURAYEVA GULMIRA BAXROMOVNA. BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KASBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN TARBIYAVIY ISH METODIKASI.	56
17.	NAFASOV DONIYOR SHERNAFASOVICH, BOTIROVA GULIRUHSORA ZARIFBOY QIZI. TALABA - YOSHLARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.	58
18.	PIRMETOVA OZODAXON SAPARBOYEVNA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNING KONSTRUKTIV QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI	62
19.	SAIDJANOVA ZEBO KOMILOVNA, GAVHAR MATYOQUBOVA. BADIY ASAR BOSH QAHRAMONLARI TIMSOLINI TAHLIL QILISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI INTERAKTIV O‘QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI.	67
20.	OLLABERGANOVA SANOBAR XAMIDOVNA, BOBOJONOVA GULNORA. IMLOVIY BILIMLARNI IMLOGA DOIR MASHQLAR VA MASHG‘ULOTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.	72
21.	OLLABERGANOVA SANOBAR XAMIDOVNA, POLVONOVA GULYOR. BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI.	75
22.	OLLABERGANOVA SANOBAR XAMIDOVNA, ISMAILOVA GULNORA. ISTIQLOL MAVZUSI BILAN BOG‘LIQ SHE‘RIY ASARLARNI O‘QISH DARSLARINI ZAMONAVIY TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TASHKIL QILISH VA O‘TKAZISH YO‘LLARI.	80
23.	SAPAYEVA B.Q, XOJIYEVA ZIYODA DAVLATNAZAR QIZI. O‘QUVCHILARNI INSHO YOZISHGA O‘RGATISH MUAMMOSI VA UNING METODIK YECHIMLARI.	83
24.	VAISOVA YODGORA SARDORBЕК QIZI. RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDAA BO‘LG‘USI BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV NUTQ MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH.	86
25.	JUMANYAZOVA MUXABBAT XUSINOVNA, YOQUPBAYEVA INDIRA ALLANAZAROVNA. 4-SINF ONA TILI DARSLARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TASHKIL QILISHNING METODIK JIHATLARI.	93
26.	YO‘LDASHEVA IQBOLOY BEKBO‘LSIN QIZI. RAQAMLI MUHITDA AXLOQIY-ESTETIK TARBIYANI RIVOJLANTIRISH.	97
27.	YO‘LDASHEVA IQBOLOY BEKBO‘LSIN QIZI. MAKTAB SHAROITIDA EKOLOGIK TADBIRLARNI TASHKIL ETISHDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIGI	100
28.	BAXTIYOROVA MAXLIYO BAXROM QIZI. ARALASH TA‘LIM SHAROITIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY MALAKASINI SHAKLLANTIRISH.	105
29.	SHERMETOVA NARGIZA KAMOLADDIN QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA OG‘ZAKI NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA ALGORITMIK MASHQLARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION METODIK ASOSLARI.	107

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

30.	RAIMBOYEVA MA’MURA ODILBEK QIZI. OLIY TA’LIMDA RAQAMLI INNOVATSIYALAR SHAROITIDA TALABALARNING IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENSIYASINI AKMEOLOGIK MODELASHTIRISH	111
31.	IMAMOVA NILUFAR ZABIYXULLA QIZI, SOLOYEVA RAYHONOV RAVSHANBEK QIZI. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARINING BOSHQARUV MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH.	116
32.	КАДАМОВА БАРЧИНОЙ КОСИМЖОН КИЗИ. НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВЕРБАЛЬНОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ.	119
33.	ISMAILOVA SH.K. BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA RAQAMLI TA’LIM METODIKALARINI QO‘LLASH,	122
34.	SHARIPOV DILSHOD OZATOVICH. IQTIDORLI TALABALARNI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	125
35.	RUZIBOYEVA MUNISA DAVRONBEK QIZI. TA’LIM MUASSASALARIDA OILA–MAKTAB–JAMIYAT HAMKORLIGI ASOSIDA TARBIYA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH HAMDA IJTIMOIIY TENGLIKNI MUSTAHKAMLASH YO‘LLARI	128
36.	SABIROVA MUYASSAR DILMUROD QIZI. ZAMONAVIIY TA’LIM TIZIMI EKOTIZMI SHAROITIDA TARBIYA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH VA IJTIMOIIY TENGLIKNI TA’MINLASHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEKANIZMLARI	131
4-SHO‘BA. ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA DIDAKTIK TEKNOLOGIYALARNI QO‘LLASH VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH		
1.	XUDAYBERGANOV SHUHRAT SHAVKAT O‘G‘LI. SUN‘IIY INTELLEKT ASOSIDA AKADEMIK ERKINLIK VA ILMIY-TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI	137
2.	NURULLAYEVA SHAXLO UKTAMOVNA. VIRTUAL TA’LIM MUHITIDA PEDAGOGIYALARNING O‘Z USTIDA ISHLASH BOSQICHLARI	141
3.	SALAYEVA MUXABBAT SABUROVNA. BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIIY ISHLARNING AHAMIYATI VA MAZMUNI	144
4.	NURULLAYEVA SAYYORA UKTAMOVNA. RAQAMLI TA’LIM TEKNOLOGIYALARI VA UNING TEXNIK TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI IMKONIYATLARI	148
5.	SOATOVA NODIRA ISOMITDINOVNA. HAJVIYOTDA POETIK TASVIR VA LIRIK QAHRAMON TALQINI	151
6.	DO‘STOVA SURAYYO SAVRONOVNA. YANGI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA “ALISHER NAVOIY G‘AZALLARI” MAVZUSINI O‘QITISH	156
7.	ESHONQULOVA SURAYYO ISOMIDDINOVNA. NODIRA IJODIDA JAMSHID TIMSOLI VA UNING BADIIIY JIOLARI	164
8.	GAFUROVA SURAYYO ULUG‘BEKOVNA. MUMINOVA NODIRAXON JURAYEVNA. BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI KVEST TEKNOLOGIYASI	167

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	ASOSIDA GEYMIFIKATSIYA JARAYONIGA TAYYORLASHNING TASHQI VA ICHKI OMILLARI TIZIMI	
9.	LATIPOV ABDURAHMON. “NAZMI AQOID” ASARIDA ISH-HARAKAT NOMLARI – MASDARLAR.	171
10.	YAKUBOV BEKZOD ERKINBAYEVICH. ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИДА “НАЗОРАТ ОСТИДА ОЛИШ” ТЕЗКОР ТАДБИРИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	177
11.	ZARIP MAJLISOVICH MUQIMOV, OVLAYOROV SALOHIDDIN G‘ANISHEROVICH. TA‘LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN‘IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	183
12.	ABDUMAJITOV AVAZJON SHUHRAT O‘G‘LI. TASVIRIY SAN‘AT DARSLARIDA KRITA GRAFIK DASTURI VA SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI INTEGRATSIYALASHNING METODIK ASOSLARI	186
13.	JUMANAZAROVA GULSHODA QUDRATBEK QIZI. RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINING TALABALAR NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI IMKONIYATLARI	188
14.	ALLABERGANOVA SHOHISTA RUSTAM QIZI. BO‘LG‘USI BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MA‘NAVIY-AXLOQIY TAFAKKURNI SANOGEN TARBIYALASH IMKONIYATLARINI	191
15.	YULDOSHEVA NOZIMA FARHOD QIZI. RAQAMLI TA‘LIM MUHITIDA NODAVLAT OLIY TA‘LIM MUASSASASI TALABALARIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	196
16.	B.R.MARIMBAYEVA. EVTAGOGIKA ASOSIDA TA‘LIM JARAYONI TASHKIL QILISHNING PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENSIYASIGA TA‘SIRI.	199
17.	ABDIRIMOVA SHOKHSANAM KHUDAYBERGANOVNA. THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE VERIFICATION PRINCIPLE AND ITS ROLE IN THE EDUCATIONAL PROCESS	202
18.	КАДАМОВА БАРЧИНОЙ КОСИМЖОН КИЗИ. НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ УСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.	204
19.	XUDAYBERGANOVA FERRUZA JONIBEK QIZI. INKLYUZIV TA‘LIM SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILINI O‘QITISHDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	208
20.	SHAMUROTOVA SEVINCH QUVANDIQ QIZI. TA‘LIMDA IJTIMOIIY TENGSIZLIK: STRUKTURAVIY MUAMMOLAR VA PEDAGOGIK TRANSFORMATSIYA STRATEGIYALARI	211
21.	AZADOVA MAHLIYO ODILBEKOVNA. PEDAGOGIK TA‘LIMDA KREATIV TRANSFORMATSIYA VA REFLEKSIV FAOLIYAT: BO‘LG‘USI PEDAGOGLAR TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	213
22.	RAXIMBERGANOVA SOHIBA JAMOL QIZI. RAQAMLI TA‘LIM VA UNING IMKONIYATLARI.	215
23.	RO‘ZMETOVA MUSLIMA OLLAYOR QIZI. TARBIYAVIY JARAYONLAR SIFATINI TA‘MINLASHDA BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNING INTERPRETATSIYA QILISH MAHORATINI TAKOMILLASHTIRISH	217

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

24.	YUSUPOVA SHOXIDA HUSAYINOVNA. ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: RAQAMLASHTIRISH VA INDIVIDUALIZATSIYA KONTEKSTIDA.	220
25.	NAZAROVA SADOQAT ILHOM QIZI. TA’LIM JARAYONIDA INDIVIDUAL YONDASHUV VA DIFFERENSIAL O’QITISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI	222
26.	ABDULLAYEVA O’G’ILOY ABDIRAHMON QIZI. SUN’IY INTELLEKTNING TA’LIMDAGI O’RNI	225
27.	ALLABERGANOVA SHOXISTA ZOKIR QIZI. PEDAGOGIK JARAYONDA MOTIVATSIYANING O’RNI	227
28.	YUSUPOVA FERUZA HAJIBOY QIZI. OLIY TA’LIM MUHITIDA ICHKI MIGRANT TALABALAR IJTIMOIIY MOSLASHUVINING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	229
29.	ATADJONOVA DINORA ULUG’BEKOVNA. SHAXSGA YONALTIRILGAN TA’LIM KONSEPSIYASI	232
30.	KOZIYEVA FAZILAT SADULLAYEVNA. RAQAMLI MULTIMODAL RESURLARNING PEDAGOGIK MOHIYATI	234
31.	СОБИРОВА НАФИСА ЯНГИБОЙ КИЗИ. ВОЗМОЖНОСТИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В РАЗВИТИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	237
32.	KOZIYEVA FAZILAT SADULLAYEVNA. XORIJIIY VA MILLIIY TAJRIBADA BO’LAJAK BOSHLANG‘ICH TA’LIM O’QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH	240
33.	YO’LDASHEVA SOHIBA AZAMAT QIZI. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI PEDAGOG-TARBIYACHILARINING KASBIY MOBILIGINI SHAKLLANTIRISH	243
34.	ABDRIMOV ZARIFBOY ERKINOVICH. OLIY TA’LIMDA 5E MODELII ASOSIDA DARS JARAYONINI TASHKIL ETISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI	248
35.	ШАРИПОВА МУХАББАТ ЮЛДАШЕВНА. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА	252
36.	ШАРИПОВА МУХАББАТ ЮЛДАШЕВНА. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ КРИТИЧЕСКОГО И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ	258
37.	САЛАЕВА ОЗОДА МУЗАФФАРОВНА. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТИКО-ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ.	264
38.	DADABAYEVA NASIBA NURYAGDI QIZI. PEDAGOGIK TECHNOLOGIYALAR ORQALI TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TECHNOLOGIYALARNI TADBIQ ETISH	266
39.	АЛЛАБЕРГЕНОВА ДИЛНОЗА. СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СОДЕРЖАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	269

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

40.	ESHCHANOVA GAVHAR OTAJONOVNA. SOTIMBOYEVA SEVINCHOY UMIDBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARNING O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA XALQ OG‘ZAKI IJODI NAMUNALARINI O‘RGATISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV	274
41.	ATAXANOVA MANZURA RAJABBOYEVNA. BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARI VA UNI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	277
42.	G‘ANIYEVA ADIBA TURSINBOY QIZI. TALABALARDA KOGNITIV TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	281
43.	GO‘ZAL SHARIPOVA. BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING IQTISODIY SAVODXONLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDA MARKETING TUSHUNCHALARINI O‘QITISH METODIKASI	284
44.	JUMANMAZAROVA GULXAYO SHOKIR QIZI. MAHMUD ZAMAXSHARIYNING “MUQADDIMATUL-ADAB” ASARIDAGI SINONIMIK QATORLARNING TA‘LIM JARAYONIDAGI LINGVODIDAKTIK IMKONIYATLARI	287
45.	ФАРХУТДИНОВА ФЛЮЗА ФАРИТОВНА. ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ ¹ ТЕХНОЛОГИЙ	292
46.	ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. ИБАДУЛЛАЕВА НАРГИЗА БУХАРБАЕВНА. ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ, ОСНОВАННЫХ НА ИСКУССТВЕННОМ ИНТЕЛЛЕКТЕ И ГЕЙМИФИКАЦИИ	294
47.	ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. РАЗЗАКОВА НИЛУФАР САБИРОВНА. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМАХ	296
48.	СОБИРОВА МУАТТАР ИКРОМ КИЗИ. ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	299
49.	ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. САТТАРОВА САРВИНОЗ КУДРАТ КИЗИ. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	302
50.	ЮЛДАШЕВ ТЕМУР ИЛХОМОВИЧ. ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. АДАПТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ В ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМАХ: РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ	305
51.	ХРАМОВА АНАСТАСИЯ ЕВГЕНИЕВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ	308
52.	ЮСУПОВА ДИНАРА ШУХРАТОВНА. ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. РОЛЬ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	311

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	И ГЕЙМИФИКАЦИИ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ	
53.	РАХИМОВА ЗАМИРА ЮСУФОВНА. СИНЕРГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБУЧЕНИИ.	314
54.	TURAYEVA MUHABBAT. TA‘LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN‘IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	316
55.	ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПЛАТФОРМЫ: СИНЕРГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБУЧЕНИИ	318
56.	HAYDAYQULOV OTABEK TO‘RAMUROTOVICH. TEXNOLOGIK TA‘LIMDA INNOVATSION VOSITALARNI QO‘LLANILISHINING AHAMIYATI	322
57.	ILXOMOVA SUYUMAXON PO‘LATJON QIZI. GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYASI ORQALI FOLKLOR MATERIALLARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI	324
58.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. IMAMOVA MUQADDAS YUSUPBAY QIZI. AXLOQIY TARBIYA JARAYONIDA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	328
59.	YANGIBAEVA IKLIMA ATAXANOVNA. UMUMTA‘LIM MAKTABLARIDA INGLIZ VA O‘ZBEK XAIQ ERTAKLARIDAGI ARXETIPLAR TAHLILIGA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV	331
60.	MATYAKUBOVA ZUBAYDA YUSUBOVNA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	335
61.	KENJAYEVA MUBORAK QURBONDURDIYEVNA. SUN‘IY INTELLEKT YORDAMIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MANTIQIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	337
62.	PIROVA RISOLATJON JO‘SHIBBERGANOVNA. BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING RAQAMLI KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKTNING AHAMIYATI	338
63.	RAXIMOVA ZUHRA YUSOPOVNA. SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDA DARS ISHLANMALARINI YARATISH: BOSHLANG‘ICH SINFLAR MISOLIDA	340
64.	O‘RUNOVA XOSIYAT BAHODIROVNA. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INDIVIDUAL TA‘LIMNI TASHKIL ETISHDA SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	342
65.	AMINOVA NAFISA QO‘ZIBOYEVNA. DARSGA TAYYORGARLIK JARAYONIDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI	344
66.	IVATOVA GULNORA RAXIMOVNA. SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA PEDAGOGIK JARAYONLARGA INTEGRATSIYASI VA UNING METODIK IMKONIYATLARI	345
67.	AXMEDOVA XAMIDA ABDULLAEVNA. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA KAHOOT INTERAKTIV TESTLARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK SAMARADORLIGI	347

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

68.	BOZORBOYEVA MARJONA G‘ULOMJON QIZI. DARS SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI PREZENTATSIYA VA VIZUAL MATERIALLAR TAYYORLASHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH	349
69.	EGAMBERGANOVA SHOXISTA UKTAM QIZI. SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKILLASHTIRISHDA QUILLBOT DAN FOYDALANIB MATN YARATISH BO‘YICHA TAVSIYALAR	351
70.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘RGANILADIGAN NOSTANDART MASALALARNI ORGANISHDA SUNIY INTELLEKTDAN FOYDALANISH	354
71.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. SA‘DULLAYEVA ILMIRA ILHOM QIZI. 1-SINF O‘QUVCHILARI UCHUN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH	356
72.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. DAVLATOVA ZEBOXON QALANDAR QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	358
73.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. ESHCHANOVA SEVINCHOY KAMOL QIZI. SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDA HARAKAT MASALALARINI O‘QITISH ORQALI BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	362
74.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. ISLAMBAYEVA MOHINUR XUDAYAR QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA “KASRLAR” MAVZUSINI RASMLAR ORQALI O‘RGATISH	364
75.	MATKARIMOVA KUMUSHOY SANJAR QIZI. O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING VATANPARVARLIK TUYG‘USINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH	366
76.	VAISOVA LAYLO ALIMBAYEVNA. TA‘LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR, SUN‘IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	368
77.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. MADREYMOVA MOXIDA MAXMUD QIZI. MAKTAB O‘QUVCHILARIGA KOMBINATORIKANI O‘RGATISHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH	371
78.	XIDIRBAYEVA NARGIZA ATABEKOVNA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHLARI UCHUN METODIK KO‘RSATMALAR	373
79.	KARIMOVA KUNDUZ RUZIBAYEVNA. SOBIROVA HAYOTXON MUZAFFAR QIZI. KOMBINATORIK MASALALARNI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA RASMLAR YORDAMIDA O‘RGATISH	375
80.	ABDUSHARIPOVA GULRUX OTABEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TA‘LIMIY O‘YINLARNING O‘RNI	378
81.	TOJIYEVA GULCHEHRA DILMUROD QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI FAOLLIKKA UNDOVCHI METODLAR	381
82.	KARIMOVA SOHIBA NORIMBOYEVNA. YOSHLARDA TA‘LIM OLISHGA NISBATAN IJOBIY MUNOSABAT SHAKLLANTIRISHDA MULOQOTNING TA‘SIRI	383

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

83.	SATIMBOYEVA MARJONA ISMOILJON QIZI. O‘QUVCHILARDA TAFAKKUR SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI	386
84.	BOBOJONOV MAHKAM DAVRONOVICH. XUDAYBERGANOVA SURAYYO SHONAZAR QIZI. SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA O‘QUVCHILARNING FANLARGA NISBATAN QIZIQISHINI OSHIRISHGA AMALIY YONDASHUVLAR	390
85.	BOBOJONOV MAHKAM DAVRONOVICH. XUDAYBERGANOVA SURAYYO SHONAZAR QIZI. SUN’IY INTELLEKT ORQALI MATEMATIKA DARSLARINI TASHKIL QILISHNING NAZARIY ASOSLARI	393
86.	BOBOJONOV MAHKAM DAVRONOVICH. SUN’IY INTELLEKT ORQALI TAYYORLANGAN TOPSHIRIQLAR YORDAMIDA O‘QUVCHILARNING PSIXOLOGIK HOLATINI ANIQLASH: ILMIY-NAZARIY VA AMALIY TAHLIL.	396
87.	TAXIROVA NAZOKAT XAMRO QIZI. KVADRAT TENGLAMALARNI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYA (O‘YINLASHTIRISH) TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	399
88.	ATABAYEVA ZEBUNISO MUXAMMAD QIZI. RAQAMLI O‘QUV MUHITINI YARATISHDA ZAMONAVIY METODLAR VA TEXNOLOGIK YONDASHUVLAR	401
89.	MADIRIMOVA MOMAJON RAXIMBOYEVNA. EGAMOVA DILFUZA NURADDIN QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYANING SAMARADORLIGI VA UNI BAHOLASH	405
90.	JABBAROVA SHAHNOZA AHMADJONOVNA. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SAMARADORLIGI	409
91.	JUMANAZAROV BUNYODBEK JAHONGIR O‘G‘LI. MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA SUN’IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI (12–15 YOSHLI O‘QUVCHILAR MISOLIDA).	411
92.	MADIRIMOV MADIRIM RAXIMBOYEVICH. 13-14 YOSHLI O‘QUVCHILARNING O‘QUV FAOLLIGINI OSHIRISHDA GAMIFIKATSIYA ELEMENTLARINING QO‘LLANILISHI	414
93.	JIYANMURATOVA GULPOSHSHA SAYLXON QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING BILIMINI BAHOLASHDA XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O‘RNI.	418
94.	BEKBERGANOVA SEVINCHOY SHAVKAT QIZI. MATEMATIKA DARSLARIDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI	420
95.	KOMILOVA SEVINCH MURODBEK QIZI. KATTA MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI YORDAMIDA AMALGA OSHIRISH	422
96.	EGAMBERGANOVA GULIDA DONIYOR QIZI. MATEMATIKA TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING ROLI	425
97.	KAMALOVA GULI DANIYOR QIZI. PISA XALQARO BAHOLASH DASTURI MAZMUN MOHIYATI VA AMALIY TAHLILI	431
98.	SHODLIKOVA GULASAL ERGASHBOY QIZI. STEAM TA’LIMI TAMOIYILLARI VA ULARNI MAKTABLARDA TATBIQ ETISH	435

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

99.	MADIRIMOVA MOMAJON RAXIMBOYEVNA. GAMIFIKATSIYANING MOHIYATI VA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA TA‘LIMIDAGI O‘RNI.	438
100.	MADIRIMOVA MOMAJON RAXIMBOYEVNA. QADAMOVA ZILOLA ZIYODULLA QIZI. RAQAMLI O‘QUV MUHITINING MOHIYATI VA UNING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMIDAGI O‘RNI.	442
101.	RAHIMBERGANOVA DONOXON O‘KTAM QIZI. RAHIMBERGANOVA SARVINOZ HAKIM QIZI. AMALIYOTDA RAQAMLI O‘QUV MUHITINI JORIY ETISH SAMARADORLIGI	446
102.	RAZZAQOV XURSAND IKROM O‘G‘LI. YOUTUBE ORQALI TABIIY FANLAR VA FIZIKANI O‘QITISHDA OMMAVIY RAQAMLI KONTENT YARATISH TAJRIBASI	450
103.	RAZZOQOV ASADBEEK ERKABOY O‘G‘LI. RAQAMLI PLATFORMALAR VA SUN‘IY INTELLEKTNING TA‘LIMIDAGI O‘RNI.	454
104.	MURTAZAYEVA U. SOBIROV SH. ABDIXOIROVA SH. XUDOYNABAYEVA E. MURODOVA N. SUN‘IY INTELLEKTNING INKLUSIV TA‘LIMIDAGI QO‘LLANILISHI VA RAQAMLI PLATFORMALARDAGI IMKONIYATLARI	457
105.	ATAJANOVA GULRUX UMIRBEK QIZI. OTABOYEVA CHAROS ABROR QIZI. BOSHLANG‘INCH SINFLARDA FE‘L SO‘Z TURKUMINI O‘QITISHDA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYASIDA FOYDALANISH METODIKASI	462
106.	ATAJANOVA GULRUX UMIRBEK QIZI. BAXTIYOROVA RO‘ZA NARIMON QIZI. ONA TILI DARSLARIDA OG‘ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH	465
107.	КОДИРБЕРГАНОВА ШОИРА КОДИРБЕРГАНОВНА. АТАДЖАНОВА ГУЛРУХ УМИРБЕКОВНА. МЕХАНИЗМЫ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ	467
108.	КЕНЖАЕВА КОМИЛА УЛУГБЕК КИЗИ. УМИДБЕКОВА МОХЛАРОЙИМ УМИДБЕКОВНА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ НАРРАТИВНОЙ ПЕДАГОГИКИ И СИСТЕМЫ МОНТЕССОРИ В ФОРМИРОВАНИИ СЕНСОРНОЙ КУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ	470
109.	YO‘LDOSHOVA RAYHONA ALISHER QIZI. OTAXONOVA GULSHAN QUVONDIQ QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA STEAM VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI TURKIY DAVLATLAR ASOSIDA	476
110.	АТАНАЗАРОВА ФАРАНГИЗ МАКСУДБЕКОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ	478
111.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. QURBONOVA MASHHURA MUZAFFAR QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FANLARNI INTEGRATSIYALASHGAN USULDA TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOSLIGI	482
112.	БЕКТУРДИЕВА АЗИЗА ТОДЖИБОЕВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ТЕХНОЛОГИЙ ГЕЙМИФИКАЦИИ.	485
113.	РАХИМОВА ФАЗИЛАТ АТАБЕКОВНА. ЮСУПБАЕВА ДИАНА ТЕМУРОВНА. ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО	488

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ СОСТАВЛЕНИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ РЕБУСОВ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ	
114.	JABBOROVA NAIMA. TALABALARNING BILIMINI BAHOLASHDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANING SAMARADORLIGI	491
115.	РАХИМОВА ФАЗИЛАТ АТАБЕКОВНА. ИСЧАНОВА МУНИРА МАХСУДЖАНОВНА. ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ УЧЁНЫХ	494
116.	RAXIMOVA FAZILAT ATABEKOVNA. SUN’IY INTELLEKT VA ILM FAN - INSONIYATNING YUKSAK TAFAKKURI MAHSULI	496
117.	RAXIMOVA FERUZA ATABEK QIZI. TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI PLATFORMALAR: SUN’IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.	498
118.	SABIROVA ILMIRA IKRAMOVNA. ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNING O’RNI VA RIVOJLANISH YO’NALISHLARI	502
119.	RAXIMOVA MADINA XASANOVNA. BO’LAJAK O’QITUVCHILARNING ILMIY-PEDAGOGIK FAOLIYATIDA GENERATIV SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI.	505
120.	RAXMANOVA MAXSUDA USMANOVNA. MUSTAQIL ISH JARAYONIDA TALABALARNING KOGNITIV FAOLIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.	509
121.	JUMANIYOZOVA SEVINCHOY FARXOD QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA GEOMETRIYA DARSLARINI GAMIFIKATSIYA ASOSIDA TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI VA SAMARADORLIGI	511
122.	ALIJOV ZUHRIDDIN ABDURAXMON O’G’LI. TA’LIM JARAYONIDA MEDIA MAHSULOTLARDAN FOYDALANISH ORQALI TAHLIL KO’NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	516
123.	BEKCHANOV NIZOMADDIN ULUG’BEK O’G’LI. XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA FAOLLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	518
124.	QABULOV BAHROM RUSTAMOVICH. O’ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDA SHAXS IJTIMOIIY MOSLASHUVINING PEDAGOGIK VA NORMATIV ASOSLARI	521
125.	TENGLASHEV MEHRIDDIN QO’RG’ONOVICH. MADANIYATLARARO MULOQOT: TUSHUNCHA, TAMOYILLAR VA HOFSTEDE–HALL NAZARIYALARINING QIYOSIIY TAHLILI	523
126.	USAROV SHOKIR ESHIMOVICH. SAVOL-JAVOB JARAYONIDA FORMATIV BAHOLASH VA XATOLARNI TUZATISH ORQALI O’QUVCHILARNING KOGNITIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	525
127.	YUSUPOVA DILAFRUZ ISMAILOVNA. FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA SAVOL TUZISH TEXNIKASINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI	528
128.	ATAGULLAYEVA NARGIZA BAKIBULLAYEVNA. 3-SINF DARSLIKLARIDAGI ORFOGRAFIYAGA OID MASHQLARNI TAHLIL QILISH	531

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

129.	JUMANIYAZOVA SHAXLO ALIMBOYEVNA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIGA QIZIQISHLARINI ORTTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLAR AFZALLIKLARI	533
130.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. OLIMBOYEVA HILOLA ILHOM QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLARNING O‘RNI	536
131.	OTAJONOVA SABO SAMANDAROVNA. ERTAK MATNI TAHLILI (1–2-SINFLAR UCHUN)	540
132.	QADAMBOYEVA SHAHRIZODA MUHAMMAD QIZI. O‘YINLI TEXNOLOGIYALAR: MATEMATIKA DARSLARIDA QIZIQISHNI UYG‘OTISHNING KALITI	543
133.	SEYTOVA GULZADA MURATBAEVNA. RIVOJLANTIRUVCHI TALIMNING TRANSFARMATSION MODELINI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH.	546
134.	USMONOVA ODINA FAHRIDDINOVNA. O‘QUVCHILARNI QADRIYATLAR VOSITASIDA TOLERANTLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	548
135.	YULDASHOVA NAZOKAT MAXSUDOVNA. O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH USULLARI	552
136.	SA‘DULLAYEVA ASALXON SHAROFIDDIN QIZI. OMONBOYEVA DILNURA AZAMAT QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTEGRATSIYALASHGAN DARSLARNI TASHKIL ETISHNING ILMIY-NAZARIYA ASOSLARI	557
137.	SULTONBOYEVA HUSNIYA. ROZMETOVA ROZGUL. RAHIMOVA DILNOZA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISH: XALQARO TAJRIBA VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR	561
138.	BOBOYEVA MOHIDIL AKBARBEK QIZI. RAJABBOYEVA SARVINOZ. NURMETOVA DILNURA. BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIK TUSHUNCHALARNI VIZUALLASHTIRISHDA GRAFIK ORGANAYZERLARNING ROLI	566
139.	DAVLETOVA XURLIQO ANVARBEK QIZI. ZAMONAVIY TA‘LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI	572
140.	G.J.HASANOVA. OLIY TA‘LIMDA PROFESSOR-O‘QITUVCHILARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISH BO‘YICHA XALQARO TAJRIBALAR TAHLILI	576
141.	RO‘ZIBOYEVA GULOY ALLANAZAROVNA. Klicheva TUMARGUL KURBANDURDIYEVNA. BOLTAYEVA ROZIYAJON SARDORBЕК QIZI. INKLYUZIV TA‘LIM VA UNING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI AHAMIYATI	579
142.	G.J.KARIMOVA. BILIMLARNI MUSTAHKAMLASHGA YO‘NALTIRILGAN O‘QUV FAOLIYATINI MODELLASHTIRISHGA TA‘SIR ETUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR	581
143.	H.R.KO‘PALOVA. OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI VA O‘QITUVCHI FAOLLIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI.	584
144.	RUSTAMOVA MUHAYYO MUSAYEVANA. “BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISI – KELAJAK POVDEVORI”	586

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

145.	RO‘ZIMOVA RO‘ZA RUSTAMOVNA. XXI ASR KO‘NIKMALARI ASOSIDA TA‘LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISH (4K MODEL ASOSIDA)	589
146.	AMATJONOVA SEVINCHOY. YUSUPOVA MOHICHEHRA. NAZARAVA SAYYORA. STEAM TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA QO‘LLASH	592
147.	MAKSUDOVA SVETLANA DAVRONBEK QIZI. ATAMURATOVA MUXLISA MANSUR QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING LUG‘AT BOYLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI	596
148.	YUSUPOVA NAVRO‘ZA IBRAGIM QIZI. RAXMONOVA NAFOSAT OTABOY QIZI. SHAMSHETOVA DINORA KUDIYAROVNA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH USULLARI	600
149.	SODIQOVA HILOLA JO‘RABEK QIZI. OLLOMOVA SHIRINOY IKROM QIZI. “MATEMATIK QOBILIYATI TURLICHA BO‘LGAN O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA DARAJALI TOPSHIRIQLARNING SAMARADORLIGI”	602
150.	XURRAMOVA FARANGIS URAZALIYEVNA. YUSUPOVA SURAYYO RUSTAMOVNA. SOBIROVA SAODATJON SHUHRAT QIZI. MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	607
151.	D.U.MATNAZAROVA. O‘QUV FAOLIYATINI MODELLASHTIRISH MUAMMOSINING PSIXOLOGIK- PEDAGOGIK TAHLILI	610
152.	MAXSUDOVA MUNISA JUR‘ATBEKOVNA. MATEMATIK MASALALAR MATNI ORQALI O‘QUVCHILARNING O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH	613
153.	RUSTAMBOYEVA NOZIMA ELBEK QIZI. QODIROVA MOHINUR XURSAND QIZI. ERGASHOVA MEHRIBON XUDOYBERGAN QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING FAZOVIIY TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISHDA 3D MODELLASHTIRISHNING O‘RNI.	618
154.	AMINOVA NAFIA SANJARBEK QIZI. POLVONOVA MUNIRA XURSANDBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH O‘RNI	623
155.	AMATJANOVA MASHHURA YASHINBEK QIZI. JUMANIYOZOVA GULASAL ILXOMBEK QIZI. “MATEMATIK TUSHUNCHALARNI KUNDALIK HAYOTDAGI MISOLLAR ORQALI TUSHUNTIRISH (MASALAN: DO‘KON, VAQT, MASOFA)”	626
156.	YULDASHEVA MUNISAXON O‘TKIR QIZI. SOBIROVA ISMIGUL MUNISBEK QIZI. YULDASHEVA GULASAL BEGMURAT QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	631
157.	QURBANOVA RA‘NO YUSUFJON QIZI. MENTAL ARIFMETIKA ELEMENTLARINI BOSHLANG‘ICH TA‘LIMG A JORIY ETISH	634
158.	RO‘ZIMATOVA SARVINOZ JAVLONBEK QIZI. O‘QUVCHILARDA MANTIQUIY MISOL VA MASALALAR ORQALI TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH	637

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

159.	ISKANDAROVA SAIDA ANVARBEK QIZI. SOLIYEVA MAHLIYO SHAVKATBEK QIZI. STEAM TA‘LIMI YONDASHUVI ORQALI KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	642
160.	SATIBOLDIYEVA MAXBURA LATIFBOYEVNA. TURSUNOVA MUBORAK KO‘PAL QIZI. SALAYEVA DINORA SHAVKATOVNA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IJODKORLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	646
161.	QALANDAROVA YULDUZXON MUXAMMADRAHIMOVNA. MATYOQUBOVA SHOHSANAM SAN‘ATBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA FAZO VA SHAKL TUSHUNCHASINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH	648
162.	ZARIPBOYEVA ZEBO DAVRONBEK QIZI. TALABALARNING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.	652
163.	MASHARIPOVA DURJONOV UMIDBEK QIZI. OLIY TA‘LIMDA PROFESSOR O‘QITUVCHILARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISH BO‘YICHA XALQARO TAJRIBALAR.	657
164.	ISMOILOVA SADOQAT. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IJODIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI	659
165.	JUMANIYAZOVA GO‘ZAL BAXOROVNA. TALABALARDA INTERDISIPLINAR YONDASHUV ASOSIDA TA‘LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA KREATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH.	661
166.	ATAJANOVA OYSHAJON RAVSHONBEKOVNA. O‘QUV DASTURLARINI MONITORING QILISH TUSHUNCHASI VA MOHIYATI	663
167.	BOBOJANOV FARUX RASHIDBEK O‘G‘LI. BILIMLARNI MUSTAHKAMLASH JARAYONIDA MODELLASHTIRISH YONDASHUVINING MAZMUN-MOHIYATI	666
168.	SHEROVA SABOXAT POLVONNAZAROVNA. OLIY TA‘LIMDA TA‘LIM JARAYONIDA SHAXSNING MUSTAQIL FIKR YURITISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK TUSHUNCHALARINING NAZARIY ASOSLARI	668
169.	KAMOLOVA GULI MURADOVNA. O‘QUVCHILARDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA NUTQIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH USUL VA VOSITALARI	671
170.	BOBOJONOVA FARANGIZ MAQSUD QIZI. SHAXS RIVOJIDA O‘QITISH JARAYONINING TA‘LIMIIY VA TARBIYAVIY TA‘SIRINI ILMIY TAHLIL ETISH	673
171.	IKRAMOVA MUSHTARIY JASURBEK QIZI. MATEMATIKADAN MANTIQUIY MASALALARNI YECHISH USULLARI	675
172.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. BOSHLANG‘ICH SINF DARSLIKLARINI TAKOMILLASHTIRISH OMILLARI	678
173.	ABDIYEVA IRODA KENJEBOYEVNA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O‘QITUVCHINING EMPATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	681
174.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. SOBIROVA BAKPOSHSHA MAQSUD QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA TANQIDIY	684

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	FIKRLASHNI O‘RGATISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARI	
175.	MATYAKUBOVA RAYHON ISMOILOVNA. KASBIY TA‘LIMDA SHAXSIYLASHTIRILGAN O‘QITISHNING DIDAKTIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI	688
176.	SAPAYEVA MAVLUDA SHANAZAROVNA. INTEGRATIV TAHLILY YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI VA GOSPITAL TA‘LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI	692
177.	KARIMOVA NAVBAXAR MAXMUDJANOVNA. ZAMONAVIY TA‘LIMDA YANGI BILIM YARATISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI	694
178.	MATYOKUBOVA ONAXON. O‘ZLASHTIRISHDA QIYNALAYOTGAN O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING SAMARALI STRATEGIYALARI	696
179.	QURBOSHEVA SHOXIDA XUDYAROVNA. TALABALARDA MAS‘ULIYAT TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHDA BAHOLASH TIZIMINING O‘RNI	698
180.	XABIBULLAYEVA GUZALXON XABIBULLAYEVNA. STEAM YONDASHUVI VA LOYIHA-ASOSLI O‘QITISH ASOSIDA MULOHAZALI FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	700
181.	XUDAYBERGANOV BAXTIYOR MADAMINOVICH. TA‘LIM SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI BAHOLASH VA REFLEKTIV YONDASHUV INTEGRATSIYASI	703
182.	BALTAYEVA SHOHISTA MADAMINOVA. BOSHLANG‘ICH SINFDAGI GAP USTIDA ISHLASHDAGI IZCHILLIK	706
183.	MATCHANOVA GULRUX ATABEKOVNA. MOBIL TA‘LIMDA RAQAMLI MOSLASHUV TEXNOLOGIYALARI	711
184.	QABULOVA IRODA BEYLIYEVNA. TALABALARDA ETNOMADANIYAT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI	713
185.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. ESENOVA XUMAY ISLAM QIZI. TA‘LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH	716
186.	JUMANAZAROVA YULDUZOY ERKINBOY QIZI. VIRTUAL TA‘LIM MUHITINING TURLARI VA DIZAYN MODELLARI	721
187.	OTABAYEVA XUSNIYA SHAROFIDDIN QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	724
188.	KO‘PALOVA SHAXNOZA SHUXRAT QIZI. PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ORQALI TA‘LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI TADBIQ QILISH	726
189.	MAXMUDOVA FAZILAT PULATOVNA. BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALARNI OSON USULLARDA O‘RGATISH	728
190.	MO‘MINOVA DILFUZA. BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA ALOHIDA E‘TIBORGA MUHTOJ BOLALAR BILAN INDIVIDUAL ISHLASH	731

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

191.	RAXIMBOYEVA ZEBO OMONBOY QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARIDA “ALIFBO” METODIDAN UNUMLI FOYDALANISH	734
192.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. EGAMBERDIYEVA O‘LMASOY DONIYORBЕК QIZI. МАТЕМАТИК ЕРТАК, МАQOL VA TOPISHMOQLAR-МАТЕМАТИК ТА‘ЛИМ JАРAYONIDA INSONPARVARLIK G‘OYALARINI SHAKLLANTIRISH	737
193.	YO‘LDOSHEVA TOJIGUL ULUG‘BEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARIDA MATEMATIKA DARSJARIDA SUN‘IY INTELLEKT VA GAMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI	740
194.	YULDASHEVA INTIZOR BOTIR QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING ANAMIYATI	743
195.	НУРАТДИНОВА АЛИЯ ХАМИДОВНА. ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАНИИ	746
196.	ХУДАЙБЕРГАНОВА ГЎЗАЛ АЗАТОВНА. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАВНОГО ДОСТУПА К ОБРАЗОВАНИЮ	749
197.	АБДУШАРИПОВА ГУЛШАН УМАРБЕКОВНА. РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	752
198.	ЮСУПОВА ДИНАРА ШУХРАТОВНА. ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ	756
199.	ПАЛВАНОВА СЕВИНЧ ЎКТАМОВНА. ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	759
200.	САБИРОВ АЗИЗБЕК АЗАДОВИЧ. РАХМАНОВА ГУЗАЛЬ ФАРХОДОВНА. ВНЕДРЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СФЕРУ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	763
201.	MAQSUDOVA SEVINCHOY G‘AYRATBEK QIZI. GEOGRAFIYA DARSJARIDA MAKTAB O‘QUVCHILARINI RELYEF BILAN TANISHTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	770
202.	ХАСАНБАЕВА АСАЛОЙ КАХРАМАНОВНА. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИИ И ГЕЙМИФИКАЦИИ В ОБУЧЕНИИ	772
203.	РАЖАБОВА ХУРШИДАБОНУ ШОМУРОДОВНА. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ УРОКА: ОТ ТРАДИЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ К ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПЛАТФОРМАМ	776
204.	ШАРИФБАЕВА НИЛУФАР ХУШНУДОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ	779
205.	ЮСУПОВА ШУКУРБОНУ МАКСУДБЕК КИЗИ. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ	782
206.	ЧИБИКЕЕВА ЕКАТЕРИНА КОНСТАНТИНОВНА. ЭГАМБЕРГАНОВА ГУЛЬМИРА ШАВКАТОВНА. “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ”	785

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

207.	DUSCHANOVA NILUFAR SABIRBAYEVNA. FANLARARO INTEGRATSIYADA RAQAMLI PEDAGOGIKA, RAQAMLI DIDAKTIKA VA RAQAMLI RESURLAR.	789
208.	ATANIYAZOVA HULKARBONU ZAFARBEEK QIZI. GAMIFIKATSIYANING MANTIQUIY FIKRLASHGA TA‘SIRI VA UNI TADBIQ QILISH USULLARI	792
209.	SHODLIKOVA GULASAL ERGASHBOY QIZI. KOMILOVA SEVINCH MURODBEK QIZI. TA‘LIM JARAYONIGA SUN‘IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI INTEGRATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	796
210.	BEKBERGANOVA SEVINCHOY SHAVKAT QIZI. RO‘ZMAMATOVA SURAYYO MUZAFFAR QIZI. RUSTAMBOYEVA XOLISXON O‘KTAMBOY QIZI. “BOSHLANG‘ICH SINFLARDA 10, 100, 1000 VA KO‘P XONALI SONLAR ICHIDA QO‘SHISH VA AYIRISH”	799
211.	ALIMOVA INTIZOR RASHID QIZI. DAVLETOVA FAZILAT BAXTIYOR QIZI. QADAMBOYEVA SHOHIDA FAXRIDDIN QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT VA TEXNOLOGIYALARNING IMKONIYATLARI	801
212.	BOLTABOYEVA MEXRINISO OYBEK QIZI. ALIMBOYEVA MASHHURA ATAXAN QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA KASR MAVZUSINI O‘RGATISHDA INNOVATSION O‘QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH	804
213.	SALAYEVA NARGIZA, DJABBOROVA MEHRIBON, IBROGIMOVA NOZIRA. 2-SINF DARSLIKLARIDAGI ORFOGRAFIYAGA OID MASHQLARNI TAHLIL QILISH	807
214.	KARIMOVA SAIDA OTAXON QIZI, POLVONOVA SAODAT JOBBOROVNA. MATEMATIKA TA‘LIMIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI	810
215.	RAHIMOVA MUNISA QUVONDIK QIZI. SHEXNAZAROVNA SOJIDA ASQARBEEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF DARSLARIDA MEDIA - SAVODXONLIKNI SHAKILLANTIRISH USULLARI	813
216.	MAQSUDOVA YOQUTJON MAXMUDBEK QIZI. SAATBAYEVA GULNOZA SHUKURULLA QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA MIQDORLARNI O‘RGATISHDA RAQAMLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	816
217.	CH.A.SABIROVA. SANOGEN TAFAKKUR VA KASBIY KOMPETENTLIK MASALASIGA DOIR YONDASHUVLAR	819
218.	ХУДАЙБЕРГАНОВА ФЕРУЗА. ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	823
219.	MADRAXIMOVA NAZIRA YAQUBOVNA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIM UCHUN YARATILAYOTGAN YANGI AVLOD DARSLIKLARI HAQIDA BA‘ZI MULOHAZALAR	827
220.	NASIBA NURULLAYEVA BAXTIYAROVNA. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI KREATIV FIKRLASHGA O‘RGATISHDAGI YONDASHUVLAR	829
221.	RASULQULOVA SITORA SHODMONJONOVNA. O‘ZBEK-TURKMAN BILINGVLARINING DISKURSIV FAOLIYATIDA LUG‘AVIY-SEMANTIK	832

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	INTERFERENSIYA	
222.	КУРБАНОВА ДИЛОРОМ МАХСУДОВНА. ОПЫТ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ: ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	836
223.	BAYJANOVA SADOKAT ILXAMOVNA. INNOVATSION TA’LIM MUHITIDA PEDAGOGIK FANLARNI O’QITISHTINING AHAMIYATI	841
224.	QURBONBOYEVA SHAKARJON UMIDBEK QIZI. AKNAZAROVA GULZODA RAVSHANBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA KO‘RGAZMALILIK TAMOIYILI	845
225.	ALIMBAYEVA MOXIRA SARDARBEK QIZI. KAMOLOVA GULI DONIYOR QIZI. RAYIMBERGANOVA SHOHNOZA. «BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI»	851
226.	EGAMBERGANOVA GULIDA DONIYOR QIZI. RAJABOVA NODIRA QUVONDIQ QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIDAN KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI	853
227.	EGAMOVA DILFUZA NURADDIN QIZI. ZARIPOVA INDIRA AZAMAT QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI	858
228.	JIYANMURATOVA GULPOSHSHA SAYLHON QIZI. OTABOYEVA DILNURA DILSHOD QIZI. MAYLIYEVA GULSHODA BOZORBOY QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TA’LIM RESURLARINING AHAMIYATI.	861
229.	AMIROVA YULDUZXON ISKANDAROVNA. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI VA O‘QITUVCHI FAOLLIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI	863
230.	IVATOVA GULNORA RAXIMOVNA. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING IJODIY YONDASHUVI VA O‘QITUVCHI FAOLLIGI DARAJASINI O‘RGANISH METODLARI	866
231.	YULDOSHBOYEVA GULSHODA OLIMBOY QIZI, YUSUPOVA SHAHLO MUROD QIZI. GEOMETRIYA: PERIMETR, YUZA VA HAJMNI 3–4-SINF O‘QUVCHILARIGA O‘GATISH USULLARI	869
232.	XAMRAYEVA MAYNAXON SHONAZAR QIZI. QALANDAROVA YULDUZXON SAMANDAROVNA. SO‘ZLI MASALALAR YECHISH STRATEGIYALARI VA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH	872
233.	SAPARBAYEVA FERUZA ALIMBOY QIZI. SOBIROVA SHAXNOZA SHAVKAT QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA KASRLARNI O‘QITISHNING SAMARALI PEDAGOGIK METODLARI (3-4-SINF)	875

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

234.	ULUG‘BEKOVA GO‘ZAL QUDRAT QIZI. SHERMETOVA NODIRA KENJA QIZI. 3–4-SINFLARDA KO‘YAYTIRISH VA BO‘LISHNI O‘YIN VA VIZUAL USULLAR BILAN O‘GATISH	878
235.	ATADJANOVA DINARA ULUG‘BEKOVNA. O‘QUV QIYINCHILIKLARI BO‘LGAN O‘QUVCHILARDA DIQQAT VA XOTIRA JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA NEYROPSIXOLOGIK KORREKSIYA	881
236.	ИКРАМОВА НИЛУФАР. ИНТЕГРАЦИЯ ГЕЙМИФИКАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИИ	885
237.	MADREYMOVA MOXIDA MAXMUD QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARGA KOMBINATORIK MASALALAR YECHISHNI TUSHUNTIRISH	887
238.	ATADJANOVA DINARA ULUG‘BEKOVNA. O‘QUV FAOLIYATIDAGI MOTIVATSION TO‘SIQLARNI ANIQLASH VA ULARNI BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIK KONSULTATSIYANING O‘RNI	889
239.	F.A.BOLTAEVA. M.A.GANJAYEVA. ÖĞRETMENİN YAKIN GELİŞİM ZONASINDA BAĞIMSIZ MESLEKİ GELİŞİMİ	892
240.	ВАПАЕВА НИЛУФАР. ИНТЕГРАЦИЯ ГЕЙМИФИКАЦИИ И ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИИ	895
241.	АХМАДЖАНОВА ДИЛБАРЖОН БОГИБЕКОВНА. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. ЦИФРОВАЯ ПЕДАГОГИКА, ЦИФРОВАЯ ДИДАКТИКА И ЦИФРОВЫЕ РЕСУРСЫ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	898
242.	ФАРХУТДИНОВА ФЛЮЗА ФАРИТОВНА. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ	901
243.	АВЕЗОВА ГУЛЬНОЗА КАМИЛОВНА. КАБИЛОВА АЙЗАДА МУРАТОВНА. ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ	906
244.	АВЕЗОВА ГУЛЬНОЗА КАМИЛОВНА. МАДРАХИМОВА ШАХЗОДА ШЕРХАНОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ГЕЙМИФИКАЦИИ	910
245.	КОДИРБЕРГАНОВА ШОИРА КОДИРБЕРГАНОВНА. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. КЛАССИФИКАЦИЯ ПОДВИЖНЫХ ИГР И ЕЕ ВИДЫ. ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОСЛОВИЦ. ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАГАДОК	913
246.	САТТАРОВА САРВИНОЗ КУДРАТ КИЗИ. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В ПРОЦЕССЕ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	918
247.	ВАПОЕВА НИЛУФАР. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ	921
248.	ЮСУПОВА ШУКУРБОНУ МАКСУДБЕК КИЗИ. РАЖАБОВА ХУРШИДАБОНУ ШОМУРОД КИЗИ. ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В	923

**“10-XALQARO TURKTLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

	УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ	
249.	ХУДАЙБЕРГАНОВА ФЕРУЗА ХАЙРУЛЛАЕВНА. АВЕЗОВА ГУЛНОЗ КАМИЛОВНА. ЭТИКЕТ, МОРАЛЬИ КУЛЬТУРА РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ	927
250.	ХУСНИДДИНОВА ДИНОРА УЛУГБЕКОВНА. ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ	930
251.	БОЙНАЗАРОВА САДОКАТ ТЕМУРОВНА. ЦИФРОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ ПЕДАГОГА- КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ	933
252.	ОТАЖОНОВА САВО. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH USULLARI	936
253.	AVEZOVA SARVINOZ RAHIMBOY QIZI. SEYTNAZAROVA NARGIZA QULMURATOVNA. O‘RINBAYEVA ZUBAYDA RASULBEK QIZI. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION METODLARNING TA‘LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	939
254.	NURADDINOVA MUXLISA DAVRONBEK QIZI. QADAMBOYEVA FARIDA SHUXRAT QIZI. RAXIMOVA MUXLISA RAVSHANBEK QIZI. TURKIY DAVLATLARI TAJRIBASI: BOSHLANG‘ICH TALIMDA RAQAMLI TALIM TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSION O‘QITISH METODLARI	942
255.	MATNAZAROVA NASIBA. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI.	945
256.	MATYAKUBOVA GULNOZ. RAXIMBERDIYEVA SABINA. YO‘LDOSHEVA BONUXON. XUDARGANOVA ZAHRO. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING YOZMA ISHLARIDA YO‘L QO‘YADIGAN XATOLARI USTIDA ISHLASH	947
257.	BISANOVA SALOMAT. O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI DARSLARINING ROLI	948
258.	ATAGULLAYEVA NARGIZA. ARIFMETIK AMALLARNI O‘RGATISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH	950
259.	ALLABERGANOVA MEHRINISO. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA SAVODXONLIKNI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	952
260.	ABDULLAYEVA MAVLUDA. ONA TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI	954
261.	ABDRIMOVA SEVINCHOY. ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI	957
262.	ALIMBOYEVA MASHHURA ATAXAN QIZI. PIRLS XALARO BAHOLASH DASTURI MAZMUN VA MOHIYATI	960
263.	AMATJANOVA MASHHURA YASHINBEK QIZI. PIRLS VA PISA O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: O‘QUVCHILARDA MATEMATIK MASALANI O‘QIB TUSHUNISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH	963
264.	ATAMURATOVA MUXLISA MANSUR QIZI. BOSHLANG‘CH SINF O‘QUVCHILARINI XALQARO BAHOLASHGA TAYYORLASHDA INNAVATSION METODLAR	966

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

265.	BOLTABOYEVA MEXRINISO OYBEK QIZI. O‘QUVCHILARNI O‘ZLASHTIRISHINI ANIQLASH MAQSADIDA TASHKIL QILINGAN XALQARO BAHOLASH TOPSHIRIQLARI	969
266.	BOZORBOYEVA SABOHAT UMID QIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI	972
267.	DAVLATYOROVA MASHHURA. “PISA XALQARO BAHOLASH DASTURIDA MATEMATIK SAVODXONLIKNING AHAMIYATI”	974
268.	ERGASHEVA MEHRIBON XUDAYBERGAN QIZI. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR XALQARO BAHOLASH NATIJALARIGA QANDAY TA‘SIR QILADI	977
269.	KARIMOVA DINORA. PISA XALQARO BAHOLASH DASTURI.	979
270.	MAQSUDOVA YOQUTJON MAXMUDBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI UCHUN XALQARO BAHOLASH DASTURINING IMKONIYATLARI	982
271.	MATYAQUBOVA VASILA MUROD QIZI. MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY VA HAYOTIY MASALALARDAN FOYDALANISHNING XALQARO BAHOLASH MEZONLARIGA MUVOFIQLIGI.	984
272.	TILAVOVA MINAVVAR DURDIYEVNA. MAXSUDOVA MUNISA JUR‘ATBEKOVNA. KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURINI XALQARO BAHOLASH STANDARTLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	987
273.	NAZAROVA SAYYORA UMIDBEK QIZI. MATEMATIK SAVODXONLIKNI BAHOLASHDA PISA XALQARO DASTURINING O‘RNI VA AHAMIYATI.	989
274.	OMONBOYEVA DILNURA AZAMAT QIZI. XALQARO BAHOLASH DASTURLARI FANIDAN MA‘RUZA VA AMALIY MASHG‘ULOTLARI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH	992
275.	OTAJONOVA ZUHRAJON. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTERFAOL METODLARNI QO‘LLASH	995
276.	QADAMBOYEVA SHOHIDA FAXRIDDIN QIZI. TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURINING MAZMUN-MOHİYATI VA PEDAGOGIK ASOSLARI	998
277.	QODIROVA MOHINUR XURSAND QIZI. O‘ZBEKISTON TA‘LIM TIZIMIDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI	1000
278.	RAXIMBOYEVA GULNURA. TIMSS XALQARO TADQIQOTINING TA‘LIM SIFATIDAGI O‘RNI	1002
279.	RO‘ZMAMATOVA SURAYYO. TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURINING MATEMATIKAGA OID MAZMUN-MOHİYATI	1005
280.	RO‘ZMETOVA DILNOZA. EGMA XALQARO BAHOLASH DASTURI.	1008
281.	SA‘DULLAYEVA ASALXON SHAROFIDDIN QIZI. XALQARO BAHOLASH DASTURIDA MATEMATIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH ASOSOLARI	1011
282.	SULTONBOYEVA HUSNIYA XAMRO QIZI. XALQARO BAHOLASH DASTURIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI.	1014

**“10-XALQARO TURKLAR DUNYOSI IJTIMOIIY FANLAR SIMPOZIUMI
(Boshlang‘ich ta‘limda raqamli ta‘lim muhitini yaratishning nazariy asoslari va amaliy
yechimlari: Turk davlatlari tajribasi)” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani**

283.	TO‘RABOYEVA SHOHSANAM. O‘ZBEKISTONNING XALQARO BAHOLASH DASTURLARIDAGI ISHTIROKI.	1016
284.	BOBOJONOV MAHKAM DAVRONOVICH. ZARIPBOYEVA ZEBO DAVRONBEK QIZI. O‘QUVCHILARDA MATEMATIK TAFAKKURNI O‘RGANISHNING PSIXOLOGIK TAMOYILLARINI SUN‘IY INTELEKT YORDAMIDA ANIQLASH.	1018
285.	ZARIPBAYEVA ZARNISO. XALQARO BAHOLASH DASTURLARI TALABLARI BO‘YICHA O‘QUVCHILAR BILIMINI BAHOLASHDA SUN‘IY INTELEKT TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH	1021
286.	KOMILOV ABROR QUVONDIQOVICH. GLOBALLASHUV SHAROITIDA GENDER TENGLIK VA AXLOQIY QADRIYATLARNING EKZISTENSIAL TAHLILI	1023
287.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. KARIMOVA SHAXNOZA SABIROVNA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	1025
288.	RAXIMOVA SHOIRA ADILBEKOVNA. SAMANDAROVA FERUZA SHOKIR QIZI. INKULYUZIV TA‘LIMDA AXBOROT KOMMUNNIKATSIYA TEXNALOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIKI	1028
289.	DAUTOVA B.E. BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELEKT ASOSIDAGI ADAPTIV TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	1031
290.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. SHAMURATOVA ULKER KUTLIMURAT GIZI. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA INNOVATSION O‘QITISHNI TASHKIL ETISH	1034
291.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. ABDRIKIMOVA AZIZAXON SHUXRAT QIZI. ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH	1037
292.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. O‘RUNBOYEVA ZUBAYDA RASULBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODLARI.	1039
293.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. KARIMBOYEVA ZEBUNISO XURSANDBEK QIZI. BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	1042
294.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. OLLOMOVA IRODA SOBIR QIZI, SATIMBOYEVA TOZAGUL DILMUROD QIZI. MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALAR BILAN ISHLASHNING METODIK ASOSLARI.	1044
295.	MATYAKUBOVA GULNOZA ATABEKOVNA. TALABARDA ILMIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI	1047